

శ్రీరస్తు.

శ్రీమదఖండమహీమండలవాప్తవ్యనిస్తులభవ్యగుణగణమణిమహితకలశమహోదధిసుజనసమాజవితతానుగ్రహజాగ్రదపాంగమంగలతరంగాభంగు
రప్రసరరుచిరపరాశరమునివరసుకృతసురతరుసుఫలావతారరోచిష్ణుకృష్ణద్వైపాయనమునిజనవతంసముఖారవిందమందేతరమరందధారాయమాణః-
పంచమవేదతయా- మహేతిహాసతయా- మహాపురాణతయాచ- నిఖిలేషుహరిదంతరేషునిరంతరప్రసారంయశఃపూరమాటీకమానః
స్మరణదర్శనలేఖనపఠనపాఠనాదిభిరఖిలపురుషార్థసమర్థనమర్థినామాదధానః-
సకలచేతనానందాశ్చర్యసంపాదకవిపులవిచిత్రకథాసందర్భసుందరసన్నివేశః
సంసృతిమహాకూపనిపతితజనసముద్ధారధురంధరదృఢప్రగ్రహాయమాణః-
శాంతిపర్వ- అనుశాసనికపర్వ- ఆశ్వమేధికపర్వ- ఆశ్రమవాసికపర్వ- మౌసలపర్వ- మహాప్రస్థానికపర్వ- స్వర్గారోహణపర్వాభిధాన
పర్వసప్తకసముదంచితరసనిర్భరః

శ్రీమహాభారతనామా - సద్గ్రంథసార్వభౌమోయం-
సీతాముఖకమలసముల్లాసహేతుసేతుశితిగలపూజ్యాచలాంతరాలవర్తి విద్వచ్చక్రవర్తిచక్రమనోరథసఫలీకరణాయ
కఠినతరతత్త్వప్రకరణవ్యాఖ్యాభిస్సంయోజితః-
శ్రీమద్రామచంద్రచరణారవిందద్వంద్వాసక్తహృదయేన

నే: వెంకటసుబ్బశాస్త్రిణా

సమ్యక్పరిష్కృతస్సన్.

ప్రజోత్పత్తిసం॥ శ్రావణశుక్లదశమ్యాం.

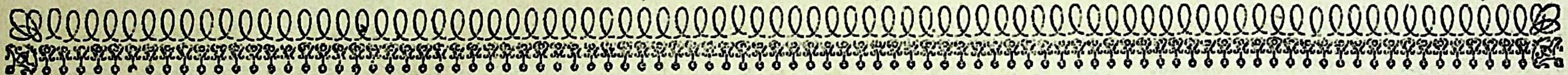
మ- రా- రా- శ్రీ.

నారాయణసామిముదిలి

ప్రభువరాధిష్ఠితాయాం - చింతాద్రిచెన్నపురీయుశాఖానగర

ప్రభాకరముద్రాక్షరశాలాయాం

ముద్రితోవిజతేతరామ్.

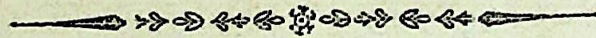

శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వప్రారంభః,

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

నారాయణంనమస్కృత్యనరంచైవనరోత్తమమ్ । దేవీంసరస్వతీంవ్యాసంతతోజయముదీరయేత్ ॥

వైశంపాయనః॥ కృతోదకాస్తేసుహృదాంసర్వేషాంపాండునందనాః। విదురోధృతరాష్ట్రశ్చసర్వాశ్చభరతస్త్రియః॥౧॥ తత్రతేసుమహాత్మానో న్యవసన్పాండునందనాః। శౌచంనివర్తయిష్యంతోమాసమాత్రంబహిఃపురాత్ ॥౨॥ కృతోదకంతురాజానంధర్మరాజంయుధిష్ఠిరమ్।అభిజగ్ముర్మహాత్మానస్సిద్ధాబ్రహ్మర్షిసత్తమాః॥ ౩॥ ద్వైపాయనోనారదశ్చదేవలశ్చమహానృషిః । దేవస్థానశ్చకణ్వశ్చతేషాంశిష్యాశ్చసత్తమాః॥ ౪॥ అన్యేచ వేదవిద్వాంసఃకృతప్రజ్ఞాద్విజాతయః । గృహస్థాస్స్నాతకాస్సంతోదదృశుఃకురుసత్తమమ్॥ ౫॥ తేఽభిగమ్యమహాత్మానఃపూజితాశ్చయథావిధి। ఆ

శ్లో॥ శ్రీమద్గోపాలబాలస్యశ్రీలక్ష్మణపదానుగః। నీలకంఠోభావదీపంకురుతేశాంతిపర్వణః॥యత్సాధనేషుముఖ్యార్థమితిహాసోయమీరితః॥ధర్మార్థకామమోక్షాస్తేసమ్యగత్రనిరూపితాః॥ధర్మాదిత్రయమర్థకామకరణప్రీత్యర్థమిత్యల్పకాః। ధీశుద్ధిక్రతుజీవనార్థకతయాముక్త్యర్థమిత్యుత్తమాః॥ ఏతత్పాండవధార్తరాష్ట్రచరితవ్యాఖ్యామిషాద్దర్శితమ్।యేనాసౌనిజవాక్యజాతహృదయంమహ్యందదాత్వాదరాత్ ॥తత్రతావచ్ఛాంతౌరాజధర్మాపద్ధర్మమోక్షధర్మాఖ్యాఃకాండాస్త్రయఃక్రమేణపిశ్వస్యాపన్నస్యవిరక్తస్యచోపకారకాః- తేష్వభ్యర్హితత్వాత్ప్రథమంరాజధర్మాణాంరాజశబ్దార్థస్యాత్రప్రకరణాత్ -రాజారంజనకామ్యయేతివక్ష్యమాణనిర్వచనానుసారేణచ - సమానప్రకరణేసర్వారంజయంతిప్రజాఇతిమనూక్తైరథాతోనృపతేర్ధర్మాంవక్ష్యామిహితకామ్యయేతివృద్ధపరాశరేణాపిసర్వవర్ణసాధారణనృపతిశబ్దప్రయోగాత్ యఃప్రజారంజనంకరోతిసఏవబోధ్యః॥ సచక్షత్రియోక్షత్రియోవాఽఉద్ధానేనసదాపుత్రేత్యాదినావక్ష్యమాణాఽఉద్ధానాదిధర్మానమతిష్ఠేత్ - తత్రాపియఃకామలోభాదిహీనోఽత్యంతనిర్విణ్ణఃబ్రహ్మకేవలంప్రజాపాలనజంధర్మమాత్రంకామయతేసఏవరాజ్యార్హఇతియుధిష్ఠిరోదాహరణేనప్రథమంనిరూపయతి- కృతోదకాస్తేసుహృదామిత్యాదినా నమోక్షమార్గాయశుః హతఇత్యతఃప్రాక్తనేనగ్రంథేన - కృతోదకాఃకృతప్రేతతర్పణాః- సుహృదామిత్యనేనైవదుర్యోధనాదీనామపిగ్రహణం- మరణాంతానివైరాణీతిన్యాయేనతేషామపీదానీంసుహృత్త్వాత్ ॥ ౧॥తత్రగంగాతీరే - పురాద్బహిర్మాసమాత్రవాసస్యప్రయోజనంతుయత్ క్వచిచ్ఛస్త్రయుద్ధంకృతంతజ్జన్యదోషనిహరణేనశుద్ధిసంపాదనార్థమితి - తదేతదుక్తంశౌచంనివర్తయిష్యంతఇతి - నత్వత్రశావాశౌచశుద్ధిర్మాసమాత్రేణేతివివక్షితం॥శ్లో॥ దశాహాచ్ఛుధ్యతేవిప్రోద్వాదశాహేనభూపతిః - వైశ్యఃపంచదశాహేనశూద్రోమాసేనశుద్ధ్యతీతిమనువాక్యవిరోధాత్ - నచైతేశూద్రాః - యేమాసమాశౌచంకుర్యుః - కించ ॥ శ్లో ॥ ఉద్యతైరాహవేశస్త్రైఃక్షత్రధర్మరతస్యచ - సద్యఃసంతిష్ఠతే - యజ్ఞస్తథాశౌచమితిస్థితిరితి - సంగ్రామహతానాంసపిండాఃసద్యఏవశుధ్యంతీత్యుక్తైమనునాతేన - ద్వాదశాహమపినైషామాశౌచం - మాసస్తుమారణరక్తజప్రతీయతే - యద్వా - సౌప్తికేపశువత్ హతానాం సుహృదాంద్వాదశాహమాశౌచమస్తితేనయుద్ధదినేషు అష్టాదశాహపర్యంతం ప్రత్యహమాశౌచప్రాప్తిఃసద్యఃశుద్ధిశ్చ - అంత్యదినేప్రాప్తస్యాశౌచస్యద్వాదశాహేననివృత్తిరితి- అతఃధర్మ్యయుద్ధజన్యదోషనిహరణేనమాససమాత్రంశౌచసంపాదనోక్తిఃయుజ్యతే॥౨॥౩॥౪॥వేదవిద్వాంసఃవేదార్థవిదః- కృతప్రజ్ఞాఃవేదోక్తాచారనిష్ఠాః- స్నాతకాఃబ్రహ్మచారిణః-సంతఃఅభయదక్షిణాఃప్రదాఃసన్యాసినః॥

సనేషు మహార్హేషు వివిశుస్తే మహర్షయః ॥ ౬ ॥ ప్రతిగృహ్య తతః పూజాం తత్కాలసదృశీం తదా। పర్యుపాసన్ యథాన్యాయం పరివార్య యుధిష్ఠిరమ్ ॥
౭ ॥ పుణ్యే భాగీరథీతీరే శోకవ్యాకులచేతసమ్ । ఆశ్వాసయంతో రాజేంద్రం విప్రాశ్శతసహస్రశః ॥ ౮ ॥ నారదస్త్వబ్రవీత్కాలే ధర్మపుత్రం యుధిష్ఠి
రమ్ । సంభావ్య మునిభిస్సార్ధం కృష్ణద్వైపాయనాదిభిః ॥ ౯ ॥ భవతో బాహువీర్యేణ ప్రసాదాన్మాధవస్య చ। జితేయమవనిః కృత్స్నా ధర్మేణ చ యు
ధిష్ఠిర ॥ ౧౦ ॥ దిష్ట్యా ముక్తస్తు సంగ్రామాదస్మాల్లోకభయంకరాత్ । క్షత్రధర్మరతశ్చాపి కచ్చిన్మోదసి పాండవ ॥ ౧౧ ॥ కచ్చిచ్చ నిహతామిత్రః ప్రీ
ణాసి సుహృదో నృప । కచ్చిచ్ఛ్రియమిమాం ప్రాప్య న త్వాం శోకః ప్రబాధతే ॥ ౧౨ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ విజితేయం మహీ కృత్స్నా కృష్ణబాహుబలాశ్రయా
త్ । బ్రాహ్మణానాం ప్రసాదేన భీమార్జునబలేన చ ॥ ౧౩ ॥ ఇదం తు మే మహద్దుఃఖం వర్తతే హృది నిత్యదా। కృత్వా జ్ఞాతిక్షయమిమం మహాంతం లోభ
కారితమ్ ॥ ౧౪ ॥ సౌభద్రం ద్రౌపదేయాంశ్చ ఘాతయిత్వా సుతాన్ ప్రియాన్ । జయోఽయమజయాకారో భగవన్ ప్రతిభాతి మే ॥ ౧౫ ॥ కిం ను వక్ష్యతి
వార్ష్ణేయీ వధూర్మే మధుసూదనమ్ । ద్వారకావాసినీ కృష్ణమితః ప్రతిగతం హరిమ్ ॥ ౧౬ ॥ ద్రౌపదీ హతపుత్రేయం కృపణా హతబాంధవా । అస్మ
త్ప్రియహితే యుక్తా భూయః పీడయతీవ మామ్ ॥ ౧౭ ॥ ఇదమన్యచ్చ భగవన్ యత్త్వాం వక్ష్యామి నారద। మంత్రసంవరణేనాస్మి కుంత్యా దుఃఖేన యోజి
తః ॥ ౧౮ ॥ యస్స నాగాయుతబలో లోకేఽప్రతిరథో రణే । సింహదర్పగతిర్ధీమాన్ ఘృణీ దాంతో యతవ్రతః ॥ ౧౯ ॥ ఆశ్రయో ధార్తరాష్ట్రాణాం మా
నీ తీక్ష్ణపరాక్రమః । అమర్షీ నిత్యసంరంభీ క్షేప్తాస్మాకం రణే రణే ॥ ౨౦ ॥ శీఘ్రాస్త్రశ్చిత్రయోధీ చ కృతీ చాద్భుతవిక్రమః । గూఢోత్పన్నస్సుతః కుంత్యా
భ్రాతాస్మాకమసౌ కిల ॥ ౨౧ ॥ తోయకర్మణి తం కుంతీ కథయామాస సూర్యజమ్। పుత్రం సర్వగుణోపేతమవకీర్ణం జలే పురా ॥ ౨౨ ॥ మంజూషాయాం స
మాధాయ గంగాస్రోతస్యమజ్జయత్ । యం సూతపుత్రం లోకోఽయం రాధేయం చాభ్యమన్యత ॥ ౨౩ ॥ స జ్యేష్ఠపుత్రః కుంత్యా వై భ్రాతాస్మాకం చ సూ
ర్యజః । అజానతా మయా భ్రాతా రాజ్యలుబ్ధేన ఘాతితః ॥ ౨౪ ॥ తన్మే దహతి గాత్రాణి తూలరాశిమివానలః । న హి తం వేద పార్థోఽపి భ్రాతరం శ్వేత
వాహనః ॥ ౨౫ ॥ నాహం న భీమో న యమౌ స త్వస్మాన్వేద సువ్రతః। గతా కిల పృథా తస్య సకాశమితి నశ్శ్రుతమ్ ॥ ౨౬ ॥ అస్మాకం శమకామా వై త్వం చ పు

---

౫ ॥ తే రాజ్ఞాభిగమ్య ప్రత్యుద్గమ్య నమస్కారాదినా పూర్వం పూజితాస్సంతః ఆసనేషు వివిశురితి సంబంధః ॥ ౬ ॥ పూజామర్ఘ్యాదికాం- యుధిష్ఠిరం పరి
వార్య పర్యుపాసన్ పరితః ఉపతిష్ఠవంతః ॥ ౭ ॥ ఆశ్వాసయంతః- హేతౌ శతృప్రత్యయః- ఆశ్వాసనార్థం పర్యుపాసన్నిత్యర్థః ॥ ౮ ॥ కాలే అవసరే సంభావ్య ఐ
కమత్యం కృత్వా అబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ భవత ఇతి షష్ఠ్యంతపాఠే పూర్వమధర్మేణాక్రాంతాసతీయమవనిః ఇదానీం త్వద్బలేన మాధవబలేన సహాయేన ధర్మేణ కర్త్రా
జితా- యువాభ్యాం ఖలనాశే కృతే సతి ధర్మః ప్రామరభూదిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ దిష్ట్యా భాగ్యేన- కచ్చిదితి కామప్రవేదనే అనేకకర్మణా తవ మోదం సుహృత్ప్రీణనం
విశోకత్వం చ- కామయమానః త్వాం పృచ్ఛామీత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ కిం ను వక్ష్యతీతి- వధూః కనిష్ఠభ్రాతృభార్యా అతః స్నుషాభూతా వార్ష్ణే
యీ సుభద్రా- మే మాం ప్రతి- కిం ను వక్ష్యతి- రాజ్యలోభేన- త్వయా మత్పుత్రో ఘాతిత ఇతి వక్ష్యత్యేవేతి భావః- తథా మధుసూదనం- హరిం ఇతః ప్రతిగతం ద్వా
రకాం ప్రతి- అస్మజ్జయశ్రవణోత్సుకా ద్వారకావాసినీ జనావలిః కిం ను వక్ష్యతీతి సంబంధః ఖలహంత్రా స్వజనపీడాపహర్త్రా శ్రీశ్వరేణ త్వయా సాధుః స్వీ
యః సౌభద్రః కథం ఘాతిత ఇతి వక్ష్యత్యేవేతి భావః ఏతచ్చ శ్రీకృష్ణస్య మధుసూదనం హరిమితి విశేషణద్వయసామర్థ్యాదేవలభ్యతే ॥ ౧౬ ॥ యతో హతపుత్రా
హతబాంధవా అతః కృపణా దీనా అతిదుఃఖితేత్యర్థః- ప్రియం సుకరం హితం పథ్యం ప్రియం చ హితం చ తస్మిన్నర్థే యుక్తా సన్నద్ధా ॥ ౧౭ ॥ మంత్రసంవరణేన గూ
ఢోత్పన్నస్యాస్మద్భ్రాతుః కర్ణస్యాప్రకాశనేన ॥ ౧౮ ॥ తదేవాహ త్రిభిః యస్స ఇతి- సింహస్యేవ దర్పః గతిర్గమనం చ యస్య సః- తథా- ఘృణీ దయాళుః ॥
౧౯ ॥ అమర్షీ పరోత్కర్షాసహిష్ణుః - నిత్యసంరంభీ సదా క్రోధవాన్ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ పుత్రం స్వస్యా ఇతి శేషః అవకీర్ణం త్యక్తం ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥
శ్వేతవాహనోఽర్జునః ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ పాండవవత్ త్వం చ కుంతీం ఇమమేత్యబ్రవీదితి శేషః - కామో అభిలషితః ॥ ౨౭ ॥ మాతరి మాతరం ప్రతి- అహో చతుర్ణా

త్రో మమేత్యథ । పృథాయానకృతః కామః సైనచాపి మహాత్మనా ॥ ౨౭ ॥ అథపశ్చాదిదం మాతర్యవోచదితి నశ్శ్రుతమ్ । నహిశక్యోఽస్య హంత్యక్తుం నృపం దుర్యోధనం రణే ॥ ౨౮ ॥ అనార్యత్వం నృశంసత్వం కృతఘ్నత్వం చ మే భవేత్ । యుధిష్ఠిరేణ సంధిం హి యది కుర్యాం మతే తవ ॥ ౨౯ ॥ భీతో రణే శ్వేతవాహాదితి మాం మంస్యతే జనః । సోఽహం విజిత్య సమరే విజయం సహకేశవమ్ ॥ ౩౦ ॥ సంధాస్యే ధర్మపుత్రేణ పశ్చాదితి చ సోఽబ్రవీత్ । తమవోచత్కిల పృథా పునః పృథులవక్షసమ్ ॥ ౩౧ ॥ చతుర్ణామభయం దేహి కామం యుధ్యస్వ ఫాల్గునిమ్ । సోఽబ్రవీన్మాతరం ధీమాన్వేపమానాం కృతాంజలిః ॥ ౩౨ ॥ ప్రాప్తాన్విషహ్యాంశ్చతురో న హనిష్యామి తే సుతాన్ । పంచైవ హి సుతా దేవి భవిష్యంతి తవ ధ్రువాః ॥ ౩౩ ॥ సార్జునా వా హతే కర్ణే సకర్ణా వా హతేఽర్జునే । తం పుత్రగృద్ధినీ భూయో మాతా పుత్రమథాబ్రవీత్ ॥ ౩౪ ॥ భ్రాతౄణాం స్వస్తి కుర్వీథా యేషాం స్వస్తి చికీర్షసి । ఏవముక్త్వా కిల పృథా విసృజ్యోపయయౌ గృహాన్ ॥ ౩౫ ॥ సోఽర్జునేన హతో వీరో భ్రాతా భ్రాత్రా సహోదరః । న చైవ వివృతో మంత్రః పృథాయాస్తస్య వా విభో ॥ ౩౬ ॥ అథ శూరో మహేష్వాసః పార్థేనాజౌ నిపాతితః । అహం త్వజ్ఞాసిషం పశ్చాత్స్వసోదర్యం ద్విజోత్తమ ॥ ౩౭ ॥ పూర్వజం భ్రాతరం కర్ణం పృథాయా వచనాత్ప్రభో । తేన మే దూయతే తీవ్రం హృదయం భ్రాతృఘాతినః ॥ ౩౮ ॥ కర్ణార్జునసహాయోఽహం జయేయమపి వాసవమ్ । సభాయాం క్లిశ్యమానస్య ధార్తరాష్ట్రైర్దురాత్మభిః ॥ ౩౯ ॥ సహసోత్పతితః క్రోధః కర్ణం దృష్ట్వా ప్రశామ్యతి । యదా హ్యస్య గిరో రూక్షాః శృణోమి కటుకోదయాః ॥ ౪౦ ॥ సభాయాం గదతో ద్యూతే దుర్యోధనహితైషిణః । తదా నశ్యతి మే క్రోధః పాదౌ తస్య నిరీక్ష్య హ ॥ ౪౧ ॥ కుంత్యా హి సదృశౌ పాదౌ కర్ణస్యేతి మతిర్మమ ॥ ౪౨ ॥ సాదృశ్యహేతుమన్విచ్ఛన్పృథాయాస్తస్య చైవ హ । కారణం నాధిగచ్ఛామి కథంచిదపి చింతయన్ ॥ ౪౩ ॥ కథం తు తస్య సంగ్రామే పృథివీ చక్రమగ్రసత్ । కథం తు శప్తో భ్రాతా మే తత్త్వం వక్తుమిహార్హసి ॥ ౪౪ ॥ శ్రోతుమిచ్ఛామి భగవంస్త్వత్తః సర్వం యథాతథమ్ । భవాన్హి సర్వవిద్విద్వాంల్లోకే వేద కృతాకృతమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - కర్ణాభిజ్ఞానే ప్రథమోఽధ్యాయః - .... *

వైశంపాయనః ॥ స ఏవముక్తస్తు మునిర్నారదో వదతాం వరః । కథయామాస తత్సర్వం యథా శప్తః స సూతజః ॥ ౧ ॥ నారదః ॥ ఏవమేతన్మహాబాహో యథా వదసి భారత । న కర్ణార్జునయోః కించిదవిషహ్యం భవేద్రణే ॥ ౨ ॥ గుహ్యమేతత్తు దేవానాం కథయిష్యామి తేఽనఘ । తన్నిబోధ మహాబాహో యథావృత్తమిదం పురా ॥ ౩ ॥ క్షత్రం స్వర్గం కథం గచ్ఛేచ్ఛస్త్రపూతమితి ప్రభో । సంఘర్షజననస్తస్మాత్కన్యాగర్భో వినిర్మితః ॥ ౪ ॥ స బాలస్తేజసా యుక్తః సూతపుత్రత్వమాగతః । చకారాంగిరసాం శ్రేష్ఠాద్ధనుర్వేదం గురోస్తదా ॥ ౫ ॥ స బలం భీమసేనస్య ఫాల్గునస్య చ లాఘవమ్ । బుద్ధిం చ తవ రాజేంద్ర యమయోర్వినయం తథా ॥ ౬ ॥ సఖ్యం చ వాసుదేవేన బాల్యే గాండీవధన్వనః । ప్రజానామనురాగం చ చింతయానో వ్యదహ్యత ॥ ౭ ॥ స సఖ్యమకరోద్బాల్యే రాజ్ఞా దుర్యోధనేన చ । యుష్మాభిర్నిత్యసంద్విష్టో దైవాచ్చాపి స్వభావతః ॥ ౮ ॥ సర్వాధికమథాలక్ష్య ధనుర్వేదే ధనంజయమ్ । ద్రో

ఇతి శేషః - నః అస్మాభిః శ్రుతం ॥ ౨౮ ॥ నృశంసత్వం సంకటే మిత్రత్యాగో నిర్దయత్వం - కృతఘ్నత్వం ఉపకర్తృష్వపకారిత్వం చ ప్రసిద్ధమిత్యతో నార్యత్వం ॥ ౨౯ ॥ తదేవ స్పష్టీకరోతి భీత ఇతి విజయమర్జునం ॥ ౩౦ ॥ పృథులవక్షసం కవాటవక్షసం ॥ ౩౧ ॥ వేపమానాం అర్జుననాశభీత్యా ॥ ౩౨ ॥ విషహ్యాన్ వశగాన్ ॥ ౩౩ ॥ పుత్రగృద్ధినీ పుత్రలోభవతీ ॥ ౩౪ ॥ విసృజ్య కర్ణమితి శేషః ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ దూయతే ఉపతప్యతే ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ కారణం సాదృశ్యహేతోస్తజ్జన్యత్వస్య జ్ఞాపకం ॥ ౪౩ ॥ కథం త్వితి - అస్ఫుతప్రశ్నే చక్రం రథచక్రం ॥ ౪౪ ॥ సర్వవిత్త్వే హేతుః విద్వానితి ఆస్మజ్ఞ ఇత్యర్థః - అత ఏవ కృతం కార్యం అకృతం కారణం చ వేద జానాతి ॥ ౪౫ ॥ *** స ఏవమితి ఉక్తః పృష్టః ॥ ౧ ॥ కర్ణార్జునసహాయోఽహం జయేయమపి వాసవమిత్యుక్తమనుమోదతే - ఏవమేతదితి ॥ ౨ ॥ తర్హి అనయోర్వైరం దైవాదిత్యాశంక్యాహ గుహ్యమితి ॥ ౩ ॥ క్షత్రమితి - సంఘర్షజననో వైరాగ్న్యుద్దీపకః - కన్యాగర్భో దైవైః క్షత్రస్య స్వర్గగమనాయ నిర్మిత ఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ చకార అధీతవాన్ - అంగిరసాం శ్రేష్ఠాత్ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ దైవాచ్చాపి స్వభావత ఇతి దైవాత్ దేవానాం సంకల్పాత్ - పూర్వోక్తాత్ స్వభావతః "శ్లో ॥ వీర్యాధికో నీచకులో మనస్సంగేన సమేధితః సదా జనైః స్పర్ధమానో హంతి రాష్ట్రం సరాజకమితి ॥ శ్లోకోక్తాత్ ॥ ౮ ॥

ణంరహస్యుపాగమ్యైకర్ణోఽవచనమబ్రవీత్ ॥ ౯ ॥ బ్రహ్మాస్త్రం వేత్తుమిచ్ఛామి సరహస్యనివర్తనమ్ । అర్జునేనసమంచాహం యుధ్యేయమితి మేమ
తిః ॥ ౧౦॥ సమశ్శిష్యేషు చ స్నేహః పుత్రే చైవ తథా ధ్రువమ్ । త్వత్ప్రసాదాన్న మాం బ్రూయురకృతాస్త్రం విచక్షణాః ॥ ౧౧॥ ద్రోణస్తథోక్తః కర్ణేన
నసాపేక్షః ఫల్గునం ప్రతి । దౌరాత్మ్యం చైవ కర్ణస్య విదిత్వా తమువాచ హ ॥ ౧౨ ॥ బ్రహ్మాస్త్రం బ్రాహ్మణో విద్యాద్యథావచ్చరితవ్రతః । క్షత్రియో
వా తపస్వీ యో నాన్యో విద్యాత్కథంచన ॥ ౧౩ ॥ ఇత్యుక్తోఽంగిరసాం శ్రేష్ఠమామంత్ర్య ప్రతిపూజ్య చ । జగామ సహసా రామం మహేంద్రాద్రినికేత
నమ్ ॥ ౧౪ ॥ స తు రామముపాగమ్య శిరసాఽభిప్రణమ్య చ । బ్రాహ్మణో భార్గవోఽస్మీతి గౌరవేణాభ్యగచ్ఛత ॥ ౧౫ ॥ రామస్తం ప్రతిజగ్రాహ పృష్ట్వా
గోత్రాది సర్వశః । సఉక్తస్స్వాగతం చేతి ప్రీతిమాంశ్చ భవద్భృశమ్ ॥ ౧౬ ॥ తత్ర కర్ణస్య వసతో మహేంద్రే స్వర్గసమ్మితే । గంధర్వై రాక్ష
సైర్యక్షైర్దేవైశ్చాసీత్సమాగమః ॥ ౧౭ ॥ స తత్రేష్వస్త్రమకరోద్భృగుశ్రేష్ఠాద్యథావిధి । ప్రియశ్చాభవదత్యర్థం దేవదానవరక్షసామ్ ॥ ౧౮॥
స కదాచిత్సముద్రాంతే విచరన్నాశ్రమాంతికే । ఏకః ఖడ్గధనుష్పాణిః పరిచక్రామ సూర్యజః ॥ ౧౯ ॥ సోఽగ్నిహోత్రప్రసక్తస్య కస్యచిద్బ్రహ్మవా
దినః । జఘానాజ్ఞానతః పార్థ హోమధేనుం యదృచ్ఛయా ॥ ౨౦॥ తదజ్ఞానకృతం మత్వా బ్రాహ్మణాయ న్యవేదయమ్ । కర్ణః ప్రసాదయంశ్చైన
మిదమిత్యబ్రవీద్వచః ॥ ౨౧ ॥ అబుద్ధిపూర్వం భగవన్ ధేనురేషా హతా తవ । మయా తత్ర ప్రసాదం మే కురుష్వేతి పునః పునః ॥ ౨౨ ॥ తం స విప్రోఽబ్రవీ
త్క్రుద్ధో వాచా నిర్భర్త్సయన్నివ । దురాచార వధార్హస్త్వం ఫలం ప్రాప్నుహి దుర్మతే ॥ ౨౩॥ యేన విస్పర్ధసే నిత్యం యదర్థం ఘటసే భృశమ్ ।
యుధ్యతస్తేన తే పాప చక్రం భూమిర్గ్రసిష్యతి ॥ ౨౪ ॥ తతశ్చక్రే మహీగ్రస్తే మూర్ధానం తే విచేతసః । పాతయిష్యతి విక్రమ్య శత్రుర్గచ్ఛ నరాధ
మ ॥ ౨౫॥ యథేయం గౌర్హతా మూఢ ప్రమత్తేన త్వయా మమ । ప్రమత్తస్యైవ తథా శత్రుః శిరస్తే పాతయిష్యతి ॥ ౨౬॥ శప్తః ప్రసాదయామాస తతస్తం
ద్విజసత్తమమ్ । గోభిర్ధనైశ్చ రత్నైశ్చ స చైనం పునరబ్రవీత్ ॥ ౨౭॥ నహి మే వ్యాహృతం కుర్యాత్సర్వలోకోఽపి వై మృషా । గచ్ఛ వా తిష్ఠ వా యద్వా కార్యం
తత్తే సమాచర ॥ ౨౮॥ ఇత్యుక్తో బ్రాహ్మణేనాథ కర్ణో దైన్యాదధోముఖః । రామమభ్యాగమద్భీతస్తదేవ మనసా స్మరన్ ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాం
తిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- కర్ణశాపకథనే- ద్వితీయోఽధ్యాయః, ...*

నారదః ॥ కర్ణస్య బాహువీర్యేణ ప్రణయేన దమేన చ । తుతోష భృగుశార్దూలో గురుశుశ్రూషయా తథా ॥ ౧ ॥ తస్మై స విధివత్కృత్స్నం బ్రహ్మాస్త్రం
సనివర్తనమ్ । ప్రోవాచాఖిలమవ్యగ్రం తపస్వీ సుతపస్వినే ॥ ౨ ॥ విదితాస్త్రస్తతః కర్ణో రమమాణోఽశ్రమే భృగోః । చకార వై ధనుర్వేదే యత్న
మద్భుతవిక్రమః ॥ ౩ ॥ తతః కదాచిద్రామస్తు చరన్నాశ్రమమంతికాత్ । కర్ణేన సహితో ధీమానుపవాసేన కర్శితః ॥ ౪ ॥ సుష్వాప జామదగ్న్యో వై
విస్రంభోత్పన్నసౌహృదః । కర్ణస్యోత్సంగ ఆధాయ శిరః క్లాంతమనా గురుః ॥ ౫ ॥ అథ కృమిః శ్లేష్మమేదోమాంసశోణితభోజనః । దారుణో దారుణస్పర్శః
కర్ణస్యాభ్యాశమాగతః ॥ ౬ ॥ స తస్యోరుమథాసాద్య బిభేద రుధిరాశనః । న చైనమశకత్క్షేప్తుం హంతుం వాపి గురోర్భయాత్ ॥ ౭ ॥ సందశ్యమానస్తు తథా
కృమిణా తేన భారత । గురోః ప్రబోధనాశంకీ తముపైక్షత సూర్యజః ॥ ౮ ॥ కర్ణస్తు వేదనాం ధైర్యాదసహ్యాం వినిగృహ్య తామ్ । అకంపయన్నవ్యథయన్

బ్రహ్మాస్త్రమితి రహస్యం మంత్రపూర్వకప్రయోగవిధిః నివర్తనం ఉపసంహారః - తాభ్యాం సహితం సరహస్యనివర్తనం ॥౧౦॥ ౧౧॥౧౨॥ బ్రహ్మాస్త్ర
మితి- త్వం తు బ్రహ్మక్షత్రేతరత్వాన్న తదస్త్రం వేత్తుమర్హ ఇత్యర్థః ॥౧౩॥౧౪॥ గురురేవపితేత్యభిసంధాయాహ బ్రాహ్మణో భార్గవశ్చేతి ॥౧౫।౧౬।
౧౭॥౧౮॥ సముద్రాంతే దక్షిణసముద్రసమీపే ॥ ౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥* కర్ణస్యేతి- ప్రణయేనేతి పపాతే అనురాగేణ-
దమేన ఇంద్రియజయేన ।౧। కృత్స్నం సరహస్యం నతు మంత్రమాత్రం- అఖిలం అంగప్రత్యంగ దేవతారాధనసహితం- అవ్యగ్రం యథాస్యాత్తథా- తపస్వీ ఏకాగ్రచి
త్తః ॥౨॥ [illegible] మామవర్జితః ।౩। ౪। విస్రంభో విశ్వాసః ।౫।౬। క్షేప్తుం దూరీకర్తుం- భయాత్ నిద్రాభంగభయాత్ ।౭।౮।౯।౧౦।౧౧।౧౨। సూచీభిరి

ధారయామాస భార్గవమ్॥ ౯॥ యదాస్యరుధిరేణాఙ్గం పరిస్పృష్టం భృగూద్వహః । తదాబుధ్యత తేజస్వీ సంత్రస్తం చేదమబ్రవీత్ ॥ ౧౦॥ అహో
హ్యశుచితాం ప్రాప్తః కిమిదం క్రియతే త్వయా । కథయస్వ భయం త్యక్త్వా యాథాతథ్యమిదం మమ॥ ౧౧ ॥ తస్య కర్ణస్తదాచష్ట కృమిణా పరిభక్షణమ్।
దదర్శ రామస్తం చాపి కృమిం సూకరసన్నిభమ్॥౧౨॥ అష్టపాదం తీక్ష్ణదంష్ట్రం సూచీభిరివ సంవృతమ్। రోమభిస్సన్నిరుద్ధాంగమలర్కం నామ నామతః।
౧౩ ॥ స దృష్టమాత్రో రామేణ కృమిః ప్రాణానవాసృజత్ । తస్మిన్నేవాసృక్క్లిన్నస్తదద్భుతమివాభవత్ ॥ ౧౪ ॥ తతోఽన్తరిక్షే దదృశే విశ్వరూపః క
రాళవాన్ । రాక్షసో లోహితగ్రీవః కృష్ణాంగో మేఘవాహనః॥౧౫॥ స రామం ప్రాంజలిర్భూత్వా బభాషే పూర్ణమానసః। స్వస్తి తే భృగుశార్దూల
గమిష్యామి యథాగతమ్॥౧౬॥ మోక్షితో నరకాదస్మాద్భవతా మునిసత్తమ । భద్రం చ తేఽస్తు వందే త్వాం ప్రియం మే భవతా కృతమ్॥ ౧౭ ॥ తమువాచ
మహాబాహుర్జామదగ్న్యః ప్రతాపవాన్ । కస్త్వం కస్మాచ్చ నరకం ప్రతిపన్నో బ్రవీహి తత్ ॥ ౧౮ ॥ సోఽబ్రవీదహమాసం ప్రాగ్దంశో నామ మహా
సురః। పురా దేవయుగే తాత భృగోస్తుల్యవయా ఇవ॥౧౯ ॥ సోఽహం భృగోస్సుదయితాం భార్యామపహరం బలాత్ । మహర్షేరభిశాపేన కృమీభూతోఽ
పతం భువి ॥ ౨౦ ॥ అబ్రవీద్ధి స మాం క్రోధాత్తవ పూర్వపితామహః । మూత్రశ్లేష్మాశనః పాప నిరయం ప్రతిపత్స్యసే ॥ ౨౧ ॥ శాపస్యాన్తః కదా బ్ర
హ్మన్నిత్యేవం తమథాబ్రువమ్ । భవితా భార్గవాద్రామాదితి మామబ్రవీద్భృగుః॥ ౨౨॥ సోఽహమేతాం గతిం ప్రాప్తో యథా హ్యకుశలస్తథా। త్వయా
సాధో సమాగమ్య విముక్తః పాపయోనితః॥ ౨౩ ॥ ఏవముక్త్వా నమస్కృత్య యయౌ రామం మహాసురః। రామః కర్ణం తు సక్రోధమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥
౨౪ ॥ అతిదుఃఖమిదం మూఢ న జాతు బ్రాహ్మణస్సహేత్ । క్షత్రియస్యేవ తే ధైర్యం కామయా సత్యముచ్యతామ్॥ ౨౫ ॥ తమువాచ తతః కర్ణః శాపభీ
తః ప్రసాదయన్ । బ్రహ్మక్షత్రాన్తరే జాతం సూతం మాం విద్ధి భార్గవ ॥ ౨౬ ॥ రాధేయః కర్ణ ఇతి మాం ప్రవదన్తి జనా భువి । ప్రసాదం కురు మే బ్ర
హ్మన్నస్త్రలుబ్ధస్య భార్గవ॥ ౨౭॥ పితా గురుర్న సందేహో వేదవిద్యాప్రదః ప్రభుః । అతో భార్గవ ఇత్యుక్తం మయా గోత్రం తవాన్తికే॥ ౨౮॥ తము
వాచ భృగుశ్రేష్ఠః సరోషః ప్రహసన్నివ । భూమౌ నిపతితం దీనం వేపమానం కృతాంజలిమ్ ॥ ౨౯ ॥ యస్మాన్మిథ్యోపచరితో హ్యస్త్రలోభాదిహ త్వయా।
తస్మాదేతన్న తే మూఢ బ్రహ్మాస్త్రం ప్రతిభాస్యతి । అన్యత్ర వధకాలాత్తే సదృశేన సమేయుషః ॥ ౩౦ ॥ అబ్రాహ్మణే న హి బ్రహ్మ ధ్రువం తిష్ఠేత్కదాచన॥
౩౧॥ గచ్ఛేదానీం న తే స్థానమనృతస్యేహ విద్యతే । న త్వయా సదృశో యుద్ధే క్షత్రియో భవితా భువి ॥ ౩౨ ॥ ఏవముక్తస్స రామేణ న్యాయేనోపజగామ
హ। దుర్యోధనముపాగమ్య కృతాస్త్రోఽస్మీతి చాబ్రవీత్ ॥ ౩౩॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాన్తిపర్వాన్తర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - కర్ణస్య బ్ర
హ్మాస్త్రప్రాప్తౌ - తృతీయోఽధ్యాయః- .... *

నారదః॥ కర్ణస్తు సమవాప్యైవమస్త్రం భార్గవనన్దనాత్ । దుర్యోధనేన సహితో ముముదే భరతర్షభ ॥ ౧ ॥ తతః కదాచిద్రాజానస్సమాజగ్ము
స్స్వయంవరే । కళింగవిషయే రాజన్ రాజ్ఞశ్చిత్రాంగదస్య చ ॥ ౨ ॥ శ్రీమద్రాజపురం నామ నగరం తత్ర భారత । రాజానశ్శతశస్తత్ర కన్యార్థం సము

వర్తిన్యైః రోమభిః- సంవృతం- సంనిరుద్ధాంగం త్రాసేన సంకుచితాంగం నామప్రసిద్ధం- నామతో నామ్నా॥౧౩॥ అసృజి శోణితే॥౧౪॥ విశ్వరూపః కామరూపీ
కరాళవాన్ భీషణరూపవాన్ మేఘవాహనో మేఘోపరిస్థః॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ అకుశలః అమంగలః॥౨౩॥౨౪॥ కామయా స్వైరసే
న॥ ౨౫॥ బ్రహ్మక్షత్రయోరంతరే అన్యత్ర జాతం తదేవాహ- సూతం మాం విద్ధీతి॥౨౬॥౨౭॥ కథం తర్హి బ్రాహ్మణో భార్గవోఽస్మీతి మిథ్యావచనం త్వయో
క్తమిత్యత ఆహ- పితా గురురితి॥౨౮॥౨౯॥ యస్మాత్తస్మాదితి- హే మూఢ తే ఏతత్ బ్రహ్మాస్త్రం వధకాలాదన్యత్ర న ప్రతిభాస్యతీతి న- కింతు వధకాల ఏవ న ప్ర
తిభాస్యతి- కాలాంతరే తు ప్రతిభాస్యత్యేవేత్యర్థః- తే కథంభూతస్య సదృశేనార్జునాదౌ రిపురత్నః స్థితే- సమేయుషః యుధ్యమానస్య సమిత్యాదిసమి
ద్యుద్ధ ఇతి సంపూర్వస్య ఇణో యుద్ధార్థకత్వదర్శనాత్ ॥౩౦॥ ధ్రువం మరణావధి న తిష్ఠేత్ - బ్రహ్మ బ్రహ్మాస్త్రం॥ ౩౧॥౩౨॥ న్యాయేన అభివందనాదిపూ

పాగమన్॥ ౩॥ శ్రుత్వా దుర్యోధనస్తత్ర సమేతాన్ సర్వపార్థివాన్ । రథేన కాంచనాంగేన కర్ణేన సహితో యయౌ ॥౪॥ తతస్స్వయంవరే తస్మిన్
సంప్రవృత్తే మహోత్సవే । సమాపేతుర్నృపతయః కన్యార్థే నృపసత్తమ ॥ ౫ ॥ శిశుపాలో జరాసంధో భీష్మకో వక్ర ఏవ చ । కపోతరోమా నీలశ్చ
రుక్మీ చ దృఢవిక్రమః॥ ౬॥ సృగాలశ్చ మహారాజః స్త్రీరాజ్యాధిపతిశ్చ యః । అశోకశ్శతధన్వా చ భోజో వీరశ్చ నామతః॥ ౭॥ ఏతే చాన్యే చ బహవో దక్షి
ణాం దిశమాశ్రితాః । మ్లేచ్ఛాచార్యాశ్చ రాజానః ప్రాచ్యోదీచ్యాశ్చ భారత ॥ ౮ ॥ కాంచనాంగదినస్సర్వే శుద్ధజాంబూనదప్రభాః । సర్వే భాసురదే
హాశ్చ వ్యాఘ్రా ఇవ బలోత్కటాః ॥ ౯ ॥ తతస్సముపవిష్టేషు తేషు రాజసు భారత । వివేశ రంగం సా కన్యా ధాత్రీవర్షధరాన్వితా॥ ౧౦॥ తతస్సంశ్రా
వ్యమాణేషు రాజ్ఞాం నామసు భారత। అత్యక్రామద్ధార్తరాష్ట్రం సా కన్యా వరవర్ణినీ॥ ౧౧ ॥ దుర్యోధనస్తు కౌరవ్యో నామర్షయత లంఘనమ్। ప్రత్య
షేధచ్చ తాం కన్యామసత్కృత్య నరాధిపాన్॥ ౧౨॥ స వీర్యమదమత్తత్వాద్భీష్మద్రోణావుపాశ్రితః । రథమారోప్య తాం కన్యామాజుహావ నరాధిపః ॥
౧౩ ॥ తమన్వయాద్రథీ ఖడ్గీ బద్ధగోధాంగులిత్రవాన్ । కర్ణశ్శస్త్రభృతాం శ్రేష్ఠః పృష్ఠతః పురుషర్షభ ॥ ౧౪ ॥ తతో విమర్దస్సుమహాన్ రాజ్ఞామా
సీద్యుయుత్సతామ్। సన్నహ్య తాంతనుత్రాణి రథాన్ యోజయతామపి ॥ ౧౫ ॥ తేభ్యధావంశ్చ సంక్రోధాః కర్ణదుర్యోధనావుభౌ। శరవర్షాణి ముం
చంతో మేఘాః పర్వతయోరివ॥౧౬॥ కర్ణస్తేషామాపతతామేకైకేన శరేణ హ। ధనూంషి చ శరాంశ్చాన్యాన్ పాతయామాస భూతలే ॥౧౭॥ తతో వి
ధనుషః కాంశ్చిత్తాన్ కాంశ్చిదుద్యతకార్ముకాన్। కాంశ్చిదుత్సృజతో బాణాన్ రథశక్తిగదాస్తథా॥౧౮॥ లాఘవాదాకులీకృత్య కర్ణః ప్రహరతాం వరః।
హతసూతాంశ్చ భూయిష్ఠాన్ స విజిగ్యే నరాధిపాన్॥౧౯॥ తే స్వయం వాహయంతోఽశ్వాన్ యాహి యాహీతి వాదినః। వ్యపేయుస్తే రణం హిత్వా రాజా
నో భగ్నమానసాః॥౨౦ ॥ దుర్యోధనస్తు కర్ణేన పాల్యమానోఽభ్యయాత్తదా । హృష్టః కన్యాముపాదాయ నగరం నాగసాహ్వయమ్॥ ౨౧ ॥ ...... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- దుర్యోధనస్య స్వయంవరకన్యాహరణే చతుర్థోఽధ్యాయః

నారదః॥ ఆవిష్కృతబలం కర్ణం దృష్ట్వా రాజా స మాగధః। ఆహ్వయద్ద్వైరథేనాజౌ జరాసంధో మహీపతిః॥౧॥ తయోస్సమభవద్యుద్ధం దివ్యాస్త్రవిదు
షోర్ద్వయోః। యుధి నానాప్రహరణైరన్యోన్యమభివర్షతోః ॥ ౨ ॥ క్షీణబాణౌ విధనుషౌ భగ్నఖడ్గౌ మహీం గతౌ । బాహుభిస్సమసజ్జేతాముభావతి
బలాన్వితౌ॥ ౩॥ బాహుకంటకయుద్ధేన తస్య కర్ణోఽథ యుధ్యతః । బిభేద సంధిం దేహస్య జరయా శ్లేషితస్య హి॥౪॥ స వికారం శరీరస్య దృష్ట్వా నృపతిరా
త్మనః ప్రీతోఽస్మీత్యబ్రవీత్కర్ణం వైరముత్సృజ్య భారత ॥ ౫ ॥ ప్రీత్యా దదౌ స కర్ణాయ మాలినీం నగరీమథ । అంగేషు నరశార్దూల స రాజాఽఽసీత్సపత్న
జిత్ ॥ ౬॥ పాలయామాస చంపాం చ కర్ణః పరబలార్దనః । దుర్యోధనస్యానుమతే తవాపి విదితం తథా॥ ౭॥ ఏవం శస్త్రప్రతాపేన ప్రథితస్సోఽభవత్క్షి
తౌ। త్వద్ధితార్థం సురేంద్రేణ భిక్షితో వర్మకుండలే॥ ౮ ॥ స దివ్యే సహజే ప్రాదాత్ కుండలే పరమార్చితే । సహజం కవచం చాపి మోహితో దేవమాయ
యా॥౯॥ విముక్తః కుండలాభ్యాం చ సహజేన చ వర్మణా । నిహతో విజయేనాజౌ వాసుదేవస్య పశ్యతః॥ ౧౦॥ బ్రాహ్మణస్యాపి శాపేన రామస్య చ మహా
త్మనః। కుంత్యాశ్చ వరదానేన మాయయా చ శతక్రతోః॥౧౧॥ భీష్మావమానాత్సంఖ్యాయాం రథస్యార్ధానుకీర్తనాత్ । శల్యాత్తేజోవధాచ్చాపి వాసుదే
వనయేన చ॥ ౧౨॥ రుద్రస్య దేవరాజస్య యమస్య వరుణస్య చ । కుబేరద్రోణయోశ్చైవ కృపస్య చ మహాత్మనః॥ ౧౩॥ అస్త్రాణి దివ్యాన్యాదాయ యు

ర్వేణ-ఉపజగామ యిష్టం దేశమితి శేషః॥౩౩॥* ౧॥కళింగవిషయే కళింగదేశే॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥ధాత్రీ ఉపమాతా వర్షధరః షండః తాభ్యామన్వితా॥
౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥ వ్యపేయుః వ్యపగతాః॥౨౦॥౨౧॥* ౧॥౨॥౩॥ బాహుకంటకయుద్ధేన బాహుకంటకం కేతకపత్రం తద్వ
ద్యత్ర-బలినా దుర్బలస్య శరీరం పాట్యతే-తద్బాహుకంటకం నామ యుద్ధం యథోక్తం-ఏకాం జంఘాం పదాక్రమ్యాపరాముద్యమ్య పాట్యతే- కేతకీపత్రవద్య
త్ర యుద్ధం తద్బాహుకంటకమితి-జరాసంధస్య సంబంధియో దేహః-తస్య సంధిం బిభేద॥౪॥వికారం పాటనరూపం॥ ౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥రథస్యా
ర్ధానుకీర్తనాత్ కర్ణోఽర్ధరథ ఇతి కీర్తనాత్ - శల్యాచ్చ తెజోవధాదితి సంబంధః౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥ .... *

ద్ధి గాండీవధన్వనా। హతో వైకర్తనః కర్ణో దివాకరసమద్యుతిః॥ ౧౪॥ ఏవం శప్తస్తవ భ్రాతా బహుభిశ్చాపి వఞ్చితః। నశోచ్యస్స నరవ్యాఘ్రో యుద్ధే హి నిధనం గతః॥ ౧౪॥ ఇతి-శ్రీమహాభారతే శాన్తిపర్వాన్తర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-కర్ణవీర్యకథనే పఞ్చమోధ్యాయః............*

వైశమ్పాయనః॥ ఏతావదుక్త్వా దేవర్షిర్విరరామ స నారదః। యుధిష్ఠిరస్తు రాజర్షిర్దధ్యౌ శోకపరిప్లుతః॥౧॥ తం దీనమనసం శుభ్రిం శోకోపహతమాతురమ్ । నిశ్శ్వసన్తం యథా నాగం పర్యశ్రునయనం తథా ॥ ౨ ॥ కున్తీ శోకపరీతాఙ్గీ దుఃఖోపహతచేతనా । అబ్రవీన్మధురాభాషా కాలే వచనమర్థవత్ ॥ ౩॥ యుధిష్ఠిర మహాబాహో నైనం శోచితుమర్హసి। జహి శోకం మహాప్రాజ్ఞ శృణుష్వేదం వచో మమ॥ ౪॥ యాచితస్స మయా పూర్వం భ్రాతృత్వం జ్ఞాపయితుం తవ। భాస్కరేణ చ దేవేన పిత్రా ధర్మభృతాం వర॥ ౫॥ యద్వాచ్యం హితకామేన సుహృదా హితమిచ్ఛతా । తథా దివాకరేణోక్తః స్వప్నాన్తే మమ చాగ్రతః॥ ౬॥ న చైనమశకద్భ్యానురహం వా స్నేహకారణైః। పురా ప్రత్యనునేతుం వా నేతుం వాప్యేకతాం త్వయా॥ ౭ ॥ తతః కాలపరీతస్స వైరస్యోద్ధరణే రతః। ప్రతీపకారీ యుష్మాకమితి చోపేక్షితో మయా॥ ౮॥ ఇత్యుక్తో ధర్మరాజస్తు మాత్రా బాష్పాకులేక్షణః। ఉవాచ వాక్యం ధర్మాత్మా శోకవ్యాకులచేతనః॥ ౯॥ భవత్యా గూఢమన్త్రత్వాత్పీడితోస్మీత్యువాచ తామ్॥ ౧౦॥ శశాప చ మహాతేజాస్సర్వలోకేషు యోషితః। న గుహ్యం ధారయిష్యన్తీత్యేవం దుఃఖసమన్వితః ॥ ౧౧ ॥ స రాజా పుత్రపౌత్రాణాం సంబన్ధిసుహృదాం తథా । స్మరన్నుద్విగ్నహృదయో బభూవోద్విగ్నచేతనః॥ ౧౨॥ తతశ్శోకపరీతాత్మా సధూమ ఇవ పావకః। నిర్వేదమగమద్ధీమాన్రాజా సన్తాపపీడితః॥ ౧౩॥ ....*

* ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాన్తిపర్వాన్తర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-స్త్రీశాపే-షష్ఠోధ్యాయః *

వైశమ్పాయనః॥ యుధిష్ఠిరస్తు ధర్మాత్మా శోకవ్యాకులచేతనః। శుశోచ దుఃఖసన్తప్తః స్మృత్వా కర్ణం మహారథమ్॥౧॥ ఆవిష్టో దుఃఖశోకాభ్యాం నిశ్వసంశ్చ పునః పునః। దృష్ట్వార్జునమువాచేదం వచనం శోకకర్శితః॥ ౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ యద్భైక్షమాచరిష్యామో వృష్ణ్యన్ధకపురే వయమ్। జ్ఞాతీన్నిష్పురుషాన్కృత్వా నేమాం ప్రాప్స్యామ దుర్గతిమ్ ॥ ౩ ॥ అమిత్రా నస్సమృద్ధార్థా వృత్తార్థాః కురవః కృతాః । ఆత్మానమాత్మనా హత్వా కిం ధర్మఫలమాప్నుమః॥ ౪॥ ధిగస్తు క్షాత్రమాచారం ధిగస్తు బలపౌరుషమ్ । ధిగస్త్వమర్షం యేనేమామాపదం గమితా వయమ్॥౫॥ సాధు క్షమా దమశ్శౌచం సవైరాగ్యం హ్యమత్సరః। అహింసా సత్యవచనం నిత్యాని వనచారిణామ్ ॥ ౬ ॥ వయం తు లోభాన్మోహాచ్చ దమ్భం మానం చ సంశ్రితాః । ఇమామవస్థామాపన్నా రాజ్యక్లేశబుభుక్షయా॥ ౭॥ త్రైలోక్యస్యాపి రాజ్యేన నాస్మాకం కశ్చిత్ప్రహర్షయేత్ ।బాన్ధవాన్నిహతాన్దృష్ట్వా పృథివ్యాం విజయైషిణః॥౮॥

ఏతావదుక్త్వేతి- దధ్యౌ భ్రాతృవధజం దోషం చిన్తితవాన్॥౧॥ పర్యశ్రునయనం పరితో౽శ్రువ్యాప్తనయనం॥౨॥ మధురా ఆభాషా భాషణం యస్యాః సా తథా॥౩॥ ఏనం కర్ణం॥౪॥ యాచితః అర్థితః తవ తుభ్యం-భ్రాతృత్వం భ్రాతుః కర్మకనిష్ఠానాం పరిపాలనం జ్ఞాపయితుం-త్వయా సౌభ్రాత్రం యుధిష్ఠిరాదిభ్యః ప్రదర్శనీయమితి॥౫॥౬॥ ప్రత్యనునేతుం శమయితుం॥ ౭॥ కాలపరీతః మృత్యుగ్రస్తః- ఉద్ధరణే శత్రూణాం నిశ్శేషనాశనే ఉన్మూలనే॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ పుత్రపౌత్రాణామిత్యాదికర్మణి షష్ఠీ- ఉద్విగ్నహృదయః ఉద్విగ్నచేతనశ్చ బభూవ॥౧౨॥ నిర్వేదం రాజ్యాదౌ వైరాగ్యం॥ ౧౩॥* ౧॥ దుఃఖం దేహేన్ద్రియాదీనాం తాపః- శోకస్తత్కృతం వైకల్యం తాభ్యామ్ ఆవిష్టో వ్యాప్తః- కర్శితః కృశీకృతః॥౨॥ యత్ యది భైక్ష్యమాచీర్ణం స్యాత్ హి- జ్ఞాతివధజాం దుర్గతిం న ప్రాప్తా స్యాదిత్యర్థః॥ సూ॥ లిఙ్నిమిత్తే లృఙ్ క్రియాతిపత్తౌ॥ ౩ ॥ యతః కురవో వయం వృత్తార్థాః సంక్షిప్తపురుషార్థాః జ్ఞాతివధేన హతభాగ్యాః తతో నో, స్మాకం-అమిత్రాః సమృద్ధార్థా ఇత్యర్థః- జ్ఞాతివధోప్యస్మాకం ధర్మ ఏవేత్యాశఙ్క్యాహ- ఆత్మానమితి-ధర్మఫలం యశః స్వర్గం కిం ఆప్నుమః- ఉభయమపి నాస్తీత్యర్థః॥ ౪॥ సత్యపి శాస్త్రప్రవృత్తే ఫలే బీభత్సత్వాన్నిన్ద్య ఏవాయం ధర్మ ఇత్యాహ॥ ధిగితి బలం హయాది- పౌరుషం పరాక్రమః- అమర్షం క్రోధం యేన ఆపదం శోకం॥౫॥ తర్హి కో ధర్మః- శ్రేష్ఠ ఇత్యత ఆహ- సాధ్వితి- క్షమాదికమేవ శ్రేష్ఠమిత్యర్థః॥ ౬॥ ౭॥ నను యుద్ధే జయశ్చేద్రాజ్యలాభః- మృత్యుశ్చేత్స్వర్గలాభ ఇత్యుభయలోకహితం యుద్ధమిత్యాశఙ్క్య నిరస్యతి- త్రైలోక్యస్యేతి॥౮॥౯॥ హీనార్థకత్వమేవాహ- ఆమిష ఇతి - ఆమిషేరా

తేవయంపృథివీహేతోరవధ్యాన్పృథివీశ్వరాన్ । సంపరిత్యజ్యజీవామోహీనార్థాహతబాంధవాః ॥ ౯॥ ఆమిషేగృధ్యమానానామశుభంనశ్శునామివ । ఆమిషంచైవనోహీష్టమామిషస్యవివర్జనమ్ ॥ ౧౦॥ నపృథివ్యాసకలయానసహిరణ్యస్యరాశిభిః । నగవాశ్వేనసర్వేణతేత్యాజ్యాయఇమేహతాః॥ ౧౧॥ కామమన్యుపరీతాస్తేక్రోధామర్షసమన్వితాః । మృత్యుయానంసమారుహ్యగతావైవస్వతక్షయమ్ ॥ ౧౨॥ బహుకల్యాణసంయుక్తాన్నిచ్ఛంతిపితరస్సుతాన్ । తపసాబ్రహ్మచర్యేణసత్యేనచతితిక్షయా ॥ ౧౩॥ ఉపవాసైస్తథేజ్యాభిర్వ్రతకౌతుకమంగళైః । లభంతేమాతరోగర్భాంస్తాన్మాసాన్దశబిభ్రతి ॥ ౧౪ ॥ యదిస్వస్తిప్రజాయంతేజాతాజీవంతివాయది । సంభావితాజాతబలాస్తేదద్యుర్యదినస్సుఖమ్॥ ౧౫॥ ఇహవాముత్రవాచేతికృపణాఃఫలహేతుకాః। తాసామయంసమారంభోనివృత్తఃకేవలోఽఫలః ॥ ౧౬॥ యదాసాంనిహతాఃపుత్రాయువానోమృష్టకుండలాః॥ ౧౭॥ అభుక్త్వాపార్థివాన్భోగానృణాన్యనపహాయచ। పితృభ్యోదేవతాభ్యశ్చగతావైవస్వతక్షయమ్॥ ౧౮॥ యదైషామంబపితరౌజాతకామావుభావపి। సంజాతబలరూపేషుతదైవనిహతానృపాః॥ ౧౯॥ సంయుక్తాఃకామమన్యుభ్యాంక్రోధహర్షాసమంజసాః। నతేజయఫలంకించిద్భోక్తారోజాతుకర్హిచిత్ ॥ ౨౦॥ పాంచాలానాంకురూణాంచహతాఏవహితేహతాః । నచేత్సర్వానయంలోకాన్ప్రపశ్యేతస్వకర్మణా॥ ౨౧॥ వయమేవాస్యలోకస్యవినాశేకారణంస్మృతాః। ధృతరాష్ట్రస్యపుత్రేషుతత్సర్వంప్రతిపత్స్యతి ॥ ౨౨॥ సదైవనికృతిప్రజ్ఞోద్వేష్టామాయోపజీవనః । మిథ్యావృత్తశ్చసతతమస్మాస్వనపకారిషు॥ ౨౩॥ నసకామావయంతేచనచాస్మాభిర్నతైర్జితమ్।నతైర్భుక్తేయమవనిర్ననార్యోగీతవాదితమ్॥ ౨౪॥ నామాత్యసుహృదాంవాక్యంనచశ్రుతవతాంశ్రుతమ్ । నదత్తానివరార్హాణినభూరినద్రవిణాగమః॥ ౨౫ ॥ అస్మద్ద్వేషేణసంతప్తఃసుఖంనస్మేహవిందతి । వృద్ధిమస్మాసుతాందృష్ట్వావివర్ణోహరిణఃకృశః॥ ౨౬॥ ధృతరాష్ట్రశ్చనృపతిఃసౌబలేననివేదితః। తంపితాపుత్రగృద్ధిత్వాదనుమేనేనయేస్థితమ్॥ ౨౭॥ అనవేక్ష్య

జ్యైర్నిమిత్తైరశుభంజ్ఞాతిద్రోహాఖ్యంశునామివఇతరేషాం- భవతి-నోహిఅస్మాకంతుఆమిషంచ - ఆమిషస్యవివర్జనంచేతిద్వయమపీష్టం॥౧౦॥ఏతదేవవిభజతేపృథివ్యాదేరామిషస్య- వర్జనంఇష్టం-బంధురూపంత్వామిషంవర్జయితుంనేష్టమేవ-బంధూనామర్థే-సర్వంత్యాజ్యమిత్యర్థః॥౧౧॥ కామేతి మృత్యుయానంమృత్యుమార్గంయుద్ధేమృతానాంస్వర్గోఽపినాస్తి- కింతుకామాద్యాక్రాంతత్వాన్నరకఏవాస్తీత్యర్థః॥౧౨॥ఏవంనృణాంపాపంహత్వా నాంనరకంచోపపాద్యహతసంబంధినాంశోకంచవ్యుత్పాదయతిబహుకల్యాణసంయుక్తానిత్యాదినా॥౧౩॥వ్రతానిగౌరీవ్రతాదీని-కౌతుకానిదుర్గోత్సవాదీనిమంగళానిలక్ష్మీనారాయణశివాద్యుపాసనాదీనితైః॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥అనపహాయఅపరిహృత్యపితృభ్యఇతిషష్ఠ్యర్థేచతుర్థీ॥౧౮॥ యదైషామితి అర్జునేనసహవదన్నపిసంనిహితాంమాతరంఉక్తార్థపరిజ్ఞానాయసంబోధయతిహేఅంబేతి- పితరౌమాతాపితరౌగాంధారీధృతరాష్ట్రౌ- యదైవ జాతకామౌ-తదైవతేనృపాఃదుర్యోధనప్రభృతయోహతాః॥౧౯॥ సంయుక్తాఇతి-కామోగృధ్యాభిలాషఃమన్యుస్తదలాభేదైన్యం-తాభ్యాంసంయుక్తాః-క్రోధఃహర్షశ్చలాభేసత్యుత్ఫుల్లతాతాభ్యాంఅసమంజసాఃవిషమాఃయేపురుషాస్తేజయఫలంభూమేః-స్వర్గస్యవాజయేనయత్ఫలంతన్నభోక్తారోనభోక్ష్యంతి-జాతుకదాచిత్ -నభోజ్యంతిజీవనేమరణేవా-కర్హిచిత్ క్వచిద్దేశఇహపరత్రవా॥౨౦॥ ననుయేహతాస్తేస్వర్గంభోక్ష్యంత్యేవేత్యాశంక్యాహ- పాంచాలానామితి-యేహతాస్తేహతాఏవ-నతుస్వర్గంగతాః- కామాద్యుపేతత్వాద్యుక్తహేతోః-ఏవంనచేత్ -అయంహంతాస్వేనైవకర్మణానిమిత్తేనస్వర్గగతాన్తాన్పశ్యేత్ నచపశ్యతీతిలోకాయతికమతమాశ్రిత్యోక్తం॥తత్సర్వంవినాశకారణత్వంధృతరాష్ట్రస్యపుత్రేషుప్రతిపత్స్యతీతిపర్యవస్యతి-వయంరాజ్యలోభాద్వినాశేవాంతరకారణం-ముఖ్యంకారణంతుఅస్మద్రాజ్యాపహారాత్ ధార్తరాష్ట్రాఏవేతిభావః॥౨౨॥ ఏతదేవాహసదైవేత్యాదినా-నికృతిర్వంచనంతన్నిష్ఠైవప్రజ్ఞాయస్యసఃనికృతిప్రజ్ఞః-మాయాకపటద్యూతాదితదేవోపజీవనంయస్యసతథా- మిథ్యావృత్తశ్చధృతరాష్ట్రఏవాత్రగ్రాహ్యః-సర్వమూలత్వాత్ ॥౨౩॥యుధ్యతాంలోకద్వయనాశముపపాద్యోపసంహరతినసకామాఇతి॥౨౪॥శ్రుతవతాంపండితానాం॥౨౫॥తత్ర

స్త్వయంలోకోనపరఃపురుషోత్తమ ॥ ౨౨ ॥ నాధనోధర్మకృత్యానియథావదనుతిష్ఠతి । ధనాద్ధర్మఃప్రభవతిశైలాదభినదీయథా॥ ౨౩ ॥ యఃకృశా
శ్వఃకృశగవఃకృశభృత్యఃకృశాతిథిః । సవైరాజన్కృశోనామనశరీరకృశఃకృశః॥ ౨౪॥అవేక్షస్వయథాన్యాయంపశ్యదైవాసురంయథా। రాజన్కిము
న్యత్ జ్ఞాతీనాంవధాద్గృధ్యంతిదేవతాః॥౨౫॥ నచేద్ధర్తవ్యమన్యస్యకథంతద్ధర్మమారభేత్ । ఏతావానేవవేదేషునిశ్చయఃకవిభిఃకృతః॥ ౨౬॥ అధ్యే
తవ్యాత్రయీనిత్యంభవితవ్యంవిపశ్చితా । సర్వథాధనమాహార్యంయష్టవ్యంచాపియత్నతః॥ ౨౭ ॥ ద్రోహాద్దేవైరవాప్తానిదివిస్థానానిసర్వశః । ద్రో
హాత్కిమన్యత్ జ్ఞాతీనాంగృధ్యంతేమేనదేవతాః॥ ౨౮॥ఇతిదేవావ్యవసితావేదవాదాశ్చశాశ్వతాః। అధీయంతేధ్యాపయంతియజంతేయాజయంతిచ॥
౨౯ ॥ కృత్స్నంతదేవతచ్ఛ్రేయోయదప్యాదదతేన్యతః । నపశ్యామోనపకృతంధనంకించిత్క్వచిద్వయమ్॥ ౩౦॥ ఏవమేవహిరాజానోజయంతి
పృథివీమిమామ్ । జిత్వామమేయంబ్రువతేపుత్రాఇవపితుర్ధనే॥ ౩౧॥ రాజర్షయోపితేస్వర్గ్యాధర్మోహ్యేషాంనిరుచ్యతే॥౩౨॥యథైవపూర్ణా
దుదధేఃస్యందంత్యాపోదిశోదశ । ఏవంరాజకులాద్విత్తంపృథివీంప్రతితిష్ఠతి॥ ౩౩॥ ఆసీదియందిలీపస్యనృగస్యనహుషస్యచ । అంబరీషస్యమాంధాతుః
పృథివీసాత్వయిస్థితా॥ ౩౪॥ సత్వాంద్రవ్యమయోయజ్ఞఃసంప్రాప్తస్సర్వదక్షిణః । తంచేన్నయజసేరాజన్ప్రాప్తస్త్వంరాజ్యకిల్బిషమ్॥ ౩౫॥ యే
షాంరాజాశ్వమేధేనయజతేదక్షిణావతా। ఉపేత్యతస్యావభృథంపూతాస్సర్వేభవంతితే॥౩౬॥ విశ్వరూపోమహాదేవఃసర్వమేధేమహామఖే। జుహా
వసర్వభూతానితథైవాత్మానమాత్మనా॥ ౩౭ ॥ శాశ్వతోయంభూతిపథోనాస్యాంతమనుశుశ్రుమ । మహాన్దాశరథఃపంథామారాజన్కుపథంగమః॥
౩౮ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - అర్జునవాక్యే - అష్టమోధ్యాయః .... *
యుధిష్ఠిరః॥ ముహూర్తంతావదేకాగ్రోమనశ్శ్రోత్రేంతరాత్మని । ధారయస్వేతితచ్ఛ్రుత్వారోచేతవచనంమమ॥౧॥ సాధుగమ్యమహంమార్గం
నజాతుత్వత్కృతేపునః । గచ్ఛేయంతద్గమిష్యామిహిత్వాగ్రామ్యసుఖాన్యత॥ ౨ ॥ క్షేమ్యశ్చైకాకినాగమ్యఃపంథాఃకోస్తీతిపృచ్ఛమామ్ । అథవా
నేచ్ఛసిప్రష్టుమపృచ్ఛన్నపిమేశృణు ॥ ౩ ॥ హిత్వాగ్రామ్యసుఖాచారంతప్యమానోమహత్తపః । అరణ్యేఫలమూలాశీచరిష్యామిమృగైస్సహ॥ ౪॥
జుహ్వానోగ్నింయథాకాలముభౌకాలావుపస్పృశన్ । కృశఃపరిమితాహారశ్చర్మచీరజటాధరః॥ ౫ ॥ శీతవాతాతపసహఃక్షుత్పిపాసాశ్రమక్షమః॥

యత్తూక్తంజ్ఞాతీనాంపరస్పరయుద్ధేహతానాంసహాంత్యానాంచశ్రేయోనాస్తీతితచ్ఛిష్టాచారప్రదర్శనేనదూషయతిఅవేక్షస్వేత్యాదినా॥౨౫॥ అన్యస్య
పరస్యధనంచేన్నహర్తవ్యంతర్హిరాజాధర్మంకథమాచరేత్ - తస్యవృత్త్యంతరాభావాన్నకథంచిదిత్యర్థః॥౨౬॥ధనమాహార్యంస్వధర్మేణార్జ
నీయం- తస్యచప్రయోజనంయష్టవ్యమిత్యుక్తం॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥ననుపరద్రవ్యాపహారేదోషోస్తీత్యాశంక్యాహ- కృత్స్నమితి - యదేవధనంరాజానః
అన్యతఃపరస్మాదాదదతేతదేవతేషాంశ్రేయఃశ్రేయస్కరం- అన్యథానపకృతంఅపకారవర్జితంధనంరాజ్ఞాంనాస్త్యేవేత్యర్థః - యజ్ఞార్థంపశ్వవ
ధాదివపరద్రవ్యాపహారాదపిరాజ్ఞాంనదోషోస్తీతిభావః॥౩౦॥౩౧॥నిరుచ్యతేఉత్కృష్టత్వేనకీర్త్యతే॥౩౨॥స్యందంతిప్రస్రవంతి॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥కించపర
విత్తాపహారోస్యపరోద్ధరణార్థఏవేత్యాహయేషామితి-యేషాంమాండలికానాంప్రజాదీనాంచద్రవ్యాపహర్తారాజాయజతేతేసర్వేతదవభృథేనపూ
తాభవంతీత్యర్థః॥ ౩౬॥ విశ్వరూపఇతి- బ్రహ్మణేబ్రాహ్మణమాలభతఇత్యాదిశ్రుత్యాబ్రాహ్మణాదీనాంభూతానాంస్వదేహస్యచహోమాత్సర్వయజ్ఞా
ర్థంక్రియతేయత్రతత్రకియాన్ద్రవ్యాపహారఇతిభావః॥ ౩౭॥ ఏవమనాదిరనంతశ్చాయంయాజ్ఞీయఃపంథాఇత్యాహ - శాశ్వతఇతి- దాశరథః-ఏకః
పశుఃద్వౌపత్నీయజమానౌత్రయోవేదాఃచత్వారఋత్విజఇతి - దశరథాశ్చప్రచరంతియస్మిన్సఃదాశరథఃపంథాః॥ ౩౮॥ * ముహూర్తమితి - ము
హూర్తంత్వమపిమదుక్తంనివృత్తిమార్గమపిశ్రుత్వాముహూర్తంఅంతరాత్మనిహృదయపుండరీకే - మనశ్శ్రోత్రేధారయస్వస్థిరీకురు - తావదా
దావేకాగ్రోభవేతిచశేషః - పశ్చాత్ మమవచనంతుభ్యంరోచేత- అంతర్ముఖస్యైవనివృత్తిమార్గఇష్టోనబహిర్ముఖస్యేతిభావః॥౧॥సాధ్వితి - ఉత
అపిచాహంగ్రామ్యసుఖంహిత్వా- సాధుగమ్యంమార్గంగచ్ఛేయం- నపునస్త్వత్కృతేజాతుచిత్రాజ్యంగమిష్యామిస్వీకరిష్యామి॥ ౨॥ రాజ్యమేవ
సాధుగమ్యోమార్గఇతిచేత్తత్రాహ - క్షేమ్యఇతి ॥ ౩ ॥ తత్రతావద్వనేతద్ధర్మోనుష్ఠవ్యఇత్యాహ- హిత్వేత్యాదినా॥౪॥ ౫॥ ౬॥౭॥పేశలాఃర

తపసా విధిదృష్టేన శరీరముపశోషయన్ ॥౬॥ మనఃకర్ణసుఖా నిత్యం శృణ్వన్నుచ్చావచా గిరః । ముదితానామరణ్యేషు వసతాం మృగపక్షిణామ్ ॥ ౭ ॥ ఆ
జిఘ్రన్ పేశలాన్ గంధాన్ ఫుల్లానాం వృక్షవీరుధామ్ । నానారూపాన్వనే పశ్యన్ రమణీయాన్వనౌకసః ॥ ౮ ॥ వానప్రస్థజనస్యాపి దర్శనం కులవా
సినామ్ । నాప్రియాణ్యాచరిష్యామి కిం పునర్గ్రామవాసినామ్ ॥ ౯ ॥ ఏకాంతశీలీ విమృశన్ పక్వాపక్వేన వర్తయన్ । పితౄన్ దేవాంశ్చ వన్యేన వా
గ్భిరద్భిశ్చ తర్పయన్ ॥ ౧౦ ॥ ఏవమారణ్యశాస్త్రాణాముగ్రముగ్రతరం విధిమ్ । సేవమానః ప్రతీక్షిష్యే దేహస్యాస్య సమాపనమ్ ॥ ౧౧ ॥ అథవైకో
హమేకాహమేకైకస్మిన్వనస్పతౌ । చరన్భైక్షం మునిర్ముండః క్షపయిష్యే కలేబరమ్ ॥ ౧౨ ॥ పాంసుభిస్సముచ్ఛన్నః శూన్యాగారప్రతిశ్రయః । వృ
క్షమూలనికేతో వా త్యక్తసర్వప్రియాప్రియః ॥ ౧౩ ॥ న శోచన్న ప్రహృష్యంశ్చ తుల్యనిందాత్మసంస్తుతిః । నిరాశీర్నిర్మమో భూత్వా నిర్ద్వంద్వో నిష్ప
రిగ్రహః ॥ ౧౪ ॥ ఆత్మారామః ప్రసన్నాత్మా జడాంధబధిరాకృతిః । అకుర్వాణః పరైః కాంచిత్సంవిదం జాతు కైరపి ॥ ౧౫ ॥ జంగమాజంగమాన్ సర్వాన
విహింసంశ్చతుర్విధాన్ । ప్రజాస్సర్వాస్స్వధర్మస్థాః సమః ప్రాణభృతః ప్రతి ॥ ౧౬ ॥ న చాప్యవహసన్ కంచిన్న కుర్వన్ భ్రుకుటీం క్వచిత్ । ప్రసన్న
వదనో నిత్యం సర్వేంద్రియసుసంయతః ॥ ౧౭ ॥ అపృచ్ఛన్ కస్యచిన్మార్గం ప్రవ్రజన్నేవ కేనచిత్ । న దేశం న దిశం కాంచిద్గంతుమిచ్ఛన్విశేషతః ॥ ౧౮ ॥
గమనే నిరపేక్షశ్చ పశ్చాదనవలోకయన్ । ఋజుః ప్రణిహితో గచ్ఛం త్రసస్థావరవర్జకః ॥ ౧౯ ॥ స్వభావస్తు ప్రయాత్యగ్రే ప్రభవంత్యశనాన్య
పి । ద్వంద్వాని చ విరుద్ధాని తాని సర్వాణ్యచింతయన్ ॥ ౨౦ ॥ అల్పం వా స్వాదు భోజ్యం వా పూర్వాలాభేన జాతుచిత్ । అన్యేష్వపి చరన్ లాభమలాభే సప్త
పూరయన్ ॥ ౨౧ ॥ విధూమే న్యస్తముసలే వ్యంగారే భుక్తవజ్జనే । అతీతపాత్రసంచారే కాలే విగతభిక్షుకే ॥ ౨౨ ॥ ఏకకాలం చరన్భైక్షం త్రీనథ ద్వే చ పం
చ వా । స్నేహపాశం విముచ్యాహం చరిష్యామి మహీమిమామ్ ॥ ౨౩ ॥ అలాభే సతి వా లాభే సమదర్శీ మహాతపాః । న జిజీవిషువత్కించిన్న ముమూర్షు
వదాచరన్ ॥ ౨౪ ॥ జీవితం మరణం చైవ నాభినందన్న చ ద్విషన్ ॥ ౨౫ ॥ వాస్యైకం తక్షతో బాహుం చందనేనైకముక్షతః । నాకల్యాణం న కల్యాణం చింత
యన్నుభయోస్తయోః ॥ ౨౬ ॥ యాః కాశ్చిజ్జీవతా శక్యాః కర్తుమభ్యుదయక్రియాః । సర్వాస్తాస్సమభిత్యజ్య నిమేషాదివ్యవస్థితః ॥ ౨౭ ॥ తేషు నిత్యమ
సక్తశ్చ త్యక్తసర్వేంద్రియక్రియః । అపరిత్యక్తసంకల్పస్సునిర్ణిక్తాత్మకల్మషః ॥ ౨౮ ॥ విముక్తస్సర్వసంగేభ్యో వ్యతీతస్సర్వవాగురాః । న వశే కస్య
చిత్తిష్ఠన్ సధర్మా మాతరిశ్వనః । వీతరాగశ్చరన్నేవం తుష్టిం ప్రాప్స్యామి శాశ్వతీమ్ ॥ ౨౯ ॥ తృష్ణయా హి మహత్పాపమజ్ఞానాదస్మి కారితః ॥ ౩౦ ॥ కుశ

మ్యాన్ ॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ యతేర్ధర్మానుష్ఠానం ప్రతిజానీతే-అథ వేతి ॥ ౧౨॥౧౩॥౧౪॥ ఆత్మారామః-యోగేనాత్మన్యేవ రమమాణః ప్రసన్నాత్మా శుద్ధస
త్త్వః-కేనచిన్నిమిత్తేన సంవిదం సంవాదనం అకుర్వాణః కృత్యాభావాత్ ॥౧౫॥...*
చతుర్విధాన్ జంగమస్థావరాన్ జరాయుజాండజస్వేదజోద్భిజ్జభేదేన చాతుర్విధ్యాత్ - స్వధర్మస్థాః ప్రాణభృతః-ఇంద్రియపోషకాశ్చ ప్రజాః ప్రతి సమ ఇత్య
న్వయః ॥౧౬॥౧౭॥ కేనచిన్మార్గేణ ॥౧౮॥ ఏవం యత్యాశ్రమధర్మానుక్త్వా అత్యాశ్రమధర్మమాహ ఋజురితి-ఋజుః కామక్రోధాదిశూన్యః ప్రణిహితోంత
ర్ముఖః త్రసస్థావరత్రసత్ భయాదిధర్మకం లింగశరీరం మరణకాలే తైర్వతిష్ఠతీతి స్థావరః స్థూలశరీరం-తయోర్వర్జకః- స్థూలసూక్ష్మశరీరాభిమానశూన్య
ఇత్యర్థః ॥౧౯॥ ఏవంరూపస్య కథం దేహయాత్రానిర్వాహ ఇత్యాశంక్యాహ-స్వభావ ఇతి-స్వభావః దేహాదీనాం పూర్వసంస్కారః-కటవేష్టనవత్ ప్రార
బ్ధకర్మోపస్థాపిత దేహనిర్వాహార్థం అగ్రే వ్రజతి పురస్సృతో భవతి- నన్వేవం సుషుప్తావపి యాత్రా స్యాదిత్యాశంక్యాహ-ప్రభవంత్యశనాన్యపీతి- యథా
ప్రసుప్తః శిశుః స్తనం పిబతి సంస్కారదార్ఢ్యాత్-ఏవం దేహద్వయాభిమానహీనోపి మహాయతిః భోజనాదికం కరిష్యతీత్యర్థః-ద్వంద్వాని శుభయోర్విరుద్ధా
న్యవమానాల్పభోజ్యాదీని తాన్యచింతయన్ ॥౨౦॥ పూర్వాలాభేన పూర్వస్మిన్ గృహేలాభేన హేతునా జాతుచిత్ అన్యేష్వపి గృహేషు లాభం లబ్ధుమన్నం
చరన్ భక్షయన్ ॥౨౧॥ భైక్షకాలమాహ-విధూమ ఇతి గృహే ఇతి శేషః ॥ ౨౨ ॥ త్రీన్ గృహాన్ ॥ ౨౩ ॥ జిజీవిషువత్-ధాన్యాదిసంగ్రహం- ముమూర్షువత్ అ
న్నాదిత్యాగం ॥౨౪॥౨౫॥ వాసీ తక్షాయుధం తయా ॥౨౬॥ యా ఇతి నిమేషాదివ్యవస్థితః నిమేషాదిః మేషాన్మేషాశనపానాదిశరీరనిర్వాహమాత్రకర్మ తస్మిన్
వ్యవస్థిత ఇత్యర్థః ॥౨౭॥ తేష్వపి కర్మసు అసక్తః సక్తిరహితః-అపరిత్యక్తః నిత్యం వశీకృతః సంకల్పో మనః - క్రియాణామేవ-దృఢమనా ఇత్యర్థః - నాస్తి పరిత్య

వవిహరం గాంగేయం చ మహామతిమ్। అసంశయం తు యం రాజా యక్షై వాహం తథాగతః॥ ౨౮॥ అనియమ్యాశు దింలుబ్ధం పుత్రం కామవశానుగమ్॥ ౨౯॥
పతితో యశసో దీప్తాన్ఘాతయిత్వా సహోదరాన్। ఇహాహి వృద్ధా శోకాగ్నౌ ప్రక్షిప్యాసమమోధనః॥ అస్మత్ప్రద్వేషసంతప్తః పాపబుద్ధిస్సదైవ
హి॥ ౩౦॥ కో హి బంధుః కులీనస్సం స్తథా బ్రూయాత్సుహృజ్జనే। యథాసావుక్తవాన్వాక్యం యుయుత్సుః కృష్ణసన్నిధౌ॥ ౩౧॥ ఆత్మనో హి వయం దోషా
ద్వినష్టాశ్శాశ్వతీస్సమాః। ప్రదహంతో దిశస్సర్వా భాస్కరా ఇవ తేజసా॥ ౩౨॥ సోస్మాకం వైరపురుషో దుర్మన్త్రిప్రగ్రహం గతః॥ ౩౩॥ దుర్యోధనకృతే
హ్యేతత్కులం నో వినిపాతితమ్। అవధ్యానాం వధం కృత్వా లోకే ప్రాప్తాస్మ వాచ్యతామ్॥ ౩౪॥ కులస్యాస్యాంతకరణం దుర్మతిం పాపకారిణమ్। రా
జా రాష్ట్రేశ్వరం కృత్వా ధృతరాష్ట్రోద్య శోచతి॥ ౩౫॥ హతాశ్శూరాః కృతం పాపం విషయస్స్వో వినాశితః। హత్వా నో విగతో మన్యుశ్శోకో మాం రుం
ధయత్యసౌ॥ ౩౬॥ ధనంజయకృతం పాపం కల్యాణేనోపహన్యతే। ఖ్యాపనేనానుతాపేన దానేన తపసాపి వా। నివృత్త్యా తీర్థగమనాత్ శ్రుతిస్మృ
తిజపేన వా॥ ౩౭॥ త్యాగవాంశ్చ పునః పాపం నాలం కర్తుమితి శ్రుతిః॥ ౩౮॥ త్యాగవాన్ జన్మమరణే నాప్నోతీతి శ్రుతిర్యదా। ప్రాప్తవర్త్మా కృత
మతిర్బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥ ౩౯॥ స ధనంజయ నిర్ద్వంద్వో మునిర్జ్ఞానసమన్వితః। వనమామంత్ర్య వస్సర్వాన్ గమిష్యామి పరంతప॥ ౪౦॥ న
హి కృత్స్నతమో ధర్మః శక్యః ప్రాప్తుమితి శ్రుతిః। పరిగ్రహవతా తన్మే ప్రత్యక్షమరిసూదన॥ ౪౧॥ మయా సృష్టం తు పాపం హి పరిగ్రహమభీప్సతా।
జన్మక్షయనిమిత్తం చ శక్యం ప్రాప్తుమితి శ్రుతిః॥ ౪౨॥ సపరిగ్రహముత్సృజ్య కృత్స్నం రాజ్యం తథైవ చ। గమిష్యామి వినిర్ముక్తో విశోకో విజ్వరస్తథా॥ ౪౩॥
ప్రశాధి త్వమిమాముర్వీం క్షేమాం నిహతకంటకామ్। న మమార్థోస్తి రాజ్యేన భోగైర్వా కురుసత్తమ॥ ౪౪॥ ఇత్యేవముక్త్వా వచనం ధర్మరాజో యుధి
ష్ఠిరః। వ్యుపారమత్తతం పార్థః కనీయాన్ ప్రత్యభాషత॥ ౪౫॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- యుధిష్ఠిర
పరిదేవనాయాం- సప్తమోధ్యాయః॥ .... *

వైశంపాయనః॥ అథార్జున ఉవాచేదమధిక్షిప్త ఇవాక్షమీ। అభినీతతరం వాక్యం దృఢవాదపరాక్రమః॥ ౧॥ దర్శయన్ స తదాత్మానముగ్రముగ్రప
రాక్రమః। స్మయమానో మహాతేజాః సృక్వణీ పరిసంలిహన్॥ ౨॥ అర్జునః॥ అహో దుఃఖమహో కృచ్ఛ్రమహో వైక్లబ్యముత్తమమ్। య

హేతురస్మదితిహారిణః పాండురః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ తథాగతో బుద్ధమునిః క్షణికబుద్ధిరితియావత్ యథాహం అనవస్థితబుద్ధిస్తథా ధృతరాష్ట్రోపీత్యర్థః॥ ౨౮॥ పతత్ఫ
లమాహ-అనియమ్యేతి॥ ౨౯॥ ప్రక్షిప్య గత ఇతి శేషః॥ ౩౦॥ యుయుత్సుర్యోద్ధుకామః వాక్యం అస్మద్ద్వేషాత్పాండవా నష్టా ఇత్యేవంరూపం॥ ౩౧॥ తదేవార్థత ఆహ
ఆత్మన ఇతి- దుర్యోధనే వ్యుపచారాదాత్మపదప్రయోగః ఆత్మనో దుర్యోధనస్య॥ ౩౨॥ ప్రగ్రహం దృఢబంధనం గతః ప్రాప్తః॥ ౩౩॥ నో అస్మాభిః- అవధ్యానాం- అవ
ధ్యకల్పానాం భీష్మాదీనాం గురుత్వాద్ద్వావధానర్హాణాం॥ ౩౪॥ ౩౫॥ విషయః ఆమిషం- నో అస్మాకం సర్వేషాం- మన్యుః క్రోధస్తాన్ హత్వా విగతః- మాం త్వే
కశ్శోకో రుంధయతి రుణద్ధి॥ ౩౬॥ కల్యాణేన ఉపకారేణ- నివృత్త్యా త్యాగేన॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ఏతేషు త్యాగమేవ ప్రశంసతి త్యాగవానితి- శ్రుతిః- త్యాగేనైకే అమృ
తత్వమానశురితి - యదా యతః ఆహత దాతస్మాత్ ప్రాప్తవర్త్మా లబ్ధయోగమార్గః కృతమతిః శ్రవణమననాదినా అహం- బ్రహ్మాస్మీతి నిశ్చితబుద్ధిః అఖండానం
దం సంపద్యతే ఐక్యేన ప్రాప్నోతి॥ ౩౯॥ స ఇతి ఏవం త్యాగఫలం జానన్నహం- నిర్ద్వంద్వః పరిశూన్యః మునిర్ధ్యాననిష్ఠః- జ్ఞానేన బ్రహ్మాత్మైక్యవిషయేణ సమన్విత
స్సన్ వనం గమిష్యామి॥ ౪౦॥ కృత్స్నధర్మః- యోగేనాత్మదర్శనం- యదాహ యాజ్ఞవల్క్యః ఆచారశమదమ అహింసా దాన స్వాధ్యాయ కర్మణాం పరమో
ధర్మో యద్యోగేనాత్మదర్శనమితి - కృత్స్నతమో ధర్మస్తు జీవన్ముక్తిసుఖం పరిగ్రహవతా గృహస్థేన ప్రాప్తుం న శక్యః॥ ౪౧॥ తత్కుతః ఇత్యాశంకాయాం
పరిగ్రహస్యైవ దోషమాహ- మయేతి పరిగ్రహసంగాత్పాపకరణం- తతశ్చ జన్మాదిహేతోర్మోహస్య పునః ప్రాప్తిరిత్యర్థః- అత్ర శ్రుతిః- తత్త్వేవ భయం విదు
షో మన్వానస్య- తదేవ బ్రహ్మ భయహేతుర్విదుషోపి అమన్వానస్య ధ్యానశూన్యస్యేతి శ్రుత్యర్థః॥ ౪౨॥ ఫలితమాహ- స ఇత్యాదినా - గమిష్యామి నిర్వి
ఘ్నేన ధ్యానసిద్ధ్యర్థం॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ * అథార్జునః - దృఢా యుక్తిశ్శక్త్యుపేతౌ వాదపరాక్రమౌ ఉక్తివిక్రమౌ యస్య స తథా॥ ౧॥ ౨॥

త్యక్త్వామానుషంకర్మత్యజేథాశ్శ్రియముత్తమామ్॥౩॥ శత్రూన్ హత్వా మహీంలబ్ధ్వా స్వధర్మేణోపపాదితామ్। ఏవంవిధంకథంసర్వంత్యజే
థాబుద్ధిలాఘవాత్॥ ౪॥ క్లీబస్యహికుతోరాజ్యందీర్ఘసూత్రస్యవాపునః। కిమర్థంచమహీపాలానవధీః క్రోధమూర్ఛితః॥౫॥ యోహ్యాజిజీవిషే
ద్భైక్ష్యంకర్మణానైవకేనచిత్। సమారంభాన్బుభూషేతహతస్వస్తిరకించనః॥ సర్వలోకేషువిఖ్యాతోనపుత్రపశుసంహితః॥౬॥ కాపాలీంనృప
పాపిష్ఠాంవృత్తిమాసాద్యజీవతః। సంత్యజ్యరాజ్యమృద్ధంతేలోకోయంకింవదిష్యతి॥౭॥ సర్వారంభాన్పరిత్యజ్యహతస్వస్తిరకించనః। కస్మాదాశంస
సేభైక్ష్యంకర్తుంప్రాకృతవత్ప్రభో॥౮॥ అస్మిన్రాజకులేజాతోజిత్వాకృత్స్నాంవసుంధరామ్। ధర్మార్థావఖిలౌహిత్వావనంమౌఢ్యాత్ప్రతి
ష్ఠసే॥౯॥ యదీమానిహవీంషీహవిమథిష్యంత్యసాధవః। భవతావిప్రహీణానిప్రాప్తంత్వామేవకిల్బిషమ్॥ ౧౦ ॥ ఆకించన్యమనాశంస్యమితివైనహు
షోబ్రవీత్। కృత్వానృశంస్యంహ్యధనేధిగస్త్వధనతామిహ॥౧౧॥ అశ్వస్తనమృషీణాంహివిద్యతేవేదతద్విదామ్। యంత్విమంధర్మమిత్యాహుర్ధ
నాదేషప్రవర్తతే॥ ౧౨॥ ధర్మంసంహరతేతస్యధనంహరతియస్యసః। హ్రియమాణేధనేరాజన్వయంకస్యక్షమేమహి॥౧౩॥ అభిశస్తంప్రపశ్యం
తిదరిద్రంపార్శ్వతఃస్థితమ్। దారిద్ర్యంపాతకంలోకేకస్తచ్ఛంసితుమర్హతి ॥౧౪॥ పతితశ్శోచ్యతేరాజన్నిర్ధనశ్చాపిశోచ్యతే। విశేషంనాధిగచ్ఛామి
నిర్ధనస్యావరస్యచ॥ ౧౫॥ అర్థేభ్యోహివివృద్ధేభ్యస్సంభృతేభ్యస్తతస్తతః। క్రియాస్సర్వాఃప్రవర్తంతేపర్వతేభ్యఇవాపగాః॥ ౧౬ ॥ అర్థాద్ధ
ర్మశ్చకామశ్చస్వర్గశ్చైవనరాధిప। ప్రాణయాత్రాపిలోకస్యవినార్థంనప్రసిధ్యతి ॥ ౧౭ ॥ అర్థేనేహవిహీనస్య పురుషస్యాల్పమేధసః। వి
చ్ఛిద్యంతేక్రియాస్సర్వాగ్రీష్మేకుసరితోయథా॥ ౧౮ ॥ యస్యార్థాస్తస్యమిత్రాణియస్యార్థాస్తస్యబాంధవాః। యస్యార్థాస్సపుమాంల్లోకే
యస్యార్థాస్సచపండితః॥౧౯॥ అధనేనార్థకామేననార్థశ్శక్యోవివిత్సతా। అర్థైరర్థానిబధ్యంతేగజైరివమహాగజాః॥౨౦॥ ధర్మఃకామశ్చహ
ర్షశ్చధృతిఃక్రోధశ్శ్రుతంమదః। అర్థాదేతానిసర్వాణిప్రవర్తంతేనరాధిప ॥ ౨౧ ॥ ధనాత్కులంప్రభవతిధనాద్ధర్మఃప్రవర్ధతే। నాధనస్యా

అమానుషమితిఛేదః- దుఃఖంస్వజనవధాత్ కృచ్ఛ్రాత్పరవీరజయాత్ -వైక్లబ్యంమోహ్యం॥౩॥ ధర్మలుబ్ధస్యత్యాగాదిత్యాహశత్రూనితి- శత్రూన్శాత
యిత్వాపరాన్హత్వాద్రవ్యవినాశయిత్వాశాతయితవ్యాన్స్వీయాన్హత్వాఘాతయిత్వేతిచద్వయోరేకేనవాక్యేనసంగ్రహః॥౪॥ ఏతదేవస్పష్ట
యతి- క్లీబస్యేతిక్లీబస్యస్వీయవ్యవధేకాతరస్య- దీర్ఘసూత్రస్యపరవధేలసస్య ఏవంచేత్ మహీపాలానుభయపక్షీయాన్కిమర్థమవధీః-అత్రావిక్లబో
సీత్యర్థః॥౫॥ యోహీతిసార్ధశ్లోకమేకంవాక్యం-హిప్రసిద్ధం- యఃపుమాన్హతస్వస్తిఃహతకల్యాణఃఅకించనోదరిద్రః - అతఏవక్రమాత్ సర్వలోకేషువి
ఖ్యాతః పుత్రపశుసంహితఃపుత్రాదిభిరాశ్లిష్టశ్చనభవతి-సభైక్ష్యంఆజిజీవిషేత్ ఉపజీవితుమిచ్ఛేత్ సకర్మణాపౌరుషేణకస్యచిదపిపరస్యసమారభ్యం
తఇతిసమారంభాఃఅర్థాస్తాన్నైవబుభూషేతనైవప్రాప్తుమిచ్ఛేత్ త్వంతుప్రాప్తకల్యాణఃసంపన్నఃఖ్యాతః పుత్రాద్యాశ్లిష్టశ్చపౌరుషేణార్థాన్
లబ్ధ్వాభైక్ష్యేణ జీవితుమిచ్ఛసీతివిపర్యస్త బుద్ధిరసీతిభావః॥ ౬ ॥ కాపాలీంభిక్షాపాత్రవతామిమాం - వృత్తింజీవికాం - రాజ్యంసంత్యజ్యజీవత
స్తేఇతిసంబంధః॥౭॥ సర్వారంభాన్సర్వాన్ధర్మాదీన్- ప్రాకృతవత్ మూఢవత్॥ ౮॥ ౯॥ ధర్మహానింప్యుత్పాదయతి - యదీతిఅస్మాకం
రాజ్యేనధికారాత్ అధికారిణస్త్వైవధర్మలోపజంకిల్బిషంభవతీత్యర్థః॥ ౧౦॥ అర్థస్తుధర్మాదీనాంచతుర్ణామపిమూలమితిసర్వథాసనత్యాజ్య
ఇత్యాహ-ఆకించన్యమిత్యాదినా॥శ్లో॥ఆకించన్యంమునీనాంతురాజ్ఞాంవ్యవహ్యధికంమతమితియత్ వాక్యంతదుద్దిశ్యనహుషోరాజాఅధనతామిహధిగస్త్వితి
అబ్రవీత్ - అథనేధనాభావేనిమిత్తేసతిఅగస్త్యశాపాత్సర్పభావదశాయాంసనృశంసంనిర్దయంభీమసేనాదిమనుష్యగ్రాసరూపంకర్మకృత్వాదా
రిద్ర్యంపాపహేతుత్వాన్నిందితవానిత్యర్థః॥ ౧౧॥ అశ్వస్తనంఏతదపిఋషీణామేవోచితంనరాజ్ఞామితిభావః॥౧౨॥శ్లో॥వయమేవాస్యలోకస్యవినా
శేకారణంస్మృతాఇతియదుక్తంతత్రాహ- ధర్మమిత్యాది- వయంతుక్రియాఃకస్యభ్రాతుఃపితుర్వాపరాధంక్షమేమహినకస్యాపీత్యర్థః॥ ౧౩॥ ఉ
పాయాంతరోపమాహ- అభిశస్తమితి- శంసితుంప్రశంసితుం॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ ప్రాణేతి - ముముక్షూణాంప్రాణయాత్రాప్యర్థాదేవేతి-అతః॥మోక్షో
ప్యర్థాదేవభవతీత్యాశయః॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥కృశాశ్వఃక్షీణాశ్వః॥౨౪॥ .... *

లాభాలాభేష్వేకే కృత్వా కర్మాణి మానవాః। కార్యకారణసంశ్లిష్టం స్వజనం నామ బిభ్రతి॥ ౩౧॥ ఆయుషోఽన్తే ప్రహాయేదం క్షీణప్రాణం కళేబరమ్। ప్రతిగృహ్ణాతి తత్త్వన్యః కర్తుః కర్మఫలం హి తత్ ॥ ౩౨ ॥ ఏవం సంసారచక్రేఽస్మిన్ వ్యావిద్ధే రథచక్రవత్। సమేతి భూతగ్రామోఽయం భూతగ్రామేణ కార్యవాన్॥ ౩౩॥ జన్మమృత్యుజరావ్యాధివేదనాభిరభిద్రుతమ్ । అపారమివ చాస్వస్థం సంసారం త్యజతస్సుఖమ్॥ ౩౪॥ దివః పతత్సు దేవేషు స్థానేభ్యశ్చ మహర్షిషు। కో హి నామ భవేనార్థీ భవేత్కారణతత్త్వవిత్ ॥ ౩౫ ॥ కృత్వా హి వివిధం కర్మ తత్తద్వివిధలక్షణమ్ । పార్థివైర్నృపతిస్స్వల్పైః కారణైరేవ వధ్యతే॥ ౩౬॥ తస్మాత్ప్రజ్ఞామృతమిదం చిరాన్మాం ప్రత్యుపస్థితమ్। తత్ప్రాప్య ప్రార్థయే స్థానమవ్యయం శాశ్వతం ధ్రువమ్॥ ౩౭॥ ఏతయా సతతం వృత్త్యా చరన్నేవంప్రకారయా। జన్మమృత్యుజరావ్యాధివేదనాభిరభిద్రుతమ్। దేహం సంస్థాపయిష్యామి నిర్భయం మార్గమాస్థితః॥ ౩౮॥...*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - యుధిష్ఠిరవాక్యే నవమోఽధ్యాయః.................*

భీమసేనః॥ శ్రోత్రియస్యేవ తే రాజన్ మందకస్యావిపశ్చితః। అనువాకహతా బుద్ధిర్నైషా తత్త్వార్థదర్శినీ॥ ౧॥ ఆలస్యే కృతచిత్తస్య రాజధర్మానసూయతః। వినాశే ధార్తరాష్ట్రాణాం కిం ఫలం భరతర్షభ॥ ౨॥ క్షమానుకంపా కారుణ్యమానృశంస్యం న విద్యతే । క్షాత్రమాచరతో మార్గమపి బంధోస్త్వదంతరే॥ ౩॥ యదిమాం భవతో బుద్ధిం విద్యామ వయమీదృశీమ్। శస్త్రం నైవ గ్రహీష్యామో న వధిష్యామ కంచన॥ ౪॥ భైక్షమేవాచరిష్యామః శరీరస్యా విమోక్షణాత్ । న చేదం దారుణం యుద్ధమభవిష్యన్మహీక్షితామ్॥ ౫॥ ప్రాణస్యాన్నమిదం సర్వమితి వై కవయో విదుః। స్థావరం జంగమం చైవ సర్వం ప్రాణస్య భోజనమ్ ॥ ౬ ॥ ఆదదానస్య చేద్రాజ్యం యే కేచిత్పరిపంథినః । హంతవ్యాస్త ఇతి ప్రాజ్ఞాః క్షత్రధర్మవిదో విదుః ॥ ౭ ॥ తే సదోషా హతాస్మాభీ రాజ్యస్య పరిపంథినః । తాన్ హత్వా భుంక్ష్వ ధర్మేణ యుధిష్ఠిర మహీమిమామ్ ॥ ౮॥ యథా హి పురుషః ఖాత్వా కూపమప్రాప్య చోదకమ్ । పంకదిగ్ధో నివర్తేత కర్మేదం నస్తథోపమమ్॥ ౯॥ యథారుహ్య మహావృక్షమపహృత్య తతో మధు । అప్రాప్య నిధనం గచ్ఛేత్కర్మేదం నస్తథోపమమ్ ॥ ౧౦॥ యథా మహాంతమధ్వానమాశయా పురుషో వ్రజన్ । స నిరాశో నివర్తేత కర్మైతన్నస్తథోపమమ్ ॥ ౧౧ ॥ యథా శత్రూన్ ఘాతయిత్వా పురుషః కురునందన । ఆత్మానం ఘాతయేత్పశ్చాత్కర్మేదం నస్తథావిధమ్ ॥ ౧౨॥ యథాన్నం క్షుధితో లబ్ధ్వా న భుంజీయాద్యదృచ్ఛయా। కామీ చ కామినీం లబ్ధ్వా కర్మేదం నస్త

క్తః సంకల్పోఽయస్మాదన్య ఇతి వా- సునిర్ణిక్తాత్మకల్మషః సమ్యక్ దూరీకృతధీమలః॥౨౮॥ వాగురాః స్నేహపాశాః-చికీర్షితమాహ-వీతరాగ ఇతి॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ఏకే ముగ్ధాః కార్యకారణసంశ్లిష్టం స్వార్థికం బిభ్రతి-ఆత్మోపకారకత్వేన పుష్ణంతి-తథా చ శ్రుతిః-న వా అరే పత్యుః కామాయ పతిః ప్రియో భవత్యాత్మనస్తు కామాయ పతిః ప్రియో భవతీతి॥ ౩౧॥ అనాత్మీయస్యాప్యాత్మీయత్వబుద్ధ్యా తత్పోషణార్థం కృతం కర్మ మరణాంతే న ముంచతీత్యాహ - ఆయుష ఇతి॥ ౩౨॥ వ్యావిద్ధే భ్రామ్యమాణే సమేతి సంయోగమేతి। ౩౩। అస్వస్థం ఆత్మని అధ్యాసాం వినా రజ్జ్వాం భుజంగవదవిద్యమానం॥ ౩౪॥ ఐహికార్థానాం త్యాగే సుఖముక్త్వాఽముష్మికాణామపి త్యాగే తదస్తీత్యాహ-దివ ఇతి- భవేనస్వర్గైశ్వర్యేణ-కారణమవిద్యా తస్యాస్తత్త్వం దుఃఖమయత్వం తద్విత్ ॥ ౩౫॥ కృత్వా హీతి-వివిధం సామాద్యుపాయవత్ -వివిధలక్షణం నానావిధకపటాదిరూపం కర్మ కృత్వా- స్వల్పైః పార్థివైః క్షుద్రరాజభిః నృపః మహారాజో వధ్యతే కారణైః స్వావమానాదిభిః హేతుభిః బహవో మిళిత్వాధికం మహాంతం ఘ్నంతీత్యర్థః॥ ౩౬॥ యస్మాద్దుఃఖమయం తు యిష్టం చ ఐశ్వర్యం-తస్మాత్ -స్థానం మోక్షం అవ్యయం క్షయశూన్యం- శాశ్వతం అనాది ధ్రువం॥ ౩౭॥ సంస్థాపయిష్యామి సమాపయిష్యామి॥ ౩౮॥.......................*

శ్రోత్రియస్య వేదపాఠకస్య-మందకస్య మందత్వాదేవావిపశ్చితః-అర్థజ్ఞానశూన్యస్య- అనువాకేన నిత్యపాఠేన హతా నష్టా॥ ౧॥ ఆలస్యే ఏవ నతు పరమార్థే కృతచిత్తస్య తవ॥ ౨॥ త్వదంతరే త్వత్తోఽన్యత్ర॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ప్రాణస్య ప్రాణవతో బలిష్ఠస్య ఇదం సర్వం అన్నమివాన్నం భోగ్యం వీరభోగ్యా వసుంధరేతి స్మృతేః అత ఏవ తస్యైవ భోజనం భుజ్యతే పాల్యత ఇతి వ్యుత్పత్త్యా పాలనీయమిదం - యద్యప్యేతత్ప్రాణోపాసనాప్రకరణే శ్రుతం-తథాపి సర్వస్యాత్మార్థత్వమిత్యంశేన సామ్యాదుదాహృతం॥ ౬॥ ౭॥ హతాస్మాభిరితి సంధిరార్షః- తాన్ ధర్మేణ హత్వా నిష్కంటకత్వం రాజ్యం భుంక్ష్వ॥ ౮॥ యథేతి॥ తథా తేన ప్రకారేణ ఉ

ధోపమమ్॥ ౧౩॥ వయమేవాత్ర గర్హ్యాః స్యామ యద్వయం మన్దచేతసమ్ । త్వాం రాజన్ననుగచ్ఛామో జ్యేష్ఠోఽయమితి భారత॥ ౧౪॥ వయం హి బాహుబ
లినః కృతవిద్యా మనస్వినః। క్లీబస్య వాక్యే తిష్ఠామో యథైవాశక్తయస్తథా॥ ౧౫॥ అగతీకగతీనస్మాన్నష్టార్థానర్థసిద్ధయే। కథం వై నానుపశ్యేయు
ర్జనాః పశ్యత యాదృశమ్॥ ౧౬॥ ఆపత్కాలే హి సంన్యాసః కర్తవ్య ఇతి శిష్యతే । జరయాభిపరీతేన శత్రుభిర్వ్యంసితేన వా॥ ౧౭॥ తస్మాదిహ కృతప్ర
జ్ఞాస్త్యాగం న పరిచక్షతే। ధర్మవ్యతిక్రమం చైవ మన్యన్తే సూక్ష్మదర్శినః॥౧౮॥ కథం తస్మాత్సముత్పన్నాస్తన్నిష్ఠాస్తదుపాశ్రయాః। తదేవ నిన్దాం భా
షేయుర్ధాతా తత్ర న గర్హ్యతే॥ ౧౯॥ శ్రియా విహీనైరధనైర్నాస్తికైః సంప్రవర్తితమ్ । వేదవాదస్య విజ్ఞానం సత్యాభాసమివానృతమ్ ॥ ౨౦॥ శ
క్యం తు మౌణ్డ్యమాస్థాయ బిభ్రతాత్మానమాత్మనా। ధర్మచ్ఛద్మ సమాస్థాయ చ్యవితుం న తు జీవితుమ్॥౨౧॥ శక్యం పునరరణ్యేషు సుఖమేకేన జీవితుం।అ
బిభ్రతా పుత్రపౌత్రాన్ దేవర్షీనతిథీన్ పితౄన్ ॥ ౨౨ ॥ నేమే మృగాః స్వర్గజితో న వరాహా న పక్షిణః । తథాన్యేన ప్రకారేణ పుణ్యమాహుర్న తే
జనాః ॥ ౨౩ ॥ యది సంన్యాసతః సిద్ధిం రాజన్ కశ్చిదవాప్నుయాత్ । పర్వతాశ్చ ద్రుమాశ్చైవ క్షిప్రం సిద్ధిమవాప్నుయుః ॥ ౨౪॥ ఏతే హి నిత్యసంన్యా
సా దృశ్యన్తే నిరుపద్రవాః । అపరిగ్రహవన్తశ్చ సతతం బ్రహ్మచారిణః ॥ ౨౫ ॥ అథ చేదాత్మభాగ్యేషు నాన్యేషాం సిద్ధిమశ్నుతే । తస్మాత్కర్మైవ కర్త
వ్యం నాస్తి సిద్ధిరకర్మణః॥ ౨౬॥ ఔదకాః సృష్టయశ్చైవ జన్తవః సిద్ధిమాప్నుయుః । యేషామాత్మైవ భర్తవ్యో నాన్యః కశ్చన విద్యతే॥ ౨౭॥ అవేక్షస్వ
యథా స్వైః స్వైః కర్మభిర్వ్యాపృతం జగత్ । తస్మాత్కర్మైవ కర్తవ్యం నాస్తి సిద్ధిరకర్మణః ॥ ౨౮॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాన్తిపర్వాన్తర్గతరా
జధర్మానుశాసనపర్వణి-భీమసేనవాక్యే - దశమోఽధ్యాయః..*

పమీయత ఇతి తథోపమం॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ వయమితి-అశక్తయః శక్తిహీనాః॥౧౫॥ అగతీకేతి- అగతీకగతీన్ అనాథరక్షకాన్ దైన్యం- అర్థం-
ఈదృశానపి నష్టార్థాన్ దృష్ట్వా జనా ఇతరేపి- అర్థసిద్ధయే కథం నానుపశ్యేయుః అపితు ఆలోచయేయురేవ ఏతత్ యాదృశం మమ వచనం తాదృశం పశ్యత
యుక్తమయుక్తం వేతి పరీక్షతేత్యర్థః- సమర్థైః స్వార్థసిద్ధ్యర్థం యతితవ్యమేవేతి భావః॥౧౬॥ నను సంన్యాస ఏవ నః శ్రేయానిత్యుక్తం తత్రాహ- ఆపదితి
వ్యంసితేన మర్గతిం ప్రాపితేన॥౧౭॥ తస్మాదితి॥ ఇహ క్షత్రియవిషయే త్యాగం- చర భైక్షం మునిర్ముణ్డ ఇత్యుక్తవిధం సంన్యాసం- న పరిచక్షతే న ప్రశంసన్
తి-తత్ర హేతుః-ధర్మేతి।శ్లో॥ ముఖజానామయం ధర్మో వైష్ణవం లింగధారణమ్ । బాహుజాతోరుజాతానాం నాయం ధర్మో విధీయత ఇతి స్మృతేః-
క్షత్రియస్య మౌణ్డ్యాదికం నిషిద్ధం- తస్యాచరణే ధర్మవ్యతిక్రమోఽస్త్యేవేతి భావః ॥ ౧౮ ॥ నను హింస్రోయం క్షత్రధర్మో నిన్ద్య ఏవేత్యాశంక్యాహ-
కథమితి - హింసార్థముత్పన్నా హింస్రయోనౌ జాతాః హింసైకజీవనాస్తదేవ తస్యైవ హింస్రధర్మస్య నిన్దాం కథం భాషేయుః - కథం వా ధా
తా తస్య ధర్మస్య స్రష్టా న నిన్ద్యతే॥౧౯। అథ పరివ్రాట్ ముణ్డో వివర్ణవాసా ఇత్యుపక్రమ్య భరతరైవతకప్రభృతయో నున్మత్తా ఉన్మత్తవదాచరన్త ఇతి భ
రతాదీనాం క్షత్రియాణాం మౌణ్డ్యమున్మత్తచర్యా చ శ్రూయత ఇత్యాశంక్యాహ- శ్రియేతి-ఋచస్సామాని యజూంషి సా హి శ్రీరమృతా సతామితి శ్రు
తేః- శ్రియా త్రయ్యా విద్యయా విహీనైః-అధనైః లక్ష్మ్యా చ విహీనైః ఇదమనృతం ప్రవర్తితం- వేదయతీతి వేదో విధిః తస్య వాదోఽర్థవాదః తత్సంబంధివి
జ్ఞానం- సంన్యాసవిధిస్తుత్యర్థం భరతాదికీర్తనం- న తావతా మౌణ్డ్యే క్షత్రియస్యాధికారః సిధ్యతీతి భావః॥ ౨౦॥ యత్తు ఋజుః ప్రణిహితో గచ్ఛన్నిత్య
త్యాశ్రను ఉక్తస్తద్దూషయతి-శక్యం త్వితి- ఆత్మానం దేహ ఆత్మనా స్వేనైవ బిభ్రతా నిశ్చలం స్థాపయతా - ధర్మచ్ఛద్మ కపటయోగం ఆస్థాయ చ్యవితుం
మర్తుమేవ శక్యం- న తు జీవితుం- కేవలప్రణిధానేన శరీరనాశో భవేదిత్యర్థః॥ ౨౧॥ యత్తు స్వభావస్తు వ్రజత్యగ్ర ఇతి సుప్తబాలస్తనపాసనద్దేహయాత్రాసిద్ధి
రుక్తా- తాం దూషయతి ద్వాభ్యాం- శక్యం పునరితి-పుత్రాద్యభరణేన పశుసామ్యేన చ - తత్రాపి దోషోఽస్తీత్యర్థః తత్పుత్ర ఇత్యత ఆహ నేమే మృగాః స్వ
ర్గజిత ఇతి-తథా అన్యేన ప్రకారేణ ఏకచర్యాం వినా-న పుణ్యం శ్రేయాంసమాహుః-సా చ మృగాదావప్యస్తీతి న-తయోర్విశేష ఇతి భావః॥ ౨౩॥ సంన్యాసిత్వ
మేకాకిత్వమపి నిరస్యతి ద్వాభ్యాం-యదీతి॥ ౨౪॥ ౨౫॥ నను పశ్వాదయః కర్మయోనయో న భవన్తి-కిన్తు పూర్వకృతమేవ భుంజతే- అహం తు కర్మాధికృతః
స్వయత్నేన ధ్రువం పదం ప్రాప్స్యామీతి చేత్తత్రాహ- అథ చేదితి-ఆత్మభాగ్యేషు స్వసంపత్సు-అన్యేషాం సిద్ధిం పరకర్మార్జితం ఫలం నాశ్నుతే కిం తే స్వ

అర్జునః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । తాపసైస్సహ సంవాదం శక్రస్య భరతర్షభ ॥ ౧ ॥ కేచిద్గృహాన్ పరిత్యజ్య వనమభ్యాగమన్ ద్విజాః । అజాతశ్మశ్రవో మందాః కులేజాతాః ప్రవవ్రజుః ॥ ౨ ॥ ధర్మోఽయమితి మన్వానాః సమృద్ధా బ్రహ్మచారిణః । త్యక్త్వా భ్రాతౄన్ పిత్రూంశ్చైవ తానింద్రోఽన్వకృపాయత ॥ ౩॥ తానాబభాషే భగవాన్ పక్షీ భూత్వా హిరణ్మయః । సుదుష్కరం మనుష్యైశ్చ యత్కృతం విఘసాశిభిః॥ ౪॥ పుణ్యం భవతి కర్మైతత్ ప్రశస్తం చైవ జీవితమ్ । సిద్ధార్థాస్తే గతిం ముఖ్యాం ప్రాప్తా ధర్మపరాయణాః॥ ౫॥ ఋషయః॥ అహో బతాయం శకుని ర్విఘసాశాన్ ప్రశంసతి । అస్మాన్నూనమయం శాస్తి వయం చ విఘసాశినః ॥ ౬ ॥ శకునిః॥ నాహం యుష్మాన్ ప్రశంసామి పంకదిగ్ధాన్ రజస్వలాన్ । ఉచ్ఛిష్టభోజినో మందానన్యే వై విఘసాశినః ॥ ౭ ॥ ఋషయః॥ ఇదం శ్రేయః పరమితి వయమేవాభ్యుపాస్మహే । శకునే బ్రూహి యచ్ఛ్రేయో భృశం వై శ్రద్దధామహే॥౮॥ శకునిః॥ యది మాం నాభిశంకధ్వం విభజ్యాత్మానమాత్మనా । తతోఽహం వః ప్రవక్ష్యామి యాథాతథ్యం హితం వచః॥౯॥ ఋషయః॥ శృణుమస్తే వచస్తాత పంథానో విదితాస్తవ। నియోగే చైవ ధర్మాత్మన్ స్థాతుమిచ్ఛామ శాధి నః॥ ౧౦ ॥ శకునిః॥ చతుష్పదాం గౌః ప్రవరా లోహానాం కాంచనం వరమ్ । శబ్దానాం ప్రవరో మంత్రో బ్రాహ్మణో ద్విపదాం వరః ॥ ౧౧ ॥ మంత్రోఽయం జాతకర్మాది బ్రాహ్మణస్య విధీయతే । జీవతోపి యథాకాలం శ్మశాననిధనాదిభిః॥ ౧౨ ॥ కర్మాణి వైదికాన్యస్య స్వర్గ్యః పంథాః క్రతూత్తమః । కథం మే సర్వకర్మాణి మంత్రసిద్ధాని చక్రిరే ॥ ౧౩॥ ఆత్మానం దృఢవాదీతి తథా సిద్ధిరిహేష్యతే। మాసార్ధమాసైర్ఋతుభిః ఆదిత్యశశితారకం॥ ౧౪॥ ఈహంతే సర్వభూతాని తదిదం కర్మసంజ్ఞితమ్। సిద్ధిక్షేత్రమిదం

కర్మార్జితమేవాప్నుతే-తర్హి కర్మైవ కుర్విత్యర్థః-సిద్ధిః మోక్షః॥౧౫॥ ననుముముక్షూణాం దేహభరణవ్యతిరిక్తం కర్మ నాపేక్షితమిత్యత ఆహ- ఔదకా ఇతి-ఔదకాః ఉదకేభవాః మీనాదయః సృష్టయః స్థావరాః-యేషాం ఆత్మైవ దేహ ఏవ భర్తవ్యో నాన్య ఇతి- తేపి ముచ్యేరన్॥౧౬॥ లోకదృష్ట్యాపి కర్మైవ కర్తవ్యమిత్యాహ-అపేక్షస్వేతి॥౨౮॥ *ఏవం సన్న్యాసః శ్రేయానితి ధర్మస్య పక్షః-గార్హస్థ్యం శ్రేయ ఇతి భీమస్య పక్షః- తత్రాద్యస్యాశ్రేష్ఠ్యం మత్వా అనధికారికృతసన్న్యాసాపేక్షయా గార్హస్థ్యమేవ శ్రేయ ఇత్యాఖ్యాయికాముఖేన సమర్థయన్ అర్జున ఉవాచ-అత్రాపీత్యాదినా॥౧॥ కేచిదితి॥ ప్రవవ్రజుః పునర్గృహం ప్రతి న గంతవ్యమితి ప్రకర్షేణ గతా ఇత్యర్థః॥౨॥౩॥ తానితి॥ విఘసాశిభిః మహాయజ్ఞావశిష్టభోజిభిః॥౪॥౫॥ అహో ఇతి-శాస్తి జ్ఞాపయతి-విగతో ఘసో యస్య తస్య రిక్తస్య అన్నం విఘసం శీర్ణతృణపర్ణమూలఫలాదికం తదశనశీలాస్త్వయమేవాతో విఘసాశినః శ్రేయాంసః స్మ ఇతి మేనిరే ఇత్యర్థః॥౬॥ నేతి॥ పంకదిగ్ధాన్ రజస్వలానిత్యాగంతుకస్వాభావికదోషయుక్తత్వముక్తం క్రమేణ-ఉచ్ఛిష్టభోజిన ఇతి ప్రాయేణ శీర్ణతృణపర్ణఫలాని మృగకీటపక్ష్యుచ్ఛిష్టాని భవంతి తద్భోజినో మందాన్ మూఢాన్॥౭॥౮॥౯॥ శృణుమ ఇతి-పంథానః-శ్రేయోమార్గాః॥౧౦॥ చతుష్పదామితి॥ శబ్దానాం మంత్రః ప్రవరః॥౧౧॥ మంత్ర ఇతి॥ మంత్రః ప్రతిపాదితః జాతకర్మాదిస్సంస్కారః శ్మశానేతి పదం యతినిధనవ్యావృత్త్యర్థం॥౧౨॥ కర్మాణీతి॥ స్వర్గ్యః పంథాః క్రతూత్తమ ఇతి న చేత్తర్హి కథం మే మత్స్యమక్షుం మదర్థం వాకర్మాణి చక్రిరే ప్రాంచః స్వర్గార్థిన ఇతి శేషః- అతస్తాని స్వర్గ్యాణ్యేవేతి భావః- మంత్రసిద్ధాని మంత్రైః ప్రకాశితాని॥౧౩॥ ఆత్మానమిత్యాది శ్లోకద్వయమేకం వాక్యం-ఆత్మానమితి॥ దృఢవాదీ దృఢనిశ్చయః పుమాన్ యథాత్మానం ఇతి పతిగుణాభావ ఆర్షః- యద్దైవతారూపం జానీతే అయమహమస్మి సాంబశివః శ్రీకృష్ణః సుబ్రహ్మణ్యః వేంకటేశ్వర ఇతి తథైవేహలోకే శాస్త్రీవా సిద్ధిస్తద్దేవతాతాదాత్మ్యరూపా ఇష్యతే- తం యథా యథోపాసతే తథైవ ప్రత్యేతీతి శ్రుతేః-అథాగమోయాం యాం దేవతాం నిరాహతచిత్త ఉపాస్తే తాం తాం భావయమస్య కుర్వంతీతి స్మృతేశ్చ తత్ర కతి ప్రకారా సిద్ధిరిత్యత్రాహ మాసేతి-మాఘాదిభిర్మాసైః-శుక్లైరర్ధమాసైః-శిశిరాదిభిః ఋతుభిశ్చ-ఆదిత్యమార్గప్రాప్తిరూపా ఏకా సిద్ధిః క్రమముక్తిస్థానభూతబ్రహ్మలోకాద్యవాప్తిఫలా తథా శ్రావణాదిభిర్మాసైః కృష్ణైరర్ధమాసైః వర్షాదిభిః ఋతుభిః శశిమార్గప్రాప్తిరూపా ద్వితీయా సిద్ధిః పునరావృత్తిస్థానభూతస్వర్గలోకావాప్తిఫలా తథా మార్గద్వయానపేక్షా ఆధ్యాత్మికాధివాసనావిముక్తతయా బ్రహ్మోపాసీనానాం దేహాంతే తారకబ్రహ్మావాప్తిరూపా తృతీయా సద్యోముక్తిఫలా తథా చ శ్రుతిః-బ్రహ్మైవ సన్ బ్రహ్మాప్యేతి న స పునరావర్తతే న స పునరావర్తత ఇతి అత్ర హి జంతోః

పుణ్యమయమేవాత్ర మోనుమహాః ॥౧౫॥ అథయే కర్మనిందాతో మనుష్యాః కాపథం గతాః। మూఢా నామర్థహీనానాం తేషామేనస్తు విద్యతే ॥౧౬॥ దేవవంశాన్ పితృవంశాన్ బ్రహ్మవంశాంశ్చ శాశ్వతాన్। సంత్యజ్య మూఢా వర్తంతే తతో యాంత్యశ్రుతీపథమ్ ॥౧౭॥ ఏతద్వోస్తు తపోయుక్తం దదానీత్యృషిచోదితమ్। తస్మాత్తత్తద్వ్యవస్థానం తపస్వి తప ఉచ్యతే ॥౧౮॥ దేవవంశాన్ బ్రహ్మవంశాన్ పితృవంశాంశ్చ శాశ్వతాన్। సంవిభజ్య గురోశ్చర్యాం తద్వై దుష్కరముచ్యతే ॥౧౯॥ దేవా వై దుష్కరం కృత్వా విభూతిం పరమాం గతాః। తస్మాద్గార్హస్థ్యముద్వోఢుం దుష్కరం ప్రబ్రవీమి వః ॥౨౦॥ తపశ్శ్రేష్ఠం ప్రజానాం వై మూలమేతన్న సంశయః। కుటుంబవిధినానేన యస్మిన్ సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ ॥౨౧॥ ఏతద్విదుస్తపో విప్రా ద్వంద్వాతీతా విమత్సరాః। తస్మాద్వ్రతం మధ్యమం తు లోకేషు తప ఉచ్యతే ॥౨౨॥ దురాధర్షపదం చైవ గచ్ఛంతి విఘసాశినః। సాయం ప్రాతర్విభజ్యాన్నం స్వకుటుంబే యథావిధి ॥౨౩॥ దత్వాతిథిభ్యో దేవేభ్యః పితృభ్యస్స్వజనస్య చ। అవశిష్టాని యే శ్నంతి తానాహుర్విఘసాశినః ॥౨౪॥ తస్మాత్స్వధర్మమాస్థాయ సువ్రతాస్సత్యవాదినః। లోకస్య గురవో భూత్వా తే భవంత్యనుపస్కృతాః ॥౨౫॥ త్రిదివం ప్రాప్య శక్రస్య స్వర్గలోకే విమత్సరాః। వసంతి శాశ్వతాన్వర్షాన్ జనా దుష్కరకారిణః ॥౨౬॥ అర్జునః॥ తతస్తే తద్వచశ్శ్రుత్వా ధర్మార్థసహితం హితమ్। ఉత్సృజ్య నాస్తిగతా గార్హస్థ్యం సముపాశ్రితాః ॥౨౭॥ తస్మాత్త్వమపి ధర్మజ్ఞ ధైర్యమాలంబ్య శాశ్వతమ్। ప్రశాధి పృథివీం కృత్స్నాం హతామిత్రాం నరాధిప ॥౨౮॥ - ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి ఋషిశకునిసంవాదకథనే- ఏకాదశోధ్యాయః............

ప్రాణేష్వాత్మ- సమానేషు రుద్రస్తారకం బ్రహ్మ వ్యాచష్టే యేనాసావమృతీభూత్వా మోక్షీభవతీతి ఏవం సిద్ధయో జ్ఞేయాః॥౧౪॥ ఈహాంత ఇతి॥ తదిదం ఆదిత్యశశితారకం- ఆదిత్యశశితారకాత్మకం సిద్ధిత్రయం కర్మసంజ్ఞితం- కర్మఫలత్వేనాభిహితం- ఈహంతే కామయంతే భూతాని- తస్మాత్ గార్హస్థ్యకారకం స్థానం గార్హస్థ్యమేవ సిద్ధిక్షేత్రమిదం పుణ్యం చ- అతః అయమేవాత్ర మోనుమహాః॥ ౧౫॥ అన్యథా దోషమాహ॥ అథేతి॥ కర్మనిందాతః కర్మనిందాం కృత్వా- కాపథం త్యాగమార్గం- యే గతాః- తేషాం ఏనః పాపం విద్యతే॥ ౧౬॥ ఆదిత్యశశితారకాఖ్యసిద్ధిత్రయానాదరే మార్గత్రితయమాహ- దేవేతి- వంశ ఇవ వంశః అర్చిరాదిమార్గః - దేవవంశో దేవయానమార్గః - తథా పితృవంశః పితృయానమార్గః - బ్రహ్మవంశో బ్రహ్మప్రాప్తిమార్గః - తత్ప్రాప్త్యుపాయానాం బహుత్వాత్ప్రాప్త్యేకం బహువచనం - ఏషాం త్యాగేన అశ్రుతీపథం క్షుద్రదందశూకాదియోనిం యాంతి - అశ్రుతీతి దైర్ఘ్యమార్షం॥౧౭॥ ఏతదితి॥ ఏతత్ కర్మ వః యుష్మాకమస్తు తచ్చ తపోయుక్తం ఉపాసనాయుక్తం- ఉపాసనా చాత్ర ద్వివిధా ధ్యాత్మాధియజ్ఞతయా- తత్ర యజ్ఞాంగేష్వాదావిగాట్ దృష్టిరూపా ఉషో వా అశ్వస్య మేధ్యస్య శిర ఇత్యాదినా విహితా ద్యా విముక్తోపాసనా సోవిముక్త ఉపాస్య ఇత్యుపక్రమ్య కతమశ్చాస్య స్థానం భ్రువోః ప్రాణస్య చ య ఇత్యాదినా విహితాన్యా- ఏతేన ద్వివిధాప్యుపాసనా కర్మసముచ్చయతయా కర్తవ్యేతి దర్శితం- కింభూతం ఏతత్ కర్మ దదామీతి ఋషిణా మంత్రేణ బోధితం- తథా చేంద్రనాక్యం కర్మకాండే శ్రుతం॥ దేహి మే దదామి త ఇతి- అస్యార్థః దేవతోద్దేశ్యత్వేన ద్రవ్యత్యాగరూపం యాగం కురు- తుభ్యం చాహం పుత్రపశుస్వర్గాదికం ఫలం దాస్యామీతి యస్మాదేవం తస్మాత్ తత్తద్వ్యవస్థానం తత్ర తత్ర మార్గే వ్యవస్థానం నిష్ఠాపూర్వికా స్థితిః తపస్వి తపః తపస్విన స్తప ఇత్యుచ్యతే- నాన్యత్ కాయశోషణాది॥౧౮॥ దేవేతి॥ అన్యోన్యోపాస్తియుక్తం వా కేవలం వా విముక్తోపాస్తియుక్తం వా దేవవంశాదిశబ్దోపలక్షితం కర్మ గురోః చర్యాం పరిచర్యాం- సంవిభజ్య పరస్పరారోపివిధేన దిననాడీవిభాగేన నిత్యం క్రియమాణం తద్వై దుష్కరం దుస్సాధ్యముచ్యతే విద్వద్భిః ఇదమేవ కర్మ కర్తవ్యమితి భావః॥౧౯॥ ఏతద్దేవదృష్టాంతముఖేన ద్రఢయతి దేవా ఇతి॥౨౦॥ తప ఇతి॥ తపః కర్మైవ ప్రజానాం మూలం అతః శ్రేష్ఠం యతః అనేన కుటుంబవిధినా కుటుంబే శుచౌ దేశే స్వాధ్యాయమధీయానః ఇత్యాదినా- యస్మిన్ గృహస్థకర్మణి సర్వం ప్రతిష్ఠితం తథా చ సూత్రం కృత్స్నభావాత్తు గృహిణోపసంహార ఇతి- సర్వేషామాశ్రమాణాం ధర్మా గృహ ఏవ సంతి నత్వన్యత్రేత్యాది శ్రుత్యర్థేన చ గృహిణైవ తద్వ్యోపసంహారః కృత ఇతి సూత్రార్థః ॥ ౨౧॥ ఏతదితి॥ వ్రతం బ్రహ్మచర్యాద్యుపేతమధ్యయనం- మధ్యమం చ తత్రదహితం యజ్ఞాది చ- తపశ్శబ్దేనోచ్యతే॥ ౨౨ ॥ తయోర్ద్వితీయం స్తౌతి- దురాధర్షేతి- విఘసాశిపదం వ్యాచష్టే సాయమితి సార్ధేన ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ తస్మాదితి॥ అనుపస్కృతాః నిస్సంశయాః॥ ౨౫ ॥ ౨౬॥ తత ఇతి॥ తే తరుణాః సన్యాసచికీర్షవః- ఉత్సృజ్య నాస్తిగతాః- ఆశ్రమాంతరే సిద్ధిర్నాస్తీతి తదుత్సృజ్య గతా ఇతి యోజ్యం ॥ ౨౭ ॥ఫలితమాహ॥ తస్మాది

వైశంపాయనః॥ అర్జునస్య వచః శ్రుత్వా నకులో వాక్యమబ్రవీత్। రాజానమభిసంప్రేక్ష్య సర్వధర్మభృతాం వరః॥ ౧॥ అనురుధ్య మహాప్రాజ్ఞో భ్రాతుశ్చిత్తమరిందమః। వ్యూఢోరస్కో మహాబాహుస్తామ్రాస్యో మితభాషితా॥ ౨॥ నకులః॥ విశాఖయూపే దేవానాం సర్వేషామగ్నయశ్చితాః। తస్మాద్విద్ధి మహారాజ దేవాః కర్మఫలే స్థితాః॥ ౩ ॥ అనాస్తికానాం భూతానాం ప్రాణదాః పితరశ్చ యే। తేపి కర్మైవ కుర్వంతి విధిం సంప్రేక్ష్య పార్థివ॥ ౪॥ వేదవాదాపవిద్ధాంశ్చ తాన్విద్ధి భృశనాస్తికాన్॥ ౫ ॥ నహి వేదోక్తముత్సృజ్య విప్రస్సర్వేషు కర్మసు। దేవయానేన నాకస్య పృష్ఠమాప్నోతి భారత। అత్యాశ్రమానయం సర్వానిత్యాహుర్వేదనిశ్చయాః ॥ ౬ ॥ బ్రాహ్మణాః శ్రుతిసంపన్నాస్తాన్నిబోధ జనాధిప। విత్తాని ధర్మలబ్ధాని క్రతుముఖ్యేష్వవాస్పృజన్॥ ౭॥ కృతాత్మా స మహారాజ స వై త్యాగీ స్మృతో నరః ॥ ౮ ॥ అనవేక్ష్య సుఖాదానం తథైవోర్ధ్వం ప్రతిష్ఠితః। ఆత్మత్యాగీ మహారాజ స త్యాగీ తామసః ప్రభో॥ ౯ ॥ అనికేతః పరిపతన్ వృక్షమూలాశ్రయో మునిః। అయాచకస్సదా యోగీ స త్యాగీ పార్థ భిక్షుకః॥ ౧౦ ॥ క్రోధహర్షావనాదృత్య పైశున్యం చ విశేషతః। విప్రో వేదానధీతే యః స త్యాగీ పార్థ భిక్షుకః॥ ౧౧ ॥ ఆశ్రమాంస్తులయా సర్వాన్ ధృతానాహుర్మనీషిణః। ఏకతస్తే త్రయో రాజన్ గృహస్థాశ్రమ ఏకతః ॥ ౧౨ ॥ సమీక్ష్య తులయా పార్థ కామం స్వర్గం చ భారత। అయం పంథా మహర్షీణామియం లోకవిదాం గతిః॥ ౧౩॥ ఇతి యః కురుతే భావం స త్యాగీ భరతర్షభ। న యః పరిత్యజ్య గృహాన్ వనమేతి విమూఢవత్ ॥ ౧౪॥ యదా కామాన్ సమీక్షేత ధర్మవైతంసికో నరః। అథైనం మృత్యుపాశేన కంఠే బధ్నాతి మృత్యురాట్॥ ౧౫॥ అభిమానకృతం కర్మ నైతత్ఫలవదుచ్యతే। త్యాగయుక్తం మహారాజ సర్వమేవ మహాఫలమ్॥

తి॥ ౧౬॥ * ఏవమర్జునవాక్యాత్కర్మణామావశ్యకర్తవ్యత్వే సిద్ధే సంగం కర్తృత్వాభిమానం ఫలాశాం చ త్యక్త్వా తాని కర్తవ్యానీతి నకులవాక్యేన ప్రతిపాదయిష్యన్నారభతే - అర్జునస్యేత్యాది॥ ౧ ॥ అనురుధ్యేతి॥ తామ్రాస్యః మఃఖేన వివర్ణముఖః॥ ౨॥ విశాఖేతి॥ విశాఖయూపే నక్షత్రవిశేషే - దేవానాం దైవైః - అగ్నయః అగ్నిస్థాపనార్థాని స్థండిలాని - చితాః - ఇష్టకాభిరచిరచితాః - అద్యాపి దృశ్యంతే - దేవత్వమపి కర్మఫలమేవేత్యర్థః॥ శ్రు॥ కర్మణా పితృలోకో విద్యయా దేవలోక ఇతి శ్రుతేశ్చ యనార్జితవిద్యాబలాత్ బ్రహ్మలోకం గతా యే తేత్ర దేవాః॥ ౩॥ అనాస్తికానామితి॥ తథా కేవలకర్మణా స్వర్లోకం గతా యే తేత్ర పితర ఇతి బోధ్యం - అనాస్తికానాం ఆస్తికబుద్ధిశూన్యానామపి ప్రాణదాః వృష్టిద్వారాన్నప్రదాః - అన్నం ప్రాణ ఇతి శ్రుతేః విధిం అగ్నిర్వా అకామయతేత్యాదిం - అగ్న్యాదిభావస్య కర్మసాధ్యత్వజ్ఞాపకం॥ ౪॥ వేదవాదేతి॥ వేదవాదః అపవిద్ధస్త్యక్తో యైస్తాన్॥ ౫॥ నేతి॥ దేవయానేన మార్గేణ నాకస్య పృష్ఠం ఉపరిభాగం బ్రహ్మలోకమిత్యర్థః - అయం గృహస్థాశ్రమః సర్వానాశ్రమాన్ అతి అతిక్రాంతః తేభ్యః శ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ బ్రాహ్మణా ఇతి ॥ తాన్ బ్రాహ్మణాన్ గత్వా నిబోధ బుధ్యస్వ - అవాస్పృజన్ సముపార్జయన్ ॥ ౭ ॥ కృతాత్మేతి ॥ కృతాత్మా జితచిత్తః అహం మమేదమిత్యభిమానశూన్య ఇత్యర్థః - స త్యాగీ సాత్త్విక ఇతి శేషః॥ ౮॥ అనవేక్ష్యేతి ॥ సుఖాదానం గార్హస్థ్యసుఖభోగం - ఊర్ధ్వం వనాదౌ ప్రతిష్ఠితః అయష్టా స యః ఆత్మత్యాగీ దేహత్యాగీ స తామసో మతః॥ శ్లో॥ అనధీత్య ద్విజో వేదాననుత్పాద్య సుతానపి - అనిష్ట్వా శక్తితో యజ్ఞైః మోక్షమిచ్ఛన్ వ్రజత్యధ ఇతి మనూక్తేన భిక్షుత్వాత్తామసోయం త్యాగీతి భావః॥ ౯॥ అనికేత ఇతి॥ పరిపతన్ భిక్షార్థం పర్యటన్ - యతః అయాచకః యోగీ నిరుద్ధసర్వవృత్తిః భిక్షుక ఇతి - యాన్ యాన్ ధర్మాన్ బ్రాహ్మణశ్చరతి సోయం బ్రాహ్మణకల్పః ధర్మః శుభోపప్రజాపరిపాలనక్లేశాసహేన క్షత్రియేణాశ్రిత ఇతి రాజసత్వాత్ క్రోధమూలః - తథా చ॥ శ్రు॥ యథా వై క్షత్రియాయ పాపం భవతి బ్రాహ్మణకల్పోస్య ప్రజాయత ఇతి - యాచకో భిక్షుకః॥ ౧౦॥ శ్లో॥ సన్న్యసేత్సర్వకర్మాణి వేదమేకం న పరిత్యజేత్ - నియమాద్వేదమభ్యస్యన్ పుత్రైశ్వర్యే సుఖం వసేదితి మనూక్తోయం ధర్మోపి న క్షత్రియస్యేత్యాహ॥ క్రోధేతి॥ విప్ర ఇత్యనేనాయమపి ధర్మో బ్రాహ్మణస్యైవ విహితోఽధికారాదితి దర్శితం - తేనాయం త్యాగో రాజసః ఏవ పూర్వవదితి సిద్ధం॥ ౧౧॥ ౧౨॥ సమీక్ష్యేతి॥ ఆశ్రమాంతరే స్వర్గ ఏవాస్తి న తు కామః - గార్హస్థ్యే తూభయమప్యస్తీత్యయమేవ మార్గో గతిశ్చేత్యర్థః॥ ౧౩॥ ఇతీతి ఆవశ్యకమేవేదం మమేతి భావం కృత్వా యః సంగఫలాపేక్షారహితః కరోతి - స త్యాగీ మాన్య ఇత్యర్థః॥ ౧౪॥ వనేపి కామస్మరణం చేత్పతత్యేవేత్యాహ॥ యదేతి॥ ధర్మవైతంసికో ధర్మధ్వజీ॥ ౧౫॥

౧౬॥ శమోదమస్తథా ధైర్యం సత్యం శౌచమథార్జవమ్ । యజ్ఞో ధృతిశ్చ ధర్మశ్చ నిత్యమార్షో విధిః స్మృతః ॥౧౭॥ పితృదేవాతిథికృతే సమారంభోఽత్ర శ
స్యతే । అత్రైవ హి మహారాజ త్రివర్గః కేవలం ఫలమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఏతస్మిన్వర్తమానస్య విధావప్రతిషేధితే । త్యాగినః ప్రసృతస్యేహ నోచ్ఛిత్తిర్విద్య
తే క్వచిత్ ॥ ౧౯ ॥ అసృజద్ధి ప్రజా రాజన్ ప్రజాపతిరకల్మషః । మాం యక్ష్యంతీతి ధర్మాత్మా యజ్ఞైర్వివిధదక్షిణైః ॥ ౨౦ ॥ వీరుధశ్చైవ వృక్షాంశ్చ య
జ్ఞార్థం వై తథౌషధీః । పశూంశ్చైవ తథా మేధ్యాన్యజ్ఞార్థాని హవీంషి చ ॥ ౨౧ ॥ గృహస్థాశ్రమిణస్తచ్చ యజ్ఞకర్మ విరోధకమ్ । తస్మాద్గార్హస్థ్య
మేవేహ దుష్కరం దుర్లభం తథా ॥౨౨॥ తత్సంప్రాప్య గృహస్థా యే పశుధాన్యధనాన్వితాః । న యజంతే మహారాజ శాశ్వతం తేషు కిల్బిషమ్ ॥ ౨౩ ॥ స్వా
ధ్యాయయజ్ఞా ఋషయో జ్ఞానయజ్ఞాస్తథాపరే । అథాపరే మహాయజ్ఞాన్ మనస్యేవ వితన్వతే ॥ ౨౪ ॥ ఏవం మనః సమాధానం మార్గమాతిష్ఠతో నృప ।
ద్విజాతేర్బ్రహ్మభూతస్య స్పృహయంతి దివౌకసః ॥ ౨౫ ॥ స రత్నాని విచిత్రాణి సంహృతాని తతస్తతః । మఖేష్వనభిసంత్యజ్య నాస్తిక్యమభిజల్పసి ॥ ౨౬ ॥
కుటుంబమాస్థితే త్యాగం న పశ్యామి నరాధిప । రాజసూయాశ్వమేధేషు సర్వమేధేషు వా పునః ॥ ౨౭ ॥ యే చాన్యే క్రతవస్తాత బ్రాహ్మణైరభిపూజితాః ।
తైర్యజస్వ మహీపాల శక్రో దేవపతిర్యథా ॥ ౨౮ ॥ రాజ్ఞః ప్రమాదదోషేణ దస్యుభిః పరిముష్యతామ్ । అశరణ్యః ప్రజానాం యః స రాజా కలిరుచ్యతే ॥
౨౯ ॥ అశ్వాన్ గాశ్చైవ దాసీశ్చ కరేణూశ్చ స్వలంకృతాః । గ్రామాన్ జనపదాంశ్చైవ క్షేత్రాణి చ గృహాణి చ ॥ ౩౦ ॥ అప్రదాయ ద్విజాతిభ్యో మాత్స
ర్యావిష్టచేతసః । వయం తే రాజకలయో భవిష్యామో విశాంపతే ॥ ౩౧ ॥ అదాతారోఽశరణ్యాశ్చ రాజకిల్బిషభాగినః । దుఃఖానామేవ భోక్తారో న సుఖానాం
కదాచన ॥౩౨॥ అనిష్ట్వా చ మహాయజ్ఞైరకృత్వా చ పితృస్వధామ్ । తీర్థేష్వనభిసంప్లుత్య ప్రవ్రజిష్యసి చేత్ప్రభో ॥౩౩ ॥ ఛిన్నాభ్రమివ గంతాసి విలయం
మారుతేరితమ్ । లోకయోరుభయోర్భ్రష్టో హ్యంతరాలే వ్యవస్థితః ॥ ౩౪ ॥ అంతర్బహిశ్చ యత్కించిన్మనోవ్యాసంగకారకమ్ । పరిత్యజ్య భవే
త్త్యాగీ న హిత్వా ప్రతితిష్ఠతి ॥ ౩౫ ॥ ఏతస్మిన్వర్తమానస్య విధావప్రతిషేధితే । బ్రాహ్మణస్య మహారాజ నోచ్ఛిత్తిర్విద్యతే క్వచిత్ ॥ ౩౬ ॥ నిహత్య
శత్రూంస్తరసా సమృద్ధాన్ శక్రో యథా దైత్యబలాని సంఖ్యే । కః పార్థ శోచేన్నిరతః స్వధర్మే పూర్వైః స్మృతే పార్థివశిష్టజుష్టే ॥ ౩౭ ॥ క్షాత్రేణ ధ
ర్మేణ పరాక్రమేణ జిత్వా మహీం మంత్రవిద్భ్యః ప్రదాయ । నాకస్య పృష్ఠేఽసి నరేంద్ర గంతా న శోచితవ్యం భవతాద్య పార్థ ॥ ౩౮ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-
శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- నకులవాక్యే ద్వాదశోధ్యాయః ॥ .... *

అభిమానేతి॥ అభిమానః కర్తాహమిత్యేవంరూపః తేన కృతం కర్మ- ఫలవన్న- గతిప్రదం న- త్యాగయుక్తం అభిమానత్యాగోపేతం ॥౧౬॥ శమ ఇతి॥ ఆర్షః
ఋషీణాం హితః ॥౧౭॥ పితృదేవేతి॥ అత్ర గార్హస్థ్యే ॥౧౮॥ ఏతస్మిన్నితి॥ ఇహ విధౌ ప్రసృతస్య నిష్ఠావతః ॥౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ గృహస్థేతి॥ తచ్చ కర్మ- గృహ
స్థాశ్రమిణో విరోధకం నిగళవద్విశేషేణ రోధకం॥ ౨౨॥ ఏతత్త్యాగే దోషమాహ॥ తదితి॥ ౨౩॥ స్వాధ్యాయేతి॥ అపరే యోగినః- మహాయజ్ఞానితి బహువచనం విత
ర్కవిచారాదవాంతరయోగభేదాపేక్షం॥ ౨౪॥ ౨౫॥ త్రిష్వపి యజ్ఞేష్వాద్యోఽతీతకాలః- ఉపస్థితం మధ్యమముల్లంఘ్యాంత్యస్య వార్తాం కుర్వతస్తే నాస్తి
క్యం స్పష్టమిత్యాహ- స ఇతి॥ ౨౬॥ పూర్వం వేదసన్యాసే పితవాధికారో నాస్తీత్యుక్తం- ఇదానీం వేదసన్యాస ఏవ న సంభవతీత్యర్థేనాహ॥ కుటుంబమితి॥
తర్హి త్యాగం పశ్యసీత్యత ఆహ. రాజసూయేతి॥ ౨౭॥ ఫలితమాహ- యే చేతి॥ రాజ్ఞ ఇతి॥ ప్రమాదో రాజ్యాకరణం- పరిముష్యతాం లుంఠ్యమానానాం॥ ౨౯॥
౩౦॥ అప్రదాయేతి॥ మాత్సర్యం బంధుద్రోహః- దానాభావేన కలిస్వరూపాః వయం జాతా ఇత్యర్థః॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ఛిన్నేతి॥ అంతరాలే పిశాచయోనౌ॥
౩౪॥ అంతరితి॥ అంతర్వ్యాసంగః అహం జ్ఞాతా దానకర్తాహం త్రైత్యాదిః ఆత్మపూజా- బహిర్వ్యాసంగః పుత్రపశ్వాదిపూజాత మోః కారకం మూలం అహం
కారం మమకారం చ త్యక్త్వైవ త్యాగీ భవేత్ -న తు యో గృహం హిత్వా ప్రతితిష్ఠతి స ఇత్యర్థః॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ *** అహంకారమమకారౌ త్యక్తవ్యావి
త్యుక్తం తత్రాద్యత్యాగే సర్వవ్యవహారోచ్ఛేదః స్యాదితి మమకార ఏవ త్యాజ్య ఇత్యేతదర్థమధ్యాయ ఆరభ్యతే॥ నేతి॥ ద్రవ్యం మమకారాస్పదం ద్వివిధం- బా
హ్యం వ్యావహారికం- శారీరం శరీరే భవం మనః కల్పితం చ- యదుక్తం॥ శ్లో॥ ఘటౌ మృన్మయధీమయావితి - తథా చ శ్రుతిః విదుషో విదేహకైవల్యం-. బా

సహదేవః ॥ నబాహ్యంద్రవ్యముత్సృజ్యసిద్ధిర్భవతిభారత । శారీరంద్రవ్యముత్సృజ్య సిద్ధిర్భవతివానవా ॥ ౧ ॥ బాహ్యద్రవ్యవిముక్తస్యశారీరేష్వ
నుగృధ్యతః। యోధర్మోయత్సుఖంవాస్యాద్ద్విషతాంతత్తథాస్తునః ॥ ౨॥ శారీరంద్రవ్యముత్సృజ్యపృథివీమనుశాసతః । యోధర్మోయత్సుఖంవాస్యా
త్సుహృదాంతత్తథాస్తునః ॥ ౩ ॥ ద్వ్యక్షరస్తుభవేన్మృత్యుస్త్ర్యక్షరంబ్రహ్మశాశ్వతమ్ । మమేతిచభవేన్మృత్యుర్నమమేతిచశాశ్వతమ్॥౪॥ బ్రహ్మ
మృత్యూతతోరాజన్నాత్మన్యేవసమాశ్రితౌ। అదృశ్యమానౌభూతానియోధయేతామసంశయమ్ ॥ ౫॥ అవినాశోస్యసత్వస్యనియతోయదిభారత।
హత్వాశరీరంభూతానాంనహింసాంప్రతిపత్స్యసే ॥ ౬ ॥ అథాపిచసహోత్పత్తిస్సత్వస్యప్రలయస్తథా । నష్టేశరీరేనష్టంస్యాద్వృథాచస్యాత్క్రి
యాపథః॥౭॥ తస్మాదేకాంతముత్సృజ్యపూర్వైఃపూర్వతరైశ్చయః । పంథానిషేవితస్సద్భిస్సనిషేవ్యోవిజానతా ॥ ౮॥ లబ్ధ్వాపిపృథివీంకృత్స్నాం
సహస్థావరజంగమామ్। నభుంక్తేయోనృపస్సమ్యఙ్నిష్ఫలంతస్యజీవితమ్॥ ౯॥ అథవావసతోరాజన్వనేవన్యేనజీవతః । ద్రవ్యేషుయస్యమమతాస్మృ
త్యోర్గాస్యేసవర్తతే॥ ౧౦॥ బాహ్యంతరంచభూతానాంస్వభావంపశ్యభారత। యేతుపశ్యంతితద్భూతంముచ్యంతేతేమహాభయాత్ ॥ ౧౧॥భవాన్
పితాభవాన్మాతాభవాన్భ్రాతాభవాన్గురుః । దుఃఖప్రలాపానార్తస్యతన్మేత్వంక్షంతుమర్హసి ॥ ౧౨ ॥ తథ్యంవాయదివాతథ్యంయన్మ
యైతత్పరిభాషితమ్ । తద్విద్ధిపృథివీపాలభక్త్యాభరతసత్తమ॥ ౧౩॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - సహ
దేవవాక్యే- త్రయోదశోధ్యాయః-********************** వైశంపాయనః ॥ అవ్యాహరతికౌంతేయేధర్మరాజేయుధిష్ఠిరే। భ్రాతౄణాంబ్రు
వతాంతాంస్తాన్వివిధాన్వేదనిశ్చయాన్ ॥ ౧ ॥ మహాభిజనసంపన్నాశ్రీమత్యాయతలోచనా । అభ్యభాషతరాజేంద్రంద్రౌపదీయోషితాంవరా ॥ ౨॥
ఆసీనమృషభంరాజ్ఞాంభ్రాతృభిఃపరివారితమ్ । సింహశార్దూలసదృశైర్వారణైరివయూథపమ్ ॥౩॥ అభిమానవతీనిత్యంవిశేషేణయుధిష్ఠిరే। లాలి
తాసతతంరాజ్ఞాధర్మజ్ఞాధర్మదర్శినీ ॥ ౪ ॥ ఆమంత్ర్యవిపులశ్రోణీసామ్నాపరమవల్గునా । భర్తారమభిసంప్రేక్ష్యతతోవచనమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ద్రౌ
పద్యువాచ ॥ ఇమేతేభ్రాతరఃపార్థశుష్యంతేస్తోకకాఇవ। రారాస్యమానాస్తిష్ఠంతినచైతానభినందసే॥౬॥ నందయైతాన్మహారాజమత్తానివమహా
ద్విపాన్ । ఉపపన్నేనవాక్యేనసతతంమఃఖభాగినః ॥౭॥ కథంద్వైతవనేరాజన్పూర్వముక్త్వాతదావచః। భ్రాతౄనేతాన్స్మసహితాన్శీతవా
తాతపార్దితాన్ ॥౮॥ వయందుర్యోధనంహత్వామృధేభోక్ష్యామమేదినీమ్ । సంపూర్ణాంసర్వకామానామాహవేవిజయైషిణః॥౯॥విరథాంశ్చర

హ్యాద్రవ్యస్యకారణేలయందర్శయతి॥శ్రు॥ గతాఃకలాఃపంచదశప్రతిష్ఠాఇతి-అస్యార్థఃకళాఃప్రాణమనఃప్రభృతయః- ప్రతిష్ఠాఃఉపాదానకారణానిప్రతి-గ
తాఃతథాద్రవ్యాఃషోడశకళాఃపురుషాయణాఃపురుషంప్రాప్యాస్తంయంతీతి - మనఃకల్పితానాంపురుషేలయందర్శయతి- అతఃశారీరమేవద్రవ్యంబంధ
మూలంనబాహ్యమితిబాహ్యత్యాగోవ్యర్థః- శారీరద్రవ్యత్యాగేపిమనశ్చాంచల్యాత్పునరుపాదానేసిద్ధిర్భవతివానవేతిఅనేనోక్తంతేనదృఢత్యాగఏవసి
ద్ధిఃకృదిత్యుక్తం॥౧॥౨॥౩॥ద్వ్యక్షరఇతి॥మమేతిస్వీకారఃనమమేతిపరిత్యాగశ్చఎతౌమృత్యుశాశ్వతౌసంసారమోక్షయోఃమూలేఇత్యర్థః॥ ౫॥౬॥౭॥
౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ తహ్యుభయద్రవ్యత్యాగఃశ్రేయానిత్యాశంక్యాహ॥ బాహ్యేతి॥భూతానాంబాహ్యమాభ్యంతరంచయత్ద్రవ్యంతత్సర్వంస్వభా
వంస్వస్యప్రత్యగాత్మనః భావంసత్తాంపశ్యజానీహి - తదాత్మవ్యతిరిక్తంనాస్తీత్యర్థః - తథాచశ్రుతిః - ఆత్మైవేదగ్ంసర్వమితి - యేతుపుమాంస
స్తదాత్మరూపంభూతంనిత్యసిద్ధంపశ్యంతితేమహతోభయాత్సంసారాన్ముచ్యంతే - మనఃకల్పితస్యతస్యమరీచికోదకస్యేవత్యాగఃకర్తవ్యోనస్వరూప
తః - తస్యనిత్యనివృత్తత్వాదితిభావః ॥౧౧॥౧౨॥తథ్యమితి॥భక్త్యైవభాషితంనతుజ్ఞానగర్వేణ॥ ౧౩ ॥***** అవ్యాహరతీతి॥అవ్యాహరతివక్తవ్యా
భావాత్-నతుక్రోధాన్మౌఖ్యాద్వా॥ ౧॥౨॥౩॥౪॥ ఆమంత్ర్యేతి॥ సామ్నాసాంత్వవాదేన - పరమవల్గునాతిరమణీయేన॥ ౫ ॥ ఇమేఇతి॥స్తోకకాఃచా
తకాః-రారాస్యమానాఃపునఃపునఃక్రందంతః॥ ౬॥ నందయేతి ॥ ఉపపన్నేనయుక్తియుక్తేన॥ ౭॥౮॥ వయమితి॥సర్వకామానాంసర్వైర్వరధైః॥౯॥౧౦॥

భారాః కృత్వా నిహత్య చ మహాగజాన్ । సంస్తీర్య చ రథైర్భూమిం ససాదిభిరరిందమాః॥౧౦॥ యజతాం వివిధైర్యజ్ఞైః సమృద్ధైరాప్తదక్షిణైః । వనవాసకృ
తం దుఃఖం భవిష్యతి సుఖాయ వః॥౧౧॥ ఇత్యేతానేవముక్త్వా త్వం స్వయం ధర్మభృతాం వర । కథమద్య పునర్వీర వినిహంసి మనాంసి నః॥౧౩॥ న క్లీబో వసుధాం
భుంక్తే న క్లీబో ధనమశ్నుతే । న క్లీబస్య గృహే పుత్రా మత్స్యాః పంక ఇవాసతే॥౧౩॥ నాదండః క్షత్రియో భాతి నాదండో భూమిమశ్నుతే । నాదండస్య
ప్రజా రాజ్ఞః సుఖం విందంతి భారత ॥ ౧౪ ॥ మిత్రతా సర్వభూతేషు దానమధ్యయనం తపః । బ్రాహ్మణస్యైష ధర్మః స్యాన్న రాజ్ఞో రాజసత్తమ ॥౧౫॥ అ
సతాం ప్రతిషేధశ్చ సతాం చ పరిపాలనమ్ । ఏష రాజ్ఞాం పరో ధర్మః సమరే చాపలాయనమ్ ॥ ౧౬॥ యస్మిన్ క్షమా చ క్రోధశ్చ దానాదానే భయాభయే ।
నిగ్రహానుగ్రహౌ చోభౌ స వై ధర్మవిదుచ్యతే ॥౧౭॥ న శ్రుతేన న దానేన న సాంత్వేన న చేజ్యయా । త్వయేయం పృథివీ లబ్ధా న సంకోచేన చాప్యుత॥౧౮॥ య
త్తద్బలమమిత్రాణాం తథా వీర సముద్యతమ్ । హస్త్యశ్వరథసంపన్నం త్రిభిరంగైరనుత్తమమ్ ॥ ౧౯ ॥ రక్షితం ద్రోణకర్ణాభ్యామశ్వత్థామ్నా కృపే
ణ చ । తత్త్వయా నిహతం వీర తస్మాద్భుంక్ష్వ వసుంధరామ్ ॥ ౨౦॥ జంబూద్వీపో మహారాజ నానాజనపదాయుతః । త్వయా పురుషశార్దూల దండేన మృ
దితః ప్రభో ॥ ౨౧॥ జంబూద్వీపేన సదృశః క్రౌంచద్వీపో నరాధిప । అధరేణ మహామేరోర్దండేన మృదితస్త్వయా ॥ ౨౨॥ క్రౌంచద్వీపేన సదృశః శాక
ద్వీపో నరాధిప । పూర్వేణ చ మహామేరోర్దండేన మృదితస్త్వయా ॥౨౩॥ ఉత్తరేణ మహామేరోః శాకద్వీపేన సమ్మితః । భద్రాశ్వః పురుషవ్యాఘ్ర దం
డేన మృదితస్త్వయా ॥౨౪॥ ద్వీపాశ్చ సాంతరద్వీపా నానాజనపదాశ్రయాః । విగాహ్య సాగరం వీర దండేన మృదితాస్త్వయా॥౨౫॥ ఏతాన్యప్రతిమే
యాని కృత్వా కర్మాణి భారత । న ప్రీయసే మహారాజ పూజ్యమానో ద్విజాతిభిః ॥ ౨౬ ॥ స త్వం భ్రాతౄనిమాన్ దృష్ట్వా ప్రతినందస్వ భారత । ఋ
షభానివ సమ్మత్తాన్ గజేంద్రానూర్జితానివ ॥ ౨౭ ॥ అమరప్రతిమాః సర్వే శత్రుసాహాః పరంతపాః । ఏకోఽపి హి సుఖాయైషాం మమ స్యాదితి మే మతిః॥
౨౮ ॥ కిం పునః పురుషవ్యాఘ్ర పతయో మే నరర్షభాః । సమస్తానీంద్రియాణీవ శరీరస్య విచేష్టనే ॥ ౨౯ ॥ అనృతం నాబ్రవీచ్ఛ్వశ్రూః సర్వజ్ఞా సర్వ
దర్శినీ । యుధిష్ఠిరస్త్వాం పాంచాలి సుఖే ధాస్యత్యనుత్తమే ॥ ౩౦ ॥ హత్వా రాజసహస్రాణి బహూన్యాశుపరాక్రమః । తద్వ్యర్థం సంప్రపశ్యామి
మోహాత్తవ జనాధిప ॥ ౩౧॥ యేషామున్మత్తకో జ్యేష్ఠః సర్వే తేఽప్యనుసారిణః । తవోన్మాదాన్మహారాజ సోన్మాదాః సర్వపాండవాః॥ ౩౨॥ యది హి స్యు
రనున్మత్తా భ్రాతరస్తే నరాధిప । బద్ధ్వా త్వాం నాస్తికైః సార్ధం ప్రశాసేయుర్వసుంధరామ్ ॥ ౩౩ ॥ కురుతే మూఢ ఏవం హి యః శ్రేయో నాధిగచ్ఛతి॥
౩౪॥ ధూపైరంజనయోగైశ్చ నస్యకర్మభిరేవ చ । భేషజైః స చికిత్స్యః స్యాద్య ఉన్మార్గేణ గచ్ఛతి ॥ ౩౫॥ సాహం సర్వాధమా లోకే స్త్రీణాం భర
తసత్తమ । తథా వినాకృతా పుత్రైర్యాహమిచ్ఛామి జీవితుమ్॥ ౩౬॥ ఏతేషాం యతమానానాం న మేఽద్య వచనం మృషా । త్వం తు సర్వాం మహీం త్యక్త్వా
కురుషే స్వయమాపదమ్॥ ౩౭॥ యథాస్తాం సమ్మతౌ రాజ్ఞాం పృథివ్యాం రాజసత్తమా । మాంధాతా చాంబరీషశ్చ తథా రాజన్విరాజసే ॥ ౩౮॥ ప్రశా
ధి పృథివీం దేవీం ప్రజా ధర్మేణ పాలయన్ । సపర్వతవనద్వీపాం మా రాజన్విమనా భవ ॥ ౩౯ ॥ యజస్వ వివిధైర్యజ్ఞైర్యుధ్యస్వారీన్ ప్రయచ్ఛ చ । ధనా
ని భోగాన్ వాసాంసి ద్విజాతిభ్యో నృపోత్తమ ॥ ౪౦॥ ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ద్రౌపదీవాక్యే-చతుర్దశోఽధ్యాయః-... *
వైశంపాయనః ॥ యాజ్ఞసేన్యా వచః శ్రుత్వా పునరేవార్జునోఽబ్రవీత్ । అనుమాన్య మహాబాహుం జ్యేష్ఠం భ్రాతరమచ్యుతమ్॥౧॥ అర్జునః॥ దండః శా

౧౧॥౧౨॥ నేతి క్లీబః అధీరః॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥ అసతామితి॥ ప్రతిషేధో దండః- రాజ్యాన్నిర్వాసనం వా॥౧౬॥ యస్మిన్నితి॥ దానం ఆదానం చ తే॥౧౭॥ నేతి॥ సంకో
చేన యాచ్ఞయా॥౧౮॥ యదితి॥ త్రిభిరంగైస్తిసృభిః శక్తిభిః తాశ్చ ప్రభుశక్తిర్మంత్రశక్తిః ఉత్సాహశక్తిః తాభిరనుత్తమం శ్రేష్ఠం॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥ జంబూద్వీ
పే నేతి॥ అధరేణ పశ్చిమతః॥౨౨॥ క్రౌంచద్వీపాదివశీకరణం సిద్ధద్వారా రాజసూయే॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥ ధూపై
రితి॥ నస్యకర్మభిః నాసాద్వారే భేషజప్రయోగాదిభిః॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౧॥ నాదండః క్షత్రియో భాతీతి॥ ద్రౌపద్యుక్తిమనుపబృంహయతి దండయతి

స్తిప్రజాస్సర్వా దండ ఏవాభిరక్షతి। దండస్సుప్తేషు జాగర్తి దండం ధర్మం విదుర్బుధాః॥ ౨॥ ధర్మం సంరక్షతే దండస్తథైవార్థం జనాధిప। కామం సంరక్షతే దండస్త్రివర్గో దండ ఉచ్యతే॥ ౩॥ దండేన రక్ష్యతే ధాన్యం ధనం దండేన రక్ష్యతే। ఏవం విద్వన్నుపాదత్స్వ భావం పశ్యస్వ లౌకికమ్॥ ౪॥ రాజదండభయాదేకే పాపాః పాపం న కుర్వతే। యమదండభయాదేకే పరలోకభయాదపి॥ ౫॥ పరస్పరభయాదేకే పాపాః పాపం న కుర్వతే। ఏవం సాంసిద్ధికే లోకే సర్వం దండే ప్రతిష్ఠితమ్॥ ౬॥ దండస్యైవ భయాదేకే న ఖాదంతి పరస్పరమ్। అంధే తమసి మజ్జేయుర్యది దండో న పాలయేత్॥ ౭॥ యస్మాదదాంతాన్దమయత్యశిష్టాన్దండయత్యపి। దమనాద్దండనాచ్చైవ తస్మాద్దండం విదుర్బుధాః॥ ౮॥ వాచా దండో బ్రాహ్మణానాం క్షత్రియాణాం భుజార్పణమ్। దానదండాస్స్మృతా వైశ్యా నిర్దండశ్శూద్ర ఉచ్యతే॥ ౯॥ అసంమోహాయ మర్త్యానామర్థసంరక్షణాయ చ। మర్యాదా స్థాపితా లోకే దండసంజ్ఞా విశాంపతే॥ ౧౦॥ యత్ర శ్యామో లోహితాక్షో దండశ్చరతి సూద్యతః। ప్రజాస్తత్ర న ముహ్యంతే నేతా చేత్సాధు పశ్యతి॥ ౧౧॥ బ్రహ్మచారీ గృహస్థశ్చ వానప్రస్థశ్చ భిక్షుకః। దండస్యైవ భయాదేతే మనుష్యా వర్త్మని స్థితాః॥ ౧౨॥ నాభీతో యజతే రాజన్నాభీతో దాతుమిచ్ఛతి। నాభీతః పురుషః కశ్చిత్సమయే స్థాతుమిచ్ఛసి॥ ౧౩॥ నాచ్ఛిత్త్వా పరమర్మాణి నాకృత్వా కర్మ దుష్కరమ్। నాహత్వా మత్స్యఘాతీవ ప్రాప్నోతి మహతీం శ్రియమ్॥ ౧౪॥ నాఘ్నతః కీర్తిరస్తీహ న విత్తం న పునః ప్రజాః। ఇంద్రో వృత్రవధేనైవ మహేంద్రస్సమపద్యత॥ ౧౫॥ య ఏవ దేవా హంతారస్తాంల్లోకోఽర్చయతే భృశమ్। హంతా రుద్రస్తథా స్కందశ్శక్రోఽగ్నిర్వరుణో యమః॥ ౧౬॥ హంతా కాలస్తథా మృత్యుర్వాయుర్వైశ్రవణో రవిః। వసవో మరుతస్సాధ్యా విశ్వేదేవాశ్చ భారత॥ ౧౭॥ ఏతాన్దేవాన్నమస్యంతి ప్రతాపప్రణతా జనాః। న బ్రహ్మాణం న ధాతారం న పూషాణం కథంచన॥ ౧౮॥ మధ్యస్థాన్సర్వభూతేషు దాంతాన్ శమపరాయణాన్। యజంతే మానవాః కేచిత్ప్రశాంతాస్సర్వకర్మసు॥ ౧౯॥ న హి పశ్యామి జీవంతం లోకే కంచిదహింసయా। సత్త్వైస్సత్త్వా హి జీవంతి దుర్బలైర్బలవత్తరాః॥ ౨౦॥ నకులో మూషికానత్తి బిడాలో నకులం తథా। బిడాలమత్తి శ్వా రాజన్ శ్వానం వ్యాలమృగస్తథా॥ ౨౧॥ తానత్తి పురుషస్సర్వాన్ పశ్య కాలో యథాగతః। ప్రాణస్యాన్నమిదం సర్వం జంగమం స్థావరం చ యత్॥ ౨౨॥ విధానం దైవవిహితం తత్ర విద్వాన్న ముహ్యతి। యథా సృష్టోఽసి రాజేంద్ర తథా భవితుమర్హసి॥ ౨౩॥ వినీతక్రోధహర్షా హి మందా వనముపాశ్రితాః। వినా వధం న కుర్వంతి తాపసాః ప్రాణయాపనమ్॥ ౨౪॥ ఉదకే బహవః ప్రాణాః పృథివ్యాం చ ఫలేషు చ। న చ కశ్చిన్న తాన్హంతి కిమన్యత్ప్రాణయాపనాత్। ౨౫॥ సూక్ష్మయోనీని భూతాని తర్కగమ్యాని కానిచిత్। పక్ష్మణోఽపి నిపాతేన యేషాం స్యాత్స్కంధపర్యయః॥ ౨౬॥ గ్రామాన్నిష్క్రమ్య మునయో విగతక్రోధమత్సరాః। వనే కుటుంబధర్మాణో దృశ్యంతే పరిమోహితాః॥ ౨౭॥ భూమిం భిత్త్వౌషధీశ్ఛిత్త్వా వృక్షాదీనండజాన్పశూన్। మనుష్యాస్తన్వతే యజ్ఞాంస్తే స్వర్గం ప్రాప్నువంతి చ॥ ౨౮॥ దండనీత్యాం ప్రణీతాయాం సర్వే సిధ్యంత్యుపక్రమాః। కౌంతేయ సర్వభూతానాం తత్ర మే నాస్తి సంశయః॥ ౨౯॥ దండశ్చేన్న భవేల్లోకే వినశ్యే

౨॥ ౩॥ దండ ఇతి ॥౪॥ పాదత్స్వ దండమితి శేషః లౌకికం భావం లోకవ్యవహారం పశ్యస్వ పశ్య యద్వా శోభనశ్చాసావలౌకికశ్చ తం భావం శాస్త్రైకగమ్యమానం సదాత్మానమంతర్దృష్ట్యా పశ్య బహిశ్చ దండముపాదత్స్వ అపి తేన సహదేవోక్తః అర్థః ప్రదర్శితో భవతి॥౪॥౫॥ పరస్పరభయాదితి॥ సాంసిద్ధికే పశువత్ దండార్హస్వభావే॥౬॥౭॥ దండశబ్దార్థమాహ॥ యస్మాదితి॥ దమయతి తాడనాదినా దండయతి విత్తమపహరతి॥౮॥ వాచేతి॥ భుజ్యత ఇతి భుజం భక్తం తన్మాత్రార్పణం న తు వేతనప్రదానం దానం రాజ్ఞే ద్రవ్యార్పణం నిర్దండః దాస్యమేవ కారణమన్నత్వస్య దండోఽస్తి॥ స్మృ॥ శూద్రం తు కారయేద్దాస్యమితి మనూక్తేః ఏతచ్చాల్పాపరాధే జ్ఞేయం॥౯॥౧౦॥ యత్రేతి॥ శ్యామః దండ్యం ప్రతి దృఢాభిఘాతేన దండస్య వ్రణకేణ శోషణాంధ్యాదిజనకత్వాత్ లోహితాక్షో దండయితుః క్రోధాతిశయాత్ సూద్యతః సుతరాముద్యతః సాధు యథాపరాధం॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ నేతి॥ మహతీం శ్రియం ఇంద్రలోకాదిసంపదం మత్స్యఘాతీ వేత్యనపకారిణామపి వధః కార్య ఇత్యత్ర దృష్టాంతః॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥ నకుల ఇతి ॥ వ్యాళమృగశ్చిత్రవ్యాఘ్రాదిః॥ ౨౧॥ ౨౨॥ విధానమితి ॥ యథా సృష్టః శౌర్యం తేజో ధృతిర్దాక్ష్యమిత్యాద్యుక్తస్వభావః క్షత్రియః సృష్టోఽసి ధాత్రా ॥ ౨౩ ॥ వినీతేతి ॥ వినీతౌ అపనీతౌ క్రోధహర్షౌ యైస్తే మందాః క్షత్రియాః॥౨౪॥౨౫॥ సూక్ష్మేతి॥ స్కంధపర్యయః దేహస్య విపర్యయః॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥ దండేతి॥ తతో దండయుక్తా నీతిః దండనీతిస్త

యురివామాః ప్రజాః। జలే మత్స్యానివాభక్ష్యన్ దుర్బలాన్ బలవత్తరాః॥౩౦॥ సత్యం చేదం బ్రహ్మణా పూర్వముక్తం దండః ప్రజా రక్షతి సాధునీతః। పశ్యాగ్న-
యశ్చ ప్రతిశామ్యభీతాః సంతర్జితా దండభయాజ్జ్వలంతి॥౩౧॥ అంధం తమ ఇవేదం స్యాన్న ప్రజ్ఞాయేత కించన। దండశ్చేన్న భవేల్లోకే విభజన్ సాధ్వసాధు-
నీ॥౩౨॥ యేఽపి సంభిన్నమర్యాదా నాస్తికా వేదనిందకాః। తేఽపి భోగాయ కల్పంతే దండేనాశు నిపీడితాః॥ ౩౩॥ సర్వో దండజితో లోకే దుర్లభో హి శుచిర్న-
రః। దండస్య హి భయాద్భీతో భోగాయైవ ప్రవర్తతే॥౩౪॥ చాతుర్వర్ణ్య ప్రభేదాయ సునీతనయనాయ చ। దండో విధాత్రా విహితో ధర్మార్థావభిరక్షితు-
మ్॥౩౫॥ యది దండాన్న బిభ్యేయుర్వయాంసి శ్వాపదాని చ। అద్యుః పశూన్మనుష్యాంశ్చ యజ్ఞార్థాని హవీంషి చ॥౩౬॥ న బ్రహ్మచార్యధీయీత కల్యాణీం
న మహేత గామ్। న కన్యోద్వహనం గచ్ఛేద్యది దండో న పాలయేత్ ॥౩౭॥ విష్వగ్లోపః ప్రవర్తేత భిద్యేరన్ సర్వసేతవః। మమత్వం న ప్రజానీయుర్యది దండో న
పాలయేత్ ॥౩౮॥ న సంవత్సరసత్రాణి తిష్ఠేయురకుతోభయాః। విధివద్దక్షిణావంతి యది దండో న పాలయేత్ ॥౩౯॥ చరేయుర్నాశ్రమే ధర్మం యథోక్తం విధి-
మాశ్రితాః। న విద్యాం ప్రాప్నుయాః కాంచిద్యది దండో న పాలయేత్ ॥ ౪౦ ॥ న చోష్ట్రా న బలీవర్దా నాశ్వాశ్వతరగర్దభాః। యుక్తా వహేయుర్యానాని య-
ది దండో న పాలయేత్ ॥౪౧॥ న ప్రేష్యా వచనం కుర్యుర్న బాలా జాతు కర్హిచిత్। తిష్ఠేత్పితృమతే ధర్మే యది దండో న పాలయేత్ ॥౪౨॥ దండే స్థితాః ప్రజా-
స్సర్వా భయం దండే విదుర్బుధాః। దండే స్వర్గో మనుష్యాణాం లోకోఽయం చ ప్రతిష్ఠితః॥ ౪౩ ॥ న తత్ర కూటం పాపం వా వంచనా వాపి దృశ్యతే। య-
త్ర దండస్సువిహితశ్చరత్యరివినాశనః॥౪౪॥ హవిశ్శ్వా పిబేద్ధృష్టో దండశ్చేన్నోద్యతో భవేత్। హరేత్కాకః పురోడాశం యది దండో న పాలయేత్॥
౪౫ ॥ యదీదం ధర్మతో రాజ్యం విహితం యద్యధర్మతః। కార్యస్తత్ర న శోకో వై భుంక్ష్వ భోగాన్ యజస్వ చ॥౪౬॥ సుఖేన ధర్మం శ్రీమంతశ్చరంతి శుచివా-
ససః। సంవసంతః ప్రియైర్దారైర్భుంజానాశ్చాన్నముత్తమమ్ ॥ ౪౭ ॥ అర్థే సర్వే సమారంభాః సమాయత్తా న సంశయః। స చ దండ సమాయత్తః
పశ్య దండస్య గౌరవమ్॥ ౪౮ ॥ లోకయాత్రార్థమేవేహ ధర్మప్రవచనం కృతమ్। అహింసా సాధుహింసేతి శ్రేయాన్ ధర్మపరిగ్రహః ॥ ౪౯ ॥ నాత్యం-
తం గుణవత్కించిన్న చాప్యత్యంతనిర్గుణమ్। ఉభయం సర్వకార్యేషు దృశ్యతే సాధ్వసాధు చ॥ ౫౦ ॥ పశూనాం వృషణం ఛిత్వా తతో భిందంతి మస్తకమ్।
వహంతి బహవో భారాన్ బధ్నంతి దమయంతి చ॥ ౫౧ ॥ ఏవం పర్యాకులే లోకే వితథైర్జర్జరీకృతే। తైస్తైర్న్యాయైర్మహారాజ పురాణం ధర్మమాచర॥
౫౨ ॥ యజ దేహి ప్రజా రక్ష ధర్మం సమనుపాలయ। అమిత్రాన్ జహి కౌంతేయ మిత్రాణి పరిపాలయ ॥ ౫౩ ॥ మా చ తే నిఘ్నతశ్శత్రూన్ మన్యుర్భ-
వతు పార్థివ। న తత్ర కిల్బిషం కించిత్కర్తుర్భవతి భారత ॥ ౫౪॥ ఆతతాయీ హి యో హన్యాదాతతాయినమాగతమ్। న తేన భ్రూణహా స స్యాన్మన్యు-
స్తం మన్యుమృచ్ఛతి॥ ౫౫ ॥ అవధ్యస్సర్వభూతానామంతరాత్మా న సంశయః। అవధ్యే చాత్మని కథం వధ్యో భవతి కస్యచిత్ ॥ ౫౬॥ యథా హి పురుషశ్శాలాం

స్యాం ప్రణీతాయాం ప్రవర్తితాయామ్॥ ౨౯ ॥ దండ ఇతి॥ అభక్ష్యన్ భక్షయేయుః॥౩౦॥ సత్యమితి॥ సంతర్జితాః పూత్కారేణ॥౩౧॥౩౨॥ య ఇతి॥ భోగా-
య పాలనాయ మర్యాదాయై ఇతి శేషః॥౩౩॥౩౪॥ చాతుర్వర్ణ్యేతి॥ సునీతనయనాయ వినయప్రాపణాయ॥౩౫॥౩౬॥ నేతి॥ కల్యాణీం అపత్యవతీం-నమహే-
త-లోకః-ఉద్వహనం న గచ్ఛేత్ కింతు వ్యభిచరేదేవ॥౩౭॥ విష్వగితి॥ విష్వక్ లోపః సర్వతో భేదః- సేతవో మర్యాదాః- మమత్వం న ప్రజానీయుః- సర్వః సర్వ-
త్ర మమత్వం కుర్యాదిత్యర్థః॥ ౩౮॥ నేతి॥ తిష్ఠేయురనుతిష్ఠేయుః॥౩౯ ॥ చరేయురితి॥ యథోక్తం విధిం ఆశ్రితాః ఆశ్రమిణ ఇతి శేషః॥ ౪౦॥ ౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥
౪౫॥౪౬॥౪౭॥౪౮॥ లోకేతి॥ గోషు ప్రవిష్టస్య వ్యాఘ్రాదేరహింసా గవాం హింసా చేతి తయోర్మధ్యే ధర్మస్య పరిగ్రహః ఆర్తత్రాణం శ్రేయాన్॥౪౯॥౫౦॥
పశూనామితి॥ మస్తకం భిందంతి శృంగవృద్ధిమార్జభూద్ధితి ॥ ౫౧ ॥ ఏవమితి॥ జర్జరీకృతే దండేన-తదభావే భారవహనాదికార్యం న స్యాత్ - అతః పురాణ-
మేవ ధర్మమాచర - న త్వత్ర హింసాదిదోషం అవేక్షస్వేతి భావః ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ మేతి ॥ మన్యుః దైన్యం ॥ ౫౪ ॥ ఆతతాయీతి ॥ ఆతతాయీ శ-
స్త్రపాణిః-మన్యుః క్రోధః- మన్యుం క్రోధం ఋచ్ఛతి ప్రాప్నోతి॥ శ్రు॥ మన్యుః కర్తా నాహం కర్తేతి శ్రుతేః తత్ర భ్రూణహా బ్రహ్మహా న భవతీత్యర్థః॥౫౫॥
వస్తుతస్త్వవధ్య ఏవాత్మా- దేహస్తు శాలావదనాత్మా- తేన దేహేన దేహేన సహ తేనాత్మా హంతా వా వధ్యో వేత్యాహ అవధ్య ఇత్యాదినా॥౫౬॥౫౭॥౫౮॥*

పునస్సంప్రవిశన్నవామ్ । ఏవం జీవశ్శరీరాణి తాని తాని ప్రపద్యతే॥ ౫౭ ॥ దేహాన్ పురాణానుత్సృజ్య నవాన్ సంప్రతిపద్యతే । ఏవం మృత్యుముఖాన్మహాభుజ నారాయణతత్త్వదర్శినః॥ ౫౮॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- అర్జునవాక్యే - పంచదశోఽధ్యాయః-*

వైశంపాయనః॥ అర్జునస్య వచశ్శ్రుత్వా భీమసేనోఽత్యమర్షణః । ధైర్యమాస్థాయ తేజస్వీ జ్యేష్ఠం భ్రాతరమబ్రవీత్ ॥ ౧॥ రాజన్విదితధర్మోఽసి న తేఽస్త్యవిదితం క్వచిత్ । ఉపశిక్షామ తే వృత్తం సదైవ న చ శక్నుమః॥౨॥ న వక్ష్యామి న వక్ష్యామీత్యేవం మనసి మే స్థితమ్। అతిదుఃఖాత్తు వక్ష్యామి తన్నిబోధ జనాధిప॥ ౩॥ భవతస్సంప్రమోహేన సర్వం సంశయితం కృతమ్ । విక్లబత్వం చ నః ప్రాప్తమబలత్వం తథైవ చ॥ ౪॥ కథం హి రాజా లోకస్య సర్వశాస్త్రవిశారదః। మోహమాపద్యసే దైన్యాద్యథా కాపురుషస్తథా॥ ౫॥ అగతిశ్చ గతిశ్చైవ లోకస్య విదితా తవ। ఆయత్యాం చ తదాత్వే చ న తేఽస్త్యవిదితం ప్రభో॥ ౬॥ ఏవం గతే మహారాజ రాజ్యం ప్రతి జనాధిప । హేతుమత్ర ప్రవక్ష్యామి తమిహైకమనాశ్శృణు ॥ ౭ ॥ ద్వివిధో జాయతే వ్యాధిశ్శారీరో మానసస్తథా। పరస్పరం తయోర్జన్మ నిర్ద్వంద్వం నోపలభ్యతే॥ ౮॥ శారీరాజ్జాయతే వ్యాధిర్మానసో నాత్ర సంశయః । మానసాజ్జాయతే చాపి శారీర ఇతి నిశ్చయః॥౯॥ శారీరం మానసం దుఃఖం యోఽతీతమనుశోచతి। దుఃఖేన లభతే దుఃఖం ద్వావనర్థౌ చ విందతి॥ ౧౦॥ శీతోష్ణే చైవ వాయుశ్చ త్రయశ్శారీరజా గుణాః। తేషాం గుణానాం సామ్యం యత్తదాహుస్స్వస్థలక్షణమ్॥ ౧౧॥ తేషామన్యతమోద్రేకే విధానముపదిశ్యతే । ఉష్ణేన బాధ్యతే శీతం శీతేనోష్ణం ప్రబాధ్యతే॥ ౧౨॥ సత్త్వం రజస్తమ ఇతి మానసాస్స్యుస్త్రయో గుణాః । తేషాం గుణానాం సామ్యం యత్తదాహుస్స్వస్థలక్షణమ్॥౧౩॥ తేషామన్యతమోత్సేకే విధానముపదిశ్యతే । హర్షేణ బాధ్యతే శోకో హర్షశ్శోకేన బాధ్యతే॥ ౧౪॥ కశ్చిత్సుఖే వర్తమానో దుఃఖస్య స్మర్తుమిచ్ఛతి । కశ్చిద్దుఃఖే వర్తమానస్సుఖస్య స్మర్తుమిచ్ఛతి॥౧౫॥ స త్వం న దుఃఖీ దుఃఖస్య న సుఖీ చ సుఖస్య వా । న దుఃఖీ సుఖజాతస్య న సుఖీ దుఃఖజస్య వా। స్మర్తుమర్హసి కౌరవ్య దిష్టం హి బలవత్తరమ్॥౧౬॥ అథవా తే స్వభావోఽయం యేన పార్థివ క్లిశ్యసే॥౧౭॥ దృష్ట్వా సభాగతాం కృష్ణామేకవస్త్రాం రజస్వలామ్॥ మిషతాం పాండుపుత్రాణాం న తత్కిం స్మర్తుమర్హసి ॥ ౧౮ ॥ ప్రవ్రాజనం చ నగరాదజినైశ్చ వివాసనమ్ । మహారణ్యనివాసశ్చ న తస్య స్మర్తుమర్హసి॥ ౧౯॥ జటాసురాత్పరిక్లేశం చిత్రసేనేన చాహవమ్ । సైంధవాచ్చ పరిక్లేశం కథం పిస్మృతవానసి ॥ ౨౦ ॥ పునరజ్ఞాతచర్యాయాం కీచకేన పదా వధమ్ । ద్రౌపద్యా రాజపుత్ర్యాశ్చ కథం విస్మృతవానసి॥ ౨౧॥ యచ్చ తే ద్రోణభీష్మాభ్యాం యుద్ధమాసీదరిందమ । మనసైకేన యోద్ధవ్యం తత్తే యుద్ధముపస్థితమ్॥ ౨౨॥ యత్ర నాస్తి శరైః కార్యం న మిత్రం న చ బంధుభిః । ఆత్మనైకేన యోద్ధవ్యం తత్తే యుద్ధముపస్థితమ్॥ ౨౩ ॥ తస్మిన్ననిర్జితే యుద్ధే ప్రాణా

నను దేహశ్చేచ్ఛాలాభతుల్యస్తర్హి తత్పీడయా కః పీడ్యత ఇత్యాశంక్య మనపవీక్ష్య తేనాత్మైతి వక్తుమాహ॥అర్జునస్యేతి॥౧॥రాజన్నితి॥ఆశక్నుమః కర్తుమితి శేషః॥౨॥౩॥౪॥౫॥అగతిరితి॥ఆయత్యాముత్తరకాలే-తదాత్వే వర్తమానకాలే-అగతిర్దుర్మార్గః గతిః సన్మార్గః॥౬॥ఏవమితి॥రాజ్యం ప్రతి హేతుం రాజ్యం కర్తుం యుక్తియుక్తం॥౭॥ద్వివిధ ఇతి॥ దేహమనసీ దుఃఖాశ్రయే- నత్వాత్మేతి-ఏవం జ్ఞాత్వా సుఖేన రాజ్యం కర్తవ్యమితి తాత్పర్యం-నిర్ద్వంద్వం శరీరం వినా ఆధిర్నాస్తి-మనో వినా వ్యాధిర్నాస్తీత్యర్థః॥౮॥౯॥౧౦॥శీతోష్ణ ఇతి॥శీతోష్ణే కఫపిత్తే-వాయుర్వాతః॥౧౧॥ తేషామితి॥విధానం చికిత్సా ఉష్ణేన ద్రవ్యేణ ॥ ౧౨ ॥౧౩ ॥ ౧౪ ॥ కశ్చిదితి॥కశ్చిన్నృపో దివ్యాభరణవస్త్రరాజ్యభోగాదిసుఖకాలే- నష్టం పుత్రాదిం స్మరన్ శోకేన హర్షం బాధతే- కశ్చిద్దుఃఖకాలే అతీతం సుఖం స్మరన్ హర్షేణ శోకం బాధత ఇదముభయం దేహాద్యభిమానవద్విషయః॥౧౫॥త్వం తు స దైవ శారీరమానసాభ్యామన్యః కాలత్రయేఽపి న దుఃఖీ న వా సుఖీ అతస్తదుభయస్మరణానర్హత్వాత్ - సుఖకాలే సుఖం వా స్మర్తుం నార్హసి - అథాపి చేత్ స్మరసి తర్హి దైవమేవ బలీయ ఇత్యాహ సార్ధేన స త్వమితి॥౧౬॥అథ తే తవ దేహాదిసంఘాత్మమానినః స్వభావ ఏవేతి చేత్ కిం ద్రౌపదీక్లేశాధికం దుఃఖం న స్మర్తుమర్హసి పితురర్హస్యేవేత్యాహ అథ వేత్యాదినా॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥యదితి॥యచ్చ యథా చ- తే ద్రోణభీష్మాభ్యామాత్మతుల్యాభ్యాం సహ యుద్ధమాసీత్ తత్ తథా తే తవ చలస్య మనసా ఏకేన యోద్ధవ్యం ఉపస్థితమితి యోజనా-ద్రోణాదివన్మనోఽపి త్వత్తోఽన్యదిత్యాశయః॥౨౨॥యత్రేతి॥ ఏకేన నిర్వికల్పేనైవ స్థైనాత్మనా॥౨౩॥తస్మిమనసి వాసనాతంతుసంతానరూపే అనిర్జితే సతి - దేహాంతరేఽపి పూర్వసంస్కారాత్తవ వైర్యుద్ధప్రాప్తిరనివార్యైవేత్యాహ ॥ తస్మిన్నితి॥౨౪॥తస్మాది

స్యదివిమోక్ష్యసే । అన్యం దేహం సమాస్థాయ తతస్తైరపి యోత్స్యసే ॥ ౨౪ ॥ తస్మాదద్యైవ గంతవ్యం యుధ్యస్వ భరతర్షభ । పరమవ్యక్తరూపస్య
వ్యక్తం త్యక్త్వా స్వకర్మభిః ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్ననిర్జితే యుద్ధే కామవస్థాం గమిష్యసి। ఏతజ్జిత్వా మహారాజ కృతకృత్యో భవిష్యసి ॥ ౨౬ ॥ ఏతాం బుద్ధిం వినిశ్చిత్య
భూతానామాగతిం గతిమ్। పితృపైతామహే వృత్తే శాధి రాజ్యం యథోచితమ్ ॥ ౨౭ ॥ దిష్ట్యా దుర్యోధనః పాపో నిహతస్సానుగో యుధి । ద్రౌపద్యాః కేశ
పాశస్య దిష్ట్యా త్వం పదవీం గతః ॥ ౨౮ ॥ యజస్వ వాజిమేధేన విధివద్దక్షిణావతా। వయం తే కింకరాః పార్థ వాసుదేవశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౨౯ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- భీమసేనవాక్యే- షోడశోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ అసంతోషః ప్రమాదశ్చ మదో రాగోఽప్రశాంతతా। బలం మోహోఽభిమానశ్చాప్యుద్వేగశ్చైవ సర్వశః॥ ౧॥ ఏభిః పాప్మభిరావిష్టో రా
జ్యం త్వమభికాంక్షసే। నిరామిషో వినిర్ముక్తః ప్రశాంతస్సుసుఖీ భవ ॥ ౨ ॥ య ఇమామఖిలాం భూమిం శిష్యాదేకో మహీపతిః। తస్యాప్యుదరమేకం వై కి
మిదం త్వం ప్రశంససి ॥ ౩ ॥ నాహ్నా పూరయితుం శక్యాం న మాసైర్భరతర్షభ। అపూర్యాం పూరయన్నిచ్ఛామాయుషాపి న శక్నుయాత్ ॥౪॥ యథే
ద్ధః ప్రజ్వలత్యగ్నిరసమిద్ధః ప్రశామ్యతి । అల్పాహారతయా త్వగ్నిం శమయౌదర్యముత్థితమ్॥ ౫ ॥ ఆత్మోదరకృతే ప్రాజ్ఞః కరోతి విఘసం బహు । జయో
దరం పృథివ్యా తే శ్రేయో నిర్జితయా జితమ్॥౬॥ మానుషాన్ కామభోగాంస్త్వమైశ్వర్యం చ ప్రశంససి। అభోగినోఽబలాశ్చైవ యాంతి స్థానమను త్త
మమ్॥౭॥ యోగక్షేమౌ చ రాష్ట్రస్య ధర్మాధర్మౌ త్వయి స్థితౌ । ముచ్యస్వ మహతో భారాత్త్యాగమేవాభిసంశ్రయ॥౮॥ ఏకోదరకృతే వ్యాఘ్రః కరోతి
విఘసం బహు । తమన్యేప్యుపజీవంతి మందాలోభవశా మృగాః॥ ౯॥ విషయాన్ ప్రతిసంగృహ్య సంన్యాసం కురుతే యది । నచ తుష్యంతి రాజానః పశ్య
బుద్ధ్యంతరం యథా॥ ౧౦॥ పత్రాహారైరశ్మకుట్టైర్దంతోలూఖలికైస్తథా। అబ్భక్షైర్వాయుభక్షైశ్చ తైరయం నరకో జితః॥౧౧॥ యశ్చేమాం వసుధాం
కృత్స్నాం ప్రశాసేదఖిలాం నృపః । తుల్యాశ్మకాంచనో యశ్చ స కృతార్థో న పార్థివః॥౧౨॥ సంకల్పేషు నిరారంభో నిరాశో నిర్మమో భవ । అశో
కం స్థానమాతిష్ఠ నిహ చాముత్ర చావ్యయమ్॥౧౩॥ నిరామిషా న శోచంతి శోచసి త్వం కిమామిషమ్। పరిత్యజ్యామిషం సర్వం మృషావాదాత్ప్రమోక్ష్యసే॥
౧౪॥ పంథానౌ పితృయానశ్చ దేవయానశ్చ విశ్రుతౌ । ఈజానాః పితృయానేన దేవయానేన మోక్షిణః॥ ౧౫ ॥ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ స్వాధ్యాయేన మ

తి॥ యస్మాదేవం తస్మాత్ అద్యైవ స్వకర్మభిర్యమాద్యష్టాంగైర్వ్యక్తం స్థూలం శరీరం త్యక్త్వా అవ్యక్తరూపస్య మనసః పరం శత్రుభూతం ఐకాత్మ్యం గంత
వ్యం ప్రాప్తవ్యం- అతో యుధ్యస్వ మనోజయార్థం సన్నద్ధో భవేత్యర్థః॥ ౨౫॥ తస్మిన్నితి॥ తస్మిన్మనసి అనిర్జితే సతి- కామవస్థాం అవాచ్యామిత్యర్థః- ఏతత్
మనః॥ ౨౬ ॥ ఏతామితి॥ ఏతాం మనోదేహాభ్యామన్య ఆత్మేత్యేవం రూపాం భూతానామాగతిం గతిం చ మనస్తాదాత్మ్యేన కృతామవేక్ష్య- తదపహాయ హర్ష
శోకవిముక్తస్సన్ రాజ్యపరిపాలనం కుర్విత్యర్థః॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ *అసంతోష ఇతి॥ అసంతోషః మనస్తాదాత్మ్యం త్యక్త్వా హర్షవిషాదశూన్యో రాజ్యం య
జ్ఞాంశ్చ కుర్విత్యుక్తం- తత్ర త్యాగో వాఙ్మాత్రేణ న భవతి- కింతు మనోనిరోధేన- స చ సంతోషైకాగ్ర్యవినయవైరాగ్యశాంతిధైర్యవివేకాహంకారత్యాగా
నుద్వేగాదినా సాధ్యః- రాజ్యం త్వసంతోషాదిముతా కర్తవ్యం- అతో రాజ్యాకాంక్షీ వృథా పాండిత్యం మా కురు - కింతు రాజ్యం త్యక్త్వా సంతోషాదినిష్ఠ
ఏవ భవేతి శ్లోకద్వయార్థః॥౧॥౨॥౩॥౪॥ యథేతి॥ ఇద్ధః ప్రదీప్తః॥౫॥ ఆత్మేతి॥ శ్రేయసా పరలోకజయేన వై పృథివీజితా భవతీతి తేత వజితం- జయ ఏవాస్తీతి భా
వః॥౬॥ మానుషానితి॥ అబలాస్తపఃక్షీణాః॥ ౭॥ యోగ ఇతి॥ అలబ్ధలాభో యోగః లబ్ధసంరక్షణం క్షేమస్తదుభయం ధర్మాధర్మాత్మకసంసారరూపత్వాన్మహా
న్భయం తస్మాన్ముచ్యస్వ ముక్తో భవ॥౮॥ ఏకేతి॥ వ్యాఘ్ర ఇవ స్వార్థపర ఏవ రాజా అతో బధ్యతే పరార్థం త్వస్యానుషంగికం న మోచయితుం క్షమమితి భా
వః॥౯॥ విషయానితి॥ బహిరర్థాంస్త్యక్త్వాంతః సన్న్యాసీ చేన్న బధ్యత ఇత్యుక్తం తత్ బుద్ధ్యంతరం బుద్ధేర్విపర్యయం యథా తథా- పశ్య జానీహి॥౧౦॥ ఏవం చే
త్పత్రాహారాదికం మునయో న కుర్యురితి ద్వయోః శ్లోకయోర్భావః॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ మనసైవ త్యాగః కార్య ఇత్యేతన్నిరస్యతి॥ నిరామిషా ఇతి॥ మృషావాదా
త్ పూర్వోక్తాత్ విమోక్ష్యసే విముక్తో భవిష్యసి। ౧౪। పంథానావితి॥ ఈజానాః వర్ణాశ్రమాద్యభిమానినః- మోక్షిణః నిస్సంగాః॥౧౫।౧౬।బంధనం రాజ్య

హార్షయః। విముచ్య దేహాంస్తేయాంతిమృత్యోర్విషయంగతాః॥౧౬॥ఆమిషంబంధనంలోకే కర్మేహోక్తంతథామిషమ్। తాభ్యాంవిముక్తఃపాపాభ్యాంపదమాప్నోతితత్పరమ్॥ ౧౭॥ అపిగాథాంపురాగీతాంజనకేనవదంత్యుత। నిర్ద్వంద్వేనవిముక్తేనమోక్షంసమనుపశ్యతా॥౧౮॥ అనంతంబతమేవిత్తంయస్యమేనాస్తికించన । మిథిలాయాంప్రదీప్తాయాంనమేదహ్యతికించన ॥ ౧౯ ॥ ప్రజ్ఞాప్రాసాదమారుహ్యానశోచ్యాన్శోచతోజనాన్। జగతీస్థానివాద్రిస్థోమందబుద్ధీన్నవేక్షతే ॥ ౨౦ ॥ దృశ్యంపశ్యతియఃపశ్యన్సచక్షుష్మాన్సబుద్ధిమాన్। అజ్ఞాతానాంచవిజ్ఞానాత్సంబోధాద్బుద్ధిరుచ్యతే॥ ౨౧॥ యస్తువాచంవిజానాతిబహుమానమియాత్సవై । బ్రహ్మభావప్రపన్నానాంవైద్యానాంభావితాత్మనామ్॥ ౨౨॥యదాభూతపృథగ్భావమేకస్థమనుపశ్యతి। తతఏవచవిస్తారంబ్రహ్మసంపద్యతేతదా ॥ ౨౩ ॥ తేజనాస్తాంగతింయాంతినావిద్వాంసోల్పచేతనాః। నాబుద్ధయోనాతపసఃసర్వంబుద్ధౌప్రతిష్ఠితమ్॥ ౨౪॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-యుధిష్ఠిరవాక్యే- సప్తదశోధ్యాయః............*

వైశంపాయనః॥ తూష్ణీంభూతంతురాజానంపునరేవార్జునోబ్రవీత్। సంతప్తశ్శోకదుఃఖాభ్యాంరాజ్ఞోవాక్ఛల్యపీడితః॥ ౧॥ అర్జునః॥ కథయంతిపురావృత్తమితిహాసమిమంజనాః। విదేహరాజ్ఞస్సంవాదంభార్యయాసహభారత॥ ౨॥ ఉత్సృజ్యరాజ్యంభైక్షార్థంకృతబుద్ధింనరేశ్వరమ్। విదేహరాజమహిషీదుఃఖితాయదభాషత॥ ౩॥ ధనాన్యపత్యందారాంశ్చరత్నానివివిధానిచ। పంథానంపావకంహిత్వాజనకోమౌండ్యమాస్థితః॥ ౪॥ తందదర్శప్రియాభార్యాభైక్ష్యవృత్తిమకించనమ్। ధానాముష్టిముపాసీనంనిరీహంగతమత్సరమ్ ॥ ౫ ॥ తమువాచసమాగమ్యభర్తారమకుతోభయమ్।క్రుద్ధామనస్వినీభార్యావివిక్తేహేతుమద్వచః ॥ ౬ ॥ కథముత్సృజ్యరాజ్యంస్వంధనధాన్యసమన్వితమ్ । కాపాలీంవృత్తిమాస్థాయధానాముష్టిర్నతేవరః॥ ౭॥ ప్రతిజ్ఞాతేన్యథారాజన్విచేష్టాచాన్యథాతవ। యద్రాజ్యంమహదుత్సృజ్యస్వల్పేలుభ్యసిపార్థివ ॥ ౮ ॥ నైతేనాతిథయోరాజన్దేవర్షిపితరస్తథా॥ అద్యశక్యాస్త్వయాభర్తుంమోఘస్తేయంపరిశ్రమః॥ ౯ ॥ దేవతాతిథిభిశ్చైవ పితృభిశ్చైవపార్థివ । సర్వైరేతైఃపరిత్యక్తఃపరివ్రజసినిష్క్రి-)

సంగః తాభ్యామామిషాభ్యాం॥౧౭॥యత్తుపితృపైతామహంరాజ్యమిత్యుక్తంతత్రాపిస్వస్యాసంగందర్శయతి-అపిగాథామితి॥ ౧౮॥౧౯॥యత్తూక్తం దిష్ట్యాదుర్యోధనోహతఇతితత్రాహ ॥ప్రజ్ఞేతి॥ మందత్వాదేవప్రజ్ఞాప్రాసాదమారోఢుమశక్తఃఅశోచ్యాన్స్వర్గతాన్దుర్యోధనాదీన్శోచతస్త్వదారాదీన్నపశ్యసి-పరమదుఃఖినస్సుఖీభవన్మూర్ఖోసీతిభావః॥ ౨౦॥ కస్తర్హిబుద్ధిమానిత్యతఆహ॥దృశ్యమితి॥దృశ్యంద్రష్టుంయోగ్యంకర్తుమకర్తవ్యంచ-అజ్ఞాతంజ్ఞాపయతితస్యకర్తవ్యత్వమకర్తవ్యత్వంవాసంబోధయతిసమ్యన్బోధయతిసాబుద్ధిః-తద్వాన్బుద్ధిమాన్॥౨౧॥యత్తుఏతాంబుద్ధింవినిశ్చిత్యేత్యుక్తం తత్రాహ॥యఇతి॥యస్తువైద్యానాంవిద్యావతాంవాచంవిజానాతినతుతదర్థం-సత్వాదృశోబహుమానంఇయాత్ -గురూనప్యుపదేష్టుంయోగ్యమాత్మానమన్యతే-నతుతత్త్వంవిందతి॥ ౨౨॥కస్తర్హితత్త్వంవిందతీత్యతఆహ॥యదేతి॥యదాయస్మిన్కాలే-భూతానాంవియదాదీనాం-పృథగ్భావంనానాత్వంఏకస్థంఏకస్మిన్నాత్మనిపర్యవసన్నంవిలీనమితి-యావత్-ఘటశరావాదీనామివమృణ్మాత్రంఅనుపశ్యతిశాస్త్రా(చార్యోపదేశానుధ్యానేనసాక్షాత్కరోతి-తథాతత్రఏకస్మాదేవవిస్తారంఉత్పత్తించపశ్యతి-తదాబ్రహ్మసంపద్యతేతత్త్వంవిందతి॥౨౩॥తఇతి॥ తేబుద్ధిమంతస్తాంగతింబ్రహ్మసంపత్తింయాంతునతుత్వాదృశావిద్వాంసఃశాస్త్రమాత్రాభిజ్ఞాఃఅతస్త్వాదృశాఅపిశాస్త్రతత్వార్థానభిజ్ఞత్వాత్ అవిద్వాంసఏవేతి-యతోల్పచేతసఃమందబుద్ధయోబహిర్ముఖాఇత్యర్థః కథంతర్హిబుద్ధిమంతోభవంతీత్యతఆహ-నాబుద్ధయోనాతపసఇతి-యేఅతపసోన-తేఅబుద్ధయోన- తపసైవబుద్ధిఃప్రాప్యతఇత్యర్థః॥౨౪॥ *** ౧॥బుధ్యర్థంతపోనుష్ఠాతుం-వనమేవశ్రేయఇత్యుక్తంతత్ర॥శ్లో॥ కర్మణైవహిసంసిద్ధిమాస్థితాజనకాదయఇత్యుక్తేఃగృహేపిచిత్తశుద్ధికరంయజ్ఞాదికంతపోస్తీతిఆఖ్యాయికాముఖేనప్రతిపాదయిష్యన్నర్జునఉవాచ॥కథయంతీతి॥౨॥౩॥ధనానీతి॥ పావకంయజ్ఞాదిద్వారాశోధకం॥ ౪॥ తమితి॥ధానాభ(ర్జ్జి)తయవాః॥నిరీహంవితృష్ణం॥౫॥ తమితి॥ హేతుమత్ యుక్తియుక్తం॥ ౬॥కథమితి॥నతేవరఃనత్వయావరణీయః॥ ౭॥ ప్రతిజ్ఞేతి॥ ప్రతిజ్ఞాసర్వసంగంత్యక్ష్యామీత్యేవంరూపాసల్పేనాపికుండికాదిసంగ్రహేణనష్టేత్యర్థః॥౮॥ నేతి॥ఏతేనధానాముష్టినా॥౯॥ దేవతేతి॥యతోనిష్క్రి(య)ఃఅతోదేవతాదిభిః పరిత్యక్తః- పరివ్రజసి॥..*

యః॥ ౧౦॥ యస్త్వం త్రైవిద్యవృద్ధానాం బ్రాహ్మణానాం సహస్రశః। భర్తా భూత్వా చ లోకస్య సోఽద్య త్వం భృతిమిచ్ఛసి॥ ౧౧॥ శ్రియం హిత్వా ప్రదీప్తాం త్వం శ్వవత్సంప్రతివీక్ష్యసే। అపుత్రా జననీ తేఽద్య కౌసల్యా చాపతిస్త్వయా ॥ ౧౨॥ అమీ చ ధర్మకామాస్త్వాం క్షత్రియాః పర్యుపాసతే। త్వదాశామభికాంక్షంతః కృపణాః ఫలహేతుకాః ॥ ౧౩॥ తాంశ్చ త్వం విఫలాన్ కుర్వన్ కాన్ను లోకం గమిష్యసి । రాజన్ సంశయితే మోక్షే పరతంత్రేషు దేహిషు॥ ౧౪॥ నైవ తేఽస్తి పరో లోకో నాపరః పాపకర్మణః। ధర్మ్యాన్ దారాన్ పరిత్యజ్య యస్త్వమిచ్ఛసి జీవితుమ్॥ ౧౫॥ స్రజో గంధానలంకారాన్ వాసాంసి వివిధాని చ। కిమర్థమభిసంత్యజ్య పరివ్రజసి నిష్క్రియః॥ ౧౬॥ నిపానం సర్వభూతానాం భూత్వా త్వం పావనం మహత్ । ఆఢ్యో వనస్పతిర్భూత్వా సోఽన్యాం స్త్వం పర్యుపాససే ॥ ౧౭॥ ఖాదంతి హస్తినం న్యాసైః క్రవ్యాదా బహవోఽప్యుత । బహవః క్రిమయశ్చైవ కిం పునస్త్వామనర్థకమ్ ॥ ౧౮॥ య ఇమాం కుండికాం భింద్యాత్ త్రివిష్టబ్ధం చ యో హరేత్ । వాసశ్చాపహరేత్తస్మిన్ కథం తే మానసం భవేత్ ॥ ౧౯॥ యస్త్వయం సర్వముత్సృజ్య ధానాముష్టేరనుగ్రహః। యదా నేన సమం సర్వం కిమిదం హ్యవసీయతే॥ ౨౦॥ ధానాముష్టిరిహార్థశ్చేత్ప్రతిజ్ఞా తే వినశ్యతి । కా చాహం తవ కో మే త్వం కశ్చ తే మయ్యనుగ్రహః ॥ ౨౧ ॥ ప్రశాధి పృథివీం రాజన్ యది తేఽనుగ్రహో భవేత్ । ప్రాసాదం శయనం యానం వాసాంస్యాభరణాని చ ॥ ౨౨॥ శ్రియా విహీనైరధనైస్త్యక్తమిత్రైరకించనైః । సౌఖికైః సంభృతానర్థాన్ యస్సంత్యజతి కిన్ను తత్ ॥ ౨౩॥ యోఽత్యంతం ప్రతిగృహ్ణీయాద్యశ్చ దద్యాత్సదైవ హి। తయోస్త్వమంతరం విద్ధి శ్రేయాంస్తాభ్యాం క ఉచ్యతే॥ ౨౪॥ సదైవ యాచమానేషు తథా దంభాన్వితేషు చ । ఏతేషు దక్షిణా దత్తా దావాగ్నావివ దుర్హుతమ్ ॥ ౨౫॥ జాతవేదా యథా రాజన్నాదగ్ధ్వైవోపశామ్యతి। సదైవ యాచమానోఽపి తథా శామ్యతి నైవ ద్విజః ॥ ౨౬॥ సతాం వై దదతో న్నం చ లోకేఽస్మిన్ ప్రకృతిర్ధ్రువా। న చేద్రాజా భవేద్దాతా కుతస్స్యుర్మోక్షకాంక్షిణః॥ ౨౭ ॥ అన్నాద్గృహస్థా లోకేఽస్మిన్ భిక్షవస్తత ఏవ చ । అన్నాత్ప్రాణః ప్రభవతి అన్నదః ప్రాణదో భవేత్ ॥ ౨౮ ॥ గృహస్థేభ్యోఽపి నిర్ముక్తా గృహస్థానేవ సంశ్రితాః । ప్రభవం చ ప్రతిష్ఠాం చ దాంతా విందంత ఆసతే॥ ౨౯॥ త్యాగాన్న భిక్షుకం విద్యాన్న మౌండ్యాన్న చ యాచనాత్ ।ఋజుస్తు యోఽర్థం త్యజతి తం ముక్తం విద్ధి భిక్షుకమ్॥ ౩౦॥అసక్తః సక్తవద్గచ్ఛన్నిస్సం

౧౦॥య ఇతి॥ భృతిం సాదరభరణం ॥ ౧౧॥౧౨॥ అమీతి॥ ఫలహేతుకాః-ఫలార్థినః॥ ౧౩॥ తానితి॥ పరతంత్రేషు అదృష్టాధీనేషు॥౧౫॥౧౬॥నిపానమితి॥ని పీయతే ఽస్మిన్ స్వేచ్ఛయా గోభిర్జలమితి నిపానం- కూపోపాంతస్థః క్షుద్రజలాశయ ఇతి యావత్ - తద్వత్ భూత్వా-తథా ఆఢ్యః వనస్పతిః ఫలవాన్ పక్షిణామాశ్రయశ్చ భూత్వా - అన్యాన్ ఉదరార్థం కథం పర్యుపాససే ॥ ౧౭॥ ఖాదంతీతి ॥ హస్తినమపి న్యాసైః సర్వకర్మత్యాగైరుపేతం క్రవ్యాదాః మాంసాదాః ఖాదంతి - అనర్థకం సర్వపురుషార్థహీనం ॥ ౧౮ ॥ య ఇతి ॥ త్రివిష్టబ్ధం త్రిదండం ॥ ౧౯ ॥ య ఇతి ॥ అవసీయతే - అధ్యవస్యసి - అనేన ధానాముష్టినా సర్వం రాజ్యాదికం సమం ॥ ౨౦ ॥ ధానాముష్టిరితి ॥ ధానాముష్టిః ఇహార్థశ్చేత్ తర్హి త్వం జీవనార్థం బాహ్యమప్యర్థం త్యక్తుమశక్తః కథమాంతరాన్ దేహేంద్రియాదీంస్త్యక్ష్యసి తథా చ సర్వసంగత్యాగప్రతిజ్ఞా వ్యర్థైవ - కిం తర్హి సర్వసంగత్యాగరూపమత ఆహ - కా చేతి- దేహేంద్రియమనోబుద్ధివిషయాణాం త్యాగే శుద్ధచిన్మాత్రస్స్యత వాహం చ తాదృశీ కా - మమ చ త్వం కః - న హ్యసంగచిన్మాత్రయోః ద్వయోః పరస్పరసంబంధోఽస్తి - భేదకోపాధేరభావాత్ - ఏవం సతి మయి కశ్చ తేఽనుగ్రహః న కశ్చిదిత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ఏవమసంగస్య తప రాజ్యం కుర్వతోఽపి యథా కథంచిత్ప్రారబ్ధకర్మావసానపర్యంతం దేహం ధారయతః కుండికాద్యపేక్షయా రాజ్యమేవ మంగళమనుగ్రాహకమిత్యాహ - ప్రశాధీత్యాదినా ॥ ౨౨ ॥ శ్రియేతి ॥ సౌఖికైః పరమసుఖార్థిభిః సంన్యాసిభిః సంవృతాన్ అర్థాన్ కుండికాదీన్ వీక్ష్య యః స్వయమపి తథా కరోతి - స కిం నుతద్రాజ్యాదికం త్యజతి- అపి తు నైవ త్యజతి - కింతు ఉచితం పరిగ్రహం త్యక్త్వా దైవోపహతత్వాదనుచితపరిగ్రహాంతరమేవ కరోతీత్యసంగత్వమేవ దుర్లభమిత్యర్థః ॥ ౨౩॥ ఏతదేవాహ ॥ య ఇతి ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ జాతవేదా ఇతి ॥ సదైవ యాచమాన పరివ్రాట్ - స చ క్లేశాన్ దగ్ధ్వైవోపశామ్యత్యగ్నివత్ ॥ ౨౬ ॥ ఏతచ్ఛగృహస్థాధీనమిత్యాహ ॥ సతామితి ॥ సతాం సంన్యాసినాం ప్రకృతిర్జీవనం ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯॥ ౩౦ ॥ఋజుత్వమేవాహ॥...........*

గోముక్తబంధనః। సమశ్శత్రౌచమిత్రేచసవై ముక్తోమహీపతే॥ ౩౧॥ పరివ్రజంతిదానార్థంముండాఃకాషాయవాససః। సితాబహువిధైఃపాశైస్సం-
చిన్వంతోవృథామిషమ్ ॥ ౩౨ ॥ త్రయీంచనామవార్తాంచత్యక్త్వాపుత్రాన్వ్రజంతియే । త్రివిష్టబ్ధంచవాసశ్చప్రతిగృహ్ణంత్యబుద్ధయః॥ ౩౩ ॥ అ-
నిష్కషాయే కాషాయమీహార్థమితివిద్ధితమ్। ధర్మధ్వజానాంముండానాంకృతార్థమితి మేమతిః॥ ౩౪॥ కాషాయైరజినైశ్చీరైర్నగ్నాన్ముండాన్జ-
టాధరాన్।బిభ్రత్సాధూన్మహారాజజయలోకాన్జితేంద్రియః॥ ౩౫॥ అగ్న్యాధేయానిగుర్వర్థంక్రతూన్సపశుదక్షిణాన్।దద్యాత్యహరహర్యో-
వై కోనుధర్మరతస్తతః॥ ౩౬॥ అర్జునః॥ తత్త్వజ్ఞోజనకోరాజాలోకేస్మిన్నితిగీయతే । సోప్యస్మిన్మోహసంపన్నోమామోహవశమన్వగాః॥ ౩౭॥ ఏవం
ధర్మమనుక్రాంతంసదాదానపరైర్నరైః । ఆనృశంస్యగుణోపేతాఃకామక్రోధవివర్జితాః ॥ ౩౮ ॥ ప్రజానాంపాలనేయుక్తాదానముత్తమమాస్థి-
తాః। ఇష్టాన్లోకానవాప్స్యామోగురువృద్ధోపచాయినః॥ ౩౯॥ దేవతాతిథిభూతానాంనిర్వపంతోయథావిధి। స్థానమిష్టమవాప్స్యామోబ్రహ్మణ్యా-
స్సత్యవాదినః॥ ౪౦॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-అర్జునవాక్యే-అష్టాదశోఽధ్యాయః .... *
యుధిష్ఠిరః॥ వేదాహంతాతశాస్త్రాణిహ్యపరాణిపరాణిచ। ఉభయం వేదవచనంకురుకర్మత్యజేతిచ॥ ౧॥ ఆకులానిచశాస్త్రాణిహేతుభిశ్చింతితానిచ।
నిశ్చయశ్చైవయోమంత్రే వేదాహంతంయథావిధి॥ ౨॥ త్వంతు కేవలమస్త్రజ్ఞోవీరవ్రతసమన్వితః। శాస్త్రార్థంతత్త్వతోగంతుమసమర్థఃకథంచన॥
౩॥ శాస్త్రార్థసూక్ష్మదర్శీయోధర్మనిశ్చయకోవిదః। తేనాప్యేవంనవాచ్యోహంయదిధర్మంప్రపశ్యసి॥ ౪॥ భ్రాతృసౌహృదమాస్థాయయదుక్తంవ-
చనంత్వయా । న్యాయ్యంయుక్తంచకౌంతేయప్రీతోహంతేనతేర్జున॥ ౫॥ యుద్ధధర్మేషుసర్వేషుక్రియాణాంనైపుణేషుచ। నత్వయాసదృశఃకశ్చిత్త్రి-
షులోకేషువిద్యతే॥ ౬॥ ధర్మంసూక్ష్మతరంవాచ్యంతత్రదుష్ప్రతరంత్వయా। ధనంజయనమేబుద్ధిమభిశంకితుమర్హసి॥ ౭॥ యుద్ధశాస్త్రవిదేవత్వం
నవృద్ధాస్సేవితాస్త్వయా। సంక్షిప్తవిస్తరవిదాంనతేషాంవేత్సినిశ్చయమ్॥ ౮ ॥ తపస్త్యాగోవిధిరితినిశ్చయస్త్వేషధీమతామ్। పరంపరంజ్యాయఏషాం
యేషాంనైశ్రేయసీమతిః॥ ౯॥ యత్త్వేతన్మన్యసేపార్థనజ్యాయోస్తిధనాదితి। తత్రతేవర్తయిష్యామియథానైతత్ప్రధానతః ॥ ౧౦॥ తపస్స్వా-
ధ్యాయశీలాహిదృశ్యంతేధార్మికాజనాః। ఋషయస్తపసాయుక్తాయేషాంలోకాస్సనాతనాః॥ ౧౧॥ అజాతశత్రవోధీరాస్తథాన్యేవనవాసినః। అ-
రణ్యేబహవశ్చైవస్వాధ్యాయేనదివంగతాః ॥ ౧౨ ॥ ఉత్తరేణతుపంథానమార్యావిషయనిగ్రహాత్। అబుద్ధిజంతమస్త్యక్త్వాలోకాంస్త్యాగవతాంగ-
తాః ॥ ౧౩ ॥ దక్షిణేనతుపంథానంయంభాస్వంతంప్రచక్షతే । ఏతేక్రియావతాంలోకాయేశ్మశానానిభేజిరే ॥ ౧౪॥ అనిర్దేశ్యాగతిస్సాతుయాంప్ర-

---

అసక్తఇతి॥ ౩౧॥ పరివ్రజంతీతి॥ దానార్థందానంప్రాప్తుం-సితాఃబద్ధాఃమానోమేభూయాత్ శిష్యామేభూయాదిత్యాదిభిః-ఆమిషంధనంమతపుస్తకా-
ద్యర్థం॥ ౩౨॥ ౩౩॥ అనిష్కషాఇతి॥ అనిష్కషాః రాగాదిదోషవర్జనాభావే॥ ౩౪॥ కాషాయైరితి॥ సాధూన్నిష్కషాన్॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ *
అంతఃసంగంత్యక్త్వాబహిఃకర్మకుర్విత్యుక్తందూషయన్యుధిష్ఠిరఉవాచ॥ వేదేతి॥ అపరాణిధర్మశాస్త్రాణిపరాణిబ్రహ్మశాస్త్రాణి॥ శ్లో॥ కుర్వన్నే-
హకర్మాణిజిజీవిషేచ్ఛతంసమాఇతి-కర్మకుర్వన్నలిప్యతే - బ్రహ్మార్పణంబ్రహ్మహవిరితి-తత్ జ్ఞాత్వామృతమశ్నుతఇతిచ-కురుకర్మజేతిచశాస్త్ర-
ద్వయంవేదజానే॥ ౧॥ ఆకులానీతి॥ తయోర్నిశ్చయమప్యహం వేద-శ్రు-వివిదిషంతియజ్ఞేనదానేనేత్యాదిశ్రుతేరాత్మవేదనేచ్ఛాపర్యంతంకర్మవిధయః॥
౨ ॥ ఏతమేవప్రవ్రాజినోలోకమిచ్ఛంతఃప్రవ్రజంతీతీచోత్తరంప్రవ్రజ్యేతిచఏతయోః కర్మకరణకర్మత్యాగశ్రుత్యోర్వ్యవస్థామజానన్త్వంమూ-
ఢోసీత్యాహ-త్వంత్విత్యాదినా॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ధర్మమితి॥ ధర్మంధర్మప్రతిపాదకం-తత్రవిషయేదుష్ప్రతరందురవగాహం॥ ౭॥ ౮॥ కస్తర్హినిశ్చ-
యఇత్యతఆహ॥ తపఇతి॥ ఆవిధిరనిర్దేశ్యంబ్రహ్మ- ఏతేషుతపోవిభజ్యతే॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ త్యాగమాహ-ఉత్తరేణేతి॥ ౧౩॥ దక్షిణేనేతి॥ క్రియావతాంజ-
న్మమరణప్రబద్ధందుర్వారంయంపంథానంభాస్వంతంప్రచక్షతే- ఏతేక్రియావతాంలోకాయేశ్మశానానిభేజిరఇతిత్యాగఏవకర్తవ్యఇతిదర్శితం ॥ ౧౪॥
అవిధిమాహ॥ అనిర్దేశ్యేతి॥ గతిర్మోక్షఃప్రత్యగాత్మానందరూపః- తస్మాద్ధితోస్తల్లాభాయేత్యర్థః- యోగశ్చిత్తవృత్తినిరోధః - సఃప్రధానంచతదిష్టశ్చప్ర-

పశ్యంతి మోక్షిణః । తస్మాద్యోగః ప్రధానేష్టః సతుదుఃఖం ప్రవేదితుమ్ ॥ ౧౫ ॥ అనుసృత్యతు శాస్త్రాణికవయస్సమవస్థితాః। అపీహస్యాదపీహస్యా త్సారాసారదిదృక్షయా॥ ౧౬॥ వేదవాదానతిక్రమ్య శాస్త్రాణ్యారణ్యకానిచ। విపాట్యకదళీస్తంభం సారందదృశిరేనతే॥ ౧౭। అథైకాంతవ్యుదాసేన శరీరేపాంచభౌతికే। ఇచ్ఛాద్వేషసమాయుక్తమాత్మానంప్రాహురింగితైః॥ ౧౮ ॥ అగ్రాహ్యంచక్షుషాసూక్ష్మమనిర్దేశ్యంచతద్గిరా। కర్మహేతుపురస్కారంభూతేషుపరివర్తతే॥౧౯॥ కల్యాణంగోచరంకృత్వామనస్తృష్ణాంనిగృహ్యచ।కర్మసంతతిముత్సృజ్యస్యాన్నిరాలంబనస్సుఖీ॥౨౦॥ అస్మిన్నేవంసూక్ష్మగమ్యేమార్గేసద్భిర్నిషేవితే। కథమర్థమనర్థాఢ్యమర్జునత్వంప్రశంససి ॥ ౨౧॥ పూర్వశాస్త్రవిదోహ్యేవంజనాఃపశ్యంతిభారత। క్రియాసునిరతానిత్యందానేయజ్ఞేచకర్మణి॥ ౨౨॥భవంతిసుదురావర్తాహేతుమంతోపిపండితాః।దృఢపూర్వశ్రుతామూఢానైతదస్తీతివాదినః॥ ౨౩॥ అమృతస్యావమంతారోవక్తారోజనసంసది । చరంతివసుధాంకృత్స్నాంవావదూకాబహుశ్రుతాః॥౨౪ ॥ పార్థయాన్నవిజానీమఃకస్తాన్జ్ఞాతుమిహార్హతి । ఏవంప్రాజ్ఞాన్సతశ్చాపిమహతశ్శాస్త్రవిత్తమాన్॥౨౫ ॥ తపసామహదాప్నోతిబుద్ధ్యావైవిందతేమహత్ । త్యాగేనసుఖమాప్నోతిసదాకౌంతేయతత్త్వవిత్ ॥ ౨౬॥ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-యుధిష్ఠిరవాక్యే-ఏకోనవింశోధ్యాయః- ****

వైశంపాయనః॥ తస్మిన్వాక్యాంతరేవక్తాదేవస్థానోమహాతపాః। అభినీతతరంవాక్యమిత్యువాచయుధిష్ఠిరమ్॥౧ ॥ దేవస్థానఉవాచ ॥యద్వచఃఫల్గునేనోక్తంనజ్యాయోస్తిధనాదితి। అత్రతేవర్తయిష్యామితదేకాగ్రమనాశ్శృణు ॥ ౨ ॥ అజాతశత్రోధర్మేణకృత్స్నాతేవసుధాజితా । తాంజిత్వాచవృథారాజన్నపరిత్యక్తుమర్హసి ॥ ౩ ॥ చతుష్పదీహినిశ్శ్రేణీబ్రహ్మణ్యేషాప్రతిష్ఠితా । తాంక్రమేణమహాబాహోయథావజ్జయపార్థివ ॥ ౪॥ తస్మాత్పార్థమహాయజ్ఞైర్యజస్వబహుదక్షిణైః।స్వాధ్యాయయజ్ఞాఋషయోజ్ఞానయజ్ఞాస్తథాపరే॥౫॥ కర్మనిష్ఠాంశ్చబుధ్యేథాస్తపోనిష్ఠాంశ్చ

థానేష్టః-యోగేనైవబ్రహ్మప్రాప్యతేనాన్యథేత్యర్థః-యదాహదక్షః॥శ్లో॥ స్వసంవేద్యంహితద్బ్రహ్మకుమారీస్త్రీసుఖంయథా- అయోగీనైవజానాతిజాత్యంధోహియథాఘటమితి-సతుదుఃఖంప్రవేదితుం- తుభ్యంజ్ఞాపయితుమశక్యః- తవతత్రానధికారాదిత్యర్థః॥౧౫॥ అనుసృత్యేతి॥అపివార్థే- ఇహసారోస్తిఇహవేతి ఏవమిహవాసారఇహవేతి-శాస్త్రాణిఆలోచ్య-కవయఃసారముపాదాయాసారంపరిత్యజ్య - సమవస్థితాఃసమ్యక్ నిశ్చయవంతోజాతా ఇత్యర్థః॥౧౬॥ వేదవాదానితి॥ఆరణ్యకానివేదాంతాః॥౧౭॥అథేతి॥ ఏకాంతంద్వైతవర్జితంతద్వ్యుదాసేనతత్త్యాగేన-కేచిచ్ఛరీరేస్థితమాత్మానంఇచ్ఛాదిమంతంప్రాహుఃమమేదంభూయాదిత్యాదిభిరింగితైర్లింగైః॥౧౮॥ఏవంమతముపన్యస్యసిద్ధాంతమాహ-అగ్రాహ్యమితి॥ చక్షుషాసమనస్కైశ్చక్షురాదిభిరగ్రాహ్యం- యతఃసూక్ష్మం- గిరావానిర్దేశ్యం- కర్మహేతురవిద్యాతయైవపురస్కారోబ్రాహ్మణోహంగృహస్థోహమితిచక్షుర్వాగ్గోచరత్వంయస్యతత్ సూక్ష్మమేవపరివర్తతేజీవరూపేణాస్తీత్యర్థః॥౧౯॥ కల్యాణగోచరమితి॥ కల్యాణగోచరంఆత్మోన్ముఖంనిరాలంబనఃనిరహంకారః॥౨౦॥ అస్మిన్నితి॥ సూక్ష్మగమ్యేసూక్ష్మయాబుద్ధ్యాగమ్యే- సద్భిశ్చనిషేవితే-అంతరాహంకారత్యాగరూపేఅస్మిన్మార్గేసతికథంబాహ్యతమాఃఅర్థాఃఉపాదేయత్వేనప్రశంససి॥ ౨౧॥ పూర్వశాస్త్రవిదఇతి- పూర్వశాస్త్రవిదఃకర్మకాండవిదోపిఏవమర్థమనర్థత్వేనపశ్యంతి-కిముతజ్ఞానినః॥౨౨॥ భవంతీతి॥ సుదురావర్తాఃసుష్ఠుదుఃఖేనాపిసిద్ధాంతంగ్రాహయితుమశక్యాః - దృఢఃపూర్వఃప్రాగ్భవేయఃసంస్కారోయేషాంతేదృఢపూర్వేఆర్షత్వాత్ బహువ్రీహావపిసర్వనామతా ॥ ౨౩ ॥ ౨౪॥ అమృతస్యేతి॥ హేపార్థయత్ యాన్ లౌకికానప్యర్థాన్నవయంజానీమః-తాన్ఇతరఃకోజ్ఞాతుమర్హతినకోపీత్యర్థః- యథాఏవంప్రాజ్ఞాఅపిఅస్మాకమన్యేషాంచదుర్జేయాఇత్యర్థః॥౨౫॥ తపసేతి॥ మహత్ వైరాగ్యం-మహత్ పరబ్రహ్మ- తత్త్వవిత్ తపఃప్రభృతీనామేవ॥ ౨౬॥ ******************************శ్లో ॥ తస్మిన్వాక్యాంతరేవాక్యమిత్యాదినా॥ శ్లో ॥ దండపవహిరాజేంద్ర క్షత్రధర్మేణముండనమిత్యంతేనగ్రంథేన ఆత్మనివిదిషాత్పత్తైఃపూర్వంకర్మాణికర్తవ్యానిపశ్చాత్త్యాజ్యానీతి యుధిష్ఠిరమతంబ్రాహ్మణవిషయంనతుక్షత్రియవిషయమితిప్రతిపాద్యతే ॥ తస్మిన్నితి ॥ వాక్యాంతరేవాక్యావసరే -అభినీతతరంయుక్తిమత్తరం॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥

భారత। వైఖానసానాం కౌంతేయవచనంశ్రూయతేయథా ॥ ౬ ॥ ఈహేతధనహేతోర్య స్తస్యానీహాగరీయసీ । భూయాన్దోషోహివర్ధేతయస్తం
ధర్మముపాశ్రయేత్ ॥ ౭ ॥ కృత్స్నంచద్రవ్యసంహారంకుర్వంతివిధికారణాత్। ఆత్మానందూషితోబుద్ధ్యాభ్రూణహత్యాంనబుధ్యతే । అనర్హతే
యద్దదాతినదదాతియదర్హతే ॥ ౮ ॥ అర్హానర్హాపరిజ్ఞానాద్దానధర్మోపిదుష్కరః ॥ ౯ ॥ యజ్ఞాయసృష్టానిధనాని ధాత్రాయజ్ఞోదిష్టఃపురుషో
రక్షితాచ । తస్మాత్సర్వంయజ్ఞఏవోపయోజ్యంధనంతతోనంతరఏవకామః ॥ ౧౦ ॥ యజ్ఞైరింద్రోవివిధై రన్నవద్భిర్దేవాన్సర్వానభ్యయాదుర్భూరితే
జాః । తేనేంద్రత్వంప్రాప్యవిభ్రాజతేసౌతస్మాద్యజ్ఞేసర్వమేవోపయోజ్యమ్ ॥ ౧౧ ॥ మహాదేవస్సర్వయజ్ఞేమహాత్మాహుత్వాత్మానందేవదేవో
బభూవ। విశ్వాన్లోకాన్వ్యాప్యవిష్టభ్యకీర్త్యావిరాజతేద్యుతిమాన్కృత్తివాసాః॥ ౧౨॥ ఆవిక్షితఃపార్థివోసౌమరుత్తఋద్ధ్యాశక్రంయోజయద్దే
వరాజమ్। యజ్ఞేయస్యశ్రీస్స్వయంసన్నివిష్టాయస్మిన్భాండంకాంచనంసర్వమాసీత్ ॥ ౧౩॥ హరిశ్చంద్రఃపార్థివేంద్రశ్శ్రుతస్తేయజ్ఞైరిష్ట్వాపుణ్య
భాగ్వీతశోకః । ఋద్ధ్యాశక్రంయోజయన్మానుషస్సంస్తస్మాద్యజ్ఞేసర్వమేవోపయోజ్యమ్ ॥ ౧౪॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజ
ధర్మానుశాసనపర్వణి- దేవస్థానవాక్యే-వింశోధ్యాయః-..*

దేవస్థానఉవాచ ॥ అత్రైవోదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । ఇంద్రేణసమయేపృష్టోయదువాచబృహస్పతిః ॥ ౧॥ సంతోషోవైస్వర్గతమః
సంతోషఃపరమంసుఖమ్।తుష్టేర్నకించిత్పరతఃసాసమ్యక్ప్రతితిష్ఠతి ॥ ౨॥ యదాసంహరతేకామాన్కూర్మోంగానీవసర్వశః । తదాత్మజ్యోతిరచి
రాత్స్వాత్మన్యేవప్రసీదతి ॥ ౩॥ నబిభేతియదాచాయంయదాచాస్మాన్నబిభ్యతి । కామద్వేషౌచజయతితదాత్మానంప్రపశ్యతి ॥ ౪॥ యదాసౌసర్వభూ
తానాంనద్రుహ్యతినకాంక్షతి। కర్మణామనసావాచాబ్రహ్మసంపద్యతేతదా ॥ ౫॥ ఏవంకౌంతేయభూతానితంతంధర్మంతథాతథా । తదాత్మనాప్ర
పశ్యంతితస్మాద్బుధ్యస్వభారత॥ ౬ ॥ అన్యేసామప్రశంసంతివ్యాయామమపరేజనాః । నైకంనచాపరేకేచిదుభయంచతథాపరే॥ ౭॥ యజ్ఞమేకేప్ర

చతుష్పదీతి॥ చతుష్పదీచతురాశ్రమీ- క్రమాద్బ్రహ్మచారియతిగృహస్థవానప్రస్థాన్బుధ్యస్వేత్యర్థః॥౪॥ తస్మాదితి॥తామేవాహస్వాధ్యాయేతి॥౫॥
కర్మనిష్ఠానితి॥వైఖానసానాం హైరణ్యగర్భాణాం॥౬॥ఈహేతేతి॥ధనంహేతుఃకారణంయస్యతస్యయజ్ఞాదేఃయజ్ఞాద్యర్థం- యఈహేతధనం-తస్యానీ
హైవగరీయసీ॥శ్లో॥ ప్రక్షాళనాద్ధిపంకస్యదూరాదస్పర్శనంవరమితిన్యాయాత్ -తమిమంపరధర్మంయఃతుచ్ఛ్రియఃఉపాశ్రయత్ సదూష్యతఇత్యాహభూ
యానితి॥౭॥ కృత్స్నమితి॥ యస్మాత్ విధికారణాత్ యజ్ఞార్థంధనసంహారంధనసంచయంకుర్వంతి - బుధ్యాదూషితఃయఃఆత్మానందేహంతద్వృత్తి
యంధనంవానర్హతేఅయోగ్యాయకర్మణేసమర్పయతియోగ్యాయచనసమర్పయతి- సఆత్మద్రోహజాంభ్రూణహత్యాంనబుధ్యతే॥ ౮॥ అర్హేతి॥
దానధర్మఃశుద్ధిః- దైశోధనఇత్యస్యరూపం॥౯॥యజ్ఞాయేతి॥ యజ్ఞోదిష్టఃయజ్ఞార్థమేవఆజ్ఞప్తోవేదేన- యజ్ఞేసృష్టఇతిపాఠేయజ్ఞార్థమేవసృష్టఃఅనం
తరస్వనిహితః- యజ్ఞాదేవసర్వకామావాప్తిర్భవతీతిభావః॥౧౦॥౧౧॥ ౧౨॥ ఆవిక్షితఇతి॥ సర్వంసమస్తంభాండంఉపకరణంయజ్ఞపాత్రాది॥ ౧౩॥
౧౪॥ * అత్రేతి॥ అత్రైవతుచ్ఛ్రియస్యవైఖానసధర్మాశ్రయణందోషఃపాలనయాగదానాదికంగుణఇత్యస్మిన్నర్థఏవ॥ ౧ ॥ అసంతుష్టోహిరాజాప్ర
జాఃపీడయత్యతఃసంతోషమేవస్తౌతి॥ సంతోషఇతి ॥ సాతుష్టిఃసమ్యక్ ప్రతితిష్ఠతియదాప్రసీదతితదాతుష్టిఃప్రతితిష్ఠతీత్యుత్తరేణసంబంధః॥౨॥ కదాప్రసీ
దతిద్రష్టృదర్శనదృశ్యాదిభేదదర్శనరూపంమలంకదాత్యజతీత్యతఆహ॥యదేతి॥ యదాకామాన్జాగ్రదాదివిషయాన్సంహరతేఆత్మనిప్రవిలాపయతి-
తదాత్మజ్యోతిఃస్వయంజ్యోతిరాత్మాస్వాత్మన్యేవస్వస్వరూపఏవప్రసీదతితదాకాలే॥౩॥ నేతి॥నబిభేతిద్వితీయాభావాత్ అస్మాన్నబిభ్యతిఅస్యనిష్కి
యత్వాత్సమాధౌ వృథ్థానేతుకామక్రోధౌజయతి॥౪॥౫॥ ఏవమితి॥ భూతానిఅధికారిజీవాః - యథాయథాయేనయేనప్రకారేణయద్యత్కర్మయజ్ఞా
దికంవాసగుణోపాసనంవానిర్గుణోపాసనంవాకరోతి - తత్తత్కర్మతథాతథాతేనతేనప్రకారేణఫలాత్మనాఆవిర్భూతంఆత్మనాస్వానుభవేనప
శ్యంతిపతేన॥శ్రు॥ తంయథాయథోపాసతేతథేతఃప్రేత్యభవతీతిశ్రుతేరర్థోదర్శితః - తస్మాత్సర్వేభ్యోభయందదద్భ్యయంవిందత్యభయందదదభయం
విందతీతిబుధ్యస్వ- సమ్యక్ ప్రజాపాలనేనత్వమప్యభయంప్రాప్నుహీతిభావ॥ ౬॥ .... *

శంసంతిసంన్యాసమపరేజనాః । దానమేకేప్రశంసంతి కేచిచ్చైవప్రతిగ్రహమ్॥ ౮ ॥ కేచిత్సర్వంపరిత్యజ్యతూష్ణీంధ్యాయంతఆసతే । రాజ్యమేకేప్ర శంసంతిప్రజానాంపరిపాలనమ్ ॥ ౯ ॥ హిత్వాచ్ఛిత్వాచభిత్వాచ కేచిదేకాంతశీలినః । ఏతత్సర్వంసమాలోక్యబుధానామేషనిశ్చయః॥ ౧౦॥ అద్రో హేణైవభూతానాంయోధర్మస్ససతాంమతః । అద్రోహస్సత్యవచనంసంవిభాగోదయాదమః॥ ౧౧ ॥ ప్రజనంస్వేషుదారేషుమార్దవంహ్రీరచా పలమ్। ఏవంధర్మంప్రధానేష్టంమనుస్స్వాయంభువోబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ తస్మాదేతత్ప్రయత్నేనకౌంతేయపరిపాలయ । యోహిరాజ్యేస్థితశ్శశ్వద్వ శీతుల్యప్రియాప్రియః॥ ౧౩ ॥ క్షత్రియోయజ్ఞశిష్టాశీరాజశాస్త్రార్థతత్త్వవిత్। అసాధునిగ్రహరతఃసాధూనాంప్రగ్రహేరతః॥ ౧౪॥ ధర్మవర్త్మ నిసంస్థాప్యప్రజావర్తేత ధర్మతః । పుత్రసంక్రామితశ్రీశ్చవనేవన్యేనవర్తయన్ ॥ ౧౫ ॥ విధినాశ్రావణేనైవకుర్యాత్కర్మాణ్యతంద్రితః । య ఏవంవర్తతేరాజారాజధర్మవినిశ్చితః॥౧౬॥ తస్యాయంచపరశ్చైవలోకస్స్యాత్సఫలోదయః । నిర్వాణంహిసుదుష్ప్రాప్యంబహువిఘ్నంచమేమ తమ్॥ ౧౭॥ ఏవంధర్మమనుక్రాంతాఃసత్యదానతపఃపరాః । ఆనృశంస్యగుణైర్యుక్తాఃకామక్రోధవివర్జితాః॥ ౧౮॥ ప్రజానాంపాలనేయుక్తాధర్మ ముత్తమమాశ్రితాః। గోబ్రాహ్మణార్థేయుధ్యంతఃప్రాప్తాగతిమనుత్తమామ్॥౧౯॥ ఏవంరుద్రాస్సవసవస్తథాదిత్యాఃపరంతప । సాధ్యారాజర్షిసం ఘాశ్చధర్మమేతంసమాశ్రితాః॥౨౦॥ అప్రమత్తాస్తతస్స్వర్గంప్రాప్తాఃపుణ్యైస్స్వకర్మభిః॥౨౧॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- దేవస్థానవాక్యే- ఏకవింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ అస్మిన్నేవాంతరేవాక్యంపునరేవార్జునోబ్రవీత్ । నిర్విణ్ణమనసంజ్యేష్ఠమిదంభ్రాతరమచ్యుతమ్॥౧॥ అర్జునః॥క్షత్రధర్మేణ ధర్మజ్ఞప్రాప్యరాజ్యంసుదుర్లభమ్ । జిత్వాచారీన్నరశ్రేష్ఠతప్యతేకింభృశంభవాన్ ॥ ౨ ॥ క్షత్రియాణాంమహారాజసంగ్రామేనిధనంమతమ్ । వి శిష్టంబహుభిర్యజ్ఞైఃక్షత్రధర్మవిధిస్మృతః ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మణానాంతపస్త్యాగః ప్రేత్యధర్మవిధిస్స్మృతః । క్షత్రియాణాంచనిధనంసంగ్రామేవిహితం ప్రభో ॥ ౪ ॥ క్షాత్రధర్మోమహారౌద్రః శస్త్రనిత్యఇతిస్మృతః । వధశ్చభరతశ్రేష్ఠకాలేశస్త్రేణసంయుగే ॥ ౫ ॥ బ్రాహ్మణస్యాపిచేద్రాజన్ క్ష త్రధర్మేణవర్తతః । ప్రశస్తంజీవితంలోకేక్షత్రంహిబ్రహ్మసంభవమ్ ॥ ౬ ॥ నత్యాగోనపునర్యజ్ఞోనతపోమనుజేశ్వర । క్షత్రియస్యవిధీయంతేనపర స్వోపజీవనమ్॥ ౭॥ సభవాన్సర్వధర్మజ్ఞోధర్మాత్మాభరతర్షభ। రాజామనీషీనిపుణోలోకేదృష్టపరావరః ॥ ౮॥ త్యక్త్వాసంతాపజంశోకందంశి తోభవకర్మణి। క్షత్రియస్యవిశేషేణహృదయంవజ్రసన్నిభమ్ ॥ ౯ ॥ జిత్వారీన్క్షత్రధర్మేణప్రాప్యరాజ్యమకంటకమ్ । విజితాత్మామనుష్యేంద్రయ జ్ఞదానపరోభవ॥ ౧౦॥ ఇంద్రోవైబ్రహ్మణఃపుత్రఃక్షత్రియఃకర్మణాభవత్ । జ్ఞాతీనాంపాపవృత్తానాంజఘ్నేనవతీర్నవ॥ ౧౧ ॥ తచ్చాస్యకర్మపూ జ్యంచప్రశస్యంచవిశాంపతే। తేనేంద్రత్వంసమాపేదేదేవానామితినశ్శ్రుతమ్॥ ౧౨॥ సత్వంయజ్ఞైర్మహారాజయజస్వబహుదక్షిణైః । యథైవేం ద్రోమనుష్యేంద్రచిరాయవిగతజ్వరః॥ ౧౩॥ మాత్వమేవంగతేకిందిచ్ఛోచేథాఃక్షత్రియర్షభ।గతాస్తేక్షత్రధర్మేణశస్త్రపూతాఃపరాంగతిమ్॥ ౧౪॥

అన్యఇతి॥సామప్రీతిం-వ్యాయామంయత్నం-అపరేఏకంధ్యానంనప్రశంసతీతినఅపితుప్రశంసంత్యేవ - ఉభయంసామవ్యాయామావేకస్యైవఅవస్థాభేదే నప్రశంసంతి- ప్రాగుపాత్తమేకంజ్ఞేయం ॥ ౭॥ కించాభిప్రేతార్థపద్ధ్యాన్విన్వృణోతిత్రిభిః ॥ యజ్ఞమితి॥ యజ్ఞసంన్యాసదానైర్దేవసర్వభూతవిప్రా ణాంప్రీతిర్భవతి-ప్రతిగ్రహంప్రజాభ్యోయజమానేభ్యోవాద్రవ్యాదానం - వ్యాయామరూపంముందాఃప్రశంసంతి॥ ౮॥ కేచిదితి॥సర్వపరిత్యాగేసత్యేవం తూష్ణీంసచ్చిదానందస్వరూపంపరంబ్రహ్మధ్యాయంతఆసతే॥ ౯॥ హిత్వేతి॥ అంత్యపక్షమాహ కేచిదేకాంతశీలినఇతి॥ ౧౦॥ సిద్ధాంతమాహ ॥ అద్రో హేణేతి॥౧౧॥ ప్రజనంపుత్రోత్పాదనం - ప్రధానంచతదిష్టంచేతిసమాసః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩॥ క్షత్రియఇతి ॥ ప్రగ్రహేసంగ్రహే॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥*****************అస్మిన్నితి॥ అచ్యుతంధర్మాత్ ॥ ౧॥౨॥ ౩॥ బ్రాహ్మణానామితి ॥ త్యాగఃసంన్యాసః॥ ౪॥౫॥౬॥నేతి॥ యజ్ఞఃఆత్మయజ్ఞఃసమాధిరితియావత్ ॥ ౭॥ ౮॥ త్యక్త్వేతి॥దంశితఃసన్నద్ధః॥౯॥ ౧౦॥ ఇంద్రఇతి॥ బ్రహ్మణఃకశ్యపస్య-నవతీర్నవ - దశాధికంశతాష్ట

భవితవ్యంతథాతచ్చయద్వృత్తంభరతర్షభ । దిష్టంహిరాజశార్దూలనశక్యమతివర్తితుమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత
రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - అర్జునవాక్యే -ద్వావింశోధ్యాయః.. *
వైశంపాయనః॥ఏవముక్తస్తుకౌంతేయోగుడాకేశేనపాండవః। నోవాచకించిత్కౌరవ్యస్తతోద్వైపాయనోబ్రవీత్ ॥౧॥ వ్యాసః॥ బీభత్సోర్వచనం
సౌమ్యసత్యమేతద్యుధిష్ఠిర । శాస్త్రదృష్టఃపరోధర్మఃస్థితోగార్హస్థ్యమాశ్రితః॥౨॥ స్వధర్మంచరధర్మజ్ఞయథాశాస్త్రంయథావిధి।నహిగార్హస్థ్య
ముత్సృజ్యతవారణ్యంవిధీయతే॥ ౩॥ గృహస్థంహిసదాదేవాఃపితరోతిథయస్తథా। భృత్యాశ్చైవోపజీవంతితాన్భరస్వమహీపతే॥ ౪ ॥ వయాం
సిపశవశ్చైవభూతానిచజనాధిప। గృహస్థైరేవధార్యంతేతస్మాచ్ఛ్రేష్ఠోగృహాశ్రమీ ॥ ౫ ॥ సోయంచతుర్ణామేతేషామాశ్రమాణాందురాచరః। తం
చరాద్యవిధింపార్థదుశ్చరందుర్బలేంద్రియైః ॥ ౬ ॥ వేదజ్ఞానంచతేకృత్స్నంతపశ్చాచరితంమహత్ । పితృపైతామహంరాజ్యంధుర్యవదోఢుమ
ర్హసి॥ ౭॥ తపోయజ్ఞఃక్షమావిద్యాభైక్షమింద్రియసంయమః। ధ్యానమేకాంతశీలత్వంతుష్టిర్జ్ఞానంచశక్తితః॥ ౮ ॥ బ్రాహ్మణానాంమహారాజచే
ష్టాసంసిద్ధికారికా। క్షత్రియాణాంతువక్ష్యామితవాపివిదితంపునః ॥ ౯ ॥ యజ్ఞోవిద్యాసముత్థానమసంతోషఃశ్రియంప్రతి । దండధారణముగ్రత్వంప్ర
జానాంపరిపాలనమ్॥ ౧౦ ॥ వేదజ్ఞానంతథాకృత్స్నంతపస్సుచరితంతథా । ద్రవిణోపార్జనంభూరిపాత్రేచప్రతిపాదనమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏతానిరాజ్ఞాంక
ర్మాణిసుకృతానివిశాంపతే । ఇమంలోకమముంచైవసాధయంతీతినశ్శ్రుతమ్॥ ౧౨॥ ఏషాంజ్యాయస్తుకౌంతేయదండధారణముచ్యతే। బలంహిక్షత్రి
యేనిత్యంబలేదండస్సమాహితః॥ ౧౩॥ ఏతాశ్చేష్టాఃక్షత్రియాణాంరాజన్సంసిద్ధికారికాః। అపిగాథామిమాంచైవబృహస్పతిరగాయత॥ ౧౪ ॥ భూ
మిరేతౌనిగిరతిసర్పోబిలశయానివ । రాజానంచావిరోద్ధారంబ్రాహ్మణంచాప్రవాసినమ్ ॥ ౧౫ ॥ సుద్యుమ్నశ్చాపిరాజర్షిః శ్రూయతేదండధార
ణాత్। ప్రాప్తవాన్పరమాంసిద్ధిందక్షఃప్రాచేతసోయథా॥ ౧౬ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ భగవన్కర్మణాకేనసుద్యుమ్నోవసుధాధిపః। సంసిద్ధింపరమాంప్రా
ప్తఃశ్రోతుమిచ్ఛామితంనృపమ్ ॥ ౧౭ ॥ వ్యాసః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । శంఖశ్చలిఖితశ్చాస్తాం భ్రాతరౌశంసితవ్రతౌ ॥
౧౮॥ తయోరావసథావాస్తాంరమణీయౌపృథక్పృథక్। నిత్యంపుష్పఫలైర్వృక్షైరుపేతౌబాహుదామను॥౧౯॥తతఃకదాచిల్లిఖితఃశంఖస్యాశ్రమమా
గతః। యదృచ్ఛయాథశంఖోపినిష్క్రాంతోభవదాశ్రమాత్ ॥ ౨౦ ॥ సోభిగమ్యాశ్రమంభ్రాతుఃశంఖస్యలిఖితస్తదా । ఫలానిపాతయామాససమ్య
క్పరిణతాన్యుత॥ ౨౧॥ అభ్యుపాదాయవిస్రబ్ధోభక్షయామాససద్విజః। తస్మింశ్చభక్షయత్యేవంశంఖోప్యాశ్రమమాగతః॥౨౨॥భక్షయంతంతుతం
దృష్ట్వాశంఖోభ్రాతరమబ్రవీత్ । కుతఃఫలాన్యవాప్తానిహేతునాకేనఖాదసి ॥ ౨౩॥ సోబ్రవీద్భ్రాతరంజ్యేష్ఠముపసృత్యాభివాద్యచ। ఇతఏవగృహీ
తానిమయేతిప్రహసన్నివ ॥ ౨౪ ॥ తమబ్రవీత్తదాశంఖస్తీవ్రరోషసమన్వితః। స్తైయంత్వయాకృతమిదంఫలాన్యాదదతాస్వయమ్ ॥ ౨౫ ॥ గచ్ఛరా
జానమాసాద్యస్వకర్మకథయస్వవై। అదత్తాదానమేవంహికృతంపార్థివసత్తమ॥ ౨౬॥ స్తేనంమాంత్వంవిదిత్వాచస్వధర్మమనుపాలయన్।శీఘ్రం
ధారయచౌర్యస్యమమదండంనరాధిప॥ ౨౭ ॥ ఇత్యుక్తస్తస్యవచనాత్సుద్యుమ్నంసనరాధిపమ్। అభ్యగచ్ఛన్మహాభాగోలిఖితశ్శంసితవ్రతః॥ ౨౮ ॥ సు
ద్యుమ్నస్త్వంతపాలేభ్యః శ్రుత్వాలిఖితమాగతమ్ । అభ్యగచ్ఛత్సహామాత్యఃపద్భ్యామేవజనేశ్వరః ॥ ౨౯ ॥ తమబ్రవీత్సమాగమ్యసరాజాధర్మవి

౧౨॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥*౧॥బీభత్సోరితి॥గార్హస్థ్యంగృహస్థస్యేమమాశ్రమం॥౨॥స్వధర్మమితి॥తప
కం॥ ౧౧॥ తదితి॥ఇంద్రత్వంపరమైశ్వర్యవత్త్వం॥ ౧౨॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥*౧॥బీభత్సోరితి॥గార్హస్థ్యంగృహస్థస్యేమమాశ్రమం॥౨॥స్వధర్మమితి॥తప
క్షత్రియత్వాత్ ఆరణ్యంసన్న్యాసః॥౩॥౪॥౫॥సఇతి॥దుర్బలానిఅజితానిచతానీంద్రియాణియైః॥౬॥౭॥తపఇతి ॥ విద్యాఆత్మనోసంగత్వజ్ఞానం- జ్ఞానం
శాస్త్రవిషయం॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪ ॥ భూమిరితి॥ బిలశయాన్మూషికాన్- అప్రవాసినంగృహాదిసంగినం॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥తయోరితి॥
బాహుదాంనదీమనుతత్సమీపే ॥ ౧౯॥౨౦॥౨౧॥అభ్యుపాదాయేతి॥విస్రబ్ధోమమైవైతాన్యపీతినిశ్చయవాన్॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥గచ్ఛేతి॥ఇదంభక్షణం
కృతం- హేపార్థివసత్తమ- అతఃమయాఅదత్తాదానంకృతమితి- .... *

శంసంతి సంన్యాసమపరే జనాః । దానమేకే ప్రశంసంతి కేచిచ్చైవ ప్రతిగ్రహమ్॥ ౮ ॥ కేచిత్సర్వం పరిత్యజ్య తూష్ణీం ధ్యాయంత ఆసతే । రాజ్యమేకే ప్ర
శంసంతి ప్రజానాం పరిపాలనమ్ ॥ ౯ ॥ హిత్వా ఛిత్త్వా చ భిత్త్వా చ కేచిదేకాంతశీలినః । ఏతత్సర్వం సమాలోక్య బుధానామేష నిశ్చయః॥ ౧౦॥ అద్రో
హేణైవ భూతానాం యో ధర్మస్స సతాం మతః । అద్రోహస్సత్యవచనం సంవిభాగో దయా దమః॥ ౧౧ ॥ ప్రజనం స్వేషు దారేషు మార్దవం హ్రీరచా
పలమ్। ఏవం ధర్మం ప్రధానేష్టం మనుస్స్వాయంభువోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౨ ॥ తస్మాదేతత్ప్రయత్నేన కౌంతేయ పరిపాలయ । యో హి రాజ్యే స్థితశ్శశ్వద్వ
శీ తుల్యప్రియాప్రియః॥ ౧౩ ॥ క్షత్రియో యజ్ఞశిష్టాశీ రాజశాస్త్రార్థతత్త్వవిత్। అసాధునిగ్రహరతః సాధూనాం ప్రగ్రహే రతః॥ ౧౪॥ ధర్మవర్త్మ
ని సంస్థాప్య ప్రజా వర్తేత ధర్మతః । పుత్రసంక్రామితశ్రీశ్చ వనే వన్యేన వర్తయన్ ॥ ౧౫ ॥ విధినా శ్రావణేనైవ కుర్యాత్కర్మాణ్యతంద్రితః । య
ఏవం వర్తతే రాజా రాజధర్మవినిశ్చితః॥౧౬॥ తస్యాయం చ పరశ్చైవ లోకస్స్యాత్సఫలోదయః । నిర్వాణం హి సుదుష్ప్రాప్యం బహువిఘ్నం చ మే మ
తమ్॥ ౧౭॥ ఏవం ధర్మమనుక్రాంతాః సత్యదానతపఃపరాః । ఆనృశంస్యగుణైర్యుక్తాః కామక్రోధవివర్జితాః॥ ౧౮॥ ప్రజానాం పాలనే యుక్తా ధర్మ
ముత్తమమాశ్రితాః। గోబ్రాహ్మణార్థే యుధ్యంతః ప్రాప్తా గతిమనుత్తమామ్॥౧౯॥ ఏవం రుద్రాస్సవసవస్తథాదిత్యాః పరంతప । సాధ్యా రాజర్షిసం
ఘాశ్చ ధర్మమేతం సమాశ్రితాః॥౨౦॥ అప్రమత్తాస్తతస్స్వర్గం ప్రాప్తాః పుణ్యైస్స్వకర్మభిః॥౨౧॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- దేవస్థానవాక్యే- ఏకవింశోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ అస్మిన్నేవాంతరే వాక్యం పునరేవార్జునోఽబ్రవీత్ । నిర్విణ్ణమనసం జ్యేష్ఠమిదం భ్రాతరమచ్యుతమ్॥౧॥ అర్జునః॥ క్షత్రధర్మేణ
ధర్మజ్ఞ ప్రాప్య రాజ్యం సుదుర్లభమ్ । జిత్వా చారీన్నరశ్రేష్ఠ తప్యతే కిం భృశం భవాన్ ॥ ౨ ॥ క్షత్రియాణాం మహారాజ సంగ్రామే నిధనం మతమ్ । వి
శిష్టం బహుభిర్యజ్ఞైః క్షత్రధర్మవిధిస్స్మృతః ॥ ౩ ॥ బ్రాహ్మణానాం తపస్త్యాగః ప్రేత్యధర్మవిధిస్స్మృతః । క్షత్రియాణాం చ నిధనం సంగ్రామే విహితం
ప్రభో ॥ ౪ ॥ క్షాత్రధర్మో మహారౌద్రః శస్త్రనిత్య ఇతి స్మృతః । వధశ్చ భరతశ్రేష్ఠ కాలే శస్త్రేణ సంయుగే ॥ ౫ ॥ బ్రాహ్మణస్యాపి చేద్రాజన్ క్ష
త్రధర్మేణ వర్తతః । ప్రశస్తం జీవితం లోకే క్షత్రం హి బ్రహ్మసంభవమ్ ॥ ౬ ॥ న త్యాగో న పునర్యజ్ఞో న తపో మనుజేశ్వర । క్షత్రియస్య విధీయంతే న పర
స్వోపజీవనమ్॥ ౭॥ స భవాన్ సర్వధర్మజ్ఞో ధర్మాత్మా భరతర్షభ। రాజా మనీషీ నిపుణో లోకే దృష్టపరావరః ॥ ౮॥ త్యక్త్వా సంతాపజం శోకం దంశి
తో భవ కర్మణి। క్షత్రియస్య విశేషేణ హృదయం వజ్రసన్నిభమ్ ॥ ౯ ॥ జిత్వారీన్ క్షత్రధర్మేణ ప్రాప్య రాజ్యమకంటకమ్ । విజితాత్మా మనుష్యేంద్ర య
జ్ఞదానపరో భవ॥ ౧౦॥ ఇంద్రో వై బ్రహ్మణః పుత్రః క్షత్రియః కర్మణాఽభవత్ । జ్ఞాతీనాం పాపవృత్తానాం జఘాన నవతీర్నవ॥ ౧౧ ॥ తచ్చాస్య కర్మ పూ
జ్యం చ ప్రశస్యం చ విశాంపతే । తేనేంద్రత్వం సమాపేదే దేవానామితి నశ్శ్రుతమ్॥ ౧౨॥ స త్వం యజ్ఞైర్మహారాజ యజస్వ బహుదక్షిణైః । యథైవేం
ద్రో మనుష్యేంద్ర చిరాయ విగతజ్వరః॥ ౧౩॥ మా త్వమేవం గతే కించిచ్ఛోచేథాః క్షత్రియర్షభ। గతాస్తే క్షత్రధర్మేణ శస్త్రపూతాః పరాం గతిమ్॥ ౧౪॥

అన్య ఇతి॥ సామ ప్రీతిం- వ్యాయామం యత్నం- అపరే ఏకం ధ్యానం న ప్రశంసతీతి న అపి తు ప్రశంసంత్యేవ - ఉభయం సామవ్యాయామావేకస్యైవ అవస్థాభేదే
న ప్రశంసంతి- ప్రాగుపాత్తమేకం జ్ఞేయం ॥ ౭॥ కించాభిప్రేతార్థపక్షాన్ వివృణోతి త్రిభిః ॥ యజ్ఞమితి॥ యజ్ఞసంన్యాసదానైః దేవసర్వభూతవిప్రా
ణాం ప్రీతిర్భవతి- ప్రతిగ్రహం ప్రజాభ్యో యజమానేభ్యో వా ద్రవ్యాదానం - వ్యాయామరూపం మందాః ప్రశంసంతి॥ ౮॥ కేచిదితి॥ సర్వపరిత్యాగే సత్యేవం
తూష్ణీం సచ్చిదానందస్వరూపం పరం బ్రహ్మ ధ్యాయంత ఆసతే॥ ౯॥ హిత్వేతి॥ అంత్యపక్షమాహ కేచిదేకాంతశీలిన ఇతి॥ ౧౦॥ సిద్ధాంతమాహ ॥ అద్రో
హేణేతి॥౧౧॥ ప్రజనం పుత్రోత్పాదనం - ప్రధానం చ తదిష్టం చేతి సమాసః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩॥ క్షత్రియ ఇతి ॥ ప్రగ్రహే సంగ్రహే॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥
౧౮॥౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥****************అస్మిన్నితి॥ అచ్యుతం ధర్మాత్ ॥ ౧॥౨॥ ౩॥ బ్రాహ్మణానామితి ॥ త్యాగః సంన్యాసః॥ ౪॥౫॥౬॥ నేతి॥
యజ్ఞః ఆత్మయజ్ఞః సమాధిరితి యావత్ ॥ ౭॥ ౮॥ త్యక్త్వేతి॥ దంశితః సన్నద్ధః॥౯॥ ౧౦॥ ఇంద్ర ఇతి॥ బ్రహ్మణః కశ్యపస్య- నవతీర్నవ - దశాధికం శతాష్ట

భవితవ్యంతథాతచ్చయద్వృత్తంభరతర్షభ । దిష్టంహిరాజశార్దూలనశక్యమతివర్తితుమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత
రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - అర్జునవాక్యే -ద్వావింశోఽధ్యాయః.. *
వైశంపాయనః॥ఏవముక్తస్తుకౌంతేయోగుడాకేశేనపాండవః। నోవాచకించిత్కౌరవ్యస్తతోద్వైపాయనోఽబ్రవీత్ ॥౧॥ వ్యాసః॥బీభత్సోర్వచనం
సౌమ్యసత్యమేతద్యుధిష్ఠిర । శాస్త్రదృష్టఃపరోధర్మఃస్థితోగార్హస్థ్యమాశ్రితః॥౨॥స్వధర్మంచరధర్మజ్ఞయథాశాస్త్రంయథావిధి।నహిగార్హస్థ్య
ముత్సృజ్యతవారణ్యంవిధీయతే॥ ౩॥ గృహస్థంహిసదాదేవాఃపితరోఽతిథయస్తథా। భృత్యాశ్చైవోపజీవంతితాన్భరస్వమహీపతే॥ ౪ ॥ వయాం
సిపశవశ్చైవభూతానిచజనాధిప। గృహస్థైరేవధార్యంతేతస్మాచ్ఛ్రేష్ఠోగృహాశ్రమీ ॥ ౫ ॥ సోఽయంచతుర్ణామేతేషామాశ్రమాణాందురాచరః। తం
చరాద్యవిధింపార్థదుశ్చరందుర్బలేంద్రియైః ॥ ౬ ॥ వేదజ్ఞానంచతేకృత్స్నంతపశ్చాచరితంమహత్ । పితృపైతామహంరాజ్యంధుర్యవదోఽఢుమ
ర్హసి॥ ౭॥ తపోయజ్ఞఃక్షమావిద్యాభైక్షమింద్రియసంయమః। ధ్యానమేకాంతశీలత్వంతుష్టిర్జ్ఞానంచశక్తితః॥ ౮ ॥ బ్రాహ్మణానాంమహారాజచే
ష్టాసంసిద్ధికారికా। క్షత్రియాణాంతువక్ష్యామితవాపివిదితంపునః ॥ ౯ ॥ యజ్ఞోవిద్యాసముత్థానమసంతోషఃశ్రియంప్రతి । దండధారణముగ్రత్వంప్ర
జానాంపరిపాలనమ్॥ ౧౦ ॥ వేదజ్ఞానంతథాకృత్స్నంతపస్సుచరితంతథా । ద్రవిణోపార్జనంభూరిపాత్రేచప్రతిపాదనమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏతానిరాజ్ఞాంక
ర్మాణిసుకృతానివిశాంపతే । ఇమంలోకమముంచైవసాధయంతీతినశ్శ్రుతమ్॥ ౧౨॥ ఏషాంజ్యాయస్తుకౌంతేయదండధారణముచ్యతే। బలంహిక్షత్రి
యేనిత్యంబలేదండస్సమాహితః॥ ౧౩॥ ఏతాశ్చేష్టాఃక్షత్రియాణాంరాజన్సంసిద్ధికారికాః। అపిగాథామిమాంచైవబృహస్పతిరగాయత॥ ౧౪ ॥ భూ
మిరేతౌనిగిరతిసర్పోబిలశయానివ । రాజానంచావిరోద్ధారంబ్రాహ్మణంచాప్రవాసినమ్ ॥ ౧౫ ॥ సుద్యుమ్నశ్చాపిరాజర్షిః శ్రూయతేదండధార
ణాత్। ప్రాప్తవాన్పరమాంసిద్ధిందక్షఃప్రాచేతసోయథా॥ ౧౬ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ భగవన్కర్మణాకేనసుద్యుమ్నోవసుధాధిపః। సంసిద్ధింపరమాంప్రా
ప్తఃశ్రోతుమిచ్ఛామితంనృపమ్ ॥ ౧౭ ॥ వ్యాసః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । శంఖశ్చలిఖితశ్చాస్తాం భ్రాతరౌశంసితవ్రతౌ ॥
౧౮॥ తయోరావసథావాస్తాంరమణీయౌపృథక్పృథక్। నిత్యంపుష్పఫలైర్వృక్షైరుపేతౌబాహుదామను॥౧౯॥తతఃకదాచిల్లిఖితఃశంఖస్యాశ్రమమా
గతః। యదృచ్ఛయాథశంఖోఽపినిష్క్రాంతోఽభవదాశ్రమాత్ ॥ ౨౦ ॥ సోఽభిగమ్యాశ్రమంభ్రాతుఃశంఖస్యలిఖితస్తదా । ఫలానిపాతయామాససమ్య
క్పరిణతాన్యుత॥ ౨౧॥ అభ్యుపాదాయవిస్రబ్ధోభక్షయామాససద్విజః । తస్మింశ్చభక్షయత్యేవంశంఖోఽప్యాశ్రమమాగతః॥౨౨॥భక్షయంతంతుతం
దృష్ట్వాశంఖోభ్రాతరమబ్రవీత్ । కుతఃఫలాన్యవాప్తానిహేతునాకేనఖాదసి ॥ ౨౩॥ సోఽబ్రవీద్భ్రాతరంజ్యేష్ఠముపసృత్యాభివాద్య చ। ఇతఏవగృహీ
తానిమయేతిప్రహసన్నివ ॥ ౨౪ ॥ తమబ్రవీత్తదాశంఖస్తీవ్రరోషసమన్వితః। స్తేయంత్వయాకృతమిదంఫలాన్యాదదతాస్వయమ్ ॥ ౨౫ ॥ గచ్ఛరా
జానమాసాద్యస్వకర్మకథయస్వవై। అదత్తాదానమేవంహికృతంపార్థివసత్తమ॥ ౨౬॥ స్తేనంమాంత్వంవిదిత్వాచస్వధర్మమనుపాలయన్।శీఘ్రం
ధారయచౌర్యస్యమమదండంనరాధిప॥ ౨౭ ॥ ఇత్యుక్తస్తస్యవచనాత్సుద్యుమ్నంసనరాధిపమ్। అభ్యగచ్ఛన్మహాభాగోలిఖితశ్శంసితవ్రతః॥ ౨౮ ॥ సు
ద్యుమ్నస్త్వంతపాలేభ్యః శ్రుత్వాలిఖితమాగతమ్ । అభ్యగచ్ఛత్సహామాత్యఃపద్భ్యామేవజనేశ్వరః ॥ ౨౯ ॥ తమబ్రవీత్సమాగమ్యసరాజాధర్మవి

కం॥ ౧౧॥ తదితి॥ఇంద్రత్వంపరమైశ్వర్యవత్త్వం॥ ౧౨॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥*౧॥బీభత్సోరితి॥గార్హస్థ్యంగృహస్థస్యేమమాశ్రమం॥౨॥స్వధర్మమితి॥తవ
క్షత్రియత్వాత్ ఆరణ్యంసన్న్యాసః॥౩॥౪॥౫॥సఇతి॥దుర్బలానిఅజితానిచతానీంద్రియాణితైః॥౬॥ ౭॥తపఇతి ॥ విద్యాఆత్మనోసంగత్వజ్ఞానం- జ్ఞానం
శాస్త్రవిషయం॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪ ॥ భూమిరితి॥ బిలశయాన్ మూషికాన్- అప్రవాసినంగృహాదిసంగినం॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥తయోరితి॥
బాహుదాంనదీమనుతత్సమీపే ॥ ౧౯॥౨౦॥౨౧॥అభ్యుపాదాయేతి॥విస్రబ్ధోమమైవైతాన్యపీతినిశ్చయవాన్॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥గచ్ఛేతి॥ఇదంభక్షణం
కృతం- హేపార్థివసత్తమ- అతఃమయాఅదత్తాదానంకృతమితి- .... *

త్తమమ్ । కిమాగమనమాచక్ష్వ భగవన్ కృతమేవతత్ ॥ ౩౦ ॥ ఏవముక్తస్సవిప్రర్షిస్సుద్యుమ్నమిదమబ్రవీత్ । ప్రతిశ్రుత్యకరిష్యేతిశ్రుత్వాతత్క-
ర్తుమర్హసి॥ ౩౧॥ అనిసృష్టానిగురుణాఫలానిమనుజర్షభ। భక్షితానిమహారాజతత్రమాంశాధిమాచిరమ్॥ ౩౨॥సుద్యుమ్నః॥ప్రమాణంచేన్మతోరా-
జాభవతోదండధారణే । అనుజ్ఞాయామపితథాహేతుస్స్యాద్బ్రాహ్మణర్షభ ॥ ౩౩ ॥ సభవానభ్యనుజ్ఞాతశ్శుచికర్మామహావ్రతః । బ్రూహికా-
మానతోన్యాంస్త్వంకరిష్యామిహితేవచః॥ ౩౪॥ వ్యాసః॥ సఛంద్యమానోబ్రహ్మర్షిఃపార్థివేనమహాత్మనా । నాన్యంసవరయామాసతస్మాద్దం-
డాదృతేవరమ్॥ ౩౫॥ తతస్సపృథివీపాలోలిఖితస్యమహాత్మనః। కరౌప్రచ్ఛేదయామాసధృతదండోజగామసః ॥ ౩౬ ॥ సగత్వాభ్రాతరంశంఖమా-
ర్తరూపోఽబ్రవీదిదమ్। ధృతదండస్యదుర్బుద్ధేర్భవాంస్తత్క్షంతుమర్హసి॥ ౩౭ ॥ శంఖః॥నకుప్యేతవధర్మజ్ఞనత్వందూషయసేమమ । ధర్మస్తుతేవ్యతీ-
క్రాంతస్తతస్తేనిష్కృతిఃకృతా॥ ౩౮॥ సగత్వాబాహుదాంశీఘ్రంతర్పయస్వయథావిధి। దేవానృషీన్పితౄంశ్చైవమాచాధర్మేమనఃకృథాః॥౩౯॥
తస్యతద్వచనంశ్రుత్వా శంఖస్యలిఖితస్తదా । అవగాహ్యాపగాంపుణ్యాముదకార్థంప్రచక్రమే ॥ ౪౦ ॥ ప్రాదురాస్తాంతతస్తస్యకరౌజలజసన్ని-
భౌ । తతస్సవిస్మితోభ్రాతుర్దర్శయామాసతౌకరౌ ॥ ౪౧ ॥ తతస్తమబ్రవీచ్ఛంఖస్తపసేదంకృతంమయా । మాచతత్రవిశంకాభూద్దైవమత్రవిధీ-
యతే ॥౪౨॥ లిఖితః॥కింనునాహంత్వయాపూతఃపూర్వమేవమహాద్యుతే। యస్యతేతపసోవీర్యమీదృశంద్విజసత్తమ॥ ౪౩॥ శంఖః॥ ఏవమేతన్మయా-
కార్యంనాహందండధరస్తవ। సచపూతోనరపతిస్త్వంచాపిపితృభిస్సహ ॥ ౪౪ ॥ వ్యాసః ॥ సరాజాపాండవశ్రేష్ఠశ్రేయాన్వైతేనకర్మణా। ప్రాప్త-
వాన్పరమాంసిద్ధిందక్షఃప్రాచేతసోయథా॥ ౪౫॥ ఏషధర్మఃక్షత్రియాణాంప్రజానాంపరిపాలనమ్ । ఉత్పథోన్యోమహారాజమాస్మశోకేమనఃకృథాః॥
౪౬ ॥ భ్రాతురస్యహితంవాక్యంశృణుధర్మజ్ఞసత్తమమ్।దండఏవహిరాజేంద్రక్షత్రధర్మోనముండనమ్ ॥ ౪౭ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాం-
తర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వ్యాసవాక్యే- త్రయోవింశోఽధ్యాయః,...*

వైశంపాయనః॥ పునరేవమహర్షిస్తంకృష్ణద్వైపాయనోమునిః । అజాతశత్రుంకౌంతేయమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ అరణ్యేవసతాంతాతభ్రా-
తౄణాంతేమనస్వినామ్ । మనోరథామహారాజయేతత్రాసన్యుధిష్ఠిర ॥ ౨ ॥ తానిమేభరతశ్రేష్ఠప్రాప్నువంతుమహారథాః । ప్రశాధిపృథివీం
పార్థయయాతిరివనాహుషః॥ ౩॥ అరణ్యేదుఃఖవసతిరనుభూతాతపస్విభిః।దుఃఖస్యాంతేనరవ్యాఘ్రసుఖాన్యనుభవంతువై ॥ ౪॥ ధర్మమర్థంచకా-
మంచభ్రాతృభిస్సహభారత। అనుభూయతతఃపశ్చాత్ప్రస్థాతాసివిశాంపతే ॥ ౫ ॥ అర్థినాంచపితౄణాంచదేవతానాంచభారత।ఆనృణ్యంగచ్ఛ
కౌంతేయతత్సర్వంచకరిష్యసి॥ ౬ ॥ సర్వమేధాశ్వమేధాభ్యాంయజస్వకురునందన। తతఃపశ్చాన్మహారాజగమిష్యసిపరాంగతిమ్ ॥ ౭ ॥ భ్రాతౄం-
శ్చసర్వాన్క్రతుభిస్సంయోజ్యబహుదక్షిణైః । సంప్రాప్తఃకీర్తిమతులాంపాండవేయభవిష్యసి ॥ ౮ ॥ విద్యతేపురుషవ్యాఘ్రవచనంకురుసత్తమ।
శృణుష్వైవంయథాకుర్వన్నధర్మాచ్చ్యవసేనృప॥ ౯॥ ఆదదానస్యవిజయంవిగ్రహంచయుధిష్ఠిర। సమానధర్మకుశలాఃస్థాపయంతినరేశ్వర॥ ౧౦॥ దే-

---

రాజానమాసాద్యతస్యైకథయస్వేతిసంబంధః॥ ౨౬॥౨౭॥౨౮॥ సుద్యుమ్నఇతి॥ అంతపాలేభ్యఃద్వారపాలేభ్యః॥ ౨౯ ॥ ౩౦॥ ఏవమితి ॥ కరిష్యేఇ-
త్యత్రకరిష్యేతిసంధిరార్షః॥ ౩౧॥ అనిసృష్టానీతి॥ అనిసృష్టాని- గురుణాజ్యేష్ఠభ్రాత్రా॥ ౩౨॥ ప్రమాణమితి॥యథాదండధారణేరాజాప్రమాణంతథా-
నుజ్ఞాయామపిహేతుఃప్రమాణం॥ ౩౩ ॥ సఇతి ॥ శుచికర్మామదనుజ్ఞయైవశోధితదోషః - పాతాంతరేశ్రుతకర్మాశ్రావితకర్మాకీర్తనేనాపిదో-
షోనశ్యతీత్యర్థః॥ ౩౪॥౩౫॥౩౬॥ ౩౭॥నేతి॥మమమాంనదూషయసే- తేత్వయానిష్కృతిఃప్రాయశ్చిత్తం॥౩౮॥౩౯॥తస్యేతి॥ఉదకస్యఅర్థంప్రయో-
జనంఆచమనాదికర్తుమితిశేషః॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥భ్రాతురితి॥ఆఖ్యాయికాతాత్పర్యమాహ-దండఇతి ॥ ౪౭॥ *౧ ॥ స్వధర్మఇతిరా-
జ్యంకర్తవ్యమిత్యుక్తం - భ్రాత్రాదీనామానృణ్యార్థమపికర్తవ్యమిత్యాహ - అరణ్యఇతి ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ విద్యతఇతి ॥ వ-
చనంహింసాప్రధానఃక్షత్రధర్మోమమాస్తిత్వత్త్యేవంరూపం- హేకురుసత్తమ ॥ ౯ ॥ ఆదదానస్యేతి ॥ ఆదదానస్యపరస్వాపహర్తుః సమానధర్మాః

శ కాలప్రతీక్షి యోవస్యూన్మర్షయతేనృప। శాస్త్రజాంబుద్ధిమాస్థాయయుజ్యతేనైనసాహిసః॥ ౧౧ ॥ అదాయబలిషడ్భాగంయోరాష్ట్రంనాభిరక్ష
తి । ప్రతిగృహ్ణాతితత్పాపంచతుర్థాంశేనభూమిపః ॥ ౧౨ ॥ నిబోధచయథాతిష్ఠన్ధర్మాన్నచ్యవతేనృపః । నిగ్రహాద్ధర్మశాస్త్రాణామనురుధ్యన్నపే
తభీః॥౧౩ ॥ కామక్రోధావనాదృత్యపితేవసమదర్శనః। శాస్త్రజాంబుద్ధిమాస్థాయయుజ్యతేనైనసాహిసః॥ ౧౪॥దైవేనాభ్యాహతోరాజాకర్మకా
లేమహాత్మ్యతే । నసాధయతియత్కర్మ నతత్రాహురతిక్రమమ్ ॥ ౧౫ ॥ తరసాబుద్ధిపూర్వంవానిగ్రాహ్యాఏవశత్రవః । పాపైస్సహనసందధ్యా
ద్రాష్ట్రంపుణ్యంచకారయేత్ ॥ ౧౬॥ శూరాశ్చార్యాశ్చసత్కార్యావిద్వాంసశ్చయుధిష్ఠిర। గోమినోధనినశ్చైవపరిపాల్యావిశేషతః॥౧౭॥ వ్యవ
హారేషుధర్మేషుయోక్తవ్యాశ్చబహుశ్రుతాః। గుణయుక్తేపినైకస్మిన్విశ్వసేతవిచక్షణః॥ ౧౮॥అరక్షితాదుర్వినీతోమానీస్తబ్ధోభ్యసూయకః।ఏనసా
యుజ్యతేరాజాదుర్దాంతఇతిచోచ్యతే॥ ౧౯॥ యేరక్ష్యమాణాహీయంతేదైవేనాభ్యాహతానృప।తస్కరైశ్చాపివిమృద్యంతేసర్వంతద్రాజకిల్బిషమ్।
౨౦॥ సుమంత్రితంసునీతంచసర్వతశ్చోపపాదితే। పౌరుషేకర్మణికృతేనాస్త్యధర్మోయుధిష్ఠిర ॥ ౨౧ ॥ విచ్ఛిద్యంతేసమారంభాఃసిధ్యంతేచాపిదైవ
తః। కృతేపురుషకారేతునైనఃస్పృశతిపార్థివమ్ ॥ ౨౨ ॥ అత్రతేరాజశార్దూలవర్తయిష్యేకథామిమామ్। యద్వృత్తంపూర్వరాజర్షేర్హ
యగ్రీవస్యపాండవ॥ ౨౩॥ శత్రూన్హత్వాహతస్యాజౌశూరస్యాక్లిష్టకర్మణః । అసహాయస్యసంగ్రామేనిర్జితస్యయుధిష్ఠిర ॥ ౨౪ ॥ యత్కర్మ
వైనిగ్రహేశత్రవాణాంయోగశ్చాగ్ర్యః పాలనేమానవానామ్ । కృత్వాకర్మప్రాప్యకీర్తింసయుద్ధాద్వాజిగ్రీవోమోదతేస్వర్గలోకే ॥ ౨౫ ॥
సంత్యక్తాత్మాసమరేష్వాతతాయీశస్త్రైశ్ఛిన్నోదస్యుభిరర్ద్యమానః। అశ్వగ్రీవఃకర్మశీలోమహాత్మాసంసిద్ధార్థోమోదతేస్వర్గలోకే ॥ ౨౬॥
ధనుర్యూపోరశనాజ్యాశరఃస్రుక్ స్రువఃఖడ్గోరుధిరంయత్రచాజ్యమ్ । రథోవేదీకామగోయుద్ధమగ్నిశ్చాతుర్హోత్రంచతురోవాజిముఖ్యాః ॥ ౨౭ ॥
హుత్వాతస్మిన్యజ్ఞవహ్నావథారీన్పాపాన్ముక్తోరాజసింహస్తరస్వీ । ప్రాణాన్హుత్వాచావభృథేరణేసవాజిగ్రీవోమోదతేదేవలోకే ॥ ౨౮ ॥ రా
ష్ట్రంరక్షన్బుద్ధిపూర్వంనయేనసంత్యక్తాత్మాయజ్ఞశీలోమహాత్మా। సర్వాన్లోకాన్వ్యాప్యకీర్త్యామనస్వీ వాజిగ్రీవోమోదతేదేవలోకే॥౨౯॥దై
వీంసిద్ధింమానుషీందండనీతింయోగన్యాసైఃపాలయిత్వామహీంచ । తస్మాద్రాజాధర్మశీలోమహాత్మావాజిగ్రీవోమోదతేదేవలోకే॥ ౩౦ ॥ విద్వాం
స్త్యాగీశ్రద్దధానఃకృతజ్ఞస్త్యక్త్వాలోకంమానుషంకర్మకృత్వా । మేధావినాంవిదుషాంసమ్మతానాంతనుత్యజాంలోకమాక్రమ్యరాజా॥ ౩౧॥ సమ్య
గ్వేదాన్ప్రాప్యశాస్త్రాణ్యధీత్యసమ్యగ్రాజ్యంపాలయిత్వామహాత్మా । చాతుర్వర్ణ్యం స్థాపయిత్వాస్వధర్మేవాజిగ్రీవోమోదతేదేవలోకే॥

అవిషమోధర్మఃతత్రకుశలాఃస్థాపయంతిఅవశ్యకర్తవ్యతయావ్యవస్థాపయంతి- హేనరేశ్వర॥౯॥ దశేతి॥మర్షయతేదస్యూనపినహంతి-ఏనసాతజ్జన్య
పాపేన॥౧౧॥౧౨॥నిబోధేతి॥ అతిష్ఠన్ఇతిచ్ఛేదః-ధర్మశాస్త్రాణాంనిగ్రహాదతిలంఘనాత్ తజ్జాతాదధర్మాద్ధేతోఃనచ్యవతేతానిఅనిరుధ్యన్నపేతభీశ్చభ
వతి॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥శూరాఇతి॥ గాంవాచంమిమతేవిచారయంతియేతేగోమినోబ్రహ్మకర్మకాండార్థవిదోబ్రాహ్మణాః-గోమంతోవాధనినో
వైశ్యాః॥౧౭॥౧౮॥అరక్షితేతి॥ స్తబ్ధోమాన్యానమానయన్-అభ్యసూయకఃగుణేషుదోషదృష్టిః॥౧౯॥యఇతి॥ యోజనాః-దైవేనఅవర్షణాదినా॥౨౦॥సు
మంత్రితమితి ॥ మంత్రనీత్యాభ్యుపేతంయథాతథాపురుషకారేకృతేపియదిజనాఃహీయంతేమ్రియంతేవా - తర్హిరాజ్ఞః అధర్మోనాస్తీత్యర్థః॥
౨౧॥౨౨॥౨౩॥శత్రూనితి॥శత్రూన్హత్వాప్రాప్యతతఃశత్రోస్సకాశాదాజౌ-హతస్యవధంప్రాప్తస్య-తత్రహేతురసహాయస్యేతి॥౨౪॥ యదితి॥యత్క
ర్మకర్తవ్యంతత్కర్మకృత్వేతిసంబంధః॥౨౫ ॥ ౨౬॥ యోగోత్సాహఃన్యాసాఃఅభిమానత్యాగాఃతైర్యుక్తఃదైవీంసిద్ధింయజ్ఞాదిక్రియాంఅన్యదీయాం
మానుషీంచసిద్ధిందండనీతింమహీంచపాలయిత్వేతియోజనాస్వధనురితి- కామః జయఃక్రోధఃయుద్ధంయుద్ధమూలభూతః-అగ్నిః- చాతుర్హోత్రంబ్రహ్మో
దిఋత్విజఃచతురశ్చత్వారః॥౨౭॥౨౮॥రాష్ట్రమితి॥సంత్యక్తాత్మాత్యక్తాహంకారఃయజ్ఞశీలఃయోగక్రియాశీలః॥౨౯॥దైవీమితి॥యోగఉత్సాహఃన్యా
సాఃఅభిమానత్యాగాఃతైర్యుక్తఃదైవీంసిద్ధింయజ్ఞాదిక్రియాం- అన్యదీయాంమానుషీంచసిద్ధిందండనీతింమహీంచపాలయిత్వేతియోజనా॥౩౦॥విద్వాని

౩౨ ॥ జిత్వాశత్రూన్పాలయిత్వాప్రజాశ్చ సోమంపీత్వాతర్పయిత్వా ద్విజాగ్ర్యాన్ । యుక్త్యాదండంధారయిత్వా ప్రజానాంయుద్ధేక్షీణో మోద
తేదేవలోకే ॥ ౩౩ ॥ వృత్తంయస్యశ్లాఘనీయంమనుష్యాః సంతోవిద్వాంసోర్హయంత్యర్హణీయమ్ । స్వర్గంజితావీరలోకానవాప్యసిద్ధింప్రా
ప్తఃపుణ్యకీర్తిర్మహాత్మా॥౩౪॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వ్యాసవాక్యే-చతుర్వింశోధ్యాయః **
వైశంపాయనః॥ ద్వైపాయనవచశ్శ్రుత్వాకుపితేచధనంజయే। వ్యాసమామంత్ర్యకౌంతేయఃప్రత్యువాచయుధిష్ఠిరః ॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ నపార్థి
వమిదంరాజ్యంనభోగాశ్చపృథగ్విధాః। ప్రీణయంతిమనోమేద్యశోకోమాంరుంధయత్యయమ్ ॥ ౨ ॥ శ్రుత్వావీరవిహీనానామపుత్రాణాంచయోషి
తామ్। పరిదేవయమానానాంశాంతింనోపలభేమునే॥ ౩ ॥ ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచేదంవ్యాసోయోగవిదాంవరః। యుధిష్ఠిరంమహాప్రాజ్ఞోధర్మజ్ఞోవేద
పారగః॥ ౪॥ వ్యాసః॥ నకర్మణాలభ్యతేచేజ్యయావానాప్యస్తిదాతాపురుషస్యకశ్చిత్ । పర్యాయయోగాద్విహితంవిధాత్రాకాలేనసర్వంలభతే
మనుష్యః ॥ ౫॥ నబుద్ధిశాస్త్రాధ్యయనేనశక్యంప్రాప్తుంవిశేషంమనుజైరకాలే । మూర్ఖోపిచాప్నోతికదాచిదర్థాన్కాలోహికార్యంప్రతినిర్విశే
షః॥ ౬॥నాభూతికాలేషుఫలందదంతిశిల్పానిమంత్రాశ్చతథౌషధాని। తాన్యేవకాలేనసమాహితానిసిద్ధ్యంతిచవర్ధంతిచభూతికాలే॥ ౭॥కాలేనశీఘ్రాః
ప్రవహంతివాతాఃకాలేనవృష్టిర్జలదానుపైతి । కాలేనపద్మోత్పలవజ్జలంచకాలేనపుష్యంతినగావనేషు ॥ ౮ ॥ కాలేనకృష్ణాశ్చసితాశ్చరాత్ర్యఃకా
లేనచంద్రఃప్రతిపూర్ణబింబః । నాకాలతఃపుష్పఫలంద్రుమాణాంనాకాలవేగాస్సరితోవహంతి ॥ ౯॥ నాకాలమత్తాఃఖగపన్నగాశ్చమృగద్విపాశ్శై
లమృగాశ్చలోకే। నాకాలతఃస్త్రీషుభవంతిగర్భానాయాంత్యకాలేశిశిరోష్ణవర్షాః ॥ ౧౦ ॥ నాకాలతోమ్రియతేజాయతేవానాకాలతోవ్యాహర
తేచబాలః। నాకాలతోయౌవనమభ్యుపైతినాకాలతోరోహతిబీజముప్తమ్॥౧౧॥నాకాలతోభానురుపైతియోగంనాకాలతోస్తంగిరిమభ్యుపైతి। నాకా
లతోహీయతేవర్ధతేచచంద్రస్సముద్రోపిమహోర్మిమాలీ ॥ ౧౨ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । గీతంరాజ్ఞాసేనజితాదుః
ఖార్తేనయుధిష్ఠిర ॥ ౧౩ ॥ సర్వానేవైషపర్యాయోమర్త్యాన్స్పృశతిదుస్సహః । కాలేనపరిపక్వాహిమ్రియంతేసర్వపార్థివాః॥ ౧౪॥ ఘ్నంతి
చాన్యాన్నరారాజంస్తానప్యన్యేతథానరాః। సంజ్ఞైషాలౌకికీరాజన్నహినస్తినహన్యతే॥ ౧౫॥ హంతీతిమన్యతేకశ్చిన్నహంతీత్యపిచాపరః। స్వభావత
స్తునియతౌభూతానాంప్రభవావ్యయౌ ॥ ౧౬ ॥ నష్టేధనేవాదారేవాపుత్రేపితరివామృతే । అహోదుఃఖమితిధ్యాయన్దుఃఖస్యాపచితించరేత్ ॥
౧౭॥ సకింశోచసిమూఢస్సన్శోచ్యాన్కిమనుశోచసి। పశ్యదుఃఖేషుదుఃఖానిభయేషుచభయాన్యపి॥౧౮॥ ఆత్మాపిచాయంనమమసర్వాపివాపృథివీమ

మానుషంలోకమితిసంబంధః-తనుత్యజాంప్రయాగాదౌ॥ ౩౧॥౩౨॥ ౩౩॥౩౪ ॥ * ద్వైపాయనేతి॥ధనంజయేకుపితేసతిరాజ్యకారణాత్ ॥౧॥ నేతి॥రుం
ధయతిశోకోమాంఅతోగురూణాంబంధూనాంవావాక్యంనశృణోమీతిభావః॥౨॥శ్రుత్వేతి॥వీరవిహీనానాంపతిహీనానాంశ్రుత్వారోదనధ్వనిమితిశే
షః॥౩॥౪॥ నేతి॥నలభ్యతేపీరోహతవీరాభిర్వీరపత్నీభిరిత్యర్థః-నాపితాభ్యఃకశ్చిత్పతిందాతుంసమర్థోస్తీత్యర్థః-కాలేనలభతేనత్వకాలే- అతస్తా
సాంపతిలాభకాలోతీతఇతి నతాశ్శోచ్యాః॥౫॥ నేతి॥విగతంశేషమస్త్యాదితత్ విశేషంపుత్రాదికం॥౬॥ నేతి॥దదంతిదదతే॥ ౭॥కాలేనేతి॥నగాఃవృక్షాః॥౮॥
౯॥౧౦॥౧౧॥ నేతి॥అస్తంగిరింభానురకాలతోనాభ్యుపైతి॥౧౨॥ అత్రేతి॥ సేనజితారాజ్ఞా-దుఃఖార్తేనపుత్రశోకకృతదుఃఖార్తేన॥ ౧౩ ॥ సర్వానితి॥ప
ర్యాయఃకాలగతిః॥౧౪ ॥ ఘ్నంతీతి॥నహినస్తినహన్యతేహననస్యకర్తాకర్మచనభవతీతేనకర్తాత్మేతివాదోదేహఆత్మేతివాదశ్చతార్కికలోకాయతిక
మతౌక్రమేణనిరస్తౌ॥౧౫॥హంతీతి॥కశ్చిత్ తార్కికః-అపరస్సాంఖ్యః-స్వభావతఃచిత్సత్తాతః భూతానాందేహాద్యాకారాణాంప్రభవావ్యయౌ ఉత్పత్తి
నాశౌనియతౌ-అత్మానకర్తానాప్యకర్తా-కింతుస్వసత్తామాత్రేణమహాహ్రదతరంగాణాంమరీచయఇవభూతానాంఉత్పత్తివినాశయోర్హేతు రితిభా
వః॥౧౬॥నష్టఇతి॥మాధ్యాత్ ధ్యాయన్నేవాపచితింప్రతీకారంచరేత్ -నతుఅధ్యాయన్॥౧౭॥సఇతి॥శోచ్యాన్శోకాక్రాంతాన్బాలవిధవయామహిత్రా
తుల్యాన్-దుఃఖేషుశోకజేషుమనస్తాపేషు - దుఃఖానిశిరస్తాడనాదీని - దుఃఖాదేర్ద్విగుణీకరణంమూఢకార్యమిత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ మోహాన్నివృత్తైరవ

వః। యథామమతథాన్యేషామితిపశ్యన్నముహ్యతి॥౧౯॥ శోకస్థానసహస్రాణిహర్షస్థానశతానిచ। దివసేదివసేమూఢమావిశంతినపండితమ్॥ ౨౦॥
ఏవమేతానికాలేనప్రియద్వేష్యాణిభాగశః। జీవేషుపరివర్తంతేదుఃఖానిచసుఖానిచ॥ ౨౧ ॥ దుఃఖమేవాస్తినసుఖంతస్మాత్తదుపలభ్యతే। తృష్ణార్తిప్ర
భవందుఃఖందుఃఖార్తిప్రభవంసుఖమ్॥౨౨॥ సుఖస్యానంతరందుఃఖందుఃఖస్యానంతరంసుఖమ్। ననిత్యంలభ్యతేదుఃఖంననిత్యంలభ్యతేసుఖమ్॥౨౩॥ సు
ఖమేవంహిదుఃఖాంతంకదాచిద్దుఃఖతస్సుఖమ్। తస్మాదేతద్ద్వయంజహ్యాద్యఇచ్ఛేచ్ఛాశ్వతంసుఖమ్॥౨౪॥ యన్నిమిత్తంభవేచ్ఛోకస్తాపోవాదుఃఖమూ
ర్ఛితః। ఆయాసోవాపియన్మూలస్తదేకాంగమపిత్యజేత్ ॥ ౨౫ ॥ సుఖంవాయదివాదుఃఖంప్రియంవాయదివాప్రియమ్ । ప్రాప్తంప్రాప్తముపా
సీతహృదయేనాపరాజితః ॥ ౨౬ ॥ ఈషదప్యంగదారాణాంపుత్రాణామచరన్ప్రియమ్ । తతోజ్ఞాస్యసికఃకస్యకేనవాకథమేవచ॥౨౭ ॥ యేచమూ
ఢతమాలోకేయేచబుద్ధేఃపరంగతాః। తఏవసుఖమేధంతేమధ్యమఃక్లిశ్యతేజనః ॥ ౨౮ ॥ ఇత్యబ్రవీన్మహాప్రాజ్ఞోయుధిష్ఠిరససేనజిత్॥ పరాపరజ్ఞోలో
కస్యధర్మవిత్సుఖదుఃఖవిత్॥ ౨౯॥ పరదుఃఖేనయోదుఃఖీనసజాతుసుఖీభవేత్। దుఃఖానాంహిక్షయోనాస్తిజాయతేహ్యపరాత్పరమ్॥౩౦॥ సుఖం
చదుఃఖంచభవాభవౌచలాభాలాభౌమరణంజీవితంచ।పర్యాయతస్సర్వమవాప్నువంతితస్మాద్ధీరోనైవహృష్యేన్నశోచేత్॥ ౩౧ ॥ దీక్షాంరాజ్ఞస్సం
యుగేయుద్ధమాహుర్యోగంరాజ్యేదండనీత్యాంచసమ్యక్। విత్తత్యాగోదక్షిణానాంచయజ్ఞేసమ్యక్జ్ఞానంపావనానీతివిద్యాత్॥ ౩౨ ॥ రక్షన్రా
ష్ట్రంబుద్ధిపూర్వంనయేనసంత్యక్తాత్మాయజ్ఞశీలోమహాత్మా। సర్వాన్లోకాన్ధర్మదృష్ట్యాచరంశ్చాప్యూర్ధ్వందేహాన్మోదతేదేవలోకే॥౩౩॥జి
త్వాశత్రూన్పాలయిత్వాచరాష్ట్రంసోమంపీత్వావర్ధయిత్వాప్రజాశ్చ। యుక్త్యాదండంధారయిత్వాప్రజానాంయుద్ధేక్షీణోమోదతేదేవలోకే॥
౩౪॥ సమ్యగ్వేదాన్ప్రాప్యశాస్త్రాణ్యధీత్యసమ్యగ్రాజ్యంపాలయిత్వాచరాజా। చాతుర్వర్ణ్యంస్థాపయిత్వాస్వధర్మేపూతాత్మావైమోదతే॥
దేవలోకే॥ ౩౫॥ యస్యవృత్తంనమస్యంతిస్వర్గస్థస్యాపిమానవాః । పౌరజానపదామాత్యాఃసరాజారాజసత్తమః॥౩౬॥ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాం
తిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సేనజిదుపాఖ్యానేపంచవింశోధ్యాయః.................................... *

వైశంపాయనః॥అస్మిన్నేవప్రకరణేధనంజయముదారధీః।అభినీతతరంవాక్యమిత్యువాచయుధిష్ఠిరః॥ ౧ ॥ యదేతన్మన్యసేపార్థనజ్యాయోస్తిధనా
దితి। నస్వర్గోనసుఖంనార్థోనిర్ధనస్యేతితన్మృషా॥౨॥స్వాధ్యాయయజ్ఞసంసిద్ధాదృశ్యంతేబహవోజనాః। తపోరతాశ్చమునయోయేషాంలోకాః
సనాతనాః॥౩॥ ఋషీణాంసమయంశశ్వద్యేరక్షంతిధనంజయ । ఆశ్రితాస్సర్వధర్మజ్ఞాదేవాస్తాన్బ్రాహ్మణాన్విదుః ॥ ౪॥ స్వాధ్యాయనిష్ఠాన్హి

ధిమాహ॥ఆత్మేతి॥ అయంవ్యావహారికఆత్మాఅహంప్రత్యయవిషయఃసోపిమమమత్స్వరూపంన- మత్తఃపృథగ్భూతత్వాత్ -సర్వాపృథివీతిసర్వప్రపంచో
పలక్షణంసర్వంవామమైవస్వరూపంన- యథాహంసర్వస్మాదన్యస్సర్వాత్మాచతథాన్యేపీత్యాహ॥ యథేతి॥ఏవమద్వైతాత్మతత్త్వంపశ్యన్నముహ్య
తీత్యర్థః- తథాచశ్రుతిః- తరతిశోకమాత్మవిదితి॥౧౯॥౨౦॥ఏవమితి॥ యానిప్రియాణితాన్యేవకాలేదుఃఖానిభవంతి- యానిద్వేష్యాణితాన్యేవకాలేసు
ఖానిభవంతితస్మాద్వాతజడస్యతాడనమివసర్వందుఃఖమేవమోహాత్సుఖవద్విభాతీత్యర్థః॥౨౧॥దుఃఖమితి॥ తృష్ణయాయాఆర్తిరనవస్థితచిత్తతాతజ్జం
దుఃఖం-దుఃఖస్యార్తిఃవినాశస్తజ్జంసుఖం॥౨౨॥సంతతేయంసుఖదుఃఖధారేత్యతస్త్యాజ్యైవేత్యాహ-సుఖస్యేత్యాదినా॥౨౩॥ ౨౪॥ యదితి॥దుఃఖమూ
ర్ఛితఃదుఃఖేనవర్ధితః- ఏకాంగమపిసర్పదష్టాంగుష్ఠవత్ -కిముతబాహ్యంరాజ్యాదితిభావః॥౨౫॥సుఖమితి॥ హృదయేనశోకమూలేన॥౨౬॥ఈషదితి॥ప్రి
యంఅచరన్అకుర్వన్- కేనహేతునా- కథంకేనప్రకారేణ- కఃకస్యసంబంధీతిజ్ఞాస్యసి॥౨౭॥యఇతి॥మూఢతమాఃప్రసుప్తనరవజ్జడాః-బుద్ధేఃపరంబ్రహ్మ
గతాఃప్రాప్తాః - అతస్త్వంఅధమస్తునభవసి - మధ్యమోపిమాభూఃఇత్యర్థః॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ సుఖమితియేనతృష్ణాదినిమిత్తేనభవాభవౌఐశ్వ
ర్యానైశ్వర్యానైశ్వర్యే॥ ౩౧॥ దీక్షామితి॥రాజ్ఞోయాగయోగసన్న్యాసస్థానీయాఃయుద్ధంపాలనం॥౩౨॥రక్షన్నితి॥సంత్యక్తాత్మానిరహంకారః॥౩౩॥
౩౪॥౩౫॥౩౬॥*౧॥౨॥౩॥ఋషీణామితి॥సమయంఅధ్యయనసంప్రదాయస్యావిచ్ఛేదం-ఆశ్రితాఃఆశ్రమిణఃబ్రహ్మచారిణఇత్యర్థః॥ ౪॥౫॥కార్యాణిరాజ

ఋషీన్ జ్ఞాననిష్ఠాంస్తథాపరాన్ । బుధ్యేథాస్సతతం చాపి ధర్మనిష్ఠాన్ ధనంజయ ॥ ౫ ॥ జ్ఞాననిష్ఠేషు కార్యాణి ప్రతిష్ఠాప్యాని పాండవ । వైఖానసానాం
వచనం యథా నో విదితం ప్రభో ॥ ౬ ॥ అజాశ్చ పృశ్నయశ్చైవ సికతాశ్చైవ భారత । అరుణాః కేతవశ్చైవ స్వాధ్యాయేన దివంగతాః ॥ ౭ ॥ అవాప్యై
తాని కర్మాణి వేదోక్తాని ధనంజయ । దానమధ్యయనం యజ్ఞో నిగ్రహశ్చైవ దుర్గ్రహః ॥ ౮ ॥ దక్షిణేన చ పంథానం సూర్యస్యామో యే దివంగతాః । ఏతాన్
క్రియావతాం లోకానుక్తర్షపూర్వస్సృహమ్ ॥ ౯ ॥ ఉత్తరేణ తు పంథానం నియమాద్యం ప్రపశ్యసి । ఏతే యోగవతాం లోకా భాంతి పార్థ సనా
తనాః ॥ ౧౦ ॥ తత్రోత్తరాం గతిం పార్థ ప్రశంసంతి పురావిదః । సంతోషాత్స్వర్గమాప్నోతి సంతోషాత్పరమం సుఖమ్ ॥ ౧౧ ॥ తుష్టేర్న కించిత్పరమం
సా సమ్యక్ ప్రతితిష్ఠతి । వినీతక్రోధహర్షస్య సతతం సిద్ధిరుత్తమా ॥ ౧౨ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమా గాథా గీతా యయాతినా । యాభిః ప్రత్యాహ
రేత్కామాన్ కూర్మోఽంగానీవ సర్వశః ॥ ౧౩ ॥ యదా చాయం న బిభేతి యదా చాస్మాన్న బిభ్యతి । యదా నేచ్ఛతి న ద్వేష్టి బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా ॥ ౧౪ ॥
యదా న భావం కురుతే సర్వభూతేషు పావకమ్ । కర్మణా మనసా వాచా బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా ॥ ౧౫ ॥ వినీతమానమోహశ్చ బహుసంగవివర్జితః । త
దాత్మజ్యోతిషస్సాధోర్నిర్వాణముపపద్యతే ॥ ౧౬ ॥ ఇదం తు శృణు మే పార్థ బ్రువతః సంయతేంద్రియః । ధర్మమన్యే వృత్తమన్యే ధనమీహంతి చాపరే ॥
౧౭ ॥ ధనహేతోర్య ఈహేత తస్యానీహా గరీయసీ । భూయాన్ దోషో హి విత్తస్య యశ్చ ధర్మస్తదాశ్రయః ॥ ౧౮ ॥ ప్రత్యక్షమనుపశ్యామి త్వమపి ద్రష్టు
మర్హసి । వర్జనం వర్జనీయానామీహమానేన దుష్కరమ్ ॥ ౧౯ ॥ యే విత్తమభిపద్యంతే సమ్యక్త్వం తేషు దుర్లభమ్ । ద్రుహ్యతః ప్రైతి తత్ప్రా
హుః ప్రతికూలం యథాతథమ్ ॥ ౨౦ ॥ యస్తు సంభిన్నవృత్తస్స్యాద్వీతశోకభయో నరః । అల్పేన తృషితో ద్రుహ్యన్ భ్రూణహత్యాం న బుధ్యతే ॥ ౨౧ ॥ దు
ష్యంత్యాదదతో భృత్యాన్నిత్యం దస్యుభయాదివ । దుర్లభం చ ధనం ప్రాప్య భృశం దత్త్వానుతప్యతే ॥ ౨౨ ॥ అధనః కస్య కిం వాచ్యో విముక్తః సర్వశస్సు
ఖీ । దేవస్వముపగృహ్యైవ ధనేన న సుఖీ భవేత్ ॥ ౨౩ ॥ తత్ర గాథా యజ్ఞగీతాం కీర్తయంతి పురావిదః । త్రయీముపాశ్రితాం లోకే యజ్ఞసంస్తర
కారికామ్ ॥ ౨౪ ॥ యజ్ఞాయ సృష్టాని ధనాని ధాత్రా యజ్ఞాయ సృష్టః పురుషో రక్షితా చ । తస్మాత్సర్వం యజ్ఞ ఏవోపయోజ్యం ధనం న కామాయ హితం ప్ర

కార్యాణి । ప్రతిష్ఠాప్యాని తద్వచనానుష్ఠేయానీత్యర్థః - తథాహి ధర్మాధర్మనిర్ణయార్థం ధర్మశాస్త్రానుసారేణ ఏకో వాధ్యాత్మవిత్తమో పర
ణీయః - కర్తవ్యానీతి పాఠే పిత్ర్యాణి హవింషి జ్ఞాననిష్ఠేభ్య ఏవ దేయానీత్యర్థః - జ్ఞాననిష్ఠేషు కర్తవ్యాని ప్రతిపాద్యానీత్యేవం వైఖానసానాం వానప్రస్థా
నాం వచనం ॥ ౬ ॥ అజా ఇతి ॥ అజా యే వాలఖిల్యాదిఋషీణాం గణవిశేషాః ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ దక్షిణేనేతి ॥ ఏతాన్ దారాదీన్ క్రియావతాం కర్మిణాం ॥ ౯ ॥ ఉ
త్తరేణేతి ॥ ఉత్తరేణ ఉత్తరతః స్థితం ॥ ౧౦ ॥ తత్రేతి ॥ గతిద్వయాదప్యధికమాహ - సంతోషాదితి సంతోషః పరం వైరాగ్యం - తస్మాత్ పరమం సుఖం కైవ
ల్యం ॥ ౧౧ ॥ తుష్టేరితి ॥ సా తుష్టిః పరం వైరాగ్యాభిధా ఉత్తమా సిద్ధిః - వినీతక్రోధహర్షస్య క్రోధాదిజయినః - సమ్యక్ ప్రతితిష్ఠతి - ఇతరస్య తు నేత్య
ర్థః ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ వినీతేతి ॥ ఆత్మజ్యోతిషః ఆత్మజ్ఞస్య నిర్వాణం మోక్షః ॥ ౧౬ ॥ ఇదమితి ॥ వృత్తం శీలం - ఈహంతి ఈహంతే ॥ ౧౭ ॥ ధనహేతోరితి ॥
ధనహేతోః ధర్మాయ విత్తస్యార్జన ఇతి శేషః - తదాశ్రయో యో ధర్మో యజ్ఞాదిస్తస్మిన్నపి భూయాన్ దోషోఽస్తి ॥ ౧౮ ॥ ప్రత్యక్షమితి ॥ ఈహమానేన
ధనార్థినా ॥ ౧౯ ॥ య ఇతి ॥ సమ్యక్ సాధుకర్మ ద్రుహ్యతః ద్రోహయుక్తాన్నేవ తద్ధనం ప్రైతి - న త్వద్రోహేణేతి ప్రాహుః - హింసాం వినా ధనప్రాప్తిర్నా
స్త్యేవేత్యర్థః - ప్రాప్తమపి యథాతథం సర్వథా ప్రతికూలం - నానాభయహేతుత్వాత్ ॥ ౨౦ ॥ య ఇతి ॥ సంభిన్నవృత్తః సంకీర్ణస్వభావః - వీతం భా
విశోకజం భయం యస్మాత్ స వీతశోకభయః - అల్పేన ధనేన హేతునా తృషితస్తృష్ణావాన్ సన్ ద్రుహ్యన్ - తేన ద్రోహేణ జాయమానాం బ్రహ్మహత్యాం
న బుధ్యతే - లోభీ అల్పార్థేఽపి బ్రహ్మహత్యామార్జయతీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ దుష్యంతీతి ॥ దుర్లభం ధనం ప్రాప్యానుకూలేభ్యోఽపి భృత్యేభ్యో దత్త్వా దస్యుభ
యాదివ భృశమనుతప్యత ఇతి సంబంధః - విత్తవ్యయే మహద్దుఃఖం భవతీత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ అధన ఇతి ॥ దేవస్వం - తథా ॥ శ్లో ॥ త్రైవార్షికాధికాన్నో యః స హి
సోమం పిబేద్ద్విజః । ప్రాక్సౌమికీః క్రియాః కుర్యాద్యస్యాన్నం వార్షికం భవేత్ ॥ ఇతి స్మృతేః అల్పమపి సంచితం ధనం దేవస్వమేవ - తదపి ఉపసంగృహ్య
దేవేభ్యో అదత్త్వైవ - తేన తావతాపి సుఖీ న భవేత్ - కింతు లాభాల్లోభః ప్రవర్తత ఇతి న్యాయేన తృష్ణావృద్ధిక్యాద్దుఃఖమేవానుభవతీత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ తత్రేతి
గాథాం యజ్ఞగీతాం యజ్ఞప్రతిష్ఠాకరీం ॥ ౨౪ ॥ తామాహ ॥ యజ్ఞాయేతి ॥ ౨౫ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతద్ధనం స్వార్థే చ యజ్ఞార్థేఽపి ॥ ౨౬ ॥ తస్మాదితి ॥ ధన

శస్తమ్ ॥ ౨౫॥ ఏతత్స్వార్థే చ కౌంతేయ ధనం ధనవతాం వర। ధాతా దదాతి మర్త్యేభ్యో యజ్ఞార్థమితి విద్ధి తత్ ॥ ౨౬॥ తస్మాన్మన్యంతి పురుషా న హి తత్కస్యచిద్ధ్రువమ్ । శ్రద్దధానస్తతో లోకే దద్యాచ్చైవ యజేత చ॥ ౨౭॥ లబ్ధస్య త్యాగమేవాహుర్న భోగం న చ సంచయమ్ । తస్య కిం సంచయేనార్థః కార్యే జ్యాయసి తిష్ఠతి ॥ ౨౮॥ యే స్వధర్మాదపేతేభ్యః ప్రయచ్ఛంత్యల్పబుద్ధయః । శతం వర్షాణి తే ప్రేత్య పురీషం భుంజతే జనాః॥ ౨౯॥ అనర్హతే యద్దదాతి న దదాతి యదర్హతే। అర్హానర్హాపరిజ్ఞానాద్దానధర్మోఽపి దుష్కరః ॥ ౩౦॥ లబ్ధానామపి విత్తానాం బోద్ధవ్యౌ ద్వావతిక్రమౌ । అపాత్రే ప్రతిపత్తిశ్చ పాత్రే చాప్రతిపాదనమ్॥ ౩౧॥ ఇతి శ్రీశాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- యుధిష్ఠిరవాక్యే- షడ్వింశోధ్యాయః ......*

యుధిష్ఠిరః॥ అభిమన్యౌ హతే బాలే ద్రౌపద్యాస్తనయేషు చ। ధృష్టద్యుమ్నే విరాటే చ ద్రుపదే చ మహీపతౌ॥౧॥ వసుషేణే చ ధర్మజ్ఞే ధృష్టకేతౌ చ పార్థివే। తథాన్యేషు నరేంద్రేషు నానాదేశ్యేషు సంయుగే ॥ ౨ ॥ న చ ముంచతి మాం శోకో జ్ఞాతిఘాతినమాతురమ్ । రాజ్యకాముకమత్యుగ్రం స్వవంశోచ్ఛేదకారిణమ్॥ ౩॥ యస్యాంకే క్రీడమానేన మయా వై పరివర్తితమ్ । స మయా రాజ్యలుబ్ధేన గాంగేయో యుధి పాతితః ॥ ౪॥ యదా హ్యేనం విఘూర్ణంతమపశ్యం పార్థసాయకైః । కంపమానం యథా వజ్రైః ప్రేక్ష్యమాణం శిఖండినా ॥ ౫ ॥ జీర్ణం సింహమివ ప్రాంశుం నరసింహం పితామహమ్ । కీర్యమాణం శరైర్దీప్తైర్దృష్ట్వా మే వ్యథితం మనః॥ ౬॥ ప్రాఙ్ముఖం సీదమానం చ రథే పరరథారుజమ్ । ఘూర్ణమానం యథా శైలం తదా మే కశ్మలోఽభవత్ ॥ ౭॥ యస్స బాణధనుష్పాణిర్యోధయామాస భార్గవమ్। బహూన్యహాని కౌరవ్యః కురుక్షేత్రే మహామృధే ॥ ౮ ॥ సమేతం పార్థివం క్షత్రం వారాణస్యాం నదీసుతః । కన్యార్థమాహ్వయద్వీరో రథేనైకేన సంయుగే ॥ ౯ ॥ యేన చోగ్రాయుధో రాజా చక్రవర్తీ దురాసదః । దగ్ధశ్చాస్త్రప్రతాపేన స మయా యుధి ఘాతితః॥ ౧౦॥ స్వయం మృత్యుం రక్షమాణః పాంచాల్యం యశ్శిఖండినమ్। న బాణైః పాతయామాస సోఽర్జునేన నిపాతితః ॥ ౧౧॥ యదైనం పతితం భూమావపశ్యం రుధిరోక్షితమ్। తదైవావిశదత్యుగ్రో జ్వరో మాం మునిసత్తమ ॥ ౧౨ ॥ యేన సంవర్ధితా బాలా యేన స్మ పరిరక్షితాః । స మయా రాజ్యలుబ్ధేన పాపేన గురుఘాతినా । అల్పకాలస్య రాజ్యస్య కృతే మూఢేన ఘాతితః ॥ ౧౩॥ ఆచార్యశ్చ మహేష్వాసః సర్వపార్థివపూజితః। అభిగమ్య రణే మిథ్యా పాపేనోక్తస్సుతం ప్రతి ॥ ౧౪ ॥ తన్మే దహతి గాత్రాణి యన్మాం గురురభాషత । సత్యమాఖ్యాహి రాజంస్త్వం యది జీవతి మే సుతః॥ ౧౫॥ సత్యమామర్షయన్విప్రో మయి తత్పరిపృష్టవాన్ ॥ ౧౬॥ కుంజరం చాంతరం కృత్వా మిథ్యోపచరితం మయా । సుభృశం రాజ్యలుబ్ధేన పాపేన గురుఘాతినా॥ ౧౭॥ సత్యకంచుకమున్ముచ్య మయా స గురురాహవే। అశ్వత్థామా హత ఇతి నియుక్తః కుంజరే హతే॥ ౧౮॥ కాన్ లోకాన్ను గమిష్యామి కృత్వా కర్మ సుదుష్కరమ్॥౧౯॥ అఘాతయం చ యత్కర్ణం సమరేష్వపలాయినమ్। జ్యేష్ఠం భ్రాతరమత్యుగ్రం కో మత్తః పాపకృత్తమః ॥ ౨౦ ॥ అభిమన్యుం చ యద్బాలం జాతం సింహమివాద్రిషు । ప్రావేశయమహం లుబ్ధో వాహినీం ద్రోణపాలితామ్ ॥ ౨౧ ॥ తదాప్రభృతి బీభత్సుం న శక్నోమి నిరీక్షితుమ్। కృష్ణం చ పుండరీకాక్షం కిల్బిషీ భ్రూణహా యథా॥ ౨౨॥ ద్రౌపదీం చాపి దుఃఖార్తాం పంచపుత్రైర్వినాకృతామ్ । శోచామి పృథివీం హీనాం పంచభిః పర్వతైరివ॥ ౨౩॥ సోఽహమాగస్కరః పాపః పృథివీనాశకారకః । ఆసీన ఏవమేవేదం శోషయిష్యే కళేబరమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రాయోపవిష్టం జానీధ్వమథ మాం గురుఘాతినమ్ । జాతిష్వన్యాస్వపి యథా న భవేయం కులాంతకృత్ ॥ ౨౫ ॥ న భోక్ష్యే న చ పానీయముపభోక్ష్యే కథంచన । శోషయిష్యే ప్రియాన్ ప్రాణానిహస్థోఽహం తపోధన ॥ ౨౬॥ యథేష్టం గమ్యతాం కామమనుజానే ప్రసాద్య వః। సర్వే మామనుజానీత త్యక్ష్యామీదం కళేబరమ్॥ ౨౭॥ వైశంపా

స్వామ్యం కస్యాపి నాస్తీత్యర్థః॥ తథా చ శ్రుతిః॥ మా గృధః కస్యస్విద్ధనం- ఫలితమాహ॥ శ్రద్దధాన ఇతి॥ ౨౭॥ లబ్ధస్యేతి॥ లబ్ధస్య త్యాగమేవాహుః ప్రశస్తమాహురిత్యర్థః- కార్యే త్యాగరూపే॥ ౨౮॥ అపాత్రే ధనం న దేయమిత్యాహ- య ఇతి॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ *అభిమన్యావితి॥ వసుషేణః కర్ణః॥ ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ప్రాఙ్ముఖమితి॥ పరరథారుజం పరరథానాం పీడకం॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ సత్యమితి॥ ఆమర్షయన్ నిశ్చిన్వన్॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥

యనః॥ తమేవంవాదినంపార్థంబంధుశోకేనవిహ్వలమ్। మైవమిత్యబ్రవీద్వ్యాసోనిగృహ్యమునిసత్తమః ॥ ౨౮ ॥ వ్యాసః॥అతివేలంమహారాజనశో
కంకర్తుమర్హసి । పునరుక్తంతువక్ష్యామిదిష్టమేతదితిప్రభో ॥ ౨౯ ॥ సంయోగావిప్రయోగాంతాజాతానాంప్రాణినాంధ్రువాః । బుద్బుదాఇ
వతోయేషుభవంతినభవంతిచ ॥ ౩౦ ॥ సర్వేక్షయాంతానిచయాఃపతనాంతాస్సముచ్ఛ్రయాః । సంయోగావిప్రయోగాంతామరణాంతంహిజీవి
తమ్॥ ౩౧॥ సుఖందుఃఖాంతమాలస్యందాక్ష్యందుఃఖంసుఖోదయమ్। భూతిఃశ్రీర్హ్రీర్ధృతిఃకీర్తిర్దక్షేవసతినాలసే॥ ౩౨ ॥ నాలంసుఖాయసుహృ
దోనాలందుఃఖాయశత్రవః । నచప్రజ్ఞాలమర్థేభ్యోనసుఖేభ్యోప్యలంధనమ్ ॥ ౩౩ ॥ యథాసృష్టోసికౌంతేయధాత్రాకర్మసుతత్కురు।అతఏవహి
సిద్ధాస్తేనైశస్త్వంకర్మణాంనృప॥ ౩౪॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-వ్యాసవాక్యేసప్తవింశోధ్యాయః॥**
వైశంపాయనః॥ జ్ఞాతిశోకాభితప్తస్యప్రాణానభ్యుత్సిసృక్షతః। జ్యేష్ఠస్యపాండుపుత్రస్యవ్యాసఃశోకమపానుదత్ ॥ ౧ ॥ వ్యాసః ॥ అత్రాప్యుదా
హరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । అశ్మగీతంనరవ్యాఘ్ర తన్నిబోధయుధిష్ఠిర ॥ ౨ ॥ అశ్మానంబ్రాహ్మణంప్రాజ్ఞంవైదేహోజనకోనృప । సంశ
యంపరిపప్రచ్ఛదుఃఖశోకసమన్వితః ॥ ౩ ॥ జనకః॥ఆగమేయదివాపాయేజ్ఞాతీనాంద్రవిణస్యచ । నరేణప్రతిపత్తవ్యంకల్యాణంకథమిచ్ఛతా ॥ ౪ ॥
అశ్మోవాచ॥ ఉత్పన్నమిమమాత్మానంనరస్యానంతరంతతః । తానితాన్యనువర్తంతేదుఃఖానిచసుఖానిచ ॥ ౫ ॥ తేషామన్యతరాపత్తౌయద్యదేవోపప
ద్యతే।తదస్యచేతనామాశుహరత్యభ్రమివానిలః॥ ౬ ॥ అభిజాతోస్మిసిద్ధోస్మినాస్మికేవలమానుషః । ఇత్యేభిర్హేతుభిస్తస్యత్రిభిశ్చిత్తంప్రసిచ్యతే॥
౭ ॥ సంప్రసక్తమనాభోగాన్విసృజ్యపితృసంచితాన్ । పరిక్షీణఃపరస్వానామాదానంసాధుమన్యతే ॥ ౮ ॥ తమతిక్రాంతమర్యాదమాదదానమసాం
ప్రతమ్ ।ప్రతిషేధంతిరాజానోలుబ్ధామృగమివేషుభిః ॥ ౯ ॥ యేచవింశతివర్షావాత్రింశద్వర్షాశ్చమానవాః । పరేణతేవర్షశతాన్నభవిష్యంతి
పార్థివ॥ ౧౦॥ తేషాంపరమదుఃఖానాంబుద్ధ్యాభైషజ్యమాచరేత్ ।సర్వప్రాణభృతాంవృత్తంప్రేక్షమాణస్తతస్తతః॥ ౧౧॥మానసానాంపునర్యో
నిఃదుఃఖానాంచిత్తవిభ్రమః ।అనిష్టోపనిపాతోవాతృతీయంనోపపద్యతే ॥ ౧౨॥ ఏవమేతానిదుఃఖానితానితానీహమానవమ్ । వివిధాన్యుపవర్తంతే
తథాసంసర్గజాన్యపి॥ ౧౩॥ జరామృత్యూహిభూతానాంఖాదితారౌవృకావివ। బలినాందుర్బలానాంచహ్రస్వానాంమహతామపి ॥ ౧౪॥ నకశ్చి
జ్జాత్వతిక్రామేత్ జరామృత్యూహిమానవః। అపిసాగరపర్యంతాంవిజిత్యేమాంవసుంధరామ్॥౧౫॥సుఖంవాయదివాదుఃఖంభూతానాంపర్యుపస్థితమ్।
ప్రాప్తవ్యమవశైస్సర్వంపరిహారోనవిద్యతే॥ ౧౬ ॥ పూర్వేవయసిమధ్యేవాప్యుత్తరేవానరాధిప । అవర్జనీయాస్తేర్థావైకాంక్షితాపితతోన్యథా॥
౧౭ ॥ సుప్రియైర్విప్రయోగశ్చసంప్రయోగశ్చవిప్రియైః । అర్థానర్థౌసుఖందుఃఖంవిధానమనువర్తతే ॥ ౧౮ ॥ ప్రాదుర్భావశ్చభూతానాందే

౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥అతివేలమితి॥అతివేలంఅత్యర్థం॥ ౨౯॥౩౦॥౩౧॥సుఖమితి॥ఆలస్యంతత్కాలేసుఖమపిదుఃఖాంతం-దాక్ష్యం
తత్కాలేదుఃఖమపిసుఖాంతం- భూతిరణిమాదిః॥౩౨॥౩౩॥ యథేతి॥ అతఏవకర్మభ్యఏవ- కర్మణాంత్యాగేత్వంనేశఃనప్రభుః॥ ౩౪॥** జ్ఞాతీతి॥ అభ్యు
త్సిసృక్షతఃత్యక్తుమిచ్ఛతః॥౧॥౨॥౩॥ఆగమఇతి॥కల్యాణంసుఖాదికమిచ్ఛతానరేణకథంప్రతిపత్తవ్యం కేనప్రకారేణఇష్టత్వేనఅనిష్టత్వేనఉదాసీనత్వేనవా
జ్ఞాతవ్యం॥౪॥ ఉత్పన్నమితి॥ఆత్మానందేహం-ఉత్పన్నం-అనుఅనంతరం-అవ్యవధానేనైవదేహస్వభావప్రాప్తేసుఖాదౌహర్షవిషాదౌనకుర్వీత ॥ ౫॥౬॥అ
భిజాతఇతి ॥ ప్రసిచ్యతేప్రకర్షేణక్లిన్నంభవతీత్యర్థః ॥ ౭ ॥ సంప్రసక్తమనాఇతి ॥ భోగార్థభోగ్యార్థాన్ధనాదీన్విసృజ్యభోగేనసటనర్తకా
దిద్వారావ్యయీకృత్య - ఆదానంచౌర్యం-సాధుహితం ॥ ౮ ॥ తమితి ॥ అసాంప్రతంఅయుక్తంయథాస్యాత్తథా - ఇషుభిఃప్రతిషేధంతిఘ్నంతీత్య
ర్థః-లుబ్ధావ్యాధాః॥ ౯॥ యఇతి॥యేచోరాస్తేపరేణవింశత్యాదివర్షాదూర్ధ్వంవర్షశతాత్ శతవర్షపర్యంతంనభవిష్యంతినజీవిష్యంతి-చౌర్యప్రస
క్తాఃసద్యఏవమార్యంతఇత్యర్థః॥౧౦॥ తేషామితి॥ తేషాంపరమదుఃఖానాంభైషజ్యంప్రతీకారం-తమేవాహసర్వేతి॥ శ్లో॥ దుఃఖైర్దుఃఖాధికాన్పశ్యేత్సు
ఖేపశ్యేత్సుఖాధికాన్- ఆత్మానంహర్షశోకాభ్యాంశత్రుభ్యామివనార్పయేదితిభావః॥ ౧౧॥ మానసానామితి॥ విభ్రమోవిపర్యాసఃఅనిష్టేపీష్టబుద్ధిరి
ష్టేచానిష్టబుద్ధిరితి- అనిష్టంపుత్రశోకాదితత్ప్రాప్తిర్వా॥ ౧౨॥ ఏవమితి॥ సంసర్గజానివిషయాసంగజాని॥ ౧౩॥ ౧౪॥౧౫॥ సుఖమితి॥ ప్రాప్తవ్యం
భోక్తవ్యం॥ ౧౬॥౧౭॥౧౮॥ ప్రాదుర్భావఇతి॥ప్రాప్తిలాభ ....*

హత్యాగస్తథైవచ । ప్రాప్తివ్యాయామయోగశ్చ సర్వమేతత్ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౧౯ ॥ గంధవర్ణరసస్పర్శా నివర్తంతే స్వభావతః । తథైవ సుఖదుః
ఖానివిధానమనువర్తతే ॥ ౨౦ ॥ ఆసనం శయనం యానముత్థానం పానభోజనమ్ । నియతం సర్వభూతానాం కాలేనైవ భవత్యుత ॥ ౨౧ ॥ వైద్యాశ్చాప్యా
తురాస్సంతి బలవంతశ్చ దుర్బలాః । శ్రీమంతశ్చాపరే షండాః విచిత్రః కాలపర్యయః ॥ ౨౨ ॥ కులే జన్మ తథా వీర్యమారోగ్యం రూపమేవ చ । సౌభాగ్యము
పభోగశ్చ భవితవ్యేన లభ్యతే ॥ ౨౩ ॥ సంతి పుత్రాః సుబహవో దరిద్రాణామనిచ్ఛతామ్ । నాస్తి పుత్రస్సమృద్ధానాం విచిత్రం విధిచేష్టితమ్ ॥ ౨౪ ॥ వ్యా
ధిరగ్నిర్జలం శస్త్రం బుభుక్షా శ్వాపదో విషమ్ । జ్వరశ్చ మరణం జంతోరుచ్చాచ్చ పతనం తథా ॥ ౨౫ ॥ నిర్మాణే యస్య యద్దృష్టం తేన గచ్ఛంతి సేతునా ॥
౨౬ ॥ దృశ్యతే నాప్యతిక్రామన్ననిష్క్రాంతోఽథవా పునః । దృశ్యతే చాప్యతిక్రామన్ న నిగ్రాహ్యోఽథవా పునః ॥ ౨౭ ॥ దృశ్యతే హి యువైవేహ వినశ్యన్
వసుమాన్నరః । దరిద్రశ్చ పరిక్లిష్టః శతవర్షో జరాన్వితః ॥ ౨౮ ॥ అకించనాశ్చ దృశ్యంతే పురుషాశ్చిరజీవినః । సమృద్ధే చ కులే జాతా వినశ్యంతి పతంగవత్ ॥
౨౯ ॥ ప్రాయేణ శ్రీమతాం లోకే భోక్తుం శక్తిర్న విద్యతే । కాష్ఠాన్యపి హి జీర్యంతే దరిద్రాణాం చ సర్వశః ॥ ౩౦ ॥ అహమేతత్కరోమీతి మన్యతే కాలచో
దితః । యద్యదిష్టమసంతోషాద్దురాత్మా పాపమాచరేత్ ॥ ౩౧ ॥ మృగయాక్షాః స్త్రియః పానం ప్రసంగా నిందితా బుధైః । దృశ్యంతే పురుషాశ్చాత్ర సం
ప్రసక్తా బహుశ్రుతాః ॥ ౩౨ ॥ ఇతి కాలేన సర్వార్థానీప్సితానీప్సితానిహ । స్పృశంతి సర్వభూతాని నిమిత్తం నోపలభ్యతే ॥ ౩౩ ॥ వాయుమాకాశమ
గ్నించ చంద్రాదిత్యావహఃక్షపే । జ్యోతీంషి సరితః శైలాన్ కః కరోతి బిభర్తి చ ॥ ౩౪ ॥ శీతముష్ణం తథా వర్షం కాలేన పరివర్తతే । ఏవమేవ మనుష్యా
ణాం సుఖదుఃఖే నరర్షభ ॥ ౩౫ ॥ నౌషధాని న మంత్రాశ్చ న హోమా న పునర్జపాః । త్రాయంతే మృత్యునోపేతం జరయా చాపి మానవమ్ ॥ ౩౬ ॥ యథా
కాష్ఠం చ కాష్ఠం చ సమేయాతాం మహోదధౌ । సమేత్య చ వ్యపేయాతాం తద్వద్భూతసమాగమః ॥ ౩౭ ॥ యే చైవ పురుషాః స్త్రీభిర్గీతవాద్యైరుపస్థి
తాః । యే చానాథాః పరాన్నాదాః కాలస్తేషు సమక్రియః ॥ ౩౮ ॥ మాతాపితృసహస్రాణి పుత్రదారశతాని చ । సంసారేష్వనుభూతాని కస్య తే కస్య వా వ
యమ్ ॥ ౩౯ ॥ నైవాస్య కశ్చిద్భవితా నాయం భవతి కస్యచిత్ । పథి సంగతమేవేదం దారబంధుసుహృజ్జనైః ॥ ౪౦ ॥ క్వాసే క్వ చ గమిష్యామి కో న్వహం కిమిహాస్థి
తః । కస్మాత్కిమనుశోచేయమిత్యేవం స్థాపయేన్మనః ॥ ౪౧ ॥ అనిత్యే ప్రియసంవాసే సంసారే చక్రవద్గతౌ । పథి సంగతమేవైతద్భ్రాతా మాతా పితా సఖా ॥
౪౨ ॥ నదృష్టపూర్వం ప్రత్యక్షం పరలోకం విదుర్బుధాః । ఆగమాంస్త్వనతిక్రమ్య శ్రద్ధాతవ్యం బుభూషతా ॥ ౪౩ ॥ కుర్వీత పితృదైవత్యం ధర్మ్యాణి చ సమా
చరేత్ । యజేచ్చ విద్వాన్విధివత్ త్రివర్గం చాప్యుపాచరేత్ ॥ ౪౪ ॥ సన్నిమజ్జజ్జగదిదం గంభీరే కాలసాగరే । జరామృత్యుమహాగ్రాహే న కశ్చిదవబుధ్యతే ॥
౪౫ ॥ ఆయుర్వేదమధీయానాః కేవలం సపరిగ్రహాః । దృశ్యంతే బహవో వైద్యా వ్యాధిభిస్సమభిప్లుతాః ॥ ౪౬ ॥ తే పిబంతః కషాయాంశ్చ సర్పీంషి వివిధాని

భః వ్యాయామః శ్రమః అలాభ ఇతి యావత్ తయోర్యోగః ప్రతిష్ఠితం విధానమిత్యనుషజ్యతే ॥ ౧౯ ॥ గంధేతి ॥ ఫలస్థాః గంధాదయో నివర్తంతే పూర్వే - ఉ
త్తరేఽపయాంతి - తథైవ సుఖదుఃఖాదీని అప్రత్యాఖ్యేయాని - అనుసృత్య వర్తతే విద్వాన్ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ వ్యాధిరితి ॥ బుభుక్షాః క్షుత్ప్రభృతయః
౨౫ ॥ నిర్మాణ ఇతి ॥ నిర్మాణేఽదృష్టే - సేతునా స్వకర్మమర్యాదయా ॥ ౨౬ ॥ దృశ్యత ఇతి ॥ అతిక్రామన్ అతిపాపీ - అనిష్క్రాంతో న దృశ్యతే కింతు పాపేన
సద్యో బధ్యత ఏవ - కశ్చిత్తు నిగ్రాహ్యో న భవతీత్యపి దృశ్యతే ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ మృగయేతి ॥ ప్రసంగాః యుద్ధవివాదాదయః - అత్ర మృగయాదౌ ॥
౩౨ ॥ ఇతీతి ॥ ఇహ నిమిత్తం నోపలభ్యతేఽస్మాభిః - కింతు అదృష్టనిమిత్తమేవ తదిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ యథా బాల్యాదిరీశ్వరకృతత్వాదవినాశః ఏవం దుఃఖమపీత్యా
హ - వాయుమిత్యాదినా ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ య ఇతి ఉపస్థితాః సేవితాః కాలః మృత్యుః ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ నేతి ॥ పథి మార్గే అన్యైరివేహ దారాదిభిః సంగతం
జ్ఞేయం ॥ ౪౦ ॥ క్వేతి ॥ స్థాపయేత్ విచారేణేతి శేషః ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ఏవమిష్టవియోగే శోకో న కార్య ఇత్యుక్త్వా తదుత్తరనరకపాతభయాదపి శోకో న కార్య ఇ
త్యాహ ॥ నదృష్టపూర్వమిత్యాదినా ॥ ఆగమైకగమ్యః పరలోకః - ఆగమే చ యుద్ధే శత్రుఘాతినాం స నశ్యతీతి దృష్టమతో వృథైవ తే శోక ఇత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ కుర్వీ

చ। నమృత్యుమతివర్తంతే వేలామివమహోదధిః॥ ౪౭॥రసాయనవిదశ్చైవసుప్రయుక్తరసాయనాః।దృశ్యంతేజరయాభగ్నానాగానాగైరివోత్త
మైః॥ ౪౮॥ తథైవతపసోపేతాః స్వాధ్యాయాభ్యసనేరతాః। దాతారోయజ్ఞశీలాశ్చనతరంతిజరాంతకౌ॥౪౯॥ నహ్యహానినివర్తంతేనమాసానపునః
సమాః। జాతానాంసర్వభూతానాంనపక్షానపునఃక్షపాః ॥ ౫౦ ॥ సోయంవిపులమధ్వానంకాలేనధ్రువమధ్రువః। నరోవశస్సముపైతిసర్వభూతని
షేవితమ్॥ ౫౧॥ దేహోవాజీవతోభ్యేతిజీవోవాభ్యేతిదేహతః। పథిసంగతమేవేదందారైరన్యైశ్చబంధుభిః॥౫౨॥ నాయమత్యంతసంవాసోలభ్య
తేజాతుకేనచిత్। అపిస్వేనశరీరేణకిముతాన్యేనకేనచిత్॥ ౫౩॥ క్వనుతేద్యపితారాజన్క్వనుతేద్యపితామహాః। నత్వంపశ్యసితానద్యనత్వాంపశ్యం
తితేనఘ॥ ౫౪॥ నహ్యేవపురుషోద్రష్టాస్వర్గస్యనరకస్యచ। ఆగమస్తుసతాంచక్షుర్నృపతేతమిహాచర॥ ౫౫ ॥ చరితబ్రహ్మచర్యోహిప్రజాయేతయ
జేతచ।పితృదేవమనుష్యాణామానృణ్యాదనసూయకః ॥ ౫౬॥ సయజ్ఞశీలఃప్రజనేనివిష్టఃప్రాగ్బ్రహ్మచారీప్రవివిక్తచక్షుః। ఆరాధయేత్స్వర్గమిమం
చలోకం పరంచముక్త్వాహృదయవ్యలీకమ్ ॥ ౫౭ ॥ సమంహిధర్మంచరతోనృపస్యద్రవ్యాణిచాప్యాహరతోయథావత్। ప్రవృత్తధర్మస్యయశోభి
వర్ధతేసర్వేషులోకేషుచరాచరేషు॥ ౫౮ ॥ ఇత్యేవమాజ్ఞాయవిదేహరాజోవాక్యంసమగ్రంపరిపూర్ణహేతు। అశ్మానమామంత్ర్యవిశుద్ధబుద్ధి
ర్యయౌగృహంస్వంప్రతిశాంతశోకః॥ ౫౯॥ తథాత్వమప్యచ్యుతముంచశోకముత్తిష్ఠశక్రోపమహర్షమేహి। క్షాత్రేణధర్మేణమహీజితాతేతాంభు
క్ష్వకుంతీసుతమావమంస్థాః ॥ ౬౦॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వ్యాసవాక్యేఅష్టావింశోధ్యాయః**
వైశంపాయనః॥ అవ్యాహరతిరాజేంద్రేధర్మపుత్రేయుధిష్ఠిరే। గుడాకేశోహృషీకేశమభ్యభాషతపాండవః ॥౧॥ అర్జునః॥ జ్ఞాతిశోకాభిసంతప్తోధ
ర్మపుత్రఃపరంతపః। ఏషశోకార్ణవేమగ్నస్తమాశ్వాసయమాధవ॥ ౨॥ సర్వేస్మతేసంశయితాఃపునరేవజనార్దన। అస్యశోకంమహాబాహో
ప్రణాశయితుమర్హసి॥ ౩॥వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తస్తుగోవిందోవిజయేనమహాత్మనా। పర్యవర్తతరాజానంపుండరీకేక్షణోచ్యుతః॥ ౪ ॥ అనతి
క్రమణీయోహిధర్మరాజస్యకేశవః। బాల్యాత్ప్రభృతిగోవిందఃప్రీత్యాచాభ్యధికోర్జునాత్॥ ౫ ॥ సంప్రగృహ్యమహాబాహుర్భుజంచందనభూ
షితమ్। శైలస్తంభోపమంశౌరిరువాచాభివినోదయన్ ॥ ౬ ॥ శుశుభేవదనంతస్యసుదంష్ట్రంచారులోచనమ్। వ్యాకోశమివవిస్పష్టంపద్మంసూర్య
ఇవోదితే॥ ౭॥వాసుదేవః॥ మాకృథాఃపురుషవ్యాఘ్రశోకంత్వంగాత్రశోషణమ్। నహితేసులభాభూయోయేహతా*స్మిన్రణాజిరే ॥ ౮ ॥ స్వప్నల
బ్ధాయథాలాభావితథాఃప్రతిబోధనే। ఏవంతేక్షత్రియారాజన్యేవ్యతీతామహారణే॥ ౯॥ సర్వేప్యభిముఖాశ్శూరావిజితారణశోభినః। నైషాంకశ్చి
త్పృష్ఠతోవాపలాయన్వాపిపాతితః ॥ ౧౦ ॥ సర్వేత్యక్త్వాత్మనఃప్రాణాన్యుద్ధ్వావీరాన్మహామృధే। శస్త్రపూతాదివంప్రాప్తానతాన్శోచితు

తేతి॥ధర్మ్యాణీధర్మావహాని॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥రసాయనేతి॥నాగాఃగజాః-ఉత్తమైఃబలిష్ఠైః॥౪౮॥౪౯॥౫౦॥సఇతి॥ అధ్వానంసంసారమార్గం- అవ
శ ఇతిచ్ఛేదః- అభ్యేతిప్రాప్నోతి॥౫౧॥దేహఇతి॥నిత్యాత్మపక్షేజీవాద్దేహోత్పత్తిః- అనిత్యాత్మపక్షేదేహాజ్జీవోత్పత్తిర్వాభవతు- సర్వథాదారాది
సంగమఃపాంథసంగమతుల్యఏవేత్యర్థః॥౫౨॥ నేతి॥సంవాసఃసహావస్థానం॥౫౩॥౫౪॥౫౫॥చరితేతి॥ ప్రజాయేతపుత్రాదీనుత్పాదయేత్ ఆనృణ్యాత్ హే
తోః॥౫౬॥ సఇతి॥ ప్రజనేప్రజోత్పాదనే - హృదయవ్యలీకంహృత్స్థంఅప్రియంశోకంఅనృతంవామమత్వాద్యధ్యాసంముక్త్వాస్వర్గంచఇమంచలో
కం- పరంపరమాత్మానంవాఆరాధయేత్ ॥౫౭॥సమమితి॥సమంరాగద్వేషవర్జంయథాశాస్త్రంతథాధర్మంచరతః॥౫౮॥౫౯॥తథేతి॥హేఅచ్యుతేతిస్వ
ధర్మాన్నచ్యుతోసీత్యర్థః- తేత్వయా॥ ౬౦॥ *అవ్యాహరతీతిఅవ్యాహరతిహేత్వభావేపిశోకోమాంబాధతఇతివిస్మయాత్ మౌనమాస్థితే॥౧॥౨॥ సర్వ
ఇతి॥ తేవయం॥౩॥ ఏవమితి॥పర్యవర్తతఅభిముఖోభూత్ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ సమితి ॥ భుజంరాజ్ఞఃసంప్రగృహ్యహస్తేధృత్వా॥౬॥శుశుభఇతి॥వ్యాకోశంవికసి
తం॥ ౭ ॥ మేతి ॥ హతాఃఅస్మిన్నిత్యత్ర సంధిరార్షః ॥ ౮ ॥ స్వప్నేతి ॥ లాభాఃఅర్థాదయః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ మృతానితి ॥ మృతాన్య

మర్హసి॥ ౧౧॥ తత్రధర్మరతాశ్శూరాః వేదవేదాంగపారగాః। ప్రాప్తావీరగతింపుణ్యాంతాన్నశోచితుమర్హసి॥ ౧౨ ॥ మృతాన్మహానుభావాం
స్త్వంశ్రుత్వైవపృథివీపతీన్ ॥ ౧౩ ॥ అత్రైవోదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । సృంజయంపుత్రశోకార్తంయథాయంనారదోబ్రవీత్ ॥౧౪॥
సుఖదుఃఖైరహంత్వంచప్రజాస్సర్వాశ్చసృంజయః । అవిముక్తామరిష్యామస్తత్రకాపరిదేవనా ॥ ౧౫ ॥ మహాభాగ్యంపురారాజ్ఞాం కీర్త్యమానంమ
యాశృణు । యథావధానంనృపతేతతోదుఃఖంప్రహాస్యసి ॥ ౧౬ ॥ ఏతాన్మహానుభావాంస్త్వం శ్రుత్వైవపృథివీపతీన్ । శమమానయసంతాపం
శృణువిస్తరశశ్చమే॥ ౧౭॥ క్రూరగ్రహాభిశమనమాయుర్వర్ధనముత్తమమ్ అగ్రిమాణాంక్షితిభుజాముపాదానంమనోహరమ్॥ ౧౮ ॥ ఆవిక్షితంమ
రుత్తంవైమృతంసృంజయశుశ్రుమ । యస్యసేంద్రాస్సవరుణాబృహస్పతిపురోగమాః। దేవావిశ్వసృజోరాజ్ఞోయజ్ఞమీయుర్మహాత్మనః॥ ౧౯॥ యః
స్పర్ధయాజయచ్ఛక్రం దేవరాజంపురందరమ్ । శక్రప్రియైషీయంవిద్వాన్ప్రత్యాచష్టబృహస్పతిః ॥ ౨౦ ॥ సంవర్తోయాజయామాసయవీయాన్
సబృహస్పతేః ॥ ౨౧ ॥ యస్మిన్ప్రశాసతిమహీంనృపతౌరాజసత్తమ । అకృష్టపచ్యాపృథివీవిబభౌచైత్యమాలినీ॥ ౨౨॥ ఆవిక్షితస్యవైసత్రే విశ్వేదే
వాస్సభాసదః। మరుతఃపరివేష్టారస్సాధ్యాశ్చాసన్మహాత్మనః॥౨౩॥ మరుద్గణామరుత్తస్యయత్సోమమపిబంస్తతః। దేవాన్మనుష్యాన్గంధర్వానత్య
రిచ్యంతదక్షిణాః॥౨౪॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౨౫॥ సుహోత్రంచై
వాతిథినంమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యస్మిన్హిరణ్యంవవృషేమఘవాపరివత్సరమ్ ॥ ౨౬ ॥ సత్యానామావసుమతీయంప్రాప్యాసీజ్జనాధిపమ్ । హి
రణ్యమవహన్నద్యస్తస్మిన్జనపదేశ్వరే॥ ౨౭॥ కూర్మాన్కర్కటకాన్నక్రాన్మకరాన్శిశుకానపి।నదీష్వపాతయద్రాజన్మఘవాలోకపూజితః॥౨౮॥
హిరణ్మయాన్పాతితాన్దృష్ట్వామత్స్యాన్మకరకచ్ఛపాన్। సహస్రశోథశతశస్తతోస్మయదథాతిథిః॥ ౨౯॥ తద్ధిరణ్యమపర్యంతమావృత్తంకురుజాంగ
లే ॥ ఈజానోవితతేయజ్ఞేబ్రాహ్మణేభ్యఃసమార్పయత్ ॥ ౩౦ ॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమా
పుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౩౧ ॥ అదక్షిణమయజ్వానంశ్వైత్యసంశామ్యమాశుచః॥ ౩౨ ॥ అంగంబృహద్రథంచైవమృతంసృంజయశుశ్రుమ । యఃసహ
స్రంసహస్రాణాంశ్వేతానశ్వానవాసృజత్॥ ౩౩ ॥ సహస్రంచసహస్రాణాంకన్యాహేమపరిష్కృతాః । ఈజానోవితతేయజ్ఞేదక్షిణామత్యకా
లయత్॥ ౩౪॥ యఃసహస్రంసహస్రాణాంగజానామతిపద్మినామ్ । ఈజానోవితతేయజ్ఞేదక్షిణామత్యకాలయత్॥ ౩౫॥ శతంశతసహస్రాణాం
వృషాణాంహేమమాలినామ్ । గవాంసహస్రానుచరందక్షిణామత్యకాలయత్॥ ౩౬ ॥ అంగస్యయజమానస్యతదావిష్ణుపదేగిరౌ । అమాద్యదింద్రః
సోమేనదక్షిణాభిర్ద్విజాతయః॥౩౭॥ యస్యయజ్ఞేషురాజేంద్రశతసంఖ్యేషువైపురా। దేవాన్మనుష్యాన్గంధర్వానత్యరిచ్యంతదక్షిణాః॥ ౩౮॥ నజా

హానుభావాన్శ్రుత్వాబంధూన్శోచితుంనార్హసీతిసంబంధః॥౧౩॥ అత్రైతి॥ సృంజయస్యపుత్రఃసహదేవఃతస్యశోకేనార్తం- సహదేవాయసాగ్ని
జయాయేతిబ్రాహ్మణః॥౧౪॥ సుఖదుఃఖైరితి॥ అవిముక్తాఇతిమరణేపిసుఖాదేర్వియోగోనాస్తీతిప్రాయోపవేశనంవ్యర్థమితిభావః॥ ౧౫॥ మహాభాగ్య
మితి॥ మహాభాగ్యంమాహాత్మ్యం॥౧౬॥౧౭॥క్రూరేతి॥ఉపాదానంఉపాదాతుంశ్రోతుంయోగ్యం॥౧౮॥ఆవిక్షితమితి॥ఈయుఃప్రత్యక్షతయాగతవంతః॥
౧౯॥ యఇతి॥యాగంమాకుర్వితిప్రత్యాచష్టప్రత్యాఖ్యాతవాన్॥౨౦॥ ౨౧॥౨౨॥మరుతఃపరివేష్టారోమరుత్తస్యావసథగృహే। ఆవిక్షితస్యవైసత్రేవి
శ్వేదేవాఃసభాసదఇతిశ్రుతేరర్థందర్శయతి॥ఆవిక్షితస్యేతి॥౨౩॥ మరుద్గణాఇతి॥ అత్యరిచ్యంతయేభ్యోయాదక్షిణాఃదత్తాస్తాస్తైర్వోఢుమశక్యాజా
తాఇత్యర్థః॥౨౪ ॥సఇతి॥ చతుర్భద్రతరఃచత్వారిధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యాఖ్యానిభద్రాణియస్మిన్సచతుర్భద్రఃఅతిశయేనచతుర్భద్రఃచతుర్భ
ద్రతరః- త్వయాత్వత్తః॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥అదక్షిణమితి॥ సంశామ్యజ్ఞాత్వాశాంతోభవ-మాశుచః-శోకంమాకురు॥౩౨॥ అంగమితి॥
అవాసృజత్ యజ్ఞార్థముత్సృష్టవాన్॥౩౩॥ సహస్రమితి॥అత్యకాలయత్ దత్తవాన్॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥ ౩౭॥౩౮॥ నేతి॥సప్తసుఅగ్నిష్టోమాత్యగ్నిష్టో

తోఽజనితాచాస్యః పుమాన్యస్తత్ప్రదాస్యతి। యదంగః ప్రదదౌ విత్తం సోమసంస్థాసు సప్తసు॥ ౩౯॥ సచేన్మమార సృంజయ చతుర్భద్రతరస్త్వయా। పు
త్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యం మాపుత్రమనుతప్యథాః॥ ౪౦॥ శిబిమౌశీనరం చైవ మృతం సృంజయ శుశ్రుమ। య ఇమాం పృథివీం సర్వాం చర్మవత్సమవేష్టయత్॥
౪౧॥ మహతా రథఘోషేణ పృథివీమనునాదయన్। ఏకచ్ఛత్రాం మహీం చక్రే జైత్రేణైకరథేన యః॥ ౪౨॥ యావదద్య గవాశ్వం స్యాదారణ్యైః పశు
భిస్సహ। తావతీః ప్రదదౌ గాస్సు శిబిరౌశీనరోఽధ్వరే॥ ౪౩॥ నవోఢారం ధురం తస్య కంచిన్మేనే ప్రజాపతిః॥ ౪౪॥ న భూతం న భవిష్యం చ సర్వరాజసు
సృంజయ। అన్యత్రౌశీనరాచ్ఛైబ్యాద్రాజర్షేరింద్రవిక్రమాత్॥ ౪౫॥ అదక్షిణమయజ్వానం మాపుత్రమనుతప్యథాః॥ ౪౬॥ సచేన్మమార సృంజ
య చతుర్భద్రతరస్త్వయా। పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యం మాపుత్రమనుతప్యథాః॥ ౪౭॥ భరతం చైవ దౌష్యంతిం మృతం శుశ్రుమ సృంజయ। శాకుంత
లం మహాత్మానం భూరిద్రవిణసంచయమ్॥ ౪౮॥ యో బద్ధ్వా త్రిశతం చాశ్వాన్దేవేభ్యో యమునామను। సరస్వతీం వింశతిం చ గంగామను చతుర్దశ॥
౪౯॥ అశ్వమేధసహస్రేణ రాజసూయశతేన చ। ఇష్టవాన్స మహాతేజా దౌష్యంతిర్భరతః పురా॥ ౫౦॥ భరతస్య మహత్కర్మ సర్వరాజసు పార్థి
వాః। ఖం మర్త్యా ఇవ బాహుభ్యాం నానుగంతుమశక్నువన్॥ ౫౧॥ పరం సహస్రాద్యో బద్ధ్వా హయాన్వేదీర్వితత్య చ। సహస్రం యత్ర పద్మా
నాం కణ్వాయ భరతో దదౌ॥ ౫౨॥ సచేన్మమార సృంజయ చతుర్భద్రతరస్త్వయా। పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యం మాపుత్రమనుతప్యథాః॥ ౫౩॥ రామం
దాశరథిం చైవ మృతం శుశ్రుమ సృంజయ। యోఽన్వకంపత వై నిత్యం ప్రజాః పుత్రానివౌరసాన్॥ ౫౪॥ విధవా యస్య విషయే నానాథాః కాశ్చనాభవన్।
సదైవాసీత్పితృసమో రామో రాజ్యం యదాన్వశాత్॥ ౫౫॥ కాలవర్షీ చ పర్జన్యః సస్యాని సముపాదయత్। నిత్యం సుభిక్షమేవాసీద్రామే రాజ్యం
ప్రశాసతి॥ ౫౬॥ ప్రాణినో నాప్సు మజ్జంతి నాన్యథా పావకోఽదహత్। రుజాభయం న తత్రాసీద్రామే రాజ్యం ప్రశాసతి॥ ౫౭॥ ఆసన్వర్షసహ
స్రిణ్యస్తథా పుత్రసహస్రికాః। అరోగాస్సర్వసిద్ధార్థా రామే రాజ్యం ప్రశాసతి॥ ౫౮॥ నాన్యోన్యేన వివాదోఽభూత్ స్త్రీణామపి కుతో నృణామ్।
ధర్మనిత్యాః ప్రజాశ్చాసన్రామే రాజ్యం ప్రశాసతి॥ ౫౯॥ సంతుష్టాస్సర్వసిద్ధార్థా నిర్భయాః స్వైరచారిణః। నరాస్సత్యవ్రతాశ్చాసన్రామే
రాజ్యం ప్రశాసతి॥ ౬౦॥ నిత్యపుష్పఫలాశ్చైవ పాదపా నిరుపద్రవాః। సర్వా ద్రోణదుఘా గావో రామే రాజ్యం ప్రశాసతి॥ ౬౧॥ స చతుర్దశ వ
ర్షాణి వనే ప్రోష్య మహాతపాః। దశాశ్వమేధాన్జారూథ్యానాజహార నిరర్గలాన్॥ ౬౨॥ యువా శ్యామో లోహితాక్షో మాతంగ ఇవ యూథపః। ఆ
జానుబాహుస్సుముఖః సింహస్కంధో మహాభుజః॥ ౬౩॥ దశవర్షసహస్రాణి దశ వర్షశతాని చ। అయోధ్యాధిపతిర్భూత్వా రామో రాజ్యమకార
యత్॥ ౬౪॥ సచేన్మమార సృంజయ చతుర్భద్రతరస్త్వయా। పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యం మాపుత్రమనుతప్యథాః॥ ౬౫॥ భగీరథం చ రాజానం మృతం
శుశ్రుమ సృంజయ। యస్యేంద్రో వితతే యజ్ఞే సోమం పీత్వా మదోత్కటః॥ ౬౬॥ అసురాణాం సహస్రాణి బహూని సురసత్తమః। అజయద్బాహువీర్యే
ణ భగవాన్పాకశాసనః॥ ౬౭॥ యః సహస్రం సహస్రాణాం కన్యా హేమవిభూషితాః। ఈజానో వితతే యజ్ఞే దక్షిణామత్యకాలయత్॥ ౬౮॥
సర్వా రథగతాః కన్యా రథాస్సర్వే చతుర్యుజః। శతం శతం రథే నాగాః పద్మినో హేమమాలినః॥ ౬౯॥ సహస్రమశ్వా ఏకైకం హస్తినం పృష్ఠతో

మహాజపేయాతిరాత్రాప్తోర్యామాదిషు సోమసంస్థాసు॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ౪౨॥ ౪౩॥ ౪౪॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ మహాకర్మ భరతస్యేన పూర్వే
నాపరే జనాః దివం మర్త్యా ఇవేత్యాదిశ్రుతేరర్థం సంగృహ్ణాతి భరతస్యేతి॥ ౫౧॥ పరమితి॥ బద్ధ్వాన్ హయానితి పాఠః బద్ధ్వస్సంఖ్యావిశేషః అర్బుదపర్యాయః య
స్మిన్ సహస్రే బ్రాహ్మణా బద్ధశో గాః ప్రలేభిర ఇతి శ్రుతేః॥ ౫౨॥ ౫౩॥ ౫౪॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ఆసన్నితి॥ వర్షసహస్రిణ్యః స్త్రియః వర్షసహస్రికాః పురుషాః॥
౫౮॥ ౫౯॥ ౬౦॥ నిత్యేతి॥ ద్రోణదుఘాః ద్రోణపరిమితం క్షీరం దుహంతీతి తాః- ద్రోణః కలశ ఇత్యేకే॥ ౬౧॥ స ఇతి॥ జారూథ్యాన్ స్తుత్యాన్-త్రిగుణదక్షిణా
నిత్యన్యే- నిరర్గలాన్ అవారితద్వారాన్॥ ౬౨॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫॥ ౬౬॥ ౬౭॥ ౬౮॥ సర్వా ఇతి॥ చతుర్యుజః చతురశ్వాః॥ ౬౯॥ ౭౦॥ ఉపహారన్నితి॥ ఉప
హ్వారే సమీపే-అంకే ఊరౌ నిషసాద అసౌ చక్రే- ....*

న్వయః। గవాంసహస్రిమశ్వేశ్వే సహస్రింగవ్యజావికమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఉపహ్వరేణివ సతోయస్యాం కేనిషసాదహ । గంగాభాగీరథీతస్మామూర్వశీహ్య
భవత్పురా॥౨౧॥ భూరిదక్షిణమైక్ష్వాకుంయజమానంభగీరథమ్। త్రిలోకపథగాగంగాదుహితృత్వముపేయుషీ॥౨౨॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భ
ద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౨౩ ॥ దిలీపంచమహాత్మానంమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యస్యకర్మాణిభూరీణి
కథయంతిద్విజాతయః ॥ ౨౪ ॥ యఇమాంవసుసంపూర్ణాంవసుధాంవసుధాధిపః । దదౌతస్మిన్మహాయజ్ఞేబ్రాహ్మణేభ్యస్సమాహితః॥ ౨౫ ॥ య
స్యేహయజమానస్యయజ్ఞేయజ్ఞేపురోహితః। సహస్రంవారణాన్హైమాన్దక్షిణామత్యకాలయత్ ॥ ౨౬॥ యస్యయజ్ఞేమహానాసీద్యూపశ్శ్రీమాన్
హిరణ్మయః। తందేవాఃకర్మకుర్వాణాఃశక్రజ్యేష్ఠాఉపాశ్రయన్ ॥ ౨౭ ॥ చషాలోయస్యసౌవర్ణోతస్మిన్యూపేహిరణ్మయే । ననృతుర్దేవగంధ
ర్వాఃషట్సహస్రాణిసప్తధా ॥ ౨౮ ॥ అవాదయత్తత్రవీణాంమధ్యేవిశ్వావసుస్స్వయమ్ । సర్వభూతాన్యమన్యంతమమవాదయతీత్యయమ్॥౨౯॥
ఏతద్రాజ్ఞోదిలీపస్యరాజానోనానుచక్రిరే। యస్యేభాహేమసంఛన్నాఃపథిమత్తాఃస్మశేరతే ॥ ౩౦ ॥ రాజానంశతధన్వానందిలీపంసత్యవాదినమ్॥
యేపశ్యన్సుమహాత్మానంతేపిస్వర్గజితోనరాః ॥ ౩౧ ॥ త్రయశ్శబ్దానజీర్యంతేదిలీపస్యనివేశనే । స్వాధ్యాయఘోషోజ్యాఘోషోదీయతామితి
వైత్రయః ॥ ౩౨ ॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః॥ ౩౩॥ మాంధాతారంయౌ
వనాశ్వంమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యందేవామరుతోగర్భంపితుఃపార్శ్వాదపాహరన్ ॥ ౩౪ ॥ సమృద్ధియువనాశ్వస్యజఠరేయోమహాత్మనః॥
పృషదాజోద్భవఃశ్రీమాంస్త్రిలోకవిజయీనృపః॥ ౩౫॥ యందృష్ట్వాపితురుత్సంగేశయానందేవరూపిణమ్ । అన్యోన్యమబ్రువన్దేవాఃకమయంధా
స్యతీతివై ॥ ౩౬ ॥ మామేవధాస్యతీత్యేవమింద్రోఽథాభ్యుపపద్యత। మాంధాతేతితతస్తస్యనామచక్రేశతక్రతుః ॥ ౩౭ ॥ తతస్తుపయసోధారాంపుష్టి
హేతోర్మహాత్మనః । తస్యాస్యేయౌవనాశ్వస్యపాణిరింద్రస్యచాస్రవత్ ॥ ౩౮ ॥ తంపిబన్పాణిమింద్రస్యశతమహ్నావ్యవర్ధత । సఆసీద్ద్వాద
శసమోద్వాదశాహేనపార్థివః॥౩౯॥ తమిమంపృథివీసర్వాఏకాహ్నాసమపద్యత। ధర్మాత్మానంమహాత్మానంశూరమింద్రసమంయుధి॥ ౪౦ ॥ య
శ్చాంగారంతునృపతింమరుత్తమసితంగయమ్। అంగంబృహద్రథంచైవమాంధాతాసమరేజయత్ ॥ ౪౧ ॥ యౌవనాశ్వోయదాంగారంసమరేప్రత్య
యుధ్యత । విస్ఫారైర్ధనుషోదేవాద్యౌరభేదీతిమేనిరే ॥ ౪౨ ॥ యత్రసూర్యఉదేతిస్మయత్రచప్రతితిష్ఠతి । సర్వంతద్యౌవనాశ్వస్యమాంధాతుఃక్షే
త్రముచ్యతే ॥ ౪౩ ॥ అశ్వమేధశతేనేష్ట్వారాజసూయశతేనచ । అదదద్రోహితాన్మత్స్యాన్బ్రాహ్మణేభ్యోవిశాంపతే॥ ౪౪॥ హైరణ్యాన్యోజ
నోత్సేధానాయతాన్దశయోజనమ్। అతిరిక్తాన్ద్విజాతీభ్యోవ్యభజంస్త్వితరేజనాః॥ ౪౫ ॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పు
త్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౪౬ ॥ యయాతింనాహుషంచైవమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యఇమాంపృథివీంకృత్స్నాంవిజిత్యస
హసాగరామ్॥౪౭॥ శమ్యాపాతేనాభ్యతీయాద్వేదీభిశ్చిత్రయన్మహీమ్। ఈజానఃక్రతుభిర్ముఖ్యైఃపర్యగచ్ఛద్వసుంధరామ్ ౪౮ ॥ ఇష్ట్వాక్రతుస

తస్మాద్యోగాత్ ఊర్వశీ ఊరౌఆసోయస్యాస్సేతియోగాదూర్వసీత్యపేక్షితేప్రహస్వత్వంవర్ణవిపర్యయశ్చపృషోదరాదిత్వాత్ జ్ఞేయం॥ ౨౧॥ ౨౨॥
౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥ చషాలఇతి॥సప్తధాసప్తస్వరానుసారేణావాదయదితి-సంబంధః॥ ౨౮॥అవాదయదితి॥మమపురతఇతిశేషః మాంలక్షీకృత్యే
త్యర్థః॥౨౯॥౩౦॥రాజానమితిః॥శతధన్వానంశతంఅనంతాన్సహతేధన్వయస్యతంశతధన్వానం-మధ్యమపదలోపీసమాసః॥౩౧॥౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥స
మృద్ధఇతి॥ పృషదాజ్యందధిమిశ్రమాజ్యం- కస్యచిదర్థంపుత్రోత్పాదనార్థంనిర్మితంతద్యువనాశ్వేనపీతం - తత్ రేతోరుధితయోగంవినాపితముదరేగ
ర్భోఽభవత్ - సపితుఃపార్శ్వంభిత్వానిఃసారితోదైవైరిత్యాఖ్యాయికార్థోఽత్రసూచితః॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥ ౩౮॥ తమితి॥అహ్నైకేన-శతంపలానివ్యవ
ర్ధత-ద్వాదశసమోద్వాదశవర్షతుల్యః-ద్వాదశశతపలతులితోవాభవత్ - ఏతావానేవప్రాయేణపక్వపురుషస్యభారోభావతి॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥ యౌ
వనాశ్వఇతి ॥ అభేదీభిన్నాస్యాత్ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ అశ్వమేధేతి ॥ మత్స్యాన్హైరణ్యాన్ ఇతిసంబంధః ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ శమ్యా
పాతేనేతి ॥ శమ్యాస్థూలపర్ధ్రిఃకాష్ఠదండఃసబలబలాత్క్షిప్తోయావదూరంపతేత్తావాన్దేశఃశమ్యాపాతః - తావతాంతరేణపురః సగోయజ్ఞవేదీం

హస్రేణవాజసేయశతేనచ। తర్పయామాసవిప్రేంద్రాంస్త్రిభిఃకాంచనపర్వతైః॥ ౯౯ ॥ వ్యూఢేనాసురయుద్ధేనహత్వాదైతేయదానవాన్। వ్య
భజత్పృథివీంకృత్స్నాంయయాతిర్నహుషాత్మజః ॥ ౧౦౦ ॥ అన్యేషుపుత్రాన్నిక్షిప్యయదుద్రుహ్యుపురోగమాన్ । పూరుంరాజ్యేభిషిచ్యస్వేస
దారఃప్రావిశద్వనమ్॥ ౧౦౧ ॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౧౦౨ ॥ అంబ
రీషంచనాభాగింమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యంప్రజావవ్రిరేపుణ్యంగోప్తారంనృపసత్తమమ్ ॥ ౧౦౩ ॥ యఃసహస్రంసహస్రాణాంరాజ్ఞామయు
తయాజినామ్। ఈజానోవితతేయజ్ఞైర్బ్రాహ్మణేభ్యస్సుసంహితః॥ ౧౦౪ ॥ నైతత్పూర్వేజనాశ్చక్రుర్నకరిష్యంతిచాపరే । ఇత్యంబరీషంనాభాగిమ
న్వమోదంతదక్షిణాః॥ ౧౦౫॥ శతంరాజసహస్రాణిశతంరాజశతానిచ। సర్వేశ్వమేధైరీజానాస్తేన్వయుర్దక్షిణాయనమ్॥ ౧౦౬ ॥ సచేన్మమార
సృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యం మాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౧౦౭ ॥ శశబిందుంచైత్రరథంమృతంశుశ్రుమసృంజయ
యస్యభార్యాసహస్రాణాంశతమాసీన్మహాత్మనః ॥ ౧౦౮॥ సహస్రంతుసహస్రాణాంయస్యాసన్శశబిందవః । హిరణ్యకవచాస్సర్వేసర్వేచోత్త
మధన్వినః ॥ ౧౦౯ ॥ శతంకన్యారాజపుత్రమేకైకంపృథగన్వయుః।కన్యాంకన్యాంశతంనాగానాగంనాగంశతంరథాః॥౧౧౦॥రథేరథేశతంచాశ్వా
దేశజాహేమమాలినః । అశ్వేఅశ్వేశతంగావోగవాంతద్వదజావికమ్ ॥ ౧౧౧ ॥ ఏతద్ధనమపర్యంతమశ్వమేధేమహామఖే। శశబిందుర్మహారాజ
బ్రాహ్మణేభ్యస్సమార్పయత్ ॥ ౧౧౨ ॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ।
౧౧౩ ॥ గయంచామూర్తరయసంమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యస్సవర్షశతంరాజాహుతశిష్టాశనోభవత్ ॥ ౧౧౪ ॥ యస్మైవహ్నిర్వరంప్రా
దాత్తతోవవ్రేవరాన్గయః। దదతోమేక్షయంవిత్తంధర్మేశ్రద్ధాచవర్ధతామ్॥ ౧౧౫॥మనోమేరమతాంసత్యేత్వత్ప్రసాదాద్ధుతాశనలేభేచకా ।
మాంస్తాన్సర్వాన్పావకాదితినఃశ్రుతమ్॥ ౧౧౬॥ ....
దర్శేచపూర్ణమాసేచచాతుర్మాస్యేపునఃపునః । అయజద్ధయమేధేనసహస్రంపరివత్సరాన్॥ ౧౧౭ ॥ శతంగవాంసహస్రాణిశతమశ్వతరాణి
చ । ఉత్థాయోత్థాయవైప్రాదాత్సహస్రంపరివత్సరాన్ ॥ ౧౧౮ ॥ తర్పయామాససోమేనదేవాన్విత్తైర్ద్విజానపి । పిత్ౄన్స్వధాభిఃకామైశ్చ
స్త్రియస్సపురుషర్షభః ॥ ౧౧౯ ॥ సౌవర్ణాంపృథివీంకృత్వాదశవ్యామాద్విరాయతామ్ । దక్షిణామదదద్రాజావాజిమేధమహాక్రతౌ॥ ౧౨౦॥
యావత్యఃసికతారాజన్గంగాయాఃపురుషర్షభ । తావతీరేవగాఃప్రాదాదామూర్తరయసోగయః॥౧౨౧॥సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతర
స్త్వయా। పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౧౨౨ ॥ రంతిదేవంచసాంకృత్యంమృతంశుశ్రుమసృంజయ। సమ్యగారాధ్యయశ్శక్రా
ద్వరంలేభేమహాతపాః॥౧౨౩॥ అన్నంచనోబహుభవేదతిథీంశ్చలభేమహి। శ్రద్ధాచనోమాత్యగమన్మాచయాచిష్మకంచన॥౧౨౪॥ ఉపాతిష్ఠంశ్చ

కుర్వాణోవసుంధరాంపర్యగచ్ఛత్ పరిత్యజ్యసముద్రతీరంప్రాప్తఇత్యర్థః॥ ౯౮॥౯౯॥ వ్యూఢేనేతి॥వ్యభజత్ పుత్రేభ్యోవిభాగంకృతవాన్॥ ౧౦౦॥అ
న్యేష్వితి ॥ యదుద్రుహ్యురనుస్తుర్వసుశ్చతాన్యదుద్రుహ్యుపురోగమాన్ ॥ ౧౦౧ ॥ ౧౦౨॥ ౧౦౩॥ యఇతి ॥ యాజినాంరాజ్ఞాంసహస్రం-
బ్రాహ్మణేభ్యఃబ్రాహ్మణానామాతిథ్యార్థం- ఆయుత-నియోజితవాన్- నృపాన్దాస్యేనియోజితవానిత్యర్థః॥ ౧౦౪॥ నేతి॥దక్షిణాఃదాతృయుక్తాః॥
౧౦౫॥ శతమితి॥సర్వేరాజానఃఅంబరీషయజ్ఞేవిప్రదాస్యంకుర్వాణాఃఅశ్వమేధఫలభాగిత్వాద్యాజినస్సంతఃఅంబరీషమాహాత్మ్యాద్దక్షిణాయనంఅను
పశ్చాత్ -అయుర్గతాః-ఉత్తరాయణమార్గేణహిరణ్యగర్భలోకంప్రాప్తాఇత్యర్థః॥౧౦౬॥౧౦౭॥౧౦౮॥సహస్రమితి ॥ శశబిందవఃశశబిందోః
పుత్రాః॥ ౧౦౯॥ ౧౧౦॥౧౧౧॥౧౧౨॥౧౧౩॥౧౧౪॥యస్మాఇతి॥దదతోదానంకుర్వతః - మేవిత్తంధనం - అక్షయంసత్ వర్ధతాం॥౧౧౫॥౧౧౬॥
౧౧౭॥౧౧౮॥౧౧౯॥సౌవర్ణీమితి॥వ్యామోవ్యాయతహస్తప్రమాణం-దశవ్యామాంపంచాశద్ధస్తవిస్తారాం- ద్వి.......................................

పశవఃస్వయంసంశితవ్రతమ్ । గ్రామ్యారణ్యామహాత్మానం రంతిదేవంయశస్వినమ్ ॥ ౧౨౫ ॥ మహానదీచర్మరాశేరుత్క్లేదాత్సుస్రువేయతః । త
తశ్చర్మణ్వతీత్యేవంవిఖ్యాతాసామహానదీ ॥ ౧౨౬ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యోదదౌనిష్కాన్సదసిప్రతతేనృప। తుభ్యంనిష్కంతుభ్యంనిష్కమితిక్రోశంతివైద్వి
జాః ॥ ౧౨౭ ॥ సహస్రంతుభ్యమిత్యుక్త్వాబ్రాహ్మణాన్సంప్రపద్యతే । అన్వాహార్యోపకరణంద్రవ్యోపకరణంచయత్ ॥ ౧౨౮ ॥ ఘటాఃపాత్ర్యః
కటాహానిస్థాల్యశ్చపిఠరాణిచ । నాసీత్కించిదసౌవర్ణంరంతిదేవస్యధీమతః ॥ ౧౨౯ ॥ సాంకృతేరతిదేవస్యయాంరాత్రిమవసన్గృహే । ఆలభ్యంత
శతంగావఃసహస్రాణిచవింశతిః ॥ ౧౩౦ ॥ తత్రస్మసూదాఃక్రోశంతిసుమృష్టమణికుండలాః । సూపభూయిష్ఠమశ్నీధ్వంనాద్యమాంసంయథాపురా ॥
౧౩౧ ॥ సచేన్మమారసృంజయచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్యథాః ॥ ౧౩౨ ॥ సగరంచమహాత్మానంమృతం
శుశ్రుమసృంజయ । ఐక్ష్వాకుంపురుషవ్యాఘ్రమతిమానుషవిక్రమమ్ ॥ ౧౩౩ ॥ షష్టిఃపుత్రసహస్రాణి యంయాంతమనుజగ్మిరే । నక్షత్రరాజంవ
ర్షాంతేవ్యభ్రంజ్యోతిర్గణాఇవ ॥ ౧౩౪ ॥ ఏకచ్ఛత్రామహీయస్యప్రతాపాదభవత్పురా । యోఽశ్వమేధసహస్రేణతర్పయామాసదేవతాః ॥
౧౩౫ ॥ యఃప్రాదాత్కనకస్తంభంప్రాసాదంసర్వకాంచనమ్। పూర్ణంపద్మదలాక్షీణాంస్త్రీణాంశయనసంకులమ్ ॥ ౧౩౬ ॥ ద్విజాతిభ్యోనురూపే
భ్యఃకామాంశ్చవివిధాన్బహూన్ । యస్యాదేశేనతద్విత్తంవ్యభజంతద్విజాతయః ॥ ౧౩౭ ॥ ఖనయామాసయఃకోపాత్పృథివీంసాగరాంకితామ్।య
స్యనామ్నాసముద్రశ్చసాగరత్వముపాగతః ॥ ౧౩౮ ॥ సచేన్మమారసృంజయ చతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యం మాపుత్రమను
తప్యథాః ॥ ౧౩౯ ॥ రాజానంచపృథుంవైన్యంమృతంశుశ్రుమసృంజయ । యమభ్యసించన్సంభూయమహారణ్యేమహర్షయః ॥ ౧౪౦ ॥ ప్రథయిష్య
తివైలోకాన్పృథురిత్యేవశబ్దితః । క్షతాద్యోవైత్రాయతీతి సతస్మాత్క్షత్రియఃస్మృతః ॥ ౧౪౧ ॥ పృథుంవైన్యంప్రజాదృష్ట్వా రక్తాఃస్మేతియదబ్రు
వన్ । తతోరాజేతినామాస్యఅనురాగాదజాయత ॥ ౧౪౨ ॥ అకృష్టపచ్యాపృథివీపుటకేపుటకేమధు । సర్వాద్రోణదుఘాగావోవైన్యస్యాసన్ప్ర
శాసతః ॥ ౧౪౩ ॥ అరోగాస్సర్వసిద్ధార్థామనుష్యాఅకుతోభయాః । యథాభికామమవసన్క్షేత్రేషుచగృహేషుచ ॥ ౧౪౪ ॥ ఆపస్తస్తంభిరేచాస్య
సముద్రమభియాస్యతః । సరితశ్చాన్వదీర్యంతధ్వజభంగశ్చనాభవత్ ॥ ౧౪౫ ॥ హైరణ్యాంస్త్రినలోత్సేధాన్ పర్వతానేకవింశతిమ్ । బ్రాహ్మ
ణేభ్యోదదౌరాజాయోఽశ్వమేధేమహామఖే ॥ ౧౪౬ ॥ సచేన్మమారసృంజచతుర్భద్రతరస్త్వయా । పుత్రాత్పుణ్యతరస్తుభ్యంమాపుత్రమనుతప్య
థాః ॥ ౧౪౭ ॥ కింవాతూష్ణీంధ్యాయసేసృంజయత్వంనమేరాజన్వాచమిమాంశృణోషి । నచేన్మోఘంవిప్రలప్తంమయేదంపథ్యంముమూర్షోరివసం
ప్రయుక్తమ్ ॥ ౧౪౮ ॥ సృంజయః ॥ శృణోమ్యహంతేనారదవాచమేనాంవిచిత్రార్థాంస్రజమివపుణ్యగంధామ్ । రాజర్షీణాంపుణ్యకృతాంమ
హాత్మనాంకీర్త్యాయుక్తానాంశోకనిర్ణాశనార్థమ్ ॥ ౧౪౯ ॥ నతేమోఘంవిప్రలప్తంమహర్షేదృష్ట్వైవాహంనారదత్వాంవిశోకః । శుశ్రూషం

రాయతాంశతహస్తదీర్ఘాణాం ॥ ౧౨౦ ॥ ౧౨౧॥౧౨౨॥౧౨౩॥ ౧౨౪॥౧౨౫॥మహానదీతి ॥ తేషాంమారితానాంపశూనాంచర్మరాశేఃఉత్క్లేదాత్
పారద్రవాత్ ॥ ౧౨౬॥బ్రాహ్మణేభ్యఇతి॥ తుభ్యమితినిష్కంనిష్కంశతంతుభ్యమిత్యాదిమంత్రవర్ణాత్ తుభ్యంనిష్కశతందదామీతిక్రోశంత్యేవద్విజాః
నకశ్చిద్గృహ్ణాతి॥౧౨౭॥ సహస్రమితి॥సహస్రంతుభ్యమిత్యుక్త్వాతుబ్రాహ్మణాన్ప్రతిగృహీతృన్ప్రతిపద్యతేప్రాప్నోతి॥ ౧౨౮॥ ఘటాఇతి॥పిఠరాణి
వితతముఖానిదారుపాత్రాణి॥౧౨౯॥౧౩౦॥ తత్రేతి॥నాద్యమాంసం-పశుమాత్రోపయోగస్యప్రాగుక్తత్వాత్ ॥౧౩౧॥ ౧౩౨॥సగరమితి॥ ఐక్ష్వాకుమి
క్ష్వాకువంశజం॥ ౧౩౩॥ ౧౩౪॥ ౧౩౫॥౧౩౬॥ ద్విజాతిభ్యఇతి॥ఆదేశేనఆజ్ఞయా- తద్విత్తంస్వర్ణప్రాసాదాదిరూపం॥౧౩౭॥౧౩౮॥౧౩౯॥ రాజా
నమితి॥ వైన్యంవైనపుత్రంమహారణ్యేదండకారణ్యే॥ ౧౪౦॥౧౪౧॥ ౧౪౨॥ అకృష్టపచ్యేతి॥పుటకేపత్రేఇతిప్రాంచః॥౧౪౩॥౧౪౪॥ ౧౪౫॥హైరణ్యానితి॥
త్రీనలోత్సేధాన్ నల్వఃకిష్కుచతుశ్శతమితిపాఠంప్రకల్ప్యవ్యాఖ్యాయతే ॥ ౧౪౬॥ ౧౪౭॥కిం వేతి॥విప్రలప్తం ....*

స్త్వైవచనంబ్రహ్మవాదిన్న తేతృప్యామ్యమృతస్యేవపానాత్ ॥ ౧౫౦ ॥ అమోఘదర్శిన్మమచేత్ప్రసాదంసుతాపదగ్ధస్యవిభోప్రకుర్యాః । సుతస్య సంజీవనమద్యమేస్యాత్తవప్రసాదాత్సుతసంగమశ్చ ॥ ౧౫౧ ॥ నారదః ॥ యస్తేపుత్రోగమితోయంవిజాతఃస్వర్ణష్ఠీవీయమదాత్పర్వతస్తే । పున స్తేపుత్రమహందదామిహిరణ్యనాభంవర్షసహస్రిణంచ॥ ౧౫౨॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణిషోడశరాజకోపాఖ్యానేఏకోనత్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ సకథంకాంచనష్ఠీవీసృంజయస్యసుతోభవత్ । పర్వతేనకిమర్థంవాదత్తస్తేనమమారచ॥౧॥ యదావర్షసహస్రాయుస్తదాభవతిమానవః। కథమప్రాప్తకౌమారఃసృంజయస్యసుతోమృతః ॥ ౨॥ ఉతాహోనామమాత్రంవైసువర్ణష్ఠీవినోభవత్ । కథంవాకాంచనష్ఠీవీత్యేతదిచ్ఛామి వేదితుమ్॥ ౩॥ శ్రీకృష్ణః॥ అత్రతేవర్ణయిష్యామియథావృత్తంజనేశ్వర । నారదఃపర్వతశ్చైవద్వావృషీలోకసత్తమౌ ॥ ౪॥ మాతులోభాగినేయశ్చ దేవలోకాదిహాగతౌ। విహర్తుకామౌసంప్రీత్యామానుషేషుపురావిభో ॥ ౫॥ హవిఃపవిత్రభోజ్యేనదేవభోజ్యేనచైవహి । నారదోమాతులశ్చైవభాగినేయశ్చపర్వతః॥ ౬॥ తావుభౌతపసోపేతావవనీతలచారిణౌ। భుంజానౌమానుషాన్భోగాన్యథావత్పర్యధావతామ్॥ ౭॥ ప్రీతిమంతౌముదాయుక్తౌసమయంచైవచక్రతుః। యోభవేద్ధృదిసంకల్పఃశుభోవాయదివాశుభః॥ అన్యోన్యస్యసఆఖ్యేయోమృషాశాపోన్యథాభవేత్ ॥ ౮॥ తౌతథేతిప్రతిజ్ఞాయమహర్షీలోకపూజితౌ । సృంజయంశ్విత్యమభ్యేత్యరాజానమిదమూచతుః॥ ౯॥ఆవాంభవతివత్స్యావఃకంచిత్కాలంహితాయతే। యథావత్పృథివీపాలఆవయోఃప్రగుణీభవ ॥ ౧౦॥ తథేతిచోక్త్వారాజాతౌసత్కృత్యోపచచారహ॥ ౧౧॥ తతఃకదాచిత్తౌరాజామహాత్మానౌతపోధనౌ॥ అబ్రవీత్పరమప్రీతఃసుతేయంవరవర్ణినీ॥ ౧౨॥ ఏకైవమమకన్యైషాయువాంపరిచరిష్యతి । దర్శనీయానవద్యాంగీశీలవృత్తసమాహితా॥ ౧౩ ॥ సుకుమారీకుమారీచపద్మకింజల్కసుప్రభా । పరమంసౌమ్యమిత్యుక్తంతాభ్యాంరాజాశశాసతామ్ ॥ ౧౪॥ కన్యేవిప్రావుపచరదేవవత్పితృవచ్చహ॥౧౫॥ సాతుకన్యాతథేత్యుక్త్వాపితరంధర్మచారిణీ। యథానిదేశంరాజ్ఞస్తౌసత్కృత్యోపచచారహ॥ ౧౬ ॥ తస్యాస్తేనోపచారేణరూపేణాప్రతిమేనచ । నారదంహృచ్ఛయస్తూర్ణంసహసైవాభ్యపద్యత॥౧౭॥వవృధేహితతస్తస్యహృదికామోమహాత్మనః । యథాశుక్లస్యపక్షస్యప్రవృత్తౌచంద్రమాశ్శనైః ॥ ౧౮॥ నచతంభాగినేయాయపర్వతాయమహాత్మనే । శశంసహృదయంతీవ్రంప్రీడమానఃసధర్మవిత్ ॥ ౧౯ ॥ తపసాచేంగితేనైవపర్వతోథబుబోధతమ్ । కామార్తంనారదంక్రుద్ధఃశశాపైనంతతోభృశమ్॥ ౨౦॥ కృత్వాసమయమవ్యగ్రోభవాన్వైసహితోమయా । యోభవేద్ధృదిసంకల్పఃశుభోవాయదివాశుభః॥ ౨౧॥ అన్యోన్యస్యసఆఖ్యేయఇతితద్వైమృషాకృతమ్ । భవతావచనంబ్రహ్మంస్తస్మాదేషశపామ్యహమ్॥ ౨౨॥ నహికామంప్రవర్తంతంభవాన్నాచష్టమేపురా। సుకుమార్యాంకుమార్యాంతేతస్మాదేషశపామ్యహమ్॥ ౨౩॥ బ్రహ్మచారీగురుర్యస్మాత్తపస్వీబ్రాహ్మణశ్చసన్ । అకార్షీస్సమయభ్రంశమావాభ్యాంయఃకృతోమిథః। శప్స్యేతస్మాత్సుసంక్రుద్ధోభవంతంతంనిబోధమే ॥ ౨౪ ॥ సుకుమారీచతేభార్యాభవిష్యతినసంశయః॥ ౨౫॥ వానరంచైవతేరూపంవివాహాత్ప్రభృతిప్రభో । సందక్ష్యంతినరాశ్చాన్యేస్వరూపేణవినాశనమ్ ॥ ౨౬ ॥ సతద్వాక్యంతువిజ్ఞాయనారదఃపర్వతంతదా । అశపత్తమపిక్రోధాద్భాగినేయంసమాతులః॥౨౭॥తపసాబ్రహ్మచర్యేణసత్యేనచదమేనచ । యుక్తోపినిత్యధర్మశ్చనవైస్వర్గ

విప్రలపితం॥ ౧౪౮॥౧౪౯॥ నేతి॥ఆహంవిశోకోజాతఇతిశేషః॥ ౧౫౦॥౧౫౧॥యఇతి॥గమితఃమృతః-విజాతఃగుణవాన్॥౧౫౨॥.................*
౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥హవిరితి॥హవిఃపవిత్రభోజ్యేనశాల్యన్నేనదేవభోజ్యేనమృతేనతాభ్యాంవిహర్తుకామావితిసంబంధః॥ ౬॥౭॥౮॥౯॥ ఆవామితి॥ప్రగుణీభవ అనుకూలోభవ॥ ౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ సుకుమారీతి॥సుకుమారీనామ్నా - సౌమ్యముత్తమం॥ ౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ నేతి॥ ప్రవర్తంతంప్రవర్తమానం॥ ౨౩॥౨౪॥౨౫॥ ....*

మవాప్స్యసి॥ ౨౮॥ తౌతుశప్త్వాభృశంక్రుద్ధౌపరస్పరమమర్షిణౌ। ప్రతిజగ్మతురన్యోన్యంక్రుద్ధావివగజోత్తమౌ॥ ౨౯ ॥ పర్వతఃపృథివీంకృత్స్నాం
విచచారమహామతిః। పూజ్యమానోయథాన్యాయం తేజసాస్వేనభారత ॥ ౩౦ ॥ అథతామలభత్కన్యాంనారదఃసృంజయాత్మజామ్। ధర్మేణవిప్రప్ర
వరఃసుకుమారీమనిందితామ్॥ ౩౧॥ సాతుకన్యాయథాశాపంనారదంతందదర్శహ। పాణిగ్రహణమంత్రాణాంనియోగాదేవవానరమ్ ॥ ౩౨ ॥ సుకు
మారీచదేవర్షింవానరప్రతిమాననమ్। నైవావమన్యతతదాప్రీతిమత్యేవచాభవత్ ॥ ౩౩ ॥ ఉపతస్థేచభర్తారంనచాన్యంమనసాప్యగాత్ । దేవం
మునింవాయక్షంవాపతిత్వేపతివత్సలా॥ ౩౪॥ తతఃకదాచిద్భగవాన్పర్వతోనుచచారహ। వనంవిరహితంకించిత్తత్రాపశ్యత్సనారదమ్ ॥ ౩౫ ॥ తతో
భివాద్యప్రోవాచనారదంపర్వతస్తదా । భవాన్ప్రసాదంకురుతాత్స్వర్గవాసాయమేప్రభో ॥ ౩౬ ॥ తమువాచతతోదృష్ట్వాపర్వతంనారదస్త
దా। కృతాంజలిముపాసీనందీనందీనతరఃస్వయమ్ ॥ ౩౭ ॥ త్వయాహంప్రథమంశప్తోవానరస్త్వంభవిష్యసి। ఇత్యుక్తేనమయాపశ్చాచ్ఛప్తస్త్వమ
పిమత్సరాత్ । అద్యప్రభృతివైవాసంస్వర్గేనావాప్స్యసీతిహ ॥ ౩౮ ॥ తవనైతద్ధిసదృశంపుత్రస్థానేహిమేభవాన్ । నివర్తయేతాంతౌశాపమ
న్యోన్యేనతదామునీ ॥ ౩౯ ॥ శ్రీసమృద్ధంతదాదృష్ట్వానారదందేవరూపిణమ్ । సుకుమారీప్రదుద్రావపరపత్యభిశంకయా ॥ ౪౦ ॥ తాంపర్వతస్తతో
దృష్ట్వాప్రద్రవంతీమనిందితామ్। అబ్రవీత్తవభర్తైషనాత్రకార్యావిచారణా ॥ ౪౧ ॥ ఋషిఃపరమధర్మాత్మానారదోభగవాన్ప్రభుః । తవైవాభేద్య
హృదయోమాతేభూదత్రసంశయః॥ ౪౨॥ సానునీతాబహువిధంపర్వతేనమహాత్మనా। శాపదోషంచతంభర్తుఃశ్రుత్వాప్రకృతిమాగతా ॥ ౪౩ ॥ ప
ర్వతోథయయౌస్వర్గంనారదోభ్యగమద్గృహాన్॥ ౪౪॥ వాసుదేవః॥ ప్రత్యక్షకర్తాసర్వస్యనారదోభగవానృషిః। ఏషవక్ష్యతితేపృష్టోయథావృ
త్తంనరోత్తమ॥ ౪౫॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- నారదపర్వతోపాఖ్యానేత్రింశోధ్యాయః-********
వైశంపాయనః॥ తతోరాజాపాండుసుతోనారదంప్రత్యభాషత। భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామిసువర్ణష్ఠీవిసంభవమ్॥ ౧॥ఏవముక్తస్తుసమునిర్ధర్మరా
జేననారదః। ఆచచక్షేయథావృత్తంసువర్ణష్ఠీవినంప్రతి ॥ ౨ ॥ నారదః ॥ ఏవమేతన్మహాబాహోయథాయంకేశవోబ్రవీత్ । కార్యస్యాస్యతుయ
చ్ఛేషంతత్తేవక్ష్యామిపృచ్ఛతః ॥ ౩ ॥ అహంచపర్వతశ్చైవస్వస్రీయోమేమహామునిః। వస్తుకామావభిగతౌసృంజయంజయతాంవరమ్॥ ౪॥ తత్రా
వాంపూజితౌతేనవిధిదృష్టేనకర్మణా। సర్వకామైస్సువిహితౌనివసావోస్యవేశ్మని ॥ ౫ ॥ వ్యతిక్రాంతాసువర్షాసుసమయేగమనస్యచ। పర్వతోమా
మువాచేదంకాలేవచనమర్థవత్ ॥ ౬॥ ఆవామస్యనరేంద్రస్యగృహేపరమపూజితౌ । ఉషితౌసమయేబ్రహ్మంస్తద్విచింతయసాంప్రతమ్॥ ౭॥ తతో
హమబ్రువంరాజన్పర్వతంశుభదర్శనమ్ । సర్వమేతత్త్వయివిభోభాగినేయోపపద్యతే॥ ౮॥ వరేణచ్ఛంద్యతాంరాజాలభతాంయద్యదిచ్ఛతి। ఆవ
యోస్తపసాసిద్ధింప్రాప్నోతుయదిమన్యసే॥ ౯ ॥తతఆహూయరాజానంసృంజయంజయతాంవరమ్। పర్వతోనుమతంవాక్యమువాచకురుపుంగవ॥౧౦॥
ప్రీతౌస్వోనృపసత్కారైర్భవదార్జవసంభృతైః। ఆవాభ్యామభ్యనుజ్ఞాతోవరంనృవరచింతయ ॥ ౧౧ ॥ దేవానాంయేనహింసాచనభవేన్మానుషక్ష
యః।తద్గృహాణమహారాజపూజార్హోనౌమతోభవాన్॥౧౨॥ సృంజయః ॥ ప్రీతౌభవంతౌయదిమేకృతమేతావతామమ। ఏషఏవపరోలాభోని
వృత్తోమేమహాఫలః॥ ౧౩ ॥ తమేవంవాదినంభూయఃపర్వతఃప్రత్యభాషత । వృణీష్వరాజన్సంకల్పంయత్తేహృదిచిరంస్థితమ్॥౧౪॥ సృంజయః॥ అ
భీప్సామిసుతంవీరంవీర్యవంతందృఢవ్రతమ్। ఆయుష్మంతంమహాభాగందేవరాజసమద్యుతిమ్॥౧౫॥ పర్వతః ॥ భవిష్యత్యేషతేకామోనత్వాయుష్మాన్
భవిష్యతి । దేవరాజాభిభూత్యర్థంసంకల్పోహ్యేషతేహృది ॥ ౧౬ ॥ ఖ్యాతస్సువర్ణష్ఠీవీతిపుత్రస్తవభవిష్యతి। రక్ష్యశ్చదేవరాజాత్సదేవరాజస
మద్యుతిః॥ ౧౭ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాసృంజయోవాక్యంపర్వతస్యమహాత్మనః । ప్రసాదయామాసతదానైతదేవంభవేదితి॥౧౮॥ ఆయుష్మాన్మేభవేత్పుత్రో

భవతస్తపసా మునే। నచతంపర్వతఃకించిదువాచేంద్రద్వ్యపేక్షయా ॥ ౧౯ ॥ తమహంనృపతిందీనమబ్రువంపునరేవచ । స్మర్తవ్యోఽస్మిమహారాజదర్శ
యిష్యామితేసుతమ్ ॥ ౨౦ ॥ అహంతేదయితంపుత్రంప్రేతరాజవశంగతమ్ । పునర్దాస్యామితద్రూపంమాశుచఃపృథివీపతే॥ ౨౧॥ ఏవముక్త్వాతు
నృపతింప్రయాతోఽస్మియథేప్సితమ్ । సృంజయశ్చయథాకామంప్రవివేశస్వమందిరమ్॥ ౨౨ ॥ సృంజయస్యాథరాజర్షేఃకస్మింశ్చిత్కాలపర్యయే। జ
జ్ఞేపుత్రోమహావీర్యస్తేజసాప్రజ్వలన్నివ॥౨౩॥ వవృధేసయథాకాలంసరసీవమహోత్పలమ్। బభూవకాంచనష్ఠీవీయథార్థంనామతస్యతత్ ॥ ౨౪॥
తదద్భుతతమంలోకేపప్రథేకురుసత్తమ । బుబుధేతచ్చదేవేంద్రో వరదానంమహర్షితః ॥ ౨౫ ॥ తతఃస్వాభిభవాద్భీతోబృహస్పతిమతేస్థితః । కు
మారస్యాంతరప్రేక్షీబభూవబలవృత్రహా ॥ ౨౬ ॥ చోదయామాసతద్వజ్రందివ్యాస్త్రంమూర్తిమత్స్థితమ్ । వ్యాఘ్రోభూత్వాజహీమంత్వంరాజ
పుత్రమితిప్రభో ॥ ౨౭ ॥ ప్రవృద్ధఃకిలవీర్యేణ మామేషోఽభిభవిష్యతి । సృంజయస్యసుతోవజ్ర యథైనంపర్వతోఽబ్రవీత్ ॥ ౨౮ ॥ ఏవముక్తస్తుశక్రేణవ
జ్రఃపరపురంజయః । కుమారమంతరప్రేక్షీనిత్యమేవాన్వపద్యత ॥ ౨౯ ॥ సృంజయోఽపిసుతంప్రాప్య దేవరాజసమద్యుతిమ్హృష్టః సాంతఃపురోరా
జావననిత్యోబభూవహ॥౩౦॥ తతోభాగీరథీతీరేకదాచిన్నిర్జనేవనే । ధాత్రీద్వితీయోబాలస్సక్రీడార్థంపర్యధావత ॥ ౩౧ ॥ పంచవర్షకదేశీయో
బాలోనాగేంద్రవిక్రమః । సహసోత్పతితంవ్యాఘ్రమాససాదమహాబలమ్ ॥ ౩౨ ॥ సబాలస్తేననిష్పిష్టోవేపమానోనృపాత్మజః । వ్యసుఃపపాతమే
దిన్యాంతతోధాత్రీవిచుక్రుశే॥౩౩॥ హత్వాతురాజపుత్రంసతత్రైవాంతరధీయత । శార్దూలోదేవరాజస్యమాయయాంతర్హితస్తదా॥౩౪॥ ధా
త్ర్యాస్తునినదంశ్రుత్వారుదంత్యాఃపరమార్తవత్ । అభ్యధావతతందేశంస్వయమేవమహీపతిః॥ ౩౫ ॥ సదదర్శశయానంతంగతాసుంపీతశోణి
తమ్। కుమారంవిగతానందంనిశాకరమివచ్యుతమ్॥ ౩౬॥ సతముత్సంగమారోప్యపరిపీడితమానసః । పుత్రంరుధిరసంసిక్తంపర్యదేవయదాతురః॥౩౭॥
తతస్తామాతరస్తస్యరుదంత్యఃశోకకర్శితాః । అభ్యధావంతతందేశంయత్రరాజాససృంజయః ॥ ౩౮ ॥ తతఃసరాజాసస్మారమామేవగతమానసః॥
తథాహంచింతనంజ్ఞాత్వాగతవాంస్తస్యదర్శనమ్॥ ౩౯॥ సమయైతానివాక్యానిశ్రావితఃశోకలాలసః। యానితేయదువీరేణకథితానిమహీపతే॥ ౪౦॥
సంజీవితశ్చాపిపునర్వాసవానుమతేతదా । భవితవ్యంతథాతచ్చనతచ్ఛక్యమతోఽన్యథా॥ ౪౧॥ తతఊర్ధ్వంకుమారస్తుస్వర్ణష్ఠీవీమహాయశాః ।చి
త్తంప్రసాదయామాసపితుర్మాతుశ్చవీర్యవాన్ ॥ ౪౨ ॥ కారయామాసరాజ్యంచపితరిస్వర్గతేనృప । వర్షాణాంశతమేకంచ సహస్రంభీమవిక్ర
మః॥ ౪౩॥ తతఈజేమహాయజ్ఞైర్బహుభిర్భూరిదక్షిణైః ।తర్పయామాసదేవాంశ్చపితౄంశ్చైవమహాద్యుతిః॥౪౪॥ ఉత్పాద్యచబహూన్పుత్రాన్
కులసంతానకారిణః। కాలేనమహతారాజన్కాలధర్మముపేయివాన్॥ ౪౫॥ సత్వంరాజేంద్రసంజాతంశోకమేనంనివర్తయ। యథాత్వాంకేశవః
ప్రాహవ్యాసశ్చసుమహాతపాః॥ ౪౬ ॥ పితృపైతామహంరాజ్యమాస్థాయధురముద్వహ।ఇష్ట్వాపుణ్యైర్మహాయజ్ఞైరిష్టంలోకమవాప్స్యసి ॥ ౪౭॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సువర్ణష్ఠీవిసంభవోపాఖ్యానే- ఏకత్రింశోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥తూష్ణీంభూతంతురాజానంశోచమానంయుధిష్ఠిరమ్। తపస్వీధర్మతత్త్వజ్ఞఃకృష్ణద్వైపాయనోఽబ్రవీత్ ॥౧॥ వ్యాసః॥ప్రజానాంపా
లనంధర్మోరాజ్ఞాంరాజీవలోచన । ధర్మఃప్రమాణంలోకస్య నిత్యంధర్మానువర్తినః ॥ ౨ ॥ అనుతిష్ఠస్వతద్రాజన్ పితృపైతామహంపదమ్ । బ్రాహ్మ
ణేషుతపోధర్మఃసనిత్యోవేదనిశ్చితః॥ ౩॥ తత్ప్రమాణంప్రమాణానాంశాశ్వతంభరతర్షభ। తస్యధర్మస్యకృత్స్నస్యక్షత్రియఃపరిరక్షితా ॥ ౪ ॥

తి॥యేనదేవపీడానునువృత్తుయశ్చనభవతితత్తాదృశంవరంగృహాణేతిభావః॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥
౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥ ....*

యః స్వయం ప్రతిహంత్యస్య శాసనం విషయే రతః । స బాహుభ్యాం వినిగ్రాహ్యో లోకయాత్రావిఘాతకః ॥ ౫ ॥ ప్రమాణమప్రమాణం యః కుర్యా
న్మోహవశం గతః । భృత్యో వా యది వా పుత్రస్తపస్వీ వాఽపి కశ్చన ॥ ౬ ॥ పాపాన్ సర్వైరుపాయైస్తాన్నియచ్ఛేద్ఘాతయీత వా । అతోఽన్యథా వర్తమా
నో రాజా ప్రాప్నోతి కిల్బిషమ్ ॥ ౭ ॥ ధర్మం వినశ్యమానం హి యో న రక్షేత్స ధర్మహా । తే త్వయా ధర్మహంతారో నిహతాః సపదానుగాః ॥ ౮ ॥ స్వధర్మే
వర్తమానస్త్వం కిన్ను శోచసి పాండవ । రాజా హి హన్యాద్దద్యాచ్చ ప్రజా రక్షేచ్చ ధర్మతః ॥ ౯ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ న తే భిశంకే వచనం యద్బ్రవీషి తపోధన ।
అపరోక్షో హి తే ధర్మః సర్వధర్మవిదాం వర ॥ ౧౦ ॥ మయా త్వవధ్యా బహవో ఘాతితా రాజ్యకారణాత్ । తాని కర్మాణి మే బ్రహ్మన్ దహంతి చ పచంతి చ ॥
౧౧ ॥ వ్యాసః ॥ ఈశ్వరో వా భవేత్కర్తా పురుషో వాఽపి భారత । హఠో వా వర్తతే లోకే కర్మజం వా ఫలం స్మృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఈశ్వరేణ నియుక్తో హి సాధ్వ
సాధు చ భారత । కురుతే పురుషః కర్మ ఫలమీశ్వరగామి తత్ ॥ ౧౩ ॥ యథా హి పురుషశ్ఛింద్యాద్వృక్షం పరశునా వనే । ఛేత్తురేవ భవేత్పాపం పరశోర్న
కథంచన ॥ ౧౪ ॥ అథ వా తదుపాదానాత్ప్రాప్నుయాత్కర్మణః ఫలమ్ । దండశస్త్రకృతం పాపం పురుషే తన్న విద్యతే ॥ ౧౫ ॥ న చైతదిష్టం కౌంతేయ యద
న్యేన కృతం ఫలమ్ । ప్రాప్నుయాదితి యస్మాచ్చ ఈశ్వరే తన్నివేశయ ॥ ౧౬ ॥ అథాపి పురుషః కర్తా కర్మణోః శుభపాపయోః । న పరో విద్యతే తస్మాదే
వమేతచ్ఛుభం కృతమ్ ॥ ౧౭ ॥ న హి కశ్చిత్క్వచిద్రాజన్ దిష్టాత్ప్రతినివర్తతే । దండశస్త్రకృతం పాపం పురుషే తన్న విద్యతే ॥ ౧౮ ॥ యది వా మన్యసే
రాజన్ హతమేకం ప్రతిష్ఠితమ్ । ఏవమప్యశుభం కర్మ న భూతం న భవిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ అథాభిపత్తిర్లోకస్య కర్తవ్యా శుభపాపయోః । అభిపన్నమిదం
లోకే రాజ్ఞాముద్యతదండనమ్ ॥ ౨౦ ॥ తథాపి లోకే కర్మాణి సమావర్తంతి భారత । శుభాశుభం ఫలం చైతే ప్రాప్నువంతీతి మే మతిః ॥ ౨౧ ॥ ఏవమప్యశు
భం కర్మ కర్మణస్తత్ఫలాత్మకమ్ । త్యజ త్వం రాజశార్దూల మైవం శోకే మనః కృథాః ॥ ౨౨ ॥ స్వధర్మే వర్తమానస్య సాపవాదేఽపి భారత । ఏవమాత్మపరి

---

౧౨ ॥ అన్విత్వతి ॥ ధర్మ ఽనుతిష్ఠ స్వపాలయేతి చ సంబంధః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ పాపానితి ॥ ఘాతయీత-మారయేత్ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ మయేతి ॥ మే మాం దహంతి
పచంతి చ- మమ హృదయం దహంతి శరీరం శోషయంతి చేత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ మయా జబహవో ఘాతితా ఇత్యుక్తం- తత్ర హననక్రియాయాం తవ ప్రయోజ్య
కర్తృత్వం వా ప్రయోజకకర్తృత్వం వా వధ్యస్య చ కర్మత్వం వా ప్రాక్కృతకర్మఫలభోక్తృత్వం వేతి వికల్ప్యాహ ॥ ఈశ్వర ఇతి ॥ ౧౨ ॥ నాద్య ఇత్యాహ ॥
ఈశ్వరేణేతి ॥ ౧౩ ॥ యథేతి ॥ పరశోరివ పరప్రయోజ్యస్య తవ హంతృత్వం నాస్తీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ పరప్రయోజ్యోఽప్యహం పరశోః ప్రయోక్తాస్మి న తు పరశువద
చేతనోఽస్మీతి మమ పాపసంబంధోఽస్త్యేవేత్యాశంకాయామాహ ॥ అథ వేతి ॥ ప్రాప్నుయాత్పరశోరుపాదాతా- ఏవం తర్హి యేన పరశోర్దండః శ
స్త్రం పరశుశ్చ కృతః స ఏవ పాపం కర్తృ- ప్రాప్నుయాత్ - తస్య ప్రథమప్రయోజ్యత్వాత్ -పురుషే ఉపాదాతరి తన్న విద్యతే- తస్య జఘన్యత్వాత్ ॥
౧౫ ॥ న చేతి ॥ యది చ పతన్నేష్టం- ఏతత్ కియత్ - అన్యేన ప్రహర్త్రా కృతం పాపం తస్య ఫలం శాస్త్రకర్తా ప్రాప్నుయాదితి- తర్హి జఘన్యప్రయోజ్యే
త్వయ్యపి పాపాభావాదీశ్వర ఏవ తన్నివేశయ ॥ ౧౬ ॥ అథాపీతి ॥ యది పురుష ఏవ కర్తా - పర ఈశ్వరో నాస్తి- తస్మాదపి హేతోస్త్వయా ఏతచ్ఛుభమే
వ కృతం ॥ ౧౭ ॥ న హీతి ॥ యతః కశ్చిదపి దిష్టం ప్రతి అదృష్టస్య ప్రతికూలో భూత్వావశ్యంభావినః - కర్మణః సకాశాన్న నివర్తతే- దైవస్య దుర్లంఘ్య
త్వాదితి భావః - నను దిష్టమపి జన్మాంతరీయః స్వస్యైవాపరాధ ఇత్యాశంక్యాహ - దండేతి ॥ పూర్వాపరాధస్య ఉత్తరే హేతుత్వమిత్యనాదిత్వాది
దానీంతనస్య కర్తుర్నాపరాధోఽస్తి అతః ప్రాచీనకర్తా దండశస్త్రకృదివ న పర్యనుయోజ్య ఇతి భావః ॥ ౧౮ ॥ తృతీయం పక్షం దూషయతి ॥ యది వేతి ॥
ప్రతిష్ఠితం నిశ్చితం యథా స్యాత్తథా - యది పురుషం హతం హననక్రియాయాః కర్మీభూతమేవ మన్యసే- తర్హి -స్వభావవాదినస్తే భూతభావ్యశుభా
భావాద్వృథైవ శోక ఇత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ చతుర్థం పక్షమాహ ॥ అథేతి ॥ పుణ్యపాపయోః సుఖదుఃఖయోః అభిపత్తిః ఉపపత్తిః కర్తవ్యా- సా చ ధర్మాధ
ర్మావంతరేణ న ఘటతే- తౌ చ శాస్త్రైకగమ్యావితి చేత్ - రాజ్ఞాం ఉద్యతదండనం- ఉద్ధతదమనం లోకే శాస్త్రేణోపపన్నతరమిత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ అత్ర శం
కతే ॥ తథాపీతి ॥ యద్యప్యేవం తథాపి- లోకే శాస్త్రమా నేకర్మాణి శుభాన్యశుభాని చ సమావర్తంతి అవశ్యం ఆయాంతి- ఫలం చ ప్రయచ్ఛంతి ॥ ౨౧ ॥

త్యాగస్తవ రాజన్న శోభనః॥ ౨౩॥ విహితాని హి కౌంతేయ ప్రాయశ్చిత్తాని కర్మణామ్। శరీరవాంస్తాని కుర్యాదశరీరః పరాభవేత్ ॥ ౨౪॥ తద్రాజన్ జీవమానస్త్వం ప్రాయశ్చిత్తం కరిష్యసి। ప్రాయశ్చిత్తమకృత్వా తు ప్రేత్య తప్తాసి భారత॥ ౨౫ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ప్రాయశ్చిత్తోపాఖ్యానే-ద్వావింశోధ్యాయః-

-యుధిష్ఠిరః॥ హతాః పుత్రాశ్చ పౌత్రాశ్చ భ్రాతరః పితరస్తథా। శ్వశురా గురవశ్చైవ మాతులాశ్చ పితామహాః ॥ ౧ ॥ క్షత్రియాశ్చ మహాత్మానః సంబంధిసుహృదస్తథా। వయస్యా భాగినేయాశ్చ జ్ఞాతయశ్చ పితామహ ॥ ౨॥ బహవశ్చ మనుష్యేంద్రా నానాదేశసమాగతాః। ఘాతితా రాజ్యలుబ్ధేన మయైకేన పితామహ॥ ౩॥ తాంస్తాదృశానహం హత్వా ధర్మనిత్యాన్మహీక్షితః। అసకృత్సోమపాన్వీరాన్కిం ప్రాప్స్యామి తపోధన॥ ౪ ॥ దహ్యామ్యనిశమద్యాపి చింతయానః పునః పునః। హీనాం పార్థివసింహైస్తైః శ్రీమద్భిః పృథివీమిమామ్ ॥ ౫ ॥ దృష్ట్వా జ్ఞాతివధం ఘోరం హతాంశ్చ శతశః పరాన్। కోటిశశ్చ నరానన్యాన్పరితప్యే పితామహ॥ ౬॥ కా ను తాసాం వరస్త్రీణామవస్థాద్య భవిష్యతి। విహీనానాం తు తనయైః పతిభిర్భ్రాతృభిస్తథా॥ ౭॥ అస్మానంతకరాన్ఘోరాన్పాండవాన్వృష్ణిసంహితాన్। ఆక్రోశంత్యః కృశా దీనాః ప్రపతిష్యంతి భూతలే ॥ ౮ ॥ అపశ్యంత్యః పితౄన్భ్రాతౄన్పతీన్పుత్రాంశ్చ యోషితః। త్యక్త్వా ప్రాణాన్ స్త్రియస్సర్వా గమిష్యంతి యమక్షయమ్ ॥ ౯ ॥ వత్సలత్వాద్ద్విజశ్రేష్ఠ తత్ర మే నాస్తి సంశయః। వ్యక్తం సౌక్ష్మ్యాచ్చ ధర్మస్య ప్రాప్స్యామః స్త్రీవధం వయమ్॥ ౧౦ ॥ యద్వయం సుహృదో హత్వా కృత్వా పాపమనంతకమ్। నరకే నిపతిష్యామో హ్యధశ్శిరస ఏవ హ॥ ౧౧॥ శరీరాణి విమోక్ష్యామస్తపసోగ్రేణ సత్తమ। ఆశ్రమాణాం విశేషం త్వమథాచక్ష్వ పితామహ॥ ౧౨ ॥ వైశంపాయనః ॥ యుధిష్ఠిరస్య తద్వాక్యం శ్రుత్వా ద్వైపాయనస్తదా। నిరీక్ష్య నిపుణం బుద్ధ్యా ఋషిః ప్రోవాచ పాండవమ్॥ ౧౩॥ వ్యాసః॥ మా విషాదం కృథా రాజన్ క్షత్రధర్మమనుస్మర। స్వధర్మేణ హతా హ్యేతే క్షత్రియాః క్షత్రియర్షభ ॥ ౧౪॥ కాంక్షమాణాః శ్రియం కృత్స్నాం పృథివ్యాం చ మహద్యశః। కృతాంతవిధిసంయుక్తాః కాలేన నిధనం గతాః॥ ౧౫॥ న త్వం హంతా న భీమోయం నార్జునో న యమావపి। కాలః పర్యాయధర్మేణ ప్రాణానాదత్త దేహినామ్ ॥ ౧౬॥ న తస్య మాతాపితరౌ నానుగ్రాహ్యోస్తి కశ్చన। కర్మసాక్షీ ప్రజానాం యస్తేన కాలేన సంహృతాః॥ ౧౭॥ హేతుమాత్రమిదం తస్య విహితం భరతర్షభ। యద్ధంతి భూతైర్భూతాని తదస్మై రూపమైశ్వరమ్॥ ౧౮॥ కర్మసూత్రాత్మకం విద్ధి సాక్షిణం శుభపాపయోః। సుఖదుఃఖగుణోదర్కం కాలం కాలఫలప్రదమ్॥ ౧౯॥ తేషామపి మహాబాహో కర్మాణి పరిచింతయ। వినాశహేతుకానిత్వం యైస్తే కాలవశం గతాః॥ ౨౦॥ ఆత్మనశ్చ విజానీహి నియతవ్రతశాసనమ్। యదా త్వమీదృశం కర్మ విధినాక్రమ్య కారితః॥ ౨౧॥ త్వష్ట్రేవ విహితం యంత్రం తథా చేష్టయితుర్వశే। కర్మణా కాలయుక్తేన తథేదం చేష్టతే

సమాధత్తే। ఏవమితి॥ యస్మాత్కర్మణః పాపాత్ అశుభఫలాత్మకం పాపప్రవృత్తిరూపం కర్మ భవతి తత్పాపమూలం కర్మ త్యజ ॥ ౨౨ ॥ స్వధర్మ ఇతి॥ సాపవాదే నిందేపి స్వధర్మే స్థితస్య తే ఆత్మత్యాగో నోచిత ఇత్యర్థః॥ ౨౩॥ నను తథాపి నింద్యాత్కర్మణః పాపం భవతీత్యాశంక్యాహ। విహితానీతి॥ ౨౪॥ ౨౫॥ * ౧॥ ౨॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ యదితి॥ అనంతకం ప్రాయశ్చిత్తైరప్యవినాశ్యం॥ ౧౧॥ శరీరాణీతి॥ మమ తు తపప్రశస్తమితి నిశ్చయో నాస్తి-తథాపి- ఆశ్రమాణాం మధ్యే విశేషం శ్రేష్ఠం-ఉక్తదోషనివర్తనక్షమం-ఆచక్ష్వేత్యర్థః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ కాంక్షమాణా ఇతి॥ కృతాంతవిధిః పరప్రాణాపహరణం తేన సంయుక్తాః స్వాపరాధైనైవ హతా ఇత్యర్థః॥ ౧౫॥ వస్తుతస్తు తేషామపి స్వాతంత్ర్యం నాస్తీత్యాహ॥ న త్వమితి॥ పర్యాయధర్మేణ మరణవిధినా ఆదత్త గృహీతవాన్॥ ౧౬॥ ౧౭॥ హేతుమాత్రమితి॥ హేతుమాత్రం నిమిత్తమాత్రం ఇదం యుద్ధం- తస్య తేన-అస్మై అస్య ఐశ్వరం నియంతృత్వం॥ ౧౮॥ కర్మేతి॥ కర్మైవ సూత్రం బంధనం తదాత్మకం తత్ప్రధానం- ఈశ్వరోపి కర్మానుసారేణ ఫలం దదన్న వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదోషభజతీత్యర్థః- కాలం కర్మాపి కాలపవేత్యర్థః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ఆత్మన ఇతి॥ శాంతస్యాపి తవ హింసైక కర్మణి ప్రవృత్తిరితి కాలస్యైవైతన్మాహాత్మ్యమిత్యర్థః॥ .... *

జగత్ ॥ ౨౨॥ పురుషస్యహిదృష్ట్వేమాముత్పత్తిమనిమిత్తతః। యదృచ్ఛయావినాశంచశోకహర్షావనర్థకౌ॥ ౨౩॥ వ్యలీకమపియత్త్వత్రచిత్తవైతం
సికంతవ। తదర్థమిష్యతేరాజన్ప్రాయశ్చిత్తంతదాచర ॥ ౨౪ ॥ ఇదంతుశ్రూయతేపార్థయుద్ధేదేవాసురేపురా । అసురాభ్రాతరోజ్యేష్ఠాదేవా
శ్చాపియవీయసః॥ ౨౫॥ తేషామపిశ్రీనిమిత్తంమహానాసీత్సముచ్ఛ్రయః। యుద్ధంవర్షసహస్రాణిద్వాత్రింశదభవత్కిల ॥ ౨౬ ॥ ఏకార్ణవాంమ
హీంకృత్వారుధిరేణపరిప్లుతామ్। జఘ్నుర్దైత్యాంస్తథాదేవాస్త్రిదివంచాభిలేభిరే ॥ ౨౭॥ తథైవపృథివీంలబ్ధ్వాబ్రాహ్మణావేదపారగాః । సంశ్రి
తాదానవానాంవైసాహ్యార్థందర్పమోహితాః ॥ ౨౮ ॥ శాలావృకాఇతిఖ్యాతాస్త్రిషులోకేషుభారత । అష్టాశీతిసహస్రాణితేచాపివిబుధైర్హ
తాః॥ ౨౯॥ ధర్మవ్యుచ్ఛిత్తిమిచ్ఛంతోయేధర్మస్యప్రవర్తకాః । హంతవ్యాస్తేదురాత్మానోదేవైర్దైత్యాఇవోల్బణాః ॥ ౩౦ ॥ ఏకంహత్వాయదికు
లేశిష్టానాంస్యాదనామయమ్। కులంహత్వాచరాష్ట్రంచనతద్వృత్తోపఘాతకమ్॥ ౩౧॥అధర్మరూపోధర్మోహికశ్చిదస్తినరాధిప।ధర్మశ్చాధర్మరూపో
స్తితచ్చజ్ఞేయంవిపశ్చితా॥ ౩౨॥తస్మాత్సంస్తంభయాత్మానంశ్రుతవానసిపాండవ। దేవైఃపూర్వగతంమార్గమనుయాతోసిభారత ॥ ౩౩॥ నహీదృ
శాగమిష్యంతినరకంపాండవర్షభ। భ్రాతౄనాశ్వాసయైతాంస్త్వంసుహృదశ్చపరంతప ॥ ౩౪ ॥ యోహిపాపసమారంభేకార్యేతద్భావభావితః।
కుర్వన్నపితథైవస్యాత్కృత్వాచనిరపత్రపః ॥ ౩౫॥ తస్మింస్తత్కలుషంసర్వంసమాప్తమితిశబ్దితమ్। ప్రాయశ్చిత్తంనతస్యాస్తిహ్రాసోవాపాపకర్మ
ణః ॥ ౩౬॥త్వంతుశుక్లాభిజాతీయఃపరదోషేణకారితః। అనిచ్ఛమానఃకర్మేదంకృత్వాచపరితప్యసే ॥ ౩౭ ॥ అశ్వమేధోమహాయజ్ఞఃప్రాయశ్చిత్తము
దాహృతమ్। తమాహరమహారాజవిపాప్మైవంభవిష్యసి ॥ ౩౮॥ మరుద్భిఃసహజిత్వారీన్భగవాన్పాకశాసనః । ఏకైకంక్రతుమాహృత్యశతకృత్వ
శ్శతక్రతుః॥ ౩౯ ॥ ధూతపాప్మాజితస్వర్గోలోకాన్ప్రాప్యసుఖోదయాన్ । మరుద్గణైర్వృతఃశక్రఃశుశుభేభాసయన్దిశః ॥ ౪౦ ॥ స్వర్గలోకే
మహీయంతమప్సరోభిశ్శచీపతిమ్। ఋషయఃపర్యుపాసంతేదేవాశ్చవిబుధేశ్వరమ్ ॥ ౪౧ ॥ సేయంత్వామనుసంప్రాప్తావిక్రమేణవసుంధరా । ని
ర్జితాశ్చమహీపాలావిక్రమేణత్వయానఘ ॥ ౪౨ ॥ తేషాంపురాణిరాష్ట్రాణిగత్వారాజన్సుహృద్వృతః । భ్రాతౄన్పుత్రాంశ్చపౌత్రాంశ్చ
స్వేస్వేరాజ్యేభిషేచయ ॥ ౪౩ ॥ బాలానపిచగర్భస్థాన్సాంత్వేనసముదాచరన్ । రంజయన్ప్రకృతీస్సర్వాఃపరిపాహివసుంధరామ్॥ ౪౪॥ కు
మారోనాస్తియేషాంచకన్యాస్తత్రాభిషేచయ। కామాశయోహిస్త్రీవర్గఃశోకమేవంప్రహాస్యసి ॥ ౪౫ ॥ ఏవమాశ్వాసనంకృత్వాసర్వరాష్ట్రే
షుభారత। యజస్వవాజిమేధేనయథేంద్రోవిజయీపురా॥ ౪౬ ॥ అశోచ్యాస్తేమహాత్మానఃక్షత్రియాఃక్షత్రియర్షభ । స్వకర్మభిర్గతానాశంకృ

౨౧॥౨౨॥పురుషస్యేతి॥ఉత్పత్తివద్వినాశోపియాదృచ్ఛికఏవేతిభావః॥౨౩॥వ్యలీకమితి॥వ్యలీకంఅనృతం-చిత్తవైతంసికంచిత్తబంధనం - తదర్థంతన్నివృ
త్త్యర్థం-మృషాభూతమపిహంతృత్వాదికంయదిసత్యమితిమన్యసే తర్హిప్రాయశ్చిత్తంకుర్విత్యర్థః॥౨౪॥ఇదమితి॥యవీయసఃయవీయాంసః॥ ౨౫॥తే
షామితి॥సముచ్ఛ్రయోవిరోధః॥౨౬॥౨౭॥ తథేతి॥సంశ్రితాఃసన్నద్ధాః సాహ్యార్థంసహాయార్థం॥౨౮॥౨౯॥ధర్మేతి॥అధర్మస్యేతిపదచ్ఛేదః॥౩౦॥ఏక
మితి॥ రాష్ట్రేచామయంస్యాద్యదితర్హితత్ ఏకస్యకులస్యవాహననం-వృత్తోపఘాతకం-ధర్మనాశకంనభవతి॥౩౧॥ అధర్మరూపఇతి॥అధర్మరూపోధర్మ
వద్భాతిధర్మః యథాశాలావృకాఖ్యబ్రాహ్మణవధః ధర్మశ్చాధర్మః యథాసత్యవాదినఃచోరేభ్యఃకార్పటికమార్గంప్రదర్శయతః॥౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥
యఇతి॥ తద్భావభావితఃపాపభావనాగతఃకుర్వన్నాప్యయమిత్యనువర్తతే॥౩౫॥తస్మిన్నితి॥తస్యఅపశ్చాత్తాపినోనిర్లజ్జస్యప్రాయశ్చిత్తంవా - తేన
పాపహ్రాసోవా-నాస్తీత్యర్థః॥౩౬॥త్వమితిపరదోషేణదుర్యోధనదోషేణ॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥స్వర్గేతి॥ మహీయంతంమహీయమానం॥౪౧॥౪౨॥
హతనాథానాంస్త్రీణాంశోకేనమమదోషోనంతఇత్యుక్తంతత్రాహ॥తేషామితి॥౪౩॥ ....*

తాంతబలమోహితాః ॥ ౪౭ ॥ అవాప్తః కుత్రధర్మస్తే రాజ్యం ప్రాప్తమకంటకమ్ । రక్ష స్వధర్మం కౌంతేయ శ్రేయాన్యః ప్రేత్య భారత ॥ ౪౮ ॥
ఇతి శ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి ప్రాయశ్చిత్తీయోపాఖ్యానే-త్రయస్త్రింశోధ్యాయః....................*
యుధిష్ఠిరః ॥ కానికృత్వేహ కర్మాణి ప్రాయశ్చిత్తీయతే నరః । కింకృత్వా వముచ్యేత తత్ర తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౧ ॥ వ్యాసః॥ అకుర్వన్విహితం కర్మ ప్ర
తిషిద్ధాని చాచరన్ । ప్రాయశ్చిత్తీయతే హ్యేవం నరో మిథ్యానువర్తయన్ ॥ ౨ ॥ సూర్యేణాభ్యుదితో యశ్చ బ్రహ్మచారీ భవత్యుత । తథా సూర్యాభిని
ముక్తః కునఖీ శ్యావదంత్యపి ॥ ౩ ॥ పరివిత్తిః పరివేత్తా బ్రహ్మఘ్నో యశ్చ కుత్సకః । దిధిషూపపతిర్యస్స్యాదగ్రేదిధిషురేవ చ ॥ ౪ ॥ అవకీర్ణీ భవేద్యశ్చ
ద్విజాతివధకస్తథా । అతీర్థే బ్రాహ్మణస్త్యాగీ తీర్థే చాప్రతిపాదకః ॥ ౫ ॥ గ్రామఘాతీ చ కౌంతేయ మాంసస్య పరివిక్రయీ । యశ్చాగ్నీన్కాపరిము
చ్యేత తథైవ బ్రహ్మవిక్రయీ ॥ ౬ ॥ గురుస్త్రీవధకో యశ్చ పూర్వః పూర్వస్తు గర్హితః । వృథాపశుసమాలంభీ గృహదాహస్య కారకః ॥ ౭ ॥ అనృతేనో
పవర్తీ చ ప్రతిరోద్ధా గురోస్తథా । ఏతాన్యేనాంసి సర్వాణి వ్యుత్క్రాంతసమయశ్చ యః ॥ ౮ ॥ అకార్యాణి తు వక్ష్యామి యాని తాని నిబోధ మే । లోకవే
దవిరుద్ధాని తాన్యేకాగ్రమనాః శృణు ॥ ౯ ॥ స్వధర్మస్య పరిత్యాగః పరధర్మస్య చ క్రియా । అయాజ్యయాజనం చైవ తథాభక్ష్యస్య భక్షణమ్ ॥ ౧౦ ॥ శర
ణాగతసంత్యాగో భృత్యస్యాభరణం తథా । రసానాం విక్రయశ్చాపి తిర్యగ్యోనివధస్తథా ॥ ౧౧ ॥ ఆధానాదీని కర్మాణి శక్తిమాన్న కరోతి యః । అప్రదద్యం
శ్చ కర్మాణి నిత్యదేయాని భారత ॥ ౧౨ ॥ దక్షిణానామదానం చ బ్రాహ్మణస్యాభిమర్శనమ్ । సర్వాణ్యేతాన్యకార్యాణి ప్రాహుర్ధర్మవిదో జనాః ॥ ౧౩ ॥
పిత్రా పివదతే పుత్రో యశ్చ స్యాద్గురుతల్పగః । అప్రజాయన్నరవ్యాఘ్ర భవేచ్చాధార్మికో నరః ॥ ౧౪ ॥ ఉక్తాన్యేతాని కర్మాణి విస్తరేణేతరేణ చ । యా
నికుర్వన్నకుర్వంశ్చ ప్రాయశ్చిత్తీయతే నరః ॥ ౧౫ ॥ ఏతాన్యేవతు కర్మాణి క్రియమాణాని మానవాః । యేషు యేషు నిమిత్తేషు న లిప్యంతేథ తాన్ శృణు ॥ ౧౬ ॥
ప్రగృహ్య శస్త్రమాయాంతమపి వేదాంతగం రణే । జిఘాంసంతం జిఘాంసీయాన్న తేన బ్రహ్మహా భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ ఇతి చాప్యత్ర కౌంతేయ మంత్రో వేదేషు
పఠ్యతే । వేదప్రమాణవిహితం ధర్మం చ ప్రబ్రవీమి తే ॥ ౧౮ ॥ అపేతం బ్రాహ్మణం వృత్తాద్యో హన్యాదాతతాయినమ్ । న తేన బ్రహ్మహా స స్యాన్మన్యు

౪౪॥ కుమార ఇతి॥ కామాః ఆశేరతే స్మిన్నితి కామాశయః-పూర్ణకామ ఇత్యర్థః॥ ౪౫॥ ౪౬॥ ౪౭॥ ౪౮॥ *** కానీతి॥ కానికృత్వా ప్రాయశ్చిత్తీయతే ప్రా
యశ్చిత్తైర్ధిక్రియతే॥ ౧॥ అకుర్వన్నితి॥ మిథ్యానువర్తయన్ మిథ్యానువర్తనం కుర్వన్॥ ౨॥ సూర్యేణేతి॥ సూర్యేణాభ్యుదితః యస్మిన్ శయానే సతి సూ
ర్యోభ్యుదేతీత్యర్థః-అభినిర్ముక్తః యస్మిన్ శయానే సతి సూర్యోస్తం గచ్ఛతీత్యర్థః - అవ్యాధితశ్చేత్స్వయం - తమాదిత్యోభ్యుదియాదిత్యాదిస్మృ
త్యుక్తప్రాయశ్చిత్తం సకుర్యాదిత్యర్థః - కునఖీ శ్యావదంతీతి చ॥ శ్లో॥ స్వర్ణహారీతు కునఖీ సురాపశ్శ్యావదంతక ఇతి - కర్మవిపాకే జన్మాంతరీయదోష
వతాపి సూర్యారుణసంవాదోపదిష్టం ప్రాయశ్చిత్తం కర్తవ్యమిత్యుక్తం॥ ౩॥ పరివిత్తిరితి॥ అనూఢే జ్యేష్ఠే ఊఢవాన్ కనిష్ఠః పరివేత్తా-పరివిత్తిః పూర్వజః -
జ్యేష్ఠాయామనూఢాయాం కనిష్ఠామూఢవాన్ యస్సః-దిధిషూపపతిస్తు కనిష్ఠావివాహోత్తరం జ్యేష్ఠామూఢవాన్॥ ౪॥ అవకీర్ణీతి॥ అవకీర్ణీ నష్టవ్రతః
అతీర్థే-అపాత్రే- త్యాగీ దాతా॥ ౫॥ గ్రామేతి॥ గ్రామఘాతీ సమూహహంతా-మాంసస్యేతి నృపశ్వాదేః పరివిక్రయీ-బ్రహ్మవిక్రయీ భృతకాధ్యాపకః-
రాజవిక్రయీతి పాఠే సోమవిక్రయీ-రాజా సమాప్యాయయతీత్యాదౌ సోమే రాజశబ్దశ్రవణాత్ ॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥ శరణేతి॥ రసానాం లవణగుడాదీనాం॥
౧౧॥ ఆధానేతి॥ నిత్యదేయాని గోగ్రాసాదీని॥ ౧౨॥ దక్షిణానామితి॥ దక్షిణానాం ప్రతిశ్రుతానాం॥ ౧౩॥ పిత్రేతి॥ వివదతే ధనాద్యర్థం పిత్రా సహ కలహం క
రోతి-అప్రజాయన్ ధర్మపత్న్యాం కాలే మైథునమకుర్వన్॥ ౧౪॥ ఉక్తానీతి॥ ఇతరేణ సంక్షేపేణ॥ ౧౫॥ ఏతానీతి॥ ఏతాని స్వధర్మస్య పరిత్యాగ ఇత్యా
దీని కర్మాణి క్రియమాణాని మానవాః ఉపజీవంత ఇతి శేషః॥ ౧౬॥ ప్రగృహ్యేతి॥ జిఘాంసీ హంతుమిచ్ఛన్ ఇయాత్ గచ్ఛేత్ ॥ ౧౭॥ ఇతీతి॥ మంత్రో
మన్యురకార్షీన్నమోనమ ఇత్యాదిర్మన్యువేన్యా హేత్యంతః॥ ౧౮॥ అపేతమితి॥ మన్యుః క్రోధః-తన్మన్యుం శత్రోః క్రోధం ప్రతిగచ్ఛతి క్రోధవతః పరిభూ
యపరశరీరద్వారా హంతీత్యర్థః॥ ౧౯॥ ....*

స్తన్మన్యుస్తమృచ్ఛతి॥ ౧౯॥ ప్రాణాత్యయే తథాఽజ్ఞానాదాచరన్మదిరామపి । అదేశితో ధర్మపరైః పునఃసంస్కారమర్హతి ॥ ౨౦॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం కౌంతేయాఽభక్ష్యభక్షణమ్। ప్రాయశ్చిత్తవిధానేన సర్వమేతేన శుధ్యతి॥ ౨౧ ॥ గురుతల్పం హి గుర్వర్థే న దూషయతి మానవమ్ । ఉద్దాలకః శ్వేతకేతుం జనయామాస శిష్యతః॥ ౨౨ ॥ స్తేయం కుర్వంస్తు గుర్వర్థమాపత్సు న నిషిధ్యతే । బహుశః కామకారేణ న చేద్యః సంప్రవర్తతే ॥ ౨౩॥ అన్యత్ర బ్రాహ్మణస్వేభ్య ఆదదానో న దుష్యతి । స్వయమప్రాశితా యశ్చ న స పాపేన లిప్యతే ॥ ౨౪ ॥ ప్రాణత్రాణేఽనృతం వాచ్యమాత్మనో వా పరస్య చ । గుర్వర్థం స్త్రీషు చైవ స్యాద్వివాహకరణేషు చ ॥ ౨౫ ॥ నావర్తతే వ్రతం స్వప్నే శుక్లమోక్షే కథంచన । ఆజ్యహోమః సమిద్ధేఽగ్నౌ ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే॥ ౨౬॥ పారివిత్త్యం తు పతితే నాస్తి ప్రవ్రజితే తథా । భి. తే పారదార్యం చ తద్ధర్మస్య న దూషకమ్ః ౨౭॥ వృథా పశుసమాలంభం నైవ కుర్యాన్న కారయేత్ । అనుగ్రహః పశూనాం హి సంస్కారో విధినోదితః ॥ ౨౮॥ అనర్హే బ్రాహ్మణే దత్తమజ్ఞానాత్తన్న దూషకమ్। సత్కారాణాం తథా తీర్థే నిత్యం వా ప్రతిపాదనమ్॥ ౨౯॥ స్త్రియాస్తథాఽపచారిణ్యా నిష్కృతిః స్యాదదూషికా। అపి సా పూయతే తేన న తు భర్తా ప్రదుష్యతి॥ ౩౦ ॥ తత్త్వం జ్ఞాత్వా తు సోమస్య విక్రయః స్యాదదోషవాన్। అసమర్థస్య భృత్యస్య విసర్గః స్యాదదోషవాన్॥ ౩౧ ॥ వనదాహో గవామర్థే క్రియమాణో న దూషకః। ఉక్తాన్యేతాని కర్మాణి యాని కుర్వన్న దుష్యతి। ప్రాయశ్చిత్తాని వక్ష్యామి విస్తరేణైవ భారత॥ ౩౨॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ప్రాయశ్చిత్తీయోపాఖ్యానే చతుస్త్రింశోఽధ్యాయః-

వ్యాసః॥ తపసా కర్మభిశ్చైవ ప్రదానేన చ భారత । పునాతి పాపం పురుషః పునశ్చేన్న ప్రవర్తతే ॥ ౧॥ ఏకకాలం తు భుంజీత చరన్భైక్ష్యం స్వకర్మకృత్ । కపాలపాణిః ఖట్వాంగీ బ్రహ్మచారీ సదోత్థితః॥ ౨ ॥ అనసూయురధశ్శాయీ కర్మ లోకే ప్రకాశయన్ । పూర్ణైర్ద్వాదశభిర్వర్షైర్బ్రహ్మహా విప్రముచ్యతే ॥ ౩ ॥ లక్ష్యః శస్త్రభృతాం వా స్యాద్విదుషామిచ్ఛయాఽఽత్మనః । ప్రాస్యేదాత్మానమగ్నౌ వా సమిద్ధే త్రిరవాక్శిరాః ॥ ౪ ॥ జపన్వాన్యతమం వేదం యోజనానాం శతం వ్రజేత్ । సర్వస్వం వా వేదవిదే బ్రాహ్మణాయోపపాదయేత్ ॥ ౫ ॥ ధనం వా జీవనాయాలం గృహం వా సపరిచ్ఛదమ్। ముచ్యతే బ్రహ్మహత్యాయా గోప్తా గోబ్రాహ్మణస్య చ॥ ౬॥ షడ్భిర్వర్షైః కృచ్ఛ్రభోజీ బ్రహ్మహా పూయతే నరః। మాసే మాసే సమశ్నంస్తు త్రిభిర్వర్ష

ప్రాణేతి॥ అసాధ్యరోగాదినా ప్రాణాత్యయే ఉపస్థితే- జీవనార్థం మదిరామపి ఆచరన్ ధర్మపరైశ్చికిత్సకైః ఆదేశిత ఉపదిష్టః॥౨౦॥౨౧॥ గుర్వితి॥ గుర్వర్థే గుర్వాజ్ఞయా॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥ నేతి॥ వ్రతం నావర్తతే పునరుపనయనం న కర్తవ్యమిత్యర్థః - ఆజ్యహోమః పునర్మామైత్వింద్రియమితిమంత్రేణ॥ ౨౬॥ పారివిత్త్యమితి॥ పతితే జ్యేష్ఠభ్రాతరి భిక్షితే ధర్మార్థమపి రేతఃసించేత్ స్త్రియా ప్రార్థితే సతి॥౨౭॥ వృథేతి॥ వృథా శ్రాద్ధాదినిమిత్తం వినా- సంస్కారః పవిత్రత్వం ॥ శ్లో ॥ యో యజేతాశ్వమేధేన మాసి మాసి శతం సమాః । మాంసాని చ న ఖాదేత్తద్వయమేతత్సమం స్మృతమితి-స్మృతేః॥ ౨౮ ॥ అనర్హేతి॥ తీర్థే సత్కారణాం అజ్ఞానాదప్రతిపాదనమదూషకం॥ ౨౯॥ స్త్రియా ఇతి॥ అపచారిణ్యాః వ్యభిచారిణ్యాః నిష్కృతిః ధిక్కరణం దాసీవత్ - అన్నాచ్ఛాదనమాత్రేణ మారస్థాపనం-తయా సహ రతిభోజనాదివర్జనం చేత్యర్థః॥౩౦॥ తత్త్వమితి॥ సోమస్య తత్త్వం అనేన తృప్తా దేవా మనుష్యాః కామైరభివర్షంతీతి లోకద్వయోపకారకోఽయం సోమ ఇతి॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥ ********* సాధారణప్రాయశ్చిత్తాని తావదాహ ॥ తపసేతి॥ తపసా కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణాదినా - కర్మభిర్యజ్ఞాదిభిః- ప్రదానేన గవాదీనాం-పునాతి శోధయతి॥౧॥ ఏకేతి॥ స్వకర్మకృత్ నిందాహింసాదిరహితకర్మకృత్ ॥౨॥ అనసూయురితి॥ కర్మ బ్రహ్మహత్యాం॥౩ ॥ లక్ష్య ఇతి॥ కామకారవిషయే విదుషాం ప్రాయశ్చిత్తోపదేష్టౄణాం ఆత్మనో వా ఇచ్ఛయా వైముఖ్యే సతి అకామతస్త్వాహ త్రిరిత్యాదినా॥౪॥ జపన్నితి ॥ అవాక్శిరాః యం కంచిద్వేదం జపేత్ - యోజనానాం శతం త్రిః వ్రజేత్ శతత్రయయోజనం పాదచారేణ తీర్థయాత్రార్థం గచ్ఛన్ వేదం జపన్ముచ్యత ఇత్యర్థః॥ ౫॥ ౬॥ షడ్భిరితి॥ కృచ్ఛ్రభోజీ కృచ్ఛ్రరీత్యా సాత్త్వికేన భుంజానః॥ శ్లో ॥ త్ర్యహం ప్రాతః త్ర్యహం సాయం త్ర్యహమద్యాదయాచితం। త్ర్యహం పరం చ నాశ్నీయాదితి విధి .... *

షైః ప్రముచ్యతే ॥ ౭ ॥ సంవత్సరేణమాసాశీ పూయతె నాత్రసంశయః । తద్వైవోపవసన్ రాజన్ స్వల్పేనాపి ప్రపూయతే ॥ ౮ ॥ క్రతునాచాశ్వ
మేధేనపూయతే నాత్రసంశయః । యేచాప్యవభృథస్నాతాః కేచిదేవంవిధానరాః ॥ తేసర్వే ధూతపాప్మానో భవంతీతి పరాశ్రుతిః ॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మణా
ర్థేహతోయుద్ధేముచ్యతే బ్రహ్మహత్యయా ॥ ౧౦ ॥ గవాంశతసహస్రంతు పాత్రేభ్యః ప్రతిపాదయేత్ । బ్రహ్మహా విప్రముచ్యేత సర్వపాపేభ్య
ఏవచ ॥ ౧౧ ॥ కపిలానాంసహస్రాణి యోదద్యాత్పంచవింశతిమ్ । దోగ్ధ్రీణాం సచపాపేభ్యః సర్వేభ్యో విప్రముచ్యతే ॥ ౧౨ ॥ గోసహస్రం సవత్సా
నాం దోగ్ధ్రీణాం ప్రాణసంశయే । సాధుభ్యో వై దరిద్రేభ్యో దత్వా ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ॥ ౧౩ ॥ శతం వై యస్తు కాంభోజాన్ బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రయ
చ్ఛతి । నియతేభ్యో మహీపాల సచ పాపాత్ప్రముచ్యతే ॥ ౧౪ ॥ మనోరథంతు యోదద్యాదేకస్మా అపి భారత । నకీర్తయేత దత్వా యః సచ పాపా
త్ప్రముచ్యతే ॥ ౧౫ ॥ సురాపానం సకృత్కృత్వా యోఽగ్నివర్ణాం సురాం పిబేత్ । స పావయత్యథాత్మానమిహలోకే పరత్ర చ ॥ ౧౬ ॥ మరుప్రపా
తం ప్రపతన్ జ్వలనం వా సమావిశన్ । మహాప్రస్థానమాతిష్ఠన్ ముచ్యతే సర్వకిల్బిషైః ॥ ౧౭ ॥ బృహస్పతిసవేనేష్ట్వా సురాపో బ్రాహ్మణః పునః । స
మితిం బ్రహ్మణో గచ్ఛేదితి వై బ్రాహ్మణీ శ్రుతిః ॥ ౧౮ ॥ భూమిప్రదానం కుర్యాద్యః సురాం పీత్వా విమత్సరః । పునర్న చ పిబేద్రాజన్ సంస్కృత
స్స చ శుధ్యతి ॥ ౧౯ ॥ గురుతల్పీ శిలాం తప్తామాయసీమభిసంవిశేత్ । అవకృత్యాత్మనః శేఫం ప్రవ్రజేదూర్ధ్వదర్శనః ॥ ౨౦ ॥ శరీరస్యాపి మోక్షేణ ము
చ్యతే కర్మణోఽశుభాత్ । కర్మభ్యో విప్రముచ్యంతే యతాః సంవత్సరం స్త్రియః ॥ ౨౧ ॥ మహావ్రతం చరేద్యస్తు దద్యాత్సర్వస్వమేవ తు । గుర్వర్థే
వా హతో యుద్ధే స ముచ్యేత్కర్మణోఽశుభాత్ ॥ ౨౨ ॥ అనృతేనోపవర్తీ చేత్ప్రతిరోద్ధా గురోస్తథా । ఉపాహృత్య ప్రియం తస్మై తస్మాత్పాపాత్ప్రము
చ్యతే ॥ ౨౩ ॥ అవకీర్ణినిమిత్తం తు బ్రహ్మహత్యావ్రతం చరేత్ । గోచర్మవాసాః షణ్మాసాంస్తథా ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ॥ ౨౪ ॥ పరదారాపచారీ తు పర
స్యాపహరన్వసు । సంవత్సరం వ్రతీ భూత్వా తథా ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ॥ ౨౫ ॥ ధనం తు యస్యాపహరేత్తస్మై దద్యాత్సమం వసు । వివిధేనాభ్యుపాయేన త
థా ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ॥ ౨౬ ॥ కృచ్ఛ్రాద్ద్వాదశరాత్రేణ సంయతాత్మా వ్రతే స్థితః । పరివేత్తా భవేత్పూతః పరివిత్తిస్తథైవ చ ॥ ౨౭ ॥ నివేశ్యం తు పునస్తేన స
దా తారయతా పితౄన్ । న తు స్త్రియా భవేద్దోషో న తు సా తేన లిప్యతే ॥ ౨౮ ॥ భోజనం హ్యంతరా శుద్ధం చాతుర్మాస్యే విధీయతే । స్త్రియస్తేన ప్రశుధ్యం
తి ఇతి ధర్మవిదో విదుః ॥ ౨౯ ॥ స్త్రియస్త్వాశంకితాః పాపైర్నోపగమ్యా విజానతా । రజసా తా విశుధ్యంతే భస్మనా భాజనం యథా ॥ ౩౦ ॥ పాదజోచ్ఛిష్టకాంస్యం

నా- ఏకైకః కృచ్ఛ్రో ద్వాదశదినాత్మకో జ్ఞేయః-మాసే మాసే ఇతి తస్యైవావృత్తి దేశః-సప్తాహం ప్రాతః సప్తాహం సాయం సప్తాహం మధ్యాహ్నే యాచి
తం సప్తాహమనశనం విషమేషు మాసేషు- సప వాహో స్తాహక్రమేణ సమేషు మాసేషు- ఏవం ప్రకారేణ పక్షత్రయమితి ద్వితీయః ॥ ౭ ॥ సంవత్సరేణేతి ॥ మా
సాశీతి మాసం సాయం మాసం ప్రాతర్మాసమయాచితం మాసముపవాస ఇతి క్రమేణ వర్షం నయేత్ - మాసాదధికేన స్వల్పేనాపి కాలేన ఉపవసన్ జల
మాత్రేణ వర్తయన్ ముచ్యతే ॥ ౮ ॥ క్రతునేతి ॥ సర్వం పాప్మానం- తరతి తరతి బ్రహ్మహత్యాం యోఽశ్వమేధేన యజత ఇతి శ్రుతిః ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥
శతమితి ॥ కాంభోజాన్ జాత్యశ్వాన్ ॥ ౧౪ ॥ మనోరథమితి ॥ మనోరథం వాంఛితం గృహక్షేత్రాది ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ మరుప్రపాతమితి ॥ మరుప్రపాతం నిర్జలదేశే
పర్వతాగ్రాత్పతనం- మహాప్రస్థానం కేదారే హిమవదారోహణం ॥ ౧౭ ॥ బృహస్పతీతి ॥ సమితిం గచ్ఛేదిత్యస్య నిష్పాపస్సన్ బ్రహ్మణస్సభాం రోద్ధుం యో
గ్యో భవతీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ గురుతల్పీతి ॥ శేఫః శిశ్నం ॥ ౨౦ ॥ శరీరస్యేతి ॥ యతాః త్యక్తాహారవిహారా ఉక్తేష్వేవ పాపేషు సత్సు ముచ్యంతే ॥ ౨౧ ॥ మహా
వ్రతమితి మహావ్రతం మాసమాత్రం జలస్యాపి త్యాగః ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ కృచ్ఛ్రాదితి ॥ ఏతచ్చ జ్యేష్ఠస్యాపి దారాగ్నిహోత్రకరణానంతరం ద్రష్ట
వ్యం ॥ ౨౭ ॥ నివేశ్యమితి ॥ తేన కనిష్ఠేన- నివేశ్యం వివాహాంతరం కర్తవ్యం - అన్యథా శుద్ధిర్నాస్తీత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ భోజనమితి ॥ అంతరా భోజనం - ధా
రణపారణవ్రతేన మాసచతుష్టయకృతేన శుధ్యంతి మహాపాపయోగే ॥ ౨౯ ॥ అన్యత్ర తు సకృద్వ్యభిచారమాత్రే మానసికే వా ఆహ - స్త్రియ ఇతి ॥ ౩౦ ॥
ప్రసంగాద్భాజనశుద్ధిమాహ ॥ పాద ....*

యద్గవాఘ్రాతమథాపి హ । గండూషోచ్ఛిష్టమపి వా విశుధ్యేద్దశభిస్తు తత్ ॥ ౩౧ ॥ చతుష్పాత్సకలో ధర్మో బ్రాహ్మణస్య విధీయతే । పాదావకృష్టో రాజన్యే తథా ధర్మో విధీయతే ॥ ౩౨ ॥ తథా వైశ్యే చ శూద్రే చ పాదః పాదో విధీయతే । విద్యాదేవంవిధేనైషాం గురులాఘవనిశ్చయమ్ ॥ ౩౩ ॥ తిర్యగ్యోనివధం కృత్వా ద్రుమాంశ్ఛిత్త్వేతరాన్బహూన్ । త్రిరాత్రం వాయుభక్షస్స్యాత్కర్మ చ ప్రథయన్నరః ॥ ౩౪ ॥ అగమ్యాగమనే రాజన్ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే । ఆర్ద్రవస్త్రేణ షణ్మాసాన్విహార్యం భస్మశాయినా ॥ ౩౫ ॥ ఏష ఏవ తు సర్వేషామకార్యాణాం విధిర్భవేత్ । బ్రాహ్మణోక్తేన విధినా దృష్టాంతాగమహేతుభిః ॥ ౩౬ ॥ సావిత్రీమప్యధీయానః శుచౌ దేశే మితాశనః । అహింస్రోఽమందకోఽజల్పో ముచ్యతే సర్వకిల్బిషైః ॥ ౩౭ ॥ అహస్సు సతతం తిష్ఠేదభ్యాకాశం నిశాం స్వపేత్ । త్రిరహ్నస్త్రిర్నిశాయాం చ సవాసా జలమావిశేత్ ॥ ౩౮ ॥ స్త్రీశూద్రం పతితం చాపి నాభిభాషేద్వ్రతాన్వితః । పాపాన్యజ్ఞానతః కృత్వా ముచ్యేదేవంవ్రతో ద్విజః ॥ ౩౯ ॥ శుభాశుభఫలం ప్రేత్య లభతే భూతసాక్షికమ్ । అతిరిచ్యేత యో యత్ర తత్కర్తా లభతే ఫలమ్ ॥ ౪౦ ॥ తస్మాజ్జ్ఞానేన తపసా కర్మణా చ ఫలం శుభమ్ । వర్ధయేదశుభం కృత్వా యథా స్యాదతిరేకవాన్ ॥ ౪౧ ॥ కుర్యాచ్ఛుభాని కర్మాణి నివర్తేత్పాపకర్మణః । దద్యాన్నిత్యం చ విత్తాని తథా ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ॥ ౪౨ ॥ అనురూపం హి పాపస్య ప్రాయశ్చిత్తముదాహృతమ్ । మహాపాతకవర్జం తు ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే ॥ ౪౩ ॥ భక్ష్యాభక్ష్యేషు చాన్యేషు వాచ్యావాచ్యే తథైవ చ । అజ్ఞానజ్ఞానయో రాజన్విహితాన్యనుజానతః ॥ ౪౪ ॥ జానతా తు కృతం పాపం గురు సర్వం భవత్యుత । అజ్ఞానాత్స్వల్పకో దోషః ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే ॥ ౪౫ ॥ శక్యతే విధినా పాపం యథోక్తేన వ్యపోహితుమ్ । ఆస్తికే శ్రద్దధానే చ విధిరేష విధీయతే ॥ ౪౬ ॥ నాస్తికాశ్రద్దధానేషు పురుషేషు కదాచన । దంభద్వేషప్రధానేషు విధిరేష న దృశ్యతే ॥ ౪౭ ॥ శిష్టాచారశ్చ శిష్టశ్చ ధర్మో ధర్మభృతాం వర । సేవితవ్యో నరవ్యాఘ్ర ప్రేత్యేహ చ సుఖేప్సునా ॥ ౪౮ ॥ స రాజన్మోక్ష్యసే పాపాత్తేన పూర్వేణ హేతునా । ప్రాణార్థం వాధనే నైషామథవా నృపకర్మణా ॥ ౪౯ ॥ అథవా తే ఘృణా కాచిత్ప్రాయశ్చిత్తం చరిష్యసి । మా త్వేవానార్యజుష్టేన మన్యునా నిధనం గమః ॥ ౫౦ ॥ వైశంపాయనః ॥ ఏవముక్తో భగవతా ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః । చింతయిత్వా ముహూర్తేన ప్రత్యువాచ తపోధనమ్ ॥ ౫౧ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - ప్రాయశ్చిత్తీయోపాఖ్యానే - పంచత్రింశోఽధ్యాయః -

యుధిష్ఠిరః ॥ కిం భక్ష్యం చాప్యభక్ష్యం చ కిం చ దేయం ప్రశస్యతే । కిం చ పాత్రమపాత్రం వా తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౧ ॥ వ్యాసః ॥ అత్రాప్యుదా

జేతి ॥ పాదజస్య శూద్రస్యోచ్ఛిష్టం కాంస్యపాత్రం - తథా తదేవ - గవాఘ్రాతం - తథా గండూషపాత్రం బ్రాహ్మణస్యాపి - ఏతాని దశభిః శోధనైః శుధ్యంతి - తాని చ ॥ శ్లో ॥ పంచగవ్యేన మృత్తోయైర్భస్మనా ప్లైనవహ్నినేతి ॥ ౩౧ ॥ చతుష్పాదితి ॥ విధీయతే విధినా ప్రతిపాద్యతే - పాదావకృష్టః - పాదన్యూనః ॥ ౩౨ ॥ తథేతి ॥ వైశ్యస్య ద్విపాదః - శూద్రస్య పాదమాత్రః ధర్మః శమాదిః - ప్రాయశ్చిత్తాదేరధికస్య విధానాత్ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ఏష ఇతి ॥ భస్మసాహచర్యాచ్ఛతరుద్రీయజపోఽప్యత్ర ద్రష్టవ్యః - యదాహ వృద్ధశాతాతపః ॥ శ్లో ॥ మద్యం పీత్వా గురుదారాంశ్చ గత్వా స్తేయం కృత్వా బ్రహ్మహత్యాం చ కృత్వా । భస్మచ్ఛన్నో భస్మశయ్యాశయానో రుద్రాధ్యాయీ ముచ్యతే సర్వపాపైరితి పాపానాం గౌరవలాఘవానుసారేణ దీక్షా సంవత్సరం షణ్మాసం త్రిమాసం మాసం ద్వాదశాహమితి యథాయోగ్యం జ్ఞేయా - తత్ర చ యథా కూశ్మాండహోమే - యోయోనా రేతః సించతీతి పారదార్యం ప్రకృత్య వర్షమాసచతుర్వింశతిరాత్రద్వాదశరాత్రషడ్రాత్రత్రిరాత్రపక్షా ఉక్తాః - యావదేనో దీక్షాముపైతీతి చ పాపానుసారిత్వం దీక్షాయా ఉక్తం - తద్దృష్టాంతేన సర్వత్ర బోద్ధవ్యం - దృష్టాంతభూతో యదా ఆగమః తత్ర తత్రోక్తైర్హేతుభిః యావదేన ఇత్యాద్యైః ॥ ౩౬ ॥ సావిత్రీమితి ॥ మంద ఏవ మందకః రాగద్వేషమానావమానశూన్యః అజల్ప ఇతి చ్ఛేదః ॥ ౩౭ ॥ అహస్స్వితి ॥ తిష్ఠేదిత్యుపవేశనాదేర్వ్యావృత్తిః - అభ్యాకాశం నిరాధారే స్థండిలాదౌ - అహస్స్వితి బహువచనాత్ పాపానుసారేణ అవరాణామహ్నాం గణనా కల్పనీయా ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ శుభేతి ॥ యత్ర పుణ్యే పాపే వాతిరిచ్యేత యో అధికో భవతి - స ఇతరేణేతరదభిభూయాతిరిక్తస్య ఫలం భుంక్తే ఇత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ అనురూపమితి ॥ వ్రతాదిరూపం ప్రాయశ్చిత్తం మహాపాతకవర్జం జ్ఞేయం ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ *

౧ ॥ ౨ ॥ ఋషయ ఇతి ॥ ప్రజాపతిం మనుం ॥ ౩ ॥ .... *

హరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । సిద్ధానాంచైవసంవాదంమనోశ్చైవప్రజాపతేః ॥ ౨ ॥ ఋషయస్తువ్రతపరాఃసమాగమ్యవరంవిభుమ్। ధర్మం
పప్రచ్ఛురాసీనమాదికాలేప్రజాపతిమ్ ॥ ౩ ॥ కథమన్నంకథంపాత్రంథ్యానమధ్యయనంతపః । కార్యాకార్యంచయత్సర్వంశంసవైత్వంప్రజాపతే॥ ౪॥
తైరేవముక్తోభగవాన్మనుస్స్వాయంభువోఽబ్రవీత్ । శుశ్రూషధ్వంయథావృత్తంధర్మంవ్యాససమాసతః॥ ౫॥ అనాదేశేజపోహోమాఉపవాస
స్తథైవచ । ఆత్మజ్ఞానంపుణ్యనద్యోయత్రప్రాయశ్చతత్పరాః ॥ ౬ ॥ దిష్టాన్యేతానిపుణ్యానిపుణ్యాశ్చధరణీభృతః । సువర్ణప్రాశనమపిరత్నాదిస్నా
నమేవచ॥ ౭॥ దేవస్థానాభిగమనమాజ్యప్రాశనమేవచ । ఏతానిమేధ్యంపురుషంకుర్వంత్యాశునసంశయః ॥ ౮ ॥ నగర్వేణభవేత్ప్రాజ్ఞః కదాచిదపి
మానవః । దీర్ఘమాయురథేచ్ఛన్నైవత్రిరాత్రం చోష్ణపోభవేత్ ॥ ౯ ॥ అదత్తస్యానుదానందానమధ్యయనంతపః । అహింసాసత్యమక్రోధఇజ్యా
ధర్మస్యలక్షణమ్॥౧౦॥ సఏవధర్మస్సోఽధర్మోదేశకాలేప్రతిష్ఠితః। ఆదానమనృతంహింసాధర్మోహ్యావస్థికఃస్మృతః॥ ౧౧ ॥ ద్వివిధౌచాప్యుభావేతౌధ
ర్మాధర్మౌవిజానతామ్। అప్రవృత్తిఃప్రవృత్తిశ్చద్వైవిధ్యంలోకవేదయోః॥౧౨॥అప్రవృత్తేరమర్త్యత్వంమర్త్యత్వంకర్మణఃఫలమ్।అశుభస్యాశు
భంవిద్యాత్ శుభస్యశుభమేవచ ॥ ౧౩ ॥ ఏతయోశ్చోభయోఃస్యాతాంశుభాశుభతయాతథా ॥ ౧౪ ॥ దైవంచదైవసంయుక్తంప్రాణశ్చప్రాణద
శ్చహా। అపేక్షాపూర్వకరణాదశుభానాంశుభంఫలమ్॥ ౧౫ ॥ ఊర్ధ్వంభవతిసందేహాదిహదృష్టార్థమేవచ । అపేక్షాపూర్వకరణాత్ప్రాయశ్చి
త్తంవిధీయతే॥ ౧౬ ॥ క్రోధమోహకృతేచైవదృష్టాంతాగమహేతుభిః । శరీరాణాముపక్లేశోమనసశ్చప్రియాప్రియే॥ తదౌషధైశ్చమంత్రైశ్చప్రా
యశ్చిత్తైశ్చశామ్యతి ॥ ౧౭ ॥ ఉపవాసంహ్యేకరాత్రందండోత్సర్గేనరాధిపః । విశుద్ధ్యేదాత్మశుధ్యర్థంత్రిరాత్రంతుపురోహితః॥ ౧౮॥ క్షయంశో
కంప్రకుర్వాణోనమ్రియేతయదానరః । శస్త్రాదిభిరుపావిష్టస్త్రిరాత్రంతత్రనిర్దిశేత్ ॥ ౧౯ ॥ జాతిశ్రేణ్యధివాసానాం కులధర్మాంశ్చసర్వతః ।

కథమితి॥కథం కేనప్రకారేణ॥అన్నమదనీయం-కింద్రవ్యకంకర్తవ్యమిత్యర్థః॥౪॥ తైరితి॥వ్యాసోవిస్తరః॥౫॥అనాదేశఇతి॥ అనాదేశేవిశేషతోనుక్తదోషేయ
త్రదేశేతత్పరాఃప్రాయఃబహుశఃసంతి-సోపిగంగాదివత్పావనఇత్యర్థః-యత్రోపాయాఇతిపాఠేస్పష్టోర్థః॥౬॥దిష్టానీతి॥ తథాజపాదివత్పుణ్యాన్యేతానివ
త్యమానాని- ధరణీభృతఃపర్వతాఃబ్రహ్మగిరిప్రభృతయః-రత్నాదిస్నానం- ఆదిపదాత్సువర్ణస్నానాదిఅనాదిష్టంప్రాయశ్చిత్తసామాన్యమిత్యర్థః॥౭॥
౮॥ నేతి॥గర్వేణయుక్తోనభవేత్ : నావగణయేత్ -అవగణనేతుత్రిరాత్రంఉష్ణపోభవేదితితప్తకృచ్ఛ్రంధర్మశాస్త్రోక్తంకుర్యాదిత్యర్థః- భవేదిత్యత్రపిబే
దితిపాఠఃప్రకల్ప్యసురామిత్యధ్యాహృత్యసురాన్నపిబేత్ -పానేతుఉష్ణపోభవేత్ - సూరామేవోష్ణాంకృత్వాపిబేదితికేచిత్ ॥ ౯॥అదత్తస్యేతి॥ తపఉ
పవాసాది॥౧౦॥సఇతి॥ఆదానంస్తేయం-ఆవస్థికః-అవస్థావిశేషభవః-ప్రాణాత్యయాదౌఅధర్మస్యాపిస్తేయాదేర్ధర్మత్వం-ధర్మస్యాప్యస్తేయాదేరధ
ర్మత్వమిత్యర్థః॥౧౧॥వైదిక్యాప్రవృత్తీ- మర్త్యత్వామృతత్వప్రదే- లౌకిక్యాతుతేశుభేచేత్ శుభఫలే- అశుభేచేదశుభఫలే - ఇత్యాహద్వాభ్యాంద్వివి
ధావితి॥౧౨॥౧౩॥ఏతయోరితి॥ ఏతయోర్లౌకిక్యోఃఫలేఅపి- కారణానురూపేఇత్యర్థః॥౧౪॥ దైవమితి॥దైవసంయుక్తంశాస్త్రీయంకర్మ-ప్రాణః-జీవ
నం-ఏతేషాంచతుర్ణామపేక్షాపూర్వంకించిత్క్రియతే- తర్హి-అశుభానాంనీచానామపిపుంసాంతస్యఫలంశుభంభవతి॥౧౫॥ఊర్ధ్వమితి॥సత్యపిసం
దేహేయల్లోకావిగానపరిహారార్థంకృతంనిత్యాది-యచ్చకేవలందృష్టార్థంకృతంశ్యేనాదితత్రోభయత్రాపి॥౧౬॥క్రోధేతి॥క్రోధాదినాయన్మనసఃప్రి
యమప్రియంకృతం-తత్రదృష్టాంతాగమహేతుభిఃపూర్వోక్తైర్యాగవదేనఇత్యాద్యైఃప్రమాణైర్దేహస్యశోషణంఉపవాసాదికం ప్రాయశ్చిత్తంక
ర్తవ్యం- ఔషధైర్హవిష్యాశనైర్మంత్రైశ్చపవిత్రజపైః- చకారద్వయేనతీర్థాటనశ్రమాదిభిరపితత్పాపంశమ్యతీత్యర్థః॥౧౭॥౧౮॥క్షయమితి॥ క్షయం
పుత్రాదిమరణనిమిత్తంఆత్మవధార్థంప్రవృత్తోనమ్రియేతచేత్ త్రిరాత్రముపవాసంచరేత్ ॥ ౧౯॥ జాతీతి॥ జాతిఃబ్రాహ్మణత్వాదిః-శ్రేణీగృహస్థాదీనాం
పంక్తిః-అధివాసఃజన్మభూమిః- జాత్యాదిధర్మా...*

వర్జయంతి చ యే ధర్మం తేషాం ధర్మో న విద్యతే ॥ ౨౦ ॥ దశ వా వేదశాస్త్రజ్ఞాస్త్రయో వా ధర్మపాఠకాః । యద్బ్రూయుః కార్య ఉత్పన్నే స ధర్మో ధర్మసంశయే ॥ ౨౧ ॥ ఆనడ్వాన్మృత్తికా చైవ తథా క్షుద్రపిపీలికాః । శ్లేష్మాతకస్తథా విప్రైరభక్ష్యం విషమేవ చ ॥ ౨౨ ॥ అభక్ష్యా బ్రాహ్మణైర్మత్స్యాః శల్కైర్యే వై వివర్జితాః । చతుష్పాత్కచ్ఛపాదన్యో మండూకా జలజాశ్చ యే ॥ ౨౩ ॥ భాసా హంసాః సువర్ణాశ్చ చక్రవాకాః ప్లవా బకాః । కాకో మద్గుశ్చ గృధ్రాశ్చ శ్యేనోలూకాస్తథైవ చ ॥ ౨౪ ॥ క్రవ్యాదా దంష్ట్రిణస్సర్వే చతుష్పాత్పక్షిణశ్చ యే । యేషాం చోభయతో దంతాశ్చతుర్దంష్ట్రాశ్చ సర్వశః ॥ ౨౫ ॥ ఏడకాశ్వఖరోష్ట్రీణాం సూతికానాం గవామపి । మానుషీణాం మృగీణాం చ న పిబేద్బ్రాహ్మణః పయః ॥ ౨౬ ॥ ప్రేతాన్నం సూతికాన్నం చ యచ్చ కించిదనిర్దశమ్ । అభోజ్యం చాప్యపేయం చ ధేన్వా దుగ్ధమనిర్దశమ్ ॥ ౨౭ ॥ రాజాన్నం తేజ ఆదత్తే శూద్రాన్నం బ్రహ్మవర్చసమ్ । ఆయుస్సువర్ణకారాన్నమవీరాయాశ్చ యోషితః ॥ ౨౮ ॥ విష్ఠా వార్ధుషికస్యాన్నం గణికాన్నమథేంద్రియమ్ । మృష్యంతి యే చోపపతిం స్త్రీజితాన్నం చ సర్వశః ॥ ౨౯ ॥ దీక్షితస్య కదర్యస్య క్రతువిక్రయికస్య చ । తక్ష్ణశ్చర్మావకర్తుశ్చ పుంశ్చల్యా రజకస్య చ ॥ ౩౦ ॥ చికిత్సకస్య యచ్చాన్నమభోజ్యం రక్షిణస్తథా । గణగ్రామాభిశస్తానాం రంగస్త్రీజీవినాం తథా ॥ ౩౧ ॥ పరివిత్తీనాం పుంసాం చ వందిద్యూతవిదాం తథా । వామహస్తాహృతం చాన్నం భక్తం పర్యుషితం చ యత్ ॥ ౩౨ ॥ సురానుగతముచ్ఛిష్టమభోజ్యం శేషితం చ యత్ । పిష్టస్య చేక్షుశాకానాం వికారాః పయసస్తథా ॥ ౩౩ ॥ సక్తుధానాకరంభాణాం నోపభోగ్యాశ్చిరస్థితాః । పాయసం కృసరం మాంసమపూపాశ్చ వృథాకృతాః ॥ ౩౪ ॥ అపేయాశ్చాప్యభక్ష్యాశ్చ బ్రాహ్మణైర్గృహమేధిభిః । దేవానృషీన్మనుష్యాంశ్చ పితౄన్గృహ్యాశ్చ దేవతాః ॥ ౩౫ ॥ పూజయిత్వా తతః పశ్చాద్గృహస్థో భోక్తుమర్హతి ॥ ౩౬ ॥ యథా ప్రవ్రజితో భిక్షుస్తథైవ స్వే గృహే వసేత్ । ఏవంవృత్తః ప్రియైర్దారైః సంవసన్ధర్మమాప్నుయాత్ ॥ ౩౭ ॥ న దద్యాద్యశసే దానం న భయాన్నోపకారిణే । న నృత్యగీతశీలేషు హాసకేషు చ ధార్మికః ॥ ౩౮ ॥ న మత్తే చైవ నోన్మత్తే న స్తేనే చ న కుత్సకే । న వాగ్ఘీనే వివర్ణే వా నాంగహీనే న వామనే ॥ ౩౯ ॥ న దుర్జనే దౌష్కులే వా వ్రతైర్యో వా న సంస్కృతః । న శ్రోత్రియమృతే దానం బ్రాహ్మణే బ్రహ్మవర్జితే ॥ ౪౦ ॥ అసమ్యక్చైవ యద్దత్తమసమ్యక్చ ప్రతిగ్రహః । ఉభయం స్యాదనర్థాయ దాతురాదాతురేవ చ ॥ ౪౧ ॥ యథా ఖాదిరమాలంబ్య శిలాం వాప్యర్ణవం తరన్ । మజ్జేత మజ్జతే తద్వద్దాతా యశ్చ ప్రతిగ్రహీ ॥ ౪౨ ॥ కాష్ఠైరార్ద్రైర్యథా వహ్నిరుపస్తీర్ణో న దీప్యతే । తపఃస్వాధ్యాయచారిత్రైరేవం హీనః ప్రతిగ్రహీ ॥ ౪౩ ॥ కపాలే యద్వదాపః స్యుః శ్వదృతౌ చ యథా పయః । ఆశ్రయస్థానదోషేణ వృత్తహీనే తథా శ్రుతమ్ ॥ ౪౪ ॥ నిర్మంత్రో నిర్వ్రతో యస్స్యాదశాస్త్రజ్ఞోఽనసూయకః । అనుక్రోశాన్న దాతవ్యం

యే వర్జయంతి తేషాం ధర్మః ప్రాయశ్చిత్తాదిస్వరూపః న విద్యతే ॥ ౨౦ ॥ దశేతి ॥ ధర్మపాఠకాః - ధర్మవిచారకా ఇతి యావత్ । కార్యే ప్రాయశ్చిత్తనిమిత్తే దోషే ॥ ౨౧ ॥ అభక్ష్యానాహ చతుర్భిః ॥ అనడ్వానితి ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ఏడకేతి ॥ ఏడకా మేషీ - సూతికానాం గవాం అనిర్దశాహానామ్ ॥ ౨౬ ॥ ప్రేతాన్నమితి ॥ అభోజ్యం పాయసాద్యంతర్గతమ్ ॥ ౨౭ ॥ రాజాన్నమితి ॥ అవీరాయాః పతిపుత్రహీనాయాః ॥ ౨౮ ॥ విష్ఠేతి ॥ ఇంద్రియం శుక్రం గణికాదిత్రయాణామన్నమ్ ॥ ౨౯ ॥ దీక్షితస్యేతి ॥ దీక్షితస్య అగ్నీషోమీయవపాహోమాత్ప్రాక్ న భోక్తవ్యం - కదర్యః ధనవ్యయభయాత్ - భోగత్యాగహీనః ॥ ౩౦ ॥ చికిత్సకస్యేతి ॥ రక్షిణః గ్రామపాలకస్య సీమాదిరక్షిణో వా ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ సురేతి ॥ శేషితం కుటుంబాయ అదత్వా ఆత్మార్థం రక్షితమ్ ॥ ౩౩ ॥ సక్త్వితి ॥ ధానాః భ్రష్టయవాః కరంభాః దధిసక్తవః సక్త్వాదీనాం వికారాః నష్టాః సక్త్వాదయః - కృసరం తిలమిశ్రోదనం వృథాకృతాః దేవతాద్యుద్దేశం వినా కృతాః ॥ ౩౪ ॥ అపేయా ఇతి ॥ చాత్ అపేయాః పియూషాదయః ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ నేతి ॥ హాసకేషు పరిహాసపరేషు ॥ ౩౮ ॥ నేతి ॥ వాగ్ఘీనే మూకే మూఢే వా ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ కపాల ఇతి ॥ శ్వదృతౌ శునకచర్మమయే కోశే ॥ ౪౪ ॥ నిర్మంత్ర ఇతి ॥ అసూయకః గుణేషు దోషారోపణం కుర్వన్ । అనుక్రోశాద్దయా

హీనేష్వవ్రతికేషుచ॥ ౪౫॥ నవై దేయమనుక్రోశాద్దీనార్తాతురకేష్వపి। ఆప్తాచరితఇత్యేవధర్మఇత్యేవవాపునః॥ ౪౬॥నిష్కారణంస్మృతందత్తం బ్రాహ్మణేబ్రహ్మవర్జితే। భవేదపాత్రదోషేణనచాత్రాస్తివిచారణా ॥ ౪౭ ॥ యథాదారుమయోహస్తీయథాచర్మమయోమృగః। బ్రాహ్మణ శ్చానధీయానస్త్రయస్తేనామబిభ్రతి ॥ ౪౮ ॥ యథాషండోఫలస్త్రీషుయథాగౌర్గవిచాఫలా। శకునిర్వాప్యపక్షః స్యాన్నిర్మంత్రోబ్రాహ్మణస్త థా॥ ౪౯॥ గ్రామధాన్యంయథాశూన్యంయథాకూపశ్చనిర్జలః। యథాహుతమనగ్నౌచతథైవస్యాన్నిరాకృతౌ ॥ ౫౦॥ దేవతానాంపితౄణాంచ హవ్యకవ్యవినాశకః। శత్రురర్థహరోమూర్ఖోనలోకాన్ప్రాప్తుమర్హతి ॥ ౫౧ ॥ ఏతత్తేకథితంసర్వం యథావృత్తంయుధిష్ఠిర। సమాసేనమ హద్ధ్యేతచ్ఛ్రోతవ్యంభరతర్షభ॥ ౫౨॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణివ్యాసవాక్యే-షట్త్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ శ్రోతుమిచ్ఛామిభగవన్విస్తరేణమహామునే। రాజధర్మాన్ద్విజశ్రేష్ఠచాతుర్వర్ణ్యస్యచాఖిలాన్ ॥ ౧ ॥ ఆపత్సుచయథానీతిఃప్రణేత వ్యాద్విజోత్తమ। ధర్మమాలక్ష్యపంథానంవిజయేయంకథంమహీమ్॥ ౨॥ ప్రాయశ్చిత్తకథాహ్యేషాభక్ష్యాభక్ష్యవివర్జితా।కౌతూహలానుప్రవణా హర్షంజనయతీవమే॥ ౩॥ ధర్మచర్యాచరాజ్యంచనిత్యమేవవిరుధ్యతే। ఏవంముహ్యతిమేచేతశ్చింతయానస్యనిత్యశః॥ ౪॥ వైశంపాయనః॥తమువా చమహారాజవ్యాసోవేదవిదాంవరః। నారదంసమభిప్రేక్ష్యసర్వజ్ఞానాంపురాతనమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రోతుమిచ్ఛసిచేద్ధర్మంనిఖిలేననరాధిప। ప్రైహిభీష్మం మహాబాహోవృద్ధంకురుపితామహమ్॥౬॥సతేధర్మరహస్యేషుసంశయాన్మనసిస్థితాన్।ఛేత్తాభాగీరథీపుత్రఃసర్వజ్ఞస్సర్వధర్మవిత్ ॥౭॥జనయా మాసయందేవీదివ్యాత్రిపథగానదీ। సాక్షాద్దదర్శయోదేవాన్సర్వానింద్రపురోగమాన్ ॥ ౮ ॥ బృహస్పతిపురోగాంస్తుదేవర్షీనసకృత్ప్రభుః। తోషయిత్వోపచారేణరాజనీతిమధీతవాన్॥౯ ॥ ఉశనాచేదయచ్ఛాస్త్రంయచ్చదేవగురుర్ద్విజః। తచ్చధర్మంసవై యాఖ్యంప్రాప్తవాన్కురుసత్త మః॥౧౦॥ భార్గవాచ్చ్యవనాచ్చాపివేదానంగోపబృంహితాన్। ప్రతిపేదేమహాబాహుర్వసిష్ఠాచ్చరితవ్రతః॥౧౧॥ పితామహసుతంజ్యేష్ఠంకుమారం దీప్తతేజసమ్। అధ్యాత్మగతితత్త్వజ్ఞముపాశిక్షతయఃపురా॥ ౧౨ ॥ మార్కండేయముఖాత్కృత్స్నంయతిధర్మమవాప్తవాన్రామాదస్త్రాణిశక్రా చ్చప్రాప్తవాన్పురుషర్షభః॥ ౧౩॥ మృత్యురాత్మేచ్ఛయాయస్యజాతస్యమనుజేష్వపి। యథానపత్యస్యసతఃపుణ్యాలోకాదివిశ్రుతాః॥ ౧౪॥ య స్యబ్రహ్మర్షయఃపుణ్యానిత్యమాసన్సభాసదః।యస్యనావిదితంకించిత్ జ్ఞానజ్ఞేయేషువిద్యతే॥౧౫॥సతేవక్ష్యతిధర్మజ్ఞఃసూక్ష్మధర్మార్థతత్త్వవిత్॥ తమభ్యేహిపురాప్రాణాన్సవిముంచతిధర్మవిత్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవముక్తస్తుకౌంతేయోదీర్ఘప్రజ్ఞోమహామతిః। ఉవాచవదతాంశ్రేష్ఠంవ్యాసంసత్యవతీ సుతమ్॥౧౭॥యుధిష్ఠిరః॥ వైశసంసుమహత్కృత్వాజ్ఞాతీనాంరోమహర్షణమ్।ఆగస్కృత్సర్వలోకస్యపృథివీనాశకారకః॥ ౧౮॥ ఘాతయిత్వాతమే వాజౌఛలేనాజిహ్మయోధినమ్। ఉపసంప్రష్టుమర్హామితమహంకేనహేతునా॥౧౯॥ వైశంపాయనః॥ తతస్తంనృపతిశ్రేష్ఠంచాతుర్వర్ణ్యహితేచ్ఛ యా। పునరాహమహాబాహుర్యదుశ్రేష్ఠోమహామతిః॥౨౦॥వాసుదేవః॥ నేదానీమతినిర్బంధంశోకేత్వంకర్తుమర్హసి। యదాహభగవాన్వ్యా

యః।౪౫॥ఆప్తాచరితఃఇష్టకారీతిధర్మబుద్ధ్యావానిర్మంత్రేనదేయమిత్యాహ॥నవాఇతి॥౪౬॥అత్రైవహేతుమాహ।నిష్కారణమితినిష్కారణంనిష్ఫలం అపాత్రదోషేణయుక్తంఇతిశేషః॥౪౭॥౪౮॥౪౯॥గ్రామేతి॥నిరాకృతౌమూర్ఖే॥౫౦॥౫౧॥౫౨॥*౧॥౨॥ప్రాయశ్చిత్తేతి।భక్ష్యాభక్ష్యవివర్జితాఉపవా సాత్మికాకౌతూహలేనప్రసంగేనఅనుప్రవణాఅభిముఖా॥౩॥౪॥౫॥శ్రోతుమితి॥ ప్రైహిప్రయాహి॥౬॥౭॥౮॥౯॥ఉశనేతి। సవై యాఖ్యంవ్యాఖ్యాసహి తం॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥సఇతి॥విముంచతివిమోక్ష్యతితతఃపురా॥౧౬॥౧౭॥ వైశసమితి॥వైశసంవినాశనం॥ ౧౮॥ ఘాతయిత్వేతి॥ఉపసంప్ర ష్టుంఉపగమ్యసమ్యక్ప్రష్టుం .... *

సప్తతుష్టిరుపవ్నృపోత్తమ॥ ౨౧॥ బ్రాహ్మణాస్త్వాంమహాబాహోయాభాన్తిరశ్చమహౌజసః। పర్జన్యమివఘర్మార్తాం తేనాథమానాఉపాసతే॥ ౨౨॥హ
తశిష్టాశ్చరాజానఃకృత్స్నంచైవసమాగతమ్। చాతుర్వర్ణ్యంమహారాజరాష్ట్రంతేకురుజాంగలమ్॥ ౨౩॥ ప్రియార్థమపిచైతేషాంబ్రాహ్మణానాం
మహాత్మనామ్। నియోగాదస్యచగురోర్వ్యాసస్యామితతేజసః ॥ ౨౪॥ సుహృదామస్మదాదీనాంద్రౌపద్యాశ్చపరంతప। కురుప్రియమమిత్రఘ్నలో
కస్యచహితంకురు॥ ౨౫॥ వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తస్సకృష్ణేనరాజారాజీవలోచనః। హితార్థంసర్వలోకస్యసముత్తస్థౌమహామనాః॥ ౨౬॥ సో
నునీతోనరవ్యాఘ్రోవిష్టరశ్రవసాస్వయమ్। ద్వైపాయనేనచతథాదేవస్థానేనజిష్ణునా॥ ౨౭॥ ఏతైరన్యైశ్చబహుభిరనునీతోయుధిష్ఠిరః।వ్యజహాన్మా
నసందుఃఖంసంతాపంచమహాయశాః ॥ ౨౮ ॥ శ్రుతవాక్యఃశ్రుతనిధిఃశ్రుతశ్రావ్యవిశారదః। తతస్సమనసశ్శాంతి మగిచ్ఛత్పాండునందనః ॥ ౨౯ ॥
సతైఃపరివృతోరాజానక్షత్రైరివచంద్రమాః। ధృతరాష్ట్రంపురస్కృత్యస్వపురంప్రవివేశహ॥ ౩౦॥ ప్రవివిక్షుస్సధర్మజ్ఞఃకుంతీపుత్రోయుధిష్ఠిరః।
అర్చయామాసదేవాంశ్చబ్రాహ్మణాంశ్చసహస్రశః॥౩౧॥ తతోనవంరథంశుభ్రంకంబలాజినసంవృతమ్। యుక్తంషోడశభిర్గోభిఃపాండురైశ్శు
భలక్షణైః॥ ౩౨॥ మంత్రైరభ్యర్చితంపుణ్యైఃస్తూయమానశ్చవందిభిః।ఆరురోహరథంచైవసోమోమృతమయంయథా॥౩౩॥ జగ్రాహరశ్మీన్కౌంతే
యోభీమోభీమపరాక్రమః। అర్జునఃపాండురంఛత్రంధారయామాసభానుమత్ ॥ ౩౪ ॥ ధ్రియమాణంచతచ్ఛత్రంపాండురంరథమూర్ధని। శుశు
భేతారకాకీర్ణంసితమభ్రమివాంబరే ॥ ౩౫॥ చామరవ్యజనేత్వస్యవీరౌజగృహతుస్తదా। చంద్రరశ్మిప్రభేశుభ్రేమాద్రీపుత్రావలంకృతే ॥ ౩౬ ॥ తే
పంచరథమాస్థాయభ్రాతరస్సమలంకృతాః। భూతానీవసమస్తానిరాజన్దదృశిరేతదా ॥ ౩౭ ॥ ఆస్థాయతురథంశుభ్రంయుక్తమశ్వైర్మనోజవైః।
అన్వయాత్పృష్ఠతోరాజన్యుయుత్సుఃపాండవాగ్రజమ్॥ ౩౮॥ రథంహేమమయంశుభ్రంశైబ్యసుగ్రీవయోజితమ్। సహసాత్యకినాకృష్ణఃసమాస్థా
యాన్వయాత్కురూన్॥ ౩౯॥ నరయానేనతుజ్యేష్ఠఃపితాపార్థస్యభారత। అగ్రతోధర్మరాజస్యగాంధారీసహితోయయౌ॥ ౪౦॥కురుస్త్రియశ్చ
తాస్సర్వాఃకుంతీకృష్ణాతథైవచ। యానైరుచ్చావచైర్జగ్ముర్విదురేణపురస్కృతాః॥౪౧॥తతోరథాశ్చబహులానాగాశ్చసమలంకృతాః। పాదాతా
శ్చహయాశ్చైవపృష్ఠతఃసమనువ్రజన్॥౪౨॥ తతోవైతాళికైస్సూతైర్మాగధైశ్చసుభాషితైః। స్తూయమానోయయౌరాజానగరంనాగసాహ్వ

౧౯॥౨౦॥౨౧॥ బ్రాహ్మణాఇతి। నాథమానాఃయాచమానాః॥౨౨॥హతేతి॥ఉపాసతఇత్యుత్తరత్రాపియోజ్యం॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬ఃసఇతి॥విష్టరశ్రవసా
విష్ణునా॥౨౭॥ఏతైరితి॥సంతాపంశారీరంతాపం॥౨౮॥శ్రుతేతి॥వాక్యానివేదావయవాః-నిధిఃతదర్థవిచారగ్రంథోమీమాంసా-అన్యదపియచ్ఛ్రుతంశ్రా
వ్యంనీతిశాస్త్రాదితత్రవిశారదః॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥తతఇతిగోభిఃబలీవర్దైః-ఏతస్మాత్ లింగాద్గవ్యతేయత్ -పురంప్రథమంగౌరథేనప్రవేష్టవ్యమితి- మంత్ర
లింగాదప్యేతద్గవ్యతే॥శ్రు॥సంగోభిరాంగిరసోనక్షమాణోభగఇవార్యమణంనినాయ॥జనేమిత్రోనదంపతీఅనక్తిబృహస్పతేవాజయాశూరివాజౌ॥
అస్యార్థః॥హేబృహస్పతే॥బృహస్పతితుల్యహేపురోహిత-ఆంగిరసోబృహస్పతిః-గోభిః॥వృషైః-రథమిత్యధ్యాహార్యం-సంనక్షమాణఃరథస్య సంవహనంక
రిష్యన్- యకారలోపఆర్షః-అర్యమణందేవం-భగఇవషడ్విధమైశ్వర్యమివ-నినాయప్రాపితవాన్-తత్రదృష్టాంతఃజనేఇతి-నకారఉపమా-యథాలోకే
మిత్రఃసఖాదంపతీఅనక్తి అన్యోన్యసంబంధేనకరోతి-ఏవమైశ్వర్యలక్ష్మీంపరిణేష్యన్గౌరథేననగరంప్రవేశయేద్రాజానంపురోహితః - ఏవంజయలక్ష్మీం
పరిణేష్యన్అశ్వరథేనఆజింప్రవేశయేదిత్యాహ-వాజయేతి-ఆజౌసంగ్రామే ఆశూన్రథేయుంజన్-వాజయగమయ-యజమానంజయలక్ష్మీం పరిణేతుమి
త్యర్థాదనుషంజనీయం॥౩౨॥ మంత్రైరితి॥ అమృతమయందేవతామయం ॥ ౩౩॥ ౩౪ ॥ ధ్రియమాణమితి॥తారకాస్తారాఃతత్తుల్యాఃఛత్రప్రాంతస్య
మౌక్తికగుచ్ఛాశ్చ॥౩౫॥౩౬॥ తఇతి॥ యథాదేహరథోభూతపంచకమయఃఏవంసోపిరథోభ్రాతృపంచకయుక్తః౩౭॥ఆస్థాయేతి ॥ యుయుత్సుఃధృత
రాష్ట్రపుత్రః॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ నరయానేనేతి॥నరయానంనత్తరవా ఇతిమ్లేచ్ఛభాషాయాం ప్రసిద్ధంనతుశిబికా ॥ ౪౦ ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ తదితి ॥ ఆ

యమ్॥౪౩॥ తత్ప్రయాణం మహాబాహోర్బభూవాప్రతిమం భువి। ఆకులాకులముత్కృష్టం హృష్టపుష్టజనాకులమ్॥ ౪౪॥ అభియానే తు పార్థస్య
నరైర్నగరవాసిభిః। నగరం రాజమార్గం చ యథావత్సమలంకృతమ్॥౪౫॥ పాండురేణ చ మాల్యేన పతాకాభిశ్చ మేదినీ। సంస్కృతో రాజమార్గోఽభూ
ద్ధూపనైశ్చ ప్రధూపితః॥ ౪౬॥ అథ చూర్ణైశ్చ గంధానాం నానాపుష్పప్రియంగుభిః। మాల్యదామభిరాసక్తై రాజవేశ్మాభిసంవృతమ్॥ ౪౭॥ కుంభాశ్చ
నగరద్వారి వారిపూర్ణా నవా దృఢాః। కన్యాస్సుమనసో గౌరాః స్థాపితాస్తత్ర తత్ర హ॥ ౪౮॥ తథా స్వలంకృతద్వారం నగరం పాండునందనః। స్తూయ
మానః శుభైర్వాక్యైః ప్రవివేశ సుహృద్వృతః॥ ౪౯॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి యుధిష్ఠిరస్యపురప్రవేశే-
సప్తత్రింశోఽధ్యాయః - ....*
వైశంపాయనః॥ ప్రవేశనే తు పార్థానాం జనానాం పురవాసినామ్। దిదృక్షూణాం సహస్రాణి సమాజగ్ముస్సహస్రశః॥ ౧॥ స రాజమార్గః శుశు
భే సమలంకృతచత్వరః। యథా చంద్రోదయే రాజన్ వర్ధమానో మహోదధిః॥ ౨॥ గృహాణి రాజమార్గేషు రత్నవంతి మహాంతి చ। ప్రాకంపంతీ
వ భారేణ స్త్రీణాం పూర్ణాని భారత॥ ౩॥ తాశ్శనైరివ సవ్రీడం ప్రశశంసుర్యుధిష్ఠిరమ్। భీమసేనార్జునౌ చైవ మాద్రీపుత్రౌ చ పాండవౌ॥ ౪॥ ధ
న్యా త్వమసి పాంచాలి యా త్వం పురుషసత్తమాన్। ఉపతిష్ఠసి కల్యాణి మహర్షీనివ గౌతమీ॥ ౫॥ తవ కర్మాణ్యమోఘాని వ్రతచర్యా చ భామిని। ఇతి కృ
ష్ణాం మహారాజ ప్రశశంసుస్తదా స్త్రియః॥ ౬॥ ప్రశంసావచనైస్తాసాం మిథశ్శబ్దైశ్చ భారత। ప్రీతిజైశ్చ తదా శబ్దైః పురమాసీత్సమాకులమ్॥ ౭॥ తమ
తీత్య యథాయుక్తం రాజమార్గం యుధిష్ఠిరః। అలంకృతం శోభమానముపాయాద్రాజవేశ్మ హ॥ ౮॥ తతః ప్రకృతయస్సర్వాః పౌరజానపదాస్తదా।
ఊచుః కర్ణసుఖా వాచస్సముపేత్య తతస్తతః॥ ౯॥ దిష్ట్యా జయసి రాజేంద్ర శత్రూన్ శత్రునిషూదన। దిష్ట్యా రాజ్యం పునః ప్రాప్తం ధర్మేణ చ బలేన చ॥
౧౦॥ భవ నస్త్వం మహారాజ రాజేహ శరదాం శతమ్। ప్రజాః పాలయ ధర్మేణ యథేంద్రస్త్రిదివం తథా॥ ౧౧॥ ఏవం రాజకులద్వారి మంగళైరభిపూజి
తః। ఆశీర్వాదాన్ ద్విజైరుక్తాన్ ప్రతిగృహ్య సమంతతః॥ ౧౨॥ ప్రవిశ్య భవనం రాజా దేవరాజగృహోపమమ్। శ్రుత్వా విజయసంయుక్తం రథాత్ప
శ్చాదవాతరత్॥ ౧౩॥ ప్రవిశ్యాభ్యంతరం శ్రీమాన్ దైవతాన్యభిగమ్య చ। పూజయామాస రత్నైశ్చ గంధమాల్యైశ్చ సర్వశః॥ ౧౪॥ నిశ్చక్రామ
తతః శ్రీమాన్ పునరేవ మహాయశాః। దదర్శ బ్రాహ్మణాంశ్చైవ సోఽభిరూపానవస్థితాన్॥ ౧౫॥ స సంవృతస్తదా విప్రైరాశీర్వాదవివక్షుభిః। శుశు
భే విమలశ్చంద్రస్తారాగణవృతో యథా॥ ౧౬॥ తాంస్తు వై పూజయామాస కౌంతేయో విధివద్ద్విజాన్। ధౌమ్యం గురుం పురస్కృత్య జ్యేష్ఠం పితరమేవ
చ॥ ౧౭॥ సుమనోమోదకై రత్నైర్హిరణ్యేన చ భూరిణా। గోభిర్వస్త్రైశ్చ రాజేంద్ర వివిధైశ్చ కిమిచ్ఛకైః॥ ౧౮॥ తతః పుణ్యాహఘోషోఽభూద్దివం స్త
బ్ధ్వేవ భారత। సుహృదాం ప్రీతిజననః పుణ్యః శ్రుతిసుఖావహః॥ ౧౯॥ హంసవన్నేదుషాం రాజా ద్విజానాం తత్ర భారతీమ్। శుశ్రావ వేదవిదుషాం పుష్క
లార్థపదాక్షరామ్॥ ౨౦॥ తతో దుందుభినిర్ఘోషః శంఖానాం చ మనోరమః। జయం ప్రవదతాం తత్ర స్వనః ప్రాదురభూన్నృప॥ ౨౧॥ నిశ్శబ్దే చ

కులాకులం సంమర్దవశాత్॥ ౪౪॥ ౪౫॥ పాండురేణేతి॥ మాల్యేన పుష్పసమూహేన- మేదినీ సమలంకృతేత్యనుషజ్యతే - ధూపనైః అగరుప్రభృతిభిః
ధూపద్రవ్యైః॥ ౪౬॥ ౪౭॥ కుంభా ఇతి॥ సుమనసః పుష్పాణి- గౌరాః శుక్లాః॥౪౮॥౪౯॥ ******************** ౧॥౨॥గృహాణీతి॥స్త్రీణాం స్త్రీ
భిః॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ ౧౪॥ నిశ్చక్రామేతి॥ అభిరూపాన్ మంగళద్రవ్యపాణీన్॥ ౧౫॥౧౬॥౧౭॥ సుమన ఇతి॥కిమిచ్ఛసి
కమిచ్ఛసీతి పృచ్ఛద్భిర్భృత్యైర్వివిధైర్గోవస్త్రాదిద్రవ్యైర్నిమంత్రయద్భిరిత్యర్థః॥ ౧౮॥ తత ఇతి॥ స్తబ్ధ్వా వ్యాప్య॥ ౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥
౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ....*

స్థితే తత్ర తతో విప్రజనే పునః । రాజానం బ్రాహ్మణచ్ఛద్మా చార్వాకో రాక్షసోఽబ్రవీత్ ॥ ౨౨ ॥ తత్ర దుర్యోధనసఖో భిక్షురూపేణ సంవృతః । సాక్షః
శిఖీ త్రిదండీ చ ధృష్టో విగతసాధ్వసః ॥ ౨౩ ॥ వృతః సర్వైస్తథా విప్రైరాశీర్వాదవివక్షుభిః । పరం సహస్రై రాజేంద్ర తపోనియమసంశ్రితైః ॥ ౨౪ ॥ స
దుష్టః పాపమాశంసుః పాండవానాం మహాత్మనామ్ । అనామంత్ర్యైవ తాన్ విప్రాంస్తమువాచ మహీపతిమ్ ॥ ౨౫ ॥ చార్వాకః ॥ ఇమే ప్రాహుర్ద్వి
జాస్సర్వే సమారోప్య వచో మయి । ధిగ్భవంతం కునృపతిం జ్ఞాతిఘాతినమస్తు వై ॥ ౨౬ ॥ కిం తేన స్యాద్ధి కౌంతేయ కృత్వేమం జ్ఞాతిసంక్షయమ్ । ఘాతయిత్వా
గురూంశ్చైవ మృతం శ్రేయో న జీవితమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఇతి తే వై ద్విజాశ్శ్రుత్వా తస్య దుష్టస్య రక్షసః । వివ్యథుశ్చుక్రుశుశ్చైవ తస్య వాక్యప్రధర్షితాః ॥ ౨౮ ॥
తతస్తే బ్రాహ్మణాస్సర్వే స చ రాజా యుధిష్ఠిరః । వ్రీడితాః పరమోద్విగ్నాస్తూష్ణీమాసన్ విశాంపతే ॥ ౨౯ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ ప్రసీదంతు భవంతో మే ప్ర
ణతస్యాభియాచతః । ప్రత్యాసన్నవ్యసనినం న మాం ధిక్కర్తుమర్హథ ॥ ౩౦ ॥ వైశంపాయనః ॥ తతో రాజన్ బ్రాహ్మణాస్తే సర్వ ఏవ విశాంపతే । ఊ
చుర్నైతద్వచోఽస్మాకం శ్రీరస్తు తవ పార్థివ ॥ ౩౧ ॥ జజ్ఞుశ్చైవ మహాత్మానస్తతస్తం జ్ఞానచక్షుషా । బ్రాహ్మణా వేదవిద్వాంసస్తపోభిర్విమలీకృతాః ॥ ౩౨ ॥
బ్రాహ్మణా ఊచుః ॥ ఏష దుర్యోధనసఖశ్చార్వాకో నామ రాక్షసః । పరివ్రాజకరూపేణ హితం తస్య చికీర్షతి ॥ ౩౩ ॥ న వయం బ్రూమ ధర్మాత్మన్
వ్యేతు తే భయమీదృశమ్ । ఉపతిష్ఠతు కల్యాణం భవంతం భ్రాతృభిస్సహ ॥ ౩౪ ॥ వైశంపాయనః ॥ తతస్తే బ్రాహ్మణాస్సర్వే హుంకారైః క్రోధమూ
ర్ఛితాః । నిర్భర్త్సయంతశ్శుచయో నిజఘ్నుః పాపరాక్షసమ్ ॥ ౩౫ ॥ స పపాత వినిర్దగ్ధస్తేజసా బ్రహ్మవాదినామ్ । మాహేంద్రాశనినిర్దగ్ధః పాద
పోఽంకురవానివ ॥ ౩౬ ॥ పూజితాశ్చ యయుర్విప్రా రాజానమభినంద్య తమ్ । రాజా చ హర్షమాపేదే పాండవస్ససుహృజ్జనః ॥ ౩౭ ॥ ....

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి చార్వాకవధే- అష్టత్రింశోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః ॥ తతస్తత్ర తు రాజానం తిష్ఠంతం భ్రాతృభిస్సహ । ఉవాచ దేవకీపుత్రః సర్వదర్శీ జనార్దనః ॥ ౧ ॥ వాసుదేవః ॥ బ్రాహ్మణాస్తాత
లోకేఽస్మిన్నర్చనీయాస్సదా మమ । ఏతే భూమిచరా దేవా వాగ్విషాస్సుప్రసాదకాః ॥ ౨ ॥ పురా కృతయుగే రాజంశ్చార్వాకో నామ రాక్షసః । తపస్తే
పే మహాబాహో బదర్యాం బహువార్షికమ్ ॥ ౩ ॥ వరేణచ్ఛంద్యమానశ్చ బ్రహ్మణా చ పునః పునః । అభయం సర్వభూతేభ్యో వరయామాస భారత ॥ ౪ ॥
ద్విజావమానాదన్యత్ర ప్రాదాద్వరమనుత్తమమ్ । అభయం సర్వభూతేభ్యస్తదా తస్మై జగత్పతిః ॥ ౫ ॥ స తు లబ్ధవరః పాపో దేవానమితవిక్రమః । రా
క్షసస్తాపయామాస తీవ్రకర్మా మహాబలః ॥ ౬ ॥ తతో దేవాస్సమేతాశ్చ బ్రహ్మాణమిదమబ్రువన్ । వధాయ రక్షసస్తస్య బలవిప్రకృతాస్తదా ॥ ౭ ॥ తా
నువాచావ్యయో దేవో విహితస్తత్ర వై మయా । యథాస్య భవితా మృత్యురచిరేణేతి భారత ॥ ౮ ॥ రాజా దుర్యోధనో నామ సఖాఽస్య భవితా నృషు
తస్య స్నేహావబద్ధోఽసౌ బ్రాహ్మణానవమంస్యతే ॥ ౯ ॥ తత్రైనం రుషితా విప్రా విప్రకారప్రధర్షితాః । ధక్ష్యంతి వాగ్బలాః పాపం తతో నాశం గమి
ష్యతి ॥ ౧౦ ॥ స ఏష నిహతశ్శేతే బ్రహ్మదండేన రాక్షసః । చార్వాకో నృపతిశ్రేష్ఠ మా శుచో భరతర్షభ ॥ ౧౧ ॥ హతాస్తే క్షత్రధర్మేణ జ్ఞాతయస్తవ పార్థివ । స్వర్గ
తాశ్చ మహాత్మానో వీరాః క్షత్రియపుంగవాః ॥ ౧౨ ॥ స త్వమాతిష్ఠ కార్యాణి మా తేఽభూద్గ్లానిరచ్యుత । శత్రూన్ జహి ప్రజా రక్ష ద్విజాంశ్చ పరిపూజయ ॥ ౧౩ ॥

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి చార్వాకవధోపాయకథనే- ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః-

---

ప్రసీదంత్వితి ॥ ప్రత్యాసన్నాః సమీపస్థాః వ్యసనినః చిరదుఃఖినో భ్రాత్రాదయో యస్య తం- భ్రాత్రాదిదుఃఖపరిహారార్థం మమేదం రాజ్యకరణం న తు సు
ఖార్థమిత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ జజ్ఞురితి ॥ జజ్ఞుః జ్ఞాతవంతః ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥* ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ తానితి ॥ విహితః మయా ఆజ్ఞప్తః ॥
౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ .... *

వైశంపాయనః ॥ తతఃకుంతీసుతోరాజాగతమన్యుర్గతజ్వరః । కాంచనేప్రాఙ్ముఖోహృష్టోన్యషీదత్పరమాసనే ॥ ౧ ॥ తమేవాభిముఖౌపీఠేప్రదీప్తే
కాంచనేశుభే। సాత్యకిర్వాసుదేవశ్చనిషేదతురరిందమౌ ॥ ౨ ॥ మధ్యేకృత్వాతురాజానంభీమసేనార్జునావుభౌ । నిషేదతుర్మహాత్మానౌశ్లక్ష్ణ
యోరశ్మపీఠయోః॥ ౩॥ దాంతేసింహాసనేశుభ్రేజాంబూనదవిభూషితే। పృథాపిసహదేవేనసహాస్తేనకులేనచ॥ ౪ ॥ సుధర్మావిదురోధౌమ్యోధృత
రాష్ట్రశ్చకౌరవః। నిషేదుర్జ్వలనాకారేష్వాసనేషుపృథక్పృథక్ ॥ ౫॥ యుయుత్సుస్సంజయశ్చైవగాంధారీచయశస్వినీ । ధృతరాష్ట్రోయతోరా
జాతతస్సర్వేసమావిశన్॥ ౬॥ తత్రోపవిష్టోధర్మాత్మాశ్వేతాస్సుమనసోస్పృశన్। స్వస్తికానక్షతాన్భూమింసువర్ణంరజతంమణిమ్॥ ౭ ॥ తతః
ప్రకృతయస్సర్వాఃపురస్కృత్యపురోహితమ్। దదృశుర్ధర్మరాజానమాదాయబహుమంగళమ్॥ ౮॥ పృథివీంచసువర్ణంచరత్నానివివిధానిచ। అభి
షేచనికంభాండంసర్వసంభారసంభృతమ్ ॥ ౯ ॥ కాంచనౌదుంబరాస్తత్రరాజతాఃపృథివీమయాః । పూర్ణాఃకుంభాస్సుమనసోలాజాబర్హీంషి
గోరసమ్॥ ౧౦॥ శమీపిప్పలపాలాశసమిధోమధుసర్పిషీ। స్రువఔదుంబరశ్శంఖస్తథాహేమవిభూషితః॥ ౧౧॥దాశార్హేణాభ్యనుజ్ఞాతస్తత్రధౌ
మ్యఃపురోహితః । ప్రాగుదక్ప్లవనేవేదీలక్షణేనోపలిఖ్యచ ॥ ౧౨ ॥ వ్యాఘ్రచర్మోత్తరేశుక్లేసర్వతోభద్రఆసనే । దృఢపాదప్రతిష్ఠానేహుతాశ
నసమత్విషి॥ ౧౩॥ ఉపవేశ్యమహాత్మానంకృష్ణాంచద్రుపదాత్మజామ్। జుహావపావకంధీమాన్విధిమంత్రపురస్కృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతఉత్థాయదాశా
ర్హశ్శంఖమాదాయపూజితమ్। అభ్యషించత్పతింపృథ్వ్యాఃకుంతీపుత్రంయుధిష్ఠిరమ్ ॥ ధృతరాష్ట్రశ్చరాజర్షిఃసర్వాఃప్రకృతయస్తథా ॥ ౧౫ ॥
అనుజ్ఞాతోథకృష్ణేనభ్రాతృభిఃసహపాండవః । పాంచజన్యాభిషిక్తశ్చరాజామృతముఖోభవత్ ॥ ౧౬ ॥ తతోనువాదయామాసుఃపణవానకదుందు
భీన్। ధర్మరాజోపితత్సర్వంప్రతిజగ్రాహధర్మతః॥ ౧౭॥ పూజయామాసతాంశ్చాపివిధివద్భూరిదక్షిణః॥ ౧౮॥ తతోనిష్కసహస్రేణబ్రాహ్మణాన్
స్వస్తివాచయన్ । వేదాధ్యయనసంపన్నాన్ధృతిశీలసమన్వితాన్ ॥ ౧౯ ॥ తేప్రీతాబ్రాహ్మణారాజన్స్వస్త్యూచుర్జయమేవచ । హంసాఇవచ
నర్దంతఃప్రశశంసుర్యుధిష్ఠిరమ్ ॥ ౨౦ ॥ యుధిష్ఠిరమహాబాహోదిష్ట్యాజయసిపాండవ। దిష్ట్యాస్వధర్మంప్రాప్తోసివిక్రమేణమహాద్యుతే॥ ౨౧॥
దిష్ట్యాగాండీవధన్వాచభీమసేనశ్చపాండవః । త్వంచాపికుశలీరాజన్మాద్రీపుత్రౌచపాండవౌ ॥ ౨౨ ॥ ముక్తావీరక్షయాత్తస్మాత్సంగ్రామాద్విజిత
ద్విషః।క్షిప్రముత్తరకార్యాణికురుసర్వాణిభారత॥ ౨౩॥తతఃప్రత్యర్చితఃసద్భిర్ధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః।ప్రతిపేదేమహద్రాజ్యంసుహృద్భిస్సహభారత॥ ౨౪॥

ఇతిశ్రీమహాభారతేశాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-యుధిష్ఠిరపట్టాభిషేకే-చత్వారింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ప్రకృతీనాంచతద్వాక్యందేశకాలోపబృంహితమ్। శ్రుత్వాయుధిష్ఠిరోరాజాసోంతరంప్రత్యభాషత ॥ ౧ ॥ ధన్యాఃపాండుసుతానూ
నంయేషాంబ్రాహ్మణపుంగవాః। తథ్యాన్వాప్యథవాతథ్యాన్గుణానాహుస్సమాగతాః ॥ ౨ ॥ అనుగ్రాహ్యావయంనూనంభవతామితిమేమతిః । య
దైవంగుణసంపన్నాన్నస్మాన్బ్రూథవిమత్సరాః ॥ ౩ ॥ ధృతరాష్ట్రోమహారాజః పితామేదైవతంపరమ్ । శాసనేస్యప్రియేచైవస్థేయంమత్ప్రియ
కాంక్షిభిః ॥ ౪ ॥ ఏతదర్థంహిజీవామికృత్వాజ్ఞాతివధంమహత్ । అస్యశుశ్రూషణంకార్యంమయానిత్యమతంద్రిణా ॥ ౫ ॥ యదిచాహమనుగ్రా

తతఇతి॥ కుంతీసుతః గతమన్యుఃవీతదైన్యః-గతజ్వరఃవీతశోకః॥౧॥౨॥౩॥దాంతఇతి॥దాంతేగజదంతమయే॥౪॥సుధర్మేతి॥ సుధర్మాదుర్యోధనపురోహి
తః॥ ౫॥౬॥తత్రేతి॥స్వస్తికాస్సర్వతోభద్రాద్యంకితానిదేవతాపీఠాని॥౭॥౮॥పృథివీమితి॥భాండంఉపకరణం॥౯॥కాంచనేతి॥ఔదుంబరాస్తామ్రమయాః॥
౧౦॥శమీతి॥ఔదుంబరఃఉదుంబరకాష్ఠమయస్స్రువః॥ ౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥అనుజ్ఞాతఇతి॥అమృతముఖఃఅత్యంతందర్శనీయః॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥
౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥ * ప్రకృతీనామితి॥ప్రకృతీనాంతద్వాక్యందిష్ట్యాజయసీత్యాది- అంతరంపశ్చాత్ ॥౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥..................*

హితాయభవతాంసుహృదాంతథా।ధృతరాష్ట్రేయథాపూర్వంవృత్తింవర్తితుమర్హథ ॥౬॥ ఏషనాథోహిజగతోభవతాంచమయాసహ । అస్యై
వపృథివీకృత్స్నా పాండవాస్సర్వఏవచ॥ ౭॥ ఏతన్మనసికర్తవ్యంభవద్భిర్వచనంమమ । అనుజ్ఞాప్యాథతాన్రాజాయథేష్టంగమ్యతామితి॥ ౮ ॥ పౌ
రజానపదాన్సర్వాన్విసృజ్యకురునందనః।యౌవరాజ్యేనకౌంతేయంభీమసేనమయోజయత్ ॥ ౯ ॥ మంత్రేచనిశ్చయేచైవషాడ్గుణ్యస్యచచింతనే । వి
దురంబుద్ధిసంపన్నంప్రీతిమాన్సుసమాదిశత్ ॥ ౧౦॥ కృతాకృతపరిజ్ఞానేతథాయవ్యయచింతనే । సంజయంయోజయామాసవృద్ధంసర్వగుణైర్యు
తమ్॥ ౧౧ ॥ బలస్యపరిమాణేచభక్తవేతనయోస్తథా । నకులంవ్యాదిశద్రాజాకర్మణాంచాన్వవేక్షణే ॥ ౧౨ ॥ పరచక్రోపరోధేచదుష్టానాంచావమ
ర్దనే। యుధిష్ఠిరోమహారాజఃఫల్గునంవ్యాదిదేశహ ॥ ౧౩ ॥ ద్విజానాందేవకార్యేషుకార్యేష్వన్యేషుచైవహ । ధౌమ్యంపురోధసాంశ్రేష్ఠంనిత్యమే
వసమాదిశత్ ॥ ౧౪॥ సహదేవంసమీపస్థంనిత్యమేవసమాదిశత్ । తేనగోప్యోహినృపతిఃసర్వావస్థోవిశాంపతే॥ ౧౫॥ యాన్యానమన్యద్యోగ్యాం
శ్చయేషుయేష్విహకర్మసు। తాంస్తాంస్తేష్వేవయుయుజేప్రీయమాణోమహీపతిః॥ ౧౬ ॥ విదురంసంజయంచైవయుయుత్సుంచమహామతిమ్ । అబ్రవీ
త్పరవీరఘ్నోధర్మాత్మాధర్మవత్సలః॥ ౧౭॥ ఉత్థాయోత్థాయతత్కార్యమస్యరాజ్ఞఃపితుర్మమ । సర్వంభవద్భిఃకర్తవ్యమప్రమత్తైర్యథాయథమ్॥
౧౮॥ పౌరజానపదానాంచయానికార్యాణిసర్వశః।రాజానంసమనుజ్ఞాప్యతానికార్యాణిభాగశః॥౧౯॥.................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-భీమాదికర్మనియోగే- ఏకచత్వారింశోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥తతోయుధిష్ఠిరోరాజాజ్ఞాతీనాంయేహతాయుధి।శ్రాద్ధానికారయామాసతేషాంపృథగుదారధీః॥ ౧॥ధృతరాష్ట్రోదదౌరాజాపుత్రా
ణామౌర్ధ్వదేహికమ్ । సర్వకామగుణోపేతమన్నంగాశ్చధనానిచ ॥ ౨ ॥ రత్నానిచవిచిత్రాణిమహార్హాణిమహాయశాః॥౩॥ యుధిష్ఠిరస్తుద్రోణ
స్యకర్ణస్యచమహాత్మనః । ధృష్టద్యుమ్నాభిమన్యుభ్యాంహైడింబస్యచరక్షసః ॥ ౪ ॥ విరాటప్రభృతీనాంచసుహృదాముపకారిణామ్ । ద్రుపదద్రౌ
పదేయానాం ద్రౌపద్యాసహితోదదౌ ॥ ౫ ॥బ్రాహ్మణానాంసహస్రాణి పృథగేకైకముద్దిశన్ । ధనైరత్నైశ్చగోభిశ్చ వస్త్రైశ్చసమతర్పయత్॥
౬॥ యేచాన్యేపృథివీపాలాయేషాంనాస్తిసుహృజ్జనః। ఉద్దిశ్యోద్దిశ్యతేషాంచచక్రేరాజౌర్ధ్వదేహికమ్॥ ౭॥ సభాఃప్రపాశ్చవివిధాస్తటాకానిచపాం
డవః। సుహృదాంకారయామాససర్వేషామౌర్ధ్వదేహికమ్ ॥ ౮॥ సతేషామనృణోభూత్వాగత్వాలోకేష్వవాచ్యతామ్ । కృతకృత్యోభవద్రాజా
ప్రజాధర్మేణపాలయన్॥౯॥ ధృతరాష్ట్రంయథాపూర్వంగాంధారీంవిదురంతథా। సర్వాంశ్చకౌరవామాత్యాన్భృత్యాంశ్చసమపూజయత్ ॥౧౦॥
యాశ్చతత్రస్త్రియఃకాశ్చిద్ధతవీరాహతాత్మజాః । సర్వాస్తాఃకౌరవోరాజాసంపూజ్యాపాలయద్ఘృణీ ॥ ౧౧ ॥ దీనాంధకృపణానాంచ గృహాచ్ఛా
దనభోజనైః । ఆనృశంస్యపరోరాజా చకారానుగ్రహంప్రభుః ॥ ౧౨ ॥ సవిజిత్యమహీంకృత్స్నా మానృణ్యంప్రాప్యవైరిషు । నిస్సపత్నస్సుఖీరా
జావిజహారయుధిష్ఠిరః॥ ౧౩॥ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-శ్రాద్ధక్రియోపాఖ్యానేద్విచత్వారింశోధ్యాయః-***వైశంపాయనః॥
అభిషిక్తోమహాప్రాజ్ఞోరాజ్యంప్రాప్యయుధిష్ఠిరః । దాశార్హంపుండరీకాక్షమువాచప్రాంజలిశ్శుచిః ॥ ౧ ॥ తవకృష్ణప్రసాదేననయేనచబలేనచ । బు

౬॥౭॥౮॥౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥౧౭॥ ఉత్థాయేతి॥ యత్ అస్య కార్యంతదేవమమకార్యం - తచ్చభవద్భిఃకర్తవ్యమిత్యర్థః॥
౧౮॥ పౌరేతి॥ రాజానంధృతరాష్ట్రంఅనుజ్ఞాప్య - తానికార్యాణికర్తవ్యానీత్యర్థః॥౧౯॥***** ౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥సభాఇతి॥ సభాఃధర్మశా
లాః-తత్తన్నామాంకితానిసభాదీనిచచక్రే- ఇయమముకస్యసభాఇయమముకస్యసభేతి - ఏతేనసభాదికరణాత్సంతానఫలంలభ్యతఇతిగమ్యతే॥౮॥౯॥
౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥*** ౧॥౨॥౩॥ త్వామితి॥పురుషంసర్వశరీరశాయినం-సాత్వ.................*

ధ్యాచయమశార్ఙ్గలతథావిక్రమణేనచ॥ ౨॥ పునఃప్రాప్తమిదంరాజ్యంపితృపైతామహంమయా । నమస్తేపుండరీకాక్షపునఃపునరరిందమ॥ ౩॥ త్వా
మేకమాహుఃపురుషంత్వామాహుస్సాత్వతాంపతిమ్ । నామభిస్త్వాంబహువిధైఃస్తువంతిప్రయతాద్విజాః॥ ౪॥ విశ్వకర్మన్నమస్తేస్తువిశ్వాత్మన్విశ్వ
సంభవ। విష్ణోజిష్ణోహరేకృష్ణవైకుంఠపురుషోత్తమ॥ ౫॥ అదిత్యాస్సప్తధాత్వంతుపురాణేగర్భతాంగతః। పృశ్నిగర్భస్త్వమేవైకస్త్రియుగంత్వాం
వదంత్యపి॥ ౬॥ శుచిశ్రవాహృషీకేశోఘృతార్చిర్హంసఉచ్యసే। త్రిచక్షుశ్శంభురేకస్త్వంవిభుర్దామోదరోపిచ ॥ ౭॥వరాహోగ్నిర్బృహ
ద్భానుర్వృషభస్తార్క్ష్యలక్షణః। అనీకసాహఃపురుషఃశిపివిష్టఉరుక్రమః ॥ ౮ ॥ వరిష్ఠఉగ్రసేనానీఃసత్యోవాజసనిర్గుహః । అచ్యుతశ్చ్యవనోఽరీ
ణాంసంస్కృతోవికృతోవృషః ॥ ౯ ॥ ఊర్ధ్వకర్మాత్వమేవాద్రిర్వృషదర్భోవృషాకపిః । సింధుర్విధర్మస్త్రికకుత్త్రిధామాత్రిదివాచ్చ్యుతః॥౧౦॥
సమ్రాడ్విరాట్స్వరాట్చైవసురరాజోభవోద్భవః । విభుర్భూరతిభూఃకృష్ణః కృష్ణవర్మాత్వమేవచ ॥ ౧౧ ॥ స్విష్టకృద్భిషజావర్తఃకపిలస్త్వంచ
వామనః। యజ్ఞోధ్రువఃపతంగశ్చయజ్ఞసేనస్త్వముచ్యసే ॥ ౧౨॥ శిఖండీనహుషోబభ్రుర్దివస్పృక్త్వంపునర్వసుః। సుబభ్రురుక్తయజ్ఞశ్చసుషేణో
దుందుభిస్తథా ॥ ౧౩॥ గభస్తినేమిఃశ్రీపద్మఃపుష్కరఃపుష్పధారణః । క్రతుర్విభుఃసర్వసూక్ష్మశ్చారిత్రంచైవపఠ్యసే ॥ ౧౪॥ అంభోనిధిస్త్వంబ్రహ్మా
త్వంపవిత్రంధామధామవిత్ । హిరణ్యగర్భంత్వామాహుఃస్వధాస్వాహాచకేశవః ॥ ౧౫ ॥ యోనిస్త్వమస్యప్రలయశ్చకృష్ణత్వమేవేదంసృజసివి
శ్వమగ్రే । విశ్వంచేదంత్వద్వశేవిశ్వయోనేనమోస్తుతేశార్ఙ్గచక్రాసిపాణే ॥ ౧౬ ॥ ఏవంస్తుతోధర్మరాజేనకృష్ణఃసభామధ్యేప్రీతిమాన్పుష్కరా
క్షః। తమభ్యనందద్భారతంపుష్కలాభిర్వాగ్భిర్జ్యేష్ఠంపాండవంయాదవాగ్ర్యః॥ ౧౭॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-వాసుదేవస్తుతౌ - త్రిచత్వారింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తతోవిసర్జయామాససర్వాశ్చప్రకృతీర్నృపః। వివిశుశ్చాభ్యనుజ్ఞాతాయథాస్వానిగృహాణితాః॥ ౧॥ తతోయుధిష్ఠిరోరాజాభీమం
భీమపరాక్రమమ్।సాంత్వయన్నబ్రవీచ్ఛ్రీమానర్జునంయమజౌతథా ॥ ౨ ॥ శత్రుభిర్వివిధైశ్శస్త్రైఃక్షతదేహామహారణే । శ్రాంతాభవంతస్సుభృశం

తాండపాసకానాంపతింపాలకం॥ ౪॥ విశ్వకర్మన్నితి॥విశ్వస్యసంభవోయోనిఃతస్యసంబుద్ధిః॥ ౫॥అదిత్యాఇతి॥సప్తధావిష్ణ్వాఖ్యఆదిత్యోవామనశ్చే
తిద్విధాఅదిత్యామేవజన్మ- తతోఅదితేరూపాంతరేషుపృశ్నిప్రభృతిషుక్రమాత్ - పృశ్నిగర్భఃవరశురామః దాశరథీరామఃయాదవౌరామకృష్ణౌచేతిస
ర్వేషుగర్భేషుఏకఏవత్వం-నతుప్రతిగర్భంభిన్నః త్రిషువర్తమానయుగాత్పూర్వేషుయుగేషుభవంత్రియుగం - అన్యేతుధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యై
శ్రీయశసీచేతిత్రీణియుగ్మానితద్వంతమిత్యాహుః॥౬॥శుచిశ్రవాఇతి॥శుచిశ్రవాఃపుణ్యకీర్తిః- ఘృతార్చిఃయజ్ఞేశ్వరః- హంసఃబ్రహ్మణోపిగురుః- త్రీణిచ
క్షూంషిదర్శనసాధనానిశ్రుత్యనుమానప్రత్యక్షాణియస్మిన్॥ ౭॥వరాహఇతి॥బృహద్భానుఃసూర్యః-వృషభోధర్మః- తార్క్ష్యలక్షణోగరుడధ్వజః- అనీ
కసాహః- శత్రుసేనావమర్దీ- శిపివిష్టఃసర్వశరీరాంతఃప్రవిష్టః- పురుషఃజీవః॥ ౮॥ వరిష్ఠఇతి॥వరిష్ఠఃఉరుతమః-వాజసనిఃఅన్నప్రదః- గుహఃదేవసేనా
నీఃసుబ్రహ్మణ్యః- సంస్కృతఃవిప్రాదిరూపః- వికృతఃఅనులోమజవిలోమజాదిరూపః- వృషఃశ్రేష్ఠపరివ్రాడాదిరూపః॥౯॥ఊర్ధ్వకర్మేతి॥స్వర్లోకా
దిమార్గకారణీభూతఃయజ్ఞాదిరూపఉత్కృష్టధర్మః- వృషోఇంద్రస్తందర్భాన్తీతివృషదర్భఃఇంద్రదర్పహంతా- వృషాకపిర్హరిహరరూపీ- సింధుఃస
ముద్రః- విధర్మఃనిర్గుణః-త్రికకుప్కర్మయోగ్యప్రాగుదగైశానదిగ్రూపః- త్రిధామాసూర్యచంద్రాగ్నిప్రభః-త్రిదివాచ్చ్యుతోవైకుంఠాదవతీర్ణః॥౧౦॥
సమ్రాడితి॥భూఃసత్తారూపః-అతిభూఃఅశరీరః॥౧౧॥స్విష్టకృదితి॥భిషజావర్తఃభిషజౌఅశ్వినౌ- ఆవర్తతఇత్యావర్తః-తయోఃపితాసూర్యః- పతంగఃగ
రుడః॥౧౨॥ శిఖండీతి॥బభ్రుఃమహేశ్వరః-పునర్వసుఃనక్షత్రభేదః- సుబభ్రుఃసుతరాంపింగళవర్ణః॥౧౩॥గభస్తీతి॥గభస్తిరకోనేమిః-పరిధిర్యస్యసకాల
రూపః॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥: ....తతఇత్యాదివిస్పష్టార్థః॥ ౧ ॥ ౨॥

తాపితాః శోకమన్యుభిః ॥ ౩ ॥ అరణ్యే దుఃఖవసతిర్మత్కృతే భరతర్షభాః । భవద్భిరనుభూతా హి యథా కాపురుషైస్తథా ॥ ౪ ॥ యథాసుఖం యథాజోషం
జయోఽయమనుభూయతామ్ । విశ్రాంతాంల్లబ్ధవిజ్ఞానాన్ శ్వస్సమేతాస్మి వః పునః ॥ ౫ ॥ తతో దుర్యోధనగృహం ప్రాసాదైరుపశోభితమ్ । బహురత్న
సమాకీర్ణం దాసీదాససమాకులమ్ ॥ ౬ ॥ ధృతరాష్ట్రాభ్యనుజ్ఞాతః భ్రాత్రా దత్తం వృకోదరః । ప్రతిపేదే మహాబాహుర్మందిరం మఘవానివ ॥ ౭ ॥
యథా దుర్యోధనగృహం తథా దుశ్శాసనస్య తు । ప్రాసాదమాలాసంయుక్తం హేమతోరణభూషితమ్ ॥ ౮ ॥ దాసీదాససుసంపూర్ణం ప్రభూత
ధనధాన్యవత్ । ప్రతిపేదే మహాబాహురర్జునో రాజశాసనాత్ ॥ ౯ ॥ దుర్మర్షణస్య భవనం దుశ్శాసనగృహాద్వరమ్ । కుబేరభవనప్రఖ్యం మణి
హేమవిభూషితమ్ ॥ ౧౦ ॥ నకులాయ వరార్హాయ కర్శితాయ మహావనే । దదౌ ప్రీతో మహారాజా ధర్మపుత్రో యుధిష్ఠిరః ॥ ౧౧ ॥ దుర్ముఖస్య చ వేశ్మా
గ్ర్యం శ్రీమత్కనకభూషణమ్ । పూర్ణం పద్మదళాక్షీణాం స్త్రీణాం శయనసంకులమ్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రదదౌ సహదేవాయ సతతం ప్రియకారిణే । ముముదేవ
చ్చ లబ్ధ్వా స కైలాసం ధనదో యథా ॥ ౧౩ ॥ యుయుత్సుర్విదురశ్చైవ సంజయశ్చ విశాంపతే । సుధర్మా చైవ ధౌమ్యశ్చ యథాస్వం జగ్మురాలయాన్ ॥ ౧౪ ॥
సహ సాత్యకినా శౌరిరర్జునస్య నివేశనమ్ । వివేశ పురుషవ్యాఘ్రో వ్యాఘ్రో గిరిగుహామివ ॥ ౧౫ ॥ తత్ర భక్ష్యాన్నపానైస్తే ముదితాః సుసుఖోషితాః ।
సుఖప్రబుద్ధా రాజానముపతస్థుర్యుధిష్ఠిరమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - గృహవిభాగే - చతు
శ్చత్వారింశోఽధ్యాయః ************************ జనమేజయః ॥ ప్రాప్య రాజ్యం మహాబాహుర్ధర్మపుత్రో యుధిష్ఠిరః । యదన్యదకరోద్వి
ప్ర తన్మే వక్తుమర్హసి ॥ ౧ ॥ భగవాన్వా హృషీకేశః త్రైలోక్యస్య పరో గురుః । ఋషే యదకరోద్వీర స్తచ్చ వ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౨ ॥ వైశంపా
యనః ॥ శృణు తత్త్వేన రాజేంద్ర కీర్త్యమానం మయాఽనఘ । వాసుదేవం పురస్కృత్య యదకుర్వత పాండవాః ॥ ౩ ॥ ప్రాప్య రాజ్యం మహారాజ కుంతీపుత్రో
యుధిష్ఠిరః । చాతుర్వర్ణ్యం యథాయోగ్యం స్వే స్వే స్థానే న్యవేశయత్ ॥ ౪ ॥ బ్రాహ్మణానాం సహస్రం చ స్నాతకానాం మహాత్మనామ్ । సహస్రం నిష్క
మేకైకం దాపయామాస పాండవః ॥ ౫ ॥ తథానుజీవినో భృత్యాన్ సంశ్రితానతిథీనపి । కామైస్సంతర్పయామాస కృపణాంస్తర్కకానపి ॥ ౬ ॥ పురో
హితాయ ధౌమ్యాయ ప్రాదాదయుతశస్స గాః । ధనం సువర్ణం రజతం వాసాంసి వివిధాన్యపి ॥ ౭ ॥ కృపాయ చ మహారాజ గురువృత్తిమవర్తత । విదు
రాయ చ రాజాసౌ పూజాం చక్రే యతవ్రతః ॥ ౮ ॥ భక్ష్యాన్నపానైర్వివిధైర్వాసోభిః శయనాసనైః । సర్వాన్ సంతోషయామాస సంశ్రితాన్ దదతాం
వరః ॥ ౯ ॥ లబ్ధప్రశమనం కృత్వా స రాజా రాజసత్తమ । యుయుత్సోర్ధార్తరాష్ట్రస్య పూజాం చక్రే మహాయశాః ॥ ౧౦ ॥ ధృతరాష్ట్రాయ తద్రా
జ్యం గాంధార్యై విదురాయ చ । నివేద్య సుస్థవద్రాజా సుఖమాస్తే యుధిష్ఠిరః ॥ ౧౧ ॥ తథా సర్వం స నగరం ప్రసాద్య భరతర్షభ । వాసుదేవం మహా
త్మానమభ్యగచ్ఛత్కృతాంజలిః ॥ ౧౨ ॥ తతో మహతి పర్యంకే మణికాంచనభూషితే । దదర్శ కృష్ణమాసీనం నీలమేఘసమద్యుతిమ్ ॥ ౧౩ ॥ జాజ్వల్యమా
నం వపుషా దివ్యాభరణభూషితమ్ । పీతకౌశేయవసనం హేమ్నైవోపగతం మణిమ్ ॥ ౧౪ ॥ కౌస్తుభేనోరసిస్థేన మణినాభివిరాజితమ్ । ఉద్యతేవోద
యం శైలం సూర్యేణాభివిరాజితమ్ ॥ ౧౫ ॥ నౌపమ్యం విద్యతే తస్య త్రిషు లోకేషు కించన ॥ ౧౬ ॥ సోఽభిగమ్య మహాత్మానం విష్ణుం పురుషవిగ్రహమ్ । ఉవాచ
మధురం రాజా స్మితపూర్వమిదం తదా ॥ ౧౭ ॥ సుఖేన తే నిశా కచ్చిద్వ్యుష్టా బుద్ధిమతాం వర । కచ్చిజ్జ్ఞానాని సర్వాణి ప్రసన్నాని తవాచ్యుత ॥ ౧౮ ॥ త
వైవోపశ్రితా దేవీ బుద్ధిర్బుద్ధిమతాం వర । వయం రాజ్యమనుప్రాప్తాః పృథివీ చ వశే స్థితా ॥ ౧౯ ॥ తవ ప్రసాదాద్భగవన్ త్రిలోకగతివిక్రమ । జయం ప్రా

---

౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ******* ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ లబ్ధేతి । లబ్ధప్రశమనం లబ్ధస్య ధనాదేః యథోచితాంశతః

ప్రాయశశ్శాస్త్రహీనచధర్మచ్యుతావయమ్ || ౨౦ || తంతథాభాషమాణంతుధర్మరాజమరిందమమ్। నోవాచభగవాన్కించిద్ధ్యానమేవాన్వపద్యత||
౨౧|| ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశసనపర్వణి- యుధిష్ఠిరప్రశ్నేపంచచత్వారింశోధ్యాయః................*
యుధిష్ఠిరః || కిమిదంపరమాశ్చర్యంధ్యాయస్యమితవిక్రమ। కచ్చిల్లోకత్రయస్యాస్యస్వస్తిలోకపరాయణ|| ౧ || చతుర్థంధ్యానమార్గంత్వమాలం
బ్యపురుషర్షభ। అపక్రాంతోయతోదేవస్తేనమేవిస్మితంమనః || ౨ || నిగృహీతోహివాయుస్తేపంచకర్మాశరీరగః । ఇంద్రియాణిప్రసన్నానిమనసిస్థా
పితానితే||౩|| వాక్చసత్త్వంచగోవిందబుద్ధౌసంవేశితానితే | సర్వేచైవగుణాదేవక్షేత్రజ్ఞేతేనివేశితాః|| ౪|| నేంగంతితవరోమాణిస్థిరాబుద్ధిస్తథా
మనః। కాష్ఠకుడ్యశిలాభూతోనిరీహశ్చాసిమాధవ||౫|| యథాదీపోనివాతస్థోనిరింగోజ్వలతేపునః । తథాసిభగవన్దేవపాషాణఇవనిశ్చలః||౬||యదిశ్రో
తుమిహార్హామినరహస్యంచతేయది। ఛింధిమేసంశయందేవప్రపన్నాయాభియాచతే|| ౭|| త్వంహికర్తావిహర్తాచక్షరంచైవాక్షరంచహి। అ
నాదినిధనశ్చాద్యస్త్వమేవపురుషోత్తమ||౮|| త్వత్ప్రపన్నాయభక్తాయశిరసాప్రణతాయచ। ధ్యానస్యాస్యయథాతత్త్వంబ్రూహిధర్మభృతాంవర||
౯||తతస్స్వగోచరేన్యస్యమనోబుద్ధీంద్రియాణిసః । స్మితపూర్వమువాచేదంభగవాన్వాసవానుజః|| ౧౦|| వాసుదేవః|| శరతల్పగతోభీష్మశ్శామ్య
న్నివహుతాశనః । మాంధ్యాతిపురుషవ్యాఘ్రస్తతోమేతద్గతంమనః||౧౧ || యస్యజ్యాతలనిర్ఘోషంవిస్ఫూర్జితమివాశనేః।నసేహేదేవరాజోపి
తమస్మిన్మనసాగతః|| ౧౨|| యేనాభిజిత్యతరసాసమస్తంరాజమండలమ్। ఊఢాస్తిస్రస్తుతాఃకన్యాస్తమస్మిన్మనసాగతః||౧౩|| త్రయోవింశతిరాత్రం
యోయోధయామాసభార్గవమ్ || నచరామేణనిస్తీర్ణస్తమస్మిన్మనసాగతః|| ౧౪ || ఏకీకృత్యేంద్రియగ్రామంమనస్సంయమ్యమేధయా। శరణం
మాముపాగచ్ఛత్తతోమేతద్గతంమనః||౧౫|| యంగంగాగర్భవిధినాధారయామాసపార్థివ। వసిష్ఠశిష్యంవైతాతతమస్మిన్మనసాగతః|| ౧౬|| దివ్యా
స్త్రాణిమహాతేజాయోధారయతిబుద్ధిమాన్। సాంగాంశ్చచతురోవేదాంస్తమస్మిన్మనసాగతః|| ౧౭ || రామస్యదయితంశిష్యంజామదగ్న్యస్యపాండ
వ| ఆధారంసర్వవిద్యానాంతమస్మిన్మనసాగతః||౧౮|| సహిభూతంభవిష్యచ్చభవచ్చభరతర్షభ। వేత్తిధర్మవిదాంశ్రేష్ఠంతమస్మిన్మనసాగతః||౧౯||
తస్మిన్హిపురుషవ్యాఘ్రేకర్మభిస్స్వైర్దివంగతే। భవిష్యతిమహీపార్థనష్టచంద్రేవశర్వరీ||౨౦||తద్యుధిష్ఠిరగాంగేయంభీష్మంభీమపరాక్రమమ్। అ
భిగమ్యోపసంగృహ్యపృచ్ఛయత్తేమనోగతమ్ || ౨౧|| చాతుర్విద్యంచాతుర్హోత్రంచాతురాశ్రమ్యమేవచ। రాజధర్మాంశ్చనిఖిలాన్పృచ్ఛైనం
పృథివీపతే||౨౨|| తస్మిన్నస్తమితేభీష్మేకౌరవాణాంధురంధరే। జ్ఞానాన్యస్తంగమిష్యంతితస్మాత్త్వాంచోదయామ్యహమ్|| ౨౩|| తచ్ఛ్రుత్వావాసుదే
వస్యతథ్యంవచనముత్తమమ్ । సాశ్రుకంఠస్సధర్మజ్ఞోజనార్దనమువాచహ || ౨౪ || యద్భవానాహభీష్మస్యప్రభావంప్రతిమాధవ । తథాతన్నాత్ర
సందేహోవిద్యతేమమమాధవ || ౨౫ || మహాభాగ్యంచభీష్మస్యప్రభావశ్చమహాద్యుతే । శ్రుతంమయాకథయతాంబ్రాహ్మణానాంమహాత్మ
నామ్|| ౨౬|| భవాంశ్చకర్తాలోకానాంయద్బ్రవీత్యరిసూదన । తథాతదనభిధ్యేయంవాక్యంయాదవనందన || ౨౭ || యదిత్వనుగ్రహవతీబుద్ధిస్తేమ
య్యుమాధవ । త్వామగ్రతఃపురస్కృత్యభీష్మంయాస్యామహేవయమ్|| ౨౮ || ఆవృత్తేభగవత్యర్కేసహిలోకాన్గమిష్యతి । త్వద్దర్శనంమహాబా

పాత్రేసమర్పణేనశాంతికరణం||౧౦||౧౧||౧౨||౧౩||౧౪||౧౫||౧౬||౧౭||౧౮||౧౯||౨౦||౨౧||*౧|| చతుర్థమితి|| చతుర్థంజాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిభ్యః.
ఆలంబ్య- అపక్రాంతఃదేహత్రయాత్ ||౨||౩||వాగితి|| సత్త్వంమనః-వాగుపలక్షితానీంద్రియాణిచ - బుద్ధౌమహత్తత్త్వే-గుణాఃశబ్దాదయఃక్షేత్రజ్ఞేతేని
వేశితాఃస్థాపితాః||౪|| నేతి|| నేంగంతినకంపంతే- నిరీహానిశ్చేష్టః||౫||యథేతి||నిరింగఃఅచలః||౬||౭||౮||౯|| ౧౦|| శరతల్పేతి|| ధ్యాతిధ్యాయతి||౧౧||
౧౨||౧౩||౧౪||౧౫||౧౬||౧౭||౧౮||౧౯||౨౦||౨౧|| చాతుర్విద్యమితి || చతస్రోవిద్యాఃధర్మార్థకామమోక్షవిద్యాఃసర్వవర్ణసాధారణాః- చాతు
ర్హోత్రంత్రైవర్ణికానాంవిశేషధర్మోయజ్ఞాదిః||౨౨||౨౩||౨౪||...*

దేహాత్తస్మాదర్హతి కౌరవః॥ ౨౯॥ తవ చాద్యస్య దేవస్య తురస్త్వైవాతురస్య చ। దర్శనం తస్య లాభస్స్యాత్త్వం హి బ్రహ్మమయో నిధిః॥ ౩౦॥ వై
శంపాయనః॥ శ్రుత్వైవం ధర్మరాజస్య వచనం మధుసూదనః। పార్శ్వస్థం సాత్యకిం ప్రాహ రథో మే యుజ్యతామితి॥ ౩౧॥ సాత్యకిస్త్వాశు నిష్క్రమ్య
కేశవస్య సమీపతః। దారుకం ప్రాహ కృష్ణస్య యుజ్యతాం రథ ఇత్యుత ॥ ౩౨ ॥ స సాత్యకేరాశు వచో నిశమ్య రథోత్తమం కాంచనభూషితాంగమ్ । మ
సారగల్వర్కమయైర్విటంకైర్విభూషితం హేమనిబద్ధచక్రమ్॥ ౩౩ ॥ దివాకరాంశుప్రభమాశుగామినం విచిత్రనానామణిభూషితాంతరమ్ ॥ నవో
దితం సూర్యమివ ప్రతాపినం విచిత్రతార్క్ష్యధ్వజినం పతాకినమ్ ॥ ౩౪ ॥ సుగ్రీవశైబ్యప్రముఖైర్వరాశ్వైర్మనోజవైః కాంచనభూషితాంగైః । సం
యుక్తమావేదయదచ్యుతాయ కృతాంజలిర్దారుకో రాజసింహ॥ ౩౫॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి మ
హాపురుషస్తవోపాఖ్యానే - షట్చత్వారింశోధ్యాయః-.. *

జనమేజయః॥ శరతల్పే శయానస్తు భారతానాం పితామహః। కథముత్సృష్టవాన్ దేహం కంచ యోగమధారయత్ ॥౧॥ వైశంపాయనః॥ శృణుష్వావహి
తో రాజన్ శుచిర్భూత్వా సమాహితః। భీష్మస్య కురుశార్దూల దేహోత్సర్గం మహాత్మనః॥౨॥ నివృత్తమాత్రే త్వయనే ఉత్తరే వై దివాకరే। సమా
వేశయదాత్మానమాత్మన్యేవ సమాహితః ॥ ౩॥ వికీర్ణాంశురివాదిత్యో భీష్మశ్శరశతైశ్చితః । శుశుభే పరయా లక్ష్మ్యా వృతో బ్రాహ్మణసత్తమైః॥ ౪॥
వ్యాసేన వేదవిదుషా నారదేన సురర్షిణా। దేవస్థానేన వాత్స్యేన తథాశ్మకసుమంతునా॥ ౫ ॥ తథా జైమినినా చైవ పైలేన చ మహాత్మనా । శాండిల్యదే
వరాతాభ్యాం మైత్రేయేణ చ ధీమతా।౬॥ అసితేన వసిష్ఠేన కౌశికేన మహాత్మనా। హారీతలోమశాభ్యాం చ తథాత్రేయేణ ధీమతా ॥ ౭ ॥ బృహస్పతిశ్చ
శుక్రశ్చ చ్యవనశ్చ మహామునిః। సనత్కుమారః కపిలో వాల్మీకిస్తుంబురుః కురుః॥ ౮॥ మౌద్గల్యో భార్గవో రామస్తృణబిందుర్మహామునిః । పిప్పలాదో
థ వాయుశ్చ సంవర్తః పులహః కచః॥ ౯ ॥ కాశ్యపశ్చ పులస్త్యశ్చ క్రతుర్దక్షః పరాశరః । మరీచిరంగిరాః కాశ్యో గౌతమో గాలవో మునిః॥ ౧౦॥ ధౌ
మ్యో విభాండో మాండవ్యో ధౌమ్రః కృష్ణానుభౌతికః। ఉలూకః పరమో విప్రో మార్కండేయో మహామునిః ॥ ౧౧ ॥ భాస్కరిః పూరణః కృష్ణః సూతః పర
పరమధార్మికః।ఏతైశ్చాన్యైర్మునిగణైర్మహాభాగైర్మహాత్మభిః॥ ౧౨॥ శ్రద్ధాదమశమోపేతైర్వృతశ్చంద్ర ఇవ గ్రహైః। భీష్మస్స పురుషవ్యాఘ్రః కర్మ
ణా మనసా గిరా॥ ౧౩॥ శరతల్పగతః కృష్ణం ప్రదధ్యౌ ప్రాంజలిశ్శుచిః । స్వరేణ హృష్టపుష్టేన తుష్టావ మధుసూదనమ్ ॥ ౧౪ ॥ యోగేశ్వరం పద్మనాభం వి
ష్ణుం జిష్ణుం జగత్పతిమ్। కృతాంజలిపుటో భూత్వా వాగ్విదాం ప్రవరః ప్రభుః॥ ౧౫॥ భీష్మః పరమధర్మాత్మా వాసుదేవమథాస్తువత్ ॥ ౧౬॥ భీష్మః॥ ఆరిరా
ధయిషుః కృష్ణం వాచం జిగదిషామి యామ్। తయా వ్యాససమాసిన్యా ప్రీయతాం పురుషోత్తమః ॥ ౧౭॥ శుచిం శుచిపదం హంసం తత్పదం పరమేష్ఠినమ్। యు
క్త్వా సర్వాత్మనాత్మానం తం ప్రపద్యే ప్రజాపతిమ్॥ ౧౮॥ అనాద్యంతం పరం బ్రహ్మ న దేవా నర్షయో విదుః । ఏకోయం వేద భగవాన్ ధాతా నారాయ
ణో హరిః॥౧౯॥ నారాయణాదృషిగణాస్తథా సిద్ధమహోరగాః । దేవా దేవర్షయశ్చైవ యం విదుః పరమవ్యయమ్॥ ౨౦॥ దేవదానవగంధర్వా య
క్షరాక్షసపన్నగాః। యన్న జానంతి కో హ్యేష కుతో వా భగవానితి॥౨౧॥ యస్మిన్విశ్వాని భూతాని తిష్ఠంతి చ విశంతి చ। గుణభూతాని భూతేశే సూత్రే మ

౨౫॥౨౬॥భవానితి॥అనభిధ్యేయం అవిచారణీయం॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥ సఇతి॥ మసారగల్వర్కమయైః మసారో మరకతమణిః గల్వశ్చంద్రకాం
తః అర్కః సూర్యకాంతః తన్మయైః- విభంగైః విస్తరైః- విటంకైరితి పాఠే పక్ష్యుపవేశస్థానైః॥ ౩౩॥౩౪॥౩౫*౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥
౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ఆరిరాధయిషురితి॥ఆరిరాధయిషుః వస్తుతత్త్వావధారణపూర్వకం ధ్యానం ఆరాధనం- తత్కర్తుమిచ్ఛుః జిగదిషామి వక్తుమిచ్ఛామి -
వ్యాససమాసిన్యా విస్తరసంక్షేపవత్యా॥౧౭॥తత్ర సంక్షేపమాహ॥ శుచిమితి॥శుచిం స్వతః పరతో వా దోషహీనం ॥ శుచిపదం తాదృశమేవ పదం ప్రాప్తి
యోగో యస్య తం- హంసం సర్వాతిగం-తత్పదం త ....*
త్త్వమసీతి వాక్యైకపదస్య అర్థభూతమీశ్వరం-పరమేష్ఠినం హిరణ్యగర్భం- ఆత్మానమంతర్యామిణం॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥ ౨౨॥ యస్మిన్నితి॥సదసత్

ణిగణా ఇవ॥ ౨౨॥ యస్మిన్నిత్యే తతే తంతౌ దృఢే స్రగివ తిష్ఠతి। సదసద్గ్రథితం విశ్వం విశ్వాంగే విశ్వకర్మణి॥ ౨౩॥ హరిం సహస్రశిరసం సహస్రచరణే
క్షణమ్। సహస్రబాహుముకుటం సహస్రవదనోజ్జ్వలమ్॥ ౨౪॥ ప్రాహుర్నారాయణం దేవం యం విశ్వస్య పరాయణమ్। అణీయసామణీయాంసం
స్థవిష్ఠం చ స్థవీయసామ్॥ ౨౫॥ గరీయసాం గరిష్ఠం చ శ్రేష్ఠం చ శ్రేయసామపి। యం వాకేష్వనువాకేషు నిషత్సూపనిషత్సు చ॥ ౨౬॥ గృణంతి సత్యకర్మాణం స
త్యం సత్యేషు సామసు। చతుర్భిశ్చతురాత్మానం సత్త్వస్థం సాత్వతాం పతిమ్॥ ౨౭॥ యం దివ్యైర్దేవమర్చంతి గుహ్యైః పరమనామభిః। యస్మిన్నిత్యం
తపస్తప్తం యదంగేష్వనుతిష్ఠతి॥ ౨౮॥ సర్వాత్మా సర్వవిత్సర్వః సర్వజ్ఞః సర్వభావనః॥ ౨౯॥ యం దేవం దేవకీ దేవీ వసుదేవాదజీజనత్। భౌమస్య బ్రహ్మ
ణో గుప్త్యై దీప్తమగ్నిమివారణిః॥ ౩౦॥ యమనన్యో వ్యపేతాశీరాత్మానం వీతకల్మషమ్। దృష్ట్వానంత్యాయ గోవిందం పశ్యత్యాత్మానమాత్మని॥ ౩౧॥
అతివాయ్వింద్రకర్మాణమతిసూర్యాతితేజసమ్। అతిబుద్ధీంద్రియాత్మానం తం ప్రపద్యే ప్రజాపతిమ్॥ ౩౨॥ పురాణే పురుషం ప్రోక్తం బ్రహ్మ ప్రోక్తం
యుగాదిషు। క్షయే సంకర్షణం ప్రోక్తం తముపాస్యముపాస్మహే॥ ౩౩॥ యమేకం బహుధాత్మానం ప్రాదుర్భూతమధోక్షజమ్। నాన్యభక్తాః క్రి
యావంతో యజంతే సర్వకామదమ్॥ ౩౪॥ యమాహుర్జగతః కోశం యస్మిన్ సన్నిహితాః ప్రజాః। యస్మిన్ లోకాః స్ఫురంతీమే జలే శకునయో య
థా॥ ౩౫॥ ఋతమేకాక్షరం బ్రహ్మ యత్తత్సదసతోః పరమ్। అనాదిమధ్యపర్యంతం న దేవా నర్షయో విదుః॥ ౩౬॥ యం సురాసురగంధర్వాః సిద్ధా ఋ
షిమహోరగాః। ప్రయతా నిత్యమర్చంతి పరమం దుఃఖభేషజమ్॥ ౩౭॥ అనాదినిధనం దేవమాత్మయోనిం సనాతనమ్। అప్రేక్ష్యమనభిజ్ఞేయం హరిం నా
రాయణం ప్రభుమ్॥ ౩౮॥ యం వై విశ్వస్య కర్తారం జగతస్తస్థుషాం పతిమ్। వదంతి జగతోధ్యక్షమక్షరం పరమం పదమ్॥ ౩౯॥ హిరణ్యవర్ణం యం గ
ర్భమదితేర్దైత్యనాశనమ్। ఏకం ద్వాదశధా జజ్ఞే తస్మై సూర్యాత్మనే నమః॥ ౪౦॥ శుక్లే దేవాన్ పితౄన్ కృష్ణే తర్పయత్యమృతేన యః। యశ్చ రా
జా ద్విజాతీనాం తస్మై సోమాత్మనే నమః॥ ౪౧॥ మహతస్తమసః పారే పురుషం హ్యతితేజసమ్। యం జ్ఞాత్వా మృత్యుమత్యేతి తస్మై జ్ఞేయాత్మనే నమః॥ ౪౨॥
యం బృహంతం బృహత్యుక్థే యమగ్నౌ యం మహాధ్వరే। యం విప్రసంఘా గాయంతి తస్మై వేదాత్మనే నమః॥ ౪౩॥ ఋగ్యజుస్సామధామానం దశార్ధ

కార్యం కారణం చ తాభ్యాం సూత్రాంతర్యామిభ్యాం గ్రథితం- విశ్వం అంగే అధిష్ఠానభూతే యస్య తస్మిన్- విశ్వం కర్మ యస్మాత్ -కో హ్యేవాన్యాదితి శ్రు
తేః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ గరీయసామితి॥ వాకేషు మంత్రేషు సామాన్యతః కర్మప్రకాశకేషు అనువాకేషు మంత్రార్థవివరణభూతేషు బ్రాహ్మణవాక్యేషు- నిష
త్సు కర్మాంగాద్యవబద్ధవిజ్ఞానవాక్యేషు- ఉపనిషత్సు కేవలాత్మజ్ఞాపకవాక్యేషు॥ ౨౬॥ గృణంతీతి॥ గృణంతి ధ్యాయంతి- సత్యం అబాధితం- సత్యేషు అబాధి
తార్థేషు సామసు- చతుర్భిః వాసుదేవసంకర్షణప్రద్యుమ్నానిరుద్ధరూపైః- క్రమాత్ చతురాత్మానం బ్రహ్మజీవమనోహంకారరూపం- సత్త్వసంబుద్ధౌ అ
భివ్యక్తం- సాత్వతాం భక్తానాం పతిం॥ ౨౭॥ యమితి॥ నిత్యం తపః స్వధర్మః తత్ యస్మిన్ యత్ప్రీత్యర్థం తప్తం సత్ -యత్ యస్మాత్ -- అంగేషు దిత్రేషు-
అనుతిష్ఠతి ఉపతిష్ఠతి- ఈశ్వరార్థమనుష్ఠితో ధర్మః స్వచిత్తశుద్ధిద్వారా స్వార్థ ఏవ భవతీత్యాశ్చర్యమితి భావః॥ ౨౮॥ సర్వాత్మేతి॥ యశ్చ సర్వాత్మా తం
ప్రపద్య ఇతి సర్వేషామితి యచ్ఛబ్దానాం ప్రథమేనాన్వయః॥ ౨౯॥ యమితి॥ భౌమస్య బ్రహ్మణః వేదస్య బ్రాహ్మణస్య యజ్ఞస్య చేత్యర్థః॥ ౩౦॥ యమితి॥ అన
న్యః త్యక్తభేదః- ఆత్మానం ప్రపంచమేవ- ఆత్మానం సర్వేశ్వరం- ఆత్మని హార్దాకాశే- దృష్ట్వా సూక్ష్మబుద్ధ్యా- పశ్యతి- అనంత్యాయ మోక్షాయ॥ ౩౧॥ ౩౨॥
పురాణ ఇతి॥ పురాణే అతీతకల్పాదివిషయే- పురుషం పూర్ణం - సర్వమస్మిన్ అతీతమస్త్యేవేతి యోగాత్ పురుష ఇతి నామ - యుగాదిషు యుగారం
భేషు- బృంహకత్వాత్ప్రస్రష్టేరపం బ్రహ్మేత్యాహుః క్షయే సర్వస్య సమ్యక్కర్షణాదయం సంకర్షణ ఇత్యుక్తః॥ ౩౩॥ యమితి॥ బహుధా ఇంద్రాదిదే
వతారూపేణ- నాన్యభక్తాః అనన్యభక్తాః॥ ౩౪॥ యమితి॥ శకునయో హంసకారండవాద్యాః॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ హిరణ్యేతి॥ జజ్ఞే జనయా
మాస॥ ౪౦॥ ౪౧॥ మహత ఇతి॥ అతితేజసం స్వయం జ్యోతిషం- జ్ఞేయాత్మనే- న తు ఉపాస్యాత్మనే॥ ౪౨॥ యమితి॥ ఉక్థే బహ్వృచాః - అగ్నౌ చయ
నే- అధ్వర్యవః॥ ౪౩॥ ఋగితి॥ ఋగ్యజుస్సామాన్యేవ ధామాని యస్య తం- దశార్ధాని పంచ .... *

హవిరాత్మకమ్। యం సప్తతంతుం తన్వంతి తస్మై యజ్ఞాత్మనే నమః ॥ ౪౪ ॥ చతుర్భిశ్చ చతుర్భిశ్చ ద్వాభ్యాం పంచభిరేవ చ। హూయతే చ పునర్ద్వాభ్యాం తస్మై హోమాత్మనే నమః॥ ౪౫ ॥ యస్సుపర్ణో యజుర్నామ ఛందోగాత్రస్త్రివృచ్ఛిరాః। రథంతరం బృహత్సామ తస్మై స్తోత్రాత్మనే నమః॥ ౪౬॥ యస్సహస్రసమే సత్త్రే జజ్ఞే విశ్వసృజామృషిః। హిరణ్యపక్షశ్శకునిస్తస్మై హంసాత్మనే నమః ॥ ౪౭ ॥ పాదాంగం సంధిపర్వాణం స్వరవ్యంజనభూషణమ్। యమాహురక్షరం దివ్యం తస్మై వాగాత్మనే నమః॥ ౪౮ ॥ యజ్ఞాంగో యో వరాహో వై భూత్వా గాముజ్జహార హ।లోకత్రయహితార్థాయ తస్మై వీర్యాత్మనే నమః ॥ ౪౯ ॥ యశ్శేతే యోగమాస్థాయ పర్యంకే నాగభూషితే। ఫణాసహస్రరచితే తస్మై నిద్రాత్మనే నమః ॥ ౫౦ ॥ యస్తనోతి సతాం సేతుమృతేనామృతయోనినా। ధర్మార్థవ్యవహారాంగైస్తస్మై సత్యాత్మనే నమః॥ ౫౧ ॥ యం పృథగ్ధర్మచరణాః పృథగ్ధర్మఫలైషిణః। పృథగ్ధర్మైస్సమర్చంతి తస్మై ధర్మాత్మనే నమః ॥ ౫౨ ॥ యతస్సర్వే ప్రసూయంతే హ్యనంగాత్మాంగదేహినః। ఉన్మాదస్సర్వభూతానాం తస్మై కామాత్మనే నమః ॥ ౫౩ ॥ యం చ వ్యక్తస్థమవ్యక్తం విచిన్వంతి మహర్షయః। క్షేత్రే క్షేత్రజ్ఞమాసీనం తస్మై క్షేత్రాత్మనే నమః॥ ౫౪॥ యం త్రిధాత్మానమాత్మస్థం వృతం షోడశభిర్గుణైః। ప్రాహుస్సప్తదశం సాంఖ్యాస్తస్మై సాంఖ్యాత్మనే నమః॥ ౫౫ ॥ యం వినిద్రా జితశ్వాసాః సత్త్వస్థాస్సంయతేంద్రియాః। జ్యోతిః పశ్యంతి యుంజానాస్తస్మై యోగాత్మనే నమః॥ ౫౬ ॥ అపుణ్యపుణ్యోపరమే యం పునర్భవనిర్భయాః। శాంతాస్సన్న్యాసినో యాంతి తస్మై మోక్షాత్మనే నమః॥ ౫౭॥ యోఽసౌ యుగసహస్రాంతే ప్రదీప్తార్చిర్విభావసుః। సంభక్షయతి భూతాని తస్మై ఘోరాత్మనే నమః॥ ౫౮॥ సంభక్ష్య సర్వభూతాని కృత్వా చైకార్ణవం జగత్। బాలస్స్వపితి యశ్చైకస్తస్మై మాయాత్మనే నమః॥ ౫౯ ॥ అజస్య నాభౌ సంభూతం యస్మిన్విశ్వం ప్రతిష్ఠితమ్। పుష్కరే పుష్కరాక్షస్య తస్మై పద్మాత్మనే నమః॥ ౬౦॥ సహస్రశిరసే చైవ పురుషాయామితాత్మనే। చ

ధానాః కరంభః పరివాపః పురోడాశః పయస్యేతి పంచ హవీంషి- తదాత్మకం-సప్తతంతవ ఇవ యోజనీయాః గాయత్ర్యాదయో యస్మిన్ తం సప్తతంతుం॥ ౪౪॥ చతుర్భిరితి॥ ఓ శ్రావయేతి చతురక్షరం-అస్తు శ్రౌషడితి చతురక్షరం-యజేతి ద్వ్యక్షరం- యే యజామహ ఇతి పంచాక్షరం-ద్వ్యక్షరో వషట్కారః- ఇతి సప్తదశభిరక్షరైర్యో హూయతే-తస్మై హోమాత్మనే నమః॥ ౪౫॥ య ఇతి॥ సుపర్ణః వేదపురుషః-యజురితి యస్య నామ-ఛందాంసి గాయత్ర్యాదీని యస్య గాత్రాణి హస్తాదీని- త్రివృత్ త్రిభిః ఋగ్యజుస్సామభిర్వర్తత ఇతి యోగాత్ త్రివృత్ యజ్ఞః స ఏవ శిరో యస్య - యస్య రథంతరం బృహచ్చ వైకల్పికం సామ ప్రీతివాక్యం॥ ౪౬॥ య ఇతి॥ సహస్రసమే సహస్రసంవత్సరే- సత్త్రే జజ్ఞే ఆవిర్బభూవ॥ ౪౭॥ పాదేతి॥ పాదాశ్చరణాః పదసమూహాః వాక్యాని అంగాని హస్తాదీని యస్య తం పాదాంగం- సంధయః శాబ్దిక ప్రసిద్ధాః పర్వాణి అంగుళ్యాదికాండాని యస్య తం - స్వరాః అచః-వ్యంజనాని హలః॥ ౪౮॥ ౪౯॥ ౫౦॥ య ఇతి॥ సేతుం భరణోపాయం యోగధర్మం- ఋతేన వేదోక్తేన ఉపాయేన- అమృతయోనినా మోక్షహేతునా- ధర్మార్థ ఏవ నత్వర్థకామార్థః వ్యవహారో వాగాదిపరిస్పందః తదర్థాని అంగాని తైః- జితైరింద్రియైరిత్యర్థః॥ ౫౧॥ యమితి॥ ధర్మైః పాశుపతపాంచరాత్రాదితంత్రోక్తైః॥ ౫౨॥ యత ఇతి॥ అనంగాత్మాని కామమయాని అంగాని యస్య సః అనంగాత్మాంగః స చాసౌ దేహీ చ తస్య అనంగాత్మాంగదేహినః॥ ౫౩॥ యమితి॥ వ్యక్తస్థం దేహాంతస్థం- క్షేత్రే బుద్ధౌ॥ ౫౪॥ యమితి॥ ఆత్మానం చేతనం ఆత్మస్థం నిత్యం స్వరూపస్థితమపి షోడశభిర్గుణైః గుణకార్యైః ఏకాదశభిరింద్రియైః పంచభిః భూతైశ్చ త్రిధా జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిషు ఉదారతను ప్రసుప్తరూపైర్వృతం॥ ౫౫॥ ౫౬॥ ౫౭॥ ౫౮॥ ౫౯॥ అజస్యేతి॥ తత్ పుష్కరం యస్య నాభ్యాం సంభూతం యస్మిన్ విశ్వం ప్రతిష్ఠితం

తుస్సముద్రపర్యాయ యోగనిద్రాత్మనే నమః ॥ ౬౧ ॥ యస్య కేశేషు జీమూతా నద్యస్సర్వాంగసంధిషు । కుక్షౌ సముద్రాశ్చత్వార స్తస్మై తోయా త్మనే నమః ॥ ౬౨ ॥ యస్మాత్సర్వాః ప్రసూయంతే సర్గప్రళయవిక్రియాః । యస్మింశ్చైవ ప్రలీయంతే తస్మై హేత్వాత్మనే నమః ॥ ౬౩ ॥ యో నిషణ్ణో భవేద్రాత్రౌ దివా భవతి విష్ఠితః । ఇష్టానిష్టస్య చ ద్రష్టా తస్మై ద్రష్ట్రాత్మనే నమః ॥ ౬౪ ॥ అకుంఠం సర్వకార్యేషు ధర్మకార్యార్థముద్యతమ్ । వైకుంఠ స్య చ యద్రూపం తస్మై కార్యాత్మనే నమః ॥ ౬౫ ॥ త్రిస్సప్తకృత్వో యః క్షత్రం ధర్మవ్యుత్క్రాంతగౌరవమ్ । క్రుద్ధో నిజఘ్నే సమరే తస్మై క్రౌర్యాత్మనే నమః ॥ ౬౬ ॥ విభజ్య పంచధాత్మానం వాయుర్భూత్వా శరీరగః । యశ్చేష్టయతి భూతాని తస్మై వాయ్వాత్మనే నమః ॥ ౬౭ ॥ యుగేష్వావర్తతే యోగై ర్మాససర్త్వయనహాయనైః । సర్గప్రళయయోః కర్తా తస్మై కాలాత్మనే నమః ॥ ౬౮ ॥ బ్రహ్మవక్త్రం భుజౌ క్షత్రం కృత్స్నమూరూదరం విశః । పాదౌ యస్యాశ్రితాశ్శూద్రా స్తస్మై వర్ణాత్మనే నమః ॥ ౬౯ ॥ యస్యాగ్నిరాస్యం ద్యౌర్మూర్ధా ఖం నాభిశ్చరణౌ క్షితిః । సూర్యశ్చక్షుర్దిశశ్శ్రోత్రం తస్మై లోకాత్మనే నమః ॥ ౭౦ ॥ పరః కాలాత్పరో యజ్ఞాత్పరాత్పరతరశ్చ యః । అనాదిరాదిర్విశ్వస్య తస్మై విశ్వాత్మనే నమః ॥ ౭౧ ॥ విషయే వర్తమానా నాం యం తే వైశేషికైర్గుణైః । ప్రాహుర్విభయగోప్తారం తస్మై గోప్త్రాత్మనే నమః ॥ ౭౨ ॥ అన్నపానేంధనమయో రసప్రాణవివర్ధనః । యో ధా రయతి భూతాని తస్మై ప్రాణాత్మనే నమః ॥ ౭౩ ॥ ప్రాణానాం ధారణార్థాయ యోఽన్నం భుంక్తే చతుర్విధమ్ । అంతర్భూతః పచత్యగ్ని స్తస్మై పాకాత్మ నే నమః ॥ ౭౪ ॥ పింగేక్షణసటం యస్య రూపం దంష్ట్రానఖాయుధం । దానవేంద్రాంతకరణం తస్మై దృప్తాత్మనే నమః ॥ ౭౫ ॥ యం న దేవా న గంధర్వా న దైత్యా న చ దానవాః । తత్త్వతో హి విజానంతి తస్మై సూక్ష్మాత్మనే నమః ॥ ౭౬ ॥ రసాతలగతశ్శ్రీమా ననంతో భగవాన్విభుః । జగద్ధారయతే కృత్స్నం తస్మై వీర్యాత్మనే నమః ॥ ౭౭ ॥ యో మోహయతి భూతాని స్నేహపాశానుబంధనైః । సర్గస్య రక్షణార్థాయ తస్మై మోహాత్మనే నమః ॥ ౭౮ ॥ ఆత్మజ్ఞా నమిదం జ్ఞానం జ్ఞాత్వా పంచస్వవస్థితమ్ । యం జ్ఞానేనాభిగచ్ఛంతి తస్మై జ్ఞానాత్మనే నమః ॥ ౭౯ ॥ అప్రమేయశరీరాయ సర్వతో బుద్ధిచక్షుషే । అనంత

---

౬౦ ॥ సహస్రేతి॥ చతుర్ణాం ప్రసుప్తత నువిచ్ఛిన్నోదారాణాం సముద్రాణాం కామానాం పర్యాయః సర్వాత్మనా నిర్గమనం యస్యాస్సా యోగనిద్రా తదా త్మనే॥ శ్రు॥ కామః గం సముద్రమావిశేతి మంత్రవర్ణాత్ సముద్రః కామః॥ ౬౧॥ ౬౨॥ ౬౩॥ య ఇతి॥ రాత్రౌ సుషుప్తౌ- నిషణ్ణః ప్రవనతు సుప్తః- సాక్షీత్యర్థః- దివా జాగ్రత్స్వప్నయోః విష్ఠితః కర్తృరూపేణ తద్విపరీతేన స్థితః- వస్తుతస్తు ద్రష్టా-న తు కర్తా॥ ౬౪॥ అకుంఠమితి॥ అకుంఠం అనిరుద్ధః॥ ౬౫॥ ౬౬॥ విభజ్యే తి॥ పంచధా ప్రాణాదిరూపేణ॥ ౬౭॥ యుగేష్వితి॥ యుగేషు కృతాదిషు - ఆవర్తతే మత్స్యాదిరూపేణ-కింకర్మవశోయం నేత్యాహ-యోగైః రితి యో గమాయాబలేన నటవదిత్యర్థః॥ ౬౮॥ ౬౯॥ ౭౦॥ పర ఇతి॥ పరాత్ హిరణ్యగర్భాత్పరో మాయావీ పరతరః స్వయం శుద్ధః॥ ౭౧॥ విషయ ఇతి॥ విషయే శ్రోత్రాది గోచరే వర్తమానానాం అనాదరేప ష్ఠీ- తాన్ అనాదృత్య- వైశేషికైర్గుణైః విశేషజైః రాగద్వేషైః- యం విషయగోప్తారం ప్రాహుః ॥ ౭౨॥ ౭౩॥ ప్రాణానామితి॥ అంతర్భూతః అంతః ప్రవిష్టః॥ ౭౪॥ పింగేక్షణేతి॥ దృప్తాత్మనే నృసింహాయ॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ ౭౮॥ ఆత్మేతి॥ శబ్దాదివిషయకో యో బోధః స విష యానంతర్భావ్య ఆత్మస్వరూపభూత మేవ జ్ఞానం-యథోక్తం-పరాగర్థప్రమేయమేవ జ్ఞానం-యథోక్తం॥ శ్లో॥ పరాగర్థప్రమేయేషు యా ఫలత్వేన సంమతా। సంవి త్సైవేహ మేయోఽర్థో వేదాంతోక్తిప్రమాణ ఇతి॥ ఈదృశమేవ యం-జ్ఞానేన జ్ఞానసాధనేన వాక్యేన॥ ౭౯॥ అప్రమేయేతి॥ అప్రమేయం అగోచరం శరీరం స్వ రూపం యస్య-అనంతం అపారం పరిమేయం విషయజాతం యత్ర తస్మై॥ ౮౦॥ జటిన ఇతి॥ కమండలునిషంగాయ తజ్జలైరేవ బాణభూతైరసురాన్నాశయతే ఇ

పరిమేయాయతస్మైదివ్యాత్మనేనమః॥ ౮౦ ॥ జటినేదండినేనిత్యంలంబోదరశరీరిణే। కమండలునిషంగాయతస్మైబ్రహ్మాత్మనేనమః॥ ౮౧ ॥ శూలినేత్రి
దశేశాయత్ర్యంబకాయమహాత్మనే। భస్మదిగ్ధోర్ధ్వలింగాయతస్మైరుద్రాత్మనేనమః ॥ ౮౨ ॥ చంద్రార్ధకృతశీర్షాయవ్యాలయజ్ఞోపవీతినే। పి
నాకశూలహస్తాయతస్మైఉగ్రాత్మనేనమః ॥ ౮౩ ॥ సర్వభూతాత్మభూతాయభూతాదినిధనాయచ। అక్రోధద్రోహమోహాయతస్మైశాంతాత్మనేన
మః॥ ౮౪॥ యస్మిన్సర్వంయతస్సర్వంయస్సర్వంసర్వతశ్చయః। యశ్చసర్వమయోనిత్యంతస్మైసర్వాత్మనేనమః॥ ౮౫॥ విశ్వకర్మన్నమస్తేస్తువిశ్వా
త్మన్విశ్వసంభవ। అపవర్గస్థభూతానాంపంచానాంపరతఃస్థితః ॥ ౮౬ ॥ నమస్తేత్రిషులోకేషునమస్తేపరతస్త్రిషు। నమస్తేదిక్షుసర్వాసుత్వంహి
సర్వమయోనిధిః॥ ౮౭॥ నమస్తేభగవన్విష్ణోలోకానాంప్రభవాప్యయ। త్వంహికర్తాహృషీకేశసంహర్తాచాపరాజితః॥ ౮౮ ॥ నహిపశ్యామితే
భావందివ్యంహిత్రిషువర్త్మసు। త్వాంతుపశ్యామితత్త్వేనయత్తేరూపంసనాతనమ్॥ ౮౯॥ దివంతేశిరసావ్యాప్తంపద్భ్యాందేవీవసుంధరా। విక్రమే
ణత్రయోలోకాఃపురుషోసిసనాతనః ॥ ౯౦ ॥ దిశోభుజారవిశ్చక్షుర్వీర్యేశుక్రఃప్రజాపతిః। సప్తమార్గానిరుద్ధాస్తేవాయోరమితతేజసః॥ ౯౧॥
అతసీపుష్పసంకాశంపీతవాససమచ్యుతమ్। యేనమస్యంతిగోవిందంనతేషాంవిద్యతేభయమ్॥ ౯౨ ॥ ఏకోపికృష్ణస్యకృతఃప్రణామోదశాశ్వమేధావ
భృథేనతుల్యః। దశాశ్వమేధీపునరేతిజన్మకృష్ణప్రణామీనపునర్భవాయ ॥ ౯౩ ॥ కృష్ణవ్రతాఃకృష్ణమనుస్మరంతోరాత్రౌచకృష్ణంపునరుత్థితాయే। తే
కృష్ణదేహాఃప్రవిశంతికృష్ణమాజ్యంయథామంత్రహుతంహుతాశే ॥ ౯౪ ॥ నమోనరకసంత్రాసరక్షామండలకారిణే। సంసారనిమ్నగావర్తతరికా
ష్ఠాయవిష్ణవే॥ ౯౫ ॥ నమోబ్రహ్మణ్యదేవాయగోబ్రాహ్మణహితాయచ। జగద్ధితాయకృష్ణాయగోవిందాయనమోనమః ॥ ౯౬ ॥ ప్రాణకాంతార
పాథేయంసంసారోచ్ఛేదభేషజమ్। దుఃఖశోకపరిత్రాణంహరిరిత్యక్షరద్వయమ్॥ ౯౭॥ యథావిష్ణుమయంసత్యంయథావిష్ణుమయంజగత్। యథా
విష్ణుమయంసర్వంపాప్మామేనశ్యతాంతథా॥ ౯౮॥ త్వాంప్రపన్నాయభక్తాయగతిమిష్టాంజిగీషవే। యచ్ఛ్రేయఃపుండరీకాక్షతద్ధ్యాయస్వసురోత్త
మ॥ ౯౯ ॥ ఇతివిద్యాతపోయోనిరయోనిర్విష్ణురీడితః। వాగ్యజ్ఞేనార్చితోదేవఃప్రీయతాంమేజనార్దనః॥ ౧౦౦ ॥ నారాయణపరంబ్రహ్మనారాయణ
పరంతపః। నారాయణపరోదేవఃసర్వంనారాయణస్సదా ॥ ౧౦౧ ॥ వైశంపాయనః॥ ఏతావదుక్త్వావచనంభీష్మస్తద్గతమానసః। నమఇత్యేవకృష్ణా
యప్రణామమకరోత్తదా॥ ౧౦౨ ॥ అభిగమ్యతుయోగేనభక్తింభీష్మస్యమాధవః। త్రైకాల్యదర్శనంజ్ఞానందివ్యందత్త్వాయయౌహరిః॥ ౧౦౩॥ తస్మి
న్నుపరతేశబ్దేతతస్తేబ్రహ్మవాదినః। భీష్మంవాగ్భిర్బాష్పకంఠాస్తమానర్చుర్మహామతిమ్ ॥ ౧౦౪ ॥ తేస్తువంతశ్చవిప్రాగ్ర్యాః కేశవంపురుషో
త్తమమ్। భీష్మంచశనకైస్సర్వేప్రశశంసుఃపునఃపునః॥ ౧౦౫॥ విదిత్వాభక్తియోగంతుభీష్మస్యపురుషోత్తమః। సహసోత్థాయసంహృష్టోయానమేవా
స్వపద్యత॥ ౧౦౬॥ కేశవస్సాత్యకిశ్చాపిరథేనైకేనజగ్మతుః। అపరేణమహాత్మానౌయుధిష్ఠిరధనంజయౌ॥ ౧౦౭॥ భీమసేనోయమౌచోభౌరథమేకం
సమాశ్రితాః। కృపోయుయుత్సుస్సూతశ్చసంజయస్తుపరంతపః॥ ౧౦౮॥ తేరథైర్నగరాకారైఃప్రయాతాఃపురుషర్షభాః। నేమిఘోషేణమహతా
కంపయంతోవసుంధరామ్॥ ౧౦౯ ॥ తతోగిరఃపురుషవరస్తవాన్వితాద్విజేరితాఃపథిసుమనాస్సశుశ్రువే। కృతాంజలింప్రణతమథాపరంజనంసకేశిహా

త్ర్యర్థః॥ ౮౧॥ ౮౨॥ ౮౩॥ సర్వేతి॥ భూతాదేరహంకారస్యనిధనంమరణంతస్మై॥ ౮౫॥ విశ్వేతి॥ అపవర్గస్థనిత్యముక్తం యతఃభూతేభ్యఃపరః॥ ౮౬॥ నమఇతి॥
త్రిషులోకేషుతేభ్యఃపరతశ్చవిద్యమానాయ- తేభ్యంత్రిషుకాలేషు-నమః॥ ౮౭॥ ౮౮ ॥ నేతి॥ వర్త్మసువర్తమానాదిషు॥ ౮౯ ॥ దివమితి॥ దివంద్యౌః॥ ౯౦॥
దిశఇతి॥ సప్తమార్గాఃఉపరితనానిఛిద్రాణి-సర్వంత్వమేవవ్యాప్తమిత్యర్థః॥ ౯౧॥ ౯౨॥ ౯౩॥ ౯౪॥ ౯౫॥ ౯౬॥ ౯౭॥ ౯౮॥ ౯౯-౧౦౦॥ ౧౦౧॥ ౧౦౨॥ అభిగ
మ్యేతి॥ భీష్మాయజ్ఞానందత్త్వాపునఃస్వదేహంప్రతిశయనస్థానేయయౌఆగతవాన్తథాయుధిష్ఠిరేణప్రబోధితస్సన్నుత్థితఇత్యర్థః॥ ౧౦౩॥ ౧౦౪॥ ౧౦౫।
విదిత్వేతి॥ విదిత్వాయోగబలేనజ్ఞాత్వా॥ ౧౦౬॥ ౧౦౭॥ ౧౦౮॥ ౧౦౯॥ తతఇతి॥ ముదితమనాభ్యనందతఇతిసంధిరార్షః॥ ౧౧౦। .... *

ముదితమనాభ్యనందత॥ ౧౧౦॥ ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- స్తవరాజోపాఖ్యానే- సప్తచత్వారింశోధ్యాయః ...... *
వైశంపాయనః ॥ తతస్స చ హృషీకేశః స చ రాజా యుధిష్ఠిరః। కృపాదయశ్చ తే సర్వే చత్వారః పాండవాశ్చ తే॥ ౧ ॥ రథైస్తైర్నగరప్రఖ్యైః పతాకా
ధ్వజశోభితైః। యయురాశు కురుక్షేత్రం వాజిభిః శీఘ్రగామిభిః ॥ ౨ ॥ తేవతీర్య కురుక్షేత్రం కేశమజ్జాస్థిసంకులమ్। దేహన్యాసః కృతో యత్ర క్షత్రియై
ర్మహాత్మభిః॥౩॥ గజాశ్వదేహాస్థిచయైః పర్వతైరివ సంచితమ్ । నరశీర్షకపాలైశ్చ శంఖైరివ చ సర్వశః ॥ ౪॥ చితాసహస్రైః ప్రచితం వర్మశస్త్ర
సమాకులమ్। అపానభూమిం కాలస్య తదా భుక్తోజ్ఝితామివ ॥ ౫ ॥ భూతసంఘానుచరితం రక్షోగణనిషేవితమ్ । పశ్యంతస్తే కురుక్షేత్రం యయురాశు
మహారథాః ॥ ౬ ॥ గచ్ఛన్నేవ మహాబాహుః సర్వయాదవనందనః। యుధిష్ఠిరాయ ప్రోవాచ జామదగ్న్యస్య విక్రమమ్ ॥ ౭ ॥ అమీ రామహ్రదాః పం
చ దృశ్యంతే పార్థ దూరతః ।' యేషు సంతర్పయామాస పితౄన్ క్షత్రియశోణితైః ॥ ౮ ॥ త్రిస్సప్తకృత్వో వసుధాం కృత్వా నిఃక్షత్రియాం ప్రభుః । ఇ
హేదానీం తతో రామః కర్మణో విరరామ హ॥౯॥ 'యుధిష్ఠిరః॥ త్రిస్సప్తకృత్వః పృథివీ కృతా నిఃక్షత్రియా పురా । రామేణేతి యథాత్థ త్వమత్ర మే సంశ
యో మహాన్॥ ౧౦ ॥ క్షత్రబీజం యదా దగ్ధం రామేణ యదుపుంగవ । కథం భూయస్సముత్పత్తిః క్షత్రస్యామితవిక్రమ ॥ ౧౧ ॥ మహాత్మనా భగవతా రా
మేణ యదుపుంగవ। కథముత్సాదితం క్షత్రం కథం వృద్ధిముపాగమత్ ॥ ౧౨॥ మహతా రథయుద్ధేన కోటిశః క్షత్రియా హతాః। తథాభూచ్చ మహీ కీర్ణా క్ష
త్రియైర్వదతాం వర ॥ ౧౩ ॥ కిమర్థం భార్గవేణేదం క్షత్రముత్సాదితం పురా। రామేణ యదుశార్దూల కురుక్షేత్రే మహాత్మనా ॥ ౧౪॥ ఏతన్మే ఛింధి
వార్ష్ణేయ సంశయం తార్క్ష్యకేతన । ఆగమో హి పరః కృష్ణ త్వత్తో నో వాసవానుజ ॥ ౧౫ ॥ వైశంపాయనః ॥ తతో యథావత్స గదాగ్రజః ప్రభుః శ
శంస తస్మై నిఖిలేన తత్త్వతః। యుధిష్ఠిరాయాప్రతిమౌజసే తదా యథాభవత్ క్షత్రియసంకులా మహీ॥౧౬॥.................................... *
ఇతి- శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- రామోపాఖ్యానే- అష్టచత్వారింశోధ్యాయః-
వాసుదేవః॥ శృణు కౌంతేయ రామస్య ప్రభావో యో మయా శ్రుతః। మహర్షీణాం కథయతాం విక్రమం తస్య జన్మ చ॥౧॥యథా చ జామదగ్న్యేన
నకోటిశః క్షత్రియా హతాః। ఉద్భూతా రాజవంశేషు యే భూయో భారతే హతాః॥ ౨ ॥ జహ్నోరజస్తు తనయో బలాకాశ్వస్తు తత్సుతః । కుశికో నా
మ ధర్మజ్ఞస్తస్య పుత్రో మహీపతే॥ ౩॥ ఉగ్రం తపః సమాతిష్ఠత్సహస్రాక్షసమో భువి । పుత్రం లభేయమజితం త్రిలోకేశ్వరమిత్యుత॥ ౪॥ తముగ్రత
పసం దృష్ట్వా సహస్రాక్షః పురందరః । సమర్థం పుత్రజననే స్వయమేవాన్వపద్యత॥ ౫ ॥ పుత్రత్వమగమద్రాజంస్తస్య లోకేశ్వరేశ్వరః । గాధిర్నా
మాభవత్పుత్రః కౌశికః పాకశాసనః ॥ ౬ ॥ తస్య కన్యాభవద్రాజన్నామ్నా సత్యవతీ ప్రభో । తాం గాధిర్భృగుపుత్రాయ ఋచీకాయ దదౌ ప్రభుః॥ ౭॥
తస్యాః ప్రీతస్స శౌచేన భార్గవః కురునందన । పుత్రార్థం శ్రపయామాస చరుం గాధేస్తథైవ చ ॥ ౮ ॥ ఆహూయోవాచ తాం భార్యాం ఋచీకో భా
ర్గవస్తదా । ఉపయోజ్యశ్చరురయం త్వయా మాత్రాప్యయం తవ ॥ ౯ ॥ తస్యా జనిష్యతే పుత్రో దీప్తిమాన్ క్షత్రియర్షభః । అజయ్యః క్షత్రియైర్లో
కే క్షత్రియర్షభసూదనః ॥ ౧౦ ॥ తవాపి పుత్రం కల్యాణి ధృతిమంతం శమాత్మకమ్ । తపోన్వితం ద్విజశ్రేష్ఠం చరురేష విధాస్యతి ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యేవము
క్త్వా తాం భార్యాం ఋచీకో భృగునందనః । తపస్యభిరతశ్శ్రీమాన్ జగామారణ్యమేవ హి॥ ౧౨॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు తీర్థయాత్రాపరో నృపః । గా
ధిస్సదారస్సంప్రాప్తః ఋచీకస్యాశ్రమం ప్రతి ॥ ౧౩ ॥ చరుద్వయం గృహీత్వా చ రాజన్ సత్యవతీ తదా । భర్తుర్వాక్యం తథావ్యగ్రా మాత్రే హృ

౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥అమీతి॥సంతర్పయామాస-రామ ఇత్యర్థాత్ -ఏతేన శత్రుకులవధజగ్లానిస్తేమాభూదితి దర్శితం॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ఏతమి
తి॥ఆగమో వేదః-త్వత్తః త్వద్వచనాత్ -నోపరః నాధికః॥౧౫॥౧౬॥ *** ౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥ తస్యా ఇతి॥ గాధేః పుత్రార్థం- తస్యాశ్చ పుత్రార్థం-
చరుం- చరుద్వయం॥౮॥ఆహూయేతి॥ఉపయోజ్యః భోక్తవ్యః॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥చరుద్వయమితి॥వ్యగ్రా హర్షేణాస్తైవ॥౧౪ ॥ .... *

ష్యాన్యవేదయత్ ॥ ౧౪॥ మాతా తు తస్యాః కౌంతేయ దుహిత్రే స్వం చరుం దదౌ । తస్యాశ్చరుమథాజ్ఞానాదాత్మసంస్థం చకార హ ॥ ౧౫॥ అథ సత్యవతీ గర్భం క్షత్రియాంతకరం తదా । ధారయామాస దీప్తేన వపుషా ఘోరదర్శనమ్ ॥ ౧౬ ॥ తామృచీకస్తదా దృష్ట్వా తస్యా గర్భగతం ద్విజమ్ । అబ్రవీద్భృగుశార్దూలః స్వాం భార్యాం దేవరూపిణీమ్ ॥ ౧౭॥ మాత్రాసి వ్యంసితా భద్రే చరువ్యత్యాసహేతునా । భవిష్యతి హి తే పుత్రః క్రూరకర్మాత్యమర్షణః ॥ ఉత్పత్స్యతి చ తే భ్రాతా బ్రహ్మభూతస్తపోరతః ॥ ౧౮ ॥ విశ్వం హి బ్రహ్మ సుమహచ్చరౌ తవ సమాహితమ్ । క్షత్రవీర్యం చ సకలం తవ మాత్రే సమర్పితమ్ ॥ ౧౯ ॥ విపర్యయేణ తే భద్రే నైతదేవం భవిష్యతి । మాతుస్తే బ్రాహ్మణో భూయాత్తవ చ క్షత్రియస్సుతః ॥ ౨౦ ॥ సైవముక్తా మహాభాగా భర్త్రా సత్యవతీ తదా । పపాత శిరసా తస్మై వేపంతీ చాబ్రవీదిదమ్ ॥ ౨౧॥ నార్హోఽసి భగవన్నద్య వక్తుమేవంవిధం వచః ॥ ౨౨॥ బ్రాహ్మణాపశదం పుత్రం ప్రాప్స్యసీతి హి మాం ప్రభో ॥ ౨౩ ॥ ఋచీక ఉవాచ ॥ నైష సంకల్పితః కామో మయా భద్రే తథా త్వయి । ఉగ్రకర్మా సముత్పన్నశ్చరువ్యత్యాసహేతునా ॥ ౨౪॥ సత్యవత్యువాచ ॥ ఇచ్ఛన్ లోకానపి మునే సృజేథాః కిం పునస్సుతమ్ । శమాత్మకమృజుం పుత్రం దాతుమర్హసి మే ప్రభో ॥ ౨౫॥ ఋచీకః ॥ నోక్తపూర్వానృతం భద్రే స్వైరేష్వపి కదాచన । కిము తాగ్నిం సమాధాయ మంత్రవచ్చరుసాధనే ॥ ౨౬॥ దృష్టమేతత్పురా భద్రే జ్ఞాతం చ తపసా మయా । బ్రహ్మభూతం హి సకలం పితుస్తవ కులం భవేత్ ॥ ౨౭॥ సత్యవత్యువాచ ॥ కామమేవం భవేత్పౌత్రో మమైవ తవ చ ప్రభో । శమాత్మకమహం పుత్రం లభేయం జపతాం వర ॥ ౨౮ ॥ ఋచీకః ॥ పుత్రే నాస్తి విశేషో మే పౌత్రే చ వరవర్ణిని । యథా త్వయోక్తం వచనం తథా భద్రే భవిష్యతి ॥ ౨౯ ॥ వాసుదేవః ॥ తతస్సత్యవతీ పుత్రం జనయామాస భార్గవమ్ । తపస్యభిరతం శాంతం జమదగ్నిం యతవ్రతమ్ ॥ ౩౦ ॥ విశ్వామిత్రం చ దాయాదం గాధిః కుశికనందనః । యం ప్రాప బ్రహ్మసమితం విశ్వైర్బ్రహ్మగుణైర్యుతమ్ ॥ ౩౧ ॥ ఋచీకో జనయామాస జమదగ్నిం తపోనిధిమ్ । సోఽపి పుత్రం హ్యజనయజ్జమదగ్నిస్సుదారుణమ్ ॥ ౩౨ ॥ సర్వవిద్యాంతగం శ్రేష్ఠం ధనుర్వేదస్య పారగమ్ । రామం క్షత్రియహంతారం ప్రదీప్తమివ పావకమ్ ॥ ౩౩ ॥ తోషయిత్వా మహాదేవం పర్వతే గంధమాదనే । అస్త్రాణి వరయామాస పరశుం చాతితేజసమ్ ॥ ౩౪ ॥ స తేనాకుంఠధారేణ జ్వలితానలవర్చసా । కుఠారేణాప్రమేయేణ లోకేష్వప్రతిమోఽభవత్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు కృతవీర్యాత్మజో బలీ । అర్జునో నామ తేజస్వీ క్షత్రియో హైహయాధిపః ॥ ౩౬ ॥ దత్తాత్రేయప్రసాదేన రాజా బాహుసహస్రవాన్ । చక్రవర్తీ మహాతేజా విప్రాణామాశ్వమేధికే ॥ ౩౭ ॥ దదౌ స పృథివీం సర్వాం సప్తద్వీపాం సపర్వతామ్ । స్వబాహ్వస్త్రబలేనాజౌ జిత్వా పరమధర్మవిత్ ॥ ౩౮ ॥ తృషితేన చ కౌంతేయ భిక్షితశ్చిత్రభానునా । సహస్రబాహుర్విక్రాంతః ప్రాదాద్భిక్షామథాగ్నయే ॥ ౩౯ ॥ గ్రామాన్పురాణి రాష్ట్రాణి ఘోషాంశ్చైవ తు వీర్యవాన్ । జజ్వాల తస్య బాణాగ్రాచ్చిత్రభానుర్దిధక్షయా ॥ ౪౦ ॥ స తస్య పురుషేంద్రస్య ప్రభావేణ మహౌజసః । దదాహ కార్తవీర్యస్య శైలాన్ వనస్పతీన్ ॥ ౪౧ ॥ స శూన్యమాశ్రమం రమ్యమాపవస్య మహాత్మనః । దదాహ పవనేనేద్ధశ్చిత్రభానుస్స హైహయైః ॥ ౪౨ ॥ ఆపవస్తు తతో రోషాచ్ఛశాపార్జునమచ్యుతః । దగ్ధేఽశ్రమే మహాబాహో కార్తవీర్యేణ వీర్యవాన్ ॥ ౪౩ ॥ త్వయా న వర్జితం యస్మాన్మమేదం హి మహద్వనమ్ । దగ్ధం తస్మాద్రణే రామో బాహూంస్తే ఛేత్స్యతేఽర్జున ॥ ౪౪ ॥ అర్జునస్తు మహాతేజా బలీ నిత్యం శమాత్మకః । బ్రహ్మణ్యశ్చ శరణ్యశ్చ దాతా శూరశ్చ భారత ॥ ౪౫ ॥ నాచింతయత్తదా శాపం తేన దత్తం మహాత్మనా । తస్య పుత్రాస్తు బలినశ్శాపేనాసన్ పితుర్వధే ॥ ౪౬ ॥

---

౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ మాత్రేతి ॥ వ్యంసితా వంచితా ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ త్రిషితేనేతి ॥ చిత్రభానునా అగ్నినా ॥ ౩౯ ॥ గ్రామానితి ॥ బాణాగ్రాత్ ఉద్భూత ఇతి శేషః ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ స ఇతి ॥ ఆపవస్య వసిష్ఠస్య ॥ ౪౨ ॥ ఆపవ ఇతి ॥ దగ్ధేఽశ్రమే దగ్ధే ఆశ్రమే ఇతి పదచ్ఛేదః ॥ ౪౩ ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ తస్యేతి ॥ పితుర్వధే దైవవధనిమిత్తం ఆసన్ ॥ ౪౬ ॥ .... *

మిత్తాదవలిప్తా వై నృశంసాశ్చైవ సర్వదా। జమదగ్నిధేన్వా*స్తే వత్సమానిన్యుర్భరతర్షభ ॥ ౪౭ ॥ అజ్ఞాతం కార్తవీర్యేణ హైహయేంద్రేణ ధీమతా।
తన్నిమిత్తమభూద్యుద్ధం జామదగ్న్యేర్మహాత్మనః ॥ ౪౮ ॥ తతోఽర్జునస్య బాహూంస్తాన్ ఛిత్త్వా రామో రుషాన్వితః। తం భ్రమంతం తతో వత్సం జామ
దగ్న్యః స్వమాశ్రమమ్ ॥ ౪౯ ॥ ప్రత్యానయత రాజేంద్ర తేషామంతఃపురాత్ప్రభుః। అర్జునస్య సుతాస్తే తు సంభూయాబుద్ధయస్తదా ॥ ౫౦ ॥ గ
త్వాశ్రమమసంబుద్ధా జమదగ్నేర్మహాత్మనః। అపాతయంత భల్లాగ్రైః శిరః కాయాన్నరాధిప ॥ సమిత్కుశార్థం రామస్య నిర్యాతస్య యశస్వి
నః ॥ ౫౧ ॥ తతః పితృవధామర్షాద్రామః పరమమన్యుమాన్। నిఃక్షత్రియాం ప్రతిశ్రుత్య మహీం శస్త్రమగృహ్ణత ॥ ౫౨ ॥ తతస్స భృగుశార్దూలః కార్త
వీర్యస్య వీర్యవాన్। విక్రమ్య నిజఘానాశు పుత్రాన్ పౌత్రాంశ్చ సర్వశః ॥ ౫౩ ॥ స హైహయసహస్రాణి హత్వా పరమమన్యుమాన్। చకార భా
ర్గవో రాజన్ మహీం శోణితకర్దమామ్ ॥ ౫౪ ॥ స తథాశు మహాతేజాః కృత్వా నిఃక్షత్రియాం మహీమ్। కృపయా పరయావిష్టో వనమేవ జగామ హ ॥ ౫౫ ॥
తతో వర్షసహస్రేషు సమతీతేషు కేషుచిత్। క్షేపం సంప్రాప్తవాంస్తత్ర ప్రకృత్యా కోపనః ప్రభుః ॥ ౫౬ ॥ విశ్వామిత్రస్య పౌత్రస్తు రైభ్యపుత్రో
మహాతపాః। పరావసుర్మహారాజ క్షిప్త్వాహ జనసంసది ॥ ౫౭ ॥ యే తే యయాతిపతనే యజ్ఞే సంతస్సమాగతాః। ప్రతర్దనప్రభృతయో రామ కిం
క్షత్రియా న తే ॥ ౫౮ ॥ మిథ్యాప్రతిజ్ఞో రామ త్వం కత్థసే జనసంసది। భయాత్క్షత్రియవీరాణాం పర్వతం సముపాశ్రితః ॥ ౫౯ ॥ సా పునః క్షత్రియశతైః
పృథివీ సర్వతః స్తృతా। పరావసోర్వచః శ్రుత్వా శస్త్రం జగ్రాహ భార్గవః ॥ ౬౦ ॥ తతో యే క్షత్రియా రాజన్ శతశస్తేన వర్జితాః। తే వివృద్ధా మ
హావీర్యాః పృథివీపతయోఽభవన్ ॥ ౬౧ ॥ స పునస్తాన్ జఘానాశు బాలానపి నరాధిప। గర్భస్థైస్తు మహీ వ్యాప్తా పునరేవాభవత్తదా ॥ ౬౨ ॥ జాతం జా
తం స గర్భం తు పునరేవ జఘాన హ। అరక్షంశ్చ సుతాన్ కాశ్చిత్తదా క్షత్రియయోషితః ॥ ౬౩ ॥ త్రిస్సప్తకృత్వః పృథివీం కృత్వా నిఃక్షత్రియాం ప్రభుః।
దక్షిణామశ్వమేధాంతే కశ్యపాయాదదత్తతః ॥ ౬౪ ॥ స క్షత్రియాణాం శేషార్థం కరేణోద్దిశ్య కశ్యపః। స్రుక్ప్రగ్రహవతా రాజం స్తతో వాక్యమ
థాబ్రవీత్ ॥ ౬౫ ॥ గచ్ఛ తీరం సముద్రస్య దక్షిణస్య మహామునే। న తే మద్విషయే రామ వస్తవ్యమిహ కర్హిచిత్ ॥ ౬౬ ॥ తతశ్శూర్పారకం దేశం సాగ
రస్తస్య నిర్మమే। సహసా జామదగ్న్యస్య సోఽపరాంతమహీతలమ్ ॥ ౬౭ ॥ కశ్యపస్తాం మహారాజ ప్రతిగృహ్య వసుంధరామ్। కృత్వా బ్రాహ్మణ
సంస్థాం వై ప్రవిష్టః సుమహావనమ్ ॥ ౬౮ ॥ తతశ్శూద్రాశ్చ వైశ్యాశ్చ యథాస్వైరప్రచారిణః। అవర్తంత ద్విజాగ్ర్యాణాం దారేషు భరతర్షభ ॥
౬౯ ॥ అరాజకే జీవలోకే దుర్బలా బలవత్తరైః। పీడ్యంతే న హి విత్తేషు ప్రభుత్వం కస్యచిత్తదా ॥ ౭౦ ॥ తతః కాలేన పృథివీ పీడ్యమానా దురాత్మభిః। విప
ర్యయేణ తేనాశు ప్రవివేశ రసాతలమ్। అరక్ష్యమాణా విధివత్ క్షత్రియైర్ధర్మరక్షిభిః ॥ ౭౧ ॥ తాం దృష్ట్వా ద్రవతీం తత్ర సంత్రాసాత్స మహామనాః।
ఊరుణా ధారయామాస కశ్యపః పృథివీం తతః ॥ ౭౨ ॥ ధృతా తేనోరుణా యేన తేనోర్వీతి మహీ స్మృతా ॥ ౭౩ ॥ రక్షణార్థం సముద్దిశ్య యయాచే పృ
థివీ తదా। ప్రసాద్య కశ్యపం దేవీ వరయామాస భూమిపమ్ ॥ ౭౪ ॥ పృథివ్యువాచ ॥ సంతి బ్రహ్మన్మయా గుప్తాః స్త్రీషు క్షత్రియపుంగవాః। హైహయా
నాం కులే జాతాస్తే సంరక్షంతు మాం మునే ॥ ౭౫ ॥ అస్తి పౌరవదాయాదో విదూరథసుతః ప్రభో। ఋక్షైస్సంవర్ధితో విప్ర ఋక్షవత్యథ పర్వతే ॥ ౭౬ ॥

నిమిత్తాదితి ॥ నిమిత్తాత్ శాపాదేవ హేతోః ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ తతఇతి ॥ క్షేపం నిందాం అశక్తో రామ ఇతి ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ ౫౮ ॥ మి
థ్యేతి ॥ మిథ్యాప్రతిజ్ఞః సర్వేషాం క్షత్రియాణాం వధాకరణాత్ ॥ ౫౯ ॥ సేతి ॥ స్తృతా వ్యాప్తా - శస్త్రం జగ్రాహ తత్కార్త్స్న్యేన క్షత్రియాణాం అంతం కృతవాన్ ॥
౬౦ ॥ తత ఇతి ॥ వర్జితాః అహతాః ॥ ౬౧ ॥ ౬౨ ॥ ౬౩ ॥ ౬౪ ॥ స ఇతి ॥ స్రుక్ ప్రగ్రహవతా కరేణేత్యనేన కశ్యపోఽధ్వర్యుః స్రుక్కర్మాంతర ఏవ మాధ్యందిన సవనే దక్షి
ణాకాల ఇదమబ్రవీదితి సూచ్యతే ॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ ౬౭ ॥ ౬౮ ॥ ౬౯ ॥ ౭౦ ॥ ౭౧ ॥ ౭౨ ॥ ౭౩ ॥ ౭౪ ॥ ౭౫ ॥ ౭౬ ॥ ౭౭ ॥ .... *

తథానుకంపమానేనయజ్వనాప్యమితౌజసా । పరాశరేణదాయాదఃసౌదాసస్యాభిరక్షితః ॥ ౭౭॥ సర్వాకర్మాణికురుతేశూద్రవత్తస్యసద్విజః। సర్వకర్మేత్యభిఖ్యాతఃసమాంరక్షతుపార్థివః॥ ౭౮॥ శిబిపుత్రోమహాతేజాగోపతిర్నామనామతః। వనేసంవర్ధితోగోభిఃసోభిరక్షతుమాంమునే॥ ౭౯ ॥ ప్రతర్దనస్యపుత్రస్తువత్సోనామమహాబలః। వత్సైస్సంవర్ధితోగోష్ఠేసమాంరక్షతుపార్థివః ॥ ౮౦ ॥ దధివాహనపౌత్రస్తుపుత్రోదివిరథస్యచ । గుప్తస్సగౌతమేనాసీద్గంగాకూలేభిరక్షితః॥ ౮౧॥ బృహద్రథోమహాతేజాభూరిభూతిపరిష్కృతః।గోలాంగూలైర్మహాభాగోగృధ్రకూటేభిరక్షితః॥౮౨॥ మరుత్తస్యాన్వవాయేచరక్షితాఃక్షత్రియాత్మజాః॥ మరుత్పతిసమావీర్యేసముద్రేణాభిరక్షితాః॥ ౮౩॥ ఏతేక్షత్రియదాయాదాస్తత్రతత్రపరిశ్రితాః ॥ ద్యోకారహేమకారాదిజాతింనిత్యంసమాశ్రితాః॥ ౮౪॥యదిమామభిరక్షంతితతఃస్థాస్యామినిశ్చలా॥౮౫॥ఏతేషాంపితరశ్చైవతథైవచపితామహాః॥ మదర్థంనిహతాయుద్ధేరామేణాక్లిష్టకర్మణా। తేషామపచితిశ్చైవమయాకార్యామహామునే ॥ ౮౬ ॥ నహ్యహంకామయేనిత్యమతిక్రాంతేనరక్షణమ్ । వర్తమానేనవర్తేయంతచ్ఛీఘ్రంసంవిధీయతామ్ ॥ ౮౭ ॥ వాసుదేవః ॥ తతఃపృథివ్యానిర్దిష్టాంస్తాన్సమానీయకశ్యపః। అభ్యషించన్మహీపాలాన్క్షత్రియాన్వీర్యసమ్మతాన్ ॥ ౮౮ ॥ తేషాంపుత్రాశ్చపౌత్రాశ్చ యేషాంవంశాఃప్రతిష్ఠితాః ।। ఏవమేతత్పురావృత్తంయన్మాంపృచ్ఛసిపాండవ॥ ౮౯ ॥ వైశంపాయనః॥ఏవంబ్రువంస్తంచయదుప్రవీరోయుధిష్ఠిరంధర్మభృతాంవరిష్ఠం । రథేనతేనాశుయయౌమహాత్మాదిశఃప్రకాశన్భగవాన్వివస్వాన్॥ ౯౦॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-రామోపాఖ్యానే - ఏకోనపంచాశోధ్యాయః.......... *

వైశంపాయనః॥తతోరామస్యతత్కర్మశ్రుత్వారాజాయుధిష్ఠిరః । విస్మయంపరమంగత్వాప్రత్యువాచజనార్దనమ్ ॥ ౧ ॥ అహోరామస్యవార్ష్ణేయశక్రస్యేవమహాత్మనః। విక్రమోవసుధాయేనక్రోధాన్నిఃక్షత్రియాకృతా॥ ౨ ॥ గోభిస్సముద్రేణతథాగోలాంగూలర్క్షవానరైః । గుప్తారామభయోద్విగ్నాఃక్షత్రియాణాంకులోద్వహాః॥ ౩॥ అహోధన్యోన్యలోకోయఃసభాగ్యాశ్చనరాభువి । యత్రకర్మేదృశంధర్మ్యంద్విజేనకృతమిత్యుత॥౪॥ తథావృత్తౌతదాతాతతావచ్యుతయుధిష్ఠిరౌ । జగ్మతుర్యత్రగాంగేయఃశరతల్పగతఃప్రభుః ॥ ౫ ॥ తతస్తేదదృశుర్భీష్మంశరసంస్తరశాయినమ్। స్వరశ్మిజాలసంవీతంసాయంసూర్యసమప్రభమ్ ॥ ౬ ॥ ఉపాస్యమానంమునిభిర్దేవైరివశతక్రతుమ్ । దేశేపరమధర్మిష్ఠేనదీమోఘవతీమను॥ ౭॥ దూరాదేవతమాలోక్యకృష్ణోరాజాచధర్మజః। చత్వారఃపాండవాశ్చైవతేచశారద్వతాదయః॥ ౮॥ అవస్కంద్యాథవాహేభ్యఃసంయమ్యప్రచలంమనః । ఏకీకృత్యేంద్రియగ్రామముపతస్థుర్మహామునీన్ ॥ ౯ ॥ అభివాద్యతుగోవిందఃసాత్యకిస్తేచపార్థివాః । వ్యాసాదీనృషిముఖ్యాంశ్చగాంగేయముపతస్థిరే॥ ౧౦॥ తపోవృద్ధంతథాదృష్ట్వాగాంగేయంయదుకౌరవాః । పరివార్యతతస్సర్వేనిషేదుఃపురుషర్షభాః॥౧౧॥ తతోనిశామ్యగాంగేయంశామ్యమానమివానలమ్కించిద్దీనమనాభీష్మమితిహోవాచకేశవః ॥ ౧౨ ॥ కచ్చిత్ జ్ఞానానిసర్వాణిప్రసన్నానియథాపురా । కచ్చిన్నవ్యాకులాచైవబుద్ధిస్తేవదతాంవర॥౧౩॥ శరాభిఘాతదుఃఖాత్తేకచ్చిద్గాత్రంనదూయతే । మానసాదపిదుఃఖాద్ధిశారీరంబలవత్తరమ్॥౧౪॥ వరదానాత్పితుఃకామచ్ఛందమృత్యురసిప్రభో। శాంతనోర్ధర్మనిత్యస్యనత్వేతన్మమకారణమ్ ॥ ౧౫ ॥ సుసూక్ష్మోపితుదేహేవైశల్యోజనయతేరుజమ్।కింపునశ్శరసం

సర్వేతి॥ద్విజఃక్షత్రియః॥౭౮॥౭౯॥౮౦॥౮౧॥౮౨॥౮౩॥ఏతఇతి॥ద్యోతుల్యాన్విచిత్రప్రాసాదాదీన్కుర్వంతి- తేద్యోకారాఃశిల్పినః-జ్యాకారాఇతిపాఠాంతరంస్పష్టార్థం॥౮౪॥౮౫॥ఏతేషామితి॥అపచితిఃఆనృణ్యార్థంపూజా॥౮౬॥ నేతి॥నిత్యమతిక్రాంతేనధర్మాతిక్రమిణా॥౮౭॥౮౮॥౮౯॥ఏవమితి॥ప్రకాశన్ప్రకాశయన్॥౯౦॥*౧॥౨॥౩॥౪॥తథావృత్తావితి॥తథావృత్తౌతాదృగ్గోష్ఠీపరౌ॥౫॥౬॥౭॥౮॥అవస్కంద్యేతి॥అవస్కంద్యఅవరుహ్య-వాహేభ్యఃవాహనేభ్యః॥౯॥ ౧౦॥ ౧౧॥ తతఇతి॥ నిశామ్యఆలోచ్య॥౧౨॥ ౧౩॥౧౪॥వరదానాదితి ॥ ఛందమృత్యుఃఇచ్ఛామరణః-ఏతత్ ఛందమృత్యుతాయాఃకారణంపిత్రాతోషణంమామపినకిము ....*

ఘూమైశ్చితస్యతవపార్థివ ॥ ౧౬ ॥ కామంనైతత్తవాఖ్యేయంప్రాణినాంప్రభవాప్యయౌ । ఉపదేష్టుంభవాన్శక్తో దేవానామపిభారత॥౧౭॥ య
చ్చభూతంభవిష్యచ్చభవచ్చపురుషర్షభ। సర్వంతత్ జ్ఞానవృద్ధస్యతవభీష్మప్రతిష్ఠితమ్॥ ౧౮ ॥ సంహారశ్చైవభూతానాంధర్మస్యచఫలోదయః। వి
దితస్తేమహాప్రాజ్ఞత్వంహిధర్మమయోనిధిః ॥ ౧౯॥ త్వాంహిరాజ్యేస్థితంస్ఫీతే సమగ్రాంగమరోగిణమ్। స్త్రీసహస్రైఃపరివృతంపశ్యామీవోర్ధ్వరే
తసమ్॥౨౦॥ ఋతే శాంతనవాద్భీష్మాత్త్రిషులోకేషుపార్థివ । సత్యధర్మాన్మహావీర్యాచ్ఛూరాద్ధర్మైకతత్పరాత్ ॥ ౨౧॥ మృత్యుమావార్యత
పసాశరసంస్తరశాయినః । నిసర్గప్రభవంకించిన్నచతాతానుశుశ్రుమ ॥ ౨౨ ॥ సత్యేతపసిదానేచయజ్ఞాదికరణేతథా ధనుర్వేదే చవేదేచనీత్యాం
చైవానురక్షణే॥౨౩॥అనృశంసంశుచిందాంతంసర్వభూతహితేరతమ్ । మహారథంత్వత్సదృశంనకంచిదనుశుశ్రుమ ॥ ౨౪ ॥ త్వంహిదేవాన్సగంధ
ర్వానసురాన్యక్షరాక్షసాన్ । శక్తస్త్వేకరథేనైవవిజేతుంనాత్రసంశయః ॥ ౨౫ ॥ సత్వంభీష్మమహాబాహో వసూనాంవాసవోపమః।నిత్యం
విప్రైస్సమాఖ్యాతోనవమోనవమోగుణైః॥ ౨౬॥ అహంచత్వాభిజానామియస్త్వంపురుషసత్తమ । త్రిదశేష్వపివిఖ్యాతస్స్వశక్త్యాపురుషోత్తమః॥
౨౭॥ ననుష్యేషుమనుష్యేంద్రనదృష్టోనచమేశ్రుతః। భవతోవాగుణైర్యుక్తఃపృథివ్యాంపురుషఃక్వచిత్ ॥ ౨౮ ॥ త్వంహిసర్వగుణైరాజన్దేవానప్య
తిరిచ్యతే॥౨౯॥ తపసాహిభవాన్శక్తఃస్రష్టుంలోకాంశ్చరాచరాన్। కింపునశ్చాత్మనోలోకానుత్తమానుత్తమైర్గుణైః॥ ౩౦ ॥ తదస్యతప్యమాన
స్యజ్ఞాతీనాంసంక్షయేణవై । జ్యేష్ఠస్యపాండుపుత్రస్యశోకంభీష్మవ్యపానుద॥ ౩౧॥ యేహిధర్మాస్సమాఖ్యాతాశ్చాతుర్వర్ణ్యస్యభారత । చాతురా
శ్రమ్యస్యసంయుక్తాఃసర్వేతేవిదితాస్తవ॥ ౩౨ ॥ చాతుర్విద్యేచయేప్రోక్తాశ్చాతుర్హోత్రేచభారత । యోగేసాంఖ్యేచనియతాయేచధర్మాస్సనా
తనాః॥౩౩॥ చాతుర్వర్ణ్యస్యయశ్చోక్తోధర్మోనస్మవిరుధ్యతే। సేవ్యమానస్సవైయాఖ్యోగాంగేయవిదితస్తవ॥౩౪॥ ప్రతిలోమప్రసూతానాంవర్ణా
నాంచైవయఃస్మృతః। దేశజాతికులానాంచజానీషేధర్మలక్షణమ్। వేదోక్తోయశ్చశిష్టోక్తఃసదైవవిదితస్తవ॥౩౫ ॥ ఇతిహాసపురాణార్థాఃకార్త్స్న్యే
నవిదితాస్తవ। ధర్మశాస్త్రంచసకలంనిత్యంమనసితేస్థితమ్॥ ౩౬॥ యేచకేచనలోకేస్మిన్నర్థాస్సంశయకారకాః। తేషాంఛేత్తానాస్తిలోకేత్వదన్యః
పురుషర్షభ॥ ౩౭ ॥ సపాండవేయస్యమనస్సముత్థితంనరేంద్రశోకంవ్యపకర్ష మేధయా । భవద్విధాహ్యుత్తమబుద్ధివిస్తరావిముహ్యమానస్యనర
స్యశాంతయే॥ ౩౮॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- కృష్ణవాక్యే- పంచాశోధ్యాయః-**************
వైశంపాయనః ॥ శ్రుత్వాతువచనంభీష్మోవాసుదేవస్యధీమతః । కించిదున్నామ్యవదనం ప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ నమస్తేభగవన్
కృష్ణలోకానాంప్రభవాప్యయ। త్వంహికర్తాహృషీకేశసంహర్తాచాపరాజితః ॥ ౨॥ విశ్వకర్మన్నమస్తేస్తువిశ్వాత్మన్విశ్వసంభవ। అపవర్గ
స్థభూతానాంపంచానాంపరతఃస్థితః॥ ౩ ॥ నమస్తేత్రిషులోకేషునమస్తేపరతస్త్రిషు। యోగీశ్వరనమస్తేస్తుత్వంహిసర్వపరాయణః ॥ ౪ ॥ మత్సం
శ్రితంయథాతత్వంవచఃపురుషసత్తమ । తేనపశ్యామితేభావాన్దివ్యాన్హిత్రిషువర్త్మసు॥ ౫॥ తచ్చపశ్యామిగోవిందయత్తేరూపంసనాతనమ్। స
ప్తమార్గానిరుద్ధాస్తేవాయోరమితతేజసః॥ ౬॥ దివంతేశిరసావ్యాప్తంపద్భ్యాందేవీవసుంధరా। దిశోభుజౌరవిశ్చక్షుర్వీర్యేశక్రఃప్రతిష్ఠితః॥ ౭ ॥

తాన్యేషామిత్యర్థః॥౧౫॥౧౬॥కామమితి॥ఏతత్ పూర్వోక్తంతవకామంభృశంనాఖ్యేయం-సర్వజ్ఞస్యతవోపదేశోనయుక్తఇత్యర్థః॥౧౭॥యదితి॥ప్రతి
ష్ఠితంబుద్ధావితిశేషః॥౧౮॥౧౯॥త్వామితి॥పశ్యామీవేతీవశబ్దాత్ ప్రతిజ్ఞాతాత్పూర్వంఊర్ధ్వంరేతస్త్వంనాసీదితిభావః॥౨౦॥ఋతఇతి॥భీష్మాదృతేమృ
త్యుమావార్యస్థితం- కిమపి-నిసర్గప్రభవంజనిమత్ సత్త్వం-నానుశుశ్రుమేతిద్వయోఃశ్లోకయోస్సంబంధః॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥సఇతి॥వసూనామ
ష్టానాంఅంశైర్ఘటితోనవమఃగుణైరనవమశ్చ॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥* ౧॥నమఇతి॥నమస్తేఇత్యాదయోష్టౌ
శ్లోకాస్తవరాజేవ్యాఖ్యాతాః॥ ౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥ .... *

అతసీపుష్పసంకాశం పీతవాససమచ్యుతమ్।వపుర్హ్యనుమిమీమస్తే మేఘస్యేవసవిద్యుతః ॥ ౮॥ త్వత్ప్రపన్నాయభక్తాయగతిమిష్టాంజిగీషవే। యచ్ఛ్రేయఃపుండరీకాక్షతద్ధ్యాయస్వసురోత్తమ॥౯॥వాసుదేవః॥ యతఃఖలుపరాభక్తిర్మయి తేపురుషర్షభ। తతోమయావపుర్దివ్యంత్వయిరాజన్ ప్రదర్శితమ్॥ ౧౦॥ నహ్యభక్తాయరాజేంద్రభక్తాయానృజవేనచ। దర్శయామ్యహమాత్మానంనచాశాంతాయభారత ॥ ౧౧ ॥ భవాంస్తుమమభక్తశ్చనిత్యంచార్జవమాస్థితః। దమేతపసిసత్యేచదానేచనిరతశ్శుచిః॥ ౧౨ ॥ అర్హస్త్వంభీష్మమాంద్రష్టుంతపసాస్వేనపార్థివ । తవహ్యుపస్థితాలోకాయేభ్యోనావర్తతేపునః॥ ౧౩ ॥ పంచాశతంషట్చకురుప్రవీర శేషందినానాంతవజీవితస్య । తతశ్శుభైకర్మఫలోదయైస్త్వంసమేష్యసేభీష్మవిముచ్యదేహమ్ ॥ ౧౪ ॥ ఏతేహిదేవావసవోవిమానాన్యాస్థాయసర్వేజ్వలితాగ్నికల్పాః । అంతర్హితాస్త్వాంప్రతిపాలయంతికాష్ఠాంప్రపద్యంతముదక్పతంగమ్॥ ౧౫॥ వ్యావర్తమానేభగవత్యుదీచీంసూర్యేజగత్కాలవశంప్రపన్నే। గంతాసిలోకాన్పురుషప్రవీర నావర్తతేయాననుపలభ్యవిద్వాన్॥ ౧౬॥ అముంచలోకంత్వయిభీష్మయాతేజ్ఞానానినంక్ష్యంత్యఖిలేనవీర । అతస్తుసర్వేత్వయిసన్నికర్షంసమాగతాధర్మవివేచనాయ॥ ౧౭॥ తత్ జ్ఞాతిశోకోపహతశ్రుతాయసత్యాభిసంధాయయుధిష్ఠిరాయ।ప్రబ్రూహిధర్మార్థసమాధియుక్తంసత్యంవచోస్యాపనుదాశుశోకమ్॥ ౧౮॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- కృష్ణవాక్యే-ఏకపంచాశోఽధ్యాయః

వైశంపాయనః॥తతఃకృష్ణస్యతద్వాక్యంధర్మార్థసహితంహితమ్ । శ్రుత్వాశాంతనవోభీష్మఃప్రత్యువాచకృతాంజలిః ॥ ౧ ॥ లోకనాథమహాబాహోశివనారాయణాచ్యుత । తవవాక్యముపశ్రుత్యహర్షేణాస్మిపరిప్లుతః ॥ ౨ ॥ కించాహమభిధాస్యామి వాక్పతేతవసన్నిధౌ । యదావాచోగతంసర్వంతవవాచిసమాహితమ్॥ ౩॥ యచ్చకించిత్క్వచిల్లోకేకర్తవ్యంక్రియతేచయత్। త్వత్తస్తన్నిస్సృతందేవలోకేబుద్ధిమతోహితే॥ ౪ ॥ కథయేద్దైవలోకంయోదేవరాజసమీపతః। ధర్మకామార్థమోక్షాణాంసోఽర్థంబ్రూయాత్తవాగ్రతః॥ ౫॥ శరాభితాపాద్వ్యథితంమనోమెమధుసూదన । గాత్రాణిచావసీదంతినచబుద్ధిఃప్రసీదతి॥ ౬ ॥ నచమేప్రతిభాకాచిదస్తికించిత్ప్రభాషితుమ్ । పీడ్యమానస్యగోవిందవిషానలసమైశ్శరైః॥ ౭॥ బలంమెప్రజహాతీవప్రాణాస్సంత్వరయంతిచ । మర్మాణిపరితప్యంతిభ్రాంతచిత్తస్తథాహ్యహమ్ ॥ ౮ ॥ దౌర్బల్యాత్సజ్జతేవాఙ్మేసకథంవక్తుముత్సహే। సాధుమేత్వంప్రసీదస్వదాశార్హకులవర్ధన॥ ౯ ॥ తత్క్షమస్వమహాబాహోనబ్రూయాంకించిదచ్యుత । త్వత్సన్నిధౌచసీదేద్ధివాచస్పతిరపిబ్రువన్॥ ౧౦॥ నదిశస్సంప్రజానామినాకాశంనచమేదినీమ్ । కేవలంతవవీర్యేణతిష్ఠామిమధుసూదన ॥ ౧౧ ॥ స్వయమేవభవాంస్తస్మాద్ధర్మరాజ

౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥పంచాశతమితి॥ పంచాశతంషట్చేతితవజీవితసంబంధినాందినానాం శేషం- పంచషట్పంచవారమావర్తితాఃషడితిరిత్యాత్రింశదితిజ్ఞేయం- తావదేవఅశతంశతావధి-యద్దినానాంశతేనకర్తుంశక్యంతత్త్రింశతాపికర్తుంశక్యమిత్యర్థః॥శ్లో॥ అష్టపంచాశతంరాత్ర్యఃశయానస్యాద్యమెగతాఇతిభీష్మోవక్ష్యతి-తత్రత్రింశద్రాత్రయఃపరంశిష్టాః అష్టావింశతిరితఃపూర్వంవ్యతీతాఇతిజ్ఞేయం- తథాహి-భీష్మస్యశరతల్పశయనానంతరంఅష్టాదినానియుద్ధం-తతోమర్యోర్ధనాశౌచంయుయుత్సోఃషోడశదినాని- తేనసహపురంప్రవిశతాంపాండవానామపితావంతిదినాని- పంచవింశేసర్వేషాంశ్రాద్ధదానం షడ్వింశేపురప్రవేశః- సప్తవింశేరాజ్యాభిషేకః - అష్టావింశేప్రకృతిసాంత్వనంఆభ్యుదయికందానంచ- ఏకోనత్రింశేభీష్మంప్రత్యాగమనం-తద్దినమారభ్యత్రింశద్దినానిశిష్టానీతిజ్ఞేయం॥౧౪॥ఏతఇతి॥ ప్రతిపాలయంతిప్రతీక్షంతే- పతంగంసూర్యం॥౧౫॥వ్యావర్తమానఇతి॥ కాలవశంజగత్ప్రపన్నేప్రాప్తే- జ్ఞేస్తుమితిశేషః॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥*** ౧॥౨॥కించేతి॥ తేతవైవవాక్యంతవసన్నిధౌవాచోగతం- వాచాంవిషయఃసర్వోఽపితవవాదివేదే ॥౩॥యదితి॥హితేప్రియో ఇహపరత్రచ-సర్వంత్రైకాలికంత్వత్తోనిస్సృతమితిఉక్తేర్థేహేతురుక్తం॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ .... *

స్వయస్థితమ్ । తద్బ్రవీత్వాభుసర్వేషామాగమానాంత్వమాగమః॥ ౧౨॥ కథంత్వయిస్థితేకృష్ణే శాశ్వతేలోకకర్తరి । ప్రబ్రూయాన్మద్విధఃకశ్చి
ద్గురౌశిష్యఇవస్థితే॥౧౩॥వాసుదేవః॥ ఉపపన్నమిదంవాక్యంకౌరవాణాంధురంధరే । మహావీర్యేమహాసత్త్వే స్థిరేసర్వార్థదర్శిని॥ ౧౪॥యచ్చమా
మాత్థగాంగేయబాణాఘాతరుజంప్రతి । గృహాణాత్రవరంభీష్మమత్ప్రసాదకృతాంప్రభామ్॥ ౧౫ ॥ నతేగ్లానిర్నతేమూర్ఛానదాహోనచతేరుజా।
ప్రభవిష్యంతిగాంగేయక్షుత్పిపాసేనచాప్యుత ॥ ౧౬ ॥ జ్ఞానానిచసమగ్రాణిప్రతిభాస్యంతితేనఘ । నచతేక్వచిదాసక్తిర్బుద్ధేఃప్రాదుర్భవిష్యతి ॥
౧౭॥ సత్త్వస్థంచమనోనిత్యంతవభీష్మభవిష్యతి।రజస్తమోభ్యాంరహితంఘనైర్ముక్తఇవోడురాట్॥౧౮॥యద్యచ్చధర్మసంయుక్తమర్థయుక్త
మథాపిచ । చింతయిష్యసితత్రాగ్ర్యా బుద్ధిస్తవభవిష్యతి॥ ౧౯ ॥ ఇమంచరాజశార్దూలభూతగ్రామంచతుర్విధమ్ । చక్షుర్దివ్యంసమాశ్రిత్యద్ర
క్ష్యస్యమితవిక్రమ॥౨౦॥సంసరంతంప్రజాజాలంసంయుక్తోజ్ఞానచక్షుషా । భీష్మద్రక్ష్యసితత్త్వేనజలేమీనఇవామలే॥ ౨౧॥ వైశంపాయనః ॥ తతస్తే
వ్యాససహితాస్సర్వఏవమహర్షయః। ఋగ్యజుస్సామసహితైర్వచోభిఃకృష్ణమార్చయన్॥ ౨౨ ॥ తతస్సర్వార్తవందివ్యంపుష్పవర్షంనభస్త
లాత్। పపాతయత్రవార్ష్ణేయఃసగాంగేయస్సపాండవః ॥ ౨౩ ॥ వాదిత్రాణిచసర్వాణిజగుశ్చాప్సరసాంగణాః । నచాహితమనిష్టంచకించిత్తత్ర
ప్రదృశ్యతే॥ ౨౪ ॥ వవౌశివస్సుఖోవాయుస్సర్వగంధవహశ్శుచిః । శాంతాయాందిశిశాంతాశ్చప్రావదన్మృగపక్షిణః॥ ౨౫॥ తతోముహూర్తాద్భ
గవాన్సహస్రాంశుర్దివాకరః । దహన్వనమివైకాంతేప్రతీచ్యాంప్రత్యదృశ్యత ॥ ౨౬ ॥ తతోమహర్షయస్సర్వేసముత్థాయజనార్దనమ్ । భీష్మ
మామంత్రయాంచక్రూ రాజానంచయుధిష్ఠిరమ్॥ ౨౭ ॥ తతఃప్రణామమకరోత్కేశవస్సహపాండవః । సాత్యకిస్సంజయశ్చైవసచశారద్వతఃకృపః।
౨౮ ॥ తతస్తేధర్మనిరతాస్సమ్యక్తైరభిపూజితాః। శ్వస్సమేష్యామ ఇత్యుక్త్వాయథేష్టంత్వరితాయయుః॥౨౯॥తథైవామంత్ర్యగాంగేయంకేశవఃపాం
డవాస్తథా। ప్రదక్షిణముపావృత్యరథానారురుహుశ్శుభాన్॥ ౩౦॥ తతోరథైఃకాంచనచిత్రకూబరైర్మహీధరాభైస్సమదైశ్చదంతిభిః। హయైస్సుప
ర్ణైరివచాశుగామిభిఃపదాతిభిశ్చాత్తశరాసనాదిభిః॥ ౩౧॥ యయౌరథానాంపురతోహిసాచమూస్తథైవపశ్చాదతిమాత్రసారిణీ। పురశ్చపశ్చాచ్చ
యథామహానదీతమృక్షవంతంగిరిమేత్యనర్మదా॥౩౨॥ తతఃపురస్తాద్భగవాన్నిశాకరఃసముత్థితస్తామభిహర్షయంశ్చమూమ్ । దివాకరాపీతరసామ
మౌషధీఃపునస్స్వకేనైవగుణేనయోజయన్ ॥ ౩౩ ॥ తతఃపురంసురపురసమ్మితద్యుతిం ప్రవిశ్యతేయదువృషపాండవాస్తదా । యథోచితాన్భవనవ
రాన్సమావిశన్ శ్రమాన్వితామృగపతయోగుహాఇవ ॥ ౩౪ ॥ .... *

ఇతి-శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- యుధిష్ఠిరాద్యాగమనే- ద్విపంచాశోధ్యాయః,

వైశంపాయనః॥తతశ్శయనమావిశ్యప్రసుప్తోమధుసూదనః। యామమాత్రార్ధశేషాయాంయామిన్యాంప్రత్యబుధ్యత॥ ౧॥ సధ్యానపథమావిశ్య
సర్వజ్ఞానానిమాధవః।అవలోక్యతతఃపశ్చాద్దధ్యౌబ్రహ్మసనాతనమ్ ॥ ౨ ॥ తతస్తుతిపురాణజ్ఞారక్తకంఠాస్సుశిక్షితాః । అస్తువన్విశ్వకర్మాణంవాసు
దేవంప్రజాపతిమ్ ॥ ౩ ॥ పఠంతిపాణిస్వనికాస్తథాగాయంతిగాయకాః । శంఖానథమృదంగాంశ్చప్రవాద్యంతిసహస్రశః ॥ ౪ ॥ వీణాపణవవేణూ
నాంస్వనశ్చాతిమనోరమః। సహాసఇవవిస్తీర్ణశ్శుశ్రువేతస్యవేశ్మనః ॥ ౫ ॥ తతోయుధిష్ఠిరస్యాపిరాజ్ఞోమంగళసంహితాః । ఉచ్చేరుర్మధురావా
చోగీతవాదిత్రనిస్స్వనాః ॥ ౬ ॥ తతఉత్థాయదాశార్హఃస్నాతఃప్రాంజలిరచ్యుతః । జప్త్వాగుహ్యంమహాబాహురగ్నీన్సాశ్రిత్యతస్థివాన్ ॥ ౭ ॥ తత

౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥జ్ఞానానీతి॥ఆసక్తిః అవసంనతా॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥ సమితి॥సంసరంతంసంసరత్॥ ౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥
౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪*౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥ .... *

స్పృహాస్త్రీంవిప్రాణాంచతుర్వేదవిదాంతథా । గవాంసహస్రేణైకైకంవాచయామాసమాధవః॥ ౮ ॥ మంగళాలంభనంకృత్వాఆత్మానమవలోక్య
చ। ఆదర్శేవిమలేకృష్ణస్తతస్సాత్యకిమబ్రవీత్ ॥ ౯॥ గచ్ఛశైనేయజానీహిగత్వారాజనివేశనమ్ । అపిసజ్జోమహాతేజాభీష్మంద్రష్టుంయుధిష్ఠిరః॥ ౧౦॥
తతఃకృష్ణస్యవచనాత్ సాత్యకిస్త్వరితోయయౌ । ఉపగమ్యచరాజానంయుధిష్ఠిరమభాషత॥ ౧౧ ॥ యుక్తోరథవరోరాజన్ వాసుదేవస్యధీమతః। స
మీపమాపగేయస్యప్రయాస్యతిజనార్దనః॥౧౨॥ భవత్ప్రతీక్షఃకృష్ణోసౌధర్మరాజమహాద్యుతే । యదత్రానంతరంకృత్యంతద్భవాన్ కర్తుమర్హ
తి॥ ౧౩॥ ఏవముక్తఃప్రత్యువాచధర్మపుత్రోయుధిష్ఠిరః। యుజ్యతాంమేరథవరఃఫాల్గునాప్రతిమద్యుతే। ౧౪ ॥ నసైనికైశ్చయాతవ్యంయాస్యామో
వయమేవహి ।। నచపీడయితవ్యోమేభీష్మోధర్మభృతాంవరః ॥ ౧౫ ॥ అతఃపురస్సరాశ్చాపినివర్తంతుధనంజయ । అద్యప్రభృతిగాంగేయఃపరంగు
హ్యంప్రవక్ష్యతి॥ ౧౬॥ అతోనేచ్ఛామికౌంతేయపృథగ్జనసమాగమమ్॥ ౧౭॥ వైశంపాయనః॥ సతద్వాక్యమథాజ్ఞాయకుంతీపుత్రోధనంజయః । యు
క్తంరథవరంతస్మైఆచచక్షేనరర్షభః ॥ ౧౮ ॥ తతోయుధిష్ఠిరోరాజాయమౌభీమార్జునావపి । భూతానీవసమస్తానియయుఃకృష్ణనివేశనమ్॥ ౧౯॥
ఆగచ్ఛత్స్వథకృష్ణోపిపాండవేషుమహాత్మసు । శైనేయసహితోధీమాన్ రథమేవాన్వపద్యత ॥ ౨౦ ॥ రథస్థాస్సంవిదంకృత్వాసుఖాంపృష్ట్వాచశర్వ
రీమ్। మేఘఘోషైఃరథవరైఃప్రయయుస్తేనరర్షభాః॥ ౨౧॥ బలాహకంమేఘపుష్పంశైబ్యంసుగ్రీవమేవచ । దారుకశ్చోదయామాసవాసుదేవస్య
వాజినః॥ ౨౨ ॥ తేహయావాసుదేవస్యదారుకేణప్రచోదితాః । గాంఖురాగ్రైస్తథారాజన్ లిఖంతఃప్రయయుస్తదా ॥ ౨౩ ॥ తేగ్రసంతఇవాకా
శంవేగవంతోమహాబలాః । క్షేత్రంధర్మస్యకృత్స్నస్యకురుక్షేత్రమవాతరన్॥ ౨౪॥ తతోయయుర్యత్రభీష్మఃశరతల్పగతఃప్రభుః । ఆస్తేమహర్షి
భిస్సార్ధంబ్రహ్మాదేవగణైర్యథా ॥ ౨౫ ॥ తతోవతీర్యగోవిందోరథాత్సచయుధిష్ఠిరః । భీమోగాండీవధన్వాచయమౌసాత్యకిరేవచ । ఋషీనభ్య
ర్చయామాసుఃకరానుద్యమ్యదక్షిణాన్ ॥ ౨౬ ॥ సతైఃపరివృతోరాజా నక్షత్రైరివచంద్రమాః । అభ్యాజగామగాంగేయంబ్రహ్మాణమివవాసవః॥
౨౭ ॥ శరతల్పేశయానంతమాదిత్యంపతితంయథా। సదదర్శమహాబాహుర్భయాచ్చాగతసాధ్వసః॥౨౮ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-కృష్ణాదీనాంభీష్మసమీపయానే - త్రిపంచాశోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ధర్మాత్మనిమహావీర్యేసత్యసంధేజితాత్మని । దేవవ్రతేమహాభాగేశరతల్పగతేచ్యుతే ॥ ౧ ॥ శయానేవీరశయనేభీష్మేశంతనునందనే ।
గాంగేయేపురుషవ్యాఘ్రేపాండవైఃపర్యుపాసితే॥ ౨॥ కాఃకథాస్సమవర్తంతతస్మిన్వీరసమాగమే। హతేషుసర్వసైన్యేషుతన్మేశంసమహామునే॥
౩॥ వైశంపాయనః॥శరతల్పగతేభీష్మేకౌరవాణాంధురంధరే । ఆజగ్ముర్ఋషయస్సిద్ధానారదప్రముఖాన్నృప ॥ ౪ ॥ హతశిష్టాశ్చరాజానోయుధిష్ఠిరపు
రోగమాః। ధృతరాష్ట్రశ్చకృష్ణశ్చభీమార్జునయమాస్తథా॥ ౫॥ తేభిగమ్యమహాత్మానోభారతానాంపితామహమ్। అన్వశోచంతగాంగేయమాది
త్యంపతితంయథా ॥ ౬ ॥ ముహూర్తమివచధ్యాత్వానారదోదేవదర్శనః। ఉవాచపాండవాన్ సర్వాన్ హతశిష్టాంశ్చపార్థివాన్॥ ౭ ॥ ప్రాప్త
కాలంసమాచక్షేభీష్మాయమనుయుజ్యతామ్। అస్తమేతిహిగాంగేయోభానుమానివభారత॥ ౮॥ అయంప్రాణానుత్సిసృక్షుస్తంసర్వేభ్యనుపృచ్ఛత।
కృత్స్నాన్హివివిధాన్ ధర్మాంశ్చాతుర్వర్ణ్యస్యవేత్త్యయమ్॥౯॥ ఏషవృద్ధఃపరాన్ లోకాన్ సంప్రాప్నోతితనుంత్యజన్।తంశీఘ్రమనుయుంజీధ్వం
సంశయాన్మనసిస్థితాన్ ॥ ౧౦ ॥ వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తానారదేనభీష్మమీయుర్నరాధిపాః। ప్రష్టుంచాశక్నువంతస్తే వీక్షాంచక్రుఃపరస్పరమ్ ॥
౧౧ ॥ అథోవాచహృషీకేశం పాండుపుత్రోయుధిష్ఠిరః । నాన్యస్తుదేవకీపుత్రాచ్ఛక్తఃప్రష్టుంపితామహమ్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రవ్యాహారయయదుశ్రేష్ఠ త్వమ

౮॥మంగళేతి॥మంగళానాంగవాదీనామాలంభనంస్పర్శం॥౯॥౧౦॥ ౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥
౨౬॥౨౭॥౨౮॥ * ౧॥౨॥౩॥౪౫॥౬॥౭॥ప్రాప్తేతి॥సమాచక్షేబ్రవీమి-అనుయుజ్యతాంపృచ్ఛ్యతాం॥౮॥౯౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ .... *

గ్రౌమధుసూదన। త్వంహినస్త్రాతా సర్వేషాం సర్వధర్మవిదుత్తమః॥ ౧౩॥ ఏవముక్తః పాండవేన భగవాన్ కేశవస్తదా। అభిగమ్యాదురాధర్షం ప్రవ్యాహారయదచ్యుతః॥ ౧౪॥ వాసుదేవః॥ కచ్చిత్సుఖేన రజనీ వ్యుష్టా తే రాజసత్తమ। విస్పష్టలక్షణా బుద్ధిః కచ్చిచ్చోపస్థితా తవ॥ ౧౫॥ కచ్చిత్ జ్ఞానాని సర్వాణి ప్రతిభాంతి చ తేనఘ। నచ గ్లాయతి హృదయం నచ తే వ్యాకులం మనః॥ ౧౬॥ భీష్మః॥ దాహో మోహశ్శ్రమశ్చైవ క్లమో గ్లానిస్తథా రుజా। తవ ప్రసాదాద్వార్ష్ణేయ సద్యః ప్రతిగతాని మే ॥ ౧౭ ॥ యచ్చ భూతం భవిష్యచ్చ భవచ్చ పరమద్యుతే। తత్సర్వమనుపశ్యామి పాణౌ ఫలమివార్పితమ్॥ ౧౮॥ వేదోక్తాశ్చైవ యే ధర్మా వేదాంతాధిగతాశ్చ యే। తాన్ సర్వాన్ సంప్రపశ్యామి వరదానాత్తవాచ్యుత॥ ౧౯॥ శిష్టైశ్చ ధర్మో యః ప్రోక్తః స చ మే హృది వర్తతే। దేశజాతికులానాం చ ధర్మజ్ఞోఽస్మి జనార్దన॥ ౨౦॥ చతుర్ష్వాశ్రమధర్మేషు యోఽర్థః స చ హృది స్థితః। రాజధర్మాంశ్చ సకలానవగచ్ఛామి కేశవ॥ ౨౧॥ యచ్చ యత్ర చ వక్తవ్యం తద్వక్ష్యామి జనార్దన। తవ ప్రసాదాద్ధి శుభా మనో మే బుద్ధిరావిశత్ ॥ ౨౨ ॥ పునరేవాస్మి సంవృత్తస్త్వదనుధ్యానబృంహితః। వక్తుం శ్రేయస్సు ధర్మోఽస్మి త్వత్ప్రసాదాజ్జనార్దన ॥ ౨౩ ॥ స్వయం కిమర్థం తు భవాన్ శ్రేయో న ప్రాహ పాండవమ్। కిం తే వివక్షితం చాత్ర తదాశు వద మాధవ ॥ ౨౪ ॥ వాసుదేవః॥ యశసః శ్రేయసశ్చైవ మూలం మాం విద్ధి కౌరవ। మత్తః సర్వేఽభినిర్వృత్తా భావాస్సదసదాత్మకాః॥ ౨౫॥ శీతాంశుశ్చంద్ర ఇత్యుక్తే లోకే కో విస్మయిష్యతి। తథైవ యశసా పూర్ణే మయి కో విస్మయిష్యతి॥ ౨౬॥ ఆధేయం తు మయా భూయో యశస్తవ మహాద్యుతే। తతో మే విపులా బుద్ధిస్త్వయి భీష్మ సమర్పితా॥ ౨౭॥ యావద్ధి పృథివీపాల పృథ్వీయం స్థాస్యతి ధ్రువా। తావత్తవాక్షయా కీర్తిర్లోకాననుచరిష్యతి ॥ ౨౮ ॥ యచ్చ త్వం వక్ష్యసే భీష్మ పాండవాయానుపృచ్ఛతే। వేదప్రవాదా ఇవ తే స్థాస్యంతి వసుధాతలే॥ ౨౯ ॥ యశ్చైవ తేన ప్రమాణేన యోక్ష్యత్యాత్మానమాత్మనా। సఫలం సర్వపుణ్యానాం ప్రేత్య చానుభవిష్యతి॥ ౩౦॥ ఏతస్మాత్కారణాద్భీష్మ మతిర్దివ్యా మయా హి తే। దత్తా యశో విప్రథయేత్కథం భూయస్తవేతి హ॥ ౩౧॥ యావద్ధి ప్రథతే లోకే పురుషస్య యశో భువి। తావత్తస్యాక్షయా కీర్తిర్భవతీతి వినిశ్చితమ్॥ ౩౨॥ రాజానో హతశిష్టాస్త్వాం రాజన్నభితఆసతే। ధర్మాననుయుయుక్షంతస్తేభ్యః ప్రబ్రూహి భారత॥ ౩౩ ॥ భవాన్ హి వయసా వృద్ధః శ్రుతాచారసమన్వితః। కుశలో రాజధర్మాణాం సర్వేషామపరాశ్చ యే॥ ౩౪॥ జన్మప్రభృతి తే కశ్చిద్వృజినం న దదర్శ హ। జ్ఞాతారం సర్వధర్మాణాం త్వాం విదుస్సర్వపార్థివాః॥ ౩౫॥ తేభ్యః పితేవ పుత్రేభ్యో రాజన్ బ్రూహి పరం నయమ్। ఋషయశ్చైవ దేవాశ్చ త్వయా నిత్యముపాసితాః॥ ౩౬ ॥ తస్మాద్వక్తవ్యమేవేదం త్వయావశ్యమశేషతః॥ ౩౭॥ ధర్మం శుశ్రూషమాణేభ్యః పృష్టేన చ సతా పునః। వక్తవ్యం విదుషా చేతి ధర్మమాహుర్మనీషిణః॥ ౩౮॥ అప్రతిబ్రువతః కష్టో దోషో హి భవితా ప్రభో॥ ౩౯॥ తస్మాత్పుత్రైశ్చ పౌత్రైశ్చ ధర్మాన్ పృష్టాన్ సనాతనాన్। విద్వన్ జిజ్ఞాసమానైస్త్వం ప్రబ్రూహి భరతర్షభ॥ ౪౦॥...*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- కృష్ణవాక్యే- చతుఃపంచాశోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ అథాబ్రవీన్మహాతేజా వాక్యం కౌరవనందనః। హంత ధర్మాన్ ప్రవక్ష్యామి దృఢే వాఙ్మనసీ మమ॥ ౧ ॥ తవ ప్రసాదాద్గోవింద భూతాత్మా హ్యసి శాశ్వతః। యుధిష్ఠిరస్తు ధర్మాత్మా మాం ధర్మాననుపృచ్ఛతు॥ ౨॥ ఏవం ప్రీతో భవిష్యామి ధర్మాన్ వక్ష్యామి చాఖిలాన్। యస్మిన్ రాజర్షభే

ఏవమితి॥ ప్రవ్యాహారయత్ అవాచయత్॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ వేదేతి॥ వేదోక్తాః అగ్నిహోత్రాదయః- వేదాంతాధిగతాః శమదమసన్న్యాసాదయః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ యచ్చేతి॥ మేమమ-మనః కర్మబుద్ధిరావిశత్॥ ౨౨॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ఆధేయమితి॥ మే మయా॥ ౨౭॥ ౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥ రాజాన ఇతి॥ అనుయుయుక్షంతః ప్రష్టుమిచ్ఛతః॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ౩౭॥ ౩౮॥ ౩౯॥ ౪౦॥ * ౧॥ తవేతి॥ తవ ప్రసాదాదితి పూర్వశ్లోకేనాన్వయః- భూతాత్మా ప్రాణిసామంతరాత్మాసి తేన మమాభిప్రాయం వేత్సీతి భావః- ప్రసంగాద్ధర్మశ్రవణాధికారిణం నిరూపయతి- యుధిష్ఠిరస్త్వితి॥ ౨॥ ఏవమితి॥ యుధిష్ఠిరం స్తౌతి యస్మిన్నిత్యాదినా॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ ౬॥ ౭॥ ౮॥ ౯॥ ౧౦॥...*

జాతేధర్మాత్మనిమహాత్మని। అహ్యస్యాత్మవృష్ణయస్సర్వే సమాంపృచ్ఛతుపాండవః॥ ౩॥ సర్వేషాందీప్తయశసాంకురూణాంధర్మచారిణామ్।యస్యనాస్తిసమఃకశ్చిత్సమాంపృచ్ఛతుపాండవః॥ ౪ ॥ ధృతిర్దమోబ్రహ్మచర్యంతుమాధర్మశ్చనిత్యదా । యస్మిన్నోజశ్చ తేజశ్చ సతాంపృచ్ఛతుపాండవః ॥ ౫॥ సంబంధినోతిథీన్భృత్యాన్సంశ్రితాంశ్చైవయోభృశమ్। సంమానయతిసత్కృత్యసమాంపృచ్ఛతుపాండవః॥ ౬ ॥ సత్యందానంతపశ్శౌర్యం శాంతిర్దాక్ష్యమసంభ్రమః। యస్మిన్నేతానిసర్వాణిసమాంపృచ్ఛతుపాండవః॥ ౭॥ యోనకామాన్నసంరంభాన్నభయాన్నార్థకారణాత్ । కుర్యాదధర్మంధర్మాత్మాసమాంపృచ్ఛతుపాండవః॥ ౮ ॥ సత్యనిత్యఃక్షమానిత్యోజ్ఞాననిత్యోతిథిప్రియః । యోదదాతిసతాంనిత్యంసమాపృచ్ఛతుపాండవః॥ ౯॥ ఇజ్యాధ్యయననిత్యశ్చధర్మేచనిరతస్సదా। శాంతశ్శ్రుతరహస్యశ్చసమాంపృచ్ఛతుపాండవః॥ ౧౦ ॥ వాసుదేవః॥లజ్జయాపరయోపేతో ధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః । అభిశాపభయాద్భీతోభవంతంనోపసర్పతి॥౧౧॥ లోకస్యకదనంకృత్వాలోకనాథోవిశాంపతే । అభిశాపభయాద్భీతోభవంతంనోపసర్పతి॥ ౧౨॥ పూజ్యాన్మాన్యాంశ్చభక్తాంశ్చగురూన్సంబంధిబాంధవాన్। అర్ఘార్హానిషుభిర్భిత్వాభవంతంనోపసర్పతి ॥ ౧౩ ॥ భీష్మః॥ బ్రాహ్మణానాంయథాధర్మోదానమధ్యయనంతపః। క్షత్రియాణాంతథాకృష్ణసమరేదేహపాతనమ్॥ ౧౪ ॥ పితౄన్పితామహాన్భ్రాతౄన్గురూన్సంబంధిబాంధవాన్। మిథ్యాప్రవృత్తాన్యస్సంఖ్యేనిహన్యాద్ధర్మఏవసః॥ ౧౫॥ సమయత్యాగినోలుబ్ధాన్గురూనపిచకేశవ । నిహంతిసమరేపాపాన్క్షత్రియస్సహిధర్మవిత్ ॥ ౧౬॥ యోలోభాన్నసమీక్షేతధర్మసేతుంసనాతనమ్। నిహంతియస్తంసమరేక్షత్రియోవైసధర్మవిత్ ॥౧౭॥ లోహితోదాంకేశతృణాంగజశైలాంధ్వజద్రుమామ్ । మహీంకరోతియుద్ధేషుక్షత్రియోయస్సధర్మవిత్ ॥ ౧౮॥ ఆహూతేనరణేనిత్యంయోద్ధవ్యంక్షత్రబంధునా। ధర్మ్యంస్వర్గ్యంచలోక్యంచయుద్ధంహిమనురబ్రవీత్ ॥ ౧౯॥ వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తస్తుభీష్మేణధర్మపుత్రోయుధిష్ఠిరః । వినీతవదుపాగమ్యతస్థౌసందర్శనేగ్రతః ॥ ౨౦ ॥ అథాస్యపాదౌజగ్రాహభీష్మశ్చాపిననందతమ్ । మూర్ధ్నిచైనముపాఘ్రాయనిషీదేత్యబ్రవీత్తదా॥ ౨౧॥ తమువాచాథగాంగేయోవృషభస్సర్వధన్వినామ్।మాంపృచ్ఛతాతవిస్రబ్ధంమాభైస్త్వంకురుసత్తమ॥ ౨౨॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- యుధిష్ఠిరాశ్వాసనే - పంచపంచాశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ప్రణిపత్యహృషీకేశమభివాద్యపితామహమ్। అనుమాన్యగురూన్సర్వాన్పర్యపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥ ౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ రాజ్ఞాంవైపరమోధర్మఇతిధర్మవిదోవిదుః। మహాంతమేతంభారంచమన్యేతద్బ్రూహిపార్థివ॥ ౨॥ రాజధర్మాన్విశేషేణకథయస్వపితామహ। సర్వస్యజీవలోకస్యరాజధర్మఃపరాయణమ్॥ ౩॥ త్రివర్గోహిసమాసక్తోరాజధర్మేషుకౌరవ । మోక్షధర్మశ్చవిస్పష్టఃసకలోత్రసమాహితః ॥ ౪ ॥ యథాహిరశ్మయోశ్వస్యద్విరదస్యాంకుశోయథా । నరేంద్రధర్మోలోకస్యతథాప్రగ్రహణంస్మృతమ్ ॥ ౫ ॥ తత్రచేత్సంప్రముహ్యేతధర్మేరాజర్షిసేవితే । లోకస్యసంస్థానభవేత్సర్వంచవ్యాకులీభవేత్ ॥ ౬॥ ఉదయన్హియథాసూర్యోనాశయత్యశుభంతమః। రాజధర్మాస్తథాలోక్యామాక్షిపంత్యశుభాం

లజ్జయేతి॥ అభిశాపోలోకగర్హణా॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ౧౩॥గోత్రవధజాదినిందాంధర్మరాజస్యాపనేష్యన్భీష్మఉవాచబ్రాహ్మణానామితి॥ ౧౪॥౧౫॥౧౬॥యఇతి॥ తంలోభినం॥ ౧౭॥ ౧౮॥౧౯॥ ౨౦॥౨౧॥౨౨॥********* ప్రణిపత్యేతి॥ గురూన్కృపవ్యాసాదీన్పర్యపృచ్ఛత్ ధర్మానితిశేషః॥ ౧॥రాజ్ఞామితి॥ ధర్మఃప్రజాపాలనాత్మకః పరమఃసర్వధర్మశ్రేష్ఠః- ఏతంధర్మంభారందుర్వహంమన్యే॥ ౨॥ రాజధర్మానితి॥పరాయణంఆశ్రయః॥ ౩॥ త్రివర్గఇతి॥త్రివర్గఃధర్మార్థకామాత్మకః- రాజధర్మేషుదండనీతౌ- సమాసక్తఃసమాశ్రితః॥౪॥యథేతి॥ప్రగ్రహణంనియంత్రణం॥౫॥తత్రేతి॥ సంస్థామర్యాదావ్యవస్థా॥ ౬॥ ఉదయన్నితి॥ అలోక్యాంఅప్రకాశాత్మికాం- అశుభాంగతింనరకం- ఆక్షిపంతిదూరీకుర్వంతి- తథాచస్మృతిః॥ శ్లో ॥ రాజభిఃకృతదండాస్తుకుర్వంతిమలినాజనాః। కృతార్థాశ్చతతోయాంతిస్వర్గంసుకృతినోయథేతి॥ ౭॥ ....*

గఛ్ఛతామ్ ॥ ౭ ॥ తదగ్రేరాజధర్మాన్హి మయార్థేత్వంపితామహ । ప్రబ్రూహిభరతశ్రేష్ఠ త్వంహిధర్మభృతాంవరః ॥ ౮ ॥ ఆగమశ్చపరస్త్వత్తఃస
ంశయానాంపరంతప । భవంతంహిపరంబుద్ధ్వా వాసుదేవోభిమన్యతే ॥ ౯ ॥ భీష్మః ॥ నమోధర్మాయమహతే నమఃకృష్ణాయవేధసే । బ్రాహ్మణే
భ్యోనమస్కృత్యధర్మాన్వక్ష్యామిశాశ్వతాన్ ॥ ౧౦ ॥ శృణుకార్త్స్న్యేనమత్తస్త్వం రాజధర్మాన్యుధిష్ఠిర । నిరుచ్యమానాన్నియతోయ
చ్చాన్యదపివాంఛసి ॥ ౧౧ ॥ ఆదావేవకురుశ్రేష్ఠ రాజ్ఞారంజనకామ్యయా । దేవతానాంద్విజానాంచ వర్తితవ్యంయథావిధి ॥ ౧౨ ॥ దైవతాన్య
ర్చయిత్వాహిబ్రాహ్మణాంశ్చకురూద్వహ । ఆనృణ్యంయాతిధర్మస్యలోకేనచసమర్చ్యతే ॥ ౧౩ ॥ ఉత్థానేనసదాపుత్ర ప్రయతేథాయుధిష్ఠిర ।
నహ్యుత్థానమృతేదైవంరాజ్ఞామర్థంప్రసాధయేత్ ॥ ౧౪ ॥ సాధారణంద్వయంహ్యేతద్దైవముత్థానమేవచ । పౌరుషంహిపరంమన్యేదైవంనిశ్చిత్య
ముచ్యతే ॥ ౧౫ ॥ విపన్నేచసమారంభేసంతాపంమాస్మవైకృథాః । ఘటస్వైవంసదాత్మానంరాజ్ఞామేషపరోనయః ॥ ౧౬ ॥ నహిసత్యాదృతేకించి
ద్రాజ్ఞాంవైసిద్ధికారకమ్ । సత్యేహిరాజానిరతఃప్రేత్యచేహచనందతి ॥ ౧౭ ॥ ఋషీణామపిరాజేంద్రసత్యమేవపరంధనమ్ । తథారాజ్ఞఃపరంసత్యా
న్నాన్యద్విశ్వాసకారణమ్ ॥ ౧౮ ॥ గుణవాన్శీలవాన్దాంతోమృదుర్ధర్మ్యోజితేంద్రియః సుదర్శఃస్థూలలక్ష్యశ్చనభ్రశ్యేతసదాశ్రియః ॥ ౧౯ ॥ ఆర్జ
వంసర్వకార్యేషుశ్రయేథాఃకురునందన । పునర్నయవిచారేణత్రయీసంవరణేనచ ॥ ౨౦ ॥ మృదుర్హిరాజాసతతంలంఘ్యోభవతిసర్వశః । తీక్ష్ణాచ్చో
ద్విజతేలోకస్తస్మాదుభయమాచర ॥ ౨౧ ॥ అదండ్యాశ్చైవతేపుత్రవిప్రాశ్చవదతాంవర । భూతమేతత్పరంలోకేబ్రాహ్మణోనామపాండవ ॥ ౨౨ ॥ మ
నునాచైవరాజేంద్రగీతౌశ్లోకౌమహాత్మనా । ధర్మేషుస్వేషుకౌరవ్యహృదితౌకర్తుమర్హసి ॥ ౨౩ ॥ అద్భ్యోగ్నిర్బ్రహ్మతఃక్షత్రమశ్మనోలోహముత్థి
తమ్ । తేషాంసర్వత్రగంతేజఃస్వాసుయోనిషుశామ్యతి ॥ ౨౪ ॥ అయోహంతియదాశ్మానమగ్నినావారిహన్యతే । బ్రహ్మచక్షత్రియోద్వేష్టితదాసీదంతితే
త్రయః ॥ ఏవంకృత్వామహారాజనమస్యాఏవతేద్విజాః । భౌమంబ్రహ్మద్విజశ్రేష్ఠాధారయంతిసమర్చితాః ॥ ౨౬ ॥ ఏవంచైవనరవ్యాఘ్రలోకత్రయ
విఘాతకాః । నిగ్రాహ్యాఏవసతతంబాహుభ్యాంయేస్యురీదృశాః ॥ ౨౭ ॥ శ్లోకౌచోశనసాగీతౌపురాతాతమహర్షిణా । తౌనిబోధమహారాజత్వమేకాగ్ర

తదితి ॥ అగ్రేఇత రేభ్యోధర్మేభ్యఃపూర్వం ॥ ౮ ॥ ఆగమ ఇతి ॥ పరఆగమఃపరమంరహస్యం-నఃఅస్మాకం-త్వత్తఏవఉదితమస్తు ॥ ౯ ॥ నమ ఇతి ॥ శాశ్వతాన్ వేద
పరంపరాగతాన్ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ఆదావితి ॥ రంజనకామయేతియః కశ్చిదక్షత్రియోపిప్రజాపాలనాధికృతఃతస్యరాజ్ఞోయంధర్మః యత్ దేవద్విజాదిషుయథావి
ధిఅనుగ్రహబుద్ధ్యావర్తితవ్యమితి ॥ ౧౨ ॥ యద్ధర్మలోపాద్రాజ్ఞఋణంభవతితద్దైవతార్చనేననశ్యతీత్యాహ ॥ దైవతానీతి ॥ లోకేచతత ఏవపూజ్యోభవ
తీతి ॥ ౧౩ ॥ ఉత్థానేనేతి ఉత్థానేనపురుషకారేణ- ప్రయతేథాఃజయాద్యర్థియతస్వ- దైవంప్రాగ్భవీయంకర్మ దేవతారాధనాదికంవా కేవలం- ఉత్థానం
వినారాజ్ఞాఇష్టమర్థంనసాధయేత్ ॥ ౧౪ ॥ సాధారణమితిసాధారణంరథచక్రవత్సమానం- తత్రాపిపౌరుషంపరంశ్రేష్ఠం- దృష్టద్వారత్వాత్ - దైవంతు
ఫలద్వారానిశ్చిత్యముచ్యతే ఆకరణదోషాత్ ఫలాసిద్ధౌ- ఫలసిద్ధౌతుదుఃఖాన్ముచ్యతే ॥ ౧౫ ॥ విపన్న ఇతి ॥ ఘటస్వకర్మకవత్సకృద్యత్నవైకల్యేపియతస్వ
వేత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ నహీతి ॥ సత్యాత్సామంతాఅపివశేభవంతిఅన్యథావిశ్వాసాభావాత్స్వయాఅప్యుద్విజంతేక్షీణాఅపివరేప్రాణపణేనాపిజిగీషంతఏవేతి
శ్లోకద్వయార్థః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ గుణవానితి ॥ గుణాఃశౌర్యౌదార్యగాంభీర్యాదయస్తద్వాన్-శీలంసదాచారస్తద్వాన్-దాంతఃఅచపలః మృదుర్దయావాన్
ధర్మ్యోధర్మాదనపేతః-జితేంద్రియఃజితచిత్తః-సుదర్శఃప్రసన్నవక్త్రః-స్థూలలక్ష్యఃబహుప్రదః ॥ ౧౯ ॥ ఆర్జవమితి ॥ ఆర్జవంఅవక్రతాం-నయోనీతిఃస్వరం
ధ్రగోపనంపరరంధ్రాన్వేషణస్యస్వేనక్రియమాణస్యపరేభ్యోగోపనం- మంత్రగోపనంచేత్యాదిత్వద్యుక్తేనవిచారేణఊహాపోహేనసాధకోపన్యాసేనక్రి
యమాణేన-త్రయీసంవరణేనఉక్తవిధనీతిరూపేఆర్జవంయథార్థభాషిత్వంచశ్రయేథాః ॥ ౨౦ ॥ మృదురితి ॥ ఉభయంమృదుత్వంతీక్ష్ణత్వంచసముచ్చితం
శ్రయ ॥ ౨౧ ॥ తత్రాపితైక్ష్ణ్యాపవాదమాహ ॥ అదండ్యాఇతి ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ఏవమితి ॥ భౌమంబ్రహ్మవేదాన్యజ్ఞాంశ్చ ॥ ౨౬ ॥ మార్దవాపవాద
మాహ-ఏవమితి ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ .... *

మనాన్నృప॥ ౨౮ ॥ ఉద్యమ్య శస్త్రమాయాన్తమపి వేదాన్తగం రణే । నిగృహ్ణీయాత్స్వధర్మేణ ధర్మాపేక్షీ నరాధిపః ॥ ౨౯ ॥ వినశ్యమానం ధర్మం హి యోఽభి
రక్షేత్స ధర్మవిత్ । న తేన ధర్మహా స స్యాన్మన్యుస్తన్మన్యుమృచ్ఛతి ॥ ౩౦ ॥ ఏవం చైవ నరశ్రేష్ఠ రక్ష్యా ఏవ ద్విజాతయః । సాపరాధానపి హి తాన్ విష
యాన్తే సముత్సృజేత్ ॥ ౩౧ ॥ అభిశస్తమపి హ్యేషాం కృపాయీత విశాంపతే । బ్రహ్మఘ్నే గురుతల్పే చ భ్రూణహత్యే తథైవ చ ॥ ౩౨ ॥ రాజద్విష్టే చ
విప్రస్య విషయాన్తే విసర్జనమ్ । విధీయతే న శారీరం దండమేషాం కదాచన ॥ ౩౩ ॥ దయితాశ్చ నరాస్తే స్యుర్భక్తిమన్తో ద్విజేషు యే । న కోశః పరమో
న్యోఽస్తి రాజ్ఞాం పురుషసంచయాత్ ॥ ౩౪ ॥ దుర్గేషు చ మహారాజ షట్సు యే శాస్త్రనిశ్చితాః । సర్వదుర్గేషు మన్యన్తే నరదుర్గం సుదుస్తరమ్ ॥ ౩౫ ॥
తస్మాన్నిత్యం దయా కార్యా చాతుర్వర్ణ్యే విపశ్చితా । ధర్మాత్మా సత్యవాక్చైవ రాజా రంజయతి ప్రజాః ॥ ౩౬ ॥ న చ క్షాన్తం తేన తే నిత్యం భావ్యం పుత్ర స
మన్తతః । అధమో హి నరో రాజా క్షమావానివ కుంజరః ॥ ౩౭ ॥ క్షమమాణం నృపం నిత్యం నీచః పరిభవేజ్జనః । హస్తియన్తా గజస్యేవ శిర ఏవారురుక్షతి ॥
౩౮ ॥ తస్మాన్నైవ మృదుర్నిత్యం తీక్ష్ణో నైవ భవేన్నృపః । వాసన్తార్క ఇవ శ్రీమాన్న శీతో న చ ఘర్మదః ॥ ౩౯ ॥ ప్రత్యక్షేణానుమానేన తథౌపమ్యాగ
మైరపి । పరీక్ష్యాస్తే మహారాజ స్వే పరే చైవ నిత్యశః ॥ ౪౦ ॥ వ్యసనాని చ సర్వాణి త్యజేథా భూరిదక్షిణ । న చైవ న ప్రయుంజీత సంగం తు పరివర్జయేత్ ॥
౪౧ ॥ లోకస్య వ్యసనీ నిత్యం పరిభూతో భవత్యుత । ఉద్వేజయతి లోకం చాప్యతిద్వేషీ మహీపతిః ॥ ౪౨ ॥ భవితవ్యం సదా రాజ్ఞా గర్భిణీసహధర్మిణా ॥
కారణం చ మహారాజ శృణు యేనేదమిష్యతే ॥ ౪౩ ॥ యథా హి గర్భిణీ హిత్వా స్వం ప్రియం మనసోఽనుగమ్ । గర్భస్య హితమాధత్తే తథా రాజ్ఞాప్యసం
శయమ్ ॥ ౪౪ ॥ వర్తితవ్యం కురుశ్రేష్ఠ సదా ధర్మానువర్తినా । స్వం ప్రియం తు పరిత్యజ్య యద్యల్లోకహితం భవేత్ ॥ ౪౫ ॥ న సంత్యాజ్యం చ తే ధై
ర్యం కదాచిదపి పాండవ । ధీరస్య స్పష్టదండస్య న భయం విద్యతే క్వచిత్ ॥ ౪౬ ॥ పరిహాసశ్చ భృత్యైస్తే నాత్యర్థం వదతాం వర । కర్తవ్యో రాజశా
ర్దూల దోషమత్ర హి మే శృణు ॥ ౪౭ ॥ అవమన్యన్తి భర్తారం సంఘర్షాదుపజీవినః । స్వే స్థానే న చ తిష్ఠన్తి లంఘయన్తి చ తద్వచః ॥ ౪౮ ॥ ప్రేష్య

ఉద్యమ్యేతి ॥ స్వధర్మేణ శస్త్రోద్యమనేన - నిగృహ్ణీయాదేవ - న తు హన్యాత్ ॥ ౨౯ ॥ వినశ్యమానమితి ॥ వినశ్యమానం ఆతతాయిదోషాత్ - తేన ఆతతాయినిగ్ర
హేణ - అనిగ్రహే తు ధర్మహా స్యాదేవ - జీవతోఽస్య క్రమేణామన్యః కశ్చేత్తత్రాహ - మన్యుస్తన్మన్యుమృచ్ఛతీతి - యథా సూర్యాంశుతప్తసూర్యకాం
తః తూలరాశ్యాదికముద్దీపయతి ఆత్మనా స్వయం నశ్యతి ఏవం ఆతతాయిక్రోధోఽన్యముద్దీపయతి ద్వారా తతాయినమేవాశ్రయదాహేన దహతి - నాత్ర హన్తు
ర్దోష ఇత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం చ యద్యప్యేవం తథాపి - ద్విజాతయో బ్రాహ్మణాః రక్ష్యా ఏవ ॥ ౩౧ ॥ అభిశస్తమితి ॥ అభిశస్తం సత్యాప్యసత్యా వా
దోషేణ యుక్తం తథా ఖ్యాపితం ॥ ౩౨ ॥ రాజద్విష్ట ఇతి ॥ శారీరం కశాఘాతాదిదండం - క్లీబత్వమాపాదం ॥ ౩౩ ॥ దయితా ఇతి ॥ పురుషసంచయాత్ బ్రాహ్మ
ణభక్తాత్ ॥ ౩౪ ॥ దుర్గేష్వితి ॥ షట్సు మరుజ్జలపృథ్వీవనపర్వతనరదుర్గేషు ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ పునర్దయాపవాదమాహ ॥ న చేతి - సమన్తతః సర్వజాతీయే
షు - అధమో ధర్మనిరోధీ ॥ ౩౭ ॥ క్షమమాణమితి ॥ గజస్య క్షమమాణస్య ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ప్రత్యక్షేణేతి ॥ ప్రత్యక్షేణ ఉపకారాపకారాదినా - అనుమానేన
నేత్రవక్త్రవికారాదినా - యథోక్తం ॥ శ్లో ॥ నేత్రవక్త్రవికారేణ జ్ఞాయతేఽన్తర్గతం మన ఇతి - ఔపమ్యం ఉపమానం అన్యత్ర కార్యదర్శనేన - ఆగమైః శ
బ్దాదివా సాముద్రికలక్షణేన - తే పురుషాః పరీక్ష్యాః ॥ ౪౦ ॥ వ్యసనానీతి ॥ వ్యసనాని అష్టాదశ - యథాహ మనుః ॥ శ్లో ॥ మృగయాక్షో దివాస్వప్నః పరివాదః
స్త్రియో మదః । తౌర్యత్రికం వృథాట్యా చ కామజో దశకో గణః ॥ తౌర్యత్రికం వాద్యగీతనృత్తాని ॥ శ్లో ॥ బార్హస్పత్యం చ శాస్త్రం చ శ్లోకోఽసి గదితః పురా ।
అస్మిన్నర్థే మహారాజ తన్మే నిగదతః శృణు । పైశున్యం సాహసం ద్రోహ ఈర్ష్యాసూయార్థదూషణం । వాగ్దండజం చ పారుష్యం క్రోధజోఽపి గుణోఽష్టక ఇతి -
తత్ర చ సప్తకష్టతమాని - యథాహ - పానమక్షాః స్త్రియశ్చైవ మృగయా చ యథాక్రమం - ఏతత్కష్టతమం విద్యాచ్చతుష్కం కామజే గణే - దండస్య పా
తనం చైవ వాక్పారుష్యార్థదూషణే । క్రోధజేఽపి గణే విద్యాత్కష్టమేతత్త్రికం సదేతి ॥ న ప్రయుంజీతేతి న - అపి తు సర్వదా ॥ ౪౧ ॥ లోకస్యేతి ॥ వ్యసనీ మృగ
యాక్షః స్త్రియః పానం చ తద్వాన్ - అతిద్వేషీ ప్రజాద్రోహపరః ॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ యథేతి ॥ ప్రియమిష్టం ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ నేతి ॥ తే త్వయా స్పష్టః ప్రఖ్యాతో దండః గజర
థహస్తిపురుషాదిసమూహో యస్య స్పష్టదండస్య ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ అవమన్యన్తీతి ॥ సంఘర్షాత్ అతిసంశ్లేషాత్ ॥ ౪౮ ॥ .... *

మాణావికల్పంతే గుహ్యంచాప్యనుయుంజతే। అయాచ్యంచైవయాచంతే భోజ్యాన్యాహారయంతిచ॥౪౯॥ క్రుధ్యంతిపరిదీప్యంతి భూమిపాయాధితిష్ఠతే।
ఉత్కోచైర్వంచనాభిశ్చ కార్యాణ్యనువిహంతిచ॥౫౦॥ జర్జరంచాస్యవిషయం కుర్వంతిప్రతిరూపకైః। స్త్రీరక్షిభిశ్చసజ్జంతే తుల్యవేశాభవంతిచ॥౫౧॥
వాతంనిష్ఠీవనంచైవ కుర్వతేచాస్యసన్నిధౌ। నిర్లజ్జారాజశార్దూల వ్యాహరంతిచతద్వచః॥౫౨॥ హయంవాదంతినంవాపి రథంవానృపసమ్మతమ్।
అభిరోహంత్యనాదృత్య హర్షులేపార్థివేమృదౌ॥౫౩॥ ఇదంతెదుష్కరంరాజన్నిదంతెదుశ్చెష్టితమ్। ఇత్యేవంసుహృదోవాచం వదంతిపరిసంగతాః॥
౫౪॥ క్రుద్ధేచాస్మిన్హసంత్యేవ నచహృష్యంతిపూజితాః। సంహర్షశీలాశ్చతదా భవంత్యన్యోన్యకారణాత్॥౫౫॥ విస్రంసయంతిమంత్రంచవి
వృణ్వంతిచదుష్కృతమ్। లీలయాచైవకుర్వంతి సావజ్ఞాస్తస్యశాసనమ్॥౫౬॥ అలంకారేచభోజ్యేచ తథాస్నానానులేపనే। హ్రియమాణేనరవ్యా
ఘ్రస్వస్థాస్తస్యోపశృణ్వతః॥౫౭॥ నిందంతేస్వానధీకారాన్ సంత్యజంతేచభారత। నవృత్త్యాపరితుష్యంతి రాజదేయంహరంతిచ॥౫౮॥ క్రీడితుంతేన
చేచ్ఛంతిససూత్రేణేవపక్షిణా। అస్మత్ప్రణేయోరాజేతి లోకాంశ్చైవవదంత్యుత॥౫౯॥ ఏతేచైవాపరేచైవ దోషాఃప్రాదుర్భవంత్యుత। నృపతౌ
మార్దవోపేతే హర్షులేచయుధిష్ఠిర॥౬౦॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-షట్పంచాశోఽధ్యాయః- ... *
భీష్మః॥ నిత్యోద్యుక్తేనవైరాజ్ఞా భవితవ్యంయుధిష్ఠిర। ప్రశస్యతేనరాజాహి నారీవోద్యమవర్జితః॥౧॥ భగవానుశనాహ్యాహ శ్లోకమత్రవిశాంపతే।
తదిహైకమనారాజన్ గదతస్తంనిబోధమే॥౨॥ ద్వావిమౌగ్రసతేభూమిః సర్పోబిలశయానివ। రాజానంచావిరోద్ధారం బ్రాహ్మణంచాప్రవాసినమ్॥
౩॥ తదేతన్నరశార్దూల హృదిత్వంకర్తుమర్హసి। సంధేయానపిసంధత్స్వ విరోధ్యాంశ్చవిరోధయ॥౪॥ సప్తాంగస్యచరాజ్యస్య విపరీతంయఆ
చరేత్। గురుర్వాయదివామిత్రం ప్రతిహంతవ్యఏవసః॥౫॥ మరుత్తేనహిరాజ్ఞావై గీతఃశ్లోకఃపురాతనః। రాజాధికారేరాజేంద్ర బృహస్పతిమతే
పురా॥౬॥ గురోరప్యవలిప్తస్య కార్యాకార్యమజానతః। ఉత్పథంప్రతిపన్నస్య దండోభవతిశాశ్వతః॥౭॥ బాహ్యాఃపుత్రేణరాజ్ఞాచ సగరేణచధీ
మతా। అసమంజాస్సుతోజ్యేష్ఠస్త్యక్తఃపౌరహితైషిణా॥౮॥ అసమంజాస్సరయ్వాంస పౌరాణాంబాలకాన్నృప। న్యమజ్జయదతఃపిత్రానిర్భ
త్స్యసవినాసితః॥౯॥ ఋషిణోద్దాలకేనాపి శ్వేతకేతుర్మహాతపాః। మిథ్యావిప్రానుపచరన్ సంత్యక్తోదయితస్సుతః॥౧౦॥ లోకరంజనమేవాత్ర
రాజ్ఞాంధర్మస్సనాతనః। సత్యస్యరక్షణంచైవ వ్యవహారస్యచార్జనమ్॥౧౧॥ నహింస్యాత్పరవిత్తాని దేయంకాలేచదాపయేత్। విక్రాంతస్సత్య

ప్రేక్ష్యమాణా ఇతి॥ వికల్పం తే కార్యే సంశయం దర్శయంతి - గుహ్యం గోప్యమపి ఛిద్రం అనుయుంజతే ప్రకటయంతి- భోజ్యాని రాజ్ఞ ఆహారయంతి భక్ష
యంతి॥౪౯॥ క్రుధ్యంతీతి॥ ఉత్కోచైర్వర్చోభిః వంచనా అలీకగుణదోషప్రదర్శనం- అనువిహంతి వినిఘ్నంతి॥౫౦॥ జర్జరమితి॥ ప్రతిరూపకైః కృత్రిమైః -
శాసనపత్రైః విషయం దేశం- జర్జరం నిస్సారం- స్త్రీరక్షిభిః సజ్జంతే ప్రీతిం కుర్వంతి- అంతఃపురప్రవేశమిచ్ఛంతః॥౫౧॥ వాతమితి॥ వాతం జృంభాదినా- ని
ష్ఠీవనం థూత్కారం- తద్వచః రాజవాక్యం గుహ్యమపి లోకే వ్యాహరంతి॥౫౨॥ హయమితి॥ హర్షులే పరిహాసశీలే॥౫౩॥౫౪॥౫౫॥౫౬॥ అలంకార ఇతి॥ హే,
లనాని కుర్వంత ఇతి శేషః- ఉపశృణ్వతః శృణ్వంతమనాదృత్య- స్వస్థాః నిర్భయాః॥౫౭॥ నిందంత ఇతి॥ రాజదేయం రాజభాగం॥౫౮॥ క్రీడితుమితి॥ క్రీడితుం
రాజ్ఞా సహ మృగయాదిక్రీడాం కర్తుం- ససూత్రేణ బద్ధేన పక్షిణా శ్యేనేనేవ- రాజ్ఞో నిరోధ ఇత్యర్థః ప్రణేయః శాస్యః॥౫౯॥ ఏత ఇతి॥ అపరే దారాపహారాద
యః॥౬౦॥ *అస్యైవాధ్యాయస్య సూత్రభూతస్య ఉత్తరో గ్రంథో వృత్తిరూపః- తత్ర ఉత్థానేన యతేథా ఇత్యుక్తం- తద్వివృణోతి- నిత్యేతి॥౧॥ భగవాని
తి॥ యత్ శ్లోకమాహ- తత్ తస్మాత్ తం శ్లోకం నిబోధ॥౨॥ ద్వావితి॥ అప్రవాసినం వేదాధ్యయనార్థ్యం బ్రాహ్మణం యతిం వా॥౩॥ తదితి॥ విరోధయ పర్వతాదా తే
షాం విశేషేణ రోధం కురు ॥౪॥ సప్తేతి॥ సప్త అంగాని స్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదుర్గబలాని యస్య సప్తాంగస్య - విపరీతం యః స్వకస్య చి
దప్యంగస్య ప్రతికూలం॥౫॥౬॥ గురోరితి॥ శాశ్వతః అప్రతిసమాధేయః పర్వతారోహణాదిర్గురోః అస్య తు వధ ఏవ॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ నేతి॥ నహింస్యాత్,

వార్తాంతేన నృపో న చలేత్పథః||౧౨|| ఆత్మవాంశ్చ జితక్రోధః శాస్త్రార్థనుగతనిశ్చయః| ధర్మే చార్థే చ కామే చ మోక్షే చ సతతం రతః||౧౩|| త్రయ్యాం సంవృతమంత్రశ్చ రాజా భవితుమర్హతి | వృజినం చ నరేంద్రాణాం నాన్యచ్చారక్షణాత్పరమ్ || ౧౪ || చాతుర్వర్ణ్యస్య ధర్మాశ్చ రక్షితవ్యా మహీక్షితా| ధర్మసంకరరక్షా చ రాజ్ఞాం ధర్మస్సనాతనః||౧౫|| న విశ్వసేచ్చ నృపతిర్న చాత్యర్థం చ విశ్వసేత్| షాడ్గుణ్యగుణదోషాంశ్చ నిత్యం బుద్ధ్యావలోకయేత్ || ౧౬ || ద్విట్ఛిద్రదర్శీ నృపతిర్నిత్యమేవ ప్రశస్యతే | త్రివర్గవిదితార్థశ్చ యుక్తచారోపధిశ్చ యః || ౧౭ || కోశస్యోపార్జనరతిర్యమవైశ్రవణోపమః| వేత్తా చగణదోషస్య స్థానవృద్ధిక్షయాత్మనః|| ౧౮ || అభృతానాం భవేద్భర్తా భృతానామన్వవేక్షకః | నృపతిస్సుముఖశ్చ స్యాత్స్మితపూర్వాభిభాషితా|| ౧౯|| ఉపాసితా చ వృద్ధానాం జితతంద్రిరలోలుపః| సతాం వృత్తే స్థితమతిః సంతోషాచారదర్శనః||౨౦|| న చాదదీత విత్తాని సతాం హస్తాత్కదాచన| అసద్భ్యశ్చ సమాదద్యాత్సద్భ్యస్తు ప్రతిపాదయేత్ || ౨౧ || స్వయంప్రహర్తా దాతా చ వశ్యాత్మా రమ్యసాధనః | కాలే దాతా చ భోక్తా చ శుద్ధాచారస్తథైవ చ||౨౨|| శూరాన్ భక్తానసంహార్యాన్ కులే జాతానరోగిణః| శిష్టాన్ శిష్టాభిసంబంధాన్ మానినో నావమానినః|| ౨౩|| విద్యావిదో లోకవిదః పరలోకాన్వవేక్షకాన్| ధర్మే చ నిరతాన్ సాధూనచలానచలానివ || ౨౪ || సహాయాన్ సతతం కుర్యాద్రాజా భూతిపరిష్కృతః| తైశ్చ తుల్యో భవేద్భోగైశ్ఛత్రమాత్రాజ్ఞయాధికః || ౨౫ || ప్రత్యక్షా చ పరోక్షా చ వృత్తిశ్చాస్య భవేత్సమా | ఏవం కుర్వన్నరేంద్రోపి న ఖేదమిహావిం

కరార్థం క్షేత్రేషు ధాన్యాదిరుద్ధ్వా వృష్ట్యాదినా ననాశయేత్ - దేయం భృత్యానాం వేతనం-విక్రాంతః పరాక్రమీ- క్షాంతః క్షమావాన్-పథః శుభమార్గాత్ ౧౨||ఆత్మవానితి||ఆత్మవాన్ జితచిత్తః-శాస్త్రార్థనుగతనిశ్చయః-శాస్త్రార్థైక్యకృతనిశ్చయః-సతతం నిత్యం-పూర్వాహ్ణే ధర్మం - మధ్యాహ్నే అర్థం-అపరాహ్ణే కామం-అపరరాత్రే మోక్షం చేతి- నిత్యం సర్వానపి సేవేత||౧౩||త్రయ్యామితి||వృజినం సంకటం-అరక్షణాత్ మంత్రస్యాగోపనాదన్యన్నాస్తి||౧౪ చాతుర్వర్ణ్యస్యేతి||ధర్మాణాం సంకరః తస్మాత్ప్రజానాం రక్షా ధర్మసంకరరక్షా|| ౧౫|| నేతి||నవిశ్వసేత్ -చాత్ విశ్వసేదపి అస్తేషు-తేష్వపి అత్యర్థం న విశ్వసేత్ -షణ్ణాం గుణానాం భావః షాడ్గుణ్యం- తే చ బలవతి స్థాయినః యాయినస్సంధిః- సమబలే విగ్రహో యాయుద్ధాదిః-దుర్బలే యానేన తదీయదుర్గాద్యాక్రమణం-ఏవం స్థాయినః బలవతి యాయిని ఆసనం దుర్గాదావేవ స్వరక్షణం- మధ్యమే ద్వైధీభావః-అర్ధేన దండేన దుర్గాశ్రయణం-అర్ధేన పరేషాం ధాన్యాదినిరోధనం దుర్బలేన సమాశ్రయః మిత్రాంతరమాశ్రిత్య తేన సహాయుద్ధం కర్తవ్యం - ఏతేషు కర్తవ్యేషు గుణాన్ జయావహాన్ దోషాన్ పరాజయావహాంశ్చ స్వస్థాన్ కోశదండాదిపౌష్కల్యాదీన్ స్వబుద్ధ్యా స్వీయమేవ నిశ్చినుయాత్ ||౧౬|| ద్విడితి||ద్విషః శత్రోః సప్తసు రాజ్యాంగేషు స్వప్రవేశద్వారశైథిల్యం తత్ ద్విట్ఛిద్రం- ఏవం స్వస్య సప్తసు రాజ్యాంగేషు యత్పరప్రవేశద్వారశైథిల్యం తత్ పరచ్ఛిద్రం ద్విట్ఛిద్రదర్శీ స్యాత్ ఏతచ్చ స్వచ్ఛిద్రగోపనస్యాప్యుపలక్షణం త్రివర్గే ధర్మాదౌ విదితార్థః జ్ఞాతతత్త్వః-యుక్తచారః ప్రచ్ఛన్నస్పశః ఉపధిః పరకీయానామమాత్యాదీనాముత్కోచదానాదినా భేదనం చ యేన స యుక్తచారోపధిః- తత్ర చారనియోజనస్థానాన్యుక్తాని నీతిశాస్త్రే || శ్లో|| మంత్రీ పురోహితశ్చైవ యువరాజశ్చ భూపతిః-పంచమో ద్వారపాలశ్చ షష్ఠోంతర్వంశికస్తథా||కారాగారాధికారీ చ ద్రవ్యసంచయకృత్తథా| కృత్యాకృత్యేషు చార్థానాం నవమో వినియోజకః || ప్రదేష్టా నగరాధ్యక్షః కార్యనిర్మాణకృత్తథా| ధర్మాధ్యక్షస్సభాధ్యక్షో దండపాలస్త్రిపంచమః|| షోడశో దుర్గపాలశ్చ తథా రాష్ట్రాంతపాలకః-అటవీపాలకాంతాని తీర్థాన్యష్టాదశైవ తు||చారాన్విచారయేత్తీర్థేష్వాత్మనశ్చ పరస్య చ|పాషండాదీనవిజ్ఞాతానన్యోన్యమితరేష్వపి||మంత్రిణం యువరాజం చ హిత్వా స్వేషు పురోహితమితి||౧౭|| కోశస్యేతి||దశవర్గః||శ్లో|| అమాత్యరాష్ట్రదుర్గాణి కోశో దండశ్చ పంచమః ఇతి-ప్రకృతిపంచకం స్వపక్షే పరపక్షే చేతి దశకో వర్గః స చ ఉభయోః సామ్యే స్థానం స్థితిః తత్కర్తా-స్వస్యాధికశ్చేద్వృద్ధికర్తా పరస్యాధికశ్చేత్క్షయకర్తా||౧౮|| ౧౯||౨౦||౨౧||౨౨||శూరానితి|| శూరాన్ సహాయాన్ కుర్యాదితి తృతీయేనాన్వయః అసంహార్యాన్ పరైరప్రతార్యాన్-శిష్టాభిసంబంధాన్ శిష్టపరివారాన్ అనవమానినః అవమానం పరస్యాకుర్వతః||౨౩ విద్యేతి|| అచలాన్ స్థిరాన్ - అచలానివ పర్వతానివ||౨౪||సహాయానితి||ఛత్రమాత్రేణ సహితాయా ఆజ్ఞా ఇదమిత్థం కురు ఇదమిత్థం కురు చేతి తయా అధికః-అన్యత్సర్వం శూరైః సమానం భుంజీత || ౨౫ || ప్రత్యక్షేతి || ఇయం చ శూరేషు రాజ్ఞో వృత్తిః - ప్రత్యక్షా పరోక్షా చ భవేత్ సన్నిహితేష్వసన్నిహితే

దతి ॥ ౨౬ ॥ సర్వాభిశంకీనృపతిర్యశ్చ సర్వహరోభవేత్ । సక్షిప్రమనృజుర్లుబ్ధః స్వజనేనైవవధ్యతే ॥ ౨౭ ॥ శుచిస్తుపృథివీపాలో లోకచిత్తగ్ర
హేరతః। నపతత్యరిభిర్గ్రస్తః పతితశ్చావతిష్ఠతే ॥ ౨౮ ॥ అక్రోధనోప్యవ్యసనీమృదుదండోజితేంద్రియః। రాజాభవతిభూతానాంవిశ్వాస్యోహిమ
వానివ ॥ ౨౯ ॥ ప్రాజ్ఞస్త్యాగగుణోపేతఃపరరంధ్రేషుతత్పరః । సుదర్శస్సర్వవర్ణానాంనయాపనయవిత్తథా ॥ ౩౦ ॥ క్షిప్రకారీజితక్రోధఃసుప్రసా
దోమహామనాః। అరోషప్రకృతిర్యుక్తఃక్రియావానవికత్థనః ॥ ౩౧ ॥ ఆరబ్ధాన్యేవకార్యాణినుపర్యవసితానిచ । యస్యరాజ్ఞఃప్రదృశ్యంతే సరాజారా
జసత్తమః॥ ౩౨॥ పుత్రాఇవపితుర్గేహే విషయేయస్యమానవాః। నిర్భయావిచరిష్యంతిసరాజారాజసత్తమః॥ ౩౩ ॥ అగూఢవిభవాయస్యపౌరా
రాష్ట్రనివాసినః। నయాపనయవేత్తారఃసరాజారాజసత్తమః॥ ౩౪ ॥ స్వకర్మనిరతాయస్యజనావిషయవాసినః। అసంఘాతరతాదాంతాఃపాల్య
మానాయథావిధి॥ ౩౫॥ వశ్యానేయావిధేయాశ్చనచసంఘర్షశీలినః । విషయేదానరుచయోనరాయస్యసపార్థివః ॥ ౩౬ ॥ నయస్యకూటంకప
టంనమాయానచమత్సరః । విషయేభూమిపాలస్యతస్యధర్మస్సనాతనః॥౩౭॥ యస్సత్కరోతిజ్ఞానానిజ్ఞేయేపౌరహితేరతః। సతాంవర్త్మానుగస్త్యా
గీసరాజారాజ్యమర్హతి॥౩౮॥యస్యచారాశ్చమంత్రాశ్చనిత్యంవైకృతాకృతాః।నజ్ఞాయంతేహిరిపుభిఃసరాజారాజ్యమర్హతి॥౩౯॥శ్లోకశ్చాయం
పురాగీతోభార్గవేణమహాత్మనా । ఆఖ్యానేరామచరితేనృపతింప్రతిభారత ॥ ౪౦ ॥ రాజానంప్రథమంవిందేత్తతోభార్యాంతతోధనమ్ । రాజన్యస
తిలోకస్యకుతోభార్యాకుతోధనమ్ ॥ ౪౧॥ తద్రాజ్యేరాజ్యకామానాంనాన్యోధర్మస్సనాతనః।ఋతేరక్షాంతువిస్పష్టాంరక్షాలోకస్యధారిణీ॥ ౪౨॥
ప్రాచేతసేనమనునాశ్లోకౌచేమావుదాహృతౌ। రాజధర్మేషురాజేంద్రతావిహైకమనాశ్శృణు॥ ౪౩॥ షడేతాన్పురుషోజహ్యాద్భిన్నాంనావమివా
ర్ణవే। అప్రవక్తారమాచార్యమనధీయానమృత్విజమ్ ॥ ౪౪ ॥ అరక్షితారంరాజానంభార్యాంచాప్రియవాదినీమ్ । గ్రామకామంచగోపాలంవనకా
మంచనాపితమ్॥ ౪౫॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సప్తపంచాశోఽధ్యాయః.................... *

భీష్మః॥ ఏతత్తేరాజధర్మాణాంనవనీతంయుధిష్ఠిర। బృహస్పతిర్హిభగవాన్నాన్యంధర్మంప్రశంసతి ॥ ౧ ॥ విశాలాక్షశ్చభగవాన్కావ్యశ్చైవమహా
తపాః । సహస్రాక్షోమహేంద్రశ్చతథాప్రాచేతసోమనుః ॥ ౨ ॥ భారద్వాజశ్చభగవాంస్తథాగౌరశిరామునిః । రాజశాస్త్రప్రణేతారో బ్రహ్మ
ణ్యాబ్రహ్మవాదినః ॥ ౩ ॥ రక్షామేవప్రశంసంతిధర్మంధర్మభృతాంవర । రాజ్ఞాంరాజీవతామ్రాక్షసాధనంచాత్రమేశ్శృణు ॥ ౪ ॥ చారశ్చప్రణిధిశ్చై
వకాలేదానమమత్సరాత్ । యుక్త్యాదానంనచాదానమయోగేనయుధిష్ఠిర ॥ ౫ ॥ సతాంసంగ్రహణంశౌర్యందాక్ష్యంసత్యంప్రజాహితమ్ । అనా
ర్జవైరార్జవైశ్చశత్రుపక్షస్యభేదనమ్॥ ౬॥ కేతనానాంచజీర్ణానామవేక్షాచైవసీదతామ్ । ద్వివిధస్యచదండస్యప్రయోగఃకాలచోదితః ॥ ౭ ॥

షువాతుల్యాస్యాదిత్యర్థః॥ ౨౬ ॥ సర్వేతి॥సర్వాభిశంకీసర్వత్రాకృతవిశ్వాసః - సర్వహరఃసర్వస్వాపహారీ- అనృజుఃఅనృతాపరాధారోపకృత్ -
యతోలుబ్ధః॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥స్వకర్మేతి॥అసంఘాతరతాఃసంఘాతేశరీరేప్రీతిమంతోనభవంతి - కింతుతత్సాధ్యేధర్మఏవేత్య
ర్థః॥ ౩౫॥ వశ్యాఇతి॥ నేయాఃవినేతుంయోగ్యాః- సంఘర్షఃపరాభిభవస్తచ్ఛీలినఃన॥ ౩౬॥ నేతి॥కూటందంభః- కపటంఅనృతం- మత్సరఃపరోత్క
ర్షాసహిష్ణుత్వం॥౩౭॥యఇతి॥జ్ఞానానిజ్ఞానయుక్తాన్పండితాన్-జ్ఞేయేశాస్త్రార్థే-పరస్యహితే-హితావహేరతః-త్యాగీదాతా॥౩౮॥యస్యేతి॥ కృ
తాఅప్యకృతాఇవేతికృతాకృతాః॥౩౯॥౪౦॥రాజానమితి॥ప్రథమంశ్రేష్ఠం॥౪౧॥౪౨॥రక్షైవరాజ్ఞఃకర్మ- తామకుర్వన్రాజాత్యాజ్యఇత్యాహ-ప్రాచే
తసేనేతి॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥*॥ ఏతదితి॥ఏతత్ రక్షణంనవనీతంనవనీతవత్ సర్వధర్మసారం- న్యాయ్యంన్యాయానపేతం॥౧॥౨॥౩॥రక్షామితి॥ అత్రరక్షణే
సాధనంయుక్తిం॥౪॥ చారఇతి॥చారోగుప్తస్పశః-ప్రణిధిఃప్రకటస్పశః-దానంభక్తవేతనయోః-యుక్త్యాఆదానం- అయోగేనఅనుపాయేన-దానంకర
గ్రహణంనచ॥౫॥౬॥కేతనానామితి॥ కేతనానాంగృహాదీనాం ద్వివిధస్యశారీరదండోఽర్థదండశ్చేతిభేదాత్ ॥౭॥ .... *

సాధూనామపరిత్యాగః కులీనానాంచ ధారణమ్। నిచయశ్చ నిచేయానాం సేవా బుద్ధిమతామపి ॥ ౮ ॥ బలానాం హర్షణం నిత్యం ప్రజానామన్వవేక్ష
ణమ్। కార్యేష్వఖేదః కోశస్య తథైవ చ వివర్ధనమ్॥ ౯॥ పురగుప్తిరవిశ్వాసః పౌరసంఘాతభేదనమ్। అరిమధ్యస్థమిత్రాణాం యథావచ్చాన్వవేక్షణం॥
౧౦ ॥ ఉపజాపశ్చ భృత్యానామాత్మనః పురదర్శనమ్। అవిశ్వాసః స్వయం చైవ పరస్యాశ్వాసనం తథా॥౧౧॥ నీతిధర్మానుసరణం నిత్యముత్థానమే
వ చ। రిపూణామనవజ్ఞానం నిత్యం చానార్యవర్జనమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఉత్థానం హి నరేంద్రాణాం బృహస్పతిరభాషత। రాజధర్మస్య తన్మూలం శ్లోకాంశ్చాత్ర ని
బోధ మే॥ ౧౩ ॥ ఉత్థానేనామృతం లబ్ధముత్థానేనాసురా హతాః। ఉత్థానేన మహేంద్రేణ శ్రైష్ఠ్యం ప్రాప్తం దివీహ చ॥౧౪॥ ఉత్థానవీరః పురుషో వా
గ్వీరానధితిష్ఠతి। ఉత్థానవీరాన్ వాగ్వీరా రమయంత ఉపాసతే ॥ ౧౫ ॥ ఉత్థానహీనో రాజా హి బుద్ధిమానపి నిత్యశః। ప్రధర్షణీయః శత్రూణాం భు
జంగ ఇవ నిర్విషః॥౧౬॥ న చ శత్రురవజ్ఞేయో దుర్బలోఽపి బలీయసా। అల్పోఽపి హి దహత్యగ్నిర్విషమల్పం హినస్తి చ॥౧౭॥ ఏకాంగేనాపి సంభూతః శత్రు
ర్దుర్గముపాశ్రితః। సర్వం తాపయతే దేశమపి రాజ్ఞః సమృద్ధినః॥ ౧౮॥ రాజ్ఞో రహస్యం తద్వాక్యం యథార్థం లోకసంగ్రహః। హృదయే చాస్య
జిహ్మం స్యాత్ కారణేన చ యద్భవేత్ ॥౧౯॥ యచ్చాస్య కార్యం వృజినమార్జవేనేహ నిర్జయేత్। దంభనార్థం చ లోకస్య ధర్మిష్ఠామాచరేత్ క్రియాం॥
౨౦॥ రాజ్యం హి సుమహత్తంత్రం ధార్యతే నాకృతాత్మభిః। న శక్యం మృదునా వోఢుం ఆయాసస్థానముత్తమమ్॥ ౨౧॥ రాజ్యం సర్వామిషం నిత్యమా
ర్జవేనేహ ధార్యతే। తస్మాన్మిశ్రేణ సతతం వర్తితవ్యం యుధిష్ఠిర॥ ౨౨॥ యద్యప్యస్య విపత్తిః స్యాద్రక్షమాణస్య వై ప్రజాః। సోఽప్యస్య విపులో ధర్మ ఏవం
వృత్తా హి భూమిపాః॥౨౩॥ ఏష తే రాజధర్మాణాం లేశః సమనువర్ణితః। భూయస్తే యత్ర సందేహస్తద్బ్రూహి కురుసత్తమ॥౨౪॥ వైశంపాయనః॥ త
తో వ్యాసశ్చ భగవాన్ దేవస్థానోఽశ్మ ఏవ చ। వాసుదేవః కృపశ్చైవ సాత్యకిస్సంజయస్తథా॥౨౫॥ సాధు సాధ్వితి సంహృష్టాః పుష్యమాణైరివాననైః।
అస్తువంస్తే నరవ్యాఘ్రం భీష్మం ధర్మభృతాం వరమ్॥ ౨౬॥ తతో దీనమనా భీష్మమువాచ కురుసత్తమః। నేత్రాభ్యామశ్రుపూర్ణాభ్యాం పాదౌ తస్య శ
నైస్స్పృశన్॥ ౨౭॥ శ్వ ఇదానీం స్వసందేహం ప్రక్ష్యామి త్వాం పితామహ। ఉపైతి సవితాప్యస్తం రసమాపీయ పార్థివమ్॥ ౨౮॥ తతో ద్విజాతీన
భివాద్య కేశవః కృపశ్చ తే చైవ యుధిష్ఠిరాదయః। ప్రదక్షిణీకృత్య మహానదీసుతం తతో రథానారురుహుర్ముదాన్వితాః॥ ౨౯॥ దృషద్వతీం చాప్యవగా
హ్య సువ్రతాః కృతోదకార్థాః కృతజప్యమంగళాః। ఉపాస్య సంధ్యాం విధివత్పరంతపాస్తతః పురం తే వివిశుర్గజాహ్వయమ్॥ ౩౦॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - యుధిష్ఠిరాదిసాయంగమే- అష్టపంచాశోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తతః కల్యం సముత్థాయ కృతపౌర్వాహ్ణికక్రియాః। యయుస్తే నగరాకారై రథైః పాండవయాదవాః॥ ౧॥ ప్రతిపద్య కురుక్షేత్రం
భీష్మమాసాద్య చానఘమ్। సుఖాం చ రజనీం పృష్ట్వా గాంగేయం రథినాం వరమ్॥ ౨॥ వ్యాసాదీనభివాద్యర్షీన్ సర్వైస్తైశ్చాభినందితాః। నిషేదురభితో

సాధూనామితి॥ నిచేయానాం సంగ్రాహ్యాణాం ధాన్యాదీనాం నిచయః సంగ్రహః॥౮॥౯॥ పురేతి॥ అవిశ్వాసో యామికాదీనామపి - పౌరాణాం సంఘాత
స్య పరైర్వాణిజ్యాదిభావేన వశీకృతస్య భేదనం విఘటనం॥ ౧౦॥ ఉపజాప ఇతి॥ ఉపజాపః పరైస్స్వభృత్యానాం భేదనం - అవిశ్వాసః స్వభృత్యానామేవ॥
౧౧॥ నీతీతి॥ ఉత్థానం ఉద్యోగః- అనార్యం హీనకర్మకదర్యత్వాది- తద్వర్జనం॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ ఉత్థానేతి ॥ వాగ్వీరాన్ పండితాన్ - ఉత్థానమేవ మ
హత్పాండిత్యమిత్యర్థః॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥ ఏకేతి॥ ఏకాంగేన హస్త్యశ్వరథపాదాతానామన్యతమేనాపి సంభూతః- సమృద్ధినః సమృద్ధిమతః॥ ౧౮॥ స్వీ
యేనార్జవేన రాజ్ఞో యద్రహస్యం వా జయార్థం లోకసంగ్రహః యచ్చాస్య కారణేన శత్రుజయాది హేతునా జిహ్మం కపటం యచ్చ వృజినం హీనం కా
ర్యం తత్సర్వం సమీకుర్యాదిత్యాహ ద్వాభ్యాం॥ రాజ్ఞ ఇతి ॥ దంభనార్థం సంఘాతార్థం॥ ౧౯॥౨౦॥ రాజ్యమితి॥ అకృతాత్మభిః క్రూరైః॥౨౧॥ రాజ్య
మితి॥ మిశ్రేణ క్రౌర్యమార్దవాభ్యాం॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥* తత ఇతి॥ కల్యం ప్రాతః॥౧॥౨॥ .... *

భీష్మంపరివార్యసమంతతః॥ ౩॥ తతోరాజామహాతేజాధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః । అబ్రవీత్ప్రాంజలిర్భీష్మంప్రతిపూజ్యయథావిధి॥ ౪॥ యుధిష్ఠిరః॥
యఏషరాజన్రాజేతిశబ్దశ్చరతిభారత । కథమేషసముత్పన్నస్తన్మేబ్రూహిపరంతప॥ ౫ ॥ తుల్యపాణిభుజగ్రీవస్తుల్యబుద్ధీంద్రియాత్మకః । తుల్యదుః
ఖసుఖాత్మాచతుల్యపృష్ఠముఖోదరః॥ ౬॥ తుల్యశుక్రాస్థిమజ్జశ్చతుల్యమాంసాసృగేవచ । నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసతుల్యశ్చతుల్యప్రాణశరీరవాన్ ॥ ౭ ॥ స
మానజన్మమరణఃసమస్సర్వైర్గుణైర్నృణామ్। విశిష్టబుద్ధీన్శూరాంశ్చకథమేకోధితిష్ఠతి॥౮॥ కథమేకోమహీంకృత్స్నాంశూరవీరార్యసంకులామ్
రక్షత్యపిచలోకశ్చప్రసాదమభివాంఛతి ॥ ౯ ॥ ఏకస్యతుప్రసాదేనకృత్స్నోలోకఃప్రసీదతి । వ్యాకులేచాకులస్సర్వోభవతీతివినిశ్చయః॥ ౧౦॥ ఏతది
చ్ఛామ్యహంశ్రోతుంతత్త్వేనభరతర్షభ । కృత్స్నంతన్మేయథాతత్త్వంప్రబ్రూహివదతాంవర॥ ౧౧॥ నైతత్కారణమల్పంహిభవిష్యతివిశాంపతే।
యదేకస్మిన్జగత్సర్వందేవవద్యాతిసన్నతిమ్॥ ౧౨॥ భీష్మః ॥ నియతస్త్వంనరవ్యాఘ్రశృణుసర్వమశేషతః । యథారాజ్యంసముత్పన్నమాదౌకృత
యుగేభవత్ ॥౧౩॥ నైవరాజ్యంనరాజాసీన్నచదండోనదాండికః। ధర్మేణైవప్రజాస్సర్వారక్షంతిస్మపరస్పరమ్॥ ౧౪ ॥ పాల్యమానాస్తథాన్యో
న్యంనరాధర్మేణభారత। ఖేదంపరమమాజగ్ముస్తతస్తాన్మోహఆవిశత్ ॥ ౧౫॥ తేమోహవశమాపన్నామనుజామనుజర్షభ । ప్రతిపత్తివిమోహా
చ్చధర్మస్తేషామనీనశత్॥ ౧౬॥ నష్టాయాంప్రతిపత్తౌచమోహవశ్యానరాస్తథా। లోభస్యవశమాపన్నాస్సర్వేభరతసత్తమ॥ ౧౭॥ అప్రాప్తస్యా
భిమర్శంతుకుర్వంతోమనుజాస్తతః । కామోనామాపరస్తత్రప్రత్యపద్యతవైప్రభో ॥ ౧౮ ॥ తాంస్తుకామవశంప్రాప్తాన్రాగోనామాభిసంస్పృ
శత్ । రక్తాశ్చనాభ్యజానంతకార్యాకార్యేయుధిష్ఠిర॥ ౧౯ ॥ అగమ్యాగమనంచైవవాచ్యావాచ్యంతథైవచ । భక్ష్యాభక్ష్యంచరాజేంద్రదోషాదో
షంచనాత్యజన్॥ ౨౦॥ విప్లుతేనరలోకేవైబ్రంహచైవననాశహ। నాశాచ్చబ్రంహణోరాజన్ధర్మోనాశమథాగమత్ ॥౨౧॥నష్టేబ్రంహణిధర్మేచ
దేవాంస్త్రాసస్సమావిశత్ । తేత్రస్తానరశార్దూలబ్రహ్మాణంశరణంయయుః॥ ౨౨॥ ప్రసాద్యభగవంతంతేదేవంలోకపితామహమ్ । ఊచుఃప్రాం
జలయఃసర్వేదుఃఖవేగసమాహతాః॥౨౩॥ భగవన్నరలోకస్థంగ్రస్తంబ్రంహసనాతనమ్। లోభమోహాదిభిర్భావైస్తతోనోభయమావిశత్ ॥ ౨౪॥
బ్రహ్మణశ్చప్రణాశేనధర్మోవ్యనశదీశ్వర । తతఃస్మసమతాంయాతామర్త్యైస్త్రిభువనేశ్వర॥ ౨౫॥ అధోహివర్షామహివయంనరాస్తూర్ధ్వప్రవర్షి
ణః । క్రియావ్యుపరమాత్తేషాంతతోగచ్ఛామసంశయమ్ ॥ ౨౬ ॥ అత్రనిశ్శ్రేయసంయన్నస్తద్ధ్యాయస్వపితామహ । త్వత్ప్రభావసముత్థోసౌస్వ
భావోనోవినశ్యతి ॥ ౨౭ ॥ తానువాచసురాన్సర్వాన్స్వయంభూర్భగవాంస్తతః । శ్రేయోహంచింతయిష్యామివ్యేతువోభీస్సురర్షభాః॥౨౮॥
తతోధ్యాయసహస్రాణాంశతంచక్రేస్వబుద్ధిజమ్। యత్రధర్మస్తథైవార్థఃకామశ్చైవాభివర్ణితః॥ ౨౯ ॥ త్రివర్గఇతివిఖ్యాతోగణఏషస్వయంభు

౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ నేతి॥ దండఃదమనందాండికోదండప్రణేతా॥౧౪॥ పాల్యమానాఇతి॥ధర్మేణైవనతుమాత్స్యపక్షేఽహేనభృత్యేవ
ద్వైతనేనవా- ఖేదంశ్రమః- మోహవైచిత్త్యం॥౧౫॥తఇతి॥ప్రతిపత్తివిమోహాత్ జ్ఞానలోపాత్ ॥౧౬॥ ప్రథమంజ్ఞానలోపః-తతోమోహః-తతోలోభః-
లోభాద్విషయాభిలాషః-అభిలషితసంయోగాదింద్రియప్రీత్యాఖ్యఃకామః-తతఃతద్విషయేరాగః-రాగాత్కర్తవ్యాకర్తవ్యప్రతిపత్తిశూన్యత్వం- తతః
పునర్మోహఇత్యాదిచక్రమమాహనష్టాయామిత్రిభిః ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥అగమ్యేతి ॥ నాత్యజన్దుష్టమదుష్టంసర్వంస్వీచక్రురిత్యర్థః ॥ ౨౦॥
విప్లుతఇతి॥బ్రహ్మవేదఃధర్మోయజ్ఞః॥ ౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥బ్రహ్మణఇతి ॥ మర్త్యైస్సమతాంయాంతాస్మ- స్వాహాద్యభావేనక్షీణాఃస్మేత్యర్థః॥ ౨౫ ॥
అధఇతి॥నరాఃయజమానాః హవిర్ధారాభిరూర్ధ్వప్రవర్షిణః - తతశ్చాన్నాభావాన్నశ్యామఇత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ అత్రేతి ॥ నోస్మాకంస్వభావఐశ్వ
ర్యంసత్యసంకల్పత్వాదికం ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ త్రివర్గఇతి ॥ పృథగర్థఃత్రివర్గఫలాపేక్షయావిపరీతఫలః - పృథగ్గుణఃత్రివర్గసాధనాపేక్ష
యావిపరీతసాధనః ॥ ౩౦ ॥ మోక్షస్యేతి ॥ మోక్షస్యత్రివర్గోధర్మాదిః - అన్యోన్యనిష్కామః - ధర్మాదేర్భేదశ్చసత్త్వాదిగుణప్రాధాన్య

వా। చతుర్థో మోక్ష ఇత్యేవపృథగర్థః పృథగ్గుణః॥౩౦॥ మోక్షస్యాపిత్రివర్గోఽన్యఃప్రోక్తస్సత్త్వంరజస్తమః। స్థానంవృద్ధిఃక్షయశ్చైవత్రివర్గశ్చైవ దండజః॥౩౧॥ఆత్మా దేశశ్చ కాలశ్చాప్యుపాయాః కృత్యమేవచ।సహాయాః కారణం చైవ షడ్వర్గో నీతిజః స్మృతః॥౩౨॥త్రయీ చాన్వీక్షికీ చైవ వార్తా చ భరతర్షభ।దండనీతిశ్చ విపులా విద్యాస్తత్ర నిదర్శితాః॥౩౩॥అమాత్యరక్షాప్రణిధీ రాజపుత్రస్య లక్షణమ్।చారశ్చ వివిధోపాయః ప్రణిధేయః పృథగ్విధః॥౩౪ సామ భేదః ప్రదానం చ తతో దండశ్చ పార్థివ। ఉపేక్షా పంచమీ చాత్ర కాత్స్న్యేనైవముదాహృతా॥౩౫॥మంత్రశ్చ వర్ణితః కృత్స్నస్తథా భేదార్థ ఏవ చ। విభ్రమశ్చైవ మంత్రస్య సిద్ధ్యసిద్ధ్యోశ్చ యత్ఫలమ్॥౩౬॥సంధిశ్చ త్రివిధాభిఖ్యో హీనో మధ్యస్తథోత్తమః। భయసత్కారవిత్తాఖ్యం కాత్స్న్యేన పరివర్ణితం॥౩౭॥ యాత్రా కాలాశ్చ చత్వారస్త్రివర్గస్య చ విస్తరః। విజయో ధర్మయుక్తశ్చ తథార్థవిజయశ్చ హ॥౩౮॥ఆసురశ్చైవ విజయస్తథా కాత్స్న్యేన వర్ణితః।లక్షణం పంచవర్గస్య త్రివిధం చాత్ర వర్ణితం॥౩౯॥ప్రకాశశ్చాప్రకాశశ్చ దండోఽథ పరిశబ్దితః। ప్రకాశోఽష్టవిధస్తత్ర గుహ్యస్య చ సువిస్తరః ౪౦॥రథా నాగా హయాశ్చైవ పాదాతాశ్చైవ పాండవ। విష్టిర్నావశ్చరాశ్చైవ దేశికా ఇతి చాష్టమమ్॥౪౧॥అంగాన్యేతాని కౌరవ్య ప్రకాశాని బలస్య తు। జంగమాజంగమాశ్చోక్తాశ్చూర్ణయోగా విషాదయః॥౪౨॥ స్పర్శే చాభ్యవహార్యే చాప్యుపాంశుస్త్రివిధస్స్మృతః । అరిర్మిత్రముదాసీన ఇత్యేతేప్యనువర్ణితాః॥ ౪౩॥ కృత్స్నా మార్గగుణాశ్చైవ తథా భూమిగుణాశ్చ హ। ఆత్మరక్షణమాశ్వాసః సర్గాణాం చాన్వవేక్షణమ్॥ ౪౪॥ కల్పనా వివిధాశ్చాపి నృనాగరథవాజినామ్ । వ్యూహాశ్చ వివిధాభిఖ్యా విచిత్రం యుద్ధకౌశలమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఉత్పాతాశ్చ నిపాతాశ్చ సుయుద్ధం సుపలాయితమ్। శస్త్రాణాం పాలనం జ్ఞానం తథైవ భరతర్షభ ॥ ౪౬ ॥ బలవ్యసనముక్తం చ తథైవ బలహర్షణమ్ । పీడా చాపదకాలశ్చ పత్తిజ్ఞానం చ పాండవ ॥ ౪౭॥

నిమిత్తమిత్యర్థః- దండాత్ - స్థానం సామ్యం వణిజాం- వృద్ధిస్తపస్వినాం- క్షయశ్చోరాణాం చ భవతీత్యాహ అర్థేన॥ స్థానమితి॥౩౧॥నీతిజాః షడ్గుణా నాహ॥ ఆత్మేతి॥ఆత్మా చిత్తం నీతిబలాత్ ప్రజానాం చిత్తం దుస్థితమపి సుస్థితం భవతి- దేశోఽపి సుదేశో భవతి- కలిరపి కృతం భవతి- ఉపాయాః సాధనాని- కృత్యం కృతినిర్వర్త్యం ప్రయోజనం-సహాయాః సుహృదాదయః - ఏతే సర్వేఽపి వికలా భవంతి - తత్ర కారణం నీతిజః షడ్వర్గో నీతిప్రోక్తశ్చిత్తాదిరిత్యర్థః॥ ౩౨॥ త్రయీతి॥ త్రయీ కర్మకాండః- అన్వీక్షికీ జ్ఞానకాండః వార్తా కృషీవాణిజ్యాదిజీవికాకాండః- దండనీతిః పాలనం- విద్యా ఏతే ధర్మాదయః - తత్ర బ్రహ్మకృతశతసహస్రాధ్యాయే దర్శితాః॥ ౩౩॥ అమాత్యేతి॥ భేదశంకయా అమాత్యానామపి రక్షా కర్తవ్యా - తదర్థం ప్రణిధిః గుప్తచారః- స చ చారో వివిధోపాయః బ్రహ్మచార్యాది వేషధారీ ప్రణిధేయః- పృథగ్విధః ఏకైకస్మిన్ స్థానే పృథక్పృథగ్వ్యపాశ్రయ ఇతి॥౩౪॥ సామేతి ॥ సామాదిచతుష్టయం ఉపేక్షా చ పంచమీత్యుపాయాః॥ ౩౫॥ మంత్ర ఇతి॥ విభ్రమో భేదార్థం॥౩౬॥ సంధిరితి॥ భయేన సంధిర్హీనః- సత్కారేణ మధ్యమః- విత్తగ్రహణేన ఉత్తమః- ఏతత్త్రయం సంధికారణం వర్ణితం॥ ౩౭॥ యాత్రేతి॥యాత్రాకాలాశ్చత్వారః- మిత్రవృద్ధిః- కోశసంచయశ్చ స్వస్య- మిత్రనాశః కోశహానిశ్చ పరస్యేతి॥ ౩౮॥ ఆసుర ఇతి॥ఆసురో విజయో విజ్ఞేయః సాప్తికే గతః- పంచవర్గః॥ శ్లో॥ అమాత్య రాష్ట్రదుర్గాణి బలం కోశశ్చ పంచమః। త్రివిధః ఉత్తమమధ్యమాధమభేదేన॥ ౩౯॥ ప్రకాశ ఇతి॥దండస్సేనా॥౪౦॥ రథా ఇతి॥విష్టయః గృహీతాః భారవాహాః-చరాశ్చారాః- దేశికాః ఉపదేష్టారః గురవః॥౪౧॥ అంగానీతి॥ జంగమాః మహోవృశ్చికాదిజాః- అజంగమాః-రక్తశృంగికాదయః॥ ౪౨॥ స్పర్శ ఇతి॥స్పర్శే వస్త్రాదౌ-అభ్యవహార్యే అన్నాదౌ- ఉపాంశుః అభిచారాదిః ఇత్యేవం త్రివిధోఽపి విషయోగరూపో దండః॥౪౩॥కృత్స్నా ఇతి॥ మార్గగుణాః మార్గః గ్రహనక్షత్రాదిమార్గః గుణాః భూమిగుణాః చతురశీతిభూబలాని యావలోక్తాని- ఆత్మరక్షణం మంత్రయంత్రాదినా- సర్గాణాం రథాదినిర్మాణానాం॥ ౪౪॥ కల్పనా ఇతి॥కల్పనాః బలపుష్టికరాః యోగాః-వివిధాభిఖ్యాః చక్రవ్యూహపద్మవ్యూహాదినామానః॥౪౫॥ఉత్పాతా ఇతి॥ఉత్పాతాః గ్రహయుద్ధాదయః ధూమకేత్వాదయశ్చ-నిపాతాః ఉల్కాపాతభూమికంపాదయః- శస్త్రాణాం పాలనం తీక్ష్ణీకరణం॥ ౪౬॥ బలేతి॥ పీడా చ ఆపదాం చ సమూహః ఆపదంతస్య కాలః ఆపదకాలః॥ ౪౭॥తథేతి॥ అఖ్యాతం అభిమంత్రితం దుం

తథాఖ్యాతవిధానంచ యోగసంచారఏవచ। చారైరాటవికైశ్చోగ్రైః పరరాష్ట్రస్యపీడనమ్ ॥ ౪౮ ॥ అగ్నిదైర్గరదైశ్చైవప్రతిరూపకకారకైః ॥ శ్రేణిముఖ్యోపజాపేనవీరుధశ్ఛేదనేనచ ॥ ౪౯ ॥ భూషణేనచ నాగానామాతంకజననేనచ। ఆరాధనేనభక్తస్యప్రత్యయోపార్జనేనచ ॥ ౫౦ ॥ సప్తాంగస్యచరాజ్యస్యహి సమృద్ధిసమంజసమ్। కృతసామర్థ్యయోగాశ్చరాష్ట్రస్యచవివర్ధనమ్ ॥ ౫౧ ॥ అరిమధ్యస్థమిత్రాణాంసమ్యక్చోక్తం ప్రపంచనమ్। అవమర్దః ప్రతీఘాతస్తథాచైవబలీయసామ్ ॥ ౫౨ ॥ వ్యవహారస్సుసూక్ష్మశ్చతథాకంటకశోధనమ్। శ్రమోవ్యాయామయోగశ్చత్యాగోద్రవ్యస్యసంగ్రహః॥ ౫౩॥ అభృతానాంచభరణంభృతానాంచాన్వవేక్షణమ్। అర్థస్యకాలేదానంచవ్యసనేచాప్రసంగితా ॥ ౫౪ ॥ తథారాజగుణాశ్చైవసేనాపతిగుణాశ్చహ। కారణంచత్రివర్గస్యగుణాదోషాస్తథైవచ ॥ ౫౫ ॥ దుష్టేష్టితంచవివిధంవృత్తిశ్చైవానువర్తినామ్। శంకితత్వంచసర్వస్యప్రసాదస్యచవర్జనమ్ ॥ ౫౬ ॥ అలబ్ధలాభోలబ్ధస్యతథైవచవివర్ధనమ్। ప్రదానంచవివృద్ధస్యపాత్రేభ్యోవిధివత్తతః ॥ ౫౭ ॥ విసర్గోఽర్థస్యధర్మార్థంకామహేతుకముచ్యతే। చతుర్థంవ్యసనాఘాతేతథైవాత్రానువర్ణితమ్ ॥ ౫౮ ॥ క్రోధజానితథోగ్రాణికామజానితథైవచ। దశోక్తానికురుశ్రేష్ఠవ్యసనాన్యత్రచైవహ ॥ ౫౯ ॥ మృగయాక్షాస్తథాపానంస్త్రియశ్చభరతర్షభ। కామజాన్యాహురాచార్యాః ప్రోక్తానీహస్వయంభువా॥ ౬౦॥ వాక్పారుష్యంతథోగ్రత్వందండపారుష్యమేవచ। నిగ్రహోహ్యాత్మనస్త్యాగమర్థదూషణమేవచ ॥ ౬౧॥ యంత్రాణివివిధాన్యేవక్రియాస్తేషాంచవర్ణితాః। అవమర్దః ప్రతీఘాతః కేతనానాంచభంజనమ్ ॥ ౬౨ ॥ చైత్యద్రుమావమర్దశ్చరోధఃకర్మానుశాసనమ్। అవస్కరోథవసనంతథోపాయాశ్చవర్ణితాః॥ ౬౩॥ పణవానకశంఖానాంభేరీణాంచయుధిష్ఠిర। ఉపార్జనంచద్రవ్యాణాంపరిమర్దశ్చతానిషట్ ॥ ౬౪ ॥ లబ్ధస్యచప్రశమనంసతాంచైవాభిపూజనమ్। విద్వద్భిరేకీభావశ్చ దానహోమవిధిజ్ఞతా ॥ ౬౫ ॥ మంగళాలంభనంచైవ శరీరస్యప్రతిక్రియా। ఆహారయోజనంచైవనిత్యమాస్తిక్యమేవచ ॥ ౬౬ ॥ ఏకేనచయథోత్థేయంసత్యత్వంమధురాగిరః। ఉత్సవానాంసమాజానాంక్రియాఃకేతనజాస్తథా ॥ ౬౭ ॥ ప్రత్యక్షాశ్చపరోక్షాశ్చసర్వాధికరణేష్వథ। వృత్తేభరతశార్దూలనిత్యంచైవాన్వవేక్షణమ్ ॥ ౬౮ ॥ ఆదండ్యత్వంచవిప్రాణాంయుక్త్యాదండనిపాతనమ్। అనుజీవిస్వజాతిభ్యోగుణేభ్యశ్చసముద్భవః ॥ ౬౯ ॥ రక్షణంచైవపౌరాణాంరాష్ట్రస్యచవివర్ధనమ్। మండలస్థాచయా

దుర్భిక్షధ్వనినాప్రయాణాదికథనం- యోగఃపతాకాదిమంత్రణాదిః తయోః సంచారః శ్రవణేనదర్శనేనపరమోహనంఏతత్సర్వంతత్రఉక్తమితిసర్వత్రయోజ్యం॥ ౪౮॥ అగ్నిదైరితి॥గరదైఃవిషదైః- ప్రతిరూపకంప్రతిమా- తత్కారకైః తద్ద్వారాకర్మకారిభిఃకాలికైః - శ్రేణీముఖ్యాఃబలాధ్యక్షాదయః తేషాంఉపజాపోభేదనంతేన-వీరుధశ్ఛేదనేనధాన్యాదేరుచ్ఛేదనే॥౪౯॥ భూషణేనేతి॥నాగానాంభూషణంమంత్రతంత్రౌషధాదినాతేన-ప్రత్యయోపార్జనేనవిశ్వాసోత్పాదనేనచ-పరరాష్ట్రస్యపీడనముక్తమితిపూర్వేణసంబంధః॥ ౫౦॥ సప్తాంగస్యేతి॥సమంజసంసమత్వం॥ ౫౧ ॥ ౫౨॥ వ్యవహారఇతి॥ కంటకశోధనంబలానామున్మూలనం- శ్రమోమల్లక్రీడా-వ్యాయామయోగఃఆయుధప్రయోగాభ్యాసః-త్యాగోదానం॥౫౩॥ అభృతానామితి॥అప్రసంగితాఅసంబంధః॥౫౪॥ తథేతి॥రాజగుణాఃఉత్థానాదయః- సేనాపతిగుణాఃమాలనివేశాదయః॥౫౫॥౫౬॥ అలబ్ధలాభఇతి॥ పాత్రేభ్యోదానంప్రథమం॥ ౫౭॥ విసర్గఇతి॥ విసర్గోదానంధర్మార్థంద్వితీయం-దానంకామ్యంతృతీయం-వ్యసనాఘాతేచతుర్థం॥౫౮॥౫౯॥౬౦॥ వాగితి॥పారిశేష్యాత్ వాక్పారుష్యాదీనిషట్ క్రోధజాని- ఆత్మనోదేహస్య॥ ౬౧॥ ౬౨॥ చైత్యేతి॥కర్మకృష్యాదిజఫలంతత్రానుశాసనంరోధః - అపస్కరఉపకరణాని-వసనంకవచాదికం-ఉపాయాస్తన్నిర్మాణయుక్తయః॥ ౬౩॥ పణవేతి॥తానిద్రవ్యాణిషట్- షట్సంఖ్యాని- మణయః-పశవః - పృథ్వీ-వాసః - దాస్యాది-కాంచనమితిచ॥ ౬౪॥౬౫॥ మంగళేతి॥మంగళంస్వర్ణాదితస్యాలంభనంస్పర్శః - ప్రతిక్రియాఅలంకరణం ॥ ౬౬ ॥ ఏకేనేతి ॥ ఏకస్యాప్యుత్థానప్రకారః- కేతనజాఃగృహజాః- క్రియాఃధ్వజారోహణాద్యాః॥ ౬౭ ॥ ప్రత్యక్షాఇతి ॥ అధికరణేషుజనోపవేశనస్థానేషుచత్వరాదిషు ॥ ౬౮ ॥ అదండ్యత్వమితి ॥ జాతితోగుణతశ్చసముద్భవోమాన్యత్వం ॥ ౬౯ ॥ రక్షణమితి ॥ ద్వాదశానాం రాజ్ఞాంసమూహోద్వాదశరాజికా - మధ్యస్థస్య

చింతా రాజ్ఞాం ద్వాదశ రాజికా ॥ ౭౦ ॥ ద్వాసప్తతివిధా చైవ శరీరస్య ప్రతిక్రియా । దేశజాతికులానాం చ ధర్మాస్సమనువర్ణితాః ॥ ౭౧॥ ధర్మశ్చార్థశ్చ కామశ్చ మోక్షశ్చాత్రానువర్ణితః । ఉపాయశ్చార్థలిప్సా చ వివిధా భూరిదక్షిణ ॥ ౭౨॥ మూలకర్మక్రియా చాత్ర మాయాయోగశ్చ వర్ణితః। దూషణం స్రోతసాం చైవ వర్ణితం చ స్థిరాంభసామ్ ॥ ౭౩ ॥ యైర్యైరుపాయైర్లోకస్తు న చలేదార్యవర్త్మనః। తత్సర్వం రాజశార్దూల నీతిశాస్త్రేఽభివర్ణితమ్॥ ౭౪॥ ఏతత్కృత్వా శుభం శాస్త్రం తతస్స భగవాన్ ప్రభుః । దేవానువాచ సంహృష్టః సర్వాన్ శక్రపురోగమాన్॥ ౭౫॥ ఉపకారాయ లోకస్య త్రివర్గస్థాపనాయ చ । నవనీతం సరస్వత్యా బుద్ధిరేషా ప్రభావితా॥ ౭౬॥ దండేన సహితా హ్యేషా లోకరక్షణకారికా । నిగ్రహానుగ్రహరతా లోకాననుచరిష్యతి॥ ౭౭॥ దండేన నీయతే చేదం దండం నయతి వా పునః । దండనీతిరితి ఖ్యాతా త్రీన్ లోకానభివర్తతే ॥ ౭౮॥ షాడ్గుణ్యగుణసారైషా స్థాస్యత్యగ్రే మహాత్మసు। ధర్మార్థకామమోక్షాశ్చ సకలా హ్యత్ర శబ్దితాః ॥ ౭౯॥ తతస్తాం భగవాన్నీతిం పూర్వం జగ్రాహ శంకరః । బహురూపో విశాలాక్షః శివః స్థాణురుమాపతిః ॥ ౮౦ ॥ ప్రజానామాయుషో హ్రాసం విజ్ఞాయ భగవాన్ శివః। సంచిక్షేప తతశ్శాస్త్రం మహార్థం బ్రహ్మణా కృతమ్ ॥ ౮౧ ॥ వైశాలాక్షమితి ప్రోక్తం తదిదం ప్రత్యపద్యత । దశాధ్యాయసహస్రాణి సుబ్రహ్మణ్యో మహాతపాః ॥ ౮౨ ॥ భగవానపి తచ్ఛాస్త్రం సంచిక్షేప పురందరః। సహస్రైః పంచభిస్తాత యదుక్తం బాహుదండకమ్ ॥ ౮౩ ॥ అధ్యాయానాం సహస్రైస్తు త్రిభిరేవ బృహస్పతిః । సంచిక్షేపేశ్వరో బుద్ధ్యా బార్హస్పత్యం యదుచ్యతే ॥ ౮౪ ॥ అధ్యాయానాం సహస్రేణ కావ్యస్సంక్షేపమబ్రవీత్ । తచ్ఛాస్త్రమమృతప్రజ్ఞో యోగాచార్యో మహాయశాః ॥ ౮౫॥ ఏవం లోకానురోధేన శాస్త్రమేతన్మహర్షిభిః । సంక్షిప్తమాయుర్విజ్ఞాయ మర్త్యానాం హ్రాసమేవ చ॥ ౮౬॥ అథ దేవాస్సమాగమ్య విష్ణుమూచుః ప్రజాపతిమ్ । ఏకో యోఽర్హతి మర్త్యేభ్యః శ్రైష్ఠ్యం తం వై సమాదిశ ॥ ౮౭ ॥ తతః సంచింత్య భగవాన్ దేవో నారాయణః ప్రభుః । తైజసం వై విరజసం సోఽసృజన్మానసం సుతమ్॥ ౮౮॥ విరజాస్తు మహాభాగః ప్రభుత్వం భువి నైచ్ఛత॥ న్యాసాయైవాభవద్బుద్ధిః ప్రణీతా తస్య పాండవ॥ ౮౯ ॥ కీర్తిమాంస్తస్య పుత్రోఽభూత్ సోఽపి పంచాతిగోఽభవత్ । కర్దమస్తస్య తు సుతః సోఽప్యతప్యన్మహత్తపః ॥ ౯౦ ॥ ప్రజాపతేః కర్దమస్య త్వనంగో నామ వై సుతః। ప్రజారక్షయితా సాధుర్దండనీతివిశారదః॥ ౯౧॥ అనంగపుత్రోఽతిబలో నీతిమానభిగమ్య వై । ప్రతిపేదే మహారాజ్యమథేంద్రియవశోఽభవత్ ॥ ౯౨ ॥ మృత్యోస్తు దుహితా రాజన్ సునీతా నామ మానసీ। ప్రఖ్యాతా త్రిషు లోకేషు యా సా వేనమజీజనత్ ॥ ౯౩ ॥ తం ప్రజాసు విధర్మాణం రాగద్వేషవశానుగమ్। మంత్రపూతైః కుశైర్జఘ్నురృషయో బ్రహ్మవాదినః ॥ ౯౪ ॥ మమంథుర్దక్షిణం చోరుమృషయస్తస్య మంత్రతః । తతోఽస్య వికృతో జజ్ఞే హ్రస్వాంగః పురుషో భువి ॥ ౯౫॥ దగ్ధేంధనప్రతీకాశో రక్తాక్షః కృష్ణమూర్ధజః। నిషీదేత్యేవమూచుస్తమృషయో బ్రహ్మవాదినః॥ ౯౬॥ తస్మాన్నిషాదాః సంభూతాః క్రూరాః శైలవనాశ్రయాః। యే చాన్యే వింధ్యనిలయా మ్లేచ్ఛాశ్శతసహస్రశః॥ ౯౭ ॥ భూయోఽస్య దక్షిణం పాణిం మమంథుస్తే మహర్షయః । తతః పురుష ఉత్పన్నో రూపేణేంద్ర ఇవాపరః ॥ ౯౮ ॥ కవచీ బద్ధనిస్త్రింశః సశరస్సశరాసనః । వేదవేదాంగవిచ్చైవ ధనుర్వేదే చ పారగః ॥ ౯౯ ॥ తం దం

విజిగీషోశ్చతుర్దిక్షు చత్వారోఽరయః తేభ్యః పరే చత్వారో మిత్రాణి-తేభ్యః పరిచారః ఉదాసీన ఇతి॥ ౭౦ ॥ ద్వాసప్తతీతి॥ ద్వాసప్తతివిధా వైద్యశాస్త్రప్రసిద్ధా-ప్రతిక్రియా సంస్కారః శౌచాభ్యంగాదిః॥ ౭౧॥ ధర్మ ఇతి॥ హే భూరిదక్షిణ॥ ౭౨॥ మూలేతి॥ మూలకర్మాణి కోశవృద్ధికరాణి కృష్యాదీని తేషాం క్రియా కరణప్రకారః॥ ౭౩॥ ౭౪॥ ౭౫॥ ౭౬॥ ౭౭॥ దండేనేతి॥ నీయతే పురుషార్థఫలాయ ఇదం జగత్-దండం నయతి ప్రణయతి అనయా వేతి వా॥ ౭౮॥ ౭౯॥ ౮౦॥ ప్రజానామితి॥ సంచిక్షేప సంక్షిప్తం కృతవాన్॥ ౮౧॥ వైశాలాక్షమితి॥ మహాతపాః మహాతపస్సంపన్నః సుబ్రహ్మణ్యో భగవాన్ ప్రత్యపద్యత ప్రాప - వైశాలాక్షం-బాహుదండకం-బార్హస్పత్యమితి చ-ఉత్తరోత్తరసంక్షిప్తదండనీతిగ్రంథనామాని॥ ౮౨॥ ౮౩॥ ౮౪॥ ౮౫॥ ౮౬॥ ఏవం శాస్త్రోత్పత్తిముక్త్వా నృపోత్పత్తిమాహ-అథేత్యాదినా॥ ౮౭॥ ౮౮॥ ౮౯॥ కీర్తిమానితి॥ పంచాతిగః విషయాతిగః ముక్తః॥ ౯౦॥ ప్రజాపతిరితి॥ అనంగ ఇత్యంగస్యైవ నామాంతరం॥ ౯౧॥ ౯౨॥ ౯౩॥ ౯౪॥ ౯౫॥ ౯౬॥ ౯౭॥ ౯౮॥ ౯౯॥ ౧౦౦॥ .... *

దండనీతిస్సకలా శ్రితా రాజన్నరోత్తమమ్। తతస్తు ప్రాంజలిర్వైన్యో మహర్షీంస్తానువాచ హ ॥ ౧౦౦ ॥ సుసూక్ష్మా మే సముత్పన్నా బుద్ధిర్ధర్మార్థ
దర్శినీ। అనయా కిం మయా కార్యం తన్మే తత్త్వేన శంసత॥ ౧౦౧ ॥ యన్మాం భవంతో వక్ష్యంతి కార్యమర్థసమన్వితమ్। తదహం వై కరిష్యామి నాత్ర
కార్యా విచారణా॥ ౧౦౨ ॥ తమూచుస్తత్ర దేవాస్తే తే చైవ పరమర్షయః। నియతో యత్ర ధర్మో వై తమశంకస్సమాచర ॥ ౧౦౩ ॥ ప్రియాప్రియే పరి
త్యజ్య సమస్సర్వేషు జంతుషు। కామక్రోధౌ చ లోభం చ మానం చోత్సృజ్య దూరతః॥ ౧౦౪ ॥ యశ్చ ధర్మాత్ప్రవిచలేల్లోకే కశ్చన మానవః। నిగ్రాహ్య
స్తే స్వబాహుభ్యాం శశ్వద్ధర్మమవేక్షతా॥౧౦౫॥ ప్రతిజ్ఞాం చాధిరోహస్వ మనసా కర్మణా గిరా। పాలయిష్యామ్యహం భౌమం బ్రహ్మ ఇత్యేవ చాసకృత్।
౧౦౬ ॥ యశ్చాత్ర ధర్మో నిత్యోక్తో దండనీతివ్యపాశ్రయః। తమశంకః కరిష్యామి స్వవశో న కదాచన ॥ ౧౦౭ ॥ అదండ్యా మే ద్విజాశ్చేతి ప్రతిజానీహి
హే విభో। లోకం చ సంకరాత్కృత్స్నం త్రాతాస్మీతి పరంతప ॥ ౧౦౮ ॥ వైన్యస్తతస్తానువాచ దేవానృషిపురోగమాన్। బ్రాహ్మణా మే మహాభా
గా నమస్యాః పురుషర్షభాః॥ ౧౦౯॥ ఏవమస్త్వితి వైన్యస్తు తైరుక్తో బ్రహ్మవాదిభిః। పురోధాశ్చాభవత్తస్య శుక్రో బ్రహ్మమయో నిధిః॥ ౧౧౦॥ మం
త్రిణో వాలఖిల్యాశ్చ సారస్వత్యో గణస్తథా। మహర్షిర్భగవాన్గర్గస్తస్య సాంవత్సరోఽభవత్ ॥ ౧౧౧ ॥ ఆత్మనాష్టమ ఇత్యేవ శ్రుతిరేషా పరా నృ
షు। ఉత్పన్నౌ వందినౌ చాస్య తత్పూర్వౌ సూతమాగధౌ ॥ ౧౧౨ ॥ తయోః ప్రీతో దదౌ రాజా పృథుర్వైన్యః ప్రతాపవాన్। అనూపదేశం సూతాయ మ
గధం మాగధాయ చ॥ ౧౧౩॥ సమతాం వసుధాయాశ్చ స సమ్యగుదపాదయత్। వైషమ్యం హి పరం భూమేరాసీదితి చ నః శ్రుతమ్॥ ౧౧౪॥ మన్వంతరే
షు సర్వేషు విషమా జాయతే మహీ। ఉజ్జహార తతో వైన్యః శిలాజాలాన్సమంతతః॥౧౧౫॥ ధనుష్కోట్యా మహారాజ తేన శైలా వివర్ధితాః। స విష్ణునా
చ దేవేన శక్రేణ విబుధైస్సహ ॥ ౧౧౬॥ ఋషిభిశ్చ ప్రజాపాలైర్బ్రాహ్మణైశ్చాభిషేచితః। తం సాక్షాత్పృథివీ భేజే రత్నాన్యాదాయ పాండవ॥ ౧౧౭॥
సాగరః సరితాం భర్తా హిమవాంశ్చాచలోత్తమః। శక్రశ్చ ధనమక్షయ్యం ప్రాదాత్తస్మై యుధిష్ఠిర ॥ ౧౧౮ ॥ రుక్మం చాపి మహామేరుః స్వయం కనకప
ర్వతః। యక్షరాక్షసభర్తా చ భగవాన్నరవాహనః॥ ౧౧౯॥ ధర్మే చార్థే చ కామే చ సమర్థం ప్రదదౌ ధనమ్। హయా రథాశ్చ నాగాశ్చ కోటిశః పు
రుషాస్తథా॥ ౧౨౦ ॥ ప్రాదుర్బభూవుర్వైన్యస్య చింతనాదేవ పాండవ। న జరా న చ దుర్భిక్షం నాధయో వ్యాధయస్తథా॥ ౧౨౧॥ సరీసృపేభ్యః స్తే
నేభ్యో న చాన్యోన్యాత్కదాచన। భయముత్పద్యతే తత్ర తస్య రాజ్ఞోఽభిరక్షణాత్ ॥ ౧౨౨ ॥ ఆపస్తస్తంభిరే చాస్య సముద్రమభియాస్యతః। పర్వతా
శ్చ దదుర్మార్గం ధ్వజభంగశ్చ నాభవత్॥ ౧౨౩॥ తేనేయం పృథివీ దుగ్ధా సస్యాని దశ సప్త చ। యక్షరాక్షసనాగైశ్చాభీప్సితం యస్య యస్య యత్॥
౧౨౪ ॥ తేన ధర్మోత్తరశ్చాయం కృతో లోకో మహాత్మనా। రంజితాశ్చ ప్రజాస్సర్వాస్తేన రాజేతి శబ్ద్యతే॥ ౧౨౫ ॥ బ్రాహ్మణానాం క్షతత్రాణాత్తతః
క్షత్రియ ఉచ్యతే। ప్రథితా ధర్మతశ్చేయం పృథివీ బహుభిః స్మృతా॥ ౧౨౬ ॥ స్థాపనం చాకరోద్విష్ణుః స్వయమేవ సనాతనః। నాతివర్తిష్యతే కశ్చిద్రా
జంస్త్వామితి భారత॥ ౧౨౭॥ తపసా భగవాన్విష్ణురావివేశ చ భూమిపమ్। దేవవన్నరదేవానాం నమతే యం జగన్నృప॥ ౧౨౮ ॥ దండనీత్యా చ సతతం
రక్షితవ్యం నరేశ్వర। నాధర్షయత్తథా కశ్చిచ్చారనిష్పందదర్శనాత్ ॥౧౨౯॥ శుభం హి కర్మ రాజేంద్ర శుభత్వాయోపకల్పతే। ఆత్మనా కారణైశ్చై(వ)

౧౦౧॥౧౦౨॥౧౦౩॥౧౦౪।౧౦౫।౧౦౬॥ య ఇతి॥ స్వవశః స్వానీంద్రియాణి తద్వశః న కదాచన భవిష్యామీతి శేషః॥౧౦౭।౧౦౮॥౧౦౯॥౧౧౦॥ మంత్రిణ ఇతి॥
సాంవత్సరో జ్యౌతిషికః॥ ౧౧౧॥ ఆత్మనేతి ఆత్మనా స్వశరీరేణ సహాష్టమః పృథుర్విష్ణోస్సకాశాదిత్యర్థః- తథాహి- విష్ణుః ప్రథమః- విరజా ద్వితీయః- కీర్తి
మాంస్తృతీయః- కర్దమశ్చతుర్థః- అనంగః పంచమః- అతిబలః షష్ఠః- వేనస్సప్తమః - పృథురష్టమ ఇతి॥ ౧౧౨।౧౧౩॥౧౧౪॥౧౧౫॥౧౧౬॥౧౧౭॥౧౧౮॥
౧౧౯॥౧౨౦॥౧౨౧॥౧౨౨॥౧౨౩॥౧౨౪॥౧౨౫॥ బ్రాహ్మణానామితి ॥ ప్రథితా వనతా చేతి విగ్రహేణ లోపవికారాభ్యాం పృథివీ॥ ౧౨౬॥ స్థాపనమితి॥
స్థాపనం మర్యాదాం॥౧౨౭॥౧౨౮॥ దండేతి॥ రక్షితవ్యం రాజ్యం- తచ్చ అన్యో నాధర్షయేత్ - తత్ర హేతుః- చారాణాం నిష్పందః సంచారస్తద్ద్వారా యద్దర్శ
నం లోకవృత్తాంతస్య దృష్ట్వా చ పాలనం తత ఇత్యర్థః॥ ....*

వసమస్యేహమహీక్షితః॥౧౩౦॥కోహేకుర్యద్య శేతిస్మైల్లోకో దైవాద్య తెగుణాత్। విష్ణోర్లలాటాత్కమలంసౌవర్ణమభవత్తదా॥౧౩౧॥శ్రీస్సంభూ
తాయతో దేవీపత్నీధర్మస్యధీమతః। శ్రియః సకాశాదర్థశ్చ జాతోధర్మేణపాండవ॥ అథధర్మస్తథై వార్థః శ్రీశ్చ రాజ్యే ప్రతిష్ఠితా॥౧౩౨॥సుకృత
స్యక్షయాచ్చైవ స్వర్లోకాదేత్య మేదినీమ్। పార్థివో జాయతే తాతదండనీతివిశారదః॥౧౩౩॥ మహత్త్వేనచ సంయుక్తో వైష్ణవేననరోభువి।బుద్ధ్యా
భవతి సంయుక్తో మాహాత్మ్యంచాధిగచ్ఛతి॥ ౧౩౪॥ స్థాపితంచతతో దేవైర్నకశ్చిదతివర్తతే। తిష్ఠత్యేకస్యచవశేతంచేదంసవిధీయతే॥౧౩౫॥శుభంహి
కర్మరాజేంద్రశుభత్వాయోపకల్పతే। తుల్యలోకస్యయస్యాయంలోకోవచసితిష్ఠతి॥ ౧౩౬॥ యోహ్యస్యవై ముఖమద్రాక్షీత్సౌమ్యంసోస్యవశానుగః।సు
భగంచార్థవంతంచరూపవంతంచపశ్యతి॥౧౩౭॥ మహత్త్వాత్తస్యదండస్యనీతిర్విస్పష్టలక్షణా। నయచారశ్చవిపులోయేనధర్మమిదంతతమ్॥౧౩౮॥ఆ
గమశ్చపురాణానాంమహర్షీణాంచ సంభవః । తీర్థవంశశ్చవంశశ్చనక్షత్రాణాంయుధిష్ఠిర ॥ ౧౩౯ ॥ సకలంచాతురాశ్రమ్యంచాతుర్హోత్రం
తథైవచ। చాతుర్వర్ణ్యంతథైవాత్రచాతుర్విద్యంచకీర్తితమ్ ॥ ౧౪౦॥ ఇతిహాసాశ్చ వేదాశ్చ న్యాయఃకృత్స్నశ్చవర్ణితః । తపోజ్ఞానమహింసాచస
త్యాసత్యేనయఃపరః॥౧౪౧॥ వృద్ధోపసేవాదానంచశౌచముత్థానమేవచ । సర్వభూతానుకంపాచసర్వమత్రోపవర్ణితమ్॥ ౧౪౨॥ భువిచాధోగతం
యచ్చతచ్చసర్వంసమర్పితమ్। తస్మిన్పైతామహేశాస్త్రే పాండవైతన్నసంశయః ॥ ౧౪౩ ॥ తతోజగతిరాజేంద్రసతతంశబ్దితంబుధైః। దేవాశ్చ
నరదేవాశ్చతుల్యాఇతివిశాంపతే॥ ౧౪౪ ॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంమహత్త్వంప్రతిరాజసు । కార్త్స్న్యేనభరతశ్రేష్ఠకిమన్యదిహవర్తతే॥ ౧౪౫॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-సూత్రాధ్యాయో-ఏకోనషష్ఠితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥తతఃపునస్సగాంగేయమభివాద్యపితామహమ్। ప్రాంజలిర్నియతోభూత్వాపర్యపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥ ౧॥ కేధర్మాస్సర్వవర్ణా
నాంచాతుర్వర్ణ్యస్యకేపృథక్। చాతుర్వర్ణ్యాశ్రమాణాంచరాజధర్మాశ్చకేమతాః॥౨॥ కేనవైవర్ధతేరాష్ట్రంరాజాకేనవివర్ధతే। కేనపౌరా
శ్చభృత్యాశ్చవర్ధంతేభరతర్షభ॥ ౩॥ కోశందండంచదుర్గంచసహాయాన్మంత్రిణస్తథా।ఋత్విక్పురోహితాచార్యాన్కీదృశాన్వర్జయేన్నృ
పః॥ ౪॥ కేషువిశ్వసితవ్యంస్యాద్రాజ్ఞాకస్యాంచిదాపది । కుతోవాత్మాదృఢంరక్ష్యస్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౫ ॥ భీష్మః ॥ నమోధర్మాయమహతేన
మఃకృష్ణాయవేధసే। బ్రాహ్మణేభ్యోనమస్కృత్యధర్మాన్వక్ష్యామిశాశ్వతాన్॥౬॥అక్రోధస్సత్యవచనంసంవిభాగఃక్షమాతథా । ప్రజనస్స్వేషుదా
రేషుశౌచమద్రోహఏవచ ॥ ౭॥ ఆర్జవంభృత్యభరణంనవైతేసార్వవర్ణికాః।బ్రాహ్మణస్యతుయోధర్మస్తంతేవక్ష్యామికేవలమ్॥ ౮ ॥ దమమేవమ
హారాజధర్మమాహుఃపురాతనమ్। స్వాధ్యాయాభ్యసనంచైవతత్రకర్మసమాప్యతే॥౯॥ తంచేద్విత్తముపాగచ్ఛేద్వర్తమానంస్వకర్మణి।అకుర్వా

౧౨౯॥శుభమితి॥అస్మనాదిత్తేన।కారణైఃక్రియాభిశ్చసమస్యమహీక్షితఃకర్మేతిసంబంధః॥౧౩౦॥కఇతి॥విష్ణుర్భూమిపంఆవివేశేత్యుక్తం-తత్రోపపత్తిఃక
ఇత్యర్థేన॥౧౩౧॥శ్రీరితి॥పత్నీపాలయిత్రీ॥౧౩౨॥౧౩౩॥౧౩౪॥స్థాపితమితి॥స్థాపితంఅభిషిక్తం-ఏకస్యరాజ్ఞోవశేఇదంతిష్ఠతి-తంచెదంలక్షీకృత్యనవిధీయతే
ఇదంజగద్విధానసమర్థంనభవతి॥౧౩౫॥శుభమితి॥తుల్యస్యహస్తాద్యవయవైఃసమస్య॥౧౩౬॥ యఇతి॥ అస్యరాజ్ఞఃయఃసౌమ్యంముఖంఅద్రాక్షీత్ -సు
భగాదిరూపంచైనంపశ్యామీతి- అస్యద్రష్టుః-సరాజా-వశానుగఃఆజ్ఞాకారీతిజ్ఞేయం॥ ౧౩౭॥ మహత్త్వాదితి॥దండసామర్థ్యాద్దేవలోకేనీత్యాదికందృ
శ్యతఇత్యర్థః॥౧౩౮॥ ఆగమఇతి ॥ ఆగమాదికంచాత్రగ్రంథేకీర్తితం॥౧౩౯॥౧౪౦॥౧౪౧॥౧౪౨॥౧౪౩॥౧౪౪॥౧౪౫॥...............*
౧॥కఇతి॥సర్వవర్ణానాంఅనులోమవిలోమజాతీనాం-చాతుర్వర్ణ్యస్యఆశ్రమాః-బ్రాహ్మణస్యచత్వారఆశ్రమాః క్షత్రియస్యత్రయః-వైశ్యస్యద్వౌ
శూద్రస్యైకఇతితేషాం॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥సర్వవర్ణధర్మానాహ॥ అక్రోధఇతిసార్ధేన॥౭॥౮॥ దమమితి॥తత్రాధ్యయనే-తావతైవనైష్ఠికఃకృతార్థోభవతి

ణంవికర్మాణిశాంతంప్రజ్ఞానతర్పితమ్ ॥ ౧౦ ॥ కృత్వాతాపత్యసంతానమథోదద్యాద్యజేతచ । సంవిభజ్యహిభోక్తవ్యంధనంసద్భిరితీర్యతే॥౧౧॥ ప
రినిష్ఠితకార్యస్తుస్వాధ్యాయేనైవబ్రాహ్మణః। కుర్యాదన్యన్నవాకుర్యాన్మైత్రోబ్రాహ్మణఉచ్యతే ॥ ౧౨ ॥ క్షత్రియస్యాపియోధర్మస్తంతేవక్ష్యామి
భారత। దద్యాద్రాజన్నయాచేతయజేతనచయాజయేత్ ॥ ౧౩ ॥ నాధ్యాపయేదధీయీతప్రజాశ్చపరిపాలయేత్ । నిత్యోద్యుక్తోదస్యువధేరణేకుర్యా
త్పరాక్రమమ్ ॥ ౧౪ ॥ యేతుక్రతుభిరీజానాః శ్రుతవంతశ్చభూమిపాః । యఏవాహవజేతారస్తఏషాంలోకజిత్తమాః॥ ౧౫॥ అవిక్షతేనదేహేనసమ
రాద్యోనివర్తతే। క్షత్రియోనాస్యతత్కర్మప్రశంసంతిపురావిదః ॥ ౧౬ ॥ ఏవంహిక్షత్రబంధూనాంమార్గమాహుఃప్రధానతః। నాస్యకృత్యతమం
కించిదన్యద్దస్యునిబర్హణాత్ ॥ ౧౭॥ దానమధ్యయనంయజ్ఞో రాజ్ఞాంక్షేమోవిధీయతే । తస్మాద్రాజ్ఞావిశేషేణయోద్ధవ్యంధర్మమీప్సతా॥౧౮॥ స్వే
షుధర్మేష్వవస్థాప్యప్రజాస్సర్వామహీపతిః । ధర్మేణసర్వకృత్యానిశమనిష్ఠానికారయేత్ ॥ ౧౯ ॥ పరినిష్ఠితకార్యస్తునృపతిఃపరిపాలనాత్ । కుర్యా
దన్యన్నవాకుర్యాదైంద్రో రాజన్యఉచ్యతే॥౨౦॥ వైశ్యస్యాపిహియోధర్మస్తంతేవక్ష్యామిశాశ్వతమ్। దానమధ్యయనంయజ్ఞఃశౌచేనధనసంచయః॥
౨౧॥ పితృవత్పాలయేద్వైశ్యోయుక్తస్సర్వాన్పశూనిహ। వికర్మతద్భవేదన్యత్కర్మయత్ససమాచరేత్ ॥ ౨౨॥ రక్షయాసహితేషాంవైమహత్సు
ఖమవాప్నుయాత్ । ప్రజాపతిర్హివైశ్యాయసృష్ట్వాపరిదదౌపశూన్ ॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మణాయచరాజ్ఞేచసర్వాఃపరిదదౌప్రజాః । తస్యవృత్తింప్ర
వక్ష్యామియచ్చతస్యోపజీవనమ్॥౨౪॥ షణ్ణామేకాంపిబేద్ధేనుంశతాచ్చమిథునంహరేత్। లబ్ధాచ్చసప్తమంభాగంతథాశృంగేకలాఖురే॥ ౨౫॥ సస్యా
నిసర్వబీజానామేషాసాంవత్సరీభృతిః॥౨౬॥ నచవైశ్యస్యకామస్స్యాన్నరక్షేయంపశూనితి। వైశ్యేచేచ్ఛతినాన్యేనరక్షితవ్యాఃకథంచన॥ ౨౭॥ శూ
ద్రస్యాపిహియోధర్మస్తంతేవక్ష్యామిభారత ॥ ౨౮ ॥ ప్రజాపతిర్హివర్ణానాం దాసంశూద్రమకల్పయత్ । తస్మాచ్ఛూద్రస్యవర్ణానాంపరిచ
ర్యావిధీయతే॥ ౨౯ ॥ తేషాంశుశ్రూషణాచ్చైవమహత్సుఖమవాప్నుయాత్ । శూద్రఏతాన్పరిచరేత్త్రీన్వర్ణాననుపూర్వశః ॥ ౩౦ ॥ సంచ
యాంశ్చనకుర్వీతజాతుశూద్రఃకథంచన। పాపీయాన్హిధనంలబ్ధ్వావశేకుర్యాద్గరీయసః॥౩౧॥ రాజ్ఞావాసమనుజ్ఞాతఃకామంకుర్వీతధార్మికః। త
స్యవృత్తింప్రవక్ష్యామియచ్చతస్యోపజీవనమ్ । అవశ్యంభరణీయోహివర్ణానాంశూద్రఉచ్యతే ॥ ౩౨ ॥ ఛత్రంవేష్టనమౌశీరముపానద్వ్యజనానిచ।
యాతయామానిదేయానిశూద్రాయపరిచారిణే॥ ౩౩॥ అధార్యాణివిశీర్ణానివసనానిద్విజాతిభిః। శూద్రాయైవప్రదేయానితస్యధర్మధనంహితత్ ॥
౩౪॥యంచకంచిద్ద్విజాతీనాంశూద్రఃశుశ్రూషురావ్రజేత్ ।కల్ప్యాంతస్యతుతేనాహుర్వృత్తింధర్మవిదోజనాః॥౩౫॥ దేయఃపిండోనపత్యాయభర్త
వ్యౌవృద్ధదుర్బలౌ । శూద్రేణతునహాతవ్యోభర్తాకస్యాంచిదాపది ॥ అతిరేకేణభర్తవ్యోభర్తాద్రవ్యపరిక్షయే॥ ౩౬ ॥ నహిస్వమస్తిశూద్రస్య
భర్తృహార్యధనోహిసః॥ ఉక్తస్త్రయాణాంవర్ణానాంయజ్ఞస్తస్యచభారత ॥ స్వాహాకారవషట్కారౌమంత్రఃశూద్రేనవిద్యతే ॥ ౩౭ ॥ తస్మా

త్యర్థః॥౯॥స్వాయముపాగతేపత్తైదారక్రియాపూర్వకంఅపత్యసంతానమిచ్ఛేత్ సఇత్యాహద్వాభ్యాం-తంచేదితి॥౧౦।౧౧।౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥
౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥షణ్ణామితి॥షణ్ణాంధేనూనాంరక్షకోవైశ్యఃఏకస్యాఃక్షీరంస్వవేతనంహరేత్ శతస్యరక్షకోవర్షేఏకం గోవృష
భమిథునంవేతనంహరేత్ - వాణిజ్యేకులబ్ధాత్ సప్తమంధనికాద్ధరేత్ ॥౨౫॥ సస్యానీతి, ఏవంసస్యానామపిసప్తమమేవాంశంహరేత్ ॥౨౬॥౨౭॥౨౮
౨౯॥౩౦॥౩౧॥ రాజ్ఞేతి॥ధార్మికః- ధర్మప్రధానః నతుభోగలోభప్రధానః॥౩౨॥ఛత్రమితి॥ ఔశీరంవేష్టన-వీరణమూలకృతా భకః- యాతయామా
నిభుక్తభోగానిజీర్ణానీతియావత్ ॥౩౩॥౩౪॥ యమితి॥ద్విజాతీనాంమధ్యేయంకంచిత్ ప్రతి- తేనద్విజాతినా॥౩౫॥ దేయఇతి॥ అతిరేకేణస్వకుటుంబ
పోషణాధిక్యేనభర్తాపోష్యః॥౩౬॥ నేతి॥అస్యశ్రభృత్యార్జితమపిధనంశూద్రస్యస్వామినైవహార్యం-యథోక్తం॥శ్లో॥ త్రయఏవాధనారాజన్భార్యా
దాసస్తథాసుతః॥ యత్తేసమధిగచ్ఛంతియస్యైతేతస్యతద్ధనమితి॥ తస్మాద్యుక్తముక్తంభర్తృహార్యధనోహిసఇతి- తస్యశూద్రస్యచామంత్రకోయ
జ్ఞోస్తీత్యర్థః॥౩౭॥తస్మాదితి॥ పాకయజ్ఞైఃక్షుద్రయజ్ఞైఃగృహశాంతివైశ్వదేవాదిభిః- యజేత-అవ్రతవాన్ శ్రౌతవ్రతాదిహీనః॥శ్లో॥అష్టమ-...... *

చ్ఛూద్రః పాకయజ్ఞైర్యజేతా వ్రతవాన్ స్వయమ్ । పూర్ణపాత్రమయీమాహుః పాకయజ్ఞస్య దక్షిణామ్ ॥ ౩౮ ॥ శూద్రః పైజవనో నామ సహస్రాణాం శతం దదౌ । ఐంద్రాగ్న్యేన విధానేన దక్షిణామితి నః శ్రుతమ్ ॥ ౩౯ ॥ యతో హి సర్వవర్ణానాం యజ్ఞస్తస్యైవ భారత । అగ్రే సర్వేషు యజ్ఞేషు శ్రద్ధా యజ్ఞో విధీయతే ॥ దైవతం హి మహచ్ఛ్రద్ధా పవిత్రం యజతాం చ యత్ ॥ ౪౦ ॥ దైవతం హి పరం విప్రాః స్వేన స్వేన పరస్పరమ్ । అయజన్నిహ సత్రైస్తైస్తైస్తైః కామైః సమాహితాః ॥ ౪౧ ॥ సంసృష్టా బ్రాహ్మణైరేవ త్రిషు వర్ణేషు సృష్టయః ॥ ౪౨ ॥ దేవానామపి యే దేవా యద్బ్రూయుస్తే పరం హితమ్ । తస్మాద్వర్ణైః సర్వయజ్ఞాః సంసృజ్యంతే న కామ్యయా ॥ ౪౩ ॥ ఋగ్యజుస్సామవిత్పూజ్యో నిత్యం స్యాద్దేవవద్ద్విజః । అనృగ్యజురసామా చ ప్రాజాపత్య ఉపద్రవః ॥ ౪౪ ॥ యజ్ఞో మనీషయా తాత సర్వవర్ణేషు భారత । నాస్య యజ్ఞకృతో దేవా ఈహంతే నేతరే జనాః ॥ తతః సర్వేషు వర్ణేషు శ్రద్ధా యజ్ఞో విధీయతే ॥ ౪౫ ॥ స్వం దైవతం బ్రాహ్మణాః స్వేన నిత్యం పరాన్వర్ణానయజన్నేవమాసీత్ । అధరో వితానః సంసృష్టో వైశ్యో బ్రాహ్మణస్త్రిషు వర్ణేషు యజ్ఞసృష్టః ॥ ౪౬ ॥ తస్మాద్వర్ణా ఋజవో జ్ఞాతివర్ణాః సంసృజ్యంతే తస్య వికార ఏవ । ఏకం సామ యజురేకమృగేకా విప్రశ్చైకో

ష్టిభ వేత్తి కించిత్ ॥ శ్లో ॥ పుష్కలాని తు చత్వారి పూర్ణపాత్రం ప్రచక్షత ఇత్యుక్తలక్షణపూర్ణపాత్రమయీ దక్షిణా - యజ్ఞే గవామివ పూర్ణపాత్రాణామేవ గణనా - యజ్ఞానుసారేణ మంత్రాః ॥ శ్లో ॥ తేషాం పౌరాణికానామమంత్రాః ప్రణవవర్జితా ఇతి । సర్వశూద్రపక్ష ఇత్యుక్తం ద్రష్టవ్యం ॥ ౩౮ ॥ శూద్ర ఇతి ॥ సహస్రాణాం శతం లక్షం పూర్ణపాత్రాణి ఐంద్రాగ్న్యస విధిర్యథా శ్రౌతే చరోః పశోర్వా - తద్వై వామంత్రకం అస్య విధానం తేన ॥ ౩౯ ॥ నస ఇతి ॥ తస్మాచ్ఛూద్రోఽయజ్ఞేన వక్లిప్త ఇతి శ్రుతేః - కథమస్యామంత్రోఽపి యజ్ఞ ఇత్యాశంక్యాహ ॥ యత ఇతి ॥ సర్వవర్ణానాం త్రైవర్ణికానాం యో యజ్ఞః స తస్యైవ శూద్రస్యైవ భవతి - తస్య తత్సేవకత్వాత్ - యథాహి శ్రద్ధయా గుర్వగ్నీన్నిత్యముపచరతః కౌసలస్యాగ్నయో బ్రహ్మవిద్యాం దత్తవంతః - ఏవం శ్రద్ధయా బ్రాహ్మణాదీనారాధయతః - శూద్రస్యాపి బ్రాహ్మణకృతయజ్ఞఫలభాగిత్వమస్త్యేవేత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ సమితి ॥ సృష్టయః సంతానాని తేన సర్వేషాం వర్ణానాం బ్రాహ్మణజత్వాదస్త్యేవ శూద్రస్యాపి యజ్ఞాధికార ఇత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ దేవానామితి ॥ యద్బ్రూయుస్తే తత్ తేతవ పరం హితం - వర్ణైః సశూద్రైః సర్వయజ్ఞాః శ్రౌతాః స్మార్తాశ్చ - న కామ్యయా - స్వభావాత్ సంసృజ్యంత ఇతి పూర్వస్యోపసంహారః ॥ ౪౩ ॥ అత్ర హేతుమాహ ॥ ఋగితి ॥ ద్విజస్త్రైవర్ణికః పూజ్యః శూద్రేణ - ఉపద్రవ ఇతి తత్సమీపగామిత్వాదుపద్రవః దాసః శూద్రః స వేదహీనోఽపి ప్రాజాపత్యః ప్రజాపతిదేవతాకః । యథాగ్నయో బ్రాహ్మణ ఇంద్రస్తు క్షత్రియ ఇత్యాదివత్ ॥ ౪౪ ॥ యజ్ఞ ఇతి ॥ తథా చ మానసే దేవతోద్దేశేన ద్రవ్యత్యాగాత్మకే యజ్ఞే సర్వవర్ణా అధిక్రియంత ఇత్యర్థః - అస్య మానసయజ్ఞకర్తుః దేవాః ఇతరే జనాశ్చ న ఈహంతే ఇతి న - అపి తు శ్రద్ధాపూతత్వాత్ సర్వేఽప్యస్య యజ్ఞే భాగం కామయంత ఇత్యర్థః - అస్య యజ్ఞస్య వై ఇతి పాఠే ఏవం యజ్ఞం దేవా అపి కర్తుం నేహంతే తేన సమర్థా భవంతీతి యోజ్యం ॥ ౪౫ ॥ నన్వగ్నిహీనస్య శూద్రస్య కథం పాకయజ్ఞేష్వధికార ఇత్యాశంక్యాహ ॥ స్వమితి ॥ బ్రాహ్మణాస్త్రయాణామపి వర్ణానాం స్వం అసాధారణం దైవతం - అతః కారణాత్ - స్వే ఆత్మీయాః బ్రాహ్మణాః - పరాన్ వర్ణానుద్దిశ్య నాయజన్నితి న - అపి తు అముకశర్మణామముకశర్మణాహం వృతోఽముకయజ్ఞేన యక్ష్య ఇత్యుద్దేశం కృత్వా అయజన్నేవ - యాగం కృతవంత ఏవ ఇత్యేవం ఆసీత్ ఏవమితి పురాకల్పప్రదర్శనముఖేనాయం విధిర్జ్ఞేయః - అయజన్నితి పరస్మైపదప్రయోగస్తు పరగామిత్వాత్ క్రియాఫలస్యోక్తః - అధరోఽనీచః - వైవాహికాత్ శ్రౌతాచ్చాన్యత్వాత్ - వితానో అగ్నీనాం విస్తారః - తస్య అగ్నయో లౌకికా ఏవ పంచకుండవిధానాద్ జ్ఞేయాః - ఏకకుండపక్షే త్వేక ఏవ లౌకికః స చ యత్ర క్వచ హావ్యం స్యాదిత్యుపక్రమ్య - అగ్నిం ప్రతిష్ఠాప్యేతి గృహ్యకారైర్దర్శితః - సంసృష్ట ఇతి తత్రాపి - మంత్రసంసర్గ ఉచ్యతే - వైశ్యః వైశ్యగృహాదానీతః - శ్రౌతేఽపి ఇట్ కులాద్విత్తవతో వేతి వైశ్యగృహాద్దక్షిణాగ్న్యర్థమగ్న్యానయనం దృశ్యతే - యస్మాదేవం తస్మాత్ బ్రాహ్మణస్త్రిష్వపి వర్ణేషు - యజ్ఞసృష్టః యజ్ఞః సృష్టో యేన సః యజ్ఞస్య స్రష్టా భవతీత్యర్థః - పాఠాంతరే వైశ్యపదే విభక్తిలోప ఆర్షః ॥ ౪౬ ॥ తస్మాదితి ॥ యస్మాత్ త్రిష్వపి వర్ణేషు బ్రాహ్మణో యజ్ఞస్రష్టా తస్మాత్ సర్వేఽపి వర్ణాః ఋజవః సాధవ ఏవ - యజ్ఞసంయోగాత్ - ఏవం ధర్మసామ్యేఽపి జ్ఞాతిసామ్యం నాస్తీత్యాశంక్యా

నిశ్చయో తేషు సృష్టః ॥౪౭॥ అత్ర గాథా యజ్ఞగీతాః కీర్తయంతి పురావిదః । వైఖానసానాం రాజేంద్ర మునీనాం యష్టుమిచ్ఛతామ్ ॥౪౮॥ ఉదితేనుదితే వాపి
శ్రద్దధానో జితేంద్రియః । వహ్నిం జుహోతి ధర్మేణ శ్రద్ధా వై కారణం మహత్ ॥౪౯॥ యత్ స్కన్నమస్య తత్పూర్వం యదస్కన్నం తదుత్తరమ్ । బహూ
నియజ్ఞరూపాణి నానాకర్మఫలాని చ ॥౫౦॥ తాని యస్సంప్రజానాతి జ్ఞాననిశ్చయనిశ్చితః । ద్విజాతిః శ్రద్ధయోపేతః స యష్టుం పురుషోర్హతి ॥౫౧॥ స్తేనో
వా యది వా పాపో యది వా పాపకృత్తమః । యష్టుమిచ్ఛతి యజ్ఞం యః సాధుమేవ వదంతి తమ్ ॥౫౨॥ ఋషయస్తం ప్రశంసంతి సాధు చైతదసంశయమ్ । స
ర్వథా సర్వదా వర్ణైర్యష్టవ్యమితి నిర్ణయః ॥౫౩॥ న హి యజ్ఞసమం కించిత్ త్రిషు లోకేషు విద్యతే । తస్మాద్యష్టవ్యమిత్యాహుః పురుషేణానసూయ
తా ॥ శ్రద్ధాపవిత్రమాశ్రిత్య యథాశక్తి యథేచ్ఛయా ॥౫౪॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వర్ణాశ్రమధ
ర్మకథనే- షష్టితమోధ్యాయః ॥*********************************** భీష్మః ॥ ఆశ్రమాణాం మహాబాహో శృణు సత్యపరాక్రమ ।
చతుర్ణామపి నామాని కర్మాణి చ యుధిష్ఠిర ॥ ౧ ॥ వానప్రస్థం భైక్షచర్యం గార్హస్థ్యం చ మహాశ్రమమ్ । బ్రంహచర్యాశ్రమం ప్రాహుశ్చతుర్థం
బ్రాంహణైర్వృతమ్ ॥౨॥ జటాధారణసంస్కారం ద్విజాతిత్వమవాప్య చ । ఆధానాదీని కర్మాణి ప్రాప్య వేదమధీత్య చ ॥ ౩॥ సదారో వాప్యదారో వా
ఆత్మవాన్ సంయతేంద్రియః । వానప్రస్థాశ్రమం గచ్ఛేత్ కృతకృత్యో గృహాశ్రమాత్ ॥ ౪ ॥ తత్రారణ్యకశాస్త్రాణి సమధీత్య స ధర్మవిత్ । ఊర్ధ్వ
రేతాః ప్రవ్రజిత్వా గచ్ఛత్యక్షరసాత్మతామ్ ॥ ౫॥ ఏతాన్యేవ నిమిత్తాని మునీనామూర్ధ్వరేతసామ్ । కర్తవ్యానీహ విప్రేణ రాజన్నాదౌ విపశ్చితా ॥ ౬॥
చరితబ్రహ్మచర్యస్య బ్రాహ్మణస్య విశాంపతే । భైక్షచర్యాస్వధీకారః ప్రశస్త ఇహ మోక్షిణః ॥ ౭॥ యత్రాస్తమితశాయీ స్యాన్నిరాశీరనికేతనః । య
థోపలబ్ధజీవీ స్యాన్మునిర్దాంతో జితేంద్రియః ॥ ౮ ॥ నిరాశీః స్యాత్ సర్వసమో నిర్భోగో నిర్వికారవాన్ । విప్రః క్షేమాశ్రమం ప్రాప్తో గచ్ఛత్యక్షరసా
త్మతామ్ ॥ ౯॥ అధీత్య వేదాన్ కృతసర్వకృత్యః సంతానముత్పాద్య సుఖాని భుక్త్వా । సమాహితః ప్రచరేద్దుశ్చరం యో గార్హస్థ్యధర్మం మునిధర్మజు

హ- జ్ఞాతివర్ణా అపి క్షత్రియవైశ్యశూద్రాస్తస్య బ్రాంహణస్య వికారా రేతః క్షత్రియాదికన్యాసూత్పన్నై మూర్ధాభిషిక్తాదౌ సంసృజ్యంత- ఏవ తేన ధర్మతో జన్మత
శ్చ సర్వే వర్ణా బ్రాంహణసంసృష్టా ఇతి స్థితం- తత్ర హేతుమాహ । ఏక ఇతి- తేషు తత్త్వనిశ్చయే క్రియమాణే ఏకో విప్రో బ్రహ్మైవ ప్రథమః- బ్రంహణః సంతతి
త్వాత్ సర్వేప్యేతే బ్రాంహణా ఏవేత్యర్థః- తత్ర దృష్టాంతః- ఏకం సామేతి ॥ శ్రు॥ అకారో వై సర్వా వాగేషా స్పర్శోష్మభిర్వ్యజ్యమానా బహ్వీ నానా
రూపా భవతీతి శ్రుతేరేకం అకారరూపమేవాక్షరం యథా సామాదిరూపం తథా బ్రహ్మైవ బ్రాంహణాదిరూపమిత్యర్థః ॥ ౪౭॥ అత్రేతి ॥ వైఖానసానాం వా
నప్రస్థానాం - గాథాః యజ్ఞస్తుతిశ్లోకాః యజ్ఞగీతాః విష్ణుగీతాః ॥ శ్రు॥ యజ్ఞో వై విష్ణురితి శ్రుతేః ॥౪౮॥౪౯॥ యదితి ॥ యత్ స్కన్నమపి రౌద్రం గవితద్వాయవ్య
ముపావసృష్టమిత్యాది బహ్వృచ బ్రాంహణే షోడశకళమగ్నిహోత్రముక్తం- తత్ర మారుతం నిష్యందమానమితి స్కన్నమపి మరుద్దైవత్యం భవతీతి తత్పూ
ర్వం ఆద్యం అగ్నిహోత్రం- యత్ అస్కన్నం యథావిధి హుతం తదుత్తరం సర్వోత్కృష్టం- బహూనీతి రౌద్రాదీని ॥౫౦॥ తానీతి ॥ తాని షోడశ అగ్నిహోత్ర
రూపాణి ॥ ౫౧॥ స్తేన ఇతి ॥ యజ్ఞం విష్ణుం- యష్టుం యజ్ఞదానాదినా ఆరాధితుం ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ నేతి ॥ శ్రద్ధాపవిత్రం యథా స్యాత్తథా యష్టవ్యమితి సంబంధః ॥
౫౪ ॥*** ౧ ॥ వానప్రస్థమితి ॥ వానప్రస్థమితి పాఠక్రమో న వివక్షితః- చతుర్థం సన్న్యాసం- తం చ జటాధారణసంస్కారం ముండినం చ వదంతి ॥ ౨॥ జ
టేతి ॥ ద్విజాతిత్వముపనయనమవాప్య వేదమధీత్య ఆధానాదీని కర్మాణి ప్రాప్య వానప్రస్థాశ్రమం గచ్ఛేదిత్యుత్తరేణాన్వయః ॥ ౩॥ ౪॥ తత్రేతి ॥ ఆరణ్యకానాం వానప్ర
స్థానాం శాస్త్రాణి శాసనాని- సమధీత్య సమ్యగనుష్ఠానేన ప్రాప్య- అక్షరసాత్మతాం కైవల్యం ॥ ౫॥ ఏతానీతి ॥ ఏతాని ద్విజత్వవాచ్యాదీని ఏవ శబ్దః ప్రకా
రాంతరేణ మోక్షప్రాప్తౌ నివారక ఇతి ॥౬॥ బ్రంహచర్యాదేవ ప్రవ్రజేదితి శ్రుతేర్మధ్యమమాశ్రమద్వయమనిత్యమిత్యాహ చరితేతి ॥ ౭॥ ౮॥ నిరాశీరితి ॥ వికారాః
కామసంకల్పాదయస్తద్వత్ చిత్తం తద్రహితో నిర్వికారవాన్- అమనస్క ఇత్యర్థః ॥ ౯॥ గృహిణోపి ముక్తిమాహ ॥ అధీత్యేతి ॥ సమాహితః యోగయు
క్తస్సన్ గార్హస్థ్యధర్మం యః ప్రచరేత్ సోపి అక్షరసాత్మతాం గచ్ఛతీతి పూర్వేణ సంబంధః ॥ ౧౦॥ ....*

ష్టమ్॥౧౦॥ స్వదారతుష్టస్త్వృతుకాలగామీ నియోగసేవీ నశఠో నజిహ్మః। మితాశనో దేవరతః కృతజ్ఞః సత్యో మృదుశ్చానృశంసః క్షమావాన్॥ ౧౧॥
దాంతో విధేయో హవ్యకవ్యేఽప్రమత్తో హ్యన్నస్య దాతా సతతం ద్విజేభ్యః। అమత్సరీ సర్వలింగిప్రదాతా వైతానినిత్యశ్చ గృహాశ్రమీ స్యాత్॥ ౧౨॥ అ
థాత్ర నారాయణగీతమాహుర్మహర్షయస్తాత మహానుభావాః। మహార్థమత్యంతతపఃప్రయుక్తం తదుచ్యమానం హి మయా నిబోధ॥ ౧౩॥ స
త్యార్జవం చాతిథిపూజనం చ ధర్మస్తథార్థశ్చ రతిః స్వదారైః। నిషేవితవ్యాని సుఖాని లోకే హ్యస్మిన్పరే చైవ మతం మమైతత్॥ ౧౪॥ భరణం పుత్ర
దారాణాం వేదానాం ధారణం తథా। వసతామాశ్రమం శ్రేష్ఠం వదంతి పరమర్షయః॥ ౧౫॥ ఏవం హి యో బ్రాహ్మణో యజ్ఞశీలో గార్హస్థ్యమధ్యావ
సతే యథావత్। గృహస్థవృత్తిం ప్రవిశోధ్య సమ్యక్ స్వర్గే విశుద్ధం ఫలమాప్నుతే సః॥ ౧౬॥ తస్య దేహపరిత్యాగాదిష్టాః కామాక్షయా మతాః। ఆనం
త్యాయోపతిష్ఠంతి సర్వతోఽక్షిశిరోముఖాః॥ ౧౭॥ స్మరన్నేకో జపన్నేకః సర్వానేకో యుధిష్ఠిర। ఏకస్మిన్నేవ చాచార్యే శుశ్రూషుర్మలపంకవాన్॥ ౧౮॥
బ్రహ్మచారీ వ్రతీ నిత్యం నిత్యం దీక్షాపరో వశీ। పరిచర్య తథా వేదం కృత్యం కుర్వన్వసేత్సదా॥ ౧౯॥ శుశ్రూషాం సతతం కుర్వన్ గురోస్సంప్రణమేత
చ। షట్కర్మసు నివృత్తశ్చ న ప్రవృత్తశ్చ సర్వశః॥ ౨౦॥ న చరత్యధికారేణ సేవేత ద్విషతో న చ। ఏషోఽఽశ్రమపదస్తాత బ్రహ్మచారిణ ఇష్యతే॥ ౨౧॥ ......*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వర్ణాశ్రమధర్మకథనే ఏకషష్టితమోఽధ్యాయః -

యుధిష్ఠిరః॥ శివాన్సుఖాన్మహోదర్కానహింస్రాన్లోకసమ్మతాన్। బ్రూహి ధర్మాన్సుఖోపాయాన్మద్విధానాం సుఖావహాన్॥ ౧॥ భీష్మః॥
బ్రాహ్మణస్య తు చత్వారస్త్వాశ్రమా విహితాః ప్రభో। వర్ణాస్తాననువర్తంతే త్రయో భరతసత్తమ॥ ౨॥ ఉక్తాని కర్మాణి బహూని రాజన్ స్వర్గ్యా
ణి రాజన్యపరాయణాని। నేమాని దృష్టాంతవిధౌ స్మృతాని క్షాత్రే హి సర్వం విహితం యథావత్॥ ౩॥ క్షాత్రాణి వైశ్యాని చ సేవమానః శౌద్రాణి కర్మా
ణి చ బ్రాహ్మణస్సన్। అస్మిన్లోకే నిందితో మందచేతాః పరే చ లోకే నిరయం ప్రయాతి॥ ౪॥ యా సంజ్ఞా విహితా లోకే దాసే శుని వృకే పశౌ। వికర్మణి
స్థితే విప్రే సైవ సంజ్ఞా చ పాండవ॥ ౫॥ షట్కర్మసంప్రవృత్తస్య ఆశ్రమేషు చతుర్ష్వపి। సర్వధర్మోపపన్నస్య సంవృతస్య కృతాత్మనః॥ ౬॥ ......*

అసమాహితం ప్రత్యాహ॥ స్వదారేతి॥ శఠః ధూర్తః - జిహ్మః కుటిలః॥ ౧౧॥ దాంత ఇతి॥ విధేయః గురుశాస్త్రాజ్ఞాపాలకః - అప్రమత్తః అవహితః॥ - సర్వేభ్యో
లింగయుక్తేభ్య ఆశ్రమేభ్యః ప్రదాతేతి మధ్యమపదలోపి సమాసః - వైతానః శ్రౌతకర్మ తత్ర నిత్యః॥ ౧౨॥ ౧౩॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ఏవమితి॥ వృత్తిం జీవికాం - విశోధ్య శు
ద్ధాం కృత్వా న్యాయాగతేన ధనేన జీవన్నిత్యర్థః॥ ౧౬॥ తస్యేతి॥ తస్య గృహస్థస్య - దేహపరిత్యాగాత్ - సమాహితస్య తు ఇహైవ దేహాభిమానత్యాగాత్
అసమాహితస్య మరణానంతరం - ఇష్టాః కామాః విషయాః - మహర్ద్ధా కాశే స్వర్గే వా ఉపతిష్ఠంతి - కామాః అక్షయా ఇతి చ్ఛేదః - సంధిరార్షః - సర్వతోఽక్షిశి
రోముఖా ఇత్యనేన కామానాం కింకరాణామివ వశ్యత్వముక్తం - యత్ర యత్ర దేశే కాలే వా యోగ్యమయోగ్యం వా సంకల్పయతి తత్సర్వం సమ్యగుపతిష్ఠతీ
త్యర్థః॥ ౧౭॥ బ్రహ్మచారిణోఽపి కైవల్యమాహ॥ స్మరన్నితి॥ సర్వాన్ దేవాన్మంత్రాంశ్చ॥ ౧౮॥ బ్రహ్మచారీతి॥ దీక్షాపరః నియమవిశేషస్వీకారవాన్ - వేదం
వేదాంతం - కృత్యం కర్మ మహాంతం ధ్యానయోగం॥ ౧౯॥ శుశ్రూషామితి॥ తదవిరోధేన శుశ్రూషాం చ కుర్వన్ వివృత్తః నివృత్తిమార్గ॥ ౨౦॥ నేతి॥ అధికారేణ ని
గ్రహానుగ్రహేణ॥ ౨౧॥ *౧॥ ఉక్తవిశేషణవిశిష్టః బ్రాహ్మణస్యైవ ధర్మా ఇత్యాశయేనాహ॥ బ్రాహ్మణస్యేతి॥ ఏతేన గృహస్థస్యాపి బ్రాహ్మణస్య హింస్రా
ధర్మాః కామకార ఏవ న విధిచోదిత ఇతి దర్శితం - వక్ష్యతి చ మోక్షధర్మే॥ శ్లో॥ పశుయజ్ఞైః కథం హింస్రైర్మాదృశో యష్టుమర్హతీతి॥ త్రయో హింసాపరా
వర్ణాస్తాన్నానువర్తంతే॥ ౨॥ నానువర్తంత ఇత్యేతత్ప్రపంచయతి॥ ఉక్తానీత్యాదినా॥ రాజన్యానాం పరాయణాని యుద్ధజయాదీని - దృష్టాంతవిధౌ స్వ
యాప్రదృష్టస్య ప్రశ్నవచనేన యోగ్యాని - యతః క్షాత్రే విహితం విధిప్రధానం ప్రవృత్తిశాస్త్రమిత్యావత్ - తత్కథం నివృత్తిప్రధానైర్బ్రాహ్మణధర్మైః సమ
స్యమేతీత్యర్థః॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ షడితి॥ షట్కర్మాణి ప్రాణాయామః ప్రత్యాహారః ధ్యానం ధారణా తర్కః సమాధిరితి - ఇజ్యాదీనాం ఆశ్రమాంతరేష్వయోగాత్స

బ్రాహ్మణస్య విశుద్ధస్య తపస్యభిరతస్య చ । నిరాశిషో వదాన్యస్య లోకా హ్యక్షరసమ్మితాః ॥ ౭ ॥ యో యస్మిన్ కురుతే కర్మ యాదృశం యేన యత్ర చ ।
తాదృశం తాదృశేనైవ స గుణం ప్రతిపద్యతే ॥ ౮ ॥ వృద్ధ్యా కృషివణిక్త్వేన జీవసంజీవనేన చ । వేత్తుమర్హసి రాజేంద్ర స్వాధ్యాయగణితం మహత్ ॥ ౯ ॥ కా
లసంచోదితః కాలః కాలపర్యాయనిశ్చితః । ఉత్తమాధమమధ్యాని కర్మాణి కురుతేఽవశః ॥ ౧౦ ॥ అంతవంతి ప్రధానాని పురా శ్రేయస్కరాణి చ । స్వకర్మ
నిరతో లోకో హ్యక్షరస్సర్వతోముఖః ॥ ౧౧ ॥ .... *

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వర్ణాశ్రమధర్మకథనే ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః -

భీష్మః ॥ జ్యాకర్షణం శత్రునిబర్హణం చ కృషిర్వణిజ్యా పశుపాలనం చ । శుశ్రూషణం చాపి తథార్థహేతోరకార్యమేతత్పరమం ద్విజస్య ॥ ౧ ॥ సే
వ్యం తు బ్రహ్మషట్కర్మ గృహస్థేన మనీషిణా । కృతకృత్యస్య చారణ్యే వాసో విప్రస్య శస్యతే ॥ ౨ ॥ రాజప్రేష్యం కృషిధనం జీవనం చ వణిక్పథా । కౌటిల్యం
కౌలటేయం చ కుసీదం చ వివర్జయేత్ ॥ ౩ ॥ శూద్రో రాజన్ భవతి బ్రహ్మబంధుర్దుశ్చారిత్రో యశ్చ ధర్మాదపేతః । వృషలీపతిః పిశునో నర్తనశ్చ
గ్రామప్రేష్యో యశ్చ భవేద్వికర్మా ॥ ౪ ॥ జపన్ వేదానజపంశ్చాపి రాజన్ సమః శూద్రైర్దాసవచ్చాపి భోజ్యః । ఏతే సర్వే శూద్రసమా భవంతి
రాజన్నేతాన్వర్జయేద్దైవకృత్యే ॥ ౫ ॥ నిర్మర్యాదే చాశుచౌ క్రూరవృత్తౌ హింసాత్మకే త్యక్తధర్మస్వవృత్తే । హవ్యం కవ్యం యాని చాన్యాని రాజన్ దే
యాన్యదేయాని భవంతి చాస్మై ॥ ౬ ॥ తస్మాద్ధర్మో విహితో బ్రాహ్మణస్య దమః శౌచమార్జవం చాపి రాజన్ । తథా విప్రస్యాశ్రమాస్సర్వ ఏవ పురా రాజన్
బ్రాహ్మణా వై విసృష్టాః ॥ ౭ ॥ యస్స్యాద్దాంతస్సోమపశ్చార్యశీలః సానుక్రోశస్సర్వసహో నిరాశీః । ఋజుర్మృదురనృశంసః క్షమావాన్ స వై వి
ప్రో నేతరః పాపకర్మా ॥ ౮ ॥ శూద్రం వైశ్యం రాజపుత్రం చ రాజన్ లోకాస్సర్వే సంశ్రితా ధర్మకామాః । తస్మాద్వర్ణాన్ శాంతిధర్మేష్వసక్తాన్మత్వా
విష్ణుర్నేచ్ఛతి పాండుపుత్ర ॥ ౯ ॥ లోకే చేదం సర్వలోకస్య న స్యాచ్చాతుర్వర్ణ్యం వేదవాదాశ్చ న స్యుః । సర్వాశ్చేజ్యాస్సర్వలోకక్రియాశ్చ సద్య
స్సర్వే చాశ్రమస్థా న వై స్యుః ॥ ౧౦ ॥ యశ్చ త్రయాణాం వర్ణానామిచ్ఛేదాశ్రమసేవనం । చాతురాశ్రమ్యదృష్టాంశ్చ ధర్మాంస్తాన్ శృణు పాండవ ॥ ౧౧ ॥

శ్వాశ్రమయోగ్యాన్యేతాన్యేవ షట్కర్మాణి - సర్వధర్మః అహింసా - సంవృతస్యాచపలస్య - కృతాత్మనః జితచిత్తస్య ॥ ౬ ॥ బ్రాహ్మణస్యేతి ॥ తపసి విచా
రే - అక్షరసమ్మితాః అక్షయాః ॥ ౭ ॥ నన్వేవం బ్రాహ్మణః స్వధర్మం త్యక్త్వా కిమితి హీనధర్మేరమత ఇత్యాశంక్యాహ ॥ య ఇతి ॥ యః పుమాన్ యస్మి
న్నవస్థావిశేషే యత్ర దేశే కాలే వా యేన ఫలేన నిమిత్తేన యత్కర్మ కరోతి సాధు అసాధు వా - తత్సఫలలోభాచ్చిరాభ్యాసాచ్చ స గుణమేవ ప్రతిపద్యతే - న స్వ
దం నింద్యమితి తతో విరజ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౮ ॥ త్యాజ్యాన్యేవాహ ॥ వృద్ధ్యేతి ॥ జీవైః సంజీవనం మృగయాజీవిత్వం తేన - మహదపి స్వాధ్యాయగణితం వేదాభ్య
సనం వృద్ధ్యాదిభిః సమానమితి వేత్తుమర్హసి - ఉక్తహేతోరిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ అభ్యాసాత్కర్మాణి రోచంతే చేత్ ఉత్తమాన్యేవ తాని కుతో నాభ్యస్యేత ఇ
త్యాశంక్యాహ ॥ కాలేతి ॥ కాలేన పర్యేతి ఆవిర్భవతీతి కాలపర్యాయః ప్రాగ్భవో యో వాసనాసమూహః - తేన కాలేన ప్రేరితస్తదనుగుణం కర్మ కరో
తి - యతః అవశః కాలాద్యధీనః ॥ ౧౦ ॥ ఏవం చేత్ కృతం విధినిషేధాభ్యామిత్యత ఆహ ॥ అంతవంతీతి ॥ పురా శ్రేయస్కరాణి ప్రాచీనాని పుణ్యాపుణ్యాని
యాని ప్రధానాని దేహారంభకాణి తాని అంతవంతి - దేహస్యైవ అంతవత్త్వాత్ దేహసంబంధి యత్సుఖదుఃఖాద్యాగమనం తదపరిహార్యం - అన్యత్ర తు శుభా
శుభప్రవృత్త్యాదౌ లోకః స్వకర్మనిరతః స్వస్య అభీష్టం యత్ కర్మ రాగాదివిషయభూతం తత్రైవ నిరతః - యతః సర్వతోముఖః ప్రవృత్తో వా స్వతంత్ర అ
క్షరో జీవః తత్ర తత్ర కామకారేణ ప్రవర్తతే - తతో విధినిషేధశాస్త్రస్యాస్త్యేవార్థవత్త్వమిత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ***** ౧ ॥ ౨ ॥ రాజేతి ॥ కౌటిల్యమనార్జవం -
కౌలటేయం కులటా ప్రధానం జారకర్మ పారదార్యం వా - అన్యే తు కౌటిల్యేయమితి పాఠం ప్రకల్ప్య మాతృగ్యమితి వ్యాచక్షతే - కుసీదం వృద్ధిజీవికాం ॥ ౩ ॥
౪ ॥ జపన్నితి ॥ రాజప్రేష్యాదిః వేదాన్ జపన్ అజపన్వా శూద్రః పంక్తిబహిర్భోజనీయ ఏవేతి భావః ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ధర్మేష్వసక్తాన్ విష్ణుర్నేచ్ఛతి చే
త్కథం నిరత ఆహ ॥ లోక ఇతి ॥ లోకే స్వర్గే - ఇదం సుఖాది - ఆశ్రమస్థాశ్చ స్వధర్మే న తిష్ఠేయుః - స్వర్గాదికం సర్వం విష్ణుప్రసాదాదేవ - తదభావే సర్వం
కృతం కర్మ వ్యర్థమితి భావః ॥ ౧౦ ॥ య ఇతి ॥ యో రాజా త్రయాణాం బ్రాహ్మణవైశ్యశూద్రాణాం స్వరాజ్యే ఆశ్రమధర్మసేవనం యథోక్తం ఇచ్ఛేత్ - తే

శుశ్రూషోః కృతకార్యస్య కృతసంతానకర్మణః । అభ్యనుజ్ఞాతరాజస్య శూద్రస్య జగతీపతే ॥ ౧౨ ॥ అల్పాంతరగతస్యాపి దశధర్మగతస్య వా । ఆశ్రమా విహితాస్సర్వే వర్జయిత్వా నిరాశిషమ్ ॥ ౧౩ ॥ భైక్షచర్యాం తతః ప్రాహుస్తస్య తద్ధర్మచారిణః । తథా వైశ్యస్య రాజేంద్ర రాజపుత్రస్య చైవ హి ॥ ౧౪ ॥ కృతకృత్యో వయోతీతో రాజ్ఞః కృతపరిశ్రమః । వైశ్యో గచ్ఛేదనుజ్ఞాతో నృపేణాశ్రమసంశ్రయమ్ ॥ ౧౫ ॥ వేదానధీత్య ధర్మేణ రాజశాస్త్రాణి చానఘ । సంతానాదీని కర్మాణి కృత్వా సోమం నిషేవ్య చ ॥ ౧౬ ॥ పాలయిత్వా ప్రజాస్సర్వా ధర్మేణ వదతాం వర । రాజసూయాశ్వమేధాదీన్ మఖానన్యాంస్తథైవ చ ॥ ౧౭ ॥ ఆనయిత్వా యథాశాస్త్రం విప్రేభ్యో దత్తదక్షిణః । సంగ్రామే విజయం ప్రాప్య తథాల్పం యది వా బహు ॥ ౧౮ ॥ స్థాపయిత్వా ప్రజాపాలం పుత్రం రాజ్యే చ పాండవ । అన్యగోత్రం ప్రశస్తం వా క్షత్రియం క్షత్రియర్షభ ॥ ౧౯ ॥ అర్చయిత్వా పితౄన్ సమ్యక్ పితృయజ్ఞైర్యథావిధి । దేవాన్ యజ్ఞైరృషీన్ వేదైరర్చయిత్వా తు యత్నతః ॥ ౨౦ ॥ అంతకాలే తు సంప్రాప్తే య ఇచ్ఛేదాశ్రమాంతరమ్ । సోనుపూర్వ్యాశ్రమాన్ రాజన్ గత్వా సిద్ధిమవాప్నుయాత్ ॥ ౨౧ ॥ రాజర్షిత్వేన రాజేంద్ర భైక్ష్యచర్యాన్నసేవయా । అపేతగృహధర్మోపి చరేజ్జీవితకామ్యయా ॥ ౨౨ ॥ న చైతన్నైష్ఠికం ధర్మం త్రయాణాం భూరిదక్షిణ । చతుర్ణాం రాజశార్దూల ప్రాహురాశ్రమవాసినామ్ ॥ ౨౩ ॥ బాహ్వాయత్తం క్షత్రియైర్మానవానాం లోకశ్రేష్ఠం ధర్మమాసేవమానైః । సర్వే ధర్మాః సోపధర్మాస్త్రయాణాం రాజ్ఞో ధర్మాదితి వేదాచ్ఛృణోమి ॥ ౨౪ ॥ యథా రాజన్ హస్తిపదే పదాని సంలీయంతే సర్వసత్త్వోద్భవాని । ఏవం ధర్మాన్ రాజధర్మేషు సర్వాన్ సర్వావస్థం సంప్రలీనాన్ నిబోధ ॥ ౨౫ ॥ అల్పాశ్రయానల్పఫలాన్ వదంతి ధర్మానన్యాన్ ధర్మవిదో మనుష్యాః । మహాశ్రయం బహుకల్యాణరూపం క్షాత్రం ధర్మం నేతరం ప్రాహురార్యాః ॥ ౨౬ ॥ సర్వే ధర్మా రాజధర్మప్రధానాః సర్వే వర్ణాః పాల్యమానా భవంతి । సర్వస్త్యాగో రాజధర్మేషు రాజంస్త్యాగం ధర్మం చాహురగ్ర్యం పురాణమ్ ॥ ౨౭ ॥ మజ్జేత్త్రయీ దండనీతౌ హతాయాం సర్వే ధర్మాః ప్రక్షయేయుర్వివృద్ధాః । సర్వే ధర్మాశ్చాశ్రమాణాం హతాస్స్యుః క్షాత్రే త్యక్తే రాజధర్మే పురాణే ॥ ౨౮ ॥ సర్వే త్యాగా రాజధర్మేషు దృష్టాః సర్వా దీక్షా రాజధర్మేషు యుక్తాః । సర్వే లోకా రాజధర్మే ప్రవిష్టాస్తస్మాత్ క్షాత్రం ధర్మమాహుః ప్రధానమ్ ॥ ౨౯ ॥ యథా జీవాః ప్రాకృతైర్వధ్యమానా ధర్మశ్రుతానాముపపీడనాయ । ఏవం ధర్మా రాజధర్మైర్వియుక్తాః సంచిన్వంతో నాద్రియంతే స్వధర్మమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత

నజ్ఞాతవ్యాః ధర్మాః శృణు ॥ ౧౧ ॥ శుశ్రూషోః వేదాంతేష్వనధికారాత్ పురాణద్వారా ఆత్మానం శ్రోతుమిచ్ఛోః కృతకార్యస్య యావచ్ఛరీరసామర్థ్యం సేవితత్రైవర్ణికస్య - జాతపుత్రస్య - అభ్యనుజ్ఞాతో రాజ్ఞా ఇత్యభ్యనుజ్ఞాతరాజస్య ॥ ౧౨ ॥ అల్పేతి ॥ అల్పాంతరగతస్య ఆచారనిష్ఠయా త్రైవర్ణికసమస్య - దశధర్మగతస్యేతి అత్ర క్షత్రియోగధర్మానభిజ్ఞస్య గ్రహణం - తస్యాపి ఆశ్రమాః సర్వే విహితాః - శూద్రోపి నైష్ఠికం బ్రహ్మచర్యం వానప్రస్థం వా సకలవిక్షేపకర్మత్యాగరూపం సన్న్యాసం వానుతిష్ఠేదేవ - నిరాశిషం శాంతిదాంత్యాదికల్యాణగుణరహితం ॥ ౧౩ ॥ భైక్షచర్యామితి ॥ భైక్షచర్యాం పారివ్రాజ్యం - తస్య - శూద్రస్య - తద్ధర్మచారిణః తాన్ పూర్వోక్తాన్ స్వధర్మానాచరతీతి తథాభూతస్య - తథా వైశ్యస్య - రాజపుత్రస్య చ - భైక్షచర్యాం ప్రాహురిత్యన్వయః ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ రాజేతి ॥ రాజా - ఋషిత్వేన మంత్రార్థద్రష్టృత్వేన వేదాంతశ్రవణకర్తృత్వేన హేతునా భైక్షచర్యాం ఇచ్ఛేదితి పూర్వేణ సంబంధః - స తు సేవయా శ్రవణమకుర్వన్ అన్నమాత్రార్థమిత్యర్థః - తర్హి సర్వం స్తుజీవితకామ్యయా భైక్షచర్యాం చరేదేవేత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ నేతి ॥ ఏతత్ భైక్షం నైష్ఠికం నిత్యం త్రయాణాం రాజాదీనాం తేషామాశ్రమసన్న్యాసో నిత్యో వాస్తి - అపి తు విక్షేపకర్మత్యాగరూపః కామ్య ఏవాస్తీత్యర్థః - స చ చతుర్ణామప్యాశ్రమాణామస్తీతి ప్రాహుః ॥ ౨౩ ॥ రాజధర్మం ప్రశంసంతి ॥ బాహ్వాయత్తమిత్యాదినా ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ సర్వ ఇతి ॥ సర్వేషాం త్యాగినాం షడ్భాగహారీ రాజాపి సర్వత్యాగీ భవతీత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ యథేతి ॥ జీవాః మృగాదయః ప్రాకృతైః నీచైః వధ్యమానాః హంతౄణాం ధర్మస్య శ్రుతదృష్టాదీనాం చ నాశాయ భవంతి - ఏవం రాజధర్మైర్నీత్యాదిభిర్వియుక్తాః ధర్మాః అగ్నిహోత్రాదయః చోరైర్నాశ్యమానాః కర్తౄణాం ధర్మం చిత్తం చ ఖేదయంతి - కర్తారశ్చ సంచిన్వంతః స్వాస్థ్యమన్వేషయంతో వ్యాకులతయా స్వధర్మం నాద్రియంతే -

రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వర్ణాశ్రమధర్మకథనే- త్రిషష్టితమోధ్యాయః-
భీష్మః॥ చాతురాశ్రమ్యధర్మాశ్చయతిధర్మాశ్చ పాండవ। లోకవేదోత్తరాశ్చైవ క్షాత్రధర్మే సమాహితాః॥ ౧॥ సర్వాణ్యేతానికర్మాణి క్షాత్రేభర
తసత్తమ। నిరాశిషోజీవలోకాః క్షాత్రధర్మే వ్యవస్థితే॥ ౨॥ అప్రత్యక్షంబహుద్వారంధర్మమాశ్రమవాసినామ్ । ప్రరూపయంతితద్భావమాగమైరేవ
శాశ్వతమ్. ౩॥ అపరేవచనైః పుణ్యైర్వ్యాదినోలోకనిశ్చయమ్। అనిశ్చయజ్ఞాధర్మాణామదృష్టాంతేపరేహతాః॥ ౪॥ ప్రత్యక్షంసుఖభూయిష్ఠమాత్మ
సాక్షికమచ్ఛలమ్ । సర్వలోకహితంధర్మంక్షత్రియేషుప్రతిష్ఠితమ్॥ ౫ ॥ ధర్మాశ్రమేధ్యవసినాంబ్రాహ్మణానాంయుధిష్ఠిర । యథాత్రయాణాంవ
ర్ణానాంసంఖ్యాతోపశ్రుతిః పురా॥ ౬॥ రాజధర్మేష్వనుమతాలోకాస్సుచరితైస్సహ। ఉదాహృతంతేరాజేంద్రయథావిష్ణుంమహౌజసమ్॥ ౭॥ స
ర్వభూతేశ్వరందేవంప్రభుంనారాయణంపురా। జగ్ముస్సుబహుశశ్శూరారాజానోదండనీతయే॥ ౮ ॥ ఏకైకమాత్మనః కర్మతులయిత్వాశ్రమంపురా।
రాజానః పర్యుపాసంతదృష్టాంతవచనేస్థితాః ॥ ౯ ॥ సాధ్యాదేవావసవశ్చాశ్వినౌచరుద్రాశ్చవిశ్వేమరుతాంగణాశ్చ । సృష్టాః పురాహ్యాదిదేవేనదే
వాః క్షాత్రేధర్మేవర్తయంతేచసిద్ధాః॥౧౦॥అత్రతేవర్తయిష్యామిధర్మమర్థవినిశ్చయమ్। నిర్మర్యాదేవర్తమానేదానవైకార్ణవేపురా॥౧౧॥
బభూవరాజారాజేంద్రమాంధాతానామవీర్యవాన్। పురావసుమతీపాలోయజ్ఞంచక్రేదిదృక్షయా ॥ ౧౨॥ అనాదిమధ్యనిధనందేవంనారాయణంప్ర
భుమ్। సరాజారాజశార్దూలమాంధాతాపరమేశ్వరమ్॥౧౩॥ జగామశిరసాపాదౌయజ్ఞేవిష్ణోర్మహాత్మనః। దర్శయామాసతంవిష్ణూరూపమాస్థా
యవాసవమ్॥ ౧౪ ॥ సపార్థివైర్వృతస్సద్భిరర్చయామాసతంప్రభుమ్ । తస్యపార్థివసింహస్యతస్యచైవమహాత్మనః॥ ౧౫ ॥ సంవాదోయం
మహానాసీద్విష్ణుంప్రతిమహాద్యుతిమ్॥ ౧౬ ॥ ఇంద్రః ॥ కిమిష్యతేధర్మభృతాంవరిష్ఠయద్ద్రష్టుకామోసితమప్రమేయమ్ । అనంతమాయామితమంత్ర
వీర్యంనారాయణంహ్యాదిదేవంపురాణమ్॥ ౧౭॥ నాసౌదేవోవిశ్వరూపోమయాపి శక్యోద్రష్టుంబ్రహ్మణావాపిసాక్షాత్ । యేన్యేకామాస్తవరాజన్
మనఃశ్రద్ధయాచతతస్తేహందద్మివరాన్యథేష్టమ్॥ ౧౮॥ మాంధాతాఉవాచ ॥ అసంశయంభగవన్నాదిదేవంద్రక్ష్యామిత్వాహంశిరసాసంప్రసాద్య ।
త్యక్త్వాకామాన్ధర్మకామోహ్యరణ్యమిచ్ఛేగంతుంసత్పథంలోకదృష్టమ్॥ ౨౦॥ క్షాత్రాద్ధర్మాద్విపులాదప్రమేయాత్ లోకాఃప్రాప్తాఃస్థాపితంస్వం
యశశ్చ। ధర్మోయోసౌదేవాదివాత్ప్రవృత్తోలోకశ్రేష్ఠంతంనజానామికర్తుమ్॥ ౨౧ ॥ ఇంద్రః ॥ అసైనికాధర్మపరాశ్చధర్మేపరాంగతింననయంతే

తస్మాద్రాజధర్మప్రముఖోధర్మఇత్యర్థః॥ ౩౦॥ * ౧॥౨॥అప్రత్యక్షమితి॥ ధర్మంబహుద్వారంవిద్ధి- అన్యేతుతద్భావంధర్మస్యస్వరూపంప్రరూపయంతివి
రుద్ధాగమైః॥ ౩॥ అపరఇతి॥ అదృష్టాంతే-నదృష్టాంతోయస్యతస్మిన్పరధర్మేహతాఃనష్టధియఃనిశ్చయంప్రరూపయంతి॥౪॥౫॥ధర్మేతి॥ధర్మాశ్రమేగార్హ
స్థ్యే-త్రయాణాంవర్ణానాం-ధర్మాణాంఉపశ్రుతిః- అంతర్భావఃసంఖ్యాతాప్రకటా- తథాధ్యవసినాంనైష్ఠికవానప్రస్థయతీనాంబ్రాహ్మణానాంచధ
ర్మాణాంఉపశ్రుతిఃసంఖ్యాతా-తథారాజధర్మేషుధర్మైస్సహలోకాఅంతర్భూతాఇతిసార్ధశ్లోకః॥౬॥ అత్రపూర్వోక్తాంకథాంస్మారయతిఉదాహృతమి
తిసార్ధః॥౭॥౮॥ఏకైకమితి॥ఆశ్రమంఆశ్రమవిహితం-కర్మధర్మం-తులయిత్వా-కిందండనీతిజోధర్మోమహాన్-ఉతఆశ్రమధర్మఇతి-దృష్టాంతవచనే- సిద్ధాం
తంశ్రోతుం-ప్రభుంఉపాసంతేతియోజనా॥౯॥౧౦॥అత్రేతి॥అర్థస్యవినిశ్చయోయత్రతం॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥జగామేతి॥ వాసవంరూపంఇంద్రరూపం॥ ౧౪॥
౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥అసంశయమితి॥త్వాహంత్వామహం॥౨౦॥క్షాత్రాదితి॥క్షాత్రాద్ధర్మాత్ -లోకశ్రేష్ఠంకర్తుంనజానామి॥౨౧॥అసైనికాఇతి॥న
సంతిసైనికాయేషాంతేఅసైనికాఃఅరాజానః-ధర్మేపిపరమే-పరాంగతిం-కాష్ఠాంననయంతే-నప్రాపయంతి-అన్యంనయంచనవ్రజంతి-రాజానస్తుప్రయుక్తై
ర్ధర్మైర్ద్వాయమపికుర్వం ....*

హ్యయుక్తమ్ । క్షాత్రోధర్మోహ్యాదిదేవాత్ప్రవృత్తోలోకశ్రేష్ఠంతంనజానామికర్తుమ్॥ ౨౨ ॥ శేషాస్సృష్టాహ్యంతవంతోహ్యనంతాఃసప్రస్థానాః క్షత్రధర్మావిశిష్టాః । అస్మిన్ధర్మేసర్వధర్మాఃప్రవిష్టాస్తస్మాద్ధర్మంశ్రేష్ఠమిమంవదంతి॥ ౨౩ ॥ కర్మణావైపురాదేవాఋషయశ్చామితౌజసః । త్రాతాస్సర్వేప్రసహ్యారీన్ క్షత్రధర్మేణవిష్ణునా ॥ ౨౪ ॥ యదిహ్యసౌభగవాన్నాహనిష్యద్రిపూన్ సర్వానసురానప్రమేయః । నబ్రాంహణానచలోకాదికర్తానాయంధర్మోనాదిధర్మోభవిష్యత్ ॥ ౨౫ ॥ ఇమాముర్వీంనాజయద్విక్రమేణదేవశ్రేష్ఠస్సాసురామాదిదేవః । చాతుర్వర్ణ్యంచాతురాశ్రమ్యధర్మాఃసర్వేనస్యుర్బ్రాంహణానాంవినాశాత్ ॥ ౨౬ ॥ నష్టాధర్మాశ్శతధాశాశ్వతాస్తేక్షాత్రేణధర్మేణపునఃప్రవృద్ధాః । యుగేయుగేహ్యాదిధర్మాఃప్రవృత్తాలోకజ్యేష్ఠంక్షాత్రధర్మంవదంతి॥ ౨౭ ॥ ఆత్మత్యాగస్సర్వభూతానుకంపాలోకజ్ఞానంపాలనంమోక్షణంచ । విషణ్ణానాంమోక్షణంపీడితానాంక్షాత్రేధర్మేవిద్యతేపార్థివానామ్॥ ౨౮ ॥ నిర్మర్యాదాఃకామమన్యుప్రవృత్తాభీతారాజ్ఞోనాధిగచ్ఛంతిపాపమ్ । శిష్టాశ్చాన్యేసర్వధర్మోపపన్నాఃసాధ్వాచారాస్సాధుధర్మంవదంతి॥ ౨౯ ॥ పుత్రవత్పాల్యమానానిరాజధర్మేణపార్థివైః । లోకేభూతానిసర్వాణిచరంతేనాత్రసంశయః॥ ౩౦ ॥ సర్వధర్మవరంక్షాత్రంలోకశ్రేష్ఠంసనాతనమ్ । శశ్వదక్షరపర్యంతమక్షరంసర్వతోముఖమ్॥ ౩౦ ॥..............................*

ఇతిశ్రీమహాభా తే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వర్ణాశ్రమధర్మకథనే - చతుష్షష్టితమోధ్యాయః.

ఇంద్రః ॥ ఏవంవీర్యస్సర్వధర్మోపపన్నఃక్షాత్రశ్శ్రేష్ఠస్సర్వధర్మేషుధర్మః । పాల్యోయుష్మాభిర్లోకహితైరుదారైర్విపర్యయేస్యాదభావః ప్రజానామ్॥ ౧ ॥ భూసంస్కారంరాజసంస్కారయోగమభైక్షచర్యాంపాలనంచప్రజానామ్ । విద్యాద్రాజాసర్వభూతానుకంపీదేహత్యాగంచాహవే ధర్మమగ్ర్యమ్॥ ౨ ॥ త్యాగశ్రేష్ఠంమునయోవైవదంతిసర్వశ్రేష్ఠంయచ్ఛరీరంత్యజేత । నిత్యంయుక్తారాజధర్మేషుసర్వేప్రత్యక్షంతేభూమిపాలాయథైవ॥ ౩ ॥ బహుశ్రుత్యాగురుశుశ్రూషయాచపరస్పరాస్సంహననాద్వదంతి । నిత్యంధర్మంక్షత్రియోబ్రహ్మచారీచరేదేకోహ్యాశ్రమంధర్మకామః॥ ౪ ॥ సామాన్యార్థేవ్యవహారేప్రవృత్తేప్రియాప్రియేవర్జయన్నేవయత్నాత్ । చాతుర్వర్ణ్యస్థాపనాత్పాలనాచ్చతైస్తైర్యోగైర్నియమైరౌరసైశ్చ॥ ౫ ॥ సర్వోద్యోగైరాశ్రమంధర్మమాహుఃక్షాత్రంశ్రేష్ఠంసర్వధర్మోపపన్నమ్ । స్వంస్వంధర్మంయేనచరంతివర్ణాస్తాంస్తాన్ధర్మానన్యథార్థంవదంతి ॥ ౬ ॥ నిర్మర్యాదాన్నిత్యమర్థేనివిష్టానాహుస్తాన్వైపశుభూతాన్మనుష్యాన్ । యథానీతింగమయత్యర్థయోగాచ్ఛ్రేయస్తస్మాదాశ్రమాత్క్షత్రధర్మః॥ ౭ ॥ త్రైవిద్యానాంయాగతిర్బ్రాంహణానాంయశ్చైవోక్తాశ్చాశ్రమాబ్రాంహణానామ్ । ఏతత్కర్మబ్రాంహణస్యాహురగ్ర్యమన్యత్కుర్వన్ఛూద్రవచ్ఛస్త్రవధ్యః॥ ౮ ॥ చతురాశ్రమ్యధర్మాశ్చవేదధర్మాశ్చపార్థివ । బ్రాంహణేనానుగంతవ్యానాన్యోవిద్యాత్కదాచన॥ ౯ ॥ అన్యథావర్తమానస్యనాసావృత్తిఃప్రకల్ప్యతే । కర్మణావర్ధతేధర్మోయథాధర్మస్తథైవసః॥ ౧౦ ॥ యోవికర్మస్థితోవిప్రోనససమ్మానమర్హతి । కర్మస్వంనోప

తి- హ్యయుక్తమితిపాఠేహిప్రసిద్ధం - అయుక్తంఅభినివేశశూన్యంయథాస్యాత్తథానయంతెఇత్యర్థః॥ ౨౨ ॥ శేషాఇతి॥ శేషాః శేషభూతాఃఅంగభూతాః - సప్రస్థానాఃపరివ్రాజ్యసహితాః- ధర్మాఅంతవంతఃఅంతవత్ఫలాః- అనంతాః-అసంఖ్యాతాః॥ ౨౩ ॥ కర్మణేతి॥కర్మణాక్రియయా॥ ౨౪ ॥ యదీతి॥అయంక్షాత్రః - ఆదిబ్రాంహం॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ఆత్మత్యాగఇతి॥ఆత్మత్యాగోయుద్ధేమరణం॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ సర్వేతి॥అక్షరపర్యంతంమోక్షావసానం॥ ౩౧ ॥* ౧ ॥ భూసంస్కారమితి॥భూసంస్కారఃభువస్సంపన్నసస్యత్వం- రాజసంస్కారోరాజసూయాశ్వమేధావభృథస్నానం - అభైక్షచర్యాసన్న్యాసాభావః- ఏతేనసామాన్యసన్న్యాసోరాజ్ఞామధర్మఇత్యుక్తం॥ ౨ ॥ త్యాగేతి॥భూమిపాలాఃయథైవశరీరాణిత్యక్తవంతః॥ ౩ ॥ ౪ ॥ సామాన్యేతి॥ ఔరసైఃపౌరుషైః॥ ౫ ॥ సర్వేతి॥ యేనక్షాత్రధర్మేణఅన్యథార్థంతాంస్తాన్ధర్మాన్వదంతి॥ ౬ ॥ ౭ ॥ త్రైవిద్యానామితి॥యాగతిర్యజ్ఞాదిః- ఆశ్రమఃధర్మశ్చ- ఏతద్ద్వయం॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ యఇతి॥ నోపయుంజానఃనాచరంతం॥ ౧౧ ॥ ....*

యంజానమవిశ్వాస్యంహితంవిదుః॥౧౧॥ ఏతేధర్మాస్సర్వవర్ణేషులీనా ఉత్కృష్టవ్యాః క్షత్రియైరేవధర్మాః।తస్మాజ్జ్యేష్ఠా రాజధర్మానచాన్యేవీర్య
జ్యేష్ఠావీరధర్మామతామే॥౧౨॥మాంధాతా॥యవనాఃకిరాతాగాంధారాశ్చీనాశ్శబరబర్బరాః। శకాస్తుషారాఃకంకాశ్చపహ్లవాశ్చాంధ్రమద్రకాః॥
౧౩॥పౌండ్రాఃపులిందారమఠాఃకాంభోజాశ్చైవసర్వశః। బ్రహ్మక్షత్రప్రసూతాశ్చవైశ్యాశ్శూద్రాశ్చమానవాః॥ ౧౪॥ కథంధర్మాంశ్చరిష్యంతిస
ర్వేవిషయవాసినః। మద్విధైశ్చకథంస్థాప్యాఃసర్వేవైదస్యుజీవినః ॥ ౧౫॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహంశ్రోతుంభగవంస్తద్బ్రవీహిమే। త్వంబంధుభూతోహ్య
స్మాకంక్షత్రియాణాంసురేశ్వర॥౧౬॥ఇంద్రః॥ మాతాపిత్రోర్హిశుశ్రూషాకర్తవ్యాసర్వదస్యుభిః। ఆచార్యగురుశుశ్రూషాతథైవాశ్రమవాసినామ్॥
౧౭ ॥ భూమిపానాంచశుశ్రూషాకర్తవ్యాసర్వదస్యుభిః । వేదధర్మక్రియాశ్చైవతేషాంధర్మోవిధీయతే ॥ ౧౮ ॥ పితృయజ్ఞాస్తథాకూపాఃప్ర
పాశ్చశయనానిచ। దానానిచయథాకాలంద్విజేభ్యోవిసృజేత్సదా ॥ ౧౯॥ అహింసాసత్యమక్రోధోవృత్తిదాయానుపాలనమ్ । భరణంపుత్రదారా
ణాంశౌచమద్రోహఏవచ॥౨౦॥ దక్షిణాసర్వయజ్ఞానాందాతవ్యాభూతిమిచ్ఛతా। పాకయజ్ఞామహార్హాశ్చదాతవ్యాస్సర్వదస్యుభిః॥౨౧॥ ఏతాన్యే
వంప్రకారాణివిహితానిపురానఘ। సర్వలోకస్యకర్మాణికర్తవ్యానీహపార్థివ॥ ౨౨॥ మాంధాతా॥దృశ్యంతేమానుషేలోకేసర్వవర్ణేషుదస్య
వః। లింగాంతరేవర్తమానాఆశ్రమేషుచతుర్ష్వపి॥౨౩॥ఇంద్రఉవాచ ॥ వినష్టాయాందండనీత్యాంరాజధర్మేనిరాకృతే । సంప్రముహ్యంతిభూతా
నిరాజదౌరాత్మ్యతోనఘ॥౨౪॥ అసంఖ్యాతాభవిష్యంతిభిక్షవోలింగినస్తథా। ఆశ్రమాణాంవికల్పాశ్చనివృత్తేఽస్మిన్కృతేయుగే। ౨౫॥ అశృణ్వానాః
పురాణానాంధర్మాణాంపరమాగతీః। ఉత్పథంప్రతిపత్స్యంతేకామమన్యుసమీరితాః॥౨౬॥ యదానివర్త్యతేపాపోదండనీత్యామహాత్మభిః। తదాధ
ర్మోనచలతేసద్భూతశ్శాశ్వతఃపరః॥ ౨౭॥ సర్వలోకగురుంచైవరాజానంయోఽవమన్యతే।నతస్యదత్తంనహుతంనశ్రాద్ధంఫలతిక్వచిత్ ॥౨౮॥ మాను
షాణామధిపతిందేవభూతంసనాతనమ్। దేవాపినావమన్యంతేధర్మకామంనరేశ్వరమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రజాపతిర్హిభగవాన్సర్వంచైవాసృజజ్జగత్। స
ప్రవృత్తినివృత్త్యర్థంధర్మాణాంక్షత్రమిచ్ఛతి ॥ ౩౦ ॥ ప్రవృత్తస్యహిధర్మస్యబుద్ధ్యాయఃస్మరతేగతిమ్ । సమేమాన్యశ్చపూజ్యశ్చతత్రక్షత్రంప్ర
తిష్ఠితమ్॥ ౩౧॥ భీష్మః॥ ఏవముక్త్వాసభగవాన్మరుద్గణవృతఃప్రభుః। జగామభవనంవిష్ణోరక్షరంశాశ్వతంపదమ్॥ ౩౨॥ ఏవంప్రవర్తితేధర్మేపురా
సుచరితేఽనఘ । కఃక్షత్రమవమన్యేతచేతనావాన్బహుశ్రుతః ॥ ౩౩ ॥ అన్యాయేనప్రవృత్తానినివృత్తానితథైవచ । అంతరావిలయంయాంతియథాపథి
విచక్షుషః॥ ౩౪॥ ఆదౌప్రవర్తితేచక్రేతథైవాదిపరాయణే । వర్తస్వపురుషవ్యాఘ్రసంవిజానామితేఽనఘ॥౩౫॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- పంచషష్టితమోధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతామేకథితాఃపూర్వేచత్వారోమానవాశ్రమాః । ఆఖ్యానయిత్వావ్యాఖ్యానమేతదాచక్ష్వపృచ్ఛతః॥ ౧॥ భీష్మః॥విదితాస్సర్వఏవే

ఏతఇతి॥ ఉత్కృష్టవ్యాఃఉత్కర్షంప్రాపణీయాః ఏషధర్మఃక్షత్రియస్యజీవినః॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥ఏతదితి॥సంస్కారజానాంచోరాణాంచకథంవర్ణేస్థా
పనంకర్తవ్యమితిప్రశ్నార్థః॥౧౬॥ తేషామపిమాత్రాదిశుశ్రూషారూపేధర్మేస్థాపనంకర్తవ్యమిత్యాహ॥మాతేతి॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥మహార్హా ఇతి॥పాక
యజ్ఞానుద్దిశ్యబ్రాహ్మణాయధనందేయం - ఏవంశ్రాద్ధమపిఆమేనహిరణ్యేనచేతిజ్ఞేయం॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥యదేతి॥ పాపఃపాపాదితిశేషః॥
౨౭॥౨౮॥౨౯॥౩౦॥ప్రవృత్తస్యేతి॥గతింఫలం-ఆస్తికత్వాత్సమేమాన్యః॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥ అన్యాయేనేతి॥అన్యాయేనక్షత్రధర్మావజ్ఞయా॥౩౪॥ఆదావితి॥చ
క్రేధాతురాజ్ఞాయాంఆదిపరాయణేపూర్వేషాంశరణభూతే- వర్తస్వ- తేత్వాం-సంవిజానామిసమ్యక్ సమర్థోఽసీతిజానామి॥౩౫॥*శ్రుతాఇతి॥మా
నవస్యమనుష్యమాత్రస్యఆశ్రమాః- చత్వారఇతిశ్రుతం-తత్కథందస్యూనామప్యుత్తమాశ్రమయోగః - ఏషామాశ్రమాణాంవ్యాఖ్యానంస్పష్టీకరణంఆ
ఖ్యానయిత్వావిస్తరంకీర్త్వాఆచక్ష్వఆఖ్యానయిత్వేతినామధాతుపదం॥ ౧॥ విదితాఇతి॥ యథామమవిదితాస్తథాతవవిదితాఇత్యన్వయః॥౨॥ ......*

హధర్మాస్తవ యుధిష్ఠిర । యథావన్మమ మహాబాహో విదితాస్సాధుసమ్మతాః ॥ ౨॥ యత్తు లింగాంతరగతం పృచ్ఛసే మాం యుధిష్ఠిర । ధర్మం ధర్మభృ
తాం శ్రేష్ఠ తం నిబోధ యుధిష్ఠిర ॥ ౩॥ సర్వాణ్యేతాని కౌంతేయ విద్యంతే మనుజర్షభ । సాధ్వాచారప్రవృత్తానాం చాతురాశ్రమ్యకారిణామ్ । అకామద్వే
షయుక్తస్య దండనీత్యా యుధిష్ఠిర । సమదర్శినస్సర్వభూతేషు భైక్షాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౪॥ వేత్తి జ్ఞానవిసర్గం చ నిగ్రహానుగ్రహం తథా । యథోక్తవృ
త్తేర్ధీరస్య క్షేమాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౬ ॥ అర్హార్హపూజయతో నిత్యం సంవిభాగేన పాండవ । సర్వతస్తస్య కౌంతేయ భైక్షాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౭॥
జ్ఞాతిసంబంధిమిత్రాణి వ్యాపన్నాని యుధిష్ఠిర । సమభ్యుద్ధరమాణస్య దీక్షాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౮॥ లోకముఖ్యేషు సత్కారం లింగిముఖ్యేషు చాసకృత్ ।
కుర్వతస్తస్య కౌంతేయ వన్యాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౯ ॥ ఆహ్నికం పితృయజ్ఞాంశ్చ భూతయజ్ఞాన్ సమానుషాన్ । కుర్వతః పార్థ విపులాన్ వన్యాశ్రమప
దం భవేత్ ॥ ౧౦ ॥ సంవిభాగేన భూతానామతిథీనాం తథార్చనాత్ । దేవయజ్ఞైశ్చ రాజేంద్ర వన్యాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౧౧॥ మర్దనం పరరాష్ట్రా
ణాం శిష్టార్థం సత్యవిక్రమ । కుర్వతః పురుషవ్యాఘ్ర వన్యాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౧౨ ॥ పాలనాత్సర్వభూతానాం స్వరాష్ట్రపరిపాలనాత్ । దీక్షా బ
హువిధా రాజ్ఞః సత్యాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౧౩ ॥ వేదాధ్యయననిత్యత్వం క్షమాథాచార్యపూజనమ్ । అథోపాధ్యాయశుశ్రూషా బ్రహ్మాశ్రమపదం భ
వేత్ ॥ ౧౪॥ ఆహ్నికం జపమానస్య దేవాన్ పూజయతస్సదా । ధర్మేణ పురుషవ్యాఘ్ర ధర్మాశ్రమపదం భవేత్ ॥౧౫॥ మృత్యుర్వా రక్షణం వేతి యస్య
రాజ్ఞో వినిశ్చయః । ప్రాణద్యూతే తతస్తస్య బ్రహ్మాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౧౬ ॥ అజిహ్మమశఠం మార్గం వర్తమానస్య భారత । సర్వదా సర్వభూతేషు
బ్రహ్మాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ వానప్రస్థేషు విప్రేషు త్రైవిద్యేషు చ భారత । ప్రయచ్ఛతోఽర్థాన్ విపులాన్ వన్యాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౧౮ ॥ సర్వ
భూతేష్వనుక్రోశం కుర్వతస్తస్య భారత । ఆనృశంస్యప్రవృత్తస్య సర్వావస్థం పదం భవేత్ ॥ ౧౯ ॥ బాలవృద్ధేషు కౌంతేయ సర్వావస్థం యుధిష్ఠిర । అను
క్రోశక్రియా పార్థ సర్వావస్థం పదం భవేత్ ॥౨౦ ॥ బలాత్కృతేషు భూతేషు పరిత్రాణం కురూద్వహ । శరణాగతేషు కౌరవ్య కుర్వన్ గార్హస్థ్యమా
వసేత్ ॥౨౧॥ చరాచరాణాం భూతానాం రక్షణం చాపి సర్వశః । యథార్హపూజాం చ తథా కుర్వన్ గార్హస్థ్యమావసేత్ ॥౨౨॥ జ్యేష్ఠానుజ్యేష్ఠపత్నీ
నాం భ్రాతృణాం పుత్రనప్తృణామ్ । నిగ్రహానుగ్రహౌ పార్థ గార్హస్థ్యమితి తత్తపః ॥ ౨౩ ॥ సాధూనామర్చనీయానాం ప్రజాసు విదితాత్మనా
మ్ । పాలనం పురుషవ్యాఘ్ర గృహాశ్రమపదం భవేత్ ॥ ౨౪ ॥ ఆశ్రమస్థాని భూతాని యస్తు వేశ్మని భారత । ఆదదీతేహ భోజ్యేన తద్గార్హస్థ్యం యుధిష్ఠి
ర ॥ ౨౫॥ యః స్థితః పురుషో ధర్మే ధాత్రా సృష్టే యథార్థవత్ । ఆశ్రమాణాం హి సర్వేషాం ఫలం ప్రాప్నోత్యనామయమ్ ॥ ౨౬॥ యస్మిన్న నశ్యంతి గుణాః
కౌంతేయ పురుషే సదా । ఆశ్రమస్థం తమప్యాహుర్నరశ్రేష్ఠం యుధిష్ఠిర ॥ ౨౭ ॥ స్థానమానం కులే మానం వయోమానం తథైవ చ । కుర్వన్ వసతి సర్వే

యదితి॥ లింగస్య సూక్ష్మస్యాప్యంతరం కారణం హార్దాకాశం తద్గతం సర్వజ్ఞమిత్యర్థః॥ ౩॥ సర్వాణీతి॥ ఏతాని చాతురాశ్రమ్యకర్మణాం లింగాని స
తాం రాజ్ఞాం రాజధర్మేష్వేవ వర్తంత ఇత్యర్థః॥౪॥ అత్ర మోక్షాయ స్యాశ్రమస్యాసాధారణో ధర్మః స యత్ర కుత్ర చిదాశ్రమే యస్యాం కస్యాం చిజ్జాతౌ దృష్ట
శ్చేత్ స తదాశ్రమధర్మప్రాప్యం స్థానమాప్నోతి- న తు ఉత్తమపదప్రాప్తౌ జాతిరాశ్రమో వా కారణమిత్యధ్యాయార్థస్తమాహ ॥ అకామేత్యాదినా॥ కా
మద్వేషరాహిత్యం సమదర్శిత్వం చ యస్య ధర్మరూపతయా వర్తతే స రాజా యది దండనీత్యా భూతేషు వర్తేత తర్హి తస్యాయత్ భైక్షాశ్రమస్య సన్న్యా
సినః పదం బ్రహ్మలోకప్రాప్తిస్తద్భవేత్ - ఏవం సర్వత్ర జ్ఞేయం॥ ౫॥ వేత్తీతి॥ క్షేమాశ్రమః గార్హస్థ్యం॥౬॥ అర్హానీతి॥ భైక్షాశ్రమో బ్రహ్మచర్యం॥౭॥
జ్ఞాతీతి॥ దీక్షాశ్రమో వైఖానసః॥ ౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ మర్దనమితి॥ పరరాష్ట్రాణాం వనౌషధీనామివ శిష్టసంరక్షణార్థం మర్దనం కుర్వతః॥ ౧౨॥ పాల
నాదితి॥ దీక్షా బహువిధేతి యావతాం పాలనం తావంతో యజ్ఞాః కృతా ఇత్యర్థః- సత్యాశ్రమో బ్రహ్మలోకప్రదః ఆశ్రమః సన్న్యాసః॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥
౧౭॥౧౮॥ సర్వేతి॥ అనుక్రోశం దయాం- ఆనృశంస్యం అనిష్ఠురత్వం॥ ౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥.......................... *

ముష్యాశ్రమేషు యుధిష్ఠిర॥ ౨౮॥ దేశధర్మాంశ్చ కౌంతేయ కులధర్మాం స్తథైవచ। పాలయన్ పురుషవ్యాఘ్ర రాజా సర్వాశ్రమీ భవేత్ ॥ ౨౯॥ కాలే
విభూతిం భూతానా ముపహారాం స్తథైవచ। అర్హయన్ పురుషవ్యాఘ్ర సాధూనామాశ్రమే వసేత్ ॥ ౩౦ ॥ దశధర్మగతశ్చాపి యో ధర్మం ప్రత్యవే
క్షతే। సర్వలోకస్య కౌంతేయ రాజా భవతి సోశ్రమీ॥ ౩౧॥ యే ధర్మకుశలా లోకే ధర్మం కుర్వంతి భారత। పాలితా యస్య విషయే ధర్మాంశ స్తస్య భూప
తేః॥ ౩౨॥ ధర్మారామా ధర్మపరా యే న రక్షంతి మానవాః। పార్థివాః పురుషవ్యాఘ్ర తేషాం పాపం హరంతి తే॥ ౩౩॥ యే చాప్యత్ర సహాయాః
స్యుః పార్థివానాం యుధిష్ఠిర। తే చైవాంశహరాస్సర్వే ధర్మే పరకృతే నఘ॥ ౩౪ ॥ సర్వాశ్రమపదేప్యాహు ర్గార్హస్థ్యం దీప్తనిర్ణయమ్। పా
వనం పురుషవ్యాఘ్ర యం ధర్మం పర్యుపాస్మహే॥ ౩౫॥ ఆత్మోపమ స్తు భూతేషు యో వై భవతి మానవః। న్యస్తదండో జితక్రోధః ప్రేత్యేహ లభతే సుఖమ్॥
౩౬॥ ధర్మే స్థితా సత్త్వవీర్యా ధర్మసేతువరాటకా। త్యాగవాతాధ్వగా శీఘ్రా నౌస్త్వాం సంతారయిష్యతి॥ ౩౭॥ యదా నివృత్తః సర్వస్మాత్ కామో
యోస్య హృది స్థితః। తదా భవతి సత్త్వస్థ స్తతో బ్రహ్మ సమశ్నుతే ॥ ౩౮ ॥ సుప్రసన్న స్తు భావేన యోగేన చ నరాధిప । ధర్మం పురుషశార్దూల ప్రా
ప్స్యసే పాలనే రతః॥ ౩౯॥ వేదాధ్యయనశీలానాం విప్రాణాం సాధుకర్మణామ్। పాలనే యత్నమాతిష్ఠ సర్వలోకస్య చైవ హ॥ ౪౦॥ వనే చరంతి యం ధ
ర్మమాశ్రమేషు చ భారత। రక్షణాత్ తచ్ఛతగుణం ధర్మం ప్రాప్నోతి పార్థివః॥ ౪౧ ॥ ఏష తే వివిధో ధర్మః పాండవశ్రేష్ఠ కీర్తితః। అనుతిష్ఠ త్వ మేవం వై
పూర్వదృష్టం సనాతనమ్॥ ౪౨॥ చాతురాశ్రమ్య మేకాగ్ర్యం చాతుర్వర్ణ్యం చ పాండవ। ధర్మం పురుషశార్దూల ప్రాప్స్యసే పాలనే రతః ॥ ౪౩ ॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- చాతురాశ్రమ్యవిధౌ-షట్షష్టితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ చాతురాశ్రమ్య ముక్తం తే చాతుర్వర్ణ్యం తథైవ చ। రాష్ట్రస్య యత్కృత్యతమం తతో బ్రూహి పితామహ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ రాష్ట్రస్యై
తత్కృత్యతమం రాజ్ఞ ఏవాభిషేచనమ్। అనింద్ర మబలం రాష్ట్రం దస్యవోభిభవంత్యుత॥ ౨॥ అరాజకేషు రాష్ట్రేషు ధర్మో న వ్యవతిష్ఠతే। పరస్పరం చ
ఖాదంతి సర్వథా ధిగరాజకమ్॥ ౩॥ ఇంద్ర మేవ ప్రవృణుతే యద్రాజానమితి శ్రుతిః॥ యథైవేంద్ర స్తథా రాజా సంపూజ్యో భూతిమిచ్ఛతా ॥ ౪ ॥ నారా
జకేషు రాష్ట్రేషు వస్తవ్యమితి రోచయే। నారాజకేషు రాష్ట్రేషు హవ్యమగ్ని ర్వహత్యుత॥ ౫॥ అథ చేదభివర్తేత రాజ్యార్థీ బలవత్తరః । అరాజకాని
రాష్ట్రాణి హతవీర్యాణి వా పునః ॥ ౬ ॥ ప్రత్యుద్గమ్యాభిపూజ్యస్స్యా ద్దేవదత్త సుమంత్రితమ్ । నహి పాపాత్పరతర మస్తి కించి దరాజకాత్ ॥ ౭ ॥ స చే
త్సమనుపశ్యేత సమగ్రం కుశలం భవేత్ । బలవాన్ హి ప్రకుపితః కుర్యాన్నిశ్శేషతామపి ॥ ౮ ॥ భూయాంసం లభతే క్లేశం యా గౌర్భవతి దుర్దుహా। అ
థ యా సుమహారాజ న్నైవ తాం వితుదంత్యపి ॥ ౯ ॥ యదతప్తం ప్రణమతే నైతత్సంతాపమర్హతి । యత్స్వయం నమతే దారు న తత్సంతాపయంత్యపి॥

౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ దశేతి॥ దశధర్మగతో భీతత్వాదినా అత్యంతం వ్యాకులతయా ధర్మాధర్మప్రతిపత్తిశూన్యోపి- సోశ్రమీ- సః ఆశ్రమీ- సర్వాశ్రమఫలభా
గిత్యర్థః॥ ౩౧॥ ౩౨॥ ౩౩॥ ౩౪॥ ౩౫॥ ౩౬॥ ధర్మ ఇతి॥ రాజధర్మాత్మికా నౌః ధర్మే వ్యవస్థితా- సత్త్వమేవ వీర్యం కర్ణధారబలం యత్ర- ధర్మసేతుః శా
స్త్రం సైవ వరాటకా బంధనరజ్జుర్యత్ర - త్యాగవాతేనైవ శీఘ్రగా॥ ౩౭॥ యదేతి॥ సత్త్వస్థః ధీసత్త్వమాత్రనిష్ఠః॥ ౩౮॥ సుప్రసన్న ఇతి॥ భావేన చేతసా
యోగేన విత్తనిరోధేన॥ ౩౯॥ ౪౦॥ ౪౧॥ ఏష ఇతి॥ పూర్వదృష్టం అనాదిం- సనాతనం పారంపర్యాగతం॥ ౪౨॥ అధ్యాయార్థముపసంహరతి చాతురాశ్రమ్య
మితి॥ ౪౩॥* ౧॥ రాష్ట్రస్యేతి॥ రాష్ట్రస్య రాష్ట్రవాసినో జనస్య- కృత్యతమం ముఖ్యం కార్యం- అనింద్రం అరాజకం- అత ఏవ అబలం॥ ౨॥ అరాజకేష్వితి॥
నవ్యవతిష్ఠతే అన్యోన్యం లోకాః ధర్మే వ్యవస్థాపనం న కుర్వంతీత్యర్థః॥ ౩॥ ౪॥ ౫॥ అథేతి॥ రాజ్యార్థీ అన్యోపి కశ్చిద్దాయాద్యది॥ ౬॥ ప్రత్యుద్గమ్యేతి॥ తదా స
పూజ్యః రాష్ట్రస్థైః- అపూజనే దోషమాహ - నహీతి॥ ౭॥ స చేతి॥ సః ప్రసాదప్రకోపాభ్యాం కుశలాకుశలే రాష్ట్రస్య సమర్థ ఇత్యర్థః ॥ ౮ ॥ ౯॥ ౧౦॥

౧౦ ॥ ఏతదేవమయావీరసంనమేతబలీయసే । ఇంద్రాయసప్రణమతేనమతేయోబలీయసే ॥ ౧౧ ॥ తస్మాద్రాజైవకర్తవ్యస్సతతంభూతిమిచ్ఛ
తా। నధనార్థోనదారార్థస్తేషాంయేషామరాజకమ్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రీయతేహిహరన్పాపఃపరవిత్తమరాజకే । యదాస్యఉద్ధరంత్యన్యేతదారాజాన
మిచ్ఛతి॥౧౩॥ పాపాహ్యపితదాక్షేమంనలభంతేకదాచన । ఏకస్యహిద్వౌహరతోద్వయోశ్చబహవోపరే ॥ ౧౪ ॥ అదాసఃక్రియతేదాసోహ్రియం
తేచబలాత్స్త్రియః । ఏతస్మాత్కారణాద్దేవాఃప్రజాపాలంప్రచక్రిరే ॥ ౧౫ ॥ రాజాచేన్నభవేల్లోకేపృథివ్యాందండధారకః । జలేమత్స్యానివాభ
క్ష్యన్దుర్బలంబలవత్తరాః ॥ ౧౬ ॥ అరాజకాఃప్రజాఃపూర్వంవినేశురితినఃశ్రుతమ్ । పరస్పరంభక్షయంతోమత్స్యాఇవజలేకృశాన్॥౧౭॥ సమేత్య
తాస్తతశ్చక్రుఃసమయానితినఃశ్రుతమ్ । వాక్శూరోదండపరుషోయశ్చస్యాత్పారజాయికః ॥ ౧౮ ॥ యఃపరస్వమథాదద్యాత్త్యాజ్యానస్తాదృశాఇతి।
విశ్వాసార్థంచసర్వేషాంవర్ణానామవిశేషతః॥౧౯॥ తాస్తథాసమయంకృత్వాసమయేనావతస్థిరే। సహితాస్తాస్తదాజగ్మురసుఖార్తాఃపితామ
హమ్॥ ౨౦॥ అనీశ్వరావినశ్యామోభగవన్నీశ్వరందిశ । యంపూజయేమసంభూయయశ్చనఃప్రతిపాలయేత్ ॥౨౧॥ తతోమనుంవ్యాదిదేశమనుర్నా
భిననందతాః॥ ౨౨॥ మనురువాచ ॥ బిభేమికర్మణఃపాపాద్రాజ్యంహిభృశదుస్తరమ్ । విశేషతోమనుష్యేషుమిథ్యావృత్తేషునిత్యదా॥౨౩॥ భీష్మః॥
తమబ్రువన్ప్రజామాభైః కర్తౄనేనోగమిష్యతి । పశూనామధిపంచాశద్ధిరణ్యస్యతథైవచ ॥ ౨౪ ॥ ధాన్యస్యదశమంభాగం దాస్యామఃకోశవ
ర్ధనమ్। కన్యాంశుల్కేచారురూపాంవివాహేషూద్యతాసుచ॥ ౨౫॥ ముఖ్యేనశస్త్రపత్రేణయేమనుష్యాఃప్రధానతః। భవంతంతేనుయాస్యంతిమహేం
ద్రమివదేవతాః॥ ౨౬॥ సత్వంజాతబలోరాజాదుష్ప్రధర్షఃప్రతాపవాన్। సుఖేధాస్యసినస్సర్వాన్కుబేరఇవనైరృతాన్॥ ౨౭॥ యంచధర్మంచ
రిష్యంతిప్రజారాజ్ఞాసురక్షితాః। చతుర్థంతస్యధర్మస్యత్వత్సంస్థంవైభవిష్యతి॥౨౮॥ తేనధర్మేణమహతాసుఖలబ్ధేనభావితః।పాహ్యస్మాన్సర్వ
తోరాజన్దేవానివశతక్రతుః॥౨౯॥ విజయాయాయహినిర్యాహిప్రతపన్రశ్మివానివ। మానంవిధమశత్రూణాంధర్మోజయతునస్సదా ॥ ౩౦ ॥ సనిర్య
యౌమహాతేజాబలేనమహతావృతః। మహాభిజనసంపన్నస్తేజసాప్రజ్వలన్నివ॥ ౩౧॥ తస్యదృష్ట్వామహత్త్వంతేమహేంద్రస్యేవదేవతాః । అపతత్ర
సిరేసర్వేస్వధర్మేచదధుర్మనః॥౩౨॥తతోమహీంపరియయౌపర్జన్యఇవవృష్టిమాన్।శమయన్సర్వతఃపాపాన్స్వకర్మసుచయోజయన్॥౩౩॥
ఏవంయేభూతిమిచ్ఛేయుఃపృథివ్యాంమానవాఃక్వచిత్ । కుర్యూరాజానమేవాగ్రేప్రజానుగ్రహకారణాత్ ॥ ౩౪ ॥ నమస్యేరంశ్చతంభక్త్యాశిష్యాఇవ
గురుంసదా। దేవాఇవచదేవేంద్రంతత్రరాజానమంతికే॥౩౫ ॥ సత్కృతంస్వజనేనేహపరోపిబహుమన్యతే । స్వజనేనత్వవజ్ఞాతంపరేపరిభవంత్యు
త॥౩౬॥ రాజ్ఞఃపరైఃపరిభవఃసర్వేషామసుఖావహః। తస్మాచ్ఛత్రంచపత్రంచవాసాంస్యాభరణానిచ॥ ౩౭॥ భోజనాన్యథపానానిరాజ్ఞేదద్యుర్గృహా
ణిచ। ఆసనానిచశయ్యాశ్చసర్వోపకరణానిచ॥ ౩౮॥ గోప్తాతస్మాద్దురాధర్షఃస్మితపూర్వాభిభాషితా । ఆభాషితశ్చమధురంప్రత్యాభాషేతమా

౧౧॥ తస్మాదితి॥ధనాదేరర్థఉపభోగః॥౧౨॥౧౩॥ ౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥ సమేత్యేతి॥వాక్శూరఃనిష్ఠురభాషీ- దండపరుషఃఉగ్రదండః- పారజాయికఃప
రస్త్రీగామీ॥౧౮॥౧౯॥తాఇతి॥ అసుఖార్తాఃదుఃఖపీడితాః- అసుఖార్థాఇతిపాఠేసుఖైరర్థైశ్చహీనాః॥ ౨౦॥ అనీశ్వరాఇతి॥దిశదేహి॥ ౨౧॥ త
తఇతి॥తాఃప్రజాఃనాభిననందనాంగీచకార॥౨౨॥౨౩॥తమితి ॥ అధిపంచాశత్పంచాశతమధికృత్య - పంచాశత్పశూనాంలాభే - ఏకంభాగంతుభ్యందా
స్యామఇత్యర్థః- తథైవహిరణ్యస్యాపి॥౨౪॥ ధాన్యస్యేతి॥వివాహేషుఉద్యతాసుకన్యాసుశుల్కేమాల్యప్రసంగేసతి సురూపాంకన్యాంతుభ్యందా
స్యామఇతిపూర్వేణాన్వయః- వివాదేషూద్యతాసుచేతిప్రాచాంపాఠః - ఇయంమయాక్రేయాఇయంమయాక్రేయేతి వివాదవిషయాస్వితితదర్థః.
వివాదేద్యూతతాసుచేతిపాఠే ద్యూతతాద్యూతేపణీకృతత్వం॥౨౫॥ ముఖ్యేనేతి॥ముఖేనప్రముఖతఃప్రథమమిత్యర్థః - శస్త్రపత్రేణశస్త్రైర్వాహనే
నచ- ప్రధానతఃశ్రేష్ఠాః- ప్రథమార్థేతసిః॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥ విజయాయేతి॥మానందర్పం- విధమనాశయ॥౩౦॥ ౩౧॥తస్యేతి॥అపతత్రసిరేత్రాసం
ప్రాప్తాః॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥౩౬॥ రాజ్ఞఇతి॥పత్రంవాహనం॥ ౩౭॥౩౮॥ .... *

నరాః॥ ౩౯॥ కృతజ్ఞో దృఢభక్తిస్స్యాత్ సంవిభాగీజితేంద్రియః । ఈప్సితః ప్రతివీక్షేత మృదువల్గుచసుష్ఠుచ॥౪౦॥ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సప్తషష్టితమోధ్యాయః - .... *

యుధిష్ఠిరః॥ కిమాహుర్దైవతంవిప్రా రాజానంభరతర్షభ । మనుష్యాణామధిపతింతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । బృహస్పతింవసుమనాయథాపప్రచ్ఛభారత॥ ౨॥ రాజావసుమనానామకౌసల్యోధీమతాంవరః। మహర్షింకిలపప్రచ్ఛ కృతప్రజ్ఞంబృహస్పతిమ్॥ ౩॥ సర్వంవైనయికంకృత్వావినయజ్ఞోబృహస్పతిమ్। దక్షిణానంతరోభూత్వాప్రణమ్యవిధిపూర్వకమ్॥౪ ॥ విధింపప్రచ్ఛరాజ్యస్యసర్వలోకహితేరతః । ప్రజానాంసుఖమన్విచ్ఛన్ధర్మశీలంబృహస్పతిమ్॥ ౫ ॥ వసుమనాఉవాచ ॥ కేనభూతానివర్ధంతేక్షయంగచ్ఛంతికేనవా । కమర్చంతోమహాప్రాజ్ఞసుఖమవ్యయమాప్నుయుః॥ ౬ ॥ ఏవంపృష్టోమహాప్రాజ్ఞఃకౌసల్యేనామితౌజసా । రాజసత్కారమవ్యగ్రంశశంసాస్మైబృహస్పతిః॥ ౭॥ బృహస్పతిరువాచ॥ రాజమూలోమహాప్రాజ్ఞధర్మోలోకస్యలక్ష్యతే। ప్రజారాజభయాదేవనఖాదంతిపరస్పరమ్॥ ౮॥ రాజాహ్యేవాఖిలంలోకంసముదీర్ణంసముత్సుకమ్। ప్రసాదయతిధర్మేణప్రసాద్యచవిరాజతే॥౯॥ యథాహ్యనుదయేరాజన్భూతానిశశిసూర్యయోః అంధేతమసిమజ్జేయురపశ్యంతఃపరస్పరమ్॥ ౧౦॥ యథాహ్యనుదకేమత్స్యానిరాక్రందేవిహంగమాః । విహరేయుర్యథాకామంవిహింసంతఃపునఃపునః॥ ౧౧॥ విమథ్యాతిక్రమేరంశ్చవిషహ్యాపిపరస్పరమ్। అభావమచిరేణైవగచ్ఛేయుర్నాత్రసంశయః ॥ ౧౨ ॥ ఏవమేవవినారాజ్ఞావినశ్యేయురిమాః ప్రజాః । అంధేతమసిమజ్జేయురగోపాఃపశవోయథా ॥ ౧౩ ॥ హరేయుర్బలవంతోపిదుర్బలానాంపరిగ్రహాన్ । హన్యుర్వ్యాయచ్ఛమానాంశ్చయదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౧౪ ॥ మమేదమితిలోకేస్మిన్నభవేత్సంపరిగ్రహః। నదారానచపుత్రస్స్యాన్నధనంనపరిగ్రహః ॥ ౧౫ ॥ విష్వగ్లోపఃప్రవర్తేతయదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౧౬॥ యానంవస్త్రమలంకారాన్రత్నానివివిధానిచ। హరేయుస్సహసాపాపాయదిరాజానపాలయేత్ ॥౧౭॥పతేద్బహువిధంశస్త్రంబహుధాధర్మచారిషు।అధర్మఃప్రగృహీతస్స్యాద్యదిరాజానపాలయేత్ ॥౧౮॥మాతరంపితరంవృద్ధమాచార్యమతిథింగురుమ్।క్లిశ్నీయురపిహింస్యుర్వాయదిరాజానపాలయేత్ ॥౧౯॥ వధబంధపరిక్లేశోనిత్యమర్థవతాంభవేత్ ।మమత్వంచనవిందేయుర్యదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౨౦॥ అంతాశ్చాకాలఏవస్యుర్లోకోయందస్యుసాద్భవేత్ । పతేయుర్నరకంఘోరంయదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౨౧॥ నయోనిదోషోవర్తేతనకృషిర్నవణిక్పథః। మజ్జేద్ధర్మస్త్రయీనస్యాద్యదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౨౨॥ నయజ్ఞాస్సంప్రవర్తేయుర్వివత్తాస్స్వాప్తదక్షిణాః। నవివాహాస్సమాజోవా యదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౨౩ ॥ నవృషాస్సంప్రవర్తేరన్నమథ్యేరంశ్చగర్గరాః । ఘోషాఃప్రణాశంగచ్ఛేయుర్యదిరాజానపాలయేత్ ॥౨౪॥ త్రస్తముద్విగ్నహృదయంహాహాభూతమచేతనమ్। క్షణేనవినశేత్సర్వంయదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౨౫॥ నసంవత్సరసత్త్రాణితిష్ఠేయురకుతోభయాః। విధివద్దక్షిణావంతియదిరాజానపాలయేత్ ॥ ౨౬ ॥ బ్రాహ్మణాశ్చతురోవేదాన్నాధీయీరంస్తపస్వినః । విద్యాస్నాతావ్రతస్నాతాయదిరాజానపాల

౩౯॥కృతజ్ఞ ఇతి॥సంవిభాగీవిభజ్యభోక్తా-వల్గుశోభనం॥౪౦॥*౧॥౨॥౩॥సర్వమితి ॥ వైనయికంఅభ్యుత్థానాభివాదనాదికం-దక్షిణాదక్షిణాతఃఅనంతరోభూత్వాసమీపేభూత్వా-ప్రదక్షిణీకృత్యేత్యర్థః॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥ రాజేతి॥సముదీర్ణంత్యక్తమర్యాదం-సముత్సుకంపరదారాద్యాసక్తం-ప్రసాదయతి-దండేనశుద్ధంకరోతి॥౯॥౧౦॥యథేతి॥అనుదకేఅల్పోదకే నిరాక్రందేహింసభయరహితే॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥హరేయురితి॥పరిగ్రహాన్గృహాదీన్-వ్యాయచ్ఛమానాన్స్వంస్వమర్థంఆగ్రహేణరక్షమాణాన్॥౧౪॥మమేతి॥మమేదమితినస్యాత్ -అపితుబలవతఇదమిత్యేవస్యాత్ ॥౧౫॥విష్వగితి॥విష్వక్ సర్వతఃలోపఃఅర్థానాం॥ ౧౬॥౧౭॥ ౧౮॥౧౯ ॥ ౨౦ ॥ అంతాఇతి॥అంతాఃమృత్యవః-దస్యుసాత్ చోరాధీనః॥౨౧ ॥నేతి॥ యోనిదోషఃవ్యభిచారజనితః॥౨౨॥౨౩॥నేతి॥ నసంప్రవర్తేరన్నరేతఃసించేరన్- గర్గరోమీనభేదేస్యాత్ మంథపాత్రమితిమేదినీ॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥ .... *

యేత్ ॥౨౭॥ నలభేద్ధర్మసంశ్లేషం హతవిప్రహతో జనః। హతాశ్వాసస్థాంద్రియోగచ్ఛేద్యది రాజా న పాలయేత్ ॥౨౮॥ హస్తాద్ధస్తం పరిముష్ణేద్భిద్యే
రన్ సర్వసేతవః। భయార్తం విద్రవేత్సర్వం యది రాజా న పాలయేత్ ॥౨౯॥ అనయాస్సంప్రవర్తేరన్ భవేద్వై వర్ణసంకరః। దుర్భిక్షమావి
శేద్రాష్ట్రం యది రాజా న పాలయేత్ ॥౩౦॥ వివృత్య హి యథాకామం గృహద్వారాణి శేరతే। మనుష్యా రక్షితా రాజ్ఞా సమంతాదకుతోభయాః ॥౩౧॥
నాక్రుష్టం సహతే కశ్చిత్కుతో వా హస్తలాఘవమ్ యది రాజా న సమ్యగ్గాం రక్షత్యపి ధార్మికః ॥౩౨॥ స్త్రియశ్చాపురుషా మార్గం సర్వాలంకారభూ
షితాః। నిర్భయాః ప్రతిపద్యంతే యది రక్షతి భూమిపః ॥౩౩॥ ధర్మమేవ ప్రపద్యంతే న హింసంతి పరస్పరమ్। అనుగృహ్ణంతి చాన్యోన్యం యదా రక్ష
తి భూమిపః ॥౩౪॥ యజంతే చ మహాయజ్ఞైస్త్రయో వర్ణాః పృథగ్విధైః। యుక్తాశ్చాధీయతే విద్యాం యదా రక్షతి భూమిపః ॥౩౫॥ వార్తామూలో హ్యా
యం లోకస్త్రయ్యా వై ధార్యతే సదా। తత్సర్వం వర్తతే సమ్యగ్యది రక్షతి భూమిపః ॥౩౬॥ యదా రాజా ధురం శ్రేష్ఠామాదాయ వహతి ప్రజాః। మహ
తా బలయోగేన తదా లోకః ప్రసీదతి ॥౩౭॥ యస్యాభావేన భూతానామభావస్స్యాత్సమంతతః। భావే చ భావో నిత్యం స్యాత్కస్తం న ప్రతిపూజయేత్ ॥
౩౮॥ తస్య యో వహతే భారం సర్వలోకభయావహమ్। తిష్ఠన్ప్రియహితే రాజ్ఞ ఉభౌ లోకావిమౌ జయేత్ ॥౩౯॥ యస్తస్య పురుషః పాపం మనసాప్య
నుచింతయేత్। అసంశయమిహ క్లిష్టః ప్రేత్యాపి నరకం వ్రజేత్ ॥౪౦॥ న హి జాత్వవమంతవ్యో మనుష్య ఇతి భూమిపః। మహతీ దేవతా హ్యేషా నర
రూపేణ తిష్ఠతి ॥౪౧॥ కురుతే పంచ రూపాణి కాలయుక్తాని యస్సదా। భవత్యగ్నిస్తథాదిత్యో మృత్యుర్వైశ్రవణో యమః ॥౪౨॥ యదా హ్యాసీదతః పా
పాన్దహత్యుగ్రేణ తేజసా। మిథ్యోపచరితో రాజా తదా భవతి పావకః ॥౪౩॥ యదా పశ్యతి చారేణ సర్వభూతాని భూమిపః। సపుత్రపౌత్రాన్ సామా
త్యాంస్తదా భవతి సోంతకః ॥౪౪॥ యదా త్వధార్మికాన్ సర్వాంస్తీక్ష్ణైర్దండైర్నియచ్ఛతి। ధార్మికాంశ్చానుగృహ్ణాతి భవత్యథ యమస్తదా ॥౪౫॥
యదా తు ధనధారాభిస్తర్పయత్యుపకారిణః। ఆచ్ఛినత్తి చ రత్నాని వివిధాన్యపకారిణామ్ ॥౪౬॥ శ్రియం దదాతి కస్మైచిత్కస్మాచ్చిదపకర్షతి। తదా
వైశ్రవణో రాజన్ లోకే భవతి భూమిపః ॥౪౭॥ నాస్యాపవాదే స్థాతవ్యం దక్షేణాక్లిష్టకర్మణా। ధర్మ్యమాకాంక్షతా లోకమీశ్వరస్యానసూయతా ॥౪౮॥
న హి రాజ్ఞః ప్రతీపాని కుర్వన్ సుఖమవాప్నుయాత్। పుత్రో భ్రాతా వయస్యో వా యద్యప్యాత్మసమో భవేత్ ॥౪౯॥ కుర్యాత్కృష్ణగతిశ్శేషం జ్వలితో
నిలసారథిః। న తు రాజాభిపన్నస్య శేషం క్వచన విద్యతే ॥౫౦॥ తస్య సర్వాణి రక్ష్యాణి దూరతః పరివర్జయేత్। మృత్యోరివ జుగుప్సేత రాజస్వహరణా
న్నరః ॥౫౧॥ నశ్యేదభిమృశన్ సద్యో మృగః కూటమివ స్పృశన్। ఆత్మస్వమివ రక్షేత రాజస్వమిహ బుద్ధిమాన్ ॥౫౨॥ మహాంతం నరకం ఘోరమప్రతి
ష్ఠమచేతసమ్। పతంతి చిరరాత్రాయ రాజవిత్తాపహారిణః ॥౫౩॥ రాజా భోజో విరాట్ సమ్రాట్ క్షత్రియో భూపతిర్నృపః। య ఏభిస్తూయతే శబ్దైః కస్తం
నార్చితుమర్హతి ॥౫౪॥ తస్మాద్బుభూషుర్నియతో జితాత్మా నియతేంద్రియః। మేధావీ స్మృతిమాన్ దక్షః సంశ్రయేత మహీపతిమ్ ॥౫౫॥ కృతజ్ఞం

౨౮॥ హస్తాదితి॥ హస్తాద్ధస్తం హస్తస్థమపి చోరా హరేయుః॥౨౯॥ అనయా ఇతి॥ అనయాః అనీతయః - అనాయాసమితి పాఠే అక్లేశం యథా స్యాత్తథా ప్రవ
ర్తేరన్ పరదారాదిషు ॥౩౦॥ వివృత్యేతి॥ వివృత్య ఉద్ఘాట్య ॥౩౧॥ నేతి॥ హస్తలాఘవం తత్ప్రాధ్యే హస్తతాడనం- ఆక్రుష్టం గాలితం వాకుతో న సహతే - అపి
తు అనాయకత్వాత్ సహత ఏవ - గాం పృథివీం ॥౩౨॥ స్త్రియ ఇతి॥ అపురుషాః అరక్షితా అపి॥౩౩॥౩౪॥౩౫॥ వార్తేతి॥ వార్తా జీవికా తన్మూలః త్రయ్యా చ సృష్ట్యా
దిహేతుతయా ధార్యతే రక్ష్యతే- సర్వం త్రయీవార్తాది॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥ యదేతి॥ ఆసీదతః సమీపస్థాన్ - మిథ్యోపచరితో వంచితః॥
౪౩॥౪౪॥౪౫॥౪౬॥౪౭॥౪౮॥ కుర్యాదితి॥ కృష్ణగతిః అగ్నిః - అభిపన్నస్య తిరస్కృతస్య॥౫౦॥ తస్యేతి॥ సర్వాణి ద్రవ్యాణి రక్ష్యాణ్యేవ - న తు హర్తవ్యా
ని॥౫౧॥ నశ్యేదితి॥ కూటం మారణయంత్రం॥౫౨॥౫౩॥ రాజేతి॥ రాజా రంజకః - భోజః భోజ్యసుఖానాం భోజయితా - వివిధం రాజత ఇతి విరాట్ - శ్రీమాన్ స
మ్రాడితి రాజ్ఞామపి రాజ్యకుంతితైశ్వర్యః ॥౫౪॥ తస్మాదితి॥ బుభూషుర్భవితుమిచ్ఛుః ॥౫౫॥ .... *

ప్రాజ్ఞమక్షుద్రందృఢభక్తింజితేంద్రియమ్ । ధర్మనిత్యంస్థితంనీత్యాంమంత్రిణంపూజయేన్నృపః ॥ ౫౬ ॥ దృఢభక్తింకృతప్రజ్ఞంధర్మజ్ఞం సంయతేంద్రియమ్ । శూరమక్షుద్రకర్మాణంనిషిద్ధజనమాశ్రయేత్ ॥ ౫౭ ॥ ప్రజ్ఞాప్రగల్భంకురుతేమనుష్యంరాజాకృశాన్నైవకురుతేమనుష్యాన్ । రాజాభిపన్నంస్వకృతస్సుఖానిరాజాభ్యుపేతంసుఖినంకరోతి॥ ౫౮॥ రాజాప్రజానాంహృదయంగరీయోగతిఃప్రతిష్ఠాసుఖముత్తమంచ । సమాశ్రితాలోకమిమంపరంచజయంతిసమ్యక్పురుషానరేంద్ర ॥ ౫౯ ॥ నరాధిపశ్చాప్యనుశిష్యమేదినీందమేనసత్యేనచసౌహృదేన । మహద్భిరిష్ట్వాక్రతుభిర్మహాయశాస్త్రివిష్టపేస్థానముపైతిశాశ్వతమ్॥ ౬౦॥ సఏవముక్తోంగిరసాకౌసల్యోరాజసత్తమః। ప్రయత్నాత్కృతవాన్వీరఃప్రజానాంపరిపాలనమ్॥౬౧॥........ *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- అంగిరోవాక్యే-అష్టషష్టితమోధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః॥పార్థివేనవిశేషేణకింకార్యమవశిష్యతే।కథంరక్ష్యోజనపదఃకథంజేయాశ్చశత్రవః॥ ౧॥ కథంచారంప్రయుంజీతవర్ణాన్విశ్వాసయేత్కథమ్।కథంభృత్యాన్కథందారాన్కథంపుత్రాంశ్చభారత॥ ౨॥ భీష్మః॥ రాజవృత్తంమహారాజశ్శృణుష్వావహితోఖిలమ్ । యత్కార్యంపార్థివేనాదౌపార్థివప్రకృతేనవా॥ ౩॥ ఆత్మాజేయస్సదారాజ్ఞాతతోజేయాశ్చశత్రవః । అజితాత్మానరపతిర్విజయేతకథంరిపూన్ ॥ ౪ ॥ ఏతావానాత్మవిజయఃపంచవర్గవినిగ్రహః। జితేంద్రియోనరపతిర్బాధితుంశక్నుయాదరీన్॥ ౫ ॥ న్యసేతగుల్మాన్దుర్గేషుసంధౌచకురునందన । నగరోపవనేచైవపురోద్యానేషుచైవహి॥ ౬॥ సంస్థానేషుచసర్వేషుపురేషునగరేషుచ । మధ్యేచనరశార్దూలతథారాజనివేశనే॥౭॥ ప్రణిధీంశ్చతతఃకుర్యాజ్జడాంధబధిరాకృతీన్ । పుంసఃపరీక్షితాన్ప్రాజ్ఞాన్క్షుత్పిపాసాశ్రమక్షమాన్॥ ౮ ॥ అమాత్యేషుచసర్వేషుమిత్రేషువివిధేషుచ । పుత్రేషుచమహారాజప్రణిదధ్యాత్సమాహితః॥ ౯॥ పురేజనపదేచైవతథాసామంతరాజసు । యథానవిదురన్యోన్యంప్రణిధేయాస్తథాహితే ॥ ౧౦ ॥ చారాంశ్చవిద్యాత్ప్రహితాన్పరేణభరతర్షభ। ఆపణేషువిహారేషుసమాజేషుచభిక్షుషు॥ ౧౧॥ ఆరామేషుతథోద్యానేపండితానాంసమాగమే । దేశేషుచత్వరేచైవసభాస్వావసథేషుచ॥ ౧౨॥ ఏవంవిచినుయాద్రాజాపరచారంవిచక్షణః । చారేహివిదితేపూర్వంహితంభవతిపాండవ॥౧౩॥ యదాతుహీనంనృపతిర్విద్యాదాత్మానమాత్మనా। అమాత్యైస్సహసంమంత్ర్యకుర్యాత్సంధింబలీయసా॥ ౧౪॥ అజ్ఞాయమానోహీనత్వేసంధింకుర్యాత్పరేణవై। లిప్సుర్వాకంచిదేవార్థంత్వరమాణోవిచక్షణః॥ ౧౫॥గుణవంతోమహోత్సాహాధర్మజ్ఞాస్సాధవశ్చయే।సందధీతనృపస్తైశ్చరాష్ట్రంధర్మేణపాలయన్॥ ౧౬॥ ఉచ్ఛిద్యమానమాత్మానంజ్ఞాత్వారాజామహామతిః। పూర్వాపకారిణోహన్యాల్లోకద్విష్టాంశ్చసర్వశః॥ ౧౭ ॥ యోనోపకర్తుంశక్నోతినాప

౫౬॥ దృఢేతి॥ నిషిద్ధజనం-అహమేకఏవేదంకార్యంకరిష్యామికిమేతైరితివాదినం-ఏకాంగవీరం॥౫౭॥౫౮॥రాజేతిసమాశ్రితాః-రాజానమితిశేషః॥౫౯ ॥ ౬౦॥౬౧॥ఏవంరాజ్ఞాంమాహాత్మ్యంశ్రుత్వాతత్కర్తవ్యంపృచ్ఛతి॥ పార్థివేనేతి॥౧॥కథమితి॥భృత్యాదీనపికథంప్రయుంజీత-కథంవిశ్వాసయేచ్చేతియోజ్యం॥౨॥రాజేతి॥పార్థివేనపృథువంశ్యేనరాజ్ఞా-పార్థివప్రకృతేనవావిజాతీయేనాపితత్కార్యకారిణాప్రహితేనేతిపాఠాంతరం॥౩॥ఆత్మేతి॥ఆత్మాచిత్తం॥ ౪॥ ఏతావానితి॥ పంచవర్గఃశ్రోత్రాదిః॥౫॥ న్యసేతేతి॥గుల్మాన్రక్షిణఃపత్తీన్- సంధౌసీమాంతే॥౬॥సమితి॥సంస్థానేషుక్రోష్టపాలాద్యుపవేశనస్థానేషు- మధ్యేఅంతఃపురే॥౭॥ప్రణిధీనితి॥ప్రణిధీన్చారాన్॥ ౮॥ అమాత్యేష్వితి॥ప్రణిదధ్యాత్గుప్తచారాన్నియుంజ్యాత్॥౯॥౧౦॥చారానితి॥ ఆపణేషునిపద్యాసు- విహారేషుయూనాంమల్లక్రీడాస్థానేషు- సమాజేషుమహాజనసముదాయేషు॥౧౧॥ఆరామేష్వితి॥ఆరామేషుపురవాటికాసు- ఉద్యానేషుబహిర్వాటికాసు- దేశేషుఆకరస్థానేషు- చత్వరేఅధికారిణాంఉపవేశనస్థానే-సభాసురాజసంసత్సు ఆవసథేషుతత్రతత్రమహతాంగృహేషు॥౧౨ ॥ ఏవమితి॥ విచినుయాత్ - అన్విష్యాత్ ॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥గుణవంతఇతి॥తైర్ద్వారభూతైఃతాన్ద్వారీకృత్య-సందధీతబలవద్భిర్నృపైఃసహసంధింకుర్యాత్ ॥ ౧౬ ॥ ఉచ్ఛిద్యమానమితి ॥ పూర్వాపకారిణఃపూర్వందుష్టాఇతిఅపకృతాఃపశ్చాద్యయానుగృహీతాస్తే పూర్వాపకారవంతస్తాన్॥ ౧౭ ॥ తత్రాపివిశేషమాహ॥ యఇతి॥౧౮॥ ....*

కర్తుంమహీపతిః । నశక్యరూపశ్చోద్ధర్తుముపేక్ష్యస్తాదృశో భవేత్ ॥ ౧౮ ॥ యాత్రాంయాయాదవిజ్ఞాతమనాక్రందమనంతరమ్ । వ్యాసక్తంచప్రమత్తంచదుర్బలంచవిశేషతః ॥ ౧౯ ॥ యాత్రామాజ్ఞాపయేద్వీరః కల్యః పుష్టబలస్సుఖీ । పూర్వంకృత్వావిధానంచయాత్రాయాంనగరేతథా ॥ ౨౦ ॥ నచవశ్యోభవేదస్యనృపోయశ్చాతివీర్యవాన్ । హీనశ్చబలవీర్యాభ్యాంకర్శయంస్తత్పరోవసేత్ ॥ ౨౧ ॥ రాష్ట్రంచపీడయేత్తస్యశస్త్రాగ్నివిషమూర్ఛనైః । అమాత్యవల్లభానాంచవివాదాంస్తస్యకారయేత్ ॥ ౨౨ ॥ వర్జనీయంసదాయుద్ధంరాజ్యకామేనధీమతా । ఉపాయైస్త్రిభిరాదానమర్థస్యాహ బృహస్పతిః ॥ ౨౩ ॥ సాంత్వేనతుప్రదానేనభేదేనచనరాధిప । యమర్థంశక్నుయాత్ప్రాప్తుంతేనతుష్యేతపండితః ॥ ౨౪ ॥ ఆదదీతబలించాపిప్రజాభ్యః కురునందన । సషడ్భాగమపిప్రాజ్ఞస్తాసామేవాభిగుప్తయే ॥ ౨౫ ॥ దశధర్మగతేభ్యోయద్వసుబహ్వల్పమేవచ । తదాదదీతసహసాపౌరాణాంరక్షణాయవై ॥ ౨౬ ॥ యథాపుత్రాస్తథాపౌరాద్రష్టవ్యాస్తేనసంశయః । భక్తిశ్చైషాంనకర్తవ్యావ్యవహారేప్రదర్శితే ॥ ౨౭ ॥ శ్రోతుంచైవన్యసేద్రాజాప్రాజ్ఞాన్సర్వార్థదర్శినః । వ్యవహారేషుసతతంతత్రరాష్ట్రంప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౨౮ ॥ ఆకరేలవణేశుల్కేతరేనాగబలేతథా । న్యసేదమాత్యాన్నృపతిః స్వాప్తాన్వాపురుషాన్హితాన్ ॥ ౨౯ ॥ సమ్యగ్దండధరోనిత్యంరాజాధర్మమవాప్నుయాత్ । రాజ్ఞాంహిసతతందండః సమ్యగ్ధర్మః ప్రశస్యతే ॥ ౩౦ ॥ వేదవేదాంగవిత్ప్రాజ్ఞస్సుతపస్వీనృపోభవేత్ । దానశీలశ్చసతతంయజ్ఞశీలశ్చభారత ॥ ౩౧ ॥ ఏతేగుణాస్సమస్తాస్స్యుర్నృపస్యసతతంస్థిరాః । వ్యవహారలోపేనృప*తేః కుతస్స్వర్గః కుతోయశః ॥ ౩౨ ॥ యదాతుపీడితోరాజా భవేద్రాజ్ఞాబలీయసా । తదాభిసంశ్రయేద్దుర్గం బుద్ధిమాన్పృథివీపతిః ॥ ౩౩ ॥ విధాయాక్రమ్యమిత్రాణివిధానముపకల్పయేత్ । సామభేదావిరోధార్థంవిధానముపకల్పయేత్ ॥ ౩౪ ॥ ఘోషాన్న్యసేతమార్గేషుగ్రామానుత్థాపయేదపి । ప్రవేశయేచ్చతాన్సర్వాన్శాఖానగరకేష్వపి ॥ ౩౫ ॥ యేగుప్తాశ్చైవదుర్గాశ్చదేశాస్తేషుప్రవేశయేత్ । ధనినోబలముఖ్యాంశ్చసాంత్వయిత్వాపునఃపునః ॥ ౩౬ ॥ సస్యాభిహారంకుర్యాచ్చస్వయమేవనరాధిపః । అసంభవేప్రవేశస్యదహేద్దావాగ్నినాభృశమ్ ॥ ౩౭ ॥ క్షేత్రస్థేషుచసస్యేషుశత్రోరుపజపేన్నరాన్ । వినాశయేద్వాతత్సర్వంబలేనాథస్వకేనవా ॥ ౩౮ ॥ నదీమార్గేషుచతథాసంక్రమానవసాదయేత్ ।

యాత్రామితి ॥ యాత్రాయాంయదిఇచ్ఛాస్యాత్ తర్హిదుర్బలత్వాదినావిజ్ఞానేశక్రుంప్రత్యేవయాత్రామాజ్ఞాపయేదిత్యుత్తరేణసంబంధః-యాత్రాంయాయాదవిజ్ఞాతమితిపాఠే- దుర్బలంశత్రుముద్దిశ్య తేనావిజ్ఞాతంయథాస్యాత్తథాయాత్రాంయాయాదితియోజనా- అనాక్రందంమిత్రహీనం- అనంతరంబంధుజనహీనం- వ్యాసక్తంఅన్యేనయుద్ధంకుర్వాణం - ప్రమత్తంఅనవహితం ॥ ౧౯ ॥ యాత్రామితి ॥ విధానంరక్షణం-రక్షణాదిసామగ్రీసంపాదనం ॥ ౨౦ ॥ నేతి ॥ కర్శయన్ వీర్యవంతం ॥ ౨౧ ॥ కర్శనమేవాహ ॥ రాష్ట్రంచేతి ॥ చకారాత్ భృత్యాదిద్వారా ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ సాంత్వేనేతి ॥ బలినోరాష్ట్రంకర్శనదుర్బలస్తతఃసాంత్వేనార్థయేత్ యావత్ ప్రాప్తుంశక్నుయాత్ - తేనతుష్యేత్ -భవద్భిర్మత్తోవార్షికఃకరోనగ్రాహ్యః- మయాచభవతాంరాష్ట్రంనోపహంతవ్యమితిసాంత్వం -. మహ్యంగ్రామద్వయం తేనాహంశమిష్యేఇత్యుక్త్వాఅర్థప్రదానం- భేదనంరాజామాత్యాన్భేదయిత్వారాజ్ఞఃస్వోపరిప్రయాణస్యఘాతాదికర్తవ్యం-ఏవంచక్షీణఃప్రబలేనసహవైరంచేత్సంగ్రామంపినాఏవంఉపాయత్రయేణస్వార్థంసాధయేదిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ ఆదదీతేతి ॥ ప్రజాభ్యఃస్వాభ్యః ॥ ౨౫ ॥ దశేతి ॥ దశధర్మగతాఃమత్తోన్మత్తాదయఃతేభ్యోదండ్యేభ్యః- యద్వసుగ్రాహ్యం-తత్పౌరాణాంరక్షణాయభవతి-అదండితాస్తేపురంబాధేరన్నితిభావః ॥ ౨౬ ॥ యథేతి ॥ భక్తిఃస్వీయత్వేనస్నేహః- ఏషాముపరి ॥ ౨౭ ॥ శ్రోతుమితి ॥ వ్యవహారేషుఅర్థిప్రత్యర్థివాక్యవిచారేషు- రాజాప్రాజ్ఞాన్పండితాన్న్యసేత్ ॥ ౨౮ ॥ ఆకరఇతి ॥ ఆకరేసువర్ణాద్యుత్పత్తిస్థానే- శుల్కేఘాన్యాదివిక్రయస్థానే- తరేనదీసంతరణే- నాగబలేఏతేషుస్థానేషుఆయవ్యయవిచారార్థంఅమాత్యాన్న్యసేత్ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ఘోషానితి ॥ ఘోషాన్వనస్థానమార్గేషురాజపథేషున్యసేత్ - శాఖానగరాణిమహానగరస్యోపనగరాణి ॥ ౩౫ ॥ యఇతి ॥ ధనికాదీన్దుర్గేషుప్రవేశయేదిత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ సస్యేతి ॥ అభిహారంసమీపమానయనం- దహేత్ పరేషాంతన్మాభూదితి ॥ ౩౭ ॥ క్షేత్రస్థేష్వితి ॥ ఉపజపేత్ భేదయిత్వాతద్ద్వారాదాహయేత్ ॥ ౩౮ ॥.......................................*

జలం విస్రావయేత్సర్వమవిస్రావ్యం చ దూషయేత్ ॥ ౩౯ ॥ తదాత్వే నాయతీభిశ్చ నివసేద్భూమ్యనంతరమ్ । ప్రతీఘాతం పరస్యాజౌ మిత్రకార్యేఽప్యుపస్థితే ॥ ౪౦ ॥ దుర్గాణాం చాభితో రాజా మూలచ్ఛేదం ప్రకారయేత్ । సర్వేషాం క్షుద్రవృక్షాణాం చైత్యవృక్షాన్వివర్జయేత్ ॥ ౪౧ ॥ ప్రవృద్ధానాం చ వృక్షాణాం శాఖాం ప్రచ్ఛేదయేత్తథా । చైత్యానాం సర్వథా త్యాజ్యమపి పత్రస్య పాతనమ్ ॥ ౪౨ ॥ ప్రగండీః కారయేత్సమ్యగాకాశజననీస్తథా । ఆపూరయేచ్చ పరిఖాం స్థాణునక్రఝషాకులామ్ ॥ ౪౩ ॥ సంకటద్వారకాణి స్యురుచ్ఛ్వాసార్థే పురస్య చ । తేషాం చ ద్వారవద్గుప్తిః కార్యా సర్వాత్మనా భవేత్ ॥ ౪౪ ॥ ద్వారేషు చ గురూణ్యేవ యంత్రాణి స్థాపయేత్సదా । ఆరోపయేచ్ఛతఘ్నీశ్చ స్వాధీనాని చ కారయేత్ ॥ ౪౫ ॥ కాష్ఠాని చాభిహార్యాణి తథా కూపాంశ్చ ఖానయేత్ । సంశోధయేత్తథా కూపాన్కృతపూర్వాన్పయోఽర్థిభిః ॥ ౪౬ ॥ తృణచ్ఛన్నాని వేశ్మాని పంకేనాథ ప్రలేపయేత్ । నిర్హరేచ్చ తృణం మాసి చైత్రే వహ్నిభయాత్తథా ॥ ౪౭ ॥ నక్తమేవ చ భక్తాని పాచయేత నరాధిపః । న దివా జ్వాలయేదగ్నిం వర్జయిత్వాఽగ్నిహోత్రికమ్ ॥ ౪౮ ॥ కర్మారారిష్టశాలాసు జ్వలేదగ్నిస్సురక్షితః । గృహాణి చ ప్రవేశ్యాంతర్విధేయః స్యాద్ధుతాశనః ॥ ౪౯ ॥ మహాదండశ్చ తస్య స్యాద్యస్యాగ్నిర్వై దివా భవేత్ । ప్రఘోషయేదథైవం చ రక్షణార్థం పురస్య చ ॥ ౫౦ ॥ భిక్షుకాంశ్చాక్రికాంశ్చైవ క్షీబోన్మత్తాన్కుశీలవాన్ । బాహ్యాన్కుర్యాన్నరశ్రేష్ఠ దోషాయ స్యుర్హి తేఽన్యథా ॥ ౫౧ ॥ చత్వరేష్వథ తీర్థేషు సభాస్వావసథేషు చ । యథార్థవర్ణం ప్రణిధిం కుర్యాత్సర్వస్య పార్థివః ॥ ౫౨ ॥ విశాలాన్రాజమార్గాంశ్చ కారయీత నరాధిపః । ప్రపాశ్చ విపణాంశ్చైవ యథోద్దేశం సమాదిశేత్ ॥ ౫౩ ॥ భాండాగారాయుధాగారాన్యోధాగారాంశ్చ సర్వశః । అశ్వాగారాన్గజాగారాన్బలాధికరణాని చ ॥ ౫౪ ॥ పరిఖాశ్చైవ కౌరవ్య ప్రతోలీర్నిష్కుటాని చ । న జాత్వన్యః ప్రపశ్యేత గుహ్యమేతద్యుధిష్ఠిర ॥ ౫౫ ॥ అర్థసంనిచయం కుర్యాద్రాజా పరబలార్దితః । తైలం వసా మధు ఘృతమౌషధాని చ సర్వశః ॥ ౫౬ ॥ అంగారకుశముంజానాం పలాశశరవర్ణి

నదీతి ॥ సంక్రమాన్ అవతరణార్థాన్ సేతూన్ - జలం విస్రావయేత్ - తదయోగ్యం వాపీకూపాదిస్థం విషాదినా నాశయేత్ ॥ ౩౯ ॥ తదాత్వే ఇతి ॥ తదాత్వే నవర్తమానకాలే - ఆయతీభిః ఉత్తరకాలేషు చ - అపవర్గే తృతీయా - సర్వదా మిత్రకార్యేఽప్యుపస్థితే తద్విహాయేత్యర్థాత్ - ఆజౌ పరస్య శత్రోః ప్రతీఘాతం హంతారం - భూమ్యనంతరం నికటదేశవాసినం తచ్ఛత్రుమాశ్రిత్య నివసేత్ - అయమర్థః స్వరాష్ట్రే యస్య ముఖ్యం స్థానం తదాక్రమ్య వసతః శత్రోః శత్రుభిః సర్వదా స్నేహం కృత్వా తద్బలేన శత్రూన్ స్వరాష్ట్రాద్దూరీకుర్యాదితి ॥ ౪౦ ॥ దుర్గాణామితి ॥ దుర్గాణాం క్షుద్రదుర్గాణాం - పరేషామాశ్రయో మా భూదితి మూలచ్ఛేదం కుర్యాత్ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ప్రగండీరితి ॥ శ్లో ॥ ప్రగండీః కారయేత్సమ్యక్ షాడ్గుణ్యం సత్రివర్గకం । యో వేత్తి పురుషవ్యాఘ్ర స భుఙ్క్తే పృథివీమిమామితి ॥ ప్రాచాం పాఠః - తద్వ్యాఖ్యానం చ తదీయమేవ ॥ శ్లో ॥ సంచారో యత్ర లోకానాం దూరాదేవావబుధ్యతే । ప్రగండీ సా చ విజ్ఞేయా బహిః ప్రాకారసంజ్ఞితా ॥ ప్రణిధిస్తత్ర యత్నేన కర్తవ్యో భూతిమిచ్ఛతా । సైవ చాకాశరక్షీతి ప్రోచ్యతే శాస్త్రకోవిదైరితి ॥ తాశ్చ తు దిక్షు కారయేదిత్యర్థః - షాడ్గుణ్యం సంధివిగ్రహాది - త్రివర్గః స్థానవృద్ధిక్షయరూపో వా - అరిమిత్రోదాసీనరూపో వా - మంత్రోత్సాహప్రభుశక్తిరూపో వా - ధర్మార్థకామరూపో వా - ఉత్తరార్ధార్థః స్పష్టః - ప్రగండీః దుర్గప్రాకారభిత్తౌ శూరాణాం ఉపవేశనస్థానాని - ఆకాశజననీః తత్రైవ ఏకపక్షాయాం భిత్తౌ తత్రత్యానాం రక్షణభూతాయాం బాహ్యార్థదర్శనార్థాని క్షుద్రచ్ఛిద్రాణి - యద్ద్వారా ఆగ్నేయాస్త్రగులికాః ప్రక్షిప్యంతే - స్థాణవః సశూలాః - నక్రా ఝషాశ్చ తైస్సమాకులాం - యస్యాం పతితః స్థాణుభిర్విదార్యేత నక్రైర్వా భక్ష్యేత ॥ ౪౩ ॥ సంకటేతి ॥ సంకటద్వారకాణి సూక్ష్మద్వారాణి - తేషాం చ ద్వారవత్ గుప్తిః కార్యా - తేషాం చారవద్గుప్తిరితి పాఠే ఆచారవద్భిః శిష్టైః గుప్తిః కార్యా ॥ ౪౪ ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ కర్మారేతి ॥ కర్మారః లోహకారాదిః తచ్ఛాలాసు - అరిష్టం సూతికాగృహం తద్రూపాసు శాలాసు - అంతర్విధేయః ఆచ్ఛాదితః కర్తవ్యః ॥ ౪౯ ॥ మహాదండ ఇతి ॥ మహాదండో వధః ॥ ౫౦ ॥ భిక్షుకానితి ॥ చాక్రికాన్ శాకటికాన్ - కుశీలవాన్ పాలలేఖకాన్ కీనాశానితి యావత్ ॥ ౫౧ ॥ చత్వరేష్వితి ॥ తీర్థేషు మంత్ర్యాదిషు అష్టాదశసు ప్రాగ్వ్యాఖ్యాతేషు ॥ ౫౨ ॥ ౫౩ ॥ ౫౪ ॥ పరిఖా ఇతి ॥ ప్రతోలీః రథ్యాః - నిష్కుటాని గృహారామాన్ ॥ ౫౫ ॥ ౫౬ ॥ అంగారేతి ॥ వర్ణీనాం లేఖకానాం ॥ శ్లో ॥ వర్ణీ స్యాల్లేఖకే చిత్రకారే పుంబ్రహ్మచారిణీతి మేదినీ - యావసం ఘాసః - దిగ్ధానాం విషాక్తబాణానాం - దిగ్ధో విషాక్తబాణే స్యాదితి మేదినీ ॥ ౫౭ ॥ ....*

నామ్। యవసేంధనదిగ్ధానాం కారయీత చ సంచయాన్ ॥ ౫౭॥ ఆయుధానిచ సర్వేషాం శక్త్యృష్టిప్రాసవర్మణామ్। సంచయానేవమాదీనాం కార
యీత నరాధిపః ॥ ౫౮॥ ఔషధాని చ సర్వాణి మూలాని చ ఫలాని చ। చతుర్విధాంశ్చ వైద్యాన్వై సంగృహ్ణీయాద్విశేషతః ॥౫౯॥ నటాశ్చ నర్తకాశ్చై
వ మల్లా మాయావినస్తథా। శోభయేయుః పురవరం మోదయేయుశ్చ సర్వశః ॥ ౬౦॥ యతశ్శంకా భవేచ్చాపి భృత్యతోఽథాపి మంత్రితః । పౌరేభ్యో నృప
తేర్వాపి స్వాధీనాన్ కారయీత తాన్ ॥ ౬౧॥ కృతే కర్మణి రాజేంద్ర పూజయేద్ధనసంచయైః । దానేన చ యథార్హేణ సాంత్వేన వివిధేన చ ॥౬౨॥ నిర్వే
దయిత్వా తు పరం హత్వా వా కురునందన। తతోఽనృణో భవేద్రాజా యథా శాస్త్రే నిదర్శితమ్॥ ౬౩॥ రాజ్ఞా సప్తైవ రక్ష్యాణి తాని చైవ నిబోధ మే। ఆత్మా
మాత్యాశ్చ కోశశ్చ దండో మిత్రాణి చైవ హి॥ ౬౪॥ తథా జనపదాశ్చైవ పురం చ కురునందన। ఏతత్సప్తాత్మకం రాజ్యం పరిపాల్యం ప్రయత్నతః॥ ౬౫॥ షా
డ్గుణ్యం చ త్రివర్గం చ త్రివర్గపరమం తథా। యో వేత్తి పురుషవ్యాఘ్ర స భుఙ్క్తే పృథివీమిమామ్ ॥ ౬౬ ॥ షాడ్గుణ్యమితి యత్ప్రోక్తం తన్నిబోధ యుధి
ష్ఠిర॥ ౬౭॥ సంధానాసనమిత్యేవ యాత్రాసంధానమేవ చ । విగృహ్యాసనమిత్యేవ యాత్రాం సంపరిగృహ్య చ ॥ ద్వైధీభావస్తథాన్యేషాం సంశ్రయోఽ
థ పరస్య చ॥ ౬౮॥ త్రివర్గశ్చాపి యః ప్రోక్తస్తమిహైకమనాః శృణు। క్షయః స్థానం చ వృద్ధిశ్చ త్రివర్గః పరమస్తథా ॥ ౬౯ ॥ ధర్మశ్చార్థశ్చ కామశ్చ
సేవితవ్యోఽథ కాలతః। ధర్మేణ చ మహీపాలశ్చిరం పాలయతే మహీమ్॥ ౭౦॥ అస్మిన్నర్థే చ శ్లోకౌ ద్వౌ గీతావంగిరసా స్వయమ్ । యాదవీపుత్ర భద్రం తే
తావపి శ్రోతుమర్హసి॥ ౭౧॥ కృత్వా సర్వాణి కార్యాణి సమ్యక్సంపాల్య మేదినీమ్। పాలయిత్వా తథా పౌరాన్ పరత్ర సుఖమేధతే ॥ ౭౨॥ కిం తస్య త
పసా రాజ్ఞః కిం చ తస్యాధ్వరైరపి। సుపాలితప్రజో యః స్యాత్సర్వధర్మవిదేవ సః॥ ౭౩॥ యుధిష్ఠిరః॥ దండనీతిశ్చ రాజా చ సమస్తౌ తావుభావపి । తస్య
కిం కుర్వతస్సిద్ధ్యేత తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౭౪ ॥ భీష్మః ॥ మహాభాగ్యం దండనీత్యాః సిద్ధైశ్శబ్దైస్సహేతుకైః । శృణు మే శంసతో రాజన్ యథావదిహ
భారత॥ ౭౫॥ దండనీతిః స్వధర్మేభ్యశ్చాతుర్వర్ణ్యం నియచ్ఛతి। ప్రయుక్తా స్వామినా సమ్యగధర్మేభ్యో నియచ్ఛతి॥ ౭౬॥ చాతుర్వర్ణ్యే స్వకర్మస్థే మర్యా
దానామసంకరే। దండనీతికృతే క్షేమే ప్రజానామకుతోభయే॥ ౭౭॥ స్వామ్యే ప్రయత్నం కుర్వంతి త్రయో వర్ణా యథావిధి । తస్మాదేవ మనుష్యాణాం
సుఖం విద్ధి సమాహితమ్॥ ౭౮॥ కాలో వా కారణం రాజ్ఞో రాజా వా కాలకారణమ్। ఇతి తే సంశయో మాభూద్రాజా కాలస్య కారణమ్॥ ౭౯॥ దండనీత్యాం
యదా రాజా సమ్యక్కార్త్స్న్యేన వర్తతే । తదా కృతయుగం నామ కాలసృష్టం ప్రవర్తతే। తతః కృతయుగే ధర్మో నాధర్మో విద్యతే క్వచిత్ । స
ర్వేషామేవ వర్ణానాం నాధర్మే రమతే మనః॥ ౮౧ ॥ యోగక్షేమాః ప్రవర్తంతే ప్రజానాం నాత్ర సంశయః। వైదికాని చ సర్వాణి భవంత్యపి గుణాన్యు
త॥ ౮౨॥ ఋతవశ్చ సుఖాస్సర్వే భవంత్యుత నిరామయాః । ప్రసీదంతి నరాణాం చ స్వరవర్ణమనాంసి చ॥౮౩॥ వ్యాధయో న భవంత్యత్ర నాల్పాయు
ర్దృశ్యతే నరః। విధవా న భవంత్యత్ర కృపణో న తు జాయతే ॥ ౮౪ ॥ అకృష్టపచ్యా పృథివీ భవంత్యోషధయస్తథా । త్వక్పత్రఫలమూలాని వీర్యవంతి భవం
తి చ॥౮౫॥ నాధర్మో విద్యతే తత్ర ధర్మ ఏవ తు కేవలమ్। ఇతి కార్తయుగానేతాన్ ధర్మాన్ విద్ధి యుధిష్ఠిర॥ ౮౬॥ దండనీత్యాం యదా రాజా త్రీనంశాననువ
ర్తతే । చతుర్థమంశముత్సృజ్య తదా త్రేతా ప్రవర్తతే ॥ ౮౭ ॥ అశుభస్య చతుర్థాంశస్త్రీనంశాననువర్తతే। కృష్టపచ్యైవ పృథివీ భవంత్యోష

౫౮॥ ఔషధానీతి ॥ చతుర్విధాః విషశల్యరోగకృత్యాహరాః॥ ౫౯॥౬౦॥ ౬౧॥౬౨॥ అష్టానేకోపేన పరస్య నిర్వేదస్తాడనం వాకృతం చేత్తద్దానమా
వాదినా పునస్తత్సమీకర్తవ్యమిత్యాహ ॥ నిర్వేదయిత్వేతి ॥ ౬౩॥ ౬౪॥ ౬౫ ॥ ౬౬ ॥ ౬౭ ॥ సంధానేతి ॥ సంధానాసనం సంధిం కృత్వావస్థితిః-
యాత్రాసంధానం యానం - విగృహ్య వైరం కృత్వావస్థానం విగ్రహః - యాత్రాం సంపరిగృహ్య ఆసనం శత్రోర్భయప్రదర్శనార్థం యానం ప్రదర్శ్య
స్వస్థానేవస్థానం- ద్వైధీభావః ఉభయత్ర సంధికరణం - అన్యస్య ఆశ్రయో దుర్గాదేర్మహారాజస్య వా ॥ ౬౮॥౬౯॥౭౦॥౭౧॥౭౨॥౭౩॥౭౪॥౭౫॥
దండేతి ॥ స్వధర్మేభ్యః స్వధర్మార్థం అధర్మేభ్య ఇతి పంచమీ ॥ ౭౬ ॥ చాతుర్వర్ణ్యే ఇతి ॥ అసంకరే తద్రూపే క్షేమే ॥ ౭౭ ॥ స్వామ్యే ఇతి ॥
స్వామ్యే స్వాస్థ్యే - తన్నిమిత్తం - తస్మాత్ క్షేమాఖ్యాదసంకరాత్ ॥౭౮॥౭౯॥ ౮౦॥౮౧॥౮౨॥౮౩॥౮౪॥౮౫॥౮౬॥౮౭॥ అశుభస్యేతి॥...... *

థయస్తథా॥ ౮౮ ॥ అర్థంత్యక్త్వా యదా రాజా నీత్యర్థమనువర్తతే । తతస్తు ద్వాపరం నామ స కాలస్సంప్రవర్తతే ॥ ౮౯ ॥ అశుభస్య యదా త్వ
ర్ధం ద్వావంశావనువర్తతే । కృష్టపచ్యైవ పృథివీ భవత్యర్ధఫలా తదా॥ ౯౦॥ దండనీతిం పరిత్యజ్య యదా కాత్స్న్యేన భూమిపః । ప్రజాః క్లిశ్నాత్య
యోగేన ప్రవర్తేత తదా కలిః॥ ౯౧॥ కలావధర్మో భూయిష్ఠం ధర్మో భవతి న క్వచిత్ । సర్వేషామేవ వర్ణానాం స్వధర్మాచ్చ్యవతే మనః॥ ౯౨॥ శూ
ద్రా భైక్షేణ జీవంతి బ్రాహ్మణాః పరిచర్యయా। యోగక్షేమస్య నాశశ్చ వర్తతే వర్ణసంకరః॥ ౯౩॥ వైదికాని చ కర్మాణి భవంతి విగుణాన్యుత । ఋత
వో నసుఖాస్సర్వే భవంత్యామయినస్తథా ॥ ౯౪ ॥ హ్రసంతి చ మనుష్యాణాం స్వరవర్ణమనాంస్యుత । వ్యాధయశ్చ భవంత్యత్ర మ్రియంతే చ గతా
యుషః॥ ౯౫ ॥ విధవాశ్చ భవంత్యత్ర నృశంసా జాయతే ప్రజా । క్వచిద్వర్షంతి పర్జన్యాః క్వచిత్సస్యం ప్రరోహతి॥ ౯౬ ॥ రసాస్సర్వే క్షయం యాంతి
యదా నేచ్ఛతి భూమిపః ప్రజాస్సంరక్షితుం సమ్యగ్దండనీతిసమాహితః ॥ ౯౭ ॥ రాజా కృతయుగస్రష్టా త్రేతాయా ద్వాపరస్య చ । యుగస్య చ చతు
ర్థస్య రాజా భవతి కారణమ్ ॥ ౯౮ ॥ కృతస్య కారణాద్రాజా స్వర్గమత్యంతమశ్నుతే । త్రేతాయాః కారణాద్రాజా స్వర్గం నాత్యంతమశ్నుతే॥
౯౯॥ ప్రవర్తనాద్ద్వాపరస్య యథాభాగముపాశ్నుతే । కలేః ప్రవర్తనాద్రాజా పాపమత్యంతమశ్నుతే ॥ ౧౦౦ ॥ తతో వసతి దుష్కర్మా నరకే శా
శ్వతీస్సమాః। ప్రజానాం కల్మషే మగ్నో ఽకీర్తిం పాపం చ విందతి॥ ౧౦౧॥ దండనీతిం పురస్కృత్య విజానన్ క్షత్రియస్సదా । అనవాప్తం చ లిప్సేత లబ్ధం చ
పరిపాలయేత్ ॥ ౧౦౨॥ లోకస్య సీమంతకరీ మర్యాదా లోకభావినీ। సమ్యగ్నీతా దండనీతిర్యథా మాతా యథా పితా॥ ౧౦౩॥ యస్యాం భవంతి భూతాని
తద్విద్ధి మనుజర్షభ। ఏష ఏవ పరో ధర్మో యద్రాజా దండనీతిమాన్ ॥ ౧౦౪॥ తస్మాత్కౌరవ్య ధర్మేణ ప్రజాః పాలయ నీతిమాన్ । ఏవంవృత్తః ప్రజా రక్షన్
స్వర్గం జేతాసి దుర్జయమ్॥ ౧౦౫॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ఏకోనసప్తతితమోధ్యాయః- ......*
యుధిష్ఠిరః॥ కేన వృత్తేన వృత్తజ్ఞ వర్తమానో మహీపతిః। సుఖేనార్థాన్ సుఖోదర్కానిహ చ ప్రేత్య చాశ్నుయాత్ ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అయం గుణానాం ష
ట్త్రింశత్ షట్త్రింశద్గుణసంయుతః। యాన్ గుణాంస్తు గుణోపేతః కుర్వన్ గుణమవాప్నుయాత్ ॥ ౨॥ చరేద్ధర్మానకటుకో ముంచేత్ స్నేహం న నాస్తి
కః । అనృశంసశ్చరేదర్థం చరేత్కామమనుద్ధతః ॥ ౩ ॥ ప్రియం బ్రూయాదకృపణః శూరస్స్యాదవికత్థనః । దాతా నాపాత్రవర్షీ స్యాత్ప్రగల్భస్స్యా
దనిష్ఠురః॥ ౪॥ సందధీత న చానార్యం విగృహ్ణీయాన్న బంధుభిః। నాభక్తం చారయేచ్చారం కుర్యాత్కార్యమపీడయా॥ ౫॥ అర్థం బ్రూయాన్న చాసత్సు గు
ణాన్ బ్రూయాన్న చాత్మనః । ఆదద్యాన్న చ సాధుభ్యో నాసత్పురుషమాశ్రయేత్ ॥ ౬ ॥ నాపరీక్ష్య నయేద్దండం న చ మంత్రం ప్రకాశయేత్ । విసృజే
న్న చ లుబ్ధేభ్యో విశ్వసేన్నాపకారిషు॥ ౭॥ అనీర్షుర్గుప్తదారస్స్యాచ్చోక్షస్స్యాదఘృణీ నృపః। స్త్రియస్సేవేత నాత్యర్థం మృష్టం భుంజీత నాహితమ్॥ ౮

అశుభస్య అధర్మస్య॥ ౮౮॥ ౮౯॥ ౯౦॥ దండనీతిమితి॥ అయోగేన అనుపాయేన॥ ౯౧॥ ౯౨॥ ౯౩॥ ౯౪॥ ౯౫॥ ౯౬॥ ౯౭॥ రాజేతి॥ చతుర్థస్య కలేః॥ ౯౮॥
౯౯॥ ౧౦౦॥ ౧౦౧॥ ౧౦౨॥ లోకస్యేతి॥ సీమంతకరీ వ్యవస్థాయికా॥ ౧౦౩॥ ౧౦౪॥ ౧౦౫॥**** కేనేతి॥ దండనీతిం సమ్యక్ ప్రయోజ్య కేన వృత్తేన వర్తత
ఇతి ప్రశ్నః॥ ౧॥ అయమితి॥ షట్త్రింశత్ ఏతత్సంఖ్యాకో ధర్మచర్యాదిగుణగణః- స చ ప్రత్యేకం - ఏకైకగుణయోగాత్ షట్త్రింశద్గుణైః అకటుకతా
దిభిః సంయుతః- అత ఏవ గుణోపేతః- యాన్ గుణాన్ ధర్మాదీన్- గుణం కల్యాణం- అవాప్నుయాత్ - సోయం షట్త్రింశతో గుణస్త్వయా శ్రోతవ్య
ఇత్యర్థః॥ ౨॥ చరేదితి॥ అకటుకః రాగద్వేషహీనః ధర్మాన్ సర్వాంశ్చరేత్ -న నాస్తికః పరలోకకాముకస్సన్ స్నేహం కుర్యాత్ - న తు లోభాదినా-
అనృశంసః అనిష్ఠురస్సన్ అర్థమర్జయేత్ - అనుద్ధతః ధర్మార్థావనాశయన్ కామం ఇంద్రియప్రీతిం చరేత్ ॥ ౩॥ ప్రియమితి॥ అకృపణః అదీనః-అవికత్థ
నః శ్లాఘాహీనః- అనిష్ఠురః సదయః॥ ౪॥ సందధీతేతి॥ ఆర్యత్వం జానన్ సంధిం కుర్యాత్ - బంధుత్వం జానన్ విగ్రహం న కుర్యాదితి - సర్వత్ర గుణోపేతో
గుణో ద్రష్టవ్యః- అభక్తం అల్పాన్నం పుష్కలాన్నదః చారం కుర్యాత్ - అపీడయన్ భక్తం దద్యాత్ ॥ ౫॥ అర్థమితి॥ సాధుత్వేన పరీక్ష్యార్థం ప్రయోజ
నం బ్రూయాత్ - శ్రోతార ఉపహసిష్యంతీతి జ్ఞాత్వా ఆత్మనో గుణాన్ న బ్రూయాత్ ॥ ౬॥ ౭॥ అనీర్షురితి॥ చోక్షః శుద్ధః॥ ౮॥ ....*

అస్తబ్ధఃపూజయేన్మాన్యాన్గురూన్సేవేదమాయయా। అర్చేద్దేవాన్నదంభేనశ్రియమిచ్ఛేదకుత్సితామ్॥౯॥ సేవేతప్రణయంహిత్వాదక్షస్స్యాన్నత్వకా
లవిత్। సాంత్వయన్నచమోక్షాయఅనుగృహ్ణన్నచక్షిపేత్॥ ౧౦॥ ప్రహరేన్నత్వవిజ్ఞాయహత్వాశత్రూన్నశోచయేత్। క్రోధంకుర్యాన్నచాకస్మా
న్మృదుస్స్యాన్నాపకారిషు॥౧౧॥ ఏవంచరస్వరాజ్యస్థోయదిశ్రేయఇహేచ్ఛసి। అతోన్యథానరపతిర్భయమార్ఛత్యనుత్తమమ్॥ ౧౨॥ ఇతిసర్వాన్
గుణానేతాన్యథోక్తాన్యోనువర్తతె। అనుభూయేహభద్రాణిప్రేత్యస్వర్గేమహీయతే॥ ౧౩॥ వైశంపాయనః॥ ఇదంవచశ్శాంతనవస్యశుశ్రు
వాన్యుధిష్ఠిరఃపాండవముఖ్యసంవృతః। తదావవందేదేవపితామహంనృపోయథోక్తమేతచ్చచకారబుద్ధిమాన్॥౧౪॥.................. *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సప్తతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥కథంరాజాప్రజారక్షన్నాధిబంధేనయుజ్యతే॥ ధర్మేచనాపరాధ్నోతితన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ సమాసేనైవతేరాజన్ధ
ర్మాన్వక్ష్యామిశాశ్వతాన్। విస్తరేణైవధర్మాణాంనజాత్వంతమవాప్నుయాత్॥౨॥ధర్మనిష్ఠాన్శ్రుతవతోదేవవ్రతసమాహితాన్। అర్చయిత్వా
యజేథాస్త్వంగృహగుణవతోద్విజాన్॥౩॥ ప్రత్యుత్థాయోపసంగృహ్యచరణావభివాద్యచ। అథసర్వాణికుర్వీథాఃకార్యాణిసపురోహితః॥ ౪ ॥ ధ
ర్మకార్యాణినిర్వర్త్యమంగళానిప్రయుజ్యచ। బ్రాహ్మణాన్వాచయేథాస్త్వమర్థసిద్ధిజయాశిషః॥౫॥ఆర్జవేనచసంపన్నోధృత్యాబుద్ధ్యాచభార
త। యథార్థంప్రతిగృహ్ణీయాత్కామక్రోధౌచవర్జయేత్॥ ౬ ॥ కామక్రోధౌపురస్కృత్యయోర్థంరాజానుతిష్ఠతి। నసధర్మంనచాప్యర్థంప్రతి
గృహ్ణాతిబాలిశః॥ ౭॥ మాస్మలుబ్ధాంశ్చమూర్ఖాంశ్చకామార్థేషుప్రయూయుజః। అలుబ్ధాన్బుద్ధిసంపన్నాన్సర్వకర్మసుయోజయేత్॥౮॥ మూ
ర్ఖోహ్యధికృతోర్థేషుకార్యాణామవిశారదః। ప్రజాఃక్లిశ్నాత్యయోగేనకామక్రోధసమన్వితః॥ ౯॥ బలిషష్ఠేనశుల్కేనదండేనాథాపరాధినామ్। శా
స్త్రానీతేనలిప్సేథావేతనేనధనాగమమ్॥ ౧౦ ॥ దాపయిత్వాకరంధర్మ్యంరాష్ట్రంనీత్యాయథావిధి। తథైతంకల్పయేద్రాజాయోగక్షేమమతంద్రి
తః॥౧౧॥ గోపాయితారందాతారంధర్మనిత్యమతంద్రితమ్। అకామద్వేషసంయుక్తమనురజ్యంతిమానవాః॥ ౧౨॥ మాస్మాధర్మేణలోభేనలిప్సేథా
స్త్వంధనాగమమ్। ధర్మార్థావధ్రువౌతస్యయోనశాస్త్రపరోభవేత్॥ ౧౩॥ అర్థశాస్త్రపరోరాజాధర్మార్థాన్నాధిగచ్ఛతి।అస్థానేచాస్యతద్వి
త్తంసర్వమేవవినశ్యతి॥ ౧౪॥ అర్థమూలోహిహింసాంచకురుతేస్వయమాత్మనః।కరైరశాస్త్రదృష్టైర్హిమోహాత్సంపీడయేత్ప్రజాః॥ ౧౫॥ఊధ
శ్ఛింద్యాత్తుయోధేన్వాఃక్షీరార్థీనలభేత్పయః। ఏవంరాష్ట్రమయోగేనపీడితంనవివర్ధతే॥౧౬॥యోహిదోగ్ధ్రీముపాస్తేచసనిత్యంవిందతేపయః।

౯॥సేవేతేతి॥ప్రణయంనమ్రతాంహిత్వాధారయిత్వాహిత్వేత్యస్యఅత్రధారణార్థకత్వంధాతూనామనేకార్థత్వాత్- నచమోక్షాయ- ఫలందిత్స
న్నేవసాంత్వయేదిత్యర్థః॥౧౦॥ ప్రహరేదితి॥అవిజ్ఞాయశత్రుందోషంచ-నశోచయేత్ శత్రుబంధూనాంశోకంఅపనుదేత్-అకస్మాత్కారణంవినా॥౧౧॥
౧౨॥౧౩॥ఇదమితి॥పాండవముఖ్యైఃపాండుపుత్రైర్భీమాదిభిఃసంవృతోగుప్తః॥ ౧౪॥ * కథమితి॥బహ్వీనాంప్రజానాంపరిపాలనంకథంస్యాదితిచింతా
ఆధిఃసఏవబంధస్తేన-నయుజ్యతె-నాపరాధ్నోతినాన్యథాకరోతి ధర్మేవ్యవహారనిర్ణయాదౌ ఏతత్ ద్వయంకథంస్యాదితిప్రశ్నః॥ ౧॥ ఉత్తరంవక్తుంప్రతి
జానీతే॥సమాసేనైవేతి॥ ౨॥రాగద్వేషహీనాన్బ్రాహ్మణాన్పురస్కృత్యవ్యవహారనిర్ణయంకుర్వన్ధర్మేపినాపరాధ్నోతీతిపూర్వోక్తస్యోత్తరమా
హధర్మనిష్ఠానితిచతుర్భిః॥౩॥౪॥౫॥౬॥విపక్షేదోషమాహ॥కామేతి॥ ౭॥ఆద్యస్యోత్తరమాహ॥ మాస్మేత్యాదినా॥ సాధూన్సర్వత్రకార్యేషునియోజ్య
స్వయంనాధిబంధేనయుజ్యతఇత్యర్థః॥౮॥ మూర్ఖఇతి॥అయోగేనయోగఇష్టప్రాప్తిఃతదభావేన॥౯॥బలీతి॥బలిఃరాజదేయంతదేవసస్యాదేఃషష్ఠాంశః
తేనబలిషష్ఠేన-శుల్కేనశుద్ధేన-గణనానధికేనేత్యర్థః-వేతనేనపథిరక్షితైర్వణిగ్భ్యోర్జద్విత్తంతద్రాజ్ఞోవేతనంసేవాధనంతేనచ-ధనాగమంలిప్సేతరాజా॥
౧౦॥ధాన్యాదేఃషష్ఠాంశహృతేశేషేణప్రజానాంయదివాహికోగ్రాసోనభవేత్తదారాజైవతాసాంయోగక్షేమంకల్పయేదిత్యాహ॥ దాపయిత్వేతి॥
౧౧॥౧౨॥౧౩॥అర్థేతి॥ధర్మార్థాన్ధర్మసంహితాన్అర్థాన్॥౧౪॥౧౫॥అర్థమూలోర్థార్థీప్రజాఃపీడయన్ఆత్మానమేవహినస్తీత్యుక్తం-తత్రదృ

ఏవం రాష్ట్రముపాయేన భుంజానో లభతే ఫలమ్॥౧౭॥ అథ రాష్ట్రముపాయేన భుజ్యమానం సురక్షితమ్ । జనయత్యతులాం నిత్యం కోశవృద్ధిం యుధిష్ఠిర॥ ౧౮॥ దోగ్ధ్రీ ధాన్యం హిరణ్యం చ మహీ రాజ్ఞా సురక్షితా । నిత్యం స్వేభ్యః పరేభ్యశ్చ తృప్తా మాతా యథా పయః॥౧౯ ॥ మాలాకారోపమో రాజన్ భవ మాంగారికోపమః। తథా యుక్తశ్చిరం రాజ్యం భోక్తుం శక్ష్యసి పాలయన్॥ ౨౦॥ పరచక్రాభియానేన యది తే స్యాద్ధనక్షయః । అథ సామ్నైవ లిప్సేథా ధనమబ్రాహ్మణేషు యత్ ॥ ౨౧ ॥ మా స్మ తే బ్రాహ్మణం దృష్ట్వా ధనస్థం ప్రచలేన్మనః । అంత్యాయామప్యవస్థాయాం కిము స్ఫీతస్య భారత॥ ౨౨ ॥ ధనాని తేభ్యో దద్యాస్త్వం యథాశక్తి యథార్హతః। సాంత్వయన్ పరిరక్షంశ్చ స్వర్గమాప్స్యసి దుర్జయమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఏవం ధర్మేణ వృత్తేన ప్రజాస్త్వం పరిపాలయ । స్వంతం పుణ్యం యశో నిత్యం ప్రాప్స్యసే కురునందన॥ ౨౪॥ ధర్మేణ వ్యవహారేణ ప్రజాః పాలయ పాండవ। యుధిష్ఠిర యథా యుక్తో నాధిబంధేన యోక్ష్యసే॥ ౨౫॥ ఏష ఏవ పరో ధర్మో యద్రాజా రక్షతి ప్రజాః । భూతానాం హి యథా ధర్మో రక్షణం పరమా దయా॥ ౨౬॥ తస్మాదేవ పరం ధర్మం మన్యంతే ధర్మకోవిదాః। యో రాజా రక్షణే యుక్తో భూతేషు కురుతే దయామ్॥ ౨౭ ॥ యదహ్నా కురుతే పాపమరక్షన్ భయతః ప్రజాః । రాజా వర్షసహస్రేణ తస్యాంతమధిగచ్ఛతి॥ ౨౮॥ యదహ్నా కురుతే ధర్మం ప్రజా ధర్మేణ పాలయన్। దశవర్షసహస్రాణి తస్య భుంక్తే ఫలం దివి॥౨౯॥ స్విష్టిః స్వధీతిః సుతపా లోకాన్ జయతి యావతః। క్షణేన తానవాప్నోతి ప్రజా ధర్మేణ పాలయన్ ॥ ౩౦ ॥ ఏవం ధర్మం ప్రయత్నేన కౌంతేయ పరిపాలయ। తతః పుణ్యఫలం లబ్ధ్వా నాధిబంధేన యోక్ష్యసే॥ ౩౧॥ స్వర్గలోకే చ మహతీం శ్రియం ప్రాప్స్యసి పాండవ॥ ౩౨ ॥ అసంభవశ్చ ధర్మాణామీదృశానామరాజసు । తస్మాద్రాజైవ నాన్యోఽస్తి యో ధర్మఫలమాప్నుయాత్ ॥౩౩॥ స రాజ్యం ధృతిమాన్ ప్రాప్య ధర్మేణ పరిపాలయ । ఇంద్రం తర్పయ సోమేన కామైశ్చ సుహృదో జనాన్॥౩౪॥ ....*

ఇతి- శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ఏకసప్తతితమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ య ఏవ తు సతో రక్షేదసతశ్చ నివర్తయేత్ । స ఏవ రాజ్ఞా కర్తవ్యో రాజన్ రాజపురోహితః॥ ౧॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। పురూరవస ఐలస్య సంవాదం మాతరిశ్వనః॥ ౨ ॥ పురూరవా ఉవాచ॥ కుతస్స్విద్బ్రాహ్మణో జాతో వర్ణాశ్చాపి కుతస్త్రయః। కస్మాచ్చ భవతి శ్రేష్ఠస్తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౩ ॥ మాతరిశ్వోవాచ ॥ బ్రహ్మణో ముఖతః సృష్టో బ్రాహ్మణో రాజసత్తమ । బాహుభ్యాం క్షత్రియః సృష్ట ఊరుభ్యాం వైశ్య ఏవ చ॥౪॥ వర్ణానాం పరిచర్యార్థం త్రయాణాం భరతర్షభ । వర్ణశ్చతుర్థస్సంభూతః పద్భ్యాం శూద్రో వినిర్మితః॥ ౫॥ బ్రాహ్మణో జాయమానో హి పృథివ్యామనుజాయతే। ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం ధర్మకోశస్య గుప్తయే॥౬॥ అతః పృథివ్యా యంతారం క్షత్రియం దండధారణే। ద్వితీయం దండమకరోత్ప్రజానామనుగుప్తయే॥ ౭ ॥ వైశ్యస్తు ధనధాన్యేన త్రీన్ వర్ణాన్ బిభృయాదిమాన్ । శూద్రో హ్యేతాన్ పరిచరేదితి బ్రహ్మానుశాసనమ్॥౮॥ ఐల ఉవాచ॥ ద్విజస్య క్షత్రబంధోర్వా కస్యేయం పృథివీ భవేత్। ధర్మతస్సహ విత్తేన సమ్యగ్వాయో ప్రచక్ష్వ మే॥ ౯॥ వాయురువాచ॥ విప్రస్య సర్వమేవైతత్ యత్కించిజ్జగతీగతమ్। జ్యేష్ఠేనాభిజనేనేహ తద్ధర్మకుశలా విదుః॥ ౧౦॥ స్వమేవ బ్రాహ్మణో భుంక్తే స్వం వస్తే స్వం దదాతి

ప్తాంతమాహ। ఊధ ఇతి॥౧౬॥ ౧౭॥ ౧౮॥ దోగ్ధ్రీతి॥ దోగ్ధ్రీ పూరయిత్రీ॥ ౧౯॥ మాలాకారేతి॥ అంగారికః ఇంగాలకర్తా॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩ ॥౨౪॥ ధర్మేణేతి॥ యథాయుక్తః ఉక్తేన ప్రకారేణ అవహితః॥౨౫॥ తస్మాదితి॥ యో దయాం కురుతే తం ధర్మం మన్యంతే ఇతి యోజనా॥౨౬॥౨౭॥ యదితి॥ అంతం యాతనాభోగేన నిష్కృతిం॥౨౮॥౨౯॥ స్విష్టిరితి॥ స్విష్టిః స్వధీతిః సుతపా ఇతి క్రమేణ గృహస్థ బ్రహ్మచారి వానప్రస్థ ధర్మాన్ సమ్యగనుతిష్ఠన్॥౩౦॥ ౩౧॥ ౩౨॥౩౩॥౩౪॥ * య ఇతి॥ నివర్తయేత్ రాజ్యాద్దూరీకారయేత్ ॥౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥౯॥౧౦॥౧౧॥ .... *

చ। గురుర్హి సర్వవర్ణానాం జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠశ్చ వై ద్విజః ॥ ౧౧ ॥ పత్యభావే యథైవ స్త్రీ దేవరం కురుతే పతిమ్ । ఏష తే ప్రథమః కల్ప ఆపద్యన్యో భవేదతః ॥
౧౨॥ యది స్వర్గం పరం స్థానం స్వధర్మం పరిమార్గసి। యత్కించిద్విజయే భూమిం బ్రాహ్మణాయ నివేదయ॥౧౩॥ శ్రుతవృత్తోపపన్నాయ ధర్మజ్ఞా
య తపస్వినే। స్వధర్మపరితృప్తాయ యో న విత్తపరో భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ యో రాజానం నయేద్బుద్ధ్యా సర్వతః పరిపూర్ణయా। బ్రాహ్మణో హి కులే జాతః
కృతప్రజ్ఞో వినీతవాన్॥ ౧౫ ॥ శ్రేయో నయతి రాజానం బ్రువంశ్చిత్రాం సరస్వతీమ్ । రాజా చరతి యం ధర్మం బ్రాహ్మణేన నిదర్శితమ్ ॥ ౧౬॥ శుశ్రూ
షురనహంవాదీ క్షత్రధర్మవ్రతే స్థితః। తావతా సత్కృతః ప్రాజ్ఞశ్చిరం యశసి తిష్ఠతి॥ ౧౭ ॥ తస్య ధర్మస్య సర్వస్య భాగీ రాజపురోహితః ॥ ౧౮॥ ఏ
వమేవ ప్రజాస్సర్వా రాజానమభిసంశ్రితాః। సమ్యగ్వృత్తాస్స్వధర్మస్థా నకుతశ్చిద్భయాన్వితాః ॥ ౧౯॥ రాష్ట్రే చరంతి యం ధర్మం రాజ్ఞా సాధ్వభి
రక్షితాః। చతుర్థం తస్య ధర్మస్య రాజా భాగం తు విందతి ॥ ౨౦॥ దేవా మనుష్యాః పితరో గంధర్వోరగరాక్షసాః । యజ్ఞమేవోపజీవంతి నాస్తి చేష్టమ
రాజకే॥ ౨౧॥ ఇతో దత్తేన జీవంతి దేవతాః పితరస్తథా। రాజన్యేవాస్య ధర్మస్య యోగక్షేమః ప్రతిష్ఠితః॥ ౨౨॥ ఛాయాయామప్సు వాయౌ చ సుఖముష్ణే
ధిగచ్ఛతి। అగ్నౌ వాససి సూర్యే చ సుఖం శీతేధిగచ్ఛతి॥౨౩ ॥ శబ్దే స్పర్శే రసే రూపే గంధే చ రమతే మనః। తేషు భోగేషు సర్వేషు నభీతో లభతే సుఖమ్॥
౨౪॥ అభయస్య హి యో దాతా తస్యైవ సుమహత్ఫలమ్। నహి ప్రాణసమం దానం త్రిషు లోకేషు విద్యతే॥ ౨౫ ॥ ఇంద్రో రాజా యమో రాజా ధర్మో
రాజా తథైవ చ। రాజా బిభర్తి రూపాణి రాజ్ఞా సర్వమిదం ధృతమ్॥౨౬॥ ఇతి॥ రాజధర్మానుశాసనపర్వణి ద్విసప్తతితమోధ్యాయః- .... *

భీష్మః॥ రాజ్ఞా పురోహితః కార్యో భవేద్విద్వాన్బహుశ్రుతః। ఉభౌ సమీక్ష్య ధర్మార్థావప్రమేయావనంతరమ్॥౧॥ ధర్మాత్మా మంత్రవిద్యేషాం
రాజ్ఞాం రాజన్పురోహితః। రాజా చైవంగుణో యేషాం కుశలం తేషు సర్వతః॥ ౨ ॥ ఉభౌ ప్రజా వర్ధయతో దేవాన్సర్వాన్సుతాన్పితౄన్ । భవే
యాతాం స్థితౌ ధర్మే శ్రద్ధేయౌ సుతపస్వినౌ ॥ ౩ ॥ పరస్పరస్య సుహృదౌ విహితౌ సమచేతసౌ । బ్రహ్మక్షత్రస్య సంమానాత్ ప్రజా సుఖమవాప్ను
యాత్ ॥౪॥ విమాననాత్తయోరేవ ప్రజా నశ్యేయురేవ హి। బ్రహ్మక్షత్రం చ సర్వేషాం వర్ణానాం మూలముచ్యతే॥౫ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహా
సం పురాతనమ్ । ఐలకశ్యపసంవాదం తన్నిబోధ యుధిష్ఠిర ॥ ౬ ॥ ఐల ఉవాచ ॥ యదా హి బ్రహ్మ ప్రజహాతి క్షత్రం క్షత్రం యదా వా ప్రజహాతి బ్రహ్మ
అన్వగ్బలం కతమేస్మిన్భజంతే తథా వర్ణాః కతమేస్మిన్ ధ్రియంతే ॥ ౭ ॥ కశ్యప ఉవాచ ॥ వ్యృద్ధం రాష్ట్రం క్షత్రియస్య భవతి బ్రహ్మక్షత్రం యత్ర విరు
ధ్యతీహ । అన్వగ్బలం దస్యవస్తద్భజంతే తథా వర్ణం తత్ర ధ్రియంతి సద్యః ॥ ౮ ॥ నైషాం బ్రహ్మ చ వర్ధతే నోత పుత్రా న గర్గరో మథ్యతే నో యజం
తే । నైషాం పుత్రా వేదమధీయతే చ యదా బ్రహ్మ క్షత్రియాస్సంత్యజంతి ॥ ౯ ॥ నైషామర్థో వర్ధతే జాతు గేహే నాధీయతే సుప్రజా నో యజంతే । అ
పధ్వస్తా దస్యుభూతా భవంతి యే బ్రాహ్మణాన్క్షత్రియాస్సంత్యజంతి ॥ ౧౦ ॥ ఏతౌ హి నిత్యం సంయుక్తావితరేతరధారణే । క్షత్రం వై బ్రహ్మణో యో

౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ ఛాయాయామితి॥ ఉష్ణజం శీతజం చ భయం ఛాయాదినా అగ్న్యాదినా చ నశ్యతి- శబ్దాదినా చ ర
మతే- అరాజకభయాక్రాంతస్తు క్షత్రాపి సుఖం న లభత ఇతి శ్లోకద్వయతాత్పర్యం॥౨౩॥ ౨౪॥ యత ఏవం అతః అభయదానమేవ శ్లాఘ్యం దానం-తద్దాతేం
ద్రాదిరూప ఏవేత్యాహ ద్వాభ్యాం॥ అభయస్యేతి॥ ౨౫॥౨౬॥ * రాజ్ఞేతి॥ రాజ్ఞా-అప్రమేయౌ గహనౌ- అనంతరం శీఘ్రమేవ-పురోహితః కార్యో భవేత్
౧॥ ధర్మాత్మేతి॥ ధర్మాత్మా ధర్మసాధకః॥ ౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥ యదేతి॥ బ్రహ్మకర్మ - క్షత్రం కర్తృ-అనుపశ్చాత్ ప్రకాశమానం బలం అన్వగ్బలం యథాస్యా
త్తథా- అస్మిన్బ్రహ్మక్షత్రాన్యతరస్మిన్ కతమే భజంతే- కింతు త్రైణ బ్రహ్మ బలవద్భవత్యుత బ్రహ్మణా క్షత్రమిత్యర్థః॥ ౭ ॥ వ్యృద్ధమితి॥ వ్యృద్ధం భిన్నం-
క్షత్రం కర్తృ-తత్ర క్షత్రే- సంతతః వర్ణం విందంతి-బ్రాహ్మణానామవమంతా మ్లేచ్ఛజాతీయోయం రాజేత్యనుమానాజ్జానంతి యథోక్తం॥ శ్లో॥ భోగేన
జ్ఞాయతే కర్మ కర్మణా జ్ఞాయతే జనిరితి॥౮॥౯॥ నేతి॥ అపధ్వస్తాః సంకరజాః కంసాదివత్ ॥౧౦॥౧౧॥ .... *

నిర్వ్యూఢః క్షత్రస్య వై ద్విజాః ॥ ౧౧ ॥ ఉభావేతౌ నిత్యమభిప్రపన్నౌ సంప్రాపతుర్మహతీం సంప్రతిష్ఠామ్ । తయోస్సన్ధిర్భిద్యతే చేత్పురాణస్తతస్సర్వం భవతి సంప్రమూఢమ్ ॥ ౧౨ ॥ నాత్ర పారం లభతే పారగామీ మహాగాధే నౌరివ సంప్రపన్నా । చాతుర్వర్ణ్యం భవతి హి సంప్రమూఢం ప్రజాస్తతః క్షయసంస్థా భవన్తి ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మవృక్షో రక్ష్యమాణో మధు హేమ చ వర్షతి । అరక్ష్యమాణస్సతతమశ్రు పాపం చ వర్షతి ॥ ౧౪ ॥ నబ్రహ్మచారీ చరణాదపేతో యదా బ్రహ్మా బ్రహ్మణి త్రాణమిచ్ఛేత్ । ఆశ్చర్యతో వర్షతి తత్ర దేవస్తత్రాభీక్ష్ణం దుస్సహాశ్చావిశన్తి ॥ ౧౫ ॥ స్త్రియం హత్వా బ్రాహ్మణం చాపి పాపః సభాయాం యత్ర లభతేఽనువాదమ్ । రాజ్ఞస్సకాశే న బిభేతి చాపి తతో భయం విద్యతే క్షత్రియస్య ॥ ౧౬ ॥ పాపైః పాపే క్రియమాణేఽతిచేలం తతో రుద్రో జాయతే దేవ ఏషః । పాపైః పాపాస్సంజనయన్తి రుద్రం తతస్సర్వాన్ సాధ్వసాధూన్ హినస్తి ॥ ౧౭ ॥ ఐల ఉవాచ ॥ కుతో రుద్రః కీదృశో నాపి రుద్రః సత్త్వైస్సత్త్వం దృశ్యతే వధ్యమానమ్ । ఏతత్సర్వం కశ్యప మే ప్రచక్ష్వ కుతో రుద్రో జాయతే దేవ ఏషః ॥ ౧౮ ॥ కశ్యపః ॥ ఆత్మా రుద్రో హృదయే మానవానాం స్వం స్వం దేహం పరదేహం చ హన్తి । వాతోత్పాతైస్సదృశం రుద్రమాహుర్దావైర్జీమూతైస్సదృశం రూపమస్య ॥ ౧౯ ॥ ఐల ఉవాచ ॥ న వై వాతః పరివృణోతి కశ్చిన్న జీమూతో వర్షతి నాపి దేవః । తథాయుక్తో దృశ్యతే మానుషేషు కామద్వేషాద్బధ్యతే ముచ్యతే చ ॥ ౨౦ ॥ కశ్యపః ॥ యథైకగేహే జాతవేదాః ప్రదీప్తః కృత్స్నం గ్రామం దహతే చత్వరం వా । విమోహనం కురుతే దేవ ఏష తతస్సర్వం స్పృశ్యతే పుణ్యపాపైః ॥ ౨౧ ॥ ఐల ఉవాచ ॥ యది దణ్డః స్పృశతే పుణ్యపాపం పాపైః పాపే క్రియమాణేఽవిశేషాత్ । కస్య హేతోస్సుకృతం నామ కుర్యాద్దుష్కృతం వా కస్య హేతోర్న కుర్యాత్ ॥ ౨౨ ॥ కశ్యపః ॥ అసంయోగాత్పాపకృతామపాపాస్తుల్యో దణ్డః స్పృశతే మిశ్రభావాత్ । శుష్కేణార్ద్రం దహ్యతే మిశ్రభావాత్ న

ఉభావితి ॥ అభిప్రపన్నౌ అన్యోన్యశరణౌ - క్షత్రశరణం బ్రహ్మ తపస్యతి - బ్రహ్మశరణం క్షత్రం జయతీతి భావః ॥ ౧౨ ॥ నేతి ॥ అత్ర బ్రహ్మక్షత్రయోర్వియోగే ॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మవృక్ష ఇతి ॥ మధు - సుఖం - అశ్రు దుఃఖం - పాపం నరకం ॥ ౧౪ ॥ నేతి ॥ బ్రహ్మా బ్రాహ్మణజాతిః బ్రహ్మచారీ - చరణాత్ అధీతశాఖాతః అపేతః దస్యుభిర్వారితస్సన్ బ్రహ్మణి వేదే ధ్యేతవ్యే త్రాణం ఇచ్ఛేత్ - రక్షితురభావాత్ - తదా దేవస్తత్ర ఆశ్చర్యతో న వర్షతి - తత్ర వర్షణం అత్యన్తం దుర్లభమిత్యర్థః - దుస్సహాః మారీతిదుర్భిక్షాదయః - నాబ్రహ్మచారీతి పాఠే బ్రహ్మచరణాదపేతత్వాత్ అబ్రహ్మచారీ వేదాధ్యయనశూన్యస్సన్ త్రాణమిచ్ఛేత్ - తర్హి తత్రాశ్చర్యతోపి న వర్షతీతి యోజ్యః ॥ ౧౫ ॥ స్త్రియమితి ॥ స్త్రియం బ్రాహ్మణం వాపి హత్వా అనువాదం ॥ ౧౬ ॥ పాపైరితి ॥ రుద్రః హింస్రః - దేవో రాజా - రుద్రం కలిం ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ కుతో రాజ్ఞో రుద్రత్వమితి పృష్టే ఆహ ॥ ఆత్మేతి ॥ మానవానాం హృదయే యః - ఆత్మా జీవోఽస్తి స ఏవ రుద్రః సంహర్తా భవతి - యథా చ గ్రహావిష్టస్య శరీరం దేహస్వామినః స్వం న భవతి - కిన్తు తదానీం తద్గ్రహస్యైవ స్వం - ఏవం రుద్రావేశకాలే నృపస్య శరీరం రౌద్రమేవ భవతీత్యర్థః - నను కుతః శాన్తస్యాత్మనో రుద్రత్వమితి ఆహ - వాతేతి, యథా ఉత్పాతవాతః ఆకాశోత్థః ఆకాశోత్థం మేఘమేవ ఇతస్తతో నయతి - గర్జనం విద్యుదశనివారీణి చ తత ఆవిర్భవన్తి ఏవం ఆత్మోత్థితం జీవం ఆత్మోత్థితాః కామక్రోధాదయః సర్వం హింస్రీంకారయన్తీత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఇదమాక్షిపతి ॥ న వా ఇతి ॥ యథా ఆకాశేన యుక్తాస్తతః పృథగ్భూతా వాతాః మేఘాశ్చ మేఘప్రవర్తకదేవతా చ ప్రత్యక్షేణ శాస్త్రజ్ఞానేన చ దృశ్యన్తే - నైవం జీవో వాతదభిభావకః కామాదిర్వా పృథక్ దృశ్యతే - కిన్తు ఆత్మన్యేవ వహ్నౌ ఔష్ణ్యవత్ కామద్వేషావర్తేతే - తౌ చైతస్య బన్ధకౌ మోహకౌ చ భవత ఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ అస్యోత్తరమాహ ॥ యథేతి ॥ యథా అల్పోపి వహ్నిః రధికం కాష్ఠభారముపారుహ్య కృత్స్నం గ్రామం దహతి - తత్ర న కేవలం కాష్ఠానాం దాహకత్వం - నాపి కాష్ఠానన్యనుపారూఢస్యాగ్నేః - కిన్తు తదుభయసంఘాతస్యైవ - తత్రాపి వివేకే క్రియమాణే వహ్నేరేవ ఉపాధ్యావేశాద్దాహకత్వం - ఏవం ఆత్మా న మారుహ్యాహంకారవహ్నిః కామక్రోధాదివాతైః ఉద్దీపితో రుద్రత్వం ప్రతిపద్యతే - తతశ్చ దహతి - ఏధాంసి పచన్తీతివత్ అహంకారేణ కృతం ఆత్మన్యుపచర్యతే మోహాత్ - తేన చ సర్వం జగదసంగమపి జలచన్ద్రన్యాయేన పుణ్యైః పాపైశ్చ స్పృశ్యతే - తత్త్వాలోచనే త్వసంగ ఏవాత్మేత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ యదీతి ॥ అపుణ్యపాపమపి ఆత్మానం యది విశేషాత్ క్రియమాణే పాపే నిమిత్తభూతే సతి - దణ్డః దణ్డాత్మకం గాలనతాడనాదిదుఃఖం - కర్తృ - స్పృశతే మోహాదితి బ్రవీషి తర్హి పుణ్యాకరణే పాపవర్జనం చ శాస్త్రచోదితం వృథైవ స్యాత్ - ఆత్మని వాస్తవదుఃఖాభావస్య సిద్ధత్వాత్ తదర్థం సాధనోపాదానం వ్యర్థమితి భావః ॥ ౨౨ ॥ ఆత్మాహంకారయోర్మిశ్రీభావాదహంకారగతం దుఃఖమాత్మని ప్రతీయతే - అతః అహంకారత్యాగాత్ న కిం చిదాత్మనో దుఃఖమస్తీత్యుత్తర

మిశ్రః స్యాత్పాపకృద్భిః కథంచిత్ ॥ ౨౩ ॥ ఐలఉవాచ ॥ సాధ్వసాధూన్ ధారయతీహ భూమిః సాధ్వసాధూంస్తాపయతీహ సూర్యః । సాధ్వసాధూంశ్చాపి వాతీహ వాయురాపస్తథా సాధ్వసాధూన్ పునంతి ॥ ౨౪ ॥ కశ్యపః ॥ ఏవమస్మిన్ వర్తతే లోక ఏష నాముత్రైవం వర్తతే రాజపుత్ర । ప్రేత్యైతయోరంతరవాన్ విశేషో యో వై పుణ్యం చరతే యశ్చ పాపమ్ ॥ ౨౫ ॥ పుణ్యస్య లోకో మధుమాన్ ఘృతార్చిః హిరణ్యజ్యోతిరమృతస్య నాభిః । తత్ర ప్రేత్య మోదతే బ్రహ్మచారీ న తత్ర మృత్యుర్న జరా నోత దుఃఖమ్ ॥ ౨౬ ॥ పాపస్య లోకో నిరయోఽప్రకాశో నిత్యం దుఃఖం శోకభూయిష్ఠమేవ । తత్రాత్మానం శోచతి పాపకర్మా బహ్వీః సమాః ప్రతపన్నప్రతిష్ఠః ॥ ౨౭ ॥ మిథో భేదాద్బ్రాహ్మణక్షత్రియాణాం ప్రజా దుఃఖం దుస్సహం చావిశంతి । ఏవం జ్ఞాత్వా కార్య ఏవేహ నిత్యం పురోహితో నైకవిద్యో నృపేణ ॥ ౨౮ ॥ తం చైవాన్వభిషించేత తథా ధర్మో విధీయతే । అగ్రం హి బ్రాహ్మణః ప్రోక్తం సర్వస్యైవేహ ధర్మతః ॥ ౨౯ ॥ పూర్వం హి బ్రాహ్మణస్సృష్టిరితి బ్రహ్మవిదో విదుః । జ్యేష్ఠేనాభిజనేనాస్య ప్రాప్తం పూర్వం యదుత్తరమ్ ॥ ౩౦ ॥ తస్మాన్మాన్యశ్చ పూజ్యశ్చ బ్రాహ్మణః ప్రసృతాగ్రభుక్ । సర్వం శ్రేష్ఠం విశిష్టం చ నివేద్యం తస్య ధర్మతః ॥ ౩౧ ॥ అవశ్యమేవ కర్తవ్యం రాజ్ఞా బలవతాపి హి । బ్రహ్మ వర్ధయతి క్షత్రం క్షత్రతో బ్రహ్మ వర్ధతే ॥ ౩౨ ॥ ఏవం రాజ్ఞో విశేషేణ పూజ్యా వై బ్రాహ్మణాస్సదా ॥ ౩౩ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-ఐలకశ్యపసంవాదే-త్రిసప్తతితమోధ్యాయః-

భీష్మః ॥ యోగక్షేమో హి రాష్ట్రస్య రాజన్యాయత్త ఉచ్యతే । యోగక్షేమో హి రాజ్ఞో హి సమాయత్తః పురోహితే ॥ ౧ ॥ యత్రాదృష్టం భయం బ్రహ్మ ప్రజానాం శమయత్యుత । దృష్టం చ రాజా బాహుభ్యాం తద్రాజ్యం సుఖమేధతే ॥ ౨ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । ముచుకుందస్య సంవాదం రాజ్ఞో వైశ్రవణస్య చ ॥ ౩ ॥ ముచుకుందో విజిత్యేమాం పృథివీం పృథివీపతిః । జిజ్ఞాసమానస్స్వబలమభ్యయాదలకాధిపమ్ ॥ ౪ ॥ తతో వైశ్రవణో రాజా రాక్షసాన్ సృజత్తదా । తే బలాన్యవమృద్నంత ముచుకుందస్య నైరృతాః ॥ ౫ ॥ స హన్యమానే సైన్యే స్వే ముచుకుందో నరాధిపః । గర్హయామాస విద్వాంసం పురోహితమరిందమ ॥ ౬ ॥ తత ఉగ్రం తపస్తప్త్వా వసిష్ఠో ధర్మవిత్తమః । రక్షాంస్యుపావధీత్తస్య పంథానం చాప్యవిందత ॥ ౭ ॥ తతో వైశ్రవణో రాజా ముచుకుందమదర్శయత్ । వధ్యమానేషు సైన్యేషు వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ ధనద ఉవాచ ॥ బలవంతస్త్వయా పూర్వే రాజానస్సపురోహితాః । న చైవం సమవర్తంత యథా త్వమిహ వర్తసే ॥ ౯ ॥ తే ఖల్వపి కృతాస్త్రాశ్చ బలవంతశ్చ భూమిపాః । ఆగమ్య పర్యుపాసంతే మామీశం సుఖదుఃఖయోః ॥ ౧౦ ॥ యద్యస్తి బాహువీర్యం తే తద్దర్శయితుమర్హసి । కిం బ్రాహ్మణబలేన త్వమతిమాత్రం ప్రవర్తసే ॥ ౧౧ ॥ ముచుకుందస్త

యతి ॥ అసంయోగాదితి ॥ ౨౩ ॥ సాధ్వితి ॥ అహంకర్త్రాద్యధిష్ఠానభూత ఆత్మా భూమిమార్త్యాదివదసంగ ఏవ సన్ ధారయతు - ప్రకాశయతు - వాయ్వంబువచ్చాలయతు - స్వసత్తయా ఆప్యాయయతు వా - కస్తత్రాత్మనః సంబంధో హంకారధర్మేణ రుద్రత్వేన - అతో ఆత్మా రుద్ర ఇత్యయుక్తమిత్యాక్షేపః ॥ ౨౪ ॥ తత్త్వదృష్ట్యా యద్యప్యేవం - తథాపి ఐహికాముష్మికవ్యవహారదృష్ట్యా త్వాత్మనో రుద్రత్వమిత్యుత్తరయతి కశ్యపః ॥ ఏవమస్మిన్నిత్యాదినా ॥ ఏష ఏవంరూపోర్థః - అస్మిన్ ప్రత్యగాత్మని - లోక్యత ఇతి లోకో దర్శనం తత్ర విషయే - వర్తతే సిద్ధాంతోస్తి - న తు అముత్ర పరలోకవిషయే ఏవం దర్శనం వర్తతే - కింతర్హి అముత్ర వర్తతే - యః పాపం చరతే యశ్చ పుణ్యం - ఏతయోః ప్రేత్య మరణానంతరం విశేషోస్తి - స చాంతరావాన్ తిరోహితః శాస్త్రైకగమ్యో ధర్మాధర్మఫల ఇత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ శాస్త్రమేవాహ ద్వాభ్యాం - పుణ్యస్యేతి ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ప్రకృతమనుసరతి ॥ మిథ ఇతి ॥ నైకవిద్యః బహువిద్యః ॥ ౨౮ ॥ తమితి ॥ తం పురోహితం వృత్వా - అనుపశ్చాదాత్మానం రాజ్యేభిషించేత్ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ * ౧ ॥ యత ఇతి ॥ అదృష్టం అనావృష్ట్యాదిజం - బ్రహ్మ బ్రాహ్మణః - దృష్టం పరచక్రాదిజం ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ తత ఇతి ॥ అసృజత్ అతిసృష్టవాన్ ఆజ్ఞాపితవానితి యావత్ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ తత ఇతి ॥ తస్య ముచుకుందస్య పంథానం గతిం మార్గం అవిందత జ్ఞాతవాన్ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ .... *

తతః ప్రహ్వః ప్రత్యువాచథ నేశ్వరమ్ । న్యాయపూర్వమసంరబ్ధమసంభ్రాంతమిదం వచః ॥ ౧౨ ॥ బ్రహ్మ క్షత్త్రమిదం సృష్టమేకయోని స్వయంభువా । పృథగ్బలవిధానం తన్న లోకం పరిపాలయేత్ ॥ ౧౩ ॥ తపో మంత్రబలం నిత్యం బ్రాహ్మణేషు ప్రతిష్ఠితమ్ । అస్త్రబాహుబలం నిత్యం క్షత్త్రియేషు ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౧౪ ॥ తాభ్యాం సంభూయ కర్తవ్యం ప్రజానాం పరిపాలనమ్ । తథా చ మాం ప్రవర్తంతం కిం గర్హసి స్వలకాధిప ॥ ౧౫ ॥ తతోఽబ్రవీద్వైశ్రవణో రాజానం సపురోహితమ్। నాహం రాజ్యమనిర్దిష్టం కస్మైచిద్విదధామ్యుత॥ ౧౬॥ నాచ్ఛిందే చాప్యనిర్దిష్టమితి జానీహి పార్థివ॥ ౧౭॥ ప్రశాధి పృథివీం కృత్స్నాం సమంతాదఖిలామిమామ్। ఏవముక్తః ప్రత్యువాచ ముచుకుందో మహీపతిః॥ ౧౮॥ ముచుకుంద ఉవాచ॥ నాహం రాజ్యం భవద్దత్తం భోక్తుమిచ్ఛామి పార్థివ। బాహువీర్యార్జితం రాజ్యమశ్నీయామితి కామయే॥ ౧౯॥ భీష్మః॥ తతో వైశ్రవణో రాజా విస్మయం పరమం యయౌ । క్షత్త్రధర్మే స్థితం దృష్ట్వా ముచుకుందమసంభ్రమమ్॥ ౨౦॥ తతో రాజా ముచుకుందః సోఽన్వశాసద్వసుంధరామ్। బాహువీర్యార్జితాం సమ్యక్ క్షత్త్రధర్మానువ్రతః॥ ౨౧॥ ఏవం యో ధర్మవిద్రాజా బ్రహ్మపూర్వం ప్రవర్తతే । జయత్యవిజితాముర్వీం యశశ్చ మహదశ్నుతే॥ ౨౨॥ నిత్యోదకీ బ్రాహ్మణః స్యాన్నిత్యశస్త్రశ్చ క్షత్త్రియః। తయోర్హి సర్వమాయత్తం యత్కించిజ్జగతీగతమ్॥ ౨౩॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-ముచుకుందోపాఖ్యానే-చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ యయా వృత్త్యా మహీపాలో వివర్ధయతి మానవాన్ । పుణ్యాంశ్చ లోకాన్ జయతి తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ దానశీలో భవేద్రాజా యజ్ఞశీలశ్చ భారత । ఉపవాసతపశ్శీలః ప్రజానాం పాలనే రతః ॥ ౨ ॥ సర్వాశ్చైవ ప్రజా నిత్యం రాజా ధర్మేణ పాలయన్ । ఉత్థానేన ప్రదానేన పూజయేచ్చాపి ధార్మికాన్॥ ౩॥ రాజ్ఞా హి పూజితో ధర్మస్తతస్సర్వత్ర పూజ్యతే। యద్యదాచరతే రాజా తత్ప్రజానాం స్మరోచతే॥ ౪॥ నిత్యముద్యతదండశ్చ భవేన్మృత్యురివారిషు। నిహన్యాత్సర్వతో దస్యూన్న కామాత్కస్యచిత్క్షమేత్॥ ౫॥ యం హి ధర్మం చరంతీహ ప్రజా రాజ్ఞా సురక్షితాః। చతుర్థం తస్య ధర్మస్య రాజా భారత విందతి॥ ౬॥ యదధీతే యద్దదాతి యజ్జుహోతి యదర్చతి। రాజా చతుర్థభాక్తస్య ప్రజా ధర్మేణ పాలయన్॥ ౭॥ యద్రాష్ట్రే కుశలం కించిద్రాజ్ఞోఽరక్షయతః ప్రజాః । చతుర్థం తస్య పాపస్య రాజా భారత విందతి ॥ అప్యాహుస్సర్వమేవేతి భూయోఽర్ధమితి నిశ్చయః॥ ౮॥ కర్మణః పృథివీపాల నృశంసోఽనృతవాగపి। తాదృశాత్కిల్బిషాద్రాజా శృణు యేన ప్రముచ్యతే ॥ ౯ ॥ ప్రత్యాహర్తుమశక్యం స్యాద్ధనం చోరైర్హృతం యది। తత్స్వకోశాత్ప్రదేయం స్యాదశక్తేనోపజీవతః ॥ ౧౦ ॥ సర్వవర్ణైస్సదా రక్ష్యం బ్రహ్మస్వం బ్రాహ్మణా యథా। న స్థేయం విషయే తేన యోఽపకుర్యాద్ద్విజాతిషు॥ ౧౧॥ బ్రహ్మస్వే రక్ష్యమాణే తు సర్వం భవతి రక్షితమ్। తస్మాత్తేషాం ప్రసాదేన కృతకృత్యో భవేన్నృపః॥ ౧౨॥ పర్జన్యమివ భూతాని మహాద్రుమమివ ద్విజాః। నరాస్తముపజీవంతి నృపం సర్వార్థసాధకమ్ ॥ ౧౩॥ న హి కామాత్మనా రాజ్ఞా సతతం కామబుద్ధినా । నృశంసేనాతిలుబ్ధేన శక్యం పాలయితుం ప్రజాః ॥ ౧౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ నాహం రాజ్యసుఖాన్వేషీ రాజ్యమిచ్ఛామ్యపి క్షణమ్। ధర్మార్థం రోచయే రాజ్యం ధర్మశ్చా

౧౨॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥ తత ఇతి॥ అనిర్దిష్టం పూర్వ రేణాననుజ్ఞాతం విదధామి దదామి॥౧౬॥ నేతి॥ నాచ్ఛిందే నహరామి చ॥౧౭॥ ప్రశాధీతి॥ కృత్స్నాం మద్దత్తాం॥ ౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥* ఏవం కృతపురోహితో రాజా కథం ప్రజావృద్ధ్యా పరలోకం జయేదితి పృచ్ఛతి॥ యయేతి॥౧॥ తత్ర ప్రజావృద్ధిప్రకారమాహ॥ దానేతి॥౨॥ సర్వా ఇతి॥ ఉత్థానేన నిత్యోద్యోగేన॥౩॥౪॥౫॥ పరలోకజయప్రకారమాహ॥ యం హీతి॥౬॥ యదితి॥ యదధీతే బ్రాహ్మణాదిః॥ ౭॥ విపక్షే దోషమాహ యద్రాష్ట్ర ఇతి॥ అకుశలమితి పదచ్ఛేదః॥౮॥ అపీతి॥ నృశంసోఽప్యనృతవాక్చ యత్కర్మ కరోతి- తస్య కర్మణః సర్వం- తతో భూయో వా పాపమాప్నోతీత్యన్యే ఆహుః- నిశ్చయస్త్వర్ధమిత్యర్థః॥౯॥ ప్రత్యాహర్తుమితి॥ అశక్తేన రాజ్ఞా- ఉపజీవతః ధనోపజీవినో వణిజాదేః॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ నాహమితి॥ అత్ర తాజ్యే పుణ్యస్య చతుర్థాంశః- పాపస్య త్వర్ధం కృత్స్నం వా లభ్యత ఇతి- పాపాధిక్యాద్ధర్మో నాస్తీత్యర్థః ॥౧౫॥ .... *

త్రనవిద్యతే॥౧౫॥ వనమేవగమిష్యామితస్మాద్ధర్మచికీర్షయా ॥ ౧౬ ॥ తత్రమేధ్యేష్వరణ్యేషున్యస్తదండోజితేంద్రియః । ధర్మమారాధయిష్యామిము
నిర్మూలఫలాశనః॥ ౧౭॥ భీష్మః॥ వేదాహంతవయాబుద్ధిరానృశంస్యగుణైవసా। నచశుద్ధానృశంస్యేనశక్యంరాజ్యముపాసితుమ్॥౧౮॥అపితుత్వాం
మృదుప్రజ్ఞమత్యార్యమతిధార్మికమ్। క్లీబధర్మఘృణాయుక్తంనలోకోబహుమన్యతే॥ ౧౯॥ వృత్తింతుత్వమపేక్షస్వపితృపైతామహోచితామ్।
నైవరాజ్ఞాంతథావృత్తంయథాత్వంస్థాతుమిచ్ఛసి॥౨౦॥నహివైక్లబ్యసంసృష్టమానృశంస్యమిహాస్థితః। ప్రజాపాలనసంభూతమాప్తాధర్మఫలంహ్యసి
॥౨౧॥ నహ్యేతామాశిషంపాండుర్నచకుంతీత్వయాచత। తదైతత్ప్రజ్ఞయాతాతయథాచరసిమేధయా॥౨౨॥శౌర్యంబలంచసత్యంచపితాతవసదా
బ్రవీత్। మాహాత్మ్యంచమహౌదార్యంభవతఃకుంత్యయాచత ॥ ౨౩॥ నిత్యంస్వాహాస్వధానిత్యంచోభేమానుషదైవతే। పుత్రేష్వాశాసతేనిత్యంపి
తరోదైవతానిచ॥౨౪॥ దానమధ్యయనంయజ్ఞంప్రజానాంపరిపాలనమ్। ధర్మమేతదధర్మంవాజన్మనైనాభ్యజాయథాః॥౨౫॥ కాలేధురిచయుక్తానాం
వహతాంభారమాహితమ్। సీదతామపికౌంతేయనాకీర్తిరవసీదతి॥౨౬॥ సమంతతోవినియతోవహత్యస్ఖలితోహియః।నిర్దోషఃకర్మవచనాత్సిద్ధిఃకర్మ
ణఏవసా॥ ౨౭॥ నైకాంతవినిపాతేనవిచచారేహకశ్చన। ధర్మీగృహీవారాజావాబ్రహ్మచారీయథాపునః॥౨౮॥అల్పంహిసారభూయిష్ఠంయత్కర్మో
దారమేవతత్। కృతమేవాకృతాచ్ఛ్రేయోనపాపీయోస్త్యకర్మణః॥౨౯॥ యదాకులీనోధర్మజ్ఞఃప్రాప్నోత్యైశ్వర్యముత్తమమ్।యోగక్షేమస్తదా
రాజ్ఞఃకుశలాయైవకల్పతే॥౩౦॥ దానేనాన్యంబలేనాన్యమన్యంసూనృతయాగిరా। సర్వతఃప్రతిగృహ్ణీయాద్రాజ్యంప్రాప్యేహధార్మికః॥ ౩౧॥ యం
హివైద్యాఃకులేజాతాహ్యవృత్తిభయపీడితాః। ప్రాప్యతృప్తాఃప్రతిష్ఠంతిధర్మఃకోభ్యధికస్తతః॥౩౨॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కింతాతపరమంస్వర్గ్యంకాతతః
ప్రీతిరుత్తమా। కింతతఃపరమైశ్వర్యంబ్రూహిమేయదిపశ్యసి॥ ౩౩॥ భీష్మః ॥ యస్మిన్భయార్దితస్సమ్యక్క్షేమంవిందత్యపిక్షణమ్ । సస్వర్గజిత్త
మోస్మాకంసత్యమేతద్బ్రవీమితే॥౩౪॥ త్వమేవప్రీతిమాంస్తస్మాత్కురూణాంకురుసత్తమ। భవరాజాజయస్వర్గంసతోరక్షాసతోజహి॥ ౩౫॥ అ
నుత్వాంతాతజీవంతుసుహృదస్సాధుభిస్సహ । పర్జన్యమివభూతానిస్వాదుద్రుమమివద్విజాః॥ ౩౬ ॥ ధృష్టంశూరంప్రహర్తారమనృశంసంజితేంద్రి
యమ్। వత్సలంసంవిభక్తారముపజీవంతితంనరాః॥౩౭॥ .... *

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- పంచసప్తతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ స్వకర్మణ్యపరేయుక్తాస్తథైవాన్యేవికర్మణి। తేషాంవిశేషమాచక్ష్వబ్రాంహణానాంపితామహ॥౧॥భీష్మః॥విద్యాలక్షణసంపన్నాః
సర్వత్రసమదర్శినః। ఏతేబ్రంహసమారాజన్బ్రాంహణాఃపరికీర్తితాః॥ ౨॥ ఋగ్యజుస్సామసంపన్నాఃస్వేషుకర్మస్వవస్థితాః । ఏతేదేవసమా
రాజన్బ్రాంహణానాంభవంత్యుత॥ ౩॥ జన్మకర్మవిహీనాయేకదర్యాబ్రంహబంధవః । ఏతేశూద్రసమారాజన్బ్రాంహణానాంభవంత్యుత॥ ౪॥ అ
శ్రోత్రియాస్సర్వఏవసర్వేచానాహితాగ్నయః। తాన్సర్వాన్ధార్మికోరాజాబలింవిష్టించకారయేత్ ॥ ౫ ॥ ఆహ్వాయకాదేవలకానక్షత్రగ్రామ

౧౬॥౧౭॥వేదేతి॥ ఆనృశంస్యాపరదుఃఖోదాసాచ- అత్రరాజధర్మేషుదస్యువధప్రధానేషుఅగుణైవ॥౧౮॥ అపీతి॥ఘృణాకృపా॥౧౯॥౨౦॥ నహీతి॥ ॥ఆ
ప్తాసిప్రాప్స్యసి॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥ దానమితి॥ఏతద్దానాదికంధర్మంఅధర్మంవాస్తు - తథాపితత్కర్తుఃతవతంవినాగతిర్నాస్తీత్యర్థః॥ ౨౫
౨౬॥సమంతతఇతి॥ శిక్షితోశ్వోవహతిసమ్యగ్వహతి- కిముతత్వంమానుషఇత్యర్థః॥౨౭॥ నేతి॥ధర్మీధర్మవాన్ - ఏకాంతవినిపాతేనఅత్యంతా
భినివేశేన- ధర్మం-కశ్చిదపినవిచచార- సూక్ష్మస్యధర్మస్యాహార్యత్వాదితిభావః॥౨౮॥ అల్పమితి॥అల్పందృష్టంఅహింసామయత్వాత్ బహుజనసు
ఖహేతుత్వాచ్చసారభూయిష్ఠం॥౨౯॥యదేతి॥ ఐశ్వర్యంసాచివ్యాద్యధికారం॥౩౦॥ దానేనేతి॥ ప్రతిగృహ్ణీయాత్ - వశేకుర్యాత్ ॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥ ద
రిద్రవైద్యతర్పణాత్ భయార్దితత్రాణంమహాన్ధర్మఇత్యాహ ॥ యస్మిన్నితి॥౩౪॥ ౩౫॥౩౬॥౩౭॥*౧॥ విద్యేతి॥ లక్షణానిశమోదమస్తపఃశౌచమి
త్యాదీని॥౨॥౩॥జన్మేతి॥జన్మకర్మజన్మోచితంకర్మతేనవిహీనాః॥౪॥ అశ్రోత్రియాఇతి॥బలింకరదానం- విష్టింవినావేతనంరాజసేవాం॥౫॥..... *

యాజకాః । ఏతే బ్రాహ్మణచాండాలా మహాపథికపంచమాః ॥ ౬ ॥ ఋత్విక్పురోహితో మంత్రీ దూతో వార్తానుకర్షకః । ఏతే క్షత్రసమా రాజన్ బ్రా
హ్మణానాం భవంత్యుత ॥ ౭ ॥ అశ్వారోహో గజారోహో రథినోఽథ పదాతయః । ఏతే వైశ్యసమా రాజన్ బ్రాహ్మణానాం భవంత్యుత ॥ ౮ ॥ ఏతేభ్యో బలిమా
దద్యాద్ధీనకోశో మహీపతిః । ఋతే బ్రహ్మసమేభ్యశ్చ దేవకల్పేభ్య ఏవ చ ॥ ౯ ॥ అబ్రాహ్మణానాం విత్తస్య స్వామీ రాజేతి వైదికమ్ । బ్రాహ్మణానాం చ
యే కేచిద్వికర్మస్థా భవంత్యుత ॥ ౧౦ ॥ వికర్మస్థాశ్చ నోపేక్ష్యా విప్రా రాజ్ఞా కథంచన । నియమ్యాస్సంవిభాజ్యాశ్చ ధర్మానుగ్రహకారణాత్ ॥ ౧౧ ॥ య
స్య స్మ విషయే రాజన్ స్తేనో భవతి వై ద్విజః । రాజ్ఞ ఏవాపరాధం తం మన్యంతే తద్విదో జనాః ॥ ౧౨ ॥ అవృత్త్యా యోఽభవేత్ స్తేనో వేదవిత్ స్నాతకస్త
థా । రాజన్ స రాజ్ఞా భర్తవ్య ఇతి వేదవిదో విదుః ॥ ౧౩ ॥ స చేన్నోపనివర్తేత కృతవృత్తిః పరంతప । తతో నిర్వాసనీయస్స్యాత్తస్మాద్దేశాత్సబాంధ
వః ॥ ౧౪ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః - .... *

యుధిష్ఠిరః ॥ కేషాం ప్రభవతే రాజా విత్తస్య భరతర్షభ । కయా చ వృత్త్యా వర్తేత తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ అబ్రాహ్మణానాం విత్తస్య
స్వామీ రాజేతి వైదికమ్ । బ్రాహ్మణానాం చ యే కేచిద్వికర్మస్థా భవంత్యుత ॥ ౨ ॥ వికర్మస్థాశ్చ నోపేక్ష్యా విప్రా రాజ్ఞా కథంచన । ఇతి రాజ్ఞాం పురావృ
త్తమభిజల్పంతి సాధవః ॥ ౩ ॥ యస్య స్మ విషయే రాజ్ఞః స్తేనో భవతి వై ద్విజః । రాజ్ఞ ఏవాపరాధం తం మన్యంతే కిల్బిషం నృప ॥ ౪ ॥ అభిశస్తమివాత్మానం మ
న్యంతే తేన కర్మణా । తస్మాద్రాజర్షయస్సర్వే బ్రాహ్మణానన్వపాలయన్ ॥ ౫ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । గీతం కైకేయ
రాజేన హ్రియమాణేన రక్షసా ॥ ౬ ॥ కేకయానామధిపతిం రక్షో జగ్రాహ దారుణమ్ । స్వాధ్యాయేనాన్వితం రాజన్నరణ్యే సంశితవ్రతమ్ ॥ ౭ ॥ రాజో
వాచ ॥ న మే స్తేనో జనపదే న కదర్యో న మద్యపః । నానాహితాగ్నిర్నాయజ్వా మామకాంతరమావిశః ॥ ౮ ॥ న చ మే బ్రాహ్మణోఽవిద్వాన్ నావ్రతీ నాప్య
సోమపః । నానాహితాగ్నిర్నాయజ్వా మామకాంతరమావిశః ॥ ౯ ॥ నానాప్తదక్షిణైర్యజ్ఞైర్యజంతే విషయే మమ । నాధీతే నావ్రతీ కశ్చిన్మామకాంత
రమావిశః ॥ ౧౦ ॥ అధ్యాపయంత్యధీయంతే యజంతే యాజయంతి చ । దదతి ప్రతిగృహ్ణంతి షట్సు కర్మస్వవస్థితాః ॥ ౧౧ ॥ పూజితాస్సంవిభక్తాశ్చ మృదవ
స్సత్యవాదినః । బ్రాహ్మణా మే స్వకర్మస్థా మామకాంతరమావిశః ॥ ౧౨ ॥ న యాచంతి ప్రయచ్ఛంతి సత్యధర్మవిశారదాః । నాధ్యాపయంత్యధీయంతే
యజంతే యాజయంతి న ॥ ౧౩ ॥ బ్రాహ్మణాన్ పరిరక్షంతి సంగ్రామేష్వపలాయినః । క్షత్రియా మే స్వకర్మస్థా మామకాంతరమావిశః ॥ ౧౪ ॥ కృషిగో
రక్షవాణిజ్యముపజీవంత్యమాయయా । అప్రమత్తాః క్రియావంతః సువ్రతాస్సత్యవాదినః ॥ ౧౫ ॥ సంవిభాగం దమం శౌచం సౌహృదం చ వ్యపాశ్రితాః ।
మమ వైశ్యాస్స్వకర్మస్థా మామకాంతరమావిశః ॥ ౧౬ ॥ త్రీన్ వర్ణాననుపజీవంతి యథావదనసూయకాః । మమ శూద్రాస్స్వకర్మస్థా మామకాంతర
మావిశః ॥ ౧౭ ॥ కృపణానాథవృద్ధానాం దుర్బలాతురయోషితామ్ । సంవిభక్తాస్మి సర్వేషాం మామకాంతరమావిశః ॥ ౧౮ ॥ కులదేశాదిధర్మాణాం గ్రథి
తానాం యథావిధి । అవ్యుచ్ఛేత్తాస్మి సర్వేషాం మామకాంతరమావిశః ॥ ౧౯ ॥ తపస్వినో మే విషయే పూజితాః పరిపాలితాః । సంవిభక్తాశ్చ సత్కృత్య
మామకాంతరమావిశః ॥ ౨౦ ॥ నాసంవిభజ్య భోక్తాస్మి నావిశామి పరస్త్రియమ్ । స్వతంత్రో జాతు న క్రీడే మామకాంతరమావిశః ॥ ౨౧ ॥ నాబ్రహ్మచారీ
భిక్షావాన్ భిక్షుర్వాఽబ్రహ్మచర్యవాన్ । అనృత్విజం హుతం నాస్తి మామకాంతరమావిశః ॥ ౨౨ ॥ నావజానామ్యహం వైద్యాన్ న వృద్ధాన్న తపస్వినః ।
రాష్ట్రే స్వపతి జాగర్మి మామకాంతరమావిశః ॥ ౨౩ ॥ ఆత్మవిజ్ఞానసంపన్నస్తపస్వీ సర్వధర్మవిత్ । స్వామీ సర్వస్య రాష్ట్రస్య ధీమాన్ మమ పురోహితః ॥

ఆహ్వాయకాః ధర్మాధికారిణః - దేవలకాః వేతనేన దేవపూజాకర్తారః - మహాపథికః సముద్రే నౌయానేన గచ్ఛన్ - యద్వా - మహాపథే సుంకగ్రాహ
కః ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ * ౧ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ అభిశస్తమితి ॥ తేన బ్రాహ్మణానాం అపాలనేన ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ న చేతి ॥ అవిద్వాన్ ఇతి చ్ఛేదః ॥ ౯ ॥
౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ నేతి ॥ న యాచంతి - ప్రతిగ్రహాదిజీవికోపాయనివృత్తా భవంతి ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ .... *

౨౪ ॥ దానేనవిద్యామభివాంఛయామిలోకాన్సత్యేనాథోబ్రాహ్మణానాంచగుప్త్యా । శుశ్రూషయాచాపిగురూనుపైమినమేభయంవిద్యతేరాక్షసేభ్యః ॥ ౨౫॥ నమేరాష్ట్రేవిధవాబ్రహ్మబంధుర్నబ్రాహ్మణఃకితవోనోతచోరః । అయాజ్యయాజీనచపాపకర్మానమేభయంవిద్యతేరాక్షసేభ్యః ॥
౨౬ ॥ నమేశస్త్రైరనిర్భిన్నంగాత్రేద్వ్యంగులమంతరమ్। ధర్మార్థంయుధ్యమానస్యమామకాంతరమావిశః॥ ౨౭ ॥ గోబ్రాహ్మణేభ్యోయజ్ఞేభ్యో
నిత్యంస్వస్త్యయనంమమ । ఆశాసతేజనారాష్ట్రేమామకాంతరమావిశః॥ ౨౮॥ రాక్షసఉవాచ॥యస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసుధర్మమేవాన్వవేక్షసే।
తస్మాత్ప్రాప్నుహికైకేయగృహాన్స్వస్తివ్రజామ్యహమ్ ॥ ౨౯ ॥ యేషాంగోబ్రాహ్మణంరక్ష్యంప్రజారక్ష్యాశ్చకైకయ । నరక్షోభ్యోభయంతేషాం
కుతఏవతుపాపకాత్॥ ౩౦॥ యేషాంపురోగమావిప్రాయేషాంబ్రహ్మపరంబలమ్। తథాతిథిప్రియాఃపౌరాస్తేవైస్వర్గజితోనృపాః ॥ ౩౧ ॥ భీష్మః ॥
తస్మాద్ద్విజాతీన్రక్షేతతేహిరక్షంతిరక్షితాః । ఆశీరేషాంభవేద్రాజన్రాజ్ఞాంసమ్యక్ప్రవర్తతామ్॥ ౩౨ ॥ తస్మాద్రాజ్ఞావిశేషేణవికర్మస్థాద్విజా
తయః । నియమ్యాస్సంవిభజ్యాశ్చతదనుగ్రహకారణాత్ ॥ ౩౩ ॥ ఏవంయోవర్తతేరాజాపౌరజానపదేష్విహ।అనుభూయేహభద్రాణిప్రాప్నోతీం
ద్రసలోకతామ్॥ ౩౪ ॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- కైకేయోపాఖ్యానే- సప్తసప్తతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ వ్యాఖ్యాతారాజధర్మేణవృత్తిరాపత్సుభారత । కథంస్విద్వైశ్యధర్మేణసంజీవేద్బ్రాహ్మణోనవా॥౧॥భీష్మః॥అశక్తఃక్షత్రధర్మేణవై
శ్యధర్మేణవర్తయేత్ ।కృషిగోరక్షమాస్థాయవ్యసనేవృత్తిసంక్షయే॥ ౨ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ కానిపణ్యానివిక్రీయస్వర్గలోకాన్నహీయతే । బ్రాహ్మణో
వైశ్యధర్మేణవర్తయన్భరతర్షభ॥ ౩॥ భీష్మః॥సురాంలవణమిత్యేవతిలాన్కేసరిణఃపశూన్ । ఋషభాన్మధుమాంసంచకృతాన్నంచయుధిష్ఠిర ॥
౪ ॥ సర్వాస్వవస్థాస్వేతానిబ్రాహ్మణఃపరివర్జయేత్ । ఏతేషాంవిక్రయాత్తాతబ్రాహ్మణోనరకంవ్రజేత్ ॥ ౫ ॥ అజోగ్నిర్వరుణోమేషఃసూర్యో
శ్వఃపృథివీవిరాట్। ధేనుర్యజ్ఞశ్చసోమశ్చనవిక్రేయాఃకథంచన ॥ ౬ ॥ పక్వేనామస్యనిమయంనప్రశంసంతిసాధవః । నిమయేత్పక్వమామేనభోజనా
ర్థాయభారత॥ ౭॥ వయంసిద్ధమశిష్యామోభవాన్సాధయతామిదమ్ । ఏవంసమీక్ష్యనిమయన్నాధర్మోస్తికథంచన॥ ౮॥ అత్రతేవర్తయిష్యామి
పురాధర్మస్సనాతనః । వ్యవహారప్రవృత్తానాంతన్నిబోధయుధిష్ఠిర ॥ ౯ ॥ భవతేహందదానీదంభవానేతత్ప్రయచ్ఛతు। రుచితోవర్తతేధర్మోనబ
లాత్సంప్రవర్తతే ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యేవంసంప్రవర్తంతేవ్యవహారాఃపురాతనాః । ఋషీణామితరేషాంచసాధుచైతదసంశయమ్॥౧౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ అథ
తాతయదాసర్వాఃశస్త్రమాదదతేప్రజాః । వ్యుత్క్రామంతిస్వధర్మేభ్యఃక్షత్రస్యక్షీయతేబలమ్॥ ౧౨॥ రాజాత్రాతాతులోకస్యకథంచస్యాత్ప
రాయణమ్ । ఏతన్మేసంశయంబ్రూహివిస్తరేణనరాధిప ॥ ౧౩ ॥ భీష్మః ॥ దానేనతపసాయజ్ఞైరద్రోహేణదమేనచ । బ్రాహ్మణప్రముఖావర్ణాఃక్షే

దానేనేతి॥ అభివాంఛయామిఅభివాంఛామి॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥౨౯॥ అధ్యాయతాత్పర్యంసంగృహ్ణాతి॥ ఏషామితి॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥౩౪॥ * వ్యా
ఖ్యాతేతి ॥ వ్యాఖ్యాతాబ్రాహ్మణస్యేతిశేషః రాజధర్మేణేతిశస్త్రధారణాదినా - వృత్తిర్జీవికా-ఆపదివికర్మస్థోపిబ్రాహ్మణాదిర్నరాజ్ఞఃపాపా
యభవతీతిభావః॥ ౧॥ అశక్తఇతి ॥ వర్తయేద్బ్రాహ్మణః॥౨॥౩॥ సురాఇతి॥ కేసరిణఃఅశ్వాన్-పశూన్గోజావిమహిషాదీన్-కృతాన్నంపక్వమన్నం॥
౪॥౫॥ అజఇతిఅజాదీనాంవిక్రయేగ్న్యాదయోదేవతాఏవవిక్రీతాః - తతశ్చాయజ్ఞియోభవతీత్యర్థః- విరాట్అన్నమితిప్రాంచః- అన్నవిక్రయాత్
పృథివీవిక్రయపాపంభవతీతితేషామాశయః - పృథివీవిక్రయాత్ సర్వదేవతాసమష్టిరూపోవిరాడేవవిక్రీతః - తేనతత్సంబంధివేదాదిరహితోభవతీత్య
ర్థః॥౬॥ పక్వేనేతి॥పక్వేనామస్యనిమయంవినిమయం ॥ ౭ ॥ ఇదమవ్యవవదతి॥వయమితి॥౮॥౯॥ భవతేహమితి॥ రుచితఃసర్వేషివినిమయాయుక్తాః-
నతులాభలోభఇత్యర్థః॥ ౧౦॥౧౧ ॥ అథేతి ॥ ప్రజాఃవైశ్యశూద్రాంత్యజాః॥౧౨॥౧౩॥ క్షీణబలోరాజాకథమస్యాంస్త్రియేతేత్యాహదానేత్యాదివ్యాఖ్యాం॥

మమిచ్ఛేయురాత్మనః॥ ౧౪॥ తేషాంయే వేదబలినస్తేభ్యస్థాయసమంతతః । రాజ్ఞో బలంవర్ధయేయుర్మహేంద్రస్యేవదేవతాః॥౧౫॥ రాజ్ఞోపిక్షీయమాణస్యబ్రహ్మైవాహుఃపరాయణమ్। తస్మాద్బ్రాహ్మణబలేనైవసముత్థేయంవిజానతా॥ ౧౬॥ యదాభువిజయీరాజా క్షేమంరాష్ట్రేభిసందధేత్॥ తదావర్ణాయథాధర్మంనివిశేయుఃకథంచన॥౧౭॥ ఉన్మర్యాదేప్రవృత్తేతుదస్యుభిఃసంకరేకృతే।సర్వేవర్ణాహిద్యశ్యేయుఃశస్త్రవంతోయుధిష్ఠిర॥౧౮॥ యుధిష్ఠిరః ॥ అథచేత్సర్వతఃక్షత్రంప్రదుష్యేద్బ్రాహ్మణంప్రతి । కస్తస్యబ్రహ్మణస్త్రాతాకోధర్మఃకింపరాయణమ్॥ ౧౯ ॥ భీష్మః ॥ తపసాబ్రహ్మచర్యేణశస్త్రేణచబలేనచ । అమాయయామాయయాచనియంతవ్యంతదాభవేత్ ॥ ౨౦ ॥ క్షత్రియస్యాతివృత్తస్యబ్రాహ్మణేషువిశేషతః । బ్రహ్మైవసంనియంతృస్యాత్ క్షత్రంహిబ్రహ్మసంభవమ్॥ ౨౧ ॥ అద్భ్యోగ్నిర్బ్రహ్మతఃక్షత్రమశ్మనోలోహముత్థితమ్। తేషాంసర్వత్రగంతేజఃస్వాసుయోనిషుశామ్యతి ॥ ౨౨ ॥ యదాచ్ఛినత్త్యయోశ్మానమగ్నిశ్చాపోభిపద్యతే । క్షత్రంచబ్రాహ్మణంద్వేష్టి తదానశ్యంతితేత్రయః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాద్బ్రహ్మణిశామ్యంతిక్షత్రియాణాంయుధిష్ఠిర। సముదీర్ణాన్యజేయానితేజాంసిచబలానిచ ॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మవీర్యేమృదూభూతేక్షత్రవీర్యేచదుర్బలే । దుష్టేషుసర్వవర్ణేషుబ్రాహ్మణాన్ప్రతిసర్వశః ॥ ౨౫ ॥ యేతత్రయుద్ధంకుర్వంతిత్యక్త్వాజీవితమాత్మనః । బ్రాహ్మణాన్పరిరక్షంతోధర్మమాత్మానమేవచ ॥ ౨౬ ॥ మనస్వినోమన్యుమంతఃపుణ్యలోకాభవంతితే । బ్రాహ్మణార్థంహిసర్వేషాంశస్త్రగ్రహణమిష్యతే॥ ౨౭॥ అతిస్విష్టమధీతానాంలోకానతితపస్వినామ్ । అనాశకాగ్న్యోర్విశతాంశూరాయాంతిపరాంగతిమ్॥ ౨౮॥ బ్రాహ్మణస్త్రిషువర్ణేషుశస్త్రంగృహ్ణన్నదుష్యతి।ఏవమేవాత్మనస్త్యాగాన్నాన్యంధర్మంవిదుర్జనాః॥౨౯॥ తేభ్యోనమశ్చభద్రంచయేశరీరాణిజుహ్వతే।బ్రహ్మద్విషోనియచ్ఛంతస్తేషాంనోస్తుసలోకతా॥ ౩౦॥ బ్రహ్మలోకజితఃస్వర్గ్యాన్వీరాంస్తాన్మనురబ్రవీత్ ॥ ౩౧ ॥ యథాశ్వమేధావభృథేస్నాతాఃపూతాభవంత్యుత । దుష్కృతస్యప్రణాశేనతథాశస్త్రహతారణే॥౩౨॥భవత్యధర్మోధర్మోహిధర్మాధర్మావుభావపి । కారణాద్దేశకాలస్యదేశకాలస్సతాదృశః॥ ౩౩ ॥ మైత్రాఃక్రూరాణికుర్వంతోజయంతిస్వర్గముత్తమమ్। ధర్మ్యాఃపాపానికుర్వాణాగచ్ఛంతిపరమాంగతిమ్ ॥ ౩౪ ॥ బ్రాహ్మణస్త్రిషుకాలేషుశస్త్రంగృహ్ణన్నదుష్యతి। ఆత్మత్రాణేవర్ణదోషేదుర్దమ్యనియమేషుచ ॥ ౩౫॥ యుధిష్ఠిరః ॥ అభ్యుత్థితేదస్యుబలేక్షత్రార్థేవర్ణసంకరే । సంప్రమూఢేషుక్షత్రేషుయద్యన్యోభిభ

దానేనేతి॥౧౪॥౧౫॥యదివాస్వర్థైర్ఞతహీనోరాజా బ్రాహ్మణానేవాశ్రిత్యప్రజాఃవశేకుర్యాదిత్యాహద్వాభ్యాం॥రాజ్ఞోపీతి॥౧౬॥౧౭॥ కాలవిశేషేసర్వేషామపిశస్త్రధారణంయుక్తమిత్యాహ॥ఉన్మర్యాదఇతి ॥ ౧౮॥ బ్రాహ్మణాన్ద్విషతఃక్షత్రియస్యబ్రహ్మైవపరాయణమితిప్రశ్నపూర్వకమాహఅథేత్యాదినా॥౧౯॥తపసేతి॥ నియంతవ్యంక్షత్రం-బ్రాహ్మణేనేతి శేషః॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥సర్వైర్వర్ణైర్బ్రహ్మక్షత్రయోరభిభవేద్బ్రాహ్మణార్థంక్షత్రేణమర్తవ్యమేవేత్యాహ॥బ్రహ్మేత్యాదినా॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥అతీతి॥యజ్ఞాధ్యయనతపోయుక్తానాంఅనశనాగ్నిప్రవేశకార్యపేక్షయాబ్రాహ్మణార్థేమ్రియమాణఉత్కృష్టాన్లోకానాప్నోతీత్యర్థః॥౨౮॥ బ్రాహ్మణఇతి॥ఏవంయుద్ధధర్మేణ॥౨౯॥ తేభ్యఇతి॥నోప్యస్మాకమస్తు॥౩౦॥౩౧॥యథేతి॥యథాఅశ్వమేధావభృథేస్నాతాఃపూతాభవంతితథారణేశస్త్రహతాఃపూతాభవంతీత్యర్థః॥౩౨॥భవతీతి॥ధర్మాధర్మౌక్రమాత్ అధర్మోధర్మశ్చభవతఃకారణవిశేషాత్॥౩౩॥మైత్రాఇతి॥మైత్రాఃపరాశరాదయః-క్రూరాణిసర్పరాక్షససత్రాదీని-ధర్మ్యాఃధర్మాదనపేతాఃక్షత్రియాః-పాపానిపరరాష్ట్రావమర్దాదీని-అధర్మస్యధర్మత్వేఉదాహరణద్వయంయుక్తం-ఇదమేవఅహింసాఖ్యధర్మాశ్రయంఅధర్మరూపమపిభవతీతిజ్ఞేయం॥౩౪॥బ్రాహ్మణఇతి॥వర్ణదోషే-క్షత్రియాదిషూత్పథగామిషుసత్సు॥౩౫॥దస్య్వాదయఇతి- క్షత్రార్థే-ప్రజాపాలననిమిత్తం-లోకేషుమూఢేషు-వర్ణసంకరేఅన్యోన్యందారహరణాద్యాప్రవృత్తేసతి- యద్యన్యోక్షత్రియఃబలీదస్యూన్ అభిభవేత్ ప్రజాశ్చదస్యుభ్యోరక్షేత్ -తర్హిసఃరాజకార్యంకుర్యాత్తదాఆర్యఃస్వామీచభవేత్ - సదా-ఆద్యేక్షత్రియోపిమాన్యఃస్యాత్ -అంత్యేసర్వనాశఇత్యాహత్రిభిః॥అభ్యుత్థితఇతి॥ ౩౬॥ ....*

వేద్బలీ॥ ౩౬॥ బ్రాహ్మణో యదివా వైశ్యః శూద్రో వా రాజసత్తమ। దస్యుభ్యోథ ప్రజా రక్షేద్దండం ధర్మేణ ధారయన్ ॥ ౩౭ ॥ కార్యం కుర్యాన్న వా కు
ర్యాత్ సంవార్యో వా భవేన్న వా। తస్మాచ్ఛస్త్రం గృహీతవ్యమన్యత్ర క్షత్రబంధుతః ॥ ౩౮ ॥ భీష్మః ॥ అపారే యో భవేత్పారమప్లవే యః ప్లవో భవేత్।
శూద్రో వా యది వాప్యన్యః సర్వథా మానమర్హతి॥ ౩౯॥ యమాశ్రిత్య నరా రాజన్ వర్తయేయుర్యథాసుఖమ్। అనాథాః పరికల్యంతే దస్యుభిః పరిపీ
డితాః॥ ౪౦॥ తమేవ పూజయేయుస్తే ప్రీత్యా స్వమివ బాంధవమ్। అభీరభీక్ష్ణం కౌరవ్య కర్తా సమ్మానమర్హతి ॥ ౪౧॥ కిం తైర్యేనడుహో నోహ్యాః
కిం ధేన్వా వాప్యదుగ్ధయా। వంధ్యయా భార్యయా కోర్థః కోర్థో రాజ్ఞాప్యరక్షతా॥ ౪౨॥ యథా దారుమయో హస్తీ యథా చర్మమయో మృగః। య
థా హ్యనర్థః షండో వా పార్థ క్షేత్రం యథోషరమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఏవం విప్రోనధీయానో రాజా యశ్చ న రక్షితా । మేఘో న వర్షతే యశ్చ సర్వథా తే నిర
ర్థకాః॥ ౪౪ ॥ నిత్యం యస్తు సతో రక్షేదసతశ్చ నివర్తయేత్। స ఏవ రాజా కర్తవ్యస్తేన సర్వమిదం ధృతమ్ ॥ ౪౫॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - అష్టసప్తతితమోధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః॥ క్వ సముత్థాః కథంశీలా ఋత్విజః స్యుః పితామహ। కథంవిధాశ్చ రాజేంద్ర తద్బ్రూహి వదతాం వర॥౧॥ భీష్మః॥ ప్రతికర్మ పరాచార ఋత్వి
జాం స్మ విధీయతే। ఛందస్సామాదివిజ్ఞాయ ద్విజానాం శ్రుతమేవ చ ॥ ౨॥ యే త్వేకరతయో నిత్యం వీరాణాం ప్రియవాదినః। పరస్పరస్య సుహృదః సమం
తాత్సమదర్శినః ॥ ౩॥ అనృశంసాస్సత్యవాక్యా అకుసీదా అథార్జవాః। అద్రోహో నభిమానశ్చ హ్రీస్తితిక్షా దమశ్శమః ॥ ౪॥ ధీమాన్ సత్యప్రతీదాం
తో భూతానామవిహింసకః। అకామద్వేషసంయుక్తస్త్రిభిః శుక్లైస్సమన్వితః॥ ౫॥ అహింసకో జ్ఞానతృప్తః స బ్రహ్మాసనమర్హతి । ఏతే మహర్త్విజ
స్తాత సర్వే మాన్యా యథార్హతః॥౬॥ యుధిష్ఠిరః॥ యదిదం వేదవచనం దక్షిణాసు విధీయతే। ఇదం దేయమిదం దేయం న క్వచిద్వ్యవతిష్ఠతే॥ ౭॥ నేదం
ప్రతిధనం శాస్త్రమాపద్ధర్మానుశాస్త్రితః। ఆజ్ఞా శాస్త్రస్య ఘోరేయం న శక్తిం సమవేక్షతే॥౮॥ శ్రద్ధావతా చ యష్టవ్యమిత్యేషా వైదికీ శ్రుతిః। మిథ్యో
పేతస్య యజ్ఞస్య కిము శ్రద్ధా కరిష్యతి॥ ౯॥ భీష్మః ॥ న వేదానాం పరిభవాత్ న శాఠ్యేన న మాయయా । కశ్చిన్మహదవాప్నోతి మా తేభూద్బుద్ధిరీదృశీ॥౧౦॥

౩౭॥౩౮॥ఆద్యమేవ పతు ముపాధత్తే॥అపార ఇత్యాదినా॥ ౩౯॥౪౦॥౪౧॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥౪౫॥* స్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదుర్గబలానాం స
ప్తానాం రాజ్యప్రకృతీనాం మధ్యే స్వామిరూపా ప్రకృతిః ఋత్విక్ పురోహితనృపభేదేన త్రివిధా - తత్రాభ్యర్హితత్వాత్ ప్రథమం పురోహితస్తతః- శేషి
త్వాద్రాజా చ నిరూపితః- ఇదానీం ఋత్విజో నిరూపయతి॥ క్వేత్యాదినా॥ క్వ సముత్థాః కస్మిన్నిమిత్తే ఉత్థితాః- కిమేషాం కర్తవ్యం కర్మేత్యర్థః॥ ౧॥ ప్రతీతి॥
యథా యోగశాస్త్రే మైత్ర్యాదిభిశ్చిత్తప్రసాదనాఖ్యః ప్రతికర్మ విధీయతే ఏవం రాజ్ఞాం శాంతికపౌష్టికాదికర్మప్రయోగః శుద్ధ్యాఖ్యం ప్రతికర్మ ఋత్విగ్భిః క
ర్తవ్యం- తత్ర పరాచారః అత్యంతాభియోగేనాచరణం ఋత్విజాం విధీయతే కీదృశానాం- ఛందః ఋచః సామాది- ఆదిపదార్థాః యజుః శ్రుతం మీమాంసా
తాని విజ్ఞాయ స్థితానామితి శేషః॥౨॥ ఏవం క్వ సముత్థా ఇత్యస్యోత్తరముక్త్వా కింశీలా ఇత్యస్యోత్తరమాహ॥యే త్వితి॥౩॥ కథంవిధా ఇత్యస్యాహ త్రిభిః॥అనృ
శంసా ఇతి॥౪॥ధీమానితి॥ త్రిభిః శ్రుతవృత్తవంశైః శుక్లైః నిర్దోషైః॥ ౫॥ అహింసక ఇతి॥ మహర్త్విజో బ్రహ్మాదయః ఉపర్త్విజో బ్రాహ్మణాచ్ఛంస్యాదయ
స్తే- యథార్హతః యథాయోగ్యం- మాన్యాః ధనాదినా రాధనీయాః॥౬॥ ఋత్విక్ప్రసంగాత్తద్దానార్థం దక్షిణాం విచారయతి ॥ యదిదమితి॥ న క్వచిత్
వ్యవతిష్ఠతే వ్యవస్థాం ప్రాప్నోతి అల్పే వ్యయచ్ఛదనిమిత్తే సర్వస్వదక్షిణావిధానాదుత్తరక్రతుకలాపలోపప్రాప్తేః॥ ౭॥ నేతి॥ తతశ్చ నేదం శాస్త్రం ప్రతిధనం
ధనవిభాగాభిప్రాయం- అపి తు ఆపత్కాల్యాభిప్రాయం ద్వాదశశతదక్షిణాదానాసమర్థస్య సర్వస్వదానం విధేయం అన్యథా దరిద్రస్య యాగ ఏవ న ఘటత ఇ
త్యర్థః॥౮॥ శ్రద్ధావతేతి॥ నను యావతీర్గాస్తావతీర్వా సాంసి చరూనా వా దద్యాదితి దరిద్రం ప్రత్యనుకల్పోప్యస్తీతి చేన్నేత్యాహ మిథ్యేతి గోస్థానే చరుమాత్ర
దానం మిథ్యాచారస్తదుపేతో యజ్ఞః శ్రద్ధయాపి న సంపూర్యత ఇత్యర్థః॥ ౯॥ సర్వస్వదానశాస్త్రం దరిద్రపరం కుర్వతో వేదావజ్ఞా శాఠ్యం చ భవతీతి నేదం
శాస్త్రతాత్పర్యమిత్యాహ॥ నేతి॥ మహత్పదం॥౧౦॥౧౧॥శక్తిరితి ॥ పూర్ణపాత్రేణేతి యథాసక్తుప్రస్థస్య దానం అశ్వమేధాదప్యధికం తద్వద్దరిద్రస్య పూ
ర్ణపాత్రం ద్వాదశశతసమమిత్యర్థః॥౧౨॥.....................*

యజ్ఞాంగందక్షిణాస్తాత వేదానాంపరిబృంహణమ్। నయజ్ఞాదక్షిణాహీనాస్తారయంతికథంచన॥౧౧॥ శక్తిస్తుపూర్ణపాత్రేణసమ్మితానసమాభవేత్।
అవశ్యంతాతయష్టవ్యంత్రిభిర్వర్ణైర్యథావిధి ॥ ౧౨ ॥ సోమోరాజాబ్రాంహణానామిత్యేషావైదికీస్థితిః। తంచవిక్రేతుమిచ్ఛంతినవృథావృత్తిరిష్య
తే॥౧౩॥ తేనక్రీతేనయజ్ఞేనతతోయజ్ఞఃప్రతాయతే।ఇత్యేవంధర్మతోధ్యాతమృషిభిర్ధర్మచారిభిః॥౧౪॥పుమాన్యజ్ఞశ్చసోమశ్చన్యాయవృత్తోయ
దాభవేత్। అన్యాయవృత్తఃపురుషోనపరస్యనచాత్మనః ॥ ౧౫ ॥ శరీరవృత్తమాస్థాయఇత్యేషాశ్రూయతేశ్రుతిః। తానిసమ్యక్ప్రణీతానిబ్రాంహ
ణానాంమహాత్మనామ్॥ ౧౬॥ తపోయజ్ఞాదపిశ్రేష్ఠమిత్యేషాపరమాశ్రుతిః। తత్తేతపఃప్రవక్ష్యామివిద్వంస్తదపిమేశృణు ॥ ౧౭ ॥ అహింసాసత్యవచ
నమానృశంస్యంతపోఘృణా। ఎతత్తపోవిదుర్ధీరానశరీరస్యశోషణమ్ ॥ ౧౮ ॥ అప్రామాణ్యంచవేదానాంశాస్త్రాణాంచాభిలంఘనమ్। అవ్యవస్థా
చసర్వత్రతద్వైనాశనమాత్మనః॥ ౧౯॥ నిబోధదశహోతౄణాంవిధానంపార్థయాదృశమ్।చిత్తిస్స్రుక్చిత్తమాజ్యంచపవిత్రంజ్ఞానముత్తమమ్॥
౨౦॥సర్వంజిహ్మంమృత్యుపదమార్జవంబ్రంహణఃపదమ్। ఏతావాన్జ్ఞానవిషయఃకింప్రలాపఃకరిష్యతి॥ ౨౧॥.............................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ఎకోనాశీతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః।యదప్యల్పతరంకర్మతదప్యేకేనదుష్కరమ్।పురుషేణాసహాయేనకిముమ్రాజ్ఞాపితామహ॥౧॥ కింశీలఃకింసమాచారోరాజ్ఞోథసచివోభ
వేత్। కీదృశేవిశ్వసేద్రాజాకీదృశేనచవిశ్వసేత్ ॥ ౨॥ భీష్మః॥ చతుర్విధానిమిత్రాణిరాజ్ఞాంరాజన్భవంత్యుత। సహార్థోభజమానశ్చసహజః
కృత్రిమస్తథా॥ ౩॥ధర్మాత్మాపంచమశ్చాపిమిత్రంనైకస్యనద్వయోః।యతోధర్మస్తతోవాస్యాద్ధర్మస్థోవాతతోభవేత్॥ ౪॥యస్తస్యార్థోనరో
చేతనతంతస్యప్రకాశయేత్। ధర్మార్థమేణరాజానశ్చరంతివిజిగీషవః॥ ౫॥ చతుర్ణాంమధ్యమౌశ్రేష్ఠౌనిత్యంశంక్యౌతథాపరౌ। సర్వేనిత్యంశంకిత
వ్యాఃప్రత్యక్షంకార్యమాత్మనః॥ ౬ ॥ నహిరాజ్ఞాప్రమాదోవైకర్తవ్యోమిత్రరక్షణే। ప్రమాదినంహిరాజానంలోకాఃపరిభవంత్యుత ॥ ౭ ॥ అసాధు

సోమవిక్రయాదినాప్యర్థంప్రసాద్యయిష్టవ్యమిత్యాహద్వాభ్యాం ॥ సోమఇతి॥ వృథాయజ్ఞాదినిమిత్తంవినా- వృత్తిర్వర్తనంనేష్యతే॥౧౩॥ తేనేతి॥ తే
నసోమవిక్రయలబ్ధేనధనేనక్రీతోయోయజ్ఞఃసోమస్తేనయజ్ఞఃప్రతాయతే॥ ౧౪॥ పుమానితి॥న్యాయవృత్తఃక్రౌర్యాదిరహితః॥ ౧౫॥ శరీరేతి॥శరీరవృత్తం
దేహధారణమాత్రంఆస్థాయప్రవృత్తానాంబ్రాంహణానాంప్రణీతానిప్రణీతాగ్నిసాధ్యానియజ్ఞాదీని॥౧౬-పూర్వోక్తయజ్ఞాత్ శ్రేష్ఠమాహ॥తపఇతి॥౧౭॥అ
హింసేతి॥ తపఃఅధ్యయనంతదర్థానుసంధానంచ- ఘృణాదయా- త్రపావా॥ ౧౮॥ ౧౯॥ దశహోతృవిధానమాహ॥నిబోధేతి॥ దశహోతౄ
ణాంచిత్తిస్స్రుక్చిత్తమాజ్యమిత్యాదీనాంమంత్రాణాం- సంధానంజీవబ్రంహణోరేకీకరణసాధనంయోగశ్చిత్తిరత్రస్రుక్ - హోతవ్యంపరమాత్మని
ప్రవిలాపనీయంచిత్తమేవాత్రఆజ్యం- యత్ జ్ఞానంతదేవాత్యంతంపవిత్రం- అయమేవాంతర్యజ్ఞ ఇత్యర్థః॥ ౨౦॥ సర్వమితి॥ జిహ్మంశౌఠ్యం-ఆర్జ
వంఅవక్రత్వం॥ ౨౧॥***** ఎవంస్వామిసంపదంవివిచ్యఆమాత్యసంపదంవివినక్తి॥ యదపీత్యాదినా॥ ౧॥ యజ్ఞవత్ రాజ్యమప్యేకాకినాకర్తుమశ
క్యమతఋత్విజామివసచివానామపిపరీక్షావశ్యంకర్తవ్యాఅతఃకీదృశస్సచివోభవితుమర్హతీతిపృచ్ఛతి- కింశీలఇతి॥ ౨॥ ఉత్తరమాహ॥చతుర్విధానీ
తి॥ సహార్థఃఅయంశత్రురుభాభ్యామస్మాభిర్జేయఃఅస్యరాజ్యంఉభాభ్యాంవిభజ్యభోక్తవ్యమితిపణపూర్వంకృతః - భజమానఃపితృపితామహక్రమాగ
తః- సహజఃమాతృష్వస్రీయాదిః- కృత్రిమోధనాదినార్జితః॥ ౩॥ ధర్మాత్మేతి॥ నైకస్యేతిపక్షపాతశూన్యః- నద్వయోరిత్యుభయవేతనత్వేనకప
టకారీ-యఃఅప్రార్థితోపిధర్మపక్షపాతీభవతి-అన్యస్యఉదాసీనత్వేతుయోధర్మస్థఃతమాశ్రయేదిత్యర్థః॥ ౪॥యఇతి॥ అర్థోధర్మాపేతత్వాత్
సత్యాజ్యఇత్యాశంక్యాహ- ధర్మేతి- కేవలేనధర్మేణజిగీషవోనసిధ్యంతీత్యర్థః॥ ౫॥ చతుర్ణామితి॥ మధ్యమౌభజమానసహజౌ - అపరౌసహా
ర్థకృత్రిమౌ- అద్యఃఫలప్రాప్తికాలేబలవాంశ్చేత్సర్వమపిజిహీర్షతీతిశంక్యఎవ- కృత్రిమోపిశేషధనలాభాత్పరకీయోభవిష్యతీతిసోపిశంక్యఎవ- సర్వే
పంచాపి- ప్రత్యక్షంకార్యముద్దిశ్యమంత్రితమపిదుష్టామాత్యనిగ్రహాదికంకార్యంపంచానామపిసమక్షంనకుర్యాదిత్యర్థః॥౬॥ నహీతి॥ కుమిత్రంసర్వథా
హంతవ్యమేవేత్యర్థః॥ ౭॥ యస్మాత్ నృణాంచలచిత్తత్వాద్విపర్యాసోమిత్రాదీనాందృశ్యతే-తస్మాత్ క్వచిదపివిశ్వాసమకృత్వాకోశదుర్గ ...*

స్సాధుతామేతి సాధుర్భవతి దారుణః । అరిశ్చ మిత్రం భవతి మిత్రం చాపి ప్రదుష్యతి॥ ౮॥ అనిత్యచిత్తః పురుషస్తస్మిన్ కో జాతు విశ్వసేత్ । తస్మాత్ప్రధా
నం యత్కార్యం ప్రత్యక్షం తత్సమాచరేత్ ॥౯॥ ఏకాంతేన హి విశ్వాసః కృత్స్నో ధర్మార్థనాశకః। అవిశ్వాసశ్చ సర్వత్ర మృత్యునా న విశిష్యతే॥ ౧౦॥
అకాలమృత్యుర్విశ్వాసో విశ్వసన్ హి విపద్యతే। యస్మిన్ కరోతి విశ్వాసమిచ్ఛతస్తస్య జీవతి॥ ౧౧॥ తస్మాద్విశ్వసితవ్యం చ శంకితవ్యం చ కేషుచిత్। ఏషా
నీతిగతిస్తాత లక్ష్యా చైవ సనాతనీ ॥ ౧౨॥ యం మన్యేత మమాభావాదిమమర్థాగమః స్పృశేత్ । నిత్యం తస్మాత్ శంకితవ్యమమిత్రం తం విదుర్బుధాః॥
౧౩ ॥ యస్య క్షేత్రాదప్యుదకం క్షేత్రమన్యస్య గచ్ఛతి । న తత్రానిచ్ఛతస్తస్య భిద్యేరన్ సర్వసేతవః ॥ ౧౪ ॥ తథైవాత్యుదకాద్భీతస్తస్య భేదనమి
చ్ఛతి। యమేవం లక్షణం విద్యాత్తమమిత్రం వినిర్దిశేత్ ॥ ౧౫ ॥ యస్య వృద్ధ్యా న తృప్యేత క్షయే దీనతరో భవేత్ । ఏతదుత్తమమిత్రస్య నిమిత్తమితి చ
క్షతే॥ ౧౬॥ యం మన్యేత మమాభావాదస్యాభావో భవేదితి । తస్మిన్ కుర్వీత విశ్వాసం యథా పితరి వై తథా ॥ ౧౭॥ తం శక్త్యా వర్ధమానశ్చ సర్వతః ప
రిబృంహయేత్। నిత్యం క్షతాద్వారయతి యో ధర్మేష్వపి కర్మసు ॥ ౧౮ ॥ క్షతాద్భీతం విజానీయాదుత్తమం మిత్రలక్షణమ్ । యే తస్య క్షతమిచ్ఛంతి తే త
స్య రిపవః స్మృతాః॥ ౧౯॥ వ్యసనాన్నిత్యభీతో యః సమృద్ధ్యా యో న తృప్యతి। యత్స్యాదేవంవిధం మిత్రం తదాత్మసమముచ్యతే ॥ ౨౦॥ రూపవర్ణస్వ
రోపేతస్తితిక్షురనసూయకః । కులీనః కులసంపన్నః స తస్మాత్ ప్రత్యనంతరః ॥ ౨౧ ॥ మేధావీ స్మృతిమాన్ దక్షః ప్రకృత్యా చానృశంస్యవాన్ । యో
మానితోఽమానితో వా న చ దుష్యేత్ కదాచన॥ ౨౨॥ ఋత్విగ్వా యది వాచార్యః సఖా వాత్యంతసంస్తుతః। గృహే వసేదమాత్యస్తే స స్యాత్పరమపూజితః॥
౨౩ ॥ స తే విద్యాత్పరం మంత్రం ప్రకృతిం చార్థధర్మయోః । విశ్వాసస్తేన వై తత్ర యథా పితరి వై తథా ॥ ౨౪ ॥ నైవ ద్వౌ న త్రయః కార్యా న మృష్యే
రన్ పరస్పరమ్ । ఏకార్థేష్వేవ భూతానాం భేదో భవతి సర్వదా ॥ ౨౫ ॥ కీర్తిప్రధానో యస్తు స్యాద్యశ్చ స్యాత్సమయే స్థితః । సమర్థాన్ యశ్చ న
ద్వేష్టి నానర్థాన్ కురుతే చ యః ॥ ౨౬ ॥ యో న కామాద్భయాల్లోభాత్ క్రోధాద్వా ధర్మముత్సృజేత్ । దక్షః పర్యాప్తవచనః స తే స్యాత్ ప్రత్యనంత
రః॥ ౨౭॥ కులీనః శీలసంపన్నస్తితిక్షురవికత్థనః । శూరశ్చార్యశ్చ విద్వాంశ్చ ప్రతిపత్తివిశారదః॥ ౨౮ ॥ ఏతే హ్యమాత్యాః కర్తవ్యాః సర్వకర్మస్వవ

దిరక్షణం స్వప్రత్యక్షమేవ కుర్యాద్రాజేత్యాహ ద్వాభ్యాం॥ అసాధురితి॥ ౮॥ ౯॥ అత్యంతవిశ్వాసావిశ్వాసావపి విరుద్ధావిత్యాహ త్రిభిః॥ ఏకాంతేనేతి॥ ౧౦॥
౧౧॥ ౧౨॥ అవిశ్వాస్యస్థానాన్యాహ॥ యమితి॥ మమాభావాత్ అయం రాజా భవిష్యతీతి యం మన్యేత- ప్రతివేశీ భ్రాతా వా యం పుత్రో వా తస్మాచ్ఛం
కితవ్యమేవేత్యర్థః॥ ౧౩॥ అమిత్రస్య లక్షణాంతరమాహ ద్వాభ్యాం॥ యస్యేతి॥ యథా మహాతటాకసేతుసమీపే యస్య క్షేత్రం స చ సేతుం రక్షతి తర్హి
తతోఽర్వాచీనాని క్షేత్రాణి సమోదకాని సమ్యక్ ఫలంతి- స చేత్ సేతుం భినత్తి తదా జలప్రవాహాత్ క్షేత్రాణాముపఘాతో భవతి- ఏవం మహతి శత్రౌ సీమాం
తపాలః సమ్యక్ సీమాం పాలయతి తదా పరరాష్ట్రిమత్తమపణ్యాగమేన స్వరాష్ట్రం సుఖభాక్ భవతి - స చేత్ సీమాం భినత్తి తదా స్వరాజ్యం విపక్షప్రవేశా
న్నశ్యతి- యస్మాత్ సీమాంతపాలాద్భయం సంభావితం- స శత్రురితి జ్ఞేయః- యదధీనశ్శత్రుః స సీమాంతపాలోఽప్యవిశ్వసనీయ ఇత్యర్థః॥ ౧౪॥ ౧౫॥ మిత్రల
క్షణమాహ॥ యస్యేతి॥ వృద్ధ్యా న తృప్యేత- ఏతదుక్తమితి చ పాఠాంతరే ఇదమేవామిత్రలక్షణం- అదీనతర ఇతి చ చ్ఛేదః॥ ౧౬॥ యదితి॥ యత్ మిత్రం కర్తృ॥
౧౭॥ ౧౮॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ ౨౩॥ స ఇతి॥ తత్రార్థప్రకృతిః ధర్మప్రకృతిః అర్థధర్మప్రకృతిశ్చేతి త్రేధా- తత్రాద్యా॥ శ్లో॥ కృషిర్వణిక్పథో దుర్గం సే
తుః కుంజరబంధనమ్ । ఖన్యాకరకరాదానం శూన్యానాం చ నివేశనమ్ ॥ అష్టౌ సంధానకర్మాణి ప్రయుక్తాని మనీషిభిరితి- సంధానమర్థప్రాప్తిః తథా॥
శ్లో॥ దుర్గాధ్యక్షో బలాధ్యక్షో ధర్మాధ్యక్షశ్చ భూపతిః॥ పురోధా వైద్యదైవజ్ఞౌ సప్త ప్రకృతయస్త్విమా ఇతి- తత్ర ధర్మాధ్యక్షో ధర్మప్రకృతిః- అ
న్యే అర్థధర్మప్రకృతయ ఇతి వివేకః॥ ౨౪॥ ఏకార్థే- ఏకస్మిన్ ప్రయోజనే - ఏక ఏవాధ్యక్షః కార్యః- చారైస్తు తద్గుణదోషాః సకలయేత్ -న త్వేకార్థే
ద్వావధ్యక్షౌ కార్యావిత్యాహ॥ నైవేతి॥ ౨౫॥ కీర్తీతి॥ సమయే స్థితిమర్యాదాయాం॥ ౨౬॥ య ఇతి॥ ప్రత్యనంతరః ప్రతినిధిః ప్రధాన ఇతి యావత్ ॥ ౨౭॥ కులీన ఇతి॥
ప్రతిపత్తివిశారదః కార్యాకార్యవివేకకుశలః॥ ౨౮॥ ఏత ఇతి॥ స్వనుష్ఠితాః సుష్ఠు అనుష్ఠితం కర్తవ్యం యేషాం తే॥ ౨౯॥ .... *

స్థితాః। పూజితాః సంవిభక్తాశ్చ సుసహాయాః స్వనుష్ఠితాః॥ ౨౯॥ కృత్స్నమేతే వినిక్షిప్తాః ప్రతిరూపేషు కర్మసు। యుక్తా మహత్సు కార్యేషు శ్రేయాంస్యుత్థాపయంత్యుత॥ ౩౦॥ ఏతే కర్మాణి కుర్వంతి స్పర్ధమానా ఇమే సదా। అనుతిష్ఠంతి చైవార్థమాచక్షాణాః పరస్పరమ్॥ ౩౧॥ జ్ఞాతిభ్యశ్చైవ బుధ్యేథా మృత్యోరివ భయం సదా। ఉపరాజేవ రాజర్ద్ధిం జ్ఞాతిర్న సహతే సదా॥ ౩౨॥ ఋజోర్మృదోర్వదాన్యస్య హ్రీమతః సత్యవాదినః। నాన్యో జ్ఞాతేర్మహాబాహో వినాశమభినందతి॥ ౩౩॥ అజ్ఞాతితోఽపి న సుఖం నావజ్ఞేయాస్తతోఽపి తే। అజ్ఞాతిమంతం పురుషం పరే చాభిభవంత్యుత॥ ౩౪॥ నికృతస్య నరైరన్యైర్జ్ఞాతిరేవ పరాయణమ్। నాన్యైర్నికారం సహతే జ్ఞాతిర్జ్ఞాతేః కథంచన॥ ౩౫॥ ఆత్మానమేవ జానాతి నికృతం బాంధవైరపి। తేషు సంతి గుణాశ్చైవ నైర్గుణ్యం చైవ లక్ష్యతే॥ ౩౬॥ నాజ్ఞాతిరనుగృహ్ణాతి న చాజ్ఞాతిర్నమస్యతి। ఉభయం జ్ఞాతివర్గేషు దృశ్యతే సాధ్వసాధు చ॥ ౩౭॥ సమ్మానయేత్పూజయేచ్చ వాచా నిత్యం చ కర్మణా। కుర్యాచ్చ ప్రియమేతేభ్యో నాప్రియం కించిదాచరేత్॥ ౩౮॥ విశ్వస్తవదవిశ్వస్తస్తేషు వర్తేత సర్వదా। న హి దోషో గుణో వేతి నిరూప్యస్తేషు దృశ్యతే॥ ౩౯॥ అస్యైవం వర్తమానస్య పురుషస్యాప్రమాదినః। అమిత్రాః సంప్రసీదంతి తథా మిత్రీభవంత్యపి॥ ౪౦॥ య ఏవం వర్తతే నిత్యం జ్ఞాతిసంబంధిమండలే। మిత్రేష్వమిత్రే మధ్యస్థే చిరం యశసి తిష్ఠతి॥ ౪౧॥ ....*

——*ఇతి- శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- అశీతితమోఽధ్యాయః,*——

యుధిష్ఠిరః॥ ఏవమగ్రాహ్యకే తస్మిన్ జ్ఞాతిసంబంధిమండలే। మిత్రేష్వమిత్రేష్వపి చ కథం భావో విభావ్యతే॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। సంవాదం వాసుదేవస్య సురర్షేర్నారదస్య చ॥ ౨॥ వాసుదేవః॥ నాసుహృత్పరమం మంత్రం నారదార్హతి వేదితుమ్। అపండితో వాపి సుహృత్పండితో వాప్యనాత్మవాన్॥ ౩॥ స తే సౌహృదమాస్థాయ కించిద్వక్ష్యామి నారద। కృత్స్నం బుద్ధిబలం ప్రేక్ష్య సంపృచ్ఛే త్రిదివంగమ॥ ౪॥ దాస్యమైశ్వర్యవాదేన జ్ఞాతీనాం న కరోమ్యహమ్। అర్ధం భోక్తాస్మి భోగానాం వాగ్దురుక్తాని చ క్షమే॥ ౫॥ అరణీమగ్నికామో వా మథ్నాతి హృదయం మమ। వాచా దురుక్తం దేవర్షే తన్మే దహతి నిత్యదా॥ ౬॥ బలం సంకర్షణే నిత్యం సౌకుమార్యం పునర్గదే। రూపేణ మత్తః ప్రద్యుమ్నః సోఽసహాయోఽస్మి నారద॥ ౭॥ అన్యే హి సుమహాభాగా బలవంతో దురుత్సహాః। నిత్యోత్థానేన సంపన్నా నారదాంధకవృష్ణయః॥ ౮॥ యస్య న స్యుర్న వై స స్యాద్యస్య స్యుః కృత్స్నమేవ తత్। ద్వాభ్యాం నివారితో నిత్యం వృణోమ్యేకతరం న చ॥ ౯॥ స్యాతాం యస్యాహుకాక్రూరౌ కిన్ను దుఃఖతరం తతః। యస్య చాపి న తౌ స్యాతాం కిన్ను దుఃఖతరం తతః॥ ౧౦॥ సోఽహం కితవమాతేవ ద్వయోరపి మహామతే। ఏకస్య జయమాశంసే ద్వితీయస్యాపరాజయమ్॥ ౧౧॥ మ

కృత్స్నమితి॥ కృత్స్నం అప్రతికుంచనం యథా స్యాత్తథా క్షిప్తాః అధికృతాః ప్రతిరూపేషు కర్మసు ఆయవ్యయసంకల్పనాదిషు కార్యేషు పరాభిభవాదిషు॥ ౨౯॥౩౦॥౩౧॥ జ్ఞాతిభ్య ఇతి॥ ఉపరాజా సమీపవర్తీ సామంతః॥ ౩౨॥౩౩॥౩౪॥ నికృతస్యేతి॥ నికృతస్య లంఘితస్య- నాన్యః పరాయణం- కథంచన కథమపి న సహత ఇత్యన్వయః॥ ౩౫॥ ఆత్మానమితి॥ బాంధవైః సంబంధిభిర్నికృతే కస్మింశ్చిత్ పురుషే తద్ జ్ఞాతిః కృత్స్నః ఆత్మానమేవ నికృతం జానాతి - తేషు తాదృశేషు జ్ఞాతిషు- యథోక్తం॥ శ్లో॥ పరస్పరం విరోధే హి వయం పంచ చ తే శతమ్। అన్యైః సహ విరోధే తు వయం పంచోత్తరం శతమితి॥ ౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥ ౪౦॥౪౧॥****** ఏవమితి॥ ఏవం అగ్రాహ్యకే వశీకర్తుమశక్యే ద్వయోరన్యోన్యం స్పర్ధమానయోరేకస్యాదర ఇతరస్య కోపోత్పత్తేరవశ్యం మిత్రమప్యమిత్రతాం యాతి- అతః సర్వేషాం భావః కథం విభావ్యతే వశీక్రియత ఇతి ప్రశ్నః॥ ౧॥౨॥౩॥౪॥ దాస్యమితి॥ దాస్యమేవాహ అర్ధమితి- ఆర్జితస్యార్థం జ్ఞాతిభ్యో దేయం- తద్దురుక్తాని చ క్షమంత వ్యాసీత్యేవం జ్ఞాతిదాస్యం॥ ౫॥ అరణీమితి॥ వా శబ్ద ఇవార్థః - వాచా దురుక్తం ఆహుకస్నేహాత్ కృష్ణో మాం ద్వేష్టీతి అక్రూరోక్తం- అక్రూరస్నేహాత్ కృష్ణో మాం ద్వేష్టీత్యాహుకోక్తం॥ ౬॥ బలమితి॥ అసహాయః ఆహుకాక్రూరయోః సాంత్వనే ఇతి శేషః॥ ౭॥ ౮॥ యస్యేతి॥ తే యస్య పక్షే న స్యుః స న స్యాత్ నశ్యేదేవ- యస్య పక్షే తే స్యుః తత్కులం కృత్స్నమేవ పురుషార్థం లభతే- ఈదృశా అపి మమ సాహాయ్యం న కుర్వంతీతి భావః- ద్వాభ్యాం ఆహుకాక్రూరాభ్యాం నివారితః నిరస్తః సన్ ఏకతరం ద్వయోరన్యం న వృణోమి- ఇతరస్య కోపో మా భూదితి - ద్వయోరపి నివారణే మధ్యస్థస్య మమ మహద్దుఃఖం॥ ౯॥ తథా ద్వయోః సుహృదోః స్యా ....*

మైవంక్లిశ్యమానస్య నారదోభయతః సదా। వక్తుమర్హసియచ్ఛ్రేయో జ్ఞాతీనామాత్మనస్తథా॥ ౧౨॥ నారదః॥ ఆపదోద్వివిధాః కృష్ణ బాహ్యాశ్చాభ్యం
తరాశ్చహ। ప్రాదుర్భవంతి వార్ష్ణేయ స్వభావాద్యదివాన్యతః ॥ ౧౩ ॥ సేయమాభ్యంతరా తుభ్యమాపత్కృచ్ఛ్రా స్వకర్మజా। అక్రూరభోజ
ప్రభవాః సర్వే హ్యేతే తదన్వయాః ॥ ౧౪ ॥ అర్థహేతోర్హి కామాద్వా వాచా బీభత్సయాపి వా। ఆత్మనా ప్రాప్తమైశ్వర్యమన్యత్ర ప్రతిపాదితమ్ ॥
౧౫॥ కృతమూలమిదానీం తు జ్ఞాతిశబ్దం సహాయవత్। న శక్యం పునరాదాతుం వాంతమన్నమివ త్వయా॥ ౧౬॥ బభ్రూగ్రసేనయో రాజ్యం నాప్తుం శక్యం
కథంచన। జ్ఞాతిభేదభయాత్ కృష్ణ త్వయా చాపి విశేషతః॥ ౧౭ ॥ తచ్చేత్సిధ్యేత్ప్రయత్నేన కృత్వా కర్మ సుదుష్కరమ్। మహాక్షయం వ్యయో వా స్యా
ద్వినాశో వా పునర్భవేత్ ॥ ౧౮॥ అనాయసేన శస్త్రేణ మృదునా హృదయచ్ఛిదా। జిహ్వాముద్ధర సర్వేషాం పరిమృజ్యానుమృజ్య చ॥ ౧౯॥ వాసుదేవః॥
అనాయసం మునే శస్త్రం మృదు విద్యామహం కథమ్। యేనైషాముద్ధరే జిహ్వాం పరిమృజ్యానుమృజ్య చ॥ ౨౦॥ నారదః॥ శక్త్యాన్నదానం సతతం తితిక్షా
ర్జవమార్దవమ్। యథార్హప్రతిపూజా చ శస్త్రమేతదనాయసమ్॥ ౨౧॥ జ్ఞాతీనాం వక్తుకామానాం కటుకాని లఘూని చ। గిరా త్వం హృదయం వాచం
శమయస్వ మనాంసి చ॥ ౨౨॥ నామహాపురుషః కశ్చిన్నానాత్మా నాసహాయవాన్। మహతీం ధురమాధత్తే తాముద్యమ్యోరసా వహ ॥ ౨౩॥ సర్వ ఏవ గు
రుం భారమనడ్వాన్ వహతే సమే। దుర్గే ప్రతీకః సుగవో భారం వహతి దుర్వహమ్ ॥ ౨౪ ॥ భేదాద్వినాశః సంఘానాం సంఘముఖ్యోసి కేశవ । యథా
త్వాం ప్రాప్య నోత్సీదేదయం సంఘస్తథా కురు ॥ ౨౫ ॥ నాన్యత్ర బుద్ధిక్షాంతిభ్యాం నాన్యత్రేంద్రియనిగ్రహాత్ । నాన్యత్ర ధనసంత్యాగాద్గుణః ప్రా
జ్ఞేవతిష్ఠతే॥ ౨౬॥ ధన్యం యశస్యమాయుష్యం స్వపక్షోద్భావనం సదా। జ్ఞాతీనామవినాశః స్యాద్యథా కృష్ణ తథా కురు॥ ౨౭ ॥ ఆయత్యాం చ తదాత్వే చ
న తేస్త్యవిదితం ప్రభో। షాడ్గుణ్యస్య విధానేన యాత్రాయానవిధౌ తథా ॥ ౨౮ ॥ యాదవాః కుకురా భోజాః సర్వే చాంధకవృష్ణయః । త్వయ్యాసక్తా
మహాబాహో లోకా లోకేశ్వరాశ్చ యే॥ ౨౯॥ ఉపాసంతే హి త్వద్బుద్ధిమృషయశ్చాపి మాధవ। త్వం గురుః సర్వభూతానాం జానీషే త్వం గతాగతమ్॥
౩౦॥ త్వామాసాద్య యదుశ్రేష్ఠమేధంతే యాదవాస్సుఖమ్। కల్యాణగుణసంపూర్ణం భక్తాభీష్టప్రదాయినమ్॥ ౩౧॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- వాసుదేవనారదసంవాదే - ఏకాశీతితమోధ్యాయః,

భీష్మః॥ ఏషా ప్రథమతో వృత్తిర్ద్వితీయాం శృణు భారత। యః కశ్చిజ్జనయేదర్థం రాజ్ఞా రక్ష్యః సదా నరః ॥ ౧ ॥ హ్రియమాణమమాత్యేన భృతో వాయది
వాభృతః। యో రాజకోశం నశ్యంతమాచక్షీత యుధిష్ఠిర ॥ ౨ ॥ శ్రోతవ్యమస్య చ రహో రక్ష్యశ్చాప్యమాత్యతో భవేత్ । అమాత్యా హ్యపహర్తారో

గోపీత్యాహ॥ స్యాతామితి॥ ౧౦॥ సోహమితి॥ ద్వయోః కితవయోః ద్యూతకారిణోః ఏకామాతేవ॥ ౧౧॥ ౧౨॥ ఆపద ఇతి॥ అన్యతః బాహ్యాః ఆపదః - జ్ఞాతికృతాః ఆ
భ్యంతరా ఆపదః॥ ౧౩॥ సేయమితి॥ ఆభ్యంతరా సేయమాపత్ యద్యప్యక్రూరభోజప్రభవా తథాపి స్వకర్మజా స్వకర్మోత్పన్నా- ఏతే సంకర్షణాదయః త
దన్వయాః అక్రూరాన్వయాః॥ ౧౪॥ ఆపత్ స్వకర్మజేత్యుక్తం- తద్వివృణోతి॥ అర్థేతి॥ అన్యత్ర ఆహుకే తత ఐశ్వర్యం ప్రతిపాదితం॥ ౧౫॥ కృతేతి॥ కృతమూ
లం రూఢమూలం- యతో జ్ఞాతిశబ్దం జ్ఞాతిత్వాదనుచ్ఛేదనీయం- హే సహాయవన్-అత ఏవ పునరాదాతుం న శక్యమిత్యాహ- నేతి- తత్ర దృష్టాంతః వాంతమన్న
మివేతి- తత్ర హేతుః త్వయా దత్తమితి- కించ దత్తాపహారో నోచితః॥ శ్లో॥ విషవృక్షోపి సంవర్ధ్య స్వయం ఛేత్తుమసాంప్రతమితి న్యాయాదిత్యర్థః॥ ౧౬ ॥
౧౭॥ తదితి॥ తత్ రాజ్యస్య పునరాదానం॥ ౧౮॥ అనాయసేనేతి॥ జిహ్వాముద్ధర తేషాం- మూకీభావం సంపాదయేత్యర్థః- యేన కలహోదయో న స్యాత్- పరిమా
ర్జనం దోషాపనయనం తితిక్షార్జవమార్దవైః కార్యం అనుమార్జనం ప్రీతిగుణాధానం- యథార్హం పూజనాదిత్యర్థః॥ ౧౯॥ ౨౦॥ ౨౧॥ జ్ఞాతీనామితి॥ హృద
యం క్రూరనిశ్చయం- మనాంసి సంకల్పజనితాని॥ ౨౨॥ నేతి॥ అనాత్మా అజితచిత్తః ఉరసా అంగీకృత్య తు మయా వహ స్వేత్యర్థః॥ ౨౩॥ ౨౪॥ ౨౫॥ ౨౬॥ ౨౭॥
౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥ ౩౧॥ * ఏవం అమాత్యాన్ ఆపృష్టోన్నదానతితిక్షార్జవమార్దవపూజాభిర్జ్ఞానయేదిత్యుక్తం- కోశవృద్ధికరం తు తతోధికతరం మానయే
ద్రక్షేచ్చేత్యాహ॥ ఏషేతి॥ ౧॥ ౨౩॥ .... *

భూయిష్ఠంఘ్నంతి భారత॥ ౩ ॥ రాజకోశస్య గోప్తారం రాజకోశవిలోపకాః। సమేత్య సర్వే బాధంతే స వినశ్యత్యరక్షితః॥ ౩ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీ మమితిహాసం పురాతనమ్। మునిః కాలకవృక్షీయః కౌసల్యం యదువాచ హ॥ ౫॥ కోసలానామాధిపత్యం సంప్రాప్తం క్షేమదర్శినమ్। మునిః కాలకవృక్షీయః ఆజగామేతి నః శ్రుతమ్ ॥ ౬ ॥ స కాకం పంజరే బద్ధ్వా విషయం క్షేమదర్శినః। సర్వం పర్యచరద్యుక్తః ప్రవృత్త్యర్థీ పునః పునః॥ ౭॥ అధీధ్వం వాయసీం విద్యాం శంసంతి మమ వాయసాః। అనాగతమతీతం చ యచ్చ సంప్రతి వర్తతే॥ ౮ ॥ ఇతి రాష్ట్రే పరిపతన్ బహుభిః పురుషైః సహ। సర్వేషాం రాజయుక్తానాం దుష్కరం పరిదృష్టవాన్॥ ౯॥ స బుద్ధ్వా తస్య రాష్ట్రస్య వ్యవసాయం హి సర్వశః। రాజయుక్తాపహారాంశ్చ సర్వాన్ బుద్ధ్వా తతస్తతః॥ ౧౦ ॥ తతస్స కాకమాదాయ రాజానం ద్రష్టుమాగమత్ । సర్వజ్ఞోఽస్మీతి వచనం బ్రువాణః సంశితవ్రతః ॥ ౧౧ ॥ స స్మ కౌసల్యమాగమ్య రాజామాత్యమలంకృతమ్ । ప్రాహ కాకస్య వచనాదముత్రేదం త్వయా కృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ అసౌ చాసౌ చ జానీతే రాజకోశస్త్వయా హృతః। ఏవమాఖ్యాతి కాకోఽయం తచ్ఛీఘ్రమనుగమ్యతామ్॥ ౧౩ ॥ తథాన్యానపి స ప్రాహ రాజకోశహరాంస్తదా। న చాస్య వచనం కించిదనృతం శ్రూయతే క్వచిత్ ॥ ౧౪ ॥ తేన విప్రకృతాస్సర్వే రాజయుక్తాః కురూద్వహ। తమస్య భిప్రసుప్తస్య నిశి కాకమవేధయన్ ॥ ౧౫ ॥ వాయసం తు వినిర్భిన్నం దృష్ట్వా బాణేన పంజరే । పూర్వాహ్ణే బ్రాహ్మణో వాక్యం క్షేమదర్శినమబ్రవీత్ ॥ ౧౬ ॥ రాజంస్త్వామభయం యాచే ప్రభుం ప్రాణధనేశ్వరమ్ । అనుజ్ఞాతస్త్వయా బ్రూయాం వచనం భవతో హితం ॥ ౧౭ ॥ మిత్రార్థమభిసంతప్తో భక్త్యా సర్వాత్మనాగతః। అయం తవార్థో హ్రియతే యో బ్రూయాదక్షమాన్వితః ॥ ౧౮ ॥ సంబుబోధయిషుర్మిత్రం సదశ్వమివ సారథిః। అతిమన్యుప్రసక్తో హి ప్రసహ్య హితకారణాత్ ॥ ౧౯ ॥ తథావిధస్య సుహృదా క్షంతవ్యం స్వం విజానతా ॥ ఐశ్వర్యమిచ్ఛతా నిత్యం పురుషేణ బుభూషతా ॥ ౨౦ ॥ తం రాజా ప్రత్యువాచేదం యత్కించిన్మాం భవాన్వదేత్ । కస్మాదహం న తు క్షమేయమాకాంక్షున్నాత్మనో హితమ్॥ ౨౧॥ బ్రాహ్మణ ప్రతిజానీతే ప్రబ్రూహి యదిహేచ్ఛసి। కరిష్యామి హి తే వాక్యం యదస్మాన్ విప్ర వక్ష్యసి॥ ౨౨ ॥ మునిః ॥ జ్ఞాత్వా నఘాననఘాంశ్చాపి భృత్యతస్తే భయాని చ। భక్త్యా వృత్తిం సమాఖ్యాతుం భవతోఽంతికమాగమమ్॥ ౨౩॥ ప్రాగేవోక్తస్తు దోషోఽయమాచార్యైర్నృప సేవినామ్। అగతీకాగతిర్హ్యేషా పాపా రాజోపసేవినామ్ ॥ ౨౪॥ ....*

ఆశీవిషైశ్చ తస్యాహుః సంగతం తత్తు రాజభిః। బహుమిత్రాశ్చ రాజానో బహ్వమిత్రాస్తథైవ చ ॥ ౨౫ ॥ తేభ్యస్సర్వేభ్య ఏవాహుర్భయం రాజోపజీవినామ్ । తథైషాం రాజతో రాజన్ ముహూర్తాదేవ భీర్భవేత్ ॥ ౨౬ ॥ నైకాంతేన ప్రమాదో హి శక్యః కర్తుం మహీపతౌ । న తు ప్రమాదః కర్తవ్యః కథంచిద్భూతిమిచ్ఛతా॥ ౨౭॥ ప్రమాదాద్ధి స్ఖలేద్రాజా స్ఖలితే నాస్తి జీవితమ్ । అగ్నిం దీప్తమివాసీదేద్రాజానముపశిక్షితః ॥ ౨౮ ॥ అశీవిషమివ క్రుద్ధం ప్రభుం ప్రాణధనేశ్వరమ్। యత్నేనోపచరేన్నిత్యం నాహమస్మీతి మానవః॥ ౨౯ ॥ దుర్వ్యాహృతాచ్ఛంకమానో దుష్కృతాద్దురధిష్ఠితాత్ । దురాసితాద్దుర్వ్రజితాదింగితాదంగచేష్టితాత్ ॥ ౩౦ ॥ దేవతేవ హి సర్వార్థాన్ కుర్యాద్రాజా ప్రసాదితః । వైశ్వానర ఇవ క్రుద్ధః సమూ

౪॥౫॥౬॥ స ఇతి॥ ప్రవృత్త్యర్థీ అమాత్యదోషదర్శనే రాజానం ప్రవర్తయితు కామః॥ ౭॥౮॥ ఇతీతి॥ పరివర్తన్ పరితో భ్రమన్ రాజయుక్తానాం రాజ్ఞా తేషు తేషు కార్యేషు నియుక్తానాం దుష్కరం స్వామిద్రవ్యాపహారరూపం పాపం॥ ౯॥ స ఇతి॥ రాజయుక్తైః కృతాన్ ధనస్యాపహారాన్॥ ౧౦॥౧౧॥ స ఇతి॥ రాజానమాగమ్య తత్సమక్షమేవామాత్యం ప్రాహ- అముత్ర స్థానే త్వయా ఇదం ధనచౌర్యం కృతమితి॥ ౧౨॥ అసావితి॥ అనుగమ్యతాం ఆలోచ్యతాం॥ ౧౩॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥ రాజన్నితి॥ ఆగతః అహం త్వయానుజ్ఞాతస్సన్ తవ హితం బ్రూయామితి సార్థః॥ ౧౭॥౧౮॥౧౯॥ తథేతి॥ అర్థో హ్రియత ఇతి యో బ్రూయాత్ తస్య మిత్రస్య తథాభూతం తద్వచనం త్వయా క్షంతవ్యమితి సంబంధః న పునః కాకవత్తాదృశం మిత్రమనవహితతయా పరైర్ఘాతనీయమితి భావః అయం తవార్థ ఇత్యారభ్య సార్ధశ్లోకద్వయమేకం వాక్యం॥ ౨౦॥ ౨౧॥ ౨౨॥ జ్ఞాత్వేతి॥ పాపాపాపాంశ్చ భృత్యతః జ్ఞాత్వా భృత్యేభ్యః తే భయాని చ జ్ఞాత్వా॥ ౨౩॥ ప్రాగితి॥ అగతీకగతిః శ్వవృత్తిత్వాత్ ॥ శ్లో॥ శ్వవృత్తిర్నీచసేవనం॥ ౨౪ ౨౫॥ తేభ్య ఇతి॥ తేభ్యః రాజకీయమిత్రేభ్యోఽమిత్రేభ్యో రాజతశ్చ భయమస్తీత్యర్థః॥ ౨౬॥ ౨౭॥ ప్రమాదాదితి॥ ప్రమాదాత్ భృత్యకృతాత్ -స్ఖలేత్ -పూర్వోపకారం విస్మృత్య॥ ౨౮॥ ఆశీవిషమితి॥ నాహమస్మీతి మత్వా జీవనాశాం త్యక్త్వేత్యర్థః॥ ౨౯॥౩౦॥౩౧॥

లమతినిర్దహేత్ ॥ ౩౧ ॥ ఇతిరాజన్మయఃప్రాహవర్తతేచతథైవతత్ । అథభూయాంసమేవార్థంకరిష్యామిపునఃపునః ॥ ౩౨ ॥దదాత్యస్మద్విధో
మాత్యోబుద్ధిసాహాయ్యమాపది। నాయసస్త్వేవమేరాజననుకార్యాభిసంహితః॥ ౩౩ ॥ నచమేత్రభవాంగర్హ్యోనచతేషాంభవాన్ప్రియః ।
హితాహితాంస్తుబుధ్యేథామాపరోక్షమతిర్భవేః॥ ౩౪॥ యేత్వాదానపరాఏవవసంతిభవతోగృహే । అభూతికామాభూతానాంతాదృశైర్మేభిసం
హితమ్॥౩౫॥ యేవాభవద్వినాశేనరాజ్యమిచ్ఛంత్యనంతరమ్। అంతరైరభిసంధాయరాజన్సిధ్యతిచాన్యథా ॥ ౩౬ ॥ తేషామహంభయాద్రాజన్గ
మిష్యామ్యన్యమాశ్రమమ్। తైర్హిమేసంధితోబాణఃకాకేనిపతితఃప్రభో॥ ౩౭ ॥ ఛద్మకామైరకామస్యగమితోయమసాదనమ్। దృష్టంహ్యేతన్మయా
రాజంస్తపోదీర్ఘేణచక్షుషా॥ ౩౮॥ బహునక్రఝషగ్రాహాంతిమింగిలగణాయుతామ్ । కాకేనబాలిశేనేమాంయామతార్షమహంనదీమ్ ॥ ౩౯॥
స్థాణ్వశ్మకంటకవతీంసింహవ్యాఘ్రసమాకులామ్ । దురాసదాందుష్ప్రసహాంగుహాంహైమవతీమివ ॥౪౦ ॥ అగ్నినాతామసందుర్గంనౌభిరాప్యం
చగమ్యతే। రాజమార్గావతరణేనోపాయంపండితావిదుః ॥ ౪౧ ॥ గహనంభవతోరాజ్యమంధకారంతమోన్వితమ్। నేహవిశ్వసితుంశక్యంభవతాపి
కుతోమయా॥ ౪౨॥ అతోనాయంశుభోవాసస్తుల్యేసదసతీఇహ । వధోహ్యేవాత్రసుకృతేదుష్కృతేనచసంశయః॥౪౩॥న్యాయతోదుష్కృతేఘాతః
సుకృతేనకథంచన। నేహయుక్తంస్థిరంస్థాతుంజవేనైవాత్రవ్రజేద్బుధః॥ ౪౪ ॥సీతానామనదీరాజన్ప్లవోయస్యాంనిమజ్జతి । తథోపమామిమాంమన్యేవా
గురాంసర్వఘాతినీమ్॥ ౪౫ ॥ మధుప్రపాతోహిభవాన్భోజనంవిషసంయుతమ్ । అసతామివతేభావోవర్తతేనసతామివ ॥ ఆశీవిషైఃపరివృతఃకూ
పస్త్వమసిపార్థివ॥౪౬॥దుర్గతీర్థాబృహత్కూలాకారీరావేత్రసంయుతా । నదీమధురపానీయాయథారాజంస్తథాభవాన్॥౪౭॥శ్వగృధ్రగో
మాయుయుతోరాజహంససమోహ్యసి ॥ ౪౮ ॥ యథాశ్రిత్యమహావృక్షంకక్షస్సంవర్ధతేమహాన్। తతస్తంసంవృణోత్యేవతమతీత్యచవర్ధతే॥ తే
నైవాగ్నినేంధనేనైనందావోదహతిదారుణః॥ ౪౯ ॥ తథోపమాహ్యమాత్యాస్తేరాజంస్తాన్పరిశోధయ ॥ ౫౦ ॥ త్వయాహైవకృతారాజన్భవతాపరి
పాలితాః । భవంతమభిసంధాయజిఘాంసంతిభవత్ప్రియమ్॥ ౫౧॥ ఉషితంశంకమానేనప్రమాదంపరిరక్షతా। అంతఃసర్పఇవాగారేవీరపత్న్యా
ఇవాలయే ॥ శీలంజిజ్ఞాసమానేనరాజ్ఞశ్చసహజీవినః॥ ౫౨ ॥ కచ్చిజ్జితేంద్రియోరాజాకచ్చిదస్యాంతరాజితాః । కచ్చిదేషాంప్రియోరాజాకచ్చిద్రా
జ్ఞఃప్రియాఃప్రజాః॥ ౫౩॥ విజిజ్ఞాసురిహప్రాప్తస్తవాహంరాజసత్తమ ॥ ౫౪ ॥ తస్యమేరోచతేరాజన్క్షుధితస్యేవభోజనమ్ । అమాత్యామేనరో

ఇతీతి॥అహమితిపాఠేభూయాంసంబహ్వర్థంచకరిష్యామి॥౩౨॥తత్రద్వారమాహ॥దదాతీతి॥ బుద్ధిదానేప్యనిష్టమాహ-నాయసస్త్వేతి-నన్వితివితర్కే
తుశబ్దోయథార్థే-యథామేనాయసః కార్యాభిసంహితః కార్యకాంక్షితతావానస్మీతిశేషః-తద్వదేవచమాంత్వంమారయిష్యతీతివితర్కయామీతిభావః॥
౩౩॥౩౪॥యఇతి॥ఆదానపరాఃకోశలోప్తారః-భూతానాంప్రజానాం మేమయి-తాదృశైఃఅభిసంహితంఅభిసంధివైరంకృతం-మదీయకాకహననాదితి
భావః॥౩౫॥యఇతి॥అంతరైఃసూదాదిభిఃఅభిసంధాయఆదౌవిమంప్రత్యుప్తవ్యమితిస్నేహంకృత్వాతేషామభీప్సితోభవద్వినాశఃసిధ్యతిచఅన్యథానసిధ్య
తిచఆయుశ్శేషేసతీతిభావః॥౩౬॥తేషామితి॥ తేషాంత్వద్వైరిణాంభయాత్ కాకమివమామపిమారయిష్యంతీతి॥౩౭॥౩౮॥బహునక్రేతి॥ఇమాంరాజనీతిన
దీం-సజాతీయమర్బలగ్రాసిభిఃనక్రాదితుల్యైరధికారిపురుషైర్వ్యాప్తాం-కాకేనబాలిశేనస్వమృత్యుంసంపాదయతాఅసహాయేనఅహమతార్షంతీ
ర్ణవానస్మి- విరుద్ధలక్షణయాతన్మరణాన్మృతోస్మీతిభావః॥ ౩౯॥ స్థాణ్వితి ॥ పూర్వనదీవోపమానం॥౪౦॥అగ్నినేతి॥అగ్నినాదీపేన॥౪౧॥గహనమితి॥
గహనంకష్టం అంధకారమివతమోన్వితంధర్మాధర్మాదర్శనశూన్యం॥౪౨॥౪౩॥౪౪॥సీతేతి॥ యథాబహ్వవర్తాయాంసీతాయాంప్లవస్తరణోపాయః
నిమజ్జతి-తథాతవరాజనీతితోప్లవోమాదృశోపినిమజ్జతి॥౪౫॥మధ్వితిసార్ధః॥౪౬॥దుర్గేతి॥తీర్థంజలావతరణమార్గః-కరీరోనిష్పత్రకంటకిద్రుమః॥౪౭॥
౪౮॥౪౯॥నేతి॥తేనకక్షేణసహైవ- దావోదవాగ్నిర్దహతివృక్షం - ఏవంత్వదాశ్రయాత్ వృద్ధింప్రాప్తాస్త్వామతిక్రాంతాఃఅమాత్యాః-తైస్సహత్వం
నాశంప్రాప్స్యసీత్యర్థః॥౫౦॥౫౧॥ ఉషితమితి॥ఉషితంమయేతిశేషః- వీరపత్న్యాఃఆలయేజారేణేవేతిశేషః-మృత్యుస్థానేశీలజిజ్ఞాసయాస్థితమితిసా
ర్థాభిప్రాయః॥౫౨॥జిజ్ఞాసామేవాహ॥కచ్చిదితి॥అంతరాఃకామాదయఃషట్-ఏషాంఅమాత్యాదీనాం॥ ౫౩॥౫౪॥తస్యేతి॥రోచతేభవానితిశేషః॥౫౫॥

చం తే వితృష్ణస్య యథోదకమ్॥౫౫॥ భవతోఽర్థకృదిత్యేవం మయి దోషో హి తైః కృతః। విద్యతే కారణం నాన్యదితి మే నాత్ర సంశయః॥౫౬॥ న హి తేషామహం ద్రుగ్ధస్తత్తేషాం దోషదర్శనమ్। అరేరివ దుర్హృదాద్భేయం భగ్నపృష్ఠాదివోరగాత్ ॥ ౫౭॥ రాజా॥ భూయసా పరిహారేణ సత్కారేణ చ భూయసా। పూజితో బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠ భూయో వస గృహే మమ॥ ౫౮॥ యే త్వాం బ్రాహ్మణ నేచ్ఛంతి తే న వత్స్యంతి మే గృహే। భవతైవ హి తత్ జ్ఞేయం యత్తదేషామనంతరమ్॥౫౯॥ యథా స్యాత్సుధృతో దండో యథా చ సుకృతం కృతమ్ తథా సమీక్ష్య భగవన్ శ్రేయసే వినియుంక్ష్వ మామ్ ॥ ౬౦ ॥ మునిః ॥ అదర్శయన్నిమం దోషమేకైకం దుర్బలీకురు। తతః కారణమాజ్ఞాయ పురుషం పురుషం జహి॥ ౬౧॥ ఏకదోషా హి బహవో మృద్నీయురపి కంటకాన్ । మంత్రభేదభయాద్రాజం స్తస్మాదేతద్బ్రవీమి తే ॥ ౬౨ ॥ వయం తు బ్రాహ్మణా నామ మృదుదండాః కృపాళవః । స్వస్తి చేచ్ఛామ భవతః పరేషాం చ యథాత్మనః॥౬౩॥ రాజన్నాత్మానమాచక్షే సంబంధీ భవతో హ్యహమ్। మునిః కాలకవృక్షీయ ఇత్యేవమభిసంజ్ఞితః॥౬౪॥ పితుస్సఖా చ భవతః సమ్మతస్సత్యసంగరః । వ్యాపన్నే భవతో రాజ్యే రాజన్ పితరి సంస్థితే॥౬౫ సర్వకామాన్ పరిత్యజ్య తపస్తప్తం తదా మయా । స్నేహాత్త్వాం తు బ్రవీమ్యేతన్మా భూయో విభ్రమేదితి॥౬౬॥ ఉభే దృష్ట్వా దుఃఖసుఖే రాజ్యం ప్రాప్య యదృచ్ఛయా। రాజ్యేనామాత్యసంస్థేన కథం రాజన్ ప్రమాద్యసి ॥ ౬౭ ॥ తతో రాజకులే మంత్రిసంజజ్ఞే భూయ ఏవ పునః। పురోహితకులే చైవ సంప్రాప్తే బ్రాహ్మణర్షభే॥ ౬౮ ॥ ఏకచ్ఛత్రాం మహీం కృత్వా కౌసల్యాయ యశస్వినే । మునిః కాలకవృక్షీయ ఈజే క్రతుభిరుత్తమైః॥ ౬౯॥ హితం తద్వచనం శ్రుత్వా కౌసల్యోఽప్యజయన్మహీమ్। తథా చ కృతవాన్ రాజా యథోక్తం తేన భారత ॥౭౦॥*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి కాలకవృక్షీయోపాఖ్యానే - ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ సభాసదః సహాయాశ్చ సుహృదశ్చ విశాంపతే। పరిచ్ఛదాస్తథామాత్యాః కీదృశాః స్యుః పితామహ ॥ ౧॥ భీష్మః॥ హ్రీనిషేవాస్తథా దాంతాః సత్యార్జవసమన్వితాః। శక్తాః కథయితుం సమ్యక్తే తవ స్యుః సభాసదః ॥ ౨॥ అమాత్యాంశ్చాతిశూరాంశ్చ బ్రాహ్మణాంశ్చ బహుశ్రుతాన్ । సుసంతుష్టాంశ్చ కౌంతేయ మహోత్సాహాంశ్చ కర్మసు॥౩॥ ఏతాన్ సహాయాన్ లిప్సేథాః సర్వాస్వాపత్సు భారత॥ ౪॥ కులీనః పూజితో నిత్యం న హి శక్తిం నిగూహతి । ప్రసన్నమప్రసన్నం వా పీడితం హతమేవ వా ॥ ఆవర్తయతి భూయిష్ఠం తదేవ హ్యనుపాలితమ్ ॥ ౫ ॥ కులీనా దేశజాః ప్రాజ్ఞా రూపవంతో బహుశ్రుతాః। ప్రగల్భాశ్చానురక్తాశ్చ తే తవ స్యుః పరిచ్ఛదాః ॥ ౬ ॥ దౌష్కులేయాశ్చ లుబ్ధాశ్చ నృశంసా నిరపత్రపాః। తే త్వాం తాత నిషేవేయుర్యావదార్ద్రకపాణయః॥ ౭॥ కులీనాన్ శీలసంపన్నానింగితజ్ఞాననిష్ఠురాన్ । దేశకాలవిధానజ్ఞాన్ భర్తృకార్యహితైషిణః॥ ౮ ॥ నిత్యమర్థేషు సర్వేషు

అమాత్యేష్వరుచౌ హేతుమాహ॥ భవత ఇతి॥ దోషః కాకధ్వంసః॥౫౬॥ నేతి॥ న ద్రుగ్ధః న ద్రోహకర్తాఽహం-ఏవం సత్యపి - తత్ అయమస్మద్ద్రోహీతి తేషామపి దోషదర్శనమస్తి- అతో మయాత్ర న స్థేయమిత్యర్థః-దుర్హృదాత్ దుష్టచిత్తాత్ - భేయం భేతవ్యం-భగ్నపృష్ఠాత్ -పృష్ఠభంగేన కోపితాత్ ॥ ౫౭॥౫౮॥౫౯॥౬౦॥ అదర్శయన్నితి॥ ఇమం హితస్య కాకస్య వధరూపం దోషం అదర్శయన్ -ఏకమేకమమాత్యం క్రమేణ దుర్బలీకురు ఐశ్వర్యాచ్చ్యావయ-దుర్బలీకృతస్య కారణం వధహేతుం దోషం ఆజ్ఞాయ సాకల్యేన జ్ఞాత్వా-ఏకైకమేవ జహి॥ ౬౧॥ తేషామకస్మాత్ యుగపచ్చ వధే దోషమాహ॥ ఏకేతి॥ సంహతాః కంటకానపి మృద్నీయుః కిముత మాదృశాన్మృదూనిత్యర్థః॥ ౬౨॥౬౩॥౬౪॥ పితురితి॥ పితరి త్వదీయే సంస్థితే॥౬౫॥ సర్వేతి॥ మా విభ్రమేత్ అనాప్తేష్వాప్తబుద్ధిం భవాన్మా కార్షీదితి॥౬౬॥ కేవలం అమాత్యసంస్థో మా భూరిత్యాశయేనాహ॥ ఉభే ఇతి॥ ౬౭॥ తత ఇతి॥ నాందీమంగళపాఠః- తతస్తస్మిన్ మంత్రిణి వృత్తే సతి-నందీతి పాఠే హర్షః- మంత్రీతి పాఠే భూయసా యత్నేన సంజజ్ఞే జాతః॥౬౮॥ ఏకచ్ఛత్రామితి॥ కౌసల్యాయ కౌసల్యార్థే॥౬౯॥౭౦॥ *సభాసద ఇతి॥ సభాసదః వ్యవహారనిర్ణాయకాః- సహాయాః యుద్ధాదావుపయోగినః- సుహృదః హితకర్తారః పరిచ్ఛదాః సేనాన్యాదయః అమాత్యాః మంత్రిణః॥౧॥ క్రమేణైషాం లక్షణాన్యాహ॥ హ్రీతి॥ కథయితుం న్యాయాన్యాయావక్తుం॥౨॥ అమాత్యానితి॥ అమాత్యాన్ నిత్యం సన్నిహితాన్- శూరాః పురోహితాదయశ్చ సహాయా ఇత్యర్థః॥౩॥౪॥ సుహృదమాహ సార్ధేన॥ కులీన ఇతి॥౫॥౬॥ దౌష్కులేయా ఇతి॥ యావదార్ద్రకపాణయః సుహస్తాస్తు సద్యో విక్రియంత ఇత్యర్థః॥ ౭॥ కులీనానితి॥ ఇంగితజ్ఞాన్ నేత్రవక్త్రాదిచేష్టితజ్ఞాన్॥౮॥ .... *

రాజాకుర్వీతమంత్రిణః। అర్థమానాదిసత్కారైర్భోగైరుచ్చావచైఃప్రియాన్॥౯॥ యానర్థభాజోమన్యేథాస్తేతేస్యుఃసుఖభాగినః। అభిన్నవృత్తా
విద్వాంసఃసద్వృత్తాశ్చరితవ్రతాః ॥ నత్వాంనిత్యార్థినోద్రుహ్యురక్షుద్రాఃసత్యవాదినః ॥ ౧౦ ॥ అనార్యాయేనజానంతిసమయంమందచేతసః।
తేభ్యఃపరిజుగుప్సేథాయేచాపిసమయచ్యుతాః. ॥ ౧౧ ॥ నైకమిచ్ఛేద్గణంహిత్వాస్యాచ్చేదన్యతరగ్రహః । యస్త్వేకోబహుభిఃశ్రేయాన్కామంతే
నగణంత్యజేత్ ॥ ౧౨॥ శ్రేయసోలక్షణంచైతద్విక్రమోయస్యదృశ్యతే। కీర్తిప్రధానోయశ్చస్యాత్సమయేయశ్చతిష్ఠతి ॥ ౧౩॥ సమర్థాన్పూజయే
ద్యశ్చనాస్పర్ధైఃస్పర్ధతేచయః। నచకామాద్భయాత్క్రోధాల్లోభాద్వాధర్మముత్సృజేత్ ॥౧౪॥ అమానీసత్యవాక్క్షాంతోజితాత్మామానసం
యుతః। సతేమంత్రసహాయఃస్యాత్సర్వావస్థాపరీక్షితః ॥ ౧౫ ॥ కులీనఃకులసంపన్నస్తితిక్షుర్దక్షఆత్మవాన్ । శూరఃకృతజ్ఞఃసత్యశ్చశ్రేయసఃపా
ర్థలక్షణమ్॥ ౧౬॥ తస్యైవంవర్తమానస్యపురుషస్యవిజానతః। అమిత్రాఃసంప్రసీదంతితథామిత్రీభవంత్యపి॥ ౧౭ ॥ అతఊర్ధ్వమమాత్యానాంపరీ
క్షేతగుణాగుణమ్ । సంయతాత్మాకృతప్రజ్ఞోభూతికామశ్చభూమిపః॥ ౧౮ ॥ సంబంధాఃపురుషైరాప్తైరభిజాతైఃస్వదేశజైః । అహార్యైరవ్యభిచా
రైఃసర్వశఃసుపరీక్షితైః॥ ౧౯॥ యౌనాఃశ్రౌతాస్తథామౌలాస్తథైవాప్యనహంకృతాః। కర్తవ్యాభూతికామేనపురుషేణబుభూషతా॥ ౨౦ ॥ యే
షాంవైనయికీబుద్ధిఃప్రకృతిశ్చైవశోభనా। తేజోధైర్యంక్షమాశౌచమనురాగఃస్థితిర్ధృతిః॥ ౨౧॥ పరీక్ష్యచగుణాన్నిత్యంప్రౌఢభావాన్ధురంధరాన్।
పంచోపధావ్యతీతాంశ్చకుర్యాద్రాజార్థకారిణః ॥ ౨౨ ॥ పర్యాప్తవచనాన్వీరాన్ప్రతిపత్తివిశారదాన్। కులీనాన్సత్త్వసంపన్నానింగితజ్ఞాననిష్ఠు
రాన్॥౨౩॥ దేశకాలవిధానజ్ఞాన్భర్తృకార్యహితైషిణః । నిత్యమర్థేషుసర్వేషురాజన్కుర్వీతమంత్రిణః॥ ౨౪॥ హీనతేజోభిస్సృష్టోవైనైవజాతు
వ్యవస్యతి। అవశ్యంజనయత్యేవసర్వకర్మసుసంశయమ్॥ ౨౫॥ ఏవమల్పశ్రుతోమంత్రీకల్యాణాభిజనోఽప్యుత । ధర్మార్థకామసంయుక్తోనాలం
మంత్రంపరీక్షితుమ్॥ ౨౬॥ తథైవానభిజాతోఽపికామమస్తుబహుశ్రుతః। అనాయకఇవాచక్షుర్ముహ్యత్యణుషుకర్మసు॥ ౨౭॥ యోవాప్యస్థిరసంక
ల్పోబుద్ధిమానాగతాగమః। ఉపాయజ్ఞోఽపినాలంసకర్మప్రాపయితుంచిరమ్॥ ౨౮॥ కేవలాత్పునరాదానాత్కర్మణోనోపపద్యతే । పరామర్శోవి
శేషాణామశ్రుతస్యేహదుర్మతేః॥ ౨౯॥ మంత్రిణ్యననురక్తేతువిశ్వాసోనోపపద్యతే । తస్మాదననురక్తాయనైవమంత్రంప్రకాశయేత్ ॥ ౩౦ ॥ వ్యథ

నిత్యమితి॥అర్థఃధనం-మానఃఉచ్చస్థానేనివేశాదిః-దివ్యవస్త్రతాంబూలాదిదానంసత్కారః॥౯॥యానితి॥ యాన్ప్రియాన్మన్యేథాఃతేఅర్థభాజఃసుఖభా
గినశ్చస్యుః-తఏవాపదిఅభిన్నవృత్తాఃస్వామినాసహఅనర్థభాజోదుఃఖభాజశ్చస్యుః-నిత్యంఅపదిచార్థయంతఇతినిత్యార్థినః॥ ౧౦॥ అనార్యాఇతి॥స
మయంధర్మాధర్మమర్యాదాంజుగుప్సేథాఃరక్షస్వ॥౧౧॥నేతి॥అన్యతరగ్రహఃగణైకయోఃఏకతరస్యగ్రహణప్రసంగః ఏకశ్చేద్గుణీ-తదాగణంత్యక్త్వా
సఏవగ్రాహ్యః-అన్యథాగణఏవగ్రాహ్యఇతి॥ ౧౨॥ శ్రేయసఇతి॥శ్రేయసఃసాధోః॥౧౩॥౧౪॥౧౫॥ కులీనఇతి॥సత్యఃసత్యవాన్॥౧౬॥౧౭॥ అతఇతి॥భూ
మిపఃపరీక్షేతేతియోజనా॥౧౮॥సంబంధాఇతి॥అభిజాతైఃకులీనైః అహార్యైఃలంచాదినావశీకర్తుమశక్యైః-యేషాంసంబంధోఽస్తితాదృశైః॥౧౯॥యౌ
నాఇతి॥యౌనాఃఉత్తమయోనయఃశ్రౌతాఃవేదపారగాః-మౌలాఃపరంపరాగతాః-అనహంకృతాఃఅగర్వాఃకర్తవ్యామంత్రిణఇతిశేషః॥౨౦॥యేషామి
తి॥ప్రకృతిఃపూర్వకర్మజఃసంస్కారః-శోభనాసత్యార్జవాదిమతీ-తేజఃపరాభిభవసామర్థ్యం-ధైర్యంమహత్యామప్యాపదిచిత్తస్యానవసాదః- క్షమా
మహత్యప్యపకారేసహిష్ణుత్వం-శౌచంబాహ్యమాంతరంచనిష్కాపట్యం-అనురాగఃస్వామినిప్రీతిః-స్థితిఃఅవ్యభిచారితా-ధృతిఃధారణాసామర్థ్యం॥౨౧
పరీక్ష్యేతి॥పంచమంత్రిఇతితృతీయేనాన్వయః- ఉపధాచలంతద్వ్యతీతాన్॥౨౨॥పర్యాప్తేతి॥ పర్యాప్తంకృత్స్నస్యవివక్షితస్యార్థస్య నిర్వాహకంవచ
నంయేషాంతాన్॥౨౩॥౨౪॥వజ్ఞానాహ॥హీనేత్యాదినా॥హీనతేజసామిత్రేణాభిసంసృష్టఃసంబద్ధః॥నవ్యవస్యతినకర్తవ్యాకర్తవ్యేనిశ్చినోతి ॥ ౨౫॥
బహుగుణయుక్తోఽపికించిద్దోషయుక్తస్త్యాజ్యఇత్యాహ-ఏవమితి॥౨౬॥ తథేతి॥అణుషుసూక్ష్మేషు॥౨౭॥యఇతి॥ ప్రాపయితుంసమాపయితుం॥౨౮॥ కేవ
లాదితి॥ఆరంభశూరోఽపిమూర్ఖఃకర్మణఃఫలవిశేషాన్జ్ఞాతుంనశక్నోతీత్యర్థః॥౨౯ ॥ ౩౦॥............................ *

యోద్ధి స రాజానం మంత్రిభిః సహితోఽనృజుః । మారుతోపహితచ్ఛిద్రైః ప్రవిశ్యాగ్నిరివ ద్రుమమ్ ॥ ౩౧ ॥ సంక్రుద్ధశ్చైకదా స్వామీ స్థానాచ్చైవాపకర్షతి । వాచా క్షిపతి సంరబ్ధః పునః పశ్చాత్ప్రసీదతి ॥ ౩౨ ॥ తాని తాన్యనురక్తేన శక్యాని హి తితిక్షితుమ్ । మంత్రిణాం చ భవేత్క్రోధో విస్ఫూర్జితమివాశనేః ॥ ౩౩ ॥ యస్తు సంహరతే తాని భర్తుః ప్రియచికీర్షయా । సమానసుఖదుఃఖం తం పృచ్ఛేదర్థేషు మానవమ్ ॥ ౩౪ ॥ అనృజుస్త్వనురక్తోఽపి సంపన్నశ్చేతరైర్గుణైః । రాజ్ఞః ప్రజ్ఞానయుక్తోఽపి న మంత్రం శ్రోతుమర్హతి ॥ ౩౫ ॥ యో మిత్రైః సహసంబద్ధో న పౌరాన్ బహుమన్యతే । అసుహృత్తాదృశో జ్ఞేయో న మంత్రం శ్రోతుమర్హతి ॥ ౩౬ ॥ అవిద్వానశుచిః స్తబ్ధః శత్రుసేవీ వికత్థనః । అసుహృత్క్రోధనో లుబ్ధో న మంత్రం శ్రోతుమర్హతి ॥ ౩౭ ॥ ఆగంతుశ్చానురక్తోఽపి కామమస్తు బహుశ్రుతః । సత్కృతః సంవిభక్తో వా న మంత్రం శ్రోతుమర్హతి ॥ ౩౮ ॥ విధర్మతో విప్రకృతః పితా యస్యాభవత్పురా । సత్కృతః స్థాపితః సోఽపి న మంత్రం శ్రోతుమర్హతి ॥ ౩౯ ॥ యః స్వల్పేనాపి కార్యేణ సుహృదాక్షారితో భవేత్ । పునరన్యైర్గుణైర్యుక్తో న మంత్రం శ్రోతుమర్హతి ॥ ౪౦ ॥ కృతప్రజ్ఞశ్చ మేధావీ బుధో జానపదః శుచిః । సర్వకర్మసు యః శుద్ధః స మంత్రం శ్రోతుమర్హతి ॥ ౪౧ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నః ప్రకృతిజ్ఞః పరాత్మనోః । సుహృదాత్మసమో రాజ్ఞః స మంత్రం శ్రోతుమర్హతి ॥ ౪౨ ॥ సత్యవాక్ శీలసంపన్నో గంభీరః సత్రపో మృదుః । పితృపైతామహో యః స్యాత్స మంత్రం శ్రోతుమర్హతి ॥ ౪౩ ॥ సంతుష్టః సమ్మతః సత్యః శౌండీరో ద్వేష్యపాపకః । మంత్రవిత్కాలవిచ్ఛూరః స మంత్రం శ్రోతుమర్హతి ॥ ౪౪ ॥ సర్వలోకమిమం శక్తః సాంత్వేన కురుతే వశే । తస్మై మంత్రః ప్రయోక్తవ్యో దండమాధిత్సతా నృప ॥ ౪౫ ॥ పౌరజానపదా యస్మిన్ విశ్వాసం ధర్మతో గతాః । యోద్ధా నయవిపశ్చిచ్చ స మంత్రం శ్రోతుమర్హతి ॥ ౪౬ ॥ తస్మాత్సర్వగుణైరేతైరుపపన్నాః సుపూజితాః । మంత్రిణః ప్రకృతిజ్ఞాః స్యుస్త్ర్యవరా మహదీప్సవః ॥ ౪౭ ॥ స్వాసు ప్రకృతిషు చ్ఛిద్రం లక్షయేరన్ పరస్య చ । మంత్రిణాం మంత్రమూలం హి రాజ్ఞో రాష్ట్రం వివర్ధతే ॥ ౪౮ ॥ నాస్య ఛిద్రం పరః పశ్యేచ్ఛిద్రేషు పరమన్వియాత్ । గూహేత్కూర్మ ఇవాంగాని రక్షేద్వివరమాత్మనః ॥ ౪౯ ॥ మంత్రగ్రాహా హి రాజ్యస్య మంత్రిణో యే మనీషిణః । మంత్రసంహననో రాజా మంత్రాంగానీతరే జనాః ॥ ౫౦ ॥ రాజ్యం ప్రణిధిమూలం హి మంత్రసారం ప్రచక్షతే । స్వామినం త్వనువర్తంతే వృత్త్యర్థమిహ మంత్రిణః ॥ ౫౧ ॥ సంవినీయ మదక్రోధౌ మానమీర్ష్యాం చ నిర్వృతాః । నిత్యం పంచోపధాతీతైర్మంత్రయేత్సహ మంత్రిభిః ॥ ౫౨ ॥ తేషాం

---

౩౧ ॥ అనురక్తలక్షణమాహ త్రిభిః ॥ సంక్రుద్ధ ఇతి ॥ సంక్రుద్ధః స్వామీ కదాచిదానతమపి అధికారచ్యుతం కరోతి - కదాచిత్పరుషముక్త్వాప్యనుగృహ్ణాతి తచ్చానురక్తేనాపి మంత్రిణా సోఢుమశక్యం మంత్రికోపశ్చ వజ్రపాతతుల్యో యతో నిత్యం రాజహితార్థీ యస్తాని సోఢుం శక్నుయాత్స ఏవానురక్తః - తమేవ రాజా పృచ్ఛేదిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ఆగంతురితి ఆగంతుః నూతనః - సోఽప్యవిశ్వాస్య ఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ విధర్మత ఇతి ॥ విధర్మతః అన్యాయేన ॥ ౩౯ ॥ య ఇతి ॥ ఆక్షారితో ధనగ్రహణేన రిక్తః కృతః ॥ ౪౦ ॥ ఉపాదేయానాహ ॥ కృతప్రజ్ఞ ఇతి ॥ జానపదః స్వదేశజః ॥ ౪౧ ॥ జ్ఞానేతి ॥ పరస్య శత్రోః ఆత్మనశ్చ - ప్రకృతీః స్వామ్యమాత్యాదికాః జానాతీతి ప్రకృతిజ్ఞః ॥ ౪౨ ॥ సత్యవాగితి ॥ గంభీరః మంత్రగోపనసమర్థః ॥ ౪౩ ॥ సంతుష్ట ఇతి ॥ శౌండీరః ప్రగల్భః - ద్వేష్యవత్ హేయం పాపం యస్య స ద్వేష్యపాపకః ॥ ౪౪ ॥ సర్వేతి ॥ ఆధిత్సతా ఆధాతుమిచ్ఛతా ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ తస్మాదితి ॥ పంచానామభావే త్ర్యవరాః త్రిభ్యో న్యూనాః న కార్యాః ॥ ౪౭ ॥ స్వాస్వితి ॥ ప్రకృతిషు స్వామాత్యాదిషు - ఛిద్రం యథోక్తకారిత్వాభావేన పరస్యావసరదానం ॥ ౪౮ ॥ నేతి ॥ రక్షేత్ - గోపయేత్ పిదధ్యాత్ - వివరం ఛిద్రం ॥ ౪౯ ॥ మంత్రేతి ॥ మంత్రః గూఢో యేషాం తే - మంత్రసంహననో మంత్రకవచః - ఇతరే పౌరజనాదయః ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ సమితి ॥ స్వామినో మంత్రిణశ్చ మదాదిరహితాః సంతో యద్యన్యోన్యమనువర్తంతే తర్హి నిర్వృతాః సుఖినో భవంతీత్యర్థః - నిత్యం సర్వదా - ఉపధాః ఛలాని తాని చ పంచ - తేషు కేవలవాచికీ ద్రోణవధే హతోఽశ్వత్థామా కుంజర ఇత్యుక్తిర్యుధిష్ఠిరస్య మనసిచ్ఛలాభావాత్ - భీమస్య తత్రైవ కాయికీ వాచికీ చ - కేవలమానసికీ పాండవేషు ధృతరాష్ట్రస్య - తత్ర వాచిక్యా అభావాత్ - తత్రైవ ధార్తరాష్ట్రాణాం కాయవాఙ్మనోభిర్జతుగృహే - సౌప్తికే శ్వత్థామ్నః కాయికీతి - పంచవిధా ఉపధాః - తాభిరతీతైః ॥ ౫౨ ॥ .... *

త్రయాణాంవివిధంవిమర్శంవిబుధ్యచిత్తంవినివేశ్యతత్ర। స్వనిశ్చయంతత్పరినిశ్చయంచనివేదయేదుత్తరమంత్రకాలే ॥ ౫౩ ॥ ధర్మార్థకామజ్ఞముపేత్యపృచ్ఛేద్యుక్తోగురుంబ్రాహ్మణముత్తరార్థమ్ । నిష్ఠాకృతాతేనయదాసహాస్యాత్తన్మంత్రమార్గంప్రణయేదశక్తః ॥ ౫౪ ॥ ఏవంసదామంత్రయితవ్యమాహుర్యేమంత్రతత్త్వార్థవినిశ్చయజ్ఞాః । తస్మాత్తమేవంప్రణయేత్సదైవమంత్రంప్రజాసంగ్రహణేసమర్థమ్ ॥ ౫౫ ॥ నవామనాఃకుబ్జకృశానఖంజానాంధోజడఃస్త్రీచనపుంసకంచ। నచాత్రతిర్యఙ్నపురోనపశ్చాన్నోర్ధ్వంనచాధఃప్రచరేత్కథంచిత్ ॥ ౫౬ ॥ ఆరుహ్యనావంతుతథైవశూన్యంస్థలంప్రకాశంకుశకాశహీనమ్ । వాగంగదోషాన్పరిహృత్యసర్వాన్సంమంత్రయేత్కార్యమహీనకాలమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-మంత్రణోపదేశే-త్ర్యశీతితమోధ్యాయః..............................*

భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । బృహస్పతేశ్చసంవాదంశక్రస్యచయుధిష్ఠిర ॥ ౧ ॥ శక్ర ఉవాచ॥ కింస్విదేకపదంబ్రహ్మన్పురుషస్సమ్యగాచరన్ । ప్రమాణంసర్వభూతానాంయశశ్చైవాప్నుయాన్మహత్ ॥ ౨ ॥ బృహస్పతిః ॥ సాంత్వమేకపదంశక్ర పురుషఃసమ్యగాచరన్। ప్రమాణంసర్వభూతానాంయశశ్చైవాప్నుయాన్మహత్ ॥ ౩ ॥ ఏతదేకపదంశక్రసర్వలోకసుఖావహమ్ । ఆచరన్సర్వభూతేషుప్రియోభవతిసర్వదా ॥ ౪ ॥ యోహినాభాషతేకించిత్సర్వదాభ్రుకుటీముఖః। ద్వేష్యోభవతిభూతానాంససాంత్వమిహనాచరన్ ॥ ౫ ॥ యస్తుసర్వమభిప్రేక్ష్యపూర్వమేవాభిభాషతే। స్మితపూర్వాభిభాషీచతస్యలోకఃప్రసీదతి ॥ ౬ ॥ దానమేవహిసర్వత్ర సాంత్వేనానభిజల్పితమ్ । నప్రీణయతిభూతానినిర్వ్యంజనమివాశనమ్ ॥ ౭ ॥ ఆదానాదపిభూతానాంమధురామీరయన్గిరమ్। సర్వలోకమిమంశక్రసాంత్వేనకురుతేవశే ॥ ౮ ॥ తస్మాత్సాంత్వంప్రయోక్తవ్యందండమాధిత్సతాపిహి। ఫలంచజనయత్యేవంనచాస్యోద్విజతేజనః ॥ ౯ ॥ సుకృతేనహిసాంత్వస్యశ్లక్ష్ణస్యమధురస్యచ । సమ్యగాసేవ్యమానస్యతుల్యంజాతునవిద్యతే ॥ ౧౦ ॥ భీష్మః ॥ ఇత్యుక్తఃకృతవాన్సర్వంయథాశక్రఃపురోధసా। తథాత్వమపికౌంతేయసమ్యగేతత్సమాచర ॥ ౧౧ ॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - చతురశీతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కథంస్విదిహరాజేంద్రపాలయన్పార్థివఃప్రజాః। ప్రీతింధర్మవిశేషేణకీర్తిమాప్నోతిశాశ్వతీమ్ ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ వ్యవహారేణశుద్ధేనప్రజాపాలనతత్పరః । ప్రాప్యధర్మంచకీర్తించలోకావాప్నోత్యుభౌశుచిః ॥ ౨ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కీదృశైర్వ్యవహారైస్తుకైశ్చవ్యవహరేన్నృపః । ఏతత్పృష్టోమహాప్రాజ్ఞయథావద్వక్తుమర్హసి ॥ ౩ ॥ యేచైవపూర్వకథితాగుణాస్తేపురుషంప్రతి। నైకస్మిన్పురుషేహ్యేతేవిద్యంతఇవమేమతిః ॥ ౪ ॥ భీష్మః ॥

తేషామితి॥ తేషామపిత్రయాణాంత్రీణిమతానిస్వనిశ్చయంచపరాపరార్థనిశ్చయజ్ఞం గురుంప్రతితన్మతచతుష్టయంనివేదయేదితిద్వయోఃసంబంధః ॥ ౫౩ ॥ ధర్మేతి॥ తేనగురుణాపిచతుర్భిస్సహఊహాపోహపూర్వకంయదానిష్ఠాసిద్ధాంతఃకృతోభవేత్ - సోపియదాసహాస్యాత్సర్వేషామైకమత్యేనస్యాత్తదా- తంమంత్రంప్రణయేత్ కార్యేనియోజయేత్ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ నేతిఅత్రమంత్రస్థానే ॥ ౫౬ ॥ ఆరుహ్యేతి॥ వాగ్దోషఉచ్చైర్భాషణాదిః - అంగదోషఃనేత్రవక్త్రవికారాదిః- తేనాన్యంనాధిక్షిపేదిత్యర్థః ॥ ౫౭ ॥ అత్రేతి॥ అత్రమంత్రమూలభూతేప్రజాసంగ్రహణేవిషయే ॥ ౧ ॥ కింస్విదితి॥ ఏకపదంయత్రసర్వేగుణాఃఅంతర్భవంతితదేవకర్తవ్యంవస్తు- ప్రమాణంసమ్మతం ॥ ౨ ॥ సాంత్వమితి॥ సాంత్వంనిష్కపటంప్రియవచనం ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ యఇతి॥ నాభాషతేతూష్ణీమాస్తే-నాచరన్ అనాచరన్ ॥ ౫ ॥ యఇతి॥ యఃరాజాపూర్వంస్వదుఃఖనివేదనాత్ప్రాగేవకిమర్థమాగతోసీత్యాదిభాషతే ॥ ౬ ॥ దానమితి॥ దానమేవదానమపిసాంత్వహీనంనప్రీణయతీత్యర్థః ॥ ౭ ॥ సర్వస్వంగృహీత్వాపిసాంత్వంప్రయుంజతోవశేలోకోభవతీత్యాహ॥ ఆదానాదపీతి ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ * కథమితి॥ ప్రీతింస్వర్గం ॥ ౧ ॥ వ్యవహారేణేతి॥ వ్యవహారేణఏకస్మిన్గృహక్షేత్రాదౌ విషయేమమేదంమమేదమితిద్వయోర్వివదతోర్మధ్యేయంసత్యవానయమనృతఇతివివేకోవ్యవహారఃతేన- శుద్ధేనపక్షపాతహీనేన ॥ ౨ ॥ కీదృశైరితి॥ కీదృశైఃకింస్వరూపైః - కైర్వ్యవహారనిర్ణాయకైఃవ్యవహరేతునిర్ణయంకుర్యాత్ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ....*

ఏవమేతన్మహాప్రాజ్ఞ యథా వదసి బుద్ధిమాన్ । దుర్లభః పురుషః కశ్చిదేభిర్యుక్తో గుణైః శుభైః ॥ ౫ ॥ కింతు సంక్షేపతః శీలం ప్రయత్నేనేహ దుర్లభమ్ । వక్ష్యామి తు యథామాత్యాన్యాదృశాంశ్చ కరిష్యసి ॥ ౬ ॥ చతురో బ్రాహ్మణాన్వైద్యాన్ప్రగల్భాన్స్నాతకాన్ శుచీన్ । క్షత్రియాంశ్చ తథా చాష్టౌ బలినః శస్త్రపాణినః ॥ ౭ ॥ వైశ్యాన్విత్తేన సంపన్నానేకవింశతిసంఖ్యయా । త్రీంశ్చ శూద్రాన్వినీతాంశ్చ శుచీన్కర్మణి పూర్వకే ॥ ౮ ॥ అష్టాభిశ్చ గుణైర్యుక్తం సూతం పౌరాణికం తథా । పంచాశద్వర్షవయసం ప్రగల్భమనసూయకమ్ ॥ ౯ ॥ శ్రుతిస్మృతిసమాయుక్తం వినీతం సమదర్శినమ్ । కార్యే వివదమానానాం శక్తమర్థేష్వలోలుపమ్ ॥ ౧౦ ॥ వర్జితం చైవ వ్యసనైః సుఘోరైః సప్తభిర్భృశమ్ । అష్టానాం మంత్రిణాం మధ్యే మంత్రం రాజోపధారయేత్ ॥ ౧౧ ॥ తతః సంప్రేషయేద్రాష్ట్రే రాష్ట్రీయాయ చ దర్శయేత్ । అనేన వ్యవహారేణ ద్రష్టవ్యాస్తే ప్రజాః సదా ॥ ౧౨ ॥ న చాపి గూఢం కార్యం తే గ్రాహ్యం కార్యోపఘాతకమ్ । కార్యే ఖలు విపన్నే త్వాం సోఽధర్మస్తాంశ్చ పీడయేత్ ॥ ౧౩ ॥ విద్రవేచ్చైవ రాష్ట్రం తే శ్యేనాత్పక్షిగణా ఇవ । పరిస్రవేచ్చ సతతం నౌర్విశీర్ణేవ సాగరే ॥ ౧౪ ॥ ప్రజాః పాలయతోఽసమ్యగధర్మేణేహ భూపతేః । హార్దం భయం సంభవతి స్వర్గశ్చాస్య విహన్యతే ॥ ౧౫ ॥ అథ యోఽధర్మతః పాతి రాజామాత్యోఽథవాత్మజః । ధర్మాసనే సన్నియుక్తో ధర్మమూలే నరర్షభ ॥ ౧౬ ॥ కార్యేష్వధికృతాః సమ్యగకుర్వంతో నృపానుగాః । ఆత్మానం పురతః కృత్వా యాంత్యధః సహపార్థివాః ॥ ౧౭ ॥ బలాత్కృతానాం బలిభిః కృపణం బహు జల్పతామ్ । నాథో వై భూమిపో నిత్యమనాథానాం నృపో భవేత్ ॥ ౧౮ ॥ తతః సాక్షిబలం సాధు ద్వైధవాదకృతం భవేత్ । అసాక్షికమనాథం వా పరీక్ష్యం తద్విశేషతః ॥ ౧౯ ॥ అపరాధానురూపం చ దండం పాపేషు ధారయేత్ । వియోజయేద్ధనైరృద్ధానధనానథ బంధనైః ॥ ౨౦ ॥ వినయేచ్చాపి దుర్వృత్తాన్ప్రహారైరపి పార్థివః । సాంత్వేనోపప్రదానేన శిష్టాంశ్చ పరిపాలయేత్ ॥ ౨౧ ॥ రాజ్ఞో వధం చికీర్షేద్యస్తస్య చిత్రో వధో భవేత్ । ఆదీపకస్య స్తేనస్య వర్ణసంకరికస్య చ ॥ ౨౨ ॥ సమ్యక్ప్రణయతో దండం భూమిపస్య విశాంపతే । యుక్తస్య వా నాస్త్యధర్మో ధర్మ ఏవ హి శాశ్వతః ॥ ౨౩ ॥ కామకారేణ దండం తు యః కుర్యాదవిచక్షణః । స ఇహా

---

౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ వైశ్యానితి ॥ పూర్వకే నిత్యే ॥ ౮ ॥ అష్టాభిరితి ॥ అష్టాభిర్గుణైః శుశ్రూషా శ్రవణం గ్రహణం ధారణమూహాపోహం విజ్ఞానం తత్త్వజ్ఞానం చేతి తైః పంచాశద్వర్షవయసమిత్యేకైకస్య విశేషణం ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ వర్జితమితి ॥ సప్తభిః మృగయాక్షాః స్త్రియః పానమితి చతుర్భిః కామజైః - దండపాతనం వాక్పారుష్యం అర్థదూషణమితి త్రిభిః క్రోధజైరితి సప్తభిః అష్టానాం బ్రాహ్మణచతుష్టయం శూద్రత్రయం సూతశ్చేతి తేషాం ॥ ౧౧ ॥ తత ఇతి ॥ తే త్వయా ద్రష్టవ్యాః ॥ ౧౨ ॥ నేతి ॥ గూఢం కార్యం న్యాసాపహారాది తే త్వయా న గ్రాహ్యం - అన్యోన్యం వివదమానౌ ద్రవ్యే పరస్పరసంబంధం దూషయతస్తథా చ అభయోరసంబంధాద్రాజకీయమితి బుద్ధిర్న కార్యేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ విద్రవేదితి ॥ పరిస్రవేత్ మందం మందమన్యత్ర గచ్ఛేత్ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ అథేతి ॥ అధర్మత ఇతి చ్ఛేదః - ధర్మమూలే ధర్మాసనే ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ శ్లో ॥ తతః సాక్షిబలం సాధు ద్వైధవాదకృతం భవేత్ । అసాక్షికమనాథం వా పరీక్ష్యం తద్విశేషత ఇతి అస్యార్థః - యతో పరీక్షయా రాజ్ఞః సామాత్యస్య రాజ్ఞోఽధోగతిస్తతో హేతోః - తత్ వ్యవహారజాతం పరీక్ష్యం - తథాహి - అర్థినామమాయం శతం సువర్ణాన్ ధారయతీతి పత్రే ఉపన్యస్తే యది ప్రత్యర్థీ ధారయామీతి వదేత్తదా న సాక్ష్యాది ప్రయోజనమస్తి - యది త్వసౌ న ధారయామీతి తదా ద్వైధవాదకృతం అన్యోన్యవిరుద్ధ అభయోర్వాదస్తత్ర కృతం సాక్షిబలం సాధు భవేత్ నిర్ణాయకమితి శేషః - తత్ర అర్థినా ప్రత్యర్థిని స్వార్థసాధనాయ సాక్షి పత్రం వా ప్రదర్శనీయం శపథో వా ఆస్థేయః - క్షేత్రాది విషయే వివాదశ్చేత్ భోగోఽపి ప్రదర్శనీయః - యదా తు ప్రత్యర్థీ వదతి సత్యమస్య మయా గృహీతం వరం తు ప్రత్యర్పితమితి వా అస్మిన్నర్థే పూర్వమేవాయం మయా పరాజితోఽస్తి పునర్నిర్లజ్జత్వాదుపాగత ఇతి వా వదతి తదా ప్రత్యర్పణకాలీనాః అర్థిపరాజయకాలీనా వా సాక్ష్యాదయః ప్రదర్శనీయాః యద్యర్థినః ప్రత్యర్థినో వా సాక్ష్యాదికం నాస్తి శపథం వా పరో నామన్యతే తదా తద్వివాదాస్పదద్రవ్యమసాక్షికత్వాదనాథం నిస్స్వామికం భవతి - అర్థి చ తం నముంచతి తదావిశేషతస్తప్తపరశుగ్రహణాదినా తత్పరీక్ష్యమితి ॥ ౧౯ ॥ పరీక్షోత్తరమపి కిం కార్యమత ఆహ । అపరాధేతి ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ రాజ్ఞ ఇతి ॥ చిత్రో నైకధా - ఆదీపకస్య గృహాదిదాహకస్య - చిత్ర ఇతి సర్వత్రానుకృష్యతే ॥ ౨౨ ॥ సమ్యగితి ॥ యుక్తస్య యథాశాస్త్రం - అపహితస్య చిత్రవధం కుర్వతోఽపి రాజ్ఞో దోషో నాస్తి - ప్రత్యుత ధర్మ ఏవాస్తీత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥..*

కీర్తిసంయుక్తో మృతో నరకమృచ్ఛతి॥ ౨౪॥ స పరస్య ప్రవాదేన వరేషాం దండమర్పయేత్ । ఆగమానుగమం కృత్వా బధ్నీయాన్మోక్షయీత వా॥ ౨౫ ॥ న తు హన్యాన్నృపో జాతు దూతం కస్యాంచిదాపది । దూతస్య హంతా నిరయమావిశేత్ సచివైస్సహ॥ ౨౬॥ యథోక్తవాదినం దూతం క్షత్రధర్మరతో నృపః॥ ఘాతయన్ పితరస్తస్య భ్రూణహత్యామవాప్నుయుః॥ ౨౭ ॥ కులీనః కులసంపన్నో వాగ్మీ దక్షః ప్రియంవదః । యథోక్తవాదీ స్మృతిమాన్ దూతస్స్యాత్సప్తభిర్గుణైః॥ ౨౮॥ ఏతైరేవ గుణైర్యుక్తః ప్రతీహారోఽస్య రక్షితా । శిరోరక్షశ్చ భవతి గుణైరేతైస్సమన్వితః॥ ౨౯॥ ధర్మశాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞః సంధివిగ్రహికో భవేత్ । మతిమాన్ ధృతిమాన్ హ్రీమాన్ రహస్యవినిగూహితా ॥ ౩౦ ॥ కులీనస్సత్త్వసంపన్నః శుక్లోఽమాత్యః ప్రశస్యతే । ఏతైరేవగుణైర్యుక్తస్తథా సేనాపతిర్భవేత్ ॥ ౩౧ ॥ వ్యూహయంత్రాయుధానాం చ తత్త్వజ్ఞో విక్రమాన్వితః । వర్షశీతోష్ణవాతానాం సహిష్ణుః పరరంధ్రవిత్ ॥ ౩౨ ॥ విశ్వాసయేత్పరాంశ్చైవ విశ్వసేచ్చ న కస్యచిత్ । పుత్రేష్వపి హి రాజేంద్ర విశ్వాసో న ప్రశస్యతే ॥ ౩౩ ॥ ఏతచ్ఛాస్త్రార్థతత్త్వం తు మయాఖ్యాతం తవానఘ । అవిశ్వాసో నరేంద్రాణాం గుహ్యం పరమముచ్యతే॥ ౩౪॥.. *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- పంచాశీతితమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కథంవిధం పురం రాజా స్వయమావస్తుమర్హతి। కృతం వా కారయిత్వా వా తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః ॥ వస్తవ్యం యత్ర కౌంతేయ సపుత్రజ్ఞాతిబంధునా । న్యాయ్యం తత్ర పరిప్రష్టుం వృత్తిం గుప్తిం చ భారత॥ ౨॥ తస్మాత్తే వర్తయిష్యామి దుర్గకర్మ విశేషతః। శ్రుత్వా తథా విధాతవ్యమనుష్ఠేయం చ యత్నతః॥ ౩॥ షడ్విధం దుర్గమాస్థాయ పురాణ్యథ నివేశయేత్ । సర్వసంపత్ప్రధానం యద్బాహుళ్యం చాపి సంభవేత్ ॥ ౪॥ ధన్వదుర్గం మహీదుర్గం గిరిదుర్గం తథైవ చ । మనుష్యదుర్గం మృద్దుర్గం వనదుర్గం చ తాని షట్ ॥ ౫ ॥ యత్పురం దుర్గసంపన్నం ధాన్యాయుధసమన్వితమ్ । దృఢప్రాకారపరిఘం హస్త్యశ్వరథసంకులమ్ ॥ ౬ ॥ విద్వాంసశ్శిల్పినో యత్ర నిచయాశ్చ సుచింతితాః । ధార్మికశ్చ జనో యత్ర దాక్ష్యముత్తమమాస్థితః ॥ ౭ ॥ ఊర్జస్వినరనాగాశ్వం చత్వరాపణశోభితమ్ । ప్రసిద్ధవ్యవహారం చ ప్రశాంతమకుతోభయమ్ ॥ ౮॥ సుప్రభం సానునాదం చ సుప్రశస్తనివేశనమ్ । శూరాఢ్యజనసంపన్నం బ్రహ్మఘోషానునాదితమ్ ॥ ౯ ॥ సమాజోత్సవసంపన్నం సదాపూజితదైవతమ్ । వశ్యామాత్యబలో రాజా తత్పురం స్వయమావిశేత్ ॥ ౧౦ ॥ తత్ర కోశం బలం మిత్రం వ్యవహారం చ వర్ధయేత్ । పురే జనపదే చైవ సర్వదోషాన్నివర్తయేత్ ॥ ౧౧ ॥ భాండాగారాయుధాగారం ప్రయత్నేనాభివర్ధయేత్ । నిచయాన్వర్ధయేత్సర్వాంస్తథా మంత్రాయుధాలయాన్ ॥ ౧౨ ॥ కాష్ఠలోహతుషాంగారదారుశృంగాస్థివైణవాన్। మజ్జాస్నేహవసాక్షౌద్రమౌషధగ్రామమేవ చ॥ ౧౩ ॥ శణం సర్జరసం ధాన్యమాయుధాని శరాంస్తథా । చర్మస్నాయుం తథా వేత్రం ముంజబల్వజబంధనాన్॥ ౧౪॥ ఆశయాశ్చోదపానాశ్చ ప్రభూతసలిలాకరాః । నిరోద్ధవ్యాస్సదా రాజ్ఞా క్షీరిణశ్చ మహీరుహాః॥ ౧౫॥ సత్కృతా

నేతి॥ పితురపరాధే పుత్రో న దండ్యః అపి తు ఆగమానుగమః కార్యః - త్వం స్వపితరం పుత్రాదిద్వారా ఆనీయావస్థాపయేతి తం పరిపీడ్య ఆగమనస్య పర్యనుయోగః కార్యః- తావత్పర్యంతం పుత్రం బధ్నీయాత్ - యది తు స బంధేఽపి పుత్రే వాయాతి తదా పుత్రమపి మోక్షయేత్ - పితుః రాష్ట్రాన్నిర్వాసనరూపస్య దండస్య తేన స్వత ఏవ సంపాదితత్వాదితి భావః॥ ౨౫॥౨౬॥౨౭॥౨౮। ఏతైరితి॥ ప్రతీహారో ద్వారపాలః - శిరోరక్షః శిరాంసీవ శిరాంసి దుర్గనగరాదీని ప్రధానస్థానాని తద్రక్షణకర్తా॥౨౯॥౩౦॥ కులీన ఇతి॥ ఏతైః ధర్మేత్యాదిభిరమాత్యగుణైః॥ ౩౧ ॥ సేనాపతేర్విశేషగుణానాహ॥ వ్యూహేతి॥ వ్యూహాస్సేనాయాః సన్నివేశనప్రకారవిశేషః- యంత్రాణి ధనురాదీని- ఆయుధాని ఖడ్గాదీని॥౩౨॥౩౩॥ ౩౪॥ * ౧॥౨॥౩॥ షడ్విధమితి॥ అథ దుర్గాణామాశ్రయేణ పురాణి మహానగరాణి నివేశయేత్ ॥౪॥ ధన్వేతి॥ ధన్వా నిర్జలదేశః తదేవ పరితశ్చేద్దుర్గం ధన్వదుర్గం- మహీదుర్గం కోటః॥ ౫ ॥ యదితి॥ దుర్గేణ మహీదుర్గేణ సంపన్నం- అత ఏవ దృఢప్రాకారపరిఘం॥౬॥౭॥౮॥ సుప్రభమితి॥ సానునాదం గీతవాదిత్రధ్వనిమత్ ॥౯॥౧౦॥౧౧॥ భాండేతి॥ నిచయాన్ ధాన్యాదిసంగ్రహాన్ ॥ ౧౨॥౧౩॥౧౪॥ ఆశయా ఇతి॥ ఆశయాః పానసపానాని- ఉదపానాః కూపాః- నిరోద్ధవ్యాః రక్షణీయాః॥౧౫॥౧౬॥ .... *

శ్చప్రయత్నేన ఆచార్యత్విక్పురోహితాః। మహేష్వాసాః స్థపతయః సాంవత్సరచికిత్సకాః ॥ ౧౬ ॥ ప్రజ్ఞా మేధావినో దాంతా దక్షాశ్శూరా బహుశ్రుతాః। కులీనాస్సత్త్వసంపన్నా యుక్తాస్సర్వేషు కర్మసు॥ ౧౭॥ పూజయేద్ధార్మికాన్ రాజా నిగృహ్ణీయాదధార్మికాన్। నియుంజ్యాచ్చప్రయత్నేన సర్వవర్ణాన్స్వకర్మసు॥ ౧౮॥ బాహ్యమాభ్యంతరం చైవ పౌరజానపదం తథా। చారైస్సువిదితం కృత్వా తతః కర్మ ప్రయోజయేత్ ॥౧౯॥ చరాన్ మంత్రం చ కోశం చ దండం చైవ విశేషతః। అనుతిష్ఠేత్స్వయం రాజా సర్వం హ్యత్ర ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఉదాసీనారిమిత్రాణాం సర్వమేవ చికీర్షితమ్ ॥ పురే జనపదే చైవ జ్ఞాతవ్యం చారచక్షుషా॥ ౨౧॥ తతస్తేషాం విధాతవ్యం సర్వమేవాప్రమాదతః। భక్తాన్ పూజయతా నిత్యం ద్విషతశ్చ నిగృహ్ణతా॥ ౨౨॥ యష్టవ్యం క్రతుభిర్నిత్యం దాతవ్యం చాప్యపీడయా। ప్రజానాం రక్షణం కార్యం న కార్యం ధర్మబాధకమ్ ॥ ౨౩ ॥ కృపణానాథవృద్ధానాం విధవానాం చ యోషితామ్। యోగక్షేమం చ వృత్తిం చ నిత్యమేవ ప్రకల్పయేత్ ॥ ౨౪ - ఆశ్రమేషు యథాకాలం చైలభాజనభోజనమ్। సదైవోపహరేద్రాజా సత్కృత్యాభ్యర్చ్య మాన్య చ॥ ౨౫॥ ఆత్మానం సర్వకార్యాణి తాపసే రాష్ట్రమేవ చ। నివేదయేత్ప్రయత్నేన తిష్ఠేత్ప్రహ్వశ్చ సర్వదా॥ ౨౬॥ సర్వార్థత్యాగినం రాజా కులే జాతం బహుశ్రుతమ్। పూజయేత్తాదృశం దృష్ట్వా శయనాసనభోజనైః॥ ౨౭ ॥ తస్మిన్ కుర్వీత విశ్వాసం రాజా కస్యాంచిదాపది। తాపసేషు హి విశ్వాసమపి కుర్వంతి దస్యవః॥ ౨౮॥ తస్మిన్నిధీనాదధీత ప్రజ్ఞాం పర్యాదదీత చ। న చాప్యభీక్ష్ణం సేవేత భృశం వా ప్రతిపూజయేత్ ॥౨౯॥ అన్యః కార్యస్స్వరాష్ట్రేషు పరరాష్ట్రేషు చాపరః। అటవీషు పరః కార్యస్సామంతనగరేష్వపి ॥ ౩౦॥ తేషు సత్కారమానాభ్యాం సంవిభాగాంశ్చ కారయేత్। పరరాష్ట్రాటవీస్థేషు యథా స్వవిషయే తథా॥ ౩౧॥ తే కస్యాంచిదవస్థాయాం శరణం శరణార్థినే। రాజ్ఞే దద్యుర్యథాకామం తాపసాస్సంశితవ్రతాః॥ ౩౨ ॥ ఏష తే లక్షణోద్దేశః సంక్షేపేణ ప్రకీర్తితః। యాదృశే నగరే రాజా స్వయమావస్తుమర్హతి॥౩౩॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - దుర్గపరీక్షాయాం-షడశీతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ రాష్ట్రగుప్తిం చ మే రాజన్ రాష్ట్రస్యైవ తు సంగ్రహమ్। సమ్యగ్జిజ్ఞాసమానాయ ప్రబ్రూహి భరతర్షభ॥౧॥ భీష్మః॥ రాష్ట్రగుప్తిం చ తే సమ్యగ్రాష్ట్రస్యైవ తు సంగ్రహమ్। హంత సర్వం ప్రవక్ష్యామి తత్త్వమేకమనాశ్శృణు ॥ ౨ ॥ గ్రామస్యాధిపతిః కార్యో దశగ్రామ్యాస్తథాపరః। ద్విగుణాయాశ్శతస్యైవం సహస్రస్య చ కారయేత్ ॥ ౩ ॥ గ్రామేయాన్ గ్రామదోషాంశ్చ గ్రామికః ప్రతిభావయేత్। తాన్ బ్రూయాద్దశపాయాసౌ స తు వింశతిపాయ వై॥ ౪॥ సోపి వింశత్యధిపతిర్వృత్తం జానపదే జనే। గ్రామాణాం శతపాలాయ సర్వమేవ నివేదయేత్ ॥ ౫॥ యాని గ్రామ్యాణి భోజ్యాని గ్రామికస్తాన్యుపాశ్నీయాత్। దశపస్తేన భర్తవ్యస్తేనాపి ద్విగుణాధిపః ॥ ౬ ॥ గ్రామం గ్రామశతాధ్యక్షో భోక్తుమర్హతి సత్కృతః। మహాంతం భరతశ్రేష్ఠ సుస్ఫీతం జనసంకులమ్ ॥ ౭ ॥ తత్ర హ్యనేకపాయత్తం రాజ్ఞో భవతి భారత। శాఖానగరమర్హస్తు సహస్రపతిరుత్తమః ॥

ప్రజ్ఞేతి॥ ప్రజ్ఞా గ్రంథార్థగ్రహణసామర్థ్యం- మేధా ఊహాపోహకౌశలం॥౧౭॥౧౮॥౧౯॥ చరానితి॥ అనుతిష్ఠేత్ ఆలోచయేత్ ॥ ౨౦॥ ౨౧॥ తత ఇతి॥ విధాతవ్యం ప్రతికర్తవ్యం॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥ ఆత్మానమితి॥ తాపసే తపస్విజనే॥౨౬॥౨౭॥౨౮॥ తస్మిన్నితి॥ నిధీన్ ధనభాండాని - అభీక్ష్ణం న సేవేత దస్యానాంతర్యాచ నేత తపస్వినాం శాపాత్తేన ప్రతిపూజయేచ్చ॥౨౯॥ అన్య ఇతి॥ అన్యస్తాపసః-కార్యస్సఖిత్వేన సంపాదనీయః॥ ౩౦॥ తేష్వితి॥ తేషు తత్తత్ స్థానస్థేషు తాపసేషు॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥ *రాష్ట్రస్య గుప్తిః పరిపాలనం కథం కర్తవ్యమితి పృచ్ఛతి - నగరగుప్తిశ్రవణానంతరం తస్యాః బుద్ధిస్థాయా ఉపస్థానాత్ ॥ రాష్ట్రేతి॥౧॥౨॥ గ్రామస్యేతి॥ దశానాం గ్రామాణాం సమాహారో దశగ్రామీ తస్యాః దశగ్రామ్యాః - ద్విగుణాయాః వింశతిగ్రామ్యాః - శతస్య సహస్రస్యాధిపతిం కారయేత్ ॥ ౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥ తత్రేతి॥ తత్ర రాష్ట్రే శతాధిపతిభోగ్యం గ్రామం అనేకపాయత్తం భవతి - క్లీబత్వమార్షం-సాధ్యః - అన్యథా తస్య తదాయత్తత్వే ధనలోభాత్స కృత్స్నగ్రామం పీడయేదితి భావః॥ ౮॥ .... *

౮॥ ధాన్యం హిరణ్యం భోగేన భోక్తుం రాష్ట్రియసంగతః। తేషాం సంగ్రామకృత్యం స్యాద్గ్రామకృత్యం చ తేషు యత్ ॥౯॥ ధర్మజ్ఞస్సచివః కశ్చిత్తత్ప్రపశ్యేదతంద్రితః। నగరే నగరే వా స్యాదేకస్సర్వార్థచింతకః ॥ ౧౦ ॥ ఉచ్చైఃస్థానే ఘోరరూపో నక్షత్రాణామివ గ్రహః। భవేత్స తాన్పరిక్రామేత్సర్వానేవ సభాసదః ॥ ౧౧॥ తేషాం వృత్తిం పరిణయేత్కశ్చిద్రాష్ట్రేషు తచ్చరః। జిఘాంసవః పాపకామాః పరస్వాదాయినశ్శఠాః ॥ ౧౨॥ రక్షాభ్యధికృతా నామ తేభ్యో రక్షేదిమాః ప్రజాః। విక్రయం క్రయమధ్వానం భక్తం చ సపరిచ్ఛదమ్ ॥ ౧౩ ॥ యోగక్షేమం చ సంప్రేక్ష్య వణిజాం కారయేత్కరాన్। ఉత్పత్తిం దానవృత్తిం చ శిల్పం సంప్రేక్ష్య చాసకృత్ ॥ ౧౪ ॥ శిల్పం ప్రతి కరానేవం శిల్పినః ప్రతి కారయేత్। ఉచ్చావచకరా దాప్యాః మహారాజ్ఞా యుధిష్ఠిర॥ ౧౫॥ యథా యథా న సీదేరం స్తథా కుర్యాన్మహీపతిః। ఫలం కర్మ చ సంప్రేక్ష్య తతస్సర్వం ప్రకల్పయేత్ ॥ ౧౬॥ ఫలం కర్మ చ నిర్హేతు న కశ్చిత్సంప్రవర్తతే। యథా రాజా చ కర్తా చ స్యాతాం కర్మణి భాగినౌ ॥ ౧౭॥ సమవేక్ష్య తథా రాజ్ఞా ప్రణేయాస్సతతం కరాః ॥ ౧౮॥ నోచ్ఛింద్యాదాత్మనో మూలం పరేషాం చాపి తృష్ణయా। ఈహాద్వారాణి సంరుధ్య రాజా సంప్రీతిదర్శనః॥ ౧౯॥ ప్రద్విషంతి పరిఖ్యాతం రాజానమతిఖాదినమ్। ప్రద్విష్టస్య కుతశ్శ్రేయో నాప్రియో లభతే ఫలమ్॥ ౨౦॥ వత్సౌపమ్యేన దోగ్ధవ్యం రాష్ట్రమక్షీణబుద్ధినా। భృతో వత్సో జాతబలః పీడాం సహతి భారత ॥ ౨౧ ॥ న కర్మ కురుతే వత్సో భృశం దుగ్ధో యుధిష్ఠిర। రాష్ట్రమప్యతిదుగ్ధం హి న కర్మ కురుతే మహత్ ॥ ౨౨ ॥ యో రాష్ట్రమనుగృహ్ణాతి పరిరక్షన్స్వయం నృపః। సంజాతముపజీవన్స లభతే చ మహత్ఫలమ్॥ ౨౩॥ ఆపదర్థం చ నిర్యాతం రాజాన ఇహ విందతే। రాష్ట్రం చ కోశభూతం స్యాత్కోశో వేశ్మగతస్తథా॥ ౨౪॥ పౌరజానపదాన్సర్వాన్సంశ్రితోపాశ్రితాంస్తథా। యథాశక్త్యనుకంపేత సర్వాన్స్వల్పధనానపి॥ ౨౫ ॥ బాహ్యం జనం భేదయిత్వా భోక్తవ్యో మధ్యమస్సుఖమ్। ఏవం నాస్య ప్రకుప్యంతి జనాస్సుఖితదుఃఖితాః ॥ ౨౬ ॥ ప్రాగేవ తు ధనాదానమనుభాష్య తతః పునః। సన్నిపత్య స్వవిషయే భయం రాష్ట్రే ప్రదర్శయేత్ ॥ ౨౭॥ ఇయమాపత్సముత్పన్నా పరచక్రభయం మహత్। అపి చాంతాయ కల్పంతే వేణోరివ ఫలాగమాః॥ ౨౮॥ అరయో మే సముత్థాయ బహుభిర్దస్యుభిస్సహ। ఇదమాత్మవధాయైవ రాష్ట్రమిచ్ఛంతి బాధితుమ్ ॥ ౨౯॥ అస్యామాపది ఘోరాయాం సంప్రాప్తే దారుణే భయే। పరిత్రాణాయ భవతః ప్రార్థయిష్యే ధనాని వః ॥ ౩౦ ॥ ప్రతిదాస్యే చ భవతాం సర్వం చాహం భయక్షయే। నారయః ప్రతిదాస్యంతి యద్ధరేయుర్బలాదితః ॥ ౩౧ ॥ కళత్రమాదితః కృత్వా సర్వం వో వినశేదితి। అపి చేత్పుత్రదారార్థమర్థసంచయ ఇష్యతే ॥ ౩౨ ॥ నందామి వః ప్రభావేణ పుత్రాణామివ చోదయే। యథాశక్త్యుపగృహ్ణామి రాష్ట్రస్యాపీడయా చ వః ॥ ౩౩ ॥ ఆపత్స్వేవ హి వోఢవ్యం భవద్భిః పుంగవైరివ। న ప్రియం సతతం కార్యం ధనం కస్యాంచిదాపది॥ ౩౪॥ ఇతి వాచా మధురయా శ్లక్ష్ణయా సోపచారయా। స్వరశ్మీనభ్యవసృజేద్యోగమాధాయ కాలవిత్ ॥ ౩౫॥ ప్రాకారం భృత్యభరణం వ్యయం

ధాన్యమితి॥ సహస్రపతిః శాఖానగరం తత్రత్యధాన్యహిరణ్యసంబంధీ యో భోగో ధనం తేన స్వస్య వేతనేన భోక్తుం పాలయితుమర్హః తత్ర తత్ర త్రికాణామభావాద్వైశ్యేభ్యో యః కర ఆయాతి తదేవ తస్య వేతనమిత్యర్థః॥౯॥౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥౧౪॥ శిల్పమితి॥ కారయేత్ దాపయేత్ ॥౧౫॥ యథేతి॥ ఫలం ధాన్యధనవృద్ధ్యాది-వృద్ధ్యనురూపః కరః కల్ప్య ఇత్యర్థః॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥ నేతి॥ ఆత్మనో మూలం రాష్ట్రం పరేషాం మూలం కృష్యాది ఈహా లోభః॥౧౯॥ ప్రద్విషంతీతి॥ అతిఖాదినం బహుభక్ష్యం॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥ ఆపదితి॥ నిర్యాతం దత్తం ఇహ రాష్ట్రే॥౨౪॥ పౌరేతి॥ సంశ్రితాః సాక్షాదాశ్రితాః వ్యవహితాః॥౨౫॥ బాహ్యమితి॥ ఆటవికో దస్యుసంఘో బాహ్యజనస్తం యూయమత్త్రస్థధ్వమితి భేదయిత్వా మధ్యమో గ్రామీణో జనో భోక్తవ్యస్తతో బహులం ధనమాదద్యాదిత్యర్థః॥౨౬॥ తత్ప్రకారమాహ ॥ ప్రాగితి ॥ చోరనిగ్రహార్థం కటకబంధః కర్తవ్యస్తదర్థం చ ధనమపేక్షితమితి పూర్వమేవ ఆభాష్య సూచనాం కృత్వా-తతస్సంనిపత్య తేషు తేషు గ్రామేషు గత్వా భయం దర్శయేత్ ॥౨౭॥౨౮॥ అరయ ఇతి ॥ ఆత్మవధాయేతి ప్రజానుస్వసామర్థ్యం ద్యోత్యతే॥౨౯॥౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥ ఆపత్స్వితి॥ పుంగవైర్బలీవర్దైః॥౩౪॥ ఇతీతి॥ ఏవం వాచా లేఖ్యేన చ సుశిక్షితాన్ముక్తాంశ్చ స్వ- ....*

సంగ్రామతో భయమ్ యోగక్షేమంచ సంప్రేక్ష్య గోమినః కారయేత్కరమ్ ॥ ౩౬ ॥ ఉపేక్షితా హి నశ్యేయుర్గోమినోఽరణ్యవాసినః। తస్మాత్తేషు విశేషేణ మృదుపూర్వం సమాచరేత్ ॥ ౩౭ ॥ సాంత్వనం రక్షణం దానమవస్థా చాప్యభీక్ష్ణశః । గోమినాం పార్థ కర్తవ్యః సంవిభాగః ప్రియాణి చ ॥౩౮॥ అజస్రముపయోక్తవ్యం ఫలం గోమిషు భారత । ప్రభావయంతి రాష్ట్రంచ వ్యవహారం కృషింతథా ॥ ౩౦ ॥ తస్మాద్గోమిషు యత్నేన ప్రీతిం కుర్యాద్విచక్షణః । దయావానప్రమత్తశ్చ కరాన్ సంప్రణయేన్మృదూన్ ॥ ౪౦॥ సర్వత్ర క్షేమచరణం సులభం నామ గోమిషు । నహ్యతస్సదృశం కించిద్వరమస్తి యుధిష్ఠిర ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సప్తాశీతితమోధ్యాయః-.......................*

యుధిష్ఠిరః॥ యదా రాజా సమర్థోఽపి కోశార్థీ స్యాన్మహామతే । కథం ప్రవర్తేత తదా తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥౧ ॥ భీష్మః ॥ యథా దేశం యథా కాలం యథా బుద్ధి యథా బలమ్। అనుశిష్యాత్ప్రజా రాజా ధర్మార్థీ తద్ధితే రతః॥౨॥ యథా తాసాం చ మన్యేత శ్రేయ ఆత్మన ఏవ చ। తథా కర్మాణి సర్వాణి రాజా రాష్ట్రేషు వర్తయేత్ ॥ ౩॥ మధుదోహం దుహేద్రాష్ట్రం భ్రమరా ఇవ పాదపమ్। వత్సాపేక్షీ దుహేచ్చైవ స్తనాంశ్చ న వికుట్టయేత్ ॥ ౪॥ జలూకవత్పిబేద్రాష్ట్రం మృదునైవ నరాధిపః । వ్యాఘ్రీవ చ హరేత్పుత్రాన్ సందశేన్న చ పీడయేత్ ॥ ౫ ॥ యథా శల్యకవానాఖుః పదం ధూనయతే సదా । అతీక్ష్ణేనాభ్యుపాయేన తథా రాష్ట్రం సమాపిబేత్ ॥ ౬॥ అల్పేనాల్పేన దేయేన వర్ధమానం ప్రదాపయేత్ । తతో భూయస్తతో భూయః క్రమవృద్ధిం సమాచరేత్ ॥ ౭॥ దమయన్నివ దమ్యానాం శశ్వద్భారం వివర్ధయేత్। మృదుపూర్వం ప్రయత్నేన పాశానభ్యవహారయేత్ ॥ ౮ ॥ సకృత్పాశావకీర్ణాస్తే న భవిష్యంతి దుర్దమాః। ఉచితేనైవ భోక్తవ్యాస్తే భవిష్యంతి యత్నతః ॥ ౯॥ తస్మాత్సర్వసమారంభో దుర్లభః పురుషం ప్రతి । యథా ముఖ్యాన్ సాంత్వయిత్వా భోక్తవ్య ఇతరో జనః॥ ౧౦॥ తతస్తాన్ భేదయిత్వా తు పరస్పరవివక్షితాన్। భుంజీత సాంత్వయంశ్చైవ యథాసుఖమయత్నతః॥ ౧౧॥ నచాస్థానే న చాకాలే కరాంస్తేభ్యో నిపాతయేత్। ఆనుపూర్వ్యేణ సాంత్వేన యథాకాలం యథావిధి॥ ౧౨ ॥ ఉపాయాన్ ప్రబ్రవీమ్యేతన్న మే మాయా వివక్షితా।అనుపాయేన దమయన్ ప్రకోపయతి వాజినః ॥ ౧౩ ॥ పానాగారనివేశాశ్చ వేశ్యాః ప్రాపణికాస్తథా । కుశీలవాస్సకితవా యే చాన్యే కేచిదీదృశాః॥ ౧౪॥ నియమ్యాస్సర్వ ఏవైతే యే రాష్ట్రస్యోపఘాతకాః । ఏతే రాష్ట్రే హి తిష్ఠంతో బాధంతే భద్రికాః ప్రజాః ॥ ౧౫ ॥ న కేనచిద్యాచితవ్యః కశ్చిత్కించిదనాపది।ఇతి వ్యవస్థా భూతానాం పురస్తాన్మనునా కృతా॥౧౬॥సర్వే తథా న జీవేయుర్న కుర్యుః కర్మ చేదిహ।సర్వ ఏవ ఇమే లోకా న భవేయురసంశయమ్॥౧౭

రశ్మీన్ స్వస్వరశ్మిభూతాన్ పదాతీన్ అధికారిణః ప్రజాసు ధనముద్గ్రహీతుం అభ్యవసృజేత్ ప్రేరయేత్ - యోగం ధనగ్రహణోపాయం ఆధాయ ప్రజాసు ప్రయోజ్య-ధనం గృహ్ణీయాదితి శేషః॥ ౩౫॥ ప్రాకారమితి॥ గోమినః వైశ్యాన్- ప్రాకారాదీన్ కర్తవ్యాన్ ప్రేక్ష్య సందర్శయిత్వా- ఇదం కార్యముపస్థితమస్త్యావశ్యకమిత్యుక్త్వా కరం కారయేత్ ॥౩౬॥౩౭॥౩౮॥౩౯॥౪౦॥౪౧॥******* ౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥ యథేతి ॥ శల్యకవాన్ తీక్ష్ణతుండ ఆఖువిశేషః- సహి- నిద్రితస్య మనుష్యస్య పదలగ్నం మాంసం అతీక్ష్ణేనైవోపాయేన భక్షయతి- శయానస్తు ఈషద్వేదనయా పదం కించిత్ ధూనయతే కంపతే- నతు తీవ్రవేదనయా ప్రబుధ్యన్ ఆఖుం నివారయతి- తద్వత్ రాష్ట్రం సమాపిబేత్ ॥౬॥ప్రత్యబ్దం శతతమేనాధికేన వాంశేన వర్ధమానకరం ప్రదాపయన్ గ్రామద్రవ్యస్య వృద్ధిం కుర్యాదిత్యాహ॥ అల్పేనేతి॥ ౭॥ దమ్యానివత్సతరకులానియథా క్రమేణ దమయతే తద్వత్ప్రజా అపీత్యాహ॥ దమయన్నివేతి॥ అభ్యవహారయేత్ ॥ ౮॥ సకృదితి॥ సకృత్ సద్యః పాశావకీర్ణాస్సంతః న భవిష్యంతి- యతో దుర్దమాః- అత ఉచితేనైవ క్రమేణ భోక్తవ్యాః దమ్యాః ప్రజాశ్చ॥౯॥తస్మాదితి॥ పురుషం ప్రతి ప్రతిపురుషమిత్యర్థః॥ ౧౦॥౧౧॥౧౨॥౧౩॥ పానాగారనివేశాః మద్యశాలానివేశాః - కుత్సితేన శీలేన వాంతి గచ్ఛంతి ధర్మం హింసంతి వా కుశీలవాః- విటాః- కితవాః ద్యూతకారాశ్చ నిగ్రాహ్యా ఇత్యాహ॥ పానేతి॥౧౪॥నియమ్యా ఇతి॥ భద్రికాః కల్యాణీః॥ ౧౫॥ నేతి॥ యాచితవ్యః దత్తమృణం కరం చేతి శేషః॥ ౧౬॥సర్వ ఇతి॥ అనుజీవేయుః అనుసరేయుః - అన్యథా దోషమాహ॥ నేతి॥౧౭॥..........................*

ప్రభుర్నియామనేరాజాయఏతాన్ననియచ్ఛతి । భుఙ్క్తేసతస్యపాపస్య చతుర్భాగమితిశ్రుతిః ॥ ౧౮ ॥ భోక్తాతస్యతుపాపస్యసుకృతస్యయథాత
థా। నియంతవ్యాసదారాజ్ఞాపాపాయేన్యుర్నరాధిప॥ ౧౯ ॥ కృతపాపస్త్వసౌరాజాయఏతాన్ననియచ్ఛతి। యథాకృతస్యధర్మస్యచతుర్భాగము
పాశ్నుతే॥ ౨౦॥ స్థానాన్యేతానిసంయమ్యప్రసంగోభూతినాశనః। కామప్రసక్తఃపురుషఃకిమకార్యంవివర్జయేత్ ॥ ౨౧ ॥ మద్యమాంసపరస్వానిత
థాదారాన్ధనానిచ । ఆహరేద్రాజవశగస్తథాశాస్త్రంప్రవర్తయేత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆపద్యేవతుయాచేరన్యేషాంనాస్తిపరిగ్రహః। దాతవ్యంధర్మతస్తే
భ్యస్త్వనుక్రోశాద్భయాన్నతు॥ ౨౩॥ మాతేరాష్ట్రేయాచనకాభూవన్మాచాపిదస్యవః। ఏషాందాతారఏవైతేనైతేభూతస్యభావకాః॥ ౨౪॥ యే
భూతాన్యనుగృహ్ణంతివర్ధయంతిచయేప్రజాః। తేతేరాష్ట్రేషువర్తంతాంమాభూతానామభావకాః॥ ౨౫ ॥ దండ్యాస్తేచమహారాజధనాదానప్ర
యోజకాః। ప్రయోగంకారయేయుస్తాన్యథాబలికరాంస్తథా॥ ౨౬॥ కృషిగోరక్ష్యవాణిజ్యంయచ్చాన్యత్కించిదీదృశమ్।పురుషైఃకారయేత్కర్మబ
హుభిఃకర్మభేదతః॥ ౨౭॥ నరశ్చేత్కృషిగోరక్ష్యవాణిజ్యంచాప్యనుష్ఠితః। సంశయంలభతేకించిత్తేనరాజావిగర్హ్యతే॥౨౮॥ధనినఃపూజయేన్నిత్యం
పానాచ్ఛాదనభోజనైః। వక్తవ్యాశ్చానుగృహ్ణీధ్వంప్రజాస్సహమయేతివై॥ ౨౯॥ అంగమేతన్మహద్రాజ్యేధనినోనామభారత। కకుదస్సర్వభూతా
నాంధనస్థోనాత్రసంశయః॥ ౩౦॥ ప్రాజ్ఞశ్శూరోధనస్థశ్చస్వామీధార్మికఏవచ। తపస్వీసత్యవాదీచబుద్ధిమాంశ్చాపిరక్షతి॥ ౩౧॥ తస్మాత్సర్వేషుభూ
తేషుప్రీతిమాన్భవపార్థివ। సత్యమార్జవమక్రోధమానృశంస్యంచపాలయ ॥ ౩౨ ॥ ఏవందండంచకోశంచమిత్రంభూమించలప్స్యసే। సత్యార్జ
వపరోరాజన్మిత్రకోశబలాన్వితః॥ ౩౩॥ …………………… *

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - అష్టాశీతితమోధ్యాయః.

భీష్మః॥ వనస్పతీన్భక్ష్యఫలాన్నచ్ఛింద్యుర్విషయేతవ। బ్రాహ్మణానాంమూలఫలంధర్మమాహుర్మనీషిణః॥౧॥ బ్రాహ్మణేభ్యోతిరిక్తంచభుంజీరన్ని
తరేజనాః । నబ్రాహ్మణాపరాధేనహరేదన్యఃకథంచన ॥ ౨ ॥ విప్రశ్చేత్త్యాగమాతిష్ఠేదాత్మార్థేవృత్తికర్శితః । పరికల్ప్యాస్యవృత్తిస్స్యాత్సదార
స్యనరాధిప ॥ ౩ ॥ సచేన్నోపనివర్తేతవాచ్యోబ్రాహ్మణసంసది । కస్మిన్నిదానీంమర్యాదామయంలోకఃకరిష్యతి ॥ ౪ ॥ అసంశయంనివర్తేతనచే
ద్వక్ష్యత్యతఃపరమ్। పూర్వంపరోక్షంకర్తవ్యమేతత్కౌంతేయశాశ్వతమ్॥ ౫॥ ఆహురేతజ్జనాబ్రహ్మన్నచైతచ్ఛ్రద్దధామ్యహమ్ । నిమంత్ర్యశ్చ
భవేద్భోగైరవృత్త్యాచేత్తదాచరేత్ ॥౬॥ కృషిగోరక్ష్యవాణిజ్యంలోకానామిహజీవనమ్। ఊర్ధ్వంచైవత్రయీవిద్యాసాభూతాన్భావయత్యుత॥౭॥
తస్యాంప్రవతమానాయాంయేస్యుస్తత్పరిపంథినః । దస్యవస్తద్వధాయేహబ్రహ్మాక్షత్రమథాసృజత్ ॥ ౮ ॥ శత్రూన్జయప్రజారక్షయజస్వక్రతుభి

ప్రభురితి॥ తథానియచ్ఛన్నితిశేషః॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥స్థానానీతి॥స్థానానిమద్యాదీనాంవక్ష్యమాణానాం - కిమకార్యంవివర్జయేత్ అపితుసర్వమకార్యం
కుర్యాదేవ॥౨౧॥అకార్యమేవాహ॥మద్యేతి॥శాస్త్రమాజ్ఞాంప్రవర్తయేత్ - ప్రదర్శయేత్ ॥౨౨॥ఆపదితి॥ ఆపద్యేవ- అనుక్రోశాదనాపద్యపి॥౨౩॥మేతి॥
దాతారఃఆచ్ఛేత్తారః॥౨౪॥ ౨౫॥దండ్యాఇతి॥ ధనాదానంఅధికధనగ్రహణంప్రయోజయంతోధికారిణాదండ్యాః- అన్యేవాఅధికారిణస్తాన్యథావత్
బలికరానుద్దిశ్యప్రయోగంకారయేయుః॥౨౬॥కృషీతి॥ బహుభిఃకారయేత్ - అన్యథాకర్మభేదతఃకర్మణోభేదోనాశఃస్యాదిత్యర్థః॥ ౨౭ ॥ నరఇతి॥
సంశయంచోరేభ్యోరాజకీయేభ్యోవాభయాత్॥౨౮॥ ౨౯॥ ౩౦॥౩౧॥౩౨॥౩౩॥ * వనస్పతీనితి ॥ మూలఫలంబ్రాహ్మణానాంస్వమితిధర్మమాహు
రతోప్యేతన్నఛింద్యుః॥౧॥ బ్రాహ్మణేభ్యఇతి॥బ్రాహ్మణాపరాధేనతైరపాలనేన॥౨॥విప్రఇతి॥ త్యాగంరాష్ట్రస్య॥ ౩॥ సఇతి॥ అవృత్త్యారాష్ట్రంత్యజ
తోరాజ్ఞావృత్తిఃకల్ప్యేతిమర్యాదా-నతుగజరథాద్యలాభాత్ త్యజతస్తదపిదేయమస్యేతికస్మిన్నితికాక్వామాచయతి॥౪॥అసంశయమితి॥అతఃపరంత్వం
వృత్తింకల్పయసినతుపూర్వమితిఉపాలంభే- పూర్వంపరోక్షంతర్కవ్యంతుంతవ్యమితితంప్రార్థయేదిత్యర్థః॥౫॥ వృత్తిమాత్రంకల్పయేదితిపరమతం-
భోగార్థీచేద్రాష్ట్రంత్యజతితదాభోగైరపినిమంత్ర్యః అవృత్త్యాపినిమంత్ర్యఇత్యాహ॥ఆహురితి॥౬॥౭॥౮॥ …………………… *

నృప। యుధ్యస్వసను రేవీరోభూత్వా కౌరవనందన॥ ౯ ॥ సంరక్ష్యః పాలయేద్రాజా సరాజా రాజసత్తమః। యే కేచిత్తాన్నరక్షంతి తైరర్థో నా
స్తికశ్చన॥౧౦॥ సదైవ రాజ్ఞాబోద్ధవ్యం సర్వలోకాద్యుధిష్ఠిర। తస్మాద్ధేతోర్హి భుంజీత మనుష్యానేవ మానవః॥ ౧౧ ॥ అంతరేభ్యః పరాన్రక్షన్ పరే
భ్యః పునరాంతరాన్। పరాన్పరేభ్యస్స్వాన్స్వేభ్యః సర్వాన్పాలయ నిత్యదా॥ ౧౨ ॥ ఆత్మానం సర్వతో రక్షన్ రాజా రక్షేత మేదినీమ్। ఆత్మమూల
మిదం సర్వమాహుర్వై విదుషాజనాః॥ ౧౩॥ కిం ఛిద్రం కోనుసంగో మే కిం వాస్త్యవినిపాతితమ్। కుతో మామాశ్రయేద్దోష ఇతి నిత్యం విచింతయేత్ ॥౧౪॥
అతీతదివసే వృత్తం ప్రశంసంతి నవాపునః। గుప్తైశ్చారైరనుమతైః పృథివీమనుసారయేత్ ॥ ౧౫॥ జానీయుర్యది మే వృత్తం ప్రశంసంతి నవాపునః। కచ్చి
ద్రోచేజ్జనపదే కచ్చిద్రాష్ట్రే చ మే యశః ॥ ౧౬ ॥ ధర్మజ్ఞానాం ధృతిమతాం సంగ్రామేష్వపలాయినామ్। రాష్ట్రే తు యే నజీవంతి యే తు రాజ్ఞోనుజీవి
నః॥౧౭॥ అమాత్యానాం చ సర్వేషాం మధ్యస్థానాం చ సర్వశః। యే చ త్వాభిప్రశంసేయుర్నిందేయురథ వాపునః ॥ ౧౮ ॥ సర్వాన్సుపరిణీతాంస్తాన్
కారయేథా యుధిష్ఠిర। ఏకాంతేన హి సర్వేషాం నశక్యం తాత రోచితుమ్ ॥ ౧౯॥ మిత్రామిత్రమథో మధ్యం సర్వభూతేషు భారత ॥ ౨౦॥యుధిష్ఠిరః॥ తు
ల్యబాహుబలానాం చ తుల్యానాం చ గుణైరపి। కథం స్యాదధికః కశ్చిత్స చ భుంజీత మానవాన్॥౨౧॥ భీష్మః॥యచ్చరా హ్యచరానద్యురదంష్ట్రాన్దంష్ట్రి
ణస్తథా। ఆశీవిషా ఇవ క్రుద్ధా భుజగా భుజగానివ ॥ ౨౨ ॥ ఏతేభ్యశ్చాప్రమత్తస్స్యాత్సదాశత్రోర్యుధిష్ఠిర। భారుండసదృశా హ్యేతే నిపతంతి ప్రమా
దతః॥౨౩॥ కచ్చిత్తే వణిజో రాష్ట్రే నోద్విజంతి కరార్దితాః। క్రీణంతో బహునాల్పేన కాంతారకృతవిశ్రమాః॥ ౨౪ ॥ కచ్చిత్కృషికరా రాష్ట్రం నజ
హత్యతిపీడితాః। యే వహంతి ధురం రాజ్ఞాం తే భరంతీతరానపి॥౨౫॥ ఇతోదత్తేన జీవంతి దేవాః పితృగణాస్తథా। మానుషోరగరక్షాంసి వయాంసి పశవస్త
థా॥౨౬॥ఏషా తే రాష్ట్రవృత్తిశ్చ రాజ్ఞాం గుప్తిశ్చ భారత। ఏతమేవార్థమాశ్రిత్య భూయో వక్ష్యామి పాండవ॥౨౭॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- రాష్ట్రగుప్తౌ - ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః,

భీష్మః॥ యానంగిరాః క్షత్రధర్మానుతథ్యో బ్రహ్మవిత్తమః। మాంధాత్రే యౌవనాశ్వాయ ప్రీతిమానభ్యభాషత ॥ ౧ ॥ స యథానుశశాసైనముతథ్యో బ్ర
హ్మవిత్తమః। తత్తే సర్వం ప్రవక్ష్యామి నిఖిలేన యుధిష్ఠిర॥ ॥ ౨॥ ఉతథ్య ఉవాచ॥ ధర్మాయ రాజా భవతి న కామకరణాయ తు। మాంధాతరితి జానీహి రా
జా లోకస్య రక్షితా॥ ౩॥ రాజా చరతి చేద్ధర్మం దేవత్వాయైవ కల్పతే। స చేదధర్మం చరతి నరకాయైవ గచ్ఛతి॥ ౪ ॥ ధర్మే తిష్ఠంతి భూతాని ధర్మో రాజని తిష్ఠ
తి। తం రాజా సాధు యశ్శాస్తి స రాజా పృథివీపతిః ॥ ౫ ॥ రాజా పరమధర్మాత్మా లక్ష్మీవాన్ ధర్మ ఉచ్యతే। దేవాశ్చ గర్హాం గచ్ఛంతి ధర్మో నాస్తీతి చోచ్య
తే॥ ౬॥ స్వధర్మే వర్తమానానామర్థసిద్ధిః ప్రదృశ్యతే। తదేవ మంగళం లోకస్సర్వస్సమనువర్తతే ॥ ౭ ॥ ఉచ్ఛిద్యతే ధర్మవృత్తమధర్మో వర్తతే మ
హాన్। భయమాహుర్దివా రాత్రం యదా పాపో న వార్యతే ॥ ౮ ॥ మమేదమితి నైవైతత్సాధూనాం తాత ధర్మతః। న వై వ్యవస్థా భవతి యదా పాపో న

౧౦॥ సదేతి॥లోకాత్ లోకహితార్థం బోద్ధవ్యం-బోద్ధవ్యమితి వా పాఠే స్వపరచరిత్రమితి శేషః- ఉత్తరార్ధే భుంజీతేత్యత్ర యుంజీతేతి పాఠః-మనుష్యాం
శ్చ రాగానితి చార్థః॥ ౧౧॥అంతరేభ్య ఇతి॥స్వీయాః అంతరాః-బాహ్యాః పరే అంతరేభ్యః పరైరక్ష్యాః-తథా పరేభ్యః అంతరా రక్ష్యాః- కించ-పరే పరేభ్యో ర
క్ష్యాః- తథా స్వే స్వేభ్యో రక్ష్యాః-ఏవం సర్వాన్నిత్యదా పాలయేత్యర్థః॥ ౧౨॥ ఆత్మానమితి॥ విదుషః విద్వాంసః॥౧౩॥ కిమితి॥సంగో వ్యసనస్యేతి శే
షః॥౧౪॥౧౫॥౧౬॥౧౭॥౧౮॥సర్వానితి॥సుపరిణీతాన్ సత్కృతాన్॥౧౯॥౨౦॥తుల్యేషు కథమితరం భుంజీతేతి ప్రశ్నః-బలవానేవ దుర్బలం భుంజీత-తుల్యా
స్తు ఆత్మానం రక్షేచ్ఛలేన చ తం భుంజీతేత్యుత్తరమాహ॥ తుల్యేతి॥౨౧॥౨౨॥ఏతేభ్య ఇతి॥భారుండః గృధ్రః॥౨౩॥౨౪॥౨౫॥౨౬॥౨౭॥*ఏవం స్వామ్యాది ప్ర
కృతిషట్కం నిరూప్య - ప్రకీర్ణకాన్ధర్మాన్వక్తుం-ఉతథ్యమాంధాతృసంవాదం వామదేవగీతాం చారభతే యానంగిరా ఇత్యాదినాధ్యాయపంచకేన॥
అంగిరాః అంగిరసః॥ ౧॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥ యదా పాపో న వార్యతే తదా దైవతనిందాదయో దోషాః ప్రవర్తంత ఇత్యాహ॥ ఉచ్ఛిద్యత ఇత్యాదినా॥౮॥౯॥

వార్యతే॥ ౯ ॥ నైవ భార్యా న పశవో న క్షేత్రం న నివేశనమ్ । సందృశ్యేత మనుష్యాణాం యదా పాపబలం భవేత్ ॥ ౧౦ ॥ దేవాః పూజాం న జానంతి న స్వ
ధాం పితరస్తదా । న పూజ్యంతే హ్యతిథయో యదా పాపో న వార్యతే ॥ ౧౧ ॥ న వేదానధిగచ్ఛంతి వ్రతవంతో ద్విజాతయః। న యజ్ఞాంస్తన్వతే విప్రా య
దా పాపో న వార్యతే॥ ౧౨॥ వృద్ధానామివ సత్త్వానాం మనో భవతి విహ్వలమ్ । మనుష్యాణాం మహారాజ యదా పాపో న వార్యతే॥ ౧౩॥ ఉభౌ లోకావ
భిప్రేక్ష్య రాజానమృషయః స్వయమ్ । అసృజన్ సుమహద్భూతమయం ధర్మో భవిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ యస్మిన్ ధర్మో విరాజేత తం రాజానం ప్రచక్షతే । య
స్మిన్ విలీయతే ధర్మస్తం దేవా వృషలం విదుః॥౧౫॥ వృషో హి భగవాన్ ధర్మో యస్తస్య కురుతే హ్యలమ్। వృషలం తం విదుర్దేవాస్తస్మాద్ధర్మం వివర్ధయేత్॥
౧౬॥ ధర్మే వర్ధతి వర్ధంతి సర్వభూతాని సర్వదా। తస్మిన్ హ్రసతి హీయంతే తస్మాద్ధర్మం న లోపయేత్ ॥ ౧౭ ॥ ధనాత్ స్రవతి ధర్మో హి ధారణాద్వే
తి నిశ్చయః। అకార్యాణాం మనుష్యేంద్ర స సీమాంతకరః స్మృతః॥ ౧౮ ॥ ప్రభవార్థం హి భూతానాం ధర్మః సృష్టః స్వయంభువా । తస్మాత్ ప్రవర్త
యేద్ధర్మం ప్రజానుగ్రహకారణాత్ ॥ ౧౯॥ తస్మాద్ధి రాజశార్దూల ధర్మః శ్రేష్ఠతరః స్మృతః। స రాజా యః ప్రజాః శాస్తి సాధుకృత్ పురుషర్షభః ॥ ౨౦॥ కా
మక్రోధావనాదృత్య ధర్మమేవానుపాలయ । ధర్మః శ్రేయస్కరతమో రాజ్ఞాం భరతసత్తమ॥ ౨౧॥ ధర్మస్య బ్రాహ్మణో యోనిస్తస్మాత్తాన్ పూజయేత్ స
దా । బ్రాహ్మణానాం చ మాంధాతః కుర్యాత్ కామానమత్సరీ॥ ౨౨॥ తేషాం హ్యకామకరణాద్రాజ్ఞః సంజాయతే భయమ్। మిత్రాణి న చ వర్ధంతే త
థామిత్రీభవంత్యపి॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మణానాం సదాసూయాద్బాల్యాద్వైరోచనో బలిః । అథాస్మాచ్ఛ్రీరపాక్రామద్యాస్మిన్నాసీత్ ప్రతాపినీ॥ ౨౪॥
తతస్తస్మాదపాక్రమ్య సాగచ్ఛత్ పాకశాసనమ్। అథ సోఽన్వతపత్ పశ్చాచ్ఛ్రియం దృష్ట్వా పురందరే॥ ౨౫॥ ఏతత్ఫలమసూయాయా అభిమానస్య వా విభో।
తస్మాద్బుధ్యస్వ మాంధాతర్మా త్వాం జహ్యాత్ ప్రతాపినీ॥ ౨౬॥ దర్పో నామ శ్రియః పుత్రో జజ్ఞేఽధర్మాదితి శ్రుతిః । తేన దేవాసురా రాజన్ నీతాః సుబహ
వో వ్యయమ్ ॥ ౨౭ ॥ రాజర్షయశ్చ బహవస్తథా బుధ్యస్వ పార్థివ । రాజా భవతి తం జిత్వా దాసస్తేన పరాజితః ॥ ౨౮ ॥ స యథా దర్పసహితమధ
ర్మం నానుసేవసే। తథా వర్తస్వ మాంధాతశ్చిరం చేత్ స్థాతుమిచ్ఛసి॥ ౨౯॥ మత్తాత్ ప్రమత్తాత్ పోగండాదున్మత్తాచ్చ విశేషతః। తదభ్యాసాదుపా
వర్తాత్ సంహితానాం చ సేవనాత్ ॥ ౩౦॥ నిగృహీతాదమాత్యాచ్చ స్త్రీభ్యశ్చైవ విశేషతః। పర్వతాద్విషమాద్దుర్గాద్ధస్తినోఽశ్వాత్ సరీసృపాత్ ॥౩౧॥
ఏతేభ్యో నిత్యయుక్తః స్యాన్నక్తంచర్యాం చ వర్జయేత్। అత్యాగం చాభిమానం చ దంభం క్రోధం చ వర్జయేత్ ॥ ౩౨॥ అవిజ్ఞాతాసు చ స్త్రీషు క్లీబాసు
స్వైరిణీషు చ। పరభార్యాసు కన్యాసు నాచరేన్మైథునం నృప॥ ౩౩॥ కులేషు పాపరక్షాంసి జాయంతే వర్ణసంకరాత్ । అపుమాంసోఽంగహీనాశ్చ స్థూల

౧౦॥౧౧॥ ౧౨॥ వృద్ధానామితి॥ వృద్ధానాం శాస్త్రేణ భిన్నదేహానాం॥౧౩॥ ఉభావితి॥ ధర్మో-ధర్మపాలః॥౧౪॥ ౧౫॥ వృష ఇతి॥ అలం వారణం భూషణ
మితి యావత్ - తేన-వృషం లునాతి భినత్తీతి వృషల ఇతి యోగో దర్శితః॥ ౧౬॥౧౭॥ ధర్మపదస్య ద్వేధోత్పత్తిమాహ॥ ధనాదితి ॥ అత్రేగత్యర్థాత్ ప
స్రవత్యయతేత థాన లోపగు సౌధనాత్ స్రవతి ధర్మ ఇత్యర్థః - ధనాదితి పంచమీ తు ధనం యాచయితుం స్రవతీతి ల్యబ్లోపే చ జ్ఞేయః- ధారణాద్వా ధర్మః కృ
తో మనుష్యేష్యయః- సీమాంతకరః యావత్పాపం తావద్యాతనాకర ఇత్యర్థః॥౧౮॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥ తేషామితి॥ మిత్రాణి న వర్ధంతే-అమిత్రీభవంతి చ॥
౨౩॥ బ్రాహ్మణానామితి॥ అసూయాత్ అసూయాతః లింగవ్యత్యయ ఆర్షః- అసూయయా అతతి సతతం గచ్ఛతి ప్రవర్తత ఇతి వా అసూయాత్ ।౨౪॥
౨౫॥౨౬॥ దర్ప ఇతి॥ అధర్మాదితి షేదః॥ ౨౭॥ రాజర్షయ ఇతి॥ తం దర్పం॥ ౨౮॥ ౨౯॥ మత్తాదితి॥ పోగండాత్ బాలకాత్ అజ్ఞాదిత్యర్థః- పాషండా
దితి ముఖ్యః పాఠః- మత్తాదిభ్య ఉపావర్తపరావృత్తిం భజ తదభ్యాసాత్తైస్సహపరిచయాత్ - సంహితానాం మిలితానాం చ తేషాం సేవనాచ్చ సుతరా
ముపావర్త ఇత్యర్థః॥ ౩౦॥౩౧॥ ఏతేభ్య ఇతి॥ అత్యాగం బద్ధముష్టితాం॥౩౨॥ శ్లో॥ అవిజ్ఞాతాసు చ స్త్రీషు క్లీబాసు స్వైరిణీషు చ । పరభార్యాసు కన్యా
సు నాచరేన్మైథునం నృప॥౩౩॥ కులేష్వితి॥ అపుమాంసః క్లీబాః-స్థూలజిహ్వాః సూచకాః॥౩౪॥ ....*

జిహ్వో విచేతసః ॥ ౩౪ ॥ ఏతే చాన్యే చ జాయంతే యదా రాజా ప్రమాద్యతి । తస్మాద్రాజ్ఞా విశేషేణ వర్తితవ్యం ప్రజాహితే ॥ ౩౫ ॥ క్షత్రియస్య ప్ర
మత్తస్య దోషస్సంజాయతే మహాన్ । అధర్మాస్సంప్రవర్ధంతే ప్రజాసంకరకారకాః ॥ ౩౬ ॥ అశీతే విద్యతే శీతం శీతే శీతం న విద్యతే । అవృష్టిరతివృష్టి
శ్చ వ్యాధిశ్చాప్యావిశేత్ప్రజాః ॥ ౩౭ ॥ నక్షత్రాణ్యుపతిష్ఠంతి గ్రహా ఘోరాస్తథాఽపరే । ఉత్పాతాశ్చాత్ర దృశ్యంతే బహవో రాజనాశనాః ॥ ౩౮ ॥ అర
క్షితాత్మా యో రాజా ప్రజాశ్చాపి న రక్షతి । ప్రజాశ్చ తస్య క్షీయంతే తతస్సోఽనువినశ్యతి ॥ ౩౯ ॥ ద్వావాదదాతే హ్యేకస్య ద్వయోస్సుబహవోఽపరే । కు
మార్యస్సంప్రలుప్యంతే తదాహుర్నృపదూషణమ్ ॥ ౪౦ ॥ మమైతదితి నైకస్య మనుష్యేష్వవతిష్ఠతి । త్యక్త్వా ధర్మం యదా రాజా ప్రమాదమనుతిష్ఠ
తి ॥ ౧౪ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - ఉతథ్యగీతాసు నవతితమోధ్యాయః- ....*
ఉతథ్య ఉవాచ ॥ కాలవర్షీ చ పర్జన్యో ధర్మచారీ చ పార్థివః । సంపద్యదైషా భవతి సా బిభర్తి సుఖం ప్రజాః ॥ ౧ ॥ యో న జానాతి నిర్హర్తుం వస్త్రా
ణాం రజకో మలమ్ । రక్తానాం వా శోధయితుం యథా నాస్తి తథైవ సః ॥ ౨ ॥ ఏవమేతద్ద్విజేంద్రాణాం క్షత్రియాణాం విశాం తథా । శూద్రశ్చతుర్థో వ
ర్ణానాం నానాకర్మస్వవస్థితః ॥ ౩ ॥ కర్మ శూద్రే కృషిర్వైశ్యే దండనీతిశ్చ రాజని । బ్రహ్మచర్యం తపో మంత్రాః సత్యం చాపి ద్విజాతిషు ॥ ౪ ॥ తేషాం యః
క్షత్రియో వేద వస్త్రాణామివ శోధనమ్ । శీలదోషాన్వినిర్హర్తుం స పితా స ప్రజాపతిః ॥ ౫ ॥ కృతం త్రేతా ద్వాపరం చ కలిశ్చ భరతర్షభ । రాజవృ
త్తాని సర్వాణి రాజైవ యుగముచ్యతే ॥ ౬ ॥ చాతుర్వర్ణ్యం తథా వేదాశ్చాతురాశ్రమ్యమేవ చ । సర్వం ప్రముహ్యతే హ్యేతద్యదా రాజా ప్రమాద్యతి ॥
౭ ॥ అగ్నిత్రేతా త్రయీ విద్యా యజ్ఞాశ్చ సహదక్షిణాః । సర్వ ఏవ ప్రమాద్యంతి యదా రాజా ప్రమాద్యతి ॥ ౮ ॥ రాజైవ కర్తా భూతానాం రాజైవ
చ వినాశకః । ధర్మాత్మా యస్స కర్తా స్యాదధర్మాత్మా వినాశకః ॥ ౯ ॥ రాజ్ఞో భార్యాశ్చ పుత్రాశ్చ బాంధవాస్సుహృదస్తథా । సమేత్య సర్వే శోచంతి
యదా రాజా ప్రమాద్యతి ॥ ౧౦ ॥ హస్తినోఽశ్వాశ్చ గావశ్చాప్యుష్ట్రాశ్వతరగర్దభాః । అధర్మభూతే నృపతౌ సర్వే సీదంతి జంతవః ॥ ౧౧ ॥ దుర్బలా
ర్థం బలం కృష్టం ధాత్రా మాంధాతరుచ్యతే । అబలం తు మహద్భూతం యస్మిన్సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౧౨ ॥ యత్ర భూతం సంభజతే యే చ భూతాస్తదన్వ
యాః । అధర్మస్థే హి నృపతౌ సర్వే శోచంతి పార్థివ ॥ ౧౩ ॥ దుర్బలస్య చ యచ్చక్షుర్మునేరాశీవిషస్య చ । అవిషహ్యతమం మన్యే మా స్మ దుర్బలమా
సదః ॥ ౧౪ ॥ దుర్బలాంస్తాత బుధ్యేథా నిత్యమేవావిమానితాన్ । మా త్వాం దుర్బలచక్షూంషి ప్రదహేయుస్సబాంధవమ్ ॥ ౧౫ ॥ న హి దుర్బలదగ్ధ
స్య కులే కించిత్ప్రరోహతి । ఆమూలం నిర్దహత్యేవ మా స్మ దుర్బలమాసదః ॥ ౧౬ ॥ అబలం వై బలాచ్ఛ్రేయో యచ్చాతిబలవద్బలమ్ । బలస్యాబలదగ్ధస్య
న కించిదవశిష్యతే ॥ ౧౭ ॥ విమానితో హతః క్రుష్టస్త్రాతారం చేన్న విందతి । అమానుషకృతస్తత్ర దండో హంతి నరాధిపమ్ ॥ ౧౮ ॥ మా స్మ తాత బలే స్థిత్వా
భుంజీథా దుర్బలం జనమ్ । మా త్వాం దుర్బలచక్షూంషి దహంత్వగ్నిరివాశ్రయమ్ ॥ ౧౯ ॥ యాని మిథ్యాభిశస్తానాం పతంత్యశ్రూణి రోదతామ్ । తాని

---

౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ నక్షత్రాణీతి ॥ నక్షత్రాణి ధూమకేత్వాదయః ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ద్వావితి ॥ ఏకస్య ధనం ద్వౌ ఆదదాతే అచ్ఛిద్య గృహ్ణీతః ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ** ౧ ॥ య ఇతి ॥ వ
స్త్రాణాం శుక్లానాం-శోధయితుం రంగమవిచాల్య మలమాత్రం దూరీకర్తుం ॥ ౨ ॥ ఏవమితి ॥ ద్విజానాం మధ్యే యః కశ్చిత్ -శూద్రో వా- నానాకర్మస్వవస్థితః.
స్వధర్మచ్యుతో మూఢః రజకతుల్య ఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ అగ్నిత్రేతేతి ॥ అగ్నిత్రేతా గార్హపత్యదక్షిణాహవనీయాఖ్యం వహ్నిత్రయం - త్రయీ ఋ
గ్యజుస్సామవేదాః ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ దుర్బలార్థమితి ॥ అబలం తు మహద్భూతం- అబలస్య పాలనాన్మహత్పుణ్యమపాలనాత్ మహత్పాపమిత్యర్థః ॥
౧౨ ॥ యత్రేతి ॥ భూతం దుర్బలం సంభజతే సేవతే- తదన్వయాః ధాతృసంబంధినః ॥ ౧౩ ॥ అబలం తు మహద్భూతమిత్యేతద్వివృణోతి-దుర్బలస్యేత్యాది
నా ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ మేతి ॥ బలే స్థిత్వా ప్రతిపక్షీభూయ మా భుంజీథాః కరాదానేన ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ....*

పుత్రాఃపశూఃఘ్నంతి తేషాంమిథ్యాభిశంసనాత్ ॥౨౦॥యదినాత్మనిపుత్రేషునచేత్పౌత్రేషునప్తృషు।నహిపాపంకృతంకర్మసద్యఃఫలతిగౌరివ॥౨౧॥
యత్రాబలోవధ్యమానస్త్రాతారంనాధిగచ్ఛతి। మహాన్దైవకృతస్తత్రదండఃపతతిదారుణః॥౨౨॥యుక్తాయదాజనపదాభిక్షంతెబ్రాహ్మణాఇవ।అభీక్ష్ణం
భిక్షురూపేణరాజానంఘ్నంతితాదృశాః॥౨౩॥రాజ్ఞోయదాజనపదేబహవోరాజపూరుషాః। అనయేనోపవర్తంతెతద్రాజ్ఞఃకిల్బిషంమహత్ ॥ ౨౪॥య
దాయుక్త్యానయేదర్థాన్కామాదర్థవశేనవా। కృపణంయాచమానానాంతద్రాజ్ఞోవైశసంమహత్ ॥౨౫॥ మహాన్వృక్షోజాయతెవర్ధతెచతంచై
వభూతానిసమాశ్రయంతి।యదావృక్షశ్ఛిద్యతెదహ్యతెచతదాశ్రయాఅనికేతాభవంతి॥౨౬॥యదారాష్ట్రేధర్మమగ్ర్యంచరంతిసంస్కారంవారా
జగుణంబ్రువాణాః।తైరేవాధర్మశ్చరితోధర్మమోహాత్తూర్ణంజహ్యాత్సుకృతందుష్కృతంవా॥ ౨౭॥ యత్రపాపాజ్ఞాయమానాశ్చరంతిసతాంకలి
ర్విందతెతత్రరాజ్ఞః। యదారాజాశాస్తినరాన్నశిష్టాంస్తదారాజ్యంవర్ధతెభూమిపస్య॥౨౮॥యశ్చామాత్యాన్మానయిత్వాయథార్హంమంత్రేచయు
ద్ధేచనృపోనియుంజ్యాత్ ।వివర్ధతెతస్యరాష్ట్రంనృపస్యభుంక్తేమహీంచాప్యఖిలాంచిరాయ॥౨౯॥యచ్చాపిసుకృతంకర్మవాచంచైవసుభాషితామ్। స
మీక్ష్యపూజయన్రాజాధర్మమాప్నోత్యనుత్తమమ్॥౩౦॥సంవిభజ్యయథాభుంక్తేనామాత్యానవమన్యతె।నిహంతిబలినందృప్తంసరాజ్ఞోధర్మఉచ్య
తె॥౩౧॥త్రాయతెహియదాసర్వంవాచాకాయేనకర్మణా।పుత్రస్యాపినమృష్యేచ్చసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥ ౩౨॥ సంవిభజ్యయదాభుంక్తేనృపతిర్దు
ర్బలాన్నరాన్। తదాభవంతిబలినఃసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥౩౩॥యదారక్షతిరాష్ట్రాణియదాదస్యూనపోహతి। యదాజయతిసంగ్రామేసరాజ్ఞోధర్మ
ఉచ్యతె॥౩౪॥పాపమాచరతోయత్రకర్మణావ్యాహృతేనవా। ప్రియస్యాపినమృష్యేతసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥ ౩౫॥ యదాసారణికాన్రాజాపుత్ర
వత్పరిరక్షతి। భినత్తిచనమర్యాదాంసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥ ౩౬॥ యదాప్తదక్షిణైర్యజ్ఞైర్యజతెశ్రద్ధయాన్వితః।కామద్వేషావనాదృత్యసరాజ్ఞోధర్మ
ఉచ్యతె॥౩౭॥ కృపణానాథవృద్ధానాంయదాశ్రుపరిమార్జతి। హర్షంసంజనయన్నౄణాంసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥౩౮॥ వివర్ధయతిమిత్రాణితథా
రీంశ్చాపకర్షతి। సంపూజయతిసాధూంశ్చసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె ॥ ౩౯ ॥ సత్యంపాలయతిప్రీత్యానిత్యంభూమింప్రయచ్ఛతి । పూజయేదతిథీన్భృ
త్యాన్సరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥౪౦॥ నిగ్రహానుగ్రహౌచోభౌయత్రస్యాతాంప్రతిష్ఠితౌ। అస్మిన్లోకేపరేచైవరాజాసప్రాప్నుతేఫలమ్॥౪౧॥ యమో
రాజాధార్మికాణాంమాంధాతఃపరమేశ్వరః। సంయచ్ఛన్భవతిప్రాణానసంయచ్ఛంస్తుపాతుకః॥౪౨॥ ఋత్విక్పురోహితాచార్యాన్సత్కృత్యా
నవమన్యచ। యదాసమ్యక్ప్రగృహ్ణాతిసరాజ్ఞోధర్మఉచ్యతె॥౪౩॥ యమోయచ్ఛతిభూతానిసర్వాణ్యేవావిశేషతః। తథారాజ్ఞానుకర్తవ్యంయంత
వ్యావిధివత్ప్రజాః॥ ౪౪ ॥ సహస్రాక్షేణరాజాహిసర్వదైవోపమీయతె । సపశ్యతిచయంధర్మంసధర్మఃపురుషర్షభ॥ ౪౫॥ అప్రమాదేనశిక్షే
థాఃక్షమాంబుద్ధింధృతింమతిమ్। భూతానాంసత్త్వజిజ్ఞాసాసాధ్వసాధుచసర్వదా॥౪౬॥ సంగ్రహస్సర్వభూతానాందానంచమధురంవచః।పౌరజాన
పదాశ్చైవగోప్తవ్యాస్తెయథాసుఖమ్॥౪౭॥ నజాత్వదక్షోనృపతిఃప్రజాశ్శక్నోతిరక్షితుమ్। భారోహిసుమహాంస్తాతరాజ్యంనామసుదుష్కరమ్॥౪౮॥

యదిఆత్మని-ఫలంపాపంనఫలతి- తర్హి-పుత్రాదిషుఫలతి-నతుసద్యఃఫలతీత్యర్థః॥౨౧॥—౨౪॥నయేత్ అపహరేత్ ॥ ౨౫॥ మహానితిదృష్టాంతముక్త్వాద
దార్ష్టాంతికమాహ-యదేతి-యదాధర్మంచరతి-తదారాజావర్ధతఇతిభావః- దుష్కృతంచాపయాతీత్యర్థః॥౨౬॥౨౭॥ రాజ్ఞఃనృపాః॥౨౮॥—॥
౩౫॥ సారణికాఃప్రసారణీప్రథానావణిజః - శారణికానితిపాఠే-శరణాగతాః॥౩౬॥—॥౪౧॥ధార్మికాణాంపరమేశ్వరః - అనుగ్రాహకః-అతః-
ప్రాణాః ఇంద్రియాణిసంయచ్ఛన్భవతి ఐశ్వర్యంప్రాప్నోతి - అయచ్ఛంస్తు - పాతుకఃపతయాలుర్భవతి - పావకఇతిపాఠే - స్వాశ్రయదాహీ
భవతీత్యర్థః॥ ౪౨॥—॥ ౪౯॥........ *

తద్దండవిన్నృపః ప్రాజ్ఞః శూరః శక్నోతి రక్షితుమ్। నహి శక్యమదండేన క్లీబేనాబుద్ధినాపి వా॥౪౯॥ అభిరూపైః కులేర్జాతైర్దక్షైర్భక్తైర్బహుశ్రుతైః।
సర్వాబుద్ధీః పరీక్షేథాస్తాపసాశ్రమిణామపి॥౫౦॥ అతస్త్వం సర్వభూతానాం ధర్మం వేత్స్యసి వై పరమ్। స్వదేశే పరదేశే వా న తే ధర్మో వినంక్ష్యతి॥
౫౧॥ తస్మాదర్థాచ్చ కామాచ్చ ధర్మ ఏవోత్తరో భవేత్। అస్మిన్ లోకే పరే చైవ ధర్మాత్మా సుఖమేధతే॥౫౨॥ త్యజంతి దారాన్ ప్రాణాంశ్చ మనుష్యాః
పరిపూజితాః। సంగ్రహశ్చైవ భూతానాం దానం చ మధురా చ వాక్ ॥ ౫౩ ॥ అప్రమాదశ్చ శౌచం చ రాజ్ఞో భూతికరం మహత్ । ఏతేభ్యశ్చైవ మాం
ధాతః సతతం మా ప్రమాదిథాః॥ ౫౪ ॥ అప్రమత్తో భవేద్రాజా ఛిద్రదర్శీ పరాత్మనోః । నాస్య ఛిద్రం పరః పశ్యేచ్ఛిద్రేషు పరమన్వియాత్ ॥ ౫౫॥ ఏత
ద్వృత్తం వాసవస్య యమస్య వరుణస్య చ। రాజర్షీణాం చ సర్వేషాం తత్త్వమప్యనుపాలయ॥౫౬॥ తత్కురుష్వ మహారాజ వృత్తం రాజర్షిసేవితమ్।
ఆతిష్ఠ దివ్యం పంథానమహ్నాయ భరతర్షభ॥౫౭॥ ధర్మవృత్తం హి రాజానం ప్రేత్య చేహ చ భారత । దేవర్షిపితృగంధర్వాః కీర్తయంత్యమితౌజసః॥
౫౮॥ భీష్మః॥ స ఏవముక్తో మాంధాతా తేనోతథ్యేన భారత।కృతవానవిశంకశ్చ ఏకః ప్రాప చ మేదినీమ్॥౫౯॥భవానపి తథా సమ్యక్ మాంధాతేవ మహీప
తే। ధర్మం కృత్వా మహీం రక్ష స్వర్గే స్థానమవాప్స్యసి॥౬౦॥ఇతి-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-ఉతథ్యగీతాసు ఏకనవతితమోఽధ్యాయః- ... ... *
యుధిష్ఠిరః॥ కథం ధర్మే స్థాతుమిచ్ఛన్ రాజా వర్తేత ధార్మికః। పృచ్ఛామి త్వాం కురుశ్రేష్ఠ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీ
మమితిహాసం పురాతనమ్। గీతం దృష్టార్థతత్త్వేన వామదేవేన ధీమతా॥ ౨॥ రాజా వసుమనా నామ జ్ఞానవాన్ ధృతిమాన్ శుచిః । మహర్షిం పరిపప్రచ్ఛ
వామదేవం తపస్వినమ్॥౩॥ధర్మార్థసహితైర్వాక్యైర్భగవన్ననుశాధి మామ్। యేన వృత్తేన వై తిష్ఠన్న హీయేయం స్వధర్మతః॥ ౪ ॥ తమబ్రవీద్వా
మదేవస్తేజస్వీ తపతాం వరః। హేమవర్ణం సుఖాసీనం యయాతిమివ నాహుషమ్ ॥ ౫ ॥ వామదేవః॥ధర్మమేవానువర్తస్వ న ధర్మాద్విద్యతే పరమ్।
ధర్మే స్థితా హి రాజానో జయంతి పృథివీమిమామ్॥౬॥ అర్థసిద్ధేః పరం ధర్మం మన్యతే యో మహీపతిః। స తాం చ కురుతే బుద్ధిం స ధర్మేణ విరాజతే॥౭॥అధ
ర్మదర్శీ యో రాజా బలాదేవ ప్రవర్తతే । క్షిప్రమేవాపయాతోఽస్మాదుభౌ ప్రథమమధ్యమౌ ॥ ౮ ॥ అసత్పాపిష్ఠసచివో వధ్యో లోకస్య ధర్మహా । స
హైవ పరివారేణ క్షిప్రమేవావసీదతి॥౯॥ అర్థానామననుష్ఠాతా కామచారీ వికత్థనః । అపి సర్వాం మహీం లబ్ధ్వా క్షిప్రమేవ వినశ్యతి॥ ౧౦ ॥ అథాదదానః
కల్యాణమనసూయుర్జితేంద్రియః। వర్ధతే మతిమాన్ రాజా స్రోతోభిరివ సాగరః ॥ ౧౧ ॥ న పూర్ణోఽస్మీతి మన్యేత ధర్మతః కామతోఽర్థతః।బుద్ధితో
మిత్రతశ్చాపి సతతం వసుధాధిప॥ ౧౨॥ ఏతేష్వేవ హి సర్వేషు లోకయాత్రా ప్రతిష్ఠితా। ఏతాని శృణ్వన్ లభతే యశః కీర్తిం శ్రియః ప్రజాః ॥ ౧౩ ॥ ఏ
వం యో ధర్మసంరంభీ ధర్మార్థపరిచింతకః।అర్థాన్ సమీక్ష్య భజతే స ధ్రువం మహదశ్నుతే॥౧౪॥అదాతా హ్యనతిస్నేహో దండేనావర్తయన్
ప్రజాః। సాహసప్రకృతీ రాజా క్షిప్రమేవ వినశ్యతి॥౧౫॥ అథ పాపకృతం బుద్ధ్యా న చ పశ్యత్యబుద్ధిమాన్। అకీర్త్యాభిసమాయుక్తో భూయో నరకమశ్నుతే॥
౧౬॥ అథ మానయితుర్దాతుః శ్లక్ష్ణస్య వశవర్తినః।వ్యసనం స్వమివోత్పన్నం విజిఘాంసంతి మానవాః॥౧౭॥ యస్య నాస్తి గురుర్ధర్మే న చాన్యానపి పృ

అభిరూపైరమాత్యైః-సహేతి శేషః॥ ౫౦॥౫౧॥ధర్మః-అర్థాదుత్పద్యత ఇతి-తత్ఫలభూతః-ఉత్తర ఏవ-కామాదపి ధర్మ ఏవోత్కృష్టః- తన్మూలకత్వా
త్॥౫౨॥౫౩॥మా ప్రమాదిథాః ప్రమాదం-మా కార్షీః॥౫౪॥——॥౬౦॥*॥౧॥ధర్మస్యోత్కర్షం శ్రుత్వా-ధర్మే స్థితిప్రకారం పృచ్ఛతి-కథమితి॥౨॥——॥౪॥
తపతాం తపః కుర్వతాం॥౫॥అర్థానపేక్షయా ధర్మం శ్రేష్ఠం మత్వా ధర్మవృద్ధౌ బుద్ధిం కుర్యాదిత్యాహ-ధర్మమితి॥౬॥౭॥ఉభౌ ధర్మార్థౌ॥ ౮॥అసం
తః ముష్టాః-పాపిష్ఠాశ్చ సచివాః-యస్య సః॥౯॥——॥౧౨॥ఏతేషు ధర్మాదిషు॥౧౩॥——॥౧౫॥పాపకృతం పాపకారిణం॥౧౬॥దామ్నః దాతుః॥౧౭॥--॥౧౯॥
వ్యాఖ్యా సమాప్తా- .... *

చ్ఛతి । సుఖతంత్రోర్థలాభేషునచిరంసుఖమశ్నుతే ॥ ౧౮ ॥ గురుప్రధానోధర్మేషుస్వయమర్థాన్వవేక్షితా । ధర్మప్రధానోలాభేషుసచిరం సుఖమశ్నుతే ॥ ౧౯॥ .... *

ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- వామదేవగీతాసుద్వినవతితమోధ్యాయః-

వామదేవః॥ యత్రాధర్మంప్రణయతేదుర్బలేబలవత్తరః । తాంవృత్తిముపజీవంతియేభవంతితదన్వయాః॥౧॥రాజానమనువర్తంతేపాపంపాపప్ర
వర్తకమ్ । అవినీతమనుష్యంతత్క్షిప్రంరాష్ట్రంవినశ్యతి ॥ ౨ ॥ యద్వృత్తముపజీవంతిప్రకృతిస్థస్యమానవాః । తదేవవిషమస్థస్యస్వజనోపినమృష్య
తే॥౩॥ సాహసప్రకృతిర్యత్రకించిదుల్బణమాచరేత్ । అశాస్త్రలక్షణోరాజాక్షిప్రమేవవినశ్యతి॥ ౪ ॥ యోత్యంతాచరితాంవృత్తింక్షత్రియోనానువ
ర్తతే। జితానామజితానాంచక్షత్రధర్మాదపైతిసః॥౫॥ ద్విషంతంకృతకళ్యాణంగృహీత్వానృపతిరణే। యోనమానయతేద్వేషాత్క్షత్రధర్మాదపైతి
సః॥౬॥ శక్తస్స్యాత్సుముఖోరాజాకుర్యాత్కారుణ్యమాపది।ప్రియోభవతిభూతానాంనచవిభ్రశ్యతేశ్రియః॥౭॥ అప్రియంయస్తుకురుతేభూయస్తస్య
ప్రియంచరేత్ । నచిరేణప్రియస్సస్యాత్ యోప్రియఃప్రియమాచరేత్ ॥ ౮ ॥మృషావాదంపరిహరేత్కుర్యాత్ప్రియమయాచితః। నచకామాన్నసంరం
భాన్నద్వేషాద్ధర్మముత్సృజేత్ ॥౯॥ నాపత్రపేతప్రశ్నేషునావిభావ్యాంగిరంసృజేత్ । నత్వరేతనచాసూయేత్ తథాసంగృహ్యతేపరః ॥ ౧౦॥ ప్రియే
ణాతిభృశంహృష్యేదప్రియేణచసంజ్వరేత్ । నతప్యేదర్థకృచ్ఛ్రేషుప్రజాహితమనుస్మరన్ ॥ ౧౧ ॥ యఃప్రియంకురుతేనిత్యంగుణతోవసుధాధిపః। త
స్యకర్మాణిసిధ్యంతినచసంత్యజ్యతేశ్రియా॥ ౧౨॥ నివృత్తంప్రతికూలేషువర్తమానమనుప్రియే । భక్తంభజేతనృపతిస్సదైవసుసమాహితః॥ ౧౩॥ అ
ప్రకీర్ణేంద్రియగ్రామమత్యంతానుగతంశుచిమ్। శక్తంచైవానురక్తంచయుంజ్యాన్మహతికర్మణి॥ ౧౪ ॥ ఏవమేతైర్గుణైర్యుక్తోయోనురజ్యతిభూమి
పమ్ । భర్తురర్థేష్వప్రమత్తంనియుంజ్యాదర్థకర్మణి॥ ౧౫॥ మూఢమైంద్రియకంలుబ్ధమనార్యచరితంశఠమ్।అనతీతోపధంహింస్రందుర్బుద్ధిమబ
హుశ్రుతమ్॥ ౧౬॥ త్యక్తోదాత్తంమద్యరతంద్యూతస్త్రీమృగయాపరమ్। కార్యేమహతియుంజానోహీయతేనృపతిఃశ్రియా॥౧౭॥రక్షితాత్మాచయో
రాజారక్ష్యాన్యశ్చానురక్షతి। ప్రజాశ్చతస్యవర్ధంతేధ్రువంచమహదశ్నుతే॥ ౧౮॥ యేకేచిద్భూమిపతయస్సర్వాంస్తానన్వవేక్షయేత్। సుహృద్భి
రనభిఖ్యాతైస్తేనరాజానరిచ్యతే॥ ౧౯॥ అపకృత్యబలస్థస్యదూరస్థోస్మీతినాశ్వసేత్ । శ్యేనాభిపతనైరేతేనిపతంతిప్రమాద్యతః॥ ౨౦॥దృఢమూలస్త్వ
దుష్టాత్మావిదిత్వాబలమాత్మనః । అబలానభియుంజీతనతుయేబలవత్తరాః॥ ౨౧॥ విక్రమేణమహీంలబ్ధ్వాప్రజాధర్మేణపాలయేత్ ।ఆహవేనిధనంకుర్యా
ద్రాజాధర్మపరాయణః ॥౨౨॥ మరణాంతమిదంసర్వంనేహకించిదనామయమ్।తస్మాద్ధర్మేస్థితోరాజాప్రజాధర్మేణపాలయేత్ ॥౨౩॥ రక్ష్యాధిక
రణంయుద్ధంతథాధర్మానుశాసనమ్। మంత్రచింతాసుఖంకాలేపంచభిర్వర్ధతేమహీ॥ ౨౪ ॥ ఏతానియస్యగుప్తానిసరాజారాజసత్తమః।సతతంవ
ర్తమానోత్రరాజాధత్తేమహీమిమామ్॥ ౨౫॥ నైతాన్యేకేనశక్యానిసాతత్యేనానువీక్షితుమ్। తేషుసర్వంప్రతిష్ఠాప్యరాజాభుంక్తేచిరంమహీమ్॥౨౬॥
దాతారంసంవిభక్తారంమార్దవోపగతంశుచిమ్ । అసంత్యక్తమనుష్యంచతంజనాఃకుర్వతేనృపమ్॥ ౨౭॥యస్తునిశ్శ్రేయసంశ్రుత్వాజ్ఞానంతత్ప్రతి
పద్యతే। ఆత్మనోమతముత్సృజ్యతంలోకోనువిధీయతే॥ ౨౮ ॥ యోర్థకామస్యవచనంప్రాతికూల్యాన్నమృష్యతే। శృణోతిప్రతికూలానిసర్వదావిమ
నాఇవ॥ ౨౯॥ అగ్రామ్యచరితాంవృత్తింయోనసేవేతనిత్యదా । జితానామజితానాంచక్షత్రధర్మాదపైతిసః॥౩౦॥నిగృహీతాదమాత్యాచ్చస్త్రీభ్య
శ్చైవవిశేషతః । పర్వతాద్విషమాద్దుర్గాద్ధస్తినోశ్వాత్సరీసృపాత్ ॥ ౩౧ ॥ ఏతేభ్యోనిత్యయత్తస్స్యాద్రక్షేదాత్మానమేవతు।ముఖ్యానమాత్యాన్
యోహిత్వానిహీనాన్కురుతేప్రియాన్॥౩౨॥సవైవ్యసనమాసాద్యగాధమార్తోనవిందతి। యఃకళ్యాణగుణాంజ్ఞాతీన్ద్వేషాన్నైవబుభూషతి॥౩౩॥

అదృష్టాద్దృఢక్రోధస్సమృతోఽవర్తసతేంతికే । అథయోగుణసంపన్నాన్ హృదయస్యాప్రియానపి ॥ ౩౪ ॥ ప్రియేణకురుతేవశ్యాంశ్చిరంయశసితిష్ఠతి।
నాకాలేప్రణయేదర్థాన్నాప్రియేజాతుసంజ్వరేత్ ॥ ౩౫ ॥ ప్రియేనాతిభృశంతిష్ఠేద్యుజ్యేతశుభకర్మణి। కేవానురక్తారాజానఃకేభయాత్సముపాశ్రి
తాః॥ ౩౬ ॥ మధ్యస్థదోషాఃకేచైషామితినిత్యంవిచింతయేత్। నజాతుబలవాన్భూత్వాదుర్బలేవిశ్వసేత్క్వచిత్ ॥ ౩౭ ॥ భారుండసదృశాహ్యేతేనిప
తంతిప్రమాద్యతః । అపిసర్వైర్గుణైర్యుక్తం భర్తారంప్రియవాదినమ్ ॥ ౩౮ ॥ అభిద్రుహ్యతిపాపాత్మాతస్మాద్ధివిశ్వసేజ్జనాత్ । ఏవంరాజోపనిష
దంయయాతిఃస్మాహనాహుషః ॥ మనుష్యవిషయేయుక్తాంరాజతేమకరీంసదా ॥ ౩౯ ॥ .... *

——*ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వామదేవగీతాసుత్రినవతితమోఽధ్యాయః.*——

వామదేవః॥ అయుద్ధేనైవవిజయంవర్ధయేద్వసుధాధిపః । జఘన్యమాహుర్విజయంయోయుద్ధేనచనరాధిప॥౧॥నచాప్యలబ్ధంలిప్సేతమూలేనాతిదృఢేస
తి। నహిదుర్బలమూలస్యరాజ్ఞోలాభోవిధీయతే॥౨॥ యస్యస్ఫీతోజనపదస్సంపన్నఃప్రియరాజకః । సంతుష్టపుష్టసచివోదృఢమూలస్సపార్థివః ॥
౩ ॥ యస్యయోధాస్సుసంతుష్టాస్సాంత్వితాస్సూపధాస్థితాః । అల్పేనాపిసదండేనమహీంజయతిపార్థివః॥౪॥ పౌరజానపదాయస్యస్వనుకంపాతేషుచద
యాళవః । సధనాధాన్యవంతశ్చదృఢమూలస్సపార్థివః ॥ ౫॥ ప్రతాపకాలమధికంయదామన్యేతచాత్మనః । తదాలిప్సేతమేధావీపరభూమిధనాన్యు
త॥౬॥భోగేష్వదయమానస్యభూతేషుచదయావతః। వర్ధతేత్వరమాణస్యవిజయోరక్షితాత్మనః॥ ౭ ॥ తస్మాదాత్మానమేవంసవనంపరశునాయథా।
యస్సమ్యగ్వర్తమానేషుస్వేషుమిథ్యాప్రవర్తతే॥౮॥ నైవద్విషంతోహీయంతేరాజ్ఞోనిత్యమనిఘ్నతః । క్రోధంనిహంతుంయోవేదతస్యద్వేష్టానవి
ద్యతే॥౯॥ యదార్యజనవిద్విష్టంకర్మతన్నాచరేద్బుధః । యత్కల్యాణమభిధ్యాయేత్తత్రాత్మానంనియోజయేత్ ॥ ౧౦॥ నైవమన్యేవజానంతినాత్మ
నాపరితప్యతే। కృత్యశేషేణయోరాజాసుఖాన్యనుబుభూషతి॥౧౧॥ ఇదంవృత్తంమనుష్యేషువర్తతేయోమహీపతిః।ఉభౌలోకౌవినిర్జిత్యవిజయేసం
ప్రతిష్ఠతే॥౧౨॥భీష్మః॥ ఇత్యుక్తోవామదేవేనసర్వంతత్కృతవాన్నృపః। తథాకుర్వంస్త్వమప్యేతౌలోకౌజేతానసంశయః॥౧౩॥ ************

——*ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-వామదేవగీతాసుచతుర్నవతితమోఽధ్యాయః,*——

యుధిష్ఠిరః॥అథయోవిజిగీషేతక్షత్రియఃక్షత్రియంయుధి। కస్తస్యవిజయేధర్మోహ్యేతత్పృష్టోబ్రవీహి మే॥౧॥ భీష్మః॥ ససహాయోఽసహాయోవారా
ష్ట్రమాగమ్యభూమిపః।బ్రూయాదహంవోరాజేతిరక్షిష్యామిచవస్సదా॥౨॥ మమధర్మ్యంబలిందత్తకింవామాంప్రతిపత్స్యథ । తేచేత్తమాగతంతత్రవృ
ణుయుఃకుశలంభవేత్ ॥౩॥ తేచేదక్షత్రియాస్సంతోవిరుధ్యేరన్కథంచన। సర్వోపాయైర్నియంతవ్యావికర్మస్థానరాధిపాః॥ ౪॥ అశస్త్రంక్షత్రియం
మత్వాశస్త్రంగృహ్ణాత్యథాపరః । త్రాణాయాప్యసమర్థంతంమన్యమానమతీవచ ॥ ౫ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ అథయఃక్షత్రియోరాజాక్షత్రియంప్రత్యుపవ్ర
జేత్ । కథంసప్రతియోద్ధవ్యస్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౬॥ భీష్మః॥ నైవాసన్నద్ధకవచోయోద్ధవ్యఃక్షత్రియోరణే- ఏకఏకేనయోధ్యశ్చవిసృజేదక్షమం
యథా॥ ౭ ॥ సచేత్సన్నద్ధఆగచ్ఛేత్సన్నద్ధవ్యంతతోభవేత్ । సచేత్ససైన్యఆగచ్ఛేత్ససైన్యస్తమథాహ్వయేత్ ॥ ౮ ॥ సచేన్నికృత్యాయుధ్యేతనికృ
త్యాప్రతియోధయేత్। అథచేద్ధర్మతోయుధ్యేద్ధర్మేణైవనివారయేత్॥ ౯ ॥ నాశ్వేనరథినంయాయాదుదియాద్రథినంరథీ । వ్యసనేనప్రహర్తవ్యం
నభీతాయజితాయచ॥౧౦॥ ఇషుర్లిప్తోనకర్ణీస్యాదసతామేతదాయుధమ్। యథార్థమేవయోద్ధవ్యంనక్రుధ్యేతజిఘాంసతః॥ ౧౧॥ నిష్పాపేనోనా
భిహంతవ్యోవానపత్యఃకథంచన। భగ్నశస్త్రోవిపన్నశ్చకృత్తజ్యోహతవాహనః॥ ౧౨ ॥ చికిత్స్యస్స్యాత్స్వవిషయేప్రాప్యోవాస్వగృహేభవేత్। సా

ధూనాంతు యదా భేదాత్సాధుశ్చేద్వ్యసనీ భవేత్ ॥ ౧౩ ॥ నిర్వ్రణశ్చ స మోక్తవ్య ఏష ధర్మస్సనాతనః । తస్మాద్ధర్మేణ యోద్ధవ్యమితి స్వాయంభువో
బ్రవీత్ ॥౧౪॥ సత్సు నిత్యం సతాం ధర్మం తమాస్థాయ స నాశయేత్ । యో వై జయత్యధర్మేణ క్షత్రియో ధర్మసంగరః ॥ ౧౫॥ ఆత్మానమాత్మనా హంతి
పాపో నికృతిజీవనః । కర్మ చైతదసాధూనామసాధుం సాధునా జయేత్ ॥౧౬॥ ధర్మేణ నిధనం శ్రేయో న జయః పాపకర్మణా। నాధర్మశ్చరితో రాజన్
సద్యః ఫలతి గౌరివ॥ ౧౭॥ మూలాని చ ప్రశాఖాశ్చ దహన్ సమధిగచ్ఛతి । పాపేన కర్మణా విత్తం లబ్ధ్వా పాపః ప్రహృష్యతి॥ ౧౮॥ స వర్ధమానః స్తేయేన
స పాపః పాపే ప్రసజ్జతి । న ధర్మోస్తీతి మన్వానశ్శుచీనవహసన్నివ॥ ౧౯ ॥ అశ్రద్దధానశ్చ భవేద్వినాశముపగచ్ఛతి । సంబద్ధో వారుణైః పాశైరమర్త్య
ఇవ మన్యతే॥ ౨౦॥ మహాదృతిరివాధ్మాతస్సుకృతేనైవ వర్తతే । తతస్సమూలో హ్రియతే నదీకూలాదివ ద్రుమః॥ ౨౧॥ అథైనమభినందంతి భిన్నం కుంభ
మివాశ్మని । తస్మాద్ధర్మేణ విజయం కోశం లిప్సేత భూమిపః॥౨౨॥ ఇతి- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - విజిగీషమాణవృత్తే - పంచనవతితమోధ్యాయః॥
భీష్మః॥ నాధర్మేణ మహీం జేతుం లిప్సేత జగతీపతిః । అధర్మవిజయం లబ్ధ్వా కోనుమన్యేత భూమిపః॥ ౧॥ అధర్మయుక్తో విజయో హ్యధ్రువోస్వర్గ్య ఏవ
చ। సాదయత్యేష రాజానం మహీం చ భరతర్షభ॥౨॥ విశీర్ణకవచం చైవ తవాస్మీతి చ వాదినమ్।కృతాంజలిం న్యస్తశస్త్రం గృహీత్వా న విహింసయేత్ ॥
౩॥ బలేన విజితో యశ్చ న తం యుధ్యేత భూమిపః। సంవత్సరం విప్రణయేత్తస్మాజ్జాతః పునర్భవేత్ ॥ ౪॥ నార్వాక్సంవత్సరాత్కన్యా ప్రష్టవ్యా విక్రమాహృ
తా। ఏవమేవ ధనం సర్వం యచ్చాన్యత్సహసాహృతమ్॥ ౫ ॥ న తు వధ్యధనం తిష్ఠేత్పిబేయుర్బ్రాహ్మణాః పయః । యుంజీరన్ వాప్యనడుహః క్షంతవ్యం వా
తదా భవేత్ ॥ ౬॥ రాజ్ఞా రాజైవ యోద్ధవ్యస్తథా ధర్మో విధీయతే। నాన్యో రాజానమభ్యస్యేదరాజన్యః కథంచన॥ ౭॥అనీకయోస్సంహతయోర్య
దీయాద్బ్రాహ్మణోంతరా।శాంతిమిచ్ఛన్నుభయతో న యోద్ధవ్యం తదా భవేత్ ॥౮॥మర్యాదాం శాశ్వతీం భింద్యాద్బ్రాహ్మణం యోభిలంఘయేత్ ।అ
థ చేల్లంఘయేదేవ మర్యాదాం క్షత్రియబ్రువః॥౯॥అసంఖ్యేయస్తదూర్ధ్వం స్యాదనాదేయశ్చ సంసది। యస్తు ధర్మవిలోపేన మర్యాదాభేదనేన చ॥౧౦॥
తాం వృత్తిం నానువర్తేత విజిగీషుర్మహీపతిః। ధర్మలబ్ధాద్ధి విజయాల్లాభః కోభ్యధికో భవేత్ ॥౧౧॥సహసా నార్యభూతాని క్షిప్రమేవ ప్రసాదయేత్ ।సాం
త్వేన భోగదానేన స రాజ్ఞాం పరమో నయః॥ ౧౨॥ భుజ్యమానా హ్యయోగేన స్వరాష్ట్రాదభితాపితాః । అమిత్రాన్ పర్యుపాసీరన్ వ్యసనౌఘప్రతీక్షిణః॥
౧౩॥ అమిత్రోపగ్రహం చాస్య తే కుర్యుః క్షిప్రమాపది। సంతుష్టాస్సర్వతో రాజన్ రాజవ్యసనకాంక్షిణః॥ ౧౪॥ నామిత్రో వినికర్తవ్యో నాతిచ్ఛేద్యః కథం
చన। జీవితం హ్యప్యతిచ్ఛిన్నస్సంత్యజేచ్చ కదాచన॥ ౧౫॥ అల్పేనాపి చ సంయుక్తస్తుష్యత్యేవ నరాధిపః । శుద్ధం జీవితమేవాపి తాదృశో బహుమన్యతే॥
౧౬ ॥ యస్య స్ఫీతో జనపదస్సంపన్నః ప్రియరాజకః । సంతుష్టభృత్యసచివో దృఢమూలస్స పార్థివః ॥ ౧౭॥ ఋత్విక్పురోహితాచార్యా యే చాన్యే శ్రు
తసత్తమాః। పూజార్హాః పూజితా యస్య స వై లోకవిదుచ్యతే॥ ౧౮॥ ఏతేనైవ చ వృత్తేన మహీం ప్రాప సురోత్తమః। అనేన చైంద్రవిషయం విజిగీషంతి
పార్థివాః॥ ౧౯॥ భూమివర్జం ధనం రాజా జిత్వా రాజన్ మహాహవే। అపి చాన్నౌషధీః శశ్వదాజహార ప్రతర్దనః॥ ౨౦॥అగ్నిహోత్రాగ్నిశేషం చ హ
విర్భోజనమేవ చ । ఆజహార దివోదాసస్తతో విప్రకృతోభవత్ ॥ ౨౧॥ సరాజకాని రాష్ట్రాణి నాభాగో దక్షిణాం దదౌ । అన్యత్ర శ్రోత్రియస్వాచ్చ తాప
సార్థాచ్చ భారత ॥ ౨౨॥ ఉచ్చావచాని విత్తాని ధర్మజ్ఞానాం యుధిష్ఠిర । ఆసన్ రాజ్ఞాం పురాణానాం సర్వం తన్మమ రోచతే॥౨౩॥సర్వవిద్యాతిరేకేణ
జయమిచ్ఛేన్మహీపతిః। న మాయయా న దంభేన య ఇచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః॥ ౨౪॥ ....*

*ఇతి రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - షణ్ణవతితమోధ్యాయః- *

యుధిష్ఠిరః॥ క్షత్రధర్మాన్న పాపీయాన్ ధర్మోస్తి నరాధిప। అపయానేన యుద్ధేన రాజా హంతి మహాజనమ్॥ ౧॥ అథ స్వకర్మణా కేన లోకాన్ జయతి పా

ధిపః। విద్వన్ జిజ్ఞాసమానాయ ప్రబ్రూహి భరతర్షభ॥ ౨॥ భీష్మః॥ నిగ్రహేణ చ పాపానాం సాధూనాం సంగ్రహేణ చ। యజ్ఞైర్దానైశ్చ రాజానో
భవంతి శుచయోఽమలాః॥ ౩॥ ఉపరుంధంతి రాజానో భూతాని విజయార్థినః। త ఏవ విజయం ప్రాప్య వర్ధయంతి పునః ప్రజాః॥ ౪॥ అపవిధ్యంతి పాపాని
దానయజ్ఞతపోబలైః అనుగ్రహాయ భూతానాం పుణ్యమేషాం వివర్ధతే॥ ౫॥ యథైవ క్షేత్రనిర్యాతా నిర్యాతుం క్షేత్రమేవ చ। హినస్తి ధాన్యం కక్షం చ
న చ ధాన్యం వినశ్యతి॥ ౬॥ ఏవం శస్త్రాణి ముంచంతో ఘ్నంతి వధ్యాననేకధా। తస్యైషా నిష్కృతిః కృత్స్నా భూతానాం భావనం పునః॥ ౭॥ యో భూతాని
ధనాక్రాంత్యా వధాత్ క్లేశాచ్చ రక్షతి। దస్యుభ్యః ప్రాణదానాత్స ధనదః సుఖదో విరాట్॥ ౮॥ స సర్వయజ్ఞైరీజానో రాజాథాభయదక్షిణః। అనుభూయే
హ భద్రాణి ప్రాప్నోతీంద్రసలోకతామ్॥ ౯॥ బ్రాహ్మణార్థే సముత్పన్నే యోఽరిభిః సృత్య యుధ్యతి। ఆత్మానం యూపముత్సృజ్య స యజ్ఞోఽనంతదక్షిణః॥
౧౦॥ అభీతో వికిరన్ శత్రూన్ ప్రతిగృహ్య శరాంస్తథా। న తస్మాత్త్రిదశాః శ్రేయో భువి పశ్యంతి కించన॥ ౧౧॥ తస్య శస్త్రాణి యావంతి త్వచం భిందంతి సం
యుగే। తావతః సోఽశ్నుతే లోకాన్ సర్వకామదుహోఽక్షయాన్॥ ౧౨॥ యదస్య రుధిరం గాత్రాదాహవే సంప్రవర్తతే। సహ తేనైవ దుఃఖేన సర్వపా
పైః ప్రముచ్యతే॥ ౧౩॥ యాని దుఃఖాని సహతే క్షత్రియో యుధి తాపితః। తేన తేన తపో భూయ ఇతి ధర్మవిదో విదుః॥ ౧౪॥ పృష్ఠతో భీరవః సంఖ్యే వర్తం
తే ధర్మపూరుషాః। శూరాచ్ఛరణమిచ్ఛంతః పర్జన్యాదివ జీవనమ్॥ ౧౫॥ యది శూరస్తథా క్షేమే ప్రతిరక్షేద్యథా భయే। ప్రతిరూపం జనం కుర్యాన్న
చ తద్వర్తతే తథా॥ ౧౬॥ యది తే కృతమాజ్ఞాయ నమస్కుర్యుః సదైవ తమ్। యుక్తం న్యాయ్యం చ కుర్యుస్తే న చ తద్వర్తతే తథా॥ ౧౭॥ పురుషాణాం సమా
నానాం దృశ్యతే మహదంతరమ్। సంగ్రామేఽనీకవేలాయాముత్క్రుష్టేఽభిపతత్స్వుత॥ ౧౮॥ పతత్యభిముఖః శూరః పరాన్ భీరుః పలాయతే। ఆస్థాయ స్వ
ర్గ్యమధ్వానం సహాయాన్ విషమే త్యజేత్॥ ౧౯॥ మా స్మ తాంస్తాదృశాంస్తాత జనిష్ఠాః పురుషాధమాన్। యే సహాయాన్ రణే హిత్వా స్వస్తిమంతో గృ
హాన్ యయుః॥ ౨౦॥ అస్వస్తి తేభ్యః కుర్వంతి దేవా ఇంద్రపురోగమాః। త్యాగేన యః సహాయానాం స్వాన్ ప్రాణాంస్త్రాతుమిచ్ఛతి॥ ౨౧॥ తం హన్యుః కా
ష్ఠలోష్టైర్వా దహేయుర్వా కటాగ్నినా। పశువన్మారయేయుర్వా క్షత్రియా యే స్యురీదృశాః॥ ౨౨॥ అధర్మః క్షత్రియస్యైవ యచ్ఛయ్యామరణం భవేత్।
విసృజన్ శ్లేష్మమూత్రాణి కృపణం పరిదేవయన్॥ ౨౩॥ అవిక్షతేన దేహేన ప్రలయం యోఽధిగచ్ఛతి। క్షత్రియో నాస్య తత్కర్మ ప్రశంసంతి పురావిదః॥
౨౪॥ న గృహే మరణం తాత క్షత్రియాణాం ప్రశస్యతే। శౌండీరాణామశౌండీర్యమధర్మం కృపణం చ తత్॥ ౨౫॥ ఇదం దుఃఖమహో కష్టం పాపీయ ఇతి
నిష్టనన్। ప్రతిధ్వస్తముఖః పూతిః స్వసుతాననుశోచయన్॥ ౨౬॥ అరోగాణాం స్పృహయతే ముహుర్మృత్యుమపీచ్ఛతి। వీరో దృప్తోఽభిమానీ చ నేదృశం
మృత్యుమర్హతి॥ ౨౭॥ రణేషు కదనం కృత్వా జ్ఞాతిభిః పరివారితః। తీక్ష్ణైః శస్త్రైరభిక్లిష్టః క్షత్రియో మృత్యుమర్హతి॥ ౨౮॥ శూరో హి కామమన్యుభ్యా
మావిష్టో యుధ్యతే భృశమ్। హన్యమానాని గాత్రాణి పరైర్నైవావబుధ్యతే॥ ౨౯॥ స సంఖ్యే నిధనం ప్రాప్య ప్రశస్తం లోకపూజితమ్। స్వధర్మం విపు
లం ప్రాప్య శక్రస్యైతి సలోకతామ్॥ ౩౦॥ సర్వోపాయైరణముఖమాతిష్ఠంస్త్యక్తజీవితః। ప్రాప్నోతీంద్రస్య సాలోక్యం శూరః - పృష్ఠమదర్శయన్॥
౩౧॥ యత్ర యత్ర హతః శూరః శత్రుభిః పరివారితః। అక్షయాన్ లభతే లోకాన్ యది దైన్యం న సేవతే॥ ౩౨॥.......................... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - సప్తనవతితమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కే లోకా యుధ్యమానానాం శూరాణామనివర్తినామ్। భవంతి నిధనం ప్రాప్య తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమ
మితిహాసం పురాతనమ్। అంబరీషస్య సంవాదమింద్రస్య చ యుధిష్ఠిర॥ ౨॥ అంబరీషో హి నాభాగిః స్వర్గం గత్వా సుదుర్లభమ్। దదర్శ సురలోకస్థం

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

శక్రేణ స దివం సహ॥ ౩॥ సర్వతేజోమయం దివ్యం విమానవరమాస్థితమ్ । ఉపర్యుపరి గచ్ఛంతం స్వం వై సేనాపతిం ప్రభుమ్ ॥ ౪॥ స దృష్ట్వోపరి గచ్ఛంతం సేనాపతిముదారధీః। ఋద్ధిం దృష్ట్వా సుదేవస్య విస్మితః ప్రాహ వాసవమ్॥ ౫॥ అంబరీషః॥ సాగరాంతాం మహీం కృత్స్నామనుశాస్య యథావిధి। చాతుర్వర్ణ్యే యథాశాస్త్రం ప్రవృత్తో ధర్మకామ్యయా॥ ౬॥ బ్రహ్మచర్యేణ ఘోరేణ గుర్వాచారేణ సేవయా । వేదానధీత్య ధర్మేణ రాజశాస్త్రం చ కేవలమ్॥ ౭॥ అతిథీనన్నపానేన పితౄంశ్చ స్వధయా తథా। ఋషీన్ స్వాధ్యాయదీక్షాభిర్దేవాన్ యజ్ఞైరనుత్తమైః॥ ౮॥ క్షత్రధర్మే స్థితో భూత్వా యథాశాస్త్రం యథావిధి । ఉదీక్షమాణః పృతనాం జయామి యుధి వాసవ॥ ౯॥ దేవరాజ సుదేవోఽయం మమ సేనాపతిః పురా। ఆసీద్యోధః ప్రశాంతాత్మా కథం మామతిరిచ్యతే ॥ ౧౦ ॥ ఇంద్రః॥ ఏతస్య వితతస్తాత సుదేవస్య బభూవ హ । సంగ్రామయజ్ఞః సుమహాన్ యశ్చాన్యో యుధ్యతే నరః ॥ ౧౧॥ సన్నద్ధో దీక్షితః సర్వో యోధః ప్రాప్య చమూముఖమ్ । యుద్ధయజ్ఞాధికారస్థో భవతీతి వినిశ్చయః॥ ౧౨॥ అంబరీషః॥ కాని యజ్ఞే హవీంష్యస్మిన్ కిమాజ్యం కా చ దక్షిణా। ఋత్విజశ్చాత్ర కే ప్రోక్తాస్తన్మే బ్రూహి శతక్రతో॥ ౧౩॥ ఇంద్రః॥ ఋత్విజః కుంజరాస్తత్ర వాజినోఽధ్వర్యవస్తథా । హవీంషి పరమాంసాని రుధిరం త్వాజ్యముచ్యతే॥ ౧౪॥ సృగాలగృధ్రకాకోలాః సదస్యాస్తత్ర సత్రిణః । ఆజ్యశేషం పిబంత్యేతే హవిః ప్రాశ్నంతి చాధ్వరే॥ ౧౫॥ ప్రాసతోమరసంఘాతాః ఖడ్గశక్తిపరశ్వధాః। జ్వలంతో నిశితాః పీతాః స్రుచస్తస్యాథ సత్రిణః॥ ౧౬॥ చాపవేగాయతస్తీక్ష్ణః పరకాయావభేదనః । ఋజుస్సునిశితః పీతః సాయకశ్చ స్రువో మహాన్॥ ౧౭॥ ద్వీపిచర్మావనద్ధశ్చ నాగదంతకృతత్సరుః। హస్తిహస్తహరః ఖడ్గః స్ఫిగ్భవేత్తస్య సంయుగే॥ ౧౮ ॥ జ్వలితైర్నిశితైః ప్రాసశక్త్యృష్టిసపరశ్వధైః। శైక్యాయసమయైస్తీక్ష్ణైరభిఘాతో భవేద్వసు॥ ౧౯ ॥ సంఖ్యాసమయవిస్తీర్ణమభిజాతోద్భవం బహు । ఆవేగాద్యచ్చరుధిరం సంగ్రామే స్రవతే భువి॥ ౨౦॥ సాస్య పూర్ణాహుతిర్హోమే సమృద్ధా సర్వకామధుక్। ఛింధి భింధీత్యయం శబ్దః శ్రూయతే వాహినీముఖే॥ ౨౧॥ సామాని సామగాస్తస్య గాయంతి యమసాదనే। హవిర్ధానం తు తస్యాహుః పరేషాం వాహినీముఖమ్॥ ౨౨॥ కుంజరాణాం హయానాం చ వర్మిణాం చ సముచ్చయః। అగ్నిః శ్యేనచితో నామ స చ యజ్ఞే విధీయతే॥ ౨౩॥ ఉత్తిష్ఠతే కబంధోఽత్ర సహస్రే నిహతే తు యః । స యూపస్తస్య శూరస్య ఖాదిరోఽష్టాశ్రిరుచ్యతే॥ ౨౪॥ ఇడోపహూతాః క్రోశంతి కుంజరాస్త్వంకుశేరితాః। వ్యాఘుష్టతలనాదేన వషట్కారేణ పార్థివ॥ ౨౫॥ ఉద్గాతా తత్ర సంగ్రామే త్రిసామా దుందుభిర్నృప । బ్రహ్మస్వే హ్రియమాణే తు త్యక్త్వా యుద్ధే ప్రియాం తనుమ్ ॥ ౨౬॥ ఆత్మానం యూపముత్సృజ్య స యజ్ఞోఽనంతదక్షిణః। భర్తురర్థే చ యః శూరో విక్రమేద్వాహినీముఖే ॥ ౨౭॥ న భయాద్వినివర్తేత తస్య లోకా యథా మమ । నీలచర్మావృతైః ఖడ్గైర్బాహుభిః పరిఘోపమైః॥ ౨౮॥ యస్య వేదిరుపస్తీర్ణా తస్య లోకా యథా మమ। యస్తు నాపేక్షతే కించిత్సహాయం విజయస్థితః॥ ౨౯॥ విగాహ్య వాహినీమధ్యం తస్య లోకా యథా మమ॥ యస్య శోణితసంఘాతా భేరీమండూకకచ్ఛపా॥ ౩౦॥ వీరాస్థిశర్కరా దుర్గా మాంసశోణితకర్దమా। అసిచర్మప్లవా ఘోరా కేశశైవలశాద్వలా॥
౩౧॥ అశ్వనాగరథైశ్చైవ సంభిన్నైః కృతసంక్రమా । పతాకాధ్వజవానీరా హతవారణవాహినీ ॥౩౨॥ శోణితోదా సుసంపూర్ణా దుస్తరా పారగైర్నరైః । హతనాగమహానక్రా పరలోకవహాఽశివా॥౩౩॥ ఋష్టిఖడ్గమహానౌకా గృధ్రకంకబలప్లవా। పురుషాదానుచరితా భీరూణాం కశ్మలావహా॥
౩౪॥ నదీ యోధస్య సంగ్రామే తదస్యావభృథం స్మృతమ్ । వేదీ యస్య త్వమిత్రాణాం శిరోభిశ్చ ప్రకీర్యతే ॥౩౫॥ అశ్వస్కంధైర్గజస్కంధైస్తస్య లో

౧౦॥ యశ్చాన్యః- అరిః- క్షత్రియోఽపి- యుధ్యతే తస్యాపి- అయం యజ్ఞోఽస్తి- యచ్చాన్యో విద్యతే నవ ఇతి పాఠే- యత్ యస్మాత్ -అన్యో యజ్ఞః- వః యుష్మాకం క్షత్రియాణాం - న విద్యత ఇత్యర్థః॥ ....

కాయథామమ । పత్నీశాలాకృతాయస్యపరేషాంవాహినీముఖమ్ ॥౩౬॥ హవిర్ధానంస్వవాహిన్యాస్తదస్యాహుర్మనీషిణఃసదస్యాదక్షిణాయో
ధాఆగ్నీధ్రాశ్చోత్తరాందిశమ్ ॥౩౭॥ శత్రుసేనాకళత్రస్యసర్వలోకానదూరతః।యదాతూభయతోవ్యూహేభవత్యాకాశమగ్రతః॥౩౮॥ సాస్యవేది
స్తదాయజ్ఞైర్నిత్యంవేదాస్త్రయోగ్నయః। యస్తుయోధఃపరావృత్తస్సంత్రస్తోహన్యతేపరైః ॥ ౩౯ ॥ అప్రతిష్ఠస్సనరకంయాతినాస్త్యత్రసంశయః।
యస్యశోణితవేగేనవేదిస్స్యాత్సంపరిప్లుతా ॥౪౦॥ కేశమాంసాస్థిసంపూర్ణాసగచ్ఛేత్పరమాంగతిమ్ । యస్తుసేనాపతింహత్వాతద్యానమధిరోహ
తి ॥౪౧॥ సవిష్ణువిక్రమక్రామీబృహస్పతిసమఃప్రభుః । నాయకంతత్కుమారంవాయోవాస్యాత్తత్రపూజితః॥ ౧౨॥ జీవగ్రాహంప్రగృహ్ణాతితస్యలో
కాయథామమ । ఆహవేతుహతంశూరంనశోచేతకథంచన॥౪౩॥ అశోచ్యోహిహతశ్శూరస్స్వర్గలోకేమహీయతే।నహ్యన్నంనోదకంతస్యనస్నా
నంనాప్యశౌచకమ్ ॥౪౪॥ హతస్యకర్తుమిచ్ఛంతితస్యలోకాన్శృణుష్వమే । వరాప్సరస్సహస్రాణిశూరమాయోధనేహతమ్॥౪౫॥ త్వరమాణాభి
ధావంతిమమభర్తాభవేదితి। ఏతత్తపశ్చపుణ్యంచధర్మశ్చైవసనాతనః॥ ౪౬॥ చత్వారశ్చాశ్రమాస్తస్యయోయుద్ధమనుపాలయేత్ । వృద్ధబాలౌ
నహంతవ్యౌనచస్త్రీనైవపృష్ఠతః॥౪౭॥ తృణపూర్ణముఖశ్చైవతవాస్మీతిచయోవదేత్ । జంభంవృత్రంబలంపాకంశతమాయంవిరోచనమ్॥ ౪౮॥దు
ర్వార్యంచైవనముచింనైకమాయంచశంబరమ్ । విప్రచిత్తంచదైతేయందనోఃపుత్రాంశ్చసర్వశః ॥ ప్రహ్లాదంచనిహత్యాజౌతతోదేవాధిపోభవమ్ ॥
౪౯॥ భీష్మః॥ ఇత్యేతత్ శక్రవచనంనిశమ్యప్రతిగృహ్యచ। యోధానామాత్మనస్సిద్ధిమంబరీషోభిపన్నవాన్॥౫౦॥.................. *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంగర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- అష్టనవతితమోధ్యాయః,

భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। ప్రతర్దనోమైథిలశ్చసంగ్రామంయత్రచక్రతుః॥ ౧॥ యజ్ఞోపవీతీసంగ్రామేజనకోమైథిలో
యథా। యోధానుద్ధర్షయామాసతన్నిబోధయుధిష్ఠిర॥౨॥ జనకోమైథిలోరాజామహాత్మాసర్వతత్త్వవిత్ । యోధాన్స్వాన్దర్శయామాసస్వ
ర్గంనరకమేవచ॥౩॥ అభీరూణామిమేలోకాభాస్వంతోహంతపశ్యత । పూర్ణాగంధర్వకన్యాభిస్సర్వకామదుహోక్షయాః॥ ౪॥ ఇమేపలాయ
మానానాంనరకాఃప్రత్యుపస్థితాః । అకీర్తిశ్శాశ్వతీచైవపతితవ్యమనంతరమ్॥ ౫ ॥ తాన్దృష్ట్వారీన్విజయతభూత్వాసంత్యాగబుద్ధయః । నరకస్యా
ప్రతిష్ఠస్యమాభూతవశవర్తినః॥ ౬ ॥ త్యాగమూలంహిశూరాణాంస్వర్గద్వారమనుత్తమమ్। ఇత్యుక్తాస్తేనృపతినాయోధాఃపరపురంజయ ॥ ౭॥ అ
జయంతరణేశత్రూన్హర్షయంతోనరేశ్వరమ్।తస్మాదాత్మవతానిత్యంస్థాతవ్యంరణమూర్ధని॥౮॥గజానాంరథినోమధ్యేరథానామనుసాదినః। సా
దినామంతరేస్థాప్యంపాదాతమపిదంశితమ్॥ ౯॥యఏవంవ్యూహతేరాజాసనిత్యంజయతిద్విషః । తస్మాదేవంవిధాతవ్యంనిత్యమేవయుధిష్ఠిర॥ ౧౦॥ స
ర్వేస్వర్గతిమిచ్ఛంతిసుయుద్ధేనాతిమన్యవః । క్షోభయేయురనీకానిసాగరంమకరాయథా ॥ ౧౧॥ హర్షయేయుర్విషణ్ణాంశ్చవ్యవస్థాప్యపరస్పరమ్।
జితాంచభూమింరక్షేతభగ్నాన్నాత్యనుసారయేత్ ॥౧౨॥పునరావర్తమానానాంనిరాశానాంచజీవితే। వేగస్సుమహాన్భవతిరాజంస్తస్మాన్నాత్యను
సారయేత్ ॥ ౧౩॥ నహిప్రహర్తుమిచ్ఛంతిశూరాఃప్రద్రవతోభృశమ్ । తస్మాత్పలాయమానానాంకుర్యాన్నాత్యనుసారణామ్॥ ౧౪॥చరాణామచరా
హ్యన్నమదంష్ట్రాదంష్ట్రిణామపి। అపఃపిపాసతామన్నమన్నంశూరస్యకాతరాః॥ ౧౫॥ సమానపృష్ఠోదరపాణిపాదాఃపరాభవంభీరవోవైవ్రజంతి। అ
తోభయార్తాఃప్రణిపత్యభూమౌకృతాయుధానుపతిష్ఠంతిశూరాన్॥ ౧౬॥ శూరబాహుషులోకోయంలంబతేపుత్రవత్సదా। తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసు
శూరస్సంమానమర్హతి॥ ౧౭॥నహిశౌర్యాత్పరంకించిత్త్రిషులోకేషువిద్యతే।శూరస్సర్వంపాలయతిసర్వంశూరేప్రతిష్ఠితమ్॥౧౮॥ఇతిశ్రీమహాభార
తే- శాంతిపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ఏకోనశతతమోధ్యాయః- ....*

యుధిష్ఠిరః॥యథాజయార్థినస్సేనాంనయంతిభరతర్షభ। ఈషద్ధర్మంప్రపీడ్యాపితన్మేబ్రూహిపితామహ ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥సత్యేనహిస్థితోధర్మఉ
పపత్త్యాతథాపరే । సాధ్వాచారతయాకేచిత్తథైవౌపయికాదపి॥ ౨ ॥ ఉపాయధర్మాన్వక్ష్యామిసిద్ధార్థానర్థధర్మయోః। నిర్మర్యాదాదస్య
వస్తుభవంతిపరిపంథినః॥ ౩॥ తేషాంప్రతివిఘాతార్థంప్రవక్ష్యామ్యథనైగమమ్ । కార్యాణాంసర్వసిద్ధార్థంతానుపాయాన్నిబోధమే॥ ౪ ॥ ఉభేప్ర
జ్ఞేవేదితవ్యేఋజ్వీవక్రాచభారత । జానన్వక్రాంనసేవేతప్రతిబోధేతచాగతాన్॥ ౫॥ అమిత్రాఏవరాజానంభేదేనోపచరత్యుత।తాంరాజానికృతిం
జానన్యథామిత్రాన్ప్రబాధతే॥ గజానాంపార్శ్వచర్మాణిగోవృషాజగరాణిచ । శల్యకంటకలోహానితనుత్రచమరాణిచ॥ ౭ ॥ సితపీతానిశస్త్రాణి
సన్నాహాఃపీతలోహితాః । నానారంజనరక్తాస్స్యుఃపతాకాఃకేతవశ్చహ॥ ౮ ॥ ఋష్టయస్తోమరాఃఖడ్గానిశితాశ్చపరశ్వధాః । ఫలకాన్యథచర్మాణి
ప్రతికల్ప్యాన్యనేకశః॥ ౯ ॥ అభినీతానిశస్త్రాణియోధాశ్చకృతనిశ్చయాః । చైత్ర్యాంవామార్గశీర్ష్యాంవాసేనాయోగఃప్రశస్యతే॥ ౧౦ ॥ పక్వ
సస్యాహిపృథివీభవత్యంబుమతీతదా । నైవాతిశీతోనాత్యుష్ణఃకాలోభవతిభారత ॥ ౧౧॥ తస్మాత్తదాయోజయేతపరేషాంవ్యసనేథవా।ఏతేహియో
గాస్సేనాయాఃప్రశస్తాఃపరబాధనే॥ ౧౨॥ జలవాంస్తృణవాన్మార్గస్సమోగమ్యఃప్రశస్యతే । చారైస్సువిదితాభ్యాశఃకుశలైర్వనగోచరైః ॥ ౧౩॥
నవ్యారణ్యేనశక్యేతగంతుంమృగగణైరివ। తస్మాత్సేనాసుతానేవయోజయంతిజయార్థినః॥ ౧౪॥ అగ్రతఃపురుషానీకంశక్తంచాపికులోద్గతమ్ । ఆవా
సస్తోయవాన్దుర్గఏకమార్గఃప్రశస్యతే ॥ ౧౫ ॥ పరేషాముపసర్పాణాం ప్రతిషేధస్తథాభవేత్ । ఆకాశాత్తువనాభ్యాశంమన్యంతేగుణవత్త
రమ్॥ ౧౬॥ బహుభిర్గుణజాతైశ్చయేయుద్ధకుశలాజనాః। అపన్యాసోభవేత్తత్రబలానాంనాతిదూరతః॥౧౭॥ ఉపన్యాసావతరణంపదాతీనాంచగూ
హనమ్ । అథశత్రుప్రతీఘాతమాపదర్థంపరాయణమ్ ॥ ౧౮ ॥ సప్తర్షీన్పృష్ఠతఃకృత్వాయుధ్యేయురచలాఇవ। అనేనవిధినాశత్రూన్జిగీషేతాపి
దుర్జయాన్॥ ౧౯॥ యతోవాయుర్యతస్సూర్యోయతశ్శుక్రస్తతోజయః। పూర్వంపూర్వంజ్యాయఏషాంసన్నిపాతేయుధిష్ఠిర ॥ ౨౦ ॥ అకర్దమా
మనుదకామమర్యాదామలోష్టకామ్। అశ్వభూమింప్రశంసంతియేయుద్ధకుశలాజనాః॥ ౨౧ ॥ అపంకాగర్తరహితారథభూమిఃప్రశస్యతే । నీచద్రుమ
మహాకక్షాసోదకాహస్తియోధినామ్॥ ౨౨॥ బహుదుర్గామహాకక్షావేణువేత్రసమాకులా। పదాతీనాంక్షమాభూమిఃపర్వతోపవనానిచ ॥ ౨౩॥ ప
దాతిబహులాసేనాదృఢాభవతిభారత। రథాశ్వబహులాసేనాసుదినేషుప్రశస్యతే॥౨౪॥పదాతినాగబహులాప్రావృట్కాలేప్రశస్యతే।గుణానేతాన్
ప్రసంఖ్యాయదేశకాలౌప్రయోజయేత్ ॥౨౫॥ ఏవంసంచింత్యయోయాతితిథినక్షత్రపూజితః।విజయంలభతేనిత్యంసేనాంసమ్యక్ప్రయోజయన్॥౨౬॥
ప్రసుప్తాంస్తృషితాన్శ్రాంతాన్ప్రకీర్ణాన్నాభిఘాతయేత్ । మోక్షేప్రయాణేచలనేపానభోజనకాలయోః॥౨౭॥అతిక్షిప్తాన్వ్యతిక్షిప్తాన్నిహతాన్
ప్రతనూకృతాన్। అవిస్రబ్ధాన్కృతారంభానుపన్యాసాన్ప్రతాపితాన్॥౨౮॥ బహిశ్చరానుపన్యాసాన్కృతవేశ్మానుసారిణః। పారంపర్యాగతేద్వా
రేయేకేచిదనువర్తినః॥౨౯॥ పరిచర్యావతోద్వారేయేచకేచనవర్గిణః। అనీకంయేవిభిందంతిభిన్నంసంస్థాపయంతిచ॥ ౩౦ ॥ సమానాసనపానాస్తే
కార్యాద్విగుణవేతనాః। దశాధిపతయఃకార్యాశ్శతాధిపతయస్తథా॥ ౩౧ ॥ తతస్సహస్రాధిపతింకుర్యాచ్ఛూరమతంద్రితమ్ । యథాముఖ్యాన్సన్ని
పాత్యవక్తవ్యాస్సంశయామహే ॥ ౩౨॥ విజయార్థంహిసంగ్రామేనత్యక్ష్యామఃపరస్పరమ్। ఇహైవతేనివర్తంతాంయేచకేచనభీరవః॥౩౩॥ యే
ఘాతయేయుఃప్రవరంకుర్వాణాస్తుములంప్రతి। నసన్నిపాతేప్రదరంవధంవాకుర్యురీదృశాః ॥ ౩౪ ॥ ఆత్మానంచస్వపక్షంచపాలయన్హంతిసంయుగే।
అర్థనాశోవధోకీర్తిరయశశ్చపలాయనే॥ ౩౪॥ అమనోజ్ఞాసుఖావాచఃపురుషస్యపలాయనే। ప్రతిధ్వస్తోష్ఠదంతస్యన్యస్తసర్వాయుధస్యచ॥ ౩౬॥

అపి తై ర్విరపుద్ధస్య ద్విషతా మస్తు నస్సదా। మనుష్యాపశదా హ్యేతే యే భవంతి పరాఙ్ముఖాః ॥ ౩౭॥ రాశివర్ధనమాత్రాస్తే నైవ తే ప్రేత్య నో ఇహ। అ
మిత్రా హృష్టమనసః ప్రత్యుద్యాంతి పలాయినమ్॥ ౩౮॥ జయినస్తు నరాస్తాత వందనైర్మండలేన చ । యస్య స్వసంగ్రామగతా యశో వై ఘ్నంతి శత్రవః॥
౩౯॥ తదసహ్యతరం దుఃఖమహం మన్యే వధాదపి। జయం జానీత ధర్మస్య మూలం సర్వసుఖస్య చ॥ ౪౦ ॥ యా భీరూణాం పరా గ్లాని శ్శూరస్తామధిగచ్ఛ
తి। తే వయం స్వర్గమిచ్ఛంతస్సంగ్రామే త్యక్తజీవితాః॥ ౪౧ ॥ జయంతో వధ్యమానా వా ప్రాప్నుయామ మహాగతిమ్ । ఏవం సంశప్తశపథాస్సమభిత్య
క్తజీవితాః॥ ౪౨॥ అమిత్రవాహినీం వీరాః ప్రతివ్యాహంత్యభీరవః । అగ్రతః పురుషానీకమసిచర్మవతాం భవేత్ ॥ ౪౩ ॥ పృష్ఠతశ్శకటానీకం కళత్రం మ
ధ్యత స్తథా। పరేషాం ప్రతిఘాతార్థం పదాతీనాం చ గూహనమ్ ॥ ౪౪ ॥ అపి తస్మిన్నృపే రేవృద్ధాభవేయుర్యే పురోగమాః। యే పురస్తాదభిమతాస్సత్త్వవం
తో మనస్వినః॥ ౪౫॥ తే పూర్వమభివర్తేరంశ్చైతానేవేతరే జనాః। అపి చోద్ధర్షణం కార్యం భీరూణామపి యత్నతః॥౪౬॥ స్కంధదర్శనమాత్రాత్తు
తిష్ఠేయుర్వా సమీపతః। సంహతాన్యోధయేదల్పాన్ కామం విస్తారయేద్బహూన్॥ ౪౭ ॥ సూచీముఖమనీకం స్యాదల్పానాం బహుభిస్సహ । సంప్ర
యుక్తే నికృష్టే వా సత్యం వా యది వానృతమ్॥౪౮॥ ప్రగృహ్య బాహూన్ క్రోశేత భగ్నా భగ్నాః పరే ఇతి।ఆగతం మే మిత్రబలం ప్రహరధ్వమభీతవత్ ॥ ౪౯॥
సత్త్వవంతో భిబాధేయుః కుర్వంతో భైరవాన్రవాన్। క్ష్వేడా కిలకిలాశబ్దాః క్రకచా గోవిషాణికాః॥ భేరీమృదంగపణవాన్నాదయేయుః పురశ్చరాన్॥౫౦॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - శతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కింశీలాః కింసమాచారాః కథంరూపాశ్చ భారత । కింసన్నాహాః కథంశస్త్రా జనాస్స్యుస్సంగరే క్షమాః॥౧॥ భీష్మః॥ యథాచరితమేవాత్ర శ
స్త్రం పత్రం విధీయతే। ఆచరన్ వీరపురుషస్తథా కర్మసు వర్తతే ॥ ౨ ॥ గాంధారాః సింధుసౌవీరా నఖరప్రాసయోధినః। ఆభీరవస్సుబలినస్తద్బలం సర్వ
పారగమ్॥ ౩॥ సర్వశస్త్రేషు కుశలాః సత్త్వవంతో హ్యుశీనరాః। ప్రాచ్యా మాతంగయుద్ధేషు కుశలాః కూటయోధినః॥౪॥ తథా యవనకాంభోజా మథు
రామభితశ్చ యే। ఏతే నియుద్ధకుశలా దాక్షిణాత్యా* సిపాణయః॥౫॥ సర్వత్ర శూరా జాయంతే మహాసత్త్వా మహాబలాః। ప్రాయ ఏవ సముద్దిష్టా లక్షణా
ని తు మే శృణు॥ ౬॥ సింహశార్దూలవాఙ్నేత్రాస్సింహశార్దూలగామినః। పారావతకులింగాక్షాస్సర్వే శూరాః ప్రమాథినః ॥ ౭॥ మృగస్వరా ద్వీపి
నేత్రా ఋషభాక్షాస్తరస్వినః । ప్రమాదినశ్చ మందాశ్చ క్రోధనాః కింకిణీస్వనాః॥ ౮ ॥ మేఘస్వనాః క్రోధముఖాః కేచిత్కరభసన్నిభాః। జిహ్మనాసా
గ్రజిహ్వాశ్చ దూరగా దూరపాతినః॥౯॥ బిడాలకుక్షిణయనాస్తనుకేశాస్తనుత్వచః। శీఘ్రాశ్చ చపలవృత్తాశ్చ తే భవంతి దురాసదాః॥ ౧౦॥ గోధానిమీలితాః
కేచిన్మృదుప్రకృతయస్తథా । తురంగగతినిర్ఘోషాస్తే నరాః పారయిష్ణవః ॥ ౧౧॥ సుసంహతాస్సుతనవో వ్యూఢోరస్కాస్సుసంస్థితాః। ప్రవాదితేషు
కుప్యంతి హృష్యంతి కలహేషు చ ॥ ౧౨ ॥ గంభీరాక్షా నిస్సృతాక్షాః పింగాక్షా భ్రుకుటీముఖాః। నకులాక్షాస్తథా చైవ సర్వే శూరాస్తనుత్యజః॥ ౧౩॥జి
హ్మాక్షాః ప్రలలాటాశ్చ నిర్మాంసహనవోపి చ । వజ్రబాహ్వంగులీచక్రాః కృశా ధమనిసంతతాః ॥ ౧౪ ॥ ప్రవిశంతి చ వేగేన సాంపరాయే హ్యుపస్థితే ।
వారణా ఇవ సంమత్తాస్తే భవంతి దురాసదాః॥౧౫ ॥ దీప్తస్ఫుటితకేశాంతాః స్థూలపార్శ్వహనూముఖాః। ఉన్నతాంసాః పృథుగ్రీవా వికటాః స్థూలపిండ
కాః॥ ౧౬॥ ఉద్ధతా ఇవ సుగ్రీవా వినతా విహగా ఇవ । పిండశీర్షా తివక్త్రాశ్చ వృషదంశముఖాస్తథా॥౧౭॥ ఉగ్రస్వరా మన్యుమంతో యుద్ధేష్వారావసా
రిణః । అధర్మజ్ఞావలిప్తాశ్చ ఘోరా రౌద్రప్రదర్శనాః॥౧౮॥ త్యక్తాత్మానస్సర్వ ఏతే అంత్యజా హ్యనివర్తినః। పురస్కార్యాస్సదా సైన్యే హన్యంతే ఘ్నం
తి చాప్రియే॥ ౧౯॥ అధార్మికా భిన్నవృత్తాస్సాంత్వేనైషాం పరాభవః । ఏవమేవ ప్రకుప్యంతి రాజ్ఞోఽప్యేతే హ్యభీక్ష్ణశః॥౨౦॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాం
తిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- విజిగీషమాణవృత్తే - ఏకాధికశతతమోధ్యాయః .... *

యుధిష్ఠిరః॥ జయిష్యతః కానిరూపాణి భవంతి భరతర్షభ । పృతనాయాః ప్రశస్తాని తానీచ్ఛామి వేదితుమ్॥౧॥ భీష్మః॥ జయిష్యాయాః రూపాణి భవం
తి భరతర్షభ। పృతనాయాః ప్రశస్తాని తాని వక్ష్యామి సర్వశః॥ ౨॥ దైవే పూర్వం ప్రకుపితే మానుషే కాలచోదితే। తద్విద్వాంసోనుపశ్యంతి జ్ఞానదివ్యేన
చక్షుషా॥౩॥ ప్రాయశ్చిత్తవిధించాత్ర జపహోమాంశ్చ తద్విదః। మంగళానిచ కుర్వంతి శమయంత్యహితానిచ॥ ౪॥ ఉదీర్ణమనసో యోధా వాహనా
నిచ భారత। యస్యాం భవంతి సేనాయాం ధ్రువం తస్యాం పరో జయః॥౫॥ అన్వేతాం వాయవో వాంతి తథైవేంద్రధనూంషిచ। అనుప్లవంతే మేఘాశ్చ త
థాదిత్యస్య రశ్మయః॥౬॥ గోమాయవశ్చానుకూలా బలగృధ్రాశ్చ సర్వశః। అర్హయేయుర్యదా సేనాం తదా సిద్ధిరనుత్తమా॥ ౭॥ ప్రసన్నభాః పావక
శ్చోర్ధ్వరశ్మిః ప్రదక్షిణావర్తశిఖో విధూమః । పుణ్యా గంధాశ్చాహుతానాం భవంతి జయస్యైతద్భావినో రూపమాహుః॥ ౮ ॥ గంభీరశబ్దాశ్చ మహా
స్వనాశ్చ శంఖాశ్చ భేర్యశ్చ నదంతి యత్ర । యుయుత్సవశ్చాప్రతీపా భవంతి జయస్యైతద్భావినో రూపమాహుః॥ ౯ ॥ ఇష్టా మృగాః పృష్ఠతో వామతశ్చ
సంప్రస్థితానాంచ గమిష్యతాంచ । జిఘాంసతాం దక్షిణాః సిద్ధిమాహుర్యే త్వగ్రతస్తే ప్రతిషేధయంతి॥ ౧౦ ॥ మాంగళ్యశబ్దాః శకునా వదంతి హంసాః
క్రౌంచాశ్శతపత్రాశ్చ భాసాః । హృష్టా యోధాస్సత్త్వవంతో భవంతి జయస్యైతద్భావినో రూపమాహుః॥ ౧౧ ॥ శస్త్రైర్యంత్రైః కవచైః కేతుభిశ్చ సు
భానుభిర్ముఖవర్ణైశ్చ యూనామ్। భ్రాజిష్మతీ దుష్ప్రతివీక్షణీయా యేషాం చమూస్తే భిభవంతి శత్రూన్॥ ౧౨॥ శుశ్రూషవశ్చానభిమానినశ్చ పరస్ప
రం సౌహృదమాస్థితాశ్చ। యేషాం యోధాశ్శౌచమనుష్ఠితాశ్చ జయస్యైతద్భావినో రూపమాహుః॥ ౧౩ ॥ శబ్దాస్స్పర్శాస్తథా గంధా విచరంతి మనః
ప్రియాః। ధైర్యం చ విశతే యోధాన్ విజయస్య ముఖం చ తత్॥ ౧౪ ॥ ఇష్టో వామః ప్రవిష్టస్య దక్షిణః ప్రవివిక్షతః । పశ్చాత్సంసాధయత్యర్థం పురస్తాచ్చ
నిషేధతి॥౧౫॥ సంభృత్య మహతీం సేనాం చతురంగాం యుధిష్ఠిర। సామ్నైవ వర్తయేః పూర్వం ప్రయతేథాస్తతో యుధి॥౧౬॥ జఘన్య ఏష విజయో య
ద్యుద్ధం నామ భారత। యాదృచ్ఛికో యుధి జయో దైవో వేత్తి విచారణమ్॥ ౧౭॥ అపామివ మహావేగస్త్రస్తా ఇవ మహామృగాః । దుర్నివార్యతమా చైవ
ప్రభగ్నా మహతీ చమూః॥ ౧౮॥ భగ్నా ఇత్యేవ భజ్యంతే విద్వాంసోపి న కారణమ్ । ఉదారసారా మహతీ రురుసంఘోపమా చమూః॥౧౯॥ పరస్పరజ్ఞాః
సంహృష్టాస్త్యక్తప్రాణాస్సునిశ్చితాః । అపి పంచాశతా శూరా మృద్నంతి పరవాహినీమ్॥ ౨౦॥ అపి వా పంచషట్సప్త సంహతాః కృతనిశ్చయాః । కులీ
నాః పూజితాస్సమ్యగ్విజయంతీహ శాత్రవాన్॥౨౧॥ సన్నిపాతో న మంతవ్యశ్శక్యే సతి కథంచన। సాంత్వభేదప్రదానానాం యుద్ధముత్తరముచ్యతే॥౨౨॥
సందర్శనేనైవ సేనాయా భయం భీరూన్ ప్రబాధతే । వజ్రాదివ ప్రజ్వలితాదియం క్వను పతిష్యతి ॥ ౨౩ ॥ అభిప్రయాతాం సమితిం జ్ఞాత్వా యే ప్రతియాం
త్యథ। తేషాం స్పందంతి గాత్రాణి యోధానాం విజయస్యచ॥ ౨౪॥ విషయో వ్యథతే రాజన్ సర్వస్సస్థాణుజంగమః । అస్త్రప్రతాపతప్తానాం మజ్జా సీద
తి దేహినామ్॥౨౫॥ తేషాం సాంత్వం క్రూరమిశ్రం ప్రణేతవ్యం పునఃపునః । సంపీడ్యమానా హి పరైర్యోగమాయాంతి సర్వతః ॥ ౨౬ ॥ ఆంతరాణాంచ భే
దార్థంచ రానభ్యవచారయేత్ । యచ్చ తస్మాత్పరో రాజా తేన సంధిః ప్రశస్యతే॥ ౨౭॥ న హి తస్యాన్యథా పీడా శక్యా కర్తుం తథావిధా । యథా సా
ర్ధమమిత్రేణ సర్వతః ప్రతిబాధనమ్॥ ౨౮ ॥ క్షమా వై సాధుమాయాతి న హ్యసాధుం క్షమా సదా । క్షమాయాశ్చాక్షమాయాశ్చ పార్థ విద్ధి ప్రయోజ
నమ్॥ ౨౯॥ విజిత్య క్షమమాణస్య యశో రాజ్ఞోభివర్ధతే। మహాపరాధే హ్యప్యస్మిన్ విశ్వసంత్యపి శత్రవః॥ ౩౦॥ మన్యతే కర్శయిత్వా తు క్షమా సాధ్వీ
తి శంబరః । అసంతప్తం తు యద్దారు ప్రత్యేతి ప్రకృతిం పునః॥ ౩౧॥ నైతత్ప్రశంసత్యాచార్యా న తు సాధు నిదర్శనమ్ । అక్రోధేనావినాశేన నియంతవ్యా
స్స్వపుత్రవత్ ॥ ౩౨॥ ద్వేష్యో భవతి భూతానాముగ్రో రాజా యుధిష్ఠిర । మృదుమప్యవమన్యంతే తస్మాదుభయమాచరేత్ ॥ ౩౩॥ ప్రహరిష్యన్ ప్రియం

బ్రూయాత్ప్రహరన్నపిభారత। ప్రహృత్యచకృపాయీతశోచన్నివరుదన్నివ॥ ౩౪॥ నమేప్రియంయన్నిహతాస్సంగ్రామేమామకైర్నరైః। నచకు
ర్వంతిమేవాక్యముచ్యమానాఃపునఃపునః॥ ౩౫॥ అహోజీవితమాకాంక్షేనేదృశోవధమర్హతి। సుదుర్లభాస్సుపురుషాస్సంగ్రామేష్వపలాయినః॥
౩౬॥ కృతంమమాప్రియంతేనయేనాయంనిహతోమృధే। ఇతివాచావదన్హంతౄన్పూజయేతరహోగతః॥ ౩౭॥ హంతౄణామాహతానాంచ
యత్కుర్యురపరాధినః। క్రోశేద్బాహుంప్రగృహ్యాపిచికీర్షన్జనసంగ్రహమ్॥ ౩౮॥ ఏవంసర్వాస్వవస్థాసుసాంత్వపూర్వంసమాచరేత్। ప్రియో
భవతిభూతానాంధర్మజ్ఞోవీతభీర్నృపః॥ ౩౯॥ విశ్వాసంచాత్రగచ్ఛంతిసర్వభూతానిభారత। విశ్వస్తశ్శక్యతేభోక్తుంయథాకామముపస్థితః॥ ౪౦॥
తస్మాద్విశ్వాసయేద్రాజాసర్వభూతాన్యమాయయా। సర్వతఃపరిరక్షేచ్చయోమహీంభోక్తుమిచ్ఛతి॥ ౪౧॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సేనానీతికథనే - ద్వ్యధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కథంమృదౌకథంతీక్ష్ణేమహాపక్షేచపార్థివ। అరౌవర్తేతనృపతిస్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహా
సంపురాతనమ్। బృహస్పతేశ్చసంవాదమింద్రస్యచయుధిష్ఠిర॥ ౨॥ బృహస్పతిందేవపతిరభివాద్యకృతాంజలిః। ఉపసంగమ్యపప్రచ్ఛవాసవఃపరవీ
రహా॥ ౩॥ ఇంద్రః॥ అహితేషుకథంబ్రహ్మన్ప్రవర్తేయమతంద్రితః। అసముచ్ఛిద్యచైవైతాన్నియచ్ఛేయముపాయతః॥ ౪॥ సేనయోర్వ్యతిషంగే
ణజయస్సాధారణోభవేత్। కింకుర్వాణంనమాంజహ్యాత్ జ్వలితాశ్రీప్రతాపినీ॥ ౫॥ తతోధర్మార్థకామానాంకుశలఃప్రతిభానవాన్। రాజధర్మవి
ధానజ్ఞఃప్రత్యువాచపురందరమ్॥ ౬॥ బృహస్పతిః॥ నజాతుకలహేనేచ్ఛేన్నియంతుమపకారిణః। బాలైరాసేవితంహ్యేతద్యదమర్షోయదక్షమా॥ ౭॥
నశత్రుర్వివృతఃకార్యోవధమస్యాభికాంక్షతా। క్రోధంభయంచహర్షంచనియమ్యస్వయమాత్మని॥ ౮॥ అమిత్రముపసేవేతవిశ్వస్తవదవిశ్వసన్। ప్రి
యమేవవదేన్నిత్యంనాప్రియంకించిదాచరేత్॥ ౯॥ విరమేచ్ఛుష్కవైరేభ్యఃకంఠాయాసాంశ్చవర్జయేత్। యథావైతంసికోయుక్తోద్విజానాంసదృ
శస్వనః॥ ౧౦॥ తాన్ద్విజాన్కురుతేవశ్యాంస్తథాయుక్తోమహీపతిః। వశంచోపనయేచ్ఛత్రూన్నిహన్యాచ్చపురందర॥ ౧౧॥ ననిత్యంపరిభూయారీన్సు
ఖంస్వపితివాసవ। జాగర్త్యేవహిదుష్టాత్మాసంకరేఽగ్నిరివోత్థితః॥ ౧౨॥ నసన్నిపాతఃకర్తవ్యస్సామాన్యేవిజయేసతి। విశ్వాస్యైవోపసన్నార్థో
వశేకృత్వాప్రియఃప్రభో॥ ౧౩॥ సంప్రధార్యసహామాత్యైర్మంత్రవిద్భిర్మహాత్మభిః। ఉపేక్ష్యమాణోఽవజ్ఞాతోహృదయేనాపరాజితః॥ ౧౪॥ అథా
స్యప్రహరేత్కాలేకించిద్విచలితేపదే। దండంచదూషయేదస్యపురుషైరాప్తకారిభిః॥ ౧౫॥ ఆదిమధ్యావసానజ్ఞఃప్రచ్ఛన్నంచవిదారయేత్। బలానిదూ
షయేదస్యజానన్నేవప్రమాణతః॥ ౧౬॥ భేదేనోపప్రదానేనసంసృజేదౌషధైస్తథా। నత్వేవంఖలుసంసర్గంరోచయేదరిభిస్సహ॥ ౧౭॥ దీర్ఘకా
లమపీక్షేతనిహన్యాదేవశాత్రవాన్। కాలాకాంక్షీహిక్షపయేద్యథావిస్రంభమాప్నుయుః॥ ౧౮॥ నసంఘూర్షవినిహన్యాచ్చద్రష్టవ్యోవిజయోధ్రువః।
నశల్యంవాఘటయతినవాచాకురుతేవ్రణమ్॥ ౧౯॥ ప్రాప్తేచప్రహరేత్కాలేనచసంవర్తతేపునః। హంతుకామస్యదేవేంద్రపురుషస్యరిపూన్ప్రతి॥
౨౦॥ యాహికాలోవ్యతిక్రామేత్పురుషంకాలకాంక్షిణమ్। దుర్లభస్సపునస్తేనకాలఃకర్మచికీర్షుణా॥ ౨౧॥ ఓజశ్చవినయేదేవసంగృహ్ణన్సాధుసం
మతమ్। అకాలేసాధయేన్మిత్రంనచప్రాప్తేప్రపీడయేత్॥ ౨౨॥ విహాయకామంక్రోధంచతథాహంకారమేవచ। యుక్తోవివరమన్విచ్ఛేదహితానాంపు
నఃపునః॥ ౨౩॥ మార్దవందండఆలస్యంప్రమాదశ్చసురోత్తమ। మాయాస్సువిహితాశ్శక్రసాదయంత్యవిచక్షణమ్॥ ౨౪॥ నిహత్యైతానిచత్వారిమా
యాంప్రతివిహాయచ। తతశ్శక్నోతిశత్రూణాంప్రహర్తుమవిచారయన్॥ ౨౫॥ యదేవైకేనశక్యేతగుహ్యంకర్తుంతదాచరేత్। యచ్ఛంతిసచివా

గుహ్యంమిథోవిశ్రావయంత్యపి॥ ౨౬ ॥ అసేవ్యమితికృత్వా వాతతోనైవ్యస్సంవిదంచరేత్ । బ్రహ్మదండమదృష్టేషుదృష్టేషుచతురంగిణీమ్॥ ౨౭॥ భే
దంచప్రథమంయుంజ్యాత్తూష్ణీముపేతదైవచ । కాలేప్రయోజయేద్రాజాతస్మింస్తస్మింస్తదాతదా॥ ౨౮॥ ప్రణిపాతంచగచ్ఛేతకాలేశత్రోర్బలీయసః। యు
క్తోఽస్యవధమన్విచ్ఛేదప్రమత్తః ప్రమాద్యతః॥ ౨౯॥ ప్రణిపాతేనదానేనవాచామధురయాబ్రువన్। అమిత్రమపిసేవేతనచజాతువిశంకయేత్॥ ౩౦॥ స్థా
నానిశంకితానాంచనిత్యమేవవివర్జయేత్। నచతేష్వాశ్వసేద్రాజాజాగ్రతీహనిరాకృతాః॥ ౩౧ ॥ నహ్యతోదుష్కరంకర్మకించిదస్తిసురోత్తమ। య
థావివిధవృత్తానామైశ్వర్యమమరాధిప॥ ౩౨॥ తథావివిధనాశానామపిసంభవఉచ్యతే। యతతేయోగమాస్థాయమిత్రామిత్రంవిచారయేత్॥ ౩౩॥ మృ
దుమప్యవమన్యంతేతీక్ష్ణాదుద్విజతేజనః। మాతీక్ష్ణోమామృదుర్భూస్త్వంతీక్ష్ణోభవమృదుర్భవ ॥ ౩౪ ॥ యథావప్రేవేగవతిసర్వతఃసంప్లుతోదకే। ని
త్యంవివరణాద్బాధస్తథారాజ్యంప్రమాద్యతః॥ ౩౫॥ నబహూనభియుంజీతయౌగపద్యేనశాత్రవాన్। సామ్నాదానేనభేదేనదండేనచపురందర॥ ౩౬॥
ఏకైకమేషాంనిష్పిష్యశిష్టేషునిపుణంచరేత్ । నతుశక్తోఽపిమేధావీసర్వానేవారభేన్నృప॥ ౩౭॥ యదాస్యాన్మహతీసేనాహయనాగరథాకులా। పదా
తియంత్రబహులా అనురక్తాషడంగినీ ॥ ౩౮॥ యదాబహువిధాంవృద్ధింమన్యేతప్రతిలోమతః। తదావివృత్యప్రహరేద్దస్యూనామవిచారయన్॥ ౩౯॥ నసా
మదండోపనిషత్ప్రశస్యతేనమార్దవంశత్రుషుయాత్రికంసదా । నసస్యఘాతోనచసంగరక్రియానచాపిభూయఃప్రకృతేర్విచారణా ॥ ౪౦॥ మాయా
విభేదానుపసర్జనానితథైవపాపంనయశఃప్రయోగాత్ । ఆప్తైర్మనుష్యైరుపచారయేతపురేషురాష్ట్రేషుచసంప్రయుక్తాన్॥ ౪౧॥ పురాణిచైషామ
నుసృత్యభూమిపాఃపురేషుభోగాన్నిఖిలాన్జయంతి । పురేషునీతింవిహితాంయథావిధిప్రయోజయంతోబలవృత్రసూదన ॥ ౪౨॥ ప్రదాయగూఢానివ
సూనిరాజన్ప్రచ్ఛిద్యభోగానవధాయచస్వాన్। దుష్టాఃస్వదోషైరితికీర్తయిత్వాపురేషురాష్ట్రేషుచయోజయంతి॥ ౪౩॥ తథైవచాన్యైరపిశా
స్త్రవేదిభిస్స్వలంకృతైఃశాస్త్రవిధానదృష్టిభిః। సుశిక్షితైర్భాష్యకథావిశారదైఃపురేషుకృత్యాముపధారయేచ్చ॥ ౪౪॥ ఇంద్రః ॥ కానిలింగానిదుష్ట
స్యభవంతిద్విజసత్తమ। కథందుష్టంవిజానీయామేతత్పృష్టోబ్రవీహిమే॥ ౪౫॥ బృహస్పతిః॥ పరోక్షమగుణానాహసద్గుణానభ్యసూయతే। పరైర్వా
కీర్త్యమానేషుతూష్ణీమాస్తేపరాఙ్ముఖః॥ ౪౬॥ తూష్ణీంభావేఽపివిజ్ఞేయంనచేద్భవతికారణమ్। నిశ్వాసంచోష్ఠసందంశంశిరసశ్చప్రకంపనమ్ ॥ ౪౭॥ క
రోత్యభీక్ష్ణంసంసృష్టమసంసృష్టశ్చభాషతే। అదృష్టితోనకురుతేదృష్టోనైవాభిభాషతే॥ ౪౮॥ పృథగేత్యసమశ్నాతినేదమద్యయథావిధి । ఆసనేశయ
నేయానేభావాలక్ష్యావిశేషతః॥ ౪౯॥ ఆర్తిరార్తేప్రియేప్రీతిరేతావన్మిత్రలక్షణమ్। విపరీతంతుబోద్ధవ్యమరిలక్షణమేవతత్ ॥ ౫౦॥ ఏతాన్యేవయ
థోక్తానిబుధ్యేథాస్త్రిదశాధిప। పురుషాణాంప్రదుష్టానాంస్వభావోబలవత్తరః ॥ ౫౧ ॥ ఇతిదుష్టస్యవిజ్ఞానముక్తంతేసురసత్తమ । నిశమ్యశాస్త్రతత్త్వా
ర్థంయథావదమరేశ్వర॥ ౫౨ ॥ భీష్మః॥ సతద్వచశ్శత్రునిబర్హణేరతస్తథాచకారావితథంబృహస్పతేః। చచారకాలేవిజయాయచారిహావశంచశ
త్రూననయత్పురందరః॥ ౫౩॥ ....*

* ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-ఇంద్రబృహస్పతిసంవాదే-త్ర్యధికశతతమోఽధ్యాయః *

యుధిష్ఠిరః ॥ ధార్మికోఽర్థానసంప్రాప్యరాజామాత్యైఃప్రబాధితః । చ్యుతఃకోశాచ్చదండాచ్చసుఖమిచ్ఛన్కథంచరేత్ ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాయం
క్షేమదర్శీయమితిహాసోఽనుగీయతే। తత్తేఽహంసంప్రవక్ష్యామితన్నిబోధయుధిష్ఠిర ॥ ౨ ॥ క్షేమదర్శీనృపసుతోయత్రక్షీణబలఃపురా। మునింకాలకవృక్షీ
యమాజగామేతినశ్శ్రుతమ్ ॥ తంపప్రచ్ఛానుసంగృహ్యకృచ్ఛ్రామాపదమాస్థితః ॥ ౩॥ రాజా॥ అర్థేషుభాగీపురుషఈహమానఃపునఃపునః । అల
బ్ధ్వామద్విధోరాజ్యంబ్రహ్మన్కింకర్తుమర్హతి ॥ ౪॥ అన్యత్రమరణాత్స్తైన్యాదన్యత్రపరసంశ్రయాత్ । క్షుద్రాదన్యత్రచాచారాత్తన్మమాచక్ష్వస

త్తమ॥౫॥ వ్యాధినా చాభిపన్నస్య మానసేనేతరేణ వా। ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ త్వద్విధశ్శరణం భవేత్ ॥౬॥ నిర్విద్యతి నరః కామాన్నిర్విద్య సుఖమేధతే। త్య
క్త్వా ప్రీతించ శోకంచ లబ్ధ్వా బుద్ధిమయం వసు॥౭॥ సుఖమర్థాశ్రయం యేషామనుశోచామి తానహమ్। మమ హ్యర్థాస్సుబహవో నష్టాస్స్వప్న ఇవాగతాః
॥౮॥ దుష్కరం బత కుర్వంతి మహతోఽర్థాంస్త్యజంతి యే। వయం త్వేతాన్ పరిత్యక్తుమసతోఽపి న శక్నుమః॥౯॥ ఇమామవస్థాం సంప్రాప్తం దీనమార్తం
శ్రియాచ్యుతమ్। యదన్యత్సుఖమస్తీహ తద్బ్రహ్మన్ననుశాధి మామ్ ॥౧౦॥ కౌసల్యేనైవముక్తస్తు రాజపుత్రేణ ధీమతా। మునిః కాలకవృక్షీయః ప్రత్యు
వాచ మహాద్యుతిః॥ ౧౧॥ మునిః॥ పురస్తాదేవ తే బుద్ధిరియం కార్యా విజానతా। అనిత్యం సర్వమేవైతదహం చ మమ చాస్తి యత్ ॥ ౧౨॥ యత్కించిన్మన్య
సేఽస్తీతి సర్వం నాస్తీతి విద్ధి తత్। ఏవం న వ్యథతే ప్రాజ్ఞః కృచ్ఛ్రామప్యాపదం గతః॥ ౧౩॥ యద్ధి భూతం భవిష్యం చ సర్వం తన్న భవిష్యతి। ఏవం విదితవేద్య
స్త్వమధర్మేభ్యః ప్రమోక్ష్యసే॥ ౧౪॥ యచ్చ పూర్వం సమాహారే యచ్చ పూర్వం పరే పరే। సర్వం తన్నాస్తి తే చైవ తద్జ్ఞాత్వా కోఽనుసంజ్వరేత్॥
౧౫॥ భూత్వా చ న భవత్యేతదభూత్వా చ భవిష్యతి। శోకే న హ్యస్తి సామర్థ్యం శోకం కుర్యాత్కథం చన॥౧౬॥ క్వ ను తేఽద్య పితా రాజన్క్వ ను తేఽద్య పితామ
హః। న త్వం పశ్యసి తానద్య న త్వాం పశ్యంతి తేఽపి చ॥ ౧౭॥ ఆత్మనోఽధ్రువతాం పశ్య తాంస్త్వం కిమనుశోచసి। బుద్ధ్యా చైవానుబుధ్యస్వ ధ్రువం హి న భవి
ష్యసి॥ ౧౮॥ అహం చ త్వం చ నృప తే సుహృదశ్శత్రవశ్చ తే। అవశ్యం న భవిష్యామః సర్వం చ న భవిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ యే తు వింశతివర్షా వై త్రింశద్వర్షాశ్చ
మానవాః। అర్వాగేవ హి తే సర్వే మరిష్యంతి శరచ్ఛతాత్ ॥ ౨౦॥ అపి చేన్మహతో విత్తాన్న ప్రముచ్యేత పూరుషః। నైతన్మమేతి తన్మత్వా కుర్వీత ప్రియ
మాత్మనః॥ ౨౧ ॥ అనాగతం యన్న మమేతి విద్యాదతిక్రాంతం యన్న మమేతి విద్యాత్। దిష్టం బలీయ ఇతి మన్యమానాస్తే పండితాస్తత్సతాం స్థానమాహుః॥
౨౨॥ అనాఢ్యాశ్చాపి జీవంతి రాజ్యం చాప్యనుశాసతి। బుద్ధిపౌరుషసంపన్నాస్త్వయా తుల్యాధికా జనాః॥౨౩॥ న చ త్వమివ శోచంతి తస్మాత్త్వమపి మా
శుచః। కిన్ను త్వం తైర్నరైశ్శ్రేయాంస్తుల్యో వా బుద్ధిపౌరుషైః॥ ౨౪॥ రాజా॥ యాదృచ్ఛికం సర్వమాసీత్తద్రాజ్యమితి చింతయే। హ్రియతే సర్వమే
వేదం కాలేన మహతా ద్విజ॥ ౨౫॥ తస్యైవ హ్రియమాణస్య స్రోతసైవ తపోధన। ఫలమేతత్ప్రపశ్యామి యథాలబ్ధేన వర్తయే॥ ౨౬॥ మునిః॥ అనాగ
తమతీతం చ యాథాతథ్యవినిశ్చయాత్। నానుశోచేత కౌసల్య సర్వార్థేషు తథా భవ॥౨౭॥ అవాప్యాన్కామయన్నర్థాన్నావాప్యాన్కదాచన। ప్ర
త్యుత్పన్నాననుభవన్మా శుచస్త్వమనాగతాన్॥ ౨౮॥ యథాలబ్ధోపపన్నార్థైస్తథా కౌసల్య రంస్యసే। కచ్చిచ్ఛుద్ధస్వభావేన శ్రియా హీనో న శోచ
సి॥ ౨౯॥ పురస్తాద్భూతపూర్వత్వాద్ధీనభాగ్యో హి దుర్మతిః। దాతారం గర్హతే నిత్యం లబ్ధార్థాంశ్చ న మృష్యతే॥౩౦॥ అనర్హానపి చైవాన్యాన్మన్యతే
శ్రీమతో జనాన్। ఏతస్మాత్కారణాదేతద్దుఃఖం భూయోఽనువర్తతే॥౩౧॥ ఈర్ష్యాభిమానసంపన్నా రాజన్పురుషమానినః। కచ్చిత్త్వం న తథా రాజన్మ
త్సరీ కౌసలాధిప॥ ౩౨॥ సహస్వ శ్రియమన్యేషాం యద్యపి త్వయి నాస్తి సా। అన్యత్రాపి సతీం లక్ష్మీం కుశలా భుంజతే సదా॥ ౩౩॥ అభినిష్యందతే శ్రీర్హి స
త్యపి ద్విషతో జనమ్। శ్రియం చ పుత్రపౌత్రం చ మనుష్యా ధర్మచారిణః॥౩౪॥ యోగధర్మవిదో ధీరాస్స్వయమేవ త్యజంత్యుత। బహుసంకులకం దృష్ట్వా
విధిత్సాధనమేవ చ॥ ౩౫॥ తథాన్యే సంత్యజంత్యేవం మత్వా పరమదుర్లభమ్। త్వం పునః ప్రాజ్ఞరూపస్సన్ కృపణం పరితప్యసే ॥ ౩౬॥ అకామ్యాన్కా
మయానోఽర్థాన్పరాధీనానుపద్రవాన్। తాం బుద్ధిముపజిజ్ఞాసుస్త్వమేవైతాన్పరిత్యజ ॥ ౩౭॥ అనర్థాశ్చార్థరూపేణ హ్యర్థాశ్చానర్థరూపి
ణః। అర్థాయైవ హి కేషాంచిద్ధననాశో భవత్యుత॥౩౮॥ ఆనంత్యం తత్సుఖం మత్వా శ్రియమన్యః పరీప్సతి। రమమాణశ్శ్రియా కశ్చిన్నాన్యచ్ఛ్రేయోఽభిమ
న్యతే॥ ౩౯॥ తథా తస్యేహమానస్య సమారంభో వినశ్యతి। కృచ్ఛ్రాల్లబ్ధమభిప్రేతం యది కౌసల్య నశ్యతి॥౪౦॥ తదా నిర్విద్యతే సోఽర్థాత్పరిభగ్నక్రమో

నరః। ధర్మమేకేభిపద్యంతే కల్యాణాభిజనా నరాః॥ ౪౧॥ పరత్రసుఖమిచ్ఛంతో నిర్విద్యేయుశ్చలౌకికాత్। జీవితం సంత్యజంత్యేకే ధనలోభపరా జనాః॥
౪౨॥ నజీవితార్థం మన్యంతే పురుషాహి ధనాదృతే। పశ్య తేషాం కృపణతాం పశ్య తేషామబుద్ధితామ్॥ ౪౩॥ అధ్రువే జీవితే మోహాదర్థదృష్టిముపాశ్రి
తాః। సంచయే చ వినాశాంతే మరణాంతే చ జీవితే॥ ౪౪॥ సంయోగే చ వియోగాంతే కోను విప్రణయేన్మనః। ధనం వా పురుషో రాజన్ పురుషం వా పునర్ధనమ్॥
౪౫॥ అవశ్యం ప్రజహాత్యేవ తద్విద్వాన్ కోను సంజ్వరేత్। అన్యేషామపి నశ్యంతి సుహృదశ్చ ధనాని చ॥ ౪౬॥ పశ్య బుద్ధ్యా మనుష్యాణాం రాజన్నాపదమా
త్మనః। నియచ్ఛ యచ్ఛ సంయచ్ఛ ఇంద్రియాణి మనో గిరమ్॥ ౪౭॥ ప్రతిషేద్ధా న చాప్యేషు దుర్బలేష్వహితేష్వపి। ప్రాప్తిస్సృష్టేషు భావేష్వవ్యపకృష్టే
ష్వసంభవే॥ ౪౮॥ ప్రజ్ఞానతృప్తో విక్రాంతస్త్వద్విధో నానుశోచతి। అల్పమిచ్ఛన్నచపలో మృదుర్దాంతస్సునిశ్చితః॥ ౪౯॥ బ్రహ్మచర్యోపపన్నశ్చ త్వ
ద్విధో నైవ శోచతి। న త్వేవ జాల్మీం కాపాలీం వృత్తిమేషితుమర్హసి॥ ౫౦॥ నృశంసవృత్తిం పాపిష్ఠాం దుష్టాం కాపురుషోచితామ్। అపి మూలఫలాజీవీ ర
మస్వైకో మహావనే॥ ౫౧॥ వాగ్యతస్సంగృహీతాత్మా సర్వభూతదయాన్వితః। సదృశం పండితస్యైతదీషాదంతేన దంతినా॥ ౫౨॥ యదేకో రమతేఽరణ్యే
ష్వారణ్యైర్నైవ తుష్యతి। మహాహ్రదస్సంక్షుభిత ఆత్మనైవ ప్రసీదతి॥ ౫౩॥ ఏతదేవంగతస్యాహం సుఖం పశ్యామి జీవితమ్। అసంభవే శ్రియో రాజన్ హీ
నస్య సచివాదిభిః॥ దైవే ప్రతినివిష్టే చ కిం శ్రేయో మన్యతే భవాన్॥ ౫౪॥ .... *

ఇతి-కాలకవృక్షీయే-చతురధికశతతమోధ్యాయః

మునిః॥ అథ చేత్పౌరుషం కించిత్ క్షత్రియాత్మని పశ్యసి। బ్రవీమి తాం తు తే నీతిం రాజ్యస్య ప్రతిపత్తయే॥ ౧॥ తాం చేచ్ఛక్ష్యసి నిర్మాతుం కర్మ చైవ కరిష్య
సి। శృణు సర్వమశేషేణ యత్త్వాం వక్ష్యామి తత్త్వతః॥ ౨॥ ఆచరిష్యసి చేత్కర్మ మహతోఽర్థానవాప్స్యసి। రాజ్యం రాజ్యస్య మంత్రం వా మహతీం వా
పునః శ్రియమ్। అర్థైతద్రోచతే రాజన్ పునర్బ్రూహి బ్రవీమి తే॥ ౩॥ రాజా॥ బ్రవీతు భగవాన్ నీతిముపపన్నోఽస్మ్యహం విభో। అమోఘోఽయం భవత్వద్య
త్వయా సహ సమాగమః॥ ౪॥ మునిః॥ హిత్వా దంభం చ కామం చ క్రోధం హర్షం భయం తథా। అప్యమిత్రాణి సేవస్వ ప్రణిపత్య కృతాంజలిః॥ ౫॥ తము
త్తమేన శౌచేన కర్మణా చాభిరాధయ। దాతుమర్హతి తే విత్తం వైదేహస్సత్యసంగరః॥ ౬॥ ప్రమాణం సర్వభూతేషు ప్రగ్రహం చ భవిష్యసి। తతస్సహా
యాన్ సోత్సాహాన్ లప్స్యసేఽవ్యసనాన్ శుచీన్॥ ౭॥ వర్తమానస్స్వశాస్త్రే వై సంయతాత్మా జితేంద్రియః। అభ్యుద్ధరతి చాత్మానం ప్రసాదయతి చ ప్ర
జాః॥ ౮॥ తేనైవ త్వం ధృతిమతా శ్రీమతా చాభిసత్కృతః। ప్రమాణం సర్వభూతేషు గత్వా ప్రగ్రహణం మహత్॥ ౯॥ తతస్సుహృద్బలం లబ్ధ్వా మంత్రయి
త్వా సుమంత్రిభిః। అంతరైర్భేదయిత్వారీన్ బిల్వం బిల్వేన భేదయ॥ ౧౦॥ పరైర్వా సంవిదం కృత్వా బలమప్యస్య ఘాతయ। అలభ్యా యే శుభా భావాః
స్త్రియశ్చాచ్ఛాదనాని చ॥ ౧౧॥ శయ్యాసనాని యానాని మహార్హాణి గృహాణి చ। పక్షిణో మృగజాతాని రసగంధాః ఫలాని చ॥ ౧౨॥ తేష్వేవ సజ్జయే
థాస్త్వం యథా నశ్యేత్స్వయం పరః। యద్యేవం ప్రతిషేద్ధవ్యో యద్యుపేక్షణమర్హతి॥ ౧౩॥ న జాతు వివృతః కార్యశ్శత్రుస్సునయమిచ్ఛతా। రమస్వ
పరమామిత్రే విషయే ప్రాజ్ఞసంమతః॥ ౧౪॥ భజస్వ శ్వేతకాకీయైర్మిత్రధర్మమనర్థకైః। ఆరంభాంశ్చాస్య మహతో దుశ్చరాంశ్చ ప్రయోజయ॥ ౧౫॥
నదీబంధవిరోధాంశ్చ బలవద్భిర్విరుధ్యతామ్। ఉద్యానాని మహార్హాణి శయనాన్యాసనాని చ॥ ౧౬॥ ప్రతిభోగసుఖేనైవ కోశమస్య విరేచయ। యజ్ఞ
దానే ప్రశాధ్యస్మై బ్రాహ్మణాననువర్ణ్యతామ్॥ ౧౭॥ తే త్వాం ప్రతికరిష్యంతి తం భోక్ష్యంతి వృకా ఇవ। అసంశయం పుణ్యశీలః ప్రాప్నోతి పరమాం గతిమ్॥
౧౮॥ త్రివిష్టపే పుణ్యతమం స్థానం ప్రాప్నోతి మానవః। కోశక్షయే త్వమిత్రాణాం వశం కౌసల్య గచ్ఛతి॥ ౧౯॥ ఉభయత్ర ప్రసక్తస్య ధర్మే చాధర్మ ఏవ చ।
ఫలార్థమూలం వ్యుచ్ఛిద్యేత్తేన నందంతి శత్రవః॥ ౨౦॥ నచాస్మై మానుషం కర్మ దైవమస్యోపవర్ణయ। అసంశయం దైవపరః క్షిప్రమేవ వినశ్యతి॥ ౨౧॥

యాజయైనంవిశ్వజితా సర్వస్వేనవియుజ్యతామ్ । తతోగచ్ఛతిసిద్ధార్థఃపీడ్యమానంమహాజనమ్ ॥ ౨౨ ॥ యోగధర్మవిదంపుణ్యంకించిదస్యోపవర్ణ
యేః॥అపిత్యాగంబుభూషేతకచ్ఛిద్గచ్ఛేదనామయమ్ ॥౨౩॥ సిద్ధేనౌషధియోగేనసర్వశత్రువినాశినా । నాగానశ్వాన్మనుష్యాంశ్చకృతకైరుపఘాత
యేః॥౨౪॥ ఏతేచాన్యేచబహవోదంభయోగాస్సుచింతితాః । శక్యావిషహతాఃకర్తుంపురుషేణకృతాత్మనా॥ ౨౫॥..........................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-కాలకవృక్షీయే- పంచాధికశతతమోఽధ్యాయః*

రాజా॥ ననికృత్యానదంభేనబ్రహ్మన్నిచ్ఛామిజీవితుమ్। నాధర్మయుక్తానిచ్ఛేయమర్థాన్సుమహతోప్యహమ్॥౧॥ పురస్తాదేవభగవన్మయైతదపవర్జి
తమ్। యేనమాంనాభిశంకేతయేనకృత్స్నంహితంభవేత్ ॥౨॥ ఆనృశంస్యేనధర్మేణలోకేహ్యస్మిన్జిజీవిషుః। నాహమేతదలంకర్తుంనైతత్త్వయ్యుప
పద్యతే॥ ౩॥ మునిః ॥ఉపపన్నస్త్వమేతేనయథాక్షత్రియభాషసే । ప్రకృత్యాహ్యుపపన్నోఽసిబుద్ధ్యావాబహుదర్శన॥ ౪॥ ఉభయోరేవవామర్థే
యతిష్యేతవతస్యచ। సంశ్లేషంవాకరిష్యామిశాశ్వతంహ్యనపాయినమ్॥ ౫॥ తాదృశంహికులేజాతమనృశంసంబహుశ్రుతమ్ । అమాత్యంకోనకుర్వీ
తరాజ్యప్రణయకోవిదమ్॥ ౬॥ యస్త్వంప్రచ్యావితోరాజ్యాద్వ్యసనంచోత్తమంగతః। ఆనృశంస్యేనవృత్తేనక్షత్రియేచ్ఛసిజీవితుమ్॥ ౭॥ ఆగంతామ
ద్గృహేతాతవైదేహస్సత్యసంగరః। అథాహంతంనియోక్ష్యామితత్కరిష్యత్యసంశయమ్॥౮॥తతఆహూయవైదేహంమునిర్వచనమబ్రవీత్। అయం
రాజకులేజాతోవిదితాభ్యంతరోమమ॥౯॥ ఆదర్శఇవశుద్ధాత్మా శారదశ్చంద్రమాయథా । నాస్మిన్పశ్యామివృజినంసర్వతోమేపరీక్షితః॥ ౧౦॥ తేన
తేసంధిరేవాస్తువిశ్వసాస్మిన్యథామయి। నరాజ్యమనమాత్యేనశక్యంశాస్తుమపిత్ర్యహమ్॥౧౧॥అమాత్యశ్శూరఏవస్యాత్ బుద్ధిసంపన్నఏవవా।తా
భ్యాంచైవోభయంరాజన్పశ్యరాజ్యప్రయోజనమ్॥౧౨॥ ధర్మాత్మనాంక్వచిల్లోకేనాన్యాస్తిగతిరీదృశీ। మహాత్మారాజపుత్రోయంసతాంమార్గమ
నుష్ఠితః॥౧౩॥ సుసంగృహీతస్త్వేవైషత్వయాధర్మపురోగమః । సంసేవ్యమానశ్శత్రూంస్తేగృహ్ణీయాన్మహతోగణాన్ ॥ ౧౪॥ యద్యయంప్రతియు
ధ్యేత్త్వాంస్వకర్మక్షత్రియస్యతత్। జిగీషమాణస్త్వాంయుద్ధేపితృపైతామహేపదే॥ ౧౫॥ త్వంచాపిప్రతియుధ్యేథావిజిగీషువ్రతేస్థితః। అయుద్ధ్వైవ
నియోగాన్మేవశేకురుహితేస్థితః॥ ౧౬॥ సత్వంధర్మమవేక్షస్వహిత్వాలోభమసాంప్రతమ్। నచకామాన్నచద్రోహాత్స్వధర్మంహాతుమర్హసి॥
౧౭॥ నైవనిత్యంజయస్తాతనైవనిత్యంపరాజయః । తస్మాద్భోజయితవ్యశ్చభోక్తవ్యశ్చపరోజనః॥ ౧౮॥ ఆత్మన్యపిచసంధృశ్యావుభౌజయపరాజయౌ।
నిశ్శేషకారిణాంతాతనిశ్శేషకరణాద్భయమ్॥ ౧౯॥ ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచేదంవచనంబ్రాహ్మణర్షభమ్।ప్రతిపూజ్యాభిసత్కృత్యపూజార్హమను
మాన్యచ॥ ౨౦॥ యథాబ్రూయాన్మహాప్రాజ్ఞోయథాబ్రూయాన్మహాశ్రుతః।శ్రేయస్కామోయథాబ్రూయాదుభయోర్దేవతత్క్షమమ్॥ ౨౧॥యద్యద్వ
చనముక్తోస్మికరిష్యామిచతత్తథా। ఏతద్ధిపరమంశ్రేయోనమేత్రాస్తివిచారణా॥ ౨౨॥తతఃకౌసల్యమాహూయమైథిలోవాక్యమబ్రవీత్। ధర్మతోనీతి
తశ్చైవలోకశ్చవిజితోమయా॥౨౩ ॥ అహంత్వయాచాత్మగుణైర్జితఃపార్థివసత్తమ । ఆత్మానమనవజ్ఞాయజితవద్వర్తతాంభవాన్॥ ౨౪॥ నా
వమన్యామితేబుద్ధింనావమన్యేచపౌరుషమ్। నావమన్యేజయామీతిజితవద్వర్తతాంభవాన్।౨౫॥యథావత్పూజితోరాజన్గృహంగంతాసిమేభృశమ్।
తతస్సంపూజ్యతౌవిప్రంవిశ్వస్తౌజగ్మతుర్గృహాన్ ॥ ౨౬॥ వైదేహస్త్వథకౌసల్యంప్రవేశ్యగృహమంజసా।పాద్యార్ఘమధుపర్కైస్తంపూజార్హం
ప్రత్యపూజయత్ ॥ ౨౭॥ దదౌదుహితరంచాస్మైరత్నానివివిధానిచ। ఏషరాజ్ఞాంపరోధర్మోనిత్యౌజయపరాజయౌ ॥ ౨౮॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే శాంతిప
ర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- కాలకవృక్షీయే- షడధికశతతమోఽధ్యాయః- ....*

యుధిష్ఠిరః॥ బ్రాహ్మణక్షత్రియవిశాంశూద్రాణాంచపరంతప। ధర్మవృత్తంచవిత్తంచవృత్త్యుపాయాఃఫలానిచ॥ ౧॥రాజ్ఞాంవృత్తంచకోశంచకోశసం
జననంజయః। అమాత్యగుణవృద్ధిశ్చప్రకృతీనాంచవర్ధనమ్ ॥ ౨ ॥ షాడ్గుణ్యగుణకల్పశ్చసేనావృత్తిస్తథైవచ। పరిజ్ఞానంచదుష్టస్యలక్షణంచసతా
మపి ॥ ౩ ॥ సమహీనాధికానాంచయథావల్లక్షణంచయత్। మధ్యమస్యచతుష్టస్యయథాస్థేయంవివర్ధతామ్॥ ౪ ॥ క్షీణగ్రహణవృత్తిశ్చయ
థాధర్మంప్రకీర్తితమ్। లఘునాదేశరూపేణగ్రంథయోగేనభారత॥ ౫॥ విజిగీషోస్తథావృత్తముక్తంచైవతథైవతే।గణానాంవృత్తిమిచ్ఛామిశ్రోతుం
మతిమతాంవర ॥ ౬ ॥ యథాగణాఃప్రవర్ధంతేనభిద్యంతేచభారత। అరీంశ్చవిజిగీషంతేసుహృదఃప్రాప్నువంతిచ॥ ౭ ॥ భేదమూలోవినాశోహిగణా
నాముపలక్షయే। మంత్రసంవరణందుఃఖంబహూనామితిమేమతిః॥ ౮॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహంశ్రోతుంనిఖిలేనపరంతప। యథాచతేనభిద్యేరంస్తచ్చమేవ
దపార్థివ ॥ ౯ ॥ భీష్మః ॥ గణానాంచకులానాంచ రాజ్ఞాంభరతసత్తమ। వైరసందీపనావేతౌలోభామర్షౌనరాధిప ॥ ౧౦ ॥ లోభమేకో
హివృణుతేతతోమర్షమనంతరమ్। తౌక్షయవ్యయసంయుక్తావన్యోన్యంచవినాశినౌ ॥ ౧౧॥ చారమంత్రబలాదానైఃసామదానవిభేదనైః। క్షయ
వ్యయభయోపాయైఃకర్షయంతీతరేతరమ్॥౧౨ ॥ తత్రాదానేనభిద్యంతేగణాస్సంఘాతవృత్తయః। భిన్నావిమనసస్సర్వేగచ్ఛంత్యరివశంభయాత్ ॥
౧౩॥ భేదేగణావినశ్యేయుర్భిన్నాస్తుసుజయాఃపరైః। తస్మాత్సంఘాతయోగేనప్రయతేరన్గణాస్సదా॥ ౧౪ ॥ అర్థాశ్చైవాధిగమ్యంతేసంఘా
తబలపౌరుషైః। బాహ్యాశ్చమైత్రీంకుర్వంతితేషుసంఘాతవృత్తిషు ॥ ౧౫ ॥ జ్ఞానవృద్ధాఃప్రశంసంతిశుశ్రూషంతఃపరస్పరమ్। వినివృత్తాభిసంధానాః
సుఖమేధంతిసర్వశః॥ ౧౬ ॥ ధర్మిష్ఠాన్వ్యవహారాంశ్చస్థాపయంతశ్చశాస్త్రతః। యథావత్ప్రతిపశ్యంతోవివర్ధంతేగణోత్తమాః ॥ ౧౭ ॥ పు
త్రాన్భ్రాతౄన్నిగృహ్ణంతోవినయంతశ్చతాన్సదా। వినీతాంశ్చప్రగృహ్ణంతోవివర్ధంతేగణోత్తమాః ॥ ౧౮ ॥ చారమంత్రవిధానేషుకోశసన్ని
చయేషుచ।నిత్యయుక్తామహాబాహోవర్ధంతేసర్వతోగణాః॥౧౯॥ప్రాజ్ఞాన్శూరాన్మహోత్సాహాన్కర్మసుస్థిరపౌరుషాన్। మానయంతస్సదా
యుక్తావివర్ధంతేగణానృప॥౨౦॥ ద్రవ్యవంతశ్చశూరాశ్చశస్త్రజ్ఞాశ్శాస్త్రపారగాః। కృచ్ఛ్రాస్వాపత్సుసంమూఢాన్గణాస్సంతారయంతితే॥
౨౧॥ క్రోధోభేదోభయందండఃకర్షణంనిగ్రహోవధః। నయత్యరివశంసద్యోగణాన్భరతసత్తమ॥ ౨౨॥తస్మాన్మానయితవ్యాస్తేగణముఖ్యాఃప్రధా
నతః। లోకయాత్రాసమాయత్తాభూయసీతేషుపార్థివ ॥ ౨౩ ॥ మంత్రగుప్తిఃప్రధానేషుచారశ్చామిత్రకర్శన। నగణాఃకృత్స్నశోమంత్రంశ్రోతుమ
ర్హంతిభారత ॥ ౨౪ ॥ గణముఖ్యైస్తుసంభూయకార్యంగణహితంమిథః। పృథగ్గణస్యభిన్నస్యవితతస్యతతోన్యథా ॥ ౨౫॥ అర్థాఃప్రత్యవసీదం
తితథానర్థాభవంతిచ। తేషామన్యోన్యభిన్నానాంస్వశక్తిమనుతిష్ఠతామ్ ॥ ౨౬ ॥ నిగ్రహఃపండితైఃకార్యఃక్షిప్రమేవప్రధానతః। కులేషుకలహాజా
తాఃకులవృద్ధైరుపేక్షితాః॥ ౨౭ ॥ గోత్రస్యనాశంకుర్వంతిగణభేదస్యకారకమ్। అభ్యంతరభయంరక్ష్యమసారంబాహ్యతోభయమ్ ॥ ౨౮ ॥ అభ్యం
తరంభయంరాజన్సద్యోమూలానికృంతతి। అకస్మాత్క్రోధమోహాభ్యాంలోభాద్వాపిస్వభావజాత్ ॥ ౨౯ ॥అన్యోన్యంనాభిభాషంతేతత్పరాభవల
క్షణమ్। జాత్యాచసదృశాస్సర్వేకులేనసదృశాస్తథా॥ ౩౦॥ నచోద్యోగేనబుద్ధ్యావారూపద్రవ్యేణవాపునః। భేదాచ్చైవప్రదానాచ్చభిద్యంతేరిపుభి
ర్గణాః। తస్మాత్సంఘాతమేవాహుర్గణానాంశరణంమహత్ ॥౩౧॥ .... *

ఇతి రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-సప్తాధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ మహానయంధర్మపథోబహుశాఖశ్చభారత। కింస్విదేవేహధర్మాణామనుష్ఠేయతమంమతమ్॥౧॥కింకార్యంసర్వధర్మాణాంగరీయో
భవతోమతమ్। యథాహంపరమంధర్మమిహచప్రేత్యచాప్నుయామ్॥ ౨॥ భీష్మః॥ మాతాపిత్రోర్గురూణాంచపూజాబహుమతామమ। ఇహయుక్తోన

రోలోకాన్యశశ్చమహదశ్నుతే॥౩॥ యచ్చ తేభ్యనుజానీయుఃకర్మతాతసుపూజితః। ధర్మ్యాధర్మవిరుద్ధంవాతత్కర్తవ్యంయుధిష్ఠిర॥౪॥నచ తైరభ్య
నుజ్ఞాతోధర్మమన్యంసమాచరేత్।యంచ తేభ్యనుజానీయుఃసధర్మ ఇతినిశ్చయః॥౫॥ ఏతఏవత్రయోలోకాఏతఏవాశ్రమాస్త్రయః।ఏతఏవత్రయోదేవా
ఏతఏవత్రయోఽగ్నయః॥౬॥పితా వై గార్హపత్యోఽగ్నిర్మాతాగ్నిర్దక్షిణఃస్మృతః।గురురాహవనీయస్తుసాగ్నిత్రేతాగరీయసీ॥౭॥ త్రిష్వప్రమాద్యన్నే
తేషుత్రీఁల్లోకాంశ్చవిజేష్యసి।పితృవృత్త్యాత్విమంలోకంమాతృవృత్త్యాత్వథాపరమ్॥౮॥బ్రహ్మలోకంగురోర్వృత్త్యానియమేనతరిష్యసి।సమ్యగేతేషువ
ర్తస్వత్రిషులోకేషుభారత॥౯॥యశఃప్రాప్స్యసిభద్రంతేధర్మంచసుమహత్ఫలమ్।నైతానతిశయేజ్జాతునాత్యశ్నీయాన్నదూషయేత్॥౧౦॥నిత్యంపరిచరే
చ్చైవతద్వైసుకృతముత్తమమ్। కీర్తింపుణ్యంయశోలోకాన్ప్రాప్స్యసేరాజసత్తమ॥౧౧॥సర్వేతస్యాదృతాలోకాయస్యైతేత్రయఆదృతాః।అనా
దృతాస్తుయస్యైతేసర్వాస్తస్యాఫలాఃక్రియాః॥౧౨॥ నచాయంనపరోలోకాస్తస్యచైవపరంతప। అమానితానిత్యమేవయస్యైతేగురవస్త్రయః॥ ౧౩॥
నచాస్మిన్నపరేలోకేయశస్తస్యప్రకాశతే। నచాన్యదపికల్యాణంపరత్రసముదాహృతమ్ ॥ ౧౪ ॥ తేభ్యఏవహియత్సర్వంకృత్వాచవిసృజామ్యహమ్।
తదాసీన్మేశతగుణంసహస్రగుణమేవచ॥౧౫॥ తస్మాన్మేసంప్రకాశంతేత్రయోలోకాయుధిష్ఠిర। దశైవతుసదాచార్యఃశ్రోత్రియానతిరిచ్యతే॥ ౧౬॥ ద
శాచార్యానుపాధ్యాయఉపాధ్యాయాన్పితాదశ।పితౄన్దశతుమాతైకాసర్వాంవాపృథివీమపి॥౧౭॥గురుత్వేనాభిభవతినాస్తిమాతృసమోగురుః
గురుర్గరీయాన్పితృతోమాతృతశ్చేతిమేమతిః॥౧౮॥ ఉభౌహిమాతాపితరౌజన్మన్యేవోపయుజ్యతః।శరీరమేవసృజతఃపితామాతాచభారత॥ ౧౯॥ ఆ
చార్యశిష్టాయాజాతిఃసాదివ్యాసాజరామరా। అవధ్యాహిసదామాతాపితాచాప్యపకారిణౌ॥౨౦॥ నసందుష్యతితత్కృత్వానచతేదూషయంతితమ్।ధ
ర్మాయయతమానానాంవిదుర్దేవామహర్షిభిః॥ ౨౧॥ యఆవృణోత్యవితథేనకర్ణావృతంబ్రువన్నమృతంసంప్రయచ్ఛన్।తంవైమన్యేతపిత
రంమాతరంచతస్మైనద్రుహ్యేత్కృతమస్యజానన్॥ ౨౨॥ విద్యాంశ్రుత్వాయేగురుంనాద్రియంతేప్రత్యాసన్నంమనసాకర్మణావా। తేషాంపాపం
భ్రూణహత్యావిశిష్టంనాన్యస్తేభ్యఃపాపకృదస్తిలోకే॥తథైవతేగురుభిర్భావనీయాస్తథాతేషాంగురవోఽప్యర్చనీయాః॥౨౩॥ తస్మాత్పూజయితవ్యా
శ్చసంవిభజ్యాశ్చయత్నతః । గురవోఽర్చయితవ్యాశ్చపురాణంధర్మమిచ్ఛతా॥ ౨౪ ॥ యేనప్రీణాతిపితరంతేనప్రీతఃప్రజాపతిః। ప్రీణాతిమాతరంయేన
పృథివీతేనపూజితా ॥ ౨౫ ॥ యేనప్రీణాత్యుపాధ్యాయంతేనస్యాద్బ్రహ్మపూజితమ్ । మాతృతఃపితృతశ్చైవతస్మాత్పూజ్యతమోగురుః॥౨౬॥ఋ
షయశ్చహిదేవాశ్చప్రీయంతేపితృభిస్సహ । పూజ్యమానేషుగురుషుతస్మాత్పూజ్యతమోగురుః॥ ౨౭॥ కేనచిన్నచవృత్తేనహ్యవజ్ఞేయోగురుర్భవేత్।
నచమాతానచపితాతాదృశోయాదృశోగురుః॥౨౮॥నతేవమాననంహార్హంతినతేషాందూషయేత్కృతమ్।గురూణామేవసత్కారంవిదుర్దేవామహర్షి
భిః॥౨౯ ॥ ఉపాధ్యాయంపితరంమాతరంచయేఽభిద్రుహ్యంతేమనసాకర్మణావా। తేషాంపాపంభ్రూణహత్యావిశిష్టంతస్మాన్నాన్యఃపాపకృదస్తిలోకే
౩౦ ॥ భృతోవృద్ధోయోనబిభర్తిపుత్రఃస్వయోనిజఃపితరంమాతరంచ। తద్వైపాపంభ్రూణహత్యావిశిష్టంతస్మాన్నాన్యఃపాపకృదస్తిలోకే॥ ౩౧॥
మిత్రద్రుహఃకృతఘ్నస్యస్త్రీఘ్నస్యగురుఘాతినః। చతుర్ణామపియమేతేషాంనిష్కృతింనానుశుశ్రుమ॥ ౩౨ ॥ ఏతత్సర్వమనిర్దేశేనైవముక్తంయ
త్కర్తవ్యంపురుషేణేహలోకే।ఏతచ్ఛ్రేయోనాన్యదస్మాద్విశిష్టంసర్వాన్ధర్మాననుసృత్యైతదుక్తమ్ ॥ ౩౩॥ .... *

* ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - అష్టాధికశతతమోఽధ్యాయః *

యుధిష్ఠిరః॥కథంధర్మేస్థాతుమిచ్ఛన్నరోవర్తేతభారత।విద్వన్జిజ్ఞాసమానాయప్రబ్రూహిభరతర్షభ॥౧॥సత్యంచైవానృతంచోభేలోకానావృ

త్యతిష్ఠతః । తయోః కిమాచరేద్రాజన్ పురుషో ధర్మనిశ్చితః ॥౨॥ కింస్విత్సత్యం కిమనృతం కింస్విద్ధర్మ్యం సనాతనమ్ । కస్మిన్కాలే వదేత్సత్యం కస్మిన్కా
లేఽనృతం వదేత్ ॥౩॥ భీష్మః ॥ సత్యస్య వచనం సాధు న సత్యాద్విద్యతే పరమ్ । యత్తు కాలేషు దుర్జ్ఞానం తత్ప్రవక్ష్యామి భారత ॥౪॥ భవేత్సత్యం న వక్తవ్యం
వక్తవ్యమనృతం భవేత్ । యత్రానృతం భవేత్సత్యం సత్యం చాప్యనృతం భవేత్ ॥౫॥ తాదృశో వధ్యతే బాలో యత్ర సత్యమనుష్ఠితమ్ । సత్యానృతే వినిశ్చి
త్య తతో భవతి ధర్మవిత్ ॥౬॥ అప్యనార్యోఽకృతప్రజ్ఞః పురుషోఽప్యతిదారుణః । సుమహత్ప్రాప్నుయాత్పుణ్యం బలాకోఽన్ధవధాదివ ॥౭॥ కిమాశ్చర్యం చ
యన్మూఢో ధర్మకామోఽప్యధర్మవిత్ । సుమహత్ప్రాప్నుయాత్పుణ్యం గంగాయామివ కౌశికః ॥౮॥ తాదృశోఽయమనుప్రశ్నో యత్ర ధర్మః సుదుర్ల
భః । దుష్కరః ప్రతిసంఖ్యాతుం న కేనాత్ర వ్యవస్యతి ॥౯॥ ప్రభవార్థాయ భూతానాం ధర్మప్రవచనం కృతమ్ । యత్స్యాత్ప్రభవసంయుక్తం స ధ
ర్మ ఇతి నిశ్చయః ॥౧౦॥ అహింసార్థాయ భూతానాం ధర్మప్రవచనం కృతమ్ । యత్స్యాదహింసాసంయుక్తం స ధర్మ ఇతి నిశ్చయః ॥౧౧॥ ధారణా
ద్ధర్మమిత్యాహుర్ధర్మేణ విధృతాః ప్రజాః । యత్స్యాద్ధారణసంయుక్తం స ధర్మ ఇతి నిశ్చయః ॥౧౨॥ శ్రుతిధర్మ ఇతి హ్యేకే నేత్యాహురపరే జనాః ।
న చ తత్ప్రత్యసూయామో న హి సర్వం విధీయతే ॥౧౩॥ యే న్యాయేన జిహీర్షన్తో ధనమిచ్ఛన్తి కస్యచిత్ । తేభ్యస్తన్న తదాఖ్యేయం స ధర్మ ఇతి నిశ్చితః ॥
౧౪॥ అకూజనేన చేన్మోక్షో నావకూజేత్కథంచన । అవశ్యం కూజితవ్యే వా శంకేరన్వాప్యకూజనాత్ ॥౧౫॥ శ్రేయస్తత్రానృతం వక్తుం సత్యాదితి విచా
రితమ్ । యః పాపైః సహ సంబంధాన్ముచ్యతే శపథాదపి ॥౧౬॥ న తేభ్యోఽపి ధనం దేయం శక్యే సతి కథంచన । పాపేభ్యో హి ధనం దత్తం దాతారమపి పీడ
యేత్ ॥౧౭॥ స్వశరీరోపరోధేన ధనమాదాతుమిచ్ఛతః । సత్యసంప్రతిపత్త్యర్థం యద్బ్రూయుః సాక్షిణః క్వచిత్ ॥౧౮॥ అనుక్త్వా తత్ర తద్వాచ్యం స
ర్వే తేఽనృతవాదినః । ప్రాణాత్యయే వివాహే చ వక్తవ్యమనృతం భవేత్ ॥౧౯॥ అర్థస్య రక్షణార్థాయ పరేషాం ధర్మకారణాత్ । పరేషాం సిద్ధిమా
కాంక్షన్నీచః స్యాద్ధర్మభిక్షుకః ॥౨౦॥ ప్రతిశ్రుత్య ప్రదాతవ్యః స్వకార్యస్తు బలాత్కృతః । యః కశ్చిద్ధర్మసమయాత్ప్రచ్యుతోఽధర్మసాధనః ॥౨౧
దండేనైవ స హంతవ్యస్తం పంథానం సమాశ్రితః । చ్యుతః సదైవ ధర్మేభ్యోఽమానవం ధర్మమాస్థితః ॥౨౨॥ శఠః స్వధర్మముత్సృజ్య తమిచ్ఛేదుప
జీవితుమ్ । సర్వోపాయైర్నిహంతవ్యః పాపో నికృతిజీవనః ॥౨౩॥ ధనమిత్యేవ పాపానాం సర్వేషామిహ నిశ్చయః । అవిషహ్యా హ్యసంభోజ్యా నికృత్యా
యతనం గతాః ॥౨౪॥ చ్యుతా దేవమనుష్యేభ్యో యథా ప్రేతాస్తథైవ తే । నిర్యజ్ఞాస్తపసా హీనా మా స్మ తైః సహ సంగమః ॥౨౫॥ ధననాశాద్దుఃఖత
రం జీవితాద్విప్రయోజనమ్ । అయం తే రోచతాం ధర్మ ఇతి వాచ్యః ప్రయత్నతః ॥౨౬॥ న కశ్చిదస్తి పాపానాం ధర్మ ఇత్యేష నిశ్చయః । తథాగతం చ
యో హన్యాన్నాసౌ పాపేన లిప్యతే ॥౨౭॥ స్వకర్మణా హతం హంతి హత ఏవ స హన్యతే । తేషు యః సమయం కశ్చిత్కుర్వీత హతబుద్ధిషు ॥౨౮॥ యథా
కాకశ్చ గృధ్రశ్చ తథైవోపధిజీవినః । ఊర్ధ్వం దేహవిమోక్షాత్తే భవంత్యేతాసు యోనిషు ॥౨౯॥ యస్మిన్యథా వర్తతే యో మనుష్యస్తస్మింస్తథా
వర్తితవ్యం స ధర్మః । మాయాచారో మాయయా బాధితవ్యః సాధ్వాచారః సాధునా ప్రత్యుపేయః ॥౩౦॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - సత్యానృతకే - నవాధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ క్లిశ్యమానేషు భూతేషు తైస్తైర్భావైస్తతస్తతః । దుర్గాణ్యతితరేద్యేన తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥౧॥ భీష్మః ॥ ఆశ్రమేషు యథోక్తేషు యథో
క్తం యే ద్విజాతయః । వర్తంతే సంయతాత్మానో దుర్గాణ్యతితరంతి తే ॥౨॥ యే దంభాన్నాచరంతి స్మ యేషాం వృత్తిశ్చ సంయతా । విషయాంశ్చ నిగృ
హ్ణంతి దుర్గాణ్యతితరంతి తే ॥౩॥ ప్రత్యాహుర్నోచ్యమానా యే న హింసంతి చ హింసితాః । ప్రయచ్ఛంతి న యాచంతే దుర్గాణ్యతితరంతి తే ॥౪॥ వాస

యంత్యతిథీన్నిత్యంనిత్యంయేచానసూయకాః। నిత్యంస్వాధ్యాయశీలాశ్చదుర్గాణ్యతితరంతి తే ॥ ౫ ॥ మాతాపిత్రోశ్చయేవృత్తింవర్తంతేధర్మకోవి
దాః। వర్జయంతిదివాస్వప్నందుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౬॥ యేపాపంనకుర్వంతికర్మణామనసాగిరా । నిక్షిప్తదండాభూతేషుదుర్గాణ్యతితరం
తి తే॥ ౭॥ యేనలోభాన్నయంత్యర్థాన్రాజానోరజసాన్వితాః। విషయాన్పరిరక్షంతిదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౮ ॥ స్వేషుదారేషువర్తంతేనాన్యవృ
త్తిమృతావృతౌ।అగ్నిహోత్రపరాస్సంతోదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౯ ॥ ఆహవేషుచయేశూరాస్త్యక్త్వామరణజంభయమ్। ధర్మేణజయమిచ్ఛంతిదు
ర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౧౦॥ యేవదంతీహసత్యానిప్రాణత్యాగేప్యుపస్థితే । ప్రమాణభూతాభూతానాందుర్గాణ్యతితరంతి తే॥౧౧॥ కర్మాణ్యకుహకా
ర్థానియేషాంవాచశ్చసూనృతాః । యేషామర్థాశ్చసంబద్ధాదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥౧౨॥ అనధ్యాయేషుయేవిప్రాస్స్వాధ్యాయంనేహకుర్వతే। త
పోనిష్ఠాస్సుతపసోదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౧౩॥ యేతపశ్చతపస్యంతికౌమారబ్రహ్మచారిణః । విద్యావేదవ్రతస్నాతాదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౧౪॥ యే
చసంశాంతరజసస్సంశాంతతమసశ్చయే। సత్త్వేస్థితామహాత్మానోదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥౧౫॥ యేషాంనకశ్చిత్త్రసతినత్రసంతిహికస్యచిత్ । యే
షామాత్మసమోలోకోదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౧౬॥ పరశ్రియానతప్యంతియేసంతఃపురుషర్షభాః। గ్రామ్యాదర్థాన్నివృత్తాశ్చదుర్గాణ్యతితరంతి
తే॥ ౧౭॥ సర్వాన్దేవాన్నమస్యంతిసర్వధర్మాంశ్చశృణ్వతే। యేశ్రద్దధానాశ్శాంతాశ్చదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥౧౮॥యేనమానిత్వమిచ్ఛంతిమాన
యంతిచయేపరాన్। మాన్యమానాన్నమస్యంతిదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౧౯॥ యేచశ్రాద్ధానికుర్వంతితిథ్యాంతిథ్యాంప్రజార్థినః । సువిశుద్ధేనమనసా
దుర్గాణ్యతితరంతి తే॥౨౦॥ యేక్రోధంసంనియచ్ఛంతిక్రుద్ధాన్సంశమయంతిచ। నచకుప్యంతిభూతానాందుర్గాణ్యతితరంతి తే॥౨౧॥మధుమాంసం
చయేనిత్యంవర్జయంతీహమానవాః। జన్మప్రభృతిమద్యంచదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౨౨॥ యాత్రార్థంభోజనంయేషాంసంతానార్థంచమైథునమ్।
వాక్సత్యవచనార్థాయదుర్గాణ్యతితరంతి తే॥ ౨౩ ॥ ఈశ్వరంసర్వభూతానాంజగతఃప్రభవావ్యయమ్ । భక్తానారాయణందేవందుర్గాణ్యతిత
రంతి తే॥ ౨౪॥ యఏషపద్మరక్తాక్షఃపీతవాసామహాభుజః। సుహృద్భ్రాతాచమిత్రంచసంబంధీచతథాచ్యుతః॥ ౨౫॥ యఇమాన్సకలాన్లోకాన్చ
ర్మవత్పరివేష్టయేత్ । ఇచ్ఛన్ప్రభురచింత్యాత్మాగోవిందఃపురుషోత్తమః॥౨౬॥ స్థితఃప్రియహితేజిష్ణోస్సఏషపురుషోత్తమః । రాజంస్తవచదుర్ధర్ష
వైకుంఠఃపురుషర్షభః॥ ౨౭॥ యఏనంసంశ్రయంతీహభక్త్యానారాయణంహరిమ్। తేతరంతీహదుర్గాణినచాత్రాస్తివిచారణా॥ ౨౮॥ దుర్గాతితర
ణంయేచపఠంతిశ్రావయంతిచ। కథయంతిచవిప్రేభ్యోదుర్గాణ్యతితరంతి తే ॥ ౨౯॥ ఇతికృత్యసముద్దేశఃకీర్తితస్తేమయానఘ । తరంతేయేనదుర్గా
ణిపరత్రేహచమానవాః॥ ౩౦॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- దుర్గాతితరణే- దశాధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ అసౌమ్యాస్సౌమ్యరూపేణసౌమ్యాశ్చాసౌమ్యదర్శనాః। ఈదృశాన్పురుషాంస్తాతకథంవిద్యామహేవయమ్॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదా
హరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। వ్యాఘ్రగోమాయుసంవాదంతన్నిబోధయుధిష్ఠిర॥౨॥పురికాయాంపురిపురాశ్రీమత్యాంపౌరికోనృపః । పరహింసా
రతిఃక్రూరోబభూవపురుషాధమః॥౩॥సత్వాయుషిపరిక్షీణేజగామానీప్సితాంగతిమ్।గోమాయుత్వంచసంప్రాప్తోదూషితఃపూర్వకర్మణా॥౪॥ సంస్మృ
త్యపూర్వభూతించనిర్వేదంపరమంగతః । నభక్షయతిమాంసానిపరైరుపహృతాన్యపి॥ ౫ ॥ అహింస్రస్సర్వభూతేషుసత్యవాక్సుదృఢవ్రతః। సచకార
యథాకాలమాహారంపతితైఃఫలైః॥౬॥ శ్మశానేతస్యచావాసోగోమాయోస్సంమతోభవత్ । జన్మభూమ్యనురోధాచ్చనాన్యంవాసమరోచయత్ ॥ ౭
తస్యశౌచమమృష్యంతస్తేసర్వేసహజాతయః । చాలయంతిస్మతాంబుద్ధింవచనైఃప్రశ్రయోత్తరైః॥ ౮ ॥ వసన్పితృవనేరౌద్రేశౌచేవర్తితుమిచ్ఛసి।

ఇయం విప్రతిపత్తిస్తే యదాత్థ పిశితాశనః ॥౯॥ తత్సమానో భవాస్మాభిర్భోజ్యం దాస్యామహే వయమ్ । భుంక్ష్వ శౌచం పరిత్యజ్య యద్భుక్తం తదస్తు
తే ॥ ౧౦ ॥ ఇతి తేషాం వచశ్శ్రుత్వా ప్రత్యువాచ సమాహితః । మధురైః ప్రశ్రితైర్వాక్యైర్హేతుమద్భిరనిష్ఠురైః ॥ ౧౧॥ అప్రమాణా ప్రసూతిర్మే శీ
లతః క్రియతే కులమ్। ప్రార్థయామి చ తత్కర్మ యేన విస్తీర్యతే యశః ॥ ౧౨॥ శ్మశానే యది మే వాసో సమాధిర్మే నిశమ్యతామ్ । ఆత్మా ఫలతి కర్మా
ణి నాశ్రమో ధర్మకారణమ్॥౧౩॥ ఆశ్రమే యో ద్విజం హన్యాద్గాం వా దద్యాదనాశ్రమే। కిం ను తత్పాతకం న స్యాత్తద్వా దత్తం వృథా భవేత్ ॥౧౪॥ భవం
తస్స్వార్థలోభేన కేవలం భక్షణే రతాః। అనుబంధే త్రయో దోషాస్తాన్న పశ్యంతి మోహితాః॥ ౧౫॥ ******************************
అప్రత్యయకృతాం గర్హ్యామర్థాపనయదూషితామ్। ఇహ చాముత్ర చానిష్టాం తస్మాద్వృత్తిం న రోచయే॥౧౬॥ తం శుచిం పండితం మత్వా శార్దూలః ఖ్యా
తవిక్రమః। కృత్వాత్మసదృశీం పూజాం సాచివ్యే వరయత్స్వయమ్॥౧౭॥ శార్దూలః॥ సౌమ్య విజ్ఞాతరూపస్త్వం గచ్ఛ యాత్రాం మయా సహ। వ్రియం
తామీప్సితా భోగాః పరిహార్యాశ్చ పుష్కలాః॥౧౮॥ తీక్ష్ణా ఇతి వయం ఖ్యాతా భవంతం జ్ఞాపయామహే। మృదుపూర్వం హితం చైవ శ్రేయశ్చాధిగమిష్యసి
॥౧౯॥ అథ సంపూజ్య తద్వాక్యం మృగేంద్రస్య మహాత్మనః । గోమాయుస్సంశ్రితం వాక్యం బభాషే కించిదానతః॥౨౦॥ గోమాయుః॥ సదృశం మృగరాజై
తత్తవ వాక్యం మదంతరే। యత్సహాయాన్మృగయసే ధర్మార్థకుశలాన్ శుచీన్॥౨౧॥ న శక్యం హ్యనమాత్యేన మహత్త్వమనుశాసితుమ్ । దుష్టామా
త్యేన వా వీర శరీరపరిపంథినా ॥ ౨౨॥ సహాయాననురక్తాంశ్చ నయజ్ఞానుపసంహితాన్। పరస్పరమసంసృష్టాన్ విజిగీషూనలోలుపాన్ ॥ ౨౩ ॥ అనతీ
తోపధాన్ ప్రాజ్ఞాన్ హితే యుక్తాన్మనస్వినః । పూజయేథా మహాభాగ యథాచార్యాన్ యథా పితౄన్॥ ౨౪॥ న త్వేవ మమ సంతోషాద్రోచతేన్యన్మృ
గాధిప । న కామయే సుఖాన్ భోగానైశ్వర్యం చ త్వదాశ్రయమ్॥౨౫॥ న యోత్స్యతి హి మే శీలం తవ భృత్యైః పురాతనైః। తే త్వాం విభేదయిష్యంతి దుశ్శీ
లాశ్చ మదంతరమ్ ॥౨౬॥ న సంశ్రయశ్శ్లాఘనీయో హ్యన్యేషామపి భాస్వతామ్ । కృతాత్మా సుమహాభాగః పాపకేష్వప్యదారుణః॥౨౭॥ దీర్ఘదర్శీ
మహోత్సాహః స్థూలలక్షో మహాబలః । కృతీ చామోఘకర్తాసి భోగైశ్చ సమలంకృతః॥ ౨౮॥ న స్వల్పేనాస్మి సంతుష్టో దుఃఖా వృత్తిరనుష్ఠితా। సే
వాయాం చాపి నాభిజ్ఞః స్వచ్ఛందేన వనేచరః॥౨౯॥ రాజోపక్రోశదోషాశ్చ సర్వే సంశ్రయవాసినామ్। వ్రతచర్యా తు నిస్సంగా నిర్భయా వనవాసినామ్॥
౩౦॥ నృపేణాహూయమానస్య యత్తిష్ఠతి భయం హృది। న తత్తిష్ఠతి తుష్టానాం వనే మూలఫలాశినామ్॥ ౩౧॥ పానీయం వా నిరాయాసం స్వాద్వన్నం వా
భయోత్తరమ్। విచార్య ఖలు పశ్యామి తత్సుఖం యత్ర నిర్వృతిః ॥ ౩౨॥ అపరాధైర్న తావంతో భృత్యాశ్శిష్టా నరాధిపైః । ఉపఘాతైర్యథా భృత్యా దూ
షితా నిధనం గతాః॥ ౩౩॥ యది త్వేతన్మయా కార్యం మృగేంద్ర యది మన్యసే। సమయం కృతమిచ్ఛామి వర్తితవ్యం యథా మయి ॥ ౩౪॥ మదీయా మాననీ
యాస్తే శ్రోతవ్యం చ హితం వచః। కల్పితా యా చ మే వృత్తిః సా భవేత్త్వయి సుస్థిరా॥౩౫॥ న మంత్రయేయమన్యైస్తే సచివైస్సహ కర్హిచిత్ । నీతిమంతః
పరీప్సంతో వృథా బ్రూయుః పరే మయి॥ ౩౬॥ ఏక ఏకేన సంగమ్య రహో బ్రూయాం హితం వచః । న చ తే జ్ఞాతికార్యేషు ప్రష్టవ్యోహం హితాహితే॥౩౭॥ మ
యా సంమంత్ర్య పశ్చాచ్చ న హింస్యాస్సచివాస్త్వయా। మదీయానాం చ కుపితో మా త్వం దండం నిపాతయేః॥౩౮॥ ఏవమస్త్వితి తేనాసౌ మృగేంద్రేణాభి
పూజితః। ప్రాప్తవాన్మతిసాచివ్యం గోమాయుర్వ్యాఘ్రయోనితః॥౩౯॥ తం తథా సత్కృతం దృష్ట్వా పూజ్యమానం స్వకర్మసు। ప్రాద్విషన్ కృతసంఘా
తాః పూర్వభృత్యా ముహుర్ముహుః॥ ౪౦॥ మిత్రబుద్ధ్యా చ గోమాయుం సాంత్వయిత్వా ప్రసాద్య చ। దోషైస్తు సమతాం నేతుమైచ్ఛన్నశుభబుద్ధయః॥
౪౧ ॥ అన్యథా హ్యుషితాః పూర్వం పరద్రవ్యాపహారిణః । అశక్తాః కించిదాదాతుం ద్రవ్యం గోమాయుయంత్రితాః॥ ౪౨॥ వ్యుత్థానం చ వికాంక్షద్భిః కథాభిః

ప్రతిలోభ్యతే । ధనేన మహతా చైవ బుద్ధిరస్య విలోభ్యతే ॥ ౪౩॥ న చాపి స మహాప్రాజ్ఞస్తస్మాద్ధైర్యాచ్చచాల హ। అథాస్య సమయం కృత్వా వినాశాయ
తథాపరే॥ ౪౪ ॥ ఈప్సితం తు మృగేంద్రస్య మాంసం యత్తత్ర సంస్కృతమ్। అపనీయ స్వయం తద్ధి తైర్న్యస్తం తస్య వేశ్మని ॥ ౪౫ ॥ యదర్థం చాప్యప
హృతం యేన తచ్చైవ మంత్రితమ్ । తస్య తద్విదితం సర్వం కారణార్థం చ మర్షితమ్॥ ౪౬ ॥ సమయోయం కృతస్తేన సాచివ్యముపగచ్ఛతా । నోపఘాత
స్త్వయా కార్యో రాజన్ మైత్రీమిహేచ్ఛతా॥ ౪౭॥ భీష్మః॥ క్షుధితస్య మృగేంద్రస్య భోక్తుమభ్యుత్థితస్య చ। భోజనాయోపహర్తవ్యం తన్మాంసం సంనోప
దృశ్యతే॥౪౮॥ మృగరాజేన చాజ్ఞప్తం దృశ్యతాం చోర ఇత్యుత। కృతకైశ్చైవ తన్మాంసం మృగేంద్రాయోపవర్ణితమ్॥౪౯॥ సచివేనాపనీతం తే విదుషా ప్రా
జ్ఞమానినా। సరోషస్త్వథ శార్దూలః శ్రుత్వా గోమాయుచాపలమ్॥౫౦॥ బభూవామర్షితో రాజా వధం చాస్య వ్యరోచయత్ । ఛిద్రం తే తస్య తద్దృష్ట్వా
ప్రోచుస్తే పూర్వమంత్రిణః॥౫౧॥ సర్వేషామేవ సోస్మాకం వృత్తిభంగే ప్రవర్తతే। నిశ్చిత్యైవం పునస్తస్య తే తత్కర్మాణ్యవర్తయన్॥ ౫౨॥ ఇదం తస్యే
దృశం కర్మ కిం తేన న కృతం భవేత్ । శ్రుతశ్చ స్వామినా పూర్వం తాదృశో నైవ తాదృశః॥ ౫౩॥ వాఙ్మాత్రేణైవ ధర్మిష్ఠః స్వభావేన తు దారుణః । ధర్మ
చ్ఛద్మా హ్యయం పాపో వృథాచారపరిగ్రహః ॥ ౫౪॥ కార్యార్థం భోజనార్థేషు వ్రతేషు కృతవాన్ శ్రమమ్। యది విప్రత్యయో హ్యేష తదిదం దర్శయా
మ తే॥ ౫౫॥ తన్మాంసం చైవ గోమాయోస్తైః క్షణాదాశు ధౌకితమ్ । మాంసాపనయనం జ్ఞాత్వా వ్యాఘ్రః శ్రుత్వా చ తద్వచః॥౫౬॥ ఆజ్ఞాపయామాస
తదా గోమాయుర్వధ్యతామితి । శార్దూలస్య వచః శ్రుత్వా శార్దూలజననీ తతః ॥ ౫౭ ॥ మృగరాజం హితైర్వాక్యైస్సంబోధయితుమాగమత్ ।
పుత్ర నైతత్త్వయా గ్రాహ్యం కపటారంభసంయుతమ్॥ ౫౮॥ కర్మసంఘర్షజైర్దోషైర్దుష్యేతాశుచిభిశ్శుచిః । నోచ్ఛ్రితం సహతే కశ్చిత్ ప్రక్రి
యా వైరకారికా ॥ ౫౯॥ శుచేరపి హి యుక్తస్య దోష ఏవ నిపాత్యతే । మునేరపి వనస్థస్య స్వాని కర్మాణి కుర్వతః॥౬౦॥ ....*
ఉత్పాద్యంతే త్రయః పక్షా మిత్రోదాసీనశత్రవః। లుబ్ధానాం శుచయో ద్వేష్యాః కాతరాణాం తరస్వినః॥౬౧॥ మూర్ఖాణాం పండితా ద్వేష్యా దరిద్రాణాం
మహాధనాః। అధార్మికాణాం ధర్మిష్ఠా విరూపాణాం సురూపిణః॥ ౬౨॥ బహవః పండితా మూర్ఖా లుబ్ధా మాయోపజీవినః। కుర్యుర్దోషమదోషస్య
బృహస్పతిమతేరపి॥ ౬౩॥ శూన్యాత్తచ్చ గృహాన్మాంసం యదద్యాపహృతం తవ । నేచ్ఛతే దీయమానం చ సాధు తావద్విమృశ్యతామ్॥ ౬౪ ॥ అసభ్యా
స్సభ్యసంకాశాస్సభ్యాశ్చాసభ్యదర్శనాః। దృశ్యంతే వివిధా భావాస్తేషు యుక్తం పరీక్షణమ్॥౬౫॥ తలవద్దృశ్యతే వ్యోమ ఖద్యోతో హవ్యవాడివ । న చై
వాస్తి తలం వ్యోమ్ని ఖద్యోతే న హుతాశనః॥ ౬౬॥ తస్మాత్ప్రత్యక్షదృష్టోపి యుక్తో హ్యర్థః పరీక్షితుమ్। పరీక్ష్య జ్ఞాపయన్నర్థాన్న పశ్చాత్పరితప్యతే॥
౬౭ ॥ న దుష్కరమిదం పుత్ర యత్ప్రభుర్ఘాతయేత్పరమ్। శ్లాఘనీయా యశస్యా చ లోకే ప్రభవతాం క్షమా॥౬౮॥ స్థాపితోయం త్వయా పుత్ర సామంతే
ష్వపి విశ్రుతః। దుఃఖేనాసాద్యతే పాత్రం ధార్యతామేష తే సుహృత్ ॥ ౬౯॥ దూషితం పరదోషైర్హి గృహ్ణీతే యోన్యథా శుచిమ్। స్వయం సందూషితా
మాత్యః క్షిప్రమేవ వినశ్యతి॥ ౭౦॥ తస్మాదప్యరిసంఘాతాద్గోమాయోః కశ్చిదాగతః। ధర్మాత్మా తేన చాఖ్యాతం యథా తత్కపటం కృతమ్॥ ౭౧॥ తతో వి
జ్ఞానచారిత్రసత్కృత్య స విమోక్షితః। పరిష్వక్తశ్చ సస్నేహం మృగేంద్రేణ పునః పునః॥ ౭౨॥ అనుజ్ఞాప్య మృగేంద్రం తు గోమాయుర్నీతిశాస్త్రవిత్ । తే
నామర్షేణ సంతప్తః ప్రాయమాసితుమైచ్ఛత॥ ౭౩॥ శార్దూలస్తం తు గోమాయుం స్నేహాత్ప్రోత్ఫుల్లలోచనః। అవారయత్స ధర్మిష్ఠం పూజయా
ప్రతిపూజయన్॥ ౭౪॥ తం స గోమాయురాలోక్య స్నేహాదాగతసంభ్రమమ్। ఉవాచ ప్రణతో వాక్యం బాష్పగద్గదయా గిరా॥ ౭౫ ॥ పూజితోహం త్వ
యా పూర్వం పశ్చాచ్చైవ విమానితః। పరేషామాస్పదం నీతో వస్తుం నార్హామ్యహం త్వయి॥ ౭౬॥ అసంతుష్టాశ్చ్యుతాః స్థానాన్మానాత్ప్రత్యవరోపితాః।

స్వయంచాపహృతాభృత్యాయేచాప్యుపహితాః పరైః॥ ౭౭॥ పరీక్షితాశ్చలుబ్ధాశ్చక్రుద్ధాభీతాః ప్రతారితాః । హృతస్వామానినోయేచత్యక్తాదానా
మహేప్సవః॥ ౭౮ ॥ సంతాపితాశ్చయేకేచిద్వ్యసనౌఘప్రతీక్షిణః । అంతర్హితాస్సోపహితాస్తేసర్వేపరసాధనాః॥ ౭౯ ॥అవమానేనయుక్తస్యస్థా
నభ్రష్టస్యవాపునః । కథంయాస్యసివిశ్వాసమహంతిష్ఠామివాకథమ్॥ ౮౦ ॥ సమర్థ ఇతిసంగృహ్యస్థాపయిత్వాపరీక్షితః। కృతంచసమయంభిత్త్వా
త్వయాహమవమానితః॥ ౮౧ ॥ ప్రథమంయస్సమాఖ్యాతశ్శీలవానితిసంసది । నవాచ్యంతస్యవైగుణ్యంప్రతిజ్ఞాంపరిరక్షతా ॥ ౮౨ ॥ ఏవంచావమత
స్యేహవిశ్వాసంమేనయాస్యసి । త్వయిచాపేతవిశ్వాసేమమోద్వేగోభవిష్యతి॥ ౮౩ ॥ శంకితస్త్వమహంభీతః పరేచ్ఛిద్రానుదర్శినః। అస్నిగ్ధాశ్చై
వమస్తోషాః కర్మచైతద్బహుచ్ఛలమ్॥ ౮౪॥ దుఃఖేనశ్లిష్యతేభిన్నంశ్లిష్టందుఃఖేనభిద్యతే। భిన్నశ్లిష్టాతుయాప్రీతిర్నసాస్నేహేనవర్తతే॥ ౮౫॥ కశ్చిదేవ
హితేభర్తుర్దృశ్యతేనపరాత్మనోః । కార్యాపేక్షాహివర్తంతేభావాః స్నిగ్ధాస్సుదుర్లభాః॥ ౮౬॥ సుదుఃఖంపురుషజ్ఞానంచిత్తంయేషాంచలాచలమ్।
సమర్థోవాప్యశక్తోవాశతేష్వేకోధిగమ్యతే॥ ౮౭॥ అకస్మాత్ప్రక్రియానౄణామకస్మాచ్చాపకర్షణమ్। శుభాశుభేమహత్త్వంచప్రకర్తుంబుద్ధి
లాఘవమ్॥ ౮౮॥ ఏవంవిధంసాంత్వముక్త్వాధర్మకామార్థహేతుమత్। ప్రసాదయిత్వారాజానంగోమాయుర్వనమభ్యగాత్ ॥ ౮౯॥ ప్రగృహ్యా
నునయంతస్యమృగేంద్రస్యచబుద్ధిమాన్। గోమాయుః ప్రాయమాస్థాయత్యక్త్వాదేహందివంయయౌ॥ ౯౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి వ్యాఘ్రగోమాయుసంవాదే ఏకాదశాధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కింపార్థివేనకర్తవ్యంకించకృత్వాసుఖీభవేత్। ఏతదాచక్ష్వతత్త్వేనసర్వధర్మభృతాంవర ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ హంతతేహంప్రవక్ష్యామిశృ
ణుకార్యైకనిశ్చయమ్ । యథారాజ్ఞేహకర్తవ్యంయచ్చకృత్వాసుఖీభవేత్ ॥ ౨॥ నచైవంవర్తితవ్యంస్మయథేదమనుశుశ్రుమ । ఉష్ట్రస్యతుమహ
ద్వృత్తంతన్నిబోధయుధిష్ఠిర॥ ౩ ॥ జాతిస్మరోమహానుష్ట్రః ప్రాజాపత్యయుగేభవత్ । వరణేచ్ఛందయామాసతతశ్చైనంపితామహః॥ ౪॥ తపస్సు
మహదాతిష్ఠదరణ్యేశంసితవ్రతః। తపసస్తస్యచాంతేథప్రీతిమానభవద్విభుః॥ వరేణఛందయామాసతతశ్చైనంపితామహః॥౫॥ ఉష్ట్రః॥ భగవంస్త్వ
త్ప్రసాదాన్మేదీర్ఘాగ్రీవాభవేదియమ్। యోజనానాంశతంసాగ్రంగచ్ఛామిచరితుంవిభో॥ ౬॥ ఏవమస్త్వితిచోక్తస్సవరదేనమహాత్మనా। ప్రతిలభ్య
వరంశ్రేష్ఠంయయావుష్ట్రస్స్వకంవనమ్॥ ౭॥ సచకారతదాలస్యంవరదానాత్సుదుర్మతిః । నచైచ్ఛచ్చరితుంగంతుందురాత్మాకాలమోహితః॥ ౮॥ స
కదాచిత్ప్రసార్యైవతాంగ్రీవాంశతయోజనామ్। చచారశ్రాంతహృదయోవాతశ్చాగాత్తతోమహాన్॥ ౯॥ సగుహాయాంశిరోగ్రీవాంనిధాయపశు
రాత్మనః। ఆస్తేనువర్షమభ్యాగాత్సుమహాత్ ప్లావయజ్జగత్ ॥ ౧౦ ॥ అథశీతపరీతాంగోజంబుకః క్షుచ్ఛ్రమాన్వితః। సదారస్తాంగుహామాశుప్రవివేశ
జలార్దితః॥ ౧౧ ॥ సదృష్ట్వామాంసజీవీతుసుభృశంక్షుచ్ఛ్రమాన్వితః. అభక్షయత్తతోగ్రీవాముష్ట్రస్యభరతర్షభ॥౧౨॥యదాత్వబుధ్యతాత్మానం
భక్ష్యమాణంసవైపశుః। తదాసంకోచనేయత్నమకరోద్భృశదుఃఖితః ॥ ౧౩ ॥ యావదూర్ధ్వమధశ్చైవగ్రీవాంసంక్షిపతేపశుః । తావత్తేనసదా
రేణజంబుకేనసభక్షితః॥ ౧౪॥ సహత్వాభక్షయిత్వాచతముష్ట్రంజంబుకస్తదా। విగతేవాతవర్షేతునిశ్చక్రామగుహాముఖాత్ ॥ ౧౫॥ ఏవందుర్బు
ద్ధినాప్రాప్తముష్ట్రేణనిధనంతదా। ఆలస్యస్యక్రమాత్పశ్యమహాంతందోషమాగతమ్॥ ౧౬ ॥ త్వమప్యేవంవిధంహిత్వాయోగేననియతేంద్రియః। వర్త
స్వబుద్ధిమూలంతువిజయంమనురబ్రవీత్ ॥ ౧౭॥ బుద్ధిశ్రేష్ఠానికర్మాణిబాహుమధ్యానిభారత। తానిజంఘాజఘన్యానిభారప్రత్యవరాణిచ॥ ౧౮॥ రాజ్యం
తిష్ఠతిదక్షస్యసంగృహీతేంద్రియస్యచ। అర్థస్యబుద్ధిమూలంహివిజయంమనురబ్రవీత్ ॥ ౧౯॥ గుహ్యంమంత్రంశ్రుతవతస్ససహాయస్యచానఘ । పరీ

త్యకారిణోహ్యర్థాః స్తిష్ఠంతీహ యుధిష్ఠిర॥ సహాయయుక్తేన మహీ కృత్స్నా శక్యా ప్రశాసితుమ్॥ ౨౦ ॥ ఇదం హి సద్భిః కథితం విధిజ్ఞైః పురా మహేంద్రప్రతిమప్రభావ। మయాపి చోక్తం తవ శాస్త్రదృష్ట్యా యథైవ బుద్ధ్వా ప్రచరస్వ రాజన్॥ ౨౧॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - ఉష్ట్రగ్రీవోపాఖ్యానే-ద్వాదశాధికశతతమోధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః ॥ రాజా రాజ్యమనుప్రాప్య దుర్లభం భరతర్షభ। అమిత్రస్యాతివృద్ధస్య కథం తిష్ఠేదసాధనః॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । సరితాం చైవ సంవాదం సాగరస్య చ భారత ॥ ౨ ॥ సురారినిలయః శశ్వత్సాగరః సరితాం పతిః। పప్రచ్ఛ సరితః సర్వాః సంశయం జాతమాత్మనః॥ ౩ ॥ సాగరః ॥ సమూలశాఖాన్పశ్యామి నిహతాన్కాయినో ద్రుమాన్ । యుష్మాభిరిహ పూర్ణాభిర్నద్యస్తత్ర న వేతసమ్॥ ౪ ॥ అకాయశ్చాల్పసారశ్చ వేతసః కూలజశ్చ వః। అవజ్ఞయా వా నానీతః కించ వా తేన వః కృతమ్॥ ౫॥ తదహం శ్రోతుమిచ్ఛామి సర్వాసామేవ వో మతమ్ । యథా చేమాని కూలాని హిత్వా నాయాతి వేతసః॥ ౬॥ తత్ర ప్రాహ నదీ గంగా వాక్యముత్తమమర్థవత్ । హేతుమద్గ్రాహకం చైవ సాగరం సరితాం పతిమ్॥ ౭॥ గంగా॥ తిష్ఠంత్యేతే యథాస్థానం నగా హ్యేకనికేతనాః। తే త్యజంతి తతః స్థానం ప్రాతిలోమ్యాన్న వేతసః॥ ౮॥ వేతసో వేగమాయాంతం దృష్ట్వా నమతి నాపరః। సరిద్వేగే వ్యతిక్రాంతే స్థానమాసాద్య తిష్ఠతి॥ ౯॥ కాలజ్ఞః సమయజ్ఞశ్చ సదా వశ్యశ్చ నోద్ధతః। అనులోమస్తథాస్తబ్ధస్తేన నాభ్యేతి వేతసః॥ ౧౦॥ మారుతోదకవేగేన యే నమంత్యున్నమంతి చ । ఓషధ్యః పాదపా గుల్మా న తేయాంతి పరాభవమ్॥ ౧౧॥ భీష్మః॥ యో హి శత్రోర్వివృద్ధస్య ప్రభోర్వధవినాశనే। పూర్వం న సహతే వేగం క్షిప్రమేవ వినశ్యతి॥ ౧౨॥ సారాసారం బలం వీర్యమాత్మనో ద్విషతశ్చ యః । జానన్విచరతి ప్రాజ్ఞో న స యాతి పరాభవమ్॥ ౧౩॥ ఏవమేవ యదా విద్వాన్మన్యేతాతిబలం రిపుమ్ । సంశ్రయేద్వైతసీం వృత్తిమేతత్ప్రజ్ఞానలక్షణమ్॥ ౧౪॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- సరిత్సాగరసంవాదే- త్రయోదశాధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ విద్వాన్మూర్ఖప్రగల్భేన మృదుస్తీక్ష్ణేన భారత । ఆక్రుశ్యమానః సదసి కథం కుర్యాదరిందమ॥ ౧॥ భీష్మః॥ శ్రూయతాం పృథివీపాల యథైషోఽర్థోఽనుగీయతే। సదా సుచేతాః సహతే నరస్యేహాల్పమేధసః ॥ ౨॥ అరుష్యన్క్రుశ్యమానస్య సుకృతం నామ విందతి । దుష్కృతం చాత్మనో మర్షీ రుష్యత్యేవాపమార్ష్టి వై॥ ౩॥ టిట్టిభం తముపేక్షేత వాశమానమివాతురమ్ । లోకవిద్వేషమాపన్నో నిష్ఫలం ప్రతిపద్యతే ॥ ౪॥ ఇతి సంశ్లాఘతే నిత్యం తేన పాపేన కర్మణా । ఇదముక్తో మయా కశ్చిత్సంమతో జనసంసది ॥ ౫॥ స తత్ర వ్రీడితః శ్రుత్వా మృతకల్పోఽవతిష్ఠతే। శ్లాఘన్నశ్లాఘనీయేన కర్మణా నిరపత్రపః॥ ౬ ॥ ఉపేక్షితవ్యో యత్నేన తాదృశః పురుషాధమః। యద్యద్బ్రూయాదల్పమతిస్తత్తదస్య సహేన్నృపః॥ ౭॥ ప్రాకృతో హి ప్రశంసన్వా నిందన్వా కిం కరిష్యతి। వనే కాక ఇవాబుద్ధిర్వాశమానో నిరర్థకమ్॥ ౮॥ యది వాగ్భిః ప్రయోగః స్యాత్ప్రయోగే పాపకర్మణః । వాగేవార్థో భవేత్తస్య న హ్యేవార్థో జిఘాంసతః॥ ౯॥ నిషేకం విపరీతం స ఆచష్టే వృత్తచేష్టయా। మయూర ఇవ కౌపీనం నృత్యం సందర్శయన్నివ ॥ ౧౦ ॥ యస్యావాచ్యం న లోకేఽస్తి నాకార్యం చాపి కించన । వాచం తేన న సందధ్యాచ్ఛుచిః సంక్లిష్టకర్మణా॥ ౧౧ ॥ ప్రత్యక్షం గుణవాదీ యః పరోక్షే చాపి నిందకః। స మానవః శ్వవల్లోకే నష్టలోకపరాయణః॥ ౧౨॥ తాదృగ్జనశతస్యాపి యద్దదాతి జుహోతి చ । పరోక్షేణాపవాదీ యస్తన్నాశయతి తత్క్షణాత్ ॥౧౩॥ తస్మాత్ప్రాజ్ఞో నరః సద్యస్తాదృశం పాపచేతసమ్। వర్జయేత్సాధుభిర్వర్జ్యం సారమేయామిషం యథా ॥ ౧౪ ॥ పరివాదం బ్రువాణో హి దురాత్మా వై మహాజనే । ప్రకాశయతి దోషాంస్తు సర్పః ఫణమివోచ్ఛ్రితమ్॥ ౧౫॥ తం స్వకర్మాణి కుర్వాణం ప్రతికర్తుం య ఇచ్ఛతి। భస్మకూట ఇవాబుద్ధిః ఖరో రజసి మజ్జతి॥ ౧౬॥

మనుష్యసాలావృకమప్రశాంతంజనాపవాదేసతతంనివిష్టమ్। మాతంగమున్మత్తమివోన్నదంతంత్యజేతతంశ్వానమివాతిరౌద్రమ్॥౧౭॥ అధీరజుష్టేపథివర్తమానందమాదపేతంవినయాచ్చపాపమ్। అరివ్రతంనిత్యమభూతికామంధిగస్తుతంపాపమతింమనుష్యమ్ ॥ ౧౮ ॥ ప్రత్యుచ్యమానస్త్వభిభూయఏభిర్నిశామ్యమాభూస్త్వమథార్తరూపః। ఉచ్చస్స్యనీచేనహిసంప్రయోగంవిగర్హయంతిస్థిరబుద్ధయోయే॥ ౧౯॥ క్రుద్ధోదశార్ధేనహితాడయేద్వాసపాంసుభిర్వావికిరేత్తుషైర్వా। వివృత్యదంతాంశ్చవిభీషయేద్వాసిద్ధంహిమూఢేకుపితేనృశంసే॥ ౨౦॥విగర్హణాంపరమదురాత్మనాకృతాంసహేతయస్సంసదిదుర్జనాన్నరః। పఠేదిదంచాపినిదర్శనంసదానవాఙ్మయంసలభతికించిదప్రియమ్॥ ౨౧ ॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతేశాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి- టిట్టిభకోపాఖ్యానే - చతుర్దశాధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ పితామహమహాప్రాజ్ఞసంశయోమేమహానయమ్।సంఛేత్తవ్యస్త్వయారాజన్భవాన్కులకరోహినః॥౧॥ పురుషాణామయంతాతదుర్వృత్తానాందురాత్మనామ్।కథితోవాక్యసంచారస్తతోవిజ్ఞాపయామితే ॥౨॥ యద్ధితంరాజ్యతంత్రస్యకులస్యచసుఖోదయమ్।ఆయత్యాంచతదాత్వేచక్షేమవృద్ధికరంచయత్ ॥౩॥ పుత్రపౌత్రాభిరామంచరాష్ట్రవృద్ధికరంచయత్। అన్నపానేశరీరేచహితంయత్తద్బ్రవీహిమే॥౪॥అభిషిక్తోహియోరాజారాష్ట్రస్థోమిత్రసంవృతః। ససుహృత్సముపేతోవాసకథంరంజయేత్ప్రజాః ॥౫॥ యోహ్యసత్ప్రగ్రహరతిఃస్నేహరాగబలాత్కృతః।ఇంద్రియాణామనీశత్వాదసజ్జనబుభూషకః ॥౬॥ తస్యభృత్యావిగుణతాంయాంతిసర్వేకులోద్గతాః। నచభృత్యఫలైరర్థైస్సరాజాసంప్రయుజ్యతే॥ ౭॥ ఏతన్మేసంశయస్థస్యరాజధర్మాన్సుదుర్విదాన్। బృహస్పతిసమోబుద్ధ్యాభవాన్శంసితుమర్హతి॥౮॥ శంసితాపురుషవ్యాఘ్రత్వంనఃకులహితేరతః। క్షత్తాచైకోమహాప్రాజ్ఞోయోనశ్శంసతిసర్వదా॥ ౯॥ త్వత్తఃకులహితంవాక్యంశ్రుత్వారాజ్యహితోదయమ్।అమృతస్యావ్యయస్యేవతృప్తఃస్వప్స్యామ్యహంసుఖమ్॥ ౧౦॥ కీదృశాస్సన్నికర్షస్థాభృత్యాస్సర్వగుణాన్వితాః। కీదృశైఃకింకులీనైర్వాసహయాత్రావిధీయతే॥౧౧॥ నహ్యేకోభృత్యరహితోరాజాభవతిరక్షితా। రాజ్యంచేదంజనస్సర్వస్తత్కులీనోఽభికాంక్షతి॥ ౧౨॥ భీష్మః॥ నచప్రశాస్తుంరాజ్యంహిశక్యమేకేనభారత। అసహాయవతాతాతనైవార్థాఃకేచిదప్యుత॥ ౧౩॥ లబ్ధుంలబ్ధ్వాప్యపిసదారక్షితుంభరతర్షభ। యస్యభృత్యజనస్సర్వోజ్ఞానవిజ్ఞానకోవిదః॥౧౪॥ హితైషీకులజస్స్నిగ్ధఃసరాజ్యఫలమశ్నుతే। మంత్రిణోయస్యకులజాఅసంహార్యాస్సహోషితాః॥ ౧౫॥నృపతేర్మతిదాస్సంతస్సంబంధజ్ఞానకోవిదాః।అనాగతవిధాతారఃకాలజ్ఞానవిశారదాః॥ ౧౬॥ అతిక్రాంతమశోచంతస్సరాజ్యఫలమశ్నుతే। సమదుఃఖసుఖాయస్యసహాయాఃప్రియకారిణః॥ ౧౭॥ అర్థచింతాపరాస్సత్యాఃసరాజ్యఫలమశ్నుతే।యస్యనార్తోజనపదఃసన్నికర్షగతస్సదా॥౧౮॥ అక్షుద్రస్సత్పథాలంబిసరాజారాజ్యభాగ్భవేత్।కోశాఖ్యపటలంయస్యకోశవృద్ధికరైర్నరైః॥౧౯॥ ఆప్తైస్తుష్టైశ్చసతతంచీయతేసన్నృపోత్తమః। కోష్ఠాగారమసంహార్యైరాప్తైస్సంచయతత్పరైః॥౨౦॥ పాత్రభూతైరలుబ్ధైశ్చపాల్యమానంగుణీభవేత్ । వ్యవహారశ్చనగరేయస్యకర్మఫలోదయః॥ ౨౧॥ దృశ్యతేశంఖలిఖితఃసధర్మఫలభాఙ్నృపః। సంగృహీతమనుష్యశ్చయోరాజారాజధర్మవిత్॥ షడ్వర్గంప్రతిగృహ్ణాతిసధర్మఫలమశ్నుతే॥౨౨॥...*

——*ఇతి - పంచదశాధికశతతమోఽధ్యాయః *——

భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। నిదర్శనంపరంలోకేసజ్జనాచరితేసదా॥ ౧॥ అస్యైవార్థస్యసదృశంయచ్ఛ్రుతంమేతపోవనే। జామదగ్న్యస్యరామస్యయదుక్తమృషిసత్తమైః॥౨॥వనేమహతికస్మింశ్చిదమనుష్యనిషేవితే।ఋషిర్మూలఫలాహారోనియతోనియతేంద్రియః॥౩ ॥ దీక్షాదమపరశ్శాంతఃస్వాధ్యాయపరమశ్శుచిః। ఉపవాసవిశుద్ధాత్మాసతతంసత్త్వమాస్థితః॥౪ ॥ తస్యసందృశ్యసద్భావముపవిష్టస్యధీమతః॥

సర్వే సత్త్వాస్సమీపస్థా భవంతి వనచారిణః॥ ౫॥ సింహవ్యాఘ్రగణాః క్రూరా మత్తాశ్చైవ మహాగజాః । ద్వీపినః ఖడ్గభల్లూకా యే చాన్యే భీమదర్శనాః॥
౬ ॥ తే సుఖప్రశ్నదాస్సర్వే భవంతి క్షతజాశనాః । తస్యర్షేశ్శిష్యవచ్చైవ న్యగ్భూతాః ప్రియకారిణః॥ ౭ ॥ దత్త్వా చ తే సుఖప్రశ్నం సర్వే యాంతి య
థాగతమ్ । గ్రామ్యస్త్వేకః పశుస్తత్ర నాజహాచ్ఛ్వా మహామునిమ్॥ ౮॥ భక్తోఽనురక్తః సతతముపవాసకృశో బలః । ఫలమూలోదకాహారః శాంతశ్శిష్టాకృతి
ర్యథా॥ ౯॥ తస్యర్షేరుపవిష్టస్య పాదమూలే మహామతే । మనుష్యవద్గతో భావం స్నేహబద్ధో భవద్భృశమ్॥ ౧౦॥ తతోఽభ్యయాన్మహావీర్యో ద్వీపీ క్ష
తజభోజనః। శ్వార్థమత్యంతసంతుష్టః క్రూరః కాల ఇవాంతకః॥ ౧౧॥ లేలిహ్యమానస్తృషితః పుచ్ఛాస్ఫోటనతత్పరః। వ్యాదితాస్యః క్షుధాభగ్నః ప్రా
ర్థయానస్తదామిషమ్॥ ౧౨॥ దృష్ట్వా తం క్రూరమాయాంతం జీవితార్థీ నరాధిప। ప్రోవాచ శ్వా మునిం తత్ర యత్తచ్ఛృణు విశాంపతే॥ ౧౩॥ శ్వశత్రు
ర్భగవన్నేష ద్వీపీ మాం హంతుమిచ్ఛతి। త్వత్ప్రసాదాద్భయం న స్యాదస్మాన్మమ మహామునే॥ ౧౪॥ తథా కురు మహాబాహో సర్వజ్ఞస్త్వం న సంశయః
స మునిస్తస్య విజ్ఞాయ భావజ్ఞో భయకారణమ్। రుతజ్ఞస్సర్వసత్త్వానాం తమైశ్వర్యసమన్వితః॥ ౧౫॥ మునిః॥ న భయం ద్వీపినః కార్యం మృత్యుతస్తే కథంచన।
ఏష స్వరూపరహితో ద్వీపీ భవసి పుత్రక॥ ౧౬॥ తతశ్శ్వా ద్వీపితాం నీతో జాంబూనదనిభాకృతిః। చిత్రాంగో విస్ఫురద్దంష్ట్రో వనే వసతి నిర్భయః॥ ౧౭ ॥ తం
దృష్ట్వా సంముఖే ద్వీపీ ఆత్మనస్సదృశం పశుమ్। అవిరుద్ధస్తతస్తస్య క్షణేన సమపద్యత॥ ౧౮॥ తతోఽభ్యయాన్మహారౌద్రో వ్యాదితాస్యః క్షుధాన్వితః। ద్వీ
పినం లేలిహద్వక్త్రో వ్యాఘ్రో రుధిరలాలసః॥ ౧౯॥ వ్యాఘ్రం దృష్ట్వా క్షుధావిష్టం దంష్ట్రిణం వనగోచరమ్। ద్వీపీ జీవితరక్షార్థమృషిం శరణమీయివాన్।
౨౦॥ సంవాసజం పరం స్నేహమృషిణా కుర్వతా తదా। స ద్వీపీ వ్యాఘ్రతాం నీతో రిపూణాం బలవత్తరః॥ ౨౧॥ తతో దృష్ట్వా స శార్దూలో నాహనత్తం
విశాంపతే । స తు శ్వా వ్యాఘ్రతాం ప్రాప్య బలవాన్పిశితాశనః ॥ ౨౨॥ న మూలఫలభోగేషు స్పృహామప్యకరోత్తదా। యథా మృగపతిర్నిత్యం ప్రకాం
క్షతి వనౌకసః । తథైవ స మహారాజ వ్యాఘ్రస్సమభవత్తదా॥ ౨౩॥ ....*

ఇతి- శ్వర్షిసంవాదే- షోడశాధికశతతమోఽధ్యాయః,

భీష్మః॥ వ్యాఘ్రశ్శోటజమూలస్థస్తృప్తస్సుప్తో హతైర్మృగైః। నాగశ్చాగాత్తముద్దేశం మత్తో మేఘ ఇవోత్థితః॥ ౧॥ ప్రభిన్నకరటః ప్రాంశుః పద్మీ వితతకుంభ
కః। సువిషాణో మహాకాయో మేఘగంభీరనిస్వనః॥ ౨॥ తం దృష్ట్వా కుంజరం మత్తమాయాంతం బలగర్వితమ్। వ్యాఘ్రో హస్తిభయాత్త్రస్త ఋషిం శ
రణం యయౌ ॥ ౩॥ తతోఽనయత్కుంజరత్వం వ్యాఘ్రం తమృషిసత్తమః। మహామేఘనిభం దృష్ట్వా స భీతో హ్యభవద్గజః॥ ౪॥ తతః కమలషండాని సల్లకీగహ
నాని చ। వ్యచరత్స ముదా యుక్తః పద్మరేణువిభూషితః ॥ ౫॥ కదాచిద్రమమాణస్య హస్తినస్సంముఖం తదా। ఋషేశ్శోటజస్థస్య కాలోఽగచ్ఛన్నిశాని
శమ్॥ ౬॥ అథాజగామ తం దేశం కేసరీ కేసరారుణః। గిరికందరజో భీమః సింహో నాగకులాంతకః॥ ౭॥ తం దృష్ట్వా సింహమాయాంతం నాగస్సింహభ
యార్దితః। ఋషిం శరణమాపేదే వేపమానో భయాతురః॥ ౮॥ స తతస్సింహతాం నీతో నాగేంద్రో మునినా తదా। వనం నాగణయత్సింహం తుల్యజాతిస
మన్వయాత్ ॥ ౯॥ దృష్ట్వా చ సోఽభవత్సింహో వన్యో భయసమన్వితః। స చాశ్రమే వసత్సింహస్తస్మిన్నేవ మహావనే॥ ౧౦॥ తద్భయాత్పశవో నాన్యే త
పోవనసమీపతః। వ్యదృశ్యంత తదా త్రస్తా జీవితాకాంక్షిణస్తదా॥ ౧౧॥ కదాచిత్కాలయోగేన సర్వప్రాణివిహింసకః। బలవాన్ క్షతజాహారో నానాస
త్త్వభయంకరః॥ ౧౨॥ అష్టపాదూర్ధ్వనయనః శరభో వనగోచరః। తం సింహం హంతుమాగచ్ఛన్మునేస్తస్య నివేశనమ్॥ ౧౩॥ తం మునిశ్శరభం చక్రే బ
లోత్కటమరిందమః। తతస్స శరభో వన్యో మునేశ్శరభమగ్రతః॥ ౧౪ ॥ దృష్ట్వా బలినమత్యుగ్రం ద్రుతం సంప్రాద్రవద్వనాత్ । స ఏవం శరభస్థానే న్యస్
తో మునినా తదా॥ ౧౫॥ మునేః పార్శ్వగతో నిత్యం శరభస్సుఖమాప్తవాన్। తతశ్శరభసంత్రస్తాః సర్వే మృగగణాస్తదా॥ ౧౬ ॥ ************

దిశస్సంప్రాద్రవన్ రాజన్ భయాజ్జీవితకాంక్షిణః। శరభోఽప్యతిసంహృష్టో నిత్యం ప్రాణివధే రతః॥ ౧౭॥ ఫలమూలాశనం కర్తుం నైచ్ఛత్స పిశితాశనః। తతో రుధిరతర్షేణ బలినా శరభోఽన్వితః॥ ౧౮॥ ఇయేష తం మునిం హంతుమకృతజ్ఞః స్వయోనిజః। తతస్తేన తపశ్శక్త్యా విదితో జ్ఞానచక్షుషా॥ ౧౯॥ విజ్ఞాయ చ మహాప్రాజ్ఞో మునిః శ్వానం తముక్తవాన్। శ్వా త్వం ద్వీపిత్వమాపన్నో ద్వీపీ వ్యాఘ్రత్వమాగతః॥ ౨౦॥ వ్యాఘ్రాన్నాగో మదపటుర్నాగస్సింహత్వమాగతః। సింహస్త్వం బలమాపన్నో భూయశ్శరభతాం గతః॥ ౨౧॥ మయా స్నేహపరీతేన విసృష్టో న కులాన్వయః। అస్మాదేవమపాపం మాం పాప హింసితుమిచ్ఛసి॥ ౨౨॥ తస్మాత్స్వయోనిమాపన్నః శ్వైవ త్వం హి భవిష్యసి। తతో మునిజనద్వేష్టా దుష్టాత్మా ప్రాకృతోఽబుధః॥ ఋషిణా శరభశ్శప్తస్స్వరూపం పునరాప్తవాన్॥ ౨౩॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - శ్వర్షిసంవాదే - సప్తదశాధికశతతమోఽధ్యాయః -

భీష్మః॥ స శ్వా ప్రకృతిమాపన్నః పరం దైన్యముపాగతః। ఋషిణా హుంకృతః పాపస్తపోవనబహిష్కృతః॥ ౧॥ ఏవం రాజ్ఞా మతిమతా విదిత్వా సత్యశౌచతామ్। ఆర్జవం ప్రకృతిం సత్త్వం శ్రుతం వృత్తం కులం దమమ్॥ ౨॥ అనుక్రోశం బలం వీర్యం ప్రభావం ప్రశ్రయం క్షమామ్। భృత్యా యే యత్ర యోగ్యాస్స్యుస్తత్ర స్థాప్యాస్సురక్షితాః॥ ౩॥ నాపరీక్ష్య మహీపాలస్సచివం కర్తుమర్హతి। అకులీననరాకీర్ణో న రాజా సుఖమేధతే॥ ౪॥ కులజః ప్రకృతో రాజ్ఞా స్వకులీనతయా సదా। న పాపే కురుతే బుద్ధిం భిద్యమానోఽప్యనాగసి॥ ౫॥ అకులీనస్తు పురుషః ప్రాకృతస్సాధుసంశ్రయాత్। దుర్లభైశ్వర్యతాం ప్రాప్తో నిందితశ్శత్రుతాం వ్రజేత్॥ ౬॥ కులీనం శిక్షితం ప్రాజ్ఞం జ్ఞానవిజ్ఞానపారగమ్। సర్వశాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞం సహిష్ణుం దేశజం తథా॥ ౭॥ కృతజ్ఞం బలవంతం చ క్షాంతం దాంతం జితేంద్రియమ్। అలుబ్ధం లబ్ధసంతుష్టం స్వామిమిత్రబుభూషకమ్॥ ౮॥ సచివం దేశకాలజ్ఞం సత్త్వసంగ్రహణే రతమ్। సతతం యుక్తమనసం హితైషిణమతంద్రితమ్॥ ౯॥ యుక్తాచారం స్వవిషయే సంధివిగ్రహకోవిదమ్। రాజ్ఞస్త్రివర్గవేత్తారం పౌరజానపదప్రియమ్॥ ౧౦॥ ఖాతకవ్యూహతత్త్వజ్ఞం బలహర్షణకోవిదమ్। ఇంగితాకారతత్త్వజ్ఞం యాత్రాజ్ఞానవిశారదమ్॥ ౧౧॥ హస్తిశిక్షాసు తత్త్వజ్ఞమహంకారవివర్జితమ్। ప్రగల్భం దక్షిణం దాంతం బలినం యుక్తకారిణమ్॥ ౧౨॥ చౌక్షం చౌక్షజనాకీర్ణం సుముఖం సుఖదర్శనమ్। నాయకం నీతికుశలం గుణచేష్టాసమన్వితమ్॥ ౧౩॥ అస్తబ్ధం ప్రసృతం శ్లక్ష్ణం మృదువాదినమేవ చ। ధీరం శూరం మహర్ధిం చ దేశకాలోపపాదకమ్॥ ౧౪॥ సచివం యః ప్రకురుతే న చైనమవమన్యతే। తస్య విస్తీర్యతే రాజ్యం జ్యోత్స్నా గ్రహపతేరివ॥ ౧౫॥ ఏతైరేవ గుణైర్యుక్తో రాజా శాస్త్రవిశారదః। ఏష్టవ్యో ధర్మపరమః ప్రజాపాలనతత్పరః॥ ౧౬॥ ధీరో మర్షీ శుచిస్తీక్ష్ణః కాలే పురుషకారవిత్। శుశ్రూషుశ్శ్రుతవాన్ శ్రోతా ఊహాపోహవిశారదః॥ ౧౭॥ మేధావీ ధారణాయుక్తో యథాన్యాయోపపాదకః। దాంతస్సదా ప్రియాభాషీ క్షమావాంశ్చ విపర్యయే॥ ౧౮॥ దానాచ్ఛేదే స్వయంకారీ శ్రద్ధాళుస్సుఖదర్శనః। ఆర్తహస్తప్రదో నిత్యమమాత్యోహితే రతః॥ ౧౯॥ నాహంవాదీ న నిర్ద్వంద్వో న యత్కించనకారకః। కృతే కర్మణ్యమాత్యానాం కర్తా భక్తజనప్రియః॥ ౨౦॥ సంగృహీతజనోఽస్తబ్ధః ప్రసన్నవదనస్సదా। సదా భృత్యజనాపేక్షీ న క్రోధీ సుమహామనాః॥ ౨౧॥ యుక్తదండో న నిర్దండో ధర్మకార్యానుశాసనః। చారనేత్రః ప్రజావేక్షీ ధర్మార్థకుశలస్సదా॥ ౨౨॥ రాజా గుణశతాకీర్ణ ఏష్టవ్యస్తాదృశో భవేత్। యోధాశ్చైవ మనుష్యేంద్ర సర్వైర్గుణగణైర్వృతాః॥ ౨౩॥ అన్వేష్టవ్యాస్సుపురుషాస్సహాయా రాజ్యధారణే। న విమానయితవ్యాస్తే రాజ్ఞా వృద్ధిమభీప్సతా॥ ౨౪॥ యోధాస్సమరశౌండీరాః కృతజ్ఞాశ్శస్త్రకోవిదాః। ధర్మశాస్త్రసమాయుక్తాః పదాతిజనసంవృతాః॥ ౨౫॥ అభయా గజపృష్ఠస్థా రథచర్యావిశారదాః। ఇష్వస్త్రకుశలా యస్య తస్యేయం నృపతేర్మహీ॥ ౨౬॥ సర్వసంగ్రహణే యుక్తో నృపో భవతి యస్సదా। ఉత్థానశీలో మిత్రాఢ్యస్స రాజా రాజసత్తమః॥ ౨౭॥ శక్యా హ్యశ్వసహస్రేణ వీరారోహేణ భారత। సంగృహీతమ

నుష్యేణ కృత్స్నాం జేతుం వసుంధరా॥ ౨౮॥ ఇతి-రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-అమాత్యాదిగుణకథనే- అష్టాదశాధికశతతమోఽధ్యాయః-...........*

భీష్మః॥ ఏవం శునా సమాన్ భృత్యాన్ స్వే స్వే స్థానే నరాధిపః। నియోజయతి కృత్యేషు స రాజ్యఫలమశ్నుతే॥ ౧॥ న శ్వా స్వం స్థానముత్క్రమ్య ప్రమాణమభిసత్కృతః। ఆరోప్యః శ్వా స్వకాత్ స్థానాదుత్క్రమ్యాన్యత్ప్రమాద్యతి॥ ౨॥ స్వజాతిగుణసంపన్నాః స్వేషు కర్మసు సంస్థితాః। ప్రకర్తవ్యా హ్యమాత్యాస్తు నాస్థానే ప్రక్రియాక్షమాః॥ ౩॥ అనురూపాణి కర్మాణి భృత్యేభ్యో యః ప్రయచ్ఛతి। స భృత్యగుణసంపన్నం రాజా ఫలముపాశ్నుతే॥ ౪॥ శరభః శరభస్థానే సింహః సింహ ఇవోర్జితః। వ్యాఘ్రో వ్యాఘ్ర ఇవ స్థాప్యో ద్వీపీ ద్వీపీ యథా తథా॥ ౫॥ కర్మస్వహానురూపేషు న్యస్యా భృత్యా యథావిధి। ప్రతిలోమం న భృత్యాస్తే స్థాప్యాః కర్మఫలైషిణః॥ ౬॥ యః ప్రమాణమతిక్రమ్య ప్రతిలోమం నరాధిపః। భృత్యాన్ స్థాపయతే బుద్ధ్యా న స రంజయతే ప్రజాః॥ ౭॥ న బాలిశా న చ క్షుద్రా నాప్రాజ్ఞా నాజితేంద్రియాః। నాకులీనా నరాస్సర్వే స్థాప్యా గుణగణైషిణా॥ ౮॥ సాధవః కులజాః శూరా జ్ఞానవంతో నసూయకాః। అక్షుద్రాః శుచయో దక్షాస్స్యుర్నరాః పారిపార్శ్వకాః॥ ౯॥ న్యగ్భూతాస్తత్పరాః శాంతాశ్చౌక్షాః ప్రకృతిజైః శుభాః। స్వే స్థానేనాపకృష్టా యే తే స్యూ రాజ్ఞాం బహిశ్చరాః॥ ౧౦॥ సింహస్య సతతం పార్శ్వే సింహ ఏవానుగో భవేత్। అసింహస్సింహసహితస్సింహవల్లభతే ఫలమ్॥ ౧౧॥ యస్తు సింహశ్శ్వభిః కీర్ణస్సింహకర్మఫలే రతః। న స సింహఫలం భోక్తుం శక్తశ్శ్వభిరుపాసితః॥ ౧౨॥ ఏవమేతన్మనుష్యేంద్ర శూరైః ప్రాజ్ఞైర్బహుశ్రుతైః। కులీనైస్సహ శక్యేత కృత్స్నాం జేతుం వసుంధరామ్॥ ౧౩॥ నావిద్యో నానృజుః పార్శ్వే నాప్రాజ్ఞో నామహాధనః। సంగ్రాహ్యో వసుధాపాలైర్భృత్యో భృత్యవతాం వర॥ ౧౪॥ బాణవద్విసృతా యాంతి స్వామికార్యపరా నరాః। యే భృత్యాః పార్థివహితాస్తేషాం సాంత్వం ప్రయోజయేత్॥ ౧౫॥ కోశశ్చ సతతం రక్ష్యో యత్నమాస్థాయ రాజభిః। కోశమూలా హి రాజానః కోశో వృద్ధికరో భవేత్॥ ౧౬॥ కోష్ఠాగారం చ తే నిత్యం స్ఫీతైర్ధాన్యైస్సుసంవృతమ్। సదాస్తు సత్సు సంన్యస్తం ధనధాన్యపరో భవ॥ ౧౭॥ నిత్యయుక్తాశ్చ తే భృత్యా భవంతు రణకోవిదాః। వాజినాం చ ప్రయోగేషు వైశారద్యమిహేష్యతే॥ ౧౮॥ జ్ఞాతిబంధుజనావేక్షీ మిత్రసంబంధిసంవృతః। పౌరకార్యహితాన్వేషీ భవ కౌరవనందన॥ ౧౯॥ ఏషా తే నైష్ఠికీ బుద్ధిః పజాస్వభిహితా మయా। శ్వా నో నిదర్శనం తాత కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౨౦॥ ....*

*ఇతి - భృత్యగుణకథనే - ఏకోనవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః *

యుధిష్ఠిరః॥ రాజవృత్తాన్యనేకాని త్వయా ప్రోక్తాని భారత। పూర్వైః పూర్వనియుక్తాని రాజధర్మార్థవేదిభిః॥ ౧॥ తదేవ విస్తరేణోక్తం పూర్వదృష్టం సతాం మతమ్। ప్రణేయం రాజధర్మాణాం ప్రబ్రూహి భరతర్షభ॥ ౨॥ భీష్మః॥ రక్షణం సర్వభూతానామితి క్షాత్రం పరం మతమ్। తద్యథా రక్షణం కుర్యాత్తథా శృణు మహీపతే॥ ౩॥ యథా బర్హాణి చిత్రాణి బిభర్తి భుజగాశనః। తథా బహువిధం రాజా రూపం కుర్వీత ధర్మవిత్॥ ౪॥ తైక్ష్ణ్యం జిహ్మత్వమాదాంత్యం సత్యమార్జవమేవ చ। మధ్యస్థస్సత్త్వమాతిష్ఠంస్తథా వై సుఖమృచ్ఛతి॥ ౫॥ యస్మిన్నర్థే హితం యత్స్యాత్తద్వర్ణం రూపమావిశేత్। బహురూపస్య రాజ్ఞో హి సూక్ష్మోఽప్యర్థో న సీదతి॥ ౬॥ నిత్యం రక్షితమంత్రస్స్యాద్యథా మూకశ్శరచ్ఛిఖీ। శ్లక్ష్ణాక్షరతనుశ్శ్రీమాన్ భవేచ్ఛాస్త్రవిశారదః॥ ౭॥ ఆపద్ద్వారేషు యుక్తస్స్యాజ్జలప్రస్రవణేష్వివ। శైలవర్షోదకానీవ ద్విజాన్ సిద్ధాన్ సమాశ్రయేత్॥ ౮॥ అర్థకామశ్శిఖాం రాజా కుర్యాద్ధర్మధ్వజోపమామ్। నిత్యముద్యతదండస్స్యాదాచరేదప్రమాదతః॥ ౯॥ లోకే చాయవ్యయౌ దృష్ట్వా బృహద్వృక్షమివాస్రవత్। మృజావాన్ స్యాత్స్వయూథ్యేషు భౌమాని చరణైః క్షిపేత్॥ ౧౦॥ జాతపక్షః పరిస్పందేత్ప్రేక్షేద్వైకల్యమాత్మనః। దోషాన్ వివృణుయాచ్ఛత్రోః పరపక్షాన్ విధూనయేత్॥ ౧౧॥ కాననేష్వివ పుష్పాణి బర్హీవార్థాన్ సమాచరేత్। ఉచ్ఛ్రితాన్నాశయేత్స్ఫీతాన్ నరేంద్రానచలోపమాన్॥ ౧౨॥ శ్రయేచ్ఛాయామవిజ్ఞాతాం గుప్తం రణముపాశ్రయేత్। ప్రావృషీ

వాసితగ్రీవో మజ్జేత నిశి నిర్జనే ॥౧౩॥ మాయూరేణ గుణేనైవ స్త్రీభిశ్చావేక్షితశ్చరేత్ । న జహ్యాచ్చ తనుత్రాణం రక్షేదాత్మానమాత్మనా ॥౧౪॥ చారభూ-
మిష్వభిగతాన్ పాశాంశ్చ పరివర్జయేత్ । ప్రణయేద్వాపి తాం భూమిం ప్రణశ్యేద్గహనే పునః ॥౧౫॥ హన్యాత్క్రుద్ధానతివిషాన్ యే జిహ్మగతయోఽహితాన్ ।
నాశయేద్బలబర్హాణి సన్నివాసాన్నివాసయేత్ ॥౧౬॥ సదా బర్హినిభః కామం ప్రశస్తం కృతమాచరేత్ । సర్వతశ్చాదదేత్ప్రజ్ఞాం పతంగం గహనేష్వి-
వ ॥౧౭॥ ఏవం మయూరవద్రాజా స్వరాజ్యం పరిపాలయేత్ । ఆత్మవృద్ధికరీం నీతిం విదధీత విచక్షణః ॥౧౮॥ ఆత్మసంయమనం బుద్ధ్యా పరబుద్ధ్యావధారణం । బు-
ద్ధ్యా చాత్మగుణప్రాప్తిరేతచ్ఛాస్త్రనిదర్శనమ్ ॥౧౯॥ పరం విశ్వాసయేత్సామ్నా స్వశక్తిం చోపలక్షయేత్ । ఆత్మనః పరిమర్శేన బుద్ధిం బుద్ధ్యా విచారయేత్ ॥
సాంత్వయోగమతిః ప్రాజ్ఞః కార్యాకార్యప్రయోజకః । నిగూఢబుద్ధేర్ధీరస్య వక్తవ్యే వాక్కృతం తథా ॥ ౨౧॥ సంనికృష్టాం కథాం ప్రాజ్ఞో యది బుద్ధ్యా బృహ-
స్పతిః । స్వభావమేష్యతే తప్తం కృష్ణాయసమివోదకే ॥ ౨౨॥ అనుయుంజీత కృత్యాని సర్వాణ్యేవ మహీపతిః । ఆగమైరుపదిష్టాని స్వస్య చైవ పరస్య చ ॥
౨౩॥ మృదుశీలం తథా ప్రాజ్ఞం శూరం చార్థవిధానవిత్ । స్వకర్మణి నియుంజీత యే చాన్యే చ బలాధికాః ॥ ౨౪ ॥ అథ దృష్ట్వా నియుక్తాని స్వానురూపేషు క-
ర్మసు । సర్వాంస్తాననువర్తేత శరాస్తంత్రీరివాయతాః ॥౨౫॥ ధర్మాణామవిరోధేన సర్వేషాం ప్రియమాచరేత్ । మమాయమితి రాజా యః స పర్వత ఇ-
వాచలః ॥ ౨౬॥ వ్యవసాయం సమాధాయ సూర్యో రశ్మీనివాయతాన్ । ధర్మమేవాభిరక్షేత కృత్వా తుల్యే ప్రియాప్రియే ॥౨౭॥ కులప్రవృత్తిదేశానాం ధ-
ర్మజ్ఞాన్మృదుభాషిణః । మధ్యేవయసి నిర్దోషాన్ హితే యుక్తానవిక్లబాన్ ॥ ౨౮॥ అలుబ్ధాన్ శిక్షితాన్ దాంతాన్ ధర్మేషు పరినిష్ఠితాన్ । స్థాపయేత్స-
ర్వకార్యేషు రాజా ధర్మార్థరక్షిణః ॥ ౨౯॥ ఏతేన చ ప్రకారేణ కృత్యానామాగతిం గతిమ్ । యుక్తస్సమనుతిష్ఠేత తుష్టశ్చారైరుపస్కృతః ॥౩౦॥ అమో-
ఘక్రోధహర్షస్య స్వయం కృత్యాన్యవేక్షితుః । ఆత్మప్రత్యయకోశస్య వసుధైవ వసుంధరా ॥ ౩౧ ॥ వ్యక్తశ్చానుగ్రహో యస్య యథార్థశ్చాపి నిగ్ర-
హః । గుప్తాత్మా గుప్తరాష్ట్రశ్చ స రాజా రాజధర్మవిత్ ॥ ౩౨॥ నిత్యం రాష్ట్రమవేక్షేత గోభిః సూర్య ఇవోదితః । చరాన్స్వనుచరాన్విద్యాత్తథా బు-
ద్ధ్యా స్వయం చరేత్ ॥ ౩౩॥ కాలం ప్రాప్తముపాదద్యాన్నార్థం రాజా ప్రసూచయేత్ । అహన్యహని సందుహ్యాన్మహీం గామివ బుద్ధిమాన్ ॥౩౪॥ యథా క్ర-
మేణ పుష్పేభ్యశ్చినోతి మధు షట్పదః । తథా ద్రవ్యముపాదాయ రాజా కుర్వీత సంచయమ్ ॥ ౩౫॥ యద్ధి గుప్తావశిష్టం స్యాత్తద్విత్తం ధర్మకామయోః ॥
సంచయాన్న విసర్గీ స్యాద్రాజా శాస్త్రవిదాత్మవాన్ ॥ ౩౬॥ నార్థమల్పం పరిభవేన్నావమన్యేత శాత్రవాన్ । బుద్ధ్యా తు బుధ్యేదాత్మానం న చాబు-
ద్ధిషు విశ్వసేత్ ॥ ౩౭॥ ధృతిర్దాక్షం సంయమో బుద్ధిరాత్మా ధైర్యం శౌర్యం దేశకాలాప్రమాదః । అల్పస్య వా బహునో వాపి వృద్ధౌ ధనస్యైతాన్యష్ట స-
మింధనాని ॥౩౮॥ అగ్నిః స్తోకో వర్ధతే హ్యాజ్యసిక్తో బీజం చైకం రోహసహస్రమేతి । ఆయవ్యయౌ విపులౌ సంనిశామ్య తస్మాదల్పం నావమన్యేత విత్తమ్ ॥౩౯॥
బాలోఽప్యబాలః స్థవిరో రిపుర్యః సదా ప్రమత్తం పురుషం నిహన్యాత్ । కాలేనాన్యస్తస్య మూలం హరేత కాలజ్ఞాతా పార్థివానాం వరిష్ఠః ॥ ౪౦॥ హరేత్కీ-
ర్తిం ధర్మమస్యోపరుంధ్యాదర్థే దీర్ఘం వీర్యమస్యోపహన్యాత్ । రిపుర్ద్వేష్టా దుర్బలో వా బలీ వా తస్మాచ్ఛత్రోర్నైవ హీయేద్యతాత్మా ॥ ౪౧॥ క్ష-
యం వృద్ధిం పాలనం సంచయం వా బుద్ధ్వా పృథూ సంహతౌ సర్వకామాః । తతశ్చాన్యన్మతిమాన్సందధీత తస్మాద్రాజా బుద్ధిమత్తాం శ్రయేత ॥ ౪౨॥ బుద్ధిర్దీ-
ప్తా బలవంతం హినస్తి బలం బుద్ధ్యా పాల్యతే వర్ధమానమ్ । శత్రుర్బుద్ధ్యా సీదతే వర్ధమానో బుద్ధేః పశ్చాత్కర్మ యత్తత్ప్రశస్తమ్ ॥౪౩॥ సర్వాన్కా-
మాన్కామయానో హి ధీరః సత్త్వేనాల్పేనాప్నుతే హీనదోషః । యశ్చాత్మానం ప్రార్థయతేఽర్థమానైః శ్రేయఃపాత్రం పూరయతే చ నాల్పమ్ ॥౪౪॥ త-
స్మాద్రాజా ప్రగృహీతః ప్రజాసు మూలం లక్ష్మ్యాః సర్వశో హ్యాదదీత । దీర్ఘం కాలం హ్యపి సంపీడ్యమానో విద్యుత్సంపాతమపి వానోర్జితస్స్యాత్ ॥౪౫॥

విద్యా తపో వా విపులం ధనం వా సర్వం హ్యేతద్వ్యవసాయేన శక్యమ్ । బుద్ధ్యాయత్తం తన్నివసేద్దేహవత్సు తస్మాద్విద్యాద్వ్యవసాయం ప్రభూతమ్॥ ౪౬॥
యత్రాసతే మతిమంతో మనస్వినః శక్రో విష్ణుర్యత్ర సరస్వతీ చ। వసంతి భూతాని చ యత్ర నిత్యం తస్మాద్విద్వాన్నావమన్యేత దేహమ్॥ ౪౭॥ లుబ్ధం హన్యా
త్సంప్రదానేన నిత్యం లుబ్ధస్తృప్తిం పరవిత్తస్య నైతి। సర్వో లుబ్ధః కర్మగుణోపభోగే యోఽర్థైర్హీనో ధర్మకామౌ జహాతి॥౪౮॥ ధనం భోగం పుత్రదారం
సమృద్ధిం సర్వం లుబ్ధః ప్రార్థయతే పరేషామ్। లుబ్ధే దోషాః సంభవంతీహ సర్వే తస్మాద్రాజా న ప్రగృహ్ణీత లుబ్ధమ్ ॥ ౪౯॥ సందర్శనేనైవ పురుషం జఘన్యమపి చో
దయేత్। ఆరంభాన్ ద్విషతాం ప్రాజ్ఞః సర్వార్థాంశ్చ ప్రసూదయేత్ ॥ ౫౦॥ ధర్మాన్వితేషు విజ్ఞాతా మంత్రీ గుప్తశ్చ పాండవ। ఆప్తో రాజా కులీనశ్చ ప
ర్యాప్తో రాజసంగ్రహే ॥ ౫౧॥ విధిప్రయుక్తాన్నరదేవ ధర్మానుక్తాన్ సమాసేన నిబోధ బుద్ధ్యా। ఇమాన్ విదధ్యాద్వ్యవహృత్య యో వై రాజా మహీం పాల
యితుం స శక్తః॥ ౫౨॥ న నీతిజం యస్య విధానజం సుఖం హఠప్రణీతం విధివత్ప్రదృశ్యతే। న విద్యతే తస్య గతిర్మహీపతేర్న విద్యతే రాజ్యసుఖం హ్యనుత్తమమ్॥
౫౩॥ ధనైర్విశిష్టాన్మతిశీలపూజితాన్ గుణోపపన్నాన్ యుధి దృష్టవిక్రమాన్। గుణేషు దృష్ట్వా న చిరాదివాత్మవాన్ యతోఽభిసంధాయ నిహంతి శాత్రవాన్॥
౫౪॥ పశ్యేదుపాయాన్ వివిధైః క్రియాపథైర్న చానుపాయేన మతిం నివేశయేత్ ।శ్రియం విశిష్టాం విపులం యశో ధనం న దోషదర్శీ పురుషః సమశ్నుతే॥౫౫॥
ప్రీతిప్రవృత్తౌ వినివర్తితౌ యథా సుహృత్సు విజ్ఞాయ నివృత్తచోపయోః॥ యదేవ మిత్రం గురుభారమావహేత్తదేవ సుస్నిగ్ధముదాహరేద్బుధః ॥ ౫౬ ॥ ఏ
తాన్మయోక్తాంశ్చర రాజధర్మాన్ నృణాం చ గుప్తౌ మతిమాదధస్వ । అవాప్స్యసే పుణ్యఫలం సుఖేన సర్వో హి లోకో నృప ధర్మమూలః ॥౫౭॥ ******

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి - వింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః ॥ అయం పితామహేనోక్తో రాజధర్మః సనాతనః। ఈశ్వరశ్చ మహాన్దండో దండే సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్॥౧॥ దేవతానామృషీణాం చ పితౄణాం
చ మహాత్మనామ్। యక్షరక్షఃపిశాచానాం సాధ్యానాం చ విశేషతః॥౨॥ సర్వేషాం ప్రాణినాం లోకే తిర్యగ్యోనినివాసినామ్। సర్వవ్యాపీ మహాతేజా దం
డః శ్రేయానితి ప్రభో ॥౩॥ ఇత్యేవముక్తం భవతా తాత దండే వై సచరాచరమ్। పశ్యతో లోకమాసక్తం ససురాసురమానుషమ్ ॥౪॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహం జ్ఞా
తుం తత్త్వేన భరతర్షభ । కో దండః కీదృశో దండః కింరూపః కింపరాయణః ॥ ౫॥ కిమాత్మకః కథంభూతః కథంమూర్తిః కథం ప్రభో। జాగర్తి చ కథం దండః
ప్రజాస్వవహితాత్మకః ॥౬॥ కశ్చ పూర్వాపరమిదం జాగర్తి ప్రతిపాలయన్ । కశ్చ విజ్ఞాయతే పూర్వం కోఽవరో దండసంజ్ఞితః ॥ కింసంస్థశ్చ భవేద్దండః
కా వాఽస్య గతిరుచ్యతే॥౭॥ భీష్మః॥ శృణు కౌరవ్య యో దండో వ్యవహారో యథా చ సః। యస్మిన్హి సర్వమాయత్తం స దండ ఇవ కేవలః॥౮॥ ధర్మసంఖ్యా
మహారాజ వ్యవహార ఇతీష్యతే। తస్య లోపః కథం న స్యాత్ లోకేష్వవహితాత్మనః॥ ౯ ॥ ఇత్యేవం వ్యవహారస్య వ్యవహారత్వమిష్యతే । అపి చైతత్పురా
రాజన్ మనునా ప్రోక్తమాదితః॥౧౦॥ సుప్రణీతేన దండేన ప్రియాప్రియసమాత్మనా। ప్రజా రక్షతి యః సమ్యగ్ధర్మ ఏవ స కేవలః॥ ౧౧ ॥ యథోక్తమేతద్వ
చనం ప్రాగేవ మనునా పురా। యన్మయోక్తం మనుష్యేంద్ర బ్రహ్మణో వచనం మహత్ ॥ ౧౨॥ ప్రాగిదం వచనం ప్రోక్తమతః ప్రాగ్వచనం విదుః । వ్యవహార
స్య చాఖ్యానాద్వ్యవహార ఇహోచ్యతే॥ ౧౩॥ దండో త్రివర్గస్సతతం సుప్రణీతే ప్రవర్తతే । దైవం హి పరమో దండో రూపతోఽగ్నిరివోత్థితః॥ ౧౪॥ నీ
లోత్పలదళశ్యామశ్చతుర్దంష్ట్రశ్చతుర్భుజః। అష్టపాన్నైకనయనః శంకుకర్ణోర్ధ్వరోమవాన్॥ ౧౫ ॥ జటీ ద్విజిహ్వస్తామ్రాస్యో మృగరాజతను
చ్ఛదః। ఏతద్రూపం బిభర్త్యుగ్రం దండో నిత్యం దురాధరః॥౧౬॥ అసిర్ధనుర్గదా శక్తిస్త్రిశూలం ముద్గరః శరః। ముసలం పరశుశ్చక్రం పాశో దండర్ష్టి
తోమరాః॥ ౧౭॥ సర్వప్రహరణీయాని సంతి యానీహ కానిచిత్ । దండ ఏవ స సర్వాత్మా లోకే చరతి మూర్తిమాన్॥౧౮॥ భింధన్ ఛింధన్ రుజన్ కృంతన్ దా

రయన్పాటయంస్తథా । ఘాతయన్నభిధావంశ్చ దండ ఏవ చరత్యుత ॥ ౧౯ ॥ అసిర్విశసనో ధర్మస్తీక్ష్ణవర్మా దురాసదః । శ్రీగర్భో విజయశ్శాస్తా వ్యవహా
రస్సనాతనః ॥ ౨౦ ॥ శాస్త్రం బ్రాహ్మణమంత్రాశ్చ శాస్తా ప్రాగ్వదతాం వర । ధర్మపాలోఽక్షరో దేవస్సత్యగో నిత్యగోఽగ్రజః ॥ ౨౧ ॥ అసంగో రుద్రతన
యో మనుర్జ్యేష్ఠశ్శివంకరః । నామాన్యేతాని దండస్య కీర్తితాని యుధిష్ఠిర ॥ ౨౨ ॥ దండో హి భగవాన్విష్ణుర్దండో నారాయణః ప్రభుః । శశ్వద్రూపం మ
హద్బిభ్రన్మహాపురుష ఉచ్యతే ॥ ౨౩ ॥ తథోక్తా బ్రహ్మకన్యేతి లక్ష్మీర్వృత్తిస్సరస్వతీ । దండనీతిర్జగద్ధాత్రీ దండో హి బహువిగ్రహః ॥ ౨౪ ॥ అర్థానర్థౌ
సుఖం దుఃఖం ధర్మాధర్మౌ బలాబలే । దౌర్భాగ్యం భాగధేయం చ పుణ్యాపుణ్యే గుణాగుణౌ ॥ ౨౫ ॥ కామాకామావృతుర్మాసశ్శర్వరీ దివసః క్షణః । అప్ర
మాదః ప్రమాదశ్చ హర్షక్రోధౌ శమో దమః ॥ ౨౬ ॥ దైవం పురుషకారశ్చ మోక్షామోక్షౌ భయాభయే । హింసాహింసే తపో యజ్ఞస్సంయమోఽథ విషా
విషమ్ ॥ ౨౭ ॥ అంతశ్చాదిశ్చ మధ్యం చ కృత్యానాం చ ప్రపంచనమ్ । మదః ప్రమాదో దర్పశ్చ దంభో ధైర్యం నయానయౌ ॥ ౨౮ ॥ అశక్తిశ్శక్తిరిత్యేవం మా
నస్స్తంభో వ్యయావ్యయౌ । వినయశ్చ విసర్గశ్చ కాలాకాలౌ చ భారత ॥ ౨౯ ॥ అనృతం జ్ఞానితా సత్యం శ్రద్ధాశ్రద్ధే తథైవ చ । క్లీబతా వ్యవసాయశ్చ లా
భాలాభౌ జయాజయౌ ॥ ౩౦ ॥ తీక్ష్ణతా మృదుతా మృత్యురాగమానాగమౌ తథా । విరోధశ్చావిరోధశ్చ కార్యాకార్యే బలాబలే ॥ ౩౧ ॥ అసూయా చాన
సూయా చ ధర్మాధర్మౌ తథైవ చ । అపత్రపానపత్రపే హ్రీశ్చ సంపద్విపత్పదమ్ ॥ ౩౨ ॥ తేజః కర్మాణి పాండిత్యం వాక్శక్తిస్తత్త్వబుద్ధితా । ఏవం దండస్య
కౌరవ్య లోకేఽస్మిన్బహురూపతా ॥ ౩౩ ॥ న స్యాద్యదీహ దండో వై ప్రమథేయుః పరస్పరమ్ । భయాద్దండస్య నాన్యోన్యం ఘ్నంతి చైవ యుధిష్ఠిర ॥ ౩౪ ॥ దండే
న రక్ష్యమాణా హి రాజన్నహరహః ప్రజాః । రాజానం వర్ధయంతీహ తస్మాద్దండః పరాయణమ్ ॥ ౩౫ ॥ వ్యవస్థాపయతి క్షిప్రమిమం లోకం నరేశ్వర । స
త్యే వ్యవస్థితో ధర్మో బ్రాహ్మణేష్వవతిష్ఠతే ॥ ౩౬ ॥ ధర్మయుక్తా ద్విజశ్రేష్ఠా దేవయుక్తా భవంతి చ । బభూవ యజ్ఞో వేదేభ్యో యజ్ఞః ప్రీణాతి దేవతాః ॥ ౩౭ ॥
ప్రీతాశ్చ దేవతా నిత్యమింద్రే పరివదంత్యపి । అన్నం దదాతి శక్రశ్చాప్యనుగృహ్ణన్నిమాః ప్రజాః ॥ ౩౮ ॥ ప్రాణాశ్చ సర్వభూతానాం నిత్యమన్నే ప్రతిష్ఠి
తాః । తస్మాత్ప్రజాః ప్రతిష్ఠంతే దండో జాగర్తి తాసు చ ॥ ౩౯ ॥ ఏవం ప్రయోజనశ్చైవ దండః క్షత్రియతాం గతః । రక్షన్ప్రజాస్సు జాగర్తి నిత్యం సువ
హితోఽక్షరః ॥ ౪౦ ॥ ఈశ్వరః పురుషః ప్రాణస్సత్త్వం చిత్తం ప్రజాపతిః । భూతాత్మా జీవ ఇత్యేవం నామభిః ప్రోచ్యతేఽష్టభిః ॥ ౪౧ ॥ అదదద్దండమేవాస్మై ధృతి
మైశ్వర్యమేవ చ । బలేన యశ్చ సంయుక్తస్సదా పంచవిధాత్మకః ॥ ౪౨ ॥ కులం బహుధనామాత్యాః ప్రాజ్ఞాః ప్రోక్తా బలాని తు । ఆహార్యమష్టకైర్ద్రవ్యై
ర్బలమన్యద్యుధిష్ఠిర ॥ ౪౩ ॥ హస్తినోఽశ్వా రథాః పత్తిర్నావో విష్టిస్తథైవ చ । దైశికాశ్చారికాశ్చైవ తదష్టాంగం బలం స్మృతమ్ ॥ ౪౪ ॥ అథవాంగస్య
యుక్తస్య రథినో హస్తియాయినః । అశ్వారోహాః పదాతాశ్చ మంత్రిణో రసదాశ్చ యే ॥ ౪౫ ॥ భిక్షుకాః ప్రాడ్వివాకాశ్చ మౌహూర్తా దైవచింతకాః ॥
కోశో మిత్రాణి ధాన్యం చ సర్వోపకరణాని చ ॥ ౪౬ ॥ సప్తప్రకృతి చాష్టాంగం శరీరమిహ యద్విదుః । రాజ్యస్య దండమేవాంగం దండః ప్రభవ ఏవ చ ॥ ౪౭ ॥
ఈశ్వరేణ ప్రయత్నేన కారణాత్క్షత్రియస్య చ । దండో దత్తస్సమానాత్మా దండో హీదం సనాతనమ్ ॥ ౪౮ ॥ రాజ్ఞాం పూజ్యతమో నాన్యో యథా ధర్మః ప్ర
దర్శితః । బ్రహ్మణా లోకరక్షార్థం స్వధర్మస్థాపనాయ చ ॥ ౪౯ ॥ భర్తృప్రత్యయ ఉత్పన్నో వ్యవహారస్తథాపరః । తస్మాద్యస్సహితో దృష్టో భర్తృ
ప్రత్యయలక్షణః ॥ ౫౦ ॥ వ్యవహారస్తు వేదాత్మా వేదప్రత్యయ ఉచ్యతే । మౌలశ్చ నరశార్దూల శాస్త్రోక్తశ్చ తథాపరః ॥ ౫౧ ॥ ఉక్తో యశ్చాపి దండోఽసౌ
భర్తృప్రత్యయలక్షణః । జ్ఞేయో నస్స నరేంద్రస్థో దండప్రత్యయలక్షణః ॥ ౫౨ ॥ దండప్రత్యయదృష్టోఽపి వ్యవహారాత్మకస్స్మృతః । వ్యవహారస్స్మృతో య
శ్చ స వేదవిషయాత్మకః ॥ ౫౩ ॥ యశ్చ వేదప్రసూతాత్మా స ధర్మో గుణదర్శనః । ధర్మప్రత్యయ ఉద్దిష్టో యథాధర్మం కృతాత్మభిః ॥ ౫౪ ॥ వ్యవహారః

ప్రజాగోప్తా బ్రహ్మదిష్టో యుధిష్ఠిర । త్రీన్ ధారయతి లోకాన్వై సత్యాత్మా భూమివర్ధనః॥ ౫౫ ॥ యశ్చ దండస్స దృష్టో నో వ్యవహారస్సనాతనః । వ్యవ
హారశ్చ దృష్టో యస్స వేద ఇతి నిశ్చితమ్॥౫౬॥ యశ్చ వేదస్స వై ధర్మో యశ్చ ధర్మస్స సత్పథః । బ్రహ్మా పితామహః పూర్వం బభూవాథ ప్రజాపతిః॥౫౭॥
లోకానాం స హి సర్వేషాం ససురాసురరక్షసామ్। సమనుష్యోరగవతాం కర్తా చైవ స భూతకృత్ ॥ ౫౮॥ తతో నో వ్యవహారోఽయం భర్తృప్రత్యయలక్ష
ణః। తస్మాదిదమథోవాచ వ్యవహారనిదర్శనమ్॥౫౯॥ మాతా పితా చ భ్రాతా చ భార్యా చైవ పురోహితః । నాదండ్యో విద్యతే రాజ్ఞో యస్స్వధర్మేణ తిష్ఠతి॥

ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి-దండకథనే ఏకవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। అంగేషు రాజా ద్యుతిమాన్ వసుహోమ ఇతి శ్రుతః॥౧॥ స రాజా ధర్మవిన్నిత్యం సహపత్న్యా
మహాతపాః। ముంజపృష్ఠం జగామాథ పితృదేవర్షిపూజితమ్॥ ౨॥ తత్ర శృంగే హిమవతో మేరౌ కనకపర్వతే । యత్ర ముంజవటే రామో జటాహరణమా
దిశత్ ॥ ౩॥ తదాప్రభృతి రాజేంద్ర ఋషిభిస్సంశితవ్రతైః । ముంజపృష్ఠ ఇతి ప్రోక్తస్స దేశో రుద్రసేవితః॥ ౪॥ స తత్ర బహుభిర్యుక్తస్తదా శ్రుతిమయైర్గు
ణైః బ్రాహ్మణానామనుమతో దేవర్షిసదృశోఽభవత్ ॥ ౫॥ తం కదాచిదదీనాత్మా సఖా శక్రస్య మానితా। అభ్యగచ్ఛన్మహీపాలో మాంధాతా శత్రుక
ర్శనః॥ ౬॥ సోపసృత్య తు మాంధాతా వసుహోమం నరాధిపమ్ । దృష్ట్వా ప్రకృష్టతపసం వినతోఽగ్రేఽభ్యతిష్ఠత ॥ ౭॥ వసుహోమోఽపి రాజ్ఞో వై పాద్య
మర్ఘ్యం న్యవేదయత్ । సప్తాంగస్య తు రాజ్యస్య పప్రచ్ఛ కుశలావ్యయే॥ ౮॥ సద్భిరాచరితం పూర్వం యథావదనుయాయినమ్। అపృచ్ఛద్వసుహోమ
స్తం రాజన్ కిం కరవాణి తే॥౯॥ సోఽబ్రవీత్పరమప్రీతో మాంధాతా రాజసత్తమః। వసుహోమం మహాప్రాజ్ఞమాసీనం కురునందన॥౧౦॥ మాంధాతా॥
బృహస్పతేర్మతం రాజన్నధీతం సకలం త్వయా। తథైవౌశనసం శాస్త్రం విజ్ఞాతం తే నరోత్తమ॥ ౧౧॥ తదహం జ్ఞాతుమిచ్ఛామి దండ ఉత్పద్యతే కథమ్। కిం
చాస్య పూర్వం జాగర్తి కిం వా పరమముచ్యతే ॥ ౧౨॥ కథం క్షత్రియసంస్థశ్చ దండః సంప్రత్యవస్థితః। బ్రూహి మే సుమహాప్రాజ్ఞ దదామ్యాచార్యవేతనమ్॥
౧౩॥ వసుహోమః॥ శృణు రాజన్ యథా దండస్సంభూతో లోకసంగ్రహః। ప్రజావినయరక్షార్థం ధర్మస్యాత్మా సనాతనః॥ ౧౪॥ బ్రహ్మా యియక్షుః
భగవాన్ సర్వలోకపితామహః । ఋత్విజం నాత్మనస్తుల్యం దదర్శేతి హి నశ్శ్రుతమ్ ॥ ౧౫॥ స గర్భం శిరసా దేవో బహువర్షాణ్యధారయత్ ।పూ
ర్ణే వర్షసహస్రే తు స గర్భః క్షువతోఽపతత్ ॥ ౧౬॥ స క్షుతో నామ సంభూతః ప్రజాపతిరరిందమ । ఋత్విగాసీన్మహారాజ యజ్ఞే తస్య మహాత్మనః॥
౧౭॥ తస్మిన్ ప్రవృత్తే సత్రే తు బ్రహ్మణః పార్థివర్షభ । దృష్టరూపప్రధానత్వాద్దండస్సోఽంతర్హితోఽభవత్ ॥ ౧౮ ॥ తస్మిన్నంతర్హితే చాపి ప్రజానాం
సంకరోఽభవత్। నైవ కార్యం న వాఽకార్యం భోజ్యాభోజ్యం న విద్యతే॥౧౯॥ పేయాపేయే కుతస్సిద్ధిర్హింసంతి చ పరస్పరమ్। గమ్యాగమ్యం తదా నాసీత్స్వం
పరస్వం చ వై సమమ్॥ ౨౦॥ పరస్పరం విలుంపంతి సారమేయా యథామిషమ్। అబలాన్ బలినో ఘ్నంతి నిర్మర్యాదమవర్తత॥ ౨౧॥ తతః పితామహో వి
ష్ణుం భగవంతం సనాతనమ్। సంపూజ్య వరదం దేవం మహాదేవమథాబ్రవీత్ ॥ ౨౨॥ అత్ర త్వమనుకంపాం వై కర్తుమర్హసి కేశవ। సంకరో న భవేదత్ర య
థా తద్వై విధీయతామ్॥౨౩॥ తతస్స భగవాన్ ధ్యాత్వా చిరం శూలవరాయుధః। ఆత్మానమాత్మనా దండం ససృజే దేవసత్తమః॥౨౪॥ తస్మాచ్చ ధర్మచరణా
న్నీతిర్దేవీ సరస్వతీ। ససృజే దండనీతిం సా త్రిషు లోకేషు విశ్రుతామ్॥౨౫॥ భూయస్స భగవాన్ ధ్యాత్వా చిరం శూలవరాయుధః। తస్య తస్య నికాయస్య చకా
రైకైకమీశ్వరమ్॥ ౨౬॥ దేవానామీశ్వరం చక్రే దేవం దశశతేక్షణమ్। యమం వైవస్వతం చాపి పితౄణామకరోత్ప్రభుమ్॥౨౭॥ ధనానాం రాక్షసా
నాం చ కుబేరమపి చేశ్వరమ్। పర్వతానాం పతిం మేరుం సరితాం చ మహోదధిమ్॥ ౨౮॥ అపాం రాజ్యే సురాణాం చ విదధే వరుణం ప్రభుమ్। మృత్యుం ప్రా
ణేశ్వరమథో తేజసాం చ హుతాశనమ్ ॥ ౨౯ ॥ రుద్రాణామపి చేశానం గోప్తారం విదధే ప్రభుమ్। మహాత్మానం మహాదేవం విశాలాక్షం సనాతనమ్॥౩౦॥

వసిష్ఠమీశం విప్రాణాం వసూనాం జాతవేదసమ్। తేజసాం భాస్కరం చక్రే నక్షత్రాణాం నిశాకరమ్॥౩౧॥ వీరుధామంశుమంతం చ భూతానాం చ ప్రభుం వ
రమ్। కుమారం ద్వాదశభుజం స్కందం రాజానమాదిశత్॥ ౩౨॥ కాలం సర్వేశమకరోత్సంహారవినయాత్మకమ్। మృత్యోశ్చతుర్విభాగస్య దుఃఖస్య చ
సుఖస్య చ॥౩౩॥ ఈశ్వరస్సర్వదేవస్తు రాజరాజో నరాధిపః। సర్వేషామేవ రుద్రాణాం శూలపాణిరితి శ్రుతిః॥ ౩౪॥ తమేనం బ్రహ్మణః పుత్రమనుజాతం
క్షుపం దదౌ। ప్రజానామధిపం శ్రేష్ఠం సర్వభూతభృతామపి॥౩౫॥ మహాదేవస్తతస్తస్మిన్ వృత్తే యజ్ఞే యథావిధి। దండం ధర్మస్య గోప్తారం విష్ణవే సత్కృ
తం దదౌ॥౩౬॥ విష్ణురంగిరసే ప్రాదాదంగిరా మునిసత్తమః। ప్రాదాదింద్రమరీచిభ్యాం మరీచిర్భృగవే దదౌ॥౩౭॥ భృగుర్దదావృషిభ్యస్తు దండం ధర్మ
సమాహితమ్। ఋషయో లోకపాలేభ్యో లోకపాలాః క్షుపాయ చ॥౩౮॥ క్షుపస్తు మనవే ప్రాదాదాదిత్యతనయాయ చ। పుత్రేభ్యశ్శ్రాద్ధదేవస్తు సూ
క్ష్మధర్మార్థకారణాత్॥౩౯॥ విభజ్య దండః కర్తవ్యో ధర్మేణ న యదృచ్ఛయా। దుష్టానాం నిగ్రహో దండో హిరణ్యం బాహ్యతః క్రియా॥౪౦॥ వ్యంగ
త్వం చ శరీరస్య వధో నాల్పస్య కారణాత్। శరీరపీడాస్తాస్తాశ్చ దేహత్యాగో వివాసనమ్॥ ౪౧॥ తం దదౌ సూర్యపుత్రస్తు మనూ రక్షణార్థకమ్। ఆ
నుపూర్వ్యాచ్చ దండోయం ప్రజా జాగర్తి పాలయన్॥ ౪౨॥ ఇంద్రో జాగర్తి భగవానింద్రాదగ్నిర్విభావసుః। అగ్నేర్జాగర్తి వరుణో వరుణాచ్చ ప్రజా
పతిః॥ ౪౩॥ ప్రజాపతేస్తతో ధర్మో జాగర్తి వినయాత్మకః। ధర్మాచ్చ బ్రహ్మణః పుత్రో వ్యవసాయస్సనాతనః॥ ౪౪॥ వ్యవసాయాత్తతస్తేజో జాగర్తి పరి
పాలయన్। ఓషధ్యస్తేజసస్తస్మాదోషధీభ్యశ్చ పర్వతాః॥౪౫॥ పర్వతేభ్యశ్చ జాగర్తి రసో రసగుణాస్తథా। జాగర్తి నిరృతిర్దేవీ జ్యోతీంషి నిరృతే
రపి॥ ౪౬॥ వేదాః ప్రతిష్ఠా జ్యోతిర్భ్యస్తతో హయశిరాః ప్రభుః। బ్రహ్మా పితామహస్తస్మాజ్జాగర్తి ప్రభురవ్యయః॥ ౪౭॥ పితామహాన్మహాదేవో జాగ
ర్తి భగవాన్ శివః। విశ్వేదేవాశ్శివాచ్చాపి విశ్వేభ్యశ్చ తథర్షయః॥౪౮॥ ఋషిభ్యో భగవాన్ సోమస్సోమాద్దేవాస్సనాతనాః। దేవేభ్యో బ్రాహ్మణా
లోకే జాగ్రతీత్యుపధారయ॥ ౪౯॥ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ రాజన్యా లోకాన్ రక్షంతి ధర్మతః। స్థావరం జంగమం చైవ క్షత్రియేభ్యస్సనాతనమ్॥ ౫౦॥ ప్రజా జా
గర్తి లోకేస్మిన్ దండో జాగర్తి తాసు చ। సర్వం సంక్షిపతే దండః పితామహసమప్రభః॥౫౧॥ జాగర్తి కాలః పూర్వం చ మధ్యే చాంతే చ భారత। ఈశ్వరస్స
ర్వలోకస్య మహాదేవః ప్రజాపతిః॥ ౫౨॥ దేవదేవశ్శివశ్శర్వో జాగర్తి సతతం ప్రభుః। కపర్దీ శంకరో రుద్రః శివః స్థాణురుమాపతిః॥ ౫౩॥ ఇత్యేష దండో
విఖ్యాత ఆదౌ మధ్యే తథాపరే। భూమిపాలో యథాన్యాయం వర్తేతానేన ధర్మవిత్॥ ౫౪॥ భీష్మః॥ ఇతీదం వసుహోమస్య శృణుయాద్యో మతం న
రః। శ్రుత్వా చ సమ్యగ్వర్తేత స సర్వాన్ కామానవాప్నుయాత్॥౫౫॥ ఇతి తే సర్వమాఖ్యాతం యో దండో మనుజర్షభ। నియంతా సర్వలోకస్య ధర్మా
క్రాంతస్య భారత॥౫౬॥ ....*

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- దండోత్పత్తికథనే- ద్వావింశత్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ తాత సర్వార్థకామానాం శ్రోతుమిచ్ఛామి నిశ్చయమ్। లోకయాత్రా హి కాత్స్న్యేన త్రిష్వేతేషు ప్రతిష్ఠితా॥ ౧॥ ధర్మార్థకామాః
కిమ్మూలాస్త్రయాణాం ప్రభవశ్చ కః। అన్యోన్యం చానుషక్తం వై వర్తంతే చ పృథక్పృథక్॥ ౨॥ భీష్మః॥ యదా తే స్యుస్సుమనసో లోకే ధర్మార్థనిశ్చయే।
కాలప్రభవసంస్థాసు సజ్జంతే చ త్రయస్తదా॥౩॥ ధర్మమూలస్సదైవార్థః కామోర్థఫలముచ్యతే। సంకల్పమూలాస్తే సర్వే సంకల్పో విషయాత్మకః॥౪॥
విషయాశ్చైవ కాత్స్న్యేన సర్వ ఆహారసిద్ధయే। మూలమేతత్త్రివర్గస్య నివృత్తిర్మోక్ష ఉచ్యతే॥౫॥ ధర్మాచ్ఛరీరసంగుప్తిర్ధర్మార్థం చార్థ ఉ
చ్యతే। కామో రతిఫలశ్చాత్ర సర్వే తే చ రజస్వలాః॥౬॥ సన్నికృష్టాంశ్చరేదేతాన్న చైతాన్మనసా త్యజేత్। విముక్తస్తపసా సర్వాన్ ధర్మాదీన్ కామనైష్ఠి
కాన్॥౭॥ శ్రేష్ఠబుద్ధిస్త్రివర్గస్య యదయం ప్రాప్నుయాన్నరః। బుద్ధ్యా బుద్ధిరిహార్థేన తదజ్ఞాననికృష్టయా॥౮॥ అపధ్యానమలో ధర్మో మలోర్థస్య నిగూహనమ్॥
సంప్రమోదమలః కామో భూయః స్వగుణవర్జితః॥౯॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। కామందకస్య సంవాదమాంగరిష్ఠస్య చోభయోః

కామందమృషిమాసీనమభివాద్య నరాధిపః। ఆంగరిష్ఠోఽథ పప్రచ్ఛ కృత్వా సమయపర్యయమ్॥ ౧౧॥ యః పాపం కురుతే రాజా కామమోహబలాత్కృతః।
ప్రత్యాసన్నస్య తస్యర్షేః కిం స్యాత్పాపప్రణాశనమ్॥ ౧౨॥ అధర్మం ధర్మ ఇతి చ యోఽజ్ఞానాదాచరేన్నరః। తం చాపి ప్రథితం లోకే కథం రాజా నివర్త
యేత్॥ ౧౩॥ కామందః॥ యో ధర్మార్థౌ పరిత్యజ్య కామమేవానువర్తతే। స ధర్మార్థపరిత్యాగాత్ప్రజ్ఞానాశమిహార్ఛతి॥ ౧౪॥ ప్రజ్ఞానాశాత్మకో
మోహస్తథా ధర్మార్థనాశకః। తస్మాన్నాస్తికతా చైవ దురాచారశ్చ జాయతే॥ ౧౫॥ దురాచారాన్యదా రాజా ప్రదుష్టాన్న నియచ్ఛతి। తస్మాదుద్వి
జతే లోకః సర్పాద్వేశ్మగతాదివ॥ ౧౬॥ తం ప్రజా నానువర్తంతే బ్రాహ్మణా న చ సాధవః। తతస్సంశయమాప్నోతి తథా వధ్యత్వమేతి చ॥ ౧౭॥ అపధ్వస్త
స్త్వవమతో దుఃఖం జీవితమృచ్ఛతి। జీవేచ్చ యదపధ్వస్తస్తచ్ఛుద్ధం మరణం భవేత్॥ ౧౮॥ అత్రైతదాహురాచార్యాః పాపస్య పరిగర్హణమ్। సేవిత
వ్యా త్రయీ విద్యా సత్కారో బ్రాహ్మణేషు చ॥ ౧౯॥ మహామనా భవేద్ధర్మే వివహేచ్చ మహాకులే। బ్రాహ్మణాంశ్చాపి సేవేత క్షమాయుక్తాన్మనస్వినః॥ ౨౦॥
జపన్నుదకశీలస్స్యాత్సతతం సుఖమాస్థితః। ధర్మాన్వితాన్సంప్రవిశేద్బహిః కృత్వైవ దుష్కృతీన్॥ ౨౧॥ ప్రసాదయేన్మధురయా వాచా వాప్యథ కర్మ
ణా। తవాస్మీతి వదేన్నిత్యం పరేషాం కీర్తయన్గుణాన్॥ ౨౨॥ అపాపో హ్యేవమాచారః క్షిప్రం బహుమతో భవేత్। పాపాన్యపి హి కృచ్ఛ్రాణి శమయే
న్నాత్ర సంశయః॥ ౨౩॥ గురవో హి పరం ధర్మం యం బ్రూయుస్తం తథా కురు। గురూణాం హి ప్రసాదాద్ధి శ్రేయః పరమవాప్స్యసి॥ ౨౪॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-కామందాంగరిష్ఠసంవాదే-త్రయోవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ ఇమే జనా నరశ్రేష్ఠ ప్రశంసంతి సదా భువి ధర్మస్య శీలమేవాదౌ తతో మే సంశయో మహాన్॥ ౧॥ యది తచ్ఛక్యమస్మాభిర్జ్ఞాతుం ధర్మభృతాం వ
ర। శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్సర్వం యథైతదుపలభ్యతే॥ ౨॥ కథం తత్ప్రాప్యతే శీలం శ్రోతుమిచ్ఛామి భారత। కింలక్షణం చ తత్ప్రోక్తం బ్రూహి మే వదతాం వర
౩॥ భీష్మః॥ పురా దుర్యోధనేనేహ ధృతరాష్ట్రాయ మానద। ఆఖ్యాతం తప్యమానేన శ్రియం దృష్ట్వా తథాగతామ్॥ ౪॥ ఇంద్రప్రస్థే మహారాజ తవ సభ్రా
తృకస్య హ। సభాయాం చావహసనం తత్సర్వం శృణు భారత॥ ౫॥ భవతస్తాం సభాం దృష్ట్వా సమృద్ధిం చాప్యనుత్తమామ్। దుర్యోధనస్తదాసీనః సర్వం
పిత్రే న్యవేదయత్॥ ౬॥ శ్రుత్వా హి ధృతరాష్ట్రశ్చ దుర్యోధనవచస్తదా। అబ్రవీత్కర్ణసహితం దుర్యోధనమిదం వచః॥ ౭॥ ధృతరాష్ట్రః॥ కిమర్థం
తప్యసే పుత్ర శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః। శ్రుత్వా త్వామనునేష్యామి యది సమ్యగ్భవిష్యతి॥ ౮॥ త్వయా చ మహదైశ్వర్యం ప్రాప్తం పరపురంజయ। కిం
కరా భ్రాతరస్సర్వే మిత్రసంబంధినస్తథా॥ ౯॥ ఆచ్ఛాదయసి ప్రావారానశ్నాసి పిశితౌదనమ్। ఆజానేయా వహంత్యశ్వాః కేనాసి హరిణః కృశః॥ ౧౦॥ దు
ర్యోధనః॥ దశ తాని సహస్రాణి స్నాతకానాం మహాత్మనామ్। భుంజతే రుక్మపాత్రీభిర్యుధిష్ఠిరనివేశనే॥ ౧౧॥ దృష్ట్వా చ తాం సభాం దివ్యాం దివ్యపుష్పఫ
లాన్వితామ్। అశ్వాంస్తిత్తిరికల్మాషాన్వస్త్రాణి వివిధాని చ॥ ౧౨॥ దృష్ట్వా తాం పాండవేయానామృద్ధిం వైశ్రవణీం శుభామ్। అమిత్రాణాం సుమహతీ
మనుశోచామి భారత॥ ౧౩॥ ధృతరాష్ట్రః॥ యదీచ్ఛసి శ్రియం తాత యా దృష్టా సా యుధిష్ఠిరే। విశిష్టాం వా నరవ్యాఘ్ర శీలవాన్భవ పుత్రక॥ ౧౪॥ శీలేన హి
త్రయో లోకాః శక్యా జేతుం న సంశయః। న హి కించిదసాధ్యం వై లోకే శీలవతాం భవేత్॥ ౧౫॥ ఏకరాత్రేణ మాంధాతా త్ర్యహేణ జనమేజయః। సప్త
రాత్రేణ నాభాగః పృథివీం ప్రతిపేదిరే॥ ౧౬॥ ఏతే హి పార్థివాస్సర్వే శీలవంతో దయాన్వితాః। అతస్తేషాం గుణక్రీతా వసుధా స్వయమాగతా॥ ౧౭॥ దు
ర్యోధనః॥ కథం తత్ప్రాప్యతే శీలం శ్రోతుమిచ్ఛామి భారత। యేన శీలేన తైః ప్రాప్తా క్షిప్రమేవ వసుంధరా॥ ౧౮॥ ధృతరాష్ట్రః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమ
మితిహాసం పురాతనమ్। నారదేన పురా ప్రోక్తం శీలమాశ్రిత్య భారత॥ ౧౯॥ ప్రహ్లాదేన హృతం రాజ్యం మహేంద్రస్య మహాత్మనః। శీలమాశ్రిత్య దైత్యేన త్రై

లోక్యంచవశేకృతమ్॥౨౦॥ తతోబృహస్పతింశక్రః ప్రాంజలిస్సముపస్థితః। తమువాచ మహాప్రాజ్ఞః శ్రేయఇచ్ఛామి వేదితుమ్॥౨౧॥ తతోబృహస్పతిస్తస్మై
జ్ఞానం నైశ్శ్రేయసం పరమ్। కథయామాస భగవాన్ దేవేంద్రాయ కురూద్వహ॥౨౨॥ ఏతావచ్ఛ్రేయ ఇత్యేవ బృహస్పతిరభాషత। ఇంద్రస్తు భూయః పప్ర
చ్ఛకోవిశేషో భవేదితి॥౨౩॥ బృహస్పతిః॥ విశేషోస్తి మహాంస్తాత భార్గవస్య మహాత్మనః। అత్రాగమయ భద్రంతే భూయ ఏవ సురర్షభ॥౨౪॥ ఆత్మనస్తు
తతశ్శ్రేయో భార్గవాత్సుమహాతపాః। జ్ఞానమాగమయత్ప్రీత్యా పునస్సపరమద్యుతిః॥౨౫॥ తేనాపి సమనుజ్ఞాతో భార్గవేణ మహాత్మనా। శ్రేయో
స్తీతి పునర్భూయః శుక్రమాహ శతక్రతుః॥౨౬॥ భార్గవస్త్వాహ సర్వజ్ఞః ప్రహ్లాదస్య మహాత్మనః। జ్ఞానమస్తి విశేషేణేత్యుక్తో హృష్టశ్చ సోభవత్॥౨౭॥
సతతో బ్రాహ్మణో భూత్వా ప్రహ్లాదం పాకశాసనః। గత్వా ప్రోవాచ మేధావీ శ్రేయ ఇచ్ఛామి వేదితుమ్॥౨౮॥ ప్రహ్లాదస్త్వబ్రవీద్విప్రం క్షణో నాస్తి ద్వి
జర్షభ। త్రైలోక్యరాజ్యసక్తస్య తతో నోపదిశామి తే॥౨౯॥ బ్రాహ్మణస్త్వబ్రవీద్రాజన్ యస్మిన్ కాలే క్షణో భవేత్। తదోపదేష్టుమిచ్ఛామి యదా
చర్యమనుత్తమమ్॥౩౦॥ తతః ప్రీతోభవద్రాజా ప్రహ్లాదో బ్రహ్మవాదినః। తథేత్యుక్త్వా శుభే కాలే జ్ఞానతత్త్వం దదౌ తదా॥౩౧॥ బ్రాహ్మణోపి యథాన్యా
యం గురువృత్తిమనుత్తమామ్। చకార సర్వభావేన యదస్య మనసేప్సితమ్॥౩౨॥ పృష్టశ్చ తేన బహుశః ప్రాప్తం కథమరిందమ। త్రైలోక్యరాజ్యం ధర్మ
జ్ఞ కారణం తద్బ్రవీహి మే॥ ప్రహ్లాదోపి మహారాజ బ్రాహ్మణం వాక్యమబ్రవీత్॥౩౩॥ ప్రహ్లాదః॥ నాసూయామి ద్విజాన్ విప్ర రాజాస్మీతి కదాచన। కా
వ్యాని వదతాం తేషాం సంయచ్ఛామి వహామి చ॥౩౪॥ తే విస్రబ్ధాః ప్రభాషంతే సంయచ్ఛంతి చ మాం సదా। తే మాం కావ్యపథే యుక్తం శుశ్రూషుమనసూ
యకమ్॥౩౫॥ ధర్మాత్మానం జితక్రోధం నియతం సంయతేంద్రియమ్। సమాసించంతి శాస్తారః క్షౌద్రం మధ్వివ మక్షికాః॥౩౬॥ సోహం వాగగ్రవిద్యానాం
రసానామవలేహితా। స్వజాత్యానధితిష్ఠామి నక్షత్రాణీవ చంద్రమాః॥౩౭॥ ఏతత్పృథివ్యామమృతమేతచ్చక్షురనుత్తమమ్। యద్బ్రాహ్మణముఖే కా
వ్యమేతచ్ఛ్రుత్వా ప్రవర్తతే॥౩౮॥ ఏతావచ్ఛ్రేయ ఇత్యాహ ప్రహ్లాదో బ్రహ్మవాదినమ్। శుశ్రూషితస్తేన తదా దైత్యేంద్రో వాక్యమబ్రవీత్॥౩౯॥ య
థావద్గురువృత్త్యా తే ప్రీతోస్మి ద్విజసత్తమ। వరం వృణీష్వ భద్రం తే ప్రదాతాస్మి న సంశయః॥౪౦॥ కృతమిత్యేవ దైత్యేంద్రముvాచ స చ వై ద్విజః। ప్రహ్లా
దస్త్వబ్రవీత్ప్రీతో గృహ్యతాం వర ఇత్యుత॥౪౧॥ బ్రాహ్మణః॥ యది రాజన్ ప్రసన్నస్త్వం మమ చేదిచ్ఛసి ప్రియమ్। భవతశ్శీలమిచ్ఛామి ప్రాప్తుమేష
వరో మమ॥౪౨॥ తతః ప్రీతశ్చ దైత్యేంద్రో భయమస్యాభవన్మహత్। వరే ప్రదిష్టే విప్రేణ నాల్పతేజాయమిత్యుత॥౪౩॥ ఏవమస్త్వితి సప్రాహ ప్రహ్లా
దో విస్మితస్తదా। ఉపాకృత్య తు విప్రాయ వరం దుఃఖాన్వితోభవత్॥౪౪॥ దత్తే వరే గతే విప్రే చింతాసీన్మహతీ తదా। ప్రహ్లాదస్య మహారాజ నిశ్చయం న
చ జగ్మివాన్॥౪౫॥ తస్య చింతయతస్తావచ్ఛాయాభూతం మహాద్యుతి। తేజో విగ్రహవత్తాత శరీరమజహాత్తదా॥౪౬॥ తమపృచ్ఛన్మహాకాయం ప్రహ్లా
దః కో భవానితి। ప్రత్యాహ తం తు శీలోస్మి త్యక్తో గచ్ఛామ్యహం త్వయా॥౪౭॥ తస్మిన్ ద్విజోత్తమే రాజన్ వత్స్యామ్యహమనిందితే। యోసౌ శిష్యత్వ
మాగమ్య త్వయి నిత్యం సమాహితః॥౪౮॥ ఇత్యుక్త్వాంతర్హితం తద్వై శక్రం చాన్వావిశత్ప్రభో। తస్మింస్తేజసి యాతే తు తాదృగ్రూపస్తతోపరః॥౪౯॥
శరీరాన్నిస్సృతస్తస్య కో భవానితి చాబ్రవీత్। ధర్మం ప్రహ్లాద మాం విద్ధి యత్రాసౌ ద్విజసత్తమః॥౫౦॥ తత్ర యాస్యామి దైత్యేంద్ర యతశ్శీలం తతో హ్య
హమ్। తతోపరో మహారాజ ప్రజ్వలన్నివ తేజసా॥౫౧॥ శరీరాన్నిస్సృతస్తస్య ప్రహ్లాదస్య మహాత్మనః। కో భవానితి పృష్టశ్చ తమాహ స మహాద్యుతిః॥
౫౨॥ సత్యం విద్ధ్యసురేంద్రాద్య ప్రయాస్యే ధర్మమన్వహమ్। తస్మిన్ననుగతే ధర్మే మహాన్వై పురుషోపరః॥౫౩॥ నిశ్చక్రామ తతస్తస్మాత్పృష్టశ్చా
హ మహాబలః। వృత్తం ప్రహ్లాద మాం విద్ధి యతస్సత్యం తతో హ్యహమ్॥౫౪॥ తస్మిన్ గతే మహాశబ్దశ్శరీరాత్తస్య నిర్యయౌ। పృష్టశ్చాహ బలం విద్ధి యతో

వృత్తమహాంతతః॥౫౫॥ ఇత్యుక్త్వా ప్రయయౌ తత్ర యతో వృత్తం నరాధిప । తతః ప్రభామయీ దేవీ శరీరాత్తస్య నిర్యయౌ॥౫౬॥ తామపృచ్ఛత్స దైత్యేం
ద్రస్సా శ్రీరిత్యేనమబ్రవీత్ । ఉషితాస్మి స్వయం వీర త్వయి సత్యపరాక్రమ॥ ౫౭॥ త్వయా త్యక్తా గమిష్యామి బలం హ్యనుగతా హ్యహమ్ । తతో భయం ప్రా
దురాసీత్ప్రహ్లాదస్య మహాత్మనః॥ ౫౮॥ అపృచ్ఛత్స తతో భూయః క్వ యాసి కమలాలయే । త్వం హి సత్యవ్రతా దేవీ లోకస్య పరమేశ్వరీ ॥ కశ్చాసౌ బ్రా
హ్మణశ్రేష్ఠస్తత్త్వమిచ్ఛామి వేదితుమ్ ॥ ౫౯॥ శ్రీః ॥ స శక్రో బ్రహ్మచారీ యస్త్వత్తశ్చైవోపశిక్షితః । త్రైలోక్యే తే యదైశ్వర్యం తత్తేనాపహృతం ప్ర
భో॥౬౦॥ శీలేన హి త్రయో లోకాస్త్వయా ధర్మజ్ఞ నిర్జితాః । తద్విజ్ఞాయ సురేంద్రేణ తవ శీలం హృతం ప్రభో॥ ౬౧॥ధర్మస్సత్యం తథా వృత్తం బలం చై
వ తథా హ్యహమ్ । శీలమూలా మహాప్రాజ్ఞ సదా నాస్త్యత్ర సంశయః ॥ ౬౨॥ భీష్మః॥ ఏవముక్త్వా గతా శ్రీస్తు తే చ సర్వే యుధిష్ఠిర । దుర్యోధనస్తు పితరం
భూయ ఏవాబ్రవీద్వచః॥ ౬౩॥ శీలస్య తత్త్వమిచ్ఛామి వేత్తుం కౌరవనందన । ప్రాప్యతే చ యథా శీలం తం చోపాయం వదస్వ మే॥ ౬౪॥ ధృతరాష్ట్రః॥ సో
పాయం పూర్వముద్దిష్టం ప్రహ్లాదేన మహాత్మనా । సంక్షేపేణ తు శీలస్య శృణు ప్రాప్తిం నరేశ్వర॥ ౬౫॥ అద్రోహస్సర్వభూతేషు కర్మణా మనసా గిరా । అ
నుగ్రహశ్చ దానం చ శీలమేతత్ప్రశస్యతే॥ ౬౬॥ యదన్యేషాం హితం న స్యాదాత్మనః కర్మ పౌరుషమ్ । అపత్రపేత వా యేన న తత్కుర్యాత్కథంచన॥ ౬౭॥
తత్తు కర్మ తథా కుర్యాద్యేన శ్లాఘ్యేత సంసది । శీలం సమాసేనైతత్తే కథితం కురుసత్తమ॥ ౬౮ ॥ యద్యప్యశీలా నృపతే ప్రాప్నువంతి శ్రియం క్వచిత్ । న
భుంజతే చిరం తాత సమూలాశ్చ న సంతి తే॥ ౬౯॥ధృతరాష్ట్రః॥ ఏతద్విదిత్వా తత్త్వేన శీలవాన్ భవ పుత్రక । యదీచ్ఛసి శ్రియం తాత సువిశిష్టాం యుధిష్ఠిరాత్
౭౦॥ భీష్మః॥ ఏతత్కథితవాన్ పుత్రే ధృతరాష్ట్రో నరాధిపః । ఏతత్కురుష్వ కౌంతేయ తతః ప్రాప్స్యసి తత్ఫలమ్॥ ౭౧॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - శీలవర్ణనే - చతుర్వింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ శీలం ప్రదానం పురుషే కథితం తే పితామహ । కథం త్వాశా సముత్పన్నా యా చ సా తద్వదస్వ మే॥ ౧॥ సంశయో మే మహానేష సముత్పన్నః
పితామహ ఛేత్తా తస్య చ నాన్యోఽస్తి త్వత్తః పరపురంజయ ॥ ౨ ॥ పితామహాశా మహతీ మమాసీద్ధి సుయోధనే । ప్రాప్తే యుద్ధే తు యద్యుక్తం తత్కర్తా
యమితి ప్రభో॥ ౩॥ సర్వస్యాశా సుమహతీ పురుషస్యోపజాయతే । తస్యాం విహన్యమానాయాం దుఃఖో మృత్యుర్న సంశయః॥ ౪ ॥ సోఽహం హతాశో దు
ర్బుద్ధిః కృతస్తేన దురాత్మనా । ధార్తరాష్ట్రేణ రాజేంద్ర పశ్య మందాత్మతాం మమ॥ ౫॥ ఆశాం మహత్తరాం మన్యే పర్వతాదపి సద్రుమాత్ । ఆకాశా
దపి వా రాజన్నప్రమేయైవ వా పునః॥ ౬॥ ఏషా చైవ కురుశ్రేష్ఠ దుర్విచింత్యా సుదుర్లభా । దుర్లభత్వాచ్చ పశ్యామి కిమన్యద్దుర్లభం తతః ॥ ౭ ॥ భీష్మః॥
అత్ర తే వర్తయిష్యామి యుధిష్ఠిర నిబోధ తత్ । ఇతిహాసం సుమిత్రస్య నిర్వృత్తమృషభస్య చ॥౮॥ సుమిత్రో నామ రాజర్షిర్హైహయో మృగయాం గతః॥
ససార స మృగం విద్ధ్వా బాణేనానతపర్వణా॥ ౯॥ స మృగో బాణమాదాయ యయావమితవిక్రమః । స చ రాజా బలాత్తూర్ణం ససార మృగయూథపమ్॥
౧౦॥ తతో నిమ్నం స్థలం చైవ స మృగోఽద్రవదాశుగః । ముహూర్తమివ రాజేంద్ర సమేన స పథాగమత్ ॥౧౧॥ తతస్స రాజా తారుణ్యాదౌరసేన బలేన చ । స
సార బాణాసనభృత్సఖడ్గోఽసౌ తనుత్రవాన్॥౧౨॥ తతో నదాన్నదీశ్చైవ పల్వలాని వనాని చ । అతిక్రమ్యాభ్యతిక్రమ్య ససారైకో వనేచరః ॥ ౧౩ ॥ స తు కా
మాన్మృగో రాజన్నాసాద్యాసాద్య తం నృపమ్ । పునరభ్యేతి జవనో జవేన మహతా తతః॥౧౪॥ స తస్య బాణైర్బహుభిస్సమభ్యస్తో వనేచరః । ప్రక్రీడన్నివ రా
జేంద్ర పునరభ్యేతి చాంతికమ్॥౧౫॥ పునశ్చ జవమాస్థాయ జవనో మృగయూథపః । అతీత్యాతీత్య రాజేంద్ర పునరభ్యేతి చాంతికమ్॥ ౧౬॥ తస్య మర్మచ్ఛిదం
ఘోరం తీక్ష్ణం చామిత్రకర్శనః । సమాదాయ శరం శ్రేష్ఠం కార్ముకే తు తథాసృజత్ ॥౧౭॥ తతో గవ్యూతిమాత్రేణ మృగయూథపయూథపః । తస్య బాణప

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

థంముక్త్వా తస్థివాన్ ప్రహసన్నివ ॥ ౧౮ ॥ తస్మిన్నిపతితే బాణే భూమౌ ప్రజ్వలితతేజసి । ప్రవివేశ మహారణ్యం మృగో రాజాప్యథాద్రవత్ ॥ ౧౯ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి-ఋషభగీతాసు-పంచవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః ॥ ప్రవిశ్య స మహారణ్యం తాపసానామథాశ్రమమ్ । ఆససాద తతో రాజా శ్రాంతశ్చోపావిశత్తదా ॥ ౧ ॥ తం కార్ముకధరం దృష్ట్వా శ్రమార్తం క్షు
ధితం తదా । సమేత్య ఋషయస్తస్మిన్ పూజాం చక్రుర్యథావిధి ॥ ౨ ॥ స పూజామృషిభిర్దత్తాం సంప్రగృహ్య నరాధిపః । అపృచ్ఛత్తాపసాన్ సర్వాం
స్తపసో వృద్ధిముత్తమామ్ ॥ ౩ ॥ తే తస్య రాజ్ఞో వచనం సంప్రగృహ్య తపోధనాః । ఋషయో రాజశార్దూలం తమపృచ్ఛన్ ప్రయోజనమ్ ॥ ౪ ॥ కేన భద్రము
ఖార్థేన సంప్రాప్తోఽసి తపోవనమ్ । పదాతిర్బద్ధనిస్త్రింశో ధన్వీ బాణీ నరేశ్వర ॥ ౫ ॥ ఏతదిచ్ఛామ హే శ్రోతుం కుతః ప్రాప్తోఽసి మానద । కస్మిన్ కులే తు జాత
స్త్వం కిన్నామా చాసి బ్రూహి నః ॥ ౬ ॥ తతః స రాజా సర్వేభ్యో ద్విజేభ్యః పురుషర్షభ । ఆచచక్షే యథాన్యాయం పరిచర్యాం చ భారత ॥ ౭ ॥ హైహయా
నాం కులే జాతః సుమిత్రో మిత్రనందనః । చరామి మృగయూథాని నిఘ్నన్ బాణైః సహస్రశః ॥ ౮ ॥ బలేన మహతా గుప్తః సామాత్యః సావరోధనః । మృగ
స్తు విద్ధో బాణేన మయా సరతి శల్యవాన్ ॥ ౯ ॥ తం ద్రవంతమనుప్రాప్తో వనమేతద్యదృచ్ఛయా । భవత్సకాశం నష్టశ్రీర్హతాశః శ్రమకర్శితః ॥ ౧౦ ॥ కిన్ను
దుఃఖమతోఽన్యద్వై యదహం శ్రమకర్శితః । భవతామాశ్రమం ప్రాప్తో హతాశో భ్రష్టలక్షణః ॥ ౧౧ ॥ న రాజలక్షణత్యాగో న పురస్య తపోధనాః । దుఃఖం క
రోతి తత్తీవ్రం యథాశా విహతా మమ ॥ ౧౨ ॥ హిమవాన్ వా మహాశైలః సముద్రో వా మహోదధిః । మహత్త్వాన్నాన్వపద్యేతాం నభసో వాంతరం త
థా ॥ ౧౩ ॥ ఆశాయాస్తపసి శ్రేష్ఠాస్తథా నాంతమహం గతః । భవతాం విదితం సర్వం సర్వజ్ఞా హి తపోధనాః ॥ ౧౪ ॥ భవంతః సుమహాభాగాస్తస్మాత్ప్రచ్ఛా
మి సంశయమ్ । ఆశావాన్ పురుషో యః స్యాదంతరిక్షమథాపి వా ॥ ౧౫ ॥ కిన్ను జ్యాయస్తరం లోకే మహత్త్వాత్ప్రతిభాతి వః । ఏతదిచ్ఛామి తత్త్వేన శ్రోతుం
కిమిహ దుర్లభమ్ ॥ ౧౬ ॥ యది గుహ్యం న వో నిత్యం తదా ప్రబ్రూత మాచిరమ్ । న గుహ్యం శ్రోతుమిచ్ఛామి యుష్మద్భ్యో ద్విజసత్తమాః ॥ ౧౭ ॥ భవత్తపోవిఘా
తో వా యది స్యాద్విరమే తతః । యది వాస్తి కథాయోగో యోఽయం ప్రశ్నో మయేరితః ॥ ౧౮ ॥ ఏతత్కారణసామర్థ్యం శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః । భ
వంతోఽపి తపో నిత్యా బ్రూయురేతత్సమన్వితాః ॥ ౧౯ ॥ .... *

ఇతి- రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - ఋషభగీతాసు-షడ్వింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః,

భీష్మః ॥ తతస్తేషాం సమస్తేషామృషీణామృషిసత్తమః । ఋషభో నామ విప్రర్షిః స్మయన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ పురాహం రాజశార్దూల తీర్థాన్యనుచ
రన్ ప్రభో । సమాసాదితవాన్ దివ్యం నరనారాయణాశ్రమమ్ ॥ ౨ ॥ యత్ర సా బదరీ రమ్యా హ్రదో వైహాయసస్తథా । యత్ర చాశ్వశిరా రాజన్ వేదాన్ ప
ఠతి శాశ్వతాన్ ॥ ౩ ॥ తస్మిన్ సరసి కృత్వాహం విధివత్తర్పణం పురా । పితౄణాం దేవతానాం చ తతోఽశ్రమమియాం తదా ॥ ౪ ॥ రేమాతే యత్ర తౌ నిత్యం నర
నారాయణావృషీ । అదూరాదాశ్రమం కంచిద్వాసార్థమగమం తదా ॥ ౫ ॥ తత్ర చీరాజినధరం కృశముచ్చమతీవ చ । అద్రాక్షమృషిమాయాంతం తనుం నా
మ తపోధనమ్ ॥ ౬ ॥ అన్యైర్నరైర్మహాబాహో వపుషాష్టగుణాన్వితమ్ । కృశతా చాపి రాజర్షే న దృష్టా తాదృశీ క్వచిత్ ॥ ౭ ॥ శరీరమపి రాజేంద్ర
తస్య కానిష్ఠికాసమమ్ । గ్రీవా బాహూ తథా పాదౌ కేశాశ్చాద్భుతదర్శనాః ॥ ౮ ॥ శిరః కాయానురూపం చ కర్ణౌ నేత్రే తథైవ చ । తస్య వాక్చైవ చేష్టా
చ సామాన్యే రాజసత్తమ ॥ ౯ ॥ దృష్ట్వాహం తం కృశం విప్రం భీతః పరమదుర్మనాః । పాదౌ తస్యాభివాద్యాథ స్థితః ప్రాంజలిరగ్రతః ॥ ౧౦ ॥ నివేద్య నామ గో
త్రే చ పితరం చ నరర్షభ । ప్రదిష్టే చాసనే తేన శనైరహముపావిశమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతః స కథయామాస కథాం ధర్మార్థసంహితామ్ । ఋషిమధ్యే మహారా
జ తనుర్ధర్మభృతాం వరః ॥ ౧౨ ॥ తస్మింస్తు కథయత్యేవ రాజా రాజీవలోచనః । ఉపాయాజ్జవనైరశ్వైః సబలః సావరోధనః ॥ ౧౩ ॥ స్మరన్ పుత్రమరణ్యే

వైనష్టం పరమదుర్మనాః। భూరిద్యుమ్నపితా శ్రీమాన్ వీరద్యుమ్నో మహాయశాః॥౧౪॥ ఇహ ద్రక్ష్యామి తం పుత్రం ద్రక్ష్యామీతైతి పార్థివః।ఏవమాశా
హృతో రాజా చరన్ వనమిదం పురా॥౧౫॥ దుర్లభస్స మయా ద్రష్టుం నూనం పరమధార్మికః।ఏకః పుత్రో మహారణ్యే నష్ట ఇత్యసకృత్తదా॥౧౬॥ దుర్లభ
స్స మయా ద్రష్టుమాశా చ మహతీ మమ।తయా పరీతగాత్రోఽహం ముమూర్షుర్నాత్ర సంశయః॥౧౭॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా స భగవాంస్తనుర్మునివరోత్తమః।
అవాక్ఛిరా ధ్యానపరో ముహూర్తమివ తస్థివాన్॥౧౮॥ తమనుధ్యాతమాలక్ష్య రాజా పరమదుర్మనాః।ఉవాచ వాక్యం దీనాత్మా మందం మందమివాస
కృత్॥ ౧౯॥ దుర్లభం కిం ను దేవర్షే ఆశాయాశ్చైవ కిం మహత్। బ్రవీతు భగవానేతద్యది గుహ్యం న తే మమ॥౨౦॥మునిః॥ మహర్షిర్భగవాంస్తేన
పూర్వమాసీద్విమానితః। బాలిశాం బుద్ధిమాస్థాయ మందభాగ్యతయాత్మనః॥౨౧॥ అర్థయన్ కలశం రాజన్ కాంచనం వల్కలాని చ।అవజ్ఞాపూర్వకేణా
పి న సంపాదితవాంస్తతః॥౨౨॥ నిర్విణ్ణస్స తు రాజర్షిర్నిరాశస్సమపద్యత। ఏవముక్త్వాభివాద్యాథ తమృషిం లోకపూజితమ్॥౨౩॥శ్రాంతో వ్యసీదద్ధర్మా
త్మా యథా త్వం నరసత్తమ। అర్ఘ్యం తతస్సమానీయ పాద్యం చైవ మహానృషిః॥౨౪॥ఆరణ్యేనైవ విధినా రాజ్ఞే సర్వం న్యవేదయత్ ।తతస్తే మునయస్సర్వే
పరివార్య నరర్షభమ్॥ ౨౫॥ఉపావిశన్ నరవ్యాఘ్ర సప్తర్షయ ఇవ ధ్రువమ్।అపృచ్ఛంశ్చైవ తే తత్ర రాజానమపరాజితమ్॥౨౬॥ప్రయోజనమిదం సర్వ
మాశ్రమస్య నివేశనే॥౨౭॥ .... *

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గతరాజధర్మానుశాసనపర్వణి- ఋషభగీతాసు-సప్తవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

రాజా॥ వీరద్యుమ్న ఇతి ఖ్యాతో రాజాఽహం దిక్షు విశ్రుతః। భూరిద్యుమ్నం సుతం నష్టమన్వేష్టుం వనమాగతః ॥ ౧॥ ఏకః పుత్రస్స విప్రాగ్ర్య బాల ఏవ చ మేఽన
ఘ న దృశ్యతే వనే చాస్మింస్తమన్వేష్టుం చరామ్యహమ్ ॥ ౨ ॥ ఋషభః॥ ఇత్యేవముక్తే వచనే రాజ్ఞా మునిరధోముఖః।తూష్ణీమేవాభవత్తత్ర న చ ప్రత్యుక్త
వాన్నృపమ్॥ ౩॥ స హి తేన పురా విప్రో రాజ్ఞా నాత్యర్థమానితః। ఆశాకృశశ్చ రాజేంద్ర తపో దీర్ఘం సమాస్థితః ॥ ౪॥ ప్రతిగ్రహమహం రాజ్ఞాం న కరి
ష్యే కథంచన । అన్యేషాం చైవ వర్ణానామితి కృత్వా ధియం తదా॥ ౫॥ ఆశా హి పురుషం బాలముత్థాపయతి తస్థుషీ। తామహం వ్యపనేష్యామి ఇతి కృత్వా
వ్యవస్థితః॥ వీరద్యుమ్నస్తు తం భూయః పప్రచ్ఛ మునిసత్తమమ్॥ ౬॥ రాజా॥ఆశాయాః కిం కృశత్వం చ కిం చేహ భువి దుర్లభమ్।బ్రవీతు భగవానేతత్త్వం
హి ధర్మార్థదర్శివాన్॥ ౭॥ తతస్సంస్మృత్య తత్సర్వం స్మారయిష్యన్నివాబ్రవీత్ । రాజానం భగవాన్ విప్రస్తతః కృశతనుస్తదా ॥ ౮॥ఋషిః॥ కృశ
త్వే న సమం రాజన్నాశాయా విద్యతే నృప। తస్యా వై దుర్లభత్వాచ్చ ప్రార్థితాః పార్థివా మయా॥౯॥ రాజా॥ కృశాకృశే మయా బ్రహ్మన్ గృహీతే
వచనాత్తవ।దుర్లభత్వం చ తస్యైవ వేదవాక్యమివ ద్విజః॥ ౧౦॥ సంశయస్తు మహాప్రాజ్ఞ సంజాతో హృదయే మమ । తన్మే మమ తత్త్వేన వక్తుమర్హ
సి పృచ్ఛతః॥౧౧॥ త్వత్తః కృశతరం కిం ను బ్రవీతు భగవానిదమ్। యది గుహ్యం న తే కించిద్విద్యతే మునిసత్తమ॥ ౧౨॥ కృశః॥ దుర్లభోఽప్యథవా నాస్తి యో
ఽర్థీ ధృతిమవాప్నుయాత్। సుదుర్లభతరస్తాత యోఽర్థినం నావమన్యతే॥ ౧౩॥ సత్కృత్య నోపక్రియతే పరం శక్త్యా యథార్హతః। యా సక్తా సర్వ
భూతేషు సాఽఽశా కృశతరీ మయా॥౧౪॥ కృతఘ్నేషు చ యా సక్తా నృశంసేష్వలసేషు చ। అపకారిషు చాసక్తా సాఽఽశా కృశతరీ మయా॥ ౧౫॥ ఏకపుత్రః పితా
పుత్రే నష్టే వా ప్రోషితేఽపి వా। ప్రవృత్తిం యో న జానాతి సాఽఽశా కృశతరీ మయా॥ ౧౬ ॥ ప్రసవే చైవ నారీణాం వృద్ధానాం పుత్రకారితా।తథా నరేంద్ర ధనినాం
సాఽఽశా కృశతరీ మయా॥౧౭॥ ప్రదానకాంక్షిణీనాం చ కన్యానాం వయసి స్థితే। శ్రుత్వా కథాస్తథాయుక్తాస్సాఽఽశా కృశతరీ మయా॥ ౧౮॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా త
తో రాజన్ స రాజా సావరోధనః। సంస్పృశ్య పాదౌ శిరసా నిపపాత ద్విజర్షభమ్॥ ౧౯॥ రాజా॥ ప్రసాదయే త్వాం భగవన్ పుత్రేణేచ్ఛామి సంగమమ్॥
యదేతదుక్తం భవతా సంప్రతి ద్విజసత్తమ॥ ౨౦॥ సత్యమేతన్న సందేహో యదేతద్వ్యాహృతం త్వయా। తతః ప్రహస్య భగవాంస్తనుర్ధర్మభృ

తాంవరః ॥ ౨౧ ॥ పుత్రమస్యానయక్షిప్రం తపసా చ శ్రుతేన చ । స సమానీయ తత్పుత్రం తముపాలభ్య పార్థివమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఆత్మానం దర్శయామాస ధర్మం ధర్మభృతాం వరః । స దర్శయిత్వా చాత్మానం దివ్యమద్భుతదర్శనమ్ ॥ ౨౩ ॥ విపాప్మా విగతక్రోధశ్చచారవనమంతికాత్ । ఏతద్దృష్టం మయా రాజంస్తథా చ వచనం శ్రుతమ్ । ఆశామపనయస్వాశు తతః కృశతరీమిమామ్ ॥ ౨౪ ॥ భీష్మః ॥ స తథోక్తస్తదా రాజన్ నృపభేణ మహాత్మనా । సుమిత్రోపనయక్షిప్రమాశాం కృశతరీం తతః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం త్వమపి కౌంతేయ శ్రుత్వా వాణీమిమాం మమ । స్థిరో భవ మహారాజ హిమవానివ పర్వతః ॥ ౨౬ ॥ త్వం హి ప్రష్టా చ శ్రోతా చ కృచ్ఛ్రేష్వనుగతేష్విహ । శ్రుత్వా మమ మహారాజ న సంతప్తుమిహార్హసి ॥ ౨౭ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - ఋషభగీతాసు - అష్టావింశత్యధికశతతమోధ్యాయః -

యుధిష్ఠిరః ॥ నామృతస్యేవ పర్యాప్తిర్మమాస్తి బ్రువతి త్వయి । యథా హి స్వాత్మవృత్తిస్థస్తథా తృప్తోస్మి భారత ॥ ౧ ॥ తస్మాత్కథయ భూయస్త్వం ధర్మమేవ పితామహ । న హి తృప్తిరహం యామి పిబన్ ధర్మామృతం హి తే ॥ ౨ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । గౌతమస్య చ సంవాదం యమస్య చ మహాత్మనః ॥ ౩ ॥ షష్టిం వర్షసహస్రాణి సోతప్యద్గౌతమస్తపః । తముగ్రతపసా యుక్తం భావితం సుమహామునిమ్ ॥ ౪ ॥ ఉపాయాతో నరవ్యాఘ్ర లోకపాలో యమస్తదా । తమపశ్యత్సుతపసమృషిం వై గౌతమం తదా ॥ ౫ ॥ స తం విదిత్వా బ్రహ్మర్షిర్యమమాగతమోజసా । ప్రాంజలిః ప్రయతో భూత్వా ఉపవిష్టస్తపోధనః ॥ ౬ ॥ తం ధర్మరాజో దృష్ట్వైవ సత్కృత్యైవ ద్విజర్షభమ్ । న్యమంత్రయత ధర్మేణ క్రియతాం కిమితి బ్రువన్ ॥ ౭ ॥ గౌతమః ॥ మాతాపితృభ్యామానృణ్యం కిం కృత్వా సమవాప్నుయాత్ । కథం చ లోకానాప్నోతి పురుషో దుర్లభాఞ్ఛుభాన్ ॥ ౮ ॥ యమః ॥ తపః శౌచవతా నిత్యం సత్యధర్మరతేన చ । మాతాపిత్రోరహరహః పూజనం కార్యమంజసా ॥ ౯ ॥ అశ్వమేధైశ్చ యష్టవ్యం బహుభిః స్వాప్తదక్షిణైః । తేన లోకానవాప్నోతి పురుషోద్భుతదర్శనాన్ ॥ ౧౦ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - ఏకోనత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ మిత్రైః ప్రహీయమాణస్య బహ్వమిత్రస్య కా గతిః । రాజ్ఞః సంక్షీణకోశస్య బలహీనస్య భారత ॥ ౧ ॥ దుష్టామాత్యసహాయస్య చ్యుతమంత్రస్య సర్వతః । రాజ్యాత్ప్రచ్యవమానస్య గతిమన్యామపశ్యతః ॥ ౨ ॥ పరచక్రాభియాతస్య పరరాష్ట్రాణి మృద్నతః । విగ్రహే వర్తమానస్య దుర్బలస్య బలీయసా ॥ ౩ ॥ అసంవిహితరాష్ట్రస్య దేశకాలావజానతః । అప్రాప్యం చ భవేత్సాంత్వం భేదో వాప్యతిపీడనాత్ ॥ జీవితం త్వర్థహేతుర్వా తత్ర కిం సుకృతం భవేత్ ॥ ౪ ॥ భీష్మః ॥ గుహ్యం ధర్మం జ్ఞమా ప్రాక్షీరతీవ భరతర్షభ । అపృష్టో నోత్సహే వక్తుం ధర్మమేతం యుధిష్ఠిర ॥ ౫ ॥ ధర్మో హ్యణీయాన్ వచనాద్బుద్ధిశ్చ భరతర్షభ । శ్రుత్వోపాస్య సదాచారైః సాధుర్భవతి స క్వచిత్ ॥ ౬ ॥ కర్మణా బుద్ధిరూపేణ భవత్యాఢ్యో న వా పునః । తాదృశోయమనుప్రశ్నః స వ్యవస్యస్వ యా ధియా ॥ ౭ ॥ ఉపాయం ధర్మబహులం యాత్రార్థం శృణు భారత । నాహమేతాదృశం ధర్మం బుభూషే ధర్మకారణాత్ ॥ ౮ ॥ దుఃఖాదానమిహ హ్యేషు స్యాత్తు పశ్చాత్క్షమో మతః । అభిగమ్య మతీనాం హి సర్వాసామేవ నిశ్చయః ॥ ౯ ॥ యథా యథా హి పురుషో నిత్యం శాస్త్రమవేక్షతే । తథా తథా విజానాతి విజ్ఞానం చాస్య రోచతే ॥ ౧౦ ॥ అవిజ్ఞానాదయోగో హి యోగో భూతికరః పరః । అశంకమానో వచనమనసూయురిదం శృణు ॥ ౧౧ ॥ రాజ్ఞః కోశక్షయాదేవ జాయతే బలసంక్షయః । కోశం సంజనయేద్రాజా నిర్జలేభ్యో యథా జలమ్ ॥ ౧౨ ॥ కాలం ప్రాప్యానుగృహ్ణీయాదేష ధర్మోత్ర నాతనః । ఉపాయధర్మం ప్రాప్యైనం పూర్వైరాచరితం జనైః ॥ ౧౩ ॥ అన్యో ధర్మః సమర్థానామాపత్స్వన్యశ్చ భారత । ప్రాక్కోశః శాత్వా ప్యతేధ

మోఽవృత్తిర్ధర్మాద్గరీయసీ॥౧౪॥ ధర్మం ప్రాప్య న్యాయవృత్తిమబలీయాన్న విందతి। యస్మాద్బలస్యోపపత్తిరేకాంతేన న విద్యతే॥౧౫॥ తస్మాదాపద్యధర్మోఽపి శ్రూయతే ధర్మలక్షణః। అధర్మో జాయతే తస్మిన్నితి వై కవయో విదుః॥౧౬॥ అనంతరం క్షత్రియస్య తత్ర కిం విచికిత్స్యతే। యథాస్య ధర్మో న గ్లాయేన్నేయాచ్ఛత్రువశం యథా॥౧౭॥ తత్కర్తవ్యమితి ప్రాహుర్నాత్మానమవసాదయేత్। సర్వాత్మనైవ ధర్మస్య న పరస్య న చాత్మనః॥౧౮॥ సర్వోపాయైరుజ్జిహీర్షేద్దీనమాత్మానమితి నిశ్చయః। తత్ర ధర్మవిదాం తాత నిశ్చయో ధర్మనైపుణమ్॥౧౯॥ ఉద్యమో నైపుణం క్షాత్రే బాహువీర్యాదితి శ్రుతిః। క్షత్రియో వృత్తిసంరోధే కస్య నాదాతుమర్హతి॥౨౦॥ అన్యత్ర తాపసస్వాచ్చ బ్రాహ్మణస్వాచ్చ భారత। యథా వై బ్రాహ్మణః సీదన్నయాజ్యమపి యాజయేత్॥౨౧॥ అభోజ్యాన్నాని చాశ్నీయాత్తథేదం నాత్ర సంశయః। పీడితస్య కిముద్వారముత్పథో విధృతస్య వా॥౨౨॥ అద్వారతః ప్రద్రవతి యదా భవతి పీడితః। యస్య కోశబలగ్లానిః సర్వలోకపరాభవః॥౨౩॥ భైక్ష్యచర్యా న విహితా న చ విట్ శూద్రజీవికా। స్వధర్మానంతరా వృత్తిర్యాన్యాననుపజీవతః॥౨౪॥ వహతః ప్రథమం కల్పమనుకల్పేన జీవనమ్। ఆపద్గతేన ధర్మాణామన్యాయేనోపజీవనమ్॥౨౫॥ అపి హ్యేతద్బ్రాహ్మణేషు దృష్టం వృత్తిపరిక్షయే। క్షత్రియే సంశయః కస్మాదిత్యేవం నిశ్చితం సదా॥౨౬॥ ఆదదీత విశిష్టేభ్యో నావసీదేత్కథంచన। హంతారం రక్షితారం చ ప్రజానాం క్షత్రియం విదుః॥౨౭॥ తస్మాత్సంరక్షతా కార్యమాదానం క్షత్రబంధునా। అన్యత్ర రాజన్ హింసాయా వృత్తిర్నేహాస్తి కస్యచిత్॥౨౮॥ అప్యరణ్యసముత్థస్య ఏకస్య చరతో మునేః। న శంఖలిఖితాం వృత్తిం శక్యమాస్థాయ జీవితుమ్॥౨౯॥ విశేషతః కురుశ్రేష్ఠ ప్రజాపాలనమీప్సయా। పరస్పరం హి సంరక్షా రాజ్ఞా రాష్ట్రేణ చాపది॥౩౦॥ నిత్యమేవ హి కర్తవ్యా ఏష ధర్మః సనాతనః। రాజా రాష్ట్రం యథాపత్సు ద్రవ్యౌఘైరభిరక్షతి॥౩౧॥ రాష్ట్రేణ రాజా వ్యసనే పరిరక్షితవ్యస్తథా భవేత్। కోశం దండం బలం మిత్రం యదన్యదపి సంచితమ్॥౩౨॥ న కుర్వీతాంతరం రాష్ట్రే రాజా పరిగతః క్షుధా। బీజం భక్తేన సంపాద్యమితి ధర్మవిదో విదుః॥౩౩॥ అత్రైవ శంబరస్యాహుర్మహామాయస్య దర్శనమ్। ధిక్తస్య జీవితం రాజ్ఞో రాష్ట్రం యస్యావసీదతి॥౩౪॥ అవృత్త్యాల్పమనుష్యోఽపి యో వై దేశిక ఇత్యపి। రాజ్ఞః కోశబలం మూలం కోశమూలం పునర్బలమ్॥౩౫॥ తన్మూలం సర్వధర్మాణాం ధర్మమూలాః పునః ప్రజాః। నాన్యానపీడయిత్వేహ కోశః శక్యః కుతో బలమ్॥౩౬॥ తదర్థం పీడయిత్వా చ దోషం ప్రాప్తుం న సోఽర్హతి। అకార్యమపి యజ్ఞార్థం క్రియతే యజ్ఞకర్మసు॥౩౭॥ ఏతస్మాత్కారణాద్రాజా న దోషం ప్రాప్తుమర్హతి। అర్థార్థమన్యద్భవతి విపరీతమథాపరమ్॥౩౮॥ అనర్థార్థమథాప్యన్యత్తత్సర్వం హ్యర్థకారణమ్॥౩౯॥ ఏవం బుద్ధ్యా సంప్రపశ్యేన్మేధావీ కార్యనిశ్చయమ్॥౩౯॥ యజ్ఞార్థమన్యద్భవతి యజ్ఞో నార్థస్తథాపరః। యజ్ఞస్యార్థార్థమేవాన్యత్తత్సర్వం యజ్ఞసాధనమ్॥౪౦॥ ఉపమామత్ర వక్ష్యామి ధర్మతత్త్వప్రకాశినీమ్। యూపం ఛిందంతి యజ్ఞార్థం తత్ర యే పరిపంథినః॥౪౧॥ ద్రుమాః కేచన సామంతా ధ్రువం ఛిందంతి తానపి। తే చాపి నిపతంతో న్యాన్నిఘ్నంత్యేవ వనస్పతీన్॥౪౨॥ ఏవం కోశస్య మహతో యే నరాః పరిపంథినః। తానహత్వా న పశ్యామి సిద్ధిమత్ర పరంతప॥౪౩॥ ధనేన జాయతే లోకావుభౌ పరమిమం తథా। సత్యం చ ధర్మవచనం యథా నాస్త్యధనస్తథా॥౪౪॥ సర్వోపాయైరాదదీత ధనం యజ్ఞప్రయోజనమ్। న తుల్యదోషః స్యాదేవం కార్యాకార్యేషు భారత॥౪౫॥ నైతౌ సంభవతో రాజన్ కథంచిదపి పార్థివ। న హ్యరణ్యేషు పశ్యామి ధనవృద్ధానహం క్వచిత్॥౪౬॥ యదిదం దృశ్యతే విత్తం పృథివ్యామిహ కించన। మమేదం స్యాన్మమేదం స్యాదిత్యేవం కాంక్షతే జనః॥౪౭॥ న చ రాజ్యసమో ధర్మః కశ్చిదస్తి పరంతప। ధర్మస్సంశబ్దితో రాజ్ఞామాపదర్థమతోఽన్యథా॥౪౮॥ దానేన కర్మణా చాన్యే తపసాన్యే తపస్వినః। బుద్ధ్యా దాక్ష్యేణ చైవాన్యే విందంతి ధనసంచయాన్॥౪౯॥ అధనం దుర్బలం ప్రాహుర్ధనేన బలవాన్ భవేత్। సర్వం ధనవతా ప్రాప్యం సర్వం తరతి కోశవాన్॥

౫౦॥ కోశేనధర్మః కామశ్చ పరోలోక స్తథాప్యయమ్ । తంచధర్మేణలిప్సేత నాధర్మేణకదాచన ॥ ౫౧ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-
రాజధర్మానుశాసనపర్వణి - త్రింశదధికశతతమోధ్యాయః**అథఆపద్ధర్మపర్వప్రారంభః-
యుధిష్ఠిరః॥ క్షీణస్యదీర్ఘసూత్రస్యసానుక్రోశస్యబంధుషు । పరిశంకితవృత్తస్యశ్రుతమంత్రస్యభారత ॥ ౧ ॥ విభక్తపురరాష్ట్రస్యనిర్ద్రవ్యనిచయ
స్యచ। అసంభావితమిత్రస్యభిన్నామాత్యస్యసర్వశః ॥ ౨ ॥ పరచక్రాభిజాతస్యదుర్బలస్యబలీయసా । ఆపన్నచేతసోబ్రూహికింకార్యమవశిష్యతే॥
౩॥ భీష్మః॥ బాహ్యశ్చేద్విజిగీషుస్స్యాద్ధర్మార్థకుశలశ్శుచిః । జవేనసంధింకుర్వీతపూర్వపూర్వాన్విమోచయన్ ॥౪॥ యోధర్మవిజిగీషుస్స్యాద్బ
లవాన్పాపనిశ్చయః। ఆత్మనస్సన్నిరోధేనసంధింతేనాపిరోచయేత్ ॥ ౫ ॥ అపాస్యరాజధానీంవాతరేద్ద్రవ్యేణచాపదమ్। తద్భావయుక్తోద్రవ్యాణి
జీవన్పునరుపార్జయేత్ ॥ ౬॥ యాస్తుకోశబలత్యాగాచ్ఛక్యాస్తరితుమాపదః । కస్తత్రాధికమాత్మానంసంత్యజేదర్థధర్మవిత్ ॥ ౭॥ అవరోధాన్
జుగుప్సేత కాసపత్నధనేదయా । నత్వేవాత్మాప్రదాతవ్యశ్శక్యేసతికథంచన ॥ ౮ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ ఆభ్యంతరేప్రకుపితేబాహ్యేచోపనిపీడితే। క్షీణేకోశే
శ్రుతేమంత్రేకింకార్యమవశిష్యతే॥ ౯॥ భీష్మః॥ క్షిప్రంవాసంధికామస్స్యాత్క్షిప్రంవాతీక్ష్ణవిక్రమః । తదాపనయనక్షిప్రమేతావత్సాంపరాయికమ్॥౧౦॥
అనురక్తేనచేష్టేనహృష్టేనజగతీపతిః। అల్పేనాపిహిసైన్యేనమహీంజయతిభూమిపః॥ ౧౧॥ హతోవాదివమారోహేద్ధత్వావాక్షితిమావసేత్ । యుద్ధే
హిసంత్యజన్ప్రాణాన్శక్రస్యైతిసలోకతామ్॥ ౧౨॥ సర్వలోకాగమంకృత్వామృదుత్వంగంతుమేవచ। విశ్వాసాద్వినయంకుర్యాద్వ్యవస్యేచ్చాప్యు
పాయతః॥౧౩॥ అపచిక్రమిషుః క్షిప్రంసామ్నావాపరిసాంత్వయన్। విలంఘయిత్వామంత్రేణతతస్స్వయముపక్రమేత్ ॥౧౪॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి ఏకత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ హీనేపరమకేధర్మే సర్వలోకాభిసంహితే। సర్వస్మిన్దస్యుసాద్భూతే పృథివ్యాముపజీవనే॥౧॥ కేనస్విద్బ్రాహ్మణోజీవేజ్జఘన్యేకాలఆగ
తే। అసంత్యజన్పుత్రపౌత్రాననుక్రోశాత్పితామహ॥౨॥భీష్మః॥ విజ్ఞానబలమాస్థాయజీవితవ్యంతథాగతే। సర్వంసాధ్వర్థమేవేదమసాధ్వర్థంనకించ
న॥౩॥ అసాధుభ్యోర్థమాదాయసాధుభ్యోయఃప్రయచ్ఛతి। ఆత్మానంసంక్రమంకృత్వాకృచ్ఛ్రధర్మవిదేవసః॥౪॥ ఆకాంక్షన్నాత్మనోరాజన్రాజ్య
స్థితిమకోపయన్। అదత్తమేవాదదీతదాతుర్విత్తంమమేతిచ॥ ౫॥ విజ్ఞానబలపూతోయోవర్తతేనిందితేష్వపి। వృత్తివిజ్ఞానవాన్ధీరఃకస్తంవావక్తుమ
ర్హతి॥౬॥యేషాంబలకృతావృత్తిస్తేషామన్యానరోచతే। తేజసాభిప్రవర్తంతేబలవంతోయుధిష్ఠిర॥౭॥యదేవంప్రాకృతంశాస్త్రమవిశేషేణవర్తతే।
తదేవమభ్యసేదేవంమేధావీచాప్యథోత్తరమ్॥౮॥ ఋత్విక్పురోహితాచార్యాన్సత్కృతానభిసత్కృతాన్। నబ్రాహ్మణాన్ఘాతయీతదోషాన్
ప్రాప్నోతిఘాతయన్॥౯॥ఏతత్ప్రమాణంలోకస్యచక్షురేతత్సనాతనం।తత్ప్రమాణేవగాహేతతేనతత్సాధ్వసాధువా॥౧౦॥బహవోగ్రామవాస్తవ్యా
రోషాద్బ్రూయుఃపరస్పరమ్। నతేషాంవచనాద్రాజాసత్కుర్యాద్ఘాతయీతవా॥ ౧౧॥ నవాచ్యఃపరివాదోయంనశ్రోతవ్యఃకథంచన। కర్ణావథపిధా
తవ్యౌప్రస్థేయంచాన్యతోభవేత్ ॥౧౨॥అసతాంశీలమేతద్వైపరివాదోథపైశునమ్। గుణానామేవవక్తారఃసంతస్సత్సునరాధిప॥౧౩॥ యథాసమధురౌ
దమ్యౌసుదాంతౌసాధువాహినౌ। ధురముద్యమ్యవహతస్తథావర్తేతవైనృపః॥౧౪॥యథాయథాస్యబహవఃసహాయాస్స్యుస్తథాపరే । ఆచారమేవ
మన్యంతేగరీయోధర్మలక్షణమ్.౧౫॥ అపరేనైవమిచ్ఛంతియేశంఖలిఖితప్రియాః। మాత్సర్యాదథవాలోభాన్నబ్రూయుర్వాక్యమీదృశమ్॥౧౬॥ఆర్ష
మప్యత్రపశ్యంతివికర్మస్థస్యపాతనమ్। నతాదృక్సదృశంకించిత్ప్రమాణందృశ్యతేక్వచిత్ ॥ ౧౭ ॥ దేవతాశ్చవికర్మస్థంపాతయంతినరాధమమ్ । వ్యా

జేనవిందతి విత్తం హి ధర్మాత్సపరిహీయతే॥౧౮॥ సర్వతస్సత్కృతస్సద్భిర్భూతిః ప్రవరకారణైః । హృదయేనాభ్యనుజ్ఞాతో యో ధర్మస్తం వ్యవస్యతి॥
౧౯॥ యశ్చతుర్గుణసంపన్నం ధర్మం బ్రూయాత్స ధర్మవిత్ । అహేరివ హి ధర్మస్య పదం దుఃఖం గవేషితుమ్॥౨౦॥ యథా మృగస్య విద్ధస్య పదమేకం ప
దం నయేత్ । లక్షేద్రుధిరలేపేన తథా ధర్మపదం నయేత్ ॥౨౧॥ యథా సద్భిర్వినీతేన యథా గంతవ్యమిత్యుత। రాజర్షీణాం వృత్తమేతదేవం గచ్ఛ యుధిష్ఠిర॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి- రాజర్షివృత్తో నామ-ద్వాత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥ స్వరాష్ట్రాత్పరరాష్ట్రాచ్చ కోశం సంజనయేన్నృపః। కోశాద్ధి ధర్మః కౌంతేయ రాజ్యమూలం చ వర్ధతే॥౧॥ తస్మాత్సంజనయేత్కోశం సం
త్కృత్య పరిపాలయేత్ । పరిపాల్యానుతనుయాదేవ ధర్మస్సనాతనః॥౨॥ న కోశశ్శుద్ధశౌచేన న నృశంసేన జాతుచిత్ । మధ్యమం పదమాస్థాయ కోశసంగ్ర
హణం చరేత్ ॥౩॥ అబలస్య కుతః కోశో హ్యకోశస్య కుతో బలమ్। అబలస్య కుతో రాజ్యమరాజ్ఞః శ్రీర్భవేత్కుతః॥ ౪॥ ఉచ్చైర్వృత్తేశ్శ్రియో హానిర్యథై
వ మరణం తథా। తస్మాత్కోశం బలం మిత్రమథ రాజా వివర్ధయేత్ ॥౫॥ హీనకోశం హి రాజానమవజానంతి మానవాః । న చాస్యాల్పేన తుష్యంతి కార్యము
ప్యుత్సహంతి చ॥౬॥ శ్రియో హి కారణాద్రాజా సత్క్రియాం లభతే పరామ్। సాస్య గూహతి పాపాని వాసో గుహ్యమివ స్త్రియాః॥౭॥ ఋద్ధిమస్యానుత
ప్యంతే పురా విప్రకృతా నరాః। సాలావృకా ఇవాజస్రం జిఘాంసుమేవ విందతి॥ ౮॥ ఈదృశస్య కుతో రాజ్ఞస్సుఖం భవతి భారత । ఉద్యచ్ఛేదేవ న నమేదు
ద్యమో హ్యేవ పౌరుషమ్॥౯॥ అప్యపర్వణి భజ్యేత న నమేతేహ కస్యచిత్ । అప్యరణ్యం సమాశ్రిత్య చరేన్మృగగణైస్సహ॥ ౧౦ ॥ న త్వేవోద్ధితమర్యాదై
ర్దస్యుభిస్సహితశ్చరేత్। దస్యూనాం సులభా సేనా రౌద్రకర్మసు భారత॥ ౧౧ ॥ ఏకాంతతో హ్యమర్యాదాత్సర్వోఽప్యుద్విజతే జనః। దస్యవోఽప్యభిశం
క్యంతే నిరనుక్రోశకారిణః ॥ ౧౨॥ స్థాపయేదేవ మర్యాదాం జనచిత్తప్రసాదినీమ్ । అల్పేప్యర్థేతు మర్యాదా లోకే భవతి పూజితా॥౧౩॥ నాయం లోకో
ఽస్తి న పర ఇతి వ్యవసితో జనః। నాలం గంతుం హి విశ్వాసం నాస్తికే భయశంకితే॥ ౧౪॥ యథా సద్భిః పరాదానమహింసా దస్యుభిః కృతా । అనురజ్యంతి భూ
తాని సమర్యాదేషు దస్యుషు॥ ౧౫॥ అయుధ్యమానస్య వధో దారామర్శః కృతఘ్నతా। బ్రహ్మవిత్తస్య చాదానం నిశ్శేషకరణం తథా॥౧౬॥ స్త్రియా మో
షః పథి స్థానం దస్యుష్వేతద్విగర్హితమ్। సంశ్లేషం చ పరస్త్రీభిర్దస్యురేతాని వర్జయేత్ ॥ ౧౭ ॥ అభిసందధతే యే చ విశ్వాసాయాస్య మానవాః॥అ
శేషమేవోపలభ్య కుర్వంతీతి వినిశ్చయః ॥ ౧౮ ॥ తస్మాత్సశేషం కర్తవ్యం స్వాధీనమపి దస్యుభిః । న బలస్థోఽహమస్మీతి నృశంసాని సమాచరేత్ ॥౧౯॥స శే
షకారిణస్తత్ర శేషం పశ్యంతి సర్వశః। నిశ్శేషకారిణో నిత్యం నిశ్శేషకరణాద్భయమ్॥౨౦॥ఇతి ఆపద్ధర్మపర్వణి - త్రయస్త్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః॥**
భీష్మః ॥ అత్ర ధర్మానువచనం కథయంతి పురావిదః । ప్రత్యక్షావేవ ధర్మార్థౌ క్షత్రియస్య విజానతః ॥ ౧ ॥ తత్ర న వ్యవధాతవ్యం పరోక్షా ధర్మయాప
నా। అధర్మో ధర్మ ఇత్యేతద్యథా వృకపదం తథా॥ ౨ ॥ ధర్మాధర్మఫలే జాతు దదర్శేహ న కశ్చన। బుభూషేద్బలమేవైతత్సర్వం బలవతో వశే॥ ౩॥ శ్రి
యం బలమమాత్యాంశ్చ బలవానిహ విందతి। యో హ్యనాఢ్యస్స పతితస్తదుచ్ఛిష్టం యదల్పకమ్॥ ౪॥ బహ్వపథ్యం బలవతి న కించిత్క్రియతే భయాత్ । ఉ
భౌ సత్యాధికాలస్థౌ త్రాయేతే మహతో భయాత్ ॥ ౫॥ అతిధర్మాద్బలం మన్యే బలాద్ధర్మః ప్రవర్తతే। బలే ప్రతిష్ఠితో ధర్మో ధరణ్యామివ జంగమమ్॥౬॥
ధూమో వాయోరివ వశే బలం ధర్మోఽనువర్తతే। అనీశ్వరో బలే ధర్మో ద్రుమం వల్లీవ సంశ్రితా॥ ౭॥వశే బలవతాం ధర్మస్సుఖం భోగవతామివ। నాస్త్య
సాధ్యం బలవతాం సర్వం బలవతాం శుచి ॥ ౮॥ దురాచారః క్షీణబలః పరిత్రాణం న గచ్ఛతి। అథ తస్మాదుద్విజతే సర్వో లోకో వృకాదివ॥ ౯॥ అపధ్వస్తో హ్య
వమతో దుఃఖం జీవతి జీవితమ్। జీవితం యదపక్రుష్టం యథైవ మరణం తథా॥ ౧౦॥ యదేవమాహుః పాపేన చారిత్రేణ వివర్జితః । సుభృశం తప్యతే తేన వా

క్షుల్యేనపరితుష్టః॥ ౧౧॥ అతఏతదాహురాచార్యాః పాపస్యపరిమోక్షణే। త్రయీవిద్యామవేక్షేతతథోపాసీతవైద్విజాన్॥ ౧౨॥ ప్రసాదయేచ్చతుష్టా
చవాచాచాప్యథకర్మణా। మహామనాశ్చాపిభవేద్వివాహేచ్చమహాకులే ॥ ౧౩॥ ఇత్యస్మీతివదేదేవంపరేషాంకీర్తయేద్గుణాన్ । జపేదుదకశీల
స్స్యాత్పేశలోనాతిజల్పకః॥ ౧౪॥ బ్రహ్మక్షత్రంసంప్రవిశేద్బహుకృత్వాసుదుష్కరమ్। ఉచ్యమానోఽపిలోకేనబహుకృత్వాతదచింతయన్॥ ౧౫॥ అపా
పోహ్యేవమాచారఃక్షిప్రంబహుమతోభవేత్ ।సుఖంచవిత్తంభుంజీతకృతేనైకేనగోపయేత్। లోకేచలభతేపూజాంపరత్రేహమహత్ఫలమ్॥౧౬॥...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి - చతుస్త్రింశదధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। యథాదస్యుస్సమర్యాదఃప్రేత్యభావేననశ్యతి॥ ౧॥ ప్రహర్తామతిమాన్శూరఃశ్రుతవాన
నృశంసవాన్। రక్షన్నాశ్రమిణాంధర్మంబ్రహ్మణ్యోగురుపూజకః ॥ ౨॥ నిషాద్యాంక్షత్రియాజ్జాతఃక్షత్రధర్మానుపాలకః । కాయవ్యోనామనైషాది
ర్దస్యుత్వాత్సిద్ధిమాప్తవాన్॥ ౩॥ అరణ్యేసాయంపూర్వాహ్ణేమృగయూథప్రకోపితా । విధిజ్ఞోమృగజాతీనాంనైషాదానాంచకోవిదః॥౪॥సర్వకాలప్ర
దేశజ్ఞఃపారియాత్రచరస్సదా। ధర్మజ్ఞస్సర్వభూతానామమోఘేషుర్దృఢాయుధః॥ ౫॥ అప్యనేకశతాస్సేనాఏకఏవజిగాయసః। సవృద్ధావంధబ
ధిరౌమహారణ్యేభ్యపూజయత్ ॥ ౬॥ మధుమాంసైర్మూలఫలైరన్నైరుచ్చావచైరపి।సత్కృత్యభోజయామాససమ్మాన్యపరిచారక॥ ౭॥ఆరణ్య
కాన్ప్రవ్రజితాన్బ్రాహ్మణాన్పరిపూజయన్ । అపితేభ్యోమృగాన్హత్వానినాయసతతంవనే॥ ౮॥ యేస్మాన్నప్రతిగృహ్ణంతిదస్యుభోజనశంకయా।
తేషామాసజ్యగేహేషుకల్యఏవసగచ్ఛతి॥౯॥ బహూనిచసహస్రాణిగ్రామణిత్వేభివవ్రిరే। నిర్మర్యాదానిదస్యూనాంనిరనుక్రోశవర్తినామ్॥౧౦॥ద
స్యవః॥ముహూర్తదేశకాలజ్ఞఃప్రాజ్ఞశ్శూరోదృఢవ్రతః। గ్రామణీర్భవనోముఖ్యఃసర్వేషామేవసంమతః॥౧౧॥ యథాయథావక్ష్యసినఃకరిష్యామస్త
థాతథా।పాలయాస్మాన్యథాన్యాయంయథామాతాయథాపితా॥౧౨॥కాయవ్యః॥మావధీస్త్వంస్త్రియంభీరుంమాశిశుంమాతపస్వినమ్। నాయుధ్య
మానోహంతవ్యోనచగ్రాహ్యాబలాత్ స్త్రియః॥౧౩॥ సర్వథాస్త్రీనహంతవ్యాసర్వసత్త్వేషుకేనచిత్ । నిత్యంతుబ్రాహ్మణేస్వస్తియోద్ధవ్యంచత
దర్థతః॥౧౪॥సత్యంచనాభిహంతవ్యంసారవిఘ్నంచమాకృథాః। పూజ్యంతేయత్రదేవాశ్చపితరోతిథయస్తథా॥ ౧౫ ॥ సర్వభూతేష్వపిచవైబ్రాహ్మ
ణోమోక్షమర్హతి। కార్యాచోపచితిస్తేషాంసర్వస్వేనాపియాభవేత్ ॥౧౬॥ యస్యహ్యేతేసంప్రరుష్టామంత్రయంతిపరాభవమ్। నతస్యత్రిషులోకే
షుత్రాతాభవతికశ్చన ॥ ౧౭॥ యోబ్రాహ్మణాన్పరివదేద్వినాశంచాపిరోచయేత్। సూర్యోదయఇవధ్రువంతేధ్రువంతస్యపరాభవః॥౧౮॥ ఇహైవఫ
లమాసీనఃప్రత్యాకాంక్షేతసర్వశః । యేయేనోనప్రదాస్యంతితాంస్తాంస్సేనాభియాస్యతి॥౧౯॥ శిష్ట్యర్థంవిహితోదండోనవృద్ధ్యర్థంవినిశ్చయః ॥
యేచశిష్టాన్ప్రబాధంతేదండస్తేషాంవధఃస్మృతః॥౨౦॥ యేచరాష్ట్రోపరోధేనవృద్ధింకుర్వంతికేచన। తదైవతేనుమీయంతేకుణపేక్రిమయోయథా॥౨౧॥
యేపునర్ధర్మశాస్త్రేణవర్తేరన్నిహదస్యవః। అపితేదస్యవోభూత్వాక్షిప్రంసిద్ధిమవాప్నుయుః॥ ౨౨॥ భీష్మః॥ తేసర్వమేవానుచక్రుఃకాయవ్యస్యాను
శాసనమ్। వృత్తించలేభిరేసర్వేపాపేభ్యశ్చాప్యుపారమన్ ॥ ౨౩॥ కాయవ్యఃకర్మణాతేనమహతీంసిద్ధిమాప్తవాన్ । సాధూనామాచరన్క్షేమందద
స్యూన్పాపాన్నివర్తయన్॥౨౪॥ ఇదంకాయవ్యచరితంయోనిత్యమనుచింతయేత్ ।నారణ్యేభ్యోపిహిభూతేభ్యోభయంప్రాప్నోతికించన॥౨౫॥నభయం
తస్యభూతేభ్యఃసర్వేభ్యశ్చైవభారత। నాసతోవిద్యతేరాజన్సహ్యరణ్యేషుగోపతిః॥౨౬॥ ....*

ఇతి- ఆపద్ధర్మపర్వణి - పంచత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ అత్రగాథాబ్రహ్మగీతాఃకీర్తయంతిపురావిదః।యేనమార్గేణరాజావైకోశంసంజనయత్యుత॥ ౧॥నధనంయజ్ఞశీలానాంహార్యందేవస్వమేవచ।

దస్యూనాం నిష్క్రియాణాం చ క్షత్రియో హర్తుమర్హతి॥ ౨॥ ఇమాః ప్రజాః క్షత్రియాణాం రాజ్యభోగాశ్చ భారత। ధనం హి క్షత్రియస్యేవ ద్వితీయస్య
న విద్యతే॥ ౩॥ తదస్య స్యాద్బలార్థం వా ధనం యజ్ఞార్థమేవ చ। అభోగ్యాశ్చౌషధీశ్ఛిత్త్వా భోగ్యా ఏవ పచంత్యుత॥ ౪॥ యో వై న దేవాన్న పితౄన్న మ
ర్త్యాన్ హవిషార్చతి అనర్థకం ధనం తస్య ప్రాహుర్ధర్మవిదో జనాః॥ ౫॥ హరేత్తద్ద్రవిణం రాజన్ ధార్మికః పృథివీపతిః। తతః ప్రీణయతే లోకం న శో
కం త్వద్విధం నృపః॥ ౬॥ అసాధుభ్యోఽర్థమాదాయ సాధుభ్యో యః ప్రయచ్ఛతి। ఆత్మానం సంక్రమం కృత్వా కృత్స్నధర్మవిదేవ సః॥ ౭॥ తథా తథా జయే
ల్లోకాన్ శక్త్యైవ యథా యథా। ఉద్భిజ్జా జంగమా వా యద్వచ్ఛుక్లజీవా యథా యథా॥ ౮॥ అనిమిత్తాత్సంభవంతి తథా యజ్ఞః ప్రజాయతే। యథైవ దంశమ
శకం యథా చాండపిపీలికమ్॥ ౯॥ సైవ వృత్తిరయజ్ఞేషు యథా ధర్మో విధీయతే। యథా హ్యకస్మాద్భవతి భూమౌ పాంసుర్విలోలితః॥ తథైవేహ భవేద్ధర్మః
సూక్ష్మః సూక్ష్మతరస్తథా॥ ౧౦॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి- షట్త్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

అనాగతవిధాతా చ ప్రత్యుత్పన్నమతిశ్చ యః। ద్వావేవ సుఖమేధేతే దీర్ఘసూత్రో వినశ్యతి॥ ౧॥ అత్రైవ చేదమవ్యగ్రం శృణుష్వాఖ్యానముత్తమమ్। దీర్ఘసూ
త్రముపాశ్రిత్య కార్యాకార్యవినిశ్చయే॥ ౨॥ నాతిగాధే జలాధారే సుహృదః కుశలాస్త్రయః। ప్రభూతమత్స్యే కౌంతేయ బభూవుస్సహచారిణః॥ ౩॥ తత్రై
కో దీర్ఘకాలజ్ఞ ఉత్పన్నప్రతిభోఽపరః। దీర్ఘసూత్రశ్చ తత్రైకస్త్రయాణాం సహచారిణామ్॥ ౪॥ కదాచిత్తం జలస్థాయం మత్స్యబంధాస్సమంతతః॥
నిస్రావయామాసురథో నిమ్నేషు వివిధైర్ముఖైః॥ ౫॥ ప్రక్షీయమాణం తం దృష్ట్వా జలస్థాయం భయాగమే। అబ్రవీద్దీర్ఘదర్శీ తు తావుభౌ సుహృదౌ తదా॥
౬॥ ఇయమాపత్సముత్పన్నా సర్వేషాం సలిలౌకసామ్। శీఘ్రమన్యత్ర గచ్ఛామః పంథా యావన్న దుష్యతి॥ ౭॥ అనాగతమనర్థం హి సునయైర్యః ప్రబాధ
యేత్। స న సంశయమాప్నోతి రోచతాం వో వ్రజామహే॥ ౮॥ దీర్ఘసూత్రస్తు యస్తత్ర సోఽబ్రవీత్సమ్యగుచ్యతే। న తు కార్యా త్వరా తావదితి మే నిశ్చితా
మతిః॥ ౯॥ అథ సంప్రతిపత్తిజ్ఞః ప్రాబ్రవీద్దీర్ఘదర్శినమ్। ప్రాప్తే కాలే న మే కించిన్న్యాయతః పరిహాస్యతే॥ ౧౦॥ ఏవం శ్రుత్వా నిరాక్రామద్దీర్ఘదర్శీ
మహామతిః। జగామ స్రోతసా తేన గంభీరం సలిలాశయమ్॥ ౧౧॥ తతః ప్రస్రుతతోయం తం ప్రసమీక్ష్య జలాశయమ్। బబంధుర్వివిధైర్యోగైర్మత్స్యా
న్మత్స్యోపజీవినః॥ ౧౨॥ విలోడ్యమానే తస్మింస్తు స్రుతతోయే జలాశయే। అగచ్ఛద్బంధనం తత్ర దీర్ఘసూత్రస్సహాపరైః॥ ౧౩॥ ఉద్దానే క్రియమాణే తు
మత్స్యానాం తత్ర రజ్జుభిః। ప్రవిశ్యాంతరమేతేషాం స్థితస్సంప్రతిపత్తిమాన్॥ ౧౪॥ గృహ్యమేవ తముద్దానం గృహీత్వా తం తథైవ సః। సర్వానేవ చ తాం
స్తత్ర తే విదుర్గ్రథితానితి॥ ౧౫॥ తతః ప్రక్షాళ్యమానేషు మత్స్యేషు విపులే జలే। ముక్త్వా రజ్జుం ప్రముక్తోఽసౌ శీఘ్రం సంప్రతిపత్తిమాన్॥ ౧౬॥ దీర్ఘసూత్ర
స్తు మందాత్మా హీనబుద్ధిరచేతనః। మరణం ప్రాప్తవాన్మూఢో యథైవోపహతేంద్రియః॥ ౧౭॥ ఏవం ప్రాప్తతమం కాలం యో మోహాన్నావబుధ్యతే।
స వినశ్యతి వై క్షిప్రం దీర్ఘసూత్రో యథా ఝషః॥ ౧౮॥ ఆదౌ న కురుతే శ్రేయః కుశలోఽస్మీతి యః పుమాన్। స సంశయమవాప్నోతి యథా సంప్రతిప
త్తిమాన్॥ ౧౯॥ అనాగతవిధాతా చ ప్రత్యుత్పన్నమతిశ్చ యః। ద్వావేవ సుఖమేధేతే దీర్ఘసూత్రో వినశ్యతి॥ ౨౦॥ కాష్ఠాః కలా ముహూర్తాశ్చ దివా
రాత్రిస్తథా లవాః। మాసాః పక్షాః షడృతవః కల్పస్సంవత్సరాస్తథా॥ ౨౧॥ పృథివీ దేశ ఇత్యుక్తః కాలస్స చ న దృశ్యతే। అభిప్రేతార్థసిద్ధ్యర్థం ధ్యాయతే
యచ్చ తత్తథా॥ ౨౨॥ ఏతౌ ధర్మార్థశాస్త్రేషు మోక్షశాస్త్రేషు చర్షిభిః। ప్రధానావితి నిర్దిష్టౌ కామే చాభిమతౌ నృణామ్॥ ౨౩॥ పరీక్ష్యకారీ యుక్త
శ్చ స సమ్యగుపపాదయేత్। దేశకాలావభిప్రేతౌ తాభ్యాం ఫలమవాప్నుయాత్॥ ౨౪॥ ....*

——* ఇతి- శాకులోపాఖ్యానే - సప్తత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః- *——

యుధిష్ఠిరః॥ సర్వత్ర బుద్ధిః కథితా శ్రేష్ఠా తే భరతర్షభ। అనాగతా తథోత్పన్నా దీర్ఘసూత్రా వినాశినీ॥ ౧॥ తదిచ్ఛామి తదా శ్రోతుం బుద్ధిం తే భరతర్షభ।

యథా రాజా న ముహ్యేత శత్రుభిః పరివారితః॥ ౨ ॥ ధర్మార్థకుశలో రాజా ధర్మశాస్త్రవిశారదః। పృచ్ఛామి త్వాం కురుశ్రేష్ఠ తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హ-
సి॥ ౩॥ శత్రుభిర్బహుభిర్గ్రస్తో యథా వర్తేత పార్థివః। ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం సర్వమేవ యథావిధి॥ ౪ ॥ విషమస్థం హి రాజానం శత్రవః పరిపం-
థినః। బహవోఽప్యేకముద్ధర్తుం యతంతే పూర్వతాపితాః॥ ౫ ॥ సర్వత్ర ప్రార్థ్యమానేన దుర్బలేన మహాబలైః। ఏకేనైవాసహాయేన శక్యం స్థాతుం
భవేత్కథమ్॥ ౬॥ కథం మిత్రమరిం చాపి విదధీత భరతర్షభ। చేష్టితవ్యం కథం చాత్ర శత్రోర్మిత్రస్య చాంతరే॥ ౭॥ ప్రజాతలక్షణే మిత్రే తథైవామిత్రతాం
గతే। కథం తు పురుషః కుర్యాత్కిం వా కృత్వా సుఖీ భవేత్॥ ౮॥ విగ్రహం కేన వా కుర్యాత్సంధిం వా కేన యోజయేత్। కథం వా శత్రుమధ్యస్థో వర్తేత బల-
వానపి॥ ౯॥ ఏతద్వై సర్వకృత్యానాం పరం కృత్యం పరంతప। నైతస్య కశ్చిద్వక్తాస్తి శ్రోతా వాపి సుదుర్లభః॥ ౧౦ ॥ ఋతే శాంతనవాద్భీష్మాత్సత్యసం-
ధాజ్జితేంద్రియాత్। తదన్విష్య మహాభాగ సర్వమేతద్బ్రవీహి మే॥ ౧౧ ॥ భీష్మః ॥ త్వద్యుక్తోఽయమనుప్రశ్నో యుధిష్ఠిర సుఖోదయః। శృణు మే పుత్ర కా-
ర్త్స్న్యేన గుహ్యమాపత్సు భారత॥ ౧౨॥ అమిత్రో మిత్రతాం యాతి మిత్రం చాపి ప్రదుష్యతి। సామర్థ్యయోగాత్కార్యాణామనిత్యా వై సదా గతిః॥ ౧౩॥
తస్మాద్విశ్వసితవ్యం చ విగ్రహం చ సమాచరేత్। దేశం కాలం చ విజ్ఞాయ కార్యాకార్యవినిశ్చయే॥ ౧౪॥ సంధాతవ్యం బుధైర్నిత్యం వ్యవస్య చ హితార్థి-
భిః। అమిత్రైరపి సంధేయం ప్రాణా రక్ష్యా హి భారత॥ ౧౫ ॥ యో హ్యమిత్రైర్నరో నిత్యం న సందధ్యాదపండితః। న సోఽర్థం ప్రాప్నుయాత్కించిత్ఫ-
లాన్యపి చ భారత॥ ౧౬॥ యస్త్వమిత్రేణ సందధ్యాన్మిత్రేణ చ విరుధ్యతే। అర్థయుక్తిం సమాలోక్య సమహద్విందతే ఫలమ్॥ ౧౭॥ అత్రాప్యుదాహరం-
తీమమితిహాసం పురాతనమ్। మార్జారస్య చ సంవాదం న్యగ్రోధే మూషికస్య చ॥ ౧౮॥ వనే మహతి కస్మింశ్చిన్న్యగ్రోధస్సుమహానభూత్। లతాజాల-
పరిచ్ఛన్నో నానాద్విజగణాన్వితః॥ ౧౯ ॥ స్కంధవాన్మేఘసంకాశః శీతచ్ఛాయో మనోరమః। అరణ్యమభితో జాతస్తరువ్యాళమృగాకులః॥ ౨౦ ॥ తస్య
మూలం సమాశ్రిత్య కృత్వా శతముఖం బిలమ్। వసతి స్మ మహాప్రాజ్ఞః పలితో నామ మూషికః॥ ౨౧॥ శాఖాం తస్య సమాశ్రిత్య వసతి స్మ సుఖం పురా। లోమ-
శో నామ మార్జారః పక్షిసంఘాతఖాదకః॥ ౨౨॥ తత్ర చాగత్య చాండాలో హ్యరణ్యే కృతకేతనః। ప్రయోజయతి చోన్మాథం నిత్యమస్తంగతే రవౌ॥ ౨౩॥
తత్ర స్నాయుమయాన్పాశాన్యథావత్సంవిధాయ సః। గృహం గత్వా సుఖం శేతే ప్రభాతామేతి శర్వరీమ్॥ ౨౪ ॥ తత్ర స్మ నిత్యం బధ్యంతే నక్తం బహు-
విధా మృగాః। కదాచిదత్ర మార్జారస్త్వప్రమత్తోఽప్యబధ్యత॥ ౨౫॥ తస్మిన్బద్ధే మహాప్రాజ్ఞే శత్రౌ నిత్యాతతాయిని। తం కాలం పలితో జ్ఞాత్వా ప్రచచా-
ర సునిర్భయః॥ ౨౬॥ తేనానుచరతా తస్మిన్వనే విశ్వస్తచారిణా। భక్ష్యం విమృగయమాణేన చిరాద్దృష్టం తదామిషమ్॥ ౨౭॥ స తమున్మాథమారుహ్య త-
దామిషమభక్షయత్। తస్యోపరి సపత్నస్య బద్ధస్య మనసా హసన్ ॥ ౨౮ ॥ ఆమిషే తు ప్రసక్తస్స కదాచిదవలోకయన్। అపశ్యదపరం ఘోరమాత్మన-
శ్శత్రుమాగతమ్॥ ౨౯॥ శరప్రసూనసంకాశం మహీవివరశాయినమ్। నకులం హరితం నామ చపలం తామ్రలోచనమ్ ॥ ౩౦ ॥ తేన మూషికగంధేన త్వర-
మాణముపాగతమ్। భక్షార్థం సంలిహానం తం భూమావూర్ధ్వముఖం స్థితమ్॥ ౩౧॥ శాఖాగతమరిం చాన్యమపశ్యత్కోటరాలయమ్। ఉలూకం చంద్ర-
కం నామ తీక్ష్ణతుండం క్షపాచరమ్॥ ౩౨॥ గతస్య విషయం తత్ర నకులోలూకయోస్తథా। అథాస్యాసీదియం చింతా తత్ప్రాప్య సుమహద్భయమ్॥ ౩౩॥ ఆ-
పద్యస్యాం సుకష్టాయాం మరణే ప్రత్యుపస్థితే। సమంతాద్భయ ఉత్పన్నే కథం కార్యం హితైషిణా ॥ ౩౪ ॥ స తథా సర్వతో రుద్ధస్సర్వత్ర భయదర్శనః।
అభవద్భయసంతప్తశ్చక్రే చ పరమాం గతిమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఆపద్వినాశభూయిష్ఠం గతైః కార్యం హి జీవితమ్। సమంతాత్సంశయా త్వేషా తస్మాదాపదుపస్థి-
తా॥ ౩౬॥ గతం మాం సహసా భూమిం నకులో భక్షయిష్యతి। ఉలూకశ్చేహ తిష్ఠంతం మార్జారః పాశసంక్షయాత్॥ ౩౭ ॥ న త్వేవాస్మద్విధః ప్రాజ్ఞ

స్సంమోహం గంతుమర్హతి। కరిష్యే జీవితే యత్నం యావద్యుక్త్యా మతిగ్రహాత్ ॥ ౩౮॥ నహి బుద్ధ్యాన్వితః ప్రాజ్ఞో నీతిశాస్త్రవిశారదః। నిమజ్జత్యాప
దం ప్రాప్య మహతీం దారుణామపి ॥ ౩౯॥ నత్వన్యామిహ మార్జారాద్గతిం పశ్యామి సాంప్రతమ్ । విషమస్థో హ్యయం శత్రుః కృత్యం చాస్య మహన్మయా॥
౪౦॥ జీవితార్థీ కథంత్వద్య శత్రుభిః ప్రార్థితస్త్రిభిః। తస్మాదేనమహం శత్రుం మార్జారం సంశ్రయామి వై॥ ౪౧ ॥ నీతిశాస్త్రం సమాశ్రిత్య హితమ
స్యోపవర్ణయే। యేనేమం శత్రుసంఘాతం మతిపూర్వేణ వంచయే॥ ౪౨॥ అయమత్యంతశత్రుర్మే వైషమ్యం పరమం గతః। మూఢో గ్రాహయితుం స్వా
ర్థం సంగత్యా యది శక్యతే॥ ౪౩॥ కదాచిద్వ్యసనం ప్రాప్య సంధిం కుర్యాన్మయా సహ। బలినా సన్నికృష్టస్య శత్రోరపి పరిగ్రహః॥ ౪౪ ॥ కార్య ఇత్యా
హురాచార్యా విపన్మే జీవితార్థినా। శ్రేష్ఠో హి పండితః శత్రుర్న చ మిత్రమపండితమ్॥ ౪౫ ॥ మమ త్వమిత్రే మార్జారే జీవితం సంప్రతిష్ఠితమ్ । హంతా
స్మై సంప్రవక్ష్యామి హేతుమాత్మాభిరక్షణమ్ ॥ ౪౬ ॥ అపీదానీమయం శత్రుస్సంగత్యా పండితో భవేత్ । ఏవం విచింతయామాస మూషికశ్శత్రుచేష్టి
తమ్॥౪౭॥ తతోఽర్థగతితత్త్వజ్ఞః సంధివిగ్రహకాలవిత్ । సాంత్వపూర్వమిదం వాక్యం మార్జారం మూషికోఽబ్రవీత్ ॥౪౮॥ సౌహృదేనాభిభాషే త్వాం
కచ్చిన్మార్జార జీవసి। జీవితం హి తవేచ్ఛామి శ్రేయస్సాధారణం హి నౌ॥౪౯॥ న తే సౌమ్య భయం కార్యం జీవిష్యసి యథాసుఖమ్।అహం త్వాముద్ధరిష్యామి
యది మాం న జిఘాంససి॥౫౦॥ అస్తి కశ్చిదుపాయోఽత్ర దుష్కరః ప్రతిభాతి మే।యేన శక్యస్త్వయా మోక్షః ప్రాప్తుం శ్రేయస్తథా మయా॥౫౧॥మయాప్యు
పాయో దృష్టోఽయం విచార్య మతిమాత్మనః। ఆత్మార్థం చ త్వదర్థం చ శ్రేయస్సాధారణం హి నౌ॥౫౨॥ ఇదం హి నకులోలూకం పాపబుద్ధ్యాభిసంస్థితమ్।న
ధర్షయతి మార్జార తేన మే స్వస్తి సాంప్రతమ్॥ ౫౩॥ కూజంశ్చపలనేత్రోఽయం కౌశికో మాం నిరీక్షతే । నగశాఖాగ్రగః పాపస్తస్యాహం భృశముద్విజే॥
౫౪॥సతాం సాప్తపదం మైత్రం స సఖా మే సి పండితః।సాంవాస్యకం కరిష్యామి నాస్తి తే భయమద్య వై॥౫౫॥ నహి శక్తోఽసి మార్జార పాశం ఛేత్తుం మయా వి
నా।అహం ఛేత్స్యామి పాశాంస్తే యది మాం త్వం న హింససి॥౫౬ ॥త్వమాశ్రితో ద్రుమస్యాగ్రం మూలం త్వహముపాశ్రితః। చిరోషితావుభావావాం వృక్షే
స్మిన్ విదితం చ తే॥౫౭॥యస్మిన్నాశ్వసితే కశ్చిద్యశ్చ నాశ్వసితి క్వచిత్ ॥నతౌ ధీరాః ప్రశంసంతి నిత్యముద్విగ్నమానసౌ॥౫౮॥తస్మాద్వివర్ధతాం ప్రీతిర్నిత్యం
సంగతమస్తు నౌ।కాలాతీతమిహార్థం తు న ప్రశంసంతి పండితాః॥౫౯॥అర్థయుక్తిమిమాం తత్ర యథాభూతాం నిశామయ।తవ జీవితమిచ్ఛామి త్వం మమేచ్ఛ
సి జీవితమ్॥౬౦॥కశ్చిత్తరతి కాష్ఠేన సుగంభీరాం మహానదీం।స తారయతి తత్కాష్ఠం స చ కాష్ఠేన తార్యతే॥౬౧॥ఈదృశో నౌ సమాయోగో భవిష్యతి సువిస్త
రః। అహం త్వాం తారయిష్యామి మాం చ త్వం తారయిష్యసి॥౬౨॥ఏవముక్త్వా తు పలితస్తమర్థముభయోర్హితమ్। హేతుమద్గ్రహణీయం చ కాలాపేక్షి
న్యవేక్ష్య చ॥ ౬౩॥అథ సువ్యాహృతం శ్రుత్వా తస్య శత్రోర్విచక్షణః। హేతుమద్గ్రహణీయార్థం మార్జారో వాక్యమబ్రవీత్ ॥౬౪॥ బుద్ధిమాన్ వాక్యసంప
న్నస్తద్వాక్యమనువర్ణయన్।స్వామవస్థాం సమీక్ష్యాథ సామ్నైవ ప్రత్యపూజయత్ ॥౬౫॥తతస్తీక్ష్ణాగ్రదశనో మణివైడూర్యలోచనః।మూషికం మంద
ముద్వీక్ష్య మార్జారో లోమశోఽబ్రవీత్ ॥౬౬॥ నందామి సౌమ్య భద్రం తే యో మాం జీవితుమిచ్ఛసి।శ్రేయశ్చ యది జానీషే క్రియతాం మా విచారయ॥౬౭॥అ
హం హి భృశమాపన్నస్త్వమాపన్నతరో మమ।ద్వయోరాపన్నయోస్సంధిః క్రియతాం మా చిరాయ చ॥౬౮॥ విధాస్యే ప్రాప్తకాలం యత్కార్యం సిద్ధికరం
విభో। మయి కృచ్ఛ్రాద్వినిర్ముక్తే న వినంక్ష్యతి తే కృతమ్॥౬౯॥ న్యస్తమానోఽస్మి భక్తోఽస్మి శిష్యస్త్వద్ధితకృత్తథా।నిదేశవశవర్తీ చ భవంతం శరణం గతః॥
ఇత్యేవముక్తః పలితో మార్జారం వశమాగతమ్ । వాక్యం హితమువాచేదమభినీతార్థమర్థవత్ ॥ ౭౧॥ఉదారం యద్భవానాహ నైతచ్చిత్రం భవద్విధే
విహితో యస్తు మార్గో మే హితార్థం శృణు తం మమ॥ ౭౨॥అహం త్వానుప్రవేక్ష్యామి నకులాన్మే మహద్భయమ్। త్రాయస్వ భో మా వధీస్త్వం శక్తోఽస్మి త
వ రక్షణే॥ ౭౩॥ఉలూకాచ్చైవ మాం రక్ష క్షుద్రః ప్రార్థయతే హి మామ్। అహం ఛేత్స్యామి తే పాశాన్ సఖే సత్యేన తే శపే॥ ౭౪॥ తద్వచస్సంగతం శ్రు

త్వా లోమశో యుక్తమర్థవత్ । హర్షాదుద్వీక్ష్య పలితం స్వాగతేనాభ్యపూజయత్ ॥ ౭౫॥ తం సంపూజ్యాథ పలితం మార్జారః సౌహృదే స్థితః। స వి
చింత్యాబ్రవీద్ధీరః ప్రీతస్త్వరితపవచ ॥ ౭౬ ॥ శీఘ్రమాగచ్ఛ భద్రం తే త్వం మే ప్రాణసమః సఖా । తవ ప్రాజ్ఞ ప్రసాదాద్ధి ప్రాయశః ప్రాప్స్యామి జీవితమ్॥
౭౭॥ యద్యదేవంగతేనాద్య శక్యం కర్తుం మయా తవ। తదాజ్ఞాపయ కర్తాఽస్మి సంధిరేవాస్తు నౌ సఖే॥ ౭౮॥ అస్మాత్తు సంకటాన్ముక్తః సమిత్రగణబాంధ
వః । సర్వకార్యాణి కర్తాఽహం ప్రియాణి చ హితాని చ॥ ౭౯॥ ముక్తశ్చ వ్యసనాదస్మాత్సౌమ్యాహమపి నామ తే। ప్రీతిముత్పాదయేయం చ ప్రతికర్తుశ్చ
సత్క్రియామ్ ॥ ౮౦॥ ప్రత్యుపకుర్వన్ బహ్వపి న భాతి పూర్వోపకారిణా తుల్యః। ఏకః కరోతి హి కృతే నిష్కారణమేవ కురుతేఽన్యః॥ ౮౧॥ భీష్మః। గ్రాహయి
త్వా తు తం స్వార్థం మార్జారం మూషికస్తథా । ప్రవివేశ తు విస్రబ్ధః క్రోడమస్య కృతాగసః॥ ౮౨॥ ఏవమాశ్వాసితో విద్వాన్ మార్జారేణ స మూషి
కః । మార్జారోరసి విస్రబ్ధః సుష్వాప పితృమాతృవత్ ॥ ౮౩ ॥ లీనం తు తస్య గాత్రేషు మార్జారస్య చ మూషికమ్। దృష్ట్వా తౌ నకులోలూకౌ నిరాశౌ ప్ర
త్యపద్యతామ్॥ ౮౪॥ తథైవ తౌ సుసంత్రస్తౌ దృఢమాగతతంద్రితౌ । దృష్ట్వా తయోః పరాం ప్రీతిం విస్మయం పరమం గతౌ॥ ౮౫ ॥ బలినౌ మతిమంతౌ చ సువృ
త్తౌ చాప్యుపాసితౌ। అశక్తౌ తు నయాత్తస్మాత్సంప్రధర్షయితుం బలాత్ ॥ ౮౬॥ కార్యార్థం కృతసంధీ తౌ దృష్ట్వా మార్జారమూషికౌ। ఉలూకనకులౌ తూ
ర్ణం జగ్మతుః స్వం స్వమాలయమ్॥ ౮౭॥ లీనస్స తస్య గాత్రేషు పలితో దేశకాలవిత్। చిచ్ఛేద పాశాన్నృపతే కాలాపేక్షీ శనైశ్శనైః॥ ౮౮॥ అథ బంధపరిక్లి
ష్టో మార్జారో వీక్ష్య మూషికమ్। ఛిందంతం వై తదా పాశానత్వరంతం త్వరాన్వితః॥ ౮౯॥ తమత్వరంతం పలితం పాశానాం ఛేదనే తథా। సంచోదయితు
మారేభే మార్జారో మూషికం తదా॥ ౯౦॥ కిం సౌమ్య నాతిత్వరసే కిం కృతార్థోఽవమన్యసే। ఛింధి పాశానమిత్రఘ్న పురా శ్వపచ ఏతి చ॥ ౯౧॥ ఇత్యుక్తస్త్వ
రతా తేన మతిమాన్ పలితోఽబ్రవీత్। మార్జారమకృతప్రజ్ఞం పథ్యమాత్మహితం వచః॥ ౯౨॥ తూష్ణీం భవ న తే సౌమ్య త్వరా కార్యా న సంభ్రమః । వయమే
వాత్ర కాలజ్ఞా న కాలః పరిహాస్యతే॥ ౯౩॥ అకాలే కృత్యమారబ్ధం కర్తుం నార్థాయ కల్పతే । తదేవ కాల ఆరబ్ధం మహతేఽర్థాయ కల్పతే॥ ౯౪॥ అకాలే వి
ప్రముక్తాన్మే త్వత్త ఏవ భయం భవేత్। తస్మాత్కాలం ప్రతీక్షస్వ కిమితి త్వరసే సఖే॥ ౯౫॥ యదా పశ్యామి చాండాలమాయాంతం శస్త్రపాణినమ్। తతశ్ఛే
త్స్యామి తే పాశాన్ ప్రాప్తే సాధారణే భయే॥ ౯౬॥ తస్మిన్ కాలే ప్రముక్తస్త్వం తరుమేవాధిరోక్ష్యసే। న హి తే జీవితాదన్యత్కించిత్కృత్యం భవిష్యతి॥
౯౭॥ తతో భవత్యపాక్రాంతే త్రస్తే భీతే చ లోమశ। అహం బిలం ప్రవేక్ష్యామి భవాన్ శాఖాం భజిష్యతి॥ ౯౮॥ ఏవముక్తస్తు మార్జారో మూషికేణాత్మనో
హితమ్। వచనం వాక్యతత్త్వజ్ఞో జీవితార్థీ మహామతిః॥ ౯౯ ॥ అథాత్మకృత్యం త్వరితః సమ్యక్ప్రస్తుతమాచరన్। ఉవాచ లోమశో వాక్యం మూషికం చిరకా
రిణమ్॥ ౧౦౦॥ న హ్యేవం మిత్రకార్యాణి ప్రీత్యా కుర్వంతి సాధవః। యథా త్వం మోక్షితః కృచ్ఛ్రాత్త్వరమాణేన వై మయా॥ ౧౦౧॥ తథా హి త్వరమాణేన
త్వయా కార్యం హితం మమ। యత్నం కురు మహాప్రాజ్ఞ యథా రక్షావయోర్భవేత్ ॥ ౧౦౨॥ అథవా పూర్వవైరం త్వం స్మరన్ కాలం జిహీర్షసి। పశ్య
దుష్కృతకర్మా త్వం వ్యక్తమాయుఃక్షయం తవ॥ ౧౦౩॥ యది కించిన్మయాఽజ్ఞానాత్పురస్తాద్దుష్కృతం కృతమ్। న తన్మనసి కర్తవ్యం క్షామయే త్వాం ప్రసీద
మే॥ ౧౦౪॥ తమేవం వాదినం ప్రాజ్ఞం శాస్త్రబుద్ధిసమన్వితః। ఉవాచేదం వచః శ్రేష్ఠం మార్జారం మూషికస్తదా॥ ౧౦౫॥ శ్రుతం మే తవ మార్జార స్వ
మర్థం పరిగృహ్ణతః। మమాపి త్వం విజానాసి స్వమర్థం పరిగృహ్ణతః॥ ౧౦౬॥ యన్మిత్రం భీతవత్సాధ్యం యన్మిత్రం భయసంహితమ్। సురక్షితవ్యం తత్కా
ర్యం పాణిః సర్పముఖాదివ॥ ౧౦౭॥ కృత్వా బలవతా సంధిమాత్మానం యో న రక్షతి। అపథ్యమివ తద్భుక్తం తస్య నార్థాయ కల్పతే॥ ౧౦౮॥ న కశ్చిత్క
స్యచిన్మిత్రం న కశ్చిత్కస్యచిత్సుహృత్। అర్థతస్తు నిబధ్యంతే మిత్రాణి రిపవస్తథా॥ ౧౦౯॥ అర్థైరర్థా నిబధ్యంతే గజైర్వనగజా ఇవ । న చ కశ్చిత్కృ

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

తే కార్యైకతానం సమవేక్షతే ॥౧౧౦॥ తస్మాత్సర్వాణి కార్యాణి సావశేషాణి కారయేత్ । తస్మిన్ కాలేఽపి చ భయాద్ దివా కీర్తిభయార్దితః ॥౧౧౧॥ మమ నిగ్రహణే శక్తః పలాయనపరాయణః । ఛిన్నం తు తంతుబాహుళ్యం తంతురేకోఽవశేషితః ॥ ౧౧౨ ॥ ఛేత్స్యామ్యహం తత స్త్వహి పాశం సునిర్వృతో భవ లోమశ ॥ తయోస్సంవదతోరేవం తథైవాపన్నయోర్ద్వయోః ॥ ౧౧౩ ॥ క్షయం జగామ సా రాత్రిర్లోమశం త్వావిశద్భయమ్ । తతః ప్రభాతసమయే వికృతః కృష్ణపింగళః ॥౧౧౪॥ స్థూలస్ఫిగ్వికృతో రూక్షః శ్వయూథపరివారితః । శంకుకర్ణో మహావక్త్రో మలినో ఘోరదర్శనః ॥౧౧౫॥ పరిఘో నామ చాండాలః శస్త్రపాణిరదృశ్యత । తం దృష్ట్వా యమదూతాభం మార్జారస్త్రస్తచేతనః ॥ ౧౧౬ ॥ ఉవాచ వచనం భీతః కిమిదానీం కరిష్యసి । అథ తావపి సంత్రస్తౌ తం దృష్ట్వా ఘోరసంకులమ్ ॥౧౧౭॥ క్షణేన నకులోలూకౌ నైరాశ్యముపజగ్మతుః । బలినౌ మతిమంతౌ చ సంఘాతే చాప్యుపాగతౌ ॥౧౧౮॥ అశక్తౌ సునయాత్తస్మాత్సంప్రధర్షయితుం బలాత్ । కార్యార్థం కృతసంధానౌ దృష్ట్వా మార్జారమూషికౌ ॥౧౧౯॥ ఉలూకనకులౌ తత్ర జగ్మతుస్స్వం స్వమాలయమ్ । తతశ్చిచ్ఛేద తం పాశం మార్జారస్య చ మూషికః ॥౧౨౦॥ విప్రముక్తోఽథ మార్జారస్తమేవాభ్యపతద్ద్రుమమ్ । స తస్మాత్సంభ్రమావర్తాన్ముక్తో ఘోరేణ శత్రుణా ॥౧౨౧॥ బిలం వివేశ పలితః శాఖాం లేభే చ లోమశః । ఉన్మాథమప్యథాదాయ చాండాలో వీక్ష్య సర్వశః ॥౧౨౨॥ విహతాశః క్షణేనాస్తే తస్మాద్దేశాదపాక్రమత్ । జగామాథ స్వభవనం చాండాలో భరతర్షభ ॥ ౧౨౩ ॥ తతస్తస్మాద్భయాన్ముక్తో దుర్లభం ప్రాప్య జీవితమ్ । బిలస్థం పాదపాగ్రస్థః పలితం లోమశోఽబ్రవీత్ ॥౧౨౪॥ అకృత్వా సంవిదం కాంచిత్సహసా సముపప్లుతః । కృతజ్ఞం కృతకర్మాణం కచ్చిన్మాం నాభిశంకసే ॥౧౨౫॥ గత్వా చ మమ విశ్వాసం దత్త్వా చ మమ జీవితమ్ । మిత్రోపభోగసమయే కిం మాం త్వం నోపసర్పసి ॥౧౨౬॥ కృత్వా హి పూర్వం మిత్రాణి యః పశ్చాన్నానుతిష్ఠతి । న స మిత్రాణి లభతే కృచ్ఛ్రాస్వాపత్సు దుర్మతిః ॥౧౨౭॥ సత్కృతోఽహం త్వయా మిత్ర సామర్థ్యాదాత్మనస్సఖే । స మాం మిత్రత్వమాపన్నముపభోక్తుం త్వమర్హసి ॥ ౧౨౮ ॥ యాని మే సంతి మిత్రాణి యే చ సంబంధిబాంధవాః । సర్వే త్వాం పూజయిష్యంతి శిష్యా గురుమివ ప్రియమ్ ॥ ౧౨౯ ॥ అహం చ పూజయిష్యే త్వాం సమిత్రగణబాంధవమ్ । జీవితస్య ప్రదాతారం కృతజ్ఞః కో న పూజయేత్ ॥ ౧౩౦ ॥ ఈశ్వరో మే భవానస్తు స్వశరీరగృహస్య చ । అర్థానాం చైవ సర్వేషాం మమ శాస్తా చ మే భవ ॥ ౧౩౧ ॥ అమాత్యోఽపి హి భవ ప్రాజ్ఞ పితేవేహ ప్రశాధి మామ్ । న తేఽస్తి భయమస్మత్తో జీవితేనాత్మనశ్శపే ॥౧౩౨॥ బుద్ధ్యా త్వముశనాస్సాక్షాద్బలేనాధికృతా వయమ్ । త్వం మంత్రబలయుక్తో హి దత్త్వా జీవితమద్య మే ॥౧౩౩॥ ఏవముక్తః పరాం శాంతిం మార్జారేణ స మూషికః । ఉవాచ పరమంత్రజ్ఞః శ్లక్ష్ణమాత్మహితం వచః ॥ ౧౩౪ ॥ యద్భవానాహ తత్సర్వం మయా తే లోమశ శ్రుతమ్ । మమాపి తావద్బ్రువతః శృణు యత్ప్రతిభాతి మే ॥౧౩౫॥ వేదితవ్యాని మిత్రాణి విజ్ఞేయాశ్చాపి శత్రవః । ఏతత్సుసూక్ష్మం లోకేఽస్మిన్ దృశ్యతే ప్రాజ్ఞసమ్మతమ్ ॥౧౩౬॥ శత్రురూపా హి సుహృదో మిత్రరూపాశ్చ శత్రవః । సంధితాస్తే న బుధ్యంతే కామక్రోధవశం గతాః ॥ ౧౩౭ ॥ నాస్తి జాతు రిపుర్నామ మిత్రం నామ న విద్యతే । సామర్థ్యయోగాజ్జాయంతే మిత్రాణి రిపవస్తథా ॥ ౧౩౮ ॥ యో యస్మిన్ జీవతి స్వార్థం పశ్యేత్పీడాం న జీవతి । స తస్య మిత్రం తావత్స్యాద్యావన్న స్యాద్విపర్యయః ॥౧౩౯॥ .... *

నాస్తి మైత్రీ స్థిరా నామ న చ ధ్రువమసౌహృదమ్ । అర్థయుక్త్యానుజాయంతే మిత్రాణి రిపవస్తథా ॥౧౪౦॥ మిత్రం చ శత్రుతామేతి కస్మింశ్చిత్కాలపర్యయే ॥ శత్రుశ్చ మిత్రతామేతి స్వార్థో హి బలవత్తరః ॥ ౧౪౧ ॥ యో విశ్వసితి మిత్రేషు న విశ్వసితి శత్రుషు । అర్థయుక్తిమవిజ్ఞాయ యః ప్రీతౌ కురుతే మనః ॥౧౪౨॥ మిత్రే వా యది వా శత్రౌ తస్యాపి చలితా మతిః । న విశ్వసేదవిశ్వస్తే విశ్వస్తే నాతివిశ్వసేత్ ॥ ౧౪౩ ॥ విశ్వాసాద్భయముత్పన్నమపి మూలాని కృంతతి । అర్థయుక్త్యా హి జాయంతే పితా మాతా సుతస్తథా ॥ ౧౪౪ ॥ మాతులా భాగినేయాశ్చ తథా సంబంధిబాంధవాః । పుత్రం హి మాతాపితరౌ త్యజతః పతితం

ప్రియమ్॥౧౪౫॥ లోకోరక్షతిచాత్మానంపశ్యస్వార్థస్యసారతామ్। సామాన్యానిష్కృతిఃప్రాజ్ఞయామోమోక్షాత్ప్రీత్యనంతరమ్॥ ౧౪౬॥ కృతంమృగయతేశత్రుంసుఖోపాయమసంశయమ్। అస్మిన్నిలయఏవత్వంన్యగ్రోధాదవతారితః॥౧౪౭॥ పూర్వంనివిష్టమున్మాథంచపలత్వాన్నబుద్ధవాన్। ఆత్మనశ్చపలోనాస్తికుతోఽన్యేషాంభవిష్యతి॥౧౪౮॥తస్మాత్సర్వాణికార్యాణిచపలోహంత్యసంశయమ్। బ్రవీషిమధురంయచ్చప్రియమేద్యభవానితి॥౧౪౯॥ తన్మిత్రకారణంసర్వంవిస్తరేణాపిమేశృణు। కారణాత్ప్రియతామేతిద్వేష్యోభవతికారణాత్॥౧౫౦॥అర్థార్థీజీవలోకోఽయంనకశ్చిత్కస్యచిత్ప్రియః। సఖ్యంసోదర్యయోర్భ్రాత్రోర్దంపత్యోర్వాపరస్పరమ్॥ ౧౫౧॥కస్యచిన్నాభిజానామిప్రీతింనిష్కారణామిహ।యద్యపిభ్రాతరఃక్రుద్ధాభార్యావాకారణాంతరే। ౧౫౨॥స్వభావతస్తేప్రీయంతేనేతరఃప్రీయతేజనః। ప్రియోభవతిదానేనప్రియవాదేనచాపరః॥ ౧౫౩॥ మంత్రహోమజపైరన్యఃకార్యార్థంప్రీయతేజనః। ఉత్పన్నాకారణేప్రీతిరాసీన్నౌకారణాంతరే॥౧౫౪॥ ప్రశస్తేకారణస్థానేసాప్రీతిర్వినివర్తతే। కిన్నుతత్కారణంమన్యేయేనాహంభవతఃప్రియః॥౧౫౫॥అన్యత్రాభ్యవహారార్థంతత్రాపిచబుధావయం। కాలోహేతుంవికురుతేస్వార్థస్తమనువర్తతే॥ ౧౫౬॥ స్వార్థంప్రాజ్ఞోఽభిజానాతిప్రాజ్ఞైర్లోకోఽనువర్తతే। నత్వీదృశంత్వయావాక్యంవిదుషిస్వార్థపండితే॥౧౫౭॥ అకాలేహిసమర్థస్యస్నేహహేతురయంతవ। తస్మాదహంచలేస్వార్థాత్సుస్థిరస్సంధివిగ్రహే॥ ౧౫౮॥అభ్రాణామివరూపాణివికుర్వంతిక్షణేక్షణే। అద్యైవహిరిపుర్భూత్వాపునరద్యైవమేసుహృత్॥ ౧౫౯॥ పునశ్చరిపురద్యైవయుక్తీనాంపశ్యచాపలమ్। ఆసీన్మైత్రీతుతావన్నౌయావద్ధేతురభూత్పురా॥ ౧౬౦॥ సాగతాసహతేనైవకాలయుక్తేనహేతునా। త్వంహిమేజాతితశ్శత్రుస్సామర్థ్యాన్మిత్రతాంగతః॥ ౧౬౧॥తత్కృత్యమభినిర్వృత్తంప్రకృతిశ్శత్రుతాంగతా। సోఽహమేవంప్రణీతానిజ్ఞాత్వాశాస్త్రాణితత్త్వతః॥ ౧౬౨॥ ప్రవిశేయంకథంపాశంత్వత్కృతేతద్వదస్వమే।త్వద్వీర్యేణప్రముక్తోఽహంమద్వీర్యేణతథాభవాన్॥ ౧౬౩॥అన్యోన్యానుగ్రహేవృత్తేనాస్తిభూయస్సమాగమః। త్వంహిసౌమ్యకృతార్థోఽద్యనివృత్తార్థాస్తథావయమ్॥ ౧౬౪॥ నతేఽస్త్యద్యమయాకృత్యంకించిదన్యత్రభక్షణాత్। అహమన్నంభవాన్భోక్తాదుర్బలోఽహంభవాన్బలీ॥ ౧౬౫॥ నావయోర్విద్యతేసంధిర్వియుక్తేవిషమేబలే। సమన్యేఽహంతవప్రజ్ఞాంయన్మోక్షాత్ప్రీత్యనంతరమ్॥ ౧౬౬॥ భక్ష్యంప్రశంససేనూనంసుఖోపాయేనకర్మణా।భక్ష్యార్థంహ్యవబద్ధస్త్వంసముక్తఃపీడితఃక్షుధా॥ ౧౬౭॥ శాస్త్రజాంమతిమాస్థాయనూనంభక్షయితాద్యమామ్। జానామిక్షుధితంతుత్వామాహారసమయశ్చతే॥ ౧౬౮॥సత్వంమామభిసంధాయభక్ష్యంమృగయసేపునః। త్వంచాపిపుత్రదారస్థోయత్సంధింసృజసేమయి॥ ౧౬౯॥ శుశ్రూషాంయతసేకర్తుంసఖేమమనతక్షమమ్।త్వయామాంసహితందృష్ట్వాప్రియాభార్యాసుతాశ్చతే॥ ౧౭౦॥కస్మాత్తేమాంనఖాదేయుర్హృష్టాఃప్రణయినస్త్వయి।నాహంత్వయాసహేష్యామివృత్తోహేతుస్సమాగమే॥౧౭౧॥ శివంధ్యాయస్వమేస్వస్థస్సుకృతంస్మరసేయది। శత్రోరనార్యభూతస్యక్లిష్టస్యక్షుధితస్యచ॥ ౧౭౨ ॥ భక్ష్యంమృగయమాణస్యకఃప్రాజ్ఞోవిషయంవ్రజేత్। స్వస్తితేస్తుగమిష్యామిదూరాదపితవోద్విజే॥౧౭౩॥నాహంత్వయాసమేష్యామినివృత్తోభవలోమశ। యదిత్వంసుకృతంవేత్సితత్సఖ్యమనుపాలయ॥ ౧౭౪॥ విశ్వస్తంవాప్రమత్తంవాఏతదేవకృతంభవేత్। బలవత్సన్నికర్షోహినకదాచిత్ప్రశస్యతే॥౧౭౫ ॥ ప్రశాంతాదపిమేపాపాద్భేతవ్యంబలినస్సదా। యదిస్వార్థంనతేకార్యంబ్రూహికింకరవాణితే॥౧౭౬ ॥ కామంసర్వంప్రదాస్యామినత్వాత్మానంకదాచన। ఆత్మార్థేసంతతిస్త్యాజ్యారాజ్యంరత్నంధనానిచ॥ ౧౭౭॥ అపిసర్వస్వముత్సృజ్యరక్షేదాత్మానమాత్మనా। ఐశ్వర్యధనరత్నానాంప్రాప్యమిత్రేనివర్తతామ్॥౧౭౮॥ దృష్టా వహుపునరావృత్తిర్జీవతామితినశ్శ్రుతమ్। నత్వాత్మనస్సంప్రదానంధనరత్నవదిష్యతే॥౧౭౯॥ఆత్మాహిసర్వదారక్ష్యోదారైరపిధనైరపి। ఆత్మరక్షణ

తంత్రాణాంసుపరీక్షితకారిణామ్ ॥ ౧౮౦॥ ఆపదోనోపపద్యంతేపురుషాణాంస్వదోషజాఃశత్రుంసమ్యగ్విజానంతిదుర్బలాయేబలీయసమ్॥౧౮౧ ॥ స
తేషాంచాల్యతేబుద్ధిశ్శాస్త్రార్థకృతనిశ్చయా। ఇత్యభివ్యక్తమేవంసపలితేనాభిభర్త్సితః ॥ మార్జారోవ్రీడితోభూత్వామూషికంవాక్యమబ్రవీత్ ॥
౧౮౨॥ లోమశః॥ సత్యంశపేత్వయాహంవైమిత్రద్రోహావిగర్హితః । తన్మన్యేఽహంతవప్రజ్ఞాంయస్త్వంమమహితేరతః॥౧౮౩॥ ఉక్తవానర్థ
తత్త్వేనమయాసంభిన్నదర్శనమ్। నతుమామన్యథాసాధోత్వంగ్రహీతుమిహార్హసి ॥ ౧౮౪ ॥ ప్రాణప్రదానజంత్వత్తోమయిసౌహృదమాగతమ్। ధ
ర్మజ్ఞోఽస్మిగుణజ్ఞోఽస్మికృతజ్ఞోఽస్మివిశేషతః॥ ౧౮౫॥ మిత్రేషువత్సలశ్చాస్మిత్వద్భక్తశ్చవిశేషతః। తస్మాదేవంపునస్సాధోమాయాచరితుమర్హసి॥౧౮౬॥
త్వయాహివాచ్యమానోఽహంజహ్యాంప్రాణాన్సబాంధవః। విస్రంభోహిబుధైర్దృష్టోమద్విధేషుమనస్విషు॥౧౮౭॥ తదేతద్ధర్మతత్త్వజ్ఞనత్వంశంకి
తుమర్హసి।ఇతిసంస్తూయమానోఽపిమార్జారేణసమూషికః॥౧౮౮॥ మనసాభావగంభీరోమార్జారంవాక్యమబ్రవీత్ ।సాధుర్భవాన్శ్రుతార్థోమే
ఽస్మిప్రీయేచనచవిశ్వసే॥ ౧౮౯॥ సంస్తవైర్వాధనౌఘైర్వానాహంశక్యఃపునస్త్వయా । నహ్యమిత్రవశంయాంతిప్రాజ్ఞానిష్కారణంసఖే॥ ౧౯౦॥ అ
స్మిన్నర్థేచగాథేద్వేనిబోధోశనసాకృతే । శత్రుసాధారణేకృత్యేకృత్వాసంధింబలీయసా॥౧౯౧॥సమాహితశ్చరేద్యుక్త్యాకృతార్థశ్చనవిశ్వసేత్ ।
నవిశ్వసేదవిశ్వస్తేవిశ్వస్తేనాతివిశ్వసేత్ ॥౧౯౨॥ నిత్యంవిశ్వాసయేదన్యాన్పరేషాంతునవిశ్వసేత్ । తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసురక్షేజ్జీవితమాత్మనః॥
౧౯౩॥ ద్రవ్యాణిసంతతిశ్చైవసర్వంభవతిజీవతః । సంక్షేపోనీతిశాస్త్రాణామవిశ్వాసఃపరోమతః॥ ౧౯౪॥ నృషుతస్మాదవిశ్వాసఃపుష్కలంహితమా
త్మనః।వధ్యంతేనహ్యవిశ్వస్తాశ్శత్రుభిర్దుర్బలాఅపి॥ ౧౯౫॥ విశ్వస్తాస్తేషువధ్యంతేబలవంతోఽపిదుర్బలైః। త్వద్విధేభ్యోమయాహ్యాత్మారక్ష్యోమా
ర్జారసర్వథా॥ ౧౯౬॥ రక్షత్వమపిచాత్మానంచాండాలాజ్జాతకిల్బిషాత్। సతస్యబ్రువతస్త్వేవంసంత్రాసాజ్జాతసాధ్వసః॥౧౯౭॥శాఖాంహిత్వాజ
వేనాశుమార్జారఃప్రయయౌతతః । తతశ్శాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞోబుద్ధిసామర్థ్యమాత్మనః ॥ ౧౯౮ ॥ విశ్రావ్యపలితఃప్రాజ్ఞోబిలమన్యజ్జగామహ।ఏవంప్ర
జ్ఞావతాబుద్ధ్యాదుర్బలేనమహాబలాః॥౧౯౯॥ఏకేనబహవోఽమిత్రాఃపలితేనాభిసంధితాః । అరిణాపిసమర్థేనసంధింకుర్వీతపండితః॥ ౨౦౦॥ మూషి
కశ్చబిడాలశ్చముక్తావన్యోన్యసంశ్రయాత్ । ఇత్యేషక్షత్రధర్మస్యమయామార్గేషుదర్శితః॥౨౦౧॥ విస్తరేణమహారాజసంక్షేపమపిమేశృణు। అ
న్యోన్యకృతవైరౌతుచక్రతుఃప్రీతిముత్తమామ్॥ ౨౦౨ ॥ అన్యోన్యమభిసంధాతుంసంబభూవతయోర్మతిః । తత్రప్రాజ్ఞోఽభిసంధత్తేసమ్యగ్బుద్ధిసమా
శ్రయాత్ ॥౨౦౩॥అభిసంధీయతేప్రాజ్ఞఃప్రమాదాదపివాబుధైః । తస్మాదభీతవద్భీతోవిశ్వస్తవదవిశ్వసన్ ॥ ౨౦౪ ॥ నహ్యప్రమత్తశ్చలతిచలితోవా
వినశ్యతి। కాలేనరిపుణాసంధిఃకాలేమిత్రేణవిగ్రహః॥ ౨౦౫॥ కార్యఇత్యేవసంధిజ్ఞాఃప్రాహుర్నిత్యంనరాధిప । ఏతత్ జ్ఞాత్వామహారాజశాస్త్రార్థ
మభిగమ్యచ ॥ ౨౦౬ ॥ అభియుక్తఃప్రసన్నశ్చప్రాగ్భయాద్భీతవచ్చరేత్ । భీతవత్సన్నిధిఃకార్యఃప్రతిసంధిస్తథైవచ॥ ౨౦౭॥ భయాదుత్పద్యతేబుద్ధి
రప్రమత్తాభియోగతః। నభయంవిద్యతేరాజన్భీతస్యానాగతేభయే॥ ౨౦౮॥ అభీతస్యచవిస్రంభాత్సుమహజ్జాయతేభయమ్। అభీశ్చరతియోనిత్యం
మంత్రోదేయఃకథంచన॥ ౨౦౯॥ అవిజ్ఞానాద్ధివిజ్ఞాతోగచ్ఛేదాస్పదదర్శిషు । తస్మాదభీతవద్భీతోవిశ్వస్తంబహువిశ్వసన్॥౨౧౦॥ కార్యాణాంగురు
తాంప్రాప్యనానృతంకించిదాచరేత్ । ఏవమేతన్మయాప్రోక్తమితిహాసంయుధిష్ఠిర॥ ౨౧౧॥ శ్రుత్వాత్వంసుహృదాంమధ్యేయథావత్సముపాచర। ఉ
పలభ్యమతించాగ్ర్యామరిమిత్రాంతరంతథా॥ ౨౧౨॥ సంధివిగ్రహకాలేచమోక్షోపాయస్తథైవచ । శత్రుసాధారణేకృత్యేకృత్వాసంధింబలీయసా॥
౨౧౩॥ సమాగమేచరేద్యుక్త్యాకృతార్థోనచవిశ్వసేత్ । అవిరుద్ధాంత్రివర్గేణనీతిమేతాంమహీపతే॥౨౧౪॥ అభ్యుత్థితశ్రుతాదస్మాత్ఖ్యాయస్పంద

తుయక్తాః ప్రజాః । బ్రాహ్మణైశ్చాపి తే సార్ధం యాత్రా భవతు పాండవ ॥ ౨౦౫ ॥ బ్రాహ్మణా వై పరం శ్రేయో దివి చేహ చ భారత । ఏతే ధర్మస్య వేత్తారః కృ
తజ్ఞాస్సతతం ప్రభో ॥ ౨౦౬ ॥ పూజితాశ్శుభకర్తారః పూజయేత్తాన్నరాధిప । రాజ్యం శ్రేయః పరం రాజన్ యశః కీర్తిం చ లప్స్యసే ॥ కులస్య సంతతిం
చైవ యథాన్యాయం యథాక్రమమ్ ॥ ౨౦౭ ॥ ద్వయోరిమం భారత సంధివిగ్రహం సుభాషితం బుద్ధివిశేషకారకమ్ । యథా త్వవేత్య క్షితిపేన సర్వదా నిషే
వితవ్యం నృపశత్రుమండలే ॥ ౨౦౮ ॥...*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి - మార్జారమూషికసంవాదే - అష్టత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః ॥ ఉక్తో మంత్రో మహాబాహో విశ్వాసో నాస్తి శత్రుషు । కథం హి రాజా వర్తేత యది సర్వత్ర నాశ్వసేత్ ॥ ౧ ॥ విశ్వాసాద్ధి పరం రాజన్ రాజ్ఞా
ముత్పద్యతే భయమ్ । కథం హి నాశ్వసన్ రాజా శత్రూన్ జయతి పార్థివ ॥ ౨ ॥ ఏతన్మే సంశయం ఛింధి మతిర్మే సంప్రముహ్యతి । అవిశ్వాసకథామేతా
ముపశ్రుత్య పితామహ ॥ ౩ ॥ భీష్మః ॥ శృణుష్వ రాజన్ యద్వృత్తం బ్రహ్మదత్తనివేశనే । పూజన్యా సహ సంవాదం బ్రహ్మదత్తస్య భూపతేః ॥ ౪ ॥ కాంపి
ల్యే బ్రహ్మదత్తస్య త్వంతఃపురనివాసినీ । పూజనీ నామ శకునిర్దీర్ఘకాలం సహోషితా ॥ ౫ ॥ రుతజ్ఞా సర్వభూతానాం యథా వై జీవజీవకః । సర్వజ్ఞా
సర్వతత్త్వజ్ఞా తిర్యగ్యోనిం గతాపి సా ॥ ౬ ॥ అభిప్రజాతా సా తత్ర పుత్రమేకం సువర్చసమ్ । సమకాలం చ రాజ్ఞోపి దేవ్యాం పుత్రో వ్యజాయత ॥ ౭ ॥ తయో
రర్థే కృతజ్ఞా సా ఖేచరీ పూజనీ సదా । సముద్రతీరం సా గత్వా ఆజహార ఫలద్వయమ్ ॥ ౮ ॥ పుష్ట్యర్థం చ స్వపుత్రస్య రాజపుత్రస్య చైవ హ । ఫలమేకం
సుతాయాదాద్రాజపుత్రాయ చాపరమ్ ॥ ౯ ॥ అమృతాస్వాదసదృశం బలతేజోభివర్ధనమ్ । ఆదాయాదాయ సైవాశు తయోః ప్రాదాత్పునః పునః ॥ ౧౦
తతోగచ్ఛత్పరాం వృద్ధిం రాజపుత్రః ఫలాశనాత్ । తతస్స ధాత్ర్యా కక్షేణ ఉహ్యమానో నృపాత్మజః ॥ ౧౧ ॥ దదర్శ తం పక్షిసుతం బాల్యాదాగత్య బాలకః ।
తతో బాల్యాచ్చ యత్నేన తేనాక్రీడత పక్షిణా ॥ ౧౨ ॥ శూన్యే చ తముపాదాయ పక్షిణం సమజాతకమ్ । హత్వా తతస్స రాజేంద్ర ధాత్ర్యా హస్తముపాగ
తః ॥ ౧౩ ॥ అథ సా పూజనీ రాజన్నాగమత్ఫలహారిణీ । అపశ్యన్నిహతం పుత్రం తేన బాలేన భూతలే ॥ ౧౪ ॥ బాష్పపూర్ణముఖీ దీనా దృష్ట్వా తం రుదతీ సుతమ్ ।
పూజనీ దుఃఖసంతప్తా రుదతీ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ క్షత్రియే సంగతం నాస్తి న ప్రీతిర్న చ సౌహృదమ్ । కారణాత్సాంత్వయంత్యేతే కృతార్థాస్సంత్యజం
తి చ ॥ ౧౬ ॥ క్షత్రియేషు న విశ్వాసః కార్యస్సర్వాపకారిషు । అపకృత్యాపి సతతం సాంత్వయంతి నిరర్థకమ్ ॥ ౧౭ ॥ అహమస్య కరోమ్యద్య సదృశీం వైర
యాతనామ్ । కృతఘ్నస్య నృశంసస్య భృశం విశ్వాసఘాతినః ॥ ౧౮ ॥ సహజం జాతవృద్ధస్య తథైవ సహభోజినః । శరణాగతస్య చ వధస్త్రివిధం హ్యేవ
పాతకమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్త్వా చరణాభ్యాం తు నేత్రే నృపసుతస్య సా । భిత్వా ఖస్థా తత ఇదం పూజనీ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౦ ॥ ఇచ్ఛయేహ కృతం పాపం సద్య
స్తం చోపసర్పతి । కృతం ప్రతికృతం యేషాం న నశ్యతి శుభాశుభమ్ ॥ ౨౧ ॥ పాపం కర్మ కృతం కించిద్యది తస్మిన్న దృశ్యతే । నృప తేతస్య పుత్రేషు పౌత్రేష్వ
పి వ నప్తృషు ॥ ౨౨ ॥ బ్రహ్మదత్తస్సుతం దృష్ట్వా పూజన్యా హృతలోచనమ్ । కృతే ప్రతికృతం మత్వా పూజనీమిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౩ ॥ బ్రహ్మదత్తః ॥ అస్తి వై కృత
మస్మాభిరస్తి ప్రతికృతం త్వయా । ఉభయం తత్సమీభూతం వస పూజని మా గమః ॥ ౨౪ ॥ పూజనీ ॥ సకృత్కృతాపరాధస్య తత్రైవ పరిలంబతః । న త
ద్బుధాః ప్రశంసంతి శ్రేయస్తత్రాపసర్పణమ్ ॥ ౨౫ ॥ సాంత్వే ప్రయుక్తే సతతం కృతవైరే న విశ్వసేత్ । క్షిప్రం స వధ్యతే మూఢో న హి వైరం ప్రశామ్య
తి ॥ ౨౬ ॥ అన్యోన్యకృతవైరాణాం పుత్రపౌత్రం నియచ్ఛతి । పుత్రపౌత్రవినాశే చ పరలోకం నియచ్ఛతి ॥ ౨౭ ॥ సర్వేషాం కృతవైరాణామవిశ్వాసస్సుఖో
దయః । ఏకాంతతో న విశ్వాసః కార్యో విశ్వాసఘాతకైః ॥ ౨౮ ॥ న విశ్వసేదవిశ్వస్తే విశ్వస్తే నాతివిశ్వసేత్ । విశ్వాసాద్భయముత్పన్నమపి మూలం నికృం
తతి ॥ కామం విశ్వాసయేదన్యాన్ పరేషాం చ న విశ్వసేత్ ॥ ౨౯ ॥ మాతా పితా బాంధవానాం వరిష్ఠౌ భార్యా జరా బీజమాత్రం తు పుత్రః । భ్రాతా శత్రుః క్లిన్న

పాణిర్వాయస్యఆత్మా హ్యేకస్సుఖదుఃఖస్యభోక్తా॥ ౩౦ ॥ అన్యోన్యకృతవైరాణాంనసంధిరుపపద్యతే । సచహేతురతిక్రాంతోయదర్థం[illegible]వ
సమ్॥ ౩౧॥ పూజితస్యార్థమానాభ్యాంజంతోఃపూర్వాపకారిణః। మనోభవత్యవిశ్వస్తంకర్మత్రాసయతేబలాత్॥ ౩౨॥ పూర్వంసంమాననాయ
త్రపశ్చాచ్చైవవిమాననా। జహ్యాత్తత్సత్త్వవాన్ స్థానంశత్రోస్సంమానితోపిసన్॥ ౩౩॥ ఉషితాస్మితవాగారేదీర్ఘకాలంసమర్చితా । తదిదంవైర
ముత్పన్నంసుఖమాశువ్రజామ్యహమ్।౩౪॥ బ్రహ్మదత్తః॥యఃకృతంప్రతికుర్యాద్వైనసతత్రాపరాధ్నుయాత్ । అనృణ,స్తేనభవతివసపూజనిమాగమః॥
౩౫॥ పూజనీ॥నకృతస్యచకర్తుశ్చసఖ్యంసంధీయతేపునః। హృదయంతత్రజానాతికర్తుశ్చైవకృతస్యచ ॥ ౩౬ ॥ బ్రహ్మదత్తః॥కృతస్యనైవకర్తు
శ్చకార్యంసంధీయతేపునః। వైరస్యోపశమోదృష్టఃపాపంనోపాశ్నుతేపునః॥౩౭॥ పూజనీ॥ నాస్తివైరమతిక్రాంతంసాంత్వితోస్మీతినాశ్వసేత్। వి
శ్వాసాద్బధ్యతేలోకేతస్మాచ్ఛ్రేయోప్యదర్శనమ్॥౩౮॥తరసాయేనశక్యంతేశస్త్రైస్సునిశితైరపి। సామ్నాతేపినిగృహ్యంతేగజాఇవకరేణుభిః॥౩౯॥
బ్రహ్మదత్తః॥ సంవాసాజ్జాయతేస్నేహోయాజీవితాంతకరేష్వపి। అన్యోన్యస్యచవిశ్వాసశ్శ్వపచేనశునోయథా॥౪౦॥అన్యోన్యకృతవైరాణాంసం
వాసాన్మృదుతాంగతమ్। నైవతిష్ఠతితద్వైరంపుష్కరస్థమివోదకమ్॥ ౪౧॥ పూజనీ॥ వైరంపంచసముత్థానంతచ్చబుధ్యంతిపండితాః । స్త్రీకృతం
వాస్తుజంవాగ్జంససపత్నాపరాధజమ్॥౪౨॥ తత్రదాతానహంతవ్యఃక్షత్రియేణవిశేషతః। ప్రకాశంచాప్రకాశంచబుధ్వాతోపబలాబలమ్॥౪౩॥ కృతవై
రేనవిశ్వాసఃకార్యస్త్విహసుహృద్యపి। ఛన్నంసంతిష్ఠతేవైరంగూఢోగ్నిరివదారుషు॥ ౪౪॥ నవిత్తేనపారుష్యైర్నచసాంత్వేనవాశ్రుతైః॥కోపాగ్ని
శ్శామ్యతేరాజంస్తోయాగ్నిరివసాగరే॥౪౫॥నహివైరాగ్నిరుద్భూతఃకర్మచాప్యపరాధజమ్। శామ్యత్యదగ్ధ్వానృపతేవినాహ్యేకతరక్షయాత్॥౪౬
సత్కృతస్యార్థమానాభ్యామనుపూర్వాపకారిణః।నాదేయోమిత్రవిశ్వాసఃకర్మత్రాసయతేబలాత్।౪౭॥నైవాపకార్యేకస్మింశ్చిదహంత్వయిత
థాభవాన్।ఉషితాస్మిగృహేహంతేనేదానీంవిశ్వసామ్యహమ్॥౪౮॥బ్రహ్మదత్తః॥కాలేనక్రియతేకార్యంతథైవవివిధాఃక్రియాః।కాలేనైతేప్రవర్తంతేకః
కస్యేహాపరాధ్యతి॥౪౯॥తుల్యంచోభేప్రవర్తేతేమరణంజన్మచైవహి।కాల్యతేచైవకాలేనతన్నిమిత్తంనజీవతి॥౫౦॥ వధ్యంతేయుగపత్కేచిదేకైకస్యనచాప
రే।కాలోదహతిభూతానిసంప్రాప్యాగ్నిరివేంధనం।౫౧॥నాహంప్రమాణంనైవత్వమన్యోన్యంకారణంశుభే।కాలోనిత్యముపాదత్తేసుఖందుఃఖంచదేహి
నామ్॥౫౨॥ఏవంవసేహసస్నేహాయథాకామమహింసితా।యత్కృతంతత్తుమేక్షాంతంత్వంచవైక్షమపూజని॥౫౩॥పూజనీ॥యదికాలఃప్రమాణంతే
నవైరంకస్యచిద్భవేత్।కస్మాత్త్వపచితింయాంతిబాంధవాబాంధవైర్హతైః॥౫౪॥కస్మాద్దేవాసురాఃపూర్వమన్యోన్యమభిజఘ్నిరే। యదికాలేననిర్యా
ణసుఖందుఃఖంభవాభవౌ॥ ౫౫ ॥ భిషజోభేషజంకర్తుంకస్మాదిచ్ఛంతిరోగిణః । యదికాలేనపచ్యంతేభేషజైఃకింప్రయోజనమ్॥ ౫౬॥ ప్రలాపస్సుమ
హాన్కస్మాత్క్రియతేశోకమూర్ఛితైః। యదికాలఃప్రమాణంతేకస్మాద్ధర్మోస్తికర్తృషు॥౫౭॥తవపుత్రోమమాపత్యంహతవాన్సహితోమయా। అనం
తరంత్వయాహంచహంతవ్యాహినరాధిప॥ ౫౮॥ అహంహిపుత్రశోకేనకృతపాపాతవాత్మజే । యథాత్వయాప్రహర్తవ్యంతథాతత్త్వంచమేశృణు।
౫౯॥భక్షార్థంక్రీడనార్థంచనరావాంఛంతిపక్షిణః।తృతీయోనాస్తిసంయోగోవధబంధాదృతేక్షమః॥౬౦॥వధబంధభయాదేతేమోక్షతంత్రముపా
శ్రితాః।మరణోత్పాతజందుఃఖంప్రాహుర్వేదవిదోజనాః॥౬౧॥సర్వస్యదయితాఃప్రాణాస్సర్వస్యదయితాస్సుతాః। దుఃఖాదుద్విజతేసర్వస్సర్వస్యసు
ఖమీప్సితమ్॥౬౨॥దుఃఖంజరాబ్రహ్మదత్తదుఃఖమర్థవిపర్యయః। దుఃఖంచానిష్టసంవాసోదుఃఖమిష్టవియోజనం॥౬౩॥ వధబంధకృతందుఃఖంస్త్రీకృతంస
హజంతథా । దుఃఖంసుతేనసతతంజనాన్విపరివర్తతే॥ ౬౪॥ నదుఃఖంపరదుఃఖేవైకేచిదాహురబుద్ధయః। యోదుఃఖంనాభిజానాతిసజల్పతిమహా

జనే ॥ ౬౫ ॥ యస్తువాచతిదుఃఖార్తస్సకథంవక్తుముత్సహేత్ । రసజ్ఞస్సర్వదుఃఖస్యయథాత్మనితథాపరే ॥ ౬౬ ॥ యత్కృతంతేమయారాజంస్త్వ
యాచమమయత్కృతమ్ । నతద్వర్షశతైశ్శక్యంవ్యపోహితుమరిందమ ॥ ౬౭ ॥ ఆవయోఃకృతమన్యోన్యంపునస్సంధిర్నవిద్యతే । స్మృత్వాస్మృ
త్వాహితేపుత్రంనవంవైరంభవిష్యతి ॥ ౬౮ ॥ వైరమంతికమాసాద్యయఃప్రీతింకర్తుమిచ్ఛతి । మృణ్మయస్యేవభగ్నస్యయథాసంధిర్నవిద్యతే ॥ ౬౯ ॥
నిశ్చయస్స్వార్థశాస్త్రేష్వవిశ్వాసశ్చాసుఖోదయః । ఉశనాచైవగాథేద్వేప్రహ్లాదాయాబ్రవీత్పురా ॥ ౭౦ ॥..........................*
యేవైరిణశ్శ్రద్దధతేసత్యేసత్యేతరేపివా । వధ్యంతేశ్రద్దధానాస్తుమధుశుష్కతృణైర్యథా ॥ ౭౧ ॥ నహివైరాణిశామ్యంతికులేదుఃఖగతానిచ । ఆఖ్యా
తారశ్చవిద్యంతేకులేవైధ్రియతేపుమాన్ ॥ ౭౨ ॥ ఉపగృహ్యతువైరాణిసాంత్వయంతినరాధిప । అథైనంప్రతిపింషంతిపూర్ణంఘటమివాశ్మని ॥ ౭౩ ॥ స
దానవిశ్వసేద్రాజాపాపంకృత్వేహకస్యచిత్ । అపకృత్యపరేషాంహివిశ్వాసాద్దుఃఖమశ్నుతే ॥ ౭౪ ॥ బ్రహ్మదత్తః ॥ నావిశ్వాసాద్విందతేఽర్థానీహంతే
చాపికించన । భయాత్త్వేకతరాన్నిత్యంమృతకల్పాభవంతిచ ॥ ౭౫ ॥ పూజన్యువాచ ॥ యస్యేహవ్రణితౌపాదౌపద్భ్యాంచపరిసర్పతి । ఖన్యేతేతస్య
తౌపాదౌసుగుప్తమిహధావతః ॥ ౭౬ ॥ నేత్రాభ్యాంసరుజాభ్యాంయఃప్రతివాతముదీక్షతే । తస్యవాయురుజాత్యర్థంనేత్రయోర్భవతిధ్రువమ్ ॥ ౭౭ ॥
దుష్టంపంథానమాసాద్యయోమోహాదుపపద్యతే । ఆత్మనోబలమజ్ఞాయతదంతంతస్యజీవితమ్ ॥ ౭౮ ॥ యస్తువర్షమవిజ్ఞాయక్షేత్రంకర్షతిమానవః ।
హీనఃపురుషకారేణసస్యంనైవాశ్నుతేతతః ॥ ౭౯ ॥ యస్తుతిక్తంకషాయంవాస్వాదువామధురంహితమ్ । ఆహారంకురుతేనిత్యంసోఽమృతత్వాయకల్పతే ॥
౮౦ ॥ పథ్యంముక్త్వాతుయోమోహాద్దుష్టమశ్నాతిభోజనమ్ । పరిణామమవిజ్ఞాయతదంతంతస్యజీవితమ్ ॥ ౮౧ ॥ దైవంపురుషకారశ్చస్థితావన్యోన్యసం
శ్రయాత్ । ఉదారాణాంతుసత్కర్మదైవంక్లీబాఉపాసతే ॥ ౮౨ ॥ కర్మచాత్మహితంకార్యంతీక్ష్ణంవాయదివామృదు । గ్రస్యతేఽకర్మశీలస్తుసదానర్థైరకిం
చనః ॥ ౮౩ ॥ తస్మాత్సర్వంవ్యపోహ్యార్థంకార్యఏవపరాక్రమః । సర్వస్వమపిసంత్యజ్యకార్యమాత్మహితంనరైః ॥ ౮౪ ॥ విద్యాశౌర్యంచదాక్ష్యంచబ
లంధైర్యంచపంచమమ్ । మిత్రాణిసహజాన్యాహుర్వర్తయంతీహయైర్బుధాః ॥ ౮౫ ॥ నివేశనంచకుప్యంచక్షేత్రంభార్యాసుహృజ్జనః । ఏతాన్యుప
హితాన్యాహుఃసర్వత్రలభతేపుమాన్ ॥ ౮౬ ॥ సర్వత్రరమతేప్రాజ్ఞఃసర్వత్రచవిరాజతే । నవిభీషయతేకశ్చిద్భీషితోనబిభేతిచ ॥ ౮౭ ॥ నిత్యంబుద్ధిమతోఽప్యర్థః
స్వల్పకోఽపివివర్ధతే । దాక్ష్యేణాకుర్వతఃకర్మసంయమాత్ప్రతితిష్ఠతి ॥ ౮౮ ॥ గృహస్నేహావబద్ధానాంనరాణామల్పమేధసామ్ । కుస్త్రీఖాదతిమాంసానిమా
ఘమాసేగవామివ ॥ ౮౯ ॥ గృహంక్షేత్రాణిమిత్రాణిస్వదేశఇతిచాపరే । ఇత్యేవమవసీదంతినరాబుద్ధివిపర్యయే ॥ ౯౦ ॥ ఉత్పతేత్సహజాద్దేశాద్వ్యాధిదు
ర్భిక్షపీడితాత్ । అన్యత్రవస్తుంగచ్ఛేద్వావసేద్వానిత్యమానితః ॥ ౯౧ ॥ తస్మాదన్యత్రయాస్యామివస్తుంనాహమిహోత్సహే । కృతమేతదనార్యంమేత
వపుత్రేచపార్థివ ॥ ౯౨ ॥ కుభార్యాంచకుపుత్రంచకురాజానంకుసౌహృదమ్ । కుసంబంధంకుదేశంచదూరతఃపరివర్జయేత్ ॥ ౯౩ ॥ కుపుత్రేనాస్తివి
శ్వాసఃకుభార్యాయాంకుతోరతిః । కురాజ్యేనిర్వృతిర్నాస్తికుదేశేనాస్తిజీవికా ॥ ౯౪ ॥ కుమిత్రేసంగతిర్నాస్తినిత్యమస్థిరసౌహృదే । అవమానఃకుసం
బంధేభవత్యర్థవిపర్యయే ॥ ౯౫ ॥ సాభార్యాయాప్రియంబ్రూతేసపుత్రోయత్రనిర్వృతిః । తన్మిత్రంయత్రవిశ్వాసస్సదేశోయత్రజీవ్యతే ॥ ౯౬ ॥ యత్ర
నాస్తిబలాత్కారస్సరాజాతీవ్రశాసనః । భీరేవనాస్తిసంబంధోదరిద్రంయోబుభూషతే ॥ ౯౭ ॥ భార్యాదేశోఽథమిత్రాణిపుత్రసంబంధిబాంధవాః । ఏతేస
ర్వేగుణవతిధర్మనేత్రేమహీపతౌ ॥ ౯౮ ॥ అధర్మజ్ఞస్యవిలయంప్రజాగచ్ఛంత్యనిగ్రహాత్ । రాజామూలంత్రివర్గస్యస్వప్రమత్తోఽనుపాలయేత్ ॥ ౯౯ ॥ బలి
షడ్భాగముద్ధృత్యబలింసముపయోజయేత్ । నరక్షతిప్రజాస్సమ్యగ్యస్సపార్థివతస్కరః ॥ ౧౦౦ ॥ దత్త్వాభయంయస్స్వయమేవరాజానతత్ప్రమా

ణంకురుతే౽ర్థలోభాత్ । ససర్వలోకాదుపలభ్యపాపంసోధర్మబుద్ధిర్నిరయంప్రయాతి॥ ౧౦౧ ॥ దత్వాభయంస్వయంరాజాప్రమాణంకురుతేయది। ససర్వసుఖకృద్జ్ఞేయఃప్రజాధర్మేణపాలయన్॥ ౧౦౨॥ మాతాపితాగురుర్గోప్తావహ్నిర్వైశ్రవణోయమః। సప్తరాజ్ఞోగుణానేతాన్మనురాహప్రజాపతిః॥ ౧౦౩॥ పితాహిరాజారాష్ట్రస్యప్రజానాంయోనుకంపనః। తస్మిన్మిథ్యావినీతోహితిర్యగ్గచ్ఛతిమానవః॥ ౧౦౪॥ సంభావయతిమాతేవదీనమప్యుపపద్యతే। దహత్యగ్నిరివానిష్టాన్యమయన్నసతోయమః ॥ ౧౦౫ ॥ ఇష్టేషువిసృజన్నర్థాన్కుబేరఇవకామదః। గురుర్ధర్మోపదేశేన గోప్తాచపరిపాలయన్॥ ౧౦౬॥ యస్తురంజయతేరాజాపౌరజానపదాన్గుణైః। నతస్యభ్రశ్యతేరాజ్యంస్వయంధర్మానుపాలనాత్ ॥ ౧౦౭॥ స్వయంసముపజానన్హిపౌరజానపదార్చనమ్ । ససుఖంప్రేత్యతేరాజాఇహలోకేపరత్రచ ॥ ౧౦౮ ॥ నిత్యోద్విగ్నాఃప్రజాయస్యకరభారప్రపీడితాః। అనర్థైర్విప్రలుప్యంతేసగచ్ఛతిపరాభవమ్ ॥ ౧౦౯॥ ప్రజాయస్యవివర్ధంతేసరసీవమహోత్పలమ్ । ససర్వఫలభాగ్రాజాస్వర్గలోకేమహీయతే॥ ౧౧౦॥ బలినావిగ్రహోరాజన్నసకదాచిత్ప్రశస్యతే।బలినావిగ్రహోయస్యకుతోరాజ్యంకుతస్సుఖమ్॥ ౧౧౧॥ భీష్మః॥ సైవముక్త్వాశకునికాబ్రహ్మదత్తంనరాధిపమ్। రాజానంసమనుజ్ఞాప్యజగామాభీప్సితాందిశమ్॥ ౧౧౨॥ ఏతత్తేబ్రహ్మదత్తస్యపూజన్యాసహభాషితమ్ । మయోక్తంనృపతిశ్రేష్ఠకిమన్యచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౧౧౩॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత-ఆపద్ధర్మపర్వణిబ్రహ్మదత్తపూజనీసంవాదే - ఏకోనచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥యుగక్షయాత్పరిక్షీణేధర్మేలోకేచభారత।దస్యుభిఃపీడ్యమానేచకథంస్థేయంపితామహ॥ ౧॥భీష్మః॥అత్రతేవర్తయిష్యామినీతిమాపత్సుభారత। ఉత్సృజ్యాపిఘృణాంకాలేయథావర్తేతభూమిపః॥ ౨॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। భారద్వాజస్యసంవాదంరాజ్ఞశ్శత్రుంజయస్యచ॥౩॥ రాజాశత్రుంజయోనామసౌవీరేషుమహారథః। భారద్వాజముపాగమ్యపప్రచ్ఛార్థవినిశ్చయమ్॥ ౪॥ అలబ్ధస్యకథంలిప్సాలబ్ధంకేనవివర్ధతే। వర్ధితంపాల్యతేకేనపాలితంప్రణయేత్కథమ్ ॥ ౫॥ తస్మైవినిశ్చితార్థాయపరిపృష్టోర్థనిశ్చయమ్। ఉవాచబ్రాహ్మణోవాక్యమిదంహేతుమదుత్తమమ్॥ ౬॥నిత్యముద్యతదండస్స్యాన్నిత్యంవివృతపౌరుషః। అచ్ఛిద్రశ్ఛిద్రదర్శీచపరేషాంవివరానుగః ॥ ౭॥ నిత్యముద్యతదండస్యభృశముద్విజతేజనః।తస్మాత్సర్వాణిభూతానిదండేనైవప్రసాధయేత్ ॥౮॥ ఏవందండంప్రశంసంతిపండితాస్తత్త్వదర్శినః । తస్మాచ్చతుష్టయేతస్మిన్ప్రధానోదండఉచ్యతే॥ ౯॥ఛిన్నమూలేత్వధిష్ఠానేసర్వేషాంజీవనంహతమ్। కథంహిశాఖాస్తిష్ఠేయుశ్ఛిన్నమూలేవనస్పతౌ॥ ౧౦॥మూలమేవాదితశ్ఛింద్యాత్పరపక్షస్యపండితః। తతస్సహాయాన్పక్షంచమూలమేవానుసాధయేత్ ॥ ౧౧॥సుమంత్రితంసువిక్రాంతంసుయుద్ధంసుపలాయినమ్। ఆపదాస్పదకాలేనకుర్వీతనవిచారయేత్ ॥ ౧౨॥ వాఙ్మాత్రేణవినీతస్స్యాద్ధృదయేనయథాక్షురః। శ్లక్ష్ణపూర్వాభిభాషీచకామక్రోధౌచవర్జయేత్ ॥౧౩॥సపత్నసంహితేకార్యేకృత్వాసంధింనవిశ్వసేత్। అపక్రామేత్తతశ్శీఘ్రంకృతకార్యోవిచక్షణః ॥ ౧౪॥ శత్రుంచమిత్రరూపేణసాంత్వేనైవాభిసాంత్వయేత్ ।నిత్యశశ్చోద్విజేత్తస్మాద్గృహాత్సర్పయుతాదివ॥౧౫॥యథాబుద్ధింపరిభవేత్తామతీతేనసాంత్వయేత్ ।అనాగతేనదుష్ప్రజ్ఞంప్రత్యుత్పన్నేనపండితమ్॥ ౧౬॥అంజలింశపథంసాంత్వంప్రణమ్యశిరసావదేత్ । అశ్రుప్రమార్జనంచైవకర్తవ్యంభూతిమిచ్ఛతా॥౧౭॥వహేదమిత్రంస్కంధేనయావత్కాలస్యపర్యయః।ప్రాప్తకాలంతువిజ్ఞాయభింద్యాద్ఘటమివాశ్మని॥ ౧౮॥ ముహూర్తమపిరాజేంద్రతిందుకావాతవజ్జ్వలేత్ ।నతుషాగ్నిరివానర్చిర్ధూమాయేతచిరంనరః॥౧౯॥నానార్థికోర్థసంబంధంకృతఘ్నేనసమాచరేత్ । అర్థీతుశక్యతేభోక్తుంకృతకార్యోవమన్యతే॥ ౨౦॥తస్మాత్సర్వాణికార్యాణిసావశేషాణికారయేత్ ।కోకిలస్యవరాహస్యమేరోశ్శూన్యస్యవేశ్మనః॥ ౨౧॥నటస్యభక్తిమిత్రస్యయచ్ఛ్రేయస్తత్సమాచరేత్ । ఉత్థాయోత్థాయగచ్ఛేతనిత్యయుక్తోరిపోర్గృహాన్।

౨౨॥కుశలంచాస్యపృచ్ఛేతయద్యప్యకుశలంభవేత్ । నాలసాఃప్రాప్నువంత్యర్థాన్నక్లీబానాభిమానినః ॥ ౨౩ ॥ నచలోకరవాద్భీతానవైశశ్వత్ప్ర
తీక్షిణః। నాస్యచ్ఛిద్రంపరోవిద్యాద్విద్యాచ్ఛిద్రంపరస్యతు॥ ౨౪॥గూహేత్కూర్మఇవాంగానిరక్షేద్వివరమాత్మనః।బకవచ్చింతయేదర్థాన్సింహవచ్చప
రాక్రమేత్ ॥ ౨౫॥వృకవచ్చావలుంపేతశరవచ్చవినిష్పతేత్ । పానమక్షాస్తథానార్యోమృగయాగీతవాదితమ్॥ ౨౬॥ ఏతానియుక్త్యాసేవేతప్రసంగో
హ్యత్రదోషవాన్। కుర్యాత్తృణమయంచాపంశయీతమృగశాయికామ్॥ ౨౭॥ అంధస్స్యాదంధవేళాయాంబాధిర్యమపిసంశ్రయేత్ । దేశకాలౌసమా
సాద్యవిక్రమేతవిచక్షణః॥ ౨౮॥ దేశకాలాభ్యతీతోహివిక్రమోనిష్ఫలోభవేత్ । కాలాకాలౌసంప్రధార్యబలాబలమథాత్మనః॥ ౨౯॥ పరస్పరంబలంజ్ఞా
త్వాతత్రాత్మానంనియోజయేత్ । దండేనోపనతంశత్రుంయోరాజానియచ్ఛతి॥ ౩౦॥ సమృత్యుముపగృహ్ణాతిగర్భమశ్వతరీయథా।సుపుష్పితఃస్యా
దఫలఃఫలవాన్స్యాద్దురారుహః॥౩౧॥ ఆమస్స్యాత్పక్వసంకాశోనచశీర్యేతకస్యచిత్ । ఆశాంకాలవతీంకుర్యాత్తాంచవిఘ్నేననయోజయేత్ ॥ ౩౨॥ వి
ఘ్నంనిమిత్తతోబ్రూయాన్నిమిత్తంచాపిహేతుతః।భీతవత్సంవిధాతవ్యంయావద్భయమనాగతమ్॥౩౩॥ఆగతంతుభయందృష్ట్వాప్రహర్తవ్యమభీతవత్।
నసంశయమనారుహ్యనరోభద్రాణిపశ్యతి॥౩౪॥ సంశయంపునరారుహ్యయదిజీవతిపశ్యతి । అనాగతంవిజానీయాద్యచ్ఛేద్భయముపస్థితమ్॥ ౩౫॥ పు
నర్వృద్ధిభయాత్కించిదసంవృత్తంనిశామయేత్ । ప్రత్యుపస్థితకాలస్యసుఖస్యపరివర్జనమ్ ॥ ౩౬॥ అనాగతసుఖాశాచనైవబుద్ధిమతాంనయః । యోరి
ణాసహసంధాయసుఖంస్వపితివిశ్వసన్॥౩౭॥ సవృక్షాగ్రేప్రసుప్తోవాపతితఃప్రతిబుధ్యతే । కర్మణాయేనతేనైవమృదునాదారుణేనచ॥ ౩౮॥ ఉద్ధరే
ద్దీనమాత్మానంసమర్థోధర్మమాచరేత్। యేసపత్నాస్సపత్నానాంసర్వాంస్తానుపసేవయేత్ ॥౩౯॥ఆత్మనశ్చాపిబోద్ధవ్యాశ్చారావినిహితాఃపరైః
చారస్సువిదితఃకార్యఆత్మనోథపరస్యచ॥ ౪౦॥ పాషండాంస్తాపసాదీంశ్చపరరాష్ట్రేప్రవేశయేత్ । ఉద్యానేషువిహారేషుప్రపాస్వావసథేషుచ॥
౪౧॥ పానాగారేప్రవేశేషుతీర్థేషుచసభాసుచ। ధర్మాభిచారిణఃపాపాశ్చోరాలోకస్యకంటకాః॥౪౨॥సమాగచ్ఛంతితాన్బుద్ధ్వానియచ్ఛేచ్ఛమ
యీతచ। నవిశ్వసేదవిశ్వస్తేవిశ్వస్తేనాతివిశ్వసేత్ ॥౪౩॥విశ్వాసాద్భయమభ్యేతినాపరీక్ష్యచవిశ్వసేత్। విశ్వాసయిత్వాతుపరంతత్త్వభూతేనహే
తునా॥౪౪॥ అథాస్యప్రహరేత్కాలేకించిద్విచలితేపదే। అశంక్యమపిశంకేతనిత్యంశంకేతశంకితాత్॥౪౫॥భయంహ్యాశంకితాజ్జాతంసమూలమపికృం
తతి। అవధానేనమానేనకాషాయేణజటాజినైః॥ ౪౬ ॥ విశ్వాసయిత్వాద్వేష్టారమవలుంపేద్యథావృకః। పుత్రోవాయదివాభ్రాతాపితావాయదివా
సుహృత్ ॥౪౭॥ అర్థస్యవిఘ్నంకుర్వాణాహంతవ్యాభూతిమిచ్ఛతా । గురోరప్యవలిప్తస్యకార్యాకార్యమజానతః॥ ౪౮ ॥ ఉత్పథంప్రతిపన్నస్యదం
డోభవతిశాశ్వతమ్। అభ్యుత్థానాభివాదాభ్యాంసంప్రదానేనకేనచిత్ ॥౪౯॥ ప్రతిపుష్పఫలాఘాతీతీక్ష్ణతుండఇవద్విజః। నాచ్ఛిత్వాపరమర్మాణినాకృ
త్వాకర్మదారుణమ్॥౫౦॥నాహత్వామత్స్యఘాతీవప్రాప్నోతిమహతీంశ్రియమ్। నాస్తిజాత్యారిపుర్నామమిత్రంవాపినవిద్యతే॥౫౧॥సామర్థ్యయోగా
జ్జాయంతేమిత్రాణిరిపవస్తథా। అమిత్రంనైవముంచేతవదంతంకరుణాన్యపి॥౫౨॥ దుఃఖంతత్రనకర్తవ్యంహన్యాత్పూర్వాపకారిణమ్ । సంగ్రహా
నుగ్రహేయత్నఃసదాకార్యోనసూయతా॥౫౩॥ నిగ్రహశ్చాపియత్నేనకర్తవ్యోభూతిమిచ్ఛతా।ప్రహరిష్యన్ప్రియంబ్రూయాత్ప్రహృత్యాపిప్రియోత్త
రమ్॥౫౪॥ అసినాపిశిరశ్ఛిత్త్వాశోచేతచరుదేతచ। నిమంత్రయీతసాంత్వేనసమ్మానేనతితిక్షయా॥౫౫॥ లోకారాధనమిత్యేతత్కర్తవ్యంభూతిమి
చ్ఛతా। నశుష్కవైరంకుర్వీతబాహుభ్యాంననదీంతరేత్॥ ౫౬ ॥ అనర్థకమనాయుష్యంగోవిషాణస్యభక్షణం । దంతాశ్చపరిమృజ్యంతేరసశ్చాపిన
లభ్యతే॥౫౭॥ త్రివర్గస్త్రివిధాపీడాఅనుబంధాస్తథైవచ। అనుబంధంతథాజ్ఞాత్వాపీడాంచపరివర్జయేత్ ॥౫౮॥ ఋణశేషమగ్నిశేషంశత్రుశేషం

తత్రైవచ। పునఃపునఃప్రవర్ధంతే తస్మాచ్ఛేషంనధారయేత్ ॥ ౫౯॥ వర్ధమానమృణంతిష్ఠేత్పరిభూతాశ్చశత్రవః । జనయంతిభయంతీవ్రంవ్యాధయశ్చా
ప్యుపేక్షితాః॥ ౬౦॥ నాసమ్యక్కృతకారీస్యాదప్రమత్తస్సదాభవేత్ । కంటకోపిహిదుశ్ఛిన్నోవికారంకురుతేచిరమ్॥౬౧॥వధేనచమనుష్యాణాంమా
ర్గాణాందూషణేనచ । ఆకరాణాంవినాశైశ్చపరరాష్ట్రంవినాశయేత్ ॥ ౬౨ ॥ గృధ్రదృష్టిర్బకాలీనఃశ్వచేష్టస్సింహవిక్రమః। అనుద్విగ్నఃకాకశంకీభు
జంగచరితంచరేత్ ॥౬౩॥శూరమంజలిపాతేనభీరుంభేదేనభేదయేత్ । లుబ్ధమర్థప్రదానేనసమంతుల్యేనవిగ్రహః ॥ ౬౪॥ శ్రేణీముఖ్యోపజాపేషువల్ల
భానునయేషుచ॥అమాత్యాన్పరిరక్షేతభేదసంఘాతయోరపి॥ ౬౫॥మృదురిత్యవజానంతితీక్ష్ణాఇత్యుద్విజంతిచ। తీక్ష్ణకాలేభవేత్తీక్ష్ణోమృదుకాలేమృదు
ర్భవేత్ ॥ ౬౬॥ మృదునైవమృదుంభింధిమృదునాహంతిదారుణమ్। నాసాధ్యంమృదునాకించిత్తస్మాత్తీక్ష్ణతరోమృదుః॥౬౭॥కాలేమృదుర్యోభవతికా
లేభవతిదారుణః। ప్రసాధయతికృత్యానిశత్రుంచాప్యధితిష్ఠతి॥ ౬౮॥పండితేనవిరుద్ధస్సన్దూరస్థోస్మీతినాశ్వసేత్ ।దీర్ఘౌబుద్ధిమతోబాహూయాభ్యాం
హింసతిహింసితః ॥ ౬౯ ॥ నతత్తరేద్యస్యనపారముత్తరేన్నతద్ధరేద్యఃపునరాహరేత్పరః । నతత్ఖనేద్యస్యనమూలముద్ధరేన్నతంహన్యాద్యస్యశిరోన
పాతయేత్ ॥౭౦॥ ఇతీదముక్తంవృజినాభిసంజ్ఞితంనచైతదేవంపురుషస్సమాచరేత్। పరప్రయుక్తైనకథంవిభావయేదతోమయోక్తంభవతోహితార్థి
నా॥౭౧॥యథావదుక్తంవచనంహితార్థినానిశమ్యవిప్రేణసువీరరాష్ట్రపః । తథాకరోద్వాక్యమదీనచేతనఃశ్రియంచదీప్తాంబుభుజేసబాంధవః॥ ౭౨॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి- కణికోపదేశే- చత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః॥హీనేపరమకేధర్మేసర్వలోకాభిలంఘితే। అధర్మేధర్మతాంనీతేధర్మేచాధర్మతాంగతే॥౧॥మర్యాదాసువినష్టాసుక్షుభితేధర్మని
శ్చయే।రాజభిఃపీడితేలోకేపరైర్వాపివిశాంపతే॥౨॥సర్వాశ్రమేషుమూఢేషుకర్మసూపహతేషుచ । కామాల్లోభాచ్చమోహాచ్చభయంపశ్యత్సుభా
రత॥౩॥ అవిశ్వస్తేషుసర్వేషునిత్యంభీతేషుపార్థివ । నికృత్యాహన్యమానేషువంచయత్సుపరస్పరమ్॥ ౪ ॥ సంప్రదీప్తేషుదేశేషుబ్రాహ్మణేచాతిపీడి
తే। అవర్షతిచపర్జన్యేమిథోభేదేసముత్థితే॥౫॥ సర్వస్మిన్దస్యుసాద్భూతేపృథివ్యాముపజీవనే। కేనస్విద్బ్రాహ్మణోజీవేజ్జఘన్యేకాలఆగతే॥ ౬॥
అతితిక్షుఃపుత్రపౌత్రాననుక్రోశాన్నరాధిప । కథమాపత్సువర్తేతతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౭॥ కథంచరాజావర్తేతలోకేకలుషతాంగతే।కథమర్థా
చ్చధర్మాచ్చనహీయేతపరంతప॥౮॥ భీష్మః॥రాజమూలామహాబాహోయోగక్షేమసువృష్టయః । ప్రజాసువ్యాధయశ్చైవమరణంచభయానిచ॥
౯ ॥ కృతంత్రేతాద్వాపరంచకలిశ్చభరతర్షభ। రాజమూలాఇతిమతిర్మమనాస్త్యత్రసంశయః॥౧౦॥ తస్మింస్త్వభ్యాగతేకాలేప్రజానాందోషకార
కే। విజ్ఞానబలమాస్థాయజీవితవ్యంభవేత్తదా॥౧౧॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। విశ్వామిత్రస్యసంవాదంచాండాలస్యచపక్కణే॥
౧౨॥ త్రేతాద్వాపరయోస్సంధౌతదాదేవవిధిక్రమాత్ ।అనావృష్టిరభూద్ఘోరాలోకేద్వాదశవార్షికీ॥౧౩॥ ప్రజానామతివృద్ధానాంయుగాంతేసము
పస్థితే ॥ త్రేతావిమోక్షసమయేద్వాపరప్రతిపాదనే॥ ౧౪॥ ననవవర్షసహస్రాక్షఃప్రతీలోమోభవద్గురుః। జగామదక్షిణంమార్గంసోమోవ్యావృత్త
లక్షణః॥౧౫॥నావశ్యాయోపితత్రాభూత్కుతఏవాభ్రజాతయః । నద్యస్సంక్షిప్తతోయాఘాఃకించిదంతర్గతాస్తతః॥ ౧౬॥ సరాంసిసరితశ్చైవకూ
పాఃప్రస్రవణానిచ । హతత్విషోనలక్ష్యంతేనిసర్గాద్దైవకారితాత్ ॥ ౧౭ ॥ ఉపశుష్కజలస్థాయావినివృత్తసభాప్రపా। నివృత్తయజ్ఞస్వాధ్యాయాని
ర్వషట్కారమంగళా॥౧౮॥ ఉచ్ఛిన్నకృషిగోరక్షానివృత్తవిపణాపణా । నివృత్తయూపసంభారావిప్రనష్టమహోత్సవా ॥ ౧౯॥ అస్థిసంచయసంకీ
ర్ణామహాభూతరవాకులా । శూన్యభూయిష్ఠనగరాదగ్ధగ్రామనివేశనా ॥ ౨౦॥ క్వచిచ్చోరైఃక్వచిచ్ఛస్త్రైఃక్వచిద్రాజభిరాతురైః। పరస్పరభయా

చ్చైవశూన్యం భూయిష్ఠనిర్జనా ॥౨౧॥ గతదైవతసంస్థానా వృద్ధలోకనిరాకృతా । గోజావిమహిషీహీనా పరస్పరపరాహతా ॥౨౨॥ హతవిప్రా హతా
రక్షా ప్రనష్టౌషధిసంచయా । సర్వభూతతరుప్రాయా బభూవ వసుధా తదా ॥ ౨౩ ॥ తస్మిన్ ప్రతిభయే కాలే క్షీణే ధర్మే యుధిష్ఠిర । బభ్రముః క్షుధితా మ
ర్త్యాః ఖాదమానాః పరస్పరమ్ ॥ ౨౪॥ ఋషయో నియమాంస్త్యక్త్వా పరిత్యజ్యాగ్నిదేవతాః । ఆశ్రమాన్ సంపరిత్యజ్య పర్యధావన్నితస్తతః ॥ ౨౫ ॥
విశ్వామిత్రోఽథ భగవాన్ మహర్షిరనికేతనః । క్షుధాపరిగతో ధీమాన్ సమంతాత్పర్యధావత ॥ ౨౬ ॥ త్యక్త్వా దారాంశ్చ పుత్రాంశ్చ కస్మింశ్చిజ్జనసంస
ది । భక్ష్యాభక్ష్యసమో భూత్వా నిరగ్నిరనికేతనః ॥ ౨౭॥ స కదాచిత్పరిపతన్ శ్వపచానాం నివేశనమ్ । హింస్రాణాం ప్రాణిఘాతానామాససాద వనే క్వ
చిత్ ॥ ౨౮॥ విభిన్నకలశాకీర్ణం శ్వచర్మచ్ఛాదనాయుతమ్ । వరాహఖరభగ్నాస్థికపాలఘటసంకులమ్ ॥ ౨౯॥ మృతచైలపరిస్తీర్ణం నిర్మాల్యకృత
భూషణమ్ । సర్పనిర్మోకమాలాభిః కృతచిహ్నకుటీమఠమ్ ॥ ౩౦॥ కుక్కుటారావబహుళం గర్దభధ్వనినాదితమ్ । ఉద్ఘోషద్భిః ఖరైర్వాక్యైః కలహ
ద్భిః పరస్పరమ్ ॥ ౩౧॥ ఉలూకపక్షిధ్వనిభిర్దేవతాయతనైర్వృతమ్ । లోహఘంటాపరిష్కారం శ్వయూథపరివారితమ్ ౩౨॥ తత్ప్రవిశ్య క్షుధావిష్టో
విశ్వామిత్రో మహానృషిః । ఆహారాన్వేషణే యుక్తః పరం యత్నం సమాస్థితః ॥ ౩౩॥ న చ క్వచిదవిందత్స భిక్షమాణోఽపి కౌశికః । మాంసమన్నం ఫలం మూ
లమన్యద్వా తత్ర కించన ॥ ౩౪॥ అహో కృచ్ఛ్రం మయా ప్రాప్తమితి నిశ్చిత్య కౌశికః । పపాత భూమౌ దౌర్బల్యాత్తస్మిన్ చాండాలపక్కణే ॥౩౫॥ స చిం
తయామాస మునిః కిన్ను మే సుకృతం భవేత్ । కథం వృథా న మృత్యుః స్యాదితి పార్థివసత్తమ ॥ ౩౬॥ స దదర్శ శ్వమాంసస్య కుతంత్రీం విततాం మునిః ॥
చాండాలస్య గృహే రాజన్ సద్యః శస్త్రహతస్య వై ॥ ౩౭॥ స చింతయామాస తదా స్తైన్యం కార్యమితో మయా । న హీదానీముపాయో మే విద్యతే ప్రాణ
ధారణే ॥ ౩౮॥ ఆపత్సు విహితం స్తైన్యం విశిష్టం చ మహీయసః । విప్రేణ ప్రాణరక్షార్థం కర్తవ్యమితి నిశ్చయః ॥౩౯॥ హీనాదాదేయమాదౌ స్యాత్సమా
నాత్తదనంతరమ్ । అసంభవే వా దదీత విశిష్టాదపి ధార్మికాత్ ॥ ౪౦॥ సోఽహమంత్యావసాయానాం హరామ్యేనాం ప్రతిగ్రహాత్ । న స్తైన్యదోషం పశ్యామి
హరిష్యామి శ్వజాఘనీమ్ ॥ ౪౧॥ ఏతాం బుద్ధిం సమాస్థాయ విశ్వామిత్రో మహామునిః । తస్మిన్ దేశే స సుష్వాప శ్వపచో యత్ర భారత ॥ ౪౨॥ స విగాఢాం ని
శాం దృష్ట్వా సుప్తే చాండాలపక్కణే । శనైరుత్థాయ భగవాన్ ప్రవివేశ కుటీమఠః ॥ ౪౩॥ సుప్త ఇవ చాండాలః శ్లేష్మాపిహితలోచనః । పరిభిన్నస్వరో రూ
క్షః ప్రోవాచాప్రియదర్శనః ॥ ౪౪॥ శ్వపచః ॥ కః కుతంత్రీం ఘటయతి సుప్తే చాండాలపక్కణే । జాగర్మి నాత్ర సుప్తోఽస్మి హతోఽసీతి చ దారుణః ॥౪౫॥ విశ్వామి
త్రస్తతో భీతః సహసా తమువాచ హ । తత్ర వ్రీడాకులముఖః సోద్వేగస్తేన కర్మణా ॥ ౪౬॥ విశ్వామిత్రోఽహమాయుష్మన్నాగతోఽహం బుభుక్షితః । మా వధీర్మ
మ సద్బుద్ధే యది సమ్యక్ప్రపశ్యసి ॥ ౪౭॥ చాండాలస్తద్వచః శ్రుత్వా మహర్షేర్భావితాత్మనః । శయనాదుపసంభ్రాంత ఉద్యయౌ ప్రతి తం తతః ॥ ౪౮॥
స విసృజ్యాశ్రు నేత్రాభ్యాం బహుమానాత్కృతాంజలిః । ఉవాచ కౌశికం రాత్రౌ బ్రహ్మన్ కిం తే చికీర్షితమ్ ॥ ౪౯ ॥ విశ్వామిత్రస్తు మాతంగమువాచ పరి
సాంత్వయన్ । క్షుధితోఽహం గతప్రాణో హరిష్యామి శ్వజాఘనీమ్ ॥ ౫౦॥ క్షుధితః కలుషం యాతో నాస్తి హ్రీరశనార్థినః । క్షుచ్చ మాం దూషయత్యత్ర హ
రిష్యామి శ్వజాఘనీమ్ ॥ ౫౧ ॥ అవసీదంతి మే ప్రాణాః శ్రుతిర్మే నశ్యతి క్షుధా । దుర్బలో నష్టసంజ్ఞశ్చ భక్ష్యాభక్ష్యవివర్జితః ॥౫౨॥ సోఽధర్మం బుధ్యమా
నోఽపి హరిష్యామి శ్వజాఘనీమ్ । అటన్ భైక్షం న విందామి యదా యుష్మాకమాలయే ॥ ౫౩॥ తదా బుద్ధిః కృతా పాపే హరిష్యామి శ్వజాఘనీమ్ । అగ్నిర్ము
ఖం పురోధాశ్చ దేవానాం శుచిషాడ్విభుః ॥ ౫౪॥ యథావత్సర్వభుగ్ బ్రహ్మా తథా మాం విద్ధి ధర్మతః । తమువాచ స చాండాలో మహర్షే శృణు మే వచః ॥
౫౫॥ శ్రుత్వా తత్త్వం తథాతిష్ఠ యథా ధర్మో న హీయతే । ధర్మం తవాపి విప్రర్షే శృణు యత్తే బ్రవీమ్యహమ్ ॥ ౫౬॥ సృగాలాదధమం శ్వానం ప్రవదంతి మ

నీషిణః । తస్యాప్యధమముద్దేశశ్శరీరస్యశ్వజాఘనీ ॥ ౫౭॥ నేదం సమ్యగ్వ్యవసితం మహర్షే ధర్మగర్హితమ్। చాండాలస్వస్యహరణమభక్ష్యస్య
విశేషతః॥ ౫౮ ॥ సాధ్వన్యమనుపశ్య త్వముపాయం ప్రాణధారణే। నమాంసలోభాత్తపసో నాశస్తే స్యాన్మహామునే ॥ ౫౯॥ జానతా విహితం ధర్మం
నకార్యో ధర్మసంకరః । మాస్మధర్మం పరిత్యాక్షీస్త్వం హి ధర్మభృతాం వరః ॥ ౬౦ ॥ విశ్వామిత్రస్తతో రాజన్నిత్యుక్తో భరతర్షభ। క్షుధార్తః
ప్రత్యువాచేదం పునరేవ మహామునిః ॥ ౬౧॥ నిరాహారస్య సుమహాన్మమ కాలోఽభిధావతః । నవిద్యతేఽప్యుపాయశ్చ కశ్చిన్మే ప్రాణధారణే॥ ౬౨॥ యేన యే
న విశేషేణ కర్మణా యేన కేనచిత్ । అభ్యుజ్జీవేత్సాద్యమానః సమర్థో ధర్మమాచరేత్ ॥ ౬౩॥ ఐంద్రో ధర్మః క్షత్రియాణాం బ్రాహ్మణానామథాగ్ని
కః । బ్రహ్మవహ్నిర్మమ బలం భక్ష్యామి శమయన్ క్షుధామ్॥ ౬౪॥ యథా యథైవ జీవేద్ధి తత్కర్తవ్యమహేలయా। జీవితం మరణాత్ శ్రేయో జీవన్ ధ
ర్మమవాప్నుయాత్ ॥ ౬౫॥ సోహం జీవితమాకాంక్షన్నభక్ష్యస్యాపి భక్షణమ్। వ్యవస్యే బుద్ధిపూర్వం వై తద్భవాననుమన్యతామ్॥ ౬౬॥ జీవన్ ధర్మం
చరిష్యామి ప్రణోత్స్యామ్యశుభాని తు । తపోభిర్విద్యయా చైవ జ్యోతీంషీవ మహత్తమః॥ ౬౭ ॥ శ్వపచ ఉవాచ ॥ నైతత్ ఖాదన్ ప్రాప్నుతే దీర్ఘ
మాయుర్నైవ ప్రాణాన్నామృతస్యేవ తృప్తిః । భిక్షామన్యాం భిక్ష మా తే మనోఽస్తు శ్వభక్షణే శ్వా హ్యభక్ష్యో ద్విజానామ్॥ ౬౮॥ విశ్వామిత్ర ఉవాచ॥
నమర్థితే సులభం మాంసమన్యత్ శ్వపాక నాన్యన్మమ చాస్తి విత్తమ్ । క్షుధార్తశ్చాహమగతిర్నిరాశః శ్వమాంసే చాస్మిన్ షడ్రసాన్ సాధు మన్యే॥
౬౯॥ శ్వపచ ఉవాచ॥ పంచ పంచనఖా భక్ష్యా బ్రహ్మక్షత్రస్య వై విశః । యథాశాస్త్రం ప్రమాణం తే మాఽభక్ష్యే మానసం కృథాః॥ ౭౦॥ ....*
విశ్వామిత్రః॥ అగస్త్యేనాసురో జగ్ధో వాతాపిః క్షుధితేన వై। అహమాపద్గతః క్షుద్ధో భక్షయిష్యే శ్వజాఘనీమ్॥ ౭౧॥ శ్వపచః॥ భిక్షామన్యామాహరేతి న చ
కర్తుమిహార్హసి। న నూనం కార్యమేతద్వై హర కామం శ్వజాఘనీమ్ ॥ ౭౨ ॥ విశ్వామిత్రః॥ శిష్టా వై కారణం ధర్మే తద్వృత్తమనువర్తయే। పరాం
మేధ్యాశనాదేనాం భక్ష్యాం మన్యే శ్వజాఘనీమ్॥ ౭౩॥ శ్వపచః॥ అసతా యత్సమాచీర్ణం న స ధర్మః సనాతనః। నకార్యమిహ కార్యం వై మాచ్ఛలేనా
శుభం కృథాః॥ ౭౪॥ విశ్వామిత్రః॥ న పాతకం నావమతమృషిః సంకర్తుమర్హతి। సమౌ చ శ్వమృగౌ మన్యే తస్మాద్భక్ష్యే శ్వజాఘనీమ్॥ ౭౫॥ శ్వపచః॥
యద్బ్రాహ్మణార్థే కృతమర్థితేన తేనర్షిణా తదపి స్వాధికారే। న వై ధర్మో యత్ర న పాతకమస్తి సర్వైరుపాయైర్గురవో హి రక్ష్యాః॥ ౭౬॥ విశ్వామి
త్రః॥ మిత్రం చ మే బ్రాహ్మణస్యాయమాత్మా ప్రియశ్చ మే పూజ్యతమశ్చ లోకే । తం భర్తుకామోహమిమాం జిహీర్షే నృశంసానామీదృశానాం న బి
భ్యే॥ ౭౭॥ శ్వపచః॥ కామం నరా జీవితం సంత్యజంతి న చాభక్ష్యే క్వచిత్కుర్వంతి బుద్ధిమ్। సర్వాన్ కామాన్ ప్రాప్నువంతీహ విద్వన్ ప్రియస్వ కామం సహి
తః క్షుధైవ॥ ౭౮॥ విశ్వామిత్రః॥ స్థానే భవేత్సంశయః ప్రేత్యభావే నిస్సంశయః కర్మణాం వై వినాశః । అహం పునర్వ్రతనిత్యశ్శమాత్మా మూలం రక్ష్యం
భక్షయిష్యామ్యభక్ష్యమ్॥ ౭౯॥ బుద్ధ్యాత్మకే వ్యక్తమస్తీతి పుణ్యం మోహాత్మకో యత్ర యథా శ్వభక్షే। యద్యప్యేతత్సంశయాత్మా చరామి నాహం భవి
ష్యామి యథా త్వమేవ॥ ౮౦॥ శ్వపచః॥ గోపనీయమిదం దుఃఖమితి మే నిశ్చితా మతిః। దుష్కృతో బ్రాహ్మణస్సత్రం యస్త్వామహముపాలభే॥ ౮౧॥ విశ్వా
మిత్రః॥ పిబంత్యేవోదకం గావో మండూకేషు రువత్స్వపి। న తేఽధికారో ధర్మేఽస్తి మాభూరాత్మప్రశంసకః॥ ౮౨॥ శ్వపచః॥ సుహృద్భూత్వాఽనుశాసే త్వాం
కృపా హి త్వయి మే ద్విజ । యదిదం శ్రేయ ఆధత్స్వ మా లోభాత్పాపకం కృథాః ॥ ౮౩ ॥ విశ్వామిత్రః॥ సుహృన్మే త్వం సుఖేప్సుశ్చేదాపదో మాం సముద్ధ
ర। జానేఽహం ధర్మతోఽత్మానం శౌనీముత్సృజ జాఘనీమ్॥ ౮౪॥ శ్వపచః॥ నైవోత్సహే భవతో దాతుమేతాం నోపేక్షితుం హ్రియమాణం స్వమన్నమ్।
ఉభౌ స్యావః పాపలోకావలిప్తౌ దాతా చాహం బ్రాహ్మణస్త్వం ప్రతీచ్ఛన్॥ ౮౫ ॥ విశ్వామిత్రః॥ అద్యాహమేతద్వృజినం కర్మ కృత్వా జీవంశ్చరిష్యామి

మహాపవిత్రమ్ । సపూతాత్మా ధర్మమేవాభిపత్స్యే యదేతయోర్గురుతద్వై బ్రవీహి ॥ ౮౬॥ శ్వపచః ॥ ఆత్మైవసాక్షీకులధర్మకృత్యే త్వమేవజానా సియదత్రదుష్కృతమ్। యోహ్యాద్రియాచ్ఛ్వభక్ష్యమితిశ్వమాంసం మన్యే నతస్యాస్తి వివర్జనీయమ్॥ ౮౭॥ విశ్వామిత్రః॥ ఉపాదానేఖాదనే చాస్తి దోషః కార్యాత్యయేనిత్యమత్రాపవాదః । యస్మిన్ హింసా నానృతం వాచ్యలేశో భక్ష్యక్రియాయత్రనగ్రీయః ॥ ౮౮॥ శ్వపచః॥ యద్యేష హేతు స్తవఖాదనే స్యనతేవేదః కారణం నార్యధర్మః॥ తస్మాద్భక్ష్యే భక్షణే వాద్విజేంద్ర దోషం న పశ్యామి యథేదమత్ర ॥ ౮౯॥ విశ్వామిత్రః॥ నైవాతిపాపం భక్షమాణస్య దృష్టం సురాంతుపీత్వాపతతీతిశబ్దః । అన్యోన్యకార్యాణియథాతథైవ నపాపమాత్రేణకృతంహినస్తి॥ ౯౦॥ శ్వపచః ॥ అస్థానతోహీనతః కుత్సితాద్వా తద్విద్వాంసం బాధతేసాధువృత్తమ్। శ్వానంపునర్యోలభతేభిషంగాత్తేనాపిదండః సహితవ్యఏవ ॥ ౯౧॥ భీష్మః॥ ఏవముక్త్వానివవృతేమాతంగః కౌశికం తదా। విశ్వామిత్రోజహారైవకృతబుద్ధిశ్శ్వజాఘనీమ్॥ ౯౨॥ తతో జగ్రాహ సశ్వాంగం జీవితార్థీ మహామునిః। సదారస్తాముపాహృత్య వనే భోక్తుమియే షసః ॥ ౯౩॥ అథాస్యబుద్ధిరభవత్ విధినాహంశ్వజాఘనీమ్ । భక్షయామియథాకామం పూర్వం సంతర్ప్య దేవతాః ॥ ౯౪॥ తతోగ్నిముపసంహృత్య బ్రాహ్మేణవిధినామునిః। ఐంద్రాగ్నేయేనవిధినా చరుం శ్రపయత స్వయమ్॥ ౯౫॥ తతస్సమారభత్కర్మదైవంపిత్ర్యంచ భారత। ఆహూయదేవానిం ద్రాదీన్ భాగం భాగం విధిక్రమాత్ ॥ ౯౬॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలేతుప్రవవర్షస వాసవః । సంజీవయన్ప్రజాస్సర్వాః జనయామాసచౌషధీః॥ ౯౭॥ విశ్వామిత్రోపిభగవాం స్తపసాదగ్ధకిల్బిషః। కాలేనమహతా సిద్ధిమవాపపరమాద్భుతామ్॥ ౯౮॥ ససంహృత్యచ తత్కర్మ అనాస్వాద్యచ తద్ధవిః । తోషయా మాసదేవాంశ్చపితౄంశ్చద్విజసత్తమః॥ ౯౯॥ ఏవంవిద్వానదీనాత్మా వ్యసనస్థో జిజీవిషుః । సర్వోపాయైరుపాయజ్ఞో దీనమాత్మానముద్ధరేత్ ॥ ౧౦౦॥ ఏతాం బుద్ధిం సమాస్థాయ జీవితవ్యం సదాభవేత్ । జీవన్ పుణ్యమవాప్నోతి పురుషో భద్రమశ్నుతే॥ ౧౦౧॥ తస్మాత్కౌంతేయ విదుషా ధర్మాధర్మవిని శ్చయే॥ బుద్ధిమాస్థాయలోకేస్మిన్ వర్తితవ్యం కృతాత్మనా॥ ౧౦౨॥ .... *

ఇతి- విశ్వామిత్రశ్వపచసంవాదే- ఏకచత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యదిఘోరం సముద్దిష్టమశ్రద్ధేయమివానృతమ్। అస్తిస్విద్దస్యుమర్యాదా యామహంపరివర్జయే॥ ౧॥ సంముహ్యామి విషీదామిధర్మోమే శిథిలీకృతే। ఉద్యమంనాధిగచ్ఛామి కదాచిత్పరిసాంత్వయన్॥ ౨॥ భీష్మః॥ నైతత్ శ్రుత్వాగమాదేవ తవధర్మానుశాసనమ్ । ప్రజ్ఞాసమవహారోయం కవి భిస్సంభృతం మధు॥ ౩॥ బహ్వ్యః ప్రతివిధాతవ్యాః ప్రజ్ఞా రాజ్ఞా తతస్తతః । నైకశాఖేనధర్మేణయాత్రైషా సంప్రవర్తతే॥ ౪॥ బుద్ధిసంజననో ధర్మ ఆచారశ్చసతాం సదా। జ్ఞేయో భవతి కౌరవ్య సదాతద్విద్ధి మేవచః ॥ ౫॥ బుద్ధిశ్రేష్ఠాహి రాజానశ్చరంతి విజయైషిణః। ధర్మః ప్రతివిధాతవ్యో బుద్ధ్యా రా జ్ఞా తతస్తతః ॥ ౬॥ నైకశాఖేన ధర్మేణ రాజ్ఞో ధర్మో విధీయతే। దుర్బలస్యకుతః ప్రజ్ఞా పురస్తాదనుపాహృతా॥ ౭॥ అద్వైధజ్ఞః పథి ద్వైధే సంశయం ప్రా ప్తుమర్హసి । బుద్ధిద్వైధం వేదితవ్యం పురస్తాదేవ భారత॥ ౮॥ పార్శ్వతః కరణం ప్రాజ్ఞో విష్టంభిత్వా ప్రకారయేత్ । జనస్తచ్చరితం ధర్మం విజానాత్య న్యథాన్యథా॥ ౯॥ అమిథ్యాజ్ఞానినః కేచిన్మిథ్యావిజ్ఞానినః పరే। తద్వై యథాయథం బుద్ధ్వా జ్ఞానమాదదతే సతామ్॥ ౧౦॥ పరిముష్ణంతి శాస్త్రాణి ధర్మ స్యపరిపంథినః । వైషమ్యమర్థవిద్యానాం నిరర్థాః ఖ్యాపయంతి తే॥ ౧౧॥ ఆజిజీవిషవో విద్యాం యశః కామాస్సమంతతః। తే సర్వే నృప పాపిష్ఠా ధర్మ స్యపరిపంథినః ॥ ౧౨॥ అపక్వమతయో మందా నజానంతి యథాయథమ్। యథాహ్యశాస్త్రకుశలాస్సర్వత్రాయుక్తినిష్ఠితాః॥ ౧౩॥ పరిముష్ణంతి శాస్త్రా ణి శాస్త్రదోషానుదర్శినః। విజ్ఞాతమర్థం విద్యానాం న సమ్యగితి వర్తతే ॥ ౧౪॥ నిందయా పరవిద్యానాం స్వవిద్యాం ఖ్యాపయంతి చ। వాగస్త్రా వాక్ఛురీ భూతా దుగ్ధవిద్యాఫలా ఇవ॥ ౧౫॥ తాన్ విద్యావణిజో విద్ధి రాక్షసానివ భారత। వ్యాజేన సద్భిర్విహితో ధర్మస్తే పరిహాస్యతి॥ ౧౬॥ నధర్మవచనం వాచా

నైవబుద్ధ్యేతినశ్శ్రితమ్ । ఇతిబార్హస్పతంజ్ఞానంప్రోవాచమఘవాస్స్వయమ్॥౧౭॥నత్వేవవచనంకించిదనిమిత్తాదిహోచ్యతే। సువినీతేనశాస్త్రే
ణనవ్యవస్యంత్యథాపరే॥ ౧౮॥ లోకయాత్రామిహైకేతుధర్మంప్రాహుర్మనీషిణః । సముద్దిష్టంసతాంధర్మంస్స్వయమూహేతపండితః॥ ౧౯॥అ
మర్షాచ్ఛాస్త్రసంమోహాదవిజ్ఞానాచ్చభారత। శాస్త్రంప్రాజ్ఞస్యవదతస్సమూహేయాత్యదర్శనమ్॥౨౦॥ఆగతాగమయాబుద్ధ్యావచనేనప్రశస్య
తే । అజ్ఞానాత్ జ్ఞానహేతుత్వాద్వచనంసాధుమన్యతే॥౨౧॥అనయాహతమేవేదమితిశాస్త్రముపార్థకమ్। దైతేయానుశనాఃప్రాహసంశయచ్ఛేద
నంపురా॥ ౨౨॥ జ్ఞానమప్యపదేశ్యంహియథానాస్తితథైవతత్। తంతథాచ్ఛిన్నమూలేనసన్నోదయితుమర్హసి॥౨౩॥ అనవ్యవహితంయోవా సేదం
వాక్యముపాశ్నుతే । ఉగ్రాయైవహిసృష్టోసికర్మణేనత్వమీక్షసే॥ ౨౪ ॥ అంగమామన్వవేక్షస్వ రాజన్యాయబుభూషతే।యథాప్రముచ్యతేత్వన్యో
యదర్థంనప్రమోదతే॥౨౫॥ అజోశ్వఃక్షత్రమిత్యేతత్సదృశంబ్రహ్మణాకృతమ్। తస్మాదభీక్ష్ణంభూతానాంయాత్రాకాచిత్ప్రసిధ్యతి॥ ౨౬॥ యస్త్వ
వధ్యవధేదోషస్సవధ్యస్యావధేస్మృతః । సాచైవఖలుమర్యాదాయామయంపరివర్జయేత్ ॥ ౨౭ ॥ తస్మాత్తీక్ష్ణఃప్రజారాజాస్స్వధర్మేస్థాపయేత్తతః।
అన్యోన్యంభక్షయంతోహిప్రచరేయుర్వృకాఇవ॥ ౨౮॥ యస్యదస్యుగణారాష్ట్రేధ్వాంక్షామత్స్యాంజలాదివ। విహరంతిపరస్వానిసవైక్షత్రియ
పాంసనః॥౨౯॥ కులీనాన్సచివాన్కృత్వావేదవిద్యాసమన్వితాన్। ప్రశాధిపృథివీంరాజన్ప్రజాధర్మేణపాలయన్॥౩౦॥విహీనంకర్మణాన్యాయం
యఃప్రగృహ్ణాతిభూమిపః। ఉపాయస్యావిశేషజ్ఞంతద్వైక్షత్రంనపుంసకమ్॥ ౩౧ ॥ నైవోగ్రంనైవచానుగ్రంధర్మేణేహప్రశస్యతే । ఉభయంనవ్యతి
క్రమేవముగ్రోభూత్వామృదుర్భవ॥౩౨॥కష్టఃక్షత్రియధర్మోయంసౌహృదంత్వయిమేస్థితమ్। ఉగ్రకర్మణిసృష్టోసితస్మాద్రాజ్యంప్రశాధివై॥౩౩॥ అ
శిష్టనిగ్రహోనిత్యంనిత్యంశిష్టస్యపాలనమ్। ఏవంశుక్రోబ్రవీద్ధీమానాపత్సుభరతర్షభ॥ ౩౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ అస్తిచేదిహమర్యాదాయామన్యోనాభి
లంఘయేత్। పృచ్ఛామిత్వాంసతాంశ్రేష్ఠతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౩౫॥భీష్మః॥ బ్రాహ్మణానేవసేవేతవిద్యావృద్ధాంస్తపస్వినః । శ్రుతచారిత్రవృత్తా
ఢ్యాన్పవిత్రంహ్యేతదుత్తమమ్ ॥ ౩౬॥ యాదేవతాసువృత్తిస్తేసాస్తువిప్రేషునిత్యదా । క్రుద్ధైర్హివిప్రైఃకర్మాణికృతానిబహుధానృప ॥ ౩౭॥ ప్ర
త్యాయశోభవేన్ముఖ్యమప్రీత్యాపరమంభయమ్। ప్రీత్యాహ్యమృతవద్విప్రాఃక్రుద్ధాశ్చైవవిషంయథా॥౩౮॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి- ద్విచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహమహాప్రాజ్ఞ సర్వశాస్త్రవిశారద । శరణంపాల్యమానస్యయోధర్మస్తంబ్రవీహిమే॥౧॥భీష్మః॥ మహాన్ధర్మోమహారాజశర
ణాగతపాలనే । అర్హఃప్రష్టుంభవాంశ్చైవప్రశ్నంభరతసత్తమ ॥ ౨ ॥ శిబిప్రభృతయోరాజన్రాజానశ్శరణాగతాన్ । పరిపాల్యమహాత్మానస్సం
సిద్ధింపరమాంగతాః॥ ౩॥ శ్రూయతేచకపోతేనశత్రుశ్శరణమాగతః । పూజితశ్చయథాన్యాయంస్వైశ్చమాంసైర్నిమంత్రితః॥ ౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ కథం
కపోతేనపురాశత్రుశ్శరణమాగతః । స్వమాంసంభోజితఃకాంచగతింలేభేసభారత ॥ ౫॥ భీష్మః॥ శృణురాజన్కథాందివ్యాంసర్వపాపప్రణాశినీమ్।నృ
పతేర్ముచుకుందస్యకథితాంభార్గవేణవై ॥ ౬॥ ఇమమర్థంపురాపార్థముచుకుందోనరాధిపః । భార్గవంపరిపప్రచ్ఛప్రణతఃపురుషర్షభ॥ ౭॥తస్మై
శుశ్రూషమాణాయభార్గవోకథయత్కథామ్ । ఇమాంయథాకపోతేనసిద్ధిఃప్రాప్తానరాధిప ॥ ౮॥ మునిః॥ ధర్మనిశ్చయసంయుక్తాంకామార్థసహి
తాంకథామ్।శృణుష్వావహితోరాజన్గదతోమేమహాభుజ॥ ౯॥ క్వచిత్ క్షుద్రసమాచారఃపృథివ్యాంకాలసమ్మితః।విచచారమహారణ్యేఘోరశ్శకునిలు

బ్ధకః॥ ౧౦॥ కాకోలఇవకృష్ణాంగోరక్తాక్షఃకాలసంమితః। దీర్ఘజంఘోహ్రస్వపాదోమహావక్త్రోమహాహనుః॥ ౧౧॥ నైవతస్యసుహృత్కశ్చిన్నసంబంధీనబాంధవాః। సహితైస్సంపరిత్యక్తస్తేనరౌద్రేణకర్మణా॥ ౧౨॥ నరఃపాపసమాచారస్త్యక్తవ్యోదూరతోబుధైః। ఆత్మానంయోభిసంధత్తేసోన్యస్యస్యాత్కథంహితః॥ ౧౩॥ యేనృశంసాదురాత్మానఃప్రాణిప్రాణహరానరాః। ఉద్వేజనీయాభూతానాంవ్యాళాఇవభవంతితే॥౧౪॥సవైఝారకమాదాయద్విజాన్హత్వావనేసదా। చకారవిక్రయంతేషాంపతంగానాంజనాధిప। ౧౫॥ ఏవంతువర్తమానస్యతస్యవృత్తిందురాత్మనః। అగమత్సుమహాన్కాలోనచాధర్మమబుధ్యత॥ ౧౬॥తస్యభార్యాసహాయస్యరమమాణస్యశాశ్వతమ్।దైవయోగవిమూఢస్యనాన్యావృత్తిరరోచయత్ ॥౧౭॥ తతఃకదాచిత్తస్యాథవనస్థస్యసమంతతః। పాతయన్నివవృక్షాంస్తాన్సుమహాన్వాతసంభ్రమః॥౧౮॥మేఘసంకులమాకాశంవిద్యున్మండలమండితమ్। సంఛన్నస్తుముహూర్తేననౌసార్థైరివసాగరః॥ ౧౯॥ వారిధారాసమూహైనసంప్రవృష్టశ్శతక్రతుః। క్షణేనపూరయామాససలిలేనవసుంధరామ్। ౨౦॥ తతోధారాకులేకాలేసంభ్రమన్నష్టచేతనః।శీతార్తస్తద్వనంసర్వమాకులేనాంతరాత్మనా॥౨౧॥నైవనిమ్నంస్థలంవాపిసోవిందతవిహంగహా॥ పూరితోహిజలౌఘేనతస్యమార్గోవనస్యతు॥ ౨౨॥ పక్షిణోవర్షవేగేనహతాలీనాస్తదాభవన్। మృగసింహవరాహాశ్చస్థలమాశ్రిత్యశేరతే॥౨౩॥ మహతావాతవర్షేణత్రాసితాస్తేవనౌకసః। భయార్తాశ్చక్షుధార్తాశ్చబభ్రముస్సహితావనే॥ ౨౪॥ సతుశీతహతైర్గాత్రైర్నజగామనతస్థివాన్। దదర్శపతితాంభూమౌకపోతీంశీతవిహ్వలామ్॥ ౨౫॥ దృష్ట్వాతోపిహిపాపాత్మాసతాంపంజరకేక్షిపత్ ।స్వయందుఃఖాభిభూతోపిదుఃఖమేవాకరోత్పరే॥౨౬॥ పాపాత్మాపాపకారిత్వాత్పాపమేవచకారసః। సోపశ్యద్వనషండేషుమేఘనీలంవనస్పతిమ్॥ ౨౭॥ సేవ్యమానంవిహంగౌఘైశ్ఛాయావాసఫలార్థిభిః। ధాత్రాపరోపకారాయససాధురివనిర్మితః॥౨౮॥ అథాభవత్క్షణాన్నైవవియద్విమలతారకమ్ । మహత్సరఇవోత్ఫుల్లంకుముదచ్ఛురితోదకమ్॥ ౨౯॥తారాఢ్యంకుముదాకారమాకాశంనిర్మలంబహు। ఘనైర్ముక్తంనభోదృష్ట్వాలుబ్ధకశ్శీతవిహ్వలః॥ ౩౦॥దిశోవిలోకయామాసవిగాఢాంప్రేక్ష్యశర్వరీమ్। దూరతోమేనివేశశ్చఅస్మాద్దేశాదితిప్రభో॥౩౧ ॥ కృతబుద్ధిర్ద్రుమేతస్మిన్వస్తుంతాంరజనీంతతః । సాంజలిఃప్రణతింకృత్వావాక్యమాహవనస్పతిమ్॥ ౩౨॥ శరణంయామియాన్యస్మిన్దైవతానివనస్పతౌ। సశిలాయాంశిరఃకృత్వాపర్ణాన్యాస్తీర్యభూతలే॥ దుఃఖేనమహతావిష్టస్తతస్సుష్వాపపక్షిహా॥౩౩॥..*

ఇతి ఆపద్ధర్మపర్వణి కపోతలుబ్ధకసంవాదే - త్రిచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥ అథవృక్షస్యశాఖాయాంవిహంగస్ససుహృజ్జనః । దీర్ఘకాలోషితోరాజంస్తత్రచిత్రతనూరహః॥ ౧॥ తస్యకల్యంగతాభార్యాచరితుంనాభ్యవర్తత। ప్రాప్తాంచరజనీందృష్ట్వాసపక్షీపర్యతప్యత॥ ౨॥ వాతవర్షంమహచ్చాసీన్నచాగచ్ఛతిమేప్రియా । కిన్నుతత్కారణంయేనసాద్యాపిననివర్తతే॥౩॥ అపిస్వస్తిభవేత్తస్యాఃప్రియాయామమకాననే । తయావిరహితంహీదంశూన్యమద్యగృహంమమ॥ ౪॥ పుత్రపౌత్రవధూభృత్యైరాకీర్ణమపిసర్వతః । భార్యాహీనంగృహస్థస్యశూన్యమేవగృహంభవేత్ ॥ ౫॥ నగృహంగృహమిత్యాహుర్గృహిణీగృహముచ్యతే । గృహంతుగృహిణీహీనమరణ్యసదృశంమతమ్॥ ౬॥ యదిసారక్తనేత్రాంతాచిత్రాంగీమధురస్వరా । అద్యనాయాతిమేకాంతానకార్యంజీవితేనమే॥ ౭॥ నభుంక్తేమయ్యభుక్తేయానాస్నాతేస్నాతిసువ్రతా। నాతిష్ఠత్యుపతిష్ఠతిశేతేచశయితేమయి॥౮॥ హృష్టేభవతిసాహృష్టాదుఃఖితేమయిదుఃఖితా। ప్రోషితేదీనవదనాక్రుద్ధేచప్రియవాదినీ॥౯॥ పతివ్రతాపతిగతిఃపతిప్రియహితేరతా । యస్యస్యాత్తాదృశీభార్యాధన్యస్సపురుషోభువి ॥ ౧౦ ॥ సాహిశ్రాంతంక్షుధార్తంచజానీతేమాంతపస్వినీ। అనురక్తాస్థిరాచైవభక్తాస్నిగ్ధాయశస్వినీ॥ ౧౧॥ వృక్షమూలేపిదయితాయస్యతిష్ఠతితద్గృహమ్। ప్రాసాదోపితయాహీనఃకాంతా

రణ ఇతి నిశ్చితమ్॥ ౧౨ ॥ ధర్మార్థకామకాలేషు భార్యా పుంసస్సహాయినీ । విదేశగమనే చాస్య సైవ విశ్వాసకారికా॥౧౩॥ భార్యా హి పరమో హ్యర్థః పురుషస్యేహ పఠ్యతే। అసహాయస్య లోకేఽస్మిన్ లోకయాత్రాసహాయినీ॥ ౧౪॥ తథా రోగాభిభూతస్య నిత్యం కృచ్ఛ్రగతస్య చ । నాస్తి భార్యాసమం కించిన్నరస్యార్తస్య భేషజమ్॥౧౫॥ నాస్తి భార్యాసమో బంధుర్నాస్తి భార్యాసమా గతిః। నాస్తి భార్యాసమో లోకే సహాయో ధర్మసంగ్రహే॥౧౬॥ యస్య భార్యా గృహే నాస్తి సాధ్వీ చ ప్రియవాదినీ । అరణ్యం తేన గంతవ్యం యథారణ్యం తథా గృహమ్॥౧౭॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- ఆపద్ధర్మపర్వణి- భార్యాప్రశంసాయాం- చతుశ్చత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

భీష్మః॥ ఏవం విలపతస్తస్య శ్రుత్వా తు కరుణం వచః। గృహీతా శకునిఘ్నేన కపోతీ వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ కపోతీ॥ అహో అతీవ సుభాగ్యాహం యస్యా మే దయితః పతిః। అసతో వా సతో వాపి గుణానేవం ప్రభాషతే॥౨॥ న సా స్త్రీ హ్యభిమంతవ్యా యస్యాం భర్తా న తుష్యతి। తుష్టే భర్తరి నారీణాం తుష్టాస్స్యుస్సర్వదేవతాః॥౩॥ అగ్నిసాక్షికమిత్యేవ భర్తా వై దైవతం పరమ్। దావాగ్నినేవ నిర్దగ్ధా సపుష్పస్తబకా లతా॥౪॥ భస్మీభవతి సా నారీ యస్యా భర్తా న తుష్యతి। ఇతి సంచింత్య దుఃఖార్తా భర్తారం దుఃఖితం తదా॥ ౫॥ కపోతీ లుబ్ధకేనాపి గృహీతా వాక్యమబ్రవీత్ । హంత వక్ష్యామి తే శ్రేయశ్శ్రుత్వా తు కురు తత్తథా॥ ౬॥ శరణాగతసంత్రాతా భవ కాంత విశేషతః। ఏష శాకునికశ్శేతే తవ వాసం సమాశ్రితః ॥ ౭ ॥ శీతార్తశ్చ క్షుధార్తశ్చ పూజామస్మై సమాచర। యో హి కశ్చిద్ద్విజం హన్యాద్గాం చ లోకస్య మాతరమ్ ॥ ౮॥ శరణాగతం చ యో హన్యాత్తుల్యం తేషాం చ పాతకమ్। అస్మాకం విహితా వృత్తిః కాపోతీ జాతిధర్మతః॥౯॥ సా న్యాయ్యాత్మవతా నిత్యం త్వద్విధేనానువర్తితుమ్। యస్తు ధర్మం యథాశక్తి గృహస్థో హ్యనువర్తతే॥౧౦॥ స ప్రేత్య లభతే లోకానక్షయానితి శుశ్రుమ । స త్వం సంతానవానద్య పుత్రవానసి చ ద్విజ॥౧౧॥ తత్స్వదేహే దయాం త్యక్త్వా ధర్మార్థౌ పరిగృహ్య చ । పూజామస్మై ప్రయుంక్ష్వ త్వం ప్రీయేతాస్య మనో యథా॥ ౧౨॥ మత్కృతే మా చ సంతాపం కుర్వీథాస్త్వం విహంగమ। శరీరయాత్రాకృత్యార్థమన్యాం దారానుపైష్యసి ॥ ౧౩ ॥ ఇతి సా శకునీ వాక్యం పంజరస్థా తపస్వినీ। అతిదుఃఖాన్వితా ప్రాహ భర్తారం సముదీక్ష్య చ॥ ౧౪॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- ఆపద్ధర్మపర్వణి-కపోతలుబ్ధకసంవాదే-పంచచత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ స పత్న్యా వచనం శ్రుత్వా ధర్మయుక్తిసమన్వితమ్। హర్షేణ మహతా యుక్తో వాక్యం వ్యాకులలోచనః॥ ౧॥ తం వై శాకునికం దృష్ట్వా విధిదృష్టేన కర్మణా। స పక్షీ పూజయామాస యత్నాత్తం పక్షిజీవినమ్॥ ౨॥ ఉవాచ స్వాగతం తేఽద్య బ్రూహి కిం కరవాణి తే । సంతాపశ్చ న కర్తవ్యస్స్వగృహే వర్తతే భవాన్॥ ౩॥ తద్బ్రవీతు భవాన్ క్షిప్రం కిం కరోమి కిమిచ్ఛసి । ప్రణయేన బ్రవీమి త్వాం త్వం హి నశ్శరణాగతః ॥ ౪ ॥ అరావప్యుచితం కార్యమాతిథ్యం గృహమాగతే। ఛేత్తుమప్యాగతే చ్ఛాయాం నోపసంహరతే ద్రుమః ॥ ౫ ॥ శరణాగతస్య కర్తవ్యమాతిథ్యం హి ప్రయత్నతః। పంచయజ్ఞప్రవృత్తేన గృహస్థేన విశేషతః॥ ౬॥ పంచయజ్ఞాంస్తు యో మోహాన్న కరోతి గృహాశ్రమే। తస్య నాయం న చ పరో లోకో భవతి ధర్మతః॥ ౭ ॥ తద్బ్రూహి మాం సువిస్రబ్ధో యత్త్వం వాచా వదిష్యసి। తత్కరిష్యామ్యహం సర్వం మా త్వం శోకే మనః కృథాః॥౮॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా శకునేర్లుబ్ధకోఽబ్రవీత్ । బాధతే ఖలు మా శీతం సంత్రాణం హి విధీయతామ్॥ ౯॥ ఏవముక్తస్తతః పక్షీ పర్ణాన్యాస్తీర్య భూతలే। యథాశక్త్యా హి పర్ణేన జ్వలనార్థం ద్రుతం యయౌ॥ ౧౦ ॥ గత్వాంగారకకర్మాంతం గృహీత్వాగ్నిమథాగమత్ । తతశ్శుష్కేషు పర్ణేషు పావకం సోఽప్యదీపయత్ ॥౧౧॥ స సందీప్తం మహత్కృత్వా తమాహ శరణాగతమ్। ప్రతాపయ సువిస్రబ్ధస్స్వగాత్రాణ్యకుతోభయః ॥ ౧౨ ॥ స తథోక్తస్తథేత్యుక్త్వా లుబ్ధో గాత్రాణ్యతాపయత్। అగ్నిప్రత్యాగతప్రాణస్తతః ప్రాహ విహంగమమ్॥ ౧౩॥ హర్షేణ మహతా విష్టో వాక్యం వ్యాకులలోచనః। తమేవం శకునిం దృష్ట్వా విధిదృష్టేన కర్మణా॥ ౧౪॥ దత్తమాహారమి

చ్ఛామిత్వయా తు క్షుద్బాధితేష్టి మామ్ । స తద్వచః ప్రతిశ్రుత్య వాక్యమాహ విహంగమః ॥ ౧౫ ॥ న మే స్తి విభవో యేన నాశయేయం క్షుధాం తవ । ఉత్పన్నే
న హి జీవామో వయం నిత్యం వనౌకసః ॥ ౧౬ ॥ సంచయో నాస్తి చాస్మాకం మునీనామివ భోజనే । ఇత్యుక్త్వా తం తదా తత్ర వివర్ణవదనో భవత్ ॥ ౧౭ ॥ కథం
ను ఖలు కర్తవ్యమితి చింతాపరస్తదా । బభూవ భరతశ్రేష్ఠ గర్హయన్ వృత్తిమాత్మనః ॥ ౧౮ ॥ ముహూర్తాల్లబ్ధసంజ్ఞస్తు స పక్షీ పక్షిఘాతినమ్ । ఉవా
చ తర్పయిష్యే త్వాం ముహూర్తం ప్రతిపాలయ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్యుక్త్వా శుష్కపర్ణైస్తు సముజ్జ్వాల్య హుతాశనమ్ । హర్షేణ మహతా విష్టస్స పక్షీ వా
క్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౦ ॥ ఋషీణాం దేవతానాం చ పితౄణాం చ మహాత్మనామ్ । శ్రుతః పూర్వం మయా ధర్మో మహానతిథిపూజనే ॥ ౨౧ ॥ కురుష్వానుగ్రహం
సౌమ్య సత్యమేతద్ బ్రవీమి తే । నిశ్చితా ఖలు మే బుద్ధిరతిథిప్రతిపూజనే ॥ ౨౨ ॥ తతః కృతప్రతిజ్ఞో వై స పక్షీ ప్రహసన్నివ । తమగ్నిం త్రిః పరిక్రమ్య ప్రవివేశ మ
హామతిః ॥ ౨౩ ॥ అగ్నిమధ్యే ప్రవిష్టం తు లుబ్ధో దృష్ట్వా తు పక్షిణమ్ । చింతయామాస మనసా కిమిదం వై కృతం మయా ॥ ౨౪ ॥ అహో మమ నృశంసస్య గ
ర్హితస్య స్వకర్మణా । అధర్మస్సుమహాన్ ఘోరో భవిష్యతి న సంశయః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం బహువిధం భూరి విలలాప స లుబ్ధకః । గర్హయన్ స్వాని కర్మా
ణి ద్విజం దృష్ట్వా తథా గతమ్ ॥ ౨౬ ॥ ....*

ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి - కపోతలుబ్ధకసంవాదే - షట్చత్వారింశదధికశతతమో ధ్యాయః -

భీష్మః ॥ తతస్స లుబ్ధకః పశ్యన్ క్షుధయాభిపరిప్లుతః । కపోతమగ్నిపతితం వాక్యం పునరువాచ హ ॥ ౧ ॥ కిమీదృశం నృశంసేన మయా కృతమబుద్ధినా । భవి
ష్యతి హి మే నిత్యం పాతకం కృశజీవినః ॥ ౨ ॥ స వినిందంస్తథాత్మానం పునః పునరువాచ హ । అవిశ్వాస్యః సుదుర్బుద్ధిః సదా నికృతినిశ్చయః ॥ ౩ ॥ శుభం కర్మ
పరిత్యజ్య సో హం శకునిలుబ్ధకః । నృశంసస్య మమాద్యాయం ప్రత్యాదేశో న సంశయః ॥ ౪ ॥ దత్తస్స్వమాంసం దదతా కపోతేన మహాత్మనా । సో హం త్య
క్ష్యే ప్రియాన్ ప్రాణాన్ పుత్రాన్ దారాన్ విసృజ్య చ ॥ ౫ ॥ ఉపదిష్టో హి మే ధర్మః కపోతేన మహాత్మనా । అద్యప్రభృతి దేహం స్వం సర్వభోగైర్వివర్జితమ్ ॥
౬ ॥ యథా స్వల్పం సరో గ్రీష్మే శోషయిష్యామ్యహం తథా । క్షుత్పిపాసాతపసహః కృశో ధమనిసంతతః ॥ ౭ ॥ ఉపవాసైర్బహువిధైశ్చరిష్యే పారలౌ
కికమ్ । అహో దేహప్రదానేన దర్శితాతిథిపూజనా ॥ ౮ ॥ తస్మాద్ధర్మం చరిష్యామి ధర్మో హి పరమా గతిః । దృష్టో ధర్మో హి ధర్మిష్ఠే యాదృశో విహగో
త్తమే ॥ ౯ ॥ ఏవముక్త్వా వినిశ్చిత్య రౌద్రకర్మా స లుబ్ధకః । మహాప్రస్థానమాశ్రిత్య ప్రయయౌ సంశితవ్రతః ॥ ౧౦ ॥ తతో యష్టిం శలాకాం చ క్షారకం పంజ
రం తథా । తాం చ బద్ధాం కపోతీం స ప్రముచ్య విససర్జ హ ॥ ౧౧ ॥ ....*

ఇతి - ఆపద్ధర్మపర్వణి - కపోతలుబ్ధకసంవాదే - సప్తచత్వారింశదధికశతతమో ధ్యాయః

భీష్మః ॥ తతో గతే శాకునికే కపోతీ ప్రాహ దుఃఖితా । సంస్మృత్య సా చ భర్తారం రుదతీ శోకకర్శితా ॥ ౧ ॥ నాహం తే విప్రియం కాంత కదాచిదపి సంస్మరే ।
సర్వా హి విధవా నారీ బహుపుత్రాపి శోచతే ॥ ౨ ॥ శోచ్యా భవతి బంధూనాం పతిహీనా తపస్వినీ । లాలితాహం త్వయా నిత్యం బహుమానాచ్చ పూజితా ॥ ౩ ॥
వచనైర్మధురైస్స్నిగ్ధైరసంక్లిష్టమనోహరైః । కందరేషు చ శైలానాం నదీనాం నిర్ఝరేషు చ ॥ ౪ ॥ ద్రుమాగ్రేషు చ రమ్యేషు రమితాహం త్వయా సహ ।
ఆకాశగమనే చైవ విహృతాహం త్వయా సుఖమ్ ॥ ౫ ॥ రమామి స్మ పురా కాంత తన్మే నాస్త్యద్య కించన । మితం దదాతి హి పితా మితం భ్రాతా మితం సుతః ॥
౬ ॥ అమితస్య హి దాతారం భర్తారం కా న పూజయేత్ । నాస్తి భర్తృసమో నాథో నాస్తి భర్తృసమం సుఖమ్ ॥ ౭ ॥ విసృజ్య ధనసర్వస్వం భర్తా వై శర
ణం స్త్రియాః । న కార్యమిహ మే నాథ జీవితేన త్వయా వినా ॥ ౮ ॥ పతిహీనా తు కా నారీ సతీ జీవితుముత్సహేత్ । ఏవం విలప్య బహుధా కరుణం సా సుదుఃఖి
తా ॥ ౯ ॥ పతివ్రతా సంప్రదీప్తం ప్రవివేశ హుతాశనమ్ । తతశ్చిత్రాంగదధరం భర్తారం సాన్వపశ్యత ॥ ౧౦ ॥ విమానస్థం సుకృతిభిః పూజ్యమానం మహా
త్మభిః । చిత్రమాల్యాంబరధరం సర్వాభరణభూషితమ్ ॥ ౧౧ ॥ విమానశతకోటీభిరావృతం పుణ్యకర్మభిః । తతస్స్వర్గం గతః పక్షీ విమానవరమాస్థితః ॥

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

కర్మణాపూజితస్తత్ర రేమే స సహభార్యయా ॥౧౨॥ఇతి-ఆపద్ధర్మపర్వణి కపోతలుబ్ధకసంవాదే-అష్టచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః॥ ******

భీష్మః॥విమానస్థౌ తు తౌ రాజన్లుబ్ధకః ఖేదదర్శ హ । దృష్ట్వా తౌ దంపతీదుఃఖాద చింతయత తాం గతిమ్॥ ౧॥ ఈదృశేనైవ తపసా గచ్ఛేయం పరమాం గతిమ్। ఇతిబుద్ధ్యా వినిశ్చిత్య గమనాయోపచక్రమే॥ ౨॥ మహాప్రస్థానమాశ్రిత్య లుబ్ధకః పక్షిజీవకః । నిశ్చేష్టో మరుదాహారో నిర్మమస్స్వర్గకాంక్షయా॥ ౩॥ తతోపశ్యత్సువిస్తీర్ణం హృద్యం పద్మాభిభూషితమ్ । నానాపక్షిగణాకీర్ణం సరశ్శీతజలం శివమ్॥ ౪ ॥ పిపాసార్తోపి తద్దృష్ట్వా తృప్తస్స్యాన్నాత్ర సంశయః । ఉపవాసకృశోత్యర్థం సతు పార్థివ లుబ్ధకః ॥ ౫ ॥ అనవేక్ష్యైవ సంహృష్టశ్శ్వాపదాధ్యుషితం వనమ్ । మహాంతం నిశ్చయం కృత్వా లుబ్ధకః ప్రవివేశ హ॥౬॥ ప్రవిశన్నేవ స వనం నిగృహీతస్స కంటకైః। స కంటకైర్విభిన్నాంగో లోహితార్ద్రీకృతచ్ఛవిః॥ ౭ ॥బభ్రామ తస్మిన్విజనే నానామృగసమాకులే। తతో ద్రుమాణాం మహతాం పవనేన వనే తదా ॥ ౮ ॥ ఉదతిష్ఠత సంఘర్షాత్సుమహాన్హవ్యవాహనః । తద్వనం వృక్షసంపూర్ణం లతావిటపసంకులమ్॥ ౯॥ దదాహ పావకః క్రుద్ధో యుగాంతాగ్నిసమప్రభః । సజ్వాలైః పవనోద్ధూతైర్విస్ఫులింగైస్సమంతతః॥ ౧౦॥ దదాహ తద్వనం ఘోరం మృగపక్షిసమాకులమ్। తతస్స దేహమోక్షార్థం సంప్రహృష్టేన చేతసా॥ ౧౧॥ అభ్యధావత వర్ధంతం పావకం లుబ్ధకస్తదా। తతస్తేనాగ్నినా దగ్ధో లుబ్ధకో నష్టకల్మషః॥ ౧౨॥ జగామ పరమాం సిద్ధిం తతో భరతసత్తమ। తతస్స్వర్గస్థమాత్మానమపశ్యద్విగతజ్వరః॥౧౩॥యక్షగంధర్వసిద్ధానాం మధ్యే భ్రాజంతమింద్రవత్ । ఏవం ఖలు కపోతశ్చ కపోతీ చ పతివ్రతా ॥ ౧౪॥ లుబ్ధకేన సహ స్వర్గం గతాః పుణ్యేన కర్మణా । యాపి చైవంవిధా నారీ భర్తారమనువర్తతే॥ ౧౫॥ విరాజతే హి సా క్షిప్రం కపోతీవ దివిస్థితా। ఏవమేతత్పురావృత్తం లుబ్ధకస్య మహాత్మనః॥౧౬॥ కపోతస్య చ ధర్మిష్ఠా గతిః పుణ్యేన కర్మణా। యశ్చేదం శృణుయాన్నిత్యం యశ్చేదం పరికీర్తయేత్ ॥౧౭॥ నాశుభం విద్యతే తస్య మనసాపి ప్రమాదతః । యుధిష్ఠిర మహానేష ధర్మో ధర్మభృతాం వర॥ ౧౮॥ గోఘ్నేష్వపి భవేదస్మిన్నిష్కృతిః పాపకర్మణః। న నిష్కృతిర్భవేత్తస్య యో హన్యాచ్ఛరణాగతమ్॥ ౧౯॥ ఇతిహాసమిమం శ్రుత్వా పుణ్యం పాపప్రణాశనమ్ । న దుర్గతిమవాప్నోతి స్వర్గలోకం చ గచ్ఛతి ॥ ౨౦॥ ....*

*ఇతి- కపోతలుబ్ధకసంవాదే-ఏకోనపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః- *

యుధిష్ఠిరః॥ అబుద్ధిపూర్వం యత్పాపం కుర్యాద్భరతసత్తమ । ముచ్యతే స కథం తస్మాదేతత్సర్వం బ్రవీహి మే॥౧॥భీష్మః॥అత్ర తే వర్తయిష్యామి పురాణమృషిసంస్తుతమ్। ఇంద్రోతశ్శౌనకో విప్రో యదాహ జనమేజయమ్ ॥ ౨॥ ఆసీద్రాజా మహావీర్యః పారీక్షిజ్జనమేజయః। అబుద్ధిపూర్వమాగచ్ఛత్ బ్రహ్మహత్యాం మహీపతిః ॥ ౩॥ బ్రాహ్మణాస్సర్వ ఏవైతే తత్యజుస్సపురోహితాః । స జగామ వనం రాజా దహ్యమానో దివానిశమ్ ॥ ౪ ॥ ప్రజాభిస్స పరిత్యక్తశ్చకార కుశలం మహత్ । అతివేలం తపస్తేపే దహ్యమానస్స మన్యునా॥ ౫॥ బ్రహ్మహత్యాపనోదార్థమపృచ్ఛద్బ్రాహ్మణాన్బహూన్। పర్యటన్పృథివీం కృత్స్నాం దేశే దేశే నరాధిపః॥ ౬ ॥ తత్రేతిహాసం వక్ష్యామి ధర్మస్యాస్యోపబృంహణమ్ । దహ్యమానః పాపకృత్యా జగామ జనమేజయః॥ ౭॥చరిష్యమాణ ఇంద్రోతం శౌనకం సంశితవ్రతమ్ । సమాసాద్యోపజగ్రాహ పాదయోః పరిపీడయన్॥ ౮॥ ఋషిర్దృష్ట్వా నృపం తత్ర జగర్హే సుభృశం తదా॥ కర్తా పాపస్య మహతో భ్రూణహా కిమిహాగతః॥ ౯॥ కిం త్వయాస్మాసు కర్తవ్యం మామాం ప్రాక్షీః కథంచన । గచ్ఛ గచ్ఛ న తే స్థానం ప్రీణాత్యస్మానితి బ్రువన్॥ ౧౦॥రుధిరస్యేవ తే గంధశ్శవస్యేవ చ దర్శనమ్ । అశివశ్శివసంకాశో మృతో జీవన్నివాటసి ॥ ౧౧ ॥ బ్రహ్మమృత్యురశుద్ధాత్మా పాపమేవానుచింతయన్।ప్రబుధ్యసే ప్రస్వపిషి వర్తసే పరమే సుఖే॥ ౧౨ ॥ మోఘం తే జీవితం రాజన్పరిక్లిష్టం చ జీవసి। పాపాయైవ హి సృష్టోసి కర్మణే హ యవీయసే ॥ ౧౩॥బహుకల్యాణమిచ్ఛంత ఈహంతే పితరస్సుతాన్ । తపసా హ్యేవ తే జ్యాభిర్వందనేన తితిక్షయా॥ ౧౪॥ పితృవంశమిమం పశ్య త్వత్కృతే నరకం గతమ్।

నితర్థాస్సర్వ ఏవైషామాశాబంధాస్త్వదాశ్రయాః॥ ౧౫॥ యాన్ పూజయంతో విదంతి స్వర్గమాయుర్యశః ప్రజాః । తేషు త్వం సతతం ద్వేష్టా బ్రా
హ్మణేషు నిరర్థకః॥ ౧౬॥ ఇమం లోకం విముచ్య త్వమవాఙ్మూర్ధా పతిష్యసి। అశాశ్వతీశ్శాశ్వతీశ్చ సమాః పాపేన కర్మణా ॥ ౧౭॥ అద్యమానో
యత్ర గృధ్రైః శ్శితికంఠైరయోముఖైః। తతశ్చ పునరావృత్తః పాపయోనిం గమిష్యసి ॥౧౮॥ యదిదం మన్యసే రాజన్నాయమస్తి కుతః పరః । ప్రతిస్మార
యితారస్త్వాం యమదూతా యమక్షయే॥ ౧౯ ॥ .... *

ఇతి-ఆపద్ధర్మపర్వణి - ఇంద్రోతపారీక్షితీయే- పంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

భీష్మః॥ ఏవముక్తః ప్రత్యువాచ తం మునిం జనమేజయః। గర్హ్యం భవాన్ గర్హయతే నింద్యం నిందతి మాం పునః॥౧॥ కింకార్యం మాం ధిక్కరుతే తస్మాత్త్వా
హం ప్రసాదయే। సర్వం హీదం దుష్కృతం మే జ్వలామ్యగ్నావివాహితః ॥ ౨ ॥ స్వకర్మాణ్యభిసంధాయ నాభినందతి మే మనః। ప్రాప్యం ఘోరం భయం
నూనం మయా వైవస్వతాదపి ॥ ౩ ॥ తత్తు శల్యమనిర్హృత్య కథం శక్ష్యామి జీవితుమ్। సర్వం మన్యుం వినీయ త్వమభిమాం వద శౌనక॥౪॥ మహానాసం బ్రా
హ్మణానాం భూయో వక్ష్యామి సాంప్రతమ్। అస్తు శేషం కులస్యాస్య మా పరాభూదిదం కులమ్॥౫॥ నహి నో బ్రహ్మశప్తానాం శేషం భవితుమర్హతి స్తుతీరలభ
మానానాం సంవిదం వేద నిశ్చితాన్ ॥ ౬॥ నిర్విద్యమానస్త్వాత్మానం భూయో వక్ష్యామి శాశ్వతమ్। భూయశ్చైవాభిరక్షంతు నిర్ధనాన్ నిర్జనా ఇవ॥ ౭॥
నహ్యయజ్ఞా అముం లోకం ప్రాప్నువంతి కథంచన । ఆయాంతాన్ ప్రతితిష్ఠంతి పుళిందశబరా ఇవ॥ ౮॥ అవిజ్ఞాయైవ మే ప్రజ్ఞాం బాలస్యేవ సపండితః। బ్రహ్మన్
పితేవ పుత్రస్య ప్రీతిమాన్ భవ శౌనక॥ ౯॥ శౌనకః॥ కిమాశ్చర్యం యదప్రాజ్ఞో బహు కుర్యాదసాంప్రతమ్। ఇతి వై పండితో భూత్వా భూతానాం నానుకుప్యతే॥
౧౦॥ ప్రజ్ఞాప్రాసాదమారుహ్య అశోచ్యశ్శోచతే జనాన్। జగతీస్థానివాద్రిస్థః ప్రజ్ఞయా ప్రతిపత్స్యతి॥ ౧౧ ॥ నచోపలభ్యతే తేన నచాశ్చర్యాణి కుర్వతే ।
నిర్విణ్ణాత్మా పరోక్షో వా ధిక్కృతస్సర్వసాధుషు॥ ౧౨॥ విదితం భవతో వీర్యం మాహాత్మ్యం వేద ఆగమే । కురుష్వేహ యథా శాంతి బ్రహ్మశ్శరణమస్తు తే ॥
౧౩॥ తద్వై పారత్రికం తాత బ్రాహ్మణానామకుప్యతామ్। అథవా తప్యసే పాపైర్ధర్మమేవానుపశ్య వై॥ ౧౪॥ జనమేజయః॥ అనుతప్యే చ పాపేన నచ
ధర్మం విలోపయే। బుభూషుం భజమానం చ ప్రీతిమాన్ భవ శౌనక॥ ౧౫॥ శౌనకః॥ ఛిత్వా దంభం చ మానం చ ప్రీతిమిచ్ఛామి తే నృప। సర్వభూతహితం తిష్ఠ
ధర్మం చైవ ప్రతిస్మరన్ ॥౧౬॥ నభయాన్న చ కార్పణ్యాన్న లోభాత్త్వాముపాహ్వయే। తాం మే దైవీం గిరం సత్యాం శృణు త్వం బ్రాహ్మణైస్సహ॥౧౭॥ సోఽహం
న కేనచిచ్చార్థీ త్వాం చ ధర్మాదుపాహ్వయే। క్రోశతాం సర్వభూతానామహో ధిగితి జల్పతామ్॥౧౮॥ వక్ష్యంతి మామధర్మజ్ఞం త్యక్ష్యంతి సుహృదో జనాః।
తా వాచస్సుహృదశ్శ్రుత్వా సంజ్వరిష్యంతి మే భృశమ్॥ ౧౯ ॥ కేచిదేవ మహాప్రాజ్ఞాః ప్రతిజ్ఞాస్యంతి తత్త్వతః । జానీహి మే కృతం తాత బ్రాహ్మణాన్ ప్ర
తి భారత॥ ౨౦॥ యథా తే మత్కృతే క్షేమం లభంతే తే తథా కురు। ప్రతిజానీహి చాద్రోహం బ్రాహ్మణానాం నరాధిప॥ ౨౧॥ జనమేజయః॥ నైవ వాచా న మ
నసా పునర్జాతు న కర్మణా । ద్రోగ్ధాస్మి బ్రాహ్మణాన్ విప్ర చరణావపి తే స్పృశే॥ ౨౨॥ .... *

ఇతి-ఇంద్రోతపారీక్షితీయే - ఏకపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః

శౌనకః॥ తస్మాత్తేఽహం ప్రవక్ష్యామి ధర్మమావృత్తచేతసే। శ్రీమాన్ మహాబలస్తుష్టః స్వయం ధర్మమవేక్షసే॥౧॥ పురస్తాద్దారుణో భూత్వా సుచిత్రతరమే
వ తత్ । అనుగృహ్ణాతి భూతాని స్వేన వృత్తేన పార్థివః॥ ౨॥ కృత్స్నం నూనం సదహతి ఇతి లోకో వ్యవస్యతి। యత్ర త్వం తాదృశో భూత్వా ధర్మమేవాను
పశ్యసి॥౩॥ హిత్వా తు సుచిరం భక్ష్యం భోజ్యాంశ్చ తప ఆస్థితః। ఇత్యేతదభిభూతానామద్భుతం జనమేజయ॥ ౪॥ యో దుర్లభో భవేద్దాతా కృపణో వా
తపోధనః। అనాశ్చర్యం తదిత్యాహుర్నాతిదూరేణ వర్తతే॥ ౫॥ ఏతదేవ హి కార్పణ్యం సమగ్రమసమీక్షితమ్ । యచ్చేత్సమీక్షయైవ స్యాద్భవేత్తస్మిం
స్తతో గుణః॥౬॥ యజ్ఞో దానం దయా వేదాః సత్యం చ పృథివీపతే । పంచైతాని పవిత్రాణి షష్ఠం సుచరితం తపః ॥ ౭ ॥ తదేవ రాజ్ఞాం పరమం పవిత్రం జనమే

జయ। తేన సమ్యగ్గృహీతేన శ్రేయాంసం ధర్మమాప్స్యసి॥౮॥ పుణ్యదేశాభిగమనం పవిత్రం పరమం స్మృతమ్। అత్రాప్యుదాహరంతీమాం గాథాం గీతాం
యయాతినా॥౯॥ యో మర్త్యః ప్రతిపద్యేత ఆయుర్జీవితమాత్మనః। యజ్ఞమేకాంతతః కృత్వా తత్సన్న్యస్య తపశ్చరేత్॥౧౦॥ పుణ్యమాహుః కురుక్షే
త్రం కురుక్షేత్రాత్సరస్వతీమ్। సరస్వత్యాశ్చ తీర్థాని తీర్థేభ్యశ్చ పృథూదకమ్॥౧౧॥ యత్రావగాహ్య పీత్వా చ నైనం శ్వోమరణం తపేత్। మహాస
రః పుష్కరాణి ప్రభాసోత్తరమానసే॥౧౨॥ కాలోదకం చ గంతాసి లబ్ధాయుర్జీవితే పునః। సరస్వతీదృషద్వత్యోః సంగమో మానసస్సరః॥౧౩॥ స్వాధ్యా
యశీలః స్థానేషు సర్వేష్వేవముపస్పృశేత్। త్యాగధర్మః పవిత్రాణాం సన్న్యాసం మనురబ్రవీత్॥౧౪॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమా గాథాస్సత్యవతా
కృతాః। యథా కుమారస్సత్యో వై నైవ పుణ్యో న పాపకృత్॥౧౫॥ న హ్యస్తి సర్వభూతేషు దుఃఖమస్మిన్కుతస్సుఖమ్। ఏవం ప్రకృతిభూతానాం సర్వ
సంసర్గయాయినామ్॥౧౬॥ త్యజతాం జీవితం శ్రేయో నివృత్తే పుణ్యపాతకే। యత్త్వేవ రాజ్ఞో జ్యాయిష్ఠం కార్యాణాం తద్బ్రవీమి తే॥౧౭॥ బలేన సంవిభా
గైశ్చ జయ స్వర్గం జనేశ్వర। యస్యైవ బలమోజశ్చ స ధర్మస్య ప్రభుర్నరః॥౧౮॥ బ్రాహ్మణార్థం సుఖార్థం హి త్వం పాహి వసుధాం నృప। యథైవైతాన్పు
రా క్షేప్సీస్తథైవైతాన్ప్రసాదయ॥౧౯॥ అపి ధిక్క్రియమాణోఽపి త్యజ్యమానోఽప్యనేకధా। ఆత్మనో దర్శనాద్విప్రాన్న హంతాస్మీతి మార్గయ॥౨౦॥ ఘటమా
నః స్వకార్యేషు కురు నిశ్శ్రేయసం పరమ్। హిమాగ్నిఘోరసదృశో రాజా భవతి కశ్చన॥౨౧॥ లాంగలాశనికల్పో వా భవేదన్యః పరంతప। న విశేషేణ గంతవ్య
మవిచ్ఛిన్నేన వా పునః॥౨౨॥ న జాతు నాహమస్మీతి సుప్రసక్తమసాధుషు। వికర్మణా తప్యమానః పాపాద్విపరిముచ్యతే॥౨౩॥ నైతత్కార్యం పునరితి ద్వితీయా
త్పరిముచ్యతే। చరిష్యే ధర్మమేవేతి తృతీయాత్పరిముచ్యతే॥౨౪॥ శుచిస్తీర్థాన్యనుచరన్ బహుత్వాత్పరిముచ్యతే। కల్యాణమనుకర్తవ్యం పురుషేణ
బుభూషతా॥౨౫॥ యే సుగంధీని సేవంతే తథాగంధా భవంతి తే। యే దుర్గంధీని సేవంతే తథాగంధా భవంతి తే॥౨౬॥ తపశ్చర్యాపరస్సద్యః పాపాద్విప
రిముచ్యతే। సంవత్సరముపాస్యాగ్నిమభిశస్తః ప్రముచ్యతే॥౨౭॥ త్రీణి వర్షాణ్యుపాస్యాగ్నిం భ్రూణహా విప్రముచ్యతే। మహాసరః పుష్కరాణి ప్రభా
సోత్తరమానసే॥౨౮॥ అభ్యేత్య యోజనశతం భ్రూణహా విప్రముచ్యతే। యావతః ప్రాణినో హన్యాత్తజ్జాతీయాంస్తు తావతః॥౨౯॥ ప్రమీయమానానున్మో
చ్య ప్రాణిహా విప్రముచ్యతే। అపి చాప్సు నిమజ్జేత జపంస్త్రిరఘమర్షణమ్॥౩౦॥ యథాశ్వమేధావభృథస్తథా తన్మనురబ్రవీత్। తత్క్షిప్రం నుదతే పా
పం సత్కారం లభతే తథా। అపి చైనం ప్రసీదంతి భూతాని జడమూకవత్॥౩౧॥ బృహస్పతిం దేవగురుం సురాసురాః సర్వే సమేత్యాభ్యనుయుజ్య రాజన్। ధ
ర్మం ఫలం వేత్థ ఫలం మహర్షే తథైవ తస్మిన్నరకే పారలోక్యే॥౩౨॥ ఉభే తు యస్య సదృశే భవేతాం కింస్విత్తయోస్తత్ర జయోఽథ న స్యాత్। ఆచక్ష్వ నః పు
ణ్యఫలం మహర్షే కథం పాపం నుదతే ధర్మశీలః॥౩౩॥ బృహస్పతిః॥ కృత్వా పాపం పూర్వమబుద్ధిపూర్వం పుణ్యాని చైతత్కురుతే బుద్ధిపూర్వమ్। స తత్పా
పం కురుతే కర్మశీలో వాసో యథా మలినం క్షారయుక్తమ్॥౩౪॥ పాపం కృత్వాభిమన్యేత నాహమస్మీతి పూరుషః। తచ్చికీర్షతి కల్యాణం శ్రద్దధానోఽనసూ
యకః॥౩౫॥ ఛిద్రాణి వివృతాన్యేవ సాధూనాం చావృణోతి యః। యః పాపం పురుషః కృత్వా కల్యాణమభిపద్యతే॥౩౬॥ యథాదిత్యః ప్రాతరుద్యంస్తమ
స్సర్వం వ్యపోహతి। కల్యాణమాచరన్నేవం సర్వం పాపం వ్యపోహతి॥౩౭॥ భీష్మః॥ ఏవముక్త్వా తు రాజానమింద్రోతో జనమేజయమ్। యాజయామాస
విధివద్వాజిమేధేన శౌనకః॥౩౮॥ తతస్స రాజా వ్యపనీతకల్మషః శ్రేయోవృతః ప్రజ్వలితాగ్నిరూపవాన్। వివేశ రాజ్యం స్వమమిత్రకర్శనో యథా దివం
పూర్ణవపుర్నిశాకరః॥౩౯॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-ఆపద్ధర్మపర్వణి- ఇంద్రోతపారిక్షితీయో ద్విపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కచ్చిత్పితామహేనాసీచ్ఛ్రుతం వా దృష్టమేవ చ। కచ్చిన్మర్త్యో మృతో రాజన్ పునరుజ్జీవితోఽభవత్॥౧॥ భీష్మః॥ శృణు రాజన్యథావృత్తమి
తిహాసం పురాతనమ్। గృధ్రజంబుకసంవాదం యో వృత్తో నైమిశే పురా॥౨॥ కస్యచిద్బ్రాహ్మణస్యాసీద్దుఃఖలబ్ధస్సుతో మృతః। బాలః పవవిశాలాక్షో

బాలగ్రహాభిపీడితః॥౩॥ దుఃఖితాః కేచిదాదాయ బాలమప్రాప్తయౌవనమ్। కులసర్వస్వభూతం వై రుదంతః శోకవిహ్వలాః॥౪॥ బాలం మృతం గృహీత్వా
థ శ్మశానాభిముఖాః స్థితాః। అంకేనైవ చ సంక్రామ్య రురుదుర్భృశదుఃఖితాః॥౫॥ శోచంతస్తస్య పూర్వోక్తాన్ భాషితాంశ్చాసకృత్పునః। తం బాలం భూ
తలే క్షిప్య ప్రతిగంతుం న శక్నుయుః॥ ౬॥ తేషాం రుదితశబ్దేన గృధ్రోఽభ్యేత్య వచోఽబ్రవీత్। ఏకాత్మజమిమం లోకే త్యక్త్వా గచ్ఛత మా చిరమ్॥౭॥ ఇహ పుంసాం
సహస్రాణి స్త్రీసహస్రాణి చైవ హ। సమానీతాని కాలేన హిత్వా వై యాంతి బాంధవాః॥౮॥ సంపశ్యత జగత్సర్వం సుఖదుఃఖైరధిష్ఠితమ్। సంయోగో
విప్రయోగశ్చ పర్యాయేణోపలభ్యతే॥౯॥ గృహీత్వా యే చ గచ్ఛంతి యే తు యాంతి చ తాన్మృతాన్। తేఽప్యాయుషః ప్రమాణేన స్వేన గచ్ఛంతి జంతవః॥౧౦॥
అలం స్థిత్వా శ్మశానేఽస్మిన్ గృధ్రగోమాయుసంకులే। కంకాలబహులే ఘోరే సర్వప్రాణిభయంకరే॥౧౧॥ న పునర్జీవితః కశ్చిత్ కాలధర్మముపాగతః। ప్రి
యో వా యది వా ద్వేష్యః ప్రాణినాం గతిరీదృశీ॥౧౨॥ సర్వేణ ఖలు మర్తవ్యం మర్త్యలోకే ప్రసూయతా। కృతాంతవిహితే మార్గే మృతం కో జీవయిష్య
తి॥ ౧౩॥ కర్మాంతవిరతే లోకే అస్తం గచ్ఛతి భాస్కరే। గమ్యతాం స్వమధిష్ఠానం సుతస్నేహం విసృజ్య వై॥౧౪॥ తతో గృధ్రవచః శ్రుత్వా ప్రాక్రోశంత
స్తదా నృప। బాంధవాస్తేఽభ్యగచ్ఛంత పుత్రముత్సృజ్య భూతలే॥౧౫॥ వినిశ్చిత్యాథ చ తదా విక్రోశంతస్తతస్తతః। మృతమిత్యేవ గచ్ఛంతో నిరాశాస్తస్య
దర్శనే॥ ౧౬॥ నిశ్చితార్థాశ్చ తే సర్వే సత్యజంతః స్వమాత్మజమ్। నిరాశా జీవితే తస్య మార్గమావృత్య ధిష్ఠితాః॥౧౭॥ ధ్వాంక్షపక్షసవర్ణస్తు బిలా
న్నిఃసృత్య జంబుకః। గచ్ఛమానాన్ స్మ తానాహ నిర్ఘృణాః ఖలు మానుషాః॥౧౮॥ ఆదిత్యోఽయం స్థితో మూఢాః స్నేహం కురుత మా భయమ్। బహురూపో
ముహూర్తశ్చ జీవత్యపి కదాచన॥ ౧౯॥ యూయం భూమౌ వినిక్షిప్య పుత్రస్నేహవినాకృతాః। శ్మశానే సుతముత్సృజ్య కస్మాద్గచ్ఛత నిర్ఘృణాః॥౨౦॥
న వోఽస్త్యస్మిన్ సుతే స్నేహో బాలే మధురభాషిణి। యస్య భాషితమాత్రేణ ప్రసాదమధిగచ్ఛత॥ ౨౧ ॥ తే పశ్యత సుతస్నేహో యాదృశః పశుపక్షి
ణామ్। న తేషాం ధారయిత్వా తాన్ కశ్చిదస్తి ఫలాగమః॥ ౨౨॥ చతుష్పాత్పక్షికీటానాం ప్రాణినాం స్నేహసంగినామ్। పరలోకగతిస్థానాం మునియజ్ఞక్రి
యా ఇవ॥ ౨౩॥ తేషాం పుత్రాభిరామాణామిహ లోకే పరత్ర చ। న గుణో దృశ్యతే కశ్చిత్ప్రజాః సంధారయంతి చ॥ ౨౪॥ అపశ్యతాం ప్రియాన్ పుత్రాంస్తే
షాం శోకో న తిష్ఠతి। న చ పుష్ణంతి సంవృద్ధాస్తే మాతాపితరౌ క్వచిత్॥ ౨౫॥ మానుషాణాం కుతః స్నేహో యేషాం శోకో భవిష్యతి। ఇమం కులకరం పు
త్రం త్యక్త్వా క్వ ను గమిష్యథ॥ ౨౬॥ చిరం ముంచత బాష్పం చ చిరం స్నేహేన పశ్యత। ఏవంవిధాని హీష్టాని దుస్త్యజాని విశేషతః॥ ౨౭॥ క్షీణస్యాథాభియు
క్తస్య శ్మశానాభిముఖస్య చ। బాంధవా యత్ర తిష్ఠంతి తత్రాన్యో నాధిగచ్ఛతి॥ ౨౮॥ సర్వస్య దయితాః ప్రాణాః సర్వః స్నేహం చ విందతి। తిర్యగ్యోనిష్వపి
సతాం స్నేహం పశ్యత యాదృశమ్॥ ౨౯॥ త్యక్త్వా కథం గచ్ఛథేమం పద్మలోలాయతాక్షికమ్। యథా నవోద్వాహకృతం స్నానమాల్యవిభూషితమ్॥౩౦॥
జంబుకస్య వచః శ్రుత్వా కృపణం పరిదేవతః। న్యవర్తంత తదా సర్వే శవార్థం తే స్మ మానుషాః॥ ౩౧॥ గృధ్ర ఉవాచ॥ అహో బత నృశంసేన జంబుకేనాల్ప
మేధసా। క్షుద్రేణోక్తా హీనసత్త్వా మానుషాః కిం నివర్తత॥ ౩౨॥ పంచభూతపరిత్యక్తం శూన్యం కాష్ఠత్వమాగతమ్। కస్మాచ్ఛోచత తిష్ఠంతమాత్మానం కి
న్న శోచథ॥ ౩౩॥ తపః కురుత వై తీవ్రం ముచ్యధ్వం యేన కిల్బిషాత్। తపసా లభ్యతే సర్వం విలాపః కిం కరిష్యతి॥౩౪॥ అనిష్టాని చ భాగ్యాని జాతాని సహ మూర్తి
నా। యేన గచ్ఛతి బాలోఽయం దత్త్వా శోకమనంతకమ్॥ ౩౫॥ ధనం గావః సువర్ణం చ మణిరత్నమథాపి చ। అపత్యం చ తపోమూలం తపోయోగాచ్చ లభ్యతే॥
౩౬॥ యథాకృతా చ భూతేషు ప్రాప్యతే సుఖదుఃఖితా। గృహీత్వా జాయతే జంతుర్దుఃఖాని చ సుఖాని చ॥౩౭॥ న కర్మణా పితుః పుత్రః పితా వా పుత్రకర్మణా।
మార్గేణాన్యేన గచ్ఛంతి బద్ధాః సుకృతదుష్కృతైః॥౩౮॥ ధర్మం చరత యత్నేన యథాధర్మాన్నివర్తత। వర్తధ్వం చ యథాకాలం దైవతేషు ద్విజేషు చ॥
౩౯॥ శోకం త్యజత దైన్యం చ సుతస్నేహాన్నివర్తత। త్యజ్యతామయమాకాశే తతః శీఘ్రం నివర్తత॥ ౪౦॥ యత్కరోతి శుభం కర్మ తథా కర్మ సుదారుణమ్। త

తైర్నైవసమశ్నాతిబాంధవానాంకిమత్రహ॥ ౪౧॥ ఇహత్యక్త్వానతిష్ఠంతిబాంధవాబాంధవంప్రియమ్। స్నేహముత్సృజ్యగచ్ఛంతిబాష్పపూర్ణావిలేక్ష
ణాః॥ ౪౨॥ప్రాజ్ఞోవాయదివామూర్ఖఃసధనోనిర్ధనోపివా। సర్వఃకాలవశంయాతిశుభాశుభసమన్వితః॥ ౪౩॥కింకరిష్యథశోచిత్వామృతంకిమనుశోచథ।
సర్వస్యహిప్రభుఃకాలోధర్మతస్సమదర్శనః॥ ౪౪॥యౌవనస్థాంశ్చబాలాంశ్చవృద్ధాన్గర్భగతానపి। సర్వానావిశతేమృత్యురేవంభూతమిదంజగత్॥
౪౫॥ జంబుకః॥అహోమందీకృతఃస్నేహోగృధ్రేణేహాల్పబుద్ధినా। పుత్రస్నేహాభిభూతానాంయుష్మాకంశోచతాంభృశమ్॥౪౬॥సమైస్సమ్యక్ప్ర
యుక్తైశ్చవచనైఃప్రత్యయోత్తరైః। యద్గచ్ఛతజనశ్చాయంస్నేహముత్సృజ్యదుస్త్యజమ్॥ ౪౭॥ అహోపుత్రవియోగేనమృతశూన్యోపసేవనాత్।
క్రోశతాంసుభృశందుఃఖంవివత్సానాంగవామివ॥౪౮॥ అద్యశోకంవిజానామిమానుషాణాంమహీతలే। స్నేహంహికారణంకృత్వామమాప్యశ్రూణ్యథా
పతన్॥ ౪౯॥ యత్నోహిసతతంకార్యస్తతోదైవేనసిధ్యతి। దైవంపురుషకారశ్చకృతాంతేనోపపద్యతే॥ ౫౦॥ అనిర్వేదస్సదాకార్యోనిర్వేదాద్ధికుత
స్సుఖమ్। ప్రయత్నాత్ప్రాప్యతేహ్యర్థఃకస్మాద్గచ్ఛతనిర్దయాః॥ ౫౧॥ ఆత్మమాంసోపవృత్తంచశరీరార్ధమయాంతనుమ్। పిత్ౄణాంవంశకర్తా
రంవనేత్యక్త్వాక్వయాస్యథ॥౫౨॥ అథవాస్తంగతేసూర్యేసంధ్యాకాలఉపస్థితే। తతోనేష్యథవాపుత్రమిహస్థావాభవిష్యథ॥౫౩॥గృధ్రః॥అద్యవర్ష
సహస్రంమేసాగ్రంజాతస్యమానుషాః। నచపశ్యామిజీవంతంమృతంస్త్రీపుంనపుంసకమ్।౫౪॥మృతాగర్భేషుజాయంతేజాతమాత్రామ్రియంతిచ।చం
క్రమంతోమ్రియంతేచయౌవనస్థాస్తథాపరే॥౫౫॥అనిత్యానీహభాగ్యానిచతుష్పాత్పక్షిణామపి। జంగమానాంనగానాంవాప్యాయురగ్రేవతిష్ఠతే॥ ౫౬॥
ఇష్టదారవియుక్తాశ్చపుత్రశోకాన్వితాస్తథా। దహ్యమానాఃస్మశోకేనగృహంగచ్ఛంతినిత్యశః॥౫౭॥ అనిష్టానాంసహస్రాణితథేష్టానాంశతానిచ। ఉత్సృ
జ్యేహప్రయాతావైబాంధవాభృశదుఃఖితాః॥ ౫౮॥ త్యజ్యతామేషనిస్తేజాఃశూన్యఃకాష్ఠత్వమాగతః। అన్యదేహవిషక్తంహిశావంకాష్ఠత్వమాగతమ్॥
౫౯ ॥ త్యక్తజీవస్యచైవాస్యకస్మాద్ధిత్వానగచ్ఛత। నిరర్థకోహ్యయంస్నేహోనిష్ఫలశ్చపరిశ్రమః॥ ౬౦ ॥ చక్షుర్భ్యాంనచకర్ణాభ్యాంసంశృ
ణోతిసమీక్షతే। కస్మాదేనంసముత్సృజ్యనగృహాన్గచ్ఛతాశువై॥౬౧॥ మోక్షధర్మాశ్రితైర్వాక్యైర్హేతుమద్భిస్సునిష్ఠురైః। మయోక్తాగచ్ఛత
క్షిప్రంస్వంస్వమేవనివేశనమ్॥౬౨॥ ప్రజ్ఞావిజ్ఞానయుక్తేనబుద్ధిసంజ్ఞా। ప్రదాయినావచనంశ్రావితానూనంమానుషాస్సంన్యవర్తత॥౬౩॥శోకోద్విగు
ణతాంయాతిదృష్ట్వాసంస్మృత్యచచేష్టితమ్। ఇత్యేతద్వచనంశ్రుత్వాసన్నివృత్తాస్తుమానుషాః॥అపశ్యత్తంతదాసుప్తంద్రుమమాగత్యజంబుకః॥౬౪॥జం
బుకః॥ఇమంకనకవర్ణాభంభూషణైస్సమలంకృతమ్। గృధ్రవాక్యాత్కథంపుత్రంత్యజధ్వంపితృపిండదమ్॥౬౫॥ నస్నేహస్యచవిచ్ఛేదోవిలాపరుదితస్య
చ। మృతస్యాస్యపరిత్యాగాత్తాపోవైభవితాధ్రువమ్॥౬౬॥ శ్రూయతేజంబుకేశూద్రేహతేబ్రాహ్మణదారకః। జీవితోధర్మమాసాద్యరామాత్సత్యప
రాక్రమాత్॥ ౬౭॥ తథాశ్వేతస్యరాజర్షేర్బాలోదిష్టాంతమాగతః। శ్వేతేనధర్మనిష్ఠేనమృతస్సంజీవితఃపునః॥౬౮॥తథాకశ్చిద్భవేత్సిద్ధోమునిర్వా
దేవతాపివా। కృపణానామనుక్రోశంకుర్యాద్వోరుదతామిహ॥౬౯॥ఇత్యుక్తాస్తేన్యవర్తంతశోకార్తాఃపుత్రవత్సలాః। అంకేశిరస్సమాధాయరురుదు
ర్బహువిస్తరమ్॥ తేషాంరుదితశబ్దేనగృధ్రోభ్యేత్యవచోబ్రవీత్॥౭౦॥గృధ్రః॥ అశ్రుతాతపరిక్లిన్నఃపాణిస్పర్శప్రపీడితః। ధర్మరాజప్రయోగాచ్చదీ
ర్ఘనిద్రాంప్రవేశితః॥౭౧॥తపసాపిహిసంయుక్తాధనవంతోమహాధియః। సర్వేమృత్యువశంయాంతితదిదంప్రేతపత్తనమ్॥ ౭౨॥ బాలవృద్ధసహస్రా
ణిసదాసంత్యజ్యబాంధవాః। దినానిచైవరాత్రీశ్చదుఃఖంతిష్ఠంతిభూతలే॥ ౭౩॥ అలంనిర్బంధమాగత్యశోకస్యపరిధారణే। అప్రత్యయంకుతోహ్యస్య
పునరద్యేహజీవితమ్॥ ౭౪॥ మృతస్యోత్సృష్టదేహస్యపునర్దేహోనవిద్యతే। నైవమూర్తిప్రదానేనజంబుకస్యశతైరపి॥ ౭౫ ॥ శక్యంజీవయితుం

హ్యేవమాలోకవశతైరపి। అథరుద్రఃకుమారో వా బ్రహ్మా వా విష్ణురేవచ ॥ ౭౬ ॥ వరమస్మైప్రయచ్ఛేయుస్తతోజీవేదయంశిశుః । నైవబాష్పవిమో
క్షేణనవాశ్వాసకృతేనచ॥ ౭౭॥ నదీర్ఘరుదితేనాయంపునర్జీవంగమిష్యతి। అహంచక్రోష్టుకశ్చైవయూయంయేచాస్యబాంధవాః॥ ౭౮॥ ధర్మా
ధర్మౌగృహీత్వేహసర్వేవర్తామహేధ్వని। అప్రియంపరుషంచాపిపరద్రోహంపరస్త్రియమ్॥ ౭౯॥ అధర్మమనృతంచైవదూరాత్ప్రాజ్ఞోవివర్జ
యేత్। ధర్మంసత్యంశ్రుతంన్యాయ్యంమహతీంప్రాణినాందయామ్॥౮౦॥ అజిహ్మత్వమశాఠ్యంచయత్నతఃపరిమార్గత। మాతరంపితరంవాపిబాం
ధవాన్సుహృదస్తథా॥౮౧॥జీవతోయేనపశ్యంతి తేషాంధర్మవిపర్యయః। యోనపశ్యతిచక్షుర్భ్యాం నేంగతేచకథంచన॥౮౨॥తస్యనిష్ఠావసానాంతే రు
దంతఃకింకరిష్యథ। ఇత్యుక్తాస్తేసుతంత్యక్త్వాభూమౌశోకపరిప్లుతాః॥దహ్యమానాస్సుతస్నేహాత్ప్రయయుర్బాంధవాగృహమ్॥ ౮౩॥ జంబుకః॥దారు
ణోమర్త్యలోకోఽయంసర్వప్రాణివినాశనః।ఇష్టబంధువియోగశ్చతథైవాల్పంచజీవితమ్॥౮౪॥బహ్వలీకమసత్యంచాప్యతివాదాప్రియంవదం। ఇమంప్రే
క్ష్యపునర్భావందుఃఖశోకవివర్ధనమ్॥౮౫॥నమేమానుషలోకోఽయంముహూర్తమపిరోచతే।అహోధిగ్గృధ్రవాక్యేనయథైవాబుద్ధయస్తథా॥౮౬॥క
థంగచ్ఛథనిస్స్నేహాస్సుతస్నేహంవిసృజ్యచ।ప్రదీప్తాఃపుత్రశోకేనసన్నివర్తతమానుషాః॥౮౭॥ శ్రుత్వాగృధ్రస్యవచనంపాపస్యాకృతాత్మనః। సుఖ
స్యానంతరందుఃఖందుఃఖస్యానంతరంసుఖమ్॥౮౮ ॥సుఖదుఃఖావృతేలోకేనేహాస్త్యేకమనంతరం।ఇమంక్షితితలేత్యక్త్వాబాలంరూపసమన్వితమ్॥౮౯॥
కులశోకాకరంమూఢాఃపుత్రంత్యక్త్వాక్వయాస్యథ।రూపయౌవనసంపన్నంద్యోతమానమివశ్రియా॥౯౦॥జీవంతమేవపశ్యామిమనసానాత్రసంశయః॥
వినాశోనాస్యనహివైసుఖంప్రాప్స్యథమానుషాః॥౯౧॥ పుత్రశోకాభితప్తానాంమృతానామద్యవఃక్షమమ్। సుఖసంభావనంకృత్వాధారయిత్వాసుఖం
స్వయం।త్యక్త్వాగమిష్యథక్వాద్యసముత్సృజ్యాల్పబుద్ధివత్॥౯౨॥భీష్మః॥ తథాధర్మవిరోధేనప్రియమిథ్యాభిధాయినా। శ్మశానవాసినానిత్యంరాత్రిం
మృగయతానృప॥౯౩॥తతోమధ్యస్థతాంనీతావచనైరమృతోపమైః।జంబుకేనస్వకార్యార్థంబాంధవాస్తస్యధిష్ఠితాః॥౯౪॥ గృధ్రః॥ అయంప్రేతస
మాకీర్ణోయక్షరాక్షససేవితః।దారుణఃకాననోద్దేశఃకౌశికైరభినాదితః॥౯౫॥భీమస్సుఘోరశ్చతథానీలమేఘసమప్రభః। అస్మిన్శవంపరిత్యజ్యప్రేతకా
ర్యాణ్యుపాసత॥౯౬॥భానుర్యావత్ప్రయాత్యస్తంయావచ్చవిమలాదిశః। తావదేనంపరిత్యజ్యప్రేతకార్యాణ్యుపాసత॥ ౯౭॥ నదంతిపరుషంశ్యేనాశ్శి
వాఃక్రోశంతిదారుణమ్। మృగేంద్రాఃప్రతినందంతిరవిరస్తంచగచ్ఛతి ॥ ౯౮॥ చితాధూమేననీలేనసంరజ్యంతేచపాదపాః । శ్మశానేచనిరాహారాఃప్ర
తినర్దంతిదేవతాః॥౯౯॥సర్వేవికృతదేహాశ్చాప్యస్మిన్దేశేసుదారుణే । యుష్మాన్ప్రధర్షయిష్యంతివికృతామాంసభోజినః॥ ౧౦౦॥ క్రూరశ్చాయం
వనోద్దేశోభయమద్యభవిష్యతి।త్యజ్యతాంకాష్ఠభూతోఽయంమృష్యతాంజాంబుకంవచః॥ ౧౦౧॥ యదిజంబుకవాక్యానినిష్ఫలాన్యనృతానిచ । శ్రోష్యథ
భ్రష్టవిజ్ఞానాస్తతస్సర్వేవినంక్ష్యథ॥౧౦౨॥ జంబుకః॥ స్థీయతాం నేహభేతవ్యంయావత్తపతిభాస్కరః। తావదస్మిన్సుతేస్నేహాదనిర్వేదేనవర్తత॥
౧౦౩॥ స్వైరంరుదంతోవిస్రబ్ధాశ్చిరంస్నేహేనపశ్యత। స్థీయతాంయావదాదిత్యఃకించక్రవ్యాదభాషితైః॥ ౧౦౪ ॥ యదిగృధ్రస్యవాక్యానితీవ్రాణి
రభసానిచ। గృహ్ణీతమోహితాత్మానస్సుతోవోనభవిష్యతి॥౧౦౫॥ భీష్మః॥ గృధ్రోఽస్తమిత్యాహగతోగతోనేతిచజంబుకః। మృతస్యతంపరిజనమూచ
తుస్తౌక్షుధాన్వితౌ॥౧౦౬॥ స్వకార్యబద్ధకక్షౌతౌరాజన్గృధ్రోఽథజంబుకః। క్షుత్పిపాసాపరిశ్రాంతౌశాస్త్రమాలంబ్యజల్పతః॥ ౧౦౭॥ తయోర్విజ్ఞా
నవిదుషోర్ద్వయోర్మృగపక్షిణోః। వాక్యైరమృతకల్పైస్తైఃప్రతిష్ఠంతివ్రజంతిచ॥౧౦౮॥ శోకదైన్యసమావిష్టారుదంతస్తస్థిరేతదా।స్వకార్యకు
శలాభ్యాంతేసంభ్రామ్యంతేహనైపుణాత్॥౧౦౯॥తథాతయోర్వివదతోర్విజ్ఞానవిదుషోర్ద్వయోః । బాంధవానాంస్థితానాంచాప్యుపాతిష్ఠతశంక
రః॥౧౧౦॥దేవ్యాప్రణోదితోదేవఃకారుణ్యార్ద్రీకృతేక్షణః। తతస్తానాహమనుజాన్వరదోఽస్మీతిశంకరః॥ ౧౧౧॥ తేప్రత్యూచురిదంవాక్యందుఃఖితాః

ప్రణతాః స్థితాః। ఏకపుత్రవిహీనానాం సర్వేషాం జీవితార్థినామ్॥౧౧౨॥ పుత్రస్యాస్య జీవదానాజ్జీవితం దాతుమర్హసి। ఏవముక్తస్స భగవాన్ వారి
పూర్ణేన చక్షుషా॥ ౧౧౩॥ జీవితం స్మ కుమారాయ ప్రాదాద్వర్షశతాని వై। తథా గోమాయుగృధ్రాభ్యాం ప్రాదదత్ క్షుద్వినాశనమ్॥ ౧౧౪॥ వరం
పినాకీ భగవాన్ సర్వభూతహితే రతః। తతః ప్రణమ్య తే దేవం శ్రేయో హర్షసమన్వితాః॥ ౧౧౫ ॥ కృతకృత్యాస్సుఖం హృష్టాః ప్రాతిష్ఠంత తదా విభో।
అనిర్వేదేన దీర్ఘేణ నిశ్చయేన ధ్రువేణ చ ॥ ౧౧౬॥ దేవదేవప్రసాదాచ్చ క్షిప్రం ఫలమవాప్యతే । పశ్య దైవస్య సంయోగం బాంధవానాం చ నిశ్చయమ్॥
౧౧౭॥ కృపణానాం తు రుదతాం కృతమశ్రుప్రమార్జనమ్। పశ్య చాల్పేన కాలేన నిశ్చయాన్వేషణేన చ॥౧౧౮॥ ప్రసాదం శంకరాత్ప్రాప్య దుఃఖితాస్సుఖ
మాప్నువన్। తే విస్మితాః ప్రహృష్టాశ్చ పుత్రసంజీవనాత్పునః॥౧౧౯॥ బభూవుర్భరతశ్రేష్ఠ ప్రసాదాచ్ఛంకరస్య వై। తతస్తే త్వరితా రాజన్ త్యక్త్వా శోకం
శిశూద్భవమ్॥౧౨౦॥ వివిశుః పుత్రమాదాయ నగరం హృష్టమానసాః। ఏషా బుద్ధిస్సమస్తానాం చాతుర్వర్ణ్యేన దర్శితా॥౧౨౧॥ ధర్మార్థమోక్షసంయు
క్తమితిహాసమిమం శృణు। శ్రుత్వా మనుష్యస్సతతమిహ ప్రేత్య చ మోదతే॥ ౧౨౨॥ .... *

ఇతి- గృధ్రగోమాయుసంవాదే- త్రిపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ బలినః ప్రత్యమిత్రస్య నిత్యమాసన్నవర్తినః । ఉపకారాపకారాభ్యాం సమర్థస్యోద్యతస్య చ॥౧॥ మోహాద్వికత్థనామాత్రైరసారోఽల్ప
బలో లఘుః । వాగ్భిరప్రతిరూపాభిరభిద్రుహ్య పితామహ॥ ౨॥ ఆత్మనో బలమాస్థాయ కథం వర్తేత మానవః। ఆగచ్ఛతోఽతిక్రుద్ధస్య తస్యోద్ధరణకామ్యయా॥
౩ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । సంవాదం భరతశ్రేష్ఠ శాల్మలేః పవనస్య చ॥౪॥ హిమవంతం సమాసాద్య మహానాసీద్వన
స్పతిః । వర్షపూగాభిసంవృద్ధః శాఖీ స్కంధీ పలాశవాన్॥ ౫॥ తత్ర స్మ మత్తమాతంగా ఘర్మార్తాః శ్రమకర్శితాః। విశ్రామ్యంతి మహాబాహో తథా
న్యా మృగజాతయః॥౬॥ నల్వమాత్రపరీణాహో ఘనచ్ఛాయో వనస్పతిః। శారికాశుకసంజుష్టః పుష్పవాన్ ఫలవానపి॥ ౭॥ సార్థికా వణిజశ్చాపి తా
పసాశ్చ వనౌకసః । వసంతి తత్ర మార్గస్థాస్సురమ్యే నగసత్తమే॥ ౮॥ తస్య తా విపులాశ్శాఖా దృష్ట్వా స్కంధం చ సర్వశః। అభిగమ్యాబ్రవీదేనం నారదో
భరతర్షభ॥ ౯॥ అహో ను రమణీయస్త్వం అహో చాసి మనోహరః। ప్రియామహే త్వయా నిత్యం తరుప్రవర శాల్మలే॥ ౧౦॥ సదైవ శకునాస్తా
త మృగాశ్చాథ తథా గజాః । వసంతి తవ సంహృష్టా మనోహరమనోహరాః॥ ౧౧॥ తవ శాఖా మహాశాఖ స్కంధాశ్చ విపులాస్తథా । న వై ప్రభగ్నాన్ప
శ్యామి మారుతేన కథంచన॥ ౧౨॥ కిం ను తే పవనస్తాత ప్రీతిమానథవా సుహృత్ । త్వాం రక్షతి సదా యేన వనేఽత్ర పవనో ధ్రువమ్॥ ౧౩॥ భగవాన్ పవనః స్థా
నాద్వృక్షానుచ్చావచానపి। పర్వతానాం చ శిఖరాణ్యాచాలయతి వేగవాన్॥ ౧౪॥ శోషయత్యేవ పాతాళం వహన్ గంధవహశ్శుచిః। సరాంసి సరితశ్చైవ
సాగరాంశ్చ తథైవ చ॥ ౧౫॥ సంరక్షతి త్వాం పవనస్సఖిత్వేన న సంశయః। తస్మాత్త్వం బహుశాఖోఽపి పర్ణవాన్ పుష్పవానపి ॥ ౧౬ ॥ ఇదం చ రమణీ
యం తే ప్రతిభాతి వనస్పతే। యదిమే విహగాస్తాత రమంతే ముదితాస్త్వయి॥ ౧౭॥ ఏషాం పృథక్సమస్తానాం శ్రూయతే మధురస్స్వరః। పుష్పసంమోదనే
కాలే వాశతాం సుమనోహరమ్॥౧౮॥ తథైతే గర్జితా నాగాస్స్వయూథకులశోభితాః। ఘర్మార్తాస్త్వాం సమాసాద్య సుఖం విందంతి శాల్మలే॥౧౯॥ త
థైవ మృగజాతీభిరన్యాభిరభిశోభసే। తథా సార్థాధివాసైశ్చ శోభసే మేరువద్ద్రుమ ॥ ౨౦ ॥ బ్రాహ్మణైశ్చ తపస్సిద్ధైస్తాపసైశ్శ్రమణైస్తథా। త్రివిష్ట
పసమం మన్యే తవాయతనమేవ హ ॥ ౨౧ ॥ .... *

ఇతి- ఆపద్ధర్మపర్వణి పవనశాల్మలిసంవాదే - చతుఃపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః-

నారదః॥ బంధుత్వాదథవా సఖ్యాచ్ఛాల్మలే నాత్ర సంశయః। పాలయత్యేవ సతతం భీమస్సర్వత్రగోఽనిలః॥౧॥ న్యగ్భావం పరమం వాయోశ్శాల్మలే త్వము
పాగతః। తవాహమస్మీతి సదా యేన రక్షతి మారుతః॥౨॥ న తం పశ్యామ్యహం వృక్షం పర్వతం వేశ్మ చేదృశమ్। యన్న వాయుబలాద్భగ్నం పృథివ్యామితి మే
మతిః॥ ౩॥ త్వం పునః కారణైర్నూనం రక్ష్యసే శాల్మలే యథా। వాయునా సపరీవారస్తేన తిష్ఠస్యసంశయమ్॥౪॥ శాల్మలిః॥ న మే వాయుస్సఖా బ్రహ్మన్న బం

ఘూర్ణనం చ మే సుహృత్ । పరమేష్ఠీ తథా నైవ యేన రక్షతి చానిలః ॥ ౫॥ మమ తేజోబలం భీమం వాయోరపి హి నారద । కళామష్టాదశీం ప్రాణైర్న మే ప్రాప్నో
తి మారుతః ॥ ౬॥ ఆగచ్ఛన్ పురుషో వాయుర్మయా విష్టంభితో బలాత్ । భంజన్ ద్రుమాన్ పర్వతాంశ్చ యచ్చాన్యదపి కించన ॥ ౭॥ స మయా బహుశో భగ్నః
ప్రభంజనైర్వై ప్రభంజనః । తస్మాన్న బిభ్యే దేవర్షే క్రుద్ధాదపి సమీరణాత్ ॥ ౮॥ నారదః ॥ శాల్మలే విపరీతం తే దర్శనం నాత్ర సంశయః । న హి వాయోర్బ
లేనాస్తి భూతం తుల్యబలం క్వచిత్ ॥ ౯॥ ఇంద్రో యమో వైశ్రవణో వరుణశ్చ జలేశ్వరః । నైతేఽపి తుల్యా మరుతః కిం పునస్త్వం వనస్పతే ॥ ౧౦॥ యశ్చ కించి
దిహ ప్రాణీ చేష్టతే శాల్మలే భువి । సర్వత్ర భగవాన్ వాయుశ్చేష్టాప్రాణకరః ప్రభుః ॥ ౧౧॥ ఏష చేష్టయతే సమ్యక్ప్రాణినః సమ్యగాయతః । అసమ్యగా
యతో భూయశ్చేష్టతే విక్రియం నృషు ॥ ౧౨॥ స త్వమేవంవిధం వాయుం సర్వసత్త్వభృతాం వరమ్ । న పూజయసి పూజ్యం త్వం కిమన్యద్బుద్ధిలాఘవాత్ ॥ ౧౩॥
అసారశ్చాపి దుర్మేధాః కేవలం బహు భాషసే । క్రోధాదిభిరవచ్ఛన్నో మిథ్యా వదసి శాల్మలే ॥ ౧౪ ॥ మమ రోషః సముత్పన్నస్త్వయ్యేవం సంప్రభాషతి ॥
బ్రవీమ్యేష స్వయం వాయోస్తవ దుర్భాషితం బహు ॥ ౧౫॥ చందనైః స్యందనైః శాలైః సరలైర్దేవదారుభిః । వేతసైర్ధన్వనైశ్చాపి యే చాన్యే బల
వత్తరాః ॥ ౧౬॥ తైశ్చాపి నైవం దుర్బుద్ధే క్షిప్తో వాయుః కృతాత్మభిః । తేఽపి జానంతి వాయోశ్చ బలమాత్మన ఏవ చ ॥ ౧౭ ॥ తస్మాత్తం వై నమస్యంతి శ్వస
నం తరుసత్తమాః । త్వం తు మోహాన్న జానీషే వాయోర్బలమనంతకమ్ ॥ ఏవం తస్మాద్గమిష్యామి సకాశం మాతరిశ్వనః ॥ ౧౮॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి-పవనశాల్మలిసంవాదే- పంచపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః ॥ ఏవముక్త్వా తు రాజేంద్ర శాల్మలిం బ్రహ్మవిత్తమః । నారదః పవనే సర్వం శాల్మలేర్వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧॥ నారదః ॥ హిమవత్పృష్ఠజః కశ్చిచ్ఛాల్మలిః ప
రివారవాన్ । బృహన్మూలో బృహచ్ఛాయః స త్వాం వాయోఽవమన్యతే ॥ ౨॥ బహూన్యాక్షేపయుక్తాని త్వామాహ వచనాని సః । న యుక్తాని మయా వాయో
తాని వక్తుం తవాగ్రతః ॥ ౩ ॥ జానామి త్వామహం వాయో సర్వప్రాణభృతాం వరమ్ । వరిష్ఠం చ గరిష్ఠం చ క్రోధే వైవస్వతం యథా ॥ ౪॥ భీష్మః ॥ ఏతత్తు
వచనం శ్రుత్వా నారదస్య సమీరణః । శాల్మలిం తముపాగమ్య క్రుద్ధో వచనమబ్రవీత్ ॥ ౫॥ వాయుః ॥ శాల్మలే నారదే గచ్ఛంస్త్వయోక్తో మద్విగర్హణమ్ ।
అహం వాయుః ప్రభావం తే దర్శయామ్యాత్మనో బలమ్ ॥ ౬॥ అహం త్వామభిజానామి విదితశ్చాసి మే ద్రుమ । పితామహః ప్రజాసర్గే త్వయి విశ్రాంతవాన్
ప్రభుః ॥ ౭॥ తస్య విశ్రమణాదేష ప్రసాదో మత్కృతస్తవ । రక్ష్యసే తేన దుర్బుద్ధే నాత్మవీర్యాద్ద్రుమాధమ ॥ ౮॥ యన్మాం త్వమవజానీషే యథాన్యం ప్రా
కృతం తథా । దర్శయామ్యేష చాత్మానం యథా మాం నావమన్యసే ॥ ౯ ॥ భీష్మః ॥ ఏవముక్తస్తతః ప్రాహ శాల్మలిః ప్రహసన్నివ । పవన త్వం చ మే క్రుద్ధో
దర్శయాత్మానమాత్మనా ॥ ౧౦॥ మయి వై త్యజ్యతాం క్రోధః కిం మే క్రుద్ధః కరిష్యసి । న తే బిభేమి పవన యద్యపి త్వం స్వయం ప్రభుః ॥ ౧౧॥ బలాధికోఽహం త్వ
త్తశ్చ న భీః కార్యా మయా తవ । యే తు బుద్ధ్యా హి బలినస్తే భవంతి బలీయసః ॥ ౧౨॥ ప్రాణమాత్రబలా యే వై నైవ తే బలినో మతాః । ఇత్యేవముక్తః పవనః శ్వ
ఇత్యేవాబ్రవీద్వచః ॥ ౧౩॥ దర్శయిష్యామి తే తేజస్తతో రాత్రిరుపాగమత్ । అథ నిశ్చిత్య మనసా శాల్మలిర్వాతకారితమ్ ॥ ౧౪॥ పశ్యమానస్తదాత్మానమ
సమం మాతరిశ్వనా । నారదే యన్మయా ప్రోక్తం వచనం ప్రతి తన్మృషా ॥ ౧౫॥ అసమర్థో హ్యహం వాయోర్బలేన బలవాన్ హి సః । మారుతో బలవాన్ని
త్యం యథా వై నారదోఽబ్రవీత్ ॥ అహం తు దుర్బలోఽన్యేభ్యో వృక్షేభ్యో నాత్ర సంశయః । కింతు బుద్ధ్యా సమో నాస్తి మయా కశ్చిద్వనస్పతిః ॥ ౧౭॥ తదహం
బుద్ధిమాస్థాయ భయం మోక్ష్యే సమీరణాత్ । యది తాం బుద్ధిమాస్థాయ తిష్ఠేయుః పర్ణినో వనే ॥ ౧౮॥ అరిష్టాః స్యుః సదా క్రుద్ధాత్పవనాన్నాత్ర సంశయః ॥
తే తు బాలా న జానంతి యథా వైతాన్ సమీరణః ॥ సమీరయతి సంక్రుద్ధో యథా జానామ్యహం తథా ॥ ౧౯॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతఆ
పద్ధర్మపర్వణి- పవనశాల్మలిసంవాదే - షట్పంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః .... *

భీష్మః॥ తతో నిశ్చిత్య మనసా శాల్మలిః క్షుభితస్తదా। శాఖాస్కంధాన్ప్రశాఖాశ్చ స్వయమేవ వ్యశాతయత్ ॥౧॥ స పరిత్యజ్య శాఖాశ్చ పత్రాణి కుసుమాని చ। ప్రభాతే వాయుమాయాంతం ప్రత్యైక్షత వనస్పతిః ॥ ౨ ॥ తతః క్రుద్ధః శ్వసన్వాయుః పాతయన్వై మహాద్రుమాన్। అజగామాథ తం దేశమాస్తే యత్ర స శాల్మలిః॥౩॥ తం హీనపర్ణం ప్రతిశాగ్రశాఖం విశీర్ణపుష్పం ప్రసమీక్ష్య వాయుః। ఉవాచ వాక్యం స్మయమాన ఏవం ముదాయుతశ్శాల్మలిముగ్రశాఖమ్॥ ౪॥ వాయుః॥ అహమప్యేవమేవ త్వాం కుర్వాణశ్శాల్మలే రుషా। ఆత్మనా యత్కృతం కృచ్ఛ్రం శాఖానామపకర్షణమ్॥ ౫॥ హీనపుష్పాగ్రశాఖస్త్వం శీర్ణాంకురపలాశకః। ఆత్మదుర్మంత్రితేనేహ మద్వీర్యవశగః కృతః॥౬॥ భీష్మః ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచో వాయోః శాల్మలిర్వ్రీడితస్తదా। అతప్యత వచశ్శ్రుత్వా నారదో యత్తదబ్రవీత్ ॥౭॥ ఏవం హి రాజశార్దూల దుర్బలస్సన్బలీయసా। వైరమారభతే బాలస్తప్యతే శాల్మలిర్యథా॥ ౮ ॥ తస్మాద్వైరం న కుర్వీత దుర్బలో బలవత్తరైః। శోచేద్ధి వైరం కుర్వాణో యథా వై శాల్మలిస్తథా ॥౯॥ న హి వైరం మహాత్మానో వివృణ్వంత్యపకారిషు। శనైశ్శనైర్మహారాజ దర్శయంతి స్మ తే బలమ్॥౧౦ ॥ వైరం న కుర్వీత నరో దుర్బుద్ధిర్బుద్ధిజీవినా। బుద్ధిర్బుద్ధిమతో యాతి తృణేష్వివ హుతాశనః॥౧౧॥ న హి బుద్ధ్యా సమం కించిద్విద్యతే పురుషే నృప। తథా బలేన రాజేంద్ర న సమోస్తీహ కశ్చన॥౧౨॥ తస్మాత్క్షమేత బాలాయ జడాంధబధిరాయ చ। బలాధికాయ రాజేంద్ర తద్దృష్టం త్వయి శత్రుహన్ ॥ ౧౩॥ అక్షౌహిణ్యో దశైకా చ సప్త చైవ సముద్యతే। బలేన న సమా రాజన్నర్జునస్య మహాత్మనః॥౧౪॥ నిహతాశ్చైవ భగ్నాశ్చ పాండవేన యశస్వినా। చరతా బలమాస్థాయ పాకశాసనినా మృధే॥ ౧౫॥ ఉక్తాశ్చ తే రాజధర్మా ఆపద్ధర్మాశ్చ భారత ।విస్తరేణ మహారాజ కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౧౬॥ .... *

ఇతి- ఆపద్ధర్మపర్వణి- పవనశాల్మలిసంవాదే-సప్తపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పాపస్య యదధిష్ఠానం యతః పాపం ప్రవర్తతే।ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం తత్త్వేన భరతర్షభ॥౧॥ భీష్మః॥ పాపస్య యదధిష్ఠానం తచ్ఛ్రుణుష్వ నరాధిప। ఏకో లోభో మహాగ్రాహో లోభాత్పాపం ప్రవర్తతే॥ ౨ ॥ అతః పాపమధర్మశ్చ తథా దుఃఖమనుత్తమమ్। నికృత్యా మూలమేతద్ధి యేన పాపకృతో జనాః॥౩॥ లోభాత్క్రోధః ప్రభవతి లోభాత్కామః ప్రవర్తతే।లోభాన్మోహశ్చ మాయా చ మానః స్తంభః పరాసుతా॥ ౪॥ అక్షమా హ్రీపరిత్యాగః శ్రీనాశో ధర్మసంక్షయః। అభిధ్యా ప్రఖ్యతా చైవ సర్వం లోభాత్ప్రవర్తతే॥౫॥ అత్యాగశ్చాతితర్షశ్చ వికర్మసు చ యాః క్రియాః। కులవిద్యామదశ్చైవ రూపైశ్వర్యమదస్తథా॥౬॥ సర్వభూతేష్వభిద్రోహః సర్వభూతేష్వసత్కృతిః। సర్వభూతేష్వవిశ్వాసః సర్వభూతేష్వనార్జవమ్॥ ౭॥ హరణం పరవిత్తానాం పరదారాభిమర్శనమ్। వాగ్వేగో మనసో వేగో నిందావేగస్తథైవ చ॥౮॥ ఉపస్థోదరయోర్వేగో మృత్యువేగశ్చ దారుణః। ఈర్ష్యావేగశ్చ బలవాన్మిథ్యావేగశ్చ దుర్జయః॥౯॥ రసవేగశ్చ దుర్వార్యః శ్రోత్రవేగశ్చ దుస్సహః। కుత్సా వికత్థా మాత్సర్యం పాపం దుష్కరకారితా॥ ౧౦॥ సాహసానాం చ సర్వేషామకార్యాణాం క్రియాస్తథా।జాతౌ బాల్యే చ కౌమారే యౌవనే చాపి మానవాః॥౧౧॥ న సంత్యజంత్యాత్మకర్మ యో న జీర్యతి జీర్యతః। యో న పూరయితుం శక్యో లోభః ప్రాప్త్యా కురూద్వహ ॥ ౧౨ ॥ నిత్యం గంభీరతోయాభిరాపగాభిరివోదధిః।న ప్రహృష్యతి యో లాభైః కామైర్యశ్చ న తృప్యతి॥ ౧౩॥ యో న దేవైర్న గంధర్వైర్నాసురైర్న మహోరగైః। జ్ఞాయతే నృప తత్త్వేన సర్వైర్భూతగణైస్తథా॥ ౧౪॥ స లోభః సహ మోహేన విజేతవ్యో జితాత్మనా।దంభో ద్రోహశ్చ నిందా చ పైశున్యం మత్సరస్తథా॥ ౧౫॥ భవంత్యేతాని కౌరవ్య లుబ్ధానామకృతాత్మనామ్।సుమహాంత్యపి శాస్త్రాణి ధారయంతి బహుశ్రుతాః॥ ౧౬॥ ఛేత్తారస్సంశయానాం చ క్లిశ్యంతీహాల్పబుద్ధయః। ద్వేషక్రోధప్రసక్తాశ్చ శిష్టాచారబహిష్కృతాః॥ ౧౭॥ అంతః క్రూరా వాఙ్మధురాః కూపాశ్ఛన్నాస్తృణైరివ।ధర్మవైతంసికాః క్షుద్రా ముష్ణంతి ధ్వజినో జగత్ ॥౧౮ ॥ కుర్వతే చ బహూన్మార్గాంస్తాన్హే

తుబలమాశ్రితాః। సేతూన్ మార్గాన్ విలుంపంతిలోభజ్ఞానేష్వవస్థితాః॥౧౯॥ధర్మస్యహ్రియమాణస్యలోభగ్రస్తైర్దురాత్మభిః। యాయావిక్రియతే సంస్థాతతస్సాపిప్రపద్యతే॥ ౨౦॥ దర్పఃక్రోధోమదస్స్వప్నోహర్షఃశోకోతిమానితా। ఏతఏవహికౌరవ్యదృశ్యంతే లుబ్ధబుద్ధిషు॥ ౨౧॥ఏతానశిష్టాన్ బుధ్యస్వనిత్యంలోభసమన్వితాః। శిష్టాంస్తుపరిపృచ్ఛేథాయాన్ వక్ష్యామిశుచివ్రతాన్॥ ౨౨॥ యేష్వావృత్తిభయంనాస్తిపరలోకభయంనచ। నామిషేషుప్రసంగోస్తినప్రియేష్వప్రియేషుచ॥ ౨౩॥ శిష్టాచారఃప్రియోయేషుదమోయేషుప్రతిష్ఠితః।సుఖందుఃఖంసమంయేషాంసత్యంయేషాంపరాయణమ్॥౨౪ ॥ దాతారోనగ్రహీతారోదయావంతస్తథైవచ। పితృదేవాతిథేయాశ్చనిత్యోద్యుక్తాస్తథైవచ॥ ౨౫ ॥ సర్వోపకారిణోవీరాఃసర్వధర్మానుపాలకాః। సర్వభూతహితాశ్చైవసర్వదేయాశ్చభారతః ౨౬॥ నతేచాలయితుంశక్యాధర్మవ్యాపారకారిణః। నతేషాంభిద్యతేవృత్తంయత్పురాసాధుభిఃకృతమ్। ౨౭॥ నత్రాసినోనచపలానరౌద్రాస్సత్పథేస్థితాః। తేసేవ్యాస్సాధుభిర్నిత్యంయేష్వహింసాప్రతిష్ఠితా ॥ ౨౮॥ కామక్రోధవ్యపేతాయేనిర్మమానిరహంకృతాః।సువ్రతాఃస్థిరమర్యాదాస్తానుపాస్స్వచపృచ్ఛచ॥౨౯॥నధనార్థంయశోర్థంవాధర్మస్తేషాంయుధిష్ఠిర।ఆవశ్యంకార్యఇత్యేవశరీరస్యక్రియాస్తథా॥౩౦॥నభయంక్రోధచాపల్యేనశోకస్తేషువిద్యతే। నధర్మధ్వజినశ్చైవనగుహ్యంకంచిదాస్థితాః॥౩౧॥యేష్వలోభస్తథామోహోయేచసత్యార్జవేస్థితాః। తేషుకౌంతేయరజ్యేథాయేషాంనభ్రశ్యతేపునః ॥౩౨॥ యేనహృష్యంతిలాభేషునాలాభేషువ్యథంతిచ। నిర్మమానిరహంకారాఃసత్త్వస్థాస్సమదర్శినః ॥ ౩౩ ॥ లాభాలాభౌసుఖదుఃఖేచతాతప్రియాప్రియేమరణంజీవితంచ । సమానియేషాంస్థిరవిక్రమాణాంబుభుత్సతాంసత్త్వపథేస్థితానామ్ ॥ ౩౪ ॥ ధర్మప్రియాంస్తాన్ సుమహానుభావాన్ దాంతోప్రమత్తశ్చసమర్చయేథాః । దైవాత్సర్వేగుణవంతోభవంతిశుభాశుభేవాక్ప్రలాపాస్తథాన్యే॥౩౫॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి - అష్టపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ అనర్థానామధిష్ఠానముక్తోలోభఃపితామహ। అజ్ఞానమపివైతాతశ్రోతుమిచ్ఛామితత్త్వతః॥౧॥ భీష్మః॥ కరోతిపాపంయోజ్ఞానాన్నాత్మనోవేత్తిచక్షయమ్। ప్రద్వేష్టిసాధువృత్తాంశ్చసలోకస్యైతివాచ్యతామ్॥౨॥ అజ్ఞానాన్నిరయంయాతితథాజ్ఞానేనదుర్గతిమ్।అజ్ఞానాత్ క్లేశమాప్నోతితథాపత్సునిమజ్జతి॥౩॥ యుధిష్ఠిరః॥ అజ్ఞానస్యప్రవృత్తించస్థానంవృద్ధిక్షయోదయౌ। మూలంయోగంగతింకాలంకారణంహేతుమేవచ॥ ౪॥ శ్రోతుమిచ్ఛామితత్త్వేనయథావదిహపార్థివ । అజ్ఞానప్రసవంహీదంయద్దుఃఖముపలభ్యతే ॥ ౫ ॥ భీష్మః॥ రాగోద్వేషస్తథామోహోహర్షశ్శోకోభిమానితా । కామఃక్రోధశ్చదర్పశ్చతంద్రాచాలస్యమేవచ ॥ ౬ ॥ ఇచ్ఛాద్వేషస్తథాతాపఃపరవృద్ధ్యుపతాపితా । అజ్ఞానమేతన్నిర్దిష్టంపాపానాంచైవయాఃక్రియాః॥ ౭॥ ఏతస్యవాప్రవృత్తేశ్చవృద్ధ్యాదీన్ యాంశ్చపృచ్ఛసి। విస్తరేణమహారాజశృణుతచ్చవిశేషతః॥ ౮॥ఉభావేతౌసమఫలౌసమదోషౌచభారత । అజ్ఞానంచాతిలోభశ్చాప్యేకంజానీహిపార్థివ॥ ౯॥లోభప్రభవమజ్ఞానేవృద్ధంభూయఃప్రవర్ధతే।స్థానేస్థానేక్షయంవేత్ క్షీణముపైతివివిధాంగతిమ్॥౧౦॥ మూలంలోభస్యమోహోవైకాలాత్మగతిరేవచ। ఛిన్నేభిన్నేతథాలోభే కారణంకాలఏవచ॥౧౧॥తస్యాజ్ఞానాద్ధిలోభోహిలోభాదజ్ఞానమేవచ । సర్వదోషాస్తథాలోభాత్తస్మాల్లోభంవివర్జయేత్ ॥ ౧౨॥ జనకోయువనాశ్వశ్చవృషాదర్భిఃప్రసేనజిత్ । లోభక్షయాద్దివంప్రాప్తాస్తథైవాన్యేజనాధిపాః ॥ ౧౩॥ ప్రత్యక్షంతుకురుశ్రేష్ఠత్యజలోభమిహాత్మనా। త్యక్త్వాలోభసుఖంలోకేప్రేత్యచానుచరిష్యసి॥ ౧౪॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- ఆపద్ధర్మపర్వణి - ఆత్మజ్ఞానే - ఏకోనషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥స్వాధ్యాయేకృతయత్నస్యనరస్యచపితామహ । ధర్మకామస్యధర్మాత్మన్ కింనుశ్రేయఇహోచ్యతే॥౧॥బహుధాదర్శనేలోకే। శ్రే

యోయదిహమన్యసే। అస్మింల్లోకేపరేచైవతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౨॥మహానయంధర్మపథోబహుశాఖశ్చభారత।కించిదేవేహధర్మాణామనుష్ఠే
యతమంమతమ్॥ ౩॥ ధర్మస్యమహతోరాజన్బహుశాఖస్యతత్త్వతః। యన్మూలంపరమంతాతతత్సర్వంబ్రూహితత్త్వతః॥ ౪॥ భీష్మః॥ హంతతేకథ
యిష్యామియేనశ్రేయోహ్యవాప్స్యసి। పీత్వామృతమివప్రాజ్ఞోజ్ఞానతృప్తోభవిష్యసి॥౫॥ ధర్మస్యవిధయోనైకేయేవైప్రోక్తామహర్షిభిః।స్వంస్వం
విజ్ఞానమాశ్రిత్యదమస్తేషాంపరాయణమ్ ॥ ౬॥ దమంనిశ్శ్రేయసంప్రాహుర్వృద్ధానిశ్చయదర్శినః। బ్రాహ్మణస్యవిశేషేణదమోధర్మస్సనాతనః॥
౭॥ దమాత్తస్యక్రియాసిద్ధిర్యథావదుపలభ్యతే। దమోదానంతథాయజ్ఞానధీతంచాతివర్తతే॥ ౮॥ దమస్తేజోవర్ధయతిపవిత్రంచదమఃపరమ్। విపా
ప్మాతేజసాయుక్తఃపురుషోవిందతేమహత్ ॥ ౯॥ దమేనసదృశంధర్మంనాన్యంలోకేషుశుశ్రుమ। దమోహిపరమోలోకేప్రశస్తస్సర్వధర్మిణామ్।
౧౦॥ప్రేత్యచాత్రమనుష్యేంద్రపరమంవిందతేసుఖమ్। దమేనహిసమాయుక్తోమహాంతంధర్మమశ్నుతే ॥ ౧౧ ॥ సుఖందాంతఃప్రస్వపితిసుఖంచప్రతి
బుధ్యతే। సుఖంపర్యేతిలోకాంశ్చమనశ్చాస్యప్రసీదతి ॥ ౧౨ ॥ అదాంతఃపురుషఃక్లేశమభీక్ష్ణంప్రతిపద్యతే। అనర్థాంశ్చబహూనన్యాన్ప్రసృజత్యా
త్మదోషజాన్॥౧౩॥ ఆశ్రమేషుచతుర్ష్వాహుర్దమమేవోత్తమంవ్రతమ్। తస్యలింగానివక్ష్యామియేషాంసముదయోదమః॥ ౧౪॥ క్షమాధృతిరహిం
సాచసమతాసత్యమార్జవమ్। ఇంద్రియాభిజయోదాక్ష్యంమార్దవంహ్రీరచాపలమ్॥ ౧౫॥ అకార్పణ్యమసంరంభస్సంతోషఃప్రియవాదితా। అవి
హింసానసూయాచాప్యేషాంసముదయోదమః॥౧౬॥గురుపూజాచకౌరవ్యదయాభూతేష్వపైశునమ్। జనవాదంమృషావాదంస్తుతినిందావివర్జనమ్॥
౧౭॥ కామంక్రోధంచలోభంచదర్పంస్తంభంవికత్థనమ్। రోషమీర్ష్యావమానంచనైవదాంతోనిషేవతే॥ ౧౮॥ అనిందితోహ్యకామాత్మానాల్పేప్స్వ
ర్థ్యనసూయకః। సముద్రకల్పస్సనరోనకథంచనపూర్యతే॥ ౧౯॥ అహంత్వయిమమత్వంచమయితేషుతథాప్యహమ్ । పూర్వసంబంధిసంయోగంనై
తద్దాంతోనిషేవతే॥ ౨౦॥ సర్వాగ్రామ్యాస్తథారణ్యాయాశ్చలోకేప్రవృత్తయః। నిందాంచైవప్రశంసాంచయోనాశ్రయతిముచ్యతే॥౨౧॥ మైత్రో
థశీలసంపన్నఃప్రసన్నాత్మాత్మవిచ్చయః। ముక్తస్యవివిధైస్సంగైస్తస్యప్రేత్యఫలంమహత్ ॥ ౨౨ ॥ సువృత్తశ్శీలసంపన్నఃప్రసన్నాత్మాత్మవిద్బుధః॥
ప్రాప్యేహలోకేసత్కారంసుగతింప్రతిపద్యతే॥ ౨౩॥ కర్మయచ్ఛుభమేవేహసద్భిరాచరితంచయత్ । తదేవజ్ఞానయుక్తస్యమునేర్వర్త్మనహీయ
తే॥౨౪॥నిష్క్రమ్యవనమాస్థాయజ్ఞానయుక్తోజితేంద్రియః। కాలాకాంక్షీచరత్యేవంబ్రహ్మభూయాయకల్పతే॥౨౫॥అభయంయస్యభూతేభ్యోభూతా
నామభయంయతః। తస్యదేహాద్విముక్తస్యభయంనాస్తికుతశ్చన॥౨౬॥ అవాచినోతికర్మాణినచసంప్రచినోతిహ।సమస్సర్వేషుభూతేషుమైత్రాయ
ణగతిశ్చరేత్॥ ౨౭॥ శకునీనామివాకాశేజలేవారిచరస్యచ। యథాగతిర్నదృశ్యేతతథాతస్యనసంశయః ॥ ౨౮ ॥ గృహానుత్సృజ్యయోరాజన్మో
క్షమేవాభిపద్యతే। లోకాస్తేజోమయాస్తస్యకల్పంతేశాశ్వతీఃసమాః॥ ౨౯ ॥ సంన్యస్యసర్వకర్మాణిసంన్యస్యవిధివత్తపః।సంన్యస్యవివిధావిద్యా
స్సర్వంసంన్యస్యచైవహ॥ ౩౦॥ కామేషువిరనావృత్తఃప్రసన్నాత్మాత్మవిచ్ఛుచిః। ప్రాప్యేహలోకేసత్కారంస్వర్గంసమభిపద్యతే॥౩౧॥యచ్చపై
తామహంస్థానంబ్రహ్మరాశిసముద్భవమ్। గుహాయాంపిహితంనిత్యంతద్దమేనాభిగమ్యతే॥౩౨॥జ్ఞానారామస్యబుద్ధస్యసర్వభూతావిరోధినః।నావృత్తి
భయమస్తీహపరలోకభయంకుతః॥ ౩౩॥ ఏకఏవదమేదోషోద్వితీయోనోపపద్యతే। యదేనందమసంయుక్తమశక్తంమన్యతేజనః॥౩౪॥ ఏకోఽస్యసుమ
హాప్రాజ్ఞదోషస్స్యాత్సుమహాన్గుణః। క్షమయావిపులాలోకాస్సులభాహిసహిష్ణుతా॥ ౩౫॥ దాంతస్యకిమరణ్యేనతథాదాంతస్యభారత।యత్రైవ
నివసేద్దాంతస్తదరణ్యంసచాశ్రమః ॥ ౩౬ ॥ వైశంపాయనః॥ ఏతద్భీష్మస్యవచనంశ్రుత్వారాజాయుధిష్ఠిరః। అమృతేనేవసంతృప్తఃప్రహృష్టస్సమప

ద్యుత॥ ౩౭॥ పునశ్చ పరిపప్రచ్ఛ భీష్మం ధర్మభృతాంవరమ్। తతః ప్రీతస్సచోవాచ తస్మై సర్వం కురూద్వహః॥౩౮॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి- దమప్రభావకథనే - షష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ సర్వమేతత్తపోమూలం కవయః పరిచక్షతే। నహ్యతప్తతపామూఢః క్రియాఫలమవాప్నుతే॥ ౧॥ ప్రజాపతిరిదం సర్వం తపసైవాసృజత్ప్రభుః। తథైవ వేదానృషయస్తపసా ప్రతిపేదిరే॥ ౨॥ తపసైవ ససర్జాన్నం ఫలమూలాని యానిచ। త్రీన్ లోకాంస్తపసా సిద్ధాః పశ్యంతి సుసమాహితాః ॥౩ ॥ఔషధాన్యగదాదీని క్రియాశ్చ వివిధాస్తథా । తపసైవహి సిధ్యంతి తపోమూలం హి సాధనమ్॥ ౪॥ యద్దురాపం దురామ్నాయం దురాధర్షం దురన్వయమ్ । తత్సర్వం తపసా సాధ్యం తపో హి దురతిక్రమమ్ ... ఐశ్వర్యమృషయః ప్రాప్తాస్తపసైవ నసంశయః ॥ ౫॥ సురాపోసంమతాదాయీ భ్రూణహా గురుతల్పగః। తపసైవ సుతప్తేన నరః పాపాద్విముచ్యతే॥ ౬॥ తపో బహురూపస్యతై స్తైర్ద్వారైః ప్రవర్తతః। నివృత్త్యావర్తమానస్య తపో నానశనాత్పరమ్॥ ౭॥ అహింసా సత్యవచనం దానమింద్రియనిగ్రహః । ఏతేభ్యోహి మహారాజ తపో నానశనాత్పరమ్॥౮॥ నదుష్కరతరం దానాన్నాతిమాతరమాశ్రమః। త్రైవిద్యేభ్యః పరం నాస్తి సంన్యాసః పరమం తపః॥౯॥ఇంద్రియాణీహ రక్షంతి స్వర్గధర్మాభిగుప్తయే। తస్మాదర్థే చ ధర్మే చ తపో నానశనాత్పరమ్॥ ౧౦॥ఋషయః పితరో దేవా మనుష్యా మృగపక్షిణః।యాని చాన్యాని భూతాని స్థావరాణి చరాచ॥౧౧॥ తతః పరాయణాస్సర్వే సిధ్యంతి తపసాచ తే। ఇత్యేవం తపసా దేవా మహత్త్వం ప్రతిపేదిరే॥౧౨॥ ఇమానీష్టవిభాగాని ఫలాని తపసస్సదా। తపసా శక్యతే ప్రాప్తుం దేవత్వమపి నిశ్చయాత్ ॥౧౩॥ ....*

ఇతి- తపఃకథనే- ఏకషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ సత్యం ధర్మం ప్రశంసంతి విప్రర్షిపితృదేవతాః। సత్యమిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧ ॥ సత్యం కిం లక్షణం రాజన్ కథం వా తదవాప్యతే। సత్యం ప్రాప్య భవేత్కించ కథం చైవ తదుచ్యతామ్ ॥ ౨ ॥ భీష్మః॥ చాతుర్వర్ణ్యస్య ధర్మాణాం సంకరో న ప్రశస్యతే। అవికారితమం సత్యం సర్వవర్ణేషు భారత॥ ౩॥ సత్యం సత్సు సదా ధర్మస్సత్యం ధర్మస్సనాతనః। సత్యమేవ నమస్యేత సత్యం హి పరమా గతిః ॥ ౪ ॥ సత్యం ధర్మస్తపో యోగస్సత్యం బ్రహ్మ సనాతనమ్। సత్యం యజ్ఞః పరః ప్రోక్తస్సర్వం సత్యే ప్రతిష్ఠితమ్॥ ౫॥ ఆచారానిహ సత్యస్య యథావదనుపూర్వశః । లక్షణంచ ప్రవక్ష్యామి సత్యస్యేహ యథాక్రమమ్॥ ౬॥ ప్రాప్యతే చ యథా సత్యం తచ్ఛ్రోతుమిహార్హసి । సత్యం త్రయోదశవిధం సర్వలోకేషు భారత॥ ౭॥ సత్యంచ సమతా చైవ దమశ్చైవ నసంశయః। అమాత్సర్యం క్షమా చైవ హ్రీస్తితిక్షానసూయతా॥ ౮॥ త్యాగో ధ్యానమథార్యత్వం ధృతిశ్చ సతతం దయా అహింసా చైవ రాజేంద్ర సత్యాకారాస్త్రయోదశ॥౯॥సత్యం నామావ్యయం నిత్యమవికారి తథైవచ। సర్వధర్మావిరుద్ధం చ యోగేనైతదవాప్యతే॥౧౦॥ ఆత్మని ష్టే తథానిష్టే రిపౌచ సమతా తథా। ఇచ్ఛాద్వేషక్షయం ప్రాప్య కామక్రోధక్షయం తథా॥ ౧౧॥ దమో నాన్యస్పృహానిత్యం గాంభీర్యం ధైర్యమేవచ। అభయం రోగశమనం జ్ఞానేనైతదవాప్యతే॥౧౨॥ అమాత్సర్యం బుధాః ప్రాహుర్దానే ధర్మే చ సంయమః। అవస్థితేన నిత్యంచ సత్యేనామత్సరీ భవేత్ ॥౧౩॥ అక్షమాయాః క్షమాయాశ్చ ప్రియాణీహాప్రియాణిచ। క్షమతే సమ్మతస్సాధుః సాధ్వాప్నోతిచ సత్యవాక్ ॥ ౧౪॥ కల్యాణం కురుతే బాఢం ధీమాన్న గ్లాయతే క్వచిత్। ప్రశాంతవాఙ్మనా నిత్యం హ్రీస్తు ధర్మాదవాప్యతే॥౧౫॥ ధర్మార్థహేతోః క్షమతే తితిక్షా క్షాంతిరుచ్యతే।లోకసంగ్రహణార్థం వై సాధుతై ర్యేణలభ్యతే॥౧౬॥త్యాగస్స్నేహస్య యత్త్యాగో విషయాణాం తథైవచ।రాగద్వేషప్రహీనస్య త్యాగో భవతి నాన్యథా॥౧౭॥ఆర్యతా నామ భూతానాం యః కరోతి ప్రయత్నతః।శుభం కర్మ నిరాకారో వీతరాగస్తథైవచ॥౧౮॥ధృతిర్నామ సుఖే దుఃఖే యథా నాప్నోతి విక్రియామ్। తాం భజేత సదా ప్రాజ్ఞో య ఇచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః॥౧౯॥సర్వథా క్షమిణా భావ్యం తథా సత్యపరేణచ।వీతహర్షభయక్రోధో ధృతిమాప్నోతి పండితః॥౨౦॥ అద్రోహస్సర్వభూతే

షుకర్మణా మనసా గిరా। అనుగ్రహశ్చ జ్ఞానంచ సతాం ధర్మస్సనాతనః॥ ౨౧॥ ఏతే త్రయోదశాకారాః పృథక్సత్యైకలక్షణాః। భజంతే సత్యమేవేహ బృం
హయంతే చ భారత॥ ౨౨॥ నాంతశ్శక్యో గుణానాంచ వక్తుం సత్యస్య పార్థివ। అతస్సత్యం ప్రశంసంతి విప్రాస్సపితృదేవతాః॥ ౨౩॥ నాస్తి సత్యాత్పరో
ధర్మో నానృతాత్పాతకం పరమ్। శ్రుతిర్హి సత్యం ధర్మస్య తస్మాత్సత్యం న లోపయేత్॥ ౨౪॥ ఉపైతి సత్యాద్దానం హి తథా యజ్ఞాస్సదక్షిణాః। త్రేతాగ్ని
హోత్రం వేదాశ్చ యే చాన్యే ధర్మనిశ్చయాః॥ ౨౫॥ అశ్వమేధసహస్రంచ సత్యంచ తులయా ధృతమ్। అశ్వమేధసహస్రాద్ధి సత్యమేవ విశిష్యతే॥ ౨౬॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి-సత్యకథనే ద్విషష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః॥ యతః ప్రభవతి క్రోధః కామో వా భరతర్షభ। శోకమోహౌ విధిత్సా చ పరాసుత్వం చ తద్వద॥ ౧॥ లోభో మాత్సర్యమీర్ష్యా చ కుత్సాఽసూ
యా కృపా భయమ్। ఏతత్సర్వం మహాప్రాజ్ఞ యాథాతథ్యేన మే వద॥ ౨॥ భీష్మః॥ త్రయోదశైతేఽతిబలాశ్శత్రవః ప్రాణినాం స్మృతాః। ఉపాసంతే మహా
రాజ సమంతాత్పురుషానిహ॥ ౩॥ ఏతే ప్రమత్తం పురుషమప్రమత్తాస్తుదంతి చ। వృకా ఇవ విలుంపంతి దృష్ట్వైవ పురుషం బలాత్॥ ౪॥ ఏభ్యః ప్రవర్తతే దుఃఖ
మేభ్యః పాపం ప్రవర్తతే। ఇతి మర్త్యో విజానీయాత్సతతం పురుషర్షభ॥ ౫॥ ఏతేషాముదయం స్థానం క్షయంచ పృథివీపతే। హంత తే కీర్తయిష్యామి క్రో
ధస్యోత్పత్తిమాదితః॥ ౬॥ యథాతత్వం క్షితిపతే తదిహైకమనాశ్శృణు। లోభాత్క్రోధః ప్రభవతి పరదోషైరుదీర్యతే॥ ౭॥ క్షమయా తిష్ఠతే రాజన్ క్షమ
యా వినివర్తతే। సంకల్పాజ్జాయతే కామస్సేవ్యమానో వివర్ధతే॥ ౮॥ యదా ప్రాజ్ఞో విరమతే తదా సద్యః ప్రణశ్యతి। పరాసూయా క్రోధలోభావంత
రా ప్రతిముచ్యతే॥ ౯॥ దయయా సర్వభూతానాం నిర్వేదాత్సా నివర్తతే। అవద్యదర్శనాదేతి తత్వజ్ఞానాచ్చ ధీమతామ్॥ ౧౦॥ అజ్ఞానప్రభవో మోహః
పాపాభ్యాసాత్ప్రవర్తతే। యదా ప్రాజ్ఞేషు రమతే తదా సద్యః ప్రణశ్యతి॥ ౧౧॥ విరుద్ధానీహ శాస్త్రాణి పశ్యంతీహ కుతూద్వహ। విధిత్సా జాయతే తత్ర
తత్వజ్ఞానాన్నివర్తతే॥ ౧౨॥ ప్రీత్యా శోకః ప్రభవతి వియోగాత్తస్య దేహినః। యదా నిరర్థకం వేత్తి తదా సద్యః ప్రణశ్యతి॥ ౧౩॥ పరాసుతా క్రోధలో
భాదభ్యాసాచ్చ ప్రవర్తతే। దయయా సర్వభూతానాం నిర్వేదాత్సా నివర్తతే॥ ౧౪॥ సత్యత్యాగాత్తు మాత్సర్యమహితానాంచ సేవయా। ఏతత్తు క్షీ
యతే తాత సాధూనాముపసేవనాత్॥ ౧౫॥ కులాజ్జ్ఞానాత్తథైశ్వర్యాన్మదో భవతి దేహినామ్। ఏభిరేవ తు విజ్ఞాతైస్స చ సద్యః ప్రణశ్యతి॥ ౧౬॥ ఈర్ష్యా
కామాత్ప్రభవతి సంహర్షాచ్చైవ జాయతే। ఇతరేషాం తు సత్వానాం ప్రజ్ఞయా సా ప్రణశ్యతి॥ ౧౭॥ విభ్రమాల్లోకబాహ్యానాం ద్వేష్యైర్వాక్యైర
సమ్మతైః। కుత్సా సంజాయతే రాజన్ లోకాన్ప్రేక్ష్యాభిశామ్యతి॥ ౧౮॥ ప్రతికర్తుమశక్తా యే బలస్థాయాపకారిణే। అసూయా జాయతే తీవ్రా కారుణ్యా
ద్వినివర్తతే॥ ౧౯॥ కృపణాన్సంతతం దృష్ట్వా తతస్సంజాయతే కృపా। ధర్మనిష్ఠాం యదా వేత్తి తదా శామ్యతి సా కృపా॥ ౨౦॥ అజ్ఞానప్రభవో లోభో భూ
తానాం దృశ్యతే యదా। అస్థిరత్వంచ భోగానాం దృష్ట్వా జ్ఞాత్వా నివర్తతే॥ ౨౧॥ ఏతాన్యేవ జితాన్యాహుః ప్రశమాచ్చ త్రయోదశ। ఏతే హి ధార్తరాష్ట్రా
ణాం సర్వే దోషాస్త్రయోదశ। త్వయా సత్యార్థినా నిత్యం విజితా జ్యేష్ఠసేవనాత్॥ ౨౨॥ ....*

*ఇతి-లోభోపాఖ్యానే- త్రిషష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః- *

యుధిష్ఠిరః॥ ఆనృశంస్యం విజానామి దర్శనేన సతాం సదా। నృశంసాన్న విజానామి తేషాం కర్మ చ భారత॥ ౧॥ కంటకాన్కూపమగ్నించ వర్జయంతి య
థా నరాః। తథా నృశంసకర్మాణం వర్జయంతి నరా నరమ్॥ ౨॥ నృశంసో హ్యధమో దహ్యేద్వ్యక్తం ప్రేత్యేహ చ భారత। తస్మాత్త్వం బ్రూహి కౌరవ్య తస్య ధ
ర్మవినిశ్చయమ్॥ ౩॥ భీష్మః॥ స్పృహాస్యాద్గర్హితా చైవ విధిత్సా చైవ కర్మణామ్। ఆక్రోష్టా క్రుశ్యతే చైవ వంచితో బుధ్యతే స చ॥ ౪॥ దత్తానుకీర్తిర్విషమః
క్షుద్రో నైకృతికశ్శఠః। అసంవిభాగీ మానీ చ తథా సంగీ వికత్థనః॥ ౫॥ సర్వాతిశంకీ పురుషో బలీశః కృపణోఽథవా। వర్గప్రశంసీ సతతమాశ్రమద్వేషశం
కరీ॥ ౬॥ హింసావిహారస్సతతమవిశేషగుణాగుణః। బహ్వలీకో మనస్వీ చ లుబ్ధోఽత్యర్థం నృశంసకృత్॥ ౭॥ ధర్మశీలం గుణోపేతం పాపమిత్యవగచ్ఛతి। ఆ

త్మశీలప్రమాణేననవిశ్వసితికస్యచిత్ ॥౮॥ పరేషాంయత్రదోషస్స్యాత్తద్గుహ్యంసంప్రకాశయత్ ।సమానేష్వేవదోషేషువృత్త్యర్థముపఘాతయేత్ ॥
౯॥ తథోపకారిణంచైవమన్యేతవంచితంపరమ్। దత్వాపిచధనంకాలేసంతపత్యుపకారిణే ॥ ౧౦ ॥భక్ష్యంపేయంతథాలేహ్యంయచ్చాన్యత్సాధుభోజ
నమ్। ప్రేక్ష్యమాణేషుయోఽశ్నీయాన్నృశంసమితితంవదేత్ ॥౧౧॥ బ్రాహ్మణేభ్యఃప్రదాయాగ్రేయస్సుహృద్భిస్సహాశ్నుతే। సప్రేత్యలభతేస్వర్గమి
హచానంత్యమశ్నుతే॥ ౧౨॥ ఏషతేభరతశ్రేష్ఠనృశంసఃపరికీర్తితః। సదావివర్జనీయోహిపురుషేణవిజానతా॥ ౧౩॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి- నృశంసకథనే- చతుష్షష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ హృతార్థోయక్ష్యమాణశ్చసర్వవేదాంతగశ్చయః।ఆచార్యపితృకార్యార్థంస్వాధ్యాయార్థమథాపిచ॥౧॥ ఏతేవైసాధవోదృష్టాబ్రాహ్మ
ణాధర్మభిక్షవః। నిస్స్వేభ్యోదేయమేతేభ్యోదానంవిద్యాచభారత॥౨॥ అన్యత్రదక్షిణాదానందేయంభరతసత్తమ। అన్యేభ్యోపిబహిర్వేదినాకృతా
న్నంవిధీయతే॥౩॥ సర్వరత్నానిరాజాహియథార్హంప్రతిపాదయేత్ । బ్రాహ్మణాఏవవేదాశ్చయజ్ఞాశ్చబహుదక్షిణాః ॥ ౪ ॥ అన్యోన్యంవిభవాచా
రాజయంతేగుణతస్సదా। యస్యత్రైవార్షికంభక్తంపర్యాప్తంభృత్యవృత్తయే॥ ౫॥ అధికంవాపివిద్యేతససోమంపాతుమర్హతి । యజ్ఞశ్చేత్ప్రతి
రుద్ధస్స్యాదంశేనైకేనయజ్వనః॥ ౬॥ బ్రాహ్మణస్యవిశేషేణధార్మికేసతిరాజని ।యోవైశ్యస్స్యాద్బహుపశుర్హీనక్రతురసోమపః ॥ ౭ ॥ కుటుం
బాత్తస్యతద్విత్తంయజ్ఞార్థంపార్థివోహరేత్ । ఆహరేత్సధనోకించిత్కామంశూద్రస్యవేశ్మనః॥ ౮॥నహియజ్ఞేషుశూద్రస్యకించిదస్తిపరిగ్రహః।యో
నాహితాగ్నిశ్శతగురయజ్వాచసహస్రగుః॥ ౯॥ తయోరపికుటుంబాభ్యామాహరేదవిచారయన్। అదాతృభ్యోహరేద్విత్తంవిఖ్యాప్యనృపతిస్సదా ॥
౧౦॥ తథైవాచరతోధర్మోనృపతేస్స్యాదథాఖిలః। తథైవశృణుమేభక్తంభక్తానిషడనశ్నతః॥ ౧౧॥ అశ్వస్తనవిధానేనహర్తవ్యంహీనకర్మణః । ఖ
లాత్క్షేత్రాత్తథారామాత్ యతోవాప్యుపపద్యతే॥ ౧౧॥ ఆఖ్యాతవ్యంనృపస్యైతత్పృచ్ఛతేపృచ్ఛతేపివా. । నతస్మైధారయేద్దండంరాజాధర్మేణధ
ర్మవిత్ ॥ ౧౩॥ క్షత్రియస్యతుబాలిశ్యాద్బ్రాహ్మణఃక్లిశ్యతేక్షుధా । శ్రుతశీలేసమాజ్ఞాయవృత్తిమస్యప్రకల్పయేత్ ॥ ౧౪॥ అథైనంపరిరక్షేతపితా
పుత్రమివౌరసమ్। ఇష్టింవైశ్వానరీంనిత్యంనిర్వపేదబ్దపర్యయే॥ ౧౫॥ అనుకల్పఃపరోధర్మోధర్మవాదైస్తుకేవలమ్ । విశ్వైర్దేవైశ్చసాధ్యైశ్చబ్రా
హ్మణైశ్చమహర్షిభిః ॥ ౧౬॥ ఆపత్సుమరణాద్భీతైర్విధిప్రతినిధీకృతః । ప్రభుఃప్రథమకల్పస్యయోనుకల్పేనవర్తతే ॥ ౧౭ ॥ నసాంపరాయికంతస్య
దుర్మతేర్విద్యతేఫలమ్। నబ్రాహ్మణోనివేదేతకించిద్రాజనివేదవిత్ ॥ ౧౮॥ స్వవీర్యాద్రాజవీర్యాచ్చస్వవీర్యంబలవత్తరమ్।తస్మాద్రాజ్ఞస్సదాతేజో
దుస్సహంబ్రహ్మవాదినామ్॥౧౯॥కర్తాశాస్తావిధాతాచబ్రాహ్మణోదేవఉచ్యతే। తస్మిన్నాకుశలంబ్రూయాన్నశుష్కామీరయేద్గిరమ్॥౨౦॥క్షత్రియో
బాహువీర్యేణతరేదాపదమాత్మనః । ధనైర్వైశ్యశ్చశూద్రశ్చమంత్రహోమైశ్చవైద్విజః ॥ ౨౧ ॥ నైవకన్యానయువతిర్నామంత్రజ్ఞోనబాలిశః।ప
రివేష్టాగ్నిహోత్రస్యభవేన్నాసంస్కృతస్తథా॥ ౨౧॥ నరకంనిపతంత్యేతేజుహ్వానాస్సచయస్యతత్ । తస్మాద్వైతానకుశలోహోతాస్యాద్వే
దపారగః॥ ౨౨॥ ప్రాజాపత్యమదత్వాశ్వమగ్న్యాధేయస్యదక్షిణామ్ । అనాహితాగ్నిరితిసప్రోచ్యతేధర్మదర్శిభిః॥ ౨౩॥ పుణ్యానియానికుర్వీత
శ్రద్దధానోజితేంద్రియః। అనాప్తదక్షిణైర్యజ్ఞైర్నయజేతకథంచన॥ ౨౪ ॥ ప్రజాఃపశూంశ్చస్వర్గంచహంతియజ్ఞోహ్యదక్షిణః। ఇంద్రియాణియశఃకీ
ర్తిమాయుశ్చాప్యవకృంతతి॥౨౫॥ ఉదక్యామాసతేయేచద్విజాఃకేచిదనగ్నయః । హోమంవాశ్రోత్రియోయేషాంతేసర్వేపాపకారిణః॥ ౨౬॥ఉద
పానోదకగ్రామేబ్రాహ్మణోవృషలీపతిః। ఉషిత్వాద్వాదశసమాశ్శూద్రకర్మైవగచ్ఛతి॥ ౨౭॥ ఆభార్యాంశయనేబిభ్రత్ శూద్రంవృద్ధంచవైద్విజః।
అబ్రాహ్మణంమన్యమానస్తృణేష్వాసీతపృష్ఠతః ॥ తథాసంశుద్ధ్యతేరాజన్శృణుచాత్రవచోమమ॥౨౮॥ యదేకరాత్రేణకరోతిపాపంనికృష్టవర్ణంబ్రా

హ్మణస్సేవమానః । స్థానాసనాభ్యాంవిహరన్ వ్రతీసత్రిభిర్వర్షైశ్శమయేదాత్మపాపమ్ ॥ ౨౯ ॥ ననర్మయుక్తమనృతంహినస్తిన స్త్రీషురాజన్నవివా
హకాలే । నగుర్వర్థే నాత్మనోజీవితార్థే పంచానృతాన్యాహురపాతకాని ॥ ౩౦ ॥ శ్రద్ధధానశ్శుభాంవిద్యాంహీనాదపిసమాప్నుయాత్ । సువర్ణమ
పిచామేధ్యాదాదదీతావిచారయన్ ॥ ౩౧ ॥ స్త్రీరత్నందుష్కులాచ్చాపివిషాదప్యమృతంపిబేత్ । అదూష్యాహిస్త్రియోరత్నమాపఇత్యేవధర్మతః ॥ ౩౨ ॥
గోబ్రాహ్మణహితార్థంచవర్ణానాంసంకరేషుచ । వైశ్యోగృహ్ణీతశస్త్రాణిపరిత్రాణార్థమాత్మనః ॥ ౩౩ ॥ సురాపానంబ్రహ్మహత్యాగురుతల్పమ
థాపివా । అనిర్దేశ్యానిమన్యంతేప్రాణాంతమితిధారణా ॥ ౩౪ ॥ సువర్ణహరణంస్తైన్యంవిప్రస్వంచేతిపాతకమ్ । విహరన్మద్యపానాచ్చఅగమ్యాగమ
నాదపి ॥ ౩౫ ॥ పతితైస్సంప్రయోగాచ్చబ్రాహ్మణీయోనితస్తథా । అచిరేణమహారాజపతితోవైభవత్యుత ॥ ౩౬ ॥ సంవత్సరేణపతతిపతితేనసహాచ
రన్ । యాజనాధ్యాపనాధ్యానాన్నతుయానాసనాశనాత్ ॥ ౩౭ ॥ ఏతానిహిత్వాతోన్యానినిర్దేశ్యానీతిభారత । నిర్దేశ్యేనైనవిధినాకాలేనావ్యసనీభ
వేత్ ॥ ౩౮ ॥ అన్నంవీర్యంగ్రహీతవ్యంప్రేతకర్మణ్యనాతితే । త్రిషుత్వేతేషుపూర్వేషునకుర్వీతవిచారణమ్ ॥ ౩౯ ॥ అమాత్యాన్వాగురూన్వాపిజహ్యా
ద్ధర్మేణధార్మికః । ప్రాయశ్చిత్తానికర్మాణినతైరర్హంతిసంవిదమ్ ॥ ౪౦ ॥ అధర్మకారీధర్మేణతపసాహంతికిల్బిషమ్ । బ్రువంస్తేనఇతిస్తేనంతా
వత్ప్రాప్నోతికిల్బిషమ్ ॥ ౪౧ ॥ అస్తేనంస్తేనఇత్యుక్త్వాద్విగుణంపాపమాప్నుయాత్ । త్రిభాగంబ్రహ్మహత్యాయాఃకన్యాప్రాప్నోతిదుష్యతీ ॥ ౪౨ ॥ య
స్తుదూషయితాతస్యాశ్శేషంప్రాప్నోతిపాప్మనః । బ్రాహ్మణానవగూర్యాహస్పృష్ట్వాగురుతరంభవేత్ ॥ ౪౩ ॥ వర్షాణాంహిశతంతావత్ప్రతిష్ఠాం
నాధిగచ్ఛతి । సహస్రంచైవవర్షాణాంనిపాత్యనరకంవసేత్ ॥ ౪౪ ॥ తస్మాన్నైవావగూర్యేతనైవజాతునిపాతయేత్ । శోణితంయావతఃపాంసూన్
సంగృహ్ణీయాద్ద్విజక్షతాత్ ॥ ౪౫ ॥ తావతీస్ససమారాజన్నరకంప్రతిపద్యతే । భ్రూణహాహవమధ్యేతుశుధ్యతేశస్త్రపాతితః ॥ ౪౬ ॥ ఆత్మానంజుహు
యాదగ్నౌసమిద్ధేతేనశుధ్యతే । సురాపోవారుణీముష్ణాంపీత్వాపాపాత్ప్రముచ్యతే ॥ ౪౭ ॥ తయాసకాయేనిర్దగ్ధేమృత్యుంవాప్రాప్యశుధ్యతి । లోకాం
శ్చలభతేవిప్రోనాన్యథాలభతేహిసః ॥ ౪౮ ॥ గురుతల్పమధిష్ఠాయదురాత్మాపాపచేతనః । స్త్రీకారప్రతిమాంలింగ్యమృత్యునాసోఽభిశుధ్యతి ॥ ౪౯ ॥
అథవాశిశ్నవృషణావాదాయాంజలినాస్వయమ్ । నైరృతీందిశమాస్థాయనిపతేత్సత్వజిహ్మగః ॥ ౫౦ ॥ బ్రాహ్మణార్థేఽపివాప్రాణాన్సంత్యజేత్తే
నశుధ్యతి । అశ్వమేధేనవాపీష్ట్వాఅథవాగోసవేనవా ॥ ౫౧ ॥ అగ్నిష్టోమేనవాసమ్యగిహప్రేత్యచపూజ్యతే । తథైవద్వాదశసమాఃకపాలీబ్రహ్మహా
భవేత్ ॥ ౫౨ ॥ బ్రహ్మచారీభవేన్నిత్యంస్వకర్మఖ్యాపయన్మునిః । ఏవంవాతపసాయుక్తోబ్రహ్మహాసమునిర్భవేత్ ॥ ౫౩ ॥ ఏవంతుసమభిజ్ఞాతామాత్రే
యీంవానిపాతయేత్ । ద్విగుణాబ్రహ్మహత్యావైఆత్రేయీనిధనేభవేత్ ॥ ౫౪ ॥ సురాపోనియతాహారోబ్రహ్మచారీక్షితీశయః । ఊర్ధ్వంత్రిభ్యోఽపివర్షే
భ్యోయజేతాగ్నిష్టుతాపరమ్ ॥ ౫౫ ॥ ఋషభైకసహస్రంవాగాదత్త్వాశౌచమాప్నుయాత్ । వైశ్యంహత్వాతువర్షేద్వేఋషభైకశతంచగాః ॥ ౫౬ ॥
శూద్రంహత్వాబ్దమేవైకమృషభంచశతంచగాః । శ్వవరాహఖరాన్హత్వాశౌద్రమేవవ్రతంచరేత్ ॥ ౫౭ ॥ మార్జారచాషమండూకాన్కాకంవ్యాళం
చమూషికమ్ । ఉక్తఃపశుసమోదోషోరాజన్ప్రాణినిపాతనాత్ ॥ ౫౮ ॥ ప్రాయశ్చిత్తాన్యథాన్యానిప్రవక్ష్యామ్యనుపూర్వశః । అల్పేవాప్యథశోచేతపృథ
క్సంవత్సరంచరేత్ ॥ ౫౯ ॥ త్రీణిశ్రోత్రియభార్యాయాంపరదారేచద్వేస్మృతే । కాలేచతుర్థేభుంజానోబ్రహ్మచారీవ్రతీభవేత్ ॥ ౬౦ ॥ స్థానాసనాభ్యాం
విహరేత్త్రిరహ్నోఽభ్యుపయన్నపః । ఏవమేవనిరాకర్తాయశ్చాగ్నీనపవిధ్యతి ॥ ౬౧ ॥ త్యజత్యకారణేయశ్చపితరంమాతరంగురుమ్ । పతితస్స్యాత్సకౌర
వ్యయథాధర్మేషునిశ్చయః ॥ ౬౨ ॥ గ్రాసాచ్ఛాదనమాత్రంతుదద్యాదితినిదర్శనమ్ । భార్యాయాంవ్యభిచారిణ్యాంనిరుద్ధాయాంవిశేషతః ॥ ౬౩ ॥ యత్పుం
సఃపరదారేషుతదేనాంచారయేద్వ్రతమ్ । శ్రేయాంసంశయనంహిత్వాయాన్యాత్పాపంనియచ్ఛతి ॥ ౬౪ ॥ శ్వభిస్తాంఖాదయేద్రాజాసంస్థానేబహువిస్త

రే। పుమాంసమన్నయేత్ప్రాజ్ఞశ్శయనేతప్తఆయసే॥౬౫॥ అప్యాదధీతచార్మాణితత్రదహ్యేతపాపకృత్ । ఏషదండోమహారాజస్త్రీణాంభర్తృవ్య
తిక్రమాత్ ॥ ౬౬॥ సంవత్సరాభిశస్తస్యదుష్టస్యద్విగుణోభవేత్ । ద్వేతస్యత్రీణివర్షాణిచత్వారిసహసేవిని॥౬౭॥ కుచరఃపంచవర్షాణిచరేద్భై
క్ష్యంమునివ్రతః । పరివిత్తిఃపరివేత్తాయయాచైవపరివిద్యతే॥ ౬౮ ॥ పాణిగ్రాహస్తుధర్మేణసర్వేతేపతితాఃస్మృతాః । చరేయుస్సర్వఏవైతేవీరహా
యద్వ్రతంచరేత్ ॥౬౯॥ చాన్ద్రాయణంచరేన్మాసంకృచ్ఛ్రంవాపాపశుద్ధయే। పరివేత్తాప్రయచ్ఛేతపరివిత్తాయతాంస్నుషామ్॥౭౦॥ జ్యేష్ఠేనత్వ
భ్యనుజ్ఞాతోయవీయానప్యనంతరమ్।ఏవంచమోక్షమాప్నోతితౌచసాచైవధర్మతః॥౭౧ ॥ అమానుషీషుగోవర్జమనావృష్టిర్నదుష్యతి । అధిష్ఠాతా
రమంతారంపశూనాంపురుషంవిదుః॥ ౭౨॥ పరిధాయోర్ధ్వబాలంతుపాత్రమాదాయమృణ్మయమ్। చరేత్సప్తగృహాన్నిత్యంస్వకర్మపరికీర్తయన్॥
౭౩॥ తత్రైవలబ్ధభోజీస్యాత్ ద్వాదశాహాత్సశుద్ధ్యతి। చరేత్సంవత్సరంచాపితద్వ్రతంయేనకృన్తతి॥ ౭౪ ॥ భవేత్తుమానసేష్వేవంప్రాయశ్చిత్తమ
నుత్తమమ్।దానంవాదానశక్తేషుసర్వమేతత్ప్రకల్పయేత్ ॥౭౫॥ అనాస్తికేషుగోమాత్రందానమేకంప్రచక్షతే।శ్వవరాహమనుష్యాణాంకుక్కుటస్య
ఖరస్యచ॥౭౬॥ మాంసంమూత్రంపురీషంవాప్రాశ్యసంస్కారమర్హతి। బ్రాహ్మణస్తుసురాపస్యగంధమాదాయసోమపః॥౭౭॥ అపస్త్ర్యహంపిబేదు
ష్ణంత్ర్యహముష్ణంపయఃపిబేత్ ।త్ర్యహముష్ణంపయఃపీత్వావాయుభక్ష్యోభవేత్త్ర్యహమ్॥౭౮॥ఏవమేతత్సముద్దిష్టంప్రాయశ్చిత్తంసనాతనమ్।బ్రా
హ్మణస్యవిశేషేణయదజ్ఞానేనసంభవేత్ ॥ ౭౯ ॥ .... *

ఇతి-ఆపద్ధర్మపర్వణి - ప్రాయశ్చిత్తీయే - పంచషష్ట్యధికశతతమోऽధ్యాయః

వైశంపాయనః॥కథాంతరమథాసాద్యఖడ్గయుద్ధవిశారదః। నకులశ్శరతల్పస్థమిదమాహపితామహమ్॥ ౧॥ నకులః॥ ధనుఃప్రహరణంశ్రేష్ఠమతీవాత్రపి
తామహ। యతస్తుమమధర్మజ్ఞఖడ్గఏవసుసంశితః ॥ ౨॥ విశీర్ణేకార్ముకేరాజన్ప్రక్షీణేషుచవాజిషు।ఖడ్గేనశక్యతేయుద్ధేసాధ్వాత్మాపరిరక్షితుమ్॥౩॥
శరాసనధరాంశ్చైవగదాశక్తిధరాంస్తథా। ఏకఃఖడ్గధరోవీరఃసమర్థఃప్రతిబాధితుమ్॥ ౪॥ ఏతన్మేసంశయశ్చైవకౌతూహలమతీవచ। కింస్విత్ప్ర
హరణంశ్రేష్ఠంసర్వయుద్ధేషుపార్థివ॥ ౫॥ కథంచోత్పాదితఃఖడ్గఃకస్మైచార్థాయకేనచ।పూర్వాచార్యంచఖడ్గస్యప్రబ్రూహిప్రపితామహ॥ ౬॥ వై
శంపాయనః॥తస్యతద్వచనంశ్రుత్వామాద్రీపుత్రస్యధీమతః।సతుకౌశలసంయుక్తంసూక్ష్మచిత్రార్థసంమతమ్॥ ౭॥తతస్తస్యోత్తరంవాక్యంస్వరవర్ణో
పపాదితమ్। శిక్షయాచోపపన్నాయద్రోణశిష్యాయభారత॥ ౮॥ఉవాచసతుధర్మజ్ఞోధనుర్వేదస్యపారగః । శరతల్పగతోభీష్మోనకులాయమహాత్మనే ॥
౯॥ భీష్మః॥ తత్త్వంశృణుష్వమాద్రేయయదేతత్పరిపృచ్ఛసి । ప్రబోధితోస్మిభవతాధాతుమానివపర్వతః॥ ౧౦ ॥ సలిలైకార్ణవంతాతపురాసర్వమ
భూదిదమ్। నిష్ప్రకంపమనాకాశమనిర్దేశ్యమహీతలమ్॥ ౧౧॥ తమసావృతమస్పర్శమపిగంభీరదర్శనమ్ । నిశ్శబ్దంచాప్రమేయంచతత్రయజ్ఞేపితా
మహః॥౧౨॥ సోసృజద్వాతమగ్నించభాస్కరంచాపివీర్యవాన్। ఆకాశమసృజచ్చోర్ధ్వమధోభూమించనైరృతిమ్॥ ౧౩॥ నభస్సచంద్రతారంచనక్ష
త్రాణిగ్రహాంస్తథా। సంవత్సరానృతూన్మాసాన్పక్షానథలవాన్క్షణాన్ ॥ ౧౪ ॥ తతశ్శరీరంలోకస్థంస్థాపయిత్వాపితామహః। జనయామాసభగ
వాన్పుత్రానుత్తమతేజసః॥౧౫॥ మరీచిమృషిమత్రించపులస్త్యంపులహంక్రతుమ్।వసిష్ఠాంగిరసౌచోభౌరుద్రంచప్రభుమీశ్వరమ్॥ ౧౬॥ప్రచేతసస్తథాద
క్షఃకన్యాష్షష్టిమజీజనత్ । తావైబ్రహ్మర్షయస్సర్వాఃప్రజార్థంప్రతిపేదిరే॥ ౧౭ ॥ తాభ్యోవిశ్వానిభూతానిదేవాఃపితృగణాస్తథా । గంధర్వాప్స
రసశ్చైవరక్షాంసివివిధానిచ॥౧౮ ॥ పతత్రిమృగమీనాశ్చప్లవంగాశ్చమహోరగాః। తథాపక్షిగణాస్సర్వేజలస్థలవిచారిణః॥౧౯॥ ఉద్భిదస్స్వేదజా
శ్చైవసాండజాశ్చజరాయుజాః। జజ్ఞేతాతజగత్సర్వంతథాస్థావరజంగమమ్ ॥ ౨౦ ॥ భూతసర్గమిమంకృత్వాసర్వలోకపితామహః। శాశ్వతంవే

దపతింతంధర్మంప్రయయుర్జేతతః॥ ౨౧ ॥ తస్మిన్ ధర్మే స్థితా దేవాః సహాచార్యపురోహితాః। ఆదిత్యా వసవో రుద్రాః ససాధ్యా మరుదశ్వినః॥ ౨౨॥ భృ
గ్వత్ర్యంగిరసస్సిద్ధాః కాశ్యపాశ్చ తపోధనాః। వసిష్ఠగౌతమాగస్త్యాస్తథా నారదపర్వతౌ॥ ౨౩॥ ఋషయో వాలఖిల్యాశ్చ ప్రభాసాస్సికతాస్తథా। ఘృ
తపాస్సోమపాయవ్యా వైశ్వానరమరీచిపాః॥ ౨౪ ॥ అకృష్టాశ్చైవ హంసాశ్చ ఋషయో వాగ్నియోనయః। వానప్రస్థాః ప్రశ్నయశ్చ స్థితా బ్రహ్మాను
శాసనే॥ ౨౫॥ దానవేంద్రాస్త్వతిక్రమ్య తత్పితామహశాసనమ్। ధర్మస్యాపచయం చక్రుః క్రోధలోభసమన్వితాః॥ ౨౬॥ హిరణ్యకశిపుశ్చైవ హిర
ణ్యాక్షో విరోచనః। శంబరో విప్రచిత్తిశ్చ ప్రహ్లాదో నముచిర్బలిః॥ ౨౭॥ ఏతే చాన్యే చ బహవః సగణా దైత్యదానవాః। ధర్మసేతుమతిక్రమ్య రేమిరేఽధర్మనిశ్చ
యాః॥ ౨౮॥ సర్వే తుల్యాభిజాతీయా యథా దేవాస్తథా వయమ్। ఇత్యేవం ధర్మమాస్థాయ స్పర్ధమానాస్సురర్షిభిః॥ ౨౯॥ న ప్రియం నాప్యనుక్రోశం
చక్రుర్భూతేషు భారత। త్రీనుపాయాననుపాక్రమ్య దండేన రురుధుః ప్రజాః॥ ౩౦ ॥ న జగ్ముస్సంవిదం తైశ్చ దర్పాదసురసత్తమాః। అథ వై భగవాన్ బ్ర
హ్మా బ్రహ్మర్షిభిరుపస్థితః॥ ౩౧॥ తథా హిమవతశ్శృంగే సురమ్యే పద్మతారకే। శతయోజనవిస్తారే మణిరత్నచయాచితే॥ ౩౨ ॥ తస్మిన్ గిరివరే పు
ష్పితద్రుమకాననే। తస్థౌ స విబుధశ్రేష్ఠో బ్రహ్మా లోకార్థసిద్ధయే॥ ౩౩ ॥ తతో వర్షసహస్రాంతే వితానమకరోత్ప్రభుః। విధినా కల్పదృష్టేన యథావచ్చో
పపాదితమ్॥ ౩౪॥ ఋషిభిర్యజ్ఞపటుభిర్యథావత్కర్మకర్తృభిః। సమిద్భిః పరిసంకీర్ణం దీప్యమానైశ్చ పావకైః॥ ౩౫ ॥ కాంచనైర్యజ్ఞభాండైశ్చ
భ్రాజిష్ణుభిరలంకృతమ్। వృతం దేవగణైశ్చైవ ప్రవరైర్యజ్ఞమండలమ్ ॥ ౩౬ ॥ తథా బ్రహ్మర్షిభిశ్చైవ సదస్యైరుపశోభితమ్। యత్ర ఘోరతమం వృ
త్తమృషీణాం మే పరిశ్రుతమ్॥ ౩౭॥ చంద్రమా విమలం వ్యోమ యథాభ్యుదితతారకమ్। వికీర్యాగ్నిం తథా భూతముత్థితం శ్రూయతే తదా॥ ౩౮॥ నీలోత్పలస
వర్ణాభం తీక్ష్ణదంష్ట్రం కృశోదరమ్। ప్రాంశుం సుదుర్ధర్షతరం తదైవ హ్యమితౌజసమ్॥ ౩౯॥ తస్మిన్నుత్పతమానే చ ప్రచచాల వసుంధరా। మహో
ర్మికలితావర్తశ్చుక్షుభే స మహోదధిః॥ ౪౦ ॥ పేతురుల్కా మహోత్పాతాః శాఖాశ్చ ముముచుర్ద్రుమాః। అప్రశాంతా దిశస్సర్వాః పవనశ్చాశివో వవౌ
॥ ౪౧॥ ముహుర్ముహుశ్చ భూతాని చావ్యథంత భయాత్తదా। తతస్స తుములం దృష్ట్వా తం చ భూతముపస్థితమ్॥ ౪౨॥ మహర్షిసురగంధర్వానువాచేదం పితామ
హః। మయైవం చింతితం భూతమసిర్నామైష వీర్యవాన్॥ ౪౩॥ రక్షణార్థాయ లోకస్య వధాయ చ సురద్విషామ్। తతస్తద్రూపముత్సృజ్య బభౌ నిస్త్రింశ ఏవ
సః॥ ౪౪॥ విమలస్తీక్ష్ణధారశ్చ కాలాంతక ఇవోద్యతః। తతస్స శితికంఠాయ రుద్రాయర్షభకేతవే॥ ౪౫॥ బ్రహ్మా దదావసిం తీక్ష్ణమధర్మప్రతివారణమ్। తతస్స భ
గవాన్ రుద్రో మహర్షిజనసంస్తుతః॥ ౪౬॥ ప్రగృహ్యాసిమమేయాత్మా రూపమన్యచ్చకార హ। చతుర్బాహుః స్పృశన్మూర్ధ్నా భూస్థితోఽపి దివాకరమ్॥ ౪౭॥ ఊ
ర్ధ్వదృష్టిర్మహాలింగో ముఖాజ్జ్వాలాస్సముత్సృజన్। వికుర్వన్ బహుధా వర్ణాన్నీలపాండురలోహితాన్॥ ౪౮॥ బిభ్రత్కృష్ణాజినం వాసో హేమప్రవరతా
రకమ్। నేత్రం చైకం లలాటేన భాస్కరప్రతిమం వహన్॥ ౪౯॥ శుశుభాతే చ విమలే ద్వే నేత్రే కృష్ణపింగలే। తతో దేవో మహాదేవః శూలపాణిర్భగాక్షిహా॥ ౫౦
సంప్రగృహ్య తు నిస్త్రింశం కాలాగ్నిసమవర్చసమ్। త్రికూటం చర్మ చోద్యమ్య సవిద్యుతమివాంబుదమ్॥ ౫౧॥ చచార వివిధాన్మార్గాన్ మహాబలపరా
క్రమః। విధున్వన్నసిమాకాశే తదా యుద్ధచికీర్షయా॥ ౫౨॥ తస్య నాదం వినదతో మహాహాసం చ ముంచతః। బభౌ ప్రతిభయం రూపం తదా రుద్రస్య భార
త॥ ౫౩॥ తద్రూపధారిణం రుద్రం రౌద్రకర్మచికీర్షయా। నిశమ్య దానవాస్సర్వే హృష్టాస్సమభిదుద్రువుః॥ ౫౪॥ అశ్మభిశ్చాప్యవర్షంత ప్రదీప్తైశ్చ తథో
ల్ముకైః। ఘోరైః ప్రహరణైశ్చాన్యైః క్షురధారైరయోమయైః॥ ౫౫ ॥ తతస్తద్దానవానీకం సంప్రణేతారమచ్యుతమ్। రుద్రం దృష్ట్వా బలోద్భూతం ప్ర
ముమోహ చ చచాల చ॥ ౫౬॥ చిత్రం శీఘ్రపదత్వాచ్చ చరంతమసిపాణినమ్। తమేకమసురాస్సర్వే సహస్రమితి మేనిరే॥ ౫౭॥ ఛిందన్ భిందన్ రుజన్ కృంతన్
దారయన్ ప్రమథయన్నపి। అచరద్వైరిసంఘేషు దావాగ్నిరివ కక్షగః॥ ౫౮॥ అసివేగప్రభగ్నాస్తే ఛిన్నబాహూరువక్షసః। సంప్రకీర్ణాంత్రగాత్రాశ్చ

పేతురుర్వ్యాం మహాబలాః॥ ౪౯॥ అపరే దానవా భగ్నాః ఖడ్గపాతావపీడితాః। అన్యోన్యమభినర్దంతో దిశస్సంప్రతిపేదిరే॥ ౫౦॥ భూమిం కేచిత్ప్ర
వివిశుః పర్వతానపరే తథా। అపరే జగ్మురాకాశమపరేంభస్సమావిశన్॥ ౫౧॥ తస్మిన్మహతి సంవృత్తే సమరే భృశదారుణే। బభూవ భూః ప్రతిభయా మాం
సశోణితకదర్శనా॥ ౫౨॥ దానవానాం శరీరైశ్చ పతితైః శోణితోక్షితైః। సమాకీర్ణా మహాబాహో సశైలైరివ కింశుకైః॥ ౫౩॥ సరుద్రో దానవాన్హ
త్వా కృత్వా ధర్మోత్తరం జగత్। రౌద్రం రూపమథోత్క్షిప్య చక్రే రూపం శివం శివః॥ ౫౪॥ తతో మహర్షయస్సర్వే సర్వే దేవగణాస్తథా। జయేనాద్భుత
కల్పేన దేవదేవం తథార్చయన్॥ ౫౫॥ తతస్స భగవాన్ రుద్రో దానవక్షతజోక్షితమ్। అసిం ధర్మస్య గోప్తారం దదౌ సత్కృత్య విష్ణవే॥ ౫౬॥ విష్ణుర్మ
రీచయే ప్రాదాన్మరీచిర్భగవానపి। మహర్షిభ్యో దదౌ ఖడ్గం ఋషయో వాసవాయ చ॥ ౫౭॥ మహేంద్రో లోకపాలేభ్యో లోకపాలాస్తు పుత్రక। మనవే
సూర్యపుత్రాయ దదుః ఖడ్గం సువిస్తరమ్ ॥ ౫౮ ॥ ఊచుశ్చైనం తథా వాక్యం మానుషాణాం త్వమీశ్వరః । అసినా ధర్మగర్భేణ పాలయస్వ ప్రజా ఇతి॥
౫౯॥ ధర్మసేతుమతిక్రాంతాః స్థూలసూక్ష్మాత్మకారణాత్ । విభజ్య దండం రక్ష్యాస్తు ధర్మతో న యదృచ్ఛయా॥ ౬౦॥ దుర్వాచా నిగ్రహో దండో హిరణ్య
బహుళస్తథా। వ్యంగతా చ శరీరస్య వధో వానల్పకారణాత్ ॥ ౬౧॥ అసేరేతాని రూపాణి దుర్వారాదీని నిర్దిశేత్ । అసేరేవం ప్రమాణాని పరిపాల్యవ్య
క్రతిమాత్ ॥ ౬౨॥ స విసృజ్యాథ పుత్రం స్వం ప్రజానామధిపం తతః। మనుః ప్రజానాం రక్షార్థం క్షుపాయ ప్రదదావసిమ్॥ ౬౩॥ క్షుపాజ్జగ్రాహ చేక్ష్వాకు
రిక్ష్వాకోశ్చ పురూరవాః। ఆయుశ్చ తస్మాల్లేభే తం నహుషశ్చ తతో భువి॥ ౬౪॥ యయాతిర్నహుషాచ్చాపి పూరుస్తస్మాచ్చ లబ్ధవాన్। అమూర్తరజసస్త
స్మాత్తతో భూమిశయో నృపః॥ ౬౫॥ భరతశ్చాపి దౌష్యంతిర్లేభే భూమిశయాదసిం। తస్మాల్లేభే చ ధర్మజ్ఞో రాజన్నైలబిలస్తథా॥ ౬౬॥ తతశ్చైలబిలా
ల్లేభే ధుంధుమారో నరేశ్వరః। ధుంధుమారాచ్చ కాంభోజో ముచుకుందస్తతోలభత్ ॥ ౬౭॥ ముచుకుందాన్మరుత్తశ్చ మరుత్తాదపి రైవతః। రైవతాద్యువనా
శ్వశ్చ యువనాశ్వాత్తతో రఘుః॥ ౬౮॥ ఇక్ష్వాకువంశజస్తస్మాద్ధరిణాశ్వః ప్రతాపవాన్। హరిణాశ్వాదసిం లేభే శునకశ్శునకాదపి॥ ౬౯ ॥ ఉశీనరో వై ధ
ర్మాత్మా తస్మాద్భోజస్సయాదవః। యమభ్యశ్చ శిబిర్లేభే శిబేశ్చాపి ప్రతర్దనః॥ ౭౦॥ ప్రతర్దనాదష్టకశ్చ పృషదశ్వోష్టకాదపి । పృషదశ్వాద్భరద్వా
జో ద్రోణస్తస్మాత్కృపస్తతః॥ ౭౧॥ తతస్తు భ్రాతృభిస్సార్ధం పరమాసిమవాప్తవాన్। కృత్తికాస్త్వస్య నక్షత్రమసేరగ్నిశ్చ దైవతమ్॥ ౭౨॥ రోహిణీం
గోత్రమాస్థాప్య రుద్రశ్చ గురురుత్తమః॥ అసేరష్టౌ హి నామాని రహస్యాని నిబోధ మే॥ ౭౩॥ పాండవేయ సదా యాని కీర్తయన్ లభతే జయమ్ । అసిర్విశ
సనః ఖడ్గస్తీక్ష్ణధారో దురాసదః॥ ౭౪॥ శ్రీగర్భో విజయశ్చైవ ధర్మపాలస్తథైవ చ । అగ్ర్యః ప్రహరణానాం చ ఖడ్గో మాద్రవతీసుత॥ ౭౫॥ మహేశ్వర
ప్రణీతశ్చ పురాణే నిశ్చయం గతః । పృథుస్తూత్పాదయామాస ధనురాద్యమరిందమ॥ ౭౬॥ తేనేయం పృథివీ దుగ్ధా సస్యాని సుబహూన్యపి। ధర్మేణ చ య
థాపూర్వం వైన్యేన పరిరక్షితా ॥ ౭౭॥ తదేతదార్షం మాద్రేయ పురాణం కర్తుమర్హసి । అసేశ్చ పూజా కర్తవ్యా సదా యుద్ధవిశారదైః॥ ౭౮॥ ఇ
త్యేష ప్రథమః కల్పో వ్యాఖ్యాతస్తే సువిస్తరాత్। అసేరుత్పత్తిసంసర్గో యథావద్భరతర్షభ॥ ౭౯॥ సర్వథైతదిదం శ్రుత్వా ఖడ్గసాధనముత్తమమ్। లభ
తే పురుషః కీర్తిం ప్రేత్య చానంత్యమశ్నుతే॥ ౮౦॥ ....*

ఇతి - ఆపద్ధర్మపర్వణి - ఖడ్గోత్పత్తికథనే - షట్షష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః

వైశంపాయః ॥ ఇత్యుక్తవతి భీష్మే తు తూష్ణీంభూతే యుధిష్ఠిరః । పప్రచ్ఛావసథం గత్వా భ్రాతౄన్ విదురపంచమాన్ ॥ ౧॥ ధర్మే చార్థే చ కామే చ
లోకవృత్తిస్సమాహితా । తేషాం గరీయాన్ కతమో మధ్యమః కో లఘుశ్చ కః॥ ౨॥ తస్మింశ్చాత్మా నిధాతవ్యస్త్రివర్గవిజయాయ వై। సంహృష్టా నైష్ఠి
కం వాక్యం యథావద్వక్తుమర్హథ॥ ౩॥ తతోర్థగతితత్త్వజ్ఞః ప్రథమం ప్రతిభానవాన్ । జగాద విదురో వాక్యం ధర్మశాస్త్రమనుస్మరన్॥ ౪ ॥ విదురః॥
బాహుశ్రుత్యం తపస్త్యాగశ్శ్రద్ధా యజ్ఞక్రియా క్షమా । భావశుద్ధిర్దయా సత్యం సంయమశ్చాత్మసంపదః॥ ౫॥ ఏతదేవాభిపద్యస్వ మా తే భూచ్చలితం

మనః । ఏతన్మూలౌ హి ధర్మార్థావేతదేకపదం హి మే॥ ౬॥ ధర్మేణైవర్షయస్తీర్ణా ధర్మే లోకాః ప్రతిష్ఠితాః । ధర్మేణ దేవా వవృధుర్ధర్మే చా
ర్థస్సమాహితః॥ ౭ ॥ ధర్మో రాజన్ గుణశ్రేష్ఠో మధ్యమో హ్యర్థ ఉచ్యతే । కామో యవీయానితి చ ప్రవదంతి మనీషిణః॥ ౮॥ తస్మాద్ధర్మప్రధానేన భ
వితవ్యం యతాత్మనా । తథా చ సర్వభూతేషు వర్తితవ్యం యథాత్మని॥ వైశంపాయనః॥ సమాప్తవచనే తస్మిన్నర్థశాస్త్రవిశారదః। పార్థో ధర్మా
ర్థతత్త్వజ్ఞో జగౌ వాక్యం ప్రచోదితః॥ ౧౦ ॥ అర్జునః॥ కర్మభూమిరియం రాజన్నిహ వార్తా ప్రశస్యతే। కృషిర్వాణిజ్యగోరక్ష్యం శిల్పాని వివిధాని చ॥ ౧౧॥
అర్థ ఇత్యేవ సర్వేషాం కర్మణామవ్యతిక్రమః । న హ్యృతేఽర్థేన వర్తేతే ధర్మకామావితి శ్రుతిః॥ ౧౨॥ విషయైర్హ్యర్థవాన్ ధర్మమారాధయితు
ముత్తమమ్ । కామం చ చరితుం శక్తో దుష్ప్రాపమకృతాత్మభిః॥ ౧౩ ॥ అర్థస్యావయవావేతౌ ధర్మకామావితి శ్రుతిః। అర్థసిద్ధ్యా వినిర్వృత్తావుభావే
తౌ భవిష్యతః॥ ౧౪॥ తద్గతార్థం హి పురుషం విశిష్టతరయోనయః । బ్రహ్మాణమివ భూతాని సతతం పర్యుపాసతే॥ ౧౫॥ జటాజినధరా దాంతాః పంకదిగ్ధా
జితేంద్రియాః । ముండా నిస్తంతవశ్చాపి వసంత్యర్థార్థినః పృథక్॥ ౧౬ ॥ కషాయవసనాశ్చాన్యే శ్మశ్రులా హ్రీనిషేవిణః । విద్వాంసశ్చైవ శాంతా
శ్చ ముక్తాస్సర్వపరిగ్రహైః॥ ౧౭॥ అర్థార్థినస్సంతి కేచిదపరే స్వర్గకాంక్షిణః । కులప్రత్యాగమాశ్చైకే స్వం స్వం ధర్మమనుష్ఠితాః॥ ౧౮॥ ఆస్తి
కా నాస్తికాశ్చైవ నియతాస్సంయమే పరే । అప్రజ్ఞానం తమోభూతం ప్రజ్ఞానం తు ప్రకాశితా ॥ ౧౯ ॥ భృత్యాన్ భోగైర్ద్విషో దండైర్యో యోజయతి
సోఽర్థవాన్। ఏతన్మతిమతాం శ్రేష్ఠ మతం మమ యథాతథమ్ ॥ అనయోస్తు నిబోధ త్వం వచనం వాక్యకంఠయోః॥ ౨౦॥ వైశంపాయనః॥ తతో ధర్మార్థ
కుశలౌ మాద్రీపుత్రావనంతరమ్। నకులస్సహదేవశ్చ వాక్యం జగదతుః పరమ్॥ ౨౧ ॥ నకులసహదేవౌ ॥ ఆసీనశ్చ శయానశ్చ విచరన్నపి వా స్థితః । అర్థ
యోగం దృఢం కుర్యాద్యోగైరుచ్చావచైరపి ॥ ౨౨ ॥ అస్మింస్తు వై వినిర్వృత్తే దుర్లభే పరమప్రియే । ఇహ కామానవాప్నోతి ప్రత్యక్షం నాత్ర సంశయః ॥
౨౩॥ యోఽర్థో ధర్మేణ సంయుక్తో ధర్మో యశ్చార్థసంయుతః। తద్ధి త్వామృతసంవాదం తస్మాదేతౌ మతావిహ॥ ౨౪॥ అనర్థస్య న కామోఽస్తి తథార్థోఽ
ధర్మిణః కుతః। తస్మాదుద్విజతే లోకో ధర్మార్థాద్యో బహిష్కృతః॥ ౨౫॥ తస్మాద్ధర్మప్రధానేన సాధ్యోఽర్థస్సంయతాత్మనా । విశ్వస్తేషు హి భూతే
షు కల్పతే సర్వమేవ హి॥ ౨౬॥ ధర్మం సమాచరేత్పూర్వం తతోఽర్థం ధర్మసంయుతమ్। తతః కామం చరేత్పశ్చాత్సిద్ధార్థస్స హి తత్పరమ్॥ ౨౭॥ వై
శంపాయనః॥ విరేమతుస్తు తద్వాక్యముక్త్వా తావశ్వినీసుతౌ । భీమసేనస్తదా వాక్యమిదం వక్తుం ప్రచక్రమే ॥ ౨౮॥ భీమసేనః॥ నాకామః కామయత్య
ర్థం నాకామో ధర్మమిచ్ఛతి। నాకామః కామయానోఽస్తి తస్మాత్కామో విశిష్యతే॥ ౨౯॥ పలాశఫలమూలాదా వాయుభక్షాస్సుసంయతాః। వేదోపవే
దేష్వపరే యుక్తాస్స్వాధ్యాయపారగాః॥ ౩౦॥ కామేన యుక్తా ఋషయస్తపస్యేవ సమాహితాః। శ్రద్ధాయజ్ఞక్రియాయాం చ తథా దానప్రతిగ్రహే॥ ౩౧॥
వణిజః కర్షకా గోపాః కారవః శిల్పినస్తథా । దేవకర్మకృతశ్చైవ యుక్తాః కామేన కర్మసు॥ ౩౨॥ సముద్రం వా విశంత్యన్యే నరాః కామేన సంయుతాః।
కామో హి వివిధాకారస్సర్వం కామేన సంతతమ్॥ ౩౩॥ నాస్తి నాసీన్నాభవిష్యద్భూతం కామాత్మకాత్పరమ్। ఏతత్సారం మహారాజ ధర్మార్థావత్ర సం
స్థితౌ॥ ౩౪॥ నవనీతం యథా దధ్నస్తథా కామోఽర్థధర్మతః। శ్రేయస్తైలం హి పిణ్యాకాత్ ఘృతం శ్రేయ ఉదశ్వితః॥ ౩౫॥ శ్రేయః పుష్పఫలం కాష్ఠాత్కా
మో ధర్మార్థయోర్వరః। పుష్పతో మధ్వివ రసః కామ ఆభ్యాం తథా స్మృతః॥ కామో ధర్మార్థయోర్యోనిః కామశ్చాథ తదాత్మకః ॥ ౩౬॥ నాకామతో
బ్రాహ్మణాస్స్వన్నమర్థాన్నాకామతో దదతి బ్రాహ్మణేభ్యః। నాకామతో వివిధా లోకచేష్టా తస్మాత్కామః ప్రాక్త్రివర్గస్య దృష్టః॥ ౩౭॥ సుచారువే
షాభిరలంకృతాభిర్మదోత్కటాభిః ప్రియదర్శనాభిః। రమస్వ యోషాభిరుపేత్య కామం కామో హి రాజన్ పరమో భవేన్నః॥ ౩౮॥ బుద్ధిర్మమైషా పరిఖా
ష్ఠితస్య మా భూద్విచారస్తవ ధర్మపుత్ర। స్యాత్సంహితం సద్భిరఫల్గుసారం సమేతి వాక్యం పరమానృశంసమ్॥ ౩౯॥ ధర్మార్థకామాస్సమమేవ సేవ్యా

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

యో హ్యేకభక్తస్సనరో జఘన్యః । తయోస్తు దాత్యం ప్రవదంతి మధ్యం స ఉత్తమో యోఽభిరతస్త్రివర్గే ॥ ౪౦ ॥ ప్రాజ్ఞస్సుహృచ్చందనసారలిప్తో విచిత్రమాల్యాభరణైరుపేతః। తతో వచస్సంగ్రహవిస్తరేణ ప్రోక్త్వాథ వీరాన్విరరామ భీమః ॥ ౪౧ ॥ తతో ముహూర్తాదథ ధర్మరాజో వాక్యాని తేషామనుచింత్య సమ్యక్ । ఉవాచ వాచావితథం స్మరన్వై లబ్ధశ్రుతాం ధర్మభృతాం వరిష్ఠః ॥ ౪౨ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ నిస్సంశయం నిశ్చితధర్మశాస్త్రాస్సర్వే భవంతో విదితప్రమాణాః । విజ్ఞాతుకామస్య మమేహ వాక్యముక్తం యదైవ నైష్ఠికం తత్ శ్రుతం మే ॥ ౪౩ ॥ ఇదం త్వవశ్యం గదతో మమాపి వాక్యం నిబోధధ్వమనన్యభావాః। యో వై న పాపే నిరతో న పుణ్యే నార్థే న ధర్మే మనుజో న కామే ॥ ౪౪ ॥ విముక్తదోషస్సమలోష్టకాంచనో విముచ్యతే దుఃఖసుఖార్థసిద్ధేః। భూతాని జాతిస్మరణాత్మకాని జరావికారైశ్చ సమన్వితాని ॥ ౪౫ ॥ భూయశ్చ తైస్తైః ప్రతిబోధితాని మోక్షం ప్రశంసంతి న తం చ విద్మః । స్నేహేన యుక్తస్య న చాస్తి ముక్తిరితి స్వయంభూర్భగవానువాచ ॥ ౪౬ ॥ బుధాశ్చ నిర్వాణపరా భవంతి తస్మాన్న కుర్యాత్ప్రియమప్రియం చ। ఏతత్ప్రధానం చ న కామకారో యథా నియుక్తోఽస్మి తథా కరోమి ॥ ౪౭ ॥ భూతాని సర్వాణి విధిర్నియుంక్తే విధిర్బలీయానితి విత్త సర్వే । న కర్మణాప్నోత్యనవాప్యమర్థం యద్భావితవ్యం భవతీతి విత్త ॥ ౪౮ ॥ త్రివర్గహీనోఽపి హి విందతేఽర్థం తస్మాదిదం లోకహితాయ గుహ్యమ్ ॥ ౪౯ ॥ వైశంపాయనః ॥ తతస్తదగ్ర్యం వచనం మనోగతం సమస్తమాజ్ఞాయ తతోఽపి హేతుమత్ । తదా ప్రణేదుశ్చ జహర్షిరే చ తే కురుప్రవీరాయ చ చక్రిరేంఽజలిమ్ ॥ ౪౯ ॥ సుచారువర్ణాక్షరచారుభూషితాం మనోనుగాం నిర్ధుతవాక్యకంటకామ్ । నిశమ్య తాం పార్థివపార్థభాషితాం గిరం నరేంద్రాః ప్రశశంసురేవ తే ॥ ౫౦ ॥ స చాపి తాన్ధర్మసుతో మహామనాస్తదా ప్రతీతాన్ప్రశశంస వీర్యవాన్। పునశ్చ పప్రచ్ఛ సరిద్వరాసుతం తతః పరం ధర్మమహీనచేతసమ్ ॥ ౫౧ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి- సప్తషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ పితామహ మహాప్రాజ్ఞ కురూణాం ప్రీతివర్ధన । ప్రశ్నం కంచిత్ప్రవక్ష్యామి తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౧ ॥ కీదృశా మానవాస్సౌమ్యాః కైః ప్రీతిః పరమా భవేత్ । ఆయత్యాం చ తదాత్వే చ కే క్షమాస్తాన్వదస్వ మే ॥ ౨ ॥ న హి తత్ర ధనం స్ఫీతం న చ సంబంధిబాంధవాః। తిష్ఠంతి యత్ర సుహృదస్తిష్ఠంతీతి మతిర్మమ ॥ ౩ ॥ దుర్లభో హి సుహృత్ శ్రోతా దుర్లభశ్చ హితస్సుహృత్ । ఏతద్ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠ సర్వం వ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౪ ॥ భీష్మః ॥ సంధేయాన్పురుషాన్రాజన్నసంధేయాంశ్చ తత్త్వతః । వదతో మే నిబోధ త్వం నిఖిలేన యుధిష్ఠిర ॥ ౫ ॥ లుబ్ధః క్రూరస్త్యక్తధర్మా నికృతిశ్శఠ ఏవ చ। క్షుద్రః పాపసమాచారస్సర్వశంకీ తథాలసః ॥ ౬ ॥ దీర్ఘసూత్రోఽనృజుః క్రుష్టో గురుదారప్రధర్షకః । వ్యసనే యః పరిత్యాగీ దురాత్మా నిరపత్రపః ॥ ౭ ॥ సర్వతః పాపదర్శీ చ నాస్తికో వేదనిందకః । సంప్రకీర్ణేంద్రియో లోకే యః కామం నిరతశ్చరేత్ ॥ ౮ ॥ అసత్యో లోకవిద్విష్టస్సమయే చానవస్థితః। పిశునోఽథాకృతప్రజ్ఞో మత్సరీ పాపనిశ్చయః ॥ ౯ ॥ దుశ్శీలోఽథాకృతాత్మా చ నృశంసః కితవస్తథా। మిత్రైరపకృతిర్నిత్యమిచ్ఛతేఽర్థం పరస్య యః ॥ ౧౦ ॥ దదతశ్చ యథాశక్తి యో న తుష్యతి మందధీః। అధైర్యమపి యో యుంక్తే సదా మిత్రం నరర్షభ ॥ ౧౧ ॥ అస్థానే క్రోధనో యుక్తో యశ్చాకస్మాద్విరుధ్యతే। సుహృదశ్చైవ కల్యాణానాశు త్యజతి కిల్బిషీ ॥ ౧౨ ॥ అల్పేఽప్యపకృతే మూఢస్తథాజ్ఞానాత్కృతేఽపి చ। కార్యసేవీ చ మిత్రేషు మిత్రద్వేషీ నరాధిప ॥ ౧౩ ॥ శత్రుర్మిత్రముఖో యశ్చ జిహ్మప్రేక్షీ విలోచనః । న విరజ్యతి కల్యాణే యః కుర్యాత్తాదృశం నరమ్ ॥ ౧౪ ॥ పానపో ద్వేషణః క్రోధీ నిర్ఘృణః పరుషస్తథా । పరోపతాపీ మిత్రధ్రుక్ తథా ప్రాణివధే రతః ॥ ౧౫ ॥ కృతఘ్నశ్చాధమో లోకే న సంధేయః కదాచన। ఛిద్రాన్వేషీ హ్యసంధేయస్సంధేయానపి మే శృణు ॥ ౧౬ ॥ కులీనా వాక్యసంపన్నా జ్ఞానవిజ్ఞానకోవిదాః । రూపవంతో గుణోపేతాస్తథాలుబ్ధా జితశ్రమాః ॥ ౧౭ ॥ సన్మిత్రాశ్చ కృతజ్ఞాశ్చ సర్వజ్ఞా లోభవర్జితాః ॥

మాధుర్యగుణసంపన్నాః సత్యసంధా జితేంద్రియాః ॥ ౧౮ ॥ వ్యాయామశీలాః సతతం కులపుత్రాః కులోద్వహాః । దోషైర్వియుక్తాః ప్రథితాస్తే గ్రాహ్యాః
పార్థివైర్నరాః ॥ ౧౯ ॥ యథాశక్తి సమాచారాః సంప్రతుష్యంతి హి ప్రభో । నాస్థానే క్రోధవంతశ్చ న చాకస్మాద్విరాగిణః ॥ ౨౦ ॥ విరక్తాశ్చ న దుష్యంతి
మనసాప్యర్థకోవిదాః । ఆత్మానం పీడయిత్వాపి సుహృత్కార్యపరాయణాః ॥ ౨౧ ॥ విరజ్యంతి న మిత్రేభ్యో వాసో రక్తమివావికమ్ । క్రోధాచ్చ లోభమో
హాభ్యాం నానర్థే యువతీషు చ ॥ ౨౨ ॥ న దర్శయంతి సుహృదో విశ్వస్తా ధర్మవత్సలాః । లోష్టకాంచనతుల్యార్థాః సుహృత్సు దృఢబుద్ధయః ॥ ౨౩ ॥ యే
చరంత్యభిమానాని నిసృష్టాత్మవిభూషణాః । సంగృహ్ణంతః పరిజనం స్వామ్యర్థపరమాః సదా ॥ ౨౪ ॥ ఈదృశైః పురుషశ్రేష్ఠైర్యః సంధిం కురుతే నృపః । త
స్య విస్తీర్యతే రాజ్యం జ్యోత్స్నా గ్రహపతేరివ ॥ ౨౫ ॥ శస్త్రనిత్యా జితక్రోధా బలవంతో రణే సదా । జన్మశీలగుణోపేతాః సంధేయాః పురుషోత్తమాః ॥ ౨౬ ॥
యే చ దోషసమాయుక్తా నరాః ప్రోక్తా మయానఘ । తేషామప్యధమా రాజన్ కృతఘ్నా మిత్రఘాతకాః ॥ త్యక్తవ్యాస్తు దురాచారాః సర్వేషామితి నిశ్చయః ॥
౨౭ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ విస్తరేణాథ సంబంధం శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః । మిత్రద్రోహీ కృతఘ్నశ్చ యః ప్రోక్తస్తద్వదస్వ మే ॥ ౨౮ ॥ భీష్మః ॥ హంత తే వర్తయి
ష్యేఽహమితిహాసం పురాతనమ్ । ఉదీచ్యాం దిశి యద్వృత్తం మ్లేచ్ఛేషు మనుజాధిప ॥ ౨౯ ॥ బ్రాహ్మణో మధ్యదేశీయః కశ్చిద్వై బ్రహ్మవర్జితమ్ । గ్రామం
వృద్ధియుతం వీక్ష్య ప్రావిశద్భైక్షకాంక్షయా ॥ ౩౦ ॥ తత్ర దస్యుర్ధనయుతః సర్వవర్ణవిశేషవిత్ । బ్రహ్మణ్యః సత్యసంధశ్చ దానే చ నిరతోఽభవత్ ॥ ౩౧ ॥
తస్య క్షయముపాగమ్య తతో భిక్షామయాచత । ప్రతిశ్రయం చ వాసార్థం భిక్షాం చైవాథ వార్షికీమ్ ॥ ౩౨ ॥ ప్రాదాత్తస్మై చ విప్రాయ వస్త్రం చ సదశం
నవమ్ । నారీం చాపి వయోపేతాం భర్త్రా విరహితాం తథా ॥ ౩౩ ॥ ఏతత్సర్వం ప్రాప్య హృష్టాత్మా దస్యోః సర్వం ద్విజస్తథా । తస్మిన్ గృహవరే రాజన్ స్త
యా రేమే స గౌతమః ॥ ౩౪ ॥ కుటుంబార్థం చ దాస్యాశ్చ సాహాయ్యం చాప్యథాకరోత్ । తత్రావసత్స వర్షాంశ్చ సమృద్ధే శబరాలయే ॥ ౩౫ ॥ బాణవే
ధే పరం యత్నమకరోచ్చైవ గౌతమః । చక్రాంగాన్ స చ నిత్యం వై సర్వతో వనగోచరాన్ ॥ ౩౬ ॥ జఘాన గౌతమో రాజన్ యథా దస్యుగణాస్తథా । హిం
సాపటుర్ఘృణాహీనః సదా ప్రాణివధే రతః ॥ ౩౭ ॥ గౌతమః సన్నికర్షేణ దస్యుభిః సమతామియాత్ । తథా తు వసతస్తస్య దస్యుగ్రామే సుఖం తదా ॥
౩౮ ॥ అగమన్ బహవో మాసా నిఘ్నతః పక్షిణో బహూన్ । తతః కదాచిదపరో ద్విజస్తం దేశమాగతః ॥ ౩౯ ॥ జటాచీరాజినధరః స్వాధ్యాయపరమః శు
చిః । వినీతో నియతాహారో బ్రహ్మణ్యో వేదపారగః ॥ ౪౦ ॥ స బ్రహ్మచారీ తద్దేశ్యః సఖా తస్యైవ సుప్రియః । తం దస్యుగ్రామమగమద్యత్రాసౌ గౌతమో
వసత్ ॥ ౪౧ ॥ స తు విప్రగృహాన్వేషీ శూద్రాన్నపరివర్జకః । గ్రామే దస్యుసమాకీర్ణే వ్యచరత్సర్వతో దిశమ్ ॥ ౪౨ ॥ తతః స గౌతమగృహం ప్రవివేశ ద్వి
జోత్తమః । గౌతమశ్చాపి సంప్రాప్తస్తావన్యోన్యేన సంగతౌ ॥ ౪౩ ॥ చక్రాంగభారస్కంధం తం ధనుష్పాణిం ధృతాయుధమ్ । రుధిరేణావసిక్తాంగం గృహ
ద్వారముపాగతమ్ ॥ ౪౪ ॥ తం దృష్ట్వా పురుషాదాభమపధ్వస్తం క్షయాగతమ్ । అభిజ్ఞాయ ద్విజో వ్రీడన్నిదం వాక్యమథాబ్రవీత్ ॥ ౪౪ ॥ కిమిదం కురుషే
మోహాద్విప్రస్త్వం హి కులోద్వహః । మధ్యదేశపరిజ్ఞాతో దస్యుభావం గతః కథమ్ ॥ ౪౬ ॥ పూర్వాన్ స్మర ద్విజ జ్ఞాతీన్ ప్రఖ్యాతాన్ వేదపారగాన్ । తే
షాం వంశేఽభిజాతస్త్వమీదృశః కులపాంసనః ॥ ౪౭ ॥ అవబుధ్యాత్మనాత్మానం సత్త్వం శీలం శ్రుతం దమమ్ । అనుక్రోశం చ సంస్మృత్య త్యజ వాసమిమం ద్వి
జ ॥ ౪౮ ॥ ఏవముక్తః స సుహృదా తేన తత్ర హితైషిణా । ప్రత్యువాచ తతో రాజన్ వినిశ్చిత్య తదార్తవత్ ॥ ౪౯ ॥ నిర్ధనోఽస్మి ద్విజశ్రేష్ఠ నాపి వేదవిదప్యహమ్ ।
విత్తార్థమిహ సంప్రాప్తం విద్ధి మాం ద్విజసత్తమ ॥ ౫౦ ॥ త్వద్దర్శనాత్తు విప్రేంద్ర కృతార్థోఽస్మ్యద్య వై ద్విజ । ఆవాం హి సహాయాస్స్యావశ్శ్వో వస
స్వాద్య శర్వరీమ్ ॥ ౫౧ ॥ స తత్ర న్యవసద్విప్రో ఘృణీ కించిదసంస్పృశన్ । క్షుధితం ఛంద్యమానోఽపి భోజనం నాభ్యనందత ॥ ౫౨ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాం
తిపర్వాంతర్గత - ఆపద్ధర్మపర్వణి - కృతఘ్నోపాఖ్యానే - అష్టషష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః - ....*

భీష్మః॥ తస్యాంనిశాయాంవ్యుష్టాయాంగతేతస్మిన్ద్విజోత్తమే।నిష్క్రమ్యగౌతమోఽగచ్ఛత్సముద్రంప్రతిభారత॥౧॥సాముద్రికాన్సవణిజస్తతోఽపశ్యత్
స్థితాన్పథి।సతేనసహసార్థేనప్రయయౌసాగరంప్రతి॥౨॥సతుసార్థోమహాన్రాజన్కస్మింశ్చిద్గిరిగహ్వరే। మత్తేనద్విరదేనాథనిహతఃప్రాయశోఽభ
వత్॥౩॥ సకథంచిద్భయాత్తస్మాద్విముక్తోబ్రాహ్మణస్తదా।కాందిశీకోజీవితార్థీప్రదుద్రావోత్తరాందిశమ్॥౪॥ సతుసార్థపరిభ్రష్టస్తస్మాద్దేశా
త్తథాచ్యుతః। ఏకాకీవ్యచరత్తత్రవనేకింపురుషోయథా॥౫॥ సపంథానమథాసాద్యసముద్రాభిసరంతదా। ఆససాదవనంరమ్యందివ్యంపుష్పితపాద
పమ్॥౬॥ సర్వర్తుకైరామ్రవనైఃపుష్పితైరుపశోభితమ్। నందనోద్దేశసదృశంయక్షకిన్నరసేవితమ్॥౭॥ సాలైస్తాలైస్తమాలైశ్చకాలాగురువ
నైస్తథా। చందనస్యచముఖ్యస్యపాదపైరుపశోభితమ్॥౮॥ గిరిప్రస్థేషురమ్యేషుతేషుతేషుసుగంధిషు। సమంతతోద్విజశ్రేష్ఠాస్తత్రాకూజంతవైతదా॥
౯॥మనుష్యవదనాశ్చాన్యేభారుండాఇతివిశ్రుతాః। భూలింగశకునాశ్చాన్యేసాముద్రాఃపర్వతోద్భవాః॥౧౦॥సతాన్యతిమనోజ్ఞానివిహంగానాంరుతా
నివై। శృణ్వన్సురమణీయానివిప్రోఽగచ్ఛతగౌతమః॥౧౧॥ తతోఽపశ్యత్సురమ్యేషుసువర్ణసికతాచితే। దేశేసమేసుఖేచిత్రేస్వర్గోద్దేశసమేనృప॥౧౨॥
శ్రియాజుష్టంమహావృక్షంన్యగ్రోధంచసమండలమ్। శాఖాభిరనురూపాభిర్భూయిష్ఠచ్ఛత్రసన్నిభమ్॥౧౩॥తస్యమూలంచసంసిక్తంవరచందనవారిణా
దివ్యపుష్పాన్వితంశ్రీమత్పితామహసభోపమమ్॥ ౧౪॥ తందృష్ట్వాగౌతమఃప్రీతోమనఃకాంతమనుత్తమమ్। మేధ్యంసురగృహప్రఖ్యంపుష్పితైఃపాదపై
వృతమ్॥ ౧౫॥తమాసాద్యముదాయుక్తస్తస్యాధస్తాదుపావిశత్।తత్రాసీనస్యకౌంతేయగౌతమస్యసుఖశ్శివః॥౧౬॥ పుష్పాణిసముపస్పృశ్యప్రవవా
వనిలశ్శుభః। హ్లాదయన్సర్వగాత్రాణిగౌతమస్యతదానృప ॥ ౧౭॥సతువిప్రఃప్రశాంతశ్చతుష్టఃపుణ్యేనవాయునా।సుఖమాసాద్యసుష్వాపభాస్కరశ్చా
స్తమభ్యయాత్ ॥౧౮॥తతోఽస్తంభాస్కరేయాతేసంధ్యాకాలఉపస్థితే।ఆజగామస్వభవనంబ్రహ్మలోకాత్ఖగోత్తమః॥౧౯॥నాడీజంఘఇతిఖ్యాతోదయి
తోబ్రహ్మణస్సఖా। బకరాజోమహాప్రాజ్ఞఃకశ్యపస్యాత్మసంభవః॥ ౨౦॥రాజధర్మేతివిఖ్యాతోబభూవాప్రతిమోభువి। దేవకన్యాసుతశ్శ్రీమాన్విద్వాన్
దేవసమప్రభః॥ ౨౧॥మృష్టాభరణసంపన్నోభూషణైరర్కసన్నిభైః। భూషితస్సర్వగాత్రేషుదేవగర్భశ్శ్రియాజ్వలన్॥ ౨౨॥ తమాగతంఖగందృ
ష్ట్వాగౌతమోవిస్మితోఽభవత్। క్షుత్పిపాసాపరిశ్రాంతోహింసార్థీచాభ్యవైక్షత॥౨౩॥రాజధర్మా॥ స్వాగతంభవతోవిప్రదిష్ట్యాప్రాప్తోఽసిమేగృహమ్।
అస్తంచసవితాయాతఃసంధ్యేయంసముపస్థితా॥ ౨౪॥ మమత్వంనిలయంప్రాప్తఃప్రియాతిథిరనిందితః। పూజితోయాస్యసిప్రాతర్విధిదృష్టేనకర్మణా॥
౨౫ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణికృతఘ్నోపాఖ్యానే - ఏకోనసప్తత్యధికశతతమోధ్యాయః ....*

భీష్మః॥ గిరంతాంమధురాంశ్రుత్వాగౌతమోవిస్మితస్తదా। కౌతూహలాన్వితోరాజన్రాజధర్మాణమైక్షత॥౧॥రాజధర్మా॥ భోఃకశ్యపస్యపుత్రోఽహం
మాతాదాక్షాయణీచమే। అతిథిస్త్వంగుణోపేతస్స్వాగతంతేద్విజోత్తమ॥౨॥భీష్మః॥ తస్మైదత్త్వాససత్కారంవిధిదృష్టేనకర్మణా। సాలపుష్పమ
యీందివ్యాంబృసీంవైసమకల్పయత్ ॥౩॥ భగీరథరథాక్రాంతదేశాన్గంగానిషేవితాన్। యేచరంతిమహామీనాస్తాంశ్చతస్యాన్వకల్పయత్॥౪॥వ
హ్నించాపిసుసందీప్తంమీనాంశ్చాపిసుపీవరాన్।సగౌతమాయాతిథయేన్యవేదయతకాశ్యపిః॥౫॥ భుక్తవంతంచతంవిప్రంప్రీతాత్మానంమహాతపాః॥
క్లమాపనయనార్థంసపక్షాభ్యామభ్యవీజయత్॥౬॥ తతోవిశ్రాంతమాసీనంగోత్రప్రశ్నమపృచ్ఛత। సోఽబ్రవీద్గౌతమోఽస్మీతిబ్రహ్మనాన్యదుదాహరత్॥
౭ ॥ తస్మైపర్ణమయందివ్యందివ్యపుష్పాధివాసితమ్। గంధాఢ్యంశయనంప్రాదాత్సశిశ్యేతత్రవైసుఖమ్॥౮॥ అథోపవిష్టంశయనేగౌతమంధర్మరాట్త
దా। ప్రపచ్ఛకాశ్యపోవాగ్మీకిమాగమనకారణమ్॥౯॥ తతోఽబ్రవీద్గౌతమస్తందరిద్రోఽహంమహామతే। సముద్రగమనాకాంక్షీద్రవ్యార్థమితిభారత॥౧౦॥

తంకాశ్యపోఽబ్రవీత్ప్రీతో నోత్కంఠాం కర్తుమర్హసి। కృతకార్యో ద్విజశ్రేష్ఠ సద్రవ్యో యాస్యసే గృహాన్॥౧౧॥చతుర్విధా హ్యర్థసిద్ధిర్బృహస్పతిమ
తం యథా। పారంపర్యం తథా దైవం కామ్యం మైత్రమితి ప్రభో॥౧౨॥ ప్రాదుర్భూతోఽస్మి తే మిత్రం సుహృత్త్వం చ మమ త్వయి।సోఽహం తథా యతిష్యామి భ
విష్యసి యథార్థవాన్ ॥ ౧౩ ॥ తతః ప్రభాతసమయే సుఖం దృష్ట్వాఽబ్రవీదిదమ్ । గచ్ఛ సౌమ్య పథాఽనేన కృతకృత్యో భవిష్యసి॥౧౪॥...............*
ఇతస్త్రియోజనం గత్వా రాక్షసాధిపతిర్మహాన్। విరూపాక్ష ఇతి ఖ్యాతః సఖా మమ మహాబలః॥౧౫॥ తం గచ్ఛ ద్విజముఖ్య త్వం సమద్వాక్యప్రచోదితః । కా
మానభీప్సితాం స్తుభ్యం ధాతా నాస్త్యత్ర సంశయః॥౧౬॥ఇత్యుక్తస్స యయౌ రాజన్ గౌతమో విగతక్లమః।ఫలాన్యమృతకల్పాని భక్షయన్ స యథేష్టతః॥
౧౭॥ చందనాగురుముఖ్యాని త్వక్పత్రాణాం వనాని చ।తస్మిన్ పథి మహారాజ సేవమానో ద్రుతం యయౌ॥౧౮॥తతో మేరువ్రజం నామ నగరం శైలతోరణమ్॥
శైలప్రాకారవప్రం చ శైలయంత్రార్గలం తథా॥౧౯ ॥ విదితశ్చాభవత్తస్య రాక్షసేంద్రస్య ధీమతః । ప్రహితస్సుహృదా రాజన్ ప్రీయమాణః ప్రియాతిథిః॥
తతస్స రాక్షసేంద్రస్స్వాన్ ప్రేష్యానాహ యుధిష్ఠిర।గౌతమో నగరద్వారాచ్ఛీఘ్రమానీయతామితి॥౨౧॥తతః పురవరాత్తస్మాత్పురుషాశ్శ్యేనచేష్టనాః
గౌతమేత్యభిభాషంతః పురద్వారముపాగమన్॥౨౨॥ తే తమూచుర్మహారాజ రాజప్రేష్యాస్తదా ద్విజమ్।త్వరస్వ తూర్ణమాగచ్ఛ రాజా త్వాం ద్రష్టుమి
చ్ఛతి॥ ౨౩॥ రాక్షసాధిపతిర్వీరో విరూపాక్ష ఇతి శ్రుతః। స త్వాం త్వరతి వై ద్రష్టుం తత్క్షిప్రం సంవిధీయతామ్ ॥ ౨౪ ॥ తతస్స ప్రాద్రవద్విప్రో విస్మయాద్వి
గతక్లమః। గౌతమః పరమర్ధిం తాం పశ్యన్ పరమవిస్మితః॥ ౨౫॥ తైరేవ సహితో రాజ్ఞో వేశ్మ తూర్ణముపాద్రవత్ ।దర్శనం రాక్షసేంద్రస్య కాంక్షమా
ణో ద్విజస్తదా॥౨౬॥...*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతఆపద్ధర్మపర్వణి- కృతఘ్నోపాఖ్యానే- సప్తత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥తతస్స విదితో రాజ్ఞః ప్రవిశ్య గృహముత్తమమ్। పూజితో రాక్షసేంద్రేణ నిషసాదాసనోత్తమే॥ ౧॥పృష్టశ్చ గోత్రచరణం స్వాధ్యాయం బ్రహ్మచా
రికమ్। న తత్ర వ్యాజహారాన్యద్గోత్రమాత్రాదృతే ద్విజః॥ ౨॥ బ్రహ్మవర్చసహీనస్య స్వాధ్యాయోపరతస్య చ । గోత్రమాత్రవిదో రాజా నివాసం సమ
పృచ్ఛత॥ ౩॥రాక్షసః॥క్వ తే నివాసః కల్యాణ కింగోత్రా బ్రాహ్మణీ చ తే । తత్త్వం బ్రూహి న భీః కార్యా విశ్వసస్వ యథాసుఖమ్ ॥ ౪ ॥ గౌతమః ॥ మధ్య
దేశప్రసూతోఽహం వాసో మే శబరాలయే । శూద్రా పునర్భూర్భార్యా మే సత్యమేతద్బ్రవీమి తే॥౫॥భీష్మః॥ తతో రాజా విమమృశే కథం కార్యమిదం భ
వేత్। కథం వా సుకృతం మే స్యాదితి బుద్ధ్యాన్వచింతయత్ ॥ ౬॥ అయం వై జన్మనా విప్రః సుహృత్తస్య మహాత్మనః। సంప్రేషితశ్చ తేనాయం కాశ్యపేన మ
మాంతికమ్॥౭॥ తస్య ప్రియం కరిష్యామి స హి మామాశ్రితస్సదా। భ్రాతా మే బాంధవశ్చాసౌ సఖా చ హృదయంగమః॥ ౮॥ కార్తిక్యామద్య భోక్తారః స
హస్రం మే ద్విజోత్తమాః। తత్రాయమపి భోక్తా చ దేయమస్మై చ మే ధనమ్॥౯॥సచాద్య దివసః పుణ్యో హ్యతిథిశ్చాయమాగతః।సంకల్పితం చైవ ధనం కిం వి
చార్యమతః పరమ్॥ ౧౦॥ తతస్సహస్రం విప్రాణాం విదుషాం సమలంకృతమ్।స్నాతానామనుసంప్రాప్తం సుమహాక్షౌమవాససామ్॥౧౧॥తానాగతాన్
ద్విజశ్రేష్ఠాన్ విరూపాక్షో విశాంపతే। యథార్హం ప్రతిజగ్రాహ విధిదృష్టేన కర్మణా॥ ౧౨॥ బృస్యస్తేషాం తు సంన్యస్తా రాక్షసేంద్రస్య శాసనాత్। భూ
మావరకుశాస్తీర్ణాః ప్రేష్యైర్భరతసత్తమ॥౧౩॥తాసు తే పూజితా రాజ్ఞా విషణ్ణా ద్విజసత్తమాః।తిలదర్భోదకేనాథ అర్చితా విధివద్ద్విజాః॥౧౪॥
విశ్వేదేవాస్స పితరః సాగ్నయశ్చోపకల్పితాః। విలిప్తాః పుష్పవంతశ్చ సుప్రచారాస్సుపూజితాః॥ ౧౫॥ వ్యరాజంత మహారాజ నక్షత్రపతయో యథా । త
తో జాంబూనదీః పాత్రీర్వజ్రాంకా విమలాశ్శుభాః॥ ౧౬ ॥వరాన్నపూర్ణా విప్రేభ్యః ప్రాదాన్మధుఘృతప్లుతాః।తస్య నిత్యం సదాషాఢ్యాం మాఘ్యాం చ బ
హవో ద్విజాః॥ ౧౭ ॥ ఈప్సితం భోజనవరం లభంతే సత్కృతం సదా। విశేషతస్తు కార్తిక్యాం ద్విజేభ్యః సంప్రయచ్ఛతి॥ ౧౮॥ శరద్వ్యపాయే రత్నా
ని పౌర్ణమాస్యామితి శ్రుతిః। సువర్ణం రజతం చైవ మణీనథ చ మౌక్తికాన్॥ ౧౯ ॥వజ్రాన్మహాధనాంశ్చైవ వైడూర్యాజినరాంకవాన్। రత్నరాశీన్వి

నిక్షిప్యదక్షిణార్థే సభారత॥ ౨౦॥ తతఃప్రాహద్విజశ్రేష్ఠాన్విరూపాక్షో మహాబలః। గృహీత్వారత్నాన్యేతానియథోత్సాహంయథేష్టతః॥ ౨౧॥ యేషు
యేషుచభాండేషుభుక్తంవోద్విజసత్తమాః। తాన్యేవాదాయగచ్ఛధ్వంస్వవేశ్మానీతిభారత॥౨౨॥ఇత్యుక్తవచనేతస్మిన్రాక్షసేంద్రేమహాత్మని।యథే
ష్టంతానిరత్నానిజగృహుర్బ్రాహ్మణర్షభాః॥ ౨౩॥ తతోమహార్హైస్తైస్సర్వైరత్నైరభ్యర్చితాశ్శుభైః। బ్రాహ్మణామృష్టవసనాఃసుప్రీతాఃస్మతతో
భవన్॥ ౨౪॥ తతస్తాన్రాక్షసేంద్రశ్చద్విజానాహపునర్వచః। నానాదేశాగతాన్రాజన్రాక్షసాన్ప్రతిషిధ్యవై॥ ౨౫॥అద్యైకందివసంవిప్రానవో
స్తీహభయంక్వచిత్। రాక్షసేభ్యఃప్రమోదధ్వమిష్టతోయాతమాచిరమ్॥ ౨౬ ॥ తతఃప్రదుద్రువుస్సర్వేవిప్రసంఘాస్సమంతతః। గౌతమోపిసువర్ణ
స్యభారమాదాయసత్వరః॥ ౨౭॥ కృచ్ఛ్రాత్సముద్ధరన్భారంన్యగ్రోధంసముపాగమత్। న్యషీదచ్చపరిశ్రాంతఃక్లాంతశ్చక్షుధితశ్చసః॥ ౨౮॥ తతస్త
మభ్యగాద్రాజన్రాజధర్మాఖగోత్తమః। స్వాగతేనాభినందంశ్చగౌతమంమిత్రవత్సలః ॥ ౨౯ ॥ తస్యపక్షాగ్రవిక్షేపైఃక్లమంవ్యపనయత్ఖగః। పూ
జాంచాప్యకరోద్ధీమాన్భోజనంచాప్యకల్పయత్ ॥ ౩౦॥ సభుక్త్వాసువిశ్రాంతోగౌతమోऽచింతయత్తదా। హాటకస్యాభిరూపస్యభారోయంసుమహా
న్మయా ॥ ౩౧ ॥ గృహీతోలోభమోహాభ్యాందూరంచగమనంమమ । నచాస్తిపథిభోక్తవ్యంప్రాణసంధారణంమమ॥౩౨॥కింకృత్వాధారయేయంవై
ప్రాణానిత్యభ్యచింతయత్ । తతస్సపథిభోక్తవ్యంప్రేక్షమాణోనకించన॥ ౩౩॥ కృతఘ్నఃపురుషవ్యాఘ్రమనసేదమచింతయత్। అయంబకపతిఃపా
ర్శ్వేమాంసరాశిఃస్థితోమహాన్॥ఇమంహత్వాగృహీత్వాచయాస్యేహంసమభిద్రుతమ్ ॥ ౩౪ ॥ .... *

ఇతి-శ్రీమహాభారతే-శాంతిర్వాంతర్గత-ఆపద్ధర్మపర్వణి-కృతఘ్నోపాఖ్యానే- ఏకసప్తత్యధికశతతమోऽధ్యాయః-

భీష్మః॥ అథతత్రమహార్చిష్మాననలోవాతసారథిః।తస్యావిదూరేరక్షార్థంఖగేంద్రేణకృతోభవత్ ॥ ౧॥ సచాపిపార్శ్వేసుష్వాపవిశ్వస్తోబకరాట్తదా
కృతఘ్నస్తుసదుష్టాత్మాతజ్జిఘాంసురథాగ్రతః॥ ౨॥ తతోవాతేనదీప్తేనవిశ్వస్తంవిజఘానతమ్। నిహత్యచముదాయుక్తఃసోనుబంధంనదృష్టవాన్॥ ౩॥స
తంవిపక్షరోమాణంకృత్వాగ్నావపచత్తదా।తంగృహీత్వాసువర్ణంచయయౌద్రుతతరంద్విజః॥ ౪॥ తతోన్యస్మిన్గతేచాహ్నివిరూపాక్షోబ్రవీత్సుతమ్।
నప్రేక్షేరాజధర్మాణమద్యపుత్రఖగోత్తమమ్॥ ౫ ॥ సపూర్వసంధ్యాంబ్రహ్మాణంవందితుంయాతిసర్వదా।మాంవాదృష్ట్వాకదాచిత్సనగచ్ఛతిగృహం
ఖగః॥ ౬॥ ఉభేద్విరాత్రంసంధ్యేవైనాభ్యగాత్సమమాలయమ్। తస్మాన్నశుధ్యతేభావోమమసజ్ఞాయతాంసుహృత్ ॥ ౭॥స్వాధ్యాయేనవియుక్తోహిబ్ర
హ్మవర్చసవర్జితః। తద్గతస్తత్రమేశంకాహన్యాత్తంసద్విజాధమః॥౮॥దురాచారస్తుదుర్బుద్ధిరింగితైర్లక్షితోమయా।నిష్క్రియోదారుణాకారో
దుష్టోదస్యురివాధమః॥౯॥ గౌతమస్సగతస్తత్రతేనోద్విగ్నంమనోమమ।పుత్రశీఘ్రమితోగత్వారాజధర్మనివేశనమ్॥౧౦॥జ్ఞాయతాంసవిశుద్ధాత్మాయ
దిజీవతిమాచిరమ్। సఏవముక్తస్త్వరితోరక్షోభిస్సహితోయయౌ॥ ౧౧ ॥ న్యగ్రోధంతస్యచాపశ్యత్కంకాళంరాజధర్మణః । సరుదన్నగమత్పుత్రో
రాక్షసేంద్రస్యధీమతః॥౧౨॥ త్వరమాణఃపరంశక్త్యాగౌతమగ్రహణాయవై। తతోవిదూరేజగృహుర్గౌతమంరాక్షసాస్తదా॥౧౩॥రాజధర్మశరీరం
చపక్షాస్థిచరణోజ్ఝితమ్ । తమాదాయాథరక్షాంసిద్రుతంమేరువ్రజంయయుః॥౧౪॥ రాజ్ఞశ్చదర్శయామాసుశ్శరీరంరాజధర్మణః। కృతఘ్నంపురు
షంతంచగౌతమంపాపకారిణమ్ ॥ ౧౫॥ రురోదరాజాతందృష్ట్వాసామాత్యస్సపురోహితః। ఆర్తనాదశ్చసుమహానభూత్తస్యనివేశనే॥౧౬॥సస్త్రీకు
మారంచపురంబభూవాస్వస్థమానసమ్ । అథాబ్రవీన్నృపఃపుత్రంపాపోయంవధ్యతామితి॥ ౧౭ ॥ అస్యమాంసైరిమేసర్వేవిహారంతుయథేష్టతః।పా
పాచారఃపాపకర్మాపాపాత్మాపాపసాధనః॥౧౮॥ హంతవ్యోయంమమమతిర్భవద్భిరితిరాక్షసాః। ఇత్యుక్తారాక్షసేంద్రేణరాక్షసాఘోరవిక్రమాః॥

౧౯ ॥ నైచ్ఛంత తం భక్షయితుం పాపకర్మాణమిత్యుత। దస్యూనాం దీయతామేష సాధ్వయం పురుషాధమః॥ ౨౦॥ ఇత్యూచుస్తే మహారాజ రాక్షసేంద్రం ని
శాచరాః। శిరోభిః ప్రణతాస్సర్వే వ్యాహరంత రాక్షసాధిపమ్॥ ౨౧ ॥ న దాతుమర్హసి త్వం నో భక్షణాయాస్య కిల్బిషమ్। ఏవమస్త్వితి తానాహ రాక్ష
సేంద్రో నిశాచరాన్॥ ౨౨॥ దస్యూనాం దీయతామేష కృతఘ్నోఽద్యైవ రాక్షసాః। ఇత్యుక్తా రాక్షసాస్తేన శూలపట్టసపాణయః॥ ౨౩॥ కృత్వా తం ఖండ
శః పాపం దస్యుభ్యః ప్రదదుస్తదా। దస్యవశ్చాపి నైచ్ఛంత తమత్తుం పాపకారిణమ్ ॥ ౨౪ ॥ క్రవ్యాదా అపి రాజేంద్ర కృతఘ్నం నోపభుంజతే। బ్రహ్మ
ఘ్నే చ సురాపే చ చోరే భగ్నవ్రతే తథా॥ ౨౫॥ నిష్కృతిర్విహితా రాజన్ కృతఘ్నే నాస్తి నిష్కృతిః। మిత్రద్రోహీ కృతఘ్నశ్చ నృశంసశ్చ నరాధమః॥ క్ర
వ్యాదైః క్రిమిభిశ్చాన్యైర్న భుజ్యంతే హి తాదృశాః॥ ౨౬॥ .... *

ఇతి- ఆపద్ధర్మపర్వణి - కృతఘ్నోపాఖ్యానే - ద్విసప్తత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥ తతశ్చితాం బకపతేః కారయామాస రాక్షసః। రత్నైర్గంధైశ్చ బహుభిర్వస్త్రైశ్చ సమలంకృతామ్ ॥ ౧ ॥ తతః ప్రజ్వాల్య నృపతిర్బకరాజం
ప్రతాపవాన్। ప్రేతకార్యం చ విధివద్రాక్షసేంద్రశ్చకార హ॥ ౨॥ తస్మిన్ కాలేఽపి సురభిర్దేవీ దాక్షాయణీ శుభా। ఉపరిష్టాత్తతస్తస్య సా బభూవ పయ
స్వినీ ॥ ౩॥ తస్యా వక్త్రాచ్చ్యుతః ఫేనః క్షీరమిశ్రస్తదానఘ। సోఽపతద్వై తతస్తస్యాం చితాయాం రాజధర్మణః॥ ౪॥ తతస్సంజీవితస్తేన బకరాజస్తదానఘ
ఉత్పత్య చ సమీయాయ విరూపాక్షం బకాధిపః ॥ ౫॥ తతోఽభ్యయాద్దేవరాజో విరూపాక్షపురం తదా। ప్రాహ చేదం విరూపాక్షం దిష్ట్యా సంజీవితస్త్వ
యా॥ ౬॥ శ్రావయామాస చేంద్రస్తం విరూపాక్షం పురాతనమ్। యథా శాపః పురా దత్తో బ్రహ్మణా రాజధర్మణః॥ ౭ ॥ యదా బకపతీ రాజన్ బ్రహ్మాణం
నోపసర్పతి। తతో రోషాదిదం ప్రాహ ఖగేంద్రాయ పితామహః ౮॥ యస్మాన్మూఢో మమ సభాం నాగతోఽసౌ బకాధమః। తస్మాద్వధం స దుష్టాత్మా న చి
రాత్సమవాప్స్యతి॥ ౯॥ తదయం తస్య వచనాన్నిహతో గౌతమేన వై। తేనైవామృతసిక్తశ్చ పునస్సంజీవితో బకః ॥ ౧౦ ॥ రాజధర్మా బకః ప్రాహ ప్రణిప
త్య పురందరమ్। యది తేఽనుగ్రహకృతా మయి బుద్ధిస్సురేశ్వర॥ ౧౧ ॥ సఖాయం మే సుదయితం గౌతమం జీవయేత్పునః। తస్య వాక్యం సమాదాయ వాసవః
పురుషర్షభ ॥ ౧౨ ॥ సిక్త్వామృతేన తం విప్రం గౌతమం జీవయత్తదా। సభాండోపస్కరం రాజంస్తమాసాద్య బకాధిపః॥ ౧౩॥ సంపరిష్వజ్య సుహృదం ప్రీ
త్యా పరమయా యుతః। అథ తం పాపకర్మాణం రాజధర్మా బకాధిపః ॥ ౧౪॥ విసర్జయిత్వా సధనం ప్రవివేశ స్వమాలయమ్। యథోచితం చ స బకో య
యౌ బ్రహ్మసదస్తథా॥ ౧౫॥ బ్రహ్మా చైనం మహాత్మానమాతిథ్యేనాభ్యపూజయత్। గౌతమశ్చాపి సంప్రాప్య పునస్తం శబరాలయమ్॥ ౧౬ ॥ శూద్రా
యాం జనయామాస పుత్రాన్ దుష్కృతకారిణః। శాపశ్చ సుమహాంస్తస్య దత్తస్సురగణైస్తదా॥ ౧౭॥ కుక్షౌ పునర్భ్వాః పాపోఽయం జనయిత్వా చిరాత్సు
తాన్। నిరయం ప్రాప్స్యతి మహత్కృతఘ్నోఽయమితి ప్రభో॥ ౧౮॥ ఏతత్ప్రాహ పురా సర్వం నారదో మమ భారత। సంస్మృత్య చాపి సుమహదాఖ్యానం
భరతర్షభ॥ ౧౯॥ మయాపి భవతే సర్వం యథావదనువర్ణితమ్। కుతః కృతఘ్నస్య యశః కుతః స్థానం కుతస్సుఖమ్॥ ౨౦॥ అశ్రద్ధేయః కృతఘ్నో హి కృ
తఘ్నే నాస్తి నిష్కృతిః। మిత్రద్రోహో న కర్తవ్యః పురుషేణ విశేషతః ॥ ౨౧ ॥ మిత్రధ్రుక్ నరకం ఘోరమనంతం ప్రతిపద్యతే। కృతజ్ఞేన సదా భావ్యం
మిత్రకామేన చైవ హ॥ ౨౨॥ మిత్రాచ్చ లభతే సర్వం మిత్రాత్పూజాం లభేత చ। మిత్రాద్భోగాంశ్చ భుంజీత మిత్రేణాపత్సు ముచ్యతే॥ ౨౩॥ సత్కారైరుత్త
మైర్మిత్రం పూజయేత విచక్షణః। పరిత్యాజ్యో బుధైః పాపః కృతఘ్నో నిరపత్రపః॥ ౨౪ ॥ మిత్రద్రోహీ కులాంగారః పాపకర్మా నరాధమః। ఏష ధర్మ
భృతాం శ్రేష్ఠ ప్రోక్తః పాపో మయా తవ॥ మిత్రద్రోహీ కృతఘ్నో వై కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౨౫॥ వైశంపాయనః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా తదా వాక్యం భీష్మే
ణోక్తం మహాత్మనా। యుధిష్ఠిరః ప్రీతమనా బభూవ జనమేజయ॥ ౨౬॥ .... *

ఇతి-ఆపద్ధర్మపర్వణి- కృతఘ్నోపాఖ్యానే- త్రిసప్తత్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

అథ మోక్షధర్మపర్వప్రారంభః

యుధిష్ఠిరః॥ ధర్మాః పితామహేనోక్తా రాజధర్మాశ్రితాః శుభాః। ధర్మమాశ్రమిణాం శ్రేష్ఠం వక్తుమర్హసి పార్థివ ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ సర్వత్ర విహితో ధర్మః
సత్యం ప్రేత్య తపః ఫలమ్। బహుద్వారస్య ధర్మస్య నేహాస్తి విఫలా క్రియా॥ ౨॥ యస్మిన్యస్మింస్తు విషయే యో యో యాతి వినిశ్చయమ్। స తమేవాభిజా
నాతి నాన్యం భరతసత్తమ॥ ౩॥ యథా యథా చ పర్యేతి లోకతంత్రమసారవత్। తథా తథా విరాగోఽత్ర జాయతే నాత్ర సంశయః॥ ౪॥ ఏవం వ్యవసితే లోకే
బహుదోషే యుధిష్ఠిర। ఆత్మమోక్షనిమిత్తం వై యతేత మతిమాన్నరః॥ ౫॥ యుధిష్ఠిరః॥ నష్టే ధనే వా దారే వా పుత్రే పితరి వా మృతే। యయా బుద్ధ్యా నుదే
చ్ఛోకం తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౬॥ భీష్మః॥ నష్టే ధనే వా దారే వా పుత్రే పితరి వా మృతే। అహో దుఃఖమితి ధ్యాయఞ్ఛోకస్యాపచితిం చరేత్ ॥ ౭॥ అ
త్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। యథా సేనజితం విప్రః కశ్చిదేత్యాబ్రవీత్సుహృత్ ॥ ౮ ॥ పుత్రశోకాభిసంతప్తం రాజానం శోకవిహ్వలమ్।
విషణ్ణమనసం దృష్ట్వా విప్రో వచనమబ్రవీత్ ॥౯॥ కిం ను ఖల్వసి మూఢస్త్వం శోచ్యః కిమనుశోచసి। యదా త్వామపి శోచంతః శోచ్యా యాస్యంతి తాం గతిమ్ ॥
౧౦॥ త్వం చైవాహం చ యే చాన్యే త్వాముపాసంతి పార్థివ। సర్వే తత్ర గమిష్యామో యత ఏవాగతా వయమ్॥ ౧౧॥ సేనజిత్॥ కా బుద్ధిః కిం తపో విప్ర
కః సమాధిస్తపోధన। కిం జ్ఞానం కిం శ్రుతం చైవ యత్ప్రాప్య న విషీదసి ॥ ౧౨॥ బ్రాహ్మణః॥ పశ్య భూతాని దుఃఖేన వ్యతిషక్తాని సర్వశః। ఉత్తమాధమమ
ధ్యాని తేషు తేష్విహ కర్మసు॥ ౧౩॥ ఆత్మాపి చాయం న మమ సర్వా వా పృథివీ మమ। యథా మమ తథాన్యేషామితి చింత్య న మే వ్యథా॥ ౧౪॥ ఏతాం బుద్ధిమ
హం ప్రాప్య న ప్రహృష్యే న చ వ్యథే। యథా కాష్ఠం చ కాష్ఠం చ సమేయాతాం మహోదధౌ ॥ ౧౫ ॥ సమేత్య చ వ్యపేయాతాం తద్వద్భూతసమాగమః।
ఏవం పుత్రాశ్చ పౌత్రాశ్చ జ్ఞాతయో బాంధవాస్తథా ॥ ౧౬॥ తేషాం స్నేహో న కర్తవ్యో విప్రయోగో ధ్రువో హి తైః। అదర్శనాదాపతితః పునశ్చాద
ర్శనం గతః॥ ౧౭॥ న త్వాసౌ వేద న త్వం తం కః సన్ కిమనుశోచసి। తృష్ణార్తిప్రభవం దుఃఖం దుఃఖార్తిప్రభవం సుఖమ్ ॥ ౧౮॥ సుఖాత్సంజాయతే దుఃఖం
దుఃఖమేవం పునః పునః। సుఖస్యానంతరం దుఃఖం దుఃఖస్యానంతరం సుఖమ్॥ ౧౯॥ సుఖదుఃఖే మనుష్యాణాం చక్రవత్పరివర్తతః। సుఖాత్త్వం దుఃఖమాప
న్నః పునరాపత్స్యసే సుఖమ్॥ ౨౦॥ న నిత్యం లభతే దుఃఖం న నిత్యం లభతే సుఖమ్। శరీరమేవాయతనం దుఃఖస్య చ సుఖస్య చ ॥ ౨౧॥ శరీరమేవాయతనం
సుఖస్య దుఃఖస్య చాప్యాయతనం శరీరమ్। యద్యచ్ఛరీరేణ కరోతి కర్మ తేనైవ దేహీ సముపాశ్నుతే తత్ ॥ ౨౨॥ జీవితం చ శరీరేణ జాత్యైవ సహ జాయ
తే। ఉభే సహ వివర్తేతే ఉభే సహ వినశ్యతః॥ ౨౩॥ స్నేహపాశైర్బహువిధైరావిష్టవిషయా జనాః। అకృతార్థాశ్చ సీదంతే జలే సైకతసేతవః॥ ౨౪॥
స్నేహేన తిలవత్సర్వం సర్గచక్రే నిపీడ్యతే। తిలపీడైరివాక్రమ్య క్లేశైరజ్ఞానసంభవైః॥ ౨౫॥ సంచినోత్యశుభం కర్మ కలత్రాపేక్షయా నరః। ఏకః క్లే
శానవాప్నోతి పరత్రేహ చ మానవః॥ ౨౬॥ పుత్రదారకుటుంబేషు ప్రసక్తాః సర్వమానవాః। శోకపంకార్ణవే మగ్నా జీర్ణా వనగజా ఇవ॥ ౨౭॥ పుత్రనా
శే విత్తనాశే జ్ఞాతిసంబంధినామపి। ప్రాప్యతే సుమహద్దుఃఖం దావాగ్నిప్రతిమం విభో॥ ౨౮॥ దైవాయత్తమిదం సర్వం సుఖదుఃఖే భవాభవౌ। అసుహృత్స
సుహృచ్చాపి సశత్రుర్మిత్రవానపి॥ ౨౯॥ సప్రజ్ఞః ప్రజ్ఞయా హీనో దైవేన లభతే సుఖమ్। నాలం సుఖాయ సుహృదో నాలం దుఃఖాయ శత్రవః॥ ౩౦॥ న చ
ప్రజ్ఞాలమర్థానాం న సుఖానామలం ధనమ్। న బుద్ధిర్ధనలాభాయ న జాడ్యమసమృద్ధయే॥ ౩౧॥ లోకపర్యాయవృత్తాంతం ప్రాజ్ఞో జానాతి నేతరః। బుద్ధి
మంతం చ శూరం చ మూఢం భీరుం జడం కవిమ్॥ ౩౨॥ దుర్బలం బలవంతం చ భాగినం భజతే సుఖమ్। ధేనుర్వత్సస్య గోపస్య స్వామినస్తస్కరస్య చ॥ ౩౩॥
పయః పిబతి యస్తస్యా ధేనుస్తస్యేతి నిశ్చయః। యే చ మూఢతమా లోకే యే చ బుద్ధేః పరం గతాః॥ ౩౪ ॥ తే నరాః సుఖమేధంతే క్లిశ్యత్యంతరితో జనః। అం

త్యేషు రేమిరే ధీరా న తేమ ధ్యేషు రేమిరే॥ ౩౫॥ అంత్యప్రాప్తిం సుఖం ప్రాహుర్దుఃఖమంతరమంత్యయోః। యే చ బుద్ధిసుఖం ప్రాప్తా ద్వంద్వాతీతా విమ
త్సరాః॥౩౬॥ తాన్నైవార్థా న చానర్థా వ్యథయంతి కదాచన। అథ యే బుద్ధిమప్రాప్తా వ్యతిక్రాంతాశ్చ మూఢతామ్॥౩౭॥ తేఽతివేలం ప్రహృష్యంతి సం
తాపముపయాంతి చ। నిత్యం ప్రముదితా మూఢా దివి దేవగణా ఇవ॥ ౩౮ ॥ అవలేపేన మహతా పరిభూతా హ్యవిచేతసః। సుఖం దుఃఖాంతమాలస్యం దుఃఖం
దాక్ష్యం సుఖోదయమ్॥౩౯॥భూతిస్త్వేవం శ్రియా సార్ధం దక్షే వసతి నాలసే। సుఖం వా యది వా దుఃఖం ప్రియం వా యది వాఽప్రియమ్॥ ౪౦॥ ప్రాప్తం
ప్రాప్తముపాసీత హృదయేనాపరాజితః। శోకస్థానసహస్రాణి భయస్థానశతాని చ ॥ ౪౧॥ దివసే దివసే మూఢమావిశంతి న పండితమ్। బుద్ధిమంతం కృ
తప్రజ్ఞం శుశ్రూషుమనసూయకమ్॥౪౨॥ దాంతం జితేంద్రియం చాపి శోకో న స్పృశతే నరమ్। ఏతాం బుద్ధిం సమాస్థాయ గుప్తచిత్తశ్చరేద్బుధః॥౪౩॥ ఉద
యాస్తమయజ్ఞం హి న శోకః స్ప్రష్టుమర్హతి।యన్నిమిత్తం భవేచ్ఛోకస్త్రాసో వా దుఃఖమేవ చ।౪౪।ఆయాసో వా యతోమూలమేకాంగమపి తత్త్యజేత్
కించిదేవ మమత్వేన యదా భవతి కల్పితమ్॥ ౪౫॥ తదేవ పరితాపార్థం సర్వం సంపద్యతే తదా। యద్యత్త్యజతి కామానాం తత్సుఖస్యాభిపూర్యతే॥౪౬॥
కామానుసారీ పురుషః కామాననువినశ్యతి। యచ్చ కామసుఖం లోకే యచ్చ దివ్యం మహత్సుఖమ్॥౪౭॥తృష్ణాక్షయసుఖస్యైతే నార్హతః షోడశీం కలామ్।
పూర్వదేహకృతం కర్మ శుభం వా యది వాఽశుభమ్ ॥ ౪౮॥ ప్రాజ్ఞం మూఢం తథా శూరం భజతే యాదృశం కృతమ్।ఏవమేవ కిలైతాని ప్రియాణ్యేవాప్రియా
ణి చ॥ ౪౯॥ జీవేషు పరివర్తంతే దుఃఖాని చ సుఖాని చ। ఏతాం బుద్ధిం సమాస్థాయ సుఖమాస్తే గుణాన్వితః॥ ౫౦॥సర్వాన్కామాన్జుగుప్సేత క్రోధం కుర్వీ
త పృష్ఠతః। వృత్త ఏష హృది ప్రౌఢో మృత్యురేష మనోభవః॥ ౫౧॥ క్రోధో నామ శరీరస్థో దేహినాం ప్రోచ్యతే బుధైః। యదా సంహరతే కామాన్కూర్మోఽం
గానీవ సర్వశః॥ ౫౨॥ తదాత్మజ్యోతిరాత్మా యమాత్మన్యేవ ప్రపశ్యతి। న బిభేతి యదా చాయం యదా చాస్మాన్న బిభ్యతి ॥ ౫౩ ॥ యదా నేచ్ఛతి న ద్వేష్టి
బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా । ఉభే సత్యానృతే త్యక్త్వా శోకానందౌ భయాభయే ॥ ౫౪॥ ప్రియాప్రియే పరిత్యజ్య ప్రశాంతాత్మా భవిష్యతి । యదా న కురుతే భా
వం సర్వభూతేషు పాపకమ్ ॥ ౫౫॥ కర్మణా మనసా వాచా బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా।యా దుస్త్యజా దుర్మతిభిర్యా న జీర్యతి జీర్యతః॥౫౬॥యోఽసౌ ప్రాణాం
తికో రోగస్తాం తృష్ణాం త్యజతః సుఖమ్ । అత్ర పింగలయా గీతా గాథాః శ్రూయంతి పార్థివ॥ ౫౭॥ యథా సా కృచ్ఛ్రకాలేఽపి లేభే ధర్మం సనాతనమ్।సంకే
తే పింగలా వేశ్యా కాంతేనాసీద్వినాకృతా॥ అథ కృచ్ఛ్రగతా శాంతాం బుద్ధిమాస్థాపయత్తదా॥౫౮॥పింగలా॥ఉన్మత్తాఽహమనున్మత్తం కాంతమన్వవసం
చిరమ్। అంతికే రమణం సంతం నైనమధ్యగమం పురా॥౫౯॥ ఏకస్థూణం నవద్వారమపిధాస్యామ్యగారకమ్। కా హి కాంతమిహాయాంతమయం కాంతేతి మంస్యతే॥ ౬౦॥ అకామాం కామరూపేణ ధూర్తా నరకరూపిణః।న పునర్వంచయిష్యంతి ప్రతిబుద్ధాఽస్మి జాగృమి॥౬౧॥అనర్థోఽపి హి భవేదర్థో దైవా
త్పూర్వకృతేన వా। సంబుద్ధాఽహం నిరాకారా నాహమద్యాజితేంద్రియా॥౬౨॥ సుఖం నిరాశః స్వపితి నైరాశ్యం పరమం సుఖమ్। ఆశామనాశాం కృత్వా
హి సుఖం స్వపితి పింగలా ॥ ౬౩॥ భీష్మః॥ ఏతైశ్చాన్యైశ్చ విప్రస్య హేతుమద్భిః ప్రభాషితైః। పర్యవస్థాపితో రాజా సేనజిన్ముముదే సుఖీ॥౬౪॥......*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- పింగలాగీతాయాం- చతుఃసప్తత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ అతిక్రామతి కాలేఽస్మిన్సర్వభూతక్షయావహే । కిం శ్రేయః ప్రతిపద్యేత తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితి
హాసం పురాతనమ్ । పితుః పుత్రేణ సంవాదం తన్నిబోధ యుధిష్ఠిర॥౨॥ ద్విజాతేః కస్యచిత్పార్థ స్వాధ్యాయనిరతస్య వై। బభూవ పుత్రో మేధావీ మేధా
వీ నామ నామతః॥ ౩॥ సోఽబ్రవీత్పితరం పుత్రః స్వాధ్యాయకరణే రతమ్। మోక్షధర్మార్థకుశలో లోకతత్త్వవిచక్షణః॥౪॥ పుత్రః॥ధీరః కింస్విత్తాత కుర్యా

త్వం జానన్ క్షిప్రంహ్యాయుర్భ్రశ్యతే మానవానామ్। పితస్తదాచక్ష్వ యథార్థయోగం మమానుపూర్వ్యా యేన ధర్మం చరేయమ్॥౫॥ పితా॥ వేదా
నధీత్య బ్రహ్మచర్యేణ పుత్ర పుత్రానిచ్ఛేత్పావనార్థం పితౄణామ్। అగ్నీనాధాయ విధివచ్చేష్టయజ్ఞో వనం ప్రవిశ్యాథ మునిర్బుభూషేత్ ॥ ౬ ॥ పుత్రః॥ ఏ
వమభ్యాహతే లోకే సమంతాత్పరివారితే । అమోఘాసు పతంతీషు కింధీర ఇవ భాషసే ॥ ౭ ॥ కథమభ్యాహతో లోకః కేన వా పరివారితః । అమోఘాః
కాః పతంతీహ కింను భీషయసీవ మామ్॥ ౮॥ పుత్రః॥ మృత్యునాభ్యాహతో లోకో జరయా పరివారితః। అహోరాత్రాః పతంత్యేతే నను కస్మాన్న బుధ్యసే॥
౯॥ అమోఘా రాత్రయశ్చాపి నిత్యమాయాంతి యాంతి చ। యదాహమేతజ్జానామి న మృత్యుస్తిష్ఠతీతి హ॥ ౧౦॥ సోఽహం కథం ప్రతీక్షిష్యే జాలేనాపిహిత
శ్చరన్। రాత్ర్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామాయురల్పతరం యదా॥ ౧౧॥ తదైవ వంధ్యం దివసమితి విద్యాద్విచక్షణః। గాధోదకే మత్స్య ఇవ సుఖం విం
దేత కస్తదా॥ ౧౨॥ అనవాప్తేషు కామేషు మృత్యురభ్యేతి మానవమ్। పుష్పాణీవ విచిన్వంతమన్యత్ర గతమానసమ్॥౧౩॥ వృకీవోరణమాసాద్య మృత్యురా
దాయ గచ్ఛతి। అద్యైవ కురు యచ్ఛ్రేయో మా త్వాం కాలోఽత్యగాదయమ్॥ ౧౪॥ అకృతేష్వేవ కార్యేషు మృత్యుర్వై సంప్రకర్షతి। శ్వః కార్యమద్య
కుర్వీత పూర్వాహ్ణే చాపరాహ్ణికమ్॥౧౫॥ న హి ప్రతీక్షతే మృత్యుః కృతమస్య న వాకృతమ్। కో హి జానాతి కస్యాద్య మృత్యుకాలో భవిష్యతి॥ ౧౬ ॥ యు
వైవ ధర్మశీలస్స్యాదనిత్యం ఖలు జీవితమ్। కృతే ధర్మే భవేత్కీర్తిరిహ ప్రేత్య చ వై సుఖమ్॥ ౧౭॥ మోహేన హి సమావిష్టః పుత్రదారార్థముద్యతః। కృత్వా
కార్యమకార్యం వా పుష్టిమేషాం ప్రయచ్ఛతి॥ ౧౮॥ తం పుత్రపశుసంపన్నం వ్యాసక్తమనసం నరమ్ । సుప్తం వ్యాఘ్రో మృగమివ మృత్యురాదాయ గచ్ఛ
తి॥౧౯॥ సంచిన్వానకమేవైకం కామానామవితృప్తకమ్। వ్యాఘ్రః పశుమివాదాయ మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి॥౨౦॥ ఇదం కృతమిదం కార్యమిదమన్యత్కృ
తాకృతమ్। ఏవమీహాసుఖాసక్తం కృతాంతః కురుతే వశే॥ ౨౧॥ కృతానాం ఫలమప్రాప్తం కర్మణాం కర్మసంజ్ఞితమ్। క్షేత్రాపణగృహాసక్తం మృత్యురా
దాయ గచ్ఛతి॥ ౨౨ ॥ దుర్బలం బలవంతం చ శూరం భీరుం జడం కవిమ్ । అప్రాప్తం సర్వకామార్థాన్మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి॥ ౨౩॥ మృత్యుర్జరా చ
వ్యాధిశ్చ దుఃఖం చానేకకారణమ్। అనుషక్తం యదా దేహే కిం స్వస్థ ఇవ తిష్ఠసి॥ ౨౪॥ జాతమేవాంతకోఽంతాయ జరా చాన్వేతి దేహినమ్। అనుషక్తా ద్వయే
నైతే భావాః స్థావరజంగమాః॥ ౨౫॥ మృత్యోర్వా ముఖమేతద్వై యా గ్రామే వసతో రతిః। దేవానామేష వై గోష్ఠో యదరణ్యమితి శ్రుతిః॥ ౨౬॥ నిబంధ
నీ రజ్జురేషా యా గ్రామే వసతో రతిః। ఛిత్త్వైతాం సుకృతో యాంతి నైనాం ఛిందంతి దుష్కృతః ॥ ౨౭ ॥ న హింసయతి యః ప్రాణాన్మనోవాక్కాయహే
తుభిః। జీవితార్థాపనయనైః కర్మభిర్న స బధ్యతే॥౨౮॥ న మృత్యుసేనామాయాంతీం జాతు కశ్చిత్ప్రబాధతే। ఋతే సత్యమసత్యాజ్యం సత్యే హ్యమృ
తమాశ్రితమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్మాత్సత్యవ్రతాచారః సత్యయోగపరాయణః । సత్యాగమః సదా దాంతః సత్యేనైవాంతకం జయేత్ ॥ ౩౦॥ అమృతం చైవ మృ
త్యుశ్చ ద్వయం దేహే ప్రతిష్ఠితమ్। మృత్యురాపద్యతే మోహాత్సత్యేనాపద్యతేఽమృతమ్॥ ౩౧॥ సోఽహం హ్యహింస్రః సత్యార్థీ కామక్రోధబహిష్కృతః॥
సమదుఃఖసుఖః క్షేమీ మృత్యుం హాస్యామ్యమృత్యువత్ ॥౩౨॥ శాంతియజ్ఞరతో దాంతో బ్రహ్మయజ్ఞే స్థితో మునిః। వాఙ్మనఃకర్మయజ్ఞశ్చ భవిష్యామ్యుదగా
యనే॥ ౩౩ ॥ పశుయజ్ఞైః కథం హింస్రైర్మాదృశో యష్టుమర్హతి । అంతవద్భిరివ ప్రాజ్ఞః క్షేత్రయజ్ఞైః పిశాచవత్ ॥౩౪॥ యస్య వాఙ్మనసీ స్యాతాం
సమ్యక్ప్రణిహితే సదా। తపస్త్యాగశ్చ సత్యం చ స వై పరమవాప్నుయాత్ ॥౩౫॥ నాస్తి విద్యాసమం చక్షుర్నాస్తి సత్యసమం తపః। నాస్తి రాగసమం
దుఃఖం నాస్తి త్యాగసమం సుఖమ్॥౩౬॥ ఆత్మన్యేవాత్మనా జాత ఆత్మనిష్ఠోఽప్రజోఽపి వా । ఆత్మన్యేవ భవిష్యామి న మాం తారయతి ప్రజా॥౩౭॥ నైతాదృశం
బ్రాహ్మణస్యాస్తి విత్తం యథైకతా సమతా సత్యతా చ । శీలం స్థితిర్దండనిధానమార్జవం తతస్తతశ్చోపరమః క్రియాభ్యః ॥ ౩౮ ॥ కిం తే ధనైర్బాంధ

వైవాహికం తే కిం తే దారైర్బ్రాహ్మణ యో మరిష్యసి । ఆత్మానమన్విచ్ఛ గుహాం ప్రవిష్టం పితామహాస్తే క్వ గతాః పితా చ ॥ ౩౯ ॥ భీష్మః॥ పుత్రస్యైతద్వచః శ్రుత్వా యథాకార్షీత్పితా నృప । తథా త్వమపి వర్తస్వ సత్యధర్మపరాయణః ॥ ౪౦ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి - పితాపుత్రసంవాదే- పంచసప్తత్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ ధనినో వాఽధనా యే చ వర్తయంతే స్వతంత్రిణః । సుఖదుఃఖాగమస్తేషాం కః కథం వా పితామహ ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । శంపాకేనేహ ముక్తేన గీతం శాంతిగతేన చ ॥ ౨ ॥ అబ్రవీన్మాం పురా కశ్చిద్బ్రాహ్మణస్త్యాగమాశ్రితః । క్లిశ్యమానః కుదారేణ కుచైలేన బుభుక్షయా ॥ ౩ ॥ ఉత్పన్నమిహ లోకే వై జన్మప్రభృతి మానవమ్ । వివిధాన్యుపవర్తంతే దుఃఖాని చ సుఖాని చ ॥ ౪ ॥ తయోరేకతరే మార్గే యదేనమభిసంనయేత్ । న సుఖం ప్రాప్య సంహృష్యేన్నాసుఖం ప్రాప్య సంజ్వరేత్ ॥ ౫ ॥ న వై చరసి యచ్ఛ్రేయ ఆత్మనో వా యదీశిషే । అకామాత్మాపి హి సదా ధురముద్యమ్య చైవ హ ॥ ౬ ॥ అకించనః పరిపతన్సుఖమాస్వాదయిష్యసి । అకించనః సుఖం శేతే సముత్తిష్ఠతి చైవ హ ॥ ౭ ॥ ఆకించన్యం సుఖం లోకే పథ్యం శివమనామయమ్ । అనమిత్రపథో హ్యేష దుర్లభః సులభో మతః ॥ ౮ ॥ అకించనస్య శుద్ధస్య ఉపపన్నస్య సర్వతః । అవేక్షమాణస్త్రీఀల్లోకాన్న తుల్యమిహ లక్షయే ॥ ౯ ॥ ఆకించన్యం చ రాజ్యం చ తులయా సమతోలయమ్ । అత్యరిచ్యత దారిద్ర్యం రాజ్యాదపి గుణాధికమ్ ॥ ౧౦ ॥ ఆకించన్యే చ రాజ్యే చ విశేషః సుమహానయమ్ । నిత్యోద్విగ్నో హి ధనవాన్మృత్యోరాస్యగతో యథా ॥ ౧౧ ॥ నైవాస్యాగ్నిర్న చారిష్టో న మృత్యుర్న చ దస్యవః । ప్రభవంతి ధనత్యాగాద్విముక్తస్య నిరాశిషః ॥ ౧౨ ॥ తం వై సదా కామచరమనుపస్తీర్ణశాయినమ్ । బాహూపధానం శామ్యంతం ప్రశంసంతి దివౌకసః ॥ ౧౩ ॥ ధనవాన్క్రోధలోభాభ్యామావిష్టో నష్టచేతనః । తిర్యగీక్షః శుష్కముఖః పాపకో భ్రుకుటీముఖః ॥ ౧౪ ॥ నిర్దశన్నధరోష్ఠం చ క్రుద్ధో దారుణభాషితా । కస్తమిచ్ఛేత్పరిద్రష్టుం దాతుమిచ్ఛతి చేన్మహీమ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రియా హ్యభీక్ష్ణం సంవాసో మోహయత్యవిచక్షణమ్ । స తస్య చిత్తం హరతి శారదాభ్రమివానిలః ॥ ౧౬ ॥ అథైనం రూపమానశ్చ ధనమానశ్చ విందతి । అభిజాతోఽస్మి శుద్ధోఽస్మి నాస్మి కేవలమానుషః ॥ ౧౭ ॥ ఇత్యేభిః కారణైస్తస్య త్రిభిశ్చిత్తం ప్రమాద్యతి । సంప్రసక్తమనా భోగాన్విసృజ్య పితృసంచితాన్ ॥ ౧౮ ॥ పరిక్షీణః పరస్వానామాదానం సాధు మన్యతే । తమతిక్రాంతమర్యాదమాదదానం తతస్తతః ॥ ౧౯ ॥ ప్రతిషేధంతి రాజానో లుబ్ధా మృగమివేషుభిః । ఏవమేతాని దుఃఖాని తాని తానీహ మానవమ్ ॥ ౨౦ ॥ వివిధాన్యుపపద్యంతే గాత్రసంస్పర్శజాన్యపి । తేషాం పరమదుఃఖానాం బుద్ధ్యా భైషజ్యమాచరేత్ ॥ ౨౧ ॥ లోకధర్మమవజ్ఞాయ ధ్రువాణామధ్రువైః సహ । నాత్యక్త్వా సుఖమాప్నోతి నాత్యక్త్వా విందతే పరమ్ ॥ ౨౨ ॥ నాత్యక్త్వా చాభయః శేతే త్యక్త్వా సర్వం సుఖీ భవ । ఇత్యేతద్ధాస్తినపురే బ్రాహ్మణేనోపవర్ణితమ్ । శంపాకేన పురా మహ్యం తస్మాత్త్యాగః పరో మతః ॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి- శంపాకగీతాయాం-షట్సప్తత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ఈహమానః సమారంభాన్యది నాసాదయేద్ధనమ్ । ధనతృష్ణాభిభూతస్య కిం కుర్వన్సుఖమాప్నుయాత్ ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ సర్వసామ్యమనాయాసః సత్యవాక్యం చ భారత । నిర్వేదశ్చావిధిత్సా చ యస్య స్యాత్స సుఖీ నరః ॥ ౨ ॥ ఏతాన్యేవ పదాన్యాహుః పంచ వృద్ధాః ప్రశాంతయే । ఏష స్వర్గశ్చ ధర్మశ్చ సుఖం చానుత్తమం మతమ్ ॥ ౩ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । నిర్వేదాన్మంకినా గీతం తన్నిబోధ యుధిష్ఠిర ॥ ౪ ॥ ఈహమానో ధనం మంకిర్భగ్నేహశ్చ పునః పునః । కేనచిద్ధనశేషేణ క్రీతవాన్దమ్యగోయుగమ్ ॥ ౫ ॥ సుసంబద్ధౌ తు తౌ దమ్యౌ దమనాయాభినిఃసృతౌ । ఆసీనముష్ట్రం మధ్యేన సహసైవాభ్యధావతామ్ ॥ ౬ ॥ తయోః సంప్రాప్తయోరుష్ట్రః స్కంధదేశమమర్షణః । ఉత్థాయోత్క్షిప్య తౌ దమ్యౌ ప్రససార మహాజవః ॥ ౭ ॥

హ్రియమాణౌ తు తౌ దమ్యౌ తేనోష్ట్రేణ ప్రమాథినా । మ్రియమాణౌ చ సంప్రేక్ష్య మంకిస్తత్రాబ్రవీదిదమ్ ॥౮॥ న చైవావిహితం శక్యం దక్షేణాపీహితం ధనమ్। యుక్తేన శ్రద్ధయా సమ్యగీహాం సమనుతిష్ఠతా ॥ ౯॥ కృతస్య పూర్వం నానార్థైర్యుక్తస్యాప్యనుతిష్ఠతః । ఇమం పశ్యత సంగత్యా మమ దైవముపప్లవమ్॥ ౧౦॥ ఉద్యమ్యోద్యమ్య మే దమ్యౌ విషమేణైవ గచ్ఛతః । ఉత్క్షిప్య కాకతాలీయముత్పథేనైవ ధావతః॥ ౧౧ ॥ మణీవోష్ట్రస్య లంబేతే ప్రియౌ వత్సతరౌ మమ । శుద్ధం హి దైవమేవేదం హతే నైవాస్తి పౌరుషమ్ ౧౨॥ యది వాప్యుపపద్యేత పౌరుషం నామ కర్హిచిత్ । అన్విష్యమాణం తదపి దైవమేవావతిష్ఠతే॥ ౧౩॥ తస్మాన్నిర్వేద ఏవేహ గంతవ్యః సుఖమిచ్ఛతా । సుఖం స్వపితి నిర్విణ్ణో నిరాశశ్చార్థసాధనే॥౧౪॥ అహో సమ్యక్శుకేనోక్తం సర్వతః పరిముచ్యతా। ప్రతిష్ఠతా మహారణ్యం జనకస్య నివేశనాత్ ॥ ౧౫ ॥ యః కామానాప్నుయాత్సర్వాన్ యశ్చైతాన్ కేవలాంస్త్యజేత్ । ప్రాపణాత్సర్వకామానాం పరిత్యాగో విశిష్యతే॥ ౧౬॥ నాంతం సర్వవిధిత్సానాం గతపూర్వోఽస్తి కశ్చన। శరీరే జీవితే చైవ తృష్ణా మందస్య వర్ధతే॥ ౧౭॥ నివర్తస్వ విధిత్సాభ్యః శామ్య నిర్విద్య కాముక। అసకృచ్చాసి నికృతో న చ నిర్విద్యసే తతః॥౧౮॥ యది నాహం వినాశ్యస్తే యద్యేవం రమసే మయా। మా మాం యోజయ లోభేన వృథా త్వం విత్తకాముక॥ ౧౯॥ సంచితం సంచితం ద్రవ్యం నష్టం తవ పునః పునః । కదాచిన్మోక్ష్యసే మూఢ ధనేహాం ధనకాముక॥౨౦॥ అహో ను మమ బాలిశ్యం యోఽహం క్రీడనకస్తవ। కిం నైవ జాతు పురుషః పరేషాం ప్రేష్యతామియాత్ ॥ ౨౧ ॥ న పూర్వే నాపరే జాతు కామానామంతమాప్నువన్। త్యక్త్వా సర్వసమారంభాన్ ప్రతిబుద్ధోఽస్మి జాగృమి॥ ౨౨॥ నూనం తే హృదయం కామ వజ్రసారమయం దృఢమ్ । యదనర్థశతావిష్టం శతధా న విదీర్యతే॥ ౨౩॥ జానామి కామ త్వాం చైవ యచ్చ కించిత్ప్రియం తవ। తవాహం ప్రియమన్విచ్ఛన్నాత్మన్యుపలభే సుఖమ్॥ ౨౪॥ కామ జానామి తే మూలం సంకల్పాత్కిల జాయసే। న త్వాం సంకల్పయిష్యామి సమూలో న భవిష్యసి॥౨౫॥ ఈహా ధనస్య న సుఖా లబ్ధే చింతా చ భూయసీ । లబ్ధనాశో యథా మృత్యుర్లబ్ధం భవతి వా న వా॥ ౨౬॥ పరేభ్యో యో న లభతే తతో దుఃఖతరం ను కిమ్। న చ తుష్యతి లబ్ధేన భూయ ఏవ చ మార్గతి॥ ౨౭॥ అనుతర్షుల ఏవార్థః స్వాదు గాంగమివోదకమ్। మద్విలాపనమేతత్తు ప్రతిబుద్ధోఽస్మి సంత్యజ ॥ ౨౮ ॥ య ఇమం మామకం దేహం భూతగ్రామం సమాశ్రితః । స యాత్వితో యథాకామం వసతాం వా యథాసుఖమ్॥ ౨౯॥ న యుష్మాస్విహ మే ప్రీతిః కామలోభానుసారిషు। తస్మాదుత్సృజ్య కామాన్వై సత్యమేవాశ్రయామ్యహమ్॥ ౩౦ ॥ సర్వభూతాన్యహం దేహే పశ్యన్మనసి చాత్మనః। యోగే బుద్ధిం శ్రుతే సత్వం మనో బ్రహ్మణి ధారయన్॥ ౩౧॥ విహరిష్యామ్యనాసక్తస్సుఖీ లోకాన్నిరామయః। యథా మాం త్వం పునర్నైవం దుఃఖేషు ప్రణిధాస్యసి॥ ౩౨॥ త్వయా హి మే ప్రణున్నస్య గతిరన్యా న విద్యతే । తృష్ణాశోకశ్రమాణాం హి త్వం కామ ప్రభవః సదా ॥ ౩౩ ॥ ధననాశేఽధికం దుఃఖం మన్యే సర్వమహత్తరమ్। జ్ఞాతయో హ్యవమన్యంతే మిత్రాణి చ ధనాచ్చ్యుతమ్ ॥ ౩౪ ॥ అవజ్ఞానసహస్రైస్తు దోషాః కష్టతరా ధనే। ధనే సుఖకలా యా తు సాపి దుఃఖైర్విధీయతే॥౩౫॥ ధనమస్యేతి పురుషం పురో నిఘ్నంతి దస్యవః। క్లిశ్యంతి వివిధైర్దండైర్నిత్యముద్వేజయంతి చ॥ ౩౬॥ అర్థలోలుపతా దుఃఖమితి బుద్ధం చిరాన్మయా । యద్యదాలంబసే కామ తత్తదేవానురుధ్యసే॥ ౩౭॥ అతత్వజ్ఞోఽసి బాలశ్చ దుస్తోషోఽపూరణోఽనలః। నైవ త్వం వేత్థ సులభం నైవ త్వం వేత్థ దుర్లభమ్। ౩౮॥ పాతాల ఇవ దుష్పూరో మాం దుఃఖైర్యోక్తుమిచ్ఛసి । నాహమద్య సమావేష్టుం శక్యః కామ పునస్త్వయా ॥ ౩౯ ॥ నిర్వేదమహమాసాద్య ద్రవ్యనాశాద్యదృచ్ఛయా । నివృత్తిం పరమాం ప్రాప్య నాద్య కామాన్విచింతయే॥౪౦॥ అతిక్లేశాన్సహామీహ నాహం బుద్ధ్యామ్యబుద్ధిమాన్ । నికృతో ధననాశేన శయే సర్వాంగవిజ్వరః॥ ౪౧ ॥ పరిత్యజామి కామ త్వాం హిత్వా సర్వా మనోగతీః । న త్వం మయా పునః కామ వత్స్యసే న చరంస్యసే ॥ ౪౨ ॥ క్షమిష్యేఽక్షమమాణానాం న హింసిష్యే విహింసితః । ద్వేష్యయుక్తః ప్రియం వ

లాభః పరో మతః। ప్రజ్ఞా నిశ్శ్రేయసీ లోకే ప్రజ్ఞా స్వర్గో మతస్సతామ్ ॥ ౨॥ ప్రజ్ఞయా ప్రాపితార్థో హి బలిరైశ్వర్యసంక్షయే। ప్రహ్లాదో నముచిర్మంకి
స్తస్యాః కిం విద్యతే పరమ్॥ ౩॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। ఇంద్రకాశ్యపసంవాదం తన్నిబోధ యుధిష్ఠిర॥ ౪॥ వైశ్యః కశ్చిదృషిసుతం
కాశ్యపం సంశితవ్రతమ్। రథేన పాతయామాస శ్రీమాన్ దృప్తస్తపస్వినమ్॥ ౫॥ ఆర్తస్స పతితః క్రుద్ధస్త్యక్త్వాత్మానమథాబ్రవీత్। మరిష్యామ్యధనస్యేహ
జీవితార్థో న విద్యతే॥ ౬॥ తథా ముమూర్షుమాసీనమకూజంతమచేతసమ్। ఇంద్రస్సృగాలరూపేణ బభాషే క్షుబ్ధమానసమ్॥ ౭॥ మనుష్యయోనిమిచ్ఛం
తి సర్వభూతాని సర్వశః। మనుష్యత్వేన విప్రత్వం సర్వ ఏవాభినందతి॥ ౮॥ మనుష్యో బ్రాహ్మణశ్చాసి శ్రోత్రియశ్చాసి కాశ్యప। సుదుర్లభమవాప్యైత
న్న దోషాన్మర్తుమర్హసి॥ ౯॥ సర్వే లాభాస్సాభిమానా ఇతి సత్యా చ తే శ్రుతిః। సంతోషణీయరూపోఽసి లోభాద్యదభిమన్యసే॥ ౧౦॥ అహో సిద్ధార్థతా
తేషాం యేషాం సంతీహ పాణయః। అతీవ స్పృహయే తేషాం యేషాం సంతీహ పాణయః॥ ౧౧॥ పాణిమద్భ్యః స్పృహాస్మాకం యథా తవ ధనస్య వై। న పా
ణిలాభాదధికో లాభః కశ్చన విద్యతే॥ ౧౨॥ అపాణిత్వాద్వయం బ్రహ్మన్ కంటకం నోద్ధరామహే। జంతూనుచ్చావచానంగే దశతో న కషామ వా॥ ౧౩॥ అథ
యేషాం పునః పాణీ దేవదత్తౌ దశాంగులీ। ఉద్ధరంతి కృమీనంగాద్దశతో నికషంతి చ॥ ౧౪॥ వర్షహిమాతపానాం చ పరిత్రాణాని కుర్వతే। చైలమన్నం సుఖం
శయ్యాం నివాతం చోపభుంజతే॥ ౧౫॥ అధిష్ఠాయ చ గాం లోకే భుంజతే వాహయంతి చ। ఉపాయైర్బహుభిశ్చైవ వశ్యానాత్మని కుర్వతే॥ ౧౬॥ యే ఖల్వజి
హ్వాః కృపణా అల్పప్రాణా అపాణయః। సహంతే తాని దుఃఖాని దిష్ట్యా త్వం న తథా మునే॥ ౧౭॥ దిష్ట్యా త్వం న సృగాలో వై న క్రిమిర్న చ మూషికః। న సర్పో
న చ మండూకో న చాన్యః పాపయోనిజః॥ ౧౮॥ ఏతావతాపి లాభేన తోష్టుమర్హసి కాశ్యప। కిం పునర్యోఽసి సత్త్వానాం సర్వేషాం బ్రాహ్మణోత్తమః॥ ౧౯॥ ఇ
మే మాం క్రిమయోఽదంతి యేషాముద్ధరణాయ వై। నాస్తి శక్తిరపాణిత్వాత్పశ్యావస్థామిమాం మమ॥ ౨౦॥ అకార్యమితి చైవేమం నాత్మానం సంత్యజామ్య
హమ్। నాతః పాపీయసీం యోనిం పతేయమపరామితి॥ ౨౧॥ మధ్యే వై పాపయోనీనాం సార్గాలీయామహం గతః। పాపీయస్యో బహుతరా ఇతోఽన్యాః
పాపయోనయః॥ ౨౨॥ జాత్యైవైకే సుఖితరాః సంత్యన్యే భృశదుఃఖితాః। నైకాంతం సుఖమేవేహ క్వచిత్పశ్యామి కస్యచిత్॥ ౨౩॥ మనుష్యా హ్యాఢ్యతాం
ప్రాప్య రాజ్యమిచ్ఛంత్యనంతరమ్। రాజ్యాద్దేవత్వమిచ్ఛంతి దేవత్వాదింద్రతామపి॥ ౨౪॥ భవేస్త్వం యద్యపి త్వాఢ్యో న రాజా న చ దైవతమ్। దేవత్వం
ప్రాప్య చేంద్రత్వం నైవ తుష్యేస్తథా సతి॥ ౨౫॥ న తృప్తిః ప్రియలాభేఽస్తి తృష్ణా నాద్భిః ప్రశామ్యతి। సంప్రజ్వలతి సా భూయః సమిద్భిరివ పావకః॥ ౨౬॥ అ
స్త్యేవ త్వయి శోకోఽపి హర్షశ్చాపి తథా త్వయి। సుఖదుఃఖే తథా చోభే తత్ర కా పరిదేవనా॥ ౨౭॥ పరిచ్ఛిద్యైవ కామానాం సర్వేషాం చైవ కర్మణామ్। మూ
లం బుద్ధీంద్రియగ్రామం శకుంతానివ పంజరే॥ ౨౮॥ న ద్వితీయస్య శిరసశ్ఛేదనం విద్యతే క్వచిత్। న చ పాణేస్తృతీయస్య యన్నాస్తి న తతో భయమ్॥ ౨౯॥ న
ఖల్వప్యరసజ్ఞస్య కామః క్వచన జాయతే। సంస్పర్శాద్దర్శనాద్వాపి శ్రవణాద్వాపి జాయతే॥ ౩౦॥ న త్వం స్మరసి వారుణ్యా లడ్వాకానాం చ పక్షిణామ్।
తాభ్యాం చాభ్యధికో భక్ష్యో న కశ్చిద్విద్యతే క్వచిత్॥ ౩౧॥ యాని చాన్యాని భూతేషు భక్ష్యజాతాని కాశ్యప। యేషామభుక్తపూర్వం తే తేషామస్మృతిరేవ చ
౩౨॥ అప్రాశనమసంస్పర్శమసందర్శనమేవ చ। పురుషస్యైవ నియమో మన్యే శ్రేయో న సంశయః॥ ౩౩॥ పాణిమంతో బలవంతో ధనవంతో న సంశ
యః। మనుష్యా మానుషైరేవ దాసత్వముపపాదితాః॥ ౩౪॥ వధబంధపరిక్లేశైః క్లిశ్యంతే చ పునః పునః। తే ఖల్వపి రమంతే చ మోదంతే చ హసంతి చ॥ ౩౫॥ అ
పరే బాహుబలినః కృతవిద్యా మనస్వినః। జుగుప్సితాం సుకృపణాం పాపవృత్తిముపాసతే॥ ౩౬॥ ఉత్సహంతే చ తే వృత్తిమన్యామప్యుపసేవితుమ్। స్వక
ర్మణా తు నియతం భవితవ్యం తు తత్తథా॥ ౩౭॥ న పుల్కసో న చాండాల ఆత్మానం త్యక్తుమిచ్ఛతి। తయా తుష్టస్స్వయా యోన్యా మాయాం పశ్యస్వ యాదృ

శీమ్॥౩౮॥దృష్ట్వా క్షణేన పశుహర్తా మనుష్యా నామయావినః। సుఖంపూర్ణాస్స్వయామో న్యాలబ్ధలాభోఽసికశ్యప॥౩౯॥ యదిబ్రాహ్మణదేహస్తేనిరా
తంకో నిరామయః।అంగానిచ సమగ్రాణినచలోకేషుధిక్కృతః॥౪౦॥న కేనచిత్ప్రవాదేన సత్యేనైవాపహారిణా। ధర్మాయోత్తిష్ఠ విప్రర్షే నాత్మానం
త్యక్తుమర్హసి॥౪౧॥యదిబ్రహ్మన్ శృణోష్యేతచ్ఛ్రద్దధాసిచ మేవచః। వేదోక్తస్యైవ ధర్మస్య ఫలం ముఖ్యమవాప్స్యసి॥౪౨॥స్వాధ్యాయమగ్నిసం
స్కారమప్రమత్తోనుపాలయ। సత్యం దమం చ దానం చ స్పర్ధిష్ఠా మా చ కేనచిత్॥౪౩॥యే కేచన స్వాధ్యాయినః ప్రాప్తా యజనయాజనమ్। కథం తేవాను
శోచేయుర్ధ్యాయేయుర్వాప్యశోభనమ్॥౪౪॥ఇచ్ఛంతస్తే విహారాయ సుఖం మహదవాప్నుయుః।ఉత జాతాస్సునక్షత్రే సుతిథౌ సుముహూర్తజాః॥౪౫॥
యజ్ఞదానప్రజేహాయాం యతంతే శక్తిపూర్వకమ్।నక్షత్రేష్వాసురేష్వన్యే దుస్తిథౌ దుర్ముహూర్తజాః॥౪౬॥సంపతంత్యాసురీం యోనిం యజ్ఞప్రసవ
వర్జితాః।అహమాసంపండితకో హైతుకో వేదనిందకః॥౪౭॥ఆన్వీక్షికీం తర్కవిద్యామనురక్తో నిరర్థికామ్। హేతువాదాన్ ప్రవదితా వక్తా సంసత్సు హే
తుమత్॥౪౮॥ ఆక్రోష్టా చాతివక్తా చ బ్రహ్మవాక్యేషు వై ద్విజాన్। నాస్తికస్సర్వశంకీ చ మూర్ఖః పండితమానికః॥౪౯॥ తస్యేయం ఫలనిర్వృత్తిః సృగాల
త్వం మమ ద్విజ।అపి జాతు తథా తత్స్యాదహోరాత్రశతైరపి॥౫౦॥ యదహం మానుషీం యోనిం సృగాలః ప్రాప్నుయాం పునః। సంతుష్టశ్చాప్రమత్తశ్చ
యజ్ఞదానతపోరతః॥౫౧॥జ్ఞేయజ్ఞాతా భవేయం వై వర్జ్యవర్జయితా తథా।తతస్స మునిరుత్థాయ కాశ్యపస్తమువాచ హ॥౫౨॥అహో బతాసి కుశలో
బుద్ధిమాంశ్చేతి విస్మితః। సమవైక్షత తం ప్రోజ్ఞానదీర్ఘేణ చక్షుషా॥౫౩॥ దదర్శ చైనం దేవానాం దేవమింద్రం శచీపతిమ్।తతస్సంపూజయామాస కా
శ్యపో హరివాహనమ్॥ అనుజ్ఞాతస్తు తేనాథ ప్రవివేశ స్వమాలయమ్॥౫౪॥..*

ఇతి- సృగాలకాశ్యపసంవాదే- అశీత్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యద్యస్తి దత్తమిష్టం వా తపస్తప్తం తథైవ చ। గురూణాం వాపి శుశ్రూషా తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥భీష్మః॥ఆత్మనానర్థయుక్తేన పాపే ని
విశతే మనః। స్వకర్మ కలుషం కృత్వా కృచ్ఛ్రే లోకే విధీయతే॥౨॥దుర్భిక్షాద్దేవ దుర్భిక్షం క్లేశాత్ క్లేశం భయాద్భయమ్। మృతేభ్యః ప్రమృతం యాం
తి దరిద్రాః పాపకారిణః॥ ౩॥ ఉత్సవాదుత్సవం యాంతి స్వర్గాత్స్వర్గం సుఖాత్సుఖమ్। శ్రద్దధానాశ్చ దాంతాశ్చ ధనాఢ్యాశ్శుభకారిణః॥౪॥వ్యాళకుం
జరదుర్గేషు సర్పచోరభయేషు చ। హస్తావాపేన గచ్ఛంతి నాస్తికాః కిమతః పరమ్॥ ౫॥ ప్రియదేవాతిథేయాశ్చ వదాన్యాః ప్రియసాధవః। క్షేమ్యమాత్మ
వతాం మార్గమాస్థితా హస్తదక్షిణమ్॥౬॥ పులాకా ఇవ ధాన్యేషు పుత్తికా ఇవ పక్షిషు। తద్విధాస్తే మనుష్యాణాం యేషాం ధర్మో న కారణమ్॥ ౭॥ సుశీ
ఘ్రమపి ధావంతం విధానమనుధావతి । శేతే సహ శయానేన యేన యేన యథా కృతమ్॥ ౮॥ ఉపతిష్ఠతి తిష్ఠంతం గచ్ఛంతమనుగచ్ఛతి।కరోతి కుర్వతః కర్మ
ఛాయేవానువిధీయతే॥ ౯॥ యేన యేన యథా యద్యత్పురా కర్మ సమీహితమ్।తత్తదేవ నరో భుంక్తే నిత్యం విహితమాత్మనా॥౧౦॥స్వకర్మఫలనిక్షేపం విధా
న పరిరక్షితమ్। భూతగ్రామమిమం కాలః సమంతాత్పరికర్షతి॥ ౧౧ ॥ అచోద్యమానాని యథా పుష్పాణి చ ఫలాని చ।స్వం కాలం నాతివర్తంతే తథా కర్మ
పురాకృతమ్॥ ౧౨॥ సంమానశ్చావమానశ్చ లాభాలాభౌ క్షయోదయౌ। ప్రవృత్తాని నివర్తంతే విధానాంతే పునః పునః॥ ౧౩॥ఆత్మనా విహితం దుఃఖమా
త్మనా విహితం సుఖమ్। గర్భశయ్యాముపాదాయ భుజ్యతే పౌర్వదేహికమ్॥ ౧౪॥ బాలో యువా చ వృద్ధశ్చ యత్కరోతి శుభాశుభమ్।తస్యాం తస్యామ
వస్థాయాం తత్ఫలం ప్రతిపద్యతే ॥ ౧౫॥ యథా ధేనుసహస్రేషు వత్సో విందతి మాతరమ్। తథా పూర్వకృతం కర్మ కర్తారమనుగచ్ఛతి ॥ ౧౬॥ సమున్న
మగ్రతో వస్త్రం పశ్చాచ్ఛుద్ధ్యతి కర్మణా । ఉపవాసైః ప్రతప్తానాం దీర్ఘం సుఖమనంతకమ్ ॥ ౧౭ ॥ దీర్ఘకాలేన తపసా సేవితేన తపోవనే।ధర్మనిర్ధూ
తపాపానాం సంపద్యంతే మనోరథాః ॥ ౧౮ ॥ శకునానామివాకాశే మత్స్యానామివ చోదకే । పదం యథా న దృశ్యేత తథా జ్ఞానవిదాం గతిః॥ ౧౯ ॥అ

లమన్యైరుపాలంభైః కీర్తితైశ్చ వ్యతిక్రమైః ॥ పేశలం చానురూపం చ కర్తవ్యం హితమాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - ఏకాశీత్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః॥ కుతః సృష్టమిదం విశ్వం జగత్ స్థావరజంగమమ్। ప్రళయే చ కమభ్యేతి తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౧ ॥ ససాగరస్సగగనస్సశైలస్సబలాహకః।
సభూమిస్సాగ్నిపవనో లోకోఽయం కేన నిర్మితః ॥ ౨ ॥ కథం సృష్టాని భూతాని కథం వర్ణవిభక్తయః । శౌచాశౌచం కథం తేషాం ధర్మాధర్మవిధిః కథమ్॥
౩॥ కీదృశో జీవతాం జీవః క్వ వా గచ్ఛంతి యే మృతాః । అస్మాల్లోకాదముం లోకం సర్వం శంసతు నో భవాన్॥ ౪॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితి
హాసం పురాతనమ్ । భృగుణాభిహితం శాస్త్రం భరద్వాజాయ పృచ్ఛతే॥ ౫॥ కైలాసశిఖరే దృష్ట్వా దీప్యమానం మహౌజసమ్। భృగుం మహర్షిమాసీ
నం భరద్వాజోఽన్వపృచ్ఛత ॥ ౬॥ ససాగరస్సగగనస్సశైలస్సబలాహకః। సభూమిస్సాగ్నిపవనో లోకోఽయం కేన నిర్మితః॥ ౭॥ కథం సృష్టాని భూతాని
కథం వర్ణవిభక్తయః। శౌచాశౌచం కథం తేషాం ధర్మాధర్మవిధిః కథమ్॥ ౮ ॥ కీదృశో జీవతాం జీవః క్వ వా గచ్ఛంతి యే మృతాః। పరలోకమిమం చాపి సర్వం
శంసితుమర్హసి ॥ ౯॥ ఏవం స భగవాన్ పృష్టో భరద్వాజేన సంశయమ్ । బ్రహ్మర్షిర్బ్రహ్మసంకాశః సర్వం తస్మై తతోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౦ ॥ భృగుః ॥ మా
నసో నామ యః పూర్వో విశ్రుతో వై మహర్షిభిః । అనాదినిధనో దేవస్తథాభేద్యోఽజరామరః ॥ ౧౧॥ అవ్యక్త ఇతి విఖ్యాతః శాశ్వతోఽథాక్షయోఽవ్యయః॥
యతః సృష్టాని భూతాని జాయంతే చ మ్రియంతి చ॥ ౧౨॥ సోఽసృజత్ప్రథమం దేవో మహాంతం నామ నామతః। మహాన్ ససర్జాహంకారం స చాపి భగవాన
థ॥ ౧౩॥ ఆకాశమితి విఖ్యాతం సర్వభూతధరః ప్రభుః। ఆకాశాదభవద్వారి సలిలాదగ్నిమారుతౌ॥ ౧౪॥ అగ్నిమారుతసంయోగాత్తతః సమభవన్మహీ।
తతస్తేజోమయం దివ్యం పద్మం సృష్టం స్వయంభువా॥ ౧౫॥ తస్మాత్పద్మాత్సమభవద్బ్రహ్మా వేదమయో నిధిః। అహంకార ఇతి ఖ్యాతః సర్వభూతాత్మభూ
తకృత్ ॥ ౧౬॥ బ్రహ్మా వై స మహాతేజా య ఏతే పంచ ధాతవః। శైలాస్తస్యాస్థిసంజ్ఞాస్తు మేదో మాంసం చ మేదినీ ॥ ౧౭॥ సముద్రాస్తస్య రుధిరమాకా
శముదరం తథా । పవనశ్చైవ నిశ్వాసస్తేజోఽగ్నిర్నిమ్నగాశ్శిరః ॥ ౧౮॥ అగ్నీషోమౌ తు చంద్రార్కౌ నయనే తస్య విశ్రుతే । నభశ్చోర్ధ్వం శిరస్తస్య క్షి
తిః పాదౌ భుజా దిశః॥ ౧౯॥ దుర్విజ్ఞేయో హ్యచింత్యాత్మా సిద్ధైరపి న సంశయః। స ఏష భగవాన్ విష్ణురనంత ఇతి విశ్రుతః॥ ౨౦ ॥ సర్వభూతాత్మభూతస్థో దు
ర్విజ్ఞేయోఽకృతాత్మభిః। అహంకారస్య యః స్రష్టా సర్వభూతభవాయ వై॥ యతస్సమభవద్విశ్వం పృష్టోఽహం యదిహ త్వయా ॥ ౨౧॥ భరద్వాజః॥ గగ
నస్య దిశాం చైవ భూతలస్యానిలస్య వా । కాన్యత్ర పరిమాణాని సంశయం ఛింధి తత్వతః॥ ౨౨ ॥ భృగుః ॥ అనంతమేతదాకాశం సిద్ధదైవతసేవితమ్ । ర
మ్యం నానాశ్రయాకీర్ణం యస్యాంతో నాధిగమ్యతే॥ ౨౩॥ ఊర్ధ్వం గతేరధస్తాత్తు చంద్రాదిత్యౌ న దృశ్యతః । తత్ర దేవాః స్వయం దీప్తా భాస్కరాభాగ్ని
వర్చసః॥ ౨౪॥ తే చాప్యంతం న పశ్యంతి నభసః ప్రథితౌజసః । దుర్గమత్వాదనంతత్వాదితి మే విద్ధి మానద॥ ౨౫॥ ఉపరిష్టోపరిష్టాత్తు ప్రజ్వలద్భిః స్వయం
ప్రభైః। నిరుద్ధమేతదాకాశమప్రమేయం సురైరపి॥ ౨౬ ॥ పృథివ్యంతే సముద్రాస్తు సముద్రాంతే తమః స్మృతమ్। తమసోఽంతే జలం ప్రాహుర్జలస్యాంతే
గ్నిరేవ చ॥ ౨౭॥ రసాతలాంతే సలిలం జలాంతే పన్నగాధిపాః। తదంతే పునరాకాశమాకాశాంతే పునర్జలమ్॥ ౨౮॥ ఏవమంతం భగవతః ప్రమాణం సలి
లస్య చ। అగ్నిమారుతతోయేభ్యో దుర్జ్ఞేయం దైవతైరపి॥ ౨౯॥ అగ్నిమారుతతోయానాం వర్ణాః క్షితితలస్య చ । ఆకాశాదపి గృహ్యంతే భిద్యంతే తత్త్వ
దర్శనాత్ ॥ ౩౦॥ పఠంతి చైవ మునయః శాస్త్రేషు వివిధేషు చ । త్రైలోక్యసాగరే చైవ ప్రమాణం విహితం యథా॥ ౩౧ ॥ అదృశ్యాయ త్వగమ్యాయ కః
ప్రమాణముదాహరేత్। సిద్ధానాం దేవతానాం చ యదా పరిమితా గతిః ॥ ౩౨ ॥ తదా గౌణమనంతస్య నామానంతేతి విశ్రుతమ్। నామధేయానురూపస్య

మానసస్యమహాత్మనః॥ ౩౩॥ యదాతుదివ్యంయద్రూపంహ్రాసతేవర్ధతేపునః । కోన్యస్తద్వేదితుంశక్తోయోపిస్యాత్తద్విధోపరః॥౩౪॥ తతఃపుష్క-
రతఃసృష్టఃసర్వతోమూర్తిమాన్ప్రభుః। బ్రహ్మాధర్మమయఃపూర్వఃప్రజాపతిరనుత్తమః॥౩౫॥ భరద్వాజః॥ పుష్కరాద్యదిసంభూతోజ్యేష్ఠంభవతి
పుష్కరమ్ । బ్రహ్మాణంపూర్వజంచాహభవాన్సందేహఏవమే॥౩౬॥ భృగుః ॥ మానసస్యేహయామూర్తిర్బ్రహ్మత్వంసముపాగతా । తస్యాస
నవిధానార్థంపృథివీపద్మముచ్యతే॥ ౩౭॥ కర్ణికాంతస్యపద్మస్యమేరుర్గగనముచ్ఛ్రితః । తస్యమధ్యేస్థితోలోకాన్సృజతేజగతఃప్రభుః॥౩౮॥...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - భృగుభరద్వాజసంవాదే- ద్వ్యశీత్యధికశతతమోధ్యాయః

భరద్వాజః ॥ ప్రజావిసర్గంవివిధంకథంసస్సృజేప్రభుః । మేరుమధ్యేస్థితోబ్రహ్మాతద్బ్రూహిద్విజసత్తమ॥౧॥ భృగుః ॥ ప్రజావిసర్గంవివిధంమాన
సోమనసాసృజత్ । సంరక్షణార్థంభూతానాంసృష్టంప్రథమతోజలమ్॥౨॥ యఃప్రాణఃసర్వభూతానాంవర్ధంతేయేనచప్రజాః। పరిత్యక్తాశ్చనశ్యంతి
తేనేదంసర్వమావృతమ్॥ ౩ ॥ పృథివీపర్వతామేఘామూర్తిమంతశ్చయేపరే । సర్వంతద్వారుణంజ్ఞేయమాపస్తస్తంభిరేయతః॥౪॥ భరద్వాజః॥ క
థంసలిలముత్పన్నంకథంచైవాగ్నిమారుతౌ । కథంవామేదినీసృష్టేత్యత్రమేసంశయోమహాన్ ॥ ౫ ॥ భృగుః ॥ బ్రహ్మకల్పేపురాబ్రహ్మన్బ్రహ్మర్షీ
ణాంసమాగమే।లోకసంభవసందేహఃసముత్పన్నోమహాత్మనామ్ ॥ ౬ ॥ తేతిష్ఠన్ధ్యానమాలంబ్యమౌనమాస్థాయనిశ్చలాః । త్యక్తాహారాఃపవన
పాదివ్యంవర్షశతంద్విజాః॥ ౭॥ తేషాంబ్రహ్మమయీవాణీసర్వేషాంశ్రోత్రమాగమత్ । దివ్యాసరస్వతీతత్రసంబభూవనభస్తలాత్ ॥ ౮ ॥ పురాస్తి
మితమాకాశమనంతమచలోపమమ్ । నష్టచంద్రార్కపవనంప్రసుప్తమివసంబభౌ॥ ౯ ॥ తతఃసలిలముత్పన్నంతమసీవాపరంతమః । తస్మాచ్చసలిలో
త్పీడాదుదతిష్ఠతమారుతః॥౧౦ ॥ యథాభాజనమచ్ఛిద్రంనిశ్శబ్దమివలక్ష్యతే। తచ్చాంభసాపూర్యమాణంసశబ్దంకురుతేనిలః॥ ౧౧ ॥ యథాసలిలసంరు
ద్ధేనభసాంతేనిరంతరే। భిత్వార్ణవతలంవాయుఃసముత్పతతిఘోషవాన్॥ ౧౨ ॥ సఏషచరతేవాయురర్ణవోత్పీడసంభవః। ఆకాశస్థానమాసాద్య
ప్రశాంతింనాధిగచ్ఛతి॥ ౧౩॥ తస్మిన్వాయ్వంబుసంఘర్షేదీప్తతేజామహాబలః। ప్రాదురభూదూర్ధ్వశిఖఃకృత్వానిస్తిమిరంనభః॥ ౧౪॥ అగ్నిఃపవ
నసంయుక్తఃఖంసమాక్షిపతేజలమ్। సోగ్నిర్మారుతసంయోగాద్ఘనత్వముపపద్యతే ॥ ౧౫ ॥ తస్యాకాశంనిపతతఃస్నేహస్తిష్ఠతియోపరః। ససంఘా
తత్వమాపన్నోభూమిత్వమనుగచ్ఛతి॥ ౧౬॥ రసానాంసర్వగంధానాంస్నేహానాంప్రాణినాంతథా। భూమిర్యోనిరిహజ్ఞేయాయస్యాంసర్వంప్రసూ
యతే॥౧౭॥ ఇతి- శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-భృగుభరద్వాజసంవాదే-త్ర్యశీత్యధికశతతమోధ్యాయః - ...... *
భరద్వాజః॥ యఏతేధాతవఃపంచబ్రహ్మాయానసృజత్పురా।ఆవృతాయైరిమేలోకామహాభూతాభిసంజ్ఞితైః॥౧॥యదాసృజత్సహస్రాణిభూతానాంస
మహామతిః। పంచానామేవభూతత్వంకథంసముపపద్యతే॥ ౨॥భృగుః॥అమితానాంమహాశబ్దోయాంతిభూతానిసంభవమ్।తతస్తేషాంమహాభూతశబ్దో
యముపపద్యతే॥ ౩॥ చేష్టావాయుఃఖమాకాశమూష్మాగ్నిస్సలిలంద్రవః। పృథివీచాత్రసంఘాతఃశరీరంపాంచభౌతికమ్॥౪॥ఇత్యేతైఃపంచభిర్భూతైర్యు
క్తంస్థావరజంగమమ్। శ్రోత్రంఘ్రాణంరసస్స్పర్శోదృష్టిశ్చేంద్రియసంజ్ఞకాః ॥ ౫॥ భరద్వాజః॥పంచభిర్యదిభూతైస్తుయుక్తాఃస్థావరజంగమాః।స్థావ
రాణాంనదృశ్యంతేశరీరేపంచధాతవః ॥౬॥ అనూష్మణామచేష్టానాంఘనానాంచైవతత్త్వతః। వృక్షాణాంనోపలభ్యంతేశరీరేపంచధాతవః॥౭॥ నశృ
ణ్వంతినపశ్యంతినగంధరసవేదినః। నచస్పర్శంవిజానంతితేకథంపాంచభౌతికాః॥ ౮ ॥ అద్రవత్వాదనగ్నిత్వాదభూమిత్వాదవాయుతః। ఆకాశస్యాప్ర
మేయత్వాద్వృక్షాణాంనాస్తిభౌతికమ్॥౯॥భృగుః॥ఘనానామపివృక్షాణామాకాశోస్తినసంశయః। తేషాంపుష్పఫలవ్యక్తిర్నిత్యంసముపపద్యతే॥౧౦॥

ఉష్మతో మ్లాయతే పర్ణం త్వక్ఫలం పుష్పమేవచ। మ్లాయతే శీర్యతే చాపి స్పర్శస్తేనాత్ర విద్యతే॥౧౧॥ వాయ్వగ్న్యశని నిర్ఘోషైః ఫలం పుష్పం విశీర్యతే। శ్రోత్రేణ గృహ్యతే శబ్దస్తస్మాచ్ఛృణ్వంతి పాదపాః॥ ౧౨॥ వల్లీ వేష్టయతే వృక్షం సర్వతశ్చైవ గచ్ఛతి। నహ్యదృష్టేశ్చ మార్గోస్తి తస్మాత్పశ్యంతి పాదపాః॥ ౧౩॥ పుణ్యాపుణ్యైస్తథా గంధైర్ధూపైశ్చ వివిధైరపి। అరోగాః పుష్పితాస్సంతి తస్మాజ్జిఘ్రంతి పాదపాః॥౧౪॥ పాదైస్సలిలపానాచ్చ వ్యాధీనాంచాపి దర్శనాత్। వ్యాధిప్రతిక్రియత్వాచ్చ విద్యతే రసనం ద్రుమే॥ ౧౫॥ వక్త్రేణోత్పలనాళేన యథోర్ధ్వం జలమాదదేత్। తథా పవనసంయుక్తః పాదైః పిబతి పాదపః॥ ౧౬॥ సుఖదుఃఖయోశ్చ గ్రహణాచ్ఛిన్నస్యచ విరోహణాత్। జీవం పశ్యామి వృక్షాణామచైతన్యం న విద్యతే॥౧౭॥ తేన తజ్జలమాదత్తం జరయత్యగ్నిమారుతౌ। ఆహారపరిణామాచ్చ స్నేహో వృద్ధిశ్చ జాయతే॥ ౧౮॥ జంగమానాంచ సర్వేషాం శరీరే పంచ ధాతవః। ప్రత్యేకశః ప్రభిద్యంతే యైశ్శరీరం విచేష్టతే॥౧౯॥ త్వక్చ మాంసం తథాస్థీని మజ్జా స్నాయుశ్చ పంచమమ్। ఇత్యేతదిహ సంఘాతం శరీరే పృథివీమయమ్॥౨౦॥ తేజో హ్యగ్నిస్తథా క్రోధశ్చక్షురుష్మా తథైవచ। అగ్నిర్జరయతే యచ్చ పంచాగ్నేయాశ్శరీరిణః॥ ౨౧॥ శ్రోత్రం ఘ్రాణం తథాస్యం చ హృదయం కోష్ఠమేవచ। ఆకాశాత్ప్రాణినామేతే శరీరే పంచ ధాతవః॥౨౨॥ శ్లేష్మా పిత్తమథ స్వేదో వసా శోణితమేవచ। ఇత్యాపః పంచధా దేహే భవంతి ప్రాణినాం సదా॥౨౩॥ ప్రాణాత్ప్రణీయతే ప్రాణీ వ్యానాద్వ్యాయచ్ఛతే తథా। గచ్ఛత్యపానోధశ్చైవ సమానో హృదయస్థితః॥౨౪॥ ఉదానాదుచ్ఛ్వసితి చ ప్రతిభేదాచ్చ భాషతే। ఇత్యేతే వాయవః పంచ చేష్టయంతీహ దేహినమ్॥ ౨౫॥ భూమిర్గంధగుణాన్వేత్తి రసం చాద్భ్యశ్శరీరవాన్। జ్యోతిషా చక్షుషా రూపం స్పర్శం వేత్తి చ వాయునా॥ ౨౬॥ గంధస్స్పర్శో రసో రూపం శబ్దశ్చాత్ర గుణాః స్మృతాః। తస్య గంధస్య వక్ష్యామి విస్తరాభిహితాన్గుణాన్॥ ౨౭॥ ఇష్టశ్చానిష్టగంధశ్చ మధురః కటురేవచ। నిర్హారీ సంహతస్స్నిగ్ధో రూక్షో విశద ఏవ వా॥ ౨౮॥ ఏవం నవవిధో జ్ఞేయః పార్థివో గంధవిస్తరః। జ్యోతిః పశ్యతి చక్షుర్భ్యాం స్పర్శం వేత్తి చ వాయునా॥ ౨౯॥ శబ్దః స్పర్శశ్చ రూపంచ రసశ్చాపి గుణాః స్మృతాః। రసజ్ఞానం తు వక్ష్యామి తన్మే నిగదతశ్శృణు॥౩౦॥ రసో బహువిధః ప్రోక్తః ఋషిభిః ప్రథితాత్మభిః। మధురో లవణస్తిక్తః కషాయోమ్లః కటుస్తథా॥ ౩౧॥ ఏష షడ్విధవిస్తారో రసో వారిమయః స్మృతః। శబ్దః స్పర్శశ్చ రూపంచ త్రిగుణం జ్యోతిరుచ్యతే॥ ౩౨॥ జ్యోతిః పశ్యతి రూపాణి రూపంచ బహుధా స్మృతమ్। హ్రస్వో దీర్ఘస్తథా స్థూలశ్చతురస్రోనువృత్తవాన్॥౩౩॥ శుక్లః కృష్ణస్తథా రక్తో నీలః పీతోరుణస్తథా। కఠినశ్చిక్కణః శ్లక్ష్ణః పిచ్ఛిలో మృదుదారుణః॥ ౩౪॥ ఏవం షోడశవిస్తారో జ్యోతిరూపగుణః స్మృతః। వాయవ్యస్తు గుణస్స్పర్శః స్పర్శశ్చ బహుధా స్మృతః॥౩౫॥ ఉష్ణశ్శీతస్సుఖో దుఃఖః స్నిగ్ధో విశద ఏవచ। తథా ఖరో మృదుః రూక్షో లఘుర్గురుతరోపిచ॥౩౬॥ శబ్దస్పర్శౌ చ విజ్ఞేయౌ ద్విగుణో వాయురిత్యుత। ఏవమేకాదశవిధో వాయవ్యో గుణ ఉచ్యతే॥౩౭॥ తత్రైకగుణమాకాశం శబ్ద ఇత్యేవ తత్స్మృతమ్। తస్య శబ్దస్య వక్ష్యామి విస్తరం వివిధాత్మకమ్॥౩౮॥ షడ్జఋషభగాంధారా మధ్యమో ధైవతస్తథా। పంచమశ్చాపి విజ్ఞేయస్తథా చాపి నిషాదవాన్॥౩౯॥ ఏష సప్తవిధః ప్రోక్తో గుణ ఆకాశసంభవః। ఐశ్వర్యేణ తు సర్వత్ర స్థితోపి పటహాదిషు॥౪౦॥ మృదంగభేరీశంఖానాం స్తనయిత్నో రథస్య చ। యః కశ్చిచ్ఛ్రూయతే శబ్దః ప్రాణినోప్రాణినోపి వా॥౪౧॥ ఏతేషామేవ సర్వేషాం విషయే సంప్రకీర్తితః। ఏవం బహువిధాకారః శబ్ద ఆకాశసంభవః॥౪౨॥ ఆకాశజం శబ్దమాహురేభిర్వాయుగుణైస్సహ। అవ్యాహతైశ్చేతయతే న వేత్తి విషమస్థితైః॥౪౩॥ అప్యాయంతే చ తే నిత్యం ధాతవస్తైస్తు ధాతుభిః। ఆపోగ్నిర్మారుతశ్చైవ నిత్యం జాగ్రతి దేహిషు॥ మూలమేతే శరీరస్య వ్యాప్య ప్రాణానిహ స్థితాః॥౪౪॥ ....*

ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గత - భృగుభరద్వాజసంవాదే - చతురశీత్యధికశతతమోధ్యాయః,

భరద్వాజః॥ పార్థివం ధాతుమాసాద్య శారీరాగ్నిః కథం ప్రభో। అవకాశవిశేషేణ కథం వర్తయతేనిలః॥౧॥ భృగుః॥ వాయోర్గతిమహం బ్రహ్మన్,

కథయిష్యామి తేనఘ! ప్రాణినామనిలో దేహాన్యథా చేష్టయతే బలీ॥ ౨॥ శ్రితో మూర్ధానమగ్నిస్తు శరీరం పరిపాలయన్। ప్రాణో మూర్ధని చాగ్నౌ
చ వర్తమానో విచేష్టతే॥ ౩ ॥ స జంతుః సర్వభూతాత్మా పురుషః స సనాతనః । మనోబుద్ధిరహంకారో భూతాని విషయశ్చ సః॥ ౪॥ ఏవం త్విహ స స
ర్వత్ర ప్రాణేన పరిచాల్యతే। పృష్ఠతస్తు సమానేన స్వాం స్వాం గతిముపాశ్రితః ॥ ౫ ॥ వస్తిమూలం గుదం చైవ పావకం సముపాశ్రితః । వహన్మూత్రం పురీ
షం చాప్యమానః పరివర్తతే॥ ౬॥ ప్రయత్నే కర్మణి బలే య ఏకస్త్రిషు వర్తతే। ఉదాన ఇతి తం ప్రాహురధ్యాత్మవిదుషో జనాః॥ ౭॥ సంధిష్వపి చ సర్వేషు
సన్నివిష్టస్తథానిలః। శరీరేషు మనుష్యాణాం వ్యాన ఇత్యుపదిశ్యతే॥ ౮ ॥ ధాతుష్వగ్నిస్తు వితతః సమానేన సమీరితః । రసాన్ధాతూంశ్చ దోషాంశ్చ వ
ర్తయన్నవతిష్ఠతే॥ ౯॥ అపానప్రాణయోర్మధ్యే ప్రాణాపానసమాహితః। సమన్వితస్త్వధిష్ఠానం సమ్యక్పచతి పావకః॥ ౧౦॥ ఆస్యం హి పాయుప
ర్యంతమంతే స్యాద్గుదసంజ్ఞితమ్। స్రోతాంస్యస్మాత్ప్రజాయంతే సర్వస్రోతాంసి దేహినామ్॥ ౧౧॥ ప్రాణానాం సన్నిపాతాచ్చ సన్నిపాతః ప్రజాయతే
ఊష్మా చాగ్నిరితి జ్ఞేయో యోన్నం పచతి దేహినామ్॥ ౧౨॥ అగ్నివేగవహః ప్రాణో గుదాంతే ప్రతిహన్యతే। స ఊర్ధ్వమాగమ్య పునః సముత్క్షిపతి పావకమ్॥
౧౩॥ పక్వాశయస్త్వధో నాభ్యామూర్ధ్వమామాశయః స్థితః । నాభిమధ్యే శరీరస్య సర్వే ప్రాణాశ్చ సంస్థితాః॥ ౧౪॥ ప్రస్థితా హృదయాత్సర్వే తిర్య
గూర్ధ్వమధస్తథా। వహంత్యన్నరసాన్నాడ్యో దశప్రాణప్రచోదితాః॥ ౧౫॥ ఏష మార్గోథ యోగానాం యేన గచ్ఛంతి తత్పదమ్ । జితక్లమాసమాధీ
రా మూర్ధన్యాత్మానమాదధన్॥ ౧౬॥ ఏవం సర్వేషు విహితః ప్రాణాపానేషు దేహినామ్। తస్మిన్ సమిధ్యతే నిత్యమగ్నిః స్థాల్యామివాహితః ॥ ౧౭॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- భృగుభరద్వాజసంవాదే-పంచాశీత్యధికశతతమోధ్యాయః-

భరద్వాజః॥ యది ప్రాణయతే వాయుర్వాయురేవ విచేష్టతే। శ్వసిత్యాభాషతే చైవ తస్మాజ్జీవో నిరర్థకః॥ ౧॥ యద్యూష్మభావ ఆగ్నేయో వహ్నినా పచ్య
తే యది। అగ్నిర్జరయతే చైతత్తస్మాజ్జీవో నిరర్థకః॥ ౨॥ జంతోః ప్రమీయమాణస్య జీవో నైవోపలభ్యతే । వాయురేవ జహాత్యేనమూష్మభావశ్చ నశ్య
తి॥ ౩॥ యది వాయుమయో జీవః సంశ్లేషో యది వా పునః। వాయుమండలవద్దృశ్యో గచ్ఛేత్సహ మరుద్గణైః॥ ౪ ॥ సంశ్లేషో యది వా తేన యది తస్మాత్ప్రణ
శ్యతి ॥ మహార్ణవవిముక్తత్వాదన్యత్సలిలభాజనమ్ ॥ ౫ ॥ కూపే వా సలిలం దద్యాత్ప్రదీపం వా హుతాశనే । క్షిప్రం ప్రవిశ్య నశ్యేత యథా నశ్యత్యసౌ
తథా॥ ౬॥ పంచధారణకే హ్యస్మిన్ శరీరే జీవితం కుతః । తేషామన్యతరాభావాచ్చతుర్ణాం నాస్తి సంశయః॥ ౭॥ నశ్యంత్యాపో హ్యనాహారాద్వాయు
రుచ్ఛ్వాసనిగ్రహాత్ । నశ్యతే కోష్ఠభేదాత్ ఖమగ్నిర్నశ్యత్యభోజనాత్ ॥ ౮ ॥ వ్యాధివ్రణపరిక్లేశైర్మేదినీ చైవ శీర్యతే । పీడితేన్యతరే హ్యేషాం సం
ఘాతో యాతి పంచధా ॥ ౯ ॥ తస్మిన్ పంచత్వమాపన్నే జీవః కిమనుధావతి। కిం వేదయతి వా జీవః కిం శృణోతి బ్రవీతి చ॥ ౧౦ ॥ ఏషా గౌః పరలోకస్థం తార
యిష్యతి మామితి। యో దత్వా మ్రియతే జంతుః సా గౌః కం తారయిష్యతి ॥ ౧౧ ॥ గౌశ్చ ప్రతిగ్రహీతా చ దాతా చైవ సమం యదా। ఇహైవ విలయం యాం
తి కుతస్తేషాం సమాగమః॥ ౧౨॥ విహగైరుపయుక్తస్య శైలాగ్రాత్పతితస్య వా । అగ్నినా చోపయుక్తస్య కుతః సంజీవనం పునః ॥ ౧౩॥ ఛిన్నస్య యది
వృక్షస్య న మూలం ప్రతిరోహతి। బీజాన్యస్య ప్రరోహంతే మృతః క్వ పునరేష్యతి ॥ ౧౪ ॥ బీజమాత్రం పురా సృష్టం యదేతత్పరివర్తతే । మృతా మృతాః ప్ర
ణశ్యంతి బీజాద్బీజం ప్రవర్తతే॥ ౧౫ ॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- భృగుభరద్వాజసంవాదే- షడశీత్యధికశతతమోధ్యాయః-

భృగుః॥ న ప్రణాశోస్తి జీవస్య దత్తస్య చ కృతస్య చ। యాతి దేహాంతరం ప్రాణీ శరీరం తు విశీర్యతే ॥౧॥ న శరీరాశ్రితో జీవస్తస్మిన్నష్టే ప్రణశ్యతి । సమి
ధామివ దగ్ధానాం యథాగ్నిర్దృశ్యతే తథా ॥ ౨॥ భరద్వాజః॥ అగ్నేర్యథా తథా తస్య యది నాశో న విద్యతే। ఇంధనస్యోపయోగాంతే స చాగ్నిర్నోప

లభ్యతే ॥ ౩ ॥ నశ్యతీత్యేవ జానామి శాంతమగ్నిమనింధనమ్। గతిర్యస్య ప్రమాణం వా సంస్థానం వా న విద్యతే॥ ౪॥ భృగుః ॥ సమిధాముపయోగాంతే
యథాగ్నిర్నోపలభ్యతే। ఆకాశానుగతత్వాద్ధి దుర్గ్రాహో హి నిరాశ్రయః॥ ౫ ॥ తథా శరీరసంత్యాగే జీవో హ్యాకాశవత్ స్థితః । న గృహ్యతే సు
సూక్ష్మత్వాద్యథా జ్యోతిర్న సంశయః ॥ ౬॥ ప్రాణాన్ ధారయతే హ్యగ్నిస్స జీవ ఉపధార్యతామ్ । వాయుసంధారణో హ్యగ్నిర్నశ్యత్యుచ్ఛ్వాసని
గ్రహాత్ ॥ ౭॥ తస్మిన్నష్టే శరీరాగ్నౌ తతో దేహమచేతనమ్। పతితం యాతి భూమిత్వమయనం తస్య హి క్షితిః ॥ ౮॥ జంగమానాం హి సర్వేషాం స్థావరా
ణాం తథైవ చ। ఆకాశం పవనోఽభ్యేతి జ్యోతిస్తమనుగచ్ఛతి॥ ౯ ॥ తేషాం త్రయాణామేకత్వాత్ ద్వయం భూమౌ ప్రతిష్ఠితమ్ । యత్ర ఖం తత్ర పవనస్తత్రా
గ్నిర్యత్ర మారుతః। అమూర్తయస్తే విజ్ఞేయా మూర్తిమంతః శరీరిణామ్॥ ౧౦॥ భరద్వాజః ॥ యద్యగ్నిమారుతౌ భూమిః ఖమాపశ్చ శరీరిషు। జీవః కిం లక్ష
ణస్తత్రేత్యేతదాచక్ష్వ మేఽనఘ॥ ౧౧॥ పంచాత్మకే పంచరతౌ పంచవిజ్ఞానచేతనే । శరీరే ప్రాణినాం జీవం వేత్తుమిచ్ఛామి యాదృశమ్॥ ౧౨॥ మాంసశో
ణితసంఘాతే మేదఃస్నాయ్వస్థిసంచయే। భిద్యమానే శరీరే తు జీవో నైవోపలభ్యతే॥ ౧౩॥ యద్యజీవం శరీరం తు పంచభూతసమన్వితమ్ । శారీరే మాన
సే దుఃఖే కస్తాం వేదయతే రుజమ్॥ ౧౪ ॥ శృణోతి కథితం జీవః కర్ణాభ్యాం న శృణోతి తత్ । మహర్షే మనసి వ్యగ్రే తస్మాజ్జీవో నిరర్థకః॥ ౧౫॥ సర్వం
పశ్యతి యద్దృశ్యం మనోయుక్తేన చక్షుషా । మనసి వ్యాకులే చక్షుః పశ్యన్నపి న పశ్యతి ॥ ౧౬ ॥ న పశ్యతి న చాఘ్రాతి న శృణోతి న భాషతే। న చ స్పర్శర
సౌ వేత్తి నిద్రావశగతః పునః ॥ ౧౭॥ హృష్యతి క్రుధ్యతే కోఽత్ర శోచత్యుద్విజతే చ కః । ఇచ్ఛతి ధ్యాయతి ద్వేష్టి వాచమీరయతే చ కః॥ ౧౮॥ భృగుః॥ న పంచ
సాధారణమత్ర కించిచ్ఛరీరమేకో వహతేంతరాత్మా । స వేత్తి గంధాంశ్చ రసాన్ శ్రుతీశ్చ స్పర్శం చ రూపం చ గుణాశ్చ యేఽన్యే ॥ ౧౯ ॥ పంచాత్మకే పంచగు
ణప్రదర్శీ స సర్వగాత్రానుగతోంతరాత్మా। స వేత్తి దుఃఖాని సుఖాని చాత్ర తద్విప్రయోగాత్తు న వేత్తి దేహః॥ ౨౦॥ యదా న రూపం న స్పర్శో నోష్మభా
వశ్చ పావకే। తదా శాంతే శరీరాగ్నౌ దేహత్యాగేన నశ్యతి॥ ౨౧॥ ఆపోమయమిదం సర్వమాపో మూర్తిః శరీరిణామ్। తత్రాత్మా మానసో బ్రహ్మా సర్వభూ
తేషు లోకకృత్ ॥ ౨౨॥ ఆత్మా క్షేత్రజ్ఞ ఇత్యుక్తస్సంయుక్తః ప్రాకృతైర్గుణైః। తైరేవ తు వినిర్ముక్తః పరమాత్మేత్యుదాహృతః॥ ౨౩॥ ఆత్మానం తం విజానీ
హి సర్వలోకహితాత్మకమ్। తస్మిన్ యస్సంశ్రితో దేహే హ్యబ్బిందురివ పుష్కరే॥ ౨౪॥ క్షేత్రజ్ఞం తం విజానీహి నిత్యం లోకహితాత్మకమ్। తమో రజశ్చ
సత్త్వం చ విద్ధి జీవగుణానిమాన్॥ ౨౫॥ సచేతనం జీవగుణం వదంతి స చేష్టతే చేష్టయతే చ సర్వమ్ । అతః పరం క్షేత్రవిదో వదంతి ప్రావర్తయద్యో భువనాని
సప్త॥ ౨౬॥ న జీవనాశోఽస్తి హి దేహభేదే మిథ్యైతదాహుర్మృత ఇత్యబుద్ధాః। జీవస్తు దేహాంతరితః ప్రయాతి దశార్ధతాతస్య శరీరభేదః॥ ౨౭॥ ఏవం స
ర్వేషు భూతేషు గూఢశ్చరతి సంవృతః। దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా తత్త్వదర్శిభిః॥ ౨౮ ॥ తం పూర్వాపరరాత్రేషు యుంజానః సతతం బుధః
లఘ్వాహారో విశుద్ధాత్మా పశ్యత్యాత్మానమాత్మని॥ ౨౯॥ చిత్తస్య హి ప్రసాదేన హిత్వా కర్మ శుభాశుభమ్ । ప్రసన్నాత్మాత్మని స్థిత్వా సుఖమానంత్యమ
శ్నుతే॥ ౩౦॥ మానసోఽగ్నిః శరీరేషు జీవ ఇత్యభిధీయతే । సృష్టిః ప్రజాపతేరేషా భూతాధ్యాత్మవినిశ్చయే॥ ౩౧॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి - భృగుభరద్వాజసంవాదే-సప్తాశీత్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

భృగుః॥ అసృజద్బ్రాహ్మణానేవం పూర్వం బ్రహ్మా ప్రజాపతీన్। ఆత్మతేజోఽభినిర్వృత్తాన్ భాస్కరాగ్నిసమప్రభాన్॥ ౧॥ తతః సత్యం చ ధర్మం చ తపో
బ్రహ్మ చ శాశ్వతమ్ । ఆచారం చైవ శౌచం చ స్వర్గాయ విదధే ప్రభుః ॥ ౨॥ దేవదానవగంధర్వా దైత్యాసురమహోరగాః । యక్షరాక్షసనాగా
శ్చ పిశాచా మనుజాస్తథా॥౩॥ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాః శూద్రాశ్చ ద్విజసత్తమ। యే చాన్యే భూతసంఘానాం వర్ణాంస్తాంశ్చాపి నిర్మమే॥ ౪॥ బ్రా

హ్మణానాంసితోవర్ణః క్షత్రియాణాంచలోహితః। వైశ్యానాంపీతకోవర్ణః శూద్రాణామసితస్తథా॥ ౫॥ భరద్వాజః॥ చాతుర్వర్ణ్యస్యవర్ణేనయది
వర్ణోవిభిద్యతే। సర్వేషాంఖలువర్ణానాందృశ్యతేవర్ణసంకరః॥ ౬॥ కామః క్రోధోభయంలోభః శోకశ్చింతాక్షుధాశ్రమః। సర్వేషాంనః ప్రభవతి
కస్మాద్వర్ణోవిభజ్యతే॥ ౭॥ స్వేదమూత్రపురీషాణిశ్లేష్మాపిత్తంసశోణితమ్। తనుః క్షరతిసర్వేషాంకస్మాద్వర్ణోవిభజ్యతే॥ ౮॥ జంగమానామసం
ఖ్యేయాః స్థావరాణాంచజాతయః। తేషాంవివిధవర్ణానాంకుతోవర్ణవినిశ్చయః ॥ ౯ ॥ భృగుః॥ నవిశేషోస్తివర్ణానాంసర్వంబ్రాహ్మమిదంజగత్।
బ్రహ్మణాపూర్వసృష్టంహికర్మభిర్వర్ణతాంగతమ్॥ ౧౦॥ కామభోగప్రియాస్తీక్ష్ణాః క్రోధనాః ప్రియసాహసాః। త్యక్తస్వధర్మారక్తాంగాస్తేద్విజాః
క్షత్రతాంగతాః॥ ౧౧॥ గోభ్యోవృత్తింసమాస్థాయపీతాః కృష్యుపజీవినః। స్వధర్మాన్నానుతిష్ఠంతితేద్విజావైశ్యతాంగతాః॥ ౧౨॥ హింసానృతప్రియా
లుబ్ధాః సర్వకర్మోపజీవినః। కృష్ణాః శౌచపరిభ్రష్టాస్తేద్విజాః శూద్రతాంగతాః॥ ౧౩॥ ఇత్యేతైః కర్మభిర్వ్యస్తాద్విజావర్ణాంతరంగతాః। ధర్మోయజ్ఞ
క్రియాతేషాంనిత్యంనప్రతిషిధ్యతే॥ ౧౪॥ ఇత్యేతేచతురోవర్ణాయేషాంబ్రాహ్మీసరస్వతీ। విహితాబ్రహ్మణాపూర్వంలోభాత్త్వజ్ఞానతాంగతాః॥ ౧౫॥
బ్రాహ్మణాబ్రహ్మతంత్రస్థాస్తపస్తేషాంననశ్యతి। బ్రహ్మధారయతాంనిత్యంవ్రతానినియమాస్తథా॥ ౧౬ ॥ బ్రహ్మచైవపరంసృష్టంయేనజానంతితేద్వి
జాః। తేషాంబహువిధాస్త్వన్యాస్తత్రతత్రహిజాతయః॥ ౧౭॥ పిశాచారాక్షసాః ప్రేతావివిధామ్లేచ్ఛజాతయః। ప్రణష్టజ్ఞానవిజ్ఞానాః స్వచ్ఛందాచా
రచేష్టితాః॥ ౧౮॥ ప్రజాబ్రాహ్మణసంస్కారాః స్వకర్మకృతనిశ్చయాః। ఋషిభిః స్వేనతపసాసృజ్యంతేచాపరేపరైః॥ ౧౯॥ ఆదిదేవసముద్భూతాబ్ర
హ్మమూలాక్షయావ్యయా। సాసృష్టిర్మానసీనామధర్మతంత్రపరాయణా॥ ౨౦॥ ....*

ఇతి - భృగుభరద్వాజసంవాదే - అష్టాశీత్యధికశతతమోధ్యాయః

భరద్వాజః॥ బ్రాహ్మణః కేనభవతిక్షత్రియోవాద్విజోత్తమ। వైశ్యః శూద్రశ్చవిప్రర్షేతద్బ్రూహివదతాంవర॥ ౧॥ భృగుః॥ జాతకర్మాదిభిర్యస్తు
సంస్కారైః సంస్కృతశ్శుచిః। వేదాధ్యయనసంపన్నః షట్సుకర్మస్వవస్థితః॥ ౨॥ శౌచాచారస్థితః సమ్యగ్విఘసాశీగురుప్రియః। నిత్యవ్రతీసత్యపరః స
వైబ్రాహ్మణఉచ్యతే॥ ౩॥ సత్యందానమథాద్రోహఆనృశంస్యంత్రపాఘృణా। తపశ్చదృశ్యతేయత్రసబ్రాహ్మణఇతిస్మృతః॥ ౪ ॥ క్షత్రజంసేవతేక
ర్మవేదాధ్యయనసంగతః। దానాదానరతిర్యస్తుసవైక్షత్రియఉచ్యతే॥ ౫॥ విశత్యాశుపశుభ్యశ్చకృష్యాదానరతిః శుచిః। వేదాధ్యయనసంపన్నస్సవై
శ్యఇతిసంజ్ఞితః॥ ౬॥ సర్వభక్ష్యరతిర్నిత్యంసర్వకర్మకరోఽశుచిః। త్యక్తవేదస్త్వనాచారస్సవైశూద్రఇతిస్మృతః॥ ౭॥ శూద్రేచైతద్భవేల్లక్ష్యంద్విజే
తచ్చనవిద్యతే। సవైశూద్రోభవేచ్ఛూద్రోబ్రాహ్మణోబ్రాహ్మణోనచ॥ ౮॥ సర్వోపాయైస్తులోభస్యక్రోధస్యచవినిగ్రహః। ఏతత్పవిత్రంజ్ఞానానాం
తథాచైవాత్మసంయమః॥ ౯॥ వార్యౌసర్వాత్మనాతౌహిశ్రేయోఘాతార్థముద్ధితౌ। నిత్యంక్రోధాత్ శ్రియంరక్షేత్ తపోరక్షేచ్చమత్సరాత్ ॥ ౧౦॥
విద్యాంమానావమానాభ్యామాత్మానంతుప్రమాదతః। యస్యసర్వేసమారంభానిరాశీర్బంధనాద్విజ ॥ ౧౧ ॥ త్యాగేయస్యహుతంసర్వంసత్యాగీ
సచబుద్ధిమాన్। అహింస్రస్సర్వభూతానాంమైత్రాయణగతశ్చరేత్ ॥ ౧౨॥ పరిగ్రహాన్పరిత్యజ్యభవేద్బుద్ధ్యాజితేంద్రియః। అశోకంస్థానమాతిష్ఠే
దిహచాముత్రచాభయమ్॥ ౧౩॥ తపోనిత్యేనదాంతేనమునినాసంయతాత్మనా। అజితంజేతుకామేనభావ్యంసంగేష్వసంగినా॥ ౧౪॥ ఇంద్రియైర్గృహ్యతే
యద్యత్తత్తద్వ్యక్తమితిస్థితిః। అవ్యక్తమితివిజ్ఞేయంలింగగ్రాహ్యమతీంద్రియమ్॥ ౧౫॥ అవిస్రంభేణగంతవ్యంవిస్రంభేధారయేన్మనః। మనః ప్రాణేనిగృ
హ్ణీయాత్ప్రాణంబ్రహ్మణిధారయేత్ ॥ ౧౬॥ నిర్వేదాదేవనిర్వాణంనచకించిద్విచింతయేత్। సుఖంవైబ్రాహ్మణోబ్రహ్మనిర్వేదేనాధిగచ్ఛతి॥ ౧౭॥ శౌ
చేనసతతంయుక్తస్సదాచారసమన్వితః। సానుక్రోశశ్చభూతేషుతద్ద్విజాతిషులక్షణమ్॥ ౧౮॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - భృగుభరద్వాజసంవాదే - ఏకోననవత్యధికశతతమోఽధ్యాయః,

భృగుః॥ సత్యంబ్రహ్మతపఃసత్యంసత్యంవిసృజతేప్రజాః। సత్యేనధార్యతేలోకఃస్వర్గంసత్యేనగచ్ఛతి॥౧॥ అనృతంతమసోరూపంతమసానీయతేహ్యధః । తమోగ్రస్తానపశ్యంతిప్రకాశంతమసావృతాః ॥ ౨ ॥ స్వర్గఃప్రకాశఇత్యాహుర్నరకంతమఏవచ । సత్యానృతంతదుభయంప్రాప్యతేజగతీచరైః॥ ౩॥ తత్రాప్యేవంవిధాలోకేవృత్తిఃసత్యానృతేభవేత్ । ధర్మాధర్మౌప్రకాశశ్చతమోదుఃఖంసుఖంతథా॥౪॥తత్రయత్సత్యంసధర్మోయోధర్మస్సప్రకాశోయఃప్రకాశస్తత్సుఖమితి - తత్రయదనృతంసోఽధర్మోయోఽధర్మస్తత్తమోయత్తమస్తద్దుఃఖమితి॥ ౫॥ అత్రోచ్యతే॥శారీరైర్మానసైర్దుఃఖైస్సుఖైశ్చాప్యసుఖోదయైః। లోకసృష్టింప్రపశ్యంతోనముహ్యంతివిచక్షణాః ॥ ౬॥ తత్రదుఃఖవిమోక్షార్థంప్రయతేతవిచక్షణః । సుఖంహ్యనిత్యంభూతానామిహలోకేపరత్రచ ॥ ౭ ॥ రాహుగ్రస్తస్యసోమస్యయథాజ్యోత్స్నానభాసతే। తథాతమోభిభూతానాంభూతానాంనశ్యతేసుఖమ్॥౮॥ తత్ఖలుద్వివిధంసుఖముచ్యతేశారీరంమానసంచ - ఇహఖల్వముష్మింశ్చలోకేవస్తుప్రవృత్తయస్సుఖార్థమభిధీయంతే- నహ్యతఃపరంత్రివర్గఫలంవిశిష్టతరమస్తిసఏవకామ్యోగుణవిశేషోధర్మార్థగుణారంభస్తద్ధేతురస్యోత్పత్తిఃసుఖప్రయోజనార్థఆరంభః॥ ౯॥ భరద్వాజః॥యదేతద్భవతాభిహితంసుఖానాంపరమాస్థితిరితినతదుపగృహ్ణీమోనహ్యేషామృషీణాంమహతిస్థితానామప్రాప్యఏషకామ్యోగుణవిశేషోనచైనమభిలషంతిచతపసిశ్రూయతేత్రిలోకకృద్బ్రహ్మాప్రభురేకాకీతిష్ఠతిబ్రహ్మచారీనకామసుఖేష్వాత్మానమవదధాతి- అపిచభగవాన్విశ్వేశ్వరఉమాపతిఃకామమభివర్తమానమనంగత్వేనశమమనయత్ తస్మాచ్ఛృణుమోనతుమహాత్మభిరయంప్రతిగృహీతోనత్వేషతావద్విశిష్టోగుణవిశేషఇతి - నైతద్భగవతఃప్రత్యేమిభగవతానూక్తంసుఖాన్నపరమస్తీతిలోకప్రవాదోహిద్వివిధఃఫలోదయఃసుకృతాత్సుఖమవాప్యతేదుష్కృతాద్దుఃఖమితి॥ ౧౦॥ భృగుః॥అత్రోచ్యతే॥ అనృతాత్ఖలుతమఃప్రాదుర్భూతంతతస్తమోగ్రస్తాఅధర్మమేవానువర్తంతేనధర్మంక్రోధలోభహింసానృతాదిభిరవచ్ఛన్నాఃనఖల్వస్మింల్లోకేనాముత్రసుఖమాప్నువంతి - వివిధవ్యాధిరుజోపతాపైరవకీర్యంతే - వధబంధనపరిక్లేశాదిభిశ్చక్షుత్పిపాసాశ్రమకృతైరుపతాపైరుపతప్యంతే - వర్షవాతాత్యుష్ణాతిశీతకృతైశ్చప్రతిభయైఃశారీరైర్దుఃఖైరుపతప్యంతే- బంధుధనవినాశవిప్రయోగకృతైశ్చమానసైశ్శోకైరభిభూయంతే-జరామృత్యుకృతైశ్చాన్యైరితి ॥ ౧౧॥యస్త్వేతైఃశారీరైర్మానసైర్దుఃఖైర్నసంస్పృశ్యతేససుఖంవేద। నచైతేదోషాఃస్వర్గేప్రాదుర్భవంతితత్రఖలుభవతి॥ ౧౨ ॥ సుసుఖఃపవనఃస్వర్గేగంధశ్చసురభిస్తథా। క్షుత్పిపాసాశ్రమోనాస్తినజరానచపాపకమ్ ॥ ౧౩ ॥ నిత్యమేవసుఖంస్వర్గేసుఖందుఃఖమిహోభయమ్ । నరకేదుఃఖమేవాహుఃసుఖంతత్పరమంపదమ్ ॥ ౧౪ ॥ పృథివీసర్వభూతానాంజనిత్రీతద్విధాఃస్త్రియః । పుమాన్ప్రజాపతిస్తత్రశుక్రంతేజోమయంవిదుః॥ ౧౫॥ ఇత్యేతల్లోకనిర్మాణంబ్రహ్మణావిహితంపురా । ప్రజాఃసమనువర్తంతేస్వైఃస్వైఃకర్మభిరావృతాః॥౧౬॥...............................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- భృగుభరద్వాజసంవాదే- నవత్యధికశతతమోఽధ్యాయః,

భరద్వాజః॥ దానస్యకింఫలంప్రాహుర్ధర్మస్యచరితస్యచ । తపసశ్చసుతప్తస్యస్వాధ్యాయస్యహుతస్యవా॥ ౧ ॥ భృగుః॥ హుతేనశామ్యతేపాపంస్వాధ్యాయైశ్శాంతిరుత్తమా । దానేనభోగానిత్యాహుస్తపసాస్వర్గమాప్నుయాత్ ॥ ౨॥ దానంతుద్వివిధంప్రాహుఃపరత్రార్థమిహైవచ। సద్భ్యోయద్దీయతేకించిత్తత్పరత్రోపతిష్ఠతే॥౩॥ అసద్భ్యోదీయతేయత్తుతద్దానమిహభుజ్యతే। యాదృశందీయతేదానంతాదృశంఫలమశ్నుతే॥౪॥ భరద్వాజః॥ కింకస్యధర్మాచరణంకింవాధర్మస్యలక్షణమ్। ధర్మఃకతివిధోవాపితద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥౫॥ భృగుః ॥ స్వధర్మాచరణేయుక్తాయేభ,

వంతిమనీషిణః। తేషాంస్స్వర్గఫలావాప్తిర్యోన్యథాసవిముహ్యతే॥౬॥ భరద్వాజః॥ యదేతచ్చాతురాశ్రమ్యంబ్రహ్మర్షివిహితంపురా । తేషాంస్వే
స్వేసమాచారాస్తాన్మేవక్తుమిహార్హసి॥౭॥ భృగుః ॥ పూర్వమేవభగవతాబ్రహ్మణాలోకహితమనుతిష్ఠతాధర్మసంరక్షణార్థమాశ్రమాశ్చత్వా
రోఽభినిర్దిష్టాః-తత్రగురుకులవాసమేవప్రథమమాశ్రమముదాహరంతి-సమ్యగత్రశౌచసంస్కారనియమవ్రతవినియతాత్మా- ఉభేసంధ్యేభాస్కరాగ్ని
దైవతాన్యుపస్థాయ- విహాయతంద్రాలస్యే- గురోరభివాదనవేదాభ్యాసశ్రవణపవిత్రీకృతాంతరాత్మా- త్రిషవణముపస్పృశ్యబ్రహ్మచర్యాగ్నిపరిచరణ
గురుశుశ్రూషానిత్యభిక్షాభైక్షాదిసర్వనివేదితాంతరాత్మాగురువచననిర్దేశానుష్ఠానాప్రతికూలోగురుప్రసాదలబ్ధస్వాధ్యాయతత్పరఃస్యాత్ ॥ ౮ ॥ భవ
తిచాత్రశ్లోకః॥ గురుంయస్తుసమారాధ్యద్విజోవేదమవాప్నుయాత్ । తస్యస్వర్గఫలావాప్తిఃసిధ్యతేచాస్యమానసమితి॥ ౯॥ గార్హస్థ్యంఖలు
ద్వితీయమాశ్రమంవదంతి-తస్యసముదాచారలక్షణంసర్వమనువ్యాఖ్యాస్యామః-సమావృత్తానాంసదాచారాణాంసహధర్మచర్యాఫలార్థినాంగృ
హాశ్రమోవిధీయతే- ధర్మార్థకామావాప్తిర్హ్యత్రత్రివర్గసాధనమపేక్షాగర్హితేనకర్మణా- ధనాన్యాదాయస్వాధ్యాయోపలబ్ధప్రకర్షేణ
వాబ్రహ్మర్షినిర్మితేనవాహవ్యకవ్యనియమాభ్యాసదైవతప్రసాదోపలబ్ధేనవాధనేనగృహస్థోగార్హస్థ్యంవర్తయేత్ - తద్ధిసర్వాశ్రమాణాంమూ
లముదాహరంతి - గురుకులనివాసినఃపరివ్రాజకాయేచాన్యేసంకల్పితవ్రతనియమధర్మానుష్ఠాయినస్తేషామప్యతఏవభిక్షాబలిసంవిభాగాఃప్రవర్తంతే ॥
వానప్రస్థానాంచద్రవ్యోపస్కారఇతిప్రాయశఃఖల్వేతేసాధవఃసాధుపథ్యోదనాఃస్వాధ్యాయప్రసంగినస్తీర్థాభిగమనదేశదర్శనార్థంపృథివీం పర్య
టంతి- తేషాంప్రత్యుత్థానాభిగమనమనసూయావాక్ప్రదానసుఖశక్త్యాసనసుఖశయనాభ్యవహారసత్క్రియాచేతి॥౧౦॥భవతిచాత్రశ్లోకః॥అతిథిర్యస్య
భగ్నాశోగృహాత్ప్రతినివర్తతే। సదత్త్వాదుష్కృతంతస్మైపుణ్యమాదాయగచ్ఛతి॥ ౧౧॥ అపిచాత్రయజ్ఞక్రియాభిర్దేవతాఃప్రీయంతేనివాపేనపిత
రోవిద్యాభ్యాసశ్రవణధారణేనఋషయఃఅపత్యోత్పాదనేనప్రజాపతిరితి॥౧౨ ॥ శ్లోకౌచాత్రభవతః॥ వాత్సల్యాత్సర్వభూతేభ్యోవాచ్యాఃశ్రోత్రసుఖాగి
రః।పరితాపోపఘాతశ్చపారుష్యంచాత్రగర్హితమ్ ॥ ౧౩॥ అవజ్ఞానమహంకారోదంభశ్చైవవిగర్హితః । అహింసాసత్యమక్రోధఃసర్వాశ్రమగతంత
పః॥ ౧౪ ॥ అపిచాత్రమాల్యాభరణవస్త్రాభ్యంగనిత్యోపభోగనృత్యగీతవాదిత్రశ్రుతిసుఖనయనాభిరామదర్శనానాంప్రాప్తిర్భక్ష్యభోజ్యలేహ్యపేయ
చోష్యాణామభ్యవహార్యాణాంవివిధానాముపభోగః-స్వవిహారసంతోషఃకామసుఖావాప్తిరితి॥ ౧౫ ॥త్రివర్గగుణనిర్వృత్తిర్యస్యనిత్యంగృహాశ్రమే।స
సుఖాన్యనుభూయేహశిష్టానాంగతిమాప్నుయాత్ ॥ ౧౬ ॥ ఉంఛవృత్తిర్గృహస్థోయఃస్వధర్మచరణేరతః। త్యక్తకామసుఖారంభఃస్వర్గస్తస్యనదు
ర్లభః॥ ౧౭ ॥ ఇతి-శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-భృగుభరద్వాజసంవాదే-ఏకనవత్యధికశతతమోఽధ్యాయః ...... *
భృగుః ॥ వానప్రస్థాఃఖల్వపిధర్మమనుసరంతఃపుణ్యానితీర్థానినదీప్రస్రవణానిసువివిక్తేష్వరణ్యేషుమృగమహిషవరాహశార్దూలవనగజాకీర్ణేషు
తపస్యంతోఽనుసంచరంతి- త్యక్తగ్రామ్యవస్త్రాభ్యవహారోపభోగావన్యౌషధిఫలమూలపర్ణపరిమితవిచిత్రనియతాహారాః- స్థానాసనినోభూమిపా
షాణసికతాశర్కరావాలుకాభస్మశాయినః-కాశకుశచర్మవల్కలసంవృతాంగాః- కేశశ్మశ్రునఖలోమధారిణోనియతకాలోపస్పర్శనాః-అస్కంది
తకాలబలిహోమానుష్ఠాయినస్సమిత్కుశకుసుమోపహారసంమార్జనలబ్ధవిశ్రామాః- శీతోష్ణవర్షపవనవిష్టంభవిభిన్నసర్వత్వచోవివిధనియమోప
యోగచర్యానుష్ఠానవిహితపరిశుష్కమాంసశోణితత్వగస్థిభూతాధృతిపరాఃసత్వయోగాచ్ఛరీరాణ్యుద్వహంతే॥ ౧ ॥ యస్త్వేతాంనియతశ్చర్యాం
బ్రహ్మర్షివిహితాంచరేత్। సదహేదగ్నివద్దోషాంజయేల్లోకాంశ్చదుర్జయాన్ ॥ ౨॥ పరివ్రాజకానాంపునరాచారః- తద్యథా- విముచ్యాగ్నిధనక

శత్రపరిబర్హణసంగేష్వాత్మానం స్నేహపాశానవధూయపరిమ్రజంతి - సమలోష్టాశ్మకాంచనాస్త్రివర్గప్రవృత్తేష్వసక్తబుద్ధయః అరిమిత్రోదాసీ
నానాంతుల్యదర్శనాః-స్థావరజరాయుజాండజసంస్వేదజోద్భిజ్జానాంభూతానాం- వాఙ్మనఃకర్మభిరనభిద్రోహిణఃఅనికేతాఃపర్వతపులినవృక్షమూల
దేవతాయతనాన్యనుచరంతోవాసార్థముపేయుర్నగరంగ్రామంవానగరేపంచరాత్రికాగ్రామేచైకరాత్రికాః - ప్రవిశ్యచప్రాణధారణార్థంద్విజా
తీనాంభవనాన్యసంకీర్ణకర్మణాముపతిష్ఠేయుః - పాత్రపతితాయాచితభైక్ష్యాఃకామక్రోధదర్పలోభమోహకార్పణ్యదంభపరివాదాభిమాన
హింసానివృత్తాఇతి॥౩॥ భవంతిచాత్రప్రసిద్ధాఃశ్లోకాః॥ అభయంసర్వభూతేభ్యోదత్త్వాయశ్చరతేమునిః । నతస్యసర్వభూతేభ్యోభయముత్పద్యతేక్వ
చిత్ ॥౪॥ కృత్వాగ్నిహోత్రంస్వశరీరసంస్థంశారీరమగ్నింస్వముఖేజుహోతి। విప్రస్తుభైక్షోపగతైర్హవిర్భిశ్చితాగ్నినాసవ్రజతేహిలోకాన్॥
౫॥ మోక్షాశ్రమంయశ్చరతేయథోక్తంశుచిఃసుసంకల్పితయుక్తబుద్ధిః। అనింధనంజ్యోతిరివప్రశాంతంసబ్రహ్మలోకంశ్రయతేద్విజాతిః॥౬॥ భరద్వా
జః॥అస్మాల్లోకాత్పరోలోకఃశ్రూయతేనోపలభ్యతే। తమహంజ్ఞాతుమిచ్ఛామితద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥ ౭ ॥ భృగుః ॥ ఉత్తరేహిమవత్పార్శ్వేపు
ణ్యేసర్వగుణాన్వితే।పుణ్యఃక్షేమ్యశ్చకామ్యశ్చసపరోలోకఉచ్యతే॥ ౮॥ తత్రహ్యపాపకర్మాణఃశుచయోత్యంతనిర్మలాః। లోభమోహపరిత్యక్తా
మానవానిరుపద్రవాః ॥ ౯ ॥ సస్వర్గసదృశోదేశస్తత్రయుక్తాఃశుభాగుణాః। కాలేమృత్యుఃప్రభవతిస్పృశంతివ్యాధయోనచ॥ ౧౦॥ నలోభఃపరదా
రేషుస్వదారనిరతోజనః। నాన్యోన్యంవధ్యతేతత్రద్రవ్యేషుచనవిస్మయః॥ ౧౧ ॥ పరోహ్యధర్మోనైవాస్తిసందేహోనాపిజాయతే । కృతస్యతుఫ
లంతత్రప్రత్యక్షముపలభ్యతే ॥ ౧౨ ॥ పానాశనాసనోపేతాఃప్రాసాదభవనాశ్రయాః। సర్వకామైర్వృతాఃకేచిద్ధేమాభరణభూషితాః॥౧౩॥ ప్రా
ణధారణమాత్రంతుకేషాంచిదుపపద్యతే।శ్రమేణమహతాకేచిత్కుర్వంతిప్రాణధారణమ్॥ ౧౪ ॥ ఇహధర్మపరాఃకేచిత్కేచిన్నైకృతికానరాః। సు
ఖితాదుఃఖితాఃకేచిన్నిర్ధనాధనినోపరే ॥౧౫॥ఇహశ్రమోభయంమోహఃక్షుధాతీవ్రాచజాయతే। లోభశ్చార్థకృతోనౄణాంయేనముహ్యంత్య
పండితాః ॥ ౧౬ ॥ ఇహవార్తాబహువిధాధర్మాధర్మస్యకారిణః। యస్తద్వేదోభయంప్రాజ్ఞఃపాప్మనానసలిప్యతే॥ ౧౭॥ సోపధంనికృతిస్తేయం
పరివాదోహ్యసూయితా। పరోపఘాతోహింసాచపైశున్యమనృతంతథా॥ ౧౮ ॥ ఏతానాసేవతేయస్తుతపస్తస్యప్రహీయతే । యస్త్వేతాన్నాచరే
ద్విద్వాంస్తపస్తస్యవివర్ధతే ॥ ౧౯॥ ఇహచింతాబహువిధాధర్మాధర్మస్యకర్మణః।కర్మభూమిరియంలోకేఇహకృత్వాశుభాశుభమ్॥౨౦॥శు
భైశ్శుభమవాప్నోతితథాశుభమథాన్యథా । ఇహప్రజాపతిఃపూర్వందేవాస్సర్షిగణాస్తథా ॥ ౨౧ ॥ ఇష్ట్వేష్టతపసఃపూతాబ్రహ్మలోకముపాశ్రి
తాః। ఉత్తరఃపృథివీభాగఃసర్వపుణ్యతమశ్శుభః॥౨౨॥ ఇహస్థాస్తత్రజాయంతేయేవైపుణ్యకృతోజనాః।యదిసత్కారమృచ్ఛంతితిర్యగ్యోనిషుచాపరే।
౨౩॥ క్షీణాయుషస్తథాచాన్యేనశ్యంతిపృథివీతలే। అన్యోన్యభక్షణాసక్తాలోభమోహసమన్వితాః॥౨౪॥ ఇహైవపరివర్తంతేతేనయాంత్యుత్తరాందిశమ్ ।
శమ్ । యేగురూన్పర్యుపాసంతేనియతాబ్రహ్మచారిణః॥౨౫॥పంథానంసర్వలోకానాంవిజానంతిమనీషిణః।ఇత్యుక్తోయంమయాధర్మఃసంక్షిప్తోబ్రహ్మ
నిర్మితః॥ధర్మాధర్మౌహిలోకస్యయోవైవేత్తిసబుద్ధిమాన్॥౨౬॥భీష్మః॥ఇత్యుక్తోభృగుణారాజన్భరద్వాజఃప్రతాపవాన్। భృగుంపరమధర్మా
త్మావిస్మితఃప్రత్యపూజయత్॥౨౭॥ఏషతేప్రభవోరాజన్జగతఃసంప్రకీర్తితః।నిఖిలేనమహాప్రాజ్ఞకింభూయశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౨౮॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-భృగుభరద్వాజసంవాదే-ద్వినవత్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ఆచారస్యవిధింతాతప్రోచ్యమానంత్వయానఘ।శ్రోతుమిచ్ఛామిధర్మజ్ఞసర్వజ్ఞోహ్యసిమేమతః॥ ౧॥ భీష్మః॥దురాచారాదుర్విచేష్టాదుష్ప్ర

జ్ఞాః ప్రియసాహసాః। అసంతస్త్వితి విఖ్యాతాః సంతశ్చాచారలక్షణాః॥౨॥ పురీషం యది వా మూత్రం యే న కుర్వంతి మానవాః । రాజమార్గే గవాం మధ్యే
ధాన్యమధ్యే చ తే శుభాః॥ ౩॥ శౌచమావశ్యకం కృత్వా దేవతానాం చ తర్పణమ్। ధర్మమాహుర్మనుష్యాణాముపస్పృశ్య నదీం తరేత్ ॥ ౪॥ సూర్యం
సదోపతిష్ఠేత న చ సూర్యోదయే స్వపేత్ । సాయంప్రాతర్జపేత్సంధ్యాం తిష్ఠన్పూర్వాం తథేతరామ్॥ ౫॥ పంచార్ద్రో భోజనం భుంజ్యాత్ప్రాఙ్ముఖో
మౌనమాస్థితః। న నింద్యాదన్నభక్ష్యాంశ్చ స్వాదు స్వాదు చ భక్షయేత్ ॥ ౬॥ ఆర్ద్రపాణిస్సముత్తిష్ఠేన్నార్ద్రపాదస్స్వపేన్నిశి। దేవర్షిర్నారదః
ప్రాహ ఏతదాచారలక్షణమ్॥ ౭॥ శుచిం దేశమనడ్వాహం దేవం గోష్ఠం చతుష్పథమ్। బ్రాహ్మణం ధార్మికం చైత్యం నిత్యం కుర్యాత్ప్రదక్షిణమ్॥౮॥ అతిథీ
నాం చ సర్వేషాం ప్రేష్యాణాం స్వజనస్య చ । సామాన్యం భోజనం భృత్యైః పురుషస్య ప్రశస్యతే॥ ౯॥ సాయంప్రాతర్మనుష్యాణామశనం దేవనిర్మితమ్।
నాంతరా భోజనం దృష్టముపవాసీ తథా భవేత్ ॥ ౧౦॥ హోమకాలే తథా జుహ్వదృతుకాలే తథా వ్రజన్।అనన్యస్త్రీజనః ప్రాజ్ఞో బ్రహ్మచారీ తథా భవేత్ ॥
౧౧॥ అమృతం బ్రాహ్మణోచ్ఛిష్టం జనన్యా హృదయం కృతమ్ । తజ్జనాః పర్యుపాసంతే సత్యం సంతస్సమాసతే ॥ ౧౨॥ లోష్టమర్దీ తృణచ్ఛేదీ నఖఖాదీ చ
యో నరః। నిత్యోచ్ఛిష్టశ్శంకుసుకో నేహాయుర్విందతే మహత్ ॥౧౩॥ యజుషా సంస్కృతం మాంసం నివృత్తో మాంసభక్షణాత్ । న భక్షయేద్వృథామాం
సం పృష్ఠమాంసం చ వర్జయేత్॥ ౧౪॥ స్వదేశే పరదేశే వా అతిథిం నోపవాసయేత్ । కామ్యకర్మఫలం లబ్ధ్వా గురూణాముపపాదయేత్ ॥ ౧౫॥ గురు
భ్య ఆసనం దేయం కర్తవ్యం చాభివాదనమ్ । గురూనభ్యర్చ్య యుజ్యంతే ఆయుషా యశసా శ్రియా ॥ ౧౬॥ నేక్షేతాదిత్యముద్యంతం న చ నగ్నాం పరస్త్రి
యమ్। మైథునం సతతం ధర్మ్యం గుహ్యే చైవ సమాచరేత్ ॥౧౭॥ తీర్థానాం హృదయం తీర్థం శుచీనాం హృదయం శుచిః। సర్వమార్యకృతం శౌచ్యం బా
లసంస్పర్శనాని చ॥ ౧౮॥ దర్శనే దర్శనే నిత్యం సుఖప్రశ్నముదాహరేత్ । సాయంప్రాతశ్చ విప్రాణాం ప్రదిష్టమభివాదనమ్॥ ౧౯॥ దేవాగారే గవాం మ
ధ్యే బ్రాహ్మణానాం క్రియాపథే। స్వాధ్యాయే భోజనే చైవ దక్షిణం పాణిముద్ధరేత్ ॥ ౨౦ ॥ సాయంప్రాతశ్చ విప్రాణాం పూజనం చ యథావిధి। పణ్యానాం
శోభతే పణ్యం కృషీణాం వాద్యతే కృషిః॥ ౨౧॥ బహుకారం చ సస్యానాం వాహ్యే వాహే గవాం తథా । సంపన్నం భోజనే నిత్యం పానీయే తర్పణం త
థా॥ ౨౨॥ సుశృతం పాయసే బ్రూయాద్యవాగ్వాం కృసరే తథా। శ్మశ్రుకర్మణి సంప్రాప్తే క్షుతే స్నానేఽథ భోజనే॥౨౩॥ వ్యాధితానాం చ సర్వేషామా
యుష్యమభినందనమ్। ప్రత్యాదిత్యం న మేహేత న పశ్యేదాత్మనశ్శకృత్ ॥ ౨౪॥ సహ స్త్రియాథ శయనం సహ భోజ్యం చ వర్జయేత్ । త్వంకారం నామధే
యం చ జ్యేష్ఠానాం పరివర్జయేత్ ॥ ౨౫॥ అవరాణాం సమానానాముభయేషాం న దుష్యతి। హృదయం పాపవృత్తానాం పాపమాఖ్యాతి వైకృతమ్॥ ౨౬ ॥
జ్ఞానపూర్వం వినశ్యంతి గూహమానా మహాజనే। జ్ఞానపూర్వం కృతం పాపం ఛాదయంత్యబహుశ్రుతాః॥ ౨౭ ॥ నైనం మనుష్యాః పశ్యంతి పశ్యంత్యేవ దివౌ
కసః। పాపేనాపిహితం పాపం పాపమేవానువర్తతే॥ ౨౮॥ .... *
ధర్మేణాపిహితో ధర్మో ధర్మమేవానువర్తతే। ధార్మికేణ కృతో ధర్మో ధర్మమేవానువర్తతే॥ ౨౯॥ పాపం కృతం న స్మరతీహ మూఢో వివర్త
మానస్య తదేతి కర్తుః। రాహుర్యథా చంద్రముపైతి చాపి తథాబుధం పాపముపైతి కర్మ॥ ౩౦॥ ఆశయా సంచితం ద్రవ్యం యత్కాలే నైవోపభుజ్యతే । తద్బు
ధా న ప్రశంసంతి మరణం న ప్రతీక్షతే॥ ౩౧॥ మానసం సర్వభూతానాం ధర్మమాహుర్మనీషిణః। తస్మాత్సర్వేషు భూతేషు మనసా శివమాచరేత్ ॥౩౨॥ ఏ
క ఏవ చరేద్ధర్మం నాస్తి ధర్మే సహాయతా। కేవలం విధిమాసాద్య సహాయః కిం కరిష్యతి॥౩౩॥ ధర్మో యోనిర్మనుష్యాణాం దేవానామమృతం దివి। ప్రే
త్యభావే సుఖం ధర్మాచ్ఛశ్వత్తైరుపభుజ్యతే॥ ౩౪॥ .... *

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి- ఆచారవిధౌ-త్రినవత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అధ్యాత్మంనామయదిదంపురుషస్యేహచింత్యతే। యదధ్యాత్మంయయాచైతత్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥కుతఃసృష్టమిదంవిశ్వంబ్రహ్మన్
స్థావరజంగమమ్। ప్రళయేచకమభ్యేతితన్మేవక్తుమిహార్హసి॥౨॥ భీష్మః॥ అధ్యాత్మమితిమాంపార్థయదేతదనుపృచ్ఛసి। తద్వ్యాఖ్యాస్యామితేతాత
శ్రేయస్కరతమంసుఖమ్॥ ౩॥ సృష్టిప్రళయసంయుక్తమాచార్యైఃపరిదర్శితమ్।యద్జ్ఞాత్వాపురుషోలోకేప్రీతింసౌఖ్యంచవిందతి॥౪॥ఫలలాభశ్చతస్య
స్యాత్సర్వభూతహితంచతత్। పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిశ్చపంచమమ్॥ ౫॥ మహాభూతానిభూతానాంసర్వేషాంప్రభవాప్యయౌ।యతఃసృ
ష్టానితత్రైవతానియాంతిపునఃపునః॥ ౬॥ మహాభూతానిభూతేభ్యఃసాగరస్యోర్మయోయథా।ప్రసార్యచయథాంగానికూర్మఃసంహరతేపునః॥౭॥
తద్వద్భూతానిభూతాత్మాసృష్టానిహరతేపునః। మహాభూతానిపంచైవసర్వభూతేషుభూతకృత్॥ ౮॥ అకరోత్తేషువైషమ్యంతత్తుజీవోనపశ్యతి॥శబ్దః
శ్రోత్రంతథాఖానిత్రయమాకాశయోనిజమ్॥ ౯॥ వాయోస్స్పర్శస్తథాచేష్టాత్వక్చైవత్రితయంస్మృతమ్ । రూపంచక్షుస్తథాపాకస్త్రివిధంతేజఉ
చ్యతే॥ ౧౦॥ రసఃక్లేదశ్చజిహ్వాచత్రయోజలగుణాఃస్మృతాః। ఘ్రేయంఘ్రాణంశరీరంచఏతేభూమిగుణాస్త్రయః॥౧౧॥మహాభూతానిపంచైవషష్ఠం
చమనఉచ్యతే। ఇంద్రియాణిమనశ్చైవవిజ్ఞానాన్యస్యభారత॥ ౧౨॥ సప్తమీబుద్ధిరిత్యాహుఃక్షేత్రజ్ఞఃపునరష్టమః। చక్షురాలోచనాయైవసంశయం
కురుతేమనః॥ ౧౩॥ బుద్ధిరధ్యవసానాయక్షేత్రజ్ఞస్సాక్షివత్స్థితః। ఊర్ధ్వంపాదతలాభ్యాంయదర్వాక్చోర్ధ్వంచపశ్యతి॥ ౧౪॥ ఏతేనసర్వమేవేదం
విద్ధ్యభివ్యాప్తమంతరమ్। పురుషైరింద్రియాణీహవేదితవ్యానికృత్స్నశః॥ ౧౫॥ తమోరజశ్చసత్త్వంచతేపిభావాస్తదాశ్రితాః । ఏతాంబుద్ధ్వానరో
బుద్ధ్యాభూతానామాగతింగతిమ్॥౧౬॥ సమవేక్ష్యశనైశ్చైవలభతేశమముత్తమమ్। గుణైర్నేనీయతేబుద్ధిర్బుద్ధిరేవేంద్రియాణ్యపి ॥ ౧౭॥ మనఃష
ష్ఠానిభూతానిబుద్ధ్యభావేకుతోగుణాః। ఇతితన్మయమేవైతత్సర్వంస్థావరజంగమమ్ ॥ ౧౮॥ ప్రలీయతేచోద్భవతితస్మాన్నిర్దిశ్యతేతథా । యేనపశ్యతి
తచ్చక్షుఃశృణోతిశ్రోత్రముచ్యతే॥౧౯॥జిఘ్రతిఘ్రాణమిత్యాహూరసంజానాతిజిహ్వయా। త్వచాస్పర్శయతేస్పర్శంబుద్ధిర్విక్రియతేసకృత్॥౨౦॥
యేనప్రార్థయతేకించిత్తదాభవతితన్మనః। అధిష్ఠానానిబుద్ధేర్హిపృథగర్థానిపంచధా॥ ౨౧॥ ఇంద్రియాణీతియాన్యాహుస్తాన్యదృశ్యోధితిష్ఠతి। పు
రుషేతిష్ఠతీబుద్ధిస్త్రిషుభావేషువర్తతే॥ ౨౨॥ కదాచిల్లభతేప్రీతింకదాచిదనుశోచతి। నసుఖేననదుఃఖేనకదాచిదపివర్తతే॥ ౨౩॥ఏవంనరాణాంమనసి
త్రిషుభావేష్వవస్థితా। సేయంభావాత్మికాభావాంస్త్రీనేతాననివర్తతే ॥ ౨౪॥ సరితాంసాగరోభర్తామహావేలామివోర్మిమాన్ । అతిభావగతా
బుద్ధిర్భావేమనసివర్తతే ॥ ౨౫ ॥ ప్రవర్తమానంతురజస్తద్భావమనువర్తతే । ఇంద్రియాణిహిసర్వాణిప్రవర్తయతిసాతదా॥ ౨౬॥ ప్రీతిస్సత్త్వంర
జశ్శోకస్తమోమోహస్తుతేత్రయః। యేయేచభావాలోకేస్మిన్సర్వేష్వేతేషువైత్రిషు॥ ౨౭॥ ఇతిబుద్ధిగతిఃసర్వావ్యాఖ్యాతాతవభారత।ఇంద్రియా
ణిచసర్వాణివిజేతవ్యానిధీమతా ॥ ౨౮॥ సత్త్వంరజస్తమశ్చైవప్రాణినాంసంశ్రితాఃసదా। త్రివిధావేదనాచైవసర్వసత్త్వేషుదృశ్యతే॥ ౨౯॥ సాత్త్వి
కీరాజసీచైవతామసీచేతిభారత। సుఖస్పర్శస్సత్త్వగుణోదుఃఖస్పర్శోరజోగుణః॥ ౩౦॥ తమోగుణేనసంయుక్తౌభవతోవ్యావహారికౌ। తత్రయత్ప్రీ
తిసంయుక్తంకాయేమనసివాభవేత్ ॥౩౧॥వర్తతేసాత్త్వికోభావఇత్యాచక్షీతతత్తథా । అథయద్దుఃఖసంయుక్తమప్రీతికరమాత్మనః ॥ ౩౨ ॥ ప్రవృ
త్తంరజఇత్యేవతన్నసంరభ్యచింతయేత్ । అథయన్మోహసంయుక్తమవ్యక్తవిషయంభవేత్ ॥ ౩౩॥ అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయంతమస్తదుపధారయేత్।ప్ర
హర్షఃప్రీతిరానందఃసుఖంసంశాంతచిత్తతా॥ ౩౪॥ కథంచిదభివర్తంతఇత్యేతేసాత్త్వికాగుణాః। అతుష్టిఃపరితాపశ్చశోకోలోభస్తథాక్షమా॥ ౩౫॥
లింగానిరజసస్తానిదృశ్యంతేహేత్వహేతుభిః। అవమానస్తథామోహఃప్రమాదఃస్వప్నతంద్రితా ॥ ౩౬ ॥ కథంచిదభివర్తంతేవివిధాస్తామసాగుణాః।

ధూరగం బహుధా గామి ప్రార్థ వాసంశయాత్మకమ్ ॥ ౩౭ ॥ మనః సునియతం యస్య స సుఖీ ప్రేత్య చేహ చ । సత్త్వక్షేత్రజ్ఞయోరేతదంతరం పశ్యసూ
క్ష్మయోః ॥ ౩౮ ॥ సృజతే తు గుణానేక ఏకో న సృజతే గుణాన్ । మశకోదుంబరౌ వాపి సంప్రయుక్తౌ యథా సదా ॥ ౩౯ ॥ అన్యోన్యమేతౌ స్యాతాం చ సం
ప్రయోగస్తథా తయోః । పృథగ్భూతౌ ప్రకృత్యా తౌ సంప్రయుక్తౌ చ సర్వదా ॥ ౪౦ ॥ యథా మత్స్యో జలం చైవ సంప్రయుక్తౌ తథైవ తౌ । న గుణా విదురా
త్మానం స గుణాన్ వేత్తి సర్వశః ॥ ౪౧ ॥ పరిద్రష్టా గుణానాం తు సంసృష్టాన్ మన్యతే తథా । ఇంద్రియైస్తు ప్రదీపార్థం కురుతే బుద్ధిసప్తమైః ॥ ౪౨ ॥ నిర్విచేష్టై
రజానద్భిః పరమాత్మా ప్రదీపవత్ । సృజతే హి గుణాన్ సత్త్వం క్షేత్రజ్ఞః పరిపశ్యతి ॥ ౪౩ ॥ సంప్రయోగస్తయోరేష సత్త్వక్షేత్రజ్ఞయోర్ధ్రువః । ఆశ్ర
యో నాస్తి సత్త్వస్య క్షేత్రజ్ఞస్య చ కశ్చన ॥ ౪౪ ॥ సత్త్వం మనస్సంసృజతే న గుణాన్ వై కదాచన । రశ్మీంస్తేషాం స మనసా యదా సమ్యఙ్నియచ్ఛతి ॥ ౪౫ ॥
తదా ప్రకాశతేఽస్యాత్మా ఘటే దీపో జ్వలన్నివ । త్యక్త్వా యః ప్రాకృతం కర్మ నిత్యమాత్మరతిర్మునిః ॥ ౪౬ ॥ సర్వభూతాత్మభూతస్స్యాత్స గచ్ఛేదుత్త
మాం గతిమ్ । యథా వారిచరః పక్షీ సలిలేన న లిప్యతే ॥ ౪౭ ॥ ఏవమేవ కృతప్రజ్ఞో భూతేషు పరివర్తతే । ఏవం స్వభావమేవైతత్స్వబుద్ధ్యా విహరేన్నరః ॥
౪౮ ॥ అశోచన్నప్రహృష్యంశ్చ సమో విగతమత్సరః । స్వభావయుక్త్యా యుక్తస్తు స నిత్యం సృజతే గుణాన్ ॥ ౪౯ ॥ ఊర్ణనాభిర్యథా సూత్రం విజ్ఞేయా
స్తంతువద్గుణాః । ప్రధ్వస్తా న నివర్తంతే నివృత్తిర్నోపలభ్యతే ॥ ౫౦ ॥ ప్రత్యక్షేణ పరోక్షం తదనుమానేన సిధ్యతి । ఏవమేకే వ్యవస్యంతి నివృత్తిరితి చా
పరే ॥ ౫౧ ॥ ఉభయం సంప్రధార్యైతదధ్యవస్యేత యథామతి । ఇతీమం హృదయగ్రంథిం బుద్ధిభేదమయం దృఢమ్ ॥ ౫౨ ॥ విముచ్య సుఖమాసీత న శోచేచ్ఛి
న్నసంశయః । మలినాః ప్రాప్నుయుశ్శుద్ధిం యథా పూర్ణాం నదీం నరాః ॥ ౫౩ ॥ అవగాహ్య సువిద్వాంసో విద్ధి జ్ఞానమిదం తథా । మహానద్యా హి పారజ్ఞ
స్తప్యతే న తరన్ యథా ॥ ౫౪ ॥ న తు తప్యతి తత్త్వజ్ఞః ఫలే జ్ఞాతే తరత్యుత । ఏవం యే విదురధ్యాత్మం కైవల్యం జ్ఞానముత్తమమ్ ॥ ౫౫ ॥ ఏతాం బుద్ధ్వా నరస్సర్వాం
భూతానామాగతిం గతిమ్ । అవేక్ష్య చ శనైర్బుద్ధ్యా లభతే శమనంతతః ॥ ౫౬ ॥ త్రివర్గో యస్య విదితః ప్రేక్ష్య యశ్చ విముంచతి । అన్విష్య మనసా యుక్త
స్తత్త్వదర్శీ నిరుత్సుకః ॥ ౫౭ ॥ న చాత్మా శక్యతే ద్రష్టుమింద్రియైశ్చ విభాగశః । తత్ర తత్ర విసృష్టైశ్చ దుర్వార్యైశ్చాకృతాత్మభిః ॥ ౫౮ ॥ ఏతద్బుద్ధ్వా భ
వేద్బుద్ధః కిమన్యద్బుద్ధలక్షణమ్ । విజ్ఞాయ తద్ధి మన్యంతే కృతకృత్యా మనీషిణః ॥ ౫౯ ॥ న భవతి విదుషాం తతో భయం యదవిదుషాం సుమహద్భయం భవేత్ ।
న హి గతిరధికాస్తి కస్యచిత్సతి హి గుణే ప్రవదంత్యతుల్యతామ్ ॥ ౬౦ ॥ యః కరోత్యనభిసంధిపూర్వకం తచ్చ నిర్ణుదతి యత్పురా కృతమ్ । నాప్రియం తదు
భయం కుతః ప్రియం తస్య తజ్జనయతీహ కుర్వతః ॥ ౬౧ ॥ లోకమాతురమసూయతే జనస్తస్య తజ్జనయతీహ సర్వతః । లోక ఆతురజనాన్విరావిణం స్తత్తదే
వ బహు పశ్య శోచతః ॥ తత్ర పశ్య కుశలానశోచతో యే విదుస్తదుభయం పదం సతామ్ ॥ ౬౨ ॥ ....*

—*ఇతి - మోక్షధర్మపర్వణి - చతుర్నవత్యధికశతతమోధ్యాయః*—

భీష్మః ॥ హంత వక్ష్యామి తే పార్థ ధ్యానయోగం చతుర్విధమ్ । యం జ్ఞాత్వా శాశ్వతీం సిద్ధిం గచ్ఛంతీహ మహర్షయః ॥ ౧ ॥ యథా స్వనుష్ఠితం ధ్యానం
తథా కుర్వంతి యోగినః । మహర్షయో జ్ఞానతృప్తా నిర్వాణగతమానసాః ॥ ౨ ॥ నావర్తంతే పునః పార్థ ముక్తాః సంసారదోషతః । జన్మదోషపరిక్షీణాః
స్వభావే పర్యవస్థితాః ॥ ౩ ॥ నిర్ద్వంద్వా నిత్యసత్త్వస్థా విముక్తా నిష్పరిగ్రహాః । అసంగాన్యవివాదీని మనశ్శాంతికరాణి చ ॥ ౪ ॥ తత్ర ధ్యానేన సంశ్లిష్టమే
కాగ్రం ధారయేన్మనః । పిండీకృత్యేంద్రియగ్రామమాసీనః కాష్ఠవన్మునిః ॥ ౫ ॥ శబ్దం న విందేచ్ఛ్రోత్రేణ స్పర్శం త్వచా న వేదయేత్ । రూపం న చక్షుషా వి
ద్యాజ్జిహ్వయా న రసాంస్తథా ॥ ౬ ॥ ఘ్రేయాణ్యపి చ సర్వాణి జహ్యాద్ధ్యానేన యోగవిత్ । పంచవర్గప్రమాథీని నేచ్ఛేచ్చైతాని వీర్యవాన్ ॥ ౭ ॥ తతో
మనసి సంగృహ్య పంచవర్గం విచక్షణః । సమాదధ్యాన్మనో భ్రాంతమింద్రియైస్సహ పంచభిః ॥ ౮ ॥ విసంచారి నిరాలంబం పంచద్వారం చలాచలమ్ । పూ

ర్వం ధ్యానపథే ధీరః సమాదధ్యాన్మనోఽన్తరా ॥ ౯ ॥ ఇంద్రియాణి మనశ్చైవ యదా పిండీకరోత్యయమ్ । ఏష ధ్యానపథః పూర్వో మయా సముపవర్ణితః ॥ ౧౦ ॥ తస్య తత్పూర్వసంరుద్ధమాత్మనః షష్ఠమాంతరమ్ । స్ఫురిష్యతి సముద్భ్రాంతం విద్యుదంబుధరే యథా ॥ ౧౧ ॥ జలబిందుర్యథా లోలః పర్ణస్థః సర్వతశ్చలః । ఏవమేవాస్య తచ్చిత్తం భవతి ధ్యానవర్త్మని ॥ ౧౨ ॥ సమాహితం క్షణం కించిద్ధ్యానవర్త్మని తిష్ఠతి । పునర్వాయుపథం భ్రాంతం మనో భవతి వాయువత్ ॥ ౧౩ ॥ అనిర్వేదో గతక్లేశో గతతంద్రీరమత్సరీ । సమాదధ్యాత్పునశ్చేతో ధ్యానేన ధ్యానయోగవిత్ ॥ ౧౪ ॥ విచారశ్చ వివేకశ్చ వితర్కశ్చోపజాయతే । మునేః సమాదధానస్య ప్రథమం ధ్యానమాదితః ॥ ౧౫ ॥ మనసా క్లిశ్యమానస్తు సమాధానం చ కారయేత్ । న నిర్వేదం మునిర్గచ్ఛేత్కుర్యాదేవాత్మనో హితమ్ ॥ ౧౬ ॥ పాంసుభస్మకరీషాణాం యథా వై రాశయశ్చితాః । సహసా వారిణా సిక్తా న యాంతి పరిభావనమ్ ॥ ౧౭ ॥ కించిత్స్నిగ్ధం యథా చ స్యాచ్ఛుష్కచూర్ణమభావితమ్ । క్రమశస్తు శనైర్గచ్ఛేత్సర్వం తత్పరిభావనమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఏవమేవేంద్రియగ్రామం శనైః సంపరిభావయేత్ । సంహరేత్క్రమశశ్చైవ స సమ్యక్ప్రశమిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ స్వయమేవం మనశ్చైవం పంచవర్గం చ భారత । పూర్వం ధ్యానపథే స్థాప్య నిత్యయోగేన శామ్యతి ॥ ౨౦ ॥ న తత్పురుషకారేణ న చ దైవేన కేనచిత్ । సుఖమేష్యతి తత్తస్య యదేవం సంయతాత్మనః ॥ ౨౧ ॥ సుఖేన తేన సంయుక్తో రంస్యతే ధ్యానకర్మణి । గచ్ఛంతి యోగినో హ్యేవం నిర్వాణం తన్నిరామయమ్ ॥ ౨౨ ॥..*

ఇతి - మోక్షధర్మపర్వణి - అధ్యాత్మే- పంచనవత్యధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ చాతురాశ్రమ్యముక్తం తే రాజధర్మాస్తథైవ చ । నానాశ్రయాశ్చ బహవ ఇతిహాసాః పృథగ్విధాః ॥ ౧ ॥ శ్రుతాస్త్వత్తః కథాశ్చైవ ధర్మయుక్తా మహామతే । సందేహోఽస్తి తు కశ్చిన్మే తద్భవాన్వక్తుమర్హతి ॥ ౨ ॥ జాపకానాం ఫలావాప్తిం శ్రోతుమిచ్ఛామి భారత । కిం ఫలం జపతాముక్తం క్వ వా తిష్ఠంతి జాపకాః ॥ ౩ ॥ జప్యస్య చ విధిం కృత్స్నం వక్తుమర్హసి మేఽనఘ । జాపకా ఇతి కిం చైతత్సాంఖ్యయోగక్రియావిధిః ॥ ౪ ॥ కిం యజ్ఞవిధిరేవైష కిమేతజ్జప్యముచ్యతే । ఏతన్మే సర్వమాచక్ష్వ సర్వజ్ఞో హ్యసి మే మతః ॥ ౫ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । యమస్య యత్పురావృత్తం కాలస్య బ్రాహ్మణస్య చ ॥ ౬ ॥ సాంఖ్యయోగౌ తు యావుక్తౌ మునిభిర్మోక్షదర్శిభిః । సన్న్యాస ఏవ వేదాంతే వర్తతే జపనం ప్రతి ॥ ౭ ॥ వేదవాదాశ్చ నిర్వృత్తాః శాంతా బ్రహ్మణ్యవస్థితాః । సాంఖ్యయోగౌ తు యావుక్తౌ మునిభిః శుభదర్శిభిః ॥ ౮ ॥ మార్గౌ తావప్యుభావేతౌ సంశ్రితౌ న చ సంశ్రితౌ । యథా సంశ్రూయతే రాజన్కారణం చాత్ర వక్ష్యతే ॥ ౯ ॥ మనః సమాధిరత్రాపి తథేంద్రియజయః స్మృతః । సత్యమగ్నిపరీచారో వివిక్తానాం చ సేవనమ్ ॥ ౯ ॥ ధ్యానం తపో దమః క్షాంతిరనసూయా మితాశనమ్ । విషయప్రతిసంహారో మితజల్పస్తథా శమః ॥ ౧౦ ॥ ఏష ప్రవర్తకో యజ్ఞో నివర్తకమథో శృణు । యథా నివర్తతే కర్మ జపతో బ్రహ్మచారిణః ॥ ౧౧ ॥ ఏతత్సర్వమశేషేణ యథోక్తం పరివర్జయేత్ । త్రివిధం మార్గమాసాద్య వ్యక్తావ్యక్తమనాశ్రయమ్ ॥ ౧౨ ॥ కుశోచ్చయనిషణ్ణః సన్కుశహస్తః కుశైః శిఖీ । కుశైః పరివృతస్తస్మిన్మధ్యే ఛన్నః కుశైస్తథా ॥ ౧౩ ॥ విషయేభ్యో నమస్కుర్యాద్విషయాన్న చ భావయేత్ । సామ్యముత్పాద్య మనసా మనస్యేవ మనో దధత్ ॥ ౧౪ ॥ తద్ధియా ధ్యాయతి బ్రహ్మ జపన్వై సంహితాం హితామ్ । సన్న్యస్యత్యథవా తాం వై సమాధౌ పర్యవస్థితః ॥ ౧౫ ॥ ధ్యానముత్పాదయత్యత్ర సంహితాబలసంశ్రయాత్ । శుద్ధాత్మా తపసా దాంతో నివృత్తద్వేషకామవాన్ ॥ ౧౬ ॥ అరాగమోహో నిర్ద్వంద్వో న శోచతి న సజ్జతే । న కర్తా కారణానాం చ న కార్యాణామితి స్థితిః ॥ ౧౭ ॥ న చాహంకారయోగేన మనః ప్రస్థాపయేత్క్వచిత్ । న చార్థగ్రహణే యుక్తో నావమానీ న చాక్రియః ॥ ౧౮ ॥ ధ్యానక్రియాపరో యుక్తో ధ్యానవాన్ధ్యాననిశ్చయః । ధ్యానే సమాధిముత్పాద్య తదపి త్యజతి క్రమాత్ ॥ ౧౯ ॥ స వై తస్యామవస్థాయాం సర్వత్యాగకృతః సుఖమ్ । నిరిచ్ఛస్త్యజతి ప్రాణాన్బ్రాహ్మీం సంవిశతే తనుమ్ ॥ ౨౦ ॥ అథవా నేచ్ఛతే తత్ర బ్రహ్మకాయనిషేవణమ్ । ఉత్క్రామతి చ మార్గస్థో నైవ క్వచన జాయతే ॥ ౨౧ ॥ ఆత్మబుద్ధ్యా సమాస్థాయ శాంతిభూతో నిరామయః । అమృతం విరజః శుద్ధ

మాన్మానం ప్రతిపద్యతే॥ ౨౨॥ ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- జాపకోపాఖ్యానే - షణ్ణవత్యధికశతతమోధ్యాయః-*******
యుధిష్ఠిరః॥ గతీనాముత్తమాప్రాప్తిః కథితా జాపకేష్విహ। ఏకైవైషా గతిస్తేషాముత యాంత్యపరామపి॥౧॥ భీష్మః॥ శృణుష్వావహితో రాజన్ జాప
కానాం గతిం విభో। యథాగచ్ఛంతి నిరయాననేకాన్ పురుషర్షభ॥ ౨॥ యథోక్తపూర్వం పూర్వం యో నానుతిష్ఠతి జాపకః । ఏకదేశక్రియశ్చాత్ర నిర
యం స చ గచ్ఛతి॥ ౩॥ అవమానేన కురుతే న ప్రీయతి న హృష్యతి । ఈదృశో జాపకో యాతి నిరయం నాత్ర సంశయః॥ ౪॥ అహంకారకృతశ్చైవ సర్వే నిరయ
గామినః। పరావమానీ పురుషో భవితా నిరయోపగః॥ ౫॥ అభిధ్యాపూర్వకం జప్యం కురుతే యస్తు మోహితః। యత్రాస్య రాగః పతతి తత్ర తత్రోపపద్యతే॥
౬॥ అథైశ్వర్యప్రవృత్తేషు జాపకస్తత్ర రజ్యతే। స ఏవ నిరయస్తస్య నాసౌ తస్మాత్ప్రముచ్యతే॥ ౭॥ రాగేణ జాపకో జప్యం కురుతే తత్ర మోహితః। యత్రా
స్య రాగః పతతి తత్ర తత్రోపపద్యతే॥ ౮॥ దుర్బుద్ధిరకృతప్రజ్ఞశ్చలే మనసి తిష్ఠతి । చలామేవ గతిం యాతి నిరయం వా నియచ్ఛతి॥ ౯॥ అకృతప్రజ్ఞకో బాలో
మోహం గచ్ఛతి జాపకః। స మోహాన్నిరయం యాతి తత్ర గత్వానుశోచతి ॥ ౧౦॥ దృఢగ్రాహీ కరోమీతి జప్యం జపతి జాపకః। న సంపూర్ణో న సంయుక్తో
నిరయం సోనుగచ్ఛతి॥ ౧౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ అనివృత్తం పరం యత్తదవ్యక్తం బ్రహ్మణి స్థితమ్। తద్భూతో జాపకః కస్మాత్స శరీరమిహావిశేత్ ॥౧౨॥ భీష్మః॥ దు
ష్ప్రజ్ఞానేన నిరయా బహవః సముదాహృతాః। ప్రశస్తం జాపకత్వం చ దోషాశ్చైతే తదాత్మకాః॥౧౩॥.....................................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి- జాపకోపాఖ్యానే - సప్తనవత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కీదృశం నిరయం యాతి జాపకో వర్ణయస్వ మే। కౌతూహలం హి రాజన్మే తద్భవాన్ వక్తుమర్హతి॥౧॥ భీష్మః॥ ధర్మస్యాంశప్రసూతోసి
ధర్మిష్ఠోసి స్వభావతః। ధర్మమూలాశ్రయం వాక్యం శృణుష్వావహితోనఘ॥ ౨॥ అమూని యాని స్థానాని దేవానాం పరమాత్మనామ్। నానాసంస్థానవ
ర్ణాని నానారూపఫలాని చ॥౩॥ దివ్యాని కామచారీణి విమానాని సభాస్తథా। ఆక్రీడా వివిధా రాజన్ పద్మిన్యశ్చైవ కాంచనాః॥౪॥ చతుర్ణాం లోకపా
లానాం శుక్రస్యాథ బృహస్పతేః। మరుతాం విశ్వదేవానాం సాధ్యానామశ్వినోరపి॥ ౫॥ రుద్రాదిత్యవసూనాం చ తథాన్యేషాం దివౌకసామ్। ఏతే వై నిర
యాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మనః॥౬॥ అభయం చానిమిత్తం చ న తత్ క్లేశసమావృతమ్। ద్వాభ్యాం ముక్తం త్రిభిర్ముక్తమష్టాభిస్త్రిభిరేవ చ॥ ౭॥ చతుర్లక్ష
ణవర్జం తం చతుష్కారణవర్జితమ్। అప్రహర్షమనానందమశోకం విగతక్లమమ్॥ ౮॥ కాలస్సంపద్యతే తత్ర కాలస్తత్ర న వై ప్రభుః। స కాలస్య ప్రభూ రా
జన్ స్వర్గస్యాపి తథేశ్వరః॥౯॥ ఆత్మా కేవలతాం ప్రాప్తస్తత్ర గత్వా న శోచతి। ఈదృశం పరమం స్థానం నిరయాస్తే చ తాదృశాః॥౧౦॥ ఏతే తే నిరయాః ప్రో
క్తాః సర్వ ఏవ యథాయథమ్ । తస్య స్థానవరస్యేహ సర్వే నిరయసంజ్ఞితాః॥ ౧౧॥.....................................*

ఇతి జాపకోపాఖ్యానే- అష్టనవత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కాలమృత్యుయమానాం తె ఇక్ష్వాకోర్బ్రాహ్మణస్య చ। వివాదో వ్యాహృతః పూర్వం తద్భవాన్ వక్తుమర్హతి॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహ
రంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। ఇక్ష్వాకోస్సూర్యపుత్రస్య యద్వృత్తం బ్రాహ్మణస్య చ॥౨॥ కాలస్య మృత్యోశ్చ తథా యద్వృత్తం తన్నిబోధ మే। యథా
స తేషాం సంవాదో యస్మిన్ స్థానేపి చాభవత్ ॥౩॥ బ్రాహ్మణో జాపకః కశ్చిద్ధర్మవృత్తో మహాయశాః। షడంగవిన్మహాప్రాజ్ఞః పైప్పలాదిస్స కౌశికః॥౪॥
తస్యాపరోక్షం విజ్ఞానం షడంగేషు బభూవ హ । వేదేషు చైవ నిష్ణాతో హిమవత్పాదసంశ్రయః॥ ౫ ॥ సోంత్యం బ్రాహ్మం తపస్తేపే సంహితాం సంయతో జ
పన్। తస్య వర్షసహస్రం తు నియమేన తథా గతమ్॥ ౬॥ స దేవ్యా దర్శితస్సాక్షాత్ప్రీతాస్మీతి తదా కిల। జప్యమావర్తయంస్తూష్ణీం న స తాం కించిదబ్రు
వీత్ ॥౭॥ తస్యానుకంపయా దేవీ ప్రీతా సమభవత్తదా। వేదమాతా తతస్తస్య తజ్జప్యం సమపూజయత్ ॥౮॥ సమాప్తజప్యస్తూత్థాయ శిరసా పాదయోస్త

దా। పపాత దేవ్యాథధర్మాత్మా వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥౯॥ దిష్ట్యా దేవి ప్రసన్నా త్వం దర్శనం చ గతా మమ। యది చాపి ప్రసన్నాసి జప్యే మే రమతాం మనః॥
౧౦॥ సావిత్రీ॥ కిం ప్రార్థయసి విప్రర్షే కిం చేష్టం కరవాణి తే। ప్రబ్రూహి జపతాం శ్రేష్ఠ సర్వం తత్తే భవిష్యతి॥ ౧౧ ॥ ఇత్యుక్తస్స తదా దేవ్యా విప్రః ప్రోవా
చ ధర్మవిత్। జప్యం ప్రతి మమేచ్ఛేయం వర్ధత్వితి పునః పునః॥ ౧౨ ॥ మనసశ్చ సమాధిర్మే వర్ధతాహరహశ్శుభే। తత్తథేతి తతో దేవీ మధురం ప్రత్య
భాషత॥౧౩॥ ఇదం చైవాపరం ప్రాహ దేవీ తత్ప్రియకామ్యయా। నిరయం నైవ యాతా త్వం యత్ర యాతా ద్విజర్షభాః॥ ౧౪॥ యాస్యసి బ్రహ్మణః స్థా
నమనిమిత్తమనిందితమ్। సాధయే భవితా చైతద్యత్త్వయాహమిహార్థితా॥౧౫॥ నియతో జప చైకాగ్రో ధర్మస్త్వాం సముపైష్యతి। కాలో మృత్యుర్యమ
శ్చైవ సమాయాస్యంతి తేంతికమ్। భవితా చ వివాదోऽత్ర తవ తేషాం చ ధర్మతః॥౧౬॥ భీష్మః॥ ఏవముక్త్వా భగవతీ జగామ భవనం స్వకమ్। బ్రాహ్మణో
పి జపన్నాస్తే దివ్యం వర్షశతం తథా॥౧౭॥ సదా దాంతో జితక్రోధః సత్యసంధోऽనసూయకః। సమాప్తే నియమే తస్మిన్నథ విప్రస్య ధీమతః॥ సాక్షాత్ప్రీత
స్తదా ధర్మో దర్శయామాస తం ద్విజమ్॥ ౧౮॥ ధర్మః॥ ద్విజాతే పశ్య మాం ధర్మమహం త్వాం ద్రష్టుమాగతః। జప్యస్యాస్య ఫలం యత్తత్సంప్రాప్తం
తచ్చ మే శృణు॥౧౯॥ జితా లోకాస్త్వయా సర్వే యే దివ్యా యే చ మానుషాః। దేవానాం నిలయాన్ సాధో సర్వానుత్క్రమ్య యాస్యసి॥౨౦॥ ప్రాణత్యా
గం కురు మునే గచ్ఛ లోకాన్ యథేప్సితాన్। త్యక్త్వాత్మనశ్శరీరం చ తతో లోకానవాప్స్యసి॥ ౨౧॥ బ్రాహ్మణః॥ కిం ను లోకైర్హి మే ధర్మ గచ్ఛ త్వం చ య
థాసుఖమ్। బహుదుఃఖసుఖం దేహం నోత్సృజేయమహం ప్రభో॥ ౨౨॥ ధర్మః॥ అవశ్యం భోః శరీరం తే త్యక్తవ్యం మునిపుంగవ। స్వర్గమారోహ భో వి
ప్ర కిం వా వై రోచతేऽనఘ॥ ౨౩॥ బ్రాహ్మణః॥ న రోచయే స్వర్గవాసం వినా దేహమహం ప్రభో। గచ్ఛ ధర్మ న మే శ్రద్ధా స్వర్గం గంతుం వినాత్మనా॥౨౪॥ ధ
ర్మః॥ అలం దేహే మనః కృత్వా త్యక్త్వా దేహం సుఖీ భవ। గచ్ఛ లోకానరజసో యత్ర గత్వా న శోచసి॥౨౫॥ బ్రాహ్మణః॥ రమే జపన్మహాభాగ కిం ను లోకై
స్సనాతనైః। సశరీరేణ గంతవ్యం మయా స్వర్గం న వా విభో॥౨౬॥ ధర్మః॥ యది త్వం నేచ్ఛసే త్యక్తుం శరీరం పశ్య వై ద్విజ। ఏష కాలస్తథా మృత్యుర్యమ
శ్చ త్వాముపాగతాః॥ ౨౭॥ భీష్మః॥ అథ వైవస్వతః కాలో మృత్యుశ్చ త్రితయం విభో। బ్రాహ్మణం తం మహాభాగముపగమ్యేదమబ్రువన్॥౨౮॥ యమః॥ త
పసోऽస్య సుతప్తస్య తథా సుచరితస్య చ। ఫలప్రాప్తిస్తవ శ్రేష్ఠా యమోऽహం త్వాముపబ్రువే॥ ౨౯ ॥ కాలః॥ యథావదస్య జప్యస్య ఫలం ప్రాప్తమనుత్త
మమ్। కాలస్తే స్వర్గమారోఢుం కాలోऽహం త్వాముపాగతః॥ ౩౦॥ మృత్యుః॥ మృత్యుం మాం విద్ధి ధర్మజ్ఞ రూపిణం స్వయమాగతమ్। కాలేన చోదితో విప్ర
త్వామితో నేతుమద్య వై॥ ౩౧॥ బ్రాహ్మణః॥ స్వాగతం సూర్యపుత్రాయ కాలాయ చ మహాత్మనే। మృత్యవే చాథ ధర్మాయ కిం కార్యం కరవాణి వః॥ ౩౨॥ భీ
ష్మః॥ అర్ఘ్యం పాద్యం చ దత్త్వా స తేభ్యస్తత్ర సమాగమే। అబ్రవీత్పరమప్రీతః స్వశక్త్యా కిం కరోమి వః॥ ౩౩॥ తస్మిన్నేవాథ కాలే తు తీర్థయాత్రాముపా
గతః। ఇక్ష్వాకురగమత్తత్ర సమేతా యత్ర తే విభో॥ ౩౪॥ సర్వానేవ తు రాజర్షిః సంపూజ్యాథ ప్రణమ్య చ। కుశలప్రశ్నమకరోత్సర్వేషాం రాజసత్తమః॥
౩౫॥ తస్మై సోऽథాసనం దత్త్వా పాద్యమర్ఘ్యం తథైవ చ। అబ్రవీద్బ్రాహ్మణో వాక్యం కృత్వా కుశలసంవిదమ్॥౩౬॥ స్వాగతం తే మహారాజ బ్రూహి య
ద్యదిహేచ్ఛసి। స్వశక్త్యా కిం కరోమీహ తద్భవాన్ ప్రబ్రవీతు మామ్॥౩౭॥ రాజా॥ రాజాహం బ్రాహ్మణశ్చ త్వం యదా షట్కర్మసంస్థితః। దదాని వసు కిం
చిత్ప్రార్థితం తద్వద స్వ మే॥ ౩౮॥ బ్రాహ్మణః॥ ద్వివిధా బ్రాహ్మణా రాజన్ ధర్మశ్చ ద్వివిధః స్మృతః। ప్రవృత్తాశ్చ నివృత్తాశ్చ నివృత్తోऽహం ప్రతిగ్రహాత్॥
౩౯॥ తేభ్యః ప్రయచ్ఛ దానాని యే ప్రవృత్తా నరాధిప। అహం న ప్రతిగృహ్ణామి కిమిష్టం కిం దదామి తే॥ బ్రూహి త్వం నృపతిశ్రేష్ఠ తపసా సాధయామి కిమ్॥ ౪౦॥
రాజా॥ క్షత్రియోऽహం న జానామి దేహీతి వచనం క్వచిత్। ప్రయచ్ఛ యుద్ధమిత్యేవం వాదినః స్మో ద్విజోత్తమ॥ ౪౧॥ బ్రాహ్మణః॥ తుష్యసి త్వం స్వధర్మేణ త
థా తుష్టా వయం నృప। అన్యోన్యస్యాంతరం నాస్తి యదిష్టం తత్సమాచర॥ ౪౨॥ రాజా॥ స్వశక్త్యాహం దదానీతి త్వయా పూర్వముదాహృతమ్। యాచే

త్వాం దీయతాం మహ్యం జప్యస్యాస్య ఫలం ద్విజ ॥ ౪౩॥ బ్రాహ్మణః॥ యుద్ధం మమ సదా వాణీ యాచతీతి వికత్థసే । న చ యుద్ధం మయా సార్ధం కిమర్థం
యాచసే పునః॥ ౪౪॥ రాజా॥ వాగ్వజ్రా బ్రాహ్మణాః ప్రోక్తాః క్షత్రియా బాహుజీవినః। వాగ్యుద్ధం తదిదం తీవ్రం మమ విప్ర త్వయా సహ॥ ౪౫॥ బ్రాహ్మణః॥
సైవాద్యాపి ప్రతిజ్ఞా మే స్వశక్త్యా కిం ప్రదీయతామ్। బ్రూహి దాస్యామి రాజేంద్ర విభవే సతి మా చిరమ్॥ ౪౬॥ రాజా॥ యత్తద్వర్షశతం పూర్ణం జప్యం
వై జపతా త్వయా। ఫలం ప్రాప్తం తత్ప్రయచ్ఛ మమ దిత్సుర్భవాన్యది॥ ౪౭॥ బ్రాహ్మణః॥ పరమం గృహ్యతాం తస్య ఫలం యజ్జపితం మయా। అర్ధం
త్వమవిచారేణ ఫలం తస్య సమాప్నుహి॥ ౪౮॥ అథ వా సర్వమేవేహ మామకం జాపకం ఫలమ్। రాజన్ ప్రాప్నుహి కామం త్వం యది సర్వమిహేచ్ఛసి॥ ౪౯॥
రాజా॥ కృతం సర్వేణ భద్రం తే జప్యం యద్యాచితం మయా। స్వస్తి తేస్తు గమిష్యామి కించ తస్య ఫలం వద ॥ ౫౦॥ బ్రాహ్మణః॥ ఫలప్రాప్తిం న జానామి దత్తం
యజ్జపితం మయా। అయం ధర్మశ్చ కాలశ్చ యమో మృత్యుశ్చ సాక్షిణః॥ ౫౧ ॥ రాజా॥ అజ్ఞాతమస్య ధర్మస్య ఫలం కిం మే కరిష్యతి। ఫలం బ్రవీషి ధర్మ
స్య న చేజ్జప్యకృతస్య మామ్ ॥ ప్రాప్నోతు తత్ఫలం విప్రో నాహమిచ్ఛే ససంశయమ్॥ ౫౨॥ బ్రాహ్మణః ॥ నాదదే పరవక్తవ్యం దత్తం చాస్య ఫలం మయా। వా
క్యం ప్రమాణం రాజర్షే మమాద్య తవ చైవ హి॥ ౫౩॥ నాభిసంధిర్మయా జప్యే కృతపూర్వః కదాచన। జప్యస్య రాజశార్దూల కథం వేత్స్యామ్యహం
ఫలమ్ ॥ ౫౪॥ దదస్వేతి త్వయా చోక్తం దదానీతి మయా తథా। న వాచం దూషయిష్యామి సత్యం రక్ష స్థిరో భవ॥ ౫౫ ॥ అథైవం వదతో మేద్య వచనం న కరి
ష్యసి। మహానధర్మో భవితా తవ రాజన్ మృషాకృతః॥ ౫౬॥ న యుక్తం తు మృషా వాణీం త్వయా వక్తుమరిందమ । తథా మయాప్యభిహితం మిథ్యా కర్తుం న
శక్యతే॥ ౫౭॥ సంశ్రుతం చ మయా పూర్వం దదానీత్యవిచారితమ్। తద్గృహీష్వావిచారేణ యది సత్యే స్థితో భవాన్॥ ౫౮ ॥ ఇహాగమ్య హి మాం రాజన్
జాప్యం ఫలమయాచిథాః। తస్మాన్నిసృష్టం గృహ్ణీష్వ భవ సత్యే స్థిరోపి చ॥ ౫౯॥ నాయం లోకోస్తి న పరో న చ పూర్వాన్స తారయేత్। కుత ఏవ జనిష్యాంస్తు
మృషావాదపరాయణః ॥ ౬౦॥ న యజ్ఞఫలదానాని నియమాస్తారయంతి హి। యథా సత్యం పరే లోకే తథేహ పురుషర్షభ ॥ ౬౧॥ తపాంసి యాని చీర్ణాని
చరిష్యంతి చ యత్తపః । శతైశ్శతసహస్రైశ్చ తైస్సత్యాన్న విశిష్యతే ॥ ౬౨ ॥ సత్యమేకాక్షరం బ్రహ్మ సత్యమేకాక్షరం తపః। సత్యమేకాక్షరో య
జ్ఞస్సత్యమేకాక్షరం శ్రుతమ్॥ ౬౩॥ సత్యం వేదేషు జాగర్తి ఫలం సత్యే పరం స్మృతమ్। సత్యాద్ధర్మో దమశ్చైవ సర్వం సత్యే ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౬౪॥ స
త్యం వేదాస్తథాంగాని సత్యం విద్యాస్తథా విధిః। వ్రతచర్యా తథా సత్యమోంకారః సత్యమేవ చ॥ ౬౫॥ ప్రాణినాం జననం సత్యం సత్యం సంతతిరేవ చ ॥
సత్యేన వాయురభ్యేతి సత్యేన తపతే రవిః॥ ౬౬॥ సత్యేన చాగ్నిర్దహతి స్వర్గస్సత్యే ప్రతిష్ఠితః। సత్యం యజ్ఞస్తపో వేదాస్స్తోభా మంత్రాస్సరస్వతీ॥ ౬౭॥
తులామారోపితో ధర్మస్సత్యం చైవేతి నశ్శ్రుతమ్ । సమకక్షాం తులయతో యతస్సత్యం తతోధికమ్ ॥ ౬౮ ॥ యతో ధర్మస్తతస్సత్యం సర్వం సత్యేన వ
ర్ధతే । కిమర్థమనృతం కర్మ కర్తుం రాజంస్త్వమిచ్ఛసి॥ ౬౯॥ సత్యే కురు స్థిరం భావం మా రాజన్ననృతం కృథాః। కస్మాత్త్వమనృతం వాక్యం దేహీ
తి కురుషేశుభమ్ ॥ ౭౦॥ యది జప్యఫలం దత్తం మయా నేషిష్యసే నృప । ధర్మేభ్యస్సంపరిభ్రష్టో లోకాననుచరిష్యసి॥ ౭౧॥ సంశ్రుత్య యో న దిత్సేత యా
చిత్వా యశ్చ నేచ్ఛతి । ఉభావానృతికావేతౌ న మృషా కర్తుమర్హసి॥ ౭౨॥ రాజా॥ యోద్ధవ్యం రక్షితవ్యం చ క్షత్రధర్మః కిల ద్విజ। దాతారః క్షత్రియాః
ప్రోక్తా గృహ్ణీయాం భవతః కథమ్ ॥ ౭౩॥ బ్రాహ్మణః॥ న చ్ఛందయామి తే రాజన్ నాపి తే గృహమావ్రజమ్। ఇహాగమ్య తు యాచిత్వా న గృహ్ణీషే పునః కథమ్॥
౭౪ ॥ ధర్మః ॥ అవివాదోస్తు యువయోర్విత్తం మాం ధర్మమాగతమ్ । ద్విజో దానఫలైర్యుక్తో రాజా సత్యఫలేన చ॥ ౭౫॥ స్వర్గః॥ స్వర్గం మాం విద్ధి
రాజేంద్రః [illegible] । అవివాదోస్తు యువయోరుభౌ తుల్యఫలౌ యువామ్॥ ౭౬॥ రాజా॥ కృతం స్వర్గేణ మే కార్యం గచ్ఛ స్వర్గ యథా

గతమ్ । విప్రోయదీచ్ఛతే గంతుం చీర్ణం గృహ్ణాతు మే ఫలమ్ ॥ ౮౭॥ బ్రాహ్మణః॥ బాల్యే యది స్యాదజ్ఞానాన్మయా హస్తః ప్రసారితః । నివృత్తలక్షణం ధ
ర్మముపాసే సంహితాం జపన్ ॥ ౮౮ ॥ నివృత్తం మాం చిరాద్రాజన్ విప్రలోభయసే కథమ్ । స్వేన కార్యం కరిష్యామి త్వత్తో నేచ్ఛే ఫలం నృప॥ తపఃస్వా
ధ్యాయశీలోహం నివృత్తశ్చ ప్రతిగ్రహాత్ ॥ ౮౯ ॥ రాజా ॥ యది విప్ర విసృష్టం తే జప్యస్య ఫలముత్తమమ్ । ఆవయోర్యత్ఫలం కించిత్సహితం నౌ తదస్త్వి
హ॥ ౯౦॥ ద్విజాః ప్రతిగ్రహే యుక్తా దాతారో రాజవంశజాః। యది ధర్మః శ్రుతో విప్ర సహైవ ఫలమస్తు నౌ॥ ౯౧॥ మా వా భూత్సహభోజ్యం నౌ మదీయం
ఫలమాప్నుహి । ప్రతీచ్ఛ మత్కృతం ధర్మం యది తే మయ్యనుగ్రహః॥ ౯౨॥ భీష్మః॥ తతో వికృతవేషౌ ద్వౌ పురుషౌ సముపస్థితౌ । గృహీత్వాన్యోన్యమా
వేష్ట్య కుచేలావూచతుర్వచః॥ ౯౩॥ న మే ధారయసీత్యేకో ధారయామీతి చాపరః । ఇహాస్తి నౌ వివాదోయమయం రాజానుశాసకః॥ ౯౪॥ సత్యం బ్రవీ
మ్యహమిదం న మే ధారయతే భవాన్। అనృతం వదసీహ త్వమృణం తే ధారయామ్యహమ్॥ ౯౫॥ తావుభౌ సుభృశం తప్తౌ రాజానమిదమూచతుః । పరీక్ష
త్వం యథా స్యావ నావామిహ విగర్హితౌ॥ ౯౬॥ విరూపః॥ ధారయామి నరవ్యాఘ్ర వికృతస్యేహ గోః ఫలమ్ ॥ దదతశ్చ న గృహ్ణాతి వికృతో మే మహీపతే ॥
౯౭॥ వికృతః॥ న మే ధారయతే కించిద్విరూపోయం నరాధిప। మిథ్యా బ్రవీత్యయం హి త్వాం సత్యాభాసం నరాధిప॥ ౯౮॥ రాజా॥ విరూప కిం ధారయతే భ
వానస్య బ్రవీతు మే। శ్రుత్వా తథా కరిష్యేహమితి మే ధీయతే మనః॥ ౯౯॥ విరూపః॥ శృణుష్వావహితో రాజన్ యథైతద్ధారయామ్యహమ్ । వికృతస్యా
స్య రాజర్షే నిఖిలేన నరాధిప॥ ౧౦౦॥ అనేన ధర్మప్రాప్త్యర్థం శుభా దత్తా పురానఘ। ధేనుర్విప్రాయ రాజర్షే తపఃస్వాధ్యాయశీలినే॥ ౧౦౧॥ త
స్యాశ్చాయం మయా రాజన్ ఫలమభ్యేత్య యాచితః। వికృతేన చ మే దత్తం విశుద్ధేనాంతరాత్మనా॥ ౧౦౨॥ తతో మే సుకృతం కర్మ కృతమాత్మవిశుద్ధయే। గా
వౌ చ కపిలే క్రీత్వా వత్సలే బహుదోహనే॥ ౧౦౩॥ తే చోంఛవృత్తయే రాజన్ మయా సమపవర్జితే। యథావిధి యథాశ్రద్ధం తదస్యాహం పునః ప్రభో॥ ౧౦౪॥
ఇహాద్యైవ గృహీత్వా తు ప్రయచ్ఛే ద్విగుణం ఫలమ్ । ఏవం స్యాత్పురుషవ్యాఘ్ర కః శుద్ధః కోత్ర దోషవాన్ ॥ ౧౦౫ ॥ ఏవం వివదమానౌ స్వస్త్వామిహా
భ్యాగతౌ నృప। కురు ధర్మమధర్మం వా వినయే నౌ సమాదధ॥ ౧౦౬॥ యది నేచ్ఛతి మే దానం యథా దత్తమనేన వై। భవానత్ర స్థిరో భూత్వా మార్గే స్థా
పయితా వ్యనౌ॥ ౧౦౭॥ రాజా॥ దీయమానం న గృహ్ణాసి ఋణం కస్మాత్త్వమద్య వై। యథైవ తేభ్యనుజ్ఞాతం తథా గృహ్ణీష్వ మాచిరమ్॥ ౧౦౮॥ వికృతః॥ ధా
రయామీత్యనేనోక్తం దదానీతి తథా మయా। నాయం మే ధారయత్యద్య గచ్ఛతాం యత్ర వాంఛతి॥ ౧౦౯॥ రాజా॥ దదతోస్య న గృహ్ణాసి విషమం ప్రతిభా
తి మే। దండ్యో హి త్వం మమ మతో నాస్త్యత్ర ఖలు సంశయః॥ ౧౧౦॥ వికృతః॥ మయాస్య దత్తం రాజర్షే గృహ్ణీయాం తత్కథం పునః। కామమత్రాపరా
ధో మే దండమాజ్ఞాపయ ప్రభో ॥ ౧౧౧॥ విరూపః॥ దీయమానం యది మయా నైషిష్యసి కథంచన । నియంస్యతి త్వాం నృపతిరయం ధర్మానుశాసకః॥ ౧౧౨॥
వికృతః॥ స్వం మయా యాచితేనేహ దత్తం కథమిహాద్య తత్ । గృహ్ణీయాం గచ్ఛతు భవానభ్యనుజ్ఞాం దదాని తే॥ ౧౧౩॥ బ్రాహ్మణః॥ శ్రుతమేతత్త్వయా
రాజన్ననయోః కథితం ద్వయోః। ప్రతిజ్ఞాతం మయా యత్తు తద్గృహాణావిచారితమ్॥ ౧౧౪॥ రాజా॥ ప్రస్తుతం సుమహత్కార్యమనయోర్గహ్వరం య
థా। జాపకస్య దృఢీకారః కథమేతద్భవిష్యతి ॥ ౧౧౫ ॥ యది తావన్న గృహ్ణామి బ్రాహ్మణేనాపవర్జితమ్ । కథం న లిప్యేయమహం పాపేన మహతాద్య
వై॥ ౧౧౬ ॥ తౌ చోవాచ స రాజర్షిః కృతకార్యౌ గమిష్యథః । నేదానీం మామిహాసాద్య రాజధర్మో భవేన్మృషా॥ ౧౧౭॥ స్వధర్మః పరిపాల్యస్తు రా
జ్ఞామితి వినిశ్చయః। విప్రధర్మశ్చ గహనో మామనాత్మానమావిశత్ ॥ ౧౧౮ ॥ బ్రాహ్మణః॥ గృహాణ ధారయే హం చ యాచితం సంశ్రుతం మయా। న చేద్గ్ర
హీష్యసే రాజన్ శపిష్యే త్వాం న సంశయః॥ ౧౧౯ ॥ రాజా ॥ ధిగ్రాజధర్మం యస్యాయం కార్యస్యేహ వినిశ్చయః । ఇత్యర్థం మే గ్రహీతవ్యం కథం తు

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

ల్యం భవేదితి॥ ౧౨౦॥ ఏష పాణిరపూర్వం మే నిక్షేపార్థం ప్రసారితః। యస్మై ధారయ సే విప్ర తదిదానీం ప్రదీయతామ్॥ ౧౨౧॥ బ్రాహ్మణః॥ సంహి
తాం జపతా యావాన్ గుణః కశ్చిత్కృతో మయా। తత్సర్వం ప్రతిగృహ్ణీష్వ యది కించిదిహాస్తి మే ॥ ౧౨౨ ॥ రాజా॥ జలమేతన్నిపతితం మమ పాణౌ ద్విజో
త్తమ। సమమస్తు సహైవాస్తు ప్రతిగృహ్ణాతు వై భవాన్॥౧౨౩॥ విరూపః॥ కామక్రోధౌ విద్ధి నౌ త్వమావాభ్యాం కారితో భవాన్ । సహేతి చ యదుక్తం తే
సమా లోకాస్తవాస్య చ ॥ ౧౨౪ ॥ నాయం ధారయతే కించిజ్జిజ్ఞాసా త్వత్కృతే కృతా। కాలో ధర్మస్తథా మృత్యుః కామక్రోధౌ తథా యువామ్॥౧౨౫॥
సర్వమన్యోన్యనిష్కర్షే నికృష్టం పశ్యతస్తవ। గచ్ఛ లోకాన్ జితాన్ స్వేన కర్మణా యత్ర వాంఛసి ॥ ౧౨౬॥ భీష్మః॥ జాపకానాం ఫలావాప్తిర్మయా
తే సంప్రదర్శితా । గతిః స్థానం చ లోకాశ్చ జాపకేన యథా జితాః ॥ ౧౨౭ ॥ ప్రయాతి సంహితాధ్యాయీ బ్రహ్మాణం పరమేష్ఠినమ్ । అథవాగ్నిం సమా
యాతి సూర్యమావిశతేపి వా ॥ ౧౨౮॥ స తైజసేన భావేన యది తత్ర రమత్యుత। గుణాంస్తేషాం సమాధత్తే రాగేణ ప్రతిమోహితః॥ ౧౨౯॥ ఏవం సోమే త
థా వాయౌ భూమ్యాకాశశరీరగః। సరాగస్తత్ర వసతి గుణాంస్తేషాం సమాచరన్ ॥ ౧౩౦॥ అథ తత్ర విరాగీ స గచ్ఛతి త్వథ సంశయమ్ । పరమవ్యయమి
చ్ఛన్ స తమేవావిశతే పునః ॥ ౧౩౧॥ అమృతాచ్చామృతం ప్రాప్తః శాంతీభూతో నిరాత్మవాన్ । బ్రహ్మభూతః స నిర్ద్వంద్వః సుఖీ శాంతో నిరామయః॥
౧౩౨॥ బ్రహ్మస్థానమనావర్తమేకమక్షరసంజ్ఞకమ్। అదుఃఖమజరం శాంతం స్థానం తత్ప్రతిపద్యతే॥౧౩౩॥ చతుర్భిర్లక్షణైర్హీనం తథా షడ్భిస్స
షోడశైః। పురుషం తమతిక్రమ్య ఆకాశం ప్రతిపద్యతే॥ ౧౩౪ ॥ అథ నేచ్ఛతి రాగాత్మా సర్వం తదధితిష్ఠతి । యచ్చ ప్రార్థయతే తచ్చ మనసా ప్రతిపద్యతే॥
౧౩౫॥ అథవా చేక్షతే లోకాన్ సర్వాన్ నిరయసంజ్ఞితాన్। నిస్పృహస్సర్వతో ముక్తస్తత్రైవ రమతే సుఖమ్॥ ౧౩౬ ॥ ఏవమేష మహారాజ జాపకస్య
గతిర్యథా। ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం కిం భూయః శ్రోతుమర్హసి॥౧౩౭॥ .... *

ఇతి- జాపకోపాఖ్యానే- ఏకోనద్విశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కిముత్తరం తదా తౌ స్మ చక్రతుస్తస్య భాషితే। బ్రాహ్మణో వాథవా రాజా తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ అథవా తౌ గతౌ తత్ర యదేతత్కీర్తి
తం త్వయా। సంవాదో వా తయోః కో భూత్కిం వా తౌ తత్ర చక్రతుః॥ ౨॥ భీష్మః॥ తథేత్యేవం ప్రతిశ్రుత్య ధర్మం సంపూజ్య చ ప్రభో। యమం కాలం చ మృ
త్యుం చ స్వర్గం సంపూజ్య చార్హతః ॥ ౩ ॥ పూర్వం యే చాపరే తత్ర సమేతా బ్రాహ్మణర్షభాః । సర్వాన్ సంపూజ్య శిరసా రాజానం సోబ్రవీద్ద్విజః॥
౪ ॥ ఫలేనానేన సంయుక్తో రాజర్షే గచ్ఛ ముఖ్యతామ్। భవతా చాభ్యనుజ్ఞాతో జపేయం భూయ ఏవ హి॥౫॥ వరశ్చ మమ పూర్వం హి దత్తో దేవ్యా మహా
బల। శ్రద్ధా తే జపతో నిత్యం భవత్వితి విశాంపతే॥౬ ॥ రాజా ॥ యద్యేవమఫలా సిద్ధిః శ్రద్ధా చ జపితుం తవ । గచ్ఛ విప్ర మయా సార్ధం జాపకం ఫలమాప్ను
హి॥౭ ॥ బ్రాహ్మణః ॥ కృతః ప్రయత్నః సుమహాన్ సర్వేషాం సన్నిధావిహ । సహ తుల్యఫలావావాం గచ్ఛావో యత్ర నౌ గతిః॥౮॥ వ్యవసాయం తయో
స్తత్ర విదిత్వా త్రిదశేశ్వరః। సహ దేవైరుపయయౌ లోకపాలైస్తథైవ చ ॥ ౯ ॥ సాధ్యా విశ్వే మరుతో వాద్యాని సుమహాంతి చ । నద్యః శైలాస్సము
ద్రాశ్చ తీర్థాని వివిధాని చ॥ ౧౦ ॥ తపాంసి సంయోగవిధిర్వేదాః స్తోభాః సరస్వతీ । నారదః పర్వతశ్చైవ విశ్వావసుర్హహాహుహూః॥౧౧॥ గంధ
ర్వశ్చిత్రసేనశ్చ పరివారగణైర్యుతః। నాగాస్సిద్ధాశ్చ మునయో దేవదేవః ప్రజాపతిః ॥ ౧౨ ॥ విష్ణుస్సహస్రశీర్షశ్చ దేవోచింత్యస్సమాగమత్ । అవా
ద్యంతాంతరిక్షే చ భేర్యస్తూర్యాణి వా విభో ॥ ౧౩ ॥ పుష్పవర్షాణి దివ్యాని తత్ర తేషాం మహాత్మనామ్ । ననృతుశ్చాప్సరస్సంఘాస్తత్ర తత్ర సమంతతః॥
౧౪ ॥ అథ స్వర్గస్తథారూపీ బ్రాహ్మణం వాక్యమబ్రవీత్ । సంసిద్ధస్త్వం మహాభాగ త్వం చ సిద్ధస్తథా నృప ॥ ౧౫ ॥ అథ తౌ సహితౌ రాజన్నన్యోన్య
విధినా తతః । విషయప్రతిసంహారముభావేవ ప్రచక్రతుః ॥ ౧౬ ॥ ప్రాణాపానావథోదానం సమానం వ్యానమేవ చ । ఏవం తౌ మనసి స్థాప్య దధతుః ప్రాణ

శూమానసః ॥ ౧౭ ॥ ఉపస్థోదరే తౌ చ వాసికాగ్రమధో భ్రువోః । భ్రూమధ్యే చైవ మనసా శనైర్ధారయత స్తదా ॥ ౧౮ ॥ నిశ్చేష్టాభ్యాం శరీరాభ్యాం స్థిరదృష్టీ సమాహితౌ । జితాత్మానౌ తథాధాయ మూర్ధన్యాత్మానమేవ చ ॥ ౧౯ ॥ తాలుదేశమథోద్దాళ్య బ్రాహ్మణస్య మహాత్మనః । జ్యోతిర్జ్వాలా సుమహతీ జగామ త్రిదివం తదా ॥ ౨౦ ॥ హాహాకారస్తదా దిక్షు సర్వేషాం సుమహానభూత్ । తజ్జ్యోతిః స్తూయమానం స్మ బ్రహ్మాణం ప్రావిశత్తదా ॥ ౨౧ ॥ తతః స్వాగతమిత్యాహ తత్తేజః ప్రపితామహః । ప్రాదేశమాత్రం పురుషం ప్రత్యుద్గమ్య విశాంపతే ॥ ౨౨ ॥ భూయశ్చైవాపరం ప్రాహ వచనం మధురం తదా । జాపకైస్తుల్యఫలతా యోగానాం నాత్ర సంశయః ॥ ౨౩ ॥ యోగస్య తావదేతేభ్యః ప్రత్యక్షం ఫలదర్శనమ్ । జాపకానాం విశిష్టం తు ప్రత్యుత్థానం సమాహితమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఉష్యతాం మయి చేత్యుక్త్వా చేతయత్స తతః పునః । అథాస్యం ప్రవివేశాస్య బ్రాహ్మణో విగతజ్వరః ॥ ౨౫ ॥ రాజాప్యేతేన విధినా భగవంతం పితామహమ్ । యథైవ ద్విజశార్దూలస్తథైవ ప్రావిశత్తదా ॥ ౨౬ ॥ స్వయంభువమథో దేవా అభివాద్య తతోఽబ్రువన్ । జాపకానాం విశిష్టం తు ప్రత్యుత్థానం సమాహితమ్ ॥ ౨౭ ॥ జాపకార్థమయం యత్నో యదర్థం వయమాగతాః । కృతపూజావిమౌ తుల్యౌ త్వయా తుల్యఫలావిమౌ ॥ ౨౮ ॥ యోగజాపకయోర్దృష్టం ఫలం సుమహదద్య వై । సర్వాంల్లోకానతిక్రమ్య గచ్ఛేతాం యత్ర వాంఛితమ్ ॥ ౨౯ ॥ బ్రహ్మా ॥ మహాస్మృతిం పఠేద్యస్తు తథైవానుస్మృతిం శుభామ్ । తావప్యేతేన విధినా గచ్ఛేతాం మత్సలోకతామ్ ॥ ౩౦ ॥ యశ్చ యోగే భవేద్భక్తః సోఽపి నాస్త్యత్ర సంశయః । విధినానేన దేహాంతే మమ లోకానవాప్నుయాత్ । సాధయే గమ్యతాం చైవ యథాస్థానాని సిద్ధయే ॥ ౩౧ ॥ భీష్మః ॥ ఇత్యుక్త్వా స తదా దేవస్తత్రైవాంతరధీయత । ఆమంత్ర్య చ తతో దేవా యయుః స్వం స్వం నివేశనమ్ ॥ ౩౨ ॥ తే చ సర్వే మహాత్మానో ధర్మం సత్కృత్య తత్ర వై । పృష్ఠతోఽనుయయూ రాజన్ సర్వే సుప్రీతచేతసః ॥ ౩౩ ॥ ఏతత్ఫలం జాపకానాం గతిశ్చైవ ప్రకీర్తితా । యథాశ్రుతం మహారాజ కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి ॥ ౩౪ ॥ ....*

ఇతి- జాపకోపాఖ్యానే-ద్విశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ కిం ఫలం జ్ఞానయోగస్య వేదానాం నియమస్య చ । భూతాత్మా చ కథం జ్ఞేయస్తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । మనోః ప్రజాపతేర్వాదం మహర్షేశ్చ బృహస్పతేః ॥ ౨ ॥ ప్రజాపతిం శ్రేష్ఠతమం ప్రజానాం దేవర్షిసంఘప్రవరో మహర్షిః । బృహస్పతిః ప్రశ్నమిమం పురాణం పప్రచ్ఛ శిష్యోఽథ గురుం ప్రణమ్య ॥ ౩ ॥ యత్కారణం యత్ర విధిః ప్రవృత్తో జ్ఞానే ఫలం యత్ప్రవదంతి విప్రాః । యన్మంత్రశబ్దైరకృతప్రకాశం తదుచ్యతాం మే భగవన్ యథావత్ ॥ ౪ ॥ యచ్చార్థశాస్త్రాగమమంత్రవిద్భిర్యజ్ఞైరనేకైర్వరగోప్రదానైః । ఫలం మహద్భిర్యదుపాస్యతే చ కించిత్తత్కథం వా భవితా క్వ వా తత్ ॥ ౫ ॥ మహీ మహీజాః పవనోఽంతరిక్షం జలౌకసశ్చైవ జలం దివం చ । దివౌకసశ్చాపి యతః ప్రసూతాస్తదుచ్యతాం మే భగవన్ పురాణమ్ ॥ ౬ ॥ జ్ఞానం యతః ప్రార్థయతే నరో వై తతస్తదర్థా భవతి ప్రవృత్తిః । న చాప్యహం వేద పరం పురాణం మిథ్యాప్రవృత్తిం చ కథం ను కుర్యామ్ ॥ ౭ ॥ ఋక్సామసంఘాంశ్చ యజూంషి చాపి ఛందాంసి నక్షత్రగతిం నిరుక్తమ్ । అధీత్య చ వ్యాకరణం సకల్పం శిక్షాం చ భూతప్రకృతిం న వేద్మి ॥ ౮ ॥ స మే భవాన్ శంసతు సర్వమేతత్సామాన్యశబ్దైశ్చ విశేషణైశ్చ । స మే భవాన్ శంసతు తావదేతత్ జ్ఞానే ఫలం కర్మణి వా యదస్తి ॥ యథా చ దేహాచ్చ్యవతే శరీరీ పునః శరీరం చ యథాభ్యుపైతి ॥ ౯ ॥ మనుః ॥ యద్యత్ప్రియం యస్య సుఖం తదాహుస్తదేవ దుఃఖం ప్రవదంత్యనిష్టమ్ । ఇష్టం చ మే స్యాదితరచ్చ న స్యాదేతత్కృతే కర్మవిధిః ప్రవృత్తః ॥ ౧౦ ॥ ఇష్టం త్వనిష్టం చ న మాం భజేతేత్యేతత్కృతే జ్ఞానవిధిః ప్రవృత్తః । కామాత్మకాశ్ఛందసి కర్మయోగా ఏభిర్విముక్తః పరమశ్నువీత ॥ నానావిధే కర్మపథే సుఖార్థీ నరః ప్రవృత్తో నిరయం ప్రయాతి ॥ ౧౧ ॥ బృహస్పతిః ॥ ఇష్టం త్వనిష్టం చ సుఖాసుఖే చ సాశీస్త్వవచ్ఛందతి కర్మభిశ్చ ॥ మనుః ॥ ఏభిర్విముక్తః పరమావివేశ ఏతత్కృతే కర్మవిధిః ప్రవృత్తః । కామాత్మకాంశ్ఛందతి కర్మయోగ ఏభిర్విముక్తః పరమావ

దీత ॥౧౨॥ ఆత్మాదిభిః కర్మభిరిధ్యమానో ధర్మే ప్రవృత్తో ద్యుతిమాన్సుఖార్థీ। పరం హి తత్కర్మపథాదపేతం నిరాశిషం బ్రహ్మ పరం హ్యుపైతి ॥ ౧౩॥
ప్రజాః సృష్టా మనసా కర్మణా చ ద్వావేవైతౌ సత్పథౌ లోకజుష్టౌ। దృష్టం కర్మ శాశ్వతం చాంతవచ్చ మనస్త్యాగః కారణం నాన్యదస్తి॥౧౪॥ స్వేనాత్మనా
చక్షురివ ప్రణేతా నిశాత్యయే తమసా సంవృతాత్మా। జ్ఞానం తు విజ్ఞానగుణేన యుక్తం కర్మాశుభం పశ్యతి వర్జనీయమ్॥ ౧౫॥ సర్పాన్కుశాగ్రాణి తథోద
పానం జ్ఞాత్వా మనుష్యాః పరివర్జయంతి। అజ్ఞానతస్తత్ర పతంతి కేచిత్ జ్ఞానే ఫలం పశ్య యథా విశిష్టమ్॥ ౧౬॥ కృత్స్నస్తు మంత్రో విధివత్ప్రయుక్తో యజ్ఞా
యథోక్తాస్త్వథ దక్షిణాశ్చ। అన్నప్రదానం మనసః సమాధిః పంచాత్మకం కర్మఫలం వదంతి॥ ౧౭॥ గుణాత్మకం కర్మ వదంతి వేదాస్తస్మాన్మంత్రా మం
త్రపూర్వం హి కర్మ। విధిర్విధేయం మనసోపపత్తిః ఫలస్య భోక్తా తు తథా శరీరీ॥౧౮॥ శబ్దాశ్చ రూపాణి రసాశ్చ పుణ్యాః స్పర్శాశ్చ గంధాశ్చ శుభాస్తథై
వ। నరో న సంస్థానగతః ప్రభుః స్యాదేతత్ఫలం సిధ్యతి కర్మలోకే॥ ౧౯ ॥ యద్యచ్ఛరీరేణ కరోతి కర్మ శరీరయుక్తః సముపాశ్నుతే తత్। శరీరమేవాయ
తనం సుఖస్య దుఃఖస్య చాప్యాయతనం శరీరమ్॥౨౦॥ వాచా తు యత్కర్మ కరోతి కించిద్వాచైవ సర్వం సముపాశ్నుతే తత్। మనస్తు యత్కర్మ కరోతి కిం
చిన్మనఃస్థ ఏవాయముపాశ్నుతే తత్ ॥ ౨౧॥ యథా యథా కర్మగుణం ఫలార్థీ కరోత్యయం కర్మఫలే నివిష్టః। తథా తథాయం గుణసంప్రయుక్తః శుభాశు
భం కర్మఫలం భునక్తి॥౨౨॥ మత్స్యో యథా స్రోత ఇవాభిపాతీ తథా కృతం పూర్వముపైతి కర్మ। శుభే త్వసౌ తుష్యతి దుష్కృతే తు న తుష్యతే వై పరమః శరీ
రీ॥ ౨౩॥ యతో జగత్సర్వమిదం ప్రసూతం జ్ఞాత్వాత్మవంతో వ్యతియాంతి యత్తత్ యన్మంత్రశబ్దైరకృతప్రకాశం తదుచ్యమానం శృణు మే పరం యత్ ॥౨౪॥
రసైర్విముక్తం వివిధైశ్చ గంధైరశబ్దమస్పర్శమరూపవచ్చ। అగ్రాహ్యమవ్యక్తమవర్ణమేకం పంచప్రకారం ససృజే ప్రజానామ్ ॥ ౨౫ ॥ న స్త్రీ పు
మాన్నాపి నపుంసకం చ న సన్న చాసత్సదసచ్చ తన్న। పశ్యంతి యద్బ్రహ్మవిదో మనుష్యాస్తదక్షరం న క్షరతీతి విద్ధి॥ ౨౬॥ .... ✻

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - మనుబృహస్పతిసంవాదే ఏకాధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

మనుః॥ అక్షరాత్ఖం తతో వాయుస్తతో జ్యోతిస్తతో జలమ్। జలాత్ప్రసూతా జగతీ జగత్యాం జాయతే జగత్॥౧॥ ఇమైః శరీరైర్జలమేవ గత్వా జలాచ్చ తేజః
పవనోఽంతరిక్షమ్। ఖాద్వై నివర్తంతి నభావినస్తే మోక్షం చ తే వై పరమాప్నువంతి॥ ౨ ॥ నోష్ణం న శీతం మృదు నాపి తీక్ష్ణం నామ్లం కషాయం మధురం న తి
క్తమ్। న శబ్దవన్నాపి చ గంధవత్తన్న రూపవత్తత్పరమస్వభావమ్॥౩॥ స్పర్శం తనుర్వేద రసం చ జిహ్వా ఘ్రాణం చ గంధాన్ శ్రవణౌ చ శబ్దాన్। రూపాణి చ
క్షుర్న చ తత్పరం యద్గృహ్ణంత్యనధ్యాత్మవిదో మనుష్యాః॥౪॥ నివర్తయిత్వా రసనాం రసేభ్యో ఘ్రాణం చ గంధాచ్ఛ్రవణౌ చ శబ్దాత్। స్పర్శాత్త్వచం
రూపగుణాత్తు చక్షుస్తతః పరం పశ్యతి స్వం స్వభావమ్॥ ౫॥ యతో గృహీత్వా హి కరోతి యచ్చ యస్మింశ్చ తామారభతే ప్రవృత్తిమ్। యస్మింశ్చ యద్యేన చ
యశ్చ కర్తా యత్కారణం తే సముదాయమాహుః॥ ౬॥ యద్వాప్యభూద్వ్యాపకం సాధకం చ యన్మంత్రవత్స్థాస్యతి చాపి లోకే। యః సర్వహేతుః పర
మాత్మకారీ తత్కారణం కార్యమతో యదన్యత్ ॥౭॥ యథా హి కశ్చిత్సుకృతైర్మనుష్యః శుభాశుభం ప్రాప్నుతేఽథావిరోధాత్। ఏవం శరీరేషు శుభాశుభేషు
స్వకర్మజైర్జ్ఞానమిదం నిబద్ధమ్ ॥ ౮ ॥ యథా ప్రదీప్తః పురతః ప్రదీపః ప్రకాశమన్యస్య కరోతి దీప్యన్। తథేహ పంచేంద్రియదీపవృక్షా జ్ఞానప్రదీప్తాః పర
వంత ఏవ॥ ౯ ॥ యథా చ రాజ్ఞో బహవో హ్యమాత్యాః పృథక్ప్రమాణం ప్రవదంతి యుక్తాః। తద్వచ్ఛరీరేషు భవంతి పంచ జ్ఞానైకదేశాః పరమః స తేభ్యః॥
౧౦॥ యథార్చిషోఽగ్నేః పవనస్య వేగా మరీచయోఽర్కస్య నదీషు చాపః। గచ్ఛంతి చాయాంతి చ సంచరంతస్తద్వచ్ఛరీరాణి శరీరిణాం తు॥౧౧॥ యథా చ క
శ్చిత్పరశుం గృహీత్వా ధూమం న పశ్యేజ్జ్వలనం చ కాష్ఠే। తద్వచ్ఛరీరోదరపాణిపాదం ఛిత్వా న పశ్యంతి తతో యదన్యత్॥ ౧౨॥ తాన్యేవ కాష్ఠాని యథా

విమథ్య ధూమం చ పశ్యేత్ జ్వలనం చ యోగాత్ । తద్వత్స బుద్ధిస్స్వమిమిన్ద్రియాత్మా బుధః పరం పశ్యతి తం స్వభావమ్ ॥ ౧౩ ॥ యథాత్మనోఽఙ్గం పతితం పృథివ్యాం స్వప్నాన్తరే పశ్యతి చాత్మనోఽన్యత్ । శ్రోత్రాదియుక్తః సుమనాః సబుద్ధిర్లిఙ్గాత్తథా గచ్ఛతి లిఙ్గమన్యత్ ॥ ౧౪ ॥ ఉత్పత్తివృద్ధివ్యయసన్నిపాతైర్న యుజ్యతేఽసౌ పరమః శరీరీ । అనేన లిఙ్గేన తు లిఙ్గమన్యద్గచ్ఛత్యదృష్టః ఫలసన్నియోగాత్ ॥ ౧౫ ॥ న చక్షుషా పశ్యతి రూపమాత్మనో న చాపి సంస్పర్శముపైతి కించిత్ । న చాపి తైస్సాధయతే తు కార్యం తే తం న పశ్యన్తి స పశ్యతే తాన్ ॥ ౧౬ ॥ యథా సమీపే జ్వలతోఽనలస్య సంతాపజం రూపముపైతి కశ్చిత్ । న చాపరం రూపగుణం బిభర్తి తథైవ తద్దృశ్యతి రూపమస్య ॥ ౧౭ ॥ తథా మనుష్యః పరిముచ్య కాయమదృశ్యమన్యద్విశతే శరీరమ్ । విసృజ్య భూతేషు మహత్సు దేహం తదాశ్రయం చైవ బిభర్తి రూపమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఖం వాయుమగ్నిం సలిలం తథోర్వీం సమన్తతోఽభ్యావిశతే శరీరీ । నానాశ్రయాః కర్మసు వర్తమానాః శ్రోత్రాదయః పఞ్చ గుణాన్ శ్రయన్తే ॥ ౧౯ ॥ శ్రోత్రం ఖతో ఘ్రాణమథో పృథివ్యాస్తేజోమయం రూపమథో విపాకః । జలాశ్రయం తేజ ఉక్తం రసశ్చ వాయ్వాత్మకస్స్పర్శకృతో గుణశ్చ ॥ ౨౦ ॥ మహత్సు భూతేషు వసన్తి పఞ్చ పఞ్చేన్ద్రియార్థాశ్చ తథేన్ద్రియేషు । సర్వాణి చైతాని మనోఽనుగాని బుద్ధిం మనోఽన్వేతి మనస్స్వభావమ్ ॥ ౨౧ ॥ శుభాశుభం కర్మకృతం యదన్యత్తదేవ ప్రత్యాదదతే స్వదేహే । మనోఽనువర్తన్తి పరావరాణి జలౌకసః స్రోత ఇవానుకూలమ్ ॥ ౨౨ ॥ చలం యథా దృష్టిపథం పరైతి సూక్ష్మం మహద్రూపమివాభిభాతి । స్వరూపమాలోచయతే చ రూపం పరం తథా బుద్ధిపథం పరైతి ॥ ౨౩ ॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాన్తిపర్వాన్తర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- మనుబృహస్పతిసంవాదే - ద్వ్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

మనుః ॥ యదిన్ద్రియైస్తూపహితం పురస్తాత్ప్రాప్తాన్గుణాన్సంస్మరతే చిరాయ । తేష్విన్ద్రియేషూపహతేషు పశ్చాత్స బుద్ధిరూపః పరమస్స్వభావః ॥ ౧ ॥ యథేన్ద్రియార్థాన్యుగపత్సమన్తాన్నావేక్షతే కృత్స్నమతుల్యకాలమ్ । తథా చలం సంచరతే స విద్వాంస్తస్మాత్స ఏకః పరమశ్శరీరీ ॥ ౨ ॥ రజస్తమః సత్త్వమథో తృతీయం గచ్ఛత్యసౌ స్థానగుణాన్విరూపాన్ । తథేన్ద్రియాణ్యావిశతే శరీరీ హుతాశనం వాయురివేన్ధనస్థమ్ ॥ ౩ ॥ న చక్షుషా పశ్యతి రూపమాత్మనో న పశ్యతి స్పర్శనమిన్ద్రియాణామ్ । న శ్రోత్రలిఙ్గం శ్రవణేన దర్శనం తథాకృతం పశ్యతి తద్వినశ్యతి ॥ ౪ ॥ శ్రోత్రాదీని న పశ్యన్తి స్వం స్వమాత్మానమాత్మనా । సర్వజ్ఞస్సర్వదర్శీ చ సర్వజ్ఞస్తాని పశ్యతి ॥ ౫ ॥ యథా హిమవతః పార్శ్వం పృష్ఠం చన్ద్రమసో యథా । న దృష్టపూర్వం మనుజైర్న చ తన్నాస్తి తావతా ॥ ౬ ॥ తద్వద్భూతేషు భూతాత్మా సూక్ష్మో జ్ఞానాత్మవానసౌ । అదృష్టపూర్వశ్చక్షుర్భ్యాం న చాసౌ నాస్తి తావతా ॥ ౭ ॥ పశ్యన్నపి యథా లక్ష్మ జగత్సోమే న విన్దతి । ఏవమస్తి న చోత్పన్నం న చ తన్న పరాయణమ్ ॥ ౮ ॥ రూపవన్తమరూపత్వాదుదయాస్తమనే బుధాః । ధియా సమనుపశ్యన్తి తద్గతాస్సవితుర్గతిమ్ ॥ ౯ ॥ తథా బుద్ధిప్రదీపేన దూరస్థం సువిపశ్చితః । ప్రత్యాసన్నం నినీషన్తే జ్ఞేయం జ్ఞానాభిసంహితమ్ ॥ ౧౦ ॥ న హి ఖల్వనుపాయేన కశ్చిదర్థోఽభిసిధ్యతి । సూత్రజాలైర్యథా మత్స్యాన్బధ్నన్తి జలజీవినః ॥ ౧౧ ॥ మృగైర్మృగాణాం గ్రహణం పక్షిణాం పక్షిభిర్యథా । గజానాం చ గజైరేవం జ్ఞేయం జ్ఞానేన గృహ్యతే ॥ ౧౨ ॥ అహిరేవ హ్యహేః పాదాన్పశ్యతీతి హి నశ్శ్రుతమ్ । తద్వన్మూర్తిషు మూర్తిష్ఠం జ్ఞేయం జ్ఞానేన పశ్యతి ॥ ౧౩ ॥ నోత్సహన్తే యథా వేత్తుమిన్ద్రియైరిన్ద్రియాణ్యపి । తథైవేహ పరా బుద్ధిః పరం బోధ్యం న పశ్యతి ॥ ౧౪ ॥ యథా చన్ద్రో హ్యమావాస్యామలిఙ్గత్వాన్న దృశ్యతే । న చ నాశోఽస్య భవతి తథా విద్ధి శరీరిణమ్ ॥ ౧౫ ॥ క్షీణకోశో హ్యమావాస్యాం చన్ద్రమా న ప్రకాశతే । తద్వన్మూర్తివిముక్తోఽసౌ శరీరీ నోపలభ్యతే ॥ ౧౬ ॥ యథాకాశాన్తరం ప్రాప్య చన్ద్రమా భ్రాజతే పునః । తద్వల్లిఙ్గాన్తరం ప్రాప్య శరీరీ భ్రాజతే పునః ॥ ౧౭ ॥ జన్మవృద్ధిక్షయశ్చాస్య ప్రత్యక్షేణోపలభ్యతే । సా తు చాన్ద్రమసీ వృత్తిర్న తు తస్య శరీరిణః ॥ ౧౮ ॥ ఉత్పత్తివృద్ధివ్యయతో యథా స ఇతి గృహ్యతే । చన్ద్ర ఏవ త్వమావాస్యాం తథా భవతి మూర్తిమాన్ ॥ ౧౯ ॥ నోపసర్పద్విముఞ్చద్వా శ

శినం దృశ్యతే తమః । విసృజంశ్చోపసర్పంశ్చ తద్వత్పశ్య శరీరిణమ్ ॥ ౨౦ ॥ యథా చంద్రార్కసంయుక్తం తమస్తదుపలభ్యతే । తద్వచ్ఛరీరసంయుక్తః శరీరీత్యుపలభ్యతే ॥ ౨౧ ॥ యథా చంద్రార్కనిర్ముక్తః స రాహుర్నోపలభ్యతే । తద్వచ్ఛరీరనిర్ముక్తః శరీరీ నోపలభ్యతే ॥ ౨౨ ॥ యథా చంద్రో హ్యమావాస్యాం నక్షత్రైర్యుజ్యతే గతః । తద్వచ్ఛరీరనిర్ముక్తః ఫలైర్యుజ్యతి కర్మణః ॥ ౨౩ ॥ .... *

ఇతి - మనుబృహస్పతిసంవాదే - త్ర్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః -

మనుః ॥ యథా వ్యక్తమిదం శేతే స్వప్నే చరతి చేతనమ్ । జ్ఞానమింద్రియసంయుక్తం తద్వత్ప్రేత్య భవాభవౌ ॥ ౧ ॥ యథాంభసి ప్రసన్నే తు రూపం పశ్యతి చక్షుషా । తద్వత్ప్రసన్నేంద్రియత్వాత్ జ్ఞేయం జ్ఞానేన పశ్యతి ॥ ౨ ॥ స ఏవ లులితే తస్మిన్ యథా రూపం న పశ్యతి । తథేంద్రియాకులీభావే జ్ఞేయం జ్ఞానే న పశ్యతి ॥ ౩ ॥ అబుద్ధిరజ్ఞానకృతా అబుద్ధ్యా కృష్యతే మనః । దుష్టస్య మనసః పంచ సంప్రదుష్యంతి మానసాః ॥ ౪ ॥ అజ్ఞానతృప్తో విషయేష్వవగాఢో న తృప్యతే । అదృష్టవచ్చ భూతాత్మా విషయేభ్యో నివర్తతే ॥ ౫ ॥ తర్షచ్ఛేదో న భవతి పురుషస్యేహ కల్మషాత్ । నివర్తతే తదా తర్షః పాపమంతగతం యదా ॥ ౬ ॥ విషయేషు చ సంసర్గాచ్ఛాశ్వతస్య తు సంశ్రయాత్ । మనసా చాన్యథా కాంక్షన్ పరం న ప్రతిపద్యతే ॥ ౭ ॥ జ్ఞానముత్పద్యతే పుంసాం క్షయాత్పాపస్య కర్మణః । యథాదర్శతలే ప్రఖ్యే పశ్యత్యాత్మానమాత్మని ॥ ౮ ॥ ప్రసృతైరింద్రియైర్దుఃఖీ తైరేవ నియతైః సుఖీ । తస్మాదింద్రియరూపేభ్యో యచ్ఛేదాత్మానమాత్మనా ॥ ౯ ॥ ఇంద్రియేభ్యో మనః పూర్వం బుద్ధిః పరతరా తతః । బుద్ధేః పరతరం జ్ఞానం జ్ఞానాత్పరతరం మహత్ ॥ ౧౦ ॥ అవ్యక్తాత్ప్రసృతం జ్ఞానం తతో బుద్ధిస్తతో మనః । మనః శ్రోత్రాదిభిర్యుక్తం శబ్దాదీన్ సాధు పశ్యతి ॥ ౧౧ ॥ యస్తాంస్త్యజతి శబ్దాదీన్ సర్వాశ్చ వ్యక్తయస్తథా । విముంచత్యాకృతిగ్రామాంస్తాన్ ముక్త్వామృతమశ్నుతే ॥ ౧౨ ॥ ఉద్యన్ హి సవితా యద్వత్సృజతే రశ్మిమండలమ్ । స ఏవాస్తముపాగచ్ఛంస్తదేవాత్మని యచ్ఛతి ॥ ౧౩ ॥ అంతరాత్మా తథా దేహమావిశ్యేంద్రియరశ్మిభిః । ప్రాప్యేంద్రియగుణాన్ పంచ సోఽస్తమావృత్య గచ్ఛతి ॥ ౧౪ ॥ ప్రణీతం కర్మణా మార్గం నీయమానః పునః పునః । ప్రాప్నోత్యయం కర్మఫలం ప్రవృద్ధం ధర్మమాత్మవిత్ ॥ ౧౫ ॥ విషయా వినివర్తంతే నిరాహారస్య దేహినః । రసవర్జం రసోఽప్యస్య పరం దృష్ట్వా నివర్తతే ॥ ౧౬ ॥ బుద్ధిః కర్మగుణైర్హీనా యదా మనసి వర్తతే । యదా సంపద్యతే బ్రహ్మ తత్రైవ ప్రలయం గతమ్ ॥ ౧౭ ॥ అస్పర్శనమశృణ్వానమనాస్వాదమదర్శనమ్ । అఘ్రాణమవితర్కం చ సత్త్వం ప్రవిశతే పరమ్ ॥ ౧౮ ॥ మనస్యాకృతయో మగ్నా మనస్త్వతిగతం మతిమ్ । మతిస్త్వభిగతా జ్ఞానం జ్ఞానం చాభిగతం పరమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఇంద్రియైర్మనసః సిద్ధిర్న బుద్ధిం బుధ్యతే మనః । న బుద్ధిర్బుధ్యతేఽవ్యక్తం సూక్ష్మం త్వేతాని పశ్యతి ॥ ౨౦ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - మనుబృహస్పతిసంవాదే - చతురధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

మనుః ॥ దుఃఖోపఘాతే శారీరే మానసే చాప్యుపస్థితే । యస్మిన్న శక్యతే కర్తుం యత్నస్తం నానుచింతయేత్ ॥ ౧ ॥ భైషజ్యమేతద్దుఃఖస్య యదేతన్నానుచింతయేత్ । చింత్యమానం హి చాభ్యేతి భూయశ్చాపి ప్రవర్తతే ॥ ౨ ॥ ప్రజ్ఞయా మానసం దుఃఖం హన్యాచ్ఛారీరమౌషధైః । ఏతద్విజ్ఞానసామర్థ్యం న బాలైః సమతామియాత్ ॥ ౩ ॥ అనిత్యం యౌవనం రూపం జీవితం ద్రవ్యసంచయః । ఆరోగ్యం ప్రియసంవాసో గృధ్యేత్తత్ర న పండితః ॥ ౪ ॥ న జానపదికం దుఃఖమేకః శోచితుమర్హతి । అశోచన్ ప్రతికుర్వీత యది పశ్యేదుపక్రమమ్ ॥ ౫ ॥ సుఖాద్బహుతరం దుఃఖం జీవితే నాస్తి సంశయః । స్నిగ్ధస్య చేంద్రియార్థేషు మోహాన్మరణమప్రియమ్ ॥ ౬ ॥ పరిత్యజతి యో దుఃఖం సుఖం వాప్యుభయం నరః । అభ్యేతి బ్రహ్మ సోఽత్యంతం న తే శోచంతి పండితాః ॥ ౭ ॥ దుఃఖమర్థా హి యుజ్యంతే పాలనే న చ తే సుఖమ్ । దుఃఖేన చాధిగమ్యంతే నాశమేషాం న చింతయేత్ ॥ ౮ ॥ జ్ఞానం జ్ఞేయాభినిర్వృత్తం విద్ధి జ్ఞానగుణం మనః । ప్రజ్ఞాకారణసంయుక్తం తతో బుద్ధిః ప్రవర్తతే ॥ ౯ ॥ యదా కర్మగుణోపేతా బుద్ధిర్మనసి వర్తతే । తదా ప్రజ్ఞాయతే బ్రహ్మ ధ్యానయోగసమాధినా ॥ ౧౦ ॥ సేయం గుణవతీ బుద్ధిర్గుణే

ష్వేవాభివర్తతే। అపరాదభినిస్సృత్యాగిరేశ్శృంగాదివోదకమ్॥ ౧౧॥ యదానిర్గుణమాప్నోతిధ్యానంమనసిపూర్వజమ్। తదాప్రజ్ఞాయతేబ్రహ్మనిశ
షంనికషేయథా॥౧౨॥ మనస్త్వపహృతంపూర్వమింద్రియార్థనిదర్శకమ్ । నసమక్షగుణాపేక్షినిర్గుణస్యనిదర్శకమ్॥ ౧౩॥ సర్వాణ్యేతానిసం
వార్యద్వారాణిమనసిస్థితః। మనస్యేకాగ్రతాంకృత్వాతత్పరంప్రతిపద్యతే॥౧౪॥ యథామహాంతిభూతానినివర్తంతేగుణక్షయే। తథేంద్రియాణ్యుపా
దాయబుద్ధిర్మనసివర్తతే॥ ౧౫॥ యదామనసిసాబుద్ధిర్వర్తతేంతరచారిణీ।వ్యవసాయగుణోపేతాతదాసంపద్యతేమనః॥౧౬॥గుణవద్భిర్గుణోపే
తంయదాధ్యానగుణంమనః । తదాసర్వాన్గుణాన్హిత్వానిర్గుణంప్రతిపద్యతే॥౧౭॥అవ్యక్తస్యేహవిజ్ఞానేనాస్తితుల్యంనిదర్శనమ్।యత్రనాస్తిపద
న్యాసఃకస్తంవిషయమాప్నుయాత్ ॥ ౧౮॥ తపసాచానుమానేనగుణైర్జాత్యాశ్రుతేనచ।నినీషేత్పరమంబ్రహ్మవిశుద్ధేనాంతరాత్మనా॥ ౧౯॥ గుణహీ
నోహితంమార్గంబహిస్సమనువర్తతే। గుణాభావాత్ప్రకృత్యావానిస్తర్క్యంజ్ఞేయసమ్మితమ్॥౨౦॥నైర్గుణ్యాద్బ్రహ్మచాప్నోతిసగుణత్వాన్ని
వర్తతే। గుణప్రచారిణీబుద్ధిర్హుతాశనఇవేంధనే॥౨౧॥ యథాపంచవిముక్తానిఇంద్రియాణిస్వకర్మభిః । తథాహిపరమంబ్రహ్మవిముక్తంప్రకృతేఃప
రమ్॥ ౨౨॥ ఏవంప్రకృతితస్సర్వేప్రవర్తంతేశరీరిణః । నివర్తంతేనివృత్తౌచస్వర్గంచైవోపయాంతిచ॥ ౨౩॥ పురుషఃప్రకృతిర్బుద్ధిర్విషయాశ్చేంద్రి
యాణిచ। అహంకారోభిమానశ్చసమూహోభూతసంజ్ఞకః॥౨౪॥ ఏతస్యాద్యాప్రవృత్తిస్తుప్రధానాత్సంప్రవర్తతే । ద్వితీయామిథునవ్యక్తిమవిశే
షాన్నియచ్ఛతి॥౨౫॥ ధర్మాదుత్కృష్యతేశ్రేయస్తథాశ్రేయోప్యధర్మతః। రాగవాన్ప్రకృతింహ్యేతివిరక్తోజ్ఞానవాన్భవేత్ ॥౨౬॥ ....*

ఇతి-శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-మనుబృహస్పతిసంవాదే-పంచాధికద్విశతతమోధ్యాయః॥

మనుః॥ యదాతైఃపంచభిఃపంచయుక్తానిమనసాసహ। అథతద్ద్రక్ష్యతేబ్రహ్మమణౌసూత్రమివార్పితమ్॥౧॥తదేవచయథాసూత్రంసువర్ణేవర్తతే
పునః। ముక్తాస్వథప్రవాళేషుమృణ్మయేరజతేతథా॥౨॥ తద్వద్గోశ్వమనుష్యేషుతద్వద్ధస్తిమృగాదిషు। తద్వత్కీటపతంగేషుప్రసక్తాత్మాస్వకర్మభిః॥
౩॥ యేనయేనశరీరేణయద్యత్కర్మకరోత్యయమ్। తేనతేనశరీరేణతత్తత్ఫలముపాశ్నుతే॥౪॥ యథాహ్యేకరసాభూమిరోషధ్యర్థానుసారిణీ।తథాక
ర్మానుగాబుద్ధిరంతరాత్మానుదర్శినీ॥౫॥జ్ఞానపూర్వాభవేల్లిప్సాలిప్సాపూర్వాభిసంధితా। అభిసంధిపూర్వకంకర్మకర్మమూలంతతఃఫలమ్॥ ౬॥
ఫలంకర్మాత్మకంవిద్యాత్కర్మజ్ఞేయాత్మకంతథా।జ్ఞేయంజ్ఞానాత్మకంవిద్యాత్ జ్ఞానంసదసదాత్మకమ్॥౭॥ జ్ఞానానాంచఫలానాంచజ్ఞేయానాంకర్మ
ణాంతథా। క్షయాంతేయత్ఫలందివ్యంజ్ఞానంజ్ఞేయప్రతిష్ఠితమ్॥ ౮॥ మహద్ధిపరమంభూతంయత్ప్రపశ్యంతియోగినః। అబుధాస్తన్నపశ్యంతిహ్యాత్మస్థం
గుణబుద్ధయః॥ ౯ ॥ పృథివీరూపతోరూపమపామిహమహత్తరమ్।అద్భ్యోమహత్తరంతేజస్తేజసఃపవనోమహాన్॥ ౧౦ ॥ పవనాచ్చమహావ్యోమత
స్మాత్పరతరంమనః। మనసోమహతీబుద్ధిర్బుద్ధేఃకాలోమహాన్స్మృతః॥ ౧౧॥. కాలాత్సభగవాన్విష్ణుర్యస్యసర్వమిదంజగత్ ।నాదిర్నమధ్యంనైవాం
తస్తస్యదేవస్యవిద్యతే॥ ౧౨॥ అనాదిత్వాదమధ్యత్వాదనంతత్వాచ్చసోవ్యయః। అత్యేతిసర్వదుఃఖానిదుఃఖంహ్యంతవదుచ్యతే॥ ౧౩॥ తద్బ్రహ్మపర
-మంప్రోక్తంతద్ధామపరమంపదమ్। తద్గత్వాకాలవిషయాద్విముక్తామోక్షమాశ్రితాః॥౧౪॥ గుణేష్వేతేప్రకాశంతేనిర్గుణత్వాత్తతఃపరమ్। నివృత్తిలక్ష
ణోధర్మస్తథానంత్యాయకల్పతే॥ ౧౫ ॥ ఋచోయజూంషిసామానిశరీరాణివ్యపాశ్రితాః।జిహ్వాగ్రేషుప్రవర్తంతేయత్నసాధ్యావినాశినః॥౧౬॥న
చైవమిష్యతేబ్రహ్మశరీరాశ్రయసంభవమ్। నయత్నసాధ్యంతద్బ్రహ్మనాదిమధ్యంనచాంతవత్ ॥ ౧౭॥ఋచామాదిస్తథాసామ్నాంయజుషామాదిరు
చ్యతే। అంతశ్చాదిమతాందృష్టోనత్వాదిర్బ్రహ్మణఃస్మృతః॥ ౧౮॥ అనాదిత్వాదనంతత్వాత్తదనంతమథావ్యయమ్। అవ్యయత్వాచ్చనిర్దుఃఖంద్వం

ద్వాభావస్తతః పరమ్॥ ౧౯॥ అదృష్టతోఽనుపాయాచ్చ ప్రతిసంధేశ్చ కర్మణః। న తేన మర్త్యాః పశ్యంతి యేన గచ్ఛంతి తత్పరమ్॥ ౨౦॥ విషయేషు చ సంస
ర్గాచ్ఛాశ్వతస్య చ దర్శనాత్। మనసా చాన్యథా కాంక్షన్ పరం న ప్రతిపద్యతే॥ ౨౧॥ గుణాన్ యదిహ పశ్యంతి తదిచ్ఛంత్యపరే జనాః। పరం నైవాభి
కాంక్షంతి నిర్గుణత్వాద్గుణార్థినః॥ ౨౨॥ గుణైర్యస్త్వవరైర్యుక్తః కథం విద్యాత్పరాన్ గుణాన్। అనుమానాద్ధి గంతవ్యం గుణైరవయవైః పరమ్॥ ౨౩॥
సూక్ష్మేణ మనసా విద్మో వాచా వక్తుం న శక్నుమః। మనో హి మనసా గ్రాహ్యం దర్శనేన చ దర్శనమ్॥ ౨౪॥ జ్ఞానేన నిర్మలీకృత్య బుద్ధిం బుద్ధ్యా మనస్తథా।
మనసా చేంద్రియగ్రామమక్షరం ప్రతిపద్యతే॥ ౨౫॥ బుద్ధిప్రహీణో మనసా సమృద్ధో నిరాశిషం నిర్గుణమభ్యుపైతి। పరం త్యజంతీహ విలోడ్యమానా హుతా
శనం వాయురివేంధనస్థమ్॥ ౨౬॥ గుణాదానే విప్రయోగే చ తేషాం మనస్సదా బుద్ధిపరావరాభ్యామ్। అనేనైవ విధినా సంప్రవృత్తో గుణాదానే బ్రహ్మశరీర
మేతి॥ ౨౭॥ అవ్యక్తాత్మా పురుషోఽవ్యక్తకర్మా సోఽవ్యక్తత్వం గచ్ఛతి హ్యంతకాలే। తైరేవాయం చేంద్రియైర్వర్ధమానైర్గ్లాయద్భిర్వా వర్తతే కామరూ
పః॥ ౨౮॥ సర్వైరయం చేంద్రియైస్సంప్రయుక్తో దేహం ప్రాప్తః పంచభూతాశ్రయస్స్యాత్। నాసామర్థ్యాద్గచ్ఛతి కర్మణేహ హీనస్తేన పరమేణావ్య
యేన॥ ౨౯॥ పృథ్వ్యాం నరః పశ్యతి నాంతమస్యా హ్యంతశ్చాస్యా భవితా చేతి విద్ధి। పరం నయంతీహ విలోడ్యమానం యథా ప్లవం వాయురివార్ణవస్థమ్॥
౩౦॥ దివాకరో గుణముపలభ్య నిర్గుణో యథా భవేదపగతరశ్మిమండలః। తథా హ్యసౌ మునిరిహ నిర్విశేషవాన్ స నిర్గుణం ప్రవిశతి బ్రహ్మ చావ్యయమ్॥
౩౧॥ అనాగతం సుకృతవతాం పరాం గతిం స్వయంభువం ప్రభవనిధానమవ్యయమ్। సనాతనం యదమృతమవ్యయం ధ్రువం విచార్య తత్పరమమృతత్వమ
శ్నుతే॥ ౩౨॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- మనుబృహస్పతిసంవాదే- షడధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహ మహాప్రాజ్ఞ పుండరీకాక్షమచ్యుతమ్। కర్తారమకృతం విష్ణుం భూతానాం ప్రభవావ్యయమ్॥ ౧॥ నారాయణం హృషీకేశం గోవిం
దమపరాజితమ్। తత్త్వేన భరతశ్రేష్ఠ శ్రోతుమిచ్ఛామి కేశవమ్॥ ౨- భీష్మః॥ శ్రుతోఽయమర్థో రామస్య జామదగ్న్యస్య జల్పతః। నారదస్య చ దేవర్షేః
కృష్ణద్వైపాయనస్య చ॥ ౩॥ అసితో దేవలస్తాత వాల్మీకిశ్చ మహాతపాః। మార్కండేయశ్చ గోవిందే కథయత్యద్భుతం మహత్॥ ౪॥ కేశవో భరతశ్రేష్ఠ
భగవానీశ్వరః ప్రభుః। పురుషస్సర్వమిత్యేవ శ్రూయతే బహుధా విభుః॥ ౫॥ కింతు యాని విదుర్లోకే బ్రాహ్మణాశ్శార్ఙ్గధన్వని। మహాత్మని మహాబా
హో శృణు తాని యుధిష్ఠిర॥ ౬॥ యాని చాహుర్మనుష్యేంద్ర యే పురాణవిదో జనాః। కర్మాణీహ గోవిందే కీర్తయిష్యామి తాన్యహమ్॥ ౭॥ మహా
భూతాని భూతాత్మా మహాత్మా పురుషోత్తమః। వాయుర్జ్యోతిస్తథా చాపః ఖం చ గాం చాన్వకల్పయత్॥ ౮॥ స సృష్ట్వా పృథివీం చైవ సర్వభూతేశ్వరః ప్ర
భుః। అప్స్వేవ శయనం చక్రే మహాత్మా పురుషోత్తమః॥ ౯॥ సర్వతేజోమయస్తస్మిన్ శయానః పురుషోత్తమః। సోఽగ్రజం సర్వభూతానాం సంకర్షణమక
ల్పయత్॥ ౧౦॥ ఆశ్రయం సర్వభూతానాం మనసేతీహ శుశ్రుమ। స ధారయతి భూతాని ఉభే భూతభవిష్యతీ॥ ౧౧॥ తతస్తస్మిన్ మహాబాహో ప్రాదు
ర్భూతే మహాత్మని। భాస్కరప్రతిమం దివ్యం నాభ్యాం పద్మమజాయత॥ ౧౨॥ స తత్ర భగవాన్ దేవః పుష్కరే భాసయన్ దిశః। బ్రహ్మా సమభవత్తాత స
ర్వభూతపితామహః॥ ౧౩॥ తస్మిన్నపి మహాబాహో ప్రాదుర్భూతే మహాత్మని। తమసా పూర్వజో జజ్ఞే మధుర్నామ మహాసురః॥ ౧౪॥ తముగ్రము
గ్రకర్మాణముగ్రం కర్మ సమాస్థితమ్। బ్రహ్మణోఽపచితిం కుర్వన్ జఘాన పురుషోత్తమః॥ ౧౫॥ తస్య తాత వధాత్సర్వే దేవదానవమానవాః। మధుసూదన
మిత్యాహుర్వృషభం సర్వసాత్వతామ్॥ ౧౬॥ బ్రహ్మా తు ససృజే పుత్రాన్ మానసాన్ దక్షసప్తమాన్। మరీచిమత్ర్యంగిరసౌ పులస్త్యం పులహం క్రతుమ్॥
౧౭॥ మరీచిః కాశ్యపం తాత పుత్రాణామగ్రజమగ్రజః। మానసం జనయామాస తైజసం బ్రహ్మవిత్తమమ్॥ ౧౮॥ అంగుష్ఠాత్ససృజే బ్రహ్మా మరీచేరపి పూర్వజమ్।

సోభవద్భరతశ్రేష్ఠదక్షోనామప్రజాపతిః॥ ౧౯ ॥ తస్యపూర్వమజాయంతదశతిస్రశ్చభారత। ప్రజాపతేర్దుహితరస్తాసాంజ్యేష్ఠాభవద్దితిః॥ ౨౦॥ స
ర్వధర్మవిశేషజ్ఞః పుణ్యకీర్తిర్మహాయశాః। మారీచః కాశ్యపస్తాసాంసర్వాసామభవత్పతిః॥౨౧॥ ఉత్పాద్యతుమహాభాగస్తాసామవరజాదశ। దదౌ
ధర్మాయధర్మజ్ఞోదక్షఏవప్రజాపతిః॥ ౨౨॥ ధర్మస్యవసవఃపుత్రారుద్రాశ్చామితతేజసః। విశ్వేదేవాశ్చసాధ్యాశ్చమరుత్వాంతశ్చభారత॥౨౩॥ అ
పరాశ్చయవీయస్యస్తాభ్యోన్యాస్సప్తవింశతిః। సోమస్తాసాంమహాభాగః సర్వాసామభవత్పతిః ॥ ౨౪ ॥ ఇతరాస్తువ్యజాయంతగంధర్వాంస్తురగాన్
ద్విజాన్। గాశ్చకింపురుషాన్మత్స్యానుద్భిజ్జాంశ్చవనస్పతీన్ ॥ ౨౫॥ ఆదిత్యానదితిర్జజ్ఞేదేవశ్రేష్ఠాన్మహాబలాన్। తేషాంవిష్ణుర్వామనోభూద్గోవిం
దశ్చాభవత్ప్రభుః ॥ ౨౬॥ తస్యవిక్రమణాచ్చాపి దేవానాంశ్రీర్వ్యవర్ధత। దానవాశ్చపరాభూతాదైతేయీచాసురీప్రజా ॥ ౨౭ ॥ విప్రచిత్తిప్రధా
నాంశ్చదానవానసృజద్దనుః। దితిస్తుసర్వానసురాన్మహాసత్వానజీజనత్ ॥ ౨౮ ॥ అహోరాత్రంచకాలంచయథర్తుమధుసూదనః॥ పూర్వాహ్ణం
చాపరాహ్ణంచసర్వమేవానుకల్పయత్ ॥ ౨౯॥ ప్రధ్యాయసోసృజన్మేఘాంస్తథాస్థావరజంగమాన్। పృథివీంసోసృజద్విశ్వాంసహితాంభూరితేజసా॥
౩౦॥ తతఃకృష్ణోమహాభాగఃపునరేవయుధిష్ఠిర। బ్రాహ్మణానాంశతంశ్రేష్ఠంముఖాదేవాసృజత్ప్రభుః॥ ౩౧॥బాహుభ్యాంక్షత్రియశతంవైశ్యానామూ
రుతఃశతమ్। పద్భ్యాంశూద్రశతంచైవకేశవోభరతర్షభ ॥ ౩౨॥ సఏవంచతురోవర్ణాన్సముత్పాద్యమహాతపాః అధ్యక్షంసర్వభూతానాంధా
తారమకరోత్స్వయమ్ ॥ ౩౩॥ వేదవిద్యావిధాతారంబ్రహ్మాణమమితద్యుతిమ్। భూతమాతృగణాధ్యక్షంవిరూపాక్షంచసోసృజత్॥౩౪॥ శాసితారం
చపాపానాంపితౄణాంసమవర్తినమ్। అసృజత్సర్వభూతాత్మానిధిపంచధనేశ్వరమ్ ॥ ౩౫ ॥ యాదసామసృజన్నాథంవరుణంచజలేశ్వరమ్।వా
సవంసర్వదేవానామధ్యక్షమకరోత్ప్రభుః॥ ౩౬॥ యావద్యావదభూచ్ఛ్రద్ధా దేహంధారయితుంనృణామ్। తావత్తావదజీవంస్తేనాసీద్యమకృతంభ
యమ్॥ ౩౭॥ నచైషాంమైథునోధర్మోబభూవభరతర్షభ। సంకల్పాదేవచైతేషామపత్యముపపద్యతే ॥ ౩౮ ॥ తతస్త్రేతాయుగేకాలేసంస్పర్శా
జ్జాయతేప్రజా । నహ్యభూన్మైథునోధర్మస్తేషామపిజనాధిప॥౩౯॥ ద్వాపరేమైథునోధర్మఃప్రజానామభవన్నృప। తథాకలియుగేరాజన్ద్వం
ద్వమాపేదిరేజనాః॥ ౪౦॥ ఎషభూతపతిస్తాతస్వధ్యక్షశ్చతథోచ్యతే। నిరపేక్షాంశ్చకౌంతేయకీర్తయిష్యామితచ్ఛృణు॥ ౪౧॥ దక్షిణాపథగామిన్య
స్సర్వేనరవరాంధకాః। గుహాఃపులిందాః శబరాశ్చుచుకామద్రకైస్సహ ॥ ౪౨॥ ఉత్తరాపథజన్మానఃకీర్తయిష్యామితానపి।యౌనకాంభోజగాంధా
రాఃకిరాతాబర్బరైస్సహ॥ ౪౩ ॥ ఎతేపాపకృతస్తాతచరంతిపృథివీమిమామ్ । శ్వపాకబలగృధ్రాణాంస్వధర్మాణోనరాధిప॥౪౪॥ నైతేకృతయుగే
తాతచరంతిపృథివీమిమామ్। త్రేతాప్రభృతివర్తంతేతేజనాభరతర్షభ॥౪౫॥ తతస్తస్మిన్మహాఘోరేసంధ్యాకాలఉపస్థితే। రాజానఃసమసజ్జంత
సమాసాద్యేతరేతరమ్॥ ౪౬॥ ఏవమేషకురుశ్రేష్ఠప్రాదుర్భూతోమహాత్మనా। దేవందేవర్షిరాచష్టనారదఃసర్వలోకదృక్ ॥ ౪౭॥ నారదోప్యథకృ
ష్ణస్యపరంమేనేనరాధిప। శాశ్వతత్వంమహాబాహోయథావద్భరతర్షభ ॥ ౪౮॥ ఏవమేషమహాబాహుఃకేశవఃసత్యవిక్రమః। అచింత్యఃపుండరీ
కాక్షోనైషకేవలమానుషః ॥ ౪౯ ॥ ....*

ఇతి-మోక్షధర్మపర్వణి - సర్వభూతోత్పత్తిర్నామసప్తాధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కేపూర్వమాసన్పతయఃప్రజానాంభరతర్షభ। కేచర్షయోమహాభాగాదిక్షుప్రత్యేకశఃస్మృతాః॥ ౧॥ భీష్మః॥ శ్రూయతాంభరత
శ్రేష్ఠయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి। ప్రజానాంపతయోయేస్మిన్దిక్షుయేచర్షయఃస్మృతాః॥ ౨॥ ఏకఃస్వయంభూర్భగవానాద్యోబ్రహ్మాసనాతనః। బ్ర
హ్మణఃసప్తవైపుత్రామహాత్మానఃస్వయంభువః ॥ ౩ ॥ మరీచిరత్ర్యంగిరసౌపులస్త్యఃపులహఃక్రతుః। వసిష్ఠశ్చమహాభాగఃసదృశోవైస్వయంభువా॥

౪ । సప్త బ్రహ్మణ ఇత్యేతే పురాణే నిశ్చయం గతాః । అత ఊర్ధ్వం ప్రవక్ష్యామి సర్వానేవ ప్రజాపతీన్ ॥ ౫ ॥ అత్రివంశసముత్పన్నో బ్రహ్మయోనిః స-
నాతనః । ప్రాచీనబర్హిర్భగవాంస్తస్మాత్ప్రాచేతసో దశ ॥ ౬ ॥ దశానాం తనయస్త్వేకో దక్షో నామ ప్రజాపతిః । తస్య ద్వే నామనీ లోకే దక్షః క ఇతి చో-
చ్యతే ॥ ౭ ॥ మరీచేః కశ్యపః పుత్రస్తస్య ద్వే నామనీ స్మృతే । అరిష్టనేమిరిత్యేకే కశ్యపేత్యపరే విదుః ॥ ౮ ॥ అత్రేశ్చైవౌరసః శ్రీమాన్ రాజా సోమశ్చ వీర్య-
వాన్ । సహస్రం యశ్చ దివ్యానాం యుగానాం పర్యుపాసితా ॥ ౯ ॥ అర్యమా చైవ భగవాన్ యే చాస్య తనయా విభో । ఏతే ప్రదేశాః కథితా భువనానాం
ప్రభావనాః ॥ ౧౦ ॥ శశబిందోశ్చ భార్యాణాం సహస్రాణి దశాచ్యుత । ఏకైకస్యాం సహస్రం తు తనయానామభూత్తదా ॥ ౧౧ ॥ ఏవం శతసహస్రాణి దశ
శతస్య మహాత్మనః । పుత్రాణాం చ న తే కంచిదిచ్ఛంత్యన్యం ప్రజాపతిమ్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రజామాచక్షతే విప్రాః పురాణాః శాశబిందవీమ్ । స వృష్ణివంశప్రభవో
మహావంశః ప్రజాపతేః ॥ ౧౩ ॥ ఏతే ప్రజానాం పతయః సముద్దిష్టా యశస్వినః । అతః పరం ప్రవక్ష్యామి దేవాంస్త్రిభువనేశ్వరాన్ ॥ ౧౪ ॥ భగోంశశ్చా-
ర్యమా చైవ మిత్రోథ వరుణస్తథా । సవితా చైవ ధాతా చ వివస్వాంశ్చ మహాబలః ॥ ౧౫ ॥ త్వష్టా పూషా తథైవేంద్రో ద్వాదశో విష్ణురుచ్యతే । ఇత్యేతే ద్వా-
దశాదిత్యాః కశ్యపస్యాత్మసంభవాః ॥ ౧౬ ॥ నాసత్యశ్చైవ దస్రశ్చ స్మృతౌ ద్వావశ్వినావపి । మార్తండస్యాత్మజావేతావష్టమస్య మహాత్మనః ॥ ౧౭ ॥
తే చ పూర్వం సురాశ్చేతి ద్వివిధాః పితరః స్మృతాః । త్వష్టుశ్చైవాత్మజః శ్రీమాన్ విశ్వరూపో మహాయశాః ॥ ౧౮ ॥ అజైకపాదహిర్బుధ్న్యో విరూపాక్షో-
థ రైవతః । హరశ్చ బహురూపశ్చ త్ర్యంబకశ్చ సురేశ్వరః ॥ ౧౯ ॥ సావిత్రశ్చ జయంతశ్చ పినాకీ చాపరాజితః । పూర్వమేవ మహాభాగా వసవోష్టౌ ప్ర-
కీర్తితాః ॥ ౨౦ ॥ ఏత ఏవంవిధా దేవా మనోరేవ ప్రజాపతేః । తే చ పూర్వం సురాశ్చేతి ద్వివిధాః పితరః స్మృతాః ॥ ౨౧ ॥ శీలయౌవనతస్త్వన్యస్తథాన్య-
స్సిద్ధసాధ్యయోః । ఋభవో మరుతశ్చైవ దేవానాం చోదితో గణః ॥ ౨౨ ॥ ఏవమేతే సమామ్నాతా విశ్వే దేవాస్తథాశ్వినౌ । ఆదిత్యాః క్షత్రియాస్తేషాం
విశశ్చ మరుతస్తథా ॥ ౨౩ ॥ అశ్వినౌ తు స్మృతౌ శూద్రౌ తపస్యుగ్రే సమాస్థితౌ । స్మృతాస్త్వంగిరసో దేవా బ్రాహ్మణా ఇతి నిశ్చయః ॥ ౨౪ ॥ ఇత్యేతత్స-
ర్వదేవానాం చాతుర్వర్ణ్యం ప్రకీర్తితమ్ । ఏతాన్ వై ప్రాతరుత్థాయ దేవాన్ యస్తు ప్రకీర్తయేత్ ॥ ౨౫ ॥ స్వజాదన్యకృతాచ్చైవ సర్వపాపాత్ప్రము-
చ్యతే । యవక్రీతోథ రైభ్యశ్చ అర్వావసుపరావసూ ॥ ౨౬ ॥ ఔశిజశ్చైవ కాక్షీవాన్ బలశ్చాంగిరసః స్మృతః । ఋషిర్మేధాతిథేః పుత్రః కణ్వో బర్హి-
షదస్తథా ॥ ౨౭ ॥ త్రైలోక్యభావనాస్తాత ప్రాచ్యాం సప్తర్షయస్తథా । ఉన్ముచో విముచశ్చైవ స్వస్త్యాత్రేయశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౨౮ ॥ ప్రముచశ్చేధ్మ-
వాహశ్చ భగవాంశ్చ దృఢవ్రతః । మిత్రావరుణయోః పుత్రస్తథాగస్త్యః ప్రతాపవాన్ ॥ ౨౯ ॥ ఏతే బ్రహ్మర్షయో నిత్యమాస్థితా దక్షిణాం దిశమ్ । ఉ-
షంగుః కవషో ధౌమ్యః పరివ్యాధశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౩౦ ॥ ఏకతశ్చ ద్వితశ్చైవ త్రితశ్చైవ మహర్షయః । అత్రేః పుత్రశ్చ భగవాంస్తథా సారస్వతః ప్రభుః ॥
౩౧ ॥ ఏతే చైవ మహాత్మానః పశ్చిమామాశ్రితా దిశమ్ । ఆత్రేయశ్చ వసిష్ఠశ్చ కాశ్యపశ్చ మహానృషిః ॥ ౩౨ ॥ గౌతమోథ భరద్వాజో విశ్వామిత్రోథ కౌశి-
కః । తథైవ పుత్రో భగవానృచీకస్య మహాత్మనః ॥ ౩౩ ॥ జమదగ్నిశ్చ సప్తైతే ఉదీచీమాశ్రితా దిశమ్ । ఏతే ప్రతిదిశం సర్వే కీర్తితాస్తిగ్మతేజసః ॥ ౩౪ ॥ సా-
క్షిభూతా మహాత్మానో భువనానాం ప్రభావనాః । ఏవమేతే మహాత్మానః స్థితాః ప్రత్యేకశో దిశమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతేషాం కీర్తనం కృత్వా సర్వపాపాత్ప్ర-
ముచ్యతే । యస్యాం యస్యాం దిశి హ్యేతే తాం దిశం శరణం గతః ॥ ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యః స్వస్తిమాంశ్చ గృహం వ్రజేత్ ॥ ౩౬ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి-దిశాంస్వస్తికే-అష్టాధికద్విశతతమోధ్యాయః-

-యుధిష్ఠిరః ॥ పితామహ మహాప్రాజ్ఞ యుధి సత్యపరాక్రమ । శ్రోతుమిచ్ఛామి కార్త్స్న్యేన కృష్ణమవ్యయమీశ్వరమ్ ॥ ౧ ॥ యచ్చాస్య తేజః సుమహద్య-

చ్ఛకర్మపురాకృతమ్।తన్మే సర్వం యథాతత్త్వం బ్రూహి త్వం పురుషర్షభ॥ ౨॥ తిర్యగ్యోనిగతో రూపం కథం ధారితవాన్ ప్రభుః। కేన కార్యనిషంగేణ
తమాఖ్యాహి మహాబల॥ ౩॥ భీష్మః॥ పురాహం మృగయాం యాతో మార్కండేయాశ్రమే స్థితః। తత్రాపశ్యన్మునిగణాన్ సమాసీనాన్ సహస్రశః॥౪॥ త
తస్తే మధుపర్కేణ పూజాం చక్రురథో మయి। ప్రతిగృహ్య చ తాం పూజాం ప్రత్యనందమృషీనహమ్॥ ౫॥ కథైషా కథితా తత్ర కశ్యపేన మహర్షిణా। మనః
ప్రహ్లాదినీ దివ్యా తామిహైకమనాః శృణు॥౬॥ పురా దానవముఖ్యా హి క్రోధలోభసమన్వితాః। బలేన మత్తాః శతశో నరకాద్యా మహాసురాః॥౭॥తథైవ చా
న్యే బహవో దానవా యుద్ధదుర్మదాః। న సహంతే స్మ దేవానాం సమృద్ధిం తామనుత్తమామ్॥౮॥ దానవైరర్ద్యమానాస్తు దేవా దేవర్షయస్తథా।న శ
ర్మ లేభిరే రాజన్ విశమానాస్తతస్తతః॥౯॥పృథివీమార్తరూపాం తే సమపశ్యన్ దివౌకసః। దానవైరభిసంస్తీర్ణాం ఘోరరూపైర్మహాబలైః॥౧౦॥
భారార్తామపహృష్టాం చ దుఃఖితాం సన్నిమజ్జతీమ్। అథాదితేయాః సంత్రస్తా బ్రహ్మాణమిదమబ్రువన్॥ ౧౧॥ కథం శక్యామహే బ్రహ్మన్ దానవైరభి
మర్దనమ్। స్వయంభూస్తానువాచేదం నిసృష్టోత్ర విధిర్మయా॥ ౧౨॥ తే వరేణాభిసంపన్నా బలేన చ మదేన చ। నావబుధ్యంతి సంమూఢా విష్ణుమవ్యక్త
దర్శనమ్॥౧౩॥ వరాహరూపిణం దేవమధృష్యమమరైరపి। ఏష వేగేన గత్వా హి యత్ర తే దానవాధమాః॥ ౧౪ ॥ అంతర్భూమిగతా ఘోరా నివసంతి
సహస్రశః। శమయిష్యతి తచ్ఛ్రుత్వా జహృషుస్సురసత్తమాః॥ ౧౫ ॥ తతో విష్ణుర్మహాతేజా వారాహం రూపమాస్థితః। అంతర్భూమిం సంప్రవి
శ్య జగామ దితిజాన్ ప్రతి ॥ ౧౬॥ దృష్ట్వా చ సహితాః సర్వే దైత్యాః సత్త్వమమానుషమ్। ప్రసహ్యాతరసా సర్వే సంతస్థుః కాలమోహితాః॥ ౧౭॥ తతస్తే
సమభిద్రుత్య వరాహం జగృహుస్సమమ్।సంక్రుద్ధాశ్చ వరాహం తం వ్యకర్షంత సమంతతః ॥౧౮ ॥ దానవేంద్రా మహాకాయా మహావీర్యబలోచ్ఛ్రితాః।
నాశకన్నవంశ్చ కించిత్తే తస్య కర్తుం తదా విభో॥ ౧౯॥తతోగచ్ఛన్ విస్మయం తే దానవేంద్రా భయం తథా।సంశయం గతమాత్మానం మేనిరే చ సహస్రశః॥
౨౦॥ తతో దేవాదిదేవస్స యోగాత్మా యోగసారథిః।యోగమాస్థాయ భగవాంస్తదా భరతసత్తమః॥ ౨౧॥వినన్నాదమహానాదం క్షోభయన్ దైత్యదా
నవాన్। సన్నాదితా యేన లోకాః సర్వాశ్చైవ దిశో దశ॥ ౨౨॥ తేన సన్నాదశబ్దేన లోకానాం క్షోభ ఆగమత్। సంత్రస్తాశ్చ భృశం లోకే దేవాః శక్రపు
రోగమాః॥ ౨౩॥ నిర్విచేష్టం జగచ్చాపి బభూవాతిభృశం తదా। స్థావరం జంగమం చైవ తేన నాదేన మోహితమ్॥ ౨౪॥ తతస్తే దానవాః సర్వే తేన నాదేన
భీషితాః। పేతుర్గతాసవశ్చైవ విష్ణుతేజః ప్రమోహితాః ॥ ౨౫॥ రసాతలగతశ్చాపి వరాహస్త్రిదశద్విషః। ఖురైర్విదారయామాస మాంసమేదో
స్థిసంచయాన్॥ ౨౬॥ నాదేన తేన మహతా సనాతన ఇతి స్మృతః।పద్మనాభో మహాయోగీ భూతాచార్యస్స భూతరాట్॥ ౨౭॥తతో దేవగణాః సర్వే పితా
మహముపాద్రవన్। తత్ర గత్వా మహాత్మానమూచుశ్చైవ జగత్పతిమ్ ॥ ౨౮ ॥ నాదోయం కీదృశో దేవ నైనం విద్మ వయం ప్రభో। కోసౌ హి కస్య వా నాదో
యేన విహ్వాలితం జగత్॥ ౨౯॥ దేవాశ్చ దానవాశ్చైవ మోహితాస్తస్య తేజసా। ఏతస్మిన్నంతరే విష్ణుర్వారాహం రూపమాస్థితః। ఉదతిష్ఠన్మహాబా
హుస్స్తూయమానో మహర్షిభిః॥ ౩౦॥ పితామహః॥ నిహత్య దానవపతీన్ మహావర్ష్మా మహాబలః। ఏష దేవో మహాయోగీ భూతాత్మా భూతభావ
నః॥ ౩౧॥ సర్వభూతేశ్వరో యోగీ మునిరాత్మా తథాత్మనః। స్థిరీభవత కృష్ణోయం సర్వవిఘ్నవినాశనః॥ ౩౨॥కృత్వా కర్మాతిసాధ్వేతదశక్యమమితప్ర
భః। సమాయాతః స్వమాత్మానం మహాభాగో మహాద్యుతిః॥ ౩౩॥ పద్మనాభో మహాయోగీ మహాత్మా భూతభావనః। న సంతాపో న భీః కార్యా శోకో వా
సురసత్తమాః ॥ ౩౪ ॥ విధిరేష ప్రభావశ్చ కాలః సంక్షయకారకః। లోకాన్ ధారయతా తేన నాదో ముక్తో మహాత్మనా ॥ ౩౫ ॥ స ఏష హి మహాబా
హుస్సర్వలోకనమస్కృతః। అచ్యుతః పుండరీకాక్షః సర్వభూతాదిరీశ్వరః॥౩౬ ॥ఇతి-శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి-
అంతర్భూమివిక్రీడితే- నవాధికద్విశతతమోఽధ్యాయః- ....*

యోగం మే పరమం తాత మోక్షస్య వద భారత । తమహం తత్త్వతో జ్ఞాతుమిచ్ఛామి వదతాం వర॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాత
నమ్। సంవాదం మోక్షసంయుక్తం శిష్యస్య గురుణా సహ॥ ౨॥ కశ్చిద్బ్రాహ్మణమాసీనమాచార్యమృషిసత్తమమ్। తేజోరాశిం మహాత్మానం సత్యసం
ధం జితేంద్రియమ్॥౩॥ శిష్యః పరమమేధావీ శ్రేయోర్థీ సుసమాహితః। చరణావుపసంగృహ్య స్థితః ప్రాంజలిరబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥ ఉపాసనాత్ప్రసన్నోఽసి
యది వై భగవన్మమ। సంశయో మే మహాన్కశ్చిత్తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౫ ॥ కుతశ్చాహం కుతశ్చ త్వం తత్సమ్యగ్బ్రూహి తత్పరమ్ । కథం చ సర్వ
భూతేషు సమేషు ద్విజసత్తమ॥ ౬ ॥ సమ్యగ్వృత్తా నివర్తంతే విపరీతాః క్షయోదయాః। వేదేషు చాపి యద్వాక్యం లౌకికం వ్యాపకం చ యత్ ॥ ఏతద్వి
ద్వన్యథాతత్త్వం సర్వం వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౭॥గురుః॥ శృణు శిష్య మహాప్రాజ్ఞ బ్రహ్మగుహ్యమిదం పరమ్ । అధ్యాత్మం సర్వవిద్యానామాగమానాం
చ యద్వసు॥౮॥ వాసుదేవః పరమిదం విశ్వస్య బ్రహ్మణో ముఖమ్। సత్యం జ్ఞానమథో యజ్ఞస్తితిక్షా దమ ఆర్జవమ్॥ ౯॥ పురుషం సనాతనం విష్ణుం యం తం
వేదవిదో విదుః। సర్గప్రళయకర్తారమవ్యక్తం బ్రహ్మ శాశ్వతమ్॥ ౧౦ ॥ తదిదం బ్రహ్మ వార్ష్ణేయమితిహాసం శృణుష్వ మే । బ్రాహ్మణో బ్రాహ్మణై
శ్శ్రావ్యో రాజన్యః క్షత్రియైస్తథా॥౧౧॥ వైశ్యో వైశ్యైస్తథా శ్రావ్యః శూద్రః శూద్రైర్మహామనాః। మాహాత్మ్యం దేవదేవస్య విష్ణోరమితతేజసః॥౧౨॥
అర్హస్త్వమసి కల్యాణం వార్ష్ణేయం శృణు యత్పరమ్। కాలచక్రమనాద్యంతం భావాభావస్వలక్షణమ్॥ ౧౩॥ త్రైలోక్యం సర్వభూతేశే చక్రవత్ప
రివర్తతే। యత్తదక్షరమవ్యక్తమమృతం బ్రహ్మ శాశ్వతమ్॥౧౪॥వదంతి పురుషవ్యాఘ్ర కేశవం పురుషర్షభమ్। పితౄన్దేవానృషీంశ్చైవ తథా వై
యక్షరాక్షసాన్॥౧౫॥ నాగాసురమనుష్యాంశ్చ సృజతే పరమోవ్యయః। తథైవ వేదశాస్త్రాణి లోకధర్మాంశ్చ శాశ్వతాన్॥ ౧౬॥ ప్రళయం ప్రకృతిం
ప్రాప్య యుగాదౌ సృజతే పునః। యథర్తావృతులింగాని నానారూపాణి పర్యయే॥ ౧౭॥ దృశ్యంతే తాని తాన్యేవ తథా భావా యుగాదిషు। అథ యద్యద్య
దాభాతి కాలయోగాద్యుగాదిషు ॥ ౧౮ ॥ తత్తదుత్పద్యతే జ్ఞానం లోకయాత్రావిధానజమ్ । యుగాంతేంతర్హితాన్వేదాన్సేతిహాసాన్మహర్ష
యః॥ ౧౯॥ లేభిరే తపసా పూర్వమనుజ్ఞాతాః స్వయంభువా। వేదవిద్వేద భగవాన్వేదాంగాని బృహస్పతిః॥ ౨౦॥ భార్గవో నీతిశాస్త్రం తు జగాద జగ
తో హితమ్ । గాంధర్వం నారదో వేద భరద్వాజో ధనుర్గ్రహమ్॥ ౨౧॥ దేవర్షిచరితం గార్గ్యః కృష్ణాత్రేయశ్చికిత్సితమ్ । న్యాయతంత్రాణ్యనేకాని తై
స్తైరుక్తాని వాదిభిః॥ ౨౨॥ హేత్వాగమసమాచారైర్యదుక్తం తదుపాస్యతామ్। అనాద్యంతత్పరం బ్రహ్మ న దేవా నర్షయో విదుః ॥ ౨౩॥ ఏకస్తద్వేద
భగవాన్ధాతా నారాయణః ప్రభుః। నారాయణాదృషిగణాస్తథా ముఖ్యాస్సురాసురాః॥ ౨౪॥ రాజర్షయః పురాణాశ్చ పరమం దుఃఖభేషజమ్। పురు
షాధిష్ఠితాన్భావాన్ప్రకృతిః సూయతే యదా ॥ ౨౫ ॥ హేతుయుక్తమతః పూర్వం జగత్సంపరివర్తతే । దీపాదన్యే యథా దీపాః ప్రవర్తంతే సహస్ర
శః॥ ౨౬॥ ప్రకృతిః సూయతే తద్వదానంత్యాన్నాపచీయతే । అవ్యక్తాత్కర్మజా బుద్ధిరహంకారం ప్రసూయతే॥౨౭॥ఆకాశం చాప్యహంకారాద్వాయు
రాకాశసంభవః । వాయోస్తేజస్తథా చాపఅద్భ్యో హి వసుధోద్గతా ॥ ౨౮॥ మూలప్రకృతయోఽష్టౌ తా జగదేతాస్వవస్థితమ్ । జ్ఞానేంద్రియాణ్యతః పంచ
పంచ కర్మేంద్రియాణ్యపి॥ ౨౯॥ విషయాః పంచ చైకం చ వికారే షోడశం మనః। శ్రోత్రం త్వక్చక్షుషీ జిహ్వా ఘ్రాణం జ్ఞానేంద్రియాణ్యథ॥ ౩౦॥ పాదౌ పా
యురుపస్థశ్చ హస్తౌ వాక్కర్మణీ అపి । శబ్దః స్పర్శశ్చ రూపం చ రసో గంధస్తథైవ చ ॥ ౩౧॥ విజ్ఞేయం వ్యాపకం చిత్తం తేషు సర్వగతం మనః । రసజ్ఞానే
తు జిహ్వేయం వ్యాహృతే వాక్తథోచ్యతే॥ ౩౨॥ ఇంద్రియైర్వివిధైర్యుక్తం సర్వం వ్యక్తం మనస్తథా। విద్యాత్తు షోడశైతాని దైవతాని విభాగశః॥౩౩॥ దే
హేష్వజ్ఞానకర్తారముపాసీనముపాసతే। తద్వత్సోమగుణా జిహ్వా గంధస్తు పృథివీగుణః॥ ౩౪॥ శ్రోత్రం నభోగుణం చైవ చక్షురగ్నేర్గుణం తథా। స్ప

స్పర్శంవాయుగుణంవిద్యాత్సర్వభూతేషుసర్వదా ॥ ౩౫॥ మనఃసత్త్వగుణంప్రాహుఃసత్త్వమవ్యక్తజంతథా । సర్వభూతాత్మభూతస్థంతస్మాద్బుధ్యేతబు
ద్ధిమాన్॥ ౩౬॥ ఏతేభావాజగత్సర్వంవహంతిసచరాచరమ్ । శ్రితావిరజసందేవంయమాహుఃప్రకృతేఃపరమ్॥ ౩౭॥నవద్వారంపురంపుణ్యమేతైర్భా
వైస్సమన్వితమ్। వ్యాప్యశేతేమహానాత్మాతస్మాత్పురుషఉచ్యతే ॥ ౩౮॥ అజరఃసోఽమరశ్చైవవ్యక్తావ్యక్తోపదేశవాన్ । వ్యాపకఃసగుణఃసూక్ష్మస్స
ర్వభూతగుణాశ్రయః॥ ౩౯॥ యథాదీపఃప్రకాశాత్మాహ్రస్వోవాయదివామహాన్। జ్ఞానాత్మానంతథావిద్యాత్పురుషంసర్వజంతుషు॥ ౪౦॥ శ్రోత్రంవే
దయతేవేద్యంసశృణోతిసపశ్యతి । కారణంతస్యదేహోఽయంసకర్తాసర్వకర్మణామ్॥ ౪౧॥ అగ్నిర్దారుగతోయద్వద్భిన్నేదారౌనదృశ్యతే।త
ద్వదేవాత్మాశరీరస్థోయోగేనైవానుదృశ్యతే ॥ ౪౨॥ అగ్నిర్యథాహ్యుపాయేనమథిత్వాదారుదృశ్యతే। తథైవాత్మాశరీరస్థోయోగేనైవాత్రదృశ్యతే॥
౪౩॥ నదీష్వాపోయథాయుక్తాయథాసూర్యేమరీచయః । సంతతత్వాద్యథాయాంతితథాదేహాఃశరీరిణామ్॥ ౪౪॥ స్వప్నయోగేయథైవాత్మాపంచేం
ద్రియసమాయుతః। దేహముత్సృజ్యవైయాతితథైవాత్రోపలభ్యతే ॥ ౪౫॥ కర్మణాబాధ్యతేపూర్వంకర్మణాచోపలభ్యతే । కర్మణానీయతేఽన్య
త్రస్వకృతేనబలీయసా॥౪౬॥ సతుదేహాద్యథాదేహంత్యక్త్వాన్యంప్రతిపద్యతే।తథాన్యంసంప్రవక్ష్యామిభూతగ్రామంస్వకర్మజమ్॥౪౭॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి-వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే-దశాధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ చతుర్విధానిభూతానిస్థావరాణిచరాణిచ। అవ్యక్తప్రభవాన్యాహురవ్యక్తనిధనానిచ॥ ౧॥ అవ్యక్తలక్షణంవిద్యాదవ్యక్తాత్మాత్మకంమనః।య
థాశ్వత్థకణీకాయామంతర్భూతోమహాద్రుమః॥౨॥నిష్పన్నోదృశ్యతేవ్యక్తమవ్యక్తాత్సంభవస్తథా।అభిద్రవత్యయస్కాంతమయోనిశ్చేతనంయథా॥
౩॥ స్వభావహేతుజాభావాయద్వదన్యదపీదృశమ్। తద్వదవ్యక్తజాభావాఃకర్తుఃకారణలక్షణాః॥ ౪॥ అచేతనాశ్చేతయితుఃకారణాదభిసంహతాః।
నభూర్నఖంద్యౌర్భూతానినర్షయోనసురాసురాః॥౫॥ నాన్యదాసీదృతేజీవమాసేదుర్నతుసంహతమ్ । పూర్వంనిత్యంసర్వగతంమనోహేతుమల
క్షణమ్॥౬॥ అజ్ఞానకర్మనిర్దిష్టమేతత్కారణలక్షణం। తత్కారణైర్హిసంయుక్తంకార్యసంగ్రహకారకమ్॥ ౭॥యేనైతద్వర్తతేచక్రమనాదినిధనం
మహత్ ।అవ్యక్తనాభంవ్యక్తారంవికారపరిమండలమ్॥౮॥క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితంచక్రంస్నిగ్ధాక్షంవర్తతేధ్రువమ్।స్నిగ్ధత్వాత్తిలవత్సర్వంచక్రేఽస్మిన్పీడ్యతే
జగత్ ॥౯॥తిలపీడైరివాక్రమ్యభోగైరజ్ఞానసంభవైః। కర్మతత్కురుతేతర్షాదహంకారపరిగ్రహః ॥ ౧౦॥ కార్యకారణసంయోగేసహేతురుపపాది
తః। నాత్యేతికారణంకార్యంనకార్యంకారణంతథా॥౧౧॥ కార్యాణాంతూపకరణేకాలోభవతిహేతుమాన్। హేతుయుక్తాఃప్రకృతయోవికారాశ్చపర
స్పరమ్॥౧౨॥అన్యోన్యమభివర్తంతేపురుషాధిష్ఠితాస్సదా। రాజసైస్తామసైర్భావైశ్చ్యుతోహేతుబలాన్వితః॥౧౩॥ క్షేత్రజ్ఞమేవానుయాతిపాం
సుర్వాతేరితోయథా।నచతైఃస్పృశ్యతేభావైర్నతేతేనమహాత్మనా॥౧౪॥సరజస్కోఽరజస్కశ్చసవైవాయుర్భవేత్తథా।తథైతదంతరంవిద్యాత్సత్త్వ
క్షేత్రజ్ఞయోర్బుధః॥౧౫॥అభ్యాసాత్సతథాయుక్తోనగచ్ఛేత్ప్రకృతింపునః। సందేహమేతముత్పన్నమచ్ఛినద్భగవానృషిః॥౧౬॥తథావార్తాంసమీ
క్షేతకృతలక్షణసమ్మితామ్। బీజాన్యగ్న్యుపదగ్ధానినరోహంతియథాపునః॥జ్ఞానదగ్ధైస్తథాక్లేశైర్నాత్మాసంపద్యతేపునః॥౧౭॥ ....*

ఇతి- శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే ఏకాదశాధికద్విశతతమోఽధ్యాయః॥

భీష్మః॥ ప్రవృత్తిలక్షణోధర్మోయథాసముపపద్యతే। తేషాంవిజ్ఞాననిష్ఠానామన్యత్తత్త్వంనరోచతే॥౧॥దుర్లభావేదవిద్వాంసోవేదోక్తేషువ్యవస్థితాః।
ప్రయోజనమహత్త్వాత్తుమార్గమిచ్ఛంతిసంస్తుతమ్॥౨॥సద్భిరాచరితత్వాత్తువృత్తమేతదగర్హితమ్ । ఇయంసాబుద్ధిరభ్యేత్యయయాయాతిపరాం

గతిమ్॥ ౩॥ శరీరవానుపాదత్తే మోహాత్సర్వాన్పరిగ్రహాన్। క్రోధలోభాదిభిర్భావైర్యుక్తో రాజసతామసైః॥౪॥ నాశుద్ధమాచరేత్తస్మాదభీప్సన్దేహ
యాపనమ్। కర్మణో వివరం పుర్వన్నలోకానాప్నుయాచ్ఛుభాన్॥౫॥ లోహయుక్తం యథా హేమ విపక్వం న విరాజతే। తథాపక్వకషాయాఖ్యం విజ్ఞా
నం న ప్రకాశతే॥౬॥ యశ్చాధర్మం చరేల్లోభాత్కామక్రోధావనుప్లవన్। ధర్మ్యం పంథానమాక్రమ్య సానుబంధో వినశ్యతి॥౭॥ శబ్దాదీన్విషయాంస్తస్మా
న్న సంరాగాదయం వ్రజేత్। క్రోధో హర్షో విషాదశ్చ జాయతేహ పరస్పరాత్॥౮॥ పంచభూతాత్మకే దేహే సత్త్వరాజసతామసే। కమభిష్టువతే
చాయం కం వా క్రోశతి కిం వదన్॥౯॥ స్పర్శరూపరసాద్యేషు సంగం గచ్ఛంతి బాలిశాః। నావగచ్ఛంతి విజ్ఞానాదాత్మానం పార్థివం గుణమ్॥౧౦॥ మృణ్మ
యం శరణం యద్వన్మృదైవ పరిలిప్యతే। పార్థివోయం తథా దేహో మృద్వికారాన్న నశ్యతి॥౧౧॥ మధు తైలం పయస్సర్పిర్మాంసాని లవణం గుడః।
ధాన్యాని ఫలమూలాని మృద్వికారాస్సహాంభసా॥౧౨॥ యద్వత్కాంతారమాతిష్ఠన్నౌత్సుక్యం సమనువ్రజేత్। గ్రామ్యమాహారమాదద్యాదస్వాద్వపి
హి యాపనమ్॥౧౩॥ తద్వత్సంసారకాంతారమాతిష్ఠన్శ్రమతత్పరః। యాత్రార్థమద్యాదాహారం వ్యాధితో భేషజం యథా॥౧౪॥ సత్యశౌచార్జవత్యాగై
ర్వర్చసా విక్రమేణ చ। క్షాంత్యా ధృత్యా చ బుద్ధ్యా చ మనసా తపసైవ చ॥౧౫॥ భావాన్సర్వానుపావృత్తాన్సమీక్ష్య విషయాత్మకాన్। శాంతిమిచ్ఛన్న
దీనాత్మా సంయచ్ఛేదింద్రియాణి చ॥౧౬॥ సత్త్వేన రజసా చైవ తమసా చైవ మోహితాః। చక్రవత్పరివర్తంతే హ్యజ్ఞానాజ్జంతవో భృశమ్॥౧౭॥ తస్మాత్స
మ్యక్పరీక్షేత్తు దోషానజ్ఞానసంభవాన్। అజ్ఞానప్రభవం దుఃఖమహంకారం పరిత్యజేత్॥ ౧౮॥ మహాభూతానీంద్రియాణి గుణాస్సత్త్వం రజస్తమః। త్రై
లోక్యం స్వేశ్వరం కర్మ అహంకారే ప్రతిష్ఠితమ్॥౧౯॥ యథేహ నియతః కాలో దర్శయత్యార్తవాన్గుణాన్। తద్వద్భూతేష్వహంకారం విద్యాత్కర్మ
ప్రవర్తకమ్॥ ౨౦॥ సంమోహకం తమో విద్యాత్కృష్ణమజ్ఞానసంభవమ్। ప్రీతిదుఃఖనిబద్ధాంశ్చ సమస్తాంస్త్రీనథో గుణాన్॥౨౧॥ సత్త్వస్య రజసశ్చైవ
తమసశ్చ నిబోధ తాన్। ప్రసాదో హర్షజా ప్రీతిరసందేహో ధృతిః స్మృతిః॥౨౨॥ ఏతాన్సత్త్వగుణాన్విద్యాదిమాన్రాజసతామసాన్। కామక్రో
ధౌ ప్రమాదశ్చ లోభమోహౌ భయం క్లమః॥ ౨౩॥ విషాదశోకావరతిర్మానదర్పావనార్యతా। దోషాణామేవమాదీనాం పరీక్ష్య గురులాఘవమ్॥ విమృశే
దాత్మసంస్థానమేకైకమనుసంతతమ్॥ ౨౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ కే దోషా మనసా త్యక్తాః కే బుద్ధ్యా శిథిలీకృతాః। కే పునః పునరాయాంతి కే మోహాదఫలా ఇవ॥౨౫॥
కేషాం బలాబలం బుద్ధ్యా హేతుభిర్విమృశేద్బుధః। ఏవ మే సంశయస్తాత తన్మే బ్రూహి పితామహ॥౨౬॥ భీష్మః॥ దోషైర్మూలాదవచ్ఛిన్నైర్విశుద్ధాత్మా
విముచ్యతే। వినాశయతి సంభూతమయస్మయమయో యథా॥ ౨౭॥ తథాకృతాత్మా సహజైర్దోషైర్నశ్యతి తామసైః। రాజసం తామసం చైవ శుద్ధా
త్మకమకల్మషమ్॥ ౨౮॥ తత్సర్వం దేహినాం బీజం సత్త్వమాత్మవతస్సమమ్। తస్మాదాత్మవతా వర్జ్యం రజశ్చ తమ ఏవ చ॥౨౯॥ రజస్తమోభ్యాం నిర్ము
క్తం సత్త్వం నిర్మలతామియాత్। అథవా మంత్రవద్బ్రూయురాత్మదానాయ దుష్కృతమ్॥౩౦॥ స వై హేతురనాదానే శుద్ధధర్మానుపాలనే। రజసా
ధర్మయుక్తాని కార్యాణ్యపి సమాప్నుతే॥ ౩౧॥ అర్థయుక్తాని చాత్యర్థం కామాన్సర్వాంశ్చ సేవతే। తమసా లోభయుక్తాని క్రోధజాని చ సేవతే॥ ౩౨॥
హింసావిహారాభిరతస్తంద్రీనిద్రాసమన్వితః। సత్త్వస్థస్సాత్త్వికాన్భావాన్శుద్ధాన్పశ్యతి సంశ్రితః॥ స దేహీ విమలశ్శ్రీమాన్శ్రద్ధావిద్యాసమన్వితః॥

ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి-వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే-ద్వాదశాధికద్విశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥ రజసా సాధ్యతే మోహస్తమసా భరతర్షభ। క్రోధలోభౌ భయం దర్ప ఏతేషాం సాదనాచ్ఛుచిః॥ ౧॥ పరమం పరమాత్మానం దేవమక్షయమవ్య
యమ్। విష్ణుమవ్యక్తసంస్థానం విభుం తం దేవసత్తమమ్॥ ౨॥ తస్య మాయాపినద్ధాంగా జ్ఞానభ్రష్టా విచేతసః। మానవా జ్ఞానసంమోహాత్తతః క్రోధం ప్ర

యాంతి వై ॥౩॥ క్రోధాత్కామమవాప్యాథ లోభమోహౌ చ మానవాః। మానం దర్పమహంకారమహంకారాత్తతః క్రియాః ॥౪॥ క్రియాభిః స్నేహసంబంధాః స్నేహాచ్ఛోకమనంతరమ్। సుఖదుఃఖక్రియారంభాజ్జన్మాజన్మకృతక్షణాః ॥౫॥ జన్మతో గర్భవాసం తు శుక్రశోణితసంభవమ్ । పురీషమూత్రవిక్లేదం శోణితప్రభవావిలమ్॥ ౬॥ తృష్ణాభిభూతస్తైర్బద్ధస్తానేవాభిపరిప్లవన్। సంసారతంత్రవాహిన్యస్తత్ర బుద్ధ్యేత యోషితః॥ ౭ ॥ ప్రకృత్యా క్షేత్రభూతాస్తా నరాః క్షేత్రజ్ఞలక్షణాః। తస్మాదేతా విశేషేణ న చాభీయుర్విపశ్చితః॥౮॥ కృత్యా హ్యేతా ఘోరరూపా మోహయంత్యవిచక్షణాన్ । రజస్యంతర్హితా మూర్తిరింద్రియాణాం సనాతనీ॥ ౯॥ తస్మాత్తదాత్మకాద్రాగాద్బీజాజ్జాయంతి జంతవః। స్వదేహజానస్వసంజ్ఞాన్ యద్వదంగాత్కృమీంస్త్యజేత్ ॥ ౧౦ ॥ స్వసంజ్ఞానస్వకాంస్తద్వత్సుతసంజ్ఞాన్కృమీంస్త్యజేత్ శుక్రతో రసతశ్చైవ దేహాజ్జాయంతి జంతవః॥ ౧౧॥ స్వభావాత్కర్మయోగాద్వా తానుపేక్షేత బుద్ధిమాన్। రజస్తమసి పర్యస్తం సత్త్వం చ రజసి స్థితమ్॥౧౨॥ జ్ఞానాధిష్ఠితమవ్యక్తం బుద్ధ్యహంకారలక్షణమ్ । తద్బీజం దేహినామాహుస్తద్బీజం జీవసంజ్ఞితమ్॥ ౧౩॥ కర్మణా కాలయుక్తేన సంసారపరివర్తనమ్ । రమత్యయం యథా స్వప్నే మనసా దేహవానివ॥౧౪॥ కర్మగర్భైర్గుణైర్దేహీ గర్భే తదుపలభ్యతే। కర్మణా బీజభూతేన చోద్యతే యద్యదింద్రియమ్॥౧౫॥ జాయతే తదహంకారాద్రాగయుక్తేన చేతసా। శబ్దరాగాచ్ఛ్రోత్రమస్య జాయతే భావితాత్మనః॥ ౧౬॥ రూపరాగాత్తథా చక్షుర్ఘ్రాణం గంధచికీర్షయా । స్పర్శేన త్వక్తథా వాయుః ప్రాణాపానవ్యపాశ్రయః॥౧౭॥ వ్యానోదానౌ సమానశ్చ పంచధా దేహయాపనమ్ । సంజాతైర్జాయతే గాత్రైః కర్మజైర్బ్రహ్మణావృతః ॥ ౧౮ ॥ దుఃఖాద్యంతైర్దుఃఖమధ్యైర్నరః శారీరమానసైః। దుఃఖం విద్యాదుపాదానాదభిమానాచ్చ వర్ధతే॥ ౧౯॥ త్యాగాత్తేభ్యో నిరోధః స్యాన్నిరోధజ్ఞో విముచ్యతే । ఇంద్రియాణాం రజస్యేవ ప్రలయప్రభవావుభౌ॥ ౨౦॥ పరీక్ష్య సంచరేద్విద్వాన్ యథావచ్ఛాస్త్రచక్షుషా । జ్ఞానేంద్రియాణీంద్రియార్థాన్నోపసర్పంత్యతర్షులమ్ ॥ హీనైశ్చ కరణైర్దేహీ న దేహం పునరర్హతి॥౨౧॥ .... *

——*ఇతి - మోక్షధర్మపర్వణి - వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే - త్రయోదశాధికద్విశతతమోధ్యాయః*——

భీష్మః॥ అత్రోపాయం ప్రవక్ష్యామి యథావచ్ఛాస్త్రచక్షుషా । తద్విజ్ఞానాచ్చరన్ రాజన్ ప్రాప్నుయాత్పరమాం గతిమ్॥౧॥ సర్వేషామేవ భూతానాం పురుషః శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే। పురుషేభ్యో ద్విజానాహుర్ద్విజేభ్యో మంత్రదర్శినః॥ ౨ ॥ సర్వభూతాత్మభూతాస్తే సర్వజ్ఞాః సర్వదర్శినః। బ్రాహ్మణా వేదశాస్త్రజ్ఞాస్తత్త్వార్థగతనిశ్చయాః॥౩॥ నేత్రహీనో యథా హ్యేకః కృచ్ఛ్రాణి లభతేఽధ్వని। జ్ఞానహీనస్తథా లోకే తస్మాజ్జ్ఞానవిదోఽధికాః॥౪॥ తాంస్తానుపాసతే ధర్మాన్ ధర్మకామా యథాగమమ్। న త్వేషామర్థసామాన్యమంతరేణ గుణానిమాన్ ॥౫॥ వాగ్దేహమనసాం శౌచం క్షమా సత్యం ధృతిః స్మృతిః। సర్వధర్మేషు ధర్మజ్ఞా జ్ఞాపయంతి గుణాన్ శుభాన్ ॥౬॥ యదిదం బ్రహ్మణో రూపం బ్రహ్మచర్యమితి స్మృతమ్ । పరం తత్సర్వధర్మేభ్యస్తేన యాంతి పరాం గతిమ్॥ ౭ ॥ లింగసంయోగహీనం యచ్ఛబ్దస్పర్శవివర్జితమ్ । శ్రోత్రేణ శ్రవణం చైవ చక్షుషా చైవ దర్శనమ్॥ ౮ ॥ వాక్సంభాషాప్రవృత్తం యత్తన్మనః పరివర్జితమ్। బుద్ధ్యా చాధ్యవసాయీత బ్రహ్మచర్యమకల్మషమ్ ॥ ౯ ॥ సమ్యగ్వృత్తిర్బ్రహ్మలోకం ప్రాప్నుయాన్మధ్యమః సురాన్। ద్విజాగ్ర్యో జాయతే విద్వాన్ కన్యసీం వృత్తిమాస్థితః॥౧౦॥ సుదుష్కరం బ్రహ్మచర్యముపాయం తత్ర మే శృణు । సంప్రవృత్తముదీర్ణం చ నిగృహ్ణీయాద్ద్విజో రజః॥౧౧॥ యోషితాం న కథాః శ్రావ్యా న నిరీక్ష్యా నిరంబరాః। కథంచిద్దర్శనాదాసాం దుర్బలానావిశేద్రజః॥౧౨॥ రాగోత్పన్నశ్చరేత్కృచ్ఛ్రం మహ్నస్త్రిః ప్రవిశేదపః। మగ్నః స్వప్నే చ మనసా త్రిర్జపేదఘమర్షణమ్ ॥ ౧౩ ॥ పాప్మానం నిర్దహేదేవమంతర్భూతరజోమయమ్ । జ్ఞానయుక్తేన మనసా సంతతేన విచక్షణః॥౧౪॥ కుణపామేధ్యసంయుక్తం యద్వదచ్ఛిద్రబంధనమ్। తద్వద్దేహగతం విద్యాదాత్మానం దేహబంధనమ్ ॥ ౧౫॥ వాతపిత్తక

ఘానన్రక్తం త్వఙ్మాంసం స్నాయుమస్థి చ। మజ్జాం దేహం సిరాజాలైస్తర్పయంతి రసా నృణామ్॥౧౬॥ దశ విద్యాద్ధమన్యోత్ర పంచేంద్రియగుణావహాః। యాభిః సూక్ష్మాః ప్రజాయంతే ధమన్యో న్యాస్సహస్రశః॥ ౧౭ ॥ ఎవమేతాః సిరానద్యో రజోదా దేహసాగరమ్। తర్పయంతి యథాకాలమాపగా ఇవ సాగరమ్॥ ౧౮॥ మధ్యే చ హృదయస్యైకా సిరా తత్ర మనోవహా। శుక్రం సంకల్పజం నౄణాం సర్వగాత్రైర్విముంచతి॥ ౧౯॥ సర్వగాత్రప్రతాపిన్యస్తస్యా హ్యనుగతాః సిరాః। నేత్రయోః ప్రతిపద్యంతే వహంత్యస్తైజసం గుణమ్॥ ౨౦ ॥ పయస్యంతర్హితం సర్పిర్యద్వన్నిర్మథ్యతే ఖజైః। శుక్రం నిర్మథ్యతే తద్వద్దేహసంకల్పజైః ఖజైః॥ ౨౧॥ స్వప్నేప్యేవం యథాభ్యేతి మనస్సంకల్పజం రజః। శుక్రం సంకల్పజం దేహాత్సృజత్యస్య మనోవహా॥ ౨౨॥ మహర్షిర్భగవానత్రిర్వేద తచ్ఛుక్రసంభవమ్। త్రిబీజమింద్రదైవత్యం తస్మాదింద్రియముచ్యతే॥ ౨౩ ॥ యే వై శుక్రగతిం విద్యుర్భూతసంకరకారికామ్। విరాగా దగ్ధదోషాస్తే నాప్నుయుర్దేహసంభవమ్॥ ౨౪॥ గుణానాం సామ్యమాగత్య మనసైవ మనోవహమ్। దేహకర్మానుదన్ప్రాణానంతకాలే విముచ్యతే॥౨౫॥ భవితా మనసో జ్ఞానం మన ఏవ ప్రజాయతే। జ్యోతిష్మద్విరజో నిత్యం మంత్రసిద్ధం మహాత్మనామ్॥౨౬॥ తస్మాత్తదభిఘాతాయ కర్మ కుర్యాదకల్మషమ్। రజస్తమశ్చ హిత్వేహ యథేష్టాం గతిమాప్నుయాత్॥ ౨౭॥ తరుణాధిగతం జ్ఞానం జరాదుర్బలతాం గతమ్। విపక్వబుద్ధిః కాలేన ఆదత్తే మానసం బలమ్॥ ౨౮॥ సుదుర్గమివ పంథానమతీత్య గుణబంధనమ్। యథా పశ్యేత్తథా దోషానతీత్యామృతమశ్నుతే॥౨౯॥................. *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి- వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే- చతుర్దశాధికద్విశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥ దురంతేష్వింద్రియార్థేషు సక్తాః సీదంతి జంతవః। యే త్వసక్తా మహాత్మానస్తే యాంతి పరమాం గతిమ్॥౧॥ జన్మమృత్యుజరాదుఃఖైర్వ్యాధిభిర్మానసక్లమైః। దృష్ట్వేవం సంతతం లోకం ఘటేన్మోక్షాయ బుద్ధిమాన్ ॥ ౨॥ వాఙ్మనోభ్యాం శరీరేణ శుచిః స్యాదనహంకృతః। ప్రశాంతో జ్ఞానవాన్భిక్షుర్నిరపేక్షశ్చరేత్సుఖమ్॥ ౩॥ అథ వా మనసః సంగం పశ్యేద్భూతానుకంపయా। తత్రాప్యుపేక్షాం కుర్వీత జ్ఞాత్వా కర్మఫలం జగత్ ॥ ౪॥ యత్కృతం స్యాచ్ఛుభం కర్మ పాపం వా యది వాశ్నుతే। తస్మాచ్ఛుభాని కర్మాణి కుర్యాద్వాగ్బుద్ధికర్మభిః॥ ౫॥ అహింసా సత్యవచనం సర్వభూతేషు చార్జవమ్ ॥ క్షమా చైవాప్రమాదశ్చ యస్యైతే స సుఖీ భవేత్ ॥ ౬ ॥ తస్మాత్సమాహితం బుద్ధ్యా మనో భూతేషు ధారయేత్ । యశ్చైనం పరమం ధర్మం సర్వభూతసుఖావహమ్॥ ౭॥ దుఃఖనిస్సరణం వేద సర్వజ్ఞస్స సుఖీ భవేత్। తస్మాత్సమాహితం బుద్ధ్యా మనో భూతేషు ధారయేత్ ॥౮॥ నాపధ్యాయేన్న స్పృహయేన్నాబద్ధం చింతయేదసత్। అథామోఘప్రయత్నేన మనో జ్ఞానే నివేశయేత్ ॥ ౯ ॥ వాచామోఘప్రయోగేణ మనోజ్ఞం తత్ప్రవర్తతే। వివక్షతా చ సద్వాక్యం ధర్మసూక్ష్మమవేక్షతా॥౧౦॥ సత్యాం వాచమహింస్రాం చ వదేదనపవాదినీమ్। కల్కాపేతామపరుషామనృశంసామపైశునామ్॥౧౧॥ ఈదృగల్పం చ వక్తవ్యమవిక్షిప్తేన చేతసా। వాక్ప్రబద్ధో హి సంసారో విరాగాద్వ్యాహరేద్యది॥ ౧౨॥ బుద్ధ్యా హ్యనుగృహీతేన మనసా కర్మ తామసమ్। రజోభూతైర్హి కరణైః కర్మాణి ప్రతిపద్యతే॥౧౩॥ స దుఃఖం ప్రాప్య లోకేస్మిన్నరకాయోపపద్యతే। తస్మాన్మనోవాక్ఛరీరైరాచరేద్ధైర్యమాత్మనః॥ ౧౪॥ ప్రకీర్ణమేషభారం హి యద్వద్ధార్యేత దస్యుభిః। ప్రతిలోమాం దిశం బుద్ధ్వా సంసారమబుధాస్తథా॥౧౫॥ తానేవ చ యథా దస్యూన్క్షిప్త్వా గచ్ఛేచ్ఛివాం దిశమ్। తథా రజస్తమః కర్మాణ్యుత్సృజ్య ప్రాప్నుయాత్స్వయమ్॥౧౬॥ నిస్సందిగ్ధమనీహో వై ముక్తస్సర్వపరిగ్రహైః। వివిక్తచారీ లఘ్వాశీ తపస్వీ నియతేంద్రియః॥ ౧౭॥ జ్ఞానదగ్ధపరిక్లేశః ప్రయోగరతిరాత్మవాన్ । నిష్ప్రచారేణ మనసా పరం తదధిగచ్ఛతి॥ ౧౮॥ ధృతిమానాత్మవాన్బుద్ధిం నిగృహ్ణీయాదసంశయమ్। మనో బుద్ధ్యా నిగృహ్ణీయాద్విషయాన్మనసాత్మనః॥౧౯॥ నిగృహీతేంద్రియస్యాస్య కుర్వాణస్య మనో వశే। దేవతాస్తాః ప్రకాశం

తేహృష్టాయాంతితమీశ్వరమ్॥ ౨౦॥ తాభిఃసంసక్తమనసోబ్రహ్మతత్సంప్రకాశతే। ఏతైశ్చాపగతైస్సత్త్వేబ్రహ్మభూయాయకల్పతే॥౨౧॥ అథవాన
ప్రకాశేతయోగతంత్రైరుపక్రమేత్। యేనతంత్రయతస్తంత్రంవృత్తిఃస్యాత్తత్తదాచరేత్॥౨౨॥ కణకుల్మాషపిణ్యాకశాకయావకశక్తవః। తథామూ
లఫలంభైక్ష్యంపర్యాయేణోపయోజయేత్॥౨౩॥ఆహారనియమంచైవదేశేకాలేచసాత్త్వికమ్।తత్పరీక్ష్యానువర్తేతతత్ప్రవృత్త్యనుపూర్వకమ్॥౨౪॥
ప్రవృత్తంనోపరుంధేతశనైరగ్నిమివేంధయేత్। జ్ఞానాన్వితంతథాజ్ఞానమర్కవత్సంప్రకాశతే॥౨౫॥ జ్ఞానాధిష్ఠానమజ్ఞానంత్రీన్లోకానధితిష్ఠతి। విజ్ఞా
నానుగతంజ్ఞానమజ్ఞానేనోపకృష్యతే॥ ౨౬॥ పృథక్త్వాత్సంప్రయోగాచ్చనాసూయుర్వేదశాశ్వతమ్। సతయోరపవర్గజ్ఞోవీతరాగోవిముచ్యతే॥
౨౭॥ వయోఽతీతోజరామృత్యూజిత్వాబ్రహ్మసనాతనమ్। అమృతంతదవాప్నోతియత్తదక్షరమవ్యయమ్॥౨౮॥ ....*

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణివార్ష్ణేయాధ్యాత్మే- పంచదశాధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥నిష్కల్మషంబ్రహ్మచర్యమిచ్ఛతాచరితుంసదా। నిద్రాసర్వాత్మనాత్యాజ్యాస్వప్నదోషానవేక్షతా॥౧॥ స్వప్నేహిరజసాదేహీతమసాచాభిభూ
యతే। దేహాంతరమివాపన్నశ్చరత్యపగతస్పృహః॥౨॥ జ్ఞానాభ్యాసాజ్జాగరణంజిజ్ఞాసార్థమనంతరమ్। విజ్ఞానాభినివేశాత్తుజాగరత్యనిశంసదా॥౩॥అ
త్రాహకోన్వయంభావఃస్వప్నేవిషయవానివ। ప్రలీనైరింద్రియైర్దేహీవర్తతేదేహవానివ॥ ౪॥ అత్రోచ్యతేయథాహ్యేతద్వేదయోగేశ్వరోహరిః॥
తథైతదుపపన్నార్థంవర్ణయంతిమహర్షయః॥౫॥ ఇంద్రియాణాంశ్రమాత్స్వప్నమాహుఃస్వప్నగతంబుధాః॥ మనసస్త్వప్రలీనత్వాత్తత్తదాహు
ర్నిదర్శనమ్॥ ౬॥ కార్యవ్యాసక్తమనసఃసంకల్పోజాగ్రతోహ్యపి। యద్వన్మనోరథైశ్వర్యంస్వప్నేతద్వన్మనోగతమ్॥ ౭॥ సంసారాణామసం
ఖ్యానాంకామాత్మాతదవాప్నుయాత్। మనస్యంతర్హితంసర్వంవేదసోత్తమపూరుషః॥౮॥ గుణానామపియద్యత్తత్కర్మణాచాప్యుపస్థితమ్।తత్త
చ్ఛంసంతిభూతానిమనోయద్భావితంయథా॥౯॥ తతస్తముపవర్తంతేగుణారాజసతామసాః। సాత్త్వికావాయథాయోగమానంతర్యఫలోదయమ్॥
౧౦॥తతఃపశ్యంత్యసంబుద్ధ్యావాతపిత్తకఫోత్తరాన్। రజస్తమోగతైర్భావైస్తదప్యాహుర్దురత్యయమ్॥ ౧౧॥ ప్రసన్నైరింద్రియైర్యద్యత్సంక
ల్పయతిమానసమ్। తత్తత్స్వప్నేప్యుపరతేమనోదృష్టిర్నిరీక్షతే॥ ౧౨॥ వ్యాపకంసర్వభూతేషువర్తతేప్రతిఘంమనః। ఆత్మప్రభావాత్తంవిద్యాత్స
ర్వాహ్యాత్మనిదేవతాః॥ ౧౩॥ మనస్యంతర్హితంద్వారందేహమాస్థాయమానుషమ్। యద్యత్సదసదవ్యక్తంస్వపిత్యస్మిన్నిదర్శనమ్॥ ౧౪॥సర్వభూ
తాత్మభూతస్థంతమధ్యాత్మగుణంవిదుః। లిప్సేతమనసాయశ్చసంకల్పాదైశ్వరంగుణమ్॥ ౧౫॥ ఆత్మప్రసాదంతంవిద్యాత్సర్వాహ్యాత్మనిదేవతాః। ఏ
వంహితపసాయుక్తమర్కవత్తమసఃపరమ్॥ ౧౬॥ త్రైలోక్యప్రకృతిర్దేహీతమసాంతేమహేశ్వరః। తపోహ్యధిష్ఠితందేవైస్తపోఘ్నమసురైస్తమః॥
౧౭॥ ఏతద్దేవాసురైర్గుప్తంతదాహుర్జ్ఞానలక్షణమ్। సత్త్వంరజస్తమశ్చేతిదేవాసురగుణాన్విదుః॥౧౮॥ సత్త్వందేవగుణాన్విద్యాదితరావాసురౌ
గుణౌ। బ్రహ్మతత్పరమంజ్ఞానమమృతంజ్యోతిరక్షరమ్॥౧౯॥ యేవిదుర్భావితాత్మానస్తేయాంతిపరమాంగతిమ్। హేతుమచ్ఛక్యమాఖ్యాతుమేతావత్
జ్ఞానచక్షుషా॥ ప్రత్యాహారేణవాశక్యమక్షరంబ్రహ్మవేదితుమ్॥౨౦॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే- షోడశాధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥నసవేదపరంబ్రహ్మయోనవేదచతుష్టయమ్।వ్యక్తావ్యక్తంచయత్తత్త్వంసంప్రోక్తంపరమర్షిణా॥౧॥ వ్యక్తంమృత్యుముఖంవిద్యాదవ్యక్తమ
మృతంపదమ్। ప్రవృత్తిలక్షణంధర్మమృషిర్నారాయణోబ్రవీత్॥ ౨॥తత్రైవావస్థితంసర్వంత్రైలోక్యంసచరాచరమ్।నివృత్తిలక్షణంధర్మమవ్య

క్తంబ్రహ్మశాశ్వతమ్॥౩॥ ప్రవృత్తిలక్షణంధర్మంప్రజాపతిరథాబ్రవీత్। ప్రవృత్తిఃపునరావృత్తిర్నివృత్తిఃపరమాగతిః॥ ౪ ॥ తాంగతింపరమామేతినివృ
త్తిపరమోమునిః। జ్ఞానతత్త్వపరోనిత్యంశుభాశుభనిదర్శకః॥౫॥ తదేవమేతౌవిజ్ఞేయావవ్యక్తపురుషావుభౌ। అవ్యక్తపురుషాభ్యాంతుయత్స్యాదన్య
న్మహత్తరమ్॥౬॥ తంవిశేషమవేక్షేతవిశేషేణవిచక్షణః। అనాద్యంతావుభావేతావలింగౌచాప్యుభావపి॥౭॥ ఉభౌనిత్యావవిచలౌమహద్భ్యశ్చమహ
త్తరౌ। సామాన్యమేతదుభయోరేవంహ్యన్యద్విశేషణమ్॥౮॥ప్రకృత్యాసర్గధర్మిణ్యాతథాత్రిగుణధర్మయా।విపరీతమతోవిద్యాత్క్షేత్రజ్ఞస్యస్వ
లక్షణమ్॥౯॥ ప్రకృతేశ్చవికారాణాంద్రష్టారమగుణాన్వితమ్। అగ్రాహ్యౌపురుషావేతావలింగత్వాదసంహితౌ॥౧౦॥ సంయోగలక్షణోత్పత్తిఃకర్మ
ణాగృహ్యతేయథా। కరణైఃకర్మనిర్వృత్తిఃకర్తాయద్యద్విచేష్టతే॥౧౧॥ కీర్త్యతేశబ్దసంజ్ఞాభిఃకోఽహమేషోఽప్యసావితి। ఉష్ణీషవాన్యథావస్త్రై
స్త్రిభిర్భవతిసంవృతః॥౧౨॥ సంవృతోఽయంతథాదేహీసత్త్వరాజసతామసైః। తస్మాచ్చతుష్టయంవేద్యమేతైర్హేతుభిరావృతమ్॥౧౩॥యథాసం
జ్ఞోహ్యయంసమ్యగంతకాలేనముహ్యతి। శ్రియందివ్యామభిప్రేప్సుర్వర్ష్మవాన్మనసాశుచిః॥ ౧౪ ॥ శరీరైరింద్రియైరుగ్రైశ్చరేన్నిష్కల్మషంతపః।
త్రైలోక్యంతపసావ్యాప్తమంతర్భూతేనభాస్వతా॥ ౧౫ ॥ సూర్యశ్చచంద్రమాశ్చైవభాసతస్తపసాదివి। ప్రకాశస్తపసోజ్ఞానంలోకేసంశబ్దితంత
పః॥ రజస్తమోఘ్నంయత్కర్మతపసస్తత్స్వలక్షణమ్। బ్రహ్మచర్యమహింసాచశారీరంతపఉచ్యతే ॥ ౧౭ ॥ వాఙ్మనోనియమస్సమ్యఙ్మానసంత
పఉచ్యతే। విధిజ్ఞేభ్యోద్విజాతిభ్యోగ్రాహ్యమన్నంవిశిష్యతే॥౧౮॥ఆహారనియమేనాస్యపాప్మాశామ్యతిరాజసః। వైమనస్యంచవిషయేయాంత్యస్యక
రణానిచ॥౧౯॥ తస్మాత్తన్మాత్రమాదద్యాద్యావదత్రప్రయోజనమ్। అంతకాలేబలోత్కర్షాచ్ఛనైఃకుర్యాదనాతురమ్॥౨౦॥ ఏవంయుక్తేనమనసాజ్ఞా
నంయదుపపద్యతే। రజోవర్జ్యోఽప్యయందేహీదేహవాఞ్ఛబ్దవచ్చరేత్॥ ౨౧॥ కార్యైరవ్యాహతమతిర్వైరాగ్యాత్ప్రకృతౌస్థితః। ఆదేహాదప్రమా
దాచ్చదేహాంతాద్విప్రముచ్యతే॥౨౨॥ హేతుయుక్తస్సదాసర్గోభూతానాంప్రళయస్తథా। పరప్రత్యయసర్గేతునియతిర్నానువర్తతే॥ ౨౩॥ భా
వాంతప్రభవప్రజ్ఞాఆసతేయేవిపర్యయమ్। ధృత్యాదేహాన్ధారయంతోబుద్ధిసంక్షిప్తచేతసః॥౨౪॥స్థానేభ్యోహ్రసమానాశ్చసూక్ష్మత్వాత్తానుపాస
తే। యథాగమంచగత్వావైబుద్ధ్యాతత్రైవబుద్ధ్యతే॥౨౫॥దేహాంతంకశ్చిదన్వాస్తేభావితాత్మానిరాశ్రయమ్। యుక్తంధారణయాసమ్యక్సతఃకేచిదు
పాసతే॥౨౬॥ అభ్యస్యంతిపరందేవంవిద్యుత్సంశబ్దితాక్షరమ్। అంతకాలేహ్యుపాసంతేతపసాదగ్ధకిల్బిషాః॥౨౭॥ సర్వఏతేమహాత్మానోగచ్ఛంతిపర
మాంగతిమ్। సూక్ష్మంవిశేషణంతేషామవేక్షేచ్ఛాస్త్రచక్షుషా॥ ౨౮॥ దేహంతుపరమంవిద్యాద్విముక్తమపరిగ్రహమ్।అంతరిక్షాదన్యతరంధారణాస
క్తమానసమ్॥ ౨౯॥ మర్త్యలోకాద్విముచ్యంతేవిద్యాసంసక్తచేతసః। బ్రహ్మభూతావిరజసస్తతోయాంతిపరాంగతిమ్॥౩౦॥ఏవమేకాయనంధర్మ
మాహుర్వేదవిదోజనాః। యథాజ్ఞానముపాసంతఃసర్వేయాంతిపరాంగతిమ్ ॥ ౩౧॥ కషాయవర్జితంజ్ఞానంయేషాముత్పద్యతేచలమ్। యాంతితేపిప
రాఁల్లోకాన్విముచ్యంతేయథాబలమ్॥౩౨॥భగవంతమజందివ్యంవిష్ణుమవ్యక్తసంజ్ఞితమ్।భావేనయాంతిశుద్ధాయేజ్ఞానతృప్తానిరాశిషః॥౩౩॥జ్ఞాత్వా
త్మస్థంహరించైవననివర్తంతితేఽవ్యయాః। ప్రాప్యతత్పరమంస్థానంమోదంతేక్షరమవ్యయమ్ ॥ ౩౪॥ ఏతావదేతద్విజ్ఞానమేతదస్తినచాస్తిచ।తృష్ణాబ
ద్ధంజగత్సర్వంచక్రవత్పరివర్తతే॥ ౩౫॥ బిసతంతుర్యథైవాయమంతస్థస్సర్వతోబిసే।తృష్ణాతంతురనాద్యంతస్తథాదేహగతస్సదా॥౩౬॥సూచ్యాసూ
త్రంయథావస్త్రేసంసారయతివాయకః। తద్వత్సంసారసూత్రంహితృష్ణాసూచ్యానిబధ్యతే॥ ౩౭॥వికారంప్రకృతించైవపురుషంచసనాతనమ్।యోయ
థావద్విజానాతిసవితృష్ణోవిముచ్యతే ॥౩౮॥ప్రకాశంభగవానేతదృషిర్నారాయణోఽమృతమ్।భూతానామనుకంపార్థంజగాదజగతోగతిః॥౩౯॥ ఇతి
శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - వార్ష్ణేయాధ్యాత్మే- సప్తదశాధికద్విశతతమోఽధ్యాయః- ....*

యుధిష్ఠిరః ॥ కేనవృత్తేనవృత్తజ్ఞ జనకో మిథిలాధిపః। జగామ మోక్షం మోక్షజ్ఞో భోగానుత్సృజ్య మానుషాన్ ॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహా
సం పురాతనమ్। యేనవృత్తేనవృత్తజ్ఞో జగామ సుమహత్సుఖమ్॥౨॥ జనకో జనదేవస్తు మిథిలాయాం జనాధిపః। ఔర్ధ్వదేహికధర్మాణామాసీద్యుక్తో వి
చింతనే॥ ౩॥ తస్య స్మ శతమాచార్యా వసంతి సతతం గృహే। దదర్శయంతః పృథగ్ధర్మాన్నానాశ్రమనివాసినః॥౪॥ స తేషాం ప్రేత్యభావే చ ప్రేత్యజాతౌ
వినిశ్చయే। ఆగమస్థః స భూయిష్ఠమాత్మతత్త్వే న తుష్యతి॥౫॥ తత్ర పంచశిఖో నామ కాపిలేయో మహామునిః। పరిధావన్మహీం కృత్స్నాం జగామ మిథిలామ
థ॥ ౬॥ సర్వసన్న్యాసధర్మాణాం తత్త్వజ్ఞానవినిశ్చయే। సుపర్యవసితార్థశ్చ నిర్ద్వంద్వో నష్టసంశయః ॥ ౭ ॥ ఋషీణామాహురేకం యం కా
మాదవసితం నృషు। శాశ్వతం సుఖమత్యంతమన్విచ్ఛంతం సుదుర్లభమ్॥ ౮॥ యమాహుః కపిలం సాంఖ్యాః పరమర్షిం ప్రజాపతిమ్। స మన్యే తేన రూపే
ణ విస్మాపయతి హి స్మయమ్॥ ౯॥ ఆసురేః ప్రథమం శిష్యం యమాహుశ్చిరజీవినమ్। పంచస్రోతసి యస్సత్రమాస్తే వర్షసహస్రికమ్ ॥ ౧౦॥ యత్ర చాసీన
మాగమ్య కాపిలం మండలం మహత్। పంచస్రోతసి నిష్ణాతః పంచరాత్రవిశారదః॥ ౧౧ ॥ పంచజ్ఞః పంచకృత్పంచగుణః పంచశిఖః స్మృతః । పురుషావస్థమ
వ్యక్తం పరమార్థం న్యవేదయత్ ॥ ౧౨ ॥ ఇష్టసత్రేణ సంసృష్టో భూయశ్చ తపసాసురిః। క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోర్వ్యక్తిం బుబుధే దేవదర్శనః॥ ౧౩॥ య
త్తదేకాక్షరం బ్రహ్మ నానారూపం ప్రదృశ్యతే। ఆసురిర్మండలే తస్మిన్ ప్రతిపేదే తదవ్యయమ్॥ ౧౪॥ తస్య పంచశిఖః శిష్యో మానుష్యా పయసా భృతః। బ్రా
హ్మణీ కపిలా నామ కాచిదాసీత్కుటుంబినీ॥ ౧౫॥ తస్యాః పుత్రత్వమాగమ్య స్త్రియాః స పిబతి స్తనౌ। తతస్స కాపిలేయత్వం లేభే బుద్ధిం చ నైష్ఠికీమ్॥౧౬॥
ఏతన్మే భగవానాహ కాపిలేయస్య సంభవమ్। తస్య తత్కాపిలేయత్వం సర్వవిత్త్వమనుత్తమమ్॥౧౭॥ సామాన్యం జనకం జ్ఞాత్వా ధర్మజ్ఞో జ్ఞానముత్త
మం। ఉపేత్య శతమాచార్యాన్మోహయామాస హేతుభిః॥౧౮॥ జనకస్త్వభిసంరక్తః కాపిలేయానుదర్శనాత్। ఉత్సృజ్య శతమాచార్యాన్పృష్ఠతో
ఽనుజగామ తమ్॥౧౯॥ తస్మై పరమకల్యాయ ప్రణతాయ చ ధర్మతః। అబ్రవీత్పరమం మోక్షం యత్తత్సాంఖ్యైర్విధీయతే॥౨౦॥ .... *
జాతనిర్వేదముక్త్వా స కర్మనిర్వేదమబ్రవీత్। కర్మనిర్వేదముక్త్వా చ ధర్మనిర్వేదమబ్రవీత్ ॥ ౨౧॥ యదర్థం ధర్మసంసర్గః కర్మణాం చ ఫలో
దయః। తమనాశ్వాసికం మోహం వినాశి చలమధ్రువమ్॥ ౨౨ ॥ దృశ్యమానే వినాశే చ ప్రత్యక్షే లోకసాక్షికే। ఆగమాత్పరమస్తీతి బ్రువన్నపి పరాజితః॥
౨౩॥ అనాత్మా హ్యాత్మనో మృత్యుః క్లేశో మృత్యుర్జరామయః। ఆత్మానం మన్యతే మోహాత్తదసమ్యక్పరం మతమ్॥౨౪॥ అథ చేదేవమప్యస్తి యల్లోకే
నోపపద్యతే। అజరోఽయమమృత్యుశ్చ రాజాసౌ మన్యతే యథా॥ ౨౫॥ అస్తి నాస్తీతి చాప్యేతత్తస్మిన్నసతి లక్షణే। కిమధిష్ఠాయ తద్బ్రూయాల్లోకయా
త్రావినిశ్చయమ్ ॥ ౨౬ ॥ ప్రత్యక్షం హ్యేతయోర్మూలం కృతాంతైతిహ్యయోరపి। ప్రత్యక్షేణాగమో భిన్నః కృతాంతో వా న కించన॥౨౭॥ యత్ర య
త్రానుమానేఽస్మిన్కృతం భావయతోఽపి చ। నాన్యో జీవః శరీరస్య నాస్తికానాం మతే స్థితః॥ ౨౮॥ రేతో వటకణీకాయాం ఘృతపాకాధివాసనమ్। జాతిః
స్మృతిరయస్కాంతః సూర్యకాంతోఽంబుభక్షణమ్॥౨౯॥ ప్రేత్యభూతాత్యయశ్చైవ దేవతాద్యుపయాచనమ్। మృతే కర్మనివృత్తిశ్చ ప్రమాణమితి నిశ్చ
యః॥౩౦॥ న త్వేతే హేతవః సంతి యే కేచిన్మూర్తిసంస్థితాః। అమర్త్యస్య హి మర్త్యేన సామాన్యం నోపలభ్యతే॥౩౧॥ అవిద్యాకర్మతృష్ణా చ కేచి
దాహుః పునర్భవే। కారణం లోభమోహౌ తు దోషాణాం చ నిషేవణమ్॥ ౩౨॥ అవిద్యాం క్షేత్రమాహుర్హి కర్మ బీజం తథా కృతమ్। తృష్ణా సంజననం
స్నేహ ఏష తేషాం పునర్భవః॥ ౩౩ ॥ తస్మిన్గూఢే చ దగ్ధే చ భిన్నే మరణధర్మిణి। అన్యోఽస్మాజ్జాయతే దేహస్తమాహుః సత్త్వసంక్షయమ్॥౩౪॥ యదా
స్వరూపతశ్చాన్యో జాతితః శుభతోఽర్థతః। కథమస్మిన్స ఇత్యేవ సంబంధః స్యాదసంహితమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏవం సతి చ కా ప్రీతిర్దానవిద్యాతపోబలైః। యద
స్యాచరితం కర్మ సర్వమన్యత్ప్రపద్యతే॥ ౩౬॥ అపి హ్యయమిహైవాన్యైః ప్రాకృతైర్దుఃఖితో భవేత్ । సుఖితో దుఃఖితో వాపి దృశ్యాదృశ్యవిని

ర్ణయః॥ ౩౭॥ తథాహిముసలైర్హన్యుః శరీరంతత్పునర్భవేత్। పృథగ్జ్ఞానంయదన్యచ్చయేనైతన్నోపపద్యతే॥ ౩౮॥ ఋతుసంవత్సరౌతిథ్యశ్శీ
తోష్ణేథప్రియాప్రియే। యథాతీతానిపశ్యంతితాదృశః సత్వసంక్షయః॥ ౩౯ ॥ జరయాభిపరీతస్యమృత్యునాచవినాశినా। దుర్బలందుర్బలంపూర్వం
గృహస్యేవవినశ్యతి॥ ౪౦॥ ఇంద్రియాణిమనోవాయుః శోణితంమాంసమస్థిచ। ఆనుపూర్వ్యావినశ్యంతిస్వంధాతుముపయాంతిచ॥౪౧॥ లోకయా
త్రావిఘాతశ్చదానధర్మఫలాగమే । తదర్థంవేదశబ్దాశ్చవ్యవహారాశ్చలౌకికాః॥ ౪౨ ॥ ఇతిసమ్యఙ్మనస్యేతేబహవః సంతిహేతవః । ఏతదస్తీదమ
స్తీతినకించిత్ప్రతిదృశ్యతే॥ ౪౩ ॥ తేషాంవిమృశతామేవతత్తత్సమభిధావతామ్ । క్వచిన్నివిశతేబుద్ధిస్తత్రజీర్యతివృక్షవత్ ॥౪౪॥ఏవమర్థైరనర్థై
శ్చదుఃఖితాః సర్వజంతవః॥ఆగమైరపకృష్యంతేహస్తిపైర్హస్తినోయథా॥ ౪౫॥ అర్థాంస్తథాత్యంతసుఖావహాంశ్చలిప్సంతఏతేబహవోవిశుష్కాః॥
మహత్తరందుఃఖమనుప్రపన్నాహిత్వామిషంమృత్యువశంప్రయాంతి॥ ౪౬॥ వినాశినోహ్యధ్రువజీవితస్యకింబంధుభిర్భిన్నపరిగ్రహైశ్చ।విహాయయో
గచ్ఛతిసర్వమేవక్షణేనగత్వాననివర్తతేచ ॥ ౪౭ ॥ భూర్వ్యోమతోయానలవాయవోపి సదాశరీరంప్రతిపాలయంతి । ఇతీదమాలక్ష్యరతిః కుతో
భవేద్వినాశినోప్యస్యనకర్మవిద్యతే ॥ ౪౮ ॥ ఇదమనుపధి వాక్యమచ్ఛలంపరమ నిరామయమాత్మసాక్షికమ్ । నరపతిరభివీక్ష్యవిస్మితః పునరనుయో
క్తుమిదంప్రచక్రమే ॥ ౪౯॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - పంచశిఖవాక్యే - అష్టాదశాధికద్విశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥ జనకోజనదేవస్తుజ్ఞాపితః పరమర్షిణా। పునరేవానుపప్రచ్ఛసాంపరాయేభవాభవౌ॥ ౧॥ జనకః॥భగవన్యదినప్రేత్యసంజ్ఞాభవతికస్యచిత్।
ఏవంసతికిమజ్ఞానంజ్ఞానంకింవాకరిష్యతి॥ ౨॥ సర్వముచ్ఛేదనిష్ఠంస్యాత్పశ్యచైతద్ద్విజోత్తమ। అప్రమత్తః ప్రమత్తోవాకింవిశేషంకరిష్యతి ॥ ౩॥ అసం
సర్గోహిభూతేషుసంసర్గోవావినాశిషు । కస్మైక్రియేతకల్పేతనిశ్చయః కోత్రతత్త్వతః॥ భీష్మః ॥ తమసాహిప్రతిచ్ఛన్నంవిభ్రాంతమివచాతురమ్ ।
పునః ప్రశమయన్వాక్యైః కవిః పంచశిఖోబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఉచ్ఛేదనిష్ఠానేహాస్తిభావనిష్ఠానవిద్యతే। అయంహ్యపిసమాహారః శరీరేంద్రియచేతసామ్॥ ౬॥
వర్తతేపృథగన్యోన్యమప్యపాశ్రిత్యకర్మసు । ధాతవః పంచధాతోయంఖంవాయుర్జ్యోతిషోధరా ॥ ౭ ॥ తేస్వభావేనతిష్ఠంతివియుజ్యంతేస్వభావ
తః । ఆకాశంవాయురూష్మాచస్నేహోయశ్చాపిపార్థివః॥ ౮॥ ఏషపంచసమాహారః శరీరమపినైకధా।జ్ఞానమూష్మాచవాయుశ్చత్రివిధః కార్యసం
గ్రహః॥ ౯॥ ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాశ్చస్వభావశ్చేతనామనః । ప్రాణాపానౌవికారశ్చధాతవశ్చాత్రనిఃసృతాః॥ ౧౦ ॥ శ్రవణంస్పర్శనంజిహ్వా
దృష్టిర్నాసాతథైవచ। ఇంద్రియాణీతిపంచైతేచిత్తపూర్వంగతాగుణాః॥౧౧॥ తత్రవిజ్ఞానసంయుక్తావివిధాచేతనాధ్రువా। సుఖదుఃఖేతియామాహు
రదుఃఖామసుఖేతిచ॥ ౧౨॥ శబ్దః స్పర్శశ్చరూపంచరసోగంధశ్చమూర్తయః । ఏతేహ్యామరణాత్పంచషడ్గుణాజ్ఞానసిద్ధయే॥ ౧౩॥ తేషుకర్మనిసర్గ
శ్చసర్వతత్వార్థనిశ్చయః। తమాహుః పరమంశుక్రంబుద్ధిరిత్యవ్యయంమహత్ ॥ ౧౪ ॥ ఇమంగణసమాహారమాత్మభావేనపశ్యతః । అసమ్యగ్దర్శ
నైర్దుఃఖమనంతంనోపశామ్యతి॥ ౧౫॥ అనాత్మేతిచయద్దృష్టంతేనాహంనమమేత్యపి। వర్తతేకిమధిష్ఠానాప్రసక్తాదుఃఖసంతతిః॥౧౬॥అత్రసమ్యగ్వ
ధోనామత్యాగశాస్త్రమనుత్తమమ్।శృణుయత్తవమోక్షాయభాష్యమాణంభవిష్యతి॥౧౭॥త్యాగఏవహిసర్వేషాంయుక్తానామపికర్మణామ్। నిత్యం
మిథ్యావినీతానాంక్లేశోదుఃఖవహోమతః॥ ౧౮॥ ద్రవ్యత్యాగేతుకర్మాణిభోగత్యాగేవ్రతాన్యపి । సుఖత్యాగేతపోయోగంసర్వత్యాగేసమాపనా॥
౧౯॥ తస్యమార్గోయమద్వైధస్సర్వత్యాగస్యదర్శితః। విప్రహాణాయదుఃఖస్యదుర్గతిస్త్వన్యదాభవేత్ ॥ ౨౦॥ పంచజ్ఞానేంద్రియాణ్యుక్త్వామ
నఃషష్ఠానిచేతసి। బలషష్ఠానివక్ష్యామిపంచకర్మేంద్రియాణితు ॥ ౨౧ ॥ హస్తౌకర్మేంద్రియంజ్ఞేయమథపాదౌగతీంద్రియమ్। ప్రజనానందయోః శేఫో

నిసర్గే పాయురింద్రియమ్॥ ౨౨॥ వాక్చ శబ్దవిశేషార్థమితి పంచాన్వితం విదుః । ఏవమేకాదశైతాని బుద్ధ్యాశు విసృజేన్మనః ॥ ౨౩ ॥ కర్ణౌ శబ్దశ్చ చిత్తం చ త్రయః శ్రవణసంగ్రహే । తథా స్పర్శే తథా రూపే తథైవ రసగంధయోః॥ ౨౪ ॥ ఏవం పంచత్రికా హ్యేతే గుణాస్తదుపలబ్ధయే । యేనాయం త్రివిధో భావః పర్యాయాత్సముపస్థితః॥ ౨౫॥ సాత్త్వికో రాజసశ్చాపి తామసశ్చాపి తే త్రయః। త్రివిధా వేదనా యేషు ప్రసృతాస్సర్వసాధనాః ॥ ౨౬ ॥ ప్రహర్షః ప్రీతిరానందః సుఖం సంశాంతచిత్తతా। అకుతశ్చిత్కుతశ్చిద్వా చిత్తతస్సాత్త్వికో గుణః॥ ౨౭॥ అతుష్టిః పరితాపశ్చ శోకో లోభస్తథాక్షమా। లింగాని రజసస్తాని దృశ్యంతే హేత్వహేతుతః॥ ౨౮॥ అవివేకస్తథా మోహః ప్రమాదస్స్వప్నతంద్రతాః। కథంచిదపి వర్తంతే వివిధాస్తామసా గుణాః॥ ౨౯॥ అత్ర యత్ప్రీతిసంయుక్తం కాయే మనసి వా భవేత్। వర్తతే సాత్త్వికో భావ ఇత్యపేక్షేత తత్తథా॥ ౩౦॥ యత్త్వసంతోషసంయుక్తమప్రీతికరమాత్మనః। ప్రవృత్తం రజ ఇత్యేవ తతస్తదపి చింతయేత్॥ ౩౧॥ అథ యన్మోహసంయుక్తం కాయే మనసి వా భవేత్। అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయం తమస్తదుపధారయేత్॥ ౩౨॥ శ్రోత్రం వ్యోమాశ్రితం భూతం శబ్దః శ్రోత్రం సమాశ్రితః। నోభయం శబ్దవిజ్ఞానే విజ్ఞానస్యేతరస్య వా॥ ౩౩॥ ఏవం త్వక్చక్షుషీ జిహ్వా నాసికా చైవ పంచమీ। స్పర్శే రూపే రసే గంధే తాని చేతో మనశ్చ తత్॥ ౩౪ ॥ స్వకర్మ యుగపద్భావో దశస్వేతేషు తిష్ఠతి। చిత్తమేకాదశం విద్ధి బుద్ధిర్ద్వాదశమీ భవేత్॥ ౩౫॥ తేషామయుగపద్భావే ఉచ్ఛేదో నాస్తి తామసః। ఆస్థితో యుగపద్భావో వ్యవహారస్స లౌకికః॥ ౩౬॥ ఇంద్రియాణ్యపి సూక్ష్మాణి దృష్ట్వా పూర్వశ్రుతాగమాత్ । చింతయన్నానుపర్యేతి త్రిభిరేవాన్వితో గుణైః॥ ౩౭॥ యత్తమోపహతం చిత్తమాశు సంహారమధ్రువమ్। కరోత్యుపరమం కాయే తదాహుస్తామసం బుధాః ॥ ౩౮॥ యద్యదాగమసంయుక్తం న కృచ్ఛ్రమనుపశ్యతి। అథ తత్రాప్యుపాదత్తే తమోవ్యక్తమివానృతమ్॥ ౩౯ ॥ ఏవమేష ప్రసంఖ్యాతః స్వకర్మప్రత్యయో గుణః । కథంచిద్వర్తతే సమ్యక్ కేషాంచిద్వా నివర్తతే ॥ ౪౦ ॥ ఏతదాహుః సమాహారం క్షేత్రమధ్యాత్మచింతకాః। స్థితో మనసి యో భావః స వై క్షేత్రజ్ఞ ఉచ్యతే॥ ౪౧॥ ఏవం సతి క ఉచ్ఛేదః శాశ్వతో వా కథం భవేత్ । స్వభావాద్వర్తమానేషు సర్వభూతేషు హేతుతః॥ ౪౨॥ యథార్ణవగతా నద్యో వ్యక్తీర్జహతి నామ చ । నదాశ్చ తా నియచ్ఛంతి తాదృశస్సత్త్వసంక్షయః॥ ౪౩ ॥ ఏవం సతి కుతః సంజ్ఞా ప్రేత్యభావే పునర్భవేత్ । ప్రతిసంమిశ్రితే జీవే గృహ్యమాణే చ సర్వతః॥ ౪౪॥ ఇమాం చ యో వేద విమోక్షబుద్ధిమాత్మానమన్విచ్ఛతి చాప్రమత్తః । న లిప్యతే కర్మఫలైరనిష్టైః పత్రం బిసస్యేవ జలేన సిక్తమ్॥ ౪౫ ॥ దృఢైర్హి పాశైర్బహుభిర్విముక్తః ప్రజానిమిత్తైరపి దైవతైశ్చ । యదా హ్యసౌ సుఖదుఃఖే జహాతి ముక్తస్తదాగ్ర్యాం గతిమేత్యలింగః॥ ౪౬ ॥ శ్రుతిప్రమాణాగమమంగలైశ్చ శేతే జరామృత్యుభయాదభీతః । క్షీణే చ పుణ్యే విగతే చ పాపే తతో నిమిత్తే చ ఫలే వినష్టే॥ ౪౭॥ అలేపమాకాశమలింగమేవమాస్థాయ పశ్యంతి మహత్యసక్తాః। యథోర్ణనాభిః పరివర్తమానస్తంతుక్షయే తిష్ఠతి పాత్యమానః ॥ ౪౮ ॥ తథా విముక్తః ప్రజహాతి దుఃఖం విధ్వంసతే లోష్ట ఇవాద్రిమృచ్ఛన్। యథా రురుః శృంగమథో పురాణం హిత్వా త్వచం వాప్యురగో యథా చ॥ ౪౯ ॥ విహాయ గచ్ఛత్యనవేక్షమాణస్తథా విముక్తో విజహాతి దుఃఖమ్। ద్రుమం యథా వాప్యుదకే పతంతముత్సృజ్య పక్షీ నిపతత్యసక్తః॥ తథా హ్యసౌ సుఖదుఃఖే విహాయ ముక్తః పరార్ధ్యాం గతిమేత్యలింగః॥ ౫౦॥ అపి చ భవతి మైథిలేన గీతం నగరముపాహితమగ్నినాభివీక్ష్య । న ఖలు మమ హి దహ్యతేఽత్ర కించిత్స్వయమిదమాహ కిల స్మ భూమిపాలః ॥ ౫౧ ॥ ఇదమమృతపదం నిశమ్య రాజా స్వయమిహ పంచశిఖేన భాష్యమాణమ్ । నిఖిలమభిసమీక్ష్య నిశ్చితార్థః పరమసుఖీ విజహార వీతశోకః ॥ ౫౨॥ ఇమం యః పఠతి విమోక్షనిశ్చయం మహీపతే సతతమవేక్షతే తథా। ఉపద్రవాన్నానుభవత్యదుఃఖితః ప్రముచ్యతే కపిలమివేత్య మైథిలః॥ ౫౩॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - పంచశిఖవాక్యే - ఏకోనవింశత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ కింకుర్వన్సుఖమాప్నోతి కింకుర్వన్దుఃఖమాప్నుయాత్ । కింకుర్వన్నిర్భయో లోకే సిద్ధశ్చరతి భారత॥౧॥ భీష్మః॥ దమమేవ ప్రశంసంతి వృ
ద్ధాశ్శ్రుతిసమాధయః। సర్వేషామేవ వర్ణానాం బ్రాహ్మణస్య విశేషతః॥౨॥ నాదాంతస్య క్రియాసిద్ధిర్యథావదుపపద్యతే। క్రియాతపశ్చ సత్యంచ దమే
సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్॥౩॥దమస్తేజో వర్ధయతి పవిత్రం దమ ఉచ్యతే। విపాప్మా నిర్భయో దాంతః పురుషో విందతే మహత్ ॥౪॥ సుఖం దాంతః ప్రస్వపితి సుఖం
చ ప్రతిబుధ్యతే। సుఖం లోకే విపర్యేతి మనశ్చాస్య ప్రసీదతి॥౫॥ తేజోదమేన ధ్రియతే తత్తన్న తీక్ష్ణోధిగచ్ఛతి । అమిత్రాంశ్చ బహూన్నిత్యం పృథగాత్మని పశ్య
తి॥౬॥ క్రవ్యాద్భ్య ఇవ భూతానామదాంతేభ్యస్సదా భయమ్। తేషాం విప్రతిషేధార్థం రాజా సృష్టస్స్వయంభువా॥౭॥ ఆశ్రమేషు చ సర్వేషు దమమేవ వి
శిష్యతే। యచ్చ తేషు ఫలం ధర్మే భూయో దాంతే తదుచ్యతే॥౮॥ తేషాం లింగాని వక్ష్యామి యేషాం సముదయో దమః॥ అకార్పణ్యమసంరంభః సంతోషః
శ్రద్దధానతా॥౯॥ అక్రోధ ఆర్జవం నిత్యం నాతివాదోభిమానితా। గురుపూజానసూయా చ దయా భూతేష్వపైశునమ్॥౧౦॥ జనవాదమృషావాదస్తుతినిం
దావివర్జనమ్। సాధుకామశ్చ స్పృహయేన్నాయతిం ప్రత్యయేషు చ॥౧౧॥ అవైరకృత్సూపచారస్సమో నిందాప్రశంసయోః। సువృత్తశ్శీలసంపన్నః ప్ర
సన్నాత్మాత్మవాన్ప్రభుః॥౧౨॥ ప్రాప్య లోకే చ సత్కారం స్వర్గం వై ప్రేత్య గచ్ఛతి। దుర్గమం సర్వభూతానాం ప్రాపయన్మోదతే సుఖీ॥౧౩॥ సర్వ
భూతహితే యుక్తో న స్మ యో ద్విషతే జనమ్। మహాహ్రద ఇవాక్షోభ్యః ప్రజ్ఞాతృప్తః ప్రసీదతి॥ ౧౪॥ అభయం యస్య భూతేభ్యః సర్వేషామభయం యతః।
నమస్యస్సర్వభూతానాం దాంతో భవతి బుద్ధిమాన్॥౧౫॥ న హృష్యతి మహత్యర్థే వ్యసనే చ న శోచతి।న వై పరిమితప్రజ్ఞః స దాంతో ద్విజ ఉచ్యతే॥౧౬॥ క
ర్మభిశ్శ్రుతసంపన్నః సద్భిరాచరితైశ్శుచిః।స దేవ దమసంయుక్తస్తస్య భుంక్తే మహాఫలమ్॥ ౧౭॥ అనసూయా క్షమా శాంతిః సంతోషః ప్రియవాదితా।
సత్యం దానమనాయాసో నైష మార్గో దురాత్మనామ్॥ ౧౮॥ కామక్రోధౌ చ లోభశ్చ పరస్యేర్ష్యా వికత్థనా।కామక్రోధౌ వశే కృత్వా బ్రహ్మచారీ జితేంద్రి
యః॥ ౧౯॥ విక్రమ్య ఘోరే తమసి బ్రాహ్మణశ్శంసితవ్రతః । కాలాకాంక్షీ చరేల్లోకాన్నిరపాయ ఇవాత్మవాన్॥ ౨౦॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి-దమప్రశంసాయాం- వింశత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ద్విజాతయో వ్రతోపేతా యదిదం భుంజతే హవిః॥అన్నం బ్రాహ్మణకామాయ కథమేతత్పితామహ॥ ౧॥భీష్మః॥అవేదోక్తవ్రతోపేతా భుంజా
నాః కార్యకారిణః। వేదోక్తేషు చ భుంజానా వ్రతలుప్తా యుధిష్ఠిర॥ ౨॥ యుధిష్ఠిరః॥యదిదం తప ఇత్యాహురుపవాసం పృథగ్జనాః।ఏతత్తపో మహారాజ ఉ
తాహో కిం తపో భవేత్ ॥ ౩॥ భీష్మః॥ మాసపక్షోపవాసేన మన్యంతే యత్తపో జనాః। ఆత్మతంత్రోపఘాతస్తు న తపస్తత్సతాం మతమ్॥ ౪॥త్యాగశ్చ స
న్నతిశ్చైవ శిష్యతే తప ఉత్తమమ్। సదోపవాసీ స భవేద్బ్రహ్మచారీ సదా భవేత్ ॥౫॥మునిశ్చ స్యాత్సదా విప్రో దైవతంచ సదా భవేత్ ।కుటుంబికో ధర్మ
కామః సదాస్వప్నశ్చ భారత॥ ౬॥ అమాంసాదీ సదా చ స్యాత్పవిత్రశ్చ సదా భవేత్ ।అమృతాశీ సదా చ స్యాద్దైవతాతిథిపూజకః॥౭॥విఘసాశీ సదా చ స్యా
త్సదా చైవాతిథివ్రతః । శ్రద్దధానస్సదా చ స్యాద్దైవతద్విజపూజకః॥ ౮॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కథం సదోపవాసీ స్యాద్బ్రహ్మచారీ కథం భవేత్ । విఘసాశీ కథం చ
స్యాత్సదా చైవాతిథివ్రతః॥ ౯॥ భీష్మః॥ అంతరా ప్రాతరాశంచ సాయమాశం తథైవ చ। సదోపవాసీ స భవేద్యో న భుంక్తేంతరా పునః॥ ౧౦॥ భార్యాం గ
చ్ఛన్బ్రహ్మచారీ ఋతౌ భవతి వై ద్విజః।ఋతవాదీ భవేన్నిత్యం జ్ఞాననిత్యశ్చ యో నరః॥౧౧॥నభక్షయేద్వృథామాంసమమాంసాశీ భవత్యపి। దాననిత్యః
పవిత్రశ్చ అస్వప్నశ్చ దివాస్వపన్ ॥ ౧౨॥ భృత్యాతిథిషు యో భుంక్తే భుక్తవత్సు సదా నరః । అమృతం కేవలం భుంక్తే ఇతి విద్ధి యుధిష్ఠిర॥౧౩॥అభుక్తవత్సు
నాశ్నానః సతతం యస్తు వై ద్విజః। అభోజనేన తేనాస్య జితస్స్వర్గో భవత్యుత ॥ ౧౪॥ దేవతాభ్యః పితృభ్యశ్చ భృత్యేభ్యోతిథిభిస్సహ।అవశిష్టం తు యో

శ్నాతితమాహుర్విఘసాశినమ్॥౧౫॥ తేషాంలోకాహ్యపర్యంతాః సదనే బ్రహ్మణా సహ। ఉపస్థితాశ్చాప్సరోభిః పరియాంతి దివౌకసః॥ ౧౬॥ దేవతాభి
శ్చ యే సార్ధం పితృభిశ్చోపభుంజతే। రమంతే పుత్రపౌత్రైశ్చ తేషాం గతిరనుత్తమా ॥ ౧౭॥ ....

ఇతి- అమృతప్రాశ్నికే - ఏకవింశత్యధికద్విశతతమోऽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యదిదం కర్మలోకేऽస్మిన్ శుభం వా యది వాऽశుభమ్। పురుషం యోజయత్యేవ ఫలయోగేన భారత॥౧॥ కర్తా స్విత్తస్య పురుష ఉతాహో నే
తి సంశయః। ఏతదిచ్ఛామి తత్త్వేన త్వత్తః శ్రోతుం పితామహ॥ ౨॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। ప్రహ్లాదస్య చ సంవాదమిం
ద్రస్య చ యుధిష్ఠిర॥ ౩॥ అసక్తం ధూతపాప్మానం కులే జాతం బహుశ్రుతమ్। అస్తబ్ధమనహంకారం సత్త్వస్థం సమయే రతమ్॥ ౪॥ తుల్యనిందాస్తుతిం దాం
తం శూన్యాగారనివాసినమ్। చరాచరాణాం భూతానాం విదితప్రభవాప్యయమ్॥ ౫॥ అక్రుధ్యంతమహృష్యంతమప్రియేషు ప్రియేషు చ। కాంచనే వాథ లో
ష్టే వా ఉభయోః సమదర్శనమ్॥ ౬॥ ఆత్మని శ్రేయసి జ్ఞానే ధీరం నిశ్చితనిశ్చయమ్। పరావరజ్ఞం భూతానాం సర్వజ్ఞం సమదర్శనమ్॥౭॥ శక్రః ప్రహ్లాదమా
సీనమేకాంతే సంయతేంద్రియమ్। బుభుత్సమానస్తత్ప్రజ్ఞామభిగమ్యేదమబ్రవీత్॥౮॥ యైః కైశ్చిత్సంమతో లోకే గుణైః స్యాత్పురుషో నృప। భవత్యనపగా
న్సర్వాంస్తాన్ గుణాన్ లక్షయామహే ॥ ౯॥ అథ తే లక్ష్యతే బుద్ధిః సమా బాలజనైరిహ। ఆత్మానం మన్యమానః సన్ శ్రేయః కిమిహ మన్యసే॥ ౧౦॥ బద్ధః పా
శైశ్చ్యుతః స్థానాద్ద్విషతాం వశమాగతః। శ్రియా విహీనః ప్రహ్లాద శోచితవ్యే న శోచసి॥ ౧౧॥ ప్రజ్ఞాలాభాత్తు దైతేయ ఉతాహో ధృతిమత్తయా। ప్ర
హ్లాద సుస్థరూపోऽసి పశ్యన్ వ్యసనమాత్మనః॥ ౧౨॥ ఇతి సంచోదితస్తేన ధీరో నిశ్చితనిశ్చయః। ఉవాచ శ్లక్ష్ణయా వాచా స్వాం ప్రజ్ఞామనువర్ణయన్॥ ౧౩॥ ప్ర
హ్లాదః॥ ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ భూతానాం యో న బుధ్యతే। తస్య స్తంభో భవేద్బాల్యాన్నాస్తి స్తంభోऽనుపశ్యతః॥ ౧౪॥ స్వభావాత్సంప్రవర్తంతే నివ
ర్తంతే తథైవ చ। సర్వే భావాస్తథాభావాః పురుషార్థో న విద్యతే॥౧౫॥ పురుషార్థస్య చాభావే నాస్తి కశ్చిచ్చ కారకః। స్వయం న కుర్వతస్తస్య జాతు
మానోऽభవేదిహ॥౧౬॥ యస్తు కర్తారమాత్మానం మన్యతే సాధ్వసాధు వా। తస్య దోషవతీ ప్రజ్ఞా అతత్త్వజ్ఞేతి మే మతిః॥ ౧౭॥ యది స్యాత్పురుషః కర్తా
శక్రాత్మశ్రేయసే ధ్రువమ్। ఆరంభాస్తస్య సిద్ధ్యేయుర్న తు జాతు పరాభవేత్॥౧౮॥ అనిష్టస్య హి నిర్వృత్తిరనిర్వృత్తిః ప్రియస్య చ। లక్ష్యతే యతమానా
నాం పురుషార్థస్తతః కుతః॥ ౧౯ ॥ అనిష్టస్యాభినిర్వృత్తిమిష్టసంవృత్తిమేవ చ। అప్రయత్నేన పశ్యామః కేషాంచిత్తత్స్వభావతః॥ ౨౦ ॥ ప్రతిరూపత
రాః కేచిద్దృశ్యంతే బుద్ధిమత్తరాః। విరూపేభ్యోऽల్పబుద్ధిభ్యో లిప్సమానా ధనాగమమ్॥౨౧॥ స్వభావప్రేరితాః సర్వే నివిశంతే గుణా యదా। శుభాశుభాస్త
దా తత్ర కస్య కిం మానకారణమ్. ॥ ౨౨ ॥ స్వభావాదేవ తత్సర్వమితి మే నిశ్చితా మతిః। ఆత్మప్రతిష్ఠా ప్రజ్ఞా వా మమ నాస్తి తతోऽన్యథా ॥ ౨౩ ॥ కర్మ
జం త్విహ మన్యంతే ఫలయోగం శుభాశుభమ్। కర్మణాం విషయం కృత్స్నమహం వక్ష్యామి తచ్ఛృణు ॥ ౨౪ ॥ యథా వేదయతే కశ్చిదోదనం వాయసోऽ
భ్యదన్। ఏవం సర్వాణి కర్మాణి స్వభావస్యైవ లక్షణమ్ ॥ ౨౫ ॥ వికారానేవ యో వేద న వేద ప్రకృతిం పరామ్। తస్య స్తంభో భవేద్బాల్యాన్నాస్తి
స్తంభోऽనుపశ్యతః ॥ ౨౬ ॥ స్వభావభావినో భావాన్ సర్వానేవేహ నిశ్చయాత్। బుధ్యమానస్య దర్పో వా మానో వా కిం కరిష్యతి॥౨౭॥ వేదధ
ర్మవిధిం కృత్స్నం భూతానాం చాప్యనిత్యతామ్। తస్మాచ్ఛక్ర న శోచామి సర్వం హ్యేవేదమంతవత్॥౨౮॥ నిర్మమో నిరహంకారో నిరాశీర్ముక్తబంధనః।
స్వస్థో వ్యపేతః పశ్యామి భూతానాం ప్రభవాప్యయౌ॥౨౯॥ కృతప్రజ్ఞస్య దాంతస్య వితృష్ణస్య నిరాశిషః। నాయాసో విద్యతే శక్ర పశ్యతో లోకమవ్యయం॥
౩౦॥ ప్రకృతౌ చ వికారే చ న మే ప్రీతిర్న చ ద్విషే। ద్వేష్టారం చ న పశ్యామి యో మామద్య మమాయతే ॥ ౩౧ ॥ నోర్ధ్వం నావాఙ్న తిర్యక్చ న క్వచిచ్ఛక్ర
కామయే। న హి జ్ఞేయే న విజ్ఞానే న జ్ఞానే శర్మ విద్యతే॥ ౩౨ ॥ శక్రః॥ యేనైషా లభ్యతే ప్రజ్ఞా యేన శాంతిరవాప్యతే। ప్రబ్రూహి తముపాయం మే సమ్య

క్ప్రహ్లాదపృచ్ఛతః॥ ౩౩॥ ప్రహ్లాదః॥ ఆర్జవేనాప్రమాదేన ప్రసాదేనాత్మవత్తయా । వృద్ధశుశ్రూషయా శక్ర పురుషో లభ్యతే మహత్ ॥ ౩౪॥ స్వభావా
ల్లభతే ప్రజ్ఞాం శాంతిమేతి స్వభావతః । స్వభావాదేవ తత్సర్వం యత్కించిదనుపశ్యసి ॥ ౩౫ ॥ ఇత్యుక్తో దైత్యపతినా శక్రో విస్మయమాగమత్ । ప్రీతి
మాంశ్చ తదా రాజంస్తద్వాక్యం ప్రత్యపూజయత్ ॥ ౩౬ ॥ స తదాభ్యర్చ్య దైత్యేంద్రం త్రైలోక్యపతిరీశ్వరః । అసురేంద్రముపామంత్ర్య జగామ
స్వం నివేశనమ్॥ ౩౭॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి శక్రప్రహ్లాదసంవాదే-ద్వావింశత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యయా బుద్ధ్యా మహీపాలో భ్రష్టశ్రీర్విచరేన్మహీమ్। కాలదండవినిష్పిష్టస్తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమ
మితిహాసం పురాతనమ్। వాసవస్య చ సంవాదం బలేర్వైరోచనస్య చ॥ ౨॥ పితామహముపాగమ్య ప్రణిపత్య కృతాంజలిః । సర్వానేవాసురాన్ జిత్వా
బలిం పప్రచ్ఛ వాసవః॥ ౩॥ యస్య స్మ దదతో విత్తం న కదాచన హీయతే। తం బలిం నాధిగచ్ఛామి బ్రహ్మన్నాచక్ష్వ మే బలిమ్॥ ౪ ॥ స వాయుర్వరుణశ్చై
వ స రవిః స చ చంద్రమాః। సోఽగ్నిస్తపతి భూతాని జలం చ స భవత్యుత॥ ౫॥ తం బలిం నాధిగచ్ఛామి బ్రహ్మన్నాచక్ష్వ మే బలిమ్। స ఏవ హ్యస్తమయతే స స్మ
విద్యోతతే దిశః॥ ౬ ॥ స వర్షతి స్మ వర్షాణి యథాకాలమతంద్రితః । తం బలిం నాధిగచ్ఛామి బ్రహ్మన్నాచక్ష్వ మే బలిమ్॥ ౭॥ బ్రహ్మా ॥ నైతత్తే సాధు
మఘవన్ యదేనమనుపృచ్ఛసి। పృష్టస్తు నానృతం బ్రూయాత్తస్మాద్వక్ష్యామి తే బలిమ్॥ ౮॥ ఉష్ట్రేష్వథ యది వా గోషు ఖరేష్వశ్వేషు వా పునః । వరిష్ఠో భవి
తా జంతుః శూన్యాగారే శచీపతే॥ ౯॥ శక్రః॥ యది స్మ బలినా బ్రహ్మన్ శూన్యాగారే సమేయివాన్ । హన్యామేనం న వా హన్యాం తద్బ్రహ్మన్ననుశాధి
మామ్ ॥ ౧౦ ॥ బ్రహ్మా ॥ మా స్మ శక్ర బలిం హింసీర్న బలిర్వధమర్హతి । న్యాయస్తు శక్ర ప్రష్టవ్యస్త్వయా వాసవ కామ్యయా॥ ౧౧॥ భీష్మః॥ ఏవము
క్తో భగవతా మహేంద్రః పృథివీం తదా। చచారైరావతస్కంధమధిరుహ్య శ్రియా వృతః ॥ ౧౨ ॥ తతో దదర్శ స బలిం ఖరవేశేన సంవృతమ్। యథాఖ్యా
తం భగవతా శూన్యాగారకృతాలయమ్॥ ౧౩॥ శక్రః॥ ఖరయోనిమనుప్రాప్తస్తుషభక్షోఽసి దానవ। ఇయం తే యోనిరధమా శోచస్యాహో న శోచసి॥
౧౪ ॥ అదృష్టం బత పశ్యామి ద్విషతాం వశమాగతమ్। శ్రియా విహీనం మిత్రైశ్చ భ్రష్టవీర్యపరాక్రమమ్ ॥ ౧౫ ॥ యత్తద్యానసహస్రైస్త్వం జ్ఞాతిభిః పరి
వారితః । లోకాన్ ప్రతాపయన్ సర్వాన్ యాస్యస్మానవితర్కయన్॥ ౧౬॥ త్వన్ముఖాశ్చైవ దైతేయా వ్యతిష్ఠంస్తవ శాసనే। అకృష్టపచ్యా చ మహీ త
వైశ్వర్యే బభూవ హ॥ ౧౭॥ ఇదం చ తేఽద్య వ్యసనం శోచస్యాహో న శోచసి । యదాతిష్ఠః సముద్రస్య పూర్వకూలే విలేలిహన్॥ ౧౮॥ జ్ఞాతీన్విభజతో
విత్తం తదాసీత్తే మనః కథమ్। యత్తే సహస్రసమితా ననృతుర్దేవయోషితః॥ ౧౯॥ బహూని వర్షపూగాని విహారే దీప్యతః శ్రియా । సర్వాః పుష్కర
మాలిన్యః సర్వాః కాంచనసప్రభాః॥ ౨౦॥ కథమద్య తదా చైవ మనస్తే దానవేశ్వర । ఛత్రం తవాసీత్సుమహత్సౌవర్ణం రత్నభూషితమ్ ॥ ౨౧ ॥ ననృతు
స్తత్ర గంధర్వాః షట్సహస్రాణి సప్తధా । యూపస్తవాసీత్సుమహాన్ యజతః సర్వకాంచనః ॥ ౨౨॥ యత్రాదదః సహస్రాణి అయుతానాం గవాం దశ॥
ఆనంతరం సహస్రేణ తదాసీద్దైత్య కా మతిః॥ ౨౩॥ యదా చ పృథివీం సర్వాం యజమానోఽనుపర్యగాః। శమ్యాక్షేపేణ విధినా తదాసీత్కిం ను తే హృది॥
౨౪॥ న తే పశ్యామి భృంగారం న చ్ఛత్రం వ్యజనే న చ। బ్రహ్మదత్తాం చ తే మాలాం న పశ్యామ్యసురాధిప॥ ౨౫ ॥ బలిః ॥ న త్వం పశ్యసి భృంగారం న చ్ఛత్రం
వ్యజనే న చ। బ్రహ్మదత్తాం చ మే మాలాం న త్వం ద్రక్ష్యసి వాసవ॥ ౨౬ ॥ గుహాయాం నిహితాని త్వం మమ రత్నాని పృచ్ఛసి । యదా మే భవితా కాలస్తదా
త్వం తాని ద్రక్ష్యసి॥ ౨౭ ॥ న త్వేతదనురూపం తే యశసో వా కులస్య వా। సమృద్ధార్థోఽసమృద్ధార్థం యన్మాం కత్థితుమిచ్ఛసి॥ ౨౮॥ న హి దుఃఖేషు శోచం
తే న ప్రహృష్యంతి చర్ద్ధిషు। కృతప్రజ్ఞా జ్ఞానతృప్తాః క్షాంతాః సంతో మనీషిణః॥ ౨౯ ॥ త్వం తు ప్రాకృతయా బుద్ధ్యా పురందర వికత్థసే। యదాహమివ భా

వీస్యాస్తదా నైవం వదిష్యసి॥ ౩౦॥ ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి బలివాసవసంవాదే - త్రయోవింశత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-*************
భీష్మః॥ పునరేవతు తం శక్రః ప్రహసన్నిదమబ్రవీత్। నిశ్శ్వసంతం యథా నాగం ప్రవ్యాహారాయ భారత॥ ౧॥ శక్రః॥ యత్తద్యానసహస్రైర్జ్ఞాతిభిః పరి
వారితః। లోకాన్ ప్రతాపయన్ సర్వాన్ యాస్యస్మాకమవితర్కయన్॥ ౨॥ దృష్ట్వా సుకృపణాం చేమామవస్థామాత్మనో బలే। జ్ఞాతిమిత్రపరిత్యక్తః శోచ
స్యాహోస్విన్న శోచసి॥ ౩॥ ప్రీతిం ప్రాప్యాతులాం పూర్వం లోకాంశ్చాత్మవశే స్థితాన్। వినిపాతమిమం వాక్యం శోచస్యాహోస్విన్న శోచసి॥ ౪॥ బలిః॥ అనిత్య
ముపలక్ష్యేహ కాలపర్యాయధర్మతః। తస్మాచ్ఛక్ర న శోచామి సర్వం హ్యేవేదమంతవత్॥ ౫॥ అంతవంత ఇమే దేహా భూతానాం చ సురాధిప। తేన శక్ర న
శోచామి నాపరాధాదిదం మమ॥ ౬॥ జీవితం చ శరీరం చ జాత్యైవ సహ జాయతే। ఉభే సహ వివర్ధేతే ఉభే సహ వినశ్యతః॥ ౭॥ న హీదృశమహం భావమవశః
ప్రాప్య కేవలమ్। యదేవమభిజానామి కా వ్యథా మే విజానతః॥ ౮॥ భూతానాం నిధనం నిష్ఠా స్రోతసామివ సాగరః। నైతత్సమ్యగ్విజానంతో నరా ముహ్యంతి
వజ్రభృక్॥ ౯॥ యే త్వేవం నాభిజానంతి రజోమోహపరాయణాః। తే కృచ్ఛ్రం ప్రాప్య సీదంతి బుద్ధిర్యేషాం ప్రణశ్యతి॥ ౧౦॥ బుద్ధిలాభాత్తు పురుషః సర్వం తు
దతి కిల్బిషమ్। విపాప్మా లభతే సత్త్వం సత్త్వస్థః సంప్రసీదతి॥ ౧౧॥ తతస్తు యే నివర్తంతే జాయంతే వా పునః పునః। కృపణాః పరితప్యంతే తైరర్థైరభిచో
దితాః॥ ౧౨॥ అర్థసిద్ధిమనర్థం చ జీవితం మరణం తథా। సుఖదుఃఖఫలం చైవ న ద్వేష్మి న చ కామయే॥ ౧౩॥ హతం హంతి హతో హ్యేవ యో నరో హంతి కంచ
న। ఉభౌ తౌ న విజానీతో యశ్చ హంతి హతశ్చ యః॥ ౧౪॥ హత్వా జిత్వా చ మఘవన్ యః కశ్చిత్పురుషాయతే। అకర్తా హ్యేవ భవతి కర్తా హ్యేవ కరోతి
తత్॥ ౧౫॥ కో హి లోకస్య కురుతే వినాశప్రభవావుభౌ। కృతం హి తత్కృతేనైవ కర్తా తస్యాపి చాపరః॥ ౧౬॥ పృథివీ జ్యోతిరాకాశమాపో వాయుశ్చ పం
చమః। ఏతద్యోనీని భూతాని తత్ర కా పరిదేవనా॥ ౧౭॥ మహావిద్యోల్పవిద్యశ్చ బలవాన్ దుర్బలశ్చ యః। దర్శనీయో విరూపశ్చ సుభగో దుర్భగశ్చ యః॥
౧౮॥ సర్వం కాలః సమాదత్తే గంభీరః స్వేన తేజసా। తస్మిన్ కాలవశం ప్రాప్తే కా వ్యథా మే విజానతః॥ ౧౯॥ దగ్ధమేవానుదహతి హతమేవానుహన్యతే। న
శ్యతే నష్టమేవాగ్రే లబ్ధవ్యం లభతే నరః॥ ౨౦॥ నాస్య ద్వీపః కుతః పారో నావారః సంప్రదృశ్యతే। నాంతమస్య ప్రపశ్యామి విధేర్దివ్యస్య చింతయన్॥ ౨౧॥ య
ది మే పశ్యతః కాలో భూతాని న వినాశయేత్। స్యాన్మే హర్షశ్చ దర్పశ్చ క్రోధశ్చైవ శచీపతే॥ ౨౨॥ తుషభక్షం తు మాం జ్ఞాత్వా ప్రవివిక్తజనే గృహే। బి
భ్రతం గార్దభం రూపమాగత్య పరిగర్హసే॥ ౨౩॥ ఇచ్ఛన్నహం వికుర్యాం హి రూపాణి బహుధాత్మనః। విభీషణాని యానీక్ష్య పలాయేథాస్త్వమేవ మే॥
౨౪॥ కాలః సర్వం సమాదత్తే కాలః సర్వం ప్రయచ్ఛతి। కాలేన విహితం సర్వం మా కృథాః శక్ర పౌరుషమ్॥ ౨౫॥ పురా సర్వం ప్రవ్యథితం మయి క్రుద్ధే పురంద
ర। అవైమి త్వస్య లోకస్య సర్వం శక్ర సనాతనమ్॥ ౨౬॥ త్వమప్యేవమవేక్షస్వ మాత్మనా విస్మయం గమః। ప్రభవశ్చ ప్రభావశ్చ నాత్మసంస్థః కదాచన॥
౨౭॥ కౌమారమేవ తే చిత్తం తథైవాద్య యథా పురా। సమవేక్షస్వ మఘవన్ బుద్ధిం విందస్వ నైష్ఠికీమ్॥ ౨౮॥ దేవా మనుష్యాః పితరో గంధర్వోరగరాక్షసాః।
ఆసన్ సర్వే మమ వశే తత్సర్వం వేత్థ వాసవ॥ ౨౯॥ నమస్తస్యై దిశేప్యస్తు యస్యాం వైరోచనో బలిః। ఇతి మామభ్యపద్యంత బుద్ధిమాత్సర్యమోహితాః॥
౩౦॥ నాహం తదనుశోచామి నాత్మభ్రంశం శచీపతే। ఏవం మే నిశ్చితా బుద్ధిః శాస్తుస్తిష్ఠామ్యహం వశే॥ ౩౧॥ దృశ్యతే హి కులే జాతో దర్శనీయః ప్రతాపవాన్।
దుఃఖం జీవన్ మహామాత్యో భవితవ్యం హి తత్తథా॥ ౩౨॥ దౌష్కులేయస్తథా మూఢో దుర్జాతః శక్ర దృశ్యతే। సుఖం జీవన్ సహామాత్యో భవితవ్యం హి త
త్తథా॥ ౩౩॥ కల్యాణీ రూపసంపన్నా దుర్భగా శక్ర దృశ్యతే। అలక్షణా విరూపా చ సుభగా దృశ్యతే పరా॥ ౩౪॥ నైతదస్మత్కృతం శక్ర నైతచ్ఛక్ర త్వ
యా కృతమ్। యత్త్వమేవంగతో వజ్రిన్ గతోప్యేవంగతా వయమ్॥ ౩౫॥ న కర్మ భవతాప్యేతత్కృతం మమ శతక్రతో। ఋద్ధిర్వాప్యథవా నర్ద్ధిః పర్యా

యకృతమేవతత్ ॥ ౩౬॥ పశ్యామి త్వాం విరాజంతం దేవరాజమవస్థితమ్। శ్రీమంతం ద్యుతిమంతం చ గర్జమానం మమోపరి॥౩౭॥ఏవం నైవ న చేత్కాలో
మామాక్రమ్య స్థితో భవేత్। పాతయేయమహం త్వాద్య సవజ్రమపి ముష్టినా॥ ౩౮ ॥ నతు విక్రమకాలోఽయం శాంతికాలోఽయమాగతః। కాలః స్థాపయతే స
ర్వం కాలః పచతి వై తథా॥ ౩౯॥మాం చేదభ్యాగతః కాలో దానవేశ్వరపూజితమ్।గర్జంతం ప్రతపంతం చ కమన్యం నాగమిష్యతి॥౪౦ ॥ ద్వాదశానాం తు భ
వతామాదిత్యానాం మహాత్మనామ్। తేజాంస్యేకేన సర్వేషాం దేవరాజ ధృతాని మే॥౪౧॥ అహమేవోద్వహామ్యాపో విసృజామి చ వాసవ।తపామి చైవ
త్రైలోక్యం విద్యోతామ్యహమేవ చ॥ ౪౨॥సంరక్షామి విలుంపామి దదామ్యహమథాదదే। సంయచ్ఛామి నియచ్ఛామి లోకేషు ప్రభురీశ్వరః॥౪౩॥ తద
ద్య వినివృత్తం మే ప్రభుత్వమమరాధిప। కాలసైన్యావగాఢస్య సర్వం న ప్రతిభాతి మే ॥ ౪౪॥ నాహం కర్తా న చైవ త్వం నాన్యః కర్తా శచీపతే। పర్యాయే
ణ హి భుజ్యంతే లోకాః శక్ర యదృచ్ఛయా॥౪౫॥మాసమాసార్ధవేశ్మానమహోరాత్రాభిసంవృతమ్। ఋతుద్వారం వర్షముఖమాయుర్వేదవిదో జ
నాః॥ ౪౬॥ ఆహుస్సర్వమిదం చింత్యం జనాః కించిన్మనీషయా।అస్యాః పంచైవ చింతాయాః పర్యేష్యామి చ పంచధా॥౪౭॥గంభీరం గహనం బ్రహ్మ మహత్తో
యార్ణవం యథా। అనాదినిధనం చాహురక్షరం క్షరమేవ చ॥౪౮॥సత్త్వేషు లింగమావిశ్య నిర్లింగమపి తత్స్వయమ్। మన్యంతే ధ్రువమేవైనం యే జనా
స్తత్త్వదర్శినః॥ ౪౯॥భూతానాం తు విపర్యాసం కురుతే భగవానితి।న హ్యేతావద్భవేద్గమ్యం న యస్మాత్ప్రభవేత్పునః॥౫౦॥గతిం హి సర్వభూతానా
మగత్వా క్వ గమిష్యసి। యో ధావతా న హాతవ్యస్తిష్ఠన్నపి న హీయతే॥ ౫౧॥తమింద్రియాణి సర్వాణి నానుపశ్యంతి పంచధా।ఆహుశ్చైనం కేచిదగ్నిం కే
చిదాహుః ప్రజాపతిమ్॥౫౨॥ఋతూన్మాసార్ధమాసాంశ్చ దివసాంశ్చ క్షణాంస్తథా।పూర్వాహ్ణమపరాహ్ణం చ మధ్యాహ్నమపి చాపరే॥౫౩॥ముహూ
ర్తమపి చైవాహురేకం సంతమనేకధా। తం కాలమితి జానీహి యస్య సర్వమిదం వశే॥ ౫౪॥ బహూనీంద్ర సహస్రాణి సమతీతాని వాసవ। బలవీర్యోపప
న్నాని యథైవ త్వం శచీపతే॥ ౫౫॥త్వామప్యతిబలం శక్ర దేవరాజం బలోత్కటమ్।ప్రాప్తే కాలే మహావీర్యః కాలస్సంశమయిష్యతి॥౫౬॥య ఇదం సర్వమా
దత్తే తస్మాచ్ఛక్ర స్థిరో భవ। మయా త్వయా చ పూర్వైశ్చ న స శక్యోఽతివర్తితుమ్॥ ౫౭॥ యామేతాం ప్రాప్య జానీషే రాజశ్రియమనుత్తమామ్।స్థితా మ
యీతి తన్మిథ్యా నైషా హ్యేకత్ర తిష్ఠతి॥ ౫౮॥స్థితా హీంద్రసహస్రేషు త్వద్విశిష్టతమేష్వియమ్।మాం చ లోలా పరిత్యజ్య త్వామగాద్విబుధాధిప॥౫౯॥మై
వం శక్ర పునః కార్షీః శాంతో భవితుమర్హసి। త్వామప్యేవంవిధం జ్ఞాత్వా క్షిప్రమన్యం గమిష్యతి॥ ౬౦ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత
మోక్షధర్మపర్వణి-బలివాసవసంవాదే - చతుర్వింశత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః- ....*
భీష్మః॥ శతక్రతురథాపశ్యద్బలేర్దీప్తాం మహాత్మనః। స్వరూపిణీం శరీరాద్ధి నిష్క్రామంతీం తదా శ్రియమ్॥౧॥తాం దృష్ట్వా ప్రభయా దీప్తాం భగవాన్పా
కశాసనః । విస్మయోత్ఫుల్లనయనో బలిం పప్రచ్ఛ వాసవః ॥ ౨ ॥ శక్రః ॥ బలే కేయమపక్రాంతా రోచమానా శిఖండినీ।త్వత్తః స్థితా సకేయూరా దీప్య
మానా స్వతేజసా॥ ౩॥ బలిః॥ న హీమామాసురీం వేద్మి న దైవీం న చ మానుషీమ్। త్వమేనాం పృచ్ఛ వా మా వా యథేష్టం కురు వాసవ॥ ౪॥ శక్రః ॥ కా త్వం
బలేరపక్రాంతా రోచమానా శిఖండినీ। అజానతో మమాచక్ష్వ నామధేయం శుచిస్మితే॥ ౫॥కా త్వం తిష్ఠసి మామేవ దీప్యమానా స్వతేజసా।హిత్వా దైత్యే
శ్వరం సుభ్రు తన్మమాచక్ష్వ పృచ్ఛతః॥ ౬॥ శ్రీః॥ న మాం విరోచనో వేద నాయం వైరోచనో బలిః। ఆహుర్మాం దుస్సహేత్యేవం విధిత్సేతి చ మాం విదుః ॥
౭॥ భూతిర్లక్ష్మీతి మామాహుః శ్రీరిత్యేవం చ వాసవ। త్వం మాం శక్ర న జానీషే సర్వే దేవా న మాం విదుః॥ ౮॥ శక్రః॥కిమిదం త్వం మమ కృతే ఉతాహో
బలినః కృతే । దుస్సహే విజహాస్యేనం చిరసంవాసినీ సతీ ॥ ౯ ॥ శ్రీః ॥ న ధాతా న విధాతా మాం విదధాతి కథంచన। కాలస్తు శక్ర పర్యాగాన్మైనం శక్రావ

మన్యథాః॥ ౧౦॥ శక్రః॥ కథంత్వయా బలిస్త్యక్తః కిమర్థం వా శిఖండిని। కథం చ మాం న జహ్యాస్త్వం తన్మే బ్రూహి శుచిస్మితే ॥ ౧౧ ॥ శ్రీః ॥ సత్యే స్థితాస్మి దానే చ వ్రతే తపసి చైవ హి । పరాక్రమే చ ధర్మే చ పరాచీనస్తతో బలిః॥ ౧౨ ॥ బ్రహ్మణ్యోఽయం పురా భూత్వా సత్యవాదీ జితేంద్రియః। అభ్యసూయద్బ్రాహ్మణానాముచ్ఛిష్టశ్చాస్పృశద్ఘృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ యజ్ఞశీలః సదా భూత్వా మామేవ యజతేత్యయమ్। ప్రోవాచ లోకాన్మూఢాత్మా కాలేనోపనిపీడితః॥ ౧౪॥ అపాకృతా తతః శక్ర త్వయి వత్స్యామి వాసవ। అప్రమత్తేన ధార్యాస్మి తపసా విక్రమేణ చ ॥ ౧౫॥ శక్రః॥ నాస్తి దేవమనుష్యేషు సర్వభూతేషు వా పుమాన్। యస్త్వామేకో విసహితుం శక్నుయాత్కమలాలయే॥ ౧౬॥ శ్రీరువాచ॥ నైవ దేవో న గంధర్వో నాసురో న చ రాక్షసః। యో మామేకో విసహితుం శక్తః కశ్చిత్పురందర॥ ౧౭॥ శక్రః॥ తిష్ఠేథా మయి నిత్యం త్వం యథా తద్బ్రూహి మే శుభే। తత్కరిష్యామి తే వాక్యమృతం తద్వక్తుమర్హసి॥ ౧౮॥ శ్రీరువాచ॥ స్థాస్యామి నిత్యం దేవేంద్ర యథా త్వయి నిబోధ తత్। విధినా వేదదృష్టేన చతుర్ధా విభజస్వ మామ్॥ ౧౯॥ శక్రః॥ అహం వై త్వాం నిధాస్యామి యథాశక్తి యథాబలమ్। న తు మేఽతిక్రమః స్యాద్వై సదా లక్ష్మి తవాంతికే॥ ౨౦॥ భూమిరేవ మనుష్యేషు ధారిణీ భూతభావినీ। సా తే పాదం తితిక్షేత సమర్థా హీతి మే మతిః॥ ౨౧॥ శ్రీరువాచ॥ ఏష మే నిహితః పాదో యోఽయం భూమౌ ప్రతిష్ఠితః। ద్వితీయం శక్ర పాదం మే తస్మాత్సునిహితం కురు॥ ౨౨॥ శక్రః ॥ ఆప ఏవ మనుష్యేషు ద్రవంత్యః పరిచారిణీః। తాస్తే పాదం తితిక్షంతామలమాపస్తితిక్షితుమ్ ॥ ౨౩ ॥ శ్రీరువాచ ॥ ఏష మే నిహితః పాదో యోఽయమప్సు ప్రతిష్ఠితః । తృతీయం శక్ర పాదం మే తస్మాత్సునిహితం కురు ॥ ౨౪ ॥ శక్రః ॥ యస్మిన్వేదాశ్చ యజ్ఞాశ్చ యస్మిన్దేవాః ప్రతిష్ఠితాః । తృతీయం పాదమగ్నిస్తే సుధృతం ధారయిష్యతి॥ ౨౫॥ శ్రీరువాచ॥ ఏష మే నిహితః పాదో యోఽయమగ్నౌ ప్రతిష్ఠితః । చతుర్థం శక్ర పాదం మే తస్మాత్సునిహితం కురు ॥ ౨౬ ॥ శక్రః॥ యే వై సంతో మనుష్యేషు బ్రహ్మణ్యాః సత్యవాదినః। తే తే పాదం తితిక్షంతామలం సంతస్తితిక్షితుమ్॥ ౨౭ ॥ శ్రీః ॥ ఏష మే నిహితః పాదో యోఽయం సత్సు ప్రతిష్ఠితః। ఏవం హి నిహితాం శక్ర భూతేషు పరిధత్స్వ మామ్॥ ౨౮॥ శక్రః॥ భూతానామిహ యో వై త్వాం మయా వినిహితాం సతీమ్। ఉపహన్యాత్స మే ధృష్యస్తథా శృణ్వంతు మే వచః॥ తతస్త్యక్తః శ్రియా రాజా దైత్యానాం బలిరబ్రవీత్ ॥ ౨౯॥ బలిః॥ యావత్పురస్తాత్ప్రతపేత్తావద్వై దక్షిణాం దిశమ్। పశ్చిమాం తావదేవాపి తథోదీచీం దివాకరః॥ ౩౦॥ తథా మధ్యందినే సూర్యో నాస్తమేతి యదా తదా। పునర్దేవాసురం యుద్ధం భావి జేతాస్మి వస్తదా॥ ౩౧॥ సర్వాఁల్లోకాన్యదాదిత్య ఏకస్థస్తాపయిష్యతి। తదా దేవాసురే యుద్ధే జేతాహం త్వాం శతక్రతో॥ ౩౨॥ శక్రః॥ బ్రహ్మణాస్మి సమాదిష్టో న హంతవ్యో భవానితి। తేన తేఽహం బలే వజ్రం న విముంచామి మూర్ధని॥ ౩౩॥ యథేష్టం గచ్ఛ దైత్యేంద్ర స్వస్తి తేఽస్తు మహాసుర । ఆదిత్యో నావతపితా కదాచిన్మధ్యతః స్థితః॥ ౩౪॥ స్థాపితో హ్యస్య సమయః పూర్వమేవ స్వయంభువా। అజస్రం పరియాత్యేష సత్యేనావతపన్ప్రజాః॥ ౩౫॥ అయనం తస్య షణ్మాసానుత్తరం దక్షిణం తథా। యేన సంయాతి లోకేషు శీతోష్ణే విసృజన్రవిః॥ ౩౬॥ భీష్మః॥ ఏవముక్తస్తు దైత్యేంద్రో బలిరింద్రేణ భారత। జగామ దక్షిణామాశాముదీచీం తు పురందరః॥ ౩౭॥ ఇత్యేతద్బలినా గీతమనహంకారసంజ్ఞితమ్। వాక్యం శ్రుత్వా సహస్రాక్షః ఖమేవారురుహే తదా॥ ౩౮॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-శ్రీసన్నిధానే-పంచవింశత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ అత్రైవోదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। శతక్రతోశ్చ సంవాదం నముచేశ్చ యుధిష్ఠిర॥ ౧॥ శ్రియా విహీనమాసీనమక్షోభ్యమివ సాగరమ్॥ భవాభవజ్ఞం భూతానామిత్యువాచ పురందరః॥ ౨॥ బద్ధః పాశైశ్చ్యుతః స్థానాద్ద్విషతాం వశమాగతః । శ్రియా విహీనో నముచే శోచస్యాహో న శోచసి ॥ ౩॥ నముచిః॥ అనివార్యేణ శోకేన శరీరం చోపతప్యతే। అమిత్రాశ్చ ప్రహృష్యంతి శోకే నాస్తి సహాయతా॥ ౪॥ తస్మాచ్ఛక్ర న శోచామి సర్వం హ్యేవేదమంతవత్। సంతాపాద్భ్రశ్యతే రూపం సంతాపాద్భ్రశ్యతే శ్రియః॥ ౫॥ సంతాపాద్భ్రశ్యతే చాయుర్ధర్మశ్చైవ సురేశ్వర। వినీయ ఖలు తద్దుః

క్షమాగతం వై మనస్యజమ్॥ ౬॥ ధ్యాతవ్యం మనసా హృద్యం కల్యాణం సంవిజానతా । యదా యదా హి పురుషః కల్యాణే కురుతే మనః॥ తదా తస్య ప్రసిధ్యం
తి సర్వార్థా నాత్ర సంశయః ॥ ౭॥ ఏకశ్శాస్తా న ద్వితీయోఽస్తి శాస్తా గర్భే శయానం పురుషం శాస్తి శాస్తా। తేనానుయుక్తః ప్రవణాదివోదకం యథా నియు
క్తోఽస్మి తథా వహామి॥ ౮॥ భవాభవౌ త్వభిజానన్ గరీయో జానామి శ్రేయో న తు తత్కరోమి। ఆశాసు ధర్మ్యాసు పరాసు కుర్వన్ యథా నియుక్తోఽస్మి తథా
దహామి॥ ౯॥ యథా యథాస్య ప్రాప్తవ్యం ప్రాప్నోత్యేవ తథా తథా । భవితవ్యం యథా యచ్చ భవత్యేవ తథా తథా ॥ ౧౦ ॥ యత్ర యత్రైవ సంయుక్తో
ధాత్రా గర్భే పునః పునః । తత్ర తత్రైవ వసతి న యత్ర స్వయమిచ్ఛతి॥ ౧౧ ॥ భావో యోఽయమనుప్రాప్తో భవితవ్యమిదం మమ । ఇతి యస్య సదా భావో న స
ముహ్యేత్కదాచన॥ ౧౨॥ పర్యాయైర్హన్యమానానామభియోక్తా న విద్యతే। దుఃఖమేతత్తు యద్ద్వేష్టా కర్తాహమితి మన్యతే॥ ౧౩॥ ఋషీంశ్చ దేవాం
శ్చ మహాసురాంశ్చ త్రైవిద్యవృద్ధాంశ్చ వనే మునీంశ్చ । కాన్నాపదో నోపనమంతి లోకే పరావరజ్ఞాస్తు న సంభ్రమంతి ॥ ౧౪ ॥ న పండితః క్రుధ్యతి నాభి
పద్యతే న చాపి సంసీదతి న ప్రహృష్యతి । న చార్థకృచ్ఛ్రవ్యసనేషు శోచతి స్థితః ప్రకృత్యా హిమవానివాచలః ॥ ౧౫ ॥ యమర్థసిద్ధిః పరమా న హర్షయే
త్తథైవ కాలే వ్యసనం న మోహయేత్ । సుఖం చ దుఃఖం చ తథైవ మధ్యమం నిషేవతే యః స ధురంధరో నరః ॥ ౧౬॥ యాం యామవస్థాం పురుషోఽధిగచ్ఛేత్
తస్యాం రమేతాపరితప్యమానః । ఏవం ప్రవృద్ధం ప్రణుదన్మనోజ్ఞం సంతాపమాయాసకరం శరీరాత్ ॥ ౧౭ ॥ తత్సదః సత్పరిషత్సభా చ సా ప్రాప్య యాం
న కురుతే సదా భయమ్। ధర్మతత్త్వమవగాహ్య బుద్ధిమాన్ యోఽభ్యుపైతి స ధురంధరో నరః॥ ౧౮॥ ప్రాజ్ఞస్య కర్మాణి దురన్వయాని న వై ప్రాజ్ఞో ముహ్యతి
మోహకాలే। స్థానాచ్యుతశ్చేన్న ముమోహ గౌతమస్తావత్కృచ్ఛ్రామాపదం ప్రాప్య వృద్ధః॥ ౧౯॥ న మంత్రబలవీర్యేణ ప్రజ్ఞయా పౌరుషేణ చ । న శీలేన
న వృత్తేన తథా నైవార్థసంపదా ॥ ౨౦ ॥ అలభ్యం లభతే మర్త్యస్తత్ర కా పరిదేవనా । యదేవమనుజాతస్య ధాతారో విదధుః పురా॥ ౨౧॥ తదేవా
నుచరిష్యామి కిం మే మృత్యుః కరిష్యతి। లబ్ధవ్యాన్యేవ లభతే గంతవ్యాన్యేవ గచ్ఛతి॥ ౨౨॥ ప్రాప్తవ్యాన్యేవ చాప్నోతి దుఃఖాని చ సుఖాని చ । ఏతద్విదిత్వా
కార్త్స్న్యేన యో న ముహ్యతి మానవః॥ కుశలీ సర్వదుఃఖేషు స వై సర్వధనో నరః॥ ౨౩॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-శక్రనముచిసంవాదే-షడ్వింశత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ మగ్నస్య వ్యసనే కృచ్ఛ్రే కిం శ్రేయః పురుషస్య హి। బంధునాశే మహీపాల రాజ్యనాశేఽథ వా పునః॥ ౧॥ త్వం హి నః పరమో వక్తా లోకేఽస్మిన్
భరతర్షభ । ఏతద్భవంతం పృచ్ఛామి తన్మే త్వం వక్తుమర్హసి॥ ౨॥ భీష్మః॥ పుత్రదారైః సుఖైశ్చైవ వియుక్తస్య ధనేన వా । మగ్నస్య వ్యసనే కృచ్ఛ్రే
ధృతిః శ్రేయస్కరీ నృప॥ ౩॥ ధైర్యేణ యుక్తం సతతం శరీరం న విశీర్యతే । విశోకతా సుఖం ధత్తే ధత్తే చారోగ్యముత్తమమ్॥ ౪॥ ఆరోగ్యాచ్చ శరీరస్య స పు
నర్విందతే శ్రియమ్ । యశ్చ ప్రాజ్ఞో నరస్తాత సాత్త్వికీం వృత్తిమాస్థితః॥ ౫॥ తస్యైశ్వర్యం చ ధైర్యం చ వ్యవసాయశ్చ కర్మసు। అత్రైవోదాహరంతీమమి
తిహాసం పురాతనమ్॥ ౬॥ బలివాసవసంవాదం పునరేవ యుధిష్ఠిర। వృత్తే దేవాసురే యుద్ధే దైత్యదానవసంక్షయే॥ ౭॥ విష్ణుక్రాంతేషు లోకేషు దేవరా
జే శతక్రతౌ । ఇజ్యమానేషు దేవేషు చాతుర్వర్ణ్యే వ్యవస్థితే॥ ౮॥ సమృధ్యమానే త్రైలోక్యే ప్రీతియుక్తే స్వయంభువి। రుద్రైర్వసుభిరాదిత్యైరశ్విభ్యా
మపి చర్షిభిః॥ ౯॥ గంధర్వైర్భుజగేంద్రైశ్చ సిద్ధైశ్చాన్యైర్వృతః ప్రభుః । చతుర్దంతం సుదాంతం చ వారణేంద్రం శ్రియా వృతమ్॥ ౧౦॥ ఆరుహ్యై
రావణం శక్రస్త్రైలోక్యమనుసంయయౌ । స కదాచిత్సముద్రాంతే కస్మింశ్చిద్గిరిగహ్వరే॥ ౧౧॥ బలిం వైరోచనిం వజ్రీ దదర్శోపససర్ప చ। తమైరావత
మూర్ధస్థం ప్రేక్ష్య దేవగణైర్వృతమ్॥ ౧౨॥ సురేంద్రమింద్రం దైత్యేంద్రో న శుశోచ న వివ్యథే। దృష్ట్వా తమవికారస్థం తిష్ఠంతం నిర్భయం బలిమ్॥ ౧౩॥ అ

ధియాధోద్వీపశ్రేష్ఠమిత్యువాచశతక్రతుః । దైత్యానవ్యథసేశౌర్యాదథవావృద్ధసేవయా॥ ౧౪॥ తపసాభావితత్వాద్వాసర్వథైతత్సుదుష్కరమ్। శత్రు
భిర్వశమానీతోహీనఃస్థానాదనుత్తమాత్ ॥ ౧౫॥ వైరోచనేకిమాశ్రిత్యశోచితవ్యేనశోచసి। త్రైలోక్యంప్రాప్యస్వజాతీనాంమహాభోగాననుత్తమాన్॥
౧౬॥ హృతస్వరత్నరాజ్యస్త్వంబ్రూహికస్మాన్నశోచసి। ఈశ్వరోహిపురాభూత్వాపితృపైతామహేపదే॥౧౭॥తత్త్వమద్యహృతందృష్ట్వాసపత్నైః
కింనశోచసి । బద్ధశ్చవారుణైఃపాశైర్వజ్రేణచసమాహతః॥ ౧౮ ॥ హృతదారోహృతధనోబ్రూహికస్మాన్నశోచసి।నష్టశ్రీర్విభవభ్రష్టోయన్నశోచ
సిదుష్కరమ్॥౧౯॥ త్రైలోక్యరాజ్యనాశేహికోన్యోజీవితుముత్సహేత్। ఏతచ్చాన్యచ్చపరుషంబ్రువంతంపరిభూయతమ్॥ శ్రుత్వాసుఖమసంభ్రాం
తోబలిర్వైరోచనోఽబ్రవీత్ ॥౨౦॥ బలిః॥నిగృహీతేమయిభృశంశక్రకింకత్థనేనతే।వజ్రముద్యమ్యతిష్ఠంతంపశ్యామిత్వాంపురందర॥౨౧॥ అశక్తఃపూర్వ
మాసీస్త్వంకథంచిచ్ఛక్తతాంగతః। కస్త్వదన్యఇమాంవాచంసుక్రూరాంవక్తుమర్హతి॥ ౨౨॥ యస్తుశత్రోర్వశస్థస్యశక్తోపికురుతేదయామ్। హస్త
ప్రాప్తస్యవీరస్యతంచైవపురుషంవిదుః॥౨౩॥ అనిశ్చయోహియుద్ధేషుద్వయోర్వివదమానయోః। ఏకఃప్రాప్నోతివిజయమేకశ్చైవపరాజయమ్॥౨౪॥
మాచతేభూత్స్వభావోయమితిదైవతపుంగవ। ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంవిక్రమేణజితోబలాత్ ॥౨౫॥నైతదస్మత్కృతంశక్రనైతచ్ఛక్రకృతంత్వయా।
యత్త్వమేవంగతోవజ్రిన్యద్వాప్యేవంగతావయమ్॥ ౨౬ ॥ అహమాసంయథాద్యత్వంభవితాత్వంయథావయమ్। మావమంస్థామయాకర్మదు
ష్కృతంకృతమిత్యుత॥౨౭॥ సుఖదుఃఖేహిపురుషఃపర్యాయేణాధిగచ్ఛతి । పర్యాయేణాసిశక్రత్వంప్రాప్తఃశక్రనకర్మణా॥౨౮॥కాలఃకాలేనయతిమాం
త్వాంచకాలోనయత్యయమ్। తేనాహంత్వంయథానాద్యత్వంచాపినయథావయమ్॥౨౯॥ నమాతృపితృశుశ్రూషానచదైవతపూజనమ్।నాన్యోగుణస
మాచారఃపురుషస్యసుఖావహః॥౩౦॥నవిద్యానతపోదానంనమిత్రాణినబాంధవాః। శక్నువంతిపరిత్రాతుంనరంకాలేనపీడితమ్॥౩౧॥ నాగామినమనర్థం
హిప్రతిఘాతశతైరపి। శక్నువంతిప్రతివ్యోఢుమృతేబుద్ధిబలాన్నరాః॥౩౨॥పర్యాయైర్హన్యమానానాంపరిత్రాతానవిద్యతే । ఇదంతుదుఃఖంయచ్ఛక్రక
ర్తాహమితిమన్యసే॥ ౩౩॥యదికర్తాభవేత్కర్తానక్రియేతకదాచన।యస్మాత్తుక్రియతేకర్తాతస్మాత్కర్తాప్యనీశ్వరః॥ ౩౪॥ కాలేనత్వాహమ
జయంకాలేనాహంజితస్త్వయా। గంతాగతిమతాంకాలఃకాలఃకలయతిప్రజాః॥ ౩౫॥ ఇంద్రప్రాకృతయాబుద్ధ్యాప్రళయంనావబుధ్యసే। కేచిత్త్వాంబ
హుమన్యంతేశ్రైష్ఠ్యంప్రాప్తంస్వకర్మణా ॥ ౩౬ ॥ కథమస్మద్విధోనామజానల్లోకప్రవృత్తయః। కాలేనాభ్యాహతశ్శోచేన్ముహ్యేద్వాప్యథవిభ్ర
మేత్ ॥ ౩౭॥ నిత్యంకాలపరీతస్యమమవామద్విధస్యవా।బుద్ధిర్వ్యసనమాసాద్యభిన్నానౌరివసీదతి॥౩౮॥ అహంచత్వంచయేచాన్యేభవిష్యంతిసురాధి
పాః। తేసర్వేశక్రయాస్యంతిమార్గమింద్రశతైర్గతమ్॥౩౯॥త్వామప్యేవంసుదుర్ధర్షంజ్వలంతంపరయాశ్రియా। కాలేపరిణతేకాలఃకాలయిష్యతి
మామివ॥ ౪౦॥ బహూనీంద్రసహస్రాణిదైవతానాంయుగేయుగే।అభ్యతీతానికాలేనకాలోహిదురతిక్రమః॥ ౪౧॥ఇదంతులబ్ధ్వాసంస్థానమాత్మానంబ
హుమన్యసే। సర్వభూతభవందేవంబ్రహ్మాణమివశాశ్వతమ్॥ ౪౨॥ నచేదమచలంస్థానమనంతంవాపికస్యచిత్। త్వంతుబాలిశయాబుద్ధ్యామమేదమితి
మన్యసే॥ ౪౩॥ అవిశ్వాస్యేవిశ్వసిషిమన్యసేచాధ్రువంధ్రువమ్। నిత్యంకాలపరీతాత్మాభవత్యేవంసురేశ్వర॥ ౪౪॥మమేయమితిమోహాత్త్వంరాజశ్రియ
మభీప్ససి। నేయంతవనచాస్మాకంనచాన్యేషాంస్థిరాసదా॥ ౪౫॥అతిక్రమ్యబహూనన్యాంస్త్వయితావదియంగతా।కించిత్కాలమియంస్థిత్వాత్వయివా
సవచంచలా ॥ ౪౬॥ గౌర్నివాసమివోత్సృజ్యపునరన్యంగమిష్యతి। రాజలోకాహ్యతిక్రాంతాయాన్నసంఖ్యాతుముత్సహే॥౪౭॥త్వత్తోబహుతరాశ్చా
న్యేభవిష్యంతిపురందర। సవృక్షౌషధిరత్నేయంససత్త్వవనాకరా ॥ ౪౮॥ తానిదానీంనపశ్యామియైర్భుక్తేయంపురామహీ।పృథురైలోమయోభీ

మోనరకశ్శంబరస్తథా॥౪౯॥ అశ్వగ్రీవః పులోమా చ స్వర్భానురమితధ్వజః। ప్రహ్లాదో నముచిర్దక్షో విప్రచిత్తిర్విరోచనః॥౫౦॥ హ్రీనిషేవస్సుహో
త్రశ్చ భూరిహా పుష్పవాన్వృషః। సత్యేషుర్ఋషభో బాహుః కపిలాశ్వో విరూపకః॥౫౧॥ బాణః కార్తస్వరో వహ్నిర్విశ్వదంష్ట్రోథ నైరృతిః। సంకోచోథ
వరీతాక్షో వరాహాశ్వో రుచిప్రభః॥ ౫౨॥ విశ్వజిత్ప్రతిరూపశ్చ వృషాండో విష్కరో మధుః। హిరణ్యకశిపుశ్చైవ కైటభశ్చైవ దానవః॥౫౩॥ దైతే
యా దానవాశ్చైవ సర్వే తే నైరృతైస్సహ। ఏతే చాన్యే చ బహవః పూర్వే పూర్వతరాశ్చ యే॥ ౫౪॥ దైత్యేంద్రా దానవేంద్రాశ్చ యాంశ్చాన్యాననుశు
శ్రుమ। బహవః పూర్వదైత్యేంద్రాః సంత్యజ్య పృథివీం గతాః॥ ౫౫॥ కాలేనాభ్యాహతాస్సర్వే కాలో హి బలవత్తరః। సర్వైః క్రతుశతైరిష్టం న త్వమేక
శ్శతక్రతుః॥౫౬॥ సర్వే ధర్మపరాశ్చాసన్ సర్వే సతతసత్రిణః। అంతరిక్షచరాస్సర్వే సర్వేభిముఖయోధినః॥ ౫౭॥ సర్వే సంహననోపేతాస్సర్వే ప
రిఘబాహవః। సర్వే మాయాశతధరాః సర్వే తే కామరూపిణః॥౫౮॥ సర్వే సమరమాసాద్య న శ్రూయంతే పరాజితాః। సర్వే సత్యవ్రతపరాః సర్వే కామ
విహారిణః॥౫౯॥ సర్వే దేవవ్రతపరాః సర్వే చైవ బహుశ్రుతాః। సర్వే సమ్మతమైశ్వర్యమీశ్వరాః ప్రతిపేదిరే॥ ౬౦ ॥ న చైశ్వర్యమదస్తేషాం భూతపూ
ర్వో మహాత్మనామ్। సర్వే యథార్హదాతారః సర్వే విగతమత్సరాః॥౬౧॥ సర్వే సర్వేషు భూతేషు యథావత్ప్రతిపేదిరే। సర్వే దాక్షాయణీపుత్రాః
ప్రాజాపత్యా మహాబలాః॥ ౬౨॥ జ్వలంతః ప్రతపంతశ్చ కాలేన ప్రతిసంహృతాః। త్వం చైవేమాం యదా భుక్త్వా పృథివీం త్యక్ష్యసే పునః॥౬౩॥ న శక్ష్యసి త
దా శక్ర నియంతుం శోకమాత్మనః। ముంచేచ్ఛాం కామభోగేషు ముంచేమం శ్రీభవం మదమ్॥౬౪॥ ఏవం స్వరాజ్యనాశే త్వం శోకం సంప్రసహిష్యసి। శోకకా
లేషు చో మా త్వం హర్షకాలే చ మా హృషః॥ ౬౫॥ అతీతానాగతం హిత్వా ప్రత్యుత్పన్నేన వర్తయ। మాం చేదభ్యాగతః కాలః సదాయుక్తమతంద్రితః॥
౬౬॥ క్షమస్వ నచిరాదింద్ర త్వామప్యుపగమిష్యతి। త్రాసయన్నివ దేవేంద్ర వాగ్భిస్తక్షసి మామిహ॥ ౬౭ ॥ సంయతే మయి నూనం త్వమాత్మానం బహు
మన్యసే। కాలః ప్రథమమాయాన్మాం పశ్చాత్త్వామనుధావతి॥౬౮॥ తేన గర్జసి దేవేంద్ర పూర్వం కాలహతే మయి। కో హి స్థాతుమలం లోకే మమ క్రుద్ధస్య
సంయుగే॥ ౬౯॥ కాలస్తు బలవాన్ప్రాప్తస్తేన తిష్ఠసి వాసవ। యత్తద్వర్షసహస్రాంతం పూర్ణం భవితుమర్హతి॥ ౭౦॥ యథా మే సర్వగాత్రాణి నసుస్థా
ని మహౌజసః। అహమైంద్రాచ్చ్యుతః స్థానాత్త్వమింద్రః ప్రకృతో దివి॥ ౭౧॥ సుచిత్రే జీవలోకేస్మిన్నుపాస్యః కాలపర్యయాత్। కిం హి కృత్వా త్వమిం
ద్రోద్య కిం వా కృత్వా వయం చ్యుతాః॥ ౭౨॥ కాలః కర్తా వికర్తా చ సర్వమన్యదకారణమ్। నాశో వినాశ ఐశ్వర్యం సుఖం దుఃఖం భవాభవౌ॥ ౭౩॥ విద్వాంస
ం ప్రాప్యైవమత్యర్థం న ప్రహృష్యేన్న చ వ్యథేత్। త్వమేవ హీంద్ర వేత్థాస్మాన్వేదాహం త్వాం చ వాసవ॥ ౭౪॥ కిం కత్థసే మాం కిం చిత్త్వం కాలేన నిరపత్ర
ప। త్వమేవ హి పురా వేత్థ యత్తదా పౌరుషం మమ॥ ౭౫॥ సమరేషు చ విక్రాంతం పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్। ఆదిత్యాశ్చైవ రుద్రాశ్చ సాధ్యాశ్చ వసుభిస్స
హ॥ ౭౬॥ మయా వినిర్జితాః పూర్వం మరుతశ్చ శచీపతే। త్వమేవ శక్ర జానాసి దేవాసురసమాగమే॥ ౭౭ ॥ సమేతా విబుధా భగ్నాస్తరసా సమరే
మయా। పర్వతాశ్చాసకృత్క్షిప్తాస్సవనాస్సవనౌకసః॥ ౭౮॥ సకంటశిఖరా భగ్నాః సమరే మూర్ధ్ని తే మయా। కిం ను శక్యం మయా కర్తుం కాలో హి
దురతిక్రమః॥ ౭౯॥ న హి త్వాం నోత్సహే హంతుం సవజ్రమపి ముష్టినా। న తు విక్రమకాలోయం క్షమాకాలోయమాగతః॥ ౮౦॥ తేన త్వాం మర్షయే శక్ర
దుర్మర్షణతరస్త్వయా। తం మాం పరిణతే కాలే పరీతం కాలవహ్నినా॥ ౮౧॥ నియతం కాలపాశేన బద్ధం శక్ర వికత్థసే। అయం స పురుషశ్శ్యామో లోక
స్య దురతిక్రమః॥ ౮౨॥ బధ్వా తిష్ఠతి మాం రౌద్రః పశుం రశనయా యథా। లాభాలాభౌ సుఖం దుఃఖం కామక్రోధౌ భవాభవౌ॥ ౮౩॥ వధబంధప్రమోక్షశ్చ స
ర్వం కాలేన లభ్యతే। నాహం కర్తా న కర్తా త్వం కర్తా యస్తు సదా ప్రభుః॥ ౮౪॥ సోయం పచతి కాలో మాం వృక్షే ఫలమివాగతమ్। యాన్యేవ పురుషః

కుర్వాణస్సుఖైః కాలేనయుజ్యతే॥౮౫॥పునస్తాన్యేవకుర్వాణో దుఃఖైః కాలేనయుజ్యతే।నచకాలేనకాలజ్ఞః స్పృష్టః శోచితుమర్హతి॥౮౬॥ తేనశక్ర నశో
చామి నాస్తి శోకసహాయతా। యదాహి శోచతశ్శోకో వ్యసనం నాపకర్షతి॥౮౭॥ సామర్థ్యం శోచతో నాస్తి త్యతోఽహం నాద్యశోచిమి। ఏవముక్తస్సహ
స్రాక్షో భగవాన్పాకశాసనః॥౮౮॥ ప్రతిసంహృత్య సంరంభమిత్యువాచ శతక్రతుః। సవజ్రముద్యతం బాహుం దృష్ట్వా పాశాంశ్చ వారుణాన్॥౮౯॥
కస్యేహనవ్యథేద్బుద్ధిర్మృత్యోరపిజిఘాంసతః। సా తేనవ్యథతేబుద్ధిరచలాతత్త్వదర్శినీ॥౯౦॥ ....*
ధ్రువంనవ్యథసేద్యత్వం ధైర్యాత్సత్యపరాక్రమః। కోహివిశ్వాసమర్థేషు శరీరేవాశరీరభృత్॥౯౧॥ కర్తుముత్సహతేలోకే దృష్ట్వా సంప్రస్థితంజగత్,
అహమప్యేవమేవైనం లోకంజానామ్యశాశ్వతమ్॥౯౨॥ కాలాగ్నావాహితం ఘోరే గుహ్యే సతతగేఽక్షరే। నచాత్రపరిహారోఽస్తి కాలస్పృష్టస్య కస్య
చిత్॥౯౩॥ సూక్ష్మాణాంమహతాంచైవ భూతానాంపరిపచ్యతామ్। అనీశస్యాప్రమత్తస్య భూతానిపచతఃసదా॥౯౪॥ అనివృత్తస్యకాలస్య క్షయం
ప్రాప్తోనముచ్యతే। అప్రమత్తఃప్రమత్తేషు కాలోజాగర్తిదేహిషు॥౯౫॥ ప్రయత్నేనాప్యపక్రాంతో దృష్టపూర్వోనకేనచిత్। పురాణఃశాశ్వతో
ధర్మఃసర్వప్రాణభృతాంసమః॥౯౬॥కాలోనపరిహార్యశ్చ నచాస్యాస్తివ్యతిక్రమః।అహోరాత్రాంశ్చమాసాంశ్చ క్షణాన్కాష్ఠాలవాన్కలాః॥౯౭॥
సంపిండయతియః కాలో వృద్ధింవార్ధుషికోయథా।ఇదమద్యకరిష్యామి శ్వఃకర్తాస్మీతివాదినః॥౯౮॥కాలోహరతిసంప్రాప్తో నదీవేగఇవద్రుమం।ఇదానీంతా
వదేవాసౌ మయాదృష్టఃకథంమృతః॥౯౯॥ ఇతికాలేనహ్రియతాంప్రలాపఃశ్రూయతేనృణామ్।నశ్యంత్యర్థాస్తథాభోగాః స్థానమైశ్వర్యమేవవా॥౧౦౦॥
జీవితంజీవలోకస్య కాలేనాగమ్యనీయతే। ఉచ్ఛ్రాయావినిపాతాంతాభావోఽభావఃసఏవచ॥౧౦౧॥ అనిత్యమధ్రువంసర్వం వ్యవసాయోహిదుష్కరః।
సా తేనవ్యథతేబుద్ధిరచలాతత్త్వదర్శినీ॥ ౧౦౨॥అహమాసంపురాచేతి మనసాపినబుధ్యసే। కాలేనాక్రమ్యలోకేఽస్మిన్పచ్యమానేబలీయసా॥ ౧౦౩॥ అ
జ్యేష్ఠమకనిష్ఠంచక్షిప్యమాణోనబుధ్యతే। ఈర్ష్యాభిమానలోభేషు కామక్రోధభయేషుచ॥౧౦౪॥ స్పృహామోహాభిమానేషు లోకఃసక్తోవిముహ్యతి।
భవాంస్తుభావతత్త్వజ్ఞో విద్వాన్జ్ఞానతపోఽన్వితః॥ ౧౦౫॥ కాలంపశ్యతిసువ్యక్తంపాణావామలకంయథా। కాలచారిత్రతత్త్వజ్ఞఃసర్వశాస్త్రవిశారదః॥
౧౦౬॥వైరోచనే కృతాత్మాసి స్పృహణీయోవిజానతామ్। సర్వలోకోహ్యయంమన్యే బుద్ధ్యాపరిగతస్త్వయా॥౧౦౭॥ విహరన్సర్వతోముక్తోనక్వ
చిత్పరిసజ్జసే। రజశ్చహితమశ్చత్వాంస్పృశతోనజితేంద్రియమ్॥ ౧౦౮॥ నిష్ప్రీతింనష్టసంతాపమాత్మానంత్వముపాససే। సుహృదంసర్వభూతా
నాంనిర్వైరంశాంతమానసమ్॥౧౦౯॥ దృష్ట్వాత్వాంమమసంజాతా త్వయ్యనుక్రోశినీమతిః।నాహమేతాదృశంబుద్ధంహంతుమిచ్ఛామిబంధనే॥౧౧౦॥
ఆనృశంస్యంపరోధర్మో హ్యనుక్రోశశ్చమేత్వయి। మోక్ష్యంతేవారుణాఃపాశాస్తవేమేకాలపర్యయాత్ ॥౧౧౧॥ప్రజానామపచారేణస్వస్తితేఽస్తుమ
హాసుర। యదాశ్వశ్రూంస్నుషావృద్ధాంపరిచారేణయోక్ష్యతే॥౧౧౨॥పుత్రశ్చపితరంమోహాత్ప్రేషయిష్యతికర్మసు। బ్రాహ్మణైఃకారయిష్యంతివృ
షలాఃపాదధావనమ్॥౧౧౩॥ శూద్రాశ్చబ్రాహ్మణీంభార్యాముపయాస్యంతినిర్భయాః। వియోనిషువిమోక్ష్యంతిబీజానిపురుషాయదా॥ ౧౧౪॥ సం
కరంకాంస్యభాండైశ్చబలించైవకుపాత్రకైః। చాతుర్వర్ణ్యంయదాకృత్స్నమమర్యాదంభవిష్యతి॥౧౧౫॥ ఏకైకస్తేతదాపాశఃక్రమశఃపరిమోక్ష్య
తే। అస్మత్తస్తేభయంనాస్తిసమయంప్రతిపాలయ।సుఖీభవనిరాబాధఃస్వస్థచేతానిరామయః॥ ౧౧౬॥ తమేవముక్త్వాభగవాన్శతక్రతుఃప్రతిప్రయా
తోగజరాజవాహనః। విజిత్యసర్వానసురాన్సురాధిపోననందహర్షేణబభూవచైకరాట్॥ ౧౧౭॥ మహర్షయస్తుష్టువుస్తంజసాచతంవృషాకపింస
ర్వచరాచరేశ్వరమ్। హిమాపహోహవ్యమువాహచాధ్వరే తథామృతంచార్పితమీశ్వరోఽపిహి॥ ౧౧౮॥ ద్విజోత్తమైస్సర్వగతైరభిష్టుతోవిదీప్త

తేజాగతమన్యురీశ్వరః। ప్రశాంతచేతా ముదితః స్వమాలయం త్రివిష్టపం ప్రాప్య ముమోద వాసవః॥ ౧౧౯ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గ-
త- మోక్షధర్మపర్వణి- బలివాసవసంవాదే- సప్తవింశత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః- ************************************
యుధిష్ఠిరః॥ పూర్వరూపాణి మే రాజన్ పురుషస్య భవిష్యతః। పరాభవిష్యతశ్చైవ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ మన ఏవ మనుష్యస్య పూర్వ-
రూపాణి శంసతి। భవిష్యతశ్చ భద్రం తే తథైవ నభవిష్యతః ॥ ౨ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। శ్రియా శక్రస్య సంవాదం తన్నిబోధ
యుధిష్ఠిర॥ ౩॥ మహతస్తపసో వ్యుష్ట్యా పశ్యఁల్లోకౌ పరావరౌ। సామాన్యమృషిభిర్గత్వా బ్రహ్మలోకనివాసిభిః ॥ ౪ ॥ బ్రహ్మేవామితదీప్తౌజాః శాం-
తపాప్మా మహాతపాః। విచచార యథాకామం త్రిషు లోకేషు నారదః॥౫॥ కదాచిత్ప్రాతరుత్థాయ పిస్పృక్షుః సలిలం శుచి। ధ్రువద్వారభవాం గంగాం
జగామావతతార చ॥ ౬॥ సహస్రనయనశ్చాపి వజ్రీ శంబరపాకహా। తస్యా దేవర్షిజుష్టాయాస్తీరమభ్యాజగామ హ॥ ౭ ॥ తావాప్లుత్య యతాత్మా-
నౌ కృతజప్యౌ సమాసతుః। నద్యాః పులినమాసాద్య సూక్ష్మకాంచనవాలుకమ్॥ ౮ ॥ పుణ్యకర్మభిరాఖ్యాతా దేవర్షికథితాః కథాః। చక్రతుస్తౌ తథాసీ-
నౌ మహర్షికథితాస్తథా॥ ౯॥ పూర్వవృత్తవ్యపేతాని కథయంతౌ సమాహితౌ। అథ భాస్కరముద్యంతం రశ్మిజాలపురస్కృతమ్॥౧౦॥ పూర్ణమం-
డలమాలోక్య తావుత్థాయోపతస్థతుః। అభితస్తూదయంతం తమర్కమర్కమివాపరమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఆకాశే దదృశే జ్యోతిరుద్యతార్చిస్సమప్రభమ్। తయో-
స్సమీపం సంప్రాప్తం ప్రత్యదృశ్యత భారత॥ ౧౨॥ తత్సుపర్ణార్కచరితమాస్థితం వైష్ణవం పదమ్। భాభిరప్రతిమం భాతి త్రైలోక్యమవభాసయత్ ॥౧౩ ॥
తత్రాభిరూపశోభాభిరప్సరోభిః పురస్కృతమ్। బృహతీమంశుమత్ప్రఖ్యాం బృహద్భానోరివార్చిషమ్ ॥ ౧౪ ॥ నక్షత్రకల్పాభరణాం తాం మౌక్తికస-
సమస్రజమ్। శ్రియం దదృశతుః పద్మాం సాక్షాత్పద్మదలస్థితామ్॥౧౫॥ సావరుహ్య విమానాగ్రాదంగనానామనుత్తమా। అభ్యగచ్ఛత్త్రిలోకేశం దేవర్షిం
చాపి నారదమ్॥ ౧౬॥ నారదానుగతః సాక్షాన్మఘవాంస్తాముపాగమత్। కృతాంజలిపుటో దేవీం నివేద్యాత్మానమాత్మనా॥౧౭॥ చక్రే చానుపమాం పూ-
జాం తస్యాశ్చాపి స సర్వవిత్। దేవరాజః శ్రియం రాజన్ వాక్యం చేదమువాచ హ॥౧౮॥ శక్రః॥ కా త్వం కేన చ కార్యేణ సంప్రాప్తా చారుహాసిని। కుతశ్చా-
గమ్యతే సుభ్రు గంతవ్యం క్వ చ తే శుభే॥ ౧౯॥ శ్రీః॥ పుణ్యేషు త్రిషు లోకేషు సర్వే స్థావరజంగమాః। మమాత్మభావమిచ్ఛంతో యతంతే పరమాత్మనా॥ ౨౦॥
సాహం వై పంకజే జాతా సూర్యరశ్మివిబోధితే। భూత్యర్థం సర్వభూతానాం పద్మా శ్రీః పద్మమాలినీ॥ ౨౧ ॥ అహం లక్ష్మీరహం భూతిః శ్రీశ్చాహం బలసూ-
దన। అహం శ్రద్ధా చ మేధా చ సన్నతిర్విజితిః స్థితిః॥ ౨౨॥ అహం ధృతిరహం సిద్ధిరహం త్వద్భూతిరేవ చ। అహం స్వాహా స్వధా చైవ సన్నతిర్నియతిః స్మృ-
తిః॥ ౨౩॥ రాజ్ఞాం విజయమానానాం సేనాగ్రేషు ధ్వజేషు చ। నివాసే ధర్మశీలానాం విషయేషు పురేషు చ॥ ౨౪॥ జితకాశిషు శూరేషు సంగ్రామేష్వనివర్తి-
షు। నివసామి మనుష్యేంద్రే సదైవ బలసూదన॥ ౨౫॥ ధర్మనిత్యే మహాబుద్ధౌ బ్రహ్మణ్యే సత్యవాదిని। ప్రశ్రితే దానశీలే చ సదైవ నివసామ్యహమ్॥ ౨౬ ॥
అసురేష్వవసం పూర్వం సత్యధర్మనిబంధనా। విపరీతాంస్తు తాన్ బుద్ధ్వా త్వయి వాసమరోచయమ్ ॥ ౨౭ ॥ శక్రః॥ కథంవృత్తేషు దైత్యేషు త్వమవా-
త్సీర్వరాననే। దృష్ట్వా చ కిమిహాగాస్త్వం హిత్వా దైతేయదానవాన్॥౨౮॥ శ్రీః॥ స్వధర్మమనుతిష్ఠత్సు ధైర్యాదచలితేషు చ। స్వర్గమార్గాభిరా-
మేషు సత్త్వేషు నిరతా హ్యహమ్॥ ౨౯॥ దానాధ్యయనయజ్ఞేజ్యా పితృదైవతపూజనమ్। గురూణామతిథీనాం చ తేషాం సత్యమవర్తత॥ ౩౦॥ సుసంమృ-
ష్టగృహాశ్చాసన్ జితస్త్రీకా హుతాగ్నయః। గురుశుశ్రూషకా దాంతా బ్రహ్మణ్యాస్సత్యవాదినః ॥ ౩౧॥ శ్రద్దధానా జితక్రోధా దానశీలానసూయవః।
భృతపుత్రా భృతామాత్యా భృతదారా హ్యనీర్ష్యవః॥ ౩౨॥ అమర్షేణ న చాన్యోన్యం స్పృహయంతే కదాచన। న చ జాతూపతప్యంతే ధీరాః పరసమృ-

ద్ధిః॥౩౩॥ దాతారః సంగృహీతార ఆర్యాః కరుణవేదినః । మహాప్రసాదా ఋజవో దృఢభక్తా జితేంద్రియాః ॥ ౩౪ ॥ సంతుష్టభృత్యసచివాః కృతజ్ఞాః ప్రి
యవాదినః । యథార్హమానార్థకరా హ్రీనిషేవా యతవ్రతాః ॥ ౩౫॥ నిత్యం పర్వసు సుస్నాతాః స్వనులిప్తాః స్వలంకృతాః । ఉపవాసతపఃశీలాః ప్ర
తీతా బ్రహ్మవాదినః ॥ ౩౬ ॥ నైతానభ్యుదియాత్సూర్యో నచాప్యాసన్ ప్రగేశయాః । రాత్రౌ దధి చ సక్తూంశ్చ నిత్యమేవ వ్యవర్జయన్ ॥ ౩౭ ॥ కల్యం ఘృ
తం చాన్వవేక్షన్ ప్రయతా బ్రహ్మవాదినః । మంగల్యాన్యపి చాపశ్యన్ బ్రాహ్మణాంశ్చాప్యపూజయన్ ॥ ౩౮ ॥ సదా హి వదతాం ధర్మం సదా చాప్రతిగృ
హ్ణతామ్ । అర్ధం చ రాత్ర్యాః స్వపతాం దివా చాస్వపతాం తథా ॥ ౩౯ ॥ కృపణానాథవృద్ధానాం దుర్బలాతురయోషితామ్ । దయాం చ సంవిభాగం చ ని
త్యమేవానుమోదతామ్ ॥ ౪౦ ॥ త్రస్తం విషణ్ణముద్విగ్నం భయార్తం వ్యాధితం కృశమ్ । హృతస్వం వ్యసనార్తం చ నిత్యమాశ్వాసయంతి తే ॥ ౪౧ ॥ ధర్మ
మేవాన్వవర్తంత న హింసంతి పరస్పరమ్ । అనుకూలాశ్చ కార్యేషు గురువృద్ధోపసేవినః ॥ ౪౨ ॥ పితౄన్ దేవానతిథీంశ్చైవ యథావత్తేఽభ్యపూజయన్ । అ
వశేషాణి చాశ్నంతి నిత్యం సత్యతపోధృతాః ॥ ౪౩ ॥ నైకేఽశ్నంతి సుసంపన్నం న గచ్ఛంతి పరస్త్రియమ్ । సర్వభూతేష్వవర్తంత యథాత్మని దయాం ప్రతి ॥
౪౪ ॥ నైవాకాశే న పశుషు వియోనౌ న చ పర్వసు । ఇంద్రియస్య విసర్గం తే రోచయంతి కదాచన ॥ ౪౫ ॥ నిత్యం దానం తథా దాక్ష్యమార్జవం చైవ నిత్యదా ।
ఉత్సాహోఽథానహంకారః పరమం సౌహృదం క్షమా ॥ ౪౬ ॥ సత్యం దానం తపః శౌచం కారుణ్యం వాగనిష్ఠురా । మిత్రేషు చానభిద్రోహః సర్వం తేష్వభ
వత్ప్రభో ॥ ౪౭ ॥ నిద్రా తంద్రీరసంప్రీతిరసూయా చానవేక్షితా । అరతిశ్చ విషాదశ్చ స్పృహా చాప్యవిశన్న తాన్ ॥ ౪౮ ॥ సాహమేవంగుణేష్వేవ దానవే
ష్వవసం పురా । ప్రజాసర్గముపాదాయ నైకం యుగవిపర్యయమ్ ॥ ౪౯ ॥ తతః కాలవిపర్యాసే తేషాం గుణవిపర్యయాత్ । అపశ్యం నిర్గతం ధర్మం కా
మక్రోధవశాత్మనామ్ ॥ ౫౦ ॥ సభాసదాం చ వృద్ధానాం సతాం కథయతాం కథాః । ప్రాహసన్నభ్యసూయంశ్చ సర్వవృద్ధాన్ గుణావరాః ॥ ౫౧ ॥ యువా
నశ్చ సమాసీనా వృద్ధానభిగతాన్ సతః । నాభ్యుత్థానాభివాదాభ్యాం యథాపూర్వమపూజయన్ ॥ ౫౨ ॥ వర్తయంత్యేవ పితరి పుత్రాః ప్రభవతే తథా । అ
భృత్యా భృత్యతాం ప్రాప్య ఖ్యాపయంత్యనపత్రపాః ॥ ౫౩ ॥ తథా ధర్మాదపేతేన కర్మణా గర్హితేన యే । మహతః ప్రాప్నువంత్యర్థాంస్తేషాం తత్రా
భవత్స్పృహా ॥ ౫౪ ॥ ఉచ్చైశ్చాభ్యవదన్ రాత్రౌ నీచైస్తత్రాగ్నిరజ్వలత్ । పుత్రాః పితౄనత్యచరన్ నార్యశ్చాత్యచరన్ పతీన్ ॥ ౫౫ ॥ మాతరం పితరం
వృద్ధమాచార్యమతిథిం గురుమ్ । గురుత్వాన్నాభ్యనందంత కుమారాన్నాన్వపాలయన్ ॥ ౫౬ ॥ భిక్షాం బలిమదత్వా చ స్వయమన్నాని భుంజతే । అనిష్ట్వా
సంవిభజ్యాథ పితృదేవాతిథీన్ గురూన్ ॥ ౫౭ ॥ న శౌచమన్వరుధ్యంత తేషాం సూదజనాస్తథా । మనసా కర్మణా వాచా భక్ష్యమాసీదనావృతమ్ ॥ ౫౮ ॥
విప్రకీర్ణాని ధాన్యాని కాకమూషికభోజనమ్ । అపావృతం పయోఽతిష్ఠదుచ్ఛిష్టాశ్చాస్పృశన్ ఘృతమ్ ॥ ౫౯ ॥ కుద్దాలం దాత్రపిటకం ప్రకీర్ణం కాంస్యభాజ
నమ్ । ద్రవ్యోపకరణం సర్వం నాన్వవైక్షత్ కుటుంబినీ ॥ ౬౦ ॥ ప్రాకారాగారవిధ్వంసాన్న స్మ తే ప్రతికుర్వతే । నాద్రియంతే పశూన్ బద్ధ్వా యవసేనో
దకేన చ ॥ ౬౧ ॥ బాలానాం ప్రేక్షమాణానాం స్వయం భక్ష్యమభక్షయన్ । తథా భృత్యజనం సర్వమసంతర్ప్య చ దానవాః ॥ ౬౨ ॥ పాయసం కృసరం
మాంసమపూపానథ శష్కులీః । అపాచయన్నాత్మనోఽర్థే వృథామాంసాన్యభక్షయన్ ॥ ౬౩ ॥ ఉత్సూర్యశాయినశ్చాసన్ సర్వే చాసన్ ప్రగే నిశాః ॥
అవర్తన్ కలహాశ్చాత్ర దివారాత్రం గృహే గృహే ॥ ౬౪ ॥ అనార్యాశ్చార్యమాసీనం పర్యుపాసన్న తత్ర హ । ఆశ్రమస్థాన్ వికర్మస్థాః ప్రాద్విషంత పర
స్పరమ్ ॥ ౬౫ ॥ సంకరాశ్చాభ్యవర్తంత న చ శౌచమవర్తత । యే చ వేదవిదో విప్రా విస్పష్టమనృచశ్చ యే ॥ ౬౬ ॥ నిరంతరవిశేషాస్తే బహుమానావమా
నయోః । హారమాభరణం వేషం గతం స్థితమవేక్షితమ్ ॥ ౬౭ ॥ అసేవంత భుజిష్యా వై దుర్జనాచరితం విధిమ్ । స్త్రియః పురుషవేషేణ పుంసః స్త్రీవేషధారి

ణః॥౧౮॥క్రీడారతివిహారేషుపరాంముదమవాప్నువన్। ప్రభవద్భిఃపురాదాయానర్హేభ్యఃప్రతిపాదితాః॥ ౧౯॥నాభ్యవర్తంతనాస్తిక్యాద్వర్తం-
తస్సంభవేష్వపి। మిత్రేణాభ్యర్థితంమిత్రమర్థేసంశయితేక్వచిత్॥ ౨౦॥బాలకోట్యగ్రమాత్రేణస్వార్థేనాఘ్నతతద్వసు।పరస్వాదానరుచయోవిష
మవ్యవహారిణః॥ ౨౧॥ అదృశ్యంతార్యవర్ణేషుశూద్రాశ్చాపితపోధనాః। అధీయంతేవ్రతాః కేచిద్వృథావ్రతమథాపరే॥ ౨౨॥అశుశ్రూషుర్గురోశ్శిష్యః
కశ్చిచ్ఛిష్యసఖోగురుః। పితాచైవజనత్రీచశ్రాంతౌవృత్తోత్సవావివ॥ ౨౩॥ అప్రభుత్వేస్థితౌవృద్ధావన్నంప్రార్థయతస్సుతాన్।తత్రవేదవిదఃప్రాజ్ఞాగాం
భీర్యేసాగరోపమాః॥ ౨౪॥ కృష్యాదిష్వభవన్సక్తామూర్ఖాశ్శ్రాద్ధాన్యభుంజత। ప్రాతఃప్రాతశ్చసుప్రశ్నంకల్పనంప్రేషణక్రియాః॥ ౨౫॥ శిష్యాన్నప్ర
హితాస్తేషామకుర్వన్గురవస్స్వయమ్। శ్వశ్రూశ్వశురయోరగ్రేవధూఃప్రేష్యానశాసత ॥ ౨౬ ॥ అన్వశాసచ్చభర్తారంసమాహూయాభిజల్పతీ।
ప్రయత్నేచాపిచారక్షచ్చిత్తంపుత్రస్యవైపితా ॥ ౨౭॥ వ్యభజచ్చాపిసంరంభాద్దుఃఖవాసంతథావసత్।అగ్నిదాహేనచోరైర్వారాజభిర్వాహృతంధ
నమ్॥ ౨౮॥దృష్ట్వాద్వేషాత్ప్రాహసంతసుహృత్సంభావితాహ్యపి। కృతఘ్నానాస్తికా-పాపాగురుదారాభిమర్షిణః॥ ౨౯॥అభక్ష్యభక్షణరతానిర్మ
ర్యాదాహతత్విషః। తేష్వేవమాదీనాచారానాచరత్సువిపర్యయే॥౩౦॥నాహందేవేంద్రవత్స్యామిదానవేష్వితిమేమతిః।తన్మాంస్స్వయమనుప్రాప్తామభి
నందశచీపతే॥౩౧॥త్వయార్చితాంమాందేవేశపురోధాస్యంతిదేవతాః।యత్రాహంతత్రమత్కాంతామద్విశిష్టామదర్పణాః॥౩౨॥ సప్తదేవ్యోజయా
ష్టమ్యోవాసమేష్యంతితేష్టధా। ఆశాశ్రద్ధాధృతిఃక్షాంతిర్విజితిస్సంనతిఃక్షమా॥ ౩౩॥అష్టమీవృత్తిరేతాసాంపురోగాపాకశాసన। తాశ్చాహంచాసు
రాంస్త్యక్త్వాయుష్మద్విషయమాగతాః॥౩౪॥ త్రిదశేషునివత్స్యామోధర్మనిష్ఠాంతరాత్మసు।ఇత్యుక్తవచనాందేవీంప్రీత్యర్థంచననందతుః॥౩౫॥నా
రదశ్చాత్రదేవర్షిర్వృత్రహంతాచవాసవః। తతోనలసఖోవాయుఃప్రవవౌదేవవేశ్మసు॥ ౩౬ ॥ ఇష్టగంధస్సుఖస్పర్శస్సర్వేంద్రియసుఖావహః। శు
చౌచాభ్యర్థితేదేశేత్రిదశాఃప్రాయశఃస్థితాః॥లక్ష్మీసహితమాసీనంమఘవంతందిదృక్షవః॥ ౩౭ ॥ తతోదివంప్రాప్యసహస్రలోచనఃశ్రియోపపన్నస్సు
హృదామహర్షిణా। రథేనహర్యశ్వయుజాసురర్షభఃసదస్సురాణామభిసత్కృతోయయౌ॥౩౮॥ అథేంగితంవజ్రధరస్యనారదఃశ్రియశ్చదేవ్యామ
నసావిచారయన్।శ్రియైశశంసామరదృష్టపౌరుషఃశివేనతత్రాగమనంమహర్షిభిః॥౩౯ ॥తతోమృతంద్యౌఃప్రవవర్షభాస్వతీపితామహస్యాయతనేస్వ
యంభువః। అనాహతాదుందుభయోథనేదిరేతథాప్రసన్నాశ్చదిశశ్చకాశిరే॥౪౦॥ యథర్తుసస్యేషువవర్షవాసవోనధర్మమార్గాద్విచచాలక
శ్చన। అనేకరత్నాకరభూషణాచభూఃసుఘోషఘోషాభువనౌకసాంజయే॥౪౧॥ క్రియాభిరామామనుజామనస్వినోబభుశ్శుభేపుణ్యకృతాంపథిస్థితాః॥
నరామరాఃకిన్నరయక్షరాక్షసాఃసమృద్ధిమంతస్సుమనస్వినోభవన్॥౪౨॥ నజాత్వకాలేకుసుమంకుతఃఫలంపపాతవృక్షాత్పవనేరితాదపి।రసప్రదాఃకా
మదుఘాశ్చధేనవోనదారుణావాగ్విచచారకస్యచిత్॥ ౪౩ ॥ ఇమాంసపర్యాంసహసర్వకామదైఃశ్రియశ్చశక్రప్రముఖైశ్చదైవతైః। పఠంతియేవిప్ర
సదస్సమాగతాఃసమృద్ధకామాశ్శ్రియమాప్నువంతితే॥౪౪॥ త్వయాకురూణాంవరయత్ప్రచోదితంభవాభవస్యేహపరంనిదర్శనమ్।తదద్యసర్వంప
రికీర్తితంమయాపరీక్ష్యతత్త్వంపరిగంతుమర్హసి॥ ౪౫॥ ....*

ఇతి - శ్రీమహాభారతే - మోక్షధర్మపర్వణి - శ్రీవాసవసంవాదే - అష్టావింశత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ కింశీలఃకింసమాచారఃకింవిద్యఃకింపరాక్రమః। ప్రాప్నోతిబ్రహ్మణఃస్థానంయత్పరంప్రకృతేర్ధ్రువమ్॥౧॥భీష్మః॥ మోక్షధర్మేషునియతోల
ఘ్వాహారోజితేంద్రియః। ప్రాప్నోతిబ్రహ్మణఃస్థానంతత్పరంప్రకృతేర్ధ్రువమ్॥ ౨॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। జైగీషవ్యస్యసం
వాదమసితస్యచభారత॥ ౩॥ జైగీషవ్యంమహాప్రాజ్ఞంధర్మాణామాగతాగమమ్। అక్రుధ్యంతమహృష్యంతమసితోదేవలోబ్రవీత్ ॥౪॥దేవలః॥ నప్రీయ

సేవంద్యమానో నింద్యమానో నసూయసే। కా తే ప్రజ్ఞా కుతశ్చైషా కిం తే తస్యాః పరాయణమ్॥ ౫ ॥ భీష్మః॥ఇతి తేనానుయుక్తస్సతమువాచమహాతపాః।మ
హద్వాక్యమసందిగ్ధంపుష్కలార్థపదంశుచి ॥ ౬॥ జైగీషవ్యః॥యాగతిర్యాపరాకాష్ఠాయాశాంతిఃపుణ్యకర్మణామ్।తాంతేహంసంప్రవక్ష్యామిమహ
తీమృషిసత్తమ॥ ౭॥ నిందత్సుచసమానిత్యంప్రశంసత్సుచదేవల। నిహ్నువంతిచయేతేషాంసమయంసుకృతంచయత్ ॥ ౮ ॥ ఉక్తాశ్చనవదిష్యంతివక్తారమ
హితంహితమ్।ప్రతిహంతంనచేచ్ఛంతిహంతారంవైమనీషిణః॥౯॥నాప్రాప్తమనుశోచంతిప్రాప్తకాలానికుర్వతే।నచాతీతానిశోచంతినచైవప్రతిజానతే॥
౧౦॥ సంప్రాప్తాయాంచపూజాయాంకామాదర్థేషుదేవల। యథోపపత్తింకుర్వంతిశక్తిమంతఃకృతవ్రతాః॥౧౧॥పక్వవిద్యామహాప్రాజ్ఞాజితక్రోధా
జితేంద్రియాః। మనసాకర్మణావాచానాపరాధ్యంతికర్హిచిత్ ॥౧౨॥ అనీర్ష్యవోనచాన్యోన్యంవిహింసంతికదాచన।నచజాతూపతప్యంతేధీరాఃప
రసమృద్ధిభిః॥ ౧౩॥నిందాప్రశంసేచాత్యర్థంనవదంతిపరస్యయే। నచనిందాప్రశంసాభ్యాంవిక్రియంతేకదాచన॥ ౧౪॥ సర్వతశ్చప్రశాంతాయేసర్వభూ
తహితేరతాః। నక్రుధ్యంతినహృష్యంతినాపరాధ్యంతికస్యచిత్ ॥౧౫॥విముచ్యహృదయగ్రంథించంక్రమంతియథాసుఖమ్ । నయేషాంబాంధవాస్సంతియేతి
చాన్యేషాంనబాంధవాః॥ ౧౬॥ అమిత్రాశ్చనసంత్యేషాంయేచామిత్రానకస్యచిత్। యఏవంకుర్వతేమర్త్యాఃసుఖంజీవంతిసర్వదా॥౧౭॥ యేధర్మంచా
నురుధ్యంతేసర్వజ్ఞాద్విజసత్తమ।యేహ్యతోవిచ్యుతామార్గాత్తేహృష్యంత్యుద్విజంతిచ॥ ౧౮॥ ఆస్థితస్తమహంమార్గమసూయిష్యామికింకథమ్।నిం
ద్యమానఃప్రశస్తోవాహృష్యేయంకేనహేతునా॥౧౯॥ యద్యదిచ్ఛంతితత్తస్మాదభిగచ్ఛంతుమానవాః। నమేనిందాప్రశంసాభ్యాంహ్రాసవృద్ధీభవిష్యతః॥
౨౦॥అమృతస్యేవకింతృప్యేదవమానస్యతత్త్వవిత్ । విషస్యేవోద్విజేన్నిత్యంసమ్మానస్యవిచక్షణః ॥ ౨౧ ॥ అవజ్ఞాతస్సుఖంశేతేఇహచాముత్రచాభ
యమ్। విముక్తస్సర్వదోషేభ్యోయోవమంతాసబుధ్యతే॥౨౨॥పరాంగతించయేకేచిత్ప్రార్థయంతిమనీషిణః।ఏతద్వ్రతంసమాహృత్యసుఖమేధంతి
తేజనాః॥౨౩॥ సర్వతశ్చసమాహృత్యక్రతూన్సర్వాన్జితేంద్రియః। ప్రాప్నోతిబ్రహ్మణఃస్థానంయత్పరంప్రకృతేర్ధ్రువమ్॥౨౪॥నాస్యదేవానగంధ
ర్వానపిశాచానరాక్షసాః। పదమన్వవరోహంతిప్రాప్తస్యపరమాంగతిమ్॥౨౫॥ .... *

ఇతి- జైగీషవ్యాసితసంవాదే-ఏకోనత్రింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ప్రియస్సర్వస్యలోకస్యసర్వసత్త్వాభినందితా । గుణైస్సర్వైరుపేతశ్చకోన్వస్తిభువిమానవః॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రతేవర్ణయిష్యామిపృచ్ఛ
తోభరతర్షభ । ఉగ్రసేనస్యసంవాదంనారదేకేశవస్యచ॥౨॥ ఉగ్రసేనః॥ యస్యసంకల్పతేలోకోనారదస్యప్రకీర్తనే।మన్యేసగుణసంపన్నోబ్రూ
హితన్మమపృచ్ఛతః॥ ౩॥ వాసుదేవః॥ కుకురాధిపయాన్మన్యేశృణుతాన్మేవివక్షతః। నారదస్యగుణాన్సాధూన్సంక్షేపేణనరాధిప॥౪॥నచారిత్రనిమి
త్తోస్యాహంకారోదేవతాపనః । అభిన్నశ్రుతచారిత్రస్తస్మాత్సర్వత్రపూజితః ॥ ౫॥ అరతిఃక్రోధచాపల్యేభయంనైతానినారదే । అదీర్ఘసూత్రశ్శూర
శ్చతస్మాత్సర్వత్రపూజితః ॥ ౬॥ ఉపాస్యోనారదోబాఢంవాచినాస్యవ్యతిక్రమః।కామతోయదివాలోభాత్తస్మాత్సర్వపూజితః॥౭॥అధ్యాత్మవిధితత్త్వ
జ్ఞఃక్షాంతశ్శక్తోజితేంద్రియః । ఋజుశ్చసత్యవాదీచతస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥౮॥ తేజసాయశసాబుద్ధ్యాజ్ఞానేనవినయేనచ। జన్మనాతపసావృద్ధస్తస్మాత్స
ర్వత్రపూజితః॥ ౯॥ సుశీలస్సుఖసంవేశఃసుభోజస్స్వాదరశ్శుచిః। సువాక్యశ్చాప్యనీర్ష్యశ్చతస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥ ౧౦॥ కల్యాణంకురుతేబాఢంపాపమ
స్మిన్నవిద్యతే। నప్రీయతేపరానర్థైస్తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥ ౧౧॥ వేదశ్రుతిభిరాఖ్యానైరర్థానభిజిగీషతి।తితిక్షురనవజ్ఞాతస్తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥
౧౨॥సమత్వాచ్చప్రియోనాస్తినాప్రియశ్చకథంచన। మనోనుకూలవాదీచతస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥ ౧౩॥ బహుశ్రుతశ్చిత్రకథఃపండితోలాలసోశఠః। అ
దీనోక్రోధనోలుబ్ధస్తస్మాత్సర్వత్రపూజితః ॥ ౧౪॥ నార్థేధర్మేవాకామేవాకృతపూర్వోస్యవిగ్రహః।దోషాశ్చాస్యసముచ్ఛిన్నాస్తస్మాత్సర్వత్రపూజి

తః॥౧౫॥దృఢభక్తిరనిందాత్మా శ్రుతవానన్నృశంసవాన్।వీతసమ్మోహదోషశ్చ తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥౧౬॥అసక్తస్సర్వసంగేషు సక్తాత్మేవ లక్ష్యతే। అదీర్ఘసంశయో వాగ్మీ తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥ ౧౭॥ సమాధిర్నాస్య కామార్థే నాత్మానం స్తౌతి కర్హిచిత్ ।అనీర్ష్యుర్మృదుసంవాదస్తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥౧౮॥లోకస్య వివిధం చిత్తం ప్రేక్షతే చాప్యకుత్సయన్।సంవర్గవిద్యాకుశలస్తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥౧౯॥నాసూయత్యాగమం కంచిత్స్వనయే నోపజీవతి। అవంధ్యకాలో వశ్యాత్మా తస్మాత్సర్వత్రపూజితః ॥ ౨౦ ॥ కృతశ్రమః కృతప్రజ్ఞో న చ తృప్తస్సమాధితః ।నిత్యయుక్తోఽప్రమత్తశ్చ తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥౨౧॥నాపత్రపశ్చ యుక్తశ్చ నియుక్తశ్శ్రేయసే పరైః। అభేత్తా పరగుహ్యానాం తస్మాత్సర్వపూజితః॥ ౨౨ ॥ న హృష్యత్యర్థలాభేషు నాలాభేషు వ్యథత్యపి। స్థిరబుద్ధిరసక్తాత్మా తస్మాత్సర్వత్రపూజితః॥౨౩॥తం సర్వగుణసంపన్నం దక్షం శుచిమనామయమ్। కాలజ్ఞం చ ప్రియజ్ఞం చ కః ప్రియం న కరిష్యతి ॥ ౨౪ ॥ .... *

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- వాసుదేవోగ్రసేనసంవాదే త్రింశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ఆద్యంతం సర్వభూతానాం జ్ఞాతుమిచ్ఛామి కౌరవ।ధ్యానం కర్మ చ కాలం చ తథైవాయుర్యుగే యుగే॥ ౧॥లోకతత్త్వం చ కార్త్స్న్యేన భూతానామాగతిం గతిమ్।సర్గశ్చ నిధనం చైవ కుత ఏతత్ప్రవర్తతే॥౨॥యది తేఽనుగ్రహే బుద్ధిరస్మాస్విహ సతాం వర । ఏతద్భవంతం పృచ్ఛామి తద్భవాన్ ప్రబ్రవీతు మే॥౩॥పూర్వం హి కథితం శ్రుత్వా భృగుభాషితముత్తమమ్।భరద్వాజస్య విప్రర్షేస్తతో మే బుద్ధిరుత్తమా ॥ ౪ ॥ జాతా పరమధర్మిష్ఠా దివ్యసంస్థానసంస్థితా। తతో భూయస్తు పృచ్ఛామి తద్భవాన్ వక్తుమర్హతి॥ ౫॥ భీష్మః॥ అత్ర తే వర్తయిష్యేఽహమితిహాసం పురాతనమ్। జగౌ యద్భగవాన్ వ్యాసః పుత్రాయ పరిపృచ్ఛతే॥ ౬॥ అధీత్య వేదానఖిలాన్ సాంగోపనిషదస్తథా। అన్విచ్ఛన్నైష్ఠికం కర్మ ధర్మనైపుణదర్శనాత్ ॥ ౭॥కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం పుత్రో వైయాసకిశ్శుకః। పప్రచ్ఛ సందేహమిమం ఛిన్నధర్మార్థసంశయమ్॥ ౮॥ శుకః॥భూతగ్రామస్య కర్తారం కాలజ్ఞానేన నిష్ఠితమ్ ॥ బ్రాహ్మణస్య చ యత్కృత్యం తద్భవాన్ వక్తుమర్హతి॥౯॥భీష్మః॥తస్మై ప్రోవాచ తత్సర్వం పితా పుత్రాయ పృచ్ఛతే । అతీతానాగతే విద్వాన్ సర్వజ్ఞస్సర్వధర్మవిత్ ॥ ౧౦॥ వ్యాసః॥అనాద్యంతమజం దివ్యమజరం ధ్రువమవ్యయమ్। అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయం బ్రహ్మాగ్రే సంప్రవర్తతే॥౧౧॥ కాష్ఠా నిమేషా దశ పంచ చైవ త్రింశత్తు కాష్ఠా గణయేత్కలాం తామ్।త్రింశత్కలాశ్చాపి భవేన్ముహూర్తో భాగః కలాయా దశమశ్చ యస్స్యాత్ ॥౧౨॥ త్రింశన్ముహూర్తం తు భవేదహశ్చ రాత్రిశ్చ సంఖ్యా మునిభిః ప్రణీతా । మాసః స్మృతో రాత్ర్యహనీ చ త్రింశత్సంవత్సరో ద్వాదశ మాస ఉక్తః ॥ సంవత్సరం ద్వే అయనే వదంతి సంఖ్యావిదో దక్షిణముత్తరం చ॥౧౩॥అహోరాత్రే విభజతే సూర్యో మానుషలౌకికే। రాత్రిస్స్వప్నాయ భూతానాం చేష్టాయై కర్మణామహః॥౧౪ ॥ పిత్ర్యే రాత్ర్యహనీ మాసః ప్రవిభాగస్తయోః పునః। శుక్లోఽహః కర్మచేష్టాయాం కృష్ణస్స్వప్నాయ శర్వరీ ॥ ౧౫ ॥ దైవే రాత్ర్యహనీ వర్షం ప్రవిభాగస్తయోః పునః । అహస్తత్రోదగయనం రాత్రిస్స్యాద్దక్షిణాయనమ్॥ ౧౬ ॥ యే తే రాత్ర్యహనీ పూర్వే కీర్తితే జీవలౌకికే। తయోస్సంఖ్యాయ వర్షాగ్రం బ్రాహ్మే వక్ష్యామ్యహఃక్షపే॥ ౧౭॥ పృథక్సంవత్సరాగ్రాణి ప్రవక్ష్యామ్యనుపూర్వశః। కృతే త్రేతాయుగే చైవ ద్వాపరే చ కలౌ తథా ॥ ౧౮॥ చత్వార్యాహుస్సహస్రాణి వర్షాణాం తత్కృతం యుగమ్। తస్య తావచ్ఛతీ సంధ్యా సంధ్యాంశశ్చ తథావిధః॥౧౯॥ ఇతరేషు ససంధ్యేషు సంధ్యాంశేషు తతస్త్రిషు। ఏకపాదేన హీయంతే సహస్రాణి శతాని చ॥౨౦॥ఏతాని శాశ్వతాన్ లోకాన్ ధారయంతి సనాతనాన్।ఏతద్బ్రహ్మవిదాం తాత విదితం బ్రహ్మ శాశ్వతమ్॥ ౨౧॥ చతుష్పాత్సకలో ధర్మః సత్యం చైవ కృతే యుగే। నాధర్మేణాగమః కశ్చిత్పరస్తస్య ప్రవర్తతే॥ ౨౨॥ఇతరేష్వాగమాద్ధర్మః పాదశస్త్వవరోప్యతే।చౌర్యకానృతమాయాభిరధర్మశ్చోపచీయతే॥౨౩॥అరోగాస్సర్వసిద్ధార్థాశ్చతుర్వర్షశతాయుషః। కృతే త్రేతాయుగే త్వేషాం పాదశో,

హ్రాసతేవయః॥ ౨౪॥ వేదవాదాశ్చానుయుగంహ్రసంతీతిహనశ్శ్రుతమ్।ఆయూంషిచాశిషశ్చైవ వేదస్యైవచయత్ఫలమ్॥ ౨౫॥అన్యేకృతయుగేధర్మా
స్త్రేతాయాంద్వాపరేపరే। అన్యేకలియుగేనౄణాంయుగహ్రాసానురూపతః॥ ౨౬॥ తపఃపరంకృతయుగే త్రేతాయాంజ్ఞానముత్తమమ్।ద్వాపరేయజ్ఞ
మేవాహుర్దానమేకంకలౌయుగే॥ ౨౭॥ఏతాంద్వాదశసాహస్రీంయుగాఖ్యాంకవయోవిదుః।సహస్రపరివర్తంతద్బ్రాహ్మందివసముచ్యతే॥ ౨౮॥
రాత్రిమేతావతీంచైవతదాదౌవిశ్వమీశ్వరః।ప్రళయేధ్యానమావిశ్యసుప్త్వాసోంతేవిబుధ్యతే॥ ౨౯॥సహస్రయుగపర్యంతమహర్యద్బ్రహ్మణోవిదుః।రా
త్రింయుగసహస్రాంతాంతేఽహోరాత్రవిదోజనాః॥ ౩౦॥ ప్రతిబుద్ధోవికురుతేబ్రహ్మాక్షయ్యంక్షపాక్షయే। సృజతేచమహద్భూతంతస్మాద్వ్యక్తాత్మ
కంమనః॥ ౩౧॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే- ఏకత్రింశదధికశతతమోధ్యాయః

వ్యాసః॥ బ్రహ్మతేజోమయంశుక్రంయస్యసర్వమిదంజగత్। ఏకస్యభూతంభూతస్యద్వయంస్థావరజంగమమ్॥ ౧॥ అహర్ముఖేవిబుద్ధస్సన్సృజతేవిద్య
యాజగత్। అగ్రఏవమహద్భూతమాశువ్యక్తాత్మకంమనః॥ ౨॥ అభిభూయేహచార్చిష్మాన్వ్యసృజత్స్వప్నమానసాన్। దూరగంబహుధాగామిప్రార్థ
నాసంశయాత్మకమ్॥ ౩॥ మనఃసృష్టింవికురుతేచోద్యమానంసిసృక్షయా। ఆకాశంజాయతేతస్మాత్తస్యశబ్దంగుణంవిదుః॥ ౪॥ఆకాశాత్తువికుర్వాణా
త్సర్వగంధవహఃశుచిః। బలవాన్జాయతేవాయుస్తస్యస్పర్శోగుణోమతః॥ ౫॥ వాయోరపివికుర్వాణాజ్జ్యోతిర్భవతిభాస్వరమ్। రోచిష్ణుజాయతే
శుక్రంతద్రూపగుణముచ్యతే॥ ౬॥ జ్యోతిషోపివికుర్వాణాద్భవంత్యాపోరసాత్మికాః। అద్భ్యోగంధస్తథాభూమిఃపూర్వేషాంసృష్టిరుచ్యతే॥ ౭॥ గుణాః
పూర్వస్యపూర్వస్యప్రాప్నువంత్యుత్తరోత్తరమ్। తేషాంయావద్యథాయచ్చతత్తత్తావద్గుణంస్మృతమ్॥ ౮॥ ఉపలభ్యాప్సుచేద్గంధంకేచిద్బ్రూయుర
నైపుణాత్। పృథివ్యామేవతంవిద్యాదపాంవాయోశ్చసంశ్రితమ్॥ ౯॥ ఏతేసప్తవిధాత్మానోనానావీర్యాఃపృథక్పృథక్। నాశక్నువన్ప్రజాస్స్ర
ష్టుమసమాగమ్యకృత్స్నశః॥ ౧౦॥ తేసమేత్యమహాత్మానోహ్యన్యోన్యమభిసంశ్రితాః। శరీరాశ్రయణంప్రాప్తాస్తతఃపురుషఉచ్యతే॥ ౧౧॥ శరీరం
శ్రయణాద్భవతిమూర్తిమత్షోడశాత్మకమ్। తమావిశంతిభూతానిమహాంతిసహకర్మణా॥ ౧౨॥ సర్వభూతానిచాదాయతపసశ్చరణాయహ। ఆ
దికర్తాసభూతానాంతమేవాహుఃప్రజాపతిమ్॥ ౧౩॥ సవైసృజతిభూతానిస్థావరాణిచరాణిచ। తతస్సృజతిబ్రహ్మాదేవర్షిపితృమానవాన్॥ ౧౪॥
లోకాన్నదీఃసముద్రాంశ్చదిశఃశైలాన్వనస్పతీన్। నరకిన్నరరక్షాంసివయఃపశుమృగోరగాన్॥ ౧౫॥ అవ్యయంచవ్యయంచైవద్వయంస్థావరజంగ
మమ్। తేషాంయేయానికర్మాణిప్రాక్సృష్ట్యాంప్రతిపేదిరే॥ ౧౬॥ తాన్యేవప్రతిపద్యంతేసృజ్యమానాఃపునఃపునః। హింస్రాహింస్రేమృదుక్రూరేధర్మా
ధర్మావృతానృతే॥ ౧౭॥ తద్భావితాఃప్రపద్యంతేతస్మాత్తత్తస్యరోచతే। మహాభూతేషునానాత్వమింద్రియార్థేషుమూర్తిషు॥ ౧౮॥వినియోగంచ
భూతానాంధాతైవవిదధాత్యుత। కేచిత్పురుషకారంతుప్రాహుఃకర్మసుమానవాః॥ ౧౯॥ దైవమిత్యపరేవిప్రాఃస్వభావంభూతచింతకాః। పౌరుషం
కర్మదైవంచఫలవృత్తిస్వభావతః॥ ౨౦॥ త్రయఏతేపృథగ్భూతానవివేకంతుకేచన। ఏవమేవంచనైవంచనచోభేనానుభేనచ॥ ౨౧॥కర్మస్థావిషయం
బ్రూయుఃసత్త్వస్థాఃసమదర్శినః। తపోనిఃశ్రేయసంజంతోస్తస్యమూలంశమోదమః॥ ౨౨॥ తేనసర్వానవాప్నోతియాన్కామాన్మనసేచ్ఛతి। తపసాత
దవాప్నోతియద్భూతంసృజతేజగత్॥ ౨౩॥ సతద్భూతశ్చసర్వేషాంభూతానాంభవతిప్రభుః।ఋషయస్తపసావేదానధ్యైషంతదివానిశమ్॥ ౨౪॥ అ
నాదినిధనావిద్యావాగుత్సృష్టాస్వయంభువా।ఆదౌవేదమయీదివ్యాయతఃసర్వాఃప్రవృత్తయః॥ ౨౫॥ఋషీణాంనామధేయానియాశ్చవేదేషుసృష్ట
యః। నానారూపంచభూతానాంకర్మణాంచప్రవర్తయన్॥ ౨౬॥ వేదశబ్దేభ్యఏవాదౌనిర్మిమీతేసఈశ్వరః। నామధేయానిచర్షీణాంయాశ్చ

వేదేషు సృష్టయః॥ ౨౭॥ శర్వర్యంతేను జాతా నామ న్యేభ్యో విదధాత్యజః। నామభేదతపఃకర్మయజ్ఞాఖ్యా లోకసిద్ధయః॥ ౨౮॥ ఆత్మసిద్ధిస్తు వేదేషు ప్రో
చ్యతే దశభిః క్రమైః। యదుక్తం వేదవాదేషు గహనం వేదదర్శిభిః॥ ౨౯॥ తదంతేషు యథాయుక్తం క్రమయోగేన లక్ష్యతే। కర్మజోఽయం పృథగ్భావో
ద్వంద్వయుక్తోఽపి దేహినః॥ ౩౦॥ ఆత్మసిద్ధిస్తు విజ్ఞానాజ్జహాతి పురుషో బలాత్। ద్వే బ్రహ్మణీ వేదితవ్యే శబ్దబ్రహ్మ పరం చ యత్॥ ౩౧॥ శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతః
పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి। ఆలంభయజ్ఞాః క్షత్రాశ్చ హవిర్యజ్ఞా విశః స్మృతాః॥ ౩౨॥ పరిచారయజ్ఞాః శూద్రాస్తు తపోయజ్ఞా ద్విజాతయః। త్రేతాయుగే విధి
స్త్వేష యజ్ఞానాం న కృతే యుగే॥ ౩౩॥ ద్వాపరే విప్లవం యాంతి యజ్ఞాః కలియుగే తథా। అపృథగ్ధర్మిణో మర్త్యా ఋక్సామాని యజూంషి చ॥ ౩౪॥ కా
మ్యా ఇష్టీః పృథగ్దృష్ట్వా తపోభిస్తప ఏవ చ। త్రేతాయాం తు సమస్తా యే ప్రాదురాసన్ మహాబలాః॥ ౩౫॥ సంయంతారః స్థావరాణాం జంగమానాం చ సర్వ
శః। త్రేతాయాం సంహతా వేదా యజ్ఞా వర్ణాశ్రమాస్తథా॥ ౩౬॥ సంరోధాదాయుషస్త్వేతే భ్రశ్యంతే ద్వాపరే యుగే। దృశ్యంతే న చ దృశ్యంతే వే
దాః కలియుగేఽఖిలాః॥ ౩౭॥ ఉత్సీదంతే సయజ్ఞాశ్చ కేవలా ధర్మపీడితాః। కృతే యుగే యస్తు ధర్మో బ్రాహ్మణేషు ప్రదృశ్యతే॥ ౩౮॥ ఆత్మవత్సు తపోవత్సు
శ్రుతవత్సు ప్రతిష్ఠితః। సధర్మవ్రతసంయోగం యథాధర్మం యుగే యుగే॥ ౩౯॥ విక్రియంతే స్వధర్మస్థా వేదవాదా యథాగమమ్। యథా విశ్వాని భూ
తాని వృష్ట్యా భూయాంసి ప్రావృషి॥ ౪౦॥ సృజ్యంతే జంగమస్థాని తథా ధర్మా యుగే యుగే। యథర్తుష్వృతులింగాని నానారూపాణి పర్యయే॥ ౪౧॥ దృ
శ్యంతే తాని తాన్యేవ తథా బ్రహ్మహరాదిషు। విహితం కాలనానాత్వమనాదినిధనం తథా॥ ౪౨॥ కీర్తితం తత్పురస్తాత్తే తత్సూతే చాత్తి చ ప్రజాః। దధాతి
భవతి స్థానం భూతానాం సమయో మతమ్॥ ౪౩॥ స్వభావేనైవ వర్తంతే ద్వంద్వయుక్తాని భూరిశః। సర్గకాలక్రియా వేదాః కర్తా కార్యం క్రియాఫలమ్
ప్రోక్తం తే పుత్ర సర్వం వై యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి॥ ౪౪॥ ....*

ఇతి-మోక్షధర్మపర్వణి-శుకానుప్రశ్నే - ద్వాత్రింశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

వ్యాసః॥ ప్రత్యాహారం తు వక్ష్యామి శర్వర్యాదౌ గతేఽహని। యథేదం కురుతేఽధ్యాత్మం సుసూక్ష్మం విశ్వమీశ్వరః॥ ౧॥ దివి సూర్యాస్తథా సప్త దహంతి శిఖినో
ఽర్చిషః। సర్వమేతత్తదర్చిర్భిః పూర్ణం జాజ్వల్యతే జగత్॥ ౨॥ పృథివ్యాం యాని భూతాని జంగమాని ధ్రువాణి చ। తాన్యేవాగ్రే ప్రలీయంతే భూమిత్వము
పయాంతి చ॥ ౩॥ తతః ప్రలీనే సర్వస్మిన్ స్థావరే జంగమే తథా। నిర్వృక్షా నిస్తృణా భూమిర్దృశ్యతే కూర్మపృష్ఠవత్॥ ౪॥ భూమేరపి గుణం గంధమాప ఆ
దదతే యదా। ఆత్తగంధా తదా భూమిః ప్రలయత్వాయ కల్పతే॥ ౫॥ ఆపస్తత్ర ప్రతిష్ఠంతి ఊర్మిమత్యో మహాస్వనాః। సర్వమేవేదమాపూర్య తిష్ఠంతి చ చ
రంతి చ॥ ౬॥ అపామపి గుణం తాత జ్యోతిరాదదతే యదా। ఆపస్తదా త్వాత్తగుణా జ్యోతిష్షూపరమంతి వై॥ ౭॥ యదాదిత్యం స్థితం మధ్యే గూహంతి శిఖినోఽర్చి
షః। సర్వమేవేదమర్చిర్భిః పూర్ణం జాజ్వల్యతే నభః॥ ౮॥ జ్యోతిషోఽపి గుణం రూపం వాయురాదదతే యదా। ప్రశామ్యతి తతో జ్యోతిర్వాయుర్దోధూయ
తే మహాన్॥ ౯॥ తతస్తు స్వనమాసాద్య వాయుస్సంభవమాత్మనః। అధశ్చోర్ధ్వం చ తిర్యక్చ దోధవీతి దిశో దశ॥ ౧౦॥ వాయోరపి గుణం స్పర్శమాకాశం
గ్రసతే యదా। ప్రశామ్యతి తదా వాయుః ఖం తు తిష్ఠతి నాదవత్॥ ౧౧॥ అరూపమరసస్పర్శమగంధం న చ మూర్తిమత్। సర్వలోకప్రణదితం ఖం తు తిష్ఠతి
నాదవత్॥ ౧౨॥ ఆకాశస్య గుణం శబ్దమభివ్యక్తాత్మకం మనః। మనసో వ్యక్తమవ్యక్తం బ్రాహ్మః సంప్రతిసంచరః॥ ౧౩॥ తదాత్మగుణమావిశ్య మనో గ్రసతి చం
ద్రమాః। మనస్యుపరతే చాపి చంద్రమస్యుపతిష్ఠతే॥ ౧౪॥ తం తు కాలేన మహతా సంకల్పం కురుతే వశే। చిత్తం గ్రసతి సంకల్పస్తచ్చ జ్ఞానమనుత్తమమ్॥ ౧౫॥
కాలో గిరతి విజ్ఞానం కాలం బలమితి శ్రుతిః। బలం కాలో గ్రసతి తు తం విద్యా కురుతే వశే॥ ౧౬॥ ఆకాశస్య తదా ఘోషం తం విద్వాన్ కురుతేఽత్మని। తదవ్యక్తం పరం
బ్రహ్మ తచ్ఛాశ్వతమనుత్తమమ్॥ ౧౭॥ ఏవం సర్వాణి భూతాని బ్రహ్మైవ ప్రతిసంచరః। యథావత్కీర్తితం సమ్యగేవమేతదసంశయమ్॥ ౧౮॥ బోద్ధ్యం వి

ధ్యాయమయం దృష్ట్వా యోగిభిః పరమాత్మభిః। ఏవం విస్తారసంక్షేపౌ బ్రహ్మావ్యక్తే పునః పునః॥ యుగసాహస్రయోరాదావహోరాత్రస్తథైవ చ॥౧౯॥*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాన్తిపర్వాన్తర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే - త్రయస్త్రింశదధికద్విశతతమోऽధ్యాయః,

వ్యాసః॥ భూతగ్రామే నియుక్తం యత్ తదేతత్కీర్తితం మయా। బ్రాహ్మణస్య తు యత్కృత్యం తత్తే వక్ష్యామి తచ్ఛృణు ॥ ౧ ॥ జాతకర్మప్రభృత్యస్య కర్మణాం దక్షిణావతామ్। క్రియా స్యాదాసమావృత్తేరాచార్యే వేదపారగే॥ ౨॥ అధీత్య వేదానఖిలాన్ గురుశుశ్రూషణే రతః। గురూణామనృణో భూత్వా సమావర్తేత యజ్ఞవిత్ ॥ ౩॥ ఆచార్యేణాభ్యనుజ్ఞాతశ్చతుర్ణామేకమాశ్రమమ్। ఆవిమోక్షాచ్ఛరీరస్య సోऽనుతిష్ఠేద్యథావిధి॥౪॥ ప్రజాసర్గేణ దారైశ్చ బ్రహ్మచర్యేణ వా పునః। వనే గురుసకాశే వా యతిధర్మేణ వా పునః॥ ౫ ॥ గృహస్థస్త్వేష ధర్మాణాం సర్వేషాం మూలముచ్యతే। యత్ర పక్వకషాయో హి దాన్తః సర్వత్ర సిధ్యతి॥ ౬॥ ప్రజావాన్ శ్రోత్రియో యజ్వా ముక్త ఏవ ఋణైస్త్రిభిః। అథాన్యానాశ్రమాన్ పశ్చాత్పూతో గచ్ఛేత కర్మభిః॥౭॥ యత్పృథివ్యాం పుణ్యతమం విద్యాత్స్థానం తదావసేత్ । యతేత తస్మిన్ ప్రామాణ్యం గన్తుం యశసి చోత్తమే॥౮॥ తపసా వా సుమహతా విద్యానాం పారణేన వా। ఇజ్యయా వా ప్రదానైర్వా విప్రాణాం వర్ధతే యశః ॥ ౯॥ యావదస్య భవత్యస్మిన్ కీర్తిర్లోకే యశస్కరీ। తావత్పుణ్యకృతాంల్లోకాననన్తాన్ పురుషోऽశ్నుతే॥౧౦॥ అధ్యాపయేదధీయీత యాజయేత యజేత వా। న వృథా ప్రతిగృహ్ణీయాన్న చ దద్యాత్కథంచన॥౧౧॥ యాజ్యతః శిష్యతో వాపి కన్యాయా వా ధనం మహత్। యద్యాగచ్ఛేద్యజేద్దద్యాన్నైకోऽశ్నీయాత్కథంచన॥౧౨॥ గృహమావసతో హ్యస్య నాన్యత్తీర్థం ప్రతిగ్రహాత్। దేవర్షిపితృగుర్వర్థం వృద్ధాతురబుభుక్షతామ్॥౧౩॥ అన్తర్హితాభితప్తానాం యథాశక్తి బుభూషతామ్। ద్రవ్యాణామతిశక్త్యాపి దేయమేషాం కృతాదపి॥౧౪॥ అర్హతామనురూపాణాం నాదేయం హ్యస్తి కించన। ఉచ్చైఃశ్రవసమప్యశ్వం ప్రాపణీయం సతాం విదుః॥౧౫॥ అనునీయ యథాకామం సత్యసన్ధో మహావ్రతః। స్వైః ప్రాణైర్బ్రాహ్మణప్రాణాన్ పరిత్రాయ దివం గతః॥ ౧౬॥ రన్తిదేవశ్చ సాంకృత్యో వసిష్ఠాయ మహాత్మనే । అపః ప్రదాయ శీతోష్ణా నాకపృష్ఠే మహీయతే ॥ ౧౭॥ ఆత్రేయశ్చేన్ద్రదమనో హ్యర్హతే వివిధం ధనమ్ । దత్త్వా లోకాన్ యయౌ ధీమాననన్తాన్ స మహీపతిః॥౧౮॥ శిబిరౌశీనరోऽఙ్గాని సుతం చ ప్రియమౌరసమ్। బ్రాహ్మణార్థముపాహృత్య నాకపృష్ఠమితో గతః॥ ౧౯॥ ప్రతర్దనః కాశిపతిః ప్రదాయ నయనే స్వకే । బ్రాహ్మణాయాతులాం కీర్తిమిహ చాముత్ర చాశ్నుతే॥ ౨౦॥ దివ్యమష్టశలాకం తు సౌవర్ణం పరమర్ద్ధిమత్ । ఛత్రం దేవావృధో దత్త్వా సరాష్ట్రోऽభ్యపతద్దివమ్॥ ౨౧॥ సాంకృతిశ్చ తథాత్రేయః శిష్యేభ్యో బ్రహ్మ నిర్గుణమ్ । ఉపదిశ్య మహాతేజా గతో లోకాననుత్తమాన్॥ ౨౨॥ అమ్బరీషో గవాం దత్త్వా బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రతాపవాన్ । అర్బుదాని దశైకం చ సరాష్ట్రోऽభ్యపతద్దివమ్॥౨౩॥ సావిత్రీ కుణ్డలే దివ్యే శరీరం జనమేజయః। బ్రాహ్మణార్థే పరిత్యజ్య జగ్మతుర్లోకముత్తమమ్॥౨౪॥ సర్వరత్నం వృషాదర్భిర్యువనాశ్వః ప్రియాః స్త్రియః। రమ్యమావసథం చైవ దత్త్వా స్వర్లోకమాస్థితః॥ ౨౫॥ నిమీ రాష్ట్రం చ వైదేహో జామదగ్న్యో వసుంధరామ్। బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ చాపి గయశ్చోర్వీం సపత్తనామ్॥ ౨౬॥ అవర్షతి చ పర్జన్యే సర్వభూతాని భూతకృత్। వసిష్ఠో జీవయామాస ప్రజాపతిరివ ప్రజాః॥ ౨౭ ॥ కరంధమస్య పుత్రస్తు కృతాత్మా మరుతస్తథా । కన్యామఙ్గిరసే దత్త్వా దివమాశు జగామ హ॥ ౨౮॥ బ్రహ్మదత్తశ్చ పాఞ్చాల్యో రాజా బుద్ధిమతాం వరః । నిధిం శఙ్ఖం ద్విజాగ్ర్యేభ్యో దత్త్వా లోకానవాప్తవాన్॥ ౨౯॥ రాజా మిత్రసహశ్చాపి వసిష్ఠాయ మహాత్మనే। దమయన్తీం ప్రియాం దత్త్వా తయా సహ దివం గతః॥ ౩౦ ॥ సహస్రజిచ్చ రాజర్షిః ప్రాణానిష్టాన్ మహాయశాః । బ్రాహ్మణార్థం పరిత్యజ్య గతో లోకాననుత్తమాన్ ॥ ౩౧॥ సర్వకామైశ్చ సంపూర్ణం దత్త్వా వేశ్మ హిరణ్మయమ్। ముద్గలాయ గతః స్వర్గం శతద్యుమ్నో మహీపతిః॥౩౨॥ నామ్నా చ ద్యుతిమాన్నామ సా

ల్వ రాజః ప్రతాపవాన్ । దత్త్వా రాజ్యమృచీకాయ గతో లోకాననుత్తమాన్ ॥ ౩౩॥ మదిరాశ్వశ్చ రాజర్షిర్దత్త్వా కన్యాం సుమధ్యమామ్। హిరణ్యహ
స్తాయ గతో లోకాన్ దేవైరభిష్టుతాన్ ॥౩౪॥ లోమపాదశ్చ రాజర్షిః శాంతాం దత్త్వా సుతాం ప్రభుః। ఋష్యశృంగాయ విపులైః సర్వకామైరయుజ్యత ॥
౩౫॥ దత్త్వా శతసహస్రం తు గవాం రాజా ప్రసేనజిత్ । సవత్సానాం మహాతేజా గతో లోకాననుత్తమాన్ ॥ ౩౬॥ ఏతే చాన్యే చ బహవో దానేన తపసైవ
చ । మహాత్మానో గతాః స్వర్గం శిష్టాత్మానో జితేంద్రియాః ॥ ౩౭ ॥ తేషాం ప్రతిష్ఠితా కీర్తిర్యావత్ స్థాస్యతి మేదినీ । దానయజ్ఞప్రజాసర్గైరే
తే హి దివమాప్నువన్ ॥౩౮॥ .... *

ఇతి-శ్రీమహాభారతే - మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే- చతుస్త్రింశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

వ్యాసః॥ త్రయీవిద్యామవేక్షేత వేదేషూక్తామథాంగతః। ఋక్సామవర్ణాక్షరతో యజుషోఽథర్వణస్తథా ॥౧॥ తిష్ఠత్యేతేషు భగవాన్ షట్సు కర్మసు
సంస్థితః । వేదవాదేషు కుశలా హ్యధ్యాత్మకుశలాశ్చ యే ॥ ౨ ॥ సత్త్వవంతో మహాభాగాః పశ్యంతి ప్రభవాప్యయమ్ । ఏవం ధర్మేణ వర్తేత క్రియాం శిష్ట
వదాచరేత్ ॥ ౩॥ అసంరోధేన భూతానాం వృత్తిం లిప్సేత వై ద్విజః। సద్భ్య ఆగతవిజ్ఞానః శిష్టః శాస్త్రవిచక్షణః॥ ౪॥ స్వధర్మేణ క్రియా లోకే కర్మః స
త్వష్ఠసంచరః। తిష్ఠతే తేషు గృహవాన్ షట్సు కర్మసు సద్విజః ॥ ౫ ॥ పంచభిః సతతం యజ్ఞైః శ్రద్దధానో యజేత చ। ధృతిమానప్రమత్తశ్చ దాంతో ధర్మ
విదాత్మవాన్ ॥౬॥ వీతహర్షమదక్రోధో బ్రాహ్మణో నావసీదతి । దానమధ్యయనం యజ్ఞస్తపో హ్రీరార్జవం దమః ॥౭॥ ఏతైర్వర్ధయతే తేజః పాప్మా
నం చాపకర్షతి। ధూతపాప్మా చ మేధావీ లఘ్వాహారో జితేంద్రియః॥ ౮॥ కామక్రోధౌ వశే కృత్వా నినీషేద్బ్రహ్మణః పదమ్। అగ్నీంశ్చ బ్రాహ్మణాంశ్చా
ర్చేద్దేవతాః ప్రణమేత చ ॥ ౯ ॥ వర్జయేదుశతీం వాచం హింసాం చాధర్మసంహితామ్ । ఏషా పూర్వగతా వృత్తిర్బ్రాహ్మణస్య విధీయతే ॥౧౦॥ జ్ఞా
నాగమేన కర్మాణి కుర్వన్ కర్మసు సిధ్యతి । పంచేంద్రియజలాం ఘోరాం లోభమూలాం సుదుస్తరామ్॥ ౧౧॥ మన్యుపంకామనాధృష్యాం నదీం తరతి బు
మాన్। కాలమభ్యుద్యతం పశ్యేన్నిత్యమత్యంతమోహనమ్॥ ౧౨॥ మహతా విధిదృష్టేన బలేనాప్రతిఘాతినా। స్వభావస్రోతసా వృత్తముహ్యతే సతతం
జగత్ ॥ ౧౩॥ కాలోదకేన మహతా వర్షావర్తేన సంతతమ్। మాసోర్మిణర్తువేగేన పక్షోలపతృణేన చ ॥ ౧౪॥ నిమిషోన్మేషఫేనేన అహోరాత్రజ
లేన చ। కామగ్రాహేణ ఘోరేణ వేదయజ్ఞప్లవేన చ॥ ౧౫॥ ధర్మద్వీపేన భూతానాం చార్థకామజలేన చ। ఋతవాఙ్మోక్షతీరేణ విహింసాతరువాహి
నా॥ ౧౬॥ యుగహ్రదౌఘమధ్యేన బ్రహ్మప్రాయభవేన చ । ధాత్రా సృష్టాని భూతాని కృష్యంతే యమసాదనమ్॥ ౧౭ ॥ ఏతత్ప్రజ్ఞామయైర్ధీరా నిస్తరం
తి మనీషిణః । ప్లవైరప్లవవంతో హి కిం కరిష్యంత్యచేతసః॥౧౮॥ ఉపపన్నం హి యత్ప్రాజ్ఞో నిస్తరేన్నేతరో జనః । దూరతో గుణదోషౌ హి ప్రాజ్ఞః సర్వత్ర
పశ్యతి॥ ౧౯॥ సంశయం స తు కామాత్మా చలచిత్తోఽల్పచేతనః। అప్రాజ్ఞో న తరత్యేనం యో హ్యాస్తే న స గచ్ఛతి॥ ౨౦॥ అప్లవో హి మహాదోషం ముహ్యమానో
వియచ్ఛతి। కామగ్రాహగృహీతస్య జ్ఞానమప్యస్య న ప్లవః॥ ౨౧॥ తస్మాదున్మజ్జనస్యార్థే ప్రయతేత విచక్షణః। ఏతదున్మజ్జనం తస్య యదయం బ్రాహ్మణో
భవేత్ ॥ ౨౨॥ అవదాతేషు సంజాతస్త్రిసందేహస్త్రికర్మకృత్ । తస్మాదున్మజ్జనే తిష్ఠేత్ప్రజ్ఞయా నిస్తరేద్యథా॥ ౨౩॥ సంస్కృతస్య హి దాంతస్య నియ
తస్య యతాత్మనః। ప్రాజ్ఞస్యానంతరా సిద్ధిరిహ లోకే పరత్ర చ॥ ౨౪॥ వర్తతే తేషు గృహవాన్నక్రుధ్యన్నసూయకః। పంచభిః సతతం యజ్ఞైర్విఘసాశీ య
జేత చ॥ ౨౫॥ సతాం ధర్మేణ వర్తేత క్రియాం శిష్టవదాచరేత్ । అసంరోధేన లోకస్య వృత్తిం లిప్సేదగర్హితామ్॥ ౨౬॥ శ్రుతవిజ్ఞానతత్త్వజ్ఞః శిష్టాచారో వి
చక్షణః । స్వధర్మేణ క్రియావాంశ్చ కర్మణా సోఽప్యసంకరః ॥ ౨౭॥ క్రియావాన్ శ్రద్దధానో హి దాంతః ప్రాజ్ఞోఽనసూయకః । ధర్మాధర్మవిశేషజ్ఞః స
ర్వం తరతి దుస్తరమ్॥ ౨౮॥ ధృతిమానప్రమత్తశ్చ దాంతో ధర్మవిదాత్మవాన్। వీతహర్షమదక్రోధో బ్రాహ్మణో నావసీదతి ॥ ౨౯॥ ఏషా పురాతనీ వృ

త్రిబ్రాహ్మణస్యవిధీయతే। జ్ఞానవత్త్వేచకర్మాణిసర్వాణిసర్వత్రసిధ్యతి ॥ ౩౦॥ అధర్మంధర్మకామోహికరోతీహ్యవిచక్షణః । ధర్మంచాధర్మ
సంకాశంశోచన్నివకరోతిసః॥ ౩౧ ॥ ధర్మంకరోమీతికరోత్యధర్మమధర్మకామశ్చకరోతిధర్మమ్ ।ఉభేబాలఃకర్మణీనప్రజానన్సజాయతేమ్రియ
తేచాపిదేహీ॥ ౩౨॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే- పంచత్రింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ అథచేద్రోచయేదేతద్దుహ్యేతస్రోతసాయథా।ఉన్మజ్జంశ్చనిమజ్జంశ్చజ్ఞానవాన్ప్లవవాన్భవేత్ ॥ ౧॥ప్రజ్ఞయానిశ్చితాధీరాస్తారయంత్యబు
ధాన్ప్లవైః।నాబుధాస్తారయంత్యన్యానాత్మానంవాకథంచన॥౨॥ఛిన్నదోషోమునిర్యోగాన్ముక్తోభుంజీతద్వాదశ।దేశకర్మానురాగార్థానుపాయా
పాయనిశ్చయః ॥౩॥ చక్షురాహారసంహారైర్మనసాదర్శనేనచ।యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీబుద్ధ్యాయఇచ్ఛేద్జ్ఞానముత్తమమ్॥౪॥జ్ఞానేనయచ్ఛేదాత్మానం
యఇచ్ఛేచ్ఛాంతిమాత్మనః।ఏతేషాంచేదనుద్రష్టాపురుషోపిసుదారుణః॥౫॥యదివాసర్వవేదజ్ఞోయదివాప్యనృచోద్విజః।యదివాధార్మికోయజ్వాయది
వాపాపకృత్తమః॥౬॥యదివాపురుషవ్యాఘ్రోయదివాక్లైశధారితః । తరత్యేవంమహాదుర్గంజరామరణసాగరమ్॥౭॥ఏవంహ్యేతేనయోగేనయుం
జానోహ్యేకమంతతః। అపిజిజ్ఞాసమానోపిశబ్దబ్రహ్మాతివర్తతే॥౮॥ ధర్మోపస్థోహ్రీవరూథఉపాయాపాయకూబరః।అపానాక్షఃప్రాణయుగఃప్రజ్ఞా
యుర్జీవబంధనః॥౯॥ చేతనాబంధురశ్చారుశ్చాచారగ్రహనేమివాన్। దర్శనస్పర్శనవహోఘ్రాణశ్రవణవాహనః॥ ౧౦॥ప్రజ్ఞానాభిస్సర్వతంత్రః
ప్రతోదోజ్ఞానసారథిః । క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితోధీరఃశ్రద్ధాదమపురస్సరః॥ ౧౧॥ త్యాగసూక్ష్మానుగఃక్షేమ్యఃశౌచగోధ్యానగోచరః । జీవముక్తోరథోదివ్యోబ్ర
హ్మలోకేవిరాజతే॥౧౨॥అథసంత్వరమాణస్యరథమేవంయుయుక్షతః।అక్షరంగంతుమనసోవిధింవక్ష్యామిశీఘ్రగమ్॥౧౩॥సప్తయాధారణాఃకృత్స్నా
వాగ్యతఃప్రతిపద్యతే । పృష్ఠతఃపార్శ్వతశ్చాన్యాస్తావత్యస్తాఃప్రధారణాః॥ ౧౪ ॥ క్రమశఃపార్థివంయచ్చవాయవ్యంఖంతథాపయః । జ్యోతిషోయ
త్తదైశ్వర్యమహంకారస్యబుద్ధితః॥ ౧౫॥ అవ్యక్తస్యతథైశ్వర్యంక్రమశఃప్రతిపద్యతే। విక్రమాశ్చాపియస్యైతేయథాయుక్తేషుయోగతః॥ ౧౬॥ త
థాయోగస్యయుక్తస్యసిద్ధిమాత్మనిపశ్యతః। నిర్మథ్యమానఃసూక్ష్మత్వాద్రూపాణీమానిపశ్యతః ॥ ౧౭ ॥ శైశిరస్తుయథాధూమఃసూక్ష్మస్సంశ్రయ
తేనభః । తథాదేహాద్విముక్తస్యపూర్వరూపంభవత్యుత॥ ౧౮॥ అథధూమస్యవిరమేద్వితీయంరూపదర్శనమ్। జలరూపమివాకాశేతత్రైవాత్మనిపశ్య
తి॥ ౧౯॥ అపాంవ్యతిక్రమేచాస్యవహ్నిరూపంప్రకాశతే। తస్మిన్నుపరతేజోస్యపీతశస్త్రఃప్రకాశతే॥ ౨౦ ॥ ఊర్ణారూపసవర్ణస్యతస్యరూపంప్రకా
శతే। అథశ్వేతాంగతింగత్వావాయవ్యంసూక్ష్మమప్యుత॥ ౨౧ ॥ అంశుక్లంతేజసఃసౌక్ష్మ్యమయుక్తంబ్రాహ్మణస్యవై ।ఏతేష్వపిహిజాతేషుఫలజాతా
నిమేశృణు ॥ ౨౨ ॥ జాతస్యపార్థివైశ్వర్యైఃసృష్టిరత్రవిధీయతే । ప్రజాపతిరివాక్షోభ్యశ్శరీరాత్సృజతేప్రజాః॥౨౩॥ అంగుళ్యంగుష్ఠమాత్రేణహ
స్తపాదేనవాతథా । పృథివీంకంపయత్యేకోగుణోవాయోరితిశ్రుతిః॥౨౪॥ఆకాశభూతశ్చాకాశేసవర్ణత్వాత్ప్రకాశతే । వర్ణతోగుహ్యతేచాపికా
మాత్పిబతివాశ్రయాన్॥ ౨౫॥ నచాస్యతేజసాంరూపందృశ్యతేశామ్యతేతథా। అహంకారేస్యవిజితేపంచైతేసర్వశానుగాః॥ ౨౬॥షణ్ణామాత్మనిబు
ద్ధౌచజితాయాంప్రభవత్యథ। నిర్దోషప్రతిభాహ్యేనంకృత్స్నాసమభివర్తతే॥ ౨౭ ॥ తథైవవ్యక్తమాత్మానమవ్యక్తంప్రతిపద్యతే । యతోవిసరతే
లోకోభవతివ్యక్తసంజ్ఞకః ॥ ౨౮॥ తత్రావ్యక్తమయీంవిద్యాంశృణుత్వంవిస్తరేణమే। తథావ్యక్తమయంచైవసాంఖ్యపూర్వంనిబోధమే॥౨౯॥పంచ
వింశతితత్త్వానితుల్యాన్యుభయతఃసమమ్।యోగేసాంఖ్యేపిచతథావిశేషంతత్రమేశృణు ॥ ౩౦॥ ప్రోక్తంతద్వ్యక్తమిత్యేవజాయతేవర్ధతేచయత్।
జీర్యతేమ్రియతేచైవచతుర్భిర్లక్షణైర్యుతమ్॥ ౩౧॥ విపరీతమతోయత్తుతదవ్యక్తముదాహృతమ్। ద్వావాత్మానౌచవేదేషుసిద్ధాంతేష్వప్యుదాహృ

తా॥౩౨॥ చతుర్లక్షణజం త్వాద్యం చతుర్వర్గం ప్రచక్షతే। వ్యక్తమవ్యక్తజం చైవ తథా బుద్ధమచేతనమ్॥ ౩౩॥ సత్త్వం క్షేత్రజ్ఞ ఇత్యేతద్ద్వయమప్యను
దర్శితమ్। ద్వావాత్మానౌ చ వేదేషు విషయేష్వనురజ్యతః॥౩౪॥ విషయాత్ప్రతిసంహారః సాంఖ్యానాం విద్ధి లక్షణమ్।నిర్మమశ్చానహంకారో నిర్ద్వం
ద్వశ్ఛిన్నసంశయః॥౩౫॥ నైవ క్రుధ్యతి న ద్వేష్టి నానృతా భాషతే గిరః। ఆక్రుష్టస్తాడితశ్చైవ మైత్రేణ ధ్యాతి నాశుభమ్॥ ౩౬॥ వాగ్దండకర్మమనసాం త్ర
యాణాం చ నివర్తకః। సమః సర్వేషు భూతేషు బ్రహ్మాణమభివర్తతే॥ ౩౭॥ నైవేచ్ఛతి న చానిచ్ఛో యాత్రామాత్రావ్యవస్థితః। అలోలుపోऽవ్యథో దాం
తో న కృతీ న నిరాకృతీ॥౩౮॥ నాస్యేంద్రియమనేకాగ్రం నావిక్షిప్తమనోరథః। సర్వభూతసదృఙ్మైత్రస్సమలోష్టకకాంచనః॥ ౩౯॥ తుల్యప్రియాప్రియో
ధీరస్తుల్యనిందాత్మసంస్తుతిః। అస్పృహః సర్వకామేభ్యో బ్రహ్మచర్యదృఢవ్రతః॥ ౪౦॥ అహింస్రః సర్వభూతానామీదృక్సాంఖ్యో విముచ్యతే। యథా
యోగాద్విముచ్యంతే కారణైర్యైర్నిబోధ తత్॥ ౪౧॥యోగైశ్వర్యమతిక్రాంతో యో నిష్క్రామతి ముచ్యతే। ఇత్యేషా భావజా బుద్ధిః కథితా తేన సం
శయః॥ ౪౨॥ ఏవం భవతి నిర్ద్వంద్వో బ్రహ్మాణం చాధిగచ్ఛతి। కర్మణా మనసా యుక్తో బ్రహ్మాణం చాతివర్తతే॥ ౪౩॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే-షట్త్రింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః

వ్యాసః॥అథ జ్ఞానప్లవం ధీరో గృహీత్వా శాంతిమాత్మనః।ఉన్మజ్జంశ్చ నిమజ్జంశ్చ జ్ఞానమేవాభిసంశ్రయేత్॥ ౧॥ శుకః॥కింతద్ జ్ఞానమథో విద్యాం యయా విస్త
రతే ద్వయమ్। ప్రవృత్తిలక్షణో ధర్మో నివృత్తిరితి వా వద॥౨॥వ్యాసః॥యస్తు పశ్యేత్స్వభావేన వినా భావమచేతనః।పుష్యతే చ పునస్సర్వాన్ ప్రజ్ఞయా
ముక్తిహేతుకాన్॥౩॥ ఏషాం నైకాంతభావేన స్వభావాత్కారణం మతమ్।శ్రుత్వా నృణామృషీణాం వా తే లభంతే న కించన॥౪॥యే చైనం పక్షమాశ్రిత్య ని
వర్తంత్యల్పమేధసః। స్వభావం కారణం జ్ఞాత్వా న శ్రేయః ప్రాప్నువంతి తే॥ ౫॥ స్వభావో హి వినాశాయ మోహకర్మమనోభవః। నిరుక్తమేతయో
రేతత్స్వభావపరిభావయోః॥ ౬॥ కృష్యాదీనీహ కర్మాణి సస్యసంహరణాని చ। ప్రజ్ఞావద్భిః ప్రక్లిప్తాని యానాసనగృహాణి చ॥ ౭॥ ఆక్రీడానాం గృహా
ణాం చ గదానామగదస్య చ। ప్రజ్ఞావంతః ప్రయోక్తారో జ్ఞానవద్భిరనుష్ఠితాః॥౮॥ ప్రజ్ఞా సంయోజయత్యర్థైః ప్రజ్ఞా శ్రేయోऽధిగచ్ఛతి। రాజానో భుంజ
తే రాజ్యం ప్రజ్ఞయా తుల్యలక్షణాః॥౯॥పరావరం తు భూతానాం జ్ఞానేనైవోపలభ్యతే।విద్యయా తాత సృష్టానాం విద్యైవ హి పరా గతిః॥౧౦॥భూతానాం
జన్మ సర్వేషాం వివిధానాం చతుర్విధమ్। జరాయుజాండజోద్భిజ్జస్వేదజం చాపలక్షయేత్॥౧౧॥స్థావరేభ్యో విశిష్టాని జంగమాన్యుపధారయేత్।ఉపపన్నం
హి యచ్చేష్టా విశిష్యేత విశిష్యయా॥౧౨॥ఆహుర్వై బహుపాదాని జంగమాని ద్వయాని తు। బహుపాద్భ్యో విశిష్టాని ద్విపాదాని బహూన్యపి॥౧౩॥ద్విపా
దాని ద్వయాన్యాహుః పార్థివానీతరాణి చ।పార్థివాని విశిష్టాని తాని హ్యన్నాని భుంజతే॥౧౪॥ పార్థివాని ద్వయాన్యాహుర్మధ్యమానుత్తమాని తు।
మధ్యమాని విశిష్టాని జాతిధర్మోపధారణాత్॥ ౧౫॥ మధ్యమాని ద్వయాన్యాహుర్ధర్మజ్ఞానీతరాణి చ। ధర్మజ్ఞాని విశిష్టాని కార్యాకార్యోపధార
ణాత్॥౧౬॥ ధర్మజ్ఞాని ద్వయాన్యాహుర్వేదజ్ఞానీతరాణి చ। వేదజ్ఞాని విశిష్టాని వేదో హ్యేషు ప్రతిష్ఠితః॥౧౭॥ వేదజ్ఞాని ద్వయాన్యాహుః ప్రవక్తౄణీత
రాణి చ। ప్రవక్తౄణి విశిష్టాని సర్వధర్మోపధారణాత్॥౧౮॥విజ్ఞాయంతే హి యైర్వేదాః సధర్మాస్సక్రియాఫలాః। సధర్మా నిఖిలా వేదాః ప్రవక్తృ
భ్యో వినిస్సృతాః॥౧౯॥ ప్రవక్తౄణి ద్వయాన్యాహురాత్మజ్ఞానీతరాణి చ।ఆత్మజ్ఞాని విశిష్టాని జన్మాజన్మోపధారణాత్॥౨౦॥ధర్మద్వయం హి యో వేద
సధర్మజ్ఞస్స సర్వవిత్।స త్యాగీ సత్యసంకల్పః సత్యశ్శుచిరథేశ్వరః॥౨౧॥బ్రహ్మజ్ఞానప్రప్రతిష్ఠం హి తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః। శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతం పరే
చ కృతనిశ్చయమ్॥౨౨॥ అంతఃస్థం చ బహిఃస్థం చ సాధియజ్ఞాధిదైవతమ్। జ్ఞానాన్వితా హి పశ్యంతి తే దేవాస్తాత తే ద్విజాః॥౨౩॥ తేషు విశ్వమిదం భూతం

సర్వం చ జగదాహితమ్। తేషాం మాహాత్మ్యభావస్య సదృశం నాస్తి కించన॥ ౨౪॥ ఆద్యం తే నిధనం చైవ కర్మ చాతీత్య సర్వశః। చతుర్విధస్య భూతస్య సర్వస్యేశాస్స్వయంభువః॥ ౨౫॥..*

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి శుకానుప్రశ్నే- సప్తత్రింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః.

వ్యాసః॥ ఏషా పూర్వతరా వృత్తిర్బ్రాహ్మణస్య విధీయతే। జ్ఞానవానేవ కర్మాణి కుర్వన్ సర్వత్ర సిధ్యతి॥ ౧॥ తత్ర చేన్న భవేదేవం సంశయః కర్మసిద్ధిషు। కింతు కర్మస్వభావోయం జ్ఞానం కర్మేతి వా పునః॥ ౨॥ తత్ర వేదవిధిస్స్యాత్ జ్ఞానం చేత్పురుషం ప్రతి। ఉపపత్త్యుపలబ్ధిభ్యాం వర్ణయిష్యామి తచ్ఛృణు॥ ౩॥ పౌరుషం కారణం కేచిదాహుః కర్మసు మానవాః। దైవమేకే ప్రశంసంతి స్వభావమపరే జనాః॥ ౪॥ పౌరుషం కర్మ దైవం చ కాలవృత్తిస్వభావతః। త్రయమేతత్పృథగ్భూతమవివేకం తు కేచన॥ ౫॥ ఏతదేవం చ నైవం చ న చోభే నానుభే తథా। కర్మస్థా విషయం బ్రూయుః సత్త్వస్థాస్సమదర్శినః॥ ౬॥ త్రేతాయాం ద్వాపరే చైవ కలిజాశ్చ ససంశయాః। తపస్వినః ప్రశాంతాశ్చ సత్త్వస్థాశ్చ కృతే యుగే॥ ౭॥ అపృథగ్దర్శనాస్సర్వే ఋక్సామసు యజుష్షు చ। కామద్వేషౌ పృథక్కృత్వా తపః కృత ఉపాసతే॥ ౮॥ తపోధర్మేణ సంయుక్తస్తపోనిత్యస్సుసంశితః। తేన సర్వానవాప్నోతి కామాన్యాన్మనసేచ్ఛతి॥ ౯॥ తపసా తదవాప్నోతి యద్భూత్వా సృజతే జగత్। తద్భూతశ్చ తతస్సర్వో భూతానాం భవతి ప్రభుః॥ ౧౦॥ తదుక్తం వేదవాదేషు గహనం వేదదర్శిభిః। వేదాంతేషు పునర్వ్యక్తం కర్మయోగేన లక్ష్యతే॥ ౧౧॥ ఆరంభయజ్ఞాః క్షత్రాశ్చ హవిర్యజ్ఞా విశః స్మృతాః। పరిచారయజ్ఞాశ్శూద్రాశ్చ జపయజ్ఞా ద్విజాతయః॥ ౧౨॥ పరినిష్ఠితకార్యో హి స్వాధ్యాయేన ద్విజో భవేత్। కుర్యాదన్యన్న వా కుర్యాన్మైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే॥ ౧౩॥ త్రేతాదౌ కేవలా వేదా యజ్ఞా వర్ణాశ్రమాస్తథా। సంరోధాదాయుషస్త్వేతే వ్యస్యంతే ద్వాపరే యుగే॥ ౧౪॥ ద్వాపరే విప్లవం యాంతి వేదాః కలియుగే తథా। దృశ్యంతే నాపి దృశ్యంతే కలేరంతే పునః కిల॥ ౧౫॥ ఉత్సీదంతి స్వధర్మాశ్చ తత్రాధర్మేణ పీడితాః। గవాం భూమేశ్చ యే చాపామోషధీనాం చ యే రసాః॥ ౧౬॥ అధర్మాంతర్హితా వేదా వేదధర్మాస్తథాశ్రమాః। విక్రియంతే స్వధర్మస్థాః స్థావరాణి చరాణి చ॥ ౧౭॥ యథా సర్వాణి భూతాని వృష్టిర్భౌమాని వర్షతి। సృజతే సర్వతోంగాని తథా వేదా యుగే యుగే॥ ౧౮॥ నిశ్చితం కాలనానాత్వమనాదినిధనం చ యత్। కీర్తితం యత్పురస్తాన్మే సూతే యచ్చాత్తి చ ప్రజాః॥ ౧౯॥ యచ్చేదం ప్రభవః స్థానం భూతానాం సంయమో యమః। స్వభావేనైవ వర్తంతే ద్వంద్వసృష్టాని భూరిశః॥ ౨౦॥ సర్గః కాలో ధృతిర్వేదాః కర్తా కార్యం క్రియా ఫలమ్। ఏతత్తే కథితం తాత యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి॥ ౨౧॥..*

ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే-అష్టత్రింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఇత్యుక్తోభిప్రశస్యైతత్పరమర్షేస్తు శాసనమ్। మోక్షధర్మార్థసంయుక్తమిదం ప్రష్టుం ప్రచక్రమే॥ ౧॥ శుకః॥ ప్రజ్ఞావాన్ శ్రోత్రియో యజ్వా కృతప్రజ్ఞోనసూయకః। అనాగతమనైతిహ్యం కథం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి॥ ౨॥ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ సర్వత్యాగేన మేధయా। సాంఖ్యే వా యది వా యోగే ఏతత్పృష్టో వదస్వ మే॥ ౩॥ మనసశ్చేంద్రియాణాం చ యథైకాగ్ర్యమవాప్యతే। యేనోపాయేన పురుషైస్తత్త్వం వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౪॥ వ్యాసః॥ నాన్యత్ర వేదాత్తపసో నాన్యత్రేంద్రియనిగ్రహాత్। నాన్యత్ర సర్వసంత్యాగాత్సిద్ధిం విందతి కశ్చన॥ ౫॥ మహాభూతాని సర్వాణి పృథక్సిద్ధిస్స్వయంభువః। భూయిష్ఠం ప్రాణభృద్గ్రామే నివిష్టాని శరీరిషు॥ ౬॥ భూమేర్దేహో జలాత్స్నేహో జ్యోతిషశ్చక్షుషీ స్మృతే। ప్రాణాపానాశ్రయో వాయుః ఖేష్వాకాశం శరీరిణామ్॥ ౭॥ క్రాంతే విష్ణుర్బలే శక్రః కోష్ఠేగ్నిర్భోక్తుమిచ్ఛతి। కర్ణయోః ప్రదిశః శ్రోత్రం జిహ్వాయాం వాక్సరస్వతీ॥ ౮॥ కర్ణౌ త్వక్చక్షుషీ జిహ్వా నాసికా చైవ పంచమీ। దర్శనీయేంద్రియోక్తాని ద్వారాణ్యాహారసిద్ధయే॥ ౯॥ శబ్దః స్పర్శస్తథా రూపం రసో గంధశ్చ పంచమః। ఇంద్రియార్థాన్పృథగ్విద్యాదింద్రియేభ్యస్తు నిత్యదా॥ ౧౦॥ ఇంద్రియాణి మనో యుంక్తే వశ్యాన్యంతేవ వాజినః। మనశ్చాపి సదా యుంక్తే భూతాత్మా హృదయాశ్రితః॥ ౧౧॥ ఇంద్రియాణాం

తద్దైవైషాంసర్వేషామీశ్వరంమనః। నియమేచవిసర్గేచభూతాత్మామనసస్తథా॥౧౨॥ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాశ్చస్వభావశ్చేతనామనః।ప్రాణా
పానౌచజీవశ్చనిత్యందేహేషుదేహినామ్॥ ౧౩ ॥ ఆశ్రయోనాస్తిసత్త్వస్యగుణాశ్శబ్దోనచేతనా।సత్త్వంహితేజస్సృజతినగుణాన్వైకథంచన॥౧౪॥ఏ
వంసప్తదశందేహేవృతంషోడశభిర్గుణైః। మనీషీమనసావిప్రఃపశ్యత్యాత్మానమాత్మని ॥ ౧౫॥ నహ్యయంచక్షుషాదృశ్యోనచసర్వైరపీంద్రియైః।మన
సాతుప్రదీపేనమహానాత్మాప్రకాశతే॥ ౧౬॥ అశబ్దస్పర్శరూపంతదరసాగంధమవ్యయమ్। అశరీరంశరీరేషునిరీక్షేతనిరింద్రియమ్॥౧౭॥అవ్యక్తంసర్వ
దేహేషుమర్త్యేషుపరమార్చితమ్। యోనుపశ్యతిసప్రేత్యకల్పేతబ్రహ్మభూయసే॥ ౧౮॥ విద్యాభిజనసంపన్నేబ్రాహ్మణేగవిహస్తిని।శునిచైవశ్వపా
కేచపండితాస్సమదర్శినః॥౧౯॥సహిసర్వేషుభూతేషుజంగమేషుధ్రువేషుచ।వసత్యేకోమహానాత్మాయేనసర్వమిదంతతమ్॥౨౦॥సర్వభూతేషుచా
త్మానంసర్వభూతానిచాత్మని। యదాపశ్యతిభూతాత్మాబ్రహ్మసంపద్యతేతదా॥౨౧॥యావానాత్మనివేదాత్మాతావానాత్మపరాత్మని।యఏవంసతతం
వేదసోమృతత్వాయకల్పతే॥౨౨॥ సర్వభూతాత్మభూతస్యసర్వభూతహితస్యచ। దేవాపిమార్గేముహ్యంతిఅపదస్యపదైషిణః॥౨౩॥శకుంతానామి
వాకాశేమత్స్యానామివచోదకే। యథాగతిర్నదృశ్యేతతథాజ్ఞానవిదాంగతిః॥౨౪॥ కాలఃపచతిభూతానిసర్వాణ్యేవాత్మనాత్మని।యస్మింస్తుపచ్యతేకా
లస్తంవేదేహనకశ్చన॥ ౨౫॥నతదూర్ధ్వంనతిర్యక్చనాధోనచపునఃపునః।నమధ్యేప్రతిగృహ్ణీతేనైవకశ్చిత్కుతశ్చన॥ ౨౬॥ సర్వేంతఃస్థాఇమేలోకాబా
హ్యమేషాంనకించన। యద్యజస్రంసమాగచ్ఛేద్యథాబాణోగుణచ్యుతః॥౨౭॥నైవాంతంకారణస్యేయాద్యద్యపిస్యాన్మనోజవః। తస్మాత్సూక్ష్మాత్ సూ
క్ష్మతరంనాస్తిస్థూలతరంతతః॥౨౮॥సర్వతఃపాణిపాదంతత్సర్వతోక్షిశిరోముఖమ్।సర్వతశ్శ్రుతిమల్లోకేసర్వమావృత్యతిష్ఠతి॥౨౯॥తదేవాణోరణుత
రంతన్మహద్భ్యోమహత్తరమ్।తదంతస్సర్వభూతానాంధ్రువంతిష్ఠన్నదృశ్యతే॥౩౦॥అక్షరంచక్షరంచైవద్వైధీభావోయమాత్మనః।క్షరస్సర్వేషుభూ
తేషుదివ్యంత్వమృతమక్షరమ్॥ ౩౧॥ నవద్వారంపురంగత్వాహంసోహినియతోవశీ। ఈశస్సర్వస్యభూతస్యస్థావరస్యచరస్యచ॥ ౩౨॥హానిభంగవిక
ల్పానాంనవానాంసంచయేనచ।శరీరాణామజస్యాహుర్హంసత్వంపారదర్శినః॥ ౩౩॥హంసోక్తంచాక్షరంచైవకూటస్థంయత్తదక్షరమ్।తద్విద్వాన
క్షరంప్రాప్యజహాతిప్రాణజన్మనీ ॥ ౩౪॥ ....*

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే - ఏకోనచత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ పృచ్ఛతస్తవసత్పుత్రయథావదిహతత్త్వతః। సాంఖ్యజ్ఞానేనసంయుక్తంయదేతత్కీర్తితంమయా॥౧॥యోగకృత్యంతుతేకృత్స్నంవర్తయి
ష్యామితచ్ఛృణు। ఏకత్వంబుద్ధిమనసోరింద్రియాణాంచసర్వశః॥ ౨॥ ఆత్మనోవ్యాపినస్తాతజ్ఞానమేతదనుత్తమమ్। తదేతదుపశాంతేనదాంతేనాధ్యా
త్మశీలినా॥ ౩॥ ఆత్మారామేణబుద్ధేనబోద్ధవ్యంశుచికర్మణా। యోగదోషాన్సముచ్ఛిద్యపంచయాన్కవయోవిదుః॥ ౪॥కామంక్రోధంచలోభంచభ
యంస్వప్నంచపంచమమ్। క్రోధంశమేనజయతికామంసంకల్పవర్జనాత్ ॥ ౫॥ సత్త్వసంసేవనాద్ధీరోనిద్రాముచ్ఛేత్తుమర్హతి । ధృత్యాశిశ్నోదరం
రక్షేత్పాణిపాదంచచక్షుషా॥ ౬॥ చక్షుఃశ్రోత్రేచమనసామనోవాచంచకర్మణా । అప్రమాదాద్భయంజహ్యాద్దంభంప్రాజ్ఞోపసేవనాత్ ॥ ౭॥ ఏవ
మేతాన్యోగదోషాన్జయేన్నిత్యమతంద్రితః । అగ్నీంశ్చబ్రాహ్మణాంశ్చార్చేద్దేవతాఃప్రణమేతచ॥ ౮॥ వర్జయేదుశతీంవాచంహింసాయుక్తాంమ
నోనుదామ్। బ్రహ్మతేజోమయంశుక్రంయస్యసర్వమిదంరసః॥ ౯॥ ఏతస్యభూతంభూతస్యదృష్టంస్థావరజంగమమ్। ధ్యానమధ్యయనందానంసత్యం
హ్రీరార్జవంక్షమా ॥ ౧౦॥ శౌచమాచారసంశుద్ధిరింద్రియాణాంచనిగ్రహః । ఏతైర్వివర్ధతేతేజఃపాప్మానంచాపకర్షతి॥ ౧౧ ॥ సిధ్యంతిచాస్యస
ర్వార్థావిజ్ఞానంచప్రవర్తతే । సమఃసర్వేషుభూతేషులబ్ధాలబ్ధేనవర్తయన్॥ ౧౨॥ ధూతపాప్మాతుతేజస్వీలఘ్వాహారోజితేంద్రియః। కామక్రోధౌ

వశేకృత్వా నినీషేద్వై బ్రహ్మణః పదమ్ ॥ ౧౩ ॥ మనసశ్చేంద్రియాణాంచ కృత్వైకాగ్ర్యం సమాహితః । పూర్వరాత్రాపరార్ధేచ ధారయేన్మన ఆత్మని ॥౧౪॥
జంతోః పంచేంద్రియస్యాస్య యదేకం ఛిద్రమింద్రియమ్ । తతోఽస్య స్రవతి ప్రజ్ఞా దృతేః పాదాదివోదకమ్ ॥ ౧౫ ॥ మనస్తు పూర్వమాదద్యాత్కుమీనమివ
మత్స్యహా । తతః శ్రోత్రం తతశ్చక్షుర్జిహ్వాం ఘ్రాణంచ యోగవిత్ ॥ ౧౬ ॥ తత ఏతాని సంయమ్య మనసి స్థాపయేద్యతిః । తథైవాపోహ్య సంకల్పాన్మనో
హ్యాత్మని ధారయేత్ ॥౧౭॥ పంచేంద్రియాణి సంధాయ మనసి స్థాపయేద్ధృతిః । యదైతాన్యవతిష్ఠంతి మనఃషష్ఠాన్యథాత్మని ॥ ౧౮ ॥ ప్రసీదంతి చ సంస్థాయ
తదా బ్రహ్మ ప్రకాశతే । విధూమ ఇవ దీప్తార్చిరాదిత్య ఇవ దీప్తిమాన్ ॥ ౧౯ ॥ వైద్యుతోఽగ్నిరివాకాశే దృశ్యతేఽత్మా తథాత్మని । సర్వం తత్ర స సర్వత్ర వ్యా
పకత్వాచ్చ దృశ్యతే ॥ ౨౦ ॥ తం పశ్యంతి మహాత్మానో బ్రాహ్మణా యే మనీషిణః । ధృతిమంతో మహాప్రాజ్ఞాః సర్వభూతహితే రతాః ॥ ౨౧ ॥ ఏవం పరిమి
తం కాలమాచరన్ సంశితవ్రతః । ఆసీనో హి రహస్యేకో గచ్ఛేదక్షరసామ్యతామ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రమోహో భ్రమ ఆవర్తో ఘ్రాణశ్రవణదర్శనే । అద్భుతా
ని రసః స్పర్శే శీతోష్ణమారుతాకృతిః ॥ ౨౩ ॥ ప్రతిభాముపసర్గాంశ్చాప్యుపసంగృహ్య యోగతః । తాంస్తత్త్వవిదనాదృత్య ఆత్మన్యేవ నివర్తయేత్ ॥
౨౪॥ కుర్యాత్పరిచయం యోగే త్రైకాల్యే నియతో మునిః । గిరిశృంగే తథా చైత్యే వృక్షాగ్రేషు చ యోజయేత్ ॥ ౨౫ ॥ సంనియమ్యేంద్రియగ్రామం కోష్ఠే
భాండమనా ఇవ । ఏకాగ్రం చింతయేన్నిత్యం యోగాన్నోద్వేజయేన్మనః ॥ ౨౬ ॥ యేనోపాయేన శక్యేత సంనియంతుం చలం మనః । తం చ యుక్తో నిషేవే
త న చైవ విచలేత్తతః ॥ ౨౭ ॥ శూన్యా గిరిగుహాశ్చైవ దేవతాయతనాని చ । శూన్యాగారాణి చైకాగ్రో నివాసార్థముపక్రమేత్ ॥ ౨౮ ॥ నాభిష్వజేత్పరం
వాచా కర్మణా మనసాపి వా । ఉపేక్షకో యతాహారో లబ్ధాలబ్ధసమో భవేత్ ॥ ౨౯ ॥ యశ్చైనమభినందేత యశ్చైనమపవాదయేత్ । సమస్తయో
శ్చాప్యుభయోర్నాభిధ్యాయేచ్ఛుభాశుభమ్ ॥ ౩౦ ॥ న ప్రహృష్యేత లాభేషు నాలాభేషు చ చింతయేత్ । సమః సర్వేషు భూతేషు సధర్మా మాతరిశ్వనః ॥
౩౧ ॥ ఏవం స్వస్థాత్మనః సాధోః సర్వత్ర సమదర్శినః । షణ్మాసాన్నిత్యయుక్తస్య శబ్దబ్రహ్మాతివర్తతే ॥ ౩౨ ॥ వేదనార్తాః ప్రజా దృష్ట్వా సమలోష్టాశ్మ
కాంచనః । ఏతస్మిన్నిరతో మార్గే విరమేన్న చ మోహితః ॥ ౩౩ ॥ అపి వర్ణావకృష్టస్తు నారీ వా ధర్మకాంక్షిణీ । తావప్యేతేన మార్గేణ గచ్ఛేతాం పర
మాం గతిమ్ ॥ ౩౪ ॥ అజం పురాణమజరం సనాతనం యదింద్రియైరుపలభేత నిశ్చలైః । అణోరణీయో మహతో మహత్తరం తదాత్మనా పశ్యతి ముక్తమాత్మ
వాన్ ॥ ౩౫ ॥ ఇదం మహర్షేర్వచనం మహాత్మనో యథావదుక్తం మనసానుదృశ్య చ । అవేక్ష్య చేమాం పరమేష్ఠిసామ్యతాం ప్రయాంతి చాభూత
గతిం మనీషిణః ॥ ౩౬ ॥ ....*

ఇతి- శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే చత్వారింశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

శుకః ॥ యదిదం వేదవచనం కురు కర్మ త్యజేతి చ । కాం దిశం విద్యయా యాంతి కాం చ గచ్ఛంతి కర్మణా ॥ ౧ ॥ ఏతద్వై శ్రోతుమిచ్ఛామి తద్భవాన్ ప్రబ్రవీతు
మే । ఏతదన్యోన్యవైరూప్యే వర్తేతే ప్రతికూలతః ॥ ౨ ॥ భీష్మః ॥ ఇత్యుక్తః ప్రత్యువాచేదం పరాశరసుతస్సుతమ్ । కర్మవిద్యామయావేతౌ వ్యాఖ్యాస్యా
మి క్షరాక్షరౌ ॥ ౩ ॥ యాం దిశం విద్యయా యాంతి యాం చ గచ్ఛంతి కర్మణా । శృణుష్వైకమనా వత్స గహ్వరం హ్యేతదంతరమ్ ॥ ౪ ॥ అస్తి ధర్మ ఇతి ప్రోక్తం
నాస్తీత్యత్రైవ యో వదేత్ । తస్య పక్షస్య సదృశమిదం మమ భవేదథ ॥ ౫ ॥ ద్వావిమావథ పంథానౌ యత్ర వేదాః ప్రతిష్ఠితాః । ప్రవృత్తిలక్షణో ధర్మో ని
వృత్తౌ చ సుభాషితః ॥ ౬ ॥ కర్మణా బధ్యతే జంతుర్విద్యయా తు ప్రముచ్యతే । తస్మాత్కర్మ న కుర్వంతి యతయః పారదర్శినః ॥ ౭ ॥ కర్మణా జాయతే ప్రేత్య
మూర్తిమాన్ షోడశాత్మకః । విద్యయా జాయతే నిత్యమవ్యక్తం హ్యవ్యయాత్మకమ్ ॥ ౮ ॥ కర్మ త్వేకే ప్రశంసంతి స్వల్పబుద్ధిరతా నరాః । తేన తే దేహజాలా
నిరమయంత ఉపాసతే ॥ ౯ ॥ యే తు బుద్ధిం పరాం ప్రాప్తా ధర్మనైపుణదర్శినః । న తే కర్మ ప్రశంసంతి కూపం నద్యాం పిబన్నివ ॥ ౧౦ ॥ కర్మణః ఫలమాప్నో

తిసుఖదుఃఖభావాభవౌ।విద్యయాతదవాప్నోతియత్రగత్వానశోచతి॥౧౧॥ యత్రగత్వానమ్రియతేయత్రగత్వానజాయతే।నపునర్జాయతేయత్రయత్ర
గత్వానవర్తతే॥౧౨॥ యత్రతద్బ్రహ్మపరమమవ్యక్తమచలంధ్రువమ్ । అవ్యాకృతమనాయాసమమృతంచావియోగిచ॥౧౩॥ద్వంద్వైర్నయత్రబా
ధ్యంతేమానసేనచకర్మణా।సమాస్సర్వత్రమైత్రాశ్చసర్వభూతహితేరతాః॥౧౪॥ విద్యామయోన్యఃపురుషస్తాతకర్మమయోపరః। విద్ధిచంద్రమసం
దర్శేసూక్ష్మయాకలయాస్థితమ్॥౧౫॥తదేతదృషిణాప్రోక్తంవిస్తరేణానుమీయతే।నవజంశశినందృష్ట్వావక్రతంతుమివాంబరే॥ ౧౬॥ ఏకాదశవికారా
త్మాకలాసంభారసంభృతః। మూర్తిమానితితంవిద్ధితాతకర్మగుణాత్మకమ్॥౧౭॥ దేవోయస్సంశ్రితస్తస్మిన్నబ్బిందురివపుష్కరే। క్షేత్రజ్ఞంతంవిజానీ
యాత్ నిత్యంయోగజితాత్మకమ్॥౧౮॥తమోరజశ్చసత్వంచవిద్ధిజీవగుణాత్మకమ్।జీవమాత్మగుణంవిద్యాదాత్మానంపరమాత్మనః॥౧౯॥ సచేతనంజీవగు
ణంవదంతిసచేష్టతేజీవయతేచసర్వమ్।తతఃపరంక్షేత్రవిదోవదంతిప్రకల్పయద్యోభువనానిసప్త॥౨౦॥ ....*

* ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే -ఏకచత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః- *

శుకః॥అక్షరాత్ప్రభృతియస్సర్గః సగుణానీంద్రియాణిచ।బుద్ధ్యైశ్వర్యాతిసర్గోయంప్రధానశ్చాత్మనశ్శ్రితం॥౧॥ భూయఏవతులోకేస్మిన్సద్వృత్తిం
కాలహైతుకీమ్। యయాసంతఃప్రవర్తంతేతదిచ్ఛామ్యనువర్తితుమ్॥ ౨॥ వేదేవచనముక్తంతుకురుకర్మత్యజేతిచ। కథమేతద్విజానీయాంతచ్చవ్యా
ఖ్యాతుమర్హసి॥౩॥లోకవృత్తాంతతత్త్వజ్ఞఃపూతోహంగురుశాసనాత్ ।కృత్వాబుద్ధింవిముక్తాత్మాద్రక్ష్యామ్యాత్మానమవ్యయమ్॥౪॥వ్యాసః॥యథా
వైవిహితావృత్తిఃపురస్తాద్బ్రహ్మణాస్వయమ్ । ఏషాపూర్వతరైస్సద్భిరాచీర్ణాపరమర్షిభిః॥౫॥బ్రహ్మచర్యేణవైలోకాన్జయంతిపరమర్షయః।
ఆత్మనశ్చతతశ్శ్రేయాంస్యన్విచ్ఛన్మనసాత్మని॥౬॥వనేమూలఫలాశీచతప్యన్సువిపులంతపః।పుణ్యాయతనచారీచభూతానామవిహింసకః॥౭॥విధూమే
సన్నముసలేవానప్రస్థప్రతిశ్రయే। కాలేప్రాప్తేచరన్భైక్షంకల్పతేబ్రహ్మభూయసే॥౮॥ నిస్తుతిర్నిర్నమస్కారఃపరిత్యజ్యశుభాశుభే। అరణ్యేవిచరైకాకీ
యేనకేనచిదాశితః॥ ౯॥ శుకః॥యదిదంవేదవచనంలోకవాదేవిరుధ్యతే। ప్రమాణేచాప్రమాణేచవిరుద్ధేశాస్త్రతాకుతః॥ ౧౦॥ ఇత్యేతచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛా
మిప్రమాణంతూభయంకథమ్। కర్మణామవిరోధేనకథంమోక్షఃప్రవర్తతే॥ ౧౧॥ భీష్మః ॥ ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచేదంగంధవత్యాస్సుతస్సుతమ్ । ఋ
షిస్తత్పూజయన్వాక్యంపుత్రస్యామితతేజసః॥ ౧౨॥ వ్యాసః॥ బ్రహ్మచారీగృహస్థశ్చవానప్రస్థోథభిక్షుకః । యథోక్తచారిణఃసర్వేగచ్ఛంతిపరమాం
గతిమ్॥ ౧౩॥ ఏకోవాప్యాశ్రమానేతాన్యోనుతిష్ఠేద్యథావిధి। అకామద్వేషసంయుక్తఃసపరత్రవిధీయతే॥ ౧౪ ॥ చతుష్పదీహినిఃశ్రేణీబ్రహ్మణ్యేషా
ప్రతిష్ఠితా। ఏతామారుహ్యనిఃశ్రేణీంబ్రహ్మలోకేమహీయతే॥ ౧౫॥ ఆయుషస్తుచతుర్భాగంబ్రహ్మచార్యనసూయకః । గురౌవాగురుపుత్రేవావసేద్ధ
ర్మార్థకోవిదః॥౧౬॥ జఘన్యశాయీపూర్వంస్యాదుత్థాయగురువేశ్మని। యచ్చశిష్యేణకర్తవ్యంకార్యందాసేనవాపునః॥౧౭॥ కృతమిత్యేవతత్సర్వం
కృత్వాతిష్ఠేతపార్శ్వతః । కింకరఃసర్వకారీస్యాత్సర్వకర్మసుకోవిదః॥ ౧౮॥ కర్మాతిశేషేణగురావధ్యేతవ్యంబుభూషతా । దక్షిణోనపవాదీస్యా
దాహూతోగురుమాశ్రయేత్ ॥౧౯॥ శుచిర్దక్షోగుణోపేతోబ్రూయాదిష్టమివాంతరా। చక్షుషాగురుమవ్యగ్రోనిరీక్షేతజితేంద్రియః॥ ౨౦॥ నాభుక్త
వతిచాశ్నీయాదపీతవతినోపిబేత్। నాతిష్ఠతితథాసీతనాసుప్తేప్రస్వపేతచ॥ ౨౧॥ ఉత్తానాభ్యాంచపాణిభ్యాంపాదావస్యమృదుస్పృశేత్। దక్షిణం
దక్షిణేనైవసవ్యంసవ్యేనపీడయేత్॥ ౨౨ ॥ అభివాద్యగురుంబ్రూయాదధీష్వభగవన్నితి । ఇదంకరిష్యేభగవన్నిదంచాపికృతంమయా॥ ౨౩॥ బ్రహ్మం
స్తదపికర్తాస్మియద్భవాన్వక్ష్యతేపునః। ఇతిసర్వమనుజ్ఞాప్యనివేద్యచయథావిధి॥ ౨౪॥ కుర్యాత్కృత్వాచతత్సర్వమాఖ్యేయంగురవేపునః। యాం

స్రగ్గంధాన్రసాన్వాపి బ్రహ్మచారీ న సేవతే ॥ ౨౫ ॥ సేవేత తాన్సమావృత్త ఇతి ధర్మేషు నిశ్చయః । యే కేచిద్విస్తరేణోక్తా నియమా బ్రహ్మచారిణః ॥ ౨౬ ॥
తాన్సర్వానాచరేన్నిత్యం భవేచ్చానపకో గురోః । స ఏవం గురవే ప్రీతిముపహృత్య యథాబలమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఆశ్రమాదాశ్రమేష్వేవ శిష్యో వర్తేత కర్మణా । వే
దవ్రతోపవాసేన చతుర్థే చాయుషో గతే ॥ ౨౮ ॥ గురవే దక్షిణాం దత్త్వా సమావర్తేద్యథావిధి । ధర్మలబ్ధైర్యుతో దారైరగ్నీనుత్పాద్య యత్నతః ॥ ద్వితీయ
మాయుషో భాగం గృహమేధీ భవేద్వ్రతీ ॥ ౨౯ ॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే- ద్విచత్వారింశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

వ్యాసః ॥ ద్వితీయమాయుషో భాగం గృహమేధీ గృహే వసేత్ । ధర్మలబ్ధైర్యుతో దారైరగ్నీనాహృత్య సువ్రతః ॥ ౧ ॥ గృహస్థవృత్తయశ్చైవ చతస్రః కవి
భిః స్మృతాః । కుసూలధాన్యః ప్రథమః కుంభధాన్యస్త్వనంతరమ్ ॥ ౨ ॥ అశ్వస్తనోఽథ కాపోతీమాశ్రితో వృత్తిమాహరేత్ । తేషాం పరః పరో జ్యాయాన్ధర్మ
తో ధర్మజిత్తమః ॥ ౩ ॥ షట్కర్మా వర్తయత్యేకస్త్రిభిరన్యః ప్రవర్తతే । ద్వాభ్యామేకశ్చతుర్థస్తు బ్రహ్మసత్రే వ్యవస్థితః ॥ ౪ ॥ గృహమేధివ్రతాన్యత్ర
మహాంతీహ ప్రచక్షతే । నాత్మార్థే పాచయేదన్నం న వృథా ఘాతయేత్పశూన్ ॥ ౫ ॥ ప్రాణీ వా యది వాఽప్రాణీ సంస్కారం యజుషాఽర్హతి । న దివా ప్రస్వపే
జ్జాతు న పూర్వాపరరాత్రిషు ॥ ౬ ॥ న భుంజీతాంతరాకాలే నానృతావాహ్వయేత్స్త్రియమ్ । నాస్యానశ్నన్గృహే విప్రో వసేత్కశ్చిదపూజితః ॥ ౭ ॥ తథా
స్యాతిథయః పూజ్యా హవ్యకవ్యవహాః సదా । వేదవిద్యావ్రతస్నాతాః శ్రోత్రియా వేదపారగాః ॥ ౮ ॥ స్వధర్మజీవినో దాంతాః క్రియావంతస్తపస్వినః ।
తేషాం హవ్యం చ కవ్యం చాప్యర్హణార్థం విధీయతే ॥ ౯ ॥ నఖరైః సంప్రయాతస్య స్వధర్మజ్ఞాపకస్య చ । అపవిద్ధాగ్నిహోత్రస్య గురోర్వాలీకకారి
ణః ॥ ౧౦ ॥ సంవిభాగోఽత్ర భూతానాం సర్వేషామేవ శిష్యతే । తథైవాపచమానేభ్యః ప్రదేయం గృహమేధినా ॥ ౧౧ ॥ విఘసాశీ భవేన్నిత్యం నిత్యం చామృత
భోజనః । అమృతం యజ్ఞశేషం స్యాద్భోజనం హవిషా సమమ్ ॥ ౧౨ ॥ భృత్యశేషం తు యోఽశ్నాతి తమాహుర్విఘసాశినమ్ । విఘసం భృత్యశేషం తు యజ్ఞశే
షమథామృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ స్వదారనిరతో దాంతో హ్యనసూయుర్జితేంద్రియః । ఋత్విక్పురోహితాచార్యైర్మాతులాతిథిసంశ్రితైః ॥ ౧౪ ॥ వృద్ధబాలాతు
రైర్వైద్యైర్జ్ఞాతిసంబంధిబాంధవైః । మాతాపితృభ్యాం జామీభిర్భ్రాత్రా పుత్రేణ భార్యయా ॥ ౧౫ ॥ దుహిత్రా దాసవర్గేణ వివాదం న సమాచరేత్ ।
ఏతాన్విముచ్య సంవాదాన్సర్వపాపైర్విముచ్యతే ॥ ౧౬ ॥ ఏతైర్జితైస్తు జయతి సర్వాన్లోకాన్న సంశయః । ఆచార్యో బ్రహ్మలోకేశః ప్రాజాపత్యే పితా
ప్రభుః ॥ ౧౭ ॥ అతిథిస్త్వింద్రలోకస్య దేవలోకస్య చర్త్విజః । జామయోఽప్సరసాం లోకే వైశ్వదేవే తు జ్ఞాతయః ॥ ౧౮ ॥ సంబంధిబాంధవా దిక్షు పృథివ్యాం
మాతృమాతులౌ । వృద్ధబాలాతురకృశాస్త్వాకాశే ప్రభవిష్ణవః ॥ ౧౯ ॥ భ్రాతా జ్యేష్ఠః సమః పిత్రా భార్యా పుత్రః స్వకా తనుః । ఛాయా స్వా దాసవర్గశ్చ
దుహితా కృపణం పరమ్ ॥ ౨౦ ॥ తస్మాదేతైరధిక్షిప్తః సహేన్నిత్యమసంజ్వరః । గృహధర్మపరో విద్వాన్ధర్మశీలో జితక్లమః ॥ ౨౧ ॥ న చార్థబద్ధః క
ర్మాణి ధర్మవాన్కశ్చిదాచరేత్ । గృహస్థవృత్తయస్తిస్రస్తాసాం నిఃశ్రేయసం పరమ్ ॥ ౨౨ ॥ పరం పరం తథైవాహుశ్చాతురాశ్రమ్యమేవ తత్ । య
థోక్తాని యమాస్తేషాం సర్వం కార్యం బుభూషతా ॥ ౨౩ ॥ కుంభధాన్యైరుంఛశిలైః కాపోతీం చాస్థితాస్తథా । యస్మింశ్చైతే వసంత్యర్హాస్తద్రాష్ట్రమ
భివర్ధతే ॥ ౨౪ ॥ పూర్వాన్పరాన్దశ పరాన్పునాతి చ పితామహాన్ । గృహస్థవృత్తీశ్చాప్యేతా వర్తయేద్యో గతవ్యథః ॥ ౨౫ ॥ స చక్రధరలోకానాం స
దృశీమాప్నుయాద్గతిమ్ । జితేంద్రియాణామథవా గతిరేషా విధీయతే ॥ ౨౬ ॥ స్వర్గలోకో గృహస్థానాముదారమనసాం హితః । స్వర్గో విమానసంయు
క్తో వేదదృష్టః సుపుష్పితః ॥ ౨౭ ॥ స్వర్గలోకో గృహస్థానాం ప్రతిష్ఠా నియతాత్మనామ్ । బ్రహ్మణా విహితా యోనిరేషా యస్మాద్విధీయతే ॥ ద్వితీయం క్రమ
శః ప్రాప్య స్వర్గలోకే మహీయతే ॥ ౨౮ ॥ అతః పరం పరమముదారమాశ్రమం తృతీయమాహుస్త్యజతాం కలేబరమ్ । వనౌకసాం గృహపతినామనుత్త

మం శృణుష్వ సంశ్లిష్టశరీరకారిణామ్॥ ౨౯॥ ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే - త్రిచత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-***** భీష్మః॥
ప్రోక్తా గృహస్థవృత్తిస్తే విహితా యా మనీషిభిః । తదనంతరముక్తం యత్తన్నిబోధ యుధిష్ఠిర ॥ ౧ ॥ క్రమశస్త్వవధూయైనాం తృతీయాం వృత్తిముత్త
మామ్। సంయోగవ్రతఖిన్నానాం వానప్రస్థాశ్రమౌకసామ్॥ ౨॥ శ్రూయతాం పుత్ర భద్రం తే సర్వలోకాశ్రమాత్మనామ్ । ప్రేక్షాపూర్వం ప్రవృత్తానాం
పుణ్యదేశనివాసినామ్॥ ౩॥ వ్యాసః॥ గృహస్థస్తు యదా పశ్యేద్వలీపలితమాత్మనః। అపత్యస్యైవ చాపత్యం వనమేవ తదాశ్రయేత్ ॥ ౪॥ తృతీయమాయుషో
భాగం వానప్రస్థాశ్రమే వసేత్ । తానేవాగ్నీన్పరిచరేద్యజమానో దివౌకసః॥ ౫॥ నియతో నియతాహారః షష్ఠభక్తోఽప్రమత్తవాన్ । తదగ్నిహోత్రం తా
గావో యజ్ఞాంగాని చ సర్వశః॥ ౬॥ అఫాలకృష్టం వ్రీహియవం నీవారం విఘసాని చ। హవీంషి సంప్రయచ్ఛేత మఖేష్వత్రాపి పంచసు॥ ౭॥ వానప్రస్థాశ్రమే
ప్యేతాశ్చతస్రో వృత్తయః స్మృతాః। సద్యఃప్రక్షాలకాః కేచిత్కేచిన్మాసికసంచయాః॥ ౮। వార్షికం సంచయం కేచిత్కేచిద్ద్వాదశవార్షికమ్। కుర్వం
త్యతిథిపూజార్థం యజ్ఞతంత్రార్థమేవ వా॥ ౯ ॥ అభ్రావకాశా వర్షాసు హేమంతే జలసంశ్రయాః। గ్రీష్మే చ పంచతపసః శశ్వచ్చ మితభోజనాః॥ ౧౦॥ భూ
మౌ విపరివర్తంతే తిష్ఠంతి ప్రపదైరపి। స్థానాసనైర్వర్తయంతి సవనేష్వభిషించతే॥ ౧౧॥ దంతోలూఖలికాః కేచిదశ్మకుట్టాస్తథాపరే। శుక్లపక్షే పిబంత్యే
కే యవాగూం క్వథితాం సకృత్ ॥ ౧౨ ॥ కృష్ణపక్షే పిబంత్యన్యే భుంజతే వా యథాగతమ్। మూలైరేకే ఫలైరేకే పుష్పైరేకే దృఢవ్రతాః॥ ౧౩॥ వర్తయంతి
యథాన్యాయం వైఖానసగతిం శ్రితాః। ఏతాశ్చాన్యాశ్చ వివిధా దీక్షాస్తేషాం మనీషిణామ్ ॥ ౧౪ ॥ చతుర్థశ్చౌపనిషదో ధర్మః సాధారణః స్మృతః। వా
నప్రస్థాద్గృహస్థాచ్చ తతోఽన్యః సంప్రవర్తతే॥ ౧౫ ॥ అస్మిన్నేవ యుగే తాత విప్రైః సర్వార్థదర్శిభిః। అగస్త్యః సప్తఋషయో మధుచ్ఛందోఽఘమర్ష
ణః॥ ౧౬॥ సాంకృతిః సుదివా తండిర్యథావాసోఽకృతశ్రమః। అహోవీర్యస్తథా కావ్యస్తాండ్యో మేధాతిథిర్బుధః॥ ౧౭॥ బలవాన్కర్ణనిర్వాకః శూన్యపా
లః కృతశ్రమః। ఏవం ధర్మం కృతవంతస్తతః స్వర్గముపాగమన్ ॥ ౧౮॥ తాత ప్రత్యక్షధర్మాణస్తథా యాయావరా గణాః। ఋషీణాముగ్రతపసాం ధ
ర్మనైపుణదర్శినామ్॥ ౧౯॥ అన్యే చాపరిమేయాశ్చ బ్రాహ్మణా వనమాశ్రితాః। వైఖానసా వాలఖిల్యాః సైకతాశ్చ తథాపరే ॥ ౨౦ ॥ కర్మభిస్తే విరా
నందా ధర్మనిత్యా జితేంద్రియాః। గతాః ప్రత్యక్షధర్మాణస్తే సర్వే వనమాశ్రితాః॥ ౨౧॥ అనక్షత్రాస్త్వనాధృష్యా దృశ్యంతే జ్యోతిషాం గణాః । జరయా
చ పరిద్యూనో వ్యాధినా చ ప్రపీడితః॥ ౨౨॥ చతుర్థే చాయుషః శేషే వానప్రస్థాశ్రమం త్యజేత్ । సద్యస్కారాం నిరూప్యేష్టిం సర్వవేదసదక్షిణామ్॥ ౨౩॥
ఆత్మయాజీ సోఽత్మరతిరాత్మక్రీడాత్మసంశ్రయః । ఆత్మన్యగ్నీన్సమారోప్య త్యక్త్వా సర్వపరిగ్రహాన్॥ ౨౪॥ సద్యస్కాంశ్చ యజేద్యజ్ఞానిష్టీశ్చైవేహ స
ర్వదా। యదైవ యాజినాం యజ్ఞాదాత్మనీజ్యా ప్రవర్తతే॥ ౨౫॥ త్రీంశ్చైవాగ్నీన్యజేత్సమ్యగాత్మన్యేవాత్మమోక్షణాత్ । ప్రాణేభ్యో యజుషః పంచ
షట్ప్రాశ్నీయాదకుత్సయన్॥ ౨౬॥ కేశరోమనఖాన్వాప్య వానప్రస్థో మునిస్తతః । ఆశ్రమాదాశ్రమం పుణ్యం పూతో గచ్ఛతి కర్మభిః॥ ౨౭॥ అభయం సర్వ
భూతేభ్యో దత్త్వా యః ప్రవ్రజేద్ద్విజః। లోకాస్తేజోమయాస్తస్య ప్రేత్య చానంత్యమశ్నుతే॥ ౨౮॥ సుశీలవృత్తో వ్యపనీతకల్మషో న చేహ నాముత్ర చ కర్తుమీ
హతే। అరోషమోహో గతసంధివిగ్రహో భవేదుదాసీనవదాత్మవిన్నరః॥ ౨౯ ॥ యమేషు చైవానుగతేషు నవ్యథేత్స్వశాస్త్రసూత్రాహుతిమంత్రవి
క్రమః। భవేద్యథేష్టా గతిరాత్మవేదిని న సంశయో ధర్మపరే జితేంద్రియే॥ ౩౦॥ తతః పరం జ్యేష్ఠమతీవ సద్గుణైరధిష్ఠితం త్రీనధివృత్తిముత్తమమ్। చతుర్థము
క్తం పరమాశ్రమం శృణు ప్రకీర్త్యమానం పరమం పరాయణమ్॥ ౩౧॥ .... *

ఇతి - శుకానుప్రశ్నే - చతుశ్చత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః

శుకః॥ వర్తమానస్తథైవాత్ర వానప్రస్థాశ్రమే యథా। మోక్తవ్యోఽత్మా కథం కార్యో వేద్యం వై కాంక్షతా పరమ్॥ ౧॥ వ్యాసః॥ ప్రాప్య సంస్కారమే

తాభ్యామాత్రమాఖ్యాంతతః పరమ్ । యదర్థం పరమార్థం తు తదిహైకమనాః శృణు ॥ ౨ ॥ కషాయం పాచయిత్వాశు శ్రేణిస్థానేషు చ త్రిషు । ప్రవ్ర
జేచ్చ పరం స్థానం పారివ్రాజ్యమనుత్తమమ్ ॥ ౩ ॥ తద్భవానేవమభ్యస్య వర్తతాం శ్రూయతాం తథా । ఏక ఏవ చరేద్ధర్మం సిద్ధ్యర్థమసహాయవాన్ ॥
౪ ॥ ఏకశ్చరతి యః పశ్యన్న జహాతి న హీయతే । అనగ్నిరనికేతశ్చ గ్రామమన్నార్థమాశ్రయేత్ ॥ ౫ ॥ అశ్వస్తనవిధాతా స్యాన్మునిర్భావసమాహితః । ల
ఘ్వాశీ నియతాహారః సకృదన్ననిషేవితా ॥ ౬ ॥ కపాలం వృక్షమూలాని కుచేలమసహాయతా । ఉపేక్షా సర్వభూతానామేతావద్భిక్షులక్షణమ్ ॥ ౭ ॥ య
స్మిన్వాచః ప్రవిశంతి కూపే ప్రస్తాద్ద్విపా ఇవ । నవక్తారం పునర్యాంతి స కైవల్యాశ్రమే వసేత్ ॥ ౮ ॥ నైవ పశ్యేన్న శృణుయాదవాచ్యం జాతు కస్యచిత్ ।
బ్రాహ్మణానాం విశేషేణ నైవ బ్రూయాత్కథంచన ॥ ౯ ॥ యద్బ్రాహ్మణస్య కుశలం తదేవ సతతం వదేత్ । తూష్ణీమాసీత నిందాయాం కుర్వన్భైషజ్యమా
త్మనః ॥ ౧౦ ॥ యేన పూర్ణమివాకాశం భవత్యేకేన సర్వదా । శూన్యం యేన జనాకీర్ణం తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః ॥ ౧౧ ॥ యేన కేనచిదాచ్ఛన్నో యేన కే
నచిదాశితః । యత్ర క్వచనశాయీ చ తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః ॥ ౧౨ ॥ అహేరివ గణాద్భీతః సౌహిత్యాన్నరకాదివ । కుణపాదివ చ స్త్రీభ్యస్తం దేవా
బ్రాహ్మణం విదుః ॥ ౧౩ ॥ న క్రుధ్యేన్న ప్రహృష్యేచ్చ మానితోఽమానితశ్చ యః । సర్వభూతేష్వభయదస్తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః ॥ ౧౪ ॥ నాభినందేత
మరణం నాభినందేత జీవితమ్ । కాలమేవ ప్రతీక్షేత నిదేశం భృతకో యథా ॥ ౧౫ ॥ అనవ్యాహతచిత్తః స్యాదనవ్యాహతవాగ్భవేత్ । నిర్ముక్తః సర్వపా
పేభ్యో నిరమిత్రస్య కిం భయమ్ ॥ ౧౬ ॥ అభయం సర్వభూతేభ్యో భూతానామభయం యతః । తస్య మోహాద్విముక్తస్య భయం నాస్తి కుతశ్చన ॥ ౧౭ ॥ య
థా నాగపదేఽన్యాని పదాని పదగామినామ్ । సర్వాణ్యేవాపిధీయంతే పదజాతాని కౌంజరే ॥ ౧౮ ॥ ఏవం సర్వమహింసాయాం ధర్మార్థమపిధీయతే । సో
ఽమృతో నిత్యం వసతి యో హింసాం న ప్రపద్యతే ॥ ౧౯ ॥ అహింసకః సమః సత్యో ధృతిమాన్నియతేంద్రియః । శరణ్యః సర్వభూతానాం గతిమాప్నోత్యను
త్తమామ్ ॥ ౨౦ ॥ ఏవం ప్రజ్ఞానతృప్తస్య నిర్భయస్య నిరాశిషః । న మృత్యురతిగో భావః స మృత్యుమధిగచ్ఛతి ॥ ౨౧ ॥ విముక్తం సర్వసంగేభ్యో మునిమాకా
శవత్ స్థితమ్ । అస్వమేకచరం శాంతం తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః ॥ ౨౨ ॥ జీవితం యస్య ధర్మార్థం ధర్మో హర్యర్థమేవ చ । అహోరాత్రాశ్చ పుణ్యా
ర్థం తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః ॥ ౨౩ ॥ నిరాశిషమనారంభం నిర్నమస్కారమస్తుతిమ్ । నిర్ముక్తం బంధనైః సర్వైస్తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః ॥ ౨౪ ॥ స
ర్వాణి భూతాని సుఖే రమంతే సర్వాణి దుఃఖస్య భృశం త్రసంతే । తేషాం భయోత్పాదనజాతఖేదః కుర్యాన్న కర్మాణి హి శ్రద్దధానః ॥ ౨౫ ॥ దానం హి భూ
తాభయదక్షిణాయాః సర్వాణి దానాన్యధితిష్ఠతీహ । తీక్ష్ణాం తనుం యః ప్రథమం జహాతి సోఽనంత్యమాప్నోత్యభయం ప్రజాభ్యః ॥ ౨౬ ॥ ఉత్తాన ఆస్యేన హవి
ర్జుహోతి లోకస్య నాభిర్జగతః ప్రతిష్ఠా । తస్యాంగమంగాని కృతాకృతం చ వైశ్వానరః సర్వమిదం ప్రపేదే ॥ ౨౭ ॥ ప్రాదేశమాత్రే హృది నిఃసృతం య
త్తస్మిన్ప్రాణానాత్మయాజీ జుహోతి । తస్యాగ్నిహోత్రం హుతమాత్మసంస్థం సర్వేషు లోకేషు సదేవకేషు ॥ ౨౮ ॥ దైవం త్రిధాతుం త్రివృతం సుప
ర్ణం యే విద్యురగ్ర్యం పరమాత్మతాం చ । తే సర్వలోకేషు మహీయమానా దేవాః సమర్థాః సుకృతం వదంతి ॥ ౨౯ ॥ వేదాంశ్చ వేద్యం తు విధిం చ కృ
త్స్నమథో నిరుక్తం పరమార్థతాం చ । సర్వం శరీరాత్మని యః ప్రవేద తస్యైవ దేవాః స్పృహయంతి నిత్యమ్ ॥ ౩౦ ॥ భూమావసక్తం దివి చాప్రమేయం హిరణ్మ
యం యోఽండజమండమధ్యే । పతత్రిణం పక్షిణమంతరిక్షే యో వేద భోగ్యాత్మని రశ్మిదీప్తః ॥ ౩౧ ॥ ఆవర్తమానమజరం వివర్తనం షణ్ణాభికం ద్వాదశారం
సుపర్వ । యస్యేదమాస్యే పరియాతి విశ్వం తత్కాలచక్రం నిహితం గుహాయామ్ ॥ ౩౨ ॥ యః సంప్రసాదం జగతః శరీరం సర్వాన్స లోకానధిగచ్ఛతీహ ।
తస్మిన్హి సంతర్పయతీహ దేవాంస్తే వై తృప్తాస్తర్పయంత్యాస్యమస్య ॥ ౩౩ ॥ తేజోమయో నిత్యమయః పురాణో లోకాననంతానభయానుపైతి । భూ

తాని యస్మాన్న త్రసంతే కదాచిత్స భూతానాం న త్రసతే కదాచిత్ ॥ ౩౪॥ అగర్హణీయో న చ గర్హతేఽన్యాన్ స వై విప్రః పరమాత్మానమీక్షేత్ । వినీత
మోహో వ్యపనీతకల్మషో న చేహ నాముత్ర చ సోఽన్నమర్చ్ఛతి॥ ౩౫ ॥ అరోషమోహః సమలోష్టకాంచనః ప్రహీణకోశో గతసంధివిగ్రహః । అపేతనిందా
స్తుతిరప్రియాప్రియశ్చరన్నుదాసీనవదేవ భిక్షుకః॥౩౬॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి-శుకానుప్రశ్నే- పంచచత్వారింశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

వ్యాసః॥ ప్రకృత్యాస్తు వికారా యే క్షేత్రజ్ఞస్తైరధిష్ఠితః। న చైనం తే ప్రజానంతి స తు జానాతి తానపి ॥౧॥ తైశ్చైవం కురుతే కార్యం మనఃషష్ఠైరిహేంద్రి
యైః। సుదాంతైరివ సంయంతా దృఢైః పరమవాజిభిః ॥ ౨ ॥ ఇంద్రియేభ్యః పరా హ్యర్థా అర్థేభ్యః పరమం మనః । మనసస్తు పరా బుద్ధిర్బుద్ధేరాత్మా
మహాన్ పరః॥౩॥ మహతః పరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పరతోఽమృతమ్। అమృతాన్న పరం కించిత్సా కాష్ఠా సా పరా గతిః॥ ౪ ॥ ఏవం సర్వేషు భూతేషు గూఢోఽఽత్మా
న ప్రకాశతే। దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః॥ ౫॥ అంతరాత్మని సంలీయ మనఃషష్ఠాని మేధయా। ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాం
శ్చ బహుచింత్యమచింతయన్॥ ౬॥ ధ్యానేనోపరమం కృత్వా విద్యాసంపాదితం మనః । అనీశ్వరః ప్రశాంతాత్మా తతోఽర్చ్ఛత్యమృతం పదమ్॥ ౭ ॥ ఇంద్రి
యాణాం తు సర్వేషాం వశ్యాత్మా చలితస్మృతిః। ఆత్మనః సంప్రదానేన మర్త్యో మృత్యుముపాశ్నుతే॥ ౮ ॥ ఆహత్య సర్వసంకల్పాన్ సత్త్వే చిత్తం నివేశ
యేత్। సత్త్వే చిత్తం సమావేశ్య తతః కాలంజరో భవేత్ ॥ ౯॥ చిత్తప్రసాదేన యతిర్జహాతీహ శుభాశుభమ్। ప్రసన్నాత్మాత్మని స్థిత్వా సుఖమత్యంతమ
శ్నుతే॥ ౧౦॥ లక్షణం తు ప్రసాదస్య యథా స్వప్నే సుఖం స్వపేత్ । నివాతే వా యథా దీపో దీప్యమానో న కంపతే॥౧౧॥ ఏవం పూర్వాపరే కాలే యుంజన్నా
త్మానమాత్మని। లఘ్వాహారో విశుద్ధాత్మా పశ్యత్యాత్మానమాత్మని॥౧౨॥ రహస్యం సర్వవేదానామనైతిహ్యమనాగమమ్। ఆత్మప్రత్యయికం శాస్త్రమిదం
పుత్రానుశాసనమ్॥ ౧౩॥ ధర్మాఖ్యానేషు సర్వేషు సత్యాఖ్యానేషు యద్వసు। దశేదమృక్సహస్రాణి నిర్మథ్యామృతముద్ధృతమ్॥ ౧౪॥ నవనీతం యథా
దధ్నః కాష్ఠాదగ్నిర్యథైవ చ। తథైవ విదుషాం జ్ఞానం పుత్రహేతోః సముద్ధృతమ్॥౧౫॥ స్నాతకానామిదం శాస్త్రం వాచ్యం పుత్రానుశాసనమ్। తదిదం నాప్ర
శాంతాయ నాదాంతాయాతపస్వినే॥౧౬॥ నావేదవిదుషే వాచ్యం తథా నానుగతాయ చ। నాసూయకాయానృజవే న చానిర్దిష్టకారిణే॥౧౭॥ న తర్కశా
స్త్రదగ్ధాయ తథైవ పిశునాయ చ। శ్లాఘినే శ్లాఘనీయాయ ప్రశాంతాయ తపస్వినే॥౧౮॥ ఇదం ప్రియాయ పుత్రాయ శిష్యాయానుగతాయ చ । రహస్యధ
ర్మం వక్తవ్యం నాన్యస్మై తు కథంచన॥ ౧౯॥ యద్యప్యస్య మహీం దద్యాద్రత్నపూర్ణామిమాం నరః। ఇదమేవ తతః శ్రేయ ఇతి మన్యేత తత్త్వవిత్ ॥౨౦॥ అ
తో గుహ్యతరార్థం తదధ్యాత్మమతిమానుషమ్। యత్తన్మహర్షిభిర్దృష్టం వేదాంతేషు చ గీయతే॥ తత్తేఽహం సంప్రవక్ష్యామి యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి॥
౨౧॥ యచ్ఛతే మనసి వర్తతే పరం యత్ర చాస్తి తవ సంశయః క్వచిత్ । శ్రూయతామయమహం తవాగ్రతః పుత్ర కిం హి కథయామి తే పునః॥ ౨౨॥...... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే- షట్చత్వారింశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

శుకః॥ అధ్యాత్మం విస్తరేణేహ పునరేవ వదస్వ మే। యదధ్యాత్మం యథా చేదం భగవన్నృషిసత్తమ॥ ౧ ॥ వ్యాసః॥ అధ్యాత్మం యదిదం తాత పురుషస్యే
హ పఠ్యతే। తత్తేఽహం వర్తయిష్యామి తస్య వ్యాఖ్యామిమాం శృణు॥౨॥ భూమిరాపస్తథా జ్యోతిర్వాయురాకాశమేవ చ। మహాభూతాని భూతానాం సాగర
స్యోర్మయో యథా॥ ౩॥ ప్రసార్యేహ యథాంగాని కూర్మః సంహరతే పునః। తద్వన్మహాంతి భూతాని యవీయస్సు వికుర్వతే॥౪॥ ఇతి తన్మయమేవేదం స
ర్వం స్థావరజంగమమ్। సర్గే చ ప్రలయే చైవ తస్మిన్నిర్దిశ్యతే తథా॥ ౫॥ మహాభూతాని పంచైవ సర్వభూతేషు భూతకృత్ । అకరోత్తాత వైషమ్యం య
స్మిన్ యదనుపశ్యతి॥౬॥ శుకః॥ అకరోద్యచ్ఛరీరేషు కథం తదుపలక్షయేత్ । ఇంద్రియాణి గుణాః కేచిత్ కథం తానుపలక్షయేత్ ॥౭॥ వ్యాసః ॥ ఏతత్తే వర్త

యిష్యామియథావదనుపూర్వశః ।శృణుతత్వమిహైకాగ్రోయథాతత్వంయథాచతత్ ॥౮॥ శబ్దశ్శ్రోత్రంయథాఖానిత్రయమాకాశసంభవమ్। ప్రాణా
శ్చేష్టా స్తథాస్పర్శఏతేవాయుగుణాస్త్రయః॥౯॥రూపంచక్షుర్విపాకశ్చత్రిధాజ్యోతిర్విధీయతే। రసోథరసనంస్నేహోగుణాస్త్వేతేత్రయోంభ
సః॥ ౧౦॥ ఘ్రేయంఘ్రాణంశరీరంచభూమేరేతేగుణాస్త్రయః। ఏతావానింద్రియగ్రామోవ్యాఖ్యాతఃపాంచభౌతికః॥౧౧॥వాయోఃస్పర్శోరసోద్భ్యశ్
చజ్యోతిషోరూపముచ్యతే । ఆకాశప్రభవఃశబ్దోగంధోభూమిగుణఃస్మృతః ॥ ౧౨ ॥ మనోబుద్ధిఃస్వభావశ్చత్రయఏతేస్వయోనిజాః । నగుణానతివ
ర్తంతేగుణేభ్యఃపరమాగతాః॥౧౩॥ యథాకూర్మఇవాంగానిప్రసార్యవినియచ్ఛతి। ఏవమేవేంద్రియగ్రామంబుద్ధిఃసృష్ట్వానియచ్ఛతి॥ ౧౪ ॥ యదూ
ర్ధ్వంపాదతలయోరవాఙ్మూర్ధ్నశ్చపశ్యతి । ఏతస్మిన్నేవకృత్యేతువర్తతేబుద్ధిరుత్తమా॥ ౧౫॥ గుణాన్నేనీయతేబుద్ధిర్బుద్ధిరేవేంద్రియాణ్యపి। మ
నఃషష్ఠానిసర్వాణిబుద్ధ్యభావేకుతోగుణాః॥ ౧౬॥ ఇంద్రియాణినరైఃపంచషష్ఠంతుమనఉచ్యతే। సప్తమీంబుద్ధిమేవాహుఃక్షేత్రజ్ఞంపునరష్టమమ్॥౧౭॥చ
క్షురాలోచనాయైవసంశయంకురుతేమనః। బుద్ధిరధ్యవసానాయసాక్షీక్షేత్రజ్ఞఉచ్యతే॥ ౧౮॥ రజస్తమశ్చసత్వంచత్రయఏతేస్వయోనిజాః।సమాః
సర్వేషుభూతేషుతాన్గుణానుపలక్షయేత్ ॥ ౧౯॥ తత్రయత్ప్రీతిసంయుక్తంకించిదాత్మనిలక్షయేత్ ।ప్రశాంతమివసంశుద్ధంసత్వంతదుపధారయేత్ ।
౨౦॥ యత్తుసంతాపసంయుక్తంకాయేమనసివాభవేత్। ప్రవృత్తంరజఇత్యేవంతత్రచాప్యుపలక్షయేత్ ॥ ౨౧ ॥ యత్తుసంమోహసంయుక్తమవ్యక్త
విషయంభవేత్ ।అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయంతమస్తదుపధార్యతామ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రహర్షఃప్రీతిరానందఃసామ్యంస్వస్థాత్మచిత్తతా । అకస్మాద్యదివాకస్మా
ద్వర్తంతేసాత్వికాగుణాః ॥ ౨౩ ॥ అభిమానోమృషావాదోలోభోమోహస్తథాక్షమా। లింగానిరజసస్తానివర్తంతేహేత్వహేతుతః॥ ౨౪॥తథా
మోహఃప్రమాదశ్చనిద్రాతంద్రాప్రబోధితా। కథంచిదభివర్తంతేవిజ్ఞేయాస్తామసాగుణాః॥ ౨౫॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే- సప్తచత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥మనోవిసృజతేభావంబుద్ధిరధ్యవసాయినీ।హృదయంప్రియాప్రియేవేదత్రివిధాకర్మచోదనా॥౧॥ ఇంద్రియేభ్యఃపరాహ్యర్థాఅర్థేభ్యఃపర
మంమనః। మనసస్తుపరాబుద్ధిర్బుద్ధేరాత్మాపరోమతః॥౨॥ బుద్ధిరాత్మామనుష్యస్యబుద్ధిరేవాత్మనాత్మని।యదావికురుతేభావంతదాభవతిసామనః॥౩॥
ఇంద్రియాణాంపృథగ్భావాద్బుద్ధిర్విక్రియతేహ్యణుః। శృణ్వతీభవతిశ్రోత్రంస్పృశతీస్పర్శఉచ్యతే॥౪॥పశ్యతీభవతేదృష్టిరసతీరసనంభవేత్ । జిఘ్రతీ
భవతిఘ్రాణంబుద్ధిర్విక్రియతేపృథక్ ॥౫॥ఇంద్రియాణితుతాన్యాహుస్తేష్వదృశ్యోధితిష్ఠతి।తిష్ఠంతీపురుషేబుద్ధిస్త్రిషుభావేషువర్తతే॥౬॥కదాచిల్లభతే
ప్రీతింకదాచిదపిశోచతి। నసుఖేననదుఃఖేనకదాచిదిహయుజ్యతే॥౭॥సేయంభావాత్మికాభావాంస్త్రీనేతానతివర్తతే।సరితాంసాగరోభర్తామహావే
లామివోర్మిమాన్ ॥ ౮ ॥ యదాప్రార్థయతేకించిత్తదాభవతిసామనః । అధిష్ఠానానివైబుద్ధ్యాపృథగేతానిసంస్మరేత్ ॥ ౯ ॥ ఇంద్రియాణ్యేవ
మేధ్యానివిజేతవ్యానికృత్స్నశః । సర్వాణ్యేవానుపూర్వ్యేణ యద్యదానువిధీయతే ॥ ౧౦ ॥ అవిభాగగతాబుద్ధిర్భావేమనసివర్తతే ॥ యే
చైవభావావర్తంతేసర్వఏష్వేవతేత్రిషు ॥ ౧౧॥ అన్వర్థాఃసంప్రవర్తంతేరథనేమిమరాఇవ। ప్రదీపార్థంమనఃకుర్యాదింద్రియైర్బుద్ధిసత్తమైః॥
౧౨ ॥ నిశ్చరద్భిర్యథాయోగముదాసీనైర్యదృచ్ఛయా । ఏవంస్వభావమేవేదమితివిద్వాన్నముహ్యతి॥ ౧౩॥ అశోచన్సంప్రహృష్యంశ్చనిత్యంవిగతమ
త్సరః। నచాత్మాశక్యతేద్రష్టుమింద్రియైఃకామగోచరైః॥౧౪॥ప్రవర్తమానైరనశైర్దుర్ధరైరకృతాత్మభిః। తేషాంతుమనసారశ్మీన్యదాసమ్యఙ్ని
యచ్ఛతి॥౧౫॥తదాప్రకాశతేస్యాత్మాదీపదీప్తాయథాకృతిః । సర్వేషామేవభూతానాంతమస్యపగతేయథా ॥ ౧౬ ॥ ప్రకాశంలభతేసర్వంతథైవేదము

పదార్థతామ్। యథావారిచరఃపక్షీనలిప్యతిజలేచరన్ ॥ ౧౭॥ విముక్తాత్మాతథాయోగీగుణదోషైర్నలిప్యతే। ఏవమేవకృతప్రజ్ఞోనదోషైర్విషయాంశ్చరన్
శ్చరన్॥ ౧౮॥ అసజ్జమానస్సర్వేషుకథంచననలిప్యతే। త్యక్త్వాపూర్వకృతంకర్మరతిర్యస్యసదాత్మని॥౧౯॥సర్వభూతాత్మభూతస్యగుణవర్గేష్వస
జ్జతః।సత్త్వమాత్మాప్రసరతిగుణాన్వాపికదాచన॥ ౨౦॥ నగుణావిదురాత్మానంగుణాన్వేదససర్వదా।పరిద్రష్టాగుణానాంచపరిస్రష్టాయథాతథమ్॥౨౧॥
సత్త్వక్షేత్రజ్ఞయోరేతదంతరంవిద్ధిసూక్ష్మయోః। సృజతేత్రగుణానేకఏకోనసృజతేగుణాన్॥౨౨॥పృథగ్భూతౌప్రకృత్యాతౌసంప్రయుక్తౌచసర్వదా।య
థామత్స్యోఽద్భిరన్యస్స్యాత్సంప్రయుక్తౌతథైవతౌ॥ ౨౩॥ శమకోదుంబరౌవాపిసంప్రయుక్తౌయథాసహ। ఇషీకావాయథాముంజేపృథక్చసహచైవచ॥
తథైవసహితావేతావన్యోన్యస్మిన్ప్రతిష్ఠితౌ॥ ౨౪॥ ....*

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే - అష్టచత్వారింశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ సృజతేతుగుణాన్సత్త్వంక్షేత్రజ్ఞస్త్వనుతిష్ఠతి।గుణాన్విక్రియతస్సర్వానుదాసీనవదీశ్వరః॥ ౧॥స్వభావయుక్తంతత్సర్వంయదిమాన్సృజతేగు
ణాన్। ఊర్ణనాభిర్యథాసూత్రంసృజతేతద్గుణాంస్తథా॥ ౨॥ ప్రధ్వస్తానినివర్తంతేప్రవృత్తిర్నోపలభ్యతే।ఏవమేకేవ్యవస్యంతినివృత్తిరితిచాపరే॥౩॥
ఉభయంసంప్రధార్యైతదధ్యవస్యేద్యథామతి।అనేనైవవిధానేనభవేదాత్మాశ్రయోమహాన్॥ ౪॥ అనాదినిధనోహ్యాత్మాతంబుద్ధ్వావిచరేన్నరః । అ
క్రుధ్యన్నప్రహృష్యంశ్చనిత్యంవిగతమత్సరః॥ ౫ ॥ ఇత్యేవంహృదయగ్రంథింబుద్ధిచింతామయందృఢమ్। అనిత్యంసుఖమాసీతఅశోచంశ్ఛిన్నసంశయః॥౬॥
తామ్యేయుఃప్రచ్యుతాఃపృథ్వ్యాంయథాపూర్ణాంనదీంనరాః। అవగాఢాహ్యవిద్వాంసోవిద్ధిలోకమిమంతథా॥ ౭॥ నతుతామ్యతివైవిద్వాన్స్థలేచరతి
తత్త్వవిత్ ।ఏవంయోవిందతేత్మానంకేవలంజ్ఞానమాత్మనః॥౮॥ఏవంబుద్ధ్వానరస్సర్వంభూతానామాగతింగతిమ్।సమవేక్ష్యచవైషమ్యంలభతేశమము
త్తమమ్॥ ౯॥ ఏతద్వైజన్మసామర్థ్యంబ్రాహ్మణస్యవిశేషతః। ఆత్మజ్ఞానంశమశ్చైవపర్యాప్తంతత్పరాయణమ్॥ ౧౦ ॥ ఏతద్బుద్ధ్వాభవేద్బుద్ధఃకిమ
న్యద్బుద్ధలక్షణమ్। విజ్ఞాయైతద్విముచ్యంతేకృతకృత్యామనీషిణః॥౧౧॥ నభవతివిదుషాంమహద్భయంయదవిదుషాంసుమహద్భయంపరత్ర। నహిగతిరధికా
స్తికస్యచిద్భవతిహియావిదుషస్సనాతనీ॥ ౧౨॥ లోకమాతురమసూయతేజనస్తత్తదేవచనిరీక్ష్యశోచతే । తత్రపశ్యకుశలానశోచతోయేవిదుస్తదుభ
యంకృతాకృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ యత్కరోత్యనభిసంధి పూర్వకంతచ్చనిర్ణుదతి యత్పురాకృతమ్ । నప్రియంతదుభయంనచా ప్రియంతస్యతజ్జనయతీ
హకుర్వతః ॥ ౧౪ ॥..*

ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే - ఏకోనపంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః

శుకః ॥ యస్మాద్ధర్మాత్పరోధర్మోవిద్యతేనేహకశ్చన। యోవిశిష్టశ్చధర్మేభ్యస్తంభవాన్ప్రబ్రవీతుమే॥౧॥వ్యాసః॥ధర్మంతేసంప్రవక్ష్యామిపు
రాణమృషిభిఃకృతమ్।విశిష్టంసర్వధర్మేభ్యస్తమిహైకమనాశ్శృణు॥౨॥ఇంద్రియాణిప్రమాథీనిబుద్ధ్యాసంయమ్యయత్నతః। సర్వతోనిష్పతిష్ణూనిపితా
బాలానివాత్మజాన్॥ ౩॥మనసశ్చేంద్రియాణాంచాప్యైకాగ్ర్యంపరమంతపః। తజ్జ్యాయస్సర్వధర్మేభ్యఃసధర్మఃపరఉచ్యతే॥౪ ॥ తానిసర్వాణిసం
ధాయమనష్షష్ఠానిమేధయా। ఆత్మతృప్తఇవాసీతబహుచింత్యమచింతయన్॥౫॥గోచరేభ్యోనివృత్తానియదాస్థాస్యంతివేశ్మని। తదాత్వమాత్మనాత్మానం
పరంద్రక్ష్యసిశాశ్వతమ్॥ ౬॥ సర్వాత్మానంమహాత్మానంవిధూమమివపావకమ్। తంపశ్యంతిమహాత్మానోబ్రాహ్మణాయేమనీషిణః॥౭॥ యథాపుష్పఫ
లోపేతోబహుశాఖోమహాద్రుమః। ఆత్మనోనాభిజానీతేక్వమేపుష్పంక్వమేఫలమ్॥ ౮॥ ఏవమాత్మానజానీతేక్వగమిష్యేకుతస్త్వహమ్।అన్యోహ్య
త్రాంతరాత్మాస్తియస్సర్వమనుపశ్యతి॥౯॥జ్ఞానదీపేనదీప్తేనపశ్యత్యాత్మానమాత్మనా। దృష్ట్వాత్వమాత్మనాత్మానంనిరాత్మాభవసర్వవిత్ ॥౧౦॥విము
క్తస్సర్వపాపేభ్యోముక్తత్వచఇవోరగః।పరాంబుద్ధిమవాప్యేహవిపాప్మావిగతజ్వరః॥ ౧౧॥ సర్వతస్స్రోతసంఘోరాంనదీంలోకప్రవాహినీమ్।పం

చేంద్రియగ్రాహవతీం మనస్సంకల్పరోధసమ్॥ ౧౨॥ లోభమోహతృణచ్ఛన్నాం కామక్రోధసరీసృపామ్। సత్యతీర్థానృతక్షోభాం క్రోధపంకాం స
రిద్వరామ్। ౧౩॥ అవ్యక్తప్రభవాం శీఘ్రాం దుస్తరామకృతాత్మభిః। ప్రతరస్వ నదీం బుద్ధ్యా కామగ్రాహసమాకులామ్॥ ౧౪॥ సంసారసాగరగమాం యో
నిపాతాళదుస్తరామ్। ఆత్మజన్మోద్భవాం తాత జిహ్వావర్తాం దురాసదామ్॥ ౧౫॥ యాం తరంతి కృతప్రజ్ఞా ధృతిమంతో మనీషిణః। తాం తీర్ణః సర్వతో
ముక్తో విధూతాత్మాత్మవిచ్ఛుచిః॥ ౧౬॥ ఉత్తమాం బుద్ధిమాస్థాయ బ్రహ్మభూయం భవిష్యసి। సంతీర్ణః సర్వసంసారాత్ప్రసన్నాత్మా వికల్మషః॥ ౧౭॥ భూ
మిష్ఠానీవ భూతాని పర్వతస్థో నిశామయ। అక్రుధ్యన్నప్రహృష్యంశ్చ ననృశంసమతిస్తథా॥ ౧౮॥ తతో ద్రక్ష్యసి సర్వేషాం భూతానాం ప్రభవాప్యయౌ। ఏ
వం వై సర్వభూతేభ్యో విశిష్టం మేనిరే బుధాః॥ ౧౯॥ ధర్మం ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠ మునయస్తత్త్వదర్శినః। ఆత్మనో వ్యాపినో జ్ఞానమిదం పుత్రానుశాస
నమ్॥ ౨౦॥ ప్రయతాయ ప్రవక్తవ్యం హితాయానుగతాయ చ। ఆత్మజ్ఞానమిదం గుహ్యం సర్వగుహ్యతమం మహత్॥ ౨౧॥ అబ్రువం యదహం తాత ఆత్మసా
క్షికమంజసా। నైవ స్త్రీ న పుమానేతన్నైవ చేదం నపుంసకమ్॥ ౨౨॥ అదుఃఖమసుఖం బ్రహ్మ భూతభవ్యభవాత్మకమ్। నైతద్జ్ఞాత్వా పుమాన్ స్త్రీ వా పు
నర్భవమవాప్నుతే॥ ౨౩॥ అభవప్రతిపత్త్యర్థమేతద్ధర్మం విధీయతే। యథా మతాని సర్వాణి యథైతాని యథా తథా॥ కథితాని మయా పుత్ర భవంతి న భ
వంతి చ॥ ౨౪॥ తత్ప్రీతియుక్తేన గుణాన్వితేన పుత్రేణ సత్పుత్ర అదీనసత్త్వ। పృష్టో హి సంప్రీతిమనా యథార్థం బ్రూయాత్సుతస్యేహ యదుక్తమేతత్॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే- పంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ గంధాన్రసాన్నానురుంధ్యాత్సుఖం వా నాలంకారాంశ్చాప్నుయాత్తస్య తస్య। మానం చ కీర్తిం చ యశశ్చ నేచ్ఛేత్స వై ప్రచారః పశ్యతో బ్రా
హ్మణస్య॥ ౧॥ సర్వాన్ వేదానధీయీత శుశ్రూషుర్బ్రహ్మచర్యవాన్। ఋచో యజూంషి సామాని యో వేద న స వై ద్విజః॥ ౨॥ జ్ఞాతివత్సర్వభూతానాం
సర్వవిత్సర్వవేదవిత్। నాకామో మ్రియతే జాతు న తేన న చ వై ద్విజః॥ ౩॥ ఇష్టీశ్చ వివిధాః ప్రాప్య క్రతూంశ్చైవాప్తదక్షిణాన్। ప్రాప్నోతి నైవ బ్రాహ్మ
ణ్యమవిధానాత్కథంచన॥ ౪॥ న బిభేతి యదా చాయం యదా చాస్మాన్న బిభ్యతి। యదా నేచ్ఛతి న ద్వేష్టి బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥ ౫॥ యదా న కురుతే భావం
సర్వభూతేషు పాపకమ్। కర్మణా మనసా వాచా బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥ ౬॥ కామబంధనమేవైకం నాన్యదస్తీహ బంధనమ్। కామబంధనముక్తో హి
బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే॥ ౭॥ కామతో ముచ్యమానస్తు ధూమ్రాభ్రాదివ చంద్రమాః। విరజాః కాలమాకాంక్షన్ ధీరో ధైర్యేణ వర్తతే॥ ౮॥ ఆపూర్య
మాణమచలప్రతిష్ఠం సముద్రమాపః ప్రవిశంతి యద్వత్। తద్వత్కామా యం ప్రవిశంతి సర్వే స శాంతిమాప్నోతి న కామకామః॥ స కామకాంతో న తు కామ
కామః స వై కామాత్స్వర్గముపైతి దేహీ॥ ౯॥ వేదస్యోపనిషత్సత్యం సత్యస్యోపనిషద్దమః। దమస్యోపనిషద్దానం దానస్యోపనిషత్తపః॥ ౧౦॥ తపసోప
నిషత్త్యాగస్త్యాగస్యోపనిషత్సుఖమ్। సుఖస్యోపనిషత్స్వర్గః స్వర్గస్యోపనిషచ్ఛమః॥ ౧౧॥ క్లేదనం శోకమనసోః సంతాపం తృష్ణయా సహ। సత్త్వమి
చ్ఛసి సంతోషాచ్ఛాంతిలక్షణముత్తమమ్॥ ౧౨॥ విశోకో నిర్మమః శాంతః ప్రసన్నాత్మా విమత్సరః। షడ్భిర్లక్షణవానేతైః సమగ్రః పునరేష్యతి॥ ౧౩॥ ష
డ్భిః సత్త్వగుణోపేతైః ప్రాజ్ఞైరధిగతం త్రిభిః। యే విదుః ప్రేత్య చాత్మానమిహస్థం తం గుణం విదుః॥ ౧౪॥ అకృత్రిమమసంహార్యం ప్రాకృతం నిరుపస్కృతమ్।
అధ్యాత్మం సుకృతం ప్రాప్తః సుఖమవ్యయమశ్నుతే॥ ౧౫॥ నిష్ప్రచారం మనః కృత్వా ప్రతిష్ఠాప్య చ సర్వశః। యామయం లభతే తుష్టిం సా న శక్యాత్మనోన్య
థా॥ ౧౬॥ యేన తృప్యత్యభుంజానో యేన తృప్యత్యవిత్తవాన్। యేనాస్నేహో బలం ధత్తే యస్తం వేద స వేదవిత్॥ ౧౭॥ సంగుప్యాన్యాత్మనో ద్వా
రాణ్యపిధాయ విచింతయన్। యో హ్యాస్తే బ్రాహ్మణః శిష్టః స ఆత్మరతిరుచ్యతే॥ ౧౮॥ సమాహితం పరే తత్త్వే క్షీణకామమవస్థితమ్। సర్వతః సుఖమన్వె

తివపుశ్చాంద్రమసం యథా॥ ౧౯॥ తమతిక్రాంతకర్మాణమతిక్రాంతగుణక్షయమ్। బ్రాహ్మణం విషయాశ్లిష్టం జరామృత్యూ న విందతః॥ ౨౦॥ సయదా స
ర్వతో ముక్తః సమః పర్యవతిష్ఠతే। ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాంశ్చ శరీరస్థోఽతివర్తతే॥ ౨౧॥ కారణం పరమం ప్రాప్య అతిక్రాంతస్య కార్యతామ్। పునరా
వర్తనం నాస్తి సంప్రాప్తస్య పరం పదమ్॥ ౨౨॥ ....*

ఇతి మోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే-ఏకపంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ ద్వంద్వాని మోక్షజిజ్ఞాసురర్థధర్మావనుష్ఠితః। వక్త్రా గుణవతా శిష్యః శ్రావ్యః పూర్వమిదం మహత్॥ ౧॥ ఆకాశం మారుతో జ్యోతిరాపః పృ
థ్వీ చ పంచమీ। భావాభావౌ చ కాలశ్చ సర్వభూతేషు పంచసు॥ ౨॥ అంతరాత్మకమాకాశం తన్మయం శ్రోత్రమింద్రియమ్। తస్య శబ్దం గుణం విద్యాన్మూ
ర్తిశాస్త్రవిధానవిత్॥ ౩॥ చరణం మారుతాత్మేతి ప్రాణాపానౌ చ తన్మయౌ। స్పర్శనం చేంద్రియం విద్యాత్తథా స్పర్శం చ తన్మయమ్॥ ౪॥ తాపః పా
కః ప్రకాశశ్చ జ్యోతిశ్చక్షుశ్చ పంచమమ్। తస్య రూపం గుణం విద్యాత్తామ్రగౌరాసితాత్మకమ్॥ ౫॥ ప్రక్లేదః క్షుద్రతా స్నేహ ఇత్యపాముపదిశ్యతే। అ
సృఙ్మజ్జా చ యచ్చాన్యత్స్నిగ్ధం విద్యాత్తదాత్మకమ్॥ ౬॥ రసనం చేంద్రియం జిహ్వా రసశ్చాపాం గుణో మతః। సంఘాతః పార్థివో ధాతురస్థిదంతనఖా
ని చ॥ ౭॥ శ్మశ్రురోమ చ కేశాశ్చ శిరాః స్నాయుశ్చ చర్మ చ। ఇంద్రియం ఘ్రాణసంజ్ఞాతం నాసికేత్యభిసంజ్ఞితా॥ ౮॥ గంధశ్చైవేంద్రియార్థోఽయం విజ్ఞేయః
పృథివీమయః। ఉత్తరేషు గుణాః సంతి సర్వసత్త్వేషు చోత్తరాః॥ ౯॥ పంచానాం భూతసంఘానాం సంతతిం మునయో విదుః। మనో నవమమేషాం తు బుద్ధి
స్తు దశమీ స్మృతా॥ ౧౦॥ ఏకాదశస్త్వనంతాత్మా స సర్వః పర ఉచ్యతే। వ్యవసాయాత్మికా బుద్ధిర్మనో వ్యాకరణాత్మకమ్॥ ౧౧॥ కర్మానుమానాద్వి
జ్ఞేయః స జీవః క్షేత్రసంజ్ఞకః। ఏభిః కాలాత్మకైర్భావైర్యః సర్వైః సర్వమన్వితమ్॥ పశ్యత్యకలుషం కర్మ స మోహం నానువర్తతే॥ ౧౨॥ ******

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గ-మోక్షధర్మపర్వణి-శుకానుప్రశ్నే-ద్విపంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ శరీరాద్విప్రముక్తం హి సూక్ష్మభూతం శరీరిణమ్। కర్మభిః పరిపశ్యంతి శాస్త్రోక్తైః శాస్త్రవేదినః॥ ౧॥ యథా మరీచ్యః సహితాశ్చరంతి సర్వత్ర
తిష్ఠంతి చ దృశ్యమానాః। దేహైర్విముక్తాని చరంతి లోకాంస్తథైవ సత్త్వాన్యతిమానుషాణి॥ ౨॥ ప్రతిరూపం యథైవాప్సు తాపః సూర్యస్య లక్ష్యతే। స
త్త్వవత్సు తథా సత్త్వం ప్రతిరూపం స పశ్యతి॥ ౩॥ తాని సూక్ష్మాణి సత్త్వాని విముక్తాని శరీరతః। స్వేన సత్త్వేన సత్త్వజ్ఞాః పశ్యంతి నియతేంద్రియాః॥ ౪॥ స్వ
పతాం జాగ్రతాం చైవ సర్వేషామాత్మచింతితమ్। ప్రధానాద్ద్వైధముక్తానాం జహతాం కర్మజం రజః॥ ౫॥ యథాహని తథా రాత్రౌ యథా రాత్రౌ తథా
హని। వశే తిష్ఠతి సత్త్వాత్మా సతతం యోగయోగినామ్॥ ౬॥ తేషాం నిత్యం సదా నిత్యో భూతాత్మా సతతం గుణైః। సప్తభిస్త్వన్వితః సూక్ష్మైశ్చరిష్ణురజ
రామరః॥ ౭॥ మనోబుద్ధిపరాభూతః స్వదేహపరదేహవిత్। స్వప్నేష్వపి భవత్యేష విజ్ఞాతా సుఖదుఃఖయోః॥ ౮॥ తత్రాపి లభతే దుఃఖం తత్రాపి ల
భతే సుఖమ్। క్రోధలోభౌ తు తత్రాపి కృత్వా వ్యసనమృచ్ఛతి॥ ౯॥ ప్రీణితశ్చాపి భవతి మహతోఽర్థానవాప్య హి। కరోతి పుణ్యం తత్రాపి జీవన్నివ చ పశ్య
తి॥ ౧౦॥ అహూమాష్మాంతర్గతశ్చాపి గర్భత్వం సముపేయివాన్। దశమాసాన్వసన్కుక్షౌ నైషోఽన్నమివ జీర్యతే॥ ౧౧॥ తమేతమతితేజోంశం భూతా
త్మానం హృదిస్థితమ్। తమోరజోభ్యామావిష్టా నానుపశ్యంతి మూర్తిషు॥ ౧౨॥ యోగశాస్త్రపరా భూత్వా తమాత్మానం పరీప్సవః। అనుచ్ఛ్వాసాన్య
మూర్తాని యాని వజ్రోపమాన్యపి॥ ౧౩॥ పృథగ్భూతేషు సృష్టేషు చతుర్థాశ్రమకర్మసు। సమాధౌ యోగమేవైతచ్ఛాండిల్యః శమమబ్రవీత్॥ ౧౪॥
విదిత్వా సప్తసూక్ష్మాణి షడంగం చ మహేశ్వరమ్। ప్రధానవినియోగస్థం పరం బ్రహ్మానుపశ్యతి॥ ౧౫॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత - మో
క్షధర్మపర్వణి-శుకానుప్రశ్నే- త్రిపంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః..*

వ్యాసః॥ హృది కామద్రుమశ్చిత్రో మోహసంచయసంభవః। క్రోధమానమహాస్కంధో విధిత్సాపరిషేచనః ॥ ౧ ॥ తస్య చాజ్ఞానమాధారః ప్రమాదః పరి
షేచనమ్। సోఽభ్యసూయాపలాశో హి పురా దుష్కృతసారవాన్ ॥ ౨ ॥ సంమోహచింతావిటపః శోకశాఖో భయాంకురః। మోహనీభిః పిపాసాభిర్ల
తాభిరనువేష్టితః॥ ౩॥ ఉపాసతే మహావృక్షం సులుబ్ధాస్తత్ఫలేప్సవః। ఆయాసైః సంయుతాః పాశైః ఫలదం పరివేష్ట్య తమ్॥ ౪॥ యస్తాన్పాశాన్వశే
కృత్వా తం వృక్షమపకర్షతి। గతః స దుఃఖయోరంతం త్యజ్యమానస్తయోర్ద్వయోః॥ ౫ ॥ సంరోహత్యకృతప్రజ్ఞః సదా యేన హి పాదపమ్। స తమే
వ తతో హంతి విషగ్రంథిరివాతురమ్ ॥ ౬॥ తస్యానుగతమూలస్య మూలముద్ధ్రియతే బలాత్ । యోగప్రసాదాత్కృతినా సామ్యేన పరమాసినా॥ ౭॥ ఏవం
యో వేద కామస్య కేవలస్య నివర్తనమ్। బంధం వై కామశాస్త్రస్య స దుఃఖాన్యతివర్తతే॥ ౮॥ శరీరం పురమిత్యాహుః స్వామినీ బుద్ధిరిష్యతే। తత్ర బుద్ధే
శ్శరీరస్థం మనో నామార్థచింతకమ్॥ ౯ ॥ ఇంద్రియాణి మనఃపౌరాస్తదర్థం తు పరాకృతిః। తత్ర ద్వౌ దారుణౌ దోషౌ తమో నామ రజస్తథా॥ ౧౦ ॥ త
దర్థముపజీవంతి పౌరాః సహ పురేశ్వరైః। అద్వారేణ తమేవార్థం ద్వౌ దోషావుపజీవతః ॥ ౧౧ ॥ తత్ర బుద్ధిర్హి దుర్ధర్షా మనః సామాన్యముచ్యతే।
పౌరాశ్చాపి మనస్త్రస్తాస్తేషామపి చలా స్థితిః॥ ౧౨॥ యదర్థం బుద్ధిరధ్యాస్తే సోఽనర్థః పరిసీదతి। యదర్థం పృథగధ్యాస్తే మనస్తత్పరిసీదతి ॥ ౧౩ ॥ పృథ
గ్భూతం మనో బుద్ధ్యా మనో భవతి కేవలమ్। తత్రైనం వివృతం శూన్యం రజః పర్యవతిష్ఠతే॥ ౧౪॥ తన్మనః కురుతే సఖ్యం రజసా సహ సంగతమ్। తం చాదాయ
జనం పౌరం రజసే సంప్రయచ్ఛతి॥ ౧౫॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి - శుకానుప్రశ్నే - చతుఃపంచాశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥ భూతానాం పరిసంఖ్యానం భూయః పుత్ర నిశామయ। ద్వైపాయనముఖాద్భ్రష్టం శ్లాఘయా పరయానఘ॥ ౧॥ దీప్తానలనిభః ప్రాహ భగవాన్ధూ
మవర్చసే। తతోఽహమపి వక్ష్యామి భూయః పుత్ర నిదర్శనమ్॥ ౨॥ భూమేః స్థైర్యం గురుత్వం చ కాఠిన్యం ప్రసవార్థతా। గంధో గురుత్వం శక్తిశ్చ సంఘాత
స్థాపనా ధృతిః॥ ౩॥ అపాం శైత్యం తథా క్లేదో ద్రవత్వం స్నేహసౌమ్యతా। జిహ్వా విస్యందనం చాపి భౌమానాం శ్రపణం తథా॥ ౪॥ అగ్నేర్దుర్ధర్షతా జ్యోతి
స్తాపః పాకః ప్రకాశనమ్। శోకో రోగో లఘుస్తైక్ష్ణ్యం సతతం చోర్ధ్వభాసితా॥ ౫॥ వాయోరనియమస్పర్శో వాదస్థానం స్వతంత్రతా । బలం శైఘ్ర్యం
చ మోక్షం చ కర్మచేష్టాత్మతా భవః॥ ౬॥ ఆకాశస్య గుణః శబ్దో వ్యాపిత్వం ఛిద్రతాపి చ। అనాశ్రయమనాలంబమవ్యక్తమవికారితా॥ ౭॥ అప్రతీఘాతితా చైవ
భూతత్వం వికృతాని చ। గుణాః పంచాశతం ప్రోక్తాః పంచభూతాత్మభావితాః॥ ౮॥ ధైర్యోపపత్తిర్వ్యక్తిశ్చ విసర్గః కల్పనా క్షమా। సదసచ్చాశుతా చైవ
మనసో నవ వై గుణాః॥ ౯॥ ఇష్టానిష్టవిపత్తిశ్చ వ్యవసాయః సమాధితా। సంశయః ప్రతిపత్తిశ్చ బుద్ధేః పంచగుణాన్విదుః॥ ౧౦ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ కథం పంచగుణా
బుద్ధిః కథం పంచేంద్రియా గుణాః। ఏతన్మే సర్వమాచక్ష్వ సూక్ష్మజ్ఞానం పితామహ॥ ౧౧॥ భీష్మః॥ ఆహుః షష్టిం బుద్ధిగుణాన్వై భూతవిశిష్టా నిత్యవిషక్తాః। భూ
తవిభూతిశ్చాక్షరసృష్టాః పుత్ర న నిత్యం తదిహ వదంతి ॥ ౧౨ ॥ తత్పుత్ర చింతాకలితం తదుక్తమనాగతం వై తవ సంప్రతీహ। భూతార్థతత్త్వం తదవాప్య స
ర్వం భూతప్రభావాద్భవ శాంతబుద్ధిః॥ ౧౩॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకానుప్రశ్నే - పంచపంచాశదధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ య ఇమే పృథివీపాలాః శేరతే పృథివీతలే। పృతనామధ్య ఏతే హి గతసంజ్ఞా మహాబలాః॥ ౧॥ ఏకైకశో భీమబలా నాగాయుతబలాస్తథా। ఏతే హి
నిహతాః సంఖ్యే తుల్యతేజోబలైర్నరైః॥ ౨॥ నైషాం పశ్యామి హంతారం ప్రాణినాం సంయుగే పరమ్। విక్రమేణోపసంపన్నాస్తేజోబలసమన్వితాః॥ ౩॥
అథ చేమే మహాప్రాజ్ఞాః శేరతే హి గతాసవః। మృతా ఇతి చ శబ్దోఽయం వర్తత్యేషు గతాసుషు॥ ౪॥ ఇమే మృతా నృపతయః ప్రాయశో భీమవిక్రమాః। తత్ర
మే సంశయో జాతః కుతః సంజ్ఞా మృతా ఇతి॥ ౫॥ కస్య మృత్యుః కుతో మృత్యుః కేన మృత్యురిహ ప్రజాః। హరత్యమరసంకాశ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౬॥ భీ

ష్మః॥ పురాకృతయుగే తాత రాజాసీదనుకంపకః। స శత్రువశమాపన్నః సంగ్రామే క్షీణవాహనః॥ ౭॥ తస్య పుత్రోఽహరిర్నామ నారాయణసమో బలే। స
శత్రుభిర్హతః సంఖ్యే సబలః సపదానుగః॥ ౮ ॥ స రాజా శత్రువశగః పుత్రశోకసమన్వితః। యదృచ్ఛయా శాంతిపరో దదర్శ భువి నారదమ్॥ ౯॥ తస్మై స
సర్వమాచష్ట యథావృత్తం జనేశ్వరః । శత్రుభిర్గ్రహణం సంఖ్యే పుత్రస్య మరణం తథా॥ ౧౦॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా నారదోఽథ తపోధనః । ఆఖ్యాన
మిదమాచష్ట పుత్రశోకాపహం తదా॥ ౧౧॥ నారదః॥ రాజన్ శృణు సమాఖ్యానమద్యేదం బహువిస్తరమ్ । యథావృత్తం శ్రుతం చైవ మయాపీదం వసుధాధి
ప॥ ౧౨॥ ప్రజాః సృష్ట్వా మహాతేజాః ప్రజాసర్గే పితామహః । అతీవవృద్ధా బహులా నామృష్యత పునః ప్రజాః ॥ ౧౩ ॥ న హ్యంతరమభూత్కించిత్క్వచి
జ్జంతుభిరచ్యుత। నిరుచ్ఛ్వాసమివోన్నద్ధం త్రైలోక్యమభవన్నృప॥ ౧౪॥ తస్య చింతా సముత్పన్నా సంహారం ప్రతి భూపతే । చింతయన్నాధ్యగచ్ఛచ్చ
సంహారే హేతుకారణమ్॥ ౧౫॥ తస్య రోషాన్మహారాజ ఖేభ్యోఽగ్నిరుదతిష్ఠత। తేన సర్వా దిశో రాజన్ దదాహ స పితామహః॥ ౧౬॥ తతో దివం భువం ఖం చ
జగచ్చ సచరాచరమ్। దదాహ పావకో రాజన్ భగవత్కోపసంభవః॥ ౧౭॥ తత్రాదహ్యంత భూతాని జంగమాని ధ్రువాణి చ । మహతా క్రోధవేగేన కుపి
తే ప్రపితామహే॥ ౧౮॥ తతో హరిజటః స్థాణుర్వేదాధ్వరపతిః శివః। జగామ శరణం దేవో బ్రహ్మాణం పరవీరహా ॥ ౧౯॥ తస్మిన్నభిగతే స్థాణౌ ప్రజానాం హి
తకామ్యయా । అబ్రవీత్పరమో దేవో జ్వలన్నివ తదా శివమ్॥ ౨౦॥ కరవాణ్యద్య కం కామం వరార్హోఽసి మతో మమ । కర్తా హ్యస్మి ప్రియం శంభో
తవ యద్ధృది వర్తతే॥ ౨౧॥ .... *

ఇతి మోక్షధర్మపర్వణి- ప్రజాపతిసంవాదే- షట్పంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

స్థాణుః॥ ప్రజాసర్గనిమిత్తం మే కార్యవత్తామిమాం ప్రభో। విద్ధి సృష్టాస్త్వయా హీమా మా కుప్యాసాం పితామహ॥ ౧॥ తవ తేజోఽగ్నినా దేవ ప్రజా దహ్యం
తి సర్వశః। తా దృష్ట్వా మమ కారుణ్యం మా కుప్యాసాం జగత్ప్రభో॥ ౨ ॥ ప్రజాపతిః ॥ న కుప్యే న చ మే కామో న భవేయుః ప్రజా ఇతి । లాఘవార్థం ధర
ణ్యాస్తు తతస్సంహార ఇష్యతే॥ ౩॥ ఇయం హి మాం సదా దేవీ భారార్తా సమచోదయత్ । సంహారార్థం మహాదేవ భారేణాప్సు నిమజ్జతీ॥ ౪॥ యదా
హం నాధిగచ్ఛామి బుద్ధ్యా బహు విచారయన్। సంహారమాసాం వృద్ధానాం తతో మాం క్రోధ ఆవిశత్ ॥ ౫॥ స్థాణుః॥ సంహారార్థం ప్రసీదస్వ మా క్రుధో వి
బుధేశ్వర । మా ప్రజాః స్థావరం చైవ జంగమం చ వ్యనీనశః ॥ ౬ ॥ పల్వలాని చ సర్వాణి సర్వం చైవ తృణోలపమ్। స్థావరం జంగమం చైవ భూతగ్రామం
చతుర్విధమ్॥ ౭॥ తదేతద్భస్మసాద్భూతం జగత్సర్వముపప్లుతమ్। ప్రసీద భగవన్ సాధో వర ఏష వృతో మయా॥ ౮ ॥ నష్టా న పునరేష్యంతి ప్రజా హ్యేతాః క
థంచన। తస్మాన్నివర్తతామేతత్తేన స్వేనైవ తేజసా ॥ ౯ ॥ ఉపాయమన్యం సంపశ్య భూతానాం హితకామ్యయా । యథా మ జంతవః సర్వే న దహ్యే
రన్ పితామహ॥ ౧౦॥ అభావం హి న గచ్ఛేయురుచ్ఛిన్నప్రజనాః ప్రజాః। అధిదైవే నియుక్తోఽస్మి త్వయా లోకేశ్వరేశ్వర॥ ౧౧॥ త్వద్భవం హి జగన్నాథ పతత్ ।
స్థావరజంగమమ్ । ప్రసాద్య త్వాం మహాదేవ యాచామ్యావృత్తిజాః ప్రజాః ॥ ౧౨॥ నారదః॥ శ్రుత్వా తు వచనం దేవః స్థాణోర్నియతవాఙ్మనాః। తేజస్త
త్పునర్నిజగ్రాహ పునరేవాంతరాత్మని॥ ౧౩॥ తతోఽగ్నిముపసంగృహ్య భగవాన్ లోకపూజితః। ప్రవృత్తించ నివృత్తించ కల్పయామాస వై ప్రభుః॥ ౧౪॥ ఉ
పసంహరతస్తస్య తమగ్నిం రోషజం తదా। ప్రాదుర్బభూవ విశ్వేభ్యః ఖేభ్యో నారీ మహాత్మనః॥ ౧౫॥ కృష్ణరక్తాంబరధరా కృష్ణనేత్రతలాంతరా దివ్యకుం
డలసంపన్నా దివ్యాభరణభూషితా॥ ౧౬॥ సా వినిఃసృత్య వై ఖేభ్యో దక్షిణామాశ్రితా దిశమ్। దదృశాతే చ తాం కన్యాం దేవౌ విశ్వేశ్వరౌ ప్రభూ॥ ౧౭ ॥
తామాహూయ తదా దేవో లోకానామాదిరీశ్వరః। మృత్యో ఇతి మహీపాల జహి చేమాః ప్రజా ఇతి॥ ౧౮॥ త్వం హి సంహారబుద్ధ్యా మే చింతితా రుషితేన చ।
తస్మాత్సంహర సర్వాస్త్వం ప్రజాః స జడ పండితాః ॥ ౧౯ ॥ అవిశేషేణ చైవ త్వం ప్రజాః సంహర కామిని। మమ త్వం హి నియోగేన శ్రేయః పరమవాప్స్య

సి॥ ౨౦॥ ఏవముక్తాతు సా దేవీ మృత్యుః కమలమాలినీ। ప్రదధ్యౌ దుఃఖితా బాలా సాశ్రుపాతమతీవ చ॥ ౨౧॥ పాణిభ్యాం చైవ జగ్రాహ తాన్యశ్రూణి జనేశ్వ
ర। మానవానాం హితార్థాయ యయాచే పునరేవ హి॥ ౨౨॥ ....*

ఇతి- మృత్యుప్రజాపతిసంవాదే సప్తపంచాశదధికద్విశతతమో౽ధ్యాయః-

నారదః॥ వినీయ దుఃఖమబలా సాత్మన్యేవాయతేక్షణా। ఉవాచ ప్రాంజలిర్భూత్వా లతేవావర్జితా తదా॥ ౧॥ త్వయా సృష్టా కథం నారీ మాదృశీ వదతాం
వ। రౌద్రకర్మాభిజాయేత సర్వప్రాణిభయంకరీ॥ ౨ ॥ బిభేమ్యహమధర్మస్య ధర్మ్యమాదిశ కర్మ మే। త్వం మాం భీతామవేక్షస్వ శివేనేక్షస్వ చ
క్షుషా॥ ౩ ॥ బాలాన్వృద్ధాన్వయస్థాంశ్చ న హరేయమనాగసః। ప్రాణినః ప్రాణినామీశ నమస్తే౽స్తు ప్రసీద మే॥ ౪॥ ప్రియాన్పుత్రాన్వయస్యాంశ్చ
భ్రాతౄన్మాతౄః పితౄనపి। అపధ్యాస్యంతి యద్దేవ మృతాంస్తేషాం బిభేమ్యహమ్ ॥ ౫॥ కృపణాశ్రుపరిక్లేదో దహేన్మాం శాశ్వతీః సమాః। తేభ్యో
హం బలవద్భీతా శరణం త్వాముపాగతా॥ ౬॥ యమస్య భవనే దేవ పాత్యంతే పాపకర్మిణః। ప్రసాదయే త్వాం వరద ప్రసాదం కురు మే ప్రభో॥ ౭॥ ఏత
దిచ్ఛామ్యహం కామం త్వత్తో లోకపితామహ। ఇచ్ఛేయం త్వత్ప్రసాదార్థం తపస్తప్తుం మహేశ్వర॥ ౮॥ పితామహః॥ మృత్యో సంకల్పితా మే త్వం ప్ర
జాః సంహారహేతునా। గచ్ఛ సంహర సర్వాస్త్వం ప్రజా మా చ విచారయ ॥ ౯ ॥ ఏతదేవమవశ్యం హి భవితా నైతదన్యథా। క్రియతామనవద్యాంగి య
థోక్తం మద్వచో౽నఘే॥ ౧౦॥ ఏవముక్తా మహాబాహో మృత్యుః పరపురంజయ। న వ్యాజహార తస్థౌ చ ప్రహ్వా భగవదున్ముఖీ॥ ౧౧ ॥ పునః పునరథోక్తా
సా గతసత్త్వేవ భామినీ। తూష్ణీమాసీత్తతో దేవో దేవానామీశ్వరేశ్వరః॥ ౧౨॥ ప్రససాద కిల బ్రహ్మా స్వయమేవాత్మనాత్మని। స్మయమానశ్చ లోకేశో
లోకాన్సర్వానవైక్షత॥ ౧౩ ॥ నివృత్తరోషే తస్మింస్తు భగవత్యపరాజితే। సా కన్యాథ జగామాస్య సమీపాదితి నః శ్రుతమ్॥ ౧౪॥ అపసృత్యాప్రతిశ్రు
త్య ప్రజాసంహరణం తదా। త్వరమాణేవ రాజేంద్ర మృత్యుర్ధేనుకమభ్యగాత్ ॥ ౧౫ ॥ సా తత్ర పరమం దేవీ తపో౽చరత దుశ్చరమ్। సమా హ్యేకపదే త
స్థౌ దశ పద్మాని పంచ చ॥ ౧౬॥ తాం తథా కుర్వతీం తత్ర తపః పరమదుశ్చరమ్। పునరేవ మహాతేజా బ్రహ్మా వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౭॥ కురుష్వ మే వచో మృత్యో
తదనాదృత్య సత్వరా। తథైవైకపదే తాత పునరన్యాని సప్త సా ॥ ౧౮ ॥ తస్థౌ పద్మాని షట్ చైవ పంచ ద్వే చైవ మానద। భూయః పద్మాయుతం తాత మృ
గైః సహ చచార సా॥ ౧౯॥ ద్వేచాయుతే నరశ్రేష్ఠ వాయ్వాహారా మహామతే। పునరేవ తతో రాజన్మౌనమాతిష్ఠదుత్తమమ్॥ ౨౦॥ అప్సు వర్షసహ
స్రాణి సప్త చైకం చ పార్థివ। తతో జగామ సా కన్యా కౌశికీం నృపసత్తమ॥ ౨౧ ॥ తత్ర వాయుజలాహారా చచార నియమం పునః। తతో యయౌ మహాభా
గా గంగాం మేరుం చ కేవలమ్॥ ౨౨॥ తస్థౌ దార్వివ నిశ్చేష్టా ప్రజానాం హితకామ్యయా। తతో హిమవతో మూర్ధ్ని యత్ర దేవాః సమీజిరే॥ ౨౩॥ తత్రాం
గుష్ఠేన రాజేంద్ర న్యఖర్వమపరం తతః। తస్థౌ పితామహం చైవ తోషయామాస యత్నతః॥ ౨౪ ॥ తతస్తామబ్రవీత్తత్ర లోకానాం ప్రభవావ్యయః। కిమిదం
వర్తతే పుత్రి క్రియతాం మమ తద్వచః॥ ౨౫॥ తతో౽బ్రవీత్పునర్మృత్యుర్భగవంతం పితామహమ్। న హరేయం ప్రజా దేవ పునస్త్వాహం ప్రసాదయే॥ ౨౬ ॥
తామధర్మభయాద్భీతాం పునరేవ ప్రయాచతీమ్ ॥ తదాబ్రవీద్దేవదేవో నిగృహ్యేదం వచస్తతః॥ ౨౭॥ అధర్మో నాస్తి తే మృత్యో సంయచ్ఛేమాః ప్రజాః।
శుభే। మయా హ్యుక్తం మృషా భద్రే భవితా నేహ కించన ॥ ౨౮ ॥ ధర్మః సనాతనశ్చ త్వామిహైవానుప్రవేక్ష్యతి। అహం చ విబుధాశ్చైవ త్వద్ధితే నిర
తాః సదా॥ ౨౯॥ ఇమమన్యం చ తే కామం దదామి మనసేప్సితమ్। న త్వాం దోషేణ యాస్యంతి వ్యాధిసంపీడితాః ప్రజాః॥ ౩౦॥ ....*
పురుషేషు స్వరూపేషు పురుషస్త్వం భవిష్యసి। స్త్రీషు స్త్రీరూపిణీ చైవ తృతీయేషు నపుంసకమ్॥ ౩౧॥ సైవముక్తా మహారాజ కృతాంజలిరువాచ హ। పున
రేవ మహాత్మానం నేతి దేవేశమవ్యయమ్॥ ౩౨॥ తామబ్రవీత్తదా దేవో మృత్యో సంహర మానవాన్। అధర్మస్తే న భవితా తథా ధ్యాస్యామ్యహం శుభే॥ ౩౩॥

యానశ్రుబిందూన్పతితానపశ్యం యే పాణిభ్యాంధారితాస్తే పురస్తాత్ । తేవ్యాధయోమానవాన్ఘోరరూపాః ప్రాప్తే కాలే కాలయిష్యంతిమృత్యో ॥
౩౪॥ సర్వేషాంత్వంప్రాణినామంతకాలే కామక్రోధౌ సహితౌ యోజయేథాః। ఏవంధర్మస్త్వాముపైష్యత్యమేయోనచాధర్మంలప్స్యసే తుల్యవృత్తిః॥
౩౫॥ ఏవంధర్మంపాలయిష్యస్యథోత్వంనచాత్మానంమజ్జయిష్యస్యధర్మే । తస్మాత్కామంరోచయాభ్యాగతంత్వంసంయోజ్యాథో సంహరస్వేహ
జంతూన్॥౩౬॥ సావైతదామృత్యుసంజ్ఞాపదేశాభీతాశాపాద్బాఢమిత్యబ్రవీత్తమ్ । అథో ప్రాణాన్ప్రాణినామంతకాలే కామక్రోధౌ ప్రాప్యనిర్మో
హ్యహంతి ॥ ౩౭ ॥ మృత్యోర్యేతే వ్యాధయశ్చాశ్రుపాతాః మనుష్యాణాంరుజ్యతే యైశ్శరీరమ్ । సర్వేషాంవై ప్రాణినాంప్రాణనాంతే తస్మాచ్ఛోకం
మాకృథాబుద్ధ్యబుద్ధ్యా ॥ ౩౮ ॥ సర్వే దేవాః ప్రాణినాంప్రాణనాంతే గత్వావృత్తాస్సన్నివృత్తాస్తథైవ । ఏవంసర్వేమానవాః ప్రాణనాంతే గత్వావృ
త్తా దేవవద్రాజసింహ॥ ౩౯ ॥ వాయుర్భీమోభీమనాదో మహౌజాః సస్సర్వేషాంప్రాణినాంప్రాణభూతః । నానావృత్తిర్దేహినాందేహభేదే తస్మా
ద్వాయుర్దేవదేవోహిశిష్టః॥౪౦॥ సర్వే దేవామర్త్యసంజ్ఞావిశిష్టాః సర్వేమర్త్యాదేవసంజ్ఞావిశిష్టాః। తస్మాత్పుత్రంమాశుచోరాజసింహపుత్రస్స్వ
ర్గంప్రాప్య తే మోదతేహ॥ ౪౧ ॥ ఏవంమృత్యుర్దేవసృష్టాప్రజానాంప్రాప్తే కాలే సంహరంతీయథావత్ । తస్యాశ్చైవవ్యాధయస్తేశ్రుపాతాః ప్రా *
ప్తే కాలే సంహరంతీహజంతూన్॥ ౪౨॥ ....

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- మృత్యుప్రజాపతిసంవాదె-అష్టపంచాశదధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ఇమే వై మానవాస్సర్వే ధర్మంప్రతివిశంకితాః। కోయంధర్మః కుతోధర్మస్తన్మే బ్రూహిపితామహ॥౧॥ ధర్మస్త్వయమిహార్థః కిమము
త్రార్థోపి వా భవేత్ ।ఉభయార్థోపి వా ధర్మస్తన్మే బ్రూహిపితామహ॥౨॥ భీష్మః॥ సదాచారస్స్మృతిర్వేదాస్త్రివిధంధర్మలక్షణమ్। చతుర్థమ
ర్థమిత్యాహుః కవయోధర్మలక్షణమ్॥౩॥ అపిహ్యుక్తానిధర్మాణి వ్యవస్యంత్యుత్తరావరే। లోకయాత్రార్థమేవేహధర్మస్యనియమః కృతః॥౪॥ ఉ
భయత్రసుఖోదర్కః ఇహచైవపరత్రచ। అలబ్ధ్వానిపుణంధర్మంపాపః పాపేనయుజ్యతే॥౫॥ నచపాపకృతః పాపాన్ముచ్యంతే కేచిదాపది । అపాపవాదీ
భవతియథాభవతిధర్మవిత్ ॥౬॥ ధర్మస్యనిష్ఠాత్వాచారస్తమేవాశ్రిత్యభోత్స్యసే। యథాధర్మసమావిష్టోధనంగృహ్ణాతితస్కరః॥౭॥ రమతేనిర్హ
రన్స్తేనః పరవిత్తమరాజకే ।యదాస్యతద్ధరంత్యన్యే తదారాజానమిచ్ఛతి॥౮॥ తదా తేషాంస్పృహయతే యే వై తుష్టాస్స్వకైర్ధనైః।అభితశ్శుచిరభ్యేతి
రాజద్వారమశంకితః॥౯॥ నహిదుశ్చరితంకించిదంతరాత్మనిపశ్యతి। సత్యస్యవచనంసాధునసత్యాద్విద్యతేపరమ్॥౧౦॥ సత్యేనవిధృతంసర్వంసర్వంసత్యే
ప్రతిష్ఠితమ్। అపిపాపకృతోరౌద్రాః సత్యంకృత్వాపృథక్పృథక్ ॥ ౧౧ ॥ అద్రోహమవిసంవాదంప్రవర్తంతే తదాశ్రయాః । తేచేన్మిథోధృతింకుర్యుర్విన
శ్యేయురసంశయమ్॥౧౨॥ నహర్తవ్యంపరధనమితిధర్మస్సనాతనః । అన్యంతెబలవంతస్తందుర్బలైస్సంప్రకీర్తితమ్॥ ౧౩॥ యదానియతిదౌర్బల్య
మథైషామేవరోచతే।నహ్యత్యంతంబలవంతోభవంతిసుఖినోపివా॥౧౪॥ తస్మాదనార్జవేబుద్ధిర్నకార్యాతేకదాచన।అసాధుభ్యోస్యనభయంనచౌరే
భ్యోనరాజతః॥౧౫॥ అకించిత్కస్యచిత్కుర్వన్నిర్భయశ్శుచిరావసేత్ । సర్వతశ్శంకతేస్తేనోమృగోగ్రామమివేయివాన్॥౧౬॥ బహుధాచరితంపాప
మన్యత్రైవానుపశ్యతి। ముదితశ్శుచిరభ్యేతిసర్వతోనిర్భయస్సదా॥౧౭॥ నహిదుశ్చరితంకించిదాత్మనోన్యేషుపశ్యతి । దాతవ్యమిత్యయంధర్మఉక్తో
భూతహితేరతైః॥౧౮॥ తంమన్యంతేధనయుతాః కృపణైస్సంప్రవర్తితమ్ । యదానియతికార్పణ్యమథైషామేవరోచతే॥౧౯॥ నహ్యత్యంతంధనవంతో
భవంతిసుఖినోపివా। యదన్యైర్విహితంనేచ్ఛేదాత్మనః కర్మపూరుషః॥౨౦॥ నతత్పరేషుకుర్వీతజానన్నప్రియమాత్మనః । యోన్యస్యస్యాదుపపతిః స
కంకింవక్తుమర్హతి॥౨౧॥ యదన్యస్తస్యతత్కుర్యాన్నమృష్యేదితిమేమతిః।జీవితుంయస్స్వయంచేచ్ఛేత్కథంసోన్యంప్రఘాతయేత్ ॥౨౨॥ యద్యదాత్మని

చేచ్ఛేత తత్పరస్యాపి చింతయేత్ । అతిరిక్తైస్సంవిభజేద్భోగైరన్యానకించనాన్ ॥ ౨౩ ॥ ఏతస్మాత్కారణాద్ధాత్రా కుసీదం సంప్రవర్తితమ్ । యస్మింస్తు దేవాః
సమయే సంతిష్ఠేరం స్తథా భవేత్ ॥ ౨౪ ॥ అథవా లాభసమయే స్థితిర్ధర్మే పిశోభనా । సర్వం ప్రియాభ్యుపగతం ధర్మమాహుర్మనీషిణః ॥ ౨౫ ॥ పశ్యై
తం లక్షణోద్దేశం ధర్మాధర్మే యుధిష్ఠిర । లోకసంగ్రహసంయుక్తం విధాత్రా విహితం పురా ॥ ౨౬ ॥ సూక్ష్మధర్మార్థనియతం సతాంచరితముత్తమమ్ ।
ధర్మలక్షణమాఖ్యాతమేతత్తే కురుసత్తమ ॥ తస్మాదనార్జవే బుద్ధిర్న తే కార్యా కథంచన ॥ ౨౭ ॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - ధర్మలక్షణకథనే- ఏకోనషష్ట్యధికద్విశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ సూక్ష్మం సాధు సముద్దిష్టం నియతం బ్రహ్మలక్షణమ్ । ప్రతిభాత్వస్తి మే కాచిత్తాం బ్రూయామనుమానతః ॥ ౧ ॥ భూయాంసో హృదయే యే మే
ప్రశ్నాస్తే వ్యాహృతాస్త్వయా । ఇదమన్యత్ప్రవక్ష్యామి న రాజన్నిగ్రహాదివ ॥ ౨ ॥ ఇమాని హి ప్రాణయంతి సృజంత్యుత్తారయంతి చ । న ధర్మః పరి
పాఠేన శక్యో భారత వేదితుమ్ ॥ ౩ ॥ అన్యో ధర్మః సమస్థస్య విషమస్థస్య చాపరః । ఆపదస్తు కథం శక్యాః పరిపాఠేన వేదితుమ్ ॥ ౪ ॥ సదాచారో మతో ధ
ర్మః సంతస్త్వాచారలక్షణాః । సాధ్యాసాధ్యం కథం శక్యం సదాచారో హ్యలక్షణః ॥ ౫ ॥ దృశ్యతే హి ధర్మరూపేణాధర్మం ప్రాకృతశ్చరన్ । ధర్మం చా
ధర్మరూపేణ కశ్చిదప్రాకృతశ్చరన్ ॥ ౬ ॥ పునరస్య ప్రమాణం హి నిర్దిష్టం శాస్త్రకోవిదైః । వేదవాదాశ్చానుయుగం హ్రసంతీతి హ నశ్శ్రుతమ్ ॥ ౭ ॥ అన్యే
కృతయుగే ధర్మాస్త్రేతాయాం ద్వాపరేఽపరే । అన్యే కలియుగే ధర్మా యథాశక్తికృతా ఇవ ॥ ౮ ॥ ఆమ్నాయవచనం సత్యమిత్యయం లోకసంగ్రహః । ఆ
మ్నాయేభ్యః పునర్వేదాః ప్రసృతాస్సర్వతోముఖాః ॥ ౯ ॥ తే చేత్సర్వప్రమాణం వై ప్రమాణం హ్యత్ర విద్యతే । ప్రమాణేష్వప్రమాణేన విరుద్ధా శాస్త్రతా కు
తః ॥ ౧౦ ॥ ధర్మస్య క్రియమాణస్య బలవద్భిర్దురాత్మభిః । యా యా వికృియతే సంస్థా తతస్సాపి ప్రణశ్యతి ॥ ౧౧ ॥ విద్మ చైవం న వా విద్మ శక్యం వా వేదితుం న
వా । అణీయాన్ క్షురధారాయా గరీయానపి పర్వతాత్ ॥ ౧౨ ॥ గంధర్వనగరాకారః ప్రథమం సంప్రదృశ్యతే । అన్వీక్ష్యమాణః కవిభిః పునర్గచ్ఛత్యదర్శ
నమ్ ॥ ౧౩ ॥ నిపానానీవ గోభ్యోపి క్షేత్రే కుల్యేవ భారత । స్మృతిహీనః శాశ్వతో ధర్మో విప్రహీణో న దృశ్యతే ॥ ౧౪ ॥ కామాదన్యే చ్ఛయా చాన్యే కారణైర
పరైస్తథా । అసంతోపి వృథాచారం భజంతే బహవోఽపరే ॥ ౧౫ ॥ ధర్మో భవతి స క్షిప్రం ప్రలాపస్త్వేవ సాధుషు । తదైతానాహురున్మత్తానపి చావహసం
త్యుత ॥ ౧౬ ॥ మహాజనా హ్యుపావృత్తా రాజధర్మం సమాశ్రితాః । న హి సర్వహితః కశ్చిదాచారస్సంప్రవర్తతే ॥ ౧౭ ॥ తేనైవాన్యః ప్రభవతి సోపరం బా
ధతే పునః । దృశ్యతే చైవ స పునస్తుల్యరూపో యదృచ్ఛయా ॥ ౧౮ ॥ యేనైవాన్యః ప్రభవతి సోపరానపి బాధతే । ఆచారాణామనైకాగ్ర్యం సర్వేషాముపల
క్షయేత్ ॥ ౧౯ ॥ చిరాభిపన్నః కవిభిః పూర్వం ధర్మ ఉదాహృతః । తేనాచారేణ పూర్వేణ సంస్థా భవతి శాశ్వతీ ॥ ౨౦ ॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి-ధర్మలక్షణకథనే- షష్ట్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । తులాధారస్య వాక్యాని ధర్మే జాజలినా సహ ॥ ౧ ॥ వనే వనచరః కశ్చిజ్జాజలిర్నామ వై ద్విజః । సా
గరోద్దేశమాగమ్య తపస్తేపే మహాతపాః ॥ ౨ ॥ నియతో నియతాహారశ్చీరాజినజటాధరః । మలపంకధరో ధీమాన్ బహూన్వర్షగణాన్మునిః ॥ ౩ ॥ స కదా
చిన్మహాతేజా జలవాసో మహీపతే । చచార లోకాన్విప్రర్షిః ప్రేక్షమాణో మనోజవః ॥ ౪ ॥ స చింతయామాస మునిర్జలవాసో కదాచన । విప్రేక్ష్య సాగ
రాంతాం వై మహీం సవనకాననామ్ ॥ ౫ ॥ న మయా సదృశోఽస్తీహ లోకే స్థావరజంగమే । అప్సు వైహాయసం గచ్ఛేన్మయా యోఽన్యస్సహేతి వై ॥ ౬ ॥ అదృశ్య
మానో రక్షోభిర్జలమధ్యే వదంస్తథా । అబ్రువంశ్చ పిశాచాస్తం నైవం త్వం వక్తుమర్హసి ॥ ౭ ॥ తులాధారో వణిగ్ధర్మా వారాణస్యాం మహాయశాః । సో

ప్యేవంనార్హతేవక్తుంయథాత్వంద్విజసత్తమ॥౮॥ఇత్యుక్తోజాజలిర్భూతైః ప్రత్యువాచమహాతపాః।పశ్యేయంతమహంప్రాజ్ఞంతులాధారంయశస్వి
నమ్॥౯॥ఇతిబ్రువాణంతమృషింరక్షాంస్యుద్ధృత్యసాగరాత్।అబ్రువన్గచ్ఛపంథానమాస్థాయేమంద్విజోత్తమ॥ ౧౦॥ఇత్యుక్తోజాజలిర్భూతైర్జగామ
విమనాస్తదా।వారాణస్యాంతులాధారంసమాసాద్యాబ్రవీదిదమ్॥౧౧॥యుధిష్ఠిరః॥కింకృతందుష్కరంతాతకర్మజాజలినాపురా।యేనసిద్ధింపరాంప్రా
ప్తస్తన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౧౨॥ భీష్మః॥ అతీవతపసాయుక్తోఘోరేణసబభూవహ। తథోపస్పర్శనరతఃసాయంప్రాతర్మహాతపాః॥౧౩॥అగ్నీన్
పరిచరన్సమ్యక్స్వాధ్యాయపరమోద్విజః। వానప్రస్థవిధానజ్ఞోజాజలిర్జ్వలితశ్శ్రియా॥ ౧౪॥ వనేతపస్యతిష్ఠత్సనచధర్మమవైక్షత। వర్షాస్వా
కాశశాయీచహేమంతేజలసంశయః॥౧౫॥వాతాతపసహోగ్రీష్మేనచధర్మమవిందత।దుఃఖశయ్యాశ్చవివిధాభూమౌచపరివర్తతే॥ ౧౬॥తతఃక
దాచిత్సమునిర్వర్షాస్వాకాశమాస్థితః। అంతరిక్షాజ్జలంమూర్ధ్నాప్రత్యగృహ్ణాన్ముహుర్ముహుః॥ ౧౭॥ అథతస్యజటాఃక్లిన్నాబభూవుర్గ్రథితాఃప్ర
భో। అరణ్యగమనాన్నిత్యంమలినోమలసంయుతః॥ ౧౮॥ సకదాచిన్నిరాహారోవాయుభక్షోమహాతపాః।తస్థౌకాష్ఠవదవ్యగ్రోనచచాలచకర్హిచిత్।
౧౯॥ తస్యస్మస్థాణుభూతస్యనిర్విచేష్టస్యభారత। కులింగశకునౌరాజన్నీడంశిరసిచక్రతుః॥ ౨౦॥ సతౌదయావాన్బ్రహ్మర్షిరుపప్రైక్షతదంపతీ।కు
ర్వాణానీడకంతత్రజటాసుతృణతంతుభిః॥ ౨౧॥ యదానసచలత్యేవస్థాణుభూతోమహాతపాః।తతఃతౌసుఖవిశ్వస్తౌసుఖంతత్రోషతుస్తదా॥౨౨॥అతీతా
స్వథవర్షాసుశరత్కాలఉపస్థితే।ప్రాజాపత్యేనవిధినావిశ్వాసాత్కామమోహితౌ॥౨౩॥తత్రాపాతయతాంరాజన్శిరస్యండానిఖేచరౌ।తాన్యబుధ్యత
తేజస్వీసవిప్రశ్శంసితవ్రతః॥౨౪॥ బుద్ధ్వాచసమహాతేజానచచాలచజాజలిః।ధర్మేకృతమనానిత్యంనాధర్మంసత్వరోచయత్॥ ౨౫॥ అహన్యహనిచా
గత్యతతఃతౌతస్యమూర్ధని। ఆశ్వాసితౌనివసతఃసంప్రహృష్టౌతదావిభో॥ ౨౬॥ అండేభ్యస్త్వథపుష్టేభ్యఃప్రాజాయంతశకుంతకాః।వ్యవర్ధంతచత
త్రైవనచాకంపతజాజలిః॥ ౨౭॥ సరక్షమాణస్త్వండానికులింగానాంధృతవ్రతః। తదైవతస్థౌధర్మాత్మానిర్విచేష్టస్సమాహితః॥౨౮॥తతస్తుకాలస
మయేబభూవుస్తేథపక్షిణః। బుబుధేతాంస్తుసమునిర్జాతపక్షాన్కులింగకాన్॥ ౨౯॥ తతఃకదాచిత్తాంస్తత్రపశ్యన్పక్షీన్యతవ్రతః। బభూవపరమప్రీ
తస్తదామతిమతాంవరః॥ ౩౦॥ తథాతానపిసంవృద్ధాన్దృష్ట్వాచాప్లువతాంముదమ్।శకునౌనిర్భయౌతత్రఊషతుశ్చాత్మజైస్సహ॥౩౧॥జాతపక్షాం
శ్చసోఽపశ్యదుడ్డీనాన్పునరాగతాన్। సాయంసాయంద్విజాన్విప్రోనచాకంపతజాజలిః॥౩౨॥ కదాచిత్పునరభ్యేత్యపునర్గచ్ఛంతిసంతతమ్। త్యక్తామా
తాపితృభ్యాంతేనచాకంపతజాజలిః॥ ౩౩॥ తథాతేదివసంచాపిగత్వాసాయంపునర్నృప।ఉపావర్తంతతత్రైవనివాసార్థంశకుంతకాః॥౩౪॥కదాచి
ద్దివసాన్పంచసముత్పత్యవిహంగమాః। షష్ఠేహనిసమాజగ్ముర్నచాకంపతజాజలిః॥ ౩౫॥ క్రమేణచపునస్సర్వేదివసాన్సుబహూనథ। నోపావర్తంత
శకునాజాతప్రాణాఃస్మతేయదా॥ ౩౬॥ కదాచిన్మాసమాత్రేణసముత్పత్యవిహంగమాః।నైవాగచ్ఛంస్తతోరాజన్ప్రాతిష్ఠతసజాజలిః॥౩౭॥తతస్తేషు
ప్రనీడేషుజాజలిర్జాతవిస్మయః। సిద్ధోఽస్మీతిమతించక్రేతతస్తంమానఆవిశత్॥ ౩౮॥ సతథాసుగతాన్దృష్ట్వాశకుంతాన్నియతవ్రతః।సంభావితాత్మా
సంభావ్యభృశంప్రీతమనాభవత్॥ ౩౯॥ సనద్యాంసముపస్పృశ్యతర్పయిత్వాహుతాశనమ్। ఉదయంతమథాదిత్యముపాతిష్ఠన్మహాతపాః॥౪౦॥సం
భావ్యచటకాన్మూర్ధ్నిజాజలిర్జపతాంవరః। ఆస్ఫోటయత్తథాకాశేధర్మఃప్రాప్తోమయేతివై॥౪౧॥ అథాంతరిక్షేవాగాసీత్తాంచశుశ్రావజాజలిః।ధ
ర్మేణనసమస్త్వంవైతులాధారస్యజాజలే॥౪౨॥వారాణస్యాంమహాప్రాజ్ఞస్తులాధారఃప్రతిష్ఠితః।సోఽప్యేవంనార్హతేవక్తుంయథాత్వంభాషసేద్వి
జ॥ ౪౩ ॥ సోమర్షవశమాపన్నస్తులాధారదిదృక్షయా।పృథివీమచరద్రాజన్యత్రసాయంగృహోమునిః॥౪౪॥ కాలేనమహతాగచ్ఛత్సతువారా

ణసీంపురీమ్। విక్రీణన్తంచపణ్యానితులాధారందదర్శసః॥ ౪౫॥ సోపిదృష్ట్వైవతంవిప్రమాయాన్తంభాండజీవనః । సముత్థాయసుసంహృష్టఃస్వాగతే
నాభ్యపూజయత్ ॥౪౬॥ తులాధారః॥ఆయానేవాసివిదితోమమబ్రహ్మన్నసంశయః। బ్రవీమియత్తువచనంతచ్ఛృణుష్వద్విజోత్తమ॥౪౭॥ సాగరానూ
పమాశ్రిత్యతపస్తప్తంత్వయామహత్। నచధర్మస్యసంజ్ఞాంత్వంపురావేత్థకథంచన ॥౪౮ ॥ తతఃసిద్ధస్యతపసాతవవిప్రశకున్తకాః। క్షిప్రంశిరస్యజా
యంతతేచసంభావితాస్త్వయా॥ ౪౯॥ జాతపక్షాయదాతేచగతాశ్చారీమితస్తతః।మన్యమానస్తతోధర్మంచటకప్రభవంద్విజ॥౫౦॥ఖేవాచంత్వమ
థాశ్రౌషీర్మాంప్రతిద్విజసత్తమ।అమర్షవశమాపన్నస్తతఃప్రాప్తోభవానిహ॥కరవాణిప్రియంకింతేతద్బ్రూహిద్విజసత్తమ ॥ ౫౧ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాన్తిపర్వాన్తర్గత మోక్షధర్మపర్వణి-తులాధారజాజలిసంవాదే- ఏకషష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః ॥ ఇత్యుక్తస్సతదాతేనతులాధారేణధీమతా।ప్రోవాచవచనంధీమాన్జాజలిర్జపతాంవరః॥౧॥జాజలిః॥ విక్రీణతస్సర్వరసాన్సర్వగంధాశ్చవా
ణిజ । వనస్పతీనోషధీశ్చతేషాంమూలఫలానిచ॥ ౨॥ అధ్యగానైష్ఠికీంబుద్ధింకుతస్త్వామిదమాగతమ్ ఏతదాచక్ష్వమేసర్వంనిఖిలేనమహామతే॥౩॥భీ
ష్మః॥ ఏవముక్తస్తులాధారోబ్రాహ్మణేనయశస్వినా। ఉవాచధర్మసూక్ష్మాణివైశ్యోధర్మార్థతత్త్వవిత్ ॥జాజలింకష్టతపసంజ్ఞానతృప్తస్తదానృప॥
౪॥ తులాధారః॥ వేదాహంజాజలేధర్మంసరహస్యంసనాతనమ్।సర్వభూతహితంమైత్రంపురాణంయంజనావిదుః॥౫॥అద్రోహేణైవభూతానామల్ప
ద్రోహేణవాపునః । యావృత్తిస్సాపరోధర్మస్తేనజీవామిజాజలే॥ ౬॥ పరచ్ఛిన్నైఃకాష్ఠతృణైర్మయేదంశరణంకృతమ్। అలక్తంపద్మకంతుంగంగం
ధాంశ్చోచ్చావచాంస్తథా॥ ౭॥ రసాంశ్చతాంస్తాన్విప్రర్షేమద్యవర్జాన్బహూనహమ్। క్రీత్వావైప్రతివిక్రీణేపరహస్తాదమాయయా॥ ౮॥ సర్వే
షాంయస్సుహృన్నిత్యంసర్వేషాంచహితేరతః। కర్మణామనసావాచాసధర్మంవేదజాజలే॥౯॥నానురుద్ధ్యేవిరుధ్యేవానద్వేష్మినచకామయే।సమో
హంసర్వభూతేషుపశ్యమేజాజలేవ్రతమ్॥౧౦॥ తులామేసర్వభూతేషుసమాతిష్ఠతిజాజలే। నాహంపరేషాంకృత్యానిప్రశంసామినగర్హయే॥ ౧౧॥ఆ
కాశస్యేవవిప్రేంద్రపశ్యన్లోకస్యచిత్రతామ్ । ఇతిమాంత్వంవిజానీహిసర్వలోకస్యజాజలే॥ ౧౨॥ సమంమతిమతాంశ్రేష్ఠసమలోష్టాశ్మకాంచనమ్।
యథాంధబధిరోన్మత్తాఉచ్ఛ్వాసపరమాస్సదా॥ ౧౩॥ దేవైరపిహితద్వారాఃసోపమాపశ్యతోమమ। యథావృద్ధాతురకృశానిస్పృహావిషయాన్ప్రతి॥
౧౪ ॥ తథార్థకామభోగేషుమమాపివిగతాస్పృహా। యదాచాయంనబిభేతియదాచాస్మన్నబిభ్యతి॥౧౫॥ యదానేచ్ఛతినద్వేష్టిబ్రహ్మసంపద్యతేత
దా। యదానకురుతేభావంసర్వభూతేషుపాపకమ్॥ ౧౬॥కర్మణామనసావాచాబ్రహ్మసంపద్యతేతదా।నభూతోనభవిష్యోస్తినచధర్మోస్తికశ్చన॥
౧౭॥ యోభయస్సర్వభూతానాంసప్రాప్నోత్యభయంపదమ్।యస్మాదుద్విజతేలోకఃసర్వోమృత్యుముఖాదివ॥ ౧౮॥వాక్క్రూరాద్దండపరుషాత్సప్రా
ప్నోతిమహద్భయమ్। యథావద్వర్తమానానాంవృద్ధానాంపుత్రపౌత్రిణామ్॥ ౧౯ ॥ అనువర్తామహేవృత్తమహింస్రాణాంమహాత్మనామ్।ప్రణష్టశ్శా
శ్వతోధర్మఃసదాచారేణమోహితః॥౨౦॥ తేనవైద్యస్తపస్వీవాబలవాన్వావిముహ్యతే।ఆచారాజ్జాజలేప్రాజ్ఞఃక్షిప్రధర్మమవాప్నుయాత్ ॥ ౨౧॥ఏ
వంయస్సాధుభిర్దాంతశ్చరేదద్రోహచేతసా। నద్యాంచేహయథాకాష్ఠముహ్యమానంయదృచ్ఛయా॥ ౨౨॥ యదృచ్ఛయైవకాష్ఠేనసంధింగచ్ఛేతకేన
చిత్ ।తత్రాపరాణిదారూణిసంసృజ్యంతేపరస్పరమ్॥౨౩॥తృణకాష్ఠకరీషాణికదాచిన్నసమీచ్ఛయా। యస్మాన్నోద్విజతేభూతంజాతుకించిత్కథంచన॥
౨౪॥ అభయంసర్వభూతేభ్యఃసప్రాప్నోతిసదామునే। యస్మాదుద్విజతేవిద్వన్సర్వలోకోవృకాదివ॥ ౨౫॥క్రోశతస్తీరమాసాద్యయథాసర్వేజలేచ
రాః। ఏవమేవాయమాచారఃప్రాదుర్భూతోయతస్తతః ॥ ౨౬॥ సహాయవాన్ద్రవ్యవాన్యఃసుభగోథపరస్తథా। తతస్తానేవకవయఃశాస్త్రేషుప్రవ

దంత్యుత॥౨౭॥ కీర్త్యర్థమల్పహృల్లేఖాః పటవః కృత్స్ననిర్ణయాః। తపోభిర్యజ్ఞదానైశ్చ వాక్యైః ప్రజ్ఞాశ్రితైస్తథా॥౨౮॥ ప్రాప్నోత్యభయదానస్య
యద్యత్ఫలమిహాశ్నుతే। లోకే యస్సర్వభూతేభ్యో దదాత్యభయదక్షిణామ్॥౨౯॥ స సర్వయజ్ఞైరీజానః ప్రాప్నోత్యభయదక్షిణామ్। న భూతానామహిం
సాయా జ్యాయాంధర్మోఽస్తి కశ్చన ॥ ౩౦ ॥ యస్మాన్నోద్విజతే భూతం జాతు కించిత్కథంచన। సోఽభయం సర్వభూతేభ్యః సంప్రాప్నోతి మహామునే॥
౩౧॥ యస్మాదుద్విజతే లోకః సర్పాద్వేశ్మగతాదివ। న స ధర్మమవాప్నోతి ఇహ లోకే పరత్ర చ॥౩౨॥ సర్వభూతాత్మభూతస్య సమ్యగ్భూతాని పశ్యతః।
దేవాపి మార్గే ముహ్యంతి అపదస్య పదైషిణః॥౩౩॥ దానం భూతాభయస్యాహుః సర్వదానేభ్య ఉత్తమమ్। బ్రవీమి తే సత్యమిదం శ్రద్దధస్వ చ జాజలే॥
౩౪॥ స ఏవ సుభగో భూత్వా పునర్భవతి దుర్భగః। వ్యాపత్తిం కర్మణాం దృష్ట్వా జుగుప్సంతి జనాస్సదా॥౩౫॥ అకారణో హి నైవాస్తి ధర్మస్సూక్ష్మో హి
జాజలే। భూతభవ్యార్థమేవేహ ధర్మప్రవచనం కృతమ్॥౩౬॥ సూక్ష్మత్వాన్న స విజ్ఞాతుం శక్యతే బహునిహ్నవః। ఉపలభ్యాంతరా చాన్యానాచారాన
వబుధ్యతే॥౩౭॥ యే చ ఛిందంతి వృషణాన్ యే చ భిందంతి నస్తకాన్। వహంతి మహతో భారాన్ బధ్నంతి దమయంతి చ॥ ౩౮ ॥ హత్వా సత్త్వాని ఖాదంతి
తాన్ కథం న విగర్హసే। మానుషా మానుషానేవ దాసభావేన భుంజతే॥ ౩౯ ॥ వధబంధనిరోధేన కారయంతి దివానిశమ్। ఆత్మనశ్చాపి జానాతి యద్దుఃఖం వ
ధబంధనే॥౪౦॥ పంచేంద్రియేషు భూతేషు సర్వం వసతి దైవతమ్। ఆదిత్యశ్చంద్రమా వాయుర్బ్రహ్మా ప్రాణః క్రతుర్యమః॥ ౪౧॥ తాని జీవాని విక్రీయ కా మృ
తేషు విచారణా। అజోఽగ్నిర్వరుణో మేషః సూర్యోఽశ్వః పృథివీ విరాట్॥౪౨॥ ధేనుర్వత్సశ్చ సోమో వై విక్రీయైతన్న సిద్ధ్యతి। కా తైలే కా ఘృతే బ్రహ్మన్ మధు
న్యప్స్వౌషధేషు వా॥ ౪౩॥ అదంశమశకే దేశే సుఖసంవర్ధితాన్ పశూన్। తాంశ్చ మాతుః ప్రియాన్ జానన్నాక్రమ్య బహుధా నరాః॥౪౪॥ బహుదంశాకు
లాన్ దేశాన్నయంతి బహుకర్దమాన్। వాహసంపీడితా ధుర్యాః సీదంత్యవిధినాపరే॥౪౫॥ న మన్యే భ్రూణహత్యాపి విశిష్టా తేన కర్మణా। కృషిం సాధ్వి
తి మన్యంతే సా చ వృత్తిస్సుదారుణా॥౪౬॥ భూమిం భూమిశయాంశ్చైవ వహంతి కాష్ఠమయోముఖమ్। తథైవానుడుహో యుక్తాన్ సమవేక్షస్వ జాజలే॥
౪౭॥ అఘ్న్యా ఇతి గవాం నామ క ఏతా హంతుమర్హతి। మహచ్చకారాకుశలం వృషం గాం వాలభేత్తు యః॥౪౮॥ ఋషయో యతయో హ్యేతన్నహుషే
ప్రత్యవేదయన్। గాం మాతరం చాప్యవధీర్వృషభం చ ప్రజాపతిమ్॥౪౯॥ అకార్యం నహుషాకార్షీర్లప్స్యామస్త్వత్కృతే వ్యథామ్। శతం చైకం చ రో
గాణాం సర్వభూతేష్వపాతయన్॥ ౫౦॥ ఋషయస్తే మహాభాగాః ప్రజాస్త్వేవ హి జాజలే। భ్రూణహం నహుషం త్వాహుర్న తే హోష్యామహే హవి
ః॥౫౧॥ ఇత్యుక్త్వా తే మహాత్మానః సర్వే తత్త్వార్థదర్శినః। ఋషయో యతయశ్శాంతాస్తపసా ప్రత్యవేదయన్॥౫౨॥ ఈదృశానశివాన్ ఘోరానాచా
రానిహ జాజలే। కేవలాచరితత్వాత్తు నిపుణో నావబుధ్యసే॥౫౩॥ కారణాద్ధర్మమన్విచ్ఛేన్న లోకచరితం చరేత్। యో హన్యాద్యశ్చ మాం స్తౌతి తత్రాపి
శృణు జాజలే॥౫౪॥ సమౌ తావపి మే స్యాతాం న హి మే స్తః ప్రియాప్రియే। ఏతదీదృశకం ధర్మం ప్రశంసంతి మనీషిణః॥౫౫॥ ఉపపత్త్యా హి సంపన్నో యతి
భిశ్చైవ సేవ్యతే। సతతం ధర్మశీలైశ్చ నిపుణేనోపలక్షితః॥౫౬॥ .... *

ఇతి - తులాధారజాజలిసంవాదే - ద్విషష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః,

జాజలిః॥ అయం ప్రవర్తితో ధర్మస్తులాధార యతాత్వయా। స్వర్గద్వారం చ వృత్తిం చ భూతానామవరోత్స్యతే॥౧॥ కృష్యా హ్యన్నం ప్రభవతి తత
స్త్వమపి జీవసి। పశుభిశ్చౌషధీభిశ్చ మర్త్యా జీవంతి వాణిజ॥౨॥ తతో యజ్ఞః ప్రభవతి నాస్తిక్యమపి జల్పసి। న హి వర్తేదయం లోకో వార్తాముత్సృజ్య కే
వలామ్॥౩॥ తులాధారః॥ వక్ష్యామి జాజలే వృత్తిం నాస్మి బ్రాహ్మణ నాస్తికః। న యజ్ఞం చ వినిందామి యజ్ఞవిత్తు సుదుర్లభః॥౪॥ నమో బ్రాహ్మణయజ్ఞాయ
యే చ యజ్ఞవిదో జనాః। స్వయజ్ఞం బ్రాహ్మణా హిత్వా క్షాత్రం యజ్ఞమిహాస్థితాః॥ ౫॥ లుబ్ధైర్విత్తపరైర్బ్రహ్మన్నాస్తికైస్సంప్రవర్తితమ్। వేదవాదానవి

జ్ఞాయసత్యాభాసమివానృతమ్॥ ౬॥ ఇదందేయమిదందేయమితిచాయంప్రశస్యతే । అతసైన్యంప్రభవతివికర్మాణిచజాజలే॥ ౭॥ యదేవసుకృతంహ
వ్యం తేనతుష్యంతిదేవతాః।నమస్కారేణహవిషాస్వాధ్యాయైరౌషధైస్తథా॥౮॥ పూజాస్యాద్దేవతానాంహియథాశాస్త్రనిదర్శనమ్। ఇష్టాపూర్తాద
సాధూనాంవిగుణాజాయతేప్రజా॥౯॥ లుబ్ధేభ్యోజాయతేలుబ్ధఃసమేభ్యోజాయతేసమః। యజమానాస్తథాత్మానమృత్విజశ్చతథాప్రజాః॥౧౦॥యజ్ఞా
త్ప్రజాప్రభవతినభసోంభఇవామలమ్ । అగ్నౌప్రాస్తాహుతిర్బ్రహ్మన్నాదిత్యముపగచ్ఛతి॥౧౧॥ ఆదిత్యాజ్జాయతేవృష్టివృష్టేరన్నంతతఃప్రజాః । త
స్మాత్సునిష్ఠితాఃపూర్వేసర్వాన్కామాంశ్చలేభిరే॥౧౨॥అకృష్టపచ్యాపృథివీఆశీర్భిర్వీరుధోభవన్। నతేయజ్ఞేష్వాత్మసువాఫలంపశ్యంతికించన॥౧౩॥శం
కమానాఃఫలంయజ్ఞేయేయజేరన్కథంచన। జాయంతేసాధవోధూర్తాలుబ్ధావిత్తప్రయోజనాః॥ ౧౪॥ సస్మపాపకృతాన్లోకాన్గచ్ఛేదశుభకర్మ
ణా। ప్రమాణమప్రమాణేనయఃకుర్యాదశుభంనరః॥౧౫॥ పాపాత్మానోకృతప్రజ్ఞఃసదైవేహద్విజోత్తమ। కర్తవ్యమితికర్తవ్యంవేత్తియోబ్రాహ్మణో
భయమ్॥ ౧౬॥ బ్రహ్మైవవర్తతేలోకేనైవకర్తవ్యతాంపునః। విగుణంచపునఃకర్మజ్యాయఇత్యనుశుశ్రుమ॥ ౧౭॥సర్వభూతోపఘాతశ్చఫలభావేచ
సంయమః। సత్యయజ్ఞాదమయజ్ఞాఅర్ధలుబ్ధార్థతృప్తయః॥ ౧౮॥ ఉత్పన్నత్యాగినస్సర్వేజనాఆసన్నమత్సరాః। క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞతత్త్వజ్ఞాస్స్వయజ్ఞ
పరినిష్ఠితాః॥ ౧౯॥ బ్రాహ్మంవేదమధీయంతస్తోషయంత్యపరానపి। అఖిలందైవతంసర్వంబ్రహ్మన్బ్రహ్మణిసంశ్రితమ్॥ ౨౦॥తుష్యంతితృప్యతోదేవాస్తృ
ప్తాస్తృప్తస్యజాజలే। యథాసర్వరసైస్తృప్తోనాభినందతికించన ॥ ౨౧ ॥ తథాప్రజ్ఞానతృప్తస్యనిత్యతృప్తిస్సుఖోదయా। ధర్మాధారాధర్మసుఖాః
కృత్స్నవ్యవసితాస్తథా॥౨౨॥ అస్తినస్తత్త్వతోభూయఇతిప్రాజ్ఞస్త్వవేక్షతే। జ్ఞానవిజ్ఞానినఃకేచిత్పరంపారంతితీర్షవః॥౨౩॥అతీవపుణ్యదంపుణ్యం
పుణ్యాభిజనసంహితమ్। యత్రగత్వానశోచంతినచ్యవంతివ్యథంతివా॥ ౨౪ ॥ తేతుతద్బ్రహ్మణఃస్థానంప్రాప్నువంతీహసాత్త్వికాః। నైవతేస్వర్గమి
చ్ఛంతినయజంతియశోధనైః॥౨౫॥ సతాంవర్త్మానువర్తంతేయజంతేత్వవిహింసయా। వనస్పతీనోషధీశ్చఫలంమూలంచతేవిదుః॥౨౬॥నచైతానృ
త్విజోలుబ్ధాయాజయంతిఫలార్థినః। స్వమేవచార్థంకుర్వాణాయజ్ఞంచక్రుఃపునర్ద్విజాః॥౨౭॥పరినిష్ఠితకర్మాణఃప్రజానుగ్రహకామ్యయా।తస్మా
త్తానృత్విజోలుబ్ధాయాజయంత్యశుభాన్నరాన్॥ ౨౮ ॥ ప్రాపయేయుఃప్రజాస్స్వర్గేస్వధర్మాచరణేనవై । ఇతిమేవర్తతేబుద్ధిఃసమాసర్వత్రజాజ
లే॥౨౯॥ యానియజ్ఞేష్విహేజ్యంతిసదాప్రాజ్ఞాద్విజర్షభాః। తేనతేదేవయానేనపథాయాంతిమహామునే॥౩౦॥ ఆవృత్తిస్తత్రచైకస్యనాస్త్యావృత్తి
ర్మనీషిణః। ఉభౌతౌదేవయానేనగచ్ఛతోజాజలేయథా॥౩౧॥ స్వయంచైషామనడుహోయుజ్యంతిచవహంతిచ।స్వయముస్రాశ్చదుహ్యంతేమన
స్సంకల్పసిద్ధిభిః॥౩౨॥ స్వయంయూపానుపాదాయయజంతేస్వాప్తదక్షిణైః। యస్తథాభావితాత్మాస్యాత్సగామాలబ్ధుమర్హతి॥ ౩౩॥ ఓషధీభిస్త
థాబ్రహ్మన్యజేరంస్తేనతాదృశాః। ఇతిత్యాగంపురస్కృత్యతాదృశంప్రబ్రవీమితే॥౩౪॥నిరాశిషమనారంభంనిర్నమస్కారమస్తుతిమ్।అక్షీణంక్షీణక
ర్మాణంతందేవాబ్రాహ్మణంవిదుః॥౩౫॥ నశ్రావయన్నచయజన్నదదద్బ్రాహ్మణేషుచ। కామ్యాంవృత్తింలిప్సమానఃకాంగతింయాతిజాజలే॥ ఇదంతు
దైవతంకృత్వాయథాయజ్ఞమవాప్నుయాత్ ॥౩౬॥ జాజలిః॥ నవైమునీనాంశృణుమఃస్మతత్త్వంప్రచ్ఛామితేవాణిజకష్టమేతత్ । పూర్వేపూర్వేచా
స్యనావేక్షమాణానాతఃపరంతమృషయఃస్థాపయంతి॥ ౩౭ ॥ యస్మిన్నేవాత్మతీర్థేనపశవఃప్రాప్నుయుర్మఖమ్ । అథస్మకర్మణాకేనవాణిజప్రా
ప్నుయాత్సుఖమ్॥శంసమేతన్మహాప్రాజ్ఞభృశంవైశ్రద్దధామితే॥౩౮॥తులాధారః॥ఉతయజ్ఞాఉతాయజ్ఞామఖంనార్హంతితేక్వచిత్। ఆజ్యేనపయసా
దధ్నాపూర్ణాహుత్యావిశేషతః ॥౩౯ ॥ బాలైశ్శృంగేణపాదేనసంభరత్యేవగౌర్మఖమ్।పత్నీంచానేనవిధినాప్రకరోతినియోజయన్॥౪౦॥ఇష్టంతు

దైవతం కృత్వా యథాయజ్ఞమవాప్నుయాత్। పురోడాశో హి సర్వేషాం పశూనాం మేధ్య ఉచ్యతే॥౪౧॥ సర్వా నద్యః సరస్వత్యః సర్వే పుణ్యాః శిలోచ్చ
యాః। జాజలే తీర్థమాత్మైవ మాస్మ దేశాతిథిర్భవ॥౪౨॥ ఏతానీదృశకాన్ ధర్మానాచరన్నిహ జాజలే। కారణైర్ధర్మమన్విచ్ఛన్ స లోకానాప్ను
తే శుభాన్॥ ౪౩॥ భీష్మః॥ ఏతానీదృశకాన్ ధర్మాన్ తులాధారః ప్రశంసతి। ఉపపత్త్యభిసంపన్నాన్ నిత్యం సద్భిర్నిషేవితాన్॥౪౪॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- తులాధారజాజలిసంవాదే- త్రిషష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

తులాధారః॥ సద్భిర్వా యది వాఽసద్భిః పంథానమిమమాస్థితమ్। ప్రత్యక్షం క్రియతాం సాధు తతో జ్ఞాస్యసి తద్యథా॥౧॥ ఏతే శకుంతా బహవః సమంతాద్వి
చరంతిహ। తవోత్తమాంగే సంభూతాః శ్యేనాశ్చాన్యాశ్చ జాతయః॥౨॥ ఆహూయైతాన్ మహాబ్రహ్మన్ విశమానాన్ తతస్తతః। పశ్యేమాన్ హస్త
పాదైశ్చ శ్లిష్టాన్ దేహేషు సర్వశః॥౩॥ సంభావయంతి పితరం త్వయా సంభావితాః ఖగాః। అసంశయం పితా వై త్వం పుత్రానాహ్వయ జాజలే॥౪॥ భీ
ష్మః॥ తతో జాజలినా తేన సమాహూతాః పతత్రిణః। వాచముచ్చారయంతి స్మ ధర్మస్య వచనాత్కిల॥ ౫॥ అహింసాదికృతం కర్మ ఇహ చైవ పరత్ర చ। శ్ర
ద్ధాం నిహంతి వై బ్రహ్మన్ సా హతా హంతి తం నరమ్॥౬॥ సమానాం శ్రద్దధానానాం సంయతానాం సుచేతసామ్। కుర్వతాం యజ్ఞ ఇత్యేవ న యజ్ఞో జాతు నే
ష్యతే॥ ౭॥ శ్రద్ధా వైవస్వతీ సేయం సూర్యస్య మహితా ద్విజ। సావిత్రీ ప్రసవిత్రీ చ బహిర్వాఙ్మనసీ తతః॥౮ ॥ వాగ్వృద్ధం త్రాయతే శ్రద్ధా మనో వృద్ధం చ
భారత। శ్రద్ధావృద్ధం వాఙ్మనసీ న యజ్ఞస్త్రాతుమర్హతి॥౯॥ అత్ర గాథా బ్రహ్మగీతాః కీర్తయంతి పురావిదః। శుచేరశ్రద్దధానస్య శ్రద్దధానస్య చాశుచేః॥
౧౦॥ దేవా విత్తమమన్యంత సదృశం యజ్ఞకర్మణి। శ్రోత్రియస్య కదర్యస్య వదాన్యస్య చ వార్ధుషేః॥ ౧౧॥ మీమాంసిత్వోభయం దేవాః సమమన్న
మకల్పయన్। ప్రజాపతిస్తాను వాచ విషమం కృతమిత్యుత ॥ ౧౨ ॥ శ్రద్ధాపూతం వదాన్యస్య హతమశ్రద్ధయేతరత్। భోజ్యమన్నం వదాన్యస్య కదర్యస్య న
వార్ధుషేః॥ ౧౩॥ అశ్రద్దధాన ఏవైకో దేవానాం నార్హతే హవిః। తస్యైవాన్నం న భోక్తవ్యమితి ధర్మవిదో విదుః॥ ౧౪॥ అశ్రద్ధా పరమం పాపం శ్రద్ధా
పాపప్రమోచనీ। జహాతి పాపం శ్రద్ధావాన్ సర్పో జీర్ణామివ త్వచమ్ ॥ ౧౫ ॥ జ్యాయసీ యా పవిత్రాణాం నివృత్తిః శ్రద్ధయా సహ। నివృత్తశీలదోషో యః
శ్రద్ధావాన్ పూత ఏవ సః ॥ ౧౬॥ కిం తస్య తపసా కార్యం కిం వృత్తేన కిమాత్మనా। శ్రద్ధామయోఽయం పురుషో యో యచ్ఛ్రద్ధః స ఏవ సః॥౧౭॥ ఇతి ధర్మః సమా
ఖ్యాతః సద్భిర్ధర్మార్థదర్శిభిః। వయం జిజ్ఞాసమానాస్తు సంప్రాప్తా ధర్మదర్శనాత్ ॥ ౧౮॥ శ్రద్ధాం కురు మహాప్రాజ్ఞ తతః ప్రాప్స్యసి యత్పరమ్॥
శ్రద్ధావాన్ శ్రద్దధానశ్చ ధర్మశ్చైవ హి జాజలే॥ స్వవర్త్మని స్థితశ్చైవ గరీయానేవ జాజలే ॥ ౧౯ ॥ భీష్మః॥ తతోఽచిరేణ కాలేన తులాధారః స ఏవ చ। ది
వం గత్వా మహాప్రాజ్ఞౌ విహరేతాం యథాసుఖమ్॥ ౨౦॥ స్వం స్వం స్థానముపాగమ్య స్వకర్మపరివర్జితమ్। ఏవం బహువిధార్థం చ తులాధారేణ భాషి
తమ్॥ ౨౧॥ సమ్యక్చైవముపాలబ్ధో ధర్మశ్చోక్తః సనాతనః। తస్య విఖ్యాతవీర్యస్య శ్రుత్వా వాక్యాని స ద్విజః॥౨౨॥ తులాధారస్య కౌంతేయ శాంతిమేవా
స్వపద్యత। ఏవం బహుమతార్థం చ తులాధారేణ భాషితమ్॥ తథౌపమ్యేన దేశేన కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి॥౨౩॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - తులాధారజాజలిసంవాదే- చతుష్షష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। ప్రజానామనుకంపార్థం గీతం రాజ్ఞా విచఖ్నునా॥౧ ॥ ఛిన్నస్థూణం వృషం దృష్ట్వా విలాపం చ గ
వాం భృశమ్। గోగ్రహే యజ్ఞవాటస్య ప్రేక్షమాణః స పార్థివః॥ ౨॥ స్వస్తి గోభ్యోఽస్తు లోకేషు తతో నిర్వచనం కృతమ్। హింసాయాం హి ప్రవృత్తాయా
మాశీరేషా తు కల్పితా॥౩॥ అవ్యవస్థితమర్యాదైర్విమూఢైర్నాస్తికైర్నరైః। సంశయాత్మభిరవ్యక్తైర్హింసా సమనువర్ణితా॥౪॥ సర్వకర్మస్వహిం

సాంహితధర్మాత్మా మనురబ్రవీత్। కామకారాద్విహింసంతి బహిర్వేద్యాం పశూన్నరాః॥౫॥ తస్మాత్ప్రమాణతః కార్యో ధర్మస్సూక్ష్మో విజానతా। అహింసా సర్వభూతేభ్యో ధర్మేభ్యో జ్యాయసీ మతా॥౬॥ ఉపోష్య సంశితో భూత్వా హిత్వా వేదకృతాశ్శ్రుతీః। ఆచార ఇత్యనాచారాః కృపణాః ఫలహేతవః॥౭॥ యది యజ్ఞాంశ్చ వృక్షాంశ్చ యూపాంశ్చోద్దిశ్య మానవాః। వృథా మాంసాని ఖాదంతి నైష ధర్మః ప్రశస్యతే॥౮॥ సురాం మత్స్యాన్మధు మాంసమాసవం కృసరౌదనమ్। ధూర్తైః ప్రవర్తితం హ్యేతన్నైతద్వేదేషు కల్పితమ్॥౯॥ మానాన్మోహాచ్చ లోభాచ్చ లౌల్యమేతత్ప్రకల్పితమ్। విష్ణుమేవాభిజానంతి సర్వయజ్ఞేషు బ్రాహ్మణాః॥౧౦॥ పాయసైస్సుమనోభిశ్చ తస్యాపి యజనం స్మృతమ్। యజ్ఞియాశ్చైవ యే వృక్షా వేదేషు పరికల్పితాః॥౧౧॥ యచ్చాపి కించిత్కర్తవ్యమన్యచ్చోక్షైస్సుసంస్కృతమ్। మహాసత్త్వైశ్శుద్ధభావైః సర్వం దేవార్హమేవ తత్॥౧౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ శరీరమాపదశ్చాపి వివదంత్యవిహింసతః। కథం యాత్రా శరీరస్య నిరారంభస్య సేత్స్యతే॥౧౩॥ భీష్మః॥ యథా శరీరం న గ్లాయేన్నేయాన్మృత్యువశం యథా। తథా కర్మసు వర్తేత సమర్థో ధర్మమాచరేత్॥౧౪॥.. *

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- విచఖ్నుగీతాయాం- పంచషష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కథం కార్యం పరీక్షేత శీఘ్రం వాథ చిరేణ వా। సర్వథా కార్యదుర్గేఽస్మిన్ భవాన్నః పరమో గురుః॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। చిరకారేస్తు యత్పూర్వం వృత్తమాంగిరసే కులే॥౨॥ చిరకారిక భద్రం తే భద్రం తే చిరకారిక। చిరకారీ హి మేధావీ నాపరాధ్యతి కర్మసు॥౩॥ చిరకారీ మహాప్రాజ్ఞో గౌతమస్యాభవత్సుతః। చిరేణ సర్వకార్యాణి విమృశ్యార్థాన్ప్రపద్యతే॥౪॥ చిరం సంచింతయన్నర్థాంశ్చిరం జాగ్రచ్చిరం స్వపన్। చిరం కార్యాభిపత్తిం చ చిరకారీ తథోచ్యతే॥౫॥ అలసగ్రహణం ప్రాప్తో దుర్మేధావీ తథోచ్యతే। బుద్ధిలాఘవయుక్తేన జనేనాదీర్ఘదర్శినా॥౬॥ వ్యభిచారే తు కస్మింశ్చిద్వ్యతిక్రమ్యాపరాన్ సుతాన్। పిత్రోక్తః కుపితేనాథ జహీమాం జననీమితి॥౭॥ ఇత్యుక్త్వా స తదా విప్రో గౌతమో జపతాం వరః। అవిమృశ్య మహాభాగో వనమేవ జగామ సః॥౮॥ స తథేతి చిరేణోక్త్వా స్వభావాచ్చిరకారికః। విమృశ్య చిరకారిత్వాచ్చింతయామాస వై చిరమ్॥౯॥ పితురాజ్ఞాం కథం కుర్యాం న హన్యాం మాతరం కథమ్। కథం ధర్మచ్ఛలేనాస్మిన్నిమజ్జేయమసాధువత్॥౧౦॥ పితురాజ్ఞా పరో ధర్మః స్వధర్మో మాతృరక్షణమ్। అస్వతంత్రం చ పుత్రత్వం కిం ను మాం నానుపీడయేత్॥౧౧॥ స్త్రియం హత్వా మాతరం చ కో హి జాతు సుఖీ భవేత్। పితరం చాప్యవజ్ఞాయ కః ప్రతిష్ఠామవాప్నుయాత్॥౧౨॥ అనవజ్ఞా పితుర్యుక్తా ధారణం మాతృరక్షణమ్। యుక్తక్షమావుభావేతౌ నాతివర్తేత మాం కథమ్॥౧౩॥ పితా హ్యాత్మానమాధత్తే జాయాయాం జజ్ఞివానితి। శీలచారిత్రగోత్రస్య ధారణార్థం కులస్య చ॥౧౪॥ సోఽహమాత్మా స్వయం పిత్రా పుత్రత్వే ప్రకృతః పునః। విజ్ఞానం మే కథం న స్యాద్ద్వౌ బుద్ధ్యే చాత్మసంభవమ్॥౧౫॥ జాతకర్మణి యత్ప్రాహ పితా యచ్చోపకర్మణి। పర్యాప్తస్స దృఢీకారః పితుర్గౌరవనిశ్చయే॥౧౬॥ గురురగ్ర్యః పరో ధర్మః పోషణాధ్యాపనాన్వితః। పితా యదాహ ధర్మస్స వేదేష్వపి సునిశ్చితః॥౧౭॥ ప్రీతిమాత్రం పితుః పుత్రః సర్వం పుత్రస్య వై పితా। శరీరాదీని దేయాని పితా త్వేకః ప్రయచ్ఛతి॥౧౮॥ తస్మాత్పితుర్వచః కార్యం న విచార్యం కథంచన। పాతకాన్యపి పూయంతే పితుశ్శాసనకారిణః॥౧౯॥ భోగ్యే భోజ్యే ప్రవచనే సర్వలోకనిదర్శనే। భర్త్రా చైవ సమాయోగే సీమంతోన్నయనే తథా॥౨౦॥ పితా ధర్మః పితా స్వర్గః పితా హి పరమం తపః। పితరి ప్రీతిమాపన్నే సర్వాః ప్రీయంతి దేవతాః॥౨౧॥ ఆశిషస్తా భజంత్యేనం పురుషం ప్రాహ యత్పితా। నిష్కృతిస్సర్వపాపానాం పితా యచ్చాభినందతి॥౨౨॥ ముచ్యతే బంధనాత్పుష్పం ఫలం వృక్షాత్ప్రముచ్యతే। క్లిశ్యన్నపి సుతం స్నేహైః పితా పుత్రం న ముంచతి॥౨౩॥ ఏతద్విచింతితం తావత్పుత్రస్య పితృగౌరవమ్। పితా నాల్పతరం స్థానం చింతయిష్యామి మాతరమ్॥౨౪॥ యో హ్యయం మయి సంఘాతో మర్త్యత్వే పాంచభౌతికః। అస్య మే జననీ హేతుః పావకస్య యథారణిః॥౨౫॥ మాతా దేహారణిః

పుంసాంసర్వస్యార్తస్యనిర్వృతః। మాతృలాభే సనాథత్వమనాథత్వంవిపర్యయే॥౨౬॥ నచశోచతినాప్యేనంస్థావిర్యమపకర్షతి।శ్రియాహీనోపి యో
గేహమంబేతిప్రతిపద్యతే॥ ౨౭॥ పుత్రపౌత్రోపపన్నోపిజననీంయస్సమాశ్రితః। అపివర్షశతస్యాంతే సద్విహాయనవచ్చరేత్ ॥౨౮॥ సమర్థంవాసమ
ర్థంవాకృశంవావ్యకృశంతథా। రక్షత్యేవసుతంమాతా నాన్యఃపోష్టావిధానతః॥౨౯॥ తదాసవృద్ధోభవతితదాభవతిదుఃఖితః। తదాశూన్యంజగత్తస్య
యదామాత్రావియుజ్యతే॥ ౩౦॥నాస్తిమాతృసమాచ్ఛాయా నాస్తిమాతృసమాగతిః।నాస్తిమాతృసమంత్రాణంనాస్తిమాతృసమాప్రియా॥౩౧॥కుక్షి
సంధారణాద్ధాత్రీజననాజ్జననీస్మృతా। అంగానాంవర్ధనాదంబావీరసూత్వేనవీరసూః॥౩౨॥శిశోశ్శుశ్రూషణాచ్ఛుశ్రూర్మాతాదేహమనంతరమ్।
చేతనావాన్నరోహన్యాద్యస్యనాశుచిరంశిరః॥౩౩॥ దంపత్యోఃప్రాణసంశ్లేషేయోభిసంధిఃకృతఃకిల।తంమాతాచపితాచేతిభూతార్థోమాతరిస్థితః॥
౩౪॥ మాతాజానాతియద్గోత్రంమాతాజానాతియస్యసః। మాతుర్భరణమాత్రేణప్రీతిస్స్నేహఃపితుఃప్రజాః॥౩౫॥ పాణిబంధంస్వయంకృత్వాసహధ
ర్మముపేత్యచ। యదాయాస్యంతిపురుషాఃస్త్రియోనార్హంతియాచ్యతామ్॥౩౬॥ భరణాద్ధిస్త్రియాభర్తాపాత్యాచ్చైవస్త్రియాఃపతిః। గుణ
స్యాస్యనివృత్తౌతునభర్తానపునఃపతిః॥౩౭॥ఏవంస్త్రీనాపరాధ్నోతినరఏవాపరాధ్యతి। వ్యుచ్చరంశ్చమహాదోషంనరఏవాపరాధ్యతి॥ ౩౮॥ స్త్రియా
హిపరమోభర్తాదైవతంపరమంస్మృతమ్। తస్యాత్మనాతుసదృశమాత్మానంపరమందదౌ॥౩౯॥ నాపరాధోస్తినారీణాంనరఏవాపరాధ్యతి। సర్వకా
ర్యాపరాధ్యత్వాన్నాపరాధ్యంతిచాంగనాః॥౪౦॥ యశ్చనోక్తోథనిర్దేశఃస్త్రియామైథునతృప్తయే। తస్యస్మారయతోవ్యక్తమధర్మోనాస్తిసంశయః॥
౪౧॥యావన్నారీంమాతరంచగౌరవేచాధికేస్థితామ్। అవధ్యాంతువిజానీయుఃపశవోప్యవిచక్షణాః॥౪౨॥దేవతానాంసమావాయమేకస్థంపితరంవిదుః।
మర్త్యానాందేవతానాంచస్నేహాదభ్యేతిమాతరమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఏవంవిమృశతస్తస్యచిరకారితయాబహు।దీర్ఘఃకాలోవ్యతిక్రాంతస్తతోస్యాభ్యాగమ
త్పితా॥౪౪॥ మేధాతిథిర్మహాప్రాజ్ఞోగౌతమస్తపసిస్థితః।విమృశ్యతేనకాలేనపత్న్యాస్సంస్థావ్యతిక్రమమ్॥౪౫॥సోబ్రవీద్భృశసంతప్తోదుఃఖేనాశ్రూణి
వర్తయన్।శ్రుతధైర్యప్రసాదేనపశ్చాత్తాపముపాగతః॥ ౪౬ ॥ ఆశ్రమంమమసంప్రాప్తస్త్రిలోకేశఃపురందరః। అతిథివ్రతమాస్థాయబ్రాహ్మణంరూ
పమాస్థితః॥ ౪౭॥ సమయాసాంత్వితోవాగ్భిఃస్వాగతేనాభిపూజితః। అర్ఘ్యంపాద్యంయథాన్యాయంమయాచప్రతిపాదితః॥౪౮॥ పరవానస్మిచేత్యు
క్తఃప్రణయిష్యతితేనచ। అత్రచాకుశలేజాతేస్త్రియానాస్తివ్యతిక్రమః॥ ౪౯ ॥ ఏవంనస్త్రీనచైవాహంనాధ్వగస్త్రిదశేశ్వరః। అపరాధ్యతిధర్మస్య
ప్రమాదస్త్వపరాధ్యతి ॥ ౫౦॥ ఈర్ష్యాజంవ్యసనంప్రాహుస్తేనచైవోర్ధ్వరేతసః।ఈర్ష్యయాత్వహమాక్షిప్తోమగ్నోదుష్కృతసాగరే॥౫౧॥హ
త్వాసాధ్వీంచనారీంచవ్యసనిత్వాచ్చవాసితామ్।భర్తవ్యత్వేనభార్యాంచకోనుమాంతారయిష్యతి॥౫౨॥అంతరేణమయాజ్ఞప్తశ్చిరకారీత్యుదారధీః
యద్యద్యచిరకారీస్యాత్సమాంత్రాయేతపాతకాత్ ॥ ౫౩॥ చిరకారికభద్రంతేభద్రంతేచిరకారిక।యద్యద్యచిరకారత్వంతతోసిచిరకారిక॥౫౪॥త్రాహి
మాంమాతరంచైవతపోయచ్చార్జితంమయా। ఆత్మానంపరకేభ్యశ్చభవాద్యచిరకారికః॥౫౫॥సహజంచిరకారిత్వమతిప్రజ్ఞతయాతవ।సఫలంతత్తథా
తేస్తుభవాద్యచిరకారికః॥౫౬॥ చిరమాశంసితోమాత్రాచిరంగర్భేణధారిత।సఫలంచిరకారిత్వంకురుత్వంచిరకారిక॥౫౭॥చిరాయతేచసంతాపాచ్చి
రంస్వపితిధారితః।ఆవయోశ్చిరసంతాపాదవేక్ష్యచిరకారిక॥౫౮॥ఏవంసుదుఃఖితోరాజన్మహర్షిర్గౌతమస్తదా।చిరకారిందదర్శాథపుత్రంస్థితమ
థాంతికే॥౫౯॥చిరకారీతుపితరందృష్ట్వాపరమదుఃఖితః।శస్త్రంత్యక్త్వాతతోమూర్ధ్నాప్రసాదాయోపచక్రమే॥౬౦॥ గౌతమస్తంతతోదృష్ట్వాశిరసా
పతితంభువి। పత్నీంచైవనిరాకారాంపరామభ్యాగమన్ముదమ్॥౬౧॥నహిసాతేనసంభేదంపత్నీనీతామహాత్మనా।విజనేవాశ్రమస్థేనపుత్రశ్చాపిసమాహి

తః॥ ౬౨॥ హన్యా ఇతి సమాదేశః శస్త్రపాణౌ సుతే స్థితే। వినీతే ప్రసవత్యర్థే వివాసే చాత్మకర్మసు॥ ౬౩॥ బుద్ధిశ్చాసీత్సుతం దృష్ట్వా పితుశ్చరణయోర్నతమ్। శస్త్రగ్రహణచాపల్యం సంవృణోతి భయాదితి॥ ౬౪॥ తతః పిత్రా చిరం స్తుత్వా చిరం చాఘ్రాయ మూర్ధని। చిరం దోర్భ్యాం పరిష్వజ్య చిరంజీవేత్యుదాహృతః॥ ౬౫॥ ఏవం స గౌతమః పుత్రం ప్రీతిహర్షగుణైర్యుతః। అభినంద్య మహాప్రాజ్ఞ ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౬౬॥ చిరకారిక భద్రం తే చిరకారీ చిరం భవ। చిరాయ యది తే సౌమ్య చిరమస్మి న దుఃఖితః॥ ౬౭॥ గాథాశ్చాప్యబ్రవీద్విద్వాన్ గౌతమో మునిసత్తమః। చిరకారిషు ధీరేషు గుణోద్దేశసమాశ్రయాః॥ ౬౮॥ చిరేణ మిత్రం బధ్నీయాచ్చిరేణ చ కృతం త్యజేత్ । చిరేణ హి కృతం మిత్రం చిరం ధారణమర్హతి॥ ౬౯॥ రాగే దర్పే చ మానే చ ద్రోహే పాపే చ కర్మణి। అప్రియే చైవ కర్తవ్యే చిరకారీ ప్రశస్యతే॥ ౭౦॥ బంధూనాం సుహృదాం చైవ భృత్యానాం స్త్రీజనస్య చ। అవ్యక్తేష్వపరాధేషు చిరకారీ ప్రశస్యతే॥ ౭౧॥ ఏవం స గౌతమస్తత్ర ప్రీతః పుత్రస్య భారత। కర్మణా తేన కౌరవ్య చిరకారితయా తథా॥ ౭౨॥ ఏవం సర్వేషు కార్యేషు విమృశ్య పురుషస్తతః। చిరేణ నిశ్చయం కృత్వా చిరం న పరితప్యతే ॥ ౭౩॥ చిరం ధారయతే రోషం చిరం కర్మ నియచ్ఛతి। పశ్చాత్తాపకరం కర్మ న కించిదుపపద్యతే॥ ౭౪॥ చిరం వృద్ధానుపాసీత చిరమన్వాస్య పూజయేత్ । చిరం ధర్మాన్ నిషేవేత కుర్యాచ్చాన్వేషణం చిరం॥ ౭౫॥ చిరమన్వాస్య విదుషశ్చిరం శిష్టాన్నిషేవ్య చ। చిరం వినీయ చాత్మానం చిరం యాత్యనవజ్ఞతామ్ ॥ ౭౬ ॥ బ్రువతశ్చ పరస్యాపి వాక్యం ధర్మోపసంహితమ్। చిరం పృష్టోపి చ బ్రూయాచ్చిరం న పరితప్యతే॥ ౭౭॥ ఉపాస్య బహులాస్తస్మిన్నాశ్రమే సుమహాతపాః। సమాః స్వర్గం గతో విప్రః పుత్రేణ సహితస్తదా॥ ౭౮॥ .... *

ఇతి- చిరకారికోపాఖ్యానే- షట్షష్ట్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కథం రాజా ప్రజా రక్షేన్న చ కించిత్ప్రఘాతయేత్ । పృచ్ఛామి త్వాం సతాం శ్రేష్ఠ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। ద్యుమత్సేనస్య సంవాదం రాజ్ఞా సత్యవతా సహ॥ ౨॥ అవ్యాహృతం వ్యాజహార సత్యవానితి నః శ్రుతమ్। వధాయోన్నీయమానేషు పితురేవానుశాసనాత్ ॥ ౩॥ అధర్మతాం యాతి ధర్మో యాత్యధర్మశ్చ ధర్మతామ్ । వధో నామ భవేద్ధర్మో నైతద్భవితుమర్హతి॥ ౪॥ ద్యుమత్సేనః॥ అథ చేదవధో ధర్మో ధర్మః కో జాతు చిద్భవేత్ । దస్యవశ్చేన్న హన్యేరన్ సత్యవన్ సంకరో భవేత్ ॥ ౫॥ మమేదమితి నాస్యైతత్ప్రవర్తేత కలౌ యుగే। లోకయాత్రా న చైవ స్యాదథ చేద్వేత్థ శంస నః ॥ ౬ ॥ సత్యవానువాచ॥ సర్వ ఏవ త్రయో వర్ణాః కార్యా బ్రాహ్మణబంధనాః। ధర్మపాశనిబద్ధానామల్పో వ్యపచరిష్యతి॥ ౭॥ యో యస్తేషామపచరేత్తమాచక్షీత వై ద్విజః। అయం మే న శృణోతీతి తస్మిన్ రాజా ప్రధారయేత్ ॥ ౮॥ దత్త్వా భేదేన యచ్ఛాస్త్రం తత్కార్యం నాన్యథావిధమ్। అసమీక్ష్యైవ కర్మాణి నీతిశాస్త్రం యథావిధి॥ ౯॥ దస్యూన్ నిహంతి వై రాజా భూయసో వాప్యనాగసః। భార్యా మాతా పితా పుత్రో హన్యతే పురుషేణ తే॥ ౧౦॥ పరేణాపకృతో రాజా తస్మాత్సమ్యక్ప్రధారయేత్ । అసాధుశ్చైవ పురుషో లభతే శీలమేకదా॥ ౧౧॥ సాధోశ్చాపి హ్యసాధుభ్యః శోభనా జాయతే ప్రజా। న మూలఘాతః కర్తవ్యో నైష ధర్మః సనాతనః ॥ ౧౨॥ అపి ఖల్వవధేనైవ ప్రాయశ్చిత్తం విధీయతే। ఉద్వేజనేన బంధేన విరూపకరణేన చ॥ ౧౩॥ వధబంధేన తల్లేశ్యాన్న పురోహితసంసది। యదా పురోహితం వా తే పర్యేయుశ్శరణైషిణః॥ ౧౪॥ కరిష్యామః పునర్బ్రహ్మన్న పాపమితి వాదినః। తదా విసర్గమర్హాః స్యురితీదం ధాతృశాసనమ్ ॥ ౧౫ ॥ బిభ్రద్దండాజినం ముండో బ్రాహ్మణోఽర్హతి శాసనమ్ । గరీయాంసో గరీయాంసమపరాధే పునః పునః॥ తదా విసర్గమర్హంతి న యథా ప్రథమే తథా ॥౧౬॥ ద్యుమత్సేనః॥ యత్ర యత్రైవ శక్యేరన్ సంయంతుం సమయే ప్రజాః। స తావాన్ ప్రోచ్యతే ధర్మో యావన్న ప్రతిలంఘ్యతే॥ ౧౭॥ అహన్యమానేషు పునః సర్వమేవ పరాభవేత్ । పూర్వే పూర్వతరే చైవ సుశాస్యా హ్యభవన్ జనాః॥ ౧౮॥ మృదవః సత్యభూయిష్ఠా అల్పద్రోహాల్పమన్యవః। పురాధిగ్దండ ఏవాసీద్వాగ్దండస్తదనంతరమ్॥ ౧౯॥ ఆసీదాదానదండోపి వధదండోఽద్య వర్తతే

వధేనాపి న శక్యం తే నియంతుమపరే జనాః॥౨౦॥ నైవ దస్యుర్మనుష్యాణాం న దేవానామితి శ్రుతిః। న గంధర్వపితౄణాం చ కః కస్యేహ న కశ్చన॥౨౧॥ పద్మం
శ్మశానాదాదత్తే పిశాచాచ్చాపి దైవతమ్। తేషు కస్సమయం కుర్యాదజ్ఞేషు హతబుద్ధిషు॥౨౨॥ సత్యవానువాచ॥ తాన్న శక్నోషి చేత్సాధూన్ పరిత్రాతుమ
హింసయా। కస్యచిద్భూతభవ్యస్య లాభేనాంతం తథా కురు॥౨౩॥ రాజానో లోకయాత్రార్థం తప్యంతే పరమం తపః। అపత్రపంతి తాదృగ్భ్యస్తథా వృ
త్తా భవంతి చ॥౨౪॥ విత్రాస్యమానాస్సుకృతో న కామాద్ఘ్నంతి దుష్కృతీన్। సుకృతేనైవ రాజానో భూయిష్ఠం శాసతే ప్రజాః॥౨౫॥ శ్రేయసః శ్రేయసోఽప్యే
వం వృత్తం లోకోఽనువర్తతే। సదైవ హి గురోర్వృత్తమనువర్తంతి మానవాః॥౨౬॥ ఆత్మానమసమాధాయ సమాధిత్సతి యః పరాన్। విషయేష్వింద్రియ
వశం మానవాః ప్రహసంతి తమ్॥౨౭॥ యో రాజ్ఞో దంభమోహేన కించిత్కుర్యాదసాంప్రతమ్। సర్వోపాయైర్నియమ్యస్స తథా పాపాన్నివర్తతే॥౨౮॥
ఆత్మైవాదౌ నియంతవ్యో దుష్కృతం సంనియచ్ఛతా। దండయేచ్చ మహాదండైరపి బంధూననంతరమ్॥౨౯॥ యత్ర వై పాపకృత్క్లేశ్యో న మహద్దుఃఖమృచ్ఛ
తి। వర్ధంతే తత్ర పాపాని ధర్మో హ్రసతి చ ధ్రువమ్॥౩౦॥ ఇతి కారుణ్యశీలస్తు విద్వాన్వై బ్రాహ్మణోఽన్వశాత్। ఇతి చైవానుశిష్టోఽస్మి పూర్వైస్తాత పితా
మహైః॥౩౧॥ ఆశ్వాసయద్భిస్సుభృశమనుక్రోశాత్తథైవ చ। ఏతత్ప్రథమకల్పేన రాజా కృతయుగే జయేత్॥౩౨॥ పాదోనేనాపి ధర్మేణ గచ్ఛేత్త్రేతాయు
గే తథా। ద్వాపరే తు ద్విపాదేన పాదేన త్వపరే యుగే॥౩౩॥ తథా కలియుగే ప్రాప్తే రాజ్ఞో దుశ్చరితేన హ। భవేత్కాలవిశేషేణ కలా ధర్మస్య షోడశీ॥౩౪॥
అథ ప్రథమకల్పేన సత్యవర్ణసంకరో భవేత్। ఆయుష్మత్తం చ కాలం చ నిర్దిశ్య తప ఆదిశేత్॥౩౫॥ సత్యాయ హి యథా నేహ జహ్యాద్ధర్మఫలం మహత్।
భూతానామనుకంపార్థం మనుస్స్వాయంభువోఽబ్రవీత్॥౩౬॥ ....*

ఇతి- ద్యుమత్సేనసత్యవద్వాక్యే- సప్తషష్ట్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అవిరోధేన భూతానాం యోగక్షేమస్య కారకః। యస్యాముభయభాగ్ధర్మస్తన్మే బ్రూహి పితామహ॥౧॥ గార్హస్థ్యస్య చ ధర్మస్య యో
గధర్మస్య చోభయోః। అదూరసంప్రస్థితయోః కింస్విచ్ఛ్రేయః పితామహ॥౨॥ భీష్మః॥ ఉభౌ ధర్మౌ మహాభాగావుభౌ పరమదుశ్చరౌ। ఉభౌ మహాఫలౌ
తౌ తు సద్భిరాచరితావుభౌ॥౩॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి ప్రామాణ్యముభయోస్తయోః। శృణుష్వైకమనాః పార్థ ఛిన్నధర్మార్థసంశయమ్॥౪॥
అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। కపిలస్య గోశ్చ సంవాదం తన్నిబోధ యుధిష్ఠిర॥౫॥ ఆమ్నాయమనుపశ్యన్హి పురాణం శాశ్వతం ధ్రువమ్।
నహుషః పూర్వమాలేభే త్వష్టుర్గామితి నశ్శ్రుతమ్॥౬॥ తాం నియుక్తామదీనాత్మా సత్వస్థస్సంయమే రతః। జ్ఞానవాన్నియతాహారో దదర్శ కపిలస్తథా॥
౭॥ స బుద్ధిముత్తమాం ప్రాప్తో నైష్ఠికీమకుతోభయామ్। సతీమశిథిలాం సత్యాం వేద ఇత్యబ్రవీత్సకృత్॥౮॥ తాం గామృషిస్స్యూమరశ్మిః ప్రవిశ్యయతిమబ్ర
వీత్। హంహో వేదా యది మతా ధర్మాః కేనాపరే మతాః॥౯॥ తపస్వినో ధృతిమంతః శ్రుతివిజ్ఞానచక్షుషః। సర్వమార్షం హి మన్యంతే వ్యాహృతం వి
దితాత్మనః॥౧౦॥ తస్యైవం గతతృష్ణస్య విజ్వరస్య నిరాశిషః। కా వివక్షాస్తి వేదేషు నిరారంభస్య సర్వతః॥౧౧॥ కపిలః॥ నాహం వేదాన్వినిందామి న వివ
క్ష్యామి కర్హిచిత్। పృథగాశ్రమిణాం కర్మాణ్యేకార్థానీతి నశ్శ్రుతమ్॥౧౨॥ గచ్ఛత్యేవ పరిత్యాగీ వానప్రస్థశ్చ గచ్ఛతి। గృహస్థో బ్రహ్మచారీ చ ఉభౌ
తావపి గచ్ఛతః॥౧౩॥ దేవయానా హి పంథానశ్చత్వారశ్శాశ్వతా మతాః। ఏషాం జ్యాయః కనీయస్త్వం ఫలేషూక్తం బలాబలమ్॥౧౪॥ ఏవం విదిత్వా స
ర్వార్థానారభేతేతి వైదికమ్। నారభేతేతి చాన్యత్ర నైష్ఠికీ శ్రూయతే శ్రుతిః॥౧౫॥ అనారంభే హి దోషస్స్యాదారంభే దోష ఉత్తమః। ఏవం స్థితస్య శాస్త్ర
స్య దుర్విజ్ఞేయం బలాబలమ్॥౧౬॥ యద్యత్ర కించిత్ప్రత్యక్షమహింసాయాః పరం మతమ్। ఋతే త్వాగమశాస్త్రేభ్యో బ్రూహి తద్యది పశ్యసి॥౧౭॥ స్యూ
మరశ్మిః॥ స్వర్గకామో యజేతేతి సతతం శ్రూయతే శ్రుతిః। ఫలం ప్రకల్ప్య పూర్వం హి తతో యజ్ఞః ప్రతాయతే॥౧౮॥ అజశ్చాశ్వశ్చ మేషశ్చ గౌశ్చ పక్షిగణా

శ్చయే। గ్రామ్యారణ్యాశ్చౌషధయః ప్రాణస్యాన్నమితి శ్రుతిః ॥ ౧౯ ॥ తథైవాన్నం హ్యహరహః సాయం ప్రాతర్నిరూప్యతే। పశవశ్చాథ ధాన్యం చ యజ్ఞ
స్యాంగమితి శ్రుతిః॥ ౨౦॥ ఏతాని సహ యజ్ఞేన ప్రజాపతిరకల్పయత్ । తేన ప్రజాపతిర్దేవాన్ యజ్ఞేనాయజత ప్రభుః॥ ౨౧॥ అప్యాన్యోన్యవరాస్సర్వే ప్రా
ణినస్సప్తసప్తధా। యజ్ఞేషూపాకృతం విశ్వం ప్రాహురుత్తమసంజ్ఞితమ్॥ ౨౨॥ ఏతచ్చైవాభ్యనుజ్ఞాతం పూర్వైః పూర్వతరైస్తథా। కో జాతు న విచిన్వీ
త విద్వాన్ స్వాం శక్తిమాత్మనః॥ ౨౩॥ పశవశ్చ మనుష్యాశ్చ ద్రుమాశ్చౌషధిభిస్సహ। స్వర్గమేవాభికాంక్షంతే న చ స్వర్గస్తతో మఖాత్ ॥ ౨౪॥ ఓషధ్యః
పశవో వృక్షా వీరుదాజ్యం పయో దధి। హవిర్భూమిర్దిశశ్శ్రద్ధా కాలశ్చైతాని ద్వాదశ॥ ౨౫॥ ఋచో యజూంషి సామాని యజమానశ్చ షోడశ। అగ్నిశ్చై
షాం గృహపతిః స సప్తదశ ఉచ్యతే॥ ౨౬॥ అంగాన్యేతాని యజ్ఞస్య యజ్ఞో మూలమితి శ్రుతిః। ఆజ్యేన పయసా దధ్నా శకృతా మిక్షయా త్వచా॥ ౨౭॥ వాలై
శ్శృంగేణ పాదేన సంభవత్యేవ గౌర్మఖమ్। ఏవం ప్రత్యేకశస్సర్వం యద్యదస్య విధీయతే॥ ౨౮॥ యజ్ఞం వహంతి సంభూయ సహర్త్విగ్భిస్సదక్షిణైః। సం
హృత్యైతాని సర్వాణి యజ్ఞం నిర్వర్తయంత్యుత॥ ౨౯॥ యజ్ఞార్థాని హి సృష్టాని యథార్థా శ్రూయతే శ్రుతిః। ఏవం పూర్వతరాస్సర్వే ప్రవృత్తాశ్చై
వ మానవాః॥ ౩౦॥ న హినస్తి నారభతే నాభిద్రుహ్యంతి కించన। యజ్ఞో యష్టవ్య ఇత్యేవ యో యజత్యఫలేప్సయా॥ ౩౧॥ యజ్ఞాంగాన్యపి చైతాని యథోక్తా
న్యనుపూర్వశః। విధినా విధియుక్తాని ధారయంతి పరస్పరమ్॥ ౩౨॥ ఆమ్నాయమార్షం పశ్యామి యస్మిన్ వేదాః ప్రతిష్ఠితాః। తం విద్వాంసోనుపశ్యంతి బ్రా
హ్మణస్యానుదర్శనాత్ ॥౩౩॥ బ్రాహ్మణప్రభవో యజ్ఞో బ్రాహ్మణార్పణ ఏవ చ। అను యజ్ఞం జగత్సర్వం యజ్ఞశ్చాను జగత్సదా॥ ౩౪॥ ఓమితి బ్రహ్మణో
యోనిర్నమస్స్వాహా స్వధా వషట్। యస్యైతాని ప్రయుజ్యంతే యథాశక్తి కృతాన్యపి॥౩౫॥ న తస్య త్రిషు లోకేషు పరలోకభయం విదుః। ఇతి వేదా వదం
తి హి సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః॥౩౬॥ ఋచో యజూంషి సామాని స్తోభాశ్చ విధిచోదితాః। యస్మిన్నేతాని సర్వాణి భవంతీహ స వై ద్విజః॥౩౭॥ ఆగ్న్యాధేయే
యద్భవతి యచ్చ సోమేషు తే ద్విజ। యచ్చేతరైర్మహాయజ్ఞైర్వేద తద్భగవాన్ పునః॥ ౩౮॥ తస్మాద్బ్రహ్మ యజేచ్చైవ యాజయేచ్చావిచారయన్। యజ
తస్స్వర్గవిధినా ప్రేత్య స్వర్గఫలం మహత్ ॥౩౯॥ నాయం లోకోస్త్యయజ్ఞానాం పరశ్చేతి వినిశ్చయః। వేదవాదవిదశ్చైవ ప్రమాణముభయం తదా॥ ౪౦॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- గోకపిలీయే - అష్టషష్ట్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

కపిలః॥ ఏతావదనుపశ్యంతి యతయో యాంతి మార్గగాః। నైషాం సర్వేషు లోకేషు కశ్చిదస్తి వ్యతిక్రమః॥౧॥ నిర్ద్వంద్వా నిర్నమస్కారా నిరాశీర్బంధ
నా బుధాః। విముక్తాస్సర్వపాపేభ్యశ్చరంతి శుచయోమలాః॥౨॥ అపవర్గేథ సంత్యాగే బుద్ధౌ చ కృతనిశ్చయాః। బ్రహ్మిష్ఠా బ్రహ్మభూతాశ్చ బ్రహ్మణ్యేవ
కృతాలయాః॥ ౩॥ విశోకా నష్టరజసస్తేషాం లోకాస్సనాతనాః। తేషాం గతిం పరాం ప్రాప్య గార్హస్థ్యే కిం ప్రయోజనమ్॥౪॥ స్యూమరశ్మిః॥ యద్యేషా ప
రమా కాష్ఠా యద్యేషా పరమా గతిః। గృహస్థాన వ్యపాశ్రిత్య నాశ్రమోన్యః ప్రవర్తతే॥ ౫॥ యథా మాతరమాశ్రిత్య సర్వే జీవంతి జంతవః। ఏవం గార్హ
స్థ్యమాశ్రిత్య వర్తంత ఇతరాశ్రమాః॥ ౬॥ గృహస్థ ఏవ యజతే గృహస్థస్తప్యతే తపః। గార్హస్థ్యమస్య ధర్మస్య మూలం యత్కించిదేజతే॥ ౭॥ ప్రజనా
ద్యభినిర్వృత్తాః సర్వే ప్రాణభృతో జనాః। ప్రజనం చాప్యుతాన్యత్ర న కథంచన విద్యతే॥౮॥ యాస్తు స్యుర్బహిరోషధ్యో బహిరన్యాస్తథా ద్విజాః। ఓషధి
భ్యో బహిర్యస్మాత్ప్రాణీ కశ్చిన్న దృశ్యతే॥౯॥ కస్యైషా వాగ్భవేత్సత్యా మోక్షో నాస్తి గృహాదితి। అశ్రద్దధానైః ప్రాజ్ఞైః సూక్ష్మదర్శనవర్జితైః॥
౧౦॥ నిరాస్థైరలసైశ్శ్రాంతైస్తప్యమానైస్స్వకర్మభిః। శమస్యోపరమో దృష్టః ప్రవ్రజ్యాయామపండితైః॥ ౧౧॥ త్రైలోక్యస్యైవ హేతుర్హి మ
ర్యాదా శాశ్వతీ ధ్రువా। బ్రాహ్మణో నామ భగవాన్ జన్మప్రభృతి పూజ్యతే॥౧౨॥ ప్రాగ్గర్భధానాన్మంత్రా హి ప్రవర్తంతే ద్విజాదిషు। అవిస్రంభేషు వర్తం

తేవి సర్వేభ్యో వ్యసంశయమ్॥ ౧౩॥ దాహే పునస్సంశ్రయణే సంశ్రితే పాత్రభోజనే। దానే గవాం పశూనాం వా పిండానామప్సు మజ్జనే॥ ౧౪॥ అర్చిష్మంతో బర్హిషదః క్రవ్యాదాః పితరస్తథా। మృతస్యాప్యనుమన్యంతే మంత్రా మంత్రాశ్చ కారణమ్॥ ౧౫ ॥ ఏవం క్రోశత్సు వేదేషు కుతో మోక్షోఽస్తి కస్యచిత్। ఋణవంతో యదా మర్త్యాః పితృదేవద్విజాతిషు॥ ౧౬ ॥ శ్రియా విహీనైరలసైః పండితైస్సంప్రవర్తితమ్। వేదవాదాపరిజ్ఞానం సత్యాభాసమివానృతమ్॥ ౧౭॥ న వై పాపైర్హ్రియతే కృష్యతే వా యో బ్రాహ్మణో యజతే వేదశాస్త్రైః। ఊర్ధ్వం యజ్ఞః పశుభిస్సార్ధమేతి సంతర్పితస్తర్పయతే చ కామైః॥ ౧౮॥ న వేదానాం పరిభవాన్న శాఠ్యేన న మాయయా। మహత్ప్రాప్నోతి పురుషో బ్రహ్మణి బ్రహ్మ విందతి॥ ౧౯॥ కపిలః॥ దర్శం చ పౌర్ణమాసం చ అగ్నిహోత్రం చ ధీమతః। చాతుర్మాస్యాని చైవాసంస్తేషు ధర్మస్సనాతనః॥ ౨౦॥ అనారంభాస్సుధృతయశ్శుచయో బ్రహ్మసంజ్ఞితాః। బ్రహ్మణైవ స్మ తే దేవాంస్తర్పయంత్యమృతైషిణః॥ ౨౧॥ సర్వభూతాత్మభూతస్య సర్వభూతాని పశ్యతః। దేవాపి మార్గే ముహ్యంతి అపదస్య పదైషిణః॥ ౨౨॥ చతుర్ద్వారం పురుషం చతుర్ముఖం చతుర్ధా చైనముపయాతి వాచా। బాహుభ్యాం వాచ ఉదరాదుపస్థాత్తేషాం ద్వారం ద్వారపాలో బుభూషేత్॥ ౨౩॥ నాక్షైర్దీవ్యేన్నాదదీతాన్యవిత్తం న వాయోనీయస్య శృతం ప్రగృహ్ణీత్। క్రుద్ధో న చైవ ప్రహరేత ధీమాంస్తథాస్య తత్పాణిపాదం సుగుప్తమ్॥ ౨౪॥ నాక్రోశమిచ్ఛేన్న వృథా వదేచ్చ న పైశునం జనవాదం చ కుర్యాత్। సత్యవ్రతో మితభాషోఽప్రమత్తస్తథాస్య వాగ్ద్వారమథో సుగుప్తమ్॥ ౨౫॥ నానాశనస్స్యాన్న మహాశనస్స్యాదలోలుపస్సాధుభిరాగతస్స్యాత్। యాత్రార్థమాహారమిహాదదీత తథాస్య స్యాజ్జాఠరీ దారగుప్తిః॥ ౨౬॥ న వీరపత్నీం విహరేత నారీం న చాపి నారీమనృతావాహ్వయీత। భార్యావ్రతం హ్యాత్మని ధారయీత తథాస్యోపస్థద్వారగుప్తిర్భవేత॥ ౨౭॥ ద్వారాణి యస్య సర్వాణి సుగుప్తాని మనీషిణః। ఉపస్థముదరం బాహూ వాచ్చతుర్థీ భవేద్ద్విజ॥ ౨౮॥ మోఘాన్యగుప్తద్వారస్య సర్వాణ్యేవ భవంత్యుత। కిం తస్య తపసా కార్యం కిం యజ్ఞేన కిమాత్మనా॥ ౨౯॥ అనుత్తరీయవసనమనుపస్తీర్ణశాయినమ్। బాహూపధానం శామ్యంతం తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః॥ ౩౦॥ ద్వంద్వారామేషు సర్వేషు య ఏకో రమతే మునిః। పరేషామననుధ్యాయంస్తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః॥ ౩౧॥ యేన సర్వమిదం బుద్ధం ప్రకృతిర్వికృతిశ్చ యా। గతిజ్ఞస్సర్వభూతానాం తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః॥ ౩౨॥ అభయం సర్వభూతేభ్యస్సర్వేషామభయం యతః। సర్వభూతాత్మభూతో యస్తం దేవా బ్రాహ్మణం విదుః॥ ౩౩॥ నాంతరేణానుజానంతి దానయజ్ఞక్రియాఫలమ్। అవిజ్ఞాయ చ తత్సర్వమన్యద్రోచయతే ఫలమ్॥ ౩౪॥ స్వకర్మభిస్సంశ్రితా నాతపో ఘోరత్వమాగతమ్। తం సదాచారమాశ్రిత్య పురాణం శాశ్వతం ధ్రువమ్॥ ౩౫॥ అశక్నువంతశ్చరితుం కించిద్ధర్మేషు సూత్రితమ్। నిరాపద్ధర్మ ఆచారో హ్యప్రమాదోఽపరాభవ॥ ౩౬॥ ఫలవంతి చ కర్మాణి వ్యుష్టిమంతి ధ్రువాణి చ। విగుణాని చ పశ్యంతి తథానైకాంతికాని చ॥ ౩౭ ॥ గుణాశ్చాత్ర సుదుర్జ్ఞేయా జ్ఞాతాశ్చాత్ర సుదుష్కరాః। అనుష్ఠితాశ్చాంతవంత ఇతి త్వమనుపశ్యసి॥ ౩౮॥ స్యూమరశ్మిః॥ యథా చ వేదప్రామాణ్యం త్యాగశ్చ సఫలో యథా। తౌ పంథానావుభౌ వ్యక్తౌ భగవంస్తద్బ్రవీహి మే॥ ౩౯॥ కపిలః॥ ప్రత్యక్షమిహ పశ్యంతి భవంతస్సత్పథే స్థితాః। ప్రత్యక్షం తు కిమత్రాస్తి యద్భవంత ఉపాసతే॥ ౪౦ ॥ స్యూమరశ్మిః॥ స్యూమరశ్మిరహం బ్రహ్మన్ జిజ్ఞాసార్థమిహాగతః। శ్రేయస్కామః ప్రత్యవోచమార్జవాన్న వివక్షయా॥ ౪౧॥ ఇమం చ సంశయం ఘోరం భగవాన్ ప్రబ్రవీతు మే। ప్రత్యక్షమిహ పశ్యంతో భవంతస్సత్పథే స్థితాః॥ ౪౨ ॥ కిమత్ర ప్రత్యక్షతమం భవంతో యముపాసతే। అన్యత్ర తర్కశాస్త్రేభ్య ఆగమార్థం యథాగమమ్॥ ౪౩॥ ఆగమో వేదవాదాస్తు తర్కశాస్త్రాణి చాగమః। యథాశ్రమముపాసీత ఆగమస్తత్ర సిద్ధ్యతి॥ ౪౪॥ సిద్ధిః ప్రత్యక్షరూపా చ దృశ్యత్యాగమనిశ్చయాత్। నానావీవ నిబద్ధా హి స్రోతసా ససనిబంధనా॥ ౪౫॥ హ్రియమాణా కథం విప్ర కుబుద్ధీంస్తారయిష్యతి। ఏతద్బ్రవీతు భగవానుపపన్నోఽస్మ్యధీహి భోః॥ ౪౬॥ నైవ

త్యాగీన సంతుష్టో న శోకో న నిరామయః। నానిర్విధిత్సో నావృత్తో నాపవృత్తోఽస్తి కశ్చన॥ ౪౭॥ భవంతోఽపి చ హృష్యంతి శోచంతి చ యథా వయమ్। ఇంద్రియా
ర్థాశ్చ భవతాం సమానాస్సర్వజంతుషు॥ ౪౮ ॥ ఏవం చతుర్ణాం వర్ణానామాశ్రమాణాం ప్రవృత్తిషు । ఏకమాలంబమానానాం నిర్ణయే కిం నిరామ
యమ్॥ ౪౯॥ కపిలః॥ యద్యదాచరతే శాస్త్రమథ సర్వం ప్రవృత్తిషు। యస్య యత్ర హ్యనుష్ఠానం తత్ర తత్ర నిరామయమ్॥ ౫౦॥ జ్ఞానం ప్లావయతే స
ర్వం యో జ్ఞానం హ్యనువర్తతే। జ్ఞానాదపేత్య యా వృత్తిస్సా వినాశయతి ప్రజాః॥ ౫౧॥ భవంతో జ్ఞానినో వ్యక్తం సర్వతశ్చ నిరామయాః। ఏకాత్మ్యం నా
మ కశ్చిద్ధి కదాచిదుపపద్యతే॥ ౫౨॥ శాస్త్రం హ్యబుద్ధ్వా తత్త్వేన కేచిద్వాదబలాజ్జనాః। కామద్వేషాభిభూతత్వాదహంకారవశంగతాః॥ ౫౩॥ యాథాతథ్య
మవిజ్ఞాయ శాస్త్రాణాం శాస్త్రదస్యవః। బ్రహ్మస్తేనా నిరారంభా దంభమోహవశానుగాః॥ ౫౪॥ నైర్గుణ్యమేవ పశ్యంతి న తు గుణాననుయుంజతే। తేషాం త
మశ్శరీరాణాం తమ ఏవ పరాయణమ్॥ ౫౫॥ యో యథాప్రకృతిర్జంతుః ప్రకృతేస్స్యాద్వశానుగః। తస్య ద్వేషశ్చ కామశ్చ క్రోధో దంభోఽనృతం మదః॥ ౫౬॥
నిత్యమేవాభివర్ధంతే గుణాః ప్రకృతిసంభవాః। ఏవం ధ్యాత్వానుపశ్యంతః సంత్యజేయుశ్శుభాశుభమ్ ॥ పరాంగతిమభీప్సంతో యతయస్సమయేరతాః ॥
౫౭॥ స్యూమరశ్మిః॥ సర్వమేతన్మయా బ్రహ్మన్ శాస్త్రతః పరికీర్తితమ్। నహ్యవిజ్ఞాయ శాస్త్రార్థం ప్రవర్తంతే ప్రవృత్తయః॥ ౫౮॥ యః కశ్చిన్న్యాయ ఆ
చారః సర్వశాస్త్రమితి శ్రుతిః। యదన్యాయమశాస్త్రం తదిత్యేషా శ్రూయతే శ్రుతిః॥ ౫౯॥ న ప్రవృత్తిర్ఋతే శాస్త్రాత్కాచిదస్తీతి నిశ్చయః। యదన్యద్వేదవా
దేభ్యస్తదశాస్త్రమితి శ్రుతిః॥ ౬౦॥ శాస్త్రాదపేతం పశ్యంతి బహవో వ్యక్తమానినః। అవిజ్ఞానహతప్రజ్ఞా హీనయజ్ఞాస్తమోవృతాః॥ ౬౧॥ శాస్త్రదోషా
న్న పశ్యంతి శోచంతి చ యథా వయమ్। ఇంద్రియార్థాశ్చ భవతాం సమానాస్సర్వజంతుషు॥ ౬౨॥ ఏవం చతుర్ణాం వర్ణానామాశ్రమాణాం ప్రవృత్తిషు
ఏకమాలంబమానానాం నిర్ణయస్సర్వతో దిశమ్॥ ౬౩॥ ఆనంత్యం వద మా నేనశక్తేనావర్జితాత్మనా। శక్యం త్వేకేన యుక్తేన కృతకృత్యేన సర్వశః॥ ౬౪॥
పిండమాత్రముపాశ్రిత్య చరితుం సర్వతో దిశమ్। తేనావివద మా నేనవ్యక్తేనవిజితాత్మనా॥ ౬౫॥ వేదవాదం వ్యపాశ్రిత్య మోక్షోఽస్తీతి ప్రభాషితుమ్। అపేత
న్యాయశాస్త్రేణ సర్వలోకవిగర్హిణా॥ ౬౬॥ ఇదం తు దుష్కరం కర్మ కుటుంబమభిసంశ్రితమ్। దానమధ్యయనం యజ్ఞః ప్రజాసంతానమార్జవమ్॥ ౬౭
యద్యేతదేవం కృత్వాపి న విమోక్షోఽస్తి కస్యచిత్। ధిక్కర్తారం చ కార్యం చ శ్రమశ్చాయం నిరర్థకః॥ ౬౮॥ నాస్తిక్యమన్యథా చ స్యాద్వేదానాం పృష్ఠతః
క్రియా। ఏతస్యానంత్యమిచ్ఛామి భగవన్ శ్రోతుమంజసా॥ ౬౯॥ తత్త్వం వదస్వ మే బ్రహ్మన్నుపసన్నోఽస్మ్యధీహి భోః। యథా తే విదితో మోక్షస్తథేచ్ఛా
మ్యుపశిక్షితుమ్॥ ౭౦॥ .... *

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - గోకపిలీయే - ఏకోనసప్తత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

కపిలః॥ వేదాః ప్రమాణం లోకానాం న వేదాః పృష్ఠతః కృతాః। ద్వే బ్రహ్మణీ వేదితవ్యే శబ్దబ్రహ్మ పరం చ యత్॥ ౧ ॥ శబ్దబ్రహ్మణి నిష్ణాతః పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛ
తి। శరీరమేతత్కురుతే యద్వేదే కురుతే తనుమ్॥ ౨॥ కృతశుద్ధశరీరో హి పాత్రం భవతి బ్రాహ్మణః। ఆనంత్యమత్ర బుద్ధ్వైదం కర్మణాం తద్బ్రవీమి తే ॥ ౩॥
నిరాగమమనైతిహ్యం ప్రత్యక్షం లోకసాక్షికమ్। ధర్మ ఇత్యేవ యే యజ్ఞాన్ వితన్వంతి నిరాశిషః॥ ౪॥ ఉత్పన్నత్యాగినో లుబ్ధాః కృపాసూయావివర్జితాః।
ధనానామేష వై పంథాస్తీర్థేషు ప్రతిపాదనమ్॥ ౫॥ అనాశ్రితాః పాపకర్మ కదాచిత్కర్మయోగినః । మనస్సంకల్పసంసిద్ధా విశుద్ధజ్ఞాననిశ్చయాః॥ ౬॥ అ
క్రుధ్యంతోఽనసూయంతో నిరహంకారమత్సరాః। జ్ఞాననిష్ఠాస్త్రిశుక్లాశ్చ సర్వభూతహితే రతాః॥ ౭॥ ఆసన్ గృహస్థా భూయిష్ఠా అవ్యుత్క్రాంతాః స్వక
ర్మసు। రాజానశ్చ తథా యుక్తా బ్రాహ్మణాశ్చ యథావిధి॥ ౮॥ సమా హ్యార్జవసంపన్నాః సంతుష్టా జ్ఞాననిశ్చయాః । ప్రత్యక్షధర్మాశ్శుచయః శ్రద్దధా
నాః పరావరే॥ ౯॥ పురస్తాద్భావితాత్మానో యథావచ్చరితవ్రతాః। చరంతి ధర్మం కృచ్ఛ్రేఽపి దుర్గే చైవాపి సంహతాః॥ ౧౦॥ సంహత్య ధర్మం చరతాం

పురాసీత్సుఖమేవతత్। తేషాంనాసీద్విధాతవ్యంప్రాయశ్చిత్తంకథంచన॥ ౧౧॥ సత్యంహిధర్మమాస్థాయదురాధర్షతమామతాః।నమాత్రామనురు
ద్ధ్యంతేనధర్మచ్ఛలమంతతః॥ ౧౨॥ యఏవప్రథమఃకల్పస్తమేవాభ్యాచరన్సహ। తేషాంనాసీద్విధాతవ్యంప్రాయశ్చిత్తంకదాచన॥౧౩॥తస్మిన్విధౌ
ష్ఠితానాంహిప్రాయశ్చిత్తంనవిద్యతే। దుర్బలాత్మనఉత్పన్నంప్రాయశ్చిత్తమితిశ్రుతిః॥౧౪॥ఏవంబహువిధావిప్రాఃపురాణాయజ్ఞవాహనాః।త్రైవిద్య
వృద్ధాఃశుచయోవృత్తవంతోయశస్వినః॥ ౫౧॥ యజంతోఽహరహర్యజ్ఞైర్నిరాశీర్బంధనాబుధాః। తేషాంయజ్ఞాశ్చవేదాశ్చకర్మాణిచయథాగమమ్॥
౧౬॥ ఆగమాశ్చయథాకాలంసంకల్పాశ్చయథాక్రమమ్। అపేతకామక్రోధానాందుశ్చరాచారకర్మణామ్॥ ౧౭॥స్వకర్మభిస్సంశితానాంప్రకృత్యా
సంశితాత్మనామ్। ఋజూనాంశమనిత్యానాంస్వేషుకర్మసువర్తతామ్॥౧౮॥సర్వమానంత్యమేవాసీదితినశ్శాశ్వతీశ్రుతిః। తేషామదీనసత్త్వానాం
దుశ్చరాచారకర్మణామ్॥౧౯॥ స్వకర్మభిస్సంభృతానాంతపోఘోరత్వమాగతమ్।తంసదాచారమాశ్చర్యంపురాణంశాశ్వతంధ్రువమ్॥౨౦॥అశక్ను
వద్భిశ్చరితుంకించిద్ధర్మేషుసూత్రితామ్।నిరాపద్ధర్మఆచారోహ్యప్రమాదోఽపరాభవః॥౨౧॥సర్వవర్ణేషుయత్తేషునాసీత్కశ్చిద్వ్యతిక్రమః।వ్యస్తమే
కంచతుర్ధాహిబ్రాహ్మణాఆశ్రమంవిదుః ॥ ౨౨॥ తంసంతోవిధివత్ప్రాప్యగచ్ఛంతిపరమాంగతిమ్। గృహేభ్యఏవనిష్క్రమ్యవనమన్యేసమాశ్రితాః
౨౩॥ గృహమేవాభిసంశ్రిత్యతతోఽన్యేబ్రహ్మచారిణః।తత్రతేదివిదృశ్యంతేజ్యోతిర్భూతాద్విజాతయః॥౨౪॥నక్షత్రాణీవధిష్ణ్యేషుబహవస్తారకాగణాః॥
ఆనంత్యముపసంప్రాప్తాఃసంతోషాదితివైదికమ్॥౨౫॥యద్యాగచ్ఛంతిసంసారంపునర్యోనిషుతాదృశాః। నలిప్యంతేపాపకృత్యైఃకదాచిత్కర్మయో
నితః॥ ౨౬॥ ఏవమేవబ్రహ్మచారీశుశ్రూషుర్ఘోరనిశ్చయః। ఏవంయుక్తోబ్రాహ్మణస్స్యాదన్యోబ్రహ్మణకోభవేత్॥౨౭॥కర్మైవంపురుషస్యాహశు
భంవాయదివాశుభమ్। ఏవంపక్వకషాయాణామనంత్యేనశ్రుతేనచ॥ ౨౮॥ సర్వమానంత్యమాసీద్వైఏవంనశ్శాశ్వతీశ్రుతిః। తేషామపేతతృష్ణానాంని
ర్ణిక్తానాంశుభాత్మనామ్॥ ౨౯॥ చతుర్థోపనిషద్ధర్మఃసాధారణఇతిస్మృతిః। సంసిద్ధైస్సాధ్యతేనిత్యంబ్రాహ్మణైర్నియతాత్మభిః॥౩౦॥సంతోషమూ
లస్త్యాగాత్మాజ్ఞానాధిష్ఠానముచ్యతే। అపవర్గమతిర్నిత్యోయతిధర్మస్సనాతనః॥౩౧॥ సాధారణఃకేవలోవాయథాబలముపాస్యతే। గచ్ఛతాంగచ్ఛ
తాంక్షేమందుర్బలోఽత్రావసీదతి॥బ్రాహ్మణఃపదమన్విచ్ఛన్సంసారాన్ముచ్యతేశుచిః॥౩౨॥స్యూమరశ్మిః॥యేభుంజతేయేదదతేయజంతేధీయతేచయే।
మాత్రాభిరుపలబ్ధాభిర్యేవాత్యాగంసమాశ్రితాః॥ ౩౩॥ ఏతేషాంప్రేత్యభావేతుకతమస్స్వర్గజిత్తమః । ఏతదాచక్ష్వమేబ్రహ్మన్యథాతత్త్వేనపృ
చ్ఛతః॥౩౪॥కపిలః॥ పరిగ్రహాశ్శుభాస్సర్వేగుణతోఽభ్యుపాగతాః। నతుత్యాగసుఖంప్రాప్తాఏతత్త్వమపిపశ్యసి॥౩౫॥ స్యూమరశ్మిః॥భవంతోజ్ఞాననిష్ఠా
వైగృహస్థాఃకర్మనిశ్చయాః। ఆశ్రమాణాంచసర్వేషాంనిష్ఠాయామైక్యముచ్యతే॥ ౩౬॥ ఏకత్వేనపృథక్త్వేనవిశేషోనాత్రదృశ్యతే। యద్యథావద్యథా
న్యాయంభగవాన్ప్రబ్రవీతుమే॥ ౩౭॥ కపిలః॥ శరీరపంక్తిఃకర్మాణిజ్ఞానంతుపరమాగతిః। కషాయేకర్మభిఃపక్వేరసజ్ఞానేచతిష్ఠతి॥౩౮॥ఆనృశంస్యం
క్షమాశాంతిరహింసాసత్యమార్జవమ్ । అద్రోహోనాభిమానశ్చహ్రీస్తితిక్షాశమస్తథా॥ ౩౯॥ సంతానోబ్రహ్మణస్త్వేతేఏతైఃప్రాప్నోతియత్ప
రమ్। తద్విద్వాననుబుధ్యేతమనసాకర్మనిశ్చయమ్॥౪౦॥ యాంవిప్రాస్సర్వతశ్శాంతావిశుద్ధాజ్ఞాననిశ్చయాః। గతింగచ్ఛంతిసంతుష్టాస్తామాహుఃపర
మాంగతిమ్॥౪౧॥ వేదాంశ్చవేదితవ్యంచవిదిత్వాచతథాస్థితమ్ । ఏవంవేదవిదిత్యాహురతోఽన్యోవాతరేచకః॥౪౨॥సర్వంవిదుర్వేదవిదోవేదేసర్వంప్ర
తిష్ఠితమ్ । వేదేహినిష్ఠాసర్వస్యయద్యదస్తిచనాస్తిచ॥ ౪౩॥ ఏషైవనిష్ఠాసర్వత్రయత్తదస్తిచనాస్తిచ । ఏతదంతంచమధ్యంచసచ్చాసచ్చవిజానతః॥
౪౪॥ సమాప్తంత్యాగఇత్యేవసర్వంవేదేషునిష్ఠితమ్। సంతోషఇత్యనుగతమపవర్గేప్రతిష్ఠితమ్॥౪౫॥ ఋతంసత్యంవిదితంవేదితవ్యంసర్వస్యాత్మా

స్థావరంజంగమంచ। సర్వంశివంయచ్ఛివముత్తరంచబ్రహ్మావ్యక్తప్రభవంచావ్యయంచ ॥ ౪౬ ॥ తేజఃక్షమాశాంతిరనామయంశుభంతథావిధంవ్యోమ
సనాతనంధ్రువమ్ । ఏతైస్సర్వైర్గమ్యతేబుద్ధినేత్రైస్తస్మైనమోబ్రహ్మణేబ్రాహ్మణాయ॥౪౭॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - గోకపిలీయే - సప్తత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ధర్మమర్థంచకామంచవేదాశ్శంసంతిభారత।కస్యలాభోవిశిష్టోత్రతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రతేవర్తయిష్యామిఇతిహాసం
పురాతనమ్।కుండధారేణయత్ప్రీత్యాభక్తాయోపకృతంపురా॥౨॥అధనోబ్రాహ్మణఃకశ్చిత్కామాద్ధర్మమవైక్షత । యజ్ఞార్థంసతతోర్థార్థీతపో
తప్యతదారుణమ్॥౩॥ సనిశ్చయమథోకృత్వాపూజయామాసదేవతాః। భక్త్యానచైవాధ్యగచ్ఛద్ధనంసంపూజ్యదేవతాః॥ ౪॥ తతశ్చింతామనుప్రాప్తః
కతమందైవతంతుతత్ । యన్మేద్రుతంప్రసీదేతమానుషైరజడీకృతమ్॥౫॥ సోథసౌమ్యేనమనసాదేవానుచరమంతికే । ప్రత్యపశ్యజ్జలధరంకుండధారమవ
స్థితమ్॥౬॥ దృష్ట్వైవతంమహాబాహుంతస్యభక్తిరజాయత। అయంమేదాస్యతిశ్రేయోవపురేతద్ధితాదృశమ్॥ ౭॥ సన్నికృష్టశ్చదేవస్యనచాన్యైర్మా
నుషైర్వృతః। ఏవమేదాస్యతిధనంప్రభూతంశీఘ్రమేవచ॥౮॥ తతోధూపైశ్చగంధైశ్చమాల్యైరుచ్చావచైరపి । బలిభిర్వివిధాభిశ్చపూజయామాస
తంద్విజః॥ ౯॥ తతస్త్వల్పేనకాలేనతుష్టోజలధరస్తదా।తస్యోపకారనియతామిమాంవాచమువాచహ॥౧౦॥బ్రహ్మఘ్నేచసురాపేచచోరేభగ్నవ్రతేత
థా। నిష్కృతిర్విహితాసద్భిఃకృతఘ్నేనాస్తినిష్కృతిః॥౧౧॥ఆశాయాస్తనయోధర్మఃక్రోధోసూయాసుతస్స్మృతః।లోభఃపుత్రోనికృత్యాయాఃకృత
ఘ్నోనార్హతిప్రజామ్॥ ౧౨॥ తతస్సబ్రాహ్మణస్స్వప్నేకుండధారస్యతేజసా। అపశ్యత్సర్వభూతానికుశేషుశయితస్తదా॥ ౧౩॥ శమేనతపసాచైవ
భక్త్యాచనిరుపస్కృతః। శుద్ధాత్మాబ్రాహ్మణోరాత్రౌనిదర్శనమపశ్యత॥ ౧౪॥ మాణిభద్రంసతత్రస్థందేవతానాంమహాద్యుతిమ్। అపశ్యతమహాత్మా
నంవ్యాదిశంతంయుధిష్ఠిర॥౧౫॥ తత్రదేవాఃప్రయచ్ఛంతిరాజ్యానివివిధానిచ।శుభైఃకర్మభిరారబ్ధాఃప్రచ్ఛిందంత్యశుభేషుచ॥ ౧౬॥పశ్యతామథయక్షా
ణాంకుండధారోమహాద్యుతిః। నిపత్యపతితోభూమౌదేవానాంభరతర్షభ॥౧౭॥తతస్తుదేవవచనాన్మాణిభద్రోమహామనాః।ఉవాచపతితంభూమౌకుం
డధారకిమిష్యతే॥ ౧౮॥ కుండధారః॥యదిదేవాఃప్రసన్నామేభక్తోయంబ్రాహ్మణోమమ।అస్యానుగ్రహమిచ్ఛామికృతంకించిత్సుఖోదయమ్॥ ౧౯॥తత
స్తంమాణిభద్రస్తుపునర్వచనమబ్రవీత్ । దేవానామేవవచనాత్ కుండధారంమహాద్యుతిమ్॥ ౨౦॥మాణిభద్రః॥ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠభద్రంతేకృతకృత్యస్సుఖీభ
వ। ధనార్థీయదివిప్రోయంధనమస్మైప్రదీయతామ్॥ ౨౧॥ యావద్ధనంప్రార్థయతేబ్రాహ్మణోయంసఖాతవ।దేవానాంశాసనాత్తావదసంఖ్యేయంద
దామ్యహమ్॥ ౨౨॥ విచార్యకుండధారస్తుమానుష్యంచలమధ్రువమ్।తపసేమతిమాధత్తబ్రాహ్మణస్యయుధిష్ఠిర॥౨౩॥ కుండధారః॥నాహంధనానియా
చామిబ్రాహ్మణాయధనప్రద। అన్యమేవాహమిచ్ఛామిభక్తాయానుగ్రహంకృతమ్॥ ౨౪॥పృథివీంరత్నపూర్ణాంవామహత్వారత్నసంచయమ్ । భక్తా
యనాహమిచ్ఛామిభవేదేషతుధార్మికః॥౨౫ ॥ తధర్మేస్యరమతాంబుద్ధిర్ధర్మంచైవోపజీవతు। ధర్మప్రధానోభవతుమమైషోనుగ్రహోమతః॥
౨౬॥ మాణిభద్రః॥ సదాధర్మఫలంరాజ్యంసుఖానివివిధానిచ।ఫలాన్యేవాయమశ్నాతుకాయక్లేశవివర్జితః॥౨౭॥భీష్మః॥తతస్తదేవబహుశఃకుండధా
రోమహాయశాః । అభ్యాసమకరోద్ధర్మేతతస్తుష్టాస్యదేవతాః॥౨౮॥మాణిభద్రః ॥ ప్రీతాస్తేదేవతాస్సర్వా ద్విజస్యాస్యతథైవచ । భవిష్యత్యేషధ
ర్మాత్మాధర్మేచాధాస్యతేమతిః॥౨౯ ॥ తతఃప్రీతోజలధరఃకృతకార్యోయుధిష్ఠిర।ఈప్సితంమనసోలబ్ధ్వావరమన్యైస్సుదుర్లభమ్॥౩౦॥తతోపశ్యత
చీరాణిసూక్ష్మాణిద్విజసత్తమః।పార్శ్వతోభ్యాసతోన్యస్తాన్యథనిర్వేదమాగతః॥౩౧॥ బ్రాహ్మణః॥అయంనసుకృతంవేత్తికోన్వన్యోవేత్స్యతేకృతమ్।

గచ్ఛామివనమేవాహంవరంధర్మేణజీవితుమ్॥౩౨॥ భీష్మః॥ నిర్వేదాద్దేవతానాంచప్రసాదాత్సద్విజోత్తమః । వనంప్రవిశ్యసుమహత్తపఆరబ్ధవాంస్త
దా॥౩౩॥దేవతాతిథిశేషేణఫలమూలాశనోద్విజః।ధర్మేచాస్యమహారాజదృఢాబుద్ధిరజాయత॥౩౪॥త్యక్త్వామూలఫలంసర్వంపర్ణాహారోఽభవద్ద్వి
జః। పర్ణంత్యక్త్వాజలాహారఃపునరాసీద్ద్విజస్తదా॥౩౫॥వాయుభక్షస్తతఃపశ్చాద్బహూన్వర్షగణానభూత్। నచాస్యక్షీయతప్రాణస్తదద్భుతమి
వాభవత్॥౩౬॥ ధర్మేచశ్రద్దధానస్యతపస్యుగ్రేచవర్తతః। కాలేనమహతాతాతస్యదివ్యాదృష్టిరజాయత॥ ౩౭॥ తస్యబుద్ధిఃప్రాదురాసీద్యదిదద్యామ
హంధనమ్। తుష్టఃకస్యచిదేవేహమిథ్యావాంఛాభవేన్మమ॥౩౮॥ తతఃప్రహృష్టవదనోభూయఆరబ్ధవాంస్తపః। భూయశ్చాచింతయత్సిద్ధోయత్పరంసోఽభి
మన్యతే॥౩౯॥యదిదద్యామహంరాజ్యంతుష్టోవైయస్యకస్యచిత్।సభవేదచిరాద్రాజానమిథ్యావాగ్భవేన్మమ॥౪౦॥తస్యసాక్షాత్కుండధరోదర్శయా
మాసభారత। బ్రాహ్మణస్యతపోయోగాత్సౌహృదేనాభిచోదితః॥ ౪౧॥ సమాగమ్యసతేనాథపూజాంచక్రేయథావిధి। బ్రాహ్మణఃకుండధారస్యవిస్మిత
శ్చాభవన్నృప॥౪౨॥ తతోఽబ్రవీత్కుండధరోదివ్యంతేచక్షురుత్తమమ్। పశ్యరాజ్ఞాంగతింవిప్రలోకాంశ్చైవతుచక్షుషా॥౪౩॥తతోరాజసహస్రాణిమ
గ్నానినిరయేతదా। దూరాదపశ్యద్విప్రస్సదివ్యయుక్తేనచక్షుషా॥౪౪॥కుండధారః॥మాంపూజయిత్వాభావేనయదిత్వందుఃఖమాప్నుయాః। కృతంమ
యాభవేత్కింతేకశ్చతేనుగ్రహోభవేత్॥౪౫॥ పశ్యపశ్యచభూయస్త్వంకామానిచ్ఛేత్కథంనరః। స్వర్గద్వారంహిసంరుద్ధంమానుషేషువిశేష
తః॥౪౬॥ భీష్మః॥తతోఽపశ్యత్సకామంచక్రోధంలోభంభయంమదమ్। నిద్రాంతంద్రీంతథాలస్యమావృత్యపురుషాన్స్థితాన్॥౪౭॥ కుండధారః॥ఏతైర్లో
కాస్సుసంరుద్ధాదేవానాంమానుషాద్భయమ్। తథైవదేవవచనాద్విఘ్నంకుర్వంతిసర్వశః॥౪౮॥నదేవైరననుజ్ఞాతఃకశ్చిద్భవతిధార్మికః। ఏషశక్తోఽసిత
పసాదాతుంరాజ్యంధనానిచ॥ ౪౯॥ భీష్మః॥ తతఃపపాతశిరసాబ్రాహ్మణస్తోయధారిణే। ఉవాచచైనంధర్మాత్మామహాన్మేఽనుగ్రహఃకృతః॥౫౦॥ కామ
లోభానుబంధేనపురాతేయదసూయితమ్। మయాస్నేహమివాజ్ఞాయతచ్చమేక్షంతుమర్హసి॥౫౧॥క్షాంతమేవమయేత్యుక్త్వాకుండధారోద్విజర్ష
భమ్।సంపరిష్వజ్యబాహుభ్యాంతత్రైవాంతరధీయత॥౫౨॥తతస్సర్వాంస్తదాలోకాన్బ్రాహ్మణోఽనుచచారహ।కుండధారప్రసాదేనతపసాసిద్ధిమా
గతః॥ ౫౩॥ విహాయసాచగమనంతథాసంకల్పితార్థతా।ధర్మాచ్ఛక్త్యాతథాయోగాద్యాచైవపరమాగతిః॥౫౪॥దేవతాబ్రాహ్మణాస్సంతోయక్షా
మానుషచారణాః।ధార్మికాన్పూజయంతీహనధనాఢ్యాన్నకామినః॥౫౫॥సుప్రసన్నాహితేదేవాయత్తేధర్మేరతామతిః।ధనేసుఖకలాకాచిద్ధర్మే.. *
తుపరమంసుఖమ్॥ ౫౬ ॥..

ఇతి॥ శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-కుండధారోపాఖ్యానే-ఏకసప్తత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥బహూనాంయజ్ఞతపసామేకార్థానాంపితామహ।ధర్మార్థంనసుఖార్థార్థంకథంయజ్ఞఃసమాహితః॥౧॥భీష్మః॥అత్రతేవర్తయిష్యా
మినారదేనానుకీర్తితమ్।ఉంఛవృత్తేఃపురావృత్తంయజ్ఞార్థేబ్రాహ్మణస్యచ॥ ౨॥ నారదః॥రాష్ట్రేధర్మోత్తరేశ్రేష్ఠేవిదర్భేష్వభవద్ద్విజః॥ఉంఛ
వృత్తిరృషిఃకశ్చిద్యజ్ఞంయష్టుంసమాదధే॥౩॥శ్యామాకమశనంతత్రసూర్యపర్ణీసువర్చలా।తిక్తంచవిరసంశాకంతపసాస్వాదుతాంగతమ్॥ ౪॥ ఉపగ
మ్యవనేసిద్ధింసర్వభూతావిహింసయా।అపిమూలఫలైరిష్టోయజ్ఞస్స్వర్గ్యఃపరంతప॥౫॥తస్యభార్యావ్రతకృశాశుచిఃపుష్కరధారిణీ। యజ్ఞపత్నీసమా
నీతాసత్యేనానువిధీయతే॥౬॥సాతుశాకపరిత్రస్తాతత్స్వభావానువర్తినీ।మాయూరజీర్ణపర్ణానాంవస్త్రంతస్యాశ్చవర్ణితమ్॥౭॥అకామయాకృ
తస్తత్రయజ్ఞోహోతాత్రనుశాసనాత్।శుక్రస్యచాపధ్యానాత్తుపునరాజ్ఞాతిధర్మవిత్॥ ౮॥ తస్మిన్వనేసమీపస్థోమృగోఽభూత్సహవాసికః। వచోభిరబ్ర
వీత్సత్యంత్వమేదందుష్కృతంకృతమ్॥ ౯॥ యదిమంత్రాంగహీనోఽయంయజ్ఞోభవతివైకృతః।మాంభోఃప్రక్షిపహోత్రేత్వంగచ్ఛస్వర్గమనిందితః॥

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

౧౦॥ తతస్తు యజ్ఞే సావిత్రీ సాక్షాత్తం సంన్యమంత్రయత్ ॥ నిమంత్రయంతీ ప్రత్యుక్తా న హన్యాం సహవాసినమ్॥ ౧౧॥ ఏవముక్తా నివృత్తా సా ప్రవిష్టా యజ్ఞ
పావకమ్। కిన్ను దుశ్చరితం యజ్ఞే దిదృక్షుస్సా రసాతలమ్ ॥ ౧౨ ॥ స తు బద్ధ్వాంజలిం సత్యమయాచద్ధరిణః పునః। సత్యేన సపరిష్వజ్య సందిష్టో గమ్యతామితి
౧౩॥ తతస్స హరిణో గత్వా పదాన్యష్టౌ న్యవర్తత। సాధు హింసయ మాం సత్యం హతో యాస్యామి సంగతిమ్ ॥ ౧౪ ॥ పశ్య హ్యప్సరసో దివ్యా మయా ద
త్తేన చక్షుషా। విమానాని విచిత్రాణి గంధర్వాణాం మహాత్మనామ్ ॥ ౧౫ ॥ తతస్స సుచిరం దృష్ట్వా స్పృహాలగ్నేన చక్షుషా। మృగమాలోక్య హింసాయాం
స్వర్గవాసం సమర్థయత్ ॥ ౧౬ ॥ స తు ధర్మో మృగో భూత్వా బహువర్షోషితో వనే। తస్య నిష్కృతిమాధత్త న హ్యసౌ యజ్ఞసంవిధిః ॥ ౧౭ ॥ తస్య తే
నానుభావేన మృగహింసాత్మనస్తదా। తపో మహత్ సముచ్ఛిన్నం తస్మాద్ధింసా న యజ్ఞియా ॥ ౧౮ ॥ తతస్తం భగవాన్ ధర్మో యజ్ఞం యాజయత స్స్వయమ్
సమాధానం చ భార్యాయా లేభే స తపసా పరమ్ ॥ ౧౯ ॥ అహింసా సకలో ధర్మో హింసాధర్మస్తథావిధః। సత్యం తేహం ప్రవక్ష్యామి యో ధర్మస్సత్య
వాదినామ్ ॥ ౨౦ ॥ ....*

ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- యజ్ఞనిందాయాం- ద్విసప్తత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కథం భవతి పాపాత్మా కథం ధర్మం కరోతి వా। కేన నిర్వేదమాదత్తే మోక్షం వా కేన గచ్ఛతి॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ విదితాస్సర్వధర్మాస్తే స్థిత్యర్థం
త్వం తు పృచ్ఛసి। శృణు మోక్షం స నిర్వేదం పాపం ధర్మం చ మూలతః ॥ ౨ ॥ విజ్ఞానార్థం హి పంచానామిచ్ఛాపూర్వం ప్రవర్తతే। ప్రాప్య తాన్ జాయతే
కామో ద్వేషో వా భరతర్షభ ॥ ౩ ॥ తతస్తదర్థం యతతే కర్మ చారభతే మహత్। ఇష్టానాం రూపగంధానామభ్యాసం చ చికీర్షతి ॥ ౪ ॥ తతో రాగః ప్రభవ
తి ద్వేషశ్చ తదనంతరమ్। తతో లోభః ప్రభవతి మోహశ్చ తదనంతరమ్॥ ౫ ॥ లోభమోహాభిభూతస్య రాగద్వేషాన్వితస్య చ। న ధర్మే జాయతే బుద్ధిర్వ్యా
జాద్ధర్మం కరోతి చ ॥ ౫ ॥ వ్యాజేన చరతే ధర్మమర్థం వ్యాజేన రోచతే। వ్యాజేన సిద్ధ్యమానేషు ధనేషు కురునందన ॥ ౬ ॥ తత్రైవ కురుతే బుద్ధిం తతః పాపం
చికీర్షతి। సుహృద్భిర్వార్యమాణోపి పండితైశ్చాపి భారత ॥ ౭ ॥ ఉత్తరం న్యాయసంబంధం బ్రవీతి విధిచోదితమ్। అధర్మస్త్రివిధస్తస్య వర్ధతే రాగమో
హజః ॥ ౮ ॥ పాపం చింతయతే చైవ ప్రబ్రవీతి కరోతి చ । తస్యాధర్మప్రవృత్తస్య దోషాన్ పశ్యంతి సాధవః ॥ ౯ ॥ ఏకశీలాశ్చ మిత్రత్వం భజంతే పాపకర్మి
ణః। స నేహ సుఖమాప్నోతి కుత ఏవ పరత్ర వై ॥ ౧౦ ॥ ఏవం భవతి పాపాత్మా ధర్మాత్మానం తు మే శృణు। యథా కుశలధర్మా స కుశలం ప్రతిపద్యతే ॥ ౧౧ ॥ కుశ
లేనైవ ధర్మేణ గతిమిష్టాం ప్రపద్యతే। య ఏతాన్ ప్రజ్ఞయా దోషాన్ పూర్వమేవానుపశ్యతి ॥ ౧౨ ॥ కుశలస్సుఖదుఃఖానాం సాధూంశ్చాప్యుపసేవతే । త
స్య సాధుసమాచారాదభ్యాసాచ్చైవ వర్ధతే ॥ ౧౩ ॥ ప్రజ్ఞా ధర్మే చ రమతే ధర్మం చైవోపజీవతి। సోథ ధర్మాదవాప్తేషు ధనేషు కురుతే మనః ॥ ౧౪ ॥ త
స్యైవ సించతే మూలం గుణాన్ పశ్యతి యత్ర వై। ధర్మాత్మా భవతి హ్యేవం మిత్రం చ లభతే శుభమ్ ॥ ౧౫ ॥ స మిత్రధనలాభాత్తు ప్రేత్య చేహ చ నందతి । శ
బ్దే స్పర్శే రసే రూపే తథా గంధే చ భారత ॥ ౧౬ ॥ ప్రభుత్వం లభతే జంతుర్ధర్మస్యైతత్ఫలం విదుః। స తు ధర్మఫలం లబ్ధ్వా న హృష్యతి యుధిష్ఠిర ॥ ౧౭ ॥ అ
తృప్యమానో నిర్వేదమాదత్తే జ్ఞానచక్షుషా। ప్రజ్ఞాచక్షుర్యదా కామే రసే గంధే న రజ్యతే ॥ ౧౮ ॥ శబ్దే స్పర్శే తథా రూపే న చ భావయతే మనః। విముచ్యతే
తదా కామాన్న చ ధర్మం విముంచతి ॥ ౧౯ ॥ ధర్మత్యాగే చ యతతే దృష్ట్వా లోకం క్షయాత్మకమ్। తతో మోక్షాయ యతతే నానుపాయాదుపాయతః ॥
౨౦ ॥ శనైర్నిర్వేదమాదత్తే పాపం కర్మ జహాతి చ। ధర్మాత్మా నైవ భవతి మోక్షం చ లభతే పరమ్ ॥ ౨౧ ॥ ఏతత్తే కథితం తాత యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి।
పాపం ధర్మస్తథా మోక్షో నిర్వేదశ్చైవ భారత ॥ ౨౨ ॥ తస్మాద్ధర్మే ప్రవర్తేథాః సర్వావస్థం యుధిష్ఠిర । ధర్మే స్థితానాం కౌంతేయ సిద్ధిర్భవతి
శాశ్వతీ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- చతుఃప్రశ్నికే - త్రిసప్తత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-......................*

యుధిష్ఠిరః॥ మోక్షః పితామహేనోక్త ఉపాయాన్నానుపాయతః। తముపాయం యథాన్యాయం శ్రోతుమిచ్ఛామి భారత॥ ౧॥ భీష్మః॥ త్వయ్యేవైతన్మహా
ప్రాజ్ఞ యుక్తం నిపుణదర్శనమ్। యేనోపాయేన సర్వార్థం నిత్యం మృగయసేఽనఘ॥ ౨॥ కరణే ఘటస్య యా బుద్ధిర్ఘటోత్పత్తౌ న సా మతా। ఏవం ధర్మాభ్యు
పాయేషు నాన్యద్ధర్మేషు కారణమ్॥ ౩॥ పూర్వే సముద్రే యః పంథా న స గచ్ఛతి పశ్చిమమ్। ఏకః పంథా హి మోక్షస్య తన్మే విస్తరతశ్శృణు॥ ౪॥ క్షమయా
క్రోధముచ్ఛింద్యాత్ కామం సంకల్పవర్జనాత్। సత్త్వసంసేవనాద్ధీరో నిద్రాం చ చ్ఛేత్తుమర్హతి॥ ౫॥ అప్రమాదాద్భయం రక్షేత్ శ్వాసం క్షేత్రజ్ఞశీలనాత్।
ఇచ్ఛాం ద్వేషం చ కామం చ ధైర్యేణ వినివర్తయేత్॥ ౬॥ భ్రమం సంమోహమావర్తమభ్యాసాద్వినివర్తయేత్। నిద్రాం చ ప్రతిభాం చైవ జ్ఞానాభ్యాసే
న తత్త్వవిత్॥ ౭॥ ఉపద్రవాంస్తథా రోగాన్ హితజీర్ణమితాశనాత్। లోభం మోహం చ సంతోషాద్విషయాంస్తత్త్వదర్శనాత్॥ ౮॥ అనుక్రోశాదధ
ర్మం చ జయేద్ధర్మముపేక్షయా। ఆయత్యా చ జయేదాశామర్థం సంగవివర్జనాత్॥ ౯॥ అనిత్యత్వేన చ స్నేహం క్షుధాం యోగేన పండితః। కారుణ్యేనా
త్మనో మానం తృష్ణాం చ పరితోషతః॥ ౧౦॥ ఉత్థానేన జయేత్తంద్రీం వితర్కం నిశ్చయాజ్జయేత్। మౌనేన బహుభాష్యం చ శౌర్యేణ చ భయం త్యజేత్॥ ౧౧॥ య
చ్ఛేద్వాఙ్మనసీ బుద్ధ్యా తాం యచ్ఛేద్ జ్ఞానచక్షుషా। జ్ఞానమాత్మావబోధేన యచ్ఛేదాత్మానమాత్మనా॥ ౧౨॥ తదేతదుపశాంతేన బోద్ధవ్యం శుచికర్మణా।
యోగదోషాన్ సముచ్ఛిద్య పంచ యాన్ కవయో విదుః॥ ౧౩॥ కామం క్రోధం చ లోభం చ భయం స్వప్నం చ పంచమమ్। పరిత్యజ్య నిషేవేత యతవాగ్యోగ
సాధనాత్॥ ౧౪॥ ధ్యానమధ్యయనం దానం సత్యం హ్రీరార్జవం క్షమా। శౌచమాహారతశ్శుద్ధిరింద్రియాణాం చ సంయమః॥ ౧౫॥ ఏతైర్వివర్ధతే తేజః
పాప్మానముపహంతి చ। సిధ్యంతి చాస్య సంకల్పా విజ్ఞానం చ ప్రవర్తతే॥ ౧౬॥ ధూతపాపస్స తేజస్వీ లఘ్వాహారో జితేంద్రియః। కామక్రోధౌ వశే కృత్వా
నినీషేద్బ్రహ్మణః పదమ్॥ ౧౭॥ అమూఢత్వమసంగిత్వం కామక్రోధవివర్జనమ్। అదైన్యమనుదీర్ణత్వమనుద్వేగో వ్యవస్థితిః॥ ౧౮॥ ఏష మార్గో హి మో
క్షస్య ప్రసన్నో విమలశ్శుచిః। తథా వాక్కాయమనసాం నియమః కామతోఽన్యథా॥ ౧౯॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - యోగాచారానువర్ణనే - చతుస్సప్తత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥ అత్రైవోదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। నారదస్య చ సంవాదం దేవలస్యాసితస్య చ॥ ౧॥ ఆసీనం దేవలం వృద్ధం బుద్ధ్వా బుద్ధిమతాం వరమ్।
నారదః పరిపప్రచ్ఛ భూతానాం ప్రభవాప్యయమ్॥ ౨॥ నారదః॥ కుతస్సృష్టమిదం విశ్వం బ్రహ్మన్ స్థావరజంగమమ్। ప్రలయే చ కమభ్యేతి తద్భవాన్ ప్రబ్రవీ
తు మే॥ ౩॥ అసితః॥ యేభ్యస్సృజతి భూతాని కాలో భావప్రచోదితః। మహాభూతాని పంచేతి తాన్యాహుర్భూతచింతకాః॥ ౪॥ తేభ్యస్సృజతి భూతాని కా
ల ఆత్మప్రచోదితః। ఏతేభ్యో యః పరం బ్రూయాదసద్బ్రూయాదసంశయమ్॥ ౫॥ విద్ధి నారద పంచైతాన్ శాశ్వతానచలాన్ ధ్రువాన్। మహతస్తేజసో రా
శీన్ కాలషష్ఠాన్ స్వభావతః॥ ౬॥ ఆపశ్చైవాంతరిక్షం చ పృథివీ వాయుపావకౌ। నాసీద్ధి పరమం తేభ్యో భూతేభ్యో ముక్తసంశయమ్॥ ౭॥ నోపపత్త్యా న
వా యుక్త్యా త్వసద్బ్రూయాదసంశయమ్। వేత్థ తానభినిర్వృత్తాన్ షడేతే యస్య రాశయః॥ ౮॥ పంచైవ తాని కాలశ్చ భావాభావౌ చ కేవలౌ। అష్టౌ భూ
తాని భూతానాం శాశ్వతాని భవాప్యయౌ॥ ౯॥ అభావం యాంతి తేష్వేవ తేభ్యశ్చ ప్రభవంత్యపి। వినష్టోఽపి చ తాన్యేవ జంతుర్భవతి పంచధా॥ ౧౦॥ తస్య
భూమిమయో దేహః శ్రోత్రమాకాశసంభవమ్। సూర్యాచ్చక్షురసో వాయోరద్భ్యస్తు ఖలు శోణితమ్॥ ౧౧॥ చక్షుషీ నాసికా కర్ణౌ త్వగ్జిహ్వేతి చ
పంచమీ। ఇంద్రియాణీంద్రియార్థానాం జ్ఞానాని కవయో విదుః॥ ౧౨॥ దర్శనం శ్రవణం ఘ్రాణం స్పర్శనం రసనం తథా। ఉపపత్త్యా గుణాన్ విద్ధి పంచ పంచ
సు పంచధా॥ ౧౩॥ రూపం గంధో రసస్స్పర్శశ్శబ్దశ్చైవాథ తద్గుణాః। ఇంద్రియైరుపలభ్యంతే పంచధా పంచ పంచభిః॥ ౧౪॥ రూపం గంధం రసం స్పర్శం

శబ్దంచైవాథతద్గుణాః। ఇంద్రియాణినబుధ్యంతేక్షేత్రజ్ఞస్తైస్తుబుధ్యతే॥ ౧౫॥ చిత్తమింద్రియసంఘాతాత్పరంతస్మాత్పరంమనః। మనసస్తుపరాబుద్ధిఃక్షే
త్రజ్ఞోబుద్ధితఃపరః॥ ౧౬॥ పూర్వంచేతయతేజంతురింద్రియైర్విషయాన్పృథక్। విచార్యమనసాపశ్చాదథబుద్ధ్యావ్యవస్యతి॥ ౧౭॥ ఇంద్రియైరుపలబ్ధార్థా
బుద్ధిమాంస్తువ్యవస్యతి। చిత్తమింద్రియసంఘాతంమనోబుద్ధిస్తథాష్టమీ॥ ౧౮॥ అష్టౌజ్ఞానేంద్రియాణ్యాహురేతాన్యధ్యాత్మచింతకాః। పాణీపాదంచ
పాయుంచమేహనంపంచమంముఖమ్॥ ౧౯ ॥ ఇతిసంశబ్దమానానిశృణుకర్మేంద్రియాణ్యపి। జల్పనాభ్యవహారార్థంముఖమింద్రియముచ్యతే॥ ౨౦ ॥
గమనేంద్రియంతథాపాదౌకర్మణఃకరణేకరౌ। పాయూపస్థంవిసర్గార్థమింద్రియేతుల్యకర్మణి ॥ ౨౧ ॥ విసర్గేచపురీషస్యవిసర్గేచాపికాము
కే। బలంషష్ఠంషడేతానివాచాసమ్యగ్యథాగమమ్॥ ౨౨॥ జ్ఞానచేష్టేంద్రియగుణాఃసర్వేసంశబ్దితామయా। ఇంద్రియాణాంస్వకర్మభ్యఃశ్రమాదుపర
మోయదా॥ ౨౩॥ భవతీంద్రియసంత్యాగాదథస్వపితివైనరః। ఇంద్రియాణాంవ్యుపరమేమనోవ్యుపరతంయది॥ ౨౪ ॥ సేవతేవిషయానేవతద్విద్యా
త్స్వప్నదర్శనమ్। సాత్త్వికాశ్చైవయేభావాస్తథాతామసరాజసాః॥ ౨౫॥ కర్మయుక్తాన్ప్రశంసంతిసాత్త్వికానితరాంస్తథా। ఆనందఃకర్మణాం
సిద్ధిఃప్రతిపత్తిఃపరాగతిః॥ ౨౬॥ సాత్త్వికస్యనిమిత్తానిభావాన్సంశ్రయతేస్మృతిః। జంతుష్వేకతమేష్వేవంభావాయేవిధిమాశ్రితాః॥ ౨౭॥ భావయోరీప్సి
తంనిత్యంప్రత్యక్షగమనంతయోః। ఇంద్రియాణిచభావాశ్చగుణాస్సప్తదశస్మృతాః॥ ౨౮॥ తేషామష్టాదశోదేహీయశ్శరీరేసశాశ్వతః। అథవాసశరీ
రాస్తేగుణాస్సర్వేశరీరిణామ్॥ ౨౯॥ సంశ్రితాస్తద్వియోగేహిసశరీరానసంతితే। అథవాసన్నిపాతోయంశరీరంపాంచభౌతికమ్॥ ౩౦ ॥ ఏకశ్చదశచా
ష్టౌచగుణాస్సహశరీరిణా। ఊష్మణాసహవింశోవాసంఘాతఃపాంచభౌతికః॥ ౩౧॥ మహాన్సంధారయత్యేతచ్ఛరీరంవాయునాసహ। తస్యప్రభావాయు
క్తస్యనిమిత్తందేహభేదనే॥ ౩౨॥ తథైవోత్పద్యతేకించిత్పంచత్వంగచ్ఛతేతథా। పుణ్యపాపవినాశాంతేపుణ్యపాపసమీరితః॥ ౩౩॥ దేహంవిశతికాలేన
తతోఽయంకర్మసంభవమ్। హిత్వాహిత్వాహ్యయంప్రైతిదేహాద్దేహంకృతాశ్రయః॥ ౩౪॥ కాలసంచోదితఃక్షేత్రీవిశీర్ణాద్వాగృహాద్గృహమ్। తత్ర
నైవానుతప్యంతేప్రాజ్ఞానిశ్చితనిశ్చయాః॥ ౩౫॥ కృపణాస్త్వనుతప్యంతేజనాస్సంబంధదర్శినః। నహ్యయంకస్యచిత్కశ్చిన్నాస్యకశ్చనవిద్యతే॥ ౩౬॥
భవత్యేకోహ్యయంనిత్యంశరీరేసుఖదుఃఖకృత్। నైవసంజాయతేజంతుర్నచజాతువిపద్యతే॥ ౩౭॥ యాతిదేహమయంముక్త్వాకదాచిత్పరమాంగతిమ్।
పుణ్యపాపమయందేహంక్షపయన్కర్మసంక్షయాత్॥ ౩౮॥ క్షీణదేహఃపునర్దేహీబ్రహ్మత్వముపగచ్ఛతి। పుణ్యపాపక్షయార్థంహిసాంఖ్యజ్ఞానంవి
ధీయతే॥ తత్క్షయేహ్యస్యపశ్యంతిబ్రహ్మభావేపరాంగతిమ్॥ ౩౯॥ ....*

ఇతి-నారదాసితసంవాదే - పంచసప్తత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ భ్రాతరఃపితరఃపౌత్రాజ్ఞాతయస్సుహృదస్సుతాః। అర్థహేతోర్హతాఃక్రూరైరస్మాభిఃపాపకర్మభిః॥ ౧॥ యేయమర్థోద్భవాతృష్ణా
కథమేతాంపితామహ। నివర్తయేయంపాపానితృష్ణయాకారితావయమ్॥ ౨॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। గీతంవిదేహరా
జేనమాండవ్యాయానుపృచ్ఛతే॥ ౩॥ సుసుఖంబతజీవామియస్యమేనాస్తికించన। మిథిలాయాంప్రదీప్తాయాంనమేదహ్యతికించన॥ ౪॥ అర్థాఃఖలుస
మృద్ధాహిబాఢందుఃఖంవిజానతామ్। అసమృద్ధాస్త్వపిసదామోహయంత్యవిచక్షణాన్॥ ౫॥ యచ్చకామసుఖంలోకేయచ్చదివ్యంమహత్సుఖమ్। తృ
ష్ణాక్షయసుఖస్యైతేనార్హతష్షోడశీంకలామ్॥ ౬॥ యథైవశృంగంగోఃకాలేవర్ధమానస్యవర్ధతే। తథైవతృష్ణావిత్తేనవర్ధమానేనవర్ధతే॥ ౭॥ కించి
దేవమమత్వేనయదాభవతికల్పితమ్। తదేవపరితాపాయనాశేసంపద్యతేపునః॥ ౮॥ నాకామాననురుధ్యేతదుఃఖంకామేషువైరతిః। ప్రాప్యార్థముప
యుంజీతధర్మంకామాన్విసర్జయేత్॥ ౯॥ విద్వాన్సర్వేషుభూతేషుఆత్మనాసోపమోభవేత్। కృతకృత్యోవిశుద్ధాత్మాసర్వంత్యజతిచైవహ॥ ౧౦॥ ఉభే

సత్యానృతే త్యక్త్వా శోకానందౌ ప్రియాప్రియే । భయాభయే చ సంత్యజ్య సంప్రశాంతో నిరామయః ॥ ౧౧ ॥ యా దుస్త్యజా దుర్మతిభిర్యా న జీర్యతి జీర్యతః । యోఽసౌ ప్రాణాంతికో రోగస్తాం తృష్ణాం త్యజతస్సుఖమ్ ॥ ౧౨ ॥ చారిత్రమాత్మనః పశ్యంశ్చంద్రశుద్ధమనామయమ్ । ధర్మాత్మా లభతే కీర్తిం ప్రేత్య చేహ యథాసుఖమ్ ॥ ౧౩ ॥ రాజ్ఞస్తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రీతిమానభవద్ద్విజః । పూజయిత్వా చ తద్వాక్యం మాండవ్యో మోక్షమాశ్రితః ॥ ౧౪ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - మాండవ్యజనకసంవాదే - షట్సప్తత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః -

యుధిష్ఠిరః ॥ అతిక్రామతి కాలేఽస్మిన్ సర్వభూతభయావహే । కిం శ్రేయః ప్రతిపద్యేత తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । పితుః పుత్రేణ సంవాదం తన్నిబోధ యుధిష్ఠిర ॥ ౨ ॥ ద్విజాతేః కస్యచిత్పార్థ స్వాధ్యాయనిరతస్య వై । పుత్రో బభూవ మేధావీ మేధావీ నామ నామతః ॥ ౩ ॥ సోఽబ్రవీత్పితరం పుత్రః స్వాధ్యాయకరణే రతమ్ । మోక్షధర్మేష్వకుశలం మోక్షధర్మవిచక్షణః ॥ ౪ ॥ పుత్రః ॥ ధీరః కింస్విత్తాత కుర్యాత్ప్రజానన్ క్షిప్రం హ్యాయుర్భ్రశ్యతే మానవానామ్ । పితస్తథాఖ్యాహి యథార్థయోగం మమానుపూర్వ్యా యేన ధర్మం చరేయమ్ ॥ ౫ ॥ పితా ॥ అధీత్య వేదాన్ బ్రహ్మచర్యేణ పుత్ర పుత్రానిచ్ఛేత్పావనార్థం పితౄణామ్ । అగ్నీనాధాయ విధివచ్చేష్టయజ్ఞో వనం ప్రవిశ్యాథ మునిర్బుభూషేత్ ॥ ౬ ॥ పుత్రః ॥ ఏవమభ్యాహతే లోకే సర్వతః పరివారితే । అమోఘాసు పతంతీషు కిం ధీర ఇవ భాషసే ॥ ౭ ॥ పితా ॥ కథమభ్యాహతో లోకః కేన వా పరివారితః । అమోఘాః కాః పతంతీహ కిం ను భీషయసీవ మామ్ ॥ ౮ ॥ పుత్రః ॥ మృత్యునాభ్యాహతో లోకో జరయా పరివారితః । అహోరాత్రాః పతంత్యేతే నను కస్మాన్న బుధ్యసే ॥ ౯ ॥ యదాహమేవ జానామి న మృత్యుస్తిష్ఠతీతి హ । సోఽహం కథం ప్రతీక్షిష్యే జాలేనాపిహితశ్చరన్ ॥ ౧౦ ॥ రాత్ర్యాం రాత్ర్యాం వ్యతీతాయామాయురల్పతరం యదా । గాధోదకే మత్స్య ఇవ సుఖం విందేత కస్తదా ॥ ౧౧ ॥ పుష్పాణీవ విచిన్వంతమన్యత్రగతమానసమ్ । అనవాప్తేషు కామేషు మృత్యురభ్యేతి మానవమ్ ॥ ౧౨ ॥ శ్వః కార్యమద్య కుర్వీత పూర్వాహ్ణే చాపరాహ్ణికమ్ । న హి ప్రతీక్షతే మృత్యుః కృతం వాస్య న వాకృతమ్ ॥ ౧౩ ॥ అద్యైవ కురు యచ్ఛ్రేయో మా త్వాం కాలోఽత్యగాన్మహాన్ । కో హి జానాతి కస్యాద్య మృత్యుకాలో భవిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ అకృతేష్వేవ కార్యేషు మృత్యుర్వై సంప్రకర్షతి । యువైవ ధర్మశీలస్స్యాదనిమిత్తం హి జీవితమ్ ॥ ౧౫ ॥ కృతే ధర్మే భవేత్ప్రీతిరిహ ప్రేత్య చ శాశ్వతీ । మోహేన హి సమావిష్టః పుత్రదారార్థముద్యతః ॥ ౧౬ ॥ కృత్వా కార్యమకార్యం వా తుష్టిమేషాం ప్రయచ్ఛతి । తం పుత్రపశుసంపన్నం వ్యాసక్తమనసం నరమ్ ॥ ౧౭ ॥ సుప్తం వ్యాఘ్రం మహౌఘో వా మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి । సంచిన్వానకమేవైనం కామానామవితృప్తకమ్ ॥ ౧౮ ॥ వృకీవోరణమాసాద్య మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి । ఇదం కృతమిదం కార్యమిదమన్యత్కృతాకృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏవమీహాసమాయుక్తం మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి । కృతానాం ఫలమప్రాప్తం కార్యాణాం కర్మసంగినామ్ ॥ ౨౦ ॥ క్షేత్రాపణగృహాసక్తం మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి । దుర్బలం బలవంతం చ ప్రాజ్ఞం శూరం జడం కవిమ్ ॥ ౨౧ ॥ అప్రాప్తసర్వకామార్థం మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి । మృత్యుర్జరా చ వ్యాధిశ్చ దుఃఖం చానేకకారణమ్ ॥ ౨౨ ॥ అసంత్యాజ్యం యదా మర్త్యైః కిం స్వస్థ ఇవ తిష్ఠతి । జాతమేవాంతకోఽంతాయ జరా చాభ్యేతి దేహినమ్ ॥ ౨౩ ॥ అనుషక్తా ద్వయేనైతే భావాః స్థావరజంగమాః । న మృత్యుసేనామాయాంతీం జాతు కశ్చిత్ప్రబాధతే ॥ ౨౪ ॥ బలాత్సత్యమృతే త్వేకం సత్యే హ్యమృతమాశ్రితమ్ । మృత్యోర్వా గృహమేతద్వై యా గ్రామే వసతో రతిః ॥ ౨౫ ॥ దేవానామేష వై గోష్ఠో యదరణ్యమితి శ్రుతిః । నిబంధనీ రజ్జురేషా యా గ్రామే వసతో రతిః ॥ ౨౬ ॥ ఛిత్త్వైనాం సుకృతో యాంతి నైనాం ఛిందంతి దుష్కృతః । యో న హింసతి సత్త్వాని మనోవాక్కర్మహేతుభిః ॥ ౨౭ ॥ జీవితార్థాపనయనైః ప్రాణిభిర్న స బధ్యతే । తస్మాత్సత్యవ్రతాచారః సత్యవ్రతపరాయణః ॥ ౨౮ ॥ సత్యకామస్సమో దాంతః సత్యేనైవాంతకం జయేత్ । అమృతం చైవ మృత్యుశ్చ ద్వయం దేహే ప్రతిష్ఠితమ్ ॥

౨౯॥ మృత్యురాపద్యతే మోహాత్సత్యేనాపద్యతేఽమృతమ్। సోఽహం సత్యమహింసార్థీ కామక్రోధబహిష్కృతః॥౩౦॥ సమాశ్రిత్య సుఖం క్షేమీ మృత్యుం హా
స్యామ్యమృత్యువత్। శాంతియజ్ఞరతో దాంతో బ్రహ్మయజ్ఞే స్థితో మునిః॥౩౧॥ వాఙ్మనఃకర్మయజ్ఞశ్చ భవిష్యామ్యుదగాయనే। పశుయజ్ఞైః కథం హింస్రై
ర్మాదృశో యష్టుమర్హతి॥౩౨॥ అంతవద్భిరుత ప్రాజ్ఞః క్షత్రయజ్ఞైః పిశాచవత్। ఆత్మన్యేవాత్మనా జాత ఆత్మనిష్ఠోఽప్రజః పితః॥౩౩॥ ఆత్మయజ్ఞో భవిష్యా
మి న మాం తారయతి ప్రజా। యస్య వాఙ్మనసీ స్యాతాం సమ్యక్ప్రణిహితే సదా॥౩౪॥ తపస్త్యాగశ్చ యోగశ్చ స తైస్సర్వమవాప్నుయామ్। నాస్తి విద్యా
సమం చక్షుర్నాస్తి విద్యాసమం ఫలమ్। నాస్తి రాగసమం దుఃఖం నాస్తి త్యాగసమం సుఖమ్॥౩౫॥ నైతాదృశం బ్రాహ్మణస్యాస్తి విత్తం యథైకతా సమ
తా సత్యతా చ। శీలే స్థితిర్దండవిధానమార్జవం తతస్తతశ్చోపరమః క్రియాభ్యః॥౩౬॥ కిం తే ధనైర్బాంధవైర్వాపి కిం తే కిం తే దారైర్బ్రాహ్మణ యో మ
రిష్యసి। ఆత్మానమన్విచ్ఛ గుహాం ప్రవిష్టం పితామహాస్తే క్వ గతాః పితా చ॥౩౭॥ భీష్మః॥ పుత్రస్యైతద్వచః శ్రుత్వా తథాకార్షీత్పితా నృప। తథా త్వ
మపి వర్తస్వ సత్యధర్మపరాయణః॥౩౮॥ .... *

ఇతి మోక్షధర్మపర్వణి - పితాపుత్రసంవాదే - సప్తసప్తత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కింశీలః కింసమాచారః కింవిద్యః కింపరాయణః। ప్రాప్నోతి బ్రహ్మణః స్థానం యత్పరం ప్రకృతేర్ధ్రువమ్॥ ౧॥ భీష్మః॥ మోక్షధర్మేషు నిరతో ల
ఘ్వాహారో జితేంద్రియః। ప్రాప్నోతి పరమం స్థానం యత్పరం ప్రకృతేర్ధ్రువమ్॥౨॥ స్వగృహాదభినిస్సృత్య లాభాలాభే సమో మునిః। సముపోఢేషు కామే
ష్వనిరపేక్షః పరివ్రజేత్॥ ౩॥ న చక్షుషా న మనసా న వాచా దూషయేదపి। న ప్రత్యక్షం పరోక్షం వా దూషణం వ్యాహరేత్క్వచిత్॥౪॥ న హింస్యాత్సర్వభూ
తాని మైత్రాయణగతశ్చరేత్। నేదం జీవితమాసాద్య వైరం కుర్వీత కేనచిత్॥ ౫॥ అతివాదాంస్తితిక్షేత నాభిమన్యేత కించన। క్రోధ్యమానః ప్రియం బ్రూయా
దాక్రుష్టః కుశలం వదేత్॥ ౬॥ ప్రదక్షిణం చ సవ్యం చ గ్రామమధ్యే న చాచరేత్। భైక్షచర్యామనాపన్నో న గచ్ఛేత్పూర్వకేతితః॥౭॥ ఆవకీర్ణః సుగుప్తశ్చ
న వాచా హ్యప్రియం వదేత్। మృదుః స్యాదప్రతిక్రూరో విస్రబ్ధః స్యాదకత్థనః॥ ౮॥ విధూమే న్యస్తముసలే వ్యంగారే భుక్తవజ్జనే। అతీతపాత్రసంచారే
భిక్షాం లిప్సేత వై మునిః॥౯॥ ప్రాణయాత్రికమాత్రః స్యాన్మాత్రాలాభేష్వనాదృతః। అలాభే న విహన్యేత లాభశ్చైనం న హర్షయేత్॥౧౦॥ లాభం సాధా
రణం నేచ్ఛేన్న భుంజీతాభిపూజితః। అభిపూజితలాభం హి జుగుప్సేతైవ తాదృశః॥౧౧॥ న చాన్నదోషాన్నిందేత న గుణానభిపూజయేత్। శయ్యాసనే వివిక్తే
చ నిత్యమేవాభిపూజయేత్॥౧౨॥ శూన్యాగారం వృక్షమూలమరణ్యమథ వా గుహామ్। అజ్ఞాతచర్యాం గత్వాన్యాం తతోఽన్యత్రైవ సంవిశేత్॥౧౩॥ అను
రోధవిరోధాభ్యాం సమః స్యాదచలో ధ్రువః। సుకృతం దుష్కృతం చోభే నానురుధ్యేత కర్మణా॥౧౪॥ నిత్యతృప్తః సుసంతుష్టః ప్రసన్నవదనేంద్రియః। వి
భీర్జప్యపరో మౌనీ వైరాగ్యం సముపాశ్రితః॥ ౧౫॥ అభ్యస్తం భౌతికం పశ్యన్భూతానామాగతిం గతిమ్। నిస్పృహః సమదర్శీ చ పక్వాపక్వేన వర్త
యన్॥ ఆత్మనా యః ప్రశాంతాత్మా లఘ్వాహారో జితేంద్రియః॥ ౧౬॥ వాచో వేగం మనసః క్రోధవేగం హింసావేగముదరోపస్థవేగమ్। ఏతాన్వేగాన్విస
హేద్వై తపస్వీ నిందా చాస్య హృదయం నోపహన్యాత్॥౧౭॥ మధ్యస్థ ఏవ తిష్ఠేత ప్రశంసానిందయోః సమః। ఏతత్పవిత్రం పరమం పరివ్రాజక ఆశ్రమే॥౧౮॥
మహాత్మా సర్వతో దాంతః సర్వత్రైవానపాశ్రితః। అపూర్వచారకః సౌమ్యో హ్యనికేతః సమాహితః॥ ౧౯॥ వానప్రస్థగృహస్థాభ్యాం న సంసృజ్యేత క
ర్హిచిత్। అజ్ఞాతలిప్సాం లిప్సేత న చైనం హర్ష ఆవిశేత్॥౨౦॥ విజానతాం మోక్ష ఏష శ్రమః స్యాదవిజానతామ్। మోక్షయానమిదం కృత్స్నం విదుషాం
హారితోఽబ్రవీత్॥౨౧॥ అభయం సర్వభూతేభ్యో దత్త్వా యః ప్రవ్రజేద్గృహాత్। లోకాస్తేజోమయాస్తస్య తథానంత్యాయ కల్పతే॥౨౨॥ ఇతి శ్రీమహాభార
తే-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - హారీతగీతాయాం-అష్టసప్తత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః- .... *

యుధిష్ఠిరః॥ ధన్యాధన్యాఇతిజనాఃసర్వేస్మాన్ప్రవదంత్యుత। నదుఃఖితతరఃకశ్చిత్పుమానస్మాభిరస్తిహ॥౧॥లోకసంభావితైర్దుఃఖంయత్ప్రాప్తంపు
రుషసత్తమ।ప్రాప్యజాతింమనుష్యేషుదేవైరపిపితామహ॥౨॥కదావయంకరిష్యామఃసంన్యాసందుఃఖసంజ్ఞకమ్। దుఃఖమేతచ్ఛరీరాణాంధారణంపురు
షసత్తమ॥౩॥విముక్తాస్సప్తదశభిర్హేతుభూతైశ్చపంచభిః। ఇంద్రియార్థైర్గుణైశ్చైవఅష్టాభిశ్చపితామహ॥౪॥ నగచ్ఛంతిపునర్భావంమునయశ్శం
సితవ్రతాః। కదావయంగమిష్యామోరాజ్యంహిత్వాపరంతప॥౫॥భీష్మః॥ నాస్త్యనంతంమహారాజసర్వంసంఖ్యానగోచరమ్। పునర్భావోపివిఖ్యాతో
నాస్తికించిదిహాచలమ్॥౬॥నచాపిమన్యసేరాజన్నేషదోషఃప్రసంగతః।ఉద్యోగాదేవధర్మజ్ఞాఃకాలేనైవగమిష్యథ॥౭॥ నేశోయంసతతందేహీనృపతే
పుణ్యపాపయోః।తతఃఏవసముత్థేనతమసారుధ్యతేపిచ॥౮॥యథాంజనమయోవాయుఃపునర్మానశ్శిలంరజః।అనుప్రవిశ్యతద్వర్ణోదృశ్యతేరంజయన్
దిశః॥౯॥ యథాకర్మఫలైర్దేహీరంజితస్తమసావృతః। వివర్ణోవర్ణమాశ్రిత్యదేహేషుపరివర్తతే॥౧౦॥ జ్ఞానేనహిసదాజంతురజ్ఞానప్రభవంత
మః।వ్యపోహతితథాబ్రహ్మప్రకాశతిసనాతనమ్॥౧౧॥ అయత్నసాధ్యంమునయోవదంతియేచాపిముక్తాస్తఉపాసితవ్యాః। త్వయాచలోకేనచసామరై
ర్ణతస్మాన్నశామ్యంతిమహర్షిసంఘాః॥ ౧౨॥ అస్మిన్నర్థేపురాగీతంశృణుష్వైకమనానృప। తథాదైత్యేనవృత్రేణభ్రష్టైశ్వర్యేణచేష్టితమ్॥ ౧౩॥
నిర్జితేనాసహాయేనహృతరాజ్యేనభారత। అశోచతాశత్రుమధ్యేబుద్ధిమాఖ్యాయకేవలామ్॥౧౪॥ భ్రష్టైశ్వర్యంపురావృత్రముశనావాక్యమబ్రవీత్।
కాచిత్పరాజితస్యాద్యనవ్యథాతేస్తిదానవ ॥ ౧౫॥వృత్రః॥ సత్యేనతపసాచైవవిదిత్వాసంశయంహ్యహమ్। నశోచామినహృష్యామిభూతానామాగతిం
గతిమ్॥౧౬॥ కాలసంచోదితాజీవామజ్జంతినరకేవశాః। పరితుష్టానిసర్వాణిదివ్యాన్యాహుర్మనీషిణః॥౧౭॥క్షపయిత్వాతుతంకాలంగణితంకాలచోది
తాః। సావశేషేణకాలేనసంభవంతిపునఃపునః॥ ౧౮॥ తిర్యగ్యోనిసహస్రాణిగత్వానరకమేవచ। నిర్గచ్ఛంత్యవశాజీవాఃకామబంధనబంధనాః॥ ౧౯॥
ఏవంసంసరమాణానిజీవాన్యహమదృష్టవాన్।యథాకర్మతథాలాభఇతిశాస్త్రనిదర్శనమ్॥ ౨౦॥ తిర్యగ్గచ్ఛంతినరకంమానుష్యందైవమేవచ। సుఖ
దుఃఖేప్రియద్వేష్యేచరిత్వాపూర్వమేవచ॥౨౧॥కృతాంతవిధిసంయుక్తఃసర్వలోకఃప్రపద్యతే। గతంగచ్ఛంతిచాధ్వానంసర్వభూతానిసర్వదా॥౨౨॥
కాలంసంఖ్యానసంఖ్యాతంసృష్టిస్థితిపరాయణమ్। తంభాషమాణంభగవానుశనాప్రత్యభాషత॥ధీమన్దుష్టప్రలాపాంస్త్వంతాతకస్మాత్ప్రభాషసే॥
౨౩॥ప్రత్యక్షమేతద్భవతస్తథాన్యేషాంమనీషిణామ్। మయాయజ్జయలుబ్ధేనపురాతప్తంమహత్తపః ॥ ౨౪ ॥ గంధానాదాయభూతానాంరసాంశ్చవి
విధానపి। అవర్ధంత్రీన్సమాక్రమ్యలోకాన్వైస్వేనతేజసా॥ ౨౫॥ జ్వాలామాలాపరిక్షిప్తోవైహాయసచరస్తథా।అజేయస్సర్వభూతానామాసం
నిత్యమపేతభీః॥౨౬॥ ఐశ్వర్యంతపసాప్రాప్తంభ్రష్టంతచ్చస్వకర్మభిః। ధృతిమాస్థాయభగవన్నశోచామితతస్త్వహమ్॥౨౭॥యుయుత్సునామహేం
ద్రేణపురాసార్థంమహాత్మనా। తతోమేభగవాన్దృష్టోహరిర్నారాయణఃప్రభుః॥౨౮॥వైకుంఠఃపురుషోనంతఃశుక్లోవిష్ణుస్సనాతనః।ముంజకేశోహరి
శ్మశ్రుఃసర్వభూతపితామహః॥ ౨౯॥ నూనంతుతస్యతపసఃసావశేషమిహాస్తివై। యదహంప్రష్టుమిచ్ఛామిభగవన్కర్మణఃఫలమ్॥౩౦॥ఐశ్వర్యంవై
మహద్బ్రహ్మన్వర్ణేకస్మిన్ప్రతిష్ఠితమ్। నివర్తతేచాపిపునఃకథమైశ్వర్యముత్తమమ్॥ ౩౧॥కస్మాద్భూతానిజీవంతిప్రవర్తంతేతథాపునః। కింవాఫలంప
రంప్రాప్యజీవస్తిష్ఠతిశాశ్వతః॥ ౩౨॥ కేనవాకర్మణాశక్యమథజ్ఞానేనకేనవా। తదవాప్తుంఫలంవిప్రతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౩౩॥ఇతీదముక్తస్సము
నిస్తదానీంప్రత్యాహయత్తచ్ఛృణురాజసింహ।మయోచ్యమానంపురుషర్షభత్వమనన్యచిత్తస్సహసోదరీయైః॥౩౪॥ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాం
తర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - వృత్రగీతాసు- ఏకోనాశీత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-.............................. *

ఉశనాః॥ నమస్తస్మైభగవతేదేవాయప్రభవిష్ణవే। యస్యపృథ్వీతలంతాతసాకాశంబాహుగోచరమ్॥౧॥ మూర్ధాయస్యత్వనంతంచస్థానందానవస
త్తమ। తస్యాహంతేప్రవక్ష్యామివిష్ణోర్మాహాత్మ్యముత్తమమ్॥ ౨॥ తయోస్సంవదతోరేవమాజగామమహామునిః। సనత్కుమారోధర్మాత్మాసంశ
యచ్ఛేదనాయవై॥౩॥సపూజితోసురేంద్రేణమునినోశనసాతథా। నిషసాదాసనేరాజన్మహార్హేమునిపుంగవః॥౪॥ తమాసీనంమహాప్రాజ్ఞముశనా
వాక్యమబ్రవీత్।బ్రూహ్యస్మైదానవేంద్రాయవిష్ణోర్మాహాత్మ్యముత్తమమ్॥౫॥సనత్కుమారస్తతఃశ్రుత్వాప్రాహవచోర్థవత్।విష్ణోర్మాహాత్మ్య
సంయుక్తందానవేంద్రాయధీమతే॥౬॥శృణుసర్వమిదందైత్యవిష్ణోర్మాహాత్మ్యముత్తమమ్విష్ణౌజగత్స్థితంసర్వమితివిద్ధిపరంతప॥౭॥సృజత్యేషమహా
బాహోభూతగ్రామంచరాచరమ్। ఏషచాక్షిపతేకాలేకాలేవిసృజతేపునః॥ ౮॥అస్మిన్గచ్ఛంతివిలయమస్మాచ్చప్రభవంత్యుత। నైషజ్ఞానవతాశక్యం
తపసానైవచేజ్యయా ॥ ౯ ॥సంప్రాప్తుమింద్రియాణాంతుసంయమేనైవశక్యతే। బాహ్యేచాభ్యంతరేచైవకర్మణామనసిస్థితః॥ ౧౦॥ నిర్మలీకురు
తేబుద్ధ్యాసోముత్రానంత్యమశ్నుతే।యథాహిరణ్యకర్తావైరూప్యమగ్నౌవిశోధయేత్ ॥ ౧౧॥బహుశోతిప్రయత్నేనమహతాత్మకృతేనహ। తద్వజ్జాతి
శతైర్జీవఃశుద్ధ్యతేనేనకర్మణా॥౧౨॥యత్నేనమహతాచైవాప్యేకజాతౌవిశుద్ధ్యతే। లీలయాల్పంయథాగాత్రాత్ప్రమృజ్యాదాత్మనోరజః॥౧౩॥
బహుయత్నేనమహతాదోషనిర్హరణంతథా। యథాచాల్పేనమాల్యేనవాసితంతిలసర్షపమ్॥ ౧౪ ॥ నముంచతిస్వకంగంధంతద్వత్సూక్ష్మస్యదర్శ
నమ్। తదేవబహుభిర్మాల్యైర్వాస్యమానంపునఃపునః॥౧౫॥విముంచతిస్వకంగంధంమాల్యగంధేచతిష్ఠతి। ఏవంజాతిశతైర్యుక్తోగుణైరేవప్రసంగిషు॥
౧౬॥బుద్ధ్యానివర్తతేదోషోయత్నేనాభ్యాసజేనహ। కర్మణాస్వనురక్తానివిరక్తానిచదానవ॥౧౭॥యథాకర్మవిశేషాంశ్చప్రాప్నువంతితథాశృణు।
యథావత్సంప్రవర్తంతేయస్మింస్తిష్ఠంతివావిభో॥౧౮॥తత్తేనుపూర్వ్యావ్యాఖ్యాస్యేతదిహైకమనాశ్శృణు। అనాదినిధనశ్శ్రీమాన్హరిర్నారాయ
ణఃప్రభుః॥౧౯॥సవైసృజతిభూతానిస్థావరాణిచరాణిచ। సవైసర్వేషుభూతేషుక్షరశ్చాక్షరఏవచ॥ ౨౦ ॥ ఏకాదశవికారాత్మాజగత్పిబతిరశ్మిభిః।పా
దౌతస్యమహీంవిద్ధిమూర్ధానందివమిత్యుత॥౨౧॥ బాహవస్తుదిశోదైత్యశ్రోత్రమాకాశమేవచ । తస్యతేజోమయస్సూర్యోమనశ్చంద్రమసిస్థితమ్॥౨౨
బుద్ధిర్జ్ఞానగతానిత్యంరసస్త్వప్సుప్రతిష్ఠితః । భ్రువోరనంతరాస్తస్యగ్రహాదానవసత్తమ॥ ౨౩॥ నక్షత్రచక్రంనేత్రాభ్యాంపాదయోర్భూశ్చదానవ।
రజస్తమశ్చసత్వంచవిద్ధినారాయణాత్మకమ్॥౨౪॥సోశ్రమాణాంఫలంతాతకర్మణస్తత్ఫలంవిదుః । అకర్మణఃఫలంచైవసఏవపరమవ్యయః॥౨౫॥ ఛం
దాంసియస్యరోమాణివ్యాక్షరంచసరస్వతీ । బహ్వాశ్రయోబహుముఖోధర్మోహృదిసమాశ్రితః॥ ౨౬ ॥ సబ్రహ్మపరమోధర్మస్తపశ్చసదసచ్చ
సః। శ్రుతిశాస్త్రగ్రహోపేతఃషోడశర్త్విక్క్రతుశ్చసః॥ ౨౭॥ పితామహశ్చవిష్ణుశ్చసోశ్వినౌసపురందరః । మిత్రోథవరుణశ్చైవయమోథధనద
స్తథా ॥ ౨౮॥ తేపృథగ్దర్శనస్తస్యసంవిదంతితథైకతామ్। ఏకస్యవిద్ధిదేవస్యసర్వంజగదిదంవశే॥ ౨౯॥ నానాభూతస్యదైత్యేంద్రతస్యైకత్వంవద
త్యయమ్। జంతుఃపశ్యతివిజ్ఞానాత్తతోబ్రహ్మప్రకాశతే॥ ౩౦॥ సంహారవిక్షేపసహస్రకోటీస్తిష్ఠంతిజీవాఃప్రచరంతిచాన్యే। ప్రజావిసర్గస్యచపారి
మాణ్యంవాపీసహస్రాణిబహూనిదైత్య॥ ౩౧॥ వాప్యఃపునర్యోజనవిస్తృతాస్తాఃక్రోశంచగంభీరతయావగాఢాః। ఆయామతఃపంచశతాశ్చసర్వాః
ప్రత్యేకశోయోజనతఃప్రవృద్ధాః ॥ ౩౨॥ వాప్యాజలంక్షిప్యతిబాలకోద్యాత్వహ్నసకృచ్చాప్యథనద్వితీయమ్ । తాసాంతుయోవిద్ధిపరంవిసర్గంసంహా
రమేకంచతథాప్రజానామ్॥ ౩౩ ॥ షడ్జీవవర్ణాఃపరమంప్రమాణంకృష్ణోధూమ్రోనీలమథాస్యమధ్యమ్। రక్తంపునస్సహ్యతరంసుఖంతుహారిద్రవర్ణం
సుసుఖంచశుక్లమ్॥ ౩౪॥ పరంతుశుక్లంవిమలంవిశోకంగతక్లమంసిద్ధ్యతిదానవేంద్ర। గత్వాతుయోనిప్రభవాణిదైత్యసహస్రశస్సిద్ధిముపైతిజీవః॥౩౫॥

గతించయాందర్శనమాహ దేవోగత్వా శుభందర్శనమేవచాపి । గతిః పునర్వర్ణకృతా ప్రజానాంవర్ణస్తథా కాలకృతో౽సురేంద్ర॥ ౩౬ ॥ శతంసహ
స్రాణిచతుర్దశేహపరాగతిర్జీవగుణస్యదైత్య। ఆరోహణంతత్కృతమేవవిద్ధిస్థానంతథానిస్సరణంచ తేషామ్॥ ౩౭॥ కృష్ణస్యవర్ణస్యగతిర్నికృష్టా
ససజ్జతేనరకేపచ్యమానః । స్థానంతథాదుర్గతిభిస్తుతస్యప్రజావిసర్గాన్సుబహూన్వదంతి॥ ౩౮ ॥ శతంసహస్రాణితతశ్చరిత్వాప్రాప్నోతివర్ణం
హరితంతుపశ్చాత్। సచైవతస్మిన్నివసత్యనీశో౽యుగక్షయేతమసాసంవృతాత్మా॥ ౩౯॥ సవై యదాసత్త్వగుణేనయుక్తస్తమోవ్యపోహన్ఘటతేస్వ
బుద్ధ్యా। సలోహితంవర్ణముపైతినీలాన్మనుష్యలోకేపరివర్తతేచ॥౪౦॥సతత్రసంహారవిసర్గమేకంస్వధర్మజైర్బంధనైఃక్లిశ్యమానః।తతస్సహా
రిద్రముపైతివర్ణంసంహారవిక్షేపశతేవ్యతీతే॥ ౪౧ ॥ హారిద్రవర్ణస్తుప్రజావిసర్గాత్సహస్రశస్తిష్ఠతిసంచరన్వై। అవిప్రయుక్తోనిరయేచదైత్యతత
స్సహస్రాణిదశాపరాణి॥౪౨॥ గతీస్సహస్రాణిచపంచతస్యచత్వారిసంవర్తకృతానిచైవ । విముక్తమేనంనిరయాచ్చవిద్ధిసర్వేషుచాన్యేషుచసంభ
వేషు॥౪౩॥ సదేవలోకేవిహరత్యభీక్ష్ణంతతశ్చ్యుతోమానుషతాముపైతి। సంహారవిక్షేపశతానిచాష్టౌమర్త్యేషుతిష్ఠత్యమృతత్వమేతి॥౪౪॥సో౽స్మాద
థభ్రశ్యతికాలయోగాత్కృష్ణేతలేతిష్ఠతిసర్వకష్టే। యథాత్వయంసిధ్యతిజీవలోకస్తత్తే౽భిధాస్యామ్యసురప్రవీర॥ ౪౫॥దైవానిసవ్యూహశతానిస
ప్తరక్తోహరిద్రో౽థతథైవశుక్లః।సంశ్రిత్యసంధావతిశుక్లమేతమష్టావరానర్చ్యతమాన్సలోకాన్॥౪౬॥ అష్టౌచషష్టించశతానియానిమనోవిరుద్ధానిమ
హాద్యుతీనామ్। శుక్లస్యవర్ణస్యపరాగతిర్యాత్రీణ్యేవరుద్ధానిమహానుభావ॥౪౭॥ సంహారవిక్షేపమనిష్టమేకంచత్వారిచాన్యానివసత్యనీశః।షష్ఠస్యవ
ర్ణస్యపరాగతిర్యాసిద్ధావసిద్ధస్యగతక్లమస్య॥౪౭॥ సస్తోత్తరంతత్రవసత్యనీశఃసంహారవిక్షేపశతంసశేషమ్। తస్మాదుపావృత్యమనుష్యలోకేతతో
మహాన్మానుషతాముపైతి॥౪౯॥ తస్మాదుపావృత్యతతఃక్రమేణసో౽గ్రేణసంతిష్ఠతిభూతసర్గమ్। ససప్తకృత్వశ్చపరైతిలోకాన్సంహారవిక్షేపకృతప్ర
భావః॥౫౦॥ సప్తైవసంహారముపప్లవానిసంభావ్యసంతిష్ఠతిజీవలోకే। తతో౽వ్యయంస్థానమనంతమేతిదేవస్యవిష్ణోరథబ్రహ్మణశ్చ॥ ౫౧॥ శేషస్యచైవా
థనరస్యచైవదేవస్యవిష్ణోఃపరమస్యచైవ। సంహారకాలేపరిదగ్ధకాయాబ్రహ్మాణమాయాంతిసదాప్రజాహి॥ ౫౨॥ చేష్టాత్మనోదేవగణాశ్చసర్వేయేబ్ర
హ్మలోకాదపరాఃస్మతే౽పి।ప్రజావిసర్గంతుసశేషకాలంస్థానానిస్వాన్యేవసరంతిజీవాః॥౫౩॥ నిశ్శేషతస్తత్పదంయాంతిచాంతేసర్వేదేవాయేసదృశా
మనుష్యాః। యేతుచ్యుతాస్సిద్ధలోకాత్క్రమేణతేషాంగతింయాంతియథానుపూర్వ్యా॥౫౪॥జీవాఃపరేతద్బలతుల్యరూపాఃస్వంస్వంవిధింయాంతివి
పర్యయేణ। సయావదేవాస్తిసశేషభుక్తైఃప్రజాశ్చదేవ్యోచతథైవశుక్లే ॥ ౫౫ ॥ తావత్తదంగేషువిశుద్ధభావఃసంయమ్యపంచేంద్రియరూపమేతత్ ।శు
ద్ధాంగతింతాంపరమాంవరైతిశుద్ధేననిత్యంమనసావిచిన్వన్॥౫౬ ॥ తతో౽వ్యయంస్థానముపైతిబ్రహ్మదుష్ప్రాపమభ్యేతిసశాశ్వతంవై।ఇత్యేతదాఖ్యాత
మహీనసత్వానారాయణస్యేహబలంమయాతే॥౫౭॥వృత్రః॥ఏవంగతేమేనవిషాదో౽స్తికశ్చిత్సమ్యక్చపశ్యామివచస్తథైతత్ । శ్రుత్వాతుతేవాచమదీ
నసత్వవికల్మషో౽స్మ్యద్యతథావిపాప్మా॥౫౮॥ ప్రవృత్తమేతద్భగవన్మహర్షేమహాద్యుతేశ్చక్రమనంతతవీర్యమ్। విష్ణోరనంతస్యసనాతనంతత్స్థానంస
ర్గాయత్రసర్వేప్రవృత్తాః ॥ సవైమహాత్మాపురుషోత్తమోవైతస్మిన్జగత్సర్వమిదంప్రతిష్ఠితమ్॥౫౯॥ భీష్మః॥ ఏవముక్త్వాసకౌంతేయవృత్రఃప్రాణాన
వాసృజత్। యోజయిత్వాతథాత్మానంపరంస్థానమవాప్తవాన్॥౬౦॥యుధిష్ఠిరః॥ అయంసభగవాన్దేవఃపితామహజనార్దనః। సనత్కుమారోవృ
త్రాయయత్తదాఖ్యాతవాన్పురా॥౬౧॥భీష్మః॥మూలస్థాయీమహాదేవోభగవాన్స్వేనతేజసా। తత్స్థఃసృజతితాన్భావాన్నానారూపాన్మహా
మనాః॥౬౨॥ తురీయార్ధేనతస్యేమంవిద్ధికేశవమచ్యుతమ్ । తురీయార్ధేనలోకాంస్త్రీన్భావయత్యేవబుద్ధిమాన్॥౬౩॥ అర్వాక్స్థితస్తుయఃస్థాయీక

ల్పం తే పరివర్తతే । స శేతే భగవానప్సు యో౽సావతిబలః ప్రభుః ॥ తాన్విధాతా ప్రసన్నాత్మా లోకాంశ్చరతి శాశ్వతాన్ ॥౮౪॥ సర్వాణ్యూహాన్యాసక
రోత్యనంతః సనాతనస్సంచరతే చ లోకాన్ । స చానిరుద్ధః సృజతే మహాత్మా తత్స్థం జగత్సర్వమిదం విచిత్రమ్ ॥౮౫॥ యుధిష్ఠిరః॥ వృత్రేణ పరమార్థజ్ఞ దృ
ష్టా మన్యే౽త్మనో గతిః ॥ శుభా తస్మాత్స సుఖితో న శోచతి పితామహ ॥౮౬॥ శుక్లః శుక్లాభిజాతీయః సాధ్యో నావర్తతే౽నఘ । తిర్యగ్గతేశ్చ నిర్ముక్తో నిరయాచ్చ
పితామహ ॥౮౭॥ హారిద్రవర్ణే రక్తే వా వర్తమానస్తు పార్థివ । తిర్యగేవానుపశ్యేత కర్మభిస్తామసైర్వృతః ॥౮౮॥ వయం తు భృశమాపన్నా రక్తా దుఃఖ
సుఖాసుఖే । కాం గతిం ప్రతిపత్స్యామో నీలాం కృష్ణాధమామథ ॥౮౯॥ భీష్మః ॥ శుద్ధాభిజనసంపన్నాః పాండవాః సంశితవ్రతాః । విహృత్య దేవలోకేషు పున
ర్మానుషమేష్యథ ॥ ౯౦ ॥ ప్రజావిసర్గం చ సుఖేన కాలే ప్రత్యేత్య దేవేషు సుఖాని భుక్త్వా । సుఖేన సంయాస్యథ సిద్ధసంఖ్యాం మా వో భయం భూ
ద్విమలాః స్థ సర్వే ॥ ౯౧ ॥ ....*

ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - వృత్రగీతాయాం - అశీత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ అహో ధర్మిష్ఠతా తాత వృత్రస్యామితతేజసః । యస్య విజ్ఞానమతులం విష్ణోర్భక్తిశ్చ తాదృశీ ॥౧॥ దుర్విజ్ఞేయం పదం తాత విష్ణోరమితతేజసః ॥
కథం వా రాజశార్దూల పదం తు జ్ఞానవానసౌ ॥ ౨॥ భవతా కథితం హ్యేతచ్ఛ్రద్దధే చాహమచ్యుతమ్ । భూయస్తు మే సముత్పన్నా బుద్ధిరవ్యక్తదర్శనాత్ ॥
౩॥ కథం వినిహతో వృత్రః శక్రేణ పురుషర్షభ । ధర్మిష్ఠో విష్ణుభక్తశ్చ తత్త్వజ్ఞశ్చ పదాన్వయే ॥౪॥ ఏతన్మే సంశయం బ్రూహి పృచ్ఛతే భరతర్షభ । వృత్ర
స్తు రాజశార్దూల యథా శక్రేణ నిర్జితః ॥౫॥ యథా చైవాభవద్యుద్ధం తచ్చాచక్ష్వ పితామహ । విస్తరేణ మహాబాహో పరం కౌతూహలం హి మే ॥౬॥ భీ
ష్మః॥ రథేనేంద్రః ప్రయాతో వై సార్ధం దేవగణైః పురా । దదర్శాథాగ్రతో వృత్రం ధిష్ఠితం పర్వతోపమమ్ ॥ ౭ ॥ యోజనానాం శతాన్యూర్ధ్వం పంచ
చ్ఛ్రితమరిందమ । శతాని విస్తరేణాథ త్రీణ్యేవాభ్యధికాని వై ॥ ౮ ॥ తత్ప్రేక్ష్య తాదృశం రూపం త్రైలోక్యేనాపి దుర్జయమ్ । వృత్రస్య దేవాః సంత్రస్తా న
శాంతిముపలేభిరే ॥౯॥ శక్రస్య తు తదా రాజన్నూరుస్తంభో వ్యజాయత । భయాద్వృత్రస్య సహసా దృష్ట్వా తద్రూపముత్తమమ్ ॥౧౦॥ తతో నాదః సమభ
వద్వాదిత్రాణాం చ నిస్స్వనః । దేవాసురాణాం సర్వేషాం తస్మిన్యుద్ధ ఉపస్థితే ॥౧౧॥ అథ వృత్రస్య కౌరవ్య దృష్ట్వా శక్రమవస్థితమ్ । న సంభ్రమో న భీః
కాచిదాస్థా వా సమజాయత ॥౧౨॥ తతః సమభవద్యుద్ధం త్రైలోక్యస్య భయంకరమ్ । శక్రస్య చ సురేంద్రస్య వృత్రస్య చ మహాత్మనః ॥ ౧౩ ॥ అసిభిః పట్ట
సైః శూలైః శక్తితోమరముద్గరైః । శిలాభిర్వివిధాభిశ్చ కార్ముకైశ్చ మహాస్వనైః ॥౧౪॥ శస్త్రైశ్చ వివిధైర్దివ్యైః పావకోల్కాభిరేవ చ । దేవదానవైస్త
త్సైన్యైః సర్వమాసీత్సమాకులమ్ ॥౧౫॥ పితామహపురోగాశ్చ సర్వే దేవగణాస్తథా । ఋషయశ్చ మహాభాగాస్తద్యుద్ధం ద్రష్టుమాగమన్ ॥ ౧౬॥ వి
మానాగ్ర్యైర్మహారాజ సిద్ధాశ్చ భరతర్షభ । గంధర్వాశ్చ విమానాగ్ర్యైరప్సరోభిః సమాగమన్ ॥ ౧౭॥ తతో౽ంతరిక్షమావృత్య వృత్రో ధర్మభృతాం వ
రః । అశ్మవర్షేణ దేవేంద్రం సమాకిరదతిద్రుతమ్ ॥౧౮॥ తతో దేవగణాః క్రుద్ధాః సర్వతః శరవృష్టిభిః । అశ్మవర్షమపోహంత వృత్రప్రేరితమాహవే ॥౧౯॥
వృత్రస్తు కురుశార్దూల మహామాయో మహాబలః । మోహయామాస దేవేంద్రం మాయాయుద్ధేన సర్వశః ॥ ౨౦॥ తస్య వృత్రార్దితస్యాథ మోహ ఆసీ
చ్ఛతక్రతోః । రథంతరేణ తం తత్ర వసిష్ఠః సమబోధయత్ ॥౨౧॥ వసిష్ఠః॥ దేవశ్రేష్ఠో౽సి దేవేంద్ర దైత్యాసురనిబర్హణ । త్రైలోక్యబలసంయుక్తః కస్మాచ్ఛ
క్ర విషీదసి ॥ ౨౨॥ ఏష బ్రహ్మా చ విష్ణుశ్చ శివశ్చైవ జగత్పతిః । సోమశ్చ భగవాన్దేవః సర్వే చ పరమర్షయః ॥ ౨౩॥ మా కార్షీః కశ్మలం శక్ర కశ్చిదేవేత
రో యథా । ఆర్యాం యుద్ధే మతిం కృత్వా జహి శత్రూన్సురాధిప ॥౨౪॥ ఏష లోకగురుస్త్ర్యక్షః సర్వలోకనమస్కృతః । నిరీక్షతే త్వాం భగవాంస్త్యజ మో
హం సురాధిప ॥౨౫॥ ఏతే బ్రహ్మర్షయశ్చైవ బృహస్పతిపురోగమాః । స్తవేన శక్ర దివ్యేన స్తువంతి త్వాం జయాయ వై ॥ ౨౬ ॥ భీష్మః॥ ఏవం సంబోధ్యమా

నస్యవిపిష్టేనమహాత్మనా। ఆసీద్వాసవస్యాసీద్బలముత్తమతేజసః॥ ౨౭॥ తతోబుద్ధిముపాగమ్యభగవాన్పాకశాసనః।యోగేనమహతాయుక్తస్తాం
మాయాంవ్యపకర్షతః॥ ౨౮॥ తతోంగిరస్సుతశ్శ్రీమాంస్తేచైవపరమర్షయః। దృష్ట్వావృత్రస్యవిక్రాంతముపాగమ్యమహేశ్వరమ్॥౨౯॥ఊచుర్వృత్ర
వినాశార్థంలోకానాంహితకామ్యయా।తతోభగవతస్తేజోజ్వరోభూత్వాజగత్పతేః॥౩౦॥సమావిశత్తదారౌద్రోవృత్రందైత్యపతింతదా।విష్ణుశ్చభగ
వాన్దేవఃసర్వలోకాభిపూజితః॥ ౩౧॥ ఐంద్రంసమావిశద్వజ్రంలోకసంరక్షణేరతః।తతోబృహస్పతిర్ధీమానుపాగమ్యశతక్రతుమ్॥౩౨॥వసిష్ఠశ్చమ
హాతేజాఃసర్వేచపరమర్షయః। తేసమాసాద్యవరదంవాసవంలోకపూజితమ్॥ ఊచురేకాగ్రమనసోజహివృత్రమితిప్రభో॥ ౩౩॥ మహేశ్వరః॥ ఏషవృ
త్రోమహాఞ్శక్రబలేనమహతావృతః। విశ్వాత్మాసర్వగశ్చైవబహుమాయశ్చవిశ్రుతః॥ ౩౪॥ తదేనమసురశ్రేష్ఠంత్రైలోక్యేనాపిదుర్జయమ్। జహి
త్వంయోగమాస్థాయమావమంస్థాస్సురేశ్వర॥ ౩౫॥ అనేనహితపస్తప్తంబలార్థమమరాధిప।షష్టింవర్షసహస్రాణిబ్రహ్మాచాస్మైవరందదౌ॥౩౬॥మ
హత్త్వంయోగినాంచైవమహామాయత్వమేవచ। మహాబలత్వంచతథాతేజశ్చాగ్ర్యంసురేశ్వర॥ ౩౭॥ ఏతత్త్వాంమామకంతేజఃసమావిశతివాసవ।వ్య
గ్రమేనంత్వమప్యేవంవజ్రేణజహిదానవమ్॥ ౩౮॥ శక్రః॥ భగవంస్త్వత్ప్రసాదేనదితిజంసుదురాసదమ్।వజ్రేణనిహనిష్యామిపశ్యతస్తేసురర్షభ॥౩౯॥
భీష్మః॥ ఆవిశ్యమానేదైత్యేతుజ్వరేణాథమహాసురే। దేవతానామృషీణాంచహర్షాన్నాదోమహానభూత్॥౪౦॥తతోదుందుభయశ్చైవశంఖాశ్చసు
మహాస్వనాః। మురజాడిండిమాశ్చైవప్రావాద్యంతసహస్రశః॥ ౪౧॥ అసురాణాంతుసర్వేషాంస్మృతిలోపోమహానభూత్। మాయానాశశ్చబల
వాన్క్షణేనసమపద్యత॥౪౨॥తథావిష్టమథోజ్ఞాత్వాఋషయోదేవతాస్తథా। స్తువంతశ్శక్రమీశానంతథాప్రాచోదయన్నపి॥ ౪౩॥రథస్థస్యహిశక్రస్య
యుద్ధకాలేమహాత్మనః। ఋషిభిస్తూయమానస్యరూపమాసీత్సుదుర్దృశమ్॥ ౪౪॥ ....*

ఇతి- వృత్రవధే- ఏకాశీత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః,

భీష్మః॥ వృత్రస్యతుమహారాజజ్వరావిష్టస్యసర్వశః।అభవన్యానిలింగానిశరీరేతానిమేశ్శృణు॥౧॥ జ్వలితాస్యోభవద్ఘోరోవైవర్ణ్యంచాగమత్పరమ్।
గాత్రకంపశ్చసుమహాఞ్శ్వాసశ్చాప్యభవన్మహాన్॥ ౨॥ రోమహర్షశ్చతీవ్రోభూన్నిశ్శ్వాసశ్చమహాన్నృప। శివాచాశివసంకాశాతస్యవక్త్రాత్సుదా
రుణా॥౩॥నిష్పపాతమహాఘోరాస్మృతిస్సాతస్యభారత। ఉల్కాశ్చజ్వలితాస్తస్యదీప్తాఃపార్శ్వేప్రపేదిరే॥౪॥ గృధ్రాఃకంకాబలాకాశ్చవాచోముం
చన్సుదారుణాః। వృత్రస్యోపరిసంహృష్టాశ్చక్రవత్పరిబభ్రముః॥౫॥ తతస్తంరథమాస్థాయదేవాప్యాయితఆహవే। వజ్రోద్యతకరశ్శక్రస్తందైత్యంసమ
వైక్షత॥ ౬॥ అమానుషమథోనాదంసముమోచమహాసురః। వ్యజృంభచ్చైవరాజేంద్రతీవ్రజ్వరసమన్వితః॥ ౭॥ అథాస్యజృంభతశ్శక్రస్తతోవజ్రమవా
సృజత్। సవజ్రస్సుమహాతేజాకాలాగ్నిసదృశోపమః॥ ౮॥ క్షిప్రమేవమహాకాయంవృత్రందైత్యమపాతయత్। తతోనాదస్సమభవత్పునరేవసమంత
తః॥ ౯॥ వృత్రంవినిహతందృష్ట్వాదేవానాంభరతర్షభ।వృత్రంతుహత్వామఘవాన్దానవారిర్మహాయశాః॥౧౦॥వజ్రేణవిష్ణుయుక్తేనదివమేవసమా
విశత్। అథవృత్రస్యకౌరవ్యశరీరాదభినిస్సృతా॥౧౧॥ బ్రహ్మవధ్యామహాఘోరారౌద్రాలోకభయావహా। కరాలదశనాభీమావికృతాకృష్ణపింగళా॥
౧౨॥ప్రకీర్ణమూర్ధజాచైవఘోరనేత్రాచభారత।కపాలమాలినీచైవకృత్యేవభరతర్షభ॥౧౩॥ రుధిరార్ద్రాచధర్మజ్ఞచీరవల్కలవాసినీ। సాభిని
ష్క్రమ్యరాజేంద్రతాదృగ్రూపాభయావహా॥౧౪॥ వజ్రిణంమృగయామాసతదాభరతసత్తమ। కస్యచిత్త్వథకాలస్యవృత్రహాకురునందన॥ ౧౫॥స్వ
ర్గాయాభిముఖఃప్రాయాల్లోకానాంహితకామ్యయా। సావినిస్సరమాణంతుదృష్ట్వాశక్రంమహౌజసమ్॥౧౬॥ జగ్రాహవధ్యాదేవేంద్రంసులగ్నాచా
భవత్తదా। సహితస్మిన్సముత్పన్నేబ్రహ్మవధ్యాకృతేభయే॥ ౧౭॥నలిన్యాబిసమధ్యస్థఉవాసాబ్దగణాన్బహూన్।అనుసృత్యతుయత్నాత్తుసతయావై

బ్రహ్మహత్యయా ॥ ౧౮ ॥ తదా గృహీతః కారవ్యనిస్తేజాస్సమపద్యత । తస్యావ్యపోహే నేశక్రః పరం యత్నం చకార హ ॥ ౧౯ ॥ న చాశకత్తాం దేవేంద్రో బ్ర
హ్మవధ్యాం వ్యపోహితుమ్ । గృహీత ఏవ తు తయా దేవేంద్రో భరతర్షభ ॥ ౨౦ ॥ పితామహముపాగమ్య శిరసా ప్రత్యపూజయత్ । జ్ఞాత్వా గృహీతం శక్రం చ
సద్విజప్రవరవధ్యయా ॥ ౨౧ ॥ బ్రహ్మా సంచింతయామాస తదా భరతసత్తమ । తామువాచ మహాబాహో బ్రహ్మవధ్యాం పితామహః ॥ ౨౨ ॥ స్వరేణ మ
ధురేణాథ సాంత్వయన్నివ భారత । ముచ్యతాం త్రిదశేంద్రోయం మత్ప్రియం కురు భామిని ॥ బ్రూహి కిం తే కరోమ్యద్య కామం కిం త్వమిహేచ్ఛసి ॥ ౨౩ ॥ బ్రహ్మ
వధ్యా ॥ త్రిలోకపూజితే దేవే ప్రీతే త్రైలోక్యకర్తరి । కృతమేవేహ మన్యామి నివాసం తు విధత్స్వ మే ॥ ౨౪ ॥ త్వయా కృతేయం మర్యాదా లోకసంరక్షణా
ర్థినా । స్థాపనా వై సుమహతీ త్వయా దేవ ప్రవర్తితా ॥ ౨౫ ॥ ప్రీతే తు త్వయి ధర్మజ్ఞ సర్వలోకేశ్వర ప్రభో । శక్రాదపగమిష్యామి నివాసం సంవిధత్స్వ మే ॥
౨౬ ॥ భీష్మః ॥ తథేతి తాం ప్రాహ తదా బ్రహ్మవధ్యాం పితామహః । ఉపాయతస్స శక్రస్య బ్రహ్మవధ్యాం వ్యపోహత ॥ ౨౭ ॥ తతస్స్వయంభువా ధ్యాతస్త
త్ర వహ్నిర్మహాత్మనా । బ్రహ్మాణముపసంగమ్య తతో వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౮ ॥ ప్రాప్తోస్మి భగవన్ దేవ త్వత్సకాశమనిందిత । యత్కర్తవ్యం మయా దేవ తద్భ
వాన్ వక్తుమర్హతి ॥ ౨౯ ॥ బ్రహ్మా ॥ బహుధా విభజిష్యామి బ్రహ్మవధ్యామిమామహమ్ । శక్రస్యాద్య విమోక్షార్థం చతుర్భాగం ప్రతీచ్ఛ వై ॥ ౩౦ ॥ అ
గ్నిః ॥ మమ మోక్షస్య కోంతో వై బ్రహ్మన్ ధ్యాయస్వ వై ప్రభో । ఏతదిచ్ఛామి విజ్ఞాతుం తత్త్వతో లోకపూజిత ॥ ౩౧ ॥ బ్రహ్మా ॥ యస్త్వాం జ్వలంతమాసాద్య
స్వయం వై మానవః క్వచిత్ । బీజౌషధిరసైర్వహ్నే న యక్ష్యతి తమోవృతః ॥ ౩౨ ॥ తమేషా యాస్యతి క్షిప్రం తత్రైవ చ నివత్స్యతి । బ్రహ్మవధ్యా హవ్యవా
హ వ్యేతు తే మానసో జ్వరః ॥ ౩౩ ॥ ఇత్యుక్తః ప్రతిజగ్రాహ తద్వచో హవ్యకవ్యభుక్ । పితామహస్య భగవాంస్తథా చ తదభూత్ప్రభో ॥ ౩౪ ॥ తతో వృక్షౌషధి
తృణం సమాహూయ పితామహః । ఇమమర్థం మహారాజ వక్తుం సముపచక్రమే ॥ ౩౫ ॥ తతో వృక్షౌషధితృణం తదైవోక్తం యథాతథమ్ । వ్యథితం వహ్ని
వద్రాజన్ బ్రహ్మాణమిదమబ్రవీత్ ॥ ౩౬ ॥ అస్మాకం బ్రహ్మవధ్యాయాః కోంతో లోకపితామహ । దైవేనాభిహతానస్మాన్న పునర్హంతుమర్హసి ॥ ౩౭ ॥ వ
యమగ్నిం తథా శీతం వర్షం చ పవనేరితమ్ । సహామస్సతతం దేవ తథా చ్ఛేదనభేదనే ॥ ౩౮ ॥ బ్రహ్మవధ్యామిమామద్య భవశ్శాసనాద్వయమ్ । గ్రహీ
ష్యామ త్రిలోకేశ మోక్షం చింతయతాం భవాన్ ॥ ౩౯ ॥ బ్రహ్మా ॥ పర్వకాలే తు సంప్రాప్తే యో వై చ్ఛేదనభేదనమ్ । కరిష్యతి నరో మోహాత్తమేషానుగమి
ష్యతి ॥ ౪౦ ॥ భీష్మః ॥ తతో వృక్షౌషధితృణమేవముక్తం మహాత్మనా । బ్రహ్మాణమభిసంపూజ్య జగామాశు యథాగతమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఆహూయాప్సరసో దేవస్తతో
లోకపితామహః । వాచా మధురయా ప్రాహ సాంత్వయన్నివ భారత ॥ ౪౨ ॥ ఇయమింద్రాదనుప్రాప్తా బ్రహ్మదధ్యా వరాంగనాః । చతుర్థమస్యా భాగాంశం
మయోక్తాస్సంప్రతీచ్ఛత ॥ ౪౩ ॥ అప్సరసః ॥ గ్రహణే కృతబుద్ధీనాం దేవేశ తవ శాసనాత్ । మోక్షం సమయతోస్మాకం చింతయస్వ పితామహ ॥ ౪౪ ॥ బ్ర
హ్మా ॥ రజస్వలాసు నారీషు యో వై మైథునమాచరేత్ । తమేషా యాస్యతి క్షిప్రం వ్యేతు వో మానసో జ్వరః ॥ ౪౫ ॥ భీష్మః ॥ తథేతి హృష్టమనస ఇత్యుక్త్వాప్సర
సాం గణాః । స్వాని స్థానాని సంప్రాప్య రేమిరే భరతర్షభ ॥ ౪౬ ॥ తతస్త్రిలోకకృద్దేవః పునరేవ మహాతపాః । అపస్సంచింతయామాస ధ్యాతాస్తాశ్చా
ప్యథాగమన్ ॥ ౪౭ ॥ తాస్తు సర్వాస్సమాగమ్య బ్రహ్మాణమమితౌజసమ్ । ఇదమూచుర్వచో రాజన్ ప్రణిపత్య పితామహమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఇమాస్స్మ దేవ సంప్రా
ప్తాస్త్వత్సకాశమరిందమ । శాసనాత్తవ లోకేశ సమాజ్ఞాపయ నః ప్రభో ॥ ౪౯ ॥ బ్రహ్మా ॥ ఇయం వృత్రాదనుప్రాప్తా పురుహూతం మహాభయా । బ్రహ్మవ
ధ్యా చతుర్థాంశమస్యా యూయం ప్రతీచ్ఛత ॥ ౫౦ ॥ ఆపః ఊచుః ॥ ఏవం భవతు లోకేశ యథా వదసి నః ప్రభో । మోక్షం సమయతోస్మాకం సంచింతయితుమ
ర్హసి ॥ ౫౧ ॥ త్వం హి దేవేశ సర్వస్య జగతః పరమా గతిః । కోన్యః ప్రసాద్యో హి భవేద్యః కృచ్ఛ్రాన్నస్సముద్ధరేత్ ॥ ౫౨ ॥ బ్రహ్మా ॥ అల్పా ఇతి మతిం కృత్వా

మోఽనరో బుద్ధిమోహితః। శ్లేష్మమూత్రపురీషాణి యస్మాసు ప్రతిమోక్ష్యతి॥౫౩॥తమియం యాస్యతి క్షిప్రం తత్రైవ చ నివత్స్యతి।తథా వో భవితా మోక్ష
ఇతి సత్యం బ్రవీమి వః॥౫౪॥ తతో విముచ్య దేవేంద్రం బ్రహ్మవధ్యా యుధిష్ఠిర। యథావిసృష్టం తం వాసమగమద్దేవశాసనాత్ ॥౫౫॥ఏవం శక్రేణ సంప్రాప్తా
బ్రహ్మవధ్యా జనాధిప। పితామహమనుజ్ఞాప్య సోఽశ్వమేధమకల్పయత్ ॥ ౫౬॥ శ్రూయతే చ మహారాజ సంప్రాప్తా వాసవేన వై। బ్రహ్మవధ్యా తతశ్శుద్ధిం
హయమేధేన లబ్ధవాన్॥ ౫౭ ॥ సమవాప్య శ్రియం దేవో హత్వారీంశ్చ సహస్రశః। ప్రహర్షమతులం లేభే వాసవః పృథివీపతే॥ ౫౮॥ వృత్రస్య రుధిరా
చ్చైవ శిఖండాః పార్థ జజ్ఞిరే। ద్విజాతిభిరభక్ష్యాస్తే దీక్షితైశ్చ తపోధనైః॥౫౯॥సర్వావస్థం త్వమప్యేషాం ద్విజాతీనాం ప్రియం కురు।ఇమే హి భూతలే
దేవాః ప్రథితాః కురునందన॥౬౦॥ఏవం శక్రేణ కౌరవ్య బుద్ధిసౌక్ష్మ్యాన్మహాసురః। ఉపాయపూర్వం నిహతో వృత్రోఽప్యమితతేజసా॥ ౬౧॥ ఏవం త్వమపి
కౌంతేయ పృథివ్యామపరాజితః। భవిష్యసి యథా దేవః శతక్రతురమిత్రహా॥ ౬౨॥ యే తు శక్రకథాం దివ్యామిమాం పర్వసు పర్వసు। విప్రమధ్యే వదిష్యంతి న
తే ప్రాప్స్యంతి కిల్బిషమ్॥౬౩॥ఇత్యేతద్వృత్రమాశ్రిత్య శక్రస్యాత్యద్భుతం మహత్। కథితం కర్మ తే తాత కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౬౪॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి-వృత్రవధే-ద్వ్యశీత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥పితామహ మహాప్రాజ్ఞ సర్వశాస్త్రవిశారద। అస్మిన్వృత్రవధే దేవ వివక్షా మమ జాయతే॥౧॥ జ్వరేణ మోహితో వృత్రః కథితస్తే జనాధిప। ని
హతో వాసవేనేహ వజ్రేణేతి తదానఘ॥౨॥కథమేష మహాప్రాజ్ఞ జ్వరః ప్రాదుర్బభౌ కుతః। జ్వరోత్పత్తిం నిపుణతః శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం ప్రభో॥౩॥ భీష్మః॥
శృణు రాజన్ జ్వరస్యేమం సంభవం లోకవిశ్రుతమ్। విస్తరం చాస్య వక్ష్యామి యాదృశశ్చైవ భారత॥౪॥పురా మేరోర్మహారాజ శృంగం త్రైలోక్యపూ
జితమ్। జ్యోతిష్కం నామ సావిత్రం సర్వరత్నవిభూషితమ్॥౫॥అప్రమేయమనాధృష్యం సర్వలోకేషు భారత।తత్ర దేవో గిరితటే హేమధాతువిభూషితే॥
౬॥ పర్యంక ఇవ విభ్రాజన్నుపవిష్టో బభూవ హ। శైలరాజసుతా చాస్య నిత్యం పార్శ్వే స్థితా బభౌ॥౭॥ తథా దేవా మహాత్మానో వసవశ్చామితౌజసః। త
థైవ చ మహాత్మానావశ్వినౌ భిషజాం వరౌ॥ ౮॥తథా వైశ్రవణో రాజా గుహ్యకైరభిసంవృతః।యక్షాణామీశ్వరః శ్రీమాన్ కైలాసనిలయః ప్రభుః॥౯॥ ఉ
పాసంత మహాత్మానముశనా చ మహామునిః। సనత్కుమారప్రముఖాస్తథైవ చ మహర్షయః॥ ౧౦॥ అంగిరఃప్రముఖాశ్చైవ తథా దేవర్షయోఽపరే। వి
శ్వావసుశ్చ గంధర్వస్తథా నారదపర్వతౌ॥ ౧౧॥ అప్సరోగణసంఘాశ్చ సమాజగ్మురనేకశః। వవౌ సుఖః శివో వాయుర్నానాగంధవహః శుచిః॥౧౨॥సర్వ
ర్తుకుసుమోపేతాః పుష్పవంతో ద్రుమాస్తథా। తథా విద్యాధరాశ్చైవ సిద్ధాశ్చైవ తపోధనాః॥ ౧౩॥ మహాదేవం పశుపతిం పర్యుపాసంత భారత। భూ
తాని చ మహారాజ నానారూపధరాణ్యథ॥౧౪॥రాక్షసాశ్చ మహారౌద్రాః పిశాచాశ్చ మహాబలాః।బహురూపధరా హృష్టా నానాప్రహరణోద్యతాః॥౧౫॥
దేవస్యానుచరాస్తత్ర తస్థిరే చానలోపమాః। నందీ చ భగవాంస్తత్ర దేవస్యానుమతే స్థితః॥ ౧౬॥ ప్రగృహ్య జ్వలితం శూలం దీప్యమానస్స్వతేజసా। గంగా
చ సరితాం శ్రేష్ఠా సర్వతీర్థజలోద్భవా॥ ౧౭॥ పర్యుపాసత తం దేవం రూపిణీ కురునందన। స ఏవం భగవాంస్తత్ర పూజ్యమానస్సురర్షిభిః॥౧౮॥దేవైశ్చ
సుమహాతేజా మహాదేవో వ్యతిష్ఠత। కస్యచిత్త్వథ కాలస్య దక్షో నామ ప్రజాపతిః॥౧౯॥ పూర్వోక్తేన విధానేన యక్ష్యమాణోఽన్వపద్యత। తతస్తస్య మఖం
దేవాః సర్వే శక్రపురోగమాః॥౨౦॥గమనాయ సమాగమ్య బుద్ధిమాపేదిరే తదా। తే విమానైర్మహాత్మానో జ్వలనార్కసమప్రభైః॥౨౧॥దేవస్యానుమతే
గచ్ఛన్ గంగాద్వారమితి శ్రుతిః। ప్రస్థితా దేవతా దృష్ట్వా శైలరాజసుతా తదా॥ ౨౨॥ ఉవాచ వచనం సాధ్వీ దేవం పశుపతిం పతిమ్।భగవన్ క్వ ను యాంత్యే
తే దేవాశ్శక్రపురోగమాః॥ బ్రూహి తత్త్వేన తత్త్వజ్ఞ సంశయో మే మహానయమ్॥ ౨౩॥ మహేశ్వరః॥దక్షో నామ మహాభాగే ప్రజానాం పతిరుత్తమః॥

హాయమేధేన యజ్ఞే తే తత్ర యాంతి దివౌకసః॥ ౨౪॥ ఉమా॥ యజ్ఞమేతం మహాదేవ కిమర్థం నాధిగచ్ఛసి। కేన వా ప్రతిషేధేన గమనం తే న విద్యతే॥ ౨౫॥ మ
హేశ్వరః॥ సురైరేవ మహాభాగే పూర్వమేతదనుష్ఠితమ్। యజ్ఞేషు సర్వేషు మమ న భాగ ఉపకల్పితః॥ ౨౬॥ పూర్వోపాయోపపన్నేన మార్గేణ వరవ
ర్ణిని। న మే సురాః ప్రయచ్ఛంతి భాగం యజ్ఞస్య ధర్మతః॥ ౨౭॥ ఉమా॥ భగవన్ సర్వభూతేషు ప్రభావాభ్యధికో గుణైః। అజయ్యశ్చాప్యధృష్యశ్చ తేజసా
యశసా శ్రియా॥ ౨౮॥ అనేన తే మహాభాగ ప్రతిషేధేన భాగతః। అతీవ దుఃఖముత్పన్నం వేపథుశ్చ మమానఘ॥ ౨౯॥ భీష్మః॥ ఏవముక్త్వా తు సా దేవీ దేవం ప
శుపతిం పతిమ్। తూష్ణీంభూతాభవద్రాజన్ దహ్యమానేన చేతసా॥ ౩౦॥ అథ దేవ్యా మతం జ్ఞాత్వా హృద్గతం యచ్చికీర్షితమ్। స సమాజ్ఞాపయామాస తి
ష్ఠ త్వమితి నందినమ్॥ ౩౧॥ తతో యోగబలం కృత్వా సర్వయోగేశ్వరేశ్వరః। తం యజ్ఞం సుమహాతేజా భీమైరనుచరైస్తథా॥ ౩౨॥ సహసా ఘాతయామా
స దేవదేవః పినాకధృక్। కేచిన్నాదానముంచంత కేచిద్ధాసాంశ్చ చక్రిరే॥ ౩౩॥ రుధిరేణాపరే రాజం స్తత్రాగ్నిం సమవాకిరన్। కేచిద్యూపాన్ సముత్పాట్య
బభ్రముర్వికృతాననాః॥ ౩౪॥ ఆస్యైరన్యే చాగ్రసంత తదైవ పరిచారకాన్। తతస్స యజ్ఞో నృపతే వధ్యమానస్సమంతతః॥ ౩౫॥ ఆస్థాయ మృగరూపం వై
ఖమేవాభ్యాగమత్తదా। తం తు యజ్ఞం తథారూపం గచ్ఛంతముపలభ్య సః॥ ౩౬॥ ధనురాదాయ బాణేన తదాన్వసరత ప్రభుః। తతస్తస్య సురేశస్య క్రోధా
దమితతేజసః॥ ౩౭॥ లలాటాత్ప్రసృతో ఘోరః స్వేదబిందుర్బభూవ హ। తస్మిన్ పతితమాత్రే చ స్వేదబిందౌ తదా భువి॥ ౩౮॥ ప్రాదుర్బభూవ సుమహాన
గ్నిః కాలానలోపమః। తత్ర చాజాయత తదా పురుషః పురుషర్షభ॥ ౩౯॥ హ్రస్వోఽతిమాత్రం రక్తాక్షో హరిశ్మశ్రుర్విభీషణః। ఊర్ధ్వకేశోఽతిరోమాంగః శ్యే
నోలూకస్తథైవ చ॥ ౪౦॥ కరాళః కృష్ణవర్ణశ్చ రక్తవాసాస్తథైవ చ। తం యజ్ఞం సుమహాసత్త్వోఽదహత్కక్షమివానలః॥ ౪౧॥ వ్యచరత్సర్వతో దేవాన్
ప్రాద్రవత్స ఋషీంస్తథా। దేవాశ్చాప్యద్రవన్ సర్వే తతో భీతా దిశో దశ॥ ౪౨॥ తేన తస్మిన్ విచరతా పురుషేణ విశాంపతే। పృథివీ హ్యచలద్రాజన్నతీవ భర
తర్షభ॥ ౪౩॥ హాహాభూతం జగత్సర్వముపలక్ష్య తదా ప్రభుః। పితామహో మహాదేవం దర్శయన్ ప్రత్యభాషత॥ ౪౪॥ బ్రహ్మా॥ భవతోఽపి సురాస్సర్వే
భాగం దాస్యంతి వై ప్రభో। క్రియతాం ప్రతిసంహారః సర్వదేవేశ్వర త్వయా॥ ౪౫॥ ఇమా హి దేవతాస్సర్వా ఋషయశ్చ పరంతప। తవ క్రోధాన్మహాదేవ న
శాంతిముపలేభిరే॥ ౪౬॥ యశ్చైష పురుషో జాతః స్వేదాత్తే విబుధోత్తమ। జ్వరో నామైష ధర్మజ్ఞ లోకేషు ప్రచరిష్యతి॥ ౪౭॥ ఏకీభూతస్య న త్వస్య ధార
ణే తేజసః ప్రభో। సమర్థా సకలా పృథ్వీ బహుధా సృజ్యతామయమ్॥ ౪౮॥ ఇత్యుక్తో బ్రహ్మణా దేవో భాగే చాపి ప్రకల్పితే। భగవంతం తథేత్యాహ బ్రహ్మా
ణమమితౌజసమ్॥ ౪౯॥ పరాం చ ప్రీతిమగమదుత్స్మయంశ్చ పినాకధృక్। అవాప చ తదా భాగం యథోక్తం బ్రహ్మణా భవః॥ ౫౦॥ జ్వరం చ సర్వధర్మజ్ఞో
బహుధా వ్యసృజత్తదా। శాంత్యర్థం సర్వభూతానాం శృణు తచ్చాపి పుత్రక॥ ౫౧॥ శీర్షాభితాపో నాగానాం పర్వతానాం శిలాజతు। అపాం తు నీలికాం వి
ద్యాన్నిర్మోకం భుజగేషు చ॥ ౫౨॥ ఖచరస్సౌరభేయాణామూషరం పృథివీతలే। పశూనామపి ధర్మజ్ఞ దృష్టిప్రత్యవరోధనమ్॥ ౫౩॥ రంధ్రాగతమథాశ్వా
నాం శిఖోద్భేదశ్చ బర్హిణామ్। నేత్రరోగః కోకిలస్య జ్వరః ప్రోక్తో మహాత్మనా॥ ౫౪॥ అవీనాం పిత్తభేదశ్చ సర్వేషామితి నశ్శ్రుతమ్। శుకానామపి సర్వే
షాం హిక్కికా ప్రోచ్యతే జ్వరః॥ ౫౫॥ శార్దూలేష్వథ ధర్మజ్ఞ శ్రమో జ్వర ఇహోచ్యతే। మానుషేషు తు ధర్మజ్ఞ జ్వరో నామైష భారత॥ ౫౬॥ మరణే జ
న్మని తథా మధ్యే చావిశతే నరమ్। ఏతన్మాహేశ్వరం తేజో జ్వరో నామ సుదారుణః॥ ౫౭॥ నమస్యశ్చైవ మాన్యశ్చ సర్వప్రాణిభిరీశ్వరః। అనేన హి సమావిష్టో
వృత్రో ధర్మభృతాం వర॥ ౫౮॥ వ్యజృంభత తతశ్శక్రస్తస్మై వజ్రమవాసృజత్। ప్రవిశ్య వజ్రం వృత్రం చ దారయామాస భారత॥ ౫౯॥ దారితశ్చ స వజ్రే
ణ మహాయోగీ మహాసురః। జగామ పరమం స్థానం విష్ణోరమితతేజసః॥ ౬౦॥ విష్ణుభక్త్యా హి తేనేదం జగద్వ్యాప్తమభూత్తదా। తస్మాచ్చ నిహతో యుద్ధే వి
ష్ణోః స్థానమవాప్తవాన్॥ ౬౧॥ ఇత్యేష వృత్రమాశ్రిత్య జ్వరస్య మహతో మయా। విస్తరః కథితః పుత్ర కిమన్యత్ప్రబ్రవీమి తే॥ ఇమాం జ్వరోత్పత్తిమదీనమాన

సపఠేత్సదాయస్సమాహితోనరః। విముక్తరోగస్సుఖీముదాయుతోలభేత కామాన్సయథామనీషితాన్॥ ౯౩॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి జ్వరోత్పత్తికథనే-త్ర్యశీత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః

జనమేజయః॥ప్రాచేతసస్యదక్షస్యకథంవైవస్వతేంతరే। వినాశమగమద్బ్రహ్మన్హయమేధఃప్రజాపతేః॥౧॥ దేవ్యామన్యుకృతంమత్వాక్రుద్ధస్స
ర్వాత్మకఃప్రభుః। ప్రసాదాత్తస్యదక్షేణసయజ్ఞస్సంధితఃకథమ్॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామియంతన్మేబ్రూహియథాతథమ్॥౨॥ వైశంపాయనః॥ పురాహిమవ
తఃపృష్ఠేదక్షోవైయజ్ఞమాహరత్।గంగాద్వారేశుభేదేశేఋషిసిద్ధనిషేవితే॥౩॥గంధర్వాప్సరసాకీర్ణేనానాద్రుమలతావృతే। ఋషిసంఘైఃపరి
వృతందక్షంధర్మభృతాంవరమ్॥ ౪॥ పృథివ్యామంతరిక్షేచయేచస్వర్లోకవాసినః సర్వేప్రాంజలయోభూత్వాఉపతస్థుఃప్రజాపతిమ్॥౫॥దేవదాన
వగంధర్వాపిశాచోరగరాక్షసాః। హాహాహూహూశ్చగంధర్వౌతుంబురుర్నారదస్తథా॥ ౬॥ విశ్వావసుర్విశ్వసేనోగంధర్వాప్సరసస్తథా।ఆదిత్యా
వసవోరుద్రాఃసాధ్యాస్సహమరుద్గణైః॥౭॥ ఇంద్రేణసహితాస్సర్వేఆగతాయజ్ఞభాగినః। ఊష్మపాస్సోమపాశ్చైవధూమపాఆజ్యపాస్తథా॥౮॥ఋ
షయఃపితరశ్చైవఆగతాబ్రహ్మణాసహ।ఏతేచాన్యేచబహవోభూతగ్రామాశ్చతుర్విధాః॥ ౯॥ జరాయుజాండజాశ్చైవసహసాస్వేదజోద్భిజైః। ఆ
హూతామంత్రితాస్సర్వేదేవాశ్చసహపత్నిభిః ॥ ౧౦ ॥ విరాజంతేవిమానస్థాదీప్యమానాఇవాగ్నయః। తాన్దృష్ట్వామన్యునావిష్టోదధీచిర్వాక్యమబ్రు
వీత్ ॥౧౧॥నాయంయజ్ఞోనవాధర్మోయత్రరుద్రోనఇజ్యతే। వధబంధంప్రపన్నావైకిన్నుకాలస్యపర్యయః॥ ౧౨ ॥ కిన్నుమోహాన్నపశ్యంతివినాశంప
ర్యుపస్థితమ్।ఉపస్థితంమహాఘోరంనబుధ్యంతిమహాధ్వరే॥ ౧౩॥ ఇత్యుక్త్వాసమహాయోగీపశ్యతిధ్యానచక్షుషా। సపశ్యతిమహాదేవం దేవీంచవరదాం
శుభామ్॥౧౪॥నారదంచమహాత్మానంతస్యాదేవ్యాస్సమీపతః। సంతోషంపరమంలేభఇతినిశ్చిత్యయోగవిత్॥౧౫॥ఏకమంత్రాస్తుతేసర్వేయేనేశోనని
మంత్రితః। తస్మాద్దేశాదపాక్రమ్యదధీచిర్వాక్యమబ్రవీత్॥ ౧౬॥ అపూజ్యపూజనాచ్చైవపూజ్యానాంచాప్యపూజనాత్। నృఘాతకసమంపాపంశశ్వ
త్ప్రాప్నోతిమానవః॥౧౭॥ అనృతంనోక్తపూర్వంమేనచవక్ష్యేకదాచన। దేవతానామృషీణాంచమధ్యేసత్యంబ్రవీమ్యహమ్॥౧౮॥ఆగతంపశుభర్తా
రంస్రష్టారంజగతఃపతిమ్। అధ్వరేయజ్ఞభోక్తారంసర్వేషాంపశ్యతప్రభుమ్॥౧౯॥ దక్షః॥సంతినోబహవోరుద్రాఃశూలహస్తాఃకపర్దినః। ఏకాదశస్థా
నగతానాహంవేద్మిమహేశ్వరమ్॥౨౦॥ దధీచిః॥సర్వేషామేవమంత్రోయంయేనాసౌననిమంత్రితః॥ యథాహంశంకరాదూర్ధ్వంనాన్యంపశ్యామిదైవ
తమ్। తథాదక్షస్యవిపులోయజ్ఞోయంనభవిష్యతి॥౨౧॥ దక్షః॥ ఏతన్మఖేశాయసువర్ణపాత్రేహవిస్సమస్తంవిధిమంత్రపూతమ్। విష్ణోర్నయామ్యప్ర
తిమస్యభాగంప్రభుర్విభుశ్చాహవనీయఏషః॥౨౨॥ దేవ్యువాచ॥ కింనామదానంనియమంతపోవాకుర్యామహంయేనపతిర్మమాద్య। లభేతభాగంభగవా
నచింత్యోఅర్థంతథాభాగమథోతృతీయమ్॥ ౨౩॥ ఏవంబ్రువాణాంభగవాన్స్వపత్నీంప్రహృష్టరూపఃక్షుభితామువాచ। నవేత్సిమాందేవికృశోదరాం
గికిన్నామయుక్తంవచనంమఖేశే॥౨౪॥అహంవిజానామివిశాలనేత్రేధ్యానేనహీనానవిదంత్యసంతః।తవాద్యమోహేనచసేంద్రదేవాలోకాస్త్రయస్స
ర్వతఏవమూఢాః॥౨౫॥ మామధ్వరేశంసితారఃస్తువంతిరథంతరంసామగాశ్చోపగాంతి।మాంబ్రాహ్మణాబ్రహ్మవిదోయజంతేమమాధ్వర్యవఃకల్పయం
తేచభాగమ్॥౨౬॥దేవ్యువాచ॥సుప్రాకృతోపిపురుషఃసర్వఃస్త్రీజనసంసది।స్తౌతిగర్వాయతేచాపిస్వమాత్మానంనసంశయః॥ ౨౭ ॥ భగవాన్ ॥ నా
త్మానంస్తౌమిదేవేశిపశ్యమేతనుమధ్యమే। యంస్రక్ష్యామివరారోహేయాగార్థేవరవర్ణిని ॥ ౨౮ ॥ ఇత్యుక్త్వాభగవాన్పత్నీముమాంప్రాణైరపిప్రి
యామ్।సోసృజద్భగవాన్వక్త్రాద్భూతంఘోరంప్రహర్షణమ్॥౨౯॥తమువాచాక్షిపమఖందక్షస్యేతిమహేశ్వరః। తతోవక్త్రాద్విముక్తేనసింహేనైకే

సలీలయా॥౩౦॥ దేవ్యా మన్యువ్యపోహార్థం హతో దక్షస్య వై క్రతుః। మన్యునా చ మహాభీమా మహాకాలీ మహేశ్వరీ॥౩౧॥ ఆత్మనః కర్మసాక్షిత్వే తేన సా
ర్థం సహానుగా। దేవస్యానుమతం మత్వా ప్రణమ్య శిరసా తతః॥ ౩౨ ॥ ఆత్మనస్సదృశశ్శౌర్యాద్బలరూపసమన్వితః। స ఏవ భగవాన్ క్రోధః ప్రతిరూపసమ
న్వితః॥౩౩॥ అనంతబలవీర్యశ్చ అనంతబలపౌరుషః। వీరభద్ర ఇతి ఖ్యాతో దేవ్యా మన్యుప్రమార్జకః॥ ౩౪ ॥ సోఽసృజద్రోమకూపేభ్యో రౌమ్యాన్నామ గణే
శ్వరాన్। రుద్రతుల్యా గణా రౌద్రా రుద్రవీర్యపరాక్రమాః॥౩౫॥ తే నిపేతుస్తతస్తూర్ణం దక్షయజ్ఞవిహింసయా। భీమరూపా మహాకాయాః శతశోఽథ సహ
స్రశః॥౩౬॥ తతః కిలకిలాశబ్దైరాకాశం పూరయంతి చ। తేన శబ్దేన మహతా త్రస్తాస్తత్ర దివౌకసః॥౩౭॥ పర్వతాశ్చ వ్యశీర్యంత చకంపే చ వసుంధరా। మా
రుతాశ్చైవ ఘూర్ణంతే చుక్షుభే వరుణాలయః॥ ౩౮ ॥ అగ్నయో నైవ దీప్యంతే నైవ దీప్యతి భాస్కరః। గ్రహా నైవ ప్రకాశంతే నక్షత్రాణి న చంద్రమాః॥
౩౯॥ ఋషయో న ప్రకాశంతే న దేవా న చ మానుషాః। ఏవం తు తిమిరీభూతే నిర్దహంత్యపమానితాః॥౪౦॥ ప్రహరంత్యపరే ఘోరా యూపానుత్పాటయం
తి చ। ప్రమర్దంతి తథా చాన్యే విమర్దంతి తథాపరే॥౪౧॥ ఆధావంతి ప్రధావంతి వాయువేగా మనోజవాః। చూర్ణ్యంతే యజ్ఞపాత్రాణి దివ్యాన్యాభరణా
ని చ॥౪౨॥ విశీర్ణా ఇవ దృశ్యంతే తారా ఇవ నభస్తలే। దివ్యాన్నపానభక్ష్యాణాం రాశయః పర్వతోపమాః॥౪౩॥ క్షీరనద్యోऽథ దృశ్యంతే ఘృతపాయసక
ర్దమాః। దధిమండోదకా దివ్యాః ఖండశర్కరవాలుకాః॥ ౪౪ ॥ షడ్రసాన్నివహంత్యేతా గుడకుల్యా మనోరమాః। ఉచ్చావచాని మాంసాని భక్ష్యాణి వివిధా
ని చ॥౪౫॥ పానకాని చ దివ్యాని లేహ్యచోష్యాణి యాని చ। భుంజతే వివిధైర్వక్త్రైర్విలుంపంత్యాక్షిపంతి చ॥౪౬॥ రుద్రకోపాన్మహాకాయాః కాలాగ్నిస
దృశోపమాః। క్షోభయంతః సురసైన్యాని భీషయంతస్సమంతతః॥౪౭॥ క్రీడంతి వివిధాకారాశ్చిక్షిపుస్సురయోషితః। రుద్రక్రోధాత్ప్రయత్నేన సర్వదేవైః
సురక్షితమ్॥౪౮॥ తం యజ్ఞమదహచ్ఛీఘ్రం రుద్రకర్మా సమంతతః। చకార భైరవం నాదం సర్వభూతభయంకరమ్॥౪౯॥ ఛిత్వా శిరో వై యజ్ఞస్య ననాద చ
ముమోద చ। తతో బ్రహ్మాదయో దేవా దక్షశ్చైవ ప్రజాపతిః॥ ఊచుః ప్రాంజలయస్సర్వే కథ్యతాం కో భవానితి ॥ ౫౦॥ వీరభద్రః॥ నాహం రుద్రో న వా దేవీ
నైవ భోక్తుమిహాగతః। దేవ్యా మన్యుకృతం మత్వా క్రుద్ధస్సర్వాత్మకః ప్రభుః ॥ ౫౧ ॥ ద్రష్టుం వా నైవ విప్రేంద్రా నైవ కౌతూహలేన వా। తవ యజ్ఞవిఘా
తార్థం సంప్రాప్తం విద్ధి మామిహ॥౫౨॥ వీరభద్ర ఇతి ఖ్యాతో రుద్రకోపాద్వినిస్సృతః। భద్రకాలీతి విఖ్యాతా దేవ్యాః కోపాద్వినిస్సృతా॥ ౫౩॥ ప్రేషితౌ
దేవదేవేన యజ్ఞాంతికమిహాగతౌ। శరణం గచ్ఛ విప్రేంద్ర దేవదేవముమాపతిమ్॥ ౫౪॥ వరం క్రోధోఽపి దేవస్య వరదానం న చాన్యతః। వీరభద్రవచశ్శ్రుత్వా
దక్షో ధర్మభృతాం వరః॥౫౫॥ తోషయామాస స్తోత్రేణ ప్రణిపత్య మహేశ్వరమ్। ప్రపద్యే దేవమీశానం శాశ్వతం ధ్రువమవ్యయమ్॥౫౬॥ మహాదేవం మ
హాత్మానం విశ్వస్య జగతః పతిమ్। దక్షః ప్రజాపతిర్యజ్ఞైర్దైవైస్తైస్సుసమాహితైః ॥ ౫౭ ॥ ఆహూతా దేవతాస్సర్వా ఋషయశ్చ తపోధనాః। దేవో
నాహూయతే తత్ర విశ్వకర్మా మహేశ్వరః ॥ ౫౮ ॥ తత్ర క్రుద్ధా మహాదేవీ గణాంస్తత్ర వ్యసర్జయత్। ప్రదీప్తే యజ్ఞవాటే తు విద్రుతేషు ద్విజాతిషు॥
౫౯॥ తారాగణమనుప్రాప్తే రౌద్రే దీప్తే మహాత్మని। శూలనిర్భిన్నహృదయైః కూజద్భిః పరిచారకైః॥౬౦॥ నిఖాతోత్పాటితైర్యూపైరపవిద్ధైరితస్తతః। ఉ
త్పతద్భిః పతద్భిశ్చ గృధ్రైరామిషగృధ్నుభిః॥ ౬౧॥ పక్షవాతవినిర్ధూతైః శివాశతనినాదితైః। యక్షగంధర్వసంఘైశ్చ పిశాచోరగరాక్షసైః॥౬౨॥ ప్రా
ణాపానౌ సంనిరుధ్య వక్త్రస్థానేన యత్నతః। విచార్య సర్వతో దృష్టిం బహుదృష్టిరమిత్రజిత్॥ ౬౩॥ సహసా దేవదేవేశో హ్యగ్నికుండాత్సముత్థితః। బిభ్ర
త్సూర్యసహస్రస్య తేజస్సంవర్తపమకోపమః॥౬౪॥ స్మితం కృత్వాऽబ్రవీద్వాక్యం బ్రూహి కిం కరవాణి తే। శ్రావితే చ మఖాధ్యాయే దేవానాం గురుణా తతః॥
౬౫ తమువాచాంజలిం కృత్వా దక్షో దేవం ప్రజాపతిః। భీతశ్శంకితవిత్రస్తః సబాష్పవదనేక్షణః॥౬౬॥ యది ప్రసన్నో భగవాన్ యది వాహం భవత్ప్రియః। య

దిచాహమనుగ్రాహ్యో యదివా వరదో మమ॥ ౨౭॥యద్దగ్ధంభక్షితంపీతమశితంయచ్చనాశితమ్।చూర్ణీకృతాపవిద్ధంచయజ్ఞసంభారమీదృశమ్॥౨౮।
దీర్ఘకాలేనమహతాప్రయత్నేనసుసంచితమ్ । తచ్చమిథ్యాభవేన్మహ్యంవరమేతమహంవృణే॥ ౨౯॥ తథాస్త్విత్యాహభగవాన్ భగనేత్రహరోహ-
రః । ధర్మాధ్యక్షో విరూపాక్షస్త్ర్యక్షో దేవఃప్రజాపతిః ॥ ౩౦ ॥ జానుభ్యామవనీంగత్వా దక్షోలబ్ధ్వాభవాద్వరమ్ । నామ్నామష్టసహస్రేణస్తు-
తవాన్వృషభధ్వజమ్॥౩౧॥ ....*

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - దక్షయజ్ఞవినాశే - చతురశీత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ యైర్నామధేయైస్తుతవాన్దక్షోదేవంప్రజాపతిః।వక్తుమర్హసిమేతాతశ్రోతుంశ్రద్ధామమానఘ॥ ౧॥ భీష్మః॥ శ్రూయతాందేవదేవస్య
నామాన్యద్భుతకర్మణః। గూఢవ్రతస్యగుహ్యానిప్రకాశానిచభారత॥౨॥ నమస్తేదేవదేవేశ దేవారిబలసూదన। దేవేంద్రబలవిష్టంభ దేవదానవపూజిత॥
౩॥ సహస్రాక్షవిరూపాక్షత్ర్యక్షయక్షాధిపప్రియ। సర్వతఃపాణిపాదాంతసర్వతోఽక్షిశిరోముఖ॥౪॥ సర్వతఃశ్రుతిమల్లోకే సర్వమావృత్యతిష్ఠసి।శంకు
కర్ణమహాకర్ణకుంభకర్ణార్ణవాలయ॥౫॥ గజేంద్రకర్ణగోకర్ణపాణికర్ణనమోఽస్తుతే। శతోదరశతావర్తశతజిహ్వనమోఽస్తుతే॥౬॥ గాయం
తిత్వాగాయత్రిణోఽర్చయంత్యర్కమర్కిణః। బ్రహ్మాణంత్వాంశతక్రతుమూర్ధ్వంఖమివమేనిరే॥ ౭॥ మూర్తౌహితేమహామూర్తేసముద్రాంబర
సన్నిభ।సర్వావై దేవతాహ్యస్మిన్గావోగోష్ఠఇవాసతే॥ ౮॥ భవచ్ఛరీరేపశ్యామిసోమమగ్నింజలేశ్వరమ్।ఆదిత్యమథవై విష్ణుంబ్రహ్మాణంచబృహస్ప
తిమ్॥౯॥ భగవాన్కారణంకార్యంక్రియాకారణమేవచ। అసతశ్చసతశ్చైవతథైవప్రభవాప్యయౌ॥ ౧౦ ॥ నమోభవాయశర్వాయరుద్రాయవరదా
యచ।పశూనాంపతయేనిత్యంనమోఽస్త్వంధకఘాతినే॥౧౧॥ త్రిజటాయత్రిశీర్షాయత్రిశూలవరపాణినే। త్ర్యంబకాయత్రినేత్రాయత్రిపురఘ్నాయవై
నమః॥౧౨॥ నమశ్చండాయముండాయఅండాయాండధరాయచ।దండినేసమకర్ణాయదండిముండాయవైనమః॥౧౩॥నమోర్ధ్వదంష్ట్రకేశాయశు
క్లాయావతతాయచ। విలోహితాయధూమ్రాయనీలగ్రీవాయవైనమః॥౧౪॥నమోఽస్త్వప్రతిరూపాయవిరూపాయశివాయచ । సూర్యాయసూర్యమా
లాయసూర్యధ్వజపతాకినే॥౧౫॥ నమఃప్రమథనాథాయవృషస్కంధాయధన్వినే। శత్రుందమాయదండాయపర్ణచీరపటాయచ॥౧౬॥నమోహిరణ్య
గర్భాయహిరణ్యకవచాయచ।హిరణ్యకృతచూడాయహిరణ్యపతయేనమః॥౧౭॥ నమస్స్తుతాయస్తుత్యాయస్తూయమానాయవైనమః। సర్వాయసర్వ
భక్ష్యాయసర్వభూతాంతరాత్మనే॥౧౮॥ నమోహోత్రేఽథమంత్రాయశుక్లధ్వజపతాకినే । నమోనాభాయనాభ్యాయనమఃకటకటాయచ॥౧౯॥ న
మోఽస్తుకృశనాశాయకృశాంగాయకృశాయచ। సంహృష్టాయనమస్తుభ్యంనమఃకిలకిలాయచ॥౨౦॥నమోఽస్తుశయమానాయశయితాయోత్థితాయచ।స్థి
తాయధావమానాయముండాయజటిలాయచ॥౨౧॥నమోనర్తనశీలాయముఖవాదిత్రవాదినే। నాద్యోపహారలుబ్ధాయగీతవాదిత్రశాలినే॥౨౨॥నమో
జ్యేష్ఠాయశ్రేష్ఠాయబలప్రమథనాయచ।కాలనాథాయకల్పాయక్షయాయోపక్షయాయచ॥౨౩॥భీమదుందుభిహాసాయభీమవ్రతధరాయచ। ఉగ్రాయ
చనమోనిత్యంనమోఽస్తుదశబాహవే॥ ౨౪॥ నమఃకపాలహస్తాయచితిభస్మప్రియాయచ। విభీషణాయభీష్మాయభీమవ్రతధరాయచ॥౨౫॥ నమోవికృత
వక్త్రాయఖడ్గజిహ్వాయదంష్ట్రిణే। పక్వామమాంసలుబ్ధాయతుంబీవీణాప్రియాయచ॥ ౨౬॥ నమోవృషాయవృష్యాయగోవృషాయవృషాయచ।కటంక
టాయదండాయనమఃపచపచాయచ ॥ ౨౭॥ నమస్సర్వవరిష్ఠాయవరాయవరదాయచ । వరమాల్యగంధవస్త్రాయవరాతివరదేనమః॥ ౨౮ ॥ నమోర
క్తవిరక్తాయభావనాయాక్షమాలినే। సంభిన్నాయవిభిన్నాయచ్ఛాయాయాతపనాయచ॥ ౨౯॥ అఘోరఘోరరూపాయఘోరఘోరతరాయచ।న
మశ్శివాయశాంతాయనమశ్శాంతతమాయచ॥౩౦॥ఏకపాద్బహునేత్రాయఏకశీర్ష్ణేనమోనమః। క్షుద్రాయక్షుద్రలుబ్ధాయసంవిభాగప్రియాయచ॥

౩౧॥పంచాలాయసితాంగాయనమశ్శమశమాయచ।నమశ్చండికఘంటాయఘంటాయాఘంటఘంటినే॥ ౩౨॥ సహస్రాధ్మాతఘంటాయఘంటామా
లాప్రియాయచ। ప్రాణఘంటాయగంధాయనమఃకలకలాయచ॥౩౩॥హూంహూంహూంకారపారాయహూంహూంకారప్రియాయచ। నమశ్శమ
శమేనిత్యంగిరివృక్షాలయాయచ॥౩౪॥గర్భమాంసస్సృగాలాయతారకాయతరాయచ।నమోయజ్ఞాయయజినేహుతాయప్రహుతాయచ॥౩౫॥ యజ్ఞ
వాహాయదాంతాయతప్యాయతపనాయచ।నమస్తటాయతట్యాయతటానాంపతయేనమః॥ ౩౬॥ అన్నదాయాన్నపతయేనమస్త్వన్నభుజేతథా । న
మస్సహస్రశీర్షాయసహస్రచరణాయచ॥౩౭॥సహస్రోద్యతశూలాయసహస్రనయనాయచ। నమోబాలార్కవర్ణాయబాలరూపధరాయచ॥
౩౮॥ బాలానుచరగుప్తాయబాలక్రీడనకాయచ। నమోవృద్ధాయలుబ్ధాయక్షుబ్ధాయక్షోభణాయచ॥ ౩౯ ॥ తరంగాంకితకేశాయముంజకేశాయవైన
మః। నమష్షట్కర్మతుష్టాయత్రికర్మనిరతాయచ॥౪౦॥ వర్ణాశ్రమాణాంవిధివత్పృథక్కర్మనివర్తినే। నమోఘుష్యాయఘోషాయనమఃకలకలా
యచ॥౪౧॥ శ్వేతపింగళనేత్రాయకృష్ణరక్తేక్షణాయచ। ప్రాణభగ్నాయదండాయస్ఫోటనాయకృశాయచ॥ ౪౨॥ ధర్మకామార్థమోక్షాణాంకథనీ
యకథాయచ।సాంఖ్యాయసాంఖ్యముఖ్యాయసాంఖ్యయోగప్రవర్తినే॥౪౩॥ నమోరథ్యవిరథ్యాయచతుష్పథరతాయచ । కృష్ణాజినోత్తరీయాయవ్యా
ళయజ్ఞోపవీతినే॥౪౪॥ఈశానవజ్రసంఘాతహరికేశనమోస్తుతే।త్ర్యంబికాంబికనాథాయవ్యక్తావ్యక్తనమోస్తుతే॥౪౫ ॥ కామకామదకామఘ్నతృప్తా
తృప్తవిచారిణే। సర్వసర్వదసర్వఘ్నసంధ్యారాగనమోస్తుతే॥౪౬॥మహామేఘచయప్రఖ్యమహాకాలనమోస్తుతే । స్థూలజీర్ణాంగజటిలేవల్కలాజి
నధారిణే॥ ౪౭॥ దీప్తసూర్యాగ్నిజటిలేవల్కలాజినవాససే। సహస్రసూర్యప్రతిమతపోనిత్యనమోస్తుతే॥ ౪౮ ॥ ఉన్మాదనశతావర్తగంగాతోయా
ర్ద్రమూర్ధజ। చంద్రావర్తయుగావర్తఘోరావర్తనమోస్తుతే॥౪౯॥ త్వమన్నమన్నభోక్తాచఅన్నదోన్నభుగేవచ । అన్నస్రష్టాచపక్తాచపక్వభు
క్పవనోనలః॥౫౦॥ జరాయుజాండజాశ్చైవస్వేదజాశ్చతథోద్భిజాః । త్వమేవదేవదేవేశభూతగ్రామశ్చతుర్విధః॥ ౫౧॥ చరాచరస్యస్రష్టాత్వంప్రతి
హర్తాతథైవచ। త్వామాహుర్బ్రహ్మవిదుషోబ్రహ్మబ్రహ్మవిదాంవర॥౫౨॥మనసఃపరమాయోనిఃఖంవాయుర్జ్యోతిషాంనిధిః।ఋక్సామానితథోంకార
మాహుస్త్వాంబ్రహ్మవాదినః॥౫౩॥ హాయిహాయిహువాహోవాయిహువాహోవాయితథాసకృత్ ।గాయంతిత్వాంసురశ్రేష్ఠసామగాబ్రహ్మవాదినః॥
౫౪॥ యజుర్మయఋఙ్మయశ్చత్వమాహుతిమయస్తథా।పఠ్యసేస్తుతిభిశ్చైవవేదోపనిషదాంగణైః॥ ౫౫॥ బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావైశ్యాఃశూద్రావ
ర్ణావరాశ్చయే।త్వమేవమేఘసంఘాశ్చవిద్యుత్స్తనితగర్జితః॥౫౬॥ సంవత్సరస్త్వమృతవోమాసోమాసార్ధమేవచ।యుగంనిమేషాఃకాష్ఠాస్త్వం
నక్షత్రాణిగ్రహాఃకలాః॥౫౭॥ వృక్షాణాంకందదోసిత్వంగిరీణాంశిఖరాణిచ । వ్యాఘ్రోమృగాణాంపతతాంతార్క్ష్యోనంతశ్చభోగినామ్॥౫౮॥క్షీరో
దోహ్యుదధీనాంచయంత్రాణాంధనురేవచ। వజ్రఃప్రహరణానాంచవ్రతానాంసత్యమేవచ॥౫౯॥త్వమేవద్వేషఇచ్ఛాచరాగోమోహఃక్షమాక్షమే।వ్య
వసాయోధృతిర్లోభఃకామక్రోధౌజయాజయౌ॥౬౦।త్వంగదీత్వంశరీచాపీఖట్వాంగీఝర్ఝరీతథా।ఛేత్తాభేత్తాప్రహర్తాత్వంనేతాసంతాపితామ
తః॥ ౬౧॥ దశలక్షణసంయుక్తోధర్మోర్థఃకామఏవచ। గంగాసముద్రాస్సరితఃపల్వలానిసరాంసిచ॥౬౨॥లతావల్ల్యస్తృణౌషధ్యఃపశవోమృగపక్షి
ణః।ద్రవ్యకర్మసమారంభఃకాలపుష్పఫలప్రదః॥౬౩॥ఆదిశ్చాంతశ్చవేదానాంగాయత్రీఓంకారఏవచ।హరితోరోహితోనీలఃకృష్ణోరక్తస్తథారుణః॥
౬౪॥ కద్రుశ్చకపిలశ్చైవకపోతోమేచకస్తథా।అవర్ణశ్చసువర్ణశ్చవర్ణకారోహ్యనౌపమః॥ ౬౫॥ సువర్ణనామాచతథాసువర్ణప్రియఏవచ।త్వ
మింద్రశ్చయమశ్చైవవరుణోధనదోనలః॥౬౬॥ఉపప్లవశ్చిత్రభానుఃస్వర్భానురేవచ। హోత్రంహోతాచహోమ్యంచహుతంచైవత

థా ప్రభుః॥ ౬౭॥ త్రిసుపర్ణ స్తథా బ్రహ్మ యజుషాం శతరుద్రియమ్। పవిత్రంచ పవిత్రాణాం మంగళానాంచ మంగళమ్॥౬౮॥గిరికో హింధుకో వృక్షో జీవః
పుద్గల ఏవచ। ప్రాణస్త్వం రజశ్చైవ తమశ్చాప్రమద స్తథా॥ ౬౯ ॥ ప్రాణోపానస్సమానశ్చ ఉదానో వ్యాన ఏవచ। ఉన్మేషశ్చ నిమేషశ్చ క్షుతం జృంభి
త మేవచ॥ ౭౦॥ లోహితాంతర్గతా దృష్టి ర్మహావక్త్రో మహోదరః।సూచీరోమా హరిశ్మశ్రు రూర్ధ్వకేశశ్చలాచలః॥ ౭౧॥గీతవాదిత్రతత్త్వజ్ఞో గీత
వాదనకప్రియః। మత్స్యో జలచరో జాల్యోకలః కేలికలః కలిః ॥ ౭౨ ॥ అకాలశ్చాతికాలశ్చ దుష్కాలః కాల ఏవచ। మృత్యుః క్షురశ్చ కృత్యశ్చ పక్షో పక్షక్ష
యంకరః॥ ౭౩॥ మేఘకాలో మహాదంష్ట్రః సంవర్తక బలాహకః।ఘంటో ఘంటో ఘటీఘంటీ చరు చేలీ మిలీమిలీ॥ ౭౪॥ బ్రహ్మకాయికమగ్నీనాం దండీ ముం
డ స్త్రిదండధృత్। చతుర్యుగశ్చతుర్వేద శ్చాతుర్హోత్రప్రవర్తకః॥ ౭౫॥ చాతురాశ్రమ్య నేతా చ చాతుర్వర్ణ్యకరశ్చయః। సదాచాక్షప్రియో ధూ
ర్తో గణాధ్యక్షో గణాధిపః॥ ౭౬॥ రక్తమాల్యాంబరధరో గిరిశో గిరికప్రియః। శిల్పికశ్శిల్పినాం శ్రేష్ఠః సర్వశిల్పప్రవర్తకః॥ ౭౭॥ భగనేత్రాంకుశశ్చండః
పూష్ణోదంత వినాశనః। స్వాహాస్వధా వషట్కారో నమస్కారో నమో నమః॥ ౭౮॥గూఢవ్రతో గుహ్యతపా స్తారక స్తారకామయః। ధాతా విధాతా సంధాతా
విధాతా ధారణోధరః॥ ౭౯॥ బ్రహ్మతపశ్చ సత్యంచ బ్రహ్మచర్యమథార్జవమ్। భూతాత్మా భూతకృద్భూతో భూతభవ్యభవోద్భవః॥౮౦॥ భూర్భువస్స్వ
రితశ్చైవ ధ్రువో దాంతో మహేశ్వరః। దీక్షితో దీక్షితః క్షాంతో దుర్దాంతో దాంతనాశనః॥౮౧॥ చంద్రావర్తో యుగావర్తః సంవర్తస్సంప్రవర్తకః।
కామో బిందురణుః స్థూలః కర్ణికారస్రజప్రియః॥౮౨॥ నందీముఖో భీమముఖః సుముఖో దుర్ముఖో ముఖః। చతుర్ముఖో బహుముఖో రణేష్వగ్నిముఖ స్త
థా॥౮౩॥ హిరణ్యగర్భశ్శకుని ర్మహోరగపతి ర్విరాట్। అధర్మహా మహాపార్శ్వశ్చండధారో గణాధిపః॥౮౪॥ గోనర్దో గోప్రతారశ్చ గోవృషే
శ్వరవాహనః। త్రైలోక్యగోప్తా గోవిందో గోమార్గో మార్గ ఏవచ॥౮౫॥ శ్రేష్ఠః స్థిరశ్చ స్థాణుశ్చ నిష్కంపః కంప ఏవచ। దుర్వారణో దుర్విషహో దు
స్సహో దురతిక్రమః॥౮౬॥ దుర్ధర్షో దుష్ప్రకంపశ్చ దుర్విషో దుర్జయో జయః। శశశ్శశాంకశ్శమనః శీతోష్ణక్షుజ్జరాధిధృక్॥ ౮౭ ॥ ఆధయో వ్యాధ
యశ్చైవ వ్యాధిహా వ్యాధిరేవచ। మమ యజ్ఞమృగవ్యాధో వ్యాధీనామాగమో గమః॥౮౮॥ శిఖండీ పుండరీకాక్షః పుండరీకవనాలయః। దండధార స్త్ర్యంబ
కశ్చ ఉగ్రదండోండనాశనః॥౮౯॥ విషాగ్రపాత్సురశ్రేష్ఠః సోమపా స్త్వం మరుత్పతిః । అమృతపా స్త్వం జగన్నాథ దేవదేవగణేశ్వరః॥ ౯౦॥ విషాగ్నిపా
మృత్యుపాశ్చ క్షీరపాస్సోమపా స్తథా। మధుశ్చ్యుతానామగ్రపా స్త్వం త్వమేవ తుషితాజ్యపాః॥ ౯౧॥ హిరణ్యరేతాః పురుష స్త్వమేవ త్వం స్త్రీపు
మాం స్త్వంచ నపుంసకంచ । బాలో యువా స్థవిరో జీర్ణదంష్ట్ర స్త్వం నాగేంద్రశ్శక్ర స్త్వం విశ్వకృద్విశ్వకర్తా॥ ౯౨॥ విశ్వకృద్విశ్వకృతాం వరేణ్య
స్త్వం విశ్వబాహో విశ్వరూప స్తేజస్వీ విశ్వతోముఖః। చంద్రాదిత్యౌ చక్షుషీ తే హృదయంచ పితామహః॥౯౩॥మహోదధిస్సరస్వతీ వాగ్బలమనలో
నిలః। అహోరాత్రం నిమేషోన్మేషకర్మా త్వ మస్త్రీ॥ ౯౪॥ న బ్రహ్మా న చ గోవిందః పౌరాణా ఋషయో న తే మాహాత్మ్యం వేదితుం శక్తా యాథాతథ్యేన
తే శివ॥౯౫॥ యా మూర్తయస్సుసూక్ష్మా స్తే న మహ్యం యాంతి దర్శనమ్। త్రాహి మాం సతతం రక్షపితా పుత్రమివౌరసమ్॥౯౬॥ రక్షమాం రక్షణీయోహం
తవానఘ నమోస్తు తే। భక్తానుకంపీ భగవాన్ భక్తశ్చాహం సదా త్వయి॥౯౭॥ యస్సహస్రాణ్యనేకాని పుంసామావృత్య దుర్దశః। తిష్ఠత్యేకస్సముద్రాం
తే స మే గోప్తాస్తు నిత్యశః॥౯౮॥ యం వినిద్రా జితశ్వాసాః సత్త్వస్థాస్సంయతేంద్రియాః। జ్యోతిః పశ్యంతి యుంజానా స్తస్మై యోగాత్మనే నమః॥౯౯॥ జటినే
దండినే నిత్యం లంబోదరశరీరిణే। కమండలునిషంగాయ తస్మై బ్రహ్మాత్మనే నమః॥ ౧౦౦॥ యస్య కేశేషు జీమూతా నద్యస్సర్వాంగసంధిషు। కుక్షౌ సముద్రా
శ్చత్వార స్తస్మై తోయాత్మనే నమః॥౧౦౧॥ సంభక్ష్య సర్వభూతాని యుగాంతే పర్యుపస్థితే। యశ్శేతే జలమధ్యస్థ స్తం ప్రపద్యేంబుశాయినమ్॥౧౦౨॥ప్రవి

శ్యన్దనం రాజా చాచార్యస్సోమం పిబతే నిశి। గ్రసత్యర్కం చ సర్వత్ర భూత్వా మాం సోఽభిరక్షతు॥౧౦౩॥ యే చానుపతితా గర్భా యథా భాగానుపాస
తే। నమస్తేభ్యస్స్వధా స్వాహా ప్రాప్నువంతు ముదంతు తే॥ ౧౦౪॥ యేఽఙ్గుష్ఠమాత్రాః పురుషా దేహస్థాస్సర్వదేహినామ్। రక్షంతు తే హి మాం నిత్యం నిత్యం
చాప్యాయయంతు మామ్॥ ౧౦౫॥ యే నరోదంతి దేహస్థా దేహినో రోదయంతి చ। హర్షయంతి న హృష్యంతి నమస్తేభ్యస్తు నిత్యశః॥౧౦౬॥ యే నదీషు సము
ద్రేషు పర్వతేషు గుహాసు చ। వృక్షమూలేషు గోష్ఠేషు కాంతారగహనేషు చ॥౧౦౭॥ చతుష్పథేషు రథ్యాసు చత్వరేషు తటేషు చ। హస్త్యశ్వరథశాలాసు
జీర్ణోద్యానాలయేషు చ॥౧౦౮॥ యేషు పంచసు భూతేషు దిశాసు విదిశాసు చ। చంద్రార్కయోర్మధ్యగతా యే చ చంద్రార్కరశ్మిషు॥౧౦౯॥ రసాతలగతా
యే చ యే చ తస్మై పరంగతాః। నమస్తేభ్యో నమస్తేభ్యో నమస్తేభ్యస్తు నిత్యశః॥ ౧౧౦॥ యేషాం న విద్యతే సంఖ్యా ప్రమాణం రూపమేవ చ। అసంఖ్యేయగు
ణా రుద్రా నమస్తేభ్యోస్తు నిత్యశః॥ ౧౧౧॥ సర్వభూతకరో యస్మాత్సర్వభూతపతిర్హరః। సర్వభూతాంతరాత్మా చ తేన త్వం న నిమంత్రితః॥౧౧౨॥ త్వమే
వ హీజ్యసే తస్మాద్యజ్ఞైర్వివిధదక్షిణైః। త్వమేవ కర్తా సర్వస్య తేన త్వం న నిమంత్రితః॥ ౧౧౩॥ అథవా మాయయా దేవ సూక్ష్మయా తవ మోహితః। ఏత
స్మాత్కారణాద్వాపి తేన త్వం న నిమంత్రితః॥౧౧౪॥ ప్రసీద మమ భద్రం తే భవ భావగతస్య మే। త్వయి మే హృదయం దేవ త్వయి బుద్ధిర్మనస్త్వయి॥ ౧౧౫॥
స్తుత్వైవం స మహాదేవం విరరామ ప్రజాపతిః। భగవానపి సుప్రీతః పునర్దక్షమభాషత॥౧౧౬॥ పరితుష్టోఽస్మి తే దక్ష స్తవేనానేన సువ్రత। బహునాత్ర కిముక్తేన
మత్సమీపే భవిష్యసి॥౧౧౭॥ అశ్వమేధసహస్రస్య వాజపేయశతస్య చ। ప్రజాపతే మత్ప్రసాదాత్ఫలభాగీ భవిష్యసి॥౧౧౮॥ అథైనమబ్రవీద్వాక్యం లో
కస్యాధిపతిర్భవః। ఆశ్వాసనకరం వాక్యం వాక్యవిద్వాక్యసంమతమ్॥౧౧౯॥ దక్ష దక్ష న కర్తవ్యో మన్యుర్విఘ్నమిమం ప్రతి। అహం యజ్ఞహరస్తుభ్యం దృ
ష్టమేతత్పురాతనమ్॥౧౨౦॥ భూయశ్చ తే వరం దద్మి తం త్వం గృహ్ణీష్వ సువ్రత। ప్రసన్నవదనో భూత్వా తదిహైకమనాశ్శృణు॥౧౨౧॥ వేదాత్ షడంగాదుద్ధృ
త్య సాంఖ్యయోగాచ్చ యుక్తితః। తపస్సుతప్తం విపులం దుశ్చరం దేవదానవైః॥౧౨౨॥ అపూర్వం సర్వతోభద్రం విశ్వతోముఖమవ్యయమ్। అబ్దైర్దశార్ధ
సంయుక్తం గూఢమప్రాజ్ఞనిందితమ్॥౧౨౩॥ వర్ణాశ్రమకృతైర్ధర్మైర్విపరీతం క్వచిత్సమమ్। గతాంతైరధ్యవసితమత్యాశ్రమమిదం వ్రతమ్॥ ౧౨౪॥ మ
యా పాశుపతం దక్ష శుభముత్పాదితం పురా। తస్య చీర్ణస్య తత్సమ్యక్ఫలం భవతి పుష్కలమ్॥ ౧౨౫॥ తచ్చాస్తు తే మహాభాగ త్యజ్యతాం మానసో జ్వరః। ఏ
వముక్త్వా మహాదేవః సపత్నీకస్సహానుగః॥౧౨౬॥ అదర్శనమనుప్రాప్తో దక్షస్యామితవిక్రమః। దక్షప్రోక్తం స్తవమిమం కీర్తయేద్యశ్శృణోతి వా॥౧౨౭॥
నాశుభం ప్రాప్నుయాత్కించిద్దీర్ఘమాయురవాప్నుయాత్। యథా సర్వేషు దేవేషు వరిష్ఠో భగవాన్ శివః॥౧౨౮॥ తథా స్తవో వరిష్ఠోఽయం స్తవానాం బ్ర
హ్మసమ్మితః। యశోరాజ్యసుఖైశ్వర్యకామార్థధనకాంక్షిభిః॥౧౨౯॥ శ్రోతవ్యో భక్తిమాస్థాయ విద్యాకామైశ్చ యత్నతః। వ్యాధితో దుఃఖితో దీనశ్చోర
గ్రస్తో భయార్దితః॥౧౩౦॥ రాజకార్యాభియుక్తో వా ముచ్యతే మహతో భయాత్। అనేనైవ తు దేహేన గణానాం సమతాం వ్రజేత్॥౧౩౧॥ తేజసా యశసా
చైవ యుక్తో భవతి నిర్మలః। న రాక్షసాః పిశాచా వా న భూతా న వినాయకాః॥౧౩౨॥ విఘ్నం కుర్యుర్గృహే తస్య యత్రాయం పఠ్యతే స్తవః। శృణుయాచ్చై
వ యా నారీ తద్భక్త్యా బ్రహ్మచారిణీ॥ ౧౩౩॥ పితృపక్షే మాతృపక్షే పూజ్యా భవతి దేవవత్। శృణుయాద్యః స్తవం కృత్స్నం కీర్తయేద్వా సమాహితః॥౧౩౪॥
తస్య సర్వాణి కర్మాణి సిద్ధిం గచ్ఛంత్యభీక్ష్ణశః। మనసా చింతితం యచ్చ యచ్చ వాచానుకీర్తితమ్॥ ౧౩౫॥ సర్వం సంపద్యతే తస్య స్తవస్యాస్యానుకీర్త
నాత్। దేవస్య చ గుహస్యాపి దేవ్యా నందీశ్వరస్య చ॥౧౩౬॥ బలిం సువిహితం కృత్వా దమేన నియమేన చ। తతస్తు యుక్తో గృహ్ణీయాన్నామాన్యాశు యథా
క్రమమ్॥ ౧౩౭॥ ఈప్సితాంల్లభతే సోఽర్థాన్ భోగాన్ కామాంశ్చ మానవః। మృతశ్చ స్వర్గమాప్నోతి తిర్యక్షు చ న జాయతే। ఇత్యాహ భగవాన్ వ్యాసః

పరాశరసుతః ప్రభుః॥ ౧౩౮ ॥ ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి దక్షప్రోక్తశివసహస్రనామస్తోత్రే-పంచాశీత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః
యుధిష్ఠిరః॥ అధ్యాత్మం నామ యదిదం పురుషస్యేహ విద్యతే॥ యదధ్యాత్మం యతశ్చైవ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ సర్వజ్ఞానపరం బుద్ధ్యా
యన్మాం త్వమనుపృచ్ఛసి। తద్వ్యాఖ్యాస్యామి తే తాత తస్య వ్యాఖ్యామిమాం శృణు॥ ౨॥ పృథివీ వాయురాకాశమాపో జ్యోతిశ్చ పంచమమ్। మహాభూ
తాని భూతానాం సర్వేషాం ప్రభవాప్యయౌ॥ ౩ ॥ స తేషాం గుణసంఘాతాః శరీరం భరతర్షభ । సతతం హి ప్రలీయంతే గుణాస్తే ప్రభవంతి చ॥ ౪॥ తత
స్సృష్టాని భూతాని తాని యాంతి పునః పునః । మహాభూతాని భూతేభ్య ఊర్మయస్సాగరే యథా ॥ ౫ ॥ ప్రసారయిత్వేహాంగాని కూర్మస్సంహరతే య
థా। తద్వద్భూతాని భూతానామల్పీయాంసి స్థవీయసామ్॥ ౬॥ ఆకాశాత్ఖలు యో ఘోషః సంఘాతస్తు మహీగుణః। వాయోః ప్రాణో రసస్త్వద్భ్యో రూ
పం తేజ ఉచ్యతే॥ ౭॥ ఇత్యేతన్మయమేవైతత్సర్వం స్థావరజంగమమ్। ప్రళయే చ తమభ్యేతి తస్మాదుద్దిశ్యతే పునః ॥ ౮॥ మహాభూతాని పంచైవ సర్వభూ
తేషు భూతకృత్ ।విషయాన్కల్పయామాస యస్మిన్యదనుపశ్యతి ॥ ౯ ॥ శబ్దశ్శ్రోత్రం తథా ఖాని త్రయమాకాశయోనిజమ్। రసస్స్నేహశ్చ జిహ్వా చ
అపామేతే గుణాః స్మృతాః॥ ౧౦॥ రూపం చక్షుర్విపాకశ్చ త్రివిధం జ్యోతిరుచ్యతే। ఘ్రేయం ఘ్రాణం శరీరం చ ఏతే భూమిగుణాః స్మృతాః॥ ౧౧॥ ప్రా
ణస్స్పర్శశ్చ చేష్టా చ వాయోరేతే గుణాః స్మృతాః। ఇతి సర్వగుణా రాజన్ వ్యాఖ్యాతాః పాంచభౌతికాః॥ ౧౨॥ సత్త్వం రజస్తమః కాలః కర్మ బుద్ధిశ్చ భా
రత। మనష్షష్ఠాని చైతేషు ఈశ్వరస్సమకల్పయత్ ॥ ౧౩॥ యదూర్ధ్వం పాదతలయోరవాఙ్మూర్ధ్నశ్చ పశ్యసి। ఏతస్మిన్నేవ కృత్స్నేఽయం వర్తతే బుద్ధి
రంతరే॥ ౧౪॥ ఇంద్రియాణి నరే పంచ షష్ఠం తు మన ఉచ్యతే। సప్తమీం బుద్ధిమేవాహుః క్షేత్రజ్ఞః పునరష్టమః॥ ౧౫॥ ఇంద్రియాణి చ కర్తా చ విచేతన్యాని భాగ
శః। తతస్సత్త్వం రజశ్చైవ తేఽపి భావాస్తదాశ్రయాః ॥ ౧౬॥ చక్షురాలోచనాయైవ సంశయం కురుతే మనః। బుద్ధిరధ్యవసానాయ సాక్షీ క్షేత్రజ్ఞ ఉచ్యతే॥
౧౭॥ తమస్సత్త్వం రజశ్చేతి కాలః కర్మ చ భారత। గుణైర్నేనీయతే బుద్ధిర్బుద్ధిరేవేంద్రియాణి చ॥ ౧౮ ॥ మనష్షష్ఠాని సర్వాణి బుద్ధ్యభావే కుతో గుణాః
యేన పశ్యతి తచ్చక్షుః శృణ్వతీ శ్రోత్రముచ్యతే॥ ౧౯॥ జిఘ్రతీ భవతి ఘ్రాణం రసతీ రసనా రసాన్ । స్పర్శనం స్పర్శతీ స్పర్శాన్ బుద్ధిర్విక్రియతే సకృత్ ॥
యదా ప్రార్థయతే కించిత్తదా భవతి సా మనః। అధిష్ఠానాని బుద్ధ్యా హి పృథగేతాని పంచధా॥ ౨౧॥ ఇంద్రియాణీతి తాన్యాహుస్తేషు దుష్టేషు దుష్యతి। పురు
షే తిష్ఠతీ బుద్ధిస్త్రిషు భావేషు వర్తతే॥ ౨౨॥ కదాచిల్లభతే ప్రీతిం కదాచిదపి శోచతి। న సుఖేన న దుఃఖేన కదాచిదపి వర్తతే॥ ౨౩॥ సేయం భావాత్మికా భావాం
స్త్రీనేతాన్ పరివర్తతే। సరితాం సాగరో భర్తా యథా వేలామివోర్మిమాన్॥ ౨౪॥ ఇతి భావగతా బుద్ధిర్భావే మనసి వర్తతే। ప్రవర్తమానం తు రజ
స్తద్భావేనానువర్తతే॥ ౨౫॥ ప్రహర్షః ప్రీతిరానందః సుఖం సంశాంతచిత్తతా। కథంచిదుపపద్యంతే పురుషే సాత్త్వికా గుణాః॥ ౨౬॥ పరిదాహస్తథా శో
కః సంతాపోమూర్తిరక్షమా। లింగాని రజసస్తాని దృశ్యంతే హేత్వహేతుభిః॥ ౨౭॥ అవిద్యా రాగమోహౌ చ ప్రమాదస్తబ్ధతా భయమ్। అసమృద్ధిస్తథా
దైన్యం ప్రమోహస్స్వప్నతంద్రితా॥ ౨౮ ॥ కథంచిదుపవర్తంతే వివిధాస్తామసా గుణాః । అత్ర యత్ప్రీతిసంయుక్తం కాయే మనసి వా భవేత్ ॥ ౨౯॥ వ
ర్తతే సాత్త్వికో భావ ఇత్యుపేక్షేత తత్తథా। అథ యద్దుఃఖసంయుక్తమప్రీతికరమాత్మనః॥ ౩౦॥ ప్రవృత్తం రజ ఇత్యేవ తదసంరభ్య చింతయేత్ ।అథ యన్మో
హసంయుక్తం కాయే మనసి వా భవేత్ ॥ ౩౦॥ అప్రతర్క్యమవిజ్ఞేయం తమస్తదుపధారయేత్ । ఇతి బుద్ధిగతీస్సర్వా వ్యాఖ్యాతా యావతీరిహ॥ ౩౨॥ ఏతద్బు
ద్ధ్వా భవేద్బుద్ధః కిమన్యద్బుద్ధలక్షణమ్ । సత్త్వక్షేత్రజ్ఞయోరేతదంతరం విద్ధి సూక్ష్మయోః॥ ౩౩॥ సృజతేఽత్ర గుణానేక ఏకో న సృజతే గుణాన్ । పృథగ్భూతౌ
ప్రకృత్యా తు సంప్రయుక్తౌ చ సర్వదా॥ ౩౪॥ యథా మత్స్యోఽద్భిరన్యస్స్యాత్సంప్రయుక్తౌ భవేత్తథా। న గుణా విదురాత్మానం స గుణాన్వేద సర్వతః॥ ౩౫॥ పరి

ద్రష్టా గుణానాంతు సంసృష్టా మన్యతే యథా।అశ్రయో నాస్తి సత్త్వస్య గుణసర్గేణ చేతనా॥౩౬॥ సత్త్వమస్య సృజన్త్యన్యే గుణాన్వై దకదాచన। సృజతే
హి గుణాన్ సత్త్వం క్షేత్రజ్ఞః పరిపశ్యతి॥౩౭॥ సంప్రయోగస్తయోరేష సత్త్వక్షేత్రజ్ఞయోర్ధ్రువః। ఇంద్రియైస్తు ప్రదీపార్థం క్రియతే బుద్ధిరంతరా॥౩౮॥
నిశ్చేష్టైర్భిరజానద్భిరింద్రియాణి ప్రదీపవత్। ఏవం స్వభావమేవైతత్తద్బుద్ధ్వా విహరేన్నరః॥ ౩౯॥ అశోచన్నప్రహృష్యంశ్చ సవై విగతమత్సరః। స్వ
భావసిద్ధమేవైతద్యదిమాన్ సృజతే గుణాన్॥ ౪౦॥ ఊర్ణనాభిర్యథా సూత్రం విజ్ఞేయాస్తంతువద్గుణాః। ప్రధ్వస్తా న నివర్తంతే ప్రవృత్తిర్నోపలభ్యతే॥
౪౧॥ ఏవమేకే వ్యవస్యంతి నివృత్తిరితి చాపరే। ఇతీమం హృదయగ్రంథిం బుద్ధిచింతామయం దృఢమ్॥౪౨॥ విముచ్య సుఖమాసీత విశోకశ్ఛిన్నసంశయః। తా
మ్యేయుః ప్రచ్యుతాః పృథ్వీం మోహపూర్ణాం నదీం నరాః॥ ౪౩॥ యథాగాధమవిద్వాంసో బుద్ధియోగమయం తథా। నైవ తామ్యంతి విద్వాంసః ప్లవంతః
పారమంభసః॥అధ్యాత్మవిదుషో ధీరా జ్ఞానం తు పరమం ప్లవః॥౪౪॥నభవతి విదుషాం మహద్భయం యదవిదుషాం సుమహద్భయం భవేత్। నహి గతిరధికా
స్తి కస్యచిత్సకృదుపదర్శయతీహ తుల్యతామ్॥౪౫॥ యత్కరోతి బహుదోషమేకతస్తచ్చ దూషయతి యత్పురాకృతమ్। నాప్రియం తదుభయం కరోత్యసౌ
యచ్చ దూషయతి యత్కరోతి చ॥౪౬॥ .... *

ఇతి మోక్షధర్మపర్వణి - పాంచభౌతికే - షడశీత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥సుఖదుఃఖానాంచ మృత్యోశ్చ త్రసంతే ప్రాణినస్సదా। ఉభయం నో యథా న స్యాత్తన్మే బ్రూహి పితామహ॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమ
మితిహాసం పురాతనమ్। నారదస్య చ సంవాదం సమంగస్య చ భారత॥౨॥నారదః॥ ఉరసైవ ప్రణమసే బాహుభ్యాం తరసీవ చ। సంప్రహృష్టమనా నిత్యం
విశోక ఇవ లక్ష్యసే॥౩॥ఉద్వేగం నిహి తే కించిత్సుసూక్ష్మమపి లక్షయే। నిత్యతృప్త ఇవ స్వస్థో బాలవచ్చ విచేష్టసే॥౪॥సమంగః॥భూతం భవ్యం భవిష్యం చ సర్వ
మేతత్తు మానద। తేషాం తత్త్వాని జానామి తతో న విమనా హ్యహమ్॥౫॥ ఉపక్రమానహం వేద పునరేవ ఫలోదయాన్। లోకే ఫలాని చిత్రాణి తతో న విమనా
హ్యహమ్॥౬॥అగాధాశ్చాప్రతిష్ఠాశ్చ గతిమంతశ్చ నారద।అంధా జడాశ్చ జీవంతి పశ్యాస్మానపి జీవతః॥ ౭॥ విహితేనైవ జీవంతి హ్యరోగాంగా దివౌకసః॥
బలవంతోబలాశ్చైవ తస్మాదస్మాన్ సభాజయ॥ ౮॥ సహస్రిణోపి జీవంతి జీవంతి శతినస్తథా। శోకేన చాన్యే జీవంతి పశ్యాస్మానపి జీవతః॥౯॥ యదా న శో
చేమహి కిన్న నస్స్యాద్ధర్మేణ వా నారద కర్మణా వా। కృతాంతవశ్యాని యదా సుఖాని దుఃఖాని వా యన్న విధర్షయంతి॥ ౧౦॥ యస్మై ప్రాజ్ఞాః కథయం
తే మనుష్యాః ప్రజ్ఞామూలో హీంద్రియాణాం ప్రసాదః। ముహ్యంతి శోచంతి తథేంద్రియాణి ప్రజ్ఞాలాభో నాస్తి మూఢేంద్రియస్య॥ ౧౧॥ మూఢస్య దర్పస్య
పునర్మోహ ఏవ మూఢస్య నాయం న పరోస్తి లోకః। న హ్యేవ దుఃఖాని సదా భవంతి సుఖస్య వా నిత్యశో లాభ ఏవ॥ ౧౨॥భవాత్మకం పరివర్తమానం న మా
దృశః సంజ్వరం జాతు కుర్యాత్।ఇష్టాన్ భోగాన్నానురుధ్యేత్సుఖం వా న చింతయేద్దుఃఖమభ్యాగతం వా॥౧౩॥సమాహితో న స్పృహయేత్పరేషాం నానా
గతం చాభినందేచ్చ లాభమ్। న చాపి హృష్యేద్విపులేర్థలాభే తథార్థనాశే చ న వై విషీదేత్॥౧౪॥న బాంధవా న చ విత్తం న కౌల్యం న చ శ్రుతం న చ మంత్రా
న వీర్యమ్। దుఃఖాత్త్రాతుం సర్వ ఏవోత్సహంతే పరత్ర శీలేన తు యాంతి శాంతిమ్॥ ౧౫॥ నాస్తి బుద్ధిరయుక్తస్య నాయోగాద్విందతే సుఖమ్। ధృతిశ్చ దుఃఖ
త్యాగశ్చేత్యుభయం తు సుఖం నృప॥౧౬॥ప్రియం హి హర్షజననం హర్ష ఉత్సేకవర్ధనమ్। ఉత్సేకో నరకాయైవ తస్మాత్తాన్ సంత్యజామ్యహమ్॥౧౭॥ ఏ
తాన్ శోకభయోత్సేకాన్ మోహనాన్ సుఖదుఃఖయోః।పశ్యామి సాక్షివల్లోకే దేహస్యాస్య విచేష్టనాత్॥ ౧౮॥ అర్థకామౌ పరిత్యజ్య విశోకో విగతజ్వ
రః। తృష్ణామోహౌ తు సంత్యజ్య చరామి పృథివీమిమామ్॥ ౧౯ ॥ న చ మృత్యోర్న చాధర్మాన్న లోభాన్న కుతశ్చన।పీతామృతస్యేవాత్యంతమిహ చాము
త్ర చాభయమ్॥ ౨౦॥ఏతద్బ్రహ్మన్విజానామి మహత్కృత్వా తపోవ్యయమ్। తేన నారద సంప్రాప్తో న మాం శోకః ప్రబాధతే॥ ౨౧॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-

శాన్తిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- సమంగనారదసంవాదే- సప్తాశీత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః- ****************యుధిష్ఠిరః॥
అతత్త్వజ్ఞస్య శాస్త్రాణాం సతతం సంశయాత్మనః। అకృతవ్యవసాయస్య శ్రేయో బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ గురుపూజా చ సతతం వృద్ధానాం
పర్యుపాసనమ్। శ్రవణం చైవ శాస్త్రాణాం కూటస్థం శ్రేయ ఉచ్యతే॥ ౨॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్। గాలవస్య చ సంవాదం దేవ
ర్షేర్నారదస్య చ॥ ౩॥ వీతమోహక్లమం విప్రం జ్ఞానతృప్తం జితేన్ద్రియమ్। శ్రేయస్కామో యతాత్మానం నారదం గాలవోఽబ్రవీత్॥ ౪॥ యైః కైశ్చిత్సం
మతో లోకే గుణైః పురుషో మునే। భవత్యనపగాన్ సర్వాంస్తాన్ గుణాన్ లక్షయామహే॥ ౫॥ భవానేవంవిధోఽస్మాకం సంశయం ఛేత్తుమర్హతి। అమూ
ఢశ్చిరమూఢానాం లోకతత్త్వమజానతామ్॥ ౬॥ జ్ఞానే హ్యేవం ప్రవృత్తిస్స్యాత్ కార్యాణామవిశేషతః। యత్కార్యం న వ్యవస్యామస్తద్భవాన్ వక్తుమ
ర్హతి॥ ౭॥ భగవన్నాశ్రమాస్సర్వే పృథగాచారదర్శినః। ఇదం శ్రేయ ఇదం శ్రేయ ఇతి సర్వే ప్రబోధితాః॥ ౮॥ తాంస్తు విప్రస్థితాన్ దృష్ట్వా శాస్త్రైశ్శాస్త్రాభి
నన్దినః। స్వశాస్త్రైః పరితుష్టాంశ్చ శ్రేయో నోపలభామహే॥ ౯॥ శాస్త్రం యది భవేదేకం శ్రేయో వ్యక్తం భవేత్తదా। శాస్త్రైశ్చ బహుభిర్భూయః శ్రే
యో గుహ్యం ప్రవేశితమ్॥ ౧౦॥ ఏతస్మాత్కారణాచ్ఛ్రేయః కలిలం ప్రతిభాతి మే। బ్రవీతు భగవాంస్తన్మే ఉపసన్నోఽస్మ్యధీహి భోః॥ ౧౧॥ నారదః॥ ఆశ్రమా
స్తాత చత్వారో యథా సంకల్పితాః పృథక్। తాన్ సర్వాననుపశ్య త్వం సమాశ్రిత్యేతి గాలవ॥ ౧౨॥ తేషాం తేషాం తథా హి త్వమాశ్రమాణాం తతస్తతః।
నానారూపం గుణోద్దేశం పశ్య విప్రస్థితం పృథక్॥ ౧౩॥ నయాంతి చైవ తే సమ్యగభిప్రేతమసంశయమ్। ఋజ్వపశ్యంస్తథా సమ్యగాశ్రమాణాం పరాం
గతిమ్॥ ౧౪॥ యత్తు నిశ్శ్రేయసం సమ్యక్తద్దైవాసంశయాత్మకమ్। అనుగ్రహం చ మిత్రాణామమిత్రాణాం చ నిగ్రహమ్॥ ౧౫॥ సంగ్రహం చ త్రివర్గస్య
శ్రేయ ఆహుర్మనీషిణః। నివృత్తిః కర్మణః పాపాత్సతతం పుణ్యశీలతా॥ ౧౬॥ సద్భిశ్చ సముదాచారః శ్రేయ ఏతదసంశయమ్। మార్దవం సర్వభూతే
ష్వవ్యవహారేషు చార్జవమ్॥ ౧౭॥ వాక్చైవ మధురా ప్రోక్తా శ్రేయ ఏతదసంశయమ్। దైవతేభ్యః పితృభ్యశ్చ సంవిభాగోఽతిథిష్వపి॥ ౧౮॥ అహంత్యాగశ్చ
భృత్యానాం శ్రేయ ఏతదసంశయమ్। సత్యస్య వచనం శ్రేయః సత్యజ్ఞానం తు దుష్కరమ్॥ ౧౯॥ యద్భూతహితమత్యన్తమేతత్సత్యం బ్రవీమ్యహమ్। అ
హంకారస్య చ త్యాగః ప్రమాదస్య చ నిగ్రహః॥ ౨౦॥ సంతోషశ్చైకచర్యా చ కూటస్థం శ్రేయ ఉచ్యతే। ధర్మేణ వేదాధ్యయనం వేదాంతానాం తథైవ
చ॥ ౨౧॥ జ్ఞానార్థానాం చ జిజ్ఞాసా శ్రేయ ఏతదసంశయమ్। శబ్దరూపరసస్పర్శాన్ సహ గంధేన కేవలాన్॥ ౨౨॥ నాత్యర్థముపసేవేత శ్రేయసోఽర్థీ క
థంచన। నక్తంచర్యాం దివాస్వప్నమాలస్యం పైశునం మదమ్॥ ౨౩॥ అతియోగమయోగం చ శ్రేయసోఽర్థీ పరిత్యజేత్। ఆత్మోత్కర్షం న మార్గేత పరే
షాం పరినిందయా॥ ౨౪॥ స్వగుణైరేవ మార్గేత విప్రకర్షం పృథగ్జనాత్। నిర్గుణాస్త్వేవ భూయిష్ఠమాత్మసంభావితా నరాః॥ ౨౫॥ దోషైరన్యాన్ గుణ
వతః క్షిపంత్యాత్మగుణక్షయాత్। అనుచ్యమానాస్తు పునస్తే మన్యంతే మహాజనాత్॥ ౨౬॥ గుణవత్తరమాత్మానం స్వేన మానేన దర్పితాః। అబ్రువన్ కస్య
చిన్నిందామాత్మపూజామవర్ణయన్॥ ౨౭॥ విపశ్చిద్గుణసంపన్నః ప్రాప్నోత్యేవ మహద్యశః। అబ్రువన్ వాతి సురభిర్గంధస్సుమనసాం శుచిః॥ ౨౮॥ తథై
వావ్యాహరన్ భాతి విమలో భానురంబరే। ఏవమాదీని చాన్యాని పరిత్యక్తాని మేధయా॥ ౨౯॥ జ్వలంతి యశసా లోకే యాని న వ్యాహరంతి చ। న లోకే దీప్యతే
మూర్ఖః కేవలాత్మప్రశంసయా॥ ౩౦॥ అపి చాపిహితశ్శ్వభ్రే కృతవిద్యః ప్రకాశతే। అసదుచ్చైరపి ప్రోక్తః శబ్దస్సముపశామ్యతి॥ ౩౧॥ దీప్యతే త్వేవ లో
కేషు శనైరపి సుభాషితమ్। మూఢానామవలిప్తానామసారం భాషితం బహు॥ ౩౨॥ దర్శయత్యంతరాత్మానమగ్నిరూపమివాంశుమాన్। ఏతస్మాత్కారణా
త్ప్రజ్ఞాం మృగయంతే పృథగ్విధామ్॥ ౩౩॥ ప్రజ్ఞాలాభో హి భూతానాముత్తమః ప్రతిభాతి మే। నాపృష్టః కస్యచిద్బ్రూయాన్నాప్యన్యాయేన పృచ్ఛతః॥ ౩౪॥

జ్ఞానవానపి మేధావీ జడవత్సముపావిశేత్ । తతో వా సంపరీక్షేత ధర్మాన్ నిత్యేషు సాధుషు ॥౩౫॥ మనుష్యేషు వదాన్యేషు స్వధర్మనిరతేషు చ । చతుర్ణాం
యత్ర వర్ణానాం ధర్మవ్యతికరో భవేత్ ॥ ౩౬॥ న తత్ర వాసం కుర్వీత శ్రేయోర్థీ వై కథంచన । నిరారంభో ప్యయమిహ యథాలబ్ధోపజీవనః ॥౩౭॥ పుణ్యం
పుణ్యేషు విమలం పాపం పాపేషు చాప్నుయాత్ । అపామగ్నేస్తథేందోశ్చ స్పర్శం వేదయతే యథా ॥౩౮॥ తథా పశ్యామహే స్పర్శముభయోః పుణ్య
పాపయోః ॥ అపశ్యంతోఽనువిషయం భుంజతే విఘసాశినః ॥ ౩౯॥ భుంజానశ్చాత్మవిషయాన్ విషయాన్ విద్ధి కర్మణామ్ । యత్రాగమయమానానామసత్కా
రేణ పృచ్ఛతామ్ ॥౪౦॥ ప్రబ్రూయాద్బ్రాహ్మణో ధర్మం త్యజేత్తం దేశమాత్మవాన్ । శిష్యోపాధ్యాయికా వృత్తిర్యత్ర స్యాత్సుసమాహితా ॥ ౪౧॥ య
థావచ్ఛాస్త్రసంపన్నః కస్తం దేశం పరిత్యజేత్ । ఆకాశస్థా ధ్రువం యత్ర దోషాన్ బ్రూయుర్విపశ్చితామ్ ॥౪౨॥ ఆత్మపూజాభికామో వై కో వసేత్తత్ర
పండితః । యత్ర సంలోడితా లుబ్ధైః ప్రాయశో ధర్మసేతవః ॥ ౪౩॥ ప్రదీప్తమివ శైలాంతం కస్తం దేశం న సంత్యజేత్ । యత్ర ధర్మమనాశంకాశ్చరేయుర్వీత
మత్సరాః ॥౪౪॥ భవేత్తత్ర వసేచ్చైవ పుణ్యశీలేషు సాధుషు । ధర్మమర్థనిమిత్తం చ చరేయుర్యత్ర మానవాః ॥ ౪౫॥ న తాననువసేజ్జాతు తే హి పాపకృ
తో జనాః । కర్మణా యత్ర పాపేన వర్తంతే జీవితేప్సవః ॥౪౬॥ వ్యవధావేత్తతస్తూర్ణం ససర్పాచ్ఛరణాదివ । యేన ఖట్వాం సమారూఢః కర్మణానుశయీ
భవేత్ ॥౪౭॥ ఆదితస్తన్న కర్తవ్యమిచ్ఛతా భవమాత్మనః । యత్ర రాజా చ రాజ్ఞశ్చ పురుషాః ప్రత్యనంతరాః ॥౪౮॥ కుటుంబినామగ్రభుజస్త్యజేత్తద్రాష్ట్ర
మాత్మవాన్ । శ్రోత్రియాస్త్వగ్రభోక్తారో ధర్మనిత్యాః సనాతనాః ॥ ౪౯॥ యాజనాధ్యాపనే యుక్తా యత్ర తద్రాష్ట్రమావసేత్ । స్వాహాస్వధావష
ట్కారా యత్ర సమ్యగనుష్ఠితాః ॥ ౫౦॥ అజస్రం చైవ వర్తంతే వసేత్తత్రావిచారయన్ । అశుచిం యత్ర పశ్యేత బ్రాహ్మణాన్ వృత్తికర్శితాన్ ॥ ౫౧॥
త్యజేత్తద్రాష్ట్రమాసన్నముపసృష్టమివామిషమ్ । ప్రీయమాణా నరా యత్ర ప్రయచ్ఛేయురయాచితాః ॥ ౫౨॥ స్వస్థచిత్తో వసేత్తత్ర కృతకృత్య ఇవాత్మ
వాన్ । దండో యత్రావినీతేషు సత్కారశ్చ కృతాత్మసు ॥ ౫౩॥ చరేత్తత్ర వసేచ్చైవ పుణ్యశీలేషు సాధుషు । ఉపసృష్టేషు దాంతేషు దురాచారేష్వసా
ధుషు ॥ ౫౪॥ అవినీతేషు లుబ్ధేషు సుమహద్దండధారణమ్ । యత్ర రాజా ధర్మనిత్యో రాజ్యం ధర్మేణ పాలయేత్ ॥ ౫౫ ॥ అపాస్య కామాన్ కామేశో వ
సేత్తత్రావిచారయన్ । తథాశీలా హి రాజానః సర్వాన్ విషయవాసినః ॥ ౫౬॥ శ్రేయసా యోజయంత్యాశు శ్రేయసి ప్రత్యుపస్థితే । పృచ్ఛతస్తే మయా
తాత శ్రేయ ఏతదుదాహృతమ్ ॥ ౫౭॥ న హి శక్యం ప్రధానేన శ్రేయః సంఖ్యాతుమాత్మనః । ఏవం ప్రవర్తమానస్య వృత్తిం ప్రణిహితాత్మనః ॥ తపసైవేహ బహు
శం శ్రేయో వ్యక్తం భవిష్యతి ॥ ౫౮॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- శ్రేయోవాచికే- అష్టాశీత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ కథం ను యుక్తః పృథివీం చరేదస్మద్విధో నృపః । నిత్యం కైశ్చ గుణైర్యుక్తః సంగపాశాద్విముచ్యతే ॥౧॥ భీష్మః ॥ అత్ర తే వర్తయిష్యేహమితి
హాసం పురాతనమ్ । అరిష్టనేమినా ప్రోక్తం సగరాయానుపృచ్ఛతే ॥ ౨॥ సగరః ॥ కిం శ్రేయః పరమం బ్రహ్మన్ కృత్వేహ సుఖమశ్నుతే । కథం న శోచేన్న
క్షుభ్యేదేతదిచ్ఛామి వేదితుమ్ ॥౩॥ భీష్మః ॥ ఏవముక్తస్తదా తార్క్ష్యః సర్వశాస్త్రవిదాం వరః । విబుధ్య సంపదం చాగ్ర్యాం సద్వాక్యమిదమబ్రవీత్ ॥౪॥ సు
ఖం మోక్షసుఖం లోకే న చ మూఢోఽవగచ్ఛతి । ప్రసక్తః పుత్రపశుషు ధనధాన్యసమాకులః ॥ ౫॥ సక్తబుద్ధిరశాంతాత్మా న శక్యం తచ్చికిత్సితుమ్ । స్నేహ
పాశయుతో మూఢో న స మోక్షాయ కల్పతే ॥౬॥ స్నేహజానిహ తే పాశాన్ వక్ష్యామి శృణు తాన్మమ । సకర్ణకేన శిరసా శక్యాశ్ఛేత్తుం విజానతా ॥౭॥
సంభావ్య పుత్రాన్ కాలేన యౌవనస్థాన్నివేశ్య చ । సమర్థాన్ జీవనే జ్ఞాత్వా ముక్తశ్చర యథాసుఖమ్ ॥ ౮॥ భార్యాం పుత్రవతీం వృద్ధాం లాలితాం పుత్ర
వత్సలామ్ । జ్ఞాత్వా ప్రజహి కాలేన పరార్థమనుదృశ్య చ ॥ ౯॥ సాపత్యో నిరపత్యో వా ముక్తశ్చర యథాసుఖమ్ । ఇంద్రియైరింద్రియార్థాంస్త్వమను

భూయయథావిధి॥౧౦॥కృతకౌతూహలస్తేషుముక్తశ్చరయథాసుఖమ్। ఉపపత్త్యోపలబ్ధేషులాభేషుచసమోభవ ॥ ౧౧ ॥ ఏషతావత్సమాసేనతవసం-
కీర్తితోమయా।మోక్షార్థోవిస్తరేణాథభూయోవక్ష్యామితచ్ఛృణు॥ ౧౨ ॥ ముక్తావీతభయాలోకేచరంతిసుఖినోనరాః।సక్తభావావినశ్యంతినరా-
స్తత్రనసంశయః॥ ౧౩॥ ఆహారసంచయాశ్చైవతథాకీటపిపీలికాః । అసక్తాఃసుఖినోలోకేసక్తాశ్చైవవినాశినః॥౧౪॥స్వజనేనచతేచింతాకర్త-
వ్యామోక్షబుద్ధినా। ఇమేమయావినాభూతాభవిష్యంతికథంత్వితి॥౧౫॥ స్వయముత్పద్యతేజంతుఃస్వయమేవవివర్ధతే।సుఖదుఃఖేతథామృత్యుంస్వ-
యమేవాధిగచ్ఛతి॥౧౬॥ భోజనాచ్ఛాపనేచైవమాత్రాపిత్రాచసంగ్రహమ్। స్వకృతేనాధిగచ్ఛంతిలోకేనాస్త్యకృతంపురా ॥ ౧౭ ॥ ధాత్రావిహిత
భక్ష్యాణిసర్వభూతానిమేదినీమ్। లోకేవివరిథావంతిరక్షితానిస్వకర్మభిః॥౧౮॥ స్వయంమృత్పిండభూతస్యపరతంత్రస్యసర్వదా । కోహేతుఃస్వ-
జనంపోష్టుంరక్షితుంవాద్యథాత్మనః॥ ౧౯॥ స్వజనంహియదామృత్యుర్హంత్యేవతవపశ్యతః। కృతేపియత్నేమహతితత్రబోద్ధవ్యమాత్మనా॥ ౨౦ ॥ జీ-
వంతమపిచైవైనంభరణైరక్షణైస్తథా। అసమాప్తేపరిత్యజ్యపశ్చాదపిమరిష్యసి॥ ౨౧ ॥ యదామృతంచస్వజనంనజ్ఞాస్యసికదాచన । సుఖితందుఃఖితం
వాపినబోద్ధవ్యమాత్మనా॥ ౨౨॥ మృతేవాత్వయిజీవేవాయదాభోక్ష్యతివైజనః। స్వకృతంననుబుద్ధ్వైవంకర్తవ్యంహితమాత్మనః ॥ ౨౩॥ ఏవంవి-
జానన్లోకేస్మిన్కఃకస్యేత్యభినిశ్చితః । మోక్షేనివేశయమనోభూయశ్చాప్యవధారయ ॥ ౨౪ ॥ క్షుత్పిపాసాదయోభావాజితాయస్యేహదేహి-
నః। క్రోధోలోభస్తథామోహఃసత్త్వవాన్ముక్తఏవసః॥ ౨౫ ॥ ద్యూతేపానేతథాస్త్రీషుమృగయాయాంచయోనరః।నప్రమాద్యతిసంమోహాత్సత-
తంముక్తఏవసః॥ ౨౬॥ దివసేదివసేనామరాత్రౌరాత్రౌపుమాన్సదా। భోక్తవ్యమితియఃఖిన్నోదోషబుద్ధిస్సఉచ్యతే॥౨౭॥ఆత్మభావంతథాస్త్రీషు
ముక్తమేవంపునఃపునః। యఃపశ్యతిసదాయుక్తోయథావన్ముక్తఏవసః॥౨౮॥సంభవంచవినాశంచభూతానాంచేష్టితంతథా। యస్తత్త్వతోవిజానాతిలో-
కేస్మిన్ముక్తఏవసః॥ ౨౯॥ ప్రస్థంవాహసహస్రేషుయాత్రార్థంచైవకోటిషు । ప్రాసాదేమంచకంస్థానంయఃపశ్యతిసముచ్యతే॥౩౦॥ మృత్యునాభ్యా-
హతంలోకంవ్యాధిభిశ్చోపపీడితమ్ । అవృత్తికర్శితంచైవయఃపశ్యతిసముచ్యతే॥ ౩౧ ॥ యఃపశ్యతిససంతుష్టోనపశ్యంశ్చవిహన్యతే । యశ్చాప్యల్పే
నసంతుష్టోలోకేస్మిన్ముక్తఏవసః॥ ౩౨॥ అగ్నీషోమావిదంసర్వమితియశ్చానుపశ్యతి । నచసంస్పృశ్యతేభావైరద్భుతైర్ముక్తఏవసః॥ ౩౩ ॥ పర్యంకశ-
య్యాభూమిశ్చసమానేయస్యదేహినః। శాలయశ్చకదన్నంచయస్యస్యాన్ముక్తఏవసః॥౩౪॥ క్షౌమంచకుశచీరంచకౌశేయంవల్కలానిచ।ఆవికంచర్మ-
ణీసమంయస్యస్యాన్ముక్తఏవసః॥౩౫॥ పంచభూతసముద్భూతంలోకంయశ్చానుపశ్యతి । తథాచవర్తతేదృష్ట్వాలోకేస్మిన్ముక్తఏవసః॥౩౬॥ సుఖదుః-
ఖసమేయస్యలాభాలాభౌజయాజయౌ।ఇచ్ఛాద్వేషౌభయోద్వేగౌసర్వథాముక్తఏవసః॥౩౭॥రక్తమూత్రపురీషాణాందోషాణాంసంచయాంస్తథా
శరీరందోషబహుళందృష్ట్వాచైవవిముచ్యతే॥ ౩౮॥ వలీపలితసంయోగంకార్శ్యంవైవర్ణ్యమేవచ। కుబ్జభావంచజరయాయఃపశ్యతిసముచ్యతే॥౩౯॥
పుంస్త్వోపఘాతంకాలేనదర్శనోపరమంతథా । బాధిర్యంప్రాణమందత్వంయఃపశ్యతిసముచ్యతే ॥ ౪౦ ॥ గతానృషీంస్తథాదేవానసురాంశ్చతథాగ-
తాన్। లోకాదస్మాత్పరంలోకంయఃపశ్యతిసముచ్యతే ॥ ౪౧ ॥ ప్రభావైరన్వితాస్తైస్తైఃపార్థివేంద్రాస్సహస్రశః। యేగతాఃపృథివీంత్యక్త్వాఇతిజ్ఞా-
త్వావిముచ్యతే॥ ౪౨॥ అర్థాంశ్చదుర్లభాన్లోకేక్లేశాంశ్చసులభాంస్తథా। దుఃఖంచైవకుటుంబార్థేయఃపశ్యతిసముచ్యతే॥ ౪౩॥ అపత్యానాం
చవైగుణ్యంజనంవిగుణమేవచ। పశ్యన్భూయిష్ఠశోలోకేకోమోక్షంనాభిపూజయేత్ ॥ ౪౪॥ శాస్త్రాల్లోకావ్యయోబుద్ధఃసర్వంపశ్యతిమానవః। అసా-
రమివమానుష్యంసర్వథాముక్తఏవసః ॥ ౪౫ ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వామమవచోభవాంశ్చరతుముక్తవత్ । గార్హస్థ్యేయదివామోక్షేకృతాబుద్ధిరవిక్ల-

ణా॥ ౪౬॥ తత్తస్య వచనం శ్రుత్వా సమ్యక్స పృథివీపతిః। మోక్షజైశ్చ గుణైర్యుక్తః పాలయామాస చ ప్రజాః॥౪౭॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంత
ర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- సగరారిష్టనేమిసంవాదే- ఏకోననవత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః- ******************************
యుధిష్ఠిరః॥ తిష్ఠతే మే సదా తాత కౌతూహలమిదం హృది। తదహం శ్రోతుమిచ్ఛామి త్వత్తః కురుపితామహ॥౧॥ కథం దేవర్షిరుశనా సదా కావ్యో మహా
మతిః। అసురాణాం ప్రియకరః సురాణామప్రియే రతః॥ ౨॥ వర్ధయామాస తేజశ్చ కిమర్థమమితౌజసామ్। నిత్యం వైరనిబద్ధాశ్చ దానవాః సురసత్తమైః॥
౩॥ కథం చాప్యుశనా ప్రాప్య శుక్రత్వమమరద్యుతిః। ఋద్ధిం చ స కథం ప్రాప్తః సర్వమేతద్బ్రవీహి మే॥ ౪ ॥ న యాతి చ స తేజస్వీ మధ్యేన నభసః కథమ్।
ఏతదిచ్ఛామి విజ్ఞాతుం నిఖిలేన పితామహ ॥ ౫ ॥ భీష్మః॥ శృణు రాజన్నవహితః సర్వమేతద్యథాతథమ్। యథామతి యథా చైతత్ శ్రుతపూర్వం మయాఽన
ఘ॥౬॥ ఏష భార్గవదాయాదో మునిరాత్మన్యదృఢవ్రతః। సురాణాం విప్రియకరో నిమిత్తే కారణాత్మకే॥౭॥ ఇంద్రోఽథ ధనదో రాజా యక్షరక్షోఽధిపం సదా॥
ప్రభవిష్ణుశ్చ కోశస్య జగతశ్చ తథా ప్రభుః ॥ ౮ ॥ తస్యాత్మానమథావిశ్య యోగసిద్ధో మహామునిః। రుద్ధ్వా ధనపతిం దేవం యోగేన హృతవాన్వసు॥ ౯॥
హృతే ధనే తతః శర్మ న లేభే ధనదస్తథా। ఆపన్నమన్యుస్సంవిగ్నః సోఽభ్యగాత్సురసత్తమమ్॥ ౧౦॥ నివేదయామాస తదా శివాయామితతేజసే। దేవ
శ్రేష్ఠాయ రుద్రాయ సౌమ్యాయ బహురూపిణే॥౧౧॥ యోగాత్మకేనోశనసా రుద్ధ్వా మమ హృతం వసు। యోగేనాత్మగతం కృత్వా నిస్సృతశ్చ మహాతపాః॥
౧౨॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా తతః క్రుద్ధో మహాయోగీ మహేశ్వరః। సంరక్తనయనో రాజన్ శూలమాదాయ తస్థివాన్॥౧౩॥ క్వాసౌ క్వాసావితి ప్రాహ గృహీత్వా
పరమాయుధమ్। ఉశనా దూరతస్తస్య ఉభాజ్ఞాత్వా చికీర్షితమ్॥౧౪॥ స మహాయోగినో బుద్ధ్వా తం రోషం వై మహాత్మనః। గతిమాగమనం వేత్తి స్థానం చై
వ తతః ప్రభుః॥ ౧౫॥ సంచింత్యోగ్రేణ తపసా మహాత్మానం మహేశ్వరమ్। ఉశనా యోగసిద్ధాత్మా శూలాగ్రే ప్రత్యదృశ్యత॥ ౧౬॥ విజ్ఞానరూపస్స తదా తప
స్సిద్ధోఽథ ధన్వినా। జ్ఞాత్వా శూలం చ దేవేశః పాణినా సమనామయత్॥౧౭॥ ఆనతే నాథ శూలేన పాణినామితతేజసా। పినాకమితి చోవాచ శూలముగ్రాయు
ధః ప్రభుః॥౧౮॥ పాణిమధ్యగతం దృష్ట్వా భార్గవం తముమాపతిః। ఆస్యం వివృత్య కకుదీ పాణినా ప్రాక్షిపచ్ఛనైః ॥ ౧౯ ॥ స తు ప్రవిష్ట ఉశనా కోష్ఠం మాహే
శ్వరం ప్రభుః। వ్యచరచ్చాపి తత్రాసౌ మహాత్మా భృగునందనః ॥ ౨౦ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కిమర్థం వ్యచరద్రాజన్నుశనా తస్య ధీమతః। జఠరే దేవదేవస్య
కించాకార్షీన్మహాద్యుతిః॥ ౨౧॥ భీష్మః॥ పురా సోఽన్తర్జలగతః స్థాణుభూతో మహావ్రతః। వర్షాణామభవద్రాజన్ ప్రయుతాన్యర్బుదాని చ॥ ౨౨ ॥
ఉదతిష్ఠత్తపస్తప్త్వా దుశ్చరం చ మహాహ్రదాత్। తతో దేవాదిదేవస్తం బ్రహ్మా వై సముసర్పత ॥ ౨౩ ॥ తపోవృద్ధిమపృచ్ఛచ్చ కుశలం చైవమవ్యయః। త
పః సుచీర్ణమితి చ ప్రోవాచ వృషభధ్వజః॥ ౨౪॥ తత్సంయోగేన వృద్ధిం చాప్యపశ్యత్స తు శంకరః। మహామతిరచింత్యాత్మా సత్యధర్మరతః సదా ॥ ౨౫॥
స తేనాఢ్యో మహాయోగీ తపసా చ ధనేన చ। వ్యరాజత మహారాజ త్రిషు లోకేషు వీర్యవాన్॥ ౨౬॥ తతః పినాకీ యోగాత్మా ధ్యానయోగం సమావిశత్।
ఉశనా తు సముద్విగ్నో నిలిల్యే జఠరే తతః॥౨౭॥ తుష్టావ చ మహాయోగీ దేవం తత్రస్థ ఏవ చ। నిస్సారం కాంక్షమాణః స తేజసా ప్రతిహన్యతే ॥ ౨౮ ॥ ఉశనా
తు తథోవాచ జఠరస్థో మహామునిః। ప్రసాదం మే కురుష్వేతి పునః పునరరిందమ॥ ౨౯॥ తమువాచ మహాదేవో గచ్ఛ శిశ్నేన మోక్షణమ్। ఇతి సర్వాణి స్రో
తాంసి రుద్ధ్వా త్రిదశపుంగవః ॥ ౩౦॥ అపశ్యమానస్తద్ద్వారం సర్వతః పిహితో మునిః। పర్యక్రామద్దహ్యమాన ఇతశ్చేతశ్చ తేజసా॥ ౩౧ ॥ స వై నిష్క్ర
మ్య శిశ్నేన శుక్రత్వమభిపేదివాన్। కార్యేణ తేన నభసో నాగచ్ఛత సమధ్యతః॥౩౨॥ వినిష్క్రాంతం తు తం దృష్ట్వా జ్వలంతమివ తేజసా। భవో రోషసమావి
ష్టః శూలోద్యతకరః స్థితః॥౩౩॥ అవారయత తం దేవీ క్రుద్ధం పశుపతిం పతిమ్। పుత్రత్వమగమద్దేవ్యా వారితే శంకరే చ సః॥౩౪॥ దేవ్యువాచ॥ హింసనీయస్త్వ

యాన్నైవమమపుత్రత్వమాగతః। నహి దేవోదరాత్కశ్చిన్నిస్సృతో నాశమర్హతి॥౩౫॥ తతః ప్రీతో భవో దేవ్యాః ప్రహసంశ్చేదమబ్రవీత్। గచ్ఛత్వేష యథాకామమితి రాజన్ పునః పునః॥౩౬॥ తతః ప్రణమ్య వరదం దేవదేవముమాం తథా। ఉశనా ప్రాపతద్ధీమాన్ గతిమిష్టాం మహామునిః॥౩౭॥ ఏతత్తే కథితం తాత భార్గవస్య మహాత్మనః। చరితం భరతశ్రేష్ఠ యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి॥౩౮॥ ....*

ఇతి- భవభార్గవసమాగమే- నవత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అతః పరం మహాబాహో యచ్ఛ్రేయస్తద్బ్రవీహి మే। నతృప్యామ్యమృతస్యేవ వచసస్తే పితామహ॥౧॥ కింకర్మ పురుషః కృత్వా శుభం పురుషసత్తమ। శ్రేయః పరమవాప్నోతి ప్రేత్య చేహ చ తద్వద॥౨॥ భీష్మః॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి యథాపూర్వం మహాయశాః। పరాశరం మహాత్మానం సంపప్రచ్ఛ జనకో నృపః॥౩॥ కింశ్రేయస్సర్వభూతానామస్మిన్ లోకే పరత్ర చ। యద్భవేత్ప్రతిపత్తవ్యం తద్భవాన్ ప్రబ్రవీతు మే॥౪॥ తతస్స తపసా యుక్తః సర్వధర్మవిధానవిత్। నృపాయానుగ్రహమనా మునిర్వాక్యమథాబ్రవీత్॥౫॥ పరాశరః॥ ధర్మ ఏవ కృతశ్శ్రేయానిహ లోకే పరత్ర చ। తస్మాద్ధి పరమం నాస్తి యథా ప్రాహుర్మనీషిణః॥౬॥ ప్రతిపద్య నరో ధర్మం స్వర్గలోకే మహీయతే। ధర్మాత్మకః కర్మవిధిర్దేహినాం నృపసత్తమ॥౭॥ తస్మిన్నాశ్రమిణస్సంతః స్వకర్మాణీహ కుర్వతే। చతుర్విధా హి లోకేఽస్మిన్ యాత్రా తాత విధీయతే॥౮॥ మర్త్యా యత్రావతిష్ఠంతే సా చ కామాత్ప్రవర్తతే। సుకృతాసుకృతం కర్మ నిషేవ్య వివిధైః క్రమైః॥ దశార్ధప్రవిభక్తానాం భూతానాం బహుధా గతిః। సౌవర్ణం రాజతం చాపి యథా భాండం నిషిచ్యతే॥౧౦॥ తథా నిషిచ్యతే జంతుః పూర్వకర్మవశానుగః। నాబీజాజ్జాయతే కించిన్నాకృత్వా సుఖమేధతే॥౧౧॥ సుకృతైర్విందతే సౌఖ్యం ప్రాప్య దేహక్షయం నరః। దైవం తాత న పశ్యామి నాస్తి దైవస్య సాధనమ్॥౧౨॥ స్వభావతో హి సంసిద్ధా దేవగంధర్వదానవాః। ప్రేత్య యాంతి కృతం కర్మ న స్మరంతి సదా జనాః॥౧౩॥ తే వై తస్య ఫలప్రాప్తౌ కర్మ చాపి చతుర్విధమ్। లోకయాత్రాశ్రయశ్చైవ శబ్దో వేదాశ్రయః కృతః॥౧౪॥ శాంత్యర్థం మనసస్తాత నైతద్వృద్ధానుశాసనమ్। చక్షుషా మనసా వాచా కర్మణా చ చతుర్విధమ్॥౧౫॥ కురుతే యాదృశం కర్మ తాదృశం ప్రతిపద్యతే। నిరంతరం చ మిశ్రం చ లభతే కర్మ పార్థివ॥౧౬॥ కల్యాణం యది వా పాపం న తు నాశోఽస్య విద్యతే। కదాచిత్సుకృతం తాత కూటస్థమివ తిష్ఠతి॥౧౭॥ మజ్జమానస్య సంసారే యావద్దుఃఖాద్విముచ్యతే। తతో దుఃఖక్షయం కృత్వా సుకృతం కర్మ సేవతే॥౧౮॥ సుకృతక్షయాద్దుష్కృతం చ తద్విద్ధి మనుజాధిప। దమః క్షమా ధృతిస్తేజః సంతోషస్సత్యవాదితా॥౧౯॥ హ్రీరహింసావ్యవసితా దాక్ష్యం చేతి సుఖావహాః। దుష్కృతే సుకృతే చాపి న జంతుర్నియతో భవేత్॥౨౦॥ నిత్యం మనస్సమాధానే ప్రయతేత విచక్షణః। నాయం పరస్య సుకృతం దుష్కృతం చాపి సేవతే॥౨౧॥ కరోతి యాదృశం కర్మ తాదృశం ప్రతిపద్యతే। సుఖదుఃఖే సమాధాయ పుమానన్యేన గచ్ఛతి॥౨౨॥ అన్యే నైవ జనస్సర్వః సంగతో యశ్చ పార్థివః। పరేషాం యదసూయేత న తత్కుర్యాత్స్వయం నరః॥ యో హ్యసూయుస్తథాయుక్తః సోఽవహాసం నియచ్ఛతి॥౨౩॥ భీరూ రాజన్యో బ్రాహ్మణస్సర్వభక్ష్యో వైశ్యోఽనీహావాన్ హీనవర్ణోఽలసశ్చ। విద్వాంశ్చాశీలో వృత్తహీనః కులీనః సత్యాద్విభ్రష్టో బ్రాహ్మణః స్త్రీ చ దుష్టా॥౨౪॥ రాగీ యుక్తః పచమానస్స్వహేతోర్మూర్ఖో వక్తా నృపహీనం చ రాష్ట్రమ్। ఏతే సర్వే శోచ్యతాం యాంతి రాజన్ యశ్చాయుక్తస్స్నేహహీనః ప్రజాసు॥౨౫॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- పరాశరగీతాసు- ఏకనవత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

పరాశరః॥ మనోరథరథం ప్రాప్య ఇంద్రియార్థహయం నరః। రశ్మిభిర్జ్ఞానసంభూతైర్యో గచ్ఛతి స బుద్ధిమాన్॥౧॥ సేవాశ్రితేన మనసా వృత్తిహీనస్య శస్యతే। ద్విజాతిహస్తాన్నిర్వృత్తా న తు తుల్యాత్పరస్పరాత్॥౨॥ ఆయుర్న సులభం లబ్ధ్వా నావకర్షేద్విశాంపతే। ఉత్కర్షార్థం ప్రయతతే నరః పుణ్యేన కర్మణా॥౩॥ వర్ణేభ్యో హి పరిభ్రష్టో న వై సంమానమర్హతి। న తు యస్సత్క్రియాం ప్రాప్య రాజసం కర్మ సేవతే॥౪॥ వర్ణోత్కర్షమవాప్నోతి నరః పు

ణ్యేన కర్మణా। దుర్లభం తమలబ్ధ్వా హి హన్యాత్పాపేన కర్మణా॥౫॥ అజ్ఞానాద్ధి కృతం పాపం తపసైవాభినిర్నుదేత్। పాపం హి కర్మ ఫలతి పాపమే
వ స్వయం కృతమ్॥౬॥ తస్మాత్పాపం న సేవేత కర్మ దుఃఖఫలోదయమ్। పాపానుబంధం యత్కర్మ యద్యపి స్యాన్మహాఫలమ్॥౭॥ తన్న సేవేత మేధావీ
శుచిః కుశలినం యథా। కిం కష్టమనుపశ్యామి ఫలం పాపస్య కర్మణః॥౮॥ ప్రత్యాపన్నస్య హి తతో నాత్మా తావద్విరోచతే। ప్రత్యాపత్తిశ్చ యస్యేహ బా
లిశస్య న జాయతే॥౯॥ తస్యాపి సుమహాంస్తాపః ప్రస్థితస్యోపజాయతే। విరక్తం శోధ్యతే వస్త్రం న తు కృష్ణోపసంహితమ్॥౧౦॥ ప్రయత్నేన మనుష్యేంద్ర పా
పమేవం నిబోధ మే। స్వయం కృత్వా తు యః పాపం శుభమేవానుతిష్ఠతి॥౧౧॥ ప్రాయశ్చిత్తం నరః కర్తుముభయం సోఽశ్నుతే పృథక్। అజ్ఞానాత్తు కృతాం
హింసామహింసా వ్యపకర్షతి॥౧౨॥ బ్రాహ్మణాః శాస్త్రనిర్దేశాదిత్యాహుర్బ్రహ్మవాదినః। తథా కామకృతం నాస్య విహింసైవానుకర్షతి॥౧౩॥ ఇ
త్యాహుర్బ్రహ్మశాస్త్రజ్ఞా బ్రాహ్మణా బ్రహ్మవాదినః। అహం తు తావత్పశ్యామి కర్మ యద్వర్తతే కృతమ్॥౧౪॥ గుణయుక్తం ప్రకాశం వా పాపేనానుప
సంహితమ్। యథా సూక్ష్మాణి కర్మాణి ఫలంతీహ యథాతథమ్॥౧౫॥ బుద్ధియుక్తాని తానీహ కృతాని మనసా సహ। భవత్యల్పఫలం కర్మ సేవితం నిత్యముల్బ
ణమ్॥౧౬॥ అబుద్ధిపూర్వం ధర్మజ్ఞ కృతముగ్రేణ కర్మణా। కృతాని యాని కర్మాణి దైవతైర్మునిభిస్తథా॥౧౭॥ నచరేత్తాని ధర్మాత్మా శ్రుత్వా చాపి
న కుత్సయేత్। సంచింత్య మనసా రాజన్ విదిత్వా శక్యమాత్మనః॥౧౮॥ కరోతి యః శుభం కర్మ స వై భద్రాణి పశ్యతి। నవే కపాలే సలిలం సన్న్యస్తం హీయ
తే యథా॥౧౯॥ నవేతరే తథాభావం ప్రాప్నోతి సుఖభావితమ్। సతోయేఽన్యత్తు యత్తోయం తస్మిన్నేవ ప్రసిచ్యతే॥౨౦॥ వృద్ధే వృద్ధిమవాప్నోతి సలిలే సలిలం
యథా। ఏవం కర్మాణి యానీహ బుద్ధియుక్తాని పార్థివ॥ సమాని చైవ యానీహ తాని పుణ్యతమాన్యపి॥౨౧॥ రాజ్ఞా జేతవ్యాశ్శత్రవశ్చోన్నతాశ్చ సమ్య
క్కర్తవ్యం పాలనం చ ప్రజానామ్। అగ్నిశ్చేయో బహుభిశ్చాపి యజ్ఞైరంతే మధ్యే వా వనమాశ్రిత్య స్థేయమ్॥౨౨॥ దమాన్వితః పురుషో ధర్మశీలో భూతా
ని చాత్మానమివానుపశ్యేత్। గరీయసః పూజయేదాత్మశక్త్యా సత్యేన శీలేన సుఖం నరేంద్ర॥౨౩॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- పరాశరగీతాయాం-ద్వినవత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః-

పరాశరః॥ కః కస్య చోపకురుతే కశ్చ కస్మై ప్రయచ్ఛతి। ప్రాణీ కరోత్యయం కర్మ సర్వమాత్మార్థమాత్మనా॥౧॥ గౌరవేణ పరిత్యక్తం నిఃస్నేహం పరి
వర్జయేత్। సోదర్యం భ్రాతరమపి కిము తాన్యం పృథగ్జనమ్॥౨॥ విశిష్టస్య విశిష్టాచ్చ తుల్యౌ దానప్రతిగ్రహౌ। తయోః పుణ్యతరం దానం తద్ద్విజస్య ప్రయ
చ్ఛతః॥౩॥ న్యాయాగతం ధనం చైవ న్యాయేనైవ వివర్ధితమ్। సంరక్ష్యం యత్నమాస్థాయ ధర్మార్థమితి నిశ్చయః॥౪॥ న ధర్మార్థీ నృశంసేన కర్మ
ణా ధనమర్జయేత్। శక్తితః సర్వకార్యాణి కుర్యాన్నర్ధిమనుస్మరేత్॥౫॥ అపో హి ప్రయతః శీతాస్తాపితా జ్వలనేన వా। శక్తితోఽతిథయే దత్వా క్షుధా
ర్తాయాశ్నుతే ఫలమ్॥౬॥ రంతిదేవేన లోకేష్టా సిద్ధిః ప్రాప్తా మహాత్మనా। ఫలపత్రైరథో మూలైర్మునీనర్చితవాంశ్చ సః॥౭॥ తైరేవ ఫలపత్రైశ్చ
స మాఠరమతోషయత్। తస్మాల్లేభే పరం స్థానం శైబ్యోఽపి పృథివీపతిః॥౮॥ దేవతాతిథిభృత్యేభ్యః పితృభ్యశ్చాత్మనస్తథా। ఋణవాన్ జాయతే మర్త్య
స్తస్మాదనృణతాం వ్రజేత్॥౯॥ స్వాధ్యాయేన మహర్షిభ్యో దేవేభ్యో యజ్ఞకర్మణా। పితృభ్యః శ్రాద్ధదానేన నృణామభ్యర్చనేన చ॥౧౦॥ వాచా
శేషావహార్యేణ పాలనేనాత్మనోఽపి చ। యథావద్భృత్యవర్గస్య చికీర్షేత్కర్మ ఆదితః॥౧౧॥ ప్రయత్నేన చ సంసిద్ధా ధనైరపి వివర్జితాః। సమ్యగ్ఘు
త్వా హుతవహం మునయః సిద్ధిమాగతాః॥౧౨॥ విశ్వామిత్రస్య పుత్రత్వమృచీకతనయోఽగమత్। ఋగ్భిః స్తుత్వా మహాబాహో దేవాన్వై యజ్ఞభాగి
నః॥౧౩॥ గతః శుక్రత్వముశనా దేవదేవప్రసాదనాత్। దేవీం స్తుత్వా తు గగనే మోదతే యశసావృతః॥౧౪॥ అసితో దేవలశ్చైవ తథా నారదపర్వతౌ॥

కాక్షీవాన్ జామదగ్న్యశ్చ రామస్తాండ్యస్తథాత్మవాన్॥ ౧౫॥ వసిష్ఠో జమదగ్నిశ్చ విశ్వామిత్రోఽత్రిరేవ చ । భరద్వాజో హరిశ్మశ్రుః కుండధారః శ్రుతశ్ర
వాః॥ ౧౬॥ ఏతే మహర్షయః స్తుత్వా విష్ణుమృగ్భిః సమాహితాః। లేభిరే తపసా సిద్ధిం ప్రసాదాత్తస్య ధీమతః॥ ౧౭॥ అనర్హాశ్చార్హతాం ప్రాప్తాః సం
తః స్తుత్వా తమేవ హ। న తు వృద్ధిమిహాన్విచ్ఛేత్కర్మ కృత్వా జుగుప్సితమ్ ॥ ౧౮॥ యే త్వర్థా ధర్మేణ తే సత్యా యే ధర్మేణ ధిగస్తు తాన్ । ధర్మం వై శాశ్వ
తం లోకే న జహ్యాద్ధనకాంక్షయా॥ ౧౯॥ ఆహితాగ్నిర్హి ధర్మాత్మా యః స పుణ్యకృదుత్తమః। వేదా హి సర్వే రాజేంద్ర స్థితాస్త్రిష్వగ్నిషు ప్రభో॥ ౨౦॥
స చాప్యగ్న్యాహితో విప్రః క్రియా యస్య న హీయతే। శ్రేయో హ్యనాహితాగ్నిత్వమగ్నిహోత్రం న నిష్క్రియమ్॥ ౨౧ ॥ అగ్నిరాత్మా చ మాతా చ
పితా జనయితా తథా। గురుశ్చ నరశార్దూల పరిచర్యా యథాతథమ్॥ ౨౨॥ మానం త్యక్త్వా యో నరో వృద్ధసేవీ విద్వాన్ క్లీబః పశ్యతి ప్రీతియోగాత్ । దా
క్ష్యేణ హీనో ధర్మయుక్తో నదాంతో లోకేఽస్మిన్ వై పూజ్యతే సద్భిరార్యః॥ ౨౩॥ .... *

ఇతి-పరాశరగీతాయాం- త్రినవత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః

పరాశరః॥ వృత్తిః సకాశాద్వర్ణేభ్యస్త్రిభ్యో హీనస్య శోభనా। ప్రీత్యోపనీతా నిర్దిష్టా ధర్మిష్ఠాన్ కురుతే సదా ॥౧॥ వృత్తిశ్చేన్నాస్తి శూద్రస్య పితృ
పైతామహీ ధ్రువా। న వృత్తిం పరతో మార్గేత్ శుశ్రూషాం తు ప్రయోజయేత్ ॥౨ ॥ సద్భిస్తు సహ సంసర్గః శోభతే ధర్మదర్శిభిః । నిత్యం సర్వాస్వ
వస్థాసు నాసద్భిరితి మే మతిః॥ ౩॥ యథోదయగిరౌ ద్రవ్యం సన్నికర్షేణ దీప్యతే। తథా సత్సన్నికర్షేణ హీనవర్ణోఽపి దీప్యతే ॥ ౪ ॥ యాదృశేన హి వ
ర్ణేన భావ్యతే శుక్లమంబరమ్। తాదృశం కురుతే రూపమేతదేవమవేహి మే॥ ౫ ॥ తస్మాద్గుణేషు రజ్యేథా మా దోషేషు కదాచన। అనిత్యమిహ మర్త్యా
నాం జీవితం హి చలాచలమ్॥ ౬॥ సుఖే వా యది వా దుఃఖే వర్తమానో విచక్షణః । యశ్చినోతి శుభాన్యేవ స తంత్రాణీహ పశ్యతి॥ ౭॥ ధర్మాదపేతం యత్క
ర్మ యద్యపి స్యాన్మహాఫలమ్। న తత్సేవేత మేధావీ న తద్ధితమిహోచ్యతే॥ ౮॥ యో హృత్వా గోసహస్రాణి నృపో దద్యాదరక్షితా । స శబ్దమాత్రఫల
భాక్ రాజా భవతి తస్కరః॥ ౯॥ స్వయంభూరసృజచ్చాగ్రే ధాతారం లోకసత్కృతమ్। ధాతాసృజత్పుత్రమేకం లోకానాం ధారణే రతమ్॥౧౦॥ తమ
ర్చయిత్వా వైశ్యస్తు కుర్యాదత్యర్థమృద్ధిమత్ । రక్షితవ్యం తు రాజన్యైరుపయోజ్యం ద్విజాతిభిః ॥ ౧౧ ॥ అజిహ్మైరశఠక్రోధైర్హవ్యకవ్యప్ర
యోక్తృభిః । శూద్రైర్నిర్మార్జనం కార్యమేవం ధర్మో న నశ్యతి॥ ౧౨॥ అప్రణష్టే తతో ధర్మే భవంతి సుఖితాః ప్రజాః। సుఖేన తాసాం రాజేంద్ర మోదం
తే దివి దేవతాః॥ ౧౩॥ తస్మాద్యో రక్షతి నృపః స్వధర్మేణాభిపూజ్యతే। అధీతే చాపి యో విప్రో వైశ్యో యశ్చార్జనే రతః॥ ౧౪ ॥ యశ్చ శుశ్రూషతే శూద్రః
సతతం నియతేంద్రియః। అతోఽన్యథా మనుష్యేంద్ర స్వధర్మాత్పరిహీయతే॥ ౧౫॥ ప్రాణసంతాపనిర్దిష్టాః కాకిణ్యోఽపి మహాఫలాః। న్యాయేనోపార్జి
తా దత్తాః కిము తాన్యాః సహస్రశః॥ ౧౬॥ సత్కృత్య హి ద్విజాతిభ్యో యో దదాతి నరాధిపః। యాదృశం తాదృశం నిత్యమశ్నాతి ఫలమూర్జితమ్॥౧౭॥
అభిగమ్య చ తత్తుష్ట్యా దత్తమాహురభిష్టుతమ్। యాచితేన తు యద్దత్తం తదాహుర్మధ్యమం బుధాః॥ ౧౮॥ అవజ్ఞయా దీయతే యత్తథైవాశ్రద్ధయాపి
వా । తదాహురధమం దానం మునయః సత్యవాదినః ॥ ౧౯ ॥ అతిక్రామేన్మజ్జమానో వివిధేన నరః సదా । తథా ప్రయత్నం కుర్వీత యథా ముచ్యేత సంశ్ర
యాత్ ॥ ౨౦ ॥ దమేన శోభతే విప్రః క్షత్రియో విజయేన తు । ధనేన వైశ్యః శూద్రస్తు నిత్యం దాక్ష్యేణ శోభతే॥౨౧॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-పరాశరగీతాయాం-చతుర్నవత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః-

పరాశరః॥ ప్రతిగ్రహాగతా విప్రే క్షత్రియే యుధినిర్జితాః। వైశ్యే న్యాయార్జితాశ్చైవ శూద్రే శుశ్రూషయార్జితాః॥ ౧॥ స్వల్పాప్యర్థాః ప్రశస్యం
తే ధర్మస్యార్థే మహాఫలాః। నిత్యం త్రయాణాం వర్ణానాం శుశ్రూషుః శూద్ర ఉచ్యతే॥ ౨॥ క్షత్రధర్మా వైశ్యధర్మా నావృత్తిః పతతే ద్విజః। శూద్రధర్మా

యదాతుస్యాత్తదాసతతి వై ద్విజః॥ ౩॥ వాణిజ్యంపాశుపాల్యంచతథాశిల్పోపజీవనమ్। శూద్రస్యాపివిధీయంతేయదావృత్తిర్నజాయతే॥ ౪॥ రంగావత
రణంచైవతథారూపోపజీవనమ్। మద్యమాంసోపజీవ్యంచవిక్రయంలోహచర్మణోః॥ ౫॥ అపూర్విణానకర్తవ్యంకర్మలోకేవిగర్హితమ్। కృతపూ
ర్వంతుత్యజతోమహాన్ధర్మఇతిశ్రుతిః॥ ౬॥ ససిద్ధపురుషోలోకేయదాచరతిపాపకమ్। మదేనాభిప్లుతమనాస్తచ్చనగ్రాహ్యముచ్యతే॥ ౭॥ శ్రూయంతే
హిపురాణేషుప్రజాధిగ్దండశాసనాః। దాంతాధర్మప్రధానాశ్చన్యాయధర్మానువృత్తికాః॥ ౮॥ ధర్మఏవసదాన్నృణామిహరాజన్ప్రశస్యతే। ధర్మ
వృద్ధాగుణానేవసేవంతేహినరాభువి॥ ౯॥ తంధర్మమసురాస్తాతనామృష్యంతజనాధిప।వివర్ధమానాఃక్రమశస్తత్రతేన్వావిశన్ప్రజాః॥ ౧౦॥ తాసాం
దర్పస్సమభవత్ప్రజానాంధర్మనాశనః।దర్పాత్మనాంతతఃపశ్చాత్క్రోధస్తాసామజాయత।౧౧।తతఃక్రోధాభిభూతానాంవృత్తంలజ్జాసమన్వితం
హ్రీశ్చైవాప్యనశద్రాజంస్తతోమోహోవ్యజాయత॥ ౧౨॥ తతోమోహపరీతాస్తానాపశ్యంతయథాపురా। పరస్పరావమర్దేనవర్ధయంతోయ
థాసుఖమ్॥ ౧౩॥ తాఃప్రాప్యతుసధిగ్దండోనకారణమతోభవత్।తతోభ్యగచ్ఛన్దేవాంశ్చబ్రాహ్మణాంశ్చావమన్యహ॥ ౧౪॥ ఏతస్మిన్నేవకాలేతుదేవా
దేవవరంశివమ్।అగచ్ఛన్శరణంధీరంబహురూపంగుణాధికమ్ ॥ ౧౫॥ తేనస్మతేగగనగాఃసపురాఃపతితాఃక్షితౌ।త్రిస్రోప్యేకేనబాణేనదేవాప్యాయితతే
జసా॥ ౧౬॥ తేషామధిపతిస్త్వాసీద్భీమోభీమపరాక్రమః। దేవతానాంభయకరఃసహతశ్శూలపాణినా॥ ౧౭॥ తస్మిన్హతేథస్వంభావంప్రత్యపద్యంత
మానవాః। ప్రాపద్యంతచవేదావైశాస్త్రాణిచయథాపురా॥ ౧౮॥ తతోభిషిచ్యరాజ్యేతుదేవానాందివాసవమ్।సప్తర్షయశ్చాన్వయుంజన్నరా
ణాందండధారణే॥ ౧౯॥ సప్తర్షీణామథోర్ధ్వంచవిపృథుర్నామపార్థివః। రాజానఃక్షత్రియాశ్చైవమండలేషుపృథక్పృథక్॥ ౨౦॥ మహాకులేషుయే
జాతావృద్ధాఃపూర్వతరాశ్చయే। తేషామప్యాసురోభావోహృదయాన్నాపసర్పతి॥ ౨౧॥ తస్మాత్తైరేవభావేనసానుషంగేణపార్థివాః। ఆసురాణ్యేవ
కర్మాణిన్యసేవన్భీమవిక్రమాః॥ ౨౨॥ ప్రత్యతిష్ఠంశ్చతేష్వేవతాన్యేవస్థాపయంత్యపి। భజంతేతేనచాద్యాపియేబాలిశతరానరాః॥ ౨౩॥ తస్మాదహం
బ్రవీమిత్వాంరాజన్సంచింత్యశాస్త్రతః।సంసిద్ధాధిగమంకుర్యాత్కర్మహింసాత్మకంత్యజేత్ ॥ ౨౪॥ నసంకరేణద్రవిణంప్రచిన్వీయాద్విచక్షణఃధర్మా
ర్థంన్యాయముత్సృజ్యనతత్కల్యాణముచ్యతే॥ ౨౫॥ సత్వమేవంవిధోదాంతఃక్షత్రియఃప్రియబాంధవః। ప్రజాభృత్యాంశ్చపుత్రాంశ్చస్వధర్మేణాను
పాలయ॥ ౨౬॥ ఇష్టానిష్టసమాయోగావైరంసౌహార్దమేవచ।అథజాతిసహస్రాణిబహూనిపరివర్తతే ॥ ౨౭॥ తస్మాద్గుణేషురజ్యేథామాదోషేషుక
థంచన।నిర్గుణోపిహిదుర్బుద్ధిరాత్మనస్సోతిరజ్యతే॥ ౨౮॥ మానుషేషుమహారాజధర్మాధర్మౌప్రవర్తతః। నతథాన్యేషుభూతేషుమనుష్యరహితే
ష్విహ॥ ౨౯॥ ధర్మశీలోనరోవిద్వానీహకోనీహకోపివా। ఆత్మభూతస్సదాలోకేచరేద్భూతాన్యహింసయా॥ ౩౦॥ యదావ్యపేతహృల్లేఖంమనో
భవతితస్యవై । నానృతంచైవభవతితదాకల్యాణమృచ్ఛతి॥ ౩౧॥ ....*

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- పరాశరగీతాయాం - పంచనవత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

పరాశరః॥ ఏషధర్మవిధిస్తాతగృహస్థస్యప్రకీర్తితః।తపోవిధింతువక్ష్యామితన్మేనిగదతఃశృణు॥ ౧॥ ప్రాయేణచగృహస్థస్యమమత్వంనామజాయతే।
సంగాగతంనరశ్రేష్ఠభావైరాజసతామసైః॥ ౨॥ గృహాణ్యాశ్రిత్యగావశ్చక్షేత్రాణిచధనానిచ। దారాఃపుత్రాశ్చభృత్యాశ్చభవంతీహనరస్యవై ॥ ౩ ॥
ఏవంతస్యప్రవృత్తస్యనిత్యమేవానుపశ్యతః। రాగద్వేషౌవివర్ధేతేహ్యనిత్యత్వమపశ్యతః ॥ ౪ ॥ రాగద్వేషాభిభూతంచనరంద్రవ్యవశానుగమ్ । మో
హజాతారతిర్నామసముపైతినరాధిప॥ ౫॥ కృతార్థంభోగినంమత్వాసర్వోరతిపరాయణః। లాభంగ్రామ్యసుఖాదన్యంరతితోనానుపశ్యతి॥ ౬॥ తతో
లోభాభిభూతాత్మాసంగాద్వర్ధయతేజనమ్। పుష్ట్యర్థంచైవతస్యేహజనస్యార్థంచికీర్షతి ॥ ౭॥ సజానన్నపిచాకార్యమర్థార్థంసేవతేనరః।

బాలస్నేహపరీతాత్మా తత్క్షణాచ్చానుతప్యతే॥ ౮ ॥ తతో మానేన సంపన్నో రక్షన్నాత్మపరాజయమ్। కరోతి యేన భోగీ స్యామితి తస్మాద్వినశ్యతి॥ ౯ ॥ తథా హి బుద్ధియుక్తానాం శాశ్వతబ్రహ్మవాదినామ్। అన్విచ్ఛతాం శుభం కర్మ నరాణాం త్యజతాం సుఖమ్॥ ౧౦॥ స్నేహాయతననాశాచ్చ ధననాశాచ్చ పార్థివ। ఆధివ్యాధిప్రతాపాచ్చ నిర్వేదముపగచ్ఛతి॥ ౧౧॥ నిర్వేదాదాత్మసంబోధః సంబోధాచ్ఛాస్త్రదర్శనమ్। శాస్త్రార్థదర్శనాద్రాజంస్తప ఏవానుపశ్యతి॥ ౧౨॥ దుర్లభో హి మనుష్యేంద్ర నరః ప్రత్యవమర్శవాన్। యో వై ప్రియసుఖే క్షీణే తపః కర్తుం వ్యవస్యతి॥ ౧౩॥ తపః సర్వగతం తాత హీనస్యాపి విధీయతే। జితేంద్రియస్య దాంతస్య స్వర్గమార్గప్రవర్తకమ్॥ ౧౪ ॥ ప్రజాపతిః ప్రజాః పూర్వమసృజత్తపసా విభుః। క్వచిత్ క్వచిద్వ్రతపరో వ్రతాన్యాస్థాయ పార్థివ॥౧౫॥ ఆదిత్యా వసవో రుద్రాస్తథైవాగ్న్యశ్విమారుతాః। విశ్వేదేవాస్తథా సాధ్యాః పితరోऽథ మరుద్గణాః॥ ౧౬॥ యక్షరాక్షసగంధర్వాః సిద్ధాశ్చాన్యే దివౌకసః। సంసిద్ధాస్తపసా తాత యే చాన్యే స్వర్గవాసినః॥ ౧౭ ॥ యే చాదౌ బ్రాహ్మణాః సృష్టా బ్రహ్మణా తపసా పురా। తే భావయంతః పృథివీం విచరంతి దివం తథా॥౧౮॥ మర్త్యలోకే చ రాజానో యే చాన్యే గృహమేధినః। మహాకులేషు దృశ్యంతే తత్సర్వం తపసః ఫలమ్॥ ౧౯॥ కౌశికాని చ వస్త్రాణి శుభాన్యాభరణాని చ। వాహనాసనయానాని తత్సర్వం తపసః ఫలమ్॥ ౨౦॥ మనోనుకూలాః ప్రమదా రూపవత్యః సహస్రశః। వాసః ప్రాసాదపృష్ఠే చ తత్సర్వం తపసః ఫలమ్॥ ౨౧॥ శయనాని చ ముఖ్యాని భోజ్యాని వివిధాని చ। అభిప్రేతాని సర్వాణి భవంతి శుభకర్మిణామ్॥ ౨౨॥ నాప్రాప్యం తపసః కించిత్త్రైలోక్యేऽపి పరంతప। ఉపభోగపరిత్యాగః ఫలాన్యకృతకర్మణామ్॥ ౨౩॥ సుఖితో దుఃఖితో వాపి నరో లోభం పరిత్యజేత్। అవేక్ష్య మనసా శాస్త్రం బుద్ధ్యా చ నృపసత్తమ॥ ౨౪॥ అసంతోషోऽసుఖాయైతి లోభాదింద్రియసంభ్రమః। తతోऽస్య నశ్యతి ప్రజ్ఞా విద్యేవాభ్యాసవర్జితా॥ ౨౫॥ నష్టప్రజ్ఞో యదా తు స్యాత్తదా న్యాయం న పశ్యతి। తస్మాత్సుఖక్షయే ప్రాప్తే పుమానుగ్రం తపశ్చరేత్॥ ౨౬ ॥ యదిష్టం తత్సుఖం ప్రాహుర్ద్వేష్యం దుఃఖమిహేష్యతే। కృతాకృతస్య తపసః ఫలం పశ్యస్వ యాదృశమ్॥ ౨౭ ॥ నిత్యం భద్రాణి పశ్యంతి విషయాంశ్చోపభుంజతే। ప్రాకాశ్యం చైవ గచ్ఛంతి కృత్వా నిష్కల్మషం తపః॥ ౨౮॥ అప్రియాణ్యవమానాంశ్చ దుఃఖం బహువిధాత్మకమ్। ఫలార్థీ తత్ఫలం త్యక్త్వా ప్రాప్నోతి విషయాత్మకమ్॥ ౨౯॥ ధర్మే తపసి దానే చ విధిత్సా చాస్య జాయతే। స కృత్వా పాపకాన్యేవం నిరయం ప్రతిపద్యతే॥ ౩౦॥ సుఖే తు వర్తమానో వై దుఃఖే వాపి నరోత్తమ। స్వవృత్తాద్యో న చలతే శాస్త్రచక్షుః స మానవః॥ ౩౧॥ ఇషుప్రపాతమాత్రం హి స్పర్శయోగే రతిః సదా। రసనే దర్శనే ఘ్రాణే శ్రవణే చ విశాంపతే॥ ౩౨॥ తతోऽస్య జాయతే తీవ్రా వేదనా తత్క్షయాత్పునః। అబుధా న ప్రశంసంతి మోక్షం సుఖమనుత్తమమ్॥ ౩౩॥ తతః ఫలార్థం సర్వస్య భవంతి జ్యాయసే గుణాః। ధర్మవృత్త్యా చ సతతం కామార్థాభ్యాం న హీయతే॥ ౩౪ ॥ అప్రయత్నాగతాః సేవ్యా గృహస్థైర్విషయాః సదా। ప్రయత్నేనోపగమ్యశ్చ స్వధర్మ ఇతి మే మతిః॥ ౩౫॥ మానినాం కులజాతానాం నిత్యం శాస్త్రార్థచక్షుషామ్। క్రియాధర్మవియుక్తానామశక్త్యా సంవృతాత్మనామ్॥ ౩౬॥ క్రియమాణం యదా కర్మ నాశం గచ్ఛతి మానుషమ్। తేషాం నాన్యదృతే లోకే తపసః కర్మ విద్యతే॥ ౩౭॥ సర్వాత్మనా తు కుర్వీత గృహస్థః కర్మనిశ్చయమ్। దాక్ష్యేణ హవ్యకవ్యార్థం స్వధర్మం విచరన్నృప॥ ౩౮॥ యథా నదీనదాః సర్వే సాగరే యాంతి సంస్థితిమ్। ఏవమాశ్రమిణః సర్వే గృహస్థే యాంతి సంస్థితిమ్॥ ౩౯॥*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి - పరాశరగీతాయాం- షణ్ణవత్యధికద్విశతతమోऽధ్యాయః

జనకః॥ వర్ణో విశేషవర్ణానాం మహర్షే కేన జాయతే। ఏతదిచ్ఛామ్యహం జ్ఞాతుం తద్బ్రూహి వదతాం వర॥ ౧॥ యదేతజ్జాయతేऽపత్యం స ఏవాయమితి శ్రుతిః। కథం బ్రాహ్మణతో జాతో విశేషగ్రహణం గతః ॥ ౨ ॥ పరాశరః ॥ ఏవమేతన్మహారాజ యేన జాతః స ఏవ సః। తపసస్త్వపకర్షేణ జాతిగ్ర

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

హీనతాంగతః॥ ౩॥ సుక్షేత్రాచ్చసుబీజాచ్చపుణ్యోభవతిసంభవః। అతోన్యతరతోహీనాదవరోనామజాయతే॥ ౪ ॥ వక్త్రాద్భుజాభ్యామూరుభ్యాం
పద్భ్యాంచైవాథజజ్ఞిరే । సృజతఃప్రజాపతేర్లోకానితిధర్మవిదోవిదుః॥౫॥ ముఖజాబ్రాహ్మణాస్తాతబాహుజాఃక్షత్రియాఃస్మృతాః। ఊరుజాధనినో
రాజన్పాదజాఃపరిచారకాః॥ ౬ ॥ చతుర్ణామేవవర్ణానామాగమఃపురుషర్షభ । అతోన్యేత్వతిరిక్తాయేతేవైసంకరజాఃస్మృతాః॥౭॥ క్షత్రియా
తిరథాంబష్ఠాఉగ్రావైదేహకాస్తథా। శ్వపాకాఃపుల్కసాస్తేనానిషాదాఃసూతమాగధాః॥ ౮ ॥ అయోగాఃకరణావ్రాత్యాశ్చాండాలాశ్చనరాధిప॥
ఏతేచతుర్భ్యోవర్ణేభ్యోజాయంతేవైపరస్పరాత్ ॥౯॥ జనకః॥ బ్రహ్మణైకేనజాతానాంనానాత్వంగోత్రతఃకథమ్। బహూనీహహిలోకేవైగోత్రా
ణిమునిసత్తమ॥౧౦॥ యత్రతత్రకథంజాతాఃస్వయోనింమునయోగతాః। శూద్రయోనౌసముత్పన్నావియోనౌచతథాపరే॥౧౧॥పరాశరః॥ రాజన్నై
తద్భవేద్గ్రాహ్యమపకృష్టేనజన్మనా। మహాత్మనాంసముత్పత్తిస్తపసాభావితాత్మనామ్ ॥ ౧౨ ॥ ఉత్పాద్యపుత్రాన్మునయోనృపతేయత్రతత్రహ। స్వే
నైవతపసాతేషామృషిత్వంప్రదదుఃపునః॥ ౧౩ ॥ పితామహశ్చమేపూర్వమృష్యశృంగశ్చకశ్యపః । వేదస్తాండ్యఃకృపశ్చైవకాక్షీవత్కమఠాదయః॥
౧౪॥ యవక్రీతశ్చనృపతేద్రోణశ్చవదతాంవరః । ఆయుర్మతంగోదత్తశ్చద్రుమదోమాత్స్యఏవచ ॥ ౧౫ ॥ ఏతేస్వాంప్రకృతింప్రాప్తావైదేహతపసోబ
లాత్। ప్రతిష్ఠితావేదవిదోదమేనతపనైవహి ॥ ౧౬ ॥ మూలగోత్రాణిచత్వారిసముత్పన్నానిపార్థివ। అంగిరాఃకాశ్యపశ్చైవవసిష్ఠోభృగురేవచ॥
౧౭ ॥ కర్మతోన్యానిగోత్రాణిసముత్పన్నానిపార్థివ । నామధేయానితపసాతానిచగ్రహణంసతామ్॥ ౧౮॥ జనకః॥ విశేషధర్మాన్వర్ణానాంప్ర
బ్రూహిభగవన్మమ। తతఃసామాన్యధర్మాంశ్చసర్వత్రకుశలోహ్యసి॥ ౧౯॥ పరాశరః॥ ప్రతిగ్రహోయాజనంచతథైవాధ్యాపనంనృప । విశేషధ
ర్మావిప్రాణాంరక్షాక్షత్రస్యశోభనా॥౨౦॥కృషిశ్చపాశుపాల్యంచవాణిజ్యంచవిశామపి। ద్విజానాంపరిచర్యాచశూద్రకర్మనరాధిప॥ ౨౧॥ విశే
షధర్మానృపతేవర్ణానాంపరికీర్తితాః। ధర్మాన్సాధారణాంస్తాతవిస్తరేణశృణుష్వమే॥౨౨॥ఆనృశంస్యమహింసాచాప్రమాదఃసంవిభాగితా। శ్రా
ద్ధకర్మాతిథేయంచసత్యమక్రోధఏవచ॥౨౩॥ స్వేషుదారేషుసంతోషఃశౌచంనిత్యానసూయతా। ఆత్మజ్ఞానంతితిక్షాచధర్మాఃసాధారణానృప॥౨౪॥
బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావైశ్యాస్త్రయోవర్ణాద్విజాతయః।అత్రతేషామధీకారోధర్మేషుద్విపదాంవర॥౨౫॥వికర్మావస్థితావర్ణాఃపతంతేనృపతేత్ర
యః। ఉన్నమంతియథాసంతమాశ్రిత్యేహస్వకర్మసు॥౨౬॥నచాపిశూద్రఃపతతీతినిశ్చయోనచాపిసంస్కారమిహార్హతీతివా । శ్రుతిప్రవృత్తంనచధ
ర్మమాప్నుతేనచాస్యధర్మేప్రతిషేధనంకృతమ్॥౨౭॥వైదేహకంశూద్రముదాహరంతిద్విజామహారాజశ్రుతోపపన్నాః । అహంహిపశ్యామినరేంద్ర
దేవంవిశ్వస్యవిష్ణుంజగతఃప్రధానమ్॥౨౯॥ సతాంవృత్తమధిష్ఠాయనిహీనానుజిహీర్షవః। మంత్రవర్జంనదుష్యంతికుర్వాణాఃపౌష్టికీఃక్రియాః॥ ౩౦॥
యథాయథాహిసద్వృత్తమాలంబంతీతరేజనాః । తథాతథాసుఖంప్రాప్యప్రేత్యచేహచమోదతే॥ ౩౧॥ జనకః॥ కింకర్మదూషయత్యేనమథోజాతి
ర్మహామునే। సందేహోమేసముత్పన్నస్తన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౩౨॥ పరాశరః॥ అసంశయంమహారాజఉభయందోషకారకమ్। కర్మచై
వహిజాతిశ్చవిశేషంతునిశామయ॥ ౩౩ ॥ జాత్యాచకర్మణాచైవదుష్టంకర్మనసేవతే। జాత్యాదుష్టశ్చయఃపాపంనకరోతిసపూరుషః॥ ౩౪॥ జా
త్యాప్రధానంపురుషంకుర్వాణంకర్మధిక్కృతమ్। కర్మతద్దూషయత్యేనంతస్మాత్కర్మనశోభనమ్॥౩౫॥జనకః॥కానికర్మాణిధర్మ్యాణిలోకేస్మిన్
ద్విజసత్తమ। నహింసంతీహభూతానిక్రియమాణానిసర్వదా॥౩౬॥పరాశరః॥ శృణుమేత్రమహారాజయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి। యానికర్మాణ్యహిం
స్రాణినరంత్రాయంతిసర్వదా॥౩౭॥ సంన్యస్యాగ్నీనుదాసీనాఃపశ్యంతివిగతజ్వరాః । నైఃశ్రేయసంకర్మపథంసమారుహ్యయథాక్రమమ్॥ ౩౮॥ ప్ర

త్రితావినయోపేతాదమనిత్యాః సుసంశ్రితాః। ప్రయాంతి స్థానమజరం సర్వకర్మవివర్జితాః ॥ ౩౯ ॥ సర్వేవర్ణా ధర్మకార్యాణి సమ్యక్ కృత్వా
రాజన్ సత్యవాక్యాని చోక్త్వా త్యక్త్వాధర్మం దారుణం జీవలోకే యాంతి స్వర్గం నాత్ర కార్యో విచారః॥ ౪౦ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - పరాశరగీతాయాం - సప్తనవత్యధికద్విశతతమోఽధ్యాయః

పరాశరః ॥ పితా సఖాయో గురవః స్త్రియశ్చ న నిర్గుణా నామ ప్రభవంతి లోకే। అనన్యభక్తాః ప్రియవాదినశ్చ హితాశ్చ వశ్యాశ్చ తథైవ రాజన్ ॥ ౧॥ పితా
పరం దైవతం మానవానాం మాతుర్విశిష్టం పితరం వదంతి। జ్ఞానస్య లాభం పరమం వదంతి జితేంద్రియార్థాః పరమాప్నువంతి॥౨॥ రణాజిరే యత్ర శరాగ్ని
సంస్తరే నృపాత్మజో ఘాతమవాప్య దహ్యతే। ప్రయాతి లోకానమరైః సుదుర్లభాన్నిషేవతే స్వర్గఫలం యథాసుఖమ్॥౩॥ శ్రాంతం భీతం భ్రష్టశస్త్రం
రుదంతం పరాఙ్ముఖం పారిబర్హైశ్చ హీనమ్। అనుద్యతం రోగిణం యాచమానం న వై హింస్యాద్బాలవృద్ధౌ చ రాజన్॥౪॥ పారిబర్హైః సుసంయుక్తము
ద్యతం తుల్యతాం గతమ్। అతిక్రమేత్తం నృపతిః సంగ్రామే క్షత్రియాత్మజమ్॥౫॥ తుల్యాదిహ వధః శ్రేయాన్ విశిష్టాచ్చేతి నిశ్చయః। నిహీనాత్ కాతరాచ్చైవ
వకృపణాద్గర్హితో వధః ॥ ౬॥ పాపాత్పాపసమాచారాన్నిహీనాచ్చ నరాధిప। పాపః పాపవధః ప్రోక్తో నరకాయేతి నిశ్చయః॥౭॥ న కశ్చిత్ త్రాతి వై రాజన్ ది
ష్టాంతవశమాగతమ్। సావశేషాయుషం వాపి కశ్చిన్నైవాపకర్షతి॥ ౮ ॥ స్నిగ్ధైశ్చ క్రియమాణాని కర్మాణీహ నివర్తయేత్। హింసాత్మకాని సర్వాణి
నాయురిచ్ఛేత్పరాయుషా॥౯॥ గృహస్థానాం తు సర్వేషాం వినాశమభికాంక్షతామ్। నిధనం శోభనం తాత పులినేషు క్రియావతామ్॥౧౦॥ ఆయుషి క్షయమా
పన్నే పంచత్వముపగచ్ఛతి। తథాహ్యకారణాద్భవతి కారణైరుపపాదితమ్॥౧౧॥ తథా శరీరం భవతి దేహాద్యేనోపపాదితమ్। అధ్వానం తు గతశ్చాయం ప్రా
ప్తశ్చాయం గృహాద్గృహమ్॥౧౨॥ ద్వితీయం కారణం తత్ర నాన్యత్కించన విద్యతే। తద్దేహం దేహినాం యుక్తం మోక్షభూతేషు వర్తతే॥౧౩॥ సిరాస్నాయ్వ
స్థిసంఘాతం బీభత్సామేధ్యసంకులమ్। భూతానామింద్రియాణాం చ గుణానాం చ సమాగమమ్॥౧౪॥ త్వగంతం దేహమిత్యాహుర్విద్వాంసోఽధ్యాత్మచింత
కాః। గుణైరపి పరిక్షీణం శరీరం మర్త్యతాం గతమ్॥౧౫॥ శరీరిణా పరిత్యక్తం నిశ్చేష్టం గతచేతనమ్। భూతైః ప్రకృతిమాపన్నైస్తతో భూమౌ విమజ్జతి॥ ౧౬॥
భావితం కర్మయోగేన జాయతే తత్ర తత్ర హ। ఇదం శరీరం వైదేహ మ్రియతే యత్ర యత్ర హ॥౧౭ ॥ తత్స్వభావోఽపరో దృష్టో విసర్గః కర్మణస్తథా । న
జాయతే తు నృపతే కంచిత్కాలమయం పునః॥౧౮॥ పరిభ్రమతి భూతాత్మా ద్యామివాంబుధరో మహాన్। స పునర్జాయతే రాజన్ ప్రాప్యేహాయతనం నృప
౧౯॥ మనసః పరమో హ్యాత్మా ఇంద్రియేభ్యః పరం మనః। వివిధానాం చ భూతానాం జంగమాః పరమా నృప॥ ౨౦॥ జంగమానామపి తథా ద్విపదాః పరమా మ
తాః। ద్విపదానామపి తథా ద్విజా వై పరమాః స్మృతాః॥౨౧॥ ద్విజానామపి రాజేంద్ర ప్రజ్ఞావంతః పరా మతాః। ప్రాజ్ఞానామాత్మసంబుద్ధాః సంబుద్ధానా
మమానినః॥౨౨॥ జాతమన్వేతి మరణం నృణామితి వినిశ్చయః। అంతవంతి హి కర్మాణి సేవంతే గుణతః ప్రజాః॥౨౩॥ అపన్నే తూత్తరాం కాష్ఠాం సూర్యే యో ని
ధనం వ్రజేత్। నక్షత్రే చ ముహూర్తే చ పుణ్యే రాజన్ స పుణ్యకృత్॥౨౪॥ అయోజయిత్వా క్లేశేన జనం ప్లావ్య చ దుష్కృతమ్। మృత్యునాత్మకృతేనేహ కర్మ
కృత్వా స్వశక్తిభిః॥౨౫॥ విషముద్బంధనం దాహో దస్యుహస్తాత్తథా వధః। దంష్ట్రిభ్యశ్చ పశుభ్యశ్చ ప్రాకృతో వధ ఉచ్యతే॥౨౬॥ న చైభిః పుణ్యకర్మా
ణో యుజ్యంతే చాభిసంధిజైః। ఏవంవిధైశ్చ బహుభిరపరైః ప్రాకృతైరపి॥ ౨౭॥ ఊర్ధ్వం భిత్త్వా ప్రవిష్టం తే ప్రాణాః పుణ్యవతాం నృప । మధ్యతో మధ్య
పుణ్యానామధో దుష్కృతకర్మణామ్॥౨౮॥ ఏకః శత్రుర్న ద్వితీయోఽస్తి శత్రురజ్ఞానతుల్యః పురుషస్య రాజన్। యేనావృతః కురుతే సంప్రయుక్తో ఘోరాణి
కర్మాణి సుదారుణాని॥౨౯॥ ప్రబోధనార్థం శ్రుతిధర్మయుక్తం వృద్ధానుపాస్యం ప్రభవేత యస్య। ప్రయత్నసాధ్యో హి స రాజపుత్ర ప్రజ్ఞాశరేణోన్మని

తః పరైతి॥ ౩౦ ॥అధీత్య వేదాం స్తపసా బ్రహ్మచారీ యజ్ఞాన్ శక్త్యా సన్నిసృజ్యేహ పంచ।వనం గచ్ఛేత్పురుషో ధర్మకామః శ్రేయః స్థిత్వా స్థాపయిత్వా స్వ
వంశమ్॥ ౩౧॥ఉపభోగైరపి త్యక్తం నాత్మానం సాదయేన్నరః। చాండాలత్వేపి మానుష్యం సర్వథా తాత శోభనమ్॥ ౩౨॥ఇయం హి యోనిః ప్రథమా యాం
ప్రాప్య జగతీపతే। ఆత్మా వై శక్యతే త్రాతుం కర్మభిశ్శుభలక్షణైః॥ ౩౩ ॥ కథం న విప్రణశ్యేమ యోనితోస్యా ఇతి ప్రభో।కుర్వంతి ధర్మం మనుజాః శ్రుతిప్రా
మాణ్యదర్శనాత్ ॥ ౩౪॥ యో దుర్లభతరః ప్రాప్య మానుష్యం ద్విషతే నరః। ధర్మావమంతా కామాత్మా భవేత్స ఖలు వంచతే॥ ౩౫॥ యస్తు ప్రీతిపురోగే
ణ చక్షుషా తాత పశ్యతి। దీపోపమాని భూతాని యావదర్థాన్న పశ్యతి॥ ౩౬॥ సాంత్వేనాన్నప్రదానేన ప్రియవాదేన చాప్యుత। సమదుఃఖసుఖో భూత్వా
స పరత్ర న హీయతే ॥ ౩౭ ॥ దానం త్యాగః శోభనా మూర్తిరద్భ్యో భూయః ప్లావ్యం తపసా వై శరీరమ్।సరస్వతీ నైమిషపుష్కరేషు యే చాప్యన్యే పుణ్యదే
శాః పృథివ్యామ్॥ ౩౮ ॥ గృహేషు యేషామసవః పతంతి తేషామథో నిర్హరణం ప్రశస్తమ్।యానేన వై ప్రాపణం చ శ్మశానే శౌచేన నూనం విధినా చైవ దా
హః॥ ౩౯ ॥ఇష్టిః పుష్టిర్యజనం యాజనం చ దానం పుణ్యానాం కర్మణాం చ ప్రయోగః।శక్త్యా పిత్ర్యం యచ్చ కించిత్ప్రశస్తం సర్వాణ్యాత్మార్థే మానవో
యం కరోతి॥ ౪౦॥ ధర్మశాస్త్రాణి వేదాశ్చ షడంగాని నరాధిప। శ్రేయసోర్థే విధీయంతే నరస్యాక్లిష్టకర్మణః॥ ౪౧॥భీష్మః॥ఏతద్వై సర్వమాఖ్యాతం
మునినా సుమహాత్మనా। విదేహరాజాయ పురా శ్రేయసోర్థే నరాధిప॥ ౪౨॥ ....*

ఇతి - పరాశరగీతాయాం - అష్టనవత్యధికద్విశతతమోధ్యాయః,

భీష్మః ॥ పునరేవ తు పప్రచ్ఛ జనకో మిథిలాధిపః । పరాశరం మహాత్మానం ధర్మే పరమనిశ్చయమ్॥ ౧ ॥ జనకః॥కిం శ్రేయః కా గతిర్బ్రహ్మన్ కిం కృతం న విన
శ్యతి। క్వ గతో న నివర్తేత తన్మే బ్రూహి మహామతే॥ ౨॥పరాశరః॥అసంగః శ్రేయసో మూలం జ్ఞానం జ్ఞానగతిః పరా । చీర్ణం తపో న ప్రణశ్యేద్వాపః క్షేత్రే
న నశ్యతి॥ ౩॥ఛిత్త్వా ధర్మమయం పాశం యదా ధర్మేభిరజ్యతే।దత్త్వాభయకృతం దానం తదా సిద్ధిమవాప్నుతే॥ ౪॥ యో దదాతి సహస్రాణి గవామశ్వశ
తాని చ।అభయం సర్వభూతేభ్యః సదా తమభివర్తతే॥ ౫॥వసన్విషయమధ్యేపి న వసత్యేవ బుద్ధిమాన్।సంవసత్యేవ దుర్బుద్ధిరసత్సు విషయేష్వపి॥ ౬॥నా
ధర్మశ్లిష్యతే ప్రాజ్ఞం పయః పుష్కరపర్ణవత్ ।అప్రాజ్ఞమధికం పాపం శ్లిష్యతే జతు కాష్ఠవత్ ॥ ౭॥నాధర్మః కారణాపేక్షీ కర్తారమభిముంచతి।కర్తా
ఖలు యథాకాలం తతస్సమభిపద్యతే॥ ౮॥ న భిద్యంతే కృతాత్మాన ఆత్మప్రత్యయదర్శినః। బుద్ధికర్మేంద్రియాణాం హి ప్రమత్తో యో న బుధ్యతే॥ ౯॥ శుభా
శుభేషు సక్తాత్మా ప్రాప్నోతి సుమహద్భయమ్। వీతరాగో జితక్రోధః సమ్యగ్భవతి యస్సదా॥ ౧౦॥ విషయే వర్తమానోపి న స పాపేన యుజ్యతే।మర్యాదా
యాం ధర్మసేతుర్నిబద్ధో నైవసీదతి॥ ౧౧॥ పుష్టస్రోత ఇవాసక్తః స్ఫీతో భవతి సంచయః।యథా భానుగతం తేజో మణిశ్శుద్ధస్సమాధినా।ఆదత్తే రాజశా
ర్దూల తథా యోగః ప్రవర్తతే॥ ౧౨॥ యథా తిలానామిహ పుష్పసంశ్రయాత్ పృథక్పృథగ్యాతి గుణోతిసౌమ్యతామ్ । తథా నరాణాం తు విభావితాత్మ
నాం యథాశ్రయం సత్త్వగుణః ప్రవర్తతే ॥ ౧౩ ॥ జహాతి దారాంశ్చ జహాతి సంపదః పదం చ యానం వివిధాశ్చ సత్క్రియాః । త్రివిష్టపే జాతమతిర్యదా
నరస్తదాస్య బుద్ధిర్విషయేషు భిద్యతే ॥ ౧౪ ॥ ప్రసక్తబుద్ధిర్విషయేషు యో నరో న బుధ్యతే హ్యాత్మహితం కదాచన । స సర్వభావానుగతేన చేతసా న్ను
పామిషేణేవ ఝషో వికృష్యతే ॥ ౧౫ ॥ సంఘాతవన్మర్త్యలోకః పరస్పరమపాశ్రితః । కదలీగర్భనిస్సారో నౌరివాప్సు నిమజ్జతి ॥ ౧౬ ॥ న ధర్మ
కాలః పురుషస్య నిశ్చితో న చాపి మృత్యుః పురుషం ప్రతీక్షతే । సదా హి ధర్మస్య క్రియైవ శోభనా యదా నరో మృత్యుముఖేభివర్తతే ॥ ౧౭ ॥ యథాంధః
స్వగృహే యుక్తో హ్యభ్యాసాదేవ గచ్ఛతి । తథా యుక్తేన మనసా ప్రాజ్ఞో గచ్ఛతి తాం గతిమ్ ॥ ౧౮ ॥ మరణం జన్మని ప్రోక్తం జన్మ వై మరణాశ్రితమ్।అవి
ద్వాన్మోక్షధర్మేషు బద్ధో భవతి చక్రవత్ ॥ ౧౯॥ బుద్ధిమార్గప్రయాతస్య సుఖం త్విహ పరత్ర చ । విస్తరాః క్లేశసంయుక్తాః సంక్షేపాస్తు సుఖావహాః॥ ౨౦॥

పరార్థం విస్తరాః సర్వే త్యాగమాత్మహితం విదుః । యథా మృణాలోఽనుగతమాశు ముంచతి కర్దమమ్ ॥ ౨౧ ॥ తథాత్మా పురుషస్యేహ మనసా పరిముచ్యతే। మనః ప్రణయతేఽత్మానం స ఏనమభియుంజతి ॥ ౨౨ ॥ యుక్తో యదా స భవతి తదా తం పశ్యతే పరమ్ । పరార్థే వర్తమానస్తు స్వం కార్యం యోఽభిమన్యతే ॥ ౨౩ ॥ ఇంద్రియార్థేషు సంసక్తః స్వకార్యాత్పరిముచ్యతే। అధస్తిర్యగ్గతిం చైవ స్వర్గే చైవ పరాం గతిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రాప్నోతి సుకృతైరాత్మా ప్రాజ్ఞస్యేహేతరస్య చ। మృణ్మయే భాజనే పక్వే యథా వై నశ్యతి ద్రవః ॥ ౨౫ ॥ తథా శరీరం తపసా తప్తం విషయమశ్నుతే। విషయానశ్నుతే యస్తు న స భోక్ష్యత్యసంశయమ్ ॥ ౨౬ ॥ యస్తు భోగాంస్త్యజేదాత్మా స వై భోక్తుం వ్యవస్యతి। నీహారేణ హి సంవీతః శిశ్నోదరపరాయణః ॥ ౨౭ ॥ జాత్యంధ ఇవ పంథానమావృతాత్మా న బుధ్యతే। వణిగ్యథా సముద్రాద్వై యథార్థం లభతే ధనమ్ ॥ ౨౮ ॥ తథా మర్త్యార్ణవే జంతోః కర్మవిజ్ఞానతో గతిః। అహోరాత్రమయే లోకే జరారూపేణ సంసరేత్ ॥ ౨౯ ॥ మృత్యుర్గ్రసతి భూతాని పవనం పన్నగో యథా। స్వయం కృతాని కర్మాణి జాతో జంతుః ప్రపద్యతే ॥ ౩౦ ॥ నాకృత్వా లభతే కశ్చిత్కించిదత్ర ప్రియాప్రియమ్। శయానం యాంతమాసీనం ప్రవృత్తం విషయేషు చ ॥ ౩౧ ॥ శుభాశుభాని కర్మాణి ప్రపద్యంతే నరం సదా । న హ్యన్యత్తీరమాసాద్య పునస్తర్తుం వ్యవస్యతి ॥ ౩౨ ॥ దుర్లభో దృశ్యతే హ్యస్య వినిపాతో మహార్ణవే। యథా భారావసన్నా హి నౌర్మహాంభసి తంతునా ॥ ౩౩ ॥ తథా మనోఽభియోగాద్వై శరీరం ప్రవికర్షతి। తథా సముద్రమభితః సంశ్రితాః సరితోఽపరాః ॥ ౩౪ ॥ తథాద్యా ప్రకృతిర్యోగాదభిసంశ్రీయతే సదా। స్నేహపాశైర్బహువిధైరాసక్తమనసో నరాః ॥ ౩౫ ॥ ప్రకృతిస్థా విషీదంతి జలే సైకతవేశ్మవత్ । శరీరగృహసంజ్ఞస్య శౌచతీర్థస్య దేహినః ॥ ౩౬ ॥ బుద్ధిమార్గప్రయాతస్య సుఖం త్విహ పరత్ర చ । విస్తరాః క్లేశసంయుక్తాః సంక్షేపాస్తు సుఖావహాః ॥ ౩౭ ॥ పరార్థం విస్తరాస్సర్వే త్యాగమాత్మహితం విదుః । సంకల్పజో మిత్రవర్గో జ్ఞాతయః కారణాత్మకాః ॥ ౩౮ ॥ భార్యాః పుత్రాశ్చ దాసాశ్చ స్వమర్థముపభుంజతే। న మాతా న పితా కించిత్కస్యచిత్ప్రతిపద్యతే ॥ ౩౯ ॥ దానపథ్యోదనో జంతుః స్వకర్మఫలమశ్నుతే। మాతా పుత్రః పితా భ్రాతా భార్యా మిత్రజనస్తథా। అష్టాపదపదస్థానే దక్షముద్రేవ లక్ష్యతే ॥ ౪౦ ॥ సర్వాణి కర్మాణి పురాకృతాని శుభాశుభాన్యాత్మనో యాంతి జంతోః। ఉపస్థితం కర్మఫలం విదిత్వా బుద్ధిం తథా చోదయతేఽంతరాత్మా ॥ ౪౧ ॥ వ్యవసాయం సమాశ్రిత్య సహాయాన్యోఽధిగచ్ఛతి। న తస్య కశ్చిదారంభః కదాచిదవసీదతి ॥ ౪౨ ॥ అద్వైధమనసం యుక్తం శూరం ధీరం విపశ్చితమ్ । న శ్రీః సంత్యజతే నిత్యమాదిత్యమివ రశ్మయః ॥ ౪౩ ॥ ఆస్తిక్యవ్యవసాయాభ్యాముపాయాద్విస్మయాద్ధియా। సమారభేదనింద్యాత్మా న సోఽర్థః పరిసీదతి ॥ ౪౪ ॥ సర్వస్స్వాని శుభాశుభాని నియతం కర్మాణి జంతుస్స్వయం గర్భాత్సంప్రతిపద్యతే తదుభయం యత్తేన పూర్వం కృతమ్ । మృత్యుశ్చాపరిహారవాన్సమగతిః కాలేన విచ్ఛేదినా దారోశ్చూర్ణమివాశ్మసారవిహితం కర్మాంతికం ప్రాపయేత్ ॥ ౪౫ ॥ స్వరూపతామాత్మకృతం చ విస్తరం కులాన్వయం ద్రవ్యసమృద్ధిసంచయమ్। నరో హి సర్వో లభతే యథాకృతం శుభాశుభేనాత్మకృతేన కర్మణా ॥ ౪౬ ॥ భీష్మః ॥ ఇత్యుక్తో జనకో రాజన్యాథాతథ్యం మనీషిణా। శ్రుత్వా ధర్మవిదాం శ్రేష్ఠః పరాం ముదమవాప హ ॥ ౪౭ ॥ ....*

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - పరాశరగీతాయాం - ఏకోనత్రిశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ సత్యం దమం క్షమాం ప్రజ్ఞాం ప్రశంసంతి పితామహ। విద్వాంసో మనుజా లోకే కథమేతన్మతం తవ ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ అత్ర తే వర్తయిష్యేఽహమితిహాసం పురాతనమ్। సాధ్యానామిహ సంవాదం హంసస్య చ యుధిష్ఠిర ॥ ౨ ॥ హంసో భూత్వాథ సౌవర్ణస్త్వజో నిత్యః ప్రజాపతిః । స వై పర్యేతి లోకాంస్త్రీనథ సాధ్యానుపాగమత్ ॥ ౩ ॥ సాధ్యాః ॥ శకునే వయం స్మ దేవా వై సాధ్యాస్త్వామనుయుక్ష్మహే । పృచ్ఛామస్త్వాం మోక్షధర్మం భవాంశ్చ కిల మోక్షవిత్ ॥ ౪ ॥ శ్రుతోఽసి నః పండితో ధీరవాదీ సాధుశబ్దశ్చరతే తే పతత్రిన్। కిం మన్యసే శ్రేష్ఠతమం ద్విజ త్వం కస్మిన్మనస్తే రమతే మహాత్మన్ ॥ ౫ ॥ తన్నః కా

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

ర్యం పక్షివర ప్రశాధి యత్కార్యాణాం మన్యసే శ్రేష్ఠమేకమ్ । యత్కృత్వా వై పురుషః సర్వబంధైర్విముచ్యతే విహంగేంద్ర దేహ శీఘ్రమ్ ॥౬॥ హంసః ॥ ఇ
దం కార్యమమృతాశాః శృణోమి తపో దమః సత్యమాత్మాభిగుప్తిః । గ్రంథీన్విముచ్య హృదయస్య సర్వాన్ ప్రియాప్రియే స్వం వశమానయీత ॥ ౭॥ నారుం
తుదః స్యాన్న నృశంసవాదీ న హీనతః పరమభ్యాదదీత । యయాస్య వాచా పర ఉద్విజేత న తాం వదేదుశతీం పాపలోక్యామ్ ॥ ౮ ॥ వాక్సాయకా వదనాన్ని
ష్పతంతి యైరాహతః శోచతి రాత్ర్యహాని । పరస్య నామర్మసు తే పతంతి తాన్ పండితో నావసృజేత్పరేషు ॥ ౯॥ పరశ్చేదేనమతివాదబాణైర్భృశం విధ్యే
చ్ఛమ ఏవేహ కార్యః । సంరోష్యమాణః ప్రతిహృష్యతే యః స ఆదత్తే సుకృతం వై పరస్య ॥ ౧౦ ॥ క్షేపాయమాణమభిషంగవ్యలీకం నిగృహ్ణాతి జ్వలితం య
శ్చ మన్యుమ్ । అదుష్టచేతా ముదితోఽనసూయుః స ఆదత్తే సుకృతం వై పరేషామ్ ॥ ౧౧॥ ఆక్రుశ్యమానో న వదామి కించిత్ క్షమామ్యహం తాడ్యమానశ్చ నిత్యమ్ ।
శ్రేష్ఠం హ్యేతద్యత్క్షమామాహురార్యాః సత్యం తథైవార్జవమానృశంస్యమ్ ॥ ౧౨ ॥ వేదస్యోపనిషత్సత్యం సత్యస్యోపనిషద్దమః । దమస్యోపనిషన్మోక్ష
ఏతత్సర్వానుశాసనమ్ ॥ ౧౩॥ వాచో వేగం మనసః క్రోధవేగం విధిత్సావేగముదరోపస్థవేగమ్ । ఏతాన్వేగాన్యో విషహేదుదీర్ణాంస్తం మన్యేఽహం
బ్రాహ్మణం వై మునిం చ ॥ ౧౪॥ అక్రోధనః క్రుధ్యతాం వై విశిష్టస్తథా తితిక్షురతితిక్షోర్విశిష్టః । అమానుషాన్మానుషో వై విశిష్టస్తథాజ్ఞానాద్ జ్ఞానవిద్వై వి
శిష్టః ॥ ౧౫॥ ఆక్రుశ్యమానో నాక్రుశ్యేన్మన్యురేనం తితిక్షతః । ఆక్రోష్టారం నిర్దహతి సుకృతం చాస్య విందతి ॥ ౧౬॥ యో నాత్యుక్తః ప్రాహ రూక్షం ప్రియం
వా యో వా హతో న ప్రతిహంతి ధైర్యాత్ । పాపం చ యో నేచ్ఛతి తస్య హంతుస్తస్యేహ దేవాః స్పృహయంతి నిత్యమ్ ॥ ౧౭॥ పాపీయసః క్షమేతైవ శ్రే
యసః సదృశస్య చ । విమానితో హతోఽక్రుష్ట ఏవం సిద్ధిం గమిష్యతి ॥ ౧౮ ॥ సదాహమార్యాన్నిభృతోఽప్యుపాసే న మే విధిత్సోత్సహతే న రోషః । న చాప్య
హం లిప్సమానః పరైమి న చైవ కించిద్విషయేణ యామి ॥ ౧౯ ॥ నాహం శప్తః ప్రతిశపామి కంచిద్దమం ద్వారం హ్యమృతస్యేహ వేద్మి । గుహ్యం బ్రహ్మ తదిదం
వో బ్రవీమి న మానుషాత్ శ్రేష్ఠతరం హి కించిత్ ॥ ౨౦॥ నిర్ముచ్యమానః పాపేభ్యో ఘనేభ్య ఇవ చంద్రమాః । విరజాః కాలమాకాంక్షన్ ధీరో ధైర్యేణ సిధ్య
తి ॥ ౨౧॥ యః సర్వేషాం భవతి హ్యర్చనీయ ఉత్సేధనస్తంభ ఇవాభిజాతః । యస్మై వాచం సుప్రసన్నాం వదంతి స వై దేవాన్ గచ్ఛతి సంయతాత్మా ॥ ౨౨॥
న తథా వక్తుమిచ్ఛంతి కల్యాణాత్పురుషే గుణాత్ । యథైషాం వక్తుమిచ్ఛంతి నైర్గుణ్యమనుయుంజకాః ॥ ౨౩ ॥ యస్య వాఙ్మనసీ గుప్తే సమ్యక్ప్రణిహితే
సదా । వేదాస్తపశ్చ త్యాగశ్చ స ఇదం సర్వమాప్నుయాత్ ॥ ౨౪॥ ఆక్రోశనావమానాభ్యాం నాబుధాన్ గర్హయేద్బుధః । తస్మాన్న వర్ధయేదన్యం
న చాత్మానం విహింసయేత్ ॥ ౨౫॥ అమృతస్యేవ సంతృప్యేదవమానస్య పండితః । సుఖం హ్యవమతః శేతే యోఽవమంతా స నశ్యతి ॥ ౨౬॥ యత్క్రోధనో
యజతి యద్దదాతి యద్వా తపస్తప్యతి యజ్జుహోతి । వైవస్వతస్తద్ధరతేఽస్య సర్వం మోఘః శ్రమో భవతి హి క్రోధనస్య ॥ ౨౭ ॥ చత్వారి యస్య ద్వారా
ణి సుగుప్తాన్యమరోత్తమాః । ఉపస్థముదరం హస్తౌ వాక్చతుర్థీ స ధర్మవిత్ ॥ ౨౮ ॥ సత్యం దమం హ్యార్జవమానృశంస్యం ధృతిం తితిక్షామతిసేవమా
నః । స్వాధ్యాయనిత్యోఽస్పృహయన్ పరేషామేకాంతశీల్యూర్ధ్వగతిర్భవేత్సః ॥ ౨౯ ॥ సర్వాంశ్చైనాననుచరన్వత్సవచ్చతురః స్తనాన్ । న పాపన
తమం కించిత్సత్యాదధ్యగమం క్వచిత్ ॥ ౩౦ ॥ ఆచక్షేఽహం మనుష్యేభ్యో దేవేభ్యః ప్రతిసంచరన్ । సత్యం స్వర్గస్య సోపానం పారావారస్య నౌరివ ॥
౩౧॥ యాదృశైః సన్నివసతి యాదృశాంశ్చోపసేవతే । యాదృగిచ్ఛేచ్చ భవితుం తాదృగ్భవతి పూరుషః ॥ ౩౨ ॥ యది సంతం సేవతి యద్యసంతం తపస్వి
నం యది వా స్తేనమేవ । వాసో యథా రంగవశం ప్రయాతి తథా స తేషాం వశమభ్యుపైతి ॥ ౩౩॥ సదా దేవాః సాధుభిః సంవదంతే న మానుషం విషయం యాంతి
ద్రష్టుమ్ । నేందుః సమః స్యాదసమో హి వాయురుచ్చావచం విషయం యః స వేద ॥ ౩౪ ॥ అదుష్టం వర్తమానే తు హృదయాంతరపూరుషే । తేనైవ దే

వాః ప్రియం తే స తాం మార్గస్థితే న వై ॥ ౩౫॥ శిశ్నోదరే యేఽనిరతాః సదైవ స్తేనా నరా వాక్పరుషాశ్చ నిత్యమ్। అపేతదోషానపి తాన్విదిత్వా దూరాద్దే
వాః సంపరివర్జయంతి॥౩౬॥ న వై దేవా హీనసత్త్వేన తోష్యాః సర్వాశినా దుష్కృతకర్మణా వా। సత్యవ్రతా యే తు నరాః కృతజ్ఞా ధర్మే రతాస్తైః సహ
సంభజంతే ॥ ౩౭ ॥ అవ్యాహృతం వ్యాహృతాచ్ఛ్రేయ ఆహుః సత్యం వదేద్వ్యాహృతం తద్ద్వితీయమ్। ధర్మం వదేద్వ్యాహృతం తత్తృతీయం ప్రియం
వదేద్వ్యాహృతం తచ్చతుర్థమ్॥౩౮॥ సాధ్యాః॥ కేనాయమావృతో లోకః కేన వా న ప్రకాశతే। కేన త్యజతి మిత్రాణి కేన స్వర్గం న గచ్ఛతి॥ ౩౯ ॥ హం
సః॥ అజ్ఞానేనావృతో లోకో మాత్సర్యాన్న ప్రకాశతే। లోభాత్త్యజతి మిత్రాణి సంగాత్స్వర్గం న గచ్ఛతి॥ ౪౦॥ సాధ్యాః॥ కః స్విదేకో రమతే బ్రాహ్మ
ణానాం కః స్విదేకో బహుభిర్జోషమాస్తే। కః స్విదేకో బలవాన్దుర్బలోఽపి కః స్విదేషాం కలహం నాన్వవైతి॥ ౪౧॥ హంసః॥ ప్రాజ్ఞ ఏకో రమతే బ్రాహ్మ
ణానాం ప్రాజ్ఞశ్చైకో బహుభిర్జోషమాస్తే। ప్రాజ్ఞ ఏకో బలవాన్దుర్బలోఽపి ప్రాజ్ఞ ఏషాం కలహం నాన్వవైతి॥ ౪౨॥ సాధ్యాః॥ కిం బ్రాహ్మణానాం దేవ
త్వం కిం చ సాధుత్వముచ్యతే। అసాధుత్వం చ కిం తేషాం కిమేషాం మానుషం మతమ్॥ ౪౩॥ హంసః॥ స్వాధ్యాయ ఏషాం దేవత్వం వ్రతం సాధుత్వముచ్యతే।
అసాధుత్వం పరీవాదో మృత్యుర్మానుష్యముచ్యతే ॥ ౪౪ ॥ భీష్మః॥ సంవాద ఇత్యయం శ్రేష్ఠః సాధ్యానాం పరికీర్తితః । క్షేత్రం వై కర్మణాం యోనిః
సద్భావః సత్యముచ్యతే॥౪౫॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- హంసగీతాయాం- త్రిశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ సాంఖ్యే యోగే చ మే తాత విశేషం వక్తుమర్హసి। తవ ధర్మజ్ఞ సర్వం హి విదితం కురుసత్తమ॥౧॥ భీష్మః॥ సాంఖ్యాః సాంఖ్యం ప్రశంసంతి యో
గా యోగం ద్విజాతయః। వదంతి కారణం శ్రేష్ఠం స్వపక్షోద్భావనాయ వై ॥౨॥ అనీశ్వరః కథం ముచ్యేదిత్యేవం శత్రుకర్షణ। వదంతి కారణం శ్రైష్ఠ్యం యో
గాః సమ్యఙ్మనీషిణః॥౩॥ వదంతి కారణం చేదం సాంఖ్యాః సమ్యగ్ద్విజాతయః। విజ్ఞాయేహ గతీః సర్వా విరక్తో విషయేషు యః॥౪॥ ఊర్ధ్వం స దేహాత్సువ్య
క్తం విముచ్యేదితి నాన్యథా। ఏతదాహుర్మహాప్రాజ్ఞాః సాంఖ్యం వై మోక్షదర్శనమ్॥౫॥ స్వపక్షే కారణం గ్రాహ్యం సమర్థం వచనం హితమ్। శిష్టానాం
హి మతం గ్రాహ్యం త్వద్విధైః శిష్టసమ్మతైః॥౬॥ ప్రత్యక్షహేతవో యోగాః సాంఖ్యాః శాస్త్రవినిశ్చయాః। ఉభే చైతే మతే తత్త్వే మమ తాత యుధిష్ఠిర॥౭॥
ఉభే చైతే మతే జ్ఞానే నృపతే శిష్టసంమతే। అనుష్ఠితే యథాశాస్త్రం నయేతాం పరమాం గతిమ్॥౮॥ తుల్యం శౌచం తపోయుక్తం దయా భూతేషు చానఘ। వ్రతా
నాం ధారణం తుల్యం దర్శనం న సమం తయోః॥౯॥ యుధిష్ఠిరః ॥ యది తుల్యం వ్రతం శౌచం దయా చాత్ర ఫలం తథా। న తుల్యం దర్శనం కస్మాత్తన్మే బ్రూహి పి
తామహ॥౧౦॥ భీష్మః॥ రాగం మోహం తథా స్నేహం కామం క్రోధం చ కేవలమ్। యోగాచ్ఛిత్త్వా తతో దోషాన్పంచైతాన్ప్రాప్నువంతి తమ్॥౧౧॥ య
థైవానిమిషాః స్థూలా జాలం ఛిత్త్వా పునర్జలమ్ । ప్రాప్నువంతి తథా యోగాస్తత్పదం వీతకల్మషాః॥ ౧౨॥ తథైవ వాగురాం ఛిత్త్వా బలవంతో యథా మృ
గాః। ప్రాప్నుయుర్విమలం మార్గం విముక్తాః సర్వబంధనైః॥౧౩॥ లోభజాని తథా రాజన్బంధనాని బలాన్వితాః। ఛిత్త్వా యోగాః పరం మార్గం గచ్ఛం
తి విమలం శివమ్॥౧౪॥ అబలాశ్చ మృగా రాజన్వాగురాసు తథాపరే। వినశ్యంతి న సందేహస్తద్వద్యోగబలాదృతే॥ ౧౫॥ బలహీనాశ్చ కౌంతేయ యథా జా
లం గతా ఝషాః। వధం గచ్ఛంతి రాజేంద్ర యోగాస్తద్వత్సుదుర్బలాః॥౧౬॥ యథా చ శకునాః సూక్ష్మం ప్రాప్య జాలమరిందమ। తత్ర సక్తా విపద్యంతే ము
చ్యంతే చ బలాన్వితాః॥౧౭॥ కర్మజైర్బంధనైర్బద్ధాస్తద్వద్యోగాః పరంతప। అబలా వై వినశ్యంతి ముచ్యంతే చ బలాన్వితాః॥ ౧౮॥ అల్పకశ్చ యథా రా
జన్వహ్నిః శామ్యతి దుర్బలః। ఆక్రాంత ఇంధనైః స్థూలైస్తద్వద్యోగోఽబలః ప్రభో॥౧౯॥ స ఏవ చ యదా రాజన్వహ్నిర్జాతబలః పునః। సమీరణగతః క్షి
ప్రం దహేత్కృత్స్నాం మహీమపి॥ ౨౦॥ తద్వజ్జాతబలో యోగీ దీప్తతేజా మహాబలః। అంతకాల ఇవాదిత్యః కృత్స్నం సంశోషయేజ్జగత్ ॥౨౧॥ దుర్బలశ్చ

యథా రాజన్ స్రోతసా హ్రియతే నరః। బలహీనస్తథా యోగీ విషయైర్హ్రియతే వశః॥౨౨॥ తదేవ చ మహాస్రోతో విష్టంభయతి వారణః। తద్వద్యోగబలం ల
బ్ధ్వా వ్యూహతే విషయాన్ బహూన్॥౨౩॥ విశన్తి చావశాః పార్థ యోగాద్యోగబలాన్వితాః। ప్రజాపతీనృషీన్ దేవాన్ మహాభూతాని చేశ్వరాః॥౨౪॥
న యమో నాన్తకః క్రుద్ధో న మృత్యుర్భీమవిక్రమః। ఈశతే నృపతే సర్వే యోగస్యామితతేజసః॥౨౫॥ ఆత్మనాం చ సహస్రాణి బహూని భరతర్షభ। యో
గః కుర్యాద్బలం ప్రాప్య తైశ్చ సర్వైర్మహీం చరేత్॥ ౨౬॥ ప్రాప్నుయాద్విషయాన్ కశ్చిత్పునశ్చోగ్రం తపశ్చరేత్। సంక్షిపేచ్చ పునః పార్థ సూర్యస్తే
జోగుణానివ॥౨౭॥ బలస్థస్య హి యోగస్య బన్ధనేశస్య పార్థివ। విమోక్షే ప్రభవిష్ణుత్వముపపన్నమసంశయమ్॥ ౨౮॥ బలాని యోగప్రాప్తాని మయైతా
ని విశాంపతే। నిదర్శనార్థం సూక్ష్మాణి వక్ష్యామి చ పునస్తవ॥౨౯॥ ఆత్మనశ్చ సమాధానే ధారణాం ప్రతి వా విభో। నిదర్శనాని సూక్ష్మాణి శృణు మే భరత
ర్షభ॥౩౦॥ అప్రమత్తో యథా ధన్వీ లక్ష్యం హన్తి సమాహితః। యుక్తః సమ్యక్తథా యోగీ మోక్షం ప్రాప్నోత్యసంశయమ్॥ ౩౧॥ స్నేహపూర్ణే యథా పా
త్రే మన ఆధాయ నిశ్చలమ్। పురుషో యుక్త ఆరోహేత్సోపానం యుక్తమానసః॥౩౨॥ యుక్తస్తథాయమాత్మానం యోగః పార్థివ నిశ్చలమ్। కరోత్యమల
మాత్మానం భాస్కరోపమదర్శనమ్॥ ౩౩॥ యథా చ నావం కౌన్తేయ కర్ణధారః సమాహితః। మహార్ణవగతాం శీఘ్రం నయేత్పార్థివసత్తమ॥౩౪॥
తద్వదాత్మసమాధానం యుక్త్వా యోగేన తత్త్వవిత్। దుర్గమం స్థానమాప్నోతి హిత్వా దేహమిమం నృప॥౩౫॥ సారథిశ్చ యథా యుక్త్వా సదశ్వాన్ సు
సమాహితః। దేశమిష్టం నయత్యాశు ధన్వినం పురుషర్షభమ్॥ ౩౬ ॥ తథైవ నృపతే యోగీ ధారణాసు సమాహితః। ప్రాప్నోత్యాశు పరం స్థానం లక్ష్యం ము
క్త ఇవాశుగః॥౩౭॥ ప్రవేశ్యాత్మని చాత్మానం యోగీ తిష్ఠతి యోఽచలః। పాపం హన్తి పునీతానాం పదమాప్నోతి సోఽజరమ్॥౩౮॥ నాభ్యాం కణ్ఠే చ శీర్షే చ హృది
వక్షసి పార్శ్వయోః। దర్శనే శ్రవణే చాపి ఘ్రాణే చామితవిక్రమః॥ ౩౯॥ స్థానేష్వేతేషు యో యోగీ మహావ్రతసమాహితః। ఆత్మనా సూక్ష్మమాత్మానం
యుంక్తే సమ్యగ్విశాంపతే॥౪౦॥ స శీఘ్రమచలప్రఖ్యం కర్మ దగ్ధ్వా శుభాశుభమ్। ఉత్తమం యోగమాస్థాయ యదీచ్ఛతి విముచ్యతే॥౪౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ ఆహా
రాన్ కీదృశాన్ కృత్వా కాని జిత్వా చ భారత। యోగీ బలమవాప్నోతి తద్భవాన్ వక్తుమర్హతి॥౪౨॥ భీష్మః॥ కణానాం భక్షణే యుక్తః పిణ్యాకస్య చ భారత।
స్నేహానాం వర్జనే యుక్తో యోగీ బలమవాప్నుయాత్॥౪౩॥ భుఞ్జానో యావకం రూక్షం దీర్ఘకాలమరిన్దమ। ఏకాహారో విశుద్ధాత్మా యోగీ బలమవా
ప్నుయాత్। పక్షాన్మాసానృతూంశ్చిత్రాన్ సంవత్సరానహస్తథా। అపః పీత్వా పయోమిశ్రా యోగీ బలమవాప్నుయాత్॥ అఖణ్డమపి వా మాంసం సత
తం మనుజేశ్వర। ఉపోష్య సమ్యక్ శుద్ధాత్మా యోగీ బలమవాప్నుయాత్॥౪౬॥ కామం జిత్వా తథా క్రోధం శీతోష్ణం వర్షమేవ చ। భయం శోకం తథా శ్వా
సం పౌరుషాన్ విషయాంస్తథా॥౪౭॥ అరతిం దుర్జయాం చైవ ఘోరాం తృష్ణాం చ పార్థివ। స్పర్శం నిద్రాం తథా తన్ద్రాం దుర్జయాం నృపసత్తమ॥ ౪౮॥
దీపయన్తి మహాత్మానః సూక్ష్మమాత్మానమాత్మనా। వీతరాగా మహాప్రాజ్ఞా ధ్యానాధ్యయనసంపదా॥౪౯ ॥ దుర్గస్త్వేష మహాపన్థా బ్రాహ్మణానాం
విపశ్చితామ్। యః కశ్చిద్వ్రజతి హ్యస్మిన్ క్షేమేణ భరతర్షభ॥౫౦॥ యథా కశ్చిద్వనం ఘోరం బహుసర్పసరీసృపమ్। శ్వభ్రవత్తోయహీనం చ దుర్గ
మం బహుకణ్టకమ్॥ ౫౧॥ అభక్తమటవీప్రాయం దావదగ్ధమహీరుహమ్। పన్థానం తస్కరాకీర్ణం క్షేమేణాభిపతేద్యువా॥ ౫౨॥ యోగమార్గం త
థాసాద్య యః కశ్చిద్వ్రజతే ద్విజః। క్షేమేణోపరమేన్మార్గాద్బహుదోషో హి స స్మృతః ॥ ౫౩॥ సుస్థేయం క్షురధారాసు నిశితాసు మహీపతే। ధార
ణాసు తు యోగస్య దుఃస్థేయమకృతాత్మభిః॥౫౪॥ విపన్నా ధారణాస్తాత నయన్తి న శుభాం గతిమ్। నేతృహీనా యథా నావః పురుషానర్ణవే నృప॥ ౫౫॥ య
స్తు తిష్ఠతి కౌన్తేయ ధారణాసు యథావిధి। మరణం జన్మ దుఃఖం చ సుఖం చ స విముఞ్చతి॥ ౫౬॥ నానాశాస్త్రేషు నిష్పన్నం యోగేష్విదముదాహృతమ్। ప

రంయోగస్యయత్రప్రత్యంనిశ్చితంతద్ద్విజాతిషు॥౫౭॥ పరంహితద్బ్రహ్మమయంమహాత్మన్బ్రహ్మాణమీశంవరదంచవిష్ణుమ్ । భవంచధర్మంచషడా
ననంచయద్బ్రహ్మపుత్రాంశ్చమహానుభావాన్॥ ౫౮॥ తమశ్చకష్టంసుమహద్రజశ్చసత్త్వంచశుద్ధంప్రకృతింపరాంచ । సిద్ధించదేవీంవరుణస్యపత్నీంతే
జశ్చకృత్స్నంసుమహచ్చధైర్యమ్॥ ౫౯॥ తారాధిపంఖేవిమలంసతారంవిశ్వాంశ్చదేవానురగాన్పితౄంశ్చ । శైలాంశ్చకృత్స్నానుదధీంశ్చఘోరా
నుదీర్యసర్వాన్సవనాన్ఘనాంశ్చ॥౬౦॥ నాగాన్నగాన్యక్షగణాన్దిశశ్చగంధర్వసంఘాన్పురుషాన్స్త్రియశ్చ। పరస్పరంప్రాప్యమహాన్మహా
త్మావిశేతయోగీనచిరాద్విముక్తః ॥ ౬౧ ॥ కథాచయేయంనృపతేప్రసక్తాదేవేమహావీర్యమతౌశుభేయమ్। యోగీససర్వానభిభూయమర్త్యాన్నా
రాయణాత్మాకురుతేమహాత్మా ॥ ౬౨ ॥ ....*

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - యోగవిధౌ- ఏకాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥సమ్యక్త్వయాయంనృపతేవర్ణితశ్శిష్టసమ్మతః।యోగమార్గోయథాన్యాయంశిష్యాయేహహితైషిణా॥౧॥ సాంఖ్యేత్విదానీంకార్త్స్న్యేన
నవిధింప్రబ్రూహిపృచ్ఛతే। త్రిషులోకేషుయద్జ్ఞానంసర్వంతద్విదితంహితే॥౨॥ భీష్మః॥శృణుమేత్వమిదంసూక్ష్మంసాంఖ్యానాంవిదితాత్మనామ్।విహి
తంయతిభిస్సర్వైః కపిలాదిభిరీశ్వరైః॥౩॥యస్మిన్నవిభ్రమాః కేచిద్దృశ్యంతేమనుజర్షభ।గుణాశ్చయస్మిన్బహవోదోషహానిశ్చ కేవలా॥౪॥ జ్ఞానేన
పరిసంఖ్యాయసదోషాన్విషయాన్నృప।మానుషాన్దుర్జయాన్కృత్స్నాన్పైశాచాన్విషయాం స్తథా॥౫॥ రాక్షసాన్విషయాన్జ్ఞాత్వాయక్షా
ణాంవిషయాం స్తథా।విషయాన్నౌరగాన్జ్ఞాత్వాగాంధర్వవిషయాం స్తథా।౬।పిత్ౠణాంవిషయాన్జ్ఞాత్వాతిర్యక్షుచరతాంనృప।సువర్ణవిషయాన్
జ్ఞాత్వామరుతాంవిషయాం స్తథా॥౭॥రాజర్షివిషయాన్జ్ఞాత్వాబ్రహ్మర్షివిషయాం స్తథా।అసురాన్విషయాన్జ్ఞాత్వావైశ్వదేవాం స్తథైవచ॥
౮॥ దేవర్షివిషయాన్జ్ఞాత్వాయోగానామపిచేశ్వరాన్। ప్రజాపతీనాంవిషయాన్బ్రహ్మణోవిషయాం స్తథా॥౯॥ఆయుషశ్చపరంకాలంలోకేవిజ్ఞా
యతత్త్వతః।సుఖస్యచపరంతత్త్వంవిజ్ఞాయవదతాంవర॥౧౦॥ ప్రాప్తేకాలేచయద్దుఃఖంసతతంవిషయైషిణామ్। తిర్యక్షుపతతాందుఃఖంపతతాంనరకేచ
యత్ ॥౧౧॥ స్వర్గస్యచగుణాన్కృత్స్నాన్దోషాన్సర్వాంశ్చభారత। వేదవాదేపియేదోషాగుణాయేచాపివైదికాః॥౧౨॥జ్ఞానయోగేచయేదోషా
గుణాయోగేచయేనృప। సాంఖ్యజ్ఞానేచయేదోషా స్తథైవచగుణానృప॥౧౩॥సత్త్వందశగుణంజ్ఞాత్వారజోనవగుణంతథా। తమశ్చాష్టగుణంజ్ఞాత్వాబు
ద్ధింసప్తగుణాంతథా॥౧౪॥ షడ్గుణంచమనోజ్ఞాత్వానభఃపంచగుణంతథా।బుద్ధించతుర్గుణాంజ్ఞాత్వాతమశ్చత్రిగుణంతథా॥౧౫॥ద్విగుణంచరజోజ్ఞా
త్వాసత్త్వమేకగుణంపునః।మార్గంవిజ్ఞాయతత్త్వేనప్రళయేప్రేక్షణేతథా॥ ౧౬॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నాః కారణైర్భావితాశ్శుభాః। ప్రాప్నువంతిశుభం
మోక్షంసూక్ష్మాఇవనభఃపరమ్॥౧౭॥ రూపేణదృష్టింసంయుక్తాంఘ్రాణంగంధగుణేనచ। శబ్దేసక్తంతథాశ్రోత్రంజిహ్వాంరసగుణేషుచ॥౧౮॥తనుంస్ప
ర్శేతథాసక్తాంవాయుంనభసిచాశ్రితమ్। మోహంతమసిసంయుక్తంలోభమర్థేషుసంశ్రితమ్॥౧౯॥విష్ణుక్రాంతేబలేశక్రంకోష్ఠేసక్తంతథానలమ్। అ
ప్సుదేవీంసమాసక్తామాపస్తేజసిసంశ్రితాః॥౨౦॥ తేజోవాయౌతుసంసక్తంవాయుంనభసిచాశ్రితమ్।నభోమహతిసంయుక్తంమహద్బుద్ధౌచసంశ్రితమ్।
౨౧॥బుద్ధింతమసిసంసక్తాంతమోరజసిసంశ్రితమ్।రజస్సత్త్వేతథాసక్తంసత్త్వంసక్తంతథాత్మని॥౨౨॥సక్తమాత్మానమీశేచదేవేనారాయణేతథా। దే
వంమోక్షేచసంసక్తంమోక్షంసక్తంతునక్వచిత్ ॥ ౨౩॥ జ్ఞాత్వాసత్త్వగుణందేహంవృతంషోడశభిర్గుణైః। స్వభావంచేతనాంచైవజ్ఞాత్వాదేహస
మాశ్రితే॥౨౪॥మధ్యస్థమేకమాత్మానంపాపంయస్మిన్నవిద్యతే। ద్వితీయంకర్మవిజ్ఞాయనృపతేవిషయైషిణామ్॥౨౫॥ ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాంశ్చస
ర్వానాత్మనిసంశ్రితాన్।దుర్లభత్వంచమోక్షస్యవిజ్ఞాయశ్రుతిపూర్వకమ్॥౨౬॥ప్రాణాపానౌసమానంచవ్యానోదానౌచతత్త్వతః।అధశ్చైవానిలం

జ్ఞాత్వాప్రవహంచానిలంపునః॥౨౭॥సప్తవాతాం స్తథాజ్ఞాత్వాసప్తధావిహితాన్పునః। ప్రజాపతీనృషీంశ్చైవమార్గాంశ్చైవబహూన్వరాన్॥
౨౮॥ సప్తర్షీంశ్చబహూన్జ్ఞాత్వారాజర్షీంశ్చపరంతప।సురర్షీన్మహతశ్చాన్యాన్బ్రహ్మర్షీన్సూర్యసన్నిభాన్॥౨౯॥ఐశ్వర్యాచ్చ్యావితాన్
దృష్ట్వాకాలేనమహతాన్నృప। మహతాంభూతసంఘానాంశ్రుత్వానాశంచపార్థివ॥౩౦॥గతించాప్యశుభాంజ్ఞాత్వానృపతేపాపకర్మిణామ్ । వైత
రణ్యాంచయద్దుఃఖంపతితానాంయమక్షయే॥౩౧॥ యోనీషుచవిచిత్రాసుసంసారానశుభాం స్తథా।జఠరేచాశుభేవాసంశోణితోదకభాజనే॥౩౨॥శ్లేష్మ
మూత్రపురీషేచతీవ్రగంధసమన్వితే। శుక్రశోణితసంఘాతేమజ్జాస్నాయుపరిగ్రహే॥౩౩॥ శిరాశతసమాకీర్ణేనవద్వారపురేశుచౌ।విజ్ఞాయహితమా
త్మానంయోగాంశ్చవివిధాన్నృప॥ ౩౪॥తామసానాంచజంతూనాంరమణీయావృతాత్మనాం।సాత్త్వికానాంచజంతూనాంకుత్సితంభరతర్షభ॥౩౫॥
గర్హితంమహతామర్థేసాంఖ్యానాంవిదితాత్మనామ్।ఉపప్లవాం స్తథాఘోరాన్శశినస్తేజస స్తథా॥౩౬॥తారాణాంపతనందృష్ట్వానక్షత్రాణాంచ
పర్యయమ్।ద్వంద్వానాంవిప్రయోగంచవిజ్ఞాయకృపణంనృప॥ ౩౭॥ అన్యోన్యభక్షణందృష్ట్వాభూతానామపిచాశుభమ్ । బాల్యేమోహంచవిజ్ఞాయక్ష
యందేహస్యచాశుభమ్॥౩౮॥ రాగేమోహేచసంప్రాప్తేక్వచిత్సత్త్వంసమాశ్రితమ్। సహస్రేషునరఃకశ్చిత్ మోక్షబుద్ధింసమాశ్రితః॥ ౩౯॥ దుర్ల
భత్వంచమోక్షస్యవిజ్ఞాయశ్రుతిపూర్వకమ్। బహుమానమలబ్ధేషులబ్ధేమధ్యస్థతాంపునః॥౪౦॥ విషయాణాంచదౌరాత్మ్యంవిజ్ఞాయనృపతేపునః । గ
తాసూనాంచకౌంతేయదేహాన్దృష్ట్వాతథాశుభాన్॥౪౧॥వాసంకులేషుజంతూనాందుఃఖంవిజ్ఞాయభారతబ్రహ్మఘ్నానాంగతింజ్ఞాత్వాపతితానాం
సుదారుణామ్॥౪౨॥ సురాపానేచసక్తానాంబ్రాహ్మణానాందురాత్మనామ్। గురుదారప్రసక్తానాంగతింవిజ్ఞాయచాశుభామ్॥ ౪౩॥ జననీషుచవర్తం
తేయేనసమ్యగ్యుధిష్ఠిర। సదేవకేషులోకేషుయేనవర్తంతిమానవాః॥౪౪॥తేనజ్ఞానేనవిజ్ఞాయగతించాశుభకర్మణామ్।తిర్యగ్యోనిగతానాంచవిజ్ఞా
యగతయఃపృథక్॥౪౫॥ వేదవాదాం స్తథాచిత్రానృతూనాంపర్యయాం స్తథా। క్షయంసంవత్సరాణాంచమాసానాంచక్షయంతథా॥ ౪౬॥ పక్షక్ష
యంతథాదృష్ట్వాదివసానాంచసంక్షయమ్।క్షయంవృద్ధించచంద్రస్యదృష్ట్వాప్రత్యక్షత స్తథా॥ ౪౭॥ వృద్ధిందృష్ట్వాసముద్రాణాంక్షయంతేషాంతథా
పునః। క్షయంధనానాందృష్ట్వాచపునర్వృద్ధింతథైవచ॥౪౮॥ సంయోగానాంక్షయందృష్ట్వాయుగానాంచవిశేషతః। క్షయంచదృష్ట్వాశైలానాంక్ష
యంచసరితాంతథా॥౪౯॥వర్ణానాంచక్షయందృష్ట్వాక్షయాంతంచపునఃపునః। జరామృత్యుంతథాజన్మదృష్ట్వాదుఃఖానిచైవహ॥ ౫౦॥ దేహదో
షాం స్తథాజ్ఞాత్వాతేషాందుఃఖంచతత్త్వతః।దేహవిప్లవతాంచైవసమ్యగ్విజ్ఞాయతత్త్వతః॥౫౧॥ఆత్మదోషాంశ్చవిజ్ఞాయసర్వానాత్మనిసంశ్రితాన్।స్వ
దేహోత్థితాన్గంధాం స్తథావిజ్ఞాయచాశుభాన్॥౫౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ కాన్స్వగాత్రోద్భవాన్దోషాన్పశ్యస్యమితవిక్రమ।ఏతన్మేసంశయంకృత్స్నం
వక్తుమర్హసితత్త్వతః॥౫౩॥ భీష్మః॥ పంచదోషాన్ప్రభోదేహేప్రవదంతిమనీషిణః । మార్గజ్ఞాఃకాపిలాఃసాంఖ్యాశ్శృణుతానరిసూదన॥ ౫౪॥ కామ
క్రోధౌభయంనిద్రాపంచమఃశ్వాసఉచ్యతే।ఏతేదోషాఃశరీరేషుదృశ్యంతేసర్వదేహినామ్॥౫౫॥ ఛిందంతిక్షమయాక్రోధంకామంసంకల్పవర్జనాత్।
సత్త్వసంసేవనాన్నిద్రామప్రమాదాద్భయంతథా॥౫౬॥ ఛిందంతిపంచమంశ్వాసమల్పాహారతయానృప। గుణాన్గుణశతైర్జ్ఞాత్వాదోషాన్దోషశ
తైరపి॥౫౭॥ హేతూన్హేతుశతైశ్చిత్రైశ్చిత్రాన్విజ్ఞాయతత్త్వతః। అపాంఫేనోపమంలోకంవిష్ణోర్మాయాశతైర్వృతమ్॥౫౮॥ చిత్రభిత్తిప్రతీకా
శంనలసారమనర్థకమ్। తమఃశ్వభ్రనిభందృష్ట్వావర్షబుద్బుదసన్నిభమ్॥ ౫౯ ॥ నాశప్రాయంసుఖాద్ధీనంనాశోత్తరమిహావశమ్। రజస్తమసిసంల
గ్నంపంకేద్విపమివావశమ్॥౬౦॥ సాంఖ్యారాజన్మహాప్రాజ్ఞాస్త్యక్త్వాస్నేహంప్రజాకృతమ్। జ్ఞానయోగేనసాంఖ్యేనవ్యాపినామహతానృప॥౬౧॥

రాజసానశుభాన్గంధాంస్తామసాంశ్చతథావిధాన్। పుణ్యాంశ్చసాత్త్వికాన్గంధాన్స్పర్శజాన్దేహసంశ్రితాన్॥ ౬౨॥ ఛిత్త్వాశుజ్ఞానశస్త్రేణతప
పోదండేనభారత। తతోదుఃఖోదకంఘోరంచింతాశోకమహాహ్రదమ్॥ ౬౩॥ వ్యాధిమృత్యుమహాగ్రాహంమహాభయమహోరగమ్। తమఃకూర్మం
రజోమీనంప్రజ్ఞయాసంతరంత్యుత॥ ౬౪॥ స్నేహపంకంజరాదుర్గంజ్ఞానద్వీపమరిందమ। కర్మాగాధంసత్యతీరంస్థితవ్రతమరిందమ॥ ౬౫॥ హింసాశీ
ఘ్రమహావేగంనానారససమాకరమ్। నానాప్రీతిమహారత్నందుఃఖజ్వరసమీరణమ్॥ ౬౬॥ శోకతృష్ణామహావర్తంతీక్ష్ణవ్యాధిమహాగజమ్। అస్థిసంఘా
తసంఘట్టంశ్లేష్మఫేనమరిందమ॥ ౬౭॥ దానముక్తాకరంఘోరంశోణితహ్రదవిద్రుమమ్। హసితోత్క్రుష్టనిర్ఘోషంనానాజ్ఞానసుదుస్తరమ్॥ ౬౮॥ రోద
నాశ్రుమలక్షారంసంగత్యాగపరాయణమ్। పునరాజన్మలోకౌఘంపుత్రబాంధవపత్తనమ్॥ ౬౯॥ అహింసాసత్యమర్యాదంప్రాణత్యాగమహోర్మి
ణమ్। వేదాంతగమనద్వీపంసర్వభూతదయోదధిమ్॥ ౭౦॥ మోక్షదుర్లభవిషయంబడబాముఖసాగరమ్। తరంతియతయఃసిద్ధాజ్ఞానయోగేనభార
త॥ ౭౧॥ తీర్త్వాచదుస్తరంజన్మవిశంతివిమలంనభః। తతస్తాన్సుకృతీన్సాంఖ్యాన్సూర్యోవహతిరశ్మిభిః॥ ౭౨॥ పద్మతంతువదావిశ్యప్రవహన్విష
యాన్నృప। తత్రతాన్ప్రవహోవాయుఃప్రతిగృహ్ణాతిభారత॥ ౭౩॥ వీతరాగాన్యతీన్సిద్ధాన్వీర్యయుక్తాంస్తపోధనాన్। సూక్ష్మఃశీతఃసుగంధీచ
సుఖస్పర్శశ్చభారత॥ ౭౪॥ సప్తానాంమరుతాంశ్రేష్ఠోలోకాన్గచ్ఛతియఃశుభాన్। సతాన్వహతికౌంతేయనభసఃపరమాంగతిమ్॥ ౭౫॥ నభోవహతి
లోకేశరజసఃపరమాంగతిమ్। రజోవహతిరాజేంద్రసత్త్వస్యపరమాంగతిమ్॥ ౭౬॥ సత్త్వంవహతిశుద్ధాత్మన్పరంనారాయణంప్రభుమ్। ప్రభుర్వహ
తిశుద్ధాత్మాపరమాత్మానమాత్మనా॥ ౭౭॥ పరమాత్మానమాసాద్యతద్భూతాయతనామలాః। అమృతత్వాయకల్పంతేననివర్తంతివావిభో॥ ౭౮॥ ప
రమాసాగతిఃపార్థనిర్ద్వంద్వానాంమహాత్మనామ్। సత్యార్జవరతానాంవైసర్వభూతదయావతామ్॥ ౭౯॥ యుధిష్ఠిరః॥ స్థానముత్తమమాసాద్య
భగవంతంస్థిరవ్రతాః। ఆజన్మమరణంవాతేస్మరంత్యుతనవానఘ॥ ౮౦॥ యదత్రతథ్యంతన్మేత్వంయథావద్వక్తుమర్హసి। త్వదృతేపురుషంనాన్యంప్ర
ష్టుమర్హామికౌరవ॥ ౮౧॥ మోక్షదోషోమహానేషప్రాప్యసిద్ధింగతానృషీన్। యదితత్రైవవిజ్ఞానేవర్తంతేయతయఃపరే॥ ౮౨॥ ప్రవృత్తిలక్షణంధర్మం
పశ్యామిపరమంనృప। మగ్నస్యహిపరేజ్ఞానేకింతుదుఃఖతరంభవేత్॥ ౮౩॥ భీష్మః॥ యథాన్యాయంత్వయాతాతప్రశ్నఃపృష్టస్సుసంకటః। బుధానామ
పిసంమోహఃప్రశ్నేఽస్మిన్భరతర్షభ॥ ౮౪॥ అత్రాపితత్త్వంపరమంశృణుసమ్యఙ్మయేరితమ్। బుద్ధిశ్చపరమాయత్రకాపిలానాంమహాత్మనామ్॥ ౮౫॥ ఇం
ద్రియాణ్యవబుద్ధంతేస్వదేహేదేహినాంనృప। కరణాన్యాత్మనస్తానిసూక్ష్మఃపశ్యతితైస్తుసః॥ ౮౬॥ ఆత్మనావిప్రహీణానికాష్ఠకుడ్యసమానితు। వినశ్యంతు
నసందేహఃఫేనాఇవమహార్ణవే॥ ౮౭॥ ఇంద్రియైస్సహసుప్తస్యదేహినఃశత్రుతాపన। సూక్ష్మశ్చరతిసర్వత్రనభసీవసమీరణః॥ ౮౮॥ సపశ్యతియథా
న్యాయంస్పర్శాన్స్పృశతివావిభో। బుధ్యమానోయథాపూర్వమఖిలేనేహభారత॥ ౮౯॥ ఇంద్రియాణీహసర్వాణిస్వేస్వేస్థానేయథావిధి। అనీశత్వా
త్ప్రలీయంతేసర్పాహతవిషాఇవ॥ ౯౦॥ ఇంద్రియాణాంతుసర్వేషాంస్వస్థానేష్వేవసర్వశః। ఆక్రమ్యగతయస్సూక్ష్మాశ్చరత్యాత్మానసంశయః॥ ౯౧॥
సత్త్వస్యచగుణాన్కృత్స్నాన్రజసశ్చగుణాన్పునః। గుణాంశ్చతమసఃసర్వాన్గుణాన్బుద్ధేశ్చభారత॥ ౯౨॥ గుణాంశ్చమనసశ్చాపినభసశ్చగు
ణాంశ్చసః। గుణాన్వాయోశ్చధర్మాత్మన్స్నేహజాంశ్చగుణాన్పునః॥ ౯౩॥ అపాంగుణాంస్తథాపార్థపార్థివాంశ్చగుణానపి। సర్వాణ్యేవ
గుణైర్వ్యాప్యక్షేత్రజ్ఞేషుయుధిష్ఠిర॥ ౯౪॥ ఆత్మాచవ్యాతిక్షేత్రజ్ఞంకర్మణీచశుభాశుభే। శిష్యాఇవమహాత్మానమింద్రియాణిచతంప్రభో॥ ౯౫॥ ప్ర
కృతించాప్యతిక్రమ్యగచ్ఛత్యాత్మానమవ్యయమ్। పరంనారాయణాత్మానంనిర్ద్వంద్వంప్రకృతేఃపరమ్॥ ౯౬॥ విముక్తఃపుణ్యపాపేభ్యఃప్రవిష్టస్తమ

నామయమ్। పరమాత్మానమగుణం న నివర్తతి భారత॥ ౯౭॥ శిష్టం తత్ర మనస్తాత ఇంద్రియాణి చ భారత । ఆగచ్ఛంతి యథాకాలం గురోః సందేశకారిణః॥
౯౮॥ శక్యం చాల్పేన కాలేన శాంతిం ప్రాప్తుం గుణార్థినా। ఏవముక్తేన కౌంతేయ యుక్తజ్ఞానేన మోక్షిణా॥ ౯౯ ॥ సాంఖ్యా రాజన్మహాప్రాజ్ఞా గచ్ఛంతి ప
రమాం గతిమ్। జ్ఞానేనానేన కౌంతేయ తుల్యం జ్ఞానం న విద్యతే॥ ౧౦౦॥ అత్ర తే సంశయో మా భూత్ జ్ఞానం సాంఖ్యం పరం మతమ్। అక్షరం ధ్రువమేవోక్తం
పూర్ణం బ్రహ్మ సనాతనమ్॥ ౧౦౧॥ అనాదిమధ్యనిధనం నిర్ద్వంద్వం కర్తృ శాశ్వతమ్। కూటస్థం చైవ నిత్యం చ యద్వదంతి మనీషిణః॥ ౧౦౨॥ యతస్స
ర్వాః ప్రవర్తంతే సర్గప్రలయవిక్రియాః । యచ్చ శంసంతి శాస్త్రేషు వదంతి పరమర్షయః ॥ ౧౦౩ ॥ సర్వే విప్రాశ్చ దేవాశ్చ తథా శమవిదో జనాః।
బ్రహ్మణ్యం పరమం దేవమనంతం పరమచ్యుతమ్॥ ౧౦౪॥ ప్రార్థయంతశ్చ తం విప్రా వదంతి గుణబుద్ధయః । సమ్యగ్యుక్తాస్తథా యోగాః సాంఖ్యాశ్చామి
తదర్శనాః॥ ౧౦౫॥ అమూర్తేస్తస్య కౌంతేయ సాంఖ్యం మూర్తిరితి శ్రుతిః। అభిజ్ఞానాని తస్యాహుర్మతం హి భరతర్షభ॥ ౧౦౬॥ ద్వివిధానీహ భూతా
ని పృథివ్యాం పృథివీపతే। జంగమాగమసంజ్ఞాని జంగమం తు విశిష్యతే॥ ౧౦౭ ॥ జ్ఞానం మహద్యద్ధి మహత్సు రాజన్ వేదేషు సాంఖ్యేషు తథైవ యోగే । య
చ్చాపి దృష్టం ద్వివిధం పురాణే సాంఖ్యాగతం తన్నిఖిలం నరేంద్ర॥ ౧౦౮॥ యచ్చేతిహాసేషు మహత్సు దృష్టం యచ్చార్థశాస్త్రే నృపశిష్టజుష్టే। జ్ఞానం చ యో
గే యదిహాస్తి కించిత్ సాంఖ్యాగతం తచ్చ మహన్మహాత్మన్॥ ౧౦౯॥ శమశ్చ దృష్టః పరమం బలం చ జ్ఞానం చ సూక్ష్మం చ యథావదుక్తమ్। తపాంసి సూక్ష్మా
ణి సుఖాని చైవ సాంఖ్యే యథావద్విహితాని రాజన్ ॥ ౧౧౦॥ విపర్యయే తస్య హి పార్థ దేవాన్ గచ్ఛంతి సాంఖ్యాః సతతం సుఖేన। తాంశ్చానుసంచార్య
తతః కృతార్థాః పతంతి విప్రేషు యతేషు భూయః॥ ౧౧౧॥ హిత్వా చ దేహం ప్రవిశంతి దేవం దివౌకసో ద్యామివ పార్థ సాంఖ్యాః । అతోఽధికం తే భిరతా మ
హార్హే సాంఖ్యే ద్విజాః పార్థివ శిష్టజుష్టే॥ ౧౧౨॥ తేషాం న తిర్యగ్గమనం హి దృష్టం నార్వాగ్గతిః పాపకృతాధివాసః । న వా ప్రధానా అపి తే ద్విజాతయో
యేఽజ్ఞానమేకం నృప తే న రక్తాః॥ ౧౧౩॥ సాంఖ్యం విశాలం పరమం పురాణం మహార్ణవం విమలముదారకాంతమ్ । కృత్స్నం చ సాంఖ్యం నృపతే మహాత్మా
నారాయణో ధారయతేఽప్రమేయమ్॥ ౧౧౪॥ ఏతన్మయోక్తం నరదేవ తత్త్వం నారాయణో విశ్వమిదం పురాణమ్। స సర్గకాలే చ కరోతి సర్గం సంహా
రకాలే చ తదత్తి భూయః॥ సంహృత్య సర్వం నిజదేహసంస్థం కృత్వాఽప్సు శేతే జగదంతరాత్మా॥ ౧౧౫॥..................................*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - సాంఖ్యకథనే - ద్వ్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః॥ కింతదక్షరమిత్యుక్తం యస్మాన్నావర్తతే పునః। కించ తత్క్షరమిత్యుక్తం యస్మాదావర్తతే పునః॥ ౧॥ అక్షరక్షరయోర్వ్యక్తిం పృచ్ఛామ్యరిని
షూదన। ఉపలబ్ధుం మహాబాహో తత్త్వేన కురునందన॥ ౨॥ త్వం హి జ్ఞాననిధిర్విప్రైరుచ్యసే వేదపారగైః। ఋషిభిశ్చ మహాభాగైర్యతిభిశ్చ మహాత్మ
భిః॥ ౩॥ శేషమల్పం దినానాం తే దక్షిణాయనభాస్కరే। ఆవృత్తే భగవత్యర్కే గంతాసి పరమాం గతిమ్॥ ౪॥ త్వయి ప్రతిగతే శ్రేయః కుతః శ్రోష్యామహే వ
యమ్। కురువంశప్రదీపస్త్వం జ్ఞానదీపేన దీప్యసే॥ ౫॥ తదేతచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి త్వత్తః కురుకులోద్వహ । న తృప్యామీహ రాజేంద్ర శృణ్వన్నమృతమీదృ
శమ్॥ ౬॥ భీష్మః॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి ఇతిహాసం పురాతనమ్ । వసిష్ఠస్య చ సంవాదం కరాళజనకస్య చ॥ ౭॥ వసిష్ఠం శ్రేష్ఠమాసీనమృషీణాం భాస్కర
ద్యుతిమ్। పప్రచ్ఛ జనకో రాజా జ్ఞానం నైశ్శ్రేయసం పరమ్॥ ౮॥ పరమధ్యాత్మకుశలమధ్యాత్మగతినిశ్చయమ్ । మైత్రావరుణిమాసీనమభివాద్య కృతాం
జలిః॥ ౯॥ స్వక్షరం ప్రశ్రితం వాక్యం మధురం చాప్యనుల్బణమ్ । పప్రచ్ఛర్షివరం రాజా కరాళజనకః పురా॥ ౧౦॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి పరం బ్రహ్మ సనా
తనమ్। యస్మాన్న పునరావృత్తిమాప్నువంతి మనీషిణః॥ ౧౧॥ యచ్చ తత్క్షరమిత్యుక్తం యత్రేదం క్షరతే జగత్ । యచ్చాక్షరమితి ప్రోక్తం శివం క్షేమ్యమ

నామయమ్॥ ౧౨॥ వసిష్ఠః॥ శ్రూయతాంపృథివీపాలక్షరతీదంయథాజగత్। యన్నక్షరతిపూర్వేణయావత్కాలేనవాప్యథ॥ ౧౩॥ యుగంద్వాదశసా
హస్రింకల్పంవిద్ధిచతుర్యుగమ్।దశకల్పశతావృత్తమహస్తద్బ్రాహ్మముచ్యతే ॥ ౧౪॥ రాత్రిశ్చైతావతీరాజన్యస్యాంతేప్రతిబుధ్యతే । సృజత్యనం
తకర్మాణంమహాంతంభూతమగ్రజమ్॥౧౫॥మూర్తిమంతమమూర్తాత్మావిశ్వంశంభుఃస్వయంభువః।అణిమాలఘిమాప్రాప్తిరీశానంజ్యోతిరవ్యయమ్॥
౧౬॥ సర్వతఃపాణిపాదాంతంసర్వతోక్షిశిరోముఖమ్। సర్వతఃశ్రుతిమల్లోకేసర్వమావృత్యతిష్ఠతి॥ ౧౭॥హిరణ్యగర్భోభగవానేషబుద్ధిరితిస్మృతః।
మహానితిచయోగేషువిరించిరితిచాప్యజః॥ ౧౮॥ సాంఖ్యేచపఠ్యతేశాస్త్రేనామభిర్బహుధాత్మకః। విచిత్రరూపోవిశ్వాత్మాఏకోక్షరఇతిస్మృతః॥౧౯॥
వృతంనైకాత్మకంయేనకృతంత్రైలోక్యమాత్మనా। తథైవబహురూపత్వాద్విశ్వరూపఇతిశ్రుతః ॥ ౨౦ ॥ ఏషవైవిక్రియాపన్నఃసృజత్యాత్మానమాత్మ
నా। అహంకారంమహాతేజాఃప్రజాపతిమహంకృతమ్॥ ౨౧॥ అవ్యక్తాద్వ్యక్తమాపన్నంవిద్యాసర్గంవదంతితమ్। మహాంతంచాప్యహంకారమవిద్యా
సర్గమేవచ॥ ౨౨॥ అవిధిశ్చవిధిశ్చైవసముత్పన్నౌతథైకతః।విద్యావిద్యేతివిఖ్యాతేశ్రుతిశాస్త్రార్థచింతకైః॥ ౨౩॥భూతసర్గమహంకారాత్తృతీ
యంవిద్ధిపార్థివ। అహంకారేషుసర్వేషుచతుర్థంవిద్ధివైకృతమ్॥ ౨౪॥ వాయుర్జ్యోతిరథాకాశమాపోథపృథివీతథా। శబ్దఃస్పర్శశ్చరూపంచరసో
గంధస్తథైవచ॥ ౨౫॥ ఏవంయుగపదుత్పన్నందశవర్గమసంశయమ్ । పంచమంవిద్ధిరాజేంద్రభౌతికంసర్గమర్థవత్ ॥ ౨౬॥ శ్రోత్రంత్వక్చక్షుషీజి
హ్వాఘ్రాణమేవచపంచమమ్। వాక్చహస్తౌచపాదౌచపాయుర్మేఢ్రంతథైవచ ॥౨౭॥ బుద్ధీంద్రియాణిచైతానితథాకర్మేంద్రియాణిచ । సంభూతా
నీహయుగపన్మనసాసహపార్థివ ॥ ౨౮॥ ఏషాతత్త్వచతుర్వింశీసర్వాకృతిషువర్తతే। యాంజ్ఞాత్వానాభిశోచంతిబ్రాహ్మణాస్తత్త్వదర్శినః॥౨౯॥ఏ
తద్దేహంసమాఖ్యాతంత్రైలోక్యేసర్వదేహిషు। వేదితవ్యంనరశ్రేష్ఠసదేవనరదానవే॥ ౩౦॥ సయక్షభూతగంధర్వేసకిన్నరమహోరగే। సచార
ణపిశాచేవైసదేవర్షినిశాచరే ॥ ౩౧॥ సదంశకీటమశకేసపూతికృమిమూషికే। శునిశ్వపాకేచైణేయేసచాండాలేసపుల్కసే॥ ౩౨॥ హస్త్యశ్వఖ
రశార్దూలేసవృకేగవిచైవహ। యచ్చమూర్తిమయంకించిత్సర్వత్రైతన్నిదర్శనమ్ ॥ ౩౩॥ జలేభువితథాకాశేనాన్యత్రేతివినిశ్చయః।స్థానందేహ
వతామాసీదిత్యేవమనుశుశ్రుమ॥౩౪॥ కృత్స్నమేతావతస్తాతక్షరతేవ్యక్తసంజ్ఞితమ్। అహన్యహనిభూతాత్మాతతఃక్షరఇతిస్మృతః॥ ౩౫॥ ఏతదక్షర
మిత్యుక్తంక్షరతీదంతథాజగత్। జగన్మోహాత్మకంప్రాహురవ్యక్తవ్యక్తసంజ్ఞకమ్॥ ౩౬॥ మహాంశ్చైవాగ్రజోనిత్యమేతత్క్షరనిదర్శనమ్।కథితంతేమ
హారాజయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి ॥ ౩౭ ॥ పంచవింశాత్మకోవిష్ణుర్నిస్తత్త్వస్తత్త్వసంజ్ఞితః। తత్త్వసంశ్రయణాదేతత్తత్త్వమాహుర్మనీషిణః॥ ౩౮॥య
న్మర్త్యమసృజద్వ్యక్తంతత్తన్మూర్త్యధితిష్ఠతి। చతుర్వింశాత్మకోవ్యక్తోహ్యమూర్తఃపంచవింశకః ॥ ౩౯॥ సఏవహృదిసర్వాసుమూర్తిష్వాతిష్ఠతే
సదా। కేవలశ్చేతనోనిత్యస్సర్వమూర్తిరమూర్తిమాన్ ॥ ౪౦ ॥ సర్గప్రళయధర్మిణ్యాససర్గప్రళయాత్మకః। గోచరేవర్తతేనిత్యంనిర్గుణం
గుణసంజ్ఞితమ్॥ ౪౧॥ ఏవమేషమహానాత్మాసర్గప్రళయకోవిదః। వికుర్వాణఃప్రకృతిమానభిమన్యత్యబుద్ధిమాన్ ॥ ౪౨॥ తమఃసత్త్వరజోయుక్తస్తాసు
తాస్విహయోనిషు। లీయతేప్రతిబుద్ధత్వాదబుద్ధజనసేవనాత్ ॥ ౪౩॥ సహవాసవినాశిత్వాన్నాన్యోహమితిమన్యతే। యోహంసోహమితిహ్యుక్తోగు
ణానేవానువర్తతే ॥ ౪౪॥ తమసాతామసాన్భావాన్వివిధాన్ప్రతిపద్యతే। రజసారాజసాంశ్చైవసాత్త్వికాన్సత్త్వసంశ్రయాత్ ॥ ౪౫॥ శుక్లలో
హితకృష్ణానిరూపాణ్యేతానిత్రీణితు। సర్వాణ్యేతానిరూపాణియానీహప్రాకృతానివై॥ ౪౬॥ తామసానిరయంయాంతిరాజసామానుషానథ । సాత్వి
కాదేవలోకాయగచ్ఛంతిసుఖభాగినః ॥ ౪౭॥నిష్కైవల్యేనపాపేనతిర్యగ్యోనిమవాప్నుయాత్ । పుణ్యపాపేనమానుష్యంపుణ్యేనైకేనదేవతాః॥౪౮॥

ఏవమవ్యక్తవిషయం క్షరమాహుర్మనీషిణః । పంచవింశోఽయమితి మోఽయంజ్ఞానాదేవప్రవర్తతే॥ ౪౯॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత-
మోక్షధర్మపర్వణి- వసిష్ఠకరాళజనకసంవాదే- త్ర్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-...*

వసిష్ఠః॥ ఏవమప్రతిబుద్ధత్వాదబుద్ధమనువర్తతే । దేహాద్దేహసహస్రాణితథాసమభిపద్యతే॥౧ ॥ తిర్యగ్యోనిసహస్రేషుకదాచిద్దేవతాస్వపి । ఉపప
ద్యతిసంయోగాద్గుణైస్సహగుణక్షయాత్ ॥ ౨॥ మానుషత్వాద్దివంయాంతిదివోమానుష్యమేవచ । మానుష్యాన్నిరయస్థానమానంత్యంప్రతిపద్యతే॥౩॥
కోశకారోయథాత్మానంకీటస్సమవరుంధతి । సూత్రతంతుగుణైర్నిత్యంతథాయమగుణోగుణైః॥ ౪॥ ద్వంద్వమేతిచనిర్ద్వంద్వస్తాసుతాస్విహయోని
షు। శీర్షరోగేక్షిరోగేచదంతశూలేగళగ్రహే॥ ౫॥ జలోదరేతృషారోగేజ్వరగండేవిషూచికే। శ్విత్రేకుష్ఠేగ్నిదగ్ధేచసిధ్మాపస్మారయోరపి॥ ౬॥యా
నిచాన్యానిద్వంద్వానిప్రాకృతానిశరీరిషు। ఉత్పద్యంతేవిచిత్రాణితాన్యేషోప్యభిమన్యతే॥ ౭॥ తిర్యగ్యోనిసహస్రేషుకదాచిద్దేవతాస్వపి। అభిమన్యత్య
భిమానాత్తథైవసుకృతాన్యపి॥ ౮॥ శుక్లవాసాశ్చతుర్వాసాఃశాయీనిత్యమధస్తథా। మండూకశాయీచతథావీరాసనగతస్తథా ॥ ౯॥ చీరధారణ
మాకాశేశయనంస్థానమేవచ। ఇష్టకాప్రస్తరేచైవకంటకప్రస్తరేతథా ॥ ౧౦॥ భస్మప్రస్తరశాయీచభూమిశయ్యాతలేషుచ। వీరస్థానాంబుపంకేచ
శయనంఫలకేషుచ ॥ ౧౧॥ వివిధాసుచశయ్యాసుఫలగృధ్న్యాన్వితస్తథా।ముంజమేఖలనగ్నత్వంక్షౌమకృష్ణాజినానిచ॥౧౨॥శాణీవాలపరీధానోవ్యాఘ్ర
చర్మపరిచ్ఛదః । సింహచర్మపరీధానఃపట్టవాసాస్తథైవచ ॥ ౧౩ ॥ ఫలకంపరిధానశ్చతథాకంటకవస్త్రభృత్। కీటకావసనశ్చైవచీరవాసాస్తథై
వచ॥౧౪॥ వస్త్రాణిచాన్యానిబహూన్యభిమన్యత్యబుద్ధిమాన్।భోజనానివిచిత్రాణిరత్నానివివిధానిచ॥౧౫॥ఏకరాత్రాంతరాశిత్వమేకకాలికభోజనమ్।
చతుర్థాష్టమకాలశ్చషష్ఠకాలికఏవచ॥౧౬॥ షడ్రాత్రభోజనశ్చైవతథైవాష్టాహభోజనః। సప్తరాత్రదశాహారోద్వాదశాహికభోజనః ॥ ౧౭॥మా
సోపవాసీమూలాశీఫలాహారస్తథైవచ। వాయుభక్షోంబుపిణ్యాకదధిగోమయభోజనః॥౧౮॥ గోమూత్రభోజనశ్చైవశాకపుష్పాదఏవచ । శైవాల
భోజనశ్చైవతథాచామేనవర్తయన్॥౧౯॥ వర్తయన్శీర్ణపర్ణైశ్చప్రకీర్ణఫలభోజనః। వివిధానిచకృచ్ఛ్రాణిసేవతేసిద్ధికాంక్షయా॥౨౦॥ చాం
ద్రాయణానివిధివల్లింగానివివిధానిచ। చాతురాశ్రమ్యపంథానమాశ్రయత్యపథానపి॥ ౨౧ ॥ ఉపాశ్రమానప్యపరాన్పాషండాన్వివిధానపి । వివిక్తా
శ్చశిలాచ్ఛాయాస్తథాప్రస్రవణానిచ॥౨౨॥ పులినానివివిక్తానివివిక్తానివనానిచ। దేవస్థానానిపుణ్యానివివిక్తానిసరాంసిచ॥౨౩॥వివిక్తాశ్చాపిశైలానాం
గుహాగృహవరోపమాః। వివిక్తానిచజప్యానివ్రతానివివిధానిచ॥౨౪॥ నియమాన్వివిధాంశ్చాపివివిధానితపాంసిచ । యజ్ఞాంశ్చవివిధాకారాన్విధీంశ్చ
వివిధాంస్తథా॥౨౫॥ వణిక్పథంద్విజంక్షత్రంవైశ్యశూద్రాంస్తథైవచ। దానంచవివిధాకారందీనాంధకృపణాదిషు॥౨౬॥అభిమన్యత్యసంబోధాత్తథై
వత్రివిధాన్గుణాన్। సత్త్వంరజస్తమశ్చైవధర్మార్థౌకామఏవచ॥ ౨౭॥ ప్రకృత్యాత్మానమేవాత్మాఏవంప్రతిభజత్యుత । స్వధాకారవషట్కారౌ
స్వాహాకారనమస్క్రియాః॥౨౮ ॥ యాజనాధ్యాపనందానంతథైవాహుఃప్రతిగ్రహమ్ । యజనాధ్యయనేచైవయచ్చాన్యదపికించన॥౨౯॥జన్మమృ
త్యువివాదేచతథావిశసనేపిచ। శుభాశుభమయంసర్వమేతదాహుఃక్రియాపథమ్॥౩౦॥ ప్రకృతిఃకురుతేదేవీభయంప్రళయమేవచ।దివసాంతేగుణానే
తానభ్యేత్యైకోవతిష్ఠతే॥౩౧॥ రశ్మిజాలమివాదిత్యస్తత్తత్కాలేనియచ్ఛతి। ఏవమేషోసకృత్పూర్వంక్రీడార్థమభిమన్యతే॥౩౨॥ఆత్మరూపగుణానే
తాన్వివిధాన్హృదయప్రియాన్। ఏవమేతాంవికుర్వాణఃసర్గప్రళయధర్మిణీమ్॥ ౩౩ ॥ క్రియాంక్రియాపథేరక్తస్త్రిగుణాంత్రిగుణాధిపః। క్రియాం
క్రియాపథోపేతస్తథాతదితిమన్యతే॥౩౪॥ ప్రకృత్యాసర్వమేవేదంజగదంధీకృతంవిభో। రజసాతమసాచైవవ్యాప్తంసర్వమనేకధా॥ ౩౫॥ ఏవంద్వం

ద్వాన్యథైః తానిసమావర్తంతినిత్యశః । మమైవైతానిజాయంతే ధావంతేతానిమామితి॥ ౩౬॥ నిస్తర్తవ్యాన్యథైతానిసర్వాణీతినరాధిప । మన్యతే
యంహ్యబుద్ధత్వాత్తథైవసుకృతాన్యపి॥౩౭॥ భోక్తవ్యానిమయైతానిదేవలోకగతేనవై। ఇహైవచైనంభోక్ష్యామిశుభాశుభఫలోదయమ్॥౩౮॥సుఖ
మేవతుకర్తవ్యంసకృత్కృత్వాసుఖంమమ । యావదంతంచమేసౌఖ్యంజాత్యాంజాత్యాంభవిష్యతి॥ ౩౯॥ భవిష్యతిచమేదుఃఖంకృతేనేహాప్యనంత
కమ్। మహద్దుఃఖంహిమానుష్యంనిరయేచాపిమజ్జనమ్॥ ౪౦॥ నిరయాచ్చాపిమానుష్యంకాలేనైష్యామ్యహంపునః। మనుష్యత్వాచ్చదేవత్వం దేవత్వా
త్పౌరుషంపునః॥ ౪౧ ॥ మనుష్యత్వాచ్చనిరయంపర్యాయేణోపగచ్ఛతి। యఏవంవేత్తినిత్యంవైనిరాత్మాత్మగుణైర్వృతః॥ ౪౨॥ తేనదేవమనుష్యేషుని
రయేచోపపద్యతే। మమత్వేనావృతోనిత్యంతత్రైవపరివర్తతే ॥ ౪౩ ॥ సర్గకోటిసహస్రాణిమరణాంతాసుమూర్తిషు।యఏవంకురుతేకర్మశుభా
శుభఫలాత్మకమ్॥ ౪౪ ॥ సఏవంఫలమాప్నోతిత్రిషులోకేషుమూర్తిమాన్। ప్రకృతిఃకురుతేకర్మశుభాశుభఫలాత్మకమ్॥ ౪౫ ॥ప్రకృతిశ్చతదశ్నాతిత్రి
షులోకేషుకామగా। తిర్యగ్యోనిమనుష్యత్వేదేవలోకేతథైవచ॥ ౪౬॥ త్రీణిస్థానానిచైతానిజానీయాత్ప్రాకృతానిహ। అలింగాంప్రకృతింత్వాహు
ర్లింగైరనుమిమీమహే॥ ౪౭॥ తథైవపౌరుషంలింగమనుమానాద్ధిమన్యతే। సలింగాంతరమాసాద్యప్రాకృతంలింగమవ్రణమ్॥౪౮॥ వ్రణద్వారాణ్య
ధిష్ఠాయకర్మణ్యాత్మనిమన్యతే । శ్రోత్రాదీనితుసర్వాణిపంచకర్మేంద్రియాణ్యథ ॥ ౪౯ ॥ రాగాదీనిప్రవర్తంతేగుణేష్విహగుణైస్సహ । అహమేతాని
వైసర్వమహ్యేతానీంద్రియాణిహ॥ ౫౦ ॥ నిరింద్రియోహిమన్యేతవ్రణవానస్మినిర్వ్రణః। అలింగోలింగమాత్మానమకాలఃకాలమాత్మనః ॥ ౫౧ ॥ అస
త్త్వంసత్త్వమాత్మానమతత్త్వంతత్త్వమాత్మనః। అమృత్యుర్మృత్యుమాత్మానమచరశ్చరమాత్మనః॥౫౨॥అక్షేత్రఃక్షేత్రమాత్మానమ సర్గస్సర్గమాత్మ
నః । అతపాస్తపఆత్మానమగతిర్గతిమాత్మనః॥౫౩॥ అభవోభవమాత్మానమభయోభయమాత్మనః। అక్షరఃక్షరమాత్మానమబుద్ధిస్త్వభిమన్యతే॥౫౪॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-వసిష్ఠకరాళజనకసంవాదే-చతురధికత్రిశతతమోऽధ్యాయః

వసిష్ఠః॥ఏవమప్రతిబుద్ధత్వాదబుద్ధజనసేవనాత్ ।సర్గకోటిసహస్రాణిపతనాంతానిగచ్ఛతి॥ ౧॥ధామ్నాధామసహస్రాణిమరణాంతానిగచ్ఛతి। తి
ర్యగ్యోనిమనుష్యత్వేదేవలోకేతథైవచ॥ ౨॥చంద్రమాఇవభూతానాంపునస్తత్రసహస్రశః।లీయతేప్రతిబుద్ధత్వాదేవమేషహ్యబుద్ధిమాన్॥౩॥కళాపం
చదశీయోనిస్తద్ధామప్రతిబుధ్యతే। నిత్యమేతద్విజానీహిసోమంవైషోడశీంకలామ్ ॥౪॥ కళాయాంజాయతేజస్రంపునఃపునరబుద్ధిమాన్। ధామతస్యోప
యుంజంతిభూయఏవోపజాయతే॥౫॥షోడశీతుకలాసూక్ష్మాససోమఉపధార్యతామ్।నత్వుపయుజ్యతేదేవైర్దేవానుపయునక్తిసా॥౬॥ ఏతాంక్షపయి
త్వాహిజాయతేనృపసత్తమ। సాహ్యస్యప్రకృతిర్దృష్టాతత్క్షయాన్మోక్షఉచ్యతే॥౭॥ తదేవషోడశకళందేహమవ్యక్తసంజ్ఞకమ్।మమాయమితిమన్వా
నస్తత్రైవపరివర్తతే॥౮॥పంచవింశోమహానాత్మాతస్యైవాప్రతిరోధనాత్। విమలస్యవిశుద్ధస్యశుద్ధాశుద్ధనిషేవణాత్ ॥ ౯॥ అశుద్ధఏవశుద్ధాత్మాతా
దృగ్భవతిపార్థివ।అబుద్ధసేవనాచ్చాపిబుద్ధోప్యబుద్ధతాంవ్రజేత్ ॥ ౧౦॥ తథైవాప్రతిబుద్ధోపివిజ్ఞేయోనృపసత్తమ। ప్రకృతేస్త్రిగుణాయాస్తుసేవనా
త్త్రిగుణోభవేత్ ॥౧౧॥...

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- వసిష్ఠకరాళజనకసంవాదే-పంచాధికత్రిశతతమోऽధ్యాయః

జనకః॥అక్షరక్షరయోరేషద్వయోస్సంబంధఇష్యతే।స్త్రీపుంసోర్వాపిభగవన్సంబంధస్తద్వదుచ్యతే।ఋతేతుపురుషంనేహస్త్రీగర్భంధారయ
త్యుత।ఋతేస్త్రియంనపురుషోరూపంనిర్వర్తయేత్తథా॥ ౨ ॥ అన్యోన్యస్యాభిసంబంధాదన్యోన్యగుణసంశ్రయాత్ । రూపంనిర్వర్తయత్యేతదేవంస
ర్వాసుయోనిషు॥౩॥ రత్యర్థమభిసంబంధాదన్యోన్యగుణసంశ్రయాత్ । ఋతౌనిర్వర్తతేరూపంతద్వక్ష్యామినిదర్శనమ్॥౪॥యేగుణాఃపురుషస్యేహ

యేచ మాతృగుణాస్తథా। అస్థిస్నాయుశ్చ మజ్జా చ జానీమః పితృతో ద్విజ॥ ౫॥ త్వఙ్మాంసం శోణితం చేతి మాతృజాన్యపి శుశ్రుమ। ఏవమేతద్ద్విజశ్రేష్ఠ వేదశా
స్త్రే చ పఠ్యతే॥ ౬॥ ప్రమాణం యత్స్వవేదోక్తం శాస్త్రోక్తం యచ్చ పఠ్యతే। వేదశాస్త్రద్వయం చైవ ప్రమాణం తత్సనాతనమ్॥ ౭॥ అన్యోన్యగుణసంరోధా
దన్యోన్యగుణసంశ్రయాత్। ఏవమేవాభిసంబద్ధౌ నిత్యం ప్రకృతిపూరుషౌ॥ ౮॥ పశ్యామి భగవంస్తస్మాన్మోక్షధర్మో న విద్యతే। అథవానంతరకృతం కించి
దేవ నిదర్శనమ్॥ ౯॥ తన్మమాచక్ష్వ తత్త్వేన ప్రత్యక్షో హ్యసి సర్వదా। మోక్షకామా వయం చాపి కాంక్షామో యదనామయమ్॥ అదేహమజరం నిత్యమతీం
ద్రియమనీశ్వరమ్॥ ౧౦॥ వసిష్ఠః॥ యదేతదుక్తం భవతా వేదశాస్త్రనిదర్శనమ్। ఏవమేతద్యథా చైతన్న గృహ్ణాతి తథా భవాన్॥ ౧౧॥ ధార్యతే హి త్వయా
గ్రంథ ఉభయోర్వేదశాస్త్రయోః। న చ గ్రంథస్య తత్త్వజ్ఞో యథాతత్త్వం నరేశ్వర॥ ౧౨॥ యో హి వేదే చ శాస్త్రే చ గ్రంథధారణతత్పరః। న చ గ్రంథార్థ
తత్త్వజ్ఞస్తస్య తద్ధారణం వృథా॥ ౧౩॥ భారం స వహతే తస్య గ్రంథస్యార్థం న వేత్తి యః। యస్తు గ్రంథార్థతత్త్వజ్ఞో నాస్య గ్రంథాగమో వృథా॥ ౧౪॥ గ్రం
థస్యార్థం స పృష్టస్సన్ తాదృశో వక్తుమర్హతి। యథాతత్త్వాభిగమనాదర్థం తస్య స విందతి॥ ౧౫॥ న యస్సంసత్సు కథయేద్గ్రంథార్థం స్థూలబుద్ధి
మాన్। స కథం మందవిజ్ఞానో గ్రంథం వక్ష్యతి నిర్ణయాత్॥ ౧౬॥ నిర్ణయం చాపి ఛిద్రాత్మా న తం వక్ష్యతి తత్త్వతః। సోపహాసాత్మతామేతి యస్మాచ్చైవాత్మ
వానపి॥ ౧౭॥ తస్మాత్త్వం శృణు రాజేంద్ర యథైతదనుదృశ్యతే। యాథాతథ్యేన సాంఖ్యేషు యోగేషు చ మహాత్మసు॥ ౧౮॥ యదేవ యోగాః పశ్యంతి సాం
ఖ్యైస్తదనుగమ్యతే। ఏకం సాంఖ్యం చ యోగం చ యః పశ్యతి స బుద్ధిమాన్॥ ౧౯॥ త్వఙ్మాంసం రుధిరం మేదః పిత్తం మజ్జా చ స్నాయు చ। ఏతదైంద్రియకం తా
త యద్భవానిదమాహ మామ్॥ ౨౦॥ ద్రవ్యాద్ద్రవ్యస్య నిర్వృత్తిరింద్రియాదింద్రియం తథా। దేహాద్దేహమవాప్నోతి బీజాద్బీజం తథైవ చ॥ ౨౧॥ నిరింద్రియస్యా
బీజస్య నిర్ద్రవ్యస్యాప్యదేహినః। కథం గుణా భవిష్యంతి నిర్గుణత్వాన్మహాత్మనః॥ ౨౨॥ గుణా గుణేషు జాయంతే తత్రైవ నివిశంతి చ। ఏవం గుణాః ప్రకృతి
తో జాయంతే నివిశంతి చ॥ ౨౩॥ త్వఙ్మాంసం రుధిరం మేదః పిత్తం మజ్జాస్థి స్నాయు చ। అష్టౌ తాన్యథ శుక్రేణ జానీహి ప్రాకృతాని వై॥ ౨౪॥ పుమాంశ్చైవా
పుమాంశ్చైవ త్రైలింగం ప్రాకృతం స్మృతమ్। న వా పుమాన్ పుమాంశ్చైవ స లింగీత్యభిధీయతే॥ ౨౫॥ అలింగా ప్రకృతిర్లింగైరుపలభ్యతి సాత్మజైః।
యథా పుష్పఫలైర్నిత్యమృతవో మూర్తయస్తథా॥ ౨౬॥ ఏవమప్యనుమానేన హ్యలింగముపలభ్యతే। పంచవింశతిమస్తాత లింగేష్వనియతాత్మకః॥ ౨౭॥ అ
నాదినిధనోనంతః సర్వదర్శీ నిరామయః। కేవలం త్వభిమానిత్వాద్గుణేషు గుణ ఉచ్యతే॥ ౨౮॥ గుణా గుణవతస్సంతి నిర్గుణస్య కుతో గుణాః। తస్మాదేవం వి
జానంతి యే గుణాగుణదర్శినః॥ ౨౯॥ యదా త్వేష గుణానేతాన్ ప్రాకృతానభిమన్యతే। తదా స గుణహానైత్య తం పరమేవానుపశ్యతి॥ ౩౦॥ యత్తద్బుద్ధేః ప
రం ప్రాహుః సాంఖ్యయోగాశ్చ సర్వశః। బుధ్యమానం మహాప్రాజ్ఞమబుద్ధపరివర్జనాత్॥ ౩౧॥ అప్రబుద్ధమథావ్యక్తమగుణం ప్రాహురీశ్వరమ్। నిర్గు
ణం చేశ్వరం నిత్యమధిష్ఠాతారమేవ చ॥ ౩౨॥ ప్రకృతేశ్చ గుణానాం చ పంచవింశతికం బుధాః। సాంఖ్యయోగే చ కుశలా బుధ్యంతే పరమైషిణః॥ ౩౩॥ యదా
ప్రబుధ్య హ్యవ్యక్తమవస్థాజన్మభీరవః। బుధ్యమానం ప్రబుధ్యంతి గమయంతి సమం తదా॥ ౩౪॥ ఏవన్నిదర్శనం సమ్యగసమ్యగనిదర్శనమ్। బుధ్యమానా
ప్రబుద్ధాభ్యాం పృథక్పృథగరిందమ॥ ౩౫॥ పరస్పరేణైతదుక్తం క్షరాక్షరనిదర్శనమ్। ఏకత్వమక్షరం ప్రాహుర్నానాత్వం క్షరముచ్యతే॥ ౩౬॥ పంచవిం
శతినిష్ఠోయం యదా సమ్యక్ప్రవర్తతే। ఏకత్వం దర్శనం చాస్య నానాత్వం చాప్యదర్శనమ్॥ ౩౭॥ తత్త్వనిస్తత్త్వయోరేతత్పృథగేవ నిదర్శనమ్। పంచ
వింశతిసర్గం తు తత్త్వమాహుర్మనీషిణః॥ ౩౮॥ నిస్తత్త్వం పంచవింశస్య పరమాహుర్నిదర్శనమ్। సర్గస్య వర్గమాచారం తత్త్వం తత్త్వాత్సనాతనమ్॥
౩౯॥ ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - వసిష్ఠకరాళజనకసంవాదే - షడధికత్రిశతతమోధ్యాయః......................*

జనకః॥ నానాత్వైకత్వమిత్యుక్తంత్వయైతదృషిసత్తమ । పశ్యామ్యేతద్ధిసందిగ్ధమేతయోర్వై నిదర్శనమ్॥ ౧॥ తథాబుద్ధప్రబుద్ధాభ్యాంబుధ్యమాన
స్యచానఘ।స్థూలబుద్ధ్యానపశ్యామితత్వమేతన్నసంశయః ॥ ౨॥ అక్షరక్షరయోరుక్తంత్వయాయదపికారణమ్। తదప్యస్థిరబుద్ధిత్వాత్ప్రణష్టమివమే
నఘ॥ ౩॥ తదేతచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామినానాత్వైకత్వదర్శనమ్। బుద్ధంచాప్రతిబుద్ధంచబుధ్యమానంచతత్వతః॥ ౪॥ విద్యావిద్యేచభగవన్నక్షరంక్షరమే
వచ। సాఖ్యంయోగంచకాత్స్న్యేన పృథక్చైవాపృథక్చహ ॥ ౫॥ వసిష్టః॥ హంతతేసంప్రవక్ష్యామియదేతదనుపృచ్ఛసి । యోగకృత్యంమహారా
జపృథగేవశృణుష్వమే॥ ౬॥ యోగకృత్యంతుయోగానాంధ్యానమేవపరంబలమ్। తచ్చాపిద్వివిధంధ్యానమాహుర్విద్యావిదోజనాః॥ ౭॥ ఏకాగ్రతాచ
మనసఃప్రాణాయామస్తథైవచ। ప్రాణాయామస్తుసగుణోనిర్గుణోమనసస్తథా॥ ౮॥ మూత్రోత్సర్గపురీషేచభోజనేచనరాధిప । త్రికాలంనాభి
యుంజీతశేషంయుంజీతతత్పరః॥౯॥ఇంద్రియాణీంద్రియార్థేభ్యోనివర్త్యమనసామునిః। దశద్వాదశభిర్వాపిచతుర్వింశాత్పరంతతః॥ ౧౦ ॥ సంచోద
నాభిర్మతిమానాత్మానంచోదయేదథ। తిష్టంతమజరంతంతుయత్తదుక్తంమనీషిభిః॥ ౧౧॥ తైశ్చాత్మాసతతంజ్ఞేయఇత్యేవమనుశుశ్రుమ। ద్రవ్యంహ్యహీ
నమనసోనాన్యథేతివినిశ్చయః॥ ౧౨॥ విముక్తఃసర్వసంగేభ్యోలఘ్వాహారోజితేంద్రియః। పూర్వరాత్రేపరరాత్రేధారయీతమనోహృది॥ ౧౩॥ స్థిరీకృ
త్యేంద్రియగ్రామంమనసామిథిలేశ్వర। మనోబుద్ధ్యాస్థిరంకృత్వాపాషాణఇవనిశ్చలః॥ ౧౪॥ స్థాణువచ్చాప్యకంపఃస్యాద్గిరివచ్చాపినిశ్చలః। బుధావిధివి
ధానజ్ఞాస్తదాయుక్తంప్రచక్షతే॥ ౧౫॥ నశృణోతినచాఘ్రాతినరస్యతినపశ్యతి। నచస్పర్శంవిజానాతినసంకల్పయతేమనః ॥ ౧౬॥ నచాభిమన్యతేకిం
చిన్నచబుధ్యతికాష్ఠవత్। తదాప్రకృతిమాపన్నంయుక్తమాహుర్మనీషిణః॥ ౧౭॥ నిర్వాతేహియథాదీప్యందీపస్తద్వత్స ప్రకాశతే।నిర్లింగోవిచలశ్చో
ర్ధ్వంనతిర్యగ్గతిమాప్నుయాత్ ॥ ౧౮॥తదాతమనుపశ్యేతయస్మిన్దృష్టేనకథ్యతే। హృదయస్థోంతరాత్మేతిజ్ఞేయోజ్ఞస్తాతమద్విధైః॥౧౯॥ విధూమఇ
వసప్తార్చిరాదిత్యఇవరశ్మిమాన్। వైద్యుతోగ్నిరివాకాశేదృశ్యతేత్మాతథాత్మని॥ ౨౦॥ యంపశ్యంతిమహాత్మానోధృతిమంతోమనీషిణః। బ్రాహ్మణా
బ్రహ్మయోనిస్థాహ్యయోనిమమృతాత్మకమ్॥౨౧॥తదేవాహురణుభ్యోణుతన్మహద్భ్యోమహత్తరమ్।తత్తత్వంసర్వభూతేషుధ్రువంతిష్ఠన్నదృశ్యతే॥
౨౨॥బుద్ధిద్రవ్యేణదృశ్యేతమనోదీపేనలోకకృత్। మహతస్తమసస్తాతపారేతిష్ఠన్నతామసః॥ ౨౩॥ సతమోనుదఇత్యుక్తఃసర్వజ్ఞైర్వేదపారగైః। వి
మలోవితమస్కశ్చనిర్లింగోలింగసంజ్ఞితః॥౨౪॥ యోగఏషహియోగానాంకిమన్యద్యోగలక్షణమ్। ఏవంపశ్యంప్రపశ్యంతిఆత్మానమజరంపరమ్॥౨౫॥
యోగదర్శనమేతావదుక్తంతేతత్వతోమయా। సాంఖ్యజ్ఞానంప్రవక్ష్యామిపరిసంఖ్యానదర్శనమ్ ॥ ౨౬॥ అవ్యక్తమాహుఃప్రకృతింపరంప్రకృతివాది
నః। తస్మాన్మహత్సముత్పన్నంద్వితీయంరాజసత్తమ ॥ ౨౭ ॥ అహంకారస్తుమహతస్తృతీయమితినఃశ్రుతమ్ । పంచభూతాన్యహంకారాదాహుస్సం
ఖ్యాత్మదర్శినః॥౨౮॥ ఏతాఃప్రకృతయశ్చాష్టౌవికారాశ్చాపిషోడశ। పంచచైవవిశేషావైతథాపంచేంద్రియాణిచ ॥ ౨౯ ॥ ఏతావదేవతత్వానాంసాం
ఖ్యమాహుర్మనీషిణః। సాంఖ్యేవిధివిధానజ్ఞానిత్యంసాంఖ్యపథేరతాః॥ ౩౦ ॥ యస్మాద్యదభిజాయేతతత్తత్రైవప్రలీయతే । లీయంతేప్రతిలోమాని
సృజ్యంతేచాంతరాత్మనామ్॥ ౩౧॥ అనులోమేనజాయంతేలీయంతేప్రతిలోమతః। గుణాగుణేషుసతతంసాగరస్యోర్మయోయథా॥ ౩౨॥సర్గప్రళ
యఏతావాన్ప్రకృతేర్నృపసత్తమ। ఏకత్వంప్రళయేచాస్యబహుత్వంచయదాసృజత్ ॥ ౩౩॥ ఏవమేవచరాజేంద్రవిజ్ఞేయంజ్ఞానకోవిదైః।అధిష్ఠాతా
రమవ్యక్తమస్యాప్యేతన్నిదర్శనమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏకత్వంచబహుత్వంచప్రకృతేరనుతత్వవాన్।ఏకత్వంప్రళయేచాస్యబహుత్వంచప్రవర్తనాత్ ॥ ౩౫॥
బహుధాత్మాప్రకుర్వీతప్రకృతింప్రసవాత్మికామ్ । తచ్చక్షేత్రంమహానాత్మాపంచవింశోధితిష్ఠతి ॥ ౩౬ ॥ అధిష్ఠాతేతిరాజేంద్రప్రోచ్యతేయతిసత్తమైః।

అధిష్ఠానాదధిష్ఠాతా క్షేత్రాణామితి నః శ్రుతమ్॥ ౩౭॥ క్షేత్రం జానాతి చావ్యక్తం క్షేత్రజ్ఞ ఇతి చోచ్యతే। అవ్యక్తికే ప్రవిశతే పురుషశ్చేతి కథ్యతే॥౩౮॥ అన్య దేవ చ క్షేత్రం స్యాదన్యః క్షేత్రజ్ఞ ఉచ్యతే। క్షేత్రమవ్యక్తమిత్యుక్తం జ్ఞాతారం పంచవింశకమ్॥౩౯॥ అన్యదేవ చ జ్ఞానం స్యాదన్యద్ జ్ఞేయం తదుచ్యతే। జ్ఞానమవ్యక్తమిత్యుక్తం జ్ఞేయో వై పంచవింశకః॥ ౪౦ ॥ అవ్యక్తం క్షేత్రమిత్యుక్తం తథా సత్త్వం తథేశ్వరః। అనీశ్వరమతత్త్వం చ తత్త్వం తత్పంచవింశకమ్॥ ౪౧॥ సాంఖ్యదర్శనమేతావత్పరిసంఖ్యానుదర్శనమ్। సాంఖ్యాః ప్రకుర్వతే చైవ ప్రకృతిం చ ప్రచక్షతే ॥ ౪౨ ॥ తత్త్వాని చ చతుర్వింశత్పరిసంఖ్యాయ తత్త్వతః। సాంఖ్యాః సహ ప్రకృత్యా తు నిస్తత్త్వః పంచవింశకః॥ ౪౩॥ పంచవింశోఽప్రకృత్యాత్మా బుధ్యమాన ఇతి స్మృతః। యదా తు బుధ్యతేఽఽత్మానం తదా భవతి కేవలః॥ ౪౪॥ సమ్యగ్దర్శనమేతావద్భాషితం తవ తత్త్వతః। ఏవమేతద్విజానంతః సామ్యతాం ప్రతియాంత్యుత॥౪౫॥ సమ్యఙ్నిదర్శనం నామ ప్రత్యక్షం ప్రకృతేస్తథా। గుణతత్త్వాద్యథైతాని నిర్గుణేభ్యస్తథా భవేత్॥౪౬॥ న త్వేవం వర్తమానానామావృత్తిర్విద్యతే పునః। విద్యతేఽక్షరభావత్వాదపరం పరమవ్యయమ్॥ ౪౭॥ పశ్యేరన్నైకమతయో న సమ్యక్తేషు దర్శనమ్। తేఽవ్యక్తం ప్రతిపద్యంతే పునః పునరరిందమ॥౪౮ ॥ సర్వమేతద్విజానంతో న సర్వస్య ప్రబోధనాత్। వ్యక్తీభూతా భవిష్యంతి వ్యక్తస్య వశవర్తినః॥ ౪౯॥ సర్వమవ్యక్తమిత్యుక్తమసర్వః పంచవింశకః। య ఏనమభిజానంతి న భయం తేషు వర్తతే॥౫౦॥...*

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- వసిష్ఠకరాళజనకసంవాదే - సప్తాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

వసిష్ఠః॥ సాంఖ్యదర్శనమేతావదుక్తం తే నృపసత్తమ। విద్యావిద్యే త్విదానీం మే త్వం నిబోధానుపూర్వశః॥ ౧॥ అవిద్యామాహురవ్యక్తం సర్గప్రళయధర్మిణే। సర్గప్రళయనిర్ముక్తాం విద్యాం వై పంచవింశకః॥౨॥ పరస్పరస్య విద్యాం వై తన్నిబోధానుపూర్వశః। యథోక్తమృషిభిస్తాత సాంఖ్యస్యాతినిదర్శనమ్ ॥౩॥ కర్మేంద్రియాణాం సర్వేషాం విద్యా బుద్ధీంద్రియం స్మృతమ్। బుద్ధీంద్రియాణాం చ తథా విశేషా ఇతి నః శ్రుతమ్॥౪॥ విశేషాణాం మనస్తేషాం విద్యామాహుర్మనీషిణః। మనసః పంచ భూతాని విద్యా ఇత్యభిచక్షతే॥౫॥ అహంకారస్తు భూతానాం పంచానాం నాత్ర సంశయః। అహంకారస్య చ తథా బుద్ధిర్విద్యా నరేశ్వర॥౬॥ విద్యా ప్రకృతిరవ్యక్తం తత్త్వానాం పరమేశ్వరీ। విద్యా జ్ఞేయా నరశ్రేష్ఠ విధిశ్చ పరమః స్మృతః॥ ౭॥ అవ్యక్తస్య పరం ప్రాహుర్విద్యాం వై పంచవింశకమ్। సర్వస్య సర్వమిత్యుక్తం జ్ఞేయం జ్ఞానస్య పార్థివ॥౮॥ జ్ఞానమవ్యక్తమిత్యుక్తం జ్ఞేయో వై పంచవింశకః। తథైవ జ్ఞానమవ్యక్తం విజ్ఞాతా పంచవింశకః॥౯॥ విద్యావిద్యార్థతత్త్వేన మయోక్తా తే విశేషతః। అక్షరం చ క్షరం చైవ యదుక్తం తన్నిబోధ మే॥౧౦॥ ఉభావేవాక్షరావుక్తావుభావేతావనక్షరౌ। కారణం తు ప్రవక్ష్యామి యథాతథ్యం తు జ్ఞానతః॥౧౧॥ అనాదినిధనావేతావుభావేవేశ్వరౌ మతౌ। తత్త్వసంజ్ఞావుభావేతౌ ప్రోచ్యేతే జ్ఞానచింతకైః॥౧౨॥ సర్గప్రళయధర్మత్వాదవ్యక్తం ప్రాహురక్షరమ్। తదేతద్గుణసర్గాయ వికుర్వాణం పునః పునః॥౧౩॥ గుణానాం మహదాదీనాముత్పత్తిశ్చ పరస్పరమ్। అధిష్ఠానాత్క్షేత్రమాహురేతత్తత్పంచవింశకమ్॥౧౪॥ యదా తు గుణజాలం తదవ్యక్తాత్మని సంక్షిపేత్। తదా సహ గుణైస్తైస్తు పంచవింశో విలీయతే॥౧౫॥ గుణా గుణేషు లీయంతే తదైకా ప్రకృతిర్భవేత్। క్షేత్రజ్ఞోఽపి యదా తాత తత్క్షేత్రే సంప్రలీయతే॥౧౬॥ తదాఽక్షరత్వం ప్రకృతిర్గచ్ఛతే గుణసంశ్రితా। నిర్గుణత్వం చ వై దేహా గుణేష్వప్రతివర్తనాత్ ॥ ౧౭॥ ఏవమేవ చ క్షేత్రజ్ఞః క్షేత్రజ్ఞానపరిక్షయే। ప్రకృత్యా నిర్గుణస్త్వేష ఇత్యేవమనుశుశ్రుమ॥౧౮॥ క్షరో భవత్యేష యదా తదా గుణవతీమథ। ప్రకృతిం త్వభిజానాతి నిర్గుణత్వం తథాత్మనః॥౧౯॥ తదా విశుద్ధో భవతి ప్రకృతేః పరివర్జనాత్। అన్యోఽహమన్యేయమితి యదా బుధ్యతి బుద్ధిమాన్॥ ౨౦॥ తదైష తత్త్వతామేతి న చాపి మిశ్రితాం వ్రజేత్। ప్రకృత్యా చైవ రాజేంద్ర మిశ్రోఽహ్యన్యశ్చ దృశ్యతే॥౨౧॥ యదా తు గుణజాలం తత్ప్రాకృతం వై జుగుప్సతే। పశ్యతే చ పరం పశ్యం తదా పశ్యన్న సంత్యజేత్ ॥౨౨॥ కిం మయా కృతమేతావద్యోఽహం కాలమిమం జనమ్। మ

తోస్స్యజాలం హ్యవిజ్ఞానాదనువర్తితవానిహ॥౨౩॥అహమేవహి సంమోహాదన్యమన్యజ్జనాజ్జనమ్।మత్స్యోయథోదకజ్ఞానాదనువర్తితవానహమ్॥౨౪॥
మత్స్యోన్యత్వం యథాజ్ఞానాదుదకాన్నాభిమన్యతే। ఆత్మానం తద్వదజ్ఞానాదన్యత్వం చైవ వేద్మ్యహమ్॥౨౫॥మమాస్తు ధిగబుద్ధస్య యోహం మగ్నమి
మం పునః।అనువర్తితవాన్మోహాదన్యమన్యం జనాజ్జనమ్॥౨౬॥అయమత్ర భవేద్బంధురనేన సహ మేక్షమమ్।సామ్యమేకత్వమాయాతో యాదృశస్తాదృశ
స్త్వహమ్॥౨౭॥తుల్యతామిహ పశ్యామి సదృశోహమనేన వై। అయం హి విమలో వ్యక్తమహమీదృశకస్తథా॥ ౨౮॥ యోహమజ్ఞానసమ్మోహాదజ్ఞయా
సంప్రవృత్తవాన్। ససంగయాహం నిస్సంగః స్థితః కాలమిమం త్వహమ్॥౨౯॥ అనయాహం వశీభూతః కాలమేతన్న బుద్ధవాన్।ఉచ్చమధ్యమనీచానాం తా
మహం కథమావసే॥౩౦॥సమానయానయా చేహ సహవాసమహం కథమ్। గచ్ఛామ్యబుద్ధభావత్వాదేషేదానీం స్థిరో భవే॥ ౩౧॥ సహవాసం నయా
స్యామి కాలమేతద్విడంచనాత్।వంచితోస్మ్యనయా యద్ధి నిర్వికారో వికారయా॥౩౨॥ నచాయమపరాధోస్యా హ్యపరాధో హ్యయం మమ।యోహమత్రా
భవం సక్తః పరాఙ్ముఖముపస్థితః॥౩౩॥తతోస్త్యరూపో రూపాసు స్థితో మూర్తిష్వమూర్తిమాన్।అమూర్తిశ్చాపి మూర్తాత్మా మమత్వేన ప్రధర్షితః॥
౩౪॥ ప్రాకృతేన మమత్వేన తాసు తాస్విహ యోనిషు।నిర్మమస్య మమత్వేన కిం కృతం తాసు తాసు చ॥౩౫॥ యోనీషు వర్తమానేన నష్టసంజ్ఞేన చేతసా।
మమ మాత్రానయా కార్యమహంకారకృతాత్వయా॥౩౬॥ ఆత్మానం బహుధా కృత్వా యేయం భూయో యునక్తి మామ్।ఇదానీమేష బుద్ధోస్మి నిర్మమో
నిరహంకృతః॥౩౭॥మమత్వమనయా నిత్యమహంకారకృతాత్మకమ్। అపేత్యాహమిమాం హిత్వా సంశ్రయిష్యే నిరామయమ్॥౩౮॥ అనేన సామ్యం యా
స్యామి నానయాహమచేతయా। క్షేమం మమ సహానేన నైకత్వమనయా సహ॥౩౯॥ఏవం పరమసంబోధాత్పంచవింశోనుబుద్ధవాన్। అక్షరత్వం నియ
చ్ఛేత త్యక్త్వా క్షరమనామయమ్॥౪౦॥ అవ్యక్తం వ్యక్తధర్మాణం సగుణం నిర్గుణం తథా। నిర్గుణం ప్రథమం దృష్ట్వా తాదృగ్భవతి మైథిల॥ ౪౧॥ అక్షర
క్షరయోరేతదుక్తం తవ నిదర్శనమ్। మయేహ జ్ఞానసంపన్నం యథా శ్రుతినిదర్శనాత్॥౪౨॥ నిస్సందిగ్ధం చ సూక్ష్మం చ విబుద్ధం విమలం యథా। ప్రవక్ష్యా
మి తు తే భూయస్తన్నిబోధ యథా శ్రుతమ్॥౪౩॥ సాంఖ్యయోగౌ మయా ప్రోక్తౌ శాస్త్రద్వయనిదర్శనాత్। యదేవ శాస్త్రం సాంఖ్యోక్తం యోగదర్శ
నమేవ తత్॥౪౪॥ ప్రబోధనకరం జ్ఞానం సాంఖ్యానామవనీపతే। విస్పష్టం ప్రోచ్యతే తత్ర శిష్యాణాం హితకామ్యయా॥౪౫॥ బృహచ్చైవమిదం శాస్త్రమి
త్యాహుర్విదుషో జనాః। అస్మింశ్చ శాస్త్రే యోగానాం పునర్వేదపురస్సరాః॥ ౪౬॥ పంచవింశాత్పరం తత్త్వం పఠ్యతే న నరాధిప।సాంఖ్యానాం తు పరం త
త్త్వం యథావదనువర్ణితమ్॥౪౭॥ బుద్ధమప్రతిబుద్ధత్వాద్బుధ్యమానం చ తత్త్వతః। బుధ్యమానం చ బుద్ధం చ ప్రాహుర్యోగనిదర్శనమ్॥౪౮॥........*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - వసిష్ఠకరాళజనకసంవాదే - అష్టాధికత్రిశతతమోధ్యాయః,

వసిష్ఠః॥ అథ బుద్ధమథాబుద్ధమిమం గుణవిధం శృణు।ఆత్మానం బహుధా కృత్వా తాన్యేవ ప్రవిచక్షతే॥ ౧॥ఏతదేవం వికుర్వాణో బుధ్యమానో న బుధ్యతే।గు
ణాన్ధారయతే హ్యేష సృజత్యాక్షిపతే తదా॥ ౨॥ అజస్రం త్విహ క్రీడార్థం వికరోతి జనాధిప।అవ్యక్తబోధనాచ్చైవ బుధ్యమానం వదంత్యపి॥౩॥ న త్వే
వ బుధ్యతేవ్యక్తం సగుణం తాత నిర్గుణమ్।కదాచిత్త్వేవ ఖల్వేతదాహురప్రతిబుద్ధకమ్॥౪॥ బుధ్యతే యది వావ్యక్తమేతద్వై పంచవింశకమ్। బుధ్యమానో
వ బుధ్యతే... భవత్యేవ సంగాత్మక ఇతి శ్రుతిః॥ ౫॥ అనేనాప్రతిబుద్ధేతి వదంత్యవ్యక్తమచ్యుతమ్।అవ్యక్తబోధనాచ్చాపి బుధ్యమానం వదంత్యుత॥౬॥ పంచవింశం మహా
భవత్యేవ సంగాత్మక ఇతి శ్రుతిః ॥ ౫ ॥
త్మానం న చాసావపి బుధ్యతే। షడ్వింశం విమలం బుద్ధమప్రమేయం సనాతనమ్॥౭॥సతతం పంచవింశం చ చతుర్వింశం చ బుధ్యతే। దృశ్యాదృశ్యే హ్యనుగతం
స్వభావేన మహాద్యుతే॥౮॥అవ్యక్తమత్ర తద్బ్రహ్మ బుధ్యతే తాత కేవలమ్। కేవలం పంచవింశం చ చతుర్వింశం న పశ్యతి॥౯॥బుధ్యమానో యదాత్మానమ

న్యోఽహమితిమన్యతే। తదాప్రకృతిమానేషభవత్యవ్యక్తలోచనః॥౧౦॥ బుధ్యతేచపరాంబుద్ధింవిశుద్ధామమలాంయదా। షడ్వింశోరాజశార్దూలతథాబు
ద్ధత్వమావ్రజేత్ ॥౧౧॥ తతస్త్యజతిసోఽవ్యక్తంసర్గప్రళయధర్మి వై । నిర్గుణప్రకృతింవేదగుణయుక్తామచేతనామ్॥౧౨॥ తతఃకేవలధర్మాసౌభవత్య
వ్యక్తదర్శనాత్ । కేవలేనసమాగమ్యవిముక్తోఽత్మానమాప్నుయాత్ ॥ ౧౩॥ ఏతత్తుతత్త్వమిత్యాహుర్నిస్తత్త్వమజరామరమ్। తత్త్వసంశ్రయణాదేత
త్తత్త్వవన్నచమానద॥౧౪॥ పంచవింశతితత్త్వానిప్రవదంతిమనీషిణః । నచైషతత్త్వవాంస్తాతనిస్తత్త్వస్త్వేషబుద్ధిమాన్॥ ౧౫॥ ఏషముంచతితత్త్వంహిక్షి
ప్రంబుద్ధస్యలక్షణమ్। షడ్వింశోఽహమితిప్రాజ్ఞోగృహ్యమాణోఽజరామరః ॥ ౧౬ ॥ కేవలేనబలేనైవసమతాంయాత్యసంశయం। షడ్వింశేనప్రబుద్ధేన
బుధ్యమానోఽప్యబుద్ధిమాన్॥ ౧౭॥ ఏతన్నానాత్వమిత్యుక్తంసాంఖ్యశ్రుతినిదర్శనాత్ । చేతనేనసమేతస్యపంచవింశతికస్యహ॥ ౧౮॥ ఏకత్వంవైభవ
త్యస్యయదాబుద్ధ్యానుబుధ్యతే । బుధ్యమానోఽప్రబుద్ధేనసమతాంయాతిమైథిల ॥ ౧౯ ॥ సంగధర్మాభవత్యేషనిస్సంగాత్మానరాధిప।నిస్సంగాత్మాన
మాసాద్యషడ్వింశకమజంవిభుమ్ ॥ ౨౦॥ విభుస్త్యజతిచావ్యక్తంయదాత్వేతద్విబుధ్యతే। చతుర్వింశమసారంచషడ్వింశస్యప్రబోధనాత్ ॥౨౧॥ ఏష
హ్యప్రతిబుద్ధశ్చబుధ్యమానశ్చతేఽనఘ। ప్రోక్తోబుద్ధశ్చతత్త్వేనయథాశ్రుతినిదర్శనాత్ ॥ ౨౨॥ నానాత్వైకత్వమేతావద్ద్రష్టవ్యంశాస్త్రదర్శనాత్
మశకోదుంబరేయద్వదన్యత్వంతద్వదేతయోః॥౨౩॥ మత్స్యోదకేయథాతద్వదన్యత్వముపలభ్యతే। ఏవమేవావగంతవ్యంనానాత్వైకత్వమేతయోః॥
౨౪॥ ఏతద్ధిమోక్షఇత్యుక్తమవ్యక్తజ్ఞానసంహితమ్। పంచవింశతికస్యాస్యయోఽయందేహేషువర్తతే॥౨౫॥ఏషమోక్షయితవ్యోఽపీత్యాహురవ్యక్తగో
చరాత్। సోఽయమేవంప్రముచ్యేతనాన్యథేతివినిశ్చయః॥౨౬॥పరశ్చపరధర్మాచభవత్యేషసమేత్యవై।విశుద్ధధర్మాశుద్ధేనబుద్ధేనచసబుద్ధిమాన్॥౨౭॥
విముక్తధర్మాముక్తేనసమేత్యపురుషర్షభ। వియోగధర్మిణాచైవవిముక్తాత్మాభవత్యథ॥౨౮॥విమోక్షిణావిమోక్షశ్చసమేత్యేహతథాభవేత్।శు
చికర్మాశుచిశ్చైవభవత్యమితదీప్తిమాన్॥౨౯॥విమలాత్మాచభవతిసమేత్యవిమలాత్మనా। కేవలాత్మాతథాచైవకేవలేనసమేత్యవై॥ స్వతంత్రశ్చ
స్వతంత్రేణస్వతంత్రత్వమవాప్నుయాత్ ॥౩౦॥ ఏతావదేతత్కథితంమయాతేతథ్యంమహారాజయథార్థతత్త్వమ్। అమత్సరత్వంపరిగృహ్యచార్థం
సనాతనంబ్రహ్మవిశుద్ధమాద్యమ్ ॥ ౩౧ ॥ అవేదనిష్ఠస్యజనస్యరాజన్నదేయమేతత్పరమంత్వయాభవేత్ । విధిత్సమానాయప్రబోధకారణంప్రబోధ
హేతోఃప్రణతస్యశాసనమ్॥ ౩౨ ॥ నదేయమేతచ్చతథానృతాత్మనేశఠాయక్లీబాయనజిహ్మబుద్ధయే । నపండితజ్ఞానపరోపతాపినేదేయంతుదేయం
చనిబోధయాదృశే॥ ౩౩ ॥ శ్రద్ధాన్వితాయాథగుణాన్వితాయపరాపవాదాద్విరతాయనిత్యమ్ । విశుద్ధయోగాయబుధాయనిత్యంక్రియావతేచక్షమి
ణేహితాయ॥౩౪॥ వివిక్తశీలాయవిధిప్రియాయవివాదహీనాయబహుశ్రుతాయ। విజానతేచైవనచాహితక్షమేదమేచశక్తాయశమేచదేయమ్॥ ౩౫॥
ఏతైర్గుణైర్హీనతమేనదేయమేతత్పరంబ్రహ్మవిశుద్ధమాహుః। నశ్రేయసాయోక్ష్యతితాదృశేకృతంధర్మప్రవక్తారమపాత్రదానాత్ ॥ ౩౬॥ పృథ్వీ
మిమాంయద్యపిరత్నపూర్ణాందద్యాన్నదేయంత్విదమవ్రతాయ। జితేంద్రియాయైతదసంశయంతేభవేత్ప్రదేయంపరమంనరేంద్ర॥౩౭॥ కరాళమా
తేభయమస్తుకించిదేతత్ శ్రుతంబ్రహ్మపరంత్వయాద్య। యథావదుక్తంపరమంపవిత్రంవిశోకమత్యంతమనాదిమధ్యమ్॥ ౩౮॥ అగాధజన్మామరణంచ
రాజన్నిరామయంవీతభయంశివంచ। సమీక్ష్యమోహంత్యజచాద్యసర్వంజ్ఞానస్యతత్త్వార్థమిదంవిదిత్వా॥౩౯॥అవాప్తమేతద్ధిమయాసనాతనాద్ధిర
ణ్యగర్భాద్గదతోనరాధిప। ప్రసాద్యయత్నేనతముగ్రచేతసంసనాతనంబ్రహ్మయథాద్యవైతథా॥ ౪౦॥ పృష్టస్త్వయాచాస్మియథానరేంద్రయథామ
యేదంత్వయిచోక్తమద్య। తథావాప్తంబ్రహ్మణోమేనరేంద్రమహాజ్ఞానంమోక్షవిదాంపరాయణం॥౪౧॥ భీష్మః॥ ఏతదుక్తంపరంబ్రహ్మయస్మాన్నా

వర్తతే పునః। పంచవింశో మహారాజ పరమర్షినిదర్శనాత్ ॥ ౪౨॥ పునరావృత్తిమాప్నోతి పరం జ్ఞానమవాప్య చ। నావబుధ్యతి తత్త్వేన బుధ్యమానోఽజ
రామరమ్॥ ౪౩॥ ఏతన్నిఃశ్రేయసకరం జ్ఞానం తే పరమం మయా। కథితం తత్త్వతస్తాత శ్రుత్వా దేవర్షితో నృప ॥౪౪॥ హిరణ్యగర్భాదృషిణా వసిష్ఠేన
మహాత్మనా। వసిష్ఠాదృషిశార్దూలాన్నారదోఽవాప్తవానిదమ్॥ ౪౫॥ నారదాద్విదితం మహ్యమేతద్బ్రహ్మ సనాతనమ్। మా శుచః కౌరవేంద్ర త్వం శ్రు
త్వైతత్పరమం పదమ్ ॥౪౬॥ యేన క్షరాక్షరే విత్తే భయం తస్య న విద్యతే। విద్యతే తు భయం తస్య యో నైతద్వేత్తి పార్థివ॥౪౭॥ అవిజ్ఞానాచ్చ మూఢా
త్మా పునః పునరుపాద్రవత్। ప్రేత్య జాతిసహస్రాణి మరణాంతాన్యుపాశ్నుతే ॥ ౪౮ ॥ దేవలోకం తథా తిర్యఙ్మానుష్యమపి చాశ్నుతే। యది శుధ్యతి కాలే
న తస్మాదజ్ఞానసాగరాత్॥ ౪౯॥ అజ్ఞానసాగరో ఘోరో హ్యవ్యక్తోఽగాధ ఉచ్యతే। అహన్యహని మజ్జంతి యత్ర భూతాని భారత॥ ౫౦॥ యస్మాదగాధాద
వ్యక్తాదుత్తీర్ణస్త్వం సనాతనాత్। తస్మాత్త్వం విరజాశ్చైవ వితమస్కశ్చ పార్థివ॥ ౫౧ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - వసిష్ఠకరాళజనకసంవాదే-నవాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః ॥ మృగయాం విచరన్ కశ్చిద్విజనే జనకాత్మజః। వనే దదర్శ విప్రేంద్రమృషిం వంశధరం భృగోః॥ ౧॥ ఉపాసీనముపాసీనః ప్రణమ్య శిరసా మునిమ్।
పశ్చాదనుమతస్తేన పప్రచ్ఛ వసుమానిదమ్॥ ౨॥ భగవన్ కిమిదం శ్రేయః ప్రేత్య చాపీహ వా భవేత్ । పురుషస్యాధ్రువే దేహే కామస్య వశవర్తినః॥౩॥ స
త్కృత్య పరిపృష్టస్సుమహాత్మా మహాతపాః। నిజగాద తతస్తస్మై శ్రేయస్కరమిదం వచః ॥ ౪ ॥ ఋషిః ॥ మనసోఽప్రతికూలాని ప్రేత్య చేహ చ వాంఛ
సి। భూతానాం ప్రతికూలేభ్యో నివర్తస్వ జితేంద్రియః॥ ౫ ॥ ధర్మస్సతాం హితః పుంసాం ధర్మశ్చైవాశ్రయః సతామ్ । ధర్మాల్లోకాస్త్రయస్తాత
ప్రవృత్తాః సచరాచరాః॥ ౬॥ స్వాదుకాముక కామానాం వైతృష్ణ్యం కిం న గచ్ఛసి। మధు పశ్యసి దుర్బుద్ధే ప్రపాతం నానుపశ్యసి ॥ ౭ ॥ యథా జ్ఞానే పరి
చయః కర్తవ్యస్తత్ఫలార్థినా। తథా ధర్మే పరిచయః కర్తవ్యస్తత్ఫలార్థినా॥౮ ॥ అసతా ధర్మకామేన విశుద్ధం కర్మ దుష్కరమ్। సతా తు ధర్మ
కామేన సుకరం కర్మ దుష్కరమ్॥ ౯॥ వనే గ్రామ్యసుఖాచారో యథా గ్రామ్యస్తథైవ సః। గ్రామే చ వనసుఖాచారో యథా వనచరస్తథా॥౧౦॥ మనో వా
క్కాయికే ధర్మే కురు శ్రద్ధాం సమాహితః। నివృత్తౌ వా ప్రవృత్తౌ వా సంప్రధార్య గుణాగుణాన్॥ ౧౧॥ నిత్యం చ బహు దాతవ్యం సాధుభ్యశ్చానసూయతా
ప్రార్థితం వ్రతశౌచాభ్యాం సత్కృతం దేశకాలయోః॥ ౧౨ ॥ శుభేన విధినా లబ్ధమర్హాయ ప్రతిపాదయేత్ ।క్రోధముత్సృజ్య దద్యాచ్చ నానుతప్యేన్న కీ
ర్తయేత్ ॥ ౧౩॥ అనృశంసః శుచిర్దాంతః సత్యవాగార్జవే స్థితః। యోనికర్మవిశుద్ధశ్చ పాత్రం స్యాద్వేదవిద్ద్విజః॥౧౪॥ సత్కృతా చైకపత్నీ చ జా
త్యా యోనిరిహేష్యతే।ఋగ్యజుస్సామగో విద్వాన్ షట్కర్మా పాత్రముచ్యతే॥౧౫॥ స ఏవ ధర్మః సోఽధర్మస్తం తం ప్రతి నరం భవేత్। పాత్రకర్మవిశే
షేణ దేశకాలావవేక్ష్య చ ॥ ౧౬ ॥ లీలయాల్పం యథా గాత్రాత్ప్రమృజ్యాద్రజసః పుమాన్।బహుయత్నేన చ మహత్తథా పాపనిర్హరణం తథా॥ ౧౭॥ వి
రిక్తస్య యథా సమ్యగ్ఘృతం భవతి భేషజమ్। తథా నిర్హృతదోషస్య ప్రేత్య ధర్మః సుఖావహః॥౧౮॥ మానసం సర్వభూతేషు వర్తతే వై శుభాశుభమ్।
అశుభేభ్యః సదాఽఽక్షిప్య శుభేష్వేవావతారయేత్ ॥ ౧౯ ॥ సర్వం సర్వేణ సర్వత్ర క్రియమాణం చ పూజయేత్ । స్వధర్మే యత్ర రాగస్తే కామం ధర్మో వి
ధీయతామ్॥౨౦॥ అధృతాత్మన్ ధృతౌ తిష్ఠ దుర్బుద్ధే బుద్ధిమాన్ భవ। అప్రశాంతః ప్రశామ్యత్వమప్రాజ్ఞః ప్రాజ్ఞవచ్చర॥ ౨౧॥ తేజసా శక్యతే ప్రాప్తుము
పాయసహచారిణా। ఇహ చ ప్రేత్య చ శ్రేయస్తస్య మూలం ధృతిః పరా॥౨౨॥ రాజర్షిరధృతిః స్వర్గాత్పతితో హి మహాభిషః। యయాతిః క్షీణపుణ్యో
పి ధృత్యా లోకానవాప్తవాన్॥ ౨౩॥ తపస్వినాం ధర్మవతాం విదుషాం చోపసేవనాత్ । ప్రాప్స్యసే విపులాం బుద్ధిం తథా శ్రేయోఽభిపత్స్యసే॥౨౪॥ భీ

ష్మః॥ సతుస్వభావసంపన్నస్తచ్ఛ్రుత్వా మునిభాషితమ్। వినివర్త్య మనః కామాద్ధర్మే బుద్ధించ కారహ॥ ౨౫॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంత
ర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- జనకానుశాసనే-దశాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః- .... *
యుధిష్ఠిరః॥ ధర్మాధర్మవిముక్తం యద్విముక్తం సర్వసంశయాత్। జన్మమృత్యువిముక్తంచ విముక్తం పుణ్యపాపయోః॥౧॥ యచ్ఛివం నిత్యమభయం ని
త్యమక్షరమవ్యయమ్। శుచినిత్యమనాయాసం తద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥ ౨॥ భీష్మః॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి ఇతిహాసం పురాతనమ్। యాజ్ఞవల్క్యస్య
సంవాదం జనకస్య చ భారత॥ ౩ ॥ యాజ్ఞవల్క్యమృషిశ్రేష్ఠం దైవరాతిర్మహాయశాః। పప్రచ్ఛ జనకో రాజా ప్రశ్నం ప్రశ్నవిదాం వరమ్॥ ౪॥ జనకః॥
కతీంద్రియాణి విప్రర్షే కతి ప్రకృతయః స్మృతాః। కిమవ్యక్తం పరం బ్రహ్మ తస్మాచ్చ పరతస్తు కిమ్ ॥ ౫ ॥ ప్రభవం చాప్యయం చైవ కాలసంఖ్యాం తథైవ చ।
వక్తుమర్హసి విప్రేంద్ర త్వదనుగ్రహకాంక్షిణః॥ ౬॥ అజ్ఞానాత్పరిపృచ్ఛామి త్వం హి జ్ఞానమయో నిధిః। తదహం శ్రోతుమిచ్ఛామి సర్వమేతదసంశయమ్॥
౭॥ యాజ్ఞవల్క్యః॥ శ్రూయతామవనీపాల యదేతదనుపృచ్ఛసి। యోగానాం పరమం జ్ఞానం సాంఖ్యానాం చ విశేషతః॥౮॥ న తవావిదితం కించిన్మాం తు జిజ్ఞా
సతే భవాన్। పృష్టేన చాపి వక్తవ్యమేష ధర్మః సనాతనః॥౯ ॥ అష్టౌ ప్రకృతయః ప్రోక్తా వికారాశ్చాపి షోడశ । అత్ర తు ప్రకృతీరష్టౌ ప్రాహురధ్యాత్మచిం
తకాః॥ ౧౦॥ అవ్యక్తంచ మహాంతం చ తథాహంకారమేవ చ। పృథివీ వాయురాకాశమాపో జ్యోతిశ్చ పంచమమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఏతాః ప్రకృతయస్త్వష్టౌ వికా
రానపి మే శృణు । శ్రోత్రం త్వక్చైవ చక్షుశ్చ జిహ్వా ఘ్రాణం చ పంచమమ్ ॥ ౧౨॥ శబ్దః స్పర్శశ్చ రూపం చ రసో గంధస్తథైవ చ । వాక్చ హస్తౌ చ పాదౌ చ
పాయుర్మేఢ్రం తథైవ చ॥౧౩॥ ఏతే విశేషా రాజేంద్ర మహాభూతేషు పంచసు। బుద్ధీంద్రియాణ్యథైతాని సవిశేషాణి మైథిల॥ ౧౪ ॥ మనః షోడశకం ప్రాహు
రధ్యాత్మగతిచింతకాః । త్వం చైవాన్యే చ విద్వాంసస్తత్త్వబుద్ధివిశారదాః॥౧౫॥ అవ్యక్తాచ్చ మహానాత్మా సముత్పద్యతి పార్థివ। ప్రథమం సర్గమిత్యే
తదాహుః ప్రాధానికం బుధాః॥ ౧౬॥ మహతశ్చాప్యహంకార ఉత్పన్నో హి నరాధిప। ద్వితీయం సర్గమిత్యాహురేతద్బుద్ధ్యాత్మకం స్మృతమ్॥ ౧౭॥ అ
హంకారాచ్చ సంభూతం మనో భూతగుణాత్మకమ్। తృతీయః సర్గ ఇత్యేష ఆహంకారిక ఉచ్యతే॥ ౧౮ ॥ మనసస్తు సముద్భూతా మహాభూతా నరాధిప।
చతుర్థం సర్గమిత్యేతన్మానసం విద్ధి మే మతమ్॥ ౧౯॥ శబ్దః స్పర్శశ్చ రూపం చ రసో గంధస్తథైవ చ । పంచమం సర్గమిత్యాహుర్భౌతికం భూతచింత
కాః॥ ౨౦॥ శ్రోత్రం త్వక్చైవ చక్షుశ్చ జిహ్వా ఘ్రాణం చ పంచమమ్। సర్గం తు షష్ఠమిత్యాహుర్బహుచింతాత్మకం స్మృతమ్ ॥ ౨౧ ॥ అధః శ్రోత్రేంద్రి
యగ్రామముత్పద్యతి నరాధిప। సప్తమం సర్గమిత్యాహురేతదైంద్రియకం స్మృతమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఊర్ధ్వస్రోతస్తథా తిర్యగుత్పద్యతి నరాధిప । అష్టమం
సర్గమిత్యాహురేతదార్యవకం స్మృతమ్॥ ౨౩॥ తిర్యక్స్రోతస్త్వధఃస్రోత ఉత్పద్యతి నరాధిప । నవమం సర్గమిత్యాహురేతదార్జవకం బుధాః॥ ౨౪॥
ఏతాని నవ సర్గాణి తత్త్వాని చ నరాధిప । చతుర్వింశతిరుక్తాని యథాశ్రుతినిదర్శనాత్ ॥ ౨౫॥ అత ఊర్ధ్వం మహారాజ గుణస్యైతస్య తత్త్వతః। మహాత్మ
భిరనుప్రోక్తాం కాలసంఖ్యాం నిబోధ మే॥ ౨౬॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి - యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే - ఏకాదశాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

యాజ్ఞవల్క్యః॥ అవ్యక్తస్య నరశ్రేష్ఠ కాలసంఖ్యాం నిబోధ మే। పంచకల్పసహస్రాణి ద్విగుణాన్యహరుచ్యతే॥౧॥ రాత్రిరేతావతీ చాస్య ప్రతిబుద్ధో నరాధి
ప। సృజత్యోషధిమేవాగ్రే జీవనం సర్వదేహినామ్॥ ౨॥ తతో బ్రహ్మాణమసృజద్ధిరణ్యాండసముద్భవమ్। సా మూర్తిః సర్వభూతానామిత్యేవమనుశుశ్రు
మ॥ ౩॥ సంవత్సరముషిత్వాండే నిష్క్రమ్య చ మహామునిః। సందధే సమహీం కృత్స్నాం దివమూర్ధ్వం ప్రజాపతిః॥ ౪॥ ద్యావాపృథివ్యోరిత్యేష రాజన్
వేదేషు పఠ్యతే। తయోః శకలయోర్మధ్యమాకాశమకరోత్ప్రభుః॥ ౫॥ ఏతస్యాపి చ సంఖ్యానం వేదవేదాంగపారగైః। దశకల్పసహస్రాణి పాదోనా

న్యహరుచ్యతే॥ ౬॥ రాత్రిమేతావతీంచాస్య ప్రాహూరధ్యాత్మ చింతకాః। సృజత్యహంకారమృషి భూతం దివ్యాత్మకం తథా ॥ ౭॥ చతురశ్చాపరాన్ పు
త్రాన్ దేహాత్పూర్వం మహానృషిః। తేవై పితౄణాం పితరః శ్రూయంతే రాజసత్తమ॥ ౮॥ దేవాః పితౄణాంచ సుతా దేవైర్లోకాః సమావృతాః। చ
రాచరా నరశ్రేష్ఠ ఇత్యేవమనుశుశ్రుమ ॥ ౯॥ పరమేష్ఠీ త్వహంకారః సృజన్ భూతాని పంచధా। పృథివీ వాయురాకాశమాపో జ్యోతిశ్చ పంచమమ్॥౧౦ ॥
ఏతస్యాపి నిశామాహు స్తృతీయమిహ కుర్వతః। పంచకల్ప సహస్రాణి తావదేవాహరుచ్యతే॥ ౧౧॥ శబ్దస్స్పర్శశ్చ రూపంచ రసో గంధ స్తథైవచ। ఏతే
విశేషా రాజేంద్ర మహాభూతేషు పంచసు॥ ౧౨॥యైరావిష్టాని భూతాని అహన్యహని పార్థివ।అన్యోన్యం స్పృహయంత్యేతే అన్యోన్యస్య హితే రతాః॥ ౧౩॥
అన్యోన్యమతివర్తంతే అన్యోన్యస్పర్ధినస్తథా। తేవధ్యమానా హ్యన్యోన్యం గుణైర్హారిభిరవ్యయైః॥ ౧౪॥ ఇహైవ పరివర్తంతే తిర్యగ్యోనిప్రవేశినః।
త్రీణి కల్పసహస్రాణి ఏషామహరుచ్యతే॥ ౧౫॥ రాత్రిరేతావతీ చైవ మనసశ్చ నరాధిప।మనశ్చరతి రాజేంద్ర చరితం సర్వమింద్రియైః॥౧౬॥నచేంద్రియా
ణి పశ్యంతి మన ఏవాను పశ్యతి।చక్షుః పశ్యతి రూపాణి మనసా తు న చక్షుషా॥ ౧౭ ॥ మనసి వ్యాకులే చక్షుః పశ్యన్నపి న పశ్యతి । తథేంద్రియాణి సర్వాణి ప
శ్యంతీత్యభిచక్షతే॥౧౮॥నచేంద్రియాణి పశ్యంతి మన ఏవాత్ర పశ్యతి।మనస్యుపరతే రాజన్నింద్రియోపరమో భవేత్ ॥౧౯॥ తదింద్రియేషూపరమం మనస్యు
పరమో భవేత్। ఏవం మనః ప్రధానాని యింద్రియాణి ప్రభావయేత్ ॥౨౦॥ ఇంద్రియాణాం తు సర్వేషామీశ్వరం మన ఉచ్యతే। ఏతద్విశంతి భూతాని సర్వాణి
హ మహాయశాః॥౨౧॥ .... *

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - జనక యాజ్ఞవల్క్య సంవాదే - ద్వాదశాధిక త్రిశతతమోధ్యాయః,

యాజ్ఞవల్క్యః॥తత్త్వానాం సర్గ సంఖ్యాచ కాలసంఖ్యా తథైవచ।మయా ప్రోక్తానుపూర్వ్యేణ సంహారమపి మే శృణు॥౧॥యథా సంహరతే జంతూన్ స
సర్జ చ పునః పునః। అనాదినిధనో బ్రహ్మా నిత్యశ్చాక్షర ఏవచ॥౨॥అహః క్షయమథో బుద్ధ్వా నిశి స్వప్నమనాస్తథా। చోదయామాస భగవానవ్యక్తోహంకృ
తం నరమ్॥ ౩॥ తతశ్శత సహస్రాంశురవ్యక్తేనాభి చోదితః। కృత్వా ద్వాదశధాత్మానమాదిత్యో జ్వలదగ్నివత్ ॥ ౪॥చతుర్విధం మహీపాల నిర్దహత్యాశు
తేజసా। జరాయుజాండజ స్వేదజోద్భిజ్జంచ నరాధిప॥ ౫॥ ఏతదున్మేషమాత్రేణ వినిష్టం స్థాణుజంగమమ్। కూర్మపృష్ఠసమా భూమిర్భవత్యథ సమంతతః॥
౬॥జగద్దగ్ధ్వామితబలః కేవలాం జగతీం తతః।అంభసా బలినా క్షిప్రమాపూరయతి సర్వశః॥ ౭॥తతః కాలాగ్నిమాసాద్య తదంభో యాతి సంక్షయమ్।వినష్టేం
భసి రాజేంద్ర జాజ్వలత్యనలో మహాన్॥౮॥తమప్రమేయోతిబలం జ్వలమానం విభావసుం।ఊష్మాణం సర్వభూతానాం సప్తార్చిషమథాంజసా॥౯॥భక్షయా
మాస భగవాన్ వాయురష్టాత్మకో బలీ। విచరన్నమితప్రాణ స్తిర్యగూర్ధ్వమధ స్తథా॥ ౧౦॥ తమప్రతిబలం భీమమాకాశం గ్రసతేత్మనా।ఆకాశమప్యభిన
దన్మనో గ్రసతి చాధికమ్॥ ౧౧॥ మనో గ్రసతి భూతాత్మా సోహంకారః ప్రజాపతిః। అహంకారం మహానాత్మా భూతభవ్యభవిష్యవిత్ ॥౧౨॥తమప్యనుపమా
త్మానం విశ్వం శంభుః ప్రజాపతిః।అణిమా లఘిమా ప్రాప్తిరీశానో జ్యోతిరవ్యయః॥౧౩॥ సర్వతః పాణిపాదాంతః సర్వతోక్షిశిరోముఖః।సర్వతశ్శ్రుతిమా
న్లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠతి॥౧౪॥హృదయం సర్వభూతానాం పర్వణాంగుష్ఠమాత్రతః। అథ గ్రసత్యనంతో హి మహాత్మా విశ్వమీశ్వరః॥ ౧౫॥ తతస్సమభ
వత్సర్వమక్షయావ్యయమవ్రణమ్। భూతభవ్యభవిష్యాణాం స్రష్టారమనఘం తథా॥ ౧౬ ॥ ఏషోప్యతిస్తే రాజేంద్ర యథావత్సముదాహృతః।అధ్యాత్మమధి
భూతంచ అధిదైవంచ శ్రూయతామ్॥ ౧౭॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- యాజ్ఞవల్క్య జనక సంవాదే- త్రయోదశాధిక త్రిశతతమోధ్యాయః

యాజ్ఞవల్క్యః॥పాదావధ్యాత్మమిత్యాహుర్బ్రాహ్మణా స్తత్త్వదర్శినః।గంతవ్యమధిభూతంచ విష్ణు స్తత్రాధిదైవతమ్॥ ౧ ॥ పాయురధ్యాత్మమిత్యాహు
ర్యథాతత్త్వార్థదర్శినః।విసర్గమధిభూతం చ మిత్ర స్తత్రాధిదైవతమ్॥ ౨॥ఉపస్థోధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథా యోగ ప్రదర్శినః । అధిభూతం తథానందో

దైవతంచ ప్రజాపతిః॥౩॥ హస్తావధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథా సంఖ్యానదర్శినః। కర్తవ్యమధిభూతంచ ఇంద్రస్తత్రాధిదైవతమ్ ॥ ౪॥ వాగధ్యాత్మమితి ప్రా
హుర్యథా శ్రుతినిదర్శినః। వక్తవ్యమధిభూతంతు వహ్నిస్తత్రాధిదైవతమ్॥౫॥ చక్షురధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథా శ్రుతినిదర్శినః। రూపమత్రాధిభూతం
తు సూర్యశ్చాప్యధిదైవతమ్॥౬॥ శ్రోత్రమధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథా శ్రుతినిదర్శినః। శబ్దస్తత్రాధిభూతంతు దిశస్తత్రాధిదైవతమ్॥ ౭ ॥ జిహ్వామధ్యా
త్మమిత్యాహుర్యథా శ్రుతినిదర్శినః। రసపవాధిభూతంతు ఆపస్తత్రాధిదైవతమ్॥ ౮ ॥ ఘ్రాణమధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథా శ్రుతినిదర్శినః। గంధఏవాధి
భూతంతు పృథివీ చాధిదైవతమ్ ॥ ౯॥ త్వగధ్యాత్మమితి ప్రాహుస్తత్త్వబుద్ధివిశారదాః। స్పర్శమేవాధిభూతంతు పవనశ్చాధిదైవతమ్॥౧౦॥ మనోఽధ్యాత్మ
మితి ప్రాహుర్యథా శాస్త్రవిశారదాః। మంతవ్యమధిభూతంతు చంద్రమాశ్చాధిదైవతమ్॥౧౧॥ అహంకారికమధ్యాత్మమాహుస్తత్త్వనిదర్శినః। అభిమా
నోఽధిభూతంతు బుద్ధిశ్చాత్రాధిదైవతమ్॥౧౨॥ బుద్ధిరధ్యాత్మమిత్యాహుర్యథావదభిదర్శినః। బోద్ధవ్యమధిభూతంతు క్షేత్రజ్ఞశ్చాధిదైవతమ్॥౧౩॥ ఏషా తే
వ్యక్తితో రాజన్విభూతిరనుదర్శితా। ఆదౌ మధ్యే తథాంతే చ యథాతత్త్వేన తత్త్వవిత్ ॥౧౪॥ ప్రకృతిర్గుణాన్వికురుతే స్వచ్ఛందేనాత్మకామ్యయా। క్రీడా
ర్థంతు మహారాజ శతశోఽథ సహస్రశః॥ ౧౫॥ యథా దీపసహస్రాణి దీపాన్మర్త్యాః ప్రకుర్వతే। ప్రకృతిస్తథా వికురుతే పురుషస్య గుణాన్బహూన్॥౧౬॥
సత్త్వమానంద ఉద్రేకః ప్రీతిః ప్రాకాశ్యమేవ చ। సుఖం శుద్ధిత్వమారోగ్యం సంతోషః శ్రద్దధానతా ॥ ౧౭ ॥ అకార్పణ్యమసంరంభః క్షమా ధృతిరహింస
తా। సమతా సత్యమానృణ్యం మార్దవం హ్రీరచాపలమ్॥౧౮॥ శౌచమార్జవమాచారమలౌల్యం హృద్యసంభ్రమః। ఇష్టానిష్టవియోగానాం కృతానామ
వికల్పనా॥ ౧౯॥ దానేన చాత్మగ్రహణమస్పృహత్వం పరార్థతా। సర్వభూతదయా చైవ సత్త్వస్యైతే గుణాః స్మృతాః॥౨౦॥ రజోగుణానాం సంఘాతో
రూపమైశ్వర్యవిగ్రహౌ। అత్యాగిత్వమకారుణ్యం సుఖదుఃఖోపసేవనమ్॥౨౧॥ పరాపవాదేషు రతిర్వివాదానాం చ సేవనమ్। అహంకారమసత్కారచిం
తా వైరోపసేవనమ్॥౨౨॥ పరితాపోఽభిహరణం హ్రీనాశోఽనార్జవం తథా। భేదః పరుషతా చైవ కామః క్రోధో మదస్తథా॥౨౩॥ దర్పో ద్వేషోఽతివాదశ్చ ఏతే
ప్రోక్తా రజోగుణాః। తామసానాంతు సంఘాతం ప్రవక్ష్యామ్యుపధార్యతామ్॥౨౪॥ మోహోఽప్రకాశం తామిస్రమంధతామిస్రసంజ్ఞితమ్। మరణం చాం
ధతామిస్రం తామిస్రం క్రోధ ఉచ్యతే॥౨౫॥ తమసో లక్షణానీహ భక్షణాద్యభిరోచనమ్। భోజనానామపర్యాప్తిస్తథా పేయేష్వతృప్తతా॥౨౬॥ గంధవా
సో విహారేషు శయనేష్వాసనేషు చ। దివాస్వప్నే వివాదే చ ప్రమాదేషు చ వై రతిః॥౨౭॥ నృత్యవాదిత్రగీతానామజ్ఞానాచ్ఛ్రద్దధానతా। ద్వేషో ధర్మవిశే
షాణామేతే వై తామసా గుణాః॥ ౨౮॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి - యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే- చతుర్దశాధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః

యాజ్ఞవల్క్యః॥ ఏతే ప్రధానస్య గుణాస్త్రయః పురుషసత్తమ। కృత్స్నస్య చైవ జగతస్తిష్ఠంత్యనపగాః సదా॥౧॥ అవ్యక్తరూపో భగవాన్ శతధా చ సహస్ర
ధా। శతధా సహస్రధా చైవ తథా శతసహస్రధా॥౨॥ కోటిశశ్చ కరోత్యేష ప్రత్యగాత్మానమాత్మనా। సాత్త్వికస్యోత్తమం స్థానం రాజసస్యేహ మధ్యమమ్॥
౩॥ తామసస్యాధమం స్థానం ప్రాహురధ్యాత్మచింతకాః। కేవలేనేహ పుణ్యేన గతిమూర్ధ్వామవాప్నుయాత్ ॥ ౪॥ పుణ్యపాపేన మానుష్యమధర్మేణా
ప్యధోగతిమ్। ద్వంద్వమేషాం త్రయాణాంతు సన్నిపాతం చ తత్త్వతః ॥ ౫ ॥ సత్త్వస్య రజసశ్చైవ తమసశ్చ శృణుష్వ మే। సత్త్వస్య తు రజో దృష్టం రజస
శ్చ తమస్తథా॥ ౬॥ తమసశ్చ తథా సత్త్వం సత్త్వస్యావ్యక్తమేవ చ। అవ్యక్తస్సత్త్వసంయుక్తో దేవలోకమవాప్నుయాత్॥ ౭ ॥ రజస్సత్త్వసమాయుక్తో
మానుష్యేషు ప్రపద్యతే। రజస్తమోభ్యాం సంయుక్తస్తిర్యగ్యోనిషు జాయతే॥౮॥ రాజసైస్తామసైస్సత్త్వైర్యుక్తో మానుష్యమాప్నుయాత్। పుణ్యపా
పవియుక్తానాం స్థానమాహుర్మహాత్మనామ్॥ ౯ ॥ శాశ్వతం చావ్యయం చైవ మక్షయం చామృతం చ తత్। జ్ఞానినాం సంభవం శ్రేష్ఠం స్థానమవ్రణమచ్యు

తమ్॥ ౧౦ ॥ అతీంద్రియమబీజంచజన్మమృత్యుతమోనుదమ్ । అవ్యక్తస్థంపరంయత్తత్పృష్టస్తేహంనరాధిప॥ ౧౧॥ సఏవప్రకృతిస్థోహితత్ స్థఇత్యభిధీ
యతే। అచేతనాచైవమతాప్రకృతిశ్చాపిపార్థివ॥ ఏతేనాధిష్ఠితాచైవసృజతేసంహరత్యపి॥ ౧౨॥ జనకః॥ అనాదినిధనావేతావుభావేవమహామతే।
అమూర్తిమంతావచలావప్రకంపగుణాగుణౌ॥ ౧౩ ॥ అగ్రాహ్యావృషిశార్దూలకథమేకోహ్యచేతనః । చేతనావాంస్తథాచైకఃక్షేత్రజ్ఞఇతిభాషితః॥
౧౪॥ త్వంహివిప్రేంద్రకార్త్స్న్యేనమోక్షధర్మముపాససే। సాకల్యంమోక్షధర్మస్యశ్రోతుమిచ్ఛామితత్వతః॥౧౫॥ అస్తిత్వంకేవలత్వంచవినా
భావంతథైవచ । దైవతానిచమేబ్రూహిదేహంయాన్యాశ్రితానివై॥ ౧౬॥ తథైవోత్క్రమిణఃస్థానందేహినోవైవిపద్యతః । కాలేనయద్ధిప్రాప్నోతి
స్థానంతత్ప్రబ్రవీహిమే॥౧౭॥ సాంఖ్యజ్ఞానంచతత్త్వేన పృథగ్యోగంతథైవచ । అరిష్టానిచతత్త్వానివక్తుమర్హసిసత్తమ॥ విదితంసర్వమేతత్తేపాణా
వామలకంయథా॥౧౮॥.. *

ఇతి॥ శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే-పంచదశాధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

యాజ్ఞవల్క్యః॥ నశక్యోనిర్గుణస్తాతగుణీకర్తుంవిశాంపతే। గుణవాంశ్చాప్యగుణవాన్యథాతత్త్వంనిబోధమే॥౧॥ గుణైర్హిగుణవానేవనిర్గుణ
శ్చాగుణస్తథా। ప్రాహురేవంమహాత్మానోమునయస్తత్త్వదర్శినః॥ ౨॥ గుణస్వభావస్త్వవ్యక్తోగుణాన్నైవాతివర్తతే । ఉపయుంక్తేచతానేవస
చైవాజ్ఞఃస్వభావతః॥ ౩॥ అవ్యక్తస్తునజానీతేపురుషోజ్ఞఃస్వభావతః । నమత్తఃపరమోస్తీతినిత్యమేవాభిమన్యతే॥౪॥అనేనకారణేనైతదవ్యక్తంస్యా
దచేతనమ్। నిత్యత్వాచ్చాక్షరత్వాచ్చక్షరత్వాన్నతదన్యథా॥ ౫॥ యదజ్ఞానేనకుర్వీతగుణసర్గంపునఃపునః। యదాత్మానంనజానీతేతదాత్మాపినము
చ్యతే॥౬॥ కర్తృత్వాచ్చాపిసర్గాణాంసర్గధర్మాతథోచ్యతే।కర్తృత్వాచ్చాపియోగానాంయోగధర్మాతథోచ్యతే॥ ౭॥కర్తృత్వాత్ప్రకృతీనాం
చతథాప్రకృతిధర్మితా। కర్తృత్వాచ్చాపిబీజానాంబీజధర్మాతథోచ్యతే॥ ౮॥ గుణానాంప్రసవత్వాచ్చప్రళయత్వాత్తథైవచ । ఉపేక్షత్వాదనన్య
త్వాదభిమానాచ్చకేవలమ్॥ ౯॥ మన్యంతేయతయఃసిద్ధాఅధ్యాత్మజ్ఞాగతజ్వరాః। అనిత్యంనిత్యమవ్యక్తంవ్యక్తమేతద్ధిశుశ్రుమ॥౧౦ ॥ అవ్యక్తైకత్వమి
త్యాహుర్నానాత్వంపురుషాస్తథా। సర్వభూతదయావంతఃకేవలంజ్ఞానమాస్థితాః॥ ౧౧॥అన్యస్సపురుషోవ్యక్తస్త్వధ్రువోధ్రువసంజ్ఞకః । యథా
ముంజఇషీకాణాంతథైవైతద్ధిజాయతే॥౧౨॥అన్యశ్చమశకంవిద్యాదన్యచ్చోదుంబరంతథా । నచోదుంబరసంయోగైర్మశకస్తత్రలిప్యతే ॥ ౧౩॥అ
న్యఏవతథామత్స్యస్తదన్యదుదకంస్మృతమ్। నచోదకస్యస్పర్శేనమత్స్యోలిప్యతిసర్వశః ॥ ౧౪ ॥ అన్యోహ్యగ్నిరుఖాప్యన్యానిత్యమేవమవేహిభోః॥
నచోపలిప్యతేసోగ్నిరుఖాసంస్పర్శనేనవై॥ ౧౫॥పుష్కరంత్వన్యదేవాత్రతథాన్యదుదకంస్మృతమ్। నచోదకస్యస్పర్శేనలిప్యతేతత్రపుష్కరమ్॥౧౬॥
ఏతేషాంసహవాసంచనివాసంచైవనిత్యశః । యాథాతథ్యేనపశ్యంతిననిత్యంప్రాకృతాజనాః ॥ ౧౭ ॥ యేత్వన్యథైవంపశ్యంతినసమ్యక్తేషుదర్శనమ్॥
తేవ్యక్తంనిరయంఘోరంప్రవిశంతిపునఃపునః॥౧౮॥సాంఖ్యదర్శనమేతత్తేపరిసంఖ్యానముత్తమమ్।ఏవంహిపరిసంఖ్యాయసాంఖ్యాఃకేవలతాంగతాః॥
౧౯॥ యేత్వన్యేతత్త్వకుశలాస్తేషామేతన్నిదర్శనమ్। అతఃపరంప్రవక్ష్యామియోగానామనుదర్శనమ్॥౨౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి- యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే - షోడశాధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

యాజ్ఞవల్క్యః॥ సాంఖ్యజ్ఞానంమయాప్రోక్తంయోగజ్ఞానంనిబోధమే। యథాశ్రుతంయథాదృష్టంతత్త్వేననృపసత్తమ॥౧॥నాస్తిసాంఖ్యసమంజ్ఞానం
నాస్తియోగసమంబలమ్। తావుభావేకచర్యౌతుఉభావనిధనౌస్మృతౌ ॥ ౨॥ పృథక్పృథక్ప్రపశ్యంతియేల్పబుద్ధిరతానరాః। వయంతురాజన్పశ్యామ
ఏకమేవతునిశ్చయాత్ ॥ ౩ ॥ యదేవయోగాఃపశ్యంతితత్సాంఖ్యైరపిదృశ్యతే । ఏకంసాంఖ్యంచయోగంచయఃపశ్యతిసతత్త్వవిత్ ॥ ౪॥ రుద్రప్రధానా

నపరాన్విద్ధియోగానరిందమ। తేనైవచాథదేహేనవిచరంతిదిశోదశ ॥ ౫॥ యావద్ధిప్రలయస్తాతసూక్ష్మేణాష్టగుణేనహ। యోగేనలోకాన్విచరన్సు
ఖంసంన్యస్యచానఘ॥ ౬॥ వేదేషుచాష్టగుణినంయోగమాహుర్మనీషిణః। సూక్ష్మమష్టగుణంప్రాహుర్నేతరంనృపసత్తమ॥ ౭॥ ద్విగుణంయోగకృ
త్యంతుయోగానాంప్రాహురుత్తమమ్। సగుణంనిర్గుణంచైవయథాశాస్త్రనిదర్శనమ్॥ ౮॥ ధారణంచైవమనసఃప్రాణాయామశ్చపార్థివ।ఏకా
గ్రతాచమనసఃప్రాణాయామస్తథైవచ ॥ ౯ ॥ ప్రాణాయామోహిసగుణోనిర్గుణంధారయేన్మనః।యద్యద్దృశ్యతిముంచన్వైప్రాణాన్మైథిలసత్తమ॥
౧౦॥ వాతాధిక్యంభవత్యేవతస్మాత్తన్నసమాచరేత్।నిశాయాఃప్రథమోయామోచోదనాద్వాదశస్మృతాః॥౧౧॥ మధ్యేస్వప్నాత్పరేయామేద్వాద
శైవతుచోదనాః। తదేవముపశాంతేనదాంతేనైకాంతశీలినా॥౧౨॥ఆత్మారామేణబుద్ధేనయోక్తవ్యోత్మానసంశయః।పంచానామింద్రియాణాంతుదో
షానాక్షిప్యపంచధా॥ ౧౩॥ శబ్దంరూపంతథాస్పర్శంరసంగంధంతథైవచ। ప్రతిభామపవర్గంచప్రతిసంహృత్యమైథిల॥ ౧౪ ॥ ఇంద్రియగ్రామమఖి
లంమనస్యభినివేశ్యహ। మనస్తథైవాహంకారేప్రతిష్ఠాప్యనరాధిప॥ ౧౫ ॥అహంకారంతథాబుద్ధౌబుద్ధించప్రకృతావపి। ఏవంహిపరిసంఖ్యాయతతో
ధ్యాయంతికేవలమ్ ॥ ౧౬ ॥ విరజస్కమలంనిత్యమనంతంశుద్ధమవ్రణమ్। తస్థుషంపురుషంనిత్యమభేద్యమజరామరమ్॥౧౭॥శాశ్వతంచావ్యయంచైవ
ఈశానంబ్రహ్మచావ్యయమ్। యుక్తస్యతుమహారాజలక్షణాన్యుపధారయ॥౧౮ ॥ లక్షణంతుప్రసాదస్యయథాతృప్తఃసుఖంస్వపేత్। నివాతేతుయ
థాదీపోజ్వలేత్స్నేహసమన్వితః॥౧౯॥నిశ్చలోర్ధ్వశిఖస్తద్వద్యుక్తమాహుర్మనీషిణః। పాషాణఇవమేఘోత్థైర్యథాబిందుభిరాహతః॥౨౦॥ నాలం
చాలయితుంశక్యస్తథాయుక్తస్యలక్షణమ్।శంఖదుందుభినిర్ఘోషైర్వివిధైర్గీతవాదితైః॥ ౨౧॥ క్రియమాణైర్నకంపేతయుక్తస్యైతన్నిదర్శనమ్।
తైలపాత్రంయథాపూర్ణంకరాభ్యాంగృహ్యపూరుషః॥ ౨౨॥ సోపానమారుహేద్భీతస్తర్జ్యమానోసిపాణిభిః। సంయతాత్మాభయాత్తేషాంనపా
త్రాద్బిందుముత్సృజేత్ ॥ ౨౩॥ తథైవోత్తరమాగమ్యఏకాగ్రమనసస్తథా। స్థిరత్వాదింద్రియాణాంతునిశ్చలత్వాత్తథైవచ॥ ౨౪॥ ఏవంయుక్తస్యతు
మునేర్లక్షణాన్యుపలక్షయేత్ । స్వయుక్తఃపశ్యతేబ్రహ్మయత్తత్పరమమవ్యయమ్॥ ౨౫॥ మహతస్తమసోమధ్యేస్థితంజ్వలనసన్నిభమ్। ఏతేనకేవ
లంయాతిత్యక్త్వాదేహమసాక్షికమ్॥ ౨౬॥ కాలేనమహతారాజన్శ్రుతిరేషాసనాతనీ। ఏతద్ధియోగంయోగానాంకిమన్యద్యోగలక్షణమ్॥విజ్ఞాయతద్ధి
మన్యంతేకృతకృత్యామనీషిణః॥ ౨౭॥..*

ఇతి - మోక్షధర్మపర్వణి - యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే - సప్తదశాధికత్రిశతతమోధ్యాయః

యాజ్ఞవల్క్యః॥ తథైవోత్క్రమమాణంతుశృణుష్వావహితోనృప। పద్భ్యాముత్క్రమమాణస్యవైష్ణవంస్థానముచ్యతే॥౧॥జంఘాభ్యాంతువసూన్
దేవానాప్నుయాదితినఃశ్రుతమ్।జానుభ్యాంతుమహాభాగాన్సాధ్యాన్దేవానవాప్నుయాత్॥౨॥ పాయునోత్క్రమమాణంతుమైత్రంస్థానమవాప్ను
యాత్। పృథివీంజఘనేనాథఊరుభ్యాంచప్రజాపతిమ్ ॥ ౩॥ పార్శ్వాభ్యాంమరుతోదేవాన్నాభ్యామింద్రత్వమేవచ। బాహుభ్యామింద్రమేవాహు
రురసారుద్రమేవచ॥౪॥ గ్రీవయాతుమునిశ్రేష్ఠంనరమాప్నోత్యనుత్తమమ్। విశ్వేదేవాన్ముఖేనాథదిశఃశ్రోత్రేణచాప్నుయాత్॥ ౫॥ ఘ్రాణేనగంధవ
హానంనేత్రాభ్యామగ్నిమేవచ। భ్రూభ్యాంచైవాశ్వినౌదేవౌలలాటేనపితౄనథ॥౬॥ బ్రహ్మాణమాప్నోతివిభుంమూర్ధ్నాదేవాగ్రజంతథా।ఏతాన్యు
త్క్రమణస్థానాన్యుక్తానిమిథిలేశ్వర॥ ౭॥ అరిష్టానిప్రవక్ష్యామివిహితానిమనీషిభిః। సంవత్సరవియోగస్యసంభవంతిశరీరిణః॥ ౮॥ యోరుంధతీంనప
శ్యేతదృష్టపూర్వాంకదాచన। తథైవధ్రువమిత్యాహుఃపూర్ణేందుందీపమేవచ॥ ౯ ॥ ఖండితంవైదక్షిణతస్తేపిసంవత్సరాయుషః। పరచక్షుషిచా
త్మానంయేనపశ్యంతిపార్థివ॥౧౦॥ ఆత్మచ్ఛాయాకృతీభూతంతేపిసంవత్సరాయుషః। అతిద్యుతిరతిప్రజ్ఞాఅప్రజ్ఞాచాద్యుతిస్తథా॥౧౧॥ప్రకృతేర్విక్రియా

పత్తిఃషణ్మాసాన్మృత్యులక్షణమ్। దైవతాన్యవజానాతి బ్రాహ్మణైశ్చవిరుధ్యతే॥౧౨॥కృష్ణశ్యావచ్ఛవిచ్ఛాయఃషణ్మాసాన్మృత్యులక్షణమ్। ఊర్ణనాభే
ర్యథాచక్రఛిద్రంసోమంప్రపశ్యతి॥౧౩॥ తథైవచసహస్రాంశుంసప్తరాత్రేణమృత్యుభాక్। శవగంధముపాఘ్రాతిసురభింప్రాప్యయోనరః॥ ౧౪ ॥ దేవ
తాయతనస్థస్తుసప్తరాత్రేణమృత్యుభాక్। కర్ణనాసావనమనందంతదృష్టివిరాగితా॥౧౫॥సంజ్ఞాలోపోనిరూష్మత్వంసద్యోమృత్యునిదర్శనమ్। అకస్మా
చ్చస్రవేద్యస్యవామమక్షినరాధిప॥౧౬॥ మూర్ధతోవోత్పతేద్ధూమస్సద్యోమృత్యునిదర్శనమ్ । ఏతావంతిత్వరిష్టానివిదిత్వామానవోభువి ॥ ౧౭ ॥
నిశిచాహనిచాత్మానంయోజయేత్పరమాత్మని।ప్రతీక్షమాణస్తత్కాలంయత్కాలంప్రేతతాభవేత్ ॥ ౧౮॥అథాస్యనేష్టంమరణంస్థాతుమిచ్ఛేదిమాంక్రి
యామ్।సర్వగంధాన్రసాంశ్చైవధారయీతనరాధిప॥ ౧౯॥ ససాంఖ్యధారణంచైవవిదితాత్మానరర్షభ। జయేచ్చమృత్యుంయోగేనతత్పరేణాంత
రాత్మనా ॥ ౨౦॥గచ్ఛేత్ప్రాప్యాక్షయంకృత్స్నమజన్మశివమవ్యయమ్। శాశ్వతంస్థానమచలందుష్ప్రాపమకృతాత్మభిః॥౨౧॥..................✻

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే- అష్టాదశాధికత్రిశతతమోధ్యాయః.

యాజ్ఞవల్క్యః॥ అవ్యక్తస్థంపరంయత్తత్పృష్టస్తేహంనరాధిప।పరంగుహ్యమిమంప్రశ్నంశృణుష్వావహితోనృప॥౧॥ యథార్షేణేహవిధినాచరతావ
నతేనహ। మయాదిత్యాదవాప్తానియజూంషిమిథిలాధిప॥౨॥మహతాతపసాదేవస్తపిష్ణుస్సేవితోమయా।ప్రీతేనచాహంవిభునాసూర్యేణోక్తస్తదాన
ఘ॥౩॥వరంవృణీష్వవిప్రర్షేయదిష్టంతేసుదుర్లభమ్।తత్తేదాస్యామిప్రీతాత్మామత్ప్రసాదోహిదుర్లభః॥౪॥తతఃప్రణమ్యశిరసామయోక్తస్తపతాం
వరః।యజూంషిహ్యుపయుక్తానిక్షిప్రమిచ్ఛామివేదితుమ్॥౫॥తతోమాంభగవానాహవితరిష్యామితేద్విజ।సరస్వతీహవాగ్భూతాశరీరంతేప్రవేక్ష్యతి॥౬॥
తతోమామాహభగవానాస్యంస్వంవివృతంకురు। వివృతంచతతోవక్త్రంప్రవిష్టాచసరస్వతీ॥౭॥ తతోవిదహ్యమానోహంప్రవిష్టోంభస్తదానఘ। అవిజ్ఞా
నాదమర్షాచ్చభాస్కరస్యమహాత్మనః॥ ౮॥తతోవిదహ్యమానంమామువాచభగవాన్రవిః।ముహూర్తంసహ్యతాందాహస్తతశ్శీతీభవిష్యసి॥ ౯॥శీ
తీభూతంచమాందృష్ట్వాభగవానాహభాస్కరః। ప్రతిష్ఠాస్యతితేవేదఃసఖిలస్సోత్తరోద్విజ॥ ౧౦॥ కృత్స్నంశతపథంచైవప్రణేష్యసిద్విజర్షభ। తస్యాం
తేచాపునర్భావేబుద్ధిస్తవభవిష్యతి॥౧౧॥ ప్రాప్స్యసేచయదిష్టంతత్సాంఖ్యయోగేప్సితంపదమ్। ఏతావదుక్త్వాభగవానస్తమేవాభ్యవర్తత॥ ౧౨॥ త
తోనువ్యాహృతంశ్రుత్వాగతేదేవేవిభావసౌ। గృహమాగత్యసంహృష్టోచింతయంవైసరస్వతీమ్॥ ౧౩॥ తతఃప్రవృత్తాతిశుభాస్వరవ్యంజనభూషితా।
ఓంకారమాదితఃకృత్వామమదేవీసరస్వతీ॥ ౧౪॥తతోహమర్ఘ్యంవిధివత్సరస్వత్యైన్యవేదయమ్।తపతాంచవరిష్ఠాయనిషణ్ణస్తత్పరాయణః॥ ౧౫॥ త
తశ్శతపథంకృత్స్నంసరహస్యంససంగ్రహమ్।చక్రేసపరిశేషంచహర్షేణపరమేణహ॥ ౧౬ ॥ కృత్వాచాధ్యయనంతేషాంశిష్యాణాంశతముత్తమమ్।
విప్రియార్థంసశిష్యస్యమాతులస్యమహాత్మనః॥౧౭॥ తతస్సశిష్యేణమయాసూర్యేణేవగభస్తిభిః। వ్యస్తోయజ్ఞోమహారాజపితుస్తవమహాత్మనః॥౧౮॥
మిషతోదేవలస్యాపితతోర్ధంకృతవానహమ్। స్వవేదదక్షిణాయాథవిమర్దేమాతులేనహ॥ ౧౯॥ సుమంతునాథపైలేనతథాజైమినినాచవై। పి
త్రాతేమునిభిశ్చైవతతోహమనుమానితః॥ ౨౦॥ దశపంచచప్రాప్తానియజూంష్యర్కాన్మయానఘ।తథైవరోమహర్షణపురాణమవధారితమ్॥౨౧॥
బీజమేతత్పురస్కృత్యదేవీంచైవసరస్వతీమ్। సూర్యస్యచానుభావేనప్రవృత్తోహంనరాధిప॥ ౨౨॥కర్తుంశతపథంచైవమపూర్వంచకృతంమయా।య
థాభిలషితంమార్గంతథాతచ్చోపపాదితమ్॥ ౨౩॥ శిష్యాణామఖిలంకృత్స్నమనుజ్ఞాతంససంగ్రహమ్। సర్వేచశిష్యాశ్శుచయోగతాఃపరమహర్షి
తాః॥ ౨౪॥ శాఖాఃపంచదశేమాస్తువిద్యాభాస్కరదర్శితాః । ప్రతిష్ఠాప్యయథాకామంవేద్యంతదనుచింతయేత్ ॥౨౫॥ కిమత్రబ్రహ్మణ్యమృతంకించవేద్య

మునిసత్తమమ్। చింతయంస్తత్ర చాగత్య గంధర్వో మామపృచ్ఛత॥ ౨౬॥ విశ్వావసుస్తతో రాజన్ వేదాంతజ్ఞానకోవిదః । చతుర్వింశత్తతోఽపృచ్ఛత్ప్రశ్నా
న్వేదస్య పార్థివ॥ ౨౭॥ పంచవింశతిమం ప్రశ్నం పప్రచ్ఛాన్వీక్షికీం తదా। విశ్వావిశ్వం తథాశ్వాశ్వం మిత్రం వరుణమేవ చ॥ ౨౮॥ జ్ఞానం జ్ఞేయం తథాఽజ్ఞో
జ్ఞః కస్తపా అతపాస్తథా। సూర్యాదః సూర్య ఇతి చ విద్యావిద్యే తథైవ చ॥ ౨౯॥ వేద్యావేద్యం తథా రాజన్నచలం చలమేవ చ। అపూర్వమక్షయం క్షయ్యమే
తత్ప్రశ్నమనుత్తమమ్॥ ౩౦॥ అథోక్తశ్చ మహారాజ రాజా గంధర్వసత్తమః। పృష్టవాననుపూర్వేణ ప్రశ్నమర్థవదుత్తమమ్॥ ౩౧॥ ముహూర్తం మృష్య
తాం తావద్యావదేనం విచింతయే। బాఢమిత్యేవ కృత్వా స తూష్ణీం గంధర్వ ఆస్థితః॥ ౩౨॥ తతోఽనుచింతయమహం భూయో దేవీం సరస్వతీమ్। మనసా స చ మే
ప్రశ్నో దధ్నో ఘృతమివోద్ధృతమ్॥ ౩౩॥ తత్రోపనిషదం చైవ పరిశేషం చ పార్థివ। మథ్నామి మనసా తాత దృష్ట్వా చాన్వీక్షికీం పరామ్॥ ౩౪॥ చతుర్థీ రాజ
శార్దూల విద్యైషా సాంపరాయికీ। ఉదీరితా మయా తుభ్యం పంచవింశాదధిష్ఠితా॥ ౩౫॥ అథోక్తస్తు మయా రాజన్ రాజా విశ్వావసుస్తదా। శ్రూయతాం
యద్భవానస్మాన్ ప్రశ్నం సంపృష్టవానిహ॥ ౩౬॥ విశ్వావిశ్వేతి యదిదం గంధర్వేంద్రానుపృచ్ఛసి। విశ్వావ్యక్తం పరం విద్యాద్భూతభవ్యభయంకరమ్॥ ౩౬॥
త్రిగుణం గుణకర్తృత్వాద్విశ్వోఽన్యో నిష్కళస్తథా। అశ్వస్తథైవ మిథునమేవమేవానుదృశ్యతే॥ ౩౭॥ అవ్యక్తం ప్రకృతిం ప్రాహుః పురుషేతి చ నిర్గుణమ్।
తథైవ మిత్రం పురుషం వారుణం ప్రకృతిం తథా॥ ౩౮॥ జ్ఞానం తు ప్రకృతిం ప్రాహుర్జ్ఞేయం నిష్కళమేవ చ। అజ్ఞశ్చ జ్ఞశ్చ పురుషస్తస్మాన్నిష్కళ ఉచ్యతే॥ ౩౯॥
కస్తపా అతపాః ప్రోక్తః కోఽసౌ పురుష ఉచ్యతే। తపాస్తు ప్రకృతిం ప్రాహురతపా నిష్కళః స్మృతః॥ ౪౦॥ తథైవావేద్యమవ్యక్తం వేద్యః పురుష ఉచ్యతే। చ
లాచలమితి ప్రోక్తం త్వయా తదపి మే శృణు॥ ౪౧॥ చలాం తు ప్రకృతిం ప్రాహుః కారణం క్షయసర్గయోః। అక్షయసర్గయోః కర్తా నిశ్చలః పురుషః స్మృ
తః॥ ౪౨॥ తథైవ వేద్యమవ్యక్తమవేద్యః పురుషస్తథా। అజ్ఞావుభౌ ధ్రువౌ చైవ అక్షయౌ చాప్యుభావపి॥ ౪౩॥ అజౌ నిత్యావుభౌ ప్రాహురధ్యాత్మగతినిశ్చ
యాత్। అక్షయత్వాత్ప్రజననే అజమత్రాహురవ్యయమ్॥ ౪౪॥ అక్షయం పురుషం ప్రాహుః క్షయో హ్యస్య న విద్యతే। గుణక్షయత్వాత్ప్రకృతిః కర్తృ
త్వాదక్షయం బుధాః॥ ౪౫॥ ఏషా తేఽన్వీక్షికీ విద్యా చతుర్థీ సాంపరాయికీ। విద్యోపేతం ధనం కృత్వా కర్మణా నిత్యకర్మణి॥ ౪౬॥ ఏకాంతదర్శనా వేదాః
సర్వే విశ్వావసో స్మృతాః। జాయంతే చ మ్రియంతే చ యస్మిన్నేతే యతశ్చ్యుతాః॥ ౪౭॥ వేదార్థం యే న జానంతి వేద్యం గంధర్వసత్తమ। సాంగోపాంగా
నపి యది యశ్చ వేదానధీయతే॥ ౪౮॥ వేదవేద్యం న జానీతే వేదభారవహో హి సః। యో ఘృతార్థీ ఖరీక్షీరం మథేద్గంధర్వసత్తమ॥ ౪౯॥ విష్ఠాం తత్రాను
పశ్యేత న మండం న చ వై ఘృతమ్। తథా వేద్యమవేద్యం చ వేదవిద్యో న విందతి॥ ౫౦॥ స కేవలం మూఢమతిర్జ్ఞానభారవహః స్మృతః। ద్రష్టవ్యౌ నిత్యమేవైతౌ
తత్పరేణాంతరాత్మనా॥ ౫౧॥ యథాస్య జన్మనిధనే న భవేతాం పునః పునః। అజస్రం జన్మనిధనం చింతయిత్వా త్రయీమిమామ్॥ ౫౨॥ పరిత్యజ్య క్షయమిహ
అక్షయం ధర్మమాస్థితః। యదా తు పశ్యతేఽత్యంతమహన్యహని కాశ్యప॥ ౫౩॥ తథా స కేవలీభూతః షడ్వింశమనుపశ్యతి। అన్యశ్చ శాశ్వతోఽవ్యక్తస్తథా
న్యః పంచవింశకః॥ ౫౪॥ తస్య ద్వావనుపశ్యేత తమేకమితి సాధవః। తేనైతన్నాభినందంతి పంచవింశకమచ్యుతమ్॥ జన్మమృత్యుభయాద్యోగాః సాం
ఖ్యాశ్చ పరమైషిణః॥ ౫౫॥ విశ్వావసుః॥ పంచవింశం యదేతత్తే ప్రోక్తం బ్రాహ్మణసత్తమ। తథా తన్న తథా వేత్తి తద్భవాన్ వక్తుమర్హతి॥ ౫౬॥ జైగీషవ్య
స్యాసితస్య దేవలస్య మయా శ్రుతమ్। పరాశరస్య విప్రర్షేర్వార్షగణ్యస్య ధీమతః॥ ౫౭॥ భృగోః పంచశిఖస్యాస్య కపిలస్య శుకస్య చ। గౌతమస్యా
ర్ష్టిషేణస్య గర్గస్య చ మహాత్మనః॥ ౫౮॥ నారదస్యాసురేశ్చైవ పులస్త్యస్య చ ధీమతః। సనత్కుమారస్య తతః శుక్రస్య చ మహాత్మనః॥ ౫౯॥ కశ్యపస్య
పితుశ్చైవ పూర్వమేవ మయా శ్రుతమ్। తదనంతరం చ రుద్రస్య విశ్వరూపస్య ధీమతః॥ ౬౦॥ దైవతేభ్యః పితృభ్యశ్చ దైతేయేభ్యస్తతస్తతః। ప్రాప్తమేత

న్మయాకృత్స్నం వేద్యం నిత్యం వదంత్యుత ॥౬౨॥ తస్మాత్తద్వై భవద్బుద్ధ్యా శ్రోతుమిచ్ఛామి బ్రాహ్మణ । భవాన్ ప్రబర్హః శాస్త్రాణాం ప్రగల్భశ్చాతిబు
ద్ధిమాన్ ॥౬౩॥ న తవావిదితం కించిద్భవాన్ శ్రుతినిధిః స్మృతః । కథ్యతే దేవలోకే చ పితృలోకే చ బ్రాహ్మణ ॥౬౪॥ బ్రహ్మలోకగతాశ్చైవ కథయంతి మహా
ర్షయః । పతిశ్చ తపతాం శశ్వదాదిత్యస్తవ భాషితా ॥౬౫॥ సాంఖ్యజ్ఞానం త్వయా బ్రహ్మన్నవాప్తం కృత్స్నమేవ చ । తథైవ యోగశాస్త్రం చ యాజ్ఞవ
ల్క్య విశేషతః ॥౬౬॥ నిస్సందిగ్ధం ప్రబుద్ధస్త్వం బుధ్యమానశ్చరాచరమ్ । శ్రోతుమిచ్ఛామి తద్జ్ఞానం ఘృతం మండమయం యథా ॥౬౭॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ కృ
త్స్నధారిణమేవ త్వాం మన్యే గంధర్వసత్తమ । జిజ్ఞాససే చ మాం రాజంస్తన్నిబోధ యథా శ్రుతమ్ ॥౬౮॥ అబుధ్యమానాం ప్రకృతిం బుధ్యతే పంచవింశకః ।
న తు బుధ్యతి గంధర్వ ప్రకృతిః పంచవింశకమ్ ॥ ౬౯ ॥ అనేన ప్రతిబోధేన ప్రధానం ప్రవదంతి తత్ । సాంఖ్యయోగాశ్చ తత్త్వజ్ఞా యథా శ్రుతినిదర్శనాత్ ॥
౭౦॥ పశ్యంస్తథైవ చాపశ్యన్ పశ్యత్యన్యస్సదానఘ । షడ్వింశం పంచవింశం చ చతుర్వింశం చ పశ్యతి ॥ ౭౧ ॥ న తు పశ్యతి పశ్యంస్తు యశ్చైనమనుపశ్యతి ।
పంచవింశోఽభిమన్యేత నాన్యోఽస్తి పరతో మమ ॥ ౭౨ ॥ న చతుర్వింశకో గ్రాహ్యో మనుజైర్జ్ఞానదర్శిభిః । మత్స్యశ్చోదకమన్వేతి ప్రవర్తేత ప్రవర్త
నాత్ ॥ ౭౩॥ యథైవ బుధ్యతే మత్స్యస్తథైషోఽప్యనుబుధ్యతే । సస్నేహస్సహవాసాచ్చ సాభిమానాచ్చ నిత్యశః ॥౭౪॥ స నిమజ్జతి కాలస్య యదైకత్వం న
బుధ్యతే । ఉన్మజ్జతి హి కాలస్య మమత్వేనాభిసంవృతః ॥౭౫॥ యదా తు మన్యతేఽన్యోఽహమన్య ఏష ఇతి ద్విజ । తదా స కేవలీభూతం షడ్వింశమనుపశ్యతి ॥౭౬॥ అ
న్యశ్చ రాజన్ప్రవరస్తథాన్యః పంచవింశకః । తత్స్థానాచ్చానుపశ్యంతి ఏక ఏవేతి సాధవః ॥ ౭౭॥ తేనైతన్నాభినందంతి పంచవింశకమచ్యుతమ్ । జన్మమృ
త్యుభయాద్భీతా యోగాస్సాంఖ్యాశ్చ కాశ్యప ॥ ౭౮॥ షడ్వింశమనుపశ్యంతః శుచయస్తత్పరాయణాః । యదా స కేవలీభూతః షడ్వింశమనుపశ్యతి ॥౭౯॥
తదా స సర్వవిద్విద్వాన్ న పునర్జన్మ విందతి । ఏవమప్రతిబుద్ధశ్చ బుధ్యమానశ్చ తేనఘ ॥౮౦॥ బుద్ధశ్చోక్తో యథాతత్త్వం మయా శ్రుతినిదర్శనాత్ । పశ్యా
పశ్యం యోఽనుపశ్యేత్క్షేమ్యం తత్త్వం చ కాశ్యప ॥ కేవలాకేవలం చాద్యం పంచవింశం పరం చ యత్ ॥౮౧॥ విశ్వావసుః ॥ తథ్యం శుభం చైతదుక్తం త్వయా విభో
సమ్యక్క్షేమ్యం దైవతాద్యం యథావత్ । స్వస్త్యక్షయం భవతశ్చాస్తు నిత్యం బుద్ధ్యా సదా బుద్ధియుక్తం నమస్తే ॥ ౮౨॥ యాజ్ఞవల్క్యః ॥ ఏవముక్త్వా సంప్ర
యాతో దివం స విభ్రాజన్వై శ్రీమతా దర్శనేన । దృష్టశ్చ తుష్ట్యా పరయాభినంద్య ప్రదక్షిణం మమ కృత్వా మహాత్మా ॥౮౩॥ బ్రహ్మాదీనాం ఖేచరాణాం క్షితౌ
చ యే చాధస్తాత్ సంవసంతే నరేంద్ర । తత్రైవ తద్దర్శనం దర్శయన్వై సమ్యక్క్షేమ్యం యే పథం సంశ్రితా వై ॥౮౪॥ సాంఖ్యాస్సర్వే సాంఖ్యధర్మే రతాశ్చ
తద్వద్యోగా యోగధర్మే రతాశ్చ । యే చాప్యన్యే మోక్షకామా మనుష్యాస్తేషామేతద్దర్శనం జ్ఞానదృష్టమ్ ॥౮౫॥ జ్ఞానాన్మోక్షో జాయతే రాజసింహ నా
స్త్యజ్ఞానాదేవమాహుర్నరేంద్ర । తస్మాద్జ్ఞానం తత్త్వతోఽన్వేషితవ్యం యేనాత్మానం మోక్షయేజ్జన్మమృత్యోః ॥ ౮౬॥ ప్రాప్య జ్ఞానం బ్రాహ్మణాత్ క్షత్రి
యాద్వా వైశ్యాచ్ఛూద్రాదపి నీచాదభీక్ష్ణమ్ । శ్రద్ధాతవ్యం శ్రద్దధానేన నిత్యం న శ్రద్ధినం జన్మమృత్యూ విశేతామ్ ॥౮౭॥ సర్వే వర్ణా బ్రాహ్మణా బ్రహ్మజా
శ్చ సర్వే నిత్యం వ్యాహరంతే చ బ్రహ్మ । తత్త్వం శాస్త్రం బ్రహ్మబుద్ధ్యా బ్రవీమి సర్వం విశ్వం బ్రహ్మ చైతత్సమస్తమ్ ॥ ౮౮ ॥ బ్రహ్మాస్యతో బ్రాహ్మణాస్సంప్ర
సూతా బాహుభ్యాం వై క్షత్రియాస్సంప్రసూతాః । నాభ్యాం వైశ్యాః పాదతశ్చాపి శూద్రాః సర్వే వర్ణా నాన్యథా వేదితవ్యాః ॥ ౮౯ ॥ అజ్ఞానతః కర్మ
యోనిం భజంతే తాం తాం రాజంస్తే యథా యాంత్యభావమ్ । తథా వర్ణా జ్ఞానహీనాః పతంతే ఘోరాదజ్ఞానాత్ప్రాకృతం యోనిజాలమ్ ॥౯౦॥ తస్మాద్
జ్ఞానం సర్వతో మార్గితవ్యం సర్వత్రస్థం చైతదుక్తం మయా తే । తత్స్థో బ్రహ్మా తస్థివాంశ్చాపరో యస్తస్మై నిత్యం మోక్షమాహుర్నరేంద్ర ॥౯౧॥ యత్తే
పృష్టం తన్మయా చోపదిష్టం యాథాతథ్యం తద్విశోకో భవస్వ । రాజన్ గచ్ఛస్వైతదర్థస్య పారం సమ్యక్ప్రోక్తం స్వస్తి తేఽస్త్వస్తు నిత్యమ్ ॥ ౯౨॥ భీష్మః ॥

సఏవమనుశాస్తస్తు యాజ్ఞవల్క్యేన ధీమతా। ప్రీతిమానభవద్రాజా మిథిలాధిపతిస్తదా॥౯౩॥ గతే మునివరే తస్మిన్ కృతే చాపి ప్రదక్షిణమ్। దైవరాతిర్నర
పతిరాసీనస్తత్ర మోక్షవిత్॥ ౯౪॥ గోకోటిం స్పర్శయామాస హిరణ్యం తుతథైవచ। రత్నాంజలిమథైకంచ బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌతదా॥ ౯౫॥ విదేహ
రాజ్యంచ తదా ప్రతిష్ఠాప్య సుతస్యవై। యతిధర్మముపాసంశ్చాప్యవసన్మిథిలాధిపః॥ ౯౬॥ సాంఖ్యజ్ఞానమధీయానో యోగశాస్త్రంచ కృత్స్నశః। ధ
ర్మాధర్మంచ రాజేంద్ర ప్రాకృతం పరిగర్హయన్॥ ౯౭॥ అనంత ఇతి కృత్వా స నిత్యం కేవలమాస్థితః। ధర్మాధర్మౌ పుణ్యపాపే సత్యాసత్యే తథై
వచ॥౯౮॥ జన్మమృత్యూ చ రాజేంద్ర ప్రాకృతం తదచింతయత్। వ్యక్తావ్యక్తస్య కర్మేదమితి నిత్యం నరాధిప॥ ౯౯ ॥ పశ్యంతి యోగాస్సాంఖ్యాశ్చ స్వశా
స్త్రకృతలక్షణాః। ఇష్టానిష్టవిముక్తం హి తస్థౌ బ్రహ్మపరాత్పరమ్॥౧౦౦ ॥ నిత్యం తదాహుర్విద్వాంసః శుచితస్మాచ్ఛుచిర్భవ। దీయతే యచ్చ లభతే దత్తం
యచ్చానుమన్యతే॥ ౧౦౧॥ దదాతి చ నరశ్రేష్ఠ ప్రతిగృష్ణాతి యచ్చ హ। దదాత్యవ్యక్త ఇత్యేతత్ప్రతిగృష్ణాతి యచ్చ వై॥౧౦౨॥ ఆత్మా హ్యేవాత్మనో హ్యేకః
కోన్యస్తస్మాత్పరో భవేత్। ఏవం మన్యస్వ సతతమన్యథా మా విచింతయ॥ ౧౦౩॥ యస్యావ్యక్తం నవిదితం సగుణం నిర్గుణం పునః। తేన తీర్థాని యజ్ఞాశ్చ
సేవితవ్యా విపశ్చితా॥౧౦౪॥ న స్వాధ్యాయైస్తపోభిర్వా యజ్ఞైర్వా కురునందన। లభతేవ్యక్తికం స్థానం జ్ఞాత్వావ్యక్తం మహీయతే॥౧౦౫॥ తథైవ మహతః
స్థానమాహంకారికమేవచ। అహంకారాత్పరంచాపి స్థానాని సమవాప్నుయాత్॥౧౦౬॥ యే త్వవ్యక్తాత్పరం నిత్యం జానతే శాస్త్రతత్పరాః। జన్మమృత్యువి
ముక్తంచ విముక్తం సదసచ్చ యత్॥ ౧౦౭॥ ఏతన్మయాప్తం జనకాత్పురస్తాత్తేనాపి చాప్తం నృప యాజ్ఞవల్క్యాత్। జ్ఞానం విశిష్టం న తథా హి యజ్ఞా జ్ఞానేన
దుర్గం తరతే న యజ్ఞైః॥ ౧౦౮ ॥ దుర్గం జన్మనిధనం చాపి రాజన్ న భౌతికం జ్ఞానవిదో వదంతి। యజ్ఞైస్తపోభిర్నియమైర్వ్రతైశ్చ దివం సమాసాద్య పతంతి
భూమౌ॥ ౧౦౯॥ తస్మాదుపాసస్వ పరం మహచ్ఛుచిః శివం విమోక్షం విమలం పవిత్రమ్। క్షేత్రం జ్ఞాత్వా పార్థివ జ్ఞానయజ్ఞముపాస్య వై తత్త్వమృషిర్భవి
ష్యసి॥ ౧౧౦॥ యదుపనిషదముపాకరోత్తథా సౌ జనకనృపస్య పురా హి యాజ్ఞవల్క్యః। యదుపగణితం శాశ్వతావ్యయం తచ్ఛుభమమృతత్వమశోకమ
ర్ఛతి॥ ౧౧౧॥ ....*

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- యాజ్ఞవల్క్యజనకసంవాదే- ఏకోనవింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ ఐశ్వర్యం వా మహత్ప్రాప్య ధనం వా భరతర్షభ। దీర్ఘమాయురవాప్యాథ కథం మృత్యుమతిక్రమేత్॥౧॥ తపసా వా సుమహతా కర్మణా
వా శ్రుతేన వా। రసాయనప్రయోగైర్వా కైర్నాప్నోతి జరాంతకౌ॥౨॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। భిక్షోః పంచశిఖస్యేహ
సంవాదం జనకస్య చ॥౩॥ వైదేహో జనకో రాజా మహర్షిం వేదవిత్తమమ్। పర్యపృచ్ఛత్పంచశిఖం ఛిన్నధర్మార్థసంశయమ్॥౪॥ కేన వృత్తేన భగ
వన్నతిక్రామేజ్జరాంతకౌ। తపసా వాథ వా బుద్ధ్యా కర్మణా వా శ్రుతేన వా॥౫॥ ఏవముక్తస్స వైదేహం ప్రత్యువాచాపరోక్షవిత్। నివృత్తిర్నైరయోరస్తి నా
నివృత్తిః కథంచన॥౬॥ న హ్యహాని నివర్తంతే న మాసా న పునః క్షపాః। సోయం ప్రపద్యతేధ్వానం చిరాయ ధ్రువమధ్రువః॥ ౭॥ సర్వభూతసముచ్ఛేదః స్రోత
సేవోహ్యతే సదా। ఉహ్యమానం నిమజ్జంతమప్లవే కాలసాగరే॥౮॥ జరామృత్యుమహాగ్రాహే న కశ్చిదభిపద్యతే। నైవాస్య కశ్చిద్భవతి నాసౌ భవతి కస్య
చిత్॥ ౯॥ పథి సంగతమేవేదం దారైరన్యైశ్చ బంధుభిః। నాయమత్యంతసంవాసో లబ్ధపూర్వో హి కేనచిత్॥౧౦॥ క్షిప్యంతే తేన తేనైవ నిష్టనంతః పునః పు
నః। కాలేన యాతా యాతా హి వాయునేవాభ్రసంచయాః॥౧౧॥ జరామృత్యూ హి భూతానాం ఖాదితారౌ వృకావివ। బలినాం దుర్బలానాం చ హ్రస్వా
నాం మహతామపి॥౧౨॥ ఏవంభూతేషు భూతాత్మా నిత్యభూతోధ్రువేషు చ। కథం హి హృష్యేజ్జాతేషు మృతేషు చ న సంజ్వరేత్॥౧౩॥ కుతోహమాగతః కో
స్మి క్వ గమిష్యామి కస్య వా। కస్మిన్ స్థితః క్వ భవితా కస్మాత్కిమనుశోచసి॥౧౪॥ ద్రష్టా స్వర్గస్య కో న్వస్మి తథైవ నరకస్య చ। ఆగమాంస్త్వనతిక్రమ్య ద

ద్యాచ్చైవయజేతచ॥౧౫॥ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- భిక్షుపంచశిఖజనకసంవాదే- వింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః- ......*
యుధిష్ఠిరః॥అపరిత్యజ్యగార్హస్థ్యంకురురాజర్షిసత్తమ । కఃప్రాప్తోవినయంబుద్ధ్యామోక్షతత్త్వంవదస్వమే ॥ ౧॥ సంన్యస్యతేయథాత్మాయంవ్య
క్తస్యాత్మాయథాచయత్ । పరంమోక్షస్యయచ్చాపితన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౨॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । జనకస్య
చసంవాదంసులభాయాశ్చభారత ॥ ౩॥ సంన్యాసఫలికఃకశ్చిద్బభూవనృపతిఃపురా । మైథిలోజనకోనామధర్మధ్వజఇతిశ్రుతః॥ ౪॥ సవేదేమోక్షశా
స్త్రేచస్వేచశాస్త్రేకృతాగమః। ఇంద్రియాణిసమాధాయశశాసవసుధామిమామ్ ॥ ౫॥ తస్యవేదవిదఃప్రాజ్ఞాఃశ్రుత్వాతాంసాధువృత్తతామ్।లోకే
షుస్పృహయంత్యన్యేపురుషాఃపురుషేశ్వర॥౬॥అథధర్మయుగేతస్మిన్యోగధర్మమనుష్ఠితా।మహీమనుచచారైకాసులభానామభిక్షుకీ॥ ౭॥తయా
జగదిదంకృత్స్నమటంత్యామిథిలేశ్వరః। తత్రతత్రశ్రుతోమోక్షేకథ్యమానస్త్రిదండిభిః ॥ ౮॥ సాతిసూక్ష్మాంకథాంశ్రుత్వాతథ్యంనేతిససంశయా। ద
ర్శనేజాతసంకల్పాజనకస్యబభూవహ॥ ౯॥ తత్రసావిప్రహాయాథపూర్వరూపంహియోగతః । అబిభ్రదనవద్యాంగీరూపమన్యదనుత్తమమ్॥౧౦॥చ
క్షునిమేషమాత్రేణలఘ్వస్త్రగతిగామినీ।విదేహానాంపురీంసుభ్రూర్జగామకమలేక్షణా॥౧౧॥ సాప్రాప్యమిథిలాంరమ్యాంప్రభూతజనసంకులామ్।
భైక్ష్యచర్యాపదేశేనదదర్శమిథిలేశ్వరమ్॥ ౧౨ ॥ రాజాతస్యాఃపరందృష్ట్వాసౌకుమార్యంవపుస్తదా । కేయంకస్యకుతోవేతిబభూవాగతవిస్మయః॥
౧౩॥ తతోస్యాఃస్వాగతంకృత్వావ్యాదిశ్యచవరాసనమ్ । పూజితాంపాదశౌచేనవరాన్నేనాప్యతర్పయత్ ॥౧౪॥ అథభుక్తవతీప్రీతారాజానంమం
త్రిభిర్వృతమ్। సర్వభాష్యవిదాంమధ్యేచోదయామాసభిక్షుకీ॥౧౫॥ సులభాత్వస్యధర్మేషుముక్తోనేతిససంశయా । సత్త్వంసత్త్వేనయోగజ్ఞాప్రవివే
శమహీపతేః॥ ౧౬॥ నేత్రాభ్యాంనేత్రయోరస్యరశ్మీన్సంయమ్యరశ్మిభిః । సాస్మసంచోదయిష్యంతియోగబంధైర్బబంధహ॥ ౧౭॥ జనకోప్యుత్స్మ
యన్రాజాభావమస్యావిశేషయన్ । ప్రతిజగ్రాహభావేనభావమస్యానృపోత్తమ॥ ౧౮ ॥ తదేకస్మిన్నధిష్ఠానేసంవాదఃశ్రూయతామయమ్। ఛత్రాదిషు
విముక్తస్యముక్తాయాశ్చత్రిదండకే ॥ ౧౯॥ జనకః ॥ భగవత్యాఃక్వచర్యేయంకృత్వాక్వచగమిష్యసి । కస్యచత్వంకుతోవేతిపప్రచ్ఛనాంమహీపతిః॥
౨౦॥ శ్రుతేవయసిజాతౌచసద్భావోనాధిగమ్యతే। ఏష్వర్థేషూత్తరంతస్మాత్ప్రవేద్యంమత్సమాగమే॥౨౧॥ ఛత్రాదిషువిశేషేషుముక్తంమాంవిద్ధిత
త్వతః । సత్వాంసంమంతుమిచ్ఛామిమానార్హాసిమతాసిమే॥ ౨౨॥ యస్మాచ్చైతన్మయాప్రాప్తంజ్ఞానంవైశేషికంపురా । యస్యనాన్యఃప్రవక్తా
స్తిమోక్షంతమపిమేశృణు॥౨౩॥పరాశరసగోత్రస్యవృద్ధస్యసుమహాత్మనః । భిక్షోఃపంచశిఖస్యాహంశిష్యఃపరమసంమతః ॥ ౨౪ ॥ సాంఖ్యజ్ఞానేచ
యోగేచమహీపాలవిధౌతథా। త్రివిధేమోక్షధర్మేస్మిన్గతాధ్వాఛిన్నసంశయః ॥ ౨౫॥ సయథాశాస్త్రదృష్టేనమార్గేణేహపరిభ్రమన్వార్షి
కాంశ్చతురోమాసాన్పురామయిసుఖోషితః॥ ౨౬॥ తేనాహంసాంఖ్యముఖ్యేనసుదృష్టార్థేనతత్త్వతః । శ్రావితస్త్రివిధంమోక్షంనచరాజ్యాద్విచాలి
తః॥౨౭॥సోహంతామఖిలాంవృత్తింత్రివిధాంమోక్షసంహితామ్। ముక్తరాగశ్చరామ్యేకఃపదేపరమకేస్థితః॥ ౨౮॥ వైరాగ్యంపునరేతస్యమోక్షస్య
పరమోవిధిః। జ్ఞానాదేవచవైరాగ్యంజాయతేయేనముచ్యతే॥ ౨౯॥ జ్ఞానేనకురుతేయత్నంయత్నేనప్రాప్యతేమహత్ । మహద్ద్వంద్వప్రమోక్షాయ
సాసిద్ధిర్యావయోతిగా ॥ ౩౦ ॥ సేయంపరమికాబుద్ధిఃప్రాప్తానిర్ద్వంద్వతామయా। ఇహైవగతమోహేనచరతాముక్తసంగినా ॥ ౩౧॥ యథాక్షే
త్రంమృదూభూతమద్భిరాప్లావితంయథా। జనయత్యంకురంకర్మనృణాంతద్వత్పునర్భవమ్॥ ౩౨॥ యథాచోద్ధాపితంబీజంకపాలేయత్రతత్రవా।ప్రా
ప్యాప్యంకురహేతుత్వమబీజత్వాన్నజాయతే॥ ౩౩॥ తద్వద్భగవతానేనశిఖాప్రోక్తేనభిక్షుణా। జ్ఞానంకృతమబీజంమేవిషయేషునజాయతే॥౩౪॥ నా

ఖిరజ్యతి కస్మింశ్చిన్నానర్థేన పరిగ్రహే। నాభిరజ్యతి చైతేషు వ్యర్థత్వాద్రాగరోషయోః॥ ౩౫॥ యశ్చ మే దక్షిణం బాహుం చందనేన సముక్షయేత్ ।
సవ్యం వాస్యాపి యస్తక్షేత్సమావేతావుభౌ మమ॥ ౬౩॥ సుఖీ సోఽహమవాప్తార్థః సమలోష్టాశ్మకాంచనః । ముక్తసంగః స్థితో రాజ్యే విశిష్టోఽన్యైస్త్రి
దండిభిః॥ ౩౭॥ మోక్షే హి త్రివిధా నిష్ఠా దృష్టాన్యైర్మోక్షవిత్తమైః । జ్ఞానం లోకోత్తరం యచ్చ సర్వత్యాగశ్చ కర్మణామ్ ॥ ౩౮॥ జ్ఞాననిష్ఠాం వదంత్యేకే
మోక్షశాస్త్రవిదో జనాః । కర్మనిష్ఠాం తథైవాన్యే యతయః సూక్ష్మదర్శినః॥ ౩౯ ॥ ప్రహాయోభయమప్యేవం జ్ఞానం కర్మ చ కేవలమ్। తృతీయేయం
సమాఖ్యాతా నిష్ఠా తేన మహాత్మనా॥ ౪౦॥ యమే చ నియమే చైవ కామే ద్వేషే పరిగ్రహే। మానే దంభే తథా స్నేహే సదృశాస్తే కుటుంబిభిః॥ ౪౧॥ త్రిదం
డాదిషు యద్యస్తి మోక్షో జ్ఞానేన కస్యచిత్ । ఛత్రాదిషు కథం న స్యాత్తుల్యహేతౌ పరిగ్రహే॥ ౪౨॥ యేన యేన హి యస్యార్థః కారణేనేహ కర్మణి । త
త్తదాలంబతే సర్వం ద్రవ్యం స్వార్థపరిగ్రహే॥ ౪౩ ॥ దోషదర్శీ తు గార్హస్థ్యే యో వ్రజత్యాశ్రమాంతరే । ఉత్సృజన్పరిగృహ్ణంశ్చ సోఽపి సంగాన్న
ముచ్యతే॥ ౪౪॥ ఆధిపత్యే తథా తుల్యే నిగ్రహానుగ్రహాత్మకే । రాజభిర్భిక్షుకాస్తుల్యా ముచ్యంతే కేన హేతునా॥ ౪౫॥ అథ సత్యాధిపత్యేఽపి జ్ఞానేనైవేహ
కేవలమ్। ముచ్యంతే సర్వపాపేభ్యో దేహే పరమకే స్థితాః॥ ౪౬॥ కాషాయధారణం మౌండ్యం త్రివిష్టబ్ధం కమండలుః। లింగాన్యుత్పథభూతాని న మోక్షా
యేతి మే మతిః॥ ౪౭॥ యది సత్యపి లింగేఽస్మిన్ జ్ఞానమేవాత్ర కారణమ్ । నిర్మోక్షాయేహ దుఃఖస్య లింగమాత్రం నిరర్థకమ్॥ ౪౮॥ అథవా దుఃఖశైథిల్యం వీ
క్ష్య లింగే కృతా మతిః। కిం తదేవార్థసామాన్యం ఛత్రాదిషు న లక్ష్యతే॥ ౪౯॥ ఆకించన్యే న మోక్షోఽస్తి కించన్యే నాస్తి బంధనమ్। కించన్యే చేతరే చైవ జంతు
ర్జ్ఞానేన ముచ్యతే॥ ౫౦॥ తస్మాద్ధర్మార్థకామేషు తథా రాజ్యపరిగ్రహే । బంధనాయతనేష్వేషు విద్ధ్యబంధే పదే స్థితమ్॥ ౫౧॥ రాజ్యైశ్వర్యమయః
పాశః స్నేహాయతనబంధనః। మోక్షాశ్మనిశితేనేహ ఛిన్నస్త్యాగాసినా మయా॥ ౫౨ ॥ సోఽహమేవంగతో ముక్తో జ్ఞాతార్థస్త్వయి భిక్షుకి। అయథా
ర్థం హి తే వర్ణం వక్ష్యామి శృణు తన్మమ॥ ౫౩॥ సౌకుమార్యం తథా రూపం వపురగ్ర్యం తథా వయః । తవైతాని సమస్తాని నియమశ్చేతి సంశయః॥ ౫౪॥ య
చ్చాప్యననురూపం తే లింగస్యాస్య విచేష్టితమ్। ముక్తోఽయం స్యాన్న వేతి స్యాద్ధర్షితో మత్పరిగ్రహః ॥ ౫౫ ॥ న చ కామసమాయుక్తే యుక్తేఽప్యస్తి త్రిదండ
కమ్। న రక్ష్యతే త్వయా చేదం విముక్తస్యాస్తి గోపనా॥ ౫౬ ॥ మత్పక్షసంశ్రయాచ్చాయం శృణు యస్తే వ్యతిక్రమః । ఆశ్రయంత్యాః స్వభావేన మమ పూ
ర్వపరిగ్రహమ్॥ ౫౭॥ ప్రవేశస్తే కృతః కేన మమ రాష్ట్రే పురేఽపి వా । కస్య వా సన్నికర్షాత్త్వం ప్రవిష్టా హృదయం మమ॥ ౫౮॥ వర్ణప్రవరముఖ్యాసి బ్రా
హ్మణీ క్షత్రియస్త్వహమ్। నావయోరేకయోగోఽస్తి మా కృథా వర్ణసంకరమ్॥ ౫౯ ॥ వర్తసే మోక్షధర్మేణ త్వం గార్హస్థ్యేహమాశ్రమే । అయం
చాపి సుకష్టస్తే ద్వితీయోఽశ్రమసంకరః॥ ౬౦॥ సగోత్రాం వాఽసగోత్రాం వా న వేద త్వాం న వేత్థ మామ్ । సగోత్రమావిశంత్యాస్తే తృతీయో గోత్రసంకరః॥
౬౧॥ అథ జీవతి తే భర్తా ప్రోషితోఽప్యథ వా క్వచిత్ । అగమ్యా పరభార్యేతి చతుర్థో ధర్మసంకరః ॥ ౬౨॥ సా త్వమేతాన్యకార్యాణి కార్యాపేక్షా వ్య
వస్యసి। అవిజ్ఞానేన వాయుక్తా మిథ్యాజ్ఞానేన వా పునః ॥ ౬౩॥ అథవాపి స్వతంత్రాసి స్వదోషేణేహ కర్హిచిత్ । యది కించిచ్ఛ్రుతం తేఽస్తి సర్వం కృతమ
నర్థకమ్॥ ౬౪॥ ఇదమన్యత్తృతీయం తే భావస్పర్శవిఘాతకమ్ । దుష్టాయా లక్ష్యతే లింగం వివృణ్వత్యాః ప్రకాశితమ్॥ ౬౫॥ సమయ్యేవాభిసంధిస్తే జయై
షిణ్యా జయమేకృతః। యేయం మత్పరిషత్కృత్స్నా జేతుమిచ్ఛసి తామపి॥ ౬౬॥ తథా హ్యేతస్తతశ్చ త్వం దృష్టిం స్వాం ప్రతిముంచసి । మత్పక్షప్రతిఘాతా
య స్వపక్షోద్భావనాయ చ॥ ౬౭॥ సా స్వేనామర్షజేన త్వమృద్ధిమోహేన మోహితా। భూయః సృజసి యోగాంస్త్వం విషామృతమివైకతామ్॥ ౬౮॥
ఇచ్ఛతోరత్ర యో లాభః స్త్రీపుంసోరమృతోపమః। అలాభశ్చాపి రక్తస్య సోఽపి దోషో విషోపమః॥ ౬౯॥ మాం స్ప్రాక్షీః సాధు జానీష్వ స్వశాస్త్రమనుపాల

యా।కృతేయంహివిజిజ్ఞాసాముక్తోనేతిత్వయామమ॥ ౭౦॥ ఏతత్సర్వంప్రతిచ్ఛన్నంమయినార్హసిగూహితుమ్। సాయదిత్వంస్వకార్యేణయద్యన్యస్య
మహీపతే॥ ౭౧॥ తత్త్వంసత్రప్రతిచ్ఛన్నామయినార్హసిగూహితుమ్। నరాజానంమృషాగచ్ఛేన్నద్విజాతింకథంచన॥ ౭౨ ॥ నస్త్రియంస్త్రీగుణోపే
తాంహన్యుర్హ్యేతేమృషాగతాః। రాజ్ఞాంహిబలమైశ్వర్యంబ్రహ్మబ్రహ్మవిదాంబలమ్॥ ౭౩॥ రూపయౌవనసౌభాగ్యంస్త్రీణాంబలమనుత్తమమ్। అత
ఏతైర్బలైరేవబలినఃస్వార్థమిచ్ఛతా॥ ౭౪॥ ఆర్జవేనాభిగంతవ్యావినాశాయహ్యనార్జవమ్। సాత్వంజాతింశ్రుతంవృత్తంభావంప్రకృతిమాత్మనః॥
కృత్యమాగమనేచైవవక్తుమర్హసితత్త్వతః॥ ౭౫॥ భీష్మః॥ ఇత్యేతైరసుఖైర్వాక్యైరయుక్తైరసమంజసైః। ప్రత్యాదిష్టానరేంద్రేణసులభానవ్యకంపత॥
౭౬॥ ఉక్తవాక్యేతునృపతౌసులభాచారుదర్శనా। తతశ్చారుతరంవాక్యంప్రచక్రామాథభాషితుమ్॥ ౭౭॥ సులభోవాచ॥ నవభిర్నవభిశ్చైవదోషై
ర్వాగ్బుద్ధిదూషణైః। అపేతముపపన్నార్థమష్టాదశగుణాన్వితమ్॥ ౭౮॥ సౌక్ష్మ్యంసాంఖ్యక్రమౌచోభౌనిర్ణయఃసప్రయోజనః। పంచైతాన్యర్థ
జాతానివాక్యమిత్యుచ్యతేనృప॥ ౭౯॥ ఏషామేకైకశోఽర్థానాంసౌక్ష్మ్యాదీనాంస్వలక్షణమ్। శృణుసంసార్యమాణానాంపదార్థపదవాక్యతః॥ ౮౦॥
జ్ఞానంజ్ఞేయేషుభిన్నేషుయదాభేదేనవర్తతే। యత్రాధివాసినీబుద్ధిస్తత్సౌక్ష్మ్యమితివర్తతే॥ ౮౧ ॥ దోషాణాంచగుణానాంచప్రమాణంప్రవిభాగతః।
కంచిదర్థమభిప్రేత్యసాసంఖ్యేత్యుపధార్యతామ్॥ ౮౨॥ ఇదంపూర్వమిదంపశ్చాద్వక్తవ్యంయద్వివక్షితమ్। క్రమయోగంతమప్యాహుర్వాక్యంవా
క్యవిదోజనాః॥ ౮౩॥ ధర్మకామార్థమోక్షేషుప్రతిజ్ఞాయవిశేషతః। ఇదంతదితివాక్యాంతేప్రోచ్యతేసవినిర్ణయః॥ ౮౪॥ ఇచ్ఛాద్వేషభవైర్దుఃఖైః
ప్రకర్షోయత్రజాయతే। తత్రయానృపతేవృత్తిస్తత్ప్రయోజనమిష్యతే॥ ౮౫॥ తాన్యేతానియథోక్తానిసౌక్ష్మ్యాదీనిజనాధిప। ఏకార్థసమవేతాని
వాక్యంమమనిశామయ॥ ౮౬॥ ఉపేతార్థమభిన్నార్థంన్యాయవృత్తంనచాధికమ్। నశ్లక్ష్ణంనచసందిగ్ధంవక్ష్యామిపరమంతతః ॥ ౮౭ ॥ నగుర్వక్షర
సంయుక్తంపరాఙ్ముఖసుఖంనచ। నానృతంనత్రివర్గేణవిరుద్ధంనాప్యసంస్కృతమ్॥ ౮౮॥ నన్యూనంకష్టశబ్దంవావిక్రమాభిహతంనచ। నశేషమనుక
ల్పేననిష్కారణమహేతుకమ్॥ ౮౯॥ కామాత్క్రోధాద్భయాల్లోభాత్దైన్యాచ్చానార్యకాత్తథా। హ్రీతోనుక్రోశతోమానాన్నవక్ష్యామికథంచన॥ ౯౦
వక్తాశ్రోతాచవాక్యంచయదాత్వవికలంనృప। సమమేతివివక్షాయాంతదాసోఽర్థఃప్రకాశతే॥ ౯౧॥ వక్తవ్యేతుయదావక్తాశ్రోతారమవమన్యవై। స్వా
ర్థమాహపరార్థంతత్తదావాక్యంనరోహతి॥ ౯౨॥ అథయఃస్వార్థముత్సృజ్యపరార్థంప్రాహమానవః। విశంకాజాయతేతస్మిన్వాక్యంతదపిదో
షవత్॥ ౯౩ ॥ యస్తువక్తాద్వయోరర్థమవిరుద్ధంప్రభాషతే। శ్రోతుశ్చైవాత్మనశ్చైవసవక్తానేతరోనృప॥ ౯౪॥ తదర్థవదిదంవాక్యంరాజన్నేక
మనాఃశృణు। యథాజతుచకాష్ఠంచపాంసవశ్చోదబిందవః ॥ ౯౫ ॥ సంశ్లిష్టానితథారాజన్ప్రాణినామిహసంభవః। శబ్దస్స్పర్శోరసోరూపంగంధఃపం
చేంద్రియాణిచ॥ ౯౬॥ పృథగాత్మానఆత్మానంసంశ్లిష్టాజతుకాష్ఠవత్। నచైషాంచోదనాకాచిదస్తీత్యేషవినిశ్చయః॥ ౯౭॥ ఏకైకస్యేహవిజ్ఞానంనాస్త్యా
త్మనితథాపరే। నవేదచక్షుశ్చక్షుష్ట్వంశ్రోత్రంనాత్మనివర్తతే ॥ ౯౮ ॥ తథైవవ్యభిచారేణనవర్తంతేపరస్పరమ్। ప్రశ్లిష్టంచనజానంతియథాపఇవ
పాంసవః॥ ౯౯॥ బాహ్యానన్యానపేక్షంతేగుణాంస్తానపిమేశృణు। రూపంచక్షుఃప్రకాశశ్చదర్శనేహేతవస్త్రయః ॥ ౧౦౦ ॥ యథైవాత్రతథాన్యే
ష్వజ్ఞానజ్ఞేయేషుహేతవః। జ్ఞానజ్ఞేయాంతరేతస్మిన్మనోనామాపరోగుణః॥ ౧౦౧॥ విచారయతియేనాయంనిశ్చయేసాధ్వసాధునీ। ద్వాదశస్త్వపర
స్తత్రబుద్ధిర్నామగుణఃస్మృతః॥ ౧౦౨॥ యేనసంశయపూర్వేషుబోద్ధవ్యేషువ్యవస్యతి। అథద్వాదశకేతస్మిన్సత్త్వంనామాపరోగుణః॥ ౧౦౩॥ మహా
సత్త్వోఽల్పసత్త్వోవాజంతుర్యేనానుమీయతే। అహంకర్తేతిచాప్యన్యోగుణస్తత్రచతుర్దశః॥ ౧౦౪॥ మమాయమితియేనాయంమన్యతేనమమేతిచ। అ

థపంచదశో రాజన్ గుణస్తత్రాపరః స్మృతః॥ ౧౦౫ ॥ పృథక్ కళాసమూహస్య సామగ్ర్యం తదిహోచ్యతే । గుణస్త్వేవాపరస్తత్ర సంఘాత ఇతి షోడ
శః ॥౧౦౬॥ ప్రకృతిర్వ్యక్తిరిత్యేతౌ గుణౌ యస్మిన్ సమాశ్రితౌ। సుఖాసుఖజరామృత్యూ లాభాలాభౌ ప్రియాప్రియే॥ ౧౦౭॥ఇతి చైకోనవింశోయం ద్వం
ద్వయోగ ఇతి స్మృతః। ఊర్ధ్వం చైకోనవింశత్యాః కాలో నామ పరో గుణః॥ ౧౦౮ ॥ ఇతీమం విద్ధి వింశత్యా భూతానాం ప్రభవాప్యయమ్।వింశకశ్చైష సం
ఘాతో మహాభూతాని పంచ చ ॥ ౧౦౯॥ సదసద్భావయోగౌ తు గుణావన్యౌ ప్రకాశకౌ। ఇత్యేవం వింశకశ్చైవ గుణాః సప్త చ యే స్మృతాః॥ ౧౧౦॥ విధిః
శుక్రం బలం చేతి త్రయ ఏతే గుణాః పరే। వింశతిర్దశ చైవం హి గుణాః సంఖ్యానతః స్మృతాః ॥ ౧౧౧ ॥ సమగ్రా యత్ర వర్తంతే తచ్ఛరీరమితి స్మృతమ్।అ
వ్యక్తం ప్రకృతిం త్వాసాం కళానాం కశ్చిదిచ్ఛతి॥ ౧౧౨ ॥ వ్యక్తం చాసాం తథాచాన్యః స్థూలదర్శీ ప్రపశ్యతి।అవ్యక్తం యది వావ్యక్తం ద్వయీమథ చతుష్ట
యీమ్॥౧౧౩॥ ప్రకృతిం సర్వభూతానాం పశ్యంత్యధ్యాత్మచింతకాః। సేయం ప్రకృతిరవ్యక్తా కళాభిర్వ్యక్తతాం గతా ॥ ౧౧౪ ॥ అహం చ త్వం చ రా
జేంద్ర యే చాప్యన్యే శరీరిణః। బిందున్యాసాథయోవస్థాః శుక్రశోణితసంభవాః॥ ౧౧౫॥ యాసామేవ నిపాతేన కలలం నామ జాయతే। కలలాద్బుద్బుదో
త్పత్తిః పేశీ చ బుద్బుదాత్ స్మృతా॥౧౧౬॥ పేశ్యాస్త్వంగాభినిర్వృత్తిర్నఖరోమాణి చాంగతః। సంపూర్ణే నవమే మాసి జంతోర్జాతస్య మైథిల॥౧౧౭॥
జాయతే నామరూపత్వం స్త్రీ పుమానేతి లింగతః। జాతమాత్రం తు తద్రూపం దృష్ట్వా తామ్రనఖాంగులి ॥ ౧౧౮॥కౌమారరూపమాపన్నం రూపతో నోప
లభ్యతే । కౌమారాద్యౌవనం చాపి స్థావిర్యం చాపి యౌవనాత్ ॥౧౧౯॥ అనేన క్రమయోగేన పూర్వం పూర్వం న లభ్యతే।కళానాం పృథగర్థానాం ప్రతిభే
దః క్షణే క్షణే॥ ౧౨౦॥ వర్తతే సర్వభూతేషు సౌక్ష్మ్యాత్తు న విభావ్యతే। న చైషామప్యయో రాజన్ లక్ష్యతే ప్రభవో న చ॥ ౧౨౧ ॥ అవస్థాయామవస్థా
యాం దీపస్యేవార్చిషో గతిః । తస్యాప్యేవం ప్రభావస్య సదశ్వస్యేవ ధావతః ॥ ౧౨౨ ॥ అజస్రం సర్వలోకస్య కః కుతో వా న వా కుతః । కస్యేదం కస్య
వా నేదం కుతో వేదం న వా కుతః॥ ౧౨౩॥ సంబంధః కోస్తి భూతానాం స్వైరప్యవయవైరిహ । యథాదిత్యాన్మణేశ్చాపి వీరుద్భ్యశ్చైవ పావకః॥౧౨౪॥
జాయంత్యేవం సముదయాత్ కళానామపి జంతవః। ఆత్మన్యేవాత్మనాత్మానం యథా త్వమనుపశ్యసి॥ ౧౨౫॥ ఏవమేవాత్మనాత్మానం యథా త్వమనుప
శ్యసి। ఏవమేవాత్మనాత్మానమన్యస్మిన్ కిం న పశ్యసి॥ ౧౨౬॥ యద్యాత్మని పరస్మింశ్చ సమతామధ్యవస్యతి। అథ మాం కాసి కస్యేతి కిమర్థమనుపృచ్ఛసి॥
౧౨౭॥ ఇదం మే స్యాదిదం నేతి ద్వంద్వైర్ముక్తస్య మైథిల। కాసి కస్య కుతో వేతి వచనైః కిం ప్రయోజనమ్॥ ౧౨౮ ॥ రిపౌ మిత్రేథ మధ్యస్థే విజయే సంధివి
గ్రహే। కృతవాన్ యో మహీపాలః కిం తస్మిన్ ముక్తలక్షణమ్॥౧౨౯॥ త్రివర్గే సప్తధా వ్యక్తం యో న వేదేహ కర్మసు । సంగవాన్యస్త్రివర్గేణ కిం త
స్మిన్ ముక్తలక్షణమ్॥౧౩౦॥ తదయుక్తస్య తే మోక్షే యోభిమానో భవేన్నృప। సుహృద్భిస్స నివార్యస్తే విరక్తస్యేవ భేషజమ్॥ ౧౩౧॥ తాని తాని తు
సంచిత్య సంగస్థానాన్యరిందమ। ఆత్మనాత్మని సంపశ్యేత్ కిమన్యన్ముక్తలక్షణమ్॥౧౩౨॥ ఇమాన్యన్యాని సూక్ష్మాణి మోక్షమాశ్రిత్య కానిచిత్ । చతురంగ
ప్రవృత్తాని సంగస్థానాని మే శృణు॥ ౧౩౩॥ య ఇమాం పృథివీం కృత్స్నామేకచ్ఛత్రాం ప్రశాస్తి హ। ఏక ఏవ స వై రాజా పురమధ్యావసత్యుత॥౧౩౪॥ తత్పు
రే చైకమేవాస్య గృహం యదధితిష్ఠతి। గృహే శయనమప్యేకం నిశాయాం యత్ర లీయతే॥ ౧౩౫॥ శయ్యార్ధం తస్య చాప్యత్ర స్త్రీపూర్వమధితిష్ఠతి । తద
నేన ప్రసంగేన ఫలేనైవేహ యుజ్యతే॥౧౩౬॥ ఏవమేవోపభోగేషు భోజనాచ్ఛాదనేషు చ। గుణేషు పరిమేయేషు నిగ్రహానుగ్రహం ప్రతి॥౧౩౭॥ పరతంత్రస్స
దా రాజా స్వల్పే సోపి ప్రసజ్జతే । సంధివిగ్రహయోగే చ కుతో రాజ్ఞః స్వతంత్రతా ॥ ౧౩౮ ॥ స్త్రీషు క్రీడావిహారేషు నిత్యమస్యాస్వతంత్రతా । మంత్రే
చామాత్యసమితౌ కుతస్తస్య స్వతంత్రతా॥౧౩౯॥ యదా హ్యాజ్ఞాపయత్యన్యాంస్తత్రాస్యోక్తా స్వతంత్రతా।అవశః కార్యతే తత్ర తస్మిన్ తస్మిన్ క్షణే స్థితః॥

స్వప్నకామో న లభతే స్వప్తుం కార్యార్థిభిర్జనైః। శయనే చాప్యనుజ్ఞాతః సుప్త ఉత్థాప్యతే వశః॥౧౪౧॥ స్నాహ్యాలభ పిబ ప్రాశ జుహుధ్యగ్నీన్ యజేత్య
పి। బ్రవీహి శృణు చాపీతి వివశః కార్యతే పరైః॥ ౧౪౨॥ అభిగమ్యాభిగమ్యైవం యాచంతే సతతం నరాః। న చాప్యుత్సహతే దాతుం విత్తరక్షీ మహాజనాత్॥
౧౪౩॥ దానే కోశక్షయో హ్యస్య వైరం చాప్యప్రయచ్ఛతః। క్షణేనాస్యోపవర్తంతే దోషా వైరాగ్యకారకాః॥ ౧౪౪॥ ప్రాజ్ఞాన్ శూరాం స్తథైవాఢ్యానే
కస్థానేపి శంకతే। భయమప్యభయే రాజ్ఞో యైశ్చ నిత్యముపాస్యతే॥౧౪౫॥ తథా చైతే ప్రదుష్యంతి రాజన్ యే కీర్తితా మయా। తథైవాస్య భయం తేభ్యో
జాయతే పశ్య యాదృశమ్॥ ౧౪౬॥ సర్వస్స్వే స్వే గృహే రాజా సర్వస్స్వే స్వే గృహే గృహీ। నిగ్రహానుగ్రహౌ కుర్వన్ తుల్యో జనక రాజభిః॥౧౪౭॥ పు
త్రదారా స్తథైవాత్మా కోశో మిత్రాణి సంచయాః। పరైస్సాధారణా హ్యేతే తైస్తైరేవాస్య హేతుభిః॥ ౧౪౮॥ హతో దేశః పురం దగ్ధం ప్రధానః కుంజరో
మృతః। లోకసాధారణేష్వేషు మిథ్యాజ్ఞానేన తప్యతే॥ ౧౪౯॥ అముక్తో మానసైర్దుఃఖైరిచ్ఛాద్వేషభయోద్భవైః। శిరోరోగాదిభీ రోగైస్తథైవాభినిపా
తిభిః॥ ౧౫౦॥ ద్వంద్వైస్తైస్తైరుపహతః సర్వతః పరిశంకితః। బహుప్రత్యర్థికం రాజ్యముపాస్తే గణయన్నిశాః॥౧౫౧॥ తదల్పసుఖమత్యర్థం బహుదుఃఖ
మసారవత్। తృణాగ్నిజ్వలనప్రఖ్యం ఫేనబుద్బుదసన్నిభమ్॥ ౧౫౨॥ కో రాజ్యమభిపద్యేత ప్రాప్య చోపశమం లభేత్। మమేదమితి యచ్చేదం పురం రా
ష్ట్రం చ మన్యసే॥౧౫౩॥ బలం కోశమమాత్యాంశ్చ కస్యైతాని న వా నృప। మిత్రామాత్యపురం రాష్ట్రం దండః కోశో మహీపతిః॥౧౫౪॥ సప్తాంగస్యాస్య
రాజ్యస్య త్రిదండస్యేవ తిష్ఠతః। అన్యోన్యగుణయుక్తస్య కః కేన గుణతోఽధికః॥౧౫౫॥ తేషు తేషు హి కాలేషు తత్తదంగం విశిష్యతే। యేన యత్సిధ్యతే కార్యం
తత్ప్రాధాన్యాయ కల్పతే॥౧౫౬॥ సప్తాంగం చైవ సంఘాశ్చ త్రయశ్చాన్యే నృపోత్తమ। సంభూయ దశవర్గోయం భుంక్తే రాజ్యం హి రాజవత్॥౧౫౭॥ య
శ్చ రాజా మహోత్సాహః క్షత్రధర్మరతో భవేత్। స తుష్యేద్దశభాగేన తతస్త్వన్యో దశావరైః॥౧౫౮॥ నాస్త్యసాధారణో రాజా నాస్తి రాజ్యమ
రాజకమ్। రాజ్యే సతి కుతో ధర్మోఽధర్మే సతి కుతః పరమ్॥ ౧౫౯॥ యోప్యత్ర పరమో ధర్మః పవిత్రం రాజ్యరాజయోః। పృథివీ దక్షిణా యస్య సోశ్వమే
ధేన యుజ్యతే॥౧౬౦॥ సాహమేతాని కర్మాణి రాజదుఃఖాని మైథిల। సమర్థా శతశో వక్తుమథవాపి సహస్రశః॥౧౬౧॥ స్వదేహే నాభిషంగో మే కుతః ప
రపరిగ్రహే। న మామేవంవిధాం యుక్తామీదృశం వక్తుమర్హసి॥౧౬౨॥ నను నామ త్వయా మోక్షః కృత్స్నః పంచశిఖాచ్ఛ్రుతః। సోపాయస్సోపనిషదః సో
పాసంగస్సనిశ్చయః॥ ౧౬౩॥ తస్య తే ముక్తసంగస్య పాశానాక్రమ్య తిష్ఠతః। ఛత్రాదిషు విశేషేషు పునస్సంగః కథం నృప॥౧౬౪॥ శ్రుతం తే న శ్రుతం మన్యే
మృషా వాపి శ్రుతం శ్రుతమ్। యథా వా శ్రుతసంకాశం శ్రుతమన్యచ్ఛ్రుతం త్వయా॥౧౬౫॥ అథాపీమాసు సంజ్ఞాసు లౌకికీషు ప్రతిష్ఠసే। అభిషంగావరోధా
భ్యాం బద్ధస్త్వం ప్రాకృతో యథా॥౧౬౬॥ సత్త్వేనానుప్రవేశో హి యోఽయం త్వయి కృతో మయా। కిం తవాపకృతం తత్ర యది ముక్తోసి సర్వశః॥౧౬౭॥ నియ
మో హ్యేష వర్ణేషు యతీనాం వనవాసితా। శూన్యమావేశయంత్యా చ మయా కిం కస్య దూషితమ్॥౧౬౮॥ న పాణిభ్యాం న బాహుభ్యాం పాదోరుభ్యాం
న చానఘ। న గాత్రావయవైరన్యైః స్పృశామి త్వాం నరాధిప॥౧౬౯॥ కులే మహతి జాతేన హ్రీమతా దీర్ఘదర్శినా। నైతత్సదసి వక్తవ్యం సద్వాసద్వా
మిథః కృతమ్॥ ౧౭౦॥ బ్రాహ్మణా గురవశ్చేమే తథామాత్యా గురూత్తమాః। త్వం చాథ గురురప్యేషామేవమన్యోన్యగౌరవమ్॥౧౭౧॥ తదేవమనుసందృశ్య
వాచ్యావాచ్యం పరీక్షతా। స్త్రీపుంసోస్సమవాయోయం త్వయా వాచ్యో న సంసది॥౧౭౨॥ యథా పుష్కరపర్ణస్థం జలం తత్పర్ణమస్పృశత్। తిష్ఠత్య
స్పృశతీ తద్వత్త్వయి వత్స్యామి మైథిల॥౧౭౩॥ యది చాప్యస్పృశంత్యా మే స్పర్శం జానాసి కించన। జ్ఞానం కృతమబీజం తే కథం తేనేహ భిక్షుణా॥౧౭౪॥ స
గార్హస్థ్యాచ్చ్యుతశ్చ త్వం మోక్షం చానాప్య దుర్విదమ్। ఉభయోరంతరాలే వై వర్తసే మోక్షవార్తికః॥౧౭౫॥ న హి ముక్తస్య ముక్తేన జ్ఞస్యైకత్వ

పృథక్త్వయోః। భావాభావసమాయోగే జాయతే వర్ణసంకరః॥ ౧౭౬ ॥ వర్ణాశ్రమాః పృథక్త్వేన దృష్టార్థస్యాపృథక్త్వినః। నాన్యదన్యదితి జ్ఞాత్వా
నాన్యదన్యత్ర వర్తతే ॥౧౭౭॥ పాణౌ కుండం తథా కుండే పయః పయసి మక్షికా। ఆశ్రితాశ్రయయోగేన పృథక్త్వేనాశ్రితాః పునః॥౧౭౮॥ న తు కుండే పయో
భావః పయశ్చాపి న మక్షికా। స్వయమేవాప్నువంత్యేతే భావా న తు పరాశ్రయమ్ ॥ ౧౭౯ ॥ పృథక్త్వాదాశ్రమాణాం చ వర్ణాన్యత్వే తథైవ చ॥ పరస్పర
పృథక్త్వాచ్చ కథం తే వర్ణసంకరః॥ ౧౮౦॥ నాస్మి వర్ణోత్తమా జాత్యా న వైశ్యా నావరా తథా। తవ రాజన్ సవర్ణాస్మి శుద్ధయోనిరవిప్లుతా॥౧౮౧॥ ప్ర
ధానో నామ రాజర్షిర్వ్యక్తం తే శ్రోత్రమాగతః। కులే తస్య సముత్పన్నాం సులభాం నామ విద్ధి మామ్॥౧౮౨॥ ద్రోణశ్చ శతశృంగశ్చ చక్రద్వారశ్చ పర్వతః॥
మమ సత్రేషు పూర్వేషాం చితా మఘవతా సహ॥ ౧౮౩ ॥ సాహం తస్మిన్ కులే జాతా భర్తర్యసతి మద్విధే। వినీతా మోక్షధర్మేషు చరామ్యేకా మునివ్ర
తమ్॥౧౮౪ ॥ నాస్మి సత్రప్రతిచ్ఛన్నా న పరస్వాపహారిణీ। న ధర్మసంకరకరీ స్వధర్మేఽస్మి ధృతవ్రతా॥ ౧౮౫॥ నాస్థిరా స్వప్రతిజ్ఞాయాం నాసమీక్ష్యప్ర
వాదినీ। నాసమీక్ష్యాగతా చేహ త్వత్సకాశం జనాధిప॥౧౮౬॥ మోక్షే తే భావితాం బుద్ధిం శ్రుత్వాహం కుశలైషిణీ। తవ మోక్షస్య చాప్యస్య జిజ్ఞాసార్థమి
హాగతా ॥౧౮౭॥ న వర్గస్థా బ్రవీమ్యేతత్ స్వపక్షపరపక్షయోః। ముక్తో వ్యాయచ్ఛతే యశ్చ శాంతో యశ్చ న శామ్యతి॥౧౮౮॥ యథా శూన్యే పురాగారే భి
క్షురేకాం నిశాం వసేత్। తథా హం త్వచ్ఛరీరేఽస్మిన్నిమాం వత్స్యామి శర్వరీమ్॥ ౧౮౯॥ సాహం మానప్రదానేన వాగాతిథ్యేన చార్చితా। సుప్తా సుశరణం
ప్రీతా శ్వో గమిష్యామి మైథిల॥౧౯౦ ॥భీష్మః॥ ఇత్యేతానిస వాక్యాని హేతుమంత్యర్థవంతి చ। శ్రుత్వా నాధిజగౌ రాజా కించిదన్యదతః పరమ్॥౧౯౧॥***

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - సులభాజనకసంవాదే - ఏకవింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కథం నిర్వేదమాపన్నః శుకో వైయాసకిః పురా। ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం పరం కౌతూహలం హి మే॥౧॥ అవ్యక్తవ్యక్తతత్త్వానాం నిశ్చయం
బుద్ధినిశ్చయమ్। వక్తుమర్హసి కౌరవ్య దేవస్యాజస్య యా కృతిః॥౨॥ భీష్మః॥ ప్రాకృతేన సువృత్తేన చరంతమకుతోభయమ్। అధ్యాప్య కృత్స్నం స్వాధ్యా
యమన్వశాద్వై పితా సుతమ్॥౩॥ వ్యాసః॥ ధర్మం పుత్ర నిషేవస్వ సుతీక్ష్ణౌ చ హిమాతపౌ। క్షుత్పిపాసే చ వాయుం చ జయ నిత్యం జితేంద్రియః॥౪॥ సత్య
మార్జవమక్రోధమనసూయాం దమం తపః। అహింసాం చానృశంస్యం చ విధివత్పరిపాలయ॥ ౫॥ సత్యే తిష్ఠ రతో ధర్మే హిత్వా సర్వమనార్జవమ్। దేవ
తాతిథిశేషేణ యాత్రాం ప్రాణస్య సంలిహ॥ ౬॥ ఫేనమాత్రోపమే దేహే జీవే శకునివత్ స్థితే । అనిత్యే ప్రియసంవాదే కథం స్వపిషి పుత్రక॥ ౭॥ అప్రమత్తే
షు జాగ్రత్సు నిత్యయుక్తేషు శత్రుషు। అంతరం లిప్సమానేషు బాలస్త్వం నావబుధ్యసే॥ ౮॥ అహస్సు గణ్యమానేషు క్షీయమాణే తథాయుషి। జీవితే లిఖ్యమా
నే చ కిముత్థాయ న ధావసి॥౯॥ ఐహలౌకికమీహంతే మాంసశోణితబంధనమ్। పారలౌకికతార్యేషు ప్రసుప్తా భృశనాస్తికాః॥౭॥ ధర్మాయ యే భ్యసూయం
తి బుద్ధిమోహాన్వితా నరాః। అపథా గచ్ఛతాం తేషామనుయాతాపి పీడ్యతే॥౮॥ యే తు తుష్టాః సుశ్రుతిపరా మహాత్మానో మహాబలాః। ధర్మ్యం పంథానమా
రూఢాస్తానుపాస్స్వ చ పృచ్ఛ చ॥ ౧౨॥ ఉపధార్య మతం తేషాం బుధానాం ధర్మదర్శినామ్। నియచ్ఛ పరయా బుద్ధ్యా చిత్తముత్పథగామి వై ॥౧౩॥ అద్యకా
లికయా బుద్ధ్యా దూరే శ్వ ఇతి నిర్భయాః। సర్వభక్షా న పశ్యంతి కర్మభూమిమచేతసః॥౧౪॥ ధర్మనిశ్శ్రేణిమాస్థాయ కించిత్కించిత్సమారుహ। కోశకా
రవదాత్మానం వేష్టయన్నానుబుధ్యసే॥ ౧౫॥ నాస్తికం భిన్నమర్యాదం కులపాతమివస్థితమ్। వామతః కురు విస్రబ్ధో నరం వేణుమివోద్ధృతమ్॥౧౬॥ కామం
క్రోధం చ మృత్యుం చ పంచేంద్రియజలాం నదీమ్। నావం ధృతిమయీం కృత్వా జన్మదుర్గాణి సంతర॥ ౧౭॥ మృత్యునాభ్యాహతే లోకే జరయా పరిపీడితే। అ
మోఘాసు పతంతీషు ధర్మపోతేన సంతర॥ ౧౮॥ తిష్ఠంతం చ శయానం చ మృత్యురన్వేషతే యదా। నిర్వృతిం లభసే కస్మాదకస్మాన్మృత్యునాశితః॥౧౯॥ సం

చిన్వానకమేవైనం కామానామవితృప్తకమ్ । వృకీవోరణమాసాద్య మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి ॥ ౨౦ ॥ క్రమశస్సంచితశిఖో ధర్మబుద్ధిమయో మహాన్ । అంధ
కారే ప్రవేష్టవ్యం దీపో యత్నేన ధార్యతామ్ ॥ ౨౧ ॥ సంపతన్ దేహజాలాని కదాచిదిహ మానుషే । బ్రాహ్మణ్యం లభతే జంతుస్తత్పుత్ర పరిపాలయ ॥ ౨౨ ॥
బ్రాహ్మణస్య తు దేహోఽయం న కామార్థాయ జాయతే । ఇహ క్లేశాయ తపసే ప్రేత్య త్వనుపమం సుఖమ్ ॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మణ్యం బహుభిరవాప్యతే తపోభి
స్తల్లబ్ధ్వా న రతిపరేణ హేళితవ్యమ్ । స్వాధ్యాయే తపసి దమే చ నిత్యయుక్తః క్షేమార్థీ కుశలపరస్సదా యతస్వ ॥ ౨౪ ॥ అవ్యక్తప్రకృతిరయం కళాశరీరః
సూక్ష్మాత్మా క్షణత్రుటిశో నిమేషరోమా । సంవాత్సరస్సమబలశుక్లకృష్ణనేత్రో మాసాంగో ద్రవతి వయో హయో నరాణామ్ ॥ ౨౫ ॥ తం దృష్ట్వా ప్రసృతమ
జస్రముగ్రవేగం గచ్ఛంతం సతతమిహాన వేక్ష్యమాణమ్ । చక్షుస్తే యది న పరప్రణేతృ నేయం ధర్మే తే భవతు మనః పరం నిశమ్య ॥ ౨౬ ॥ యే చాత్ర ప్రచలిత
ధర్మకామవృత్తాః క్రోశంతస్సతతమనిష్టసంప్రయోగాః । క్లిశ్యంతః పరిగతవేదనాశరీరా బహ్వీభిస్సుభృశమధర్మకారణాభిః ॥ ౨౭ ॥ రాజా సదా ధర్మ
పరః శుభాశుభస్య గోప్తా సమీక్ష్య సుకృతేనాం దధాతి లోకాన్ । బహువిధమపి చరతి ప్రవిశతి సుఖమనుపగతం నిరవద్యమ్ ॥ ౨౮ ॥ శ్వానో భీషణకాయా అ
యోముఖాని వయాంసి బలగృధ్రకులపక్షిణాం చ సంఘాః । నరకదనే రుధిరపా గురువచనముదముపరతం విశంత్యసంతః ॥ ౨౯ ॥ మర్యాదా నియతాస్స్వయం
భువా య ఇహేమాః ప్రభినత్తి దశగుణా మనోనుగత్వాత్ । నివసతి భృశమసుఖం పితృవిషయవిపినమవగాహ్య స పాపః ॥ ౩౦ ॥ యో లుబ్ధః సుభృశం ప్రియా
నృతశ్చ మనుష్యః సతతనికృతివచనాభిరతిస్స్యాత్ । ఉపనిధిభిరసుఖకృత్స పరమనిరయగో భృశమసుఖమాభవతి దుష్కృతకర్మా ॥ ౩౧ ॥ ఉష్ణాం వైతరణీం
నదీమవగాఢోఽసిపత్రవనభిన్నగాత్రః । పరశువనశయో నిపతితో వసతి చ మహానిరయే భృశార్తః ॥ ౩౨ ॥ మహాపదాని కత్థసే న చాప్యవేక్షసే పరమ్ । చి
రస్య మృత్యుకారికామనాగతాం న బుధ్యసే ॥ ౩౩ ॥ ప్రయాయతాం కిమాస్యతే సముత్థితం మహద్భయమ్ । అతిప్రమాథి దారుణం సుఖస్య సంవిధీయతామ్ ॥
౩౪ ॥ పురా మృతః ప్రణీయసే యమస్య రాజశాసనాత్ । త్వమంతకాయ దారుణైః ప్రయత్నమార్జవే కురు ॥ ౩౫ ॥ పురా సమూలబాంధవం ప్రభుర్హర
త్యదుఃఖవిత్ । తవేహ జీవితం యమో న చాస్తి తస్య వారకః ॥ ౩౬ ॥ పురాభివాతి మారుతో యమస్య యః పురస్సరః । పురైక ఏవ నీయసే కురుష్వ సాంపరా
యికమ్ ॥ ౩౭ ॥ పురా స హిక్క ఏవ తే ప్రవాతి మారుతోఽంతకః । పురా చ విభ్రమంతి తే దిశో మహాభయాగమే ॥ ౩౮ ॥ శ్రుతిశ్చ సంనిరుధ్యతే పురా తవేహ పు
త్రక । సమాకులస్య గచ్ఛతః సమాధిముత్తమం కురు ॥ ౩౯ ॥ శుభాశుభే పురా కృతే ప్రమాదకర్మవిప్లుతే । స్మరన్ పురా న తప్యసే విధిత్స్వ కేవలం నిధిమ్ ॥
౪౦ ॥ పురా జరా కళేబరం విజర్జరీకరోతి తే । బలాంగరూపహారిణీ నిధత్స్వ కేవలం నిధిమ్ ॥ ౪౧ ॥ పురా శరీరమంతకో భినత్తి రోగసారథిః । ప్రసహ్య జీవిత
క్షయే తపో మహత్సమాచర ॥ ౪౨ ॥ పురా వృకా భయంకరా మనుష్యదేహగోచరాః । అభిద్రవంతి సర్వతో యతస్వ పుణ్యశీలనే ॥ ౪౩ ॥ పురాంధకారమేక
కోఽనుపశ్యసి త్వరస్వ వై । పురా హిరణ్మయాన్ నగాన్నిరీక్షసేఽద్రిమూర్ధని ॥ ౪౪ ॥ పురా కుసంగతాని తే సుహృన్ముఖాశ్చ శత్రవః । విచాలయంతి దర్శనాత్
ఘటస్వ పుత్ర యత్పరమ్ ॥ ౪౫ ॥ ధనస్య యస్య రాజతో భయం న చాస్తి చోరతః । మృతం చ యన్న ముంచతి సమర్జయస్వ తద్ధనమ్ ॥ ౪౬ ॥ న తత్ర సంవిభజ్య
తే స్వకర్మభిః పరస్పరమ్ । యదేవ యస్య యౌతకం తదేవ తత్ర సోఽశ్నుతే ॥ ౪౭ ॥ పరత్ర యేన జీవ్యతే తదేవ పుత్ర దీయతామ్ । ధనం యదక్షరం ధ్రువం సమ
ర్జయస్వ తత్స్వయమ్ ॥ ౪౮ ॥ న యావదేవ పచ్యతే మహాజనస్య యావకమ్ । అపక్వ ఏవ యావకే పురా ప్రలీయసే త్వర ॥ ౪౯ ॥ న మాతృ పుత్ర బాంధవా
న సంస్తుతః ప్రియో జనః । అనువ్రజంతి సంకటే వ్రజంతమేకపాతినమ్ ॥ ౫౦ ॥ యదేవ కర్మ కేవలం పురాకృతం శుభాశుభమ్ । తదేవ పుత్ర సార్థకం భవత్య
ముత్ర గచ్ఛతః ॥ ౫౧ ॥ హిరణ్యరత్నసంచయాః శుభాశుభేన సంచితాః । న తస్య దేహసంక్షయే భవంతి కార్యసాధకాః ॥ ౫౨ ॥ పరత్రగామికస్య తే కృతా

కృతస్య కర్మణః। న సాక్షీ ఆత్మనా సమో నృణామిహాస్తి కశ్చన॥ ౫౩॥ మనుష్యదేహశూన్యకం భవత్యముత్ర గచ్ఛతః । ప్రవిశ్య బుద్ధిచక్షుషా ప్రదృశ్యతే
హి సర్వశః॥౫౪॥ ఇహాగ్నిసూర్యవాయవః శరీరమాశ్రితాస్త్రయః। త ఏవ తస్య సాక్షిణో భవంతి ధర్మదర్శినః॥ ౫౫ ॥ అహర్నిశేషు సర్వతః స్పృశ
త్సు సర్వచారిషు। ప్రకాశగూఢవృత్తిషు స్వధర్మమేవ పాలయ ॥ ౫౬॥ అనేకపారిపంథికే విరూపరౌద్రమక్షికే। స్వమేవ కర్మ రక్ష్యతాం స్వకర్మ
తత్ర గచ్ఛతి॥౫౭॥ న తత్ర సంవిభజ్యతే స్వకర్మణా పరస్పరమ్। తథా కృతం స్వకర్మజం తదేవ భుజ్యతే ఫలమ్ ॥ ౫౮ ॥ యథాప్సరోగణాః ఫలం సుఖం మ
హర్షిభిః సహ। తథాప్నువంతి కర్మజం విమానకామగామినః ॥ ౫౯ ॥ యదేహ యత్కృతం శుభం విపాప్మభిః కృతాత్మభిః । తదాప్నువంతి మానవా
స్తథా విశుద్ధయోనయః॥౬౦॥ ప్రజాపతేః సలోకతాం బృహస్పతేః శతక్రతోః । వ్రజంతి తే పరాం గతిం గృహస్థధర్మసేతుభిః ॥ ౬౧॥ సహస్రశోఽప్యనే
కశః ప్రవక్తుముత్సహామహే। అబుద్ధిమోహనం పునః ప్రభుర్వినా యపావకః ॥ ౬౨ ॥ గతా త్రిరష్టవర్షతా ధ్రువోఽసి పంచవింశకః । కురుష్వ ధర్మసంచ
యం వయో హి తేఽతివర్తతే॥ ౬౩॥ పురా కరోతి సోఽంతకః ప్రమాదగోసుఖాం చమూమ్। యథాగృహీతముత్థితస్త్వరస్వ ధర్మపాలనే॥ ౬౪॥ యథాత్వ
మేవ పృష్ఠతస్త్వమగ్రతో గమిష్యసి। తథా గతిం గమిష్యతః కిమాత్మనా పరేణ వా॥ ౬౫॥ యదేకపాతినాం సతాం భవత్యముత్ర గచ్ఛతామ్। భయేషు సాం
పరాయికం నిధత్స్వ కేవలం నిధిమ్॥ ౬౬॥ సకూలమూలబాంధవం ప్రభుర్హరత్యసంగవాన్। న సంతి యస్య వారకాః కురుష్వ ధర్మసన్నిధిమ్॥౬౭॥ ఇదం
నిదర్శనం మయా తవేహ పుత్ర సాంప్రతమ్ । స్వదర్శనానుమానతః ప్రవర్ణితం కురుష్వ తత్ ॥ ౬౮ ॥ దధాతి యః స్వకర్మణా దదాతి యస్య కస్యచిత్ ।
అబుద్ధిమోహజైర్గుణైః స ఏక ఏవ యుజ్యతే॥ ౬౯ ॥ శ్రుతం సమస్తమశ్నుతే ప్రకుర్వతః శుభాః క్రియాః। తదేతదర్థదర్శనం కృతజ్ఞమర్థసంహితమ్॥
౭౦॥ నిబంధనీ రజ్జురేషా యా గ్రామే వసతో రతిః । ఛిత్త్వైతాం సుకృతో యాంతి నైనాం ఛిందంతి దుష్కృతః॥ ౭౧॥ కిం తే ధనేన బంధుభిస్తే కిం తే పుత్రైః పు
త్రక యో మరిష్యసి। ఆత్మానమన్విచ్ఛ గుహాం ప్రవిష్టం పితామహాస్తే క్వ గతాశ్చ సర్వే॥ ౭౨॥ శ్వః కార్యమద్య కుర్వీత పూర్వాహ్ణే చాపరాహ్ణికమ్। న హి
ప్రతీక్షతే మృత్యుః కృతం వాస్య న వాకృతమ్ ॥ ౭౩ ॥ అనుగమ్య వినాశాంతే నివర్తంతే హ బాంధవాః । అగ్నౌ ప్రక్షిప్య పురుషం జ్ఞాతయః సుహృదస్తథా॥
౭౪॥ నాస్తికాన్నిరనుక్రోశాన్నరాన్పాపమతే స్థితాన్। వామతః కురు విస్రబ్ధం పరం ప్రేప్సురతంద్రితః॥ ౭౫॥ ఏవమభ్యాహతే లోకే కాలేనోపనిపీడితే।
సుమహద్ధైర్యమాలంబ్య ధర్మం సర్వాత్మనా కురు॥ ౭౬॥ అథేమం దర్శనోపాయం సమ్యగ్యో వేత్తి మానవః। సమ్యక్స ధర్మం కృత్వేహ పరత్ర సుఖమ
శ్నుతే॥ ౭౭॥ న దేహభేదే మరణం విజానతాం న చ ప్రణాశః స్వనుపాలితే పథి । ధర్మం హి యో వర్ధయతే స పండితో య ఏవ ధర్మాచ్చ్యవతే స ముహ్య
తి॥ ౭౮ ॥ ప్రయుక్తయోః కర్మపథి స్వకర్మణోః ఫలం ప్రయోక్తా లభతే యథాకృతమ్ । నిహీనకర్మా నిరయం ప్రపద్యతే త్రివిష్టపం గచ్ఛతి కర్మపారగః॥
౭౯॥ సోపానభూతం స్వర్గస్య మానుష్యం ప్రాప్య దుర్లభమ్ । తథాత్మానం సమాదధ్యాద్భ్రశ్యతే న పునర్యథా॥ ౮౦॥ యస్య నోత్క్రామతి మతిః స్వ
ర్గమార్గానుసారిణీ। తమాహుః పుణ్యకర్మాణమశోచ్యం పుత్రబాంధవైః ॥ ౮౧ ॥ యస్య నోపహతా బుద్ధిర్నిశ్చయేష్వవలంబతే । స్వర్గే కృతావ
కాశస్య నాస్తి తస్య మహద్భయమ్॥ ౮౨॥ తపోవనేషు యే జాతాస్తత్రైవ నిధనం గతాః। తేషామల్పతరో ధర్మః కామభోగానజానతామ్॥౮౩॥ యస్తు
భోగాన్ పరిత్యజ్య శరీరేణ తపశ్చరేత్। న తేన కించిన్న ప్రాప్తం తన్మే బహుమతం ఫలమ్ ॥ ౮౪॥ మాతాపితృసహస్రాణి పుత్రదారశతాని చ । అనాగతా
న్యతీతాని కస్య తే కస్య వా వయమ్॥ ౮౫॥ అహమేకో న మే కశ్చిన్నాహమన్యస్య కస్యచిత్ । న తం పశ్యామి యస్యాహం తం న పశ్యామి యో మమ॥ ౮౬॥ న
తేషాం భవతా కార్యం న కార్యం తవ తైరపి। స్వకృతైస్తాని యాతాని భవాంశ్చైవ గమిష్యతి ॥ ౮౭॥ ఇహ లోకే హి ధనినాం స్వజనః స్వజనాయతే। స్వజ

వస్తుదరిద్రాణాం జీవతామపినశ్యతి ॥ ౧౮ ॥ సంచినోత్యశుభం కర్మ కళత్రాపేక్షయా నరః । తతః క్లేశమవాప్నోతి పరత్రేహ తథైవ చ ॥ ౧౯ ॥ పశ్యతి ఛిన్నభూతం హి జీవలోకం స్వకర్మణా । తత్కురుష్వ తథా పుత్ర కృత్స్నం యత్సముదాహృతమ్ ॥ ౨౦ ॥ తదేతత్సంప్రదృశ్యైవ కర్మభూమిం ప్రవిశ్య తామ్ । శుభాన్యాచరితవ్యాని పరలోకమభీప్సతా ॥ ౨౧ ॥ మాసర్తుసంజ్ఞాపరివర్తకేన సూర్యాగ్నినా రాత్రిదివేంధనేన । స్వకర్మనిష్ఠాఫలసాక్షికేణ భూతాని కాలః పచతి ప్రసహ్య ॥ ౨౨ ॥ ధనేన కిం యన్న దదాతి చాశ్నుతే బలేన కిం యేన రిపుం న బాధతే । శ్రుతేన కిం యేన న ధర్మమాచరేత్ కిమాత్మనా యో న జితేంద్రియో వశీ ॥ ౨౩ ॥ భీష్మః ॥ ఇదం ద్వైపాయనవచో హితముక్తం నిశమ్య తు । శుకో గతః పరిత్యజ్య పితరం మోక్షదైశికమ్ ॥ ౨౪ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - పావకో నామ ద్వావింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ యద్యస్తి దత్తమిష్టం వా తపస్తప్తం తథైవ చ । గురూణాం వాపి శుశ్రూషా తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ ఆత్మనానర్థయుక్తేన పాపే నివిశతే మనః । స కర్మ కలుషం కృత్వా క్లేశే మహతి ధీయతే ॥ ౨ ॥ దుర్భిక్షాదేవ దుర్భిక్షం క్లేశాత్ క్లేశం భయాద్భయమ్ । మృతేభ్యః ప్రమృతా యాంతి దరిద్రాః పాపకర్మిణః ॥ ౩ ॥ ఉత్సవాదుత్సవం యాంతి స్వర్గాత్స్వర్గం సుఖాత్సుఖమ్ । శ్రద్దధానాశ్చ దాంతాశ్చ ధనస్థాః శుభకారిణః ॥ ౪ ॥ వ్యాళకుంజరదుర్గేషు సర్పచోరభయేషు చ । హస్తావాపేన గచ్ఛంతి నాస్తికాః కిమతః పరమ్ ॥ ౫ ॥ ప్రియదేవాతిథేయాశ్చ వదాన్యాః ప్రియసాధవః । క్షేమ్యమాత్మవతాం మార్గమాస్థితా దత్తదక్షిణాః ॥ ౬ ॥ పులాకా ఇవ ధాన్యేషు పుత్త్యండా ఇవ పక్షిషు । తద్విధాస్తే మనుష్యేషు యేషాం ధర్మో న కారణమ్ ॥ ౭ ॥ సుశీఘ్రమపి ధావంతం విధానమనుధావతి । శేతే సహ శయానేన యేన యేన యథా కృతమ్ ॥ ౮ ॥ ఉపతిష్ఠతి తిష్ఠంతం ధావంతమనుధావతి । కరోతి కుర్వతః కర్మ ఛాయేవానువిధీయతే ॥ ౯ ॥ యేన యేన యథా యద్యత్పురా కర్మ సునిశ్చితమ్ । తత్తదేవోత్తరం భుంక్తే నిత్యం విహితమాత్మనా ॥ ౧౦ ॥ సమానకర్మవిక్షేపవిధానపరిరక్షణమ్ । భూతగ్రామమిమం కాలః సమంతాదపకర్షతి ॥ ౧౧ ॥ అచోద్యమానాని యథా పుష్పాణి చ ఫలాని చ । స్వం కాలం నాతివర్తంతే తథా కర్మ పురాకృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ సంమానశ్చావమానశ్చ లాభాలాభౌ క్షయావ్యయౌ । ప్రవృత్తా వినివర్తంతే నిధనాంతాః పదే పదే ॥ ౧౩ ॥ ఆత్మనా విహితం దుఃఖమాత్మనా విహితం సుఖమ్ । గర్భశయ్యాముపాదాయ భుజ్యతే పూర్వదైహికమ్ ॥ ౧౪ ॥ బాలో యువా వా వృద్ధశ్చ యత్కరోతి శుభాశుభమ్ । తస్యాం తస్యామవస్థాయాం భుంక్తే జన్మని జన్మని ॥ ౧౫ ॥ యథా ధేనుసహస్రేషు వత్సో విందతి మాతరమ్ । తథా పూర్వకృతం కర్మ కర్తారమనుగచ్ఛతి ॥ ౧౬ ॥ మలినం హి యథా వస్త్రం పశ్చాచ్ఛుధ్యతి వారిణా । ఉపవాసైః ప్రతప్తానాం దీర్ఘం సుఖమనంతకమ్ ॥ ౧౭ ॥ దీర్ఘకాలేన తపసా సేవితేన మహామతే । ధర్మనిర్ధూతపాపానాం సంసిధ్యంతే మనోరథాః ॥ ౧౮ ॥ శకునానామివాకాశే మత్స్యానామివ చోదకే । పదం యథా న దృశ్యేత తథా పుణ్యకృతాం గతిః ॥ ౧౯ ॥ అలమన్యైరుపాలబ్ధైః కీర్తితైశ్చ వ్యతిక్రమైః । పేశలం చానురూపం చ కర్తవ్యం హితమాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - ధర్మమూలికో నామ - త్రయోవింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః -

యుధిష్ఠిరః ॥ కథం వ్యాసస్య ధర్మాత్మా శుకో జజ్ఞే మహాతపాః । సిద్ధిం చ పరమాం ప్రాప్తస్తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౧ ॥ కస్యాం చోత్పాదయామాస శుకం వ్యాసస్తపోధనః । న హ్యస్య జననీం విద్మ జన్మ చాగ్ర్యం మహాత్మనః ॥ ౨ ॥ కథం చ బాలస్య సతః సూక్ష్మజ్ఞానే గతా మతిః । యథా నాన్యస్య లోకేఽస్మిన్ ద్వితీయస్యేహ కస్యచిత్ ॥ ౩ ॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం విస్తరేణ మహామతే । న హి మే తృప్తిరస్తీహ శృణ్వతోఽమృతముత్తమమ్ ॥ ౪ ॥ మాహాత్మ్యమాత్మయోగం చ విజ్ఞానం చ శుకస్య హ । యథావదనుపూర్వేణ తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౫ ॥ భీష్మః ॥ న హాయనైర్న పలితైర్న విత్తైర్న చ బంధుభిః । ఋషయశ్చక్రిరే

ధర్మం యోఽనూచానస్స నో మహాన్ ॥౬॥ తపోమూలమిదం సర్వం యన్మాం పృచ్ఛసి పాండవ। తదింద్రియాణి సంయమ్య తపో భవతి నాన్యథా ॥౭॥ ఇంద్రియా
ణాం ప్రసంగేన దోషమృచ్ఛత్యసంశయమ్ । సంనియమ్య తు తాన్యేవ సిద్ధిమాప్నోతి మానవః ॥౮॥ అశ్వమేధసహస్రస్య వాజపేయశతస్య చ । యోగస్య
కళయా తాత న తుల్యం విద్యతే ఫలమ్ ॥౯॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి జన్మ యోగఫలం యథా। శుకస్యాగ్ర్యాం గతిం చైవ దుర్విదామకృతాత్మభిః ॥ ౧౦॥ మేరు
శృంగే కిల పురా కర్ణికారవనాయుతే। విజహార మహాదేవో భీమైర్భూతగణైర్వృతః ॥౧౧॥ శైలరాజసుతా చైవ దేవీ తత్రాభవత్పురా। తత్ర దివ్యం తపస్తేపే
కృష్ణద్వైపాయనస్తదా ॥౧౨॥ యోగేనాత్మానమావిశ్య యోగధర్మపరాయణః। ధారయన్ స తపస్తేపే పుత్రార్థం కురుసత్తమ ॥౧౩॥ అగ్నేర్భూమేర
పాం వాయోరంతరిక్షస్య వా విభో। ధైర్యేణ సమ్మితః పుత్రో మమ భూయాదితి స్మ హ ॥౧౪॥ సంకల్పేనాథ యోగేన దుష్ప్రాపమకృతాత్మభిః। వరయామా
స దేవేశమాస్థితస్తప ఉత్తమమ్ ॥ ౧౫॥ అతిష్ఠన్మారుతాహారః శతం కిల సమాః ప్రభుః । ఆరాధయన్మహాదేవం బహురూపముమాపతిమ్ ॥ ౧౬ ॥ తత్ర బ్ర
హ్మర్షయశ్చైవ సర్వే రాజర్షయస్తథా । లోకపాలాశ్చ లోకేశం సాధ్యాశ్చ వసుభిస్సహ ॥ ౧౭॥ ఆదిత్యాశ్చైవ రుద్రాశ్చ దివాకరనిశాకరౌ। వా
సవో మరుతశ్చైవ సాగరాః సరితస్తథా ॥ ౧౮॥ అశ్వినౌ దేవగంధర్వాస్తథా నారదపర్వతౌ । విశ్వావసుశ్చ గంధర్వః సిద్ధాశ్చాప్సరసస్తథా ॥ ౧౯॥ త
త రుద్రో మహాదేవః కర్ణికారమయీం శుభామ్। ధారయానః స్రజం భాతి జ్యోత్స్నామివ నిశాకరః ॥ ౨౦॥ తస్మిన్ దివ్యే వనే రమ్యే దేవదేవర్షిసంకులే।
ఆస్థితః పరమం యోగమృషిః పుత్రార్థముద్యతః ॥౨౧॥ న చాస్య హీయతే ప్రాణో న గ్లానిరుపజాయతే। త్రయాణామపి లోకానాం తదద్భుతమివాభవత్ ॥
౨౨॥ జటాశ్చ తేజసా తస్య వైశ్వానరశిఖోపమాః। ప్రజ్వలంత్యః స్మ దృశ్యంతే యుక్తస్యామితతేజసః ॥౨౩॥ మార్కండేయో హి భగవానేతదాఖ్యాతవా
న్మమ। స దేవచరితానీహ కథయామాస మే సదా ॥౨౪॥ ఏతా అద్యాపి కృష్ణస్య తపసా తేన దీపితాః। అగ్నివర్ణా జటాస్తాత ప్రకాశంతే మహాత్మనః ॥౨౫॥ ఏ
వంవిధేన తపసా తస్య భక్త్యా చ భారత। మహేశ్వరః ప్రసన్నాత్మా చకార మనసా మతిమ్ ॥౨౬॥ ఉవాచ చైవం భగవాంస్త్ర్యంబకః ప్రహసన్నివ। ఏవంవి
ధస్తే తనయో ద్వైపాయన భవిష్యతి ॥౨౭॥ యథా హ్యగ్నిర్యథా వాయుర్యథా భూమిర్యథా జలమ్। యథా చ ఖం తథా శుద్ధో భవితా తే సుతో మహాన్ ॥౨౮॥
తద్భావభావీ తద్బుద్ధిస్తదాత్మా తదుపాశ్రయః। తేజసావృత్య లోకాంస్త్రీన్ యశః ప్రాప్స్యతి తే సుతః ॥ ౨౯ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - శుకోత్పత్తౌ - చతుర్వింశత్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥ స లబ్ధ్వా పరమం దేవాద్వరం సత్యవతీసుతః। అరణీం సహితే గృహ్య మమంథాగ్నిచికీర్షయా ॥౧॥ అథ రూపం పరం రాజన్ బిభ్రతీం స్వేన తేజసా। ఘృ
తాచీం నామాప్సరసమపశ్యద్భగవానృషిః ॥ ౨॥ ఋషిరప్సరసం దృష్ట్వా సహసా కామమోహితః। అభవద్భగవాన్ వ్యాసో వనే తస్మిన్ యుధిష్ఠిర ॥౩॥ సా
చ దృష్ట్వా తదా వ్యాసం కామసంవిగ్నమానసమ్। శుకీ భూత్వా మహారాజ ఘృతాచీ సముపాగమత్ ॥౪॥ స తామప్సరసం దృష్ట్వా రూపేణాన్యేన సంవృ
తామ్। శరీరజేనానుగతః సర్వగాత్రాతిగేన హ ॥౫॥ స తు ధైర్యేణ మహతా నిగృహ్ణన్ హృచ్ఛయం మునిః । న శశాక నియంతుం తద్వ్యాసః ప్రవిసృతం మనః ॥
౬॥ భవిత్వాచ్చైవ భావస్య ఘృతాచ్యా వపుషా హృతః । యత్నాన్నియచ్ఛతస్తస్య మునేరగ్నిచికీర్షయా ॥ ౭॥ అరణ్యామేవ సహసా తస్య శుక్లమవాప
తత్ । సోఽవిశంకేన మనసా తథైవ ద్విజసత్తమః ॥౮॥ అరణీం మమంథ బ్రహ్మర్షిస్తస్యాం జజ్ఞే శుకో నృప। శుక్లే నిర్మథ్యమానే స శుకో జజ్ఞే మహాతపాః ॥౯॥
పరమర్షిర్మహాయోగీ అరణీగర్భసంభవః। యథాధ్వరే సమిద్ధోఽగ్నిర్భాతి హవ్యముదావహన్ ॥ ౧౦॥ తథారూపః శుకో జజ్ఞే ప్రజ్వలన్నివ తేజసా। బి
భ్రత్పితుశ్చ కౌరవ్య రూపవర్ణమనుత్తమమ్ ॥ ౧౧॥ బభౌ తదా భావితాత్మా విధూమ ఇవ పావకః। తం గంగా సరితాం శ్రేష్ఠా మేరుపృష్ఠే జనేశ్వర ॥౧౨॥ స్వ

రూపిణీ తదాభ్యైత్యస్నాపయామాస వారిణా। అంతరిక్షాచ్చ కౌరవ్య దండః కృష్ణాజినం చ హ ॥ ౧౩ ॥ పపాత భూమిం రాజేంద్ర శుకస్యార్థే మహాత్మనః ॥
జైగీయంతే స్మ గంధర్వా ననృతుశ్చాప్సరోగణాః ॥ ౧౪ ॥ దేవదుందుభయశ్చైవ ప్రావాద్యంత మహాస్వనాః। విశ్వావసుశ్చ గంధర్వస్తథా తుంబురునా
రదౌ ॥ ౧౫ ॥ హాహాహూహూశ్చ గంధర్వౌ తుష్టువుః శుకసంభవమ్ । తత్ర శక్రపురోగాశ్చ లోకపాలాః సమాగతాః ॥ ౧౬ ॥ దేవా దేవర్షయశ్చైవ త
థా బ్రహ్మర్షయోఽపి చ । దివ్యాని సర్వపుష్పాణి ప్రవవర్ష చ మారుతః ॥ ౧౭ ॥ జంగమాజంగమం చైవ ప్రహృష్టమభవజ్జగత్ । తం మహాత్మా స్వయం ప్రీ
త్యా దేవ్యా సహ మహాద్యుతిః ॥ ౧౮ ॥ జాతమాత్రం మునేః పుత్రం విధినోపానయత్తదా। తస్య దేవేశ్వరః శక్రో దివ్యమద్భుతదర్శనమ్ ॥ ౧౯ ॥ దదౌ కమం
డలుం ప్రీత్యా దేవవాసాంసి వా విభో। హంసాశ్చ శతపత్రాశ్చ సారసాశ్చ సహస్రశః ॥ ౨౦ ॥ ప్రదక్షిణమవర్తంత శుకాశ్చాషాశ్చ భారత । ఆరణేయ
స్తతో దివ్యం ప్రాప్య జన్మ మహాద్యుతిః ॥ ౨౧ ॥ తత్రైవోవాస మేధావీ వ్రతచారీ సమాహితః। ఉత్పన్నమాత్రం తం వేదాః సరహస్యాః ససంగ్రహాః ॥ ౨౨ ॥
ఉపతస్థుర్మహారాజ యథాస్య పితరం తథా। బృహస్పతిం చ వవ్రే స వేదవేదాంగభాష్యవిత్ ॥ ౨౩ ॥ ఉపాధ్యాయం మహారాజ ధర్మమేవానుచింతయన్ ॥
సోఽధీత్య నిఖిలాన్ వేదాన్ సరహస్యాన్ ససంగ్రహాన్ ॥ ౨౪ ॥ ఇతిహాసం చ కార్త్స్న్యేన రాజశాస్త్రాణి చాభిభో। గురవే దక్షిణాం దత్త్వా సమావృత్తో మ
హామునిః ॥ ౨౫ ॥ ఉగ్రం తపః సమారేభే బ్రహ్మచారీ సమాహితః। దేవతానామృషీణాం చ బాల్యేఽపి స మహాతపాః ॥ ౨౬ ॥ సమ్మంత్రణీయో మాన్యశ్చ జ్ఞా
నేన తపసా తథా। న త్వస్య రమతే బుద్ధిరాశ్రమేషు నరాధిప ॥ త్రిషు గార్హస్థ్యమూలేషు మోక్షధర్మానుదర్శినః ॥ ౨౭ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకోత్పత్తౌ పంచవింశత్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః ॥ స మోక్షమనుచింత్యైవ శుకః పితరమభ్యగాత్ । ప్రాహాభివాద్య చ గురుం శ్రేయోఽర్థీ వినయాన్వితః ॥ ౧ ॥ మోక్షధర్మేషు కుశలో భగవాన్ ప్ర
బ్రవీతు మే। యథా మే మనసః శాంతిః పరమా సంభవేత్ప్రభో ॥ ౨ ॥ శ్రుత్వా పుత్రస్య తు వచః పరమర్షిరువాచ తమ్। అధీష్వ పుత్ర మోక్షం వై ధర్మాంశ్చ
వివిధానపి ॥ ౩ ॥ పితుర్నియోగాజ్జగ్రాహ శుకో ధర్మభృతాం వరః । యోగశాస్త్రం చ నిఖిలం కాపిలం చైవ భారత ॥ ౪ ॥ స తం బ్రాహ్మ్యా శ్రియా యుక్తం
బ్రహ్మతుల్యపరాక్రమమ్। మేనే పుత్రం యదా వ్యాసో మోక్షధర్మవిశారదమ్ ॥ ౫ ॥ ఉవాచ గచ్ఛేతి తదా జనకం మిథిలేశ్వరమ్ । స తే వక్ష్యతి మోక్షా
ర్థం నిఖిలం మిథిలేశ్వరః ॥ ౬ ॥ పితుర్నియోగమాదాయ జగామ మిథిలాం నృప। ప్రష్టుం ధర్మస్య నిష్ఠాం వై మోక్షస్య చ పరాయణమ్ ॥ ౭ ॥ ఉక్తశ్చ మా
నుషేణ త్వం పథా గచ్ఛస్వ విస్మితః। న ప్రభావేణ గంతవ్యమంతరిక్షచరేణ వై ॥ ౮ ॥ ఆర్జవేనైవ గంతవ్యం న సుఖాన్వేషిణా తథా । నాన్వేష్టవ్యా విశేషే
ణ విశేషా హి ప్రసంగినః ॥ ౯ ॥ అహంకారో న కర్తవ్యో యాజ్యే తస్మిన్నరాధిపే । స్థాతవ్యం చ వశే తస్య స తే ఛేత్స్యతి సంశయమ్ ॥ ౧౦ ॥ స ధర్మకుశ
లో రాజా మోక్షశాస్త్రవిశారదః। యాజ్యో మమ స యద్బ్రూయాత్తత్కార్యమవిశంకయా ॥ ౧౧ ॥ ఏవముక్తః స ధర్మాత్మా జగామ మిథిలాం మునిః। ప
ద్భ్యాం శక్తోఽంతరిక్షేణ క్రాంతుం పృథ్వీం ససాగరామ్ ॥ ౧౨ ॥ స గిరీంశ్చాప్యతిక్రమ్య నదీతీర్థసరాంసి చ । బహువ్యాలమృగాకీర్ణా హ్యటవీశ్చ వనాని
చ ॥ ౧౩ ॥ మేరోర్హరేశ్చ ద్వే వర్షే వర్షం హైమవతం తతః । క్రమేణైవ వ్యతిక్రమ్య భారతం వర్షమాసదత్ ॥ ౧౪ ॥ స దేశాన్ వివిధాన్ పశ్యంశ్చీన
హూణనిషేవితాన్ । ఆర్యావర్తమిమం దేశమాజగామ మహామునిః ॥ ౧౫ ॥ పితుర్వచనమాజ్ఞాయ తమేవార్థం విచింతయన్ । అధ్వానం సోఽతిచక్రామ
ఖచరః ఖేచరన్నివ ॥ ౧౬ ॥ పత్తనాని చ రమ్యాణి స్ఫీతాని నగరాణి చ । వస్తూని చ విచిత్రాణి పశ్యన్నపి న పశ్యతి ॥ ౧౭ ॥ ఉద్యానాని చ రమ్యాణి తథైవాయత
నాని చ। పుణ్యాని చైవ రత్నాని తసోఽత్యక్రామదధ్వగః ॥ ౧౮ ॥ సోఽచిరేణైవ కాలేన విదేహానాససాద హ ॥ రక్షితాన్ ధర్మరాజేన జనకేన మహాత్మనా ॥ ౧౯ ॥

తత్ర గ్రామాన్ బహూన్ పశ్యన్ బహ్వన్నరసభోజనాన్ । పల్లీఘోషాన్ సమృద్ధాంశ్చ బహుగోకులసంకులాన్ ॥ ౨౦ ॥ స్ఫీతాంశ్చ శాలియవసైర్హం
ససారససేవితాన్ । పద్మినీభిశ్చ శతశః శ్రీమతీభిరలంకృతాన్ ॥ ౨౧ ॥ సవిదేహానతిక్రమ్య సమృద్ధజనసేవితాన్ । మిథిలోపవనం రమ్యమాససాద సమృ
ద్ధిమత్ ॥ ౨౨ ॥ హస్త్యశ్వరథసంకీర్ణం నరనారీసమాకులమ్ । పశ్యన్నపశ్యన్నివ తత్సమతిక్రామదచ్యుతః ॥ ౨౩ ॥ మనసా తం వహన్ భారం తమేవా
ర్థం విచింతయన్ । ఆత్మారామః ప్రసన్నాత్మా మిథిలామాససాద హ ॥ ౨౪ ॥ తస్యా ద్వారం సమాసాద్య నిశ్శంకః ప్రవివేశ హ । తత్రాపి ద్వారపాలాస్త
ముగ్రవాచా న్యషేధయన్ ॥ ౨౫ ॥ తథైవ చ శుకస్తత్ర నిర్మన్యుస్సమతిష్ఠత । నచాతపాధ్వసంతప్తః క్షుత్పిపాసాశ్రమాన్వితః ॥ ౨౬ ॥ ప్రతామ్యతి గ్లా
యతి వా నాపైతి చ తథాతపాత్ । తేషాం తు ద్వారపాలానామేకః శోకసమన్వితః ॥ ౨౭ ॥ మధ్యంగతమివాదిత్యం దృష్ట్వా శుకమవస్థితమ్ । పూజయిత్వా
యథాన్యాయమభివాద్య కృతాంజలిః ॥ ౨౮ ॥ ప్రావేశయత్తతః కక్ష్యాం ద్వితీయాం రాజవేశ్మనః । తత్రాసీనః శుకస్తాత మోక్షమేవాన్వచింతయత్ ॥ ౨౯ ॥
ఛాయాయామాతపే చైవ సమదర్శీ సమద్యుతిః । తం ముహూర్తాదివాగమ్య రాజ్ఞో మంత్రీ కృతాంజలిః ॥ ౩౦ ॥ ప్రావేశయత్తతః కక్ష్యాం తృతీయాం
రాజవేశ్మనః । తత్రాంతఃపురసంబద్ధం మహచ్చైత్రరథోపమమ్ ॥ ౩౧ ॥ సువిభక్తజలాక్రీడం రమ్యం పుష్పితపాదపమ్ । శుకం ప్రావేశయన్మంత్రీ ప్రమ
దావనముత్తమమ్ ॥ ౩౨ ॥ స తస్యాసనమాదిశ్య నిశ్చక్రామ తతః పునః । తం చారువేషాః సుశ్రోణ్యస్తరుణ్యః ప్రియదర్శనాః ॥ ౩౩ ॥ సూక్ష్మరక్తాంబరధరా
స్తప్తకాంచనభూషణాః । సంలాపోల్లాపకుశలా నృత్యగీతవిశారదాః ॥ ౩౪ ॥ స్మితపూర్వాభిభాషిణ్యో రూపేణాప్సరసాం సమాః । కామోపచారకుశ
లా భావజ్ఞాః సర్వకోవిదాః ॥ ౩౫ ॥ పరం పంచాశతం నార్యో వారముఖ్యాః సమాద్రవన్ । పాద్యాదీని ప్రతిగ్రాహ్య పూజయా పరయార్చయన్ ॥ ౩౬ ॥
కాలోపపన్నేన తదా స్వాద్వన్నేనాభ్యతర్పయన్ । తస్య భుక్తవతస్తాత తదంతఃపురకాననమ్ ॥ ౩౭ ॥ సురమ్యం దర్శయామాసురేకైకశ్యేన భారత ।
క్రీడంత్యశ్చ హసంత్యశ్చ గాయంత్యశ్చాపి తాః శుభమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఉదారసత్త్వం సత్త్వజ్ఞాః స్త్రియః పర్యచరంస్తథా । ఆరణేయస్తు శుద్ధాత్మా నిస్సందేహః
స్వకర్మకృత్ ॥ ౩౯ ॥ వశ్యేంద్రియో జితక్రోధో న హృష్యతి న కుప్యతి । తస్మై శయ్యాసనం దివ్యం దేవార్హం రత్నభూషితమ్ ॥ ౪౦ ॥ స్పర్ధ్యాస్తరణసం
కీర్ణం దదుస్తాః పరమస్త్రియః । పాదశౌచం తు కృత్వైవ శుకః సంధ్యాముపాస్య చ ॥ ౪౧ ॥ నిషసాదాసనే పుణ్యే తమేవార్థం విచింతయన్ । పూర్వరా
త్రే తు తత్రాసౌ భూత్వా ధ్యానపరాయణః ॥ ౪౨ ॥ మధ్యరాత్రే యథాన్యాయం నిద్రామాహారయత్ప్రభుః । తతో ముహూర్తాదుత్థాయ కృత్వా శౌచమ
నంతరమ్ ॥ ౪౩ ॥ స్త్రీభిః పరివృతో ధీమాన్ ధ్యానమేవాన్వపద్యత । అనేన విధినా కార్ష్ణిస్తదహః శేషమచ్యుతః ॥ తాం చ రాత్రిం నృపకులే వర్తయామా
స భారత ॥ ౪౪ ॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- శుకకృతౌ- షడ్వింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః ॥ తతస్స రాజా జనకో మంత్రిభిస్సహ భారత । పురః పురోహితం కృత్వా సర్వాణ్యంతఃపురాణి చ ॥ ౧ ॥ ఆసనం చ పురస్కృత్య రత్నాని వివిధాని చ । శిరసా
చార్ఘ్యమాదాయ గురుపుత్రం సమభ్యగాత్ ॥ ౨ ॥ స తదాసనమాదాయ బహురత్నవిభూషితమ్ । స్పర్ధ్యాస్తరణసంస్తీర్ణం సర్వతోభద్రమృద్ధిమత్ ॥
౩ ॥ పురోధసా సంగృహీతం హస్తేనాలభ్య పార్థివః । ప్రదదౌ గురుపుత్రాయ శుకాయ పరమార్చితమ్ ॥ ౪ ॥ తత్రోపవిష్టం తం కార్ష్ణిం శాస్త్రతః ప్రత్యపూ
జయత్ । పాద్యం నివేద్య ప్రథమమర్ఘ్యం గాం చ న్యవేదయత్ ॥ ౫ ॥ స చ తాం మంత్రవత్పూజాం ప్రత్యగృహ్ణాద్యథావిధి । ప్రతిగృహ్య తు తాం పూజాం జనకా
ద్ద్విజసత్తమః ॥ ౬ ॥ గాం చైవ సమనుజ్ఞాయ రాజానమనుమాన్య చ । పర్యపృచ్ఛన్మహాతేజా రాజ్ఞః కుశలమవ్యయమ్ ॥ ౭ ॥ అనామయం చ రాజేంద్ర శుకస్సా
నుచరస్య హ । అనుశిష్టస్తు తేనాసౌ నిషసాద సహానుగః ॥ ౮ ॥ ఉదారసత్త్వాభిజనో భూమౌ రాజా కృతాంజలిః । కుశలం చావ్యయం చైవ పృష్ట్వా వైయాసకిం

నృపః॥కిమాగమనమిత్యేవపర్యపృచ్ఛతపార్థివః॥౯॥ శుకః ॥ పిత్రాహముక్తోభద్రం తె మోక్షధర్మార్థకోవిదః। విదేహరాజోయాజ్యో మేజనకో నా
మవిశ్రుతః॥౧౦॥తత్రగచ్ఛస్వ వై తూర్ణంయది తెహృదిసంశయః। ప్రవృత్తౌ వానివృత్తౌ వాస తెఛేత్స్యతిసంశయమ్॥౧౧॥సోహంపితుర్నియోగాత్త్వా
ముపప్రష్టుమిహాగతః। తన్మేధర్మభృతాంశ్రేష్ఠయథావద్వక్తుమర్హసి॥ ౧౨॥ కింకార్యంబ్రాహ్మణేనేహ మోక్షార్థశ్చకిమాత్మకః। కథంచ మోక్షః
ప్రాప్తవ్యోజ్ఞానేనతపసాథవా॥౧౩॥ జనకః॥యత్కార్యంబ్రాహ్మణేనేహజన్మప్రభృతితచ్ఛృణు। కృతోపనయనస్తాతభవేద్వేదపరాయణః॥ ౧౪॥ తప
సాగురువృత్త్యాచబ్రహ్మచర్యేణవావిభో। దేవతానాంపితౄణాంచాప్యనృణోహ్యనసూయకః॥౧౫॥వేదానధీత్యనియతోదక్షిణామపవర్జ్యచ। అభ్య
నుజ్ఞామథప్రాప్తఃసమావర్తేతవై ద్విజః॥౧౬॥ సమావృత్తశ్చ గార్హస్థ్యే స్వదారనిరతోవసేత్।అనసూయుర్యథాన్యాయమాహితాగ్నిస్తథైవ
చ॥ ౧౭॥ ఉత్పన్నపుత్రపౌత్రస్తువన్యాశ్రమపదేవసేత్।తానేవాగ్నీన్యథాశాస్త్రమర్చయన్నతిథిప్రియః॥౧౮॥ సవనేగ్నీన్యథాన్యాయమాత్మ
న్యారోప్యధర్మవిత్। నిర్ద్వంద్వోవీతరాగాత్మాబ్రహ్మాశ్రమపదేవసత్ ॥౧౯॥ శుకః॥ ఉత్పన్నే జ్ఞానవిజ్ఞానేనిర్ద్వంద్వేహృదిశాశ్వతే।కిమవశ్యంని
వస్తవ్యమాశ్రమేషుభవేత్త్రిషు॥౨౦॥ఏతద్భవంతంపృచ్ఛామితద్భవాన్వక్తుమర్హతి।యథావేదార్థతత్త్వేనబ్రూహి మేత్వంజనాధిప॥ ౨౧॥జనకః॥న
వినాజ్ఞానవిజ్ఞానేమోక్షస్యాధిగమోభవేత్। నవినాగురుసంబంధంజ్ఞానస్యాధిగమఃస్మృతః॥౨౨॥గురుఃప్లావయితాతస్యజ్ఞానంప్లవఇహోచ్యతే।విజ్ఞాయ
కృతకృత్యస్తుతీర్ణస్తదుభయంత్యజేత్॥౨౩॥అనుచ్ఛేదాయలోకానామనుచ్ఛేదాయకర్మణామ్।పూర్వైరాచరితోధర్మశ్చాతురాశ్రమ్యసంకటః॥
౨౪॥అనేనక్రమయోగేనబహుజాతిషుకర్మణామ్।హిత్వాశుభాశుభంకర్మమోక్షోనామేహలభ్యతే॥౨౫॥ భావితైఃకరణైశ్చాయంబహుసంసార
యోనిషు।ఆసాదయతిశుద్ధాత్మామోక్షంవై ప్రథమాశ్రమే॥ ౨౬॥ తమాసాద్యతుముక్తస్యదృష్టార్థస్యవిపశ్చితః। త్రిష్వాశ్రమేషుకోన్వర్థోభవేత్పర
మభీప్సతః॥౨౭॥ రాజసాంస్తామసాంశ్చైవనిత్యందోషాన్వివర్జయేత్। సాత్త్వికంమార్గమాస్థాయపశ్యేదాత్మానమాత్మనా॥౨౮॥సర్వభూతేషుచా
త్మానంసర్వభూతానిచాత్మని। సంపశ్యన్నోపలిప్యేతజలేవారిచరోయథా॥౨౯॥పక్షివత్ప్లవనాదూర్ధ్వమముత్రానంత్యమశ్నుతే। విహాయదేవాన్ని
ర్ముక్తోనిర్ద్వంద్వఃప్రశమంగతః॥౩౦॥ అత్రగాథాఃపురాగీతాఃశృణురాజ్ఞాయయాతినా।ధార్యంతెయాద్విజైస్తాతమోక్షశాస్త్రవిశారదైః॥ ౩౧॥
జ్యోతిరాత్మనినాన్యత్రసర్వజంతుషుతత్సమమ్। స్వయంచశక్యతెద్రష్టుంసుసమాహితచెతసా॥౩౨॥నబిభేతిపరోయస్మాన్నబిభేతిపరాచ్చయః।యశ్చనే
చ్ఛతినద్వేష్టిబ్రహ్మసంపద్యతెతదా॥౩౩॥యదాభావంనకురుతేసర్వభూతేషుపావకమ్।కర్మణామనసావాచాబ్రహ్మసంపద్యతెతదా॥ ౩౪॥సంయోజ్య
మనసాత్మానమీర్ష్యాముత్సృజ్యమోహినీమ్।త్యక్త్వాకామంచమోహంచతదాబ్రహ్మత్వమశ్నుతె॥౩౫॥యదాశ్రావ్యేచదృశ్యేచసర్వభూతేషుచావ్య
యమ్। సమోభవతినిర్ద్వంద్వోబ్రహ్మసంపద్యతెతదా॥౩౬॥ యదాస్తుతించనిందాంచసమత్వేనైవపశ్యతి।కాంచనంచాయసంచైవసుఖదుఃఖౌతథైవ
చ॥౩౭॥ శీతముష్ణంతథైవార్థమనర్థంప్రియమప్రియమ్।జీవితంమరణంచైవబ్రహ్మసంపద్యతెతదా॥ ౩౮॥ ప్రసార్యేహయథాంగానికూర్మస్సంహ
రతెపునః। తథేంద్రియాణిమనసాసంయంతవ్యానిభిక్షుణా॥ ౩౯॥ తమఃపరిగతంవేశ్మయథాదీపేనదృశ్యతె। తథాబుద్ధిప్రదీపేనశక్యఆత్మానిరీక్షితుమ్॥
౪౦॥ ఏతత్సర్వంచపశ్యామిత్వయిబుద్ధిమతాంవర। యచ్చాన్యదపివేత్తవ్యంతత్త్వతోవేదతద్భవాన్॥ ౪౧॥ బ్రహ్మర్షేవిదితశ్చాసివిషయాంతముపా
తః। గురోస్తవప్రసాదేనతవచైవోపశిక్షయా॥ ౪౨॥ తస్యైవచప్రసాదేనప్రాదుర్భూతంమహామునే। జ్ఞానందివ్యంమమాపీదంతెనాసివిదితోమమ॥
౪౩॥అధికంతవవిజ్ఞానమధికాచగతిస్తవ।అధికంతవచైశ్వర్యంతచ్చత్వంనావబుధ్యసే॥౪౪॥ బాల్యాద్వాసంశయాద్వాపిభయాద్వాప్యవిమోక్షజాత్।

ఉత్పన్నే చాపి విజ్ఞానే నాధిగచ్ఛసి తాం గతిమ్॥౪౫॥ వ్యవసాయేన శుద్ధేన మద్విధైశ్ఛిన్నసంశయైః। విముచ్య హృదయగ్రంథీనాసాదయతి తాం గతిమ్॥౪౬॥ భవాంశ్చోత్పన్నవిజ్ఞానః స్థిరబుద్ధిరలోలుపః। వ్యవసాయాదృతే బ్రహ్మన్నాసాదయతి తత్పరమ్॥ ౪౭॥ నాస్తి తే సుఖదుఃఖేషు విశేషో నాస్తి లోలుపః। నౌత్సుక్యం నృత్యగీతేషు న రాగ ఉపజాయతే॥ ౪౮॥ న బంధుష్వనుబంధస్తే న భయేష్వస్తి తే భయమ్। పశ్యామి త్వాం మహాభాగ తుల్యలోష్టాశ్మకాంచనమ్॥ ౪౯॥ అహం త్వామనుపశ్యామి యే చాప్యన్యే మనీషిణః। ఆస్థితం పరమం మార్గమక్షయం తమనామయమ్॥౫౦॥ యత్ఫలం బ్రాహ్మణస్యేహ మోక్షార్థశ్చ యదాత్మకః। తస్మిన్వై వర్తసే బ్రహ్మన్ కిమన్యత్పరిపృచ్ఛసి॥౫౧॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి-శుకకృత్యే-సప్తవింశత్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు వచనం కృతాత్మా కృతనిశ్చయః। ఆత్మనాత్మానమాస్థాయ దృష్ట్వా చాత్మానమాత్మనా॥౧॥ కృతకార్యస్సుఖీ శాంతస్తూష్ణీం ప్రాయాదుదఙ్ముఖః। శైశిరం గిరిముద్దిశ్య సధర్మా మాతరిశ్వనః॥౨॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు దేవర్షిర్నారదస్తథా। హిమవంతమియాద్ద్రష్టుం సిద్ధచారణసేవితమ్॥ ౩॥ తమప్సరోగణాకీర్ణం శాంతస్వననినాదితమ్। కిన్నరాణాం సహస్రైశ్చ భృంగరాజైస్తథైవ చ॥౪॥ మద్గుభిః ఖంజరీటైశ్చ విచిత్రైర్జీవజీవకైః। చిత్రవర్ణైర్మయూరైశ్చ కేకాశతవిరాజితైః॥౫॥ రాజహంససమూహైశ్చ కృష్ణైః పరభృతైస్తథా। పక్షిరాజో గరుత్మాంశ్చ యం నిత్యమధితిష్ఠతి॥ ౬॥ చత్వారో లోకపాలాశ్చ దేవాస్సర్షిగణాస్తథా। తత్ర నిత్యం సమాయాంతి లోకస్య హితకామ్యయా॥ ౭॥ విష్ణునా యత్ర పుత్రార్థే తపస్తప్తం మహాత్మనా। తత్రైవ చ కుమారేణ బాల్యే క్షిప్తా దివౌకసః॥౮॥ శక్తిర్న్యస్తా క్షితితలే త్రైలోక్యమవమన్య వై। తత్రోవాచ జగత్స్కందః క్షిపన్వాక్యమిదం తదా॥ ౯॥ యోన్యోస్తి మత్తోభ్యధికో విప్రా యస్యాధికం ప్రియాః। యో బ్రహ్మణ్యో ద్వితీయోస్తి త్రిషు లోకేషు వీర్యవాన్॥౧౦॥ సోభ్యుద్ధరత్విమాం శక్తిమథవా కంపయత్వితి। తచ్ఛ్రుత్వా వ్యథితా లోకాః క ఇమాముద్ధరేదితి॥ ౧౧॥ అథ దేవగణం సర్వం సంభ్రాంతేంద్రియమానసమ్। అపశ్యద్భగవాన్విష్ణుః క్షిప్తం సాసురరాక్షసమ్॥౧౨॥ కింత్వత్ర సుకృతం కార్యం భవేదితి విచింతయన్। అనామృష్య తతః క్షేపమవైక్షత చ పావకిమ్॥ ౧౩ ॥ స ప్రగృహ్య విశుద్ధాత్మా శక్తిం ప్రజ్వలితాం తదా। కంపయామాస సవ్యేన పాణినా పురుషోత్తమః॥ ౧౪॥ శక్త్యాం తు కంపమానాయాం విష్ణునా బలినా తదా। మేదినీ కంపితా సర్వా సశైలవనకాననా॥౧౫॥ శక్తేనాపి సముద్ధర్తుం కంపితా సాభవత్తదా। రక్షితా స్కందరాజస్య ధర్షణా ప్రభవిష్ణునా॥౧౬॥ తాం కంపయిత్వా భగవాన్ప్రహ్లాదమిదమబ్రవీత్। పశ్య వీర్యం కుమారస్య నైతదన్యః కరిష్యతి॥౧౭ ॥ సోమృష్యమాణస్తద్వాక్యం సముద్ధరణనిశ్చితః। జగ్రాహ తాం తదా శక్తిం న చైనాం సమకంపయత్ ॥౧౮॥ నాదం మహాంతం ముక్త్వా స మూర్ఛితో గిరిమూర్ధని। విహ్వలః ప్రాపతద్భూమౌ హిరణ్యకశిపోస్సుతః॥౧౯॥ తత్రోత్తరాం దిశం గత్వా శైలరాజస్య పార్శ్వతః। తపోతప్యత దుర్ధర్షస్తత్ర నిత్యం వృషధ్వజః॥౨౦ ॥ పావకేన పరిక్షిప్తం దీప్యతా యస్య చాశ్రమమ్। ఆదిత్యపర్వతం నామ దుర్ధర్షమకృతాత్మభిః ౨౧॥ న తత్ర శక్యతే గంతుం యక్షరాక్షసదానవైః। దశయోజనవిస్తారమగ్నిజ్వాలాసమావృతమ్॥ ౨౨॥ భగవాన్పావకస్తత్ర స్వయం తిష్ఠతి వీర్యవాన్। సర్వాన్విఘ్నాన్ప్రశమయన్మహాదేవస్య ధీమతః॥౨౩॥ దివ్యం వర్షసహస్రం హి పాదేనైకేన తిష్ఠతః। దేవాన్సంతాపయంస్తత్ర మహాదేవో మహావ్రతః॥౨౪ ॥ ఐంద్రీం తు దిశమాస్థాయ శైలరాజస్య ధీమతః। వివిక్తే పర్వతతటే పారాశర్యో మహాతపాః॥ ౨౫॥ వేదానధ్యాపయామాస వ్యాసశ్శిష్యాన్మహాతపాః। సుమంతుం చ మహాభాగం వైశంపాయనమేవ చ॥౨౬ ॥ జైమినిం చ మహాప్రాజ్ఞం పైలం చాపి తపస్వినమ్। యత్రాశిష్యైః పరివృతో వ్యాస ఆస్తే మహాతపాః॥౨౭॥ తమాశ్రమపదం రమ్యం దదర్శ పితురుత్తమమ్। ఆరణేయో విశుద్ధాత్మా నభసీవ దివాకరః॥౨౮॥ అథ వ్యాసః పరిక్షిప్తం జ్వలంతమివ పావకమ్। దదృశే సుతమాయాంతం దివాకరసమప్రభమ్॥౨౯॥ అసజ్యమానం వృక్షేషు శైలేషు విషమేషు చ। యోగయుక్తం మహాత్మా

నంయథా బాణం గుణచ్యుతమ్॥ ౩౦॥ సోభిగమ్య పితుః పాదావగృహ్ణాదరణీసుతః। యథోపజోషం తైశ్చాపి సమాగచ్ఛన్మహామునిః ॥ ౩౧॥ తతోనివే
దయామాస పిత్రే సర్వమశేషతః। శుకో జనకరాజేన సంవాదం ప్రీతమానసః ॥ ౩౨॥ ఏవమధ్యాపయచ్ఛిష్యాన్ వ్యాసః పుత్రంచ వీర్యవాన్ । ఉవాసహి
మవత్పృష్ఠే పారాశర్యో మహామునిః॥ ౩౩॥ తతః కదాచిచ్ఛిష్యాస్తం పరివార్యావతస్థిరే। వేదాధ్యయనసంపన్నాః శాంతాత్మానో జితేంద్రియాః॥౩౪॥
వేదేషు నిష్ఠాం సంప్రాప్య సాంగేష్వపి తపస్వినః। అథోచుస్తే తదా వ్యాసం శిష్యాః ప్రాంజలయో గురుమ్॥ ౩౫॥ శిష్యాః॥ మహతా తేజసా యుక్తా యశసా
చాపి వర్ధితాః। ఏకం త్విదానీమిచ్ఛామో గురుణానుగ్రహం కృతమ్॥ ౩౬॥ ఇతి తేషాం వచః శ్రుత్వా బ్రహ్మర్షిస్తానువాచహ। ఉచ్యతామితి తద్వత్సాయ
ద్వః కార్యం ప్రియం మయా॥ ౩౭॥ ఏతద్వాక్యం గురోః శ్రుత్వా శిష్యాస్తే హృష్టమానసాః। పునః ప్రాంజలయో భూత్వా ప్రణమ్య శిరసా గురుమ్॥ ౩౮॥ ఊ
చుస్తే సహితా రాజన్నిదం వచనముత్తమమ్। యది ప్రీత ఉపాధ్యాయో ధన్యాః స్మో మునిసత్తమ ॥ ౩౯ ॥ కాంక్షామస్తు వయం సర్వే వరం దాతుం మహ
ర్షిణా। షష్ఠః శిష్యో న తే ఖ్యాతిం గచ్ఛేదత్ర ప్రసీద నః ॥ ౪౦ ॥ చత్వారస్తే వయం శిష్యా గురుపుత్రశ్చ పంచమః। ఇహ వేదాః ప్రతిష్ఠేరన్నేష నః కాంక్షితో వ
రః॥ ౪౧॥ శిష్యాణాం వచనం శ్రుత్వా వ్యాసో వేదార్థతత్వవిత్। పరాశరాత్మజో ధీమాన్ పరలోకార్థచింతకః॥౪౨॥ ఉవాచ శిష్యాన్ ధర్మాత్మా ధర్మ్యం
నైశ్శ్రేయసం వచః। బ్రాహ్మణాయ సదా దేయం బ్రహ్మ శుశ్రూషవే తథా॥ ౪౩॥ బ్రహ్మలోకే నివాసం యో ధ్రువం సమభికాంక్షతే। భవంతో బహులాః
సంతు వేదో విస్తార్యతామయమ్॥౪౪॥ నాశిష్యే సంప్రదాతవ్యో నావ్రతే నాకృతాత్మని। ఏతే శిష్యగుణాః సర్వే విజ్ఞాతవ్యా యథార్థతః ॥ ౪౫॥ నాపరీ
క్షితచారిత్రే విద్యా దేయా కథంచన। యథా హి కనకం శుద్ధం తాపచ్ఛేదనిఘర్షణైః॥ ౪౬॥ పరీక్షేత తథా శిష్యానీక్షేత్కులగుణాదిభిః। న నియోజ్యాశ్చ
వః శిష్యా అనియోగే మహాభయే॥ ౪౭॥ యథామతి యథాపాఠం యథా విద్యా ఫలిష్యతి। సర్వస్తరతు దుర్గాణి సర్వో భద్రాణి పశ్యతు ॥ ౪౮॥ శ్రావయే
చ్చతురో వర్ణాన్ కృత్వా బ్రాహ్మణమగ్రతః। వేదస్యాధ్యయనం హీదం తచ్చ కార్యం మహత్స్మృతమ్ ॥ ౪౯ ॥ స్తుత్యర్థమిహ దేవానాం వేదాః సృష్టాః
స్వయంభువా। యో నిర్వదేత సంమోహాత్ బ్రాహ్మణం వేదపారగమ్ ॥ ౫౦ ॥ సోభిధ్యానాద్బ్రాహ్మణస్య పరాభూయాదసంశయమ్। యశ్చాధర్మే
ణ విబ్రూయాద్యశ్చాధర్మేణ పృచ్ఛతి ॥ ౫౧ ॥ తయోరన్యతరః ప్రైతి విద్వేషం చాధిగచ్ఛతి। ఏతద్వః సర్వమాఖ్యాతం స్వాధ్యాయస్య విధిం ప్రతి॥ ఉపకుర్యా
చ్చ శిష్యాణామేతచ్చ హృది వో భవేత్॥ ౫౨॥ ....*

ఇతి - మోక్షధర్మపర్వణి - శుకకృత్యే - అష్టావింశత్యధిక త్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా గురోర్వాక్యం వ్యాసశిష్యా మహౌజసః। అన్యోన్యం హృష్టమనసః పరిషస్వజిరే తదా॥ ౧॥ ఉక్తాః స్మో యద్భగవతా తదాత్వాయతి
సంహితమ్। తన్నో మనసి సంరూఢం కరిష్యామస్తథా చ తత్॥ ౨॥ అన్యోన్యం సంవిభాష్యైవం సుప్రీతమనసః పునః। విజ్ఞాపయంతి స్మ గురుం పునర్వాక్యవి
శారదాః॥౩॥ శైలాదస్మాన్మహీం గంతుం కాంక్షితం నో మహామునే। వేదాననేకధా కర్తుం యది తేభ్యుచితం ప్రభో॥౪॥ శిష్యాణాం వచనం శ్రుత్వా పరాశరసు
తః ప్రభుః। ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం ధర్మార్థసహితం హితమ్॥ ౫॥ క్షితిం వా దేవలోకం వా గమ్యతాం యది రోచతే। అప్రమాదశ్చ వః కార్యో బ్రహ్మ హి
ప్రచురచ్ఛలమ్॥ ౬॥ తేనాజ్ఞాతాస్తతస్సర్వే గురుణా సత్యవాదినా। జగ్ముః ప్రదక్షిణం కృత్వా వ్యాసం మూర్ధ్నాభివాద్య చ॥ ౭॥ అవతీర్య మహీం తేథ చా
తుర్హోత్రమకల్పయన్। సంయాజయంతో విప్రాంశ్చ రాజన్యాంశ్చ విశస్తథా॥ ౮॥ పూజ్యమానా ద్విజైర్నిత్యం మోదమానా గృహే రతాః। యాజ
నాధ్యాపనరతాః శ్రీమంతో లోకవిశ్రుతాః॥ ౯॥ అవతీర్ణేషు శిష్యేషు వ్యాసః పుత్రసహాయవాన్। తూష్ణీం ధ్యానపరో ధీమానేకాంతే సముపావిశత్॥
౧౦॥ తం దదర్శాశ్రమపదే నారదస్సుమహాతపాః। అథైనమబ్రవీత్కాలే మధురాక్షరయా గిరా॥౧౧॥ భో భో బ్రహ్మర్షి వాసిష్ఠ బ్రహ్మఘోషో న వర్తతే।ఏ

కోధ్యానపరస్తూష్ణీంకిమాస్తేచింతయన్నివ॥ ౧౨॥ బ్రహ్మఘోషైర్విరహితఃపర్వతోయంనశోభతే। రజసాతమసాచైవసోమస్సోపప్లవోయథా॥౧౩॥న
భ్రాజతేయథాపూర్వంనిషాదానామివాలయః। దేవర్షిగణజుష్టోపివేదధ్వనినిరాకృతః ॥ ౧౪॥ ఋషయశ్చహిదేవాశ్చగంధర్వాశ్చమహౌజసః। వి
యుక్తాబ్రహ్మఘోషేణనభ్రాజంతేయథాపురా॥౧౫॥నారదస్యవచశ్శ్రుత్వాకృష్ణద్వైపాయనోబ్రవీత్ ।మహర్షేయత్త్వయాప్రోక్తంవేదవాదవిచ
క్షణ॥౧౬॥ఏతన్మనోనుకూలంమేభవానర్హతిభాషితుమ్।సర్వజ్ఞస్సర్వదర్శీచసర్వత్రచకుతూహలీ॥ ౧౭॥త్రిషులోకేషుయద్వృత్తంసర్వంతవమతేస్థి
తమ్। తదాజ్ఞాపయవిప్రర్షేబ్రూహికింకరవాణితే ॥ ౧౮॥ యన్మయాసమనుష్ఠేయంబ్రహ్మర్షేయదుదాహర।విముక్తస్యేహశిష్యైర్మేనాతిహృష్ట
మిదంమనః॥ ౧౯॥ నారదః॥ అనామ్నాయమలావేదాబ్రాహ్మణస్యావ్రతంమలమ్।మలంపృథివ్యావాహీకాఃస్త్రీణాంకౌతూహలంమలమ్॥౨౦॥అధీయ
తాంభవాన్వేదాన్సార్ధంపుత్రేణధీమతా। విధున్వన్బ్రహ్మఘోషేణరక్షోభయకృతంతమః॥౨౧ ॥భీష్మః॥ నారదస్యవచఃశ్రుత్వావ్యాసఃపరమధ
ర్మవిత్ । తథేత్యువాచసంహృష్టోవేదాభ్యాసదృఢవ్రతః॥ ౨౨॥ శుకేనసహపుత్రేణవేదాభ్యాసమథాకరోత్ । స్వరేణోచ్చైస్సశైక్ష్యేణలోకా
నాపూరయన్నివ॥ ౨౩॥ తయోరభ్యస్యతోరేవనానాధర్మప్రవాదినోః। వాతోతిమాత్రంప్రవవౌసముద్రానిలవేజితః॥ ౨౪॥తతోనధ్యాయఇతితంవ్యా
సఃపుత్రమవారయత్ । శుకోవారితమాత్రస్తుకౌతూహలసమన్వితః॥౨౫॥ అపృచ్ఛత్పితరంబ్రహ్మన్కుతోవాయురభూదయమ్। ఆఖ్యాతుమర్హతిభ
వాన్వాయోఃసర్వంవిచేష్టితమ్॥ ౨౬॥ శుకస్యైతద్వచఃశ్రుత్వావ్యాసఃపరమవిస్మితః। అనధ్యాయనిమిత్తేస్మిన్నిదంవచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౭॥ దివ్యంతే
చక్షురుత్పన్నంస్వయంతేనిర్మలంమనః। తమసారజసాచాపిత్యక్తఃసత్త్వేవ్యవస్థితః॥ ౨౮॥ ఆదర్శేస్వామివచ్ఛాయాంపశ్యస్యాత్మానమాత్మనా।న్య
స్యాత్మనిస్వయంవేదాన్బుద్ధ్యాసమనుచింతయ ॥ ౨౯॥ దేవయానచరోవిష్ణోఃపితృయానశ్చతామసః । ద్వావేతౌప్రేత్యపంథానౌదివంచాధశ్చగచ్ఛ
తః॥౩౦॥ పృథివ్యామంతరిక్షేచయత్రసంవాంతివాయవః । సప్తైతేవాయుమార్గావైతాన్నిబోధానుపూర్వశః॥ ౩౧॥ తత్రదేవగణాఃసాధ్యామహా
భూతామహాబలాః। తేషామప్యభవత్పుత్రఃసమానోనామదుర్జయః॥౩౨॥ఉదానస్తస్యపుత్రోభూద్వ్యానస్తస్యాభవత్సుతః । అపానశ్చతతోజ్ఞేయః
ప్రాణశ్చాపితతోపరః॥౩౩॥ అనపత్యోభవత్ప్రాణోదుర్ధర్షశ్శత్రుతాపనః।పృథక్కర్మాణితేషాంతుప్రవక్ష్యామియథాతథమ్॥ ౩౪॥ ప్రాణినాంస
ర్వతోవాయుశ్చేష్టాంవర్తయతేపృథక్। ప్రాణనాచ్చైవభూతానాంప్రాణఇత్యభిధీయతే॥ ౩౫॥ ప్రేరయత్యభ్రసంఘాతాన్ధూమజాంశ్చోష్మజాం
శ్చయః। ప్రథమఃప్రథమేమార్గేప్రవహోనామయోనిలః॥ ౩౬ ॥ అంబరేస్నేహమభ్యేత్యతటిద్భ్యశ్చోత్తమద్యుతిః । ఆవహోనామసంవాతిద్వి
తీయశ్శ్వసనోనదన్॥౩౭॥ ఉదయంజ్యోతిషాంశశ్వత్సోమాదీనాంకరోతియః। అంతర్దేహేషునోదానంయంవదంతిమనీషిణః॥ ౩౮॥ యశ్చతుర్భ్యః
సముద్రేభ్యోవాయుర్ధారయతేజలమ్। ఉద్ధృత్యాదదతేచాపోజీమూతేభ్యోంబరేనిలః॥౩౯॥ యోద్భిఃసంయోజ్యజీమూతాన్పర్జన్యాయప్రయచ్ఛ
తి।ఉద్వహోనామబంహిష్ఠస్తృతీయస్ససదాగతిః॥౪౦॥సముహ్యమానాబహుధాయేననీతాఃపృథగ్ఘనాః। వర్షమోక్షకృతారంభాస్తేభవంతిఘనా
ఘనాః॥౪౧॥సంహతాయేనచావిద్ధాభవంతినదతాంనదాః।రక్షణార్థాయసంభూతామేఘత్వముపయాంతిచ॥ ౪౨॥ యోసౌవహతిభూతానాంవిమా
నానివిహాయసా। చతుర్థస్సంవహోనామవాయుస్సగిరిమర్దనః॥ ౪౩॥ యేనవేగవతారుగ్ణారూక్షేణరుజతానగాః। వాయునాసహితామేఘా
స్తేభవంతివలాహకాః॥౪౪॥దారుణోత్పాతసంచారోనభసస్స్తనయిత్నుమాన్।పంచమస్సమహావేగోవివహోనామమారుతః॥౪౫॥ యస్మిన్పారిప్ల
వాదివ్యావహంత్యాపోవిహాయసా। పుణ్యంచాకాశగంగాయాస్తోయంవిష్టభ్యతిష్ఠతి॥౪౬॥దూరాత్ప్రతిహతోయస్మిన్నేకరశ్మిర్దివాకరః।యోనిరంశు

సహస్రశ్యయేనభాతివసుంధరా॥౪౭॥ యస్మాదాప్యాయతేసోమః క్షీణస్సంపూర్ణమండలః। వహ్నఃపరివహోనామసవాయుర్జవతాంవరః॥౪౮॥ సర్వప్రాణభృతాంప్రాణాన్యోఽన్తకాలేనిరస్యతి।యస్యవర్త్మానువర్తేతేమృత్యువైవస్వతావుభౌ॥౪౯॥సమ్యగన్వీక్షతాంబుద్ధ్యాశాంతయాఽధ్యాత్మచింతకః॥ ధ్యానాభ్యాసాభిరామాణాంయోఽమృతత్వాయకల్పతే॥౫౦॥ యంసమాసాద్యవేగేనదిశోఽన్తంప్రతిపేదిరే। దక్షస్యదశపుత్రాణాంసహస్రాణిప్రజాపతేః॥౫౧॥ యేనసృష్టఃపరాభూతోయాత్యేవననివర్తతే। పరావహోనామపరోవాయుస్సదురతిక్రమః॥౫౨॥ఏవమేతేదితేఃపుత్రామారుతాఃపరమాద్భుతాః। అనారతంతేసంవాంతిసర్వగాస్సర్వధారిణః॥౫౩॥ ఏతత్తుమహదాశ్చర్యంయదయంపర్వతోత్తమః। కల్పితస్సహసాతేనవాయునాఽతిప్రవాయతా॥౫౪॥విష్ణోర్నిశ్వాసతోవాతోయదావేగసమీరితః।సహసోదీర్యతేతాతజగత్ప్రవ్యథతేతదా॥౫౫॥తస్మాద్బ్రహ్మవిదోవేదాన్నాధీయంతేతివాయతి। వాయోర్వ్యాయుభయంహ్యుక్తంబ్రహ్మతత్పీడితంభవేత్॥౫౬॥ ఏతావదుక్త్వావచనంపరాశరసుతఃప్రభుః। ఉక్త్వాపుత్రమధీష్వేతివ్యోమగంగామగాత్తదా॥౫౭॥ .... *

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- శుకకృత్యే- ఏకోనత్రింశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏతస్మిన్నంతరేశూన్యేనారదస్సముపాగమత్।శుకంస్వాధ్యాయనిరతంవేదార్థాన్ప్రష్టుమీప్సయా॥౧॥దేవర్షింతంశుకోదృష్ట్వానారదంసముపస్థితమ్। అర్ఘ్యపూర్వేణవిధినావేదోక్తేనాభ్యపూజయత్॥౨॥నారదోఽథాబ్రవీత్ప్రీతోబ్రూహిధర్మభృతాంవర। కేనత్వాంశ్రేయసావత్సయోజయామీతిహృష్టవత్॥౩॥నారదస్యవచఃశ్రుత్వాశుకఃప్రోవాచభారత। అస్మిన్లోకేహితంయత్స్యాత్తేనమాంయోక్తుమర్హసి॥౪॥ నారదః॥ తత్త్వంజిజ్ఞాసతాంపూర్వమృషీణాంభావితాత్మనామ్। సనత్కుమారోభగవానిదంవచనమబ్రవీత్॥౫॥ నాస్తివిద్యాసమంచక్షుర్నాస్తిసత్యసమంతపః।నాస్తిరాగసమందుఃఖంనాస్తిత్యాగసమంసుఖమ్॥౬॥నివృత్తిఃకర్మణఃపాపాత్సతతంపుణ్యశీలతా। సద్వృత్తిఃసముదాచారఃశ్రేయఏతదనుత్తమమ్॥౭॥ మానుష్యమసుఖంప్రాప్యయఃసజ్జతిసముహ్యతి। నాలంసదుఃఖమోక్షాయసంయోగోదుఃఖలక్షణమ్॥౮॥ సక్తస్యబుద్ధిశ్చలతిమోహజాలవివర్ధనీ। మోహజాలావృతోదుఃఖమిహచాముత్రచాశ్నుతే॥౯॥ సర్వోపాయాత్తుకామస్యక్రోధస్యచవినిగ్రహః। కార్యశ్శ్రేయోఽర్థినాతౌహిశ్రేయోఘాతార్థముద్యతౌ॥౧౦॥ నిత్యంక్రోధాత్తపోరక్షేచ్ఛ్రియంరక్షేచ్చమత్సరాత్।విద్యాంమానావమానాభ్యామాత్మానంతుప్రమాదతః॥౧౧॥ఆనృశంస్యంపరోధర్మఃక్షమాచపరమంబలమ్। ఆత్మజ్ఞానంపరంజ్ఞానంనసత్యాద్విద్యతేపరమ్॥౧౨॥ సత్యస్యవచనంశ్రేయఃసత్యాదపిహితంవదేత్।యద్భూతహితమత్యంతమేతత్సత్యంమతంమమ॥౧౩॥ సర్వారంభపరిత్యాగీనిరాశీర్నిష్పరిగ్రహః। యేనసర్వంపరిత్యక్తంసవిద్వాన్సచపండితః॥౧౪॥ఇంద్రియైరింద్రియార్థేభ్యశ్చరత్యాత్మవశైరిహ। అసజ్జమానశ్శాంతాత్మానిర్వికారస్సమాహితః॥ ౧౫॥ ఆత్మభూతైరతద్భూతఃసహచైవవినైవచ।సవిముక్తఃపరంశ్రేయోనచిరేణాధిగచ్ఛతి॥ ౧౬॥ అదర్శనమసంస్పర్శస్తథాఽసంభాషణంసదా। యస్యభూతైస్సహమునేసశ్రేయోవిందతేపరమ్॥౧౭॥నహింస్యాత్సర్వభూతానిమైత్రాయణగతశ్చరేత్। నేదంజన్మసమాసాద్యవైరంకుర్వీతకేనచిత్॥౧౮॥అకించనస్సుసంతోషోనిరాశీస్త్వచాపలమ్।ఏతదాహుఃపరంశ్రేయఆత్మజ్ఞస్యజితాత్మనః॥ ౧౯॥ పరిగ్రహంపరిత్యజ్యభవతాతజితేంద్రియః। అశోకంస్థానమాతిష్ఠఇహచాముత్రచాభయమ్॥౨౦॥నిరామిషానశోచంతిత్యజేదామిషమాత్మనః।పరిత్యజ్యామిషంసౌమ్యదుఃఖతాపాద్విమోక్ష్యసే॥౨౧॥తపోనిత్యేనదాంతేనమునినాసంయతాత్మనా।అజితంజేతుకామేనభావ్యంసంగేష్వసంగినా॥౨౨॥గుణసంగేష్వనాసక్తఏకచర్యారతస్సదా।బ్రాహ్మణోనచిరాదేవదుఃఖమాయాత్యనుత్తమమ్॥౨౩॥ద్వంద్వారామేషుభూతేషుయఏకోరమతేమునిః। విద్ధిప్రజ్ఞానతృప్తంతంజ్ఞానతృప్తోనశోచతి॥౨౪॥శుభైర్లభతిదేవత్వంవ్యామిశ్రైర్జన్మమానుషమ్।అశుభైశ్చాప్యధోజ

న్మకర్మభిర్లభతేవశః॥ ౨౫॥ తత్రమృత్యుజరాదుఃఖైఃసతతంసమభిద్రుతః। సంసారేపచ్యతేజంతుస్తత్కథంనవిబుధ్యసే॥౨౬॥ అహితేహితసంజ్ఞ
స్త్వమధ్రువేధ్రువసంజ్ఞకః। అనర్థేచార్థసంజ్ఞస్త్వంకిమర్థంనావబుధ్యసే॥ ౨౭॥ సంవేష్టమానంబహుభిర్మోహాత్తంతుభిరాత్మజైః।కోశకా
రఇవాత్మానంవేష్టయన్నావబుధ్యసే॥౨౮॥ అలంపరిగ్రహేణేహదోషవాన్హిపరిగ్రహః। క్రిమిర్హికోశకారస్తువధ్యతేస్వపరిగ్రహాత్ ॥ ౨౯ ॥ పుత్ర
దారకుటుంబేషుసక్తాఃసీదంతిజంతవః। సరఃపంకార్ణవేమగ్నాజీర్ణావనగజాఇవ॥ ౩౦॥ మహాజాలసమాకృష్టాన్స్థలేమత్స్యానివోద్ధృతాన్। స్నే
హజాలసమాకృష్టాన్పశ్యజంతూన్సుదుఃఖితాన్ ॥ ౩౧ ॥ కుటుంబంపుత్రదారాంశ్చశరీరంసంచయాశ్చయే।పారక్యమధ్రువంసర్వంకింస్వంసుకృత
దుష్కృతమ్॥ ౩౨ ॥ యదాసర్వాన్పరిత్యజ్యగంతవ్యమవశేనతే। అనర్థేకింప్రసక్తస్త్వంస్వధర్మంనానుతిష్ఠసి॥౩౩॥ అవిశ్రాంతమనాలంబమపా
థేయమదైశికమ్। తమఃకాంతారమధ్వానంకథమేకోగమిష్యసి॥ ౩౪॥ నహిత్వాంప్రస్థితంకశ్చిత్పృష్ఠతోనుగమిష్యతి। సుకృతందుష్కృతంచత్వాం
యాస్యంతమనుయాస్యతి॥ ౩౫॥ విద్యాకర్మచశౌచంచజ్ఞానంచబహువిస్తరమ్। అర్థార్థమనుసార్యంతేసిద్ధార్థశ్చవిముచ్యతే॥౩౬॥నిబంధనీర
జ్జురేషాయాగ్రామేవసతోరతిః। ఛిత్వైతాంసుకృతోయాంతినైనాంఛిందంతిదుష్కృతః॥ ౩౭ ॥ రూపకూలాంమనఃస్రోతాంస్పర్శద్వీపాంరసావ
హామ్।గంధపంకాంశబ్దజలాంస్వర్గమార్గదురావహామ్॥ ౩౮॥ క్షమారిత్రాంసత్యమయీంధర్మస్థైర్యవటారకామ్। త్యాగవాతాధ్వగాంశీఘ్రాం
నౌతార్యాంతాంనదీంతరేత్ ॥ ౩౯॥ త్యజధర్మమధర్మంచతథాసత్యానృతేత్యజ। ఉభేసత్యానృతేత్యక్త్వాయేనత్యజసితంత్యజ॥ ౪౦॥ త్యజధర్మ
మసంకల్పాదధర్మంచాప్యలిప్సయా। ఉభేసత్యానృతేబుద్ధ్యాబుద్ధింపరమనిశ్చయాత్ ॥ ౪౧ ॥ అస్థిస్థూణంస్నాయుయుతంమాంసశోణితలేపనమ్।చ
ర్మావనద్ధందుర్గంధిపూర్ణంమూత్రపురీషయోః॥౪౨॥ జరాశోకసమావిష్టంరోగాయతనమాతురమ్। రజస్వలమనిత్యంచభూతావాసమిమంత్యజ॥
౪౩॥ ఇదంవిశ్వంజగత్సర్వమజగచ్చాపియద్భవేత్ । మహాభూతాత్మకంసర్వంమహద్యత్పరమాశ్రయాత్ ॥ ౪౪॥ ఇంద్రియాణిచపంచైవతమఃసత్వం
రజస్తథా। ఇత్యేషసప్తదశకోరాశిరవ్యక్తసంజ్ఞకః॥౪౫॥సర్వైరిహేంద్రియార్థైశ్చవ్యక్తావ్యక్తైర్హిసంజ్ఞితః। చతుర్వింశకఇత్యేషవ్యక్తావ్యక్తమ
యోగుణః॥౪౬॥ ఏతైఃసర్వైస్సమాయుక్తఃపుమానిత్యభిధీయతే। త్రివర్గంతుసుఖందుఃఖంజీవితంమరణంతథా॥ ౪౭॥ యఇదంవేదతత్వేనసవేదప్ర
భవాప్యయౌ। పారంపర్యేణబోద్ధవ్యంజ్ఞానానాంయచ్చకించన॥౪౮॥ ఇంద్రియైర్గృహ్యతేయద్యత్తత్తద్వ్యక్తమితిస్థితిః।అవ్యక్తమితివిజ్ఞేయంలింగగ్రా
హ్యమతీంద్రియమ్॥౪౯॥ ఇంద్రియైర్నియతైర్దేహీధారాభిరివతర్ప్యతే। లోకేవితతమాత్మానంలోకాంశ్చాత్మనిపశ్యతి॥ ౫౦॥ పరావరదృశఃశక్తి
జ్ఞానమూలాననశ్యతి। పశ్యతఃసర్వభూతానిసర్వావస్థాసుసర్వదా॥౫౧॥ సర్వభూతస్యసంయోగోనాశుభేనోపపద్యతే। జ్ఞానేనవివిధాన్క్లేశాన
తివృత్తస్యమోహజాన్॥౫౨॥ లోకేబుద్ధిప్రకాశేనలోకమార్గోనరిష్యతే। అనాదినిధనంజంతుమాత్మనిస్థితమవ్యయమ్॥౫౩॥ అకర్తారమమూర్తం
చభగవానాహతీర్థవిత్। యోజంతుఃస్వకృతైస్తైస్తైఃకర్మభిర్నిత్యదుఃఖితః॥ ౫౪॥ సదుఃఖప్రతిఘాతార్థంహంతిజంతూననేకధా। తతఃకర్మస
మాదత్తేపునరన్యంనవంబహు॥౫౫॥తప్యతేథపునస్తేనభుక్త్వాపథ్యమివాతురః। అజస్రమేవమోహాంధోదుఃఖేషుసుఖసంజ్ఞితః॥౫౬॥ బధ్యతేమథ్యతే
చైవకర్మభిర్మంథవత్సదా। తతోనిబద్ధఃస్వాంయోనింకర్మణాముదయాదిహ॥ ౫౭ ॥ పరిభ్రమతిసంసారంచక్రవద్బహువేదనః।సత్వంనివృత్తబం
ధస్తునివృత్తశ్చాపికర్మతః॥ ౫౮ ॥ సర్వవిత్సర్వజిత్సిద్ధోభవభావవివర్జితః। సంయమేననవంబంధంనివర్త్యతపసోబలాత్ । సంప్రాప్తాబహవఃసిద్ధి
మప్యబాధాంసుఖోదయామ్॥౫౯॥ ఇతి-మోక్షధర్మపర్వణి- శుకనారదసంవాదే-త్రింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః.................*

నారదః॥ అశోకం శోకనాశార్థం శాస్త్రం శాంతికరం శివమ్। నిశమ్య లభతే బుద్ధిం తాం లబ్ధ్వా సుఖమేధతే॥ ౧॥ శోకస్థానసహస్రాణి భయస్థానశతాని చ
దివసే దివసే మూఢమావిశంతి న పండితమ్॥ ౨॥ తస్మాదనిష్టనాశార్థమితిహాసం నిబోధ మే। తిష్ఠతే చేద్వశే బుద్ధిర్లభతే శోకనాశనమ్ ॥ ౩॥ అనిష్టసంప్ర
యోగాచ్చ విప్రయోగాత్ప్రియస్య చ। మనుష్యా మానుషైర్దుఃఖైర్యుజ్యంతే స్వల్పబుద్ధయః ॥ ౪॥ ద్రవ్యేషు సమతీతేషు యే గుణాస్తాన్న చింతయేత్ ।న
తానాద్రియమాణస్య స్నేహబంధః ప్రముచ్యతే॥ ౫॥ దోషదర్శీ భవేత్తత్ర యత్ర రాగః ప్రవర్తతే।అనిష్టవర్ధితం పశ్యేత్తథా క్షిప్రం విరజ్యతే॥ ౬॥ నార్థో న
ధర్మో న యశో యోఽతీతమనుశోచతి।అప్యభావేన యుజ్యేత తచ్చాస్య న నివర్తతే॥ ౭॥ గుణైర్భూతాని యుజ్యంతే వియుజ్యంతే తథైవ చ । సర్వాణి నైత
దేకస్య శోకస్థానం హి విద్యతే॥ ౮॥ మృతం వా యది వా నష్టం యోఽతీతమనుశోచతి। దుఃఖేన లభతే దుఃఖం ద్వావనర్థౌ ప్రపద్యతే ॥ ౯ ॥ నాశ్రు కుర్వంతి యే
బుద్ధ్యా దృష్ట్వా లోకేషు సంతతిమ్। సమ్యక్ప్రపశ్యతః సర్వం నాశ్రుకర్మోపపద్యతే॥ ౧౦ ॥ దుఃఖోపఘాతే శారీరే మానసే చాప్యుపస్థితే । యస్మిన్న శక్య
తే కర్తుం యత్నస్తన్నానుచింతయేత్ ॥౧౧॥ భైషజ్యమేతద్దుఃఖస్య యదేతన్నానుచింతయేత్ ।చింత్యమానం హి న వ్యేతి భూయశ్చాపి ప్రవర్ధతే॥౧౨॥ప్ర
జ్ఞయా మానసం దుఃఖం హన్యాచ్ఛారీరమౌషధైః। ఏతద్విజ్ఞానసామర్థ్యం న బాలైస్సమతామియాత్ ॥ ౧౩॥ అనిత్యం యౌవనం రూపం జీవితం ద్రవ్యసం
చయః।ఆరోగ్యం ప్రియసంవాసో గృధ్యేత్తత్ర న పండితః॥ ౧౪॥ న జానపదికం దుఃఖమేకః శోచితుమర్హతి । అశోచన్ప్రతికుర్వీత యది పశ్యేదుపక్రమమ్ ॥
౧౫॥సుఖాద్బహుతరం దుఃఖం జీవితే నాత్ర సంశయః।స్నిగ్ధత్వం చేంద్రియార్థేషు మోహాన్మరణమప్రియమ్ ॥ ౧౬ ॥ పరిత్యజతి యో దుఃఖం సుఖం చాప్యు
భయం నరః।అభ్యేతి బ్రహ్మ సోఽత్యంతం న తం శోచంతి పండితాః॥ ౧౭॥ త్యజ్యతే దుఃఖమర్థా హి పాలనే న చ తే సుఖాః । దుఃఖేన చాధిగమ్యంతే నాశమేషాం
న చింతయేత్ ॥ ౧౮॥ అన్యామన్యాం ధనావస్థాం ప్రాప్య వైశేషికీం నరాః। అతృప్తా యాంతి విధ్వంసం సంతోషం యాంతి పండితాః॥౧౯॥ సర్వే క్షయాంతా
నిచయాః పతనాంతాః సముచ్ఛ్రయాః । సంయోగా విప్రయోగాంతా మరణాంతం హి జీవితమ్॥ ౨౦॥అంతో నాస్తి పిపాసాయాస్తుష్టిస్తు పరమం సు
ఖమ్। తస్మాత్సంతోషమేవేహ ధనం పశ్యంతి పండితాః॥ ౨౧॥ నిమేషమాత్రమపి హి వయో గచ్ఛన్న తిష్ఠతి । స్వశరీరేష్వనిత్యేషు నిత్యం కిమనుచింతయేత్ ॥
౨౨ ॥ భూతేషు భావం సంచింత్య యే బుద్ధ్వా మనసః పరమ్ । న శోచంతి గతాధ్వానః పశ్యంతః పరమాం గతిమ్ ॥౨౩ ॥ సంచిన్వానకమేవైనం కామానామ
వితృప్తకమ్ । వ్యాఘ్రః పశుమివాసాద్య మృత్యురాదాయ గచ్ఛతి ॥ ౨౪ ॥ తథాప్యుపాయం సంపశ్యేద్దుఃఖస్య పరిమోక్షణమ్। అశోచన్నారభేచ్చైవ
ముక్తశ్చావ్యసనీ భవేత్ ॥౨౫॥ శబ్దే స్పర్శే చ రూపే చ గంధేషు చ రసేషు చ । నోపభోగాత్పరం కించిద్ధనినో వాఽధనస్య వా ॥ ౨౬ ॥ ప్రాక్సంప్రయోగా
ద్భూతానాం నాస్తి దుఃఖం పరాయణమ్। విప్రయోగాత్తు సర్వస్య న శోచేత్ప్రకృతిస్థితః॥ ౨౭॥ ధృత్యా శిశ్నోదరం రక్షేత్పాణిపాదం చ చక్షుషా। చక్షుః
శ్రోత్రే చ మనసా మనో వాచం చ విద్యయా ॥ ౨౮॥ ప్రణయం ప్రతిసంహృత్య సంస్తుతేష్వితరేషు చ। విచరేదసమున్నద్ధః స సుఖీ స చ పండితః॥౨౯॥అధ్యా
త్మరతిరాసీనో నిరపేక్షో నిరామిషః। ఆత్మనైవ సహాయేన యశ్చరేత్స సుఖీ భవేత్ ॥౩౦॥ .... *

ఇతి శుకాభిపతనే - ఏకత్రింశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః -

నారదః॥ సుఖదుఃఖవిపర్యాసో యదా సముపపద్యతే । నైనం ప్రజ్ఞా సునీతం వా త్రాయతే నాపి పౌరుషమ్॥ ౧॥ స్వభావాద్యత్నమాతిష్ఠేద్యత్నవాన్నావ
సీదతి। జరామరణరోగేభ్యః ప్రియమాత్మానముద్ధరేత్ ॥ ౨ ॥ రుజంతి హి శరీరాణి రోగాః శారీరమానసాః । సాయకా ఇవ తీక్ష్ణాగ్రాః ప్రయుక్తా దృఢధన్వి
భిః॥౩॥ వ్యథితస్య విధిత్సాభిస్తామ్యతో జీవితైషిణః। అవశస్య వినాశాయ శరీరమపకృష్యతే॥౪॥ స్రవంతి న నివర్తంతే స్రోతాంసి సరితామివ। ఆయురా
దాయ మర్త్యానాం రాత్ర్యహాని పునః పునః॥౫॥వ్యత్యయో హ్యయమత్యంతం పక్షయోః శుక్లకృష్ణయోః।జాతాన్మర్త్యాన్ జరయతి నిమేషాన్నావతిష్ఠ

తే॥ ౬॥ సుఖదుఃఖాని భూతానామజరో జరయత్యసౌ। ఆదిత్యోహ్యస్తమభ్యేతి పునః పునరుదేతి చ॥ ౭॥ అదృష్టపూర్వానాదాయ భావానపరిశంకితాన్।ఇ
ష్టానిష్టాన్మనుష్యాణామస్తంగచ్ఛంతి రాత్రయః ॥ ౮ ॥ యోయమిచ్ఛేద్యథాకామం కామానాం తదవాప్నుయాత్ । యది స్యాన్న పరాధీనం పురుషస్య క్రి
యాఫలమ్॥ ౯॥ సంయతాశ్చ హి దక్షాశ్చ మతిమంతశ్చ మానవాః। దృశ్యంతే నిష్ఫలాః సంతః ప్రహీణాః సర్వకర్మభిః ॥ ౧౦ ॥ అపరే బాలిశాః సంతో
నిర్గుణాః పురుషాధమాః। ఆశీర్భిరప్యసంయుక్తా దృశ్యంతే సర్వకామినః॥౧౧॥ భూతానామపరః కశ్చిద్ధింసాయాం సతతోత్థితః। వంచనాయాం చ లో
కస్య స సుఖేష్వేవ జీర్యతే॥౧౨॥ అచేష్టమానమాసీనం శ్రీః కశ్చిదుపతిష్ఠతే। కశ్చిత్కర్మానుసృత్యాన్యో నాప్రాప్యమధిగచ్ఛతి ॥ ౧౩॥ అపరాధం సమా
చక్ష్వ పురుషస్య స్వభావతః । శుక్రమన్యత్ర సంభూతం పునరన్యత్ర గచ్ఛతి ॥ ౧౪ ॥ తస్య యోనౌ ప్రయుక్తస్య గర్భో భవతి వా న వా । ఆమ్రపుష్పోపమా
యస్య నివృత్తిరుపలభ్యతే॥౧౫॥ కేషాంచిత్పుత్రకామానామనుసంతానమిచ్ఛతామ్। సిద్ధౌ ప్రయతమానానాం నచాండముపజాయతే॥ ౧౬॥ గర్భా
చ్ఛోద్విజమానానాం క్రుద్ధాదాశీవిషాదివ। ఆయుష్మాఞ్జాయతే పుత్రః కథం ప్రేత్య ఇవాభవత్ ॥ ౧౭॥ దేవానిష్ట్వా తపస్తప్త్వా కృపణైః పుత్రగృద్ధిభిః । ద
శమాసాన్పరిధృతా జాయంతే కులపాంసనాః ॥ ౧౮ ॥ అపరే ధనధాన్యాని భోగాంశ్చ పితృసంచితాన్। విపులానభిజాయంతే లబ్ధాస్తైరేవ మంగలైః॥
౧౯॥ అన్యోన్యం సమభిప్రేత్య మైథునస్య సమాగమే । ఉపద్రవ ఇవావిష్టో యోనిగర్భః ప్రపద్యతే॥ ౨౦॥ శీఘ్రం పరశరీరాణి చ్ఛిన్నబీజం శరీరిణమ్।
ప్రాణినాం ప్రాణసంరోధే మాంసశ్లేష్మవిచేష్టితమ్॥ ౨౧॥ నిర్దగ్ధం పరదేహేహి పరదేహం చలాచలమ్। వినశ్యంతం వినాశాంతే నావినావమివాహితమ్॥
౨౨॥ సంగత్యా జఠరే న్యస్తం రేతోబిందుమచేతనమ్। కేన యత్నేన జీవంతం గర్భం త్వమిహ పశ్యసి॥ ౨౩॥ అన్నపానాని జీర్యంతే యత్ర భక్ష్యాశ్చ భక్షి
తాః। తస్మిన్నేవోదరే గర్భః కిం నాన్నమివ జీర్యతే॥ ౨౪ ॥ గర్భే మూత్రపురీషాణాం స్వభావనియతా గతిః । ధారణే వా విసర్గే వా న కర్తా విద్యతే వశః॥
౨౫॥ స్రవంతి హ్యుదరాద్గర్భా జాయమానాస్తథాపరే। ఆగమేన తథాన్యేషాం వినాశ ఉపపద్యతే॥ ౨౬॥ ఏతస్మాద్యోనిసంబంధాద్యో బీజం పరిముచ్య
తే। ప్రజాం చ లభతే కాంచిత్పునర్ద్వంద్వేషు సజ్జతి॥ ౨౭॥ సతస్య సహజాతస్య సప్తమీం నవమీం దశామ్ । ప్రాప్నువంతి తతః పంచ నభవంతి గతాయు
షః॥౨౮॥ నాభ్యుత్థానే మనుష్యాణాం యోగాః స్యుర్నాత్ర సంశయః । వ్యాధిభిశ్చ విమథ్యంతే వ్యాధైః క్షుద్రమృగా ఇవ॥ ౨౯॥ వ్యాధిభిర్మథ్యమానా
నాం త్యజతాం విపులం ధనమ్। వేదనాం నాపకర్షంతి యతమానాశ్చికిత్సకాః॥౩౦॥ తే చాపి నిపుణా వైద్యాః కుశలాః సంభృతౌషధాః। వ్యాధిభిః పరికృష్యం
తే మృగా వ్యాధైరివార్దితాః॥ ౩౧॥ తే పిబంతః కషాయాంశ్చ సర్పీంషి వివిధాని చ। దృశ్యంతే జరయా భగ్నా నగా నాగైరివోత్తమైః॥ ౩౨॥ కే వాభువి
చికిత్సంతే రోగార్తాన్మృగపక్షిణః। శ్వాపదాని దరిద్రాంశ్చ ప్రాయో నార్తా భవంతి తే ॥ ౩౩ ॥ ఘోరానపి దురాధర్షాన్నృపతీనుగ్రతేజసః। ఆక్ర
మ్యాదదతే రోగాః పశూన్పశుగణా ఇవ॥ ౩౪॥ ఇతి లోకమనాక్రందం మోహశోకపరిప్లుతమ్। స్రోతసా సహసాక్షిప్తం హ్రియమాణం బలీయసా॥ ౩౫ ॥
నధనేన నరాజ్యేన నోగ్రేణ తపసా తథా । స్వభావమతివర్తంతే యే నియుక్తాః శరీరిణః ॥ ౩౬ ॥ నమ్రియేరన్న జీర్యేరన్సర్వే స్యుః సర్వకామినః। నాప్రి
యం ప్రతిపశ్యేయురుత్థానస్య ఫలే సతి॥ ౩౭॥ ఉపర్యుపరి లోకస్య సర్వో గంతుం సమీహతే। యతతే చ యథాశక్తి న చ తద్వర్తతే తథా॥౩౮॥ ఐశ్వర్య
మదమత్తాంశ్చ మత్తాన్మద్యమదేన చ। అప్రమత్తాః శఠాఞ్శూరాన్విక్రాంతాః పర్యుపాసతే॥ ౩౯ ॥ క్లేశాః పరినివర్తంతే కేషాంచిదసమీక్షితాః। స్వం స్వం
చ పునరన్యేషాం న కించిదధిగమ్యతే॥ ౪౦॥ మహచ్చ ఫలవైషమ్యం దృశ్యతే కర్మసంగిషు । వహంతి శిబికామన్యే యాంత్యన్యే శిబికాగతాః॥౪౧॥ సర్వే
షామృద్ధికామానామన్యే రథపురఃసరాః। మనుష్యాశ్చ గతస్త్రీకాః శతశో వివిధాః స్త్రియః॥ ౪౨ ॥ ద్వంద్వారామేషు భూతేషు గచ్ఛంత్యేకైకశో నరాః

ఇదమన్యత్పదం పశ్య నాత్ర మోహం కరిష్యసి॥ ౪౩॥ త్యజ ధర్మమధర్మం చ ఉభే సత్యానృతే త్యజ। ఉభే సత్యానృతే త్యక్త్వా యేన త్యజసి తం త్యజ॥౪౪ ॥
ఏతత్తే పరమం గుహ్యమాఖ్యాతమృషిసత్తమ। యేన దేవాః పరిత్యజ్య మర్త్యలోకం దివం గతాః ॥ ౪౫ ॥ నారదస్య వచః శ్రుత్వా శుకః పరమబుద్ధిమాన్ ॥
సంచింత్య మనసా ధీరో నిశ్చయం నాధ్యగచ్ఛత॥ ౪౬॥ పుత్రదారైర్మహాన్ క్లేశో విద్యామ్నాయే మహాన్ శ్రమః । కిన్ను స్యాత్ శాశ్వతం స్థానమల్పక్లేశం
మహోదయమ్॥ ౪౭॥ తతో ముహూర్తం సంచింత్య నిశ్చితాం గతిమాత్మనః । పరావరజ్ఞో ధర్మస్య పరాం నైశ్శ్రేయసీం గతిమ్॥ ౪౮॥ కథం త్వహ
మసంక్లిష్టో గచ్ఛేయం గతిముత్తమామ్। నావర్తేయం యథా భూయో యోనిసంకరసాగరే॥ ౪౯॥ పరం భావం హి కాంక్షామి యత్ర నావర్తతే పునః। స
ర్వసంగాన్ పరిత్యజ్య నిశ్చితో మనసా గతిమ్॥ ౫౦ ॥ తత్ర యాస్యామి యత్రాత్మా శమం మేధిగమిష్యతి । అక్షయశ్చావ్యయశ్చైవ యత్ర స్థాస్యామి శాశ్వ
తః॥ ౫౧॥ న తు యోగమృతే శక్యా ప్రాప్తుం సా పరమా గతిః। అవబంధో హి బుద్ధస్య కర్మభిర్నోపపద్యతే ॥౫౨॥ తస్మాద్యోగం సమాస్థాయ త్యక్త్వా గృ
హకళేబరమ్। వాయుభూతః ప్రవేక్ష్యామి తేజోరాశిం దివాకరమ్॥౫౩॥ న హ్యేవ క్షయతాం యాతి సోమస్సురగణైర్యథా। కంపితః పతతే భూమిం పునశ్చై
వాధిరోహతి॥౫౪॥ క్షీయతే హి సదా సోమః పునశ్చైవాభిపూర్యతే । నేచ్ఛామ్యేవం విదిత్వైతద్ధ్రాసవృద్ధీ పునః పునః॥ ౫౫ ॥ రవిస్తు సంజ్ఞాపయతే లో
కాన్ రశ్మిభిరుల్బణైః। సర్వతస్తేజ ఆదత్తే నిత్యమక్షయమండలః ॥ ౫౬ ॥ అతో మే రోచతే గంతుమాదిత్యం దీప్తతేజసమ్ । అత్ర వత్స్యామి దుర్ధర్షో ని
శ్శంకేనాంతరాత్మనా॥౫౭॥ సూర్యస్య సదనే చాహం నిక్షిప్యేదం కళేబరమ్। ఋషిభిస్సహ యాస్యామి సౌరం తేజోతిదుస్సహం॥౫౮॥ ఆపృచ్ఛామి నగా
న్నాగాన్ గిరిముర్వీం దిశో దివమ్। దేవదానవగంధర్వాన్ పిశాచోరగరాక్షసాన్॥౫౯॥ లోకేషు సర్వభూతాని ప్రవేక్ష్యామి న సంశయః । పశ్యంతు యోగ
వీర్యం మే సర్వే దేవాస్సహర్షిభిః॥౬౦॥ అథానుజ్ఞాప్య తమృషిం నారదం లోకవిశ్రుతమ్। తస్మాదనుజ్ఞాం సంప్రాప్య జగామ పితరం ప్రతి॥ ౬౧॥ సోభివాద్య
మహాత్మానం కృష్ణద్వైపాయనం మునిమ్। శుకః ప్రదక్షిణం కృత్వా కృష్ణమాపృష్టవాన్ మునిమ్॥ ౬౨ ॥ శ్రుత్వా చర్షిస్తద్వచనం శుకస్య ప్రీతో మహాత్మా
పునరాహ చైనమ్। భో భో పుత్ర స్థీయతాం తావదద్య యావచ్చక్షుః ప్రీణయామి త్వదర్థే॥ ౬౩॥ నిరపేక్షశ్శుకో భూత్వా నిస్స్నేహో ముక్తసంశయః।
మోక్షమేవానుసంచింత్య గమనాయ మనో దధే॥౬౪॥ పితరం స పరిత్యజ్య జగామ మునిసత్తమః। కైలాసపృష్ఠం విపులం సిద్ధసంఘనిషేవితమ్॥౬౫॥ . . .*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - శుకాభిపతనే - ద్వాత్రింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥ గిరిశృంగం సమారుహ్య సుతో వ్యాసస్య భారత। సమే దేశే వివిక్తే స నిశ్శలాక ఉపావిశత్ ॥౧॥ ధారయామాస చాత్మానం యథా శాస్త్రం యథా
విధి। పాదప్రభృతి గాత్రేషు క్రమేణ క్రమయోగవిత్ ॥౨॥ తతస్స ప్రాఙ్ముఖో విద్వానాదిత్యే నాచిరోదితే । పాణిపాదం సమాదాయ వినీతవదుపావిశత్ ॥
౩॥ న తత్ర పక్షిసంఘాతో న శబ్దో నాతిదర్శనమ్। యత్ర వైయాసకిర్ధీమాన్ యోక్తుం సముపచక్రమే॥౪॥ స దదర్శ తదాత్మానం సర్వసంగవినిస్సృతమ్।
ప్రజహాస తతో హాసం శుకః సంప్రేక్ష్య తత్పరమ్॥ ౫॥ స పునర్యోగమాస్థాయ మోక్షమార్గోపలబ్ధయే। మహాయోగేశ్వరో భూత్వా సోత్యక్రామద్విహా
యసా ॥ ౬ ॥ తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా దేవర్షిం నారదం తథా । నివేదయామాస చ తం స్వం యోగం పరమర్షయే॥ ౭॥ శుకః॥ దృష్టో మార్గః ప్రవృత్తోస్మి
స్వస్తి తేస్తు తపోధన। త్వత్ప్రసాదాద్గమిష్యామి గతిమిష్టాం మహాద్యుతే॥౮॥ నారదేనాభ్యనుజ్ఞాతః శుకో ద్వైపాయనాత్మజః। అభివాద్య పునర్యోగమా
స్థాయాకాశమావిశత్ ॥౯॥ కైలాసపృష్ఠాదుత్పత్య స పపాత దివం తదా । అంతరిక్షచరః శ్రీమాన్ వాయుభూతః సునిశ్చితః॥౧౦॥ తముద్యంతం ద్విజశ్రేష్ఠం
వైనతేయసమద్యుతిమ్। దదృశుః సర్వభూతాని మనోమారుతరంహసమ్॥ ౧౧॥ వ్యవసాయేన లోకాంస్త్రీన్ సర్వాన్ సోథ విచింతయన్। ఆస్థితో దీర్ఘమ

మధ్యాహ్నం పావకార్కసమప్రభః॥ ౧౨॥ తమేకమనసం యాంతమవ్యగ్రమకుతోభయమ్ । దదృశుస్సర్వభూతాని స్థావరాణి చరాణి చ॥౧౩॥ యథాశ
క్తియథాన్యాయం పూజాం వై చక్రిరే తదా । పుష్పవర్షైశ్చ దివ్యైస్తమవచక్రుర్దివౌకసః॥౧౪॥ తం దృష్ట్వా విస్మితాః సర్వే గంధర్వాప్సరసాం గణాః॥
ఋషయశ్చైవ సంసిద్ధాః పరం విస్మయమాగతాః॥౧౫॥ అంతరిక్షగతః కోऽయం తపసా సిద్ధిమాగతః । అధఃకాయోర్ధ్వవక్త్రశ్చ నేత్రైస్సమభిరజ్యతే॥
౧౬॥ తతః పరమధర్మాత్మా త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః । భాస్కరం సముదీక్షన్స ప్రాఙ్ముఖో వాగ్యతోऽగమత్ ॥ ౧౭॥ శబ్దేనాకాశమఖిలం పూరయన్నివ స
ర్వశః। తమాపతంతం సహసా దృష్ట్వా సర్వాప్సరోగణాః ॥ ౧౮ ॥ సంభ్రాంతమనసో రాజన్నాసన్ పరమవిస్మితాః । పంచచూడాప్రభృతయో భృశము
త్ఫుల్లలోచనాః॥౧౯॥ దైవతం కతమం హ్యేతదుత్తమాం గతిమాస్థితమ్। సునిశ్చితమిహాయాతి విముక్తమివ నిస్పృహమ్॥౨౦॥ తతస్సమభిచక్రామ మల
యం నామ పర్వతమ్ । ఊర్వశీ పూర్వచిత్తిశ్చ యం నిత్యముపసేవతః॥ ౨౧॥ తస్య బ్రహ్మర్షిపుత్రస్య విస్మయం యయతుః పరమ్ । అహో బుద్ధిసమా
ధానం వేదాభ్యాసరతే ద్విజే॥ ౨౨ ॥ అచిరేణైవ కాలేన నభశ్చరతి చంద్రవత్ । పితృశుశ్రూషయా బుద్ధిం సంప్రాప్తోయమనుత్తమామ్॥౨౩॥ పితృభక్తో
దృఢతపాః పితుః సుదయితః సుతః । అనన్యమనసా తేన కథం పిత్రా విసర్జితః॥ ౨౪ ॥ ఊర్వశ్యా వచనం శ్రుత్వా శుకః పరమధర్మవిత్। ఉదైక్షత దిశః స
ర్వా వచనే గతమానసః॥ ౨౫॥ సోంతరిక్షం మహీం చైవ సశైలవనకాననామ్। విలోకయామాస తదా సరాంసి సరితస్తథా॥౨౬॥ తతో ద్వైపాయనసు
తం బహుమానాత్సమంతతః । కృతాంజలిపుటాః సర్వా నిరీక్షంతే స్మ దేవతాః॥ ౨౭॥ అబ్రవీత్తాస్తదా వాక్యం శుకః పరమధర్మవిత్ । పితా యద్యనుగ
చ్ఛేన్మాం క్రోశమానః శుకేతి వై॥౨౮॥ తతః ప్రతివచో దేయం సర్వైరేవ సమాహితైః । ఏతన్మే స్నేహతః సర్వే వచనం కర్తుమర్హథ॥ ౨౯॥ శుకస్య
వచనం శ్రుత్వా దిశః సర్వాః సకాననాః। సముద్రాః సరితః శైలాః ప్రత్యూచుస్తం సమంతతః॥౩౦॥ యథాజ్ఞాపయసే విప్ర బాఢమేవం భవిష్యతి । ఋషే
ర్వ్యాహరతో వాక్యం ప్రతివక్ష్యామహే వయమ్॥ ౩౧॥ ....*

ఇతి మోక్షధర్మపర్వణి- శుకాభిపతనే- త్రయస్త్రింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఇత్యేవముక్త్వా వచనం మహర్షిః సుమహాతపాః। ప్రాతిష్ఠత శుకః సిద్ధిం హిత్వా దోషాంశ్చతుర్విధాన్॥౧॥ తమోహ్యష్టవిధం హిత్వా జహౌ పం
చవిధం రజః। తతః సత్త్వం జహౌ ధీమాంస్తదద్భుతమివాభవత్॥ ౨॥ తతస్తస్మిన్ పదే నిత్యే నిర్గుణే లింగవర్జితే । బ్రహ్మణి ప్రత్యతిష్ఠత్స విధూమోగ్నిరి
వజ్వలన్॥౩॥ ఉల్కాపాతా దిశాం దాహా భూమికంపస్తథైవ చ । ప్రాదుర్భూతాః క్షణే తస్మింస్తదద్భుతమివాభవత్ ॥౪॥ ద్రుమాః శాఖాశ్చ ముము
చుః శిఖరాణి చ పర్వతాః। నిర్ఘాతశబ్దైశ్చ గిరిర్హిమవాన్ దీర్యతీవ హ ॥ ౫ ॥ న బభాసే సహస్రాంశుర్న జజ్వాల చ పావకః। హ్రదాశ్చ సరితశ్చైవ చు
క్షుభుః సాగరాస్తథా॥ ౬॥ వవర్ష వాసవస్తోయం రసవచ్చ సుగంధి చ । వవౌ సమీరణశ్చాపి దివ్యగంధవహః శుచిః॥ ౭॥ స శృంగే ప్రథమే దివ్యే హిమవ
న్మేరుసంభవే। సంశ్లిష్టే శ్వేతపీతే ద్వే రుక్మరూప్యమయే శుభే॥ ౮॥ శతయోజనవిస్తారే తిర్యగూర్ధ్వం చ భారత। ఉదీచీం దిశమాస్థాయ రుచిరే సందదర్శ
హ॥ ౯॥ సోవిశంకేన మనసా తథైవాభ్యపతచ్ఛుకః। తతః పర్వతశృంగే ద్వే సహసైవ ద్విధాకృతే॥ ౧౦॥ అదృశ్యేతాం మహారాజ తదద్భుతమివాభవత్।
తతః పర్వతశృంగాభ్యాం సహసైవ వినిస్సృతః॥ ౧౧॥ న చ ప్రతిజఘానాస్య స గతిం పర్వతోత్తమః। తతో మహానభూచ్ఛబ్దో దివి సర్వం దివౌకసామ్॥ ౧౨॥
గంధర్వాణామృషీణాం చ యే చ శైలనివాసినః। దృష్ట్వా శుకమతిక్రాంతం పర్వతం చ ద్విధాకృతమ్॥ ౧౩॥ సాధు సాధ్వితి తత్రాసీత్ నాదః సర్వత్ర భారత॥
స పూజ్యమానో దేవైశ్చ గంధర్వైర్ఋషిభిస్తథా॥ ౧౪॥ యక్షరాక్షససంఘైశ్చ విద్యాధరగణైస్తథా। దివ్యైః పుష్పైస్సమాకీర్ణమంతరిక్షం సమం
తతః॥ ౧౫ ॥ ఆసీత్కిల మహారాజ శుకాభిపతనే తదా। తతో మందాకినీం రమ్యాముపరిష్టాదభివ్రజన్॥౧౬॥ శుకో దదర్శ ధర్మాత్మా పుష్పితద్రుమకాననామ్।

తస్యాంక్రీడంత్యభిరతా తేప్యైవాప్సరసాంగణాః ॥ ౧౭ ॥ శూన్యాకారం నిరాకారాః శుకం దృష్ట్వా వివాససః । తం ప్రక్రామంతమాజ్ఞాయ పితా స్నేహస
మన్వితః ॥ ౧౮॥ ఉత్తమాంగతిమాస్థాయ పృష్ఠతోనుససార హ । శుకస్తు మారుతాదూర్ధ్వం గతిం కృత్వాంతరిక్షగామ్ ॥ ౧౯॥ దర్శయిత్వా ప్రభావం
స్వం బ్రహ్మభూతోభవత్తదా । మహాయోగగతిం త్వన్యాం వ్యాసోత్థాయ మహాతపాః॥ ౨౦॥ నిమేషాంతరమాత్రేణ శుకాభిపతనం యయౌ। స దదర్శ ద్వి
ధా కృత్వా పర్వతాగ్రం శుకం గతమ్॥ ౨౧॥ శశంసుర్ఋషయస్తస్య కర్మ పుత్రస్య తత్తదా। తతః శుకేతి దీర్ఘేణ శబ్దేనాక్రందితస్తదా॥ ౨౨॥ స్వయం
పిత్రా స్వరేణోచ్చైస్త్రీన్ లోకాననునాద్య వై। శుకః సర్వగతో భూత్వా సర్వాత్మా సర్వతోముఖః॥ ౨౩॥ ప్రత్యభాషత ధర్మాత్మా భోశ్శబ్దేనానువాద
యన్ । తత ఏకాక్షరం నాదం భోరిత్యేవ సమీరయన్॥ ౨౪॥ ప్రత్యాహరజ్జగత్సర్వముచ్చైః స్థావరజంగమమ్।తతః ప్రభృతి చాద్యాపి శబ్దానుచ్చారితాన్
పృథక్॥ ౨౫॥ గిరిగహ్వరపృష్ఠేషు వ్యాహరంతి శుకం ప్రతి । అంతర్హితః ప్రభావం తు దర్శయిత్వా శుకస్తదా ॥ ౨౬ ॥ గుణాన్ సంత్యజ్య శబ్దాదీన్ పద
మభ్యగమత్పరమ్। మహిమానం తు తం దృష్ట్వా పుత్రస్యామితతేజసః ॥ ౨౭ ॥ నిషసాద గిరిప్రస్థే పుత్రమేవాన్వచింతయత్ । తతో మందాకినీతీరే క్రీడంత్యో
ప్సరసాంగణాః॥ ౨౮॥ ఆసాద్య తమృషిం సర్వాస్సంభ్రాంతా గతచేతసః । జలే నిలిల్యిరే కాశ్చిత్ కాశ్చిద్గుల్మాన్ ప్రపేదిరే॥ ౨౯॥ వసనాన్యాదదుః కాశ్చి
త్తం దృష్ట్వా మునిసత్తమమ్। తాం ముక్తతాం తు విజ్ఞాయ మునిః పుత్రస్య వై తదా॥ ౩౦॥ సక్తతామాత్మనశ్చైవ ప్రీతోభూద్వ్రీడితశ్చ హ । తం దేవగంధ
ర్వవృతో మహర్షిగణపూజితః॥ ౩౧॥ పినాకహస్తో భగవానభ్యాగచ్ఛత శంకరః। తమువాచ మహాదేవః సాంత్వపూర్వమిదం వచః ॥ ౩౨॥ పుత్రశోకా
భిసంతప్తం కృష్ణద్వైపాయనం తదా । అగ్నేర్భూమేరపాం వాయోరంతరిక్షస్య చైవ హ॥ ౩౩॥ వీర్యేణ సదృశః పుత్రః పురా మత్తస్త్వయా వృతః । స
తథాలక్షణో జాతస్తపసా తవ సంభృతః॥౩౪॥ మమ చైవ ప్రసాదేన బ్రహ్మతేజోమయశ్శుచిః। స గతిం పరమాం ప్రాప్తో దుష్ప్రాప్యామజితేంద్రియైః॥౩౫॥
దైవతైరపి విప్రర్షే త్వం తం కిమనుశోచసి। యావత్ స్థాస్యంతి గిరయో యావత్ స్థాస్యంతి సాగరాః॥౩౬॥ తావత్తవాక్షయా కీర్తిస్సపుత్రస్య భవిష్య
తి। ఛాయాం స్వపుత్రసదృశీం సర్వతోనపగాం సదా॥ ౩౭ ॥ ద్రక్ష్యసే త్వం చ లోకేస్మిన్ మత్ప్రసాదాన్మహామునే । సోనునీతో భగవతా స్వయం రుద్రేణ
భారత॥౩౮॥ ఛాయాం పశ్యన్ సమావృత్తస్స మునిః పరయా ముదా। ఇతి జన్మ గతిశ్చైవ శుకస్య భరతర్షభ॥ ౩౯॥ విస్తరేణ సమాఖ్యాతా యన్మాం త్వం
పరిపృచ్ఛసి। ఏతదాచష్ట మే రాజన్ దేవర్షిర్నారదః పురా॥ ౪౦॥ వ్యాసశ్చైవ మహాయోగీ సంజల్పేషు పదే పదే। ఇతిహాసమిమం పుణ్యం మోక్షధర్మో
పసంహితమ్। ధారయేద్యశ్శమపరస్స గచ్ఛేత్పరమాం గతిమ్॥ ౪౧॥ .... *

ఇతి- శుకాభిపతనే-చతుస్త్రింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥గృహస్థో బ్రహ్మచారీ వా వానప్రస్థోథ భిక్షుకః। య ఇచ్ఛేత్సిద్ధిమాస్థాతుం దేవతాః కా యజేత సః॥౧॥కుతో హ్యస్య ధ్రువః స్వర్గః కుతో నైశ్శ్రే
యసం పరమ్। విధినా కేన జుహుయాత్ దైవం పిత్ర్యం తథైవ చ॥౨॥ ముక్తశ్చ కాం గతిం గచ్ఛేత్ మోక్షశ్చైవ కిమాత్మకః । స్వర్గతశ్చైవ కిం కుర్యా
ద్యేన న చ్యవతే దివః॥౩॥ దేవతానాం చ కో దేవః పితౄణాం చ పితా తథా । తస్మాత్పరతరం యచ్చ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥౪॥భీష్మః॥ గూఢం మాం ప్రశ్న
విత్ప్రశ్నం పృచ్ఛసే త్వమిహానఘ। న హ్యేతత్తర్కయా శక్యం వక్తుం వర్షశతైరపి॥౫॥ఋతే దేవప్రసాదాద్వా రాజన్ జ్ఞానాగమేన వా।గహనం హ్యే
తదాఖ్యానం వ్యాఖ్యాతవ్యం తవారిహన్ ॥ ౬ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । నారదస్య చ సంవాదమృషేర్నారాయణస్య చ॥౭॥
నారాయణో హి విశ్వాత్మా చతుర్మూర్తిస్సనాతనః । ధర్మాత్మజస్సంబభూవ పితైవం మేభ్యభాషత॥ ౮॥ కృతే యుగే మహారాజ పురా స్వాయంభువేం
తరే। నరో నారాయణశ్చైవ హరిః కృష్ణస్స్వయంభువః॥ ౯॥ తేషాం నారాయణనరౌ తపస్తేపతురవ్యయౌ । బదర్యాశ్రమమాసాద్య శకటే కనకామయే॥

౧౦॥ అష్టచక్రంహితద్యానంభూతయుక్తంమనోరమమ్ । యత్రాద్యౌలోకనాథౌతౌకృశౌధమనిసంతతౌ॥ ౧౧॥ తపసాతేజసాచైవదుర్నిరీక్ష్యౌసురైర
పి। యస్యప్రసాదంకుర్వాతేసదేవోద్రష్టుమర్హతి॥౧౨॥ నూనంతయోరనుమతేహృదిహృచ్ఛయచోదితః। మహామేరోర్గిరేశ్శృంగాత్ప్రచ్యుతో
గంధమాదనమ్॥౧౩॥ నారదస్సుమహద్భూతంసర్వలోకానచీచరత్ । తందేశమగమద్రాజన్బదర్యాశ్రమమాశుగః॥౧౪॥తయోరాహ్నికవేళాయాం
తస్యకౌతూహలంత్వభూత్। ఇదంతదాస్పదంకృత్స్నంయస్మిన్లోకాఃప్రతిష్ఠితాః॥ ౧౫॥ సదేవాసురగంధర్వాస్సకిన్నరమహోరగాః। ఏకామూ
ర్తిరియంపూర్వంజాతాభూయశ్చతుర్విధా॥౧౬॥ ధర్మస్యకులసంతానేధర్మాదిభిర్వివర్ధితః । అహోహ్యనుగ్రహీతోద్యధర్మఏభిస్సురైరిహ॥
౧౭॥ నరనారాయణాభ్యాంచకృష్ణేనహరిణాతథా।అత్రకృష్ణోహరిశ్చైవకస్మింశ్చిత్కారణాంతరే॥ ౧౮॥ స్థితౌధర్మోత్తరౌహ్యేతౌతథాతపసిధిష్ఠితౌ।
ఏతౌహిపరమంధామకానయోరాహ్నికక్రియా॥౧౯॥పితరౌసర్వభూతానాందైవతంచయశస్వినౌ। కాందేవతాంతుయజతఃపితౄన్కాన్వామహా
మతీ॥౨౦॥ఇతిసంచింత్యమనసాభక్త్యానారాయణస్యతు। సహసాప్రాదురభవత్సమీపేదేవయోస్తదా॥౨౧॥ కృతేదైవేచపిత్ర్యేచతతస్తాభ్యాంనిరీ
క్షితః। పూజితశ్చైవవిధినాయథాప్రోక్తేనశాస్త్రతః॥ ౨౨॥ తందృష్ట్వామహదాశ్చర్యమపూర్వంవిధివిస్తరమ్ । ఉపోపవిష్టస్సుప్రీతోనారదోభగవా
నృషిః॥౨౩॥ నారాయణంసంనిరీక్ష్యప్రసన్నేనాంతరాత్మనా। నమస్కృత్యమహాదేవమిదంవచనమబ్రవీత్ ॥౨౪॥ నారదః॥ వేదేషుసపురాణేషుసాం
గోపాంగేషుగీయసే। త్వమజశ్శాశ్వతోధాతామతోమృతమనుత్తమమ్॥ ౨౫॥ ప్రతిష్ఠితంభూతభవ్యంత్వయిసర్వమిదంజగత్। చత్వారోహ్యాశ్రమా
దేవసర్వేగార్హస్థ్యమూలకాః॥౨౬॥ యజంతేత్వామహరహర్నానామూర్తిసమాస్థితమ్। పితామాతాచసర్వస్యజగతశ్శాశ్వతోగురుః॥కంతంత్వ
ద్యయజసేదేవంపితరంకంనవిద్మహే॥ ౨౭॥ శ్రీభగవాన్॥ అవాచ్యమేతద్వక్తవ్యంఆత్మగుహ్యంసనాతన। తవభక్తిమతోబ్రహ్మన్వక్ష్యామితుయథా
తథమ్॥ ౨౮॥ యత్తత్సూక్ష్మమవిజ్ఞేయమవ్యక్తమచలంధ్రువమ్। ఇంద్రియైరింద్రియార్థైశ్చసర్వభూతైశ్చవర్జితమ్॥౨౯॥ సహ్యంతరాత్మాభూతా
నాంక్షేత్రజ్ఞశ్చేతికథ్యతే। త్రిగుణవ్యతిరిక్తోవైపురుషశ్చేతికల్పితః ॥ ౩౦॥ తస్మాదవ్యక్తముత్పన్నంత్రిగుణంద్విజసత్తమ।అవ్యక్తావ్యక్తభావస్థాయాసా
ప్రకృతిరవ్యయా॥ ౩౧॥ తాంయోనిమావయోర్విద్ధియోసౌసదసదాత్మకః। ఆవాభ్యాంపూజ్యతేసోహిదైవేపిత్ర్యేచకల్ప్యతే॥ ౩౨॥ నాస్తితస్మాత్ప
రోన్యోహిపితాదేవోథవాద్విజః। ఆత్మాహినస్సవిజ్ఞేయస్తతస్తంపూజయావహే॥ ౩౩॥ తేనైషాప్రథితాబ్రహ్మన్మర్యాదాలోకభావినీ। దైవంపిత్ర్యం
చకర్తవ్యమితితస్యానుశాసనమ్॥ ౩౪॥ బ్రహ్మాస్థాణుర్మనుర్దక్షోభృగుర్ధర్మస్తథాయమః। మరీచిరంగిరాఅత్రిఃపులస్త్యఃపులహఃక్రతుః॥ ౩౫॥
వసిష్ఠఃపరమేష్ఠీచవివస్వాన్సోమఏవచ । కర్దమశ్చాపియఃప్రోక్తఃక్రోధోవిక్రీతఏవచ ॥ ౩౬॥ ఏకవింశతిరుత్పన్నాస్తేప్రజాపతయఃస్మృతాః । తస్య
దేవస్యమర్యాదాంపూజయంతస్సనాతనీమ్ ॥ ౩౭ ॥ దైవంపిత్ర్యంచసతతంతస్యవిజ్ఞాయతత్త్వతః । ఆత్మప్రాప్తానిచతతఃప్రాప్నువంతిద్విజోత్తమాః॥
౩౮॥ స్వర్గస్థాఅపియేకేచిత్తాంనమస్యంతిదేహినః । తేతత్ప్రసాదాత్గచ్ఛంతితేనాదిష్టఫలాంగతిమ్॥౩౯॥యేహీనాస్సప్తదశభిర్గుణైఃకర్మభిరే
వచ । కలాఃపంచదశత్యక్త్వాతేముక్తాఇతినిశ్చయః ॥ ౪౦ ॥ముక్తానాంతుగతిర్బ్రహ్మన్క్షేత్రజ్ఞఇతికల్పితా। సహిసర్వగుణశ్చైవనిర్గుణశ్చైవక
థ్యతే॥ ౪౧॥ దృశ్యతేజ్ఞానయోగేనఆవాంచప్రసృతౌతతః। ఏవంజ్ఞాత్వాతమాత్మానంపూజయావస్సనాతనమ్ ॥ ౪౨॥ తంవేదాశ్చాశ్రమాశ్చైవనా
నామతసమాస్థితాః। భక్త్యాసంపూజయంత్యాశుగతించైషాందదాతిసః॥ ౪౩॥ యేతుతద్భావితాలోకేహ్యేకాంతిత్వంసమాస్థితాః । ఏతదభ్యధికం
తేషాంయత్తేతంప్రవిశంత్యుత ॥ ౪౪॥ ఇతిగుహ్యసముద్దేశస్తవనారదకీర్తితః। భక్త్యాప్రేమ్ణాచవిప్రర్షేఅస్మద్భక్త్యాచతేశ్రుతః॥ ౪౫॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే - పంచత్రింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ సఏవముక్తోద్విపదాంవరిష్ఠోనారాయణేనోత్తమపూరుషేణ। జగాదవాక్యంద్విపదాంవరిష్ఠంనారాయణంలోకహితాధివాసమ్॥౧॥ నారదః॥
యదర్థమాత్మప్రభవేణజన్మకృతంత్వయాధర్మగృహేచతుర్ధా। తత్సాధ్యతాంలోకహితార్థమద్యగచ్ఛామిద్రష్టుంప్రకృతింతవాద్యామ్॥ ౨॥పూ
జాంగురూణాంసతతంకరోమిపరస్యగుహ్యంనచభిన్నపూర్వమ్। వేదాస్స్వధీతామమలోకనాథతప్తంతపోనానృతముక్తపూర్వమ్॥౩॥గుప్తానిచత్వా
రియథాగమంమేశత్రౌచమిత్రేచసమోస్మినిత్యమ్। తంచాదిదేవంసతతంప్రపన్నఏకాంతభావేనవృణోమ్యజస్రమ్॥ ౪ ॥ ఏభిర్విశేషైఃపరిశుద్ధసత్వఃక
స్మాన్నపశ్యేయమనంతమీశమ్। తత్పారమేష్ఠ్యస్యవచోనిశమ్యనారాయణశ్శాశ్వతధర్మగోప్తా॥ ౫॥ గచ్ఛేతితంనారదముక్తవాన్సంపూజయిత్వా
త్మవిధిక్రియాభిః। తతోవిసృష్టఃపరమేష్ఠిపుత్రస్సోభ్యర్చయిత్వాతమృషింపురాణమ్॥ ౬॥ సముత్పపాతోత్తమవేగయుక్తస్తతోధిమేరౌసహసానిలి
ల్యే। తత్రావతస్థేచమునిర్ముహూర్తమేకాంతమాసాద్యగిరేస్సశృంగే ॥ ౭ ॥ ఆలోకయన్నుత్తరపశ్చిమేనదదర్శచాప్యద్భుతముక్తరూపమ్। క్షీరో
దధేరుత్తరతోహిద్వీపశ్శ్వేతస్సనామ్నాప్రథితోవిశాలః ॥ ౮ ॥ మేరోస్సహస్రైస్సహియోజనానాంద్వాత్రింశతోర్ధ్వంకవిభిర్నిరుక్తః। అనింద్రి
యాశ్చానశనాశ్చతత్రనిష్పందహీనాస్సుసుగంధినస్తే॥ ౯॥ శ్వేతాఃపుమాంసోగతసర్వపాపాశ్చక్షుర్ముషఃపాపకృతాంనరాణామ్। వజ్రాస్థికాయా
స్సమమానోన్మానాదివ్యాన్వయారూపాశ్శుభసారోపేతాః॥౧౦॥ఛత్రాకృతిశీర్షామేఘౌఘనినాదాస్సమముష్కచతుష్కారాజీవశతపాదాః॥షష్ట్యా
దంతైర్యుక్తాశ్శుక్లైరష్టాభిర్దంష్ట్రాభిర్యేజిహ్వాభిర్యేవిశ్వవక్త్రంలేలిహ్యంతేసూర్యప్రఖ్యమ్॥౧౧॥భక్త్యాదేవంవిశ్వోత్పన్నంయస్మాత్సర్వేలోకాస్సం
ప్రసూతాః। వేదాధర్మామునయశ్శాంతాదేవాస్సర్వేతస్యనిసర్గాః॥౧౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ అనింద్రియానిరాహారాఅనిష్పందాస్సుగంధినః। కథంతేపురు
షాజాతాఃకాతేషాంగతిరుత్తమా॥౧౩॥ యేచముక్తాభవంతీహనరాభరతసత్తమ। తేషాంలక్షణమేతద్ధితచ్ఛ్వేతద్వీపవాసినామ్॥౧౪ ॥ తస్మాన్మేసం
శయంఛింధిపరంకౌతూహలంహిమే। త్వంహిసర్వకథారామస్త్వాంచైవోపాశ్రితావయమ్॥౧౫॥ భీష్మః ॥ విస్తీర్ణైషాకథారాజన్శ్రుతామేపితృస
న్నిధౌ।సైషాతవహివక్తవ్యాకథాసారోహిసామతా॥౧౬॥రాజోపరిచరోనామబభూవాధిపతిర్భువః।ఆఖండలసఖఃఖ్యాతోభక్తోనారాయణంహరిమ్
౧౭॥ ధార్మికోనిత్యభక్తశ్చపితుర్నిత్యమతంద్రితః। సామ్రాజ్యంతేనసంప్రాప్తంనారాయణవరాత్పురా॥ ౧౮ ॥ సాత్వతంవిధిమాస్థాయప్రాక్సూర్య
ముఖనిస్సృతమ్। పూజయామాసదేవేశంతచ్ఛేషేణపితామహాన్ ॥ ౧౯ ॥ పితృశేషేణవిప్రాంశ్చసంవిభజ్యాశ్రితాంశ్చసః। శేషాన్నభుక్సత్యపరస్స
ర్వభూతేష్వహింసకః॥ ౨౦ ॥ సర్వభావేనభక్తస్సదేవదేవంజనార్దనమ్। అనాదిమధ్యనిధనంలోకకర్తారమవ్యయమ్ ॥ ౨౧ ॥ తస్యనారాయణేభ
క్తింవహతోమిత్రకర్షిణః। ఏకశయ్యాసనందేవోదత్తవాన్దేవరాట్స్వయమ్॥ ౨౨ ॥ ఆత్మరాజ్యంధనంచైవకళత్రంవాహనంతథా। యత్తద్భాగ
వతంసర్వమితితత్ప్రోక్షితంసదా॥ ౨౩॥ కామ్యనైమిత్తికారాజన్యజ్ఞియాఃపరమక్రియాః।సర్వాస్సాత్వతమాస్థాయవిధించక్రేసమాహితః॥౨౪ ॥
పంచరాత్రవిదోముఖ్యాస్తస్యగేహేమహాత్మనః। ప్రాణయంభగవత్ప్రోక్తంభుంజతేచాగ్రభోజనమ్॥ ౨౫ ॥ తస్యప్రశాసతోరాజ్యంధర్మేణామిత్రఘా
తినః। నానృతావాక్సమభవన్మనోదుష్టంనచాభవత్ ॥ ౨౬ ॥ నచకాయేనకృతవాన్సపాపంపరమాణ్వపి। యేహితేఋషయఃఖ్యాతాస్సప్తచిత్రశిఖం
డినః॥ ౨౭॥ తైరేకమతిభిర్భూత్వాయత్ప్రోక్తంశాస్త్రముత్తమమ్। వేదైశ్చతుర్భిస్సమితంకృతంమేరౌమహాగిరౌ॥౨౮॥ఆస్యైస్సప్తభిరుద్గీర్ణం
లోకధర్మమనుత్తమమ్ ।మరీచిరత్ర్యంగిరసౌపులస్త్యఃపులహఃక్రతుః॥ ౨౯ ॥వసిష్ఠశ్చమహాతేజాస్తేహిచిత్రశిఖండినః। సప్తప్రకృతయోహ్యేతా

స్తథా స్వాయంభువోఽష్టమః॥ ౩౦॥ ఏతాభిర్ధార్యతే లోకాస్తాభ్యశ్శాస్త్రం వినిస్సృతమ్। ఏకాగ్రమనసో దాంతా మునయస్సంయమే రతాః॥ ౩౧॥ భూ-
తభవ్యభవిష్యజ్ఞాస్సత్యధర్మపరాయణాః। ఇదం శ్రేయ ఇదం బ్రహ్మ ఇదం హితమనుత్తమమ్॥ ౩౨॥ లోకాన్ సంచింత్య మనసా తతశ్శాస్త్రం ప్రచక్రిరే॥
తత్ర ధర్మార్థకామా హి మోక్షః పశ్చాచ్చ కీర్తితః॥ ౩౩ ॥ మర్యాదా వివిధాశ్చైవ దివి భూమౌ చ సంస్థితాః। ఆరాధ్య తపసా దేవం హరిం నారాయణం
ప్రభుమ్॥ ౩౪॥ దివ్యం వర్షసహస్రం వై సర్వే త ఋషిభిస్సహ। నారాయణానుశిష్టా హి తదా దేవీ సరస్వతీ॥ ౩౫॥ వివేశ తానృషీన్ సర్వాన్ లోకా-
నాం హితకామ్యయా। తతః ప్రవర్తితా సమ్యక్ తపోవిద్భిర్ద్విజాతిభిః॥ ౩౬॥ శబ్దే చార్థే చ హేతౌ చ ఏషా ప్రథమసర్గజా। ఆదావేవ హి తచ్ఛాస్త్ర-
మోంకారస్వరపూజితమ్॥ ౩౭॥ ఋషిభిః శ్రావితం తత్ర యత్ర కారుణికో హ్యసౌ। తతః ప్రసన్నో భగవాననిర్దిష్టశరీరగః॥ ౩౮॥ ఋషీనువాచ తాన్ స-
ర్వానదృశ్యః పురుషోత్తమః। కృతం శతసహస్రం హి శ్లోకానామిదముత్తమమ్॥ ౩౯॥ లోకతంత్రస్య కృత్స్నస్య యస్మాద్ధర్మః ప్రవర్తతే। ప్రవృత్తౌ చ
నివృత్తౌ చ యస్మాదేవ భవిష్యతి॥ ౪౦ ॥ యజుర్ఋక్సామభిర్జుష్టమథర్వాంగిరసైస్తథా। యథా ప్రమాణం హి మయా కృతో బ్రహ్మా ప్రసాదతః॥ ౪౧॥ రు-
ద్రశ్చ క్రోధజో విప్రా యూయం ప్రకృతయస్తథా। సూర్యాచంద్రమసౌ వాయుర్భూమిరాపోఽగ్నిరేవ చ ॥ ౪౨ ॥ సర్వే చ నక్షత్రగణా యచ్చ భూతాభిశ-
బ్దితమ్। అధికారేషు వర్తంతే యథాస్వం బ్రహ్మవాదినః ॥ ౪౩ ॥ సర్వే ప్రమాణం హి యథా తథా తచ్ఛాస్త్రముత్తమమ్। భవిష్యతి ప్రమాణం వై ఏత-
న్మదనుశాసనమ్॥ ౪౪ ॥ తస్మాత్ప్రవక్ష్యతే ధర్మాన్ మనుస్స్వాయంభువస్స్వయమ్। ఉశనా బృహస్పతిశ్చైవ యదోత్పన్నౌ భవిష్యతః॥ ౪౫॥ తదా ప్రవ-
క్ష్యతః శాస్త్రం యుష్మన్మతిభిరుద్ధృతమ్। స్వాయంభువేషు ధర్మేషు శాస్త్రే చోశనసా కృతే॥ ౪౬॥ బృహస్పతిమతే చైవ లోకేషు ప్రతిచారితే। యుష్మత్కృ-
తమిదం శాస్త్రం ప్రజాపాలో వసుస్తతః॥ ౪౭॥ బృహస్పతిసకాశాద్వై ప్రాప్స్యతే ద్విజసత్తమాః। స హి సద్భావితో రాజా మద్భక్తశ్చ భవిష్యతి॥ ౪౮॥
తేన శాస్త్రేణ లోకేషు క్రియాస్సర్వాః కరిష్యతి। ఏతద్ధి యుష్మచ్ఛాస్త్రాణాం శాస్త్రముత్తమసంజ్ఞితమ్॥ ౪౯॥ ఏతదర్థం చ ధర్మ్యం చ రహస్యం చైతదు-
త్తమమ్। అస్య ప్రవర్తనాచ్చైవ ప్రజావంతో భవిష్యథ॥ ౫౦ ॥ స చ రాజా శ్రియా యుక్తో భవిష్యతి మహాన్వసుః। సంస్థితే తు నృపే తస్మిన్ శాస్త్రమేత-
త్సనాతనమ్॥ ౫౧॥ అంతర్ధాస్యతి తత్సర్వమేతద్వః కథితం మయా। ఏతావదుక్త్వా వచనమదృశ్యః పురుషోత్తమః॥ ౫౨ ॥ విసృజ్య తానృషీన్ సర్వాన్
కామపి ప్రసృతో దిశమ్। తతస్తే లోకపితరః సర్వలోకార్థచింతకాః ॥ ౫౩ ॥ ప్రావర్తయంత తచ్ఛాస్త్రం ధర్మయోనిం సనాతనమ్। ఉత్పన్నేఽంగిరసే
చైవ యుగే ప్రథమకల్పితే॥ ౫౪॥ సాంగోపనిషదం శాస్త్రం స్థాపయిత్వా బృహస్పతౌ। జగ్ముర్యథేప్సితం దేశం తపసే కృతనిశ్చయాః ॥ ధారణాస్సర్వలో-
కానాం సర్వధర్మప్రవర్తకాః॥ ౫౫॥ .... *

ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే - షట్త్రింశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ తతోఽతీతే మహాకల్పే ఉత్పన్నేఽంగిరసః సుతే। బభూవుర్నిర్వృతా దేవా జాతే దేవపురోహితే॥ ౧॥ బృహద్బ్రహ్మ మహచ్చేతి శబ్దాః పర్యాయవా-
చకాః। ఏభిః సమన్వితో రాజన్ గుణైర్విద్వాన్ బృహస్పతిః॥ ౨॥ తస్య శిష్యో బభూవాగ్ర్యో రాజోపరిచరో వసుః। అధీతవాంస్తదా శాస్త్రం సమ్యక్చిత్రశి-
ఖండిజమ్॥౩॥ స రాజా భావితః పూర్వం దైవేన విధినా వసుః। పాలయామాస పృథివీం దివమాఖండలో యథా॥౪॥ తస్య యజ్ఞో మహానాసీదశ్వమేధో మహా-
త్మనః। బృహస్పతిరుపాధ్యాయస్తత్ర హోతా బభూవ హ॥ ౫ ॥ ప్రజాపతిసుతాశ్చాత్ర సదస్యాశ్చాభవంస్త్రయః। ఏకతశ్చ ద్వితశ్చైవ త్రితశ్చైవ
మహర్షయః॥౬॥ ధనుషాక్షోఽథ రైభ్యశ్చ అర్వావసుపరావసూ। ఋషిర్మేధాతిథిశ్చైవ తాండ్యశ్చైవ మహానృషిః॥౭॥ ఋషిశ్శాంతిర్మహాభాగ-
స్తథా వేదశిరాశ్చ యః। ఋషిశ్రేష్ఠశ్చ కపిలశ్శాలిహోత్రపితా స్మృతః॥౮॥ ఆద్యః కఠస్తైత్తిరిశ్చ వైశంపాయనపూర్వజః। కణ్వోఽథ దేవహోత్రశ్చ

ఏతే షోడశ కీర్తితాః॥ ౮॥ సంభూతాస్సర్వసంభారాస్తస్మిన్రాజన్మహాక్రతౌ। నతత్ర పశుఘాతోఽభూత్సరాజైవాస్థితోఽభవత్ ॥ ౯॥ అహింస్రశ్శుచిర
క్షుద్రోనిరాశీస్సర్వసంస్తుతః। అరణ్యకపదోద్భూతా భాగాస్తత్రోపకల్పితాః॥ ౧౦ ॥ ప్రీతస్తతోఽస్య భగవాన్దేవదేవః పురాతనః । సాక్షాత్తం దర్శ
యామాస సోఽదృశ్యోఽన్యేన కేనచిత్ ॥ ౧౧॥ స్వయం భాగముపాఘ్రాయ పురోడాశం గృహీతవాన్। అదృశ్యేన హృతో భాగో దేవేన హరిమేధసా॥౧౨॥బృ
హస్పతిస్తతః క్రుద్ధస్స్రువముద్యమ్య వేగితః। ఆకాశం ఘ్నన్స్రుచః పాతై రోషాదశ్రూణ్యవర్తయత్ ॥౧౩॥ ఉవాచ చోపరిచరం మయా భాగోఽయముద్య
తః। గ్రాహ్యస్స్వయం హి దేవేన మత్ప్రత్యక్షం న సంశయః॥౧౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ ఉద్యతా యజ్ఞభాగా హి సాక్షాత్ప్రాప్తాస్సురైరిహ । కిమర్థమిహ న
ప్రాప్తో దర్శనం స హరిర్విభుః॥ ౧౫॥ భీష్మః॥ తతస్స తం సముద్ధూతం భూమిపాలో మహావసుః। ప్రసాదయామాస మునిం సదస్యాస్తే చ సర్వశః॥౧౬॥
ఊచుశ్చైనమసంభ్రాంతం న రోషం కర్తుమర్హసి। నైష ధర్మః కృతయుగే యస్త్వం రోషమచీకృథాః॥ ౧౭ ॥ అరోషణో హ్యసౌ దేవో యస్య భాగో
యముద్యతః । న శక్యస్స త్వయా ద్రష్టుమస్మాభిర్వా బృహస్పతే॥ ౧౮ ॥ యస్య ప్రసాదం కురుతే స వై తం ద్రష్టుమర్హతి । ఏకతద్వితత్రితాశ్చైవ తతశ్చి
త్రశిఖండినః॥౧౯॥ వయం హి బ్రహ్మణః పుత్రా మానసాః పరికీర్తితాః। గతా నిశ్శ్రేయసార్థం హి కదాచిద్దిశముత్తరామ్॥ ౨౦॥ తప్త్వా వర్షసహస్రా
ణి చత్వారి తప ఉత్తమమ్। ఏకపాదాస్థితాస్సమ్యక్కాష్ఠభూతాస్సమాహితాః॥ ౨౧॥ మేరోరుత్తరభాగే తు క్షీరోదస్యానుకూలతః। స దేశో యత్ర నస్త
ప్తం తపః పరమదారుణమ్ ॥ ౨౨ ॥ కథం పశ్యేమ హి వయం దేవం నారాయణాత్మకమ్ । వరేణ్యం వరదం తం వై దేవదేవం సనాతనమ్॥౨౩॥ కథం పశ్యేమ
హి వయం దేవం నారాయణం త్వితి । అథ వ్రతస్యావభృథే వాగువాచాశరీరిణీ ॥ ౨౪ ॥ స్నిగ్ధగంభీరయా వాచా ప్రహర్షణకరీ విభో। సుతప్తం వస్తపో వి
ప్రాః ప్రసన్నేనాంతరాత్మనా॥౨౫॥ యూయం జిజ్ఞాసవో భక్తాః కథం ద్రక్ష్యథ తం విభుమ్ । క్షీరోదధేరుత్తరతః శ్వేతద్వీపో మహాప్రభః॥౨౬॥ తత్ర నారా
యణపరా మానవాశ్చంద్రవర్చసః । ఏకాంతభావోపగతాస్తే భక్తాః పురుషోత్తమమ్ ॥ ౨౭ ॥ తే సహస్రార్చిషం దేవం ప్రవిశంతి సనాతనమ్ । అనింద్రి
యా నిరాహారా అనిష్పందాస్సుగంధినః॥ ౨౮॥ ఏకాంతినస్తే పురుషాః శ్వేతద్వీపనివాసినః । గచ్ఛధ్వం తత్ర మునయస్తత్రాత్మా నః ప్రకాశితః ॥ ౨౯ ॥ అథ
శ్రుత్వా వయం సర్వే వాచం తామశరీరిణీమ్ । యథాఖ్యాతేన మార్గేణ తం దేశం ప్రతిపేదిరే॥ ౩౦ ॥ ప్రాప్య శ్వేతం మహాద్వీపం తచ్చిత్తాస్తద్దిదృక్షవః ।
తతోఽస్మద్దృష్టివిషయస్తతో ప్రతిహతోఽభవత్ ॥౩౧॥ న చ పశ్యామ పురుషం తత్తేజోహృతదర్శనాః । తతో నః ప్రాదురభవద్విజ్ఞానం దేవయోగజమ్॥౩౨॥
న కిలాతప్తతపసా శక్యతే ద్రష్టుమంజసా। తతః పునర్వర్షశతం తప్త్వా తాత్కాలికం మహత్ ॥ ౩౩॥ వ్రతావసానే చ శుభాన్నరాన్దదృశిరే వయమ్। శ్వే
తాంశ్చంద్రప్రతీకాశాన్సర్వలక్షణలక్షితాన్॥౩౪॥ నిత్యాంజలికృతాన్బ్రహ్మ జపతః ప్రాగుదఙ్ముఖాన్ । మానసో నామ స జపో జప్యతే తైర్మహాత్మభిః॥
౩౫॥ తేనైకాగ్రమనస్త్వేన ప్రీతో భవతి వై హరిః। యా భవన్మునిశార్దూల భాస్సూర్యస్య యుగక్షయే॥ ౩౬॥ ఏకైకస్య ప్రభా తాదృక్సాభవన్మానవస్య
హ। తేజోనివాసస్స ద్వీప ఇతి వై మేనిమే రే వయమ్॥ ౩౭॥ న తత్రాభ్యధికః కశ్చిత్సర్వే తే సమతేజసః। అథ సూర్యసహస్రస్య ప్రభాం యుగపదుత్థితామ్॥
౩౮॥ సహసా దృష్టవంతః స్మ పునరేవ బృహస్పతే । సహితాశ్చాభ్యధావంత తతస్తే మానవా ద్రుతమ్॥ ౩౯ ॥ కృతాంజలిపుటా హృష్టా నమ ఇత్యేవ వాది
నః। తతోఽభివదతాం తేషామశ్రౌష్మ విపులం ధ్వనిమ్॥ ౪౦ ॥ బలిః కిలోపక్రియతే తస్య దేవస్య తైర్నరైః। వయం తు తేజసా తస్య సహసా హృతచేతసః॥
౪౧॥ న కించిదపి పశ్యామో హతచక్షుర్బలేంద్రియాః। ఏకస్తు శబ్దోఽవితతః శ్రుతోఽస్మాభిరుదీరితః॥ ౪౨ ॥ జితం తే పుండరీకాక్ష నమస్తే విశ్వభావన । నమస్తే
స్తు హృషీకేశ మహాపురుషపూర్వజ॥౪౩॥ ఇతి శబ్దశ్శ్రుతోఽస్మాభిశ్శిక్షాక్షరసమన్వితః। ఏతస్మిన్నంతరే వాయుస్సర్వగంధవహశ్శుచిః ॥ ౪౪॥ దివ్యాన్యు

వాహాపుష్పాణికర్మణ్యాశ్చౌషధీస్తథా। తైరిష్టపంచకాలజ్ఞైర్హరిరేకాంతిభిర్నరైః॥ ౪౫॥ భక్త్యాపరమయాయుక్తైర్మనోవాక్కర్మభిస్తదా।
నానంతత్రాగతో దేవో యథాతైర్వ్యాసుదీరితా॥ ౪౬॥ వయంత్వేనంనపశ్యామో మోహితాస్తస్యమాయయా। మారుతేసన్నివృత్తేచబలౌచప్రతిపాది
తే॥ ౪౭॥ చింతావ్యాకులితాత్మానోజాతాఃస్మోంగిరసాంవర। మానవానాంసహస్రేషు తేషువై శుద్ధయోనిషు॥ ౪౮॥ అస్మాన్నకశ్చిన్మనసాచక్షుషా
వాప్యపూజయత్। తేపిస్వస్థామునిగణా ఏకభావమనువ్రతాః॥ ౪౯॥ నాస్మాసుదధిరేభావంబ్రహ్మభావమనుష్ఠితాః। తతోస్మాకంసుపరిశ్రాంతానాంత
పసాచాతికర్శితాః। ఉవాచఖస్థంకిమపిభూతంతత్రాశరీరకమ్॥ ౫౦॥ దేవః॥ ద్రష్టారఃపురుషాఃశ్వేతాస్సర్వేంద్రియవివర్జితాః। దృష్టోభవతిదేవే
శ ఏభిర్దృష్టైర్ద్విజోత్తమైః॥ ౫౧॥ గచ్ఛధ్వంమునయస్సర్వే యథాగతమితోచిరాత్। నసశక్యస్త్వభక్తేనద్రష్టుందేవఃకథంచన॥ ౫౨॥ కామంకాలే
నమహతా ఏకాంతిత్వముపాగతైః। శక్యోద్రష్టుంసభగవాన్ప్రభామండలదుర్దృశః॥ ౫౩॥ మహత్కార్యంచకర్తవ్యంయుష్మాభిర్ద్విజసత్తమాః। ఇ
తఃకృతయుగేతీతేవిపర్యాసంగతేపిచ॥ ౫౪॥ వైవస్వతేంతరేవిప్రాః ప్రాప్తేత్రేతాయుగేపునః। సురాణాంకార్యసిద్ధ్యర్థంసహాయావైభవిష్యథ॥ ౫౫॥
తతస్తదద్భుతంవాక్యంనిశమ్యైవామృతోపమమ్। తస్యప్రసాదాత్ప్రాప్తాఃస్మోదేశమీప్సితమంజసా॥ ౫౬॥ ఏవంసుతపసాచైవహవ్యకవ్యైస్తథైవ
చ। దేవోస్మాభిర్నదృష్టస్సకథంత్వంద్రష్టుమర్హసి॥ ౫౭॥ నారాయణోమహద్భూతంవిశ్వసృగ్ఘవ్యకవ్యభృత్। అనాదినిధనోవ్యక్తోదేవదానవపూ
జితః॥ ౫౮॥ ఏవమేకతవాక్యేనద్వితత్రితమతేనచ। అనునీతస్సదస్యైశ్చబృహస్పతిరుదారధీః॥ ౫౯॥ సమానయత్తతోయజ్ఞందైవతంసమపూజయత్।
సమాప్తయజ్ఞోరాజాపిప్రజాంపాలితవాన్వసుః॥ ౬౦॥ బ్రహ్మశాపాద్దివోభ్రష్టఃప్రవివేశమహీంతతః। సరాజారాజశార్దూలసత్యధర్మపరాయ
ణః॥ ౬౧॥ అంతర్భూమిగతశ్చైవసతతంధర్మవత్సలః। నారాయణపరోభూత్వానారాయణజపంజపన్॥ ౬౨॥ తస్యైవచప్రసాదేవపునరేవోత్థిత
స్తుసః। మహీతలాద్గతస్థానంబ్రహ్మణస్సమనంతరమ్॥ పరాంగతిమనుప్రాప్తఇతినైష్ఠికమంజసా॥ ౬౩॥..............................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే- సప్తత్రింశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ యదాభాగవతోత్యర్థమాసీద్రాజామహాన్వసుః। కిమర్థంసపరిభ్రష్టోవివేశవివరంభువః॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహా
సంపురాతనమ్। ఋషీణాంచైవసంవాదంత్రిదశానాంచభారత॥ ౨॥ అజేనయష్టవ్యమితిప్రాహుర్దేవాద్విజోత్తమాన్। సచఛాగోప్యజోజ్ఞేయోనా
న్యఃపశురితిస్థితిః॥ ౩॥ ఋషయః॥ బీజైర్యజ్ఞేషుయష్టవ్యమితివైవైదికీశ్రుతిః। అజసంజ్ఞానిబీజానిఛాగంనోహంతుమర్హథ॥ ౪॥ నైషధర్మస్సతాందే
వాయత్రవధ్యేతవైపశుః। ఇదంకృతయుగంశ్రేష్ఠంకథంవధ్యేతవైపశుః॥ ౫॥ భీష్మః॥ తేషాంసంవదతామేవమృషీణాంవిబుధైస్సహ। మార్గాగతో
నృపశ్రేష్ఠస్తందేశంప్రాప్తవాన్వసుః॥ ౬॥ అంతరిక్షచరఃశ్రీమాన్సమగ్రబలవాహనః। తందృష్ట్వాసహసాయాంతంవసుంతేత్వంతరిక్షగమ్॥ ౭॥ ఊ
చుర్ద్విజాతయోదేవానేషఛేత్స్యతిసంశయమ్। యజ్వాదానపతిశ్శ్రేష్ఠస్సర్వభూతహితప్రియః॥ ౮॥ కథంస్విదన్యథాబ్రూయాదేవవాక్యంమహాన్
వసుః। ఏవంతేసంవిదంకృత్వావిబుధాఋషయస్తథా॥ ౯॥ అపృచ్ఛన్సహసాభ్యేత్యవసుంరాజానమంతికాత్। భోరాజన్కేనయష్టవ్యమజేనాహో
స్విదౌషధైః॥ ౧౦॥ ఏతన్నస్సంశయంఛింధిప్రమాణంనోభవాన్మతః। సతాన్కృతాంజలిర్భూత్వాపరిపప్రచ్ఛవైవసుః॥ కస్యవైకోమతఃకామోబ్రూ
తసత్యంద్విజోత్తమాః॥ ౧౧॥ ఋషయః॥ ధాన్యైర్యష్టవ్యమిత్యేవపక్షోస్మాకంనరాధిప। దేవానాంతుపశుఃపక్షోమతోరాజన్వదస్వనః॥ ౧౨॥ భీష్మః॥
దేవానాంతుమతంజ్ఞాత్వావసునాపక్షసంశ్రయాత్। ఛాగేనాజేనయష్టవ్యమేవముక్తంవచస్తదా॥ ౧౩॥ కుపితాస్తేతతస్సర్వేమునయస్సూర్యవర్చ

సః! ఊచుర్వసుంవిమానస్థందేవపక్షార్థవాదినమ్॥ ౧౪ ॥ సురపక్షోగృహీతస్తేయస్మాత్తస్మాద్దివఃపత। అద్యప్రభృతితేరాజన్నాకాశేవిహితాగతిః ॥
౧౫॥ అస్మచ్ఛాపాభిఘాతేనమహీంభిత్త్వాప్రవేక్ష్యసి। తతస్తస్మిన్ముహూర్తేఽథరాజోపరిచరస్తదా॥ ౧౬ ॥ అధోవై సంబభూవాశుభూమేర్వివరగో
నృప। స్మృతిస్త్వేవంనవిజహౌతదానారాయణాజ్ఞయా॥ ౧౭॥ దేవాస్తుసహితాస్సర్వేవసోశ్శాపవిమోక్షణమ్। చింతయామాసురవ్యగ్రాస్సుకృతం
హినృపస్యతత్ ॥ ౧౮॥ అనేనాస్మత్కృతేరాజ్ఞాశాపఃప్రాప్తోమహాత్మనా। అస్యప్రతిప్రియంకార్యమస్మాభిస్సహితైఃకిల॥ ౧౯ ॥ ఇతిబుద్ధ్యావ్యవసా
యగత్వానిశ్చయమీశ్వరాః। ఊచుస్సంహృష్టమనసారాజోపరిచరంతదా॥ ౨౦॥ బ్రహ్మణ్యదేవభక్తస్త్వంసురాసురగురుర్హరిః। కామంసతవతుష్టా
త్మాకుర్యాచ్ఛాపవిమోక్షణమ్॥ ౨౧॥ మాననాతుద్విజాతీనాంకర్తవ్యావైమహాత్మనామ్। అవశ్యంతపసాతేషాంఫలితవ్యంనృపోత్తమ॥ ౨౨ ॥ యత
స్త్వంసహసాభ్రష్టఆకాశాన్మేదినీతలమ్। ఏకంత్వనుగ్రహంతుభ్యందద్మోవైనృపసత్తమ॥ ౨౩॥ యావత్త్వంశాపదోషేణకాలమాశిష్యసేఽనఘ।భూ
మేర్వివరగోభూత్వాతావత్త్వంకాలమాప్స్యసి॥౨౪॥ యజ్ఞేషుసుహుతంవిప్రైర్వసోర్ధారాంసమాహితైః।ప్రాప్స్యసేఽస్మదనుధ్యానాన్మాచత్వాం
గ్లానిరాస్పృశేత్ ॥ ౨౫॥నక్షుత్పిపాసేరాజేంద్రభూమేశ్ఛిద్రేభవిష్యతః।వసోర్ధారాభిపీతత్వాత్తేజసాప్యాయితేనచ॥౨౬॥ సదేవోఽస్మద్వరాత్ప్రీ
తోబ్రహ్మలోకంహినేష్యతి। ఏవందత్త్వావరంరాజ్ఞేసర్వేతేచదివౌకసః॥౨౭॥ గతాఃస్వభవనందేవాఋషయశ్చతపోధనాః। చక్రేచవసుస్తతఃపూజాం
విష్వక్సేనాయభారత॥౨౮ ॥ జప్యంజగౌచసతతంనారాయణముఖోద్గతమ్ । తత్రాపిపంచభిర్యజ్ఞైఃపంచకాలానరిందమ॥ ౨౯ ॥ అయజద్ధరింసురపతిం
భూమేర్వివరగోఽపిసన్। తతోఽస్యతుష్టోభగవాన్భక్త్యానారాయణోహరిః॥ ౩౦॥ అనన్యభక్తస్యసతస్తత్పరస్యజితాత్మనః। వరదోభగవాన్విష్ణుస్స
మీపస్థంద్విజోత్తమమ్॥౩౧॥ గరుత్మంతంమహావేగమాబభాషేప్సితంతథా। ద్విజోత్తమమహాభాగపశ్యతాంవచనాన్మమ॥ ౩౨॥ సమ్రాడ్రాజావసు
ర్నామధర్మాత్మాసంశితవ్రతః। బ్రాహ్మణానాంప్రకోపేనప్రవిష్టోవసుధాతలమ్ ॥ ౩౩ ॥ మానితాస్తేతువిప్రేంద్రాస్తంతుగచ్ఛద్విజోత్తమ। భూమేర్వి
వరసంగుప్తంగరుడేహమమాజ్ఞయా॥ ౩౪॥ అధశ్చరంనృపశ్రేష్ఠంఖేచరంకురుమాచిరమ్। గరుత్మానథవిక్షిప్యపక్షౌమారుతవేగవాన్॥ ౩౫ ॥ వివేశవి
వరంభూమేర్యత్రాస్తేపార్థివోవసుః। తతఏనంసముత్క్షిప్యసహసావినతాసుతః ॥ ౩౬ ॥ ఉత్పపాతనభస్తూర్ణంతత్రచైనమముంచత।తస్మిన్ముహూ
ర్తేసంజజ్ఞేరాజోపరిచరఃపునః॥ ౩౭॥ సశరీరోగతశ్చైవబ్రహ్మలోకంనృపోత్తమః। ఏవంతేనాపికౌంతేయవాగ్దోషాద్దేవతాజ్ఞయా॥౩౮॥ ప్రాప్తాగ
తిరధస్తాత్తుద్విజశాపాన్మహాత్మనామ్। కేవలంపురుషస్తేనసేవితోహరిరీశ్వరః॥తతశ్శీఘ్రంజహౌశాపంబ్రహ్మలోకమవాపచ॥౩౯॥ భీష్మః ॥ ఏతత్తేస
ర్వమాఖ్యాతంసంభూతామానవాయథా। నారదోఽపియథాశ్వేతంద్వీపంసగతవానృషిః॥ తత్తేసర్వంప్రవక్ష్యామిశృణుష్వైకమనానృప॥ ౪౦॥ ...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే - అష్టత్రింశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ ప్రాప్యశ్వేతంమహాద్వీపంనారదోభగవానృషిః। దదర్శతానేవనరాన్ శ్వేతాంశ్చంద్రసమప్రభాన్॥ ౧ ॥ పూజయామాసశిరసామనసాతై
శ్చపూజితః। దిదృక్షుర్జప్యపరమస్సర్వకృచ్ఛ్రగతఃస్థితః॥ ౨॥ భూత్వైకాగ్రమనావిప్రఊర్ధ్వబాహుస్సమాహితః। స్తోత్రంజగౌసవిశ్వాయనిర్గు
ణాయగుణాత్మనే॥౩॥నారదః॥ నమస్తేదేవదేవేశనిష్క్రియనిర్గుణలోకసాక్షిన్ క్షేత్రజ్ఞపురుషోత్తమఅనంతపురుషమహాపురుషపురుషోత్తమత్రిగుణ
ప్రధాన అమృతఅమృతాక్ష అనంతాఖ్యవ్యోమసనాతనసదసద్వ్యక్తావ్యక్తఋతధామన్ ఆదిదేవవసుప్రదప్రజాపతేసుప్రజాపతేవనస్పతేమహాప్ర
జాపతేఊర్జస్పతేవాచస్పతేజగత్పతేమనస్పతేదివస్పతేమరుత్పతేసలిలపతేపృథివీపతేదిక్పతేపూర్వనివాసగుహ్య బ్రహ్మపురోహిత బ్రహ్మకాయిక

మహారాజక చాతుర్మహారాజిక ఆభాసుర మహాభాసుర సప్త మహాభాగ యామ్య మహాయామ్య సంజ్ఞాసంజ్ఞ తుషిత మహాతుషిత ప్రమర్దన పరినిర్మి-
త అపరినిర్మిత వశవర్తిన్ అపరినిందిత అపరిమిత వశవర్తిన్ అవశవర్తిన్ యజ్ఞ మహాయజ్ఞ యజ్ఞసంభవ యజ్ఞయోనే యజ్ఞగర్భ యజ్ఞహృదయ యజ్ఞస్తు-
త యజ్ఞభాగహర పంచయజ్ఞ పంచకాలకర్తృపతే పాంచరాత్రిక వైకుంఠ అపరాజిత మానసిక నామనామిక పరస్వామిన్ సుస్నాత హంస పరమహంస మ-
హాహంస పరమయాజ్ఞిక సాంఖ్యయోగ సాంఖ్యమూర్తే అమృతేశయ హిరణ్యేశయ దేవేశయ కుశేశయ బ్రహ్మేశయ పద్మేశయ విశ్వేశ్వర విష్వక్సేన
త్వం జగదన్వయః త్వం జగత్ప్రకృతిః తవాగ్నిరాస్యం బడబాముఖోఽగ్నిః త్వమాహుతిః సారథిః త్వం వషట్కారః త్వమోంకారః త్వం తపః త్వం మనః త్వం చం-
ద్రమాః త్వం చక్షురాజ్యం త్వం సూర్యః త్వం దిశాం గజః త్వం దిగ్భానో విదిగ్భానో హయశిరః ప్రథమత్రిసౌపర్ణః వర్ణధర పంచాగ్నే త్రిణాచికేత షడం-
గనిధాన ప్రాగ్జ్యోతిష జ్యేష్ఠసామగ సామిక వ్రతధర అథర్వశిరాః పంచమహాకల్ప ఫేనపాచార్య వాలఖిల్య వైఖానస అభగ్నయోగ అభగ్నపరిసంఖ్యా-
న యుగాదే యుగమధ్య యుగనిధన ఆఖండల ప్రాచీనగర్భ కౌశిక పురుష్టుత పురుహూత విశ్వకృత్ విశ్వరూప అనంతగతే అనంతభోగ అనంత అనాదే అమధ్య
అవ్యక్త ఆవ్యక్తనిధన వ్రతావాస సముద్రాధివాస యశోవాస తపోవాస దయావాస లక్ష్మ్యావాస విద్యావాస కీర్త్యావాస శ్రీవాస సర్వావాస వా-
సుదేవ సర్వచ్ఛందక హరిహయ హరిమేధ మహాయజ్ఞభాగహర వరప్రద సుఖప్రద ధనప్రద హరిమేధ యమ నియమ మహానియమ కృచ్ఛ్ర అతికృచ్ఛ్ర మ-
హాకృచ్ఛ్ర సర్వకృచ్ఛ్ర నియమధర నివృత్తభ్రమ ప్రవచనగత ప్రవృత్తవేదక్రియ అజ సర్వగతే సర్వదర్శిన్ అగ్రాహ్య అచల మహావిభూతే మాహా-
త్మ్యశరీర పవిత్ర మహాపవిత్ర హిరణ్మయ బృహత్ అప్రతర్క్య అవిజ్ఞేయ బ్రహ్మాగ్ర్య ప్రజాసర్గకర ప్రజానిధనకర మహామాయాధర చిత్రశిఖండిన్ వరప్రద పు-
రోడాశభాగహర గతాధ్వర ఛిన్నతృష్ణ ఛిన్నసంశయ సర్వతోవృత్త నివృత్తరూప బ్రాహ్మణరూప బ్రాహ్మణప్రియ విశ్వమూర్తే మహామూర్తే బాంధవ భ-
క్తవత్సల బ్రాహ్మణ్యదేవ భక్తోఽహం త్వాం దిదృక్షురేకాంతదర్శనాయ నమో నమః॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-నారాణీయే-మహాపురుషస్తవే-ఏకోనచత్వారింశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏవం స్తుతస్స భగవాన్ గుహ్యైస్తథ్యైశ్చ నామభిః । తం మునిం దర్శయామాస నారదం విశ్వరూపధృత్ ॥ ౧ ॥ కించిచ్చంద్రాద్విశుద్ధాత్మా కించి-
చ్చంద్రాద్విశేషవాన్ । కృశానువర్ణః కించిచ్చ కించిద్ధిష్ణ్యాకృతిః ప్రభుః ॥ ౨ ॥ శుకపత్రనిభః కించిత్ కించిత్ స్ఫటికసన్నిభః । నీలాంజనచయప్రఖ్యో జాతరూ-
పప్రభః క్వచిత్ ॥ ౩ ॥ ప్రవాలాంకురవర్ణశ్చ శ్వేతవర్ణస్తథా క్వచిత్ । క్వచిత్సువర్ణవర్ణాభో వైడూర్యసదృశః క్వచిత్ ॥ ౪ ॥ నీలవైడూర్యసదృశః
ఇంద్రనీలనిభః క్వచిత్ । మయూరగ్రీవవర్ణాభో ముక్తాహారనిభః క్వచిత్ ॥ ౫ ॥ ఏతాన్ బహువిధాన్ వర్ణాన్ రూపైర్బిభ్రత్సనాతనః । సహస్రనయనః
శ్రీమాన్ శతశీర్షః సహస్రపాత్ ॥ ౬ ॥ సహస్రోదరబాహుశ్చ అవ్యక్త ఇతి చ క్వచిత్ । ఓంకారముద్గిరన్ వక్త్రాత్ సావిత్రీం చ తదన్వయామ్ ॥ ౭ ॥ శేషే-
భ్యశ్చైవ వక్త్రేభ్యశ్చతుర్వేదాన్ గిరన్ బహూన్ । ఆరణ్యకం జగౌ దేవో హరిర్నారాయణో వశీ ॥ ౮ ॥ వేదీం కమండలుం శుభ్రాన్ మణీనుపానహౌ కుశాన్ ।
అజినం దండకాష్ఠం చ జ్వలితం చ హుతాశనమ్ ॥ ౯ ॥ ధారయామాస దేవేశో హస్తైర్యజ్ఞపతిస్తదా । తం ప్రసన్నం ప్రసన్నాత్మా నారదో ద్విజసత్తమః ॥ ౧౦ ॥
వాగ్యతః ప్రణతో భూత్వా వవందే పరమేశ్వరమ్ । తమువాచ నతం మూర్ధ్నా దేవానామాదిరవ్యయః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ ఏకతశ్చ ద్వితశ్చైవ త్రిత-
శ్చైవ మహర్షయః । ఇమం దేశమనుప్రాప్తా మమ దర్శనలాలసాః ॥ ౧౨ ॥ న చ మాం తే దదృశిరే న చ ద్రక్ష్యతి కశ్చన । ఋతే హ్యేకాంతికశ్రేష్ఠాత్ త్వం చై-
వైకాంతికోత్తమః ॥ ౧౩ ॥ మమైతాస్తనవః శ్రేష్ఠా జాతా ధర్మగృహే ద్విజ । తాస్త్వం భజస్వ సతతం సాధయస్వ యథాగతమ్ ॥ ౧౪ ॥ వృణీష్వ చ వరం

విప్రమత్తస్త్వం యదిహేచ్ఛసి । ప్రసన్నోహం తవాద్యేహ విశ్వమూర్తిరిహావ్యయః ॥ ౧౫ ॥ నారదః ॥ అద్య మే తపసో దేవ యమస్య నియమస్య చ స
ద్యః ఫలమవాప్తం వై దృష్టో యద్భగవాన్మయా ॥ ౧౬॥ వర ఏష మమాత్యంతం దృష్టస్త్వం యత్సనాతనః। భగవన్విశ్వదృక్సింహస్సర్వమూర్తిర్మహాన్
ప్రభుః॥ ౧౭॥ భీష్మః॥ ఏవం సందర్శయిత్వా తు నారదం పరమేష్ఠినమ్। ఉవాచ వచనం భూయో గచ్ఛ నారద మాచిరమ్॥ ౧౮॥ ఇమే హ్యనింద్రియాహారా
మద్భక్తాశ్చంద్రవర్చసః। ఏకాగ్రాశ్చింతయేయుర్మాం నైషాం విఘ్నో భవేదితి ॥౧౯॥ సిద్ధా హ్యేతే మహాభాగాః పురా హ్యేకాంతినో భవన్ । తమోర
జోభిర్నిర్ముక్తా మాం ప్రవేక్ష్యంత్యసంశయమ్ ॥ ౨౦ ॥ న దృశ్యశ్చక్షుషా యోసౌ న స్పృశ్యస్స్పర్శనేన చ । న ఘ్రేయశ్చైవ గంధేన రసేన చ వివర్జి
తః॥ ౨౧॥ సత్త్వం రజస్తమశ్చైవ న గుణాస్తం భజంతి వై । యశ్చ సర్వగతస్సాక్షీ లోకస్యాత్మేతి కథ్యతే ॥ ౨౨॥ భూతగ్రామశరీరేషు నశ్యత్సు న వినశ్యతి।
అజో నిత్యశ్శాశ్వతశ్చ నిర్గుణో నిష్కలస్తథా ॥ ౨౩॥ ద్విర్ద్వాదశేభ్యస్తత్త్వేభ్యః ఖ్యాతో యః పంచవింశకః । పురుషో నిష్క్రియశ్చైవ జ్ఞానదృశ్యశ్చ
కథ్యతే॥ ౨౪॥ యం ప్రవిశ్య భవంతీహ ముక్తా వై ద్విజసత్తమాః। స వాసుదేవో విజ్ఞేయః పరమాత్మా సనాతనః ॥ ౨౫ ॥ పశ్య దేవస్య మాహాత్మ్యం మహి
మానం చ నారద। శుభాశుభైః కర్మభిర్యో న లిప్యతి కదాచన ॥ ౨౬॥ సత్త్వం రజస్తమశ్చేతి గుణానేతాన్ప్రచక్షతే । ఏతే సర్వశరీరేషు తిష్ఠంతి విచరంతి
చ॥ ౨౭॥ ఏతాన్గుణాంస్తు క్షేత్రజ్ఞో భుంక్తే నైభిస్స భుజ్యతే। నిర్గుణో గుణభుక్చైవ గుణస్రష్టా గుణాధికః॥ ౨౮॥ జగత్ప్రతిష్ఠా దేవర్షే పృథివ్యప్సు
ప్రలీయతే। జ్యోతిష్యాపః ప్రలీయంతే జ్యోతిర్వాయౌ ప్రలీయతే॥ ౨౯ ॥ ఖే వాయుః ప్రలయం యాతి మనస్యాకాశమేవ చ । మనో హి పరమం భూతం తదవ
వ్యక్తే ప్రలీయతే॥ ౩౦॥ అవ్యక్తం పురుషే బ్రహ్మన్నిష్క్రియే సంప్రలీయతే। నాస్తి తస్మాత్పరతరః పురుషాద్వై సనాతనాత్ ॥౩౧॥ నిత్యం హి నాస్తి జగతి
భూతం స్థావరజంగమమ్। ఋతే తమేకం పురుషం వాసుదేవం సనాతనమ్ ॥ ౩౨॥ సర్వభూతాత్మభూతో హి వాసుదేవో మహాబలః। పృథివీ వాయురాకా
శమాపో జ్యోతిశ్చ పంచమమ్ ॥ ౩౩॥ తే సమేతా మహాత్మానశ్శరీరమితి సంజ్ఞితమ్ । తదావిశతి యో బ్రహ్మన్నదృశ్యో లఘువిక్రమః ॥ ౩౪॥ ఉత్పన్న ఏవ భ
వతి శరీరం చేష్టయన్ప్రభుః । న వినా ధాతుసంఘాతం శరీరం భవతి క్వచిత్ ॥ ౩౫ ॥ న చ జీవం వినా బ్రహ్మన్వాయవశ్చేష్టయంత్యుత । స జీవః పరిసంఖ్యా
తశ్శేషస్సంకర్షణః ప్రభుః॥ ౩౬॥ తస్మాత్సనత్కుమారత్వం యో లభేత స్వేన కర్మణా। యస్మింశ్చ సర్వభూతాని ప్రలయం యాంతి సంక్షయే॥ ౩౭॥ స
మనస్సర్వభూతానాం ప్రద్యుమ్నః పరిపఠ్యతే । తస్మాత్ప్రసూతో యః కర్తా కారణం కార్యమేవ చ ॥ ౩౮ ॥ తస్మాత్సర్వం సంభవతి జగత్స్థావరజంగ
మమ్ । సోనిరుద్ధస్స ఈశానో వ్యక్తస్స సర్వకర్మసు॥ ౩౯॥ యో వాసుదేవో భగవాన్క్షేత్రజ్ఞో నిర్గుణాత్మకః । జ్ఞేయస్స ఏవ రాజేంద్ర జీవః సంకర్ష
ణః ప్రభుః॥ ౪౦॥ సంకర్షణాచ్చ ప్రద్యుమ్నో మనోభూతస్స ఉచ్యతే । ప్రద్యుమ్నాద్యోనిరుద్ధస్తు సోహంకారస్స ఈశ్వరః॥ ౪౧॥ మత్తస్సర్వం సంభవ
తి జగత్స్థావరజంగమమ్ । అక్షరం చ క్షరం చైవ సచ్చాసచ్చైవ నారద॥ ౪౨॥ మాం ప్రవిశ్య భవంతీహ ముక్తా భక్తాస్తు యే మమ। అహం హి పురుషో జ్ఞేయో
నిష్క్రియః పంచవింశకః॥ ౪౩॥ నిర్గుణో నిష్కలశ్చైవ నిర్ద్వంద్వో నిష్పరిగ్రహః। ఏతత్త్వయా న విజ్ఞేయం రూపవానితి దృశ్యతే॥ ౪౪॥ ఇచ్ఛన్ముహూ
ర్తాన్నశ్యేయమీశోహం జగతో గురుః । మాయా హ్యేషా మయా సృష్టా యన్మాం పశ్యసి నారద॥ ౪౫॥ సర్వభూతగుణైర్యుక్తం నైవం త్వం జ్ఞాతుమర్హ
సి। మయైతత్కథితం సమ్యక్తవ మూర్తిచతుష్టయమ్॥౪౬॥ అహం హి జీవసంజ్ఞాతో మయి జీవస్సమాహితః । నైవం తే బుద్ధిరత్రాభూద్దృష్టో జీవో మయేతి
వై॥ ౪౭॥ అహం సర్వత్రగో బ్రహ్మన్భూతగ్రామాంతరాత్మకః । భూతగ్రామశరీరేషు నశ్యత్సు న నశామ్యహమ్ ॥ ౪౮॥ సిద్ధా హి తే మహాభాగా నరా
హ్యేకాంతినోభవన్। తమోరజోభ్యాం నిర్ముక్తాః ప్రవేక్ష్యంతి చ మాం మునే॥ ౪౯॥ హిరణ్యగర్భో లోకాదిశ్చతుర్వక్త్రో నిరుక్తగః। బ్రహ్మా సనాతనో

దేవోమమబహ్వర్థచింతకః॥ ౫౦॥ లలాటాచ్చైవమేరుద్రో దేవక్రోధాద్వినిస్సృతః।పశ్యైకాదశమేరుద్రాన్ దక్షిణంపార్శ్వమాస్థితాన్॥౫౧॥ద్వా
దశైవతథాదిత్యాన్ వామపార్శ్వంసమాస్థితాన్ । అగ్రతశ్చైవమేపశ్యవసూనష్టౌసురోత్తమాన్ ॥ ౫౨ ॥ నాసత్యంచైవదస్రంచభిషజౌపశ్యపృష్ఠ
తః। సర్వాన్ ప్రజాపతీన్ పశ్యపశ్యసప్తఋషీంస్తథా ॥ ౫౩ ॥ వేదాన్ యజ్ఞాంశ్చశతశః పశ్యామృతమథౌషధీః । తపాంసినియమాంశ్చైవయమాన
పిపృథగ్విధాన్॥ ౫౪॥ తథాష్టగుణమైశ్వర్యమేకస్థంపశ్యమూర్తిమత్ । శ్రియంలక్ష్మీంచకీర్తించపృథివీంచకకుద్మినీమ్॥ ౫౫॥ వేదానాంమాతరంపశ్య
తత్స్థాందేవీంసరస్వతీమ్। ధ్రువంచజ్యోతిషాంశ్రేష్ఠంపశ్యనారదఖేచరమ్॥ ౫౬॥ అంభోధరాన్ సముద్రాంశ్చసరాంసిసరితస్తథా। మూర్తిమతఃపి
తృగణాంశ్చతురః పశ్యసత్తమ॥ ౫౭॥త్రీంశ్చైవేమాన్ గుణాన్ పశ్యమత్స్థాన్ మూర్తివివర్జితాన్। దేవకార్యాదపిమునే పితృకార్యంవిశిష్యతే॥౫౮॥
దేవానాంచపితౄణాంచపితాహ్యేకోऽహమాదితః।అహంహయశిరాభూత్వాసముద్రేపశ్చిమోత్తరే ॥ ౫౯ ॥పిబామిసుహుతంహవ్యంకవ్యంచశ్రద్ధ
యాన్వితమ్। మయాసృష్టఃపురాబ్రహ్మామాంయజ్ఞమయజత్స్వయమ్ ॥ ౬౦॥ తతస్తస్మైవరాన్ ప్రీతోదత్తవానస్మ్యనుత్తమాన్ । మత్పుత్రత్వంచ
కల్పాదౌలోకాధ్యక్షత్వమేవచ॥ ౬౧॥ అహంకారకృతంచైవనామపర్యాయవాచకమ్ । త్వయాకృతాంచమర్యాదాంనాతిక్రంస్యతికశ్చన॥౬౨॥త్వం
చైవవరదోబ్రహ్మన్ వరేప్సూనాంభవిష్యసి। సురాసురగణానాంచఋషీణాంచతపోధన॥ ౬౩॥ పితౄణాంచమహాభాగసతతంసంశితవ్రత। వివిధా
నాంచభూతానాంత్వముపాస్యోభవిష్యసి ॥ ౬౪॥ ప్రాదుర్భావగతశ్చాహంసురకార్యేషునిత్యదా । అనుశాస్యస్త్వయాబ్రహ్మన్నియోజ్యశ్చసుతో
యథా॥ ౬౫॥ఏతాంశ్చాన్యాంశ్చరుచిరాన్ బ్రహ్మణేऽమితతేజసే। అహందత్త్వావరాన్ ప్రీతోనివృత్తిపరమోऽభవమ్ ॥ ౬౬॥ నిర్వాణంసర్వధర్మాణాం
నివృత్తిఃపరమాస్మృతా। తస్మాన్నివృత్తిమాపన్నశ్చరేత్సర్వాంగనిర్వృతః ॥ ౬౭ ॥ విద్యాసహాయవంతంచఆదిత్యస్థంసమాహితమ్। కపిలంప్రాహు
రాచార్యాస్సాంఖ్యనిశ్చితనిశ్చయాః ॥ ౬౮ ॥ హిరణ్యగర్భోభగవానేషఛందసిసుస్తుతః । సోऽహంయోగరతిర్బ్రహ్మన్ యోగశాస్త్రేషుశబ్దితః॥౬౯॥
ఏషోऽహంవ్యక్తిమాగత్యతిష్ఠామిదివిశాశ్వతః । తతోయుగసహస్రాంతేసంహరిష్యేజగత్పునః॥౭౦॥ కృత్వాऽऽత్మస్థానిభూతానిస్థావరాణిచరాణిచ।ఏ
కాకీవిద్యయాసార్ధంవిహరిష్యేజగత్పునః॥౭౧ ॥ తతోభూయోజగత్సర్వంకరిష్యామీహవిద్యయా । అస్మన్మూర్తిశ్చతుర్థీయాసాऽసృజచ్ఛేషమవ్య
యమ్॥ ౭౨॥ సహిసంకర్షణఃప్రోక్తఃప్రద్యుమ్నంసోऽప్యజీజనత్ । ప్రద్యుమ్నాదనిరుద్ధోऽహంసర్గోమమపునఃపునః ॥ ౭౩ ॥ అనిరుద్ధాత్తథాబ్రహ్మాత
న్నాభికమలోద్భవః। బ్రహ్మణస్సర్వభూతానిచరాణిస్థావరాణిచ॥ ౭౪॥ ఏతాంసృష్టింవిజానీహికల్పాదిషుపునఃపునః । యథాసూర్యస్యగగనాదుద
యాస్తమనేఇహ॥౭౫॥ నష్టేపునర్బలాత్కారఆనయత్యమితద్యుతిః। తథాబలాదహంపృథ్వీంసర్వభూతహితాయవై॥౭౬॥సత్త్వైరాక్రాంతసర్వాం
గాంనష్టాంసాగరమేఖలామ్। ఆనయిష్యామిస్వస్థానంవారాహంరూపమాస్థితః॥ ౭౭ ॥ హిరణ్యాక్షంవధిష్యామిదైతేయంబలగర్వితమ్।నారసింహం
వపుఃకృత్వాహిరణ్యకశిపుంపునః॥౭౮॥ సురకార్యేహనిష్యామియజ్ఞఘ్నందితినందనమ్ । విరోచనస్యబలవాన్ బలిఃపుత్రోమహాసురః ॥ ౭౯ ॥ అవధ్య
స్సర్వలోకానాంసదేవాసురరక్షసామ్। భవిష్యతిసశక్రంచస్వరాజ్యాచ్చ్యావయిష్యతి॥ ౮౦॥ త్రైలోక్యేపహృతేతేనవిముఖేచశచీపతౌ । ఆదిత్యాం
ద్వాదశాదిత్యస్సంభవిష్యామికశ్యపాత్ ॥ ౮౧॥ తతోరాజ్యంప్రదాస్యామిశక్రాయామితతేజసే।దేవతాఃస్థాపయిష్యామిస్వేషుస్థానేషునారద॥ ౮౨॥
బలించైవకరిష్యామిపాతాళతలవాసినమ్। దానవంచబలింశ్రేష్ఠమవధ్యంసర్వదైవతైః॥ ౮౩ ॥ త్రేతాయుగేభవిష్యామిరామోభృగుకులోద్వహః। క్ష
త్రంచోత్సాదయిష్యామిసమృద్ధబలవాహనః॥౮౪॥ సంధ్యాంశేసమనుప్రాప్తేత్రేతాయాంద్వాపరస్యచ । అహందాశరథీరామోభవిష్యామిజగత్పతిః॥

౮౫ ॥ త్రితోపఘాతాద్వైరూప్యమేకతోఽథ ద్వితస్తథా । ప్రాప్స్యతే వానరత్వం హి ప్రజాపతిసుతావృషీ ॥ ౮౬ ॥ తయోర్యే త్వన్వయే జాతా భవిష్యం
తి వనౌకసః । మహాబలా మహావీర్యాః శక్రతుల్యపరాక్రమాః ॥ ౮౭ ॥ తే సహాయా భవిష్యంతి సురకార్యే మమ ద్విజ । తతో రక్షఃపతిం ఘోరం పులస్త్యకుల
పాంసనమ్ ॥ ౮౮ ॥ హనిష్యే రావణం రౌద్రం సగణం లోకకంటకమ్ । ద్వాపరస్య కలేశ్చైవ సంధౌ పర్యవసానికే ॥ ౮౯ ॥ ప్రాదుర్భావః కంసహేతో
ర్మథురాయాం భవిష్యతి । తత్రాహం దానవాన్ హత్వా సుబహూన్ దేవకంటకాన్ ॥ ౯౦ ॥ కుశస్థలీం కరిష్యామి నివేశం ద్వారకాం పురీమ్ । వసానస్తత్ర
వై పుర్యామదితేర్విప్రియంకరమ్ ॥ ౯౧ ॥ హనిష్యే నరకం భౌమం మురుం పీఠం చ దానవమ్ । ప్రాగ్జ్యోతిషం పురం రమ్యం నానాధనసమన్వితమ్ ॥ ౯౨ ॥ కు
శస్థలీం నయిష్యామి హత్వా వై దానవోత్తమమ్ । మహేశ్వరమహాసేనౌ బాణప్రియహితైషిణౌ ॥ ౯౩ ॥ పరాజేష్యామ్యథోద్యుక్తౌ దేవలోకనమస్కృ
తౌ । తతస్సుతం బలేర్జిత్వా బాణం బాహుసహస్రిణమ్ ॥ ౯౪ ॥ వినాశయిష్యామి తతః సర్వాన్ సౌభనివాసినః । యః కాలయవనః ఖ్యాతో గార్గ్యతేజో
భిసంభృతః ॥ ౯౫ ॥ భవిష్యతి వధస్తస్య మత్త ఏవ ద్విజోత్తమ । జరాసంధశ్చ బలవాన్ సర్వరాజవిరోధనః ॥ ౯౬ ॥ భవిష్యత్యసురః స్ఫీతో భూమిపాలో గిరి
వ్రజే । మమ బుద్ధిపరిస్పందాద్వధస్తస్య భవిష్యతి ॥ ౯౭ ॥ శిశుపాలం వధిష్యామి యజ్ఞే ధర్మసుతస్య వై । సమాగతేషు బలిషు పృథివ్యాం సర్వరాజసు ॥ ౯౮ ॥
వాసవిస్సుసహాయో వై మమ త్వేకో భవిష్యతి । యుధిష్ఠిరం స్థాపయిష్యే స్వరాజ్యే భ్రాతృభిస్సహ ॥ ౯౯ ॥ ఏవం లోకా వదిష్యంతి నరనారాయణావృషీ
ఉద్యుక్తౌ దహతః క్షత్రం లోకకార్యార్థమీశ్వరౌ ॥ ౧౦౦ ॥ కృత్వా భారావతరణం వసుధాయా యథేప్సితమ్ । సర్వసాత్వతముఖ్యానాం ద్వారకాయా
శ్చ సత్తమ ॥ ౧౦౧ ॥ కరిష్యే ప్రళయం ఘోరమాత్మజ్ఞానాభిసంవృతమ్ । కర్మాణ్యపరిమేయాని చతుర్మూర్తిధరో హ్యహమ్ ॥ ౧౦౨ ॥ కృత్వా లోకాన్
గమిష్యామి స్వానహం బ్రహ్మసత్కృతాన్ । హంసః కూర్మశ్చ మత్స్యశ్చ ప్రాదుర్భావా ద్విజోత్తమ ॥ ౧౦౩ ॥ వారాహో నారసింహశ్చ వామనో రా
మ ఏవ చ । రామో దాశరథిశ్చైవ సాత్వతః కల్కిరేవ చ ॥ ౧౦౪ ॥ యదా వేదశ్రుతిర్నష్టా మయా ప్రత్యాహృతా పునః । సవేదాః సశ్రుతీకాశ్చ కృతాః పూ
ర్వం కృతే యుగే ॥ ౧౦౫ ॥ అతిక్రాంతాః పురాణేషు శ్రుతాస్తే యది వా క్వచిత్ । అతిక్రాంతాశ్చ బహవః ప్రాదుర్భావా మమోత్తమాః ॥ ౧౦౬ ॥ లోకకా
ర్యాణి కృత్వా చ పునః స్వాం ప్రకృతిం గతాః । న హ్యేతద్బ్రహ్మణా ప్రాప్తమీదృశం మమ దర్శనమ్ ॥ ౧౦౭ ॥ యత్త్వయా ప్రాప్తమద్యేహ ఏకాంతగతబు
ద్ధినా । ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం బ్రహ్మన్ భక్తిమతో మయా ॥ పురాణం చ భవిష్యం చ సరహస్యం చ సత్తమ ॥ ౧౦౮ ॥ భీష్మః ॥ ఏవం స భగవాన్ దేవో విశ్వ
మూర్తిధరోఽవ్యయః । ఏతావదుక్త్వా వచనం తత్రైవాంతర్దధే పునః ॥ ౧౦౯ ॥ నారదోఽపి మహాతేజాః ప్రాప్యానుగ్రహమీప్సితమ్ । నరనారాయణౌ ద్ర
ష్టుం బదర్యాశ్రమమాద్రవత్ ॥ ౧౧౦ ॥ ఇదం మహోపనిషదం చతుర్వేదసమన్వితమ్ । సాంఖ్యయోగకృతం తేన పంచరాత్రానుశబ్దితమ్ ॥ ౧౧౧ ॥ నా
రాయణముఖోద్గీతం నారదోఽశ్రావయత్పునః । బ్రహ్మణస్సదనే తాత యథా దృష్టం యథా శ్రుతమ్ ॥ ౧౧౨ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ ఏతదాశ్చర్యభూతం హి మాహా
త్మ్యం తస్య ధీమతః । కిం వై బ్రహ్మా న జానీతే యతః శుశ్రావ నారదాత్ ॥ ౧౧౩ ॥ పితామహో హి భగవాంస్తస్మాద్దేవాదనంతరః । కథం స న విజానీయాత్ప్ర
భావమమితౌజసః ॥ ౧౧౪ ॥ భీష్మః ॥ మహాకల్పసహస్రాణి మహాకల్పశతాని చ । సమతీతాని రాజేంద్ర సర్గాశ్చ ప్రళయాశ్చ హ ॥ ౧౧౫ ॥ సర్గస్యా
దౌ స్మృతో బ్రహ్మా ప్రజాసర్గకరః ప్రభుః । జానాతి దేవప్రవరం భూయశ్చాతోఽధికం నృప ॥ ౧౧౬ ॥ పరమాత్మానమీశానమాత్మనః ప్రభవం తథా । యే త్వ
న్యే బ్రహ్మసదనే సిద్ధసంఘాస్సమాగతాః ॥ ౧౧౭ ॥ తేభ్యస్తచ్ఛ్రావయామాస పురాణం వేదసమ్మితమ్ । తేషాం సకాశాత్సూర్యస్తు శ్రుత్వా వై భావి
తాత్మనామ్ ॥ ౧౧౮ ॥ ఆత్మానుగామినాం రాజన్ శ్రావయామాస వై తతః । షట్షష్టిర్హి సహస్రాణి ఋషీణాం భావితాత్మనామ్ ॥ ౧౧౯ ॥ సూర్యస్య త

పతోలోకాన్నిర్మితా యేపురస్సరాః। తేషామకథయత్సూర్యస్సర్వేషాంభావితాత్మనామ్॥౧౨౦॥ సూర్యానుగామిభిస్తాత సర్షిభిస్తైర్మహాత్మభిః
మేరౌసమాగతా దేవాఃశ్రావితాశ్చేదముత్తమమ్॥౧౨౧॥ దేవానాంతుసకాశాద్వై తతఃశ్రుత్వాసితోద్విజః। శ్రావయామాసరాజేంద్రపితౄణాం
మునిసత్తమః॥౧౨౨॥ మమచాపిపితాతాతకథయామాసశంతనుః। తతోమయాపిశ్రుత్వాచకీర్తితంతవభారత॥ ౧౨౩॥ సురైర్వామునిభిర్వాపిపు
రాణంయైరిదంశ్రుతమ్। సర్వేతేపరమాత్మానంపూజయంతిసమంతతః॥ ౧౨౪॥ ఇదమాఖ్యానమార్షేయంపారంపర్యాగతంనృప। నావాసుదేవభ
క్తాయత్వయాదేయంకథంచన॥౧౨౫॥ మత్తోన్యానిచతేరాజన్నుపాఖ్యానశతానివై।యానిశ్రుతానిసర్వాణి తేషాంసారోయముద్ధృతః॥౧౨౬॥ సురా
సురైర్యథారాజన్నిర్మథ్యామృతముద్ధృతమ్। ఏవమేతత్పురావిప్రైఃకథామృతమిహోద్ధృతమ్॥ ౧౨౭ ॥ యశ్చేదంపఠతేనిత్యంయశ్చేదంశృణు
యాన్నరః। ఏకాంతభావోపగతఏకాంతేషుసమాహితః ॥ ౧౨౮ ॥ ప్రాప్య శ్వేతంమహాద్వీపంభూత్వాచంద్రప్రభోనరః। ససహస్రార్చిషందేవం
ప్రవిశేన్నాత్రసంశయః॥ ౧౨౯॥ ముచ్యేదార్తస్తథారోగాచ్ఛ్రుత్వేమామాదితఃకథామ్। జిజ్ఞాసుర్లభతేకామాన్భక్తోభక్తగతింవ్రజేత్ ॥౧౩౦॥
త్వయాపిసతతంరాజన్నభ్యర్చ్యఃపురుషోత్తమః। సహిమాతాపితాచైవకృత్స్నస్యజగతోగురుః॥౧౩౧॥ బ్రహ్మణ్యదేవోభగవాన్ప్రీయతాంతేసనా
తనః। యుధిష్ఠిరమహాబాహోమహాబుద్ధిర్జనార్దనః ॥౧౩౨ ॥ వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వైతదాఖ్యానవరంధర్మరాడ్జనమేజయ ।భ్రాతరశ్చా
స్యతేసర్వేనారాయణపరాభవన్॥ ౧౩౩॥ జితంభగవతాతేనపురుషేణేతిభారత।నిత్యంజప్యపరాభూత్వాసరస్వతీముదీరయన్ ॥ ౧౩౪॥ యోహ్య
స్మాకంగురుఃశ్రేష్ఠఃకృష్ణద్వైపాయనోమునిః । జగౌపరమకంజప్యంనారాయణముదీరయన్॥ ౧౩౫॥ గత్వాంతరిక్షాత్సతతంక్షీరోదమమృతాశయమ్।
పూజయిత్వాచదేవేశంపునరాయాత్స్వమాశ్రమమ్॥ ౧౩౬॥ భీష్మః॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంనారదోక్తంమయేరితమ్ । పారంపర్యాగతంహ్యేతత్పి
త్రామేకథితంపురా॥ ౧౩౭॥ సూతః॥ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంవైశంపాయనకీర్తితమ్। జనమేజయేనతచ్ఛ్రుత్వాకృతంసమ్యగ్యథావిధి॥ ౧౩౮॥యూ
యంహితప్తతపసస్సర్వేచచరితవ్రతాః। సర్వేవేదవిదోముఖ్యానైమిశారణ్యవాసినః ॥ ౧౩౯॥ శౌనకస్యమహాసత్రంప్రాప్తాస్సర్వేద్విజోత్తమాః ।
యజధ్వంసుహుతైర్యజ్ఞైశ్శాశ్వతంపరమేశ్వరమ్ । పారంపర్యాగతంహ్యేతత్పిత్రామేకథితంపురా॥ ౧౪౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- నారాయణీయే - చత్వారింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

శౌనకః॥ కథంసభగవాన్దేవోయజ్ఞేష్వగ్రహరఃప్రభుః । యజ్ఞధారీచసతతంవేదవేదాంగవిత్తథా॥౧॥నివృత్తంచాస్థితోధర్మంక్షేమీభాగవతఃప్రభుః।
నివృత్తిధర్మాన్విదధేసఏవభగవాన్ప్రభుః॥ ౨॥ కథంప్రవృత్తిధర్మేషుభాగార్హాదేవతాఃకృతాః । కథంనివృత్తిధర్మాశ్చకృతావ్యావృత్తబుద్ధయః ॥
౩॥ ఏతన్నస్సంశయంసూతఛింధిగుహ్యంసనాతనమ్ । త్వయానారాయణకథాఃశ్రుతావైధర్మసంహితాః॥ ౪ ॥ సౌతిః॥ జనమేజయేనయత్పృష్టశ్శి
ష్యోవ్యాసస్యధీమతః। తత్తేహంకథయిష్యామిపౌరాణంశౌనకోత్తమ॥ ౫॥ శ్రుత్వామాహాత్మ్యమేతస్యదేహినాంపరమాత్మనః । జనమేజయోమహా
ప్రాజ్ఞోవైశంపాయనమబ్రవీత్ ॥ ౬॥ జనమేజయః॥ ఇమేసబ్రహ్మకాలోకాస్ససురాసురమానవాః। క్రియాస్వభ్యుదయోక్తాసుసక్తాదృశ్యంతిసర్వశః॥
౭ ॥ మోక్షశ్చోక్తస్త్వయాబ్రహ్మన్నిర్వాణంపరమంసుఖమ్।యేతుముక్తాభవంతీహపుణ్యపాపవివర్జితాః ॥ ౮ ॥ తేసహస్రార్చిషందేవంప్రవిశంతీ
తిశుశ్రుమ। అయంహిదురనుష్ఠేయోమోక్షధర్మస్సనాతనః॥ ౯ ॥ యంహిత్వాదేవతాఃసర్వాహవ్యకవ్యభుజోభవన్ । కించబ్రహ్మాచరుద్రశ్చశక్ర
శ్చబలభిత్ప్రభుః ॥౧౦॥ సూర్యస్తారాధిపోవాయురగ్నిర్వరుణఏవచ । ఆకాశంజగతీచైవయేచశేషాదివౌకసః॥ ౧౧॥ ప్రళయంనవిజానంతిఆత్మనఃపరిని

మీరితమ్। తతస్తేనాస్థితామార్గం ధ్రువమక్షరమవ్యయమ్॥ ౧౨॥ స్మృతిం కాలపరీమాణం ప్రవృత్తిం యే సమాస్థితాః । దోషకాలపరీమాణే మహానేష
క్రియావతామ్॥ ౧౩॥ ఏతన్మే సంశయం విప్ర హృది శల్యమివార్పితమ్। ఛింధీతిహాసకథనాత్ పరం కౌతూహలం హి మే॥ ౧౪॥ కథం భాగహరాః ప్రోక్తా దే
వతాః క్రతుషు ద్విజ। కిమర్థం చాధ్వరే బ్రహ్మన్నిజ్యంతే త్రిదివౌకసః॥ ౧౫॥ యే చ భాగం ప్రగృహ్ణంతి యజ్ఞేషు ద్విజసత్తమ । తే యజంతో మహాయజ్ఞైః క
స్య భాగం దదంతి వై ॥ ౧౬ ॥ వైశంపాయనః॥ అహో గూఢతమః ప్రశ్నస్త్వయా పృష్టో జనేశ్వర। నాతప్తతపసా హ్యేష నావేదవిదుషా తథా ॥ ౧౭ ॥
నాపురాణవిదా చాపి శక్యో వ్యాహర్తుమంజసా । హంత తే కథయిష్యామి యన్మే పృష్టః పురా గురుః ॥ ౧౮ ॥ కృష్ణద్వైపాయనో వ్యాసో వేదవ్యాసో మహా
నృషిః। సుమంతుర్జైమినిశ్చైవ పైలశ్చ సుదృఢవ్రతః ॥ ౧౯ ॥ అహం చతుర్థః శిష్యో వై పంచమశ్చ శుకః స్మృతః । ఏతాన్ సమాగతాన్ సర్వాన్ పం
చ శిష్యాన్ దమాన్వితాన్॥ ౨౦॥ శౌచాచారసమాయుక్తాన్ జితక్రోధాన్ జితేంద్రియాన్। వేదానధ్యాపయామాస మహాభారతపంచమాన్॥ ౨౧॥ మే
రౌ గిరివరే రమ్యే సిద్ధచారణసేవితే। తేషామభ్యస్యతాం వేదాన్ కదాచిత్ సంశయోఽభవత్ ॥ ౨౨॥ ఏష వై యస్త్వయా పృష్టస్తేన తేషాం ప్రకీర్తితః। తతః
శ్రుతో మయా చాపి తవాఖ్యేయోఽద్య భారత॥ ౨౩॥ శిష్యాణాం వచనం శ్రుత్వా సర్వాజ్ఞానతమోనుదః। పరాశరసుతః శ్రీమాన్ వ్యాసో వాక్యమథాబ్రవీత్ ॥
౨౪॥ మయా హి సుమహత్తప్తం తపః పరమదారుణమ్। భూతం భవ్యం భవిష్యం చ జానీయామితి సత్తమాః॥ ౨౫ ॥ తస్య మే తప్తతపసో నిగృహీతేంద్రియ
స్య చ। నారాయణప్రసాదేన క్షీరోదస్యానుకూలతః॥ ౨౬॥ త్రైకాలికమిదం జ్ఞానం ప్రాదుర్భూతం తథేప్సితమ్ । తత్ శృణుధ్వం యథాన్యాయం వక్ష్యే
సంశయముత్తమమ్॥ ౨౭॥ యథావృత్తం హి కల్పాదౌ దృష్టం మే జ్ఞానచక్షుషా। పరమాత్మేతి యం ప్రాహుస్సాంఖ్యయోగవినోజనాః॥ ౨౮ ॥ మహాపు
రుషసంజ్ఞాం స లభతే స్వేన కర్మణా । తస్మాత్ప్రసూతమవ్యక్తం ప్రధానం తం విదుర్బుధాః॥ ౨౯॥ అవ్యక్తాద్వ్యక్తముత్పన్నం లోకసృష్ట్యర్థమీశ్వ
రాత్ ।అనిరుద్ధో హి లోకేషు మహానాత్మేతి కథ్యతే॥ ౩౦॥ యోఽసౌ వ్యక్తత్వమాపన్నో నిర్మమే చ పితామహమ్। సోఽహంకార ఇతి ప్రోక్తః సర్వతేజోమయో
హి సః॥ ౩౧॥ పృథివీ వాయురాకాశమాపో జ్యోతిశ్చ పంచమమ్ । అహంకారప్రసూతాని మహాభూతాని పంచధా॥ ౩౨॥ మహాభూతాని సృష్ట్వైవ తాన్
గుణాన్నిర్మమే పునః। భూతేభ్యశ్చైవ నిష్పన్నా మూర్తిమంతశ్చ తాన్ శృణు॥ ౩౩॥ మరీచిరంగిరాశ్చాత్రిః పులస్త్యః పులహః క్రతుః। వసిష్ఠశ్చ మహా
త్మా వై మనుః స్వాయంభువస్తథా॥ ౩౪॥ జ్ఞేయాః ప్రకృతయోఽష్టౌ తా యాసు లోకాః ప్రతిష్ఠితాః । వేదవేదాంగసంయుక్తాన్ యజ్ఞాన్ యజ్ఞాంగసంయు
తాన్॥ ౩౫॥ నిర్మమే లోకసిద్ధ్యర్థం బ్రహ్మా లోకపితామహః । అష్టాభ్యః ప్రకృతిభ్యశ్చ జాతం విశ్వమిదం జగత్ ॥ ౩౬॥ రుద్రో రోషాత్మకో జాతో దశా
న్యాన్ సోఽసృజత్ స్వయమ్। ఏకాదశైతే రుద్రాస్తు వికారాః పురుషాః స్మృతాః॥ ౩౭॥ తే రుద్రాః ప్రకృతిశ్చైవ సర్వే చైవ సురర్షయః । ఉత్పన్నా లోకసి
ద్ధ్యర్థం బ్రహ్మాణం సముపస్థితాః॥ ౩౮ ॥ వయం సృష్టా హి భగవంస్త్వయా చ ప్రభవిష్ణునా । యేన యస్మిన్నధీకారే వర్తితవ్యం పితామహ॥ ౩౯॥ యో
ఽసౌ త్వయాభినిర్దిష్టో హ్యధికారోఽర్థచింతకః। పరిపాల్యః కథం తేన సోఽహంకారేణ కర్తృణా॥ ౪౦॥ ప్రదిశస్వ బలం తస్య యోఽధికారార్థచింతకః । ఏవ
ముక్తో మహాదేవో దేవాంస్తానిదమబ్రవీత్ ॥ ౪౧॥ బ్రహ్మా॥ సాధ్వహం జ్ఞాపితో దేవా యుష్మాభిర్భద్రమస్తు వః । మమాప్యేషా సముత్పన్నా చింతా యా
భవతాం మతా॥ ౪౨॥ లోకత్రయస్య కృత్స్నస్య కథం కార్యః పరిగ్రహః। కథం బలక్షయో న స్యాద్యుష్మాకం హ్యాత్మనశ్చ మే॥ ౪౩॥ ఇతస్సర్వేఽపి గచ్ఛామః
శరణం లోకసాక్షిణమ్। మహాపురుషమవ్యక్తం స నో వక్ష్యతి యద్ధితమ్ ॥ ౪౪ ॥ తతస్తే బ్రహ్మణా సార్ధమృషయో విబుధాస్తథా। క్షీరోదస్యోత్తరం కూ
లం జగ్ముర్లోకహితార్థినః॥ ౪౫॥ తే తపస్సముపాతిష్ఠన్ బ్రహ్మోక్తం వేదకల్పితమ్। స మహానియమో నామ తపశ్చర్యాసుదారుణా॥ ౪౬॥ ఊర్ధ్వం

దృష్టిర్బాహావశ్చఏకాగ్రంచమనోభవత్ । ఏకపాదాస్థితాస్సర్వేకాష్ఠభూతాస్సమాహితాః॥ ౪౭ ॥ దివ్యంవర్షసహస్రంతేతేపస్తప్త్వాసుదారు
ణమ్। శుశ్రువుర్మధురాంవాణీంవేదవేదాంగభూషితామ్॥౪౮॥ శ్రీభగవాన్॥ భోభోస్సబ్రహ్మకాదేవాఋషయశ్చతపోధనాః । స్వాగతేనార్చ్య
వస్సర్వాన్శ్రావయేవాక్యముత్తమమ్॥౪౯॥ విజ్ఞాతంనోమయాకార్యంతచ్చలోకహితంమహత్ । ప్రవృత్తియుక్తంకర్తవ్యంయుష్మత్ప్రాణోపబృం
హణమ్॥౫౦॥ సుతప్తంచతపోదేవామమారాధనకామ్యయా। భోక్ష్యథాస్యమహాసత్త్వాస్తపసఃఫలముత్తమమ్॥౫౧॥ఏషబ్రహ్మాలోకగురుర్మహాన్
లోకపితామహః। యూయంచవిబుధశ్రేష్ఠామాంయజధ్వంసమాహితాః॥౫౨॥ సర్వేభాగాన్కల్పయధ్వంయజ్ఞేషుమమనిత్యశః। తథాశ్రేయోఽభిధా
స్యామియథాధీకారమీశ్వరాః॥౫౩॥ వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వైతద్దేవదేవస్యవాక్యంహృష్టతనూరుహాః । తతస్తేవిబుధాస్సర్వేబ్రహ్మాతేచమహర్ష
యః॥ ౫౪॥ వేదదృష్టేనవిధినావైష్ణవంక్రతుమాహరన్ । తస్మిన్సత్రేసదాబ్రహ్మాస్వయంభాగమకల్పయత్ ॥ ౫౫॥ దేవాదేవర్షయశ్చైవంస్వం
స్వంభాగమకల్పయన్। తేకార్తయుగధర్మాణోభాగాఃపరమసత్కృతాః ॥ ౫౬ ॥ ప్రాపురాదిత్యవర్ణంతంపురుషంతమసఃపరమ్ । బృహంతంస
ర్వగందేవమీశానంవరదంప్రభుమ్॥౫౭॥తతోఽథవరదోదేవస్తాన్సర్వానమరాన్స్థితాన్ ।అశరీరోబభాషేదంవాక్యంఖస్థోమహేశ్వరః ॥ ౫౮ ॥ యేన
యఃకల్పితోభాగస్సతథామాముపాగతః । ప్రీతోఽహంప్రదిశామ్యద్యఫలమావృత్తిలక్షణమ్॥ ౫౯ ॥ ఏతద్వోలక్షణందేవామత్ప్రసాదసముద్భవమ్ । స్వ
యంయజ్ఞైర్యజమానాస్సమాప్తవరదక్షిణైః॥ ౬౦ ॥ యుగేయుగేభవిష్యధ్వంప్రవృత్తిఫలభాగినః।యజ్ఞైర్యేచాపియక్ష్యంతిసర్వలోకేషువైసురాః॥౬౧॥
కల్పయిష్యంతివోభాగాంస్తేనరావేదకల్పితాన్। యోమేయథాకల్పితవాన్భాగమస్మిన్మహాక్రతౌ॥౬౨॥ సతథాయజ్ఞభాగార్హోవేదసూత్రేషు
మయాకృతః। యూయంలోకాన్భావయధ్వంయజ్ఞభాగఫలోచితాః॥౬౩॥ సర్వార్థచింతకాలోకేయథాధీకారనిర్మితాః । యాఃక్రియాఃప్రచరిష్యం
తిప్రవృత్తిఫలసత్కృతాః॥౬౪॥ ఆభిరాప్యాయితబలాలోకాన్వైధారయిష్యథ। యూయంహిభావితాయజ్ఞైస్సర్వేయజ్ఞేషుమానవైః॥౬౫॥ మాంత
తోభావయిష్యధ్వమేషావోభావనామమ। ఇత్యర్థంనిర్మితావేదాయజ్ఞాశ్చౌషధిభిస్సహ॥ ౬౬ ॥ ఏభిస్సమ్యక్ప్రయుక్తైర్హిప్రీయంతేదేవతాఃక్షి
తౌ। నిర్మాణమేతద్యుష్మాకంప్రవృత్తిగుణకల్పితమ్॥ ౬౭॥ మయాకృతంసురశ్రేష్ఠాయావత్కల్పక్షయాదిహ। చింతయధ్వంలోకహితంయథాధీకారమీ
శ్వరాః॥ ౬౮॥ మరీచిరంగిరాశ్చాత్రిఃపులస్త్యఃపులహఃక్రతుః। వసిష్ఠఇతిసప్తైతేమానసానిర్మితాహితే॥౬౯॥ఏతేవేదవిదోముఖ్యావేదాచార్యాశ్చ
కల్పితాః। ప్రవృత్తిధర్మిణశ్చైవప్రాజాపత్యేచకల్పితాః॥ ౭౦॥ అయంక్రియావతాంపంథావ్యక్తీభూతస్సనాతనః । అనిరుద్ధఇతిప్రోక్తో లోకసర్గక
రఃప్రభుః॥ ౭౧॥ సనస్సనత్సుజాతశ్చసనకఃససనందనః। సనత్కుమారఃకపిలస్సప్తమశ్చసనాతనః॥ ౭౨ ॥సప్తైతేమానసాఃప్రోక్తాఋషయోబ్రహ్మ
ణస్సుతాః। స్వయమాగతవిజ్ఞానానివృత్తింధర్మమాస్థితాః॥౭౩॥ఏతేయోగవిదోముఖ్యాస్సాంఖ్యజ్ఞానవిశారదాః।ఆచార్యాధర్మశాస్త్రేషు మోక్ష
ధర్మప్రవర్తకాః॥౭౪॥ యతోఽహంప్రసృతఃపూర్వమవ్యక్తస్త్రిగుణోమహాన్ । తస్మాత్పరతరోయోఽసౌక్షేత్రజ్ఞఇతికల్పితః ॥ ౭౫ ॥ సోఽహంక్రియావ
తాంపంథాఃపునరావృత్తిదుర్లభః। యోయథానిర్మితోజంతుర్యస్మిన్యస్మింశ్చకర్మణి॥ ౭౬॥ ప్రవృత్తౌవానివృత్తౌవాతత్ఫలంసోఽశ్నుతేమహత్।
ఏషలోకగురుర్బ్రహ్మాజగదాదికరఃప్రభుః॥ ౭౭॥ ఏషమాతాపితాచైవయుష్మాకంచపితామహః। మయానుశిష్టోభవితాసర్వభూతవరప్రదః ॥ ౭౮॥అ
స్యైవాత్మజోరుద్రోలలాటాద్యస్సముత్థితః । బ్రహ్మానుశిష్టోభవతాసర్వభూతధరప్రభుః॥ ౭౯ ॥ గచ్ఛధ్వంస్వానధీకారాంశ్చింతయధ్వంయథావిధి ।
ప్రవర్తంతాంక్రియాస్సర్వాస్సర్వలోకేషుమాచిరమ్॥ ౮౦॥ ప్రదృశ్యంతాంచకర్మాణిప్రాణినాంగతయస్తథా । పరినిష్ఠితకాలానిఆయూంషీహసు

రోత్తమాః॥౮౧॥ఇదం కృతయుగం నామ కాలః శ్రేష్ఠః ప్రవర్తితః। అహింస్యా యజ్ఞపశవో యుగేఽస్మిన్న తదన్యథా॥౮౨॥ చతుష్పాత్సకలో ధర్మో భవిష్య
త్యత్ర వై సురాః । తతస్త్రేతాయుగం నామ త్రయీ యత్ర భవిష్యతి॥ ౮౩॥ ప్రోక్షితా యత్ర పశవో వధం ప్రాప్స్యంతి వై మఖే । యత్ర పాదశ్చతుర్థో వై
ధర్మస్య న భవిష్యతి॥ ౮౪॥ తతో వై ద్వాపరం నామ మిశ్రః కాలో భవిష్యతి।ద్విపాదహీనో ధర్మశ్చ యుగే తస్మిన్ భవిష్యతి॥౮౫॥ తతస్తిష్యే ఽథ సంప్రా
ప్తే యుగే కలిపురస్కృతే। ఏకపాదస్థితో ధర్మో యత్ర తత్ర భవిష్యతి॥౮౬॥దేవా దేవర్షయశ్చోచుస్తమేవం వాదినం గురుమ్।ఏకపాదస్థితే ధర్మే య
త్రక్వచనగామిని॥ కథం కర్తవ్యమస్మాభిర్భగవంస్తద్వదస్వ నః॥౮౭॥ శ్రీభగవాన్॥ యత్ర వేదాశ్చ యజ్ఞాశ్చ తపస్సత్యం దమస్తథా। అహింసాధర్మ
సంయుక్తాః ప్రచరేయుస్సురోత్తమాః ॥ స వో దేశస్సేవితవ్యో మా వో ధర్మః పదాస్పృశేత్ ॥ ౮౮॥ వ్యాసః ॥ తేనుశిష్టా భగవతా దేవాస్సర్షిగణాస్త
దా। నమస్కృత్వా భగవతే జగ్ముర్దేశాన్ యథేప్సితాన్॥౮౯॥ గతేషు త్రిదివౌకస్సు బ్రహ్మైకః పర్యవస్థితః। దిదృక్షుర్భగవంతం తమనిరుద్ధతనౌ స్థితం॥
౯౦॥తం దేవో దర్శయామాస కృత్వా హయశిరో మహత్ ।సాంగానావర్తయన్ వేదాన్ కమండలు త్రిదండధృత్ ॥౯౧॥వ్యాసః॥తతోఽశ్వశిరసం దృష్ట్వా
తం దేవమమితౌజసమ్।లోకకర్తా ప్రభుర్బ్రహ్మా లోకానాం హితకామ్యయా॥౯౨ ॥ మూర్ధ్నా ప్రణమ్య వరదం తస్థౌ ప్రాంజలిరగ్రతః। స పరిష్వజ్య దేవే
న వచనం శ్రావితస్తదా॥౯౩॥ శ్రీభగవాన్ ॥ లోకకార్యగతీస్సర్వాస్త్వం చింతయ యథావిధి । ధాతా త్వం సర్వభూతానాం త్వం ప్రభుర్జగతో గురుః ॥
౯౪॥త్వయ్యావేశితభారోఽహం ధృతిం ప్రాప్స్యామ్యథాంజసా।యదా చ సురకార్యం తే అవిషహ్యం భవిష్యతి॥౯౫॥ ప్రాదుర్భావం గమిష్యామి తదాత్మజ్ఞా
నదైశికం।ఏవముక్త్వా హయశిరాస్తత్రైవాంతరధీయత॥౯౬॥ తేనానుశిష్టో బ్రహ్మాపి స్వం లోకమచిరాద్గతః। ఏవమేష మహాభాగ పద్మనాభస్సనాతనః॥
౯౭॥ యజ్ఞేష్వగ్రహరః ప్రోక్తో యజ్ఞధారీ చ నిత్యదా । నివృత్తిం చాస్థితో ధర్మం గతిమక్షయధర్మిణామ్॥ ప్రవృత్తిధర్మాన్ విదధే కృత్వా లోకస్య చిత్ర
తామ్॥ ౯౮॥ స ఆదిస్స మధ్యస్స చాంతః ప్రజానాం స ధాతా స ధేయస్స కర్తా స కార్యమ్ । యుగాంతే ప్రసుప్తస్సంక్షిప్య లోకాన్ యుగాదౌ ప్రబుద్ధో జ
గద్ధ్యుత్ససర్జ॥౯౯॥ తస్మై నమధ్వం దేవాయ నిర్గుణాయ మహాత్మనే । అజాయ విశ్వరూపాయ ధామ్నే సర్వదివౌకసామ్॥౧౦౦॥ మహాభూతాధిపత
యే రుద్రాణాం పతయే తథా। ఆదిత్యపతయే చైవ వసూనాం పతయే తథా ॥ ౧౦౧ ॥ అశ్విభ్యాం పతయే చైవ మరుతాం పతయే తథా। వేదయజ్ఞాధిపతయే వే
దాంగపతయేఽపి చ॥౧౦౨॥సముద్రవాసినే నిత్యం హరయే ముంజకేశినే । శాంతాయ సర్వభూతానాం మోక్షధర్మానుభాషిణే॥౧౦౩॥తపసాం తేజసాం చై
వ పతయే యశసామపి। వచసాం పతయే నిత్యం సరితాం పతయే తథా॥ ౧౦౪॥ కపర్దినే వరాహాయ ఏకశృంగాయ ధీమతే। వివస్వతేఽశ్వశిరసే చతుర్మూ
ర్తిధృతే సదా॥౧౦౫॥ గుహ్యాయ జ్ఞానదృశ్యాయ అక్షరాయ క్షరాయ చ।ఏష దేవస్సంచరతి సర్వత్రగతిరవ్యయః॥౧౦౬॥ ఏష చైతత్పరం బ్రహ్మ జ్ఞేయో వి
జ్ఞానచక్షుషా। ఏవమేతత్పురా దృష్టం మయా వై జ్ఞానచక్షుషా॥౧౦౭॥ కథితం తచ్చ వై సర్వం మయాఽపృష్టేన తత్త్వతః। క్రియతాం మద్వచశ్శిష్యాః సేవ్య
తాం హరిరీశ్వరః ॥ గీయతాం వేదశబ్దైశ్చ పూజ్యతాం చ యథావిధి॥ ౧౦౮॥ వైశంపాయనః॥ఇత్యుక్తాస్తు వయం తేన వేదవ్యాసేన ధీమతా । సర్వే శిష్యా
స్సుతశ్చాస్య శుకః పరమధర్మవిత్ ॥౧౦౯॥స చాస్మాకముపాధ్యాయః సహాస్మాభిర్విశాంపతే । చతుర్వేదోద్గతాభిస్తమృగ్భిస్సమభితుష్టువే॥౧౧౦॥ఏ
తత్తే సర్వమాఖ్యాతం యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి । ఏవం మే కథయద్రాజన్ పురా ద్వైపాయనో గురుః॥ ౧౧౧॥ యశ్చైతం శృణుయాన్నిత్యం యశ్చైనం ప
రికీర్తయేత్ ।నమో భగవతే కృత్వా సమాహితమతిర్నరః॥౧౧౨॥భవత్యరోగో మతిమాన్ బలరూపసమన్వితః।ఆతురో ముచ్యతే రోగాద్బద్ధో ముచ్యేత బం
ధనాత్ ॥౧౧౩॥కామాన్ కామీ లభేత్కామం దీర్ఘంచాయురవాప్నుయాత్ ।బ్రాహ్మణస్సర్వవేదీ స్యాత్ క్షత్రియో విజయీ భవేత్ ॥౧౧౪॥ వైశ్యో విపుల

లాభస్స్యాచ్ఛాద్రస్సుఖమవాప్నుయాత్ । అపుత్రోలభతేపుత్రంకన్యాచైవేప్సితంపతిమ్॥౧౧౫॥ లగ్నగర్భావిముచ్యేతగర్భిణీజనయేత్సుతమ్।వంధ్యా
ప్రసవమాప్నోతిపుత్రపౌత్రసమృద్ధిమత్ ॥౧౧౬॥ క్షేమేణగచ్ఛేదధ్వానమిదంయఃపఠతేపథి। యోయంకామంకామయతేసతమాప్నోతిచధ్రువమ్॥౧౧౭।
ఇదంమహర్షేర్వచనంవినిశ్చితంమహాత్మనఃపురుషవరస్యకీర్తితమ్ । సమాగమంచర్షిదివౌకసామిమంనిశమ్యభక్తాస్సుసుఖంలభంతే॥౧౧౮॥ ...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే - ఏకచత్వారింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః,

జనమేజయః॥ అస్తౌషీద్యైరిదంవ్యాసఃసశిష్యోమధుసూదనమ్।నామభిర్వివిధైరేషాంనిరుక్తంభగవన్మమ ॥ ౧ ॥ వక్తుమర్హసిశుశ్రూషోఃప్రజాపతిపతే
ర్హరేః। శ్రుత్వాభవేయంయత్పూతఃశరచ్చంద్రఇవామలః॥౨॥ వైశంపాయనః ॥ శృణురాజన్యథాచష్టఫాల్గునస్యహరిఃప్రభుః। ప్రసన్నాత్మాత్మనో
నామ్నాంనిరుక్తంగుణకర్మజమ్॥౩॥ నామభిఃకీర్తితైస్తస్యకేశవస్యమహాత్మనః। పృష్టవాన్కేశవంరాజన్ఫాల్గునఃపరవీరహా॥౪॥ అర్జునః॥భగవన్
భూతభవ్యేశసర్వభూతకృదవ్యయ। లోకధామజగన్నాథలోకానామభయప్రద॥౫॥యానినామానితేదేవకీర్తితానిమహర్షిభిః। వేదేషుసపురాణే
షుయానిగుహ్యానికర్మభిః॥౬॥ తేషాంనిరుక్తంత్వత్తోహంశ్రోతుమిచ్ఛామికేశవ। నహ్యన్యోవర్ణయేన్నామ్నాంనిరుక్తంత్వామృతేప్రభో॥౭॥ శ్రీభగ
వాన్॥ఋగ్వేదేసయజుర్వేదేతథైవాథర్వసామసు।పురాణేసోపనిషదేతథైవజ్యోతిషేర్జున॥౮॥సాంఖ్యేచయోగశాస్త్రేచఆయుర్వేదేతథైవచ।బ
హూనిమమనామానికీర్తితానిమహర్షిభిః॥౯॥ గౌణానితత్రనామానికర్మజానిచకానిచిత్ ।నిరుక్తంకర్మజానాంత్వంశృణుష్వప్రయతోనఘ॥౧౦॥క
థ్యమానంమయాతాతత్వంహిమేర్ధఃస్మృతఃపురా। నమోతియశసేతస్మైదేహినాంపరమాత్మనే॥౧౧॥నారాయణాయవిశ్వాయనిర్గుణాయగుణా
త్మనే। యస్యప్రసాదజోబ్రహ్మారుద్రశ్చక్రోధసంభవః ॥ ౧౨॥ యోసౌయోనిర్హిసర్వస్యస్థావరస్యచరస్యచ। అష్టాదశగుణంయత్తత్సత్వంసత్త్వవ
తాంవర॥౧౩॥ ప్రకృతిస్సాపరామహ్యంరోదసీయోగధారిణీ। ఋతాసత్యామరాజప్యాలోకానామాత్మసంజ్ఞితా॥౧౪॥తస్మాత్సర్వాఃప్రవర్తంతేస
ర్గప్రళయవిక్రియాః। తపోయజ్ఞస్యయష్టాచపురాణఃపురుషోవిరాట్॥౧౫॥ అనిరుద్ధఇతిప్రోక్తోలోకానాంప్రభవావ్యయః। బ్రాహ్మేరాత్రిక్షయేప్రాప్తేత
స్యహ్యమితతేజసః॥ ౧౬॥ ప్రసాదాత్ప్రాదురభవత్పద్మంపద్మనిభేక్షణ। తతోబ్రహ్మాసమభవత్సతస్యైవప్రసాదజః॥౧౭॥ అహ్నఃక్షయేలలాటాచ్చసు
తోదేవస్యవైతథా। క్రోధావిష్టస్యసంజజ్ఞేరుద్రస్సంహారకారకః॥౧౮॥ఏతౌద్వౌవిబుధశ్రేష్ఠౌప్రసాదక్రోధజావుభౌ । తదాదేశితపంథానౌసృష్టిసంహా
రకారకౌ॥౧౯॥ నిమిత్తమాత్రంతావత్రసర్వప్రాణివరప్రదౌ । కపర్దీజటిలోముండఃశ్మశానగృహసేవకః॥ ౨౦॥ ఉగ్రవ్రతధరోరుద్రోయోగీపరమదారు
ణః। దక్షక్రతుహరశ్చైవభగనేత్రహరస్తథా॥౨౧॥ నారాయణాత్మకోజ్ఞేయఃపాండవేయయుగేయుగే। తస్మిన్హిపూజ్యమానేవైదేవదేవేమహేశ్వ
రే॥౨౨॥సంపూజితోభవేత్పార్థదేవోనారాయణఃప్రభుః । అహమాత్మాహిలోకానాంవిశ్వేషాంపాండునందన॥౨౩॥ తస్మాదాత్మానమేవాగ్రేరుద్రం
సంపూజయామ్యహమ్ । యద్యహంనార్చయేయంవైఈశానంవరదంశివమ్॥ ౨౪॥ ఆత్మానంనార్చయేత్కశ్చిదితిమేభావితాత్మనః। మయాప్రమాణం
హికృతంలోకస్సమనువర్తతే॥౨౫॥ ప్రమాణానిహిపూజ్యానితతస్తంపూజయామ్యహమ్।యస్తంవేత్తిసమాంవేత్తియోనుతంసహిమామను॥౨౬॥రు
ద్రోనారాయణశ్చైవసత్వమేకంద్విధాకృతమ్।లోకేచరతికౌంతేయవ్యక్తిస్థంసర్వకర్మసు॥౨౭॥నహిమేకేనచిద్దేయోవరఃపాండవనందన। ఇతిసం
చింత్యమనసాపురాణంరుద్రమీశ్వరమ్॥౨౮॥పుత్రార్థమారాధితవానహమాత్మానమాత్మనా। నహివిష్ణుఃప్రణమతికస్మైచిద్విబుధాయచ॥౨౯॥ ఋత
ఆత్మానమేవేతితతోరుద్రంభజామ్యహమ్। సబ్రహ్మకాస్సరుద్రాశ్చసేంద్రాదేవాస్సహర్షిభిః॥౩౦॥ అర్చయంతిసురశ్రేష్ఠందేవంనారాయణంహరిమ్।

భవిష్యతాం వర్తతాం చ భూతానాం చైవ భారత ॥ ౩౧॥ సర్వేషామగ్రణీర్విష్ణుః సేవ్యః పూజ్యశ్చ నిత్యశః । నమస్వ హవ్యదం విష్ణుం తథా శరణదం నమః॥
౩౨॥ వరదం నమస్వ కౌంతేయ హవ్యకవ్యభుజం నమః। చతుర్విధా మమ జనా భక్తా ఏవ హి మే శ్రుతమ్॥౩౩॥ తేషామేకాంతినః శ్రేష్ఠా యే చైవానన్యదేవతాః॥
అహమేవ గతిస్తేషాం నిరాశీః కర్మకారిణామ్ ॥ ౩౪॥ యే చ శిష్టాస్త్రయో భక్తాః ఫలకామా హి మే మతాః॥ సర్వే చ్యవనధర్మాణస్తే ప్రతిబుద్ధస్తు శ్రేష్ఠభాక్ ॥
౩౫॥ బ్రహ్మాణం శితికంఠం చ యాశ్చాన్యా దేవతాః స్మృతాః॥ సబుద్ధచర్యాః సేవంతో మామేవైష్యంతి యత్పరమ్॥౩౬॥ భక్తం ప్రతి విశేషస్తే ఏష పార్థా-
నుకీర్తితః । త్వం చైవాహం చ కౌంతేయ నరనారాయణౌ స్మృతౌ॥౩౭॥ భారావతరణార్థం తు ప్రవిష్టౌ మానుషీం తనుమ్। జానామ్యధ్యాత్మయోగాంశ్చ
యోऽహం యస్మాచ్చ భారత॥౩౮॥ నివృత్తిలక్షణో ధర్మస్తథాభ్యుదయికోऽపి చ। నరాణామయనం ఖ్యాతమహమేకః సనాతనః॥౩౯॥ ఆపో నారా ఇతి ప్రోక్తా
ఆపో వై నరసూనవః। అయనం మమ తత్పూర్వమతో నారాయణో హ్యహమ్ ॥ ౪౦॥ ఛాదయామి జగద్విశ్వం భూత్వా సూర్య ఇవాంశుభిః। సర్వభూతాధి-
వాసశ్చ వాసుదేవస్తతో హ్యహమ్॥౪౧॥ గతిశ్చ సర్వభూతానాం ప్రజనశ్చాపి భారత। వ్యాప్తా మే రోదసీ పార్థ కాంతిశ్చాభ్యధికా మమ॥౪౨॥ అధిభూ-
తాని చాంతేషు తదిచ్ఛంశ్చాస్మి భారత। క్రమణాచ్చాప్యహం పార్థ విష్ణురిత్యభిసంజ్ఞితః॥ ౪౩ ॥ దమాత్సిద్ధిం పరీప్సంతో మాం జనాః కామయంతి హి। దివం
చోర్వీం చ మధ్యం చ తస్మాద్దామోదరో హ్యహమ్॥ ౪౪॥ పృశ్నిరిత్యుచ్యతే చాన్నం వేదా ఆపోऽమృతం తథా। మమైతాని సదా గర్భః పృశ్నిగర్భస్తతో హ్య-
హమ్॥౪౫॥ ఋషయః ప్రాహురేవం మాం త్రితకూపనిపాతితమ్। పృశ్నిగర్భ త్రితం పాహీత్యేకతద్వితపాతితమ్॥౪౬॥ తతస్స బ్రహ్మణః పుత్ర ఆద్యో హ్యృ-
షివరస్త్రితః। ఉత్తతారోదపానాద్వై పృశ్నిగర్భానుకీర్తనాత్ ॥౪౭॥ సూర్యస్య తపతో లోకానగ్నేః సోమస్య చాప్యుత। అంశవో యత్ప్రకాశంతే మమ
తే కేశసంజ్ఞితాః॥౪౮॥ సర్వజ్ఞాః కేశవం తస్మాన్మామాహుర్ద్విజసత్తమాః। సపత్న్యామాహితే గర్భ ఉతథ్యేన మహాత్మనా॥౪౯॥ ఉతథ్యేంతర్హితే
చైవ కదాచిద్దేవమాయయా। బృహస్పతిరథావిందత్పత్నీం తస్య మహాత్మనః॥ ౫౦॥ తతో వై తమృషిశ్రేష్ఠం మైథునోపగతం తథా। ఉవాచ గర్భః కౌంతే-
య పంచభూతసమన్వితః॥౫౧॥ పూర్వాగతోऽహం వరద నార్హస్యంబాం ప్రబాధితుమ్। ఏతద్బృహస్పతిః శ్రుత్వా చుక్రోధ చ శశాప చ॥ ౫౨॥ మైథునా-
యాగతో యస్మాత్త్వయాహం వినివారితః। తస్మాదంధో యాస్యసి త్వం మచ్ఛాపాన్నాత్ర సంశయః॥౫౩॥ స శాపాదృషిముఖ్యస్య దీర్ఘం తమ ఉపేయి-
వాన్। స హి దీర్ఘతమా నామ నామ్నా హ్యాసీదృషిః పురా॥౫౪॥ వేదానవాప్య చతురః సాంగోపాంగాన్సనాతనాన్। ప్రయోజయామాస తదా నామ గు-
హ్యమిదం మమ॥౫౫॥ అనుపూర్వేణ విధినా కేశవేతి పునః పునః। స చక్షుష్మాన్సమభవద్గౌతమశ్చాభవత్పునః॥౫౬॥ ఏవం హి వరదం నామ కేశవేతి మమా-
ర్జున। దేవానామథ సర్వేషాం ఋషీణాం చ మహాత్మనామ్॥౫౭॥ అగ్నిః సోమేన సంయుక్త ఏకయోనిత్వమాగతః। అగ్నీషోమమయం తస్మాజ్జగత్కృత్స్నం
చరాచరమ్॥ ౫౮॥ అపి హి పురాణే భవతి ఏకయోన్యాత్మకావగ్నీషోమౌ దేవతాశ్చాగ్నిముఖా ఇతి। ఏకయోనిత్వాచ్చ పరస్పరం మహంతౌ లోకాన్ధార-
యంత ఇతి ॥ ౫౯॥ .... *

ఇతి శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే - ద్విచత్వారింశదధిక త్రిశతతమోऽధ్యాయః

అర్జునః॥ అగ్నీషోమౌ కథం పూర్వమేకయోనీ ప్రవర్తితౌ। ఏష మే సంశయో జాతస్తం ఛింధి మధుసూదన॥౧॥ శ్రీభగవాన్॥ హంత తే వర్తయిష్యామి పు-
రాణం పాండునందన। ఆత్మతేజోద్భవం పార్థ శృణుష్వైకమనా మమ ॥ ౨ ॥ సంప్రక్షాలనకాలేऽతిక్రాంతే చతుర్యుగసహస్రాంతే। అవ్యక్తే సర్వభూత-
ప్రలయే సర్వభూతస్థావరజంగమే॥ ౩॥ జ్యోతిర్ధరణివాయురహితేऽంధే తమసి జలైకార్ణవే లోకే। ఆప ఇత్యేవం బ్రహ్మభూతం సంజ్ఞకేऽద్వితీయే ప్రతిష్ఠి-
తే॥ ౪॥ న వై రాత్ర్యాం న దివసే న సతి నాసతి నవ్యక్తే నచాప్యవ్యక్తే వ్యవస్థితే । ఏతస్యామవస్థాయాం నారాయణగుణాశ్రయాదజరామరాదనింద్రియా-

దగ్రాహ్యేదసంభవాత్ సత్యాదహింస్రాల్లలామాద్వివిధప్రవృత్తివిశేషాదవైరాదక్షయాదమరాదజరాదమూర్తితః సర్వవ్యాపినః సర్వకర్తుః శా-
శ్వతస్తమసః పురుషః ప్రాదుర్భూతో హరిరవ్యయః॥ ౫॥ నిదర్శనమపి హ్యత్ర భవతి॥ నాసీదహో న రాత్రిరాసీన్న సదాసీన్నాసదాసీత్తమ ఏవ పురస్తా-
ద్భవద్విశ్వరూపమ్ । సా విశ్వరూపస్య రజనీ హి ఏవమస్యార్థోఽనుభావ్యః ॥ ౬ ॥ తస్యేదానీం తమసః సంభవస్య పురుషస్య బ్రహ్మయోనేర్బ్రహ్మణః
ప్రాదుర్భావే స పురుషః ప్రజాః సిసృక్షమాణో నేత్రాభ్యామగ్నీషోమౌ ససర్జ తతో భూతసర్గే ప్రసృష్టే ప్రజాః క్రమవశాద్బ్రహ్మక్షత్రముపా-
తిష్ఠన్ । యః సోమస్తద్బ్రహ్మ యద్బ్రహ్మ తే బ్రాహ్మణాః యోఽగ్నిస్తత్క్షత్రం క్షత్రాద్బ్రహ్మ బలవత్తరం కస్మాదితి లోకప్రత్యక్షగుణమేతత్తద్యథా॥ ౭ ॥
బ్రాహ్మణేభ్యః పరం భూతం నోత్పన్నపూర్వం దీప్యమానేఽగ్నౌ జుహోతీతి యో బ్రాహ్మణముఖే జుహోతీతి కృత్వా బ్రవీమి భూతసర్గః కృతో బ్రహ్మణా
భూతాని చ ప్రతిష్ఠాప్యత్రైలోక్యం ధార్యత ఇతి మంత్రవాదోఽపి హి భవతి। త్వమగ్నే యజ్ఞానాం హోతా విశ్వేషాం హి తే దేవానాం మానుషాణాం చ జగ-
త ఇతి । నిదర్శనం చాత్ర భవతి విశ్వేషామగ్నే యజ్ఞానాం త్వం హోతేతి త్వం హితో దేవైర్మనుష్యైర్జగత ఇతి॥ ౮॥ అగ్నిర్హి యజ్ఞానాం హో-
తా కర్తా స చాగ్నిర్బ్రహ్మ। న హ్యృతే మంత్రాణాం హవనమస్తి న వినా పురుషం తపః సంభవతి హవిర్మంత్రాణాం సంపూజా విద్యతే దేవమానుషఋషీ-
ణామనేన త్వం హోతేతి నియుక్తః॥ ౯ ॥ యే చ మానుషహోత్రాధికారాస్తే చ బ్రాహ్మణస్య హి యాజనం విధీయతే న క్షత్రవైశ్యయోర్ద్విజాత్యోస్త-
స్మాద్బ్రాహ్మణా హ్యగ్నిభూతా యజ్ఞానుద్వహంతి ॥ ౧౦ ॥ యజ్ఞాస్తే దేవాంస్తర్పయంతి దేవాః పృథివీం భావయంతి శతపథేఽపి హి బ్రాహ్మణముఖే భ-
వతి॥ ౧౧॥ అగ్నౌ సమిద్ధే స జుహోతి యో విద్వాన్ బ్రాహ్మణముఖే నాహుతిం జుహోతి। ఏవమప్యగ్నిభూతా బ్రాహ్మణా విద్వాంసోఽగ్నిం భావయంతి॥
౧౨॥ అగ్నిర్విష్ణుః సర్వభూతాన్యనుప్రవిశ్య ప్రాణాన్ ధారయంతీతి। అపి చాత్ర సనత్కుమారగీతాః శ్లోకా భవంతి॥ ౧౩ ॥ బ్రహ్మా విశ్వం సృజత్పూర్వం సర్వా-
దిర్నిరవస్కృతమ్। బ్రహ్మఘోషైర్దివం గచ్ఛంత్యమరా బ్రహ్మయోనయః॥ ౧౪॥ బ్రాహ్మణానాం మతిర్వాక్యం కర్మ శ్రద్ధా తపాంసి చ। ధారయంతి మ-
హీం ద్యాం చ శైత్యో వాగమృతం తథా॥ ౧౫॥ నాస్తి సత్యాత్పరో ధర్మో నాస్తి మాతృసమో గురుః। బ్రాహ్మణేభ్యః పరం నాస్తి ప్రేత్య చేహ చ భూతలే॥
౧౬॥ నైషాముక్షా వహతి నోత వాహో న గర్గరో మథ్యతి సంప్రదానే। అపధ్వస్తా దస్యుభూతా భవంతి యేషాం రాష్ట్రే బ్రాహ్మణా వృత్తిహీనాః ॥ ౧౭॥ వే-
దపురాణేతిహాసప్రామాణ్యాన్నారాయణముఖాన్నిర్గతాః సర్వకర్తారః సర్వభావాశ్చ బ్రాహ్మణాశ్చ వాక్సంయమకాలే హి తస్య వరప్రదస్య దేవ-
దేవస్య బ్రాహ్మణాః ప్రథమం ప్రాదుర్భూతా బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ శేషా వర్ణాః ప్రాదుర్భూతా ఇత్థం చ సురాసురవిశిష్టా బ్రాహ్మణా ఏవ మయా బ్రహ్మ-
భూతేన పురా స్వయమేవోత్పాదితాః సురాసురమహర్షయః భూతవిశేషాః స్థాపితా నిగృహీతాశ్చ - అహల్యాధర్షణనిమిత్తం హి గౌతమాద్ధరిశ్మశ్రు-
తామింద్రః ప్రాప్తః కౌశికనిమిత్తం చేంద్రో ముష్కవియోగం మేషవృషణత్వం చావాప ॥ ౧౮ ॥ అశ్వినోర్గ్రహప్రతిషేధోద్యతవజ్రస్య పురందరస్య చ్య-
వనేన స్తంభితౌ బాహూ క్రతువధప్రాప్తమన్యునా చ దక్షేణ భూయస్తపసా చాత్మానం సంయోజ్య నేత్రాకృతిరన్యా లలాటే రుద్రస్యోత్పాదితా- త్రిపురవ-
ధార్థం దీక్షాముపగతస్య రుద్రస్య ఉశనసా జటాః శిరస ఉత్కృత్య ప్రయుక్తాః తతః ప్రాదుర్భూతా భుజగాస్తైరస్య భుజగైః పీడ్యమానః కంఠో నీలతా-
ముపగతః- పూర్వే చ మన్వంతరే స్వాయంభువే నారాయణహస్తగ్రహణాన్నీలకంఠత్వమేవ చ అమృతోత్పాదనపురశ్చరణతాముపగతస్యాంగిరసో బృహ-
స్పతేరుపస్పృశతో న ప్రసాదం గతవత్యః కిలాపః - అథ బృహస్పతిరపాం చుక్రోధ యస్మాన్మమోపస్పృశతః కలుషీభూతా న చ ప్రసాదముపగతాస్తస్మా-
దద్య ప్రభృతి ఝషమకరకచ్ఛపజంతుభిః కలుషీభవితార ఇతి॥ ౧౯॥ తదా ప్రభృత్యాపో యాదోభిః సంకీర్ణాః సంప్రవృత్తాః। విశ్వరూపో హి వై త్వాష్ట్రః పు-
రోహితో దేవానామాసీత్ ॥ ౨౦॥ ....*

స్వస్రీయోసురాణాం స ప్రత్యక్షం దేవేభ్యో భాగమదాత్పరోక్షమసురేభ్యః అథహిరణ్యకశిపుం పురస్కృత్య విశ్వరూపమాతరం స్వసారమసురావర
మయాచంత॥ ౨౧॥ హే స్వసః అయం తే పుత్రస్త్వాష్ట్రో విశ్వరూపస్త్రిశిరా దేవానాం పురోహితః ప్రత్యక్షం దేవేభ్యో భాగమదాత్పరోక్షమస్మాకం తతో
దేవావర్ధంతే వయం క్షీయామస్తదేనం త్వం వారయితుమర్హసి తథా యథాస్మాన్భజేదితి- అథ విశ్వరూపం నందనవనముపగతం మాతోవాచ పుత్రకిం
పరపక్షవర్ధనస్త్వం మాతులపక్షం నాశయసి నార్హస్యేవం కర్తుమితి- స విశ్వరూపో మాతుర్వాక్యమనతిక్రమణీయమితి మత్వా సంపూజ్య హిరణ్యక
శిపుమగాత్ హైరణ్యగర్భాచ్చ వసిష్ఠాద్ధిరణ్యకశిపుశ్శాపం ప్రాప్తవాన్॥ ౨౨॥ యస్మాత్త్వయాన్యో వృతో హోతా తస్మాదసమాప్తయజ్ఞస్త్వమపూ
ర్వాత్సత్త్వజాతాద్వధం ప్రాప్స్యసీతి తచ్ఛాపదానాద్ధిరణ్యకశిపుః ప్రాప్తవాన్వధమ్ ॥ ౨౩ ॥ అథ విశ్వరూపో మాతృపక్షవర్ధనోత్యర్థం తపస్యభవత్త
స్య వ్రతభంగార్థమింద్రో బహ్వీః శ్రీమత్యోప్సరసో నియోజితాశ్చ దృష్ట్వా మనః క్షుభితం తస్యాభవత్తాసు చాప్సరస్సు నచిరాదేవ సక్తోభవత్సక్తం చైనం
జ్ఞాత్వాప్సరస ఊచుః ॥ గచ్ఛామ హే వయం యథాగతమితి తాస్త్వాష్ట్ర ఉవాచ క్వ గమిష్యథ ఆస్యతాం తావన్మయా సహ శ్రేయో భవిష్యతీతి తాస్తము
బ్రువన్ వయం దేవస్త్రియోప్సరసః ఇంద్రం దేవం వరదం పురా ప్రభవిష్ణుం వృణీమహ ఇతి అథ తా విశ్వరూపోబ్రవీదద్యైవ సేంద్రా దేవా న భవిష్యంతీతి ॥ త
తో మంత్రాన్ జజాప తైర్మంత్రైరవర్ధత త్రిశిరాః ఏకేనాస్యేన సర్వలోకేషు యథావద్ద్విజైః క్రియావద్భిర్యజ్ఞేషు సుహుతం సోమం పపౌ॥ ఏకేనాన్నం ఏ
కేన సేంద్రాన్ దేవాన్ అథేంద్రస్తం వివర్ధమానం సోమపానాప్యాయితసర్వగాత్రం దృష్ట్వా చింతామాపేదే సహ దేవైః తే దేవాస్సేంద్రా బ్రహ్మాణమభిజ
గ్ముః॥ తమూచుః॥ విశ్వరూపేణ సర్వయజ్ఞేషు సుహుతస్సోమః పీయతే వయమభాగాస్సంవృత్తా అసురపక్షో వర్ధతే వయం క్షీయామః తదర్హసి నో విధా
తుం శ్రేయోనంతరమితి । తాన్ బ్రహ్మోవాచ ఋషిర్భార్గవస్తపస్తప్యతే దధీచిస్స యాచ్యతాం వరస్స యథా కళేబరం జహ్యాత్తథా విధీయతాం త
స్యాస్థిభిర్వజ్రం క్రియతామితి తతో దేవాస్తత్రాగచ్ఛన్ యత్ర దధీచిర్భగవానృషిస్తపస్తేపే సేంద్రా దేవాస్తం తథాభిగమ్యోచుర్భగవంస్తపః సుకుశ
లమవిఘ్నం చేతి॥ ౨౪॥ దధీచిః॥ స్వాగతం భవద్భ్యః ఉచ్యతాం కిం క్రియతామితి యద్వక్ష్యథ తత్కరిష్యామి తే తమబ్రువన్ శరీరపరిత్యాగం లోకహితార్థం
భగవాన్ కర్తుమర్హతీతి అథ దధీచిస్తథైవావిమనాస్సుఖదుఃఖసమో మహాయోగీ ఆత్మానం సమాధాయ శరీరపరిత్యాగం చకార తస్య పరమాత్మన్య
పసృతే తాన్యస్థీని ధాతా సంగృహ్య వజ్రమకరోత్ తేన వజ్రేణాభేద్యేనాప్రధృష్యేణ బ్రహ్మాస్థిసంభూతేన విష్ణుప్రవిష్టేన ఇంద్రో విశ్వరూపం జఘాన శిరసాం
చాస్య ఛేదనమకరోత్ తస్మాదనంతరం విశ్వరూపగాత్రమథనసంభవం త్వష్ట్రోత్పాదితమేవారిం వృత్రమింద్రో జఘాన తస్యాం ద్వైధీభూతాయాం బ్ర
హ్మవధ్యాయాం భయాదింద్రో దేవరాజ్యం పర్యత్యజత్ ॥ అప్సు సంభవాం చ శీతలాం మానససరోగతాం నలినీం ప్రతిపేదే తత్ర చైశ్వర్యయోగాదణుమా
త్రో భూత్వా బిసగ్రంథిం ప్రవివేశ ॥ ౨౫ ॥ అథ బ్రహ్మవధ్యాభయప్రణష్టే త్రైలోక్యనాథే శచీపతౌ జగదనీశ్వరం బభూవ దేవాన్ రజస్తమశ్చావివేశ మం
త్రాన్న ప్రావర్తంత మహర్షీణాం రక్షాంసి ప్రాదురభవన్ బ్రహ్మ చోత్సాదనం జగామ అనింద్రాశ్చాబలా లోకాః సుప్రధృష్యా బభూవుః అథ దేవా ఋష
యశ్చాయుషః పుత్రం నహుషం నామ దేవరాజ్యేభిషిషిచుః నహుషః పంచభిః శతైర్జ్యోతిషాం లలాటే జ్వలద్భిస్సర్వభూతతేజోహరైస్త్రివిష్టపం పాల
యాం బభూవ అథ లోకాః ప్రకృతిమాపేదిరే స్వస్థాశ్చ హృష్టాశ్చ బభూవుః అథోవాచ నహుషస్సర్వం మాం శక్రోపభుక్తముపస్థితం ఋతే శచీమితి స ఏవము
క్త్వా శచీసమీపమగమత్ ఉవాచ చైనాం సుభగే హమింద్రో దేవానాం భజస్వ మామితి తం శచీ ప్రత్యువాచ ప్రకృత్యా త్వం ధర్మవత్సలస్సోమవంశోద్భవ
శ్చ నార్హసి పరపత్నీధర్షణం కర్తుమితి తామథోవాచ నహుషః ఐంద్రం పదమధ్యాస్యతే మయా అహమింద్రస్య రాజ్యరత్నహరో నాత్రాధర్మః క

శ్చేత్ త్వమింద్రో భవ క్తేతి సా తమువాచాస్తి మమ కించిద్వ్రతమపర్యవసితం తస్యావభృథే త్వాముపగమిష్యామి కైశ్చిదేవాహోభిరితి - స శచ్యైవమ
భిహితో జగామ॥ అథ శచీ దుఃఖశోకార్తా భర్తృదర్శనలాలసా నహుషభయగృహీతా బృహస్పతిముపాగచ్ఛత్స చ తామత్యుద్విగ్నాం దృష్ట్వైవ ధ్యా
నం ప్రవిశ్య భర్తృకార్యతత్పరాం జ్ఞాత్వా బృహస్పతిరువాచ ॥ ౨౬ ॥ అనేనైవ వ్రతేన తపసా చాన్వితా దేవీం వరదాముపశ్రుతిమాహ్వయ తదా సా తే ఇం
ద్రం దర్శయిష్యతీతి సాథ మహానియమమాస్థితా దేవీం వరదాముపశ్రుతిం మంత్రైరాహ్వయతి సోపశ్రుతిః శచీసమీపమగాదువాచ చైనామియమస్మీతి త్వ
యోపహూతోపస్థితా కిం తే ప్రియం కరవాణీతి తాం మూర్ధ్నా ప్రణమ్యోవాచ శచీ భగవత్యర్హసి మే భర్తారం దర్శయితుం త్వం సత్యా ఋతా చేతి సై
నాం మానసం సరోఽనయత్ ॥ ౨౭ ॥ తత్రేంద్రం బిసగ్రంథిగతమదర్శయత్తామథ పత్నీం కృశాం గ్లానాం చేంద్రో దృష్ట్వా చింతయాంబభూవ - అహో మమ
దుఃఖమిదముపగతం నష్టం హి మామియమన్విష్య యత్పత్న్యభ్యాగమద్దుఃఖార్తేతి తామింద్ర ఉవాచ కథం వర్తయసీతి సా తమువాచ నహుషో మామా
హ్వయతి పత్నీం కర్తుం కాలశ్చాస్య మయా కృత ఇతి తామింద్ర ఉవాచ గచ్ఛ నహుషస్త్వయా వాచ్యః అపూర్వేణ మామృషియుక్తేన యానేన త్వమధి
రూఢ ఉద్వహస్వేతి ఇంద్రస్య మహాంతి వాహనాని సంతి మనః ప్రియాణ్యధిరూఢాని మయా త్వమన్యేనోపయాతుమర్హసీతి సైవముక్తా హృష్టా జగామ
ఇంద్రోఽపి బిసగ్రంథిమేవావివేశ భూయః అథేంద్రాణీమభ్యాగతాం దృష్ట్వా తామువాచ నహుషః పూర్ణస్స కాల ఇతి తం శచ్యబ్రవీచ్ఛక్రేణ యథోక్తం స మ
హర్షియుక్తవాహనమధిరూఢశ్శచీసమీపముపాగచ్ఛత్ అథ మైత్రావరుణిః కుంభయోనిరగస్త్య ఋషివరో మహర్షీన్ ధిక్క్రియమాణాంస్తాన్న
హుషేణాపశ్యత్పద్భ్యాం చ తమస్పృశత్ తతస్స నహుషమబ్రవీత్ అకార్యప్రవృత్త పాపపతస్వ మహీం సర్పో భవ యావద్భూమిగిరయశ్చ తిష్ఠే
యుస్తావదితి స మహర్షివాక్యసమకాలమేవ తస్మాద్యానాదవాపతత్ అథానింద్రం పునస్త్రైలోక్యమభవత్ ॥ ౨౮ ॥ తతో దేవాశ్చ ఋషయశ్చ భగవం
తం విష్ణుం శరణమింద్రార్థేఽభిజగ్ముః ఊచుశ్చైనం భగవన్నింద్రం బ్రహ్మహత్యాభిభూతం త్రాతుమర్హసీతి తతస్స వరదస్తానబ్రవీత్ అశ్వమేధం యజ్ఞం
వైష్ణవం శక్రోఽభియజతాం తతః స్వం స్థానం ప్రాప్స్యతీతి తతో దేవా ఋషయశ్చేంద్రం నాపశ్యన్ యదా తదా శచీమూచుః గచ్ఛ సుభగే ఇంద్రమానయస్వేతి
సా పునస్తత్సరః సమభ్యగచ్ఛదింద్రశ్చ తస్మాత్సరసః ప్రత్యుత్థాయ బృహస్పతిమభిజగామ బృహస్పతిశ్చాశ్వమేధం మహాక్రతుం శక్రాయాహరత్ తత్ర కృ
ష్ణసారం మేధ్యమశ్వముత్సృజ్య వాహనం తమేవ కృత్వా ఇంద్రం మరుత్పతిం బృహస్పతిః స్వం స్థానం ప్రాపయామాస తతస్స దేవరాట్ దేవైర్ఋషిభిః
స్తూయమానస్త్రివిష్టపస్థో నిష్కల్మషో బభూవ బ్రహ్మవధ్యాం చతుర్షు స్థానేషు వనితాగ్నివనస్పతిగోషు వ్యభజత్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవమింద్రో బ్రహ్మతేజఃప్రభా
వోపబృంహితశ్శత్రువధం కృత్వా స్వం స్థానం ప్రాపితః ఆకాశగంగాగతశ్చ పురా భరద్వాజో మహర్షిరుపాస్పృశత్ త్రీన్ క్రమాన్ క్రమతా విష్ణునా
భ్యాసాదితస్స భరద్వాజేన సలిలేన పాణినోరసి తాడితస్సలక్షణోరస్కస్సంవృత్తః భృగుణా మహర్షిణా శప్తోఽగ్నిస్సర్వభక్షత్వముపానీతః అదితిర్వై
దేవానామన్నమపచత్ ॥ ౩౦ ॥ ఏతద్భుక్త్వాసురాన్ హనిష్యంతీతి తత్ర బుధో వ్రతచర్యాసమాప్తావాగచ్ఛదదితిం చావోచత్ భిక్షాం దేహీతి తత్ర దేవైః
పూర్వమేతత్ప్రాశ్యం నాన్యేనేత్యదితిర్భిక్షాం నాదాత్ అథ భిక్షాప్రత్యాఖ్యానరుషితేన బుధేన బ్రహ్మభూతేన అదితిశ్శప్తా అదితేరుదరే భవిష్యతి వ్యథా
వివస్వతో ద్వితీయజన్మన్యండసంజ్ఞితస్య అండమాతురదిత్యాః స్మారితస్స మార్తాండో వివస్వానభవచ్ఛ్రాద్ధదేవః దక్షస్య యా వై దుహితరః షష్టిరాసన్
తాభ్యః కశ్యపాయ త్రయోదశ ప్రాదాత్ దశ ధర్మాయ దశ మనవే సప్తవింశతిమిందవే తాసు తుల్యాసు నక్షత్రాఖ్యాం గతాసు సోమో రోహిణ్యామభ్యధి
కం ప్రీతిమానభూత్ తతస్తాశ్శిష్టాః పత్న్య ఈర్ష్యావత్యః పితుస్సమీపం గత్వా ఇమమర్థం శశంసుః భగవన్నస్మాసు తుల్యప్రభావాసు సోమో రోహిణీం ప్రత్య

ధిక్ంభజేతీతిసోఽబ్రవీద్యక్ష్మేసమావిశ్యత ఇతిదక్షశాపాత్ సోమంరాజానంయక్ష్మావివేశసయక్ష్మణావిష్టోదక్షమాగమత్ దక్షశ్చైనమబ్రవీత్ నసమంవ
ర్తాయసీతితత్రర్షయఃసోమమబ్రువన్ ॥ ౩౧ ॥ క్షీయసేయక్ష్మణాపశ్చిమస్యాందిశిసముద్రేహిరణ్యసరస్తీర్థం తత్రగత్వా ఆత్మానమభిషేచయ
స్వేతి॥అథాగచ్ఛత్ సోమస్తత్రహిరణ్యసరస్తీర్థంగత్వాచాత్మనఃసేచనమకరోత్ ॥ ౩౨ ॥ స్నాత్వాచాత్మానంపాప్మనోమోక్షయామాసతత్రచా
వభాసితస్తీర్థేయదాసోమస్తదాప్రభృతిచతీర్థంతత్ప్రభాసమితినామ్నాఖ్యాతంబభూవ ॥ తచ్ఛాపాదద్యాపిసోమఃఅమావాస్యాంతరస్థఃపౌర్ణ
మాసీమాత్రేధిష్ఠితఃమేఘలేఖా ప్రతిచ్ఛన్నంవపుర్దర్శయతిమేఘసదృశంవర్ణమగమత్తదస్యశశలక్ష్మవిమలమభవత్ ॥ స్థూలశిరామహర్షిర్మే
రోఃప్రాగుత్తరేదిగ్విభాగేతపస్తేపేతత స్తస్యతప స్తప్యమానస్యసర్వగంధవహఃశుచిర్వాయుర్వాయమాన శ్శరీరమస్పృశత్సతపసాతాపిత శరీరః
కృశోవాయునోపవీజ్యమానోహృదయేపరితోషమగమత్ ॥ ౩౩ ॥ తత్రకిలతస్యానిలవ్యజనకృతపరితోషస్యసద్యోవనస్పతయఃపుష్పశోభాందర్శితవం
తఇతిసఏతాన్శశాపనసర్వకాలంపుష్పవంతోభవిష్యథేతి - నారాయణోలోకహితార్థంబడబాముఖోనామపురామహర్షిర్బభూవతస్యమేరౌత
పస్తప్యతస్సముద్రఆహూతోనాగతస్తేనామర్షితేనాత్మగాత్రోష్మణా సముద్రస్తిమితజలఃకృతఃస్వేదప్రస్యందనసదృశశ్చాస్యలవణభావోజనితః ఉ
క్తశ్చాప్యపేయోభవిష్యస్యేతచ్చతేతోయంబడబాముఖసంజ్ఞితేనపీయమానంమధురంభవిష్యతి। తదేతదద్యాపిబడబాముఖసంజ్ఞితేనానువర్తినాతో
యంసముద్రాత్పీయతే॥హిమవతోగిరేర్దుహితరముమాంకన్యాంరుద్రశ్చకమే ॥ భృగురపిచమహర్షిర్హిమవంతమాగత్యాబ్రవీత్ కన్యామిమాంమే
దేహీతితమబ్రవీద్ధిమవానభిలషితోవరోరుద్రఇతితమబ్రవీద్భృగుర్యస్మాత్త్వయాహంకన్యావరణకృతభావఃప్రత్యాఖ్యాతస్తస్మాన్నరత్నానాంభవాన్
భాజనంభవిష్యతీతి అద్యప్రభృత్యేతదవస్థితమృషివచనంతదేవంవిధంమాహాత్మ్యంబ్రాహ్మణానామ్ ॥ క్షత్రమపిచబ్రాహ్మణప్రసాదాదేవశాశ్వతీమవ్య
యాంచపృథివీంపత్నీమభిగమ్యబుభుజేతదేతద్బ్రహ్మాగ్నీషోమీయం తేనజగద్ధార్యతే॥ ౩౫॥ ఉచ్యతే॥ సూర్యాచంద్రమసౌచక్షుఃకేశాశ్చైవాంశవః
స్మృతాః॥ బోధయంస్తాపయంశ్చైవజగదుత్తిష్ఠతేపృథక్ ॥ ౩౬ ॥ బోధనాత్తపనాచ్చైవజగతోహర్షణంభవేత్। అగ్నీషోమకృతైరేభిఃకర్మభిః
పాండునందన॥౩౭ ॥ హృషీకేశోహమీశానోవరదోలోకభావనః । ఇడోపహూతోయోగేనహరేభాగంక్రతుష్వహమ్॥ ౩౮॥ వర్ణశ్చమేహరిశ్రే
ష్ఠస్తస్మాద్ధరిరహంస్మృతః॥ ధామసారోహిభూతానామృతంచైవవిచారితమ్॥ ౩౯॥ ఋతధామాతతోవిప్రైస్సద్యశ్చాహంప్రకీర్తితః॥ నష్టాంచధర
ణీంపూర్వమవిందన్వైగుహాగతామ్॥ ౪౦॥ గోవిందఇతితేనాహందేవైర్వాగ్భిరభిష్టుతః॥ శిపివిష్టేతిచాఖ్యాయాంహీనరోమాచయోభవేత్ ॥౪౧॥ తే
నావిష్టంతుయత్కించిచ్ఛిపివిష్టేతిచస్మృతః॥ యాస్కోమామృషిరవ్యగ్రోనైకయజ్ఞేషుగీతవాన్॥౪౨॥ శిపివిష్టఇతిహ్యస్మాద్గుహ్యనామధరోహ్యహమ్।
స్తుత్వామాంశిపివిష్టేతియాస్కఋషిరుదారధీః॥ ౪౩॥ మత్ప్రసాదాదధోనష్టంనిరుక్తమభిజగ్మివాన్ । నహిజాతోనజాయేయంనజనిష్యేకదాచన
౪౪॥ క్షేత్రజ్ఞస్సర్వభూతానాంతస్మాదహమజఃస్మృతః॥ నోక్తపూర్వంమయాక్షుద్రమశ్లీలంవాకదాచన॥ ౪౫॥ ఋతాబ్రహ్మసుతాసామేసత్యాదే
వీసరస్వతీ। సచ్చాసచ్చైవకౌంతేయమయావేశితమాత్మని॥౪౬॥ పౌష్కరేబ్రహ్మసదనేసత్యంమామృషయోవిదుః । సత్త్వాన్నచ్యుతపూర్వోహం
సత్త్వంవైవిద్ధిమత్కృతమ్॥ ౪౭ ॥ జన్మనీహాభవేత్సత్త్వంపౌర్వికంమేధనంజయ । నిరాశీకర్మసంయుక్తస్సత్వతశ్చాప్యకల్మషః॥ ౪౮॥ సాత్వతజ్ఞాన
దృష్టోహంసత్వతామితిసాత్వతః॥ కృష్ణామిమేదినీంపార్థభూత్వాకార్ష్ణాయసోమహాన్॥ ౪౯ ॥ కృష్ణోవర్ణశ్చమేయస్మాత్తస్మాత్కృష్ణోహమర్జు
న। మయాసంశ్లేషితాభూమిరద్భిర్వ్యోమచవాయునా॥౫౦॥వాయుశ్చతేజసాసార్ధంవైకుంఠత్వంతతోమమ। నిర్వాణంపరమంబ్రహ్మధర్మోసౌపర

ఉచ్యతే॥౫౧॥తస్మాన్నచ్యుతపూర్వోఽహమచ్యుతస్తేనకర్మణా।పృథివీనభసీచోభేవిశ్రుతేవిశ్వతోముఖే॥౫౨॥ తయోస్సంధారణార్థంహిమామధోక్ష
జమంజసా। నిరుక్తం వేదవిదుషో వేదశబ్దార్థచింతకాః॥౫౩॥ తేమాంగాయంతిప్రాగ్వంశేఅధోక్షజఇతిస్థితిః।శబ్దఏకపదైరేషవ్యాహృతఃపరమర్షిభిః॥
౫౪॥ నాన్యోహ్యధోక్షజోలోకేఋతేనారాయణంప్రభుమ్।ఘృతంమమార్చిషోలోకేజంతూనాంప్రాణధారణమ్॥౫౫॥ ఘృతార్చిరహమవ్యగ్రైర్వే
దజ్ఞైఃపరికీర్తితః। త్రయోహిధాతవఃఖ్యాతాఃకర్మజాఇతియేస్మృతాః॥౫౬॥ పిత్తంశ్లేష్మాచవాయుశ్చఏషసంఘాతఉచ్యతే। ఏతైశ్చధార్యతేజంతురే
తైఃక్షీణైశ్చక్షీయతే॥౫౭॥ఆయుర్వేదవిదస్తస్మాత్త్రిధాతుంమాంప్రచక్షతే। వృషోహిభగవాన్ధర్మఃఖ్యాతోలోకేషుభారత॥౫౮॥ నిఘంటుకపదా
ఖ్యానేవిద్ధిమాంవృషముత్తమమ్। కపిర్వరాహశ్శ్రేష్ఠశ్చధర్మశ్చవృషఉచ్యతే॥ తస్మాద్వృషాకపింప్రాహకశ్యపోమాంప్రజాపతిః॥౫౯॥ నచాదింనమ
ధ్యంతథానైవనాంతంకదాచిద్విదంతేసురాశ్చాసురాశ్చ। అనాద్యోహ్యమధ్యస్తథాచాప్యనంతఃప్రగీతోఽహమీశోవిభుర్లోకసాక్షీ॥౬౦॥ శుచీనిశ్రవణీ
యానిశృణోమీహధనంజయ। నచపాపానిగృహ్ణామితతోఽహంవైశుచిశ్రవాః॥౬౧॥ ఏకశృంగఃపురాభూత్వావరాహోనందివర్ధనః। ఇమాంచోద్ధృ
తవాన్భూమిమేకశృంగస్తతోహ్యహమ్॥౬౨॥ తథైవాసంత్రికకుదోవారాహంరూపమాస్థితః। త్రికకుత్తేనవిఖ్యాతఃశరీరస్యప్రమాపణాత్॥౬౩॥వి
రించఇతియఃప్రోక్తఃకాపిలజ్ఞానచింతకైః। సప్రజాపతిరేవాహంచేతనాత్సర్వలోకకృత్॥౬౪॥ విద్యాసహాయవంతంమామాదిత్యస్థంసనాతనమ్।క
పిలంప్రాహురాచార్యాఃసాంఖ్యానిశ్చితనిశ్చయాః॥౬౫॥హిరణ్యగర్భోద్యుతిమానేషయశ్ఛందసిస్తుతః।యోగైస్సంపూజ్యతేనిత్యంసఏవాహంభు
విస్మృతః॥౬౬॥ఏకవింశతిసాహస్రంఋగ్వేదంమాంప్రచక్షతే। సహస్రశాఖంయత్సామయేవైవేదవిదోజనాః॥౬౭॥ గాయంత్యారణ్యకేవిప్రామద్భ
క్తాస్తేహిదుర్లభాః। షట్పంచాశతమష్టౌచసప్తత్రింశతమిత్యుత॥౬౮॥ యస్మిన్శాఖాయజుర్వేదేసోఽహమాధ్వర్యవేస్మృతః। పంచకల్పమథర్వాణంకృ
త్యాభిఃపరిబృంహితమ్॥౬౯॥ కల్పయంతిహిమాంవిప్రాఅథర్వాణవిదస్తథా। శాఖాభేదాశ్చయేకేచిద్యాశ్చశాఖాసుగీతయః॥౭౦॥స్వరవర్ణసముచ్చా
రాఃసర్వాంస్తాన్విద్ధిమత్కృతాన్। యత్తద్ధయశిరఃపార్థసముదేతివరప్రదమ్॥౭౧॥సోఽహమేవోత్తరేభాగేక్రమాక్షరవిభాగవిత్। వామేనాదర్శితమా
ర్గేణమత్ప్రసాదాన్మహాత్మనా॥౭౨॥ పాంచాలేనక్రమఃప్రాప్తస్తస్మాద్భూతాత్సనాతనాత్। బాభ్రవ్యగోత్రస్సబభౌప్రథమంక్రమపారగః॥౭౩॥నా
రాయణాద్వరంలబ్ధ్వాప్రాప్యయోగమనుత్తమం। క్రమంప్రణీయశిక్షాంచప్రణయిత్వాసగాలవః॥౭౪॥కండరీకోఽథరాజాచబ్రహ్మదత్తఃప్రతాపవాన్।జా
తీమరణజందుఃఖంస్మృత్వాస్మృత్వాపునఃపునః॥౭౫॥ సప్తజాతిషుముఖ్యత్వాద్యోగానాంసంపదంగతః। పురాహమాత్మజఃపార్థప్రథితఃకారణాంత
రే॥౭౬॥ ధర్మస్యకురుశార్దూలతతోఽహంధర్మజఃస్మృతః।నరనారాయణౌపూర్వంతపస్తేపతురవ్యయమ్॥౭౭॥ ధర్మయానంసమారూఢౌపర్వ
తేగంధమాదనే। తత్కాలసమయేచైవదక్షయజ్ఞోబభూవహ॥౭౮॥నచైవాకల్పయద్భాగందక్షోరుద్రస్యభారత। తతోదధీచివచనాద్దక్షయజ్ఞమపాహ
రత్॥౭౯॥ససర్జశూలంక్రోధేనప్రజ్వలంతంముహుర్ముహుః।తచ్ఛూలంభస్మసాత్కృత్వాదక్షయజ్ఞంసవిస్తరమ్॥౮౦॥ ఆవయోస్సహసాగచ్ఛద్బ
దర్యాశ్రమమంతికాత్। వేగేనమహతాపార్థపతన్నారాయణోరసి॥౮౧॥ తతస్తత్తేజసావిష్టాఃకేశానారాయణస్యహ।బభూవుర్ముంజవర్ణాస్తుత
తోఽహంముంజకేశవాన్॥౮౨॥తచ్చశూలంవినిర్ధూతంహుంకారేణమహాత్మనా। జగామశంకరకరంనారాయణసమాహతమ్॥౮౩॥అథరుద్రఉపాధావ
త్తావృషీతపసాన్వితౌ।తతఏనంసముద్ధూతంకంఠేజగ్రాహపాణినా॥౮౪॥ నారాయణస్సవిశ్వాత్మాతేనాస్యశితికంఠతా। అథరుద్రవిఘాతార్థమిషీ
కాంనరఉద్ధరత్॥౮౫॥మంత్రైశ్చసంయుయోజాశుసోఽభవత్పరశుర్మహాన్।క్షిప్తశ్చసహసాతేనఖండనంప్రాప్తవాంస్తదా॥ తతోఽహంఖండపరశుః

స్మృతః పరశుఖండవాత్ ॥౮౬॥ అర్జునః ॥ అస్మిన్ యుద్ధే తు వార్ష్ణేయ త్రైలోక్యశమనే తదా । కో జయం ప్రాప్తవాంస్తత్ర శంసైతన్మే జనార్దన ॥౮౭॥
శ్రీభగవాన్ ॥ తయోస్సంలగ్నయోర్యుద్ధే రుద్రనారాయణాత్మనోః । ఉద్విగ్నాస్సహసా కృత్స్నాః సర్వలోకాస్తదాభవన్ ॥ ౮౮ ॥ నాగృహ్ణాత్పావకశ్శు
భ్రం మఖేషు సుహుతం హవిః । వేదాన్న ప్రతిభాంతి స్మ ఋషీణాం భావితాత్మనామ్ ॥౮౯॥ దేవాన్ రజస్తమశ్చైవ సమావివిశతుస్తదా । వసుధా సంచకంపే
చ నభశ్చ విపఫాల హ ॥౯౦॥ నిష్ప్రభాణి చ తేజాంసి బ్రహ్మా చైవాసనచ్యుతః । అగాచ్ఛోషం సముద్రశ్చ హిమవాంశ్చ వ్యశీర్యత ॥౯౧॥ తస్మిన్నేవం సముత్పన్నే
నిమిత్తే పాండునందన బ్రహ్మా వృతో దేవగణైః ఋషిభిశ్చ మహాత్మభిః ॥౯౨॥ అజగామాశు తం దేశం యత్ర యుద్ధమవర్తత సోఽంజలిప్రగ్రహో భూత్వా చతుర్వ
క్త్రో నిరుక్తగః ॥౯౩॥ ఉవాచ వచనం రుద్రం లోకానామస్తు వై శివమ్ । న్యస్యాయుధాని విశ్వేశ జగతో హితకామ్యయా ॥ ౯౪ ॥ యదక్షరమథావ్యక్తమీశం
లోకస్య భావనమ్ । కూటస్థం కర్తృనిర్ద్వంద్వమకర్తేతి చ యం విదుః ॥ ౯౫ ॥ వ్యక్తిభావగతస్యాస్య ఏకా మూర్తిరియం శుభా । నరో నారాయణశ్చై
వ జాతౌ ధర్మకులోద్వహౌ ॥ ౯౬ ॥ తపసా మహతా యుక్తౌ దేవశ్రేష్ఠౌ మహావ్రతౌ । అహం ప్రసాదజస్తస్య కుతశ్చిత్కారణాంతరే ॥౯౭॥ త్వం చైవ క్రోధజ
స్తాత పూర్వసర్గే సనాతనః । మయా చ సార్ధం వరదం విబుధైశ్చ మహర్షిభిః ॥ ౯౮ ॥ ప్రసాదయాశు లోకానాం శాంతిర్భవతు మాచిరమ్ । బ్రహ్మణా త్వే
వముక్తస్తు రుద్రః క్రోధాగ్నిముత్సృజన్ ॥౯౯॥ ప్రసాదయామాస తతో దేవం నారాయణం ప్రభుమ్ । శరణం చ జగామాద్యం వరేణ్యం వరదం ప్రభుమ్ ॥౧౦౦॥
తతోఽథ వరదో దేవో జితక్రోధో జితేంద్రియః । ప్రీతిమానభవత్తత్ర రుద్రేణ సహ సంగతః ॥౧౦౧॥ ఋషిభిర్బ్రహ్మణా చైవ విబుధైశ్చ సుపూజితః । ఉవాచ దేవ
మీశానమీశస్స జగతో హరిః ॥౧౦౨॥ యస్త్వాం వేత్తి స మాం వేత్తి యస్త్వామను స మామను । నావయోరంతరం కించిన్మా తే భూద్బుద్ధిరన్యథా ॥౧౦౩॥ అద్య
ప్రభృతి శ్రీవత్సః శూలాంకో మే భవత్వయమ్ । మమ పాణ్యంకితశ్చాపి శ్రీకంఠస్త్వం భవిష్యసి ॥ ౧౦౪ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ ఏవం లక్షణముత్పాద్య పరస్పరకృతం త
దా । సఖ్యం చైవాతులం కృత్వా రుద్రేణ సహితావృషీ ॥౧౦౫॥ తపస్తేపతురవ్యగ్రౌ విసృజ్య త్రిదివౌకసః । ఏష తే కథితః పార్థ నారాయణజయో మృధే ॥౧౦౬॥
నామాని చైవ గుహ్యాని నిరుక్తాని చ భారత । ఋషిభిః కథితానీహ యాని సంకీర్తితాని తే ॥ ౧౦౭ ॥ ఏవం బహువిధై రూపైశ్చరామీహ వసుంధరామ్ । బ్ర
హ్మలోకం చ కౌంతేయ గోలోకం చ సనాతనమ్ ॥౧౦౮॥ మయా త్వం రక్షితో యుద్ధే మహాంతం ప్రాప్తవాన్ జయమ్ । యస్తు తే సోఽగ్రతో యాతి యుద్ధే సంప్ర
త్యుపస్థితే ॥ ౧౦౯ ॥ తం విద్ధి రుద్రం కౌంతేయ దేవదేవం కపర్దినమ్ । కాలస్స ఏవ కథితః క్రోధజేతి మయా తవ ॥ ౧౧౦ ॥ నిహతాంస్తేన వై పూర్వం హతవానసి
యాన్ రిపూన్ । అప్రమేయప్రభావం తం దేవదేవముమాపతిమ్ ॥ ౧౧౧ ॥ నమస్వ దేవం ప్రయతో విశ్వేశం హరమక్షయమ్ । యశ్చ తే కథితః పూర్వం క్రోధ
జేతి పునః పునః । తస్మిన్ ప్రభావమేవాగ్రే యచ్ఛ్రుతం తే ధనంజయ ॥౧౧౨॥ .... *

ఇతి - మోక్షధర్మపర్వణి నారాయణీయే - త్రిచత్వారింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః -

శౌనకః ॥ సౌతే సుమహదాఖ్యానం భవతా పరికీర్తితమ్ । యచ్ఛ్రుత్వా మునయస్సర్వే విస్మయం పరమం గతాః ॥౧॥ సర్వాశ్రమాభిగమనం సర్వతీర్థావ
గాహనమ్ । న తథా ఫలదం సౌతే నారాయణకథా యథా ॥౨॥ పావితాంగాః స్మ సంవృత్తాః శ్రుత్వేమామాదితః కథామ్ । నారాయణాశ్రయాం పుణ్యాం సర్వ
పాపప్రమోచనీమ్ ॥ ౩ ॥ దుర్దర్శో భగవాన్ దేవః సర్వలోకనమస్కృతః । సబ్రహ్మకైస్సురైః కృత్స్నైరన్యైశ్చైవ మహర్షిభిః ॥౪॥ దృష్టవాన్నా
రదో యంతు దేవం నారాయణం హరిమ్ । నూనమేతద్ధ్యనుమతం తస్య దేవస్య సూతజ ॥౫॥ యద్దృష్టవాన్ జగన్నాథమనిరుద్ధతనౌ స్థితమ్ । యత్ప్రాద్రవ
త్పునర్భూయో నారదో దేవసత్తమౌ ॥ నరనారాయణౌ ద్రష్టుం కారణం తద్బ్రవీహి మే ॥౬॥ సూతః ॥ తస్మిన్ యజ్ఞే వర్తమానే రాజ్ఞః పారీక్షితస్య వై । క
ర్మాంతరేషు విధివద్వర్తమానేషు శౌనక ॥ ౭ ॥ కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసమృషిం వేదనిధిం ప్రభుమ్ । పరిపప్రచ్ఛ రాజేంద్రః పితామహపితామహమ్ ॥

౮॥ జనమేజయః॥ శ్వేతద్వీపాన్నివృత్తేన నారదేన సురర్షిణా। ధ్యాయతా భగవద్వాక్యం చేష్టితం కిమతః పరమ్ ॥ ౯ ॥ బదర్యాశ్రమమాగమ్య సమాగమ్య చ తావృషీ। కియంతం కాలమవసత్ కాం కథాం పృష్టవాంశ్చ సః॥౧౦॥ ఇదం శతసహస్రాద్ధి భారతాఖ్యానవిస్తరాత్। ఆమథ్య మతిమంథేన జ్ఞానోదధిమనుత్తమమ్॥ ౧౧॥ నవనీతం యథా దధ్నో మలయాచ్చందనం యథా। ఆరణ్యకం చ వేదేభ్య ఓషధిభ్యోऽమృతం యథా॥ ౧౨ ॥ సముద్ధృతమిదం బ్రహ్మన్ కథామృతమిదం తథా। తపోనిధే త్వయోక్తం హి నారాయణకథాశ్రయమ్॥ ౧౩॥ స ఈశో భగవాన్ దేవః సర్వభూతాత్మభావనః। అహో నారాయణం తేజో దుర్దర్శం ద్విజసత్తమ॥ ౧౪॥ యత్రావిశంతి కల్పాంతే సర్వే బ్రహ్మాదయస్సురాః। ఋషయశ్చ సగంధర్వా యచ్చ కించిచ్చరాచరమ్॥ ౧౫॥ న తతోऽస్తి పరం మన్యే పావనం దివి చేహ చ। సర్వాశ్రమాభిగమనం సర్వతీర్థావగాహనమ్॥ ౧౬ ॥ న తథా ఫలదం చాపి నారాయణకథా యథా । సర్వథా పావితాః స్మేహ శ్రుత్వేమామాదితః కథామ్॥ ౧౭ ॥ హరేర్విశ్వేశ్వరస్యేహ సర్వపాపప్రణాశినీమ్ । న చిత్రం కృతవాంస్తత్ర యదార్యో మే ధనంజయః॥ ౧౮॥ వాసుదేవసహాయో యః ప్రాప్తవాన్ జయముత్తమమ్। న చాస్య కించిదప్రాప్యం మన్యే లోకేష్వపి త్రిషు ॥ ౧౯॥ త్రైలోక్యనాథో విష్ణుస్స యథాసీత్సహాయకృత్స వై। ధన్యాశ్చ సర్వ ఏవాసన్ బ్రహ్మంస్తే మమ పూర్వజాః॥ ౨౦॥ హితాయ శ్రేయసే చైవ యేషామాసీజ్జనార్దనః। తపసా హి సుదృశ్యో హి భగవాన్ లోకపూజితః॥ ౨౧॥ యద్దృష్టవంతస్తే సాక్షాత్ శ్రీవత్సాంకవిభూషణమ్। తేభ్యో ధన్యతరశ్చైవ నారదః పరమేష్ఠిజః॥ ౨౨॥ న చాల్పతేజసమృషిం వేద్మి నారదమవ్యయమ్। శ్వేతద్వీపం సమాసాద్య యేన దృష్టస్స్వయం హరిః॥ ౨౩॥ దేవప్రసాదానుగతం వ్యక్తం తత్తస్య దర్శనమ్। యద్దృష్టవాంస్తదా దేవమనిరుద్ధతనౌ స్థితమ్॥ ౨౪॥ బదరీమాశ్రమం యత్తు నారదః ప్రాద్రవత్పునః। నరనారాయణౌ ద్రష్టుం కిన్ను తత్కారణం మునే॥ ౨౫॥ శ్వేతద్వీపాన్నివృత్తశ్చ నారదః పరమేష్ఠిజః । బదరీమాశ్రమం ప్రాప్య సమాగమ్య చ తావృషీ ॥ ౨౬ ॥ కియంతం కాలమవసత్ప్రశ్నాన్ కాన్ పృష్టవాంశ్చ హ। శ్వేతద్వీపాదుపావృత్తే తస్మిన్ వా సుమహాత్మని॥ ౨౭॥ కిమబ్రూతాం మహాత్మానౌ నరనారాయణావృషీ। తదేతన్మే యథాతత్త్వం సర్వమాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨౮ ॥ వైశంపాయనః॥ నమో భగవతే తస్మై వ్యాసాయామితతేజసే। యస్య ప్రసాదాద్వక్ష్యామి నారాయణకథామిమామ్॥ ౨౯ ॥ ప్రాప్య శ్వేతం మహాద్వీపం దృష్ట్వా చ హరిమవ్యయమ్। నివృత్తో నారదో రాజంస్తరసా మేరుమాగమత్॥ ౩౦ ॥ హృదయేనోద్వహన్ భారం యదుక్తం పరమాత్మనా । పశ్చాదస్యాభవద్రాజన్నాత్మనస్సాధ్వసం మహత్ ॥ ౩౧ ॥ యద్గత్వా దూరమధ్వానం క్షేమీ పునరిహాగతః। మేరోః ప్రచక్రామ తతః పర్వతం గంధమాదనమ్॥ ౩౨॥ నిపపాత చ ఖాత్తూర్ణం విశాలాం బదరీమను। తతస్స దదృశే దేవౌ పురాణావృషిసత్తమౌ॥ ౩౩॥ తపశ్చరంతౌ సుమహదాత్మనిష్ఠౌ మహావ్రతౌ। తేజసాభ్యధికౌ సూర్యాత్సర్వలోకవిరోచనాత్ ॥ ౩౪ ॥ శ్రీవత్సలక్షణౌ పూజ్యౌ జటామండలధారిణౌ। జాలపాదభుజౌ తౌ తు పాదయోశ్చక్రలక్షణౌ ॥౩౫॥ వ్యూఢోరస్కౌ దీర్ఘభుజౌ తథా ముష్కచతుష్కిణౌ। షష్టిదంతావష్టదంష్ట్రౌ మేఘౌఘసదృశస్వనౌ॥౩౬॥ స్వాస్యౌ పృథులలాటౌ చ సుభ్రూ సుహనునాసికౌ। ఆతపత్రేణ సదృశే శిరసీ దేవయోస్తయోః ॥ ౩౭ ॥ ఏవం లక్షణసంపన్నౌ మహాపురుషసంజ్ఞితౌ। తౌ దృష్ట్వా నారదో హృష్టస్తాభ్యాం చ ప్రతిపూజితః॥ ౩౮॥ స్వాగతేనాభిభాష్యాథ పృష్టశ్చానామయం తథా। బభూవాంతర్గతమతిర్నిరీక్ష్య పురుషోత్తమౌ॥౩౯ ॥ సదోగతాస్తత్ర యే వై సర్వభూతనమస్కృతాః। శ్వేతద్వీపే మయా దృష్టాస్తాదృశావృషిసత్తమౌ॥౪౦॥ ఇతి సంచింత్య మనసా కృత్వా చాభిప్రదక్షిణమ్ । స చోపవివిశే తత్ర పీఠే కుశమయే శుభే॥౪౧॥ తతస్తౌ తపసాం వాసౌ యశసాం తేజసామపి। ఋషీ శమదమోపేతౌ కృత్వా పూర్వాహ్ణికం విధిమ్॥ ౪౨॥ పశ్చాన్నారదమవ్యగ్రౌ పాద్యార్ఘ్యాభ్యామథార్చతః। పీఠయోశ్చోపవిష్టౌ తౌ కృతాతిథ్యాహ్నికౌ నృప॥౪౩॥ తేషు తత్రోపవిష్టేషు స దేశోऽభివ్యరాజత । ఆజ్యాహుతిమహాజ్వాలై

ర్యజ్ఞవాటో యథాగ్నిభిః ॥ ౪౪ ॥ అథ నారాయణస్తత్ర నారదం వాక్యమబ్రవీత్ । సుఖోపవిష్టం విశ్రాంతం కృతాతిథ్యం సుఖస్థితమ్ ॥ ౪౫ ॥ నరనారాయణౌ ॥
అపీదానీం స భగవాన్ పరమాత్మా సనాతనః । శ్వేతద్వీపే త్వయా దృష్ట ఆవయోః ప్రకృతిః పరా ॥ ౪౬ ॥ నారదః ॥ దృష్టో మే పురుషః శ్రీమాన్ విశ్వరూపధ
రోఽవ్యయః । సర్వే లోకా హి తత్రస్థాస్తథా దేవాః సహర్షిభిః ॥ ౪౭ ॥ అద్యాపి చైనం పశ్యామి యువాం పశ్యన్ సనాతనౌ । యైర్లక్షణైరుపేతః స హరి
రవ్యక్తరూపధృక్ ॥ ౪౮ ॥ తైర్లక్షణైరుపేతౌ హి వ్యక్తరూపధరౌ యువామ్ । దృష్టౌ యువాం మయా తత్ర తస్య దేవస్య పార్శ్వతః ॥ ౪౯ ॥ ఇహైవ చా
గతోఽస్మి వ్యవిసృష్టః పరమాత్మనా । కో హి నామ భవేత్తస్య తేజసా యశసా శ్రియా ॥ ౫౦ ॥ సదృశస్త్రిషు లోకేషు ఋతే ధర్మాత్మజౌ యువామ్ । తేన మే
కథితః కృత్స్నో ధర్మః క్షేత్రజ్ఞసంజ్ఞితః ॥ ౫౧ ॥ ప్రాదుర్భావాశ్చ కథితా భవిష్యా ఇహ యే యథా । తత్ర యే పురుషాః శ్వేతాః పంచేంద్రియవివర్జితాః ॥
౫౨ ॥ ప్రతిబుద్ధాశ్చ తే సర్వే భక్తాశ్చ పురుషోత్తమమ్ । తేఽర్చయంతి సదా దేవం తైః సార్ధం రమతే చ సః ॥ ౫౩ ॥ ప్రియభక్తో హి భగవాన్ పరమాత్మా ద్విజ
ప్రియః । రమతే సోఽర్చ్యమానో హి సదా భాగవతప్రియః ॥ ౫౪ ॥ విశ్వభుక్సర్వగో దేవో మాధవో భక్తవత్సలః । స కర్తా కారణం చైవ కార్యం చాతిబలద్యుతిః ॥
౫౫ ॥ హేతుశ్చాజ్ఞావిధానం చ తత్త్వం చైవ మహాయశాః । తపసా యోజ్య సోఽఽత్మానం శ్వేతద్వీపాత్పరం హి యత్ ॥ ౫౬ ॥ తేజ ఇత్యభివిఖ్యాతం స్వయంభా
సావభాసితమ్ । శాంతిః సా త్రిషు లోకేషు విహితా భావితాత్మనా ॥ ౫౭ ॥ ఏతయా శుభయా బుద్ధ్యా నైష్ఠికం వ్రతమాస్థితః । న తత్ర సూర్యస్తపతి న సోమో
ఽభివిరాజతే ॥ ౫౮ ॥ న వాయుర్వాతి దేవేశే తపశ్చరతి దుశ్చరమ్ । వేదీమష్టనలోత్సేధాం భూమావాస్థాయ విశ్వకృత్ ॥ ౫౯ ॥ ఏకపాదస్థితో దేవ ఊర్ధ్వ
బాహురుదఙ్ముఖః । సాంగానావర్తయన్ వేదాంస్తపస్తేపే సుదుశ్చరమ్ ॥ ౬౦ ॥ యద్బ్రహ్మ ఋషయశ్చైవ స్వయం పశుపతిశ్చ యత్ । శేషాశ్చ విబు
ధశ్రేష్ఠా దైత్యదానవరాక్షసాః ॥ ౬౧ ॥ నాగాః సుపర్ణా గంధర్వాః సిద్ధా రాజర్షయశ్చ యే । హవ్యం కవ్యం చ సతతం విధియుక్తం ప్రయుంజతే ॥ ౬౨ ॥ కృ
త్స్నం తు తస్య దేవస్య చరణావుపతిష్ఠతి । యాః క్రియాః సంప్రయుక్తాశ్చ ఏకాంతగతబుద్ధిభిః ॥ ౬౩ ॥ తాః సర్వాః శిరసా దేవః ప్రతిగృహ్ణాతి వై స్వయమ్ ।
న తస్యాన్యః ప్రియతరః ప్రతిబుద్ధైర్మహాత్మభిః ॥ ౬౪ ॥ విద్యతే త్రిషు లోకేషు తతోఽస్మ్యైకాంతికం గతః । ఇహ చైవాగతస్తేన విసృష్టః పరమాత్మనా ॥ ౬౫ ॥
ఏవం మే భగవాన్ దేవః స్వయమాఖ్యాతవాన్ హరిః । ఆసిష్యే తత్పరో భూత్వా యువాభ్యాం సహ నిత్యశః ॥ ౬౬ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి-నారాయణీయే - చతుశ్చత్వారింశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

నరనారాయణౌ ॥ ధన్యోఽస్యనుగృహీతోఽసి యత్తే దృష్టః స్వయం ప్రభుః । న హి తం దృష్టవాన్ కశ్చిత్ పద్మయోనిరపి స్వయమ్ ॥ ౧ ॥ అవ్యక్తయోనిర్భగ
వాన్ దుర్దర్శః పురుషోత్తమః । నారదైతద్ధి నౌ సత్యం వచనం సముదాహృతమ్ ॥ ౨ ॥ నాస్య భక్తాత్ప్రియతరో లోకే కశ్చన విద్యతే । తతః స్వయం దర్శి
తవాన్ స్వమాత్మానం ద్విజోత్తమ ॥ ౩ ॥ తపో హి తప్యతస్తస్య యత్ స్థానం పరమాత్మనః । న తత్ సంప్రాప్నుతే కశ్చిదృతే హ్యావాం ద్విజోత్తమ ॥ ౪ ॥ యా
హి సూర్యసహస్రస్య సమస్తస్య భవేద్ద్యుతిః । స్థానస్య సా భవేత్తస్య స్వయం తేన విరాజతా ॥ ౫ ॥ తస్మాదుత్తిష్ఠతే విప్ర దేవాద్విశ్వభువః పతేః । క్షమా
క్షమావతాం శ్రేష్ఠ యయా భూమిస్తు యుజ్యతే ॥ ౬ ॥ తస్మాచ్చోత్తిష్ఠతే దేవాత్సర్వభూతహితో రసః । ఆపో హి తేన యుజ్యంతే ద్రవత్వం ప్రాప్నువంతి చ ॥
౭ ॥ తస్మాదేవ సముద్భూతం తేజో రూపగుణాత్మకమ్ । యేన సంయుజ్యతే సూర్యస్తతో లోకే విరాజతే ॥ ౮ ॥ తస్మాద్దేవాత్సముద్భూతః స్పర్శస్తు పురుషో
త్తమాత్ । యేన స్మ యుజ్యతే వాయుస్తతో లోకాన్ వివాత్యసౌ ॥ ౯ ॥ తస్మాచ్చోత్తిష్ఠతే శబ్దః సర్వలోకేశ్వరాత్ప్రభోః । ఆకాశం యుజ్యతే యేన తతస్తిష్ఠ
త్యసంవృతమ్ ॥ ౧౦ ॥ తస్మాచ్చోత్తిష్ఠతే దేవాత్సర్వభూతగతం మనః । చంద్రమా యేన సంయుక్తః ప్రకాశగుణధారణః ॥ ౧౧ ॥ సద్భూతోత్పాదకం నామ

తత్ స్థానం దేవసంజ్ఞకమ్। విద్యాసహాయో యత్రాస్తే భగవాన్ హవ్యకవ్యభుక్ ॥ ౧౨॥ యే హి నిష్కలుషా లోకే పుణ్యపాపవివర్జితాః। తేషాం వై క్షే-
మమధ్వానం గచ్ఛతాం ద్విజసత్తమ॥ ౧౩॥ సర్వలోకతమోహంతా ఆదిత్యో ద్వారముచ్యతే।ఆదిత్యదగ్ధసర్వాంగా అదృశ్యాః కేనచిత్ క్వచిత్ ॥ ౧౪॥
పరమాణుభూతా భూత్వా తు తం దేవం ప్రవిశంత్యుత। తస్మాదపి చ నిర్ముక్తా అనిరుద్ధతనౌ స్థితాః॥ ౧౫॥ మనోభూతాస్తతో భూత్వా ప్రద్యుమ్నం ప్రవిశం-
త్యుత। ప్రద్యుమ్నాచ్చాపి నిర్ముక్తా జీవం సంకర్షణం తతః ॥ ౧౬ ॥ విశంతి విప్రప్రవరాః సాంఖ్యా భాగవతైః సహ । తతస్త్రైగుణ్యహీనాస్తే పరమాత్మా-
నమంజసా॥ ౧౭॥ ప్రవిశంతి ద్విజశ్రేష్ఠాః క్షేత్రజ్ఞం నిర్గుణాత్మకమ్ । సర్వావాసం వాసుదేవం క్షేత్రజ్ఞం విద్ధి తత్త్వతః॥౧౮॥ సమాహితమనస్కాశ్చ నియ-
తాః సంయతేంద్రియాః। ఏకాంతభావోపగతా వాసుదేవం విశంతి తే॥ ౧౯॥ ఆవామపి చ ధర్మస్య గృహే జాతౌ ద్విజోత్తమ।రమ్యాం విశాలామాశ్రిత్య
తప ఉగ్రం సమాస్థితౌ॥ ౨౦॥ యే తు తస్యైవ దేవస్య ప్రాదుర్భావాః సురప్రియాః। భవిష్యంతి త్రిలోకస్థాస్తేషాం స్వస్తిత్యథో ద్విజ॥ ౨౧॥ విధినా స్వేన
యుక్తాభ్యాం యథాపూర్వం ద్విజోత్తమ। ఆస్థితాభ్యాం సర్వకృచ్ఛ్రం వ్రతం సమ్యగనుష్ఠితమ్॥ ౨౨ ॥ ఆవాభ్యామపి దృష్టస్త్వం శ్వేతద్వీపే తపోధన।
సమాగతో భగవతా సంకల్పం కృతవాంస్తథా॥ ౨౩॥ సర్వం హి నౌ సంవిదితం త్రైలోక్యే సచరాచరే।యద్భవిష్యతి వృత్తం వా వర్తతే వా శుభాశుభమ్।
సర్వం స తే కథితవాన్ దేవదేవో మహామునే॥ ౨౪॥ వైశంపాయనః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా తయోర్వాక్యం తప ఉగ్రం సమాస్థితః। నారదః ప్రాంజలిర్భూత్వా
నారాయణపరాయణః ॥ ౨౫ ॥ జజాప విధివన్మంత్రాన్ నారాయణగతాన్ బహూన్ । దివ్యం వర్షసహస్రం హి నరనారాయణాశ్రమే ॥ ౨౬ ॥ అ-
వసత్స మహాతేజా నారదో భగవానృషిః। తమేవాభ్యర్చయన్ దేవం నరనారాయణౌ చ తౌ॥౨౭॥ ....*

ఇతి-శ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- నారాయణీయే- పంచచత్వారింశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య నారదః పరమేష్ఠిజః । దైవం కృత్వా యథాన్యాయం పిత్ర్యం చక్రే తతః పరమ్॥౧॥తతస్తం వచనం ప్రాహ జ్యేష్ఠో ధ-
ర్మాత్మజః ప్రభుః। క ఇజ్యతే ద్విజశ్రేష్ఠ దైవే పిత్ర్యే చ కల్పితే॥౨॥త్వయా మతిమతాం శ్రేష్ఠ తన్మే శంస యథాగమమ్। కిమేతత్ క్రియతే కర్మ ఫలం వాస్య కి-
మిష్యతే॥ ౩॥నారదః॥ త్వయైతత్ కథితం పూర్వం దైవం కర్తవ్యమిత్యపి।దైవతం చ పరో యజ్ఞః పరమాత్మా సనాతనః॥౪॥తతస్తద్భావితో నిత్యం యజే వై-
కుంఠమవ్యయమ్। తస్మాచ్చ ప్రసృతః పూర్వం బ్రహ్మా లోకపితామహః ॥ ౫॥ మమ వై పితరం ప్రీతః పరమేష్ఠ్యప్యజీజనత్ । అహం సంకల్పజస్తస్య పుత్రః ప్ర-
థమకల్పితః॥౬॥యజామి వై పితౄన్ సాధో నారాయణవిధౌ కృతే।ఏవం స ఏవ భగవాన్ పితా మాతా పితామహః॥ ౭॥ఇజ్యతే పితృయజ్ఞేషు తథా నిత్యం జగ-
త్పతిః। శ్రుతిశ్చాప్యపరా దేవీ పుత్రాన్ హి పితరో యజన్॥ ౮॥ వేదశ్రుతిః ప్రణష్టా చ పునరధ్యాపితా సుతైః । తతస్తే మంత్రదాః పుత్రాః పితృత్వముపపేదిరే॥
౯॥ నూనం సురైస్తద్విదితం యువయోర్భావితాత్మనోః। పుత్రాశ్చ పితరశ్చైవ పరస్పరమపూజయన్ ॥ ౧౦॥ త్రీన్ పిండాన్ న్యస్య వై పృథ్వ్యాం పూ-
ర్వం దత్వా కుశానితి। కథం తు పిండసంజ్ఞాం తే పితరో లేభిరే పురా॥ ౧౧॥ నరనారాయణౌ॥ఇమాం హి ధరణీం పూర్వం నష్టాం సాగరమేఖలామ్। గోవింద
ఉజ్జహారాశు వారాహం రూపమాస్థితః॥ ౧౨॥స్థాపయిత్వా తు ధరణీం స్వే స్థానే పురుషోత్తమః।జలకర్దమలిప్తాంగో లోకకార్యార్థముద్యతః॥౧౩॥ప్రా-
ప్తే చాహ్నికకాలే తు మధ్యదేశగతే రవౌ। దంష్ట్రావిలగ్నాంస్త్రీన్ పిండాన్ విధూయ సహసా ప్రభుః॥ ౧౪॥ స్థాపయామాస వై పృథ్వ్యాం కుశానాస్తీర్య
నారద। స తేష్వాత్మానముద్దిశ్య పిత్ర్యం చక్రే యథావిధి ॥ ౧౫ ॥ సంకల్పయిత్వా త్రీన్ పిండాన్ స్వేనైవ విధినా ప్రభుః । ఆత్మగాత్రోష్మసంభూతైః స్నేహ-
గర్భైస్తిలైరపి ॥ ౧౬॥ ప్రోక్ష్యాపవర్గం దేవేశః ప్రాఙ్ముఖః కృతవాన్ స్వయమ్।మర్యాదాస్థాపనార్థం చ తతో వచనముక్తవాన్॥ ౧౭॥వృషాకపిః॥

అహంహి పితరః స్రష్టుముద్యతో లోకకృత్స్వయమ్। తస్య చింతయతస్సద్యః పితృకార్యవిధిం పరమ్॥ ౧౮ ॥ దంష్ట్రాభ్యాం ప్రవినిర్ధూతా మమైతే దక్షి
ణాం దిశమ్। ఆశ్రితా ధరణీం పిండాస్తస్మాత్పితర ఏవ తే ॥ ౧౯॥ త్రయో మూర్తివిహీనా వై పిండమూర్తిధరాస్త్విమే। భవంతు పితరో లోకే మయా సృ
ష్టాస్సనాతనాః॥ ౨౦॥ పితా పితామహశ్చైవ తథైవ ప్రపితామహః । అహమేవాత్ర విజ్ఞేయస్త్రిషు పిండేషు సంస్థితః॥౨౧॥ నాస్తి మత్తోఽధికః కశ్చిత్కో
వాన్యోఽర్చ్యో మయా స్వయమ్। కో వా మమ పితా లోకే అహమేవ పితామహః॥ ౨౨ ॥ పితామహపితా చైవ అహమేవాత్ర కారణమ్। ఇత్యేతదుక్త్వా వ
చనం దేవదేవో వృషాకపిః॥ ౨౩ ॥ వారాహపర్వతే విప్ర దత్త్వా పిండాన్ సవిస్తరాన్ । ఆత్మానం పూజయిత్వైవ తత్రైవాదర్శనం గతః॥ ౨౪॥ ఏషా
తస్య స్థితిర్విప్ర పితరః పిండసంజ్ఞితాః । లభంతే సతతం పూజాం వృషాకపివచో యథా॥ ౨౫ ॥ యే యజంతి పితౄన్ దేవాన్ గురూంశ్చైవాతిథీంస్తథా।
గాశ్చైవ ద్విజముఖ్యాంశ్చ పృథివీం మాతరం తథా ॥ ౨౬ ॥ కర్మణా మనసా వాచా విష్ణుమేవ యజంతి తే । అంతర్గతస్స భగవాన్ సర్వసత్త్వశరీరగః॥
౨౭॥ సమస్సర్వేషు భూతేషు ఈశ్వరః సుఖదుఃఖయోః। మహాన్మహాత్మా సర్వాత్మా నారాయణ ఇతి స్మృతః॥౨౮॥ .... *

ఇతి, శ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి-నారాయణీయే-షట్చత్వారింశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వైతన్నారదో వాక్యం నరనారాయణేరితమ్। అత్యంతం భక్తిమాన్ దేవే ఏకాంతిత్వముపేయివాన్॥౧॥ప్రోష్య వర్షసహస్రం తు
నరనారాయణాశ్రమే। శ్రుత్వా భగవదాఖ్యానం దృష్ట్వా చ హరిమవ్యయమ్॥౨॥హిమవంతం జగామాశు యత్రాస్య స్వక ఆశ్రమః। తావపి ఖ్యాతతపసౌ నర
నారాయణావృషీ॥౩॥తస్మిన్నేవాశ్రమే రమ్యే తేపతుస్తప ఉత్తమమ్ । త్వమప్యమితవిక్రాంతః పాండవానాం కులోద్వహ॥౪॥పావితాత్మాద్య సంవృత్తః
శ్రుత్వేమామాదితః కథామ్। నైవ తస్యాపరో లోకో నాయం పార్థివసత్తమ॥౫॥కర్మణా మనసా వాచా యో ద్విష్యాద్విష్ణుమవ్యయమ్। మజ్జంతి పితరస్త
స్య నరకే శాశ్వతీస్సమాః॥౬॥యో ద్విష్యాద్విబుధశ్రేష్ఠం దేవం నారాయణం హరిమ్ । కథం నామ భవేద్ద్వేష్య ఆత్మా లోకస్య కస్యచిత్ ॥౭॥ఆత్మా హి పురు
షవ్యాఘ్ర జ్ఞేయో విష్ణురితి స్థితిః।య ఏష గురురస్మాకం ఋషిర్గంధవతీసుతః॥౮॥ తేనైతత్కథితం తాత మాహాత్మ్యం పరమవ్యయమ్।తస్మాచ్ఛ్రుతం మ
యా చేదం కథితం చ తవానఘ॥ ౯॥నారదేన తు సంప్రాప్తః సరహస్యస్ససంగ్రహః। ఏష ధర్మో జగన్నాథాత్సాక్షాన్నారాయణాన్నృప ॥ ౧౦॥ఏవమేష
మహాన్ ధర్మః స తే పూర్వం నృపోత్తమ।కథితో హరిగీతాసు సమాసవిధికల్పితః॥౧౧॥కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం విద్ధి నారాయణం భువి । కో హ్యన్యః పు
రుషవ్యాఘ్ర మహాభారతకృద్భవేత్ ॥ ౧౨॥ ధర్మాన్నానావిధాంశ్చైవ కో బ్రూయాత్తమృతే విభుమ్।వర్తతాం తే మహాయజ్ఞో యథా సంకల్పితస్త్వ
యా॥సంకల్పితాశ్వమేధస్త్వం శ్రుతధర్మశ్చ తత్త్వతః ॥ ౧౩ ॥ సౌతిః॥ఏతత్తు మహదాఖ్యానం శ్రుత్వా పార్థివసత్తమః। తతో యజ్ఞసమాప్త్యర్థం
క్రియాస్సర్వాస్సమారభత్ ॥ ౧౪ ॥నారాయణీయమాఖ్యానమేతత్తే కథితం మయా।పృష్టేన శౌనకాద్యేషు నైమిశారణ్యవాసిషు॥ ౧౫॥ నారదేన పురా
యద్వై గురవే తు నివేదితమ్।ఋషీణాం పాండవానాం చ శృణ్వతోః కృష్ణభీష్మయోః॥౧౬॥ సహి పరమర్షిర్జనభువనపతిః పృథుధరణిధరః శ్రుతివినయ
విధిః।శమనియమవిధిర్యమనియమపరో ద్విజవరసహితస్తవ చ భవతు గతిః ॥ ౧౭ ॥ హరిరమరహితో హ్యసురవధకరస్తపసాం నిధిస్సుమహతాం యశసాం
చ భాజనం మధుకైటభహా। కృతధర్మవిదాం గతిదోఽభయదో మఖభాగహరోఽస్తు శరణం స తే॥ ౧౮॥త్రిగుణోఽవిగుణశ్చతురాత్మధరః పూర్తేష్టయోశ్చ ఫ
లభాగహరః।విదధాతు నిత్యమజితోఽతిబలో గతిమాత్మగాం సుకృతినామృషీణామ్॥౧౯ ॥తం లోకసాక్షిణమజం పురుషం పురాణం రవివర్ణమీశ్వరం గతిం బ
హుశః। ప్రణమధ్వమేకమనసో యతః సలిలోద్భవోఽపి తమృషిం ప్రణతః ॥ ౨౦ ॥ స హి లోకయోనిరమృతస్య పదం సూక్ష్మం పరాయణమచలం హి పదమ్ ।

తత్సాంఖ్యయోగిభిరుదారధృతంబుద్ధ్యా యతాత్మభిరిదంసనాతనమ్॥ ౭౧॥ ఇతి నారాయణీయే-సప్తచత్వారింశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః,...... *
శౌనకః॥ శ్రుతంభగవతస్తస్య మాహాత్మ్యంపరమాత్మనః । జన్మధర్మగృహే చైవనరనారాయణాత్మకమ్ ॥ ౧ ॥ మహావరాహసృష్టా చపిండోత్పత్తిః పు
రాతనీ। ప్రవృత్తౌ చనివృత్తౌ చ యోయథాపరికల్పితః॥ ౨॥ తథాచనశ్శ్రుతో బ్రహ్మన్కథ్యమానస్త్వయానఘ। యచ్చతత్కథితంపూర్వం త్వయాహయ
శిరోమహత్ ॥ ౩॥ హవ్యకవ్యభుజో విష్ణోరుదక్పూర్వే మహోదధౌ। తచ్చదృష్టంభగవతా బ్రహ్మణాపరమేష్ఠినా॥ ౪ ॥ కింతదుత్పాదితంపూర్వం హరిణా
లోకధారిణా। రూపంప్రభావమహతామపూర్వంధీమతాంవర॥ ౫ ॥ దృష్ట్వాహి విబుధశ్రేష్ఠమపూర్వమమితౌజసమ్। తదశ్వశిరసంపుణ్యం బ్రహ్మాకిమ
కరోన్మునే॥ ౬ ॥ ఏతన్నస్సంశయం బ్రహ్మన్పురాణంజ్ఞానసంభవమ్। కథయస్వోత్తమమతే మహాపురుషనిర్మితమ్ ॥ పావితాఃస్మత్వయా బ్రహ్మన్పు
ణ్యాంకథయతా కథామ్॥ ౭॥ సూతః॥ కథయిష్యామి తేసర్వం పురాణంవేదసమ్మితమ్। జగౌ యద్భగవాన్వ్యాసో రాజ్ఞఃపారీక్షితస్య వై॥ ౮॥ శ్రుత్వాశ్వ
శిరసోమూర్తిం దేవస్యహరిమేధసః। ఉత్పన్నసంశయో రాజా ఏతదేవమచోదయత్ ॥ ౯॥ జనమేజయః॥ యత్తద్దర్శితవాన్బ్రహ్మా దేవంహయశిరోధ
రమ్। కిమర్థంతత్సమభవత్తన్మమాచక్ష్వసత్తమ॥ ౧౦॥ వైశంపాయనః॥ యత్కించిదిహలోకే వై దేహసత్త్వంవిశాంపతే। సర్వంపంచభిరావిష్టంభూ
తైరీశ్వరబుద్ధిభిః॥ ౧౧॥ ఈశ్వరోహి జగత్స్రష్టా ప్రభుర్నారాయణోవిరాట్। భూతాంతరాత్మావరదః సగుణోనిర్గుణోఽపిచ ॥ ౧౨ ॥ భూతప్రళయమ
త్యంతంశృణుష్వనృపసత్తమ। ధరణ్యామథలీనాయామప్సు చైకార్ణవే పురా॥ ౧౩॥ జ్యోతిర్భూతేజలే చాపిలీనే జ్యోతిషిచానిలే। వాయౌ చాకాశసంలీ
నే ఆకాశే చమనోనుగే॥ ౧౪॥ వ్యక్తే మనసిసంలీనే వ్యక్తే చావ్యక్తతాంగతే। అవ్యక్తే పురుషంయాతే పుంసిసర్వగతేఽపిచ॥ ౧౫॥ తమ ఏవాభవత్సర్వం నప్రా
జ్ఞాయతకించన। తమసో బ్రహ్మసంభూతం తమోమూలామృతాత్మకమ్॥ ౧౬॥ తద్విశ్వభావసంజ్ఞాంతం పౌరుషీంతనుమాశ్రితం। సోఽనిరుద్ధ ఇతిప్రోక్తస్తత్ప్ర
ధానంప్రచక్షతే॥ ౧౭॥ తదవ్యక్తమితిజ్ఞేయం త్రిగుణంనృపసత్తమ । విద్యాసహాయవాన్దేవో విష్వక్సేనో హరిఃప్రభుః॥ ౧౮॥ అప్స్వేవశయనంచక్రే ని
ద్రాయోగముపాగతః। జగతశ్చింతయన్సృష్టిం చిత్రాంబహుగుణోద్భవామ్॥ ౧౯॥ తస్యచింతయతస్సృష్టిం మహానాత్మగుణఃస్మృతః। అహంకారస్త
తోజాతో బ్రహ్మాసతుచతుర్ముఖః॥ ౨౦॥ హిరణ్యగర్భోభగవాన్సర్వలోకపితామహః। పద్మేఽనిరుద్ధాత్సంభూతస్తదాపద్మనిభేక్షణః॥ ౨౧॥ సహస్రప
త్రేద్యుతిమానుపవిష్టస్సనాతనః। దదృశేఽద్భుతసంకాశో లోకానాపోమయాన్ప్రభుః॥ ౨౨॥ సత్త్వస్థః పరమేష్ఠీసతతో భూతగణాన్సృజన్। పూర్వమేవ
చపద్మస్యపత్రే సూర్యాంశుసప్రభే॥ ౨౩॥ నారాయణకృతౌ బిందూ అపామాస్తాంగుణోత్తరౌ। తావపశ్యత్సభగవాననాదినిధనోఽచ్యుతః॥ ౨౪॥ ఏకస్త
త్రాభవద్బిందుర్మధ్వాభో రుచిరప్రభః। సతామసో మధుర్జాతస్తదా నారాయణాజ్ఞయా॥ ౨౫॥ కఠినస్త్వపరోబిందుః కైటభో రాజసస్తుసః। తావభ్య
ధావతాంశ్రేష్ఠౌ తమోరజోగుణాన్వితౌ॥ ౨౬॥ బలవంతౌ గదాహస్తౌ పద్మనాళానుసారిణౌ। దదృశాతేఽరవిందస్థం బ్రహ్మాణమమితప్రభమ్॥ ౨౭॥ సృజంతం
ప్రథమం వేదాంశ్చతురశ్చారువిగ్రహాన్। తతో విగ్రహవంతౌ తౌ వేదాన్దృష్ట్వాసురోత్తమౌ॥ ౨౮ ॥ సహసా జగృహతుర్వేదాన్బ్రహ్మణఃపశ్యతస్తదా।
అథతౌ దానవశ్రేష్ఠౌ వేదాన్గృహ్యసనాతనాన్॥ ౨౯॥ రసాంవివిశతుస్తూర్ణముదక్పూర్వే మహోదధౌ । తతోహృతేషు వేదేషు బ్రహ్మాకశ్మలమావి
శత్ ॥ తతోవచనమీశానం ప్రాహవేదైర్వినాకృతః॥ ౩౦॥ బ్రహ్మా॥ వేదామేపరమంచక్షుర్వేదామేపరమంబలమ్ । వేదామేపరమంధామ వేదామే బ్రహ్మ
చోత్తరమ్॥ ౩౧॥ మమవేదాహృతాస్సర్వే దానవాభ్యాంబలాదితః। అంధకారాహిమేలోకాజాతా వేదైర్వినాకృతాః॥ ౩౨॥ వేదానృతేహికింకుర్యాం
లోకానాంసృష్టిముత్తమామ్। అహోబతమహద్దుఃఖం వేదనాశనజంమమ॥ ౩౩॥ ప్రాప్తంమనోతిహృదయంతీవ్రంశోకపరాయణమ్। కోహిశోకార్ణవే

మగ్నం మామితోద్య సముద్ధరేత్ ॥ ౩౪॥ వేదాంస్తాంశ్చానయేన్నష్టాన్ కస్య చాహం ప్రియో భవే। ఇత్యేవం భాషమాణస్య బ్రహ్మణో నృపసత్తమ ॥౩౫॥
హరేస్స్తోత్రార్థముద్భూతా బుద్ధిర్బుద్ధిమతాంవర। తతో జగౌ పరం జప్యం ప్రాంజలిప్రగ్రహః ప్రభుః ॥ ౩౬ ॥ బ్రహ్మా ॥ ఓం నమస్తే బ్రహ్మహృదయ నమస్తే
మమ పూర్వజ। లోకాద్య భువనశ్రేష్ఠ సాంఖ్యయోగనిధే ప్రభో ॥ ౩౭ ॥ వ్యక్తావ్యక్తకరాచింత్య క్షేమం పంథానమాస్థిత । విశ్వభుక్సర్వభూతానామంత
రాత్మన్నయోనిజ ॥ ౩౮॥ అహం ప్రసాదజస్తుభ్యం లోకధామ స్వయంభువః॥ త్వత్తో మే మానసం జన్మ ప్రథమం ద్విజపూజితమ్॥ ౩౯॥ చాక్షుషం వై ద్వితీ
యం మే జన్మ చాసీత్పురాతనమ్। త్వత్ప్రసాదాత్తు మే జన్మ ద్వితీయం వాచికం మహత్ ॥౪౦॥ త్వత్తః శ్రవణజం చాపి చతుర్థం జన్మ మే విభో। నాసత్యం చా
పి మే జన్మ త్వత్తః పరమముచ్యతే॥ ౪౧॥ అండజం చాపి మే జన్మ త్వత్తః షష్ఠం వినిర్మితమ్। ఇదం చ సప్తమం జన్మ పద్మజం మేఽతి వై విభో॥ ౪౨॥ సర్గే సర్గే
హ్యహం పుత్రస్తవ త్రిగుణవర్జితః । ప్రథమః పుండరీకాక్ష ప్రధానగుణకల్పితః ॥ ౪౩ ॥ త్వమీశ్వరస్యభావశ్చ కర్మబంధస్స్వయంభువః । త్వయా విని
ర్మితోఽహం వై వేదచక్షుర్వయోఽతిగః॥ ౪౪॥ తే మే వేదా హృతాశ్చక్షురంధో జాతోఽస్మి జాగృహి। దదస్వ చక్షూంషి మమ ప్రియోఽహం తే ప్రియోఽసి మే
౩౫॥ ఏవం స్తుతస్స భగవాన్ పురుషస్సర్వతోముఖః। జహౌ నిద్రామథ తదా వేదకార్యార్థముద్యతః॥ ౪౬॥ ఐశ్వర్యేణ ప్రయోగేణ ద్వితీయాం తనుమా
స్థితః। సునాసికేన కాయేన భూత్వా చంద్రప్రభస్తదా॥ ౪౭॥ కృత్వా హయశిరః శుభ్రం వేదానామాలయః ప్రభుః । తస్య మూర్ధా సమభవద్ద్యౌస్సనక్ష
త్రతారకా॥౪౮॥ కేశాశ్చాస్యాభవన్ దీర్ఘా రవేరంశుసమప్రభాః । కర్ణావాకాశపాతాళే లలాటం భూతధారిణీ ॥ ౪౯ ॥ గంగాసరస్వతీ శ్రోణ్యౌ
భ్రువావాస్తాం మహోదధీ। చక్షుషీ సోమసూర్యౌ తే నాసా సంధ్యా పునస్స్మృతా॥ ౫౦॥ ఓంకారస్త్వథ సంస్కారో విద్యుజ్జిహ్వా చ నిర్మితా। దంతా
శ్చ పితరో రాజన్ సోమపా ఇతి విశ్రుతాః॥ ౫౧॥ గోలోకో బ్రహ్మలోకశ్చ ఓష్ఠావాస్తాం మహాత్మనః। గ్రీవా చాస్యాభవద్రాజన్ కాళరాత్రిర్గుణోత్తరా॥
౫౨॥ ఏతద్ధయశిరః కృత్వా నానామూర్తిభిరావృతమ్। అంతర్దధౌ స విశ్వేశో వివేశ చ రసాం ప్రభుః॥ ౫౩॥ రసాం పునః ప్రవిష్టశ్చ యోగం పరమమాస్థితః।
శైక్ష్యం స్వరం సమాస్థాయ ఉద్గీథం ప్రాసృజత్స్వరమ్॥ ౫౪॥ సస్వరస్సానునాదీ చ సర్వశస్స్నిగ్ధ ఏవ చ । బభూవాంతర్మహీభూతస్సర్వభూతగుణో
హితః॥౫౫॥ తతస్తావసురౌ కృత్వా వేదాన్ సమయబంధనాన్। రసాతలే వినిక్షిప్య యతశ్శబ్దస్తతో ద్రుతౌ ॥ ౫౬ ॥ ఏతస్మిన్నంతరే రాజన్ దేవో హయశి
రోధరః। జగ్రాహ వేదానఖిలాన్ రసాతలగతో హరిః॥ ౫౭॥ ప్రాదాచ్చ బ్రహ్మణే భూయస్తతస్స్వాం ప్రకృతిం గతః । స్థాపయిత్వా హయశిర ఉదక్పూర్వే
మహోదధౌ॥౫౭॥ వేదానామాలయం చాపి బభూవాశ్వశిరాస్తతః। అథ కించిదపశ్యంతౌ దానవౌ మధుకైటభౌ॥ ౫౯॥ పునరాజగ్మతుస్తత్ర వేగితౌ ప
శ్యతాం చ తౌ। యత్ర వేదా వినిక్షిప్తాస్తత్ స్థానం శూన్యమేవ చ॥౬౦॥ తత ఉత్తమమాస్థాయ వేగం బలవతాం వరౌ । పునరుత్తస్థతుశ్శీఘ్రం రసానామా
లయాత్తదా॥౬౧॥ దదృశాతే చ పురుషం తమేవాదికరం ప్రభుమ్। శ్వేతం చంద్రవిశుద్ధాభమనిరుద్ధతనౌ స్థితమ్॥ ౬౨॥ భూయోఽప్యమితవిక్రాంతం నిద్రా
యోగముపాగతమ్। ఆత్మప్రమాణరచితే అపాముపరి కల్పితే॥ ౬౩॥ శయనే నాగభోగాఢ్యే జ్వాలామాలాసమావృతే। నిష్కల్మషేణ సత్త్వేన సంపన్నం
రుచిరప్రభమ్॥ ౬౪ ॥ తం దృష్ట్వా దానవేంద్రౌ తౌ మహాహాసమముంచతామ్। ఊచతుశ్చ సమావిష్టౌ రజసా తమసా చ తౌ ॥ ౬౫॥ అయం స పురుషః శ్వే
తః శేతే నిద్రాముపాగతః। అనేన నూనం వేదానాం కృతమాహరణం రసాత్ ॥౬౬ ॥ కస్యైష కో ను ఖల్వేష కిం చ స్వపితి భోగవాన్। ఇత్యుచ్చారితవాక్యౌ
తౌ బోధయామాసతుర్హరిమ్॥ ౬౭ ॥ యుద్ధార్థినౌ హి విజ్ఞాయ విబుద్ధః పురుషోత్తమః। నిరీక్ష్య చాసురేంద్రౌ తౌ తతో యుద్ధే మనో దధే॥౬౮॥ అథ యుద్ధం
సమభవత్తయోర్నారాయణస్య వై। రజస్తమోవిష్టతనూ తావుభౌ మధుకైటభౌ॥౬౯॥ బ్రహ్మణోఽపచితిం కుర్వన్ జఘాన మధుసూదనః । తతస్తు యు

ర్యథేనాశు వేదాపహరణేనచ॥ ౨౦॥ శోకాపనయనంచక్రే బ్రహ్మణః పురుషోత్తమః । తతః పరివృతో బ్రహ్మా హరిణా వేదసత్కృతః॥ ౨౧॥ నిరీక్షమేస త
దా లోకాన్ కృత్స్నాన్ స్థావరజంగమాన్ । దత్వా పితామహాయాగ్ర్యాం మతింలోకవిసర్గిణీమ్॥ ౨౨॥ తత్రైవాంతర్దధే దేవో యత ఏవాగతో హ
రిః। తౌ దానవౌ హరిర్హత్వా కృత్వా హయశిరస్తనుమ్॥ ౨౩॥ పునః ప్రవృత్తింధర్మార్థం తామేవవిదధే తనుమ్। ఏవమేవమహాభాగో బభూవాశ్వశిరా
హరిః॥ ౨౪॥ పౌరాణమేతత్ప్రఖ్యాతం రూపంచవరదమైశ్వరమ్। యోహ్యేతద్బ్రాహ్మణో నిత్యం శృణుయాద్ధారయీత వా॥ ౨౫॥ నతస్యాధ్యయనం నా
శముపగచ్ఛేత్కదాచన। ఆరాధ్యతపసోగ్రేణ దేవంహయశిరోధరమ్ ॥ ౨౬ ॥ పంచాలేనక్రమః ప్రాప్తో దేవేనపథిదేశితే। ఏతద్ధయశిరోరాజన్నాఖ్యానం
తవకీర్తితమ్॥ ౨౭॥ పురాణం వేదసమితం యన్మాంత్వం పరిపృచ్ఛసి। యాంయామిచ్ఛేత్తనుం దేవః కర్తుంకార్యవిధౌ క్వచిత్ ॥ ౨౮ ॥ తాంతాంకుర్యా
ద్విభుర్వాణః స్వయమాత్మానమాత్మనా । ఏష వేదనిధిః శ్రీమానేష వై తపసోనిధిః॥ ౨౯॥ ఏష యోగశ్చ సాంఖ్యంచ బ్రహ్మచాగ్ర్యం హరిర్విభుః। నారాయణ
పరా వేదాయజ్ఞానారాయణాత్మకాః॥ ౩౦॥ తపో నారాయణపరం నారాయణపరాగతిః। నారాయణపరంసత్యమృతం నారాయణాత్మకమ్॥ ౩౧॥ నారా
యణపరోధర్మః పునరావృత్తిదుర్లభః। ప్రవృత్తిలక్షణశ్చైవధర్మో నారాయణాత్మకః॥ ౩౨॥ నారాయణాత్మకో గంధో భూమౌ శ్రేష్ఠతమః స్మృతః।
అపాంచాపిగుణారాజన్ రసా నారాయణాత్మకాః॥ ౩౩॥ జ్యోతిషాంచపరంరూపంస్మృతం నారాయణాత్మకమ్। నారాయణాత్మకశ్చాపి స్పర్శో వాయు
గుణః స్మృతః॥ ౩౪ ॥ నారాయణాత్మకశ్చైవశబ్ద ఆకాశసంభవః । మనశ్చాపితతోభూతమవ్యక్తగుణలక్షణమ్॥ ౩౫॥ నారాయణపరః కాలో జ్యోతిషా
మయనంచయత్। నారాయణపరాకీర్తిః శ్రీశ్చలక్ష్మీశ్చ దేవతా॥ ౩౬॥ నారాయణపరంసాంఖ్యం యోగో నారాయణాత్మకః। కారణంపురుషో హ్యేషాం
ప్రధానంచాపి కారణమ్॥ ౩౭॥ స్వభావశ్చైవకర్మాణి దైవంయేషాంచ కారణమ్। అధిష్ఠానంతథాకర్తా కరణంచపృథగ్విధమ్॥ ౩౮ ॥ వివిధాచతథా
చేష్టా దైవంచైవాత్రపంచమమ్। పంచకారణసంఖ్యాతో నిష్ఠాసర్వత్ర వై హరిః॥ ౩౯ ॥ తత్వంజిజ్ఞాసమానానాం హేతుభిస్సర్వతోముఖైః। తత్వమేకో
మహాయోగీ హరిర్నారాయణః ప్రభుః॥ ౪౦॥ బ్రహ్మాదీనాం సలోకానామృషీణాంచమహాత్మనామ్। సాంఖ్యానాంయోగినాంచాపి యతీనామాత్మవేది
నామ్॥ ౪౧॥ మనీషితంవిజానాతి కేశవో నతు తస్యతే। యేకేచిత్సర్వలోకేషు దైవంపిత్ర్యంచకుర్వతే॥ ౪౨॥ దానానిచప్రయచ్ఛంతి తప్యంతేచతపో మహత్
సర్వేషామాశ్రయో విష్ణురైశ్వరం విధిమాస్థితః। సర్వభూతకృతావాసో వాసుదేవేతిచోచ్యతే॥ ౪౩॥ అయంహి నిత్యః పరమో మహర్షిర్మహావిభూ
తిర్గుణవర్జితాఖ్యః। గుణైశ్చసంయోగముపైతిశీఘ్రం కాలోయథర్తావృతుసంప్రయుక్తః॥ ౪౪॥ నైవాస్యవిందంతి గతిం మహాత్మనో నచాగతిం కశ్చి
దిహానుపశ్యతి। జ్ఞానాత్మకాః సంతిహి యేమహర్షయః పశ్యంతినిత్యం పురుషంగుణాధికమ్॥ ౪౫॥...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- నారాయణీయే- అష్టచత్వారింశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః

జనమేజయః॥ అహో హ్యేకాంతినః సర్వాన్ ప్రీణాతిభగవాన్ హరిః। విధిప్రయుక్తాంపూజాంచగృహ్ణాతిభగవాన్ స్వయమ్॥ ౧॥ యేతుదగ్ధేంధనాలో
కే పుణ్యపాపవివర్జితాః। తేషాంత్వయాభినిర్దిష్టాః పారంపర్యాగతాగతిః॥ ౨॥ చతుర్థ్యాంచైవతేగత్యాంగచ్ఛంతిపురుషోత్తమమ్ । ఏకాంతినస్తు
పురుషాగచ్ఛంతిపరమంపదమ్॥ ౩॥ నూనమేకాంతధర్మోయం శ్రేష్ఠో నారాయణప్రియః। అగత్వాగతయస్తిస్రో యద్గచ్ఛంత్యవ్యయంహరిమ్॥ ౪॥ సహో
పనిషదాన్ వేదాన్ యేవిప్రాస్సమ్యగాస్థితాః । పఠంతివిధిమాస్థాయయేచాపియతిధర్మిణః॥ ౫॥ తేభ్యోవిశిష్టాంజానామిగతిమేకాంతినాం నృణామ్। కే
నైషధర్మః కథితో దేవేనఋషిణాపివా॥ ౬॥ ఏకాంతినాంచకాచర్యా కదాచోత్పాదితా విభో। ఏతన్మేసంశయంఛింధిపరంకౌతూహలంహిమే॥ ౭॥ వై

వైశంపాయనః॥ సముపోఢేష్వనీకేషు కురుపాండవయోర్మృధే। అర్జునే విమనస్కే చ గీతా భగవతా స్వయమ్ ॥ ౮ ॥ ఆగతిశ్చ గతిశ్చైవ పూర్వం తే కథి
తా మయా। గహనో హ్యేష ధర్మో వై దుర్విజ్ఞేయోఽకృతాత్మభిః ॥ ౯ ॥ సంమితస్సామవేదేన పురైవాదియుగే కృతః। ధార్యతే స్వయమీశేన రాజన్నారా
యణేన చ॥ ౧౦ ॥ ఏతదర్థం మహారాజ పృష్టః పార్థేన నారదః। ఋషిమధ్యే మహాభాగః శృణ్వతోః కృష్ణభీష్మయోః॥ ౧౧ ॥ గురుణా చ మమాప్యేష కథితో
నృపసత్తమ। యథా తత్కథితం తత్ర నారదేన తథా శృణు॥ ౧౨ ॥ యదాసీన్మానసం జన్మ నారాయణముఖోద్గతమ్। బ్రహ్మణః పృథివీపాల తదా నారాయణ
స్స్వయమ్॥ ౧౩ ॥ తేన ధర్మేణ కృతవాన్ దైవం పిత్ర్యం చ భారత। ఫేనపా ఋషయశ్చైవ తం ధర్మం ప్రతిపేదిరే॥ ౧౪ ॥ వైఖానసాః ఫేనపేభ్యో ధర్మ
మేతం ప్రపేదిరే। వైఖానసేభ్యస్సోమస్తు తతస్సోఽంతర్దధే పునః॥ ౧౫ ॥ యదాసీచ్చాక్షుషం జన్మ ద్వితీయం బ్రహ్మణో నృప। తదా పితామహేనైవ సోమాద్ధ
ర్మః పరిశ్రుతః॥ ౧౬ ॥ నారాయణాత్మకో రాజన్ రుద్రాయ ప్రదదౌ చ తమ్। తతో యోగస్థితో రుద్రః పురా కృతయుగే నృప॥ ౧౭ ॥ వాలఖిల్యానృషీన్ సర్వాన్
ధర్మమేతదపాఠయత్। అంతర్దధే తతో భూయస్తస్య దేవస్య మాయయా॥ ౧౮ ॥ తృతీయం బ్రహ్మణో జన్మ యదాసీద్వాచికం మహత్। తత్రైష ధర్మః
సంభూతః స్వయం నారాయణాన్నృప॥ ౧౯ ॥ సుపర్ణో నామ తమృషిః ప్రాప్తవాన్ పురుషోత్తమాత్। తపసా వై సుతప్తేన దమేన నియమేన చ॥ ౨౦ ॥ త్రిః
పరిక్రాంతవానేతత్సుపర్ణో ధర్మముత్తమమ్। యస్మాత్తస్మాద్వ్రతం హ్యేతత్త్రిసౌపర్ణమిహోచ్యతే॥ ౨౧ ॥ ఋగ్వేదపాఠపఠితం వ్రతమేతద్ధి దు
శ్చరమ్। సుపర్ణాచ్చాప్యధిగతో ధర్మ ఏష సనాతనః॥ ౨౨ ॥ వాయునా ద్విపదాం శ్రేష్ఠ కథితో జగదాయుషా। వాయోస్సకాశాత్ప్రాప్తశ్చ ఋషిభిర్విఘ
సాశిభిః॥ ౨౩ ॥ తతో మహోదధిశ్చైవ ప్రాప్తవాన్ ధర్మముత్తమమ్। అంతర్దధే తతో భూయో నారాయణసమాహితః॥ ౨౩ ॥ యదా భూయశ్శ్రవణ
జా సృష్టిరాసీన్మహాత్మనః। బ్రహ్మణః పురుషవ్యాఘ్ర తత్ర కీర్తయతశ్శృణు॥ ౨౫ ॥ జగత్స్రష్టుమనా దేవో హరిర్నారాయణస్స్వయమ్। చింతయామాస
పురుషం జగత్సర్గకరం ప్రభుమ్॥ ౨౬ ॥ అథ చింతయతస్తస్య కర్ణాభ్యాం పురుషః స్మృతః। ప్రజాసర్గకరో బ్రహ్మా తమువాచ జగత్పతిః॥ ౨౭ ॥ సృజ ప్ర
జాః పుత్ర సర్వా ముఖతః పాదతస్తథా। శ్రేయస్తవ విధాస్యామి బలం తేజశ్చ సువ్రత॥ ౨౮ ॥ ధర్మం చ మత్తో గృహ్ణీష్వ శాశ్వతం నామ నామతః। తేన సృష్టం
కృతయుగం స్థాపయస్వ యథావిధి॥ ౨౯ ॥ తతో బ్రహ్మా నమశ్చక్రే దేవాయ హరిమేధసే। ధర్మం చాగ్ర్యం స జగ్రాహ సరహస్యం ససంగ్రహమ్॥ ౩౦ ॥ ఆ
రణ్యకేన సహితం నారాయణముఖోద్భవమ్। ఉపదిశ్య తతో ధర్మం బ్రహ్మణేఽమితతేజసే॥ ౩౧ ॥ త్వం కర్తా యుగధర్మాణాం నిరాశీరిత్యవోచత। తతో
జగామ స విభుః యత్రావ్యక్తం వ్యవస్థితమ్॥ ౩౨ ॥ తతోఽథ వరదో దేవో బ్రహ్మా లోకపితామహః। అసృజత్స తతో లోకాన్ కృత్స్నాన్ స్థావరజంగమాన్॥
౩౩ ॥ తతః ప్రవర్తత తదా ఆదౌ కృతయుగం శుభమ్। తతో హి సాత్త్వతో ధర్మో వ్యాప్య లోకానవస్థితః॥ ౩౪ ॥ తేనైవాద్యేన ధర్మేణ బ్రహ్మా లోకవిసర్గ
కృత్। పూజయామాస దేవేశం హరిం నారాయణం ప్రభుమ్॥ ౩౫ ॥ ధర్మప్రతిష్ఠాహేతుశ్చ మనుం స్వారోచిషం తతః। అధ్యాపయామాస తదా లోకానాం
హితకామ్యయా॥ ౩౬ ॥ తతస్స్వారోచిషః పుత్రం స్వయం శంఖపదం నృప। అధ్యాపయత్పురావ్యగ్రః సర్వలోకపతిర్విభుః॥ ౩౭ ॥ తతశ్శంఖపదశ్చాపి పుత్ర
మాత్మజమౌరసమ్। దిశాంపాలం సువర్ణాభమధ్యాపయత భారత॥ ౩౮ ॥ సోఽంతర్దధే తతో భూయః ప్రాప్తే త్రేతాయుగే పునః। నాసత్యే జన్మని పురా బ్ర
హ్మణః పార్థివోత్తమ॥ ౩౯ ॥ ధర్మమేతం స్వయం దేవో హరిర్నారాయణః ప్రభుః। తజ్జగాదారవిందాక్షో బ్రహ్మణః పశ్యతస్తదా॥ ౪౦ ॥ సనత్కుమారో
భగవాంస్తతః ప్రాధీతవాన్నృప। సనత్కుమారాదపి చ వీరణో వై ప్రజాపతిః॥ ౪౧ ॥ కృతాదౌ కురుశార్దూల ధర్మమేతదధీతవాన్। వీరణశ్చాప్యధీత్యై
నం రైభ్యాయ మునయే దదౌ॥ ౪౨ ॥ రైభ్యః పుత్రాయ శుద్ధాయ సువ్రతాయ సుమేధసే। కుక్షినామ్నే స ప్రదదౌ దిశాంపాలాయ ధర్మిణే॥ ౪౩ ॥ తతోఽప్యంత

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

దర్శితోభూయో నారాయణముఖోద్భవః। అండజే జన్మని పునర్బ్రహ్మణే హరియోనయే॥ ౪౪॥ ఏషధర్మస్సముద్భూతో నారాయణముఖాత్పునః। గృహీతో
బ్రహ్మణా రాజన్ ప్రయుక్తశ్చ యథావిధి॥ ౪౫॥ అధ్యాపితాశ్చ మునయో నామ్నా బర్హిషదో నృప। బర్హిషద్భ్యశ్చ సంప్రాప్తః సామవేదాంతగం ద్వి
జమ్॥ ౪౬॥ జ్యేష్ఠనామాభివిఖ్యాతం జ్యేష్ఠసామవ్రతో హరిః। జ్యేష్ఠాచ్చాప్యనుసంక్రాంతో రాజానమవికల్పనమ్॥ ౪౭॥ అంతర్హితే తతో రాజన్నేషధర్మః
ప్రభో హరేః। యదిదం సప్తమం జన్మ పద్మజం బ్రహ్మణో నృప॥ ౪౮॥ తత్రైష ధర్మః కథితః స్వయం నారాయణేన హ। పితామహాయ శుద్ధాయ యుగా
దౌ లోకకారిణే॥ ౪౯॥ పితామహశ్చ దక్షాయ ధర్మమేతం పురాదదౌ। తతో జ్యేష్ఠే తు దౌహిత్రే ప్రాదాద్దక్షో నృపోత్తమ॥ ౫౦॥ ఆదిత్యే సవితుర్జ్యేష్ఠే వివ
స్వాన్ జగృహే తతః। త్రేతాయుగాదౌ చ తతో వివస్వాన్మనవే దదౌ॥ ౫౧॥ మనుశ్చ లోకభృత్యర్థం సుతాయేక్ష్వాకవే దదౌ। ఇక్ష్వాకుణా చ కథితో వ్యాప్య లో
కానవస్థితః॥ ౫౨॥ గమిష్యతి క్షయాంతే చ పునర్నారాయణం నృప। యతీనాం చాపి యో ధర్మః స తే పూర్వం నృపోత్తమ॥ ౫౩॥ కథితో హరిగీతాసు సమాస
విధికల్పితః। నారదేన తు సంప్రాప్తః సరహస్యః ససంగ్రహః॥ ౫౪॥ ఏష ధర్మో జగన్నాథాత్సాక్షాన్నారాయణాన్నృప। ఏవమేష మహాన్ ధర్మ ఆ
ద్యో రాజన్ సనాతనః॥ ౫౫॥ దుర్విజ్ఞేయో దుష్కరశ్చ సాత్త్వతైర్ధార్యతే సదా। ధర్మజ్ఞానేన చైతేన సుప్రయుక్తేన కర్మణా॥ ౫౬॥ అహింసాధర్మ
యుక్తేన ప్రీయతే హరిరీశ్వరః। ఏకవ్యూహవిభాగో వా క్వచిద్ద్వివ్యూహసంజ్ఞితః॥ ౫౭॥ త్రివ్యూహశ్చాపి సంఖ్యాతశ్చతుర్వ్యూహశ్చ దృశ్యతే। హరి
రేవ హి క్షేత్రజ్ఞో నిర్మమో నిష్కలస్తథా॥ ౫౮॥ జీవశ్చ ధర్మభూతేషు పంచభూతగుణాతిగః। మనశ్చ ప్రథితం రాజన్ పంచేంద్రియసమీరణమ్॥ ౫౯॥ ఏ
ష లోకవిధిర్ధీమానేష లోకవిసర్గకృత్। అకర్తా చైవ కర్తా చ కార్యం కారణమేవ చ॥ ౬౦॥ యథేచ్ఛతి తథా రాజన్ క్రీడతే పురుషోఽవ్యయః। ఏష ఏకాం
తధర్మస్తే కీర్తితో నృపసత్తమ॥ ౬౧॥ మయా గురుప్రసాదేన దుర్విజ్ఞేయో కృతాత్మభిః। ఏకాంతినో హి పురుషా దుర్లభా బహవో నృప॥ ౬౨॥ యద్యేకాం
తిభి రాకీర్ణం జగత్స్యాత్కురునందన। అహింసకైరాత్మవిద్భిః సర్వభూతహితే రతైః॥ ౬౩॥ భవేత్కృతయుగప్రాప్తిరాశీః కర్మవివర్జితా। ఏవం స భగ
వాన్ వ్యాసో గురుర్మమ విశాంపతే॥ ౬౪॥ కథయామాస ధర్మజ్ఞో ధర్మరాజ్ఞే ద్విజోత్తమః। ఋషీణాం సన్నిధౌ రాజన్ శృణ్వతోః కృష్ణభీష్మయోః॥ ౬౫॥
తస్యాప్యకథయత్పూర్వం నారదస్సుమహాతపాః। దేవం పరమకం బ్రహ్మ శ్వేతం చంద్రాభమచ్యుతమ్॥ యత్ర చైకాంతినో యాంతి నారాయణపరాయ
ణాః॥ ౬౬॥ జనమేజయః॥ ఏవం బహువిధం ధర్మం ప్రతిబుద్ధైర్నిషేవితమ్। న కుర్వంతి కథం విప్రా అన్యే నానావ్రతే స్థితాః॥ ౬౭॥ వైశంపాయనః॥ తిస్రః
ప్రకృతయో రాజన్ దేహబంధేషు నిర్మితాః। సాత్త్వికీ రాజసీ చైవ తామసీ చైవ భారత॥ ౬౮॥ దేహబంధేషు పురుషః శ్రేష్ఠః కురుకులోద్వహ। సాత్త్వికః
పురుషవ్యాఘ్ర భవేన్మోక్షాయ నిశ్చితః॥ ౬౯॥ అత్రాపి స విజానాతి పురుషం బ్రహ్మవిత్తమమ్। నారాయణపరో మోక్షస్తతో వై సాత్త్వికః స్మృతః॥ ౭౦॥
మనీషితం చ ప్రాప్నోతి చింతయన్ పురుషోత్తమమ్। ఏకాంతభక్తిస్సతతం నారాయణపరాయణః॥ ౭౧॥ మనీషిణో హి యే కేచిద్యతయో మోక్షధర్మి
ణః। తేషాం విచ్ఛిన్నతృష్ణానాం యోగక్షేమవహో హరిః॥ ౭౨॥ జాయమానం హి పురుషం యం పశ్యేన్మధుసూదనః। సాత్త్వికస్తు స విజ్ఞేయో భవేన్మోక్షే చ
నిశ్చితః॥ ౭౩॥ సాంఖ్యయోగేన తుల్యో హి ధర్మ ఏకాంతసేవితః। నారాయణాత్మకే మోక్షే తతో యాంతి పరాం గతిమ్॥ ౭౪॥ నారాయణేన దృష్టస్తు ప్ర
తిబుద్ధో భవేత్పుమాన్। ఏవమాత్మేచ్ఛయా రాజన్ ప్రతిబుద్ధో న జాయతే॥ ౭౫॥ రాజసీ తామసీ చైవ వ్యామిశ్రే ప్రకృతీ స్మృతే। తదాత్మకం హి పురుషం
జాయమానం విశాంపతే॥ ౭౬॥ ప్రవృత్తిలక్షణైర్యుక్తం నావేక్షతి హరిస్స్వయమ్। పశ్యత్యేనం జాయమానం బ్రహ్మా లోకపితామహః॥ ౭౭॥ రజసా త
మసా చైవ మానసం సమభిప్లుతమ్। కామం దేవా ఋషయశ్చ సత్త్వస్థా నృపసత్తమ। హీనాస్సత్త్వేన సూక్ష్మేణ తతో వైకారికాః స్మృతాః॥ ౭౮॥ జనమే

జయః॥ కథం వై కారికో గచ్ఛేత్పురుషః పురుషోత్తమమ్। వద సర్వం యథాదృష్టం ప్రవృత్తిం చ యథాక్రమమ్॥ ౪౯॥ వైశంపాయనః॥ సుసూక్ష్మం తత్త్వసం
యుక్తం సంయుక్తం త్రిభిరక్షరైః। పురుషః పురుషం గచ్ఛేన్నిష్క్రియః పంచవింశకః॥ ౫౦॥ ఏవమేకం సాంఖ్యయోగం వేదారణ్యకమేవ చ। పరస్పరాంగా
న్యేతాని పాంచరాత్రం చ కథ్యతే। ఏష ఏకాంతినాం ధర్మో నారాయణపరాత్మకః॥ ౫౧॥ యథా సముద్రాత్ప్రసృతా జలౌఘాస్తమేవ రాజన్పునరావిశం
తి। ఇమే తథా జ్ఞానమహాజలౌఘా నారాయణం వై పునరావిశంతి॥ ౫౨॥ ఏష తే కథితో ధర్మః సాత్త్వతః కురునందన। కురుష్వైనం యథాన్యాయం యది శక్తో
సి భారత॥ ౫౩॥ ఏవం హి సుమహాభాగో నారదో గురవే మమ। శ్వేతానాం యతినాం చాహ ఏకాంతగతిమవ్యయామ్॥ ౫౪॥ వ్యాసశ్చాకథయత్ప్రీత్యా ధర్మ
పుత్రాయ ధీమతే। స ఏవాయం మయా తుభ్యమాఖ్యాతో ధర్మ ఉత్తమః॥ ౫౫॥ ఇత్థం హి దుశ్చరో ధర్మ ఏష పార్థివసత్తమ। యథైవ త్వం యథైవాన్యే
భవంతీహ విమోహితాః॥ ౫౬॥ కృష్ణ ఏవ హి లోకానాం భావనో మోహనస్తథా। సంహారకారకశ్చైవ కారణం చ విశాంపతే॥ ౫౭॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- ఏకాంతిభావే- ఏకోనపంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ సాంఖ్యయోగం పాంచరాత్రం వేదారణ్యకమేవ చ। జ్ఞానాన్యేతాని బ్రహ్మర్షే లోకేషు ప్రచరంతి హి॥ ౧॥ కిమేతాన్యేకనిష్ఠాని పృథఙ్నిష్ఠాని
వా మునే। ప్రబ్రూహి వై మయా పృష్టః ప్రవృత్తిం చ యథాక్రమమ్॥ ౨॥ వైశంపాయనః॥ జజ్ఞే బహుజ్ఞం పరమత్యుదారం యం ద్వీపమధ్యే సుతమాత్మయో
గాత్। పరాశరాత్సత్యవతీ మహర్షిం తస్మై నమోఽజ్ఞానతమోనుదాయ॥ ౩॥ పితామహాద్యం ప్రవదంతి షష్ఠం మహర్షిమార్షేయవిభూతియుక్తమ్। నా
రాయణస్యాంశజమేకపుత్రం ద్వైపాయనం వేదమహానిధానమ్॥ ౪॥ తమాదికాలేషు మహావిభూతిర్నారాయణో బ్రహ్మమహానిధానమ్। ససర్జ పు
త్రార్థముదారతేజా వ్యాసం మహాత్మానమజః పురాణమ్॥ ౫॥ జనమేజయః॥ త్వయైవ కథితః పూర్వం సంభవో ద్విజసత్తమ। వసిష్ఠస్య సుతః శక్తిః శక్తి
పుత్రః పరాశరః॥ ౬॥ పరాశరస్య దాయాదః కృష్ణద్వైపాయనో మునిః। భూయో నారాయణసుతం త్వమేవైనం ప్రభాషసే॥ ౭॥ కిమతః పూర్వజం జన్మ వ్యా
సస్యామితతేజసః। కథయస్వోత్తమమతే జన్మ నారాయణోద్భవమ్॥ ౮॥ వైశంపాయనః॥ వేదార్థాన్వేత్తుకామస్య ధర్మిష్ఠస్య తపోనిధేః। గురోర్మే
జ్ఞాననిష్ఠస్య హిమవత్పాద ఆసతః॥ ౯॥ కృత్వా భారతమాఖ్యానం తపఃశ్రాంతస్య ధీమతః। శుశ్రూషాం తత్పరా రాజన్కృతవంతో వయం తదా॥ ౧౦॥ సుమం
తుర్జైమినిశ్చైవ పైలశ్చ సుదృఢవ్రతః। అహం చతుర్థః శిష్యో వై శుకో వ్యాసాత్మజస్తథా॥ ౧౧॥ ఏభిః పరివృతో వ్యాసః శిష్యైః పంచభిరుత్తమైః। శు
శుభే హిమవత్పాదే భూతైర్భూతపతిర్యథా॥ ౧౨॥ వేదానావర్తయన్సాంగాన్భారతార్థాంశ్చ సర్వశః। తమేకమనసం దాంతం యుక్తా వయము
పాస్మహే॥ ౧౩॥ కథాంతరేఽథ కస్మింశ్చిత్పృష్టోఽస్మాభిర్ద్విజోత్తమః। వేదార్థాన్భారతార్థాంశ్చ జన్మ నారాయణాత్తథా॥ ౧౪॥ స పూర్వముక్త్వా
వేదార్థాన్భారతార్థాంశ్చ తత్త్వవిత్। నారాయణాదిదం జన్మ వ్యాహర్తుముపచక్రమే॥ ౧౫॥ వ్యాసః॥ శృణుధ్వమాఖ్యానవరమిదమార్షేయ
ముత్తమమ్। ఆదికాలోద్భవం విప్రాస్తపసాధిగతం మయా॥ ౧౬॥ ప్రాప్తే ప్రజావిసర్గే వై సప్తమే పద్మసంభవే। నారాయణో మహాయోగీ శుభాశుభవి
వర్జితః॥ ౧౭॥ ససృజే నాభితః పూర్వం బ్రహ్మాణమమితప్రభః। తతః స ప్రాదురభవదథైనం వాక్యమబ్రవీత్॥ ౧౮॥ మమ త్వం నాభితో జాతః ప్రజాసర్గ
కరః ప్రభుః। సృజ ప్రజాస్త్వం వివిధా బ్రహ్మన్సజడపండితాః॥ ౧౯॥ స ఏవముక్తో విముఖశ్చింతావ్యాకులమానసః। ప్రణమ్య వరదం దేవమువాచ హరిమీ
శ్వరమ్॥ ౨౦॥ కా శక్తిర్మమ దేవేశ ప్రజాః స్రష్టుం నమోఽస్తు తే। అప్రజ్ఞావానహం దేవ విధత్స్వ యదనంతరమ్॥ ౨౧॥ స ఏవముక్తో భగవాన్భూత్వాథాం
తర్హితస్తతః। చింతయామాస దేవేశో బుద్ధిం బుద్ధిమతాం వరః॥ ౨౨॥ స్వరూపిణీ తతో బుద్ధిరుపతస్థే హరిం ప్రభుమ్। యోగేన చైనాం నిర్యోగః స్వయం ని

యయుజేతదా॥ ౨౩॥ సతామైశ్వర్యయోగస్థాం బుద్ధిం గతిమతీం సతీమ్। ఉవాచ వచనం దేవో బుద్ధిం వై ప్రభురవ్యయః॥ ౨౪॥ బ్రహ్మాణం ప్రవిశ స్వేతి లో
కసృష్ట్యర్థసిద్ధయే। తతస్తమీశ్వరాదిష్టా బుద్ధిః క్షిప్రం వివేశ సా॥ ౨౫॥ అథైనం బుద్ధిసంయుక్తం పునస్స దదృశే హరిః। భూయశ్చైవ వచః ప్రాహ సృజే
మా వివిధాః ప్రజాః॥ ౨౬॥ బాఢమిత్యేవ కృత్వా తదాజ్ఞాం శిరసా హరేః। ఏవముక్త్వా స భగవాంస్తత్రైవాంతరధీయత॥ ౨౭॥ ప్రాప చైనం ముహూ
ర్తేన స్వస్థానం దేవసంజ్ఞితమ్। తాం చైవ ప్రకృతిం ప్రాప్య ఏకీభావగతోఽభవత్॥ ౨౮॥ అథాస్య బుద్ధిరభవత్పునరన్యా తదా కిల। సృష్టాః ప్రజా ఇమాస్స
ర్వా బ్రహ్మణా పరమేష్ఠినా॥ ౨౯॥ దైత్యదానవగంధర్వరక్షోగణసమాకులా। జాతా హీయం వసుమతీ భారాక్రాంతా తపస్వినీ॥ ౩౦॥ బహవో బలినః పృ
థ్వ్యాం దైత్యదానవరాక్షసాః। భవిష్యంతి తపోయుక్తా వరాన్ ప్రాప్స్యంతి చోత్తమాన్॥ ౩౧॥ అవశ్యమేవ తైస్సర్వైర్వరదానేన దర్పితైః। బాధిత
వ్యాస్సురగణా ఋషయశ్చ తపోధనాః॥ ౩౨॥ తత్ర న్యాయ్యమిదం కర్తుం భారావతరణం మయా। అథ నానాసముద్భూతైర్వసుధాయాం యథాక్రమమ్॥
౩౩॥ నిగ్రహేన చ పాపానాం సాధూనాం ప్రగ్రహేణ చ। ఇయం తపస్వినీ సత్యా ధారయిష్యతి మేదినీ॥ ౩౪॥ మయా హ్యేషా హి ధ్రియతే పాతాళస్థేన భోగి
నా। మయా ధృతా ధారయతి జగద్విశ్వం చరాచరమ్॥ ౩౫॥ తస్మాత్పృథ్వ్యాః పరిత్రాణం కరిష్యే సంభవం గతః। ఏవం సంచింతయిత్వా తు భగవాన్మధు
సూదనః॥ ౩౬॥ రూపాణ్యనేకాన్యసృజత్ప్రాదుర్భావే భవాయ సః। వారాహం నారసింహం చ వామనం మానుషం తథా॥ ౩౭॥ ఏభిర్మయా నిహంతవ్యా
దుర్వినీతాస్సురారయః। అథ భూయో జగత్స్రష్టా భోశ్శబ్దేనానువాదయన్॥ ౩౮॥ సరస్వతీముచ్చచార తత్ర సారస్వతోఽభవత్। అపాంతరతమా నామ
సుతో వాక్సంభవః ప్రభుః॥ ౩౯॥ భూతభవ్యభవిష్యజ్ఞః సత్యవాదీ దృఢవ్రతః। తమువాచ నతం మూర్ధ్నా దేవానామాదిరవ్యయః॥ ౪౦॥ వేదాఖ్యానే శ్రుతిః
కార్యా త్వయా మతిమతాం వర। తస్మాత్కురు యథాజ్ఞప్తం మయైతద్వచనం మునే॥ తేన భిన్నాస్తదా వేదా మనోస్స్వాయంభువేంతరే। తతస్తుతోష భ
గవాన్హరిస్తేనాస్య కర్మణా॥ ౪౨॥ తపసా చ సుతప్తేన యమేన నియమేన చ। మన్వంతరేషు పుత్రత్వమేవమేవం ప్రవర్తకః॥ ౪౩॥ భవిష్యస్యచలో బ్ర
హ్మన్నప్రధృష్యశ్చ నిత్యశః। పునస్తిష్యే చ సంప్రాప్తే కురవో నామ భారతాః॥ ౪౪॥ భవిష్యంతి మహాత్మానో రాజానః ప్రథితా భువి। తేషాం త్వత్తః ప్రసూ
తానాం కులభేదో భవిష్యతి॥ ౪౫॥ పరస్పరవినాశార్థం త్వామృతే ద్విజసత్తమ। తత్రాప్యనేకధా వేదాన్ భేత్స్యసే తపసాన్వితః॥ ౪౬॥ కృష్ణే యుగే చ సం
ప్రాప్తే కృష్ణవర్ణో భవిష్యసి। ధర్మాణాం వివిధానాం చ కర్తా జ్ఞానకరస్తథా॥ ౪౭॥ భవిష్యసి తపోయుక్తో న చ రాగాద్విమోక్ష్యసే। వీతరాగశ్చ పుత్రస్తే
పరమాత్మా భవిష్యతి॥ మహేశ్వరప్రసాదేన నైతద్వచనమన్యథా॥ ౪౮॥ యం మానసం వై ప్రవదంతి విప్రాః పితామహస్యోత్తమబుద్ధియుక్తమ్। వసిష్ఠము
గ్రం చ తపోనిధానం యస్యాతిసూర్యం వ్యతిరిచ్య తే భాః॥ ౪౯॥ తస్యాన్వయే చాపి తతో మహర్షిః పరాశరో నామ మహాప్రభావః। పితా స తే వేదనిధిర్వరిష్ఠో
మహాతపా వై తపసో నివాసః॥ కానీనగర్భః పితృకన్యకాయాం తస్మాదృషేస్త్వం భవితా చ పుత్రః॥ ౫౦॥ భూతభవ్యభవిష్యాణాం ఛిన్నసర్వార్థసంశ
యః। యే హ్యతిక్రాంతకాః పూర్వం సహస్రయుగపర్యయాః॥ ౫౧॥ తాంశ్చ సర్వాన్మయోద్దిష్టాన్ ద్రక్ష్యసే తపసాన్వితః। పునర్ద్రక్ష్యసి చానేకసహస్ర
యుగపర్యయాన్॥ ౫౨॥ అనాదినిధనం లోకే చక్రహస్తం చ మాం మునే। అనుధ్యానాన్మమ మునే నైతద్వచనమన్యథా॥ ౫౩॥ భవిష్యతి మహాసత్త్వ ఖ్యాతి
శ్చాప్యతులా తవ। శనైశ్చరస్సూర్యపుత్రో భవిష్యతి మనుర్మహాన్॥ ౫౪॥ తస్మిన్మన్వంతరే చైవ మన్వాదిగణపూర్వకః। త్వమేవ భవితా వత్స మత్ప్రసా
దాన్న సంశయః॥ ౫౫॥ యత్కించిద్విద్యతే లోకే సర్వం తన్మద్విచేష్టితమ్। అన్యో హ్యన్యం చింతయతి స్వచ్ఛందం విదధామ్యహమ్॥ ౫౬॥ ఏవం సారస్వత
మృషిమపాంతరతమం తథా। ఉక్త్వా వచనమీశానః సాధయేతి తదాబ్రవీత్॥ ౫౭॥ సోహం తస్య ప్రసాదేన దేవస్య హరిమేధసః। అపాంతరతమా నామ

తతో జాతోఽజ్ఞయా హరేః ॥ ౫౮ ॥ పునశ్చ జాతో విఖ్యాతో వసిష్ఠకులనందనః । తదేతత్కథితం జన్మ మయా పూర్వకమాత్మనః ॥ ౫౯ ॥ నారాయణప్రసాదేన తథా
నారాయణాంశజమ్ । మయా హి సుమహత్ తప్తం తపః పరమదారుణమ్ ॥ ౬౦ ॥ పురా మతిమతాం శ్రేష్ఠాః పరమేణ సమాధినా । ఏతద్వః కథితం సర్వం యన్మాం
పృచ్ఛథ పుత్రకాః ॥ పూర్వజన్మ భవిష్యం చ భక్తానాం స్నేహతో మయా ॥ ౬౧ ॥ వైశంపాయనః ॥ ఏష తే కథితః పూర్వం సంభవోఽస్మద్గురోర్నృప । వ్యాస
స్యాక్లిష్టమనసో యథా పృష్టః పునః శృణు ॥ ౬౨ ॥ సాంఖ్యం యోగం పాంచరాత్రం వేదాః పాశుపతం తథా । జ్ఞానాన్యేతాని రాజర్షే విద్ధి నానామతాని వై ॥
౬౩ ॥ సాంఖ్యస్య వక్తా కపిలః పరమర్షిః స ఉచ్యతే । హిరణ్యగర్భో లోకస్య వేత్తా నాన్యః పురాతనః ॥ ౬౪ ॥ అపాంతరతమాశ్చైవ వేదాచార్యః స ఉచ్య
తే । ప్రాచీనగర్భం తమృషిం ప్రవదంతీహ కేచన ॥ ౬౫ ॥ ఉమాపతిర్భూతపతిః శ్రీకంఠో బ్రహ్మణః సుతః । ఉక్తవానిదమవ్యగ్రో జ్ఞానం పాశుపతం శివః ॥ ౬౬ ॥
పాంచరాత్రస్య కృత్స్నస్య వేత్తా తు భగవాన్ స్వయమ్ । సర్వేషు చ నృపశ్రేష్ఠ జ్ఞానేష్వేతేషు దృశ్యతే ॥ ౬౭ ॥ యథాగమం యథాజ్ఞానం నిష్ఠా నారాయణః
ప్రభుః । న చైనమేవం జానంతి తమోభూతా విశాంపతే ॥ ౬౮ ॥ తమేవ శాస్త్రకర్తారః ప్రవదంతి మనీషిణః । నిష్ఠాం నారాయణమృషిం నాన్యోఽస్తీతి వచో మ
మ ॥ ౬౯ ॥ నిస్సంశయేషు సర్వేషు నిత్యం వసతి వై హరిః । ససంశయాన్ హేతుబలాన్నాధ్యావసతి మాధవః ॥ ౭౦ ॥ పాంచరాత్రవిదో యే తు యథాక్రమపరా
నృప । ఏకాంతభావోపగతాస్తే హరిం ప్రవిశంతి వై ॥ ౭౧ ॥ సాంఖ్యం చ యోగం చ సనాతనే ద్వే వేదాశ్చ సర్వే నిఖిలేన రాజన్ । సర్వైః సమస్తైరృషిభిర్ని
రుక్తో నారాయణో విశ్వమిదం పురాణమ్ ॥ ౭౨ ॥ శుభాశుభం కర్మ సమీరితం యత్ ప్రవర్తతే సర్వలోకేషు కించిత్ । తస్మాదృషేస్తద్భవతీతి విద్యాద్దివ్యం
తరిక్షే భువి చాప్సు చేతి ॥ ౭౩ ॥ .... *

ఇతి-శాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి-నారాయణీయే-ద్వైపాయనోత్పత్తౌ-పంచాదశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః,

జనమేజయః ॥ బహవః పురుషా బ్రహ్మన్నుతాహో ఏక ఏవ తు । కో హ్యత్ర పురుషః శ్రేష్ఠః కో వా యోనిరిహోచ్యతే ॥ ౧ ॥ వైశంపాయనః ॥ బహవః పురు
షా లోకే సాంఖ్యయోగవిచారిణామ్ । నైతదిచ్ఛంతి పురుషమేకం కురుకులోద్వహ ॥ ౨ ॥ బహూనాం పురుషాణాం చ యథైకా యోనిరుచ్యతే । తథా తం పురుషం
విశ్వం వ్యాఖ్యాస్యామి గుణాధికమ్ ॥ ౩ ॥ నమస్కృత్వా చ గురవే వ్యాసాయ విదితాత్మనే । తపోయుక్తాయ దాంతాయ వంద్యాయ పరమర్షయే ॥ ౪ ॥ ఇదం పు
రుషసూక్తం హి సర్వవేదేషు పార్థివ । ఋతం సత్యం చ విఖ్యాతమృషిసింహేన చింతితమ్ ॥ ౫ ॥ ఉత్సర్గేణాపవాదేన ఋషిభిః కపిలాదిభిః । అధ్యాత్మచిం
తామాశ్రిత్య శాస్త్రాణ్యుక్తాని భారత ॥ ౬ ॥ సమాసతస్తు యద్వ్యాసః పురుషైకత్వముక్తవాన్ । తత్తేఽహం సంప్రవక్ష్యామి ప్రసాదాదమితౌజసః ॥ ౭ ॥ అ
త్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । బ్రహ్మణా సహ సంవాదం త్ర్యంబకస్య విశాంపతే ॥ ౮ ॥ క్షీరోదస్య సముద్రస్య మధ్యే హాటకసప్రభః ।
వైజయంత ఇతి ఖ్యాతః పర్వతః ప్రవరో నృప ॥ ౯ ॥ తత్రాధ్యాత్మగతిం దేవ ఏకాకీ ప్రవిచింతయన్ । వైరాజసదనాన్నిత్యం వైజయంతం నిషేవతే ॥ ౧౦ ॥ అథ
తత్రాసతస్తస్య చతుర్వక్త్రస్య ధీమతః । లలాటప్రభవః పుత్రః శివ ఆగాద్యదృచ్ఛయా ॥ ౧౧ ॥ ఆకాశేన మహాయోగీ పురా త్రినయనః ప్రభుః । తతః ఖాన్ని
పపాతాశు ధరణీధరమూర్ధని ॥ ౧౨ ॥ అగ్రతశ్చాభవత్ప్రీతో వవందే చాపి పాదయోః । తం పాదయోర్నిపతితం దృష్ట్వా సవ్యేన పాణినా ॥ ౧౩ ॥ ఉత్థా
పయామాస తదా ప్రభురేకః ప్రజాపతిః । ఉవాచ చైనం భగవాంశ్చిరస్యాగతమాత్మజమ్ ॥ ౧౪ ॥ పితామహః ॥ స్వాగతం తే మహాబాహో దిష్ట్యా ప్రా
ప్తోఽసి మేఽంతికమ్ । కచ్చిత్తే కుశలం పుత్ర స్వాధ్యాయతపసోః సదా ॥ నిత్యముగ్రతపాస్త్వం హి తతః పృచ్ఛామి తే పునః ॥ ౧౫ ॥ రుద్రః ॥ త్వత్ప్రసాదేన భగ
వన్ స్వాధ్యాయతపసోర్మమ । కుశలం చావ్యయం చైవ సర్వస్య జగతస్తథా ॥ ౧౬ ॥ చిరదృష్టో హి భగవాన్ వైరాజసదనే మయా । తతోఽహం పర్వతం
ప్రాప్తస్త్వయం త్వత్పాదసేవితమ్ ॥ ౧౭ ॥ కౌతూహలం చాపి హి మే ఏకాంతగమనేన తే । నైతత్కారణమల్పం హి భవిష్యతి పితామహ ॥ ౧౮ ॥ కిం ను తత్స

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

దనంశ్రేష్ఠంక్షుత్పిపాసావివర్జితమ్। సురాసురై రధ్యుషితంఋషిభిశ్చామితప్రభైః॥౧౯॥ గంధర్వై రప్సరోభిశ్చ సతతంసన్నిషేవితమ్। ఉత్సృజ్యే
మంగిరివరమేకాకీప్రాప్తవానసి॥౨౦॥ బ్రహ్మా॥ వైజయంతోగిరివరః సతతంసేవ్యతేమయా।అత్రైకాగ్రేణమనసాపురుషశ్చింత్యతేవిరాట్॥ ౨౧॥ రు
ద్రః॥బహవఃపురుషాఃబ్రహ్మంస్త్వయాసృష్టాస్స్వయంభువా । సృజ్యంతేచాపరేబ్రహ్మన్ సచైకఃపురుషోవిరాట్॥ ౨౨॥ కోహ్యసౌచింత్యతేబ్రహ్మం
స్త్వయైకఃపురుషోత్తమః। ఏతన్మేసంశయంబ్రూహిమహత్కౌతూహలంహిమే॥౨౩॥ బ్రహ్మా॥బహవఃపురుషాఃపుత్రయేత్వయాసముదాహృతాః। ఏ
వమేతదతిక్రాంతంద్రష్టవ్యంనైవమిత్యపి॥౨౪॥ ఆధారంతుప్రవక్ష్యామిఏకస్యపురుషస్యతే। బహూనాంపురుషాణాంసయథైకాయోనిరుచ్యతే॥ ౨౫॥
తథాతంపురుషంవిశ్వంపరమంసుమహత్తమమ్ । నిర్గుణంనిర్గుణాభూత్వాప్రవిశంతిసనాతనమ్॥ ౨౬॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి- నారాయణీయే- ఏకపంచాశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥శృణుపుత్రయథాహ్యేషపురుషఃశాశ్వతోఽవ్యయః। అక్షయశ్చాప్రమేయశ్చ సర్వగశ్చనిరుచ్యతే॥౧॥ నసశక్యస్త్వయాద్రష్టుంమయాన్యై
ర్వాపిసత్తమ। సగుణైర్నిర్గుణైర్విశ్వోజ్ఞానదృశ్యోహ్యసౌస్మృతః ॥ ౨ ॥ అశరీరశ్శరీరేషుసర్వేషునివసత్యసౌ । వసన్నపిశరీరేషునసలిప్యతికర్మ
భిః॥ ౩ ॥ మమాంతరాత్మాతవచయేచాన్యేదేహసంజ్ఞితాః। సర్వేషాంసాక్షిభూతోఽసౌనగ్రాహ్యఃకేనచిత్క్వచిత్ ॥ ౪॥విశ్వమూర్ధావిశ్వభుజోవిశ్వ
పాదాక్షినాసికః । ఏకశ్చరతిక్షేత్రేషుస్వైరచారీయథాసుఖమ్॥ ౫॥ క్షేత్రాణిహిశరీరాణిబీజంచాపిశుభాశుభమ్। తానివేత్తిసయోగాత్మాతతఃక్షే
త్రజ్ఞఉచ్యతే॥౬॥నాగతిర్నగతిస్తస్యజ్ఞేయాభూతేషుకేనచిత్। సాంఖ్యేనవిధినాచైవయోగేనచయథాక్రమమ్॥ ౭ ॥ చింతయామిగతించాస్యనగతిం
వేద్మిచోత్తరామ్। యథాజ్ఞానంతువక్ష్యామిపురుషంతుసనాతనమ్॥ ౮ ॥ తస్యైకత్వంమహత్త్వంచసచైకఃపురుషఃస్మృతః।మహాపురుషశబ్దంసబిభ
ర్త్యేకస్సనాతనః ॥ ౯ ॥ ఏకోహుతాశోబహుధాసమిధ్యతేఏకస్సూర్యస్తపసోయోనిరేకా।ఏకోవాయుర్బహుధావాతిలోకేమహోదధిశ్చాంభ
సాంయోనిరేకః॥ పురుషశ్చైకోనిర్గుణోవిశ్వరూపస్తంనిర్గుణంపురుషంచావిశంతి॥ ౧౦ ॥ హిత్వాగుణమయంసర్వంకర్మహిత్వాశుభాశుభమ్।
ఉభేసత్యానృతేత్యక్త్వాఏవంభవతినిర్గుణః ॥ ౧౧ ॥ అచింత్యంచాపితంజ్ఞాత్వాభావసూక్ష్మంచతుష్టయమ్। విచరేద్యోసమున్నద్ధస్సగచ్ఛేత్పురుషం
శుభమ్॥ ౧౨॥ ఏవంహిపరమాత్మానంకేచిదిచ్ఛంతిపండితాః । ఏకాత్మానంతథాత్మానమపరేజ్ఞానచింతకాః ॥ ౧౩ ॥ తత్రయఃపరమాత్మాహిసనిత్యం
నిర్గుణఃస్మృతః। సహినారాయణోజ్ఞేయస్సర్వాత్మాపురుషోహిసః ॥ ౧౪ ॥ నలిప్యతేఫలైశ్చాపిపద్మపత్రమివాంభసా । కర్మాత్మాత్వపరోయోఽసౌ
మోక్షబంధైస్సయుజ్యతే॥ ౧౫॥ ససప్తదశకేనాపిరాశినాయుజ్యతేహిసః। ఏవంబహువిధఃప్రోక్తఃపురుషస్తేయథాక్రమమ్॥౧౬॥ యత్తత్కృత్స్నం
లోకతంత్రస్యధామవేద్యంపరంబోధనీయస్సబోద్ధా। మంతామంతవ్యంప్రాశితాప్రాశనీయంద్రష్టాద్రష్టవ్యంరసితారసనీయమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఘ్రాతాఘ్రే
యంస్పర్శితాస్పర్శనీయంద్రష్టాద్రష్టవ్యంశ్రావితాశ్రావణీయమ్। జ్ఞాతాజ్ఞేయంసగుణంనిర్గుణంచయద్వైప్రోక్తంతాతసమ్యక్ప్రధానమ్॥ ౧౮॥ ని
త్యంచైతచ్ఛాశ్వతంచావ్యయంచయద్వైసూతేధాతురాద్యంవిధానమ్ । తద్వైవిప్రాఃప్రవదంతేనిరుద్ధంయద్వైలోకేవైదికంకర్మసాధు॥ ౧౯॥ ఆ
శీర్యుక్తంతద్ధితస్యైవభావ్యందేవాస్సర్వేమునయఃసాధుశాంతాః । తంప్రాగ్వంశేయజ్ఞభాగంయజంతేఅహంబ్రహ్మాఆద్యఈశఃప్రజానాం॥ ౨౦ ॥ త
స్మాజ్జాతస్త్వంచమత్తఃప్రసూతః। మత్తోజగజ్జంగమంస్థావరంచసర్వేవేదాఃసరహస్యాహిపుత్రచతుర్విభక్తఃపురుషస్సక్రీడతియథేచ్ఛతి॥ ౨౧॥ ఏవం
సభగవాన్దేవస్స్వేనజ్ఞానేనప్రతిబోధితః। ఏతత్తేకథితంపుత్రయథావదనుపృచ్ఛతః॥ ౨౨॥ సాంఖ్యజ్ఞానేతథాయోగేయథావదనువర్ణితమ్॥౨౩॥ ... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే - శాంతిపర్వాంతర్గ మోక్షధర్మపర్వణి - నారాయణీయే - ద్విపంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ ధర్మాః పితామహేనోక్తా మోక్షధర్మాశ్రితాశ్శుభాః। ధర్మమాశ్రమిణాం శ్రేష్ఠం వక్తుమర్హతి మే భవాన్॥౧॥ భీష్మః॥ సర్వత్ర విహితో ధ
ర్మః స్వర్గ్యస్సత్యఫలం మహత్। బహుద్వారస్య ధర్మస్య నేహాస్తి విఫలా క్రియా॥౨॥ యస్మిన్ యస్మింశ్చ విషయే యో యో యాతి వినిశ్చితమ్। స తమే
వాభిజానాతి నాన్యం భరతసత్తమ॥౩॥ ఇమాం చ త్వం నరవ్యాఘ్ర శ్రోతుమిచ్ఛసి మే కథామ్। పురా శక్రస్య కథితాం నారదేన మహర్షిణా॥౪॥ మహ
ర్షిర్నారదో రాజన్ సిద్ధస్త్రైలోక్యసంమతః। పర్యేతి క్రమశో లోకాన్ వాయురవ్యాహతో యథా॥౫॥ స కదాచిన్మహేష్వాస దేవరాజాలయం గతః॥
సత్కృతశ్చ మహేంద్రేణ ప్రత్యాసన్నగతోఽభవత్॥౬॥ తం కృతక్షణమాసీనం పర్యపృచ్ఛచ్ఛచీపతిః। మహర్షే కించిదాశ్చర్యమస్తి దృష్టం త్వయాన
ఘ॥౭॥ యద్వా త్వమపి విప్రర్షే త్రైలోక్యం సచరాచరమ్। జాతకౌతూహలో నిత్యం సిద్ధశ్చరసి సాక్షివత్॥౮॥ న హ్యస్త్యవిదితం లోకే దేవర్షే తవ
కించన। శ్రుతం వాప్యనుభూతం వా దృష్టం వా కథయస్వ మే॥౯॥ తస్మై రాజన్ సురేంద్రాయ నారదో వదతాం వరః। ఆసీనాయోపపన్నాయ ప్రోక్తవాన్
విపులాం కథామ్॥౧౦॥ యథా యేన చ కల్పేన స తస్మై ద్విజసత్తమః। కథాం కథితవాన్ పృష్టస్తథా త్వమపి మే శృణు॥౧౧॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి - ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే - త్రిపంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఆసీత్కిల నరశ్రేష్ఠ మహాపద్మే పురోత్తమే। గంగాయా దక్షిణే తీరే కశ్చిద్విప్రస్సమాహితః॥౧॥ సౌమ్యస్సోమాన్వయే వేదే గతాధ్వా ఛిన్నసంశ
యః। ధర్మనిత్యో జితక్రోధో నిత్యతృప్తో జితేంద్రియః॥౨॥ తపస్స్వాధ్యాయనిరతస్సత్యస్సజ్జనసంమతః। న్యాయప్రాప్తేన విత్తేన స్వేన శీలేన చాన్వితః॥
౩॥ జ్ఞాతిసంబంధివిపులే సత్యాభ్యాశ్రమసంమితే। కులే మహతి విఖ్యాతే విశిష్టాం వృత్తిమాస్థితః॥౪॥ స పుత్రాన్ బహులాన్ దృష్ట్వా విపులే కర్మణి స్థితః
కులధర్మాశ్రితో రాజన్ ధర్మచర్యాస్థితోఽభవత్॥౫॥ తతస్స ధర్మం వేదోక్తం యథా శాస్త్రోక్తమేవ చ। శిష్టాచీర్ణం చ ధర్మం చ త్రివిధం చింత్య చేత
సా॥౬॥ కిన్ను మే స్యాచ్ఛుభం కృత్వా కిం కృతం కిం పరాయణమ్। ఇత్యేవం ఖిద్యతే నిత్యం న చ యాతి వినిశ్చయమ్॥౭॥ తస్యైవం ఖిద్యమానస్య ధర్మం పర
మమాస్థితః। కదాచిదతిథిః ప్రాప్తో బ్రాహ్మణస్సుసమాహితః॥౮॥ స తస్మై సత్క్రియాం చక్రే క్రియాయుక్తేన హేతునా। విశ్రాంతం సుసమాసీనమిదం వ
చనమబ్రవీత్॥౯॥ .... *

ఇతిశాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే చతుఃపంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

బ్రాహ్మణః॥ సముత్పన్నాభిధానోఽస్మి వాఙ్మాధుర్యేణ తేనఘ। మిత్రతామభిపన్నస్త్వాం కించిద్వక్ష్యామి తచ్ఛృణు॥౧॥ గృహస్థధర్మం విప్రేంద్ర కృ
త్వా పుత్రగతస్త్వహమ్। ధర్మం పరమకం కుర్యాం కో హి మార్గో భవేద్ద్విజ॥౨॥ అహమాత్మానమాస్థాయ ఏక ఏవాత్మని స్థితః। కర్తుమిచ్ఛామి నే
చ్ఛామి బద్ధస్సాధారణైర్గుణైః॥౩॥ యావదేతదతీతం మే వయః పుత్రఫలాశ్రితమ్। తావదిచ్ఛామి పాథేయమాదాతుం పారలౌకికమ్॥౪॥ అస్మిన్ హి లో
కసంభారే పరం పారమభీప్సతః। ఉత్పన్నా మే మతిరియం కుతో ధర్మమయః ప్లవః॥౫॥ సంయుజ్యమానాని నిశమ్య లోకే నిర్యాత్యమానాని చ సాత్వికాని।
దృష్ట్వా తు ధర్మధ్వజకేతుమాలాం ప్రకీర్యమాణాముపరి ప్రజానామ్॥౬॥ న మే మనో రజ్యతి భోగకాలే దృష్ట్వా యతీన్ ప్రార్థయతః పరత్ర। తేనాతిథే బు
ద్ధిబలాశ్రయేణ ధర్మేణ ధర్మేపి నియుంక్ష్వ మాం త్వమ్॥౭॥ సోఽతిథిర్వచనం తస్య శ్రుత్వా ధర్మాభిభాషిణః। ప్రోవాచ వచనం శ్లక్ష్ణం ప్రాజ్ఞో మధురయా గిరా॥
౮॥ అతిథిః॥ అహమప్యత్ర ముహ్యామి మమాప్యేష మనోరథః। న చ సంనిశ్చయం యామి బహుద్వారే త్రివిష్టపే॥౯॥ కేచిన్మోక్షం ప్రశంసంతి కేచిద్యజ్ఞఫ
లం ద్విజాః। వానప్రస్థాశ్రయాః కేచిత్ గార్హస్థ్యం కేచిదాస్థితాః॥౧౦॥ రాజధర్మాశ్రయం కేచిత్ కేచిదాత్మఫలాశ్రయమ్। గురుధర్మాశ్రయం కేచిత్ కే

చిద్వాక్సంయమాశ్రయమ్॥ ౧౧॥ మాతరంపితరం కేచిత్ శుశ్రూషంతో దివంగతాః। అహింసయాపరేస్వర్గం సత్యేనచ తథాపరే॥ ౧౨॥ ఆహవేఽభిము
ఖాః కేచిన్నిహతాస్త్రిదివంగతాః। కేచిదుంఛవ్రతైస్సిద్ధాస్స్వర్గమార్గంసమాశ్రితాః॥ ౧౩॥ కేచిదధ్యయనేయుక్తా వేదవ్రతపరాశ్శుభాః। బుద్ధిమం
తో గతాః స్వర్గం తుష్టాత్మానో జితేంద్రియాః॥ ౧౪॥ ఆర్జవేనాపరేయుక్తా నిహతానార్జవైర్జనైః। ఋజవో నాకపృష్ఠే వై శుద్ధాత్మానః ప్రతిష్ఠితాః॥
౧౫॥ ఏవంబహువిధైర్లోకే ధర్మద్వారైరనావృతైః। మమాపిమతిరావిగ్నా మేఘలేఖేవ వాయునా॥ ౧౬॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే-పంచపంచాశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః

అతిథిః॥ ఉపదేశంతు తే విప్ర కరిష్యేఽహం యథాక్రమమ్। గురుణా మే యథాఖ్యాతమర్థతత్త్వంతు మే శృణు॥౧॥ యత్ర పూర్వాభిసర్గే వై ధర్మచక్రం
ప్రవర్తితమ్। నైమిశే గోమతీతీరే తత్ర నాగాహ్వయం పురమ్॥ ౨॥ సమగ్రైస్త్రిదశైస్తత్ర ఇష్టమాసీద్ద్విజర్షభ। యత్రేంద్రాతిక్రమం చక్రే మాంధా
తా రాజసత్తమః॥౩॥ కృతాధివాసో ధర్మాత్మా తత్ర చక్షుశ్శ్రవా మహాన్। పద్మనాభో మహానాగః పద్మ ఇత్యేవ విశ్రుతః॥౪॥ స వాచా కర్మణా చైవ మ
నసా చ ద్విజర్షభ। ప్రసాదయతి భూతాని త్రివిధే వర్త్మని స్థితః॥ ౫ ॥ సామ్నా భేదేన దానేన దండేనేతి చతుర్విధమ్। విషమస్థం సమస్థం చ చక్షుర్ధ్యానే
న రక్షతి ॥ తమతిక్రమ్య విధినా ప్రష్టుమర్హసి కాంక్షితమ్ । స తే పరమకం ధర్మం నమిథ్యా దర్శయిష్యతి ॥ ౬ ॥ సహి సర్వాతిథిర్నాగో బుద్ధిశాస్త్ర
విశారదః। గుణైరనుపమైర్యుక్తస్సమస్తైరాభికామికైః ॥ ౭ ॥ ప్రకృత్యా నిత్యసలిలో నిత్యమధ్యయనే రతః। తపోదమాభ్యాం సంయుక్తో వృత్తేనానవరే
ణచ ॥ ౮ ॥ యజ్వా దానపతిః క్షాంతో వృత్తే చ పరమే స్థితః। సత్యవాగనసూయశ్చ శీలవాన్నియతేంద్రియః॥౧౦॥ శేషాన్నభోక్తా వచనానుకూలో హితా
ర్జవోత్కృష్టకృతాకృతజ్ఞః। అవైరకృద్భూతహితే నియుక్తో గంగాహ్రదాంభోఽభిజనోపపన్నః॥ ౧౧॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి - ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే - షట్పంచాశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

బ్రాహ్మణః॥అతిభారోద్యతస్యైవ భారావతరణం మహత్ ।పరాశ్వాసకరం వాక్యమిదం మే భవతశ్శ్రుతమ్॥ ౧॥అధ్వక్లాంతస్య శయనం స్థానక్లాంతస్య
చాసనమ్। తృషితస్య చ పానీయం క్షుధార్తస్య చ భోజనమ్॥ ౨ ॥ ఈప్సితస్యేవ సంప్రాప్తిరన్నస్య సమయేఽతిథేః । ఏషితస్యాత్మనః కాలే వృద్ధస్యేవ సు
తో యథా॥ ౩॥ మనసా చింతితస్యేవ ప్రీతిస్నిగ్ధస్య దర్శనమ్ । ప్రహ్లాదయతి మాం వాక్యం భవతా యదుదీరితమ్ ॥ ౪ ॥ దత్తచక్షురివాకాశే పశ్యామి వి
మృశామి చ । ప్రజ్ఞానవచనాద్యోఽయముపదేశో హి మే కృతః॥౫॥ బాఢమేవం కరిష్యామి యథా మే భాషతే భవాన్ । ఇమాం హి రజనీం సాధో నివసస్వ మ
యా సహ ॥ ౬ ॥ ప్రభాతే యాస్యతి భవాన్ పర్యాశ్వస్తః సుఖోషితః । అసౌ హి భగవాన్ సూర్యో మందరశ్మిరవాఙ్ముఖః॥౭॥ భీష్మః॥ తతస్తేన కృతాతి
థ్యస్సోఽతిథిశ్శత్రుసూదన। ఉవాస కిల తాం రాత్రిం సహ తేన ద్విజేన వై ॥ ౮ ॥ చతుర్థం ధర్మసంయుక్తం తయోః కథయతోస్తదా। వ్యతీతా సా నిశా కృ
త్స్నా సుఖేన దివసోపమా॥ ౯ ॥ తతః ప్రభాతసమయే సోఽతిథిస్తేన పూజితః । బ్రాహ్మణేన యథాశక్త్యా స్వకార్యమభికాంక్షతా ॥ ౧౦ ॥ తతస్స విప్రః కృ
తకర్మనిశ్చయః కృతాభ్యనుజ్ఞః స్వజనేన ధర్మకృత్। యథోపదిష్టం భుజగేంద్రసంశ్రయం జగామ కాలే సుకృతైకనిశ్చయః॥౧౧॥...............*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే - సప్తపంచాశదధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః,

భీష్మః॥ స వనాని విచిత్రాణి తీర్థాని చ సరాంసి చ।అభిగచ్ఛన్ క్రమేణ స్మ కంచిన్మునిముపస్థితః॥౧॥ తం స తేన యథోద్దిష్టం నాగం విప్రేణ బ్రాహ్మణః॥౨॥ పర్య
పృచ్ఛద్యథాన్యాయం శ్రుత్వైవ చ జగామ సః॥౨॥సోఽభిగమ్య యథాన్యాయం నాగాయతనమర్థవిత్ ।ప్రోక్తవానహమస్మీతి భోశ్శబ్దాలంకృతం వచః ॥౩॥

తత్తస్యవచనంశ్రుత్వారూపిణీధర్మవత్సలా । దర్శయామాసతంవిప్రంనాగపత్నీపతివ్రతా ॥ ౪ ॥ సాతస్మైవిధివత్పూజాంచక్రేధర్మపరాయణా।
స్వాగతేనాగతంకృత్వాకింకరోమీతిచాబ్రవీత్ ॥౫॥ బ్రాహ్మణః॥ విశ్రాంతోభ్యర్చితశ్చాస్మిభవత్యాశ్లక్ష్ణయాగిరా। ద్రష్టుమిచ్ఛామిభవతిదేవంనాగము
త్తమమ్॥౬॥ ఏతద్ధిపరమంకార్యమేతన్మేపరమీప్సితమ్ । అనేనచార్థేనాస్మ్యద్యసంప్రాప్తఃపన్నగాశ్రమమ్॥ ౭॥ నాగభార్యా॥ ఆర్యసూర్యరథం
వోఢుంగతోసౌమాసచారికః। సప్తాష్టభిర్దినైర్విప్రదర్శయిష్యత్యసంశయమ్॥౮॥ ఏతద్విదితమార్యస్యవివాసకరణంమమ । భర్తుర్భవతుకించా
న్యత్క్రియతాంతద్వదస్వమే॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మణః॥ అనేననిశ్చయేనాహంసాధ్విసంప్రాప్తవానిహ । ప్రతీక్షన్నాగమందేవివత్స్యామ్యస్మిన్మహావనే॥
౮॥ సంప్రాప్తస్యైవచావ్యగ్రమావేద్యోహమిహాగతః । క్షమాభిగమనంప్రాప్తోవాచ్యంచవచనంత్వయా॥ ౧౦॥ అహమప్యత్రవత్స్యామిగోమత్యాః
పులినేశుభే । కాలంపరిమితాహారోయథోక్తంపరిపాలయన్ ॥ ౧౧॥ తతస్సవిప్రస్తాంనాగీంసమాధాయపునఃపునః।తదేవపులినంనద్యాఃప్రయయౌబ్రా
హ్మణర్షభః ॥ ౧౨ ॥ ....*

ఇతి - శాంతిపర్వాంతర్గత - మోక్షధర్మపర్వణి - ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే - అష్టపంచాశదధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ అథతేననరశ్రేష్ఠబ్రాహ్మణేనతపస్వినా। నిరాహారేణవసతాదుఃఖితాస్తేభుజంగమాః ॥ ౧ ॥ సర్వేసంభూయసహితాస్తస్యనాగస్యబాంధ
వాః। భ్రాతరస్తనయాభార్యాయయుస్తంబ్రాహ్మణంప్రతి ॥ ౨ ॥ తేపశ్యన్పులినేతంవైవివిక్తేనియతవ్రతమ్। సమాసీనంనిరాహారంద్విజంజప్యపరా
యణమ్॥ ౩॥ తేసర్వేసమభిక్రమ్యవిప్రమభ్యర్చ్యచాసకృత్ । ఊచుర్వాక్యమసందిగ్ధమాతిథేయస్యబాంధవాః॥ ౪॥ షష్ఠోహిదివసస్తేద్యప్రాప్తస్యే
హతపోధన । నచాభిభాషసేకించిదాహారంధర్మవత్సల॥ ౫ ॥ అస్మానభిగతశ్చాసివయంచత్వాముపస్థితాః। కార్యంచాతిథ్యమస్మాభిర్వయంసర్వేకు
టుంబినః॥ ౬॥ మూలంఫలంవాపర్ణంవాపయోవాద్విజసత్తమ। ఆహారహేతోరన్నంవాభోక్తుమర్హసిబ్రాహ్మణ॥ ౭ ॥ త్యక్తాహారేణభవతావనే
నివసతాత్వయా। బాలవృద్ధమిదంసర్వంపీడ్యతేధర్మసంకరాత్ ॥ ౮॥ నహినోబ్రహ్మహాకశ్చిజ్జాతాపత్యోనృతోపివా। పూర్వాశీవాకులేహ్యస్మిన్
దేవతాతిథిబంధుషు॥ ౯॥ బ్రాహ్మణః॥ ఉపదేశేనయుష్మాకమాహారోయంకృతోమయా। ద్విరూనందశరాత్రంవైనాగస్యాగమనంప్రతి॥ ౨౦ ॥ యద్య
ష్టరాత్రేతిక్రాంతేనాగమిష్యతిపన్నగః। తదాహారంకరిష్యామితన్నిమిత్తమిదంవ్రతమ్॥ ౨౧॥ కర్తవ్యోనచసంతాపోగమ్యతాంచయథాగతమ్ । తన్ని
మిత్తమిదంసర్వంనైతద్భేత్తుమిహార్హథ॥౨౨॥ తేతేనసమనుజ్ఞాతాబ్రాహ్మణేనభుజంగమాః। స్వమేవభవనంజగ్మురకృతార్థానరర్షభ॥ ౨౩॥ *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గతమోక్షధర్మపర్వణి-ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే-ఏకోనషష్ట్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥అథకాలేబహుతిథేపూర్ణేప్రాప్తోభుజంగమః।దత్తాభ్యనుజ్ఞఃస్వంవేశ్మకృతకర్మావివస్వతా॥౧॥తంభార్యాప్యుపచక్రామపాదశౌచాదిభిర్గు
ణైః।ఉపసన్నాంచతాంసాధ్వీంపన్నగఃపర్యపృచ్ఛత॥ ౨ ॥ అథత్వమసికల్యాణిదేవతాతిథిపూజనే।పూర్వముక్తేనవిధినాయుక్తయుక్తేనతత్సమమ్॥౩॥
నఖల్వస్యకృతార్థేనస్త్రీబుద్ధ్యామార్దవీకృతా। మద్వియోగేనసుశ్రోణివిముక్తాధర్మసేతునా॥ ౪॥ నాగభార్యా॥ శిష్యాణాంగురుశుశ్రూషావిప్రా
ణాంవేదధారణమ్। భృత్యానాంస్వామివచనంరాజ్ఞోలోకానుపాలనమ్॥ ౫ ॥ సర్వభూతపరిత్రాణంక్షత్రధర్మఇహోచ్యతే।వైశ్యానాంయజ్ఞసం
వృత్తిరాతిథేయసమన్వితా ॥ ౬ ॥ విప్రక్షత్రియవైశ్యానాంశుశ్రూషాశూద్రకర్మహి । గృహస్థధర్మోనాగేంద్రసర్వభూతహితైషితా॥౭॥ నియతా
హారతానిత్యంవ్రతచర్యాయథాక్రమమ్ । ధర్మోహిధర్మసంబంధాదింద్రియాణాంవిశేషతః॥ ౮॥ అహంకస్యకుతోవాకఃకోమేహభవేదితి।ప్రయో
జనమతిర్నిత్యమేవంమోక్షాశ్రమేభవేత్ ॥ ౯ ॥ పతివ్రతాత్వంభార్యాయాఃపరమోధర్మఉచ్యతే।తవోపదేశాన్నాగేంద్రతచ్చతత్త్వేనవేద్మివై॥౧౦॥

సాహంధర్మంవిజానంతీధర్మనిత్యేత్వయిస్థితే। సత్పథంకథముత్సృజ్యయాస్యామివిపథంపథః॥ ౧౧ ॥ దేవతానాంమహాభాగధర్మచర్యానహీయతే। అతిథీనాంచసత్కారైర్నిత్యయుక్తాస్మ్యతంద్రితా ॥ ౧౨ ॥ సప్తాష్టదివసాంస్త్వద్యవిప్రస్యేహాగతస్యవై।తచ్చకార్యంనమేఖ్యాతిదర్శనంతవకాంక్షతి॥ ౧౩॥ గోమత్యాస్త్వేషపులినేత్వద్దర్శనసముత్సుకః। ఆసీనోవర్తయన్బ్రహ్మబ్రాహ్మణస్సంశితవ్రతః॥ ౧౪ ॥ అహంత్వనేననాగేంద్రసత్యపూర్వంసమాహితా। ప్రస్థాప్యోమత్సకాశంససంప్రాప్తోభుజగోత్తమః॥ ౧౫॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వామహాప్రాజ్ఞతత్రగంతుంత్వమర్హసి। దాతుమర్హసివాతస్యదర్శనందర్శనశ్రవః ॥ ౧౬॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే- షష్ట్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః;

నాగః॥ అథబ్రాహ్మణరూపేణకంతంసమనుపశ్యసి। మానుషంకేవలంవిప్రందేవంవాథశుచిస్మితే ॥ ౧॥ కోహిమాంమానుషఃశక్తోద్రష్టుకామోయశస్విని। సందర్శనరుచిర్వాక్యమాజ్ఞాపూర్వంవదిష్యతి॥ ౨ ॥ సురాసురగణానాంచదేవర్షీణాంచభామిని । ననునాగామహావీర్యాస్సౌరభేయాస్తరస్వినః॥ ౩॥ వందనీయాశ్చవరదావయమప్యనుయాయినః। మనుష్యాణాంవిశేషేణనావేత్యఇతిమేమతిః॥ ౪॥ నాగభార్యా॥ఆర్జవేనవిజానామినాసౌదేవోనిలాశన। ఏవంతస్మిన్విజానామిభక్తిమానతిరోషణః॥ ౫॥ సహికార్యాంతరాకాంక్షీజలేప్సుఃస్తోకకోయథా। వర్షంవర్షప్రియఃపక్షీదర్శనంతవకాంక్షతి॥ ౬॥ హిత్వాత్వద్దర్శనంకించిద్విఘ్నంనప్రతిపాలయేత్ । తుల్యోహ్యభిజనేజాతోనకశ్చిత్పర్యుపాసతే॥ ౭॥ తద్రోషంసహజంత్యక్త్వాత్వమేనంద్రష్టుమర్హసి । ఆశాచ్ఛేదేనతస్యాద్యనాత్మానందగ్ధుమర్హసి॥ ౮॥ ఆశయాహ్యభిపన్నానామకృత్వాశ్రుప్రమార్జనమ్ । రాజావారాజపుత్రోవాభ్రూణహత్యామవాప్నుయాత్ ॥౯॥మౌనేజ్ఞానఫలావాప్తిర్దానేనచయశోమహత్ ।వాగ్మిత్వంసత్యవాక్యేనపరత్రచమహీయతే॥౧౦॥భూప్రదానేనచగతింలభత్యాశ్రమసంమితామ్। న్యాయ్యస్యార్థస్యసంప్రాప్తింకృత్వాఫలముపాశ్నుతే॥౧౧॥ అభిప్రేతామసంక్లిష్టాంకృత్వాచాత్మహితాంక్రియామ్। నయాతినిరయంకశ్చిదితిధర్మవిదోవిదుః॥ ౧౨ ॥ నాగః ॥ అభిమానేనమానోమేజాతిదోషేణవైమహాన్।రోషస్సంకల్పజస్సాధ్విదగ్ధోవాగ్నినాత్వయా॥ ౧౩॥ నచరోషాదహంసాధ్విపశ్యేయమధికంతమః । తస్యవక్తవ్యతాంయాంతివిశేషేణభుజంగమాః॥౧౪॥ రోషస్యహివశంగత్వాదశగ్రీవఃప్రతాపవాన్ । తథాశక్రంప్రతిస్పర్ధీహతోరామేణసంయుగే ॥౧౫ ॥ అంతఃపురగతంవత్సంశ్రుత్వారామేణనిర్హృతమ్ । ధర్షణాద్రోషసంవిగ్నాఃకార్తవీర్యసుతాహతాః॥౧౬॥ జామదగ్న్యేనరామేణసహస్రనయనోపమః । సంయుగేనిహతోరోషాత్కార్తవీర్యోమహాబలః॥౧౭॥ తదేషతపసాంశత్రుశ్శ్రేయసాంవినిపాతకః। నిగృహీతోమయారోషశ్శ్రుత్వైవవచనంతవ॥ ౧౮॥ ఆత్మానంచవిశేషేణప్రశంసామ్యనపాయిని । యస్యమేత్వంవిశాలాక్షిభార్యాగుణసమన్వితా॥౧౯॥ఏషతత్రైవగచ్ఛామియత్రతిష్ఠత్యసౌద్విజః।సర్వథాచోక్తవాన్వాక్యంసకృతార్థఃప్రయాస్యతి॥౨౦॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే-శాంతిపర్వాంతర్గత-మోక్షధర్మపర్వణి-ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే-ఏకషష్ట్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః ॥ సపన్నగపతిస్తత్రప్రయయౌబ్రాహ్మణంప్రతి । తమేవమనసాధ్యాయన్కార్యవత్తాంవిచారయన్॥ ౧ ॥ తమతిక్రమ్యనాగేంద్రోమతిమాన్సనరేశ్వరః। ప్రోవాచమధురంవాక్యంప్రకృత్యాధర్మవత్సలః ॥ ౨ ॥ భోభోఃసౌమ్యాభిభాషేత్వంనరోషంకర్తుమర్హసి । ఇహత్వమభిసంప్రాప్తఃకస్యార్థేకింప్రయోజనమ్॥౩॥ఆభిముఖ్యాదభిక్రమ్యస్నేహాత్పృచ్ఛామితేద్విజ। వివిక్తేగోమతీతీరేకంవాత్వంపర్యుపాససే॥ ౪॥ బ్రాహ్మణః॥ ధర్మారణ్యంహిమాంవిద్ధినాగంద్రష్టుమిహాగతమ్। పద్మనాభంద్విజశ్రేష్ఠంతత్రమేకార్యమాహితమ్॥౫॥ తస్యచాహమసాన్నిధ్యంశ్రుతవానస్మితంగతమ్। స్వజనంతంప్రతీక్షామిపర్జన్యమివకర్షకః॥౬॥ తస్యచాక్లేశకరణంస్వస్తికారసమాహితమ్ । ఆవర్తయామితద్బ్రహ్మయోగయుక్తోనిరామయః॥ ౭ ॥

నాగః॥ అహో హ్యాకల్యాణవృత్తస్త్వం సాధు స్సజ్జనవత్సలః। అవాచ్యస్త్వం మహాభాగ పరం స్నేహేన పశ్యసి॥ ౮॥ అహం స నాగో విప్రర్షే యథా మాం
విందతే భవాన్। ఆజ్ఞాపయ యథాస్వైరం కింకరోమి ప్రియం తవ॥ ౯॥ భవన్తం స్వజనాదస్మి సంప్రాప్తం శ్రుతవానహమ్ । అతస్త్వాం స్వయమేవాహం
ద్రష్టుమభ్యాగతో ద్విజ॥౧౦॥ సంప్రాప్తశ్చ భవానద్య కృతార్థః ప్రతియాస్యతి। విస్రబ్ధో మాం ద్విజశ్రేష్ఠ విషయే యోక్తుమర్హసి॥ ౧౧॥ అహం హి భ
వతా సర్వే గుణక్రీతా విశేషతః। యస్త్వమాత్మహితం త్యక్త్వా మామేవేహానురుధ్యసే ॥ ౧౨॥ బ్రాహ్మణః॥ ఆగతోఽహం మహాభాగ తవ దర్శనలాలసః॥ కిం
చిదర్థమనర్థజ్ఞః ప్రష్టుకామో భుజంగమ॥౧౩॥ అహమాత్మానమాత్మస్థో మార్గమాణోఽత్మనో గతిమ్। వాసార్థినం మహాప్రాజ్ఞ చలచ్చిత్తముపాస్మి హ॥
౧౪॥ ప్రకాశితస్త్వం స్వగుణైర్యశోగర్భగభస్తిభిః। శశాంకకరసంస్పర్శైర్హృద్యైరాత్మప్రకాశితైః॥ ౧౫॥ తస్య మే ప్రశ్నముత్పన్నం ఛిన్ధి త్వమని
లాశన। పశ్చాత్కార్యం వదిష్యామి శ్రోతుమర్హతి తద్భవాన్॥ ౧౬॥ ....*

ఇతి మోక్షధర్మపర్వణి - ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే-ద్విషష్ట్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః-

బ్రాహ్మణః॥ వివస్వతో గచ్ఛతి పర్యయేన వోఢుం భవాంస్తం రథమేకచక్రమ్ । ఆశ్చర్యభూతం యది తత్ర కించిద్దృష్టం త్వయా శంసితుమర్హసి త్వమ్॥౧॥
నాగః॥ ఆశ్చర్యాణామనేకానాం ప్రతిష్ఠా భగవాన్ రవిః। యతో భూతాః ప్రవర్తన్తే సర్వే త్రైలోక్యసంమతాః॥ ౨॥ యస్య రశ్మిసహస్రేషు శాఖాస్వి
వ విహంగమాః । వసన్త్యాశ్రిత్య మునయస్సంసిద్ధా దైవతైస్సహ ॥ ౩ ॥ యతో వాయుర్వినిస్సృత్య సూర్యరశ్మ్యాశ్రితో మహాన్ । విజృంభత్యంబరే తత్
త్ర కిమాశ్చర్యమతః పరమ్ ॥ ౪ ॥ విభజ్య తం తు విప్రర్షే ప్రజానాం హితకామ్యయా । తోయం సృజతి వర్షాసు కిమాశ్చర్యమతః పరమ్ ॥ ౫ ॥ యస్య
మండలమధ్యస్థో మహాత్మా పరమత్విషా। దీప్తస్సమీక్షతే లోకాన్ కిమాశ్చర్యమతః పరమ్॥ ౬॥..*
శుక్రో నామాసితః పాదో యశ్చ వారిధరోఽంబరే। తోయం సృజతి వర్షాసు కిమాశ్చర్యమతః పరమ్॥ ౭॥ యోఽష్టమాసాంస్తు శుచినా కిరణేనోక్షితం పయః॥ ప్ర
త్యాదత్తే పునః కాలే కిమాశ్చర్యమతః పరమ్॥ ౮॥ యస్య తేజోవిశేషేషు స్వయమాత్మా ప్రతిష్ఠితః॥ యతో బీజం మహీ చేయం ధార్యతే సచరాచరా॥ ౯॥ య
త్ర దేవో మహాబాహుశ్శాశ్వతః పురుషోత్తమః। అనాదినిధనో విప్ర కిమాశ్చర్యమతః పరమ్ ॥ ౧౦॥ ఆశ్చర్యాణామివాశ్చర్యమిదమేకం తు మే శృణు। విమలే
యన్మయా దృష్టమంబరే సూర్యసంశ్రయాత్ ॥ ౧౧॥ పురా మధ్యాహ్నసమయే లోకాంస్తపతి భాస్కరే । ప్రత్యాదిత్యప్రతీకాశస్సర్వతస్సమదృశ్యత॥
౧౨ ॥ స లోకాంస్తేజసా సర్వాన్ స్వభాసా నిర్విభాసయన్ । ఆదిత్యాభిముఖోఽభ్యేతి గగనం పాటయన్నివ॥౧౩॥ హుతాహుతిరివ జ్యోతిర్వ్యాప్య తే
జోమరీచిభిః। అనిర్దేశ్యేన రూపేణ ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః॥౧౪॥ తస్యాభిగమనప్రాప్తౌ హస్తో దత్తో వివస్వతా। తేనాపి దక్షిణో హస్తో దత్తః ప్రత్యర్చనా
ర్థినా॥ ౧౫॥ తతో భిత్త్వైవ గగనం ప్రవిష్టో రశ్మిమండలమ్ । ఏకీభూతం చ తత్తేజః క్షణేనాదిత్యతాం గతమ్॥౧౬॥ తత్ర నస్సంశయో జాతస్తయోస్తేజస్స
మాగమే। అనయోః కో భవేత్సూర్యో రథస్థో యోఽయమాగతః ॥ ౧౭ ॥ తే వయం జాతసందేహాః పర్యపృచ్ఛామ హే రవిమ్। క ఏష దివమాక్రమ్య గతస్సూ
ర్య ఇవాపరః॥౧౮॥ ....*

ఇతి- శాంతిపర్వాంతర్గత- మోక్షధర్మపర్వణి- ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే- త్రిషష్ట్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః

సూర్యః ॥ నైష దేవోఽనిలసఖో నాసురో న చ పన్నగః । ఉంఛవృత్తివ్రతే సిద్ధో మునిరేష దివం గతః॥ ౧॥ ఏష మూలఫలాహారశ్శీర్ణపర్ణాశనస్తథా । అం
బ్భక్షో వాయుభక్షశ్చ ఆసీద్విప్రస్సమాహితః॥ ౨॥ భవశ్చానేన విప్రేణ సంహితాభిరభిష్టుతః । స్వర్గద్వారే కృతోద్యోగో యేనాసౌ త్రిదివం గతః॥౩॥ అ
సంగతిరనాకాంక్షీ నిత్యముంఛశిలాశనః । సర్వభూతహితే యుక్త ఏష విప్రో భుజంగమాః॥ ౪॥ నహి దేవా న గంధర్వా నాసురా న చ పన్నగాః । ప్రభవంతీ
హ భూతానాం ప్రాప్తానాముత్తమాం గతిమ్॥౫॥ ఏతదేవంవిధం దృష్టమాశ్చర్యం తత్ర మే ద్విజ। సంసిద్ధో మానుషః కామం యోఽసౌ సిద్ధిగతిం గతః॥ సూర్యే
ణ సహితో బ్రహ్మన్ పృథివీం పరివర్తతే॥౬॥ ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి - ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే - చతుష్షష్ట్యధికత్రిశతతమోఽధ్యాయః.........*

బ్రాహ్మణః ॥ ఆశ్చర్యం నాత్ర సందేహస్సుప్రీతోస్మి భుజంగమ । అన్వర్థోపగతైర్వాక్యైః పంథానం చాస్మి దర్శితః ॥ ౧ ॥ స్వస్తి తేస్తు గమిష్యామి సాధో భుజగసత్తమ । స్మరణీయోస్మి భవతా సంప్రేషణనియోజనైః ॥ ౨ ॥ నాగః ॥ అనుక్త్వా మద్గతం కార్యం క్వేదానీం ప్రస్థితో భవాన్ । ఉచ్యతాం ద్విజ యత్కార్యం యదర్థం త్వమిహాగతః ॥ ౩ ॥ ఉక్తానుక్తే కృతే కార్యే మామామంత్ర్య ద్విజర్షభ । మయా ప్రత్యభ్యనుజ్ఞాతస్తతో యాస్యసి సువ్రత ॥ ౪ ॥ న హి మాం కేవలం దృష్ట్వా త్యక్త్వా ప్రణయవానిహ । గంతుమర్హసి విప్రర్షే వృక్షమూలగతో యథా ॥ ౫ ॥ త్వయి చాహం ద్విజశ్రేష్ఠ భవాన్మయి న సంశయః । లోకోయం భవతస్సర్వః కా చింతా మయి తేనఘ ॥ ౬ ॥ బ్రాహ్మణః ॥ ఏవమేతన్మహాప్రాజ్ఞ విదితాత్మన్ భుజంగమ । నాతిరిక్తాస్త్వయా దేవాస్సర్వథైవ యథాతథమ్ ॥ ౭ ॥ య ఏవ త్వం స ఏవాహం యోహం స త్వం భవానపి । అహం భవాంశ్చ భూతాని సర్వే యత్ర గతాస్సదా ॥ ౮ ॥ ఆసీత్తు మే భోగిపతే సంశయః పుణ్యసంచయే । సోహముంఛవ్రతం సాధో చరిష్యామ్యర్థసాధనమ్ ॥ ౯ ॥ ఏష మే నిశ్చయస్సాధో కృతం కారణముత్తమమ్ । ఆమంత్రయామి భద్రం తే కృతార్థోస్మి భుజంగమ ॥ ౧౦ ॥ .... *

ఇతి- మోక్షధర్మపర్వణి- ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే- పంచషష్ట్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః

భీష్మః ॥ స చామంత్ర్యోరగశ్రేష్ఠం బ్రాహ్మణః కృతనిశ్చయః । దీక్షాకాంక్షీ తదా రాజంశ్చ్యవనం భార్గవం శ్రితః ॥ ౧ ॥ స తేన కృతసంస్కారో ధర్మమేవాభితస్థివాన్ । తథైవ చ కథామేతాం రాజన్ కథితవాంస్తదా ॥ ౨ ॥ భార్గవేణాపి రాజేంద్ర జనకస్య నివేశనే । కథైషా కథితా పుణ్యా నారదాయ మహాత్మనే ॥ ౩ ॥ నారదేనాపి రాజేంద్ర దేవేంద్రస్య నివేశనే । కథితా భరతశ్రేష్ఠ పృష్టేనాక్లిష్టకర్మణా ॥ ౪ ॥ దేవరాజేన చ పురా కథితైషా కథా శుభా । సమస్తేభ్యః ప్రశస్తేభ్యో విప్రేభ్యో వసుధాధిప ॥ ౫ ॥ యదా చ మమ రామేణ యుద్ధమాసీత్సుదారుణమ్ । వసుభిశ్చ తదా రాజన్ కథేయం కథితా మమ ॥ ౬ ॥ పృచ్ఛమానాయ తత్త్వేన మయా చైవోత్తమా తవ । కథేయం కథితా పుణ్యా ధర్మ్యా ధర్మభృతాం వర ॥ ౭ ॥ యదయం పరమో ధర్మో యన్మాం పృచ్ఛసి భారత । ఆసీద్వీరో హ్యనాకాంక్షీ ధర్మార్థకరణే నృప ॥ ౮ ॥ స చ కిల కృతనిశ్చయో ద్విజో భుజగపతిప్రతిదేశితాత్మకృత్యః । యమనియమసహో వనాంతరం పరిగణితోంఛశిలాశనః ప్రవిష్టః ॥ ౯ ॥.. *

——* ఇతిశ్రీమహాభారతే- శతసహస్ర్యాం - సంహితాయాం- వైయాసక్యాం *——

శ్రీశాంతిపర్వాంతర్గత మోక్షధర్మపర్వణి- ఉంఛవృత్త్యుపాఖ్యానే - షట్షష్ట్యధికత్రిశతతమోధ్యాయః-

స మా ప్తం చే దం శాం తి ప ర్వ.

కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వా ప్రకృతేః స్వభావాత్ । కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి ॥

యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యద్భవేత్ । తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోస్తు తే ॥

——

ఓం - తత్సత్ - హరిః - ఓం - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

శ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వప్రారంభః-

శ్రీరుక్మిణీ - సత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః

నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైవ నరోత్తమమ్। దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్ ॥

యుధిష్ఠిరః॥ శమో బహువిధాకారః సూక్ష్మ ఉక్తః పితామహ। న చ మే హృదయే శాన్తిరస్తి శ్రుత్వేదమీదృశమ్॥౧॥ అస్మిన్నర్థే బహువిధా శాన్తిరుక్తా పితామహ। స్వకృతే కా ను శాన్తిః స్యాచ్ఛమాద్బహువిధాదపి॥ ౨॥ శరాచితశరీరం హి తీవ్రవ్రణముదీక్ష్య చ। శమం నోపలభే వీర దుష్కృతాన్యేవ చిన్తయన్॥ ౩॥ రుధిరేణావసిక్తాఙ్గం ప్రస్రవన్తం యథాచలమ్। త్వాం దృష్ట్వా పురుషవ్యాఘ్ర సీదే వర్షాస్వివామ్బుజమ్॥ ౪॥ అతః కష్టతరం కిం ను మత్కృతే యత్పితామహః। ఇమామవస్థాం గమితః ప్రత్యమిత్రై రణాజిరే। ౫॥ తథా చాన్యే నృపతయః సహపుత్రాః సబాన్ధవాః। మత్కృతే నిధనం ప్రాప్తాః కిం ను కష్టతరం తతః॥౬॥ వయం హి ధార్తరాష్ట్రాశ్చ కాలమన్యువశం గతాః। కృత్వేదం నిన్దితం కర్మ ప్రాప్స్యామః కాం గతిం నృప॥ ౭॥ ఇదం తు ధార్తరాష్ట్రస్య శ్రేయో మన్యే జనాధిప। ఇమామవస్థాం సమ్ప్రాప్తం యదసౌ త్వాం న పశ్యతి ॥ ౮ ॥ సోఽహం తవ హ్యన్తకరః సుహృద్వధకరస్తథా। న శాన్తిమధిగచ్ఛామి పశ్యంస్త్వాం దుఃఖితం క్షితౌ ॥ ౯ ॥ దుర్యోధనో హి సమరే సహసైన్యః సహానుజః। నిహతః క్షత్రధర్మేఽస్మిన్ దురాత్మా కులపాంసనః॥౧౦॥ న స పశ్యతి దుష్టాత్మా త్వామద్య పతితం క్షితౌ। అతః శ్రేయో మృతం మన్యే నేహ జీవితమాత్మనః ॥ ౧౧ ॥ అహం హి సమరే వీర గమితః శత్రుభిః క్షయమ్। అభవిష్యం యది పురా సహ భ్రాతృభిరచ్యుత॥ ౧౨॥ న త్వామేవం సుదుఃఖార్తమద్రాక్షం సాయకార్దితమ్। నూనం హి పాపకర్మాణో ధాత్రా దృష్టాః స్మ హే నృప॥ ౧౩ ॥ అన్యస్మిన్నపి లోకే వై యథా ముచ్యేమ కిల్బిషాత్। తథా ప్రశాధి మాం రాజన్మమ చేదిచ్ఛసి ప్రియమ్॥ ౧౪॥ భీష్మః॥ పరతన్త్రం కథం హేతుమాత్మానమనుపశ్యసి। కర్మణాం హి మహాభాగ సూక్ష్మం హ్యేతదతీన్ద్రియమ్ ॥ ౧౫ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్। సంవాదం మృత్యుగౌతమ్యోః కాలలుబ్ధకపన్నగైః ॥ ౧౬ ॥ గౌతమీ నామ కౌన్తేయ స్థవిరా శమసంయుతా। సర్పేణ దష్టం స్వం పుత్రమపశ్యద్గతచేతనమ్॥౧౭॥ అథ తం స్నాయుపాశేన బద్ధ్వా సర్పమమర్షితః। లుబ్ధకోఽర్జునకో నామ గౌతమ్యాః సముపానయత్ ॥౧౮॥ స చాబ్రవీదయం తే స పుత్రహా పన్నగాధమః। బ్రూహి క్షిప్రం మహాభాగే వధ్యతాం కేన హేతునా॥ ౧౯ ॥ అగ్నౌ ప్రక్షిప్యతామేష ఛిద్యతాం ఖణ్డశోఽపి వా। న హ్యయం బాలహా పాపశ్చిరం జీవితుమర్హతి॥౨౦॥ గౌతమ్యువాచ॥ విసృజైనమబుద్ధిస్త్వమవధ్యోఽర్జునక త్వయా। కో హ్యాత్మానం గురుం కుర్యాత్ప్రాప్తవ్యమవిచిన్తయన్॥ ప్లవన్తే ధర్మలఘవో లోకేఽమ్భసి యథా ప్లవాః। మజ్జన్తి పాపగురవః శస్త్రం స్కన్నమివోదకే॥ ౨౨ ॥ హత్వా చైనం నామృతః స్యాదయం మే జీవత్యస్మిన్ కోఽత్యయః స్యాదయం తే। అస్యోత్సర్గే ప్రాణయుక్తస్య జన్తోర్మృత్యోర్లోకం కో ను గచ్ఛేదనన్తమ్॥౨౩॥ లుబ్ధకః॥ జానామ్యహం దేవి గుణాగుణజ్ఞే సర్వార్తియుక్తా గురవో భవన్తి। స్వస్థస్యైతే తూపదేశా భవన్తి తస్మాత్క్షుద్రం సర్పమేనం హనిష్యే ॥ ౨౪ ॥ శమార్థినః కాలగతిం వదన్తి సద్య

శ్చ చత్వర్థవిదస్త్యజంతి। శ్రేయఃక్షయం శోచతి నిత్యమోహాత్తస్మాచ్ఛుచం ముంచ హతే భుజంగే ॥ ౨౫॥ గౌతమీ ॥ ఆర్తిర్నైవం విద్యతేఽస్మద్విధానాం ధర్మాత్మానః సర్వదా సజ్జనా హి। నిత్యాపాయో బాలకో వృత్తపవ తస్మాన్నేశే పన్నగస్య ప్రమాథే ॥ ౨౬॥ న బ్రాహ్మణానాం కోపోఽస్తి కుతః కోపాచ్చ యాతనా। మార్దవాత్ క్షమ్యతాం సాధో ముచ్యతామేష పన్నగః ॥ ౨౭॥ లుబ్ధకః ॥ హత్వా లాభశ్శ్రేయ ఏవావ్యయస్స్యాల్లభ్యో లాభస్స్యాద్బలిభ్యః ప్రశస్తః। కాలాల్లాభో యస్తు సత్యో భవేత శ్రేయోలాభః కుత్సితేఽస్మిన్న తే స్యాత్ ॥ ౨౮ ॥ గౌతమీ ॥ కార్థప్రాప్తిర్గృహ్య శత్రుం నిహత్య కా కామాప్తిః ప్రాప్య శత్రుం న ముక్త్వా। కస్మాత్సౌమ్యాహం న క్షమే నో భుజంగే మోక్షార్థం వా కస్య హేతోర్న కుర్యామ్ ॥ ౨౯ ॥ లుబ్ధకః ॥ అస్మాదేకాద్బహవో రక్షితవ్యా నైకో బహుభ్యో గౌతమి రక్షితవ్యః। కృతాగసం ధర్మవిదస్త్యజంతి సరీసృపం పాపమిమం జహి త్వం ॥ ౩౦ ॥ గౌతమీ ॥ నాస్మిన్హతే పన్నగే పుత్రకో మే సంప్రాప్స్యతే లుబ్ధక జీవితం వై। గుణం చాన్యం నాస్య వధే ప్రపశ్యే తస్మాత్సర్పం లుబ్ధక ముంచ జీవమ్ ॥ ౩౧ ॥ లుబ్ధకః ॥ వృత్రం హత్వా దేవరాట్ఛ్రేష్ఠభాగ్వై యజ్ఞం హత్వా భాగమవాప చైవ। శూలీ దేవో దేవవృత్తం చర త్వం క్షిప్రం సర్పం జహి మా భూత్తే విశంకా ॥ ౩౨॥ భీష్మః ॥ అసకృత్ప్రోచ్యమానాపి గౌతమీ భుజగం ప్రతి। లుబ్ధకేన మహాభాగా పాపే నైవాకరోన్మతిమ్ ॥ ౩౩॥ ఈషదుచ్ఛ్వసమానస్తు కృచ్ఛ్రాత్సంస్తభ్య పన్నగః। ఉత్ససర్జ గిరం మందాం మానుషీం పాశపీడితః ॥ ౩౪ ॥ సర్పః ॥ కో న్వర్జునక దోషోఽత్ర విద్యతే మమ బాలిశ। అస్వతంత్రం హి మాం మృత్యుర్వివశం యదచూచుదత్ ॥ ౩౫॥ తస్యాయం వచనాద్దష్టో న కోపేన న కామ్యయా। తస్య తత్కిల్బిషం లుబ్ధ విద్యతే యది కిల్బిషమ్ ॥ ౩౬॥ లుబ్ధకః ॥ యద్యన్యవశగేనేదం కృతం తే పన్నగాశుభమ్। కారణం వై త్వమప్యత్ర తస్మాత్త్వమపి కిల్బిషీ ॥ ౩౭॥ మృత్పాత్రస్య క్రియాయాం హి దండచక్రాదయో యథా। కారణత్వే ప్రకల్ప్యంతే తథా త్వమపి పన్నగ ॥ ౩౮ ॥ కిల్బిషీ చాపి మే వధ్యః కిల్బిషీ చాసి పన్నగ। ఆత్మానం కారణం హ్యత్ర త్వమాఖ్యాసి భుజంగమ ॥ ౩౯॥ సర్పః ॥ సర్వ ఏతే హ్యస్వవశా దండచక్రాదయో యథా। తథాహమపి తస్మాన్మే నైవ దోషో మతస్తవ ॥ ౪౦॥ అథవా మతమేతత్తే తేఽప్యన్యోన్యప్రయోజకాః। కార్యకారణసందేహో భవత్యన్యోన్యచోదనాత్ ॥ ౪౧॥ ఏవం సతి న దోషో మే నాస్మి వధ్యో న కిల్బిషీ। కిల్బిషం సమవాయే స్యాన్మన్యసే యది కిల్బిషమ్ ॥ ౪౨॥ లుబ్ధకః ॥ కారణం యది న స్యాద్వై న కర్తా స్యాస్త్వమప్యుత। వినాశకారణం త్వం చ తస్మాద్వధ్యోఽసి మే మతః ॥ ౪౩ ॥ అసత్యపి కృతే కార్యే నేహ పన్నగ లిప్యతే। తస్మాన్నాత్రైవ హేతుస్స్యాద్వధ్యః కిం బహు మన్యసే ॥ ౪౪॥ సర్పః ॥ కార్యాభావే క్రియా న స్యాత్సత్యం సత్యపి కారణే। తస్మాత్సమేఽస్మిన్హేతౌ మే వాచ్యో హేతుర్విశేషతః ॥ ౪౫॥ యద్యహం కారణత్వేన మతో లుబ్ధక తత్త్వతః। అన్యప్రయోగే స్యాదన్యః కిల్బిషీ జంతునాశనే ॥ ౪౬॥ లుబ్ధకః ॥ వధ్యస్త్వం మమ దుర్బుద్ధే బాలఘాతీ నృశంసకృత్। భాషసే కిం బహు పునర్వధ్యస్సన్పన్నగాధమ ॥ ౪౭॥ సర్పః ॥ యథా హవీంషి జుహ్వానా మఖే వై లుబ్ధకర్త్విజః। న ఫలం ప్రాప్నువంత్యత్ర ఫలయోగే తథా హ్యహమ్ ॥ ౪౮ ॥ భీష్మః ॥ తథా బ్రువతి తస్మింస్తు పన్నగే మృత్యుచోదితే। ఆజగామ తతో మృత్యుః పన్నగం చేదమబ్రవీత్ ॥ ౪౯॥ మృత్యురువాచ ॥ ప్రచోదితోఽహం కాలేన పన్నగ త్వామచూచుదమ్। వినాశహేతుర్నాస్య త్వమహం న ప్రాణినశ్శిశోః ॥ ౫౦॥ యథా వాయుర్జలధరాన్వికర్షతి తతస్తతః। తద్వజ్జలదవత్సర్ప కాలస్యాహం వశానుగః ॥ ౫౧॥ సాత్త్వికా రాజసాశ్చైవ తామసా యే చ కేచన। భావాః కాలాత్మకాస్సర్వే ప్రవర్తంతే హ జంతుషు ॥ ౫౨॥ జంగమాః స్థావరాశ్చైవ దివి వా యది వా భువి। సర్వే కాలాత్మకాస్సర్ప కాలాత్మకమిదం జగత్ ॥ ౫౩॥ ప్రవృత్తయశ్చ లోకేఽస్మింస్తథైవ చ నివృత్తయః। తాసాం వికృతయో యాశ్చ సర్వం కాలాత్మకం స్మృతమ్ ॥ ౫౪॥ ఆదిత్యశ్చంద్రమా వాయురాపో విష్ణుశ్శతక్రతుః। అగ్నిః ఖం పృథివీ మిత్రః పర్జన్యో వసవోఽదితిః ॥ ౫౫ ॥ సరితస్సాగరాశ్చైవ భావాభావౌ చ పన్నగ। సర్వే కాలేన సృజ్యంతే హ్రియంతే చ పునః పునః ॥ ౫౬॥ ఏవం జ్ఞాత్వా కథం మాం త్వం సదోషం సర్ప మన్యసే। అథ చైవంగతే దోషో మయి త్వమపి దోషవాన్ ॥ ౫౭॥ సర్పః ॥ నిర్దోషం దోషవంతం వా న త్వాం మృత్యో బ్రవీమ్యహమ్। త్వయాహం చోదిత ఇతి బ్రవీమ్యేతావదేవ తు ॥ ౫౮॥ యది కాలే తు దోషోఽస్తి యది తత్రాపి నేష్యతే। దోషో నైవ పరీక్ష్యో

మేనహ్యత్రాధికృతా వయమ్॥ ౪౯॥ నిర్మోక్తుం తస్య దోషస్య మయా కార్యో యథా తథా। మృత్యోరపి న దోషః స్యాదితి మేత్ర ప్రయోజనమ్॥ ౫౦॥ భీ
ష్మః॥ సర్పోథార్జునకం ప్రాహ శ్రుతం తే మృత్యుభాషితమ్। నానాగసం మాం పాశేన సంతాపయితుమర్హసి॥ ౫౧॥ లుబ్ధకః॥ మృత్యోః శ్రుతం మే వచ
నం తవ చైవ భుజంగమ। నైవ తావదదోషత్వం భవతి త్వయి పన్నగ॥ ౫౨॥ మృత్యుస్త్వం చైవ హేతుర్హి బాలస్యాస్య వినాశనే । ఉభయం కారణం మన్యే
న కారణమకారణమ్॥ ౫౩॥ ధిఙ్మృత్యుం చ దురాత్మానం క్రూరం దుఃఖకరం సతామ్। త్వాం చైవాహం వధిష్యామి పాపం పాపస్య కారణమ్ ॥ ౫౪ ॥ మృ
త్యుః॥ వివశౌ కాలవశగావావాం నిర్దిష్టకారిణౌ। నావాం దోషేణ మంతవ్యౌ యది సమ్యక్ప్రపశ్యసి॥ ౫౫॥ లుబ్ధకః॥ యువాముభౌ కాలవశౌ యది మే మృ
త్యుపన్నగౌ। హర్షక్రోధౌ యథా స్యాతామేతదిచ్ఛామి వేదితుమ్॥ ౫౬॥ మృత్యుః॥ యా కాచిదేవ చేష్టా స్యాత్సర్వా కాలప్రచోదితా। పూర్వమేవైతదుక్తం
హి మయా లుబ్ధక కాలతః॥ ౫౭॥ తస్మాదుభౌ కాలవశావావాం నిర్దిష్టకారిణౌ । నావాం దోషేణ మంతవ్యౌ త్వయా లుబ్ధక కర్హిచిత్ ॥ ౫౮॥ భీష్మః॥ అథో
పగమ్య కాలస్తు తస్మిన్ధర్మార్థసంశయే। అబ్రవీత్పన్నగం మృత్యుం లుబ్ధం చార్జునకం తథా॥ ౫౯ ॥ కాల ఉవాచ॥ నహ్యహం నాప్యయం మృత్యుర్నా
యం లుబ్ధక పన్నగః। కిల్బిషీ జంతుమరణే న వయం హి ప్రయోజకాః॥ ౬౦॥ అకరోద్యదయం కర్మ తన్నోర్జునక చోదకమ్ । వినాశహేతుర్నాన్యోస్య
వధ్యతేయం స్వకర్మణా॥ ౬౧॥ యదనేన కృతం కర్మ తేనాయం నిధనం గతః। వినాశహేతుః కర్మాస్య సర్వే కర్మవశా వయమ్॥ ౬౨॥ కర్మదాయా
దవాంల్లోకః కర్మసంబంధలక్షణః। కర్మాణి చోదయంతీహ యథాన్యోన్యం తథా వయమ్॥ ౬౩॥ యథా మృత్పిండతః కర్తా కురుతే యద్యదిచ్ఛతి । ఏ
వమాత్మకృతం కర్మ మానవః ప్రతిపద్యతే॥ ౬౪॥ యథా ఛాయాతపౌ నిత్యం సుసంబద్ధౌ నిరంతరమ్। యథా కర్మ చ కర్తా చ సంబద్ధావాత్మకర్మభిః॥
౬౫॥ ఏవం నాహం న వై మృత్యుర్న సర్పో న తథా భవాన్ । న చేయం బ్రాహ్మణీ వృద్ధా శిశురేవాత్ర కారణమ్ ॥ ౬౬॥ తస్మింస్తథా బ్రువాణే తు బ్రాహ్మణీ
గౌతమీ నృప। స్వకర్మప్రత్యయాంల్లోకాన్మత్వార్జునకమబ్రవీత్ ॥ ౬౭॥ గౌతమీ॥ నైవ కాలో న భుజగో న మృత్యురిహ కారణమ్। స్వకర్మభిరయం బా
లః కాలేన నిధనం గతః॥ ౬౮॥ మయా చ తత్కృతం కర్మ యేనాయం మే మృతః సుతః । యాతు కాలస్తథా మృత్యుర్ముంచార్జునక పన్నగమ్॥ ౬౯॥ భీష్మః॥
తతో యథాగతం జగ్ముర్మృత్యుః కాలోథ పన్నగః। అభూద్విశోకోర్జునకో విశోకా చైవ గౌతమీ॥ ౭౦॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా శమం గచ్ఛ మా భూః శోకపరో నృప।
స్వకర్మప్రత్యయాంల్లోకాః సర్వే గచ్ఛంతి వై నృప॥ ౭౧॥ నైతత్త్వయా కృతం కర్మ నాపి దుర్యోధనేన వై । కాలేన తత్కృతం విద్ధి నిహతా యేన పార్థి
వాః॥ ౭౨॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యేతద్వచనం శ్రుత్వా బభూవ విగతజ్వరః। యుధిష్ఠిరో మహాతేజాః పప్రచ్ఛేదం చ ధర్మవిత్ ॥ ౭౩॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి - గౌతమీలుబ్ధకవ్యాళమృత్యుకాలసంవాదే - ప్రథమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహ మహాప్రాజ్ఞ సర్వశాస్త్రవిశారద। శ్రుతం మే మహదాఖ్యానమిదం మతిమతాం వర॥ ౧ ॥ భూయస్తు శ్రోతుమిచ్ఛామి ధర్మార్థస
హితం నృప। కథ్యమానం త్వయా కించిత్తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨॥ కేన మృత్యుర్గృహస్థేన ధర్మమాశ్రిత్య నిర్జితః। ఇత్యేతత్సర్వమాచక్ష్వ తత్త్వే
నాపి చ పార్థివ॥ ౩॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। యథా మృత్యుర్గృహస్థేన ధర్మమాశ్రిత్య నిర్జితః॥ ౪॥ మనోః ప్రజా
పతే రాజన్నిక్ష్వాకురభవత్సుతః। తస్య పుత్రశతం జజ్ఞే నృపతేస్సూర్యవర్చసః॥ ౫ ॥ దశమస్తత్ర పుత్రస్తు దశాశ్వో నామ భారత । మాహిష్మత్యామభూ
ద్రాజా ధర్మాత్మా సత్యవిక్రమః॥ ౬॥ దశాశ్వస్య సుతస్త్వాసీద్రాజా పరమధార్మికః। సత్యే తపసి దానే చ యస్య నిత్యం రతం మనః॥ ౭॥ మదిరాశ్వ ఇతి
ఖ్యాతః పృథివ్యాం పృథివీపతిః। ధనుర్వేదే చ వేదే చ నిరతో యోభవత్సదా ॥ ౮॥ మదిరాశ్వస్య పుత్రోభూద్ద్యుతిమాన్నామ పార్థివః। మహాభాగో మహా
తేజా మహాసత్త్వో మహాబలః॥ ౯॥ పుత్రో ద్యుతిమతస్త్వాసీద్రాజా పరమధార్మికః। సర్వలోకేషు విఖ్యాతః సువీరో నామ నామతః॥ ౧౦ ॥ ధర్మాత్మా కో
శవాంశ్చాపి దేవరాజ ఇవాపరః। సువీరస్య తు పుత్రోభూత్సర్వసంగ్రామదుర్జయః॥ ౧౧॥ సుదుర్జయ ఇతి ఖ్యాతః సర్వశస్త్రభృతాం వరః । దుర్జయ

స్యేంద్రవపుషః పుత్రోఽస్య సదృశద్యుతిః ॥ ౧౧ ॥ దుర్యోధనో నామ మహాన్ రాజా రాజర్షిసత్తమ । తస్యేంద్రసమవీర్యస్య సంగ్రామేష్వనివర్తినః ॥
౧౩॥ విషయే వాసవస్తస్య సమ్యగేవ ప్రవర్షతి । రత్నైర్ధనైశ్చ పశుభిః సస్యైశ్చాపి పృథగ్విధైః ॥ ౧౪ ॥ నగరం విషయశ్చాస్య పరిపూర్ణస్తదా
భవత్ । న తస్య విషయే చాభూత్ కృపణో నాపి దుర్గతః ॥ ౧౫॥ వ్యాధితో వా కృశో వాపి తస్మిన్నాభూన్నరః క్వచిత్ । సుదక్షిణో మధురవాగనసూయు
ర్జితేంద్రియః ॥ ౧౬ ॥ ధర్మాత్మా చానృశంసశ్చ విక్రాంతోఽథావికత్థనః । యజ్వా చ దాంతో మేధావీ బ్రహ్మణ్యః సత్యసంగరః ॥ ౧౭ ॥ న చావమంతా దాతా
చ వేదవేదాంగపారగః । తం నర్మదా దేవనదీ పుణ్యా శీతజలా శివా ॥ ౧౮ ॥ చకమే పురుషవ్యాఘ్ర స్వేన భావేన భారత । తస్యాం జజ్ఞే తదా నద్యాం కన్యా
రాజీవలోచనా ॥ ౧౯ ॥ నామ్నా సుదర్శనా రాజన్ రూపేణాపి సుదర్శనా । తాదృగ్రూపా న నారీషు భూతపూర్వా యుధిష్ఠిర ॥ ౨౦ ॥ దుర్యోధనసుతా యాదృ
గభవద్వరవర్ణినీ । తామగ్నిశ్చకమే సాక్షాద్రాజకన్యాం సుదర్శనామ్ ॥ ౨౧ ॥ భూత్వా చ బ్రాహ్మణో రాజన్ వరయామాస తం నృపమ్ । దరిద్రశ్చాస
వర్ణశ్చ మమాయమితి పార్థివః ॥ ౨౨ ॥ న దిత్సతి సుతాం తస్మై తాం విప్రాయ సుదర్శనామ్ । తతోఽస్య వితతే యజ్ఞే నష్టోఽభూద్ధవ్యవాహనః ॥ ౨౩ ॥ తతస్సు
దుఃఖితో రాజా వాక్యమాహ ద్విజాంస్తదా । దుష్కృతం మమ కిం ను స్యాద్భవతాం వా ద్విజర్షభాః ॥ ౨౪ ॥ యేన నాశం జగామాగ్నిః కృతం కుపురుషే
ష్వివ । న హ్యల్పం దుష్కృతం నోఽస్తి యేనాగ్నిర్నాశమాగతః ॥ ౨౫ ॥ భవతాం చాథ వా మహ్యం తత్త్వేనైతద్విమృశ్యతామ్ । తత్ర రాజ్ఞో వచః శ్రుత్వా
విప్రాస్తే భరతర్షభ ॥ ౨౬ ॥ నియతా వాగ్యతాశ్చైవ పావకం శరణం యయుః । తాన్ దర్శయామాస తదా భగవాన్ హవ్యవాహనః ॥ ౨౭ ॥ స్వం రూ
పం దీప్తిమత్కృత్వా శరదర్కసమద్యుతి । తతో మహాత్మా తానాహ దహనో బ్రాహ్మణర్షభాన్ ॥ ౨౮ ॥ వరయామ్యాత్మనోఽర్థాయ దుర్యోధనసు
తామితి । తతస్తే కల్య ఉత్థాయ తస్మై రాజ్ఞే న్యవేదయన్ ॥ ౨౯ ॥ బ్రాహ్మణా విస్మితాః సర్వే యదుక్తం చిత్రభానునా । తతస్స రాజా తచ్ఛ్రుత్వా వచనం
బ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౩౦ ॥ అవాప్య పరమం హర్షం తథేతి ప్రాహ బుద్ధిమాన్ । ప్రయాచత చ తం శుల్కం భగవంతం విభావసుమ్ ॥ ౩౧ ॥ నిత్యం సాన్నిధ్యమి
హ తే చిత్రభానో భవేదితి । తమాహ భగవానగ్నిరేవమస్త్వితి పార్థివమ్ ॥ ౩౨ ॥ తతస్సాన్నిధ్యమద్యాపి మాహిష్మత్యాం విభావసోః । దృష్టం హి సహసా
దేవేన దిశో విజయతా తదా ॥ ౩౩ ॥ తతస్తాం సమలంకృత్య కన్యామాహృతవాససమ్ । దదౌ దుర్యోధనో రాజా పావకాయ మహాత్మనే ॥ ౩౪ ॥ ప్రతిజగ్రా
హ చాగ్నిస్తు రాజకన్యాం సుదర్శనామ్ । విధినా వేదదృష్టేన వసోర్ధారామివాధ్వరే ॥ ౩౫ ॥ తస్యా రూపేణ శీలేన కులేన వపుషా శ్రియా । అభవత్ప్రీతి
మానగ్నిర్గర్భం చాస్యా మనో దధే ॥ ౩౬ ॥ తస్యాం సమభవత్పుత్రో నామ్నాగ్నేయస్సుదర్శనః । సుదర్శనస్తు రూపేణ పూర్ణేందుసదృశోపమః ॥ ౩౭ ॥
శిశురేవాధ్యగాత్సర్వం పరం బ్రహ్మ సనాతనమ్ । అథౌఘవాన్నామ నృపో నృగస్యాసీత్పితామహః ॥ ౩౮ ॥ తస్యాథౌఘవతీ కన్యా పుత్రశ్చౌఘరథోఽభవత్ ।
తామోఘవాన్ దదౌ తస్మై స్వయమోఘవతీం సుతామ్ ॥ ౩౯ ॥ సుదర్శనాయ విదుషే భార్యార్థే దేవరూపిణీమ్ । స గృహస్థాశ్రమరతస్తయా సహ సుద
ర్శనః ॥ ౪౦ ॥ కురుక్షేత్రేఽవసద్రాజన్నోఘవత్యా సమన్వితః । గృహస్థశ్చావజేష్యామి మృత్యుమిత్యేవ స ప్రభో ॥ ౪౧ ॥ ప్రతిజ్ఞామకరోద్ధీమాన్ దీప్తతేజా
విశాంపతే । తామథౌఘవతీం రాజన్ స పావకసుతోఽబ్రవీత్ ॥ ౪౨ ॥ అతిథేః ప్రతికూలం తే న కర్తవ్యం కథంచన । యేన యేన చ తుష్యేత నిత్యమేవ త్వయాతి
థిః ॥ ౪౩ ॥ అప్యాత్మనః ప్రదానేన న తే కార్యా విచారణా । ఏతద్వ్రతం మమ సదా హృది సంపరివర్తతే ॥ ౪౪ ॥ గృహస్థానాం చ సుశ్రోణి నాతిథేర్విద్యతే
పరమ్ । ప్రమాణం యది వామోరు వచస్తే మమ శోభనే ॥ ౪౫ ॥ ఇదం వచనమవ్యగ్రా హృది త్వం ధారయేస్సదా । నిష్క్రాంతే మయి కల్యాణి తథా సన్నిహి
తేఽనఘే ॥ ౪౬ ॥ నాతిథిస్తేఽవమంతవ్యః ప్రమాణం యద్యహం తవ । తమబ్రవీదోఘవతీ తథా మూర్ధ్ని కృతాంజలిః ॥ ౪౭ ॥ న మే త్వద్వచనాత్కించిదకర్తవ్యం
కథంచ । జిగీషమాణస్తు గృహే తదా మృత్యుస్సుదర్శనమ్ ॥ ౪౮ ॥ పృష్ఠతోఽన్వగమద్రాజన్ రంధ్రాన్వేషీ తదా సదా । ఇధ్మార్థం తు గతే తస్మిన్నగ్నిపుత్రే
సుదర్శనే ॥ ౪౯ ॥ అతిథిర్బ్రాహ్మణః శ్రీమాంస్తామాహౌఘవతీం తదా । ఆతిథ్యం కృతమిచ్ఛామి త్వయాద్య వరవర్ణిని ॥ ౫౦ ॥ ప్రమాణం యది ధర్మస్తే గృ

హస్థాశ్రమసంమతః। ఇత్యుక్తా తేన విప్రేణ రాజపుత్రీ యశస్వినీ॥ ౫౧॥ విధినా ప్రతిజగ్రాహ వేదోక్తేన విశాంపతే । ఆసనం చైవ పాద్యం చ తస్మై దత్త్వా ద్వి
జాతయే॥ ౫౨॥ ప్రోవాచౌఘవతీ విప్రం కేనార్థః కిం దదామి తే। తామబ్రవీత్తతో విప్రో రాజపుత్రీం సుదర్శనామ్॥ ౫౩॥ త్వయా మమార్థః కల్యాణి నిర్విశం
కైస్తదాచర। యది ప్రమాణం ధర్మస్తే గృహస్థాశ్రమసంమతః॥ ౫౪॥ ప్రదానేనాత్మనో రాజ్ఞి కర్తుమర్హసి మే ప్రియమ్ । స తయా ఛంద్యమానో
న్యైరీప్సితైర్నృపకన్యయా ॥ ౫౫ ॥ నాన్యమాత్మప్రదానాత్స తస్యా వవ్రే వరం ద్విజః । సా తు రాజసుతా స్మృత్వా భర్తుర్వచనమాదితః ॥ ౫౬॥
తథేతి లజ్జమానా సా తమువాచ ద్విజర్షభమ్ । తతో విహస్య విప్రర్షిః సా చైవోపవివేశ హ ॥ ౫౭ ॥ సంస్మృత్య భర్తుర్వచనం గృహస్థాశ్రమకాంక్షి
ణః। అథేధ్మానముపాదాయ స పావకిరుపాగమత్ ॥ ౫౮ ॥ మృత్యునా రౌద్రభావేన నిత్యం బంధురివాన్వితః । తతస్త్వాశ్రమమాగమ్య స్వం పావకసుత
స్తదా॥ ౫౯॥ తాం వ్యాజహారౌఘవతీం క్వాసి యాతేతి చాసకృత్ । తస్మై ప్రతివచః సా తు భర్త్రే న ప్రదదౌ తదా ॥ ౬౦॥ కరాభ్యాం తేన విప్రేణ స్పృష్టా
భర్తృవ్రతా సతీ। ఉచ్ఛిష్టాస్మీతి మన్వానా లజ్జితా భర్తురేవ చ॥ ౬౧॥ తూష్ణీంభూతాభవత్సాధ్వీ న చోవాచాథ కించన। అథ తాం పునరేవేదం ప్రోవాచ
స సుదర్శనః॥ ౬౨॥ క్వ సా సాధ్వీ కుతో యాతా గరీయః కిమతో మమ । పతివ్రతా సత్యశీలా నిత్యం చైవార్జవే రతా॥ ౬౩॥ కథం న ప్రత్యుదేత్యద్య స్మయ
మానా యథా పురా। ఉటజస్థస్తు తం విప్రః ప్రత్యువాచ సుదర్శనమ్॥ ౬౪ ॥ అతిథిం విద్ధి సంప్రాప్తం బ్రాహ్మణం పావకే చ మామ్ । అనయా ఛంద్యమానో
హం భార్యయా తవ సత్తమ॥ ౬౫॥ తైస్తైరతిథిసత్కారైర్బ్రహ్మన్నేషా వృతా మయా। అనేన విధినా సేయం మామర్చతి శుభాననా॥ ౬౬॥ అనురూపం
యదత్రాన్యత్తద్భవాన్కర్తుమర్హతి । కూటముద్గరహస్తస్తు మృత్యుస్తం వై సమన్వగాత్ ॥ ౬౭ ॥ హీనప్రతిజ్ఞమత్రైనం వధిష్యామీతి చింతయన్।సు
దర్శనస్తు మనసా కర్మణా చక్షుషా గిరా॥ ౬౮॥ త్యక్తేర్ష్యస్త్యక్తమన్యుశ్చ స్మయమానోఽబ్రవీదిదమ్। సురతం తేఽస్తు విప్రాగ్ర్య ప్రీతిర్హి పరమా మమ॥
౬౯॥ గృహస్థస్య తు ధర్మోఽగ్ర్యః సంప్రాప్తాతిథిపూజనమ్। అతిథిః పూజితో యస్య గృహస్థస్య హి గచ్ఛతి॥ ౭౦॥ నాన్యస్తస్మాత్పరో ధర్మ ఇతి ప్రాహుర్మ
నీషిణః। ప్రాణా హి మమ దారాశ్చ యచ్చాన్యద్విద్యతే వసు॥ ౭౧॥ అతిథిభ్యో మయా దేయమితి మే వ్రతమాహితమ్। నిఃసందిగ్ధం మయా వాక్యమేతత్తే స
ముదాహృతమ్। ౭౨॥ తేనాహం విప్ర సత్యేన స్వయమాత్మానమాలభే । పృథివీ వాయురాకాశమాపో జ్యోతిశ్చ పంచమమ్॥ ౭౩॥ బుద్ధిరాత్మా మనః కా
లో దిశశ్చైవ గుణా దశ। నిత్యమేతే హి పశ్యంతి దేహినాం దేహసంశ్రితాః॥ ౭౪॥ సుకృతం దుష్కృతం చాపి కర్మ ధర్మభృతాం వర। యథైషా నానృతా
వాణీ మయాద్య సముదీరితా॥ ౭౫॥ తేన సత్యేన మాం దేవాః పాలయంతు దహంతు వా । తతో నాదః సమభవద్దిక్షు సర్వాసు భారత॥ ౭౬॥ అసకృత్సత్య
మిత్యేవం నైతన్మిథ్యేతి సర్వతః। ఉటజాత్తు తతస్తస్మాన్నిశ్చక్రామ స వై ద్విజః॥ ౭౭॥ వపుషా ద్యాం చ భూమిం చ వ్యాప్య వాయురివోద్యతః। స్వరేణ విప్రః
శైక్ష్యేణ త్రీఀల్లోకాననునాదయన్॥ ౭౮॥ ఉవాచ చైనం ధర్మజ్ఞం పూర్వమామంత్ర్య నామతః। ధర్మోఽహమస్మి భద్రం తే జిజ్ఞాసార్థం తవానఘ॥ ౭౯॥
ప్రాప్తః సత్యం చ తే జ్ఞాత్వా ప్రీతిర్మే పరమా త్వయి। విజితశ్చ త్వయా మృత్యుర్యోఽయం త్వామనుగచ్ఛతి॥ ౮౦॥ రంధ్రాన్వేషీ తవ సదా త్వయా ధృత్యా
వశీకృతః । న చాస్తి శక్తిస్త్రైలోక్యే కస్యచిత్పురుషోత్తమ ॥ ౮౧ ॥ పతివ్రతామిమాం సాధ్వీం తవోద్వీక్షితుమప్యుత। రక్షితా త్వద్గుణైరేషా పతివ్రతగు
ణైస్తథా॥ ౮౨॥ అధృష్యా యదియం బ్రూయాత్తథా తన్నాన్యథా భవేత్। ఏషా హి తపసా స్వేన సంయుక్తా బ్రహ్మవాదినీ॥ ౮౩॥ పావనార్థం చ లోకస్య
సరిచ్ఛ్రేష్ఠా భవిష్యతి। అనేన చైవ దేహేన లోకాంస్త్వమిహాప్స్యసే॥ ౮౪॥ అర్ధేనౌఘవతీ నామ త్వామర్ధేనానుయాస్యతి। శరీరేణ మహాభాగా
యోగో హ్యస్యా వశే స్థితః॥ ౮౫ ॥ అనయా సహ లోకాంశ్చ గంతాసి తపసార్జితాన్ । యత్ర నావృత్తిమభ్యేతి శాశ్వతాంస్తాన్సనాతనాన్॥ ౮౬॥ అ
నేన చైవ దేహేన లోకాంస్త్వమభిపత్స్యసే । నిర్జితశ్చ త్వయా మృత్యురైశ్వర్యం చ తవోత్తమమ్ ॥ ౮౭ ॥ పంచభూతాన్యతిక్రాంతః స్వవీర్యాచ్చ మ

నోజవః। గృహస్థధర్మేణానేన కామక్రోధౌ చ తే జితౌ॥ ౮౮॥ స్నేహో రాగశ్చ తంద్రీ చ మోహో ద్రోహశ్చ కేవలః। తవ శుశ్రూషయా రాజన్ రాజపుత్ర్యా వినిర్జితాః॥ ౮౯॥ భీష్మః॥ శుక్లానాం తు సహస్రేణ వాజినాం రథముత్తమమ్। యుక్తం ప్రగృహ్య భగవాన్ వాసవో ప్యాజగామ తమ్॥ ౯౦॥ మృత్యురాత్మా చ లోకాశ్చ జితా భూతాని పంచ చ। బుద్ధిః కాలో మనో వ్యోమ కామక్రోధౌ తథైవ చ॥ ౯౧॥ తస్మాద్గృహాశ్రమస్థస్య నాన్యద్దైవతమస్తి వై। ఋతే ऽతిథిం నరవ్యాఘ్ర మనసైతద్విచారయ॥ ౯౨॥ అతిథిః పూజితో యద్ధి ధ్యాయతే మనసా శుభమ్। న తత్క్రతుశతేనాపి తుల్యమాహుర్మనీషిణః॥ ౯౩॥ పాత్రం త్వతిథిమాసాద్య శీలాఢ్యం యో న పూజయేత్। స దత్త్వా సుకృతం తస్మై పుణ్యమాదాయ గచ్ఛతి॥ ౯౪॥ ఏతత్తే కథితం పుత్ర మయాఖ్యానమనుత్తమమ్। యథా హి విజితో మృత్యుర్గృహస్థేన పురాభవత్॥ ౯౫॥ ధన్యం యశస్యమాయుష్యమిదమాఖ్యానముత్తమమ్। బుభూషతాభిమంతవ్యం సర్వదుశ్చరితాపహమ్॥ ౯౬॥ ఇదం యః కథయేద్విద్వానహన్యహని భారత। సుదర్శనస్య చరితం పుణ్యాంల్లోకానవాప్నుయాత్॥ ౯౭॥...... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి- సుదర్శనోపాఖ్యానే-ద్వితీయోऽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ బ్రాహ్మణ్యం యది దుష్ప్రాప్యం త్రిభిర్వర్ణైర్నరాధిప। కథం ప్రాప్తం మహారాజ క్షత్రియేణ మహాత్మనా॥ ౧॥ విశ్వామిత్రేణ ధర్మాత్మన్ బ్రాహ్మణత్వం నరర్షభ। శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వేన తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౨॥ తేన హ్యమితవీర్యేణ వసిష్ఠస్య మహాత్మనః। హతం పుత్రశతం సద్యస్తపసాపి పితామహ॥ ౩॥ యాతుధానాశ్చ బహవో రాక్షసాస్తిగ్మతేజసః। మన్యునావిష్టదేహేన సృష్టాః కాలాంతకోపమాః॥ ౪॥ మహాన్ కుశికవంశశ్చ బ్రహ్మర్షిశతసంకులః। స్థాపితో నరలోకేऽస్మిన్ విద్వాన్ బ్రాహ్మణసంస్తుతః॥ ౫॥ ఋచీకస్యాత్మజశ్చైవ శునఃశేఫో మహాతపాః। విమోక్షితో మహాసత్రాత్పశుతామప్యుపాగతః॥ ౬॥ హరిశ్చంద్రక్రతౌ దేవాంస్తోషయిత్వాత్మతేజసా। పుత్రతామనుసంప్రాప్తో విశ్వామిత్రస్య ధీమతః॥ ౭॥ నాభివాదయతే జ్యేష్ఠం దేవరాతం నరాధిప। పుత్రాః పంచాశదేవాపి శప్తాః శ్వపచతాం గతాః॥ ౮॥ త్రిశంకుర్బంధుభిర్ముక్త ఇక్ష్వాకుః ప్రీతిపూర్వకమ్। అవాక్శిరా దివం నీతో దక్షిణామాశ్రితో దిశమ్॥ ౯॥ విశ్వామిత్రస్య సా దేవీ నదీ దేవర్షిసేవితా। కౌశికీ చ శివా పుణ్యా బ్రహ్మర్షిసురసేవితా॥ ౧౦॥ తతో విఘ్నకరీ చైవ పంచచూడా సుసమ్మతా। రంభా నామాప్సరాః శాపాద్యస్య శైలత్వమాగతా॥ ౧౧॥ తథైవాస్య భయాద్బద్ధ్వా వసిష్ఠః సలిలే పురా। ఆత్మానం మజ్జయన్ శ్రీమాన్ విపాశః పునరుత్థితః॥ ౧౨॥ తదా ప్రభృతి పుణ్యా హి విపాశాభూన్మహానదీ। విఖ్యాతా కర్మణా తేన వసిష్ఠస్య మహాత్మనః॥ ౧౩॥ వాగ్భిశ్చ భగవాన్ యేన దేవసేనాగ్రగః ప్రభుః। స్తుతః ప్రీతమనాశ్చాసీచ్ఛాపాచ్చైనమముంచత॥ ౧౪॥ ధ్రువస్యోత్తానపాదస్య బ్రహ్మర్షీణాం తథైవ చ। మధ్యే జ్వలతి యో నిత్యముదీచీమాశ్రితో దిశమ్॥ ౧౫॥ తస్యైతాని చ కర్మాణి తథాన్యాని చ కౌరవ। క్షత్రియస్యాత్మనో జాతమిదం కౌతూహలం మమ॥ ౧౬॥ కిమేతదితి తత్త్వేన ప్రబ్రూహి భరతర్షభ। దేహాంతరమనాసాద్య కథం స బ్రాహ్మణోऽభవత్॥ ౧౭॥ ఏతత్తత్త్వేన మే తాత సర్వమాఖ్యాతుమర్హసి। మతంగస్య యథాతత్త్వం తథైవైతద్వదస్వ మే॥ ౧౮॥ స్థానే మతంగో బ్రాహ్మణ్యం నాలభద్భరతర్షభ। చండాలయోనౌ జాతో హి కథం బ్రాహ్మణ్యమాప్తవాన్॥ ౧౯॥.. *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- విశ్వామిత్రోపాఖ్యానే- తృతీయోऽధ్యాయః-

భీష్మః॥ శ్రూయతాం పార్థ తత్త్వేన విశ్వామిత్రో యథా పురా। బ్రాహ్మణత్వం గతస్తాత బ్రహ్మర్షిత్వం తథైవ చ॥ ౧॥ భరతస్యాన్వయే చైవాజమీఢో నామ పార్థివః। బభూవ భరతశ్రేష్ఠ యజ్వా ధర్మభృతాం వరః॥ ౨॥ తస్య పుత్రో మహానాసీజ్జహ్నుర్నామ నరేశ్వరః। దుహితృత్వమనుప్రాప్తా గంగా యస్య మహాత్మనః॥ ౩॥ తస్యాత్మజస్తుల్యగుణః సింధుద్వీపో మహాయశాః। సింధుద్వీపాచ్చ రాజర్షిర్బలాకాశ్వో మహాబలః॥ ౪॥ వల్లభస్తస్య తనయః సాక్షాద్ధర్మ ఇవాపరః। కుశికస్తస్య తనయః సహస్రాక్షసమద్యుతిః॥ ౫॥ కుశికస్యాత్మజః శ్రీమాన్ గాధిర్నామ జనేశ్వరః। అపుత్రః ప్రసవేనార్థీ వనవాస

ముదావసత్ ॥ ౬ ॥ కన్యా జజ్ఞే సుతా తస్య వనే నివసతస్సతః । నామ్నా సత్యవతీ నామ రూపేణాప్రతిమా భువి ॥ ౭ ॥ తాం వవ్రే భార్గవః శ్రీమాంశ్చ్యవన
స్యాత్మసంభవః । ఋచీక ఇతి విఖ్యాతో విపులే తపసి స్థితః ॥ ౮ ॥ స తాం న ప్రదదౌ తస్మై ఋచీకాయ మహాత్మనే । దరిద్ర ఇతి మత్వా వై గాధిశ్శత్రునిబర్హ
ణః ॥ ౯ ॥ ప్రత్యాఖ్యాయ పునర్యాంతమబ్రవీద్రాజసత్తమః । శుల్కం ప్రదీయతాం మహ్యం తతో వేత్స్యసి మే సుతామ్ ॥ ౧౦ ॥ ఋచీకః ॥ కిం ప్రయచ్ఛామి
రాజేంద్ర తుభ్యం శుల్కం మహాన్నృప । దుహితుర్బ్రూహ్యసంసక్తో మాభూత్తవ విచారణా ॥ ౧౧ ॥ గాధిః ॥ చంద్రరశ్మిప్రకాశానాం హయానాం వాతరం
హసామ్ । ఏకతశ్శ్యామకర్ణానాం సహస్రం దేహి భార్గవ ॥ ౧౨ ॥ భీష్మః ॥ తతస్స భృగుశార్దూలశ్చ్యవనస్యాత్మజః ప్రభుః । అబ్రవీద్వరుణం దేవ
మాదిత్యం పతిమంభసామ్ ॥ ౧౩ ॥ ఏకతశ్శ్యామకర్ణానాం హయానాం చంద్రవర్చసామ్ । సహస్రం వాతవేగానాం భిక్షే త్వాం దేవసత్తమ ॥ ౧౪ ॥ తథే
తి వరుణో దేవ ఆదిత్యో భృగుసత్తమమ్ । ఉవాచ యత్ర తే ఛందస్తత్రోత్థాస్యంతి వాజినః ॥ ౧౫ ॥ ధ్యాతమాత్రే ఋచీకేన హయానాం చంద్రవర్చసామ్ । గం
గాజలాత్సముత్తస్థౌ సహస్రం విపులౌజసామ్ ॥ ౧౬ ॥ అదూరే కాన్యకుబ్జస్య గంగాయాస్తీరముత్తమమ్ । అశ్వతీర్థం తదద్యాపి మానవైః పరిచక్ష్యతే ॥ ౧౭ ॥
తతో వై గాధయే తాత సహస్రం వాజినాం శుభమ్ । ఋచీకః ప్రదదౌ ప్రీతశ్శుల్కార్థం తపసాం వరః ॥ ౧౮ ॥ తతస్స విస్మితో రాజా గాధిశ్శాపభయేన వై ।
దదౌ తాం సమలంకృత్య కన్యాం భృగుసుతాయ వై ॥ ౧౯ ॥ జగ్రాహ విధివత్పాణిం తస్యా బ్రహ్మర్షిసత్తమః । సా చ తం పతిమాసాద్య పరం హర్షమవా
పహ ॥ ౨౦ ॥ సంతుతోష చ బ్రహ్మర్షిస్తస్యా వృత్తేన భారత । ఛందయామాస చైవైనాం వరేణ వరవర్ణినీమ్ ॥ ౨౧ ॥ మాత్రే తత్సర్వమాచఖ్యౌ సా కన్యా రాజ
సత్తమ । అథ తామబ్రవీన్మాతా సుతాం కించిదవాఙ్ముఖీమ్ ॥ ౨౨ ॥ మమాపి పుత్రి భర్తా తే ప్రసాదం కర్తుమర్హసి । అపత్యస్య ప్రదానేన సమర్థశ్చ మహాతపాః ॥
తతస్సా త్వరితం గత్వా తత్సర్వం ప్రత్యవేదయత్ । మాతుశ్చికీర్షితం రాజన్నృచీకస్తామథాబ్రవీత్ ॥ ౨౪ ॥ గుణవంతమపత్యం సాఽచిరాజ్జనయిష్యతి । మ
మప్రసాదాత్కల్యాణి మా భూత్తే ప్రణయోఽన్యథా ॥ ౨౫ ॥ తవ చైవ గుణశ్లాఘీ పుత్ర ఉత్పత్స్యతే మహాన్ । అస్మద్వంశకరశ్శ్రీమాన్ సత్యమేతద్బ్రవీమి తే ॥
౨౬ ॥ ఋతుస్నాతా చ సాఽశ్వత్థం త్వం చ వృక్షముదుంబరమ్ । పరిష్వజేథాః కల్యాణి తత ఏవమవాప్స్యథః ॥ ౨౭ ॥ చరుద్వయమిదం చైవ మంత్రపూతం
శుచిస్మితే । త్వం చ సా చోపభుంజీతం తతః పుత్రావవాప్స్యథః ॥ ౨౮ ॥ తతస్సత్యవతీ హృష్టా మాతరం ప్రత్యభాషత । యదృచీకేన కథితం తచ్చాచఖ్యౌ చ
రుద్వయమ్ ॥ ౨౯ ॥ తామువాచ తతో మాతా సుతాం సత్యవతీం తదా । పుత్రి పూర్వోపపన్నాయాః కురుష్వ వచనం మమ ॥ ౩౦ ॥ భర్త్రా య ఏష దత్తస్తే చ
రుర్మంత్రపురస్కృతః । ఏనం మహ్యం ప్రయచ్ఛ త్వం మదీయం త్వం గృహాణ చ ॥ ౩౧ ॥ వ్యత్యాసం వృక్షయోశ్చైవ కరవావ శుచిస్మితే । యది ప్రమా
ణం వచనం మమ మాతురనిందితే ॥ ౩౨ ॥ స్వమపత్యం విశిష్టం హి సర్వ ఇచ్ఛత్యనావిలమ్ । వ్యక్తం భగవతా చాత్ర కృతమేవం భవిష్యతి ॥ ౩౩ ॥ తతో మే త్వచ్చ
రౌ భావః పాదపే చ సుమధ్యమే । కథం విశిష్టో భ్రాతా మే భవేదిత్యేవ చింతయ ॥ ౩౪ ॥ తథా చ కృతవత్యౌ తే మాతా సత్యవతీ చ సా । అథ గర్భావనుప్రాప్తే
ఉభే తే వై యుధిష్ఠిర ॥ ౩౫ ॥ దృష్ట్వా గర్భమనుప్రాప్తాం భార్యాం స చ మహానృషిః । ఉవాచ తాం సత్యవతీం దుర్మనా భృగుసత్తమః ॥ ౩౬ ॥ వ్యత్యాసే
నోపయుక్తస్తే చరుర్వ్యక్తం భవిష్యతి । వ్యత్యాసః పాదపే చాపి సువ్యక్తం తే కృతశ్శుభే ॥ ౩౭ ॥ మయా హి విశ్వం యద్బ్రహ్మ త్వచ్చరౌ సంనివేశితమ్ ।
క్షత్రవీర్యం చ సకలం చరౌ తస్యా నివేశితమ్ ॥ ౩౮ ॥ త్రైలోక్యవిఖ్యాతగుణం త్వం విప్రం జనయిష్యసి । సా చ క్షత్రం విశిష్టం వై తత ఏతత్కృతం మయా ॥ ౩౯ ॥ వ్య
త్యాసస్తు కృతో యస్మాత్త్వయా మాత్రా చ తే శుభే । తస్మాత్సా బ్రాహ్మణం శ్రేష్ఠం మాతా తే జనయిష్యతి ॥ ౪౦ ॥ క్షత్రియం తూగ్రకర్మాణం త్వం భద్రే జ
నయిష్యసి । న హి తే తత్కృతం సాధు మాతృస్నేహేన భామిని ॥ ౪౧ ॥ సా శ్రుత్వా శోకసంతప్తా పపాత వరవర్ణినీ । భూమౌ సత్యవతీ రాజంశ్ఛిన్నేవ రుచిరా ల
తా ॥ ౪౩ ॥ ప్రతిలభ్య చ సా సంజ్ఞాం శిరసా ప్రణిపత్య చ । ఉవాచ భార్యా భర్తారం గాధేయీ భార్గవర్షభమ్ ॥ ౪౪ ॥ ప్రసాదయంత్యా భార్యాయాం
మయి బ్రహ్మవిదాం వర । ప్రసాదం కురు విప్రర్షే న మే స్యాత్క్షత్రియస్సుతః ॥ ౪౫ ॥ కామం మమోగ్రకర్మా వై పౌత్రో భవితుమర్హతి । న తు మే స్యాత్సు

తోబ్రహ్మ స్సైష మేదీయతాంవరః॥ ౪౬॥ ఏవమస్త్వితిహోవాచ స్వాంభార్యాంసుమహాతపాః। తతస్సాజనయామాస జమదగ్నింసుతంశుభమ్॥౪౭॥ విశ్వామిత్రంచాజనయద్గాధిభార్యాయశస్వినీ। ఋషేఃప్రసాదాద్రాజేంద్రబ్రహ్మర్షింబ్రహ్మవాదినమ్॥ ౪౮॥ తతోబ్రాహ్మణతాంయాతోవిశ్వామిత్రోమహాతపాః। క్షత్రియస్సోప్యథతథాబ్రహ్మవంశస్యకారకః ॥ ౪౯ ॥ తస్యపుత్రామహాత్మానోబ్రహ్మవంశవివర్ధనాః। తపస్వినోబ్రహ్మవిదోగోత్రకర్తారఏవచ॥౪౯॥ మధుచ్ఛందశ్చభగవాన్దేవరాతశ్చవీర్యవాన్। అక్షీణశ్చశకుంతశ్చబభ్రుఃకాలపథస్తథా॥ ౫౦॥ యాజ్ఞవల్క్యశ్చవిఖ్యాతస్తథాస్థూణోమహావ్రతః। ఉలూకోఽథముద్గలశ్చతథర్షిస్సైంధవాయనః ॥ ౫౧ ॥ వల్గుజంఘశ్చభగవాన్గాలవశ్చమహానృషిః। రుచిర్వజ్రస్తథాఖ్యాతస్సాలంకాయనఏవచ ॥ ౫౨॥ లీలాఢ్యోనారదశ్చైవతథాకూర్చాముఖస్స్మృతః। బాహులిర్ముసలశ్చైవవక్షోగ్రీవస్తథైవచ॥ ౫౩॥ ఆంఘ్రికోనైకదృక్చైవశిలాయూపశ్శితశ్శుచిః। చక్రకోమారుతంతవ్యోవాతఘ్నోథాశ్వలాయనః॥ ౫౪॥ శ్యామాయనోఽథగార్గ్యశ్చజాబాలిస్సుశ్రుతస్తథా। కారీషిరథసంశ్రుత్యఃపరపౌరవతంతవః॥ ౫౫॥ మహానృషిశ్చకపిలస్తథర్షిస్తాడకాయనః। తథైవచోపగహనస్తథర్షిశ్చాసురాయణిః॥౫౬॥ మార్గమర్షిర్హిరణ్యాక్షోజంఘారిర్బాభ్రవాయణిః। సూతిర్విభూతిస్సూతశ్చసూరకృత్తుతథైవహి॥౫౭॥ అరాణిర్నాచికశ్చైవచాంపేయోజ్జయనౌతథా। నవతంతుర్బకనఖఃసయనోయతిరేవచ॥౫౮॥ అంభోరుహశ్చామత్స్యశ్శిరీషీచాథగార్దభిః। ఊర్జయోనిరుదాపేక్షీనారదీచమహానృషీ॥౫౯॥ విశ్వామిత్రాత్మజాస్సర్వేమునయోబ్రహ్మవాదినః। తథైవక్షత్రియోరాజన్విశ్వామిత్రోమహాతపాః॥ ౬౦॥ ఋచీకేనాహితంబ్రహ్మపరమేతద్యుధిష్ఠిర। ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంతత్త్వేనభరతర్షభ॥౬౧॥ విశ్వామిత్రస్యవైజన్మసోమసూర్యాగ్నితేజసః। యత్రయత్రచసందేహోభూయస్తేరాజసత్తమ ॥ ౬౨ ॥ తత్రతత్రచమాంబ్రూహిఛేత్తాస్మితవసంశయాన్॥౬౩॥..*

ఇతి - అనుశాసనికపర్వణి - విశ్వామిత్రోపాఖ్యానే - చతుర్థోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ ఆనృశంస్యస్యధర్మస్యగుణాన్భక్తజనస్యచ। శ్రోతుమిచ్ఛామిధర్మజ్ఞతన్మేబ్రూహిపితామహ॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। వాసవస్యచసంవాదంశుకస్యచమహాత్మనః॥ ౨॥ విషయేకాశిరాజస్యగ్రామాన్నిష్క్రమ్యలుబ్ధకః। సవిషంకాండమాదాయమృగయామాసవైమృగమ్॥౩॥ తత్రచామిషలుబ్ధేనలుబ్ధకేనమహావనే। అవిదూరేమృగాన్దృష్ట్వాబాణఃప్రతిసమాహితః॥ ౪॥ తేనదుర్వారితాస్త్రేణనిమిత్తచపలేషుణా। మహాన్వనతరుస్తత్రవిద్ధోమృగజిఘాంసయా॥౫॥ సతీక్ష్ణవిషదిగ్ధేనశరేణాతిబలాత్కృతః। ఉత్సృజ్యఫలపత్రాణిపాదపశ్శోషమాగతః॥౬॥తస్మిన్వృక్షేతథాభూతేకోటరేషుచిరోషితః। నజహాతిశుకోవాసంతస్యభక్త్యావనస్పతేః॥౭॥నిష్ప్రచారోనిరాహారోగ్లానఃశిథిలవాగపి। కృతజ్ఞస్సహవృక్షేణధర్మాత్మాసోప్యశుష్యత॥౮॥తముదారంమహాసత్త్వమతిమానుషచేష్టితమ్। సమదుఃఖసుఖందృష్ట్వావిస్మితఃపాకశాసనః॥౯॥తతశ్చింతాముపగతఃశక్రఃకథమయంద్విజః। తిర్యగ్యోనావసంభావ్యమానృశంస్యమవస్థితః॥ ౧౦ ॥ అథవానాత్రచింత్యంహిఅభవద్వాసవస్యతు। ప్రాణినామపిసర్వేషాంసర్వస్సర్వత్రదృశ్యతే॥ ౧౧॥ తతోబ్రాహ్మణవేషేణమానుషంరూపమాస్థితః। అవతీర్యమహీంశక్రస్తంపక్షిణమువాచహ॥౧౨॥ శుకభోఃపక్షిణాంశ్రేష్ఠదాక్షేయీసుప్రజాస్తథా। పృచ్ఛేత్వాంశుకమేనంత్వంకస్మాన్నత్యజసిద్రుమమ్॥ ౧౩॥ అథపృష్టశ్శుకఃప్రాహమూర్ధ్నాసమభివాద్యతం। స్వాగతందేవరాజత్వంవిజ్ఞాతస్తపసామయా॥౧౪॥ తతోదశశతాక్షేణసాధుసాధ్వితిభాషితమ్। అహోవిజ్ఞానమిత్యేవంమనసాపూజితస్తతః॥౧౫॥ తమేవంశుభకర్మాణంశుకంపరమధార్మికమ్। విజానన్నపితాంప్రీతింపప్రచ్ఛబలసూదనః॥౧౬॥ నిష్పత్రమఫలంశుష్కమశరణ్యంపతత్త్రిణామ్। కిమర్థంసేవసేవృక్షంసదామహదిదంవనమ్॥ ౧౭ ॥ అన్యేపిబహవోవృక్షాఃపత్రసంఛన్నకోటరాః। శుభాఃపర్యాప్తసంచారావిద్యంతేస్మిన్మహావనే॥ ౧౮॥ గతాయుషమసామర్థ్యంక్షీణసారంహతశ్రియమ్। విమృశ్యప్రజ్ఞయాధీరజహీమంస్థవిరంద్రుమం॥౧౯॥భీష్మః॥తదుపశ్రుత్యధర్మాత్మాశుకశ్శక్రేణభాషితమ్। సుదీర్ఘమతినిశ్శ్వస్యదీనోవాక్యమువాచహ ॥ ౨౦ ॥ అనతిక్రమణీయానిదైవతానిశచీపతే। యత్రాభవస్తవప్రశ్నస్తన్నిబోధసురో

త్తమ॥౨౧॥ అస్మిన్నహం ద్రుమే జాతస్సాధుభిశ్చ గుణైర్యుతః। బాలభావేన సంగుప్తశ్శత్రుభిశ్చ న ధర్షితః ॥౨౨॥ కిమనుక్రోశవైఫల్యముత్పాదయ
సి మేఽనఘ। ఆనృశంస్యేఽభియుక్తస్య భక్తస్యానన్యగస్య చ॥౨౩॥ అనుక్రోశో హి సాధూనాం సుమహద్ధర్మలక్షణమ్। అనుక్రోశశ్చ సాధూనాం సదా ప్రీతిం
ప్రయచ్ఛతి॥ ౨౪ ॥ త్వమేవ దైవతైస్సర్వైః పృచ్ఛ్యసే ధర్మసంశయాన్। అతస్త్వం దేవ దేవానామాధిపత్యే ప్రతిష్ఠితః ॥ ౨౫ ॥ నార్హసే త్వం మాం సహ
స్రాక్ష ద్రుమం త్యాజయితుం చిరాత్। సమర్థముపజీవ్యైనం త్యజేయం కథమద్య వై॥ ౨౬॥ తస్య వాక్యేన సౌమ్యేన హర్షితః పాకశాసనః। శుకం ప్రో
వాచ ధర్మాత్మా ఆనృశంస్యేన తోషితః॥౨౭॥ వరం వృణీష్వేతి తదా స చ వవ్రే వరం శుకః। ఆనృశంస్యపరో నిత్యం తస్య వృక్షస్య సంభవమ్ ॥ ౨౮ ॥ విది
త్వా చ దృఢాం భక్తిం తాం శుకే శీలసంపదమ్। ప్రీతః క్షిప్రమథో వృక్షమమృతేనావసిక్తవాన్॥ ౨౯॥ తతః ఫలాని పత్రాణి శాఖాశ్చాపి మనోహరాః । శు
కస్య దృఢభక్తిత్వాత్ శ్రీమత్త్వం ప్రాప స ద్రుమః॥ ౩౦ ॥ శుకశ్చ కర్మణా తేన ఆనృశంస్యేన తేన వై । ఆయుషోఽన్తే మహారాజ ప్రాప శక్రసలోకతామ్॥
౩౧॥ ఏవమేవ మనుష్యేంద్ర భక్తిమంతం సమాశ్రితః। సర్వార్థసిద్ధిం లభతే శుకం ప్రాప్య యథా ద్రుమః॥౩౨॥...................................*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-శుకవాసవసంవాదే-పంచమోఽధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహ మహాప్రాజ్ఞ సర్వశాస్త్రభృతాం వర। దైవే పురుషకారే చ కింస్విచ్ఛ్రేష్ఠతరం భవేత్ ॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితి
హాసం పురాతనమ్। వసిష్ఠస్య చ సంవాదం బ్రహ్మణశ్చ యుధిష్ఠిర॥ ౨॥ దైవమానుషయోః కింస్విత్కర్మణోః శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే। పురా వసిష్ఠో భగవాన్ పితా
మహమపృచ్ఛత ॥ ౩ ॥ తతః పద్మోద్భవో రాజన్ దేవదేవః పితామహః। ఉవాచ మధురం వాక్యమర్థవద్ధేతుభూషితమ్ ॥ ౪ ॥ బ్రహ్మా ॥ నాబీజం జా
యతే కించిన్న బీజేన వినా ఫలమ్। బీజాద్బీజం ప్రభవతి బీజాదేవ ఫలం స్మృతమ్॥ ౫॥ యాదృశం వపతే బీజం క్షేత్రమాసాద్య కర్షకః । సుకృతే దుష్కృతే
వాపి తాదృశం దృశ్యతే ఫలమ్॥౬॥ యథా బీజం వినా క్షేత్రముప్తం భవతి నిష్ఫలమ్ । తథా పురుషకారేణ వినా దైవం న సిధ్యతి॥౭॥ క్షేత్రం పురుషకారస్తు దై
వం బీజముదాహృతమ్। క్షేత్రబీజసమాయోగాత్తతస్సస్యం సమృధ్యతే॥ ౮॥ కర్మణః ఫలనిర్వృత్తిం స్వయమశ్నాతి కారకః । ప్రత్యక్షం దృశ్యతే లో
కే కృతస్యాపకృతస్య చ॥౯॥ (శుభేన కర్మణా సౌఖ్యం దుఃఖం పాపేన కర్మణా। కృతం ఫలతి సర్వత్ర నాకృతం భుజ్యతే క్వచిత్ ॥౧౦॥ కృతీ సర్వత్ర లభతే ప్ర
తిష్ఠాం భాగ్యసంయుతామ్। అకృతీ లభతే భ్రష్టః క్షతే క్షారావసేచనమ్॥) ౧౧॥ తపసా రూపసౌభాగ్యం రత్నాని వివిధాని చ। ప్రాప్యతే కర్మణా సర్వం న
దైవాదకృతాత్మనా॥౧౨॥ తథా స్వర్గశ్చ భోగశ్చ నిష్ఠా యా చ మనీషితా । సర్వం పురుషకారేణ కృతేనేహోపలభ్యతే॥ ౧౩॥ జ్యోతీంషి త్రిదశా
నాగా యక్షాశ్చంద్రార్కమారుతాః । సర్వే పురుషకారేణ మానుష్యాద్దేవతాం గతాః॥ ౧౪॥ అర్థో వా మిత్రవర్గో వా ఐశ్వర్యం వా కులాన్వితమ్। శ్రీ
శ్చాపి దుర్లభా భోక్తుం తథైవాకృతకర్మభిః॥౧౫॥ (శౌచేన లభతే విప్రః క్షత్రియో విక్రమేణ తు। వైశ్యః పురుషకారేణ శూద్రశ్శుశ్రూషయా శ్రియమ్॥ ౧౬॥
నాదాతారం భజంత్యర్థా న క్లీబం నాపి నిష్క్రియమ్ । నాకర్మశీలం నాశూరం తథా నైవాతపస్వినమ్॥౧౭॥ యేన లోకాస్త్రయస్సృష్టా దైత్యాస్సర్వా
శ్చ దేవతాః। స ఏష భగవాన్ విష్ణుస్సముద్రే తప్యతే తపః॥ ౧౮॥ స్వం చేత్కర్మఫలం న స్యాత్సర్వమేవాఫలం భవేత్ । లోకో దైవం సమాలంబ్య ఉదాసీ
నో భవేన్న తు॥ ౧౯॥ అకృత్వా మానుషం కర్మ యో దైవమనువర్తతే। వృథా శ్రామ్యతి సంప్రాప్య పతిం క్లీబమివాంగనా॥ ౨౦॥ న తథా మానుషే లోకే భ
యమస్తి శుభాశుభే। యథా త్రిదశలోకే హి భయమన్యైస్సజాయతే॥ ౨౧॥ కృతః పురుషకారస్తు దైవమేవానువర్తతే । (న దైవమకృతే కించిత్కస్యచిద్దా
తుమర్హతి॥౨౨॥ యథా స్థానాన్యనిత్యాని దృశ్యంతే దైవతేష్వపి। కథం కర్మ వినా దైవం స్థాస్యతి స్థాపయిష్యతే ॥) ౨౩॥ న దైవతాని లోకేఽస్మిన్ వ్యాపా
రం యాంతి కస్యచిత్ । వ్యాసంగం జనయంత్యుగ్రమాత్మాభిభవశంకయా ॥ ౨౪॥ ఋషీణాం దేవతానాం చ సదా భవతి విగ్రహః। కస్య వాచా హ్యదైవం
స్యాద్యతో దైవం ప్రవర్తతే॥ ౨౫॥ కథం తస్య సముత్పత్తిర్యతో దైవం ప్రవర్తతే। ఏవం త్రిదశలోకేఽపి ప్రాప్యంతే బహవో గుణాః ॥ ౨౬॥ ఆత్మైవ హ్యాత్మ

నోబంధురాత్మైవరిపురాత్మనః। అత్మైవహ్యాత్మనస్సాక్షీకృతస్యాప్యకృతస్యచ ॥౨౭॥కృతంచాప్యకృతంకించిత్కృతేకర్మణిసిధ్యతి।సుకృతందుష్కృతం
కర్మనయథార్థంప్రపద్యతే॥ ౨౮॥ దేవానాంశరణంపుణ్యంసర్వంపుణ్యేనవాప్యతే । పుణ్యశీలంనరంప్రాప్యకిందైవంప్రకరిష్యతి॥ ౨౯॥ పురాయయా
తిర్విభ్రష్టశ్చ్యావితఃపతితఃక్షితౌ। పునరారోపితస్స్వర్గందౌహిత్రైఃపుణ్యకర్మభిః॥ ౩౦॥ పురూరవాశ్చరాజర్షిర్ద్విజైరభిహితఃపురా। ఐలఇ
త్యభివిఖ్యాతస్స్వర్గంప్రాప్తోమహీపతిః॥౩౧॥అశ్వమేధాదిభిర్యజ్ఞైఃసత్కృతఃకోసలాధిపః।మహర్షిశాపాత్సౌదాసఃపురుషాదత్వమాగతః ॥ ౩౨॥
అశ్వత్థామాచరామశ్చమునిపుత్రౌధనుర్ధరౌ। నగచ్ఛతస్స్వర్గలోకంస్వకృతేనేహకర్మణా ॥ ౩౩ ॥ వసుర్యజ్ఞశతైరిష్ట్వాద్వితీయఇవవాసవః।
మిథ్యాభిధానేనైకేనరసాతలతలంగతః॥ ౩౪॥ బలిర్వైరోచనిర్బద్ధోధర్మపాశేనదైవతైః।విష్ణోఃపురుషకారేణపాతాళసదనఃకృతః ॥ ౩౫॥ శక్రస్యో
గ్రమ్యచరణంప్రస్థితోజనమేజయః । ద్విజస్త్రీణాంవధంకృత్వాకిందైవేననవారితః॥ ౩౬॥ అజ్ఞానాద్బ్రాహ్మణంహత్వాస్పృష్టోబాలవధేనచ। వైశం
పాయనవిప్రర్షిఃకిందైవేననవారితః॥౩౭॥ గోప్రదానేనమిథ్యాచబ్రాహ్మణేభ్యోమహామఖే । పురానృగశ్చరాజర్షిఃకృకలాసత్వమాగతః ॥ ౩౮॥
ధుంధుమారశ్చరాజర్షిఃసత్రేష్వేవజరాంగతః। ప్రీతిదాయంపరిత్యజ్యసుష్వాపసగిరివ్రజే॥ ౩౯॥ పాండవానాంహృతంరాజ్యంధార్తరాష్ట్రైర్మ
హాబలైః। పునఃప్రత్యాహృతంచైవనదైవాద్భుజసంశ్రయాత్ ॥ ౪౦ ॥ తపోనియమసంయుక్తామునయఃసంశితవ్రతాః। కింతేదైవబలాచ్ఛాపముత్సృ
జంతేనకర్మణా॥౪౧॥ పాపముత్సృజతేలోకేసర్వంప్రాప్యసుదుర్లభమ్ । లోభమోహసమాపన్నంనదైవంత్రాయతేనరమ్॥ ౪౨ ॥ యథాగ్నిఃప
వనైర్ధూతఃసూక్ష్మోపిసుమహాన్భవేత్। తథాకర్మసమాయుక్తందైవంసాధువివర్ధతే॥ ౪౩॥ యథాతైలక్షయాద్దీపఃప్రహ్రాసముపగచ్ఛతి। తథా
కర్మక్షయాద్దైవంప్రహ్రాసముపగచ్ఛతి॥ ౪౪ ॥ విపులమపిధనౌఘంప్రాప్యభోగాన్స్త్రియోవాపురుషఇహనశక్తఃకర్మహీనోహిభోక్తుమ్ । సునిహి
తమపిచార్థందైవతైరక్ష్యమాణంపురుషఇహమహాత్మాప్రాప్నుతేనిత్యయుక్తః ॥ ౪౫ ॥ వ్యయగుణమపిసాధుంకర్మణాసంశ్రయంతేభవతిమనుజలో
కాదేవలోకోవిశిష్టః। బహుతరసుసమృద్ధ్యామానుషాణాంగృహాణిపితృవనభవనాభందృశ్యతేచామరాణామ్॥౪౬॥ నచఫలతివికర్మాజీవలోకేనదైవం
వ్యపనయతివిమార్గంనాస్తిదైవేప్రభుత్వమ్। గురుమివకృతమగ్ర్యంకర్మసంయాతిదైవంనయతిపురుషకారస్సంచితస్తత్రతత్ర॥ ౪౭॥ ఏతత్తేసర్వమా
ఖ్యాతంమయావైమునిసత్తమ । ఫలంపురుషకారస్యసదాసందృశ్యతత్వతః॥ ౪౮॥ అభ్యుత్థానేనదైవస్యసమారబ్ధేనకర్మణా। విధినాకర్మణాచైవస్వ
ర్గమార్గమవాప్నుయాత్ ॥ ౪౯ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-ఆనుశాసనికపర్వణి-దైవపురుషకారేషష్ఠోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥కర్మణాంచసమస్తానాంశుభానాంభరతర్షభ। ఫలానిభరతశ్రేష్ఠప్రబ్రూహిపరిపృచ్ఛతః॥ ౧ ॥ భీష్మః॥ హంతతేకథయిష్యామియన్మాంపృ
చ్ఛసిభారత। రహస్యంయదృషీణాంతుతచ్ఛృణుష్వయుధిష్ఠిర ॥ ౨ ॥ యాగతిఃప్రాప్యతేయేనప్రేత్యభావేచిరేప్సితా । యేనయేనశరీరేణయద్యత్క
ర్మకరోతియః॥౩॥ తేనతేనశరీరేణతత్తత్ఫలముపాశ్నుతే । యస్యాంయస్యామవస్థాయాంయత్కరోతిశుభాశుభమ్॥౪॥ తస్యాంతస్యామవస్థాయాం
భుంక్తేజన్మనిజన్మని। ననశ్యతికృతమ్కర్మసదాపంచేంద్రియైరిహ॥ ౫॥ తేహ్యస్యసాక్షిణోనిత్యంషష్ఠఆత్మాతథైవచ। చక్షుర్దద్యాన్మనోదద్యాద్వా
చందద్యాచ్చసూనృతామ్॥౬॥ అనువ్రజేదుపాసీతసయజ్ఞఃపంచదక్షిణః । యోదద్యాదపరిక్లిష్టమన్నమధ్వనివర్తతే॥౭॥ శ్రాంతాయాదృష్టపూర్వా
యతస్యపుణ్యఫలంమహత్। స్థండిలేషుశయానానాంగృహాణిశయనానిచ॥ ౮॥ చీరవల్కలసంవీతేవాసాంస్యాభరణానిచ। వాహనానిచయానాని
యోగాత్మనితపోధనే॥౯॥ అగ్నీనుపశయానస్యరాజ్ఞఃపౌరుషమేవచ। రసానాంప్రతిసంహారేసౌభాగ్యమనుగచ్ఛతి॥౧౦॥ ఆమిషప్రతిసంహారేపశూన్

పుత్రాంశ్చవిందతి। అవాక్ఛిరాస్తుయోలంబేదుదవాసంచయోవసేత్ ॥ ౧౧॥ సతతంచైకశాయీయస్సలభేతేప్సితాంగతిమ్। పాద్యమాసనమేవా
థదీపమన్నంప్రతిశ్రయమ్॥ ౧౨॥ దద్యాదతిథిపూజార్థంసయజ్ఞఃపంచదక్షిణః। వీరాసనంవీరశయ్యాంవీరస్థానముపాగతః॥ ౧౩ ॥ అక్షయా స్తస్యవై
లోకాస్సర్వకామగమాస్తథా। ధనంలభేతదానేనమౌనేనాజ్ఞాంవిశాంపతే॥ ౧౪ ॥ ఉపభోగాంశ్చతపసాబ్రహ్మచర్యేణజీవితమ్ । రూపమైశ్వర్యమా
రోగ్యమహింసాఫలమశ్నుతే॥ ౧౫ ॥ ఫలమూలాశినోరాజ్యంస్వర్గఃపర్ణాశినాంభవేత్ । ప్రాయోపవేశినోరాజన్సర్వత్రసుఖమశ్నుతే ॥ ౧౬॥
గవాఢ్యశ్శాకదీక్షాయాంస్వర్గగామీతృణాశనః। స్త్రియస్త్రిషవణంస్నాత్వావాయుంపీత్వాక్రతుంలభేత్ ॥ ౧౭॥స్వర్గంసత్యేనలభతేదీక్షయా
కులముత్తమమ్। సలిలాశీభవేద్యస్తుసదాగ్నిస్సంస్కృతోద్విజః॥ ౧౮॥ మనుంసాధయతేరాజ్యంనాకపృష్ఠమనాశకే । ఉపవాసంచదీక్షాయామభి
షేకంచపార్థివ॥ ౧౯॥ కృత్వాద్వాదశవర్షాణివీరస్థానాద్విశిష్యతే। అధీత్యసర్వవేదాన్వై సద్యోదుఃఖాద్విముచ్యతే॥ ౨౦॥ మానసంహిచరన్ధ
ర్మంస్వర్గలోకముపాశ్నుతే। యాదుస్త్యజాదుర్మతిభిర్యానజీర్యతిజీర్యతః॥౨౧॥ యోసౌప్రాణాంతికోరోగస్తాంతృష్ణాంత్యజతస్సుఖమ్। యథాధే
నుసహస్రేషువత్సోవిందతిమాతరమ్॥౨౨॥ ఏవంపూర్వకృతంకర్మకర్తారమనుగచ్ఛతి। అచోద్యమానానియథాపుష్పాణిచఫలానిచ॥ ౨౩ ॥ స్వకా
లంనాతివర్తంతేతథాకర్మపురాకృతమ్।జీర్యంతిజీర్యతఃకేశాదంతాజీర్యంతిజీర్యతః॥౨౪॥చక్షుశ్శ్రోత్రేచజీర్యేతేతృష్ణైకానతుజీర్యతే।యేనప్రీణాతి
పితరంతేనప్రీతఃప్రజాపతిః॥ ౨౫॥ ప్రీణాతిమాతరంయేనపృథివీతేనపూజితా । యేనప్రీణాత్యుపాధ్యాయంతేనస్యాత్బ్రహ్మపూజితమ్॥ ౨౬॥ సర్వేత
స్యాదృతాధర్మాయస్యైతేత్రయఆదృతాః। అనాదృతాస్తుయస్యైతేసర్వాస్తస్యాఫలాఃక్రియాః॥౨౭॥ వైశంపాయనః॥భీష్మస్యైతద్వచశ్శ్రుత్వా
విస్మితాఃకురుపుంగవాః। ఆసన్ప్రహృష్టమనసఃప్రీతిమంతోభవంస్తదా॥ ౨౮ ॥ యన్మంత్రేభవతివృథాపయుజ్యమానేయత్సోమేభవతివృథాభిషూయ
మాణే। యచ్చాగ్నౌభవతివృథాభిహూయమానేతత్సర్వంభవతివృథాభిధీయమానే॥౨౯॥ ఇత్యేతదృషిణాప్రోక్తముక్తవానస్మియద్విభో। శుభాశుభ
ఫలప్రాప్తౌకిమతశ్శ్రోతుమిచ్ఛసి ॥ ౩౦ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే - ఆనుశాసనికపర్వణి - ఫలప్రవచనే-సప్తమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కేపూజ్యాఃకేనమస్కార్యాఃకాన్నమస్యసిభారత। ఏతన్మేసర్వమాచక్ష్వయేభ్యస్స్పృహయసేనృప॥ ౧॥ఉత్తమాపద్గతస్యాపియత్రతే
వర్తతేమనః। మనుష్యలోకేసర్వేస్మిన్యదముత్రేహచాప్యుత ॥ ౨॥ భీష్మః॥ స్పృహయామిద్విజాతిభ్యోయేషాంబ్రహ్మపరంధనమ్। యేషాంస్వప్ర
త్యయస్స్వర్గస్తపస్స్వాధ్యాయసాధనమ్ ॥ ౩ ॥ యేషాంబాలాశ్చవృద్ధాశ్చపిత్ర్యపైతామహీంధురమ్। ఉద్వహంతినసీదంతితేభ్యోవైస్పృహయా
మ్యహమ్॥ ౪॥ విద్యాస్వభావనిత్యానాందాంతానాంమృదుభాషిణామ్। శ్రుతవృత్తోపపన్నానాంసదాక్షరవిదాంసతామ్॥ ౫॥సంసత్సువదతాంతా
తహంసానామివసంఘశః। మంగళ్యరూపారుచిరాదివ్యజీమూతనిస్వనాః॥౬॥సమ్యగుచ్చారితావాచశ్శ్రూయంతేహియుధిష్ఠిర। శుశ్రూషమాణేనృ
పతౌప్రేత్యచేహసుఖావహాః॥ ౭ ॥ యేచాపితేషాంశ్రోతారస్సదాసదసిసంమతాః। విజ్ఞానగుణసంపన్నాస్తేభ్యశ్చస్పృహయామ్యహమ్ ॥ ౮ ॥ సు
సంస్కృతానిప్రయతాశ్శుచీనిగుణవంతిచ । దదత్యన్నానితృప్త్యర్థంబ్రాహ్మణేభ్యోయుధిష్ఠిర॥ ౯॥ యేచాపిసతతంరాజంస్తేభ్యశ్చస్పృహయామ్య
హమ్। శక్యంహ్యేవాహవేయోద్ధుంనదాతుమనసూయితమ్॥౧౦॥శూరావీరాశ్చశతశస్సంతిలోకేయుధిష్ఠిర। తేషాంసంఖ్యాయమానానాందానశూ
రోవిశిష్యతే॥ ౧౧॥ ధన్యస్స్యాంయద్యహంభూయస్సౌమ్యబ్రాహ్మణకోపివా । కులేజాతోధర్మగతిస్తపోవిద్యాపరాయణః॥ ౧౨॥ నమేత్వత్తఃప్రియత
రోలోకేస్మిన్పాండునందన। త్వత్తశ్చాపిప్రియతరాబ్రాహ్మణాభరతర్షభ॥ ౧౩ ॥ యథామమప్రియతమాస్త్వత్తోవిప్రాఃకురూత్తమ। తేనసత్యేన
గచ్ఛేయంలోకాన్యత్రసశంతనుః॥ ౧౪॥ నమేపితాప్రియతరోబ్రాహ్మణేభ్యస్తథాభవత్ । నమేపితుఃపితావాపియేచాన్యేపిసుహృజ్జనాః ॥ ౧౫ ॥

నహిమేవృజినంకించిద్విద్యతేబ్రాహ్మణేష్విహ । అణువాయదివాస్థూలంవిద్యతేసాధుకర్మసు॥ ౧౬ ॥ కర్మణామనసావాపివాచావాపిపరంతప।యన్మే
కృతంబ్రాహ్మణేభ్యస్తేనాద్యనతపామ్యహమ్॥ ౧౭ ॥ బ్రహ్మణ్యఇతిమామాహుస్తయావాచాస్మితోషితః । ఏతదేవపవిత్రేభ్యస్సర్వేభ్యఃపరమంస్మృ
తమ్॥౧౮॥పశ్యామిలోకానమలాన్శుచీన్బ్రాహ్మణయాజినః ।। తేషుమేతాతగంతవ్యమహ్నాయచదిరాయచ॥౧౯॥యథాభర్తాశ్రయోధర్మఃస్త్రీ
ణాంలోకేయుధిష్ఠిర। సదేవస్సాగతిర్నాన్యాక్షత్రియస్యతథాద్విజాః॥ ౨౦ ॥ క్షత్రియశ్శతవర్షీచదశవర్షీద్విజోత్తమః। పితాపుత్రౌచవిజ్ఞేయౌత
యోర్హిబ్రాహ్మణోగురుః॥ ౨౧॥ నారీతుపత్యభావేవైదేవరంకురుతేపతిమ్। పృథివీబ్రాహ్మణాలాభేక్షత్రియంకురుతేపతిమ్॥ ౨౨ ॥ పుత్రవచ్చతతో
రక్ష్యాఉపాస్యోగురువచ్చతే। అగ్నివచ్చోపచర్యావైబ్రాహ్మణాఃకురుసత్తమ॥౨౩॥ ఋజూన్సతస్సత్యశీలాన్సర్వభూతహితేరతాన్। ఆశీవిషాని
వక్రుద్ధాన్ద్విజాన్పరిచరేత్సదా ॥ ౨౪ ॥ తేజసస్తపసశ్చైవనిత్యంబిభ్యేయుధిష్ఠిర । ఉభేచైతేపరిత్యాజ్యేతేజశ్చైవతపస్తథా॥౨౫॥ వ్యవసాయస్త
యోశ్శీఘ్రముభయోరేవవిద్యతే। హన్యుఃక్రుద్ధామహారాజబ్రాహ్మణాయేతపస్వినః॥ ౨౬ ॥ భూయస్స్యాదుభయందత్తంబ్రాహ్మణాద్యదకోపనాత్।
కుర్యాదుభయతశ్శేషందత్తశేషంనశేషయేత్॥ ౨౭ । దండపాణిర్యథాగోషుపాలోనిత్యంహిరక్షయేత్। బ్రాహ్మణాన్బ్రహ్మచతదాక్షత్రియఃపరిపా
లయేత్। ౨౮॥ పితేవపుత్రాన్రక్షేథాబ్రాహ్మణాన్ధర్మచేతసః। గృహేష్వేషామవేక్షేథాఃకింస్విదస్తీతిజీవనమ్॥ ౨౯॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-భీష్మనిశ్చయే-అష్టమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ బ్రాహ్మణానాంతుయేలోకాఃప్రతిశ్రుత్యపితామహ। నప్రయచ్ఛంతిమోహాత్తేకేభవంతిమహామ్యతే॥౧॥ ఏతన్మేతత్త్వతోబ్రూహిధర్మంధ
ర్మభృతాంవర। ప్రతిశ్రుత్యదురాత్మానోనప్రయచ్ఛంతియేనరాః॥౨॥భీష్మః॥యోనదద్యాత్ప్రతిశ్రుత్యస్వల్పంవాయదివాబహు । ఆశాంస్తస్యహతాః
సర్వాఃక్లీబస్యేవప్రజాఫలమ్॥౩॥ యాంరాత్రింజాయతేజీవోయాంరాత్రించవినశ్యతి । ఏతస్మిన్నంతరేయద్యత్సుకృతంతస్యభారత॥ ౪॥ యచ్చతస్య
హుతంకించిద్దత్తంవాభరతర్షభ। తపస్తప్తమథోవాపిసర్వంతస్యోపహన్యతే॥౫॥ అథైతద్వచనంప్రాహుర్ధర్మశాస్త్రవిదోజనాః। నిశమ్యభరత
శ్రేష్ఠబుద్ధ్యాపరమయుక్తయా॥౬॥అపిచోదాహరంతీమంధర్మశాస్త్రవిదోజనాః।అశ్వానాంశ్యామకర్ణానాంసహస్రేణసముచ్యతే॥౭॥అత్రైవో
దాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । సృగాలస్యచసంవాదంవానరస్యచభారత॥ ౮ ॥ తౌసఖాయౌపురాహ్యాస్తాంమానుషత్వేపరంతప। అన్యాం
యోనింసమాపన్నౌసార్గాలీంవానరీంతథా॥ ౯ ॥ తతఃపరాసూన్ఖాదంతంసృగాలంవానరోబ్రవీత్ । శ్మశానమధ్యేసంప్రేక్ష్యపూర్వజాతిమను
స్మరన్॥ ౧౦॥ కింత్వయాపాపకంపూర్వంకృతంకర్మసుదారుణమ్। యస్త్వంశ్మశానేమృతకాన్పూతికానత్సికుత్సితాన్॥ ౧౧ ॥ ఏవముక్తఃప్రత్యువా
చసృగాలోవానరంతదా। శ్మశానమధ్యేసంప్రేక్ష్యపూర్వజాతిమనుస్మరన్॥ ౧౨॥ బ్రాహ్మణస్యప్రతిశ్రుత్యనమయాతదుపాహృతమ్। తత్కృతేపా
పకీంయోనిమాపన్నోస్మిప్లవంగమ॥ తస్మాదేవంవిధంభక్ష్యంభక్షయామిబుభుక్షితః ॥ ౧౩ ॥ భీష్మః॥ సృగాలోవానరంప్రాహపునరేవనరోత్తమ।కిం
త్వయాపాపకంకర్మకృతంయేనాసివానరః॥ ౧౪ ॥ వానరః ॥ సదాచాహంఫలాహారోబ్రాహ్మణానాంతుజంబుక। తస్మాన్నబ్రాహ్మణస్వంతుహర్త
వ్యంవిదుషాసదా॥ సమంవివాదోమోక్తవ్యోదాతవ్యంచప్రతిశ్రుతమ్॥ ౧౫॥ భీష్మః॥ ఇత్యేతద్బ్రువతోరాజన్బ్రాహ్మణస్యమయాశ్రుతమ్। కథాంక
థయతఃపుణ్యాంధర్మజ్ఞస్యపురాతనీమ్॥౧౬॥ శ్రుతశ్చాపిమయాభూయఃకృష్ణస్యాపివిశాంపతే।కథాంకథయతఃపూర్వంబ్రాహ్మణంప్రతిపాండవ॥౧౭॥
నహర్తవ్యంవిప్రధనంక్షంతవ్యంతేషునిత్యశః। బాలాశ్చనావమంతవ్యాదరిద్రాఃకృపణాఅపి ॥ ౧౮ ॥ ఏవమేవచమాంనిత్యంబ్రాహ్మణాస్సందిశంతివై ।
ప్రతిశ్రుత్యభవేద్దేయంనాశాకార్యాద్విజోత్తమ ॥ ౧౯ ॥ బ్రాహ్మణోహ్యాశయాపూర్వంకృతయాపృథివీపతే।సుసమిద్ధోయథాదీప్తఃపావకస్తద్విధః

స్మృతః॥ ౨౦॥ యం నిరీక్ష్యేత సంక్రుద్ధ ఆశయా పూర్వజాతయా। ప్రదహేచ్చ హితం రాజన్ కక్షమక్షయ్యభుగ్యథా॥ ౨౧॥ స ఏవ హి యదా తుష్టో వచసా ప్ర
తినందతి। భవత్యగదసంకాశో విషయే తస్య భారత ॥ ౨౨ ॥ పుత్రాన్ పౌత్రాన్ పశూంశ్చైవ బాంధవాన్ సచివాంస్తథా। పురం జనపదం చైవ శాంతిరిష్టే
న పోషయేత్ ॥౨౩॥ ఏతద్ధి పరమం తేజో బ్రాహ్మణస్యేహ దృశ్యతే। సహస్రకిరణస్యేవ సవితుర్ధరణీతలే ॥ ౨౪॥ తస్మాద్దాతవ్యమేవేహ ప్రతిశ్రుత్య యు
ధిష్ఠిర। యదీచ్ఛేచ్ఛోభనాం జాతిం ప్రాప్తుం భరతసత్తమ ॥ ౨౫॥ బ్రాహ్మణస్య హి దత్తేన ధ్రువం స్వర్గో హ్యనుత్తమః। శక్యః ప్రాప్తుం విశేషేణ దానం
హి మహతీ క్రియా॥ ౨౬॥ ఇతో దత్తేన జీవంతి దేవతాః పితరస్తథా। తస్మాద్దానాని దేయాని బ్రాహ్మణేభ్యో విజానతా ॥ ౨౭॥ మహద్ధి భరతశ్రేష్ఠ బ్రాహ్మ
ణస్తీర్థముచ్యతే। వేలాయాం న తు కస్యాంచిద్గచ్ఛేద్విప్రో హ్యపూజితః॥ ౨౮॥ ....*

* ఇతి ఆనుశాసనికపర్వణి - సృగాలవానరసంవాదే - నవమోధ్యాయః - *

యుధిష్ఠిరః॥ మిత్రసౌహార్దయోగేన ఉపదేశం కరోతి యః। జాత్యాధమస్య రాజర్షే దోషస్తస్య భవేన్న వా ॥ ౧ ॥ ఏతదిచ్ఛామి తత్త్వేన వ్యాఖ్యాతం
వై పితామహ। సూక్ష్మా గతిర్హి ధర్మస్య యత్ర ముహ్యంతి మానవాః॥ ౨॥ భీష్మః॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి శృణు రాజన్ యథాక్రమమ్। ఋషీణాం వద
తాం పూర్వం శ్రుతమాసీద్యథా పురా ॥ ౩॥ ఉపదేశో న కర్తవ్యో జాతిహీనస్య వై క్వచిత్। ఉపదేశే మహాన్ దోష ఉపాధ్యాయస్య భాష్యతే॥ ౪॥ నిద
ర్శనమిదం రాజన్ శృణు మే భరతర్షభ। దురుక్తవచనో రాజన్ యథా పూర్వం యుధిష్ఠిర ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మాశ్రమపదే వృత్తం పార్శ్వే హిమవతశ్శుభే త
త్రాశ్రమపదం పుణ్యం నానావృక్షగణాయుతమ్ ॥ ౬॥ నానాగుల్మలతాకీర్ణం మృగద్విజనిషేవితమ్। సిద్ధచారణసంయుక్తం రమ్యం పుష్పితకాననమ్॥ ౭॥ ప్ర
తిభిర్బహుభిః కీర్ణం తాపసైరుపసేవితమ్। బ్రాహ్మణైశ్చ మహాభాగైః సూర్యజ్వలనసన్నిభైః ॥ ౮ ॥ నియమవ్రతసంపన్నైః సమాకీర్ణం తపస్విభిః॥
దీక్షితైర్భరత। శ్రేష్ఠయతాహారైః కృతాత్మభిః॥ ౯॥ తపోధ్యయనఘోషైశ్చ నాదితం భరతర్షభ। వాలఖిల్యైశ్చ బహుభిర్యతిభిశ్చ నిషేవితమ్॥ ౧౦॥ తత్ర
కశ్చిత్సముత్సాహం కృత్వా శూద్రో దయాన్వితః। ఆగతో హ్యాశ్రమపదం పూజితశ్చ తపస్విభిః ॥ ౧౧ ॥ తాంస్తు దృష్ట్వా మునిగణాన్ దేవకల్పాన్ మహౌ
జసః। వివిధా వహతో దీక్షాస్సంప్రహృష్యత భారత ॥ ౧౨ ॥ అథాస్య బుద్ధిరభవత్తపస్తప్తుం నరాధిప। తతోఽబ్రవీత్కులపతిం పాదౌ సంగృహ్య భారత ॥
౧౩॥ భవత్ప్రసాదాదిచ్ఛామి ధర్మం వక్తుం ద్విజర్షభ। తన్మాం త్వం భగవన్ వక్తుం ప్రవ్రాజయితుమర్హసి॥ ౧౪ ॥ వర్ణావరోఽహం భగవన్ శూద్రో జా
త్యాస్మి సత్తమ। శుశ్రూషాం కర్తుమిచ్ఛామి ప్రపన్నాయ ప్రసీద మే ॥ ౧౫ ॥ కులపతిః ॥ న శక్యమిహ శూద్రేణ లింగమాశ్రిత్య వర్తితుమ్। ఆస్యతాం య
ది తే బుద్ధిః శుశ్రూషానిరతో వస ॥ శుశ్రూషయా పరాన్ లోకానవాప్స్యసి న సంశయః ॥ భీష్మః ॥ ఏవముక్తస్తు మునినా స శూద్రోఽచింతయన్నృప ॥
౧౬॥ కథమత్ర మయా కార్యం శ్రద్ధా ధర్మే పరా చ మే । విజ్ఞాతమేవం భవతు కరిష్యే ప్రియమాత్మనః ॥ ౧౭ ॥ గత్వాశ్రమపదాద్దూరముటజం కృతవాంస్తు
సః। తత్ర వేదీం చ భూమిం చ దేవతాయతనాని చ ॥ ౧౮ ॥ నివేశ్య భరతశ్రేష్ఠ నియమస్థో భవన్మునిః। అభిషేకాంశ్చ నియమాన్ దేవతాయతనేషు చ॥ ౨౦॥
బలిం చ కృత్వా హుత్వా చ దేవతాం చాప్యపూజయత్। సంకల్పనియమోపేతః ఫలాహారో జితేంద్రియః॥ ౨౧॥ నిత్యం సన్నిహితాభిస్తు హ్యౌషధీభిః ఫలై
స్తథా॥ ౨౨॥ అతిథీన్ పూజయామాస యథావత్సముపాగతాన్ । ఏవం హి సుమహాన్ కాలో వ్యత్యక్రామత తస్య వై॥ ౨౩॥ అథాస్య మునిరాగచ్ఛత్సం
గచ్ఛన్ వై తమాశ్రమమ్। సంపూజ్య స్వాగతేనర్షిం విధివత్తమతోషయత్ ॥ ౨౪॥ అనుకూలాః కథాః కృత్వా యథాగతమపృచ్ఛత। ఋషిః పరమతేజ
స్వీ ధర్మాత్మా సంశితవ్రతః॥ ౨౫॥ ఏవం సుబహుశస్తస్య శూద్రస్య భరతర్షభ । సోఽగచ్ఛదాశ్రమమృషిశ్శూద్రం ద్రష్టుం నరర్షభ॥ ౨౬ ॥ అథ తం తాప
సం శూద్రః సోఽబ్రవీద్భరతర్షభ । పితృకార్యం కరిష్యామి తత్ర మేఽనుగ్రహం కురు॥ ౨౭॥ బాఢమిత్యేవ తం విప్ర ఉవాచ భరతర్షభ । శుచిర్భూత్వా స శూ
ద్రస్తు తస్యర్షేః పాద్యమానయత్॥ ౨౮॥ అథ దర్భాంశ్చ వన్యాశ్చ ఓషధీర్భరతర్షభ । పవిత్రమాసనం చైవ బృసీం చ సముపానయత్ ॥ ౨౯ ॥ అథ
దక్షిణమావృత్య బృసీం చరమశీర్షికీమ్ । కృతామన్యాయతో దృష్ట్వా తతః శూద్రమృషిరబ్రవీత్ ॥ ౩౦ ॥ కురుష్వ తాం పూర్వశీర్షాం భవాంశ్చోద

శ్రీ

ఙ్ముఖశ్శుచిః। సచతత్కృతవాన్ శూద్రస్సర్వం యదృషిరబ్రవీత్॥ ౩౧॥ యథోపదిష్టం మేధావీ దర్భార్ఘ్యాదియథాతథమ్। హవ్యకవ్యవిధింకృత్స్న
ముక్తం తేనతపస్వినా॥ ౩౨॥ ఋషీణాంపితృకార్యేచ సచధర్మపథేస్థితః। పితృకార్యేకృతేచాపి విసృష్టస్సజగామహ॥ ౩౩॥ అథదీర్ఘస్యకాలస్యస
తప్యన్ శూద్రతాపసః। వనేపంచత్వమగమత్సుకృతేనచతేనవై॥ ౩౪॥ అజాయతమహారాజవంశే సచమహాద్యుతిః। తథైవసఋషిస్తాత కాలధర్మ
మవాపహ॥ ౩౫॥ పురోహితకులేవిప్రస్సంజాతోభరతర్షభ। ఏవంతౌతత్రసంభూతావుభౌశూద్రమునీతదా॥ ౩౬॥ క్రమేణవర్ధితౌచాపివిద్యాసుకు
శలావుభౌ। అథర్వవేదేవేదేచబభూవర్షిస్సునిష్ఠితః॥ ౩౭॥ కల్పప్రయోగేచోత్పన్నేజ్యోతిషేచపరంగతః। సాంఖ్యేచైవపరాప్రీతిస్తస్యచైవంవ్య
వర్ధత॥ ౩౮॥ పితర్యుపరతేచాపికృతశౌచస్తుపార్థివః। అభిషిక్తఃప్రకృతిభీరాజపుత్రస్సపార్థివః॥ ౩౯॥ అభిషిక్తేనసఋషిరభిషిక్తఃపురోహితః।
సతంపురోధాయసుఖమవసద్భరతర్షభ॥ ౪౦॥ రాజ్యంశశాసధర్మేణప్రజాశ్చపరిపాలయన్। పుణ్యాహవాచనేనిత్యంధర్మకార్యేషుచాసకృత్॥
౪౧॥ ఉత్స్మయన్ప్రాహసచ్చాపిదృష్ట్వారాజాపురోహితమ్। ఏవంసబహుశోరాజన్పురోధసముపాహసత్॥ ౪౨॥ లక్షయిత్వాపురోధాస్తుబహు
శస్తంనరాధిపమ్। ఉత్స్మయంతంచసతతందృష్ట్వాసౌమన్యుమావిశత్॥ ౪౩॥ అథశూన్యేపురోధాస్తుసహరాజ్ఞాసమాగతః। కథాభిరనుకూలాభీరా
జానంచాభ్యరామయత్॥ ౪౪॥ తతోఽబ్రవీన్నరేంద్రంసపురోధాభరతర్షభ। వరమిచ్ఛామ్యహంత్వేకంత్వయాదత్తంమహాద్యుతే॥ ౪౫॥ రాజా॥
వరాణాంతేశతందద్యాంకిముతైకంద్విజోత్తమ। స్నేహాచ్చబహుమానాచ్చనాస్త్యదేయంహిమేతవ॥ ౪౬॥ పురోహితః॥ ఏవంవైవరమిచ్ఛామియ
దితుష్టోఽసిపార్థివ। ప్రతిజానీహితావత్త్వంసత్యంతద్వదనానృతమ్॥ ౪౭॥ భీష్మః॥ బాఢమిత్యేవతంరాజాప్రత్యువాచయుధిష్ఠిర। యదిజ్ఞాస్యామివ
క్ష్యామి అజానన్నతుసంవదే॥ ౪౮॥ పురోహితః॥ పుణ్యాహవాచనేనిత్యంధర్మకృత్యేషుచాసకృత్। శాంతిహోమేషుచసదాకింత్వంహససివీక్ష్య
మామ్॥ ౪౯॥ సవ్రీడంవైభవతిహిమనోమేహసతాత్వయా। కామయాశాపితోరాజన్నాన్యథావక్తుమర్హసి॥ ౫౦॥ సువ్యక్తంకారణంహ్యత్రనతే
హాస్యమకారణమ్। కౌతూహలంమేసుభృశంతత్త్వేనకథయస్వవై॥ ౫౧॥ రాజా॥ ఏవముక్తేత్వయావిప్రయదవాచ్యంభవేదపి। అవశ్యమేవవక్తవ్యం
శృణుష్వైకమనాద్విజ॥ ౫౨॥ పూర్వదేహేయథావృత్తంతన్నిబోధద్విజోత్తమ। జాతింస్మరామ్యహంబ్రహ్మన్నవధానేనమేశృణు॥ ౫౩॥ శూద్రోఽహ
మభవంపూర్వంతపసాభృశసంయుతః। ఋషిరుగ్రతపాస్త్వంచతదాభూర్ద్విజసత్తమ॥ ౫౪॥ ప్రీయతాహితదాబ్రహ్మన్మమానుగ్రహబుద్ధినా। పి
తృకార్యేత్వయాపూర్వముపదేశఃకృతోఽనఘ॥ ౫౫॥ బృస్యాందర్భేషుహవ్యేషుకవ్యేచమునిసత్తమ। ఏతేనకర్మదోషేణపురోధాస్త్వమజాయథాః॥
౫౬॥ అహంరాజాచవిప్రేంద్రపశ్యకాలస్యపర్యయమ్। మత్తఃకృతస్యోపదేశస్యత్వయావాప్తమిదంఫలమ్॥ ౫౭॥ ఏతస్మాత్కారణాద్బ్రహ్మన్ప్రహ
సేత్వాంద్విజోత్తమ। నత్వాంపరిభవన్బ్రహ్మన్ప్రహసామిగురుర్భవాన్॥ ౫౮॥ విపర్యయేణమేమన్యుస్తేనసంతప్యతేమనః। జాతింస్మరామ్యహం
తుభ్యమతస్త్వాంప్రహసామివై॥ ౫౯॥ ఏవంతవోగ్రంహితపఉపదేశేననాశితమ్। పురోహితత్వముత్సృజ్యయతస్వత్వంపునర్భవే॥ ౬౦॥ ఇతస్త్వమ
ధమామన్యాంమాయోనింప్రాప్స్యసేద్విజ। గృహ్యతాంద్రవిణంవిప్రపూతాత్మాభవసత్తమ॥ ౬౧॥ భీష్మః॥ తతోవిసృష్టోరాజ్ఞాతువిప్రోదానాన్యనేక
శః। బ్రాహ్మణేభ్యోదదౌవిత్తంభూమింగ్రామాంశ్చసర్వశః॥ ౬౨॥ కృచ్ఛ్రాణిచీర్త్వాచతతోయథోక్తానిద్విజోత్తమైః। తీర్థానిచాపిగత్వావైదానానివి
విధానిచ॥ ౬౩॥ దత్త్వాగాశ్చైవవిప్రేభ్యఃపూతాత్మాభవదాత్మవాన్। తమేవచాశ్రమంగత్వాచచారవిపులంతపః॥ ౬౪॥ తతస్సిద్ధింపరాంప్రాప్తోబ్రా
హ్మణోరాజసత్తమ। సమ్మతశ్చాభవత్తేషామాశ్రమేతన్నివాసినామ్॥ ౬౫॥ ఏవంప్రాప్తంమహత్కృచ్ఛ్రమృషిస్సనృపసత్తమ। బ్రాహ్మణేననవక్త
వ్యంతస్మాద్వర్ణావరేజనే॥ ౬౬॥ బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావైశ్యాస్త్రయోవర్ణాద్విజాతయః। ఏతేషుకథయన్రాజన్బ్రాహ్మణోనప్రదుష్యతి॥ ౬౭॥

తస్మాత్సద్భిర్నవక్తవ్యం కస్యచిత్కించిదగ్రతః। సూక్ష్మా గతిర్హి ధర్మస్య దుర్జ్ఞేయా హ్యకృతాత్మభిః॥ ౭౮॥ తస్మాన్మౌనేన మునయో దీక్షాం కుర్వం
తి చాదృతాః। దురుక్తస్య భయాద్రాజన్నాభాషంతే చ కించన॥ ౭౯ ॥ ధార్మికా గుణసంపన్నాః సత్యార్జవసమన్వితాః। దురుక్తభాషాభిహతైః ప్రా
ప్నువంతి సుదుష్కృతమ్॥ ౮౦॥ ఉపదేశో న కర్తవ్యః కదాచిదపి కస్యచిత్। ఉపదేశాద్ధి తత్పాపం బ్రాహ్మణస్సమవాప్నుయాత్ ॥ ౮౧॥ విమృశ్య తస్మా
త్ప్రాజ్ఞేన కర్తవ్యం ధర్మమిచ్ఛతా। సత్యానృతేన హి కృత ఉపదేశో హినస్తి హి ॥ ౮౩ ॥ వక్తవ్యమిహ పృష్టేన వినిశ్చిత్య వినిశ్చయమ్ । స చోపదేశః
కర్తవ్యో యేన ధర్మమవాప్నుయాత్ ॥ ౮౪ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతముపదేశే కృతే మయా । మహాన్ క్లేశో హి భవతి తస్మాన్నోపదిశేదిహ ॥ ౮౫॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి శూద్రమునిసంవాదే- దశమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కీదృశే పురుషే తాత స్త్రీషు వా భరతర్షభ। శ్రీః పద్మా వసతే నిత్యం తన్మే బ్రూహి పితామహ॥౧ ॥ భీష్మః ॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి యథావృ
త్తం యథాశ్రుతమ్। రుక్మిణీ దేవకీపుత్రసన్నిధౌ పర్యపృచ్ఛత॥౨ ॥ నారాయణస్యాంకగతాం జ్వలంతీం దృష్ట్వా శ్రియం పద్మసమానవర్ణామ్ । కౌతూహ
లాద్విస్మితచారునేత్రా పప్రచ్ఛ మాతా మకరధ్వజస్య ॥ ౩ ॥ కానీహ భూతాన్యుపసేవసే త్వం సంతిష్ఠసే కాని న సేవసే త్వమ్ । తాని త్రిలోకేశ్వరభూత
కాంతే తత్త్వేన మే బ్రూహి మహర్షికల్పే॥ ౪॥ ఏవం తదా శ్రీరభిభాష్యమాణా దేవ్యా సమక్షం గరుడధ్వజస్య। ఉవాచ వాక్యం మధురాభిధానం మనోహ
రం చంద్రముఖీ ప్రసన్నా ॥ ౫ ॥ శ్రీరువాచ ॥ వసామి నిత్యం సుభగే ప్రగల్భే దక్షే నరే కర్మణి వర్తమానే । అక్రోధనే దేవపరే కృతజ్ఞే జితేంద్రియే నిత్యము
దీర్ణసత్త్వే॥౬॥ నాకర్మశీలే పురుషే వసామి న నాస్తికే సాంకరికే కృతఘ్నే । న భిన్నవృత్తే న నృశంసవర్ణే న చాపి చౌరే న గురుష్వసూయే॥ ౭॥ యే చా
ల్పతేజోబలసత్త్వమానాః క్లిశ్యంతి కుప్యంతి చ యత్ర తత్ర। న చైవ తిష్ఠామి తథావిధేషు నరేషు సంగుప్తమనోరథేషు ॥ ౮॥ యశ్చాత్మని ప్రార్థయతే న కిం
చిద్యశ్చ స్వభావోపహతాంతరాత్మా। తేష్వల్పసంతోషపరేషు నిత్యం నరేషు నాహం నివసామి సమ్యక్ ॥ ౯ ॥ స్వధర్మశీలేషు చ ధర్మవిత్సు వృద్ధోప
సేవానిరతేషు దాంతే। కృతాత్మని క్షాంతపరే సమర్థే క్షాంతాసు దాంతాసు తథాబలాసు॥౧౦ ॥ సత్యస్వభావార్జవసంయుతాసు వసామి దేవద్విజ
పూజికాసు। ప్రకీర్ణభాండామనపేక్ష్యకారిణీం సదా చ భర్తుః ప్రతికూలవాదినీమ్॥ ౧౧॥ పరస్య వేశ్మాభిరతామలజ్జామేవంవిధాం స్త్రీం పరివర్జయా
మి। వసామి నారీషు పతివ్రతాసు కల్యాణశీలాసు విభూషితాసు॥౧౨॥ సత్యాసు నిత్యం ప్రియదర్శనాసు సౌభాగ్యయుక్తాసు గుణాన్వితాసు। పాపామచో
క్షామవలేహినీం చ వ్యపేతధైర్యాం కలహప్రియాం చ॥ ౧౩॥ నిద్రాభిభూతాం సతతం శయానామేవంవిధాం తాం పరివర్జయామి। యానేషు కన్యాసు
విభూషణేషు యజ్ఞేషు మేఘేషు చ వృష్టిమత్సు॥౧౪॥ వసామి ఫుల్లాసు చ పద్మినీషు నక్షత్రవీథీషు చ శారదీషు। గజేషు గోష్ఠేషు తథాసనేషు సరస్సు ఫుల్లోత్ప
లపంకజేషు॥౧౫॥ నదీషు హంసస్వననాదితాసు క్రౌంచావఘుష్టాసు సుశోభితాసు। ప్రకీర్ణకూలద్రుమరాజితాసు తపస్విసిద్ధద్విజసేవితాసు॥౧౬॥ వసా
మి నిత్యం సుబహూదకాసు సింహైర్గజైశ్చాకులితోదకాసు। మత్తే గజే గోవృషభే నరేంద్రే సింహాసనే సత్పురుషేషు నిత్యమ్॥౧౭॥ యస్మిన్ జనో హవ్య
భుజం జుహోతి గోబ్రాహ్మణాంశ్చార్చతి దేవతాశ్చ। కాలే చ పుష్పైర్బలయః క్రియంతే తస్మిన్ గృహే నిత్యముపైమి వాసమ్ ॥ ౧౮ ॥ స్వాధ్యాయనిత్యే
షు సదా ద్విజేషు క్షత్రే చ ధర్మాభిరతే సదైవ। వైశ్యే చ కృష్యాభిరతే వసామి శూద్రే చ శుశ్రూషణనిత్యయుక్తే॥ ౧౯॥ నారాయణే త్వేకమనా వసామి
సర్వేణ భావేన శరీరభూతా। తస్మిన్ హి ధర్మస్సుమహాన్నివిష్టో బ్రహ్మణ్యతా చాత్ర తథా ప్రియత్వమ్॥౨౦ ॥ నాహం శరీరేణ వసామి దేవి నైవం మయా శ
క్యమిహాభిధాతుమ్। భావేన యస్మిన్నివసామి పుంసి స వర్ధతే ధర్మయశోర్థకామైః॥౨౧॥ ఇతి రుక్మిణీశ్రీసంవాదే-ఏకాదశోఽధ్యాయః......... *
యుధిష్ఠిరః॥ స్త్రీపుంసయోస్సంప్రయోగే స్పర్శః కస్యాధికో భవేత్ । ఏతస్మిన్ సంశయే రాజన్ యథావద్వక్తుమర్హసి ॥ ౧॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదా

హరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। భంగాస్వనేనశక్రస్యయథావైరమభూత్పురా॥ ౨॥ పురాభంగాస్వనోనామరాజర్షిరతిధార్మికః । అపుత్రః
పురుషవ్యాఘ్రపుత్రార్థంయజ్ఞమాహరత్ ॥౩॥ అగ్నిష్టుతంసరాజర్షిరింద్రద్విష్టంమహాబలః।ప్రాయశ్చిత్తేషుమర్త్యానాంపుత్రకామేషుచేష్యతే॥
౪॥ఇంద్రోజ్ఞాత్వాతుతంయజ్ఞంమహాభాగస్సురేశ్వరః। అంతరంతస్యరాజర్షేరన్విచ్ఛన్నియతాత్మనః ॥ ౫॥ నచైవాస్యాంతరంరాజన్సదదర్శమ
హాత్మనః। కస్యచిత్త్వథకాలస్యమృగయాంగతవాన్నృపః। ౬॥ ఇదమంతరమిత్యేవశక్రోనృపమమోహయత్ । ఏకోశ్వేనచరాజర్షిర్భ్రాంతఇం
ద్రేణమోహితః॥ ౭॥ నదిశోవిందతనృపఃక్షుత్పిపాసార్దితస్తదా। ఇతశ్చేతశ్చవైధావన్శ్రమతృష్ణాన్వితోనృపః॥ ౮ ॥ సరోపశ్యత్సురుచిరంపూర్ణం
పరమవారిణా। సోవగాహ్యసరస్తాతపాయయామాసవాజినమ్॥ ౯॥ అథపీతోదకంసోశ్వంవృక్షేబద్ధ్వానృపోత్తమః । అవగాహ్యతతస్స్నాతస్తత్ర
స్త్రీత్వమవాప్తవాన్॥౧౦॥ఆత్మానమ్స్త్రీకృతందృష్ట్వావ్రీడితోనృపసత్తమః । చింతానుగతసర్వాత్మావ్యాకులేంద్రియచేతనః॥ ౧౧॥ ఆరోహిష్యేక
థంత్వశ్వంకథంయాస్యామివైపురమ్। ఇష్టేనాగ్నిష్టుతాచాపిపుత్రాణాంశతమౌరసమ్॥౧౨॥జాతంమహాబలానాంమేతాన్ప్రవక్ష్యామికింత్వహం॥
దారేషుచాత్మనాథేషుపౌరజానపదేషుచ॥౧౩॥మృదుత్వంచతనుత్వంచవిక్లబత్వంతథైవచ। స్త్రీగుణాఋషిభిఃప్రోక్తాధర్మతత్త్వార్థదర్శిభిః॥౧౪॥
వ్యాయామేకర్కశత్వంచవీర్యంచపురుషేగుణాః । పౌరుషంవిప్రనష్టంవైస్త్రీత్వంకేనాపిమేభవత్ ॥ ౧౫॥ స్త్రీభావాత్పునరశ్వంతంకథమారోఢుము
త్సహే। మహతాత్వథయత్నేనఆరుహ్యాశ్వంనరాధిపః ॥ ౧౬ ॥ పునరాయాత్పురంతాతస్త్రీకృతోనృపసత్తమః। పుత్రాదారాశ్చభృత్యాశ్చపౌరజా
నపదాశ్చతే॥ ౧౭॥ కిమిదంత్వితివిజ్ఞాయవిస్మయంపరమంగతాః । అథోవాచసరాజర్షిఃస్త్రీభూతోవదతాంవరః॥ ౧౮॥ మృగయామస్మినిర్యాతో
బలైఃపరివృతోదృఢమ్। ఉద్భ్రాంతఃప్రావిశంఘోరామటవీందైవచోదితః॥౧౯॥అటవ్యాంచసుఘోరాయాంతృష్ణార్తోనష్టచేతనః। సరస్సురుచిరప్ర
ఖ్యమపశ్యంపక్షిభిర్వృతమ్॥ ౨౦॥ తత్రావగాఢఃస్త్రీభూతోదైవేనాహంకృతఃపురా । నామగోత్రాణిచాభాష్యదారాణాంమంత్రిణాంతదా॥ ౨౧॥ఆ
హపుత్రాంస్తథాసోథస్త్రీభూతఃపార్థివోత్తమః । సంప్రీత్యాభుజ్యతాంరాజ్యంవనంయాస్యామిపుత్రకాః ॥ ౨౨ ॥ ఏవముక్త్వాపుత్రశతంవనమేవజ
గామహ । గత్వాచైవాశ్రమంసాతుతాపసంప్రత్యపద్యత॥ ౨౩ ॥ తాపసేనాస్యపుత్రాణామాశ్రమేష్వభవచ్ఛతమ్ । అథసాదాయతాన్సర్వాన్
పూర్వపుత్రానభాషత॥౨౪॥పురుషత్వేసుతాయూయంస్త్రీత్వేచేమేశతంసుతాః। ఏకత్రభుజ్యతాంరాజ్యంభ్రాతృభావేనపుత్రకాః ॥ ౨౫ ॥ సహితా
భ్రాతరస్తేథరాజ్యంబుభుజిరేతథా। తాన్దృష్ట్వాభ్రాతృభావేనభుంజానాన్రాజ్యముత్తమమ్॥ ౨౬॥ చింతయామాసదేవేంద్రోమన్యునాథపరిప్లుతః।
ఉపకారోస్యరాజర్షేఃకృతోనాపకృతంమయా ॥ ౨౭ ॥ తతోబ్రాహ్మణరూపేణదేవరాజశ్శతక్రతుః । భేదయామాసతాన్గత్వానగరంవైనృపా
త్మజాన్॥౨౮॥ భ్రాతౄణాంనాస్తిసౌభ్రాత్రంయేప్యేకస్యపితుస్సుతాః। రాజ్యహేతోర్వివదితాఃకశ్యపస్యసురాసురాః॥ ౨౯ ॥ యూయంభంగా
స్వనాపత్యాస్తాపసస్యేతరేసుతాః। కశ్యపస్యసురాశ్చైవఅసురాశ్చసుతాస్తథా॥ ౩౦॥ .... *
యుష్మాకంపైతృకంరాజ్యంభుజ్యతేతాపసాత్మజైః।ఇంద్రేణభేదితాస్తేతుయుద్ధేన్యోన్యమపాతయన్॥ ౩౧ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాతాపసీచాపిసంతప్తాప్రరు
రోదహ। బ్రాహ్మణచ్ఛద్మనాభ్యేత్యతామింద్రోథాన్వపృచ్ఛత॥ ౩౨॥ కేనదుఃఖేనసంతప్తారోదిషిత్వంవరాననే। బ్రాహ్మణంచతతోదృష్ట్వాసాస్త్రీకరు
ణమబ్రవీత్ ॥ ౩౩॥ పుత్రాణాంద్వేశతేబ్రహ్మన్కాలేనవినిపాతితే। అహంరాజాభవంవిప్రతత్రపుత్రశతంమమ॥౩౪॥సముత్పన్నంస్వరూపాణాంపుత్రా
ణాంబ్రాహ్మణోత్తమ। కదాచిన్మృగయాంయాతఉద్భ్రాంతోగహనేవనే॥౩౫ ॥ అవగాఢశ్చసరసిస్త్రీభూతోబ్రాహ్మణోత్తమ । పుత్రాన్రాజ్యే
ప్రతిష్ఠాప్యవనమస్మితతోగతః॥ ౩౬॥ స్త్రియాశ్చమేపుత్రశతంతాపసేనమహాత్మనా। ఆశ్రమేజనితంబ్రహ్మన్నీతంతన్నగరంమయా॥ ౩౭॥తేషాంచవై
రముత్పన్నంకాలయోగేనవైద్విజ। ఏతచ్ఛోచామ్యహంబ్రహ్మన్దైవేనసమభిప్లుతా॥ ౩౮॥ ఇంద్రస్తాంమదుఃఖితాందృష్ట్వాఅబ్రవీత్పరుషంవచః। పురాసు

దుస్సహం భద్రే మమ దుఃఖం త్వయా కృతమ్॥ ౩౯॥ ఇంద్రద్విష్టేన యజతా మామనాహూయధిష్ఠితమ్ । ఇంద్రోహమస్మి దుర్బుద్ధే వైరం తే యాతితం మ
యా ॥ ౪౦॥ ఇంద్రం దృష్ట్వా తు రాజర్షిః పాదయోశ్శిరసాగతః । ప్రసీద త్రిదశ శ్రేష్ఠ పుత్రకామేన సక్రతుః ॥ ౪౧॥ ఇష్టస్త్రిదశ శార్దూల తత్ర మే త్వం తు
మహాసి। ప్రణిపాతేన తస్యేంద్రః పరితుష్టో వరం దదౌ॥ ౪౨॥ పుత్రాస్తే కతమే రాజన్ జీవంతు త్వేతత్ప్రవదస్వ మే। స్త్రీభూతస్య హి యే జాతాః పురుషత్వేథ
యే భవన్ ॥ ౪౩॥ తాపసీ తు తతశ్శక్రము వాచ ప్రయతాంజలిః । స్త్రీభూతస్య హి యే పుత్రాస్తే మే జీవంతు వాసవ॥౪౪॥ఇంద్రస్తు విస్మితో దృష్ట్వా స్త్రియం
పప్రచ్ఛ తాం పునః । పురుషోత్పాదితా యే తే కథం ద్వేష్యాస్సుతాస్తవ ॥ ౪౫॥ స్త్రీభూతస్య హి యే జాతాస్స్నేహస్తేభ్యోధికః కథమ్ । కారణం శ్రోతు
మిచ్ఛామి తన్మే వక్తుమిహార్హసి॥౪౬॥ స్త్ర్యువాచ॥ స్త్రియాస్త్వభ్యధికస్స్నేహో న తథా పురుషస్య వై।తస్మాత్తే శక్ర జీవంతు యే జాతాః స్త్రీకృ
తస్య వై॥ ౪౭॥ భీష్మః॥ ఏవముక్తస్తతస్త్వింద్రః ప్రీతో వాక్యమువాచ హ । సర్వ ఏవేహ జీవంతు పుత్రాస్తే సత్యవాదిని ॥ ౪౮॥ వరం వృణీష్వ రాజేంద్ర
యం త్వమిచ్ఛసి సువ్రత। పురుషత్వమథ స్త్రీత్వం మత్తో యదభికాంక్షసే॥ ౪౯॥ స్త్ర్యువాచ॥ స్త్రీత్వమేవ వృణే శక్ర పుంస్త్వం నేచ్ఛామి వాసవ। ఏవము
క్తస్తు దేవేంద్రస్తాం స్త్రియం ప్రత్యువాచ హ- ౫౦॥ పురుషత్వం కథం త్యక్త్వా స్త్రీత్వం చోదయసే విభో। ఏవముక్తః ప్రత్యువాచ స్త్రీభూతో రాజసత్తమః॥
౫౧॥ స్త్రియాః పురుషసంయోగే ప్రీతిరభ్యధికా సదా। ఏతస్మాత్కారణాచ్ఛక్ర స్త్రీత్వమేవ వృణోమ్యహమ్॥౫౨॥ రమే చాభ్యధికం స్త్రీత్వే సత్యం వై
దేవసత్తమ। స్త్రీభావేన హి తుష్టోస్మి గమ్యతాం త్రిదశాధిప ॥ ౫౩ ॥ ఏవమస్త్వితి చోక్త్వా వతామాపృచ్ఛ్య త్రిదివం గతః। ఏవం స్త్రియా మహారాజ అధికా
ప్రీతిరుచ్యతే॥ ౫౪॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి- భంగాస్వనోపాఖ్యానే-ద్వాదశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కిం కర్తవ్యం మనుష్యేణ లోకయాత్రాహితార్థినా । కథం వై లోకయాత్రాం తు కింశీలశ్చ సమాచరేత్ ॥ ౧॥ భీష్మః॥ కాయేన త్రివిధం కర్మ
వాచా చాపి చతుర్విధమ్। మనసా త్రివిధం చైవ దశకర్మపథాంస్త్యజేత్ ॥ ౨॥ ప్రాణాతిపాతః స్తైన్యం చ పరదారమథాపి వా।త్రీణి పాపాని కాయేన సర్వ
తః పరివర్జయేత్ ॥ ౩॥ అసత్ప్రలాపం పారుష్యం పైశున్యమనృతం తథా। చత్వారి వాచా రాజేంద్ర న జల్పేన్నానుచింతయేత్ ॥౪॥ అనభిధ్యా పరస్వేషు
సర్వసత్త్వేషు సౌహృదమ్। కర్మణాం ఫలమస్తీతి త్రివిధం మనసాచరేత్ ॥ ౫॥ తస్మాద్వాక్కాయమనసా నాచరేదశుభం నరః।శుభాశుభాన్యాచరన్హి
తస్య తస్యాశ్నుతే ఫలమ్॥ ౬ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-లోకయాత్రాకథనే-త్రయోదశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ త్వయాపగేయ నామాని శ్రుతానీహ జగత్పతేః। పితామహేశాయ విభో నామాన్యాచక్ష్వ శంభవే॥౧॥బభ్రవే విశ్వరూపాయ మహాభాగ్యం
చ తత్త్వతః। సురాసురగురౌ దేవే శంకరేవ్యక్తయోనయే ॥ ౨॥ భీష్మః ॥ అశక్తోహం గుణాన్వక్తుం మహాదేవస్య ధీమతః। యో హి సర్వగతో దేవో న చ స
ర్వత్ర దృశ్యతే॥ ౩॥ బ్రహ్మవిష్ణుసురేశానాం స్రష్టా చ ప్రభురేవ చ । బ్రహ్మాదయః పిశాచాంతా యం హి దేవా ఉపాసతే॥ ౪॥ ప్రకృతీనాం పరత్వేన పురుష
స్య చ యః పరః। చింత్యతే యో యోగవిద్భిః ఋషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః॥ ౫ ॥ అక్షరం పరమం బ్రహ్మ అసచ్చ సదసచ్చ యః।ప్రకృతిం పురుషం చైవ క్షోభయి
త్వా స్వతేజసా॥ ౬॥ బ్రహ్మాణమసృజత్తస్మాద్దేవదేవః ప్రజాపతిః । కో హి శక్తో గుణాన్వక్తుం దేవదేవస్య ధీమతః॥ ౭॥ గర్భజన్మజరాయుక్తో మర్త్యో
మృత్యుసమన్వితః।కో హి శక్తో భవం జ్ఞాతుం మద్విధః పరమేశ్వరమ్॥౮॥ ఋతే నారాయణాత్పుత్ర శంఖచక్రగదాధరాత్। ఏష విద్వాన్గుణశ్రేష్ఠో విష్ణుః
పరమదుర్జయః॥౯॥ దివ్యచక్షుర్మహాతేజా వీక్ష్యతే యోగచక్షుషా । రుద్రభక్త్యా తు కృష్ణేన జగద్వ్యాప్తం మహాత్మనా॥ ౧౦॥ తం ప్రసాద్య తదా దే
వం బదర్యాం కిల భారత। అర్థాత్ప్రియతరత్వం చ సర్వలోకేషు వై తదా॥౧౧॥ప్రాప్తవానేవ రాజేంద్ర సువర్ణాక్షాన్మహేశ్వరాత్ । పూర్ణం వర్ష

సహస్రింతుత స్తవానేవమాధవః॥ ౧౨ ॥ ప్రసాద్యవరదం దేవంచరాచరగురుంశివమ్ । యుగేయుగే తు కృష్ణేనతోషితో వై మహేశ్వరః॥౧౩॥ భక్త్యా
పరయయా చైవ ప్రీతశ్చైవమహాత్మనః। ఐశ్వర్యంయాదృశంతస్యజగద్యోనేర్మహాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ తదయందృష్టవాన్సాక్షాత్పుత్రార్థే హరిరచ్యు
తః। తస్మాత్పరతరంచైవనాన్యంపశ్యామిభారత॥౧౫॥ వ్యాఖ్యాతుంనాహమీశస్యశక్తో నామాన్యశేషతః । ఏషశక్తో మహాభాగః వక్తుంభగవతోగుణా
న్॥ విభూతించైవకార్త్స్న్యేనసత్యాంమాహేశ్వరీంనృప॥౧౬॥ వైశంపాయనః॥ఏవముక్త్వాతదాభీష్మో వాసుదేవంమహాయశాః। భవమాహాత్మ్య
సంయుక్తమిదమాహపితామహః॥ ౧౭ ॥ భీష్మః ॥ సురాసురగురో దేవవిష్ణో త్వంవక్తుమర్హసి । శివాయవిశ్వరూపాయయదపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥౧౮॥
నామ్నాంసహస్రం దేవస్యతండినాబ్రహ్మయోనినా । నివేదితంబ్రహ్మలోకేబ్రహ్మణో యత్పురాభవత్ ॥ ౧౯ ॥ ద్వైపాయనప్రభృతయ స్తథా చేమే
తపోధనాః। ఋషయస్సువ్రతాదాంతాశ్శృణ్వంతుగదత స్తవ॥ ౨౦॥ ధ్రువాయనందినే హోత్రే గోప్త్రే విశ్వసృజేఽగ్నయే। మహాభాగ్యంవిభోర్బ్రూ
హిముండినేఽథకపర్దినే॥ ౨౧॥వాసుదేవః॥ నగతిఃకర్మణాంశక్యా వేత్తుమీశస్యతత్త్వతః। హిరణ్యగర్భప్రముఖాదేవాస్సేంద్రామహర్షయః ॥ ౨౨॥
నవిదుర్యస్యభవనమాదిత్యాస్సూక్ష్మదర్శినః। సకథంనరమాత్రేణశక్యోజ్ఞాతుంసతాంగతిః॥ ౨౩ ॥ తస్యాహమసురఘ్నస్యకాంశ్చిద్భగవతోగుణాన్ ।
భవతాంకీర్తయిష్యామివ్రతేశాయయథాతథమ్॥ ౨౪॥ వైశంపాయనః॥ ఏవముక్త్వాతుభగవాన్గుణాం స్తస్యమహాత్మనః । ఉపస్పృశ్యశుచిర్భూ
త్వాకథయామాసధీమతః॥ ౨౫॥ వాసుదేవః॥ శుశ్రూషధ్వంబ్రాహ్మణేంద్రా స్త్వంచతాతయుధిష్ఠిర । త్వంచాపగేయనామానిశృణుష్వేహకపర్ది
నే॥ ౨౬॥ యదవాప్తంమయాపూర్వంసాంబహేతోస్సుదుష్కరమ్। యథావద్భగవాన్దృష్టోమయాపూర్వంసమాధినా॥ ౨౭॥ శంబరేనిహతేపూ
ర్వంరౌక్మిణేయనధీమతా। అతీతేద్వాదశేవర్షే జాంబవత్యబ్రవీద్ధిమామ్॥ ౨౮॥ ప్రద్యుమ్నచారుదేష్ణాదీన్రుక్మిణ్యావీక్ష్యపుత్రకాన్। పుత్రార్థినీమా
ముపేత్యవాక్యమాహయుధిష్ఠిర॥ ౨౯॥ శూరంబలవతాంశ్రేష్ఠంకాంతరూపమకల్మషమ్ । ఆత్మతుల్యంమమసుతంప్రయచ్ఛాచ్యుతమాచిరమ్॥౩౦॥నహి
తేఽప్రాప్యమస్తీహత్రిషులోకేషుకించన। అసృజేరపరాన్లోకాన్య త్త్వమిచ్ఛేర్యదూద్వహ॥౩౧॥ త్వయాద్వాదశవర్షాణివ్రతీభూతేనశుష్యతా।
ఆరాధ్యపశుభర్తారంరుక్మిణ్యాంజనితాస్సుతాః॥ ౩౨॥ చారుదేష్ణస్సుచారుశ్చచారువేషోయశోధరః । చారుశ్రవాశ్చారుయశాఃప్రద్యుమ్నశ్శంభురే
వచ॥ ౩౩॥ యథాతేజనితాఃపుత్రాఃరుక్మిణ్యాంచారువిక్రమాః । తథామమాపితనయంప్రయచ్ఛమధుసూదన॥ ౩౪॥ ఇత్యేవంచోదితోదేవ్యాతామవో
చంసుమధ్యమామ్। అనుజానీహిమాంరాజ్ఞికరిష్యేవచనంతవ ॥ ౩౫॥ సాచమామబ్రవీద్గచ్ఛశివాయవిజయాయచ। బ్రహ్మాశివఃకాశ్యపశ్చనద్యోదేవా
మనోనుగాః ॥ ౩౬॥ క్షేత్రౌషధ్యోయజ్ఞవాహాఃఛందాంస్యృషిగణాధరా । సముద్రాదక్షిణాస్తోభాఋక్షాణిపితరోగ్రహాః ॥ ౩౭ ॥ దేవపత్న్యో
దేవకన్యాదేవమాతరఏవచ। మన్వంతరాణిగావశ్చచంద్రమాస్సవితాహరిః ॥ ౩౮ ॥ సావిత్రీబ్రహ్మవిద్యాచఋతవోవత్సరా స్తథా । క్షణాలవాము
హూర్తాశ్చనిమేషాయుగపర్యయాః ॥ ౩౯ ॥ రక్షంతుసర్వత్రగతంత్వాంయాదవసుఖాయచ । అరిష్టంగచ్ఛపంథానమప్రమత్తోభవానఘ ॥ ౪౦॥
ఏవంకృతస్వస్త్యయన స్తయాహంతతోభ్యనుజ్ఞాయకపీంద్రపుత్రీమ్ । పితుస్సమీపంనరసత్తమస్యమాతుశ్చరాజ్ఞశ్చతథాహుకస్య ॥ ౪౧ ॥ గత్వా
సమావేద్యయదబ్రవీన్మాంవిద్యాధరేంద్రస్యసుతాభృశార్తా । తానభ్యనుజ్ఞాయతదాపిమఃఖాత్ గదంతదైవాతిబలంచరామమ్ ॥ ౪౨ ॥ అథోచ
తుఃప్రీతియుతౌతదానీంతపస్సమృద్ధిర్భవతో స్త్వవిఘ్నమ్॥౪౩॥ ....*
ప్రాప్యానుజ్ఞాంగురుజనాదహంతార్క్ష్యమచింతయమ్। సోవహద్ధిమవంతంమాంప్రాప్యచైనంవ్యసర్జయమ్ ॥ ౪౪ ॥ తత్రాహమద్భుతాన్భావానప

శృంగిరిసత్తమే । క్షేత్రం చ తపసాం శ్రేష్ఠం పశ్యామ్యాశ్రమముత్తమమ్ ॥ ౪౫ ॥ దివ్యం వైయాఘ్రపాదస్య ఉపమన్యోర్మహాత్మనః । పూజితం దేవగం
ధర్వైర్బ్రాహ్మ్యా లక్ష్మ్యా సమావృతమ్ ॥ ౪౬ ॥ ధవకకుభకదంబనారికేళైః కురవకకేతకజంబుపాటలాభిః । వటవరుణకవత్సనాభబిల్వైస్సరళకపి
త్థప్రియాళుసాలతాళైః ॥ ౪౭ ॥ బదరీంగుదపున్నాగైరశోకామ్రాతిముక్తకైః । మధూకైః కోవిదారైశ్చ చంపకైః పనసైస్తథా ॥ ౪౮ ॥ వన్యైర్బహు
విధైర్వృక్షైః ఫలపుష్పప్రదైర్యుతమ్ । పుష్పగుల్మలతాకీర్ణం కదళీషండశోభితమ్ ॥ ౪౯ ॥ నానాశకునిసంభోజ్యైః ఫలైర్వృక్షైరలంకృతమ్ । యథాస్థా
నవినిక్షిప్తైర్భూషితం భస్మరాశిభిః ॥ ౫౦ ॥ రురువానరశార్దూలసింహద్వీపిసమాకులమ్ । కురంగబర్హిణాకీర్ణం మార్జారభుజగావృతమ్ ॥ ౫౧ ॥
యూథైశ్చ మృగజాతీనాం మహిషర్క్షనిషేవితమ్ ॥ ౫౨ ॥ సకృత్ప్రభిన్నైశ్చ గజైర్విభూషితం ప్రహృష్టనానావిధపక్షిసేవితమ్ । సుపుష్పితైరంబుధర
ప్రకాశైర్మహీరుహాణాం చ వనైర్విచిత్రైః ॥ ౫౩ ॥ నానాపుష్పరజోమిశ్రగజదానాధివాసితః । దివ్యస్త్రీగీతబహులో మారుతోఽభిముఖో వవౌ ॥ ౫౪ ॥ ధా
రానినాదైర్విహగప్రణాదైశ్శుభైస్తథా బృంహితైః కుంజరాణామ్ । గీతైస్తథా కిన్నరాణాముదారైః శుభైస్స్వనైస్సామగానాం చ వీర ॥ ౫౫ ॥ అచిం
త్యం మనసాప్యన్యైః సరోభిస్సమలంకృతమ్ । విశాలైశ్చాగ్నిశరణైర్భూషితం కుసుమావృతైః ॥ ౫౬ ॥ విభూషితం పుణ్యపవిత్రతోయయా సదా చ జుష్టం
నృప జహ్నుకన్యయా । విభూషితం ధర్మభృతాం వరిష్ఠైర్మహాత్మభిర్వహ్నిసమానకల్పైః ॥ ౫౭ ॥ వాయ్వాహారైరంబుపైర్జప్యనిత్యైః సంప్రక్షా
ళైర్యోగిభిర్ధ్యాననిష్ఠైః । ధూమప్రాశైరూష్మపైః క్షీరపైశ్చ సంజుష్టం చ బ్రాహ్మణేంద్రైస్సమంతాత్ ॥ ౫౮ ॥ గోచారిణోఽథాశ్మకుట్టా దంతోలూఖలి
కాస్తథా । మరీచిపాః ఫేనపాశ్చ తథైవ మృగచారిణః ॥ ౫౯ ॥ అశ్వత్థఫలభక్షాశ్చ తథా హ్యుదకశాయినః । చీరచర్మాంబరధరాస్తథా వల్కలధారిణః ॥
౬౦ ॥ యే భవన్మునయస్తాంస్తాన్మహతస్సుతపోధనాన్ । పశ్యన్ యతీన్ బహువిధాన్ ప్రవేష్టుముపచక్రమే ॥ ౬౧ ॥ సుపూజితం దేవగణైర్మహాత్మభిః
శివాదిభిర్భారత పుణ్యకర్మభిః । రరాజ తచ్చాశ్రమమండలం సదా దివీవ రాజఞ్శశిమండలం యథా ॥ ౬౨ ॥ క్రీడంతి సర్పైర్నకులా మృగైర్వ్యాఘ్రాశ్చ
మిత్రవత్ । ప్రభావాద్దీప్తతపసాం సన్నికర్షాన్మహాత్మనామ్ ॥ ౬౩ ॥ తత్రాశ్రమపదే శ్రేష్ఠే సర్వభూతమనోరమే । సేవితే ద్విజశార్దూలైర్వేదవే
దాంగపారగైః ॥ ౬౪ ॥ నానానియమవిఖ్యాతైః ఋషిభిస్సుమహాత్మభిః । ప్రవిశన్నేవ చాపశ్యం జటాచీరధరం ప్రభుమ్ ॥ ౬౫ ॥ తేజసా తపసా చైవ దీప్యమా
నం యథానలమ్ । శిష్యైరనుగతం శాంతం యువానం బ్రాహ్మణర్షభమ్ ॥ ౬౬ ॥ శిరసా వందమానం మాముపమన్యురభాషత । స్వాగతం పుండరీకాక్ష స
ఫలాని తపాంసి నః ॥ ౬౭ ॥ యః పూజ్యః పూజయసి మాం ద్రష్టవ్యో ద్రష్టుమిచ్ఛసి । తమహం ప్రాంజలిర్భూత్వా మృగపక్షిష్వథాగ్నిషు ॥ ౬౮ ॥ ధర్మే చ శి
ష్యవర్గే చ సమపృచ్ఛమనామయమ్ । తతో మాం భగవానాహ సామ్నా పరమవల్గునా ॥ ౬౯ ॥ లప్స్యసే తనయం కృష్ణ ఆత్మతుల్యమసంశయమ్ । తప
స్సుమహదాస్థాయ తోషయేశానమీశ్వరమ్ ॥ ౭౦ ॥ ఇహ దేవస్సపత్నీకః సమాక్రీడత్యధోక్షజ । ఇహైనం దైవతశ్రేష్ఠం దేవాస్సర్షిగణాః పురా ॥ ౭౧ ॥ త
పసా బ్రహ్మచర్యేణ సత్యేన చ దమేన చ । తోషయిత్వా శుభాన్ కామాన్ ప్రాప్తవంతో జనార్దన ॥ ౭౨ ॥ తేజసాం తపసాం చైవ నిధిస్స భగవానిహ । శు
భాశుభాన్వితాన్ భావాన్ విసృజన్ సంక్షిపన్నపి ॥ ౭౩ ॥ ఆస్తే దేవ్యా సహాచింత్యో యం ప్రార్థయసి శత్రుహన్ । హిరణ్యకశిపుర్యోఽభూద్దానవో మేరు
కంపనః ॥ ౭౪ ॥ తేన సర్వామరైశ్వర్యం శర్వాత్ప్రాప్తం సమార్బుదమ్ । తస్యైవ పుత్రప్రవరో మందరో నామ విశ్రుతః ॥ ౭౫ ॥ మహాదేవవరాచ్ఛక్రం
వర్షార్బుదమయోధయత్ । విష్ణోశ్చక్రం చ తద్ఘోరం వజ్రమాఖండలస్య చ ॥ ౭౬ ॥ శీర్ణం పురాఽభవత్తాత గ్రహస్యాంగేషు కేశవ । యత్తద్భగవతా పూ
ర్వం దత్తం చక్రం తవానఘ ॥ ౭౭ ॥ జలాంతరచరం హత్వా దైత్యం చ బలగర్వితమ్ । ఉత్పాదితం వృషాంకేన దీప్తం జ్వలనసన్నిభమ్ ॥ ౭౮ ॥ దత్తం భగవతా

తుభ్యందుర్ధర్షంతేజసాద్భుతమ్। నశక్యంద్రష్టుమన్యేనవర్జయిత్వాపినాకినమ్॥ ౭౯ ॥ సుదర్శనంభవత్యేవంభవేనోక్తంతదాతుతత్ । సుదర్శ
నంతదాతస్యలోకేనామప్రతిష్ఠితమ్॥౮౦॥ తజ్జీర్ణమభవత్తాతగ్రహస్యాంగేషుకేశవ । గ్రహస్యాతిబలస్యాంగేవరదత్తస్యధీమతః॥ ౮౧॥ నశస్త్రాణి
వహంత్యంగేచక్రంవజ్రశతాన్యపి।అర్ద్యమానాశ్చవిబుధాగ్రహేణసుబలీయసా ॥ ౮౨॥ శివదత్తవరాన్జఘ్నురసురేంద్రాన్సురాభృశమ్ । తుష్టోవి
ద్యుత్ప్రభస్యాపిత్రిలోకేశ్వరతాందదౌ॥౮౩॥ శతంవర్షసహస్రాణాంసర్వలోకేశ్వరోభవత్ । మమైవానుచరోనిత్యంభవితాసీతిచాబ్రవీత్ ॥౮౪॥
తథాపుత్రసహస్రాణామయుతంచదదౌప్రభుః। కుశద్వీపంచసదదౌరాజ్యేనభగవానజః ॥ ౮౫ ॥ తథాశతముఖోనామధాత్రాసృష్టోమహాసురః। యే
నవర్షశతంసాగ్రమాత్మమాంసైర్హుతోనలః॥౮౬॥ తంప్రాహభగవాంస్తుష్టఃకింకరోమీతిశంకరః। తంవైశతముఖఃప్రాహయోగోభవతుమేద్భుతః॥
౮౭॥ బలంచదైవతశ్రేష్ఠశాశ్వతంసంప్రయచ్ఛమే। తథేతిభగవానాహతస్యతద్వచనంప్రభుః ॥ ౮౮ ॥ స్వాయంభువఃక్రతుశ్చాపిపుత్రార్థమభవత్పు
రా। ఆవిశ్యయోగేనాత్మానంత్రీణివర్షశతాన్యపి॥౮౯॥ తస్యచప్రదదౌపుత్రాన్సహస్రంక్రతుసంమితాన్ । యోగేశ్వరందేవగీతంవేత్థకృష్ణనసంశ
యః॥౯౦॥యాజ్ఞవల్క్యఇతిఖ్యాతఋషిఃపరమధార్మికః।ఆరాధ్యసమహాదేవంప్రాప్తవానతులంయశః॥౯౧॥ వేదవ్యాసశ్చయోగాత్మాపరాశరసు
తోమునిః।సోపిశంకరమారాధ్యప్రాప్తవానతులంయశః॥ ౯౨ ॥వాలఖిల్యామఘవతాహ్యవజ్ఞాతాఃపురాకిల। తైఃక్రుద్ధైర్భగవాన్రుద్రస్తపసాతోషితో
హ్యభూత్ ॥౯౩॥ తాంశ్చాపిదైవతశ్రేష్ఠఃప్రాహప్రీతోజగత్పతిః।సుపర్ణంసోమహర్తారంతపసోత్పాదయిష్యథ॥౯౪॥మహాదేవస్యరోషాచ్చఆపోనష్టాః
పురాభవన్। తాశ్చసప్తకపాలేనదేవైరన్యాఃప్రవర్తితాః॥ ౯౫॥ తతఃపానీయమభవత్ప్రసన్నేత్ర్యంబకేభువి। అత్రేర్భార్యాపిభర్తారంసంత్య
జ్యబ్రహ్మవాదినీ॥ ౯౬॥ నాహంతస్యమునేర్భూయోవశగాస్యాంకథంచన। ఇత్యుక్త్వాసామహాదేవమగచ్ఛత్శరణంకిల॥౯౭॥నిరాహారాభయాద
త్రేస్త్రీణివర్షశతాన్యపి। అశేతముసలేష్వేవప్రసాదార్థంభవస్యసా॥ ౯౮ ॥ తామబ్రవీద్ధసన్దేవోభవితావైసుతస్తవ । వినాభర్త్రాచరుద్రేణ
భవిష్యతినసంశయః॥౯౯॥ వంశేతవైవనామ్నాతుఖ్యాతింయాస్యతిచేప్సితామ్ । వికర్ణశ్చమహాదేవంతథాభక్తసుఖావహమ్ ॥ ౧౦౦ ॥ ప్రసాద్య
భగవాన్సిద్ధింప్రాప్తవాన్మధుసూదన। శాకల్యస్సంశితాత్మావైనవవర్షశతాన్యపి ॥ ౧౦౧ ॥ ఆరాధయామాసభవంమనోయజ్ఞేనకేశవ । తంచా
హభగవాంస్తుష్టోగ్రంథకారోభవిష్యసి॥ ౧౦౨॥ వత్సాక్షయాచతేకీర్తిస్త్రైలోక్యేచభవిష్యతి।అక్షయంతుకులంతేస్తుమహర్షిభిరలంకృతమ్॥౧౦౩॥
భవిష్యతిద్విజశ్రేష్ఠసూత్రకర్తాసుతస్తవ। సావర్ణిశ్చాపివిఖ్యాతఋషిరాసీత్కృతేయుగే ॥ ౧౦౪॥ ఇహతేనతపస్తప్తంషష్టింవర్షశతాన్యథ ।
తమాహభగవాన్రుద్రస్సాక్షాత్తుష్టోస్మితేనఘ॥ ౧౦౫॥గ్రంథకృల్లోకవిఖ్యాతోభవితాస్యజరామరః। శక్రేణతుపురాదేవోవారాణస్యాంజనార్దన ॥
౧౦౬॥ ఆరాధితోభూద్భక్త్యేనదిగ్వాసాభస్మగుంఠితః । ఆరాధ్యసమహాదేవందేవరాజ్యమవాప్తవాన్॥ ౧౦౭ ॥ నారదేనతుభక్త్యాసౌభవఆరాధితః
పురా। తస్యతుష్టోమహాదేవోజగౌదేవగురుర్గురుః॥ ౧౦౮॥ తేజసాతపసాకీర్త్యాత్వత్సమోనభవిష్యతి । గీతేనవాదితవ్యేననిత్యంమామనుయాస్య
సి॥౧౦౯॥మయాపిచయథాదృష్టోదేవదేవఃపురావిభో। సాక్షాత్పశుపతిస్తాతతచ్చాపిశృణుమాధవ ॥ ౧౧౦ ॥ యదర్థంచమయాదేవఃప్రయతేనతథా
విభో।ప్రబోధితోమహాతేజాస్తంచాపిశృణువిస్తరమ్॥ ౧౧౧॥యదవాప్తంచమేపూర్వందేవదేవాన్మహేశ్వరాత్ । తత్సర్వంనిఖిలేనాద్యకథయిష్యా
మితేనఘ॥౧౧౨॥పురాకృతయుగేతాతఋషిరాసీన్మహాతపాః। వ్యాఘ్రపాదఇతిఖ్యాతోవేదవేదాంగపారగః॥౧౧౩॥తస్యాహమభవంపుత్రోధౌమ్య
శ్చాపిమమానుజః।కస్యచిత్త్వథకాలస్యధౌమ్యేనసహమాధవ॥ ౧౧౪॥ అగచ్ఛమాశ్రమంక్రీడన్మునీనాంభావితాత్మనామ్ । తత్రాపిచమయాదృష్టాదు
హ్యమానాపయస్వినీ॥ ౧౧౫॥ లక్షితంచమయాక్షీరంస్వాదుతోహ్యమృతోపమమ్। తతోహమబ్రువంబాల్యాజ్జననీమాత్మనస్తథా॥ ౧౧౬ ॥ క్షీరోదన

సమాయుక్తంభోజనంహిప్రయచ్ఛమె । అభావాచ్చైవదుగ్ధస్యదుఃఖితాజననీతదా ॥ ౧౧౭॥ తతఃపిష్టంసమాలోడ్యతోయేనసహమాధవ । ఆపాయ
యత్ క్షీరమితిపానార్థముపనీయసా॥౧౧౮॥అథగవ్యంపయస్తాతకదాచిత్ప్రాశితంమయా।పిత్రాహంయజ్ఞకాలేహినీతోజ్ఞాతికులంమహత్ ॥ ౧౧౯ ॥
తత్రసాతురతెదేవీదివ్యాగౌఃసురనందినీ । తస్యాహంతత్పయఃపీత్వారసేనహ్యమృతోపమమ్ ॥ ౧౨౦ ॥ జ్ఞాత్వాక్షీరగుణాంశ్చైవఉపలభ్యహిసంభ
వమ్। సచపిష్టరసస్తాతనమెప్రీతిముపావహత్ ॥ ౧౨౧ ॥ తతోహమబ్రువంబాల్యాజ్జననీమాత్మనస్తదా । నేదంక్షీరోదనంమాతర్యచ్చమెదత్తవత్యసి॥
౧౨౨॥ తతోమామబ్రవీన్మాతాదుఃఖశోకసమన్వితా॥ పుత్రస్నేహాత్పరిష్వజ్యమూర్ధ్నిచాఘ్రాయమాధవ॥ ౧౨౩॥ కుతఃక్షీరోదనంవత్సమునీనాంభా
వితాత్మనామ్ । వనేనివసతాంనిత్యంకందమూలఫలాశినామ్॥ ౧౨౪॥ ఆస్థితానాంనదీందివ్యాంవాలఖిల్యైర్నిషెవితామ్। కుతఃక్షీరంవనస్థానాంమునీ
నాంగిరివాసినామ్॥౧౨౫॥పావనానాంవనాశానాంవనాశ్రమనివాసినామ్। గ్రామ్యాహారనివృత్తానామరణ్యఫలభోజినామ్॥౧౨౬॥నాస్తిపుత్రపయో
రణ్యేసురభీగోత్రవర్జితే । నదీగహ్వరశైలెషుతీర్థేషువివిధేషుచ ॥ ౧౨౭ ॥ తపసాజప్యనిత్యానాంశివోనఃపరమాగతిః । అప్రసాద్యవిరూపాక్షంవర
దంస్థాణుమవ్యయమ్॥ ౧౨౮॥ కుతఃక్షీరోదనంవత్ససుఖానివసనానిచ। తంప్రపద్యసదావత్ససర్వభావేనశంకరమ్॥ ౧౨౯॥ తత్ప్రసాదాచ్చకామేభ్యః
ఫలంప్రాప్స్యసిపుత్రక। జనన్యాస్తద్వచశ్శ్రుత్వాతదాప్రభృతిశత్రుహన్ ॥ ౧౩౦॥ ప్రాంజలిఃప్రణతోభూత్వాఇదమంబామచోదయమ్ । కోయమంబ
మహాదేవస్సకథంచప్రసీదతి ॥ ౧౩౧॥ కుత్రవావసతేదేవోద్రష్టవ్యోవాకథంచన । తుష్యతేవాకథంశర్వోరూపంవాతస్యకీదృశమ్ ॥ ౧౩౨ ॥ కథంజ్ఞే
యఃప్రసన్నోవాదర్శయేద్రూపమాత్మనః।ఏవముక్త్వాతదాకృష్ణమాతామేసుతవత్సలా॥ ౧౩౩॥మూర్ధన్యాఘ్రాయగోవిందసబాష్పాకులలోచనా।ప్ర
మార్జతీవగాత్రాణిమమవైమధుసూదన॥౧౩౪॥ దైన్యమాలంబ్యజననీఇదమాహసురోత్తమ॥అంబోవాచ॥ దుర్విజ్ఞేయోమహాదేవోదురాధారోదు
రంతకః॥౧౩౫॥ దురాబాధశ్చదుర్గ్రాహ్యోదుర్దర్శోహ్యకృతాత్మభిః। యస్యరూపాణ్యనేకానిప్రవదంతిమనీషిణః॥ ౧౩౬॥ స్థానానిచవిచిత్రా
ణిప్రసాదాశ్చాప్యనేకశః। కోహితత్త్వేనతద్వేదఈశస్యచరితంశుభమ్ ॥ ౧౩౭॥ కృతవాన్యానిరూపాణిదేవదేవఃపురాకిల । క్రీడతేచయథాశర్వః
ప్రసీదతియథాచవై॥౧౩౮॥ హృదిస్థస్సర్వభూతానాంవిశ్వరూపోమహేశ్వరః। భక్తానామనుకంపార్థందర్శనంచయథాశ్రుతమ్॥౧౩౯॥ మునీనాం
బ్రువతాందివ్యమీశానచరితంశుభమ్। కృతవాన్యానిరూపాణికథితానిమహర్షిభిః॥ ౧౪౦॥ అనుగ్రహార్థంవిప్రాణాంశృణువత్ససమాసతః। తాని
తేకీర్తయిష్యామియన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి॥౧౪౧॥ అంబా॥ బ్రహ్మవిష్ణుసురేంద్రాణాంరుద్రాదిత్యాశ్వినామపి। విశ్వేషామపిదేవానాంవపుర్ధారయ
తెభవః॥౧౪౨॥ నరాణాందెవనారీణాంతథాప్రేతపిశాచయోః। కిరాతశబరాణాంచజలజానామనేకశః॥ ౧౪౩॥ కరోతిభగవాన్రూపమటవ్యాంశ
బరంమహత్। కూర్మోమత్స్యస్తథాశంఖఃప్రవాళాంకురభూషణః॥౧౪౪॥ యక్షరాక్షససర్పాణాందైత్యదానవయోరపి। వపుర్ధారయతేదేవో
భూయశ్చబిలవాసినామ్॥౧౪౫॥ వ్యాఘ్రసింహమృగాణాంచతరక్ష్వృక్షపతత్త్రిణామ్।ఉలూకశ్వసృగాలానాంరూపాణికురుతేపిచ॥౧౪౬॥హంస
కాకమయూరాణాంకృకలాసగరుత్మతామ్। రూపాణిచబలాకానాంగృధ్రచక్రాంగయోరపి॥౧౪౭॥కరోతిచాసరూపాణిధారయత్యపిపర్వతాన్।గో
రూపశ్చమహాదేవోహస్త్యశ్వోష్ట్రఖరాకృతిః॥ ౧౪౮ ॥ ఛాగశార్దూలరూపశ్చఅనేకమృగరూపధృక్ । అండజానాంచదివ్యానాంవపుర్ధారయతె
భవః॥౧౪౯॥ దండీచ్ఛత్రీచకుండీచద్విజానాంధారణస్తథా। షణ్ముఖోవైబహుముఖస్త్రినేత్రోబహుశీర్షకః॥ ౧౫౦॥ అనేకకటిపాదశ్చఅనేకోదరవ
క్త్రధృక్। అనేకపాణిపార్శ్వశ్చఅనేకగణసంవృతః॥౧౫౧॥ ఋషిగంధర్వరూపశ్చసిద్ధచారణరూపధృక్ । భస్మపాండురగాత్రశ్చచంద్రార్ధకృత

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

భూషణః॥౧౫౨॥ అనేకశావసంఘుష్టశ్చానేకస్తుతిసంస్కృతః। సర్వభూతాంతకస్సర్వస్సర్వలోకప్రతిష్ఠితః॥ ౧౫౩ ॥ సర్వలోకాంతరాత్మా వై స
ర్వగస్సర్వవాద్యపి। సర్వత్రభగవాన్జ్ఞేయోహృదిస్థస్సర్వదేహినామ్॥౧౫౪॥ యోహియంకామయేత్కామంయస్మిన్నర్థేఽర్చ్యతేపునః।తత్సర్వం
వేత్తిదేవేశస్తంప్రపద్యయదీచ్ఛసి॥౧౫౫॥ నందతేకుప్యతేచాపితథాహుంకారయత్యపి। చక్రీశూలీగదాపాణిర్ముసలీఖడ్గపట్టిసీ॥౧౫౬॥ భూధరోనా
గమౌంజీచనాగకుండలకుండలీ। నాగయజ్ఞోపవీతీచనాగచర్మోత్తరచ్ఛదః॥౧౫౭॥ హసతేగాయతేచైవనృత్యతేచమనోహరమ్। వాదయత్యపివా
ద్యానివిచిత్రాణిగణైర్యుతః॥ ౧౫౮ ॥ వల్గతేజృంభతేచైవరుదతేరోదయత్యపి । ఉన్మత్తమత్తరూపశ్చభాషతేచాపిసుస్వరః ॥ ౧౫౯॥ అతీవహసతే
రౌద్రంత్రాసయన్నయనైర్జనమ్ । జాగర్తిచైవస్వపితిజృంభతేచయథాసుఖమ్ ॥ ౧౬౦ ॥ జపతేజప్యతేచైవతపతేతప్యతేపునః । దదాతిప్రతిగృ
హ్ణాతియుంజతేధ్యాయతేపిచ ॥ ౧౬౧ ॥ వేదీమధ్యేతథాయూపేగోష్ఠమధ్యేహుతాశనే । దృశ్యతేదృశ్యతేచాపిబాలోవృద్ధోయువాతథా ॥ ౧౬౨॥
క్రీడతేఋషికన్యాభిఃఋషిపత్నీభిరేవచ।ఊర్ధ్వకేశోమహాశేఫోనగ్నోవికృతలోచనః॥౧౬౩॥ గౌరశ్శ్యామస్తథాకృష్ణఃపాండురోధూమ్రలోహితః।
వికృతాక్షోవిశాలాక్షోదిగ్వాసాస్సర్వవాసకః॥౧౬౪॥అరూపస్యాద్యరూపస్యఅతిరూపాద్యరూపిణః।అనాద్యంతమజస్యాంతంవేత్స్యతేకోఽస్యతత్త్వ
తః॥౧౬౫॥ హృదిప్రాణోమనోజీవోయోగాత్మాయోగసంజ్ఞితః। ధ్యానంతత్పరమాత్మాచభావగ్రాహ్యోమహేశ్వరః॥౧౬౬॥ వాదకోగాయ
నశ్చైవసహస్రశతలోచనః। ఏకవక్త్రోద్వివక్త్రశ్చత్రివక్త్రోఽనేకవక్త్రకః॥ ౧౬౭॥ తద్భక్తస్తద్గతోనిత్యంతన్నిష్ఠస్తత్పరాయణః । భజపుత్రమహా
దేవంతతఃప్రాప్స్యసిచేప్సితమ్॥ ౧౬౮॥ జనన్యాస్తద్వచశ్శ్రుత్వాతదాప్రభృతిశత్రుహన్। మమభక్తిర్మహాదేవేనైష్ఠికీసమపద్యత ॥౧౬౯॥ తతో
హంతపఆస్థాయతోషయామాసశంకరమ్ । ఏకంవర్షసహస్రంతువామాంగుష్ఠాగ్రస్థితః॥ ౧౭౦॥ ఏకంవర్షశతంచైవఫలాహారస్తతోఽభవమ్।ద్వి
తీయంశీర్ణపర్ణాశీతృతీయంచాంబుభోజనః॥ ౧౭౧॥ శతానిసప్తచైవాహంవాయుభక్షస్తదాభవమ్ । ఏకంవర్షసహస్రంతుదివ్యమారాధితోమ
యా॥ ౧౭౨॥ తతస్తుష్టోమహాదేవఃసర్వలోకేశ్వరఃప్రభుః। ఏకభక్తఇతిజ్ఞాత్వాజిజ్ఞాసాంకురుతేతదా॥ ౧౭౩॥శక్రరూపంసకృత్వాతుసర్వైర్దేవగ
ణైర్వృతః। సహస్రాక్షస్తదాభూత్వావజ్రపాణిర్మహాయశాః॥ ౧౭౪॥ సుధావదాతంరక్తాక్షంస్తబ్ధకర్ణంమదోత్కటమ్।ఆవేష్టితకరంఘోరం
చతుర్దంష్ట్రంమహాగజమ్॥ ౧౭౫॥ సమాస్థితస్సభగవాన్దీప్యమానస్స్వతేజసా। ఆజగామకిరీటీతుహారకేయూరభూషితః॥౧౭౬॥పాండురేణాత
పత్రేణధ్రియమాణేనమూర్ధని। సేవ్యమానోఽప్సరోభిశ్చదివ్యగంధర్వనాదితైః॥ ౧౭౭॥ తతోమామాహదేవేంద్రస్తుష్టస్తేఽహంద్విజోత్తమ। వరంవృ
ణీష్వమత్తస్త్వంయత్తేమనసివర్తతే॥ ౧౭౮॥ శక్రస్యతువచశ్శ్రుత్వానాహంప్రీతస్తదాభవమ్।అబ్రువంచతదాకృష్ణదేవరాజమిదంవచః॥౧౭౯॥నా
హంత్వత్తోవరంకాంక్షేనాన్యస్మాదపిదైవతాత్ । మహాదేవాదృతేసౌమ్యసత్యమేతద్బ్రవీమితే॥ ౧౮౦॥ సత్యంసత్యంహినశ్శక్రవాక్యమేతత్సునిశ్చి
తమ్। నయన్మహేశ్వరంత్యక్త్వాకథాన్యామమరోచతే ॥ ౧౮౧ ॥ పశుపతివచనాద్భవామిసద్యఃకృమిరథవాతరురప్యనేకశాఖః । అపశుపతివరప్రసా
దతోమేత్రిభువనరాజ్యవిభూతిరప్యనిష్టా ॥ ౧౮౨ ॥ జన్మశ్వపాకమధ్యేపిమేస్తుహరచరణవందనరతస్య । మాచానీశ్వరభక్తోభవానిభవనేపిశక్రస్య॥
౧౮౩॥ వాప్వంబుభుజోపిసతోనరస్యదుఃఖక్షయఃకుతస్తస్య। భవతిసురాసురగురౌయస్యనవిశ్వేశ్వరేభక్తిః ॥ ౧౮౪॥ అలమన్యాభిస్తేషాంకథాభిర
ప్యన్యధర్మయుక్తాభిః। యేషాంనక్షణమపిరుచితోహరచరణస్మరణవిచ్ఛేదః ॥ ౧౮౫ ॥ హరచరణనిరతమతినాభవితవ్యమనార్జవంయుగంప్రాప్య । సం
సారభయంనభవతిహరభక్తిరసాయనంపీత్వా ॥ ౧౮౬॥ దివసందివసార్ధంవాముహూర్తంవాక్షణంలవమ్ । నహ్యలబ్ధప్రసాదస్యభక్తిర్భవతిశం

కరే॥౧౮౭॥ అపి కీటః పతంగో వా భవేయం శంకరాజ్ఞయా। న తు శక్ర త్వయా దత్తం త్రైలోక్యమపి కామయే॥ ౧౮౮॥ శ్వాపి మహేశ్వరవచనాద్భవామి
స హి నః పరః కామః। త్రిదశగణరాజ్యమపి ఖలు నేచ్ఛామ్యమహేశ్వరాజ్ఞప్తం ॥ ౧౮౯ ॥ న నాకపృష్ఠం న చ దేవరాజ్యం న బ్రహ్మలోకం న చ నిష్కళత్వమ్॥
న సర్వకామానఖిలాన్వృణోమి హరస్య దాసత్వమహం వృణోమి॥ ౧౯౦ ॥ యావచ్ఛశాంకధవళామలబద్ధమౌళిర్న ప్రీయతే పశుపతిర్భగవాన్మహే
శః। తావజ్జరామరణజన్మశతాభిఘాతైర్దుఃఖాని దేహనిహితాని సముద్వహామి ॥ ౧౯౧ ॥ దివసకరశశాంకవహ్నిదీప్తం త్రిభువనసారమపారమాద్య
మేకమ్ । అజరమమరమప్రసాద్య రుద్రం జగతి పుమానిహ కో లభేత శాంతిమ్ ॥ ౧౯౨ ॥ యది నామ జన్మ భూయో భవతి మదీయైః పునర్దోషైః। తస్మింస్త
స్మిఞ్జన్మని భవే భవేన్మే తు యా భక్తిః॥ ౧౯౩ ॥ శక్ర ఉవాచ ॥ కః పునర్భవనే హేతురీశే కారణకారణే। యేన శర్వాదృతేఽన్యస్మాత్ప్రసాదం నాభికాం
క్షసి॥౧౯౪॥ ఉపమన్యుః॥ సదసద్వ్యక్తమవ్యక్తం యమాహుర్బ్రహ్మవాదినః । నిత్యమేకమనేకం చ వరం తస్మాద్వృణీమహే॥ ౧౯౫ ॥ అనాదిమధ్య
పర్యంతం జ్ఞానైశ్వర్యమచింతితమ్। ఆత్మానం పరమం యస్మాద్వరం తస్మాద్వృణీమహే॥ ౧౯౬॥ ఐశ్వర్యం సకలం యస్మాదనుత్పాదితమవ్యయమ్। అబీ
జాద్బీజసంభూతం వరం తస్మాద్వృణీమహే ॥ ౧౯౭ ॥ తమసః పరమం జ్యోతిస్తపస్తద్వృత్తినాం పరమ్। యం జ్ఞాత్వా నానుశోచంతి వరం తస్మాద్వృణీ
మహే॥ ౧౯౮॥ భూతభావనభావజ్ఞం సర్వభూతాదిభావనమ్। సర్వగం సర్వదం దేవం పూజయామి పురందర॥౧౯౯॥ హేతువాదైర్వినిర్ముక్తం సాం
ఖ్యయోగార్థదం పరమ్। యముపాసంతి తత్త్వజ్ఞా వరం తస్మాద్వృణీమహే॥ ౨౦౦ ॥ మఘవన్మఘవాత్మానం యం వదంతి సురేశ్వరమ్ । సర్వభూతగు
రుం దేవం వరం దస్మాద్వృణీమహే ॥ ౨౦౧ ॥ యః పూర్వమసృజద్దేవం బ్రహ్మాణం లోకభావనమ్ । అండమాకాశమాపూర్య వరం తస్మాద్వృణీమహే ॥
౨౦౨॥ అగ్నిరాపోనిలః పృథ్వీ ఖం బుద్ధిశ్చ మనో మహాన్। స్రష్టా చైషాం భవేద్యోన్యో బ్రూహి కః పరమేశ్వరాత్ ॥ ౨౦౩ ॥ మనో మతిరహంకారస్త
న్మాత్రాణీంద్రియాణి చ। బ్రూహి చైషాం భవే శక్ర కోన్యోస్తి పరమశ్శివాత్॥ ౨౦౪ ॥ స్రష్టారం భువనస్యేహ వదంతీహ పితామహమ్ । ఆరాధ్య స తు దే
వేశమశ్నుతే మహతీం శ్రియమ్॥ ౨౦౫॥ భగవత్యుత్తమైశ్వర్యం బ్రహ్మవిష్ణుపురోగమమ్। విద్యతే వై మహాదేవాద్బ్రూహి కః పరమేశ్వరాత్॥ ౨౦౬॥
దైత్యదానవముఖ్యానాం వై ఆధిపత్యేన గర్వితాః । కోన్యశ్శక్నోతి దేవేశాద్దితేస్సంపాదితుం సుతాః ॥ ౨౦౭ ॥ దిక్కాలసూర్యతేజాంసి గ్రహవాయ్వం
బుతారకాః। విద్ధి త్వేతే మహాదేవాద్బ్రూహి కః పరమేశ్వరాత్॥ ౨౦౮॥ అథోత్పత్తౌ వినాశే వా యజ్ఞస్య త్రిపురస్య చ। దైత్యదానవముఖ్యానామాధిప
త్యారిమర్దనః॥ ౨౦౯॥ కించాత్ర బహుభిస్సూక్తైర్హేతువాదైః పురందర । సహస్రనయనం దృష్ట్వా త్వామేవ సురసత్తమ॥౨౧౦॥ పూజితం సిద్ధగం
ధర్వైర్దేవైశ్చ ఋషిభిస్తథా। దేవదేవప్రసాదేన తత్సర్వం కుశికోత్తమ॥౨౧౧॥ అవ్యక్తముక్తకేశాయ సర్వగస్యేదమాత్మకమ్। చేతనాచేతనాద్యే
షు శక్ర విద్ధి మహేశ్వరాత్॥ ౨౧౨॥ భూలోకే సు మహర్లోకే లోకాలోకాంతరేషు చ । ద్వీపస్థానేషు మేరోశ్చ శిఖరేష్వంతరేషు చ ॥ ౨౧౩॥ భగవ
న్మఘవన్ దేవం వదంతే తత్త్వదర్శినః। యది దేవాసురాశ్శక్ర పశ్యంత్యన్యాం భవాకృతిమ్॥ ౨౧౪ ॥ కిం న గచ్ఛంతి శరణం మర్దితాశ్చాసురైస్సురాః। అ
భిఘాతేషు దేవానాం సయక్షోరగరక్షసామ్॥౨౧౫॥ పరస్పరవినాశేషు స్వస్థానైశ్వర్యదో భవః। అంధకస్యాథ శుక్రస్య దుందుభేర్మహిషస్య చ॥౨౧౬॥
యక్షేంద్రబలరక్షస్సనివాతకవచేషు చ। వరదానావఘాతాయ బ్రూహి కోన్యో మహేశ్వరాత్॥౨౧౭॥ సురాసురగురోర్వక్త్రే కస్య రేతః పురా హుతమ్।
కస్య వాన్యస్య రేతస్తద్యేన హైమో గిరిః కృతః॥౨౧౮॥ దిగ్వాసాః కథ్యతే కోన్యో లోకే కశ్చోర్ధ్వరేతసః। కస్య చార్ధే స్థితా కాంతా అనంగః కేన నిర్జి

తః ౨౧౯॥ బ్రూహీంద్ర పరమం స్థానం కస్య దేవైః ప్రశస్యతే। శ్మశానే కస్య క్రీడార్థం నృత్యే వా కోఽభిభావ్యతే॥ ౨౨౦॥ కస్యైశ్వర్యం సమానం చ భూతైః కో,
వాపి క్రీడతే కస్య తుల్యబలా దేవగణాశ్చైశ్వర్యదర్పితాః।౨౨౧। ఘుష్యతే హ్యచలం స్థానం కస్య త్రైలోక్యపూజితమ్ వర్షతే తపతే కోఽన్యో జ్వలతే తేజ
సా చకః॥ ౨౨౨॥ కస్మాచ్చౌషధిసంపత్తిః కో వా ధారయతే వసు। ప్రకామం క్రీడతే కో వా త్రైలోక్యే సచరాచరే॥ ౨౨౩॥ జ్ఞానసిద్ధిక్రియాయోగైస్సేవ్యమా
నశ్చ యోగిభిః। ఋషిగంధర్వసిద్ధైశ్చ విద్ధితం కారణం పరే॥ ౨౨౪॥ కర్మయజ్ఞక్రియాయోగైస్సేవ్యమానస్సురాసురైః। నిత్యం కర్మఫలైర్హీనం తమహం కా
రణం వదే॥ స్థూలం సూక్ష్మమనౌపమ్యమగ్రాహ్యం గుణగోచరమ్। గుణహీనం గుణాధ్యక్షం పరం మాహేశ్వరం పదమ్।౨౨౬॥ స్థిత్యుత్పత్త్యోః కారణం చ లోకా
లోకాంతకారణమ్। భూతం భవ్యం భవిష్యం చ జనకం సర్వకారణమ్ ॥ ౨౨౭ ॥ అక్షరక్షరమవ్యక్తం విద్యావిద్యే కృతాకృతే। ధర్మాధర్మౌ యతశ్శక్ర
తమహం కారణం వదే॥ ౨౨౮ ॥ ప్రత్యక్షమిహ దేవేంద్ర పశ్య లింగం భగాంకితమ్ । దేవదేవేన రుద్రేణ సృష్టిసంహారహేతునా॥ ౨౨౯॥ మాత్రా పూర్వం
మమాఖ్యాతం కారణం లోకకారణమ్। నాస్తి దేవాంతరం శక్ర తం భజస్వ యదీచ్ఛసి॥ ౨౩౦॥ ప్రత్యక్షం నను తే సురేశ విదితం సంయోగలింగోద్భవం త్రై
లోక్యం సవికారనిర్గుణగుణం బ్రహ్మాదిరేతోద్భవమ్ । యద్బ్రహ్మేంద్రమహేంద్రవిష్ణుసహితా దేవాశ్చ దైత్యేశ్వరా నాన్యత్కామసహస్రకల్పితధి
యశ్శంసంతి ఈశాత్పరమ్ ॥ ౨౩౧ ॥ తం దేవం సచరాచరస్య జగతో వ్యాఖ్యాతవేదోత్తమం కామార్థీ వరయామి సంయతమనా మోక్షాయ సద్యశ్శి
వమ్॥ ౨౩౨ ॥ హేతుభిర్వా కిమన్యైస్తైరీశః కారణకారణమ్ । న శుశ్రుమ యదన్యస్య లింగమభ్యర్చ్యతే సురైః ॥ ౨౩౩ ॥ కస్యాన్యస్య సురైస్సర్వై
ర్లింగం ముక్త్వా మహేశ్వరమ్। అర్చ్యతేఽర్చితపూర్వం వా బ్రూహి యద్యస్తి తే శ్రుతిః॥ ౨౩౪ ॥ యస్య బ్రహ్మా చ విష్ణుశ్చ త్వం చాపి సహ దైవతైః । అ
ర్చయేథాస్సదా లింగం తస్మాచ్ఛ్రేష్ఠతమో హి సః॥ ౨౩౫॥ న పద్మాంకా న చక్రాంకా న వజ్రాంకా యతః ప్రజాః। లింగాంకా చ భగాంకా చ తస్మాన్మాహే
శ్వరీ ప్రజా॥ ౨౩౬॥ దేవ్యాః కారణరూపభావజనితాః సర్వా భగాంకాః స్త్రియో లింగేనాపి హరస్య సర్వపురుషాః ప్రత్యక్షచిహ్నీకృతాః। యోఽన్యత్కార
ణమీశ్వరాత్ప్రవదతే దేవ్యా చ యన్నాంకితం త్రైలోక్యే సచరాచరే స తు పుమాన్ బాహ్యో భవేద్దుర్మతిః॥ ౨౩౭ ॥ పుంలింగం సర్వమీశానం స్త్రీలిం
గం విద్ధి చాప్యుమామ్। ద్వాభ్యాం తనుభ్యాం వ్యాప్తం హి చరాచరమిదం జగత్ ॥ ౨౩౮ ॥ అస్మాద్వరమహం కాంక్షే నిధనం చాపి కౌశిక । గచ్ఛ వా తిష్ఠ వా
శక్ర యథేష్టం బలసూదన॥ ౨౩౯॥ కామమేష వరో మేఽస్తు శాపో వా ధమహేశ్వరాత్ । న చాన్యాం దేవతాం కాంక్షే సర్వకామఫలామపి॥ ౨౪౦ ॥ ఏవము
క్త్వా తు దేవేంద్రం దుఃఖాదాకులితేంద్రియః। న ప్రసీదతి మే దేవః కిమేతదితి చింతయన్॥ ౨౪౧॥ అథాపశ్యం క్షణేనైవ తమేవైరావతం పునః । హంసకుందేం
దుసదృశం మృణాళరజతప్రభమ్॥ ౨౪౨॥ వృషరూపధరం సాక్షాత్ క్షీరోదమివ సాగరమ్ । కృష్ణపుచ్ఛం మహాకాయం మధుపింగళలోచనమ్॥ ౨౪౩॥ వజ్ర
సారమయైశ్శృంగైర్నిష్టప్తకనకప్రభైః। తీక్ష్ణైశ్చ మృదురక్తాగ్రైరుత్క్షిపంతమివావనిమ్ ॥ ౨౪౪ ॥ జాంబూనదేన దామ్నా చ సర్వతస్సమలంకృతమ్॥
సువక్త్రఖురనాసం చ సుకర్ణం సుకటీతటమ్॥ ౨౪౫॥ సుపార్శ్వం విపులస్కంధం సురూపం చారుదర్శనమ్ । కకుదం తస్య చాభాతి స్కంధమాపూర్య ధి
ష్ఠితమ్॥ ౨౪౬॥ తుషారగిరికూటాభం సితాభ్రశిఖరోపమమ్ । తమాస్థితశ్చ భగవాన్ దేవదేవస్సహోమయా॥ ౨౪౭॥ అశోభత మహాదేవః పౌర్ణమా
స్యామివోడురాట్। తస్య తేజోభవో వహ్నిస్సమేఘస్స్తనయిత్నుమాన్॥ ౨౪౮॥ సహస్రమివ సూర్యాణాం సర్వమాపూర్య ధిష్ఠితః । ఈశ్వరస్సుమ
హాతేజాః సంవర్తక ఇవానలః॥ ౨౪౯॥ యుగాంతే సర్వభూతానాం దిధక్షురివ చోద్యతః। తేజసా తు తదా వ్యాప్తం దుర్నిరీక్ష్యం సమంతతః॥ ౨౫౦॥ పునరు

ద్విగ్నమనసః కిమేతదితి చింతయన్ । మూహూర్తమివ తత్తేజో వ్యాప్తం సర్వా దిశో దశ ॥ ౨౫౧ ॥ ప్రశాంతం దిక్షు సర్వాసు దేవదేవస్య మాయయా । అథాప
శ్యం స్థితం స్థాణుం భగవంతం మహేశ్వరమ్ ॥ ౨౫౨ ॥ సౌరభేయగతం సౌమ్యం విధూమమివ పావకమ్ । సహితం చారుసర్వాంగ్యా పార్వత్యా పరమేశ్వరం ॥
నీలకంఠం మహాత్మానమవ్యక్తం తేజసాం నిధిమ్ । అష్టాదశభుజం స్థాణుం సర్వాభరణభూషితమ్ ॥ ౨౫౪ ॥ శుక్లాంబరధరం దేవం శుక్లమాల్యానులేపనమ్ ॥
శుక్లధ్వజమనాధృష్యం శుక్లయజ్ఞోపవీతినమ్ ॥ ౨౫౫ ॥ గాయద్భిర్నృత్యమానైశ్చ వాదయద్భిశ్చ సర్వతః । వృతం పార్శ్వచరైర్దివ్యైరాత్మతుల్యప
రాక్రమైః ॥ ౨౫౬ ॥ బాలేందుముకుటం పాండుం శరచ్చంద్రమివోదితమ్ । త్రిభిర్నేత్రైః కృతోద్యోతం త్రిభిస్సూర్యైరివోదితైః ॥ ౨౫౭ ॥ అశోభత చ దేవ
స్య మాలా గాత్రే సితప్రభే । జాతరూపమయైః పద్మైర్గ్రథితా రత్నభూషితా ॥ ౨౫౮ ॥ మూర్తిమంతి తథాస్త్రాణి సర్వతేజోమయాని చ । మయా దృష్టా
ని గోవింద భవస్యామితతేజసః ॥ ౨౫౯ ॥ ఇంద్రాయుధసవర్ణాభం ధనుస్తస్య మహాత్మనః । పినాకమితి విఖ్యాతమభవత్పన్నగో మహాన్ ॥ ౨౬౦ ॥ సప్తశీ
ర్షో మహాకాయస్తీక్ష్ణదంష్ట్రో విషోల్బణః । జ్యావేష్టితమహాగ్రీవః స్థితః పురుషవిగ్రహః ॥ ౨౬౧ ॥ శరశ్చ సూర్యసంకాశః కాలానలసమద్యుతిః । యత్తద
స్త్రం మహాఘోరం దివ్యం పాశుపతం మహత్ ॥ ౨౬౨ ॥ అద్వితీయమనిర్దేశ్యం సర్వభూతభయావహమ్ । సస్ఫులింగం మహాకాయం విసృజంతమివా
నలమ్ ॥ ౨౬౩ ॥ ఏకపాదం మహాదంష్ట్రం సహస్రశిరసోదరమ్ । సహస్రభుజజిహ్వాక్షముద్గిరంతమివానలమ్ ॥ ౨౬౪ ॥ బ్రాహ్మ్యాన్నారాయణాచ్చైం
ద్రాదాగ్నేయాదపి వారుణాత్ । యద్విశిష్టం మహాబాహో సర్వశస్త్రవిఘాతనమ్ ॥ ౨౬౫ ॥ యేన తత్త్రిపురం దగ్ధ్వా క్షణాద్భస్మీకృతం పురా । శరేణై
కేన గోవింద మహాదేవేన లీలయా ॥ ౨౬౬ ॥ నిర్దదాహ చ యత్కృత్స్నం త్రైలోక్యం సచరాచరమ్ । మహేశ్వరభుజోత్సృష్టం నిమేషార్ధాన్న సంశయః
౨౬౭ ॥ నావధ్యో యస్య లోకేఽస్మిన్ బ్రహ్మవిష్ణుసురేష్వపి । తదహం దృష్టవాంస్తత్ర ఆశ్చర్యమిదముత్తమమ్ ॥ ౨౬౮ ॥ గుహ్యమస్త్రం పరం యచ్చ తత్తుల్య
మభ్యధికం హి వా । యత్తచ్ఛూలమితి ఖ్యాతం సర్వలోకేషు శూలినః ॥ ౨౬౯ ॥ దారయేద్యాం మహీం కృత్స్నాం శోషయేద్వా మహోదధిమ్ । సంహరే
ద్వా జగత్కృత్స్నం విసృష్టం శూలపాణినా ॥ ౨౭౦ ॥ యౌవనాశ్వో హతో యేన మాంధాతా సబలః పురా । చక్రవర్తీ మహాతేజాస్త్రిలోకవిజయీ నృపః ॥
౨౭౧ ॥ మహాబలో మహావీర్యః శక్రతుల్యపరాక్రమః । కరస్థేనైవ గోవింద లవణస్యేహ రక్షసః ॥ ౨౭౨ ॥ తచ్ఛూలమతితీక్ష్ణాగ్రం సుభీమం లోమహర్ష
ణమ్ । త్రిశిఖం భ్రుకుటీం కృత్వా తర్జమానమివ స్థితమ్ ॥ ౨౭౩ ॥ విధూమం సార్చిషం కృష్ణ కాలసూర్యమివోదితమ్ । సర్పహస్తమనిర్దేశ్యం పాశహ
స్తమివాంతకమ్ ॥ ౨౭౪ ॥ దృష్టవానస్మి గోవింద తదస్త్రం రుద్రసన్నిధౌ । పరశుస్తీక్ష్ణధారశ్చ దత్తో రామస్య యః పురా ॥ ౨౭౫ ॥ మహాదేవేన తుష్టేన క్ష
త్రియాణాం క్షయంకరః । కార్తవీర్యో హతో యేన చక్రవర్తీ మహామృధే ॥ ౨౭౬ ॥ త్రిస్సప్తకృత్వః పృథివీ యేన నిఃక్షత్రియా కృతా । జామదగ్న్యేన గో
విందరామేణాక్లిష్టకర్మణా ॥ ౨౭౭ ॥ దీప్తధారః సురౌద్రాస్యః సర్పకంఠాగ్రధిష్ఠితః । అభవచ్ఛూలినోఽభ్యాశే దీప్తవహ్నిశతోపమః ॥ ౨౭౮ ॥ అసంఖ్యే
యాని చాస్త్రాణి తస్య దివ్యాని ధీమతః । ప్రాధాన్యతో మయైతాని కీర్తితాని తవానఘ ॥ ౨౭౯ ॥ సవ్యదేశే తు దేవస్య బ్రహ్మా లోకపితామహః । దివ్యం వి
మానమాస్థాయ హంసయుక్తం మనోజవమ్ ॥ ౨౮౦ ॥ వామపార్శ్వగతశ్చాపి తథా నారాయణః స్థితః । వైనతేయం సమారుహ్య శంఖచక్రగదాధరః ॥
౨౮౧ ॥ స్కందో మయూరమాస్థాయ స్థితో దేవ్యాః సమీపతః । శక్తిం ఘంటే సమాదాయ ద్వితీయ ఇవ పావకః ॥ ౨౮౨ ॥ పురస్తాచ్చైవ దేవస్య నందిం పశ్యా
మ్యవస్థితమ్ । శూలం విష్టభ్య తిష్ఠంతం ద్వితీయమివ శంకరమ్ ॥ ౨౮౩ ॥ స్వాయంభువాద్యా మనవో భృగ్వాద్యా ఋషయస్తథా । శక్రాద్యా దేవతాశ్చై
వ సర్వ ఏవ సమభ్యయుః ॥ ౨౮౪ ॥ సర్వభూతగణాశ్చైవ మాతరో వివిధాస్తథా । తేఽభివాద్య మహాత్మానం పరివార్య సమంతతః ॥ ౨౮౫ ॥ అస్తువన్వివి
ధైస్స్తోత్రైర్మహాదేవం సురాస్తదా । బ్రహ్మా భవం తదా స్తౌషీద్రథంతరముదీరయన్ ॥ ౨౮౬ ॥ జ్యేష్ఠసామ్నా చ దేవేశం జగౌ నారాయణస్తదా । గృణన్

బ్రహ్మపరంశక్రశ్చతరుద్రియముత్తమమ్॥ ౨౮౭॥ బ్రహ్మనారాయణశ్చైవదేవరాజశ్చకౌశికః । అశోభంతమహాత్మానస్త్రయస్త్రయఇవాగ్నయః॥
౨౮౮॥ తేషాంమధ్యగతోదేవోరరాజభగవాఞ్ఛివః । శరదభ్రవినిర్ముక్తఃపరిధిస్థఇవాంశుమాన్॥ ౨౮౯॥అయుతానిచచంద్రార్కానపశ్యందివికేశ
వ। తతోహమస్తువందేవంవిశ్వస్యజగతఃపతిమ్ ॥ ౨౯౦ ॥ ఉపమన్యుః॥ నమోదేవాధిదేవాయమహాదేవాయవైనమః । శక్రరూపాయశక్రాయశక్ర
వేషధరాయచ॥ ౨౯౧॥ నమస్తేవజ్రహస్తాయపింగళాయారుణాయచ। పినాకపాణయేనిత్యంశంఖశూలధరాయచ॥౨౯౨॥ నమస్తేకృష్ణవాసాయకృ
ష్ణాకుంచితమూర్ధజే।కృష్ణాజినోత్తరీయాయకృష్ణాష్టమిరతాయచ॥ ౨౯౩॥ శుక్లవర్ణాయశుక్లాయశుక్లాంబరధరాయచ। శుక్లభస్మావలిప్తాయశు
క్లకర్మరతాయచ॥ ౨౯౪॥ నమోస్తురక్తవర్ణాయరక్తాంబరధరాయచ। రక్తధ్వజపతాకాయరక్తస్రగనులేపినే॥ ౨౯౫॥ నమోస్తుపీతవర్ణాయపీ
తాంబరధరాయచ। నమోస్తుపీతచ్ఛత్రాయకిరీటవరధారిణే॥ ౨౯౬॥ అర్ధహారార్ధకేయూరస్వార్ధకుండలకర్ణినే । నమఃపవనవేగాయనమోదే
వాయవైనమః॥ ౨౯౭॥ సురేంద్రాయమునీంద్రాయమహేంద్రాయనమోస్తుతే। నమఃపద్మార్ధమాలాయఉత్పలైర్మిశ్రితాయచ॥ ౨౯౮॥ అర్ధచం
దనలిప్తాయఅర్ధస్రగనులేపినే। నమఆదిత్యవక్త్రాయఆదిత్యనయనాయచ॥౨౯౯॥ నమఆదిత్యవర్ణాయఆదిత్యప్రతిమాయచ।నమస్సోమాయసౌమ్యా
యసౌమ్యవక్త్రాధరాయచ॥ ౩౦౦॥సౌమ్యరూపాయముఖ్యాయసౌమ్యదంష్ట్రావిభూషిణే।నమశ్శ్యామాయగౌరాయఅర్ధపీతార్ధపాండవే॥౩౦౧॥
నారీనరశరీరాయస్త్రీపుంసాయనమోస్తుతే। నమోవృషభవాహాయగజేంద్రగమనాయచ॥ ౩౦౨ ॥ దుర్గమాయనమస్తుభ్యమగమ్యగమనాయచ।
నమోస్తుగణగీతాయగణబృందరతాయచ॥ ౩౦౩ ॥ గణానుయాతమార్గాయగణనిత్యవ్రతాయచ । నమశ్శ్వేతాభ్రవర్ణాయసంధ్యారాగప్రభా
యచ॥౩౦౪॥ అనుద్దిష్టాభిధానాయస్వరూపాయనమోస్తుతే। నమోరక్తాగ్రవాసాయరక్తసూత్రధరాయచ॥ ౩౦౫॥ రక్తమాలావిచిత్రాయరక్తాంబ
రధరాయచ। మణిభూషితమూర్ధాయనమశ్చంద్రార్ధభూషిణే॥౩౦౬॥ విచిత్రమణిమూర్ధాయకుసుమాష్టధరాయచ। నమోగ్నిముఖనేత్రాయస
హస్రశశిలోచనే॥౩౦౭॥ అగ్నిరూపాయకాంతాయనమోస్తుగహనాయచ । ఖచరాయనమస్తుభ్యంగోచరాభిరతాయచ॥ ౩౦౮॥ భూచరాయభు
వనాయఅచరాయచరాయచ।నమోదిగ్వాససేనిత్యమధివాససువాససే॥౩౦౯ ॥ నమోజగన్నివాసాయ ప్రతిపత్తిసుఖాయచ । నిత్యముద్బద్ధమకు
టమహాకేయూరధారిణే ॥ ౩౧౦ ॥ సర్పకంఠోపహారాయవిచిత్రాభరణాయచ । నమస్త్రినేత్రనేత్రాయసహస్రశతలోచనే॥ ౩౧౧॥ స్త్రీపుంసా
యనపుంసాయనమస్సాంఖ్యాయయోగినే । శంయోరభిస్రవంతాయఅథర్వాయనమోనమః॥౩౧౨॥ నమస్సర్వార్తినాశాయనమశ్శోకహరాయచ।
నమోమేఘనినాదాయబహుమాయాధరాయచ ॥ ౩౧౩ ॥ బీజక్షేత్రాభిపాలాయస్రష్టిస్థిత్యంతహేతవే । నమస్సర్వసురేశాయవిశ్వేశాయనమో
నమః॥౩౧౪॥ నమఃపవనవేగాయనమఃపవనరూపిణే। నమఃకాంచనమాలాయగిరిమాలాయవైనమః॥ ౩౧౫॥ నమస్సురారిమాలాయచండవేగాయవై
నమః। బ్రహ్మశిరోపహర్త్రాయమహిషఘ్నాయవైనమః॥౩౧౬॥ నమస్త్రిరూపధారాయసర్వరూపధరాయచ । నమస్త్రిపురహర్త్రాయయజ్ఞవిధ్వం
సనాయచ॥ ౩౧౭॥ నమఃకామాంగనాశాయకాలదండధరాయచ। నమస్స్కంధవిశాఖాయబ్రహ్మదండాయవైనమః॥ ౩౧౮॥ నమోభవాయశర్వా
యవిశ్వరూపాయవైనమః। ఈశానాయభవఘ్నాయనమోస్త్వంధకఘాతినే॥౩౧౯॥ నమోవిశ్వాయమాయాయచింత్యాచింత్యాయవైనమః। త్వం
నోగతిశ్చశ్రేష్ఠశ్చత్వమేవహృదయంతథా॥ ౩౨౦ ॥ త్వంబ్రహ్మసర్వదేవానాంరుద్రాణాంనీలలోహితః । ఆత్మాచసర్వభూతానాంసాంఖ్యేపురుషఉ
చ్యతే॥౩౨౧॥ ఋషభస్త్వంపవిత్రాణాంయోగినాంనిష్కళశ్శివః। గృహస్థస్త్వమాశ్రమిణామీశ్వరాణాంమహేశ్వరః॥ ౩౨౨॥ కుబేరస్సర్వయక్షా
ణాంక్రతూనాంవిష్ణురుచ్యతే। పర్వతానాంభవాన్మేరుర్నక్షత్రాణాంచచంద్రమాః॥ ౩౨౩॥ వసిష్ఠస్త్వమృషీణాంచగ్రహాణాంసూర్యఉచ్యతే। ఆర

ఖ్యానాంపశూనాంచసింహస్త్వంపరమేశ్వరః॥౩౨౪॥ గ్రామ్యాణాంగోవృషశ్చాసిభగవాన్లోకపూజితః। ఆదిత్యానాంభవాన్విష్ణుర్వసూనాంచైవ
పావకః॥౩౨౫॥పక్షిణాంవైనతేయస్త్వమనంతోభుజగేషుచ।సామవేదశ్చవేదానాంయజుషాంశతరుద్రియం॥ ౩౨౬॥సనత్కుమారోయోగీనాంసాం
ఖ్యానాంకపిలోహ్యసి॥౩౨౭॥శక్రోసిమరుతాందేవపితౄణాంధర్మరాడసి।బ్రహ్మలోకశ్చలోకానాంగతీనాంమోక్షఉచ్యతే॥ క్షీరోదస్సాగరాణాం
చశైలానాంహిమవాన్గిరిః॥వర్ణానాంబ్రాహ్మణశ్చాసివిప్రాణాందీక్షితోద్విజః।ఆదిస్త్వమసిలోకానాంసంహర్తాకాలఏవచ॥ ౩౩౦॥యచ్చాన్యదపి
లోకేవైసర్వతేజోధికంస్మృతం।తత్సర్వంభగవానేవఇతిమేనిశ్చితామతిః॥నమస్తేభగవన్దేవనమస్తేభక్తవత్సల।యోగేశ్వరనమస్తేస్తునమస్తేవిశ్వసం
భవ॥౩౩౨॥ప్రసీదమమభక్తస్యదీనస్యకృపణస్యచ।అనైశ్వర్యేణయుక్తస్యగతిర్భవసనాతన॥౩౩౩॥ యచ్చాపరాధంకృతవానజ్ఞానాత్పరమేశ్వరమ్।
మద్భక్తఇతిదేవేశతత్సర్వంక్షంతుమర్హసి॥ ౩౩౪॥ మోహితశ్చాస్మిదేవేశత్వయారూపవిపర్యయాత్ ।నార్ఘ్యంతేనమయాదత్తంపాద్యంచాపిమ
హేశ్వర॥ ౩౩౫॥ ఏవంస్తుత్వాహమీశానంపాద్యమర్ఘ్యంచభక్తితః। కృతాంజలిపుటోభూత్వాసర్వంతస్మైన్యవేదయమ్॥ ౩౩౫॥తతశ్శీతాంబుసం
యుక్తాదివ్యగంధసమన్వితా। పుష్పవృష్టిశ్శుభాతాతపపాతమమమూర్ధని ॥ ౩౩౬॥ దుందుభిశ్చతదాదివ్యస్తాడితోదేవకింకరైః। వవౌచమారుతఃపు
ణ్యశ్శుచిగంధస్సుఖావహః॥ ౩౩౭॥ తతఃప్రీతోమహాదేవస్సపత్నీకోవృషధ్వజః। అబ్రవీత్త్రిదశాంస్తత్రహర్షయన్నివమాంతదా॥౩౩౮॥ పశ్యధ్వంత్రి
దశాస్సర్వేఉపమన్యోర్మహాత్మనః। మయిభక్తింపరాంనిత్యమేకభావాదవస్థితామ్ ॥ ౩౩౯ ॥ ఏవముక్తాస్తదాకృష్ణసురాస్తేశూలపాణినా।ఊచుః
ప్రాంజలయస్సర్వేనమస్కృత్వావృషధ్వజమ్॥౩౪౦॥భగవన్దేవదేవేశలోకనాథజగత్పతే।లభతాంసర్వకామేభ్యఃఫలంత్వత్తోద్విజోత్తమః॥౩౪౧॥
ఏవముక్తస్తతశ్శర్వస్సురైర్బ్రహ్మాదిభిస్తథా । ఆహమాంభగవానీశఃప్రహసన్నివశంకరః॥ ౩౪౨॥ శ్రీభగవాన్ ॥ వత్సోపమన్యోతుష్టోస్మిపశ్యమాం
మునిపుంగవ। దృఢభక్తోసివిప్రర్షేమయాజిజ్ఞాసితోహ్యసి ॥ ౩౪౩ ॥ అనయాచైవభక్త్యాతేఅత్యర్థంప్రీతిమానహమ్। తస్మాత్సర్వాన్దదామ్యద్య
కామాంస్తవయథేప్సితాన్॥౩౪౪॥ ఏవముక్తస్యచైవాథమహాదేవేనధీమతా। హర్షాదశ్రూణ్యవర్తంతరోమహర్షస్త్వజాయత ॥ ౩౪౫॥ అబ్రు
వంచతదాదేవంహర్షగద్గదయాగిరా । జానుభ్యామవనీంగత్వాప్రణమ్యచపునఃపునః ॥ ౩౪౬॥ అద్యజాతోహ్యహందేవసఫలంజన్మచాద్యమే। సురా
సురగురుర్దేవోయత్తిష్ఠతిమమాగ్రతః ॥ ౩౪౭ ॥ యన్నపశ్యంతిశక్రాద్యా దేవాహ్యమితవిక్రమమ్ । తమహందృష్టవాన్దేవం కోన్యోధన్యతరోమ
యా॥ ౩౪౮॥ ఏవంధ్యాయంతివిద్వాంసఃపరంతత్త్వంసనాతనమ్। తద్విశేషమితిఖ్యాతంయదజంజ్ఞానమక్షరమ్॥౩౪౯॥సఏషభగవాన్దేవఃసర్వస
త్త్వాదిరవ్యయః।సర్వసత్త్వవిధానజ్ఞఃప్రధానపురుషఃపరః॥ ౩౫౦ ॥ యోసృజద్దక్షిణాదంగాత్ బ్రహ్మాణంలోకసంభవమ్ । వామపార్శ్వాత్తథావి
ష్ణుంలోకరక్షార్థమీశ్వరః॥ ౩౫౧॥ యుగాంతేచైవసంప్రాప్తేరుద్రమీశోసృజత్ప్రభుః। సరుద్రస్సంహరన్కృత్స్నంజగత్స్థావరజంగమమ్॥౩౫౨॥
కాలోభూత్వామహాతేజాఃసంవర్తకఇవానలః । యుగాంతేసర్వభూతానిగ్రసన్నివవ్యవస్థితః ॥ ౩౫౩ ॥ ఏషదేవోమహాదేవోజగత్సృష్ట్వాచరాచ
రమ్। కల్పాంతేచైవసర్వేషాంస్మృతిమాక్షిప్యతిష్ఠతి ॥ ౩౫౪ ॥ సర్వగస్సర్వభూతాత్మాసర్వభూతభవోద్భవః । ఆస్తేసర్వగతోనిత్యమదృశ్యస్సర్వ
దైవతైః॥ ౩౫౫॥ యదిదేయోవరోమహ్యంయదితుష్టోసిమేప్రభో। భక్తిర్భవతుమేనిత్యంత్వయిదేవసురేశ్వర॥ ౩౫౬॥అతీతానాగతంచైవవర్తమా
నంచయద్విభో। జానీయామితిమేబుద్ధిఃప్రసాదాత్సురసత్తమ॥ ౩౫౭॥క్షీరౌదనంచభుంజీయామక్షయంసహబాంధవైః। ఆశ్రమేచసదాస్మాకంసాన్ని
ధ్యంపరమస్తుతే॥ ౩౫౮॥ ఏవముక్తస్సమాంప్రాహభగవాన్లోకపూజితః। మహేశ్వరోమహాతేజాశ్చరాచరగురుశ్శివః॥ ౩౫౯ ॥ శ్రీభగవాన్॥అజ
రశ్చామరశ్చైవభవత్వందుఃఖవర్జితః। యశస్వీతేజసాయుక్తోదివ్యజ్ఞానసమన్వితః॥ ౩౬౦॥ ఋషీణామభిగమ్యశ్చమత్ప్రసాదాద్భవిష్యసి । శీల

వాగ్గుణసంపన్నః సర్వజ్ఞః ప్రియదర్శనః ॥ ౩౬౧ ॥ అక్షయం యౌవనం తేఽస్తు తేజశ్చైవానలోపమమ్ । క్షీరోదస్సాగరశ్చైవ యత్ర యత్రేచ్ఛసి ప్రియమ్ ॥
౩౬౨ ॥ తత్ర తే భవితా కామం సాన్నిధ్యం పయసో నిధేః । క్షీరోదనం చ భుంక్ష్వ త్వమమృతేన సమన్వితమ్ ॥ ౩౬౩ ॥ బంధుభిః సహితః కల్పం తతో మాముప
యాస్యసి । అక్షయా బాంధవాశ్చైవ కులం గోత్రం చ తే సదా ॥ ౩౬౪ ॥ భవిష్యతి ద్విజశ్రేష్ఠ మయి భక్తిశ్చ శాశ్వతీ । సాన్నిధ్యం చాశ్రమే నిత్యం కరిష్యామి
ద్విజోత్తమ ॥ ౩౬౫ ॥ తిష్ఠ వత్స యథాకామం నోత్కంఠాం చ కరిష్యసి । స్మృతస్త్వయా పునర్విప్ర కరిష్యామి చ దర్శనమ్ ॥ ౩౬౬ ॥ ఏవముక్త్వా స భగ
వాన్ సూర్యకోటిసమప్రభః । ఈశానస్స వరాన్ దత్వా తత్రైవాంతరధీయత ॥ ౩౬౭ ॥ ఏవం దృష్టో మయా కృష్ణ దేవదేవస్సమాధినా । తదవాప్తం చ
మే సర్వం యదుక్తం తేన ధీమతా ॥ ౩౬౮ ॥ ప్రత్యక్షం చైవ తే కృష్ణ పశ్య సిద్ధాన్ వ్యవస్థితాన్ । ఋషీన్ విద్యాధరాన్ యక్షాన్ గంధర్వాప్సరసస్తథా ॥ ౩౬౯ ॥
పశ్య వృక్షలతాగుల్మాన్ సర్వపుష్పఫలప్రదాన్ । సర్వర్తుకుసుమైర్యుక్తాన్ సుఖపత్రాన్ సుగంధినః ॥ ౩౭౦ ॥ సర్వమేతన్మహాబాహో దివ్యభావసమ
న్వితమ్ । ప్రసాదాద్దేవదేవస్య ఈశ్వరస్య మహాత్మనః ॥ ౩౭౧ ॥ వాసుదేవః ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచస్తస్య ప్రత్యక్షమివ దర్శనమ్ । విస్మయం పరమం గత్వా అబ్రు
వం తమహామునిమ్ ॥ ౩౭౨ ॥ ధన్యస్త్వమసి విప్రేంద్ర కస్త్వదన్యోఽస్తి పుణ్యకృత్ । యస్య దేవాదిదేవస్తే సాన్నిధ్యం కురుతేఽత్ర హి ॥ ౩౭౩ ॥ అపి తావన్మ
మాప్యేవం దద్యాత్స భగవాన్ శివః । దర్శనం మునిశార్దూల ప్రసాదం చాపి శంకరః ॥ ౩౭౪ ॥ ఉపమన్యుః ॥ ద్రక్ష్యసే పుండరీకాక్ష మహాదేవం న సంశయః ।
అచిరేణైవ కాలేన యథా దృష్టో మయాఽనఘ ॥ ౩౭౫ ॥ చక్షుషా చైవ దివ్యేన పశ్యామ్యమితవిక్రమమ్ । షష్ఠే మాసి మహాదేవం ద్రక్ష్యసే పురుషోత్తమ ॥ ౩౭౬ ॥
షోడశాష్టౌ వరాంశ్చాపి ప్రాప్స్యసి త్వం మహేశ్వరాత్ । సపత్నీకాద్యదుశ్రేష్ఠ సత్యమేతద్బ్రవీమి తే ॥ ౩౭౭ ॥ అతీతానాగతం చైవ వర్తమానం చ ని
త్యశః । విదితం మే మహాబాహో ప్రసాదాత్తస్య ధీమతః ॥ ౩౭౮ ॥ ఏతాన్ సహస్రశశ్చాన్యాన్ సమనుధ్యాతవాన్ హరః । కస్మాత్ప్రసాదం భగవా
న్న కుర్యాత్తవ మాధవ ॥ ౩౭౯ ॥ త్వాదృశేన హి దేవానాం శ్లాఘనీయస్సమాగమః । బ్రహ్మణ్యేనానృశంసేన శ్రద్దధానేన చాప్యుత ॥ ౩౮౦ ॥ జప్యం తు తే
ప్రదాస్యామి యేన ద్రక్ష్యసి శంకరమ్ ॥ ౩౮౧ ॥ శ్రీవిష్ణురువాచ ॥ అబ్రువం తమహం బ్రహ్మంస్త్వత్ప్రసాదాన్మహామునే । ద్రక్ష్యే దితిజసంఘానాం మర్ద
నం త్రిదశేశ్వరమ్ ॥ ౩౮౨ ॥ ఏవం కథయతస్తస్య మహాదేవాశ్రితాం కథామ్ । దినాన్యష్టౌ తతో జగ్ముర్ముహూర్తమివ భారత ॥ ౩౮౩ ॥ దినేఽష్టమే తు
విప్రేణ దీక్షితోఽహం యథావిధి । దండీ ముండీ కుశీ చీరీ ఘృతాక్తో మేఖలీకృతః ॥ ౩౮౪ ॥ మాసమేకం ఫలాహారో ద్వితీయం సలిలాశనః । తృతీయం చ చతు
ర్థం చ పంచమం చ జలాశనః । ఏకపాదేన తిష్ఠంశ్చ ఊర్ధ్వబాహురతంద్రితః ॥ ౩౮౫ ॥ .... *
తేజస్సూర్యసహస్రస్య అపశ్యం దివి భారత । తస్య మధ్యగిరించాపి తేజసః పాండునందన ॥ ౩౮౬ ॥ ఇంద్రాయుధపినద్ధాంగం విద్యున్మాలాగవాక్షకమ్ । నీ
లశైలచయప్రఖ్యం బలాకాభూషితం ఘనమ్ ॥ ౩౮౭ ॥ తత్ర స్థితశ్చ భగవాన్ దేవ్యా సహ మహాద్యుతిః । తపసా తేజసా కాంత్యా దీప్తయా సహ భార్యయా ॥
౩౮౮ ॥ రరాజ భగవాంస్తత్ర దేవ్యా సహ మహేశ్వరః । సోమేన సహితస్సూర్యో యథా మేఘస్థితస్తథా ॥ ౩౮౯ ॥ సంహృష్టరోమా కౌంతేయ విస్మయో
త్ఫుల్లలోచనః । అపశ్యం దేవసంఘానాం గతిమార్తిహరం హరమ్ ॥ ౩౯౦ ॥ కిరీటినం గదినం శూలపాణిం వ్యాఘ్రాజినం జటిలం దండపాణిమ్ । పినాకినం వ
జ్రిణం తీక్ష్ణదంష్ట్రం శుభాంగదం వ్యాళయజ్ఞోపవీతమ్ ॥ ౩౯౧ ॥ దివ్యాం మాలామురసా మేకవర్ణాం సముద్వహంతం గుల్ఫదేశావలంబామ్ । చంద్రం య
థా పరివిష్టం ససంధ్యం వర్షాత్యయే తద్వదపశ్యమేనమ్ ॥ ౩౯౨ ॥ ప్రమథానాం గణైశ్చైవ సమంతాత్పరివారితమ్ । శరదీవ సుదుష్ప్రేక్ష్యం పరివిష్టం ది
వాకరమ్ ॥ ౩౯౩ ॥ ఏకాదశశతాన్యేవ రుద్రాణాం వృషవాహనమ్ । అస్తువన్నియతాత్మానః కర్మభిశ్శుభకర్మిణమ్ ॥ ౩౯౪ ॥ ఆదిత్యా వసవస్సాధ్యా
విశ్వేదేవాస్తథాశ్వినౌ । విశ్వాభిః స్తుతిభిర్దేవం విశ్వేదేవం సమస్తువన్ ॥ ౩౯౫ ॥ శతక్రతుశ్చ భగవాన్ విష్ణుశ్చాదితినందనౌ । బ్రహ్మా రథంతరం సామ ఈ

రయంతిభవాంతికే ॥ ౩౯౬॥ యోగీశ్వరాస్సుబహవో యోగదం పితరం గురుమ్। బ్రహ్మర్షయశ్చ ససుతా స్తథా దేవర్షయశ్చ వై ॥ ౩౯౭॥ పృథివీచాం
తరిక్షంచ నక్షత్రాణి గ్రహా స్తథా । మాసార్ధమాసా ఋతవో రాత్ర్యస్సంవత్సరాః క్షణాః ॥ ౩౯౮॥ ముహూర్తాశ్చ నిమేషాశ్చ తథైవ యుగపర్యయాః॥
దివ్యా రాజన్నమస్యంతి విద్యాస్సర్వావిద స్తథా ॥ ౩౯౯ ॥ సనత్కుమారో దేవాశ్చ ఇతిహాసా స్తథైవ చ । మరీచిరంగిరా అత్రిః పులస్త్యః పులహః క్రతుః॥
౪౦౦॥ మనవస్సప్త సోమశ్చ అథర్వా సబృహస్పతిః। భృగుర్దక్షః కశ్యపశ్చ వసిష్ఠః కాశ్యప వచ ॥ ౪౦౧॥ ఛందాంసి యజ్ఞా దీక్షాశ్చ దక్షిణాః పావకో హ
విః। యజ్ఞోపగాని ద్రవ్యాణి మూర్తిమంతి యుధిష్ఠిర ॥ ౪౦౨ ॥ ప్రజానాం పాలకా స్సర్వే సరితః పన్నగా నగాః । దేవానాం మాతరస్సర్వా దేవపత్న్య
స్సకన్యకాః॥ ౪౦౩॥ సహస్రాణి మునీనాంచ అయుతాన్యర్బుదానిచ । నమస్యంతి ప్రభుం శాంతం పర్వతాస్సాగరా దిశః ॥ ౪౦౪ ॥ గంధర్వాప్సరసశ్చై
వగీతవాదిత్రకోవిదాః। దివ్యతాలేషు గాయంతః స్తువంతి భవమద్భుతమ్ ॥ ౪౦౫॥ విద్యాధరా దానవాశ్చ గుహ్యకా రాక్షసా స్తథా । సర్వాణిచైవ భూ
తాని స్థావరాణి చరాణి చ॥ ౪౦౬॥ నమస్యంతి మహారాజ వాఙ్మనః కర్మభిర్విభుమ్। పురస్తాద్ధిష్ఠితశ్శర్వో మమాసీ త్త్రిదశేశ్వరః॥౪౦౭॥పురస్తాద్ధిష్ఠితం దృ
ష్ట్వా మమేశానంచ భారత। సప్రజాపతిశక్రాంతం జగన్మామభ్యుదైక్షత॥ ౪౦౮ ॥ ఈక్షితుంచ మహాదేవం న మే శక్తిరభూ త్తదా। తతోమామబ్రవీద్దేవః
పశ్య కృష్ణ వదస్వ చ॥౪౦౯॥ త్వయా హ్యారాధితశ్చాహం శతశోథ సహస్రశః। త్వత్సమో నాస్తి మే కశ్చి త్త్రిషు లోకేషు వై ప్రియః॥౪౧౦॥ శిరసా వందితే దే
వే దేవీ ప్రీతా హ్యుమాభవత్। తతో హమబ్రువం స్థాణుం స్తుతం బ్రహ్మాదిభిః సురైః॥ ౪౧౧॥ విష్ణుః॥ నమోస్తు తే శాశ్వత పుణ్యయోనే బ్రహ్మాధిపం త్వామృ
షయో వదంతి । త్వామేవ నారాయణశబ్దసంజ్ఞం నరంచ సత్యం ప్రవదంతి సంతః॥ ౪౧౨ ॥ త్వం వై బ్రహ్మా చ రుద్రశ్చ వరుణో గ్నిర్మనుర్భవః । ధాతా త్వ
ష్టా విధాతా చ త్వం ప్రభుస్సర్వతోముఖః॥ ౪౧౩॥ త్వత్తో జాతాని భూతాని స్థావరాణి చరాణి చ। త్వయా సృష్టమిదం కృత్స్నం త్రైలోక్యం సచరాచరమ్॥
౪౧౪॥ యానీంద్రియాణీహ మనశ్చ కృత్స్నం యే వాయవస్సప్త తథైవ చాగ్నయః । యే దేవసంస్థా స్తవ దేవతాశ్చ తస్మాత్పరం త్వామృషయో వదంతి ॥
౪౧౫॥ వేదాశ్చ యజ్ఞాస్సోమశ్చ దక్షిణా పావకో హవిః। యజ్ఞోపగం చ యత్కించి ద్భగవాం స్తదసంశయః॥ ౪౧౬॥ ఇష్టం దత్తమధీతంచ వ్రతాని నియమా
శ్చ యే। హ్రీః కీర్తిః శ్రీర్ద్యుతి స్తుష్టిస్సిద్ధిశ్చైవ త్వదర్పణా॥ ౪౧౭॥ కామః క్రోధో భయం లోభో మదః స్తంభోథ మత్సరః। ఆధయో వ్యాధయశ్చైవ భగవం
స్తనయా స్తవ ॥ ౪౧౮ ॥ కృతిర్వికారః ప్రళయః ప్రధానం బీజమవ్యయమ్ । మనసః పరమా యోనిః ప్రభావశ్చాపి శాశ్వతః ॥ ౪౧౯॥ అవ్యయః పావనో
చింత్యస్సహస్రాంశుర్హిరణ్మయః। ఆదిర్గుణానాం సర్వేషాం భవాన్వై జీవితాశ్రయః॥ ౪౨౦ ॥ మహానాత్మా మతిర్బ్రహ్మా విశ్వశ్శంభుస్స్వయంభు
వః। బుద్ధిః ప్రజ్ఞోపలబ్ధిశ్చ సంవిత్ ఖ్యాతిర్ధృతిస్స్మృతిః॥ ౪౨౧॥ పర్యాయవాచకైః శబ్దైర్మహానాత్మా విభావ్యతే। త్వాం బుద్ధ్వా బ్రాహ్మణో విద్వాన్ న ప్ర
మోహం నియచ్ఛతి॥౪౨౨॥ హృదయం సర్వభూతానాం క్షేత్రజ్ఞ స్త్వమృషిష్టుతః । సర్వతః పాణిపాదాంతస్సర్వతోక్షిశిరోముఖః॥ ౪౨౩॥ సర్వత
శ్శ్రుతిమాన్ లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠసి । ఫలం త్వమసి తిగ్మాంశో నిమేషాదిషు కర్మసు॥ ౪౨౪॥ త్వం వై ప్రభార్చిః పురుషస్సర్వస్య హృది సంశ్రితః॥ అణి
మా లఘిమా ప్రాప్తి రీశానో జ్యోతిరవ్యయః॥ ౪౨౫ ॥ త్వయి బుద్ధిర్మతిర్లోకాః ప్రపన్నాస్సంశ్రితాశ్చ యే । ధ్యాని నో నిత్యయోగాశ్చ సత్యసత్వా జి
తేంద్రియాః ॥౪౨౬ ॥ యస్త్వాం ధ్రువం వేదయతే గుహాశయం ప్రభుం పురాణం పురుషం చ విగ్రహమ్ । హిరణ్మయం బుద్ధిమతాం పరాం గతిం స బుద్ధిమాన్
బుద్ధిమతీత్య తిష్ఠతి॥౪౨౭॥ విదిత్వా సప్త సూక్ష్మాణి షడంగం త్వాం చ మూర్తితః। ప్రధానవిధియోగస్థ స్త్వామేవ విశతే బుధః॥౪౨౮॥ ఏవముక్తే మయా
పార్థ భవే చార్తివినాశనే। చరాచరం జగత్సర్వం సింహనాదం తదాకరోత్ ॥౪౨౯॥ తం విప్రసంఘాశ్చ సురాసురాశ్చ నాగాః పిశాచాః పితరో వయాం

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

సి। రక్షోగణా భూతగణాశ్చ సర్వే మహర్షయశ్చైవ తదా ప్రణేముః॥ ౪౩౦ ॥ మమ మూర్ధ్ని చ దివ్యానాం కుసుమానాం సుగంధినామ్। రాశయో నిపతంతి స్మ వాయుశ్చ సుసుఖో వవౌ ॥ ౪౩౧ ॥ నిరీక్ష్య భగవాన్ దేవీముమాం మాం చ జగద్ధితః। శతక్రతుం చాభివీక్ష్య స్వయమాహ స శంకరః॥౪౩౨॥ విద్మః కృష్ణ పరాం భక్తిమస్మాసు తవ శత్రుహన్। క్రియతామాత్మనః శ్రేయః ప్రీతిర్హి త్వయి మే పరా ॥ ౪౩౩ ॥ వృణీష్వాష్టౌ వరాన్ కృష్ణ దాతాస్మి తవ సత్తమ। బ్రూహి యాదవశార్దూల యానిచ్ఛసి సుదుర్లభాన్॥౪౩౪॥ .... *

ఇతి-ఆనుశాసనికపర్వణి - శివమాహాత్మ్యకథనే - చతుర్దశోఽధ్యాయః

శ్రీవిష్ణుః॥ మూర్ధ్నా నిపత్య నియతం తేజఃసన్నిచయే తతః। పరమం హర్షమాగత్య భగవంతమథాబ్రువమ్ ॥ ౧ ॥ ధర్మే దృఢత్వం యుధి శత్రుఘాతం యశస్తథాగ్ర్యం పరమం బలం చ। యోగప్రియత్వం తవ సన్నికర్షం వృణే సుతానాం చ శతం శతాని॥ ౨॥ ఏవమస్త్వితి తద్వాక్యం మయోక్తః ప్రాహ శంకరః। తతో నారాయణీ మాతా జగతః సర్వపావనీ॥౩॥ ఉవాచోమా ప్రణిహితా శర్వాణీ తపసాం నిధిః। దత్తో భగవతా పుత్రః సాంబో నామ తవానఘ॥౪॥ మత్తోఽప్యష్టౌ వరానిష్టాన్ గృహాణ త్వం దదామి తే। ప్రణమ్య శిరసా సా చ మయోక్తా పాండునందన ॥ ౫ ॥ ద్విజేష్వకోపం పితృతః ప్రసాదం శతం సుతానాం పరమం చ భోగమ్। కులే ప్రీతిం మాతృతశ్చ ప్రసాదం శమప్రాప్తిం ప్రవృణే చాపి దాక్ష్యమ్॥౬॥ ఉమోవాచ ॥ ఏవం భవిష్యత్యమరప్రభావ నాహం మృషా జాతు వదే కదాచిత్। భార్యాసహస్రాణి చ షోడశైవ తాసు ప్రియత్వం చ తథాక్షయం చ॥౭॥ ప్రీతిం చాగ్ర్యాం బాంధవానాం సకాశాద్దదామి తేఽహం వపుషః కామ్యతాం చ। భోక్ష్యంతే వై సప్తతిం వై శతాని గృహే తుభ్యమతిథీనాం చ నిత్యమ్॥ ౮॥ శ్రీవాసుదేవః॥ ఏవం దత్త్వా వరాన్ దేవో మమ దేవీ చ భారత। అంతర్హితః క్షణే తస్మిన్ సగణో భీమపూర్వజ ॥ ౯ ॥ ఏతదత్యద్భుతం పూర్వం బ్రాహ్మణాయాతితేజసే। మయోపమన్యవే కృత్స్నం వ్యాఖ్యాతం పార్థివోత్తమ॥ ౧౦॥ నమస్కృత్వా తు స ప్రాహ దేవదేవాయ సువ్రత॥ ౧౧॥ ఉపమన్యుః॥ నాస్తి శర్వసమో దేవో నాస్తి శర్వసమా గతిః। నాస్తి శర్వసమం దానం నాస్తి శర్వసమో రణే॥ ౧౨॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆనుశాసనికపర్వణి- శివమాహాత్మ్యకథనే-పంచదశోఽధ్యాయః-

ఉపమన్యుః॥ ఋషిరాసీత్కృతే తాత తండిరిత్యేవ విశ్రుతః। దశవర్షసహస్రాణి తేన దేవః సమాధినా॥౧॥ ఆరాధితోఽభూద్భక్తేన తస్యోదర్కం నిశామయ। స దృష్టవాన్ మహాదేవమస్తౌషీచ్చ స్తవైర్విభుమ్॥ ౨॥ ఇతి తండిస్తపోయోగాత్పరమాత్మానమవ్యయమ్। చింతయిత్వా మహాత్మానమిదమాహ సువిస్మితః॥ ౩॥ యం పఠంతి సదా సాంఖ్యాశ్చింతయంతి చ యోగినః। పరం ప్రధానం పురుషమధిష్ఠాతారమీశ్వరమ్॥ ౪ ॥ ఉత్పత్తౌ చ వినాశే చ కారణం యం విదుర్బుధాః। దేవాసురమునీనాం చ పరం యస్మాన్న విద్యతే॥ ౫॥ అజం తమహమీశానమనాదినిధనం ప్రభుమ్। అత్యంతసుఖినం దేవమనఘం శరణం వ్రజే॥౬॥ ఏవం బ్రువన్నేవ తదా దదర్శ తపసాం నిధిమ్। తమవ్యయమనౌపమ్యమచింత్యం శాశ్వతం ధ్రువమ్ ॥ ౭ ॥ నిష్కళం సకళం బ్రహ్మ నిర్గుణం గుణగోచరమ్। యోగినాం పరమానందమక్షరం మోక్షసంజ్ఞితమ్॥ ౮॥ మనోరింద్రాగ్నిమరుతాం విశ్వస్య బ్రహ్మణో గతిమ్। అగ్రాహ్యమచలం శుద్ధం బుద్ధిగ్రాహ్యం మనోమయమ్ ॥౯॥ దుర్విజ్ఞేయమసంఖ్యేయం దుష్ప్రాపమకృతాత్మభిః। యోనిం విశ్వస్య జగతస్తమసః పరతః పరమ్ ॥ ౧౦ ॥ యః ప్రాణిహృదయాంతస్థో జ్యోతిర్జీవస్తథా మనః। తం దేవం దర్శనాకాంక్షీ బహూన్వర్షగణానృషిః॥౧౧॥ తపస్యుగ్రే స్థితో భూత్వా దృష్ట్వా తుష్టావ చేశ్వరమ్॥౧౨॥ తండిరువాచ॥ పవిత్రాణాం పవిత్రస్త్వం గతిర్గతిమతాం వర। అత్యుగ్రం తేజసాం తేజస్తపసాం పరమం తపః ॥ ౧౩ ॥ విశ్వావసుహిరణ్యాక్షపురుహూతనమస్కృతః। భూరికల్యాణద విభో పరం సత్య నమోఽస్తు తే॥ ౧౪॥ జాతిమృత్యుజరాభీరూణాం యతీనాం యతతాం విభో। నిర్వాణద సహస్రాంశో నమస్తేఽస్తు సుఖాశ్రయ॥ ౧౫॥ బ్రహ్మా శతక్రతుర్విష్ణుర్విశ్వేదేవాః సహర్షయః। న విదుస్త్వాం తు తత్త్వేన కుతో వేత్స్యామహే వయమ్॥ ౧౬॥ త్వత్తః ప్రవర్తతే సర్వం త్వయి సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్। కాలాఖ్యః పురుషాఖ్యశ్చ బ్రహ్మాఖ్యశ్చ త్వమేవ హి ॥ ౧౭ ॥ తనవస్తే స్మృతాస్తిస్రః పురాణజ్ఞైః సురర్షిభిః। అధిపౌరుషమధ్యాత్మ

మధిభూతాధిదైవతమ్॥ ౧౮॥ అధిలోకాధివిజ్ఞానమధియజ్ఞస్త్వమేవహి। త్వాంవిదిత్వాత్మదేహస్థందుర్విదందైవతైరపి॥౧౯॥విద్వాంసోయాంతినిర్ము
క్తాఃపరంభావమనామయమ్। అనిచ్ఛతస్తవవిభోజన్మమృత్యూఅనేకశః॥౨౦॥ద్వారంత్వంస్వర్గమోక్షాణామాక్షేప్తాత్వందదాసిచ। త్వంవైస్వర్గ
శ్చమోక్షశ్చ కామఃక్రోధస్త్వమేవచ ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వంరజస్తమశ్చైవ అధశ్చోర్ధ్వగంత్వమేవహి । బ్రహ్మాభవశ్చ విష్ణుశ్చ స్కందేంద్రౌసవితా
యమః॥ ౨౨॥ వరుణేందూమనుర్ధాతావిధాతాత్వంధనేశ్వరః । భూర్వాయుస్సలిలాగ్నిశ్చఖంవాగ్బుద్ధిఃస్థితిర్మతిః ॥ ౨౩ ॥ కర్మసత్యానృతేచోభే
త్వమేవాస్తిచనాస్తిచ। ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాశ్చప్రకృతిభ్యఃపరంధ్రువమ్॥ ౨౪॥ విశ్వావిశ్వపరోభావశ్చింత్యాచింత్యస్త్వమేవహి। యచ్చైతత్
త్పరమంబ్రహ్మయచ్చైతత్పరమంపదమ్ ॥ ౨౫ ॥ యాగతిస్సాంఖ్యయోగానాంసభవాన్నాత్రసంశయః॥నూనమద్యకృతార్థాస్స్మనూనంప్రాప్తా
స్సతాంగతిమ్॥౨౬॥యాంగతింప్రార్థయంతీహజ్ఞాననిర్మలబుద్ధయః । అహోమూఢాస్స్మసుచిరమిమంకాలమచేతసః ॥ ౨౭ ॥ యన్నవిద్మఃపరం
దేవంశాశ్వతంయంవిదుర్బుధాః । సేయమాసాదితాసాక్షాత్త్వద్భక్తిర్జన్మభిర్మయా॥ ౨౮॥ భక్తానుగ్రహకృద్దేవోయంజ్ఞాత్వామృతమశ్నుతే। దే
వాసురమునీనాంతుయచ్చగుహ్యంసనాతనమ్॥ ౨౯॥ గుహాయాంనిహితంబ్రహ్మదుర్విజ్ఞేయంసురైరపి। సఏషభగవాన్దేవస్సర్వకృత్సర్వతోముఖః॥
౩౦॥సర్వాత్మాసర్వదర్శీచసర్వగస్సర్వవేదితా । దేహకృద్దేహభృద్దేహీదేహభుగ్దేహినాంగతిః॥ ౩౧ ॥ ప్రాణకృత్ప్రాణభృత్ప్రాణీప్రాణదఃప్రా
ణినాంగతిః। అధ్యాత్మగతిరిష్టానాంధ్యానినామాత్మవేదినామ్॥౩౨॥ అపునర్భవకామానాంయాగతిస్సోయమీశ్వరః॥అయంచసర్వభూతానాంశుభా
శుభగతిప్రదః॥౩౩॥ అయంచజన్మమరణేవిదధ్యాత్సర్వజంతుషు। అయంససిద్ధికామానామృషీణాంసిద్ధిదఃప్రభుః॥ ౩౪ ॥ భూరాద్యానఖిలాల్లోకాను
త్పాద్యసదివౌకసః। దధాతిదేవస్తనుభిరష్టాభిర్యోబిభర్తిచ ॥ ౩౫ ॥ అతఃప్రవర్తతేసర్వమస్మిన్సర్వంప్రతిష్ఠితమ్ । అస్మింశ్చప్రళయంయాతిఅయ
మేకఃసనాతనః॥ ౩౬॥ అయంససత్యకామానాంసత్యలోకఃపరంసతామ్। అపవర్గశ్చయుక్తానాంకైవల్యంచాత్మవేదినామ్ ॥ ౩౭॥ అయంబ్రహ్మాది
భిస్సిద్ధైర్గుహాయాంగోపితఃప్రభుః। దేవాసురమనుష్యాణామప్రకాశోభవేదితి॥ ౩౮ ॥ తంత్వాందేవాసురనరాస్తత్త్వేననవిదుర్భవమ్। మోహితాః
ఖల్వనేనైవహృదిస్థేనాప్రకాశినా॥ ౩౯॥ యేచైనంప్రతిపద్యంతేభక్తియోగేనభావితాః। తేషామేవాత్మనాత్మానందర్శయత్యేషహృచ్ఛయః॥ ౪౦॥
యంజ్ఞాత్వానపునర్జన్మమరణంచాపివిద్యతే । యంవిదిత్వాపరంవేద్యంవేదితవ్యంనవిద్యతే ॥ ౪౧ ॥ యంలబ్ధ్వాపరమంలాభంనాధికంమన్యతేబుధః।
యాంసూక్ష్మాంపరమాంప్రాప్తింగచ్ఛన్నవ్యయమక్షరమ్॥ ౪౨॥ యంసాంఖ్యాగుణతత్త్వజ్ఞాసాంఖ్యశాస్త్రవిశారదాః॥సూక్ష్మజ్ఞానరతాస్సూక్ష్మంజ్ఞా
త్వాముచ్యంతిబంధనైః॥ ౪౩॥ యంచవేదవిదోవేద్యంవేదాంతేచప్రతిష్ఠితమ్ । ప్రాణాయామపరానిత్యంయంవిశంతిజపంతిచ॥ ౪౪॥ ఓంకారరథమా
రుహ్యతేవిశంతిమహేశ్వరమ్। అయంసదేవయానానామాదిత్యోద్వారముచ్యతే॥౪౫॥ అయంచపితృయానానాంచంద్రమాద్వారముచ్యతే। ఏషకా
ష్ఠాదిశశ్చైవసంవత్సరయుగాదిచ॥౪౬॥ దివ్యాదివ్యఃపరోలాభోఅయనేదక్షిణోత్తరే। ఏనంప్రజాపతిఃపూర్వమారాధ్యబహుభిఃస్తవైః॥ ౪౭॥ ప్రజా
ర్థంవరయామాసనీలలోహితసంజ్ఞితమ్। ఋగ్భిర్యమనుశాసంతితత్త్వేకర్మణిబహ్వృచః॥౪౮॥యజుర్భిర్యంత్రిధావేద్యంజుహ్వత్యధ్వర్యవోఽధ్వ
రే।సామభిర్యంచగాయంతిసామగాశ్శుద్ధబుద్ధయః॥౪౯॥ ఋతంసత్యంపరంబ్రహ్మస్తువంత్యాథర్వణాద్విజాః। యజ్ఞస్యపరమాయోనిఃపతిశ్చాయంప
రస్స్మృతః॥౫౦॥రాత్ర్యహశ్శ్రోత్రనయనఃపక్షమాసశిరోభుజః।ఋతువీర్యస్తపోధైర్యోహ్యబ్దగుహ్యోరుపాదవాన్॥ ౫౧॥ మృత్యుర్యమోహు
తాశశ్చకాలస్సంహారవేగవాన్। కాలస్యపరమాయోనిఃకాలశ్చాయంసనాతనః ॥ ౫౨ ॥ చంద్రాదిత్యౌసనక్షత్రౌగ్రహాశ్చసహవాయునా । ధ్రువ

స్సప్తమర్షయశ్చైవ భువనాని చతుర్దశ ॥ ౫౩ ॥ ప్రధానం మహదవ్యక్తం విశేషాంతం సవైకృతమ్ । బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతం భూతాదిస్సదసచ్చయత్ ॥
౫౪ ॥ అష్టౌ ప్రకృతయశ్చైవ ప్రకృతిభ్యశ్చ యః పరః । అస్య దేవస్య యో భాగః కృత్స్నం సంపరివర్తతే ॥ ౫౫ ॥ ఏతత్పరమమానందం యత్తచ్ఛాశ్వ
తమేవ చ । ఏషా గతిర్విరక్తానామేష భావః పరస్సతామ్ ॥ ౫౬ ॥ ఏతత్పరమనుద్విగ్నమేతద్బ్రహ్మ సనాతనమ్ । శాస్త్రవేదాంగవిదుషామేత
ద్ధ్యానం పరంపదమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఇయం సా పరమా కాష్ఠా ఇయం సా పరమా కళా । ఇయం సా పరమా సిద్ధిరియం సా పరమా గతిః ॥ ౫౮ ॥ ఇయం సా పరమా
శాంతిరియం సా నిర్వృతిః పరా । ఇయం తుష్టిరియం సిద్ధిరియం శ్రుతిరియం స్మృతిః ॥ ౫౯ ॥ యం ప్రాప్య కృతకృత్యాః స్మ ఇత్యమన్యంత యోగినః । అధ్యా
త్మగతిరిష్టానాం విదుషాం ప్రాప్తిరవ్యయా ॥ ౬౦ ॥ యజతాం కామయానానాం మఖైర్విపులదక్షిణైః । యా గతిర్యజ్ఞశీలానాం సా గతిస్త్వం న సంశయః ॥
౬౧ ॥ సమ్యగ్యోగజపైశ్శాంతినియమైర్దేహతాపనైః । తప్యతాం యా గతిర్దేవ పరమా సా గతిర్భవాన్ ॥ ౬౨ ॥ కర్మన్యాసకృతానాం చ విరక్తానాం
తతస్తతః । యా గతిర్బ్రహ్మసదనే సా గతిస్త్వం సనాతన ॥ ౬౩ ॥ అపునర్భవకామానాం వైరాగ్యే వర్తతాం చ యా । ప్రకృతీనాం లయానాం చ సా గ
తిస్త్వం సనాతన ॥ ౬౪ ॥ జ్ఞానవిజ్ఞానయుక్తానాం నిరుపాఖ్యా నిరంజనా । కైవల్యా యా గతిర్దేవ పరమా సా గతిర్భవాన్ ॥ ౬౫ ॥ వేదశాస్త్రపురాణో
క్తాః పంచైతా గతయః స్మృతాః । త్వత్ప్రసాదాద్ధి లభ్యంతే న లభ్యంతేన్యథా విభో ॥ ౬౬ ॥ ఇతి తండిస్తపోరాశిస్తుష్టావేశానమాత్మనా । జగౌ చ పరమం బ్రహ్మ
యత్పురా లోకకృజ్జగౌ ॥ ౬౭ ॥ ఉపమన్యుః ॥ ఏవం స్తుతో మహాదేవస్తండినా బ్రహ్మవాదినా । ఉవాచ భగవాన్ దేవ ఉమయా సహితః ప్రభుః ॥ ౬౮ ॥ బ్ర
హ్మా శతక్రతుర్విష్ణుర్విశ్వేదేవా మహర్షయః । న విదుస్త్వామితి తతస్తుష్టః ప్రోవాచ తం శివః ॥ ౬౯ ॥ శ్రీభగవాన్ ॥ అక్షయశ్చావ్యయశ్చైవ భవితా దుః
ఖవర్జితః । యశస్వీ తేజసా యుక్తో దివ్యజ్ఞానసమన్వితః ॥ ౭౦ ॥ ఋషీణామభిగమ్యశ్చ సూత్రకర్తా సుతస్తవ । మత్ప్రసాదాద్ద్విజశ్రేష్ఠ భవిష్యతి న సం
శయః ॥ ౭౧ ॥ కం వా కామం దదామ్యద్య బ్రూహి యద్వత్స కాంక్షసే । ప్రాంజలిస్స ఉవాచేదం త్వయి భక్తిర్దృఢాస్తు మే ॥ ౭౨ ॥ ఉపమన్యుః ॥ ఏతాన్
దత్త్వా వరాన్ దేవో వంద్యమానస్సురర్షిభిః । స్తూయమానశ్చ విబుధైస్తత్రైవాంతరధీయత ॥ ౭౩ ॥ అంతర్హితే భగవతి సానుగే యాదవేశ్వర । ఋ
షిరాశ్రమమాగమ్య మమైతత్ప్రోక్తవానిహ ॥ ౭౪ ॥ యాని చ ప్రథితాన్యాదౌ తండిరాఖ్యాతవాన్మమ । నామాని మానవశ్రేష్ఠ తాని త్వం శృణు సిద్ధయే ॥ ౭౫ ॥
దశ నామసహస్రాణి దేవేష్వాహ పితామహః । శర్వస్య శాస్త్రేషు తథా దశ నామశతాని వై ॥ ౭౬ ॥ గుహ్యానీమాని నామాని తండిర్భగవతోచ్యుత । దేవ
ప్రసాదాద్దేవేశ పురా ప్రాహ మహాత్మనః ॥ ౭౭ ॥ .... *

ఇతి- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- శివమాహాత్మ్యకథనే- షోడశోధ్యాయః,

వాసుదేవః ॥ తతస్స ప్రయతో భూత్వా మమ తాత యుధిష్ఠిర । ప్రాంజలిః ప్రాహ విప్రర్షిర్నామసంగ్రహమాదితః ॥ ౧ ॥ ఉపమన్యుః ॥ బ్రహ్మప్రోక్తైః
ఋషిప్రోక్తైర్వేదవేదాంగసంభవైః । సర్వలోకేషు విఖ్యాతం స్తుత్యం స్తోష్యామి నామభిః ॥ ౨ ॥ మహద్భిర్విహితైస్సత్యైస్సిద్ధైస్సర్వార్థసాధకైః । ఋ
షిణా తండినా భక్త్యా కృతైర్వేదకృతాత్మనా ॥ ౩ ॥ యథోక్తైస్సాధుభిః ఖ్యాతైర్మునిభిస్తత్త్వదర్శిభిః । ప్రవరం ప్రథమం స్వర్గ్యం సర్వభూతహితం శు
భమ్ ॥ ౪ ॥ శ్రుతైస్సర్వత్ర జగతి బ్రహ్మలోకావతారితైః । సత్యైస్తత్పరమం బ్రహ్మ బ్రహ్మప్రోక్తైస్సనాతనమ్ ॥ ౫ ॥ వక్ష్యే యదుకులశ్రేష్ఠ శృణుష్వావ
హితో మమ । వరయైనం భవం దేవం భక్తస్త్వం పరమేశ్వరమ్ ॥ ౬ ॥ తేన తే శ్రావయిష్యామి యత్తద్బ్రహ్మ సనాతనమ్ । న శక్యం విస్తరాత్కృత్స్నం వక్తుం
శర్వస్య కేనచిత్ ॥ ౭ ॥ యుక్తేనాపి విభూతీనామపి వర్షశతైరపి । యస్యాదిర్మధ్యమాంతాని గమ్యంతే న సురైరపి ॥ ౮ ॥ కస్తస్య శక్నుయాద్వక్తుం గుణాన్
కార్త్స్న్యేన మాధవ । కింతు దేవస్య మహతః సంక్షిప్తార్థపదాక్షరమ్ ॥ ౯ ॥ శక్తితశ్చరితం వక్ష్యే ప్రసాదాత్తస్య ధీమతః । అప్రాప్య తు తతోనుజ్ఞాం న శ
క్యః స్తోతుమీశ్వరః ॥ ౧౦ ॥ యదా తేనాభ్యనుజ్ఞాతః స్తుతో వై స తదా మయా । అనాదినిధనస్యాహం జగద్యోనేర్మహాత్మనః ॥ ౧౧ ॥ నామ్నాం కించిత్సముద్దే

శంవత్స్యాప్యవ్యక్తయోనినః। వరదస్యవరేణ్యస్యవిశ్వరూపస్యధీమతః ॥ ౧౨॥ శృణునామ్నాంచయంకృష్ణయదుక్తంపద్మయోనినా। దశనామసహ
స్రాణియాన్యాహప్రపితామహః ॥ ౧౩॥ తానినిర్మథ్యమనసాదధ్నోఘృతమివోద్ధృతమ్ । గిరేస్సారంయథాహేమపుష్పసారంయథామధు॥ ౧౪॥ఘృ
తాత్సారంయథామండంతథైతత్సారముద్ధృతమ్ । సర్వపాపాపహమిదంచతుర్వేదసమన్వితమ్ ॥ ౧౫॥ ప్రయత్నేనాధిగంతవ్యంధార్యంచప్రయతా
త్మనా। మాంగళ్యపౌష్టికంచైవరక్షోఘ్నంపావనంమహత్ ॥ ౧౬॥ ఇదంభక్తాయదాతవ్యంశ్రద్ధధానాస్తికాయచ। నాశ్రద్ధధానరూపాయనాస్తికా
యాజితాత్మనే॥ ౧౭॥ యశ్చాభ్యసూయతేదేవంకారణాత్మానమీశ్వరమ్। సకృష్ణనరకంయాతిసహపూర్వైస్స్వహాత్మజైః॥ ౧౮॥ ఇదంధ్యానమిదం
యోగఇదంధ్యేయమనుత్తమమ్ । ఇదంజప్యమిదంజ్ఞానంరహస్యమిదముత్తమమ్ ॥ ౧౯॥ యంజ్ఞాత్వాప్యంతకాలేపిగచ్ఛేతపరమాంగతిమ్ । పవిత్రం
మంగళంమేధ్యంకల్యాణమిదముత్తమమ్ ॥ ౨౦॥ ఇదంబ్రహ్మాపురాకృత్వాసర్వలోకపితామహః।సర్వస్తవానాంరాజత్వేదివ్యానాంసమకల్పయత్ ॥
తదాప్రభృతిచైవాయమీశ్వరస్యమహాత్మనః। స్తవరాజఇతిఖ్యాతోజగత్యమరపూజితః ॥ ౨౧॥ బ్రహ్మలోకాదయంస్వర్గేస్తవరాజోవతారితః। య
తస్తండిఃపురాప్రాపతేనతండికృతోభవత్ ॥ ౨౨॥ స్వర్గాచ్చైవాత్రభూర్లోకంతండినాహ్యవతారితః । సర్వమంగళమాంగళ్యంసర్వపాపప్రణా
శనమ్॥ ౨౩॥ నిగదిష్యేమహాబాహోస్తవానాముత్తమంస్తవమ్। బ్రహ్మణామపియద్బ్రహ్మపరాణామపియత్పరమ్॥౨౪॥ తేజసామపియత్తేజస్తప
సామపియత్తపః। శాంతానామపియశ్శాంతఃద్యుతీనామపియాద్యుతిః॥౨౫॥దాంతానామపియోదాంతోధీమతామపియాచధీః। దేవానామపియోదేవ
ఋషీణామపియస్త్వృషిః॥౨౬॥యజ్ఞానామపియోయజ్ఞఃశివానామపియశ్శివః।రుద్రాణామపియోరుద్రఃప్రభాప్రభవతామపి॥ ౨౭॥ యోగినామపి
యోయోగీకారణానాంచకారణమ్।యతోలోకాస్సంభవంతినభవంతియతఃపునః॥ ౨౮॥ సర్వభూతాత్మభూతస్యహరస్యామితతేజసః। అష్టోత్తరస
హస్రంతునామ్నాంసర్వస్యమేశృణు॥ ౨౯॥ యచ్ఛ్రుత్వామనుజవ్యాఘ్రసర్వాన్కామానవాప్స్యసి॥ ఓం॥స్థిరఃస్థాణుఃప్రభుర్భీమఃప్రవరోవరదో
వరః॥ ౩౦॥ సర్వాత్మాసర్వవిఖ్యాతఃసర్వస్సర్వకరోభవః। జటీచర్మీశిఖండీచసర్వాంగస్సర్వభావనః ॥ ౩౧ ॥ హరశ్చహరిణాక్షశ్చసర్వభూతహ
రఃప్రభుః। ప్రవృత్తిశ్చనివృత్తిశ్చనియతశ్శాశ్వతోధ్రువః ॥ ౩౨ ॥ శ్మశానవాసీభగవాన్ఖచరోగోచరోర్దనః । అభివాద్యోమహాకర్మాతపస్వీభూ
తభావనః॥ ౩౩॥ ఉన్మత్తవేషప్రచ్ఛన్నఃసర్వలోకప్రజాపతిః। మహారూపోమహాకాయోవృషరూపోమహాయశాః॥ ౩౪ ॥ మహాత్మాసర్వభూతాత్మా
విశ్వరూపోమహాహనుః । లోకపాలోంతర్హితాత్మాప్రసాదోనీలోహిత ః॥ ౩౫ ॥ పవిత్రంచమహాంశ్చైవనియమోనియమాశ్రితః । సర్వకర్మా
స్వయంభూతఆదిరాదికరోనిధిః॥౩౬॥ సహస్రాక్షోవిశాలాక్షఃసోమోనక్షత్రసాధకః । చంద్రస్సూర్యశ్శనిఃకేతుర్గ్రహోగ్రహపతిర్వరః॥ ౩౭॥ అ
దిరంతోలయఃకర్తామృగబాణార్పణోనఘః । మహాతపాఘోరతపాఅదీనోదీనసాధకః ॥ ౩౮ ॥ సంవత్సరకరోమంత్రఃప్రమాణంపరమంతపః ।
యోగీయోజ్యోమహాబీజోమహారేతామహాబలః॥ ౩౯॥ సువర్ణరేతాస్సర్వజ్ఞఃసుబీజోబీజవాహనః।దశబాహుస్త్వనిమిషోనీలకంఠఉమాపతిః॥౪౦॥
విశ్వరూపస్స్వయంశ్రేష్ఠోబలవీరోబలోగణః। గణకర్తాగణపతిర్దిగ్వాసాఃకామఏవచ॥ ౪౧॥ మంత్రవిత్పరమోమంత్రఃసర్వభావకరోహరః। కమం
డలుధరోధన్వీబాణహస్తఃకపాలవాన్॥ ౪౨ ॥ అశనీశతఘ్నీఖడ్గీపట్టిసీచాయుధీమహాన్ । స్రువహస్తస్సురూపశ్చతేజస్తేజస్కరోనిధిః॥ ౪౩॥ ఉష్ణీషీ
చసువక్త్రశ్చఉదగ్రోవినతస్తథా। దీర్ఘశ్చహరికేశశ్చసుతీర్థఃకృష్ణఏవచ ॥ ౪౪॥ సృగాలరూపస్సిద్ధార్థోముండస్సర్వశుభంకరః । అజశ్చబహు
రూపశ్చగంధధారీకపర్ద్యపి॥ ౪౫॥ ఊర్ధ్వరేతాఊర్ధ్వలింగఊర్ధ్వశాయీనభస్థలః। త్రిజటశ్చీరవాసాశ్చరుద్రస్సేనాపతిర్విభుః॥ ౪౬॥ అహశ్చ
రోనక్తంచరస్తిగ్మమన్యుస్సువర్చసః। గజహాదైత్యహాకాలోలోకధాతాగుణాకరః॥ ౪౭॥ సింహశార్దూలరూపశ్చఆర్ద్రచర్మాంబరావృతః। కా

లయోగీమహానాదఃసర్వకామశ్చతుష్పథః॥ ౪౮॥ నిశాచరఃప్రేతచారీభూతచారీమహేశ్వరః । బహుభూతోబహుధరఃస్వర్భానురమితోగతిః॥౪౯॥
నృత్యప్రియోనిత్యనర్తోనర్తకస్సర్వలాలసః। ఘోరోమహాతపాఃపాశోనిత్యోనీహోనిరాలయః॥౫౦॥సహస్రహస్తోవిజయోవ్యవసాయోహ్యతం
ద్రితః। అధర్షణోధర్షణాత్మాయజ్ఞహాకామనాశకః॥ ౫౧॥ దక్షయాగాపహారీచసుసహోమధ్యమస్తథా। తేజోపహారీబలహాముదితోర్థోజితో
వరః॥౫౨॥ గంభీరఘోషోగంభీరోగంభీరబలవాహనః।న్యగ్రోధరూపోన్యగ్రోధోవృక్షకర్ణస్థితిర్విభుః॥౫౩॥ సుతీక్ష్ణదశనశ్చైవమహాకాయోమహాననః।
విష్వక్సేనోహరిర్యజ్ఞఃసంయుగాపీడవాహనః॥౫౪॥తీక్ష్ణతాపశ్చహర్యశ్వఃసహాయఃకర్మకాలవిత్।విష్ణుప్రసాదితోయజ్ఞఃసముద్రోబడబాముఖః॥౫౫॥
హుతాశనసహాయశ్చప్రశాంతాత్మాహుతాశనః। ఉగ్రతేజామహాతేజాజన్యోవిజయకాలవిత్॥ ౫౬॥ జ్యోతిషామయనంసిద్ధిస్సర్వవిగ్రహఎవచ। శి
ఖీముండీజటీజ్వాలీమూర్తిజోమూర్ధగోబలీ ॥ ౫౭॥ వైణవీపణవీతాలీఖలీకాలకటంకటః।నక్షత్రవిగ్రహమతిర్గుణబుద్ధిర్లయోగమః॥ ౫౮॥ ప్రజాప
తిర్విశ్వబాహుర్విభాగస్సర్వగోముఖః। విమోచనస్సుసరణోహిరణ్యకవచోద్భవః॥ ౫౯॥ మేఢ్రజోబలచారీచమహీచారీస్తుతస్తథా। సర్వతూర్యని
నాదీచసర్వవాద్యపరిగ్రహః॥౬౦॥ వ్యాళరూపోగుహావాసీగుహోమాలీతరంగవిత్। త్రిదశస్త్రికాలధృక్కర్మసర్వబంధవిమోచనః॥ ౬౧ ॥ బంధ
నస్త్వసురేంద్రాణాంయుధిశత్రువినాశనః । సాంఖ్యప్రసాదోదుర్వాసాస్సర్వసాధునిషేవితః॥ ౬౨ ॥ ప్రస్కందనోవిభాగజ్ఞోహ్యతుల్యోయజ్ఞభాగ
విత్। సర్వవాసస్సర్వచారీదుర్వాసావాసవోమరః॥ ౬౩॥ హైమోహేమకరోయజ్ఞస్సర్వధారీధరోత్తమః। లోహితాక్షోమహాక్షశ్చవిజయాక్షో
విశారదః॥ ౬౪ ॥ సంగ్రహోనిగ్రహఃకర్తాసర్పచీరనివాసనః । ముఖ్యోముఖ్యశ్చదేహశ్చకాహలిస్సర్వకామదః ॥ ౬౫ ॥ సర్వకాలప్రసాదశ్చ
సుబలోబలరూపభృత్। సర్వకామవరశ్చైవసర్వదస్సర్వతోముఖః॥ ౬౬॥ ఆకాశనిర్విరూపశ్చనిపాతీహ్యవశఃఖగః। రౌద్రరూపోంశురాదిత్యోబహు
రశ్మిస్సువర్చసీ॥౬౭॥వసువేగోమహావేగోమనోవేగోనిశాచరః। సర్వవాసీశ్రియావాసీఉపదేశకరోకరః॥ ౬౮॥ మునిరాత్మానిరాలోకస్సంభగ్న
శ్చసహస్రదః। పక్షీచపక్షరూపశ్చఅతిదీప్తోవిశాంపతిః ॥ ౬౯॥ ఉన్మాదోమదనఃకామోహ్యశ్వత్థోర్థకరోయశః । వామదేవశ్చవామశ్చప్రాగ్దక్షిణ
ఉదఙ్ముఖః॥ ౭౦॥ సిద్ధయోగీమహర్షిశ్చసిద్ధార్థస్సిద్ధసాధకః। భిక్షుశ్చభిక్షురూపశ్చవిపణోమృదురవ్యయః ॥ ౭౧ ॥ మహాసేనోవిశాఖశ్చషష్టి
భాగోగవాంపతిః। వజ్రజిహ్వశ్చవిష్కంభీచమూస్తంభనఏవచ ॥ ౭౨॥ వృత్తావృత్తకరస్తాలోమధుర్మధుకలోచనః । వాచస్పత్యోవాజసనోనిత్యమా
శ్రమపూజితః॥ ౭౩॥ బ్రహ్మచారీలోకచారీసర్వచారీవిచారవిత్। ఈశానఈశ్వరఃకాలోనిశాచారీపినాకభృత్॥౭౪॥నిమిత్తస్థోనిమిత్తంచనందిర్నంది
కరోహరిః। నందీశ్వరశ్చనందీచనందనోనందివర్ధనః ॥ ౭౫ ॥ భగహారీనిహంతాచకాలోబ్రహ్మాపితామహః । చతుర్ముఖోమహాలింగశ్చారులింగ
స్తథైవచ॥ ౭౬॥ లింగాధ్యక్షస్సురాధ్యక్షోయోగాధ్యక్షోయుగావహః। బీజాధ్యక్షోబీజకర్తాఅధ్యాత్మానుగతోబలః॥౭౭॥ ఇతిహాసస్సకల్పశ్చగౌ
తమోథనిశాకరః। దంభోహ్యదంభోవైదంభోవశ్యోవశకరఃకలిః॥౭౮॥ లోకకర్తాపశుపతిర్మహాకర్తాహ్యనౌషధః। అక్షరంపరమంబ్రహ్మబలవాం
శక్తఎవచ ॥ ౭౯॥ నీతిర్హ్యనీతిశ్శుద్ధాత్మాశుద్ధోమాన్యోగతాగతః । బహుప్రసాదస్సుస్వప్నోదర్పణోథత్వమిత్రజిత్ ॥ ౮౦ ॥ వేదకారోమంత్రకా
రోవిద్వాన్సమరమర్దనః। మహామేఘనివాసీచమహాఘోరోవశీకరః॥ ౮౧॥ అగ్నిజ్వాలోమహాజ్వాలోహ్యతిధూమ్రోహుతోహవిః। వృషణశ్శం
కరోనిత్యంవర్చస్వీధూమకేతనః॥౮౨॥ నీలస్తథాంగలుబ్ధశ్చశోభనోనిరవగ్రహః। స్వస్తిదస్స్వస్తిభావశ్చభాగీభాగకరోలఘుః ॥ ౮౩ ॥ ఉత్సంగశ్చ
మహాంగశ్చమహాగర్భపరాయణః। కృష్ణవర్ణస్సువర్ణశ్చఇంద్రియంసర్వదేహినామ్॥ ౮౪ ॥ మహాపాదోమహాహస్తోమహాకాయోమహాయశాః।
మహామూర్ధామహామాత్రోమహానేత్రోనిశాలయః॥ ౮౫॥ మహాంతకోమహాకర్ణోమహోష్ఠశ్చమహాహనుః।మహానాసోమహాకంబుర్మహాగ్రీ

వశ్శ్మశానభాక్ ॥౮౬॥ సుమహావక్త్రో మహోరస్కోఽహ్యంతరాత్మా మృగాలయః। లంబనో లంబితోష్ఠశ్చ మహామాయః పయోనిధిః ॥ ౮౭ ॥ మహాదం
తో మహాదంష్ట్రో మహాజిహ్వో మహాముఖః। మహానఖో మహారోమా మహాకేశో మహాజటః॥౮౮॥ ప్రసన్నశ్చ ప్రసాదశ్చ ప్రత్యయో గిరిసాధనః । స్నే
హనోఽస్నేహనశ్చైవ అజితశ్చ మహామునిః॥౮౯॥ వృక్షాకారో వృక్షకేతురనలో వాయువాహనః। గండలీ మేరుధామా చ దేవాధిపతిరేవ చ॥ ౯౦ ॥ అ
థర్వశీర్షః సామాస్య ఋక్సహస్రామితేక్షణః। యజుఃపాదభుజో గుహ్యః ప్రకాశో జంగమస్తథా ॥ ౯౧ ॥ అమోఘార్థః ప్రసాదశ్చ అభిగమ్యస్సుద
ర్శనః। ఉపకారః ప్రియస్సర్వః కనకః కాంచనచ్ఛవిః॥ ౯౨ ॥ నాభిర్నందికరో భావః పుష్కరస్థపతిః స్థిరః । ద్వాదశస్త్రాసనశ్చాద్యో యజ్ఞో యజ్ఞసమా
హితః॥౯౩॥ నక్తం కలిశ్చ కాలశ్చ మకరః కాలపూజితః । సగణో గణకారశ్చ భూతవాహనసారథిః ॥ ౯౪ ॥ భస్మశయో భస్మగోప్తా భస్మభూతస్తరు
ర్గణః। లోకపాలస్తథాలోకో మహాత్మా సర్వపూజితః॥ ౯౫॥ శుక్లస్త్రిశుక్లస్సంపన్నశ్శుచిర్భూతనిషేవితః । ఆశ్రమస్థః క్రియావస్థో విశ్వకర్మమతి
ర్వరః॥౯౬॥ విశాలశాఖస్తామ్రోష్ఠో హ్యంబుజాలస్సునిశ్చలః। కపిలః కపిశశ్శుక్ల ఆయుశ్చైవ పరోఽపరః ॥ ౯౭ ॥ గంధర్వో హ్యదితిస్తార్క్ష్యస్సువిజ్ఞేయః
సుశారదః॥ పరశ్వధాయుధో దేవో హ్యనుకారీ సుబాంధవః॥ ౯౮॥ తుంబవీణో మహాక్రోధ ఊర్ధ్వరేతా జలేశయః । ఉగ్రో వంశకరో వంశో వంశనాదో
హ్యనిందితః॥ ౯౯॥ సర్వాంగరూపో మాయావీ సుహృదో హ్యనిలోఽనలః । బంధనో బంధకర్తా చ సుబంధనవిమోచనః ॥ ౧౦౦ ॥ సయజ్ఞారిస్సకామా
రిర్మహాదంష్ట్రో మహాయుధః। బహుధా నిందితశ్శర్వశ్శంకరః శంకరోఽధనః॥ ౧౦౧ ॥ అమరేశో మహాదేవో విశ్వదేవస్సురారిహా । అహిర్బుధ్న్యోఽని
లాభశ్చ చేకితానో హరిస్తథా॥ ౧౦౨॥ అజైకపాచ్చ కాపాలీ త్రిశంకురజితశ్శివః। ధన్వంతరిర్ధూమకేతుస్స్కందో వైశ్రవణస్తథా॥ ౧౦౩ ॥ ధాతా
శక్రశ్చ విష్ణుశ్చ మిత్రస్త్వష్టా ధ్రువో ధరః। ప్రభావస్సర్వగో వాయురర్యమా సవితా రవిః ॥ ౧౦౪ ॥ ఉషంగుశ్చ విధాతా చ మాంధాతా భూతభావనః। వి
భుర్వర్ణవిభావీ చ సర్వకామగుణావహః॥౧౦౫॥ పద్మనాభో మహాగర్భశ్చంద్రవక్త్రోఽనిలోఽనలః। బలవాంశ్చోపశాంతశ్చ పురాణః పుణ్యచంచురీ॥౧౦౬
కురుకర్తా కురువాసీ కురుభూతో గుణౌషధః । సర్వాశయో దర్భచారీ సర్వేషాం ప్రాణినాం పతిః॥ ౧౦౭॥ దేవదేవః సుఖాసక్తః సదసత్సర్వరత్నవిత్ ।
కైలాసగిరివాసీ చ హిమవద్గిరిసంశ్రయః॥౧౦౮॥ కూలహారీ కూలకర్తా బహువిద్యో బహుప్రదః। వణిజో వర్ధకీ వృక్షో వకులశ్చందనచ్ఛదః॥౧౦౯॥ సారగ్రీవో
మహాజత్రురలోలశ్చ మహౌషధః। సిద్ధార్థకారీ సిద్ధార్థశ్ఛందోవ్యాకరణోత్తరః॥ ౧౧౦॥ సింహనాదస్సింహదంష్ట్రస్సింహగస్సింహవాహనః। ప్రభా
వాత్మా జగత్కాలః కాలో లోకహితస్తరుః॥౧౧౧॥ సారంగో నవచక్రాంగః కేతుమాలీ సభావనః। భూతాలయో భూతపతిరహోరాత్రమనిందితః॥౧౧౨
వాహితా సర్వభూతానాం నిలయశ్చ విభుర్భవః । అమోఘస్సంయతో హ్యశ్వో భోజనః ప్రాణధారణః ॥ ౧౧౩ ॥ ధృతిమాన్మతిమాన్దక్షః స
త్కృతశ్చ యుగాధిపః ॥ గోపాలిర్గోపతిర్గ్రామో గోచర్మవసనో హరిః ॥ ౧౧౪ ॥ హిరణ్యబాహుశ్చ తథా గుహాపాలః ప్రవేశకః। ప్రకృష్టారిర్మ
హాహర్షో జితకామో జితేంద్రియః॥ ౧౧౫॥ గాంధారశ్చ సువాసశ్చ తపస్సక్తో రతిర్నరః। మహాగీతో మహానృత్యో హ్యప్సరోగణసేవితః ॥ ౧౧౬॥ మహా
కేతుర్మహాధాతుర్నైకసానుచరశ్చలః। ఆవేదనీయ ఆదేశః సర్వగంధసుఖావహః॥ ౧౧౭॥ తోరణస్తారణో వాతః పరిధీ పతిఖేచరః। సంయోగో వర్ధ
నో వృద్ధో హ్యతివృద్ధో గుణాధికః॥ ౧౧౮ ॥ నిత్య ఆత్మసహాయశ్చ దేవాసురపతిః పతిః । యుక్తశ్చ యుక్తబాహుశ్చ దేవో దివి సుపర్వణః॥ ౧౧౯॥ ఆషాఢ
శ్చ సుషాఢశ్చ ధ్రువో హరిణో హరః । వపురావర్తమానేభ్యో వసుశ్రేష్ఠో మహాపథః॥ ౧౨౦ ॥ శిరోహారీ విమర్శశ్చ సర్వలక్షణలక్షితః । అక్షశ్చ రథ
యోగీ చ సర్వయోగీ మహాబలః॥ ౩౨౧॥ సమామ్నాయోఽసమామ్నాయస్తీర్థదేవో మహారథః । నిర్జీవో జీవనో మంత్రశ్శుభాక్షో బహుకర్కశః॥
౧౨౨॥ రత్నప్రభూతో రక్తాంగో మహార్ణవనిపానవిత్ । మూలం విశాలో హ్యమృతో వ్యక్తావ్యక్తస్తపోనిధిః ॥ ౧౨౩ ॥ ఆరోహణోఽధిరోహశ్చ శీలధారీ

మహాయశాః। సేనాకల్పో మహాకల్పో యోగో యోగకరో హరిః॥౧౨౪॥ యుగరూపో మహారూపో మహానాగహనో వధః। న్యాయనిర్వపణః పాదః పం
డితో హ్యచలోపమః॥౧౨౫॥ బహుమాలో మహామాలః శశీహరిసులోచనః। విస్తారో లవణః కూపస్త్రియుగః సఫలోదయః॥౧౨౬॥ త్రినేత్రశ్చ విషణ్ణాంగో
మణివిద్ధో జటాధరః। బిందుర్విసర్గః సుముఖః శరః సర్వాయుధః సహః॥౧౨౭॥ నివేదనస్సుఖాజాతః సుగంధారో మహాధనుః। గంధపాలీ చ భగవానుత్థా
నస్సర్వకర్మణామ్॥౧౨౮॥ మంథానో బహుళో వాయుః సకలస్సర్వలోచనః। తలస్తాలః కరస్థాలీ ఊర్ధ్వసంహననో మహాన్॥౧౨౯॥ ఛత్రం సుఛత్రో
విఖ్యాతో లోకస్సర్వాశ్రయః క్రమః। ముండో విరూపో వికృతో దండీ కుండీ వికుర్వణః॥౧౩౦॥ హర్యక్షః కకుభో వజ్రీ శతజిహ్వస్సహస్రపాత్। సహస్రమూ
ర్ధా దేవేంద్రః సర్వదేవమయో గురుః॥౧౩౧॥ సహస్రబాహుస్సర్వాంగః శరణ్యస్సర్వలోకకృత్। పవిత్రం త్రికకున్మంత్రః కనిష్ఠః కృష్ణపింగళః॥౧౩౨॥
బ్రహ్మదండవినిర్మాతా శతఘ్నీపాశశక్తిమాన్। పద్మగర్భో మహాగర్భో బ్రహ్మగర్భో జలోద్భవః॥౧౩౩॥ గభస్తిర్బ్రహ్మకృద్బ్రహ్మీ బ్రహ్మవిద్బ్రా
హ్మణో గతిః। అనంతరూపో నైకాత్మా తిగ్మతేజాస్స్వయంభువః॥౧౩౪॥ ఊర్ధ్వగాత్మా పశుపతిర్వాతరంహా మనోజవః। చందనీ పద్మనాళాగ్రః సురభ్యు
త్తరణో నరః॥౧౩౫॥ కర్ణికారమహాస్రగ్వీ నీలమౌళిః పినాకభృత్। ఉమాపతిరుమాకాంతో జాహ్నవీభృదుమాధవః॥౧౩౬॥ వరో వరాహో వరదో వ
రేణ్యస్సుమహాస్వనః। మహాప్రసాదో దమనః శత్రుహా శ్వేతపింగళః॥౧౩౭॥ పీతాత్మా పరమాత్మా చ ప్రయతాత్మా ప్రధానధృత్। సర్వపార్శ్వముఖస్త్ర్య
క్షో ధర్మసాధారణో వరః॥౧౩౮॥ చరాచరాత్మా సూక్ష్మాత్మా అమృతో గోవృషేశ్వరః। సాధ్యర్షిర్వసురాదిత్యో వివస్వాన్సవితామృతః॥౧౩౯॥ వ్యాస
స్సర్గస్సుసంక్షేపో విస్తరః పర్యయో నరః। ఋతుస్సంవత్సరో మాసః పక్షస్సంఖ్యాసమాపనః॥౧౪౦॥ కళాః కాష్ఠా లవా మాత్రా ముహూర్తాహః క్షపాః క్ష
ణాః। విశ్వక్షేత్రం ప్రజాబీజం లింగమాద్యస్తు నిర్గమః॥౧౪౧॥ సదసద్వ్యక్తమవ్యక్తం పితా మాతా పితామహః। స్వర్గద్వారం ప్రజాద్వారం మోక్షద్వా
రం త్రివిష్టపమ్॥౧౪౨॥ నిర్వాణం హ్లాదనం చైవ బ్రహ్మలోకః పరా గతిః। దేవాసురవినిర్మాతా దేవాసురపరాయణః॥౧౪౩॥ దేవాసురగురుర్దేవో దే
వాసురనమస్కృతః। దేవాసురమహామాత్రో దేవాసురగణాశ్రయః॥౧౪౪॥ దేవాసురగణాధ్యక్షో దేవాసురగణాగ్రణీః। దేవాదిదేవో దేవర్షి
ర్దేవాసురవరప్రదః॥౧౪౫॥ దేవాసురేశ్వరో విశ్వో దేవాసురమహేశ్వరః। సర్వదేవమయోఽచింత్యో దేవతాత్మాత్మసంభవః॥౧౪౬॥ ఉద్భిత్త్రివిక్ర
మో వైద్యో విరజో నీరజోఽమరః। ఈడ్యో హస్తీశ్వరో వ్యాఘ్రో దేవసింహో నరర్షభః॥౧౪౭॥ విబుధోఽగ్రవరస్సూక్ష్మస్సర్వదేవస్తపోమయః। సుయు
క్తశ్శోభనో వజ్రీ ప్రాసానాం ప్రభవోఽవ్యయః॥౧౪౮॥ గుహః కాంతో నిజస్సర్గః పవిత్రం సర్వపావనః। శృంగీ శృంగప్రియో బభ్రూ రాజరాజో నిరా
మయః॥౧౪౯॥ అభిరామస్సురగణో విరామస్సర్వసాధనః। లలాటాక్షో విశ్వదేవో హరిణో బ్రహ్మవర్చసః॥౧౫౦॥ స్థావరాణాం పతిశ్చైవ నియ
మేంద్రియవర్ధనః। సిద్ధార్థః సిద్ధభూతార్థోఽచింత్యస్సత్యవ్రతశ్శుచిః॥౧౫౧॥ వ్రతాధిపః పరం బ్రహ్మ భక్తానుగ్రహకారకః। విముక్తో ముక్తతేజాశ్చ
శ్రీమాన్ శ్రీవర్ధనో జగత్॥౧౫౨॥ యథాప్రధానం భగవానితి భక్త్యా స్తుతో మయా। యం న బ్రహ్మాదయో దేవా విదుస్తత్త్వేన నర్షయః॥౧౫౩॥ స్తోత
వ్యమర్చ్యం వంద్యం చ కస్స్తోష్యతి జగత్పతిమ్। భక్త్యా త్వేవం పురస్కృత్య మయా యజ్ఞపతిర్విభుః॥౧౫౪॥ తతోఽభ్యనుజ్ఞాం సంప్రాప్య స్తుతో మతిమతాం
వరః। శివమేభిస్స్తువన్దేవం నామభిః పుష్టివర్ధనైః॥౧౫౫॥ నిత్యయుక్తశ్శుచిర్భూతః ప్రాప్నోత్యాత్మానమాత్మనా। ఏతద్ధి పరమం బ్రహ్మ పరం బ్రహ్మా
ధిగచ్ఛతి॥౧౫౬॥ ఋషయశ్చైవ దేవాశ్చ స్తువంత్యేతేన తత్పరమ్। స్తూయమానో మహాదేవస్తుష్యతే నియతాత్మభిః॥౧౫౭॥ భక్తానుకంపీ భగవా
నాత్మసంస్థాకరో విభుః। తథైవ చ మనుష్యేషు యే మనుష్యాః ప్రధానతః॥౧౫౮॥ ఆస్తికాశ్శ్రద్దధానాశ్చ బహుభిర్జన్మభిస్స్తవైః। భక్త్యా హ్యనన్యమీ
శానం పరం దేవం సనాతనమ్॥౧౫౯॥ కర్మణా మనసా వాచా భావేనామితతేజసః। శయానా జాగ్రమాణాశ్చ వ్రజన్నుపవిశంస్తథా॥౧౬౦॥ ఉన్మిషన్ని

మిషంచైవ చింతయంతః పునః పునః । శృణ్వంతశ్శ్రావయంతశ్చ కథయంతశ్చ తే భవమ్ ॥ ౧౬౦॥ స్తువంతస్స్తూయమానాశ్చ తుష్యంతి చ రమంతి చ । జన్మ
కోటిసహస్రేషు నానాసంసారయోనిషు ॥ ౧౬౧॥ జంతోర్విగతపాపస్య భవే భక్తిః ప్రజాయతే। ఉత్పన్నా చ భవే భక్తిరనన్యా సర్వభావతః॥౧౬౨॥ భా
వినః కారణం చాస్య సర్వముక్తస్య సర్వథా । ఏతద్దేవేషు దుష్ప్రాపం మనుష్యేషు న లభ్యతే॥౧౬౩॥ నిర్విఘ్నా నిర్మలా రుద్రే భక్తిరవ్యభిచారిణీ। తస్యైవ
చ ప్రసాదేన భక్తిరుత్పద్యతే నృణామ్ ॥ ౧౬౪॥ యేన యాంతి పరాం సిద్ధిం తద్భావగతచేతసః । యే సర్వభావానుగతాః ప్రపద్యంతే మహేశ్వరమ్॥౧౬౫॥
ప్రపన్నవత్సలో దేవస్సంసారాత్తాన్ సముద్ధరేత్ । ఏవమన్యే వికుర్వంతి దేవాస్సంసారమోచనమ్ ॥ ౧౬౬॥ మనుష్యాణామృతే దేవం నాన్యాశక్తిస్తపో
బలమ్। ఇతి తేనేంద్రకల్పేన భగవాన్ సదసత్పతిః ॥ ౧౬౭ ॥ కృత్తివాసాస్స్తుతః కృష్ణ తండినా శుభబుద్ధినా । స్తవమేతం భగవతో బ్రహ్మా స్వయమధార
యత్ ॥౧౬౮॥ గీయతే చ స బుధ్యేత బ్రహ్మా శంకరసన్నిధౌ । ఇదం పుణ్యం పవిత్రం చ సర్వదా పాపనాశనమ్ ॥ ౧౬౯ ॥ యోగదం మోక్షదం చైవ స్వర్గ
దం తోషదం తథా। ఏవమేతత్పఠంతే య ఏకభక్త్యా తు శంకరే॥ ౧౭౦॥ యా గతిస్సాంఖ్యయోగానాం వ్రజంతే తాం గతిం తదా । స్తవమేనం ప్రయత్నేన స
దా రుద్రస్య సన్నిధౌ ॥ ౧౭౧ ॥ అబ్దమేకం చరేద్భక్తః ప్రాప్నుయాదీప్సితం ఫలమ్ । ఏతద్రహస్యం పరమం బ్రహ్మణో హృది సంస్థితమ్॥ ౧౭౨॥ బ్రహ్మా ప్రో
వాచ శక్రాయ శక్రః ప్రోవాచ మృత్యవే । మృత్యుః ప్రోవాచ రుద్రేభ్యో రుద్రేభ్యస్తండిమాగమత్ ॥ ౧౭౩ ॥ మహతా తపసా ప్రాప్తస్తండినా బ్రహ్మసద్మ
ని। తండిః ప్రోవాచ శుక్రాయ గౌతమాయ చ భార్గవః॥ ౧౭౪॥ వైవస్వతాయ మనవే గౌతమః ప్రాహ మాధవ । నారాయణాయ సాధ్యాయ మనురిష్టాయ
ధీమతే॥ ౧౭౫॥ యమాయ ప్రాహ భగవాన్ సాధ్యో నారాయణోచ్యుతః। నాచికేతాయ భగవానాహ వైవస్వతో యమః॥ ౧౭౬॥ మార్కండేయాయ
వార్ష్ణేయ నాచికేతోభ్యభాషత । మార్కండేయాన్మయా ప్రాప్తో నియమేన జనార్దన ॥ ౧౭౭॥ తవాప్యహమమిత్రఘ్న స్తవం దద్యాం హ్యవిశ్రుతమ్।
స్వర్గ్యమారోగ్యమాయుష్యం ధన్యం వేదేన సంమితమ్॥ ౧౭౮॥ నాస్య విఘ్నం వికుర్వంతి దానవా యక్షరాక్షసాః। పిశాచా యాతుధానా వా గుహ్యకా
భుజగా అపి॥ ౧౭౯॥ యః పఠేత శుచిః పార్థ బ్రహ్మచారీ జితేంద్రియః। అభగ్నయోగో వర్షం తు సోశ్వమేధఫలం లభేత్ ॥ ౧౮౦ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-మహాదేవసహస్రనామస్తోత్రపరిసమాప్తిర్నామ- సప్తదశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ మహాయోగీ తతః ప్రాహ కృష్ణద్వైపాయనో మునిః। పఠస్వ పుత్ర భద్రం తే ప్రీయతాం తే మహేశ్వరః ॥ ౧॥ పురా పుత్ర మయా మేరౌ
తప్త్వా పరమకం తపః । పుత్రహేతోర్మహారాజ స్తవ ఏషోనుకీర్తితః ॥ ౨ ॥ లబ్ధవానీప్సితాన్ కామానహం వై పాండునందన । తథా త్వమపి శర్వాద్ధి స
ర్వాన్ కామానవాప్స్యసి॥ ౩॥ కపిలశ్చ తథా ప్రాహ సాంఖ్యర్షిర్దేవసంమతః । మయా జన్మాన్యనేకాని భక్త్యా చారాధితో భవః ॥ ౪ ॥ ప్రీతశ్చ భగ
వాన్ జ్ఞానం దదౌ మమ భవాంతకమ్। చారుశీర్షస్తతః ప్రాహ శక్రస్య దయితస్సఖా॥ ౫ ॥ ఆలంబాయన ఇత్యేవం విశ్రుతః కరుణాత్మకః। మయా గోకర్ణ
మాసాద్య తపస్తప్త్వా శతం సమాః॥ ౬॥ అయోనిజానాం దాంతానాం ధర్మజ్ఞానాం సువర్చసామ్। అజరాణామదుఃఖానాం శతవర్షసహస్రిణామ్॥
౭॥ లబ్ధం పుత్రశతం శర్వాత్పురా పాండునృపాత్మజ । వాల్మీకిశ్చాహ భగవాన్ యుధిష్ఠిరమిదం వచః॥ ౮॥ వివాదే సాగ్నిమునిభిర్బ్రహ్మఘ్నో వై భవా
ని। ఉక్తః క్షణేన చావిష్టస్తేనాధర్మేణ భారత॥౯॥ సోహమీశానమనఘమమోఘం శరణం గతః। ముక్తశ్చాస్మి తతః పాపైస్తతో దుఃఖవినాశనః॥౧౦॥ ఆ
హ మాం త్రిపురఘ్నో వై యశస్తేగ్ర్యం భవిష్యతి। జామదగ్న్యశ్చ కౌంతేయమిదం ధర్మభృతాం వర॥౧౧॥ ఋషిమధ్యే స్థితః ప్రాహ జ్వలన్నివ దివాకరః॥
పితృవిప్రవధేనాహమార్తో వై పాండవాగ్రజ ॥ ౧౨ ॥ శుచిర్భూత్వా మహాదేవం గతోస్మి శరణం నృప । నామభిశ్చాస్తువం దేవం తతస్తుష్టోభవద్భవః॥
౧౩॥ పరశుం చ దదౌ దేవో దివ్యాన్యస్త్రాణి చైవ మే। పాపం చ తే న భవితా అజేయశ్చ భవిష్యసి॥ ౧౪ ॥ న తే ప్రభవితా మృత్యురజరశ్చ భవిష్యసి । ఆహ

మాం భగవానేవం శిఖండీ శివవిగ్రహః ॥ ౧౫ ॥ తదవాప్తం చ మే సర్వం ప్రసాదాత్తస్య ధీమతః । విశ్వామిత్రస్తదోవాచ క్షత్రియోఽహం తదాభవమ్ ॥ ౧౬ ॥
బ్రాహ్మణోఽహం భవామీతి యథాచారాధితో హరః । తత్ప్రసాదాన్మయా ప్రాప్తం బ్రాహ్మణ్యం దుర్లభం మహత్ ॥ ౧౭ ॥ అసితో దేవలశ్చైవ ప్రాహ
పాండుసుతం నృపమ్ । శాపాచ్ఛక్రస్య కౌంతేయ విభో ధర్మోఽనశత్తదా ॥ ౧౮ ॥ తన్మే ధర్మం యశశ్చాగ్ర్యమాయుశ్చైవాదదత్ప్రభుః । ఋషిర్గృత్స
మదో నామ శక్రస్య దయితః సఖా ॥ ౧౯ ॥ ప్రాహాజమీఢం భగవాన్ బృహస్పతిసమద్యుతిః । వరిష్ఠో నామ భగవాంశ్చాక్షుషస్య మనోః సుతః ॥ ౨౦ ॥ శత
క్రతోరచింత్యస్య సత్రే వర్షసహస్రికే । వర్తమానేఽబ్రవీద్వాక్యం సామ్ని హ్యుచ్చారితే మయా ॥ ౨౧ ॥ రథంతరం ద్విజశ్రేష్ఠ న సమ్యగితి వర్తతే । సమీ
క్షస్వ పునర్బుద్ధ్యా పాపం త్యక్త్వా ద్విజోత్తమ ॥ ౨౨ ॥ అయజ్ఞవాహినం పాపమకార్షీస్త్వం సుదుర్మతే । ఏవముక్త్వా మహాక్రోధః ప్రాహ శంభుః పున
ర్వచః ॥ ౨౩ ॥ ప్రజ్ఞయా రహితో దుఃఖీ నిత్యభీతో వనేచరః । దశ వర్షసహస్రాణి దశాష్టౌ చ శతాని చ ॥ ౨౪ ॥ నష్టపానీయయవసే వనే మృగైరన్యైశ్చ వర్జి
తే । అయజ్ఞీయద్రుమే దేశే రురుసింహనిషేవితే ॥ ౨౫ ॥ భవితా త్వం మృగః క్రూరో మహాదుఃఖసమన్వితః । తస్య వాక్యస్య నిధనే పార్థ జాతో హ్యహం
మృగః ॥ ౨౬ ॥ తతో మాం శరణం ప్రాప్తం ప్రాహ యోగీ మహేశ్వరః । అజరశ్చామరశ్చైవ భవితాఽదుఃఖవర్జితః ॥ ౨౭ ॥ సామ్యం సమస్తు తే సౌఖ్యం
యువయోర్వర్ధతాం క్రతుః । అనుగ్రహానేవమేష కరోతి భగవాన్ ప్రభుః ॥ ౨౮ ॥ పరం ధాతా విధాతా చ సుఖదుఃఖే చ సర్వదా । అచింత్య ఏష భగవాన్
కర్మణా మనసా గిరా ॥ ౨౯ ॥ న మే తాత యుధిశ్రేష్ఠ విద్యయా పండితః సమః । వాసుదేవస్తదోవాచ పునర్మతిమతాం వరః ॥ ౩౦ ॥ సువర్ణాక్షో మహాదేవ
స్తపసా తోషితో మయా । తతోఽథ భగవానాహ ప్రీతో మాం వై యుధిష్ఠిర ॥ ౩౧ ॥ అర్థాత్ప్రియతరః కృష్ణ మత్ప్రసాదాద్భవిష్యసి । అపరాజితశ్చ యుద్ధే
షు తేజశ్చైవానలోపమమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఏవం సహస్రశశ్చాన్యాన్ మహాదేవో వరం దదౌ । మణిమంథేఽథ శైలే వై పురా సంపూజితో మయా ॥ ౩౩ ॥ వర్షాయు
తసహస్రాణాం సహస్రశతమేవ చ । తతో మాం భగవాన్ ప్రీత ఇదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౩౪ ॥ వరం వృణీష్వ భద్రం తే యస్తే మనసి వర్తతే । తతః ప్రణమ్య శిర
సా ఇదం వచనమబ్రువమ్ ॥ ౩౫ ॥ యది ప్రీతో మహాదేవో భక్త్యా పరమయా విభుః । నిత్యకాలం తవేశాన భక్తిర్భవతు మే స్థిరా ॥ ౩౬ ॥ ఏవమస్త్వితి భగ
వాన్ తత్రోక్త్వాంతరధీయత ॥ ౩౭ ॥ జైగీషవ్య ఉవాచ ॥ మమాష్టగుణమైశ్వర్యం దత్తం భగవతా పురా । యత్నేనాన్యేన బలినా వారాణస్యాం యుధిష్ఠిర ॥
౩౮ ॥ గర్గ ఉవాచ ॥ చతుఃషష్ట్యంగమదదత్కాలజ్ఞానం మమాద్భుతమ్ । సరస్వత్యాస్తటే తుష్టో మనోయజ్ఞేన పాండవ ॥ ౩౯ ॥ తుల్యం మమ సహస్రం
తు సుతానాం బ్రహ్మవాదినామ్ । ఆయుశ్చైవ సపుత్రస్య సంవత్సరశతాయుతమ్ ॥ ౪౦ ॥ పరాశరః ॥ ప్రసాద్యేహ పురా శర్వం మనసాచింతయం నృప ।
మహాతపా మహాతేజా మహాయోగీ మహాయశాః ॥ ౪౧ ॥ వేదవ్యాసః శ్రియావాసో బ్రాహ్మణః కరుణాన్వితః । అప్యసావీప్సితః పుత్రో మమ స్యాద్వై మ
హేశ్వరాత్ ॥ ౪౨ ॥ ఇతి మత్వా హృది మతం ప్రాహ మాం సురసత్తమః । మయి సంభావనా యాస్యాః ఫలాత్ కృష్ణో భవిష్యతి ॥ ౪౩ ॥ సావర్ణేస్తు మనో
స్సర్గే సప్తర్షిశ్చ భవిష్యతి । వేదానాం చ స వై వక్తా కురువంశకరస్తథా ॥ ౪౪ ॥ ఇతిహాసస్య కర్తా చ పుత్రస్తే జగతో హితః । భవిష్యతి మహేంద్రస్య
దయితస్స మహామునిః ॥ ౪౫ ॥ అజరశ్చామరశ్చైవ పరాశరసుతస్తవ । ఏవముక్త్వా స భగవాంస్తత్రైవాంతరధీయత ॥ ౪౬ ॥ యుధిష్ఠిర మహాయోగీ
వీర్యవానక్షయోఽవ్యయః ॥ ౪౭ ॥ మాండవ్యః ॥ అచౌరశ్చౌరశంకాయాం శూలే భిన్నో హ్యహం తదా । తత్రస్థేన స్తుతో దేవః ప్రాహ మాం వై మహేశ్వ
రః ॥ ౪౮ ॥ మోక్షం ప్రాప్స్యసి శూలాచ్చ జీవిష్యసి సమార్బుదమ్ । రుజా శూలకృతా చైవ న తే విప్ర భవిష్యతి ॥ ౪౯ ॥ ఆధిభిర్వ్యాధిభిశ్చైవ వర్జితస్త్వం
భవిష్యసి । పాదాచ్చతుర్థాత్సంభూత ఆత్మా యస్మాన్మునే తవ ॥ ౫౦ ॥ త్వం భవిష్యస్యనుపమో జన్మ వై సఫలం కురు । తీర్థాభిషేకం సకలం త్వమవిఘ్నే
న చాప్స్యసి ॥ ౫౧ ॥ స్వర్గం చైవాక్షయం విప్ర విదధామి తవోర్జితమ్ । ఏవముక్త్వా తు భగవాన్ వరేణ్యో వృషవాహనః ॥ ౫౨ ॥ మహేశ్వరో మహా

రాజకృత్తివాసా మహోద్యుతిః । సగణో దైవతశ్రేష్ఠస్తత్రైవాంతరధీయత ॥ ౫౩॥ గాలవ ఉవాచ॥ విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాతో హ్యహం పితరమాగతః।
అబ్రవీన్మాం తతో మాతా దుఃఖితా రుదతీ భృశమ్॥౫౪॥ కౌశికేనాభ్యనుజ్ఞాతం పుత్రం వేదవిభూషితమ్।న తాత తరుణం దాంతం పితా త్వాం పశ్యతేనఘ॥౫౫॥
శ్రుత్వా జనన్యా వచనం నిరాశో గురుదర్శనే। నియతాత్మా మహాదేవమపశ్యం సోఽబ్రవీచ్చ మామ్॥౫౬॥ పితా మాతా చ తే త్వం చ పుత్ర మృత్యువివర్జితాః
భవిష్యథ విశ క్షిప్రం ద్రష్టాసి పితరం క్షయే॥ ౫౭॥ అనుజ్ఞాతో భగవతా గృహం గత్వా యుధిష్ఠిర। అపశ్యం పితరం తాత ఇష్టిం కృత్వా వినిస్సృతమ్॥ ౫౮॥ ఉ
పస్పృశ్య గృహీత్వేధ్మం కుశాంశ్చ శరణాద్గురూన్। తాన్విసృజ్య చ మాం ప్రాహ పితా సాస్రావిలేక్షణః ॥ ౫౯ ॥ ప్రణమంతం పరిష్వజ్య మూర్ధ్న్యుపా
ఘ్రాయ పాండవ। దిష్ట్యా దృష్టోసి మే పుత్ర కృతవిద్య ఇహాగతః॥౬౦॥ వైశంపాయనః॥ ఏతాన్యత్యద్భుతాన్యేవ కర్మాణ్యథ మహాత్మనః । ప్రోక్తాని మునిభి
శ్శ్రుత్వా విస్మయమాస పాండవః॥౬౧॥ తతః కృష్ణోఽబ్రవీద్వాక్యం పునర్మతిమతాం వరః। యుధిష్ఠిరం ధర్మనిధిం పురుహూతమివేశ్వరః॥౬౨॥ వాసుదేవః॥
ఉపమన్యుర్మయి ప్రాహ తపన్నివ దివాకరః । అశుభైః పాపకర్మాణో యే నరాః కలుషీకృతాః॥౬౩ ॥ ఈశానం న ప్రపద్యంతే తమోరాజసవృత్తయః॥ ఈ
శ్వరం సంప్రపద్యంతే ద్విజా భావితభావనాః॥౬౪॥ సర్వథా వర్తమానోపి యో భక్తః పరమేశ్వరే। సదృశోఽరణ్యవాసానాం మునీనాం భావితాత్మనామ్॥
౬౫ ॥ బ్రహ్మత్వం కేశవత్వం వా శక్రత్వం వా సురైస్సహ । త్రైలోక్యస్యాధిపత్యం వా తుష్టో రుద్రః ప్రయచ్ఛతి॥ ౬౬॥ మనసాపి శివం తాత యే ప్రపద్యంతి
మానవాః। విధూయ సర్వపాపాని దేవైస్సహ వసంతి తే ॥ ౬౭ ॥ భిత్త్వా భిత్త్వా చ కూలాని హత్వా సర్వమిదం జగత్। యజేద్దేవం విరూపాక్షం న స పా
పేన లిప్యతే॥౬౮ ॥ సర్వలక్షణహీనోపి యుక్తో వా సర్వపాతకైః। సర్వం నుదతి తత్పాపం భావయన్ శివమాత్మనా॥౬౯॥ కీటపక్షిపతంగానాం తిరశ్చా
మపి కేశవ। మహాదేవప్రపన్నానాం న భయం విద్యతే క్వచిత్ ॥ ౭౦ ॥ ఏవమేవ మహాదేవం భక్తా యే మానవా భువి। న తే సంసారవశగా ఇతి మే నిశ్చితా మ
తిః ॥ ౭౧ ॥ తతః కృష్ణోఽబ్రవీద్వాక్యం ధర్మపుత్రం యుధిష్ఠిరమ్ ॥ విష్ణురువాచ ॥ ఆదిత్యచంద్రావనిలోనలశ్చ ద్యౌర్భూమిరాపో వసవోథ విశ్వే। ధాతా
ర్యమా శుక్రబృహస్పతీ చ రుద్రాస్ససాధ్యా వరుణోథ గోప్తా॥ ౭౨॥ బ్రహ్మా శక్రో మారుతో బ్రహ్మ సత్యం వేదా యజ్ఞా దక్షిణా వేదవాహాః। సోమో యష్టా
యచ్చ హవ్యం హవిశ్చ రక్షా దీక్షా సంయమా యే చ కేచిత్ ॥౭౩॥ స్వాహా వౌషట్ బ్రాహ్మణాస్సౌరభేయా ధర్మం చోగ్రం కాలచక్రం బలం చ। యశో ద
మో బుద్ధిమతాం స్థితిశ్చ శుభాశుభం యే మునయశ్చ సప్త॥ ౭౪॥ అగ్ర్యా బుద్ధిర్మనసా దర్శనేన స్పర్శనాశ్చాగ్ర్యాః కర్మణాం యా చ సిద్ధిః। గణా దేవానామూ
ష్మపాస్సోమపాశ్చ లేఖాస్సుయామాస్తుషితా బ్రహ్మకాయాః॥ ౭౫॥ ఆభాసురా గంధపా దృష్టిపాశ్చ వాచా విరుద్ధాశ్చ మనోవిరుద్ధాః। శుద్ధాశ్చ నిర్మా
ణరతాశ్చ దేవాః స్పర్శాశనా దర్శపా ఆజ్యపాశ్చ॥ ౭౬ ॥ చింత్యద్యోతా యే చ దేవేషు ముఖ్యా యే చాప్యన్యే దేవతాశ్చాజమీఢ। సుపర్ణగంధర్వపిశా
చదానవా యక్షాస్తథా చారణపన్నగాశ్చ॥ ౭౭॥ స్థూలం సుసూక్ష్మం మృదు చాప్యసూక్ష్మం దుఃఖం సుఖం దుఃఖమనంతరం చ। సాంఖ్యం యోగం యత్పరా
ణాం పరం చ శర్వాజ్జాతం విద్ధి యత్కీర్తితం మే ॥ ౭౮ ॥ తత్సంభూతా భూతకృతో వరేణ్యాస్సర్వే దేవా భువనస్యాస్య గోపాః । ఆవిశ్యేమాం ధరణీం యే
భ్యరక్షన్ పురాతనీం తస్య దేవస్య సృష్టిమ్॥ ౭౯॥ విచిన్వంతస్తపసా తత్ స్థవీయః కించిత్తత్త్వం ప్రాణహేతోర్నతోస్మి। దదాతు దేవస్స వరానిహేష్టానభి
ష్టుతో నః ప్రభురవ్యయస్సదా॥౮౦॥ ఇమం స్తవం సన్నియతేంద్రియశ్చ భూత్వా శుచిర్యః పురుషః పఠేత । అభగ్నయోగో నియతో మాసమేకం సంప్రాప్ను
యాదశ్వమేధఫలం యత్ ॥ ౮౧॥ వేదాన్ కృత్స్నాన్ బ్రాహ్మణః ప్రాప్నుయాత్తు జయేన్నృపః పార్థ మహీం చ కృత్స్నామ్ । వైశ్యో లాభం ప్రాప్ను
యాన్నైపుణం చ శూద్రో గతిం ప్రేత్య తథా సుఖం చ॥ ౮౨॥ స్తవరాజమిమం కృత్వా రుద్రాయ దధిరే మనః । సర్వదోషాపహం పుణ్యం పవిత్రం చ యశస్వి

నః॥౮౩॥ యావంత్యస్య శరీరేషు రోమకూపాణి భారత । తావద్వర్షసహస్రాణి స్వర్గే వసతి మానవః॥ ౮౪ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాం
తర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి శ్రీకృష్ణకృత-శివమాహాత్మ్యవర్ణనే-అష్టాదశోఽధ్యాయః.................................*
యుధిష్ఠిరః॥ యదిదం సహధర్మేతి ప్రోచ్యతే భరతర్షభ। పాణిగ్రహణకాలే తు స్త్రీణామేతత్కథం స్మృతమ్॥ ౧॥ ఆర్ష ఏష భవేద్ధర్మః ప్రాజాపత్యో
ఽథవాసురః। యదేతత్సహధర్మేతి పూర్వముక్తం మహర్షిభిః ॥ ౨ ॥ సందేహస్సుమహానేష విరుద్ధ ఇతి మే మతిః । ఇహ యస్సహధర్మో వై ప్రేత్యా
యం విహితః క్వ ను॥౩॥ స్వర్గే మృతానాం భవతి సహధర్మః పితామహ। పూర్వమేకస్తు మ్రియతే క్వ చైకో వర్తతే వద॥ ౪॥ నానాధర్మఫలోపేతా
నానాకర్మనివాసినః। నానానిరయనిష్ఠాంతా మానుషా బహవో యదా॥ ౫ ॥ అనృతాః స్త్రియ ఇత్యేవ సూత్రకారో వ్యవస్యతి । యదానృతాః స్త్రియ
స్తాత సహధర్మః కుతః స్మృతః॥౬॥ అనృతాః స్త్రియ ఇత్యేవ వేదేష్వపి హి పఠ్యతే । ధర్మోఽయం పూర్వికా సంజ్ఞా ఉపచారః క్రియావిధిః॥ ౭ ॥ గహ్వరం ప్ర
తిభాత్యేతన్మమ చింతయతోఽనిశమ్। నిస్సందేహమిదం సర్వం పితామహ యథా శ్రుతి॥౮॥ యదేతద్యాదృశం చైతద్యథా చైతత్ప్రవర్తతే । నిఖిలేన మహా
ప్రాజ్ఞ భవానేతద్బ్రవీతు మే॥ ౯ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। అష్టావక్రస్య సంవాదం దిశయా సహ భారత॥౧౦॥ నివేష్టు
కామస్తు పురా హ్యష్టావక్రో మహాతపాః। ఋషేరథ వదాన్యస్య వవ్రే కన్యాం మహాత్మనః॥౧౧॥ సుప్రభాం నామ వై నామ్నా రూపేణాప్రతిమాం భువి। గు
ణప్రభావశీలేన చారిత్రేణ చ శోభనామ్॥ ౧౨॥ సా తస్య దృష్ట్వైవ మనో జహార శుభలోచనా। వనరాజీ యథా చిత్రా వసంతే కుసుమాచితా॥౧౩॥ ఋషి
స్తమాహ దేయా మే సుతా తుభ్యం హి తచ్ఛృణు । గచ్ఛ తావద్దిశం పుణ్యాముత్తరాం ద్రక్ష్యసే తతః ॥ ౧౪ ॥ అష్టావక్రః॥ కిం ద్రష్టవ్యం మయా తత్ర వక్తుమ
ర్హతి మే భవాన్। తథేదానీం మయా కార్యం యథా వక్ష్యతి మాం భవాన్॥౧౫॥ వదాన్యః॥ ధనదం సమతిక్రమ్య హిమవంతం చ పర్వతమ్। రుద్రస్యాయ
తనం దృష్ట్వా సిద్ధచారణసేవితమ్ ॥ ౧౬ ॥ హృష్టైః పారిషదైర్జుష్టం నృత్యద్భిర్వివిధాననైః । దివ్యాంగరాగైః పైశాచైర్వన్యైర్నానావిధైః ప్రభో ॥
౧౭ ॥ పాణితాలైస్సుతాలైశ్చ శంపాతాలైస్సమైస్తథా । సంప్రహృష్టైః ప్రనృత్యద్భిః శర్వస్తత్ర నిషేవ్యతే॥ ౧౮ ॥ ఇష్టం కిల గిరౌ స్థానం తద్దివ్యమితి శు
శ్రుమ । నిత్యం సన్నిహితో దేవస్తత్ర పారిషదాస్తథా ॥ ౧౯ ॥ తత్ర దేవ్యా తపస్తప్తం శంకరార్థం సుదుశ్చరమ్ । అతస్తదిష్టం దేవస్య తథోమా
యా ఇతి శ్రుతిః॥ ౨౦ ॥ పూర్వే తత్ర మహాపార్శ్వే దేవస్యోత్తరతస్తథా। ఋతవః కాలరాత్రిశ్చ యే దివ్యా యే చ మానుషాః॥౨౧॥ దేవం చోపాసతే సర్వే
రూపిణః కిల తత్ర హ। తదతిక్రమ్య భవనం త్వయా యాతవ్యమేవ హి ॥ ౨౨ ॥ తతో నీలం వనోద్దేశం ద్రక్ష్యసే మేఘసన్నిభమ్ । రమణీయం మనోగ్రాహి
తత్ర వై ద్రక్ష్యసే స్త్రియమ్॥ ౨౩॥ తపస్వినీం మహాభాగాం వృద్ధాం దీక్షామనుష్ఠితామ్। ద్రష్టవ్యా సా త్వయా తత్ర సంపూజ్యా చైవ యత్నతః॥౨౪॥ తాం
దృష్ట్వా వినివృత్తస్త్వం తతః పాణిం గ్రహీష్యసి । యద్యేష సమయస్సర్వః సాధ్యతాం తత్ర గమ్యతామ్॥౨౫॥ అష్టావక్రః॥ తథాస్తు సాధయిష్యామి తత్ర యా
స్యామ్యసంశయమ్। యత్ర త్వం వదసే సాధో భవాన్ భవతు సత్యవాక్ ॥౨౬॥ భీష్మః ॥ తతోఽగచ్ఛత్స భగవానుత్తరాముత్తమాం దిశమ్। హిమవంతం గి
రిశ్రేష్ఠం సిద్ధచారణసేవితమ్॥౨౭॥ స గత్వా ద్విజశార్దూలో హిమవంతం మహాగిరిమ్। అభ్యగచ్ఛన్నదీం పుణ్యాం బాహుదాం ధర్మశాలినీమ్॥౨౮॥ అశో
కే విమలే తీర్థే స్నాత్వా వై తర్ప్య దేవతాః। తత్ర వాసాయ శయనే కౌశే సుముఖ వాస హ॥ ౨౯॥ తతో రాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం ప్రాతరుత్థాయ స ద్విజః।
స్నాత్వా ప్రాదుశ్చకారాగ్నిం స్తుత్వా చైనం ప్రధానతః॥ ౩౦॥ రుద్రాణీం రుద్రమాసాద్య హ్రదే తత్ర సమాశ్వసత్ । విశ్రాంతశ్చ సముత్థాయ కైలాసమ
భితో యయౌ ॥ ౩౧॥ సోఽపశ్యత్కాంచనం ద్వారం దీప్యమానమివ శ్రియా । మందాకినీం చ నలినీం ధనదస్య మహాత్మనః॥ ౩౨॥ అథ తే రాక్షసాస్సర్వే యే

ధిరక్షంతియస్మిన్సీమ్। ప్రత్యుత్థితా భగవంతో మాణిభద్రపురోగమాః॥ ౩౩ ॥ స తాన్ ప్రత్యర్చయామాస రాక్షసాన్ భీమవిక్రమాన్ । నివేదయత మాం
క్షిప్రం ధనదాయేతి చాబ్రవీత్ ॥ ౩౪॥ తే రాక్షసాస్తథా రాజన్ భగవంతమథాబ్రువన్। అసౌ వైశ్రవణో రాజా స్వయమభ్యేతి తేఽంతికమ్॥౩౫॥విదితో
భగవానస్య కార్యమాగమనస్య యత్। పశ్యైనం త్వం మహాభాగం జ్వలంతమివ తేజసా ॥ ౩౬ ॥ తతో వైశ్రవణోఽభ్యేత్య అష్టావక్రమనిందితమ్ । విధివ
త్కుశలం పృష్ట్వా తతో బ్రహ్మర్షిమబ్రవీత్ ॥ ౩౭॥ సుఖం ప్రాప్తో భవాన్ కచ్చిత్ కిం వా మత్తశ్చికీర్షసి। బ్రూహి సర్వం కరిష్యామి యన్మాం వక్ష్యసి వై ద్వి
జ॥౩౮॥ భవనం ప్రవిశ త్వం మే యథాకామం ద్విజోత్తమ। సత్కృతః కృతకార్యశ్చ భవాన్ యాస్యత్యవిఘ్నతః ॥ ౩౯ ॥ ప్రావిశద్భవనం స్వం వై గృహీ
త్వా తం ద్విజోత్తమమ్। ఆసనం స్వం దదౌ చైవ పాద్యమర్ఘ్యం తథైవ చ॥౪౦॥ అథోపవిష్టయోస్తత్ర మాణిభద్రపురోగమాః। నిషేదుస్తత్ర కౌబేరా య
క్షగంధర్వకిన్నరాః॥ ౪౧॥ తతస్తేషాం నిషణ్ణానాం ధనదో వాక్యమబ్రవీత్। భవచ్ఛందం సమాజ్ఞాయ నృత్యేరన్నప్సరోగణాః ॥ ౪౨ ॥ ఆతిథ్యం పరమం కా
ర్యం శుశ్రూషా భవతస్తథా। సంవర్తతామిత్యువాచ మునిర్మధురయా గిరా॥౪౩॥అథోర్వరా మిశ్రకేశీ రంభా చైవోర్వసీ తథా । అలంబుసా ఘృతాచీ చ
మిత్రా చిత్రాంగదా రుచిః॥ ౪౪॥ మనోహరా సుకేశీ చ సుముఖీ హాసినీ ప్రభా। విద్యుతా ప్రశమీ దాంతా విద్యోతా రతిరేవ చ॥ ౪౫ ॥ ఏతాశ్చాన్యాశ్చ వై బ
హ్వ్యః ప్రనృత్తాప్సరసశ్శుభాః। అవాదయంశ్చ గంధర్వా వాద్యాని వివిధాని చ ॥ ౪౬ ॥ అథ ప్రవృత్తే గాంధర్వే దివ్యే ఋషిరుపావిశత్ । దివ్యం సంవత్స
రం తత్ర రమతైవ మహాతపాః ॥ ౪౭ ॥ తతో వైశ్రవణో రాజా భగవంతమువాచ హ। సాగ్రస్సంవత్సరో జాతో విప్ర ఇహ తవ పశ్యతః॥ ౪౮॥ హార్యోఽయం వి
షయో బ్రహ్మన్ గాంధర్వో నామ నామతః। ఛందతో వర్తతాం విప్ర యథా వదతి వా భవాన్॥ ౪౯॥ అతిథిః పూజనీయస్త్వమిదం చ భవతో గృహమ్।సర్వ
మాజ్ఞాప్యతామాశు పరవంతో వయం త్వయి॥ ౫౦॥ అథ వైశ్రవణం ప్రీతో భగవాన్ ప్రత్యభాషత। అర్చితోఽస్మి యథాన్యాయం గమిష్యామి ధనేశ్వర॥౫౧॥
ప్రీతోఽస్మి సదృశం చైవ తవ సర్వం ధనాధిప । తవ ప్రసాదాద్భగవన్ మహర్షేశ్చ మహాత్మనః॥ ౫౨॥ నియోగాదద్య యాస్యామి వృద్ధిమాన్ ఋద్ధిమాన్ భవ । అథ
నిష్క్రమ్య భగవాన్ ప్రయయావుత్తరాముఖః॥౫౩॥ కైలాసం మందరం హైమం సర్వాననుచచార హ। తానతీత్య మహాశైలాన్ కైరాతం స్థానముత్త
మమ్॥ ౫౪॥ ప్రదక్షిణం తథా చక్రే ప్రయతః శిరసా నతః। ధరణీమవతీర్యాథ పూతాత్మాసౌ భవత్తదా॥౫౫॥స తం ప్రదక్షిణం కృత్వా త్రిః శైలం చోత్తరాము
ఖః। సమేన భూమిభాగేన యయౌ ప్రీతిపురస్కృతః ॥ ౫౬॥ తతోఽపరం వనోద్దేశం రమణీయమపశ్యత। సర్వర్తుభిర్మూలఫలైః పక్షిభిశ్చ సమన్వితైః॥౫౭॥
రమణీయైర్వనోద్దేశైస్తత్ర తత్ర విభూషితమ్ । తత్రాశ్రమపదం దివ్యం దదర్శ భగవానథ ॥ ౫౮ ॥ శైలాంశ్చ వివిధాకారాన్ కాంచనాన్ రత్నభూషి
తాన్।మణిభూమౌ నివిష్టాంశ్చ పుష్కరిణ్యస్తథైవ చ॥౫౯॥ అన్యాన్యపి సురమ్యాణి పశ్యతస్సుబహూన్యథ। భృశం తస్య మనో రేమే మహర్షేర్భావితా
త్మనః॥ ౬౦॥స తత్ర కాంచనం దివ్యం సర్వరత్నమయం గృహమ్। దదర్శాద్భుతసంకాశం ధనదస్య గృహాద్వరమ్॥ ౬౧॥ మహాంతో యత్ర వివిధా మణికాం
చనపర్వతాః। విమానాని చ రమ్యాణి రత్నాని వివిధాని చ॥౬౨॥ మందారపుష్పైః సంకీర్ణాం తథా మందాకినీం నదీమ్। స్వయంప్రభాశ్చ మణయో వజ్రై
ర్భూమిశ్చ భూషితా॥౬౩॥ నానావిధైశ్చ భవనైర్విచిత్రమణితోరణైః। ముక్తాజాలవినిక్షిప్తైర్మణిరత్నవిభూషితైః॥ ౬౪॥ మనోదృష్టిహరై రమ్యై
స్సర్వతస్సంవృతం శుభైః। ఋషిభిశ్చావృతం తత్ర ఆశ్రమం తం మనోహరమ్ ॥ ౬౫॥ తతస్తస్యాభవచ్చింతా కుత్ర వాసో భవేదితి। అథ ద్వారం సమభితో
గత్వా స్థిత్వా తతోఽబ్రవీత్ ॥౬౬॥ అతిథిం సమనుప్రాప్తమభిజానంతు యేఽత్ర వై।అథ కన్యాః పరివృతా గృహాత్తస్మాద్వినిర్గతాః॥౬౭॥నానారూపాస్సప్తవి
భో కన్యాస్సర్వా మనోహరాః। యాం యామపశ్యత్ కన్యాం వై సా సా తస్య మనోఽహరత్ ॥౬౮ ॥ న చ శక్తో వారయితుం మనోఽస్యాథావసీదతి। తతో

ధృతిస్సముత్పన్నాతస్యవిప్రస్యధీమతః॥ ౬౯ ॥ అథతంప్రమదాఃప్రాహుర్భగవాన్ప్రవిశత్వితి। సచతాసాంసురూపాణాంతస్యైవభవనస్యహి॥ ౭౦॥
కౌతూహలసమావిష్టఃప్రవివేశగృహంద్విజః। తత్రాపశ్యజ్జరాయుక్తామరజోఽంబరధారిణీమ్॥ ౭౧॥వృద్ధాంపర్యంకమాసీనాంసర్వాభరణభూషితామ్।
స్వస్తీతి తేనచైవోక్తాసాస్త్రీప్రత్యవదత్తదా॥ ౭౨॥ ప్రత్యుత్థాయచతంవిప్రమాస్యతామిత్యువాచహ॥ ౭౩ ॥ అష్టావక్రః॥ సర్వాస్స్వానాలయాన్
యాంతుపకామామాముపతిష్ఠతు। అజ్ఞాతాయాప్రశాంతాయాశ్శేషాగచ్ఛంతుఛందతః॥ ౭౪॥ తతఃప్రదక్షిణీకృత్యకన్యాస్తాస్తమృషింతదా। నిశ్చక్రముర్గృ
హాత్తస్మాత్సావృద్ధాథవ్యతిష్ఠత॥ ౭౫॥ అథతాంసంపిశర్నప్రాహశయనేభాస్వరేతదా। త్వయాపిసుప్యతాంభద్రేరజనీహ్యతివర్తతే॥ ౭౬॥సంలాపా
త్తేనవిప్రేణతథాసాతత్రభాషితా। ద్వితీయేశయనేదివ్యేసంవివేశమహాప్రభే ॥ ౭౭॥ అథసావేపమానాంగీనిమిత్తంశీతజంతదా। వ్యపదిశ్యమహర్షే
ర్వైశయనంవ్యవరోహత॥ ౭౮॥స్వాగతేనాగతాంతాంతుభగవానభ్యభాషత। సోపాగూహద్భుజాభ్యాంతుఋషింప్రీత్యానరర్షభ॥ ౭౯॥నిర్వికార
మృషించాపికాష్ఠకుడ్యోపమంతదా। దుఃఖితాప్రేక్ష్యసంజల్పమకార్షీదృషిణాసహ॥ ౮౦॥బ్రహ్మన్నకామతోన్యాస్తిస్త్రీణాంపురుషతోధృతిః। కామె
నమోహితాచాహంత్వాంభజంతీంభజస్వమామ్॥ ౮౧॥ ప్రహృష్టోభవవిప్రర్షేసమాగచ్ఛమయాసహ। ఉపగూహచమాంవిప్రకామార్తాహంభృ
శంత్వయి॥ ౮౨॥ ఏతద్ధితవధర్మాత్మంస్తపసఃపూజ్యతేఫలమ్। ప్రార్థితందర్శనాదేవభజమానాంభజస్వమామ్॥ ౮౩॥ మమచేదంధనంసర్వంయచ్చా
న్యదపిపశ్యసి। ప్రభుస్త్వంభవసర్వత్రమయిచైవనసంశయః॥ ౮౪ ॥ సర్వాన్కామాన్విధాస్యామిరమస్వసహితోమయా। రమణీయేవనేవిప్రసర్వ
కామఫలప్రదే॥ ౮౫॥త్వద్వశాహంభవిష్యామిరంస్యసేచమయాసహ। సర్వాన్కామానుపాశ్నామోయేదివ్యాయేచమానుషాః॥ ౮౬॥ నాతఃపరంహి
నారీణాంవిద్యతేచకదాచన। యథాపురుషసంసర్గఃపరమేతద్ధినఃఫలమ్॥ ౮౭॥ ఆత్మచ్ఛందేనవర్తంతేనార్యోమన్మథచోదితాః। నచదహ్యంతిగచ్ఛం
త్యఃసుతప్తైరపిపాంసుభిః॥ ౮౮॥ అష్టావక్రః॥ పరదారానహంభద్రేనగచ్ఛేయంకదాచన। దూషితంధర్మశాస్త్రజ్ఞైఃపరదారాభిమర్శనమ్॥ ౮౯॥ భద్రే
నివేష్టుకామంమాంవిద్ధిసత్యేనవైశపే। విషయేష్వనభిజ్ఞోహంధర్మార్థంకిలసంతతిః॥ ౯౦॥ ఏవంలోకాన్గమిష్యామిపుత్రైరితినసంశయః। భద్రేధ
ర్మంవిజానీహిజ్ఞాత్వాచోపరమస్వచ॥ ౯౧ ॥ స్త్రీఉవాచ॥నానిలోగ్నిర్నవరుణోనచాన్యేత్రిదశాద్విజ। ప్రియాఃస్త్రీణాంయథాకామోరతిశీలాహి
యోషితః॥ ౯౨॥ సహస్రేకిలనారీణాంప్రాప్యతైకాకదాచన। తథాశతసహస్రేషుయదికాచిత్పతివ్రతా॥ ౯౩॥ నైతాజానంతిపితరంనకులంనచమాత
రమ్। నభ్రాతౄన్నచభర్తారంనచపుత్రాన్నదేవరాన్॥ ౯౪॥ లీలాయంత్యఃకులంఘ్నంతికూలానీవసరిద్వరాః। దోషాన్సర్వాంశ్చమత్వాశుప్రజా
పతిరభాషత॥ ౯౫॥ భీష్మః॥ తతస్సఋషిరేకాగ్రస్తాంస్త్రియంప్రత్యభాషత। ఆస్యతాంరుచితశ్ఛందఃకించకార్యంబ్రవీహిమే॥ ౯౬॥సాస్త్రీ ప్రోవాచభ
గవన్ద్రక్ష్యసేదేశకాలతః। వసతావన్మహాభాగకృతకృత్యోభవిష్యసి॥ ౯౭॥ బ్రహ్మర్షిస్తామథోవాచసతథేతియుధిష్ఠిర। వత్స్యేహంయావదుత్సా
హోభవత్యానాత్రసంశయః॥ ౯౮॥ అథర్షిరభిసంప్రేక్ష్యస్త్రియంతాంజరయార్దితామ్। చింతాంపరమికాంభేజేసంతప్తఇవచాభవత్ ॥ ౯౯॥య
ద్యదంగంహిసోపశ్యత్తస్యావిప్రర్షభస్తదా। నావసత్తత్రతత్రాస్యదృష్టీరూపవిరాగితా॥ ౧౦౦ ॥ దేవతేయం[illegible]స్యశాపాత్కిన్నువిరూపితా॥
అస్యాశ్చకారణంవేత్తుంనయుక్తంసహసామయా ॥ ౧౦౧॥ఇతిచింతావివిక్తస్యతమర్థంజ్ఞాతుమిచ్ఛతః। వ్యగచ్ఛత్తదహశ్శేషంమనసావ్యాకులేనతు॥
౧౦౨॥ అథసాస్త్రీతథోవాచభగవన్పశ్యవైరవేః। రూపంసంధ్యాభ్రసంరక్తంకిముపస్థాప్యతాంతవ॥ ౧౦౩॥సఉవాచతతస్తాంస్త్రీంస్నానోదకమి
హానయ। ఉపాసిష్యేతతస్సంధ్యాంవాగ్యతోనియతేంద్రియః॥ ౧౦౪॥ ఇతి-ఆనుశాసనికపర్వణి - అష్టావక్రదిక్సంవాదే - ఏకోనవింశోధ్యాయః...*

భీష్మః॥ అథసా స్త్రీ తమువాచ బాఢమేవం భవిత్వితి। దివ్యం తైలముపాదాయ స్నానశాటీముపానయత్ ॥౧॥ అనుజ్ఞాతా చ మునినా సా స్త్రీ తేన మహాత్మ
నా। అథాస్య తైలేనాంగాని సర్వాణ్యేవాభ్యమృక్షత ॥ ౨ ॥ శనైశ్చోత్సాదితస్తత్ర స్నానశాలాముపాగమత్ । భద్రాసనం తతశ్చిత్రం ఋషిరన్వగమ
న్నవమ్॥ ౩॥ అథోపవిష్టశ్చ యదా తస్మిన్ భద్రాసనే తదా । స్నాపయామాస శనకైస్తమృషిం సుఖహస్తవత్ ॥ ౪॥ దివ్యం చ విధివచ్చక్రే సోపచారం ము
నేస్తదా। స తేన సుసుఖోష్ణేన తస్యా హస్తసుఖేన చ॥ ౫ ॥ వ్యతీతాం రజనీం కృత్స్నాం నాజానాత్స మహావ్రతః । తత ఉత్థాయ స మునిస్తదా పరమవిస్మి
తః॥౬॥ పూర్వస్యాం దిశి సూర్యం చ సోఽపశ్యదుదితం దివి । తస్య బుద్ధిరియం కిన్ను మోహస్తత్వమిదం భవేత్ ॥ ౭ ॥ అథోపాస్య సహస్రాంశుం కిం కరోమీ
త్యువాచ తామ్ । సా చామృతరసప్రఖ్యమృషేరన్నముపాహరత్ ॥ ౮ ॥ తస్య స్వాదుతయాన్నస్య న ప్రభూతం చకార సః । వ్యగమచ్చాప్యహః శేషం
తతస్సంధ్యాగమత్పునః॥ ౯ ॥ అథ సా స్త్రీ భగవంతం సుప్యతామిత్యచోదయత్ । తత్ర వై శయనే దివ్యే తస్య తస్యాశ్చ కల్పితే ॥ ౧౦॥ పృథక్చైవ తథాసు
ప్తౌ సా స్త్రీ స చ మునిస్తదా। తథార్ధరాత్రే సా స్త్రీ తు శయనం తముపాగమత్ ॥ ౧౧ ॥ అష్టావక్రః ॥ న భద్రే పరదారేషు మనో మే సంప్రసజ్జతి । ఉత్తిష్ఠ
భద్రే భద్రం తే స్వయం వై విరమస్వ చ॥ ౧౨॥ భీష్మః॥ సా తదా తేన విప్రేణ తథా తేన నివారితా । స్వతంత్రాస్మీత్యువాచర్షిం న ధర్మచ్ఛలమస్తి తే॥౧౩॥
అష్టావక్రః॥ నాస్తి స్వతంత్రతా స్త్రీణామస్వతంత్రా హి యోషితః । ప్రజాపతిమతం హ్యేతన్న స్త్రీ స్వాతంత్ర్యమర్హతి ॥ ౧౪ ॥ స్త్రీ ఉవాచ ॥ బా
ధతే మైథునం విప్ర మమ భక్తిం చ పశ్య వై । అధర్మం ప్రాప్స్యసే విప్ర యన్మాం త్వం నాభినందసి ॥ ౧౫ ॥ అష్టావక్రః॥ హరంతి దోషజాతాని నరం జాతం యథే
చ్ఛకమ్ । ప్రభవామి సదా ధృత్యా భద్రే స్వం శయనం వ్రజ ॥ ౧౬॥ స్త్రీ ఉవాచ॥ శిరసా ప్రణమే విప్ర ప్రసాదం కర్తుమర్హసి । భూమౌ నిపతమానాయా
శ్శరణం భవ మేఽనఘ॥ ౧౭॥ యది వా దోషజాతం త్వం పరదారేషు పశ్యసి। ఆత్మానం స్పర్శయామ్యద్య పాణిం గృహ్ణీష్వ మే ద్విజ॥ ౧౮ ॥ న దోషో భవితా
చైవ సత్యేనైతద్బ్రవీమ్యహమ్। స్వతంత్రాం మాం విజానీహి యోఽధర్మస్సోఽస్తు వై మయి॥ ౧౯ ॥త్వయ్యావేశితచిత్తా చ స్వతంత్రాస్మి భజస్వ మామ్॥ ౨౦॥
అష్టావక్రః॥ స్వతంత్రా త్వం కథం భద్రే బ్రూహి కారణమత్ర వై। నాస్తి త్రిలోకే స్త్రీ కాచిద్యా వై స్వాతంత్ర్యమర్హతి॥౨౧॥ పితా రక్షతి కౌమారే భర్తా
రక్షతి యౌవనే। పుత్రాశ్చ స్థావిరే కాలే నాస్తి స్త్రీణాం స్వతంత్రతా॥ ౨౨॥ స్త్రీ ఉవాచ ॥ కౌమారం బ్రహ్మచర్యం మే కన్యైవాస్మి న సంశయః। పత్నీం
కురుష్వ మాం విప్ర శ్రద్ధాం విజహి మా మమ॥ ౨౩॥ అష్టావక్రః॥ యథా మమ తథా తుభ్యం యథా తుభ్యం తథా మమ । జిజ్ఞాసేయమృషేస్తస్య విఘ్నస్సత్యం
న కిం భవేత్ ॥ ౨౪॥ ఆశ్చర్యం పరమం హీదం కిన్ను శ్రేయో హి మే భవేత్ । దివ్యాభరణవస్త్రా హి కన్యేయం మాముపస్థితా ॥ ౨౫ ॥ కిం త్వస్యాః పరమం
రూపం జీర్ణమాసీత్కథం పునః। కన్యారూపమిహాద్యైవ కిమివాత్రోత్తరం భవేత్ ॥ ౨౬॥ యథా పరం శక్తిధృతేర్న వ్యుత్థాస్యే కథంచన। న రోచతే హి
వ్యుత్థానం సత్యేనాసాదయామ్యహమ్॥౨౭॥ ....*

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గతఆనుశాసనికపర్వణి - అష్టావక్రదిక్సంవాదే-వింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ న బిభేతి కథం సా స్త్రీ శాపాచ్చ పరమద్యుతేః। కథం నివృత్తో భగవాంస్తద్భవాన్ ప్రబ్రవీతు మే॥ ౧॥ భీష్మః॥ అష్టావక్రోఽన్వపృచ్ఛత్తాం రూపం
వికురుషే కథమ్। న చానృతం తే వక్తవ్యం బ్రూహి బ్రాహ్మణకామ్యయా॥ ౨॥ స్త్రీ ఉవాచ॥ ద్యావాపృథివ్యోర్యత్రైషా కామ్యా బ్రాహ్మణసత్తమ । శృ
ణుష్వావహితస్సర్వం యదిదం సత్యవిక్రమ॥ ౩॥ జిజ్ఞాసేయం ప్రయుక్తా మే స్థిరీకర్తుం తవానఘ। అవ్యుత్థానేన తే లోకా జితాస్సత్యపరాక్రమ॥ ౪॥ ఉత్త
రాం మాం దిశం విద్ధి దృష్టం స్త్రీచాపలం చ తే। స్థవిరాణామపి స్త్రీణాం బాధతే మైథునజ్వరః॥ ౫॥ తుష్టః పితామహస్తేఽద్య తథా దేవాస్సవాసవాః। స త్వం
యేన చ కార్యేణ సంప్రాప్తో భగవానిహ॥ ౬॥ ప్రేషితస్తేన విప్రేణ కన్యాపిత్రా ద్విజర్షభ । తవోపదేశం కర్తుం వై తచ్చ సర్వం మయా కృతమ్॥ ౭॥

మైర్గమిష్యసిగృహాంశ్రమశ్చనభవిష్యతి । కన్యాంప్రాప్స్యసితాంవిప్రపుత్రిణీచభవిష్యతి ॥ ౮ ॥ కామ్యయాపృష్టవాం స్త్వంమాం తతో వ్యాహృతము త్తరమ్। అనతిక్రమణీయైషాకృత్స్నైర్లోకైస్త్రిభిస్సదా॥ ౯॥ గచ్ఛస్వసుకృతఃకృత్వాకించాన్యచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛసి । యావద్బ్రవీమివిప్రర్షేఅష్టా వక్రయథాతథమ్॥ ౧౦॥ ఋషిణాప్రసాదితాచాస్మితవహేతోర్ద్విజర్షభ। తస్యసంమాననార్థంమేత్వయివాక్యంప్రభాషితమ్॥ ౧౧॥భీష్మః॥శ్రు త్వాతువచనంతస్యాస్సవిప్రఃప్రాంజలిఃస్థితః । అనుజ్ఞాతస్తయాచాపిస్వగృహంపునరావ్రజత్ ॥ ౧౨ ॥ గృహమాగత్యవిశ్రాంత స్స్వజనంపరిపృచ్ఛ్య చ । అభ్యగచ్ఛచ్చతంవిప్రంన్యాయతఃకురునందన ॥ ౧౩ ॥ పృష్టశ్చతేనవిప్రేణదృష్టంత్వేతన్నిదర్శనమ్ । ప్రాహవిప్రంతదావిప్రస్సుప్రీతేనాంతరాత్మ నా॥ ౧౪॥ భవతాసమనుజ్ఞాతఃప్రస్థితోగంధమాదనమ్ । తస్యచోత్తరతోదేశేదృష్టంమేదైవతంమహత్ ॥౧౫॥ తయాచాహమనుజ్ఞాతోభవాంశ్చాపి ప్రకీర్తితః । శ్రావితశ్చాపితద్వాక్యంగృహంచాభ్యాగతఃప్రభో ॥ ౧౬ ॥ తమువాచతదావిప్రస్సుతాంప్రతిగృహాణమే । నక్షత్రవిధియోగేనపాత్రంహి పరమంభవాన్॥ ౧౭॥ భీష్మః॥అష్టావక్రస్తథేత్యుక్త్వాప్రతిగృహ్యచతాంవిభో । కన్యాంపరమధర్మాత్మాప్రీతిమాంశ్చాభవత్తదా॥ ౧౮ ॥ కన్యాంతాం ప్రతిగృహ్యైవభార్యాంపరమశోభనామ్। ఉవాసముదితస్తత్రస్వాశ్రమేవిగతజ్వరః॥ ౧౯॥.. *

ఇతిఅష్టావక్రదిక్సంవాదే - ఏకవింశోధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః॥కిమాహుర్భరతశ్రేష్ఠపాత్రంవిప్రాస్సనాతనాః। బ్రాహ్మణంలింగినంచైవబ్రాహ్మణంచాప్యలింగినమ్॥ ౧॥ భీష్మః॥ స్వవృత్తిమభిపన్నా యలింగినేచేతరాయచ। దేయమాహుర్మహారాజఉభావేతౌతపస్వినౌ॥ ౨॥ యుధిష్ఠిరః ॥ శ్రద్ధయాపరయాపూతోయఃప్రయచ్ఛేద్ద్విజాతయే । హ వ్యంకవ్యంతథాదానంకోదోషస్స్యాత్పితామహ॥ ౩॥ భీష్మః॥ శ్రద్ధాపూతోనరస్తాతదుర్దాంతోపిసంశయః। పూతోభవతిసర్వత్రకిముతత్వంమహా ద్యుతే॥ ౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ నబ్రాహ్మణంపరీక్షేతదైవేషుసతతంనరః। కవ్యప్రదానేతుబుధాఃపరీక్ష్యంబ్రాహ్మణంవిదుః॥ ౫ ॥ భీష్మః ॥ నబ్రాహ్మణస్సాధ యతేహవ్యందైవాత్ప్రసిధ్యతి। దేవప్రసాదాదిజ్యంతేయజమానైర్నసంశయః ॥ ౬ ॥ బ్రాహ్మణాన్భరతశ్రేష్ఠసతతంబ్రహ్మవాదినః । మార్కండే యఃపురాప్రాహఇహలోకేషుబుద్ధిమాన్॥ ౭॥ యుధిష్ఠిరః॥అపూర్వోప్యథవావిద్వాన్సంబంధీవాయథాభవేత్ । తపస్వీయజ్ఞశీలోవాకథంపాత్రం భవేత్తుసః॥౮॥భీష్మః॥కులీనఃకర్మకృద్వైద్యస్తథైవాప్యానృశంస్యవాన్ । హ్రీమానృజుస్సత్యవాదీపాత్రంపూర్వేచయేత్రయః ॥ ౯ ॥ తత్రేమంశృణు మేపార్థచతుర్ణాంతేజసాంమతమ్। పృథివ్యాంకాశ్యపస్యాగ్నేర్మార్కండేయస్యచైవహి॥౧౦॥ పృథివ్యువాచ॥ యథామహార్ణవేక్షిప్తఃక్షిప్రం నేష్టుర్వినశ్యతి। తథాదుశ్చరితంసర్వంత్రివృత్త్యాంచనిమజ్జతి॥ ౧౧॥ కాశ్యపః ॥ సర్వేచవేదాస్సహషడ్భిరంగైస్సాంఖ్యంపురాణంచకులేచజన్మ । నైతానిసర్వాణిగతిర్భవంతిశీలవ్యపేతస్యనృపద్విజస్య ॥ ౧౨ ॥ అగ్నిరువాచ ॥ అధీయానఃపండితంమన్యమానోయోవిద్యయాహంతియశఃపరేషామ్। ప్రభ్రశ్యతేసోచరతేనసత్యంలోకాస్తస్యహ్యంతవంతోభవంతి॥౧౩॥ మార్కండేయః॥ అశ్వమేధసహస్రంచసత్యంచతులయాధృతమ్। నాభిజానా మియద్యస్యసత్యస్యార్ధమవాప్నుయాత్ ॥ ౧౪॥ భీష్మః ॥ ఇత్యుక్త్వాతేజస్సురాశుచత్వారోమితతేజసః । పృథివీకాశ్యపోగ్నిశ్చప్రకృష్టాయుశ్చభా ర్గవః॥౧౫॥ యుధిష్ఠిరః ॥ యదిదంబ్రాహ్మణాలోకేవ్రతినోభుంజతేహవిః । దత్తంబ్రాహ్మణకామాయకథంతత్సుకృతంభవేత్ ॥ ౧౬॥ భీష్మః॥ ఆదిష్టి నోయేరాజేంద్రబ్రాహ్మణావేదపారగాః। భుంజతేబ్రహ్మకామాయవ్రతలుప్తాభవంతితే॥ ౧౭॥ యుధిష్ఠిరః॥ అనేకాంతంబహుద్వారంధర్మమాహు ర్మనీషిణః। కింనిష్ఠితంభవేదత్రతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧౮॥ భీష్మః॥ అహింసాసత్యమక్రోధఆనృశంస్యందమస్తథా । ఆర్జవంచైవరాజేంద్రనిశ్చి తంధర్మలక్షణమ్॥౧౯॥ యేతుధర్మంప్రశంసంతశ్చరంతిపృథివీమిమామ్। అనాచరంతస్తద్ధర్మంసంకరేభిరతాఃప్రభో॥౨౦॥ తేభ్యోహిరణ్యంరత్నం

వాగామశ్వం వా దదాతి యః। దశవర్షాణి విష్ఠాం స భుంక్తే నిరయమాస్థితః॥ ౨౧॥ మ్లేచ్ఛానాం పుల్కసానాం చ తథైవాంతేవసాయినామ్। కృతం కర్మాకృతం హి స్యాద్రాగమోహేన జల్పతామ్॥ ౨౨॥ వైశ్వదేవం చ యే మూఢా విప్రాయ బ్రహ్మచారిణే। దదతే నేహ రాజేంద్ర తే లోకాన్ భుంజతే శుభాన్॥ ౨౩॥ యుధిష్ఠిరః॥ కిం పరం బ్రహ్మచర్యం చ కిం పరం ధర్మలక్షణమ్। కిం చ శ్రేష్ఠతమం శౌచం తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౨౪॥ భీష్మః॥ బ్రహ్మచర్యాత్పరం తాత మధుమాంసవివర్జనమ్। మర్యాదాయాం స్థితో ధర్మః శమశ్చైవాస్య లక్షణమ్॥ ౨౫॥ యుధిష్ఠిరః॥ కస్మిన్ కాలే చరేద్ధర్మం కస్మిన్ కాలేఽర్థమాచరేత్। కస్మిన్ కాలే సుఖీ చ స్యాత్తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౨౬॥ భీష్మః॥ కల్యమర్థం నిషేవేత తతో ధర్మమనంతరమ్। పశ్చాత్కామం నిషేవేత న చ గచ్ఛేత్ప్రసంగితామ్॥ ౨౭॥ బ్రాహ్మణాంశ్చైవ మన్యేత గురూంశ్చాప్యభిపూజయేత్। సర్వభూతానుకూలశ్చ మృదుశీలః ప్రియంవదః॥ ౨౮॥ అధికారే యదనృతం యచ్చ రాజసు పైశునమ్। గురోశ్చాలీకకరణం తుల్యం తద్బ్రహ్మహత్యయా॥ ౨౯॥ ప్రహరేన్న నరేంద్రేషు న హన్యాద్గాం తథైవ చ। భ్రూణహత్యాసమం చైవ ఉభయం యో నిషేవతే॥ ౩౦॥ నాగ్నిం పరిత్యజేజ్జాతు న చ వేదాన్ పరిత్యజేత్। న చ బ్రాహ్మణమాక్రోశేత్సమం తద్బ్రహ్మహత్యయా॥ ౩౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ కీదృశాః సాధవో విప్రాః కేభ్యో దత్తం మహాఫలమ్। కీదృశానాం చ భోక్తవ్యం తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౩౨॥ భీష్మః॥ అక్రోధనా ధర్మపరాః సత్యనిత్యా దమే రతాః। తాదృశాః సాధవో విప్రాస్తేభ్యో దత్తం మహాఫలమ్॥ ౩౩ ॥ అమానినః సర్వసహా దృఢార్థా విజితేంద్రియాః। సర్వభూతహితా మైత్రాస్తేభ్యో దత్తం మహాఫలమ్॥ ౩౪॥ అలుబ్ధాః శుచయో వైద్యా హ్రీమంతః సత్యవాదినః। స్వకర్మనిరతా యే చ తేభ్యో దత్తం మహాఫలమ్॥ ౩౫॥ సాంగాంశ్చ చతురో వేదానధీతే యో ద్విజర్షభః। షడ్భ్యః ప్రవృత్తః కర్మభ్యస్తం పాత్రమృషయో విదుః॥ ౩౬॥ యే త్వేవం గుణజాతీయాస్తేభ్యో దత్తం మహాఫలమ్। సహస్రగుణమాప్నోతి గుణార్హాయ ప్రదాయకః॥ ౩౭॥ ప్రజ్ఞాశ్రుతాభ్యాం వృత్తేన శీలేన చ సమన్వితః। తారయేత కులం సర్వమేకోఽపీహ ద్విజర్షభః॥ ౩౮॥ గామశ్వం విత్తమన్నం వా తద్విధే ప్రతిపాదయేత్। ద్రవ్యాణి చాన్యాని తథా ప్రేత్యభావే న శోచతి॥ ౩౯॥ తారయేత్తత్కులం సర్వమేకోఽపీహ ద్విజోత్తమః। కిమంగ పునరేవైతే తస్మాత్పాత్రం సమాచరేత్॥ ౪౦॥ నిశమ్య చ గుణోపేతం బ్రాహ్మణం సాధుసమ్మతమ్। దూరాదానీయ సత్కృత్య సర్వతశ్చాభిపూజయేత్॥ ౪౧॥...*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- బహుప్రాశ్నికే- ద్వావింశోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రాద్ధకాలే చ దైవే చ పిత్ర్యేఽపి చ పితామహ। ఇచ్ఛామ్యహం త్వయాఖ్యాతం విహితం యత్సురర్షిభిః॥ ౧॥ భీష్మః॥ దైవం పూర్వాహ్ణికం కుర్యాదపరాహ్ణే తు పైతృకమ్। మంగళాచారసంపన్నః కృతశౌచః ప్రయత్నవాన్॥ ౨ ॥ మనుష్యాణాం తు మధ్యాహ్నే ప్రదద్యాదుపపత్తిభిః। కాలహీనం తు యద్దానం తం భాగం రక్షసాం విదుః॥ ౩॥ లంఘితం చావలీఢం చ కలిపూర్వం చ యత్కృతమ్। రజస్వలాభిర్దృష్టం చ తం భాగం రక్షసాం విదుః॥ ౪॥ అవఘుష్టం చ యద్భుక్తమవ్రతేన చ భారత। పరామృష్టం శునా చైవ తం భాగం రక్షసాం విదుః॥ ౫॥ కేశకీటావపతితం తథా శ్వభిరవేక్షితమ్। రుదితం చావధూతం చ తం భాగం రక్షసాం విదుః॥ ౬॥ నిరోంకారేణ యద్భుక్తం సశస్త్రేణ చ భారత। దురాత్మనా చ యద్భుక్తం తం భాగం రక్షసాం విదుః॥ ౭॥ మంత్రహీనం క్రియాహీనం యచ్ఛ్రాద్ధం పరివిష్యతే। త్రిభిర్వర్ణైర్నరశ్రేష్ఠ తం భాగం రక్షసాం విదుః॥ ౮॥ ఆజ్యాహుతిం వినా చైవ యత్కించిత్పరివిష్యతే। దురాచారైశ్చ యద్భుక్తం తం భాగం రక్షసాం విదుః॥ ౯॥ యే భాగా రక్షసాం ప్రోక్తాస్త ఉక్తా భరతర్షభ। అత ఊర్ధ్వం విసర్గస్య పరీక్షాం బ్రాహ్మణే శృణు॥ ౧౦॥ యావంతః పతితా విప్రా జడోన్మత్తాస్తథైవ చ। దైవే వాప్యథ వా పిత్ర్యే రాజన్నార్హంతి కేతనమ్॥ ౧౧॥ శ్విత్రీ క్లీబశ్చ కుష్ఠీ చ తథా యక్ష్మహతశ్చ యః। అపస్మారీ చ యశ్చాంధో రాజన్నార్హంతి కేతనమ్॥ ౧౨ ॥ చికిత్సకా దేవలకా వృథానియమధారిణః। సోమవిక్రయిణశ్చైవ రాజన్నార్హంతి కేతనమ్॥ ౧౩॥ గాయనా నర్తకాశ్చైవ ప్లవకా వాదకాస్తథా। కథకా యోధకాశ్చైవ రాజన్నార్హంతి కేతనమ్॥ ౧౪॥ హోతారో వృషలానాం చ వృషలా

ధ్యాపకాస్తథా। తథా వృషలశిష్యాశ్చ రాజన్నార్హంతి కేతనమ్॥ ౧౫॥ అనుయోక్తా తు యో విప్రో హ్యనుయుక్తశ్చ భారత। నార్హతస్తావపి శ్రాద్ధం బ్ర
హ్మవిక్రయిణౌ హి తౌ॥ ౧౬॥ అగ్రణీర్యః కృతః పూర్వం వర్ణావరపరిగ్రహః। బ్రాహ్మణస్సర్వవిద్యోఽపి రాజన్నార్హతి కేతనమ్॥ ౧౭॥ అనగ్నయశ్చ యే
విప్రా మృతనిర్యాతకాశ్చ యే। స్తేనాశ్చ పతితాశ్చైవ రాజన్నార్హంతి కేతనమ్॥ ౧౮॥ అపరిజ్ఞాతపూర్వాశ్చ గణపూర్వాశ్చ భారత। పుత్రికాపూ
ర్వపుత్రాశ్చ శ్రాద్ధే నార్హంతి కేతనమ్॥ ౧౯॥ ఋణకర్తా చ యో రాజన్ యశ్చ వార్ధుషికో నరః। ప్రాణివిక్రయవృత్తిశ్చ రాజన్నార్హంతి కేతనమ్॥
౨౦॥ స్త్రీపూర్వాః కాండపృష్ఠాశ్చ యావంతో భరతర్షభ। అజపా బ్రాహ్మణాశ్చైవ శ్రాద్ధే నార్హంతి కేతనమ్॥ ౨౧॥ శ్రాద్ధే దైవే చ నిర్దిష్టో బ్రాహ్మ
ణో భరతర్షభ। దాతుః ప్రతిగ్రహీతుశ్చ శృణుష్వానుగ్రహం పునః॥ ౨౨॥ చీర్ణవ్రతా గుణైర్యుక్తా భవేయుర్యేఽపి కర్షకాః। సావిత్రీజ్ఞాః క్రియావంతస్తే
రాజన్ కేతనక్షమాః॥ ౨౩॥ క్షాత్రధర్మాణమప్యాజౌ కేతయేత్కులజం ద్విజమ్। న త్వేవ వణిజం తాత శ్రాద్ధే చ పరికల్పయేత్॥ ౨౪॥ అగ్నిహోత్రీ చ యో
విప్రో గ్రామవాసీ చ యో భవేత్। అస్తేనశ్చాతిథిజ్ఞశ్చ స రాజన్ కేతనక్షమః॥ ౨౫॥ సావిత్రీం జపతే యస్తు త్రికాలం భరతర్షభ। భిక్షావృత్తిః క్రియావాం
శ్చ స రాజన్ కేతనక్షమః॥ ౨౬॥ ఉదితాస్తమితో యశ్చ తథైవాస్తమితోదితః। అహింస్రశ్చాల్పదోషశ్చ స రాజన్ కేతనక్షమః॥ ౨౭॥ అకల్కకో హ్య
తర్కశ్చ బ్రాహ్మణో భరతర్షభ। సంసర్గే భైక్ష్యవృత్తిశ్చ స రాజన్ కేతనక్షమః॥ ౨౮॥ అవ్రతీ కితవస్తేనః ప్రాణివిక్రయకో వణిక్। పశ్చాచ్చ పీత
వాన్ సోమం స రాజన్ కేతనక్షమః॥ ౨౯॥ అర్జయిత్వా ధనం పూర్వం దారుణైరపి కర్మభిః। భవేత్సర్వాతిథిః పశ్చాత్స రాజన్ కేతనక్షమః॥ ౩౦॥ బ్రహ్మ
విక్రయనిర్దిష్టం స్త్రియా యచ్చార్జితం ధనమ్। అదేయం పితృవిప్రేభ్యో యచ్చ క్లైబ్యాదుపార్జితమ్॥ ౩౧॥ క్రియమాణేఽపవర్గే చ యో ద్విజో భరత
ర్షభ। న వ్యాహరతి యద్యుక్తం తస్యాధర్మో గవానృతమ్॥ ౩౨॥ శ్రాద్ధస్య బ్రాహ్మణః కాలః ప్రాప్తం దధి ఘృతం తథా। సోమక్షయశ్చ మాంసం చ యవా
రణ్యం యుధిష్ఠిర॥ ౩౩॥ శ్రాద్ధాపవర్గే విప్రస్య స్వధా వై ముదితా భవేత్। క్షత్రియస్యాప్యథో బ్రూయాత్ప్రీయంతాం పితరస్త్వితి॥ ౩౪॥ అపవర్గే తు
వైశ్యస్య శ్రాద్ధకర్మణి భారత। అక్షయ్యమభిధాతవ్యం స్వస్తి శూద్రస్య భారత॥ ౩౫॥ పుణ్యాహవాచనం దైవం బ్రాహ్మణస్య విధీయతే। ఏతదేవ నిరోం
కారం క్షత్రియస్య విధీయతే॥ ౩౬॥ వైశ్యస్య దైవే వక్తవ్యం ప్రీయంతాం దేవతా ఇతి। కర్మణామానుపూర్వ్యేణ విధిపూర్వం కృతం శృణు॥ ౩౭॥ జాతకర్మా
దికాస్సర్వాస్త్రిషు వర్ణేషు భారత। బ్రహ్మక్షత్రే హి మంత్రోక్తా వైశ్యస్య చ యుధిష్ఠిర॥ ౩౮॥ విప్రస్య రశనా మౌంజీ మౌర్వీ రాజన్యగామినీ। వాలజీ
త్యేవ వైశ్యస్య ధర్మ ఏవ యుధిష్ఠిర॥ ౩౯॥ దాతుః ప్రతిగ్రహీతుశ్చ ధర్మాధర్మావిమౌ శృణు। బ్రాహ్మణస్యానృతేఽధర్మః ప్రోక్తః పాతకసంజ్ఞితః॥ ౪౦॥ చ
తుర్గుణః క్షత్రియస్య వైశ్యస్యాష్టగుణస్స్మృతః। నాన్యత్ర బ్రాహ్మణోఽశ్నీయాత్పూర్వం విప్రేణ కేతితః॥ ౪౧॥ యవీయాన్ పశుహింసాయాం తుల్యధర్మో
భవేత్స హి। తథా రాజన్యవైశ్యాభ్యాం యద్యశ్నీయాత్తు కేతితః॥ ౪౨॥ యవీయాన్ పశుహింసాయాం భాగార్ధం సమవాప్నుయాత్। దైవం వా
ప్యథవా పిత్ర్యం యోఽశ్నీయాత్ బ్రాహ్మణాదిషు॥ ౪౩॥ అస్నాతో బ్రాహ్మణో రాజంస్తస్యాధర్మో గవానృతమ్। అశౌచో బ్రాహ్మణో రాజన్ యోఽశ్నీ
యాద్బ్రాహ్మణాదిషు॥ ౪౪॥ జ్ఞానపూర్వమథో లోభాత్తస్యాధర్మో గవానృతమ్। అర్థేనాన్యేన యో లిప్సేత్కర్మార్థం చైవ భారత॥ ౪౫॥ ఆ
మంత్రయతి రాజేంద్ర తస్యాధర్మోఽనృతం స్మృతమ్। అవేదవ్రతచారిత్రాస్త్రిభిర్వర్ణైర్యుధిష్ఠిర॥ ౪౬॥ మంత్రవత్పరివిశ్యంతే తస్యాధర్మో గవానృ
తమ్॥ ౪౭॥ యుధిష్ఠిరః॥ పిత్ర్యం వాప్యథవా దైవం దీయతే యత్పితామహ। ఏతదిచ్ఛామ్యహం జ్ఞాతుం దత్తం కేషు మహాఫలమ్॥ ౪౮॥ భీష్మః॥ యేషాం
దారాః ప్రతీక్షంతే సువృష్టిమివ కర్షకాః। ఉచ్ఛేషపరిశేషం హి తాన్ భోజయ యుధిష్ఠిర॥ ౪౯॥ చారిత్రనిరతా రాజన్ యే కృశాః కృషివృత్తయః। అర్థిన

శ్చోపగచ్ఛంతి తేషు దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౨౦ ॥ తద్భక్తాస్తద్గృహా రాజంస్తద్బలాస్తదపాశ్రయాః। అర్థినశ్చ భవంత్యర్థే తేషు దత్తం మహాఫలమ్ ॥౨౧॥
తస్కరేభ్యః పరేభ్యో వా యే భయార్తా యుధిష్ఠిర। అర్థినో భోక్తుమిచ్ఛంత తేషు దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౨౨ ॥ అకల్కకస్య విప్రస్య భైక్షాహారకృతా
త్మనః। వటవో యస్య భిక్షంతి తేషు దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౨౪ ॥ హృతస్వా హృతదారాశ్చ యే విప్రా దేశసంప్లవే। అర్థార్థమభిగచ్ఛంతి తేభ్యో దత్తం మ
హాఫలమ్ ॥౨౫॥ వ్రతినో నియమస్థాశ్చ యే విప్రాః శ్రుతసమ్మతాః। తత్సమాప్త్యర్థమిచ్ఛంతి తేభ్యో దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౨౬ ॥ అత్యుత్క్రాంతాశ్చ ధర్మేషు
పాషండసమయేషు చ। కృశప్రాణాః కృశధనాస్తేభ్యో దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౨౭ ॥ కృతసర్వస్వహరణా నిర్దోషాః ప్రభవిష్ణుభిః। స్పృహయంతి చ భుక్తా
న్నం తేషు దత్తం మహాఫలమ్ ॥ ౨౮ ॥ తపస్వినస్తపోనిష్ఠాస్తేషాం భైక్ష్యచరాశ్చ యే। అర్థినః కించిదిచ్ఛంతి తేషు దత్తం మహాఫలమ్ ॥౨౯॥ మహాఫలవిధిర్దా
నే శ్రుతస్తే భరతర్షభ। నిరయం యేన గచ్ఛంతి స్వర్గం చైవ హి తచ్ఛృణు ॥౩౦॥ గుర్వర్థం వాభయార్థం వా వర్జయిత్వా యుధిష్ఠిర। యేఽనృతం క
థయంతి స్మ తే వై నిరయగామినః ॥ ౩౧ ॥ పరదారాభిహర్తారః పరదారాభిమర్శినః। పరదారప్రయోక్తారస్తే వై నిరయగామినః ॥౩౨॥ యే పరస్వాప
హర్తారః పరస్వానాం చ నాశకాః। సూచకాశ్చ పరేషాం చ తే వై నిరయగామినః ॥ ౩౩ ॥ ప్రపానాం చ సభానాం చ సంక్రమాణాం చ భారత। అగారా
ణాం చ భేత్తారో నరా నిరయగామినః ॥ ౩౪ ॥ అనాథాం ప్రమదాం బాలాం వృద్ధాం భీతాం తపస్వినీమ్। వంచయంతి నరా యే చ తే వై నిరయగామినః ॥౩౫॥ వృ
త్తిచ్ఛేదం గృహచ్ఛేదం దారచ్ఛేదం చ భారత। మిత్రచ్ఛేదం తథాశాయాస్తే వై నిరయగామినః ॥ ౩౬ ॥ సూచకాః సేతుభేత్తారః పరవృత్త్యుపజీవకాః। అ
కృతజ్ఞాశ్చ మిత్రాణాం తే వై నిరయగామినః ॥౩౭॥ పాషండా దూషకాశ్చైవ సమయానాం చ దూషకాః। యే ప్రత్యవసితాశ్చైవ తే వై నిరయగామినః ॥
౩౮ ॥ విషమవ్యవహారాశ్చ విషమాశ్చైవ వృద్ధిషు। లాభేషు విషమాశ్చైవ తే వై నిరయగామినః ॥౩౯॥ ద్యూతసంవ్యవహారాశ్చ నిష్పరీక్షాశ్చ మానవాః।
ప్రాణిహింసాప్రవృత్తాశ్చ తే వై నిరయగామినః ॥ ౪౦ ॥ కృతాశం కృతనిర్దేశం కృతభక్తం కృతశ్రమమ్। భేదైర్యే వ్యపకర్షంతి తే వై నిరయగామినః ॥ ౪౧ ॥
పర్యశ్నంతి చ యే దారానగ్నిభృత్యాతిథీంస్తథా। ఉత్సన్నపితృదేవేజ్యాస్తే వై నిరయగామినః ॥ ౪౨ ॥ వేదవిక్రయిణశ్చైవ వేదానాం చైవ దూషకాః। వే
దానాం లేఖకాశ్చైవ తే వై నిరయగామినః ॥ ౪౩ ॥ చాతురాశ్రమ్యబాహ్యాశ్చ శ్రుతిబాహ్యాశ్చ యే నరాః। వికర్మభిశ్చ జీవంతి తే వై నిరయగామినః ॥ ౪౪ ॥
కేశవిక్రయకా రాజన్ విషవిక్రయకాశ్చ యే। క్షీరవిక్రయకాశ్చైవ తే వై నిరయగామినః ॥ ౪౫ ॥ బ్రాహ్మణానాం గవాం చైవ కన్యానాం చ యుధిష్ఠిర। యేఽం
తరం యాంతి కార్యేషు తే వై నిరయగామినః ॥ ౪౬ ॥ శస్త్రవిక్రయకాశ్చైవ కర్తారశ్చ యుధిష్ఠిర। శల్యానాం ధనుషాం చైవ తే వై నిరయగామినః ॥ ౪౭ ॥ శి
లాభిః శంకుభిర్వాపి శ్వభ్రైర్వా భరతర్షభ। యే మార్గమనురుంధంతి తే వై నిరయగామినః ॥ ౪౮ ॥ ఉపాధ్యాయాంశ్చ భృత్యాంశ్చ భక్తాంశ్చ భరత
ర్షభ। యే త్యజంత్యవికారాంస్త్రీం తే వై నిరయగామినః ॥ ౪౯ ॥ అప్రాప్తదమకాశ్చైవ నాసానాం వేధకాశ్చ యే। బంధకాశ్చ పశూనాం యే తే వై నిరయ
గామినః ॥ ౫౦ ॥ అగోప్తారశ్చ రాజానో బలిషడ్భాగతస్కరాః। సమర్థాశ్చాప్యదాతారస్తే వై నిరయగామినః ॥౫౧॥ క్షాంతాం దాంతాం తథా ప్రా
జ్ఞాం దీర్ఘకాలం సహోషితామ్। త్యజంతి కృతకృత్యా యే తే వై నిరయగామినః ॥ ౫౨ ॥ బాలానామథ వృద్ధానాం దాసానాం చైవ యే నరాః। అదత్త్వా
భక్షయంత్యగ్రే తే వై నిరయగామినః ॥ ౫౩ ॥ ఏతే పూర్వం వినిర్దిష్టాః ప్రోక్తా నిరయగామినః। భాగినః స్వర్గలోకస్య వక్ష్యామి భరతర్షభ ॥౫౪॥ సర్వే
ష్వేవ తు కార్యేషు దైవపూర్వేషు భారత। హంతి పుత్రాన్ పశూన్ కృత్స్నాన్ బ్రాహ్మణాతిక్రమః స్మృతః ॥ ౫౫ ॥ దానేన తపసా చైవ సత్యేన చ యుధిష్ఠి
ర। యే ధర్మమనువర్తంతే తే నరాః స్వర్గగామినః ॥ ౫౬ ॥ శుశ్రూషాభిస్తపోభిశ్చ విద్యామాదాయ భారత। యే ప్రతిగ్రహనిఃస్నేహాస్తే నరాః స్వర్గ
గామినః ॥ ౫౭ ॥ భయాత్పాపాత్తథా బాధాద్దారిద్ర్యాద్వ్యాధిధర్షణాత్। యత్కృతే ప్రతిముచ్యంతే తే నరాః స్వర్గగామినః ॥౫౮॥ క్షమావంతశ్చ

ధీరాశ్చధర్మకార్యేషుచోత్థితాః।మంగళాచారసంపన్నాఃపురుషాస్స్వర్గగామినః ॥ ౮౯ ॥ నివృత్తామధుమాంసేభ్యఃపరదారేభ్యఏవచ। నివృత్తా
శ్చైవమద్యేభ్యస్తేనరాస్స్వర్గగామినః॥ ౯౦॥ ఆశ్రమాణాంచకర్తారఃకులానాంచైవభారత। దేశానాంనగరాణాంచ తేనరాస్స్వర్గగామినః॥
౯౧॥ వస్త్రాభరణదాతారోభక్తపానాన్నదాస్తథా। కుటుంబానాంచదాతారఃపురుషాస్స్వర్గగామినః ॥ ౯౨ ॥ సర్వహింసానివృత్తాశ్చనరాస్స
ర్వంసహాశ్చయే। సర్వస్యాశ్రయభూతాశ్చ తేనరాస్స్వర్గగామినః ॥ ౯౩ ॥ మాతరంపితరంచైవశుశ్రూషంతిజితేంద్రియాః। భ్రాతౄణాంచైవస
స్నేహాస్తేనరాస్స్వర్గగామినః॥౯౪॥ఆఢ్యాశ్చబలవంతశ్చయౌవనస్థాశ్చభారత।యేవైజితేంద్రియాధీరాస్తేనరాస్స్వర్గగామినః॥౯౫॥అపరాద్ధేషు
సస్నేహామృదవోమృదువత్సలాః। ఆరాధనసుఖాశ్చాపిపురుషాస్స్వర్గగామినః ॥ ౯౬ ॥ సహస్రపరివేష్టారస్తథైవచసహస్రదాః। త్రాతారశ్చ
సహస్రాణాంతేనరాస్స్వర్గగామినః॥౯౭॥ సువర్ణస్యచదాతారోగవాంచభరతర్షభ। యానానాంవాహనానాంచ తేనరాస్స్వర్గగామినః॥
౯౮॥ వైవాహికానాంద్రవ్యాణాంప్రేష్యాణాంచయుధిష్ఠిర। దాతారోవాససాంచైవపురుషాస్స్వర్గగామినః॥ ౯౯ ॥ విహారావసథోద్యానకూపా
రామసభాప్రపాః। వప్రాణాంచైవకర్తారస్తేనరాస్స్వర్గగామినః ॥ ౧౦౦ ॥ నివేశనానాంక్షేత్రాణాంవసతీనాంచభారత।దాతారఃప్రార్థితా
నాంచ తేనరాస్స్వర్గగామినః॥౧౦౧॥రసానాంచాథబీజానాంధాన్యానాంచయుధిష్ఠిర।స్వయముత్పాద్యదాతారఃపురుషాస్స్వర్గగామినః॥౧౦౨॥
యస్మింస్తస్మిన్కులేజాతాబహుపుత్రాశ్శతాయుషః।సానుక్రోశాజితక్రోధాఃపురుషాస్స్వర్గగామినః॥౧౦౩॥ఏతదుక్తమముత్రార్థందైవంపిత్ర్యం
చభారత। దానధర్మశ్చదానంచయత్పూర్వమృషిభిఃకృతమ్॥ ౧౦౪॥ .... *

ఇతిఆనుశాసనికపర్వణి- దానకథనే- త్రయోవింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ఇదంమేతత్త్వతోరాజన్వక్తుమర్హసిభారత। అహింసయిత్వాపికథంబ్రహ్మహత్యావిధీయతే॥౧॥ భీష్మః॥ వ్యాసమామంత్ర్యరాజేం
ద్రపురాయత్పృష్టవానహమ్। తత్తేహంసంప్రవక్ష్యామితదిహైకమనాశ్శృణు॥౨॥ చతుర్థస్త్వంవసిష్ఠస్యతత్త్వమాఖ్యాహిమేమునే। అహింసయి
త్వాకేనేహబ్రహ్మహత్యావిధీయతే॥౩॥ ఇతిపృష్టోమయారాజన్పరాశరశరీరజః। అబ్రవీన్నిపుణోధర్మేనిస్సంశయమనుత్తమమ్॥౪॥ బ్రాహ్మణంస్వ
యమాహూయభిక్షార్థేగుణవృత్తినమ్।బ్రూయాన్నాస్తీతియఃపశ్చాత్తంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్ ॥౫ ॥ మధ్యస్థస్యేహవిప్రస్యయోనూచానస్యభా
రత। వృత్తింహరతిదుర్బుద్ధిస్తంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్॥౬॥ గోకులస్యతృషార్తస్యజలార్థేవసుధాధిప। ఉత్పాదయతియోవిఘ్నంతంవిద్యాద్బ్ర
హ్మఘాతినమ్॥ ౭॥ యఃప్రవృత్తాంశ్రుతింసమ్యక్శాస్త్రంవామునిభిఃకృతమ్।దూషయత్యనభిజ్ఞాయతంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్॥౮॥ఆత్మజాంరూపసం
పన్నాంమహతీంసదృశేవరే। నప్రయచ్ఛతియఃకన్యాంతంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్। అధర్మనిరతోమూఢోమిథ్యాయోవైద్విజాతిషు। దద్యాన్మర్మా
తిగంశోకంతంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్॥ ౧౦॥ చక్షుషావిప్రహీనస్యపంగులస్యజడస్యచ। హరేతయోవైసర్వస్వంతంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్॥౧౧॥
ఆశ్రమేవావనేవాపిగ్రామేవాయదివాపురే। అగ్నింసముత్సృజేన్మోహాత్తంవిద్యాద్బ్రహ్మఘాతినమ్॥౧౨॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- బ్రహ్మహత్యాకథనే- చతుర్వింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ తీర్థానాందర్శనంశ్రేయస్స్నానంచభరతర్షభ। శ్రవణంచమహాప్రాజ్ఞశ్రోతుమిచ్ఛామితత్త్వతః॥౧॥పృథివ్యాంయానితీర్థానిపుణ్యా
నిభరతర్షభ। వక్తుమర్హసిమేతానిశ్రోతాస్మినియతంప్రభో ॥ ౨॥ భీష్మః॥ ఇదమంగిరసాప్రోక్తంతీర్థవంశంమహాద్యుతే। శ్రోతుమర్హసిభద్రంతే
ప్రాప్స్యసేధర్మముత్తమమ్॥౩॥ తపోవనగతంవిప్రమభిగమ్యమహామునిః। పప్రచ్ఛాంగిరసంధీరంగౌతమస్సంశితవ్రతః ॥ ౪ ॥ అస్తిమేభగవన్కశ్చిత్తీ
ర్థేభ్యోధర్మసంశయః। తత్సర్వంశ్రోతుమిచ్ఛామితన్మేశంసమహామునే ॥ ౫ ॥ ఉపస్పృశ్యఫలంకింస్యాత్తేషుతీర్థేషువైమునే। ప్రేత్యభావేమహా

ప్రాప్నుతద్యథా స్థితథావద॥ ౬ ॥ అంగిరాః॥ సప్తాహం చంద్రభాగాం వై వితస్తామూర్మిమాలినీమ్ । విగాహ్య వై నిరాహారో నిర్మలో మునివద్భవేత్ ॥ ౭॥
కాశ్మీరమండలే నద్యో యాః పతంతి మహానదమ్ । తా నదీస్సింధుమాసాద్య శీలవాన్ స్వర్గమాప్నుయాత్ ॥ ౮ ॥ పుష్కరంచ ప్రభాసంచ నైమిశం సాగ
రోదకమ్। దేవికామింద్రమార్గంచ స్వర్ణబిందుం విగాహ్య చ॥ ౯॥ విబోధ్యతే విమానస్థస్సోఽప్సరోభిరభిష్టుతః । హిరణ్యబిందుం విక్షోభ్య ప్రయతశ్చాభి
వాద్య చ॥ ౧౦ ॥ కుశేశయం చ దేవం తం ధూయతే తస్య కిల్బిషమ్ । ఇంద్రతోయాం సమాసాద్య గంధమాదనసన్నిధౌ॥ ౧౧॥ కరతోయాం కురంగే చ త్రిరా
త్రోపోషితో నరః। అశ్వమేధమవాప్నోతి విగాహ్య ప్రయతశ్శుచిః॥ ౧౨॥ గంగాద్వారే కుశావర్తే బిల్వకే నీలపర్వతే। తథా కనఖలే స్నాత్వా ధూతపా
ప్మా దివం వ్రజేత్॥ ౧౩ ॥ అపాంహ్రదఉపస్పృశ్య వాజిమేధఫలం లభేత్ । బ్రహ్మచారీ జితక్రోధస్సత్యసంధస్త్వహింసకః॥ ౧౪॥ యత్ర భాగీరథీ గంగా
పతతే దిశముత్తరామ్। మహేశ్వరస్య త్రిస్థానే యో నరస్త్వభిషిచ్యతే॥ ౧౫ ॥ ఏకమాసం నిరాహారస్స పశ్యతి హి దేవతాః। సప్తగంగే త్రిగంగే చ ఇంద్ర
మార్గే చ తర్పయన్॥ ౧౬॥ సుధాం వై లభతే భోక్తుం యో నరో జాయతే పునః। మహాశ్రమ ఉపస్పృశ్య యోఽగ్నిహోత్రపరశ్శుచిః॥ ౧౭॥ ఏకమాసం
నిరాహారస్సిద్ధిం మాసేన స వ్రజేత్। మహాహ్రదఉపస్పృశ్య భృగుతుంగే త్వలోలుపః॥ ౧౮ ॥ త్రిరాత్రోపోషితో భూత్వా ముచ్యతే బ్రహ్మహత్యయా। క
న్యాకూపఉపస్పృశ్య బలాకాయాం కృతోదకః॥ ౧౯॥ దేవేషు లభతే కీర్తిం యశసా చ విరాజతే। దేవికాయాముపస్పృశ్య తథా సుందరికాహ్రదే॥ ౨౦
అశ్విన్యాం రూపవర్చస్కం ప్రేత్య వై లభతే నరః। మహాగంగాముపస్పృశ్య కృత్తికాంగారకే తథా॥ ౨౧ ॥ పక్షమేకం నిరాహారస్స్వర్గమాప్నోతి ని
ర్మలః। వైమానికఉపస్పృశ్య కింకిణీకాశ్రమే తథా ॥ ౨౨ ॥ నివాసేఽప్సరసాం దివ్యే కామచారీ మహీయతే। కాలికాశ్రమమాసాద్య విపాశాయాం కృతోద
కః॥ ౨౩॥ బ్రహ్మచారీ జితక్రోధస్త్రిరాత్రం ముచ్యతే భవాత్। ఆశ్రమే కృత్తికానాం తు స్నాత్వా యస్తర్పయేత్పితౄన్॥ ౨౪॥ తోషయిత్వా మహాదే
వం నిర్మలస్స్వర్గమాప్నుయాత్। మహాపురఉపస్పృశ్య త్రిరాత్రోపోషితశ్శుచిః॥ ౨౫॥ త్రసానాం స్థావరాణాంచ ద్విపదానాం భయం త్యజేత్ । దేవ
దారువనే స్నాత్వా ధూతపాప్మా కృతోదకః॥ ౨౬॥ దేవలోకమవాప్నోతి సప్తరాత్రోషితశ్శుచిః। శరస్తంబే కుశస్తంబే ద్రోణశర్మపదే తథా॥ ౨౭॥ అపాం
ప్రపతనా సేవీ సేవ్యతే సోఽప్సరోగణైః। చిత్రకూటే జనస్థానే తథా మందాకినీజలే॥ ౨౮॥ విగాహ్య వై నిరాహారో రాజలక్ష్మ్యా నిషేవ్యతే । శ్యామాయా
స్త్వాశ్రమం గత్వా ఉషిత్వా చాభిషిచ్యతే॥ ౨౯ ॥ ఏకపక్షం నిరాహారస్త్వంతర్ధానఫలం లభేత్ । కౌశికీం తు సమాసాద్య వాయుభక్షస్త్వలోలుపః।
౩౦॥ ఏకవింశతిరాత్రేణ స్వర్గమారోహతే నరః। మతంగవాప్యాం యస్స్నాయాదేకరాత్రేణ సిద్ధ్యతి॥ ౩౧॥ విగాహతి హ్యనాలంబమంధకం వై సనా
తనమ్। నైమిశే స్వర్గతీర్థే చ ఉపస్పృశ్య జితేంద్రియః ॥ ౩౨ ॥ ఫలం పురుషమేధస్య లభేన్మాసం కృతోదకః। గంగాహ్రదఉపస్పృశ్య తథా చైవోత్ప
లావనే॥ ౩౩॥ అశ్వమేధమవాప్నోతి తత్ర మాసం కృతోదకః। గంగాయమునయోస్తీర్థే తథా కాలంజరే గిరౌ॥ ౩౪॥ దశాశ్వమేధానాప్నోతి తత్ర మా
సం కృతోదకః। షష్టిహ్రదఉపస్పృశ్య చాన్నదానాద్విశిష్యతే ॥ ౩౫॥ దశతీర్థసహస్రాణి తిస్రః కోట్యస్తథాపరాః। సమాగచ్ఛంతి మాఘ్యాం తు ప్ర
యాగే భరతర్షభ॥ ౩౬॥ మాఘమాసే ప్రయాగం తు నియతస్సంశితవ్రతః। స్నాత్వా తు భరతశ్రేష్ఠ నిర్మలస్స్వర్గమాప్నుయాత్॥ ౩౭॥ మరుద్గణఉ
పస్పృశ్య పితౄణామాశ్రమే శుచిః। వైవస్వతస్య తీర్థే చ తీర్థభూతో భవేన్నరః ॥ ౩౮ ॥ తథా బ్రహ్మసరో గత్వా భాగీరథ్యాం కృతోదకః। ఏకమా
సం నిరాహారస్సోమలోకమవాప్నుయాత్ ॥ ౩౯ ॥ ఉత్పాతకే నరస్స్నాత్వా అష్టావక్రే కృతోదకః। ద్వాదశాహం నిరాహారో హయమేధఫలం లభేత్॥
౪౦॥ అశ్మపృష్ఠే గయాయాం చ నిరవిందే చ పర్వతే। తృతీయాం క్రౌంచపద్యాంచ బ్రహ్మహత్యాం విశుధ్యతే॥ ౪౧॥ కలవింకఉపస్పృశ్య విద్యాచ్చ బహు
శో జలమ్। అగ్నేః పురే నరస్స్నాత్వా అగ్నికన్యాపురే వసేత్ ॥ ౪౨॥ కరవీరపురే స్నాత్వా విశాలాయాం కృతోదకః। దేవహ్రదఉపస్పృశ్య బ్రహ్మభూ

తోవిరాజతే॥ ౪౩॥ పునరావర్తనందాంచమహానందాంచ సేవ్యవై। నందనే సేవ్యతేదాంతస్త్వప్సరోభిరహింసకః॥౪౪॥ ఉర్వశీంకృత్తికాయోగేగ
త్వాచైవసమాహితః। లౌహిత్యేవిధివత్స్నాత్వాపుండరీకఫలంలభేత్ ॥ ౪౫॥ రామహ్రదఉపస్పృశ్యవిపాశాయాంకృతోదకః। ద్వాదశాహంనిరా
హారఃకల్మషాద్విప్రముచ్యతే ॥ ౪౬॥ మహాహ్రదఉపస్పృశ్యశుద్ధేనమనసానరః।ఏకమాసంనిరాహారోజమదగ్నిగతింలభేత్ ॥ ౩౭॥ వింధ్యేసంతాప్య
చాత్మానంసత్యసంధస్త్వహింసకః। వినయాత్తపఆస్థాయమాసేనైకేనసిధ్యతి॥ ౪౮॥నర్మదాయాముపస్పృశ్యతథాశూర్పారకోదకే। ఏకపక్షం
నిరాహారోరాజపుత్రోవిధీయతే॥ ౪౯॥ జంబూమార్గేత్రిభిర్మాసైస్సంయతస్సుసమాహితః। అహోరాత్రేణచైకేనసిద్ధింసమధిగచ్ఛతి॥౫౦॥ కో
కాముఖేవిగాహ్యాథగత్వాచాండాలికాశ్రమే। శాకభక్షశ్చీరవాసాఃకుమారీర్విందతేదశ ॥ ౫౧ ॥ వైవస్వతస్యసదనంనసగచ్ఛేత్కదాచన। యస్య
కన్యాహ్రదేవాసోదేవలోకంసగచ్ఛతి॥ ౫౨॥ ప్రభాసేత్వేకరాత్రేణఅమావాస్యాంసమాహితః। సిధ్యతేతుమహాబాహోయోనరోజాయతేమరః
౫౩॥ఉజ్జానకఉపస్పృశ్యఆర్ష్టిషేణస్యచాశ్రమే। పింగాయాంచాశ్రమేస్నాత్వాసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే॥౫౪ ॥ కుల్యాయాంసముపస్పృశ్యజప్త్వా
చైవాఘమర్షణమ్। అశ్వమేధమవాప్నోతిత్రిరాత్రోపోషితోనరః॥ ౫౫॥ పిండారకఉపస్పృశ్యఏకరాత్రోషితోనరః । అగ్నిష్టోమమవాప్నోతిప్రభా
తాంశర్వరీంశుచిః॥౫౬॥ తథాబ్రహ్మసరోగత్వాధర్మారణ్యోపశోభితమ్। పుండరీకమవాప్నోతిఉపస్పృశ్యనరశ్శుచిః॥౫౭॥ మైనాకేపర్వతేస్నాత్వా
తథాసంధ్యాముపాస్యచ। కామంజిత్వాచవైమాసంసర్వమేధఫలంలభేత్ ॥౫౮॥ కాలోదకంనందికుండంతథాచోత్తరమానసమ్। అభ్యేత్యయోజన
శతాద్భ్రూణహావిప్రముచ్యతే॥౫౯॥ నందీశ్వరస్యమూర్తింతుదృష్ట్వాముచ్యేతకిల్బిషైః। స్వర్గమార్గేసరస్స్నాత్వాబ్రహ్మలోకంసగచ్ఛతి॥౬౦॥
విఖ్యాతోహిమవాన్పుణ్యశ్శంకరశ్వశురోగిరిః। ఆకరస్సర్వరత్నానాంసిద్ధచారణసేవితః॥౬౧ ॥ శరీరముత్సృజేత్తత్రవిధిపూర్వమనాశకే। అధ్రువంజీ
వితంజ్ఞాత్వాయోవైవేదాంతగోద్విజః॥ ౬౨॥ అభ్యర్చ్యదేవతాస్తత్రనమస్కృత్యమునీంస్తథా । తతస్సిద్ధోదివంగచ్ఛేద్బ్రహ్మలోకంసనాతనమ్॥
౬౩॥ కామంక్రోధంచలోభంచయోజిత్వాతీర్థమావసేత్। నతేనకించిన్నప్రాప్తంతీర్థాభిగమనాద్భవేత్ ॥౬౪॥ యాన్యగమ్యానితీర్థానిదుర్గా
ణివిషమాణిచ। మనసాతానిగమ్యానిసర్వతీర్థసమీక్షయా॥ ౬౫॥ ఇదంమేధ్యమిదంపుణ్యమిదంస్వర్గ్యమనుత్తమమ్ । ఇదంరహస్యంవేదానామా
ప్లావ్యంపావనంతథా॥౬౬॥ ఇదందద్యాద్ద్విజాతీనాంసాధోరాత్మహితస్యచ। సుహృదాంచజపేత్కర్ణేశిష్యస్యానుగతస్యచ॥౬౭॥ దత్తవాన్గౌత
మస్యైతదంగిరావైమహాతపాః। అంగిరాస్సమనుజ్ఞాతఃకాశ్యపేనచధీమతా॥ ౬౮॥ మహర్షీణామిదంజప్యంపావనానాంతథోత్తమమ్। జపంశ్చా
భ్యుత్థితశ్శశ్వన్నిర్మలస్స్వర్గమాప్నుయాత్ ॥౬౯॥ఇదంయశ్చాపిశృణుయాద్రహస్యంత్వంగిరోమతమ్।ఉత్తమేచకులేజన్మలభేజ్జాతించసంస్మరేత్

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-అంగిరసస్తీర్థయాత్రాయాం పంచవింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ బృహస్పతిసమంబుద్ధ్యాక్షమయాబ్రహ్మణస్సమమ్। పరాక్రమేశక్రసమమాదిత్యసమతేజసమ్॥ ౧॥ గాంగేయమర్జునేనాజౌనిహ
తంభూరితేజసమ్ । భ్రాతృభిస్సహితోన్యైశ్చపర్యపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥౨॥ శయానంవీరశయనేకాలాకాంక్షిణమచ్యుతమ్ । ఆజగ్ముర్భరతశ్రేష్ఠంద్రష్టు
కామామహర్షయః॥ ౩॥ అత్రిర్వసిష్ఠోథభృగుఃపులస్త్యఃపులహఃక్రతుః। అంగిరాగౌతమోగస్త్యఃసుమతిస్స్వయతాత్మవాన్॥ ౪॥ విశ్వామిత్రఃస్థూలశి
రాఃసంవర్తఃప్రమతిర్దమః। బృహస్పత్యుశనోవ్యాసశ్చ్యవనఃకాశ్యపోధ్రువః॥ ౫॥ దుర్వాసాజామదగ్న్యశ్చమార్కండేయోథగాలవః। భారద్వా
జోథరైభ్యశ్చయవక్రీతస్త్రితస్తథా॥ ౬॥స్థూలాక్షశ్శబలాక్షశ్చకణ్వోమేధాతిథిఃకృశః।నారదఃపర్వతశ్చైవసుధన్వాథైకతోద్విజః॥ ౭ ॥ నితంతుఃక

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

వసిష్ఠో ధౌమ్యః శతానందోఽకృతవ్రణః। జామదగ్న్యస్తథా రామః కచశ్చేత్యేవమాదయః॥ ౮॥ సమాగతా మహాత్మానో భీష్మం ద్రష్టుం మహర్షయః। తేషాం మహాత్మనాం పూజామాగతానాం యుధిష్ఠిరః॥ ౯॥ భ్రాతృభిస్సహితశ్చక్రే యథావదనుపూర్వశః। తే పూజితాస్సుఖాసీనాః కథాశ్చక్రుర్మహర్షయః॥ ౧౦॥ భీష్మాశ్రితాస్సుమధురాః సర్వేంద్రియమనోహరాః। భీష్మస్తేషాం కథాః శ్రుత్వా ఋషీణాం భావితాత్మనామ్॥ ౧౧॥ మేనే దివిష్ఠమాత్మానం తుష్ట్యా పరమయా యుతః। తతస్తే భీష్మమామంత్ర్య పాండవాంశ్చ మహర్షయః॥ ౧౨॥ అంతర్ధానం గతాస్సర్వే సర్వేషామేవ పశ్యతామ్। తానృషీన్ సుమహాభాగానంతర్ధానగతానపి॥ ౧౩॥ పాండవాస్తుష్టువుస్సర్వే ప్రణేముశ్చ ముహుర్ముహుః। ప్రసన్నమనసస్సర్వే గాంగేయం కురుసత్తమమ్॥ ౧౪॥ ఉపతస్థుర్యథోద్యంతమాదిత్యం మంత్రకోవిదాః। ప్రభావాత్తపసస్తేషామృషీణాం వీక్ష్య పాండవాః॥ ౧౫॥ ప్రకాశతో దిశస్సర్వా విస్మయం పరమం యయుః। మహాభాగ్యం పరం తేషామృషీణామనుచింత్య తే॥ ౧౬॥ పాండవాస్సహ భీష్మేణ కథాశ్చక్రుస్తదాశ్రయాః॥ ౧౭॥ వైశంపాయనః॥ కథాంతే శిరసా పాదౌ స్పృష్ట్వా భీష్మస్య పాండవః। ధర్మ్యం ధర్మసుతః ప్రశ్నం పర్యపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥ ౧౮॥ యుధిష్ఠిరః॥ కే దేశాః కే జనపదాః ఆశ్రమాః కే చ పర్వతాః। ప్రకృష్టాః పుణ్యతః కాశ్చ జ్ఞేయా నద్యః పితామహ॥ ౧౯॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। శిలోంఛవృత్తేస్సంవాదం సిద్ధస్య చ యుధిష్ఠిర॥ ౨౦॥ ఇమాం కశ్చిత్పరిక్రమ్య పృథివీం శైలభూషణామ్। అసకృద్ద్విపదాం శ్రేష్ఠః శ్రేష్ఠస్య గృహమేధినః॥ ౨౧॥ శిలవృత్తేర్గృహం ప్రాప్తస్స తేన విధినార్చితః। ఉవాస రజనీం తత్ర సుముఖస్సుఖభాగృషిః॥ ౨౨॥ శిలవృత్తిస్తు యత్కృత్యం ప్రాతస్తత్కృతవాఞ్ఛుచిః। కృతకృత్యముపాతిష్ఠత్సిద్ధం తమతిథిం తదా॥ ౨౩॥ తౌ సమేత్య మహాత్మానౌ సుఖాసీనౌ కథాశ్శుభాః। చక్రతుర్వేదసంబద్ధాస్తచ్ఛేషకృతలక్షణాః॥ ౨౪॥ శిలవృత్తిః కథాంతే తు సిద్ధమామంత్ర్య యత్నతః। ప్రశ్నం పప్రచ్ఛ మేధావీ యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి॥ ౨౫॥ శిలవృత్తిః॥ కే దేశాః కే జనపదా ఆశ్రమాః కే చ పర్వతాః। ప్రకృష్టాః పుణ్యతః కాశ్చ జ్ఞేయా నద్యస్తదుచ్యతామ్॥ ౨౬॥ సిద్ధః॥ తే దేశాస్తే జనపదా ఆశ్రమాస్తే చ పర్వతాః। యేషాం భాగీరథీ గంగా మధ్యేనైతి సరిద్వరా॥ ౨౭॥ తపసా బ్రహ్మచర్యేణ యజ్ఞైస్త్యాగేన వా పునః। గతిం న లభతే జంతుర్గంగాం సంసేవ్య యాం లభేత్॥ ౨౮॥ స్పృష్టాని యేషాం గాంగేయైస్తోయైర్గాత్రాణి దేహినామ్। న్యస్తాని న పునస్తేషాం త్యాగస్స్వర్గాద్విధీయతే॥ ౨౯॥ సర్వాణి యేషాం గాంగేయైస్తోయైః కార్యాణి దేహినామ్। గాం త్యక్త్వా మానవా విప్ర దివి తిష్ఠంతి తే జనాః॥ ౩౦॥ పూర్వే వయసి కర్మాణి కృత్వా పాపాని యే నరాః। పశ్చాద్గంగాం నిషేవంతే తేఽపి యాంత్యుత్తమాం గతిమ్॥ ౩౧॥ స్నాతానాం శుచిభిస్తోయైర్గాంగేయైః ప్రయతాత్మనామ్। వ్యుష్టిర్భవతి యా పుంసాం న సా క్రతుశతైరపి॥ ౩౨॥ యావదస్థి మనుష్యస్య గంగాతోయేషు తిష్ఠతి। తావద్వర్షసహస్రాణి స్వర్గలోకే మహీయతే॥ ౩౩॥ అపహృత్య తమస్తీవ్రం యథా భాత్యుదయే రవిః। తథాపహత్య పాప్మానం భాతి గంగాజలోక్షితః॥ ౩౪॥ విసోమా ఇవ శర్వర్యో విపుష్పాస్తరవో యథా। తద్వద్దేశా దిశశ్చైవ హీనా గంగాజలైశ్శివైః॥ ౩౫॥ వర్ణాశ్రమా యథా సర్వే ధర్మజ్ఞానవివర్జితాః। క్రతవశ్చ యథాసోమాస్తథా గంగాం వినా జగత్॥ ౩౬॥ యథా హీనం నభోఽర్కేణ భూశ్శైలైః ఖం చ వాయునా। తథా దేశా దిశశ్చైవ గంగాహీనా న సంశయః॥ ౩౭॥ త్రిషు లోకేషు యే కేచిత్ప్రాణినస్సర్వ ఏవ తే। తర్ప్యమాణాః పరాం తృప్తిం యాంతి గంగాజలైశ్శుభైః॥ ౩౮॥ యస్తు సూర్యేణ నిష్టప్తం గాంగేయం పిబతే జలమ్। గవాం నిర్హారనిర్ముక్తాద్యావకాత్తద్విశిష్యతే॥ ౩౯॥ ఇందువ్రతసహస్రం తు యశ్చరేత్కాయశోధనమ్। పిబేద్యశ్చాపి గంగాంభస్సమౌ స్యాతాం న వా సమౌ॥ ౪౦॥ తిష్ఠేద్యుగసహస్రం తు పాదేనైకేన యః పుమాన్। మాసమేకం తు గంగాయాం సమౌ స్యాతాం న వా సమౌ॥ ౪౧॥ లంబేతావాక్శిరా యస్తు యుగానామయుతం పుమాన్। తిష్ఠేద్యథేష్టం యశ్చాపి గంగాయాం స విశిష్యతే॥ ౪౨॥ అగ్నౌ ప్రాప్తం ప్రధూయేత యథా తూలం ద్విజోత్తమ। తథా గంగావగాఢస్య సర్వం పాపం ప్రధూయతే॥ ౪౩॥ భూతానామిహ సర్వేషాం దుఃఖోపహతచేతసామ్। గతిమన్వేషమాణానాం న

గంగాసదృశీ గతిః ॥ ౪౪ ॥ భవంతి నిర్విషాస్సర్పా యథా తార్క్ష్యస్య దర్శనాత్ । గంగాయా దర్శనాత్తద్వత్సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥ ౪౫ ॥ అప్రతి
ష్ఠాశ్చ యే కేచిదధర్మశరణాశ్చ యే । తేషాం ప్రతిష్ఠా గంగేహ శరణం శర్మ కవర్మ చ ॥ ౪౬ ॥ ప్రకృష్టైరశుభైర్గ్రస్తాననేకైః పురుషాధమాన్ । పతతో నరకే గం
గా సంశ్రితాన్ప్రేత్య తారయేత్ ॥ ౪౭ ॥ తే సంవిభక్తా మునిభిర్నూనం దేవైస్సవాసవైః । యేఽభిగచ్ఛంతి సతతం గంగాం మతిమతాం వర ॥ ౪౮ ॥ వినయా
చారహీనాశ్చ అశివాశ్చ నరాధమాః । తే భవంతి శివా విప్ర యే వై గంగాముపాశ్రితాః ॥ ౪౯ ॥ యథా సురాణామమృతం పితౄణాం చ యథా స్వధా । సు
ధా యథా చ నాగానాం తథా గంగాజలం నృణామ్ ॥ ౫౦ ॥ ఉపాసంతే యథా బాలా మాతరం క్షుధయాఽర్దితాః । శ్రేయస్కామాస్తథా గంగాముపాసం
తీహ దేహినః ॥ ౫౧ ॥ స్వాయంభువం యథా స్థానం సర్వేషాం శ్రేష్ఠముచ్యతే । స్థానానాం సరితాం శ్రేష్ఠా గంగా తద్వదిహోచ్యతే ॥ ౫౨ ॥ యథోపజీవి
నాం ధేనుర్దేవాదీనాం ధరా స్మృతా । తథోపజీవినాం గంగా సర్వప్రాణభృతామిహ ॥ ౫౩ ॥ దేవాస్సోమార్కసంస్థాని యథా సత్రాదిభిర్మఖైః । అమృ
తాన్యుపజీవంతి తథా గంగాజలం నరాః ॥ ౫౪ ॥ జాహ్నవీపులినోత్థాభిస్సికతాభిస్సముక్షితమ్ । ఆత్మానం మన్యతే లోకో దివిష్ఠమివ శోభితమ్ ॥ ౫౫ ॥ జాహ్న
వీతీరసంభూతాం మృదం మూర్ధ్నా బిభర్తి యః । బిభర్తి రూపం సోఽర్కస్య తమోనాశాయ నిర్మలమ్ ॥ ౫౬ ॥ గంగోర్మిభిరథో దిగ్ధః పురుషం పవనో య
దా । స్పృశతే సోఽస్య పాప్మానం సర్వమేవాపకర్షతి ॥ ౫౭ ॥ వ్యసనైరభితప్తస్య నరస్య వినశిష్యతః । గంగాదర్శనజా ప్రీతిర్వ్యసనాన్యపకర్షతి ॥
౫౮ ॥ హంసారావైః కోకరవై రవైరన్యైశ్చ పక్షిణామ్ । పస్పర్ధ గంగా గంధర్వాన్పులినైశ్చ శిలోచ్చయాన్ ॥ ౫౯ ॥ హంసాదిభిస్సుబహుభిర్వి
విధైః పక్షిభిర్వృతామ్ । గంగాం గోకులసంబాధాం దృష్ట్వా స్వర్గోఽపి విస్మృతః ॥ ౬౦ ॥ .... *
నసా ప్రీతిర్దివిష్ఠస్య సర్వకామానుపాశ్నుతః । సంభవేద్యా పరా ప్రీతిర్గంగాయాః పులినే నృణామ్ ॥ ౬౧ ॥ వాఙ్మనఃకర్మజైర్గ్రస్తః పాపైరపి పుమా
నిహ । వీక్ష్య గంగాం భవేత్పూతో హ్యత్ర మే నాస్తి సంశయః ॥ ౬౨ ॥ సప్తావరాన్సప్త పరాన్పితౄంస్తేభ్యశ్చ యే పరే । పుమాంస్తారయతే గంగాం వీక్ష్య
స్పృష్ట్వాఽవగాహ్య చ ॥ ౬౩ ॥ శ్రుతాఽభిలషితా పీతా స్పృష్టా దృష్టాఽవగాహితా । గంగా తారయతే నౄణాముభౌ వంశౌ విశేషతః ॥ ౬౪ ॥ దర్శనాత్స్పర్శనా
త్పానాత్తథా గంగేతి కీర్తనాత్ । పునాత్యపుణ్యాన్పురుషాన్ శతశోఽథ సహస్రశః ॥ ౬౫ ॥ య ఇచ్ఛేత్సఫలం జన్మ జీవితం శ్రుతమేవ చ । స పితౄంస్తర్పయే
ద్గంగామభిగమ్య సురాంస్తథా ॥ ౬౬ ॥ న సుతైర్న చ విత్తేన కర్మణా న చ తత్ఫలమ్ । ప్రాప్నుయాత్పురుషోఽత్యంతం గంగాం ప్రాప్య యదాప్నుయాత్ ॥ ౬౭ ॥
జాత్యంధైరిహ తుల్యాస్తే మృతైః పంగుభిరేవ చ । సమర్థా యే న పశ్యంతి గంగాం పుణ్యజలాం శివామ్ ॥ ౬౮ ॥ భూతభవ్యభవిష్యజ్ఞైర్మహర్షిభిరుపస్థి
తామ్ । దేవైస్సేంద్రైశ్చ కో గంగాం నోపసేవేత మానవః ॥ ౬౯ ॥ వానప్రస్థైర్గృహస్థైశ్చ యతిభిర్బ్రహ్మచారిభిః । విద్యావద్భిః శ్రితాం గంగాం పు
మాన్కో నామ నాశ్రయేత్ ॥ ౭౦ ॥ ఉత్క్రామద్భిశ్చ యః ప్రాణైః ప్రయతశ్శిష్టసంమతః । చింతయేన్మనసా గంగాం స గతిం పరమాం లభేత్ ॥ ౭౧ ॥ న భ
యేభ్యో భయం తస్య న పాపేభ్యో న రాజతః । ఆదేహపతనాద్గంగాముపాస్తే యః పుమానిహ ॥ ౭౨ ॥ మహాపుణ్యాం చ గగనాత్పతంతీం వై మహేశ్వరః । ద
ధార శిరసా గంగాం తామేవ దివి సేవతే ॥ ౭౩ ॥ అలంకృతాస్త్రయో లోకాః పథిభిర్విమలైస్త్రిభిః । యస్తు తస్యా జలం సేవేత్కృతకృత్యః పుమాన్భవేత్ ॥
౭౪ ॥ దివి జ్యోతిర్యథాదిత్యః పితౄణాం చైవ చంద్రమాః । దేవేశశ్చ యథా నౄణాం గంగా చ సరితాం తథా ॥ ౭౫ ॥ మాత్రా పిత్రా సుతైర్దారైర్విము
క్తస్య ధనేన వా । న భవేద్ధి తథా దుఃఖం యథా గంగావియోగజమ్ ॥ ౭౬ ॥ వారణ్యైర్నేష్టవిషయైర్న సుతైర్న ధనాగమైః । తథా ప్రసాదో భవతి గంగాం
వీక్ష్య యథా భవేత్ ॥ ౭౭ ॥ పూర్ణమిందుం యథా దృష్ట్వా నృణాం దృష్టిః ప్రసీదతి । తథా త్రిపథగాం దృష్ట్వా నృణాం దృష్టిః ప్రసీదతి ॥ ౭౮ ॥ తద్భావస్తద్గత

మనాస్తన్నిష్ఠస్తత్పరాయణః । గంగాం యోనుగతో భక్త్యా స తస్యాః ప్రియతాం వ్రజేత్ ॥ ౭౯॥ భూస్థైః ఖస్థైర్దివిష్ఠైశ్చ భూతైరుచ్చావచైరపి । గం
గావిగాహ్యా సతతమేతత్కార్యతమం సతామ్ ॥ ౮౦॥ విశ్వలోకేషు పుణ్యత్వాద్గంగాయాః ప్రథితం యశః । యత్పుత్రాన్సగరస్యేతో భస్మాఖ్యానన
యద్దివమ్ ॥ ౮౧ ॥ వాతేరితాభిస్సుమనోహరాభిర్ద్రుతాభిరత్యర్థసముత్థితాభిః । గంగోర్మిభిర్భానుమతీభిరిద్ధాః సహస్రరశ్మిప్రతిమా భవంతి॥
౮౨ ॥ పయస్వినీం ఘృతినీమత్యుదారాం సమృద్ధినీం వేగినీం దుర్విగాహ్యామ్ । గంగాం గత్వా యైశ్శరీరం విసృష్టం గతా ధీరాస్తే విబుధైస్సమత్వమ్ ॥ ౮౩॥
అంధాన్ జడాన్ ద్రవ్యహీనాంశ్చ గంగా యశస్వినీ బృహతీ విశ్వరూపా । దేవైస్సేంద్రైర్మునిభిర్మానవైశ్చ నిషేవితా సర్వకామైర్యునక్తి॥ ౮౪॥ ఊర్జ
స్వతీం మహాపుణ్యాం మధుమతీం త్రివర్త్మగామ్ । త్రిలోకగోప్త్రీం యే గంగాం సంశ్రితాస్తే దివం గతాః॥ ౮౫॥ యో వత్స్యతి ద్రక్ష్యతి వాపి మర్త్యస్తస్మై ప్ర
యచ్ఛంతి సుఖాని దేవాః । తద్భావితాస్స్పర్శనదర్శనేన ఇష్టాం గతిం తస్య సురా దిశంతి ॥ ౮౬ ॥ దక్షాం పృశ్నిం బృహతీం విప్రకృష్టాం శివామృద్ధాం సుర
సాం సుప్రసన్నామ్ । విభావరీం సర్వభూతప్రతిష్ఠాం గంగాం గతా యే త్రిదివం గతాస్తే ॥ ౮౭॥ ఖ్యాతిర్యస్యాః ఖం దివం గాం చ నిత్యం పురా దిశో విదిశశ్చావత
స్థే । తస్యా జలం సేవ్య సరిద్వరాయా మర్త్యాస్సర్వే కృతకృత్యా భవంతి॥ ౮౮॥ ఇయం గంగేతి నియతం ప్రతిష్ఠా గుహస్య రుక్మస్య చ గర్భయోషా । ప్రా
తస్త్రివర్గా ఘృతవహా విపాప్మా గంగావతీర్ణా వియతో విశ్వతోయా ॥ ౮౯ ॥ సుతావనీధ్రస్య హరస్య భార్యా దివో భువశ్చాపి కృతానురూపా । భ
వ్యా పృథివ్యాం భాగినీ చాపి రాజన్ గంగా లోకానాం పుణ్యదా వై త్రయాణామ్॥ ౯౦॥ మధుస్రవా ఘృతధారా ఘృతార్చిర్మహోర్మిభిశ్శోభితా బ్రాహ్మ
ణైశ్చ । దివశ్చ్యుతా శిరసాప్తా శివేన గంగావనీధ్రాస్త్రిదివస్య మాతా ॥ ౯౧ ॥ యోనిర్వరిష్ఠా విరజా వితన్వీ పుష్పావచితా వరివాహా యశోదా । విశ్వావ
తీ చాకృతిరిష్టసిద్ధా గంగోక్షితానాం భువనస్య పంథాః ॥ ౯౨॥ క్షాంత్యా మహ్యా గోపనే ధారణే చ దీప్త్యా కృశానోస్తపనస్య చైవ । తుల్యా గంగా సమ్మ
తా బ్రాహ్మణానాం గుహస్య బ్రహ్మణ్యతయా చ నిత్యమ్॥ ౯౩॥ ఋషిష్టుతాం విష్ణుపదీం పురాణాం సుపుణ్యతోయాం మనసాపి లోకే । సర్వాత్మనా జాహ్న
వీం యే ప్రపన్నాస్తే బ్రహ్మణస్సదనం సంప్రయాతాః ॥ ౯౪ ॥ లోకానవేక్ష్య జననీవ పుత్రాన్ సర్వాత్మనా సర్వగుణోపపన్నాన్ । తత్స్థానకం బ్రాహ్మ
మభీప్సమానైర్గంగా సదైవాత్మవశైరుపాస్యా ॥ ౯౫ ॥ ఉస్రాం పుష్టాం మిషతీం విశ్వభోజ్యామిరావతీం రేవతీం భూధరాణామ్ । శిష్టాశ్రయామమృ
తాం బ్రహ్మకాంతాం గంగాం శ్రయేదాత్మవాన్ సిద్ధికామః॥ ౯౬॥ ప్రసాద్య దేవాన్ సవిభూన్ సమస్తాన్ భగీరథస్తపసోగ్రేణ గంగామ్ । గామానయత్తా
మభిగమ్య శశ్వత్పుంసాం భయం నేహ చాముత్ర విద్యాత్ ॥ ౯౭॥ ఉదాహృతస్సర్వథా తే గుణానాం మయైకదేశః ప్రసమీక్ష్య బుద్ధ్యా । శక్తిర్న మే కాచిదిహా
స్తి వక్తుం గుణాన్ సర్వాన్ పరిమాతుం తథైవ॥ ౯౮॥ మేరోస్సముద్రస్య చ సర్వరత్నైః సంఖ్యోపలానాముదకస్య వాపి । శక్యం వక్తుం నేహ గంగాజలా
నాం గుణాఖ్యానం పరిమాతుం తథైవ॥ ౯౯॥ తస్మాదేతాన్ పరయా శ్రద్ధయోక్తాన్ గుణాన్ సర్వాన్ జాహ్నవీయాన్ సదైవ । భవేద్వాచా మనసా కర్మ
ణైవ భక్త్యా యుక్తః శ్రద్ధయా శ్రద్దధానః॥ ౧౦౦॥ లోకానిమాంస్త్రీన్ యశసా వితత్య సిద్ధిం ప్రాప్య మహతీం తాం దురాపామ్ । గంగాకృతానచిరేణైవ లో
కాన్ యథేష్టమిష్టాన్ విహరిష్యసి త్వమ్॥ ౧౦౧॥ తవ మమ చ గుణైర్మహానుభావా జుషతు మతిం సతతం స్వధర్మయుక్తైః । అభిమతజనవత్సలా హి గంగా జగ
తి యునక్తి సుఖైశ్చ భక్తిమంతమ్॥ ౧౦౨॥ భీష్మః॥ ఇతి పరమమతిర్గుణానశేషాన్ శిలతరయే త్రిపథగానుయోగరూపాన్ । బహువిధమనుశాస్య తథ్యరూపాన్
గగనతలం ద్యుతిమాన్ వివేశ విద్వాన్ ॥ ౧౦౩॥ శిలవృత్తిస్తు సిద్ధస్య వాక్యైస్సంబోధితస్తదా । గంగాముపాస్య విధివత్సిద్ధిం ప్రాప సుదుర్లభామ్॥ ౧౦౪॥ త
థా త్వమపి కౌంతేయ భక్త్యా పరమయా యుతః । గంగామభ్యేహి సతతం ప్రాప్స్యసే సిద్ధిముత్తమామ్॥ ౧౦౫॥ వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వేతిహాసం భీష్మోక్తం

గంగాయాస్తవసంయుతమ్। యుధిష్ఠిరః పరాం ప్రీతిమగమద్భ్రాతృభిస్సహ॥ ౧౦౬॥ ఇతిహాసమిమం పుణ్యం శృణుయాద్యః పఠేత వా। గంగాయాస్త
వసంయుక్తం స ముచ్యేత్సర్వకిల్బిషైః॥౧౦౭॥..*

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- గంగామాహాత్మ్యకథనే - షడ్వింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ప్రజ్ఞాశ్రుతాభ్యాం వృత్తేన శీలేన చ యథా భవాన్। గుణైశ్చ వివిధైస్సర్వైర్వయసా చ సమన్వితః॥౧॥ భవాన్ విశిష్టో బుద్ధ్యా చ ప్రజ్ఞయా త
పసా తథా। తస్మాద్భవంతం పృచ్ఛామి ధర్మం ధర్మభృతాం వర॥౨॥ నాన్యస్త్వదన్యో లోకేషు ప్రష్టవ్యోస్తి నరాధిప। క్షత్రియో యది వా వైశ్యః శూ
ద్రో వా రాజసత్తమ॥౩॥ బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్నుయాద్యేన తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి। తపసా వా సుమహతా కర్మణా వా శ్రుతేన వా॥ ౪॥ బ్రాహ్మణ్యమ
థ చేదిచ్ఛేత్తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౫॥ భీష్మః॥ బ్రాహ్మణ్యం తాత దుష్ప్రాప్యం వర్ణైః క్షత్రాదిభిస్త్రిభిః। పరం హి సర్వభూతానాం స్థానమేతద్యు
ధిష్ఠిర॥౬॥ బహ్వీస్తు సంసరన్ యోనీర్జాయమానః పునః పునః। పర్యాయే తాత కస్మింశ్చిద్బ్రాహ్మణో నామ జాయతే॥౭॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమి
తిహాసం పురాతనమ్। మతంగస్య చ సంవాదం గర్దభ్యాశ్చ యుధిష్ఠిర॥౮॥ ద్విజాతేః కస్యచిత్తాత తుల్యవర్ణస్సుతస్త్వభూత్। మతంగో నామ నామ్నా
వై సర్వైస్సముదితో గుణైః॥ ౯॥ స యజ్ఞకారః కౌంతేయ పిత్రోత్సృష్టః పరంతప। ప్రాయాద్గర్దభయుక్తేన రథేనాప్యాశుగామినా॥ ౧౦॥ స బాలం గ
ర్దభం రాజన్ వహంతం మాతురంతికే। నిరవిధ్యత్ప్రతోదేన నాసికాయాం పునః పునః ॥ ౧౧ ॥ తం తు తీవ్రవ్రణం దృష్ట్వా గర్దభీ పుత్రగృద్ధినీ। ఉవాచ మా
శుచః పుత్ర చండాలస్త్వధితిష్ఠతి ॥ ౧౨॥ బ్రాహ్మణే దారుణం నాస్తి మైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే। ఆచార్యస్సర్వభూతానాం శాస్తా కిం ప్రహరిష్యతి॥౧౩॥అ
యం తు పాపప్రకృతిర్బాలే న కురుతే దయామ్। స్వయోనిం మానయత్యేష భావో భావం నియచ్ఛతి ॥ ౧౪॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా మతంగస్తు దారుణం రాసభీవ
చః। అవతీర్య రథాత్తూర్ణం రాసభీం ప్రత్యభాషత।౧౫॥ బ్రూహి రాసభి కల్యాణి మాతా మే యేన దూషితా। కథం మాం వేత్సి చండాలం క్షిప్రం రాసభి శం
స మే॥ ౧౬॥ కథం మాం వేత్సి చండాలం బ్రాహ్మణ్యం యేన నశ్యతే। తత్త్వేనైతన్మహాప్రాజ్ఞే బ్రూహి సర్వమశేషతః॥ ౧౭॥ గర్దభీ ॥ బ్రాహ్మణ్యాం వృ
షలేన త్వం మత్తాయాం నాపితేన హ। జాతస్త్వమసి చండాలో బ్రాహ్మణ్యం తేన తే నశత్ ॥౧౮॥ ఏవముక్తో మతంగస్తు ప్రత్యుపాయాద్గృహం ప్రతి। తమా
గతమభిప్రేక్ష్య పితా వాక్యమథాబ్రవీత్ ॥౧౯॥మయా త్వం యజ్ఞసంసిద్ధౌ నియుక్తో గురుకర్మణి। కస్మాత్ప్రతినివృత్తోసి కచ్చిన్న కుశలం తవ॥౨౦॥మతంగః॥
అంత్యయోనిరయోనిర్వా కథం స కుశలీ భవేత్। కుశలం తు కుతస్తస్య యస్యేయం జననీ పితః ॥౨౧॥ బ్రాహ్మణ్యాం వృషలాజ్జాతం పితర్వేదయతీవ మామ్।
అమానుషీ గర్దభీయం తస్మాత్తప్స్యే తపో మహత్ ॥ ౨౨॥ ఏవముక్త్వా స పితరం ప్రతస్థే కృతనిశ్చయః। తతో గత్వా మహారణ్యమతప్యత్సుమహత్తపః॥
౨౩ ॥ తతస్సంతాపయామాస విబుధాంస్తపసాన్వితః। మతంగస్సుఖసంప్రేప్సుః స్థానం సుచరితాదతి ॥ ౨౪ ॥ తం తథా తపసా యుక్తమువాచ హరివా
హనః। మతంగ తప్యసే కిం త్వం భోగానుత్సృజ్య మానుషాన్॥ ౨౫॥ వరం దదామి తే హంత వృణీష్వ త్వం యదిచ్ఛసి। యచ్చాప్యవాప్యం హృది తే సర్వం
తద్బ్రూహి మా చిరమ్ ॥ ౨౬॥ మతంగః॥ బ్రాహ్మణ్యం కామయానోహమిదమారబ్ధవాంస్తపః। గచ్ఛేయం తదవాప్యేహ వర ఏష వృతో మయా॥ ౨౭॥
భీష్మః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు వచనం తమువాచ పురందరః। మతంగ దుర్లభమిదం విప్రత్వం ప్రార్థ్యతే త్వయా ॥ ౨౮॥ బ్రాహ్మణ్యం ప్రార్థయానస్త్వమ
ప్రాప్యమకృతాత్మభిః। వినశిష్యసి దుర్బుద్ధే తదుపారమ మా చిరమ్॥౨౯॥ శ్రేష్ఠతాం సర్వభూతేషు తపోర్థం నాతివర్తతే। తదగ్ర్యం ప్రార్థయానస్త్వ
మచిరాద్వినశిష్యసి॥ ౩౦॥ దేవతాసురమర్త్యేషు యత్పవిత్రం పరం స్మృతమ్। చండాలయోనౌ జాతేన తత్ప్రాప్యం కథంచన॥ ౩౧॥ ఇతి శ్రీమహాభా
రతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-ఇంద్రమతంగసంవాదే-సప్తవింశోధ్యాయః- ....*

భీష్మః॥ఏవముక్తో మతంగస్తు సంశితాత్మా యతవ్రతః । అతిష్ఠదేకపాదేన వర్షాణాం శతమచ్యుత॥ ౧ ॥ తమువాచ తతశ్శక్రః పునరేవ మహాయశాః। బ్రా
హ్మణ్యం దుర్లభం తాత ప్రార్థయానో నలప్స్యసే॥ ౨॥ మతంగ పరమం స్థానం ప్రార్థయన్ వినశిష్యసి। మా కృథాస్సాహసం పుత్ర నైష ధర్మపథస్త
వ॥ ౩॥ నహి శక్యం త్వయా ప్రాప్తుం బ్రాహ్మణ్యమిహ దుర్మతే । అప్రాప్యం ప్రార్థయానో హి నచిరాద్వినశిష్యసి॥ ౪ ॥ మతంగ పరమం స్థానం వార్య
మాణోసకృన్మయా। చికీర్షస్యేవ తపసా సర్వథా న భవిష్యసి॥౫॥ తిర్యగ్యోనిగతస్సర్వో మానుష్యం యది గచ్ఛతి । స జాయతే పుల్కసో వా చండాలో
వాప్యసంశయః॥౬॥ పుల్కసః పాపయోనిర్వా యః కశ్చిదిహ లక్ష్యతే । స తస్యామేవ సుచిరం మతంగ పరివర్తతే॥ ౭॥ తతో దశశతే కాలే లభతే శూద్ర
తామితి। శూద్రయోనావపి తతో బహుశః పరివర్తతే॥౮॥ తతస్త్రింశద్గుణే కాలే లభతే వైశ్యతామపి।వైశ్యతాయాం చిరం కాలం తత్రైవ పరివర్తతే॥
౯॥ తతః షష్టిగుణే కాలే రాజన్యో నామ జాయతే। తతః షష్టిగుణే కాలే లభతే బ్రహ్మబంధుతామ్॥౧౦॥బ్రహ్మబంధుశ్చిరం కాలం తత్రైవ పరివర్తతే। త
తస్తు ద్విశతే కాలే లభతే కాండపృష్ఠతామ్॥౧౧॥ కాండపృష్ఠశ్చిరం కాలం తత్రైవ పరివర్తతే। తతస్తు త్రిశతే కాలే లభతే జపతామపి॥ ౧౨॥ తం చ ప్రాప్య
చిరం కాలం తత్రైవ పరివర్తతే। తతశ్చతుశ్శతే కాలే శ్రోత్రియో నామ జాయతే॥ ౧౩ ॥ శ్రోత్రియత్వే చిరం కాలం తత్రైవ పరివర్తతే । తదేవం శోకహ
ర్షౌ తు కామద్వేషౌ చ పుత్రక॥ ౧౪ ॥ అతిమానాతివాదౌ చ ప్రవిశేతే ద్విజాధమమ్। తాంశ్చేజ్జయతి శత్రూన్ స తదా ప్రాప్నోతి సద్గతిమ్॥౧౫॥ అథ తే వై
జయంత్యేనం తాలాగ్రాదివ పాత్యతే । మతంగ సంప్రధార్యైవం యదహం త్వామచూచుదమ్॥ ౧౬॥ వృణీష్వ కామమన్యం త్వం బ్రాహ్మణ్యం హి సుదు
ర్లభమ్ ॥ ౧౭॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి - ఇంద్రమతంగసంవాదే- అష్టావింశోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏవముక్తో మతంగస్తు సంశితాత్మా యతవ్రతః। సహస్రమేకపాదేన తతో ధ్యానే వ్యతిష్ఠత॥౧॥ తం సహస్రావరే కాలే శక్రో ద్రష్టుముపాగమత్ । త
దేవ చ పునర్వాక్యమువాచ బలవృత్రహా॥ ౨॥ మతంగః॥ ఇదం వర్షసహస్రం వై బ్రహ్మచారీ సమాహితః।అతిష్ఠమేకపాదేన బ్రాహ్మణ్యం నాప్నుయాం
కథమ్॥ ౩॥ శక్రః॥ చండాలయోనౌ జాతేన నావాప్యం వై కథంచన । అన్యం కామం వృణీష్వ త్వం మా వృథా తేస్తు వై శ్రమః॥౪॥ ఏవముక్తో మతంగస్తు
భృశం శోకపరాయణః। అధ్యతిష్ఠద్గయాం గత్వా సోంగుష్ఠేన శతం సమాః॥ ౫॥ సుదుర్వహం వహన్ యోగం కృశో ధమనిసంతతః । త్వగస్థిభూతో ధర్మా
త్మా స పపాతేతి నశ్శ్రుతమ్॥ ౬ ॥ తం పతంతమభిద్రుత్య పరిజగ్రాహ వాసవః। వరాణామీశ్వరో దాతా సర్వభూతహితే రతః॥ ౭॥ శక్రః ॥ మతంగ బ్రా
హ్మణత్వం తే విరుద్ధమిహ దృశ్యతే । బ్రాహ్మణ్యం దుర్లభతరం సంవృతం పరిపంథిభిః ॥ ౮ ॥ పూజయన్ సుఖమాప్నోతి దుఃఖమాప్నోత్యపూజయన్। బ్రా
హ్మణస్సర్వభూతానాం యోగక్షేమసమర్పితా ॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యోనుతృప్యంతే పితరో దేవతాస్తథా । బ్రాహ్మణస్సర్వభూతానాం మతంగ పర ఉ
చ్యతే॥ ౧౦॥ బ్రాహ్మణః కురుతే తద్ధి యథా యద్యచ్చ వాంఛతి । బహ్వీస్తు సంవిశన్ యోనీర్జాయమానః పునః పునః ॥ ౧౧ ॥ పర్యాయే తాత కస్మింశ్చి
ద్బ్రాహ్మణ్యమిహ విందతి।తదుత్సృజ్యేహ దుష్ప్రాపం బ్రాహ్మణ్యమకృతాత్మభిః॥౧౨॥అన్యం వరం వృణీష్వ త్వం దుర్లభోయం హి తే వరః॥ ౧౩॥మతంగః॥
కిం మాం తుదసి దుఃఖార్తం మృతం మారయసే చ మామ్। త్వాం న శోచామి యో లబ్ధ్వా బ్రాహ్మణ్యం న బుభూషసే॥ ౧౪॥ బ్రాహ్మణ్యం యది దుష్ప్రాపం త్రి
భిర్వర్ణైశ్శతక్రతో। సుదుర్లభం సదావాప్య నానుతిష్ఠంతి మానవాః ॥ ౧౫ ॥ యః పాపేభ్యః పాపతమస్తేషామధమ ఏవ సః। బ్రాహ్మణ్యం యోనజానీ
తే ధనం లబ్ధ్వైవ దుర్లభమ్॥ ౧౬॥ దుష్ప్రాపం ఖలు విప్రత్వం ప్రాప్తం దురనుపాలనమ్ । దుఃఖావహమవాప్యైతన్నానుతిష్ఠంతి మానవాః॥౧౭॥ఏకారా
మో హ్యహం శక్ర నిర్ద్వంద్వో నిష్పరిగ్రహః । అహింసాదమమాస్థాయ కథం నార్హామి విప్రతామ్॥౧౮ ॥ దైవం తు కథమేతద్వై యదహం మాతృదోష
తః। ఏతామవస్థాం సంప్రాప్తో ధర్మజ్ఞస్సన్ పురందర ॥ ౧౯ ॥ నూనం దైవం న శక్యం హి పౌరుషేణాతివర్తితుమ్ । యదర్థం యత్నవానేవం న లభే విప్ర

తాంవిభో॥ ౨౦॥ ఏవంగతే తు ధర్మజ్ఞ దాతుమర్హసి మే వరమ్ । యది తేహమనుగ్రాహ్యః కించిద్వా సుకృతం మమ॥ ౨౧॥ వైశంపాయనః॥ వృణీష్వేతి త
దా ప్రాహ తత స్తం బలవృత్రహా । చోదిత స్తు మహేంద్రేణ మతంగః ప్రాబ్రవీదిదమ్ ॥ ౨౨ ॥ యథా కామవిహారీ స్యాం కామరూపీ విహంగమః । బ్రహ్మక్ష
త్రావిరోధేన పూజాం చ ప్రాప్నుయామహమ్॥ ౨౩॥ యథా మమాక్షయా కీర్తి ర్భవేచ్చాపి పురందర । కర్తుమర్హసి త ద్దేవ శిరసా త్వాం ప్రసాదయే॥
౨౪॥ శక్రః॥ ఛందోదేవ ఇతి ఖ్యాతః స్త్రీణాం పూజ్యో భవిష్యసి । కీర్తిశ్చ తే తులా వత్స త్రిషు లోకేషు యాస్యతి ॥ ౨౫ ॥ ఏవం త స్మై వరం దత్త్వా వాసవో౽ం
తరధీయత। ప్రాణాం స్త్యక్త్వా మతంగో౽పి సంప్రాప్తః స్థానముత్తమమ్॥ ౨౬ ॥ ఏవమేతత్పరం స్థానం బ్రాహ్మణ్యం నామ భారత । తచ్చ దుష్ప్రాపమిహ
వై మహేంద్రవచనం యథా॥ ౨౭ ॥ ....*

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత- అనుశాసనికపర్వణి- ఇంద్రమతంగసంవాదే- ఏకోనత్రింశోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతం తే మహదాఖ్యానమేతత్కురుకులోద్వహ। సుదుష్ప్రాపం యద్బ్రవీషి బ్రాహ్మణ్యం వదతాం వర॥ ౧॥ విశ్వామిత్రేణ చ పురా బ్రాహ్మ
ణ్యం ప్రాప్తమిత్యుత । శ్రూయతే వదసే తచ్చ దుష్ప్రాపమితి సత్తమ॥ ౨ ॥ వీతహవ్యశ్చ నృపతిః శ్రుతో మే విప్రతాం గతః । త దేవ తావద్గాంగేయ శ్రోతుమి
చ్ఛామ్యహం విభో॥ ౩॥ స కేన కర్మణా ప్రాప్తో బ్రాహ్మణ్యం రాజసత్తమః। వరేణ తపసా వాపి త న్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౪॥ భీష్మః॥ శృణు రాజన్ యథా
రాజా వీతహవ్యో మహాయశాః। రాజర్షి ర్దుర్లభం ప్రాప్తో బ్రాహ్మణ్యం లోకసత్కృతమ్ ॥ ౫ ॥ మనో ర్మహాత్మన స్తాత ప్రజా ధర్మేణ శాసతః ।
బభూవ పుత్రో ధర్మాత్మా శర్యాతి రితి విశ్రుతః॥ ౬ః తస్యాన్వవాయే ద్వౌ రాజన్ రాజానౌ సంబభూవతుః । హైహయ స్తాలజంఘశ్చ వత్సస్య జయతాం వ
ర॥ ౭॥ హైహయస్య తు రాజేంద్ర దశసు స్త్రీషు భారత । శతం బభూవ పుత్రాణాం శూరాణా మనివర్తినామ్॥ ౮॥ తుల్యరూపప్రభావానాం బలినాం యుద్ధ
శాలినామ్। ధనుర్వేదే చ వేదే చ సర్వ త్రైవ కృతశ్రమాః॥ ౯॥ కాశిష్వపి నృపో రాజన్ దివోదాసపితామహః॥ హర్యశ్వ ఇతి విఖ్యాతో బభూవ జయతాం వ
రః॥ ౧౦॥ స వీతహవ్యదాయాదై రాగత్య పురుషర్షభ। గంగాయమునయో ర్మధ్యే సంగ్రామే వినిపాతితః॥ ౧౧॥ తం తు హత్వా నరపతిం హైహయా
స్తే మహారథాః। ప్రతిజగ్ముః పురీం రమ్యాం వత్సా న్యనాముకుతోభయాః॥ ౧౨॥ హర్యశ్వస్య చ దాయాదః కాశిరాజో౽భ్యషిచ్యత। సుదేవో దేవసంకాశః సా
క్షాద్ధర్మ ఇవాపరః॥ ౧౩॥ స పాలయామాస మహీం ధర్మాత్మా కాశినందనః। తై రైవ్వీతహవ్యై రాగత్య యుధి స ర్వై ర్వినిర్జితః॥ ౧౪॥ తమథాజౌ విని
ర్జిత్య ప్రతిజగ్ము ర్యథాగతమ్। సౌదేవ స్త్వథ కాశీశో దివోదాసో౽భ్యషిచ్యత॥ ౧౫॥ దివోదాస స్తు విజ్ఞాయ వీర్యం తేషాం మహాత్మనామ్। వారాణసీం మ
హాతేజా నిర్మమే శక్రశాసనాత్ ॥ ౧౬॥ విప్రక్షత్రియసంబాధాం వైశ్యశూద్రసమాకులామ్। నైకద్రవ్యోచ్చయవతీం సమృద్ధవిపణాపణామ్॥ ౧౭॥ గం
గాయా ఉత్తరే కూలే వప్రాంతే రాజసత్తమ। గోమత్యా దక్షిణే కూలే శక్రస్యేవామరావతీమ్ ॥ ౧౮ ॥ తత్ర తం రాజశార్దూలం నివసంతం మహీపతిమ్।
ఆగత్య హైహయా భూయః పర్యధావంత భారత॥ ౧౯॥ స నిష్క్రమ్య దదౌ యుద్ధం తేభ్యో రాజా మహాబలః । దేవాసురసమం ఘోరం దివోదాసో మహా
ద్యుతిః॥ ౨౦॥ స తు యుద్ధే మహారాజ దినానాం దశతీర్దశ। హతవాహనభూయిష్ఠ స్తతో దైన్యముపాగమత్ ॥ ౨౧॥ హతయోధ స్తతో రాజన్ క్షీణకోశశ్చ
భూమిపః। దివోదాసః పురీం త్యక్త్వా పలాయనపరో౽భవత్ ॥ ౨౨॥ గత్వాశ్రమపదం రమ్యం భరద్వాజస్య ధీమతః । జగామ శరణం రాజా కృతాంజలిరరిం
దమ॥ ౨౩॥ తమువాచ భరద్వాజో జ్యేష్ఠః పుత్రో బృహస్పతేః । పురోధాః శీలసంపన్నో దివోదాసం మహీపతిమ్॥ ౨౪ ॥ కిమాగమనకృత్యం తే సర్వం ప్ర
బ్రూహి మే నృప। య త్తే ప్రియం తత్కరిష్యే న మే త్రాస్తి విచారణా॥ ౨౫॥ రాజా॥ భగవన్ వైతహవ్యై ర్మే యుద్ధే వంశః ప్రణాశితః। అహమేకః పరిద్యూ
నో భవంతం శరణం గతః॥ ౨౬॥ శిష్యస్నేహేన భగవం స్త్వం మాం రక్షితుమర్హసి। ఏకశేషః కృతో వంశో మమ తైః పాపకర్మభిః॥ ౨౭॥ తమువాచ మ
హాభాగో భరద్వాజః ప్రతాపవాన్ । న భేతవ్యం న భేతవ్యం సౌదేవ వ్యేతు తే భయమ్॥ ౨౮॥ అహమిష్టిం కరిష్యామి పుత్రార్థం తే విశాంపతే। వీతహవ్యాస

హస్త్రాణియేనత్వంప్రహరిష్యసి॥ ౨౯॥ తతఇష్టించకారర్షిస్తస్యవైపుత్రకామికీమ్। అథాస్యతనయోజజ్ఞేప్రతర్దనఇతిస్మృతః॥ ౩౦॥ సజాతమాత్రో
వవృధేసమాస్సద్యస్త్రయోదశ। వేదంచాపిజగౌకృత్స్నంధనుర్వేదంచభారత॥ ౩౧॥ యోగేనచసమావిష్టోభరద్వాజేనధీమతా। తేజోధిక్యంస
సంగృహ్యాతస్మిదేశేసమావిశత్॥ ౩౨॥ తతస్సకవచీధన్వీస్తూయమానస్సురర్షిభిః। వందిభిర్వంద్యమానశ్చబభౌసూర్యఇవోదితః॥ ౩౩॥ సరథీబద్ధ
నిస్త్రింశోబభౌదీప్తఇవానలః। ప్రయయౌసధనుర్ధున్వన్ఖడ్గీచర్మీశరాసనీ॥ ౩౪॥ తందృష్ట్వాపరమంహర్షంసుదేవతనయోయయౌ। మేనేచమ
నసాదగ్ధాన్వైతహవ్యాన్సపార్థివః॥ ౩౫॥ తతోసౌయౌవరాజ్యేచస్థాపయిత్వాప్రతర్దనమ్। కృతకృత్యంతదాత్మానంసరాజాహ్యభ్యనందత॥ ౩౬॥
తతస్తువైతహవ్యానాంవధాయసమహీపతిః। పుత్రంప్రస్థాపయామాసప్రతర్దనమరిందమమ్॥ ౩౭॥ సరథస్సతుసంతీర్యగంగామాశుపరాక్రమీ।
ప్రయయౌవీతహవ్యానాంపురీంపరపురంజయః॥ ౩౮॥ వైతహవ్యాస్తుసంశ్రుత్యరథఘోషంసముద్గతమ్। నిర్యయుర్నగరాకారైరథైఃపరరథారుజైః॥
౩౯॥ నిష్క్రమ్యతేనరవ్యాఘ్రాదంశితాశ్చిత్రయోధినః। ప్రతర్దనంసమాజఘ్నుశ్శరవర్షైరుదాయుధైః॥ ౪౦॥ శస్త్రైశ్చవివిధాకారైరథౌఘైశ్చయు
ధిష్ఠిర। అభ్యవర్షంతరాజానంహిమవంతమివాంబుదాః॥ ౪౧॥ అస్త్రైరస్త్రాణిసంవార్యతేషాంరాజాప్రతర్దనః। జఘానతాన్మహాతేజావజ్రా
నలసమైశ్శరైః॥ ౪౨॥ కృత్తోత్తమాంగాస్తేరాజన్భల్లైశ్శతసహస్రశః। అపతన్రుధిరార్ద్రాంగావికృత్తాఇవకింశుకాః॥ ౪౩॥ హతేషుతేషుసర్వేషువీ
తహవ్యస్సుతేష్వథ। ప్రాద్రవన్నగరంహిత్వాభృగోరాశ్రమమప్యుత॥ ౪౪॥ యయౌభృగుంచశరణంవీతహవ్యోనరాధిపః। అభయంచదదౌతస్మై
రాజ్ఞేరాజన్భృగుస్తదా॥ ౪౫॥ అథానుపదమేవాశుతత్రాగచ్ఛత్ప్రతర్దనః। సప్రాప్యచాశ్రమపదందివోదాసాత్మజోఽబ్రవీత్॥ ౪౬॥ భోభోఃకేత్రా
శ్రమేసంతిభృగోశ్శిష్యామహాత్మనః। ద్రష్టుమిచ్ఛేమునిమహంతస్యాచక్షతమామితి॥ ౪౭॥ సతంవిదిత్వాతుభృగుర్నిశ్చక్రామాశ్రమాత్తదా। పూజ
యామాసచతతోవిధినానృపసత్తమమ్॥ ౪౮॥ ఉవాచచైనంరాజేంద్రకింకార్యంబ్రూహిపార్థివ। సచోవాచనృపస్తస్మైతదాగమనకారణమ్॥ ౪౯॥
రాజా॥ అయంబ్రహ్మన్నితోరాజావీతహవ్యోవిసర్జ్యతామ్। తస్యపుత్రైర్హిమేకృత్స్నోబ్రహ్మన్వంశఃప్రణాశితః॥ ౫౦॥ ఉత్సాదితశ్చవిషయః
కాశీనాంరత్నసంచయః। ఏతస్యవీర్యదృప్తస్యహతంపుత్రశతంమయా॥ ౫౧॥ అస్యేదానీంవధాదద్యభవిష్యామ్యనృణఃపితుః। తమువాచకృపావిష్టోభృ
గుర్ధర్మభృతాంవరః॥ ౫౨॥ నేహాస్తిక్షత్రియఃకశ్చిత్సర్వేహీమేద్విజాతయః। ఏతత్తువచనంశ్రుత్వాభృగోస్తథ్యంప్రతర్దనః॥ ౫౩॥ పాదావుపస్పృ
శ్యశనైఃప్రహృష్టోవాక్యమబ్రవీత్। ఏవమప్యస్మిభగవన్కృతకృత్యోనసంశయః॥ ౫౪॥ యఏషరాజావీర్యేణస్వజాతింత్యాజితోమయా। అనుజానీహి
మాంబ్రహ్మన్ధ్యాయస్వచశివేనమామ్॥ ౫౫॥ త్యాజితోహిమయాజాతిమేషరాజాభృగూద్వహ। తతస్తేనాభ్యనుజ్ఞాతోయయౌరాజాప్రతర్దనః॥
౫౬॥ యథాగతంమహారాజముక్త్వావిషమివోరగః। భృగోర్వచనమాత్రేణసచబ్రహ్మర్షితాంగతః॥ ౫౭॥ వీతహవ్యోమహారాజబ్రహ్మవాదిత్వ
మేవచ। తస్యగృత్సమదఃపుత్రోరూపేణేంద్రఇవాపరః॥ ౫౮॥ శక్రస్త్వమితియోదైత్యైర్నిగృహీతఃకిలాభవత్। ఋగ్వేదేవర్తతేచాగ్ర్యాశ్రు
తిర్యస్యమహాత్మనః॥ ౫౯॥ యత్రగృత్సమదోబ్రహ్మన్బ్రాహ్మణైస్సమహీయతే। సబ్రహ్మచారీవిప్రర్షిశ్శ్రీమాన్గృత్సమదోఽభవత్॥ ౬౦॥ పుత్రోగృ
త్సమదస్యాపిసుచేతాఅభవద్ద్విజః। వర్చాస్సుతేజసఃపుత్రోవిహవ్యస్తస్యచాత్మజః॥ ౬౧॥ విహవ్యస్యతుపుత్రస్తువితత్యస్తస్యచాత్మజః। వితత్యస్య
సుతస్సత్యస్సంతస్సత్యస్యచాత్మజః॥ ౬౨॥ శ్రవాస్తస్యసుతశ్చర్షిశ్శ్రవసశ్చాభవత్తమః। తమసశ్చప్రకాశోఽభూత్తనయోద్విజసత్తమః॥ ౬౩॥ ప్ర
కాశస్యచవాగింద్రోబభూవజపతాంవరః। తస్యాత్మజశ్చప్రమతిర్వేదవేదాంగపారగః॥ ౬౪॥ ఘృతాచ్యాంతస్యపుత్రస్తురురుర్నామోదపద్యత। ప్ర

మద్వరాయాం తురరోః పుత్రస్సముదపద్యత ॥ ౬౫ ॥ శునకో నామ విప్రర్షిర్యస్య పుత్రోఽథ శౌనకః । ఏవం విప్రత్వమగమద్వీతహవ్యో నరాధిపః ॥ ౬౬ ॥
భృగోః ప్రసాదాద్రాజేంద్ర క్షత్రియః క్షత్రియర్షభ । తథైవ కథితో వంశో మయా గార్త్సమదస్తవ ॥ ౬౭ ॥ విస్తరేణ మహారాజ కిమన్యదనుపృచ్ఛసి ॥ ౬౮ ॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-వీతహవ్యోపాఖ్యానే- త్రింశోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః ॥ కే పూజ్యా వై త్రిలోకేఽస్మిన్మానవా భరతర్షభ । విస్తరేణ తదాచక్ష్వ న హి తృప్యామి కథ్యతః ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహా
సం పురాతనమ్ । నారదస్య చ సంవాదం వాసుదేవస్య చోభయోః ॥ ౨ ॥ నారదం ప్రాంజలిం దృష్ట్వా పూజయానం ద్విజర్షభాన్ । కేశవః పరిపప్రచ్ఛ భ
గవన్ కాన్నమస్యసి ॥ ౩ ॥ బహుమానపరస్తేషు భగవన్ కాన్నమస్యసి । శక్యం చేచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి బ్రూహ్యేతద్ధర్మవిత్తమ ॥ ౪ ॥ నారదః ॥ శృణు గోవిం
దయానేతాన్ పూజయామ్యరిమర్దన । త్వత్తోఽన్యః కః పుమాన్ లోకే శ్రోతుమేతదిహార్హతి ॥ ౫ ॥ వరుణం వాయుమాదిత్యం పర్జన్యం జాతవేదసమ్ । స్థా
ణుం స్కందం తథా లక్ష్మీం విష్ణుం బ్రహ్మాణమేవ చ ॥ ౬ ॥ వాచస్పతిం చంద్రమసమపః పృథ్వీం సరస్వతీమ్ । సతతం యే నమస్యంతి తాన్నమస్యామ్యహం
విభో ॥ ౭ ॥ తపోధనాన్ వేదవిదో నిత్యం వేదపరాయణాన్ । మహార్హాన్ వృష్ణిశార్దూల సదా సంపూజయామ్యహమ్ ॥ ౮ ॥ అభుక్త్వా దేవకార్యాణి కు
ర్వతే యేఽవికత్థనాః । సంతుష్టాశ్చ క్షమాయుక్తాస్తాన్నమస్యామ్యహం విభో ॥ ౯ ॥ సమ్యగ్యజంతి యే చేష్టీః క్షాంతా దాంతా జితేంద్రియాః । సత్యం ధర్మం క్షి
తిం గాశ్చ తాన్నమస్యామి యాదవ ॥ ౧౦ ॥ యే వై తపసి వర్తంతే వనే మూలఫలాశనాః । అసంచయాః క్రియావంతస్తాన్నమస్యామి యాదవ ॥ ౧౧ ॥ యే
భృత్యభరణే శక్తాః సతతం చాతిథివ్రతాః । భుంజతే దేవశేషాణి తాన్నమస్యామి యాదవ ॥ ౧౨ ॥ యే వేదం ప్రాప్య దుర్ధర్షా వాగ్మినో బ్రహ్మచారిణః ।
యాజనాధ్యాపనే యుక్తా నిత్యం తాన్ పూజయామ్యహమ్ ॥ ౧౩ ॥ ప్రసన్నహృదయాశ్చైవ సర్వసత్త్వేషు నిత్యశః । ఆపృష్ఠతాపాత్స్వాధ్యాయే యు
క్తాస్తాన్ పూజయామ్యహమ్ ॥ ౧౪ ॥ గురుప్రసాదే స్వాధ్యాయే యతంతే యే స్థిరవ్రతాః । శుశ్రూషవోఽనసూయంతస్తాన్నమస్యామి యాదవ ॥ ౧౫ ॥ సు
వ్రతా మునయో యే చ బ్రాహ్మణాః సత్యసంగరాః । వోఢారో హవ్యకవ్యానాం తాన్నమస్యామి యాదవ ॥ ౧౬ ॥ భైక్ష్యచర్యాసు నిరతాః కృశా గురుకు
లాశ్రయాః । నిస్సుఖా నిర్ధనా యే తు తాన్నమస్యామి యాదవ ॥ ౧౭ ॥ నిర్మమా నిష్ప్రతిద్వంద్వా నిర్హ్రీకా నిష్ప్రయోజనాః । యే వేదం ప్రాప్య దుర్ధర్షా
వాగ్మినో బ్రహ్మవాదినః ॥ ౧౮ ॥ అహింసానిరతా యే చ యే చ సత్యవ్రతా నరాః । దాంతాః శమపరాశ్చైవ తాన్నమస్యామి యాదవ ॥ ౧౯ ॥ దేవతాతిథి
పూజాయాం యుక్తా యే గృహమేధినః । కపోతవృత్తయో నిత్యం తాన్నమస్యామి యాదవ ॥ ౨౦ ॥ యేషాం త్రివర్గః కృత్యేషు వర్తతే నోపహీయతే । శిష్టా
చారప్రవృత్తాశ్చ తాన్నమస్యామ్యహం సదా ॥ ౨౧ ॥ బ్రాహ్మణాః శ్రుతసంపన్నా యే త్రివర్గమనుష్ఠితాః । అలోలుపాః పుణ్యశీలాస్తాన్నమస్యామి కేశ
వ ॥ ౨౨ ॥ అబ్భక్షా వాయుభక్షాశ్చ సుధాభక్షాశ్చ యే సదా । వ్రతైశ్చ వివిధైర్యుక్తాస్తాన్నమస్యామి మాధవ ॥ ౨౩ ॥ అయోనీనగ్నియోనీంశ్చ బ్రహ్మ
యోనీంస్తథైవ చ । సర్వభూతాత్మయోనీంశ్చ తాన్నమస్యామ్యహం సదా ॥ ౨౪ ॥ నిత్యమేతాన్నమస్యామి కృష్ణ లోకకరానృషీన్ । లోకజ్యేష్ఠాన్ కుల
జ్యేష్ఠాంస్తమోఘ్నాన్ లోకసత్తమాన్ ॥ ౨౫ ॥ తస్మాత్త్వమపి వార్ష్ణేయ ద్విజాన్ పూజయ నిత్యదా । పూజితాః పూజనార్హా హి సుఖం దాస్యంతి తేఽన
ఘ ॥ ౨౬ ॥ అస్మిన్ లోకే సదా హ్యేతే పరత్ర చ సుఖప్రదాః । చరంతి మాన్యమానా వై ప్రదాస్యంతి సుఖం తవ ॥ ౨౭ ॥ యే సర్వాతిథయో నిత్యం గోషు చ బ్రాహ్మ
ణేషు చ । నిత్యం సత్యే చాభిరతా దుర్గాణ్యతితరంతి తే ॥ ౨౮ ॥ నిత్యం శమపరా యే చ తథా యే చానసూయకాః । నిత్యస్వాధ్యాయినో యే చ దుర్గాణ్య
తితరంతి తే ॥ ౨౯ ॥ సర్వాన్ దేవాన్నమస్యంతి యే చైకం వేదమాశ్రితాః । శ్రద్దధానాశ్చ దాంతాశ్చ దుర్గాణ్యతితరంతి తే ॥ ౩౦ ॥ తథైవ విప్రప్రవరా

న్నమస్కృత్యయతవ్రతాః । భవంతియేదానరతాదుర్గాణ్యతితరంతితే॥ ౩౧ ॥ తపస్వినశ్చయేనిత్యంకౌమారవ్రతచారిణః । తపసాభావితాత్మానో
దుర్గాణ్యతితరంతితే॥౩౨॥దేవతాతిథిభృత్యానాంపితౄణాంచార్చనేరతాః। శిష్టాన్నభోజినోయేచదుర్గాణ్యతితరంతితే॥ ౩౩॥ అగ్నిమాధాయ
విధివత్ప్రణతాధారయంతియే। ప్రాప్తాస్సోమాహుతించైవదుర్గాణ్యతితరంతితే॥ ౩౪॥ మాతాపిత్రోర్గురుషుచసమ్యగ్వర్తంతియేసదా। యథా
త్వంవృష్ణిశార్దూలేత్యుక్త్వైవంవిరరామసః॥౩౫॥ తస్మాత్త్వమపికౌంతేయపితృదేవద్విజాతిథీన్। సమ్యక్పూజయసేనిత్యంగతిమిష్టామవాప్స్యసి॥
౩౬॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- కృష్ణనారదసంవాదే-ఏకత్రింశోధ్యాయః-..................*

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహమహాప్రాజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద। త్వత్తోహంశ్రోతుమిచ్ఛామిధర్మంభరతసత్తమ॥౧॥ శరణాగతంయేరక్షంతిభూతగ్రామం
చతుర్విధమ్। కింతస్యభరతశ్రేష్ఠఫలంభవతితత్వతః॥ ౨॥ భీష్మః॥ఇదంశృణుమహాప్రాజ్ఞధర్మపుత్రమహాయశః।ఇతిహాసంపురావృత్తంశరణార్థంమ
హాఫలమ్॥ ౩॥ ప్రపాత్యమానశ్శ్యేనేనకపోతఃప్రియదర్శనః । వృషదర్భంమహాభాగంనరేంద్రంశరణంగతః ॥ ౪ ॥ సతందృష్ట్వావిశుద్ధాత్మాత్రాసా
దంకముపాగతమ్ । ఆశ్వాస్యాశ్వసిహీత్యాహనతేస్తిభయమండజ॥ ౫॥ భయంతేసుమహత్కస్మాత్కుత్రకింవాకృతంత్వయా।యేనత్వమిహసంప్రా
ప్తోవిసంజ్ఞోభ్రాంతచేతనః॥ ౬॥ నవనీలోత్పలాపీడచారువర్ణసుదర్శన। దాడిమాశోకపుష్పాక్షమాత్రసస్త్వాభయంతవ॥ ౭॥ మత్సకాశమనుప్రాప్తం
నత్వాంకశ్చిత్సముత్సహేత్। మనసాగ్రహణంకర్తుంరక్షాధ్యక్షపురస్కృతమ్॥ ౮॥ కాశిరాజ్యంతదద్యైవంత్వదర్థంజీవితంతథా। త్యజేయంభవ
విస్రబ్ధఃకపోతనభయంతవ॥ ౯॥ శ్యేనః॥ మమైతద్విహితంభక్ష్యంనరాజంస్త్రాతుమర్హసి।అతిక్రాంతంచప్రాప్తంచప్రయత్నాచ్చోపపాదితమ్॥౧౦॥
మాంసంచరుధిరంచాస్యమజ్జామేదశ్చమేహితమ్। పరితోషకరోహ్యేషసమమాస్యాగ్రతోభవ॥ ౧౧॥ తృష్ణామేబాధతేత్యుగ్రాక్షుధానిర్దహతీవమే
ముంచైనంనహిశక్ష్యామిరాజన్మందయితుంక్షుధాం॥ ౧౨ ॥ మయాహ్యనుసృతోహ్యేషమత్పక్షనఖవిక్షతః। కించిదుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసంనరాజన్
గోప్తుమర్హసి ॥ ౧౩॥ యదిస్వవిషయేరాజన్ప్రభుస్త్వంరక్షణేనృణామ్। ఖేచరస్యతృషార్తస్యనత్వంప్రభురథోత్తమః॥౧౪॥ యదివైరిషుభృత్యే
షుస్వజనవ్యవహారయోః। విషయేష్వింద్రియాణాంచఆకాశేమాపరాక్రమ ॥ ౧౫ ॥ ప్రభుత్వంహిపరాక్రమ్యసమ్యక్పక్షహరేషుతే। యదిత్వమిహ
ధర్మార్థీమామపిద్రష్టుమర్హసి॥౧౬ ॥ భీష్మః ॥ శ్రుత్వాశ్యేనస్యతద్వాక్యంరాజర్షిర్విస్మయంగతః। సంభావ్యచైనంతద్వాక్యంతదర్థీప్రత్యభా
షత॥౧౭॥ రాజా॥గోవృషోవావరాహోవామృగోవామహిషోపివా । త్వదర్థమద్యక్రియతాంక్షుధాప్రశమనాయతే॥ ౧౮॥ శరణాగతంనత్యజే
యమితిమేవ్రతమాహితమ్। నముంచతిమమాంగానిద్విజోయంపశ్యవైద్విజ॥౧౯॥ శ్యేనః ॥ నవరాహంనచోక్షాణంనచాన్యాన్వివిధాన్ద్విజాన్। భక్ష
యామిమహారాజకిమన్నాద్యేనతేనమే॥౨౦॥యస్తుమేవిహితోభక్ష్యస్స్వయందేవైస్సనాతనః। శ్యేనాఃకపోతాన్ఖాదంతిస్థితిరేషాసనాతనీ॥ ౨౧॥ఉ
శీనరకపోతేతుయదిస్నేహస్తవానఘ । తతస్త్వంమేప్రయచ్ఛాద్యస్వమాంసంతులయాధృతమ్॥ ౨౨॥ రాజా॥ మహాననుగ్రహోమేద్యయస్త్వ
మద్యమిహాత్థమామ్।బాఢమేవంకరిష్యామీత్యుక్త్వాసౌరాజసత్తమః॥౨౩॥ ఉత్కృత్యోత్కృత్యమాంసానితులయాసమతోలయత్ । అంతఃపురేతత
స్తస్యస్త్రియోరత్నవిభూషితాః॥ ౨౪॥హాహాభూతావినిష్క్రాంతాశ్శ్రుత్వాపరమదుఃఖితాః। తాసాంరుదితశబ్దేనమంత్రిభృత్యజనస్యచ॥౨౫॥ బ
భూవసుమహాన్నాదోమేఘగంభీరనిస్వనః। నిరుద్ధంగగనంసర్వంవ్యభ్రమేఘైస్సమంతతః॥౨౬॥మహీప్రచలితాచాసీత్తస్యసత్యేనకర్మణా।సరాజా
పార్శ్వతశ్చైవబాహుభ్యామూరుతశ్చయత్ ॥౨౭॥తానిమాంసానిసంఛిద్యతులాంపూరయతేశనైః। తథాపినసమస్తేనకపోతేనబభూవహ॥ ౨౮॥
అస్థిభూతోయదారాజానిర్మాంసోరుధిరస్రవః।తులాంతతస్సమారూఢస్స్వమాంసక్షయముత్సృజన్॥ ౨౯ ॥ తతస్సేంద్రాస్త్రయోలోకాస్తంనరేం

ద్రుముపస్థితాః । భేర్యశ్చాకాశగాస్తత్ర వాదితా దేవదుందుభిః ॥ ౩౦ ॥ అమృతేనావసిక్తశ్చ వృషదర్భో నరేశ్వరః । దివ్యైశ్చసుసుఖైర్గాత్రైర్యైరభివృష్టః పునః పునః ॥ ౩౧ ॥ దేవగంధర్వసంఘాతైరప్సరోభిశ్చ సర్వతః । నృత్తైశ్చైవోపగీతశ్చ పితామహ ఇవ ప్రభుః ॥ ౩౨ ॥ హేమప్రాసాదసంబాధమణికాంచనతోరణమ్ । స వైడూర్యమణిస్తంభం విమానం సమధిష్ఠితః ॥ ౩౩ ॥ స రాజర్షిర్గతస్స్వర్గం కర్మణా తేన శాశ్వతమ్ । శరణాగతేషు చైవత్వం కురు సర్వం యుధిష్ఠిర ॥ ౩౪ ॥ భక్తానామనురక్తానామాశ్రితానాం చ రక్షితా । దయావాన్ సర్వభూతేషు పరత్ర సుఖమేధతే ॥ ౩౫ ॥ సాధువృత్తో హి యో రాజా సద్వృత్తమనుతిష్ఠతి । కిన్న ప్రాప్తం భవేత్తేన స్వవ్యాజేనేహ కర్మణా ॥ ౩౬ ॥ స రాజర్షిర్విశుద్ధాత్మా ధీరస్సత్యపరాక్రమః । కాశీనామీశ్వరః ఖ్యాతః త్రిషు లోకేషు కర్మణా ॥ ౩౭ ॥ యోఽప్యన్యః కారయేదేవం శరణాగతరక్షణమ్ । సోఽపి గచ్ఛేత్తామేవ గతిం భరతసత్తమ ॥ ౩౮ ॥ ఇదం వృత్తం హి రాజర్షేర్వృషదర్భస్య కీర్తయన్ । పూతాత్మా వై భవేల్లోకే శృణుయాద్యశ్చ నిత్యశః ॥ ౩౯ ॥ .... *

ఇతి- శ్యేనకపోతాఖ్యానే- ద్వాత్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ కిం రాజ్ఞస్సర్వకృత్యానాం గరీయస్స్యాత్పితామహ । కుర్వన్ కిం కర్మ నృపతిరుభౌ లోకౌ సమశ్నుతే ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ ఏతద్రాజ్ఞః కృత్యతమమభిషిక్తస్య భారత । బ్రాహ్మణానామనుష్ఠానమత్యంతం సుఖమిచ్ఛతా ॥ ౨ ॥ కర్తవ్యం పార్థివేంద్రేణ తద్విద్ధి భరతర్షభ । శ్రోత్రియాన్ బ్రాహ్మణాన్ వృద్ధాన్ నిత్యమేవాభిపూజయేత్ ॥ ౩ ॥ పౌరజానపదాంశ్చాపి బ్రాహ్మణాంశ్చ బహుశ్రుతాన్ । సాంత్వేన భోగదానేన నమస్కారైస్తథార్చయేత్ ॥ ౪ ॥ ఏతత్కృత్యతమం రాజ్ఞో నిత్యమేవోపలక్షయేత్ । అథాత్మానం యథా పుత్రాంస్తథైతాన్ ప్రతిపాలయేత్ ॥ ౫ ॥ యే చాప్యేషాం పూజ్యతమాస్తాన్ దృఢం ప్రతిపూజయేత్ । తేషు శాంతేషు తద్రాష్ట్రం సర్వమేవ విరాజతే ॥ ౬ ॥ తే పూజ్యాస్తే నమస్కార్యా మాన్యాస్తే పితరో యథా । తేష్వేవ యాత్రా లోకానాం భూతానామివ వాసవే ॥ ౭ ॥ అభిచారైరుపాయైశ్చ దహేయురపి తేజసా । నిశ్శేషం కుపితాః కుర్యురుగ్రాస్సత్యపరాక్రమాః ॥ ౮ ॥ నాంతమేషాం ప్రపశ్యామి న దిశశ్చాప్యపావృతాః । కుపితాస్సముదీక్షంతే దావేష్వగ్నిశిఖా ఇవ ॥ ౯ ॥ బిభ్యత్యేషాం సాహసికా గుణాస్తేషామతీవ హి । కూపా ఇవ తృణచ్ఛన్నా విశుద్ధా ద్యౌరివాపరే ॥ ౧౦ ॥ ప్రసహ్యకారిణః కేచిత్ కార్పాసమృదవోఽపరే । సంతి చైషామతిశఠాస్తథైవాన్యే తపస్వినః ॥ ౧౧ ॥ కృషిగోరక్షమప్యేకే భైక్షమన్యేఽప్యనుష్ఠితాః । చోరాశ్చాన్యేఽనృతాశ్చాన్యే తథాన్యే నటనర్తకాః ॥ ౧౨ ॥ సర్వకర్మసహాశ్చాన్యే పార్థివేష్వితరేషు చ । వివిధాకారయుక్తాశ్చ బ్రాహ్మణా భరతర్షభ ॥ ౧౩ ॥ నానాకర్మసు రక్తానాం బహుకర్మోపజీవినామ్ । ధర్మజ్ఞానాం సతాం తేషాం నిత్యమేవానుకీర్తయేత్ ॥ ౧౪ ॥ పితౄణాం దేవతానాం చ మనుష్యోరగరక్షసామ్ । పురాప్యేతే మహాభాగా బ్రాహ్మణా వై జనాధిప ॥ ౧౫ ॥ నైతే దేవైర్న పితృభిర్న గంధర్వైర్న రాక్షసైః । నాసురైర్న పిశాచైశ్చ శక్యా జేతుం ద్విజాతయః ॥ ౧౬ ॥ అదైవం దైవతం కుర్యుర్దైవతం చాప్యదైవతమ్ । యమిచ్ఛేయుస్స రాజా స్యాద్యో నేష్టస్స పరాభవేత్ ॥ ౧౭ ॥ పరివాదం చ యే కుర్యుర్బ్రాహ్మణానామచేతసః । సత్యం బ్రవీమి తే రాజన్ వినశ్యేయుర్న సంశయః ॥ ౧౮ ॥ నిందాప్రశంసాకుశలాః కీర్త్యకీర్తిపరాయణాః । పరికుప్యంతి తే రాజన్ సతతం ద్వేషతాం ద్విజాః ॥ ౧౯ ॥ బ్రాహ్మణా యం ప్రశంసంతి పురుషస్స ప్రవర్ధతే । బ్రాహ్మణైర్యః పరాకృష్టః పరాభూయాత్క్షణాద్ధి సః ॥ ౨౦ ॥ శకా యవనకాంభోజాస్తాస్తాః క్షత్రియజాతయః । వృషలత్వం పరిగతా బ్రాహ్మణానామదర్శనాత్ ॥ ౨౧ ॥ ద్రావిడాశ్చ కళింగాశ్చ పులిందాశ్చాప్యుశీనరాః । కోలిసర్పా మాహిషకాస్తాస్తాః క్షత్రియజాతయః ॥ ౨౨ ॥ వృషలత్వం పరిగతా బ్రాహ్మణానామదర్శనాత్ । శ్రేయాన్ పరాజయస్తేభ్యో న జయో జయతాం వర ॥ ౨౩ ॥ యస్తు సర్వమిదం హన్యాద్బ్రాహ్మణం చ న తత్సమమ్ । బ్రహ్మవధ్యా మహాదోష ఇత్యాహుః పరమర్షయః ॥ ౨౪ ॥ పరివాదో ద్విజాతీనాం న శ్రోతవ్యః కథంచన । ఆసీతాధోముఖస్తూష్ణీం సముత్థాయ వ్రజేచ్చ వా ॥ ౨౫ ॥ న స జాతో జనిష్యో వా పృథివ్యామిహ కశ్చన । యో బ్రాహ్మణవిరోధేన సుఖం జీవితుముత్సహేత్ ॥ ౨౬ ॥ దుర్గ్రాహో ముష్టినా వాయుర్దుస్స్పర్శః పాణినా శశీ । దుర్ధరా పృథి

వీరాజర్షభజర్షయాబ్రాహ్మణాభువి ॥౨౭॥ ఇతి-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- బ్రాహ్మణప్రశంసాయాం-త్రయస్త్రింశోధ్యాయః-
భీష్మః॥ బ్రాహ్మణానేవసతతంభృశంసంపరిపూజయేత్ । ఏతేహిసోమరాజానఈశ్వరాస్సుఖదుఃఖయోః॥౧॥ఏతేభోగైరలంకారైరన్యైశ్చైవకిమి
చ్ఛకైః। సదాపూజ్యానమస్కారైరక్ష్యాశ్చపితృవన్నృప॥౨॥తతోరాష్ట్రస్యశాంతిర్హిభూతానామివవాసవాత్ । జాయతాంబ్రహ్మవర్చస్వీరా
ష్ట్రేవైబ్రాహ్మణశ్శుచిః॥ ౩॥ మహారథశ్చరాజన్యఏష్టవ్యశ్శత్రుతాపనః। బ్రాహ్మణంజాతిసంపన్నంధర్మజ్ఞంసంశితవ్రతమ్ ॥ ౪॥ వాసయేతగృహేరా
జన్నతస్మాత్పరమస్తివై। బ్రాంహణేభ్యోహవిర్దత్తంప్రతిగృహ్ణంతిదేవతాః ॥ ౫॥ పితరస్సర్వభూతానాంనైతేభ్యోవిద్యతేపరమ్।ఆదిత్యశ్చంద్రమా
వాయురాపోభూరంబరందిశః॥ ౬॥ సర్వేబ్రాంహణమావేశ్యసంసదాన్నముపభుంజతే। నతస్యాశ్నంతిపితరోయస్యవిప్రానభుంజతే॥ ౭॥ దేవాశ్చాప్య
స్యనాశ్నంతిపాపస్యబ్రాంహణద్విషః। బ్రాంహణేషుతుతుష్టేషుప్రీయంతేపితరస్సదా॥ ౮॥ తథైవదేవతారాజన్నాత్రకార్యావిచారణా।తథైవతేపిప్రీ
యంతేయేషాంభవతితద్ధవిః॥ ౯॥ నచప్రేత్యవినశ్యంతిగచ్ఛంతిచపరాంగతిమ్ । యేనయేనైవహవిషాబ్రాంహణాంస్తర్పయేన్నరః॥ ౧౦॥ తేనతేనైవప్రీ
యంతేపితరోదేవతాస్తథా। బ్రాంహణోవేదతద్భూతంప్రభవంతియతఃప్రజాః ॥ ౧౧॥ యతశ్చాయంప్రభవతిప్రేత్యయత్రచగచ్ఛతి । వేదైషమార్గ
స్స్వర్గస్యతథైవనరకస్యచ॥ ౧౨॥ ఆగతానాగతేచోభేబ్రాంహణోద్విపదాంవరః। బ్రాంహణోభరతశ్రేష్ఠస్వధర్మంచైవవేదయః॥ ౧౩॥ యెచైన
మనువర్తంతేతేనయాంతిపరాభవమ్ ।నతేప్రేత్యవినశ్యంతిగచ్ఛంతినపరాభవమ్॥౧౪॥ యద్బ్రాంహణముఖాత్ప్రాప్తంప్రతిగృహ్ణంతివైవచః । భూ
తాత్మానోమహాత్మానస్తేనయాంతిపరాభవమ్॥ ౧౫॥ క్షత్రియాణాంప్రతపతాంతేజసాచబలేనచ ॥ బ్రాంహణేష్వేవశామ్యంతితేజాంసిచబలానిచ॥
౧౬॥ భృగవస్తాలజంఘాంశ్చనీపానాంగిరసోజయన్। భరద్వాజోవైతహవ్యానైలాంశ్చభరతర్షభ॥ ౧౭॥చిత్రాయుధాంశ్చాప్యజయన్నేతేకృష్ణాజి
నధ్వజాః॥ప్రక్షిప్యాథశ్చకుంభ్యాంవైపురగామినమాహరన్॥౧౮॥యత్కించిత్కథ్యతేలోకేశ్రూయతేదృశ్యతేపివా।సర్వంతద్బ్రాహ్మణేష్వేవగూఢో
గ్నిరివదారుషు॥ ౧౯॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । సంవాదంవాసుదేవస్యపృథ్వ్యాశ్చభరతర్షభ॥ ౨౦॥ వాసుదేవః॥మాతరం
సర్వభూతానాంపృచ్ఛేత్వాంసంశయంశుభే। కేనస్విత్కర్మణాపాపంవ్యపోహతినరోగృహీ ॥ ౨౧॥ పృథివీ ॥ బ్రాహ్మణానేవసేవేతపవిత్రంహ్యేతదు
త్తమమ్। బ్రాహ్మణాన్సేవమానస్యరజస్సర్వంప్రణశ్యతి ॥ ౨౨ ॥ అతోభూతిరతోకీర్తిరతోబుద్ధిఃప్రజాయతే । మహారథశ్చరాజన్యఏష్టవ్యశ్శత్రుతా
పనః॥ ౨౩ ॥ ఇతిమాంనారదఃప్రాహసతతంసర్వభూతయే। బ్రాంహణంజాతిసంపన్నంధర్మజ్ఞంశంసితంశుచిమ్ ॥ ౨౪ ॥ అపరేషాంపరేషాంచపరేభ్య
శ్చైవయేపరే। బ్రాంహణాయంప్రశంసంతిసమనుష్యఃప్రవర్ధతే ॥ ౨౫॥ అథయోబ్రాంహణాన్క్రుష్టఃపరాభవతిసోచిరాత్ । యథామహార్ణవేక్షి
ప్తఆమలోష్టోవినశ్యతి ॥ ౨౬॥ తథాదుశ్చరితంసర్వంపరాభావాయకల్పతే । పశ్యచంద్రేకృతంలక్ష్మసముద్రేలవణోదకమ్ ॥ ౨౭॥ తథాభగసహస్రే
ణమహేంద్రఃపరిచిహ్నితః। తేషామేవప్రభావేనసహస్రనయనోహ్యసౌ ॥ ౨౮ ॥ శతక్రతుస్సమభవత్పశ్యమాధవయాదృశమ్ । ఇచ్ఛన్కీర్తించభూ
తించలోకాంశ్చమధుసూదనః॥ ౨౯॥ బ్రాంహణానుమతేతిష్ఠేత్పురుషశ్శుచిరాత్మవాన్ ॥ ౩౦॥ ఇత్యేతద్వచనంశ్రుత్వామేదిన్యామధుసూదనః । సా
ధుసాధ్వితికౌరవ్యమేదినీంప్రత్యపూజయత్ ॥ ౩౧॥ ఏతాంశ్రుత్వోపమాంపార్థప్రయతోబ్రాంహణర్షభాన్। సతతంపూజయేథాస్త్వంతతశ్శ్రేయోభి
భవస్స్యసే ॥ ౩౨॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి - బ్రాంహణప్రశంసాయాం- చతుస్త్రింశోధ్యాయః-

భీష్మః॥ జన్మనైవమహాభాగోబ్రాంహణోనామజాయతే। నమస్యస్సర్వభూతానామతిథిఃప్రసృతాగ్రభుక్ ॥౧॥సర్వార్థాన్సుహృదస్తాతబ్రాంహణా

సుమనోముఖాః। గీర్భిర్మంగళయుక్తాభిరనుధ్యాయంతుపూజితాః॥ ౨॥ సర్వాన్నోన్నాద్విపతస్తాత బ్రాహ్మణాజాతమన్యవః।గీర్భిర్దారుణయుక్తా
భిరభిధ్యాసురపూజితాః ॥ ౩॥ అత్రగాథాఃపురాగీతాఃకీర్తయంతిపురావిదః । సృష్ట్వాద్విజాతీన్ధాతాహియథాపూర్వంసమాదధత్ ॥ ౪॥ నచాన్య
దిహకర్తవ్యంకించిదూర్ధ్వంయథావిధి। గుప్తోగోపాయతేబ్రహ్మశ్రేయోవస్తేనశోభనమ్॥ ౫॥ స్వమేవకుర్వతాంకర్మశ్రీర్వోబ్రాహ్మీభవిష్యతి । ప్ర
మాణఞ్చసర్వభూతానాంప్రగ్రహాశ్చభవిష్యథ ॥ ౬॥ నశౌద్రంకర్మకర్తవ్యంబ్రాహ్మణేనవిపశ్చితా। శౌద్రంహికుర్వతఃకర్మధర్మస్సముపరుధ్యతే॥ ౭॥
శ్రీశ్చబుద్ధిశ్చతేజశ్చవిభూతిశ్చప్రతాపినీ। స్వాధ్యాయేనైవమాహాత్మ్యంవిపులంప్రతిపత్స్యతే ॥ ౮॥ హుత్వాచాహవనీయస్థంమహాభాగ్యేప్రతిష్ఠితాః।
అగ్రభోజ్యాఃప్రసూతీనాంశ్రియాబ్రాహ్మ్యానుకల్పితాః ॥ ౯ ॥ శ్రద్ధయాపరయాయుక్తాహ్యనభిద్రోహలబ్ధయా। దమస్వాధ్యాయనిరతాస్సర్వాన్కా
మానవాప్స్యథ॥ ౧౦॥యచ్చైవమానుషేలోకేయచ్చదేవేషుకించన। సర్వంతుతపసాసాధ్యంజ్ఞానేననియమేనచ ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యేవంబ్రహ్మగీతాస్తేస
మాఖ్యాతామయానఘ। విప్రాణామనుకంపార్థంతేనప్రోక్తంహిధీమతా॥ ౧౨॥ భూయస్తేషాంబలంమన్యేయథారాజ్ఞస్తపస్వినః।దురాసదాశ్చచం
డాశ్చరభసాక్షిప్రకారిణః॥ ౧౩॥ సంత్యేషాంసింహసత్త్వాశ్చవ్యాఘ్రసత్త్వాస్తథాపరే। వరాహమృగసత్త్వాశ్చజలసత్త్వాస్తథాపరే॥ ౧౪॥ సర్ప
స్పర్శసమాఃకేచిత్తథాన్యేమకరస్పృశః। విభాష్యఘాతినఃకేచిత్తథాచక్షుర్హణోఽపరే ॥ ౧౫॥ సంతిచాశీవిషసమాస్సంతిమందాస్తథాపరే। వివి
ధానీహవృత్తానిబ్రాహ్మణానాంయుధిష్ఠిర॥ ౧౬॥ మేఖలాద్రవిడాలాటాఃపౌండ్రాఃకోంకణజాస్తథా।శౌండికాదరదాదర్వాశ్చౌరాశ్చబరబర్బరాః॥
౧౭॥ కిరాతాయవనాశ్చైవతాస్తాఃక్షత్రియజాతయః। వృషలత్వమనుప్రాప్తాబ్రాహ్మణానామమర్షణాత్ ॥ ౧౮॥ బ్రాహ్మణాంపరిభవాదసురా
స్సలిలేశయాః। బ్రాహ్మణానాంప్రసాదాచ్చదేవాస్స్వర్గనివాసినః ॥ ౧౯॥ అశక్యంస్ప్రష్టుమాకాశమచాల్యోహిమవాన్గిరిః।అధార్యాసేతునా
గంగాదుర్జయాబ్రాహ్మణాభువి ॥ ౨౦ ॥నబ్రాహ్మణవిరోధేనశక్యాశాస్తుంవసుంధరా। బ్రాహ్మణాహిమహాత్మానోదేవానామపిదేవతాః ॥ ౨౧॥
తాన్పూజయస్వసతతందానేనపరిచర్యయా। యదీచ్ఛసిమహీంభోక్తుమిమాంసాగరమేఖలామ్ ॥ ౨౨॥ ప్రతిగ్రహేణతేజోహివిప్రాణాంశామ్యతే
నఘ। ప్రతిగ్రహంయేనేచ్ఛేయుస్తేపిరక్ష్యాస్త్వయానృప ॥ ౨౩॥ ....*

* ఇతిఆనుశాసనికపర్వణి - బ్రాహ్మణప్రశంసాయాం - పంచత్రింశోఽధ్యాయః- *

భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । శక్రశంబరసంవాదంతంనిబోధయుధిష్ఠిర॥ ౧ ॥ శక్రోహ్యజ్ఞాతరూపేణజటీభూత్వారజోరు
ణః। విప్రరూపంసమాస్థాయప్రశ్నంపప్రచ్ఛశంబరమ్ ॥౨॥ శక్రః ॥ కేనశంబరవృత్తేనస్వజాత్యానధితిష్ఠసి। శ్రేష్ఠంత్వాంకేనమన్యంతేతన్మేప్రబ్రూహి
తత్త్వతః॥ ౩॥ శంబరః॥ నాసూయామిసదావిప్రాన్బ్రాహ్మమేవచమేమతమ్। శాస్త్రాణివదతోవిప్రాన్సంమన్యామియథాసుఖమ్॥౪॥శ్రుత్వాచనా
వజానామినాపరాధ్యామికర్హిచిత్। అభ్యర్చ్యాభ్యనుపృచ్ఛామిపాదౌగృహ్ణామిధీమతామ్॥ ౫॥ తేవిస్రబ్ధాఃప్రభాషంతేసంపృచ్ఛంతేచమాంసదా।
ప్రమత్తేష్వప్రమత్తోస్మిసదాసుప్తేషుజాగృమి॥ ౬॥ తేమాంశాస్త్రపథేయుక్తంబ్రహ్మణ్యమనసూయకమ్। సమాసించంతిశాస్తారఃక్షౌద్రంమధ్వివమక్షి
కాః ॥ ౭॥ యచ్చభాషంతిసంతుష్టాస్తచ్చగృహ్ణామిమేధయా। సమాధిమాత్మనోనిత్యమనులోమమచింతయమ్॥౮॥సోహంవాగగ్రమిష్టానాంరసానామ
వలేహకః। స్వజాత్యానధితిష్ఠామినక్షత్రాణీవచంద్రమాః॥౯॥ ఏతత్పృథివ్యామమృతమేతచ్చక్షురనుత్తమమ్। యద్బ్రాహ్మణముఖాచ్ఛాస్త్రమిహ
శ్రుత్వాప్రవర్తతే॥౧౦॥ ఏతత్కారణమాజ్ఞాయదృష్ట్వాదేవాసురంపురా। యుద్ధంపితామేహృష్టాత్మావిస్మితస్సమపద్యత॥౧౧॥దృష్ట్వాచబ్రాహ్మణా
నాంతుమహిమానంమహాత్మనామ్। పర్యపృచ్ఛత్కథమమీసిద్ధాఇతినిశాకరమ్॥౧౨॥సోమఉవాచ॥బ్రాహ్మణాస్తపసాసర్వేసిధ్యంతేవాగ్బలాస్సదా।

భుజవీర్యాశ్చరాజానోవాగస్త్రాశ్చద్విజాతయః॥౧౩॥ ప్రణవంచాప్యధీయీతబ్రాహ్మీర్దుర్వాసతీర్వసః। నిర్మన్యురపినిర్మానోయతిస్స్యాత్సమద
ర్శనః॥ ౧౪॥ అపిచజ్ఞానసంపన్నస్సర్వాన్వేదాన్పితుర్గృహే। శ్లాఘ్యమానఇవాధీయాద్గ్రామ్యఇత్యేవతంవిదుః॥ ౧౫॥ భూమిరేతౌనిగిరతిసర్పోబి
లశయానివ। రాజానంచాప్యయోద్ధారంబ్రాహ్మణంచాప్రవాసినమ్॥ ౧౬॥ అభిమానశ్శ్రియంహంతిపురుషస్యాల్పమేధసః। గర్భేణదుష్యతేకన్యాగృ
హవాసేనచద్విజః॥ ౧౭॥ ఇత్యేతన్మేపితాశ్రుత్వాసోమాదద్భుతదర్శనాత్। బ్రాహ్మణాన్పూజయామాసతథైవాహంమహావ్రతాన్ ॥ ౧౮ ॥ భీ
ష్మః॥ శ్రుత్వైతద్వచనంశక్రోదానవేంద్రముఖాచ్చ్యుతమ్। ద్విజాన్సంపూజయామాసమహేంద్రత్వమవాపచ॥ ౧౯॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- ఇంద్రశంబరసంవాదే- షట్త్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అపూర్వంచభవేత్పాత్రమథవాపిచిరోషితమ్। దూరాదభ్యాగతంచాపికింపాత్రంస్యాత్పితామహ॥౧॥భీష్మః॥ క్రియాభవతికేషాంచిదు
పాంశువ్రతముత్తమమ్। యోయోయాచేతయత్కించిత్సర్వందద్యామఇత్యపి॥ ౨॥ అపీడయన్భృత్యవర్గమిత్యేవమనుశుశ్రుమ। పీడయన్భృత్యవ
ర్గంహిఆత్మానమపకర్షతి॥౩॥ అపూర్వంభావయేత్పాత్రంయచ్చాపస్యాచ్చిరోషితమ్। దూరాదభ్యాగతంచాపితత్పాత్రంచవిదుర్బుధాః॥ ౪॥
యుధిష్ఠిరః॥అపీడయాచభూతానాంధర్మస్యాహింసయాతథా। పాత్రంవిద్యాత్తుతత్త్వేనయస్మైదత్తంనసంతపేత్॥౫॥ భీష్మః॥ఋత్విక్పురోహితా
చార్యాశ్శిష్యసంబంధిబాంధవాః। సర్వేపూజ్యాశ్చమాన్యాశ్చశ్రుతవంతోనసూయకాః॥౬॥అతోన్యథావర్తమానాస్సర్వేనార్హంతిసత్క్రియామ్।
తస్మాన్నిత్యంపరీక్షేతపురుషాన్ప్రణిధాయవై॥ ౭ ॥ అక్రోధస్సత్యవచనమహింసాదమఆర్జవమ్। అద్రోహోనభిమానశ్చహ్రీస్తితిక్షాతపశ్శమః॥
౮॥ యస్మిన్నేతానిదృశ్యంతేహ్యకాదశచభారత। స్వభావతోనివిష్టానితత్పాత్రంమానమర్హతి॥ ౯॥ తథాచిరోషితంచాపిసంప్రత్యాగతమేవచ।
అపూర్వంచైవపూర్వంచతత్పాత్రంమానమర్హతి॥ ౧౦ ॥ అప్రామాణ్యంచవేదానాంశాస్త్రాణాంచాభిలంఘనమ్। అవ్యవస్థాచసర్వత్రఏతన్నాశ
నమాత్మనః॥ ౧౧॥ భవేత్పండితమానీయోబ్రాహ్మణోవేదనిందకః। ఆన్వీక్షికీంతర్కవిద్యామనురక్తోనిరర్థికామ్॥ ౧౨॥హేతువాదాన్బ్రువన్సత్సువి
జేతాహేతువాదికః। ఆక్రోష్టాచాతివక్తాచబ్రాహ్మణానాంసదైవహి॥ ౧౩॥ సర్వాభిశంకీమూఢశ్చబాలఃకటుకవాగపి।బోద్ధవ్యస్తాదృశస్తాతనరంశ్వా
నంహితంవిదుః॥ ౧౪॥ యథాశ్వాభషితుంచైవహంతుంచైవావసజ్జతే। ఏవంసంభాషణార్థాయసర్వశాస్త్రవిధాయచ॥ ౧౫॥ లోకయాత్రాచద్ర
ష్టవ్యాధర్మశ్చాత్మహితానిచ। ఏవంనరోవర్తమానశ్శాశ్వతీర్వర్ధతేసమాః॥ ౧౬॥ ఋణమున్ముచ్యదేవానామృషీణాంచతథైవచ। పితౄణామథ
విప్రాణామతిథీనాంచపంచమమ్॥ ౧౭॥ పర్యాయేణవిశుద్ధేనసువినీతేనకర్మణా। ఏవంగృహస్థఃకర్మాణిసర్వాణిధర్మాన్నహీయతే॥ ౧౮ ॥ ...... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- పాత్రపరీక్షాయాం- సప్తత్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ స్త్రీణాంస్వభావమిచ్ఛామిశ్రోతుంభరతసత్తమ। స్త్రియోహిమూలందోషాణాంలఘుచిత్తాహితాఃస్మృతాః॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదా
హరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। నారదస్యచసంవాదంపుంశ్చల్యాపంచచూడయా॥ ౨॥ లోకాననుచరన్సర్వాన్దేవర్షిర్నారదఃపురా। దద
ర్శాప్సరసంబ్రాహ్మీంపంచచూడామనిందితామ్॥ ౩ ॥ తాందృష్ట్వాచారుసర్వాంగీంపప్రచ్ఛాప్సరసంమునిః। సంశయోహృదికశ్చిన్మేబ్రూహితన్మేసు
మధ్యమే॥ ౪॥ భీష్మః॥ ఏవముక్తాథసావిప్రంప్రత్యువాచాథనారదమ్। విషయేసతివక్ష్యామిసమర్థాంమన్యసేచమామ్॥౫॥నారదః॥నత్వామవిషయేభ

ద్రేణి యోక్ష్యామి కథంచన। స్త్రీణాం స్వభావమిచ్ఛామి త్వత్తః శ్రోతుం వరాననే ॥ ౬ ॥ భీష్మః ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచస్తస్య దేవర్షేరప్సరోత్తమా। ప్ర
త్యువాచ న శక్ష్యామి స్త్రీ సతీ నిందితుం స్త్రియః॥ ౭॥ విదితాస్తే స్త్రియో యాశ్చ యాదృశాశ్చ స్వభావతః। న మామర్హసి దేవర్షే నియోక్తుం కార్య
ఈదృశే॥ ౮॥ తాముమవాచ స దేవర్షిః సత్యమేవ సుమధ్యమే। మృషావాదే భవేద్దోషః సత్యే దోషో న విద్యతే॥౯॥ ఇత్యుక్తా సా కృతమతిరభవచ్చారుహాసినీ॥
స్త్రీదోషాన్ శాశ్వతాన్ సత్యాన్ భాషితుం సంప్రచక్రమే॥ ౧౦॥ పంచచూడోవాచ ॥ కులీనా రూపవత్యశ్చ నాథవత్యశ్చ యోషితః। మర్యాదాసు న తి
ష్ఠంతి స దోషః స్త్రీషు నారద॥ ౧౧॥ న స్త్రీభ్యః కించిదన్యద్వై పాపీయస్తరమస్తి వై। స్త్రియో మూలం చ దోషాణాం తథా త్వమపి వేత్థ హ॥౧౨॥ సమాజ్ఞా
తాన్ ఋద్ధిమతః ప్రతిరూపాన్ వశే స్థితాన్। పతీనంతరమాసాద్య నాలం నార్యః ప్రతీక్షితుమ్॥ ౧౩॥ అసద్ధర్మస్త్వయం స్త్రీణామస్మాకం భవతి ప్రభో। పాపీ
యసో నరాన్ యద్వై లజ్జాం త్యక్త్వా భజామహే॥౧౪॥ స్త్రియం హి యః ప్రార్థయతే సన్నికర్షం చ గచ్ఛతి। ఈషచ్చ కురుతే సేవాం తమేవేచ్ఛంతి యో
షితః॥ ౧౫॥ అనర్థిత్వాన్మనుష్యాణాం భయాత్పరిజనస్య చ। మర్యాదాయామమర్యాదాః స్త్రియస్తిష్ఠంతి భర్తృషు॥౧౬॥ నాసాం కశ్చిదగమ్యోऽస్తి నా
సాం వయసి నిశ్చయః। విరూపం రూపవంతం వా పుమానిత్యేవ భుంజతే ॥ ౧౭ ॥ న భయాన్నాప్యనుక్రోశాన్నార్థహేతోః కథంచన। న జ్ఞాతికులసంబం
ధాత్ స్త్రియస్తిష్ఠంతి భర్తృషు॥౧౮॥ యౌవనే వర్తమానానాం మృష్టాభరణవాససామ్। నారీణాం స్వైరవృత్తీనాం స్పృహయంతి కులస్త్రియః॥౧౯॥
యాశ్చ శశ్వద్బహుమతా రక్ష్యంతే దయితాః స్త్రియః। అపి తాః సంప్రసజ్జంతే కుబ్జాంధజడవామనైః॥ ౨౦ ॥ పంగుష్వపి చ దేవర్షే యే చాన్యే కుత్సితా న
రాః। స్త్రీణామగమ్యో లోకేऽస్మిన్నాస్తి కశ్చిన్మహామునే॥ ౨౧॥ యది పుంసాం గతిర్బ్రహ్మన్ కథంచిన్నోపపద్యతే। అప్యన్యోన్యం ప్రవర్తంతే న హి
తిష్ఠంతి భర్తృషు॥ ౨౨॥ అలాభాత్పురుషాణాం హి భయాత్పరిజనస్య హి। వధబంధభయాచ్చాపి స్వయం గుప్తా భవంతి తాః॥ ౨౩॥ చలస్వభావా దుస్సే
వ్యా దుర్గ్రాహ్యా భావతస్తథా। ప్రాజ్ఞస్య పురుషస్యేహ యథా వాచస్తథా స్త్రియః॥ ౨౪॥ నాగ్నిస్తృప్యతి కాష్ఠానాం నాపగానాం మహోదధిః। నాం
తకః సర్వభూతానాం న పుంసాం వామలోచనాః॥ ౨౫॥ ఇదమన్యచ్చ దేవర్షే రహస్యం సర్వయోషితామ్। దృష్ట్వైవ పురుషం హృద్యం యోనిః ప్రక్లిద్య
తే స్త్రియాః॥ ౨౬॥ కామానామపి దాతారం కర్తారం మనసాం ప్రియమ్। రక్షితారం న మృష్యంతి స్వభర్తారమసత్ స్త్రియః॥ ౨౭॥ న కామభోగాన్ విపు
లాన్నాలంకారాన్న సంశ్రయాన్। తథైవ బహుమన్యంతే యథా రత్యామనుగ్రహః॥ ౨౮॥ అంతకః పవనో మృత్యుః పాతాళం బడబాముఖమ్। క్షురధారా
విషం సర్పో వహ్నిరిత్యేకతః స్త్రియః॥ ౨౯॥ యతశ్చ భూతాని మహాంతి పంచ యతశ్చ లోకా విహితా విధాత్రా। యతః పుమాంసః ప్రమదాశ్చ నిర్మితా
స్తదైవ దోషాః ప్రమదాసు నారద॥ ౩౦॥ .... *

ఇతి-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-పంచచూడానారదసంవాదే- అష్టత్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ఇమే వై మానవా లోకే స్త్రీషు సజ్జంత్యభీక్ష్ణశః। మోహేన పరమావిష్టా దైవసృష్టేన పార్థివ॥౧॥ స్త్రియశ్చ పురుషేష్వేవ ప్రత్యక్షం లో
కసాక్షికమ్। అత్ర మే సంశయస్తీవ్రో హృది సంపరివర్తతే॥ ౨॥ కథమాసాం నరాస్సంగం కుర్వతే కురునందన। స్త్రియో వా కేషు రజ్యంతే విరజ్యంతే
చ తాః పునః॥౩॥ ఇతి తాః పురుషవ్యాఘ్ర కథం శక్యాస్తు రక్షితుమ్। ప్రమదాః పురుషేణేహ తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౪॥ ఏతా హి రమమాణాస్తు వంచ
యంతీహ మానవాన్। న చాసాం ముచ్యతే కశ్చిత్పురుషో హస్తమాగతః॥ ౫॥ గావో నవతృణానీవ గృహ్ణంత్యేతా నవం నవమ్। శంబరస్య చ యా మాయా
యా మాయా నముచేరపి॥ ౬॥ బలేః కుంభీనసేశ్చైవ సర్వాస్తా యోషితో విదుః। హసంతం ప్రహసంత్యేతా రుదంతం ప్రరుదంతి చ॥ ౭॥ అప్రియం ప్రియ
వాక్యైశ్చ గృహ్ణతే కాలయోగతః। ఉశనా వేద యచ్ఛాస్త్రం యచ్చ వేద బృహస్పతిః॥౮॥ స్త్రీబుద్ధ్యా న విశిష్యేతే తాస్తు రక్ష్యాః కథం నరైః। అనృతం స

త్యమిత్యాహుస్సత్యంచాపితథానృతమ్॥౯॥ఇతియాస్తాఃకథంవీరసంరక్ష్యాఃపురుషైరిహ।స్త్రీణాంబుద్ధ్యర్థనిష్కర్షాదర్థశాస్త్రాణిశత్రుహన్॥౧౦॥
బృహస్పతిప్రభృతిభిర్మన్యేసద్భిఃకృతానివై।సంపూజ్యమానాఃపురుషైర్వికుర్వంతిమనోనృషు॥౧౧॥ అపాస్తాశ్చతథారాజన్వికుర్వంతిమనఃస్త్రియః।
ఇమాఃప్రజామహాబాహోధార్మిక్యఇతినశ్శ్రుతమ్॥౧౨॥ సత్కృతాసత్కృతాశ్చాపివికుర్వంతిమనస్సదా। కస్తాశ్శక్తోరక్షితుంస్యాదితిమేసంశ
యోమహాన్॥౧౩॥తథాబ్రూహిమహాభాగకురూణాంవంశవర్ధన। యదిశక్యాకురుశ్రేష్ఠరక్షాతాసాంకదాచన॥౧౪॥కర్తుంవాకృతపూర్వంవాతన్మే
వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥౧౫॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి స్త్రీస్వభావకథనే-ఏకోనచత్వారింశోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏవమేవమహాబాహోనాత్రమిథ్యాస్తికించన। యథాబ్రవీషికౌరవ్యనారీంప్రతిజనాధిప॥౧॥అత్రతేవర్తయిష్యామిఇతిహాసంపురాతనమ్।
యథారక్షాకృతాపూర్వంవిపులేనమహాత్మనా॥౨॥ ప్రమదాశ్చయథాసృష్టాబ్రహ్మణాభరతర్షభ । యదర్థంతచ్చతేతాతప్రవక్ష్యామినరాధిప॥ ౩॥
నహిస్త్రీభ్యఃపరంపుత్రపాపీయఃకించిదస్తివై।అగ్నిర్హిప్రమదాదీప్తామాయాశ్చమయజావిభో॥౪॥క్షురధారావిషంసర్పోవహ్నిరిత్యేకతఃస్త్రియః।
ప్రజాఇమామహాబాహోధార్మిక్యఇతినశ్శ్రుతమ్॥ ౫॥ స్వయంగచ్ఛంతిదేవత్వంతతోదేవానియాద్భయమ్। అథాభ్యగచ్ఛన్దేవాస్తేపితామహ
మరిందమ॥౬॥ నివేద్యమానసంచాపితూష్ణీమాసన్నధోముఖాః। తేషామంతర్గతంజ్ఞాత్వాదేవానాంసపితామహః॥౭॥మానవానాంప్రమోహార్థం
కృత్యానార్యోఽసృజత్ప్రభుః। పూర్వసర్గేతుకౌంతేయసాధ్వ్యోనార్యఇహాభవన్॥౮॥అసాధ్వ్యస్తుసముత్పన్నాఃకృత్యాసర్గాత్ప్రజాపతేః। తా
భ్యఃకామాన్యథాకామంప్రాదాద్ధిసపితామహః॥ ౯ ॥ తాఃకామలుబ్ధాఃప్రమదాఃప్రాబాధంతనరాన్సదా । క్రోధంకామస్యదేవేశస్సహాయంచా
సృజత్ప్రభుః॥౧౦॥ అసజ్జంతప్రజాస్సర్వాఃకామక్రోధవశంగతాః।నచస్త్రీణాంక్రియాకాచిదితిధర్మోవ్యవస్థితః॥౧౧॥నిరింద్రియాహ్యశాస్త్రాశ్చస్త్రి
యోనృతమితిశ్రుతిః। శయ్యాసనమలంకారమన్నపానమనార్యతామ్॥౧౨॥దుర్వాగ్భావంరతించైవదదౌస్త్రీభ్యఃప్రజాపతిః । నతాసాంరక్షణంకర్తుం
శక్యంపుంసాకథంచన॥ ౧౩ ॥ అపివిశ్వకృతాతాతకుతస్తుపురుషైరిహ । వాచాచవధబంధైర్వాక్లేశైర్వావివిధైస్తథా॥౧౪॥ నశక్యారక్షితుంనార్య
స్తాహినిత్యమసంయతాః। ఇదంచపురుషవ్యాఘ్రపురస్తాత్ శ్రుతవానహమ్॥౧౫॥ యథారక్షాకృతాపూర్వంవిపులేనగురుస్త్రియః।ఋషిరాసీన్మహా
భాగోదేవశర్మేతివిశ్రుతః॥౧౬॥ తస్యభార్యారుచిర్నామరూపేణాసదృశీభువి । తస్యారూపేణసంమత్తాదేవగంధర్వదానవాః॥౧౭॥విశేషేణతురా
జేంద్రవృత్రహాపాకశాసనః। నారీణాంచరితజ్ఞశ్చదేవశర్మామహామునిః॥౧౮॥యథాశక్తియథోత్సాహంభార్యాంతామభ్యరక్షత। పురందరంచజా
నీతేపరస్త్రీకామచారిణమ్॥౧౯॥ తస్మాద్యత్నేనభార్యాయారక్షణంసచకారహ । సకదాచిదృషిస్తాతయజ్ఞంకర్తుమనాస్తదా॥౨౦॥ భార్యాసంరక్ష
ణంకార్యంకథంస్యాదిత్యచింతయత్ । రక్షావిధానంమనసాససంచింత్యమహాతపాః॥౨౧॥ఆహూయదయితంశిష్యంవిపులంప్రాహభార్గవః॥౨౨॥దేవ
శర్మా॥ యజ్ఞకారోగమిష్యామిరుచించేమాంసురేశ్వరః।యతఃప్రార్థయతేనిత్యంతాంరక్షస్వయథాబలమ్ ॥ ౨౩॥ అప్రమత్తేనతేభావ్యంసదాప్రతిపు
రందరమ్। సహిరూపాణికురుతేవివిధానిభృగూత్తమ॥౨౪॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తోవిపులస్తేనతపస్వీనియతేంద్రియః। సదైవోగ్రతపారాజన్నగ్న్యర్కసదృ
శద్యుతిః॥౨౫॥ ధర్మజ్ఞస్సత్యవాదీచతథేతిప్రత్యభాషత । పునశ్చేదంమహారాజపప్రచ్ఛప్రస్థితంగురుమ్ ॥ ౨౬ ॥ విపులః ॥ కానిరూపాణిశక్రస్యభవం
త్యాగచ్ఛతోమునే। వపుస్తేజశ్చకీదృగ్వైతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨౭॥ భీష్మః ॥ తతస్సభగవాంస్తస్మైవిపులాయమహాత్మనే। ఆచచక్షేయథాత
త్త్వంమాయాంశక్రస్యభారత॥౨౮॥ దేవశర్మా॥ బహుమాయస్సవిప్రర్షేభగవాన్పాకశాసనః। తాంస్తాన్వికురుతేభావాన్బహూనథముహుర్ముహు

హుః॥౨౯॥ కిరీటీవజ్రభృద్వజ్రీమకుటీబద్ధకుండలః । భవత్యథముహూర్తేనచండాలసమదర్శనః ॥ ౩౦ ॥ శిఖీజటీచీరవాసాఃపునర్భవతిపుత్రక। బృ
హచ్ఛరీరశ్చపునశ్చీరవాసాఃపునఃకృశః ॥ ౩౧॥ గౌరంశ్యామంచకృష్ణంచవర్ణంవికురుతేపునః । విరూపోరూపవాంశ్చైవయువావృద్ధస్తథైవచ॥౩౨॥
బ్రాహ్మణఃక్షత్రియశ్చైవవైశ్యశ్శూద్రస్తథైవచ । ప్రతిలోమోనులోమశ్చభవత్యథశతక్రతుః ॥ ౩౩ ॥ శుకవాయసరూపీచహంసకోకిలరూపవాన్॥
సింహవ్యాఘ్రగజానాంచరూపంధారయతేపునః॥౩౪॥ దైవందైత్యమథోరాజ్ఞాంవపుర్ధారయతేపునః। అకృశోవాయుభుగ్భగ్నాంగశ్శకునిర్వికృతస్త
థా॥ ౩౫ ॥ చతుష్పాద్బహురూపశ్చపునర్భవతిబాలిశః । మక్షికామశకాదీనాంవపుర్ధారయతేపిచ॥ ౩౬॥ నశక్యమస్యగ్రహణంకర్తుంవిపులకేన
చిత్। అపివిశ్వకృతాతాతయేనసృష్టమిదంజగత్॥౩౭॥ పునరంతర్హితశ్శక్రోదృశ్యతేజ్ఞానచక్షుషా । వాయుభూతశ్చసపునర్దేవరాజోభవత్యుత॥
౩౮॥ ఏవంరూపాణిసతతంకురుతేపాకశాసనః। తస్మాద్విపులయత్నేనరక్షేమాంతనుమధ్యమామ్॥౩౯॥ యథారుచింనావలిహేద్దేవేంద్రోభృగుసత్త
మ। క్రతావుపహితేన్యస్తంహవిశ్శ్వేవదురాత్మవాన్॥౪౦॥ఏవమాఖ్యాయసమునిర్యజ్ఞకారోగమత్తదా। దేవశర్మామహాభాగస్తతోభరతసత్తమ॥
౪౧॥ విపులస్తువచశ్శ్రుత్వాగురోశ్చింతాముపేయివాన్।రక్షాంచపరమాంచక్రేదేవరాజాన్మహాబలాత్॥౪౨॥కిన్నుశక్యంమయాకర్తుంగురుదారా
భిరక్షణే। మాయావీహిసురేంద్రోసౌదుర్ధర్షశ్చాపివీర్యవాన్॥౪౩॥నాపిధాయాశ్రమంశక్యోరక్షితుంపాకశాసనః। ఉటజంవాతథాహ్యస్యనానా
విధసరూపతా॥ ౪౪ ॥ వాయురూపేణవాశక్రోగురుపత్నీంప్రధర్షయేత్ । తస్మాదిమాంసంప్రవిశ్యరుచింస్థాస్యేహమద్యవై॥ ౪౫॥ అథవాపౌరుషే
ణేయంనశక్యారక్షితుంమయా । బహురూపోహిభగవాన్ఛ్రూయతేపాకశాసనః॥ ౪౬॥ గాత్రేణగాత్రాణ్యస్యాహంసంప్రవేక్ష్యేహిరక్షితుమ్। య
ద్యుచ్ఛిష్టామిమాంపత్నీమద్యపశ్యతిమేగురుః ॥ ౪౭ ॥ శప్స్యత్యసంశయంకోపాద్దివ్యజ్ఞానోమహాతపాః । నచేయంరక్షితుంశక్యాయథాన్యాప్రమదా
నృభిః॥ ౪౮॥ మాయావీహిసురేంద్రోసావహోప్రాప్తోస్మిసంశయమ్ । అవశ్యకరణీయంహిగురోరిహహిశాసనమ్॥ ౪౯॥ యదిత్వేతదహంకుర్యా
మాశ్చర్యంస్యాత్కృతంమయా। యోగేనాథప్రవేశోహిగురుపత్న్యాఃకళేబరే॥ ౫౦ ॥ అశక్తఃపద్మపత్రస్థోజలబిందుర్యథాచలః। నిర్ముక్తస్యరజో
రూపాన్నాపరాధోభవేన్మమ॥ ౫౧॥ యథాహిశూన్యాంపథికస్సభామధ్యావసేత్పథి। తథాద్యావాసయిష్యామిగురుపత్న్యాఃకళేబరమ్॥౫౨॥ ఏవ
మేవశరీరేస్యానివత్స్యామిసమాహితః। ఇత్యేవంధర్మమాలోక్యవేదవేదాంశ్చసర్వశః॥ ౫౩॥తపశ్చవిపులందృష్ట్వాగురోరాత్మనఏవచ। ఇతినిశ్చిత్య
మనసారక్షాంప్రతిసభార్గవః॥ ౫౪॥ అస్వాతిష్ఠత్పరంయత్నంయథాతచ్ఛృణుపార్థివ। గురుపత్నీంసమాసీనోవిపులస్సమహాతపాః॥ ౫౫॥ ఉపాసీ
నామనింద్యాంగీంయథార్థేసమలోభయత్ । నేత్రాభ్యాంనేత్రయోరస్యారశ్మీంసంయోజ్యరశ్మిభిః॥౫౬॥ వివేశవిపులఃకాయమాకాశంపవనోయ
థా। లక్షణంలక్షణేనైవవదనంవదనేనచ॥౫౭॥ అవిచేష్టన్నతిష్ఠద్వైచ్ఛాయేవాంతర్హితోమునిః। తతోవిష్టభ్యవిపులోగురుపత్న్యాఃకళేబరమ్॥౫౮॥
ఉవాసరక్షణేయుక్తోనచసాతమబుధ్యత।యంకాలంనాగతోరాజన్గురుస్తస్యమహాత్మనః॥౫౯॥క్రతుంసమాప్యస్వగృహంతంకాలంసోభ్యరక్షత॥౬౦॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-విపులోపాఖ్యానే-చత్వారింశోధ్యాయః-

భీష్మః॥తతఃకదాచిద్దేవేశోదివ్యరూపవపుర్ధరః। ఇదమంతరమిత్యేవమభ్యాగాత్తమథాశ్రమమ్॥ ౧ ॥ రూపమప్రతిమంకృత్వాలోభనీయంజనాధిప। ద
ర్శనీయతమోభూత్వాప్రవివేశతమాశ్రమమ్॥౨॥సదదర్శతమాసీనంవిపులస్యకళేబరమ్। నిశ్చేష్టంస్తబ్ధనయనంయథాలేఖ్యగతంతథా॥ ౩॥ రుచించ
రుచిరాపాంగీంపీనశ్రోణిపయోధరామ్ । పద్మపత్రవిశాలాక్షీంసంపూర్ణేందునిభాననామ్॥ ౪॥ సాతమాలోక్యసహసాప్రత్యుత్థాతుమియేషహ। రూ

పేణవిస్మితా కోఽసీత్యథవక్తుమివేచ్ఛతీ॥౫॥ఉత్థాతుకామా తు సతీ విష్టబ్ధా విపులేన సా। నిగృహీతా మనుష్యేంద్ర న శశాక విచేష్టితుమ్॥ ౬॥ తామాబభాషే
దేవేంద్రః సామ్నా పరమవల్గునా। త్వదర్థమాగతం విద్ధి దేవేంద్రం మాం శుచిస్మితే॥ ౭ ॥ క్లిశ్యమానమనంగేన త్వత్సంకల్పభవేనహ। తత్సంప్రాప్తం హి
మాం సుభ్రు పురా కాలోఽతివర్తతే॥౮॥తమేవం వాదినం శక్రం శుశ్రావ విపులో మునిః। గురుపత్న్యాశ్శరీరస్థో దదర్శ త్రిదశాధిపమ్ ॥ ౯॥ న శశాక చ సా రా
జన్ ప్రత్యుత్థాతుమనిందితా । వక్తుం చ నాశకద్రాజన్ విష్టబ్ధా విపులేన సా॥౧౦॥ఆకారం గురుపత్న్యాస్తు స విజ్ఞాయ భృగూద్వహః। నిజగ్రాహ మహాతేజా
యోగేన బలవత్ప్రభో॥ ౧౧॥ బబంధ యోగబంధైశ్చ తస్యాస్సర్వేంద్రియాణి సః। తాం నిర్వికారాం దృష్ట్వా తు పునరేవ శచీపతిః॥ ౧౨॥ ఉవాచ వ్రీడితో
రాజంస్తాం యోగబలమోహితామ్। ఏహ్యేహీతి తతస్సా తు ప్రతివక్తుమియేష తమ్॥ ౧౩ ॥ స తాం వాచం గురోః పత్న్యా విపులః పర్యవర్తయత్ । భోః కి
మాగమనే కృత్యమితి తస్యాస్తు నిస్సృతా॥౧౪॥వక్త్రాచ్ఛశాంకసదృశాద్వాణీ సంస్కారభూషణా।వ్రీడితా సా తు తద్వాక్యముక్త్వా పరవశా తదా॥౧౫॥
పురందరశ్చ తత్రస్థో బభూవ విమనా భృశమ్। స తద్వైకృతమాలక్ష్య దేవరాజో విశాంపతే॥౧౬॥అవైక్షత సహస్రాక్షస్తదా దివ్యేన చక్షుషా। స దదర్శ
మునిం తస్యాః శరీరాంతరగోచరమ్॥ ౧౭ ॥ ప్రతిబింబమివాదర్శే గురుపత్న్యాశ్శరీరగమ్।స తం ఘోరేణ తపసా యుక్తం దృష్ట్వా పురందరః॥ ౧౮॥ ప్రావే
పత సుసంత్రస్తః శాపభీతస్తదా విభో। విముచ్య గురుపత్నీం తు విపులస్సుమహాతపాః॥౧౯॥ స్వకళేబరమావిశ్య శక్రం భీతమథాబ్రవీత్ ॥ ౨౦॥ విపులః॥ అ
జితేంద్రియ దుర్బుద్ధే పాపాత్మక పురందర। న చిరం పూజయిష్యంతి దేవాస్త్వాం మానుషాస్తథా॥౨౧॥ కిన్ను తద్విస్మృతం శక్ర న తన్మనసి తే స్థితమ్ । గౌత
మేనాసి యన్మక్రోభగాంగపరిచిహ్నితః॥ ౨౨॥ జానే త్వాం బాలిశమతిమకృతాత్మానమీశ్వరమ్।మయాయం రక్ష్యతే మూఢ గచ్ఛ పాప యథాగతమ్॥ ౨౩॥
నాహం త్వామద్య మూఢాత్మన్ దహేయం హి స్వతేజసా। కృపాయమానస్తు న తే దగ్ధుమిచ్ఛామి వాసవ॥౨౪॥ స చ ఘోరతరో ధీమాన్ గురుస్త్వాం పాప
చేతసమ్। దృష్ట్వా త్వాం నిర్దహేదద్య క్రోధదీప్తేన చక్షుషా॥ ౨౫॥ నైవం తు శక్ర కర్తవ్యం పునర్మాన్యాశ్చ తే ద్విజాః । మాగమస్స్వసుతామాత్యోత్య
యం బ్రహ్మబలార్దితః॥ ౨౬॥ అమరోఽస్మీతి యద్బుద్ధిం సమాస్థాయ ప్రవర్తసే।మావమంస్థా న తపసామసాధ్యం నామ కించన॥౨౭॥భీష్మః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా
వచశ్శక్రో విపులస్య మహాత్మనః। న కించిదుక్త్వా వ్రీడార్తస్తత్రైవాంతరధీయత॥ ౨౮॥యాతే ముహూర్తే తస్మింస్తు దేవశర్మా మహాతపాః॥కృత్వా
యజ్ఞం యథాకామమాజగామ స్వమాశ్రమం॥౨౯॥ఆగతేఽథ గురౌ రాజన్ విపులః ప్రియకర్మకృత్ ।రక్షితాం గురవే భార్యాం న్యవేదయదనిందితాం॥ ౩౦॥
అభివాద్య చ శాంతాత్మా స గురుం గురువత్సలః। విపులః పర్యుపాతిష్ఠద్యథాపూర్వమశంకితః॥౩౧॥ విశ్రాంతాయ తతస్తస్మై సహాసీనాయ భార్యయా।నివే
దయామాస తదా విపులశ్శక్రకర్మ తత్ ॥ ౩౨॥ తచ్ఛ్రుత్వా స మునిశ్శ్రేష్ఠో విపులస్య ప్రతాపవాన్ । బభూవ శీలవృత్తాభ్యాం తపసా నియమేన చ॥౩౩॥విపు
లస్య గురౌ వృత్తిం భక్తిమాత్మని తత్ప్రభుః। ధర్మే చ స్థిరతాం దృష్ట్వా సాధు సాధ్విత్యభాషత॥ ౩౪॥ ప్రతిలభ్య చ ధర్మాత్మా శిష్యం ధర్మపరాయణం।వ
రేణచ్ఛందయామాస దేవశర్మా మహామతిః॥ ౩౫॥ స్థితిం చ ధర్మే జగ్రాహ స తస్మాద్గురువత్సలః। అనుజ్ఞాతశ్చ గురుణా చచారానుపమం తపః॥ ౩౬॥ త
థైవ దేవశర్మాపి సభార్యస్సుమహాతపాః । నిర్భయో బలవృత్రఘ్నాచ్చచార విజనే వనే॥౩౭॥ ....

ఇతి-విపులోపాఖ్యానే ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ విపులస్త్వకరోత్తీవ్రం తపః కృత్వా గురోర్వచః। తపోయుక్తమథాత్మానమమన్యత స వీర్యవాన్॥౧॥ స తేన కర్మణా స్పర్ధన్ పృథివీం పృథివీపతే।
చచార గతభీః ప్రీతో లబ్ధకీర్తిర్వరో నృప॥౨॥ ఉభౌ లోకౌ జితౌ చాపి తథైవామన్యత ప్రభుః। కర్మణా తేన కౌరవ్య తపసా విపులేన చ॥ ౩॥ అథ కాలే వ్యతిక్రాం
తే కస్మింశ్చిత్కురునందన।రుచ్యా భగిన్యా ఆదానం ప్రభూతధనధాన్యవత్ ॥౪॥ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు దివ్యా కాచిద్వరాంగనా।బిభ్రతీ పరమం రూపం జగామా

ఛతపిహోయసా॥౫॥తస్యాశ్శరీరాత్పుష్పాణిపతితానిమహీతలే।తస్యాశ్రమస్యావిదూరేదివ్యగంధానిభారత॥౬॥తాన్యగృహ్ణాత్తతోరాజన్రుచిర్లలితలో
చనా। తదానిమంత్రకస్తస్యాఅంగేభ్యఃక్షిప్రమాగమత్ ॥ ౭॥ తస్యాహిభగినీతాతజ్యేష్ఠానామ్నాప్రభావతీ। భార్యాచిత్రరథస్యాథబభూవాంగేశ్వర
స్యచ॥౮॥ పినహ్యతానిపుష్పాణికేశేషువరవర్ణినీ । ఆమంత్రితాతతోగచ్ఛద్రుచిరంగపతేర్గృహమ్॥ ౯ ॥ పుష్పాణితానిదృష్ట్వాతుతదాంగేంద్రవరాం
గనా। భగినీంచోదయామాసపుష్పార్థేచారులోచనా॥౧౦॥ సాభర్త్రేసర్వమాచష్టరుచిస్సురుచిరాననా।భగిన్యాభాషితంసర్వమృషిస్తచ్చాభ్యనం
దత॥౧౧॥తతోవిపులమానాయ్యదేవశర్మామహాతపాః। పుష్పార్థేచోదయామాసగచ్ఛగచ్ఛేతిభారత॥౧౨॥ విపులస్తుగురోర్వాక్యమవిచార్యమహా
తపాః। సతథేత్యబ్రవీద్రాజంస్తంచదేశంజగామహ॥౧౩॥ యస్మిన్దేశేతుతాన్యాసన్పతితానినభస్తలాత్ । అమ్లానాన్యపితత్రాసన్కుసుమాన్యప
రాణ్యపి॥ ౧౪॥ సతతస్తానిజగ్రాహదివ్యానిరుచిరాణిచ। ప్రాప్తానిస్వేనతపసాదివ్యగంధానిభారత॥ ౧౫॥ సంప్రాప్యతానిప్రీతాత్మాగురోర్వచనకార
కః। తదాజగామతూర్ణంచచంపాంచంపకమాలినీమ్॥ ౧౬॥ సవనేనిర్జనేతాతదదర్శమిథునంనృణామ్। చక్రవత్పరివర్తంతంగృహీత్వాపాణినాక
రమ్॥ ౧౭॥ తత్రైకస్తూర్ణమగమత్తత్పదేచవివర్తయన్। ఏకస్తునతదారాజంశ్చక్రతుఃకలహంతతః॥౧౮॥త్వంశీఘ్రంగచ్ఛసీత్యేకోబ్రవీన్నేతితథాప
రః। నేతినేతిచతౌరాజన్పరస్పరమథోచతుః॥౧౯॥తయోర్విస్పర్ధతోరేవంశపథోయమభూత్తదా।సహసోద్దిశ్యవిపులంతతోవాక్యమథోచతుః॥ ౨౦॥
ఆవయోరనృతంప్రాహయస్తస్యాథద్విజస్యవై। విపులస్యపరేలోకేయాగతిస్సాభవేదితి॥౨౧॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాచవిపులోవిషణ్ణవదనోభవత్। ఏవం
తీవ్రతపాశ్చాహంకష్టశ్చాయంపరిశ్రమః॥ ౨౨॥ మిథునస్యాస్యకింమేస్యాత్కృతంపాపంయథాగతి । అనిష్టాసర్వభూతానాంకీర్తితానేనమేద్యవై ॥
౨౩॥ ఏవంసంచింతయన్నేవవిపులోరాజసత్తమ। అవాఙ్ముఖోదీనమనాదధ్యౌదుష్కృతమాత్మనః॥౨౪॥తతష్షడన్యాన్పురుషానక్షైఃకాంచనరాజతైః॥
అపశ్యద్దీవ్యమానాన్వైరోమహర్షాన్వితాంస్తథా॥ ౨౫॥ కుర్వతశ్శపథంతేనయఃకృతోమిథునేనతు । విపులంవైసముద్దిశ్యతేపివాక్యమథాబ్రువన్ ॥
౨౬॥లోభమాస్థాయయోస్మాకంవిషమంకర్తుముత్సహేత్ ।విపులస్యపరేలోకేయాగతిస్తామవాప్నుయాత్ ॥ ౨౭॥ఏతచ్ఛ్రుత్వాతువిపులోనాపశ్య
ద్ధర్మసంకరమ్। జన్మప్రభృతికౌరవ్యకృతపూర్వమథాత్మనః॥౨౮॥ సప్రదధ్యౌతథారాజన్నగ్నావగ్నిరివాహితః। దహ్యమానేనమనసాశాపంశ్రుత్వా
తథావిధమ్॥౨౯॥తస్యచింతయతస్తాతబహ్వ్యోదిననిశాయయుః । ఇదమాసీన్మనసిచరుచ్యారక్షణకారితమ్॥ ౩౦॥లక్షణంలక్షణేనైవవదనంవదనేన
చ। విధాయనమయాచోక్తంసత్యమేతద్గురోస్తథా॥౩౧॥ఏతదాత్మనికౌరవ్యదుష్కృతంవిపులస్తదా। అమన్యతమహాభాగతథాతచ్చనసంశయః॥ ౩౨॥
సచంపానగరీమేత్యపుష్పాణిగురవేదదౌ।పూజయామాసచగురుంవిధివత్సగురుప్రియః॥౩౩॥ .... *

ఇతి - విపులోపాఖ్యానే - ద్విచత్వారింశోధ్యాయః,

భీష్మః॥తమాగతమభిప్రేక్ష్యశిష్యంవాక్యమథాబ్రవీత్ ।దేవశర్మామహాతేజాయత్తచ్ఛృణుజనాధిప॥౧॥దేవశర్మా॥కింతేవిపులదృష్టంవైతస్మిన్
శిష్యమహావనే। తేత్వాజానంతివిపులఆత్మాచరుచిరేవచ॥౧॥విపులః॥బ్రహ్మర్షేమిథునంకింతత్కేచతేపురుషావిభో । యేమాంజానంతితత్త్వేనయన్మాం
త్వంపరిపృచ్ఛసి॥౩॥ దేవశర్మోవాచ ॥ యద్వైతన్మిథునంబ్రహ్మన్నహోరాత్రంహివిద్ధితమ్। చక్రవత్పరివర్తేతతత్తేజానాతిదుష్కృతమ్॥ ౪॥
యేచతేపురుషావిప్రఅక్షైర్దీవ్యంతిహృష్టవత్। ఋతూంస్తానభిజానీహితేతేజానంతిదుష్కృతమ్॥౫॥నమాంకశ్చిద్విజానీతఇతికృత్వానవిశ్వసేత్ ।న
రోరహసిపాపాత్మాపాపకంకర్మవైద్విజ॥ ౬॥ కుర్వాణంహినరంకర్మపాపంరహసిసర్వదా।పశ్యంతిఋతవశ్చాపితథాదిననిశేఅను॥౭॥తత్రైవహి
భవేయుస్తేలోకాఃపాపకృతోయథా। కృత్వానాచక్షతఃకర్మమమతచ్చయథాకృతమ్॥ ౮॥ తేత్వాంహర్షస్మితందృష్ట్వాగురోఃకర్మానివేదకమ్।స్మా

రయంత స్తథా ప్రాహు స్తే యథా శ్రుతవాన్ భవాన్॥ ౯॥ అహోరాత్రం విజానాతి ఋతవశ్చాపి నిత్యశః। పురుషే పాపకం కర్మ శుభం వా శుభకర్మి
ణః॥ ౧౦॥ తత్ త్వయా మమ యత్ కర్మ వ్యభిచారాద్భయాత్మకమ్। నాఖ్యాతమితి జానంత స్తే త్వామాహు స్తథా ద్విజ॥ ౧౧॥ తేనైవ హి భవేయు స్తే లో
కాః పాపకృతో యథా। కృత్వా నాచక్షతః కర్మ మమ యచ్చ త్వయా కృతమ్॥ ౧౨॥ త్వయా శక్యా చ దుర్వృత్త్యా రక్షితుం ప్రమదా ద్విజ। న చ త్వం కృతవాన్
కించిదేనః ప్రీతోఽస్మి తేన తే॥ ౧౩॥ యది త్వహం త్వాం దుర్వృత్త మద్రాక్షం ద్విజసత్తమ। శపేయం త్వామహం క్రోధాన్న మేత్రా స్తి విచారణా॥ ౧౪॥ సజ్జం
తి పురుషే నార్యః పుంసాం సోఽర్థశ్చ పుష్కలః। అన్యథా రక్షతః శాపో భవిష్యత్తే మతిశ్చ మే॥ ౧౫॥ రక్షితా చ త్వయా తాత మమ చాపి నివేదితా। అహం తే
ప్రీతిమాన్ పుత్ర స్వస్థః స్వర్గం గమిష్యసి॥ ౧౬॥ ఇత్యుక్త్వా విపులం ప్రీతో దేవశర్మా మహానృషిః। ముమోద స్వర్గమాస్థాయ సహభార్యః సశిష్యకః॥
౧౭॥ ఇదమాఖ్యాతవాంశ్చాపి మమాఖ్యానం మహామునిః। మార్కండేయః పురా రాజన్ గంగాకూలే కథాంతరే॥ ౧౮॥ తస్మాద్బ్రవీమి పార్థ త్వాం స్త్రి
యో రక్ష్యాః సదైవ హి। ఉభయం దృశ్యతే తాసు సతతం సాధ్వసాధు వా॥ ౧౯॥ స్త్రియః సాధ్వ్యో మహాభాగాః సమంతా ల్లోకమాతరః। ధారయంతి
మహీం రాజన్నిమాం సవనకాననామ్॥ ౨౦॥ అసాధ్వ్యశ్చాపి దుర్వృత్తాః కులఘ్న్యః పాపనిశ్చయాః। విజ్ఞేయా లక్షణై ర్దుష్టైః స్వగాత్రసహజై ర్నృ
ప॥ ౨౧॥ ఏవమేతాః సురక్ష్యా వై శక్యాః కర్తుం మహాత్మభిః। అన్యథా రాజశార్దూల న శక్యా రక్షితుం స్త్రియః॥ ౨౨॥ ఏతా హి మనుజవ్యాఘ్ర తీక్ష్ణా స్తీక్ష్ణ
పరాక్రమాః। నాసా మస్తి ప్రియో నామ మైథునే సంగమేతి యః॥ ౨౩॥ ఏతాః కృత్యాశ్చ కార్యాశ్చ కృతాశ్చ భరతర్షభ। న చైకస్మిన్ రమంత్యేతాః పు
రుషే పాండునందన॥ ౨౪॥ నాసాం స్నేహో నరైః కార్య స్తథైవేర్ష్యా జనేశ్వర। స్వేదమాస్థాయ భుంజీత ధర్మమాస్థాయ చైవ హి॥ ౨౫॥ నిహన్యా
దన్యథా కుర్వన్ నరః కౌరవనందన। సర్వథా రాజశార్దూల యుక్తిః సర్వత్ర పూజ్యతే॥ ౨౬॥ తేనైకేన తు రక్షా వై విపులేన కృతా స్త్రియాః। నాన్యః శక్త
స్త్రిలోకేఽస్మిన్ రక్షితుం నృప యోషితమ్॥ ౨౭॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆనుశాసనికపర్వణి - విపులోపాఖ్యానే త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః -

యుధిష్ఠిరః॥ యన్మూలం సర్వధర్మాణాం స్వజనస్య గృహస్య చ। పితృదేవాతిథీనాం చ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ అయం హి సర్వధర్మాణాం ధర్మశ్చిం
త్యతమో మతః। కీదృశస్య ప్రదేయా స్యాత్ కన్యేతి వసుధాధిప॥ ౨॥ భీష్మః॥ శీలవృత్తే సమాజ్ఞాయ విద్యాం యోనిం చ కర్మ చ। సద్భి రేవం ప్రదాతవ్యా కన్యా
గుణయుతే వరే॥ ౩॥ బ్రాహ్మణానాం సతామేష బ్రాహ్మో ధర్మో యుధిష్ఠిర। ఆవాహ్యమావహేదేవం యో దద్యాదనుకూలతః॥ ౪॥ శిష్టానాం క్షత్రి
యాణాం చ ధర్మ ఏష సనాతనః। ఆత్మాభిప్రేతముత్సృజ్య కన్యాభిప్రేత ఏవ యః॥ ౫॥ అభిప్రేతా చ యా యస్య తస్మై దేయా యుధిష్ఠిర। గాంధర్వమితి తం
ధర్మం ప్రాహు ర్వేదవిదో జనాః॥ ౬॥ ధనేన బహుధా క్రీత్వా సంప్రలోభ్య చ బాంధవాన్। అసురాణాం నృపైతం వై ధర్మమాహు ర్మనీషిణః॥ ౭॥ హ
త్వా ఛిత్త్వా చ శీర్షాణి రుదతీం రుదతీం గృహాత్। ప్రసహ్య హరణం తాత రాక్షసో విధిరుచ్యతే॥ ౮॥ పంచానాం తు త్రయో ధర్మ్యా ద్వావధర్మ్యౌ యుధిష్ఠి
ర। పైశాచ శ్చాసుర శ్చైవ న కర్తవ్యౌ కథంచన॥ ౯॥ బ్రాహ్మః క్షాత్రోఽథ గాంధర్వ ఏతే ధర్మ్యా నరర్షభ। పృథగ్వా యది వా మిశ్రాః కర్తవ్యా నాత్ర సం
శయః॥ ౧౦॥ తిస్రో భార్యా బ్రాహ్మణస్య ద్వే భార్యే క్షత్రియస్య తు। వైశ్యః స్వజాత్యాం విందేత తాస్వపత్యం సమం భవేత్॥ ౧౧॥ బ్రాహ్మణీ తు భవే జ్జ్యే
ష్ఠా క్షత్రియా క్షత్రియస్య తు। రత్యర్థమపి శూద్రా స్యా న్నేత్యాహు రపరే జనాః॥ ౧౨॥ అపత్యజన్మ శూద్రాయాం న ప్రశంసంతి సాధవః। శూద్రాయాం
జనయన్ విప్రః ప్రాయశ్చిత్తీ విధీయతే॥ ౧౩॥ త్రింశద్వర్షో దశవర్షాం భార్యాం విందేత నగ్నికామ్। ఏకవింశతివర్షో వా సప్తవర్షామవాప్నుయాత్॥
౧౪॥ యస్యాస్తు న భవే ద్భ్రాతా పితా వా భరతర్షభ। నోపయచ్ఛేత తాం జాతు పుత్రికాధర్మిణీ హి సా॥ ౧౫॥ త్రీణి వర్షాణ్యుదీక్షేత కన్యా ఋతు

మతీ సతీ। చతుర్థే త్వథ సంప్రాప్తే స్వయం భర్తారమర్జయేత్ ॥౧౬॥ ప్రజా న హీయతే తస్యా రతిశ్చ భరతర్షభ। అతోఽన్యథా వర్తమానా భవేద్వా
చ్యా ప్రజాపతేః ॥౧౭॥ అసపిండా చ యా మాతురసగోత్రా చ యా పితుః। ఇత్యేతామనుగచ్ఛేత తం ధర్మం మనురబ్రవీత్ ॥౧౮॥ యుధిష్ఠిరః॥ శుల్కమన్యే
న దత్తం స్యాద్దదామీత్యాహ చాపరః। బలాదన్యః ప్రభాషేత ధనమన్యః ప్రదర్శయేత్ ॥ ౧౯ ॥ పాణిగ్రహీతా చాన్యః స్యాత్కస్య భార్యా పితామహ। త
త్త్వం జిజ్ఞాసమానానాం చక్షుర్భవతి నో భవాన్ ॥ ౨౦ ॥ భీష్మః॥ యత్కించిత్కర్మ మానుష్యం సంస్థానాయ ప్రదృశ్యతే। మంత్రవన్మంత్రితం తస్య మృ
షావాదస్తు పాతకః ॥౨౧॥ భార్యాపత్యృత్విగాచార్యశిష్యోపాధ్యాయ ఏవ చ। మృషోక్తే దండమర్హంతి నేత్యాహురపరే జనాః ॥ ౨౨ ॥ న హ్యకామే
న సంవాసం మనురేవం ప్రశంసతి। అయశస్యమధర్మ్యం చ యన్మృషా ధర్మకోపనమ్ ॥౨౩॥ నైకాంతో దోష ఏకస్మింస్తదా కేనోపపద్యతే। ధర్మతో
యాం ప్రయచ్ఛంతి యాం చ క్రీణంతి భారత ॥ ౨౪॥ బంధుభిస్సమనుజ్ఞాతే మంత్రహోమౌ ప్రయోజయేత్। తథా సిధ్యంతి తే మంత్రా నాదత్తాయాః కథం
చన ॥ ౨౫ ॥ యస్త్వత్ర మంత్రసమయో భార్యాపత్యోర్మిథః కృతః। తమేవాహుర్గరీయాంసం యశ్చాసౌ జ్ఞాతిభిః కృతః ॥ ౨౬॥ దేవదత్తాం పతిర్భా
ర్యాం వేత్తి ధర్మస్య శాసనాత్। స దైవీం మానుషీం వాచమనృతాం పర్యుదస్యతి ॥ ౨౭॥ యుధిష్ఠిరః॥ కన్యాయాం ప్రాప్తశుల్కాయాం జ్యాయాంశ్చేదా
వ్రజేద్వరః। ధర్మకామార్థసంపన్నో వాచ్యమత్రానృతం న వా ॥ ౨౮ ॥ తస్మిన్నుభయతో దోషే కుర్వంఛ్రేయస్సమాచరేత్। అయం నః సర్వధర్మా
ణాం ధర్మశ్చింత్యతమో మతః ॥ ౨౯ ॥ తత్త్వం జిజ్ఞాసమానానాం చక్షుర్భవతు నో భవాన్। తదేతత్సర్వమాచక్ష్వ న హి తృప్యామి కథ్యతామ్ ॥ ౩౦॥
భీష్మః॥ నైవ నిష్ఠాకరం శుల్కం జ్ఞాత్వాసీత్తేన నాకృతమ్। న హి శుల్కపరాస్సంతః కన్యాం దదతి కర్హిచిత్ ॥౩౧॥ అన్యైర్గుణైరుపేతం తు శుల్కం యా
చంతి బాంధవాః। అలంకృత్వా వహస్వేతి యో దద్యాదనుకూలతః ॥ ౩౨॥ యచ్చ తాం చ దదాత్యేవం న శుల్కం విక్రయో న సః। ప్రతిగృహ్య భవేద్దేయమే
ష ధర్మస్సనాతనః ॥ ౩౩ ॥ దాస్యామి భవతే కన్యామితి పూర్వం న భాషితమ్। యే చాహుర్యే చ నాహుర్యే యే చావశ్యం భవంత్యుత ॥౩౪॥ తస్మాదాగ్రహ
ణాత్పాణేర్యాచయంతి పరస్పరమ్। కన్యావరః పురా దత్తో మరుద్భిరితి నశ్శ్రుతమ్ ॥ ౩౫ ॥ నానిష్టాయ ప్రదాతవ్యా కన్యా ఇత్యృషిచోదితమ్। తన్మూలం కామ
మూలస్య ప్రజనస్యేతి మే మతిః ॥ ౩౬ ॥ సమీక్ష్య చ బహూన్దోషాన్సంవాసాద్విద్విషాణయోః। యథా నిష్ఠాకరం శుల్కం న జాత్వాసీత్తథా శృణు ॥౩౭॥
అహం విచిత్రవీర్యస్య ద్వే కన్యే సముదావహమ్। జిత్వా చ మాగధాన్సర్వాన్కాశీనథ చ కోసలాన్ ॥ ౩౮ ॥ గృహీతపాణిరేకాసీత్ప్రాప్తశుల్కా పరా
భవత్। కన్యా గృహీతా తత్రైవ విసర్జ్యా ఇతి మే పితా ॥౩౯॥ అబ్రవీదితరాం కన్యామావహేతి స కౌరవః। అప్యన్యాననుపప్రచ్ఛ శంకమానః పితుర్వచః॥
౪౦॥ అతీవ హ్యస్య ధర్మేచ్ఛా పితుర్మేఽభ్యధికా భవేత్। తతోఽహమబ్రువం రాజన్నాచారేప్సురిదం వచః ॥౪౧॥ ఆచారం తత్త్వతో వేత్తుమిచ్ఛామి చ పునః పునః।
తతో మయైవముక్తే తు వాక్యే ధర్మభృతాం వరః ॥ ౪౨॥ పితామహమహారాజ బాహ్లీకో వాక్యమబ్రవీత్। యది వశ్శుల్కతో నిష్ఠా న పాణిగ్రహణాత్తథా ॥
౪౩॥ రాజాంతరముపాసీత ప్రాప్తశుల్కమితి స్మృతమ్। న హి ధర్మవిదః ప్రాహుః ప్రమాణం వాక్యతః స్మృతమ్ ॥ ౪౪ ॥ యేషాం వై శుల్కతో నిష్ఠా న పా
ణిగ్రహణాత్తథా। ప్రసిద్ధం భాషితం దానే నైషాం ప్రత్యాయనే పునః ॥ ౪౫ ॥ యే మన్యంతే క్రయం శుల్కం న తే ధర్మవిదో నరాః। న చైతేభ్యః ప్రదాతవ్యా
న వోఢవ్యా తథావిధా ॥౪౬॥ న హ్యేవ భార్యా క్రేతవ్యా న విక్రేయ్యా కథంచన। యే చ క్రీణంతి దాసీం చ విక్రీణంతి తథైవ చ ॥ ౪౭॥ భవేత్తేషాం తథా నిష్ఠా లు
బ్ధానాం పాపచేతసామ్। అస్మిన్నర్థే సత్యవంతం పర్యపృచ్ఛంత వై జనాః ॥ ౪౮॥ కన్యాయాః ప్రాప్తశుల్కాయాః శుల్కదః ప్రశమం గతః। ప్రాణిగ్రహీ
తా చాన్యస్స్యాదత్ర మే ధర్మసంశయః ॥౪౯॥ తన్నశ్ఛింధి మహాప్రాజ్ఞ త్వం హి వై ప్రాజ్ఞసంమతః। తత్త్వం జిజ్ఞాసమానానాం చక్షుర్భవతు నో భవాన్॥

౨౦॥ తానేవం బ్రువతస్సర్వాన్ సత్యవాన్ వాక్యమబ్రవీత్ । యత్రేష్టం తత్ర దేయా స్యాన్నాత్ర కార్యా విచారణా ॥ ౨౧॥ కుర్వతే జీవతోప్యేవం మృతే నైవాస్తి సంశయః । దేవరం ప్రవిశేత్కన్యా తప్యేద్వాపి తపః పునః ॥ ౨౨॥ తమేవానువ్రతా భూత్వా పాణిగ్రాహస్య కామ్యయా । లిఖంత్యేవం తు కేషాంచిదపరేషాం శనైరపి ॥ ౨౩॥ ఇతి యే సంవదంత్యత్ర త ఏవం నిశ్చయం విదుః । తత్పాణిగ్రహణాత్పూర్వమంతరం యత్ర వర్తతే ॥ ౨౪ ॥ సర్వమంగళమంత్రం వై మృషావాదస్తు పాతకః । పాణిగ్రహణమంత్రాణాం నిష్ఠా స్యాత్సప్తమే పదే ॥ ౨౫ ॥ పాణిగ్రాహస్య భార్యా స్యాద్యస్య చాద్భిః ప్రదీయతే । ఇతి దేయం వదంత్యత్ర త ఏనం నిశ్చయం విదుః ॥ ౨౬॥ అనుకూలామనువంశాం భ్రాత్రా దత్తాముపాగ్నికామ్ । పరిక్రమ్య యథాన్యాయం భార్యాం విందేద్ద్విజోత్తమః ॥ ౨౭॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-వివాహకథనే-చతుశ్చత్వారింశోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కన్యాయాః ప్రాప్తశుల్కాయాః పతిశ్చేన్నాస్తి కశ్చన । తత్ర కా ప్రతిపత్తిస్స్యాత్తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౧॥ భీష్మః॥ యా పుత్రకస్యాబుద్ధస్యాప్రతిపాల్యా తదా భవేత్ । అథ చేన్నాహరేత్ శుల్కం క్రీతా శుల్కప్రదస్య సా ॥ ౨ ॥ తస్యార్థేపత్యమీహేత యేన న్యాయేన శక్నుయాత్ । న తస్మాన్మంత్రవత్కార్యం కశ్చిత్కుర్వీత కించన ॥ ౩॥ స్వయం వృత్తేన సా విప్రపిత్రా వై ప్రత్యపద్యత । తత్తస్యాన్యే ప్రశంసంతి ధర్మజ్ఞా నేతరే జనాః ॥ ౪॥ ఏతత్తు నాపరే చక్రురపరే జాతు సాధవః । సాధూనాం పునరాచారో గరీయాన్ ధర్మలక్షణః ॥ ౫॥ అస్మిన్నేవ ప్రకరణే సుక్రతుర్వాక్యమబ్రవీత్ । నప్తా విదేహరాజస్య జనకస్య మహాత్మనః ॥ ౬॥ అసదాచరితే మార్గే కథం స్యాదనుకీర్తనమ్ । అత్ర ప్రశ్నస్సంశయో వా సతామేవముపాలభేత్ ॥ ౭॥ అసదేవ హి ధర్మస్య ప్రదానం ధర్మ ఆసురః । నానుశుశ్రుమ జాత్వేతామిమాం పూర్వేషు కర్మసు ॥ ౮ ॥ భార్యాపత్యోర్హి సంబంధః స్త్రీపుంసోస్స్వల్ప ఏవ తు । రతిస్సాధారణో ధర్మ ఇతి చాహ స పార్థివః ॥ ౯॥ యుధిష్ఠిరః॥ అథ కేన ప్రమాణేన పుంసామాదీయతే ధనమ్ । పుత్రవద్ధి పితుస్తస్య కన్యా భవితుమర్హతి ॥ ౧౦॥ భీష్మః॥ యథైవాత్మా తథా పుత్రః పుత్రేణ దుహితా సమా । తస్యామాత్మని తిష్ఠంత్యాం కథమన్యో ధనం హరేత్ ॥ ౧౧ ॥ మాతుశ్చ యౌతుకం యత్స్యాత్కుమారీభాగ ఏవ సః । దౌహిత్ర ఏవ తద్రిక్థమపుత్రస్య పితుర్హరేత్ ॥ ౧౨॥ దదాతి హి స పిండాన్వై పితుర్మాతామహస్య చ । పుత్రదౌహిత్రయోర్నేవ విశేషో నాస్తి ధర్మతః ॥ ౧౩॥ అన్యత్ర జామయా సార్ధం ప్రజానాం పుత్ర ఈహతే । దుహితాన్యత్ర జాతేన పుత్రేణాపి విశిష్యతే ॥ ౧౪॥ దౌహిత్రకేణ ధర్మేణ నాత్ర పశ్యామి కారణమ్ । విక్రీతాసు హి యే పుత్రా భవంతి పితురేవ తే ॥ ౧౫॥ అసూయవస్త్వధర్మిష్ఠాః పరస్వాదాయినశ్శఠాః । ఆసురాదధిసంభూతా ధర్మాద్విషమవృత్తయః ॥ ౧౬॥ అథ గాథా యమోద్గీతాః కీర్తయంతి పురావిదః । ధర్మజ్ఞా ధర్మశాస్త్రేషు నిబద్ధా ధర్మసేతుషు ॥ ౧౭॥ యో మనుష్యస్స్వకం పుత్రం విక్రీయ ధనమిచ్ఛతి । కన్యాం వా జీవితార్థాయ యశ్శుల్కేన ప్రయచ్ఛతి ॥ ౧౮॥ సప్తావరే మహాఘోరే నిరయే కాలసాహ్వయే । స్వేదం మూత్రం పురీషం చ తస్మిన్మూఢస్సముశ్నుతే ॥ ౧౯॥ ఆర్షే గోమిథునం శుల్కం కేచిదాహుర్మృషైవ తత్ । అల్పో వా బహు వా రాజన్ విక్రయస్తావదేవ సః ॥ ౨౦॥ యద్యప్యాచరితః కైశ్చిన్నైష ధర్మస్సనాతనః । అన్యేషామపి దృశ్యంతే లోకతస్సంప్రవృత్తయః ॥ ౨౧॥ వశ్యాం కుమారీం బలతో యే తాం సముపభుంజతే । ఏతే పాపస్య కర్తారస్తమస్యంధే చ శేరతే ॥ ౨౨॥ అన్యోప్యథ న విక్రేయో మనుష్యః కిం పునః ప్రజాః । అధర్మమూలైర్హి ధనైస్తైర్న ధర్మోర్థకశ్చన ॥ ౨౩॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-వివాహధర్మకథనే-పంచచత్వారింశోధ్యాయః-

భీష్మః॥ ప్రాచేతసస్య వచనం కీర్తయంతి పురావిదః । యస్యాః కించిన్నాదదతే జ్ఞాతయో న స విక్రయః ॥ ౧॥ అర్హణం తత్కుమారీణామానృశంస్యతమం చ తత్ । సర్వం చ ప్రతిదేయం స్యాత్కన్యాయై తదశేషతః ॥ ౨॥ పితృభిర్భ్రాతృభిశ్చాపి శ్వశురైరథ దేవరైః । పూజ్యా భూషయితవ్యాశ్చ బహుకల్యా

ణమీప్సుభిః॥ ౩ ॥ యదివై స్త్రీనరోచేతపుమాంసంనప్రమోదయేత్ । అప్రమోదాత్పునఃపుంసఃప్రజనోనప్రవర్ధతే॥ ౪॥ పూజ్యాలాలయితవ్యాశ్చ
స్త్రియోనిత్యంజనాధిప। స్త్రియోయత్రచపూజ్యంతేరమంతేతత్రదేవతాః॥ ౫॥ అపూజితాశ్చయత్రైతాస్సర్వాస్తత్రాఫలాఃక్రియాః। తదాచైత
త్కులంనాస్తియదాశోచంతియామయః॥౬॥ యామీశప్తానిగేహానినికృత్తానీవకృత్యయా। నైవభాంతినవర్ధంతేశ్రియాహీనానిపార్థివ॥ ౭॥ స్త్రి
యఃపుంసాంపరిదదేమనుర్జిగమిషుర్దివమ్। అబలాస్స్వల్పకౌపీనాస్సుహృదస్సత్యజిష్ణవః॥ ౮ ॥ ఈర్ష్యవోమానకామాశ్చచండాహ్యసుహృదోబు
ధాః।స్త్రియస్తుమానమర్హంతితామానయతమానవాః॥౯॥స్త్రీప్రత్యయోహినైధర్మోరతిభోగాశ్చకేవలాః।పరిచర్యానమస్కారాస్తదాయత్తా
భవంతువః॥ ౧౦॥ ఉత్పాదనమపత్యస్యజాతస్యపరిపాలనమ్ । ప్రీత్యర్థంలోకయాత్రాయాఃపశ్యతస్త్రీనిబంధనమ్॥ ౧౧॥ సంమన్యమానాశ్చైతా
హిసర్వకార్యాణ్యవాప్స్యథ। విదేహరాజదుహితాచాత్రశ్లోకమగాయత॥ ౧౨॥ నాస్తియజ్ఞక్రియాకాచిన్నశ్రాద్ధంనోపవాసకమ్ । ధర్మస్తుస్వభ
ర్తృశుశ్రూషాతయాస్వర్గంజయంత్యుత॥౧౩॥పితారక్షతికౌమారేభర్తారక్షతియౌవనే।పుత్రాశ్చస్థావిరేభావేనస్త్రీస్వాతంత్ర్యమర్హతి॥౧౪
శ్రియఏతాఃస్త్రియోనామసత్కార్యాభూతిమిచ్ఛతా । పాలితానిగృహీతాచశ్రీఃస్త్రీభవతిభారత॥ ౧౫॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గతఆనుశాసనికపర్వణి- స్త్రీప్రశంసాయాం- షట్చత్వారింశోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ సర్వశాస్త్రవిధానజ్ఞరాజధర్మభృతాంవర । అతీవసంశయచ్ఛేత్తాభవాన్వైప్రథితఃక్షితౌ॥౧॥ కశ్చిత్తుసంశయోమేస్తితన్మేబ్రూహి
పితామహ । జాతేస్మిన్ సంశయేరాజన్ నాన్యంపృచ్ఛేమకంచన॥ ౨॥ యథానరేణకర్తవ్యంధర్మమార్గానువర్తినా। ఏతత్సర్వంమహాబాహో
భవాన్వ్యాఖ్యాతుమర్హతి ॥ ౩ ॥ చతస్రోవిహితాభార్యాబ్రాహ్మణస్యపితామహ। బ్రాహ్మణీక్షత్రియావైశ్యాశూద్రాచరతిమిచ్ఛతః॥౪॥ తత్రజా
తేషుపుత్రేషుసర్వాసాంకురుసత్తమ। ఆనుపూర్వ్యేణకస్తేషాంపిత్ర్యందాయాద్యమర్హతి॥౫॥కేనవాకింతతోహార్యంపితృవిత్తాత్ పితామహ।ఏతది
చ్ఛామికథితంవిభాగస్తేషుయఃస్మృతః॥౬॥భీష్మః॥ బ్రాహ్మణఃక్షత్రియోవైశ్యస్త్రయోవర్ణాద్విజాతయః। ఏతేషుధర్మోవిహితోబ్రాహ్మణస్యయు
ధిష్ఠిర॥౭॥వైషమ్యాదథవాలోభాత్కామాద్వాపిపరంతప। బ్రాహ్మణస్యభవేచ్ఛూద్రానతుదృష్టాంతతఃస్మృతా॥౮॥ శూద్రాంశయనమారోప్యబ్రాహ్మ
ణోయాత్యధోగతిమ్। ప్రాయశ్చిత్తీయతేచాపివిధిదృష్టేనకర్మణా॥ ౯ ॥ తత్రజాతేష్వపత్యేషుద్విగుణంస్యాద్యుధిష్ఠిర। ఆపద్యమానమృక్థంతుసంప్ర
వక్ష్యామిభారత॥ ౧౦॥లక్షణ్యంగోవృషోయానంయత్ ప్రధానతమంభవేత్। బ్రాహ్మణ్యాస్తద్ధరేత్పుత్రఏకాంశంవైపితుర్ధనాత్ ॥ ౧౧॥ శేషంతుదశ
ధాకార్యంబ్రాహ్మణస్వంయుధిష్ఠిర । తత్రతేనైవహర్తవ్యాశ్చత్వారోంశాఃపితుర్ధనాత్ ॥ ౧౨॥ క్షత్రియాయాస్తుయఃపుత్రోబ్రాహ్మణఃసోప్యసం
శయః।సతుమాతుర్విశేషేణత్రీనంశాన్హర్తుమర్హతి ॥ ౧౩ ॥ వర్ణేతృతీయేజాతస్తువైశ్యాయాంబ్రాహ్మణాదపి । ద్విరంశస్తేనహర్తవ్యోబ్రా
హ్మణస్వాద్యుధిష్ఠిర ॥ ౧౪॥శూద్రాయాంబ్రాహ్మణాజ్జాతోనిత్యదేయధనఃస్మృతః । అల్పంచాపిప్రదాతవ్యంశూద్రాపుత్రాయభారత॥౧౫ ॥ దశధాప్ర
విభక్తస్యధనస్యైవభవేత్ క్రమః । సవర్ణాసుతుజాతానాం సమాన్భాగాన్ప్రకల్పయేత్ ॥ ౧౬॥ అబ్రాహ్మణంతుమన్యంతేశూద్రాపుత్రమనైపు
ణాత్। త్రిషువర్ణేషుజాతోహిబ్రాహ్మణాద్బ్రాహ్మణోభవేత్ ॥ ౧౭ ॥ స్మృతాశ్చవర్ణాశ్చత్వారఃపంచమోనాధిగమ్యతే। హరేచ్చదశమంభా
గంశూద్రాపుత్రఃపితుర్ధనాత్ ॥ ౧౮ ॥ తత్తుదత్తంహరేత్పిత్రానాదత్తంహర్తుమర్హతి।అవశ్యంహిధనందేయంశూద్రాపుత్రాయభారత॥౧౯॥ఆనృ
శంస్యంపరోధర్మఇతితస్మైప్రదీయతే। యత్రతత్రసముత్పన్నంగుణాయైవోపపద్యతే॥ ౨౦ ॥ యద్యప్యేషసపుత్రస్స్యాదపుత్రోయదివాభవేత్ । నా

భికందశమాద్దద్యాచ్ఛూద్రాపుత్రాయభారత॥ ౨౧ ॥ త్రైవార్షికాద్యదాభక్తాదధికంస్యాద్ద్విజస్యతు। యజేత తేనద్రవ్యేణనవృథాసాధయేద్ధనమ్ ॥
౨౨॥ త్రిసాహస్రపరోదాయస్స్త్రియోదేయోధనస్యవై। భర్త్రాతచ్చధనందత్తంయథార్హంభోక్తుమర్హతి॥ ౨౩॥ స్త్రీణాంతుపతిదాయాద్యము
పభోగఫలంస్మృతమ్। నాపహారంస్త్రియఃకుర్యుఃపతివిత్తాత్కథంచన ॥ ౨౪ ॥ స్త్రియాస్తుయద్భవేద్విత్తంపిత్రాదత్తంయుధిష్ఠిర। బ్రాహ్మణ్యాస్తద్ధ
రేత్కన్యాయథాపుత్రస్తథాహిసా॥ ౨౫॥ సాహిపుత్రసమారాజన్విహితాకురునందన। ఏవమేవసముద్దిష్టోధర్మోవైభరతర్షభ॥౨౬॥ఏవంధర్మ
మనుస్మృత్యనవృథాసాధయేద్ధనమ్ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ శూద్రాయాంబ్రాహ్మణాజ్జాతోయద్యదేయధనఃస్మృతః ॥ ౨౭ ॥ కేనప్రతివిశేషేణదశమోప్యస్యదీ
యతే। బ్రాహ్మణ్యాంబ్రాహ్మణాజ్జాతోబ్రాహ్మణఃస్యాన్నసంశయః॥ ౨౮ ॥ క్షత్రియాయాంతథైవస్యాద్వైశ్యాయామపిచైవహి। కస్మాత్తువిషమం
భాగంభజేరన్నృపసత్తమ॥ ౨౯॥ యదాసర్వేత్రయోవర్ణాస్త్వయోక్తాబ్రాహ్మణాఇతి॥భీష్మః॥దారాఇత్యుచ్యతేలోకేనామ్నైకేనపరంతప॥౩౦॥
ప్రోక్తేననైవనామ్నాయంవిశేషఃసుమహాన్భవేత్। తిస్రఃకృత్వాపురాభార్యాఃపశ్చాద్విందేతబ్రాహ్మణీమ్॥౩౧॥ సాజ్యేష్ఠాసాచపూజ్యాస్యాత్సాచ
భార్యాగరీయసీ। స్నానంప్రసాధనంభర్తుర్దంతధావనమజ్జనమ్॥ ౩౨॥ హవ్యంకవ్యంచయచ్చాన్యద్ధర్మయుక్తంగృహేభవేత్ । నతస్యాంజాతుతి
ష్ఠంత్యామన్యాతత్కర్తుమర్హతి॥ ౩౩॥ బ్రాహ్మణీత్వేవకుర్యాద్వాబ్రాహ్మణస్యయుధిష్ఠిర। అన్నంపానంచమాల్యంచవాసాంస్యాభరణానిచ॥౩౪॥
బ్రాహ్మణ్యైతానిదేయానిభర్తుస్సాహిగరీయసీ । మనునాభిహితంశాస్త్రంయచ్చాపికురునందన॥ ౩౫॥ తత్రాప్యేషమహారాజదృష్టోధర్మఃసనాత
నః। అథచేదన్యథాకుర్యాద్యదికామాద్యుధిష్ఠిర॥ ౩౬ ॥ యథాబ్రాహ్మణచాండాలఃపూర్వదృష్టస్తథైవసః। బ్రాహ్మణ్యాఃసదృశఃపుత్రఃక్షత్రియాయా
శ్చయోభవేత్ ॥౩౭॥ రాజన్విశేషోయస్త్వత్రవర్ణయోరుభయోరపి। నతుజాత్యాసమాలోకేబ్రాహ్మణ్యాఃక్షత్రియాభవేత్ ॥ ౩౮॥ బ్రాహ్మణ్యాః
ప్రథమఃపుత్రోభూయాన్స్యాద్రాజసత్తమ। భూయోభూయోపిసంహార్యఃపితృవిత్తాద్యుధిష్ఠిర॥౩౯॥ యథానసదృశీజాతుబ్రాహ్మణ్యాఃక్షత్రియాభ
వేత్। క్షత్రియాయాస్తథావైశ్యానజాతుసదృశీభవేత్ ॥ ౪౦॥ శ్రీశ్చరాజ్యంచకోశశ్చక్షత్రియాణాంయుధిష్ఠిర।విహితందృశ్యతేరాజన్సాగరాంతా
చమేదినీ॥౪౧॥ క్షత్రియోహిస్వధర్మేణశ్రియంప్రాప్నోతిభూయసీమ్। రాజదండధరోరాజన్రక్షానాన్యత్రక్షత్రియాత్ ॥ ౪౨॥ బ్రాహ్మణాహిమహా
భాగాదేవానామపిదేవతాః। తేషురాజన్ప్రవర్తేతపూజయావిధిపూర్వకమ్॥౪౩॥ ప్రణీతమృషిభిర్జ్ఞాత్వాధర్మంశాశ్వతమవ్యయమ్। లుప్యమా
నంస్వధర్మేణక్షత్రియోహ్యవరక్షతి॥ ౪౪॥ దస్యుభిర్హ్రియమాణంచధనందారాంశ్చసర్వశః। సర్వేషామేవవర్ణానాంత్రాతాభవతిపార్థివః॥
౪౫॥ భూయాన్స్యాత్ క్షత్రియాపుత్రోవైశ్యాపుత్రాన్నసంశయః। భూయస్తేనాపిహర్తవ్యఃపితృవిత్తాద్యుధిష్ఠిర॥ ౪౬॥ యుధిష్ఠిరః॥ఉక్తంతేవిధివ
ద్రాజన్బ్రాహ్మణస్వపితామహ। ఇతరేషాంతువర్ణానాంకథంవైనియమోభవేత్ ॥౪౭॥ భీష్మః॥ క్షత్రియస్యాపిభార్యేద్వేవిహితేకురునందన। తృతీ
యాచభవేచ్ఛూద్రానతుదృష్టాంతతఃస్మృతా॥౪౮॥ ఏషఏవక్రమోహిస్యాత్ క్షత్రియాణాంయుధిష్ఠిర । అష్టధాతుభవేత్కార్యంక్షత్రియస్వంజనాధి
ప॥౪౯॥ క్షత్రియాయాహరేత్పుత్రశ్చతురోంశాన్పితుర్ధనాత్ । యుద్ధావహారికంయచ్చపితుఃస్యాత్సహరేత్తుతత్ ॥ ౫౦॥ వైశ్యాపుత్రస్తుభాగాం
స్త్రీన్శూద్రాపుత్రస్తథాష్టమమ్। సోపిదత్తంహరేత్పిత్రానాదత్తంహర్తుమర్హతి॥౫౧॥ఏకైవహిభవేద్భార్యావైశ్యస్యకురునందన। ద్వితీయాతు
భవేచ్ఛూద్రానతుదృష్టాంతతఃస్మృతా॥౫౨॥ వైశ్యస్యవర్తమానస్యవైశ్యాయాంభరతర్షభ। శూద్రాయాంచాపికౌంతేయతయోర్వినియమఃస్మృ
తః॥౫౩॥ పంచధాతుభవేత్కార్యంవైశ్యస్వంభరతర్షభ। తయోరపత్యేవక్ష్యామివిభాగంచజనాధిప॥౫౪॥ వైశ్యాపుత్రేణహర్తవ్యాశ్చత్వారోం

శాః పితుర్ధనాత్ । పంచమస్తుస్మృతో భాగః శూద్రాపుత్రాయ భారత ॥౫౫॥ సోఽపి దత్తం హరేత్పిత్రా నాదత్తం హర్తుమర్హతి । త్రిభిర్వర్ణైః సదా జాతః శూద్రో దేయధనో భవేత్ ॥౫౬॥ శూద్రస్య స్యాత్సవర్ణైవ భార్యా నాన్యా కథంచన । సమభాగాశ్చ పుత్రాః స్యుర్యది పుత్రశతం భవేత్ ॥౫౭॥ జాతానాం సమవర్ణాయాః పుత్రాణామవిశేషతః । సర్వేషామేవ వర్ణానాం సమభాగో ధనాత్ స్మృతః ॥౫౮॥ జ్యేష్ఠస్య భాగో జ్యేష్ఠః స్యాదేకోంశో యః ప్రధానతః । ఏష దాయవిధిః పార్థ పూర్వముక్తః స్వయంభువా ॥౫౯॥ సమవర్ణాసు జాతానాం విశేషస్త్వపరో నృప । వివాహవైశిష్ట్యకృతః పూర్వః పూర్వో విశిష్యతే ॥౬౦॥ హరేజ్జ్యేష్ఠః ప్రధానాంశమేకం తుల్యసుతేష్వపి । మధ్యమో మధ్యమం చైవ కనీయాంస్తు కనీయసమ్ ॥౬౧॥ ఏవం జాతిషు సర్వాసు సవర్ణాః శ్రేష్ఠతాం గతాః । మహర్షిరపి చైతద్వై మారీచః కశ్యపోఽబ్రవీత్ ॥౬౨॥..*

ఇతి- రిక్థవిభాగకథనే - సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అర్థాశ్రయాద్వా కామాద్వా వర్ణానాం చాప్యనిశ్చయాత్ । అజ్ఞానాద్వాపి వర్ణానాం జాయతే వర్ణసంకరః ॥౧॥ తేషామేతేన విధినా జాతానాం వర్ణసంకరే । కో ధర్మః కాని కర్మాణి తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥౨॥ భీష్మః॥ చాతుర్వర్ణ్యస్య కర్మాణి చాతుర్వర్ణ్యం చ కేవలమ్ । అసృజత్స హి యజ్ఞార్థే పూర్వమేవ ప్రజాపతిః ॥౩॥ భార్యాశ్చతస్రో విప్రస్య ద్వయోరాత్మా ప్రజాయతే । ఆనుపూర్వ్యాద్ద్వయోర్హీనౌ మాతృజాత్యౌ ప్రసూయతః ॥౪॥ వరాంశభాగ్బ్రాహ్మణస్యైవ పుత్రః శూద్రాపుత్రం పారశవం తమాహుః । శుశ్రూషకః స్వస్య కులస్య స స్యాత్ స్వం చారిత్రం నిత్యమథో న జహ్యాత్ ॥౫॥ సర్వానుపాయానథ సంప్రధార్య సముద్ధరేత్స్వస్య కులస్య తంత్రమ్ । జ్యేష్ఠో యవీయానథ యో ద్విజస్య శుశ్రూషయా దానపరాయణః స్యాత్ ॥౬॥ తిస్రః క్షత్రియసంబంధాద్ద్వయోరాత్మాస్య జాయతే । హీనవర్ణాస్తృతీయాయాం శూద్రా ఉగ్రా ఇతి స్మృతిః ॥౭॥ ద్వే చాపి భార్యే వైశ్యస్య ద్వయోరాత్మాస్య జాయతే । శూద్రా శూద్రస్య చాప్యేకా శూద్రమేవ ప్రజాయతే ॥౮॥ అతో విశిష్టస్త్వధమో గురుదారప్రధర్షకః । బాహ్యం వర్ణం జనయతి చాతుర్వర్ణ్యవిగర్హితమ్ ॥౯॥ విప్రాయాం క్షత్రియో బాహ్యం సూతం స్తోమక్రియాపరమ్ । వైశ్యో వైదేహకం చాపి మౌద్గల్యమపవర్జితమ్ ॥౧౦॥ శూద్రశ్చాండాలమత్యుగ్రం వధ్యఘ్నం బాహ్యవాసినమ్ । బ్రాహ్మణ్యాం సంప్రజాయంత ఇత్యేతే కులపాంసనాః ॥౧౧॥ ఏతే మతిమతాం శ్రేష్ఠ వర్ణసంకరజాః ప్రభో । వందీ తు జాయతే వైశ్యాన్మాగధో వాక్యజీవనః ॥౧౨॥ శూద్రాన్నిషాదో మత్స్యఘ్నః క్షత్రియాయాం వ్యతిక్రమాత్ । శూద్రాదాయోగవశ్చాపి వైశ్యాయాం గ్రామ్యధర్మతః ॥౧౩॥ బ్రాహ్మణైరప్రతిగ్రాహ్యస్తు త్తా సవనజీవనః । ఏతేఽపి సదృశాన్వర్ణాన్ జనయంతి స్వయోనిషు ॥౧౪॥ మాతృజాత్యాం ప్రసూయంతే హ్యవరా హీనయోనిషు । యథా చతుర్షు వర్ణేషు ద్వయోరాత్మాస్య జాయతే ॥౧౫॥ అనంతర్యాత్ప్రజాయంతే తథా బాహ్యాః ప్రధానతః । తే చాపి సదృశం వర్ణం జనయంతి స్వయోనిషు ॥౧౬॥ పరస్పరస్య దారేషు జనయంతి విగర్హితమ్ । యథా శూద్రోఽపి బ్రాహ్మణ్యాం జంతుం బాహ్యం ప్రసూయతే ॥౧౭॥ ఏవం బాహ్యతరాద్బాహ్యశ్చాతుర్వర్ణ్యాత్ప్రజాయతే । ప్రతిలోమం తు వర్తంతే బాహ్యాద్బాహ్యతరం పునః ॥౧౮॥ హీనాద్ధీనాః ప్రసూయంతే వర్ణాః పంచదశైవ తు । అగమ్యాగమనాచ్చైవ జాయతే వర్ణసంకరః ॥౧౯॥ బాహ్యానామనుజాయంతే సైరంధ్ర్యాం మాగధేషు చ । ప్రసాధనోపచారజ్ఞమదాసం దాసజీవనమ్ ॥౨౦॥ అతశ్చాయోగవం సూతే వాగురాబంధజీవనమ్ । మైరేయకం చ వైదేహః సంప్రసూతేఽథ మాధుకమ్ ॥౨౧॥ నిషాదో మద్గురం సూతే దాసం నావోపజీవినమ్ । మృతపం చాపి చాండాలః శ్వపాకమితి విశ్రుతమ్ ॥౨౨॥ చతురో మాగధీ సూతే క్రూరాన్మాయోపజీవినః । మాంసం స్వాదుకరం క్షౌద్రం సౌగంధమితి విశ్రుతమ్ ॥౨౩॥ వైదేహకాచ్చ పాపిష్ఠం క్రూరం మాయోపజీవినమ్ । నిషాదాన్మద్రనాభం చ ఖరయానప్రయాయిణమ్ ॥౨౪॥ చాండాలాత్పుల్కసం చాపి ఖరాశ్వగజభోజినమ్ । మృతచైలప్రతిచ్ఛన్నం భిన్నభాజనభోజినమ్ ॥

౨౫॥ ఆయోగవీషుజాయంతే హీనవర్ణాస్తు తే త్రయః।క్షుద్రో వైదేహకోఽంధ్రో బహిర్గ్రామప్రతిశ్రయః॥౨౬॥కారావరో నిషాద్యాం తు చర్మకారా
త్ప్రసూయతే। చాండాలాత్పాండుసౌపాకస్త్వక్సారవ్యవహారవాన్॥ ౨౭ ॥ ఆహిండకో నిషాదేన వైదేహ్యాం సంప్రసూయతే। చండాలేన తు సౌపా
కే చాండాలసమవృత్తిమాన్॥ ౨౮॥ నిషాదీ చాపి చాండాలాత్పుత్రమంతేవసాయినమ్। శ్మశానగోచరం సూతే బాహ్యైరపి బహిష్కృతమ్॥౨౯॥ఇత్యే
తే సంకరజాతాః పితృమాతృవ్యతిక్రమాత్। ప్రచ్ఛన్నా వా ప్రకాశా వా వేదితవ్యాః స్వకర్మభిః ॥ ౩౦ ॥ చతుర్ణామేవ వర్ణానాం ధర్మో నాన్యస్య
విద్యతే। వర్ణానాం ధర్మహీనేషు సంఖ్యా నాస్తీహ భారత ॥ ౩౧ ॥ యదృచ్ఛయోపసంపన్నైర్యజ్ఞసాధుబహిష్కృతైః। బాహ్యా బాహ్యైస్తు జా
యంతే యథావృత్తి యథాశ్రయమ్॥ ౩౨॥ చతుష్పథశ్మశానాని శైలాంశ్చాన్యాన్ వనస్పతీన్। కార్ష్ణాయసమలంకారం పరిగృహ్య చ నిత్యశః॥ ౩౩॥వ
సేయురేతే విజ్ఞాతా వర్తయంతః స్వకర్మభిః। యుంజంతో వాప్యలంకారాంస్తథోపకరణాని చ॥ ౩౪॥ గోబ్రాహ్మణాయ సాహాయ్యం కుర్వాణా వై న
సంశయః। ఆనృశంస్యమనుక్రోశః సత్యవాక్యం తథా క్షమా॥౩౫॥స్వశరీరైరపి త్రాణం బాహ్యానాం సిద్ధికారణమ్। భవంతి మనుజవ్యాఘ్ర తత్ర మే నాస్తి
సంశయః॥౩౬॥ యథోపదేశం పరికీర్తితాసు నరః ప్రసూయేత విచార్య బుద్ధిమాన్ । విహీనయోనిర్హి సుతోఽవసాదయేత్తితీర్షమాణం హి యథోపలో జ
లే॥౩౭॥అవిద్వాంసమలం లోకే విద్వాంసమపి వా పునః । నయంతి హ్యపథం నార్యః కామక్రోధవశానుగమ్॥ ౩౮ ॥ స్వభావశ్చైవ నారీణాం నరాణామి
హ దూషణమ్। అత్యర్థం న ప్రసజ్జంతే ప్రమదాసు విపశ్చితః॥ ౩౯॥ యుధిష్ఠిరః॥ వర్ణాపేతమవిజ్ఞాయ నరం కలుషయోనిజమ్ । ఆర్యరూపమివానార్యం
కథం విద్యామహే వయమ్॥౪౦॥భీష్మః॥ యోనిసంకలుషే జాతం నానాభావసమన్వితమ్।కర్మభిః సజ్జనాచీర్ణైర్విజ్ఞేయా యోనిశుద్ధతా॥ ౪౧॥ అనా
ర్యత్వమనాచారః క్రూరత్వం నిష్క్రియాత్మతా।పురుషం వ్యంజయంతీహ లోకే కలుషయోనిజం॥౪౨॥పిత్ర్యం వా భజతే శీలం మాతృజం వా తథోభయం।
న కథంచన సంకీర్ణః ప్రకృతిం స్వాం నియచ్ఛతి॥ ౪౩॥ యథైవ సదృశో రూపే మాతాపిత్రోర్హి జాయతే। వ్యాఘ్రశ్చిత్రైస్తథా యోనిం పురుషః స్వాం
నియచ్ఛతి॥౪౪॥ కులే స్రోతసి సంఛన్నే యస్య స్యాద్యోనిసంకరః । సంశ్రయత్యేవ తచ్ఛీలం నరోఽల్పమథవా బహు॥౪౫॥ ఆర్యరూపసమాచారం చరంతం
కృతకే పథి।సువర్ణమన్యవర్ణం వా స్వశీలం శాస్తి నిశ్చయే॥౪౬॥ నానావృత్తేషు భూతేషు నానాకర్మరతేషు చ।జన్మవృత్తసమం లోకే సుశ్లిష్టం న విరజ్య
తే॥౪౭॥ శరీరమిహ సత్త్వేన నరస్య పరికృష్యతే । జ్యేష్ఠమధ్యావరం సత్త్వం తుల్యసత్త్వం ప్రమోదతే ॥ ౪౮ ॥ జ్యాయాంసమపి శీలేన విహీనం నైవ పూజ
యేత్ ।అపి శూద్రం చ ధర్మజ్ఞం సద్వృత్తమభిపూజయేత్ ॥ ౪౯॥ ఆత్మానమాఖ్యాతి హి కర్మభిర్నరః స్వశీలచారిత్రకులైః శుభాశుభైః। ప్రణష్టమప్యాత్మ
కులం తథా నరః పునః ప్రకాశం కురుతే స్వకర్మతః ॥ ౫౦॥ యోనిష్వేతాసు సర్వాసు సంకీర్ణాస్వితరాసు చ । యత్రాత్మానం న జనయేద్బుధస్తాః పరివర్జ
యేత్ ॥ ౫౧ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- వర్ణసంకరకథనే- అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ బ్రూహి తాత కురుశ్రేష్ఠ వర్ణానాం త్వం పృథక్ పృథక్ ।కీదృశ్యాం కీదృశాశ్చాపి పుత్రాః కస్య చ కే చ తే॥౧॥ విప్రవాదాః సుబహవః శ్రూయం
తే పుత్రకారితాః। అత్ర నో ముహ్యతాం రాజన్ సంశయం ఛేత్తుమర్హసి॥ ౨ ॥ భీష్మః॥ ఆత్మా పుత్రస్తు విజ్ఞేయస్తస్యానంతరజశ్చ యః। నిరుక్తజశ్చ విజ్ఞే
యస్సుతః ప్రసృతజస్తథా॥ ౩ ॥ పతితస్య తు భార్యాయాం భర్త్రా సుసమవేతయా । తథా దత్తకృతౌ పుత్రావధ్యూఢశ్చ తథాపరః ॥ ౪ ॥ షడపధ్వంస
జాశ్చాపి కానీనాపశదాస్తథా। ఇత్యేతే వై సమాఖ్యాతాస్తాన్ విజానీహి భారత ॥ ౫ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ షడపధ్వంసజాః కే స్యుః కే వాప్యపశదాస్తథా ।ఏ
తత్సర్వం యథాతత్త్వం వ్యాఖ్యాతుం మే త్వమర్హసి॥ ౬॥ భీష్మః॥ త్రిషు వర్ణేషు యే పుత్రా బ్రాహ్మణస్య యుధిష్ఠిర । వర్ణయోశ్చ ద్వయోస్స్యాతాం

యా రాజన్యస్య భారత॥ ౭॥ ఏకో విడ్వర్ణ ఏవాథ తథాత్రైవోపలక్షితః। షడపధ్వంసజాస్తేహి తథైవాపసదాఞ్శృణు॥ ౮॥ చాండాలో వ్రాత్యవైద్యౌ
చ బ్రాహ్మణ్యాం క్షత్రియాసు చ। వైశ్యాయాం చైవ శూద్రస్య లక్ష్యంతేఽపసదాస్త్రయః॥ ౯॥ మాగధో వామకశ్చైవ ద్వౌ వైశ్యస్యోపలక్షితౌ। బ్రాహ్మ
ణ్యాం క్షత్రియాయాం చ క్షత్రియస్యైక ఏవ తు॥ ౧౦॥ బ్రాహ్మణ్యాం లక్ష్యతే సూత ఇత్యేతేఽపసదాః స్మృతాః। పుత్రా హ్యేతే న శక్యం తే మిథ్యాకర్తుం న
రాధిప॥ ౧౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ క్షేత్రజం కేచిదేవాహుః సుతం కేచిత్తు శుక్రజమ్। తుల్యావేతౌ సుతౌ కస్య తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧౨॥ భీష్మః॥ రేతజో వా
భవేత్పుత్రస్త్యక్తో వా క్షేత్రజో భవేత్। అధ్యూఢః సమయం భిత్త్వేత్యేతదేవ నిబోధ మే॥ ౧౩॥ యుధిష్ఠిరః॥ రేతజం విద్మ వై పుత్రం క్షేత్రజస్యాగమః కథమ్।
అధ్యూఢం విద్మ వై పుత్రం భిత్త్వా తు సమయం కథమ్॥ ౧౪॥ భీష్మః॥ ఆత్మజం పుత్రముత్పాద్య యస్త్యజేత్కారణాంతరే। న తత్ర కారణం రేతః స క్షేత్రస్వామి
నో భవేత్॥ ౧౫॥ పుత్రకామో హి పుత్రార్థే యాం వృణీతే విశాంపతే। క్షేత్రజం తు ప్రమాణం స్యాన్న వై తత్రాత్మజః సుతః॥ ౧౬॥ అన్యత్ర క్షేత్రజః పు
త్రో లక్ష్యతే భరతర్షభ। న హ్యాత్మా శక్యతే హంతుం దృష్టాంతోపగతో హ్యసౌ॥ ౧౭॥ క్వచిచ్చ కృతకః పుత్రః సంగ్రహాదేవ లక్ష్యతే। న తత్ర రేతః క్షేత్రం
వా యత్ర లక్ష్యేత భారత॥ ౧౮॥ యుధిష్ఠిరః॥ కీదృశః కృతకః పుత్రః సంగ్రహాదేవ లక్ష్యతే। శుక్రం క్షేత్రం ప్రమాణం వా యత్ర లక్ష్యం న భారత॥ ౧౯॥ భీష్మః॥
మాతాపితృభ్యాం యస్త్యక్తః పథి యస్తం ప్రకల్పయేత్। న చాస్య మాతాపితరౌ జ్ఞాయేతే స హి కృత్రిమః॥ ౨౦॥ అస్వామికస్య స్వామిత్వం యస్మిన్
సంప్రతిలక్షయేత్। సవర్ణః పోషయేత్తం చ తద్వర్ణస్తస్య జాయతే॥ ౨౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ కథమస్య ప్రయోక్తవ్యః సంస్కారః కస్య వా కథమ్। దే
యా కన్యా కథం చేతి తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౨౨॥ భీష్మః॥ ఆత్మవత్తస్య కుర్వీత సంస్కారం స్వామివత్తథా। త్యక్తో మాతాపితృభ్యాం యః సవర్ణం ప్రతి
పద్యతే॥ ౨౩॥ తద్గోత్రబంధుజం తస్య కుర్యాత్సంస్కారమచ్యుత। అథ దేయా తు కన్యా స్యాత్తద్వర్ణస్య యుధిష్ఠిర॥ ౨౪॥ సంస్కర్తుం వర్ణగోత్రం చ
మాతృవర్ణవినిశ్చయే। కానీనాధ్యూఢజౌ చాపి విజ్ఞేయౌ పుత్రకిల్బిషౌ॥ ౨౫॥ తావపి స్వావివ సుతౌ సంస్కార్యావితి నిశ్చయః। క్షేత్రజో వాప్యపసదో
యేఽధ్యూఢాస్తేషు చాప్యథ॥ ౨౬॥ ఆత్మవద్వై ప్రయుంజీరన్సంస్కారాన్బ్రాహ్మణాదయః। ధర్మశాస్త్రేషు వర్ణానాం నిశ్చయోఽయం ప్రదృశ్యతే॥
౨౭॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౨౮॥ .... *

ఇతి అనుశాసనికపర్వణి- పుత్రప్రతినిధికథనే- ఏకోనపంచాశోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ దర్శనే కీదృశః స్నేహః సంవాసే చ పితామహ। మహాభాగ్యం గవాం చైవ తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౧॥ భీష్మః॥ హంత తే కథయిష్యామి
పురావృత్తం మహాద్యుతే। నహుషస్య చ సంవాదం మహర్షేశ్చ్యవనస్య చ॥ ౨॥ పురా మహర్షిశ్చ్యవనో భార్గవో భరతర్షభ। ఉదవాసకృతా
రంభో బభూవ స మహావ్రతః॥ ౩॥ నిహత్య మానం క్రోధం చ ప్రహర్షం శోకమేవ చ। వర్షాణి ద్వాదశ మునిర్జలవాసే ధృతవ్రతః॥ ౪॥ ఆదధత్సర్వభూ
తేషు విస్రంభం పరమం శుభమ్। జలేచరేషు సర్వేషు శీతరశ్మిరివ ప్రభుః॥ ౫॥ స్థాణుభూతః శుచిర్భూత్వా దేవతాభ్యః ప్రణమ్య చ। గంగాయమునయో
ర్మధ్యే జలం సంప్రవివేశ హ॥ ౬॥ గంగాయమునయోర్వేగం సుభీమం భీమనిస్వనమ్। ప్రతిజగ్రాహ శిరసా వాతవేగసమం జవే॥ ౭॥ గంగా చ యమునా
చైవ సరితశ్చ సరాంసి చ। ప్రదక్షిణమృషిం చక్రుర్న చైనం పర్యపీడయన్॥ ౮॥ అంతర్జలేషు సుష్వాప కాష్ఠభూతో మహామునిః। తతశ్చోర్ధ్వస్థితో ధీమా
నభవద్భరతర్షభ॥ ౯॥ జలౌకసాం స సత్త్వానాం బభూవ ప్రియదర్శనః। ఉపాజిఘ్రంత చ తదా తస్యోష్ఠం హృష్టమానసాః॥ ౧౦॥ తత్ర తస్యాసతః కా
లః సమతీతోఽభవన్మహాన్। తతః కదాచిత్సమయే కస్మింశ్చిన్మీనజీవినః॥ ౧౧॥ తం దేశం సముపాజగ్ముర్జాలహస్తా మహాద్యుతే। నిషాదా బహవస్తత్ర మ
త్స్యోద్ధరణనిశ్చయాః॥ ౧౨॥ వ్యాయతా బలినః శూరాః సలిలేష్వనివర్తినః। అభ్యాయయుశ్చ తం దేశం నిశ్చితా జాలకర్మణి॥ ౧౩॥ జాలం తే యోజయా

మాసున్నిశ్శేషేణజనాధిప। మత్స్యోదకంసమాసాద్యతదాభరతసత్తమ॥ ౧౫॥ తతస్తైబహుభిర్యోగైఃకైవర్తాఃమత్స్యకాంక్షిణః। గంగాయమున
యోర్వారిజలైరభ్యాకిరంస్తతః॥ ౧౬॥ జాలంసువితతంతేషాంనవసూత్రకృతంతథా। విస్తారాయామసంపన్నంయత్తత్రసలిలేక్షిపన్ ॥౧౬॥ తతస్తేసు
మహచ్చైవబలవచ్చసువర్తితమ్। అవతీర్యతతస్సర్వేజాలంచకృషిరేతదా ॥ ౧౭ ॥ అభీతరూపాస్సంహృష్టా అన్యోన్యవశవర్తినః। బబంధుస్తత్ర
మత్స్యాంశ్చతథాన్యాన్జలచారిణః॥ ౧౮॥ తథామత్స్యైఃపరివృతంచ్యవనంభృగునందనమ్। ఆకర్షయన్మహారాజజాలేనాథయదృచ్ఛయా॥ ౧౯॥
నదీశైవాలదిగ్ధాంగంహరిశ్మశ్రుజటాధరమ్। లగ్నైశ్శంఖనఖైర్గాత్రైఃక్రోడైశ్చిత్రైరివార్పితమ్॥ ౨౦॥ తంజాలేనోద్ధృతందృష్ట్వా తేతదావేద
పారగమ్। సర్వేప్రాంజలయోదాసాశ్శిరోభిఃప్రాపతన్భువి ॥ ౨౧॥ పరిఖేదపరిత్రాసాజ్జాలస్యాకర్షణేనచ। మత్స్యాబభూవుర్వ్యాపన్నాఃస్థలసం
స్పర్శనేనచ ॥౨౨॥ సమునిస్తత్తదాదృష్ట్వామత్స్యానాంకదనంకృతమ్। బభూవకృపయావిష్టోనిశ్వసంశ్చపునఃపునః ॥ ౨౩॥ నిషాదాఊచుః॥ అజ్ఞానా
ద్యత్కృతంపాపంప్రసాదంతత్రనఃకురు । కరవామప్రియంకింతేతన్నోబ్రూహిమహామునే ॥ ౨౪ ॥ ఇత్యుక్తోమత్స్యమధ్యస్థశ్చ్యవనోవాక్యమబ్ర
వీత్। యోమేద్యపరమఃకామస్తంశృణుధ్వంసమాహితాః ॥ ౨౫॥ ప్రాణోత్సర్గంవిసర్గంవామత్స్యైర్యాస్యామ్యహంసహ।సంవాసాన్నోత్స
హేత్యక్తుంసలిలేధ్యుషితానహమ్ ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యుక్తాస్తేనిషాదాస్తుసుభృశంభయకంపితాః। సర్వేవివర్ణవదనానహుషాయన్యవేదయన్॥౨౭॥ ...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- చ్యవనోపాఖ్యానే- పంచాశత్తమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ నహుషస్తుతతశ్శ్రుత్వాచ్యవనంతంతథాగతమ్। త్వరితఃప్రయయౌతత్రసహామాత్యపురోహితః॥ ౧॥ శౌచంకృత్వాయథాన్యాయంప్రాంజలిః
ప్రయతోనృపః। ఆత్మానమాచచక్షేచచ్యవనాయమహాత్మనే ॥ ౨ ॥ అర్చయామాసతంచాపితస్యరాజ్ఞఃపురోహితః। సత్యవ్రతంమహాత్మానందేవ
కల్పంవిశాంపతే॥ ౩ ॥ నహుషః॥ కరవాణిప్రియంకింతేతన్మేబ్రూహిద్విజోత్తమ। సర్వంకర్తాస్మిభగవన్యద్యపిస్యాత్సుదుష్కరమ్॥ ౪॥చ్యవనః॥శ్ర
మేణమహతాయుక్తాఃకైవర్తామత్స్యజీవినః। మమమూల్యంప్రయచ్ఛైభ్యోమత్స్యానాంవిక్రయైస్సహ ॥ ౫॥ నహుషః ॥ సహస్రందీయతాంమూ
ల్యంనిషాదేభ్యఃపురోహిత। నిష్క్రియార్థంభగవతోయథాహభృగునందనః ॥ ౬॥ చ్యవనః॥ సహస్రంనాహమర్హామికింవాత్వంమన్యసేనృప । స
దృశందీయతాంమూల్యంస్వబుద్ధ్యానిశ్చయంకురు॥ ౭॥ నహుషః॥ సహస్రాణాంశతంవిప్రనిషాదేభ్యఃప్రదీయతామ్ । స్యాదిదంభగవన్మూల్యంకింవా
న్యన్మన్యసేభవాన్॥ ౯॥ చ్యవనః॥ నాహంశతసహస్రేణనిమేయఃపార్థివర్షభ। దీయతాంసదృశంమూల్యమమాత్యైస్సహచింతయ॥౯॥నహుషః॥
కోటిఃప్రదీయతాంమూల్యంనిషాదేభ్యఃపురోహిత। యదేతదపినోమూల్యమతోభూయఃప్రదీయతామ్॥ ౧౦॥చ్యవనః ॥ రాజన్నార్హామ్యహంకోటిం
భూయోవాపిమహాద్యుతే। సదృశందీయతాంమూల్యంబ్రాహ్మణైస్సహచింతయ ॥ ౧౧ ॥ నహుషః॥ అర్ధంరాజ్యంసమగ్రంవానిషాదేభ్యఃప్రదీయ
తామ్। ఏతన్మూల్యంమహంమన్యేకింవాన్యన్మన్యసేద్విజ॥౧౨॥చ్యవనః॥ అర్ధంరాజ్యంసమగ్రంవామూల్యంనార్హామిపార్థివ। సదృశందీయతాం
మూల్యమృషిభిస్సహచింత్యతామ్॥ ౧౩॥ భీష్మః॥ మహర్షేర్వచనంశ్రుత్వానహుషోదుఃఖకర్శితః। సచింతయామాసతదాసహామాత్యపురోహితః॥
౧౪॥ తత్రత్వన్యోవనచరఃకశ్చిత్ మూలఫలాశనః। నహుషస్యసమీపస్థోగవిజాతోభవన్మునిః॥౧౫॥ సతమాభాష్యరాజానమబ్రవీద్ద్విజసత్తమః। తో
షయిష్యామ్యహంక్షిప్రంయథాతుష్టోభవిష్యతి॥ ౧౬॥నాహంమిథ్యావచోబ్రూయాంస్వైరేష్వపికుతోన్యథా।భవతోయదహంబ్రూయాంతత్కార్యమ
విశంకయా॥౧౮॥నహుషః॥ బ్రవీతుభగవన్మూల్యంమహర్షేస్సదృశంభృగోః। పరిత్రాయస్వమామస్మద్విషయంచకులంచమే॥ ౧౭॥ హన్యాద్ధిభగ

వా క్రుద్ధస్త్రైలోక్యమపి కేవలమ్ । కింపునర్మాంతపోహీనంబాహువీర్యపరాయణమ్॥ ౧౯ ॥ అగాధేంభసిమగ్నస్యసామాత్యస్యసహర్త్విజః । ప్ల
వోభవమహర్షేత్వంకురుమూల్యవినిశ్చయమ్ ॥ ౨౦ ॥ భీష్మః ॥ నహుషస్యవచశ్శ్రుత్వాగవిజాతఃప్రతాపవాన్ । ఉవాచహర్షయన్సర్వానమా
త్యాన్పార్థివంచతమ్॥ ౨౧॥ అనర్ఘేయామహారాజద్విజావర్ణేషుచోత్తమాః। గావశ్చపురుషవ్యాఘ్రగౌర్మూల్యంపరికల్ప్యతామ్॥ ౨౨॥నహు
షస్తుతతశ్శ్రుత్వామహర్షేర్వచనంనృప। హర్షేణమహతాయుక్తస్సహామాత్యపురోహితః॥ ౨౩॥ అభిగమ్యభృగోఃపుత్రంచ్యవనంశంసితవ్రతమ్।
ఇదంప్రోవాచనృపతేవాచాసంతర్పయన్నివ॥ ౨౪॥ నహుషః॥ ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠవిప్రర్షేగవాక్రీతోసిభార్గవ। ఏతన్మూల్యమహంమన్యేతవధర్మభృతాం
వర॥ ౨౫॥ చ్యవనః॥ ఉత్తిష్ఠామ్యేషరాజేంద్రసమ్యక్క్రీతోస్మి తేనఘ। గోభిస్తుల్యంనపశ్యామిధనంకించిదిహాచ్యుత ॥ ౨౬ ॥ కీర్తనంశ్రవణందానందర్శ
నంచాపిపార్థివ। గవాంప్రశస్యతేవీరసర్వపాపహరంశివమ్॥ ౨౭॥ గావోలక్ష్మ్యాస్సదామూలంగోషుపాప్మానవిద్యతే । అన్నమేవసదాగావోదే
వానాంపరమంహవిః॥౨౮॥స్వాహాకారవషట్కారౌగోషునిత్యంప్రతిష్ఠితౌ। గావోయజ్ఞస్యనేత్ర్యోవైతథాయజ్ఞస్యతాముఖమ్॥ ౨౯॥అమృతంహ్యవ్య
యందివ్యంక్షరంతిచవహంతిచ। అమృతాయతనంచైతాస్సర్వలోకనమస్కృతాః ॥ ౩౦ ॥ తేజసావపుషాచైవగావోవహ్నిసమాభువి । గావోహిసు
మహత్తేజఃప్రాణినాంచసుఖప్రదాః॥ ౩౧॥ నివిష్టంగోకులంయత్రశ్వాసంముంచతినిర్భయమ్। విరాజయతితందేశంపాపంచాస్యాపకర్షతి॥ ౩౨॥ గా
వస్స్వర్గస్యసోపానంగావస్స్వర్గేపిపూజితాః। గావఃకామదుహోదేవ్యోనాన్యత్కించిత్పరంస్మృతమ్॥ ౩౩॥ ఇత్యేతద్గోషుమేప్రోక్తంమాహా
త్మ్యంభరతర్షభ। గుణైకదేశవచనంశక్యంపారాయణంనతు ॥ ౩౪ ॥ నిషాదాః॥ దర్శనంకథనంచైవసహాస్మాభిఃకృతంమునే। సతాంసప్తపదంమి
త్రంప్రసాదంనఃకురుప్రభో॥ ౩౫॥ హవీంషిసర్వాణియథాహ్యుపభుంక్తేహుతాశనః। ఏవంత్వమపిధర్మాత్మన్పురుషాగ్నిఃప్రతాపవాన్॥ ౩౬॥ ప్రసా
దయామహేవిద్వన్భవంతంప్రణతావయమ్ । అనుగ్రహార్థమస్మాకమియంగౌఃప్రతిగృహ్యతామ్ ॥ ౩౭ ॥ చ్యవనః॥ కృపణస్యచయచ్చక్షుర్మునే
రాశీవిషస్యచ । నరంసమూలందహతికక్షమగ్నిరివజ్వలన్ ॥ ౩౮ ॥ ప్రతిగృహ్ణామివోధేనుంకైవర్తాముక్తకిల్బిషాః। దివంగచ్ఛతవైక్షిప్రంమత్స్యై
ర్జాలోద్ధృతైః॥౩౯ ॥భీష్మః॥ తతస్తస్యప్రసాదాత్తేమహర్షేర్భావితాత్మనః। నిషాదాస్తేనవాక్యేనసహమత్స్యైర్దివంయయుః ॥ ౪౦॥ తత
స్సరాజానహుషోవిస్మితఃప్రేక్ష్యధీవరాన్। ఆరోహమాణాంస్త్రిదివంమత్స్యాంశ్చభరతర్షభ॥ ౪౧॥ తతస్తౌగవిజశ్చైవచ్యవనశ్చభృగూద్వహః। వ
రాభ్యామనురూపాభ్యాంఛందయామాసతుర్నృపమ్॥ ౪౨॥తతోరాజామహావీర్యోనహుషఃపృథివీపతిః।పరమిత్యబ్రవీత్ప్రీతస్తదాభరతసత్తమ॥౪౩॥
తతోజగ్రాహధర్మేసస్థితిమింద్రనిభోనృపః । తథేతిచోదితఃప్రీతస్తావృషీప్రత్యపూజయత్ ॥ ౪౪ ॥ సమాప్తదీక్షశ్చ్యవనస్తతోగచ్ఛత్స్వమాశ్రమమ్॥
గవిజశ్చమహాతేజాఃస్వమాశ్రమపదంయయౌ॥౪౫॥ నిషాదాశ్చదివంజగ్ముస్తేచమత్స్యాజనాధిప। నహుషోపివరంలబ్ధ్వాప్రవివేశస్వకంపురమ్॥ ౪౬॥
ఏతత్తేకథితంతాతయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి। దర్శనేయాదృశఃస్నేహస్సంవాసేవాయుధిష్ఠిర॥౪౭॥ మహాభాగ్యంగవాంచైవతథాధర్మవినిశ్చయమ్॥
కింభూయఃకథ్యతాంవీరకింతేహృదివ్యవస్థితమ్॥ ౪౮॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-ఆనుశాసనికపర్వణి- చ్యవనోపాఖ్యానే- ఏకపంచాశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥సంశయోమేమహాప్రాజ్ఞసుమహాన్సాగరోపమః। తంమేశృణుమహాబాహోశ్రుత్వావ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౧॥ కౌతూహలంమేసుమ
హజ్జామదగ్న్యంప్రతిప్రభో । రామంధర్మభృతాంశ్రేష్ఠంతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨॥ కథమేషసముత్పన్నోరామస్సత్యపరాక్రమః। కథంబ్రహ్మ
ర్షివంశోయంక్షత్రధర్మావ్యజాయత॥ ౩॥ తదస్యసంభవంరాజన్నిఖిలేనానుకీర్తయ । కౌశికాచ్చకథంవంశాత్క్షత్రాద్వైబ్రాహ్మణోభవత్॥

౪॥ అన్వాయాత్ప్రభావస్సుమహానాసీద్వైస్సుమహాత్మనః। రామస్యచనరవ్యాఘ్ర విశ్వామిత్రస్యచైవహి॥ ౫॥ కథంపుత్రానతిక్రమ్యతేషాంనత్తృప్వథా
భవత్। ఏవదోషస్సుతార్హహిత్వాతత్త్వంవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౬॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। చ్యవనస్యచసంవాదం
కుశికస్యచభారత॥ ౭॥ ఏవందోషంపురాదృష్ట్వాభార్గవశ్చ్యవనస్తదా। ఆగామినంమహాబుద్ధిస్స్వవంశేమునిసత్తమః॥ ౮ ॥ నిశ్చిత్యమనసాసర్వంగు
ణదోషంబలాబలమ్। దగ్ధుకామఃకులంసర్వంకుశికానాంతపోధనః॥ ౯॥ చ్యవనస్సమనుప్రాప్యకుశికంవాక్యమబ్రవీత్। వస్తుమిచ్ఛాసముత్పన్నాత్వయా
సహమమానఘ॥ ౧౦॥ కుశికః॥ భగవన్సహధర్మోయంపండితైరిహధార్యతే। ప్రదానకాలేకన్యానాముచ్యతేచసదాబుధైః॥ ౧౧ ॥ యత్తుతావద
తిక్రాంతంధర్మద్వారంతపోధనమ్। తత్కార్యంప్రకరిష్యామితదనుజ్ఞాతుమర్హసి॥ ౧౨॥ భీష్మః॥ అథాసనముపాదాయచ్యవనస్యమహామునే। కుశికో
భార్యయాసార్ధమాజగామయతోమునిః॥ ౧౩ ॥ ప్రగృహ్యరాజాభృంగారంపాద్యమస్మైన్యవేదయత్ । కారయామాససర్వాశ్చక్రియాస్తస్యమ
హాత్మనః॥ ౧౪॥ తతస్సరాజాచ్యవనంమధుపర్కంయథావిధి। గ్రాహయామాసచావ్యగ్రోమహాత్మానియతవ్రతః ॥ ౧౫॥ సత్కృత్యతంతథావిప్రమిదం
పునరథాబ్రవీత్। భగవన్పరవంతౌస్వోబ్రూహికింకరవావహే॥ ౧౬॥ యదిరాజ్యంయదిధనంయదిగాస్సంశితవ్రత। యజ్ఞదానానిచతథాబ్రూహిసర్వం
దదామితే॥ ౧౭॥ ఇదంగృహమిదంరాజ్యమిదంధర్మాసనంచతే। రాజాత్వమసిశాధ్యుర్వీమహంసపరవాంస్త్వయి॥ ౧౮॥ ఏవముక్తేతతోవాక్యే
చ్యవనోభార్గవస్తదా। కుశికంప్రత్యువాచేదంముదాపరమయాపునః॥ ౧౯॥ నరాజ్యంకామయేరాజన్నధనంనచయోషితః। నచగానచవైదేశాన్న
యజ్ఞంశ్రూయతామిదమ్ ॥ ౨౦ ॥ నియమంకించిదారప్స్యేయువయోర్యదిరోచతే। పరిచర్యోస్మియత్తాభ్యాంయువాభ్యామవిశంకయా॥ ౨౧ ॥ ఏవముక్తే
తదాతేనదంపతీతౌజహర్షతుః। ప్రత్యబ్రూతాంచతమృషిమేవమస్త్వితిభారత॥ ౨౨॥ అథతంకుశికోహృష్టఃప్రావేశయదనుత్తమమ్। గృహోద్దేశం
తతస్తస్యదర్శనీయమదర్శయత్ ॥ ౨౩॥ ఇయంశయ్యాభగవతోయథాకామమిహోష్యతామ్। ప్రయతిష్యావహేప్రీతిమాహర్తుంతేతపోధన॥ ౨౪॥
అథసూర్యోతిచక్రామతేషాంసంవదతాంతథా। అథర్షిశ్చోదయామాసపానమన్నంతథైవచ॥ ౨౫॥ తమపృచ్ఛత్తతోరాజాకుశికఃప్రణతస్తదా। కి
మన్నజాతమిష్టంతేకిముపస్థాపయామ్యహమ్ ॥ ౨౬ ॥ తతస్సపరయాప్రీత్యాప్రత్యువాచనరాధిపమ్ । ఔపపత్తికమాహారంప్రయచ్ఛస్వేతిభారత ॥
౨౭॥ తద్వచఃపూజయిత్వాతుతథేత్యాహసపార్థివః । అథోపపన్నమాహారంతస్మైప్రాదాజ్జనాధిప ॥ ౨౮ ॥ తతస్సభుక్త్వాభగవాన్దంపతీప్రాహ
ధర్మవిత్ । స్వప్తుమిచ్ఛామ్యహంనిద్రాబాధతేమామితిప్రభో ॥ ౨౯ ॥ తతశ్శయ్యాగృహంప్రాప్యభగవానృషిసత్తమః। సంవివేశనరేశస్తుసపత్నీక
స్థితోభవత్ ॥ ౩౦॥ నప్రబోధ్యోస్మిసంసుప్తఇత్యువాచాథభార్గవః । సంవాహితవ్యౌమేపాదౌజాగృతవ్యంచతేనిశమ్॥ ౩౧ ॥ అవిశంకస్తుకుశికస్తథే
త్యేవాహధర్మవిత్। నప్రబోధయతాంతౌచతంతథారజనీక్షయే॥ ౩౨॥ యథాతథామహర్షేస్తుశుశ్రూషాపరమౌతదా। బభూవతుర్మహారాజప్ర
యతావథదంపతీ ॥ ౩౩ ॥ తతస్సభగవాన్విప్రఃసమాదిశ్యనరాధిపమ్ । సుష్వాపైకేనపార్శ్వేనదివసానేకవింశతిమ్॥ ౩౪॥ సతురాజానిరాహారఃస
భార్యఃకురునందన । పర్యుపాసతతంహృష్టశ్చ్యవనారాధనేరతః॥ ౩౫ ॥ భార్గవస్తుసముత్తస్థౌస్వయమేవతపోధనః । అకించిదుక్త్వాతుగృహాన్నిశ్చ
క్రామమహాతపాః॥ ౩౬॥ తమన్వగచ్ఛతాంతౌతుక్షుధితౌశ్రమకర్శితౌ। భార్యాపతీమునిశ్రేష్ఠస్తావేతౌనావలోకయత్॥ ౩౭॥ తయోస్తుప్రేక్షతోరేవ
భార్గవాణాంకులోద్వహః। అంతర్హితోభూద్రాజేంద్రతతోరాజాపతత్క్షితౌ॥ ౩౮॥ సముహూర్తంసమాశ్వస్యసహదేవ్యామహాద్యుతిః। పు
నరన్వేషణేయత్నమకరోత్పరమంతదా॥ ౩౯॥ ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గతఆనుశాసనికపర్వణి - చ్యవనోపాఖ్యానే- ద్విపంచాశోధ్యాయః...*

యుధిష్ఠిరః ॥ తస్మిన్నంతర్హితే విప్రే రాజా కిమకరోత్తదా । భార్యా చాస్య మహాభాగా తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ అదృష్ట్వా స మహీపాల
స్తమృషిం సహ భార్యయా । పరిశ్రాంతో నివవృతే వ్రీడితో నష్టచేతనః ॥ ౨ ॥ స ప్రవిశ్య పురీం దీనో నాభ్యభాషత కించన । తదేవ చింతయామాస చ్యవన
స్య విచేష్టితమ్ ॥ ౩ ॥ అథ శూన్యేన మనసా ప్రవిశ్య స్వగృహం నృప । దదర్శ శయనే తస్మిన్ శయానం భృగునందనమ్ ॥ ౪ ॥ విస్మితౌ తావృషిం దృష్ట్వా తదా
శ్చర్యం విచింత్య చ । దర్శనాత్తస్య తు తదా విశ్రాంతౌ సంబభూవతుః ॥ ౫ ॥ యథాస్థానం తు తౌ స్థిత్వా భూయస్తం సంవవాహతుః । అథాపరేణ పార్శ్వేన
సుష్వాప స మహామునిః ॥ ౬ ॥ తేనైవ చ స కాలేన ప్రత్యబుధ్యత వీర్యవాన్ । న చ తౌ చక్రతుః కించిద్వికారం భయశంకితౌ ॥ ౭ ॥ ప్రతిబుద్ధస్తు స మునిస్తౌ ప్రో
వాచ విశాంపతే । తైలాభ్యంగో దీయతాం మే స్నాస్యేఽహమితి భారత ॥ ౮ ॥ తౌ తథేతి ప్రతిశ్రుత్య క్షుధితౌ శ్రమకర్శితౌ । శతపాకేన తైలేన మహార్హే
ణోపతస్థతుః ॥ ౯ ॥ తతః సుఖాసీనమృషిం వాగ్యతౌ సంవవాహతుః । న చ పర్యాప్తమిత్యాహ భార్గవః స మహాతపాః ॥ ౧౦ ॥ యదా తౌ నిర్వికారౌ తు లక్ష
యామాస భార్గవః । తత ఉత్థాయ సహసా స్నానశాలాం వివేశ హ ॥ ౧౧ ॥ క్లృప్తమేవ తు తత్రాసీత్ స్నానీయం పార్థివోచితమ్ । అసత్కృత్య చ తత్స
ర్వం తత్రైవాంతరధీయత ॥ ౧౨ ॥ .... *
స మునిః పునరేవాథ నృపతేః పశ్యతస్తదా । నాసూయాం చక్రతుస్తౌ చ దంపతీ భరతర్షభ ॥ ౧౩ ॥ అథ స్నాతః స భగవాన్ సింహాసనగతః ప్రభుః । దర్శ
యామాస కుశికం సభార్యం కురునందన ॥ ౧౪ ॥ సహృష్టవదనో రాజా సభార్యః కుశికో మునిమ్ । సిద్ధమన్నమితి ప్రహ్వో నిర్వికారో న్యవేదయత్ ॥ ౧౫ ॥ ఆనీ
యతామితి మునిస్తం చోవాచ నరాధిపమ్ । స రాజా సముపాజహ్రే తదన్నం సహ భార్యయా ॥ ౧౬ ॥ మాంసప్రకారాన్ వివిధాన్ శాకాని వివిధాని చ । ర
సాలాపూపకాంశ్చిత్రాన్ మోదకానథ ఖాండవాన్ ॥ ౧౭ ॥ రసాన్ నానాప్రకారాంశ్చ వన్యం చ మునిభోజనమ్ । ఫలాని చ విచిత్రాణి రాజభోగ్యాని భూరిశః ॥
౧౮ ॥ బదరేంగుదకాశ్మర్యభల్లాతకఫలాని చ । గృహస్థానాం చ యద్భోజ్యం యచ్చాపి వనవాసినామ్ ॥ ౧౯ ॥ సర్వమాహారయామాస రాజా శాపభయా
త్తతః । అథ సర్వముపన్యస్తమగ్రతశ్చ్యవనస్య తత్ ॥ ౨౦ ॥ తతః సర్వం సమానీయ తచ్చ శయ్యాసనం మునిః । వస్త్రైః శుభ్రైరవచ్ఛాద్య భోజనోపస్క
రైః సహ ॥ ౨౧ ॥ సర్వమాదీపయామాస చ్యవనో భృగునందనః । న చ తౌ చక్రతుః క్రోధం దంపతీ సుమహామతీ ॥ ౨౨ ॥ తయోః సంప్రేక్షతోరేవ పునరం
తర్హితోఽభవత్ । తత్రైవ చ స రాజర్షిస్తస్థౌ తాం రజనీం తదా ॥ ౨౩ ॥ సభార్యో వాగ్యతః శ్రీమాన్న కోపం సమావిశత్ । నిత్యం సంస్కృతమన్నం తు
వివిధం రాజవేశ్మని ॥ ౨౪ ॥ శయనాని చ ముఖ్యాని పరిషేకాశ్చ పుష్కలాః । వస్త్రం చ వివిధాకారమభవత్సముపార్జితమ్ ॥ ౨౫ ॥ న శశాక తతో ద్రష్టుమం
తరం చ్యవనస్తదా । పునరేవ చ విప్రర్షిః ప్రోవాచ కుశికం నృపమ్ ॥ ౨౬ ॥ సభార్యో మాం రథేనాశు వహ యత్ర బ్రవీమ్యహమ్ । తథేతి చ ప్రాహ నృపో నిర్వి
శంకస్తపోధనమ్ ॥ ౨౭ ॥ క్రీడారథోఽస్తు భగవన్నుత సాంగ్రామికో రథః । ఇత్యుక్తః స మునీ రాజ్ఞా తేన హృష్టేన తద్వచః ॥ ౨౮ ॥ చ్యవనః ప్రత్యువాచేదం హృ
ష్టః పరపురంజయమ్ । సజ్జీకురు రథం క్షిప్రం యస్తే సాంగ్రామికో రథః ॥ ౨౯ ॥ సాయుధః సపతాకశ్చ సశక్తికనకయష్టిమాన్ । కింకిణీస్వననిర్ఘోషో యు
క్తస్తోరణకల్పనైః ॥ ౩౦ ॥ జాంబూనదనిబద్ధశ్చ పరమేషుశతాన్వితః । తతః స తత్తథేత్యుక్త్వా కల్పయిత్వా మహారథమ్ ॥ ౩౧ ॥ భార్యాం వామే ధురి తదా చా
త్మానం దక్షిణే తదా । త్రిదండం వజ్రసూచ్యగ్రం ప్రతోదం తత్ర చాదధత్ ॥ ౩౨ ॥ సర్వమేతత్తతో దత్త్వా నృపో వాక్యమథాబ్రవీత్ । భగవన్ క్వ రథో యా
తు బ్రవీతు భృగునందన ॥ ౩౩ ॥ యత్ర వక్ష్యసి విప్రర్షే తత్ర యాస్యతి తే రథః । ఏవముక్తస్తు భగవాన్ ప్రత్యువాచాథ తం నృపమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతః ప్రభృతి యా
తవ్యం పదకం పదకం శనైః । శ్రమో మమ యథా న స్యాత్తథా మే ఛందచారిణౌ ॥ ౩౫ ॥ సుసుఖం చైవ వోఢవ్యో జనః సర్వశ్చ పశ్యతు । నోత్సార్యాః పథి

కాః కేచిత్తేభ్యో దాస్యేవసుహ్యహమ్॥౩౬॥ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చయేకామానర్థయిష్యంతిమాంపథి। సర్వాన్దాస్యామ్యశేషేణధనంరత్నానిచైవహి॥
౩౭॥ క్రియతామంనిఖలేనైతన్మావిచారయపార్థివ। తస్యతద్వచనంశ్రుత్వా రాజాభృత్యానథాబ్రవీత్ ॥ ౩౮ ॥ యద్యద్బ్రూయాన్మునిస్తత్తత్సర్వందే
యమశంకితైః। తతోరత్నాన్యనేకానిస్త్రియోయుగ్యమజావికమ్॥ ౩౯ ॥ కృతాకృతంచకనకంగజేంద్రాశ్చాచలోపమాః। అన్వగచ్ఛంతతమృషింరా
జామాత్యాశ్చసర్వశః॥౪౦॥ హాహాభూతంచతత్సర్వమాసీన్నగరమార్తవత్ । తౌతీక్ష్ణాగ్రేణసహసాప్రతోదేనప్రతోదితౌ ॥ ౪౧ ॥ పృష్ఠేవిద్ధౌకటే
చైవనిర్వికారౌతమూహతుః। వేపమానౌనిరాహారౌపంచాశద్రాత్రికర్శితౌ॥ ౪౨॥ కథంచిదూహతుర్వీరౌదంపతీతౌరథోత్తమమ్। బహుశోభృశవిద్ధౌ
తౌస్రవంతౌచక్షతోద్భవమ్॥ ౪౩॥ దదృశాతేమహారాజపుష్పితావివకింశుకౌ। తౌదృష్ట్వాపౌరవర్గస్తుభృశంశోకసమాకులః ॥ ౪౪॥ అభిశాపభయ
త్రస్తోనచకించిదువాచహ। ద్వంద్వశశ్చాబ్రువన్సర్వేపశ్యధ్వంతపసోబలమ్ ॥ ౪౫ ॥ క్రుద్ధాఅపిమునిశ్రేష్ఠంవీక్షితుంనేహశక్నుమః । అహోభగవ
తోవీర్యంమహర్షేర్భావితాత్మనః॥౪౬॥ రాజ్ఞశ్చాపిసభార్యస్యధైర్యంపశ్యతయాదృశమ్। శ్రాంతావపిహికృచ్ఛ్రేణరథమేతంసమూహతుః॥౪౭॥
నచైతయోర్వికారంవైదదర్శభృగునందనః ॥ ౪౮॥ భీష్మః॥ తతస్సనిర్వికారౌతుదృష్ట్వాభృగుకులోద్వహః। బహువిత్తేణయామాసయథావైశ్రవణ
స్తథా॥ ౪౯॥ తత్రాపిరాజాప్రీతాత్మాయథాదిష్టమథాకరోత్। తతోఽస్యభగవాన్ప్రీతోబభూవమునిసత్తమః ॥ ౫౦ ॥ అవతీర్యరథశ్రేష్ఠాద్దంపతీతౌము
మోచహ। విమోచ్యచైతౌవిధివత్తతోవాక్యమువాచహ ॥ ౫౧ ॥ స్నిగ్ధగంభీరయావాచాభార్గవఃసుప్రసన్నయా। దదానివాంవరంశ్రేష్ఠంతంబ్రూ
తామితిభారత॥ ౫౨॥ సుకుమారౌచతౌవిద్ధౌకరాభ్యాంమునిసత్తమః। పస్పర్శామృతకల్పాభ్యాంస్నేహాద్భరతసత్తమ॥ ౫౩॥ అథాబ్రవీన్నృపోవా
క్యంశ్రమోనాస్త్యేవయోరిహ । విశ్రాంతౌచప్రభావాత్తేఊచతుస్తౌచభార్గవమ్ ॥ ౫౪ ॥ అథతౌభగవాన్ప్రాహప్రహృష్టశ్చ్యవనస్తదా। నవృథా
వ్యాహృతంపూర్వంయన్మయాతద్భవిష్యతి॥ ౫౫॥ రమణీయస్సముద్దేశోగంగాతీరమిదంశుభమ్। కించిత్కాలంవ్రతపరోనివత్స్యామీహపార్థివ॥౫౬॥
గమ్యతాంస్వపురంపుత్రవిశ్రాంతఃపునరేష్యసి। ఇహస్థంమాంసభార్యస్త్వంద్రష్టాసిశ్వోనరాధిప ॥ ౫౭॥ నచమన్యుస్త్వయాకార్యశ్శ్రేయస్తేసము
పస్థితమ్। యత్కాంక్షితంహృదిస్థంతేతత్సర్వంహిభవిష్యతి॥ ౫౮॥ ఇత్యేవముక్తఃకుశికఃప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా। ప్రోవాచమునిశార్దూలమిదంవచన
మర్థవత్॥ ౫౯॥ నమేమన్యుర్మహాభాగపూతౌస్వోభగవంస్త్వయా। సంవృత్తౌయౌవనస్థౌస్వోవపుష్మంతౌబలాన్వితౌ॥ ౬౦॥ప్రతోదేనవ్రణాయేమే
సభార్యస్యత్వయాకృతాః। తాన్నపశ్యామిగాత్రేషుస్వస్థోస్మిసహభార్యయా॥ ౬౧॥ ఇమాంచదేవీంపశ్యామివపుషాప్సరసోపమామ్ । శ్రియాపరమ
యాయుక్తాంయథాదృష్టాపురామయా॥ ౬౨॥ తవప్రసాదసంవృత్తమిదంసర్వంమహామునే। నైతచ్చిత్రంతుభగవంస్త్వయిసత్యపరాక్రమ ॥ ౬౩ ॥
ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచైనంకుశికంచ్యవనస్తదా। ఆగచ్ఛేథాస్సభార్యశ్చత్వమిహేతినరాధిప॥ ౬౪॥ ఇత్యుక్తస్సమనుజ్ఞాతోరాజర్షిరభివాద్యతమ్। ప్ర
యయౌవపుషాయుక్తోనగరీందేవరాజవత్ ॥౬౫॥తతఏనముపాజగ్మురమాత్యాస్సపురోహితాః। బలస్థాగణికాయుక్తాస్సర్వాఃప్రకృతయస్తథా ॥ ౬౬॥
తైర్వృతఃకుశికోరాజాశ్రియాపరమయాజ్వలన్ ।. ప్రవివేశపురంహృష్టఃపూజ్యమానోథవందిభిః ॥ ౬౭ ॥ తతఃప్రవిశ్యనగరంకృత్వాపూర్వాహ్ణికీఃక్రి
యాః । భుక్త్వాసభార్యోరజనీమువాససమహాద్యుతిః ॥ ౬౮ ॥ తతస్తుతౌనవమభివీక్ష్యయౌవనంపరస్పరంవిగతరుజావివామరౌ। ననందతుశ్శయనగ
తౌవపుర్ధరౌశ్రియాయుతౌద్విజవరదత్తయాతదా॥౬౯॥ అథాప్యృషిర్భృగుకులకీర్తివర్ధనస్తపోధనోవనమభిరామమృద్ధిమత్ । మనీషయాబహు
విధరత్నభూషితంససర్జయన్నపురిశతక్రతోరపి॥౭౦॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - ఆనుశాసనికపర్వణి-కుశికోపాఖ్యానే- త్రిపంచాశోధ్యాయః...... *

భీష్మః॥ తతస్సరాజారాత్ర్యంతే ప్రతిబుద్ధో మహామనాః । కృతపూర్వాహ్ణికః ప్రాయాత్సభార్యస్తద్వనం ప్రతి॥౧॥ తతో దదర్శ నృపతిః ప్రాసాదం సర్వ
కాంచనమ్ । మణిస్తంభసహస్రాఢ్యం గంధర్వనగరోపమమ్॥ ౨॥ తత్ర దివ్యానభిప్రాయాన్దదర్శ కుశికస్తదా । పర్వతాన్రూప్యసానూంశ్చ నలినీశ్చ
సపంకజాః॥ ౩॥ చిత్రశాలాశ్చ వివిధాస్తోరణాని చ భారత । శాద్వలోపచితాం భూమిం యథా కాంచనకుట్టిమామ్॥౪॥ సహకారాన్ప్రఫుల్లాంశ్చ కేతకో
ద్దాలకాన్ధవాన్। అశోకాన్సహకుందాంశ్చ ఫుల్లాంశ్చైవాతిముక్తకాన్॥ ౫॥ చంపకాంస్తిలకాన్భవ్యాన్పనసాన్వంజులానపి పుష్పితాన్కర్ణి
కారాంశ్చ తత్ర తత్ర దదర్శ హ॥ ౬॥ శ్యామాన్వారణపుష్పాంశ్చ తథాష్టపదికాలతాః । తత్ర తత్ర పరిక్లృప్తా దదర్శ స మహీపతిః॥ ౭॥ వృక్షాన్పద్మోత్ప
లధరాన్సర్వర్తుకుసుమాంస్తథా। విమానప్రతిమాంశ్చాపి ప్రాసాదాన్శైలసన్నిభాన్॥ ౮॥ శీతలాని చ తోయాని క్వచిదుష్ణాని భారత । ఆసనాని విచి
త్రాణి శయనప్రవరాణి చ॥ ౯॥ పర్యంకాన్రత్నసౌవర్ణాన్పరార్ధ్యాస్తరణావృతాన్। భక్ష్యభోజ్యమనంతం చ తత్ర తత్రోపకల్పితమ్ ॥ ౧౦॥ వాణీ
వాదాన్శుకాంశ్చైవ శారికాన్భృంగరాజకాన్। కోకిలాన్శతపత్రాంశ్చ సకోయష్టికకుక్కుటాన్॥ ౧౧॥ మయూరాన్కుక్కుటాంశ్చాపి దాత్యూహాన్
జీవజీవకాన్। చకోరాన్వానరాన్హంసాన్సారసాంశ్చక్రసాహ్వయాన్॥ ౧౨॥ సమంతతః ప్రముదితాన్దదర్శ సుమనోహరాన్। క్వచిదప్సరసాం
సంఘాన్గంధర్వాణాం చ పార్థివ ॥ ౧౩॥ కాంతాభిరపరాంస్తత్ర పరిష్వక్తాన్దదర్శ హ। న దదర్శ చ తాన్భూయో దదర్శ చ పునర్నృపః ॥ ౧౪॥ గీ
తధ్వనిం సుమధురం తథైవాధ్యాపనధ్వనిమ్। హంసాన్సుమధురాంశ్చాపి తత్ర శుశ్రావ పార్థివః ॥ ౧౫॥ తం దృష్ట్వాత్యద్భుతం రాజా మనసాచింతయత్త
దా। స్వప్నోఽయం చిత్తవిభ్రంశ ఉతాహో సత్యమేవ తు ॥ ౧౬ ॥ అహో సహ శరీరేణ ప్రాప్తోఽస్మి పరమాం గతిమ్। ఉత్తరాన్వా కురూన్పుణ్యానథ
వాప్యమరావతీమ్॥ ౧౭॥ కించేదం మహదాశ్చర్యం సంపశ్యామీత్యచింతయత్ । ఏవం సంచింతయన్నేవ దదర్శ మునిపుంగవమ్॥౧౮॥ తస్మిన్విమానే సౌ
వర్ణే మణిస్తంభసమాకులే। మహార్హే శయనే దివ్యే శయానం భృగునందనమ్॥ ౧౯॥ తమభ్యయాత్ప్రహర్షేణ నరేంద్రస్సహ భార్యయా । అంత
ర్హితస్తతో భూయశ్చ్యవనశ్శయనం చ తత్ ॥ ౨౦ ॥ తతోఽన్యస్మిన్వనోద్దేశే పునరేవ దదర్శ తమ్ । కౌశ్యాం బృస్యాం సమాసీనం జపమానం మహావ్ర
తమ్॥ ౨౧॥ ఏవం యోగబలాద్విప్రో మోహయామాస పార్థివమ్। క్షణేన తద్వనం చైవ తే చైవాప్సరసాం గణాః ॥ ౨౨॥ గంధర్వాః పాదపాశ్చైవ స
ర్వమంతరధీయత। నిశ్శబ్దమభవచ్చాపి గంగాకూలం పునర్నృప ॥ ౨౩ ॥ కుశవల్మీకభూయిష్ఠం బభూవ చ యథా పురా । తతస్స రాజా కుశికస్సభార్యస్తేన
కర్మణా॥ ౨౪॥ విస్మయం పరమం ప్రాప్య తద్దృష్ట్వా మహదద్భుతమ్। తతః ప్రోవాచ కుశికో భార్యాం హర్షసమన్వితః॥ ౨౫ ॥ పశ్య భద్రే యథా భావా
శ్చిత్రా దృష్టాః సుదుర్లభాః । ప్రసాదాద్భృగుముఖ్యస్య కిమన్యత్ర తపోబలాత్ ॥ ౨౬ ॥ తపసా తదవాప్యం హి యత్తు శక్యం మనోరథైః। త్రైలోక్యరా
జ్యాదపి హి తప ఏవ విశిష్యతే ॥ ౨౭॥ తపసా హి సుతప్తేన శక్యో మోక్షస్తపోబలాత్ । అహో ప్రభావో బ్రహ్మర్షేశ్చ్యవనస్య మహాత్మనః॥ ౨౮॥ ఇ
చ్ఛయైవ తపోవీర్యాదన్యాఀల్లోకాన్సృజేదపి। బ్రాహ్మణా ఏవ జాయేరన్పుణ్యవాగ్బుద్ధికర్మణః॥ ౨౯॥ ఉత్సహేదిహ కృత్వైవ కోఽన్యో వై చ్యవనా
దృతే। బ్రాహ్మణ్యం దుర్లభం లోకే రాజ్యం హి సులభం నరైః ॥ ౩౦ ॥ బ్రాహ్మణస్య ప్రభావాద్ధి రథే యుక్తౌ స్వధుర్యవత్। ఇత్యేవం చింతయానస్స విదిత
శ్చ్యవనస్య వై ॥౩౧॥ సంప్రేక్ష్యోవాచ నృపతిం క్షిప్రమాగమ్యతామితి। ఇత్యుక్తస్సహభార్యస్తు సోఽభ్యగచ్ఛన్మహామునిమ్ ॥ ౩౨॥ శిరసా వందనీయం తమ
వందత చ పార్థివః । తస్యాశిషః ప్రయుజ్యాథ స మునిస్తం నరాధిపమ్ ॥ ౩౩ ॥ నిషీదేత్యబ్రవీద్ధీమాన్సాంత్వయన్పురుషర్షభ। తతః ప్రకృతిమాపన్నో
భార్గవో నృపతే నృప ॥ ౪౪ ॥ ఉవాచ శ్లక్ష్ణయా వాచా తర్పయన్నివ భారత । రాజన్సమ్యగ్జితానీహ పంచ పంచస్వయం త్వయా॥ ౪౫॥ మనష్షష్ఠా

ణీంద్రియాణికృచ్ఛ్రాణ్యుక్తోసి తేనవై। సహ్యగారాధితః పుత్ర త్వయా ప్రవదతాం వర ॥౨౬॥ నహి తేవృజినం కించిత్సుసూక్ష్మమపి విద్యతే। అనుజానీహి మాం
రాజర్షే గమిష్యామి యథాగతమ్ ॥౨౭॥ ప్రీతోస్మి తవ రాజేంద్ర వరశ్చ ప్రతిగృహ్యతామ్ ॥౨౮॥ కుశికః॥ అగ్నిమధ్యగతేనైవ భగవన్ సన్నిధౌ మయా। వర్తి
తం భృగుశార్దూల యన్న దగ్ధోస్మి తద్బహు ॥౨౯॥ ఏష ఏవ వరో ముఖ్యః ప్రాప్తో మే భృగునందన। యత్ప్రీతోసి మయా బ్రహ్మన్ కులం త్రాతం చ మేనఘ ॥
౩౦॥ ఏష మేనుగ్రహో విప్ర జీవితే చ ప్రయోజనమ్। ఏతద్రాజ్యఫలం చైవ తపసశ్చ ఫలం మమ ॥౩౧॥ యది త్వం ప్రీతిమాన్ విప్ర మయి వై భృగునందన। అ
స్తి మే సంశయః కశ్చిత్తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥౩౨॥ .... *

ఇతి ఆనుశాసనికపర్వణి-కుశికచ్యవనసంవాదే-చతుఃపంచాశోధ్యాయః-

చ్యవనః॥ వరశ్చ గృహ్యతాం మత్తో యశ్చ తే సంశయో హృది। తం ప్రబ్రూహి నరశ్రేష్ఠ సర్వం సంపాదయామి తే ॥౧॥ కుశికః॥ యది ప్రీతోసి భగవం స్తతో
మే వద భార్గవ। కారణం శ్రోతుమిచ్ఛామి మద్గృహే వాసకారితమ్ ॥౨॥ శయనం చైకపార్శ్వేన దివసానేకవింశతిమ్। అకించిదుక్త్వా గమనం బహిశ్చ ము
నిపుంగవ ॥౩॥ అంతర్ధానమకస్మాచ్చ పునరేవ చ దర్శనమ్। పునశ్చ శయనం విప్ర దివసానేకవింశతిమ్ ॥౪॥ తైలాభ్యక్తస్య గమనం భోజనం చ గృహే
మమ। సముపానీయ వివిధం యద్దగ్ధం జాతవేదసా ॥౫॥ నిర్యాణం చ రథేనాశు సహసా యత్కృతం త్వయా। ధనానాం చ విసర్గశ్చ వనస్యాపి చ దర్శ
నమ్ ॥౬॥ ప్రాసాదానాం బహూనాం చ కాంచనానాం మహామునే। మణివిద్రుమపాదానాం పర్యంకాణాం చ దర్శనమ్ ॥౭॥ పునశ్చాదర్శనం తస్య శ్రోతు
మిచ్ఛామి కారణమ్। అతీవ హ్యత్ర ముహ్యామి చింతయానో భృగూద్వహ ॥౮॥ నచైవాత్రాధిగచ్ఛామి సర్వస్యాస్య వినిశ్చయమ్। ఏతదిచ్ఛామి కార్త్స్న్యే
న సత్యం శ్రోతుం తపోధన ॥౯॥ చ్యవనః॥ శృణు సర్వమశేషేణ యదిదం యేన హేతునా। నహి శక్యమనాఖ్యాతుమేవం పృష్టేన పార్థివ ॥౧౦॥ పితామహ
స్య వదతః పురా దేవసమాగమే। శ్రుతవానస్మి యద్రాజం స్తన్మే నిగదతః శృణు ॥౧౧॥ బ్రహ్మక్షత్రవిరోధేన భవితా కులసంకరః। పౌత్రస్తే భవితా రాజం
స్తేజోవీర్యసమన్వితః ॥౧౨॥ తతస్తే కులనాశార్థమహం త్వాం సముపాగతః। చికీర్షన్ కుశికోచ్ఛేదం సందిధక్షుః కులం తవ ॥౧౩॥ తతోహమాగమ్య పురా
త్వామవోచం మహీపతే। నియమం కంచిదారప్స్యే శుశ్రూషా క్రియతామితి ॥౧౪॥ నచ తే దుష్కృతం కించిదహమాసాదయం గృహే। తేన జీవసి రాజర్షే
న భవేథాస్త్వమన్యథా ॥౧౫॥ ఏవం బుద్ధిం సమాస్థాయ దివసానేకవింశతిమ్। సుప్తోస్మి యది మాం కశ్చిద్బోధయేదితి పార్థివ ॥౧౬॥ యదా త్వయా సభా
ర్యేణ సంసుప్తో న ప్రబోధితః। అహం తదైవ తే ప్రీతో మనసా రాజసత్తమ ॥౧౭॥ ఉత్థాయ చాస్మి నిష్క్రాంతో యది మాం త్వం మహీపతే। పృచ్ఛేః క్వ యా
స్యసీత్యేవం శపేయం త్వామితి ప్రభో ॥౧౮॥ అంతర్హితః పునశ్చాస్మి పునరేవ చ తే గృహే। యోగమాస్థాయ సంసుప్తో దివసానేకవింశతిమ్ ॥౧౯॥ క్షుధి
తౌ మామసూయేథాః శ్రమాద్వేతి నరాధిప। ఏవం బుద్ధిం సమాస్థాయ కర్శితౌ వాం క్షుధా మయా ॥౨౦॥ నచ తే భూత్సుసూక్ష్మోపి మన్యుర్మనసి పార్థి
వ। సభార్యస్య నరశ్రేష్ఠ తేన తే ప్రీతిమానహమ్ ॥౨౧॥ భోజనం చ సమానాయ్య యత్తదాదీపితం మయా। క్రుద్ధ్యేథా యది మాత్సర్యాదితి తన్మర్షితం చ మే
॥౨౨॥ తతోహం రథమారుహ్య త్వామవోచం నరాధిప। సభార్యో మాం వహస్వేతి తచ్చ త్వం కృతవాం స్తథా ॥౨౩॥ అవిశంకో నరపతే ప్రీతోహం చాపి తే
నఘ। ధనోత్సర్గేపి చ కృతే న త్వాం క్రోధః ప్రధర్షయేత్ ॥౨౪॥ తతః ప్రీతేన తే రాజన్ పునరేతత్కృతం తవ। సభార్యస్య వనం భూయస్తద్విద్ధి మనుజా
ధిప ॥౨౫॥ ప్రీత్యర్థం తవ చైతన్మే స్వర్గసందర్శనం కృతమ్। యత్తే వనేస్మిన్నృపతే దృష్టం దివ్యం నిదర్శనమ్ ॥౨౬॥ స్వర్గోద్దేశస్త్వయా రాజన్
సశరీరేణ పార్థివ। ముహూర్తమనుభూతోసౌ సభార్యేణ నృపోత్తమ ॥౨౭॥ నిదర్శనార్థం తపసో ధర్మస్య చ నరాధిప। తత్ర యాసీత్ స్పృహా రా
జం స్తచ్చాపి విదితం మయా ॥౨౮॥ బ్రాహ్మణ్యం కాంక్షసే హి త్వం తపశ్చ పృథివీపతే। అవమన్య నరేంద్రత్వం దేవేంద్రత్వం నరాధిప ॥౨౯॥ ఏవమేతద్యథా

స్థత్వంబ్రాహ్మణ్యంతాతదుర్లభమ్। బ్రాహ్మణేసతిచర్షిత్వంఋషిత్వేచతపస్వితా॥౩౦॥భవిష్యత్యేవతేకామఃకౌశికాత్కౌశికోద్విజః। తృతీయం
పురుషంతుభ్యంబ్రాహ్మణత్వంభవిష్యతి॥౩౧॥ వంశస్తేపార్థివశ్రేష్ఠభృగూణామేవతేజసా। పౌత్రస్తేభవితావిప్రస్తపస్వీపావకద్యుతిః॥౩౨॥ యస్సదే
వమనుష్యాణాంభయముత్పాదయిష్యతి। త్రయాణామేవలోకానాంసత్యమేతద్బ్రవీమితే॥౩౩॥ వరంగృహాణరాజర్షేయత్తేమనసివర్తతే। తీర్థ
యాత్రాంగమిష్యామిపురాకాలోభివర్తతే॥౩౪॥ కుశికః॥ ఏషఏవవరోమేద్యయత్త్వంప్రీతోమహామునే। భవత్వేతద్యథార్థత్వంభవేత్పౌత్రోమమా
నఘ॥౩౫॥ బ్రాహ్మణ్యంమేకులస్యాస్తుభగవన్నేషమేవరః। పునశ్చాఖ్యాతుమిచ్ఛామిభగవన్విస్తరేణవై॥౩౬॥ కథమేష్యతివిప్రత్వంకులంమేభృగునం
దన। కశ్చాసౌభవితాబంధుర్మమకశ్చాపిసమ్మతః॥౩౭॥ .... *

ఇతిఆనుశాసనికపర్వణి- చ్యవనకుశికసంవాదే- పంచపంచాశోధ్యాయః-

చ్యవనః॥ అవశ్యంకథనీయంమేతవైతన్నరపుంగవ।యదర్థంత్వాహముచ్ఛేత్తుంసంప్రాప్తోమనుజాధిప॥౧॥ భృగూణాంక్షత్రియాయాజ్యానిత్యమే
తజ్జనాధిప। తేచభేదంగమిష్యంతిదైవయుక్తేనహేతునా॥౨॥ క్షత్రియాశ్చభృగూన్సర్వాన్వధిష్యంతినరాధిప। ఆగర్భాదనుకృంతంతోదైవదండని
పీడితాః॥౩॥ తతఉత్పత్స్యతేస్మాకంకులగోత్రవివర్ధనః। ఊర్వోనామమహాతేజాజ్వలనార్కసమద్యుతిః॥౪॥సత్రైలోక్యవినాశాయకోపాగ్నింజన
యిష్యతి। మహీంసపర్వతవనాంయఃకరిష్యతిభస్మసాత్॥౫॥ కంచిత్కాలంతువహ్నించసఏవశమయిష్యతి। సముద్రేబడబావక్త్రేప్రక్షిప్యమునిసత్త
మః॥౬॥ పుత్రంతస్యమహారాజఋచీకంభృగునందనమ్। సాక్షాత్కృత్స్నోధనుర్వేదస్సముపస్థాస్యతేనఘ॥౭॥ క్షత్రియాణామభావాయదైవయు
క్తేనహేతునా।సతుతంప్రతిగృహ్యైవపుత్రేసంక్రామయిష్యతి॥౮॥ జమదగ్నౌమహాభాగేతపసాభావితాత్మని। సచాపిభృగుశార్దూలస్తంవేదంధా
రయిష్యతి॥౯॥ కులాత్తుతవధర్మాత్మన్కన్యాంసోధిగమిష్యతి।ఉద్భావనార్థంభవతోవంశస్యభరతర్షభ॥౧౦॥ గాధేర్దుహితరంప్రాప్యపౌత్రీంతవ
మహాతపాః। బ్రాహ్మణంక్షత్రధర్మాణంపుత్రముత్పాదయిష్యతి॥౧౧॥ క్షత్రియంవిప్రకర్మాణంబృహస్పతిమివౌజసా। విశ్వామిత్రంతవకులేగాధేఃపు
త్రంసుధార్మికమ్॥౧౨॥ తపసామహతాయుక్తంప్రదాస్యతిమహాద్యుతే। స్త్రియౌతుకారణంతత్రపరివర్తేభవిష్యతః॥౧౩॥ పితామహనియోగా
ద్వైనాన్యథైతద్భవిష్యతి। తృతీయేపురుషేతుభ్యంబ్రాహ్మణత్వముపైష్యతి॥౧౪॥ భవితాత్వంచసంబంధీభృగూణాంభావితాత్మనామ్॥౧౫॥ భీష్మః॥
కుశికస్తుమునేర్వాక్యంచ్యవనస్యమహాత్మనః। శ్రుత్వాహృష్టోభవద్రాజావాక్యంచేదమువాచహ॥౧౬॥ ఏవమస్త్వితిధర్మాత్మాతదాభరతసత్తమ।
చ్యవనస్తుమహాతేజాఃపునరేవనరాధిపమ్॥౧౭॥ వరార్థంచోదయామాసతమువాచసపార్థివః। బాఢమేవంకరిష్యామికామంత్వత్తోమహామునే॥
౧౮॥ బ్రహ్మభూతంకులంమేస్తుధర్మేచాస్యమనోభవేత్। ఏవముక్తస్తథేత్యేవంప్రత్యుక్త్వాచ్యవనోమునిః॥౧౯॥ అభ్యనుజ్ఞాయనృపతింతీర్థయా
త్రాంయయౌతదా। ఏతత్తేకథితంసర్వమశేషేణమయానృప॥౨౦॥ భృగూణాంకుశికానాంచఅభిసంబంధకారణమ్। యథోక్తమృషిణాచాపితదాతద
భవన్నృప॥ జన్మరామస్యచమునేర్విశ్వామిత్రస్యచైవహి॥౨౧॥ .... *

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- కుశికచ్యవనసంవాదే- షట్పంచాశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ముహ్యామీవనిశమ్యాద్యచింతయానఃపునఃపునః। హీనాంపార్థివసంఘాతైఃశ్రీమద్భిఃపృథివీమిమామ్॥౧॥ ప్రాప్యరాజ్యానిశతశోమహీం
జిత్వాచభారత। కోటిశఃపురుషాన్హత్వాపరితప్యేపితామహ॥౨॥ కానుతాసాంవరస్త్రీణాంసమవస్థాభవిష్యతి। యాహీనాఃపతిభిఃపుత్రైర్మా
తులైర్భ్రాతృభిస్తథా॥౩॥వయంహితాన్కురూన్హత్వాజ్ఞాతీంశ్చసుహృదోపివా। అవాక్శీర్షాఃపతిష్యామోనరకేనాత్రసంశయః॥౪॥ శరీరం
మోక్తుమిచ్ఛామితపసోగ్రేణభారత। ఉపదిష్టమిహేచ్ఛామితత్త్వతోహంవిశాంపతే॥౫॥ వైశంపాయనః॥ యుధిష్ఠిరస్యతద్వాక్యంశ్రుత్వాభీష్మోమహా

మనాః। పరీక్ష్యనిపుణంబుద్ధ్యాయుధిష్ఠిరమభాషత॥ ౬॥ రహస్యమద్భుతంచైవశృణువక్ష్యామియత్త్వయి। యాగతిఃప్రాప్యతేయేనప్రేత్యభావేవిశాం
పతే॥ ౭॥ తపసాప్రాప్యతేస్వర్గస్తపసాప్రాప్యతేయశః। ఆయుఃప్రహర్షోభోగాశ్చలభ్యంతేతపసావిభో॥ ౮ ॥ జ్ఞానంవిజ్ఞానమారోగ్యంరూపంసం
పత్తథైవచ। సౌభాగ్యంచైవతపసాప్రాప్యతేభరతర్షభ ॥ ౯ ॥ ధనంప్రాప్నోతితపసామౌనేనాజ్ఞాంప్రయచ్ఛతి। ఉపభోగాస్తుదానేనబ్రహ్మచర్యేణ
జీవితమ్॥ ౧౦॥ అహింసాయాఃఫలంరూపందీక్షాయాజన్మవైకులే ఫలమూలాశినాంరాజ్యంస్వర్గఃపర్ణాశినాంభవేత్ ॥౧౧॥ పయోభక్షోదివంయా
తిదానేనద్రవిణాధికః। గురుశుశ్రూషయావిద్యానిత్యశ్రాద్ధేనసంతతిః ॥ ౧౨ ॥ గవాఢ్యశ్శాకదీక్షాభిస్స్వర్గమాహుస్తృణాశినాం। స్త్రియస్త్రిష
వణంస్నాత్వావాయుంపీత్వాక్రతుంలభేత్ ॥ ౧౩॥ నిత్యస్నాయీభవేద్దక్షస్సంధ్యేతుద్వేజపన్ద్విజః। మరుంసాధయతోరాజ్యంనాకపృష్ఠమనాశకే॥
౧౪॥ శయ్యాసనానిదానానియోగయుక్తేతపోధనే।అగ్నిప్రవేశేనియతంబ్రహ్మలోకేమహీయతే॥ ౧౫ ॥ స్థండిలేశయమానానాంగృహాణిశయనానిచ॥
చీరవల్కలవాసోభిర్వాసాంస్యాభరణానిచ॥ ౧౬॥ రసానాంప్రతిసంహారాత్సౌభాగ్యమిహవిందతి। ఆమిషప్రతిసంహారాత్ప్రజ్ఞాస్యాయుష్మతీభవేత్ ॥
౧౭॥ ఉదవాసంవసేద్యస్తుసనాకాధిపతిర్భవేత్ । సత్యవాదీనరశ్రేష్ఠదైవతైస్సహమోదతే॥ ౧౮॥ కీర్తిర్భవతిదానేనతథారోగ్యమహింసయా॥
ద్విజశుశ్రూషయారాజ్యంద్విజత్వంచాపిపుష్కలమ్॥ ౧౯ ॥ పానీయస్యప్రదానేనకీర్తిర్భవతిశాశ్వతీ। అన్నస్యతుప్రదానేనదృశ్యతేకామభోగతః॥
౨౦॥ సాంత్వదస్సర్వభూతానాంసర్వశోకైర్విముచ్యతే। దేవశుశ్రూషయారాజ్యందివ్యంరూపంనియచ్ఛతి॥ ౨౧ ॥ దీపాలోకప్రదానేనచక్షుష్మాన్
భవతేనరః। ప్రేక్షణీయప్రదానేనస్మృతింమేధాంచవిందతి॥ ౨౨॥ గంధమాల్యప్రదానేనకీర్తిర్భవతిపుష్కలా। కేశశ్మశ్రుధారయతామగ్ర్యాభవతి
సంతతిః॥ ౨౩॥ ఉపవాసంచదీక్షాంచఅభిషేకంచపార్థివ। కృత్వాద్వాదశవర్షాణివీరస్థానాద్విశిష్యతే॥ ౨౪॥ దాసీదాసమలంకారాన్క్షేత్రాణి
చగృహాణిచ। బ్రహ్మదేయాంసుతాందత్త్వాప్రాప్నోతిమనుజర్షభ॥ ౨౫॥ క్రతుభిశ్చోపవాసైశ్చత్రిదివంయాతిభారత । లభతేచశివంజ్ఞానం ఫలపుష్ప
ప్రదోనరః॥౨౬॥ సువర్ణశృంగైస్తువిరాజితానాంగవాంసహస్రస్యనరఃప్రదానాత్। ప్రాప్నోతిపుణ్యందివిదేవలోకమిత్యేవమాహుర్దివిదేవసంఘాః
౨౭ ॥ ప్రయచ్ఛతేయఃకపిలాంసవత్సాంకాంస్యోపదోహాంకనకాగ్రశృంగీమ్ । తైస్తైర్గుణైఃకామదుహాస్యభూత్వానరంప్రదాతారముపైతిసాగౌః॥
౨౮॥ యావంతిరోమాణిభవంతిధేన్వాస్తావత్ఫలంప్రాప్యసగోప్రదానాత్। పుత్రాంశ్చపౌత్రాంశ్చకులంచసర్వమాసప్తమంతారయతేపరత్ర॥౨౯।
సదక్షిణాంకాంచనచారుశృంగీంకాంస్యోపదోహాంద్రవిణోత్తరీయామ్। ధేనుంతిలానాందదతోద్విజాయలోకావసూనాంసులభాభవంతి ॥ ౩౦॥ స్వక
ర్మభిర్మానవంసన్నిరుద్ధంతీవ్రాంధకారేనరకేపతంతమ్। మహార్ణవేనౌరివవాయుయుక్తాదానంగవాంతారయతేపరత్ర ॥ ౩౧॥ యోబ్రహ్మదేయాం
తుదదాతికన్యాంభూమిప్రదానంచకరోతివిప్రే। దదాతిచాన్నంవిధివచ్చయశ్చసలోకమాప్నోతిపురందరస్య ॥ ౩౨ ॥ నైవేశికంసర్వగుణోపపన్నంద
దాతివైయస్తునరోద్విజాయ। స్వాధ్యాయచారిత్రగుణాన్వితాయతస్యాపిలోకాఃకురుషూత్తరేషు ॥ ౩౩ ॥ ధుర్యప్రదానేనగవాంతథావైలోకానవా
ప్నోతినరోవసూనామ్। స్వర్గాయచాహుస్తుహిరణ్యదానంతతోవిశిష్టంకనకప్రదానమ్॥ ౩౪ ॥ ఛత్రప్రదానేనగృహంవరిష్ఠంయానంతథోపానహసం
ప్రదానే। వస్త్రప్రదానేనఫలంసురూపంగంధప్రదానాత్సురభిర్నరఃస్యాత్ ॥ ౩౫॥ పుష్పోపగంవాథఫలోపగంవాయఃపాదపంస్పర్శయతేద్విజాయ ।
సస్త్రీసమృద్ధంబహురత్నపూర్ణంలభత్యయత్నోపగతంగృహంచ॥ ౩౬ ॥ భక్ష్యాన్నపానీయరసప్రదాతాసర్వాన్సమాప్నోతిరసాన్ప్రకామమ్।ప్ర
తిశ్రయాచ్ఛాదనసంప్రదాతాప్రాప్నోతితాన్యేవనసంశయోఽత్ర ॥ ౩౭ ॥ సధూపగంధాన్యనులేపనానిస్నానానిమాల్యానిచమానవోయః। దద్యాద్ద్వి

జేభ్యస్సభ వేదరోగ స్తథాభిరూపంచ నరేంద్రలోకే॥ ౩౮॥ బీజై రత్నాన్యంశయనైరుపేతం దద్యాద్గృహం యః పురుషో ద్విజాయ। పుణ్యాభిరామం బహు
రత్నపూర్ణం లభత్యధిష్ఠానవరం స రాజన్॥ ౩౯॥ సుగంధచిత్రా స్తరణోపధానం దద్యాన్నరో యశ్శయనం ద్విజాయ। రూపాన్వితాం పక్షవతీం మనో
జ్ఞాం భార్యామయత్నోపగతాం లభేత్సః॥ ౪౦॥ పితామహస్యానవరో వీరశాయీ భవేన్నరః। నాధికం విద్యతే యస్మాదిత్యాహుః పరమర్షయః॥ ౪౧॥
వైశంపాయనః॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రీతాత్మా కురునందనః। నాశ్రమే రోచయద్వాసం వీరమార్గాభికాంక్షయా॥ ౪౨॥ తతో యుధిష్ఠిరః ప్రాహ
పాండవాన్ పురుషర్షభ। పితామహస్య యద్వాక్యం తద్వో రోచత్వితి ప్రభుః॥ ౪౩॥ తతస్తు పాండవాస్సర్వే ద్రౌపదీ చ యశస్వినీ। యుధిష్ఠిరస్య తద్వా
క్యం బాఢమిత్యభ్యపూజయన్॥ ౪౪॥ .... *

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే-సప్తపంచాశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ఆరామాణాం తటాకానాం యత్ఫలం కురుపుంగవ। తదహం శ్రోతుమిచ్ఛామి త్వత్తోద్య భరతర్షభ॥ ౧॥ భీష్మః॥ సుప్రదర్శా బలవతీ చిత్రా ధా
తువిభూషితా। ఉపేతా సర్వభూతైశ్చ శ్రేష్ఠా భూమిరిహోచ్యతే॥ ౨॥ తస్యాః క్షేత్రవిశేషాశ్చ తటాకానాం చ బంధనమ్। ఔదకాని చ సర్వాణి ప్రవ
క్ష్యామ్యనుపూర్వశః॥ ౩॥ తటాకానాం చ వక్ష్యామి కృతానాం చాపి యే గుణాః। త్రిషు లోకేషు సర్వత్ర పూజనీయ స్తటాకవాన్॥ ౪॥ అథవా మిత్రసద
నం మైత్రం మిత్రవివర్ధనమ్। కీర్తిసంజననం శ్రేష్ఠం తటాకానాం నివేశనమ్॥ ౫॥ ధర్మస్యార్థస్య కామస్య ఫలమాహుర్మనీషిణః। తటాకం సుకృతం
దేశే క్షేత్రమేకం మహాశ్రయమ్॥ ౬॥ చతుర్విధానాం భూతానాం తటాకముపలక్షయేత్। తటాకాని చ సర్వాణి దిశంతి శ్రియముత్తమామ్॥ ౭॥ దేవా
మనుష్యా గంధర్వాః పితరోరగరాక్షసాః। స్థావరాణి చ భూతాని సంశ్రయంతి జలాశయమ్॥ ౮॥ తస్మాత్తాంస్తే ప్రవక్ష్యామి తటాకే యే గుణాః స్మృతాః।
యా చ తత్ర ఫలావాప్తిరృషిభిస్సముదాహృతా॥ ౯॥ వర్షాకాలే తటాకే తు సలిలం యస్య తిష్ఠతి। అగ్నిహోత్రఫలం తస్య ఫలమాహుర్మనీషిణః॥ ౧౦॥
శరత్కాలే తు సలిలం తటాకే యస్య తిష్ఠతి। గోసహస్రస్య సంప్రేత్య లభతే ఫలముత్తమమ్॥ ౧౧॥ హేమంతకాలే సలిలం తటాకే యస్య తిష్ఠతి। స వై బహు
సువర్ణస్య యజ్ఞస్య లభతే ఫలమ్॥ ౧౨॥ యస్య వై శిశిరే కాలే తటాకే సలిలం భవేత్। తస్యాగ్నిష్టోమయజ్ఞస్య ఫలమాహుర్మనీషిణః॥ ౧౩॥ తటాకం
సుకృతం యస్య వసంతే తు మహాశ్రయమ్। అతిరాత్రస్య యజ్ఞస్య ఫలం స సముపాశ్నుతే॥ ౧౪॥ నిదాఘకాలే పానీయం తటాకే యస్య తిష్ఠతి। వాజిమేధ
ఫలం తస్య ఫలం వై మునయో విదుః॥ ౧౫॥ సకులం తారయేత్సర్వం యస్య ఖాతే జలాశయే। గావః పిబంతి సలిలం సాధవశ్చ నరాస్సదా॥ ౧౬॥ తటాకే య
స్య గావస్తు పిబంతి తృషితా జలమ్। మృగపక్షిమనుష్యాశ్చ సోశ్వమేధఫలం లభేత్॥ ౧౭॥ యత్పిబంతి జలం తత్ర స్నాయంతే విశ్రమంతి చ। తటాకదస్య త
త్సర్వం ప్రేత్యానంత్యాయ కల్పతే॥ ౧౮॥ దుర్లభం సలిలం తాత విశేషేణ పరత్ర వై। పానీయస్య ప్రదానేన ప్రీతిర్భవతి శాశ్వతీ॥ ౧౯॥ తిలాన్దదత పా
నీయం దీపాన్దదత జాగృత। జ్ఞాతిభిస్సహ మోదధ్వమేతత్ప్రేత్య సుదుర్లభమ్॥ ౨౦॥ సర్వదానైర్గురుతరం సర్వదానైర్విశిష్యతే। పానీయం నరశా
ర్దూల తస్మాద్దాతవ్యమేవ హి॥ ౨౧॥ ఏవమేతత్తటాకస్య కీర్తితం ఫలముత్తమమ్। అత ఊర్ధ్వం ప్రవక్ష్యామి వృక్షాణామవరోపణమ్॥ ౨౨॥ స్థావరా
ణాం చ భూతానాం జాతయః షట్ప్రకీర్తితాః। వృక్షగుల్మలతావల్ల్యస్త్వక్సారాస్తృణజాతయః॥ ౨౩॥ ఏతా జాత్యస్తు వృక్షాణాం తేషాం రోపే గుణా
స్త్విమే। కీర్తిశ్చ మానుషే లోకే ప్రేత్య చైవ ఫలం శుభమ్॥ ౨౪॥ లభతే నామ లోకే చ పితృభిశ్చ మహీయతే। దేవలోకే గతస్యాపి నామ తస్య న నశ్యతి॥
౨౫॥ అతీతానాగతే చోభే పితృవంశే చ భారత। తారయేద్వృక్షరోపీ చ తస్మాద్వృక్షాంశ్చ రోపయేత్॥ ౨౬॥ తస్య పుత్రా భవంత్యేతే పాదపా నాత్ర సం
శయః। పరలోకగతస్స్వర్గం లోకాంశ్చాప్నోతి సోవ్యయాన్॥ ౨౭॥ పుష్పైస్సురగణాన్వృక్షాః ఫలైశ్చాపి తథా పితౄన్। ఛాయయా చాతిథిం తాత

పూజయంతిమహీరుహాః॥ ౨౮॥ కిన్నరోరగరక్షాంసిదేవగంధర్వమానవాః। తథాఋషిగణాశ్చైవసంశ్రయంతిమహీరుహాన్॥ ౨౯ ॥ పుష్పితాః ఫ
లవంతశ్చతర్పయంతీహమానవాన్। వృక్షదంపుత్రవద్వృక్షాస్తారయంతిపరత్రతు॥ ౩౦ ॥ తస్మాత్తటాకేతద్వృక్షారోప్యాఃశ్రేయోఽర్థినాసదా।పు
త్రవత్పరిపాల్యాశ్చపుత్రాస్తేధర్మతఃస్మృతాః॥౩౧ ॥ తటాకకృద్వృక్షరోపీఇష్టయజ్ఞశ్చయోద్విజః। ఏతేస్వర్గేమహీయంతేయేచాన్యేసత్యవాది
నః॥ ౩౨॥ తస్మాత్తటాకంకుర్వీతఆరామాంశ్చైవరోపయేత్ । యజేచ్చవివిధైర్యజ్ఞైస్సత్యంచసతతంవదేత్॥ ౩౩॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- అష్టపంచాశోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥యానీమానిబహిర్వేద్యాందానానిపరిచక్షతే। తేభ్యోవిశిష్టంకిందానంమతంతేకురుపుంగవ॥౧॥కౌతూహలంహిపరమంతత్రమేవిద్యతేప్ర
భో। దాతారందత్తమన్వేతియద్దానంతత్ప్రచక్ష్వమే॥౨॥ భీష్మః॥ అభయంసర్వభూతేభ్యోవ్యసనేచాప్యనుగ్రహః। యచ్చాభిలషితందద్యాత్తృషితా
యాభియాచతే॥౩॥ దత్తంమన్యేతయద్దత్వాతద్దానంశ్రేష్ఠముచ్యతే। దత్తందాతారమన్వేతియద్దానంభరతర్షభ॥ ౪ ॥ హిరణ్యదానంగోదానంపృథి
వీదానమేవచ। ఏతానివైపవిత్రాణితారయంత్యపిదుష్కృతమ్॥౫॥ ఏతానిపురుషవ్యాఘ్రసాధుభ్యోదేహినిత్యదా। దానానిహినరంపాపాన్మోక్ష
యంతినసంశయః॥ ౬॥ యద్యదిష్టతమంలోకేయచ్చాస్యదయితంగృహే। తత్తద్గుణవతేదేయంతదేవాక్షయమిచ్ఛతా॥ ౭॥ ప్రియాణిలభతేనిత్యంప్రి
యదఃప్రియకృత్తథా। ప్రియోభవతిభూతానామిహచైవపరత్రచ॥ ౮॥ యాచమానమదూరాచ్చఆశావంతమకించనమ్।యోనార్చతియథాశక్తిసనృ
శంసోయుధిష్ఠిర॥౯॥ అమిత్రమపిచేద్దీనంశరణైషిణమాగతమ్। వ్యసనేయోఽనుగృహ్ణాతిసవైపురుషసత్తమః॥ ౧౦॥ కృశాయకృతవిద్యాయవృత్తిక్షీణా
యసీదతే। అపహన్యాత్క్షుధాంయస్తునతేనపురుషస్సమః॥ ౧౧॥ క్రియానియమితాన్సాధూన్పుత్రదారైశ్చకర్శితాన్। అయాచమానాన్కౌం
తేయసర్వోపాయైర్నిమంత్రయేత్॥ ౧౨॥ ఆశిషంయేనదేవేషునచమర్త్యేషుకుర్వతే। అర్హంతోనిత్యసంతుష్టాస్తథాలబ్ధోపజీవినః॥ ౧౩॥ఆశీవిషస
మేభ్యశ్చతేభ్యోరక్షస్వభారత। తాన్యుక్తైరుపజిజ్ఞాస్యతథాద్విజవరోత్తమాన్॥ ౧౪॥ కృతైరావసథైర్నిత్యంసప్రేష్యైఃసపరిచ్ఛదైః। నిమంత్ర
యేథాఃకౌరవ్యసర్వకామసుఖావహైః॥ ౧౫॥ యదితేప్రతిగృహ్ణీయుఃశ్రద్ధాపూతంయుధిష్ఠిర।కార్యమిత్యేవమన్వానాధార్మికాఃపుణ్యకర్మిణః॥౧౬॥
విద్యాస్నాతావ్రతస్నాతాయేవ్యపాశ్రిత్యజీవినః।గూఢస్వాధ్యాయతపసోబ్రాహ్మణాస్సంశితవ్రతాః॥ ౧౭॥ తేషుశుద్ధేషుదాంతేషుస్వదారపరితోషిషు।
యత్కరిష్యసికల్యాణంతత్త్రైలోక్యేయుధాంపతే॥ ౧౮॥యథాగ్నిహోత్రంసుహుతంసాయంప్రాతర్ద్విజాతినా।తథాదత్తంద్విజాతిభ్యోభవత్యథయ
తాత్మసు॥ ౧౯॥ ఏషతేవితతోయజ్ఞఃశ్రద్ధాపూతస్సదక్షిణః। విశిష్టస్సర్వయజ్ఞేభ్యోదదతస్తాతవర్తతామ్॥ ౨౦॥ నివాపాదానసలిలస్తాదృశేషుయుధి
ష్ఠిర। నివసన్పూజయంశ్చైవతేష్వానృణ్యంనియచ్ఛతి॥ ౨౧ ॥ యఏవనైవకుప్యంతేనలుభ్యంతితృణేష్వపి। తఏవనఃపూజ్యతమాయేచాపిప్రియవాది
నః॥౨౨॥ ఏతేనబహుమన్యంతేనప్రవర్తంతిచాపరే। పుత్రవత్పరిపాల్యాస్తేనమస్తేభ్యస్తథాభయమ్॥౨౩॥ ఋత్విక్పురోహితాచార్యామృదుబ్రహ్మధ
రాహితే। క్షాత్రేణాపిహిసంసృష్టంతేజశ్శామ్యతివైద్విజే॥ ౨౪॥ అస్తిమేబలవానస్మిరాజాస్మీతియుధిష్ఠిర। బ్రాహ్మణాన్మాస్మపర్యశ్నీర్వాసోభిర
శనేనచ॥౨౫॥ యచ్ఛోభార్థంబలార్థంచవిత్తమస్తితవానఘ। తేనతేబ్రాహ్మణాఃపూజ్యాఃస్వధర్మమనుతిష్ఠతా॥౨౬॥నమస్కార్యాస్తథావిప్రా
వర్తమానాయథాతథమ్। యథాసుఖంయథోత్సాహంలలంతుత్వయిపుత్రవత్॥౨౭॥ కోహ్యక్షయప్రసాదానాంసుహృదామల్పతోషిణామ్। వృత్తిమ
ర్హత్యవక్షేప్తుంత్వదన్యఃకురుసత్తమ॥౨౮॥యథాపత్యాశ్రయోధర్మఃస్త్రీణాంలోకేసనాతనః। సదైవసాగతిర్నాన్యాతథాస్మాకంద్విజాతయః॥

౨౯॥ యదినోబ్రాహ్మణాస్తాత సంత్యజేయురపూజితాః। పశ్యంతో దారుణం కర్మ సతతం క్షత్రియేస్థితమ్॥ ౩౦॥ అవేదానామయజ్ఞానామలోకానామవ
ర్తినామ్। కస్తేషాంజీవితేనార్థ స్తంవినాబ్రాహ్మణాశ్రయమ్॥ ౩౧॥ అత్ర తేవర్తయిష్యామియథాధర్మం సనాతనమ్ । రాజన్యోబ్రాహ్మణాన్రా
జన్పురాపరిచచారహ॥ ౩౨॥ వైశ్యోరాజన్యమిత్యేవశూద్రోవైశ్యమితిశ్రుతిః । దూరాచ్ఛూద్రేణోపచర్యోబ్రాహ్మణోగ్నిరివజ్వలన్॥ ౩౩॥ సంస్పృ
శ్యపరిచర్యస్తువైశ్యేనక్షత్రియేణచ। మృదుభావాన్సత్యశీలాన్సత్యధర్మానుపాలనాన్॥ ౩౪॥ ఆశీవిషానివక్రుద్ధాంస్తానుపాచరతద్విజాన్। అపరే
షాంపరేషాంచపరేభ్యశ్చాపియేపరే॥ ౩౫॥ క్షత్రియాణాంప్రతపతాం తేజసాచబలేనచ। బ్రాహ్మణేష్వేవశామ్యంతి తేజాంసిచతపాంసిచ॥౩౬॥నమే
పితాప్రియతరోనత్వం తాతతథాప్రియః। నమేపితుఃపితారాజన్నచాత్మానచజీవితమ్॥ ౩౭॥ త్వత్తశ్చమేప్రియతరఃపృథివ్యాంనాస్తికశ్చన।త్వత్తోపిమే
ప్రియతరాబ్రాహ్మణాభరతర్షభ ॥ ౩౮ ॥ బ్రవీమిసత్యమేతచ్చయథాహంపాండునందన । తేనసత్యేనగచ్ఛేయంలోకాన్యత్రచశంతనుః॥ ౩౯॥ ప
శ్యేయంచసతాంలోకాన్శుచీన్బ్రహ్మపురస్కృతాన్। తత్రమే తాతగంతవ్యమహ్నాయచచిరాయచ॥ ౪౦॥ సోహమేతాదృశాల్లోకాన్దృష్ట్వాభరత
సత్తమ। యన్మేకృతంబ్రాహ్మణేషునతప్యేతేనపార్థివ ॥ ౪౧॥ ....*

*ఇతిఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - ఏకోనషష్టితమోధ్యాయః- *

యుధిష్ఠిరః॥ యాచస్యాత్తాంచరణేనోపపన్నాయావిద్యయాసదృశోజన్మనాచ। తాభ్యాందానంకతమస్మైవిశిష్టమయాచమానాయచయాచతేచ।౧।
భీష్మః ॥ శ్రేయోవై యాచతఃపార్థదానమాహురయాచతే। అర్హత్తమోవైధృతిమాన్కృపణాదధృతాత్మనః॥౨॥ క్షత్రియోరక్షణధృతిర్బ్రాహ్మ
ణోనర్థనాధృతిః। బ్రాహ్మణోధృతిమాన్విద్వాన్ దేవాన్ప్రీణాతితుష్టిమాన్॥౩॥ యాచ్యమాహురనీశస్యఅభిహారంచభారత। ఉద్వేజయంతియా
చంతియదాభూతానిదస్యువత్ ॥౪॥ మ్రియతేయాచమానోవైనజాతుమ్రియతేదదత్ । దదత్సంజీవయత్యేనమాత్మానంచయుధిష్ఠిర॥౫॥ ఆనృశంస్యం
పరోధర్మోయాచతేయత్ప్రదీయతే।అయాచతస్సీదమానాన్సర్వోపాయైర్నిమంత్రయేత్ ॥౬॥ యదివైతాదృశారాష్ట్రేవసేయుస్తేద్విజోత్తమాః।
భస్మచ్ఛన్నానివాగ్నీంస్తాన్బుద్ధ్యేథాస్తంప్రయత్నతః॥ ౭॥ తపసాదీప్యమానాస్తేదహేయుఃపృథివీమపి । అపూజ్యమానాఃకౌరవ్యపూజార్హాస్తత
థావిధాః॥ ౮॥ పూజ్యాహిజ్ఞానవిజ్ఞానతపోయోగసమన్వితాః। తేభ్యఃపూజాంప్రయుంజీథాబ్రాహ్మణేభ్యఃపరంతప॥ ౯ ॥ దదద్బహువిధాన్దాయా
నుపాగచ్ఛన్నయాచతామ్ । యదగ్నిహోత్రేసుహుతేసాయంప్రాతర్భవేత్ఫలమ్॥ ౧౦॥ విద్యావేదవ్రతవతితద్దానఫలముచ్యతే । విద్యావేదవ్రత
స్నాతానవ్యపాశ్రయజీవినః॥ ౧౧॥ గూఢస్వాధ్యాయతపసోబ్రాహ్మణాన్సంశితవ్రతాన్ । కృతైరావసథైర్హృద్యైర్దాసైః సమ్రేష్యైస్సపరిచ్ఛదైః॥౧౨॥
నిమంత్రయేథాఃకౌంతేయకామైశ్చాన్యైర్ద్విజోత్తమాన్।అపితేప్రతిగృహ్ణీయుఃశ్రద్ధోపేతంయుధిష్ఠిర॥ ౧౩॥ కార్యమిత్యేవమన్వానాధర్మజ్ఞాఃసూక్ష్మ
దర్శినః। అపితేబ్రాహ్మణాభుక్త్వాగతాస్సోద్ధరణాన్గృహాన్॥ ౧౪॥ యేషాందారాఃప్రతీక్షంతేపర్జన్యమివకర్షకాః। అన్నానిప్రాతస్సవనేనియతా
బ్రహ్మచారిణః॥ ౧౫॥ బ్రాహ్మణాస్తాతభుంజానాస్త్రేతాగ్నింప్రీణయంత్యుత। మధ్యందినేతేసవనందదతస్తాతవర్తతామ్॥౧౬॥గోహిరణ్యానివాసాం
సితేనేంద్రఃప్రీయతాంతవ । తృతీయంసవనంతేవైవైశ్వదేవంయుధిష్ఠిర॥ ౧౭॥ యద్దేవేభ్యఃపితృభ్యశ్చవిప్రేభ్యశ్చప్రయచ్ఛతి। అహింసాసర్వభూతే
భ్యఃసంవిభాగాశ్చభాగశః॥ ౧౮॥ దమస్త్యాగోధృతిస్సత్యంభవత్యవభృథాయతే। ఏషతేవితతోయజ్ఞఃశ్రద్ధాపూతస్సదక్షిణః॥ ౧౯॥ విశిష్టస్సర్వయజ్ఞా
నాంనిత్యంతాతప్రవర్తతామ్॥౨౦॥ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే - షష్టితమోధ్యాయః ....*

యుధిష్ఠిరః॥ దానం యజ్ఞక్రియా చేహ కింస్విత్ప్రేత్య మహాఫలమ్। కస్య జ్యాయః ఫలం ప్రోక్తం కీదృశేభ్యః కథం కదా॥ ౧॥ ఏతదిచ్ఛామి విజ్ఞాతుం యాథా
తథ్యేన భారత। విద్వన్ జిజ్ఞాసమానాయ దానధర్మాన్ ప్రచక్ష్వ మే॥ ౨॥ అంతర్వేద్యాం చ యద్దత్తం శ్రద్ధయా చానృశంస్యతః। కింస్విన్నైఃశ్రేయసం
తాత తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౩॥ భీష్మః॥ రౌద్రం కర్మ క్షత్రియస్య సతతం తాత వర్తతే। తస్య వైతానికం కర్మ దానం చైవేహ పావనమ్॥ ౪॥ న తు పాప
కృతాం రాజ్ఞాం ప్రతిగృహ్ణంతి సాధవః। ఏతస్మాత్కారణాద్యజ్ఞైర్యజేద్రాజాప్తదక్షిణైః॥ ౫॥ అథ చేత్ప్రతిగృహ్ణీయుర్దద్యాదహరహర్నృప। శ్రద్ధామా
స్థాయ పరమాం పావనం హ్యేతదుత్తమమ్॥ ౬॥ బ్రాహ్మణాంస్తర్పయన్ ద్రవ్యైస్తతో యజ్ఞే యతవ్రతః। మైత్రాన్ సాధూన్ వేదవిదః శీలవృత్తతపోఽర్జి
తాన్॥ ౭॥ యత్తే తే న కరిష్యంతి కృతం తేన భవిష్యతి। యజ్ఞాన్ సాధయ సాధుభ్యః స్వాద్వన్నాన్ దక్షిణావతః॥ ౮॥ ఇష్టం దత్తం చ మన్యేథా ఆత్మానం దాన
కర్మణా। పూజయేథా యాయజూకాంస్తవాప్యంశో భవేద్యథా॥ ౯॥ ప్రజావతో భరేథాశ్చ బ్రాహ్మణాన్ స్వర్గకారిణః। ప్రజావాంస్తేన భవతి య
థా జనయితా తథా॥ ౧౦॥ యావతః సాధుధర్మాన్వై సంతః సంవర్ధయంత్యుత। సర్వస్యైవ శ్చాపి భర్తవ్యా నరా యే బహుకారిణః॥ ౧౧॥ సమృద్ధః సం
ప్రయచ్ఛ త్వం బ్రాహ్మణేభ్యో యుధిష్ఠిర। ధేనూరనడుహోఽన్నాని ఛత్రం వాసాంస్యుపానహౌ॥ ౧౨॥ ఆజ్యాని యజమానేభ్యస్తథాన్నాని చ భారత।
అశ్వవంతి చ యానాని వేశ్మాని శయనాని చ॥ ౧౩॥ ఏతే దేయా వ్యుష్టిమంతో లఘూపాయాశ్చ భారత। అజుగుప్సాంశ్చ విజ్ఞాయ బ్రాహ్మణాన్ వృత్తికర్శి
తాన్॥ ౧౪॥ ఉపచ్ఛన్నం ప్రకాశం వా వృత్త్యా తాన్ ప్రతిపాలయేత్। రాజసూయాశ్వమేధాభ్యాం శ్రేయస్తత్ క్షత్రియాన్ ప్రతి॥ ౧౫॥ ఏవం పా
పైర్వినిర్ముక్తస్త్వం పూతః స్వర్గమాప్స్యసి। సంచయిత్వా పునః కోశం యద్రాష్ట్రం పాలయిష్యసి॥ ౧౬॥ తేన త్వం బ్రహ్మభూయత్వమవాప్స్యసి
ధనాని చ। ఆత్మనశ్చ పరేషాం చ వృత్తిం సంరక్ష భారత॥ ౧౭॥ పుత్రవచ్చాపి భృత్యాన్ స్వాన్ ప్రజాశ్చ పరిపాలయ। యోగక్షేమం చ తే నిత్యం బ్రాహ్మణే
ష్వస్తు భారత॥ ౧౮॥ తదర్థం జీవితం తేఽస్తు మా తేభ్యోఽప్రతిపాలనమ్। అనర్థో బ్రాహ్మణస్యైష యద్విత్తనిచయో మహాన్॥ ౧౯॥ శ్రియా హ్యభీక్ష్ణం సం
వాసో దర్పయేత్సంప్రమోహయేత్। బ్రాహ్మణేషు ప్రమూఢేషు ధర్మో విప్రణశేద్ధ్రువమ్॥ ౨౦॥ ధర్మప్రణాశే భూతానామభావః స్యాన్న సంశయః।
యో రక్షిభ్యః సంప్రదాయ రాజా రాష్ట్రం విలుంపతి॥ ౨౧॥ యజ్ఞే రాష్ట్రాద్ధనం తస్మాదానయధ్వమితి బ్రువన్। యచ్చాదాయ తదాజ్ఞప్తం భీతం దత్తం సుదా
రుణమ్॥ ౨౨॥ యజేద్రాజా న తం యజ్ఞం ప్రశంసంత్యస్య సాధవః। అపీడితాః సుసంవృద్ధా యే దదత్యనుకూలతః॥ ౨౩॥ తాదృశేనాభ్యుపాయేన యష్టవ్యం
నోద్యమాహృతైః। యదా పరినిష్ఠే వేతనిహితో వై యథావిధి॥ ౨౪॥ తదా రాజా మహాయజ్ఞైర్యజేత బహుదక్షిణైః। వృద్ధబాలధనం రక్ష్యమంధస్య కృప
ణస్య చ॥ ౨౫॥ న ఖాతపూర్వం కుర్వీత న రుదంతీధనం హరేత్। కృతం కృపణవిత్తం హి రాష్ట్రం హంతి నృపశ్రియమ్॥ ౨౬॥ దద్యాచ్చ మహతో భోగాన్ క్షు
ద్భయం ప్రణుదేత్సతామ్। యేషాం స్వాదూని భోజ్యాని సమవేక్ష్యంతి బాలకాః॥ ౨౭॥ నాశ్నంతి విధివత్తాని కిం ను పాపతరం తతః। యది తే తాదృశో రాష్ట్రే
విద్వాన్ సీదేత్క్షుధా ద్విజః॥ ౨౮॥ భ్రూణహత్యాం చ గచ్ఛేథాః కృత్వా పాపమివోత్తమమ్। ధిక్ తస్య జీవితం రాజ్ఞో రాష్ట్రే యస్యావసీదతి॥ ౨౯॥ ద్విజో
న్యో వా మనుష్యోఽపి శిబిరాహ వచో యథా। యస్య స్మ విషయే రాజ్ఞః స్నాతకః సీదతి క్షుధా॥ ౩౦॥ అవృద్ధిమేతి తద్రాష్ట్రం విందతే సహ రాజకమ్। క్రోశం
త్యో యస్య వై రాష్ట్రాద్ధ్రియంతే తరసా స్త్రియః॥ ౩౧॥ క్రోశతాం పతిపుత్రాణాం మృతోఽసౌ న చ జీవతి। అరక్షితారం హర్తారం విలోప్తారమనాయకమ్॥
౩౨॥ తం వై రాజకలిం హన్యుః ప్రజాః సన్నహ్య నిర్ఘృణమ్। అహం వో రక్షితేత్యుక్త్వా యో న రక్షతి భూమిపః॥ ౩౩॥ స సంహత్య నిహంతవ్యః శ్వేవ సో
న్మాద ఆతురః। పాపం కుర్వంతి యత్కించిత్ప్రజా రాజ్ఞా హ్యరక్షితాః॥ ౩౪॥ చతుర్థం తస్య పాపస్య రాజా విందతి భారత। అథాహుః సర్వమేవేతి భూ

మోఽర్హమితినిశ్చయః॥ ౩౫ ॥ చతుర్థాంమతమస్మాకంమనోః శ్రుత్వానుశాసనమ్।శుభంవాయచ్చకుర్వంతిప్రజారాజ్ఞాసురక్షితాః॥౩౬॥చతుర్థాం తస్యపుణ్యస్యరాజాచాప్నోతిభారత। జీవంతంత్వానుజీవంతుప్రజాస్సర్వాయుధిష్ఠిర ॥ ౩౭ ॥ పర్జన్యమివభూతానిమహాద్రుమమివాండజాః। కుబేరమివరక్షాంసిశతక్రతుమివామరాః॥ జ్ఞాతయస్త్వానుజీవంతుసుహృదశ్చపరంతప॥ ౩౮॥ ....*

ఇతిదానధర్మకథనే-ఏకషష్టితమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ ఇదందేయమిదందేయమితీయంశ్రుతిరాదరాత్ ।బహుదేయాశ్చరాజానఃకింస్విద్దానమనుత్తమమ్॥౧॥భీష్మః॥అతిదానానిసర్వాణిపృథివీదానముచ్యతే।అచలాహ్యక్షయాభూమిర్దోగ్ధ్రీకామానిహోత్తమాన్॥ ౨॥దోగ్ధ్రీవాసాంసిరత్నానిపశూన్వ్రీహియవాంస్తథా।భూమిదస్సర్వభూతేషుశాశ్వతీరేధతేసమాః॥ ౩॥ యావద్భూమేరాయురిహతావద్భూమిదఏధతే। నభూమిదానాదస్తీహపరంకించిద్యుధిష్ఠిర॥ ౪॥ అప్యల్పంప్రదదుస్సర్వేపృథివ్యాఇతినశ్శ్రుతమ్ । భూమిమేవదదుస్సర్వేభూమింతేభుంజతేజనాః॥౫॥స్వకర్మైవోపజీవంతినరాఇహపరత్రచ।భూమిర్భూతిర్మహాదేవీదాతారంకురుతేప్రియమ్॥ ౬॥ యఏతాందక్షిణాందద్యాదక్షయాంరాజసత్తమ । పునర్నరత్వంసంప్రాప్యభవేత్సపృథివీపతిః॥ ౭॥ యథాదానంతథాభోగఇతిధర్మేషునిశ్చయః । సంగ్రామేవాతనుంజహ్యాద్దద్యాద్వాపృథివీమిమామ్॥ ౮॥ ఇత్యేతత్ క్షత్రబంధూనాంవదంతిపరమాంశ్రియమ్।పునాతిదత్తాపృథివీదాతారమితిశుశ్రుమ॥ ౯ ॥ అపిపాపసమాచారంబ్రహ్మఘ్నమపిచానృతమ్। సైవపాపంప్లావయతిసైవపాపాత్ప్రమోచయేత్ ॥ ౧౦ ॥ అపిపాపకృతాంరాజ్ఞాంప్రతిగృహ్ణంతిసాధవః। పృథివీంనాన్యదిచ్ఛంతిపావనీంజననీంయథా ॥ ౧౧ ॥ నామాస్యాఃప్రియదత్తేతిగుహ్యందేవ్యాఃసనాతనమ్ । దానంవాప్యథవాదానంనామాస్యాఃప్రథమంప్రియమ్॥ ౧౨॥ యఏతాంవిదుషేదద్యాత్పృథివీంపృథివీపతిః । పృథివ్యామేతదిష్టంసరాజారాజ్యమితోఽబ్రవీత్॥ పునశ్చాసౌజనంప్రాప్యరాజవత్స్యాన్నసంశయః। తస్మాత్ప్రాప్యైవపృథివీందద్యాత్ విప్రాయపార్థివః॥ ౧౪ ॥ నాభూమిపతినాభూమిరధిష్ఠేయాకథంచన। నచాపాత్రేణవాగ్రాహ్యాదత్తానేనవాచరేత్ ॥ ౧౫ ॥ యేచాన్యేభూమిమిచ్ఛేయుఃకుర్యురేవనసంశయః। యస్సాధోర్భూమిమాదత్తేనభూమింవిందతేతుసః॥౧౬॥ భూమిందత్వాతుసాధుభ్యోవిందతేభూమిముత్తమామ్ । ప్రేత్యచేహచధర్మాత్మాసంప్రాప్నోతిమహద్యశః॥౧౭॥యస్యవిప్రాస్తుశంసంతిసాధోర్భూమింసదైవహి । నతస్యశత్రవోరాజన్ప్రశంసంతివసుంధరామ్॥ ౧౮ ॥ యత్కించిత్పురుషఃపాపంకురుతేవృత్తికర్శితః। అపిగోచర్మమాత్రేణభూమిదానేనపూయతే॥ ౧౯॥ యేఽపిసంకీర్ణకర్మాణోరాజానోరౌద్రకర్మిణః। తేభ్యఃపవిత్రమాఖ్యేయంభూమిదానమనుత్తమమ్॥ ౨౦ ॥ అల్పాంతరమిదంశశ్వత్పురాణామేనిరేజనాః। యోయజేతాశ్వమేధేనదద్యాద్వాసాధవేమహీమ్॥ ౨౧॥ అపిచేత్సుకృతంకృత్వాశంకేరన్నపిపండితాః। అశక్యమేకమేవైతద్భూమిదానమనుత్తమమ్॥ ౨౨॥ సువర్ణంరజతంవస్త్రంమణిముక్తావసూనిచ। సర్వమేతన్మహాప్రాజ్ఞోదదాతివసుధాందదత్ ॥ ౨౩॥ తపోయజ్ఞఃశ్రుతంశీలమలోభస్సత్యసంధతా। గురుదైవతపూజాచఏతావర్తంతిభూమిదమ్॥ ౨౪॥భర్తుర్నిశ్శ్రేయసేయుక్తాస్త్యక్తాత్మానోరణేహతాః। బ్రహ్మలోకగతాఃసిద్ధానాతిక్రామంతిభూమిదమ్॥ ౨౫॥ యథాస్వపుత్రంజననీక్షీరేణభరతేసదా। అనుగృహ్ణాతిదాతారంతథాసర్వరసైర్మహీ॥ ౨౬॥ మృత్యోర్వైకింకరోదండస్తమోవహ్నిస్సుదారుణః। ఘోరాశ్చదారుణాఃపాశానోపసర్పంతిభూమిదమ్॥ ౨౭॥ పితౄంశ్చపితృలోకస్థాన్దేవలోకాచ్చదేవతాః। సంతర్పయతిశాంతాత్మాయోదదాతివసుంధరామ్॥౨౮॥కృశాయమ్రియమాణాయవృత్తిగ్లానాయసీదతే। భూమింవృత్తికరీందత్వాసత్రీభవతిమానవః॥ ౨౯॥ యథాధావతిగౌర్వత్సంస్రవంతీవత్సలాపయః । ఏవమేవమహాభాగభూమిర్భవతిభూమిదమ్॥ ౩౦॥ ఫాలకృష్టాంమహీందత్వాసబీజాంసఫలామపి । ఉదీర్ణంవాపిశరణంతథాభవతికామదః॥ ౩౧॥బ్రాహ్మణంవృత్తసంపన్నమాహితాగ్నిం

శుచివ్రతమ్। నరఃప్రతిగ్రాహ్యమహీంనయాతిపరమాపదమ్॥ ౩౨॥ యథాచంద్రమసోవృద్ధిరహన్యహనిజాయతే । తథాభూమికృతందానంసస్యేసస్యే
వివర్ధతే॥ ౩౩॥ అత్రగాథాభూమిగీతాఃకీర్తయంతిపురావిదః । యాఃశ్రుత్వాజామదగ్న్యేనదత్తాభూఃకాశ్యపాయవై॥ ౩౪॥మామేవాదత్తమాం
దత్తమాందత్త్వామామవాప్స్యథ।అస్మిల్లోకేపరేచైవతద్దత్తంజాయతేపునః ॥ ౩౫ ॥ యఇమాంవ్యాహృతింవేదబ్రాహ్మణోవేదసంమితామ్ । శ్రాద్ధ
స్యక్రియమాణస్యబ్రహ్మభూయంసగచ్ఛతి॥ ౩౬॥ కృత్యానామభిశస్తానామరిష్టశమనంమహత్ । ప్రాయశ్చిత్తంమహీందత్త్వాపునాత్యుభయతోదశ॥
౩౭॥ పునాతియఇదంవేదవేదవాదంతథైవచ। ప్రకృతిస్సర్వభూతానాంభూమిర్వైశ్వానరీమతా॥౩౮॥ అభిషిచ్యైవనృపతింశ్రావయేదిమమాగమమ్।
యథాశ్రుత్వామహీందద్యాన్నాదద్యాత్సాధుతశ్చతామ్॥ ౩౯॥ సోఽయంకృత్స్నోఽబ్రాహ్మణార్థోరాజార్థశ్చాప్యసంశయః । రాజాహిధర్మకు
శలఃప్రథమంభూతిలక్షణమ్॥ ౪౦॥ అథయేషామధర్మజ్ఞోరాజాభవతినాస్తికః । నతేసుఖంప్రబుధ్యంతినసుఖంప్రాప్నువంతిచ ॥ ౪౧ ॥ సదాభవంతిచో
ద్విగ్నాస్తస్యదుశ్చరితైర్నరాః। యోగక్షేమాహిబహవోరాష్ట్రంనాస్యావిశంతితత్ ॥ ౪౨॥ అథయేషాంపునఃప్రాజ్ఞోరాజాభవతిధార్మికః।సుఖం
తేప్రతిబుధ్యంతేసుసుఖంప్రస్వపంతిచ॥౪౩॥ తస్యరాజ్ఞఃశుభైరార్యైఃకర్మభిర్నిర్వృతానరాః।యోగక్షేమేణవృష్ట్యాచవివర్ధంతేస్వకర్మభిః॥౪౪॥
సకులీనఃసబంధుస్సపురుషఃసచపుణ్యకృత్ । సదాతాసచవిక్రాంతోయోదదాతివసుంధరామ్॥౪౫॥ ఆదిత్యాఇవదీప్యంతేతేజసాభువిమానవాః। దదం
తివసుధాంస్ఫీతాంయేవేదవిదుషిద్విజే॥ ౪౬॥ యథాసస్యానిరోహంతిప్రకీర్ణానిమహీతలే । తథాకామాఃప్రరోహంతిభూమిదానసమార్జితాః॥౪౭॥
ఆదిత్యోవరుణోవిష్ణుర్బ్రహ్మాసోమోహుతాశనః। శూలపాణిశ్చభగవాన్ప్రతినందంతిభూమిదమ్ ॥ ౪౮ ॥ భూమౌజాయంతిపురుషాభూమౌనిష్ఠాంవ్ర
జంతిచ। చతుర్విధోహిలోకోఽయంయోఽయంభూమిగుణాత్మకః॥ ౪౯॥ ఏషామాతాపితాచైవజగతఃపృథివీపతే। నానయాసదృశంభూతంకించిదస్తిజనా
ధిప॥౫౦॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । బృహస్పతేశ్చసంవాదమింద్రస్యచయుధిష్ఠిర ॥ ౫౧ ॥ ఇష్ట్వాక్రతుశతేనాథమహతాదక్షి
ణావతా । మఘవావాగ్విదాంశ్రేష్ఠఃపప్రచ్ఛేదంబృహస్పతిమ్॥ ౫౨॥ మఘవా॥ భగవన్కేనదానేనస్వర్గతఃసుఖమేధతే । యదక్షయంమహార్ఘం
చతద్బ్రూహివదతాంవర ॥ ౫౩॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తఃససురేంద్రేణతతోదేవపురోహితః । బృహస్పతిర్బృహత్తేజాఃప్రత్యువాచశతక్రతుమ్॥ ౫౪॥ బృ
హస్పతిః॥ సువర్ణదానంగోదానంభూమిదానంచవృత్రహన్ । దదదేతాన్మహాప్రాజ్ఞసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥ ౫౫॥ నభూమిదానాద్దేవేంద్రపరంకిం
చిదితిప్రభో। విశిష్టమితిమన్యామియథాప్రాహుర్మనీషిణః॥౫౬॥ యేశూరానిహతాయుద్ధేస్వర్యాతారణగృద్ధినః। సర్వేతేవిబుధశ్రేష్ఠనాతిక్రామంతి
భూమిదమ్॥౫౭॥ భర్తుర్నిఃశ్రేయసేయుక్తాస్త్యక్తాత్మానోరణేహతాః। బ్రహ్మలోకగతాయుక్తానాతిక్రామంతిభూమిదమ్॥ ౫౮॥ పంచపూ
ర్వాహిపురుషాఃషడన్యేవసుధాంగతాః। ఏకాదశదదద్భూమింపరిత్రాతీహమానవః॥ ౫౯॥ రత్నోపకీర్ణాంవసుధాంయోదదాతిపురందర । సముక్త
స్సర్వకలుషైస్స్వర్గలోకేమహీయతే॥౬౦॥ మహీంస్ఫీతాందదద్రాజన్సర్వకామగుణాన్వితామ్। రాజాధిరాజోభవతితద్ధిదానమనుత్తమమ్॥౬౧॥
సర్వకామసమాయుక్తాంకాశ్యపీంయఃప్రయచ్ఛతి। సర్వభూతానిమన్యంతేమాందదాతీతివాసవ॥ ౬౨॥ సర్వకామదుఘాంధేనుంసర్వకామగుణాన్వి
తామ్ । దదాతియస్సహస్రాక్షస్వర్గంయాతిసమానవః ॥ ౬౩ ॥ మధుసర్పిఃప్రవాహిణ్యఃపయోదధివహాస్తథా । సరితస్తర్పయంతీహసురేంద్రవ
సుధాప్రదమ్ ॥ ౬౪ ॥ భూమిప్రదానాన్నృపతిర్ముచ్యతేసర్వకిల్బిషాత్ । నహిభూమిప్రదానేనదానమన్యద్విశిష్యతే॥ ౬౫॥ దదాతియఃసముద్రాం
తాంపృథివీంశస్త్రనిర్జితామ్। తంజనాఃకథయంతీహయావద్ధరతిగౌరియమ్॥౬౬॥ పుణ్యామృద్ధిరసాంభూమింయోదదాతిపురందర । నతస్యలోకాః

శ్రేయం తే భూమిదానగుణాన్వితాః ॥౧౭॥ సర్వదా పార్థివేనేహ సతతం భూమిమిచ్ఛతా । భూర్దేయా విధివచ్ఛక్ర పాత్రే సుఖమభీప్సునా ॥౧౮॥ అపి
కృత్వా నరః పాపం భూమిం దత్వా ద్విజాతయే । సముత్సృజతి తత్పాపం జీర్ణాం త్వచమివోరగః ॥౧౯॥ సాగరాన్సరితః శైలాన్కాననాని చ సర్వశః । స
ర్వమేతన్నరశ్శక్ర దదాతి వసుధాం దదత్ ॥౨౦॥ తటాకాన్యుదపానాని స్రోతాంసి చ సరాంసి చ । స్నేహాన్సర్వరసాంశ్చైవ దదాతి వసుధాం దదత్ ॥౨౧॥
ఓషధీర్వీర్యసంపన్నా నగాన్పుష్పఫలాన్వితాన్ । కాననోపలశైలాంశ్చ దదాతి వసుధాం దదత్ ॥౨౨॥ అగ్నిష్టోమప్రభృతిభిరిష్ట్వా చ స్వాప్తదక్షిణైః । న
తత్ఫలమవాప్నోతి భూమిదానాద్యదశ్నుతే ॥౨౩॥ దాతా దశానుగృహ్ణాతి దశ హంతి తథా క్షిపన్ । పూర్వదత్తాం హరన్భూమిం నరకాయోపగచ్ఛతి ॥౨౪॥
నదదాతి ప్రతిశ్రుత్య దత్వాపి చ హరేత్తు యః । స బద్ధో వారుణైః పాశైస్తప్యతే మృత్యుశాసనాత్ ॥౨౫॥ ఆహితాగ్నిం సదాయజ్ఞం కృశవృత్తిం ప్రియాతి
థిమ్ । యే భజంతి ద్విజశ్రేష్ఠం నోపసర్పంతి తే యమమ్ ॥౨౬॥ బ్రాంహణేష్వనృణీభూతః పార్థివస్స్యాత్పురందర । ఇతరేషాంతు వర్ణానాం తారయే
త్కృశదుర్బలాన్ ॥౨౭॥ నాచ్ఛింద్యాత్స్పర్శితాం భూమిం పరేణ త్రిదశాధిప । బ్రాంహణస్య సురశ్రేష్ఠ కృశవృత్తేః కదాచన ॥౨౮॥ యథాశ్రుపతితం తే
షాం దీనానామథ సీదతామ్ । బ్రాంహణానాం హృతే క్షేత్రే హన్యాత్త్రిపురుషం కులమ్ ॥౨౯॥ భూమిపాలం చ్యుతం రాష్ట్రాద్యస్తు సంస్థాపయేన్నరః । త
స్య వాసస్సహస్రాక్ష నాకపృష్ఠే మహీయతే ॥౩౦॥ ఇక్షుభిస్సహితాం భూమిం యవగోధూమశాలినీమ్ । గోశ్వవాహనపూర్ణాం వా బాహువీర్యాదుపా
ర్జితామ్ ॥౩౧॥ నిధిగర్భాం దదద్భూమిం సర్వరత్నపరిచ్ఛదామ్ । అక్షయాంల్లభతే లోకాన్ భూమిసత్రం హి తస్య తత్ ॥౩౨॥ విధూయ కలుషం సర్వం
విరజాస్సమ్మతస్సతామ్ । లోకే మహీయతే సద్భిర్యో దదాతి సుంధరామ్ ॥౩౩॥ యథాప్సు పతితశ్శక్ర తైలబిందుర్విసర్పతి । తథా భూమికృతం దా
నం సస్యే సస్యే వివర్ధతే ॥౩౪॥ యే రణాగ్రే మహీపాలాశ్శూరాస్సమితిశోభనాః । బధ్యంతేభిముఖాశ్శక్ర బ్రంహలోకం వ్రజంతి తే ॥౩౫॥ నృత్యగీతపరా
నార్యో దివ్యమాల్యవిభూషితాః । ఉపతిష్ఠంతి దేవేంద్ర తథా భూమిప్రదం దివి ॥౩౬॥ మోదతే చ సుఖం స్వర్గే దేవగంధర్వపూజితః । యో దదాతి మహీం
సమ్యగ్విధినేహ ద్విజాతయే ॥౩౭॥ శతమప్సరసశ్చైవ దివ్యమాల్యవిభూషితాః । ఉపతిష్ఠంతి దేవేంద్ర బ్రంహలోకే ధరాప్రదమ్ ॥౩౮॥ ఉపతిష్ఠంతి పు
ష్పాణి సదా భూమిప్రదం నరమ్ । శంఖం భద్రాసనం ఛత్రం వరాశ్వా వరవాహనమ్ ॥౩౯॥ భూమిప్రదానాత్పుష్పాణి హిరణ్యనిచయాస్తథా । ఆజ్ఞా సదా
ప్రతిహతా జయశబ్దా వసూని చ ॥౪౦॥ భూమిదానస్య పుణ్యాని ఫలం స్వర్గః పురందర । హిరణ్యపుష్పాశ్చౌషధ్యః కుశకాంచనశాద్వలాః ॥౪౧॥ అమృత
ప్రసవాం భూమిం ప్రాప్నోతి పురుషో దదత్ । నాస్తి భూమిసమం దానం నాస్తి మాతృసమో గురుః ॥౪౨॥ నాస్తి సత్యసమో ధర్మో నాస్తి దానసమో నిధిః ॥
ఏతదాంగిరసాచ్ఛ్రుత్వా వాసవో వసుధామిమామ్ ॥౪౩॥ వసురత్నసమాకీర్ణాం దదావంగిరసే తదా । య ఇదం శ్రావయేచ్ఛ్రాద్ధే భూమిదానస్య సంభ
వమ్ ॥౪౪॥ న తస్య రక్షసాం భాగో నాసురాణాం భవత్యుత । అక్షయం చ భవేద్దత్తం పితృభ్యస్తన్న సంశయః ॥౪౫॥ తస్మాచ్ఛ్రాద్ధేష్విదం విద్వాన్ భుంజ
తః శ్రావయేద్ద్విజాన్ । ఇత్యేతత్సర్వదానానాం శ్రేష్ఠముక్తం తవానఘ ॥౪౬॥ మయా భరతశార్దూల కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి ॥౪౭॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే-భూమిదానప్రశంసాయాం-ద్విషష్టితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ కాని దానాని లోకేస్మిన్ దాతుకామో మహీపతిః । గుణాధికేభ్యో విప్రేభ్యో దద్యాద్భరతసత్తమ ॥౧॥ కేన తుష్యంతి తే సద్యః కిం తుష్టాః ప్రదిశం
తి చ । శంస మే తన్మహాబాహో ఫలం పుణ్యకృతం మహత్ ॥౨॥ దత్తం కిం ఫలవద్రాజన్నిహ లోకే పరత్ర చ । భవతః శ్రోతుమిచ్ఛామి తన్మే విస్తరతో వద ॥౩॥

భీష్మః॥ ఇమమర్థంపురాపృష్టోనారదోదేవదర్శనః। యముక్తవానసౌవాక్యంతన్మేనిగదతశ్శృణు॥ ౪॥ నారదః॥అన్నమేవప్రశంసంతిదేవాఋషిగణా
-స్తథా। లోకతంత్రంహిసంజ్ఞాశ్చసర్వమన్నేప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౫ ॥ అన్నేనసదృశందానంనభూతంనభవిష్యతి । తస్మాదన్నంవిశేషేణదాతుమిచ్ఛంతిమా
నవాః॥౬॥ ఆన్నమూర్జస్కరంలోకేప్రాణాశ్చాన్నేప్రతిష్ఠితాః। అన్నేనధార్యతేసర్వంవిశ్వంజగదిదంప్రభో॥ ౭॥ ఆన్నాద్గృహస్థాలోకేస్మిన్భిక్షు
వస్తాపసాస్తథా। అన్నాద్భవంతివైప్రాణాఃప్రత్యక్షంనాత్రసంశయః॥ ౮॥ కుటుంబంపీడయిత్వాతుబ్రాహ్మణాయమహాత్మనే । దాతవ్యంభిక్షవేచాన్న
మాత్మనోభూతిమిచ్ఛతా॥ ౯॥ బ్రాహ్మణాయాభిరూపాయయోదద్యాదన్నమర్థినే। విదధాతినిధింశ్రేష్ఠంపారలౌకికమాత్మనః॥ ౧౦॥శ్రాంతమధ్వ
నివర్తంతంవృద్ధమర్హముపస్థితమ్। అర్చయేద్భూతిమన్విచ్ఛన్గృహస్థోగృహమాగతమ్॥ ౧౧ ॥ క్రోధముత్పతితంహత్వాసుశీలోవీతమత్సరః। అన్న
దఃప్రాప్నుతేరాజన్దివిచేహచయత్సుఖమ్॥ ౧౨॥ నావమన్యేదభిగతంనప్రణుద్యాత్కథంచన। అపిశ్వపాకేశునివానదానంవిప్రణశ్యతి॥ ౧౩॥ యోద
ద్యాదపరిక్లిష్టమన్నమధ్వనివర్తతే। శ్రాంతాయాదృష్టపూర్వాయసమహద్ధర్మమాప్నుయాత్ ॥ ౧౪॥ పితౄన్దేవానృషీన్విప్రానతిథీంశ్చజనాధి
ప। యోనరఃప్రీణయత్యన్నైస్తస్యపుణ్యఫలంమహత్ ॥ ౧౫ ॥ కృత్వాతిపాతకంకర్మయోదద్యాదన్నమర్థినే। బ్రాహ్మణాయవిశేషేణనసపాపే
నముహ్యతే॥ ౧౬॥ బ్రాహ్మణేష్వక్షయందానమన్నంశూద్రేమహాఫలమ్। అన్నదానంహిశూద్రేచబ్రాహ్మణస్యవిశిష్యతే॥ ౧౭॥ నపృచ్ఛేద్గోత్రచరణం
స్వాధ్యాయందేశమేవచ। భిక్షితోబ్రాహ్మణేనేహదద్యాదన్నంప్రయాచితః॥ ౧౮ ॥ అన్నదస్యాన్నవృక్షాశ్చసర్వకామఫలప్రదాః। భవంతిచేహచాము
త్రనృపతేనాత్రసంశయః॥ ౧౯॥ ఆశంసతేహిపితరఃసువృష్టిమివకర్షకాః। అస్మాకమపిపుత్రోవాపౌత్రోవాన్నంప్రదాస్యతి॥౨౦॥ బ్రాహ్మణోహిమ
హద్భూతంస్వయందేహీతియాచతి । అకామోవాసకామోవాదత్త్వాపుణ్యమవాప్నుయాత్ ॥ ౨౧ ॥ బ్రాహ్మణస్సర్వభూతానామతిథిఃప్రసృతాగ్ర
భుక్ ।విప్రాయమధిగచ్ఛంతిభిక్షమాణాగృహంసదా॥౨౨॥సత్కృతాశ్చనివర్తంతేతదతీవప్రవర్ధతే।మహాభోగేకులేప్రేత్యజన్మచాప్నోతిభారత॥౨౩॥
దత్త్వాత్వన్నంనరోలోకేయథాస్థానమనుత్తమమ్। నిత్యంమృష్టాన్నదాయీతుస్వర్గేవసతిసత్కృతః॥ ౨౪॥ అన్నంప్రాణానరాణాంహిసర్వమన్నే
ప్రతిష్ఠితమ్। అన్నదఃపశుమాన్పుత్రీధనవాన్భోగవానపి ॥ ౨౫ ॥ ప్రాణవాంశ్చాపిభవతిరూపవాంశ్చతథానృప । అన్నదఃప్రాణదోలోకేసర్వదఃప్రో
చ్యతేతుసః॥ ౨౬అన్నంహిదత్త్వాతిథయేబ్రాహ్మణాయయథావిధి। ప్రదాతాసుఖమాప్నోతిదైవతైశ్చాపిపూజ్యతే॥ ౨౭॥ బ్రాహ్మణోహిమహద్భూ
తంక్షేత్రభూతంయుధిష్ఠిర। ఉప్యతేయత్రతద్బీజంతద్ధిపుణ్యఫలంమహత్ ॥ ౨౮॥ ప్రత్యక్షంప్రీతిజననంభోక్తుర్దాతుర్భవత్యుత। సర్వాణ్యన్యానిదానా
నిపరోక్షఫలవంత్యుత॥ ౨౯॥ అన్నాద్ధిప్రసవంయాంతిరతరన్నాద్ధిభారత। ధర్మార్థావన్నతోవిద్ధిరోగనాశంతథాన్నతః॥ ౩౦॥అన్నంహ్యమృతమి
త్యాహపురాకల్పేప్రజాపతిః। అన్నంభువందివంఖంచసర్వమన్నేప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౩౧ ॥ అన్నప్రణాశేభిద్యంతేశరీరేపంచధాతవః । బలంబలవతోపిహప్ర
ణశ్యత్యన్నహానితః॥ ౩౨॥ ఆవాహాశ్చవివాహాశ్చయజ్ఞాశ్చాన్నమృతేతథా। నివర్తంతేనరశ్రేష్ఠబ్రహ్మచాత్రప్రలీయతే ॥ ౩౩ ॥ అన్నతస్సర్వమేతద్ధి
యత్కించిత్స్థాణుజంగమమ్ । త్రిషులోకేషుధర్మార్థమన్నందేయమతోబుధైః॥౩౪॥అన్నదస్యమనుష్యస్యబలమోజోయశాంసిచ।ఆయుశ్చవర్ధ
తేశశ్వత్త్రిషులోకేషుపార్థివ॥ ౩౫॥ మేఘేష్వూర్ధ్వంసన్నిధత్తేప్రాణానాంపవనఃపతిః। తచ్చమేఘగతంవారిశక్రోవర్షతిభారత॥౩౬॥ ఆదత్తేచ
రసాన్భౌమానాదిత్యస్స్వగభస్తిభిః। వాయురాదిత్యతప్తాంశ్చరసాన్దేవఃప్రవర్షతి॥ ౩౭॥ తద్యదామేఘతోవారిపతితంభవతిక్షితౌ। తదావసుమ
తీదేవీస్నిగ్ధాభవతిభారత॥ ౩౮॥ తతస్సస్యానిరోహంతియేనవర్తయతేజగత్। మాంసమేదోస్థిశుక్రాణాంప్రాదుర్భావస్తతఃపునః॥౩౯॥సంభవంతిత

తస్మాద్రాత్రౌ దినే నః పృథివీపతే। అగ్నీషోమౌ హి తచ్ఛుక్రం సృజతః పుష్యతశ్చ హ ॥ ౪౦॥ ఏవమన్నాద్ధి సూర్యశ్చ పవనశ్శుక్రమేవ చ । ఏక ఏవ స్మృతో రా
శిస్తతో భూతాని జజ్ఞిరే॥ ౪౧॥ ప్రాణాన్ దదాతి భూతానాం తేజశ్చ భరతర్షభ। గృహమభ్యాగతాయాథ యో దద్యాదన్నమర్థినే॥ ౪౨॥ భీష్మః॥ నార
దేనైవముక్తోఽహమదామన్నం సదా నృప। అనసూయుస్త్వమప్యన్నం తస్మాద్దేహి గతజ్వరః॥ ౪౩॥ దత్త్వాన్నం విధివద్రాజన్ విప్రేభ్యస్త్వమితిప్రభో। య
థావదనురూపేభ్యస్తతస్స్వర్గమవాప్స్యసి॥ ౪౪॥ అన్నదానాద్ధి యే లోకాస్తాంస్త్వం శృణు జనాధిప। భవనాని ప్రకాశంతే దివి తేషాం మహాత్మనామ్॥
౪౫॥ తారాసంస్థానరూపాణి నానాస్తంభాన్వితాని చ । చంద్రమండలశుభ్రాణి కింకిణీజాలవంతి చ॥ ౪౬॥ తరుణాదిత్యవర్ణాని స్థావరాణి చరాణి చ। అనే
కశతభౌమాని నాంతర్జలచరాణి చ॥ ౪౭ ॥ వైడూర్యార్కప్రకాశాని రౌప్యరుక్మమయాని చ । సర్వకామఫలాశ్చాపి వృక్షా భవనసంస్థితాః॥ ౪౮॥ వా
ప్యో వీథ్యస్సభాః కూపా దీర్ఘికాశ్చైవ సర్వశః। ఘోషవంతి చ యానాని యుక్తాన్యథ సహస్రశః॥ ౪౯॥ భక్ష్యభోజ్యమయాశ్శైలా వాసాంస్యాభరణా
ని చ। క్షీరం స్రవంతి సరితస్తథా చైవాన్నపర్వతాః॥ ౫౦॥ ప్రాసాదాః పాండురాభ్రాభాః శయ్యాశ్చ కనకోజ్జ్వలాః। తాన్యన్నదాః ప్రపద్యంతే తస్మాద
న్నప్రదో భవ॥ ౫౧॥ ఏతే లోకాః పుణ్యకృతామన్నదానాం మహాత్మనామ్ । తస్మాదన్నం ప్రయత్నేన దాతవ్యం మానవైర్భువి॥ ౫౨॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే - త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతం మే భవతో వాక్యమన్నదానస్య యో విధిః। నక్షత్రయోగస్యేదానీం దానకల్పం బ్రవీహి మే॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమి
తిహాసం పురాతనమ్। దేవక్యాశ్చైవ సంవాదం మహర్షేర్నారదస్య చ ॥ ౨ ॥ ద్వారకామనుసంప్రాప్తం నారదం దేవదర్శనమ్ । పప్రచ్ఛేదం వచః
ప్రశ్నం దేవకీ ధర్మదర్శనమ్॥ ౩॥ తస్యాస్సంపృచ్ఛమానాయా దేవర్షిర్నారదస్తతః। ఆచష్ట విధివత్సర్వం తచ్ఛృణుష్వ విశాంపతే॥ ౪ ॥ నారదః॥ కృ
త్తికాసు మహాభాగే పాయసేన ససర్పిషా। సంతర్ప్య బ్రాహ్మణాన్ సాధూన్ లోకానాప్నోత్యనుత్తమాన్॥ ౫ ॥ రోహిణ్యాం ప్రసృతైర్మాషైర్మాం
సైరన్నేన సర్పిషా। పయోన్నపానం దాతవ్యమనృణార్థం ద్విజాతయే॥ ౬॥ దోగ్ధ్రీం దత్త్వా సవత్సాం చ నక్షత్రే సోమదైవతే। గచ్ఛంతి మానుషాల్లోకా
త్స్వర్గలోకమనుత్తమమ్॥ ౭॥ అర్ద్రాయాం కృసరం దత్త్వా తిలమిశ్రముపోషితః। నరస్తరతి దుర్గాణి క్షురధారాంశ్చ పర్వతాన్॥ ౮ ॥ పునర్వసా
వపూపాంహి దత్త్వాన్నాని చ శోభనే। యశస్వీ రూపసంపన్నో బహ్వన్నే జాయతే కులే॥ ౯॥ పుష్యేణ కనకం దత్త్వా కృతం వాకృతమేవ చ। అనాలోకే
షు లోకేషు సోమవత్స విరాజతే॥ ౧౦॥ ఆశ్లేషాయాం తు యో రూప్యమృషభం వా ప్రయచ్ఛతి। స సర్వభయనిర్ముక్తస్సంభవానధితిష్ఠతి॥ ౧౧॥ మఘా
సు తిలపూర్ణాని వర్ధమానాని మానవః। ప్రదాయ పుత్రపశుమానిహ ప్రేత్య చ మోదతే ॥ ౧౨ ॥ ఫల్గునీపూర్వసమయే బ్రాహ్మణానాముపోషితః । భ
క్ష్యాన్ ఫాణితసంయుక్తాన్ దత్త్వా సౌభాగ్యమృచ్ఛతి॥ ౧౩॥ ఘృతక్షీరసమాయుక్తం విధివత్ షాష్టికౌదనమ్ । ఉత్తరావిషయే దత్త్వా స్వర్గలోకే మహీ
యతే॥ ౧౪॥ యద్యత్ప్రదీయతే దానముత్తరావిషయే నరైః । మహాఫలమనంతం తద్భవతీతి వినిశ్చయః॥ ౧౫ ॥ హస్తే హస్తిరథం దత్త్వా చతుర్యుక్తము
పోషితః। ప్రాప్నోతి పరమాన్ లోకాన్ పుణ్యకామసమన్వితాన్॥ ౧౬॥ చిత్రాయాం వృషభం దత్త్వా పుణ్యాన్ గంధాంశ్చ భారత। చరంత్యప్సరసాం లోకే రమం
తే నందనే తథా॥ ౧౭॥ స్వాత్యామథ ధనం దత్త్వా యదిష్టతమమాత్మనః । ప్రాప్నోతి లోకాన్ స శుభానిహ చైవ మహద్యశః॥ ౧౮॥ విశాఖాయామనడ్వా
హం ధేనుం దత్త్వా చ దుగ్ధదామ్। సప్రాసంగం చ శకటం సధాన్యం వస్త్రసంయుతమ్॥ ౧౯॥ పితౄన్ దేవాంశ్చ ప్రీణాతి ప్రేత్య చానంత్యమశ్నుతే। న చ దు
ర్గాణ్యవాప్నోతి స్వర్గలోకం చ గచ్ఛతి॥ ౨౦॥ దత్త్వా యథోక్తం విప్రేభ్యో వృత్తిమిష్టాం స విందతి। నరకాదీంశ్చ సంక్లేశాన్నాప్నోతీతి వినిశ్చయః॥ ౨౧॥

అనూరాధాసు ప్రావారం వస్త్రాన్నం సముపోషితః। దత్త్వా యుగశతం చాపి నరః స్వర్గే మహీయతే॥ ౨౨॥ కాలశాకం తు విప్రేభ్యో దత్త్వా మర్త్యస్సమూ
లకమ్। జ్యేష్ఠాయామృద్ధిమిష్టాం వై గతిమిష్టాం స గచ్ఛతి॥ ౨౩॥ మూలే మూలఫలం దత్త్వా బ్రాహ్మణేభ్యస్సమాహితః । పితౄన్ ప్రీణయతే చాపి గతిమిష్టాం
చ గచ్ఛతి ॥ ౨౪॥ అథ పూర్వాస్వాషాఢాసు దధిపాత్రాణ్యుపోషితః। కులవృత్తోపసంపన్నే బ్రాహ్మణే వేదపారగే॥ ౨౫ ॥ పురుషో జాయతే ప్రేత్య కులే
సుబహుగోధనే। ఉదమంథం ససర్పిష్కం ప్రభూతమధుఫాణితమ్॥ ౨౬ ॥ దత్త్వోత్తరాస్వాషాఢాసు సర్వాన్ కామానవాప్నుయాత్ । దుగ్ధం త్వభిజితే
యోగే దత్త్వా మధుఘృతప్లుతమ్॥ ౨౭॥ ధర్మనిత్యో మనీషిభ్యస్స్వర్గలోకే మహీయతే। శ్రవణే కంబళం దత్త్వా వస్త్రాన్తరితమేవ వా॥ ౨౮॥ శ్వేతేన యా
తి యానేన సర్వలోకానసంవృతాన్ । గోప్రయుక్తం ధనిష్ఠాసు యానం దత్త్వా సమాహితః ॥ ౨౯ ॥ వస్త్రరాశిధనం సద్యః ప్రేత్య రాజ్యం ప్రపద్యతే। గం
ధాన్ శతభిషాయోగే దత్త్వా సాగరుచందనాన్॥ ౩౦॥ ప్రాప్నోత్యప్సరసాం గంధాన్ ప్రేత్య గంధాంశ్చ శాశ్వతాన్ । పూర్వభాద్రపదాయోగే రాజమా
షాన్ ప్రదాయ తు॥ ౩౧॥ సర్వభక్ష్యఫలోపేతస్స వై ప్రేత్య సుఖీ భవేత్ । ఔరభ్రముత్తరాయోగే యస్తు మాంసం సంప్రయచ్ఛతి ॥ ౩౨॥ స పితౄన్ ప్రీణ
యతి వై ప్రేత్య చానంత్యమశ్నుతే। కాంస్యోపదోహనాం ధేనుం రేవత్యాం యః ప్రయచ్ఛతి ॥ ౩౩॥ సా ప్రేత్య కామానాదాయ దాతారముపతిష్ఠతి। రథమ
శ్వసమాయుక్తం దత్త్వాశ్విన్యాం నరోత్తమః॥ ౩౪॥ హస్త్యశ్వరథసంపన్నే వర్చస్వీ జాయతే కులే। భరణీషు ద్విజాతిభ్యస్తిలధేనుం ప్రదాయ వై ॥ ౩౫॥
గాస్సుప్రభూతాః ప్రాప్నోతి నరః ప్రేత్య యశస్తథా॥ భీష్మః ॥ ఇత్యేవ లక్షణోద్దేశః ప్రోక్తో నక్షత్రయోగతః । దేవక్యా నారదేనేహ సా స్నుషాభ్యోఽబ్రవీది
దమ్ ॥ ౩౬ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే- చతుష్షష్టితమోధ్యాయః

భీష్మః॥ సర్వాన్ కామాన్ ప్రయచ్ఛంతి యే ప్రయచ్ఛంతి కాంచనమ్। ఇత్యేవం భగవానత్రిః పితామహసుతోఽబ్రవీత్ ॥ ౧॥ పవిత్రమథ చాయుష్యం పితౄణామ
క్షయం చ తత్ । సువర్ణం మనుజేంద్రేణ హరిశ్చంద్రేణ కీర్తితమ్॥ ౨॥ పానీయం పరమం దానం దానానాం మనురబ్రవీత్ । తస్మాత్ కూపాంశ్చ వాపీశ్చ తటా
కాని చ ఖానయేత్ ॥ ౩ ॥ అర్ధం పాపస్య హరతి పురుషస్యేహ కర్మణః । కూపః ప్రవృత్తపానీయః సుప్రవృత్తశ్చ నిత్యశః ॥ ౪॥ సర్వం తారయతే వంశం
యస్య ఖాతే జలాశయే। గావః పిబంతి విప్రాశ్చ సాధవశ్చ నరాస్సదా॥ ౫॥ నిదాఘకాలే పానీయం యస్య తిష్ఠత్యవారితమ్ । స దుర్గం విషమం కృత్స్నం
న కదాచిదవాప్నుతే॥ ౬॥ బృహస్పతేర్భగవతః పూష్ణశ్చైవ భగస్య చ। అశ్వినోశ్చైవ వహ్నేశ్చ ప్రీతిర్భవతి సర్పిషా॥ ౭ ॥ పరమం భేషజం హ్యేత
ద్యజ్ఞానామేతదుత్తమమ్। రసానాముత్తమం చైతత్ఫలానాం చైతదుత్తమమ్॥ ౮॥ ఫలకామో యశస్కామః పుష్టికామశ్చ నిత్యదా । ఘృతం దద్యాత్ ద్వి
జాతిభ్యః పురుషశ్శుచిరాత్మవాన్ ॥ ౯॥ ఘృతం మాసే ఆశ్వయుజే విప్రేభ్యో యః ప్రయచ్ఛతి। తస్మై ప్రయచ్ఛతో రూపం ప్రీతౌ దేవావిహాశ్వినౌ॥ ౧౦॥ పా
యసం సర్పిషా మిశ్రం ద్విజేభ్యో యః ప్రయచ్ఛతి । గృహం తస్య న రక్షాంసి ధర్షయంతి కదాచన ॥ ౧౧ ॥ పిపాసయా న మ్రియతే సోపచ్ఛందశ్చ జాయ
తే। న ప్రాప్నుయాచ్చ వ్యసనం కరకాన్ యః ప్రయచ్ఛతి॥ ౧౨॥ ప్రయతో బ్రాహ్మణాగ్రేభ్యశ్శ్రద్ధయా పరయా యుతః। ఉపస్పర్శనషడ్భాగం లభతే
పురుషస్సదా॥ ౧౩ ॥ యస్సాధనార్థం కాష్ఠాని బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రయచ్ఛతి। ప్రతాపనార్థం రాజేంద్ర వృత్తవద్భ్యస్సదా నరః ॥ ౧౪ ॥ సిధ్యంత్యర్థా
స్సదా తస్య కార్యాణి వివిధాని చ। ఉపర్యుపరి శత్రూణాం వపుషా దీప్యతే చ సః ॥ ౧౫॥ భగవాంశ్చాపి సంప్రీతో వహ్నిర్భవతి నిత్యశః। న తం త్యజంతి పశ
వః సంగ్రామే చ జయత్యపి॥ ౧౬ ॥ పుత్రాన్ శ్రియం చ లభతే యశ్ఛత్రం సంప్రయచ్ఛతి । న చక్షుర్వ్యాధిం లభతే యజ్ఞభాగమథాశ్నుతే॥ ౧౭॥ నిదాఘ
కాలే వర్షే వా యచ్ఛత్రం సంప్రయచ్ఛతి। నాస్య కశ్చిన్మనోదాహః కదాచిదపి జాయతే॥ ౧౮॥ కృచ్ఛ్రాత్స విషమాచ్చైవ క్షిప్రం మోక్షమవాప్నుతే ।

ప్రదానంసర్వదానానాంశకటస్యవిశాంపతే॥ ఏవమాహమహాభాగఃశాండిల్యోభగవానృషిః॥ ౧౯॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత
ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- పంచషష్టితమోఽధ్యాయః- .... *

యుధిష్ఠిరః॥ దహ్యమానాయవిప్రాయయఃప్రయచ్ఛత్యుపానహౌ।యత్ఫలంతస్యభవతితన్మేబ్రూహిపితామహ ॥ ౧॥ భీష్మః॥ ఉపానహౌప్రయచ్ఛే
ద్యోబ్రాహ్మణేభ్యస్సమాహితః । మర్దతేకంటకాన్సర్వాన్విషమాన్నిస్తరత్యపి ॥ ౨ ॥ సశత్రూణాముపరిచసంతిష్ఠతియుధిష్ఠిర । యానంచాశ్వత
రీయుక్తంతస్యశుభ్రంవిశాంపతే॥౩॥ ఉపతిష్ఠతికౌంతేయరౌప్యకాంచనభూషితమ్ । శకటందమ్యసంయుక్తందత్తంభవతిచైవహి॥ ౪॥ యుధిష్ఠిరః ॥
యత్ఫలంతిలదానేచభూమిదానేచకీర్తితమ్। గోదానేచాన్నదానేచభూయస్తద్బ్రూహికౌరవ॥ ౫॥భీష్మః॥ శృణుష్వమమకౌంతేయతిలదానస్యయత్ఫ
లమ్। నిశమ్యచయథాన్యాయంప్రయచ్ఛకురునందన ॥ ౬ ॥ పితౄణాంపరమంభోజ్యంతిలాస్సృష్టాస్స్వయంభువా । తిలదానేనవైతస్మాత్పితృపక్షః
ప్రమోదతే॥ ౭ ॥ మాఘమాసేతిలాన్యస్తుబ్రాహ్మణేభ్యఃప్రయచ్ఛతి । సర్వసత్త్వసమాకీర్ణంనరకంసనపశ్యతి॥ ౮ ॥ సర్వసత్రైశ్చయజతేయ
స్తిలైర్యజతేపితౄన్। నచాకామేనదాతవ్యంతిలశ్రాద్ధంకదాచన॥ ౯॥ మహర్షేఃకశ్యపస్యైతేగాత్రేభ్యఃప్రసృతాస్తిలాః। తతోదివ్యంగతాభావం
ప్రదానేషుతిలాఃప్రభో॥ ౧౦॥ పౌష్టికారూపదాశ్చైవతథాపాపవినాశనాః । తస్మాత్సర్వప్రదానేభ్యస్తిలదానంవిశిష్యతే॥ ౧౧॥ ఆపస్తంబశ్చమేధా
వీశంఖశ్చలిఖితస్తథా । మహర్షిర్గౌతమశ్చాపితిలదానైర్దివంగతాః ॥ ౧౨ ॥ తిలహోమరతావిప్రాస్సర్వేసంయతమైథునాః। సమాగవ్యేన
హవిషాప్రవృత్తిషుచసంస్థితాః॥౧౩॥సర్వేషామపిదానానాంతిలదానంవిశిష్యతే। అక్షయంసర్వదానానాంతిలదానమిహోచ్యతే॥ ౧౪॥ ఉచ్ఛిన్నే
తుపురాహవ్యేకుశికర్షిఃపరంతపః । తిలైరగ్నిత్రయంహుత్వాప్రాప్తవాన్గతిముత్తమామ్॥ ౧౫॥ఇతిప్రోక్తంకురుశ్రేష్ఠతిలదానమనుత్తమమ్।విధా
నంయేనవిధినాతిలానామిహశస్యతే॥ ౧౬॥ అతఊర్ధ్వంనిబోధేదందేవానాంయష్టుమిచ్ఛతామ్। సమాగమేమహారాజబ్రహ్మణావైస్వయంభువా॥
౧౭॥దేవాఃసమేత్యబ్రహ్మాణంభూమిభాగేయియక్షవః । శుభందేశమయాచంతయజేమఇతిపార్థివ॥ ౧౮॥ దేవాః ॥ భగవంస్త్వంప్రభుర్భూమేస్స
ర్వస్యత్రిదివస్యచ । యజేమహిమహాభాగయజ్ఞంభవదనుజ్ఞయా॥ ౧౯॥నాననుజ్ఞాతభూమిర్హియజ్ఞస్యఫలమశ్నుతే।త్వంహిసర్వస్యజగతఃస్థావర
స్యచరస్యచ॥ ప్రభుర్భవసితస్మాత్త్వంసమనుజ్ఞాతుమర్హసి ॥ ౨౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ॥దదానిమేదినీభాగంభవద్భ్యోఽహంసురర్షభాః॥ యస్మిన్
దేశేకరిష్యధ్వంయజ్ఞాన్కాశ్యపనందనాః ॥ ౨౧ ॥ దేవాఊచుః॥ భగవన్కృతకార్యాఃస్మయక్ష్మహేస్వాప్తదక్షిణైః॥ ఇమంతుదేశంమునయఃపర్యుపా
సంతిసర్వదా॥౨౨॥ తతోఽగస్త్యశ్చకణ్వశ్చభృగురత్రిర్వృషాకపిః॥ అసితోదేవలశ్చైవదేవయజ్ఞముపాగమన్॥౨౩॥.............................*
తతోదేవామహాత్మానఈజిరేయజ్ఞమచ్యుతమ్।తథాసమాపయామాసుర్యథాకాలంసురర్షభాః॥౨౪॥ తఇష్టయజ్ఞాస్త్రిదశాహిమవత్యచలోత్తమే।ష
ష్ఠమంశంక్రతోస్తస్యభూమిదానంప్రచక్రిరే॥౨౫॥ ప్రాదేశమాత్రంభూమేస్తుయోదద్యాదనుపస్కృతమ్ । నసీదతిసకృచ్ఛ్రేషునచదుర్గాణ్యవాప్ను
తే॥ ౨౬॥ శీతవాతాతపసహాంగృహభూమింసుసంస్కృతామ్। ప్రదాయసురలోకస్థఃపుణ్యాంతేఽపినచాల్యతే॥౨౭॥ముదితోవసతిప్రాజ్ఞఃశక్రేణసహ
పార్థివ । ప్రతిశ్రయప్రదానాచ్చసోఽపిస్వర్గేమహీయతే ॥ ౨౮ ॥ అధ్యాపకకులేజాతఃశ్రోత్రియోనియతేంద్రియః । గృహేయస్యవసేత్తుష్టఃప్రధానం
లోకమశ్నుతే॥౨౯॥ తథాగవార్థేశరణంశీతవర్షసహందృఢమ్। ఆసప్తమంతారయతికులంభరతసత్తమ॥ ౩౦॥ క్షేత్రభూమిందదల్లోకేశుభాంశ్రి
యమవాప్నుయాత్ । రత్నభూమింప్రదద్యాత్తుకులవంశంప్రవర్ధయేత్ ॥ ౩౧ ॥ నచోషరాంననిర్దగ్ధాంమహీందద్యాత్కదాచన । నశ్మశానపరీ

తాంచనచపాపనిషేవితామ్॥౩౨॥పార్థక్యైభూమిదేశేతుపితౄణాంనిర్వపేత్తుయః। తద్భూమిస్స్వామిపితృభిఃశ్రాద్ధకర్మవిహన్యతే॥౩౩॥ తస్మాత్క్రీ
త్వామహీందద్యాత్స్వల్పామపివిచక్షణః। పిండఃపితృభ్యోదత్తోవైతస్యాంభవతిశాశ్వతః॥ ౩౪॥ అటవీపర్వతాశ్చైవనద్యస్తీర్థానియానిచ। సర్వా
ణ్యస్వామికాన్యాహుర్నహితత్రపరిగ్రహః॥ ౩౫॥ ఇత్యేతద్భూమిదానస్యఫలముక్తంవిశాంపతే।అతఃపరంతుగోదానంకీర్తయిష్యామితేనఘ॥౩౬॥గా
వోధికాస్తపస్విభ్యోయస్మాత్సర్వేభ్యఏవచ। తస్మాన్మహేశ్వరోదేవస్తపస్తాభిస్సహాస్థితః॥ ౩౭॥బ్రహ్మలోకేవసంత్యేతాస్సోమేనసహభారత। యాం
తాంబ్రహ్మర్షయఃసిద్ధాఃప్రార్థయంతిపరాంగతిమ్ ॥ ౩౮॥ పయసాహవిషాదధ్నాశకృతాచాథచర్మణా। అస్థిభిశ్చోపకుర్వంతిశృంగైర్వాలైశ్చభా
రత॥౩౯॥నాసాంశీతాతపౌస్యాతాంసదైతాఃకర్మకుర్వతే।నవర్షవిషయంవాపిదుఃఖమాసాంభవత్యుత॥ ౪౦॥ బ్రాహ్మణైఃసహితాయాంతితస్మాత్పా
రమకంపదమ్। ఏకంగోబ్రాహ్మణంతస్మాత్ప్రవదంతిమనీషిణః ॥ ౪౧ ॥ రంతిదేవస్యయజ్ఞేతాఃపశుత్వేనోపకల్పితాః । అతశ్చర్మణ్వతీరాజన్గోచర్మ
భ్యఃప్రవర్తితా ॥ ౪౨ ॥ పశుత్వాచ్చవినిర్ముక్తాఃప్రదానాయోపకల్పితాః। తాఇమావిప్రముఖ్యేభ్యోయోదదాతిమహీపతే ॥ ౪౩ ॥ నిస్తరేదాపదం
కృచ్ఛ్రాంవిషమస్థోపిపార్థివః। గవాంసహస్రదఃప్రేత్యనరకంనప్రపద్యతే ॥ ౪౪ ॥ సర్వత్రవిజయంచాపిలభతేమనుజాధిప। అమృతంవైగవాంక్షీ
మిత్యాహత్రిదశాధిపః॥ ౪౫ ॥ తస్మాద్దదాతియోధేనుమమృతంసంప్రయచ్ఛతి। అగ్నీనామవ్యయంహ్యేతద్ధవ్యంవేదవిదోవిదుః ॥ ౪౬ ॥ తస్మాద్దదాతి
యోధేనుంసహవ్యంసంప్రయచ్ఛతి । స్వర్గోవైమూర్తిమానేషవృషభంయోగవాంపతిమ్ ॥ ౪౭ ॥ విప్రేగుణయుతేదద్యాత్సవైస్వర్గేమహీయ
తే। ప్రాణావైప్రాణినామేతేప్రోచ్యంతేభరతర్షభ॥ ౪౮॥ తస్మాద్దదాతియోధేనుంప్రాణానేషప్రయచ్ఛతి। గావఃశరణ్యాభూతానామితివేదవిదోవి
దుః॥ ౪౯॥ తస్మాద్దదాతియోధేనుంశరణంసంప్రయచ్ఛతి। నవధార్థంప్రదాతవ్యానకీనాశేననాస్తికే॥ ౫౦॥ గోజీవనేనదాతవ్యాతథాగౌర్భరతర్ష
భ। దదత్తాదృశానాంవైనరోగాంపాపకర్మణామ్॥ ౫౧॥అక్షయంనరకంయాతీత్యేవమాహుర్మనీషిణః।నకృశాంనాపవత్సాంవావంధ్యాంరోగా
న్వితాంతథా॥ ౫౨॥ నవ్యంగాంనపరిశ్రాంతాందద్యాద్గాంబ్రాహ్మణాయచ। దశగోసహస్రదోహిశక్రేణసహమోదతే॥ ౫౩॥ అక్షయాఁల్లభతేలో
కాన్నరఃశతసహస్రదః। ఇత్యేతద్గోప్రదానంచతిలదానంచకీర్తితమ్ ॥ ౫౪ ॥ తథాభూమిప్రదానంచశృణుష్వాన్నేచభారత। అన్నదానంప్రదానంహి
కౌంతేయపరిచక్షతే॥ ౫౫॥ అన్నస్యహిప్రదానేనరంతిదేవోదివంగతః। శ్రాంతాయక్షుధితాయాన్నంయఃప్రయచ్ఛతిభూమిపః॥౫౬॥ స్వాయంభువం
మహాస్థానంసగచ్ఛతినరాధిప। నహిరణ్యైర్నవాసోభిర్నాన్యదానేనభారత॥ ౫౭ ॥ ప్రాప్నువంతినరాఃశ్రేయోయథాహ్యన్నప్రదాఃప్రభో। అన్నం
వైప్రథమంద్రవ్యమన్నంశ్రీశ్చపరామతా ॥ ౫౮॥ అన్నాత్ప్రాణఃప్రభవతితేజోవీర్యంబలంతథా। సద్యోదదాతియశ్చాన్నంసదైకాగ్రమనానరః। ౫౯॥
నసమర్గానవాప్నోతిత్యేవమాహపరాశరః। అర్చయిత్వాయథాన్యాయందేవేభ్యోన్నంనివేదయేత్ ॥ ౬౦ ॥ యదన్నాహినరారాజంస్తదన్నాస్త
స్యదేవతాః। కాముద్యాంశుక్లపక్షేతుయోన్నదానంకరోత్యుత॥౬౧॥ససంతరతిదుర్గాణిప్రేత్యచానంత్యమశ్నుతే।అభుక్త్వాతిథయేచాన్నంప్రయచ్ఛే
ద్యస్సమాహితః॥ ౬౨॥ సవైబ్రహ్మవిదోలోకాన్ప్రాప్నుయాద్భరతర్షభ। సకృచ్ఛ్రామాపదంప్రాప్తశ్చాన్నదఃపురుషస్తరేత్ ॥ ౬౩ ॥ పాపంత
రతివైచేహసుకృతంచాపకర్షతి। ఇత్యేతదన్నదానస్యతిలదానస్యచైవహ॥భూమిదానస్యచఫలంగోదానస్యచకీర్తితమ్॥ ౬౪॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గతఅనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే-షట్షష్టితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతందానఫలంతాతయత్త్వయాపరికీర్తితమ్। అన్నదానంవిశేషేణప్రశస్తమిహభారత॥ ౧॥ పానీయదానమేవైతత్కథంచేహమహాఫ

లమ్। ఇత్యేతచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి విస్తరేణ పితామహ॥ ౨॥ భీష్మః॥ హంత తే కథయిష్యామి యథావద్భరతర్షభ। గదతస్తన్మమాద్యేహ శృణు సత్యపరా
క్రమ॥ ౩॥ పానీయదానాత్ప్రభృతి సర్వం వక్ష్యామి తేనఘ। యదన్నం యచ్చ పానీయం సంప్రదాయాశ్నుతే నరః॥ ౪॥ న తస్మాత్పరమం దానం కించిదస్తీ
తి మే మనః। అన్నాత్ప్రాణభృతస్తాత ప్రవర్తంతే హి సర్వశః॥ ౫॥ తస్మాదన్నం పరం లోకే సర్వలోకేషు కథ్యతే। అన్నాద్బలం చ తేజశ్చ ప్రాణినాం
వర్ధతే సదా॥ ౬॥ అన్నదానమతస్తస్మాచ్ఛ్రేష్ఠమాహ ప్రజాపతిః। సావిత్ర్యా హ్యపి కౌంతేయ శ్రుతం తే వచనం శుభమ్॥ ౭॥ యతశ్చైతద్యథా చైవ
దేవసత్రే మహామతే। అన్నే దత్తే నరేణేహ ప్రాణా దత్తా భవంత్యుత॥ ౮॥ ప్రాణదానాద్ధి పరమం న దానమిహ విద్యతే। శ్రుతం హి తే మహాబాహో లో
మశస్యాపి తద్వచః॥ ౯॥ ప్రాణాందత్త్వా కపోతాయ యత్ప్రాప్తం శిబినా పురా। తాం గతిం లభతే దత్త్వా ద్విజస్యాన్నం విశాంపతే॥ ౧౦॥ తస్మాద్విశిష్టాం గ
చ్ఛంతి ప్రాణదా ఇతి నః శ్రుతమ్। అన్నం చాపి ప్రభవతి పానీయాత్కురుసత్తమ॥ ౧౧॥ నీరజాతేన హి వినా న కించిత్సంప్రవర్తతే। నీరజాతశ్చ భగవాన్సో
మో గ్రహగణేశ్వరః॥ ౧౨॥ అమృతం చ సుధా చైవ స్వధా చైవామృతం తథా। అన్నౌషధ్యో మహారాజ వీరుధశ్చ జలోద్భవాః॥ ౧౩॥ యతః ప్రాణభృతాం
ప్రాణాః సంభవంతి విశాంపతే। దేవానామమృతం హ్యన్నం నాగానాం చ సుధా తథా॥ ౧౪॥ పితౄణాం చ స్వధా ప్రోక్తా పశూనాం చాపి వీరుధః। అన్నమే
వ మనుష్యాణాం ప్రాణానాహుర్మనీషిణః॥ ౧౫॥ తచ్చ సర్వం నరవ్యాఘ్ర పానీయాత్సంప్రవర్తతే। తస్మాత్పానీయదానాద్వై న పరం విద్యతే క్వచిత్॥
౧౬॥ తచ్చ దద్యాన్నరో నిత్యం యదీచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః। ధన్యం యశస్యమాయుష్యం జలదానమిహోచ్యతే॥ ౧౭॥ శత్రూంశ్చాప్యధి కౌంతేయ సదా
తిష్ఠతి తోయదః। సర్వకామానవాప్నోతి కీర్తిం చైవ హి శాశ్వతీమ్॥ ౧౮॥ ప్రేత్య చానంత్యమశ్నాతి పాపేభ్యశ్చ ప్రముచ్యతే। తోయదో మనుజవ్యాఘ్ర
స్వర్గం గత్వా మహాద్యుతే। అక్షయాన్సమవాప్నోతి లోకానిత్యబ్రవీన్మనుః॥ ౧౯॥ .... *

ఇతి ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - సప్తషష్టితమోధ్యాయః -

యుధిష్ఠిరః॥ తిలానాం కీదృశం దానమథ దీపస్య చైవ హి। అన్నానాం వాససాం చైవ భూయ ఏవ బ్రవీహి మే॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహా
సం పురాతనమ్। బ్రాహ్మణస్య చ సంవాదం యమస్య చ యుధిష్ఠిర॥ ౨॥ మధ్యదేశే మహాన్గ్రామో బ్రాహ్మణానాం బభూవ హ। గంగాయమునయో
ర్మధ్యే యామునస్య గిరేరధః॥ ౩॥ పర్ణశాలేతి విఖ్యాతో రమణీయో నరాధిప। విద్వాంసస్తత్ర భూయిష్ఠా బ్రాహ్మణాశ్చావసంస్తథా॥ ౪॥ అథ ప్రాహ
యమః కంచిత్పురుషం కృష్ణవాససమ్। రక్తాక్షమూర్ధ్వరోమాణం కాకజంఘాక్షినాసికమ్॥ ౫॥ గచ్ఛ త్వం బ్రాహ్మణగ్రామం తతో గత్వా తమానయ। అ
గస్త్యం గోత్రతశ్చాపి నామతశ్చాపి శర్మిణమ్॥ ౬॥ శమే నివిష్టం విద్వాంసమధ్యాపకమనావృతమ్। న చాన్యమానయేథాస్త్వం సగోత్రం తస్య పార్శ్వ
తః॥ ౭॥ స హి తాదృగ్గుణస్తేన తుల్యోధ్యయనజన్మనా। అపత్యేషు తథా వృత్తే సమస్తేనైవ ధీమతా॥ ౮॥ తమానయ యథోద్దిష్టం పూజా కార్యా హి తస్య
వై। స గత్వా ప్రతికూలం తచ్చకార యమశాసనమ్॥ ౯॥ తమాక్రమ్యానయామాస ప్రతిషిద్ధో యమేన యః। తస్మై యమః సముత్థాయ పూజాం కృత్వా
చ వీర్యవాన్॥ ౧౦॥ ప్రోవాచ నీయతామేష సోన్య ఆనీయతామితి। ఏవముక్తే తు వచనే ధర్మరాజేన స ద్విజః॥ ౧౧॥ ఉవాచ ధర్మరాజానం నిర్విణ్ణోధ్యయ
నేన వై। యో మే కాలో భవేచ్ఛేషస్తం వసేయమిహాచ్యుత॥ ౧౨॥ యమః॥ నాహం కాలస్య విహితం ప్రాప్నోమీహ కథంచన। యో హి ధర్మం చరతి వై తం
తు జానామి కేవలమ్॥ ౧౩॥ గచ్ఛ విప్ర త్వమద్యైవ ఆలయం స్వం మహాద్యుతే। బ్రూహి సర్వం యథా స్వైరం కరవాణి కిమచ్యుత॥ ౧౪॥ బ్రాహ్మణః॥ య
త్తత్ర కృత్వా సుమహత్పుణ్యం స్యాత్తద్బ్రవీహి మే। సర్వస్య హి ప్రమాణం త్వం త్రైలోక్యస్యాపి సత్తమ॥ ౧౫॥ యమః॥ శృణు తత్త్వేన విప్రర్షే ప్రదా
నవిధిముత్తమమ్। తిలాః పరమకం దానం పుణ్యం చైవేహ శాశ్వతమ్॥ ౧౬॥ తిలాశ్చ సంప్రదాతవ్యా యథాశక్తి ద్విజర్షభ। నిత్యదానాత్సర్వకామాం

స్తిలాన్నిర్వర్తయంత్యుత॥ ౧౭॥ తిలాన్ శ్రాద్ధే ప్రశంసంతి దానమేతద్ధ్యనుత్తమమ్। తాన్ ప్రయచ్ఛస్వ విప్రేభ్యో విధిదృష్టేన కర్మణా॥౧౮॥ వైశాఖ్యాం
పౌర్ణమాస్యాంతు తిలాన్ దద్యాద్ద్విజాతిషు। తిలా భక్షయితవ్యాశ్చ సదా త్వాలంభనం చ తైః॥ ౧౯॥ కార్యం సతతమిచ్ఛద్భిః శ్రేయస్సర్వాత్మనా గృ
హే। తథాపస్సర్వదా దేయాః పేయాశ్చైవ న సంశయః॥౨౦॥ పుష్కరిణ్యస్తటాకాని కూపాంశ్చైవాత్ర ఖానయేత్। ఏతత్సుదుర్లభతరమిహలోకే ద్వి
జోత్తమ॥౨౧॥ ఆపో నిత్యం ప్రదేయాస్తే పుణ్యం హ్యేతదనుత్తమమ్। ప్రపాశ్చ కార్యా దానార్థం నిత్యం తే ద్విజసత్తమ॥ భుక్తేప్యథ ప్రదేయం తు పానీయం
వై విశేషతః॥౨౨॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తే స తదా తేన యమదూతేన వై గృహాన్। నీతశ్చ కారయామాస సర్వం తద్యమశాసనమ్॥ ౨౩॥ నీత్వా తం యమదూతో
పి గృహీత్వా శర్మిణం తదా। యయౌ స ధర్మరాజాయ న్యవేదయత చాపి తమ్॥౨౪॥ తం ధర్మరాజో ధర్మజ్ఞం పూజయిత్వా ప్రతాపవాన్। కృత్వా చ
సంవిదం తేన విససర్జ యథాగతమ్॥౨౫॥ తస్యాపి చ యమస్సర్వముపదేశం చకార హ। ప్రత్యేత్య చ తతస్సర్వం చకారోక్తం యమేన తత్ ॥ ౨౬॥ తథా ప్ర
శంసతే దీపాన్ యమః పితృహితేప్సయా। తస్మాద్దీపప్రదో నిత్యం సంతారయతి వై పితౄన్ ॥ ౨౭ ॥ దాతవ్యాస్సతతం దీపాస్తస్మాద్భరతసత్తమ । దై
వతానాం పితౄణాం చ చక్షుష్యం చాత్మనో విభో॥ ౨౮॥ రత్నదానం చ సుమహత్పుణ్యముక్తం జనాధిప। యస్తాన్ విక్రీయ యజతే బ్రాహ్మణో హ్యభయం
కరమ్॥ ౨౯॥ యద్వై దదాతి విప్రేభ్యో బ్రాహ్మణః ప్రతిగృహ్య వై। ఉభయోస్స్యాత్తదక్షయ్యం దాతురాదాతురేవ చ॥౩౦॥ యో దదాతి స్థితః స్థిత్యాం తా
దృశాయ ప్రతిగ్రహమ్। ఉభయోరక్షయం ధర్మం తం మనుః ప్రాహ ధర్మవిత్॥ ౩౧॥ వాససాం సంప్రదానేన స్వదారనిరతో నరః। సువర్ణశ్చ సువేషశ్చ
భవతీత్యనుశుశ్రుమ॥౩౨॥ గావస్సువర్ణం చ తథా తిలాశ్చైవానువర్ణితాః। బహుశః పురుషవ్యాఘ్ర వేదప్రామాణ్యదర్శనాత్॥౩౩॥ వివాహాంశ్చై
వ కుర్వీత పుత్రానుత్పాదయేత చ। పుత్రలాభో హి కౌరవ్య సర్వలాభాద్విశిష్యతే॥౩౪॥ ....*

ఇతి అనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - అష్టషష్టితమోऽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ భూయ ఏవ కురుశ్రేష్ఠ దానానాం విధిముత్తమమ్। కథయస్వ మహాప్రాజ్ఞ భూమిదానం విశేషతః॥౧॥ పృథివీం క్షత్రియో దద్యాత్ బ్రాహ్మణా
యేష్టకర్మణే। విధివత్ప్రతిగృహ్ణీయాన్నత్వన్యో దాతుమర్హతి ॥ ౨॥ సర్వవర్ణైస్తు యచ్ఛక్యం ప్రదాతుం ఫలకాంక్షిభిః। వేదే వా యత్సమాఖ్యాతం
తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౩॥ భీష్మః॥ తుల్యనామాని దేయాని త్రీణి తుల్యఫలాని చ। సర్వకామఫలానీహ గావః పృథ్వీ సరస్వతీ॥౪॥ యో బ్రూయాచ్చా
పి శిష్యాయ ధర్మ్యాం బ్రాహ్మీం సరస్వతీమ్। పృథివీగోప్రదానాభ్యాం తుల్యం స ఫలమశ్నుతే॥ ౫॥ తథైవ గాః ప్రశంసంతి న తు దేయం తతః పరమ్। సన్ని
కృష్టఫలాస్తా హి లబ్ధార్థాశ్చ యుధిష్ఠిర ॥ ౬ ॥ మాతరస్సర్వభూతానాం గావస్సర్వసుఖప్రదాః। వృద్ధిమాకాంక్షతా నిత్యం గావః కార్యాః ప్రదక్షిణాః॥
౭॥ సంతాడ్యా న తు పాదేన గవాం మధ్యే న చ వ్రజేత్। మంగళాయతనం దేవ్యస్తస్మాత్పూజ్యాస్సదైవ హి॥ ౮ ॥ ప్రచోదనం దేవకృతం గవాం కర్మసు వ
ర్తతామ్। పూర్వమేవాక్షరం చాన్యదభిధేయం తతః పరమ్॥ ౯॥ ప్రచారే వా నిపాతే వా బుధో నోద్వేజయేత గాః। తృషితా హ్యభివీక్షంత్యో నరం హ
న్యుస్సబాంధవమ్॥ ౧౦॥ పితృసద్మాని సతతం దేవతాయతనాని చ। పూయంతే శకృతా యాసాం పూతం కిమధికం తతః॥౧౧॥ ఘాసముష్టిం పరగవే దద్యా
త్సంవత్సరం తు యః। అకృత్వా స్వయమాహారం వ్రతం తత్సార్వకామికమ్ ॥ ౧౨॥ స హి పుత్రాన్ యశోర్థం చ శ్రియం చాప్యధిగచ్ఛతి। నాశయత్యశు
భం చైవ దుఃస్వప్నం చాప్యపోహతి॥ ౧౩॥ యుధిష్ఠిరః ॥ దేయాః కింలక్షణా గావః కాశ్చాపి పరివర్జయేత్। కీదృశాయ ప్రదాతవ్యా న దేయాః కీదృశాయ
చ॥౧౪॥ భీష్మః॥ అసద్వృత్తాయ పాపాయ లుబ్ధాయానృతవాదినే। హవ్యకవ్యవ్యపేతాయ న దేయా గౌః కథంచన॥ ౧౫॥ భిక్షవే బహుపుత్రాయ శ్రో
త్రియాయాహితాగ్నయే। దత్త్వా దశ గవాం దాతా లోకానాప్నోత్యనుత్తమాన్॥౧౬॥ యశ్చైవ ధర్మం కురుతే తస్య ధర్మఫలం చ యత్। సర్వస్యైవాం

శిక్షాద్వా తాతన్నిమిత్తం ప్రవృత్తయః ॥ ౧౭ ॥ యశ్చైనముత్పాదయతే యశ్చైనం త్రాయతే భయాత్ । యశ్చాస్య కురుతే వృత్తిం సర్వే తే పితరస్త్ర
యః ॥ ౧౮ ॥ కల్మషం గురుశుశ్రూషా హంతి మానో మహద్యశః । అపుత్రతాం త్రయః పుత్రా అవృత్తిం దశ ధేనవః ॥ ౧౯ ॥ వేదాంతనిష్ఠస్య బహుశ్రుతస్య
ప్రజ్ఞానతృప్తస్య జితేంద్రియస్య । శిష్టస్య దాంతస్య యతస్య చైవ భూతేషు నిత్యం ప్రియవాదినశ్చ ॥ ౨౦ ॥ యః క్షుద్భయాన్నైవ వికర్మ కుర్యాన్మృదుశ్చ
శాంతోహ్యతిథిప్రియశ్చ । వృత్తిం ద్విజాయాతిసృజేత తస్మై యస్తుల్యశీలశ్చ సపుత్రదారః ॥ ౨౧ ॥ శుభే పాత్రే యే గుణా గోప్రదానే తావాన్దోషో బ్రాహ్మ
ణస్వాపహారే । సర్వావస్థం బ్రాహ్మణస్వాపహారాద్దారాశ్చైషాం దూరతో వర్జనీయాః ॥ ౨౨ ॥ ....*

ఇతి దానధర్మకథనే - ఏకోనసప్తతితమోధ్యాయః -

భీష్మః ॥ తత్రైవ కీర్త్యతే సద్భిర్బ్రాహ్మణస్వాభిమర్శనే । నృగేణ సుమహత్కృచ్ఛ్రం యదవాప్తం కురూద్వహ ॥ ౧ ॥ నివిశంత్యాం పురా పార్థ ద్వా
రవత్యామితి శ్రుతిః । అదృశ్యత మహాకూపస్తృణవీరుత్సమావృతః ॥ ౨ ॥ ప్రయత్నం తత్ర కుర్వాణాస్తస్మాత్కూపాజ్జలార్థినః । శ్రమేణ మహతా యుక్తాస్త
స్మింస్తోయే సుసంవృతే ॥ ౩ ॥ దదృశుస్తే మహాకాయం కృకలాసమవస్థితమ్ । తస్య చోద్ధరణే యత్నమకుర్వంస్తే సహస్రశః ॥ ౪ ॥ ప్రగ్రహైశ్చర్మపట్టైశ్చ
తం బద్ధ్వా పర్వతోపమమ్ । నాశక్నువన్సముద్ధర్తుం తతో జగ్ముర్జనార్దనమ్ ॥ ౫ ॥ ఖమావృత్యోదపానస్య కృకలాసః స్థితో మహాన్ । తస్య నాస్తి స
ముద్ధర్తేత్యథ తత్కృష్ణస్య వేదయన్ ॥ ౬ ॥ స వాసుదేవేన సముద్ధృతశ్చ పృష్టశ్చ కార్యం నిజగాద రాజా । నృగస్తదాత్మానమథో న్యవేదయత్పురాతనం
యజ్ఞసహస్రయాజినమ్ ॥ ౭ ॥ తథా బ్రువాణం తు తమాహ మాధవః శుభం త్వయా కర్మ కృతం న పాపకమ్ । కథం భవాన్దుర్గతిమీదృశీం గతో నరేంద్ర త
ద్బ్రూహి కిమేతదీదృశమ్ ॥ ౮ ॥ శతం సహస్రాణి గవాం శతం పునః పునః శతాన్యష్ట శతాయుతాని । త్వయా పురా దత్తమితీహ శుశ్రుమ నృప ద్విజేభ్యః క్వ ను
తద్గతం తవ ॥ ౯ ॥ నృగస్తతోబ్రవీత్కృష్ణం బ్రాహ్మణస్యాగ్నిహోత్రిణః । ప్రోషితస్య పరిభ్రష్టా గౌరేకా మమ గోధనే ॥ ౧౦ ॥ గవాం సహస్రే సంఖ్యాతా
తదా సా పశుపైర్మమ । సా బ్రాహ్మణాయ మే దత్తా ప్రేత్యార్థమభికాంక్షతా ॥ ౧౧ ॥ అపశ్యత్పరిమార్గంశ్చ తాం గాం పరగృహే ద్విజః । మమేయమి
తి చోవాచ బ్రాహ్మణో యస్య సాభవత్ ॥ ౧౨ ॥ తావుభౌ సమనుప్రాప్తౌ వివదంతౌ భృశం జ్వరౌ । భవాన్దాతా భవాన్హర్తేత్యథ తౌ మామవోచతామ్ ।
౧౩ ॥ శతేన శతసంఖ్యేన గవాం వినిమయేన వై । యాచే ప్రతిగ్రహీతారం స తు మామబ్రవీదిదమ్ ॥ ౧౪ ॥ దేశకాలోపసంపన్నా దోగ్ధ్రీ క్షాంతాతివత్సలా । స్వా
దుక్షీరప్రదా ధన్యా మమ నిత్యం నివేశనే ॥ ౧౫ ॥ కృశం చ భరతే సా గౌర్మమ పుత్రమపస్తనమ్ । న సా శక్యా మయా దాతుమిత్యుక్త్వా స జగామ హ ॥ ౧౬ ॥ త
తస్తమపరం విప్రం యాచే వినిమయేన వై । గవాం శతసహస్రం హి తత్కృతే గృహ్యతామితి ॥ ౧౭ ॥ బ్రాహ్మణః ॥ న రాజ్ఞాం ప్రతిగృహ్ణామి శక్తోహం స్వస్య
మార్గణే । సైవ గౌర్దీయతాం శీఘ్రం మమేతి మధుసూదన ॥ ౧౮ ॥ రుక్మమశ్వాంశ్చ దదతో రజతం స్యందనాంస్తథా । న జగ్రాహ యయౌ చాపి తదా స
బ్రాహ్మణర్షభః ॥ ౧౯ ॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు చోదితః కాలధర్మణా । పితృలోకమహం ప్రాప్య ధర్మరాజముపాగమమ్ ॥ ౨౦ ॥ యమస్తు పూజయిత్వా మాం
తతో వచనమబ్రవీత్ । నాంతః సంఖ్యాయతే రాజంస్తవ పుణ్యస్య కర్మణః ॥ ౨౧ ॥ అస్తి చైవ కృతం పాపమజ్ఞానాత్తదపి త్వయా । చరస్వ పాపం పశ్చా
ద్వా పూర్వం వా త్వం యథేచ్ఛసి ॥ ౨౨ ॥ రక్షితాస్మీతి చోక్తం తే ప్రతిజ్ఞా చానృతా తవ । బ్రాహ్మణస్వస్య చాదానం ద్వివిధస్తే వ్యతిక్రమః ॥ ౨౩ ॥ పూర్వం
కృచ్ఛ్రం చరిష్యేహం పశ్చాచ్ఛుభమితి ప్రభో । ధర్మరాజం బ్రువన్నేవం పతితోస్మి మహీతలే ॥ ౨౪ ॥ అశ్రౌషం పతితశ్చాహం యమస్యోచ్చైః ప్రభాష
తః । వాసుదేవః సముద్ధర్తా భవితా తే జనార్దనః ॥ ౨౫ ॥ పూర్ణే వర్షసహస్రాంతే క్షీణే కర్మణి దుష్కృతే । ప్రాప్స్యసే శాశ్వతాల్లోకాంజితాన్
స్వేనైవ కర్మణా ॥ ౨౬ ॥ కూపేత్మానమధఃశీర్షమపశ్యం పతితశ్చ హ । తిర్యగ్యోనిమనుప్రాప్తం న చ మామజహాత్స్మృతిః ॥ ౨౭ ॥ త్వయా తు తారితో

ష్ట్యైద్యకిఞ్చన్యత్రతపోబలాత్ । అనుజానీహిమాంకృష్ణగచ్ఛేయందివమద్యవై॥౨౮॥ అనుజ్ఞాతస్సకృష్ణేననమస్కృత్యజనార్దనమ్। విమానందివ్యమా
స్థాయయయౌదివమరిందమ॥౨౯॥ తతస్తస్మిన్దివంయాతేనృగేభరతసత్తమ। వాసుదేవఇమంశ్లోకంజగాదకురునందన॥౩౦॥ బ్రాహ్మణస్వంనహర్తవ్
యంపురుషేణవిజానతా। బ్రాహ్మణస్వంహృతంహంతినృగంబ్రాహ్మణగౌరివ॥౩౧॥ సతాంసమాగమస్సద్భిర్నాఫలఃపార్థవిద్యతే। విముక్తంనర
కాత్పశ్యనృగంసాధుసమాగమాత్॥౩౨॥ ప్రదానంఫలవత్తత్రద్రోహస్తత్రతథాఫలః। అపచారంగవాంతస్మాద్వర్జయేతయుధిష్ఠిర॥౩౩॥........*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మేఽథనృగోపాఖ్యానే - సప్తతితమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ దత్తానాంఫలసంప్రాప్తింగవాంప్రబ్రూహిమేఽనఘ। విస్తరేణమహాబాహోనహితృప్యామికథ్యతామ్॥౧॥ భీష్మః॥అత్రాప్యుదాహరం
తీమమితిహాసంపురాతనమ్।ఋషేరుద్దాలకేర్వాక్యంనాచికేతస్యచోభయోః॥౨॥ ఋషిరుద్దాలకిర్దీక్షామునుపగమ్యతతస్సుతమ్।త్వంమాముపచరస్వే
తినాచికేతమభాషత॥౩॥ సమాప్తేనియమేతస్మిన్మహర్షిఃపుత్రమబ్రవీత్ । ఉపస్పర్శనసక్తస్యస్వాధ్యాయాభిరతస్యచ॥౪॥ ఇధ్మాదర్భాస్సుమ
నసఃకలశశ్చాభితోజరమ్। విస్మృతంమేతదాదాయనదీతీరాదిహావ్రజ॥౫॥ గత్వానవాప్యతత్సర్వంనదీవేగసమాప్లుతమ్। నపశ్యామితదిత్యేవపితరం
సోఽబ్రవీన్మునిః॥౬॥ క్షుత్పిపాసాశ్రమావిష్టఋషిరుద్దాలకిస్తదా। యమంపశ్యేతితంపుత్రమశపత్సమహాతపాః॥౭॥ తథాసపిత్రాభిహితోవాగ్వజ్రేణ
కృతాంజలిః। ప్రసీదేతిబ్రువన్నేవగతసత్త్వోఽపతద్భువి॥౮॥ నాచికేతంపితాదృష్ట్వాపతితందుఃఖమూర్ఛితః। కింమయాకృతమిత్యుక్త్వానిపపాతమహీత
లే॥౯॥ తస్యదుఃఖపరీతస్యస్వంపుత్రమనుశోచతః। వ్యతీతంతదహశ్శేషంసాచోగ్రాతత్రశర్వరీ॥౧౦॥ పిత్ర్యేణాశ్రుప్రపాతేననాచికేతఃకురూద్వహ।
ప్రాస్పందచ్ఛయనేకౌశ్యేవృష్ట్యాసస్యమివప్లుతమ్॥౧౧॥ సపర్యపృచ్ఛత్తంపుత్రంక్షీణంపర్యాగతంపునః। దివ్యైర్గంధైస్సమాదిగ్ధంక్షీణస్వప్నమి
వోత్థితమ్॥౧౨॥ అపిపుత్రజితాలోకాశ్శుభాస్తేస్వేనకర్మణా। దిష్ట్యాచాసిపునఃప్రాప్తోనహితేమానుషంవపుః॥౧౩॥ ప్రత్యక్షదర్శీసర్వస్యపిత్రాపృ
ష్టోమహాత్మనా। సతాంవార్తాంపితుర్మధ్యేమహర్షీణాంన్యవేదయత్॥౧౪॥కుర్వన్భవచ్ఛాసనమాశుయాతోహ్యహంవిశాలాంరుచిరప్రభావామ్।
వైవస్వతీంప్రాప్యసభామపశ్యంసహస్రశోయోజనహేమభాసమ్॥౧౫॥ దృష్ట్వైవమామభిముఖమాపతంతందేహీతిసహ్యాసనమాదిదేశ। వైవ
స్వతోఽర్ఘ్యాదిభిరర్హణైశ్చభవత్కృతేపూజయామాసమాంసః॥౧౬॥ తతస్త్వహంతంశనకైరవోచంవృతస్సదస్యైరభిపూజ్యమానః। ప్రాప్తో
స్మితేవిషయంధర్మరాజలోకానర్హేయానహంతాన్విధత్స్వ॥౧౭॥ యమోఽబ్రవీన్మాంనమృతోఽపిసౌమ్యయమంపశ్యేత్యాహసత్వాంతపస్వీ।పితా
ప్రదీప్తాగ్నిసమానతేజానతచ్ఛక్యమనృతంవిప్రకర్తుమ్॥౧౮॥ దృష్టస్తేఽహంప్రతిగచ్ఛస్వతాతశోచత్యసౌతవదేహస్యకర్తా। దదానికించాపిమనఃప్ర
ణీతంప్రియాతిథేస్తవకామాన్వృణీష్వ॥౧౯॥ తేనైవముక్తస్తమహంప్రత్యవోచంప్రాప్తోఽస్మితేవిషయందుర్నివర్త్యమ్।ఇచ్ఛామ్యహంపుణ్యకృతాన్
సమృద్ధాన్లోకాన్ద్రష్టుంయదితేఽహంవరార్హః॥౨౦॥యానంసమారోప్యతుమాంసదేవోవాహైర్యుక్తంసుప్రభంభానుమత్తత్। సదర్శయామా
సతదాత్మలోకాన్సర్వాంస్తథాపుణ్యకృతాన్ద్విజేంద్ర॥౨౧॥అపశ్యంతత్రవేశ్మానితైజసానిమహాత్మనామ్। నానాసంస్థానరూపాణిసర్వరత్నమయా
నిచ॥౨౨॥చంద్రమండలశుభ్రాణికింకిణీజాలవంతిచ। అనేకశతభౌమానిసాంతర్జలచరాణిచ॥౨౩॥వైడూర్యార్కప్రకాశానిరూప్యరుక్మమయానిచ। త
రుణాదిత్యవర్ణానిస్థావరాణిచరాణిచ॥౨౪॥భక్ష్యభోజ్యమయాన్శైలాన్వాసాంసిశయనానిచ।సర్వకామఫలాంశ్చైవవృక్షాన్భవనసంస్థితాన్॥
౨౫॥ నద్యోవీథ్యస్సభావాప్యోదీర్ఘికాశ్చైవసర్వశః। ఘోషవంతిచయానానియుక్తాన్యథసహస్రశః॥౨౬॥క్షీరస్రవావైసరితోగిరీంశ్చసర్పిస్త

థావిమలంచాపి తోయమ్। వైవస్వతస్యానుమతాంశ్చ దేశానదృష్టపూర్వాన్ సుబహూనపశ్యమ్॥ ౨౭॥ సర్వాన్ దృష్ట్వా తదహం ధర్మరాజమవోచం
వై ప్రభవిష్ణుం పురాణమ్। క్షీరస్య సర్పిషశ్చైవ నద్యః శశ్వత్స్రోతాః కస్య భోజ్యాః ప్రదిష్టాః॥ ౨౮॥ యమోఽబ్రవీద్విద్ధి భోజ్యాస్త్వమేతా యే దా
తారః సాధవో గోరసానామ్। అన్యే లోకాః శాశ్వతా వీతశోకైః సమాకీర్ణా గోప్రదానే రతానామ్॥ ౨౯॥ న త్వేతాసాం దానమాత్రం ప్రశస్తం పాత్రం
కాలో గోవిశేషో విధిశ్చ। జ్ఞాత్వా దేయం విప్ర గవాన్తరం హి దుఃఖం జ్ఞాతుం పావకాదిత్యభూతమ్॥ ౩౦॥ స్వాధ్యాయవాన్ యోఽతిమాత్రం తపస్వీ వైతా
నస్థో బ్రాహ్మణః పాత్రమాసామ్। కృచ్ఛ్రోత్సృష్టాః పోషణాభ్యాగతాశ్చ ద్వారైరేతైర్గోవిశేషాః ప్రశస్తాః॥ ౩౧॥ తిస్రో రాత్ర్యస్త్వద్భిరుపోష్య భూమౌ
తృప్తా గావస్తర్పితేభ్యః ప్రదేయాః। వత్సైః ప్రీతాః సుప్రజాః సోపచారాస్త్ర్యహం దత్వా గోరసైర్వర్తితవ్యమ్॥ ౩౨॥ దత్వా ధేనుం సువ్రతాం కాంస్య
దోహాం కల్యాణవత్సామపలాయినీం చ। యావన్తి రోమాణి భవన్తి తస్యాస్తావద్వర్షాణ్యశ్నుతే స్వర్గలోకమ్॥ ౩౩॥ తథానడ్వాహం బ్రాహ్మణేభ్యః
ప్రదాయ దాన్తం ధుర్యం బలవన్తం యువానమ్। కులానుజీవ్యం వీర్యవన్తం బృహన్తం భుఙ్క్తే లోకాన్ సమ్మితాన్ ధేనుదస్య॥ ౩౪॥ గోషు క్షాన్తం గోశర
ణ్యం కృతజ్ఞం వృత్తిగ్లానం తాదృశం పాత్రమాహుః। వృద్ధే గ్లానే సంభ్రమే వా మహార్థే కృష్యర్థం వా హోమహేతోః ప్రసూత్యామ్॥ ౩౫॥ గుర్వర్థం
వా బాలపుష్ట్యాభిషఙ్గాం గాం వై దాతుం దేశకాలోఽవిశిష్టః। అన్తర్జ్ఞాతాః సక్రయజ్ఞానలబ్ధాః ప్రాణక్రీతా నిర్జితా యౌతకాశ్చ॥ ౩౬॥ నాచికేతః శ్రు
త్వా వైవస్వతవచస్తమహం పునరబ్రువమ్। అభావే గోప్రదాతౄణాం కథం లోకాన్ హి గచ్ఛతి॥ ౩౭॥ తతోఽబ్రవీద్యమో ధీమాన్ గోప్రదానపరాం గతిమ్॥
గోప్రదానానుకల్పం తు గామృతే సన్తి గోప్రదాః॥ ౩౮॥ అలాభే యో గవాం దద్యాద్ఘృతధేనుం యతవ్రతః। తస్మై తా ఘృతవాహిన్యః క్షరన్తే వత్సలా ఇవ॥
౩౯॥ ఘృతాలాభే తు యో దద్యాత్తిలధేనుం యతవ్రతః। స దుర్గాత్తారితో ధేన్వా క్షీరనద్యాం ప్రమోదతే॥ ౪౦॥ తిలాలాభే తు యో దద్యాజ్జలధేనుం యత
వ్రతః। స కామప్రవహాం శీతాం నదీమేతాముపాశ్నుతే॥ ౪౧॥ ఏవమేతాని మే తత్ర ధర్మరాజో న్యదర్శయత్। దృష్ట్వా చ పరమం హర్షమవాపమహ
మచ్యుత॥ ౪౨॥ నివేదయే చాహమిమం ప్రియం తే క్రతుర్మహానల్పధనప్రచారః। ప్రాప్తో మయా తాత స మత్ప్రసూతః ప్రవత్స్యతే వేదవిధిప్రవృత్తః॥ ౪౩॥
శాపో హ్యయం భవతోఽనుగ్రహాయ ప్రాప్తో మయా యత్ర దృష్టో యమో వై। దానవ్యుష్టిం తత్ర దృష్ట్వా మహాత్మన్ నిస్సందిగ్ధాన్ దానధర్మాంశ్చరిష్యే॥ ౪౪॥
ఇదం చ మామబ్రవీద్ధర్మరాజః పునః పునః సంప్రహృష్టో మహర్షే। దానేన యః ప్రయతోఽభూత్సదైవ విశేషతో గోప్రదానం చ కుర్యాత్॥ ౪౫॥ శుద్ధో హ్యర్థో
నావమన్యః స్వధర్మాత్ పాత్రే దేయం దేశకాలోపపన్నే। తస్మాద్గావస్తే నిత్యమేవ ప్రదేయా మా భూచ్చ తే సంశయః కశ్చిదత్ర॥ ౪౬॥ ఏతాః పురా హ్య
దదన్నిత్యమేవ శాన్తాత్మానో దానపథే నివిష్టాః। తపాంస్యుగ్రాణ్యప్రతిశఙ్కమానాస్తే వై దానం ప్రదదుశ్చైవ శక్త్యా॥ ౪౭॥ కాలే చ శక్త్యా మత్సరం
వర్జయిత్వా శుద్ధాత్మానః శ్రద్ధినః పుణ్యశీలాః। దత్వా గా వై లోకమముం ప్రపన్నా దేదీప్యన్తే పుణ్యశీలాస్తు నాకే॥ ౪౮॥ ఏతద్దానం న్యాయల
బ్ధం ద్విజేభ్యః పాత్రే దత్తం ప్రాపణీయం పరీక్ష్య। కామ్యాష్టమ్యాం వర్తితవ్యం దశాహం రసైర్గవాం శకృతా ప్రస్నవైర్వా॥ ౪౯॥ దేవవ్రతీ స్యా
ద్వృషభప్రదానే వేదావాప్తిర్గోయుగస్య ప్రదానే। తీర్థావాప్తిర్గోప్రయుక్తప్రదానే పాపోత్సర్గః కపిలాయాః ప్రదానే॥ ౫౦॥ గామప్యే
కాం కపిలాం సంప్రదాయ న్యాయోపేతాం కలుషాద్విప్రముచ్యేత్। గవాం రసాత్పరమం నాస్తి కించిత్ గవాం దానం సుమహత్తద్వదన్తి॥ ౫౧॥ గా
వో లోకాంస్తారయన్తి క్షరన్త్యో గావశ్చాన్నం సంజనయన్తి లోకే। యస్తజ్జానన్న గవాం హార్దమేతి స వై గన్తా నిరయం పాపచేతాః॥ ౫౨॥ యైస్త
ద్దత్తం గోసహస్రం శతం వా దశార్ధం వా దశ వా సాధువత్సమ్। అప్యేకా వై సాధవే బ్రాహ్మణాయ సాస్యాముష్మిన్ పుణ్యతీర్థా నదీ వై॥ ౫౩॥ ప్రాప్త్యా

పుష్ట్యా లోకసంరక్షణేన గావస్తుల్యాస్సూర్యపాదైః పృథివ్యామ్ । శబ్దశ్చైకః సంతతిశ్చోపభోగాస్తస్మాద్గోదస్సూర్య ఇవావభాతి ॥ ౫౪॥ గురుం శిష్యో వరయేద్గోప్రదానే స వై గంతా నియతం స్వర్గమేవ । విధిజ్ఞానాం సుమహాన్ధర్మ ఏష విధిం హ్యాద్యం విధయః సంవిశంతి ॥ ౫౫॥ ఇదం దానం న్యాయలబ్ధం ద్విజేభ్యః పాత్రే దత్త్వా ప్రాపయేథాః పరీక్ష్య । త్వయ్యాశంసంత్యమరా మానవాశ్చ వయం చాపి ప్రసృతే పుణ్యశీలే ॥ ౫౬॥ ఇత్యుక్తోహం ధర్మరాజం ద్విజర్షిః ధర్మాత్మానం శిరసాభిప్రణమ్య । అనుజ్ఞాతస్తేన వైవస్వతేన ప్రత్యాగమం భగవత్పాదమూలమ్ ॥ ౫౭॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గ - ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - ఏకసప్తతితమోధ్యాయః -

యుధిష్ఠిరః ॥ ఉక్తం తే గోప్రదానం వై నాచికేతమృషిం ప్రతి । మాహాత్మ్యమపి చైవోక్తముద్దేశేన గవాం ప్రభో ॥ ౧॥ నృగేణ చ మహద్దుఃఖమనుభూతం మహాత్మనా । ఏకాపరాధాదజ్ఞానాత్పితామహ మహామతే ॥ ౨॥ ద్వారవత్యాం యథా చాసౌ నివిశంత్యాం సముద్ధృతః । మోక్షహేతురభూత్కృష్ణస్తదప్యవధృతం మయా ॥ ౩॥ కింత్వస్తి మమ సందేహో గవాం లోకం ప్రతి ప్రభో । తత్త్వతః శ్రోతుమిచ్ఛామి గోదా యత్ర వసంత్యుత ॥ ౪॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । యథాపృచ్ఛత్పద్మయోనిమేతద్దేవశతక్రతుః ॥ ౫॥ శక్రః ॥ స్వర్లోకవాసినాం లక్ష్మీమభిభూయ స్వయార్చిషా । గోలోకవాసినః పశ్యే వ్రజతః సంశయోత్ర మే ॥ ౬॥ కీదృశా భగవన్లోకా గవాం తద్బ్రూహి మేనఘ । యానావసంతి దాతార ఏతదిచ్ఛామి వేదితుమ్ ॥ ౭॥ కీదృశాః కింఫలాః కింస్విత్పరమస్తత్ర కో గుణః । కథం చ పురుషాస్తత్ర గచ్ఛంతి విగతజ్వరాః ॥ ౮॥ కియత్కాలం ప్రదానస్య దాతా చ ఫలమశ్నుతే । కథం బహువిధం దానం స్యాదల్పమపి వా కథమ్ ॥ ౯॥ బహ్వీనాం కీదృశం దానమల్పానాం వాపి కీదృశమ్ । అదత్త్వా గోప్రదాః సంతి కేన వా తచ్చ శంస మే ॥ ౧౦॥ కథం వా బహుదాతా స్యాదల్పదాత్రా సమః ప్రభో । అల్పప్రదాతా బహుదః కథంస్విత్స్యాదిహేశ్వరః ॥ ౧౧॥ కీదృశీ దక్షిణా చైవ గోప్రదానే విశిష్యతే । ఏతత్తథ్యేన భగవన్మమ శంసితుమర్హసి ॥ ౧౨॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - శక్రప్రశ్నే ద్విసప్తతితమోధ్యాయః -

పితామహః ॥ యోయం ప్రశ్నస్త్వయా పృష్టో గోప్రదానాదికారితః । నాస్తి ప్రష్టాస్మిల్లోకేస్మింస్త్వత్తోన్యో హి శతక్రతో ॥ ౧॥ సంతి నానావిధా లోకా యాంస్త్వం శక్ర న పశ్యసి । పశ్యామి యానహం లోకానేకపత్న్యశ్చ యాః స్త్రియః ॥ ౨॥ కర్మభిశ్చాపి సుశుభైః సువ్రతా ఋషయస్తథా । సశరీరా హి తాన్యాంతి బ్రాహ్మణాశ్శుభబుద్ధయః ॥ ౩ ॥ శరీరన్యాసమోక్షేణ మనసా నిర్మలేన చ । స్వప్నభూతాంశ్చ తాన్లోకాన్పశ్యంతీహాపి సువ్రతాః ॥ ౪॥ తే తు లోకాస్సహస్రాక్ష శృణు యాదృగ్గుణాన్వితాః । న తత్ర క్రమతే కాలో న జరా న చ పావకః ॥ ౫॥ తథా నాస్త్యశుభం కించిన్న వ్యాధిస్తత్ర న క్లమః । యద్యచ్చ గావో మనసా తస్మిన్వాంఛంతి వాసవ ॥ ౬॥ తత్సర్వం ప్రాప్నువంతి స్మ మమ ప్రత్యక్షదర్శనాత్ । కామగాః కామచారిణ్యః కామాత్కామాంశ్చ భుంజతే ॥ ౭॥ వాప్యస్సరాంసి సరితో వివిధాని వనాని చ । గృహాణి పర్వతాశ్చైవ యావద్ద్రవ్యం చ కించన ॥ ౮॥ మనోజ్ఞం సర్వభూతేభ్యః సర్వం తత్ర ప్రదృశ్యతే । ఈదృశాద్విపులాల్లోకాన్నాస్తి లోకస్తథావిధః ॥ ౯॥ తత్ర సర్వసహాః క్షాంతా వత్సలా గురువర్తినః । అహంకారైర్విరహితా యాంతి శక్ర నరోత్తమాః ॥ ౧౦॥ యస్సర్వమాంసాని న భక్షయీత పుమాన్సదా భావితో ధర్మయుక్తః । మాతాపిత్రోరర్చితా సత్యయుక్తః శుశ్రూషితా బ్రాహ్మణానామనింద్యః ॥ ౧౧॥ అక్రోధనో గోషు తథా ద్విజేషు ధర్మే రతో గురుశుశ్రూషకశ్చ । యావజ్జీవం సత్యవృత్తే రతశ్చ దానే రతో యః క్షమీ చాపరాధే ॥ ౧౨॥ మృదుర్దాంతో దేవపరాయణశ్చ సర్వాతిథిశ్చాపి తథా దయావాన్ । ఈదృగ్గుణో మానవస్సంప్రయాతి లోకం గవాం శాశ్వతమవ్యయం చ ॥ ౧౩॥ న పారదారీ పశ్యతి లోకమేతం న వై గురుఘ్నో న మృషాప్రలాపీ । సదా ప్రవాదీ బ్రాహ్మణేష్వాత్తవైరో దోషైరేతైర్యశ్చ యుక్తో దురాత్మా ॥ ౧౪ ॥ న మిత్రధ్రుక్

నైకృతికః కృతఘ్నశ్శఠోఽనృజుర్ధర్మవిద్వేషకశ్చ। న బ్రహ్మహా మనసాపి ప్రపశ్యేద్గవాం లోకం పుణ్యకృతాం నివాసమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం ని
పుణేన సురేశ్వర। గోప్రదానరతానాం తు ఫలం శృణు శతక్రతో ॥ ౧౬ ॥ దాయాద్యలబ్ధైరర్థైర్యో గాః క్రీత్వా సంప్రయచ్ఛతి। ధర్మార్జితధనైః క్రీతాన్ స
లోకానాప్నుతేఽక్షయాన్ ॥ ౧౭ ॥ యో వై ద్యూతే ధనం జిత్వా గాః క్రీత్వా సంప్రయచ్ఛతి। స దివ్యమయుతం శక్ర వర్షాణాం ఫలమశ్నుతే ॥ ౧౮ ॥ దాయాద్యా
యస్య వై గావో న్యాయాత్ పూర్వైరుపార్జితాః। ప్రదద్యాత్తాః ప్రదాతౄణాం సంభవంత్యక్షయా ధ్రువాః ॥ ౧౯ ॥ ప్రతిగృహ్య తు యో దద్యాద్గాస్సం
శుద్ధేన చేతసా। తస్యాపీహాక్షయాన్ లోకాన్ ధ్రువాన్ విద్ధి శచీపతే ॥ ౨౦ ॥ జన్మప్రభృతి సత్యం చ యో బ్రూయాన్నియతేంద్రియః। గురుద్విజసహః క్షాం
తస్తస్య గోభిస్సమా గతిః ॥ ౨౧ ॥ న యాతు బ్రాహ్మణో వాచ్యో యదవాచ్యం శచీపతే। మనసా గోషు న ద్రుహ్యేద్గోవృత్తిర్గోఽనుకల్పకః ॥ ౨౨ ॥ సత్యే ధ
ర్మే చ నిరతస్తస్య శక్ర ఫలం శృణు। గోసహస్రేణ సమితా తస్య ధేనుర్భవత్యుత ॥ ౨౩ ॥ క్షత్రియస్య గుణైరేతైరపి తుల్యఫలం శృణు। తుల్యాపి ద్విజతు
ల్యా గౌర్భవతీతి వినిశ్చయః ॥ ౨౪ ॥ వైశ్యస్యైతే యది గుణాస్తస్య పంచశతం భవేత్। శూద్రస్యాపి వినీతస్య చతుర్భాగఫలం స్మృతమ్ ॥ ౨౫ ॥ ఏతచ్చై
నం యోఽనుతిష్ఠేత యుక్తః సత్యే రతో గురుశుశ్రూషయా చ। దక్షః క్షాంతో దేవతార్థీ ప్రశాంతశ్శుచిర్బుద్ధో ధర్మశీలోఽనహంవాక్ ॥ ౨౬ ॥ మహత్ఫలం
ప్రాప్యతే సద్విజాయ దత్వా దోగ్ధ్రీం విధినానేన ధేనుమ్। నిత్యం దద్యాదేకభక్తః సదా చ సత్యే స్థితో గురుశుశ్రూషితా చ ॥ ౨౭ ॥ వేదాధ్యాయీ గోషు గో
భక్తిమాంశ్చ నిత్యం దృష్ట్వా యోఽభినందేత గాశ్చ। ఆ జాతితో యశ్చ గవాం నమేత ఇదం ఫలం శక్ర నిబోధ తస్య ॥ ౨౮ ॥ యత్స్యాదిష్ట్వా రాజసూయే ఫలం తు
యత్స్యాదిష్ట్వా బహునా కాంచనేన। ఏతత్తుల్యం ఫలమప్యాహురగ్ర్యం సర్వే సంతస్త్వృషయో యే చ సిద్ధాః ॥ ౨౯ ॥ యోఽగ్రం భక్తం కించిదప్రాశ్య ద
ద్యాద్గోభ్యో నిత్యం గోవ్రతీ సత్యవాదీ। శాంతోఽలుబ్ధో గోసహస్రస్య పుణ్యం సంవత్సరేణాప్నుయాత్సత్యశీలః ॥ ౩౦ ॥ యదేకభక్తమశ్నీయాద్దద్యాదేకం
గవాం చ యత్। దశవర్షాణ్యనంతాని గోవ్రతీ గోఽనుకంపకః ॥ ౩౧ ॥ ఏకేనైవ చ భక్తేన యః క్రీత్వా గాం ప్రయచ్ఛతి। యావంతి తస్యా రోమాణి సంభవం
తి శతక్రతో ॥ ౩౨ ॥ తావత్ప్రదానాత్స గవాం ఫలమాప్నోతి శాశ్వతమ్। బ్రాహ్మణస్య ఫలం హీదం క్షత్రియస్య తు వై శృణు ॥ ౩౩ ॥ పంచవార్షికమేవం
తు క్షత్రియస్య ఫలం శృణు। తదర్ధేన తు వైశ్యస్య శూద్రో వైశ్యార్ధతః స్మృతః ॥ ౩౪ ॥ యశ్చాత్మవిక్రయం కృత్వా గాః క్రీత్వా సంప్రయచ్ఛతి। యావ
త్సందర్శయేద్గాం వై స తావత్ఫలమశ్నుతే ॥ ౩౫ ॥ రోమ్ణిరోమ్ణి మహాభాగ లోకాశ్చాస్యాక్షయాః స్మృతాః। సంగ్రామేష్వర్జయిత్వా తు యో వై గాః
సంప్రయచ్ఛతి ॥ ౩౬ ॥ ఆత్మవిక్రయతుల్యాస్తాశ్శాశ్వతా విద్ధి కౌశిక। అభావే యో గవాం దద్యాత్తిలధేనుం యతవ్రతః ॥ ౩౭ ॥ దుర్గాత్స తారితో ధేన్వా క్షీ
రనద్యాం ప్రమోదతే ॥ ౩౮ ॥ న త్వేవాసాం దానమాత్రం ప్రశస్తం పాత్రం కాలో గోవిశేషో విధిశ్చ। కాలజ్ఞానం విప్రగవాంతరం హి దుఃఖం జ్ఞాతుం పావకా
దిత్యభూతమ్ ॥ ౩౯ ॥ స్వాధ్యాయాఢ్యం శుద్ధయోనిం ప్రశాంతం వైతానస్థం పాపభీరుం బహుజ్ఞమ్। గోషు క్షాంతం నాతితీక్ష్ణం శరణ్యం వృత్తిగ్లానం తాదృ
శం పాత్రమాహుః ॥ ౪౦ ॥ వృత్తిగ్లానే సీదతి చాతిమాత్రం కృష్యర్థం వా హోమహేతోః ప్రసూతేః। గుర్వర్థం వా బాలసంవృద్ధయే వా ధేనుం దద్యాద్దే
శకాలే విశిష్టే ॥ ౪౧ ॥ అంతర్జాతాః శక్రయాజ్ఞానలబ్ధాః ప్రాణైః క్రీతాస్తేజసా యౌతకాశ్చ। కృచ్ఛ్రోత్సృష్టాః పోషణాభ్యాగతాశ్చ ద్వారైరేతైర్గో
విశేషాః ప్రశస్తాః ॥ ౪౨ ॥ బలాన్వితాః శీలబలోపపన్నాః సర్వాః ప్రశంసంతి సుగంధవత్యః। యథా హి గంగా సరితాం వరిష్ఠా తథార్జునీనాం కపిలా వరి
ష్ఠా ॥ ౪౩ ॥ తిస్రో రాత్రీస్త్వద్భిరుపోష్య భూమౌ తృప్తా గావస్తర్పితేభ్యః ప్రదేయాః। వత్సైః పుష్టైః క్షీరపైస్సుప్రచారాస్త్ర్యహం దత్వా గోరసైర్వ
ర్తితవ్యమ్ ॥ ౪౪ ॥ దత్వా ధేనుం సువ్రతాం సాధుదోహాం కల్యాణవత్సామపలాయినీం చ। యావంతి రోమాణి భవంతి చాస్యాస్తావంతి వర్షాణి భవంత్యము

త్ర॥ ౪౫ ॥ తథానడ్వాహంబ్రాహ్మణాయప్రదాయధుర్యంయువానంబలినంవినీతమ్। హలస్యవోఢారమనంతవీర్యంప్రాప్నోతిలోకాన్దశధేనుదస్య ॥
౪౬ ॥ కాంతారేబ్రాహ్మణాన్గాశ్చయఃపరిత్రాతికౌశిక । క్షేమేణవిప్రముచ్యేరం స్తస్యపుణ్యఫలంశృణు ॥ ౪౭ ॥ అశ్వమేధక్రతో స్తుల్యంఫలంభవతి
శాశ్వతమ్। మృత్యుకాలేసహస్రాణియాంవృత్తిమనుకాంక్షతే ॥ ౪౮॥లోకాన్బహువిధాన్దివ్యాన్యచ్చాస్యహృదివర్తతే।తత్సర్వంసమవాప్నో
తికర్మణానేనమానవః॥ ౪౯॥ గోభిశ్చసమనుజ్ఞాతస్సర్వత్రచమహీయతే । యస్త్వేతేనైవకల్పేనగావనేష్వనుగచ్ఛతి ॥ ౫౦ ॥ తృణగోమయపర్ణా
శీనిస్పృహోనియతశ్శుచిః। అకామంతేనవస్తవ్యంముదితేనశతక్రతో॥ మమలోకేసురైఃసార్థంలోకేయత్రాపిచేచ్ఛతి॥ ౫౧॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- త్రిసప్తతితమోధ్యాయః-

ఇంద్రః॥ జానన్యోగామపహరేద్విక్రీయాచ్చార్థకారణాత్। ఎతద్విజ్ఞాతుమిచ్ఛామికస్నుతస్యగతిర్భవేత్ ॥౧॥ పితామహః॥భక్షార్థంవిక్రయా
ర్థంవాయేపహారంహికుర్వతే। దానార్థంబ్రాహ్మణార్థాయతత్రేదంశ్రూయతాంఫలమ్॥ ౨॥ విక్రయార్థంహియోహింస్యాద్భక్షయేద్వానిరం
కుశః। ఘాతయానంహిపురుషంయేతుమన్యేయురర్థినః॥ ౩॥ ఘాతకఃఖాదకోవాపితథాయశ్చానుమన్యతే। యావంతితస్యారోమాణితావద్వర్షాణి
మజ్జతి ॥ ౪॥ యేదోషాయాదృశాశ్చైవద్విజయజ్ఞోపఘాతకే । విక్రయేచాపహారేచతేదోషావైస్మృతాఃప్రభో ॥ ౫ ॥ అపహృత్యతుయోగాంవైబ్రా
హ్మణాయప్రయచ్ఛతి। యావద్దానఫలంతస్యాస్తావన్నిరయమృచ్ఛతి ॥ ౬॥ సువర్ణందక్షిణామాహుర్గోప్రదానేమహాద్యుతే । సువర్ణంపరమిత్యు
క్తందక్షిణార్థమసంశయమ్॥ ౭॥ గోప్రదానాత్తారయేతసప్తపూర్వాంస్తథావరాన్। సువర్ణందక్షిణాంకృత్వాతావద్ద్విగుణముచ్యతే॥ ౮॥ సువ
ర్ణంపరమందానంసువర్ణందక్షిణాపరా । సువర్ణంపావనంశక్రపావనానాంపరంస్మృతమ్ ॥ ౯ ॥ కులానాంపావనంప్రాహుర్జాతరూపంశతక్ర
తో। ఎషామేదక్షిణాప్రోక్తాసమాసేనమహాద్యుతే ॥ ౧౦॥ భీష్మః॥ ఎతత్పితామహేనోక్తమింద్రాయభరతర్షభ।ఇంద్రోదశరథాయాహరామాయా
హపితాతథా॥ ౧౧॥ రాఘవోపిప్రియభ్రాత్రేలక్ష్మణాయయశస్వినే। ఋషిభ్యోలక్ష్మణేనోక్తమరణ్యేవసతాంప్రభో ॥ ౧౨॥ పారంపర్యాగతంచే
దమృషయశ్శంసితవ్రతాః। దుర్ధరంధారయామాసూరాజానశ్చైవధార్మికాః ॥ ౧౩॥ ఉపాధ్యాయేనగదితంమమచేదంయుధిష్ఠిర । యఇదంబ్రా
హ్మణోనిత్యంవదేద్బ్రాహ్మణసంసది॥ ౧౪॥ యజ్ఞేషుగోప్రదానేషుద్వయోరపిసమాగమే । తస్యలోకాఃకిలాక్షయ్యాదైవతైస్సహనిత్యదా॥ ఇతిబ్ర
హ్మాసభగవానువాచపరమేశ్వరః॥ ౧౫॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే-చతుస్సప్తతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥విస్రంభితోహంభవతాధర్మాన్ప్రవదతాప్రభో । ప్రవక్ష్యామితుసందేహంతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥వ్రతానాంకింఫలంప్రోక్తంకీదృ
శంవామహాద్యుతే। నియమానాంఫలంచైవస్వధీతస్యచకింఫలమ్॥ ౨॥ దత్తస్యేహఫలంకించవేదానాంధారణేచకిమ్ । అధ్యాపనేఫలంకించసర్వమి
చ్ఛామివేదితుమ్॥ ౩॥ అప్రతిగ్రాహకేకించఫలంలోకేపితామహ । తస్యకించఫలందృష్టంశ్రుతంయస్తుప్రయచ్ఛతి॥ ౪॥ స్వకర్మనిరతానాంచశూరా
ణాంచాపికింఫలమ్। శౌచేచకింఫలంప్రోక్తంబ్రహ్మచర్యంచకింఫలమ్॥ ౫ ॥ పితృశుశ్రూషణేకించమాతృశుశ్రూషణేతథా। ఆచార్యగురుశుశ్రూషాస్వను
క్రోశానుకంపనే॥ ౬॥ ఏతత్సర్వమశేషేణపితామహయథాతథమ్। వేత్తుమిచ్ఛామిధర్మజ్ఞపరంకౌతూహలంహిమే॥ ౭॥భీష్మః॥ యోవ్రతంవైయథోద్ది
ష్టంతథాసంప్రతిపద్యతే।అఖండంసమ్యగారభ్యతస్యలోకాస్సనాతనాః॥ ౮॥ నియమానాంఫలంరాజన్ప్రత్యక్షమిహదృశ్యతే।నియమానాంక్రతూనాం
చత్వయావాప్తమిదంఫలమ్॥ ౯॥ స్వధీతస్యాపిచఫలందృశ్యతేముత్రచేహచ । ఇహలోకేచవానిత్యంబ్రహ్మలోకేచమోదతే॥౧౦॥దమస్యతుఫలంరా

జన శృణు త్వం విస్తరేణ మే। దాంతాస్సర్వత్ర సుఖినో దాంతాస్సర్వత్ర నిర్వృతాః॥ ౧౧ ॥ యత్రేచ్ఛాగామినో దాంతాః సర్వశత్రునిషూదనాః। ప్రా
ర్థయంతి చ యద్దాంతా లభంతే తదసంశయః॥ ౧౨॥ యుజ్యంతే సర్వకామైర్హి దాంతాస్సర్వత్ర పాండవ। స్వర్గే యథా ప్రమోదంతే తపసా విక్రమే
ణ చ॥ ౧౩॥ దానైర్యజ్ఞైశ్చ వివిధైస్తథా దాంతాః క్షమాన్వితాః। దానాద్దమో విశిష్టో హి దానం కించిద్ద్విజాతయే॥ ౧౪॥ దాతా కుప్యతి నో దాంతస్తస్మా
ద్దానాత్పరం దమః। యస్తు దద్యాదకుప్యన్ హి తస్య లోకాస్సనాతనాః॥ ౧౫॥ క్రోధో హంతి హి యద్దానం తస్మాద్దానాత్పరం దమః॥ అదృశ్యాని మహారాజ
స్థానాన్యయుతశో దివి॥ ౧౬॥ ఋషీణాం సర్వలోకేషు యాని తే యాంతి దేవతాః॥ దమేన యాని నృప తే గచ్ఛంతి పరమర్షయః॥ ౧౭॥ కామయానా మహ
త్స్థానం తస్మాద్దానాత్పరం దమః॥ అధ్యాపకః పరిక్లేశాదక్షయం ఫలమశ్నుతే॥ ౧౮ ॥ విధివత్పావకం హుత్వా బ్రహ్మలోకే నరాధిప। అధీత్యాపి హి యో
వేదాన్ న్యాయవిద్భ్యః ప్రయచ్ఛతి॥ ౧౯॥ గురుకర్మప్రశంసీ తు సోఽపి స్వర్గే మహీయతే। క్షత్రియోఽధ్యయనే యుక్తో యజనే దానకర్మణి॥ ౨౦॥ యుద్ధే
యశ్చ పరిత్రాతా సోఽపి స్వర్గే మహీయతే। వైశ్యస్స్వకర్మనిరతః ప్రదానాత్ లభతే మహత్॥ ౨౧॥ శూద్రస్స్వకర్మనిరతః స్వర్గం శుశ్రూషయా
ర్ఛతి। శూరా బహువిధాః ప్రోక్తాస్తేషామర్థాంస్తు మే శృణు॥ ౨౨॥ శూరాన్వయానాం నిర్దిష్టం ఫలం శూరస్య చైవ హి। యజ్ఞశూరా దమే శూరాః సత్య
శూరాస్తథాపరే॥ ౨౩॥ యుద్ధశూరాస్తథైవోక్తా దానశూరాశ్చ మానవాః। సాంఖ్యశూరాశ్చ బహవో యోగశూరాస్తథాపరే॥ ౨౪॥ అరణ్యే గృహ
వాసే చ త్యాగే శూరాస్తథాపరే। వృద్ధిశూరాస్తథైవాన్యే క్షమాశూరాస్తథాపరే॥ ౨౫॥ ఆర్జవే చ తథా శూరాః సమే వర్తంతి మానవాః। తైస్తైస్తు
నియమైశ్శూరా బహవస్సంతి చాపరే। ౨౬॥ వేదాధ్యయనశూరాశ్చ శూరాశ్చాధ్యయనే రతాః। గురుశుశ్రూషయా శూరాః పితృశుశ్రూషయాపరే॥ ౨౭॥
మాతృశుశ్రూషయా శూరా భైక్ష్యశూరాస్తథాపరే। అరణ్యే గృహవాసే చ శూరాశ్చాతిథిపూజనే॥ ౨౮॥ సర్వే యాంతి పరాఀల్లోకాన్ స్వకర్మఫల
నిర్జితాన్। ధారణం సర్వవేదానాం సర్వతీర్థావగాహనమ్॥ ౨౯॥ సత్యం చ బ్రువతో నిత్యం సమం వా స్యాన్న వా సమమ్। అశ్వమేధసహస్రం చ స
త్యం చ తులయా ధృతమ్॥ ౩౦॥ అశ్వమేధసహస్రాద్ధి సత్యమేవ విశిష్యతే। సత్యేన సూర్యస్తపతి సత్యేనాగ్నిః ప్రదీప్యతే ॥ ౩౧॥ సత్యేన మరుతో వాంతి
సర్వం సత్యే ప్రతిష్ఠితమ్। సత్యేన దేవాః ప్రీయంతే పితరో బ్రాహ్మణాస్తథా ॥ ౩౨॥ సత్యమాహుః పరో ధర్మస్తస్మాత్సత్యం న లంఘయేత్। మునయస్స
త్యనిరతా మునయస్సత్యవిక్రమాః॥ ౩౩॥ మునయస్సత్యశపథాస్తస్మాత్సత్యం విశిష్యతే। సత్యవంతస్స్వర్గలోకే మోదంతే భరతర్షభ ॥ ౩౪ ॥ దమ
స్సత్యఫలావాప్తిరుక్తః సర్వాత్మనా మయా। అసంశయం వినీతాత్మా స వై స్వర్గే మహీయతే॥ ౩౫॥ బ్రహ్మచర్యస్య చ గుణం శృణు త్వం వసుధాధిప। ఆ
జన్మమరణాద్యస్తు బ్రహ్మచారీ భవేదిహ॥ ౩౬॥ న తస్య కించిదప్రాప్యమితి విద్ధి నరాధిప। బహ్వ్యః గోప్యస్త్వృషీణాం చ బ్రహ్మలోకే వసంత్యుత॥ ౩౭॥ స
త్యే రతానాం సతతం దాంతానామూర్ధ్వరేతసామ్। బ్రహ్మచర్యం దహేద్రాజన్ సర్వపాపాన్యుపాసితమ్॥ ౩౮॥ బ్రాహ్మణేన విశేషేణ బ్రాహ్మణో హ్య
గ్నిరుచ్యతే। ప్రత్యక్షం హి తథా హ్యేతద్బ్రాహ్మణేషు తపస్విషు॥ ౩౯॥ బిభేతి హి యథా శక్రో బ్రహ్మచారిప్రధర్షితః। తద్బ్రహ్మచర్యస్య ఫలమృషీణా
మిహ దృశ్యతే॥ ౪౦ ॥ మాతాపిత్రోః పూజనే యో ధర్మస్తమపి మే శృణు। శుశ్రూషతే యః పితరం నావసూయేత్కదాచన॥ ౪౧॥ మాతరం భ్రాతరం వాపి
గురుమాచార్యమేవ చ। తస్య రాజన్ ఫలం విద్ధి స్వర్లోకే స్థానమర్చితమ్। న చ పశ్యేత నరకం గురుశుశ్రూషయాత్మవాన్॥ ౪౨॥............... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- పంచసప్తతితమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ విధిం గవాం పరం శ్రోతుమిచ్ఛామి నృప తత్త్వతః। యేన తాన్ శాశ్వతాన్ లోకానర్థినాం ప్రాప్నుయాదిహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ న గోదానాత్పరం

కించిద్విద్యతే వసుధాధిప। గౌర్హిన్యాయాగతా దత్తా సద్యస్తారయతే కులమ్॥ ౨॥ సతామర్థే సమ్యగుత్పాదితో యః స వై క్లిప్తస్సమ్యగాభ్యః ప్రజా
భ్యః। తస్మాత్పూర్వం హ్యాదికాలప్రవృత్తం గోదానార్థం శృణు రాజన్ విధిం మే॥ ౩॥ పురా గోషూపనీతాసు గోషు సందిగ్ధదర్శినా। మాంధాత్రా ప్రకృతం
ప్రశ్నం బృహస్పతిరభాషత॥ ౪॥ ద్విజాతిమతిసత్కృత్య శ్వః కాలమభివేద్య చ। గోదానార్థం ప్రయుంజీత రోహిణీం నియతవ్రతః॥ ౫॥ ఆహ్వానం చ ప్ర
యుంజీత సమంగే బహులేతి చ। ప్రవిశ్య చ గవాం మధ్యమిమాం శ్రుతిముదాహరేత్॥ ౬॥ గౌర్మే మాతా వృషభః పితా మే దివం శర్మ జగతీ మే ప్రతిష్ఠా। ప్ర
పద్యైవం శర్వరీముష్య గోషు పునర్వాణీముత్సృజేద్గోప్రదానే॥ ౭॥ స తామేకాం నిశాం గోభిః సమసంఖ్యస్సమవ్రతః। ఐకాత్మ్యగమనాత్సద్యః కలుషా
ద్విప్రముచ్యతే॥ ౮॥ ఉత్సృష్టవృషవత్సా హి ప్రదేయా సూర్యదర్శనే। త్రిదివం ప్రతిపత్తవ్యమర్థవాదాశిషః స్తవః॥ ౯॥ ఊర్జస్విన్య ఊర్జమేధాశ్చ
యజ్ఞే గర్భోఽమృతస్య జగతోఽస్య ప్రతిష్ఠా। క్షితే రోహః ప్రవహశ్శశ్వదేవ ప్రాజాపత్యాస్సర్వమిత్యర్థవాదాః॥ ౧౦॥ గావో మమైనః ప్రణుదంతు సౌర్యా
స్తథా సౌమ్యాః స్వర్గయానాయ సంతు। ఆత్మానం మే మాతృవచ్చాశ్రయంతు తథానుక్తాస్సంతు సర్వాశిషో మే॥ ౧౧॥ శేషోత్సర్గే కర్మభిర్దేహమో
క్షే సరస్వత్యః శ్రేయసే సంప్రవృత్తాః। యూయం నిత్యం సర్వపుణ్యోపవాహ్యా దిశధ్వం మే గతిమిష్టాం ప్రపన్నాః॥ ౧౨॥ యా వై యూయం సోఽహమ
ద్యైకభావో యుష్మాన్ దత్త్వా చాహమాత్మప్రదాతా। మనశ్చ్యుతా మనఏవోపపన్నాః సంధుక్షధ్వం సౌమ్యరూపోగ్రరూపాః॥ ౧౩॥ ఏవం తస్యాగ్రే పూ
ర్వమర్ధం వదేత గవాం దాతా విధివత్పూర్వదృష్టమ్। ప్రతిబ్రూయాచ్ఛేషమర్ధం ద్విజాతిః ప్రతిగృహ్ణన్వై గోప్రదానే విధిజ్ఞః॥ ౧౪॥ గోప్రదానీతి వక్తవ్య
మర్ఘ్యవస్త్రవసుప్రదః। ఊధస్యా భవితవ్యా చ వైష్ణవీతి చ చోదయేత్॥ ౧౫॥ నామ సంకీర్తయేత్తస్యా యథాసంఖ్యోత్తరం స వై। ఫలం షట్త్రింశ
దష్టౌ చ సహస్రాణి చ వింశతిః॥ ౧౬॥ ఏవమేతాన్ గుణాన్ విద్యాద్గవాదీనాం యథాక్రమమ్। గోప్రదాతా సమాప్నోతి సమస్తానష్టమే క్రమే॥ ౧౭॥ గోద
శ్శీలీ నిర్భయశ్చార్ఘ్యదాతా న స్యాద్దుఃఖీ వసుదాతా చ కామమ్। ఊధస్యోధా భారతేయశ్చ విద్వాన్ విఖ్యాతాస్తే వైష్ణవాశ్చంద్రలోకాః॥ ౧౮॥ గాం వై
దత్త్వా గోవ్రతీ స్యాత్త్రిరాత్రం నిశాం చైకాం సంవసంతేహ తాభిః। కామ్యాష్టమ్యాం వర్తితవ్యం త్రిరాత్రం రసైర్వా గోశకృతా ప్రస్రవైర్వా॥ ౧౯॥ దే
వవ్రతీ స్యాద్వృషభప్రదానే వేదావాప్తిర్గోయుగస్య ప్రదానే। తథా గవాం విధిమాసాద్య యజ్వా లోకానగ్ర్యాన్ విందతే నావిధిజ్ఞః॥ ౨౦॥ కామాన్స
ర్వాన్ పార్థివానేకసంస్థాన్ యో వై దద్యాత్కామదుఘాం చ ధేనుమ్। సమ్యక్తాస్స్యుర్హవ్యకవ్యౌఘవత్యస్తాసాముక్ష్ణాం జ్యాయసాం సంప్రదానమ్
౨౧॥ న చాశిష్యాయావ్రతాయోపకుర్యాన్నాశ్రద్దధానాయ న వక్రబుద్ధయే। గుహ్యో హ్యయం సర్వలోకస్య ధర్మో నేమం ధర్మం యత్ర తత్ర ప్రజ
ల్పేత్॥ ౨౨॥ సంతి లోకే శ్రద్దధానా మనుష్యాః సంతి క్షుద్రా రాక్షసమానుషేషు। ఏషామేతద్దీయమానం హ్యనిష్టం యే నాస్తిక్యం చాశ్రయంతేఽల్పపుణ్యాః॥
౨౩॥ బార్హస్పత్యం వాక్యమేతన్నిశమ్య యే రాజానో గోప్రదానాని దత్త్వా। లోకాన్ ప్రాప్తాః పుణ్యశీలాః ప్రవృత్తాస్తాన్మే రాజన్ కీర్త్యమానాన్నిబో
ధ॥ ౨౪॥ ఉశీనరో విశ్వగశ్వో నృగశ్చ భగీరథో విశ్రుతో యౌవనాశ్వః। మాంధాతా వై ముచుకుందశ్చ రాజా భూరిద్యుమ్నో నైషధః సోమకశ్చ॥ ౨౫॥ పు
రూరవా భరతశ్చక్రవర్తీ యస్యాన్వవాయే భారతాః సర్వ ఏవ। తథా వీరో దాశరథిశ్చ రామో యే చాప్యన్యే విశ్రుతాః కీర్తిమంతః॥ ౨౬॥ తథా రాజా పు
ణ్యకర్మా దిలీపో దివం ప్రాప్తో గోప్రదానైర్విధిజ్ఞః। యజ్ఞైర్దానైస్తపసా రాజధర్మైర్మాంధాతాభూద్గోప్రదానైశ్చ యుక్తః॥ ౨౭॥ తస్మాత్పార్థ త్వ
మపీమాం మయోక్తాం బార్హస్పతీం భారతీం ధారయస్వ। ద్విజాగ్ర్యేభ్యస్సంప్రయచ్ఛస్వ ప్రీతో గాః పుణ్యా వై ప్రాప్య రాజ్యం కురూణామ్॥ ౨౮॥ వై
శంపాయనః॥ తథా సర్వం కృతవాన్ ధర్మరాజో భీష్మేణోక్తో విధివద్గోప్రదానే। స మాంధాతుర్దేవదేవోపదిష్టం సమ్యగ్ధర్మం ధారయామాస రా

జాః॥ ౨౯॥ ఇతినృపసతతంగవాంప్రదానేయవశకలాన్సహగోమయైఃపిబానః। క్షితితలశయనశ్శిఖీయతాత్మావృషఇవరాజవృషస్తదాబభూవ ॥ ౩౦॥
నరపతిరభవత్సదేవతాభ్యఃప్రయతమనాస్త్వభిసంస్తువంశ్చతాఃస్తు। నృపతిధురినగామయుక్తభూపస్తుగగవరైరగమశ్చయత్రతత్ర॥౩౧॥ ....*

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే షట్సప్తతితమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥తతోయుధిష్ఠిరోరాజాభూయఃశాంతనవంనృపమ్ । గోదానవిస్తరంధీమాన్పప్రచ్ఛవినయాన్వితః ॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిరః ః గోప్రదానగు
ణాన్సమ్యక్పునర్మేబ్రూహిభారత। నహితృప్యామ్యహంవీరశృణ్వానోఽమృతమీదృశమ్॥ ౨॥ వైశంపాయనః॥ఇత్యుక్తోధర్మరాజేనతదాశాంతనవో
నృపః। సమ్యగాహగుణాంస్తస్మైగోప్రదానస్యకేవలాన్॥ ౩॥ భీష్మః॥ వత్సలాంగుణసంపన్నాంతరుణీంవస్త్రసంయుతామ్ । దత్వేదృశీంగాంవిప్రా
యసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే॥ ౪॥ అసుర్యానామతేలోకాగాందత్వాతాన్నగచ్ఛతి। పీతోదకాంజగ్ధతృణాంనష్టక్షీరాంనిరింద్రియామ్॥౫॥ జరారోగో
పసంపన్నాంజీర్ణాంవాపీమివాజలామ్। దత్వాతమఃప్రవిశతిద్విజంక్లేశేనయోజయేత్ ॥౬॥రుష్టాదుష్టాకథితాదుర్బలావానోదాతవ్యాయాశ్చమూ
ల్యైరదత్తైః। క్లేశైర్విప్రంయోఽఫలైఃసంయునక్తితస్యావీర్యాశ్చాఫలాశ్చైవలోకాః॥ ౭ ॥ బలాన్వితాఃశీలవయోపపన్నాస్సర్వేప్రశంసంతిసుగంధ
వత్యః । యథాహిగంగాసరితాంవరిష్ఠాతథార్జునీనాంకపిలావరిష్ఠా॥ ౮ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ కస్మాత్సమానేబహులాప్రదానేసద్భిఃప్రశస్తంకపిలాప్రదా
నమ్। విశేషమిచ్ఛామిమహాప్రభావశ్రోతుంసమర్థోఽస్మిభవాన్ప్రవక్తుమ్॥౯॥ భీష్మః ॥ వృద్ధానాంబ్రువతాంతాతశ్రుతంమెయత్పురాతనమ్ । వక్ష్యా
మితదశేషేణరోహిణ్యోనిర్మితాయథా॥ ౧౦ ॥ ప్రజాఃసృజేతిచాదిష్టఃపూర్వందక్షఃస్వయంభువా । అసృజద్వృత్తిమేవాగ్రేప్రజానాంహితకామ్య
యా॥౧౧॥యథాహ్యమృతమాశ్రిత్యవర్తయంతిదివౌకసః । తథావృత్తింసమాశ్రిత్యవర్తయంతిప్రజావిభో ॥ ౧౨ ॥ అచరేభ్యశ్చభూతేభ్యశ్చరాః
శ్రేష్ఠాస్సదానరాః। బ్రాహ్మణాశ్చతతఃశ్రేష్ఠాస్తేషుయజ్ఞాఃప్రతిష్ఠితాః ॥ ౧౩ ॥ యజ్ఞైరవాప్యతేసోమస్సచగోషుప్రతిష్ఠితః । తతోదేవాఃప్రమోదంతే
పూర్వంవృత్తిస్తతఃప్రజాః॥ ౧౪॥ ప్రజాతాన్యేవభూతానిప్రాక్రోశన్వృత్తికాంక్షయా । వృత్తిదంచాన్వపద్యంతతృషితాఃపితృమాతృవత్ ॥ ౧౫॥ ఇ
తీదంమనసాగత్వాప్రజాసర్గార్థమాత్మనః। ప్రజాపతిస్తుభగవానమృతంప్రాపిబత్తదా॥ ౧౬ ॥ సగతస్తస్యతృప్తింతుగంధంసురభిముద్గిరన్ । దద
ర్శోద్గారసంవృత్తాంసురభింముఖజాంసుతామ్ ॥ ౧౭॥ సాసృజత్సౌరభేయీస్తుసురభిర్లోకమాతృకాః । సువర్ణవర్ణాఃకపిలాఃప్రజానాంవృత్తిధేన
వః॥౧౮॥ తాసామమృతవర్ణానాంక్షరంతీనాంసమంతతః। బభూవామృతజఃఫేనఃస్రవంతీనామివోర్మిజః॥౧౯॥ సవత్సముఖవిభ్రష్టోభవస్యభువితి
ష్ఠతః। శిరస్యవాపతత్క్రుద్ధఃసతదైక్షతచప్రభుః ॥ ౨౦ ॥ లలాటప్రభవేణాక్ష్ణారోహిణీంప్రదహన్నివ । తత్తేజస్తుతతోరౌద్రంకపిలాస్తావిశాంవతే॥
౨౧॥ నానావర్ణత్వమనయన్మేఘానివదివాకరః। యాస్తుతస్మాదపాక్రమ్యసోమమేవాభిసంశ్రితాః॥ ౨౨ ॥ యథోత్పన్నాఃస్వవర్ణస్థాస్తానితానా
న్యవర్ణతామ్। అథక్రుద్ధంమహాదేవంప్రజాపతిరభాషత॥ ౨౩ ॥ అమృతేనావసిక్తస్త్వంనోచ్ఛిష్టంవిద్యతేగవామ్ । యథాహ్యమృతమాదాయసో
మోవిష్యందతేపునః॥౨౪॥ తథాక్షీరంక్షరంత్యేతారోహిణ్యోఽమృతసంభవమ్। నదుష్యత్యనిలోనాగ్నిర్నసువర్ణంనచోదధిః॥ ౨౫॥ నామృతేనామృ
తంపీతంవత్సపీతానవత్సలా । ఇమాన్లోకాన్భరిష్యంతిహవిషాప్రస్రవేణచ॥౨౬॥ ఆసామైశ్వర్యమిచ్ఛంతిసర్వేఽమృతమయంశుభమ్ । వృషభంచద
దౌతస్మైసహగోభిఃప్రజాపతిః॥ ౨౭ ॥ ప్రసాదయామాసమనస్తేనరుద్రస్యభారత । ప్రీతశ్చాపిమహాదేవశ్చకారవృషభంతదా॥ ౨౮॥ ధ్వజంచవాహ
నంచైవతస్మాత్సవృషభధ్వజః । తతోదేవైర్మహాదేవస్తదాపశుపతిఃకృతః ॥ ౨౯ ॥ ఈశ్వరఃసగవాంమధ్యేవృషభాంకఃప్రకీర్తితః । ఏవమవ్యగ్రవ

ణాం కపిలానాం మహౌజసామ్॥ ప్రదానే ప్రథమః కల్పః సర్వాసామేవ కీర్తితః॥ ౩౦॥ లోకజ్యేష్ఠా లోకవృత్తిః ప్రవృత్తా రుద్రోఘ్నాతాః సోమవిష్పంద
భూతాః। సౌమ్యాః పుణ్యాః కామదాః ప్రాణదాశ్చ గా వై దత్వా సర్వకామప్రదః స్యాత్ ॥ ౩౧ ॥ ఇమం గవాం ప్రభవవిధానముత్తమం పఠన్ సదా శుచిర
పి మంగళప్రియః । విముచ్య తే కలికలుషేణ మానవః శ్రియం సుతాన్ ధనపశుమాప్నుయాత్సదా॥ ౩౧॥ హవ్యం కవ్యం తర్పణం శాంతికర్మ యానం వాసో
వృద్ధబాలస్య తుష్టిః । ఏతాన్ సర్వాన్ గోప్రదానే గుణాన్ వై దాతా రాజన్నాప్నుయాద్వై సదైవ॥ ౩౩ ॥ వైశంపాయనః॥ పితామహస్యాథ నిశమ్య
వాక్యం రాజా సహభ్రాతృభిరాజమీఢః। సువర్ణవర్ణానడుహస్తథా గాః పార్థో దదౌ బ్రాహ్మణసత్తమేభ్యః॥ ౩౪॥ తథైవ తేభ్యోపి దదౌ ద్విజేభ్యో
గవాం సహస్రాణి శతాని చైవ । యజ్ఞాన్ సముద్దిశ్య చ దక్షిణార్థే లోకాన్ విజేతుం పరమాం చ కీర్తిమ్॥ ౩౫॥.............................*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - సప్తసప్తతితమోధ్యాయః,

భీష్మః॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు వసిష్ఠమృషిసత్తమమ్। ఇక్ష్వాకువంశజో రాజా సౌదాసో వదతాం వరః॥ ౧॥ సర్వలోకచరం సిద్ధం బ్రహ్మకోశం సనాతనమ్॥
పురోహితమభిప్రష్టుమభివాద్యోపచక్రమే॥ ౨॥ సౌదాసః॥ త్రైలోక్యే భగవన్ కింస్విత్పవిత్రం కథ్యతేనఘ। యత్కీర్తయన్ సదా మర్త్యః ప్రాప్నుయా
త్పుణ్యముత్తమమ్॥ ౩॥ భీష్మః ॥ తస్మై ప్రోవాచ వచనం ప్రణతాయ హితం తదా । గవాముపనిషద్విద్వాన్ నమస్కృత్య గవాం శుచిః॥ ౪॥ గావస్సురభిగం
ధిన్యస్తథా గుగ్గులుగంధయః। గావః ప్రతిష్ఠా భూతానాం గావః స్వస్త్యయనం మహత్ ॥ ౫ ॥ గావో భూతం చ భవ్యం చ గావః పుష్టిః సనాతనీ। గావో ల
క్ష్మ్యాస్తథా మూలం గోషు దత్తం న నశ్యతి ॥ ౬ ॥ అన్నం హి పరమం గావో దేవానాం పరమం హవిః। స్వాహాకారవషట్కారౌ నిత్యం గోషు ప్రతిష్ఠితౌ॥ ౭ ॥
గావో యజ్ఞస్య హి ఫలం గోషు యజ్ఞాః ప్రతిష్ఠితాః । గావో భవిష్యం భూతం చ గోషు సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్॥ ౮ ॥ సాయం ప్రాతశ్చ సతతం హోమకాలే మ
హామ్యుతే। గావో దదతి వై హౌమ్యమృషిభ్యః పురుషర్షభ॥ ౯ ॥ యాని కాని చ దుర్గాణి మనుష్యాః కృతాని చ। తరంతి చైవ పాప్మానం ధేనుం యే దద
తి ప్రభో॥ ౧౦॥ ఏకాం చ దశగుర్దద్యాద్దశ దద్యాచ్చ గోశతీ। శతం సహస్రగుర్దద్యాత్సర్వే తుల్యఫలా హి తే॥ ౧౧॥ అనాహితాగ్నిః శతగురయజ్వా చ
సహస్రగుః। సమృద్ధో యశ్చ కీనాశో నార్ఘ్యమర్హంతి తే త్రయః ॥ ౧౨॥ కపిలాం యే ప్రయచ్ఛంతి సవత్సాం కాంస్యదోహనామ్। సువ్రతాం వస్త్రసం
వీతాముభౌ లోకౌ జయంతి తే॥ ౧౩॥ యువానమింద్రియోపేతం శతేన శతయూథపమ్। గవేంద్రం బ్రాహ్మణేంద్రాయ భూరిశృంగమలంకృతమ్॥ ౧౪॥ వృష
భం యే ప్రయచ్ఛంతి శ్రోత్రియాయ పరంతప। ఐశ్వర్యం తేభిగచ్ఛంతి జాయమానాః పునః పునః ॥ ౧౫॥ నాకీర్తయిత్వా గాః సుప్యాత్తాసాం సంస్మృత్య చో
త్పతేత్। సాయం ప్రాతర్నమస్యేచ్చ గాస్తతః పుష్టిమాప్నుయాత్ ॥ ౧౬॥ గవాం మూత్రపురీషస్య నోద్విజేత కథంచన। న చాసాం మాంసమశ్నీయా
ద్గవాం పుష్టిం తదాప్నుయాత్ ॥ ౧౭॥ గాశ్చ సంకీర్తయేన్నిత్యం నావమన్యేత తాస్తథా। అనిష్టం స్వప్నమాలక్ష్య గాం నరః సంప్రకీర్తయేత్ ॥ ౧౮॥ గో
మయేన సదా స్నాయాత్కరీషే చాపి సంవిశేత్। శ్లేష్మమూత్రపురీషాణి ప్రతిఘాతం చ వర్జయేత్ ॥ ౧౯॥ సార్ద్రే చర్మణి భుంజీత నిరీక్షేద్వారుణీం దిశం।
వాగ్యతః సర్పిషా భూమౌ గవాం పుష్టిం సదాశ్నుతే॥ ౨౦॥ ఘృతేన జుహుయాదగ్నిం ఘృతేన స్వస్తి వాచయేత్ । ఘృతం దద్యాద్ఘృతం ప్రాశేద్గవాం పు
ష్టిం సదాశ్నుతే॥ ౨౧॥ గోమత్యా విద్యయా ధేనుం తిలానామభిమంత్ర్య యః। సర్వరత్నమయీం దద్యాన్న స శోచేత్కృతాకృతే॥ ౨౨॥ గావో మాముప
తిష్ఠంతు హేమశృంగ్యః పయోముచః। సురభ్యస్సౌరభేయ్యశ్చ సరితః సాగరం యథా॥ ౨౩॥ గా వై పశ్యామ్యహం నిత్యం గావః పశ్యంతు మాం సదా । గా
వోస్మాకం వయం తాసాం యతో గావస్తతో వయం॥ ౨౪॥ ఏవం రాత్రౌ దివా చాపి సమేషు విషమేషు చ। మహాభయేషు చ నరః కీర్తయన్ ముచ్యతే భయాత్ ॥
ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే-అష్టసప్తతితమోధ్యాయః-...........................*

వసిష్ఠః॥ శతంవర్షసహస్రాణాంతపస్తప్తంసుదుష్కరమ్ । గోభిఃపూర్వంవిసృష్టాభిర్గచ్ఛేమశ్రేష్ఠతామితి॥౧॥లోకేఽస్మిన్దక్షిణానాంచసర్వాసాం
వయముత్తమాః। భవేమనచలిప్యేమదోషేణేతిపరంతప ॥ ౨॥ అస్మత్పురీషస్నానేనజనఃపూయేతసర్వదా। శకృతాచపవిత్రార్థంకుర్వీరన్దేవమా
నుషాః॥ ౩॥ తథాసర్వాణిభూతానిస్థావరాణిచరాణిచ। ప్రదాతారశ్చలోకాన్నోగచ్ఛేయురితిమానద॥ ౪॥ తాభ్యోవరందదౌబ్రహ్మాతపసోంఽతేస్వ
యంప్రభుః। ఏవంభవత్వితిప్రభుర్లోకాంస్తారయతేతిచ ॥ ౫॥ ఉత్తస్థుఃసిద్ధకామాస్తాభూతభవ్యస్యమాతరః। ప్రాతర్నమస్యాస్తాగావస్తతఃపుష్టిమ
వాప్నుయాత్ ॥౬॥ తపసోంఽతేమహారాజగావోలోకపరాయణాః। తస్మాద్గావోమహాభాగాఃపవిత్రంపరముచ్యతే॥౭ ॥ తథైవసర్వభూతానాంసమ
తిష్ఠంతమూర్ధని। సమానవత్సాంకపిలాంధేనుందత్త్వాపయస్వినీమ్ ॥ ౮ ॥ సువ్రతాంవస్త్రసంవీతాంబ్రహ్మలోకేమహీయతే । లోహితాంతుల్యవ
త్సాంచధేనుందత్త్వాపయస్వినీమ్॥ ౯ ॥ సువ్రతాంవస్త్రసంవీతాంసూర్యలోకేమహీయతే । సమానవత్సాంసబలాంధేనుందత్త్వాపయస్వినీమ్॥౧౦॥
సువ్రతాంవస్త్రసంవీతాంసోమలోకేమహీయతే। సమానవత్సాంశ్వేతాంతుధేనుందత్త్వాపయస్వినీమ్॥౧౧॥సువ్రతాంవస్త్రసంవీతామింద్రలోకేమ
హీయతే।సమానవత్సాంకృష్ణాంతుధేనుందత్త్వాపయస్వినీమ్॥ ౧౨ ॥ సువ్రతాంవస్త్రసంవీతామగ్నిలోకేమహీయతే । సమానవత్సాంధూమ్రాంచ
ధేనుందత్త్వాపయస్వినీమ్॥౧౩॥ సువ్రతాంవస్త్రసంవీతాయామ్యలోకేమహీయతే। అపాంఫేనసవర్ణాంతుసవత్సాంకాంస్యదోహనామ్॥ ౧౪॥ప్ర
దాయవస్త్రసంవీతాంవారుణంలోకమశ్నుతే। వాతరేణుసవర్ణాంతుసవత్సాంకాంస్యదోహనామ్॥౧౫॥ ప్రదాయవస్త్రసంవీతాంవాయులోకేమ
హీయతే। హిరణ్యవర్ణాంపింగాక్షీంసవత్సాంకాంస్యదోహనామ్॥ ౧౬॥ ప్రదాయవస్త్రసంవీతాంకౌబేరంలోకమశ్నుతే । పలాలధూమ్రవర్ణాం
తుసవత్సాంకాంస్యదోహనామ్॥ ౧౭॥ ప్రదాయవస్త్రసంవీతాంపితృలోకేమహీయతే। సవత్సాంపీవరీందత్త్వాశితికంఠామలంకృతామ్॥ ౧౮ ॥ వై
శ్వదేవమసంబాధంస్థానంశ్రేష్ఠంప్రపద్యతే। సమానవత్సాంగౌరీంతుధేనుందత్త్వాపయస్వినీమ్ ॥ ౧౯ ॥ సువ్రతాంవస్త్రసంవీతాంవసూనాంలోకమా
ప్నుయాత్। పాండుకంబలవర్ణాభాంసవత్సాంకాంస్యదోహనామ్॥౨౦॥ ప్రదాయవస్త్రసంవీతాంసాధ్యానాంలోకమాప్నుయాత్ ।వైరాటపృష్ఠ
ముక్షాణంసర్వరత్నైరలంకృతమ్॥ ౨౧॥ ప్రదాయమరుతాంలోకానజరాన్ప్రతిపద్యతే । వయోపపన్నంలీలాంగంసర్వరత్నసమన్వితమ్ ॥ ౨౨॥
గంధర్వాప్సరసాంలోకాన్దత్త్వాప్రాప్నోతిమానవః । శితికంఠమనడ్వాహంసర్వరత్నైరలంకృతమ్ ॥ ౨౩ ॥ దత్త్వాప్రజాపతేర్లోకానవిశోకఃప్ర
తిపద్యతే। గోప్రదానరతోయాతిభిత్త్వాజలదసంచయాన్॥ ౨౪॥ విమానేనార్కవర్ణేనదివిరాజన్విరాజతే।తంచారువేషాఃసుశ్రోణ్యఃసహస్రంసుర
యోషితః॥౨౫॥ రమయంతినరశ్రేష్ఠంగోప్రదానరతంనరమ్। వీణానాంవల్లకీనాంచనూపురాణాంచశింజితైః॥హాసైశ్చహరిణాక్షీణాంసుప్తఃసప్రతిబో
ధ్యతే॥౨౬॥ యావంతిరోమాణిభవంతిధేన్వాస్తావంతివర్షాణిమహీయతేసః। స్వర్గచ్యుతశ్చాపితతోనృలోకేప్రసూయతేవైవిపులేగృహేసః॥౨౭

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే- గోప్రదానికే- ఏకోనాశీతతితమోఽధ్యాయః-

వసిష్ఠః॥ఘృతక్షీరప్రదాగావోఘృతయోన్యోఘృతోద్భవాః। ఘృతనద్యోఘృతావర్తాస్తామేసంతుసదాగృహే॥౧॥ఘృతంమేహృదయేనిత్యంఘృతం
నాభ్యాంప్రతిష్ఠితమ్ । ఘృతంసర్వేషుగాత్రేషుఘృతంమేమనసిస్థితమ్ ॥ ౨ ॥ గావోమమాగ్రతోనిత్యంగావఃపృష్ఠతఏవచ। గావోమేసర్వతశ్చైవగ
వాంమధ్యేవసామ్యహమ్॥ ౩॥ ఇత్యాచమ్యజపేత్సాయంప్రాతశ్చపురుషస్సదా । యదహ్నాకురుతేపాపంతస్మాత్పరిముచ్యతే॥౪॥ ప్రాసాదాయత్ర
సౌవర్ణావసోర్ధారాచయత్రసా । గంధర్వాప్సరసోయత్రతత్రయాంతిసహస్రదాః॥ ౫॥ నవనీతపంకాఃక్షీరోదాదధిశైవలసంకులాః। వహంతియత్ర

వైనద్య స్తత్ర యాంతి సహస్రదాః॥౫॥ గవాం శతసహస్రం తు యః ప్రయచ్ఛేద్యథావిధి। పరాం వృద్ధిమవాప్యాథ స్వర్గలోకే మహీయతే ॥ ౭ ॥ దశ చో
భయతః పుత్రో మాతాపిత్రోః పితామహాన్ । దదాతి సుకృతాన్ లోకాన్ పునాతి చ కులం నరః॥ ౮॥ ధేన్వాః ప్రమాణేన సమప్రమాణాం ధేనుం తిలానామపి
చ ప్రదాయ। పానీయదాతా చ యమస్య లోకే న యాతనాం కాంచిదుపైతి తత్ర॥ ౯॥ పవిత్రమగ్ర్యం జగతః ప్రతిష్ఠా దివౌకసాం మాతరోఽథాప్రమేయాః। అ
న్వాలభేద్దక్షిణతో వ్రజేచ్చ దద్యాచ్చ పాత్రే ప్రసమీక్ష్య కాలమ్॥౧౦॥ ధేనుం సవత్సాం కపిలాం భూరిశృంగీం కాంస్యోపదోహాం వసనోత్తరీయామ్ । ప్ర
దాయ తాం గాహతి దుర్విగాహ్యాం యామ్యాం సభాం వీతభయో మనుష్యః॥ ౧౧॥ సురూపా బహురూపాశ్చ విశ్వరూపాశ్చ మాతరః। గావో మాముపతి
ష్ఠంతామితి నిత్యం ప్రకీర్తయేత్ ॥ ౧౨॥ నాతః పరతరం దానం నాతః పరతరం ఫలమ్। నాతో విశిష్టం లోకేషు భూతం భవితుమర్హతి॥ ౧౩॥ త్వచా లోమ్నా
ఽథ శృంగైర్వా వాలైః క్షీరేణ మేదసా। యజ్ఞం వహతి సంభూయ కిమస్త్యభ్యధికం తతః॥౧౪॥ యయా సర్వమిదం వ్యాప్తం జగత్ స్థావరజంగమమ్। తాం ధే
నుం శిరసా వందే భూతభవ్యస్య మాతరమ్॥ ౧౫॥ గుణవచనసముచ్చయైకదేశో నృవర మయైష గవాం ప్రకీర్తితస్తే। న చ పరమిహ దానమస్తి గోభ్యో భవతి న
చాపి పరాయణం తథాన్యత్ ॥ ౧౬॥ భీష్మః॥ వరమిదమితి భూమిదో విచింత్య ప్రవరమృషేర్వచనం తతో మహాత్మా। వ్యసృజత నియతాత్మవాన్ ద్విజేభ్యః సు
బహు చ గోధనమాప్తవాంశ్చ లోకాన్॥౧౭॥ ....*

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- గోప్రదానికే- అశీతితమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పవిత్రాణాం పవిత్రం యచ్ఛిష్టం లోకే చ యద్భవేత్। పావనం పరమం చైవ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧॥ భీష్మః॥ గావో మహార్థాః పుణ్యా
శ్చ తారయంతి చ మానవాన్ । ధారయంతి ప్రజాశ్చేమా హవిషా పయసా తథా॥ ౨॥ న హి పుణ్యతమం కించిద్గోభ్యో భరతసత్తమ । ఏతాః పుణ్యాః పవిత్రా
శ్చ త్రిషు లోకేషు సత్తమాః॥ ౩॥ దేవానాముపరిష్టాచ్చ గావః ప్రతివసంతి వై। దత్త్వా చైతాస్తారయతే యాంతి స్వర్గం మనీషిణః॥౪॥ మాంధాతా యౌ
వనాశ్వశ్చ యయాతిర్నహుషస్తథా। గా వై దదంతస్సతతం సహస్రశతసమ్మితాః ॥ ౫ ॥ గతాః పరమకం స్థానం దేవైరపి సుదుర్లభమ్ । అపి చాత్ర పు
రాగీతం కథయిష్యామి తేఽనఘ ॥ ౬॥ ఋషీణాముత్తమం ధీమాన్ కృష్ణద్వైపాయనం శుకః। అభివాద్యాహ్నికకృతః శుచిః ప్రయతమానసః॥ ౭॥ పితరం పరి
పప్రచ్ఛ దృష్టలోకపరావరమ్। కో యజ్ఞస్సర్వయజ్ఞానాం వరిష్ఠోహ్యుపలక్ష్యసే ॥ ౮॥ కిం చ కృత్వా పరం స్థానం ప్రాప్నువంతి మనీషిణః । కేన దేవాః పవి
త్రేణ స్వర్గమశ్నంతి వా విభో॥ ౯॥ కిం చ యజ్ఞస్య యజ్ఞత్వం క్వ చ యజ్ఞః ప్రతిష్ఠితః। దేవానాముత్తమం కిం చ కిం చ సత్రమితః పరమ్॥౧౦॥ పవిత్రాణాం చ ప
విత్రం చ యత్తద్బ్రూహి పితర్మమ। ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు వచనం వ్యాసః పరమధర్మవిత్ ॥౧౧॥ పుత్రాయాకథయత్సర్వం తత్త్వేన భరతర్షభ॥ వ్యాసః॥
గావః ప్రతిష్ఠా భూతానాం తథా గావః పరాయణమ్ । గావః పుణ్యాః పవిత్రాశ్చ గోధనం పావనం తథా॥ ౧౨ ॥ పూర్వమాసన్నశృంగా వై గావ ఇత్యనుశు
శ్రుమ। శృంగార్థే సముపాసంత తాః కిల ప్రభుమవ్యయమ్॥ ౧౩ ॥ తతో బ్రహ్మా తు గాః ప్రాయముపవిష్టాస్సమీక్ష్య చ । ఈప్సితం ప్రదదౌ తాభ్యో గోభ్యః
ప్రత్యేకశః ప్రభుః॥౧౪॥ తాసాం శృంగాణ్యజాయంత యస్యా యాదృఙ్మనోగతమ్ । నానావర్ణాః శృంగవత్యస్తా వ్యరోచంత పుత్రక॥ ౧౫॥ బ్రహ్మణా వ
రదత్తాస్తా హవ్యకవ్యప్రదాశ్శుభాః। పుణ్యాః పవిత్రాశ్శుభగా దివ్యసంస్థానలక్షణాః॥ ౧౬ ॥ గావస్తేజో మహద్దివ్యం గవాం దానం ప్రశస్యతే। యే వై తా
స్సంప్రయచ్ఛంతి సాధవో వీతమత్సరాః॥ ౧౭॥ తే వై సుకృతినః ప్రోక్తాః సర్వదానప్రదాశ్చ తే । గవాం లోకం తథా పుణ్యమాప్నువంతి చ తేఽనఘ॥ ౧౮॥ య
త్ర వృక్షా మధుఫలా దివ్యపుష్పఫలోద్గమాః। పుష్పాణి చ సుగంధీని దివ్యాని ద్విజసత్తమ॥ ౧౯॥ సర్వా మణిమయీ భూమిః సర్వకాంచనవాలుకాః । సర్వ
ర్తుసుఖసంస్పర్శా నిష్పంకా నీరజాశ్శుభాః॥ ౨౦॥ రక్తోత్పలవనైశ్చైవ మణిఖండైర్హిరణ్మయైః। తరుణాదిత్యసంకాశైర్భాంతి తత్ర జలాశయాః॥ ౨౧॥

మహార్హమణిపత్రైశ్చ కాంచనప్రభకేసరైః। నీలోత్పలవిమిశ్రైశ్చ సరోభిర్బహుపంకజైః ।। ౨౨ ।। కరవీరవనైః ఫుల్లైః సహస్రావర్తసంవృతైః। సం
తానకవనైః ఫుల్లైర్వృక్షైశ్చ సమలంకృతాః ।। ౨౩ ।। నిర్మలాభిశ్చ ముక్తాభిర్మణిభిశ్చ మహాప్రభైః। ఉద్ధూతపులినాస్తత్ర జాతరూపైశ్చ నిమ్నగాః ।। ౨౪ ।।
సర్వరత్నమయైశ్చిత్రైరవగాఢా ద్రుమోత్తమైః। జాతరూపమయైశ్చాన్యైర్హుతాశనసమప్రభైః ।। ౨౫ ।। సౌవర్ణగిరయస్తత్ర మణిరత్నశిలోచ్చ
యాః। సర్వరత్నమయైర్భాంతి శృంగైశ్చారుభిరుచ్ఛ్రితైః ।। ౨౬ ।। నిత్యపుష్పఫలాస్తత్ర నగాః పత్రరథాకులాః। దివ్యగంధరసైః పుష్పైః ఫలైశ్చ భర
తర్షభ ।। ౨౭ ।। రమంతే పుణ్యకర్మాణస్తత్ర నిత్యం యుధిష్ఠిర। సర్వకామసమృద్ధార్థా నిశ్శోకా గతమన్యవః ।। ౨౮ ।। విమానేషు విచిత్రేషు రమణీయేషు భా
రత। మోదంతే పుణ్యకర్మాణో విహరంతో యశస్వినః ।। ౨౯ ।। ఉపక్రీడంతి తాన్ రాజన్ శుభాశ్చాప్సరసాం గణాః। ఏతాన్ లోకానవాప్నోతి గాం దత్త్వా
వై యుధిష్ఠిర ।। ౩౦ ।। యాసామధిపతిః పూషా మారుతో బలవాన్ బలీ। ఐశ్వర్యే వరుణో రాజా నామమాత్రం యుగంధరాః ।। ౩౧ ।। సురూపా బహురూపాశ్చ వి
శ్వరూపాశ్చ మాతరః। ప్రాజాపత్యమితి బ్రహ్మన్ జపేన్నిత్యం యతవ్రతః ।। ౩౨ ।। గాశ్చ శుశ్రూషతే యశ్చ సమన్వేతి చ సర్వశః। తస్మై తుష్టాః ప్రయచ్ఛంతి
వరానపి సుదుర్లభాన్ ।। ౩౩ ।। ద్రుహ్యేన్న మనసా వాపి గోషు నిత్యం సుఖప్రదః। అర్చయేత సదా చైవ నమస్కారైశ్చ పూజయేత్ ।। ౩౪ ।। దాంతః ప్రీతమ
నా నిత్యం గవాం తుష్టిం తథాశ్నుతే। త్ర్యహముష్ణం పిబేన్మూత్రం త్ర్యహముష్ణం పిబేత్పయః ।। ౩౫ ।। గవాముష్ణం పయః పీత్వా త్ర్యహముష్ణం ఘృతం పిబేత్।
త్ర్యహముష్ణం ఘృతం పీత్వా వాయుభక్షో భవేత్ త్ర్యహమ్ ।। ౩౬ ।। యేన దేవాః పవిత్రేణ భుంజతే లోకముత్తమమ్। యత్పవిత్రం పవిత్రాణాం తద్ఘృతం శిరసా
వహేత్ ।। ౩౭ ।। ఘృతేన జుహుయాదగ్నిం ఘృతేన స్వస్తి వాచయేత్। ఘృతం ప్రాశేద్ఘృతం దద్యాద్గవాం పుష్టిం తథాశ్నుతే ।। ౩౮ ।। నిర్హృతైశ్చ యవై
ర్గోభిర్మాసం ప్రాశితయావకః। బ్రహ్మహత్యాసమం పాపం సర్వమేతేన శుధ్యతే ।। ౩౯ ।। పరాభవాచ్చ దైత్యానాం దేవైః శౌచమిదం కృతమ్। తే దే
వత్వమపి ప్రాప్తాః సంసిద్ధాశ్చ మహాబలాః ।। ౪౦ ।। గావః పవిత్రాః పుణ్యాశ్చ పావనం పరమం మహత్। తాశ్చ దత్త్వా ద్విజాతిభ్యో నరః స్వర్గముపాశ్ను
తే ।। ౪౧ ।। గవాం మధ్యే శుచిర్భూత్వా గోమతీం మనసా జపేత్। పూతాభిరద్భిరాచమ్య శుచిర్భవతి నిర్మలః ।। ౪౨ ।। అగ్నిమధ్యే గవాం మధ్యే బ్రాహ్మణా
నాం చ సంసది। విద్యావేదవ్రతస్నాతా బ్రాహ్మణాః పుణ్యకర్మిణః ।। ౪౩ ।। అధ్యాపయేరన్ శిష్యాన్వై గోమతీం యజ్ఞసమ్మితామ్। త్రిరాత్రోపోషితో భూ
త్వా గోమతీం లభతే వరమ్ ।। ౪౪ ।। పుత్రకామశ్చ లభతే పుత్రం ధనమథాపి వా। పతికామా చ భర్తారం సర్వకామాంశ్చ మానవః ।। ౪౫ ।। గావస్తుష్టాః ప్ర
యచ్ఛంతి సేవితా వై న సంశయః। ఏవమేతా మహాభాగా యజ్ఞియాః సర్వకామదాః ।। ౪౬ ।। రోహిణ్య ఇతి జానీహి నైతాభ్యో విద్యతే పరమ్। ఇత్యుక్తః స
మహాతేజాః శుకః పిత్రా మహాత్మనా। పూజయామాస గా నిత్యం తస్మాత్త్వమపి పూజయ ।। ౪౭ ।। ....*

ఇతి- గోప్రదానికే- ఏకాశీతితమోధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః ।। మయా గవాం పురీషం వై శ్రియా జుష్టమితి శ్రుతమ్। ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం సంశయోఽత్ర పితామహ ।। ౧ ।। భీష్మః ।। అత్రాప్యుదాహరంతీమ
మితిహాసం పురాతనమ్। గోభిర్నృపేహ సంవాదం శ్రియా భరతసత్తమ ।। ౨ ।। శ్రీః కృత్వేహ వపుః కాంతం గోమధ్యేషు వివేశ హ। గావోఽథ విస్మితాస్తస్యా
దృష్ట్వా రూపస్య సంపదమ్ ।। ౩ ।। గావః ।। కాసి దేవి కుతో వా త్వం రూపేణాప్రతిమా భువి। విస్మితాః స్మ మహాభాగే తవ రూపస్య సంపదా ।। ౪ ।। ఇచ్ఛామ
త్వాం వయం జ్ఞాతుం కా త్వం క్వ చ గమిష్యసి। తత్త్వేన వరవర్ణాభే సర్వమేతద్బ్రవీహి నః ।। ౫ ।। శ్రీరువాచ ।। లోకకాంతాస్మి భద్రం వః శ్రీర్నామ్నాహం ప
రిశ్రుతా। మయా దైత్యాః పరిత్యక్తా వినష్టాః శాశ్వతీః సమాః ।। ౬ ।। మయాభిపన్నా దేవాశ్చ మోదంతే శాశ్వతీః సమాః। ఇంద్రో వివస్వాన్ సోమశ్చ విష్ణు
రాపోఽగ్నిరేవ చ ।। ౭ ।। మయాభిపన్నాః సిధ్యంతే ఋషయో దేవతాస్తథా। యాన్నావిశామ్యహం గావస్తే వినశ్యంతి సర్వశః ।। ౮ ।। ధర్మశ్చార్థశ్చ కామ

శ్చమయాజుష్టాఃసుఖాన్వితాః । ఏవంప్రభావాంమాంగావోవిజానీతసుఖప్రదాః ॥ ౯ ॥ ఇచ్ఛామిచాపియుష్మాసువస్తుంసర్వాసునిత్యదా । ఆగత్యప్రా
ర్థయేయుష్మాన్ శ్రీజుష్టాభవతాథవై ॥ ౧౦ ॥ గావః ॥ అధ్రువాంచపలాంచత్వాంసామాన్యాంబహుభిస్సహ । నత్వామిచ్ఛామభద్రంతే గమ్యతాంయత్రరం
స్యసే ॥ ౧౧ ॥ వపుష్మత్యోవయంసర్వాఃకిమస్మాకంత్వయాద్యవై । యత్రేష్టంగమ్యతాంతత్రకృతకార్యావయంత్వయా ॥ ౧౨ ॥ శ్రీరువాచ ॥ కిమేతద్వఃక్ష
మంగావోయన్మాంనేహాభినందథ । నమాంసంప్రతిగృహ్ణీథ్వంకస్మాద్వైదుర్లభాంసతీమ్ ॥ ౧౩ ॥ సత్యశ్చలోకవాదోఽయంలోకేచరతిసువ్రతాః । స్వ
యంప్రాప్తేపరిభవోభవతీతివినిశ్చయః ॥ ౧౪ ॥ మహదుగ్రంతపఃకృత్వామాంనిషేవంతిమానవాః । దేవదానవగంధర్వాఃపిశాచోరగరాక్షసాః ॥ ౧౫ ॥
ప్రభావఏషవోగావఃప్రతిగృహ్ణీతమామిహ । నావమన్యాహ్యహంసౌమ్యాస్త్రైలోక్యేసచరాచరే ॥ ౧౬ ॥ గావః ॥ నావమన్యామహేదేవినత్వాంపరిభ
వామహే । అధ్రువాచలచిత్తాసితతస్త్వాంవర్జయామహే ॥ ౧౭ ॥ బహునాత్రకిముక్తేనగమ్యతాంయత్రవాంఛసి । వపుష్మత్యోవయంసర్వాఃకిమస్మా
కంత్వయానఘే ॥ ౧౮ ॥ శ్రీరువాచ ॥ అవజ్ఞాతాభవిష్యామిసర్వలోకస్యమానదాః । ప్రత్యాఖ్యానేనయుష్మాకంప్రసాదఃక్రియతాంమమ ॥ ౧౯ ॥ మహా
భాగాభవత్యోవైశరణ్యాఃశరణాగతామ్ । పరిత్రాయంతుమాంనిత్యంభజమానామనిందితామ్ ॥ ౨౦ ॥ మాననామహమిచ్ఛామిభవత్యఃసతతంశుభాః ।
అప్యేకాంగేవ్యథోవస్తుమిచ్ఛామిచసుకుత్సితే ॥ ౨౧ ॥ నవోస్తికుత్సితంకించిదంగేనోలక్ష్యతేనఘాః । పుణ్యాఃపవిత్రాస్సుభగామమాదేశంప్రయచ్ఛత ॥ ౨౨ ॥
వసేయంయత్రవోదేహేతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హథ । ఏవముక్తాస్తుతాగావఃశుభాఃకరుణవత్సలాః ॥ ౨౩ ॥ సంమంత్ర్యసహితాఃసర్వాఃశ్రియమూచు
ర్నరాధిప । అవశ్యంమాననాకార్యాతవాస్మాభిర్యశస్విని । శకృన్మూత్రేనివసత్వంపుణ్యమేతద్ధినఃశుభే ॥ ౨౪ ॥ శ్రీరువాచ ॥ దిష్ట్యాప్రసాదోయుష్మాభిఃకృ
తోమేనుగ్రహాత్మకః । ఏవంభవతుభద్రంవఃపూజితాస్మిసుఖప్రదాః ॥ ౨౫ ॥ ఏవంకృత్వాతుసమయంశ్రీర్గోభిఃసహభారత । పశ్యంతీనాంతతస్తాసాం
తత్రైవాంతరధీయత ॥ ౨౬ ॥ ఏవంగోశకృతఃపుత్రమాహాత్మ్యంతేనువర్ణితమ్ । మాహాత్మ్యంచగవాంభూయఃశ్రూయతాంగదతోమమ ॥ ౨౭ ॥...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- గోప్రదానికే- ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః-

భీష్మః ॥ యేచగాంసంప్రయచ్ఛంతిహుతశిష్టాశినశ్చయే । తేషాంసత్రాణియజ్ఞాశ్చనిత్యమేవయుధిష్ఠిర ॥ ౧ ॥ ఋతేదధిఘృతేనేహనయజ్ఞఃసంప్రవర్తతే ।
తేనయజ్ఞస్యయజ్ఞత్వమతోమూలంచకథ్యతే ॥ ౨ ॥ దానానామపిసర్వేషాంగవాందానంప్రశస్యతే । గావఃశ్రేష్ఠాఃపవిత్రాశ్చపావనంహ్యేతదుత్తమమ్ ॥
౩ ॥ పుష్ట్యర్థమేతాఃసేవేతశాంత్యర్థమపిచైవహ । పయోదధిఘృతంచాసాంసర్వపాపప్రమోచనమ్ ॥ ౪ ॥ గావస్తేజఃపరంప్రోక్తమిహలోకేపర
త్రచ । నగోభ్యఃపరమంకించిత్పవిత్రంభరతర్షభ ॥ ౫ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । పితామహస్యసంవాదమింద్రస్యచయుధిష్ఠిర ॥
౬ ॥ పరాభూతేషుదైత్యేషుశక్రస్త్రిభువనేశ్వరః । ప్రజాఃసముదితాఃసర్వాఃసత్యధర్మపరాయణాః ॥ ౭ ॥ అథర్షయఃసగంధర్వాఃకిన్నరోరగరాక్ష
సాః । దేవాసురసుపర్ణాశ్చప్రజానాంపతయస్తథా ॥ ౮ ॥ పర్యుపాసంతకౌరవ్యకదాచిద్వైపితామహమ్ । నారదఃపర్వతశ్చైవవిశ్వావసుర్హాహా
హూహూః ॥ ౯ ॥ దివ్యతానేషుగాయంతఃపర్యుపాసంతతంప్రభుమ్ । తత్రదివ్యానిపుష్పాణిప్రావహత్పవనస్తదా ॥ ౧౦ ॥ ఆజహ్రుఃఋతవశ్చాపిసు
గంధీనిపృథక్ పృథక్ । తస్మిన్ దేవసమాజేతు సర్వభూతసమాగమే ॥ ౧౧ ॥ దివ్యవాదిత్రసంఘుష్టే దివ్యస్త్రీచారణావృతే । ఇంద్రఃపప్రచ్ఛదేవేశ
మభివాద్యప్రణమ్యచ ॥ ౧౨ ॥ దేవానాంభగవన్ కస్మాల్లోకేశానాంపితామహ । ఉపరిష్టాద్గవాంలోకఏతదిచ్ఛామివేదితుమ్ ॥ ౧౩ ॥ కింతపోబ్రహ్మచర్యం
వాగోభిఃకృతమిహేశ్వర । దేవానాముపరిష్టాచ్చవసంత్యరజసఃసుఖమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతఃప్రోవాచబ్రహ్మాతంశక్రంబలనిషూదనమ్ । అవజ్ఞాతాస్త్వయా

నిత్యంగావోబలనిషూదన ॥ ౧౫॥ తేనత్వమాసాంమాహాత్మ్యంనవేత్సిశృణుయత్ప్రభో।గవాంప్రభావంపరమంమాహాత్మ్యంచసురర్షభ॥ ౧౬॥ య
జ్ఞాంగంకథితాగావోయజ్ఞఏవచవాసవ। ఏతాభిశ్చవినాయజ్ఞోనవర్తేతకథంచన॥ ౧౭॥ ధారయంతిప్రజాశ్చైవపయసాహవిషాతథా। ఏతాసాంత
నయాశ్చాపికృషియోగముపాసతే ॥ ౧౮॥ జనయంతిచధాన్యానిబీజానివివిధానిచ। తతోయజ్ఞాఃప్రవర్తంతేహవ్యంకవ్యంచసర్వశః॥౧౯॥పయోదధి
ఘృతంచైవపుణ్యాశ్చైతాస్సురాధిప। వహంతివివిధాన్భారాన్క్షుత్తృష్ణాపరపీడితాః ॥ ౨౦॥ మునీంశ్చధారయంతీహప్రజాశ్చైవాభికర్మణా।వా
సవాకూటవాహిన్యఃకర్మణాసుకృతేనచ ॥ ౨౧॥ ఉపరిష్టాత్తతోస్మాకంవసంత్యేతాస్సదైవహి । ఏతత్తేకారణంశక్రనివాసకృతమద్యవై॥ ౨౨॥ గ
వాందేవోపరిష్టాద్ధిసమాఖ్యాతంశతక్రతో। ఏతాహివరదత్తాశ్చవరదాశ్చాపివాసవ॥ ౨౩॥సురభ్యఃపుణ్యకర్మిణ్యఃపావనాశ్శుభలక్షణాః। యదర్థం
గాంగతాశ్చైవసురభ్యస్సురసత్తమ॥ ౨౪॥ తచ్చమేశృణుకాత్స్న్యేనవదతోబలసూదన। పురాదేవయుగేతాతదేవేంద్రేషుమహాత్మసు॥ ౨౫॥త్రీ
లోకాననుశాసత్సువిష్ణౌగర్భత్వమాగతే।అదిత్యాస్తప్యమానాయాస్తపోఘోరంసుదుశ్చరమ్॥ ౨౬॥పుత్రార్థమమరశ్రేష్ఠపాదేనైకేననిత్యదా।తాం
తుదృష్ట్వామహాదేవీంతప్యమానాంమహత్తపః॥ ౨౭॥ దక్షస్యదుహితాదేవీసురభీనామనామతః। అతప్యతతపోఘోరంహృష్టాధర్మపరాయణా॥౨౮॥
కైలాసశిఖరేరమ్యేదేవగంధర్వసేవితే। వ్యతిష్ఠదేకపాదేనపరమంయోగమాస్థితా॥ ౨౯॥ దశవర్షసహస్రాణిదశవర్షశతానిచ । సంతప్తాస్తపసా
తస్యాదేవాస్సర్షిమహోరగాః॥ ౩౦॥ తత్రగత్వామయాసార్థంపర్యుపాసంతతాంశుభామ్। అథాహమబ్రువంతత్రదేవీంతాంతపసాన్వితామ్॥
౩౧॥ కిమర్థంతప్యసేదేవితపోఘోరమనిందితే। ప్రీతస్తేహంమహాభాగేతపసానేనశోభనే ॥ ౩౨॥ వరయస్వవరందేవిదాతాస్మీతిపురందర ॥ సురభీ॥
వరేణభగవన్మహ్యంకృతంలోకపితామహ। ఏషఏవవరోమేద్యయత్ప్రీతోసిమమానఘ॥ ౩౩॥ బ్రహ్మా ॥ తామేవంబ్రువతీందేవీంసురభీంత్రిదశేశ్వర।
ప్రత్యబ్రువంయద్దేవేంద్రతన్నిబోధశచీపతే ॥ ౩౪ ॥ అలోభకామ్యయాదేవితపసాచశుభాననే । ప్రసన్నోహంవరంతస్మాదమరత్వందదామితే॥౩౫॥
త్రయాణామపిలోకానాముపరిష్టాన్నివత్స్యసి। మత్ప్రసాదాచ్చవిఖ్యాతోగోలోకస్సభవిష్యతి॥౩౬॥మానుషేషుచకుర్వాణాఃప్రజాఃకర్మశుభంతథా।
నివత్స్యంతిమహాభాగేసర్వాదుహితరశ్చతే॥౩౭॥ మనసాచింతితాభోగాస్తయావైదివ్యమానుషాః। యశ్చస్వర్గేసుఖందేవితత్తత్సంపత్స్యతేశుభే॥
౩౮ ॥తస్యాలోకాస్సహస్రాక్షసర్వకామసమన్వితాః। నతత్రక్రమతేమృత్యుర్నజరానచపావకః॥ ౩౯॥ నదైవంవాశుభంకించిద్విద్యతేతత్రవాసవ।
యత్రదివ్యాన్యరణ్యానిదివ్యాన్యాభరణానిచ॥ ౪౦॥విమానానిసుయుక్తానికామగానిచవాసవ । బ్రహ్మచర్యేణతపసాసత్యేనచదమేనచ॥ ౪౧॥ దానై
శ్చవివిధైఃపుణ్యైస్తథాతీర్థానుసేవనాత్। తపసామహతాచైవసుకృతేనచకర్మణా॥ ౪౨॥ శక్యస్సమాసాదయితుంగోలోకఃపుష్కరేక్షణ । ఏత
త్తేసర్వమాఖ్యాతంమయాశక్రానుపృచ్ఛతే ॥ ౪౩॥ నతేపరిభవఃకార్యోగవామసురసూదన॥ భీష్మః॥ ఏవంశ్రుత్వాసహస్రాక్షఃపూజయామాసనిత్య
దా। గాశ్చక్రేబహుమానంచతాసునిత్యంయుధిష్ఠిర॥ ౪౪ ॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంపావనంచమహాద్యుతే । పవిత్రంపరమంచాపిగవాంమాహాత్మ్య
ముత్తమమ్॥౪౫॥ కీర్తితంపురుషవ్యాఘ్రసర్వపాపప్రమోచనమ్। యఇదంకథయేన్నిత్యంబ్రాహ్మణేభ్యస్సమాహితః॥ ౪౬॥ హవ్యకవ్యేషుయజ్ఞేషు
పితృకార్యేషుచైవహి। సార్వకామికమక్షయ్యంపితౄంస్తస్యోపతిష్ఠతే॥౪౭॥ గోషుభక్తశ్చలభతేయద్యదిచ్ఛతిమానవః। స్త్రియోపిభక్తాయాగోషు
తాశ్చకామమవాప్నుయుః॥౪౮॥పుత్రార్థీలభతేపుత్రంకన్యార్థీతామవాప్నుయాత్।ధనార్థీలభతేవిత్తంధర్మార్థీధర్మమాప్నుయాత్॥౪౯॥
విద్యార్థీచాప్నుయాద్విద్యాంసుఖార్థీప్రాప్నుయాత్సుఖమ్। నకించిద్దుర్లభంచైవగవాంభక్తస్యభారత॥ ౫౦ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసన
పర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- త్ర్యశీతితమోధ్యాయః- ....*

యుధిష్ఠిరః॥ ఉక్తంపితామహ నేదంగవాందానమనుత్తమమ్। విశేషేణనరేంద్రాణామిహధర్మమవేక్షతామ్॥౧॥రాజ్యంహిసతతందుఃఖందుర్ధరం
చాకృతాత్మభిః। భూయిష్ఠంచనరేంద్రాణాంవిద్యతేనశుభాగతిః॥౨॥ పూయంతేతత్రనియతంప్రయచ్ఛంతోవసుంధరామ్। సర్వేచకథితాధర్మాస్త్వ
యా మేకురునందన॥౩॥ ఏవమేవగవాముక్తంప్రదానంతేనృగేణహ। ఋషిణానాచికేతేనపూర్వమేవనిదర్శితమ్॥౪॥ వేదోపనిషదాచైవసర్వకర్మ
సుదక్షిణాః। సర్వక్రతుషుచోద్దిష్టంభూమిర్గావోథకాంచనమ్॥౫॥ తత్రశ్రుతిస్తుపరమాసువర్ణందక్షిణేతివై। ఏతదిచ్ఛామ్యహంశ్రోతుంపితామహయ
థాతథమ్॥౬॥కింసువర్ణంకథంజాతంకస్మిన్కాలేకిమాత్మకం। కిందైవంకింఫలంచైవకస్మాచ్చపరముచ్యతే ॥ ౭ ॥ కస్మాద్దానంసువర్ణస్యపూజయం
తిమనీషిణః। కస్మాచ్చదక్షిణార్థేతద్యజ్ఞకర్మసుశస్యతే॥౮॥కస్మాచ్చపావనంశ్రేష్ఠంభూమేర్గోభ్యశ్చకాంచనమ్।పరమందక్షిణార్థేచతద్బ్రవీహి
పితామహ॥ ౯॥ భీష్మః॥ శృణురాజన్నవహితోబహుకారణవిస్తరమ్।జాతరూపసముత్పత్తిమనుభూతంచయన్మయా॥౧౦॥ పితామమమహాతేజాః శం
తనుర్నిధనంగతః। తస్యదిత్సురహంశ్రాద్ధంగంగాద్వారముపాగమమ్॥౧౧॥ తత్రాగమ్యపితుఃపుత్రశ్రాద్ధకర్మసమారభమ్। మాతామేజాహ్నవీచా
త్రసాహాయ్యమకరోత్తదా॥౧౨॥ తతోగ్రతస్తపఃసిద్ధానుపవేశ్యబహూనృషీన్। తోయప్రదానాత్ప్రభృతికార్యాణ్యహమథారభమ్॥ ౧౩॥ తత్సమా
ప్యయథోద్దిష్టంపూర్వకర్మసమాహితః। దాతుంనిర్వపణంసమ్యగ్యథావదహమారభమ్॥౧౪॥ తతస్తందర్భవిన్యాసంభిత్త్వాసురుచిరాంగదః। ప్ర
లంబాభరణోబాహురుదతిష్ఠద్విశాంపతే ॥ ౧౫ ॥ సముత్థితమహందృష్ట్వాపరంవిస్మయమాగమమ్। ప్రతిగ్రహీతాసాక్షాన్మేపితేతిభరతర్షభ॥౧౬॥
తతోమేపునరేవాశీత్సంజ్ఞాసంచింత్యశాస్త్రతః। నాయంవేదేషువిహితోవిధిర్హస్తఇతిప్రభో॥ ౧౭॥ పిండోదేయోనరేణేహతతోమతిరభూన్మమ। సా
క్షాన్నేహమనుష్యస్యపిండంహిపితరఃక్వచిత్ ॥ ౧౮॥ గృహ్ణంతివిహితంచేత్థంపిండోదేయఃకుశేష్వితి। తతోహంతదనాదృత్యపితుర్హస్తనిదర్శనమ్॥
౧౯॥శాస్త్రప్రామాణ్యసూక్ష్మంతువిధింపిండస్యసంస్మరన్। తతోదర్భేషుతత్సర్వమదదంభరతర్షభ॥ ౨౦ ॥ శాస్త్రమార్గానుసారేణతద్విద్ధిమను
జర్షభ। తతస్సోంతర్హితోబాహుఃపితుర్మమనరాధిప॥౨౧॥ తతోమేదర్శయామాసుఃస్వప్నాంతేపితరస్తథా। ప్రీయమాణాస్తుమామూచుఃప్రీతాః
స్మభరతర్షభ॥ ౨౨॥ విజ్ఞానేనతవానేనయన్నముహ్యసిధర్మతః। త్వయాహికుర్వతాశాస్త్రంప్రమాణమిహపార్థివ॥ ౨౩ ॥ ఆత్మాధర్మఃశ్రుతంవే
దాఃపితరశ్చర్షిభిఃసహ। సాక్షాత్పితామహోబ్రహ్మాగురవోథప్రజాపతిః॥ ౨౪ ॥ ప్రమాణముపనీతావైస్థితిశ్చనవిచాలితా। తదిదంసమ్యగారబ్ధం
త్వయాద్యభరతర్షభ॥ ౨౫॥ కింతుభూమేర్గవాంచార్థేసువర్ణందీయతామితి। ఏవంవయంచధర్మజ్ఞసర్వేచాస్మత్పితామహాః॥౨౬॥పావితావై
భవిష్యంతిపావనంపరమంహితత్। దశపూర్వాన్దశైవాన్యాంస్తథాసంతారయంతివై॥ ౨౭॥ సువర్ణంయేప్రయచ్ఛంతిఏవంమత్పితరోబ్రువన్। త
తోహంవిస్మితోరాజన్ప్రతిబుద్ధోవిశాంపతే॥ ౨౮॥ సువర్ణదానేకరవంమతించభరతర్షభ। ఇతిహాసమిమంచాపిశృణురాజన్పురాతనమ్॥ ౨౯॥జా
మదగ్న్యంప్రతివిభోధన్యమాయుష్యమేవచ। జామదగ్న్యేననరామేణతీవ్రరోషాన్వితేనవై ॥ ౩౦ ॥ త్రిఃసప్తకృత్వఃపృథివీకృతానిఃక్షత్రియాపురా। త
తోజిత్వామహింకృత్స్నాంరామోరాజీవలోచనః॥౩౧॥ ఆజహారక్రతుంవీరోబ్రహ్మక్షత్రేణపూజితమ్। వాజిమేధంమహారాజసర్వకామసమన్వితమ్
౩౨॥ పావనంసర్వభూతానాంతేజోద్యుతివివర్ధనమ్। విపాప్మాసచతేజస్వీతేనక్రతుఫలేనచః ౩౩॥ నైవాత్మనోథలఘుతాంజామదగ్న్యోభ్యగ
చ్ఛత। సతుక్రతువరేణేష్ట్వామహాత్మాదక్షిణావతా ॥ ౩౪ ॥ పప్రచ్ఛాగమసంపన్నానృషీన్దేవాంశ్చభార్గవః। పావనంయత్పరంనౄణాముగ్రే
కర్మణివర్తతామ్॥ ౩౫॥ తదుచ్యతాంమహాభాగాఇతిజాతఘృణోబ్రవీత్। ఇత్యుక్తావేదశాస్త్రజ్ఞాస్తమూచుస్తేమహర్షయః॥ ౩౬॥ రామవిప్రాః

సత్క్రియంతాం వేదప్రామాణ్యదర్శనాత్। భూయశ్చ విప్రర్షిగణాః ప్రష్టవ్యాః పావనం ప్రతి॥ ౩౭ ॥ తే యద్బ్రూయుర్మహాప్రాజ్ఞాస్తచ్చైవ సము
దాచర। తతో వసిష్ఠం దేవర్షిమగస్త్యమథ కాశ్యపమ్ ॥ ౩౮ ॥ తమేవార్థం మహాతేజాః పప్రచ్ఛ భృగునందనః। జాతా మతిర్మే విప్రేంద్రాః కథం పూ
యేయమిత్యుత॥ ౩౯॥ కేన వా కర్మయోగేన ప్రదానేనేహ కేన వా। యది వోఽనుగ్రహకృతా బుద్ధిర్మాం ప్రతి సత్తమాః॥ ప్రబ్రూత పావనం కిం మే భవేదితి త
పోధనాః॥ ౪౦॥ ఋషయః॥ గాశ్చ భూమిం చ విత్తం చ దత్త్వేహ భృగునందన। పాపకృత్పూయతే మర్త్య ఇతి భార్గవ శుశ్రుమ॥ ౪౧॥ అన్యద్దానం తు విప్ర
ర్షే శ్రూయతాం పావనం మహత్। దివ్యమత్యద్భుతాకారమపత్యం జాతవేదసః॥ ౪౨ ॥ దగ్ధ్వా లోకాన్పురా వీర్యాత్సంభూతమితి నః శ్రుతమ్ । సువ
ర్ణమితి విఖ్యాతం తద్దదత్సిద్ధిమేష్యసి॥ ౪౩॥ తతోఽబ్రవీద్వసిష్ఠస్తం భగవాన్సంశితవ్రతః। శృణు రామ యథోత్పన్నం సువర్ణమనలప్రభమ్ ॥ ౪౪॥ ఫలం
దాస్యతి తే యత్తు దానే పరమిహోచ్యతే। సువర్ణం యచ్చ యస్మాచ్చ యథా చ గుణవత్తరమ్॥ ౪౫॥ తన్నిబోధ మహాబాహో సర్వం నిగదతో మమ
అగ్నీషోమాత్మకమిదం సువర్ణం విద్ధి నిశ్చయమ్॥ ౪౬॥ అజోఽగ్నిర్వరుణో మేషః సూర్యోఽశ్వ ఇతి దర్శితమ్। కుంజరాశ్చ స్మృతా నాగా మహిషాశ్చాసురా
ఇతి॥ ౪౭॥ కుక్కుటాశ్చ వరాహాశ్చ రాక్షసా భృగునందన। ఇడా గావః పయః సోమో భూమిరిత్యేవ చ స్మృతిః॥ ౪౮॥ జగత్సర్వం చ నిర్మథ్య తేజోరాశిః స
ముత్థితః। సువర్ణమేభ్యో విప్రర్షే రత్నం పరమనుత్తమమ్॥ ౪౯॥ ఏతస్మాత్కారణాద్దేవా గంధర్వోరగరాక్షసాః। మనుష్యాశ్చ పిశాచాశ్చ ప్రయతా
ధారయంతి తత్॥ ౫౦॥ మకుటైరంగదయుతైరలంకారైః పృథగ్విధైః। సువర్ణవికృతైస్తత్ర విరాజంతే భృగూత్తమ॥ ౫౧॥ తస్మాత్సర్వపవిత్రేభ్యః పవిత్రం
పరమం స్మృతమ్। భూమేర్గోభ్యోఽథ రత్నేభ్యస్తద్విద్ధి మనుజర్షభ ॥ ౫౨ ॥ పృథివీం గాశ్చ దత్త్వేహ యచ్చాన్యదపి కించన। విశిష్యతే సువర్ణస్య దా
నం పరమకం విభో॥ ౫౩॥ అక్షయం పావనం చైవ సువర్ణమమరద్యుతే। ప్రయచ్ఛ ద్విజముఖ్యేభ్యః పావనం హ్యేతదుత్తమమ్ ॥ ౫౪ ॥ సువర్ణమే
వ సర్వాసు దక్షిణాసు విధీయతే। సువర్ణం యే ప్రయచ్ఛంతి సర్వదాస్తే భవంత్యుత॥ ౫౫॥ .... *
దేవతాస్తే ప్రయచ్ఛంతి యే సువర్ణం దదత్యథ। అగ్నిర్హి దేవతాః సర్వాః సువర్ణం చ తదాత్మకమ్ ॥ ౫౬ ॥ తస్మాత్సువర్ణం దదతా దత్తాః సర్వాః స్మ దే
వతాః। భవంతి పురుషవ్యాఘ్ర న హ్యతః పరమం విదుః॥ ౫౭॥ భూయ ఏవ తు మాహాత్మ్యం సువర్ణస్య నిబోధ మే। గదతో మమ విప్రర్షే సర్వశస్త్రభృతాం
వర॥ ౫౮॥ మయా శ్రుతమిదం పూర్వం పురాణే భృగునందన । ప్రజాపతేః కథయతో యథాన్యాయం తు తస్య వై॥ ౫౯ ॥ శూలపాణేర్భగవతో రుద్రస్య చ
మహాత్మనః। గిరౌ హిమవతి శ్రేష్ఠే తదా భృగుకులోద్వహ ॥ ౬౦ ॥ దేవ్యా వివాహే నిర్వృత్తే రుద్రాణ్యా భృగునందన। సమాగమే భగవతో దేవ్యా సహ మ
హాత్మనః॥ ౬౧॥ తతః సర్వే సముద్విగ్నా దేవా రుద్రముపాగమన్। తే మహాదేవమాసీనం దేవీం చ వరదాముమామ్॥ ౬౨॥ ప్రసాద్య శిరసా సర్వే రుద్రమూ
చుర్భృగూద్వహ। అయం సమాగమో దేవ దేవ్యా సహ తవానఘ॥ ౬౩॥ తపస్వినస్తపస్విన్యా తేజస్విన్యాతితేజసః । అమోఘతేజాస్త్వం దేవ దేవీ చే
యముమా తథా॥ ౬౪॥ అపత్యం యువయోర్దేవ బలవద్భవితా విభో। తన్నూనం త్రిషు లోకేషు న కించిచ్ఛేషయిష్యతి॥ ౬౫॥ తదేభ్యః ప్రణతేభ్యస్త్వం దేవే
భ్యః పృథులోచన। వరం ప్రయచ్ఛ లోకేశ త్రైలోక్యహితకామ్యయా॥ ౬౬॥ అపత్యార్థం నిగృహ్ణీష్వ తేజః పరమకం విభో । త్రైలోక్యసారౌ హి యు
వాం లోకం సంతాపయిష్యథః॥ ౬౭ ॥ తదపత్యం హి యువయోర్దేవానభిభవేద్ధ్రువమ్ । న హి తే పృథివీ దేవీ న చ ద్యౌర్న దివం విభో॥ ౬౮॥ నేదం ధారయి
తుం శక్తాః సమస్తా ఇతి నో మతిః। తేజః ప్రభావనిర్దగ్ధం తస్మాత్సర్వమిదం జగత్ ॥ ౬౯ ॥ తస్మాత్ప్రసాదం భగవన్కర్తుమర్హసి నః ప్రభో। న దేవ్యాం

సంభవేత్పుత్రో భవతః సురసత్తమ॥ ౭౦॥ ధైర్యాద్దేవ నిగృహ్ణీష్వ తేజోజ్వలితముత్తమమ్। ఇతి తేషాం కథయతాం భగవాన్ గోవృషధ్వజః॥ ౭౧॥ ఏవమ
స్త్వితి దేవాంస్తాన్ విప్రర్షే ప్రత్యభాషత । ఇత్యుక్త్వా చోర్ధ్వమనయ ద్రేతో వృషభవాహనః ॥ ౭౨ ॥ ఊర్ధ్వరేతాస్సమభవత్తతః ప్రభృతి చాపి సః।
రుద్రాణీ తు తతః క్రుద్ధా ప్రజోచ్ఛేదే తథాకృతే ॥ ౭౩ ॥ దేవానథాబ్రవీత్తత్ర స్త్రీభావాత్పరుషం వచః । యస్మాదపత్యకామో వై భర్తా మే వినివర్తితః॥
౭౪॥ తస్మాత్సర్వే సురా యూయ మనపత్యా భవిష్యథ। ప్రజోచ్ఛేదో మమ కృతో యస్మాద్యుష్మాభిరద్య వై॥ ౭౫ ॥ తస్మాత్ప్రజా వః ఖగమాస్సర్వేషాం న
భవిష్యతి। పావకస్తు న తత్రాసీచ్ఛాపకాలే భృగూద్వహ॥ ౭౬॥ దేవా దేవ్యాస్తథా శాపాదనపత్యాస్తథాభవన్ । రుద్రస్తు తేజో ప్రతిమం ధారయామా
స వై తదా॥ ౭౭॥ ప్రస్కన్నం తు తతస్తస్మాత్ కించిత్తత్రాపతద్భువి। ఉత్పపాత తదా వహ్నౌ వవృధే చాద్భుతోపమమ్॥ ౭౮॥ తేజస్తేజసి సంయుక్తమాత్మ
యోనిత్వమాగతమ్। ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు దేవాః శక్రపురోగమాః॥ ౭౯॥ అసురస్తారకో నామ తేన సంతాపితా భృశమ్। ఆదిత్యా వసవో రుద్రా మరుతోథా
శ్వినావపి॥ ౮౦॥ సాధ్యాశ్చ సర్వే సంత్రస్తా దైతేయస్య పరాక్రమాత్। స్థానాని దేవతానాం హి విమానాని పురాణి చ॥ ౮౧॥ ఋషీణాం చాశ్రమాశ్చై
వ బభూవురసురైర్హృతాః। తే దీనమనసః సర్వే దేవతా ఋషయశ్చ యే॥ ప్రజగ్ముః శరణం దేవం బ్రహ్మాణమజరం విభుమ్॥ ౮౨॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత - అనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మే కథనే సువర్ణోత్పత్తౌ- చతురశీతితమోధ్యాయః-

దేవాః॥ అసురస్తారకో నామ త్వయాదత్తవరః ప్రభో। సురానృషీంశ్చ క్లిశ్నాతి వధస్తస్య విధీయతామ్॥ ౧॥ తస్మాద్భయం సముత్పన్నమస్మాకం వై పితా
మహ। పరిత్రాయస్వ నో దేవ న హ్యన్యా గతిరస్తి నః ॥ ౨ ॥ బ్రహ్మా ॥ సమోహం సర్వభూతానామధర్మం నేహ రోచయే । హన్యతాం తారకః క్షిప్రం
సురర్షిగణబాధితా॥౩॥ వేదా ధర్మాశ్చ నోచ్ఛేదం గచ్ఛేయుః సురసత్తమాః । విహితం పూర్వమేవాత్ర మయా వై వ్యేతు వో జ్వరః॥౪॥ దేవాః ॥ వర
దానాద్భగవతో దైతేయో బలగర్వితః। దేవైర్న శక్యతే హంతుం స కథం ప్రశమం వ్రజేత్ ॥ ౫॥ స హి నైవ స్మ దేవానాం నాసురాణాం న రక్షసామ్ । వధ్య
స్స్యామితి జగ్రాహ వరం త్వత్తః పితామహ॥ ౬॥ దేవాశ్చ శప్తా రుద్రాణ్యా ప్రజోచ్ఛేదే పురా కృతే। న భవిష్యతి వోపత్యమితి సర్వే జగత్పతే॥౭ ॥ బ్రహ్మా ॥
హుతాశనో న తత్రాసీచ్ఛాపకాలే సురోత్తమాః । స ఉత్పాదయితాపత్యం వధాయ త్రిదశద్విషామ్॥ ౮॥ తద్వై సర్వానతిక్రమ్య దేవదానవరాక్షసాన్॥
మనుష్యానథ గంధర్వాన్నాగానథ చ పక్షిణః॥౯॥ అస్త్రేణామోఘపాతేన శక్త్యా తం ఘాతయిష్యతి యతో వో భయముత్పన్నం యే చాన్యే సురశత్రవః॥౧౦॥
సనాతనో హి సంకల్పః కామ ఇత్యభిధీయతే। రుద్రస్య రేతః ప్రస్కన్నమగ్నౌ నిపతితం చ యత్ ॥ ౧౧॥ తత్తేజోగ్నిర్మహద్భూతం ద్వితీయమివ పావకమ్।
వధార్థం దేవశత్రూణాం గంగాయాం జనయిష్యతి॥ ౧౨॥ స తు నావాప తం శాపం నష్టః స హుతభుక్ తదా। తస్మాద్వో భయహృద్దేవాః సముత్పత్స్యతి పా
వకిః॥ ౧౩॥ అన్విష్యతాం వై జ్వలనస్తథా చాద్య నియుజ్యతామ్। తారకస్య వధోపాయః కథితో వై మయానఘాః॥ ౧౪॥ న హి తేజస్వినాం శాపాస్తేజస్సు
ప్రభవంతి వై। బలాన్యతిబలం ప్రాప్య దుర్బలాని భవంతి వై॥ ౧౫॥ హన్యాదవధ్యాన్ వరదానపి చైవ తపస్వినః । సంకల్పాభిరుచిః కామః సనాతనతమో
భవత్ ॥ ౧౬॥ జగత్పతిరనిర్దేశ్యః సర్వగః సర్వభావనః । హృచ్ఛయః సర్వభూతానాం జ్యేష్ఠో రుద్రాదపి ప్రభుః ॥ ౧౭॥ అన్విష్యతాం స తు క్షిప్రం తేజో
రాశిర్హుతాశనః। స వో మనోగతం కామం దేవః సంపాదయిష్యతి॥ ౧౮॥ ఏతద్వాక్యముపశ్రుత్య తతో దేవా మహాత్మనః । జగ్ముః సంసిద్ధసంకల్పాః ప
ర్యేషంతో విభావసుమ్॥ ౧౯॥ తతస్త్రైలోక్యమృషయో వ్యచిన్వంత సురైః సహ। కాంక్షంతో దర్శనం వహ్నేస్సర్వే తద్గతమానసాః ॥ ౨౦॥ పరేణ తప
సా యుక్తాః శ్రీమంతో లోకవిశ్రుతాః। లోకానను చరన్ సిద్ధాః సర్వ ఏవ భృగూత్తమః॥ ౨౧॥ నష్టమాత్మని సంలీనం నాధిజగ్ముర్హుతాశనమ్। తతః సంజాత

సంత్రాసానగ్నేర్దర్శనలాలసాః ॥ ౨౨ ॥ జలేచరః క్లాంతమనాస్తేజసాగ్నేః ప్రదీపితః । ఉవాచ దేవాన్మండూకో రసాతలతలోత్థితః ॥ ౨౩ ॥ రసాతలత
లే దేవా వసత్యగ్నిరితి ప్రభో । సంతాపాదిహ సంప్రాప్తః పావకప్రభవాదహమ్ ॥ ౨౪ ॥ స సంసుప్తో జలే దేవా భగవాన్హవ్యవాహనః । అపః సంసృజ్య
తేజోభిస్తేన సంతాపితా వయమ్ ॥ ౨౫ ॥ తస్య దర్శనమిష్టం వో యది దేవా విభావసోః । తత్రైనమధిగచ్ఛధ్వం కార్యం వో యది వహ్నినా ॥ ౨౬ ॥ గమ్యతాం
సాధయిష్యామో వయం హ్యగ్నిభయాత్సురాః । ఏతావదుక్త్వా మండూకస్త్వరితో జలమావిశత్ ॥ ౨౭ ॥ హుతాశనస్తు బుబుధే మండూకస్య చ పైశునమ్ ।
శశాప స తమాసాద్య న రసాన్వేత్స్యసీతి వై ॥ ౨౮ ॥ తం వై సంయుజ్య శాపేన మండూకం త్వరితో యయౌ । అన్యత్ర వాసాయ విభుర్న చాత్మానమదర్శ
యత్ ॥ ౨౯ ॥ దేవాస్త్వనుగ్రహం చక్రుర్మండూకానాం భృగూత్తమ । యత్తచ్ఛృణు మహాబాహో గదతో మమ సర్వశః ॥ ౩౦ ॥ అగ్నిశాపాదజిహ్వా
పి రసజ్ఞానబహిష్కృతాః । సరస్వతీం బహువిధాం యూయముచ్చారయిష్యథ ॥ ౩౧ ॥ బిలవాసగతాంశ్చైవ నిరాహారానచేతసః । గతాసూనపి సంశు
ష్కాన్భూమిః సంధారయిష్యతి ॥ ౩౨ ॥ తమోగతాయామపి వై నిశాయాం విచరిష్యథ । ఇత్యుక్త్వా తాంస్తతో దేవాః పునరేవ మహీమిమామ్ ॥ ౩౩ ॥
పరీయుర్జ్వలనస్యార్థే న చావిందన్హుతాశనమ్ । అథ తాన్ద్విరదః కశ్చిత్సురేంద్రద్విరదోపమః ॥ ౩౪ ॥ అశ్వత్థస్థోఽగ్నిరిత్యేవమాహ దేవాన్భృగూద్వ
హ । శశాప జ్వలనః సర్వాన్ద్విరదాన్క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౩౫ ॥ ....*
ప్రతీపా భవతాం జిహ్వా భవిత్రీతి భృగూద్వహ । ఇత్యుక్త్వా నిస్సృతోఽశ్వత్థాదగ్నిర్వారణసూచితః ॥ ౩౬ ॥ ప్రవివేశ శమీగర్భమథ వహ్నిస్సుషుప్సయా । ఆ
నుగ్రహం తు నాగానాం యం చక్రుశ్శృణు తం ప్రభో ॥ ౩౭ ॥ దేవా భృగుకులశ్రేష్ఠ ప్రీత్యా సత్యపరాక్రమాః ॥ ౩౮ ॥ దేవా ఊచుః ॥ ప్రతీపయా జిహ్వయాపి
సర్వాహారం కరిష్యథ । వాచం చోచ్చారయిష్యధ్వముచ్చైరవ్యంజితాక్షరామ్ ॥ ౩౯ ॥ ఇత్యుక్త్వా పునరేవాగ్నిమనుసస్రుర్దివౌకసః । అశ్వత్థాన్నిస్సృ
తశ్చాగ్నిః శమీగర్భముపావిశత్ ॥ ౪౦ ॥ శుకేన ఖ్యాపితో విప్ర తం దేవాస్సముపాద్రవన్ । శశాప శుకమగ్నిస్తు వాగ్విహీనో భవిష్యసి ॥ ౪౧ ॥ జిహ్వామా
వర్తయామాస తస్యాపి హుతభుక్తదా । దృష్ట్వా తు జ్వలనం దేవాశ్శుకమూచుర్దయాన్వితాః ॥ ౪౨ ॥ భవితా న త్వమత్యంతం శుకత్వే నష్టవాగితి । ఆవృ
త్తజిహ్వస్య సతో వాక్యం కాంతం భవిష్యతి ॥ ౪౩ ॥ బాలస్యేవ ప్రవృద్ధస్య కలమవ్యక్తమద్భుతమ్ । ఇత్యుక్త్వా తం శమీగర్భే వహ్నిమాలక్ష్య దేవతాః ॥ ౪౪ ॥
తదేవాయతనం చక్రుః పుణ్యం సర్వక్రియాస్వపి । తతః ప్రభృతి చాప్యగ్నిః శమీగర్భేషు దృశ్యతే ॥ ౪౫ ॥ ఉత్పాదనే తథోపాయమధిజగ్ముశ్చ మానవాః । ఆ
పో రసాతలే యాస్తు సంస్పృష్టాశ్చిత్రభానునా ॥ ౪౬ ॥ తాః పర్వతప్రస్రవణైరూష్మాణం ముంచంతి భార్గవ । పావకేనాధిశయతా సంతప్తాస్తస్య తేజసా ॥
౪౭ ॥ అథాగ్నిర్దేవతా దృష్ట్వా బభూవ వ్యథితస్తదా । కిమాగమనమిత్యేవం తానపృచ్ఛత పావకః ॥ ౪౮ ॥ తమూచుర్విబుధాస్సర్వే తే చైవ పరమర్షయః ।
త్వాం నియోక్ష్యామహే కార్యే తద్భవాన్కర్తుమర్హతి ॥ ౪౯ ॥ కృతే చ తస్మిన్భవితా తవాపి సుమహాన్గుణః ॥ ౫౦ ॥ అగ్నిరువాచ ॥ బ్రూత యద్భవతాం
కార్యం కర్తాస్మి తదహం సురాః । భవతాం తు నియోజ్యోఽస్మి మా వోఽత్రాస్తు విచారణా ॥ ౫౧ ॥ దేవా ఊచుః ॥ అసురస్తారకో నామ బ్రహ్మణో వరదర్పితః । అ
స్మాన్ప్రబాధతే వీర్యాద్వధస్తస్య విధీయతామ్ ॥ ౫౨ ॥ ఇమాన్దేవగణాంస్తాత ప్రజాపతిగణాంస్తథా । ఋషీంశ్చాపి మహాభాగ పరిత్రాయస్వ పావ
క ॥ ౫౩ ॥ అపత్యం తేజసా యుక్తం ప్రవీరం జనయ ప్రభో । యద్భయం నోఽసురాత్తస్మాన్నాశయేద్ధవ్యవాహన ॥ ౫౪ ॥ శప్తానాం నో మహాదేవ్యా నాన్యద
స్తి పరాయణమ్ । అన్యత్ర భవతో వీర్యాత్తస్మాత్త్రాయస్వ నః ప్రభో ॥ ౫౫ ॥ ఇత్యుక్తస్స తథేత్యుక్త్వా భగవాన్హవ్యవాహనః । జగామాథ దురాధర్షాం
గంగాం భాగీరథీం ప్రతి ॥ ౫౬ ॥ తయా చాప్యభవన్మిశ్రో గర్భం చాస్యాదధే తదా । వవృధే స తదా గర్భః కక్షే కృష్ణగతిర్యథా ॥ ౫౭ ॥ సా తేజసాస్య దేవస్య

గంగా విహ్వలచేతనా। సంతాపమగమత్తీవ్రం సా సోఢుం న శశాక హ॥ ౪౮॥ ఆహితే జ్వలనేనాథ గర్భే తేజస్సమన్వితే । గంగాయామసురః కశ్చిద్భైర
వం నాదమానదత్ ॥ ౪౯॥ అబుద్ధిపతితేనాథ నాదేన విపులేన సా। విత్రస్తోద్భ్రాంతనయనా గంగా విహ్వలలోచనా॥ ౫౦ ॥ విసంజ్ఞా నాశకద్గర్భం వోఢుమా
త్మానమేవ చ। సా తు తేజఃపరీతాంగీ కంపయంతీవ జాహ్నవీ॥ ౫౧॥ ఉవాచ జ్వలనం విప్ర తదా గర్భబలోద్ధతా । న తే శక్తాస్మి భగవంస్తేజసోఽస్య విధారణే ॥
౫౨॥ విమూఢాస్మి కృతానేన న మే స్వాస్థ్యం యథా పురా । విహ్వలా చాస్మి భగవంశ్చేతో నష్టం చ మేఽనఘ॥ ౫౩॥ ధారణే నాస్య శక్తాహం గర్భస్య తపతాం
వర। ఉత్స్రక్ష్యేఽహమిమం దుఃఖాన్న తు కామాత్కథంచన॥ ౫౪॥ న తేజసోఽస్తి సంస్పర్శో మమ దేవ విభావసో। ఆపదర్థే హి సంబంధః సుసూక్ష్మోఽపి మహా
ద్యుతే॥ ౫౫॥ యదత్ర గుణసంపన్నమితరద్వా హుతాశన। త్వయ్యేవ తదహం మన్యే ధర్మాధర్మౌ చ కేవలౌ॥ ౫౬ ॥ తాముమువాచ తతో వహ్నిర్ధార్య
తాం ధార్యతామితి। గర్భో మత్తేజసా యుక్తో మహాగుణఫలోదయః॥ ౫౭॥ శక్తా హ్యసి మహీం కృత్స్నాం వోఢుం ధారయితుం తథా। న హి తే కించిదప్రాప్య
మన్యతో ధారణాదృతే॥ ౫౮॥ సా వహ్నినా వార్యమాణా దేవైరపి సరిద్వరా । సముత్ససర్జ తం గర్భం మేరౌ గిరివరే తదా॥ ౫౯॥ సమర్థా ధారణే చా
పి రుద్రతేజఃప్రధర్షితా । నాశకత్తం తదా గర్భం సంధారయితుమోజసా॥ ౬౦॥ సా సముత్సృజ్య తం దుఃఖాద్దీప్తవైశ్వానరప్రభమ్। దర్శయామాస
చాగ్నిస్తాం తదా గంగాం భృగూద్వహ ॥ ౬౧॥ పప్రచ్ఛ సరితాం శ్రేష్ఠాం కచ్చిద్గర్భస్సుఖోదయః। కీదృగ్వర్ణోఽపి వా దేవి కీదృగ్రూపశ్చ దృశ్యతే॥ ౬౨॥ తే
జసా కేన వా యుక్తః సర్వమేతద్బ్రవీహి మే॥ ౬౩॥ గంగోవాచ॥ జాతరూపస్స గర్భో వై తేజసా త్వమివానఘ। సువర్ణో విమలో దీప్తః పర్వతం చావ
భాసయత్ ॥ ౬౪॥ పద్మోత్పలవిమిశ్రాణాం హ్రదానామివ శీతలః। గంధోఽస్య స కదంబానాం తుల్యో వై తపతాం వర॥ ౬౫॥ తేజసా తస్య గర్భస్య భాస్క
రస్యేవ రశ్మిభిః। యద్ద్రవ్యం పరిసంసృష్టం పృథివ్యాం పర్వతేషు చ॥ ౬౬॥ తత్సర్వం కాంచనీభూతం సమంతాత్ప్రత్యదృశ్యత । పర్యధావత శైలాంశ్చ
నదీః ప్రస్రవణాని చ ॥ ౬౭॥ వ్యాదీపయంస్తేజసా చ త్రైలోక్యం సచరాచరమ్। ఏవంరూపస్స భగవన్ పుత్రస్తే హవ్యవాహన ॥ ౬౮ ॥ సూర్యవైశ్వానరస
మః కాంత్యా సోమ ఇవాపరః। ఏవముక్త్వా తు సా దేవీ తత్రైవాంతరధీయత॥ ౬౯॥ పావకశ్చాపి తేజస్వీ కృత్వా కార్యం దివౌకసామ్। జగామేష్టం తతో దే
శం తదా భార్గవనందన॥ ౭౦॥ ఏతైః కర్మగుణైర్లోకే నామాగ్నేః పరిగీయతే। హిరణ్యరేతా ఇతి వై ఋషిభిర్విబుధైస్తథా॥ ౭౧॥ పృథివీ చ తదా దేవీ
ఖ్యాతా వసుమతీతి వై। స తు గర్భో మహాతేజా గాంగేయః పావకోద్భవః॥ ౭౨ ॥ దివ్యం శరవణం ప్రాప్య వవృధేఽద్భుతదర్శనః। దదృశుః కృత్తికాస్తం తు
బాలార్కసదృశద్యుతిమ్॥ ౭౩ ॥ పుత్రం చైతాశ్చ తం బాలం పుపుషుః స్తన్యవిస్రవైః। తతస్స కార్తికేయత్వమవాప పరమద్యుతిః॥ ౭౪॥ స్కన్నత్వాత్
స్కందతాం చాపి గుహావాసాద్గుహోఽభవత్ । ఏవం సువర్ణముత్పన్నమపత్యం జాతవేదసః॥ ౭౫॥ తత్ర జాంబూనదం శ్రేష్ఠం దేవానామపి భూషణమ్।
తతః ప్రభృతి చాప్యేతజ్జాతరూపముదాహృతమ్॥ ౭౬॥ రత్నానాముత్తమం రత్నం భూషణానాం తథోత్తమమ్। పవిత్రం చ పవిత్రాణాం మంగళానాం చ మం
గళమ్॥ ౭౭॥ యత్సువర్ణం స భగవానగ్నిరీశః ప్రజాపతిః । పవిత్రాణాం పవిత్రం హి కనకం ద్విజసత్తమ ॥ ౭౮ ॥ అగ్నీషోమాత్మకం చైవ జాతరూపముదా
హృతమ్॥ ౭౯॥ వసిష్ఠః॥ అపి చేదం పురా రామ శ్రుతం మే బ్రహ్మదర్శనమ్ । పితామహస్య యద్వృత్తం బ్రహ్మణః పరమాత్మనః॥ ౮౦ ॥ దేవస్య మహతస్తా
త వారుణీం బిభ్రతస్తనుమ్। ఐశ్వర్యే వారుణే రామ రుద్రస్యేశస్య వై ప్రభోః॥ ౮౧॥ ఆజగ్ముర్మునయస్సర్వే దేవాశ్చాగ్నిపురోగమాః। యజ్ఞాంగాని చ స
ర్వాణి వషట్కారశ్చ మూర్తిమాన్॥ ౮౨॥ మూర్తిమంతి చ సామాని యజూంషి చ సహస్రశః। ఋగ్వేదశ్చాగమత్తత్ర పదక్రమవిభూషితః॥ ౮౩॥ లక్షణా
ని స్వరాస్స్తోమా నిరుక్తం సురపంక్తయః। ఓంకారశ్చావసన్నేత్రే నిగ్రహప్రగ్రహౌ తథా॥ ౮౪॥ వేదాశ్చ సోపనిషదో విద్యా సావిత్ర్యథాపి చ। భూతం భవ్యం

భవిష్యంచ దధార భగవాన్ శివః॥ ౯౫॥ సంజుహావాత్మనాత్మానం స్వయమేవ తదా ప్రభో। యజ్ఞంచ శోభయామాస బహురూపం పినాకధృత్॥ ౯౬॥
ద్యౌర్నభః పృథివీం ఖంచ తథా చైవైష భూపతిః। సర్వవిఘ్నేశ్వరః శ్రీమానేష చాపి విభావసుః॥ ౯౭॥ ఏష బ్రహ్మా శివో రుద్రో వరుణోఽగ్నిః ప్రజాపతిః। కీర్త్యతే
భగవాన్ దేవః సర్వభూతపతిశ్శివః॥ ౯౮॥ తస్య యజ్ఞః పశుపతేస్తపః క్రతవ ఏవ చ। దీక్షా దీప్తవ్రతా దేవీ దిశశ్చ సదిగీశ్వరాః॥ ౯౯॥ దేవపత్న్యశ్చ క
న్యాశ్చ దేవానాం చైవ మాతరః। ఆజగ్ముస్సహితాస్తత్ర తదా భృగుకులోద్వహ॥ ౧౦౦॥ యజ్ఞం పశుపతేః ప్రీతా వరుణస్య మహాత్మనః। స్వయంభువస్తు
తా దృష్ట్వా రేతస్సమపతద్భువి॥ ౧౦౧॥ తస్య శుక్రస్య విష్యందాత్పాంసూన్ సంగృహ్య భూమితః। ప్రాస్యత్పూషా కరాభ్యాం వై తస్మిన్నేవ హుతాశనే॥
౧౦౨॥ తతస్తస్మిన్ సంప్రవృత్తే సత్రే జ్వలితపావకే। బ్రహ్మణో జుహుతస్తత్ర ప్రాదుర్భావో బభూవ హ॥ ౧౦౩॥ స్కన్నమాత్రంచ తచ్ఛుక్రం స్రువేణ
పరిగృహ్య సః। ఆజ్యవన్మంత్రతశ్చాపి సోఽజుహోద్భృగునందన॥ ౧౦౪॥ తతస్తు జనయామాస భూతగ్రామంచ వీర్యవాన్। తస్య తత్తేజసస్తస్మాజ్జజ్ఞే
లోకేషు తైజసమ్॥ ౧౦౫॥ తమసస్తామసా భావా వ్యాపి సత్త్వం తథోభయమ్। స గుణస్తైజసో నిత్యస్తస్య చాకాశమేవ చ॥ ౧౦౬॥ సర్వభూతేషు చ తథా
సత్త్వం తేజస్తథోత్తమమ్। శుక్రే హుతేఽగ్నౌ తస్మింస్తు ప్రాదురాసంస్త్రయః ప్రభో॥ ౧౦౭॥ పురుషా వపుషా యుక్తాః స్వైః స్వైః ప్రసవజైర్గుణైః॥
భృగిత్యేవ భృగుః పూర్వమంగారేభ్యోఽంగిరాభవత్॥ ౧౦౮॥ అంగారసంశ్రయాచ్చైవ కవిరిత్యపరోభవత్। సహ జ్వాలాభిరుత్పన్నో భృగుస్తస్మా
ద్భృగుః స్మృతః॥ ౧౦౯॥ మరీచిభ్యో మరీచిస్తు మారీచః కశ్యపో హ్యభూత్। అంగారేభ్యోఽంగిరాస్తాత వాలఖిల్యాః కుశోచ్చయాత్॥ ౧౧౦॥ అత్రైవాత్రే
తి చ విభో జాతమత్రింవదంత్యపి। తథా భస్మవ్యపోహేభ్యో బ్రహ్మర్షిగణసమ్మితాః॥ ౧౧౧॥ వైఖానసాస్సముత్పన్నాస్తపఃశ్రుతగుణేప్సవః। అశ్రుతో
స్య సముత్పన్నావశ్వినౌ రూపసమ్మతౌ॥ ౧౧౨॥ శేషాః ప్రజానాంపతయః స్రోతోభ్యస్తస్య జజ్ఞిరే। ఋషయో రోమకూపేభ్యః స్వేదాచ్ఛందో బలాన్మ
నః॥ ౧౧౩॥ ఏతస్మాత్కారణాదాహురగ్నిః సర్వాభిదేవతాః। ఋషయశ్శ్రుతసంపన్నా వేదప్రామాణ్యదర్శనాత్॥ ౧౧౪॥ యాని దారూణి తే మాసా
నిర్యాసాః పక్షసంజ్ఞితాః। అహోరాత్రా ముహూర్తాశ్చ పిత్తం జ్యోతిశ్చ వారుణమ్॥ ౧౧౫॥ రౌద్రం లోహితమిత్యాహుర్లోహితాత్కనకం స్మృ
తమ్। తన్మైత్రమితి విజ్ఞేయం ధూమాచ్చ వసవః స్మృతాః॥ ౧౧౬॥ అర్చిషో యాశ్చ తే రుద్రాస్తథాదిత్యా మహాప్రభాః। ఉద్దిష్టాస్తే తథాంగారా యే ధి
ష్ణ్యేషు దివి ష్ఠితాః॥ ౧౧౭॥ ఆదికర్తా చ లోకస్య తత్పరం బ్రహ్మ తద్ధ్రువమ్। సర్వకామదమిత్యాహుస్తద్రహస్యమువాచ హ॥ ౧౧౮॥ తతోఽబ్రవీన్మహా
దేవో వరుణః పవనాత్మకః। మమ సత్రమిదం దివ్యమహం గృహపతిస్త్విహ॥ ౧౧౯॥ త్రీణి పూర్వాణ్యపత్యాని మమ తాని న సంశయః। ఇతి జానీత ఖగమా మ
మ యజ్ఞఫలం హి తత్॥ ౧౨౦॥ అగ్నిః॥ మదంగేభ్యః ప్రసూతాని మదాశ్రయకృతాని చ। మమైవ తాన్యపత్యాని వరుణో హ్యవశాత్మకః॥ ౧౨౧॥ అథాబ్ర
వీల్లోకగురుర్బ్రహ్మా లోకపితామహః। మమైవ తాన్యపత్యాని మమ శుక్రం హుతం హి తత్॥ ౧౨౨॥ అహం కర్తా హి సత్రస్య హోతా శుక్రస్య చైవ
హ। తస్య బీజం ఫలం తస్య శుక్రం చేత్కారణం మతమ్॥ ౧౨౩॥ తతోఽబ్రువన్ దేవగణాః పితామహముపేత్య వై। కృతాంజలిపుటాస్సర్వే శిరోభిరభివంద్య చ॥
౧౨౪॥ వయంచ భగవన్ సర్వే జగచ్చ సచరాచరమ్। తవైవ ప్రసవాస్సర్వే తస్మాదగ్నిర్విభావసుః॥ ౧౨౫॥ వరుణశ్చేశ్వరో దేవో లభతాం కామమీప్సి
తమ్। నిసర్గాద్బ్రహ్మణశ్చాపి వరుణో యాదసాంపతిః॥ ౧౨౬॥ జగ్రాహ వై భృగుం పూర్వమపత్యం సూర్యవర్చసమ్। ఈశ్వరోఽంగిరసంచాగ్నేరప
త్యార్థమకల్పయత్॥ ౧౨౭॥ పితామహస్త్వపత్యం వై కవిం జగ్రాహ తత్త్వవిత్। తదా స వారుణః ఖ్యాతో భృగుః ప్రసవకర్మకృత్॥ ౧౨౮॥ ఆగ్నేయ
స్త్వంగిరాః శ్రీమాన్ కవిర్బ్రాహ్మో మహాయశాః। భార్గవాంగిరసౌ లోకే లోకసంతానలక్షణౌ॥ ౧౨౯॥ ఏతే హి ప్రసవాస్సర్వే ప్రజానాంపతయ

స్త్రియః। సర్వం సంతానమేతేషామిదమిత్యుపధారయ ॥ ౧౩౦॥ భృగోస్తు పుత్రాస్సప్తాసన్ సర్వే తుల్యా భృగోర్గుణైః। చ్యవనో వజ్రశీర్షశ్చ శుచి
రౌర్వస్తథైవ చ॥ ౧౩౧॥ శుక్రో వరేణ్యశ్చ విభుః సవనశ్చేతి సప్త తే। భార్గవా వారుణాస్సర్వే యేషాం వంశో భవానపి॥ ౧౩౨॥ అష్టౌ చాంగిరసః పుత్రా
వారుణాస్తేప్యుదాహృతాః। బృహస్పతిరుతథ్యశ్చ పయస్యశ్శాంతిరేవ చ॥ ౧౩౩॥ ఘోరో విరూపస్సంవర్తస్సుధన్వా చాష్టమస్స్మృతః। ఏతేష్టౌ వహ్ని
జాస్సర్వే జ్ఞాననిష్ఠా నిరామయాః॥ ౧౩౪॥ బ్రంహణస్తు కవేః పుత్రా వారుణాస్తేప్యుదాహృతాః। అష్టౌ ప్రసవజైర్యుక్తా గుణైర్బ్రంహవిదశ్శుభాః॥ ౧౩౫॥
కవిః కావ్యశ్చ ధృష్ణుశ్చ బుద్ధిమానుశనా తథా। భృగుశ్చ విరజాశ్చైవ కాశీ చోగ్రశ్చ ధర్మవిత్ ॥ ౧౩౬॥ అష్టౌ కవిసుతా హ్యేతే సర్వమేభిర్జగత్తతమ్।
ప్రజాపతయ ఏతే హి ప్రజా తామైరిహ ప్రజాః॥ ౧౩౭ ॥ ఏవమంగిరసశ్చైవ కవేశ్చ ప్రసవాన్వయైః। భృగోశ్చ భృగుశార్దూల వంశజైస్సంతతం జగత్॥
౧౩౮॥ వరుణశ్చాదితో విప్ర జగ్రాహ ప్రభురీశ్వరః। కవిం తాత భృగుం చాపి తస్మాత్తౌ వారుణౌ స్మృతౌ॥ ౧౩౯॥ జగ్రాహాంగిరసం దేవః శిఖీ తస్మాద్ధుతాశనః॥
తస్మాదాంగిరసా జ్ఞేయాః సర్వ ఏవ తదన్వయాః ॥ ౧౪౦॥ బ్రహ్మా పితామహః పూర్వం దేవతాభిః ప్రసాదితః। ఇమే నస్సంతరిష్యంతి ప్రజాభిర్జగతీశ్వరాః॥
౧౪౧॥ సర్వే ప్రజానాం పతయః సర్వే చాపి తపస్వినః। త్వత్ప్రసాదాదిమం లోకం తారయిష్యంతి సాంప్రతమ్॥ ౧౪౨॥ తథైవ వంశకర్తారస్తవ తేజో వివర్ధ
నాః। భవేయుర్వేదవిదుషః సర్వే చ కృతినస్తథా॥ ౧౪౩ ॥ దేవపక్షచరాస్సౌమ్యాః ప్రాజాపత్యా మహర్షయః। ప్రాప్నువంతి తపశ్చైవ బ్రహ్మచర్యం
పరం తథా॥ ౧౪౪॥ సర్వే హి వయమేతే చ తవైవ ప్రసవః ప్రభో। దేవానాం బ్రాహ్మణానాం చ త్వం హి కర్తా పితామహ॥ ౧౪౫॥ మరీచిమాదితః కృత్వా
సర్వే చైవాథ భార్గవాః। అపత్యానీతి సంప్రేక్ష్య క్షమయామ పితామహ ॥ ౧౪౬ ॥ తే త్వనేనైవ రూపేణ ప్రజనిష్యంతి వై ప్రజాః॥ స్థాపయిష్యంతి చా
త్మానం యుగాదినిధనే తథా॥ ౧౪౭॥ ఇత్యుక్తస్స తదా తైస్తు బ్రహ్మా లోకపితామహః। తథేత్యేవాబ్రవీత్ప్రీతస్తేపి జగ్ముర్యథాగతమ్॥ ౧౪౮ ॥ ఏవమేతత్పు
రావృత్తం తస్య యజ్ఞే మహాత్మనః। దేవశ్రేష్ఠస్య లోకాదౌ వారుణీం బిభ్రతస్తనుమ్ ॥ ౧౪౯॥ అగ్నిర్బ్రహ్మా పశుపతిః శర్వో రుద్రః ప్రజాపతిః। అగ్నేరప
త్యమేతద్వై సువర్ణమితి ధారణా॥ ౧౫౦॥ అగ్న్యభావే చ కుర్వంతి వహ్నిస్థానేషు కాంచనమ్। జామదగ్న్యః ప్రమాణజ్ఞో వేదశ్రుతినిదర్శనాత్ ॥ ౧౫౧॥
కుశస్తంబే జుహోత్యగ్నిం సువర్ణే తత్ర చ స్థితే। వల్మీకస్య వపాయాం చ కర్ణే చాజస్య దక్షిణే॥ ౧౫౨ ॥ శకటోర్వ్యాం పరస్యాప్సు బ్రాహ్మణస్య కరే
పి వా। హుతే ప్రీతికరీమృద్ధిం భగవాంస్తత్ర మన్యతే॥ ౧౫౩॥ తస్మాదగ్నిపరాస్సర్వే దేవతా ఇతి నః శ్రుతమ్। బ్రహ్మణో హి ప్రసూతోగ్నిరగ్నేరపి చ కాంచనమ్॥
౧౫౪॥ తస్మాద్యే వై ప్రయచ్ఛంతి సువర్ణం ధర్మదర్శినః। దేవతాస్తే ప్రయచ్ఛంతి సమస్తా ఇతి నః శ్రుతమ్॥ ౧౫౫ ॥ తస్య చాతమసో లోకా గచ్ఛతః పర
మాం గతిమ్। స్వర్లోకే రాజరాజ్యేన సోభిషిచ్యేత భార్గవ॥ ౧౫౬॥ ఆదిత్యోదయసంప్రాప్తే విధిమంత్రపురస్కృతమ్। దదాతి కాంచనం యో వై దుస్స్వ
ప్నం ప్రతిహంతి సః॥ ౧౫౭॥ దదాత్యుదితమాత్రే యస్తస్య పాప్మా విధూయతే। మధ్యాహ్నే దదతో రుక్మం హంతి పాపమనాగతమ్ ॥ ౧౫౮॥ దదాతి పశ్చి
మాం సంధ్యాం యస్సువర్ణం యతవ్రతః। బ్రహ్మవాయ్వగ్నిసోమానాం సాలోక్యముపయాతి సః॥ ౧౫౯॥ సేంద్రేషు చైవ లోకేషు ప్రతిష్ఠాం విందతే శుభామ్
ఇహ లోకే యశః ప్రాప్య శాంతపాప్మా చ మోదతే॥ ౧౬౦॥ తతస్సంపద్యతే న్యేషు లోకేష్వప్రతిమస్సదా । అనావృతగతిశ్చైవ కామచారో భవత్యుత ॥
౧౬౧॥ న చ క్షరతి తేభ్యశ్చ యశశ్చైవాప్నుతే మహత్। సువర్ణమక్షయం దత్త్వా లోకాంశ్చాప్నోతి పుష్కలాన్॥ ౧౬౨॥ యస్తు సంజనయిత్వాగ్నిమా
దిత్యోదయనం ప్రతి। దద్యాద్వై వ్రతముద్దిశ్య సర్వకామాన్ సమశ్నుతే॥ ౧౬౩॥ అగ్నిమిత్యేవ తత్ప్రాహుః ప్రదానం వై సుఖావహమ్। యథేష్టగుణసం
వృత్తం ప్రవర్తకమితి స్మృతమ్॥ ౧౬౪॥ ఏషా సువర్ణస్యోత్పత్తిః కథితా తే మయానఘ। కార్తికేయస్య చ విభో తద్విద్ధి భృగునందన॥ ౧౬౫॥ కార్తికేయ

స్తు సంవృద్ధః కాలేన మహతా తదా। దేవైస్సేనాపతిత్వేన వృతస్సేంద్రైర్భృగూద్వహ ॥౧౬॥ జఘాన తారకం చాపి దైత్యమన్యాంస్తథాసురాన్। త్రిద
శేంద్రాజ్ఞయా బ్రహ్మన్ లోకానాం హితకామ్యయా ॥౧౭॥ సువర్ణదానే చ మయా కథితాస్తే గుణా విభో। తస్మాత్సువర్ణం విప్రేభ్యః ప్రయచ్ఛ దదతాం
వర ॥౧౮॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తస్స వసిష్ఠేన జామదగ్న్యః ప్రతాపవాన్ । దదౌ సువర్ణం విప్రేభ్యో వ్యముచ్యత చ కిల్బిషాత్ ॥ ౧౯॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యా
తం సువర్ణస్య మహీపతే। ప్రదానస్య ఫలం చైవ జన్మ చాస్య యుధిష్ఠిర ॥ ౨౦॥ తస్మాత్త్వమపి విప్రేభ్యః ప్రయచ్ఛ కనకం బహు । దదత్సువర్ణం నృపతే
కిల్బిషాద్విప్రమోక్ష్యసి ॥౨౧॥ .... *

ఇతి-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే- సువర్ణోత్పత్త్యుపాఖ్యానే- పంచాశీతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ఉక్తాః పితామహేనేహ సువర్ణస్య విధానతః। విస్తరేణ ప్రదానస్య యే గుణాః శ్రుతిలక్షణాః ॥౧॥ యత్తు కారణముత్పత్తేః సువర్ణస్య ప్రకీ
ర్తితమ్ । స కథం తారకః ప్రాప్తో నిధనం తద్బ్రవీహి మే॥ ౨॥ ఉక్తం స దేవతానాం హి అవధ్య ఇతి పార్థివ । కథం తస్యాభవన్మృత్యుర్విస్తరేణ ప్రకీర్త
య॥ ౩॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం త్వత్తః కురుకులోద్వహ। కార్త్స్న్యేన తారకవధం పరం కౌతూహలం హి మే॥ ౪॥ భీష్మః॥ విపన్నకృత్యా రాజేంద్ర
దేవతా ఋషయస్తథా। కృత్తికాశ్చోదయామాసురపత్యభరణాయ వై॥ ౫॥ న దేవతానాం కాచిద్ధి సమర్థా జాతవేదసః। ఏకా హి శక్తాస్తం గర్భం
సంధారయితుమోజసా॥ ౬॥ షణ్ణాం తాసాం తతః ప్రీతః పావకో గర్భధారణాత్। స్వేన తేజోవిసర్గేణ వీర్యేణ పరమేణ చ॥ ౭॥ తాస్తు షట్కృత్తికా గ
ర్భం పుపుషుర్జాతవేదసః। షట్సు వర్త్మసు తేజోఽగ్నేః సకలం నిహితం ప్రభో॥ ౮॥ తతస్తా వర్ధమానస్య కుమారస్య మహాత్మనః। తేజసాభిపరీతాంగ్యో
న క్వచిచ్ఛర్మ లేభిరే॥ ౯॥ తతస్తేజః పరీతాంగ్యః సర్వాః కాల ఉపస్థితే। సమం గర్భం సుషువిరే కృత్తికాస్తం నరర్షభ॥ ౧౦॥ తతస్తం షడధిష్ఠానం గర్భ
మేకత్వమాగతమ్। పృథివీ ప్రతిజగ్రాహ కార్తస్వరసమీపతః ॥ ౧౧ ॥ స గర్భో దివ్యసంస్థానో దీప్తిమాన్ పావకప్రభః । దివ్యం శరవణం ప్రాప్య వవృ
ధే ప్రియదర్శనః॥ ౧౨॥ దదృశుః కృత్తికాస్తం తు బాలమర్కసమద్యుతిమ్। జాతస్నేహాశ్చ సౌహార్దాత్పుపుషుస్స్తన్యవిస్రవైః॥ ౧౩॥ అభవత్కార్తి
కేయః స త్రైలోక్యే సచరాచరే। స్కన్నత్వాత్ స్కందతాం ప్రాప్తో గుహావాసాద్గుహోఽభవత్ ॥ ౧౪॥ తతో దేవాస్త్రయస్త్రింశద్దిశశ్చ సదిగీశ్వ
రాః। రుద్రో ధాతా చ విష్ణుశ్చ యమః పూషార్యమా భగః॥ ౧౫॥ అంశో మిత్రశ్చ సాధ్యాశ్చ వాసవో వసవోఽశ్వినౌ। ఆపో వాయుర్నభశ్చంద్రో నక్షత్రా
ణి గ్రహా రవిః॥ ౧౬॥ పృథగ్భూతాని చాన్యాని యాని దేవార్పణాని వై। ఆజగ్ముస్తేఽద్భుతం ద్రష్టుం కుమారం జ్వలనాత్మజమ్॥ ౧౭॥ ఋషయస్తుష్టువుశ్చైవ
గంధర్వాశ్చ జగుస్తథా। షడాననం కుమారం తు ద్విషడక్షం ద్విజప్రియమ్॥ ౧౮॥ పీనాంసం ద్వాదశభుజం పావకాదిత్యవర్చసమ్। శయానం శరగుల్మస్థం
దృష్ట్వా దేవాః సహర్షిభిః॥ ౧౯॥ లేభిరే పరమం హర్షం మేనిరే చాసురం హతమ్ । తతో దేవాః ప్రియాణ్యస్య సర్వ ఏవ సమాహరన్ ॥ ౨౦॥ క్రీడతః క్రీ
డనీయాని దదుః పక్షిగణాంశ్చ హ । సుపర్ణస్య దదౌ పుత్రం మయూరం చిత్రబర్హిణమ్ ॥ ౨౧॥ రాక్షసాశ్చ దదుస్తస్మై వరాహమహిషావుభౌ । కుక్కు
టం చాగ్నిసంకాశం ప్రదదౌ వరుణః స్వయమ్ ॥ ౨౨॥ చంద్రమాః ప్రదదౌ మేషమాదిత్యో రుచిరాం ప్రభామ్ । గవాం మాతా చ గోదేవీ దదౌ శతసహస్రశః॥
౨౩॥ ఛాగమగ్నిర్గుణోపేతమిలా పుష్పఫలం బహు। సుధన్వా శకటం చైవ రథం చామితకూబరమ్॥ ౨౪॥ వరుణో వారుణాన్ దివ్యాన్ సగజాన్ ప్రదదౌ
శుభాన్। సింహాన్ సురేంద్రో వ్యాఘ్రాంశ్చ ద్విపానన్యాంశ్చ పక్షిణః॥ ౨౫॥ శ్వాపదాంశ్చ బహూన్ ఘోరాన్ ఛత్రాణి వివిధాని చ। రాక్షసాసురసంఘా
శ్చ అనుజగ్ముస్తమీశ్వరమ్॥ ౨౬॥ వర్ధమానం తు తం దృష్ట్వా ప్రార్థయామాస తారకః। ఉపాయైర్బహుభిర్హంతుం నాశకచ్చాపి తం విభుమ్॥ ౨౭॥
సేనాపత్యేన తం దేవాః పూజయిత్వా గుహాలయమ్। శశంసుర్విప్రకారం తం తస్మై తారకకారితమ్॥ ౨౮ ॥ స వివృద్ధో మహావీర్యో దేవసేనాపతిః ప్రభుః ॥

జఘానామోఘయాశక్త్యాదానవం తారకం గుహః॥౨౯॥ తేన తస్మిన్ కుమారేణ క్రీడతా నిహతే సురైః। సురేంద్రః స్థాపితో రాజ్యే దేవానాం పునరీశ్వరః॥౩౦॥ స సేనాపతిరేవాథ బభౌ స్కందః ప్రతాపవాన్। ఈశో గోప్తా చ దేవానాం ప్రియకృచ్ఛంకరస్య చ॥ ౩౧॥ హిరణ్యమూర్తిర్భగవానేష ఏవ చ పావకిః। సదా కుమారో దేవానాం సైనాపత్యమవాప్తవాన్॥౩౨॥ తస్మాత్సువర్ణం మంగళ్యం రత్నమక్షయముత్తమమ్। సహజం కార్తికేయస్య వహ్నేస్తేజః పరం మతమ్॥ ౩౩॥ ఏవం రామాయ కౌరవ్య వసిష్ఠోఽకథయత్పురా। తస్మాత్సువర్ణదానాయ ప్రయతస్వ నరాధిప॥ ౩౪॥ రామః సువర్ణం దత్వా హి విముక్తః సర్వకిల్బిషైః। త్రివిష్టపే మహత్ స్థానమవాపాసులభం నరైః॥౩౫॥ ....*

ఇతి దానధర్మకథనే- తారకవధోపాఖ్యానే- షడశీతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ చాతుర్వర్ణ్యస్య ధర్మాత్మన్ ధర్మాః ప్రోక్తా యథా త్వయా। తథైవ మే శ్రాద్ధవిధిం కృత్స్నం ప్రబ్రూహి పార్థివ॥౧॥ వైశంపాయనః॥ యుధిష్ఠిరేణైవముక్తో భీష్మః శాంతనవస్తదా। ఇమం శ్రాద్ధవిధిం కృత్స్నం వక్తుం సముపచక్రమే॥౨॥ భీష్మః॥ శృణుష్వావహితో రాజన్ శ్రాద్ధకర్మవిధిం శుభమ్। ధన్యం యశస్యం పుత్రీయం పితృయజ్ఞం పరంతప॥ ౩॥ దేవాసురమనుష్యాణాం గంధర్వోరగరక్షసామ్। పిశాచకిన్నరాణాం చ పూజ్యా వై పితరః సదా॥౪॥ పితౄన్ పూజ్యాదితః పశ్చాద్దేవతాస్తర్పయంతి వై। తస్మాత్తాన్ సర్వయత్నేన పురుషః పూజయేత్సదా॥ ౫॥ అన్వాహార్యం మహారాజ పితౄణాం శ్రాద్ధముచ్యతే। తస్మాద్విశేషవిధినా విధిః ప్రథమకల్పితః॥ ౬ ॥ సర్వేష్వహస్సు ప్రీయంతే కృతైః శ్రాద్ధైః పితామహాః। ప్రవక్ష్యామి తు తే సర్వాం స్తిథ్యాతిథ్యగుణాగుణాన్॥ ౭॥ యేష్వహస్సు కృతైః శ్రాద్ధైర్యత్ఫలం ప్రాప్యతేఽనఘ। తత్సర్వం కీర్తయిష్యామి యథాతత్వం నిబోధ మే॥ ౮ ॥ పితౄనర్చ్య ప్రతిపది ప్రాప్నుయాత్స్వగృహే స్త్రియః। అభిరూపప్రజాయిన్యో దర్శనీయా బహుప్రజాః॥౯॥ స్త్రియో ద్వితీయాం జాయంతే తృతీయాయాం తు వాజినః। చతుర్థ్యాం క్షుద్రపశవో భవంతి బహవో గృహే॥ ౧౦॥ పంచమ్యాం బహవః పుత్రా జాయంతే కుర్వతాం నృప। కుర్వాణాస్తు నరాః షష్ఠ్యాం భవంతి ద్యుతిభాగినః॥ ౧౧॥ కృషిభాగీ భవేచ్ఛ్రాద్ధం కుర్వాణః సప్తమీం నృప। అష్టమ్యాం తు ప్రకుర్వాణో వాణిజ్యే లాభమాప్నుయాత్॥ ౧౨॥ నవమ్యాం కుర్వతః శ్రాద్ధం భవత్యేకశఫం బహు। వివర్ధంతే తు దశమీం గావః శ్రాద్ధాని కుర్వతః॥ ౧౩॥ కుప్యభాగీ భవేన్మర్త్యః కుర్వన్నేకాదశీం నృప। బ్రహ్మవర్చస్వినః పుత్రా జాయంతే తస్య వేశ్మని॥ ౧౪॥ ద్వాదశ్యామీహమానస్య నిత్యమేవ ప్రదృశ్యతే। రజతం బహు విత్తం చ సువర్ణం చ మనోరమమ్॥౧౫॥ జ్ఞాతీనాం తు భవేచ్ఛ్రేష్ఠః కుర్వన్ శ్రాద్ధం త్రయోదశీమ్। అవశ్యం తు యువానోఽస్య ప్రమీయంతే నరా గృహే॥ ౧౬॥ యుద్ధభాగీ భవేన్మర్త్యః కుర్వన్ శ్రాద్ధం చతుర్దశీమ్। అమావాస్యాం తు నిర్వాపాత్సర్వకామానవాప్నుయాత్॥౧౭॥ కృష్ణపక్షే దశమ్యాదౌ వర్జయిత్వా చతుర్దశీమ్। శ్రాద్ధకర్మణి తిథ్యః స్తు ప్రశస్తా న తథేతరాః॥౧౮॥ యథా చైవాపరః పక్షః పూర్వపక్షాద్విశిష్యతే। తథా శ్రాద్ధస్య పూర్వాహ్ణాదపరాహ్ణో విశిష్యతే॥౧౯॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- శ్రాద్ధకథనే-సప్తాశీతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ కింస్విద్దత్తం పితృభ్యో వై భవత్యక్షయమీశ్వర। కిం హవిశ్చిరరాత్రాయ కిమానంత్యాయ కల్పతే॥ ౧॥ భీష్మః॥ హవీంషి శ్రాద్ధకల్పే తు యాని శ్రాద్ధవిదో విదుః। తాని మే శృణు కామ్యాని ఫలం చైవ యుధిష్ఠిర॥౨॥ తిలైర్వ్రీహియవైర్మాషైరద్భిర్మూలఫలైస్తథా। దత్తేన మాసం ప్రీయంతే శ్రాద్ధేన పితరో నృప॥౩॥ వర్ధమానతిలం శ్రాద్ధమక్షయం మనురబ్రవీత్। సర్వేష్వేవ తు భోజ్యేషు తిలాః ప్రాధాన్యతః స్మృతాః॥ ౪॥ ద్వౌ మాసౌ తు భవేత్తృప్తిర్మత్స్యైః పితృగణస్య చ। త్రీన్మాసానావికేనాహుశ్చతుర్మాసం శశేన హ॥ ౫ ॥ ఆజేన మాసాన్ప్రీయంతే పంచైవ పితరో నృప। వారాహేణ తు షణ్మాసాన్ సప్త వై శాకునేన తు॥ ౬॥ మాసానష్టౌ పార్షతేన రౌరవేణ నవ ప్రభో। గవయస్య తు మాంసేన తృప్తిః స్యాద్దశమాసికీ॥ ౭ ॥ మాంసేనైకా

దశ ప్రీతిః పితౄణాం మాహిషేణ తు। గవ్యేన దత్తే శ్రాద్ధే తు సంవత్సరమిహోచ్యతే॥ ౮ ॥ యథా గవ్యం తథా యుక్తం పాయసం సర్పిషా సహ। వాధ్రీ
ణసస్య మాంసేన తృప్తిర్ద్వాదశ వార్షికీ॥ ౯॥ ఆనంత్యాయ భవేద్దత్తం ఖడ్గమాంసం పితృక్షయే। కాలశాకం చ లౌహం చాప్యానంత్యం ఛాగ ఉచ్యతే॥
౧౦॥ గాథాశ్చాప్యత్ర గాయంతి పితృగీతా యుధిష్ఠిర। సనత్కుమారో భగవాన్ పురా మయ్యభ్యభాషత॥ ౧౧॥ అపి నః స కులే జాయాద్యో నో దద్యాత్త్రయో
దశీమ్। మఘాసు సర్పిఃసంయుక్తం పాయసం దక్షిణాయనే॥ ౧౨॥ అజేన వాపి లోహేన మఘాస్వేవ యతవ్రతః। హస్తిచ్ఛాయాసు విధివత్కర్ణ
వ్యజనవీజితమ్॥ ౧౩॥ ఏష్టవ్యా బహవః పుత్రా యద్యప్యేకో గయాం వ్రజేత్। యత్రాసౌ ప్రథితో లోకేష్వక్షయ్యకరణో వటః॥ ౧౪॥ ఆపో మూలం ఫలం మాం
సమన్నం చాపి పితృక్షయే। యత్కించిన్మధుసంమిశ్రం తద్దానంత్యాయ కల్పతే॥ ౧౫॥ .... *

ఇతి దానధర్మకథనే- శ్రాద్ధకల్పే- అష్టాశీతితమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ యమస్తు యాని శ్రాద్ధాని ప్రోవాచ శశబిందవే। తాని మే శృణు కామ్యాని నక్షత్రేషు పృథక్ పృథక్॥ ౧॥ శ్రాద్ధం యః కృత్తికాయోగే కుర్వీత సతతం న
రః। అగ్నీనాధాయ సాపత్యో యజేత విగతజ్వరః॥ ౨॥ అపత్యకామో రోహిణ్యాం తేజస్కామో మృగోత్తమే। క్రూరకర్మా దదచ్ఛ్రాద్ధమార్ద్రాయాం మాన
వో భవేత్॥ ౩॥ కృషిభాగీ భవేన్మర్త్యః కుర్వన్ శ్రాద్ధం పునర్వసౌ। పుష్టికామోథ పుష్యేణ శ్రాద్ధమీహేత మానవః॥ ౪॥ అశ్లేషాయాం దదచ్ఛ్రాద్ధం ధీ
రాన్ పుత్రాన్ ప్రజాయతే। జ్ఞాతీనాం తు భవేచ్ఛ్రేష్ఠో మఘాసు శ్రాద్ధమావపన్॥ ౫॥ ఫల్గునీషు దదచ్ఛ్రాద్ధం సుభగః శ్రాద్ధదో భవేత్। అపత్యభాగుత్తరా
సు హస్తేన ఫలభాగ్భవేత్॥ ౬॥ చిత్రాయాం తు దదచ్ఛ్రాద్ధం లభేద్రూపవతః సుతాన్। స్వాతీయోగే పితౄనర్చ్య వాణిజ్యముపజీవతి॥ ౭॥ బహుపుత్రో
విశాఖాసు పుత్రమీహన్ భవేన్నరః। అనూరాధాసు కుర్వాణో రాజచక్రం ప్రవర్తయేత్॥ ౮॥ అధిపత్యం వ్రజేన్మర్త్యో జ్యేష్ఠాయామపవర్జయన్। నరః
కురుకులశ్రేష్ఠ శ్రద్ధాదమపురఃసరః॥ ౯॥ మూలే త్వారోగ్యమర్ఛేత యశోషాఢాసు చోత్తమమ్। ఉత్తరాసు త్వషాఢాసు వీతశోకశ్చరేన్మహీమ్॥ ౧౦॥
శ్రాద్ధం త్వభిజితా కుర్వన్ విద్యాం శ్రేష్ఠామవాప్నుయాత్। శ్రవణే తు దదచ్ఛ్రాద్ధం ప్రేత్య గచ్ఛేత్తు సద్గతిమ్॥ ౧౧ ॥ రాజ్యభాగీ ధనిష్ఠాయాం భవేత నియ
తం నరః। నక్షత్రే వారుణే కుర్వన్ భిషక్సిద్ధిమవాప్నుయాత్॥ ౧౨॥ పూర్వప్రోష్ఠపదాః కుర్వన్ బహూన్ విందత్యజావికాన్। ఉత్తరాసు ప్రకుర్వాణో
విందతే గాః సహస్రశః॥ ౧౩॥ బహుకుప్యకృతం విత్తం విందతే రేవతీం శ్రితః। అశ్వినీష్వశ్వాన్ విందేత భరణీష్వాయురుత్తమమ్॥ ౧౪॥ ఇమం శ్రాద్ధవిధిం కృ
త్వా శశబిందుస్తథాకరోత్। అక్లేశేనాజయచ్చాపి మహీం సోనుశశాస చ॥ ౧౫॥ .... *

ఇతి దానధర్మకథనే - శ్రాద్ధకల్పే - ఏకోననవతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ కీదృశేభ్యః ప్రదాతవ్యం భవేచ్ఛ్రాద్ధం పితామహ। ద్విజేభ్యః కురుశార్దూల తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౧॥ భీష్మః॥ బ్రాహ్మణాన్న పరీక్షే
త క్షత్రియో దానధర్మవిత్। దైవే కర్మణి పిత్ర్యే తు న్యాయ్యమాహుః పరీక్షణమ్॥ ౨॥ దేవతాః పూజయంతీహ దైవేనైవేహ తేజసా। ఉపేత్య తస్మాద్దేవేభ్య
స్సర్వేభ్యో దాపయేన్నరః॥ ౩॥ శ్రాద్ధే త్వథ మహారాజ పరీక్షేద్బ్రాహ్మణాన్ బుధః। కులశీలవయోరూపైర్విద్యయాభిజనేన చ ॥ ౪॥ తేషామన్యే పం
క్తిదూష్యాస్తథాన్యే పంక్తిపావనాః। అపాంక్తేయాస్తు యే రాజన్ కీర్తయిష్యామి తాన్ శృణు॥ ౫॥ కితవో భ్రూణహా యక్ష్మీ పశుపాలో నిరాకృతిః। గ్రా
మప్రేష్యో వార్ధుషికో గాయనః సర్వవిక్రయీ॥ ౬ ॥ అగారదాహీ గరదః కుండాశీ సోమవిక్రయీ। సాముద్రికో రాజభృత్యస్తైలికః కూటకారకః॥ ౭॥ పి
త్రా వివదమానశ్చ యస్య చోపపతిర్గృహే। అభిశస్తస్తథా స్తేనః శిల్పం యశ్చోపజీవతి॥ ౮ ॥ పర్వకారశ్చ సూచీ చ మిత్రధ్రుక్ పారదారికః। అవ్రతానా
ముపాధ్యాయః కాండపృష్ఠస్తథైవ చ॥ ౯॥ శ్వభిశ్చ యః పరిక్రామేద్యః శునా దష్ట ఏవ చ। పరివిత్తిశ్చ యశ్చ స్యాద్దుశ్చర్మా గురుతల్పగః ॥ ౧౦ ॥ కుశీలవో
దేవలకో నక్షత్రైర్యశ్చ జీవతి। ఈదృశైర్బ్రాహ్మణైర్భుక్తమపాంక్తేయైర్యుధిష్ఠిర॥ ౧౧॥ రక్షాంసి గచ్ఛతే హవ్యమిత్యాహుర్బ్రహ్మవాదినః। శ్రా

ర్థంభుక్త్వాత్వధీయీతవృషలీతల్పగశ్చయః॥ ౧౨॥ పురీషేతస్యతంమాసంపితరస్తస్యశేరతే। సోమవిక్రయిణేవిష్ఠాభిషజేపూయశోణితమ్॥ ౧౩॥నష్టం
దేవలకేదత్తమప్రతిష్ఠంచవార్ధుషే। యత్తువాణిజకేదత్తంనేహనాముత్రతద్భవేత్॥ ౧౪॥ భస్మనీవహుతంద్రవ్యంతథాపౌనర్భవేద్విజే। యేతుధ
ర్మవ్యపేతేషుచారిత్రాపగతేషుచ॥ ౧౫॥ హవ్యంకవ్యంప్రయచ్ఛంతితేషాంతత్ప్రేత్యనశ్యతి। జ్ఞానపూర్వంతుయేతేభ్యఃప్రయచ్ఛంత్యల్పబుద్ధయః॥
౧౬॥పురీషంభుంజతేతస్యపితరఃప్రేత్యనిశ్చయః। ఏతానిమాన్విజానీయాదపాంక్తేయాన్ద్విజాధమాన్॥ ౧౭॥ శూద్రాణాముపదేశంచయేకుర్వంత్య
ల్పచేతసః। షష్టింకాణఃశతంషండఃశ్విత్రీయావత్ప్రపశ్యతి॥ ౧౮॥ పంక్త్యాంసముపవిష్టాయాంతావద్దూషయతేనృప। యద్వేష్టితశిరాభుంక్తేయద్భు
ఙ్క్తేదక్షిణాముఖః॥ ౧౯॥ సోపానత్కశ్చయద్భుఙ్క్తేసర్వంవిద్యాత్తదాసురమ్। అసూయతాచయద్దత్తంయచ్చశ్రద్ధావివర్జితమ్॥ ౨౦॥ సర్వంతద
సురేంద్రాయబ్రహ్మాభాగమకల్పయత్। శ్వానశ్చపంక్తిదూషాశ్చనావేక్షేరన్కథంచన॥ ౨౧॥ తస్మాత్పరిశ్రితేదద్యాత్తిలాంశ్చాన్వవకీరయేత్। తిలై
ర్విరహితంశ్రాద్ధంకృతంక్రోధవశేనచ॥ ౨౨॥ యాతుధానాఃపిశాచాశ్చవిప్రలుంపంతితద్ధవిః। అపాంక్తోయావతఃపంక్త్యాంభుంజానాననుపశ్యతి॥ ౨౩॥
తావత్ఫలాద్భ్రంశయతిదాతారంతస్యబాలిశమ్। ఇమేతుభరతశ్రేష్ఠవిజ్ఞేయాఃపంక్తిపావనాః॥ ౨౪॥ యేత్వతస్తాన్ప్రవక్ష్యామిపరీక్షస్వేహతాన్
ద్విజాన్। విద్యావేదవ్రతస్నాతాబ్రాహ్మణాఃసర్వఏవహి॥ ౨౫॥ సదాచారపరాశ్చైవవిజ్ఞేయాఃసర్వపావనాః। పాంక్తేయాంస్తుప్రవక్ష్యామిజ్ఞే
యాస్తేపంక్తిపావనాః॥ ౨౬॥ త్రినాచికేతఃపంచాగ్నిస్త్రిసుపర్ణఃషడంగవిత్। బ్రంహదేయానుసంతానఛందోగోజ్యేష్ఠసామగః॥ ౨౭॥ మాతాపి
త్రోర్యశ్చవశ్యఃశ్రోత్రియోదశపూరుషః। ఋతుకాలాభిగామీచధర్మపత్నీషుయఃసదా॥ ౨౮॥ వేదవిద్యావ్రతస్నాతోవిప్రఃపంక్తింపునాత్యుత। అథర్వ
శిరసోధ్యేతాబ్రంహచారీయతవ్రతః॥ ౨౯॥ సత్యవాదీధర్మశీలఃస్వకర్మనిరతశ్చయః। యేచపుణ్యేషుతీర్థేషుఅభిషేకకృతశ్రమాః॥ ౩౦॥ మఖేషుచ
సమంత్రేషుభవంత్యవభృథప్లుతాః। అక్రోధనాహ్యచపలాఃక్షాంతాదాంతాజితేంద్రియాః॥ ౩౧॥ సర్వభూతహితాయేచశ్రాద్ధేష్వేతాన్నిమంత్రయేత్।
ఏతేషుదత్తమక్షయ్యమేతేవైపంక్తిపావనాః॥ ౩౨॥ ఇమేపరేమహాభాగావిజ్ఞేయాఃపంక్తిపావనాః। యతయోమోక్షధర్మజ్ఞాయోగాఃసుచరితవ్రతాః॥
౩౩॥ యేచేతిహాసంప్రయతాఃశ్రావయంతిద్విజోత్తమాన్। యేచభాష్యవిదఃకేచిద్యేచవ్యాకరణేరతాః॥ ౩౪॥ అధీయతేపురాణంయేధర్మశాస్త్రాణ్య
థాపిచ। అధీత్యచయథాన్యాయం విధివత్తస్యకారిణః॥ ౩౫॥ ఉపపన్నోగురుకులేసత్యవాదీసహస్రశః। అగ్ర్యాఃసర్వేషువేదేషుసర్వప్రవచనే
షుచ॥ ౩౬॥ యావదేతేప్రపశ్యంతిపంక్త్యాస్తావత్పునంత్యుత। తతోహిపావనాత్పంక్త్యాఃపంక్తిపావనఉచ్యతే॥ ౩౭॥ క్రోశాదర్ధతృతీయాచ్చపా
వయేదేకఏవహి। బ్రంహదేయానుసంతానఇతిబ్రంహవిదోవిదుః॥ ౩౮॥ అనృత్విగనుపాధ్యాయఃసచేదగ్రాసనంవ్రజేత్। ఋత్విగ్భిరననుజ్ఞాతఃపంక్త్యా
హరతిదుష్కృతమ్॥ ౩౯॥ అథచేద్వేదవిత్సర్వైఃపంక్తిదోషైర్వివర్జితః। నచస్యాత్పతితోరాజన్పంక్తిపావనఏవసః॥ ౪౦॥ తస్మాత్సర్వప్రయత్నే
నపరీక్ష్యామంత్రయేద్ద్విజాన్। స్వకర్మనిరతాన్దాంతాన్కులేజాతాన్బహుశ్రుతాన్॥ ౪౧॥ యస్యమిత్రప్రధానానిశ్రాద్ధానిచహవీంషిచ। నప్రీణాతి
పితౄన్దేవాన్స్వర్గంచనసగచ్ఛతి॥ ౪౨॥ యశ్చశ్రాద్ధేకురుతేసంగతానినదేవయానేనపథాసయాతి। సవైముక్తఃపిప్పలంబంధనాద్వాస్వ
ర్గాల్లోకాచ్చ్యవతేశ్రాద్ధమిత్రః॥ ౪౩॥ తస్మాన్మిత్రంశ్రాద్ధకృన్నాద్రియేతదద్యాన్మిత్రేభ్యస్సంగ్రహార్థంధనాని। యంమన్యతేనైవశత్రుంనమిత్రం
తంమధ్యస్థంభోజయేద్ధవ్యకవ్యే॥ ౪౪॥ యథోషరేబీజముప్తంనరోహేన్నవావప్తాప్రాప్నుయాద్బీజభాగమ్। ఏవంశ్రాద్ధంభుక్తమనర్హమాణైర్నచే
హనాముత్రఫలందదాతి॥ ౪౫॥ బ్రాంహణోహ్యనధీయానస్తృణాగ్నిరివశామ్యతి। తస్మైశ్రాద్ధంనదాతవ్యంనహిభస్మనిహూయతే॥ ౪౬॥ సంభోజనీనా

మపి శౌచవత్ క్షిణా సా నైవ దేవాన్న పితౄనుపైతి। ఇహైవ సా భ్రామ్యతి హీనపుణ్యా శాలాంతరే గౌరివ నష్టవత్సా ॥ ౪౭ ॥ యథాగ్నినాశే ఘృతమాజు
హోతి తన్నైవ దేవాన్న పితౄనుపైతి। యథా దత్తం నర్తకే గాయకే చ యాం చానృతే దక్షిణామావృణోతి॥ ౪౮ ॥ ఉభౌ హినస్తి న భునక్తి చైషా యా
చానృతే దక్షిణా దీయతే వై। ఆఘాతినీ గర్హితైషా పతంతీ తేషాం ప్రేతాన్ పాతయేద్దేవయానాత్ ॥ ౪౯ ॥ ఋషీణాం సమయం నిత్యం యే చరంతి యుధిష్ఠిర।
నిశ్చితాః సర్వధర్మజ్ఞాస్తాన్ దేవా బ్రాహ్మణాన్ విదుః॥ ౫౦॥ స్వాధ్యాయనిష్ఠా ఋషయో జ్ఞాననిష్ఠాస్తథైవ చ। తపోనిష్ఠాశ్చ బోద్ధవ్యాః కర్మనిష్ఠాశ్చ
భారత॥ ౫౧॥ కవ్యాని జ్ఞాననిష్ఠేభ్యః ప్రతిష్ఠాప్యాని భారత। తత్ర యే బ్రాహ్మణాః కేచిన్న నిందంతి హి తే వరాః ॥ ౫౨ ॥ యే తు నిందంతి జల్పేషు న తాన్ శ్రా
ద్ధేషు భోజయేత్। బ్రాహ్మణా నిందితా రాజన్ హన్యుస్త్రైపురుషం కులమ్॥ ౫౩॥ వైఖానసానాం వచనమృషీణాం శ్రూయతే నృప। దూరాద్దేవపరీక్షేత బ్రా
హ్మణాన్ వేదపారగాన్॥ ౫౪॥ ప్రియో వా యది వా ద్వేష్యస్తేషాం తు శ్రాద్ధమావపేత్। యస్సహస్రం సహస్రాణాం భోజయేదనృతాన్నరః॥ ఏకస్తాన్ మం
త్రవిత్ప్రీతః సర్వానర్హతి భారత ॥౫౫॥ ....*

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే- శ్రాద్ధకల్పే- నవతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కేన సంకల్పితం శ్రాద్ధం కస్మిన్ కాలే కిమాత్మకమ్। భృగ్వంగిరసకే కాలే మునినా కతరేణ వా॥ ౧॥ కాని శ్రాద్ధాని వర్జ్యాని కాని మూలఫలాని చ।
ధాన్యజాత్యశ్చ కా వర్జ్యాస్తన్మే బ్రూహి పితామహ ॥ ౨॥ భీష్మః॥ యథా శ్రాద్ధం సంప్రవృత్తం యస్మిన్ కాలే యదాత్మకమ్। యేన సంకల్పితం చైవ తన్మే
శృణు జనాధిప ॥౩॥ స్వాయంభువోఽత్రిః కౌరవ్య పరమర్షిః ప్రతాపవాన్। తస్య వంశే మహారాజ దత్తాత్రేయ ఇతి స్మృతః ॥ ౪॥ దత్తాత్రేయస్య పుత్రోఽభూ
న్నిమిర్నామ తపోధనః। నిమేశ్చాప్యభవత్పుత్రః శ్రీమాన్నామ శ్రియా వృతః ॥ ౫॥ పూర్ణే వర్షసహస్రాంతే స కృత్వా దుష్కరం తపః । కాలధర్మప
రీతాత్మా నిధనం సముపాగతః॥ ౬॥ నిమిస్తు కృత్వా శౌచాని విధిదృష్టేన కర్మణా। సంతాపమగమత్తీవ్రం పుత్రశోకపరాయణః॥ ౭॥ అథ కృత్వోపహార్యా
ణి చతుర్దశ్యాం మహామతిః। తమేవ గణయన్ శోకం విరాత్రే ప్రత్యబుధ్యత॥ ౮॥ తస్యాసీత్ప్రతిబుద్ధస్య శోకేన వ్యథితాత్మనః। మనస్సంహృత్య విషయే
బుద్ధిర్విస్తారగామినీ॥ ౯॥ తతస్స చింతయామాస శ్రాద్ధకల్పం సమాహితః। యాని తస్యైవ భోజ్యాని మూలాని చ ఫలాని చ॥ ౧౦॥ ఉక్తాని యాని చాన్నాని
యాని చేష్టాని తస్య హ। తాని సర్వాణి మనసా వినిశ్చిత్య తపోధనః॥ ౧౧॥ అమావాస్యాం మహాప్రాజ్ఞో విప్రానానాయ్య పూజితాన్। దక్షిణావర్తికాస్స
ర్వా బృసీస్స్వయమథాకరోత్॥ ౧౨ ॥ సప్త విప్రాంస్తతోఽభ్యేత్య యుగపత్సముపానయత్। ఋతే చ లవణం భోజ్యం శ్యామాకాన్నం దదౌ ప్రభుః॥౧౩॥ ద
క్షిణాగ్రాస్తతో దర్భా విష్టరేషు నివేశితాః। పాదయోశ్చైవ విప్రాణాం యే త్వన్నముపభుంజతే ॥ ౧౪ ॥ కృత్వా చ దక్షిణాగ్రాన్ వై దర్భాన్ స ప్రయ
తశ్శుచిః। ప్రదదౌ శ్రీమతః పిండాన్ నామగోత్రముదాహరన్॥ ౧౫॥ తత్కృత్వా స మునిశ్రేష్ఠో ధర్మసంకరమాత్మనః। పశ్చాత్తాపేన మహతా తప్యమా
నోఽభ్యచింతయత్ ॥౧౬॥ అకృతం మునిభిః పూర్వం కిం మయేదమనుష్ఠితమ్। కథం ను శాపేన న మాం దహేయుర్బ్రాహ్మణా ఇతి॥ ౧౭॥ తతస్స చింతయా
మాస వంశకర్తారమాత్మనః। ధ్యాతమాత్రస్తథా చాత్రిరాజగామ తపోధనః ॥ ౧౮॥ అథాత్రిస్తం తథా దృష్ట్వా పుత్రం శోకేన కర్శితమ్। భృశమాశ్వా
సయామాస వాగ్భిరిష్టాభిరవ్యయః ॥ ౧౯॥ నిమే సంకల్పితస్తేఽయం పితృయజ్ఞస్తపోధన। మా తే భూద్భీః పూర్వదృష్టో ధర్మోఽయం బ్రహ్మణా స్వయమ్॥
౨౦ ॥ సోఽయం స్వయంభువిహితో ధర్మస్సంకల్పితస్త్వయా। ఋతే స్వయంభువః కోఽన్యః శ్రాద్ధేయం విధిమాహరేత్ ॥౨౧॥ యథాఖ్యాస్యామి తే పుత్ర
శ్రాద్ధేయం విధిముత్తమమ్। స్వయంభువిహితం పుత్ర తత్కురుష్వ నిబోధ మే॥ ౨౨॥ కృత్వాగ్నౌకరణం పూర్వం మంత్రపూర్వం తపోధనః । తతోఽగ్నయే చ
సోమాయ వరుణాయ చ నిత్యశః॥ ౨౩॥ విశ్వే దేవాశ్చ యే నిత్యం పితృభిస్సహ గోచరాః। తేభ్యస్సంకల్పితా భాగాః స్వయమేవ స్వయంభువా॥ ౨౪ ॥ స్తో

తవ్యా చేహ పృథివీ నివాపస్యేహ ధారిణీ। వైష్ణవీ కాశ్యపీ చేతి తథైవేహాక్షయేతి చ॥౨౫॥ ఉదకానయనే చైవ స్తోతవ్యో వరుణో విభుః। తతోఽగ్నిశ్చైవ సో
మశ్చ ఆప్యాయ్యావిహ తేనఘ॥౨౬॥ దేవాస్తు పితరో నామ నిర్మితా యే స్వయంభువా। ఉష్ణపా యే మహాభాగాస్తేషాం భాగః ప్రకల్పితః॥౨౭॥ తే శ్రాద్ధే
నార్చ్యమానా వై విముచ్యంతే హి కిల్బిషాత్। సప్తకః పితృవంశస్తు పూర్వదృష్టః స్వయంభువా॥౨౮॥ విశ్వే చాగ్నిముఖా దేవాః సంఖ్యాతాః పూర్వమే
వ తే। తేషాం నామాని వక్ష్యామి భాగార్హాణాం మహాత్మనామ్॥౨౯॥ బలం ధృతిర్విపాప్మా చ పుణ్యకృత్పావనస్తథా। పార్ష్ణిక్షేమా సమూహశ్చ ది
వ్యసానుస్తథైవ చ॥౩౦॥ వివస్వాన్ వీర్యవాన్ హ్రీమాన్ కీర్తిమాన్ కృత ఏవ చ। జితాత్మా మునివీర్యశ్చ దీప్తరోమా భయంకరః॥౩౧॥ అనుకర్మా ప్ర
తీతశ్చ ప్రదాతా థాంశుమాంస్తథా। శైలాభః పరమక్రోధీ ధీరోష్ణీ భూపతిస్తథా॥౩౨॥ స్రజో వజ్రీ వరీ చైవ విశ్వేదేవాః సనాతనాః। విద్యుద్వర్చాః సో
మవర్చాః సూర్యశ్రీశ్చేతి నామతః॥౩౩॥ సోమపః సూర్యసావిత్రో దత్తాత్మా పుండరీయకః। ఉష్ణీనాభో నభోదశ్చ విశ్వాయుర్దీప్తిరేవ చ॥౩౪॥ చమూహ
రః సురేశశ్చ వ్యోమారిః శంకరో భవః। ఈశః కర్తా కృతిర్దక్షో భువనో దివ్యకర్మకృత్॥౩౫॥ గణితః పంచవీర్యశ్చ ఆదిత్యో రశ్మివాంస్తథా। సప్తకృ
త్సోమవర్చశ్చ విశ్వకృత్కవిరేవ చ॥౩౬॥ అనుగోప్తా సుగోప్తా చ నప్తా చేశ్వర ఏవ చ। కీర్తితాస్తే మహాభాగాః కాలస్య గతిగోచరాః॥౩౭॥ అశ్రాద్ధేయా
ని ధాన్యాని కోద్రవాః పులకాస్తథా। హింగుద్రవ్యేషు శాకేషు పలాండుం లశునం తథా॥౩౮॥ శోభాంజనః కోవిదారస్తథా గృంజనకాదయః। కుష్మాండ
జాత్యలాబుం చ కృష్ణం లవణమేవ చ॥౩౯॥ గ్రామ్యవారాహమాంసం చ యచ్చైవాప్రోక్షితం భవేత్। కృష్ణాజాజీ విడశ్చైవ శీతపాకీ తథైవ చ॥౪౦॥ అంకు
రాద్యాస్తథా వర్జ్యా ఇహ శృంగాటకాని చ। వర్జయేల్లవణం సర్వం తథా జంబూఫలాని చ॥౪౧॥ అవక్షుతావరుదితం తథా శ్రాద్ధేషు వర్జయేత్। నివా
పే హవ్యకవ్యే వా గర్హితం చ సుదర్శనమ్॥౪౨॥ పితరశ్చ హి దేవాశ్చ నాభినందంతి తద్ధవిః। చండాలశ్వపచౌ వర్జ్యౌ నివాపే సముపస్థితే॥౪౩॥ కాషా
యవాసాః కుష్ఠీ వా పతితో బ్రహ్మహాపి వా। సంకీర్ణయోనిర్విప్రశ్చ సంబంధీ పతితస్య యః॥౪౪॥ వర్జనీయా బుధైరేతే నివాపే సముపస్థితే। ఇత్యేవము
క్త్వా భగవాన్ స్వవంశ్యం తమృషిం పురా॥ పితామహసభాం దివ్యాం జగామాత్రిస్తపోధనః॥౪౫॥ .... *

ఇతి శ్రాద్ధకర్మకథనే- ఏకనవతితమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ తథా నిమౌ ప్రవృత్తే తు సర్వ ఏవ మహర్షయః। పితృయజ్ఞం తు కుర్వంతి విధిదృష్టేన కర్మణా॥౧॥ ఋషయో ధర్మనిత్యాస్తు కృత్వా నివపనా
న్యుత। తర్పణం చాప్యకుర్వంత తీర్థాంభోభిర్యతవ్రతాః॥౨॥ నివాపైర్దీయమానైస్తు చాతుర్వర్ణ్యేన భారత। తర్పితాః పితరో దేవాస్తత్రాన్నం జరయం
తి వై॥౩॥ అజీర్ణేనాభిహన్యంతే తే దేవాః పితృభిః సహ। సోమమేవాభ్యపద్యంత తదా హ్యన్నాభిపీడితాః॥౪॥ తేఽబ్రువన్ సోమమాసాద్య పితరోఽజీర్ణ
పీడితాః। నివాపాన్నేన పీడ్యామః శ్రేయో నోఽత్ర విధీయతామ్॥౫॥ తాన్ సోమః ప్రత్యువాచాథ శ్రేయశ్చేదీప్సితం సురాః। స్వయంభూసదనం యా
త స వః శ్రేయోఽభిధాస్యతి॥౬॥ తే సోమవచనాద్దేవాః పితృభిః సహ భారత। మేరుశృంగే సమాసీనం పితామహముపాగమన్॥౭॥ పితరః॥ నివాపాన్నే
న భగవన్ భృశం పీడ్యామహే వయమ్। ప్రసాదం కురు నో దేవ శ్రేయో నః సంవిధీయతామ్॥౮॥ ఇతి తేషాం వచః శ్రుత్వా స్వయంభూరిదమబ్రవీత్। ఏష
మే పార్శ్వతో వహ్నిర్యుష్మచ్ఛ్రేయో విధాస్యతి॥౯॥ అగ్నిరువాచ॥ సహితాస్తాత భోక్ష్యామో నివాపే సముపస్థితే। జరయిష్యథ చాప్యన్నం మయా
సార్ధం న సంశయః॥౧౦॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు పితరో విజ్వరా హ్యభవంస్తతః। ఏతస్మాత్కారణాచ్చాగ్నేః ప్రాక్తావద్దీయతే నృప॥౧౧॥ నివప్తే చాగ్నిపూర్వే
వై నివాపే పురుషర్షభ। న బ్రహ్మరాక్షసాస్తం వై నివాపం ధర్షయంత్యుత॥౧౨॥ రక్షాంసి చాపవర్తంతే తిష్ఠతే దేవే హుతాశనే। పూర్వం పిండం పితు
ర్దద్యాత్తతో దద్యాత్పితామహే॥౧౩॥ ప్రపితామహాయ చ తత ఏష శ్రాద్ధవిధిః స్మృతః। బ్రూయాచ్ఛ్రాద్ధే చ సావిత్రీం పిండే పిండే సమాహితః॥౧౪॥ సోమా

యేతిచవక్తవ్యం తథాపితౄను తేతిచ। రజస్వలాచయానారీవ్యంగితాకర్ణయోశ్చయా॥౧౫॥ నివాపే నోపతిష్ఠేత సంగ్రాహ్యానాన్యవంశజా। జలం
ప్రతరమాణశ్చకీర్తయేతపితామహాన్॥ ౧౬॥ నదీమాసాద్యకుర్వీత పితౄణాంపిండతర్పణమ్। పూర్వంస్వవంశజానాంతుకృత్వాద్భిస్తర్పణంపు
నః॥౧౭॥ సుహృత్సంబంధివర్గాణాంతతోదద్యాజ్జలాంజలిమ్। కల్మాషగోయుగేనాథయుక్తేనతరతోజలమ్॥ ౧౮॥ పితరోభిలషంతేవై నావంచాప్యధి
రోహితాః। సదానావిజలంతద్జ్ఞాః ప్రయచ్ఛంతి సమాహితాః॥౧౯॥ మాసార్థేకృష్ణపక్షస్యకుర్యాన్నిర్వపణానివై। పుష్టిరాయుస్తథావీర్యంశ్రీశ్చై
వపితృభక్తితః॥ ౨౦॥ పితామహఃపులస్త్యశ్చవసిష్ఠఃపులహస్తథా। అంగిరాశ్చక్రతుశ్చైవకశ్యపశ్చమహానృషిః॥ ౨౧॥ ఏతేకురుకులశ్రేష్ఠమహాయో
గేశ్వరాఃస్మృతాః। ఏతేచపితరోరాజన్నేషశ్రాద్ధవిధిఃపరః॥౨౨॥ ప్రేతాస్తుపిండసంబంధాన్ముచ్యంతే తేనకర్మణా।ఇత్యేషాపురుషశ్రేష్ఠశ్రాద్ధోత్పత్తి
ర్యథాగమమ్। వ్యాఖ్యాతాపూర్వనిర్దిష్టాదానంవక్ష్యామ్యతఃపరమ్॥ ౨౩॥ ....*

ఇతిదానధర్మకథనే- శ్రాద్ధకల్పే- ద్వినవతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ద్విజాతయోవ్రతోపేతాహవిస్తేయదిభుంజతే। అన్నంబ్రాహ్మణకామాయకథమేతత్పితామహ॥౧॥భీష్మః॥అవేదోక్తవ్రతాశ్చైవభుం
జానాఃకామకారణే। వేదోక్తేషుతుభుంజానావ్రతలుప్తాయుధిష్ఠిర॥౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ యదిదంతపఇత్యాహురుపవాసంపృథగ్జనాః। తపఃస్యాదేతదేవే
హతపోన్యద్వాపికింభవేత్ ॥౩॥భీష్మః॥ మాసార్థమాసోపవాసాద్యత్తపోమన్యతేజనః। ఆత్మతంత్రోపఘాతీయోనతపస్వీనధర్మవిత్ ॥౪॥ త్యాగస్య
చాపిసంపత్తిఃశిష్యతేతపఉత్తమమ్। సదోపవాసీచభవేద్బ్రహ్మచారీతథైవచ॥ ౫॥ మునిశ్చస్యాత్సదావిప్రోవేదాంశ్చైవసదాజపేత్ । కుటుంబికో
ధర్మకామఃసదాస్వప్నశ్చమానవః॥౬॥అమాంసాశీసదాసస్యాత్పవిత్రంచసదాపఠేత్। ఋతవాదీసదాచస్యాన్నియతశ్చసదాభవేత్ ॥౭॥విఘసా
శీసదాచస్యాత్సదాచైవాతిథిప్రియః। అమృతాశీసదాచస్యాత్పవిత్రీచసదాభవేత్ ॥౮॥ యుధిష్ఠిరః॥ కథంసదోపవాసీస్యాద్బ్రహ్మచారీచపార్థివ।
విఘసాశీకథంచస్యాత్కథంచైవాతిథిప్రియః॥ ౯॥ భీష్మః॥ అంతరాసాయమాశంచప్రాతరాశంచయోనరః। సదోపవాసీభవతియోనభుక్తేంతరాపు
నః॥౧౦॥ భార్యాంగచ్ఛన్బ్రహ్మచారీఋతౌభవతిచైవహ। ఋతవాదీసదాచస్యాద్దానశీలస్తుమానవః॥౧౧॥ అభక్షయన్వృథామాంసమమాంసా
శీభవత్యుత। దానందదత్పవిత్రీస్యాదస్వప్నశ్చదివాస్వపన్॥ ౧౨ ॥ భృత్యాతిథిషుయోభుంక్తేభుక్తవత్సునరఃసదా । అమృతంకేవలంభుంక్తేఇతివిద్ధియు
ధిష్ఠిర॥౧౩॥ అభుక్తవత్సునాశ్నాతిబ్రాహ్మణేషుతుయోనరః। అభోజనేనతేనాస్యజితఃస్వర్గోభవత్యుత॥ ౧౪॥ దేవేభ్యశ్చపితృభ్యశ్చసంశ్రితేభ్య
స్తథైవచ। అవశిష్టానియోభుంక్తేతమాహుర్విఘసాశినమ్ ॥ ౧౫॥ తేషాంలోకాహ్యపర్యంతాఃసదనేబ్రహ్మణఃస్మృతాః। ఉపస్థితాహ్యప్సరసాగంధ
ర్వైశ్చజనాధిప॥ ౧౬ ॥ దేవతాతిథిభిఃసార్థంపితృభిశ్చోపభుంజతే । రమంతేపుత్రపౌత్రేణతేషాంగతిరనుత్తమా॥౧౭॥ యుధిష్ఠిరః॥ బ్రాహ్మణేభ్యః
ప్రయచ్ఛంతిదానానివివిధానిచ। దాతృప్రతిగ్రహీత్రోర్వైకోవిశేషఃపితామహ॥ ౧౮॥ భీష్మః॥ సాధోర్యఃప్రతిగృహ్ణీయాత్తథైవాసాధుతోద్విజః। గు
ణవత్యల్పదోషఃస్యాన్నిర్గుణేతునిమజ్జతి॥ ౧౯ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్।వృషాదర్భేశ్చసంవాదంసప్తర్షీణాంచభారత॥౨౦॥
కశ్యపోత్రిర్వసిష్ఠశ్చభరద్వాజోథగౌతమః। విశ్వామిత్రోజమదగ్నిఃసాధ్వీచైవాప్యరుంధతీ॥౨౧॥సర్వేషామథతేషాంతుగండాభూత్కర్మకారికా। శూ
ద్రఃపశుసఖశ్చైవభర్తాచాస్యాబభూవహ॥ ౨౨॥ తేచసర్వేతపస్యంతఃపురాచేరుర్మహీమిమామ్। సమాధినోపశిక్షంతోబ్రహ్మలోకంసనాతనమ్॥
౨౩॥ అథాభవదనావృష్టిర్మహతీకురునందన। కృచ్ఛ్రప్రాణోభవద్యత్రలోకోయంవైక్షుధాన్వితః॥ ౨౪॥ కస్మింశ్చిచ్చపురాయజ్ఞేశైబ్యేనశిబిసూను
నా ।దక్షిణార్థేథరుత్విగ్భ్యోదత్తఃపుత్రఃపురాకిల॥౨౫॥ అస్మిన్కాలేతుసోల్పాయుర్దిష్టాంతమగమత్ప్రభుః। తేతంక్షుధాభిసంతప్తాఃపరివార్యో

పతస్థిరే॥ ౨౬॥ యాజ్యాత్మజమథో దృష్ట్వా గతాసుమృషిసత్తమాః। అపచంత తదా స్థాల్యాం క్షుధార్తాః కిల భారత॥ ౨౭॥ నిరన్నే మర్త్యలోకేస్మిన్నా
త్మానం తే పరీప్సవః। కృచ్ఛ్రామాపేదిరే వృత్తిమన్నహేతోస్తపస్వినః॥ ౨౮॥ అటమానోఽథ తాన్మార్గే పచమానాన్మహీపతిః। రాజా శైబ్యో వృషా
దర్భిః క్లిశ్యమానాన్దదర్శ హ॥ ౨౯॥ వృషాదర్భిః॥ ప్రతిగ్రహస్తారయతి పుష్టిర్వై ప్రతిగృహ్యతామ్। మయి యద్విద్యతే విత్తం తచ్ఛృణుధ్వం తపోధ
నాః॥ ౩౦॥ ప్రియో హి మే బ్రాహ్మణో యాచమానో దద్యామహం వోఽశ్వతరీసహస్రమ్। ఏకైకశః సవృషాః సంప్రసూతాః సర్వేషాం వై శీఘ్రగాః శ్వేత
రోమాః॥ ౩౧॥ కులంభరాననడుహః శతంశతాన్ ధుర్యాన్ శ్వేతాన్ సర్వశోఽహం దదామి। ప్రష్ఠౌహీనాం పీవరాణాం చ తావదగ్ర్యా గృష్ట్యో ధేనవః సు
వ్రతాశ్చ॥ ౩౨॥ వరాన్ గ్రామాన్ వ్రీహిరసం యవాంశ్చ రత్నం చాన్యద్దుర్లభం కిం దదాని। నాస్మిన్నభక్ష్యే భావమేవం కురుధ్వం పుష్ట్యర్థం వః కిం
ప్రయచ్ఛామ్యహం వై॥ ౩౩॥ ఋషయః॥ రాజన్ ప్రతిగ్రహో రాజ్ఞాం మధ్వాస్వాదో విషోపమః। తజ్జానమానః కస్మాత్త్వం కురుషే నః ప్రలోభనమ్॥ ౩౪॥
క్షేత్రం హి దైవతమిదం బ్రాహ్మణాన్ సముపాశ్రితమ్। అమలో హ్యేవ తపసా ప్రీతః ప్రీణాతి దేవతాః॥ ౩౫॥ అహ్నాపీహ తపో జాతు బ్రాహ్మణస్యోపజా
యతే। తద్దావ ఇవ నిర్దహ్యేత్ప్రాప్తో రాజప్రతిగ్రహః॥ ౩౬॥ కుశలం సహ దానేన రాజన్నస్తు సదా తవ। అర్థిభ్యో దీయతాం సర్వమిత్యుక్త్వాన్యేన తే
యయుః॥ ౩౭॥ అపక్వమేవ తన్మాంసమభూత్తేషాం మహాత్మనామ్। అథ హిత్వా యయుః సర్వే వనమాహారకాంక్షిణః॥ ౩౮॥ తతః ప్రచోదితా రాజ్ఞా వ
నం గత్వాస్య మంత్రిణః। ప్రచీయోదుంబరాణి స్మ దాతుం తేషాం ప్రచక్రిరే॥ ౩౯॥ ఉదుంబరాణ్యథాన్యాని హేమగర్భాణ్యుపాహరన్। భృత్యాస్తథా
తతస్తాని ప్రగ్రాహితుముపాద్రవన్॥ ౪౦॥ గురూణీతి విదిత్వాథ న గ్రాహ్యాణ్యత్రిరబ్రవీత్। న స్మహే మందవిజ్ఞానా న స్మహే మందబుద్ధయః॥ ౪౧॥ హై
మానీమాని జానీమః ప్రతిబుద్ధాః స్మ జాగృమ। ఇహ హ్యేతదుపాదత్తం ప్రేత్య స్యాత్కటుకోదయమ్। అప్రతిగ్రాహ్యమేవైతత్ప్రేత్యేహ చ సుఖేప్సునా॥
౪౨॥ వసిష్ఠః॥ శతేన నిష్కం గణితం సహస్రేణ చ సమ్మితమ్। తథా బహు ప్రతీచ్ఛన్వై పాపిష్ఠాం పతతే గతిమ్॥ ౪౩॥ కశ్యపః॥ యత్పృథివ్యాం వ్రీహియ
వం హిరణ్యం పశవః స్త్రియః। సర్వం తన్నాలమేకస్య తస్మాద్విద్వాన్ శమం చరేత్॥ ౪౪॥ భరద్వాజః॥ ఉత్పన్నస్య రురోః శృంగం వర్ధమానస్య వర్ధ
తే। ప్రార్థనా పురుషస్యేవ తస్య మాత్రా న విద్యతే॥ ౪౫॥ గౌతమః॥ న తల్లోకే ద్రవ్యమస్తి యల్లోకం ప్రతిపూరయేత్। సముద్రకల్పః పురుషో న కదాచన
పూర్యతే॥ ౪౬॥ విశ్వామిత్రః॥ కామం కామయమానస్య యదా కామః సమృధ్యతే। అథైనమపరః కామస్తృష్ణా విధ్యతి బాణవత్॥ ౪౭॥ జమదగ్నిః॥ ప్ర
తిగ్రహే సంయమో వై తపో ధారయతే ధ్రువమ్। తద్ధనం బ్రాహ్మణస్యేహ లుభ్యమానస్య విస్రవేత్॥ ౪౮॥ అరుంధతీ॥ ధర్మార్థం సంచయో యో వై
ద్రవ్యాణాం పక్షసంమతః। తపఃసంచయ ఏవేహ విశిష్టో ద్రవ్యసంచయాత్॥ ౪౯॥ గండా॥ ఉగ్రాదితో భయాద్యస్మాద్బిభ్యతీమే మమేశ్వరాః। బలీయాం
సోఽబలా బలవద్భ్యో హి భేతవ్యం హి మతః పరమ్॥ ౫౦॥ పశుసఖః॥ యద్వై ధర్మే పరం నాస్తి బ్రాహ్మణాస్తద్ధనం విదుః। వినయార్థం సువిద్వాంసముపాసేయం
యథాతథమ్॥ ౫౧॥ ఋషయః॥ కుశలం సహ దానేన తస్మై యస్య ఇమాః ప్రజాః। ఫలాన్యుపధియుక్తాని య ఏవం న ప్రయచ్ఛతి॥ ౫౨॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్త్వా
హేమగర్భాణి హిత్వా తాని ఫలాని వై। ఋషయో జగ్మురన్యత్ర సర్వ ఏవ ధృతవ్రతాః॥ ౫౩॥ మంత్రిణః॥ ఉపాధిం శంసమానా వాస్తే హిత్వా తాని ఫలాని వై
తతోఽన్యేనైవ గచ్ఛంతి విదితం తేఽస్తు పార్థివ॥ ౫౪॥ ఇత్యుక్తః స తు భృత్యైస్తైర్వృషాదర్భిశ్చుకోప హ। తేషాం వై ప్రతికర్తుం చ సర్వేషామగమద్గృ
హమ్॥ ౫౫॥ స గత్వాహవనీయేఽగ్నౌ తీవ్రం నియమమాస్థితః। జుహావ సంస్కృతైర్మంత్రైరేకైకామాహుతిం నృపః॥ ౫౬॥ తస్మాదగ్నేః సముత్తస్థౌ కృ
త్యా లోకభయంకరీ। తస్యా నామ వృషాదర్భిర్యాతుధానీత్యథాకరోత్॥ ౫౭॥ సా కృత్యా కాలరాత్రీవ కృతాంజలిరుపస్థితా। వృషాదర్భిం నరపతిం

కింకరోమీతి సాఽబ్రవీత్ ॥ ౫౮ ॥ వృషాదర్భిః॥ ఋషీణాం గచ్ఛ సప్తానామరుంధత్యాస్తథైవ చ। దాసీభర్తుశ్చ దాస్యాశ్చ మనసా నామ ధారయ॥ ౫౯ ॥ జ్ఞా-
త్వా నామాని చైవైషాం సర్వానేతాన్ వినాశయ। వినష్టేషు తథా స్వైరం గచ్ఛ యత్రేప్సితం తవ ॥ ౬౦ ॥ సా తథేతి ప్రతిశ్రుత్య యాతుధానీ స్వరూపిణీ।
జగామ తద్వనం యత్ర విచేరుస్తే మహర్షయః॥ ౬౧॥ భీష్మః॥ అథాత్రిప్రముఖా రాజన్ వనే తస్మిన్మహర్షయః। వ్యచరన్ భక్షయంతో వై మూలాని చ ఫ-
లాని చ॥ ౬౨॥ అథాపశ్యన్ సుపీనాంసపాణిపాదముఖోదరమ్। పరివ్రజంతం స్థూలాంగం పరివ్రాజం శునాసహ ॥ ౬౩ ॥ అరుంధతీ తు తం దృష్ట్వా సర్వాం-
గోపచితం శుభమ్। భవితారో భవంతో వై నైవమిత్యబ్రవీదృషీన్॥ ౬౪॥ వసిష్ఠః॥ నైతస్యేహ యథాస్మాకమగ్నిహోత్రమనిర్హుతమ్। సాయం ప్రా-
తశ్చ హోతవ్యం తేన పీవాఞ్శునాసహ॥ ౬౫॥ అత్రిః॥ నైతస్యేహ యథాస్మాకం క్షుధా వీర్యం సమాహతమ్। కృచ్ఛ్రాధీతం ప్రనష్టం చ తేన పీవాఞ్శునా-
సహ॥ ౬౬॥ విశ్వామిత్రః॥ నైతస్యేహ యథాస్మాకం శశ్వచ్ఛాస్త్రం జరద్గవః। అలసః క్షుత్పరో మూర్ఖస్తేన పీవాఞ్శునాసహ॥ ౬౭॥ జమదగ్నిః॥ నై-
తస్యేహ యథాస్మాకం భక్తమింధనమేవ చ। సంచింత్యం వార్షికం కించిత్తేన పీవాఞ్శునాసహ॥ ౬౮॥ కశ్యపః॥ నైతస్యేహ యథాస్మాకం చత్వారశ్చ
సహోచరాః। దేహి దేహీతి భిక్షంతి తేన పీవాఞ్శునాసహ॥ ౬౯॥ భరద్వాజః॥ నైతస్యేహ యథాస్మాకం బ్రహ్మబంధోరచేతసః। శోకో భార్యాపవా-
దేన తేన పీవాఞ్శునాసహ॥ ౭౦॥ గౌతమః॥ నైతస్యేహ యథాస్మాకం త్రికౌశేయం చ రాంకవమ్। ఏకైకం వై త్రివార్షీయం తేన పీవాఞ్శునాసహ॥ ౭౧॥
భీష్మః॥ అథ దృష్ట్వా పరివ్రాట్స తాన్మహర్షీన్ శునాసహ। అభిగమ్య యథాన్యాయం పాణిస్పర్శమథాచరత్ ॥ ౭౨॥ పరిచర్యాం వనే తాం తు క్షుత్ప్ర-
తీఘాతకారికామ్। అన్యోన్యేన నివేద్యాథ ప్రాతిష్ఠంత సహైవ తే॥ ౭౩॥ ఏకనిశ్చయకార్యాశ్చ వ్యచరంత వనాని చ। ఆదదానాస్సముద్ధృత్య మూలాని చ ఫ-
లాని చ॥ ౭౪॥ కదాచిద్విచరంతస్తే వృక్షైరవిరలైర్వృతామ్। శుచివారిప్రసన్నోదాం దదృశుః పద్మినీం శుభామ్॥ ౭౫॥ బాలాదిత్యవపుఃప్రఖ్యైః పుష్క-
రైరుపశోభితామ్। వైడూర్యవర్ణసదృశైః పద్మపత్రైరథావృతామ్ ॥ ౭౬॥ నానావిధైశ్చ విహగైర్జలప్రకరసేవిభిః। ఏకద్వారామనాదేయాం సూ-
పతీర్థామకర్దమామ్॥ ౭౭॥ వృషాదర్భిప్రయుక్తా తు కృత్యా వికృతదర్శనా। యాతుధానీతి విఖ్యాతా పద్మినీం తామరక్షత॥ ౭౮॥ పశుసఖసహాయా-
స్తు విసార్థం తే మహర్షయః। పద్మినీమభిజగ్ముస్తే సర్వే కృత్యాభిరక్షితామ్॥ ౭౯॥ తతస్తే యాతుధానీం తాం దృష్ట్వా వికృతదర్శనామ్। స్థితాం కమలినీతీ-
రే కృత్యామూచుర్మహర్షయః॥ ౮౦॥ ఏకా తిష్ఠసి కా చ త్వం కస్యార్థే కిం ప్రయోజనమ్। పద్మినీతీరమాశ్రిత్య బ్రూహి త్వం కిం చికీర్షసి॥ ౮౧॥ యాతుధా-
నీ॥ యాస్మి సాస్మ్యనుయోగో మే న కర్తవ్యః కథంచన। ఆరక్షిణీం మాం పద్మిన్యా విత్త సర్వే తపోధనాః॥ ౮౨॥ ఋషయః॥ సర్వ ఏవ క్షుధార్తాః స్మ న చా-
న్యత్కించిదస్తి నః। భవత్యాః సంమతే సర్వే గృహ్ణీయామ బిసాన్యుత॥ ౮౩॥ యాతుధానీ॥ సమయేన బిసానీతో గృహ్ణీధ్వం కామకారతః। ఏకైకో నామ మే
ప్రోక్త్వా తతో గృహ్ణీత మాచిరమ్॥ ౮౪॥ భీష్మః॥ విజ్ఞాయ యాతుధానీం తాం కృత్యామృషివధైషిణీమ్। అత్రిః క్షుధాపరీతాత్మా తతో వచనమబ్రవీత్ ॥ ౮౫॥
అత్రిః॥ అరాత్రిరత్రిస్సా రాత్రిర్యాం నాధీతే త్రిరద్య వై। అరాత్రిరత్రిరిత్యేవ నామ మే విద్ధి శోభనే॥ ౮౬॥ యాతుధానీ॥ యథోదాహృతమేతత్తే మయి నామ మ-
హోమ్యతే। దుర్ధార్యమేతన్మనసా గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౮౭॥ వసిష్ఠః॥ వసిష్ఠోఽస్మి వరిష్ఠోఽస్మి వసే వాసగృహేష్వపి। వసిష్ఠత్వాచ్చ వాసాచ్చ వసిష్ఠ ఇతి
విద్ధి మామ్॥ ౮౮॥ యాతుధానీ॥ నామ నైరుక్తమేతత్తే దుఃఖవ్యాభాషితాక్షరమ్। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౮౯॥ కశ్యపః॥ కులం
కులం చ కుపమః కుపమః కశ్యపో ద్విజః। కాశ్యః కాశనికాశత్వాదేతన్మే నామ ధారయ॥ ౯౦ ॥ యాతుధానీ ॥ యథోదాహృతమేతత్తే మయి నామ మహా-
ద్యుతే। దుర్ధార్యమేతన్మనసా గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౯౧॥ భరద్వాజః ॥ భరే సుతాన్ భరే శిష్యాన్ భరే దేవాన్ భరే ద్విజాన్। భరే భార్యామనవ్యాజో

భరద్వాజోఽస్మి శోభనే॥ ౯౨॥ యాతుధానీ॥ నామ నైరుక్తమేతత్తే దుఃఖవ్యాభాషితాక్షరమ్। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౯౩॥ గౌత
మః॥ గోతమో హామతో ధూమో దమోఽస్తే సమదర్శనాత్। గోభిస్తమో మమ ధ్వస్తం జాతమాత్రస్య దేహతః॥ ౯౪॥ విద్ధి మాం గౌతమం కృత్యే యాతుధాని
నిబోధ మామ్॥ ౯౫॥ యాతుధానీ॥ యథోదాహృతమేతత్తే మయి నామ మహామునే। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౯౬॥ విశ్వామిత్రః॥
విశ్వేదేవాశ్చ మే మిత్రం మిత్రమస్మి గవాం తథా। విశ్వామిత్రమితి ఖ్యాతం యాతుధాని నిబోధ మామ్॥ ౯౭॥ యాతుధానీ॥ నామ నైరుక్తమేతత్తే దుఃఖవ్యా
భాషితాక్షరమ్। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౯౮॥ జమదగ్నిః॥ జాజమద్యజజా నేహం జిజాహీహ జిజాయిషి। జమదగ్నిరితి ఖ్యాతమ
తో మాం విద్ధి శోభనే॥ ౯౯॥ యాతుధానీ॥ యథోదాహృతమేతత్తే మయి నామ మహామునే। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౧౦౦॥ అరుం
ధతీ॥ ధరాం ధరిత్రీం వసుధాం భర్తుస్తిష్ఠామ్యనంతరమ్। మనోఽనురుంధతీ భర్తురితి మాం విద్ధ్యరుంధతీమ్॥ ౧౦౧॥ యాతుధానీ॥ నామ నైరుక్తమేత
త్తే దుఃఖవ్యాభాషితాక్షరమ్। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౧౦౨॥ గండోవాచ॥ వక్త్రైకదేశే గండేతి ధాతుమేతం ప్రచక్షతే। తేనో
న్నతేన గండేతి విద్ధి మానలసంభవే॥ ౧౦౩॥ యాతుధానీ॥ నామ నైరుక్తమేతత్తే దుఃఖవ్యాభాషితాక్షరమ్। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥
౧౦౪॥ పశుసఖః॥ పశూన్రంజామి దృష్ట్వాహం పశూనాం చ సఖా సదా। గౌణం పశుసఖేత్యేవం విద్ధి మామగ్నిసంభవే॥ ౧౦౫॥ యాతుధానీ॥ నామ నై
రుక్తమేతత్తే దుఃఖవ్యాభాషితాక్షరమ్। నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్॥ ౧౦౬॥ శునస్సఖః॥ ఏభిరుక్తం యథా నామ నాహం వక్తుమిహోత్స
హే। శునస్సఖసఖాయం మాం యాతుధాన్యుపధారయ॥ ౧౦౭॥ యాతుధానీ॥ నామ నైరుక్తమేతత్తే వాక్యం సందిగ్ధయా గిరా। తస్మాత్సకృదిదానీం
త్వం బ్రూహి తన్నామ తే ద్విజ॥ ౧౦౮॥ శునస్సఖః॥ సకృదుక్తం మయా నామ న గృహీతం త్వయా యది। తస్మాత్త్రిదండాభిహతా గచ్ఛ భస్మేతి మా చిరమ్॥
౧౦౯॥ సా బ్రహ్మదండకల్పేన తేన మూర్ధ్ని హతా తదా। కృత్యా పపాత మేదిన్యాం భస్మ సా చ జగామ హ॥ ౧౧౦॥ శునస్సఖశ్చ హత్వా తాం యాతు
ధానీం మహాబలామ్। భువి త్రిదండం విష్టభ్య శాద్వలే సముపావిశత్॥ ౧౧౧॥ తతస్తే మునయస్సర్వే పుష్కరాణి బిసాని చ। యథాకామముపాదాయ సము
త్తస్థుర్ముదాన్వితాః॥ ౧౧౨॥ శ్రమేణ మహతా కృత్వా తే బిసాని కలాపశః। తీరే నిక్షిప్య పద్మిన్యాస్తర్పణం చక్రురంభసా॥ ౧౧౩॥ అథోత్థాయ జలా
త్తస్మాత్సర్వే తే సముపాగమన్। నాపశ్యంశ్చాపి తే తాని బిసాని పురుషర్షభాః॥ ౧౧౪॥ ఋషయః॥ కేన క్షుధాపరీతానామస్మాకం పాపకర్మ
ణా। నృశంసేనాపనీతాని బిసాన్యాహారకాంక్షిణామ్॥ ౧౧౫॥ తే శంకమానాస్త్వన్యోన్యం పప్రచ్ఛుర్ద్విజసత్తమాః। త ఊచుస్సమయం సర్వే కు
ర్మ ఇత్యరికర్శన॥ ౧౧౬॥ త ఉక్త్వా బాఢమిత్యేవం సర్వ ఏవ తదా సమమ్। క్షుధార్తాస్సుపరిశ్రాంతాః శపథాయోపచక్రముః॥ ౧౧౭॥ అత్రిః॥
స గాం స్పృశతు పాదేన సూర్యం చ ప్రతి మేహతు। అనధ్యాయేష్వధీయీత బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౧౮॥ వసిష్ఠః॥ అనధ్యాయపరో లోకే శునః స
పరికర్షతు। పరివ్రాట్కామవృత్తస్తు బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౧౯॥ శరణాగతం హంతు స్వసుతాం చోపజీవతు। అర్థాన్కాంక్షతు కీనాశాద్బి
సస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౦॥ కశ్యపః॥ సర్వత్ర సర్వం లపతు న్యాసలోపం కరోతు చ। కూటసాక్షిత్వమభ్యేతు బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౧॥ వృథా
మాంసాశనశ్చాస్తు వృథా దానం కరోతు చ। యాతు స్త్రియం దివా చైవ బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౨॥ భరద్వాజః॥ నృశంసస్త్యక్తధర్మాస్తు స్త్రీషు జ్ఞా
తిషు గోషు చ। బ్రాహ్మణం చాపి జయతాం బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౩॥ ఉపాధ్యాయమధః కృత్వా ఋచోఽధ్యేతు యజూంష్యపి। జుహోతు చ స కక్షా
గ్నౌ బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౪॥ జమదగ్నిః॥ పురీషముత్సృజత్వప్సు హంతు గాం చైవ ద్రుహ్యతు। అనృతౌ మైథునం యాతు బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౫॥

ద్వేష్యో భార్యోపజీవీ స్యాత్ దూరబంధుశ్చ వైరవాన్ । అన్యోన్యస్యాతిథిశ్చాస్తు బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౬॥ గౌతమః॥ అధీత్య వేదాంస్త్యజతు త్రీ
నగ్నీనపవిధ్యతు। విక్రీణాతు తథా సోమం బిసస్తైన్యం కరోతి యః ॥ ౧౨౭॥ ఉదపానప్లవే గ్రామే బ్రాహ్మణో వృషలీపతిః । తస్య సాలోక్యతాం యాతు బిస
స్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౮॥ విశ్వామిత్రః॥ జీవతో వై గురూన్ భృత్యాన్ భరంత్వస్య పరే జనాః । అగతిర్బహుపుత్రః స్యాద్బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౨౯॥
అశుచిర్బ్రహ్మకూటోఽస్తు ఋద్ధ్యా చైవాప్యహంకృతః। కర్షకో మత్సరీ చాస్తు బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౩౦॥ వర్షాచరోఽస్తు భృతకో రాజ్ఞశ్చాస్తు పురో
హితః। అయాజ్యస్య భవత్వృత్విక్ బిసస్తైన్యం కరోతి యః॥ ౧౩౧॥ అరుంధతీ ॥ నిత్యం పరిభవేచ్ఛ్వశ్రూం భర్తుర్భవతు దుర్మనాః । ఏకా స్వాదు స
మశ్నాతు బిసస్తైన్యం కరోతి యా॥ ౧౩౨॥ జ్ఞాతీనాం గృహమధ్యస్థా సక్తూనత్తు దివాక్షయే। అభోగ్యా వీరసూరస్తు బిసస్తైన్యం కరోతి యా॥ ౧౩౩॥ గండా॥
అనృతం భాషతు సదా బంధుభిశ్చ విరుధ్యతు। దదాతు కన్యాం శుల్కేన బిసస్తైన్యం కరోతి యా॥ ౧౩౪ ॥ సాధయిత్వా స్వయం ప్రాశేత్ దాస్యే జీర్యతు చైవ
హ । వికర్మణా ప్రమీయేత బిసస్తైన్యం కరోతి యా॥ ౧౩౫॥ పశుసఖః॥ దాస ఏవ ప్రజాయేత సఽప్రసూతిరకించనః। దైవతేష్వనమస్కారో బిసస్తైన్యం కరో
తి యః॥ ౧౩౬॥ శునస్సఖః॥ అధ్వర్యవే దుహితరం వా దదాతు చ్ఛందోగే వా చరితబ్రహ్మచర్యే । ఆథర్వణం వేదమధీత్య విప్రః స్నాయీత వా యో హరతే
బిసాని॥ ౧౩౭॥ ఋషయః॥ ఇష్టమేతద్ద్విజాతీనాం యోఽయం తే శపథః కృతః। త్వయా కృతం బిసస్తైన్యం సర్వేషాం నః శునఃసఖ॥ ౧౩౮॥ శునస్సఖః॥ న్య
స్తమద్యం న పశ్యద్భిర్యదుక్తం కృతకర్మభిః। సత్యమేతన్న మిథ్యైతద్బిసస్తైన్యం కృతం మయా॥ ౧౩౯॥ మయా హ్యంతర్హితానీహ బిసానీమాని పశ్యత।
పరీక్షార్థం భగవతాం కృతమేవం మయానఘాః ॥ ౧౪౦॥ రక్షణార్థం చ సర్వేషాం భవతామహమాగతః । యాతుధానీ హ్యతిక్రూరా కృత్యైషా వో వ
ధైషిణీ॥ ౧౪౧॥ వృషాదర్భిప్రయుక్తైషా నిహతా మే తపోధనాః । దుష్టా హింస్యాదియం పాపా యుష్మాన్ప్రత్యగ్నిసంభవా॥ ౧౪౨॥ తస్మాదస్మ్యాగతో
విప్రా వాసవం మాం నిబోధత । అలోభాదక్షయా లోకాః ప్రాప్తా వై సార్వకామికాః॥ ఉత్తిష్ఠధ్వమితః క్షిప్రం తానవాప్నుత వై ద్విజాః॥ ౧౪౩॥ భీష్మః॥
తతో మహర్షయః ప్రీతాస్తథేత్యుక్త్వా పురందరమ్ । సహైవ త్రిదశేంద్రేణ సర్వే జగ్ముస్త్రివిష్టపమ్ ॥ ౧౪౪ ॥ ఏవమేతే మహాత్మానో భోగైర్బహువి
ధైరపి। క్షుధా పరమయా యుక్తాశ్ఛంద్యమానా మహాత్మభిః ॥ ౧౪౫ ॥ నైవ లోభం తదా చక్రుస్తతః స్వర్గమవాప్నువన్ । తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసు న
రో లోభం వివర్జయేత్ ॥ ౧౪౬॥ ఏష ధర్మః పరో రాజంస్తస్మాల్లోభం వివర్జయేత్ । ఇదం నరః సచ్చరితం సమవాయేషు కీర్తయన్॥ ౧౪౭॥ అర్థభాగీ
చ భవతి న చ దుర్గాణ్యవాప్నుతే। ప్రీయంతే పితరశ్చాస్య ఋషయో దేవతాస్తథా॥ యశోధర్మార్థభాగీ చ భవతి ప్రేత్య మానవః॥ ౧౪౮॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- బిసస్తైన్యోపాఖ్యానే- త్రినవతితమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ అత్రైవోదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। యద్వృత్తం తీర్థయాత్రాయాం శపథం ప్రతి తచ్ఛృణు॥ ౧॥ పుష్కరార్థం కృతం స్తైన్యం పురా
భరతసత్తమ। రాజర్షిభిర్మహారాజ తథైవ చ ద్విజర్షిభిః॥ ౨ ॥ ఋషయః సమేతాః పశ్చిమే వై ప్రభాసే సమాగతా మంత్రమమంత్రయంత । చరా
మ సర్వాం పృథివీం పుణ్యతీర్థాం తతః కామం హంత గచ్ఛామ సర్వే ॥ ౩ ॥ శుక్రోఽంగిరాశ్చైవ కవిశ్చ విద్వాంస్తథా హ్యగస్త్యో నారదపర్వతౌ చ। భృగుర్వసి
ష్ఠః కశ్యపో గౌతమశ్చ విశ్వామిత్రో జమదగ్నిశ్చ రాజన్॥ ౪॥ ఋషిస్తథా గాలవోఽథాష్టకశ్చ భారద్వాజోఽరుంధతీ వాలఖిల్యాః। శిబిర్దిలీపో నహుషోఽంబరీ
షో రాజా యయాతిర్ధుంధుమారోఽథ పూరుః॥ ౫॥ జగ్ముః పురస్కృత్య మహానుభావం శతక్రతుం వృత్రహణం నరేంద్రాః। తీర్థాని సర్వాణి పరిభ్రమంతో

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

తాంప్రత్యుదీయుః కౌశికీంపుణ్యవీర్యామ్॥౬॥ సర్వేషు తీర్థేష్వవధూతపాపా జగ్ముస్తతో బ్రహ్మసరః సుపుణ్యమ్। దేవస్యతీర్థే జలమగ్నికల్పం విగాహ్య
తేభుక్తబిసప్రసూనాః॥ ౭॥ కేచిద్బిసాన్యఖనంస్తత్ర రాజన్నన్యే మృణాలాన్యఖనంస్తత్రవిప్రాః। అథాపశ్యన్పుష్కరం తేహ్రియంతం హ్రదాదగస్త్యే
నసముద్ధృతంతత్॥౮॥ తానాహసర్వానృషిముఖ్యానగస్త్యః కేనాదత్తం పుష్కరం మేసుజాతమ్। యుష్మాన్శంకే పుష్కరం దీయతాం మే నవైభవంతో
హర్తుమర్హంతి పద్మమ్॥౯॥ శృణోమి కాలో హింసతే ధర్మవీర్యం సోయం ప్రాప్తో వర్తతే ధర్మపీడా। పురాధర్మో వర్తతే నేహయావత్తావద్గ
చ్ఛామః సురలోకంచిరాయ॥౧౦॥ పురావేదాన్ బ్రాహ్మణా గ్రామమధ్యే ఘుష్టస్వరా వృషలాన్ శ్రావయంతి। పురారాజావ్యవహారేణధర్మాన్పశ్యత్య
హం పరలోకం వ్రజామి॥౧౧॥ పురావరాన్ప్రత్యవరాన్గరీయసో యావన్నరా నావమంస్యంతి సర్వే। తమోత్తరం యావదిదం న వర్తతే తావద్వ్రజామి
పరలోకంచిరాయ॥౧౨॥ పురాప్రపశ్యామిపరేణమర్త్యాన్బలీయసా దుర్బలాన్భుజ్యమానాన్। తస్మాద్యాస్యామి పరలోకం చిరాయ న హ్యుత్సహే
ద్రష్టుమిహ జీవలోకమ్॥౧౩॥ తమాహురార్తా ఋషయో మహర్షిం న తే వయం పుష్కరం చోరయామః। మిథ్యాభిషంగో భవతా న కార్యః శప్యామ తీక్ష్ణై
శ్శపథైర్మహర్షే॥౧౪॥ తేనిశ్చితాస్తత్ర మహర్షయస్తు సంపశ్యంతో ధర్మమేతం నరేంద్రాః। తతో శపంత శపథాన్పర్యయేణ సహైవ తే పార్థివ
పుత్రపౌత్రైః॥౧౫॥ భృగుః॥ ప్రత్యాక్రోశేదిహాక్రుష్టస్తాడితః ప్రతితాడయేత్। ఖాదేచ్చపృష్ఠమాంసాని యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౧౬॥ వసిష్ఠః॥ అస్వా
ధ్యాయపరో లోకే శ్వానంచపరికర్షతు। పురేచభిక్షుర్భవతు యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౧౭॥ కశ్యపః॥ సర్వత్రసర్వంపణతు న్యాసలోపం కరోతు చ।
కూటసాక్షిత్వమభ్యేతు యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥౧౮॥ గౌతమః॥ జీవత్వహంకృతో బుద్ధ్యావిషమేణ సమేనసః। కర్షకో మత్సరీ చాస్తు యస్తేహరతిపుష్క
రమ్॥౧౯॥ అంగిరాః॥ అశుచిర్బ్రహ్మకూటోస్తు శ్వానంచపరికర్షతు। బ్రహ్మహాసనికృతిశ్చాస్తు యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౦॥ ధుంధుమారః॥ అకృతజ్ఞస్తు
మిత్రాణాం శూద్రాయాం తు ప్రజాయతు। ఏకః సంపన్నమశ్నాతు యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౧॥ దిలీపః॥ ఉదపానప్లవే గ్రామే బ్రాహ్మణో వృషలీపతిః।
తస్యలోకాన్స వ్రజతు యస్తేహరతిపుష్కరమ్ ॥ ౨౨ ॥ పూరుః॥ చికిత్సాయాం ప్రచరతు భార్యయాచైవ పుష్యతు। శ్వశురాత్తస్య వృత్తిస్స్యాద్యస్తే
హరతిపుష్కరమ్॥ ౨౩॥ శుక్రః॥ వృథామాంసం సమశ్నాతు దివాగచ్ఛతు మైథునమ్। ప్రేష్యో భవతు రాజ్ఞశ్చ యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౪॥ జమదగ్నిః॥
అనధ్యాయేష్వధీయీత మిత్రం శ్రాద్ధే చ భోజయేత్। శ్రాద్ధే శూద్రస్య చాశ్నీయాద్యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౫॥ శిబిః॥ అనాహితాగ్నిర్మ్రియతాం య
జ్ఞే విఘ్నం కరోతు చ। తపస్విభిర్విరుధ్యేచ్చ యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౬ ॥ యయాతిః॥ అనృతౌ వ్రతీ జటీ చైవ భార్యాయాం సంప్రజాయతు। నిరాకరో
తు వేదాంశ్చ యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౭॥ నహుషః॥ అతిథిర్గృహసంస్థోస్తు కామవృత్తస్తు దీక్షితః। విద్యాం ప్రయచ్ఛతు భృతో యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥
౨౮॥ అంబరీషః॥ నృశంసస్త్యక్తధర్మాస్తు స్త్రీషు జ్ఞాతిషు గోషు చ। నిహంతు బ్రాహ్మణం చాపి యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౨౯ ॥ నారదః॥ గృహే జ్ఞానీ బహి
శ్శాస్త్రం పఠతాం విస్వరం పదమ్। గరీయసో వజానాతు యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౩౦॥ నాభాగః॥ అనృతం భాషతు సదా సద్భిశ్చైవ విరుధ్యతు। శుల్కేన
తు దదతు కన్యాం యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౩౧॥ కవిః॥ పద్భ్యాం స గాం తాడయతు సూర్యం చ ప్రతిమేహతు। శరణాగతం సంత్యజతు యస్తేహరతిపుష్కర
మ్॥ ౩౨॥ విశ్వామిత్రః॥ కరోతు భృతకోవర్షం రాజ్ఞశ్చాస్తు పురోహితః। ఋత్విగస్తు హ్యయాజ్యస్య యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౩౩॥ పర్వతః॥ గ్రా
మే చాధికృతః సోస్తు ఖరయానేన గచ్ఛతు। శునః కర్షతు వృత్త్యర్థే యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౩౪॥ భరద్వాజః॥ సర్వపాపసమాదానం నృశంసే చానృ
తే చ యత్। తత్తస్యాస్తు సదా పాపం యస్తేహరతిపుష్కరమ్॥ ౩౫॥ అష్టకః॥ స రాజాస్త్వకృతప్రజ్ఞః కామవృత్తశ్చ పాపకృత్। అధర్మేణాభిశాస్తు

ర్వీం యస్తే హరతి పుష్కరమ్॥౩౬॥ గాలవః॥ పాపిష్ఠేభ్యో హ్యనర్ఘార్హాస్స నరోఽస్తు స్వపాపకృత్ । దత్త్వా దానం కీర్తయతు యస్తే హరతి పుష్కరమ్॥
౩౭॥ అరుంధతీ॥ శ్వశ్ర్వాః పరివాదం వదతు భర్తుర్భవతు దుర్మనాః। ఏకా స్వాదు సమశ్నాతు యా తే హరతి పుష్కరమ్॥ ౩౮॥ వాలఖిల్యాః॥ ఏకపాదే
న వృత్త్యర్థం గ్రామద్వారే స తిష్ఠతు। ధర్మజ్ఞస్త్యక్తధర్మాస్తు యస్తే హరతి పుష్కరమ్॥౩౯॥ శునస్సఖః॥ అగ్నిహోత్రమనాదృత్య స సుఖం స్వపతు ద్వి
జః॥ పరివ్రాట్కామవృత్తోఽస్తు యస్తే హరతి పుష్కరమ్॥ ౪౦॥ సురభిః॥ బాలజేన నిదానేన కాంస్యం భవతు దోహనమ్ । దుహ్యేత పరవత్సేన యస్తే హర
తి పుష్కరమ్॥ ౪౧॥ భీష్మః॥ తతస్తు తైశ్శపథైశ్శప్యమానైర్నానావిధైర్బహుభిః కౌరవేంద్ర। సహస్రాక్షో దేవరాట్సంప్రహృష్టస్సమీక్ష్య తం కోపనం
విప్రముఖ్యమ్॥ ౪౨॥ అథాబ్రవీన్మఘవా ప్రత్యయం స్వం సమాభాష్య తమృషిం జాతరోషమ్ । బ్రహ్మర్షిదేవర్షినృపర్షిమధ్యే యత్తన్నిబోధేహ మ
మాద్య రాజన్॥ ౪౩॥ శక్రః॥ అధ్వర్యవే దుహితరం దదాతు ఛందోగే వా చరితబ్రహ్మచర్యే । అథర్వాణం వేదమధీత్య విప్రః స్నాయీత యః పుష్కరమాద
దాతి॥ సర్వాన్వేదానధీయీత పుణ్యశీలోఽస్తు ధార్మికః। బ్రహ్మణః సదనం యాతు యస్తే హరతి పుష్కరమ్॥ ౪౫ ॥ అగస్త్యః॥ ఆశీర్వాదస్త్వయా
ప్రోక్తశ్శపథో బలసూదన। దీయతాం పుష్కరం మహ్యమేష ధర్మః సనాతనః॥౪౬॥ ఇంద్రః॥ న మయా భగవన్లోభాద్ధృతం పుష్కరమద్య వై। ధర్మాంస్తు
శ్రోతుకామేన హృతం న క్రోద్ధుమర్హసి॥ ౪౭॥ ధర్మశ్రుతిసముత్కర్షో ధర్మసేతురనామయః। ఆర్షో వై శాశ్వతో నిత్యమవ్యయోఽయం మయా శ్రుతః॥
౪౮॥ తదిదం గృహ్యతాం విద్వన్పుష్కరం ద్విజసత్తమ। అతిక్రమం మే భగవన్క్షంతుమర్హస్యనిందిత॥ ౪౯॥ ఇత్యుక్తస్స మహేంద్రేణ తపస్వీ కోపనో
భృశమ్। జగ్రాహ పుష్కరం ధీమాన్ప్రసన్నశ్చాభవన్మునిః॥౫౦॥ ప్రయయుస్తే తతో భూయస్తీర్థాని వనగోచరాః। పుణ్యేషు తీర్థేషు తథా గాత్రాణ్యా
ప్లావయంత తే॥ ౫౧॥ ఆఖ్యానం య ఇదం యుక్తః పఠేత్పర్వణి పర్వణి। న మూర్ఖం జనయేత్పుత్రం న భవేచ్చ నిరాకృతిః॥౫౨॥ న తమాపత్స్పృశేత్కాచిద్వి
జ్వరో న జరావహః। విరజాః శ్రేయసా యుక్తః ప్రేత్య స్వర్గమవాప్నుయాత్॥౫౩॥ యశ్చ శాస్త్రమధీయీత ఋషిభిః పరిపాలితమ్। స గచ్ఛేద్బ్రహ్మ
ణో లోకమవ్యయం చ నరోత్తమ॥౫౪॥ .... *

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే - చతుర్నవతితమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యదిదం శ్రాద్ధకృత్యేషు దీయతే భరతర్షభ। ఛత్రం చోపానహౌ చైవ కేనైతత్సంప్రవర్తితమ్॥౧॥ కథం చైతత్సముత్పన్నం కిమర్థం చైవ
దీయతే। న కేవలం శ్రాద్ధకృత్యే పుణ్యకేష్వపి దీయతే॥౨॥ బహుష్వపి నిమిత్తేషు పుణ్యమాశ్రిత్య దీయతే । ఏతద్విస్తరతో బ్రహ్మన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వ
తః॥౩॥ భీష్మః॥ శృణు రాజన్నవహితశ్ఛత్రోపానహవిస్తరమ్ । యథైతత్ప్రథితం లోకే యథా చైతత్ప్రవర్తితమ్॥౪॥ యథా చాక్షయ్యతాం ప్రాప్తం
పుణ్యతాం చ యథాగతమ్। సర్వమేతదశేషేణ ప్రవక్ష్యామి నరాధిప॥ ౫॥ జమదగ్నేశ్చ సంవాదం సూర్యస్య చ మహాత్మనః । పురా స భగవాన్సాక్షా
ద్ధనుషా క్రీడత ప్రభో॥౬॥ సంధాయ సంధాయ శరాంశ్చిక్షేప కిల భార్గవః। తాన్సర్వాన్రేణుకా క్షిప్తాంస్తస్యేషూన్దీప్తతేజసః॥ ౭॥ ఆనీయ సా త
దా తస్మై ప్రాదాదసకృదచ్యుత । అథ తేన స శబ్దేన జ్యాయాశ్చైవ శరస్య చ ॥౮॥ ప్రహృష్టస్సంప్రచిక్షేప సా చ ప్రత్యాజహార తాన్ । తతో మధ్యాహ్న
మారూఢే జ్యేష్ఠామూలే దివాకరే॥౯॥ స సాయకాన్ద్విజో ముక్త్వా రేణుకామిదమబ్రవీత్ ।గచ్ఛానయ విశాలాక్షి శరానేతాన్ధనుశ్చ్యుతాన్।౧౦।యా
వదేతాన్పునస్సుభ్రు క్షిపామీతి జనాధిప। సా గచ్ఛత్యంతరా ఛాయాం వృక్షమాశ్రిత్య భామినీ॥౧౧॥ తస్థౌ తస్యా హి సంతప్తం శిరః పాదౌ తథైవ చ। స్థితా
సా తు ముహూర్తం వై భర్తుశ్శాపభయాచ్ఛుభా॥౧౨॥ యయావానయితుం భూయః సాయకానసితేక్షణా। ప్రత్యాజగామ చ శరాంస్తానాదాయ య
శస్వినీ॥౧౩॥ సా వై ఖిన్నా సుచార్వంగీ పద్భ్యాం దుఃఖం నియచ్ఛతీ । ఉపాజగామ భర్తారం భయాద్భర్తుః ప్రవేపతీ॥౧౪॥ స తామృషిస్తదా క్రుద్ధో

వాక్యమాహాశుభాననామ్। రేణుకే కిం చిరేణ త్వమాగతేతి పునః పునః॥౧౫॥ రేణుకా॥ శిరస్తావత్ప్రదీప్తం మే పాదౌ చైవ తపోధన। సూర్యతేజోనిరుద్ధా
హం వృక్షచ్ఛాయాం సమాశ్రితా॥౧౬॥ ఏతస్మాత్కారణాద్బ్రహ్మన్ చిరాయైతత్కృతం మయా। ఏతచ్ఛ్రుత్వా మమ విభో మా క్రుధస్త్వం తపోధన॥౧౭॥
జమదగ్నిః॥ అద్యైనం దీప్తకిరణం రేణుకే తవ దుఃఖదమ్। శరైర్నిపాతయిష్యామి సూర్యమస్త్రాగ్నితేజసా॥ ౧౮ ॥ భీష్మః॥ స విస్ఫార్య ధనుర్దివ్యం గృ
హీత్వా చ శరాన్ బహూన్। అతిష్ఠత్ సూర్యమభితో యతో యాతి తతో ముఖః॥౧౯॥ అథ తం ప్రేక్ష్య సన్నద్ధం సూర్యోఽభ్యేత్య తథాబ్రవీత్। ద్విజరూపేణ
కౌంతేయ కిం తే సూర్యోఽపరాధ్యతే॥౨౦॥ ఆదత్తే రశ్మిభిస్సూర్యో దివి తిష్ఠంస్తతస్తతః। రసం స తం వై వర్షాసు ప్రవర్షతి దివాకరః॥౨౧॥ తతోఽన్నం జాయ
తే విప్ర మనుష్యాణాం సుఖావహమ్। అన్నం ప్రాణా ఇతి యథా వేదేషు పరిపఠ్యతే॥ ౨౨ ॥ యథాభ్రేషు నిగూఢశ్చ రశ్మిభిః పరివారితః। సప్తద్వీపానిమాన్
బ్రహ్మన్ వర్షేణాభిప్రవర్షతి॥౨౩॥ తతస్తదౌషధీనాం చ వీరుధాం పుష్పపత్రజమ్। సర్వం వర్షాభినిర్వృత్తమన్నం సంభవతి ప్రభో॥౨౪॥ జాతకర్మా
ణి సర్వాణి వ్రతోపనయనాని చ। గోదానాని వివాహాశ్చ తథా యజ్ఞసమృద్ధయః॥౨౫॥ శాస్త్రాణి దానాని తథా సంయోగా విత్తసంచయాః। అన్నతస్సం
ప్రవర్తంతే యథా త్వం వేత్థ భార్గవ॥౨౬॥ రమణీయాని యావంతి యావదారంభికాణి చ। సర్వమన్నాత్ప్రభవతి విదితం కీర్తయామి తే॥౨౭॥ సర్వం
హి వేత్థ విప్ర త్వం యదేతత్కీర్తితం మయా। ప్రసాదయే త్వాం విప్రర్షే కిం తే సూర్యం నిపాత్య వై॥౨౮॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- ఛత్రోపానహోత్పత్తౌ- పంచనవతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ ఏవం ప్రయాచతి తదా భాస్కరే మునిసత్తమః। జమదగ్నిర్మహాతేజాః కిం కార్యం ప్రత్యపద్యత॥౧॥ భీష్మః॥ స తథా యాచమానస్య మునిర
గ్నిసమప్రభః। జమదగ్నిః శమం నైవ జగామ కురునందన॥ ౨ ॥ తతస్సూర్యో మధురయా వాచా తమిదమబ్రవీత్। కృతాంజలిర్విప్రరూపీ ప్రణమ్యైనం విశాం
పతే॥ ౩॥ చలం నిమిత్తం విప్రర్షే సదా సూర్యస్య గచ్ఛతః। కథం చలం వేత్స్యసి త్వం సదా యాంతం దివాకరమ్॥ ౪॥ జమదగ్నిః॥ స్థిరం చాపి చలం చాపి జా
నే త్వాం జ్ఞానచక్షుషా। అవశ్యం వినయాధానం కార్యమద్య మయా తవ॥ ౫॥ మధ్యాహ్నే వై నిమేషార్ధం తిష్ఠసి త్వం దివాకర। తత్ర వేత్స్యామి సూర్య
త్వాం న మేఽత్రాస్తి విచారణా॥ ౬॥ సూర్యః॥ అసంశయం మాం విప్రర్షే వేత్స్యసే ధన్వినాం వర। అపకారిణం మాం విద్ధి భగవన్ శరణాగతమ్॥౭॥ భీష్మః॥
తతః ప్రహస్య భగవాన్ జమదగ్నిరువాచ తమ్। న భీస్సూర్య త్వయా కార్యా ప్రణిపాతగతో హ్యసి ॥ ౮ ॥ బ్రాహ్మణేష్వార్జవం యచ్చ స్థైర్యం చ ధరణీత
లే। సౌమ్యతాం చైవ సోమస్య గాంభీర్యం వరుణస్య చ॥ ౯ ॥ దీప్తిమగ్నేః ప్రభాం మేరోః ప్రతాపం తపనస్య చ। ఏతాన్యతిక్రమేద్యో వై స హన్యాచ్ఛరణా
గతమ్॥ ౧౦॥ భవేత్స గురుతల్పీ చ బ్రహ్మహా చ స వై భవేత్। సురాపానం స కుర్యాచ్చ యో హన్యాచ్ఛరణాగతమ్॥ ౧౧ ॥ ఏతస్య త్వపనీతస్య సమాధిం
తాత చింతయ। యథా సుఖగమః పంథా భవేత్త్వద్రశ్మితాపితః॥ ౧౨॥ భీష్మః॥ ఏతావదుక్త్వా స తదా తూష్ణీమాసీద్భృగూత్తమః। అథ సూర్యోఽదదత్తస్మై
ఛత్రోపానహమాశు వై॥ ౧౩ ॥ సూర్యః॥ మహర్షే శిరసస్త్రాణం ఛత్రం మద్రశ్మివారణమ్। ప్రతిగృహ్ణీష్వ పద్భ్యాం చ త్రాణార్థం చర్మపాదుకే॥
౧౪॥ అద్యప్రభృతి చైవేహ లోకే సంప్రచరిష్యతి। పుణ్యకేషు చ సర్వేషు పరమక్షయ్యమేవ చ ॥ ౧౫ ॥ భీష్మః॥ ఛత్రోపానహమేతత్తు సూర్యేణైతత్ప్రవ
ర్తితమ్। పుణ్యమేతదభిఖ్యాతం త్రిషు లోకేషు భారత॥ ౧౬॥ తస్మాత్ప్రయచ్ఛ విప్రేషు ఛత్రోపానహముత్తమమ్। ధర్మస్తేషు మహాన్ భావీ న మేఽత్రా
స్తి విచారణా॥ ౧౭॥ ఛత్రం హి భరతశ్రేష్ఠ యః ప్రదద్యాద్ద్విజాతయే। శుభం శతశలాకం వై స ప్రేత్య సుఖమేధతే॥౧౮॥ స శక్రలోకే వసతి పూజ్యమానో
ద్విజాతిభిః। అప్సరోభిశ్చ సతతం దేవైశ్చ భరతర్షభ॥ ౧౯॥ దహ్యమానాయ విప్రాయ యః ప్రయచ్ఛత్యుపానహౌ। స్నాతకాయ మహాబాహో సం

శీతాయ ద్విజాతయే॥ ౨౦॥ సోపిలోకానవాప్నోతి దైవతైరపి పూజితాన్। గోలోకే సముదాయుక్తో వసతి ప్రేత్య భారత॥ ౨౧॥ ఏతత్తే భరతశ్రేష్ఠ మయా కాత్స్న్యేన కీర్తితమ్। ఛత్రోపానహదానస్య ఫలం భారతసత్తమ॥ ౨౨॥ ....*

ఇతి ఛత్రోపానహదానప్రశంసాయాం - షణ్ణవతితమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ గార్హస్థ్యం ధర్మమఖిలం ప్రబ్రూహి భరతర్షభ। ఋద్ధిమాప్నోతి కిం కృత్వా మనుష్య ఇహ పార్థివ॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి పురావృత్తం జనాధిప। వాసుదేవస్య సంవాదం పృథివ్యాశ్చైవ భారత ॥ ౨॥ సంస్తూయ పృథివీం దేవీం వాసుదేవః ప్రతాపవాన్ । పప్రచ్ఛ భరతశ్రేష్ఠ మాం త్వం యత్పృచ్ఛసేద్య వై॥ ౩ ॥ వాసుదేవః॥ గార్హస్థ్యం ధర్మమాశ్రిత్య మయా వా మద్విధేన వా। కిమవశ్యం ధరే కార్యం కిం వా కృత్వా కృతం భవేత్ ॥౪॥ పృథివీ॥ ఋషయః పితరో దేవా మనుష్యాశ్చైవ మాధవ । ఇజ్యాశ్చైవార్చనీయాశ్చ తథా చైవం నిబోధ మే॥౫॥ సదా యజ్ఞేన దేవాః స్యుః సదాతిథ్యేన మానుషాః। ఛందతశ్చ యథానిత్యమర్హాన్యుంజీత నిత్యశః॥ ౬ ॥ తేన హ్యృషిగణాః ప్రీతా భవంతి మధుసూదన। నిత్యమగ్నిం పరిచరేదభుక్త్వా బలికర్మ చ॥ ౭॥ కుర్యాత్తథైవ దేవా వై ప్రీయంతే మధుసూదన। కుర్యాదహరహః శ్రాద్ధమన్నాద్యేనోదకేన చ॥ ౮॥ పయోమూలఫలైర్వాపి పితౄణాం ప్రీతిమావహన్। సిద్ధాన్నాద్వై వైశ్వదేవం వై కుర్యాదగ్నౌ యథావిధి॥౯॥ అగ్నీషోమం వైశ్వదేవం ధాన్వంతర్యమనంతరమ్। ప్రజానాం పతయే చైవ పృథగ్ఘోమో విధీయతే॥ ౧౦॥ తథైవ చానుపూర్వ్యేణ బలికర్మ ప్రయోజయేత్ । దక్షిణాయాం యమాయేతి ప్రతీచ్యాం వరుణాయ చ॥౧౧॥ సోమాయ చాప్యుదీచ్యాం వై వాస్తుమధ్యే ప్రజాపతేః। ధన్వంతరేః ప్రాగుదీచ్యాం ప్రాచ్యాం శక్రాయ మాధవ॥ ౧౨॥ మనుష్యేభ్య ఇతి ప్రాహుర్బలిం ద్వారి గృహస్య వై। మరుద్భ్యో దైవతేభ్యశ్చ బలిమంతర్గృహే హరేత్ ॥౧౩॥ తథైవ విశ్వేదేవేభ్యో బలిమాకాశతో హరేత్ ।నిశాచరేభ్యో భూతేభ్యో బలిం నక్తం తథా హరేత్ ॥ ౧౪॥ ఏవం కృత్వా బలిం సమ్యగ్దద్యాద్భిక్షాం ద్విజాతయే। అలాభే బ్రాహ్మణస్యాగ్నావగ్రముద్ధృత్య నిక్షిపేత్ ॥ ౧౫॥ యదా శ్రాద్ధం పితృభ్యోపి దాతుమిచ్ఛేత మానవః। తదా పశ్చాత్ప్రకుర్వీత నివృత్తే శ్రాద్ధకర్మణి॥౧౬॥ పితౄన్ సంతర్పయిత్వా తు బలిం కుర్యాద్విధానతః। వైశ్వదేవం తతః కుర్యాత్పశ్చాద్బ్రాహ్మణవాచనమ్॥౧౭॥ తతోన్నేన విశేషేణ భోజయేదతిథీనపి। అర్చాపూర్వం మహారాజ తతః ప్రీణాతి మానవాన్॥ ౧౮॥ అనిత్యం హి స్థితో యస్మాత్తస్మాదతిథిరుచ్యతే। ఆచార్యస్య పితుశ్చైవ సఖ్యురాప్తస్య చాతిథేః॥౧౯॥ ఇదమస్తి గృహే మహ్యమితి నిత్యం నివేదయేత్ । తే యద్వదేయుస్తత్కుర్యాదితి ధర్మో విధీయతే॥౨౦॥ గృహస్థః పురుషః కృష్ణ శిష్టాశీ చ సదా భవేత్। రాజర్త్విజం స్నాతకం చ గురుం శ్వశురమేవ చ॥ ౨౧॥ అర్చయేన్మధుపర్కేణ పరిసంవత్సరోషితాన్। శ్వభ్యశ్చ శ్వపచేభ్యశ్చ వయోభ్యశ్చావపేద్భువి॥ ౨౨॥ వైశ్వదేవం హి నామైతత్సాయంప్రాతర్విధీయతే। ఏతాంస్తు ధర్మాన్ గార్హస్థ్యాన్ యః కుర్యాదనసూయకః ॥ స ఇహర్షివరాన్ ప్రాప్య ప్రేత్య నాకే మహీయతే ॥ ౨౩ ॥ భీష్మః ॥ ఇతి భూమేర్వచః శ్రుత్వా వాసుదేవః ప్రతాపవాన్। తథా చకార సతతం త్వమప్యేవం సమాచర॥ ౨౪ ॥ ఏతద్గృహస్థధర్మం తు చేష్టమానో జనాధిప । ఇహలోకే యశః ప్రాప్య ప్రేత్య స్వర్గమవాప్స్యసి॥ ౨౫॥ ....*

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - సప్తనవతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ ఆలోకదానం నామైతత్కీదృశం భరతర్షభ। కథమేతత్సముత్పన్నం ఫలం వాత్ర బ్రవీహి మే॥౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। మనోః ప్రజాపతేర్వాదం సువర్ణస్య చ భారత॥ ౨॥ తపస్వీ కశ్చిదభవత్సువర్ణో నామ భారత । వర్ణతో హేమవర్ణస్స సువర్ణ ఇతి ప్రథే॥౩॥ కులశీలగుణోపేతః స్వాధ్యాయే చ పరం గతః। బహూన్ సువంశప్రభవాన్ సమతీతః స్వకైర్గుణైః॥ ౪॥ స కదాచిన్మనుం విప్రో దదర్శోపససర్ప చ । కుశలప్రశ్నమన్యోన్యం తౌ చోభౌ తత్ర చక్రతుః ॥ ౫ ॥ తతస్తౌ సత్యసంకల్పౌ మేరౌ కాంచనపర్వతే। రమణీయే శిలాపృష్ఠే సహితౌ సంన్యషీద

తమ్॥౬॥ తత్రతేకథయంతేస్మ కథానానావిధాశ్రయాః।బ్రహ్మర్షిదేవదైత్యానాంపురాణానాంమహాత్మనామ్॥౭॥ సువర్ణస్త్వబ్రవీద్వాక్యంమ
నుంస్వాయంభువంప్రతి। హితార్థంసర్వభూతానాంప్రశ్నంమేవక్తుమర్హసి॥౮॥ సుమనోభిర్యదిజ్యంతేదైవతానిప్రజేశ్వర।కిమేతత్కథముత్పన్నం
ఫలయోగంచశంసమే॥౯॥మనుః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। శుక్రస్యచబలేశ్చైవసంవాదంవైమహాత్మనోః॥ ౧౦॥ బలేర్వై
రోచనస్యేహత్రైలోక్యమనుశాసతః। సమీపమాజగామాశుశుక్రోభృగుకులోద్వహః॥ ౧౧॥ తమర్ఘ్యాదిభిరభ్యర్చ్యభార్గవంసోసురాధిపః। నిష
సాదాసనేపశ్చాద్విధివద్భూరిదక్షిణః॥ ౧౨॥ కథేయమభవత్తత్రత్వయాయాపరికీర్తితా। సుమనోధూపదీపానాంసంప్రదానేఫలంప్రతి॥ ౧౩॥ తతః
పప్రచ్ఛదైత్యేంద్రఃకవీంద్రంప్రశ్నముత్తమమ్॥౧౪॥ బలిః॥ సుమనోధూపదీపానాంకింఫలంబ్రహ్మవిత్తమ । ప్రదానస్యద్విజశ్రేష్ఠతద్భవాన్వక్తుమర్హ
తి॥౧౫॥ శుక్రః॥తపఃపూర్వంసముత్పన్నంధర్మస్తస్మాదనంతరమ్। ఏతస్మిన్నంతరేచైవవీరుధౌషధ్యఏవచ॥ ౧౬ ॥ సోమస్యాత్మాచబహుధాసంభూ
తఃపృథివీతలే। అమృతంచవిషంచైవయెచాన్యేతుల్యజాతయః॥ ౧౭ ॥ అమృతంమనసఃప్రీతింసద్యఃపుష్టిందదాతిచ । మనోగ్లపయతేతీవ్రంవిషంగంధేన
సర్వశః॥ ౧౮॥ అమృతంమంగళంవిద్ధిమహద్విషమమంగళం। ఓషధ్యోహ్యమృతంసర్వావిషంతేజోగ్నిసంభవమ్॥౧౯॥ మనోహ్లాదయతేయస్మాచ్ఛ్రి
యంచాపిదదాతిచ। తస్మాత్సుమనసఃప్రోక్తానరైస్సుకృతకర్మభిః॥౨౦॥ దేవతాభ్యస్సుమనసోయోదదాతినరశ్శుచిః। తస్యతుష్యంతివైదేవాస్తుష్టాఃపు
ష్టిందదత్యపి॥౨౧॥ యంయముద్దిశ్యదీయేరన్దేవంసుమనసఃప్రభో। మంగళార్థంసతేనాస్యప్రీతోభవతిదైత్యప ॥ ౨౨॥ జ్ఞేయాస్తూగ్రాశ్చసౌమ్యా
శ్చతేజస్విన్యశ్చతాఃపృథక్। ఓషధ్యోబహువీర్యాహిబహురూపాస్తథైవచ॥౨౩॥ యజ్ఞియానాంచవృక్షాణామయజ్ఞీయాన్నిబోధమే।ఆసురాణిచ
మాల్యానిదైవతేభ్యోహితానిచ॥౨౪॥రక్షసామురగాణాంచయక్షాణాంచతథాప్రియాః।మనుష్యాణాంపితౄణాంచకాంతాయాస్త్వనుపూర్వశః॥
౨౫॥ వన్యాగ్రామ్యాశ్చేహతథాకృష్టోప్తాఃపర్వతాశ్రయాః। అకంటకాఃకంటకినోగంధరూపరసాన్వితాః॥౨౬॥ ద్వివిధోహిస్మృతోగంధఇష్టోనిష్టశ్చ
పుష్పజః। ఇష్టగంధానిదేవానాంపుష్పాణీతివిభావయ॥౨౭॥ అకంటకానాంవృక్షాణాంశ్వేతప్రాయాశ్చవర్ణతః। తేషాంపుష్పాణిదేవానామిష్టానిసత
తంప్రభో॥౨౮॥ జలజానిచమాల్యానిపద్మాదీనిచయానిచ। గంధర్వనాగయక్షేభ్యస్తానిదద్యాద్విచక్షణః॥౨౯॥ ఓషధ్యోరక్తపుష్పాశ్చకటుకాఃకంటకా
న్వితాః। శత్రూణామభిచారార్థమథర్వేషునిదర్శితాః॥ ౩౦॥ తీక్ష్ణవీర్యాస్తుభూతానాందురాలంభాస్సకంటకాః।రక్తభూయిష్ఠవర్ణాశ్చకృష్ణాశ్చై
వోపహారయేత్॥ ౩౧॥ మనోహృదయనందిన్యోవిమర్దేమధురాశ్చయాః। చారురూపాస్సుమనసోమనుష్యాణాంస్మృతావిభో॥ ౩౨॥ నతుశ్మశాన
సంభూతదేవతాయతనోద్భవాః। సన్నయేత్పుష్టియుక్తేషువివాహేషురహస్సుచ॥ ౩౩॥ గిరిసానురుహాస్సౌమ్యాదేవానాముపపాదయేత్। ప్రోక్షి
తాభ్యుక్షితాస్సౌమ్యాయథాయోగ్యంయథాస్మృతి॥ ౩౪॥ గంధేనదేవాస్తుష్యంతిదర్శనాద్యక్షరాక్షసాః। నాగాస్సముపభోగేనత్రిభిరేతైస్తుమాను
షాః॥ ౩౫॥ సద్యఃప్రీణాతిదేవాన్వైతేప్రీతాభావయంత్యుత। సంకల్పసిద్ధామర్త్యానామీప్సితైశ్చమనోరమైః॥ ౩౬॥ ప్రీతాఃప్రీణంతిసతతంమాని
తామానయంతిచ। అవజ్ఞాతావధూతాశ్చనిర్దహంత్యధమాన్నరాన్॥ ౩౭॥ అతఊర్ధ్వంప్రవక్ష్యామిధూపదానవిధౌఫలమ్। ధూపాంశ్చవివిధాన్
సాధూనసాధూంశ్చనిబోధమే॥ ౩౮॥ నిర్యాసస్సారిణశ్చైవకృత్రిమాశ్చైవతేత్రయః। ఇష్టోనిష్టోభవేద్గంధస్తన్మేవిస్తరశశ్శృణు॥ ౩౯॥నిర్యాసాఃస
ల్లకీవర్జాదేవానాందయితాస్తుతే। గుగ్గులుఃప్రవరస్తేషాంసర్వేషామితినిశ్చయః॥ ౪౦॥ అగురుస్సారిణాంశ్రేష్ఠోయక్షరాక్షసభోగినామ్।దైత్యానాం
సల్లకీయశ్చకాంక్షితోయశ్చతద్విధః॥ ౪౧॥ అథసర్జరసాదీనాంగంధైఃపార్థివదారవైః।ఫాణితారససంయుక్తైర్మనుష్యాణాంవిధీయతే॥ ౪౨॥ దే

వదానవభూతానాంసద్యస్తుష్టికరఃస్మృతః। యేన్యేవైహారికాస్తత్రమానుషాణామితిస్మృతాః ॥ ౪౩ ॥ యఏవోక్తాసుమనసాంప్రదానేసుమహాత్మనః
ధూపేష్వపిపరిజ్ఞేయాస్తఏవప్రీతివర్ధనాః ॥ ౪౪॥ దీపదానేప్రవక్ష్యామిఫలయోగమనుత్తమమ్ । యథాయేనయదాచైవప్రదేయాయాదృశాశ్చతే॥
౪౫॥ జ్యోతిస్తేజఃప్రకాశంవాప్యూర్ధ్వగంచాపివర్ణ్యతే। ప్రదానంతేజసాంతస్మాత్తేజోవర్ధయతేనృణామ్॥౪౬॥అంధంతమస్తమిస్రంచదక్షిణాయ
నమేవచ। ఉత్తరాయణమేతస్మాజ్జ్యోతిర్దానంప్రశస్యతే॥ ౪౭॥ యస్మాదూర్ధ్వగమేతత్తుతమసశ్చైవభేషజమ్।తస్మాదూర్ధ్వగతేర్దాతాభవేద
త్రేతినిశ్చయః॥ ౪౮॥ దేవాస్తేజస్వినోయస్మాత్ప్రభావంతఃప్రకాశకాః। తామసారాక్షసాశ్చైవతస్మాద్దీపఃప్రదీయతే॥ ౪౯॥ ఆలోకదానాచ్చక్షు
ష్మాన్ప్రభాయుక్తోభవేన్నరః। తాన్దత్త్వానోపహింసేతనహరేన్నోపనాశయేత్ ॥ ౫౦॥ దీపహర్తాభవేదంధస్తమోగతిరసుప్రభః । దీపప్రదః
స్వర్గలోకేదీపమాలేవరాజతే ॥ ౫౧ ॥ హవిషాప్రథమఃకల్పోద్వితీయశ్చౌషధీరసైః । వసామేదోస్థినిర్యాసైర్నకార్యఃపుష్టిమిచ్ఛతా॥ ౫౨॥ గిరిప్ర
పాతేగహనేచైత్యస్థానేచతుష్పథే। దీపదాతాభవేన్నిత్యంయఇచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః॥౫౩॥ కులోద్యోతోవిశుద్ధాత్మాప్రకాశత్వంచగచ్ఛతి।జ్యోతిషాం
చైవసాలోక్యందీపదాతానరస్సదా॥౫౪॥ బలికర్మసువక్ష్యామిగుణాన్కర్మఫలోదయాన్। దేవయక్షోరగనృణాంభూతానామథరక్షసామ్॥౫౫॥
యేషాంనాగ్రభుజోవిప్రాదేవతాతిథిబాలకాః। రాక్షసానేవతాన్విద్ధినిర్విశంకానమంగలాన్॥ ౫౬ ॥ తస్మాదగ్రంప్రయచ్ఛేతదేవేభ్యఃప్రతిపూజితమ్।
శిరసాప్రయతశ్చాపిహరేద్బలిమతంద్రితః॥౫౭॥ గృహ్ణంతిదేవతానిత్యమాశంసంతిసదాగృహాన్ । బాహ్యాశ్చాగంతవోయేన్యేయక్షరాక్షసపన్నగాః॥
౫౮॥ ఇతోదత్తేనజీవంతిదేవతాఃపితరస్తథా। తేప్రీతాఃప్రీణయంత్యేనమాయుషాయశసాధనైః ॥ ౫౯ ॥ బలయస్సహపుష్పైస్తుదేవానాముపహార
యేత్।దధిదుగ్ధమయాఃపుణ్యాస్సుగంధాఃప్రియదర్శనాః॥౬౦॥కార్యారుధిరమాంసాఢ్యాబలయోయక్షరక్షసామ్।సురాసవపురస్కారాలాజోల్లాపి
కభూషితాః॥౬౧॥నాగానాందయితానిత్యంపద్మోత్పలవిమిశ్రితాః।తిలాన్గుడసుసంపన్నాన్భూతానాముపహారయేత్॥౬౨॥అగ్రదాతాగ్రభోగీస్యా
ద్బలవీర్యసమన్వితః। తస్మాదగ్రంప్రయచ్ఛేతదేవేభ్యఃప్రతిపూజితమ్॥ ౬౩॥ జ్వలత్యహరహోవేశ్మయాశ్చాస్యగృహదేవతాః । తాఃపూజ్యాభూ
తికామేనప్రసృతాగ్రప్రదాయినా॥ ౬౪॥ ఇత్యేతదసురేంద్రాయకావ్యఃప్రోవాచభార్గవః। సువర్ణాయమనుఃప్రాహసువర్ణోనారదాయచ ॥ ౬౫॥
నారదోపిమయిప్రాహగుణానేతాన్మహాద్యుతే। తమప్యేతద్విదిత్వేహసర్వమాచరపుత్రక॥౬౬॥ ....*

ఇతి- సువర్ణమనుసంవాదే- అష్టనవతితమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతంమేభరతశ్రేష్ఠపుష్పధూపప్రదాయినామ్ । ఫలంబలివిధానేచతద్భూయోవక్తుమర్హసి ॥ ౧ ॥ ధూపప్రదానస్యఫలంప్రదీపస్యతథై
వచ। బలయశ్చకిమర్థంవైక్షిప్యంతేగృహమేధిభిః॥ ౨ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । నహుషస్యచసంవాదమగస్త్య
స్యభృగోస్తథా॥౩॥నహుషోహిమహారాజరాజర్షిస్సుమహాతపాః । దేవరాజ్యమనుప్రాప్తఃసుకృతేనేహకర్మణా॥ ౪ ॥ తత్రాపిప్రయతోరాజన్న
హుషస్త్రిదివేవసన్। మానుషీశ్చైవదివ్యాశ్చకుర్వాణోవివిధాఃక్రియాః ॥ ౫ ॥ మానుష్యస్తత్రసర్వాఃస్మక్రియాస్తస్యమహాత్మనః । ప్రవృత్తాస్త్రి
దివేరాజన్దివ్యాశ్చైవమహాత్మనః॥ ౬॥ అగ్నికార్యాణిసమిధఃకుశాఃసుమనసస్తథా । బలయశ్చాన్నలాజాభిర్ధూపనందీపకర్మచ॥ ౭ ॥ సర్వంత
స్యగృహేరాజ్ఞఃప్రావర్తతమహాత్మనః। జపయజ్ఞాన్మనోయజ్ఞాంస్త్రిదివేపిచకారసః॥౮॥ దేవానభ్యర్చయచ్చాపివిధివత్ససురేశ్వరః । సర్వానే
వయథాన్యాయంయథాపూర్వమరిందమ॥ ౯ ॥ అథేంద్రోహమితిజ్ఞాత్వాఅహంకారంసమావిశత్ । సర్వాశ్చైవక్రియాస్తస్యపర్యహీయంతభూప
తే॥౧౦॥సఋషీన్వాహయామాసవరదానమదాన్వితః। పరిహీనక్రియశ్చైవదుర్బలత్వముపేయివాన్॥౧౧॥తస్యవాహయతఃకాలోమునిముఖ్యాం

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

స్తపోధనాః। అహంకారాభిభూతస్యసుమహానత్యవర్తత॥ ౧౨॥ అథాగత్యమహాతేజాభృగుర్బ్రహ్మవిదాంవరః। అగస్త్యమాశ్రమస్థంవై సముపేత్యేదమబ్రవీత్॥ ౧౩॥ ఏవంవయమసత్కారం దేవేంద్రస్యాస్యదుర్మతేః। నహుషస్యకిమర్థంవై మర్షయామమహామునే॥౧౪॥అగస్త్యః॥ కథమేషమయాశక్యఃశప్తుంయస్యమహామునే। వరదేనవరోదత్తోభవతోవిదితశ్చసః॥ ౧౫ ॥ యోమేదృష్టిపథంగచ్ఛేత్సమేవశ్యోభవేదితి। ఇత్యనేనవరందేవోయాచితోగచ్ఛతాదివమ్॥ ౧౬॥ ఏవంనదగ్ధఃసమయాభవతాచనసంశయః। అన్యేనాప్యృషిముఖ్యేననదగ్ధోనచపాతితః॥ ౧౭ ॥ అమృతంచైవపానాయదత్తమస్మైపురావిభో। మహాత్మనాతదర్థంచనాస్మాభిర్వినిపాత్యతే॥ ౧౮॥ ప్రాయచ్ఛతవరందేవఃప్రజానాందుఃఖకారకమ్। ద్విజేష్వధర్మయుక్తానిసకరోతినరాధమః॥౧౯॥ తత్రయత్ప్రాప్తకాలంనస్తద్బ్రూహివదతాంవర। భవాంశ్చాపియథాబ్రూయాత్తత్కర్తాస్మినసంశయః॥ ౨౦॥ భృగుః॥ పితామహనియోగేనభవంతంసోహమాగతః। ప్రతికర్తుంబలవతినహుషేదైవమోహితే॥ ౨౧॥అద్యహిత్వాంసుదుర్బుద్ధీరథేయోక్ష్యతిదేవరాట్। అద్యైనమహముద్వృత్తంకరిష్యేనింద్రమోజసా॥ ౨౨॥ అద్యేంద్రంస్థాపయిష్యామిపశ్యతస్తేశతక్రతుమ్। సంచాల్యపాపకర్మాణమైంద్రాత్స్థానాత్సుదుర్మతిమ్॥ ౨౩॥ అద్యచాసౌకుదేవేంద్రస్త్వాంపదాధర్షయిష్యతి। దైవోపహతచిత్తత్వాదాత్మనాశాయమందధీః॥ ౨౪॥ వ్యుత్క్రాంతధర్మంతమహంధర్షణామర్షితోభృశమ్। అహిర్భవస్వేతిరుషాశప్స్యేపాపంద్విజద్రుహమ్॥ ౨౫॥ తతఏనంసుదుర్బుద్ధింధిక్శబ్దాభిహతత్విషమ్। ధరణ్యాంపాతయిష్యామిపశ్యతస్తేమహామునే॥ ౨౬ ॥ నహుషంపాపకర్మాణమైశ్వర్యబలమోహితమ్। యథాచరోచతేతుభ్యంతథాకర్తాస్మ్యహంమునే॥ ౨౭॥ ఏవముక్తస్తుభృగుణామైత్రావరుణిరవ్యయః। అగస్త్యఃపరమప్రీతోబభూవవిగతజ్వరః॥౨౮॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే-అగస్త్యభృగుసంవాదే-ఏకోనశతతమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥కథంవై సవిపన్నశ్చకథంవై పాతితోభువి। కథంచానింద్రతాంప్రాప్తస్తద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥౧॥భీష్మః॥ ఏవంతయోఃసంవదతోః క్రియాస్తస్యమహాత్మనః। సర్వాఏవప్రవర్తంతేయాదివ్యాయాశ్చమానుషీః॥ ౨ ॥ తథైవదీపదానానిసర్వోపకరణానివై। బలికర్మచయచ్చాన్యదుత్సవాశ్చపృథగ్విధాః॥ ౩॥ సర్వేతస్యసముత్పన్నాదేవేంద్రస్యమహాత్మనః। దేవలోకేనృలోకేచసదాచారాబుధైఃస్మృతాః॥ ౪ ॥ తేచేద్భవంతిరాజేంద్రఋద్ధ్యంతేగృహమేధినః। ధూపప్రదానైర్దీపైశ్చనమస్కారైస్తథైవచ॥౫॥యథాసిద్ధస్యచాన్నస్యగ్రహాయాగ్రంప్రదీయతే। బలయశ్చగృహోద్దేశేఅతఃప్రీయంతిదేవతాః॥౬॥ యథాచగృహిణస్తోషోభవేద్వైబలికర్మణి। తథాశతగుణాప్రీతిర్దేవతానాంప్రజాయతే॥ ౭ ॥ ఏవంధూపప్రదానంచదీపదానంచసాధవః। ప్రయచ్ఛంతినమస్కారైర్యుక్తమాత్మగుణావహమ్॥ ౮॥ స్నానేనాద్భిశ్చయత్కర్మక్రియతేవైవిపశ్చితా।నమస్కారప్రయుక్తేనతేనప్రీయంతిదేవతాః॥ ౯॥ పితరశ్చమహాభాగాఋషయశ్చతపోధనాః।గృహ్యాశ్చదేవతాఃసర్వాఃప్రీయంతేవిధినార్చితాః॥౧౦॥ఇత్యేతాంబుద్ధిమాస్థాయనహుషస్సనరేశ్వరః। సురేంద్రత్వంమహత్ప్రాప్యకృతవానేతదద్భుతమ్॥ ౧౧॥ కస్యచిత్త్వథకాలస్యభాగ్యక్షయఉపస్థితే। సర్వమేతదవజ్ఞాయకృతవానిదమీదృశమ్॥ ౧౨॥ తతస్సపరిహీనోభూత్సురేంద్రోబలికర్మతః। ధూపదీపోదకవిధింయథావన్నచకారహ॥౧౩॥తతోస్యయజ్ఞవిషయోరక్షోభిఃపర్యవధ్యత। అథాగస్త్యమృషిశ్రేష్ఠంవాహనాయాజుహావహ॥ ౧౪॥ ద్రుతంసరస్వతీకూలాత్స్మయన్నివమహాబలః। తతోభృగుర్మహాతేజామైత్రావరుణిరబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ నిమీలయస్వనయనేజటాంయావద్విశామితే। స్థాణుభూతస్యతస్యాథజటాంప్రావిశదచ్యుతః॥౧౬॥భృగుస్సుమహాతేజాఃపాతనాయనృపస్యచ। తతస్సదేవరాట్ప్రాప్తస్తమృషింవాహనాయవై॥ ౧౭ ॥ తతోగస్త్యఃసురపతింవాక్యమాహవిశాంపతే। యోజ

యస్త్వేతిమాంక్షిప్రంకంచదేశంవహామితే॥౧౮॥ యత్రవక్ష్యసితత్రత్వాంనయిష్యామిసురాధిప।ఇత్యుక్తోనహుషస్తేనతోదయామాసతంమునిమ్॥౧౯॥
భృగుస్తస్యజటాంతఃస్థోబభూవహృషితోభృశమ్। నచాపిదర్శనంతస్యచకారసభృగుస్తదా॥ ౨౦॥ వరదానప్రభావజ్ఞోనహుషస్యమహాత్మనః। నచు
కోపతదాగస్త్యయుక్తోపినహుషేణవై॥ ౨౧॥ తంతురాజాప్రతోదేనచోదయామాసభారత। నచుకోపసధర్మాత్మాతతఃపాదేనదేవరాట్॥౨౨॥ అగ
స్త్యస్యతదాక్రుద్ధోవామేనాభ్యహనచ్ఛిరః।తస్మిన్ శిరస్యభిహతేసజటాంతర్గతోభృగుః॥౨౩॥శశాపబలవత్క్రుద్ధోనహుషంపాపచేతసమ్।యస్మా
త్పదాహనఃక్రోధాచ్ఛిరసీమంమహామునిమ్॥౨౪॥ తస్మాదాశుమహీంగచ్ఛసర్పోభూత్వాసుదుర్మతే। ఇత్యుక్తఃసతదాతేనసర్పోభూత్వాపపాతహ
౨౫॥ అదృష్టేనాథభృగుణాభూతలేభరతర్షభ। భృగుంహియదిసోద్రక్ష్యన్నహుషఃపృథివీపతే॥ ౨౬॥ నచశక్తోభవిష్యద్వైపాతనేతస్యతేజసా।స
తుతైస్తైఃప్రదానైశ్చతపోభిర్నియమైస్తథా॥ ౨౭॥ పతితోపిమహారాజభూతలేస్మృతిమానభూత్। ప్రసాదయామాసభృగుంశాపాంతోమేభవేదితి॥
౨౮॥ తతోగస్త్యఃకృపావిష్టఃప్రాసాదయతతంభృగుమ్। శాపాంతార్థంమహారాజసచప్రాదాత్కృపాన్వితః॥ ౨౯॥ భృగుః॥రాజాయుధిష్ఠిరోనా
మభవిష్యతికులోద్వహః। సత్వాంమోక్షయితాశాపాదిత్యుక్త్వాంతరధీయత॥ ౩౦॥అగస్త్యోపిమహాతేజాఃకృత్వాకార్యంశతక్రతోః। స్వమాశ్రమప
దంప్రాయాత్పూజ్యమానోద్విజాతిభిః॥ ౩౧॥ నహుషోపిత్వయారాజంస్తస్మాచ్ఛాపాత్సముద్ధృతః। జగామబ్రహ్మభవనంపశ్యతస్తేజనాధిప॥ ౩౨॥
సతదాపాతయిత్వాతంనహుషంభూతలేభృగుః। జగామబ్రహ్మభవనంబ్రహ్మణేచన్యవేదయత్॥౩౩॥తతఃశక్రంసమానాయ్యదేవానాహపితామహః॥
వరదానాన్మమసురానహుషోరాజ్యమాప్తవాన్॥౩౪॥ సచాగస్త్యేనక్రుద్ధేనభ్రంశితోభూతలంగతః।నచశక్యంవినారాజ్ఞాసురాన్వర్తయితుంక్వచిత్॥
౩౫॥ తస్మాదయంపునఃశక్రోదేవరాజ్యేభిషిచ్యతామ్। ఏవంసంభాషమాణంతుదేవాఃపార్థపితామహమ్॥ ౩౬॥ ఏవమస్త్వితిసంహృష్టాఃప్రత్యూ
చుస్తంనరాధిప। సోభిషిక్తోభగవతాదేవరాజ్యేచవాసవః॥ ౩౭॥ బ్రహ్మణారాజశార్దూలయథాపూర్వంవ్యరోచత।ఏవమేతత్పురావృత్తంనహు
షస్యవ్యతిక్రమాత్॥ ౩౮॥ సచతైరేవసంసిద్ధోనహుషఃకర్మభిఃపునః। తస్మాద్దీపాఃప్రదాతవ్యాఃసాయంవైగృహమేధిభిః॥ ౩౯॥దివ్యంచక్షురవాప్నో
తిప్రేత్యదీపస్యదాయకః। పూర్ణచంద్రప్రతీకాశాదీపదాశ్చభవంత్యుత॥ ౪౦॥ యావదక్షినిమేషాణిజ్వలంతేతావతీఃసమాః। రూపవాన్బలవాం
శ్చాపినరోభవతిదీపదః॥ ౪౧॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే - నహుషోపాఖ్యానే - శతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥బ్రాహ్మణస్వానియేమందాహరంతిపురుషర్షభ।నృశంసకారిణోమూఢాఃక్వతేగచ్ఛంతిమానవాః॥౧॥భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమ
మితిహాసంపురాతనమ్। చాండాలస్యచసంవాదంక్షత్రబంధోశ్చభారత॥ ౨॥ రాజన్యః॥ వృద్ధరూపోసిచాండాలబాలవచ్చవిచేష్టసే। శ్వఖరాణాంర
జఃసేవీకస్మాదుద్విజసేగవామ్॥ ౩॥ సాధుభిర్గర్హితంకర్మచాండాలస్యవిధీయతే।కస్మాద్గోరజసాధ్వస్తమపాంకుండేనిషించసి॥౪॥చాండాలః॥బ్రా
హ్మణస్యగవాంరాజన్హ్రియతీనాంరజఃపురా। సోమముద్ధ్వంసయామాసతంసోమంయేపిబన్ద్విజాః॥౫॥దీక్షితశ్చసరాజాపిక్షిప్రంనరకమావిశత్।
సహతైర్యజ్ఞకైఃసర్వైర్బ్రహ్మస్వముపజీవ్యతత్॥ ౬॥ యేపితత్రాపిబన్క్షీరంఘృతందధిచమానవాః। బ్రాహ్మణాఃసహరాజన్యాస్సర్వేనరకమా
విశన్॥ ౭॥ జఘ్నుస్తాఃపయసాపుత్రాంస్తథాపౌత్రాన్విధున్వతీః। పశూనవేక్షమాణాశ్చసాధువృత్తేనదంపతీ॥ ౮॥ అహంతత్రావసంరాజన్బ్రహ్మ
చారీజితేంద్రియః। తాసాంమేరజసాధ్వస్తంభైక్ష్యమాసీన్నరాధిప॥ ౯॥ చాండాలోహంతతోరాజన్భుక్త్వాతదభవంనృప। బ్రహ్మస్వహారీచనృపః
సోప్రతిష్ఠాంగతింయయౌ॥ ౧౦॥ తస్మాద్ధరేన్నవిప్రస్వంకదాచిదపికించన। బ్రహ్మస్వంరజసాధ్వస్తంభుక్త్వామాంపశ్యయాదృశమ్॥ ౧౧॥ తస్మాత్సో

మోఽప్యవిక్రేయః పురుషేణ విపశ్చితా। విక్రయంతీహ సోమం స్వం గర్హయంతి మనీషిణః॥ ౧౨॥ యే వై సంక్రీణతే తాత యే చ విక్రీణతే జనాః। తే తు వై వస్వ
తం ప్రాప్య రౌరవం యాంతి సర్వశః॥౧౩॥ సోమం తు రజసా ధ్వస్తం విక్రీణన్ విధిపూర్వకమ్। శ్రోత్రియో వార్ధుషీ భూత్వా న చిరం స వినశ్యతి॥ ౧౪॥ నర
కం త్రింశతం ప్రాప్య స విష్ఠాముపజీవతి। శ్వచర్యామభిమానం చ సఖిదారే చ విప్లవమ్॥ ౧౫॥ తులయా ధారయన్ ధర్మమభిమానోఽతిరిచ్యతే। శ్వానం వై పా
పినం పశ్య వివర్ణం హరిణం కృశమ్॥౧౬॥ అభిమానేన భూతానామిమాం గతిముపాగతమ్। అహం వై విపులే జాతః కులే ధనసమన్వితే॥ ౧౭॥ అన్యస్మిన్
జన్మని విభో జ్ఞానవిజ్ఞానపారగః। అభవం తత్ర జానానో హ్యేతాన్ దోషాన్ మదాత్తదా॥ ౧౮॥ సంరబ్ధ ఏవ భూతానాం పృష్ఠమాంసమభక్షయమ్। సో
ఽహం తేన చ వృత్తేన భోజనేన చ తేన వై॥ ౧౯॥ ఇమామవస్థాం సంప్రాప్తః పశ్య కాలస్య పర్యయమ్। ఆదీప్తమివ చైలాంతం భ్రమరైరివ చార్దితమ్॥౨౦॥
ధావమానం సుసంరబ్ధం పశ్య మాం రజసాన్వితమ్। స్వాధ్యాయైస్తు మహత్పాపం తరంతి గృహమేధినః॥ ౨౧॥ దానైః పృథగ్విధైశ్చాపి యథా ప్రాహుర్మ
నీషిణః। తథా పాపకృతం విప్రమాశ్రమస్థం మహీపతే॥ ౨౨॥ సర్వసంగవినిర్ముక్తం ఛందాంస్యుత్తారయంత్యుత। అహం హి పాపయోన్యాం వై ప్ర
సూతః క్షత్రియర్షభ॥౨౩॥ నిశ్చయం నాధిగచ్ఛామి కథం ముచ్యేయమిత్యుత। జాతిస్మరత్వం చ మమ కేనచిత్పూర్వకర్మణా॥౨౪॥ శుభేన యేన మోక్షం
వై ప్రాప్తుమిచ్ఛామ్యహం నృప। త్వమిమం సంప్రపన్నాయ సంశయం బ్రూహి పృచ్ఛతే॥ చాండాలత్వాత్ కథమహం ముచ్యేయమితి సత్తమ॥ ౨౫॥ రా
జన్యః॥ చాండాల ప్రతిజానీహి యేన మోక్షమవాప్స్యసి। బ్రాహ్మణార్థే త్యజన్ ప్రాణాన్ గతిమిష్టామవాప్స్యసి॥ ౨౬॥ దత్త్వా శరీరం క్రవ్యాద్భ్యో ర
ణాగ్నౌ ద్విజహేతుకమ్। హుత్వా ప్రాణాన్ ప్రమోక్షస్తే నాన్యథా మోక్షమర్హసి॥ ౨౭॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తః స తదా తేన బ్రహ్మస్వార్థే పరంతప। హు
త్వా రణముఖే ప్రాణాన్ గతిమిష్టామవాప హ॥ ౨౮॥ తస్మాద్రక్ష్యం త్వయా పుత్ర బ్రహ్మస్వం భరతర్షభ। యదిచ్ఛసి మహాబాహో శాశ్వతీం గతిమా
త్మనః॥ ౨౯॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి - రాజన్యచాండాలసంవాదే - ఏకాధికశతతమోఽధ్యాయః - . . . *
యుధిష్ఠిరః॥ ఏకలోకాస్సుకృతినస్సర్వే త్వాహో పితామహ। ఉత తత్రాపి భిన్నాస్తైతన్మే బ్రూహి పితామహ॥౧॥ భీష్మః॥ కర్మభిః పార్థ నానాత్వం
లోకానాం యాంతి మానవాః। పుణ్యాన్ పుణ్యకృతో యాంతి పాపాన్ పాపకృతో జనాః॥ ౨॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। గౌతమ
స్య మునేస్తాత సంవాదం వాసవస్య చ॥౩॥ బ్రాహ్మణో గౌతమః కశ్చిన్మృదుర్దాంతో జితేంద్రియః। మహావనే హస్తిశిశుం పరిద్యూనమమాతృకమ్॥ ౪॥
తం దృష్ట్వా జీవయామాస సానుక్రోశో ధృతవ్రతః। స తు దీర్ఘేణ కాలేన బభూవాతిబలో మహాన్॥ ౫॥ తం ప్రభిన్నం మహానాగం ప్రస్రుతం పర్వతోపమమ్।
ధృతరాష్ట్రస్య రూపేణ శక్రో జగ్రాహ హస్తినమ్॥ ౬॥ హ్రియమాణం తు తం దృష్ట్వా గౌతమః శంసితవ్రతః। అభ్యభాషత రాజానం ధృతరాష్ట్రం మహాత
పాః॥ ౭॥ మా మే హార్షీర్హస్తినం పుత్రమేనం దుఃఖాత్పుష్టం ధృతరాష్ట్రాకృతజ్ఞ। మైత్రం సతాం సాప్తపదం వదంతి మిత్రద్రోహో నైవ రాజన్ స్పృ
శేత్త్వామ్॥౮॥ ఇధ్మోదకప్రదాతారం శూన్యపాలం మమాశ్రమే। వినీతమాచార్యకులే సుయుక్తం గురుకర్మణి॥౯॥ శిష్టం దాంతం కృతజ్ఞం చ ప్రియం చ స
తతం మమ। న మే విక్రోశతో రాజన్ హర్తుమర్హసి కుంజరమ్॥౧౦॥ ధృతరాష్ట్రః॥ గవాం సహస్రం భవతే దదామి దాసీశతం నిష్కశతాని పంచ। అన్య
చ్చ విత్తం వివిధం మహర్షే కిం బ్రాహ్మణస్యేహ గజేన కృత్యమ్॥౧౧॥ గౌతమః॥ తవైవ గావో హి భవంతు రాజన్ దాస్యః సనిష్కా వివిధం చ రత్నమ్। అ
న్యచ్చ విత్తం వివిధం నరేంద్ర కిం బ్రాహ్మణస్యేహ ధనేన కృత్యమ్॥ ౧౨॥ ధృతరాష్ట్రః॥ బ్రాహ్మణానాం హస్తిభిర్నాస్తి కృత్యం రాజన్యానాం నాగకులాని వి
ప్ర। స్వం వాహనం నయతో నాస్త్యధర్మో నాగశ్రేష్ఠం గౌతమాస్మాన్నివర్త॥౧౩॥ గౌతమః॥ యత్ర ప్రేతో నందతి పుణ్యకర్మా యత్ర ప్రేతః శోచతే పా

పకర్మా। వైవస్వతస్య సదనే మహాత్మం స్తత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే॥ ౧౪॥ ధృతరాష్ట్రః॥ యే నిష్క్రియా నాస్తికాశ్రద్ధధానాః పాపాత్మాన
ఇంద్రియార్థే నివిష్టాః। యమస్య తే యాతనాం ప్రాప్నువంతి పరంగంతా ధృతరాష్ట్రో న తత్ర॥ ౧౫॥ గౌతమః॥ వైవస్వతీ సంయమనీ జనానాం యత్రానృతం
నోచ్యతే యత్ర సత్యమ్। యత్రాబలా బలినం యాతయంతి తత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే॥ ౧౬॥ ధృతరాష్ట్రః॥ జ్యేష్ఠాం స్వసారం పితరం మాతరం
చ యథా శత్రుం మదమత్తాశ్చరంతి। తథావిధానామేష లోకో మహర్షే పరంగంతా ధృతరాష్ట్రో న తత్ర॥ ౧౭॥ గౌతమ ఉవాచ॥ మందాకినీ వైశ్రవణ
స్య రాజ్ఞో మహాభాగా భోగిజనప్రవేశ్యా। గంధర్వయక్షైరప్సరోభిశ్చ జుష్టా తత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే॥ ౧౮॥ ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ॥ అతిథి
వ్రతాస్సువ్రతా యే జనా వై ప్రతిశ్రయం దదతి బ్రాహ్మణేభ్యః। శిష్టాశినస్సంవిభజ్యాశ్రితాంశ్చ మందాకినీం తేపి విభూషయంతి॥ ౧౯॥ గౌతమ ఉవాచ॥
మేరోరగ్రే యద్వనం భాతి రమ్యం సుపుష్పితం కిన్నరీగీతజుష్టమ్। సుదర్శనా యత్ర జంబూర్విశాలా తత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే॥ ౨౦॥ ధృ
తరాష్ట్రః॥ యే బ్రాహ్మణా మృదవస్సత్యశీలా బహుశ్రుతాః సర్వభూతాభిరామాః। యేధీయంతే సేతిహాసం పురాణం మధ్వాహుత్యా జుహ్వతి వై ద్విజే
భ్యః॥ ౨౧॥ తథావిధానామేష లోకో మహర్షే పరంగంతా ధృతరాష్ట్రో న తత్ర। యద్విద్యతే విదితం స్థానమస్తి తద్బ్రూహి త్వం త్వరితో హ్యాపయామి॥
౨౨॥ గౌతమః॥ సుపుష్పితం కింనరరాజజుష్టం ప్రియం వనం నందనం నారదస్య। గంధర్వాణామప్సరసాం చ శశ్వత్తత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే॥
౨౩॥ ధృతరాష్ట్రః॥ యే నృత్యగీతకుశలా జనాస్సదాహ్యయాచమానాస్సహితాశ్చరంతి। తథావిధానామేష లోకో మహర్షే పరంగంతా ధృతరాష్ట్రో న
తత్ర॥ ౨౪॥ గౌతమః॥ యత్రోత్తరాః కురవో భాంతి రమ్యా దేవైస్సార్ధం మోదమానా నరేంద్ర। యత్రాగ్నియోనాశ్చ వసంతి లోకా అబ్యోనయః పర్వ
తయోనయశ్చ॥ ౨౫॥ యత్ర శక్రో వర్షతి సర్వకామాన్ యత్ర(స్త్రి)యః కామచారా భవంతి। యత్ర చేర్ష్యా నాస్తి నారీనరాణాం తత్ర త్వాహం హస్తినం
యాతయిష్యే॥ ౨౬॥ ధృతరాష్ట్రః॥ యే సర్వభూతేషు నివృత్తకామా అమాంసాదా న్యస్తదండాశ్చరంతి। న హింసంతి స్థావరం జంగమం చ భూతానాం
యే సర్వభూతాత్మభూతాః॥ ౨౭॥ నిరాశిషో నిర్మమా వీతరాగా లాభాలాభే తుల్యనిందాప్రశంసాః। తథావిధానామేష లోకో మహర్షే పరంగంతా ధృ
తరాష్ట్రో న తత్ర॥ ౨౮॥ గౌతమః॥ తతోపరే భాంతి లోకాస్సనాతనాస్సుపుణ్యగంధా విరజా వీతశోకాః। సోమస్య రాజ్ఞః సదనే మహాత్మన స్తత్ర త్వాహం
హస్తినం యాతయిష్యే॥ ౨౯॥ ధృతరాష్ట్రః॥ యే దానశీలా న ప్రతిగృహ్ణతే సదా న చాప్యర్థాంశ్చాదదతే పరేభ్యః। యేషామదేయమర్హతే నాస్తి కించి
త్సర్వాతిథ్యాస్సుప్రసాదా జనాశ్చ॥ ౩౦॥ యే క్షంతారో నాభిజల్పంతి చాన్యాన్సత్రీభూతాస్సతతం పుణ్యశీలాః। తథావిధానామేష లోకో మహర్షే ప
రంగంతా ధృతరాష్ట్రో న తత్ర॥ ౩౧॥ గౌతమః॥ తథాపరే భాంతి లోకాస్సనాతనాః విరజసో వితమస్కా విశోకాః। ఆదిత్యదేవస్య పదే మహాత్మన స్తత్ర త్వా
హం హస్తినం యాతయిష్యే॥ ౩౨॥ ధృతరాష్ట్రః॥ స్వాధ్యాయశీలా గురుశుశ్రూషణే రతా స్తపస్వినస్సువ్రతాస్సత్యసంధాః। అచార్యాణామప్రతికూ
లభాషిణో నిత్యోత్థితా గురుకర్మస్వచోద్యాః॥ ౩౩॥ తథావిధానామేష లోకో మహర్షే విశుద్ధానాం భావితో వాగ్యతానామ్। సత్యే స్థితానాం వేదవి
దాం మహాత్మనాం పరంగంతా ధృతరాష్ట్రో న తత్ర॥ ౩౪॥ గౌతమః॥ తతోపరే భాంతి లోకాస్సనాతనాః సుపుణ్యగంధా విరజా విశోకాః। వరుణస్య రాజ్ఞః
సదనే మహాత్మన స్తత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే॥ ౩౫॥ ధృతరాష్ట్రః॥ చాతుర్మాస్యైర్యే యజంతే జనాస్సదా తథేష్టీనాం దశశతం ప్రాప్నువం
తి। యే చాగ్నిహోత్రం జుహ్వతి శ్రద్ధధానా యథామ్నాయం త్రీణి వర్షాణి విప్రాః॥ ౩౬॥ సుధారిణాం ధర్మధురే మహాత్మనాం యథోదితే వర్త్మని సుస్థి
తానామ్। ధర్మాత్మనాముద్వహతాం గతిం తాం పరంగంతా ధృతరాష్ట్రో న తత్ర॥ ౩౭॥ గౌతమః॥ ఇంద్రస్య లోకా విరజా విశోకా మహత్యయాః కాంక్షితా

మానవానామ్। తస్యాహం తే భవనే భూరి తేజసో రాజన్నిమం హస్తినం యాతయిష్యే॥ ౩౮॥ ధృతరాష్ట్రః॥ శతవర్షజీవీ యశ్చ శూరో మనుష్యో వేదాధ్యా
యీ యశ్చ యజ్వాప్రమత్తః। ఏతే సర్వే శక్రలోకం వ్రజంతి పరం గంతా ధృతరాష్ట్రో న తత్ర॥ ౩౯॥ గౌతమః॥ ప్రాజాపత్యాస్సంతి లోకా మహాంతో నాక
స్య పృష్ఠే పుష్కలా వీతశోకాః। మనీషితాస్సర్వలోకోద్భవానాం తత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే॥ ౪౦॥ ధృతరాష్ట్రః॥ యే రాజానో రాజసూ
యాభిషిక్తా ధర్మాత్మానో రక్షితారః ప్రజానామ్। యే చాశ్వమేధావభృథే ప్లుతాంగాస్తేషాం లోకా ధృతరాష్ట్రో న తత్ర॥ ౪౧॥ గౌతమః॥ తతః పరం భాం
తి లోకాస్సనాతనాః సుపుణ్యగంధా విరజా వీతశోకాః। తస్మిన్నహం దుర్లభే చాప్యధృష్యే గవాం లోకే హస్తినం యాతయిష్యే॥ ౪౨॥ ధృతరాష్ట్రః॥ యో
గోసహస్రీ శతదస్సమాం సమాం గవాం శతీ దశదద్యాచ్చ శక్త్యా। తథా దశభ్యో యశ్చ దద్యాదిహైకాం పంచభ్యో వా దానశీలస్తథైకామ్॥ ౪౩॥ యే జీ
ర్యంతే బ్రహ్మచర్యేణ విప్రా బ్రాహ్మీం వాచం పరిరక్షంతి చైవ। మనస్వినస్తీర్థయాత్రాపరాయణాస్తే తత్ర మోదంతి గవాం నివాసే॥ ౪౪॥ ప్రభాసం మాన
సం తీర్థం పుష్కరాణి మహత్సరః। పుణ్యం చ నైమిశం తీర్థం బాహుదాం కరతోయినీమ్॥ ౪౫॥ గంగాం గయశిరశ్చైవ విపాశాం స్థూలవాలుకామ్। కృ
ష్ణాం గంగాం పంచనదం మహాహ్రదమథాపి వా॥ ౪౬॥ గోమతీం కౌశికీం పంపాం మహాత్మానో ధృతవ్రతాః। సరస్వతీం దృషద్వత్యాం యమునాం యే ప్రయాం
తి చ॥ ౪౭॥ తత్ర తే దివ్యసంస్థానా దివ్యమాల్యధరాశ్శివాః। ప్రయాంతి పుణ్యగంధాఢ్యా ధృతరాష్ట్రో న తత్ర వై॥ ౪౮॥ గౌతమః॥ యత్ర శీతభయం నాస్తి
న చోష్ణభయమణ్వపి। న క్షుత్పిపాసే న గ్లానిర్న దుఃఖం న సుఖం తథా॥ ౪౯॥ న ద్వేష్యో న ప్రియః కశ్చిన్న బంధుర్న రిపుస్తథా। న జరామరణే తత్ర న పుణ్యం
న చ పాతకమ్॥ ౫౦॥ తస్మిన్ విరజసి స్ఫీతే ప్రజ్ఞాసత్త్వవ్యవస్థితే। స్వయంభుభవనే పుణ్యే హస్తినం మే ప్రదాస్యసి॥ ౫౧॥ ధృతరాష్ట్రః॥ నిర్ముక్తాస్సర్వ
సంగైర్యే కృతాత్మానో యతవ్రతాః। అధ్యాత్మయోగసంస్థానే యుక్తాస్స్వర్గగతిం గతాః॥ ౫౨॥ తే బ్రహ్మభవనం పుణ్యం ప్రాప్నువంతి హి సాత్త్వి
కాః। న తత్ర ధృతరాష్ట్రస్తే శక్యో ద్రష్టుం మహామునే॥ ౫౩॥ గౌతమః॥ రథంతరం యత్ర బృహచ్చ గీయతే యత్ర వేదీం పుండరీకైస్స్తృణోతి। యత్రోపయాం
తి హరిభిస్సోమవీథీం తత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే॥ ౫౪॥ బుధ్యామి త్వాం వృత్రహణం శతక్రతుం వ్యతిక్రమంతం భువనాని విశ్వా। కచ్చిన్న వాచా వృ
జినం కదాచిదకార్షం తే మనసోఽభిషంగాత్॥ ౫౫॥ శతక్రతురువాచ॥ మఘవాహం లోకపథం ప్రజానామన్వాగమం పరివాదే గజస్య। తస్మాద్భవాన్ ప్ర
ణతం మానుశాస్తు బ్రవీషి యత్తత్కరవాణి సర్వమ్॥ ౫౬॥ గౌతమః॥ శ్వేతం కరేణుం మమ పుత్ర నాగం యం మేఽహార్షీర్దశవర్షాణి బాలమ్। యో మే వనే
వసతోఽభూద్ద్వితీయస్తమేవ మే దేహి సురేంద్ర నాగమ్॥ ౫౭॥ శతక్రతుః॥ అయం సుతస్తే ద్విజముఖ్య నాగ అగచ్ఛతి త్వామభివీక్షమాణః। పాదౌ చ తే నాసిక
యోపజిఘ్రతి తే శ్రేయో మమ ధ్యాహి నమశ్చ తేఽస్తు॥ ౫౮॥ గౌతమః॥ శివం సదైవేహ సురేంద్ర తుభ్యం ధ్యాయామి పూజాం చ సదా ప్రయుంజే। మమాపి
త్వం శక్ర శివం దదస్వ త్వయా దత్తం ప్రతిగృహ్ణామి నాగమ్। ౫౯॥ శతక్రతుః॥ యేషాం వేదా నిహితా వై గుహాయాం మనీషిణాం సత్యవతాం మహాత్మనామ్॥
తేషాం త్వయైకేన మహాత్మనాస్మి బుద్ధస్తస్మాత్ప్రీతిమాంస్తేఽహమద్య॥ ౬౦॥ హంతైహి బ్రాహ్మణ క్షిప్రం సహపుత్రేణ హస్తినా। త్వం హి ప్రాప్తుం శుభాన్
లోకానహ్నాయ చ చిరాయ చ॥ ౬౧॥ స గౌతమం పురస్కృత్య సహపుత్రేణ హస్తినా। దివమాచక్రమే వజ్రీ సద్భిస్సహ దురాసదమ్॥ ౬౨॥ ఇమం యశ్శృ
ణుయాన్నిత్యం యః పఠేద్వా జితేంద్రియః। స యాతి బ్రహ్మణో లోకం బ్రాహ్మణో గౌతమో యథా॥ ౬౩॥ ....*

ఇతి- హస్తికూటే - ద్వ్యధికశతతమోఽధ్యాయః॥

యుధిష్ఠిరః॥ దానం బహువిధాకారం శాంతిస్సత్యమహింసితమ్। స్వదారతుష్టిశ్చోక్తా తే ఫలం దానస్య చైవ యత్॥ ౧॥ పితామహస్య విదితం కిమన్యత్తప
సో బలాత్। తపసో యత్పరం తేఽద్య తన్నో వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౨॥ భీష్మః॥ తపః ప్రవదతే యావత్తావల్లోకో యుధిష్ఠిర। మతం మమ తు కౌంతేయ త

పో నానశనాత్పరమ్ ॥ ౩ ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । భగీరథస్య సంవాదం బ్రహ్మణశ్చ మహాత్మనః॥౪॥ అతీత్య సురలోకం చ గ
వాం లోకం చ భారత। ఋషిలోకం చ సోఽగచ్ఛద్భగీరథ ఇతి శ్రుతమ్॥౫॥ తం తు దృష్ట్వా వచః ప్రాహ బ్రహ్మా రాజన్భగీరథమ్। కథం భగీరథాగాస్త్వమిమం
లోకం దురాసదమ్॥ ౬॥ నహి దేవా న గంధర్వా న మనుష్యా భగీరథ । ఆయాంత్యతప్తతపసః కథం వై త్వమిహాగతః॥౬॥ భగీరథః॥ నిష్కాణాం వై హ్యద
దం బ్రాహ్మణేభ్యః శతం సహస్రాణి సదైవ దానమ్। బ్రాహ్మం వ్రతం నిత్యమాస్థాయ విద్ధి న త్వేవాహం తస్య ఫలాదిహాగామ్॥౭॥ దశైకరాత్రాన్దశ
పంచరాత్రానేకాదశైకాదశకాన్క్రతూంశ్చ । జ్యోతిష్టోమానాం చ శతం యదిష్టం ఫలేన తేనాపి న చాగతోఽహమ్॥౮॥ యచ్చావసం జాహ్నవీతీరనిత్యః శ
తం సమాస్తప్యమానస్తపోఽహం। అదాం చ తత్రాశ్వతరీసహస్రం నారీపురం న చ తేనాహమాగామ్॥ ౯॥ దశాయుతాని చాశ్వానాం గోయుతాని చ వింశ
తిమ్। పుష్కరేషు ద్విజాతిభ్యః ప్రాదాం శతసహస్రశః॥ ౧౦॥ సువర్ణచంద్రోత్తమధారిణీనాం కన్యోత్తమానామదదం సహస్రమ్। షష్టిం సహస్రా
ణి విభూషితానాం జాంబూనదైరాభరణైర్న తేన॥౧౧॥ దశార్బుదాన్యదదం గోసవేజ్యాస్వేకైకశో దశ గా లోకనాథ। సమానవత్సాః పయసా సమన్వి
తాః సువర్ణకాంస్యోపదుహా న తేన॥౧౨॥ ఆప్తోర్యామేషు నియతమేకైకస్మిన్దశాదదమ్। గృష్టీనాం క్షీరదాత్రీణాం రోహిణీనాం శతాని చ॥౧౩॥ దోగ్ధ్రీ
ణాం వై గవాం చాపి ప్రయుతాని దశైవ హ। ప్రాదాం దశగుణం బ్రహ్మన్న తేనాహముపాగతః॥ ౧౪॥ వాజినాం బాహ్లిజాతానామయుతాన్యదదం దశ। క
ర్కాణాం హేమమాలీనాం న చ తేనాహమాగతః॥ ౧౫॥ కోటీశ్చ కాంచనస్యాష్టౌ ప్రాదాం బ్రహ్మన్దశ స్వహమ్। ఏకైకస్మిన్క్రతౌ తేన ఫలేనాహం న చా
గతః॥ ౧౬॥ వాజినాం శ్యామకర్ణానాం హరితానాం పితామహ। ప్రాదాం హేమస్రజాం బ్రహ్మన్కోటీర్దశ చ సప్త చ॥ ౧౭॥ ఈషాదంతాన్మహాకా
యాన్కాంచనస్రగ్విభూషితాన్। పద్మినో వై సహస్రాణి ప్రాదాం దశ చ సప్త చ॥ ౧౮॥ అలంకృతానాం దేవేశ దివ్యైః కనకభూషణైః। రథానాం కాం
చనాంగానాం సహస్రాణ్యదదం దశ ॥ ౧౯॥ సప్త చాన్యాని యుక్తాని వాజిభిస్సమలంకృతైః। దక్షిణావయవాః కేచిద్వేదైర్యే సంప్రకీర్తితాః॥ ౨౦॥ వా
జపేయేషు దశసు ప్రాదాం తాన్యపి చాప్యహమ్। శక్రతుల్యప్రభావాణామిజ్యయా విక్రమేణ చ॥ ౨౧॥ సహస్రం నిష్కకంఠానామదదం దక్షిణామహమ్।
విజిత్య భూపతీన్సర్వాన్మఖైరిష్ట్వా పితామహ॥ ౨౨॥ అష్టభ్యో రాజసూయేభ్యో న చ తేనాహమాగతః। స్రోతశ్చ యావద్గంగాయాశ్ఛన్నమాసీజ్జగత్ప
తే॥ ౨౩॥ దక్షిణాభిః ప్రవృత్తాభిర్మమ నాగాం చ తత్కృతే। వాజినాం తు సహస్రే ద్వే సువర్ణశతభూషితే॥ ౨౪॥ వరం గ్రామశతం చాహమేకైకస్య త్రి
ధాదదమ్। తపస్వీ నియతాహారః శమమాస్థాయ వాగ్యతః॥ ౨౫॥ దీర్ఘకాలం హిమవతి గంగాయాశ్చ దురుత్సహామ్। మూర్ధ్నా ధారాం మహాదేవః శి
రసా యామధారయత్॥ న తేనాప్యహమాగచ్ఛం ఫలేనేహ పితామహ॥౨౬॥ శమ్యాక్షేపైరయజం యచ్చ దేవాన్సద్యస్కానామయుతైశ్చాపి యత్తత్
త్రయోదశద్వాదశాహైశ్చ దేవ సపౌండరీకాన్న చ తేషాం ఫలేన॥ ౨౭॥ అష్టౌ సహస్రాణి కకుద్మినామహం శుక్లర్షభాణామదదం ద్విజేభ్యః। ఏకైకం వై
కాంచనం శృంగమేభ్యః పత్నీశ్చైషామదదం నిష్కకంఠీః ॥ ౨౮॥ హిరణ్యరత్ననిచయానదదం రత్నపర్వతాన్ । ధనధాన్యసమృద్ధాంశ్చ గ్రామాంశ్చా
న్యే సహస్రశః॥ ౨౯॥ శతం శతానాం గృష్టీనామదదం చాప్యతంద్రితః। ఇష్ట్వానేకైర్మహాయజ్ఞైర్బ్రాహ్మణేభ్యో న తేన చ॥ ౩౦॥ ఏకాదశాహైరయజం
సదక్షిణైర్ద్విర్ద్వాదశాహైరశ్వమేధైశ్చ దేవ। ఆర్కాయణైః షోడశభిశ్చ బ్రహ్మంస్తేషాం ఫలేనేహ న చాగతోఽస్మి॥౩౧॥ నిష్కైకకంఠమదదం యోజనా
యతం తద్విస్తీర్ణం కాంచనపాదపానామ్। వనం వృతానాం రత్నవిభూషితానాం న చైవ తేషామాగతోఽహం ఫలేన ॥ ౩౨॥ తురాయణం హి వ్రతమప్యధృ
ష్యమక్రోధనోఽకరవం త్రింశతోఽబ్దాన్। శతం గవామష్టశతాని చైవ దినే దినే హ్యదదం బ్రాహ్మణేభ్యః ॥ ౩౩ ॥ పయస్వినీనామథ రోహిణీనాం తథైవ చాన్యా

ననడుహోలోకనాథ । ప్రాదాన్నిత్యంబ్రాహ్మణేభ్యస్సురేశ నేహాగతస్తేనఫలేనచాహమ్॥ ౩౪॥ త్రింశదగ్నీనహంబ్రహ్మన్నజయంయచ్చనిత్యదా।అ
ష్టాభిస్సర్వమేధైశ్చనరమేధైశ్చసప్తభిః॥ ౩౫॥ దశభిర్విశ్వజిద్భిశ్చశతైరష్టాదశోత్తరైః। నచైవతెషాందేవేశఫలెనాహమిహాగమమ్ ॥ ౩౬ ॥ సర
య్వాంబాహుదాయాంచగంగాయాంనైమిశే। గవాంశతానామయుతమదదంచనతేనహ॥౩౭॥ ఇంద్రేణగుహ్యంనిహితంవైగుహాయాంయద్భా
ర్గవస్తపసేహాభ్యవిందత్। జాజ్వల్యమానముశనస్తైజసేహతత్సాధయామాసనఃహంవరేణ్య॥ ౩౮॥ తతోమేబ్రాహ్మణాస్తుష్టాస్తస్మిన్కర్మణిసాధి
తే। సహస్రమృషయశ్చాసన్యేవైతత్రసమాగతాః॥ ౩౯॥ ఉక్తస్తైరస్మిగచ్ఛత్వంబ్రహ్మలోకమితిప్రభో । ప్రీతేనోక్తస్సహస్రేణబ్రాహ్మణానా
మహంప్రభో। ఇమంలోకమనుప్రాప్తోమాభూత్తేత్రవిచారణా॥ ౪౦ ॥ కామంయథావద్విహితంవిధాత్రాపృష్టేనవాచ్యంతుమయాయథావత్। తపో
హీనాన్యచ్చాపనశనాన్మతంమేనమోస్తుతేదేవవరప్రసీద॥ ౪౧॥ భీష్మః॥ ఇత్యుక్తవంతంబ్రహ్మాసరాజానంభగీరథమ్। పూజయామాసపూజార్హం
విధిదృష్టేనకర్మణా॥ ౪౨॥ తస్మాదనశనైర్యుక్తోవిప్రాన్పూజయనిత్యదా। విప్రాణాంవచనాత్సర్వంపరత్రేహచసిధ్యతి॥ ౪౩ ॥ వాసోభిరన్నైర్గో
భిశ్చశుభైర్నైవేశికైరపి। శుభైస్సురగణైశ్చాపితోష్యాఏవద్విజాస్తథా॥ ౪౪॥ ఏతదేవపరంగుహ్యమలోభేన- సమాచర॥ ౪౫॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-తపఃకథనే-బ్రహ్మభగీరథసంవాదే-త్య్రధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ శతాయురుక్తఃపురుషఃశతవీర్యశ్చజాయతే। కస్మాత్ మ్రియంతెపురుషాబాలాఅపిపితామహ॥ ౧॥ఆయుష్మాన్కేనభవతిఅల్పాయుర్వాపి
మానవః। కేనవాలభతేకీర్తింకేనవాలభతెశ్రియమ్॥ ౨॥ తపసాబ్రహ్మచర్యేణజపహోమైస్తథౌషధైః। కర్మణామనసావాచాతన్మెబ్రూహిపితా
మహ॥ ౩॥ భీష్మః॥ అత్రతేహంప్రవక్ష్యామియన్మాంత్వమనువృచ్ఛసి। అల్పాయుర్యేనభవతిదీర్ఘాయుర్వాపిమానవః॥౪॥ యేనవాలభతేకీర్తింయేన
వాలభతెశ్రియమ్।యథావర్తయన్పురుషఃశ్రేయసాసంప్రయుజ్యతే॥౫॥ఆచారాల్లభతేచాయురాచారాల్లభతెశ్రియమ్।ఆచారాల్లభతేకీర్తింపురు
షఃప్రేత్యచేహచ॥౬॥దురాచారోహిపురుషోనేహాయుర్విందతేమహత్।యస్మాత్త్రస్యంతిభూతానితథాపరిభవంతిచ॥ ౭॥ తస్మాత్కుర్యాదిహాచారం
యదీచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః।అపిపాపశరీరస్యఅచారోహంత్యలక్షణమ్॥౮॥ అచారలక్షణోధర్మఃసంతశ్చారిత్రలక్షణాః। సాధూనాంచయథావృత్తమేత
చ్చాచారలక్షణమ్॥౯॥అప్యదృష్టంశ్రవాదేవపురుషంధర్మచారిణమ్।భూతికర్మాణికుర్వాణంతంజనాఃకుర్వతెప్రియమ్॥౧౦॥యేనాస్తికానిష్క్రియా
శ్చగురుశాస్త్రాభిలంఘినః। అధర్మజ్ఞాదురాచారాస్తేచరంతిగతాయుషః॥౧౧॥విశీలాభిన్నమర్యాదానిత్యంసంకీర్ణమైథునాః। అల్పాయుషోభవంతీ
హనరానిరయగామినః॥౧౨॥సర్వలక్షణహీనోపిసముదాచారవాన్నరః। శ్రద్ధధానోనసూయశ్చశతంవర్షాణిజీవతి॥ ౧౩॥ అక్రోధనస్సత్యవాదీభూ
తానామవిహింసకః। అనసూయురజిహ్మశ్చశతంవర్షాణిజీవతి॥ ౧౪॥ లోష్టమర్దీతృణచ్ఛేదీనఖఖాదీచయోనరః । నిత్యోచ్ఛిష్టశ్శంకుశుకోనేహాయు
ర్విందతేమహత్ ॥౧౫॥ బ్రాహ్మేముహూర్తేబుధ్యేతధర్మార్థౌచానుచింతయేత్। ఉత్థాయాచమ్యతిష్ఠేతపూర్వాంసంధ్యాంకృతాంజలిః॥౧౬
ఏవమేవాపరాంసంధ్యాంసముపాసీతవాగ్యతః। నేక్షేతాదిత్యముద్యంతంనాస్తంయాంతంకదాచన॥౧౭ ॥ నోపసృష్టంనవారిస్థంనమధ్యంనభసోగ
తమ్। ఋషయోనిత్యసంధ్యత్వాద్దీర్ఘమాయురవాప్నువన్॥౧౮॥ తస్మాత్తిష్ఠేత్సదాపూర్వాంపశ్చిమాంచైవవాగ్యతః। యేనపూర్వాముపాసం
తెద్విజాస్సంధ్యాంనపశ్చిమామ్॥౧౯॥సర్వాంస్తాన్ధార్మికోరాజాశూద్రకర్మాణికారయేత్। పరదారానగంతవ్యాస్సర్వవర్ణేషుకర్హిచిత్ ॥౨౦॥
నహీదృశమనాయుష్యంలోకేకించనవిద్యతే। యాదృశంపురుషస్యేహపరదారోపసేవనమ్॥ ౨౧ ॥ యావంతోరోమకూపాస్స్యుః స్త్రీణాంగాత్రేషు

నిర్మితాః। తావద్వర్షసహస్రాణి నరకం పర్యుపాసతే ॥ ౨౨॥ ప్రసాధనంచ కేశానామంజనం దంతధావనమ్। పూర్వాహ్ణ ఏవ కార్యాణి దేవతానాం
చపూజనమ్॥ ౨౩॥ పురీషమూత్రే నోదీక్షేన్నాధితిష్ఠేత్ కదాచన। నాతికల్యం నాతిసాయం నచమధ్యందినే స్థితే॥ ౨౪॥ నాజ్ఞాతైస్సహగచ్ఛేత నైకో న
వృషలైస్సహ। పంథా దేయో బ్రాహ్మణాయ గోభ్యో రాజభ్య ఏవచ॥ ౨౫ ॥ వృద్ధాయ భారతప్తాయ గర్భిణ్యై దుర్బలాయచ । ప్రదక్షిణం ప్రకుర్వీత ప
రిజ్ఞాతాన్వనస్పతీన్॥ ౨౬॥ చతుష్పథాన్ప్రకుర్వీత సర్వానేవ ప్రదక్షిణాన్। మధ్యందినే నిశాకాలే అర్ధరాత్రే చ సర్వదా॥ ౨౭ ॥ చతుష్పథం న సేవే
త ఉభే సంధ్యే తథైవచ। ఉపానహౌ చ వస్త్రం చ ధృతమన్యైర్న ధారయేత్ ॥ ౨౮ ॥ బ్రహ్మచారీ చ నిత్యం స్యాత్పాదం పాదేన నాక్రమేత్ । అమావా
స్యాం పౌర్ణమాస్యాం చతుర్దశ్యాం చ సర్వశః ॥ ౨౯ ॥ అష్టమ్యాం సర్వపక్షాణాం బ్రహ్మచారీ సదా భవేత్ । వృథామాంసం న ఖాదేత పృష్ఠమాంసం
తథైవచ। ఆక్రోశం పరివాదం చ పైశున్యం చ వివర్జయేత్ ॥ ౩౦ ॥ నారుంతుదస్స్యాన్న నృశంసవాదీ న హీనతః పరమభ్యాదదీత । యయాస్య వాచా ప
ర ఉద్విజేత న తాం వదేదుషతీం పాపలోక్యామ్॥ ౩౧॥ వాక్సాయకా వదనాన్నిష్పతంతి యైరాహతః శోచతి రాత్ర్యహాని। పరస్య నామర్మసు నిష్పతంతి తాన్
పండితో నావసృజేత్పరేషు॥ ౩౨॥ రోహతే సాయకైర్విద్ధం వనం పరశునా హతమ్। వాచా దురుక్తయా విద్ధం న సంరోహతి వాక్క్షతమ్॥ ౩౩॥ కర్ణినా
లీకనారాచాన్నిర్హరంతి శరీరతః। వాక్శల్యస్తు న నిర్హర్తుం శక్యో హృదిశయో హి సః॥౩౪॥ హీనాంగానతిరిక్తాంగాన్ విద్యాహీనాన్ విగర్హితాన్
రూపద్రవిణహీనాంశ్చ సత్యహీనాంశ్చ నాక్షిపేత్॥ ౩౫॥ నాస్తిక్యం వేదనిందాం చ దేవతానాం చ కుత్సనమ్ । ద్వేషస్తంభాభిమానం చ తైక్ష్ణ్యం చ పరివ
ర్జయేత్॥ ౩౬॥ పరస్య దండం నోద్యచ్ఛేత్ క్రుద్ధో నైనం నిపాతయేత్। అన్యత్ర పుత్రాచ్ఛిష్యాచ్చ శిష్ట్యర్థం తాడనం స్మృతమ్॥ ౩౭ ॥ న బ్రాహ్మణాన్
పరివదేత్ న నక్షత్రాణి నిర్దిశేత్। తిథిం పక్షస్య న బ్రూయాత్తథాస్యాయుర్న రిష్యతే॥ ౩౮॥ కృత్వా మూత్రపురీషే తు రథ్యామాక్రమ్య వా పునః । పాద
ప్రక్షాళనం కుర్యాత్ స్వాధ్యాయే భోజనే తథా ॥ ౩౯ ॥ త్రీణి దేవాః పవిత్రాణి బ్రాహ్మణానామకల్పయన్ । అదృష్టమద్భిర్నిర్ణిక్తం యచ్చ వాచా ప్రశ
స్యతే॥ ౪౦॥ సంయావం కృసరం మాంసం శష్కులీం పాయసం తథా। ఆత్మార్థం న ప్రకర్తవ్యం దేవార్థం తు ప్రకల్పయేత్॥ ౪౧ ॥ నిత్యమగ్నిం పరిచ
రేద్భిక్షాం దద్యాచ్చ నిత్యదా। వాగ్యతో దంతకాష్ఠం చ నిత్యమేవ సమాచరేత్॥ ౪౨॥ న చాభ్యుదితశాయీ స్యాత్ ప్రాయశ్చిత్తీ తథా భవేత్ । మాతాపి
తరావుత్థాయ పూర్వమేవాభివాదయేత్॥ ౪౩॥ ఆచార్యమథవాప్యన్యం తథాయుర్విందతే మహత్ । వర్జయేద్దంతకాష్ఠాని వర్జనీయాని నిత్యశః॥౪౪॥
భక్షయేచ్ఛాస్త్రదృష్టాని పర్వస్వపి వివర్జయేత్ । ఉదఙ్ముఖశ్చ సతతం శౌచం కుర్యాత్సమాహితః ॥ ౪౫ ॥ అకృత్వా దేవపూజాం చ నాచరేద్దంతధావ
నమ్। అకృత్వా దేవపూజాం చ నాభిగచ్ఛేత్ కదాచన॥ ౪౬॥ అన్యత్ర తు గురుం వృద్ధం ధార్మికం వా విచక్షణమ్ । అవలోక్యో న చాదర్శో మలినో బుద్ధిమ
త్తరైః॥ ౪౭॥ న చాజ్ఞాతాం స్త్రియం గచ్ఛేద్గర్భిణీం వా కదాచన। ఉదక్శిరా న స్వపేత తథా ప్రత్యక్శిరా న చ॥౪౮॥ ప్రాక్శిరాస్తు స్వపేద్విద్వానథవా దక్షి
ణాశిరాః। న భగ్నే నావశీర్ణే చ శయనే ప్రస్వపీత చ॥ ౪౯॥ నాంతర్ధానే న సంయుక్తే న చ తిర్యక్ కదాచన। న చాపి గచ్ఛేత్కార్యేణ సమయాద్వాపి నాస్తి
కైః॥ ౫౦॥ ఆసనం తు పదాకృష్య న ప్రసజ్జేత్తథా నరః। న నగ్నః కర్హిచిత్స్నాయాన్న నిశాయాం కదాచన॥౫౧॥ స్నాత్వా చ నావమృజ్యేత గాత్రాణి సు
విచక్షణః। న చానులింపేదస్నాత్వా స్నాత్వా వాసో న నిర్ధునేత్॥ ౫౨॥ న చైవార్ద్రాణి వాసాంసి నిత్యం సేవేత మానవః । స్రజశ్చ నావకృష్యేత న బ
హిర్ధారయీత చ॥ ౫౩॥ ఉదక్యయా చ సంభాషాం న కుర్వీత కదాచన। నోత్సృజేత పురీషం చ క్షేత్రే గ్రామస్య చాంతికే॥ ౫౪ ॥ ఉభే మూత్రపురీషే
తు నాప్సు కుర్యాత్కదాచన। అన్నం బుభుక్షమాణస్తు త్రిర్ముఖేన స్పృశేదపః ॥ ౫౫ ॥ భుక్త్వా చాన్నం తథైవ త్రిర్ద్విః పునః పరిమార్జయేత్। ప్రాఙ్ముఖో

నిత్యమశ్నీయాద్వాగ్యతోఽన్నమకుత్సయన్॥ ౫౬ ॥ ప్రస్కందయేచ్చ మనసా భుక్త్వా చాగ్నిముపస్పృశేత్। ఆయుష్యం ప్రాఙ్ముఖో భుంక్తే యశస్యం దక్షి
ణాముఖః॥ ౫౭॥ ధన్యం ప్రత్యఙ్ముఖో భుంక్తే ఋతం భుంక్తే ఉదఙ్ముఖః। అగ్నిమాలభ్య తోయేన సర్వాన్ ప్రాణానుపస్పృశేత్ ॥ ౫౮ ॥ గాత్రాణి చైవ స
ర్వాణి నాభిం పాణితలే తథా। నాధితిష్ఠేత్తుషం జాతు కేశభస్మకపాలికాః॥ ౫౯॥ అన్యస్య చాప్యనస్నాతం దూరతః పరివర్జయేత్। శాంతిహోమాంం
శ్చ కుర్వీత సావిత్రాణి చ ధారయేత్ ॥ ౬౦ ॥ నిషణ్ణశ్చాపి ఖాదేత న తు గచ్ఛన్ కదాచన। మూత్రం నోత్తిష్ఠతా కార్యం న భస్మని న గోవ్రజే॥ ౬౧॥ ఆర్ద్రపా
దస్తు భుంజీత నార్ద్రపాదస్తు సంవిశేత్। ఆర్ద్రపాదస్తు భుంజానో వర్షాణాం జీవతే శతమ్॥ ౬౨॥ త్రీణి తేజాంసి నోచ్ఛిష్ట ఆలభేత కదాచన। అగ్నిం గాం
బ్రాహ్మణం చైవ తథా హ్యాయుర్న హీయతే॥ ౬౩॥ త్రీణి తేజాంసి నోచ్ఛిష్ట ఉదీక్షేత కదాచన । సూర్యాచంద్రమసౌ చైవ నక్షత్రాణి చ సర్వశః॥ ౬౪॥
ఊర్ధ్వం ప్రాణా హ్యుత్క్రామంతి యూనః స్థవిర ఆయతి । అభ్యుత్థానాభివాదాభ్యాం పునస్తాన్ ప్రతిపద్యతే॥ ౬౫॥ అభివాదయేత వృద్ధాంశ్చ దద్యాచ్చై
వాసనం స్వయమ్। కృతాంజలిరుపాసీత గచ్ఛంతం పృష్ఠతోఽన్వియాత్ ॥ ౬౬ ॥ న చాసీతాసనే భిన్నే భిన్నకాంస్యం చ వర్జయేత్। నైకవస్త్రేణ భోక్త
వ్యం న నగ్నః స్నాతుమర్హతి॥ ౬౭॥ స్వప్తవ్యం నైవ నగ్నేన న చోచ్ఛిష్టోఽపి సంవిశేత్ । ఉచ్ఛిష్టో న స్పృశేచ్ఛీర్షం సర్వే ప్రాణాస్తదాశ్రయాః॥ ౬౮ ॥
కేశగ్రహాన్ ప్రహారాంశ్చ శిరస్యేతాన్ వివర్జయేత్। న సంహతాభ్యాం పాణిభ్యాం కండూయేదాత్మనః శిరః॥ ౬౯॥ న చాభీక్ష్ణం శిరఃస్నాయాత్తథాస్యా
యుర్న రిష్యతే । శిరఃస్నాతస్తు తైలైశ్చ నాంగం కించిదపి స్పృశేత్॥ ౭౦॥ తిలభృష్టం న చాశ్నీయాత్తథాస్యాయుర్న రిష్యతే। నాధ్యాపయేత్తథోచ్ఛి
ష్టో నాధీయీత కదాచన॥ ౭౧॥ వాతే చ పూతిగంధే చ మనసాపి న చింతయేత్। అత్ర గాథా యమోద్గీతాః కీర్తయంతి పురావిదః॥ ౭౨॥ ఆయురస్య నికృంతా
మి ప్రజాస్తస్యాదదే తథా । య ఉచ్ఛిష్టః ప్రవదతి స్వాధ్యాయం చాధిగచ్ఛతి॥ ౭౩ ॥ యశ్చానధ్యాయకాలేఽపి మోహాదభ్యస్యతి ద్విజః । తస్య వేదః ప్రణ
శ్యేత ఆయుశ్చ పరిహీయతే॥ ౭౪॥ తస్మాద్యుక్తో హ్యనధ్యాయే నాధీయీత కదాచన। ప్రత్యాదిత్యం ప్రత్యనలం ప్రతి గాం చ ప్రతి ద్విజాన్॥ ౭౫ ॥ యే మేహం
తి చ పంథానం తే భవంతి గతాయుషః। ఉభే మూత్రపురీషే తు దివా కుర్యాదుదఙ్ముఖః॥ ౭౬॥ దక్షిణాభిముఖో రాత్రౌ తథా హ్యాయుర్న రిష్యతే। త్రీన్ కృశా
న్నావజానీయాద్దీర్ఘమాయుర్జిజీవిషుః॥ ౭౭॥ బ్రాహ్మణం క్షత్రియం సర్పం సర్వే హ్యాశీవిషాస్త్రయః । దహత్యాశీవిషః క్రుద్ధో యావత్పశ్యతి చక్షు
షా॥ ౭౮॥ క్షత్రియోఽపి దహేత్క్రుద్ధో యావత్పశ్యతి తేజసా। బ్రాహ్మణస్తు కులం హన్యాద్ధ్యానేనావేక్షితేన చ॥ ౭౯॥ తస్మాదేతత్త్రయం యత్నాదుపసే
వేత పండితః। గురుణా చైవ నిర్బంధో న కర్తవ్యః కదాచన॥ ౮౦ ॥ అనుమాన్యః ప్రసాద్యశ్చ గురుః క్రుద్ధో యుధిష్ఠిర । సమ్యఙ్మిథ్యాప్రవృత్తేఽపి వర్తితవ్యం
గురావిహ॥ ౮౧॥ గురునిందా దహత్యాయుర్మనుష్యాణాం న సంశయః । దూరాదావసథాన్మూత్రం దూరాత్పాదావసేచనమ్॥ ౮౨॥ ఉచ్ఛిష్టోత్సర్జ
నం చైవ దూరే కార్యం హితైషిణా। రక్తమాల్యం న ధార్యం స్యాచ్ఛుక్లం ధార్యం తు పండితైః॥ ౮౩॥ వర్జయిత్వా తు కమలం తథా కువలయం ప్రభో। రక్తం
శిరసి ధార్యం తు తథా వానేయమిత్యపి॥ ౮౪॥ కాంచనీయాపి మాలా యా న సా దుష్యతి కర్హిచిత్। స్నాతస్య వర్ణకం నిత్యమార్ద్రం దద్యాద్విశాంపతే॥
౮౫॥ విపర్యయం న కుర్వీత వాససో బుద్ధిమాన్నరః। తథా నాన్యధృతం ధార్యం న చాపదశమేవ చ॥ ౮౬॥ అన్యదేవ భవేద్వాసః శయనీయే నరోత్తమ। అన్య
ద్రథ్యాసు దేవానామర్చాయామన్యదేవ హి॥ ౮౭॥ ప్రియంగుచందనాభ్యాం చ బిల్వేన తగరేణ చ। పృథగేవానులింపేత కేసరేణ చ బుద్ధిమాన్॥ ౮౮॥ ఉ
పవాసం చ కుర్వీత స్నాతః శుచిరలంకృతః। పర్వకాలేషు సర్వేషు బ్రహ్మచారీ సదా భవేత్ ॥ ౮౯॥ సమానమేకపాత్రే తు భుంజేన్నాన్నం జనేశ్వర । ఆలీ
ఢయా పరిక్షిప్తం భక్షయీత కదాచన॥ ౯౦॥ తథా నోద్ధృతసారాణి నప్రేక్షేత న దాపయేత్। న సన్నికృష్టో మేధావీ నాశుచేర్న చ సత్సు చ॥ ౯౧॥ ప్రతిషి

స్థాన్నధర్మేషు భక్త్యా భుంజీత పృష్ఠతః। పిప్పలం చ వటం చైవ శణశాకం తథైవ చ॥ ౯౨ ॥ ఉదుంబరం న ఖాదేచ్చ భవార్థీ పురుషోత్తమః। ఆజం గవ్యం తథా మాంసం మాయూరం చైవ వర్జయేత్ ॥ ౯౩ ॥ వర్జయేచ్ఛుష్కమాంసం చ తథా పర్యుషితం చ యత్ । న పాణౌ లవణం విద్వాన్ ప్రాశ్నీయాన్న చ రాత్రిషు ॥ ౯౪ ॥ దధిసక్తూన్న భుంజీత వృథామాంసం చ వర్జయేత్। సాయం ప్రాతశ్చ భుంజీత నాంతరా ఖే సమాహితః ॥ ౯౫ ॥ బాలేన తు న భుంజీత పరశ్రాద్ధం తథైవ చ। వాగ్యతో నైకవస్త్రశ్చ నాసంవిష్టః కదాచన ॥ ౯౬ ॥ భూమౌ సదైవ నాశ్నీయాన్నానాసీనో న శబ్దవత్ । తోయపూర్వం ప్రదాయాన్నమతిథిభ్యో విశేషతః ॥ ౯౭ ॥ పశ్చాద్భుంజీత మేధావీ న చాప్యన్యమనా నరః । సమానమేకపంక్త్యాం తు భోజ్యమన్నం నరేశ్వర ॥ ౯౮ ॥ విషం హాలాహలం భుంక్తే యోఽప్రదాయ సుహృజ్జనే। పానీయం పాయసం సక్తూన్ దధి సర్పిర్మధూన్యపి ॥ ౯౯ ॥ నిరస్య శేషమేతేషాం న ప్రదేయం తు కస్యచిత్ । భుంజానో మనుజవ్యాఘ్ర నైవ శంకాం సమాచరేత్ ॥ ౧౦౦ ॥ దధి చాప్యనుపానం వై కర్తవ్యం భవార్థినా। ఆచమ్య చైకహస్తేన పరిస్రావ్యం తథోదకమ్ ॥ ౧౦౧ ॥ అంగుష్ఠం చరణస్యాథ దక్షిణస్యావసేచయేత్ । పాణిం మూర్ధ్ని సమాధాయ స్పృష్ట్వా చాగ్నిం సమాహితః ॥ ౧౦౨ ॥ జ్ఞాతిశ్రైష్ఠ్యమవాప్నోతి ప్రయోగకుశలో నరః। అద్భిః ప్రాణాన్ సమాలభ్య నాభిం పాణితలే తథా ॥ ౧౦౩ ॥ స్పృశంశ్చైవ ప్రతిష్ఠేత న చాప్యార్ద్రేణ పాణినా । అంగుష్ఠస్యాంతరాలే చ బ్రాహ్మం తీర్థముదాహృతమ్ ॥ ౧౦౪ ॥ కనిష్ఠికాయాః పశ్చాత్తు దేవతీర్థమిహోచ్యతే । అంగుష్ఠస్య చ యన్మధ్యం ప్రదేశిన్యాశ్చ భారత ॥ ౧౦౫ ॥ తేన పిత్ర్యాణి కుర్వీత స్పృష్ట్వాపో న్యాయతస్తథా। పరాపవాదం న బ్రూయాన్నాప్రియం చ కదాచన ॥ ౧౦౬ ॥ న మన్యుః కశ్చిదుత్పాద్యః పురుషేణ భవార్థినా। పతితైస్తు కథాం నేచ్ఛేద్దర్శనం చ వివర్జయేత్ ॥ ౧౦౭ ॥ సంసర్గం న చ గచ్ఛేత తథాయుర్విందతే మహత్ । న దివా మైథునం గచ్ఛేన్న కన్యాం న చ బంధకీమ్ ॥ ౧౦౮ ॥ న చాస్నాతాం స్త్రియం గచ్ఛేత్తథాయుర్విందతే మహత్ । స్వే స్వే తీర్థే సమాచమ్య కార్యే సముపకల్పితే ॥ ౧౦౯ ॥ త్రిః పీత్వాపో ద్విః ప్రమృజ్య కృతశౌచో భవేన్నరః । ఇంద్రియాణి సకృత్స్పృశ్య త్రిరభ్యుక్ష్య చ మానవః ॥ ౧౧౦ ॥ కుర్వీత పిత్ర్యం దైవం చ వేదదృష్టేన కర్మణా। బ్రాహ్మణార్థే చ యచ్ఛౌచం తచ్చ మే శృణు కౌరవ ॥ ౧౧౧ ॥ పవిత్రం చ హితం చైవ భోజనాద్యంతయోస్తథా। సర్వశౌచేషు బ్రాహ్మేణ తీర్థేన సముపస్పృశేత్ ॥ ౧౧౨ ॥ నిష్ఠీవ్య తు తథా క్షుత్వా స్పృశ్యాపో హి శుచిర్భవేత్। వృద్ధో జ్ఞాతిస్తథా మిత్రం దరిద్రో యో భవేదపి ॥ ౧౧౩ ॥ గృహే వాసయితవ్యాస్తే ధన్యమాయుష్యమేవ చ। గృహే పారావతా ధన్యాః శుకాశ్చ సహశారికాః ॥ ౧౧౪ ॥ గృహేష్వేతే న పాపాయ తథా వై తైలపాయికాః। ఉద్దీపకాశ్చ గృధ్రాశ్చ కపోతా భ్రమరాస్తథా ॥ ౧౧౫ ॥ నివిశేయుర్యదా తత్ర శాంతిమేవ తదాచరేత్ । అమంగళ్యాని చైతాని తథా క్రోశో మహాత్మనామ్ ॥ ౧౧౬ ॥ మహాత్మనోఽతిగుహ్యాని న వక్తవ్యాని కర్హిచిత్ । అగమ్యాశ్చ న గచ్ఛేత రాజ్ఞః పత్నీం సఖీం తథా ॥ ౧౧౭ ॥ వైద్యానాం బాలవృద్ధానాం భృత్యానాం చ యుధిష్ఠిర। బంధూనాం బ్రాహ్మణానాం చ తథా శారణికస్య చ ॥ ౧౧౮ ॥ సంబంధినాం చ రాజేంద్ర తథాయుర్విందతే మహత్ । బ్రాహ్మణస్థపతిభ్యాం చ నిర్మితం యన్నివేశనమ్ ॥ ౧౧౯ ॥ తదావసేత్సదా ప్రాజ్ఞో భవార్థీ మనుజేశ్వర। సంధ్యాయాం న స్వపేద్రాజన్ విద్యాం న చ సమాచరేత్ ॥ ౧౨౦ ॥ న భుంజీత చ మేధావీ తథాయుర్విందతే మహత్ । నక్తం న కుర్యాత్పిత్ర్యాణి భుక్త్వా చైవ ప్రసాధనమ్ ॥ ౧౨౧ ॥ పానీయస్య క్రియా నక్తం న కార్యా భూతిమిచ్ఛతా । వర్జనీయాశ్చ వై నిత్యం సక్తవో నిశి భారత ॥ ౧౨౨ ॥ శేషాణి చావదాతాని పానీయం చాపి భోజనే । సౌహిత్యం న చ కర్తవ్యం రాత్రౌ న చ సమాచరేత్ ॥ ౧౨౩ ॥ ద్విజచ్ఛేదం న కుర్వీత భుక్త్వా న చ సమాచరేత్। మహాకులే ప్రసూతాం చ ప్రశస్తాం లక్షణైస్తథా ॥ ౧౨౪ ॥ వయఃస్థాం చ మహాప్రాజ్ఞ కన్యామావోఢుమర్హతి। అపత్యముత్పాద్య తతః ప్రతిష్ఠాప్య కులం తతః ॥ ౧౨౫ ॥ పుత్రాః ప్రదేయా జ్ఞానేషు కులధర్మేషు భారత। కన్యా చోత్పాద్య దాతవ్యా కులపుత్రాయ ధీమతే ॥ ౧౨౬ ॥ పుత్రాని

వేశ్యాశ్చకులాద్వృత్త్యాలభ్యాశ్చ భారత। శిరస్స్నాతోథకుర్వీత దైవంపిత్ర్యమథాపి వా॥ ౧౨౭॥ నక్షత్రేణచకుర్వీతయస్మిన్జాతో భవేన్నరః। నప్రో
ష్ఠపదయోః కార్యంతథాగ్నేయేచ భారత॥ ౧౨౮॥ దారుణేషు చ సర్వేషు ప్రత్యరించవివర్జయేత్।జ్యోతిషే యానిచోక్తాని తాని సర్వాణి భారత॥౧౨౯॥
ప్రాఙ్ముఖః శ్మశ్రుకర్మాణి కారయేత్సుసమాహితః। ఉదఙ్ముఖో వా రాజేంద్ర తథాయుర్విందతే మహత్ ॥ ౧౩౦॥ పరివాదం నచ బ్రూయాత్పరేషామాత్మ
నస్తథా। పరివాదో హ్యధర్మాయ ప్రోచ్యతే భరతర్షభ ॥ ౧౩౧॥ వర్జయేద్వ్యంగినీం నారీం తథా కన్యాం నరోత్తమః। సమార్షాం వ్యంగితాం చైవ మా
తుస్స్వకులజాం తథా॥ ౧౩౨॥ వృద్ధాం ప్రవ్రజితాం చైవ తథైవ చ పతివ్రతామ్। అయోనిం చ వియోనిం చ న చ గచ్ఛేద్విచక్షణః ॥ ౧౩౩॥ పింగలాం కుష్ఠినీం
నారీం నత్వమావోఢుమర్హసి। అపస్మారికులేజాతాం నిహీనాం చైవ వర్జయేత్ ॥ ౧౩౪॥ శ్విత్రిణాం చ కులే జాతాం క్షయిణాం మనుజేశ్వర। లక్షణైర
న్వితాయాచ ప్రశస్తాయాచ లక్షణైః॥ ౧౩౫॥ మనోజ్ఞా దర్శనీయా చ తాం భవానోఢుమర్హసి। మహాకులే నివేష్టవ్యం సదృశే వా యుధిష్ఠిర॥౧౩౬॥
అవరా పతితా చైవ న గ్రాహ్యా భూతిమిచ్ఛతా। అగ్నీనుత్పాద్య యత్నేన క్రియాస్సువిహితాశ్చ యాః ॥ ౧౩౭ ॥ వేదే చ బ్రాహ్మణైః ప్రోక్తాస్తాశ్చ సర్వా
స్సమాచరేత్। నచేర్ష్యా స్త్రీషు కర్తవ్యా రక్ష్యా దారాశ్చ సర్వశః॥ ౧౩౮॥ అనాయుష్యా భవేదీర్ష్యా తస్మాదీర్ష్యాం వివర్జయేత్। అనాయుష్యం
దివాస్వప్నం తథాభ్యుదితశాయితా॥౧౩౯॥ప్రగే నిశామాశు తథా యే చోచ్ఛిష్టాస్స్వపంతి వై।పారదార్యమనాయుష్యం నాపితోచ్ఛిష్టతా తథా ॥ ౧౪౦॥
యత్నతో నైవ కర్తవ్యమభ్యాసశ్చైవ భారత। సంధ్యాయాం న చ భుంజీత న స్నాయేన్న పఠేత్తథా ॥ ౧౪౧ ॥ ప్రయతశ్చ భవేత్తస్యాం న చ కించిత్సమా
చరేత్। బ్రాహ్మణాన్పూజయేచ్చాపి తథా స్నాత్వా నరాధిప॥ ౧౪౨ ॥ దేవాంశ్చ ప్రణమేత్స్నాతో గురూంశ్చాప్యభివాదయేత్ । అనిమంత్రితో న గ
చ్ఛేత యజ్ఞం గచ్ఛేత దర్శకః॥౧౪౩॥ అనర్చితే హ్యనాయుష్యం గమనం తత్ర భారత। న చైకేన పరివ్రజ్యం న గంతవ్యం తథా నిశి॥ ౧౪౪॥ అనాగతాయాం
సంధ్యాయామాగత్య చ గృహే వసేత్। మాతుః పితుర్గురూణాం చ కార్యమేవానుశాసనమ్॥౧౪౫॥ హితం వాప్యహితం వాపి న విచార్యం కథంచన। ధ
నుర్వేదే చ వేదే చ యత్నః కార్యో నరాధిప॥ ౧౪౬॥ హస్తిపృష్ఠేశ్వపృష్ఠే చ రథచర్యాసు చైవ హ। యత్నవాన్భవ రాజేంద్ర యత్నవాన్సుఖమేధతే॥
౧౪౭॥ అప్రధృష్యశ్చ శత్రూణాం భృత్యానాం స్వజనస్య చ। ప్రజాపాలనయుక్తశ్చ న క్షతిం లభతే క్వచిత్॥ ౧౪౮ ॥ యుక్తిశాస్త్రం చ తే జ్ఞేయం శబ్దశా
స్త్రం చ భారత। గాంధర్వశాస్త్రం చ కలాః పరిజ్ఞేయా నరాధిప॥౧౪౯॥పురాణమితిహాసాశ్చ తథాఖ్యానాని యాని చ। మహాత్మనాం చ చరితం శ్రోతవ్యం
నిత్యమేవ చ॥ ౧౫౦॥ పత్నీం రజస్వలాం యాచ నాభిగచ్ఛేన్న చాహ్వయేత్। స్నాతాం చతుర్థే దివసే రాత్రౌ గచ్ఛేద్విచక్షణః॥౧౫౧॥ పంచమే దివసే నా
రీ షష్ఠేహని పుమాన్భవేత్। ఏతేన విధినా పత్నీముపాగచ్ఛేత పండితః॥౧౫౨॥ జ్ఞాతిసంబంధిమిత్రాణి పూజనీయాని సర్వశః। యష్టవ్యం చ యథాశక్తి య
జ్ఞైర్వివిధదక్షిణైః॥౧౫౩॥ అత ఊర్ధ్వమరణ్యం చ సేవితవ్యం నరాధిప। ఏష తే లక్షణోద్దేశ ఆయుష్యాణాం ప్రకీర్తితః॥ ౧౫౪॥ శేషస్త్రైవిద్యవృద్ధేభ్యః
ప్రత్యాహార్యో యుధిష్ఠిర। ఆచారో భూతిజనన ఆచారః కీర్తివర్ధనః॥౧౫౫॥ ఆచారాద్వర్ధతే హ్యాయురాచారో హంత్యలక్షణమ్। ఆగమానాం హి స
ర్వేషామాచారశ్శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే॥౧౫౬॥ ఆచారప్రభవో ధర్మో ధర్మాదాయుర్వివర్ధతే।ఏతద్యశస్యమాయుష్యం స్వర్గ్యం స్వస్త్యయనం మహత్॥
౧౫౭॥ అనుకంప్య సర్వవర్ణాన్బ్రాహ్మణా సముదాహృతమ్॥ ౧౫౮॥ .... *

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- ఆయుష్యాఖ్యానే- చతురధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యథా జ్యేష్ఠః కనిష్ఠేషు వర్తేత భరతర్షభ। కనిష్ఠాశ్చ యథా జ్యేష్ఠే వర్తేరంస్తద్బ్రవీహి మే॥౧॥భీష్మః॥ జ్యేష్ఠవత్తాత వర్తస్వ జ్యేష్ఠో
పి సతతం భవాన్। గురోర్గరీయసీ వృత్తిర్యా చ శిష్యస్య భారత॥ ౨॥ న గురావకృతప్రజ్ఞే శక్యం శిష్యేణ వర్తితుమ్। గురోర్హి దీర్ఘవృత్తిత్వం యత్తచ్ఛి

వ్యస్య భారత॥౩॥ అంధస్స్యాదంధవేలాయాంజడస్స్యాదపివాబుధః । పరిహారేణతద్బ్రూయాద్యస్తేషాంస్యాద్వ్యతిక్రమః॥ ౪॥ ప్రత్యక్షంభిన్నహృ
దయాభేదయేయుఃకృతంనరాః। శ్రియాభితప్తాఃకౌంతేయభేదకామాస్తథారయః॥ ౫॥ జ్యేష్ఠఃకులంవర్ధయతివినాశయతివాపునః । హంతిసర్వమపి
జ్యేష్ఠఃకులంయత్రచజాయతే॥౬॥ అథయోవినికుర్వీతజ్యేష్ఠోభ్రాతాయవీయసః। అజ్యేష్ఠస్స్యాదభాగశ్చనియమ్యోరాజభిశ్చసః॥ ౭ ॥ నికృతీహినరో
లోకాన్పాపాన్గచ్ఛత్యసంశయమ్। విదులస్యేవతత్పుష్పంమోఘంజనయితుఃస్మృతమ్॥౮॥ సర్వానర్థఃకులేయత్రజాయతేపాపపూరుషః । అకీ
ర్తింజనయత్యేవకీర్తిమంతర్దధాతిచ॥౯॥ సర్వేచాపివికర్మస్థాభాగంనార్హంతిసోదరాః। నాప్రదాయకనిష్ఠేభ్యోజ్యేష్ఠఃకుర్వీతయౌతకమ్॥౧౦॥
అనుపఘ్నన్పితుర్దాయంజంఘాశ్రమఫలోధ్వగః।స్వయమీహితలబ్ధంతునాకామోదాతుమర్హతి॥౧౧॥ భ్రాతౄణామవిభక్తానాముత్థానమపిచే
త్సహ। అపుత్రభాగంవిషమంపితాదద్యాత్కదాచన॥౧౨॥నజ్యేష్ఠోనావమన్యేతదుష్కృతఃప్రాకృతోపివా।యదిస్త్రీయద్యవరజఃశ్రేయశ్చేత్తత్తదాచ
రేత్॥౧౩॥ ధర్మంహిశ్రేయఇత్యాహురితిధర్మవిదోజనాః। దశాచార్యానుపాధ్యాయఉపాధ్యాయాన్పితాదశ॥ ౧౪॥ దశచైవపితౄన్మాతాస
ర్వాంవాపృథివీమపి। గౌరవేణాభిభవతినాస్తిమాతృసమోగురుః॥౧౫॥ మాతాగరీయసీయచ్చతేనైతాంమన్యతేజనః। జ్యేష్ఠోభ్రాతాపితృసమోమృ
తేపితరిభారత॥౧౬॥సహ్యేషాంవృత్తిదాతాస్యాత్సచైతాన్ప్రతిపాలయేత్। కనిష్ఠాస్తంనమస్యేరన్సర్వేఛందానువర్తినః॥౧౭॥తమేవచోపజీవేరన్
యథైవపితరంతథా। శరీరమేతౌసృజతఃపితామాతాచభారత॥ ౧౮॥ ఆచార్యశాస్తాయాజాతిఃసాసత్యాసాజరామరా। జ్యేష్ఠామాతృసమాచాపిభ
గినీభరతర్షభ॥ ౧౯॥ భ్రాతుర్భార్యాచతద్వత్స్యాద్యస్యాబాల్యేస్తనంపిబేత్॥ ౨౦॥ .... *

ఇతిజ్యేష్ఠకనిష్ఠధర్మకథనే- పంచాధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥సర్వేషామేవవర్ణానాంమ్లేచ్ఛానాంచపితామహ।ఉపవాసేమతిరియంకారణంచనవిద్మహే॥౧॥బ్రహ్మక్షత్రేణనియమాశ్చర్తవ్యాఇ
తినఃశ్రుతమ్। ఉపవాసేకథంతేషాంకృత్యమస్తిపితామహ॥౨॥ నియమాంశ్చోపవాసాంశ్చసర్వేషాంబ్రూహిపార్థివ। ఆప్నోతికాంగతింతాతఉపవా
సపరాయణః॥ ౩॥ ఉపవాసఃపరంపుణ్యముపవాసఃపరాయణమ్ । ఉపోష్యేహనరశ్రేష్ఠకింఫలంప్రతిపద్యతే ॥ ౪ ॥ అధర్మాన్ముచ్యతేకేనధర్మమా
ప్నోతివాకథమ్। స్వర్గంపుణ్యంచలభతేకథంభరతసత్తమ॥ ౫॥ ఉపోష్యచాపికింతేనప్రదేయంస్యాన్నరాధిప। ధర్మేణచసుఖానర్థాన్లభేద్యేనబ్ర
వీహితమ్॥ ౬॥ వైశంపాయనః॥ ఏవంబ్రువాణంకౌంతేయంధర్మజ్ఞంధర్మతత్త్వవిత్ ।ధర్మపుత్రమిదంవాక్యంభీష్మశ్శాంతనవోబ్రవీత్ ॥౭॥భీష్మః॥
ఇదంఖలుమయారాజన్శ్రుతమాసీత్పురాతనమ్। ఉపవాసవిధౌశ్రేష్ఠాగుణాయేభరతర్షభ ॥ ౮॥ ఋషిమంగిరసంపూర్వంపృష్టవానస్మిభారత।య
థామాంత్వంతథైవాహంపృష్టవాంస్తంతపోధనమ్। ప్రశ్నమేతంమయాపృష్టోభగవానగ్నిసంభవః । ఉపవాసవిధింపుణ్యమాచష్టభరతర్షభ॥ ౧౦॥
అంగిరాః॥ బ్రహ్మక్షత్రేత్రిరాత్రంచవిహితంకురునందన । ద్విస్త్రిరాత్రమథైకాహంనిర్దిష్టంపురుషర్షభ ॥ ౧౧॥ వైశ్యాశ్శూద్రాశ్చయన్మోహాదుప
వాసంప్రచక్రిరే। త్రిరాత్రంవాద్విరాత్రంవాతయోర్వ్యుష్టిర్నవిద్యతే ॥ ౧౨॥ చతుర్థభక్తక్షపణంవైశ్యశూద్రేవిధీయతే । త్రిరాత్రంనతుధర్మజ్ఞై
ర్విహితంధర్మదర్శిభిః॥ ౧౩॥ పంచమ్యాంవాపిషష్ఠ్యాంచపౌర్ణమాస్యాంచభారత। ఉపోష్యఏకభక్తేననియతాత్మాజితేంద్రియః॥౧౪॥క్షమావాన్
రూపసంపన్నశ్శ్రుతవాంశ్చైవజాయతే। నానపత్యోభవేత్ప్రాజ్ఞోదరిద్రోవాకదాచన॥ ౧౫॥ యజిష్ణుఃపంచమీంషష్ఠీంకులేభోజయతేద్విజాన్।
అష్టమీమథకౌరవ్యకృష్ణపక్షేచతుర్దశీమ్॥ ౧౬॥ ఉపోష్యవ్యాధిరహితోవీర్యవానభిజాయతే। మార్గశీర్షంతుయోమాసమేకభక్తేనసంక్షిపేత్ ॥
౧౭॥ భోజయేచ్చద్విజాన్భక్త్యాసముచ్యేద్వ్యాధికిల్బిషైః। సర్వకల్యాణసంపూర్ణఃసర్వౌషధిసమన్వితః॥ ౧౮॥ ఉపోష్యవ్యాధిరహితోవీర్యవా

సభిజాయతే। పౌషమాసంతు కౌంతేయ భక్తేనైకేన యః క్షపేత్ ॥౧౯॥ సుభగో దర్శనీయశ్చ యశోభాగీ చ జాయతే । మాఘంతు నియతో మాసమేకభ
క్తేన యః క్షపేత్ ॥ ౨౦॥ శ్రీమత్కులే జ్ఞాతిమధ్యే స మహత్త్వం ప్రపద్యతే। భగదైవతమాసంతు ఏకభక్తేన యః క్షపేత్ ॥ ౨౧॥ స్త్రీషు వల్లభతాం యాతి
వశ్యాశ్చాస్య భవంతి తాః । చైత్రంతు నియతో మాసమేకభక్తేన యః క్షపేత్ ॥ ౨౨॥ సువర్ణమణిముక్తాఢ్యే కులే మహతి జాయతే। నిస్తరేదేకభక్తేన వై
శాఖం యో జితేంద్రియః॥౨౩॥ నరో వా యది వా నారీ జ్ఞాతీనాం శ్రేష్ఠతాం వ్రజేత్ । జ్యేష్ఠామూలంతు యో మాసమేకభక్తేన సంక్షపేత్ ॥౨౪॥ ఐశ్వర్యమ
తులం శ్రేష్ఠం పుమాన్ స్త్రీ వా ప్రపద్యతే। ఆషాఢమేకభక్తేన స్థిత్వా మాసమతంద్రితః ॥ ౨౫ ॥ బహుధాన్యో బహుధనో బహుపుత్రశ్చ జాయతే । శ్రావ
ణం నియతో మాసమేకభక్తేన యః క్షపేత్ ॥ ౨౬॥ యత్ర తత్రాభిషేకేన యుజ్యతే జ్ఞాతివర్ధనః । ప్రోష్ఠపదంతు యో మాసమేకాహారో భవేన్నరః॥౨౭॥
ధనాఢ్యం స్ఫీతమచలమైశ్వర్యం ప్రతిపద్యతే । తథైవాశ్వయుజం మాసమేకభక్తేన యః క్షపేత్ ॥ ౨౮॥ మృజావాన్ వాహనాఢ్యశ్చ బహుపుత్రశ్చ జాయ
తే। కార్తికంతు నరో మాసం యః కుర్యాదేకభోజనమ్॥ ౨౯॥ శూరశ్చ బహుభార్యశ్చ కీర్తిమాంశ్చైవ జాయతే । ఇతి మాసా నరవ్యాఘ్ర క్షపతాం పరి
కీర్తితాః॥ ౩౦॥ తిథీనాం నియమా యే తు శృణు తానపి పార్థివ। పక్షే పక్షే గతే యస్తు భక్తమశ్నాతి మానవః॥ ౩౧॥ గవాఢ్యో బహుపుత్రశ్చ దీర్ఘాయు
శ్చ స జాయతే। మాసి మాసి త్రిరాత్రాణి కృత్వా వర్షాణి ద్వాదశ॥ ౩౨ ॥ గణాధిపత్యం ప్రాప్నోతి నిస్సపత్నమనావిలమ్ । ఏతే తు నియమాస్సర్వే కర్త
వ్యాశ్శరదో దశ॥ ౩౩॥ ద్వే చాన్యే భరతశ్రేష్ఠ ప్రవృత్తిమనువర్తతా। యస్తు ప్రాతస్తథా సాయం భుంజానో నాంతరా పిబేత్ ॥౩౪॥ అహింసానిరతో
నిత్యం జుహ్వానో జాతవేదసమ్। షడ్భిస్స వర్షైర్నృపతే సిధ్యతే నాత్ర సంశయః॥ ౩౫॥ అగ్నిష్టోమస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః । అధివాసే
సోప్సరసాం నృత్యగీతవినాదితే॥ ౩౬॥ రమతే స్త్రీసహస్రాఢ్యే సుకృతీ విరజా నరః। తప్తకాంచనవర్ణాభం విమానమధిరోహతి॥ ౩౭॥ పూర్ణం వర్ష
సహస్రం చ బ్రహ్మలోకే మహీయతే। తత్క్షయాదిహ చాగత్య మాహాత్మ్యం ప్రతిపద్యతే॥౩౮॥ యస్తు సంవత్సరం పూర్ణమేకాహారో భవేన్నరః । అతి
రాత్రస్య యజ్ఞస్య స ఫలం సముపాశ్నుతే॥౩౯॥ దశ వర్షసహస్రాణి స్వర్గే చ స మహీయతే। తత్క్షయాదిహ చాగమ్య మాహాత్మ్యం ప్రతిపద్యతే॥౪౦॥
యస్తు సంవత్సరం పూర్ణం చతుర్థం భక్తమశ్నుతే। అహింసానిరతో నిత్యం సత్యవాగ్విజితేంద్రియః॥ ౪౧॥ వాజపేయస్య యజ్ఞస్య స ఫలం సముపా
శ్నుతే। దశ వర్షసహస్రాణి స్వర్గలోకే మహీయతే॥ ౪౨॥ షష్ఠే కాలే తు కౌంతేయ నరస్సంవత్సరం క్షపన్ । అశ్వమేధస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోతి
మానవః॥౪౩॥ చక్రవాకప్రయుక్తేన విమానేన స గచ్ఛతి । చత్వారింశత్సహస్రాణి వర్షాణాం దివి మోదతే ॥౪౪ ॥ అష్టమేన తు భక్తేన జీవేత్సంవత్సరం
నృప। గవామయస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః॥ ౪౫॥ హంససారసయుక్తేన విమానేన స గచ్ఛతి । పంచాశత్తు సహస్రాణి వర్షాణాం దివి మోద
తే॥ ౪౬॥ పక్షే పక్షే గతే రాజన్ యోశ్నీయాద్వర్షమేవ తు। షణ్మాసానశనం తస్య భగవానంగిరాబ్రవీత్ ॥ ౪౭॥ షష్టిం వర్షసహస్రాణి దివమావస
తే స చ। వీణానాం వల్లకీనాం చ వేణూనాం చ విశాంపతే॥౪౮॥ సుఘోషైర్మధురైశ్శబ్దైస్సుప్తస్స ప్రతిబోధ్యతే। సంవత్సరమిహైకంతు మాసి మాసి పిబే
ద్యః॥ ౪౯॥ ఫలం విశ్వజితస్తాత ప్రాప్నోతి స నరో నృప। సింహవ్యాఘ్రప్రయుక్తేన విమానేన స గచ్ఛతి॥ ౫౦ ॥ సప్తతిం చ సహస్రాణి వర్షాణాం దివి మో
దతే। మాసాదూర్ధ్వం నరవ్యాఘ్ర నోపవాసో విధీయతే॥౫౧॥ విధిం త్వనశనస్యాహుః పార్థ ధర్మవిదో జనాః। అనార్తో వ్యాధిరహితో గచ్ఛేదనశ
నం తు యః॥ ౫౨॥ పదే పదే యజ్ఞఫలం సమాప్నోతి న సంశయః । దివం హంసప్రయుక్తేన విమానేన స గచ్ఛతి ॥ ౫౩ ॥ శతం వర్షసహస్రాణాం మోదతే
స దివి ప్రభుః। శతం చాప్సరసః కన్యా వేదయంత్యపి తం నరమ్॥ ౫౪॥ ఆర్తో వా వ్యాధితో వాపి గచ్ఛేదనశనం తు యః । శతం వర్షసహస్రాణాం మోదతే

సదివిప్రభో ॥ ౫౫॥ కాంచీనూపురశబ్దేన సుప్తశ్చైవ ప్రబోధ్యతే। సహస్రహంసయుక్తేన విమానేన తు గచ్ఛతి ॥ ౫౬ ॥ స గత్వా స్త్రీశతాకీర్ణే రమతే
భరతర్షభ । క్షీణస్యాప్యాయనం దృష్టం క్షతస్య క్షతరోహణమ్॥ ౫౭॥ వ్యాధితస్యౌషధీగ్రామః క్రుద్ధస్య చ ప్రసాదనమ్। దుఃఖితస్యార్థమానాభ్యాం
దుఃఖానాం ప్రతిషేధనమ్ ॥ ౫౮ ॥ న చైతే స్వర్గకామస్య రోచంతే సుఖమేధసః । అతస్స కామసంయుక్తో విమానే హేమసన్నిభే ॥ ౫౯ ॥ రమతే
స్త్రీశతాకీర్ణే పురుషోలంకృతశ్శుభిః । స్వస్థస్సఫలసంకల్పస్సుఖీ విగతకల్మషః ॥ ౬౦ ॥ అనశ్నన్ దేహముత్సృజ్య ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః । బాల
సూర్యప్రతీకాశే విమానే హేమవర్చసి ॥ ౬౧॥ వైదూర్యముక్తాఖచితే వీణామురజనాదితే। పతాకాదీపికాకీర్ణే దివ్యఘంటానినాదితే॥ ౬౨॥ స్త్రీసహ
స్రైరనుచరితే స నరస్సుఖమేధతే । యావంతి రోమకూపాణి తస్య గాత్రేషు పాండవ॥ ౬౩॥ తావంత్యేవ సహస్రాణి వర్షాణాం దివి మోదతే।నాస్తి వేదా
త్పరం శాస్త్రం నాస్తి మాతృసమో గురుః॥ ౬౪॥ న ధర్మాత్పరమో లాభస్తపో నానశనాత్పరమ్। బ్రాహ్మణేభ్యః పరం నాస్తి పావనం దివి చేహ చ॥ ౬౫॥ ఉ
పవాసస్తథా తుల్యం తపః కర్మ న విద్యతే। ఉపోష్య విధివద్దేవాస్త్రిదివం ప్రతిపేదిరే॥ ౬౬ ॥ ఋషయశ్చ పరాం సిద్ధిముపవాసైరవాప్నువన్ । దివ్యం వ
ర్షసహస్రాణి విశ్వామిత్రేణ ధీమతా॥ ౬౭॥ క్షాంతమేకేన భక్తేన తేన విప్రత్వమాగతః । చ్యవనో జమదగ్నిశ్చ వసిష్ఠో గౌతమో భృగుః॥ ౬౮॥ సర్వఏ
వ దివం ప్రాప్తాః క్షమావంతో మహర్షయః। ఇదమంగిరసా పూర్వం మహర్షిభ్యః ప్రదర్శితమ్॥ యః ప్రదర్శయతే నిత్యం న స దుఃఖమవాప్నుయాత్ ॥
౬౯॥ ఇదం తు కౌంతేయ యథాక్రమం విధిం ప్రవర్తితం హ్యంగిరసా మహర్షిణా । పఠేచ్చ యో వై శృణుయాచ్చ నిత్యదా న విద్యతే తస్య నరస్య కిల్బిషమ్॥
౭౦॥ విముచ్యతే చాపి స సర్వసంకరైర్న చాస్య దోషైరభిభూయతే మనః। వియోనిజానాం చ విజానతే రుతం ధ్రువాం చ కీర్తిం లభతే నరోత్తమః॥ ౭౧॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- ఉపవాసవిధౌ-షడధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహేన విధివద్యజ్ఞాః ప్రోక్తా మహాత్మనా । గుణాశ్చైషాం యథాతథ్యం ప్రేత్య చేహ చ సర్వశః॥ ౧॥ న తే శక్యా దరిద్రేణ యజ్ఞాః ప్రా
ప్తుం పితామహ। బహూపకరణా యజ్ఞా నానాసంభారవిస్తరాః॥ ౨ ॥ పార్థివై రాజపుత్రైర్వా శక్యాః ప్రాప్తుం పితామహ। నార్థహీనైరవగుణై
రేకాత్మభిరసంహతైః॥ ౩ ॥ యో దరిద్రైరపి విధిశ్శక్యః ప్రాప్తుం సదా భవేత్। తుల్యో యజ్ఞఫలైరేతైస్తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౪॥ భీష్మః॥ ఇదమంగి
రసా ప్రోక్తముపవాసఫలాత్మకమ్। విధిం యజ్ఞఫలైస్తుల్యం తన్నిబోధ యుధిష్ఠిర॥ ౫॥ యస్తు కల్యం తథా సాయం భుంజానో నాంతరా పిబేత్। అహింసా
నిరతో నిత్యం జుహ్వానో జాతవేదసమ్॥ ౬॥ షడ్భిరేవ స వర్షైస్తు సిధ్యతే నాత్ర సంశయః । తప్తకాంచనవర్ణం చ విమానం లభతే నరః ॥ ౭ ॥ దేవస్త్రీ
ణామధీవాసే నృత్యగీతనినాదితే । ప్రాజాపత్యే వసేత్పద్మం వర్షాణామగ్నిసన్నిభే॥ ౮॥ త్రీణి వర్షాణి యః ప్రాశేత్సతతం త్వేకభోజనమ్। ధర్మపత్నీ
రతో నిత్యం అగ్నిష్టోమఫలం లభేత్ ॥ ౯ ॥ యజ్ఞం బహుసువర్ణం వా వాసవప్రియమాచరేత్ ।సత్యవాగ్దానశీలశ్చ బ్రహ్మణ్యశ్చానసూయకః॥ ౧౦॥ క్షాం
తో దాంతో జితక్రోధః స గచ్ఛతి పరాం గతిమ్ । పాండురాభ్రప్రతీకాశే విమానే హంసలక్షణే॥ ౧౧॥ ద్వే సమాప్తే తతః పద్మే సోప్సరోభిర్వసేత్సహ । ద్వి
తీయే దివసే యస్తు ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్॥ ౧౨ ॥ సదా ద్వాదశ మాసాంస్తు జుహ్వానో జాతవేదసమ్ । అగ్నికార్యపరో నిత్యం నిత్యం కల్యప్రబోధనః ॥
౧౩॥ అగ్నిష్టోమస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః।హంససారసయుక్తం చ విమానం లభతే నరః॥ ౧౪॥ఇంద్రలోకే చ వసతే వరస్త్రీభిస్సమావృతః॥ తృ
తీయే దివసే యస్తు ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్॥ ౧౫॥ సదా ద్వాదశ మాసాంస్తు జుహ్వానో జాతవేదసమ్।అగ్నికార్యపరో నిత్యం నిత్యం కల్యప్రబోధనః॥ ౧౬॥
అతిరాత్రస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్। మయూరహంససంయుక్తం విమానం లభతే నరః॥ ౧౭ ॥ సప్తర్షీణాం సదా లోకే సోప్సరోభిర్వసే

త్సహ। నివర్తనం చతత్రాస్య త్రీణిపద్మాని వై విదుః॥ ౨౮॥ దివసేయశ్చతుర్థేతు ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్। సదాద్వాదశమాసాన్వై జుహ్వానో జా
తవేదసమ్॥ ౨౯॥ వాజపేయస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్। ఇంద్రకన్యాభిరూఢం చ విమానం లభతే నరః॥ ౩౦॥ సాగరస్య చ పర్యంతే వాసవం
లోకమావసేత్। దేవరాజస్య చ క్రీడాం నిత్యకాలమవేక్షతే॥ ౩౧॥ దివసే పంచమే యస్తు ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్। సదాద్వాదశమాసాంస్తు జుహ్వా
నో జాతవేదసమ్॥ ౩౨॥ అలుబ్ధః సత్యవాదీ చ బ్రహ్మణ్యశ్చావిహింసకః। అనసూయురపాపస్థో వాజపేయఫలం లభేత్ ॥ ౩౩ ॥ జాంబూనదమయం ది
వ్యం విమానం హంసలక్షణమ్। సూర్యమాలాసమాభాసమారోహేత్పాండురం గృహమ్॥ ౩౪॥ ఆవర్తనాని చత్వారి తథా పద్మాని ద్వాదశ। శరాగ్ని
పరిమాణం చ తథాసౌ వసతే సుఖమ్॥ ౩౫ ॥ దివసే యస్తు షష్ఠే వై మునిః ప్రాశేత భోజనమ్। సదాద్వాదశమాసాన్వై జుహ్వానో జాతవేదసమ్॥ ౩౬ ॥
సదా త్రిషవణస్నాయీ బ్రహ్మచార్యనసూయకః। గవాంమేధస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్॥ ౩౭ ॥ అగ్నిజ్వాలాసమాభాసం హంసబర్హి
ణసేవితమ్। శాతకుంభసమాయుక్తం సాధయేద్యానముత్తమమ్॥ ౩౮॥ తథైవాప్సరసామంతే ప్రతిసుప్తః ప్రబోధ్యతే। నూపురాణాం నినాదేన మేఖలా
నాం చ నిస్వనైః॥ ౩౯॥ కోటీసహస్రం వర్షాణాం త్రీణి కోటిశతాని చ। పద్మాన్యష్టాదశ తథా పతాకే ద్వే తథైవ చ॥ ౪౦॥ అయుతాని చ పంచాశదృక్షచ
ర్మశతస్య చ। లోమ్నాం ప్రమాణేన సమం బ్రహ్మలోకే మహీయతే॥ ౪౧॥ దివసే సప్తమే యస్తు ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్। సదాద్వాదశమాసాన్వై
జుహ్వానో జాతవేదసమ్॥ ౪౨॥ సరస్వతీం గోపయానో బ్రహ్మచర్యం సమాచరేత్ । సుమనోవర్ణకం చైవ మధుమాంసం చ వర్జయేత్॥ ౪౩॥ పు
రుషో మరుతాం లోకమింద్రలోకం స గచ్ఛతి। తత్ర తత్ర చ సిద్ధార్థో దేవకన్యాభిరర్చ్యతే॥ ౪౪॥ ఫలం బహుసువర్ణస్య యజ్ఞస్య లభతే నరః। సంఖ్యామ
తిగుణాం వాపి తేషు లోకేషు మోదతే॥ ౪౫॥ యస్తు సంవత్సరం క్షాంతో భుంక్తేహన్యష్టమే నరః। దేవకార్యపరో నిత్యం జుహ్వానో జాతవేదసమ్॥ ౪౬॥
పౌండరీకస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్। పద్మవర్ణనిభం చైవ విమానమధిరోహతి॥ ౪౭॥ కృష్ణాః కనకవర్ణాశ్చ నార్యః శ్యామాస్తథాపరాః।
వయోరూపవిలాసిన్యో లభతే నాత్ర సంశయః॥ ౪౮॥ యస్తు సంవత్సరం భుంక్తే నవమే నవమేఽహని। సదాద్వాదశమాసాన్వై జుహ్వానో జాతవేదసమ్॥
౪౯॥ అశ్వమేధసహస్రస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్। పుండరీకప్రకాశం చ విమానం లభతే నరః॥ ౫౦॥ దీప్తసూర్యాగ్నితేజోభిర్దివ్యమాలాభిరేవ చ।
నీయతే రుద్రకన్యాభిః సోంతరిక్షం సనాతనమ్॥ ౫౧॥ అష్టాదశసహస్రాణి వర్షాణాం కల్పమేవ చ। కోటీశతసహస్రం చ తేషు లోకేషు మోదతే॥ ౫౨॥ య
స్తు సంవత్సరం భుంక్తే దశాహే వై గతే గతే। సదాద్వాదశమాసాన్వై జుహ్వానో జాతవేదసమ్ ॥ ౫౩॥ బ్రహ్మకన్యానివాసే చ సర్వభూతమనోహ
రే। అశ్వమేధసహస్రస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యసంశయమ్॥ ౫౪॥ రూపవత్యశ్చ తం కన్యా రమయంతి సదా నరమ్। నీలోత్పలనిభైర్వర్ణై రక్తోత్పలనిభైస్త
థా॥ ౫౫॥ విమానం మండలావర్తమావర్తగహనాకులమ్। సాగరోర్మిప్రతీకాశం సలభేద్యానముత్తమమ్ ॥ ౫౬ ॥ విచిత్రమణిమాలాభిర్నాదితం శం
ఖనిస్వనైః। స్ఫాటికైర్వజ్రసారైశ్చ స్తంభైః సుకృతవేదికమ్॥ ౫౭॥ ఆరోహతి మహద్యానం హంససారసనాదితమ్। కోటీశతసహస్రం చ దేవలోకే
ప్రమోదతే॥ ౫౮॥ ఏకాదశే తు దివసే యః ప్రాప్తే ప్రాశతే హవిః। సదాద్వాదశమాసాంస్తు జుహ్వానో జాతవేదసమ్ ॥ ౫౯ ॥ పరస్త్రియం నాభిలషే
ద్వాచాథ మనసాపి వా। అనృతం చ న భాషేత మాతాపిత్రోః కృతేపి చ ॥ ౬౦॥ అభిగచ్ఛేన్మహాదేవం విమానస్థం మహాబలమ్। అశ్వమేధసహస్రస్య ఫలం
ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్॥ ౬౧॥ స్వాయంభువం చ పశ్యేత విమానం సముపస్థితమ్। కుమార్యః కాంచనాభాసా రూపవత్యో నయంతి తమ్॥ ౬౨॥ రుద్రాణాం త
మధీవాసం దివి దివ్యం మనోహరమ్। వర్షాణ్యపరిమేయాని యుగాంతాగ్నిసమప్రభః ॥ ౬౩ ॥ కోటీశతసహస్రం చ దశ కోటిశతాని చ। రుద్రం నిత్యం

ప్రణమతే దేవదానవసంమతః ॥ ౬౪ ॥ స తస్మై దర్శనం ప్రాప్తో దివసే దివసే భవేత్ । దివసే ద్వాదశే యస్తు ప్రాప్తే వై ప్రాశతే హవిః ॥ ౬౫ ॥ సదా ద్వాద
శమాసాన్వై సర్వమేధఫలం లభేత్ । ఆదిత్యద్వాదశం తస్య విమానం సంవిధీయతే ॥ ౬౬ ॥ మణిముక్తాప్రవాలైశ్చ మహార్హైరుపశోభితమ్ । హంసమా
లాపరిక్షిప్తం నాగవీథీసమాకులమ్ ॥ ౬౭ ॥ మయూరైశ్చక్రవాకైశ్చ కూజద్భిరుపశోభితమ్ । అట్టైర్మహద్భిస్సంయుక్తం బ్రహ్మలోకే ప్రతిష్ఠితమ్ ॥ ౬౮ ॥ ని
త్యమావసథం రాజన్నరనారీసమాకులమ్ । ఋషిరేవం మహాభాగస్త్వంగిరాః ప్రాహ ధర్మవిత్ ॥ ౬౯ ॥ త్రయోదశే తు దివసే ప్రాప్తే యః ప్రాశతే హవిః ।
సదా ద్వాదశమాసాన్వై దేవసత్రఫలం లభేత్ ॥ ౭౦ ॥ రక్తపద్మోదయం నామ విమానం సాధయేన్నరః । జాతరూపప్రయుక్తం తు రత్నసంచయభూ
షితమ్ ॥ ౭౧ ॥ దేవకన్యాభిరాకీర్ణం దివ్యాభరణభూషితమ్ । పుణ్యగంధోదయం దివ్యం వాయవ్యైరుపశోభితమ్ ॥ ౭౨ ॥ తత్ర శంకుపతాకే ద్వే యుగాం
తం కల్పమేవ చ । అయుతాయుతం తథా పద్మం సముద్రం చ తథా వసేత్ ॥ ౭౩ ॥ గీతగంధర్వఘోషైశ్చ భేరీపణవనిస్స్వనైః । సదా ప్రహ్లాదితస్తాభిర్దేవ
కన్యాభిరిజ్యతే ॥ ౭౪ ॥ చతుర్దశే తు దివసే యః పూర్ణే ప్రాశతే హవిః । సదా ద్వాదశమాసాంస్తు మహామేధఫలం లభేత్ ॥ ౭౫ ॥ అనిర్దేశ్యవయోరూ
పా దేవకన్యాస్స్వలంకృతాః । మృష్టతప్తాంగదధరా విమానైరుపయాంతి తమ్ ॥ ౭౬ ॥ కలహంసవినిర్ఘోషైర్నూపురాణాం చ నిస్స్వనైః । కాంచీనాం
చ సముత్కర్షైస్తత్ర తత్ర విబోధ్యతే ॥ ౭౭ ॥ దేవకన్యానివాసే చ తస్మిన్వసతి మానవః । జాహ్నవీవాలుకాకీర్ణే పూర్ణం సంవత్సరం నరః ॥ ౭౮ ॥ య
స్తు పక్షే గతే భుంక్తే ఏకభక్తం జితేంద్రియః । సదా ద్వాదశమాసాంస్తు జుహ్వానో జాతవేదసమ్ ॥ ౭౯ ॥ రాజసూయసహస్రస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్త
మమ్ । యానమారోహతే దివ్యం హంసబర్హిణసేవితమ్ ॥ ౮౦ ॥ మణిమండలకైశ్చిత్రం జాతరూపసమావృతమ్ । దివ్యాభరణశోభాభిర్వరస్త్రీభిరలం
కృతమ్ ॥ ౮౧ ॥ ఏకస్తంభం చతుర్ద్వారం సప్తభౌమం సుమంగళమ్ । వైజయంతీసహస్రైశ్చ శోభితం గీతనిస్స్వనైః ॥ ౮౨ ॥ దివ్యం దివ్యగుణోపేతం విమా
నమధిరోహతి । మణిముక్తాప్రవాలైశ్చ భూషితం వైద్యుతప్రభమ్ ॥ ౮౩ ॥ వసేద్యుగసహస్రం చ ఖడ్గకుంజరవాహనః । షోడశే దివసే ప్రాప్తే యః కు
ర్యాదేకభోజనమ్ ॥ ౮౪ ॥ సదా ద్వాదశమాసాన్వై సోమయజ్ఞఫలం లభేత్ । సోమకన్యానివాసేషు సోఽధ్యావసతి నిత్యశః ॥ ౮౫ ॥ సౌమ్యగంధానులిప్త
శ్చ కామచారగతిర్భవేత్ । సుదర్శనాభిర్నారీభిర్మధురాభిస్తథైవ చ ॥ ౮౬ ॥ అర్చ్యతే వై విమానస్థః కామభోగైశ్చ సేవ్యతే । ఫలం పద్మశతప్రఖ్యం
మహాకల్పం దశాధికమ్ ॥ ౮౭ ॥ ఆవర్తనాని చత్వారి సాధయేచ్చాప్యసౌ నరః । దివసే సప్తదశమే యః ప్రాప్తే ప్రాశతే హవిః ॥ ౮౮ ॥ సదా ద్వాదశమా
సాన్వై జుహ్వానో జాతవేదసమ్ । స్థానం వారుణమైంద్రం చ రుద్రం చాప్యధిగచ్ఛతి ॥ ౮౯ ॥ మారుతోశనసౌ చైవ బ్రహ్మలోకం స గచ్ఛతి । తత్ర దైవతక
న్యాభిరాసనేనోపచర్యతే ॥ ౯౦ ॥ భూర్భువశ్చాపి దేవర్షిం విశ్వరూపమవేక్షతే । తత్ర దేవాధిదేవస్య కుమార్యో రమయంతి తమ్ ॥ ౯౧ ॥ ద్వాత్రింశద్రూ
పధారిణ్యో మధురాః సమలంకృతాః । చంద్రాదిత్యావుభౌ యావద్గగనే చరతః ప్రభో ॥ ౯౨ ॥ తావచ్చరత్యసౌ వీరః సుధామృతరసాశనః । అష్టాదశే యో
దివసే ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్ ॥ ౯౩ ॥ సదా ద్వాదశమాసాన్వై సప్తలోకాన్స పశ్యతి । రథైస్సనందిఘోషైశ్చ పృష్ఠతస్సోఽనుగమ్యతే ॥ ౯౪ ॥ దేవక
న్యాధిరూఢైస్తు భ్రాజమానైస్స్వలంకృతైః । వ్యాఘ్రసింహప్రయుక్తం చ మేఘస్వననినాదితమ్ ॥ ౯౫ ॥ విమానముత్తమం దివ్యం సుసుఖీ హ్యధిరోహతి ।
తత్ర కల్పసహస్రం చ కన్యాభిస్సహ మోదతే ॥ ౯౬ ॥ సుధారసం చ భుంజీత అమృతోపమముత్తమమ్ । ఏకోనవింశతిదినే యో భుంక్తే ఏకభోజనమ్ ॥ ౯౭ ॥
సదా ద్వాదశమాసాన్వై సప్తలోకాన్స పశ్యతి । ఉత్తమం లభతే స్థానమప్సరోగణసేవితమ్ ॥ ౯౮ ॥ గంధర్వైరుపగీతం చ విమానం సూర్యవర్చసమ్ ॥
తత్రామరవరస్త్రీభిర్మోదతే విగతజ్వరః ॥ ౯౯ ॥ దివ్యాంబరధరశ్శ్రీమానయుతానాం శతం శతమ్ । పూర్ణేఽథ వింశే దివసే యో భుంక్తే త్వేకభోజనమ్ ॥

౧౦౦॥సదా ద్వాదశ మాసాంస్తు సత్యవాదీ ధృతవ్రతః॥ఆమాంసాశీ బ్రహ్మచారీ సర్వభూతహితే రతః॥౧౦౧॥స లోకాన్ విపులాన్ రమ్యానాదిత్యానాము
పాశ్నుతే। గంధర్వైరప్సరోభిశ్చ దివ్యమాల్యానులేపనైః॥౧౦౨॥ విమానైః కాంచనైర్దివ్యైః వృతస్తత్రానుగమ్యతే। ఏకవింశే తు దివసే యో భుంక్తే
హ్యేకభోజనమ్॥౧౦౩॥ సదా ద్వాదశమాసాన్వై జుహ్వానో జాతవేదసమ్। లోకమౌశనసం దివ్యం శక్రలోకం చ గచ్ఛతి॥౧౦౪॥అశ్వినోర్మరుతాం
చైవ సుఖేష్వభిరతస్సదా। అనభిజ్ఞశ్చ దుఃఖానాం విమానవరమాస్థితః॥౧౦౫॥ సేవ్యమానో వరస్త్రీభిః క్రీడత్యమరవత్ప్రభుః। ద్వావింశే దివసే ప్రాప్తే
యో భుంక్తే హ్యేకభోజనమ్॥౧౦౬॥ సదా ద్వాదశమాసాన్వై జుహ్వానో జాతవేదసమ్। అహింసానిరతో ధీమాన్ సత్యవాగనసూయకః॥౧౦౭॥ లో
కాన్ వసూనామాప్నోతి దివాకరసమప్రభః। కామచారీ సుధాహారో విమానవరమాస్థితః॥ ౧౦౮॥ రమతే దేవకన్యాభిర్దివ్యాభరణభూషితః। త్రయో
వింశే తు దివసే యః ప్రాశేదేకభోజనమ్॥౧౦౯॥ సదా ద్వాదశమాసాంస్తు మితాహారో జితేంద్రియః। వాయోరుశనసశ్చైవ రుద్రలోకం చ గచ్ఛతి॥౧౧౦॥
కామచారీ కామగమః పూజ్యమానోఽప్సరోగణైః। అనేకగుణపర్యంతం విమానవరమాస్థితః॥ ౧౧౧॥ రమతే దేవకన్యాభిర్దివ్యాభరణభూషితః। చతు
ర్వింశే తు దివసే యః ప్రాప్తే ప్రాశతే హవిః॥ ౧౧౨ ॥ సదా ద్వాదశమాసాంస్తు జుహ్వానో జాతవేదసమ్। ఆదిత్యానామధీవాసే మోదమానో వసేచ్చి
రమ్॥౧౧౩॥ దివ్యమాల్యాంబరధరో దివ్యగంధానులేపనః। విమానే కాంచనే దివ్యే హంసయుక్తే మనోరమే॥ ౧౧౪ ॥ రమతే దేవకన్యానాం సహస్రైర
యుతైస్తథా। పంచవింశే తు దివసే యః ప్రాశేదేకభోజనమ్॥ ౧౧౫॥సదా ద్వాదశమాసాంస్తు పుష్కలం యానమారుహేత్। సింహవ్యాఘ్రప్రయుక్తై
స్తు మేఘనిస్వననాదితైః॥ ౧౧౬॥ స రథైర్నందిఘోషైశ్చ పృష్ఠతో హ్యనుగమ్యతే। దేవకన్యాసమారూఢైః కాంచనైర్విమలైః శుభ్రైః॥ ౧౧౭॥ విమా
నముత్తమం దివ్యమాస్థాయ సుమనోహరమ్। తత్ర కల్పసహస్రం వై వసతే స్త్రీశతావృతే॥ ౧౧౭॥ సుధారసం చోపజీవన్నమృతోపమముత్తమమ్। ష
డ్వింశే దివసే యస్తు ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్॥౧౧౯॥సదా ద్వాదశమాసాంస్తు నియతో నియతాశనః।జితేంద్రియో వీతరాగో జుహ్వానో జాతవేదసమ్॥
౧౨౦॥సంప్రాప్నోతి మహాభాగః పూజ్యమానోఽప్సరోగణైః।సప్తానాం మరుతాం లోకాన్ వసూనాం చాపి సోఽశ్నుతే॥౧౨౧॥విమానైః స్ఫాటికైర్దివ్యైః
సర్వరత్నైరలంకృతైః। గంధర్వైరప్సరోభిశ్చ పూజ్యమానః ప్రమోదతే॥ ౧౨౨॥ ద్వే యుగానాం సహస్రే తు దివ్యే దివ్యేన తేజసా। సప్తవింశే తు దివ
సే యః ప్రాశేదేకభోజనమ్॥ ౧౨౩॥ సదా ద్వాదశమాసాంస్తు జుహ్వానో జాతవేదసమ్। ఫలం ప్రాప్నోతి విపులం దేవలోకే చ పూజ్యతే॥౧౨౪॥అమృతా
శీ వసంస్తత్ర స వితృష్ణః ప్రమోదతే। దేవర్షిచరితం రాజన్ రాజర్షిభిరనుష్ఠితమ్॥౧౨౫॥అధ్యావసతి దివ్యాత్మా విమానవరమాస్థితః। స్త్రీభిర్మనో
భిరామాభీ రమమాణో మదోత్కటః॥ ౧౨౬॥యుగకల్పసహస్రాణి త్రీణ్యావసతి వై సుఖమ్। యోఽష్టావింశే తు దివసే ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్॥౧౨౭॥ స
దా ద్వాదశమాసాంస్తు జితాత్మా విజితేంద్రియః।ఫలం దేవర్షిచరితం విపులం సముపాశ్నుతే॥౧౨౮॥ భోగవాంస్తేజసా భాతి సహస్రాంశురివామలః।సు
కుమార్యశ్చ నార్యస్తం రమమాణస్సువర్చసః॥౧౨౯॥పీనస్తనోరుజఘనా దివ్యాభరణభూషితాః।రమయంతి మనఃకాంతే విమానే సూర్యసన్నిభే॥౧౩౦
సర్వకామగమే దివ్యే కల్పాయుతశతం సమాః। ఏకోనత్రింశే దివసే యః ప్రాశేదేకభోజనమ్ ॥ ౧౩౧॥ సదా ద్వాదశమాసాన్వై సత్యవ్రతపరాయణః।త
స్య లోకాశ్శుభా దివ్యా దేవరాజర్షిపూజితాః॥౧౩౨॥విమానం సూర్యచంద్రాభం దివ్యం సమధిగచ్ఛతి। జాతరూపమయం యుక్తం సర్వరత్నవిభూషిత
మ్॥౧౩౩॥అప్సరోగణసంపూర్ణం గంధర్వైరభినాదితమ్।తత్ర చైనం శుభా నార్యో దివ్యాభరణభూషితాః॥ ౧౩౪॥ మనోభిరామా మధురా రమయంతి మ
దోత్కటాః।భోగవాంస్తేజసా యుక్తో వైశ్వానరసమప్రభః॥౧౩౫॥దివ్యో దివ్యేన వపుషా భ్రాజమాన ఇవామరః। వసూనాం మరుతాం చైవ సాధ్యానామ

శ్వినో స్తథా॥రుద్రాణాంచతథాలోకంబ్రహ్మలోకంచగచ్ఛతి। య స్తుమాసేగతేభుంక్తేఏకభక్తంసమాత్మకః॥౧౩౭॥ సదాద్వాదశమాసానైవ్ బ్రహ్మ
లోకమవాప్నుయాత్। సుధారసకృతాహారఃశ్రీమాన్సర్వమనోహరః॥౧౩౮॥ తేజసావపుషాలక్ష్మ్యాభ్రాజతేరశ్మివానివ। దివ్యమాల్యాంబరధరోది
వ్యగంధానులేపనః॥౧౩౯॥సుఖేష్వభిరతోయోగీదుఃఖానామవిజానతః॥స్వయంప్రభాభిర్నారీభిర్విమానస్థోవిరాజతే॥౧౪౦॥ రుద్రదేవర్షికన్యాభిస్సత
తంచాభిపూజ్యతే।నానారమణరూపాభిర్నానారామాభిరేవచ॥౧౪౧॥నానామధురభాషాభిర్నానారతిభిరేవచ। విమానేగగనాకారేసూర్యవైడూ
ర్యసన్నిభే॥౧౪౨॥ పృష్ఠతస్సోమసంకాశేఉదక్చాభ్రసన్నిభే।దక్షిణాయాంతురక్తాభేఅధస్తాన్నీలమండలే॥౧౪౩ ॥ ఊర్ధ్వంవిచిత్రసంకాశేనైకో
వసతిపూజితః। యావద్వర్షసహస్రంవైజంబూద్వీపేప్రవర్షతి ॥ ౧౪౪ ॥ తావత్సంవత్సరాఃప్రోక్తాబ్రహ్మలోకేస్యధీమతః। విప్రుషశ్చైవయావం
త్యోనిపతంతినభస్తలాత్ ॥ ౧౪౫॥ వర్షాసువర్షతస్తావన్నివసత్యమరప్రభః। మాసోపవాసీవర్షైస్తుదశభిస్స్వర్గ్యమత్తమమ్ ॥ ౧౪౬ ॥ మహ
ర్షిత్వమథాసాద్యసశరీరగతిర్భవేత్। మునిర్దాంతోజితక్రోధోజితశిశ్నోదరస్సదా ॥ ౧౪౭॥ జుహ్వదగ్నీంశ్చనియతస్సంధ్యోపాసనసేవితా। బ
హుభిర్నియమైరేవంశుచిరస్నాతియోనరః ॥ ౧౪౮॥ అభ్రావకాశశీలస్యతస్యభానోరివత్విషః।దివంగత్వాశరీరేణస్వేనరాజన్యథామరః॥౧౪౯॥
స్వర్గంపుణ్యంయథాకామముపభుంక్తేతథావిధః। ఏషతేభరతశ్రేష్ఠయజ్ఞానాంవిధిరుత్తమః॥ ౧౫౦॥ ఆఖ్యాతోహ్యానుపూర్వ్యేణహ్యుపవాసఫలా
త్మకః। దరిద్రైర్మనుజైఃపార్థప్రాప్తుంయజ్ఞఫలంతథా॥ ౧౫౧॥ఉపవాసానిమాన్కృత్వాగచ్ఛేచ్చపరమాంగతిమ్।దేవద్విజాతిపూజాయాంరతో
భారతసత్తమ॥ ౧౫౨॥ ఉపవాసవిధిస్త్వేషవిస్తరేణప్రకీర్తితః। నియతేష్వప్రమత్తేషుశౌచవత్సుమహాత్మసు ॥ ౧౫౩॥ దంభద్రోహనివృత్తేషుకృతబు
ద్ధిషుభారత। అచలేష్వప్రమత్తేషుమాతేభూదత్రసంశయః॥ ౧౫౪ ॥ ....*

ఇతి-ఆనుశాసనికపర్వణి - ఉపవాసవిధౌ - సప్తాధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ యద్వరంసర్వతీర్థానాంతన్మేబ్రూహిపితామహ। యత్రచైవపరంశౌచంతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥౧॥భీష్మః॥ సర్వాణిఖలుతీర్థాని
గుణవంతిమనీషిణః। యత్తుతీర్థంచశౌచంచతన్మేశృణుసమాహితః ॥ ౨ ॥ అగాధేవిమలేశుద్ధేసత్యతోయేధృతిహ్రదే । స్నాతవ్యంమానసేతీర్థేస
త్యమాలంబ్యశాశ్వతమ్॥౩॥ తీర్థశౌచమనర్థిత్వమార్జవంసత్యమార్దవమ్ । అహింసాసర్వభూతానామానృశంస్యందమశ్శమః॥ ౪॥ నిర్మమా
నిరహంకారానిర్ద్వంద్వానిష్పరిగ్రహాః। శుచయస్తీర్థభూతాస్తేయేభైక్ష్యముపభుంజతే॥౫॥ తత్త్వవిత్త్వనహంబుద్ధిస్తీర్థప్రవరముచ్యతే। శౌచల
క్షణమేతత్తేసర్వత్రైవాన్వవేక్షణమ్॥ ౬॥ రజస్తమస్సత్త్వమథోయేషాంనిర్ధౌతమాత్మనః। శౌచాశౌచసమాయుక్తాస్స్వకార్యపరిమార్గిణః॥ ౭॥
సర్వత్యాగేష్వభిరతాస్సర్వజ్ఞాస్సర్వదర్శినః। శౌచేనవృత్తశౌచార్థాస్తేతీర్థాఃశుచయశ్చతే॥ ౮॥ నోదకక్లిన్నగాత్రస్తుస్నాతఇత్యభిధీయతే।స
స్నాతోయోదమస్నాతస్సబాహ్యాభ్యంతరశ్శుచిః॥ ౯ ॥ అతీతేష్వనపేక్షాయేప్రాప్తేష్వర్థేషునిర్మమాః ।శౌచమేవపరంతేషాంయేషాంనోత్పద్యతే
స్పృహా॥ ౧౦ ॥ ప్రజ్ఞానంశౌచమేవేహశరీరస్యవిశేషతః । తథానిష్కించనత్వంచమనసశ్చప్రసన్నతా॥ ౧౧॥ వృత్తశౌచంమనశ్శౌచంతీర్థశౌచమ
తఃపరమ్। జ్ఞానోత్పన్నంచయచ్ఛౌచంతచ్ఛౌచంపరమంమతమ్ ॥ ౧౨ ॥ మనసాచప్రదీప్తేనబ్రహ్మజ్ఞానజలేనచ । స్నాతియోమానసేతీర్థేతత్స్నా
నంతత్త్వదర్శినామ్॥౧౩॥సమారోపితశౌచస్తునిత్యంభావసమాహితః। కేవలంగుణసంపన్నశ్శుచిరేవనరస్సదా॥ ౧౪॥ శరీరస్థానితీర్థానిప్రోక్తాన్యే
తానిభారత। పృథివ్యాంయానితీర్థానిపుణ్యానిశృణుతాన్యపి॥ ౧౫ ॥ శరీరస్యయథోద్దేశాశ్శుచయఃపరికీర్తితాః । తథాపృథివ్యాభాగాశ్చపుణ్యాని
సలిలానిచ॥౧౬॥ కీర్తనాచ్చైవతీర్థస్యస్నానాచ్చపితృతర్పణాత్ । ధునంతిపాపంతీర్థేషుతేప్రయాంతిసుఖందివమ్॥ ౧౭॥ పరిగ్రహాచ్చసాధూ

నాంపృథివ్యాశ్చైవ తేజసా। అతీవపుణ్యభాగాస్తేసలిలస్యచ తేజసా॥ ౧౮॥ మనసశ్చపృథివ్యాశ్చపుణ్యాస్తీర్థాస్తథాపరే। ఉభయోరేవయస్స్నా
యాత్ససిద్ధింశీఘ్రమాప్నుయాత్ ॥ ౧౯॥ యథాబలంక్రియాహీనంక్రియావాబలవర్జితా। నేహసాధయతే కార్యంసమాయుక్తాతుసిద్ధ్యతి॥౨౦॥ఏవం
శరీరశౌచేనతీర్థశౌచేనచాన్వితః। శుచిస్సిద్ధిమవాప్నోతిద్వివిధంశౌచముత్తమమ్॥ ౨౧॥ ....*

—* ఇతి- శౌచకథనే - అష్టాధికశతతమోధ్యాయః- *—

యుధిష్ఠిరః॥ సర్వేషాముపవాసానాంయచ్ఛ్రేయస్సుమహత్ఫలమ్। యచ్చాప్యసంశయంలోకేతన్మేత్వంవక్తుమర్హసి॥౧॥భీష్మః॥శృణురాజన్య
థాగీతంస్వయమేవస్వయంభువా। యత్కృత్వానిర్వృతోభూయాత్పురుషోనాత్రసంశయః॥ ౨॥ద్వాదశ్యాంమార్గశీర్షేతుఅహోరాత్రేణకేశ
వమ్। అర్చ్యాశ్వమేధంప్రాప్నోతిదుష్కృతంచాస్యనశ్యతి ॥ ౩॥ తద్దైవపౌషమాసేతుపూజ్యోనారాయణఃపరః । వాజపేయమవాప్నోతిసిద్ధించపర
మాంవ్రజేత్ ॥ ౪॥ అహోరాత్రేణద్వాదశ్యాంమాఘమాసేతుమాధవమ్। రాజసూయమవాప్నోతికులంచైవసముద్ధరేత్ ॥౫॥తద్దైవఫాల్గునేమాసే
గోవిందేతిచపూజయేత్। అతిరాత్రమవాప్నోతిసోమలోకంచగచ్ఛతి॥ ౬॥ అహోరాత్రేణద్వాదశ్యాంచైత్రేవిష్ణురితిస్మరన్। పౌండరీకమవాప్నోతి
దేవలోకంచగచ్ఛతి ॥౭॥ వైశాఖమాసేద్వాదశ్యాంపూజయేన్మధుసూదనమ్ । అగ్నిష్టోమమవాప్నోతిసోమలోకంచగచ్ఛతి॥ ౮॥ అహోరాత్రేణ
ద్వాదశ్యాంజ్యేష్ఠేమాసిత్రివిక్రమమ్। గవాంమేధమవాప్నోతిఅప్సరోభిశ్చమోదతే॥ ౯॥ ఆషాఢేమాసిద్వాదశ్యాంవామనేతిచపూజయన్।నరమేధ
మవాప్నోతిఅప్సరోభిశ్చమోదతే॥ ౧౦॥ అహోరాత్రేణద్వాదశ్యాంశ్రావణేమాసిశ్రీధరమ్।పంచయజ్ఞానవాప్నోతివిమానస్థస్సమోదతే॥౧౧॥తథా
భాద్రపదేమాసిహృషీకేశేతిపూజయన్। సౌత్రామణిమవాప్నోతిపూతాత్మాభవతేపిచ ॥ ౧౨ ॥ ద్వాదశ్యామాశ్వినేమాసిపద్మనాభేతిచార్చయేత్।
గోసహస్రఫలంపుణ్యంప్రాప్నుయాన్నాత్రసంశయః॥ ౧౩॥ ద్వాదశ్యాంకార్తికేమాసిపూజ్యదామోదరేతిచ।సర్వయజ్ఞఫలంపుణ్యంప్రాప్నుయా
న్నాత్రసంశయః॥ ౧౪॥ అర్చయేత్పుండరీకాంక్షమేవంసంవత్సరంతుయః। జాతిస్మరత్వమాప్నోతివింద్యాద్బహుసువర్ణకమ్॥ ౧౫॥ అహన్యహనిత
ద్భావఉపేంద్రంయోధిగచ్ఛతి।సమాప్తేభోజయేద్విప్రానథవాదాపయేద్ధనమ్ ॥ ౧౬ ॥ అతఃపరంనోపవాసోభవతీతివినిశ్చయః । ఉవాచభగవాన్
విష్ణుస్స్వయమేవపురాతనమ్॥౧౭॥ ....*

ఇతి - ఆనుశాసనికపర్వణి - విష్ణోర్ద్వాదశనామకథనే - నవాధికశతతమోధ్యాయః,

వైశంపాయనః ॥ శరతల్పగతంభీష్మంవృద్ధంకురుపితామహమ్ఉపగమ్యమహాప్రాజ్ఞఃపర్యపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ అఙ్గానాంరూపసౌభా
గ్యంప్రియత్వంచకథంభవేత్। ధర్మార్థకామసంయుక్తఃసుఖభాగీకథంభవేత్ ॥౨॥భీష్మః॥ మార్గశీర్షస్యమాసస్యచంద్రేమూలేనసంయుతే।పా
దౌమూలేనరాజేంద్రజంఘాయామథరోహిణీమ్॥౩॥అశ్విన్యాంసక్థినీచైవఊరూచాషాఢయోస్తథా।గుహ్యంతుఫాల్గునీంవింద్యాత్కృత్తికాఃకటికాస్త
థా॥౪॥ నాభింభాద్రపదేవింద్యాత్ రేవత్యామక్షిమండలమ్। పృష్ఠమేవధనిష్ఠాసుఅనూరాధోదరంతథా॥౫॥ బాహువ్వయంవిశాఖాసుహస్తౌహస్తేననిర్
దిశేత్। పునర్వస్వంగులీరాజన్నాశ్లేషాసునఖాంస్తథా॥ ౬ ॥ గ్రీవాంజ్యేష్ఠాచరాజేంద్రశ్రవణేనతుకర్ణయోః। ముఖంపుష్యేణరాజేంద్రదంతౌస్వా
స్వాతిరుచ్యతే॥౭॥ హాసంశతభిషాంచైవమఘాంచైవాథనాసికామ్ నేత్రేమృగశిరోవింద్యాత్ లలాటేచిత్రమేవతు॥౮॥భరణ్యాంతుశిరోవింద్యాత్కేశా
నార్ద్రానరాధిప। సమాప్తేతుఘృతందద్యాద్బ్రాహ్మణేవేదపారగే॥ ౯॥ సుభగోదర్శనీయశ్చజ్ఞానభాగ్యథజాయతే।జాయతేపరిపూర్ణాంగఃపౌ
ర్ణమాస్యేవచంద్రమాః॥ ౧౦॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి - అంగవిధా - దశాధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥పితామహమహాప్రాజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద।జ్ఞాతుమిచ్ఛామిమర్త్యానాంసంసారవిధిముత్తమమ్॥౧॥ కేనవృత్తేనరాజేంద్రవర్తమానా

నరాభువి। ప్రాప్నువంత్యుత్తమంస్వర్గంకథంచనరకంనృప ॥ ౨ ॥ మృతంశరీరముత్సృజ్యకాష్ఠలోష్టసమంజనాః। గచ్ఛంత్యముత్రలోకేవైకఏనము
పగచ్ఛతి॥ ౩॥ భీష్మః ॥ అయమాయాతిభగవాన్బృహస్పతిరుదారధీః । పృచ్ఛైనంసుమహాభాగమేతద్గుహ్యంసనాతనమ్॥౪॥ నైతదన్యేనశక్యంహి
వక్తుంకేనచిదద్య వై। వక్తాబృహస్పతిసమోనహ్యన్యోవిద్యతేక్వచిత్ ॥ ౫॥ వైశంపాయనః॥ తయోస్సంవదతోరేవంపార్థగాంగేయయోస్తదా।
ఆజగామవిశుద్ధాత్మానాకపృష్ఠాద్బృహస్పతిః॥౬॥ తతోరాజాసముత్థాయధృతరాష్ట్రపురోగమః। పూజామనుపమాంచక్రేసర్వేతేచసభాసదః॥౭॥
తతోధర్మసుతోరాజాభగవంతంబృహస్పతిమ్।ఉపగమ్యయథాన్యాయంప్రశ్నంపప్రచ్ఛతత్వతః॥౮॥ యుధిష్ఠిరః॥ భగవన్సర్వధర్మజ్ఞ సర్వశాస్త్ర
విశారద । మర్త్యస్యకస్సహాయోవైపితామాతాసుతోగురుః ॥ ౯ ॥ జ్ఞాతిసంబంధివర్గశ్చమిత్రవర్గస్తథైవచ। మృతంశరీరముత్సృజ్యకాష్ఠలోష్ట
సమంజనాః॥ గచ్ఛంత్యముత్రలోకేవైకఏనమనుగచ్ఛతి॥ ౧౦॥ బృహస్పతిః॥ ఏకఃప్రసూయతేరాజన్నేకఏవవినశ్యతి । ఏకస్తరతిదుర్గాణిగచ్ఛత్యేక
స్తుదుర్గతిమ్ ॥ ౧౧ ॥ అసహాయఃపితామాతాతథాభ్రాతాసుతోగురుః । జ్ఞాతిసంబంధివర్గశ్చమిత్రవర్గస్తథైవచ॥ ౧౨॥ మృతంశరీరముత్సృజ్య
కాష్ఠలోష్టసమంజనాః। ముహూర్తమివరోదిత్వాతతోయాంతిపరాఙ్ముఖాః॥ ౧౩॥ తైస్తచ్ఛరీరముత్సృష్టంధర్మఏకోనుగచ్ఛతి । తస్మాద్ధర్మస్సహా
యశ్చసేవితవ్యస్సదానృభిః॥౧౪॥ ప్రాణీధర్మసమాయుక్తోగచ్ఛేత్స్వర్గగతింపరామ్ । తథైవాధర్మసంయుక్తోనరకంచోపపద్యతే ॥ ౧౫॥ తస్మాత్
న్యాయాగతైరర్థైర్ధర్మంసేవేతపండితః। ధర్మఏకోమనుష్యాణాంసహాయఃపారలౌకికః ॥ ౧౬ ॥ లోభాన్మోహాదనుక్రోశాద్భయాద్వాప్యబ
హుశ్రుతః। నరఃకరోత్యకార్యాణిపరార్థేలోభమోహితః॥ ౧౭॥ ధర్మశ్చార్థశ్చకామశ్చత్రితయంజీవితేఫలమ్। ఏతత్త్రయమవాప్తవ్యమధర్మ
పరివర్జితమ్॥ ౧౮॥ యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతంభగవతోవాక్యంధర్మయుక్తంపరంహితమ్। శరీరనిచయంజ్ఞాతుంబుద్ధిస్తుమమజాయతే॥౧౯॥ మృతంశరీరం
హిన్నృణాంసూక్ష్మమవ్యక్తతాంగతమ్। అచక్షుర్విషయంప్రాప్తంకథంధర్మోనుగచ్ఛతి॥ ౨౦॥ బృహస్పతిః॥ పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిర్మ
నోంతగః। బుద్ధిరాత్మాచసహితాధర్మంపశ్యంతినిత్యదా ॥ ౨౧ ॥ ప్రాణినామిహసర్వేషాంసాక్షిభూతానిశానిశమ్ । ఏతైశ్చసహధర్మోపితంజీవ
మనుగచ్ఛతి॥ ౨౨॥ త్వగస్థిమాంసంశుక్రంచశోణితంచమహామతే।శరీరంవర్జయంత్యేతేజీవితేనవివర్జితమ్॥ ౨౩॥ తతోధర్మసమాయుక్తఃప్రాప్ను
తేజీవఏవహి। తతోస్యకర్మపశ్యంతిశుభంవాయదివాశుభమ్ ॥ ౨౪॥ దేవతాఃపంచభూతస్థాఃకింభూయఃశ్రోతుమిచ్ఛసి । తతోధర్మసమాయుక్తః
సజీవస్సుఖమేధతే॥ ౨౫॥ ఇహలోకేపరేచైవకింభూయఃకథయామితే॥ ౨౬॥ యుధిష్ఠిరః॥ తద్దర్శితంభగవతాయథాధర్మోనుగచ్ఛతి।ఏతత్తుజ్ఞాతు
మిచ్ఛామికథంరేతఃప్రవర్తతే॥ ౨౭॥ బృహస్పతిః॥ అన్నమశ్నంతియద్దేవాఃశరీరస్థానరేశ్వర । పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిర్మనస్తథా॥౨౮॥
తతస్తృప్తేషురాజేంద్రతేషుభూతేషుపంచసు । మనష్షష్ఠేషుశుద్ధాత్మన్రేతస్సంపద్యతేమహత్ ॥౨౯॥ తతోగర్భస్సంభవతిశ్లేషాత్స్త్రీపుంసయో
ర్నృప। ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంభూయఃకింశ్రోతుమిచ్ఛసి॥ ౩౦ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ ఆఖ్యాతంమేభగవతాగర్భస్సంజాయతేయథా।యథాజాతస్తుపురుషః
ప్రపద్యతితదుచ్యతామ్ ॥ ౩౧॥ బృహస్పతిః ॥ ఆసన్నమాత్రఃపురుషస్తైర్భూతైరభిభూయతే । విప్రయుక్తశ్చతైర్భూతైఃపునర్యాత్యపరాంగతిమ్॥
౩౨॥ సర్వభూతసమాయుక్తఃప్రాప్నుతేజీవఏవహి। తతోస్యకర్మపశ్యంతిశుభంవాయదివాశుభమ్॥౩౩॥దేవతాఃపంచభూతస్థాఃకింభూయఃశ్రోతు
మిచ్ఛసి॥ ౩౪॥ యుధిష్ఠిరః॥ త్వగస్థిమాంసముత్సృజ్యతైశ్చభూతైర్వివర్జితః। జీవస్సభగవన్క్వస్థఃసుఖదుఃఖేసమశ్నుతే॥ ౩౫॥బృహస్పతిః॥ జీవః
కర్మసమాయుక్తఃశీఘ్రంరేతస్త్వమాగతః। స్త్రీణాంపుష్పంసమాసాద్యసూతేకాలేనభారత॥ ౩౬॥ యమస్యపురుషైఃక్లేశంయమస్యపురుషైర్వ

థమ్। దుఃఖంసంసారచక్రంచనరఃక్లేశంచవిందతి॥ ౩౭ ॥ ఇహలోకేచసప్రాణీజన్మప్రభృతిపార్థివ । స్వకృతంకర్మవైభుంక్తేధర్మస్యఫలమాశ్రి
తః॥ ౩౮॥ యదిధర్మంయథాశక్తిజన్మప్రభృతిసేవతే। తతస్సపురుషోభూత్వాసేవతేనిత్యదాసుఖమ్॥ ౩౯॥ అథాంతరాతుధర్మస్యాప్యధర్మము
పసేవతే । సుఖస్యానంతరందుఃఖంసజీవోప్యధిగచ్ఛతి॥ ౪౦॥ అధర్మేణసమాయుక్తోయమస్యవిషయంగతః । మహద్దుఃఖంసమాసాద్యతిర్యగ్యోనౌ
ప్రజాయతే॥ ౪౧॥ కర్మణాయేనయేనేహయస్యాంయోనౌప్రజాయతే। జీవోమోహసమాయుక్తస్తన్మేనిగదతశ్శృణు ॥ ౪౨ ॥ యదేతదుచ్యతేశా
స్త్రే సేతిహాసేచఛందసి। ఇహస్థానానిపుణ్యానిదేవతుల్యానిభూపతే॥ ౪౩॥ తిర్యగ్యోన్యతిరిక్తానిగతిమంతిచసర్వశః । యమస్యసదనేదివ్యేబ్రంహలో
కసమేగుణైః॥ ౪౪॥ కర్మభిర్నియతైర్బద్ధోజంతుర్దుఃఖాన్యుపాశ్నుతే। యేనయేనతుభావేనకర్మణాపురుషోగతిమ్ ॥ ౪౫ ॥ ప్రయాతిపరుషాం
ఘోరాంతత్తేవక్ష్యామ్యతఃపరమ్। అధీత్యచతురోవేదాన్ద్విజోమోహసమన్వితః॥ ౪౬॥ పతితాత్ప్రతిగృహ్యాథఖరయోనౌప్రజాయతే। ఖరోజీవతి
వర్షాణిదశపంచచభారత॥ ౪౭॥ ఖరోమృతోబలీవర్దస్సప్తవర్షాణిజీవతి। బలీవర్దోమృతశ్చాపిజాయతేబ్రంహరాక్షసః॥ ౪౮ ॥ బ్రంహరక్షశ్చ
మాసాంస్త్రీంస్తతోజాయతిబ్రాంహణః। పతితంయాజయిత్వాతుకృమియోనౌప్రజాయతే॥ ౪౯॥ తత్రజీవతివర్షాణిదశపంచచభారత। కృమిభావా
ద్విముక్తస్తతోజాయతిగర్దభః॥ ౫౦॥ గర్దభఃపంచవర్షాణిపంచవర్షాణిసూకరః। కుక్కుటఃపంచవర్షాణిపంచవర్షాణిజంబుకః॥ ౫౧॥ శ్వా
వర్షమేకంభవతితతోజాయతిమానవః । ఉపాధ్యాయస్యయఃపాపంశిష్యఃకుర్యాదబుద్ధిమాన్ ॥ ౫౨ ॥ సజీవఇహసంసారాంస్త్రీనాప్నోతినసంశ
యః। ప్రాక్శ్వాభవతిరాజేంద్రతతఃక్రవ్యాత్తతఃఖరః॥ ౫౩॥ తతఃప్రేతఃపరిక్లిష్టఃపశ్చాజ్జాయతిబ్రాంహణః। మనసాపిగురోర్భార్యాంయశ్శిష్యోయా
తిపాపకృత్ ॥ ౫౪॥ సఉగ్రాన్ప్రైతిసంసారానధర్మేణేహచేతసా। శ్వయోనౌతుససంభూతస్త్రీణివర్షాణిజీవతి॥ ౫౫ ॥ తత్రాపినిధనంప్రాప్తః
కృమియోనౌప్రజాయతే। కృమిభావమనుప్రాప్తోవర్షమేకంతుజీవతి॥ ౫౬॥ తతస్తునిధనంప్రాప్తోబ్రంహయోనౌప్రజాయతే । యదిపుత్రసమంశిష్యం
గురుర్హన్యాదకారణే॥ ౫౭॥ ఆత్మనఃకామకారేణసోపిహింస్రఃప్రజాయతే । పితరంమాతరంచైవయస్తుపుత్రోవమన్యతే ॥ ౫౮ ॥ సోపిరాజన్మృ
తోజంతుఃపూర్వంజాయేతగర్దభః। గర్దభత్వంతుసంప్రాప్యదశవర్షాణిజీవతి॥ ౫౯॥ సంవత్సరంతుకుంభీరస్తతోజాయేతమానవః । పుత్రస్యమా
తాపితరౌయస్యరుష్టావుభావపి॥ ౬౦॥ గుర్వపధ్యానతస్సోపిమృతోజాయతిగర్దభః । ఖరోజీవతిమాసాంస్తుదశశ్వాచచతుర్దశ॥ ౬౧॥ బిడాలస్స
ప్తమాసాంస్తతోజాయేతమానవః। మాతాపితరావాక్రుశ్యసారికస్సంప్రజాయతే॥ ౬౨॥ తాడయిత్వాతుతావేవజాయతేకచ్ఛపోనృప ! కచ్ఛపోద
శవర్షాణిత్రీణివర్షాణిశల్యకః॥ ౬౩ ॥ వ్యాళోభూత్వాచషణ్మాసాంస్తతోజాయేతమానుషః । భర్తృపిండముపాశ్నన్యోరాజద్విష్టానిసేవతే॥
౬౪॥ సోపిమోహసమాపన్నోమృతోజాయేతవానరః । వానరోదశవర్షాణిపంచవర్షాణిమూషికః ॥ ౬౫ ॥ శ్వాథభూత్వాథషణ్మాసాంస్తతో
జాయేతమానుషః । న్యాసాపహర్తాతునరోయమస్యవిషయంగతః॥ ౬౬ ॥ సంసారాణాంశతంగత్వాకృమియోనౌప్రజాయతే । తత్రజీవతివర్షా
ణిదశపంచచభారత॥ ౬౭॥ దుష్కృతస్యక్షయంకృత్వాతతోజాయేతమానుషః । అసూయకోనరశ్చాపిమృతోజాయతశార్ఙ్గకః॥ ౬౮ ॥ విశ్వాస
హర్తాచనరోమీనోజాయతిదుర్మతిః । భూత్వామీనోష్టవర్షాణిమృగోజాయేతభారత॥ ౬౯ ॥ మృగస్తుచతురోమాసాంస్తతఃఛాగఃప్రజా
యతే । ఛాగస్తునిధనంప్రాప్యపూర్ణేసంవత్సరేతతః ॥ ౭౦ ॥ కీటఃప్రజాయతేజంతుస్తతోజాయేతమానుషః। ధాన్యాన్యవాంస్తిలాన్మాషాన్
కులుత్థాన్సర్షపాంశ్చణాన్॥ ౭౧॥ కలాయానథముద్గాంశ్చగోధూమానతసీస్తథా। సస్యస్యాన్యస్యహర్తాచమోహాజ్జంతురచేతనః॥ ౭౨ ॥ స

జాయతే మహారాజ మూషికో నిరపత్రపః । తతః ప్రేత్య మహారాజన్మృగో జాయేత సూకరః ॥ ౭౩ ॥ సూకరో జాతమాత్రస్తు రోగేణ మ్రియతే నృప । శ్వా త
తో జాయతే మూఢః కర్మణా తేన పార్థివ ॥ ౭౪ ॥ భూత్వా శ్వా పంచ వర్షాణి తతో జాయేత మానవః । పరదారాభిమర్శం తు కృత్వా జాయేత వై వృ
కః ॥ ౭౫ ॥ శ్వా సృగాలస్తతో గృధ్రో వ్యాళః కంకో బకస్తథా । భ్రాతుర్భార్యాం తు పాపాత్మా యో ధర్షయతి మోహితః ॥ ౭౬ ॥ పుంస్కోకిలత్వమా
ప్నోతి సోఽపి సంవత్సరం నృప । సఖిభార్యాం గురోర్భార్యాం రాజభార్యాం తథైవ చ ॥ ౭౭ ॥ ప్రధర్షయిత్వా కామాద్యో మృతో జాయతి సూకరః । సూక
రః పంచ వర్షాణి దశ వర్షాణి వై వృకః ॥ ౭౮ ॥ బిడాలః పంచ వర్షాణి దశ వర్షాణి కుక్కుటః । పిపీలకస్తు మాసాంస్త్రీన్ కీటస్స్యాన్మాసమేవ తు ॥ ౭౯ ॥
ఏతానాసాద్య సంసారాన్ కృమియోనౌ ప్రజాయతే । తత్ర జీవతి మాసాంస్తు కృమియోనౌ చతుర్దశ ॥ ౮౦ ॥ తతోఽధర్మక్షయం కృత్వా పునర్జాయతి మా
నవః । ఉపస్థితే వివాహే తు యజ్ఞే దానేఽథవా విభో ॥ ౮౧ ॥ మోహాత్కరోతి యో విఘ్నం స మృతో జాయతే కృమిః । కృమిర్జీవతి వర్షాణి దశ పంచ చ భార
త ॥ ౮౨ ॥ అధర్మస్య క్షయం కృత్వా తతో జాయతి మానవః । పూర్వం దత్త్వా తు యః కన్యాం ద్వితీయే దాతుమిచ్ఛతి ॥ ౮౩ ॥ సోఽపి రాజన్మృతో జంతుః కృమి
యోనౌ ప్రజాయతే । తత్ర జీవతి వర్షాణి త్రయోదశ యుధిష్ఠిర ॥ ౮౪ ॥ అధర్మసంక్షయే యుక్తస్తతో జాయతి మానుషః । దేవకార్యమకృత్వా తు పితృకా
ర్యమథాపి వా ॥ ౮౫ ॥ అనిర్వాప్య సమశ్నన్వై స మృతో జాయతి వాయసః । వాయసః శత వర్షాణి తతో జాయతి కుక్కుటః ॥ ౮౬ ॥ జాయతే వ్యాళకశ్చా
పి మాసం తస్మాత్తు మానుషః । జ్యేష్ఠం పితృసమం చాపి భ్రాతరం యోఽవమన్యతే ॥ ౮౭ ॥ సోఽపి మృత్యుముపాగమ్య క్రౌంచయోనౌ ప్రజాయతే । క్రౌంచో జీవ
తి మాసాంస్తు దశ ద్వౌ సప్త పంచ చ ॥ ౮౮ ॥ తతో నిధనమాపన్నో మానుషత్వముపాశ్నుతే । వృషలో బ్రాహ్మణీం గత్వా కృమియోనౌ ప్రజాయతే ॥ ౮౯ ॥
తతస్సంప్రాప్య నిధనం జాయతే సూకరః పునః । సూకరో జాతమాత్రస్తు రోగేణ మ్రియతే నృప ॥ ౯౦ ॥ శ్వా తతో జాయతే మూఢః కర్మణా తేన పార్థివ । శ్వా
భూత్వా కృతకర్మా సో జాయతే మానుషస్తతః ॥ ౯౧ ॥ తత్రాపత్యం సముత్పాద్య మృతో జాయేత మూషికః । కృతఘ్నస్తు మృతో రాజన్ యమస్య విషయం
గతః ॥ ౯౨ ॥ యమస్య పురుషైః క్రుద్ధైర్వధం ప్రాప్నోతి దారుణమ్ । దండం సముద్గరం శూలమగ్నికుంభం చ దారుణమ్ ॥ ౯౩ ॥ అసిపత్రవనం ఘోరం వాలు
కాం కూటశాల్మలిమ్ । ఏతాశ్చాన్యాశ్చ బహ్వీస్స యమస్య విషయం గతః ॥ ౯౪ ॥ యాతనాః ప్రాప్య తత్రోగ్రాస్తతో వధ్యతి భారత । తతో హతః కృతఘ్న
స్స తత్రోగ్రైర్భరతర్షభ ॥ ౯౫ ॥ సంసారచక్రమాసాద్య కృమియోనౌ ప్రజాయతే । కృమిర్భవతి వర్షాణి దశ పంచ చ భారత ॥ ౯౬ ॥ తతో గర్భం స
మాసాద్య తత్రైవ మ్రియతే శిశుః ॥ తతో గర్భశతైర్జంతుర్బహుభిస్సంప్రపద్యతే ॥ ౯౭ ॥ సంసారాంశ్చ బహూన్ గత్వా తతస్తిర్యక్ప్రజాయతే । త
తో దుఃఖమనుప్రాప్య బహువర్షగణానిహ ॥ ౯౮ ॥ అపునర్భవసంయుక్తస్తతః కూర్మః ప్రజాయతే । దధి హృత్వా బకశ్చాపి ప్లవో మత్స్యానసంస్కృ
తాన్ ॥ ౯౯ ॥ చోరయిత్వా తు దుర్బుద్ధిర్మధు దంశః ప్రజాయతే । ఫలం వా మూలకం హృత్వా అపూపం వా పిపీలికాః ॥ ౧౦౦ ॥ చోరయిత్వా తు నిష్పావం జా
యతే హాలగోలకః । పాయసం చోరయిత్వా తు తిత్తిరిత్వమవాప్నుతే ॥ ౧౦౧ ॥ హృత్వా పిష్టమయం పూపం కుంభోలూకః ప్రజాయతే । అయో హృత్వా
తు దుర్బుద్ధిర్వాయసో జాయతే నరః ॥ ౧౦౨ ॥ కాంస్యం హృత్వా తు దుర్బుద్ధిర్హారీతో జాయతే నరః । రాజతం భాజనం హృత్వా కపోతస్సంప్రజాయతే ॥
౧౦౩ ॥ హృత్వా తు కాంచనం భాండం కృమియోనౌ ప్రజాయతే । పత్రోర్ణం చోరయిత్వా తు క్రకరత్వం నియచ్ఛతి ॥ ౧౦౪ ॥ కౌశికం తు తతో హృత్వా నరో
జాయతి వర్తకః । అంశుకం చోరయిత్వా తు శుకో జాయతి మానవః ॥ ౧౦౫ ॥ చోరయిత్వా దుకూలం తు మృతో హంసః ప్రజాయతే । క్రౌంచః కార్పాసికం
హృత్వా మృతో జాయతి మానవః ॥ ౧౦౬ ॥ చోరయిత్వా నరః పట్టం త్వావికం చైవ భారత । క్షౌమం చ వస్త్రమాదాయ శశో జంతుః ప్రజాయతే ॥ ౧౦౭ ॥ వ

కాంస్యం హృత్వా తు పురుషో మృతో జాయతి బర్హిణః। హృత్వా రక్తాని వస్త్రాణి జాయతే జీవజీవకః॥ ౧౦౮॥ వర్ణకాదీంస్తథా గంధాంశ్చోరయిత్వేహ
మానవః। ఛుచుందరిత్వమాప్నోతి రాజన్ లోభపరాయణః॥ ౧౦౯॥ తత్ర జీవతి వర్షాణి తతో దశ చ పంచ చ। అధర్మస్య క్షయం కృత్వా తతో జాయతి మా
నవః॥ ౧౧౦॥ చోరయిత్వా పయశ్చాపి బలాకా సంప్రజాయతే। యస్తు చోరయతే తైలం నరో మోహసమన్వితః॥ ౧౧౧॥ సోఽపి రాజన్ మృతో జంతుస్తైలపా
యీ ప్రజాయతే। అశస్త్రం పురుషం హత్వా సశస్త్రః పురుషాధమః॥ ౧౧౨॥ అర్థార్థీ యది వా వైరీ స మృతో జాయతే ఖరః॥ ఖరో జీవతి వర్షే ద్వే తతః
శస్త్రేణ వధ్యతే॥ ౧౧౩॥ స మృతో మృగయోనౌ తు నిత్యోద్విగ్నోఽభిజాయతే। మృగో వధ్యతే శస్త్రేణ గతే సంవత్సరే తు సః॥ ౧౧౪॥ హతో మృగస్తతో మీ
నః సోఽపి జాలేన బధ్యతే। మాసే చతుర్థే సంప్రాప్తే శ్వాపదః సంప్రజాయతే॥ ౧౧౫॥ శ్వాపదో దశ వర్షాణి ద్వీపీ వర్షాణి పంచ చ। తతస్తు నిధనం ప్రాప్య
కాలపర్యాయచోదితః॥ ౧౧౬॥ అధర్మస్య క్షయం కృత్వా తతో జాయతి మానుషః। స్త్రియం హత్వా తు దుర్బుద్ధిర్యమస్య విషయం గతః॥ ౧౧౭॥ బహూ
న్ క్లేశాన్ సమాసాద్య సంసారాంశ్చైవ వింశతిమ్। తతః పశ్చాన్మహారాజ కృమియోనౌ ప్రజాయతే॥ ౧౧౮॥ కృమిర్వింశతి వర్షాణి భూత్వా జాయతి మా
నుషః॥ భోజనం చోరయిత్వా తు మక్షికా జాయతే నరః॥ ౧౧౯॥ మక్షికాసంఘవశగో బహూన్ మాసాన్ భవత్యుత। తతః పాపక్షయం కృత్వా మానుష
త్వమవాప్నుతే॥ ౧౨౦॥ ధాన్యం హృత్వా తు పురుషో లోమశః సంప్రజాయతే। తథా పిణ్యాకసంమిశ్రమశనం చోరయేన్నరః॥ ౧౨౧॥ స జాయతే బస్త
సమో దారుణో మూషికో మహాన్। దశన్ వై మానుషం నిత్యం పాపాత్మా స ప్రజాయతే॥ ౧౨౨॥ ఘృతం హృత్వా తు దుర్బుద్ధిః కాకమద్గుః ప్రజాయతే।
మత్స్యమాంసమథో హృత్వా కాకో జాయతి దుర్మతిః॥ ౧౨౩॥ లవణం చోరయిత్వా తు చీరీకాకః ప్రజాయతే। విశ్వాసేన తు నిక్షిప్తం యశ్చోరయతి మా
నవః॥ ౧౨౪॥ స గతాయుర్నరస్తాదృఙ్మత్స్యయోనౌ ప్రజాయతే। మత్స్యయోనిమనుప్రాప్య మృతో జాయతి మానవః॥ ౧౨౫॥ మానుషత్వమనుప్రా
ప్య క్షీణాయురుపపద్యతే। పాపాని తు నరః కృత్వా తిర్యగ్ జాయేత భారత॥ ౧౨౬॥ న చాత్మనః ప్రమాణం తే ధర్మం జానంతి కించన। యే పాపాని నరాః కృ
త్వా నిరస్యంతి వ్రతైః సదా॥ ౧౨౭॥ సుఖదుఃఖసమాయుక్తా వ్యాధితాస్తే భవంత్యుత। అసంవాసాః ప్రజాయంతే మ్లేచ్ఛాశ్చాపి న సంశయః॥ ౧౨౮॥ నరాః
పాపసమాచారా లోభమోహసమన్వితాః। వర్జయంతి చ పాపాని జన్మప్రభృతి యే నరాః॥ ౧౨౯॥ అరోగా రూపవంతశ్చ ధనినశ్చ భవంత్యుత। స్త్రి
యోఽప్యేతేన కల్పేన కృత్వా పాపమవాప్నుయుః॥ ౧౩౦॥ ఏతేషామేవ జంతూనాం భార్యాత్వముపయాంతి తాః। పరస్వహరణే దోషాః సర్వ ఏవ ప్రకీర్తి
తాః॥ ౧౩౧॥ ఏతద్వై లేశమాత్రేణ కథితం తే మయాఽనఘ। అపరస్మిన్ కథాయోగే భూయః శ్రోష్యసి భారత॥ ౧౩౨॥ ఏతన్మయా మహారాజ బ్రహ్మ
ణో వదతః పురా। సురర్షీణాం శ్రుతం మధ్యే పృష్టశ్చాపి యథాతథమ్॥ ౧౩౩॥ మయాఽపి తచ్చ కార్త్స్న్యేన యథావదనువర్ణితమ్। ఏతచ్ఛ్రుత్వా
మహారాజ ధర్మే కురు మనః సదా॥ ౧౩౪॥...*

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- సంసారచక్రకథనే- ఏకాదశాధికశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అధర్మస్య గతిర్బ్రహ్మన్ కథితా మే త్వయాఽనఘ। ధర్మస్య తు గతిం శ్రోతుమిచ్ఛామి వదతాం వర॥ ౧॥ కృత్వా పాపాని కర్మాణి కథం యాం
తి శుభాం గతిమ్। కర్మణా చ కృతేనేహ కేన యాంతి శుభాం గతిమ్॥ ౨॥ బృహస్పతిః॥ కృత్వా పాపాని కర్మాణి అధర్మవశమాగతః। మనసా విపరీతేన నిరయం
ప్రతిపద్యతే॥ ౩॥ మోహాదధర్మం యః కృత్వా పునః సమనుతప్యతే। మనస్సమాధిసంయుక్తో న స సేవేత దుష్కృతమ్॥ ౪॥ యథా యథా మనస్తస్య దు
ష్కృతం కర్మ గర్హతే। తథా తథా శరీరేషు తేనాధర్మేణ ముచ్యతే॥ ౫॥ యది వ్యాహరతే రాజన్ విప్రాణాం ధర్మవాదినామ్। తతోఽధర్మకృతాత్ క్షిప్రమ
పవాదాత్ప్రముచ్యతే॥ ౬॥ యథా యథా నరః సమ్యగధర్మమనుభాషతే। సమాహితేన మనసా విముచ్యతి తథా తథా॥ ౭॥ భుజంగ ఇవ నిర్మోకాత్పూర్వ

ముక్తాజ్జరాన్వితాత్ । దత్వావిప్రస్యదానానివివిధానిసమాహితః ॥ ౮ ॥ మనస్సమాధిసంయుక్తస్సుగతింప్రతిపద్యతే । ప్రదానానితువక్ష్యామియానిద
త్వాయుధిష్ఠిర ॥ ౯ ॥ నరఃకృత్వాప్యకార్యాణితతోధర్మేణయుజ్యతే । సర్వేషామేవదానానామన్నంశ్రేష్ఠముదాహృతమ్ ॥ ౧౦ ॥ పూర్వమన్నంప్రదాత
వ్యమృజునాధర్మమిచ్ఛతా । ప్రాణాహ్యన్నంమనుష్యాణాంతస్మాజ్జంతుశ్చజాయతే ॥ ౧౧ ॥ అన్నేప్రతిష్ఠితాలోకాస్తస్మాదన్నంప్రశస్యతే । అన్నమే
వప్రశంసంతిదేవర్షిపితృమానవాః ॥ ౧౨ ॥ అన్నస్యహిప్రదానేనరంతిదేవోదివంగతః । న్యాయలబ్ధంప్రదాతవ్యంద్విజాతిభ్యోన్నముత్తమమ్ ॥ ౧౩ ॥
స్వాధ్యాయసముపేతేభ్యఃప్రహృష్టేనాంతరాత్మనా । యస్యహ్యన్నముపాశ్నంతిబ్రాహ్మణానాంశతందశ ॥ ౧౪ ॥ హృష్టేనమనసాదత్తంనసతిర్య
గ్గతిభాగ్భవేత్ । బ్రాహ్మణానాంసహస్రాణిదశభోజ్యనరర్షభ ॥ ౧౫ ॥ నరోధర్మాత్ప్రముచ్యేతయోగేష్వభిరతస్సదా । భైక్ష్యేణాన్నంసమాహృత్య
విప్రోవేదపురస్కృతః ॥ ౧౬ ॥ స్వాధ్యాయనిరతేవిప్రేదత్త్వేహసుఖమేధతే । అహింసన్బ్రాహ్మణస్వానిన్యాయేనపరిపాల్యచ ॥ ౧౭ ॥ క్షత్రియస్తరసా
ప్రాప్తమన్నంయోవైప్రయచ్ఛతి । ద్విజేభ్యోవేదవృద్ధేభ్యఃప్రయతస్సుసమాహితః ॥ ౧౮ ॥ తేనాపోహతిధర్మాత్మాదుష్కృతంకర్మపాండవ । షడ్భా
గపరిశుద్ధంచకృషేర్భాగముపార్జితమ్ ॥ ౧౯ ॥ వైశ్యోదదద్ద్విజాతిభ్యఃపాపేభ్యఃపరిముచ్యతే । అవాప్యప్రాణసందేహంకార్కశ్యేనసమార్జి
తమ్ ॥ ౨౦ ॥ అన్నందత్వాద్విజాతిభ్యఃశూద్రఃపాపాత్ప్రముచ్యతే । ఔరసేనబలేనాన్నమర్జయిత్వావిహింసకః ॥ ౨౧ ॥ యఃప్రయచ్ఛతివిప్రేభ్యోన
సదుర్గాణిసేవతే । న్యాయేనైవాప్తమన్నంతునరోహర్షసమన్వితః ॥ ౨౨ ॥ ద్విజేభ్యోవేదవృద్ధేభ్యోదత్వాపాపాత్ప్రముచ్యతే । సతాంపంథాన
మావృత్యసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥ ౨౩ ॥ అన్నమూర్జస్కరంలోకేదత్వోర్జస్వీభవేన్నరః । దానవద్భిఃకృతఃపంథాయేనయాంతిమనీషిణః ॥ ౨౪ ॥ తే
హిప్రాణస్యదాతారస్తేభ్యోధర్మస్సనాతనః । సర్వావస్థంమనుష్యేణన్యాయేనాన్నముపార్జితమ్ ॥ ౨౫ ॥ కార్యంపాత్రగతంనిత్యమన్నంహిపరమా
గతిః । అన్నస్యహిప్రదానేననరోరౌద్రంనసేవతే ॥ ౨౬ ॥ తస్మాదన్నంప్రదాతవ్యమన్యాయపరివర్జితమ్ । యతేద్బ్రాహ్మణపూర్వంహిభోక్తుమన్నం
గృహీసదా ॥ ౨౭ ॥ అవధ్యందివసంకుర్యాదన్నదానేనమానవః । భోజయిత్వాదశశతంనరోవేదవిదాంనృప ॥ ౨౮ ॥ న్యాయవిద్ధర్మవిదుషామితిహాసవి
దాంతథా । నయాతినరకంఘోరంసంసారాంశ్చనసేవతే ॥ ౨౯ ॥ సర్వకామసమాయుక్తఃప్రేత్యచాప్యశ్నుతేసుఖమ్ । ఏవంఖలుసమాయుక్తోరమతే
విగతజ్వరః ॥ ౩౦ ॥ రూపవాన్కీర్తిమాంశ్చైవధనవాంశ్చోపపద్యతే । ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతమన్నదానఫలంమహత్ । మూలమేతత్తుధర్మాణాంప్ర
దానానాంచభారత ॥ ౩౧ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి- అన్నదానకథనే- ద్వాదశాధికశతతమోధ్యాయః ॥

యుధిష్ఠిరః ॥ అహింసావైదికంకర్మధ్యానమింద్రియసంయమః । తపోథగురుశుశ్రూషాకింశ్రేయఃపురుషంప్రతి ॥ ౧ ॥ బృహస్పతిః ॥ సర్వాణ్యేతానిధ
ర్మ్యాణిపృథగ్ద్వారాణిసర్వశః । శృణుసంకీర్త్యమానానిషడేవభరతర్షభ ॥ ౨ ॥ హంతనిశ్శ్రేయసంజంతోరహంవక్ష్యామ్యనుత్తమమ్ । అహింసా
పాశ్రయంధర్మంయస్సాధయతివైనరః ॥ ౩ ॥ త్రీన్దోషాన్సర్వభూతేషునిధాయపురుషస్సదా । కామక్రోధౌచసంయమ్యతతస్సిద్ధిమవాప్యతే ॥ ౪ ॥ అ
హింసకానిభూతానిదండేనవినిహంతియః । ఆత్మనస్సుఖమిచ్ఛన్సప్రేత్యనైవసుఖీభవేత్ ॥ ౫ ॥ ఆత్మోపమస్తుభూతేషుయోవైభవతిపూరుషః । న్యస్త
దండోజితక్రోధఃసప్రేత్యసుఖమేధతే ॥ ౬ ॥ సర్వభూతాత్మభూతస్యసర్వభూతానిపశ్యతః । దేవాశ్చమార్గేముహ్యంతిఅపదస్యపదైషిణః ॥ ౭ ॥ నత
త్పరస్యసందద్యాత్ప్రతికూలంయదాత్మనః । ఏషసంక్షేపతోధర్మఃకామాదన్యఃప్రవర్తతే ॥ ౮ ॥ ప్రత్యాఖ్యానేచదానేచసుఖదుఃఖేప్రియాప్రియే । ఆ
త్మౌపమ్యేనపురుషఃప్రమాణమధిగచ్ఛతి ॥ ౯ ॥ యథాపరఃప్రక్రమతేపరేషుయథాపరేప్రక్రమంతేపరస్మిన్ । తథైవతేషూపమాజీవలోకేయథాత

మోఽనిపుణేనోపదిష్టః॥౧౦॥వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్త్వా తం సురగురుర్ధర్మరాజం యుధిష్ఠిరమ్।దివమాచక్రమే ధీమాన్ పశ్యతామేవ నస్తదా॥ ౧౧ ॥

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- త్రయోదశాధికశతతమోఽధ్యాయః

వైశంపాయనః॥తతో యుధిష్ఠిరో రాజా శరతల్పే పితామహమ్।పునరేవ మహాతేజాః పప్రచ్ఛ వదతాం వరః॥ ౧॥యుధిష్ఠిరః॥ఋషయో బ్రాహ్మణా దే
వాః ప్రశంసంతి మహామతే। అహింసాలక్షణం ధర్మం వేదప్రామాణ్యదర్శనాత్ ॥౨॥కర్మణా మనుజః కుర్వన్ హింసాం పార్థివసత్తమ। వాచా చ మ
నసా చైవ కథం దుఃఖాత్ప్రముచ్యతే॥ ౩॥ భీష్మః॥ చతుర్విధేయం నిర్దిష్టా హ్యహింసా బ్రహ్మవాదిభిః। ఏకైకతోఽపి విభ్రష్టా న భవత్యరిసూదన॥౪॥యథా
సర్వశ్చతుష్పాద్వై త్రిభిః పాదైర్న తిష్ఠతి। తథైవేయం మహీపాల కారణైః ప్రోచ్యతే త్రిభిః॥౫॥యథా నాగపదే న్యాని పదాని పదగామినామ్। సర్వాణ్యేవ
పిధీయంతే పదజాతాని కౌంజరే॥౬॥ఏవం లోకేష్వహింసా తు నిర్దిష్టా ధర్మతః పురా। కర్మణా లిప్యతే జంతుర్వాచా చ మనసాపి చ॥ ౭॥పూర్వం తు మ
నసా త్యక్త్వా తథా వాచాథ కర్మణా।న భక్షయతి యో మాంసం త్రివిధం స విముచ్యతే॥ ౮॥త్రికారణం తు నిర్దిష్టం శ్రూయతే బ్రహ్మవాదిభిః । మనో వా
చి తథాస్వాదే దోషా హ్యేషు ప్రతిష్ఠితాః॥ ౯॥ న భక్షయంత్యతో మాంసం తపోయుక్తా మనీషిణః।దోషాంస్తు భక్షణే రాజన్మాంసస్యేహ నిబోధ మే॥౧౦॥పు
త్రమాంసోపమం రాజా ఖాదతే యో విచక్షణః।మాంసం మోహసమావిష్టః పురుషః సోఽధమః స్మృతః॥ ౧౧॥ పితృమాతృసమాయోగే పుత్రత్వం జాయతే
తథా। హింసాం కృత్వావశః పాపో భూయిష్ఠం జాయతే తథా॥ ౧౨॥ రసం చ ప్రతిజిహ్వాయా జ్ఞానం ప్రజ్ఞాయతే యథా । తథా శాస్త్రేషు నియతం రాగో
హ్యాస్వాదితాద్భవేత్ ॥౧౩॥సంస్కృతాసంస్కృతాః పక్వా లవణాలవణాస్తథా । ప్రజాయంతే యథా భావాస్తథా చిత్తం నిరుధ్యతే ॥ ౧౪ ॥ భేరీమృ
దంగశబ్దాంశ్చ తంత్రీశబ్దాంశ్చ పుష్కలాన్। నిషేవిష్యంతి వై మందా మాంసభక్షాః కథం నరాః॥ ౧౫ ॥ అచింతితమనిర్దిష్టమసంకల్పితమేవ చ।రసంగృ
ద్ధ్యాభిభూతా యే ప్రశంసంతి ఫలార్థినః॥ ౧౬॥ ప్రశంసా హ్యేవ మాంసస్య దోషకర్మఫలాన్వితా। జీవంతి హి పరిత్యజ్య బహవస్సాధవో జనాః॥౧౭॥
స్వమాంసైః పరమాంసాని పరిపాల్య దివం గతాః। ఏవమేషా మహారాజ చతుర్భిః కారణైర్వృతా॥అహింసా తవ నిర్దిష్టా సర్వధర్మానుసంహితా॥౧౮

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-మాంసవర్జనకథనే-చతుర్దశాధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥అహింసా పరమో ధర్మ ఇత్యుక్తం బహుశస్త్వయా। శ్రాద్ధేషు చ భవానాహ పితౄనామిషకాంక్షిణః॥ ౧ ॥ మాంసైర్బహువిధైః ప్రోక్త
స్త్వయా శ్రాద్ధవిధిః పురా। అహత్వా చ కుతో మాంసమేవమేతద్విరుధ్యతే॥ ౨ ॥ జాతో నస్సంశయో ధర్మే మాంసస్య పరివర్జనే । దోషో భక్షయతః
కస్స్యాత్కశ్చాభక్షయతో గుణః॥ ౩॥ హత్వా భక్షయతో వాపి పరేణోపహృతస్య వా । హన్యాద్వా యః పరస్యార్థే క్రీత్వా వా భక్షయేన్నరః॥౪॥ఏతది
చ్ఛామి తత్త్వేన కథ్యమానం త్వయానఘ। నిశ్చయేన చికీర్షామి ధర్మమేతం సనాతనమ్॥౫॥కథమాయురవాప్నోతి కథం భవతి సత్త్వవాన్ । కథమవ్యం
గతామేతి లక్షణ్యో జాయతే కథమ్॥ ౬॥ భీష్మః॥మాంసస్యాభక్షణాద్రాజన్యో ధర్మః కురునందన।తన్మే శృణు యథాతత్త్వం యథాస్య విధిరుత్తమః॥
౭॥ రూపమవ్యంగతామాయుర్బుద్ధిం సత్త్వం బలం స్మృతిమ్। ప్రాప్తుకామైర్నరైర్హింసా వర్జితా వై మహాత్మభిః॥౮॥ ఋషీణామత్ర సంవాదో బ
హుశః కురునందన। బభూవ తేషాం తు మతం యత్తచ్ఛృణు యుధిష్ఠిర॥ ౯ ॥ యో యజేతాశ్వమేధేన మాసి మాసి యతవ్రతః । వర్జయేన్మధు మాంసం చ
సమమేతద్యుధిష్ఠిర॥౧౦॥ సప్తర్షయో వాలఖిల్యాస్తథైవ చ మరీచిపాః। అమాంసభక్షణం రాజన్ప్రశంసంతి మనీషిణః॥౧౧॥ న భక్షయతి యో మాం
సం న చ హన్యాన్న ఘాతయేత్। తన్మిత్రం సర్వభూతానాం మనుస్స్వాయంభువోఽబ్రవీత్॥ ౧౨॥అధృష్యస్సర్వభూతానాం విశ్వాస్యస్సర్వజంతుషు।సా

ధూనాం సంమతో నిత్యం భవేన్మాంసం వివర్జయన్ ॥ ౧౩॥ స్వమాంసం పరమాంసేన యో వర్ధయితుమిచ్ఛతి। నారదః ప్రాహ ధర్మాత్మా నియతం సో
వసీదతి॥ ౧౪ ॥ దదాతి యజతే చాపి తపస్వీ చ భవత్యపి। మధుమాంసనివృత్త్యేతి ప్రాహైవం బృహస్పతిః॥ ౧౫ ॥ మాసి మాస్యశ్వమేధేన యో యజేత శ
తం సమాః। నఖాదతి చ యో మాంసం సమమేతన్మతం మమ॥ ౧౬॥ సదా యజతి సత్రేణ సదా దానం ప్రయచ్ఛతి। సదా తపస్వీ భవతి మధుమాంసవివర్జ
నాత్ ॥ ౧౭॥ సర్వే వేదా న తత్కుర్యుః సర్వే యజ్ఞాశ్చ భారత। యో భక్షయిత్వా మాంసాని పశ్చాదపి నివర్తతే॥ ౧౮॥ దుష్కరం హి రసజ్ఞానే మాంసస్య
పరివర్జనమ్। చర్తుం వ్రతమిదం పుణ్యం సర్వప్రాణ్యభయప్రదమ్॥ ౧౯॥ సర్వభూతేషు యో విద్వాన్ దదాత్యభయదక్షిణామ్ । దాతా భవతి లోకే స
ప్రాణానాం నాత్ర సంశయః॥ ౨౦॥ ఏతం వై పరమం ధర్మం ప్రశంసంతి మనీషిణః। ప్రాణా యథాత్మనోభీష్టా భూతానామపి తే తథా॥ ౨౧ ॥ ఆత్మౌప
మ్యేన గంతవ్యం బుద్ధిమద్భిః కృతాత్మభిః। మృత్యుతో భయమస్తీతి విదుషాం భూతిమిచ్ఛతామ్॥ ౨౨॥ కిం పునర్హన్యమానానాం తరసా జీవితార్థినామ్। అ
రోగాణామపాపానాం పాపైర్మాంసోపజీవిభిః॥ ౨౩॥ తస్మాద్విద్ధి మహారాజ మాంసస్య పరివర్జనమ్। ధర్మస్యాయతనం శ్రేష్ఠం స్వర్గస్య చ సుఖస్య చ ౨౪
అహింసా పరమో ధర్మస్తథాహింసా పరం తపః। అహింసా పరమం సత్యం యతో ధర్మః ప్రవర్తతే॥ ౨౫॥ న హి హింసా తృణాత్కాష్ఠాదుపలాద్వాపి జాయతే
హత్వా జంతుం తతో మాంసం తస్మాద్దోషస్తు భక్షణే॥ ౨౬ ॥ స్వాహాస్వధామృతభుజో దేవాస్సత్యార్జవప్రియాః। క్రవ్యాదాన్ రాజసాన్ విద్ధి జిహ్వారసప
రాయణాన్॥ ౨౭॥ కాంతారేష్వథ ఘోరేషు దుర్గేషు గహనేషు చ। రాత్రావహని సంధ్యాసు చత్వరేషు సభాసు చ॥ ౨౮॥ ఉద్యతేషు చ శస్త్రేషు మృగవ్యాళ
భయేషు చ। అమాంసభక్షణే రాజన్ భయమన్యైర్న గచ్ఛతి॥ ౨౯॥ శరణ్యస్సర్వభూతానాం విశ్వాస్యస్సర్వజంతుషు। అనుద్వేగకరో లోకే న చాప్యుద్విజ
తే సదా॥ ౩౦॥ యది చేత్ఖాదకో న స్యాత్ న తదా ఘాతకో భవేత్ । ఘాతకః ఖాదకార్థాయ యద్ఘాతయతి వై నరః॥ ౩౧॥ అభక్ష్యమేతదితి వై ఇతి హింసా నివర్త
తే। ఖాదకార్థమతో హింసా మృగాదీనాం ప్రవర్తతే॥ ౩౨॥ యస్మాద్గ్రసతి చైవాయుర్హింసకానాం మహాద్యుతే। తస్మాద్వివర్జయేన్మాంసం య ఇచ్ఛేద్భూ
తిమాత్మనః॥ ౩౩॥ త్రాతారం నాధిగచ్ఛంతి రౌద్రాః ప్రాణివిహింసకాః। ఉద్వేజనీయా భూతానాం యథా వ్యాళమృగాస్తథా॥ ౩౪॥ లోభాద్వా బుద్ధిమో
హాద్వా బలవీర్యార్థమేవ చ సంసర్గాద్వాథ పాపానామధర్మరుచితా నృణామ్। ౩౫॥ స్వమాంసం పరమాంసేన యో వర్ధయితుమిచ్ఛతి। ఉద్విగ్నవాసో
వసతి యత్ర తత్రాభిజాయతే॥ ౩౬॥ ధన్యం యశస్యమాయుష్యం స్వర్గ్యం స్వస్త్యయనం మహత్ । మాంసస్యాభక్షణం ప్రాహుర్నియతాః పరమర్ష
యః॥ ౩౭॥ ఇదం తు ఖలు కౌంతేయ శ్రుతమాసీత్పురా మయా। మార్కండేయస్య వదతో యే దోషా మాంసభక్షణే॥ ౩౮॥ యో హి ఖాదతి మాంసాని ప్రాణినాం
జీవితైషిణామ్। హతానాం వా మృతానాం వా యథా హంతా తథైవ సః ॥ ౩౯ ॥ ధనేన క్రయికో హంతి ఖాదకశ్చోపభోగతః। ఘాతకో వధబంధాభ్యామి
త్యేష త్రివిధో వధః॥ ౪౦ ॥ అఖాదన్ననుమోదంశ్చ భావదోషేణ మానవః । యోనుమోదతి హంతవ్యం సోపి దోషేణ లిప్యతే॥ ౪౧॥ అధృష్యస్సర్వభూతా
నామాయుష్మాన్నీరుజస్సుఖీ । భవత్యభక్షయన్మాంసం దయావాన్ ప్రాణినామిహ॥ ౪౨॥ హిరణ్యదానైర్గోదానైర్భూమిదానైశ్చ సర్వశః। మాం
సస్యాభక్షణే ధర్మో విశిష్ట ఇతి నశ్శ్రుతిః॥ ౪౩॥ అప్రోక్షితం వృథామాంసం విధిహీనం న భక్షయేత్ । భక్షయన్నిరయం యాతి నరో నాస్త్యత్ర సంశయః॥ ౪౪॥
ప్రోక్షితాభ్యుక్షితం మాంసం తథా బ్రాహ్మణకామ్యయా। అల్పదోషమిదం జ్ఞేయం విపరీతే తు లిప్యతే॥ ౪౫॥ ఖాదకస్య కృతే జంతూన్ యో హన్యాత్పురుషా
ధమః। మహాదోషతరస్తత్ర ఘాతకో న తు ఖాదకః॥ ౪౬॥ ఇజ్యాయజ్ఞశ్రుతికృతైర్యో మార్గైరబుధోధమః। హన్యాజ్జంతుం మాంసగృధ్నుస్స వై నరకభా
ఙ్నరః॥ ౪౭॥ భక్షయిత్వాపి యో మాంసం పశ్చాదపి నివర్తతే। తస్యాపి సుమహాన్ ధర్మో యః పాపాద్వినివర్తతే ॥ ౪౮ ॥ ఆహర్తా చానుమంతా చ విశ

స్తాత్క్రయవిక్రయీ। సంస్కర్తా చోపభోక్తా చ ఘాతకాస్సర్వ ఏవ తే॥ ౪౯ ॥ ఇదమన్యత్తు వక్ష్యామి ప్రమాణం విధినిర్మితమ్। పురాణమృషిభిర్జుష్టం
వేదేషు పరినిష్ఠితమ్॥ ౫౦॥ ప్రవృత్తిలక్షణో ధర్మః ప్రజార్థిభిరుదాహృతః। యథోక్తం రాజశార్దూల నతు తన్మోక్షకాంక్షిణామ్॥ ౫౧॥ హవిర్యత్సంస్కృ
తం మంత్రైః ప్రోక్షితాభ్యుక్షితం శుచి। వేదోక్తేన ప్రమాణేన పితౄణాం ప్రక్రియాసు చ॥ ౫౨॥ అతోఽన్యథా వృథామాంసమభక్ష్యం మనురబ్రవీత్। అస్వ
ర్గ్యమయశస్యం చ రక్షోవద్భరతర్షభ॥ ౫౩॥ విధిహీనం నరః పూర్వం మాంసం రాజన్న భక్షయేత్। అప్రోక్షితం వృథామాంసం విధిహీనం న భక్షయేత్।
౫౪॥ య ఇచ్ఛేత్పురుషోఽత్యంతమాత్మానం నిరుపద్రవమ్। స వర్జయేత మాంసాని ప్రాణినామిహ సర్వశః॥ ౫౫॥ శ్రూయతే హి పురాకల్పే నృణాం వ్రీహిమ
యః పశుః। యేనాయజంత యజ్వానః పుణ్యలోకపరాయణాః॥ ౫౬॥ ఋషిభిస్సంశయం పృష్టో వసుశ్చేదిపతిః పురా। అభక్ష్యమితి మాంసం యః ప్రాహ
భక్ష్యమితి ప్రభో॥ ౫౭ ॥ ఆకాశాదవనిం ప్రాప్తస్తతస్స పృథివీపతిః। ఏతదేవ పునశ్చోక్త్వా వివేశ ధరణీతలమ్॥ ౫౮॥ ప్రజానాం హితకామేన త్వగస్త్యేన
మహాత్మనా। ఆరణ్యాస్సర్వదైవత్యాః ప్రోక్షితాస్తపసా మృగాః ॥ ౫౯॥ క్రియా హ్యేవం న హీయంతే పితృదైవతసంశ్రితాః। ప్రీయంతే పితరశ్చైవ న్యా
యతో మాంసతర్పితాః॥ ౬౦॥ ఇదం తు శృణు రాజేంద్ర కీర్త్యమానం మయాఽనఘ। అభక్షణే సర్వసుఖం మాంసస్య మనుజాధిప॥ ౬౧॥ యస్తు వర్షశతం
పూర్ణం తపస్తప్యేత్సుదారుణమ్। యశ్చైవ వర్జయేన్మాంసం సమమేతన్మతం మమ ॥ ౬౨ ॥ కౌముదే తు విశేషేణ శుక్లపక్షే నరాధిప। వర్జయేన్మధు
మాంసాని ధర్మో హ్యత్ర విధీయతే॥ ౬౩॥ చతురో వార్షికాన్మాసాన్ యో మాంసం పరివర్జయేత్। చత్వారి భద్రాణ్యాప్నోతి కీర్తిమాయుర్యశో బలం॥
౬౪॥ అథవా మాసమేకం వై సర్వమాంసాన్యభక్షయన్। అతీత్య సర్వదుఃఖాని సుఖం జీవేన్నిరామయః ॥ ౬౫ ॥ వర్జయంతి హి మాంసాని మాసశః పక్ష
శోఽపి వా। తేషాం హింసానివృత్తానాం బ్రహ్మలోకో విధీయతే॥ ౬౬॥ మాంసం తు కౌముదం పక్షం వర్జితం పార్థ రాజభిః। సర్వభూతాత్మభూతస్థైర్విదితా
ర్థపరావరైః॥ ౬౭॥ నాభాగేనాంబరీషేణ గయేన చ మహాత్మనా। ఆయునా థానరణ్యేన దిలీపరఘుపూరుభిః॥ ౬౮ ॥ కార్తవీర్యానురుద్ధాభ్యాం నహు
షేణ యయాతినా। నృగేణ విష్వక్సేనేన తథైవ శశిబిందునా॥ ౬౯॥ యువనాశ్వేన చ తథా శిబినౌశీనరేణ చ। ముచుకుందేన మాంధాత్రా హరిశ్చంద్రేణ వా
విభో॥ ౭౦ ॥ సత్యం వదత మాఽసత్యం సత్యం ధర్మస్సనాతనః। హరిశ్చంద్రశ్చరతి వై దివి సత్యేన చంద్రవత్॥ ౭౧॥ శ్యేనచిత్రేణ రాజేంద్ర సోమకేన వృ
కేణ చ। రైవతేన రంతిదేవేన వసునా సృంజయేన చ॥ ౭౨॥ ఏతైశ్చాన్యైశ్చ రాజేంద్ర కృపేణ భరతేన చ। దుష్యంతేన కరూషేణ రామాలర్కనలైస్తథా॥
౭౩॥ విరూపాశ్వేన నిమినా జనకేన చ ధీమతా। ఐలేన పృథునా చైవ వీరసేనేన చైవ హ॥ ౭౪ ॥ ఇక్ష్వాకుణా శంభునా చ శ్వేతేన సగరేణ చ। అజేన ధుంధు
నా చైవ తథైవ చ సుబాహునా॥ ౭౫॥ హర్యశ్వేన చ రాజేంద్ర క్షుపేణ భరతేన చ। ఏతైశ్చాన్యైశ్చ రాజేంద్ర పురా మాంసం న భక్షితమ్॥ ౭౬॥ శారదం
కౌముదం మాంసం తతస్తే స్వర్గమాప్నువన్। బ్రహ్మలోకే చ తిష్ఠంతి జ్వలమానాః శ్రియాఽఽవృతాః॥ ౭౭॥ ఉపాస్యమానా గంధర్వైః స్త్రీసహస్రసమ
న్వితాః। తదేతదుత్తమం ధర్మమహింసాధర్మలక్షణమ్॥ ౭౮ ॥ యే చరంతి మహాత్మానో నాకపృష్ఠే వసంతి తే। మధు మాంసం చ యే నిత్యం వర్జయం
తీహ ధార్మికాః॥ ౭౯॥ జన్మప్రభృతి మద్యం చ సర్వే తే మునయః స్మృతాః। ఇమం ధర్మమమాంసాదం యశ్చరేచ్ఛ్రావయీత వా॥ ౮౦॥ అపి చేత్సుదు
రాచారో న జాతు నిరయం వ్రజేత్। పఠేద్వా య ఇదం రాజన్ శృణుయాద్వాప్యభీక్ష్ణశః ॥ ౮౧ ॥ అమాంసభక్షణం పవిత్రమృషిపూజితమ్। విముక్తస్స
ర్వపాపేభ్యః సర్వకామైర్మహీయతే॥ ౮౨॥ విశిష్టతాం జ్ఞాతిషు చ లభతే నాత్ర సంశయః। ఆపన్నశ్చాపదో ముచ్యేద్బద్ధో ముచ్యేత బంధనాత్॥ ౮౩॥ ము
చ్యేత్తథాఽఽతురో రోగాద్దుఃఖాన్ముచ్యేత దుఃఖితః। తిర్యగ్యోనిం న గచ్ఛేచ్చ రూపవాంశ్చ భవేన్నరః॥ ౮౪ ॥ బుద్ధిమాన్వై కురుశ్రేష్ఠ ప్రాప్నుయాచ్చ మహ

దృశః। ఏతత్తే కథితం రాజన్మాంసస్య పరివర్జనే॥ ౮౫॥ ప్రవృత్తౌ చ నివృత్తౌ చ విధానమృషినిర్మితమ్॥ ౮౬॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాం
తర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- మాంసభక్షణనిషేధే - పంచదశాధికశతతమోఽధ్యాయః- .... *
యుధిష్ఠిరః॥ ఇమే వై మానవా లోకే నృశంసా మాంసగృద్ధినః। విసృజ్య వివిధాన్భక్ష్యాన్ మహారక్షోగణా ఇవ॥ ౧॥ అపూపాన్వివిధాకారాన్ శాకాని
వివిధాని చ। ఖాండవాన్ రసయోగాన్న తథేచ్ఛంతి యథామిషమ్ ॥ ౨॥ తత్ర మే బుద్ధిరత్రైవ విమర్శే పరిముహ్యతి । న మన్యే రసతః కించిన్మాంసతోఽస్తి.
తి కించన॥ ౩॥ తదిచ్ఛామి గుణాన్ శ్రోతుం మాంసస్యాభక్షణే ప్రభో। భక్షణే చైవ యే దోషాస్తాంశ్చైవ భరతర్షభ॥ ౪॥ సర్వం తత్త్వేన ధర్మజ్ఞ యథావ
దిహ ధర్మతః। కిం వా భక్ష్యమభక్ష్యం వా సర్వమేతద్వదస్వ మే॥ ౫॥ యథైతద్యాదృశం చైవ గుణా యే చాస్య వర్జనే। దోషా భక్షయతో యేఽపి తన్మే బ్రూ
హి పితామహ॥ ౬॥ భీష్మః॥ ఏవమేతన్మహాబాహో యథా వదసి భారత। న మాంసాత్పరమం కించిద్రసతో విద్యతే భువి॥ ౭॥ కృశక్షీణాభితప్తానాం గ్రా
మ్యధర్మరతాత్మనామ్। అధ్వనా కర్శితానాం చ న మాంసాద్విద్యతే పరమ్॥౮॥ సద్యో వర్ధయతి ప్రాణాన్ పుష్టిమగ్ర్యాం దదాతి చ। న భక్ష్యోఽభ్యధికః
కశ్చిన్మాంసాదస్తి పరంతప॥ ౯॥ వివర్జనే తు బహవో గుణాః కౌరవనందన। యే భవంతి మనుష్యాణాం తన్మే నిగదతః శృణు॥ ౧౦ ॥ స్వమాంసం పరమాం
సేన యో వర్ధయితుమిచ్ఛతి। నాస్తి క్షుద్రతరస్తస్మాత్స నృశంసతరో నరః॥౧౧॥ న హి ప్రాణాత్ ప్రియతరం లోకే కించన విద్యతే । తస్మాద్దయాం నరః కు
ర్యాద్యథాత్మని తథా పరే॥౧౨॥ శుక్రాచ్చ తాత సంభూతిర్మాంసస్యేహ న సంశయః । భక్షణే తు మహాన్దోషో నివృత్త్యా పుణ్యముచ్యతే॥ ౧౩॥ విధినా వే
దదృష్టేన తద్భుక్త్వేహ న దుష్యతి । యజ్ఞార్థే పశవః సృష్టా ఇత్యపి శ్రూయతే శ్రుతిః॥ ౧౪ ॥ అతోఽన్యథా ప్రవృత్తానాం రాక్షసో విధిరుచ్యతే । క్షత్రియా
ణాం చ యో దృష్టో విధిస్తమపి మే శృణు॥ ౧౫॥ వీర్యేణోపార్జితం మాంసం యథా భుంజన్న దుష్యతి । ఆరణ్యాస్సర్వదైవత్యాస్సర్వశః ప్రోక్షితా మృ
గాః॥౧౬॥ అగస్త్యేన పురా రాజన్మృగయా యేన పూజ్యతే। నాత్మానమపరిత్యజ్య మృగయా నామ విద్యతే॥ ౧౭॥ సమతాముపసంగమ్య భూతం హన్య
తి హంతి వా। అతో రాజర్షయః సర్వే మృగయాం యాంతి భారత॥ ౧౮ ॥ న హి లిప్యంతి పాపేన న చైతత్పాతకం విదుః। న హ్యతః సదృశం కించిదిహ లోకే
పరత్ర చ॥౧౯॥ యత్సర్వేష్విహ భూతేషు దయా కౌరవనందన । న భయం విద్యతే జాతు నరస్యేహ దయావతః॥ ౨౦॥ దయావతామిమే లోకాః పరే చాపి
తపస్వినాం। అహింసాలక్షణో ధర్మ ఇతి ధర్మవిదో విదుః॥౨౧॥ యదహింసాత్మకం కర్మ తత్కుర్యాదాత్మవాన్నరః। పితృదైవతయజ్ఞేషు ప్రోక్షితం హవిరు
చ్యతే॥ ౨౨॥ అభయం సర్వభూతేభ్యో యో దదాతి దయాపరః । అభయం సర్వభూతాని దదతీత్యనుశుశ్రుమ ॥ ౨౩ ॥ క్షతం చ స్ఖలితం చైవ పతితం క్లిష్ట
మాహతమ్। సర్వభూతాని రక్షంతి సమేషు విషమేషు చ॥౨౪॥ నైనం వ్యాళమృగా ఘ్నంతి న పిశాచా న రాక్షసాః। ముచ్యతే భయకాలేషు మోక్షయేద్యో
భయే పరాన్॥౨౫॥ ప్రాణదానాత్పరం దానం న భూతం న భవిష్యతి। న హ్యాత్మనః ప్రియతరం కించిదస్తీహ నిశ్చితమ్॥ ౨౬॥ అనిష్టం సర్వభూతానాం మరణం
నామ భారత। మృత్యుకాలే హి భూతానాం సద్యో జాయేత వేపథుః॥ ౨౭॥ జాతిజన్మజరాదుఃఖైర్నిత్యం సంసారసాగరే। జంతవః పరివర్తంతే మరణాదు
ద్విజంతి చ॥౨౮॥ గర్భవాసేషు పచ్యంతే క్షారామ్లకటుకై రసైః। మూత్రశ్లేష్మపురీషాణాం పరుషైర్భృశదారుణైః॥ ౨౯॥ జాతాశ్చాప్యరసాస్తత్ర భి
ద్యమానాః పునః పునః। పాచ్యమానాశ్చ పచ్యంతే వివశా మాంసగృద్ధినః॥ ౩౦ ॥ కుంభీపాకేషు పచ్యంతే తాం తాం యోనిముపాగతాః। ఆక్రమ్య మార్య
మాణాశ్చ భ్రామ్యంతే వై పునః పునః॥౩౧॥ నాత్మనోఽస్తి ప్రియతమః పృథివీమనుసృత్య హ। తస్మాత్ప్రాణిషు సర్వేషు దయావానాత్మవాన్భవేత్ ॥ ౩౨॥
సర్వమాంసాని యో రాజన్ యావజ్జీవం న భక్షయేత్। స్వర్గే స విపులం స్థానం ప్రాప్నుయాన్నాత్ర సంశయః॥ ౩౩ ॥ యే భక్షయంతి మాంసాని భూతా

నాంజీవితైషిణామ్। భక్ష్యంతే తేపిభూతైస్తైరితి మేనాత్రసంశయః॥౩౪॥మాంసభక్షయతేయస్మాద్భక్షయిష్యేతమప్యహమ్। ఏతన్మాంసస్యమాంస
త్వమనుబుధ్యస్వభారత॥౩౫॥ ఘాతకోవధ్యతేనిత్యంతథావధ్యేతభక్షితా। ఆక్రోష్టాక్రుశ్యతేరాజన్ద్విష్టాద్వేష్యత్వమాప్నుయాత్॥౩౬॥ యేనయే
నశరీరేణయద్యత్కర్మకరోతియః। తేనతేనశరీరేణతత్తత్ఫలముపాశ్నుతే॥౩౭॥ అహింసాపరమోధర్మస్తథాహింసాపరోదమః।అహింసాపరమం
దానమహింసాపరమంతపః॥౩౮॥ అహింసాపరమోయజ్ఞస్త్వహింసాపరమంబలమ్। అహింసాపరమంమిత్రమహింసాపరమంసుఖమ్॥౩౯॥ అహిం
సాపరమంసత్యమహింసాపరమంశ్రుతమ్।సర్వయజ్ఞేషువాదానంసర్వతీర్థేషుచాప్లుతమ్॥౪౦॥సర్వదానఫలంచాపినైతత్తుల్యమహింసయా। అహిం
స్రస్యతపోక్షయ్యమహింస్రోయజతేసదా॥౪౧॥అహింస్రస్సర్వభూతానాంయథామాతాయథాపితా।ఏతత్ఫలమహింసాయాభూయశ్చకురుపుంగ
వ॥ నహిశక్యాగుణావక్తుమపివర్షశతైరపి॥ ౪౨॥ .... *

ఇతిఆనుశాసనికపర్వణి- అహింసాఫలకథనే- షోడశాధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ అకామాశ్చసకామాశ్చయేహతాఃస్మమహామృధే। కాంగతింప్రతిపద్యంతేతన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥ దుఃఖంప్రాణపరిత్యాగఃపురుషా
ణాంమహామృధే। జానాసిత్వంమహాప్రాజ్ఞప్రాణత్యాగంసుదుష్కరమ్॥ ౨॥ సమృద్ధేవాసమృద్ధేవాశుభేవాయదివాశుభే। కారణంతత్రమేబ్రూహి
సర్వజ్ఞోహ్యసిమేమతః॥౩॥భీష్మః॥ సమృద్ధేవాసమృద్ధేవాశుభేవాయదివాశుభే। సంసారేస్మిన్సమాయాతాఃప్రాణినఃపృథివీపతే॥ ౪॥ నిరతాయే
నభావేనతత్రమేశృణుకారణమ్। సమ్యక్చాయమనుప్రశ్నస్త్వయోక్తస్తుయుధిష్ఠిర॥ ౫॥ అత్రతేవర్తయిష్యామిపురావృత్తమిదంనృప। ద్వైపాయ
నస్యసంవాదంకీటస్యచయుధిష్ఠిర॥ ౬ ॥ బ్రహ్మభూతశ్చరన్విప్రఃకృష్ణద్వైపాయనఃపురా। దదర్శకీటంధావంతంశీఘ్రంశకటవర్త్మని॥ ౭॥ గతిజ్ఞ
స్సర్వభూతానాంభాషాజ్ఞశ్చశరీరిణామ్। సర్వజ్ఞస్తదాదృష్ట్వాకీటంవచనమబ్రవీత్॥౮॥ వ్యాసః॥ కీటసంత్రస్తరూపోసిత్వరితశ్చైవలక్ష్యసే। క్వ
ధావసితదాచక్ష్వకుతస్తేభయమాగతమ్॥౯॥ కీటః॥ శకటస్యాస్యమహతోఘోషంశ్రుత్వాభయంమమ। ఆగతంవైమహాబుద్ధేస్వనఏషహిదారుణః॥
౧౦॥శ్రూయతేనచమాంహన్యాదితివ్యాస్మాదపక్రమే। శ్వసతాంచశృణోమ్యేవంగోపుత్రాణాంప్రతోద్యతామ్॥ ౧౧ ॥ వహతాంసుమహాభారంస
న్నికర్షేస్వనంప్రభో। నృణాంచసంవాహయతాంశ్రూయతేవివిధస్స్వనః॥ ౧౨॥ శ్రోతుమస్మద్విధేనైవంనశక్యంకీటయోనినా। తస్మాదతిక్రమామ్యే
షభయాదస్మాత్సుదారుణాత్॥౧౩॥ దుఃఖంహిమృత్యుర్భూతానాంజీవితంచసుదుర్లభమ్। అతోభీతఃపలాయామిగచ్ఛేయంనాసుఖంసుఖాత్॥౧౪॥
భీష్మః॥ ఇత్యుక్తస్తుతంప్రాహకుతఃకీటసుఖంతవ। మరణంతేసుఖంమన్యేతిర్యగ్యోనౌతువర్తసే॥౧౫॥ శబ్దంస్పర్శంరసంగంధంభోగాంశ్చోచ్చావ
చాన్బహూన్। నాభిజానాసికీటత్వంశ్రేయోమరణమేవతే॥౧౬॥కీటః॥ సర్వత్రనిరతోజీవఇతశ్చాపిసుఖంమమ।చింతయామిమహాప్రాజ్ఞతస్మాదిచ్ఛా
మిజీవితుమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఇహాపివిషయస్సర్వోయథాదేహంప్రవర్తితః। మానుషాస్తైర్యగ్జాశ్చైవపృథగ్భోగావిశేషతః॥ ౧౮॥ అహమాసంమనుష్యోవై
శూద్రోబహుధనఃప్రభో। అబ్రహ్మణ్యోనృశంసశ్చకదర్యోవృద్ధిజీవకః॥ ౧౯ ॥ వాక్తీక్ష్ణోనికృతిప్రజ్ఞోద్వేష్టాసర్వస్యసర్వశః। మిథఃకృతోపనిధినాప
రస్వహరణేరతః॥౨౦॥ భృత్యాతిథిజనశ్చాపిగృహేపర్యశితోమయా। మాత్సర్యాత్స్వాదుకామేననృశంసేనబుభుక్షతా॥ ౨౧ ॥ దేవార్థంపిత్ర్యయ
జ్ఞార్థమన్నంశ్రద్ధాకృతంమయా। నదత్తమర్థకామేనదేయమన్నంపురాకిల॥ ౨౨ ॥ గుప్తంశరణమాశ్రిత్యభయేషుశరణాగతాః। అకస్మాత్తేమయా
త్యక్తానత్రాతాఅభయైషిణః॥ ౨౩॥ ధనంధాన్యంప్రియాన్దారాన్పానంవాసస్తథాద్భుతం। శ్రియందృష్ట్వామనుష్యాణామసూయామినిరర్థకమ్॥
౨౪॥ ఈర్ష్యకఃపరసుఖందృష్ట్వాఅన్యస్యనబుభూషకః। త్రివర్గహంతాచాన్యేషామాత్మకామానువర్తకః॥ ౨౫॥ నృశంసగుణభూయిష్ఠంపురాకర్మకృ

తంమయాఽస్మృత్వా తదనుతప్యేహంహిత్వాప్రియమివాత్మజమ్॥ ౨౬॥ శుభానాంనాభిజానామికృతానాంకర్మణాంఫలమ్ । మాతాచపూజితావృ
ద్ధా బ్రాహ్మణశ్చార్చితోమయా॥ ౨౭ ॥ సకృజ్జాతిగుణోపేతస్సంగత్యాగృహమాగతః । అతిథిఃపూజితోబ్రహ్మన్ తేనమాంనాజహాత్ స్మృతిః॥౨౮॥
కర్మణాపునరేవాహంసుఖమాగామిలక్షయే । తచ్ఛ్రోతుమహమిచ్ఛామిత్వత్తశ్శ్రేయస్తపోధన॥౨౯॥...............................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి- కీటోపాఖ్యానే - సప్తదశాధికశతతమోఽధ్యాయః,

వ్యాసః ॥ శుభేనకర్మణాయద్వై తిర్యగ్యోనౌనముహ్యసే । మమైవకీటతత్కర్మయేనత్వంనప్రముహ్యసే॥౧॥ అహంహిదర్శనాదేవతారయామి
తపోబలాత్ । తపోబలాద్ధిబలవద్బలమన్యన్నవిద్యతే॥ ౨॥ జానామిపాపైస్స్వకృతైర్గతంత్వాంకీటకీటతామ్ । అవాప్స్యసిపునర్ధర్మంధర్మంతు
యదిమన్యసే॥౩॥ కర్మభూమికృతందేవాభుంజతేతిర్యగాశ్చయే । ధర్మోఽపిహిమనుష్యేషుకామార్థాశ్చతథాగుణాః॥ ౪॥ వాగ్బుద్ధిపాణిపాదై
శ్చవ్యపేతస్యవిపశ్చితః । కింహాస్యతిమనుష్యస్యమందస్యాపిహిజీవతః॥౫॥ జీవన్హికురుతేపూజాంవిప్రాగ్ర్యశ్శశిసూర్యయోః । బ్రువన్నపికథాంపు
ణ్యాంతత్రకీటత్వమేష్యసి॥౬॥ గుణభూతానిభూతానితత్రత్వముపభోక్ష్యసే । తత్రతేహంవినేష్యామిబ్రహ్మత్వంయత్రవైష్యసి॥ ౭॥ సతథేతిప్రతిశ్రుత్య
కీటోవర్త్మన్యతిష్ఠత । శకటోవ్రజంశ్చసుమహానాగతశ్చయదృచ్ఛయా॥ ౮ ॥ చక్రాక్రమేణభిన్నశ్చకీటఃప్రాణాన్సమోచహ । సంభూతఃక్షత్రియకులే
ప్రసాదాదమితౌజసః॥౯॥ తమృషింద్రష్టుమగమత్సర్వాస్వన్యాసుయోనిషు । శ్వావిడ్గోధావరాహాణాంతథైవమృగపక్షిణామ్ ॥ ౧౦॥ శ్వపాకశూద్ర
వైశ్యానాంక్షత్రియాణాంచయోనిషు । సకీటఏవమాభాష్యఋషిణాసత్యవాదినా॥౧౧॥ ప్రతిస్మృత్యాథజగ్రాహపాదౌమూర్ధ్నాకృతాంజలిః॥ ౧౨॥
కీటః॥ ఇదంతదతులంస్థానమీప్సితందశభిర్గుణైః । యదహంప్రాప్యకీటత్వమాగతోరాజపుత్రతామ్ ॥ ౧౩ ॥ వహంతిమామతిబలాఃకుంజరాహేమమాలి
నః॥ స్యందనేషుచకాంభోజాయుక్తాఃపరమవాజినః॥ ౧౪॥ ఉష్ట్రాశ్వతరయుక్తానియానానిచవహంతిమామ్ । సబాంధవస్సహామాత్యశ్చాశ్నామిపిశి
తౌదనమ్॥౧౫॥ గృహేషుసునివాతేషుసుఖేషుశయనేషుచ । వరార్హేషుమహాభాగస్వపామిచసుపూజితః॥౧౬॥సర్వేష్వపరరాత్రేషుసూతమాగ
ధవందినః । స్తువంతిమాంయథాదేవామహేంద్రంప్రియవాదినః॥౧౭॥ ప్రసాదాత్సత్యసంధస్యభవతోమితతేజసః । యదహంకీటతాంప్రాప్యసంప్రాప్తో
రాజపుత్రతామ్॥౧౮॥ నమస్తేస్తుమహాప్రాజ్ఞకింకరోమిప్రశాధిమామ్ । త్వత్తపోబలనిర్దిష్టమిదంహ్యధిగతంమయా॥౧౯॥ వ్యాసః॥ అర్చితోహంత్వ
యారాజన్వాగ్భిరద్యయదృచ్ఛయా । అద్యతేకీటతాంప్రాప్యస్మృతిర్జాతాజుగుప్సితా॥౨౦॥ నతునాశోస్తిపాపస్యయస్త్వయోపచితఃపురా । శూ
ద్రేణార్థప్రధానేననృశంసేనాతతాయినా॥ ౨౧॥ మమతేదర్శనంప్రాప్తంతచ్చైవసుకృతంత్వయా । తిర్యగ్యోనౌస్మజాతేనమమచాభ్యర్చనాత్త
థా॥౨౨॥ ఇతస్త్వంరాజపుత్రత్వాద్బ్రాహ్మణ్యంసమవాప్స్యసి । గోబ్రాహ్మణకృతేప్రాణాన్హత్వాప్రాణంరణాజిరే॥ ౨౩ ॥ రాజపుత్రస్సుఖంప్రా
ప్యక్రతూంశ్చైవాప్తదక్షిణాన్ । అథమోదిష్యసేస్వర్గేబ్రహ్మభూతోవ్యయస్సుఖీ॥౨౪॥ తిర్యగ్యోన్యాశ్శూద్రతామభ్యుపైతిశూద్రోవైశ్యంక్షత్రియ
త్వంచవైశ్యః । వృత్తశ్లాఘీక్షత్రియోబ్రాహ్మణత్వంస్వర్గంపుణ్యంబ్రాహ్మణస్సాధువృత్తః॥౨౫॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- కీటోపాఖ్యానే- అష్టాదశాధికశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥క్షత్రధర్మమనుప్రాప్తఃస్మరన్నేవచవీర్యవాన్ । త్యక్త్వాసకీటతాంరాజంశ్చచారవిపులంతపః॥౧॥ తస్యధర్మార్థవిదుషోదృష్ట్వాతద్విపులం
తపః । అజగామద్విజశ్రేష్ఠఃకృష్ణద్వైపాయనస్తదా॥ ౨॥ వ్యాసః ॥ క్షాత్రందేవవ్రతంకీటభూతానాంపరిపాలనమ్ । క్షాత్రందేవవ్రతంధ్యాయంస్తతో

విప్రత్వమేష్యసి॥ ౩॥ పాహి సర్వాః ప్రజాస్సమ్యక్ శుభాశుభవిదాత్మవాన్ । శుభైస్సంవిభజన్ కామైరశుభానాంచ పావనైః॥ ౪॥ ఆత్మవాన్ భవ సుప్రీ
తః స్వధర్మాచరణేరతః॥ క్షాత్రీంతనుం సముత్సృజ్య తతో విప్రత్వమేష్యసి ॥ ౫॥ భీష్మః॥ సోప్యరణ్యాననుప్రాప్య పునరేవ యుధిష్ఠిర । మహర్షేర్వచ
నం శ్రుత్వా ప్రజాధర్మేణ పాల్యచ ॥ ౬॥ అచిరేణైవ కాలేన కీటః పార్థివసత్తమ । ప్రజాపాలనధర్మేణ ప్రేత్య విప్రత్వమాగతః॥ ౭॥ తతస్తం బ్రాహ్మ
ణం దృష్ట్వా పునరేవ మహాయశాః । ఆజగామ మహాప్రాజ్ఞః కృష్ణద్వైపాయనస్తదా ॥ ౮॥ వ్యాసః॥ భోభో బ్రాహ్మణర్షభ శ్రీమన్ మావ్యథిష్ఠాః కథంచన।
శుభకృచ్ఛుభయోనీషు పాపకృత్పాపయోనిషు॥ ౯॥ ఉపపద్యతి ధర్మజ్ఞ యథాపాపఫలోపగమ్। తస్మాత్ మృత్యుభయాత్కీట మావ్యథిష్ఠాః కథంచన॥
౧౦॥ ధర్మలోపభయం తేస్యాత్తస్మాద్ధర్మంచరోత్తమమ్॥ ౧౧॥ కీటః॥ సుఖాత్సుఖతరం ప్రాప్తో భగవంస్త్వత్కృతే హ్యహమ్। ధర్మమూలాః శ్రియః
ప్రాప్య పాప్మానష్ట ఇహాద్య మే ॥ ౧౨ ॥ భీష్మః ॥ భగవద్వచనాత్కీటో బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్య దుర్లభమ్ । అకరోత్పృథివీం రాజన్ యజ్ఞయూపశతాంకి
తామ్॥ ౧౩॥ తతస్సాలోక్యమగమత్ బ్రహ్మణో బ్రహ్మవిత్తమః । అవాప చ పదం కీటః పార్థ బ్రహ్మ సనాతనమ్॥ ౧౪॥ స్వకర్మఫలనిర్వృత్తం వ్యాసస్య
వచనాత్తదా। తేపియస్మాగ్ప్రశిఖావేన హతాః క్షత్రియపుంగవాః॥ ౧౫॥ సంప్రాప్తాస్తే గతిం పుణ్యాం తస్మాన్మాశోచ పుత్రక॥ ౧౬ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-కీటోపాఖ్యానే- ఏకోనవింశత్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ విద్యాతపోభ్యాం దానాచ్చ కిమేతేషాం విశిష్యతే। పృచ్ఛామి త్వాం సతాం శ్రేష్ఠ తన్మే బ్రూహి పితామహ॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీ
మమితిహాసం పురాతనమ్। మైత్రేయస్య చ సంవాదం కృష్ణద్వైపాయనస్య చ॥ ౨ ॥ కృష్ణద్వైపాయనో రాజన్నజ్ఞాతచరితం చరన్ । వారాణస్యాము
పాతిష్ఠత్ మైత్రేయం స్వైరిణీకులే॥ ౩॥ తముపస్థితమాసీనం జ్ఞాత్వా సమునిసత్తమః। అర్చిత్వా భోజయామాస మైత్రేయో భక్ష్యముత్తమమ్॥ ౪॥ తదన్న
ముత్తమం భుక్త్వా గుణవత్సర్వకామికమ్ । ప్రతిష్ఠమానోస్మయత ప్రీతః కృష్ణో మహామనాః ॥ ౫ ॥ తముత్స్మయంతం సంప్రేక్ష్య మైత్రేయః కృష్ణమబ్ర
వీత్। కారణం బ్రూహి ధర్మాత్మన్ వ్యస్మయిష్ఠాః కుతశ్చ తే॥ ౬ ॥ తపస్వినో ధృతిమతః ప్రమోదస్సముపాగతః । ఏతత్పృచ్ఛామి తే విద్వన్నభివాద్య ప్ర
ణమ్య చ॥ ౭॥ ఆత్మనశ్చ తపోభాగ్యం మహాభాగ్యం తవేహ చ। పృథగాచరతస్తాత పృథగాత్మసుఖాత్మనోః॥ ౮॥ అల్పాంతరమహం మన్యే విశిష్టమసి చాన్వ
యాత్ ॥ ౯॥ వ్యాసః॥ అతిచ్ఛందాతివాదాభ్యాం స్మయోయం సముపాగతః। అసత్యం వేదవచనం కస్మాద్వేదోనృతం వదేత్ ॥ ౧౦ ॥ త్రీణ్యేవతు పదాన్యా
హుః పురుషస్యోత్తమం వ్రతమ్। న ద్రుహ్యేచ్చైవ దద్యాచ్చ సత్యం చైవ పరం వదేత్ ॥ ౧౧ ॥ ఇతి వేదోక్తమృషిభిః పురస్తాత్పరికల్పితమ్ । ఇదానీం చైవ నః
కృత్యం పురస్తాచ్చ పరిశ్రుతమ్॥ ౧౨॥ అల్పోపి హి తాదృశో దాయో భవత్యుత మహాఫలః। తృషితాయ చ తే దత్తం హృదయేనానసూయతా॥ ౧౩॥ తృషితస్తృ
షితాయ త్వం దత్త్వైతదశనం మమ। అజైషీర్మహతో లోకాన్మహాయజ్ఞైరివ ప్రభో ॥ ౧౪ ॥ తతో దానపవిత్రేణ ప్రీతోస్మి తపసైవ చ। పుణ్యస్యైవ హి తే
సత్త్వం పుణ్యస్యైవ చ దర్శనమ్॥ ౧౫॥ పుణ్యస్యైవాభిగంధస్తే మన్యే కర్మాభిధానజమ్। అధికం మార్జనాత్తాత తథా చైవానులేపనాత్ ॥ ౧౬॥ శుభం
సర్వపవిత్రేభ్యో దానమేవ పరం ద్విజ। నో చేత్సర్వపవిత్రేభ్యో దానమేవ పరం భవేత్ ॥ ౧౭ ॥ యానీమాన్యుత్తమానీహ వేదోక్తాని ప్రశంససి। తేషాం శ్రే
ష్ఠతరం దానమితి మే నాత్ర సంశయః॥ ౧౮॥ దానకృద్భిః కృతః పంథా యేన యాంతి మనీషిణః। తే హి ప్రాణస్య దాతారస్తేషు ధర్మః ప్రతిష్ఠితః॥ ౧౯॥ య
థా వేదాస్స్వధీతాశ్చ యథా చేంద్రియసంయమః। సర్వత్యాగో యథా చేహ తథా దానమనుత్తమమ్॥ ౨౦॥ త్వం హి తాత సుఖాదేవ సుఖమేష్యసి శోభ
నమ్। సుఖాత్సుఖతరప్రాప్తిమాప్నుతే మతిమాన్నరః ॥ ౨౧ ॥ తన్నః ప్రత్యక్షమేవేదముపలభ్యమసంశయమ్। శ్రీమంతమాప్నువంత్యర్థాన్ దానయజ్ఞా

స్తథాసుఖమ్॥ ౨౨॥ సుఖాదేవపరందుఃఖందుఃఖాదప్యపరంసుఖమ్। దృశ్యతేహిమహాప్రాజ్ఞనియతంవైస్వభావతః ॥ ౨౩ త్రివిధానీహవృత్తానినరస్యాహుర్మనీషిణః। పుణ్యమన్యత్పాపమన్యన్నపుణ్యంనచపాతకమ్ ॥ ౨౪॥ నవృత్తంమన్యతేతస్యమన్యతేనాస్యపాతకమ్। తథాస్వకర్మనిర్వృత్తంనపుణ్యంనచపాతకమ్॥ ౨౫॥ యజ్ఞదానతపశ్శీలానరావైపుణ్యకర్మిణః। యేభిద్రుహ్యంతిభూతానితేవైపాపకృతోజనాః॥ ౨౬ ॥ ద్రవ్యాణ్యాదదతేచైవదుఃఖంయాంతిపతంతిచ। అతోఽన్యత్కర్మయత్కించిన్నపుణ్యంనచపాతకమ్॥ ౨౭॥ రమస్వైధస్వమోదస్వదేహిచైవయజస్వచ। నత్వామభిభవిష్యంతివైద్యానచతపస్వినః॥ ౨౮॥ .... *

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-మైత్రేయభిక్షాయాం-వింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏవముక్తఃప్రత్యువాచమైత్రేయఃకర్మపూజకః। అత్యంతశ్రీమతికులేజాతఃప్రాజ్ఞోబహుశ్రుతః॥ ౧॥ మైత్రేయః ॥ అసంశయంమహాప్రాజ్ఞయథైవాత్థతథైవతత్। అనుజ్ఞాతస్తుభవతాకించిద్బ్రూయామహంవిభో॥ ౨॥ వ్యాసః ॥ యద్యదిచ్ఛసిమైత్రేయయావద్యావద్యథాయథా। బ్రూహితత్త్వంమహాప్రాజ్ఞశుశ్రూషేవచనంతవ॥ ౩॥ మైత్రేయః॥ నిర్దోషంనిర్మలంచైవవచనందానసంహితమ్। విద్యాతపోభ్యాంహిభవాన్భావితాత్మానసంశయః॥ ౪॥ భవతోభావితాత్మత్వాల్లాభోఽయంసుమహాన్మమ। భూయోబుద్ధ్యానుపశ్యామిసుసమిద్ధతపాఇవ॥ ౫॥ అపిమేదర్శనాదేవ భవతోఽభ్యుదయోభవేత్। మన్యేభవత్ప్రసాదోఽయంతద్ధికర్మస్వభావతః॥ ౬॥ తపశ్శ్రుతంచయోనిశ్చాప్యేతద్బ్రాహ్మణ్యకారణమ్। త్రిభిర్గుణైస్సముదితస్తతోభవతివైద్విజః॥ ౭॥ అస్మింస్తృప్తేచతృప్యంతేపితరోదైవతానిచ। నహిశ్రుతవతఃకించిదధికంబ్రాహ్మణాదృతే॥ ౮॥ అంధంస్యాత్తమఏవేదంనప్రాజ్ఞాయేతకించన। చాతుర్వర్ణ్యంనవర్తేతధర్మాధర్మావృతానృతే॥ ౯ ॥ యథాహిసుకృతేక్షేత్రేఫలంవిందతిమానవః। ఏవందత్త్వాశ్రుతవతిఫలందాతాసమశ్నుతే॥ ౧౦॥ బ్రాహ్మణశ్చేన్నవిద్యేతశ్రుతవృత్తోపసంహితః। ప్రతిగ్రహీతాదానస్యమోఘంస్యాద్ధనినాంధనమ్॥ ౧౧ ॥ అదన్నవిద్వాన్హంత్యర్థమద్యమానంచహంతితమ్। తచ్చాన్నంపాతియశ్చాన్నంసహంతాహన్యతేబుధః॥ ౧౨॥ ప్రభుర్హ్యన్నమదన్విద్వాన్పునర్జనయతీశ్వరః। సచాన్నాజ్జాయతేతస్మాత్సూక్ష్మఏషవ్యతిక్రమః॥ ౧౩॥ యదేవదదతఃపుణ్యంతదేవప్రతిగృహ్ణతః। నహ్యేకచక్రంవర్తేతఇత్యేవవృషభావిదుః॥ ౧౪॥ యత్రవైబ్రాహ్మణాస్సంతిశ్రుతవృత్తోపసంహితాః। తత్రదానఫలంపుణ్యమిహచాముత్రచాశ్నుతే ॥ ౧౫ ॥ యేయేవిశుద్ధాస్సతతంతపస్యభిరతాభృశమ్। దానాధ్యయనసంపన్నాస్తేవైపూజ్యతమాస్సదా॥ ౧౬॥ తైర్హిసద్భిఃకృతఃపంథాస్తేనయాతోనముహ్యతి। తేహిస్వర్గస్యనేతారోయజ్ఞవాహాః సనాతనాః ॥ ౧౭॥ ....*

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- ఏకవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఏవముక్తస్సభగవాన్మైత్రేయంప్రత్యభాషత। దిష్ట్యైవత్వంవిజానాసిదిష్ట్యాతేబుద్ధిరీదృశీ॥ ౧॥ లోకోహ్యార్యగుణానేవభూయిష్ఠంతుప్రశంసతి। రూపమానవయోమానశ్రీమానాశ్చాప్యసంశయమ్ ॥ ౨॥ దిష్ట్యానాభిభవంతిత్వాందైవస్తేఽయమనుగ్రహః। యత్తేభృశతరందానాద్వర్తయిష్యామితచ్ఛృణు॥ ౩॥ యానీహాగమశాస్త్రాణియాశ్చకాశ్చిత్ప్రవృత్తయః। తానివేదంపురస్కృత్యప్రవృత్తానియథాక్రమమ్॥ ౪॥ అహందానంప్రశంసామిభవానపితపఃశ్రుతే। తపఃపవిత్రంవేదస్యతపస్స్వర్గస్యసాధనమ్ ॥ ౫ ॥ తపసామహదాప్నోతివిద్యయాచేతినఃశ్రుతమ్। తపసైవచాపనుదేద్యచ్చాన్యదపిదుష్కృతమ్॥ ౬॥ యద్యద్ధికించిత్సంధాయపురుషస్తప్యతేతపః। సర్వమేతదవాప్నోతివిద్యయాచేతినఃశ్రుతమ్ ॥ ౭॥ దురన్వయందుష్ప్రధర్షందురాపందురతిక్రమమ్। సర్వంవైతపసాభ్యేతితపోహిబలవత్తరమ్ ॥ ౮॥ సురాపోఽసమ్మతాదాయీభ్రూణహాగురుతల్పగః। తపసాతరతేసర్వమేనసశ్చప్రముచ్యతే॥ ౯॥ సర్వవిద్యస్తుచక్షుష్మాననపియాదృశతాదృశమ్। తపస్వినంతథైవాహుస్తాభ్యాంకార్యంసదానమః ॥ ౧౦॥ సర్వేపూజ్యాఃశ్రుతధనా

స్తథైవచతపస్వినః। దానప్రదాన్సుఖం ప్రేత్యప్రాప్నువంతీహచశ్రియమ్॥ ౧౧ ॥ ఇమంచబ్రహ్మలోకంచలోకంచబలవత్తరమ్। అన్నదానైస్సుకృతినః
ప్రతిపద్యంతిలౌకికాః॥ ౧౨॥ పూజితాఃపూజయంత్యేతేమానితామానయంతిచ। సదాతాయత్రయత్రైతిసర్వతస్సంప్రసూయతే॥ ౧౩॥ అకర్తాచై
వకర్తాచలభతేయస్యయాదృశమ్। యదిచోర్ధ్వంయదధోవాస్వాల్లోకానభియాస్యతి ॥ ౧౪ ॥ ప్రాప్స్యసేత్వన్నపానానియానివాంఛసికాని
చిత్। మేధావ్యసికులేజాతఃశ్రుతవాననృశంసవాన్॥ ౧౫ ॥ కౌమారచారీవ్రతవాన్మైత్రేయనిరతోభవ। ఏతద్గృహాణప్రథమంస్వధర్మంగృహమే
ధినామ్॥ ౧౬॥ యోభర్తావాసితాతుష్టోభర్తుస్తుష్టాచవాసితా। యస్మిన్నేవంకులేసర్వంకల్యాణంతత్రవర్తతే॥౧౭॥అద్భిర్గాత్రాన్మలమివతమో
గ్నిప్రభయాయథా। దానేనతపసాచైవసర్వంపాపమపోహతి ॥ ౧౮ ॥ స్వస్తిప్రాప్నుహిమైత్రేయగృహాన్సాధువ్రజామ్యహమ్। ఏతన్మనసికర్త
వ్యంశ్రేయఏవంభవిష్యతి॥ ౧౯॥ తంప్రణమ్యాథమైత్రేయఃకృత్వాచాభిప్రదక్షిణమ్। స్వస్తిప్రాప్నోతుభగవన్నిత్యువాచకృతాంజలిః॥౨౦॥........*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- మైత్రేయభిక్షాయాం-ద్వావింశత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ సత్స్త్రీణాంసముదాచారంసర్వధర్మవిదాంవర। శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహంత్వత్తస్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧॥భీష్మః॥సర్వజ్ఞాంసర్వతత్త్వ
జ్ఞాందేవలోకేమనస్వినీమ్। కైకేయీసుమనానామశాండిలీంపర్యపృచ్ఛత॥౨॥ కేనవృత్తేనకల్యాణిసమాచారేణకేనవా। విధూయసర్వపాపానిదే
వలోకంత్వమాగతా॥౩॥ హుతాశనశిఖేవత్వంజ్వలమానాస్వతేజసా। సుతాతారాధిపస్యేవప్రభయాదివమాగతా॥ ౪॥ అజరాంసిచవస్త్రాణిధార
యంతీగతక్లమా। విమానస్థాశుభేభాసిసహస్రగుణమోజసా॥౫॥ నత్వమల్పేనతపసాదానేననియమేనచ। ఇమంలోకమనుప్రాప్తాత్వంహితత్త్వంవద
స్వమే॥౬॥ ఇతిపృష్టాసుమనయామధురంచారుహాసినీ। శాండిలీనిభృతంవాక్యంసుమనామిదమబ్రవీత్॥౭॥ నాహంకషాయవసనానాపివల్కలధారిణీ
నచముండాచజటిలాభూత్వాదేవత్వమాగతా॥ ౮॥ ఆహితానిచవాక్యానిసర్వాణిపరుషాణిచ। అప్రమత్తాచభర్తారంకదాచిన్నాహమబ్రువమ్॥౯॥
దేవతానాంపితౄణాంచబ్రాహ్మణానాంచపూజనే। అప్రమత్తాసదాయుక్తాశ్వశ్రూశ్వశురవర్తినీ॥ ౧౦ ॥ పైశున్యేనప్రవర్తామినమమైతన్మనోగ
తమ్। ప్రద్వారినచతిష్ఠామిచిరంనకథయామిచ॥౧౧ ॥ అసద్వాహసితంకించిదహితంవాపికర్మణా। రహస్యమరహస్యంవానప్రవర్తామిసర్వథా॥
౧౨॥ కార్యార్థేనిర్గతంచాపిభర్తారంగృహమాగతమ్। ఆసనేనోపసంయోజ్యపూజయామిసమాహితా॥౧౩॥ యదన్నంనాభిజానాతియద్భో
జ్యంనాభినందతి। భక్ష్యంవాయదివాలేహ్యంతత్సర్వంవర్జయామ్యహమ్॥ ౧౪॥ కుటుంబార్థేసమానీతంయత్కించిత్కార్యమేవతు। ప్రాతరుత్థాయ
తత్సర్వంకారయామికరోమిచ॥౧౫॥ ప్రవాసంయదిమేయాతిభర్తాకార్యేణకేనచిత్। మంగళైర్బహుభిర్యుక్తాభవామినియతాతదా॥ ౧౬॥ అంజ
నంరోచనాంచైవస్నానంమాల్యానులేపనమ్।ప్రసాధనంచనిష్క్రాంతేనాభినందామిభర్తరి॥ ౧౭॥ నోత్థాపయామిభర్తారంసుఖసుప్తమహంస
దా। అంతరేష్వపికార్యేషుతేనతుష్యతిమేమనః॥ ౧౮॥ నాయాసయామిభర్తారంకుటుంబార్థేపిసర్వదా।గుప్తగుహ్యాసదాచాస్మిసుసంసృష్టని వే
శనా॥౧౯॥ ఇమంధర్మపథంనారీపాలయంతీసమాహితా। అరుంధతీవనారీణాంస్వర్గలోకేమహీయతే॥౨౦॥భీష్మః॥ఏతదాఖ్యాయసాదేవీసుమనా
యైతపస్వినీ। పతిధర్మంమహాభాగాజగామాదర్శనంతదా ॥ ౨౧ ॥ యశ్చేదంపాండవాఖ్యానంపఠేత్పర్వణిపర్వణి। సదేవలోకంసంప్రాప్యనందనే
ససుఖీవసేత్॥౨౨॥ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-సుమనాసంవాదే-త్రయోవింశత్యధికశతతమోధ్యాయః- **
యుధిష్ఠిరః॥సామ్నిచాపిప్రదానేచజ్యాయఃకింభవతోమతమ్। ప్రబ్రూహిభరతశ్రేష్ఠయదత్రవ్యతిరిచ్యతే॥ ౧ ॥ భీష్మః ॥ సామ్నాప్రసాద్యతేకశ్చిద్దానే

నచతథాపరః। పురుషఃప్రకృతింగత్వా తమోరేకతరంభజేత్ ॥౨॥ గుణాంస్తుశృణు మే రాజన్ సాంత్వస్య భరతర్షభ । దారుణాన్యపిభూతాని సాంత్వే
నారాధయేత్ యథా॥౩॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। గృహీత్వారక్షసాముక్తో ద్విజాతిఃకాననే యథా ॥౪॥ కశ్చిద్వాగ్బుద్ధిసంప
న్నో బ్రాహ్మణోవిజనేవనే। గృహీతఃకృచ్ఛ్రమాపన్నో రక్షసాభక్షయిష్యతా॥౫॥ సబుద్ధిశ్రుతిసంపన్న స్తందృష్ట్వాతీవభీషణమ్। సామైవాస్మిన్
ప్రయుయుజే నముమోహనవివ్యథే॥౬॥ రక్షస్తువాచాసంపూజ్యప్రశ్నంపప్రచ్ఛతంద్విజమ్। మోక్షసేబ్రూహిమేప్రశ్నం కేనాస్మిహరిణఃకృశః॥౭॥ ము
హూర్తమథసంచింత్యబ్రాహ్మణస్తస్యరక్షసః। ఆభిర్గాథాభిరవ్యగ్రః ప్రశ్నంప్రతిజగాదహ ॥౮॥ బ్రాహ్మణః॥ విదేశస్థోవిలోకస్థోవినానూనంసుహృ
జ్జనైః। విషయానతులాన్భుంక్తే తేనాసిహరిణఃకృశః॥౯॥ నూనంమిత్రాణితేరక్షస్సాధూపచరితాన్యపి । స్వదోషాదపరజ్యంతే తేనాసిహరిణఃకృశః॥
౧౦॥ గుణవాన్విగుణానన్యాన్ నూనంపశ్యసిసత్కృతాన్। ప్రాజ్ఞోప్రాజ్ఞాన్వినీతాత్మా తేనాసిహరిణఃకృశః॥౧౧॥ ధనైశ్వర్యాదికాస్తద్భాస్తద్గుణైః
పరమావరాః। అవజానంతినూనంత్వాం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౧౨॥ అవృత్త్యాక్లిశ్యమానోపివృత్త్యుపాయాన్నిగర్హయన్। మాహాత్మ్యాద్వ్యథ
సేనూనం తేనాసిహరిణఃకృశః॥౧౩॥ సంపీడ్యాత్మానమార్యత్వాత్త్వయాకశ్చిదుపస్కృతః। జితంత్వాంమన్యతేసాధో తేనాపిహరిణఃకృశః॥౧౪॥ క్లిశ్య
మానాన్విమార్గేషుకామక్రోధావృతాత్మనః। మన్యేత్వంధ్యాయసిజనాంస్తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౧౫ ॥ ప్రజ్ఞాసంభావితోనూనమప్రాజ్ఞైరుపసంహితః
హ్రీయమాణోసిదుర్వృత్తైస్తేనాసిహరిణఃకృశః॥౧౬॥ నూనంమిత్రసఖశ్శత్రుఃకశ్చిదార్యవదాచరన్। వంచయిత్వాగతస్త్వాం వై తేనాసిహరిణఃకృశః॥
౧౭ ॥ ప్రకాశార్థగతిర్నూనంరహస్యకుశలఃకృతీ । తద్జ్ఞైర్నపూజ్యసేనూనం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౧౮ ॥ అసత్స్వపినిసిష్టేషుబ్రువతోముక్తసంశ
యాన్। గుణాస్తేనవిరాజంతే తేనాసిహరిణఃకృశః॥౧౯॥ ధనబుద్ధిశ్రుతైర్హీనః కేవలం తేజసాన్వితః। మహత్ప్రార్థయసేనూనం తేనాసిహరిణఃకృ
శః॥౨౦॥ తపఃప్రణిహితాత్మానంమన్యేత్వారణ్యకాంక్షిణమ్ । బాంధవానాభినందంతి తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౨౧ ॥ ఇష్టభార్యస్యతేనూనంప్రతివేశ్యో
మహాధనః। యువాసులలితఃకామీ తేనాసిహరిణఃకృశః॥౨౨॥ నూనమర్థవతాంమధ్యేతవవాక్యమనుత్తమమ్। నభాతికాలేభిహితం తేనాసిహరిణఃకృ
శః॥ ౨౩॥ దృఢపూర్వశ్రుతంమూర్ఖంకుపితంహృదయప్రియమ్ । అనునేతుంనశక్తోసి తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౨౪॥ నూనమాసంజయిత్వాత్వాంకృతే
కస్మింశ్చిదీప్సితే। కశ్చిదర్థయతేనిత్యం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౨౫॥ నూనంత్వాంస్వగుణైర్యుక్తంపూజయానంసుహృద్ధ్రువమ్ । మమార్థఇతిజానీ
తే తేనాసిహరిణఃకృశః॥౨౬॥ అంతర్గతమభిప్రాయంనూనంనేచ్ఛసిలజ్జయా। వివేక్తుంప్రాప్తిశైథిల్యాత్ తేనాసిహరిణఃకృశః॥౨౭॥ నానాబుద్ధిరుచీన్
లోకేమనుష్యాన్నూనమిచ్ఛసి। గృహీతుంస్వగుణైస్సర్వాంస్తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౨౮॥ అవిద్వాన్భీరురల్పార్థోవిద్యావిక్రమదానజమ్ । యశఃప్రా
ర్థయసేనూనం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౨౯॥ చిరాభిలషితంకించిత్ఫలమప్రాప్తమేవతే। కృతమన్యైరపకృతం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౩౦॥ నూనమాత్మ
కృతందోషమపశ్యన్కించిదాత్మనః। అకారణేతిశప్తోసి తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౩౧॥ సుహృదాందుఃఖమార్తానాంనప్రమోక్ష్యసిచార్తిజమ్। అలమర్థ
గుణైర్హీనం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౩౨॥ సాధూన్గృహస్థాన్దృష్ట్వాచతథాసాధూన్వనేచరాన్। ముక్తాంశ్చావసథేసక్తాంస్తేనాసిహరిణఃకృశః॥
౩౩॥ ధర్మ్యాధర్మ్యంచకామంచకాలేచాభిహితంవచః। నప్రతీయంతితేనూనం తేనాసిహరిణఃకృశః॥౩౪॥ దత్తానకుశలైరర్థాన్మనీషీసంజిజీవిషుః। ప్రా
ప్యవర్తయసేనూనం తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౩౫॥ పాపాన్ప్రవర్ధతోదృష్ట్వాకల్యాణానవసీదతః। ధ్రువంగర్హయసేనిత్యం తేనాసిహరిణఃకృశః ॥
౩౬॥ పరస్పరవిరుద్ధానాంప్రియంనూనంచికీర్షసి। సుహృదాముపరోధేన తేనాసిహరిణఃకృశః॥ ౩౭॥ శ్రోత్రియాంశ్చవికర్మస్థాన్ప్రాజ్ఞాంశ్చాప్యజి

తేంద్రియాః। మన్యేనుధ్యాయసి జనాంస్తేనాసి హరిణః కృశః ॥ ౩౮॥ ఏవం సంపూజితం రక్షో విప్రం తం ప్రత్యపూజయత్ । సఖాయమకరోచ్చైనం సం
యోజ్యార్థైర్ముమోచ హ॥౩౯॥ ....*

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- హరిణకృశకాఖ్యానే- చతుర్వింశత్యధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ జన్మ మానుష్యమాసాద్య కర్మక్షేత్రం సుదుర్లభమ్। శ్రేయోర్థినా దరిద్రేణ యత్కర్తవ్యం పితామహ॥౧॥ దానానాముత్తమం యచ్చ దే
యం యచ్చ యథా యథా। మాన్యాన్ పూజ్యాంశ్చ గాంగేయ రహస్యం వక్తుమర్హసి॥ ౨॥ వైశంపాయనః॥ ఏవం పృష్టో నరేంద్రేణ పాండవేన యశస్వి
నా। ధర్మాణాం పరమం గుహ్యం భీష్మః ప్రోవాచ పార్థివమ్॥ ౩॥ భీష్మః॥ శృణుష్వావహితో రాజన్ ధర్మగుహ్యాని భారత। యథా మే భగవాన్ వ్యాసః
పురా కథితవాంస్తథా॥ ౪॥ దేవగుహ్యమిదం రాజన్ యమేనాక్లిష్టకర్మణా। నియమస్థేన యుక్తేన తపసో మహతః ఫలమ్॥ ౫॥ యేన యః ప్రీయతే దేవః ప్రీ
యంతే పితరస్తథా। ఋషయః ప్రమథాః శ్రీశ్చ చిత్రగుప్తో దిశాం గజాః॥ ౬॥ ఋషిధర్మః స్మృతో యత్ర సరహస్యో మహాఫలః। మహాదానఫలం చైవ సర్వ
యజ్ఞఫలం తథా॥ ౭॥ యశ్చైతదేవం జానీయాత్ జ్ఞాత్వా వాచరతేనఘ। సదోషోదోషవాంశ్చేహ తైర్గుణైః స హ యుజ్యతే॥ ౮॥ దశసూనాసమం
చక్రం దశచక్రసమో ధ్వజః । దశధ్వజసమా వేశ్యా దశవేశ్యాసమో నృపః॥ ౯॥ అర్ధేనైతాని సర్వాణి నృపతిః కథ్యతేధికః । త్రివర్గసహితం శాస్త్రం
పవిత్రం పుణ్యలక్షణమ్॥ ౧౦॥ ధర్మవ్యాకరణం పుణ్యం రహస్యశ్రవణం మహత్। శ్రోతవ్యం ధర్మసంయుక్తం విహితం త్రిదశైః స్వయమ్ ॥ ౧౧॥ పితౄ
ణాం యత్ర గుహ్యాని ప్రోచ్యంతే శ్రాద్ధకర్మణి। దైవతానాం చ సర్వేషాం రహస్యం కథ్యతేఖిలమ్॥ ౧౨॥ ఋషిధర్మః స్మృతో యత్ర సరహస్యో మహాఫలః।
మహాయజ్ఞఫలం చైవ సర్వదానఫలం తథా ॥ ౧౩॥ యే పఠంతి సదా మర్త్యా యేషాం చైవోపతిష్ఠతి। శ్రుత్వా చ స్వయమాచష్టే స్వయం నారాయణః ప్ర
భుః॥ ౧౪॥ గవాం ఫలం తీర్థఫలం యజ్ఞానాం చైవ యత్ఫలమ్। ఏతత్ఫలమవాప్నోతి యో నరోతిథిపూజకః॥ ౧౫॥ శ్రోతారః శ్రద్ధధానాశ్చ యేషాం శుద్ధం
చ మానసమ్। తేషాం వ్యక్తం జితా లోకాః శ్రద్ధధానేన సాధునా॥ ౧౬॥ ముచ్యతే కిల్బిషాచ్చైవ న స పాపేన లిప్యతే । ధర్మం చ లభతే నిత్యం ప్రేత్య లోకగ
తో నరః॥౧౭॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య దేవదూతో యదృచ్ఛయా। స్థితో హ్యంతర్హితో భూత్వా అభ్యభాషత వాసవమ్॥౧౮॥ యౌ తౌ కామగుణోపేతా
వశ్వినావభివజాం వరౌ। ఆజ్ఞయాహం తయోః ప్రాప్తస్సనరాన్ పితృదైవతాన్॥ ౧౯॥ కస్మాద్ధి మైథునం శ్రాద్ధే కర్తుర్భోక్తుశ్చ వర్జితమ్। కిమర్థం చ
త్రయః పిండా విభక్తాశ్చ పృథక్ పృథక్ ॥ ౨౦ ॥ ప్రథమః కస్య దాతవ్యో మధ్యమః క్వ చ గచ్ఛతి। ఉత్తరశ్చ స్మృతః కస్య పతదిచ్ఛామి వేదితుమ్॥౨౧॥ శ్రద్ద
ధానేన దూతేన భాషితం ధర్మసంహితమ్। పూర్వస్థాస్త్రిదశాస్సర్వే పితరః పూజ్య ఖేచరమ్॥౨౨॥ పితరః॥ స్వాగతం తేస్తు భద్రం తే శ్రూయతాం ఖచరో
త్తమ। గూఢార్థః పరమః ప్రశ్నో భవతా సముదీరితః ॥ ౨౩ ॥ శ్రాద్ధం దత్వా చ భుక్త్వా చ పురుషో యః స్త్రియం వ్రజేత్ । పితరస్తస్య తం మాసం తస్మిన్
రేతసి శేరతే॥ ౨౪ ॥ ప్రవిభాగస్తు పిండానాం ప్రవక్ష్యామ్యనుపూర్వశః । పిండో హ్యధస్తాద్గచ్ఛంస్తు అప ఆవిశ్య భావయేత్ ॥౨౫॥ పిండం తు మధ్యమం త
త్ర పత్నీ త్వేకా సమశ్నుతే। పిండస్తృతీయో యస్తేషాం తం దద్యాజ్జాతవేదసి॥౨౬॥ ఏష శ్రాద్ధవిధిః ప్రోక్తో యథా ధర్మో న లుప్యతే । పితరస్తస్య తుష్యంతి
ప్రహృష్టమనసస్సదా ॥ ప్రజా వివర్ధతే చాస్య అక్షయం చోపతిష్ఠతి॥ ౨౭॥ దేవదూతః॥ ఆనుపూర్వ్యేణ పిండానాం ప్రవిభాగః పృథక్ పృథక్। పితౄణాం
త్రిషు సర్వేషాం నిరుక్తం కథితం త్వయా॥ ౨౮॥ ఏకస్సముద్ధృతః పిండో హ్యధస్తాత్కస్య గచ్ఛతి। కం వా ప్రీణయతే దేవం కథం తారయతే పితౄన్॥ ౨౯॥ మ
ధ్యమం తు తదా పత్నీ భుంక్తేనుజ్ఞాతమేవ హి । కిమర్థం పితరస్తస్య కవ్యమేవ హి భుంజతే॥౩౦॥ అత్రయస్త్వంతిమః పిండో గచ్ఛతే జాతవేదసమ్। భవతే
కా గతిస్తస్య కం వా సమనుగచ్ఛతి॥ ౩౧ ॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం పిండేషు త్రిషు యా గతిః । ఫలం వృత్తిం చ మార్గం చ యశ్చైనం ప్రతిపద్యతే॥౩౨॥

పితరః ॥ సుమహానేష ప్రశ్నో వై యస్త్వయా సముదీరితః । రహస్యమద్భుతం చాపి పితుష్టాః స్మ గగనేచర ॥ ౩౩ ॥ ఏతదేవ ప్రశంసంతి దేవాశ్చ మునయ
స్తథా। తేఽప్యేవం నాభిజానంతి పితృకార్యవినిశ్చయమ్॥ ౩౪ ॥ వర్జయిత్వా మహాత్మానం చిరజీవినముత్తమమ్। పితృభక్తస్తు యో విప్రో వరలబ్ధో మహా
యశాః॥ ౩౫॥ త్రయాణామపి పిండానాం శ్రుత్వా భగవతో గతిమ్। దేవదూతేన యత్పృష్టః శ్రాద్ధస్య విధినిశ్చయః॥ ౩౬॥ గతిం త్రయాణాం పిండానాం శృ
ణుష్వావహితో మమ। అపో గచ్ఛతి యో హ్యగ్రశ్శశినం హ్యేష ప్రీణయేత్॥ ౩౭॥ శశీ ప్రీణయతే దేవాన్ పితౄంశ్చైవ మహామతే। భుంక్తే తు పత్నీ యం
చైషామనుజ్ఞాతా తు మధ్యమమ్॥ ౩౮ ॥ పుత్రకామాయ పుత్రం తు ప్రయచ్ఛంతి పితామహాః । హవ్యవాహే తు యః పిండో దీయతే తన్నిబోధ మే॥ ౩౯॥ పిత
రస్తేన తృప్యంతి ప్రీతాః కామాన్ దిశంతి చ। ఏతత్తే కథితం సర్వం త్రిషు పిండేషు యా గతిః॥ ౪౦॥ ఋత్విగ్యో యజమానస్య పితృత్వమనుగచ్ఛతి। తస్మిన్నహ
ని మన్యంతే పరిహార్యం హి మైథునమ్॥ ౪౧॥ శుచినా తు సదా శ్రాద్ధం భోక్తవ్యం ఖేచరోత్తమ। యే మయా కథితా దోషాస్తే తథా స్యుర్న చాన్యథా॥ ౪౨॥ త
స్మాత్స్నాతః శుచిః క్షాంతః శ్రాద్ధం భుంజీత వై ద్విజః। ప్రజా వివర్ధతే చాస్య యశ్చైనం సంప్రయచ్ఛతి॥ ౪౩॥ తతో విద్యుత్ప్రభో నామ ఋషిరాహ మహా
తపాః। ఆదిత్యతేజసా తస్య తుల్యం రూపం ప్రకాశతే॥ ౪౪॥ స చ ధర్మరహస్యాని శ్రుత్వా శక్రమథాబ్రవీత్। తిర్యగ్యోనిగతాన్ సర్వాన్ మర్త్యా హింసం
తి మోహితాః॥ ౪౫॥ కీటాన్ పిపీలికాన్ సర్పాన్ మేషాన్ సమృగపక్షిణః । కిల్బిషం సుబహు ప్రాప్తాః కిం స్విదేషాం ప్రతిక్రియా॥ ౪౬॥ తతో దేవగణాస్స
ర్వే ఋషయశ్చ తపోధనాః। పితరశ్చ మహాభాగాః పూజయంతి స్మ తం మునిమ్॥ ౪౭॥ శక్రః॥ కురుక్షేత్రం గయాం గంగాం ప్రభాసం పుష్కరాణి చ। ఏతా
ని మనసా ధ్యాత్వా అవగాహేత్తతో జలమ్ ॥ ౪౮ ॥ తథా ముచ్యేత పాపేన రాహుణా చంద్రమా యథా । త్ర్యహం స్నాతస్స భవతి నిరాహారశ్చ వర్తతే॥
౪౯॥ స్పృశతే యో గవాం పృష్ఠం వాలధిం చ నమస్యతి। తతో విద్యుత్ప్రభో వాక్యమభ్యభాషత వాసవమ్॥ ౫౦॥ అయం సూక్ష్మతరో ధర్మస్తన్నిబోధ శత
క్రతో। ఘృష్ట్వా వటకషాయేణ అనులిప్తః ప్రియంగునా॥ ౫౧॥ క్షీరేణ షష్టికాన్ భుక్త్వా సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే । శ్రూయతాం చాపరం గుహ్యం రహస్యమృ
షిచింతితమ్॥ ౫౨॥ శ్రుతం మే భాషమాణస్య స్థాణోః స్థానే బృహస్పతేః । రుద్రేణ సహ దేవేశ తన్నిబోధ శచీపతే॥ ౫౩॥ పర్వతారోహణం కృత్వా ఏకపా
దో విభావసుమ్। నిరీక్షేత నిరాహార ఊర్ధ్వబాహుః కృతాంజలిః ॥ ౫౪॥ తపసా మహతా యుక్త ఉపవాసఫలం లభేత్ । రశ్మిభిస్తాపితోఽర్కస్య సర్వపా
పమపోహతి॥ ౫౫॥ గ్రీష్మకాలే తథా శీతే ఏవం పాపమపోహతి। తతః పాపాత్ప్రముక్తస్య ద్యుతిర్భవతి శాశ్వతీ॥ ౫౬॥ తేజసా సూర్యవద్దీప్తో భ్రాజతే సో
మవత్పునః। మధ్యే త్రిదశవర్గస్య దేవరాజశ్శతక్రతుః ॥ ౫౭॥ ఉవాచ మధురం వాక్యం బృహస్పతిమనుత్తమమ్। ధర్మగుహ్యం తు భగవన్ మనుష్యాణాం
సుఖావహమ్। సరహస్యాంశ్చ యాన్ దోషాంస్తాన్ యథావదుదీరయ ॥ ౫౮॥ బృహస్పతిః॥ అతిమేహంతి యే సూర్యమనిలం ద్విషతే చ యే । హవ్యవా
హం ప్రదీప్తం చ సమిధం యే న జుహ్వతి॥ ౫౯॥ బాలవత్సాం చ యే ధేనుం దుహంతి క్షీరకారణాత్ । తేషాం దోషాన్ ప్రవక్ష్యామి తాన్నిబోధ శచీపతే॥ ౬౦॥
భానుమాననిలశ్చైవ హవ్యవాహశ్చ వాసవ। లోకానాం మాతరశ్చైవ గావస్సృష్టాస్స్వయంభువా ॥ ౬౧॥ లోకాంస్తారయితుం శక్ర మర్త్యేష్వేతే
షు దేవతాః । సర్వే భవంతశ్శృణ్వంతు ఏకైకం ధర్మనిశ్చయమ్ ॥ ౬౨॥ వర్షాణి షడశీతిం తు దుర్వృత్తాః కులపాంసనాః । స్త్రియస్సర్వాశ్చ దుర్వృ
త్తాః ప్రతిమేహంతి యా రవిమ్ ॥ ౬౩॥ అనిలద్వేషిణః శక్ర చ్యవంతే గర్భతః ప్రజాః। హవ్యవాహస్య దీప్తస్య సమిధం యే న జుహ్వతి ॥ ౬౪॥ అగ్నికార్యే
షు వై తేషాం హవ్యం నాశ్నాతి పావకః। క్షీరం తు బాలవత్సానాం యే పిబంతీహ మానవాః॥ ౬౫॥ న తేషాం క్షీరపాః కేచిజ్జాయంతే కులవర్ధనాః। ప్రజాక్ష
యేణ యుజ్యంతే కులవంశక్షయేణ చ॥ ౬౬॥ ఏవమేతత్పురా దృష్టం కులవృద్ధైర్ద్విజాతిభిః। తస్మాద్వర్జ్యాని వర్జ్యాని కార్యం కార్యం చ నిత్యశః॥ ౬౭॥ భూ

తికామేనమర్త్యేన సత్యమేతద్బ్రవీమి తే।తతస్సర్వే మహాభాగా దేవతాస్సమరుద్గణాః॥౧౮॥ఋషయశ్చ మహాభాగాః పృచ్ఛంతి స్మ పితౄంస్తతః।
పితరః కేన తుష్యంతి మర్త్యానామల్పచేతసామ్॥ ౧౯॥ అక్షయంచ కథం దానం భవేచ్చైవౌర్ధ్వదేహికమ్। ఆనృణ్యం వా కథం మర్త్యా గచ్ఛేయుః కేన
కర్మణా॥ ఏతదిచ్ఛామహే శ్రోతుం పరం కౌతూహలం హి నః॥ ౨౦॥పితరః॥న్యాయతో వై మహాభాగాః సంశయస్సముదాహృతః। శ్రూయతాం యేన తు
ష్యామో మర్త్యానాం సాధుకర్మణామ్॥ ౨౧॥ నీలషండప్రమోక్షేణ అమావాస్యాం తిలోదకైః। వర్షాసు దీపకైశ్చైవ పితౄణామనృణో భవేత్।
౨౨॥ అక్షయం నిర్వ్యలీకం చ దానమేతన్మహాఫలమ్। అస్మాకం పరితోషశ్చ అక్షయః పరికీర్త్యతే॥ ౨౩॥ శ్రద్దధానాశ్చ యే మర్త్యా ఆహరిష్యంతి సంత
తిమ్। దుర్గాత్తే తారయిష్యంతి నరకాత్ప్రపితామహాన్॥ ౨౪॥ పితౄణాం భాషితం శ్రుత్వా హృష్టరోమా తపోధనః। వృద్ధగార్గ్యో మహాతేజాస్తమే
వం వాక్యమబ్రవీత్॥ ౨౫॥ కే గుణా నీలషండస్య ప్రముక్తస్య తపోధనాః। వర్షాసు దీపదానేన తథైవ చ తిలోదకైః॥ ౨౬॥పితరః॥ నీలషండస్య లాంగూలం
తోయమభ్యుద్ధరేద్యది। షష్టిం వర్షసహస్రాణి పితరస్తేన తర్పితాః॥ ౨౭॥ యస్తు శృంగగతం పంకం కూలాదుద్ధృత్య తిష్ఠతి। పితరస్తేన గచ్ఛంతి సోమలో
కమసంశయమ్॥ ౨౮॥ వర్షాసు దీపదానేన శశివచ్ఛోభతే నరః। తమోరూపం న తస్యాస్తి దీపకం యః ప్రయచ్ఛతి॥ ౨౯॥అమావాస్యాం తు యే మర్త్యాః
ప్రయచ్ఛంతి తిలోదకమ్। పాత్రమౌదుంబరం గృహ్య మధుమిశ్రం తపోధన॥ ౩౦ ॥ కృతం భవతి తైః శ్రాద్ధం సరహస్యం యథార్థవత్। హృష్టపుష్టమనా
స్తేషాం ప్రజా భవతి నిత్యదా॥౩౧॥ కులవంశస్య వృద్ధిస్తు పిండదస్య ఫలం భవేత్। శ్రద్దధానస్తు యః కుర్యాత్పితౄణామనృణో భవేత్ ॥ ౩౨ ॥ ఏవమేష స
ముద్దిష్టః శ్రాద్ధకాలక్రమస్తథా। విధిః పాత్రం ఫలం చైవ యథావదనుకీర్తితమ్॥................................ *

ఇతి-శ్రాద్ధధర్మకథనే- పంచవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ కేన తే భవతి ప్రీతిః కథం తుష్టిం చ గచ్ఛసి। ఇతి పృష్టస్సురేంద్రేణ ప్రోవాచ హరిరీశ్వరః॥ ౧ ॥ విష్ణుః ॥ బ్రాహ్మణానాం పరీవాదో మమ విద్వేషణం మ
హత్।బ్రాహ్మణైః పూజితైర్నిత్యం పూజితోఽహం న సంశయః॥౨॥నిత్యాభివాద్యా విప్రేంద్రా భుక్త్వా పాదౌ తథాత్మనః। తేషాం తుష్యామి మర్త్యానాం
యశ్చక్రే బలిం హరేత్॥౩॥ వామనం బ్రాహ్మణం దృష్ట్వా వారాహం చ జలోత్థితమ్। ఉద్ధృతాం ధరణీం చైవ మూర్ధ్నా ధారయతే తు యః॥౪॥ న తేషా
మశుభం కించిత్కల్మషం నోపపద్యతే। అశ్వత్థం రోచనాం గాం చ పూజయేద్యో నరస్సదా॥౫॥ పూజితం చ జగత్తేన సదేవాసురమానుషమ్। స్వేన రూపే
ణ తేషాం చ పూజాం గృహ్ణామి తత్త్వతః ॥ ౬ ॥ పూజా మమైషా నాన్యస్య యావల్లోకాః ప్రతిష్ఠితాః। అన్యథా హి వృథా మర్త్యాః పూజయంత్యల్పబుద్ధ
యః॥ ౭॥ నాహం తత్ప్రతిగృహ్ణామి న సా తుష్టికరీ మమ ॥ ౮॥ ఇంద్రః॥ చక్రం పాదౌ వరాహం చ బ్రాహ్మణం చాపి వామనమ్। ఉద్ధృతాం ధరణీం చైవ కిమ
ర్థం త్వం ప్రశంససి॥ ౯॥ భవాన్సృజతి భూతాని భవాన్సంహరతి ప్రజాః। ప్రకృతిస్సర్వభూతానాం మర్త్యానాం చ సనాతనీ॥ ౧౦ ॥ భీష్మః॥ సంప్ర
హస్య తతో విష్ణురిదం వచనమబ్రవీత్। చక్రేణ నిహతా దైత్యాః పద్భ్యాం క్రాంతా వసుంధరా॥౧౧॥వారాహం రూపమాస్థాయ హిరణ్యాక్షో నిపాతితః।
వామనం రూపమాస్థాయ జితో రాజా మయా బలిః॥౧౨॥ పరితుష్టో భవామ్యేవం మానుషాణాం మహాత్మనామ్। తన్మాం యే పూజయిష్యంతి నాస్తి తేషాం ప
రాభవః॥౧౩॥ అపి వా బ్రాహ్మణం దృష్ట్వా బ్రహ్మచారిణమాగతమ్। బ్రాహ్మణాగ్రాహుతిం దత్త్వా అమృతం తస్య భోజనమ్॥ ౧౪॥ఐంద్రీం సంధ్యాముపాసి
త్వా ఆదిత్యాభిముఖః స్థితః। సర్వతీర్థేషు సస్నాతో ముచ్యతే సర్వకిల్బిషైః॥ ౧౫॥ ఏతద్వః కథితం గుహ్యం అఖిలేన తపోధనాః। సంశయం పృచ్ఛమానా
నాం కిం భూయః కథయామ్యహమ్॥౧౬॥బలదేవః ॥ శ్రూయతాం పరమం గుహ్యం మానుషాణాం సుఖావహమ్। అజానంతో యదబుధాః క్లిశ్యంతే భూతపీ
డితాః॥ ౧౭॥ కల్యముత్థాయ యో మర్త్యః స్పృశేద్గాం వై ఘృతం దధి। సర్షపం చ ప్రియంగుం చ కల్మషాత్ప్రతిముచ్యతే॥ ౧౮॥ భూతాని చైవ సర్వాణి

అగ్రతఃపృష్ఠతోపి వా। ఉచ్ఛిష్టంచాపిశూద్రేషువర్జయంతితపోధనాః ॥ ౧౯॥ దేవా ఊచుః॥ ప్రగృహ్యౌదుంబరంపాత్రంతోయపూర్ణముదఙ్ముఖః। ఉ
పవాసంతుత్రిణీయాద్యద్వాసంకల్పయేద్వ్రతమ్॥౨౦॥ దేవతాస్తస్యతుష్యంతికామికంచాపిసిధ్యతి। అన్యథాహివృథామర్త్యాఃకుర్వతేస్వల్పబుద్ధ
యః॥౨౧॥ ఉపవాసేబలౌ చాపితామ్రపాత్రంవిశిష్యతే। బలింభిక్షాంతథార్ఘ్యంచపితౄణాంచతిలోదకమ్॥ ౨౨॥ తామ్రపాత్రేణదాతవ్యమన్యథా
ల్పఫలంభవేత్ । గుహ్యమేతత్సముద్దిష్టంయథాతుష్యంతిదేవతాః॥౨౩॥ ధర్మః॥ రాజపౌరుషికేవిప్రేఘాంటికేపరిచారికే।గోరక్షకేవాణిజకేతథాకా
రుకుశీలవే॥ ౨౪॥ మిత్రధ్రుహ్యనధీయానేయశ్చస్యాద్వృషలీపతిః। ఏతేషుదైవంపైత్ర్యంవానదేయంస్యాత్కథంచన॥౨౫॥ పిండదాస్తస్యహీయంతే
నచప్రీణాతివైపితౄన్। అతిథిర్యస్యభగ్నాశోగృహాత్ ప్రతినివర్తతే ॥ ౨౬॥ పితరస్తస్యదేవాశ్చఅగ్నయశ్చతథైవహి । నిరాశాఃప్రతిగచ్ఛంతిఅతిథే
రప్రతిగ్రహాత్ ॥౨౭ ॥ స్త్రీఘ్నైర్గోఘ్నైఃకృతఘ్నైశ్చబ్రహ్మఘ్నైర్గురుతల్పగైః । తుల్యదోషోభవత్యేభిర్యస్యాతిథిరనర్చితః॥౨౮॥అగ్నిః ॥ పా
దముద్యమ్యయోమర్త్యఃస్పృశేద్గాంచసుదుర్మతిః। బ్రాహ్మణంవామహాభాగందీప్యమానంతథానలమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్యదోషాన్ప్రవక్ష్యామితచ్ఛృణు
ధ్వంసమాహితాః। దివంస్పృశేద్ధిశబ్దోస్యత్రస్యంతిపితరశ్చవై ॥౩౦॥ వైమనస్యంచదేవానాంకృతంభవతిపుష్కలమ్ । పావకశ్చమహాతేజాహవ్యం
నప్రతిగృహ్ణాతి॥౩౧॥ ఆజన్మానాంశతంచైవనరకేపచ్యతేతుసః। నిష్కృతిశ్చనతస్యాస్తిఅనుమన్యంతికర్హిచిత్ ॥ ౩౨ ॥ తస్మాద్గావోనపాదేనస్ప్రష్ట
వ్యావైకదాచన। బ్రాహ్మణశ్చతథాతేజాదీప్యమానస్తథానలః॥౩౩॥ శ్రద్దధానేనమర్త్యేనఆత్మనోహితమిచ్ఛతా। ఏతేదోషామయాప్రోక్తాస్త్రిషు
యఃపాదముత్సృజేత్ ॥౩౪॥ విశ్వామిత్రః॥శ్రూయతాంపరమంగుహ్యంరహస్యంధర్మసంహితం । పరమాన్నేనయోదద్యాత్పితౄణామౌపహారికమ్॥
౩౫॥గజచ్ఛాయాయాంపూర్వస్యాంకుతపేదక్షిణాముఖః।యదాభాద్రపదేమాసిభవతేబహులేమఘా ॥ ౩౬ ॥ శ్రూయతాంతస్యదానస్యయాదృశో
గుణవిస్తరః।కృతంతేనమహత్ శ్రాద్ధంవర్షాణీహత్రయోదశ॥౩౭ ॥ గావః ॥ బహులేసమంగేహ్యకుతోభయేచక్షేమేచసఖ్యేవహిభూయసీచ। య
థాపురాబ్రహ్మపురేసవత్సాశతక్రతోర్వజ్రధరస్యయజ్ఞే॥ ౩౮ ॥ భూయశ్చయావిష్ణుపదేస్థితాయావిభావసోశ్చాపిపథేస్థితాయా । దేవాశ్చసర్వేస
హనారదేనప్రకుర్వతేసర్వసహేతినామ॥౩౯॥మంత్రేణైతేనాభివందేతయోవైవిముచ్యతేపాపకృతేనకర్మణా।లోకానవాప్నోతిపురందరస్యగవాం
ఫలంచంద్రమసోద్యుతించ॥ ౪౦॥ ఏతంహిమంత్రంత్రిదశాభిజుష్టంపఠేతయఃపర్వసుగోష్ఠమధ్యే । నతస్యపాపంనభయంనశోకస్సహస్రనేత్రస్యచయాతి
లోకమ్॥ ౪౧॥ భీష్మః॥ అథసప్తమహాభాగాఋషయోలోకవిశ్రుతాః। వసిష్ఠప్రముఖాస్సర్వేబ్రహ్మాణంపద్మసంభవమ్॥ ౪౨ ॥ ప్రదక్షిణమభిక్రమ్య
సర్వేప్రాంజలయఃస్థితాః । ఉవాచవచనంతేషాంవసిష్ఠోబ్రహ్మవిత్తమః ॥ ౪౩ ॥ సర్వప్రాణిహితంప్రశ్నంబ్రహ్మాణంతువిశేషతః। ద్రవ్యహీనాఃకథంమ
ర్త్యాదరిద్రాస్సాధువృత్తయః॥ ౪౪॥ ప్రాప్నువంతీహయజ్ఞస్యఫలంకేనచకర్మణా। ఏతచ్ఛ్రుత్వావచస్తేషాంబ్రహ్మావచనమబ్రవీత్ ॥ ౪౫ ॥ బ్రహ్మా
అహోప్రశ్నోమహాభాగాగూఢార్థఃపరమశ్శుభః। సూక్ష్మశ్శ్రేయాంశ్చమర్త్యానాంభవద్భిస్సముదాహృతః ॥౪౬॥ శ్రూయతాంసర్వమాఖ్యా
స్యేనిఖిలేనతపోధనాః। యథాయజ్ఞఫలంమర్త్యోలభతేనాత్రసంశయః॥౪౭॥ పౌషమాసస్యశుక్లేవైయదాయుజ్యేతరోహిణీ। తేననక్షత్రయోగేనఆ
కాశశయనోభవేత్ ॥ ౪౮॥ ఏకవస్త్రశ్శుచిస్స్నాతశ్శ్రద్దధానస్సమాహితః। సోమస్యరశ్మయఃపీత్వామహాయజ్ఞఫలంలభేత్ ॥౪౯॥ ఏతద్వఃపరమం
గుహ్యంకథితంద్విజసత్తమాః। యన్మాంభవంతఃపృచ్ఛంతిసూక్ష్మతత్త్వార్థదర్శినః॥ ౫౦॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే - అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆను
శాసనికపర్వణి- దానధర్మకథనే- షడ్వింశత్యధికశతతమోధ్యాయః-.. *

విభావసుః॥ సలిలస్యాంజలింపూర్ణమక్షతాశ్చపయోత్తరాః। సోఽస్యాత్తృప్తిమానస్య తజ్జలంచాక్షతాంశ్చ తాః॥౧॥ స్థితోహ్యభిముఖో మర్త్యః పౌ
ర్ణమాస్యాంబలింహరేత్। అగ్నికార్యంకృతం తేనహుతాశ్చాస్యాగ్నయస్త్రయః॥౨॥ వనస్పతింతుయోహన్యాత్ అమావాస్యామబుద్ధిమాన్। అపి
హ్యేకేనపత్రేణలిప్యతే బ్రహ్మహత్యయా॥ ౩॥ దంతకాష్ఠంతుయఃఖాదేదమావాస్యామబుద్ధిమాన్। హింసితశ్చంద్రమాస్తేనపితరశ్చోద్విజంతిచ॥ ౪॥
హవ్యంనతస్య దేవాశ్చప్రతిగృహ్ణంతిపర్వసు। కుప్యంతిపితరస్తస్యకులవంశోఽస్యహీయతే॥ ౫॥ శ్రీరువాచ ॥ ప్రకీర్ణభాజనంయత్ర పానభాండమథాస
నమ్। యోషితశ్చైవహన్యంతే కశ్మలోపహతేగృహే ॥౬॥ దేవతాఃపితరశ్చైవఉత్సవేపర్వణీషువా। నిరాశాస్తస్యగచ్ఛంతికశ్మలోపహతాద్గృ
హాత్॥౭॥ అంగిరాః॥ యస్తుసంవత్సరంపూర్ణందద్యాద్దీపంకరంజకే। సువర్చలామూలహస్తఃప్రజాతస్యవివర్ధతే॥ ౮ ॥ గార్గ్యః॥ ఆతిథ్యంస
తతంకుర్యాద్దీపందద్యాత్ప్రతిశ్రయం।వర్జయానోదివాస్వాపంనచమాంసానిభక్షయేత్॥౯॥ గోబ్రాహ్మణంనహింస్యాచ్చపుష్కరాణిచకీర్తయేత్।
ఏషశ్రేష్ఠతరోధర్మస్సరహస్యోమహాఫలః॥౧౦॥ అపిక్రతుశతైరిష్ట్వాక్షయంగచ్ఛతితద్ధవిః। నతుక్షీయంతి తేధర్మాశ్శ్రద్ధధానైఃప్రయోజితాః॥ ౧౧॥
ఇదంచపరమంగుహ్యంసరహస్యంనిబోధత।శ్రాద్ధకల్పేచదైవేచతైర్థికేపర్వణీషుచ॥౧౨॥ రజస్వలాచయానారీశ్విత్రికాపుత్రికాచయా। ఏతాభిశ్చ
క్షుషాదృష్టంహవిర్నాశ్నంతిదేవతాః॥౧౩॥పితరశ్చనతుష్యంతివర్షాణ్యస్యత్రయోదశ। శుక్లవాసాశ్శుచిర్భూత్వాబ్రాహ్మణాన్స్వస్తివాచయేత్॥
కీర్తయేద్భారతంచైవతథాస్యాదక్షయంహవిః॥౧౪॥ధౌమ్యః॥ భిన్నభాండంచఖట్వాంచకుక్కుటంశునకంతథా। అప్రశస్తానిసర్వాణియశ్చవృక్షోగృ
హేరుహః॥౧౫॥భిన్నభాండేకలింప్రాహుఃఖట్వాయాంచధనక్షయః। కుక్కుటేశునివాచైవహవిర్నాశ్నంతిదేవతాః॥౧౬॥ వృక్షమూలేధ్రువంసత్వం
తస్మాద్వృక్షంనరోపయేత్॥ ౧౭॥ జమదగ్నిః॥ యోయజేదశ్వమేధేనవాజపేయశతేనచ। అవాక్శిరావలంబేతసత్రంవాస్ఫీతమాహరేత్॥౧౮॥నచా
స్యహృదయంశుద్ధంనరకంసధ్రువంవ్రజేత్। తుల్యంయజ్ఞశ్చసత్యంచహృదయస్యచశుద్ధతా॥ ౧౯ ॥ శుద్ధేనమనసాదత్వాసక్తుప్రస్థంద్విజాతయేబ్ర
హ్మలోకమనుప్రాప్తఃపర్యాప్తంతన్నిదర్శనమ్॥ ౨౦॥ .... *

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- దైవరహస్యే - సప్తవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

వాయుః॥ కించిద్ధర్మంప్రవక్ష్యామిమనుష్యాణాంసుఖావహమ్।సరహస్యాశ్చయేదోషాస్తాఞ్శృణుధ్వంసమాహితాః॥౧॥ చతురోవార్షికాన్మా
సాన్యోదదాతితిలోదకమ్। భోజనంచయథాశక్త్యాబ్రాహ్మణేవేదపారగే॥ ౨॥ అగ్నికార్యంచకర్తవ్యంపరమాన్నేనభోజనమ్ । దీపకశ్చాపికర్త
వ్యఃపితౄణాంసతిలోదకః॥౩॥ ఏతేనవిధినామర్త్యఃశ్రద్ధధానస్సమాహితః। పశుబంధశతస్యేహఫలంప్రాప్నోతిపుష్కలమ్॥౪॥ఇదంచైవపరంగుహ్య
మప్రశస్తంనిబోధత। అగ్నేస్తువృషలోనేతాహవిర్మూఢాశ్చయోషితః॥౫॥ మన్యతేధర్మఏవేతిసచాధర్మేణలిప్యతే।అగ్నయస్తస్యకుప్యంతిశూ
ద్రయోనింసగచ్ఛతి॥౬॥పితరశ్చనతుష్యంతిసహదేవైర్విశేషతః। ప్రాయశ్చిత్తంతుయత్తత్రబ్రువతస్తన్నిబోధమే॥ ౭॥ యత్కృత్వాతునరస్సమ్యక్సు
ఖీభవతివిజ్వరః। గవాంమూత్రపురీషేణపయసాచఘృతేనచ॥ ౮ ॥ అగ్నికార్యంత్ర్యహంకుర్యాన్నిరాహారస్సమాహితః। తతస్సంవత్సరేపూర్ణే
ప్రతిగృహ్ణంతిదేవతాః॥౯॥ హృష్యంతిపితరశ్చాస్యశ్రాద్ధకాలఉపస్థితే। ఏషహ్యధర్మోధర్మశ్చసరహస్యఃప్రకీర్తితః॥ మర్త్యానాంస్వర్గకామా
నాంప్రేత్యస్వర్గసుఖావహః॥౧౦॥ ....*

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి - దానధర్మకథనే - అష్టావింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

లోమశః॥ పరదారేషుయేసక్తాఅకృత్వాదారసంగ్రహమ్। నిరాశాఃపితరస్తేషాంశ్రాద్ధకాలేభవంతితే॥ ౧॥ పరదారరతిర్యశ్చయశ్చవంధ్యాముపా
సతే। బ్రహ్మస్వంహరతేయశ్చసమదోషాభవంతితే॥౨॥ అసంభాష్యాభవంత్యేతేపితౄణాంనాత్రసంశయః। దేవతాఃపితరశ్చైషాంనాభినందంతి

తద్భవిః॥ ౩॥ తస్మాత్పరస్యవై దారాంస్త్యజేద్వంధ్యాంచయోషితమ్ । బ్రహ్మస్వంహినహర్తవ్యమాత్మనోహితమిచ్ఛతా॥ ౪॥ శ్రూయతాంచాప
రంగుహ్యంరహస్యంధర్మసంహితమ్। శ్రద్ధధానేనకర్తవ్యంగురూణాంవచనంసదా॥ ౫॥ ద్వాదశ్యాంపౌర్ణమాస్యాంచమాసిమాసిఘృతాక్షతమ్।
బ్రాహ్మణేభ్యఃప్రయచ్ఛేతతస్యపుణ్యంనిబోధత ॥ ౬ ॥ సోమశ్చవర్ధతేతేనసముద్రశ్చమహోదధిః । అశ్వమేధచతుర్భాగంఫలంసృజతివాసవః॥
౭॥ దానేనైతేనతేజస్వీవీర్యవాంశ్చభవేన్నరః। ప్రీతశ్చభగవాన్సోమఇష్టాన్కామాన్ప్రయచ్ఛతి॥౮॥ శ్రూయతాంచాపరోధర్మస్సరహస్యోమహా
ఫలః। ఇమంకలియుగంప్రాప్యమనుష్యాణాంసుఖావహః ॥ ౯॥ కల్యముత్థాయయోమర్త్యస్స్నాతశ్శుక్లేనవాససా । తిలపాత్రంప్రయచ్ఛేతబ్రాహ్మణే
భ్యస్సమాహితః॥ ౧౦॥ తిలోదకంతుయోదద్యాత్పితౄణాంమధునాసహ । దీపకంకృసరంచైవశ్రూయతాంతస్యయత్ఫలమ్॥ ౧౧॥ తిలపాత్రేఫలం
ప్రాహభగవాన్పాకశాసనః। గోప్రదానంచయఃకుర్యాద్భూమిదానంచశాశ్వతమ్॥౧౨॥ అగ్నిష్టోమంచయోయజ్ఞంయజేతబహుదక్షిణమ్ । తిలపా
త్రంసహైతేనసమంమన్యంతిదేవతాః॥౧౩॥ తిలోదకంసదాశ్రాద్ధేమన్యంతేపితరోఽక్షయమ్ । దీపేచకృసరేచైవప్రీయంతేస్యపితామహాః॥ ౧౪॥ స్వ
ర్గేచపితృలోకేచపితృదేవాభిపూజితమ్। ఏవమేతన్మయోద్దిష్టమృషిదృష్టంపురాతనమ్॥౧౫॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- లోమశరహస్యే - ఏకోనత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥తతస్త్వృషిగణాస్సర్వేపితరశ్చసదేవతాః। అరుంధతీంతపోవృద్ధామపృచ్ఛంతసమాహితాః॥౧॥అరుంధత్యువాచ॥ తపోవృద్ధిర్మయాప్రా
ప్తాభవతాంస్మరణేనవై। భవతాంచప్రసాదేనధర్మాన్వక్ష్యామిశాశ్వతాన్॥ ౨॥ సగుహ్యాన్సరహస్యాంశ్చతాన్శృణుధ్వమశేషతః । శ్రద్ధధానే
ప్రయోక్తవ్యాయస్యశుద్ధంతథామనః ॥ ౩ ॥ అశ్రద్ధధానోమానీచబ్రహ్మహాగురుతల్పగః । అసంభాష్యాహిచత్వారోనైషాంధర్మంప్రకాశయేత్ ॥
౪॥ అహన్యహనియోదద్యాత్కపిలాంద్వాదశీస్సమాః।మాసిమాసిచసత్రేణయోయజేతసదానరః॥౫॥గవాంశతసహస్రంచయోదద్యాజ్జ్యేష్ఠపుష్క
రే। నతద్ధర్మఫలంతుల్యమతిథిర్యస్యతుష్యతి॥ ౬॥ శ్రూయతాంచాపరోధర్మోమనుష్యాణాంసుఖావహః।శ్రద్ధధానేనకర్తవ్యఃసరహస్యోమహాఫలః॥
౭॥ కల్యముత్థాయగోమధ్యేగృహ్యదర్భాన్సహోదకాన్। తన్నిషించేద్గవాంమధ్యేమస్తకేనచతజ్జలమ్॥ ౮॥ప్రతీచ్ఛేతనిరాహారస్తస్యధర్మఫలం
శృణు। శ్రూయంతేయానితీర్థానిత్రిషులోకేషుకానిచిత్ ॥ ౯॥ సిద్ధచారణజుష్టానిసేవితానిమనీషిభిః।అభిషేకస్సమస్తేషాంగవాంశృంగోదకస్యచ॥
సాధుసాధ్వితిచోద్దిష్టందైవతైఃపితృభిస్తథా। భూతైశ్చైవసుసంతుష్టైఃపూజితాచాప్యరుంధతీ॥ ౧౧॥ బ్రహ్మా॥ అహోధర్మోమహాభాగేసరహ
స్యఉదాహృతః। వరందదానితేధన్యేతపస్తేవర్ధతాంసదా॥ ౧౨॥ యమః॥ రమణీయాకథాదివ్యాయుష్మత్తోయామయాశ్రుతా।శ్రూయతాంచిత్రగు
ప్తస్యభాషితంమమచప్రియమ్॥ ౧౩॥ రహస్యంధర్మసంయుక్తంశక్యంశ్రోతుంమహర్షిభిః। శ్రద్ధధానేనమర్త్యేనఆత్మనోహితమిచ్ఛతా॥౧౪॥న
హిపుణ్యంతథాపాపంకృతంకించిద్వినశ్యతి। పర్వకాలేచయత్కించిదాదిత్యంచాధితిష్ఠతి॥౧౫॥ ప్రేతలోకంగతేమర్త్యేతత్తత్సర్వంవిభావసుః। ప్రతిజా
నాతిపుణ్యాత్మాతశ్చతత్రోపయుజ్యతే॥ ౧౬॥ కించిద్ధర్మంప్రవక్ష్యామిచిత్రగుప్తమతంశుభమ్। పానీయంచైవదీపంచదాతవ్యంసతతంతథా॥ ౧౭॥ ఉ
పానహౌచఛత్రంచకపిలాంచయథాతథమ్ । పుష్కరేకపిలాదేయాబ్రాహ్మణేవేదపారగే॥ ౧౮॥అగ్నిహోత్రంచయత్నేనసర్వశఃప్రతిపాలయేత్ ।
అయంచైవాపరోధర్మశ్చిత్రగుప్తేనభాషితః ॥ ౧౯ ॥ ఫలమస్యపృథక్త్వేనశ్రోతుమర్హంతిసత్తమాః । ప్రళయంసర్వభూతైస్తుగంతవ్యంకాలపర్య
యాత్ ॥ ౨౦॥ తత్రదుర్గమనుప్రాప్తాఃక్షుత్తృష్ణాపరిపీడితాః। దహ్యమానావిపచ్యంతేనతత్రాస్తిపలాయనమ్॥ ౨౧ ॥ అహంకారేతథాఘోరేతంప్ర

విశంత్యల్పబుద్ధయః। తత్రధర్మం ప్రవక్ష్యామి యేనమర్గాణిసంతరేత్ ॥ ౨౨॥ అల్పవ్యయం మహార్థంచ ప్రేత్యచైవ సుఖోదయమ్। పానీయస్యగుణా
దివ్యాః ప్రేత్యలోకే విశేషతః॥ ౨౩॥ తత్రపుణ్యోదకానామనదీ తేషాంవిధీయతే। అక్షయంసలిలంతత్రశీతలం హ్యమృతోపమమ్॥ ౨౪॥ సతత్రతోయం
పిబతిపానీయంయః ప్రయచ్ఛతి। ప్రదీపస్యప్రదానేనశ్రూయతాంగుణవిస్తరః ॥ ౨౫ ॥ తమోంధకారంనియతందీపదోనప్రపశ్యతి। ప్రభాంచాస్యప్రయ
చ్ఛంతిసోమభాస్కరపావకాః ॥ ౨౬ ॥ దేవతాశ్చానుమన్యంతేవిమలాస్సర్వతోదిశః। ద్యోతతేచయథాదిత్యః ప్రేతలోకగతోనరః॥ ౨౭॥ తస్మాద్దీ
పఃప్రదాతవ్యఃపానీయంచవిశేషతః। కపిలాంయేప్రయచ్ఛంతిబ్రాహ్మణేవేదపారగే ॥ ౨౮ ॥ పుష్కరేచవిశేషేణశ్రూయతాంతస్యయత్ఫలమ్। గోశ
తంసవృషంతేనదత్తంభవతిశాశ్వతమ్॥ ౨౯॥ పాపంకర్మచయత్కించిద్బ్రహ్మహత్యాసమంభవేత్। శోధయేత్కపిలాహ్యేకాప్రదత్తంగోశతంయ
థా॥ ౩౦॥ తస్మాత్తుకపిలాదేయాకౌముద్యాంజ్యేష్ఠపుష్కరే। నతేషాంవిషమంకించిన్నదుఃఖంనచకంటకాః॥ ౩౧॥ ఉపానహౌచయోదద్యాత్పాత్రభూతే
ద్విజోత్తమే। ఛత్రదానేసుఖాంఛాయాంలభతేపరలోకగః॥ ౩౨॥ నహిదత్తస్యదానస్యనాశోఽస్తీహకదాచన। చిత్రగుప్తమతంశ్రుత్వాహృష్టరోమావి
భావసుః॥ ౩౩॥ ఉవాచదేవతాస్సర్వాఃపితౄంశ్చైవమహాద్యుతిః। శ్రుతంచచిత్రగుప్తస్యధర్మగుహ్యంమహాత్మనః ॥ ౩౪ ॥ శ్రద్దధానాశ్చయేమ
ర్త్యాబ్రాహ్మణేషుమహాత్మసు। దానమేతత్ప్రయచ్ఛంతినతేషాంవిద్యతేభయమ్॥ ౩౫॥ కర్మదోషాస్త్విమేపంచయేషాంనాస్తీహనిష్కృతిః। అసం
భాష్యాస్త్వనాచారావర్జనీయానరాధమాః ॥ ౩౬ ॥ బ్రహ్మహాచైవగోఘ్నశ్చపరదారరతశ్చయః। అశ్రద్దధానశ్చనరఃస్త్రియంయశ్చోపజీవతి॥ ౩౭॥
ప్రేతలోకగతాహ్యేతేనరకేపాపకర్మిణః। పచ్యంతేవైయథామీనాఃపూయశోణితభోజనాః॥ ౩౮॥ అసంభాష్యాఃపితౄణాంచదేవానాంచైవపం
చవై। స్నాతకానాంచవిప్రాణాంయేచాన్యేతపోధనాః॥ ౩౯॥ .... *

ఇతి ఆనుశాసనికపర్వణి-చిత్రగుప్తరహస్యే-త్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః

భీష్మః॥ తతస్సర్వేమహాభాగాదేవాశ్చపితరశ్చహ। ఋషయశ్చమహాభాగాః ప్రమథాన్వాక్యమబ్రువన్ ॥ ౧ ॥ భవంతోవైమహాభాగాఅపరోక్షని
శాచరాః। ఉచ్ఛిష్టానశుచీన్క్షుద్రాన్కథంహింసథమానవాన్॥ ౨॥ కేచస్మృతాఃప్రతీఘాతాయేనమర్త్యాన్నహింసథ। రక్షోఘ్నానిచకానిస్యుర్యై
గృహేషుప్రణశ్యథ॥ ౩॥ శ్రోతుమిచ్ఛామియుష్మాకంసర్వమేతన్నిశాచరాః॥ ప్రమథాః॥ మైథునేనసదోచ్ఛిష్టాఃకృతేచైవాధరోత్తరే। మోహాన్మాంసా
నిఖాదేతవృక్షమూలేచయస్స్వపేత్ ॥ ౪॥ ఆమిషంశీర్షతోయస్యపాదతోయశ్చసంవిశేత్। ఏతఉచ్ఛిష్టకాఃసర్వేబహుచ్ఛిద్రాశ్చమానవాః॥ ౫॥ ఉ
దకేచాప్యమేధ్యానిశ్లేష్మాణంచప్రముంచతి। ఏతేభక్ష్యాశ్చవధ్యాశ్చమానుషానాత్రసంశయః ॥ ౬ ॥ ఏవంశీలసమాచారాంధర్షయామోహిమాన
వాన్। శ్రూయతాంచప్రతీఘాతాయైర్నశక్నుమహింసితుమ్॥ ౭॥ గోరోచనాసమాలంభోవచాహస్తశ్చయోభవేత్। ఘృతాక్షతంచయోదద్యాన్మ
స్తకేతత్పరాయణః॥ ౮॥ యేచమాంసంనఖాదంతితాన్నశక్నుమహింసితుమ్। యస్యచాగ్నిర్గృహేనిత్యందివారాత్రౌచదీప్యతే॥ ౯॥ తరక్షోశ్చర్మదం
ష్ట్రాశ్చతథైవగిరికచ్ఛపః। ఆజ్యధూమోబిడాలశ్చఛాగఃకృష్ణోఽథపింగళః॥ ౧౦॥ యేషామేతానితిష్ఠంతిగృహేషుగృహమేధినామ్। తాన్యధృష్యాణ్యగా
రాణిపిశితాశైస్సుదారుణైః॥ ౧౧॥ లోకానస్మద్విధాయేచవిచరంతియథాసుఖాః। తస్మాదేతానిగేహేషురక్షోఘ్నానివిశాంపతే॥ ౧౨॥ ఏతద్వఃకథితంస
ర్వంయత్రవస్సంశయోమహాన్ ॥ ౧౩॥ .... *

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-ప్రమథరహస్యే-ఏకత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః,

భీష్మః॥ తతఃపద్మప్రతీకాశఃపద్మోద్భూతఃపితామహః। ఉవాచవచనందేవాన్వాసవంచశచీపతిమ్॥ ౧॥ అయంమహాబలోనాగోరసాతలచరోబలీ। తే
జస్వీరేణుకోనామమహాసత్త్వపరాక్రమః॥ ౨॥ అతితేజస్వినస్సర్వేమహావీర్యామహాగజాః। ధారయంతిమహీంకృత్స్నాంసశైలవనకాననామ్॥ ౩॥ భ

వద్భిస్సమనుజ్ఞాతో రేణుకస్తాన్మహాగజాన్। ధర్మగుహ్యాని సర్వాణి గత్వా పృచ్ఛతు తత్ర వై॥ ౪॥ పితామహవచశ్శ్రుత్వా తే దేవా రేణుకం తదా। ప్రే
షయామాసురవ్యగ్రా యత్ర తే ధరణీధరాః॥ ౫॥ రేణుకః॥ అనుజ్ఞాతోఽస్మి దేవైశ్చ పితృభిశ్చ మహాబలాః। ధర్మగుహ్యాని యుష్మాకం శ్రోతుమిచ్ఛామి త
త్త్వతః॥ ౬॥ కథయధ్వం మహాభాగా యద్వస్తత్త్వం మనీషితమ్॥ ౭॥ దిగ్గజాః॥ కార్తికే మాసి చాశ్లేషా బహుళే ద్వాదశీ శివా। తేన నక్షత్రయోగేన యో
దదాతి గుడోదనమ్॥ ౮॥ ఇమం మంత్రం జపన్ శ్రాద్ధే యతాహారో హ్యకోపనః। బలదేవప్రభృతయో యే నాగా బలవత్తరాః॥ ౯॥ అనంతా హ్యక్షయా నిత్యం
భోగినస్సుమహాబలాః। తేషాం కులోద్భవా యే చ మహాభూతా భుజంగమాః॥ ౧౦॥ తే మే బలిం ప్రయచ్ఛంతు బలతేజోఽభివృద్ధయే। యదా నారాయణశ్శ్రీ
మానుజ్జహార వసుంధరామ్॥ ౧౧॥ తద్బలం తస్య దేవస్య ధరాముద్ధరతస్తథా। ఏవముక్త్వా బలిం తత్ర వల్మీకే తు నివేదయేత్॥ ౧౨॥ గజేంద్రకుసుమాకీర్ణం
నీలవస్త్రానులేపనమ్। నిర్వపేత్తం తు వల్మీకే అస్తం యాతే దివాకరే॥ ౧౩॥ ఏవం తుష్టాస్తతస్సర్వే అధస్తాద్భారపీడితాః। శ్రయం తం నావబుధ్యామో ధా
రయంతో వసుంధరామ్॥ ౧౪॥ ఏవం మన్యామహే సర్వం భారార్తా నిరపేక్షిణః। బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాః శూద్రా వా యద్యుపోషితాః॥ ౧౫॥ ఏ
వం సంవత్సరం కృత్వా దానం బహుఫలం భవేత్। వల్మీకే బలిమాదాయ తన్నో బహుఫలం మతమ్॥ ౧౬॥ యే చ నాగా మహావీర్యాస్త్రిషు లోకేషు కృత్స్న
శః। కృతాతిథ్యా భవేయుస్తే శతం వర్షాణి తత్త్వతః॥ ౧౭॥ దిగ్గజానాం చ తచ్ఛ్రుత్వా దేవతాః పితరస్తథా। ఋషయశ్చ మహాభాగాః పూజయంతి స్మ
రేణుకమ్॥ ౧౮॥ ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి - దిగ్గజరహస్యే - ద్వాత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః..............*

మహేశ్వరః॥ సారముద్ధృత్య యుష్మాభిః సాధు ధర్మ ఉదాహృతః। ధర్మగుహ్యమిదం మత్తః శృణుధ్వం సర్వ ఏవ హ॥ ౧॥ యేషాం ధర్మాశ్రితా బుద్ధిః శ్ర
ద్దధానాశ్చ యే నరాః। తేషాం స్యాదుపదేష్టవ్యః సరహస్యో మహాఫలః॥ ౨॥ నిరుద్వేగస్తు యో దద్యాన్మాసమేకం గవాహ్నికమ్। ఏకభక్తం తథాశ్నీయా
చ్ఛ్రియతాం తస్య యత్ఫలమ్॥ ౩॥ ఇమా గావో మహాభాగాః పవిత్రం పరమం స్మృతాః। త్రీఀల్లోకాన్ ధారయంతి స్మ సదేవాసురమానుషాన్॥ ౪॥ తా
సు చైవ మహాపుణ్యం శుశ్రూషా చ మహాఫలమ్। అహన్యహని ధర్మేణ యుజ్యతే వై గవాహ్నికే॥ ౫॥ మయా హ్యేతా హ్యనుజ్ఞాతాః పూర్వమాసన్ కృతే
యుగే। తతోఽహమనునీతో వై బ్రహ్మణా పద్మయోనినా॥ ౬॥ తస్మాద్వ్రజస్థానగతస్తిష్ఠత్యుపరి మే వృషః। రమేఽహం సహ గోభిశ్చ తస్మాత్పూజ్యాస్సదై
వ తాః॥ ౭॥ మహాప్రభావా వరదా వరాన్ దద్యురుపాసితాః। తా గావోఽస్యానుమన్యంతే సర్వకర్మసు యత్ఫలమ్॥ ౮॥ తస్య తత్ర చతుర్భాగో యో దదా
తి గవాహ్నికమ్॥ ౯॥ ....*

ఇతి-అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి-మహాదేవరహస్యే- త్రయస్త్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః-

స్కందః॥ మమాప్యనుమతో ధర్మస్తం శృణుధ్వం సమాహితాః। నీలషండస్య శృంగాభ్యాం గృహీత్వా మృత్తికాం తు యః॥ ౧॥ అభిషేకం త్ర్యహం కు
ర్యాత్తస్య ధర్మం నిబోధత। శోధయేదశుభం సర్వమాధిపత్యం పరత్ర చ॥ ౨॥ యావచ్చ జాయతే మర్త్యస్తావచ్ఛూరో భవిష్యతి। ఇదం చాప్యపరం గు
హ్యం సరహస్యం నిబోధత॥ ౩॥ గృహీత్వౌదుంబరం పాత్రం పక్వాన్నం మధునా సహ। సోమస్యోత్తిష్ఠమానస్య పౌర్ణమాస్యాం బలిం హరేత్॥ ౪॥ త
స్య ధర్మఫలం నిత్యం శ్రద్దధానా నిబోధత। సాధ్యా రుద్రాస్తథాదిత్యా విశ్వే దేవాస్తథాశ్వినౌ॥ ౫॥ మరుతో వసవశ్చైవ ప్రతిగృహ్ణంతి తం బలిమ్। సో
మశ్చ వర్ధతే తేన సముద్రశ్చ మహోదధిః॥ ఏష ధర్మో మయోద్దిష్టః సరహస్యస్సుఖావహః॥ ౬॥ విష్ణుః॥ ధర్మగుహ్యాని సర్వాణి దేవతానాం మ
హాత్మనామ్। ఋషీణాం చైవ గుహ్యాని యః పఠేదాహ్నికం సదా॥ ౭॥ శృణుయాద్వానసూయశ్చ శ్రద్దధానస్సమాహితః। నాస్య విఘ్నః ప్రభవతి భయం
చాస్య న విద్యతే॥ ౮॥ యే చ ధర్మాశ్శుభాః పుణ్యాస్సరహస్యా ఉదాహృతాః। తేషాం ధర్మఫలం తస్య యః పఠేద్విజితేంద్రియః॥ ౯॥ నాస్య పాపం ప్రభవ

తినచపాపైః సలిప్యతే । పఠేద్వా శ్రావయిత్వాపి శ్రుత్వా చ లభతే ఫలమ్ ॥౧౦॥ భుంజతే పితరో దేవా హవ్యం కవ్యమథాక్షయమ్ । శ్రావయంశ్చాపి విప్రేంద్రాన్ పర్వసు ప్రయతో నరః ॥౧౧॥ ఋషీణాం దేవతానాం చ పితౄణాం చైవ నిత్యదా । భవత్యభిమతః శ్రీమాన్ ధర్మేషు ప్రయతః సదా ॥౧౨॥ కృత్వాపి పాపకం కర్మ మహాపాతకవర్జితమ్ । రహస్యధర్మం శ్రుత్వేమం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ॥౧౩॥ భీష్మః ॥ ఏతద్ధర్మరహస్యం వై దేవతానాం నరాధిప । వ్యాసోద్దిష్టం మయా ప్రోక్తం సర్వదేవనమస్కృతమ్ ॥౧౪॥ పృథివీ రత్నసంపూర్ణా జ్ఞానం చేదముత్తమమ్ । ఇదమేవ తతః శ్రావ్యమితి మన్యేత ధర్మవిత్ ॥౧౫॥ నాశ్రద్దధానాయ న నాస్తికాయ నష్టధర్మాయ న నిర్ఘృణాయ । న హేతుదుష్టాయ గురుద్రుహే చ నానాత్మభూతాయ నివేద్యమేతత్ ॥౧౬॥... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- దేవరహస్యే- చతుస్త్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః ॥ కే భోజ్యా బ్రాహ్మణస్యేహ కే భోజ్యాః క్షత్రియస్య హ । తథా వైశ్యస్య కే భోజ్యాః కే చ శూద్రస్య భారత ॥౧॥ భీష్మః ॥ బ్రాహ్మణా బ్రాహ్మణస్యేహ భోజ్యా యే చైవ క్షత్రియాః । వైశ్యాశ్చాపి తథా భోజ్యాః శూద్రాశ్చ పరివర్జితాః ॥౨॥ బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యా భోజ్యా వై క్షత్రియస్య హ । వర్జనీయాస్తు వై శూద్రాః సర్వభక్ష్యా వికర్మిణః ॥౩॥ వైశ్యాస్తు భోజ్యా విప్రాణాం క్షత్రియాణాం తథైవ చ । నిత్యాగ్నయో వివిక్తాశ్చ చాతుర్మాస్యరతాశ్చ యే ॥౪॥ శూద్రాణామథ యో భుంక్తే స భుంక్తే పృథివీమలమ్ । మలం నృణాం స పిబతి మలం భుంక్తే జనస్య చ ॥౫॥ శూద్రాణాం యస్తథా భుంక్తే స భుంక్తే పృథివీమలమ్ । పృథివీమలమశ్నంతి యే ద్విజాః శూద్రభోజినః ॥౬॥ శూద్రస్య కర్మనిష్ఠాయాం వికర్మస్థోఽపి పచ్యతే । బ్రాహ్మణః క్షత్రియో వైశ్యో వికర్మస్థశ్చ పచ్యతే ॥౭॥ స్వాధ్యాయనిరతా విప్రాస్తథా స్వస్త్యయనే నృణామ్ । రక్షణే క్షత్రియం ప్రాహుర్వైశ్యం పుష్ట్యర్థమేవ చ ॥౮॥ కరోతి కర్మ యద్వైశ్యస్తద్గత్వా హ్యుపజీవతి । కృషిగోరక్ష్యవాణిజ్యమకుత్సా వైశ్యకర్మణి ॥౯॥ శూద్రకర్మ తు యః కుర్యాదవహాయ స్వకర్మ చ । స విజ్ఞేయో యథా శూద్రో న చ భోజ్యః కథంచన ॥౧౦॥ చికిత్సకః కాండపృష్ఠః పురాధ్యక్షః పురోహితః । సాంవత్సరో వృథాధ్యాయీ సర్వే తే శూద్రసమ్మితాః ॥౧౧॥ శూద్రకర్మస్వథైతేషు యో భుంక్తే నిరపత్రపః । అభోజ్యభోజనం భుక్త్వా భయం ప్రాప్నోతి దారుణమ్ ॥౧౨॥ కులం వీర్యం చ తేజశ్చ తిర్యగ్యోనిత్వమేవ చ । స ప్రయాతి యథా శ్వా వై నిష్క్రియో ధర్మవర్జితః ॥౧౩॥ భుంక్తే చికిత్సకస్యాన్నం తదన్నం చ పురీషవత్ । పుంశ్చల్యన్నం చ మూత్రం స్యాత్ కారుకాన్నం చ శోణితమ్ ॥౧౪॥ విద్యోపజీవినోఽన్నం చ యో భుంక్తే సాధుసమ్మతః । తదప్యన్నం యథా శౌద్రం తత్సాధుః పరివర్జయేత్ ॥౧౫॥ వచనీయస్య యో భుంక్తే తమాహుః శోణితం హ్రదమ్ । పిశునం భోజనం భుంక్తే బ్రంహహత్యాసమం విదుః ॥౧౬॥ అసత్కృతమవజ్ఞాతం న భోక్తవ్యం కదాచన । వ్యాధిం కులక్షయం చైవ క్షిప్రం ప్రాప్నోతి బ్రాంహణః ॥౧౭॥ నగరీరక్షిణో భుంక్తే శ్వపచప్రవణో భవేత్ । గోఘ్నే బ్రంహహనే చైవ సురాపే గురుతల్పగే ॥౧౮॥ భుక్త్వాన్నం జాయతే విప్రా రక్షసాం కులవర్ధనః । న్యాసాపహారిణో భుక్త్వా కృతఘ్నే క్లీబవర్తినః ॥౧౯॥ జాయతే శబరావాసే మధ్యదేశబహిష్కృతే । అభోజ్యాశ్చైవ భోజ్యాశ్చ మయా ప్రోక్తా యథావిధి । కిమన్యదద్య కౌంతేయ మత్తస్త్వం శ్రోతుమిచ్ఛసి ॥౨౦॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి- భోజ్యాభోజ్యాన్నకథనే - పంచత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః ॥ ఉక్తాస్తు భవతా భోజ్యాస్తథాభోజ్యాస్తు సర్వశః । అత్ర మే ప్రశ్నసందేహస్తన్మే వద పితామహ ॥౧॥ బ్రాంహణానాం విశేషేణ హవ్యకవ్యప్రతిగ్రహే । నానావిధేషు భోజ్యేషు ప్రాయశ్చిత్తాని శంస మే ॥౨॥ భీష్మః ॥ హంత వక్ష్యామి తే రాజన్ బ్రాంహణానాం మహాత్మనామ్ । ప్రతిగ్రహేషు భోజ్యే చ ముచ్యతే యేన పాప్మనా ॥౩॥ ఘృతప్రతిగ్రహే చైవ సావిత్రీం సమిదాహుతిః । తిలప్రతిగ్రహే చైవ సమమేతద్యుధిష్ఠిర ॥౪॥ మాంసప్రతిగ్రహే చైవ

మధు నోలవణస్య చ। ఆదిత్యోదయనం స్థిత్వా పూతో భవతి వై ద్విజః ॥ ౫॥ కాంచనం ప్రతిగృహ్యాథ జపమానో గురుశ్రుతిమ్ । కృష్ణాయసం చ వివృతం ధారయన్ముచ్యతే ద్విజః॥ ౬॥ ఏవం ప్రతిగృహీతేఽథ నైవ స్త్రీ తథా స్త్రియామ్। ఏవమేవ నరశ్రేష్ఠ సువర్ణస్య ప్రతిగ్రహే॥ ౭॥ అన్నప్రతిగ్రహే చైవ పాయసేక్షురసే తథా। ఇక్షుతైలపవిత్రాణాం త్రిసంధ్యేఽప్సు నిమజ్జనమ్॥ ౮॥ వ్రీహౌ పుష్పే ఫలే చైవ జలే పిష్టమయే తథా। యావకే దధిదుగ్ధే చ సావిత్రీం శతశోఽన్వితామ్॥ ౯॥ ఉపానహౌ చ వస్త్రం చ ప్రతిగృహ్యౌర్ధ్వదైహికమ్। జపేచ్ఛతం సమాయుక్తస్తేన ముచ్యేత పాప్మనా ॥ ౧౦॥ క్షేత్రప్రతిగ్రహే చైవ గ్రహసూతకయోస్తథా। త్రీణి రాత్రాణ్యుపోషిత్వా తేన పాపాద్విముచ్యతే॥ ౧౧॥ కృష్ణపక్షే తు యః శ్రాద్ధం పితౄణామశ్నుతే ద్విజః। అన్నమేతదహోరాత్రాత్పూతో భవతి బ్రాంహణః॥ ౧౨॥ నచ సంధ్యాముపాసీత నచ జాప్యం ప్రవర్తయేత్। న సంకిరేత్తదన్నం చ తతః పూయేత బ్రాంహణః॥ ౧౩॥ ఇత్యర్థమపరాహ్ణే తు పితౄణాం శ్రాద్ధముచ్యతే। యథోక్తానాం యదశ్నీయా బ్రాంహణాః పూర్వకేతితాః॥ ౧౪॥ మృతకస్య తృతీయాహే బ్రాంహణో యోన్నమశ్నుతే। స త్రివేళం సముత్థాయ ద్వాదశాహేన శుధ్యతే॥౧౫॥ ద్వాదశాహే వ్యతీతే తు కృతశౌచో విశేషతః। బ్రాంహణేభ్యో హవిర్దత్వా ముచ్యతే తేన పాప్మనా॥౧౬॥ మృతస్య దశరాత్రేణ ప్రాయశ్చిత్తాని దాపయేత్। సావిత్రీం రైవతీమిష్టిం కూశ్మాండమఘమర్షణమ్॥౧౭॥ మృతకస్య త్రిరాత్రే యః సముద్దిష్టే సమశ్నుతే। స త్రిషవణం స్నాత్వా పూతో భవతి బ్రాంహణః॥౧౮॥ సిద్ధిమాప్నోతి విపులామాపదం చైవ నాప్నుయాత్। యస్తు శూద్రైస్సమశ్నీయాద్బ్రాహ్మణోఽప్యేకభోజనే॥౧౯॥ అశౌచం విధివత్తస్య శౌచమాత్రం విధీయతే। యస్తు వైశ్యస్సహాశ్నీయాద్బ్రాహ్మణో హ్యేకభోజనే॥౨౦॥ ఆప్లుతస్సహ వాసోభిస్తేన ముచ్యేత పాప్మనా । శూద్రస్య తు కులం హంతి వైశ్యస్య పశుబాంధవాన్ ॥ ౨౧ ॥ క్షత్రియస్య శ్రియం హంతి బ్రాహ్మణస్య సువర్చసమ్। ప్రాయశ్చిత్తం చ శాంతిం చ జుహుయాత్తేన ముచ్యతే॥ ౨౨॥ సావిత్రీం రేవతీమిష్టిం కూశ్మాండమఘమర్షణమ్ । తథోచ్ఛిష్టమథాన్యోన్యం సంప్రాశేన్నాత్ర సంశయః॥ రోచనా విరజా రాత్రిర్మంగళాలంభనాని చ॥౨౩॥ ....*

ఇతి- ప్రాయశ్చిత్తకథనే- షట్త్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ దానేన వర్తతే త్యాహ తపసా చైవ భారత। తదేతన్మే మనో దుఃఖం వ్యపోహ త్వం పితామహ॥ కించిత్పృథివ్యామేతన్మే భవాన్ శంసితుమర్హతి॥౧॥ భీష్మః॥ శృణు యైర్ధర్మనిరతైస్తపసా భావితాత్మభిః। లోకా హ్యసంశయం ప్రాప్తా దానపుణ్యరతైర్నృపైః॥ ౨॥ సత్కృతశ్చ తథాత్రేయః శిష్యేభ్యో బ్రహ్మ నిర్గుణమ్ । ఉపదిశ్య తతో రాజన్ గతో లోకాననుత్తమాన్॥ ౩॥ శిబిరౌశీనరః ప్రాణాన్ ప్రియస్య తనయస్య చ। బ్రాహ్మణార్థముపాకృత్య నాకపృష్ఠమితో గతః॥ ౪ ॥ ప్రతర్దనః కాశిపతిః ప్రదాయ తనయం స్వకమ్ । బ్రాహ్మణాయాతులాం కీర్తిమిహ చాముత్ర చాశ్నుతే ॥ ౫ ॥ రంతిదేవశ్చ సాంకృత్యో వసిష్ఠాయ మహాత్మనే । అర్ఘ్యం ప్రదాయ విధివల్లేభే లోకాననుత్తమాన్॥ ౬॥ దివ్యం శతశలాకం చ యజ్ఞార్థం కాంచనం శుభమ్। ఛత్రం దేవావృధో దత్వా బ్రాహ్మణాయాస్థితో దివమ్॥ ౭ ॥ భగవానంబరీషశ్చ బ్రాహ్మణాయామితౌజసే। ప్రదాయ సకలం రాష్ట్రం సురలోకమవాప్తవాన్॥ ౮ ॥ సావిత్రః కుండలం దివ్యం యానం చ జనమేజయః । బ్రాహ్మణాయ చ గాం దత్వా గతో లోకాననుత్తమాన్॥ ౯॥ వృషాదర్భిశ్చ రాజర్షీ రత్నాని వివిధాని చ । రమ్యాంశ్చావసథాన్ దత్వా ద్విజేభ్యో దివమాగతః॥ ౧౦ ॥ నిమీ రాష్ట్రం చ వైదర్భిః కన్యాం దత్వా మహాత్మనే। అగస్త్యాయ గతస్స్వర్గం సపుత్రపశుబాంధవః ॥ ౧౧॥ జామదగ్న్యశ్చ విప్రాయ భూమిం దత్వా మహాయశాః । రామోఽక్షయాంస్తథా లోకాన్ జగామ మనసోఽధికాన్॥ ౧౨॥ అవర్షతి చ పర్జన్యే సర్వభూతాని దేవరాట్ । వసిష్ఠో జీవయామాస యేన యాతోఽక్షయాం గతిమ్॥౧౩॥ రామో దాశరథిశ్చైవ హుత్వా యజ్ఞేషు వై వసు। స గతో హ్యక్షయాన్ లోకాన్ యస్య లోకే మహద్యశః॥౧౪॥ కక్షసేనశ్చ రాజర్షిర్వసిష్ఠాయ మహాత్మనే। న్యాసం యథావత్సంన్యస్య జగామ సుమహాయ

శాః॥ ౧౫॥ కరంధమస్యపౌత్రస్తుమరుత్తోవిక్షితస్సుతః। కన్యామంగిరసేదత్వాదివమాశుజగామసః॥ ౧౬॥ బ్రహ్మదత్తశ్చపాంచాల్యోరాజధర్మభృ
తాంవరః। నిధింశంఖమనుజ్ఞాయజగామపరమాంగతిమ్॥ ౧౭॥ రాజామిత్రసహశ్చైవవసిష్ఠాయమహాత్మనే। దమయంతీంప్రియాంభార్యాందత్వాచ
త్రిదివంగతః॥ ౧౮॥ మనోఃపుత్రశ్చసుద్యుమ్నోలిఖితాయమహాత్మనే। దండముద్ధృత్యధర్మేణగతోలోకాననుత్తమాన్॥ ౧౯॥ సహస్రజిచ్చరాజ
ర్షిఃప్రాణానిష్టాన్మహాయశాః। బ్రాహ్మణార్థేపరిత్యజ్యగతోలోకాననుత్తమాన్॥ ౨౦॥ సర్వకామైశ్చసంపూర్ణందత్వావేశ్మహిరణ్మయమ్।
మౌద్గల్యాయగతస్స్వర్గంశతద్యుమ్నోమహీపతిః॥ ౨౧॥ భక్ష్యభోజ్యస్యచకృతాన్రాశీన్వైపర్వతోపమాన్। శాండిల్యాయపురాదత్వాభూమన్యు
ర్దివమాస్థితః॥ ౨౨॥ నామ్నాచద్యుతిమాన్నామసాల్వరాజోమహాద్యుతిః। దత్వారాజ్యమృచీకాయగతోలోకాననుత్తమాన్॥ ౨౩॥ మదిరాశ్వశ్చరా
జర్షిర్దత్వాకన్యాంసుమధ్యమామ్। హిరణ్యహస్తాయగతోలోకాన్దేవైరధిష్ఠితాన్॥ ౨౪॥ లోమపాదశ్చరాజర్షిశ్శాంతాందత్వాసుతాంప్ర
భుః। ఋశ్యశృంగాయవిపులైస్సర్వైఃకామైరయుజ్యత॥ ౨౫॥ కౌత్సాయదత్వాకన్యాంతుహంసీంనామయశస్వినీమ్। గతోఽక్షయానతోలోకాన్రాజ
ర్షిశ్చభగీరథః॥ ౨౬॥ దత్వాశతసహస్రంతుగవాంరాజాభగీరథః। సవత్సానాంకోహలాయగతోలోకాననుత్తమాన్॥ ౨౭॥ ఏతేచాన్యేచబహవో
దానేనతపసాచహ। యుధిష్ఠిరగతాఃస్వర్గాన్నివర్తంతేపునఃపునః॥ ౨౮॥ తేషాంప్రతిష్ఠితాకీర్తిర్యావత్స్థాస్యతిమేదినీ। గృహస్థైర్దానతపసాయై
ర్లోకావైవినిర్జితాః॥ ౨౯॥ శిష్టానాంచరితంహ్యేతత్కీర్తితంమేయుధిష్ఠిర। దానయజ్ఞప్రజాసర్గైరేతేహిదివమాస్థితాః॥ ౩౦॥ దత్వాతుసతతం
తైస్తుకౌరవాణాంధురంధర। దానయజ్ఞక్రియాయుక్తాబుద్ధిర్ధర్మోపచాయినీ॥ ౩౧॥ యత్రతేనృపశార్దూలసందేహోవైభవిష్యతి। శ్వఃప్రభాతేహివ
క్ష్యామిసంధ్యాహిసముపస్థితా॥ ౩౨॥ ....*

ఇతి - ఆనుశాసనికపర్వణి - దానఫలకథనే - సప్తత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతంమేభవతస్తాతసత్యవ్రతపరాక్రమ। దానధర్మేణమహతాయేప్రాప్తాస్త్రిదివంనృపాః॥ ౧॥ ఇమాంస్తుశ్రోతుమిచ్ఛామిధర్మాన్ధ
ర్మభృతాంవర। దానంకతివిధందేయంకింతస్యచఫలంలభేత్॥ ౨॥ కథంకేభ్యశ్చధర్మ్యంచదానందాతవ్యమిష్యతే। కైఃకారణైఃకతివిధంశ్రోతుమి
చ్ఛామితత్త్వతః॥ ౩॥ భీష్మః॥ శృణుతత్త్వేనకౌంతేయదానంప్రతిమమానఘ। యథాదానంప్రదాతవ్యంసర్వవర్ణేషుభారత॥ ౪॥ ధర్మాదర్థాద్భ
యాత్కామాత్కారుణ్యాదితిభారత। దానంపంచవిధంజ్ఞేయంకారణైర్యైర్నిబోధతత్॥ ౫॥ ఇహకీర్తిమవాప్నోతిప్రేత్యచానుత్తమంసుఖమ్। ఇతిదానం
ప్రదాతవ్యంబ్రాహ్మణేభ్యోఽనసూయతా॥ ౬॥ దదాతివాదాస్యతివామహ్యందత్తమనేనవా। ఇత్యర్థిభ్యోనిశమ్యైవంసర్వందాతవ్యమర్థినే॥ ౭॥ నా
స్యాహంనమదీయోఽయంపాపంకుర్యాద్విమానితః। ఇతిదద్యాద్భయాదేవదృఢంమూఢాయపండితః॥ ౮॥ ప్రియోమేఽయంప్రియోఽస్యాహమితిసంప్రేక్ష్య
బుద్ధిమాన్। వయస్యాయైవమక్లిష్టందానందద్యాదతంద్రితః॥ ౯॥ దీనశ్చయాచతేచాయమల్పేనాపిహితుష్యతి। ఇతిదద్యాద్దరిద్రాయకారుణ్యాదితిసర్వ
థా॥ ౧౦॥ ఇతిపంచవిధందానంపుణ్యకీర్తివివర్ధనమ్। యథాశక్త్యాప్రదాతవ్యమేవమాహప్రజాపతిః॥ ౧౧॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి-దానధర్మకథనే- అష్టత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ పితామహమహాప్రాజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద। ఆగమైర్బహుభిస్స్ఫీతోభవాన్నఃప్రవరేకులే॥ ౧॥ త్వత్తోధర్మార్థసంయుక్తమాయత్యాం
చసుఖోదయమ్। ఆశ్చర్యభూతంలోకస్యశ్రోతుమిచ్ఛామ్యరిందమ॥ ౨॥ అయంచకాలస్సంప్రాప్తోదుర్లభోజ్ఞాతిబాంధవైః। శాస్తాచనహిమేకశ్చిత్త్వా
మృతేపురుషర్షభ॥ ౩॥ యదితేఽహమనుగ్రాహ్యోభ్రాతృభిస్సహితోఽనఘ। వక్తుమర్హసినఃప్రశ్నంయంత్వాంపృచ్ఛామిపార్థివ॥ ౪॥ అయంనారా

ణశ్శ్రీమాన్ సర్వపార్థివసమ్మతః। భవంతం బహుమానేన ప్రశ్రయేణ చ సేవతే ॥౫॥ అస్యైవ సమతుల్యం త్వం పార్థివానాం చ సర్వశః। భార్గవాణాం
చ ప్రియార్థం మే స్నేహాద్భాషితుమర్హసి ॥౬॥ వైశంపాయనః॥ తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా స్నేహాదాగతసంభ్రమః। భీష్మో భాగీరథీపుత్ర ఇదం వచనమ
బ్రవీత్ ॥౭॥ భీష్మః॥ అహం తే కథయిష్యామి కథామతిమనోహరామ్। అస్య విప్రో పురా రాజన్ ప్రభావో యో మయా శ్రుతః ॥౮॥ యశ్చ గోవృషభాంక
స్య ప్రభావస్తం చ మే శృణు। రుద్రాణ్యాస్సంశయో యో యశ్చ దంపత్యోస్తం చ మే శృణు ॥౯॥ వ్రతం చచార ధర్మాత్మా కృష్ణో ద్వాదశవార్షికమ్। దీక్షి
తం చాగతౌ ద్రష్టుముభౌ నారదపర్వతౌ ॥౧౦॥ కృష్ణద్వైపాయనశ్చైవ ధౌమ్యశ్చ జగతాం వరః। దేవలః కాశ్యపశ్చైవ హస్తికాశ్యప ఏవ చ ॥౧౧॥ అ
పరే చ ఋషయస్సంతో దీక్షాదమసమన్వితాః। శిష్యైరనుగతాస్సిద్ధైర్దేవకల్పైస్తపోధనైః ॥౧౨॥ తేషామతిథిసత్కారమర్చనీయం కులోచితమ్। దేవ
కీతనయః ప్రీతో దేవతుల్యమకల్పయత్ ॥౧౩॥ హరితేషు సువర్ణేషు బర్హిష్కేషు నవేషు చ। ఉపోపవివిశుః ప్రీతా విష్టరేషు మహర్షయః ॥౧౪॥ కథాశ్చ
క్రుస్తతస్తే తు మధురా ధర్మసంహితాః। రాజర్షీణాం సురాణాం చ యే వసంతి తపోధనాః ॥౧౫॥ తతో నారాయణం తేజో బ్రహ్మచర్యేంధనోత్థితమ్। వ
క్త్రాన్నిస్సృత్య కృష్ణస్య వహ్నిరద్భుతకర్మణః ॥౧౬॥ సోఽగ్నిర్దదాహ తం శైలం సద్రుమం సలతాక్షుపమ్। సపక్షిమృగసంఘాతం సశ్వాపదసరీసృ
పమ్ ॥౧౭॥ మృగైశ్చ వివిధాకారైర్హాహాభూతమచేతనమ్। శిఖరం తస్య శైలస్య మథితం దీనదర్శనమ్ ॥౧౮॥ స తు వహ్నిర్మహాజ్వాలో దగ్ధ్వా సర్వ
మశేషతః। విష్ణోస్సమీపమాగమ్య పాదౌ శిష్యవదస్పృశత్ ॥౧౯॥ తతో విష్ణుర్గిరిం దృష్ట్వా నిర్దగ్ధమరికర్శనః। సౌమ్యదృష్టినిపాతైస్తం పునః ప్రకృతిమా
నయత్ ॥౨౦॥ తథైవ స గిరిర్భూయః సుపుష్పితలతాద్రుమః। సపక్షిగణసంఘుష్టః సశ్వాపదసరీసృపః ॥౨౧॥ తదద్భుతమచింత్యం చ దృష్ట్వా మునిగణస్త
దా। విస్మితో హృష్టరోమా చ బభూవాస్రావిలేక్షణః ॥౨౨॥ తతో నారాయణో దృష్ట్వా తానృషీన్ విస్మయాన్వితాన్। ప్రశ్రితం మధురం స్నిగ్ధం పప్రచ్ఛ
వదతాం వరః ॥౨౩॥ కిమర్థమృషిపూగస్య త్యక్తసంగస్య నిత్యశః। నిర్మమస్యాగమవతో విస్మయస్సముపాగతః ॥౨౪॥ ఏతన్మే సంశయం సర్వే యా
థాతథ్యమనిందితాః। ఋషయో వక్తుమర్హంతి నిశ్చితార్థం తపోధనాః ॥౨౫॥ ఋషయః॥ భవాన్ విసృజతే లోకాన్ భవాన్ సంహరతే పునః। భవాన్
శీతం భవానుష్ణం భవానేవ చ వర్షతి ॥౨౬॥ పృథివ్యాం యాని భూతాని స్థావరాణి చరాణి చ। తేషాం పితా త్వం మాతా చ ప్రభుః ప్రభవ ఏవ చ ॥౨౭॥ ఏవం
నో విస్మయకరం సంశయం మధుసూదన। త్వమేవార్హసి కల్యాణ వక్తుం వహ్నేర్వినిర్గమమ్ ॥౨౮॥ తతో విగతసంత్రాసా వయమప్యరికర్శన। య
చ్ఛ్రుతం యచ్చ దృష్టం నస్తత్ప్రవక్ష్యామహే హరే ॥౨౯॥ వాసుదేవః॥ ఏతద్వై వైష్ణవం తేజో మమ వక్త్రాద్వినిస్సృతమ్। కృష్ణవర్త్మా యుగాంతా
భో యేనాయం మథితో గిరిః ॥౩౦॥ ఋషయశ్చార్తిమాపన్నా జితక్రోధా జితేంద్రియాః। భవంతో వ్యథితాశ్చాసన్ దేవకల్పాస్తపోధనాః ॥౩౧॥ వ్రతచ
ర్యాపరీతస్య తపస్విన్ వ్రతసేవయా। మమ వహ్నిస్సముద్భూతో న వై వ్యథితుమర్హథ ॥౩౨॥ వ్రతం చర్తుమిహాయాతస్త్వహం గిరిమిమం శుభమ్। పు
త్రం చాత్మసమం వీర్యే తపసా లబ్ధుమాగతః ॥౩౩॥ తతో మమాత్మా యో దేహే సోఽగ్నిర్భూత్వా వినిస్సృతః। గతశ్చ వరదం ద్రష్టుం సర్వలోకపితామహమ్ ॥
౩౪॥ తేన చాత్మానుశిష్టో మే పుత్రత్వే మునిసత్తమాః। తేజసోఽర్ధేన పుత్రస్తే భవితేతి వృషధ్వజః ॥౩౫॥ సోఽయం వహ్నిరుపాగమ్య పాదమూలే మమాంతికమ్ ॥
శిష్యవత్పరిచర్యార్థం శాంతః ప్రకృతిమాగతః ॥౩౬॥ ఏతదేవ రహస్యం వః పద్మనాభస్య ధీమతః। మయా ప్రోక్తం సమాసేన న భీః కార్యా తపోధనాః ॥౩౭॥
సర్వత్ర గతిరవ్యగ్రా భవతాం దీర్ఘదర్శినామ్। తపస్వివ్రతసందీప్తా జ్ఞానవిజ్ఞానశోభితాః ॥౩౮॥ యచ్ఛ్రుతం యచ్చ వో దృష్టం దివి వా యది వా భువి। ఆ
శ్చర్యం పరమం కించిత్తద్భవంతో బ్రువంతు మే ॥౩౯॥ తస్యామృతనికాశస్య వాఙ్మధోరస్తి మే స్పృహా। భవద్భిః కథితస్యేహ తపోవననివాసిభిః ॥౪౦॥ య

దృష్ట్వాహమదృష్టంవోదివ్యమద్భుతదర్శనమ్। దివివాభువివాకించిత్స్వర్లోక్యామరదర్శనాః॥ ౪౧॥ ప్రకృతిస్సామహాపరానక్వచిత్పరిహాస్యతే । నచాప్య
గతమైశ్వర్యమాశ్చర్యంప్రతిభాతిమే॥౪౨॥శ్రద్ధేయఃకథితోహ్యర్థఃసజ్జనశ్రవణంగతః। చిరంతిష్ఠతిమేదిన్యాంశైలేలేఖ్యమివార్పితమ్ ॥ ౪౩॥ తదహం
సజ్జనముఖాన్నిఃసృతంతత్సమాగమే। కథయిష్యామ్యహంనృణాంబుద్ధిదీపకరంనృణామ్॥ ౪౪॥ తతోమునిగణాఃసర్వేవిస్మితాఃకృష్ణసన్నిధౌ। నేత్రైః
పద్మదళప్రఖ్యైరపశ్యంతజనార్దనమ్ ॥ ౪౫ ॥ వర్ధయంత స్తథైవాన్యేపూజయంత స్తథాపరే । వాగ్భిరృగ్భూషితార్థాభిః స్తువంతోమధుసూద
నమ్॥ ౪౬॥ తతోమునిగణాస్సర్వేనారదందేవదర్శనమ్। తదానియోజయామాసుర్వచనేవాక్యకోవిదమ్॥౪౭॥ మునయః॥ యదాశ్చర్యమచింత్యంచ
గిరౌహిమవతిప్రభో। అనుభూతంమునిగణైస్తీర్థయాత్రాపరైర్మునే॥ ౪౮॥ తన్నవాన్నృషిసంఘస్యహితార్థంసర్వమాదితః । యథాదృష్టంహృ
షీకేశేసర్వమాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౪౯॥ ఏవముక్తస్సమునిభిర్నారదోభగవాన్మునిః। కథయామాసదేవర్షిఃపూర్వవృత్తామిమాంకథామ్॥౫౦॥...*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-అనుశాసనికపర్వణి ఋషివాసుదేవసంవాదే-ఏకోనచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః,

భీష్మః॥తతోనారాయణసుహృన్నారదోభగవానృషిః। శంకరస్యోమయాసార్ధంసంవాదంప్రత్యభాషత॥౧ ॥ నారదః ॥ తపశ్చచారధర్మాత్మావృష
భాంకస్సురేశ్వరః। పుణ్యేగిరౌహిమవతిసిద్ధచారణసేవితే॥ ౨॥ నానౌషధియుతేరమ్యేనానాపుష్పసమాకులే। అప్సరోగణసంకీర్ణేభూతసంఘనిషేవి
తే॥ ౩॥ తత్రదేవోముదాయుక్తోభూతసంఘశతైర్వృతః। నానారూపైర్విరూపైశ్చదివ్యైరద్భుతదర్శనైః॥౪॥ సింహవ్యాఘ్రగజప్రఖ్యైస్సర్వజాతి
సమన్వితైః। క్రోష్టుకద్వీపివదనైరృక్షర్షభముఖైస్తథా॥౫॥ఉలూకవదనైర్భీమైర్వృకశ్యేనముఖైస్తథా। నానావర్ణైర్మృగముఖైఃసర్వజాతిస
మన్వితైః॥౬॥కిన్నరైర్యక్షగంధర్వైరక్షోభూతగణైస్తథా । దివ్యపుష్పసమాకీర్ణందివ్యజ్వాలాసమాకులమ్॥౭॥ దివ్యచందనసంయుక్తందివ్యధూ
పేనధూపితమ్ । తత్సదోవృషభాంకస్యదివ్యవాదిత్రనాదితమ్॥ ౮॥మృదంగపణవోద్ఘుష్టంశంఖభేరీనినాదితమ్। నృత్యద్భిర్భూతసంఘైశ్చబర్హిణైశ్చ
సమన్వితమ్॥ ౯ ॥ ప్రనృత్తాప్సరసందివ్యందేవర్షిగణసేవితమ్। దృష్టికాంతమనిర్దేశ్యందివ్యమద్భుతదర్శనమ్॥ ౧౦ ॥ సగిరిస్తపసాతస్యగిరీశస్య
వ్యరోచత। స్వాధ్యాయపరమైర్విప్రైర్బ్రహ్మఘోషనినాదితః॥౧౧॥ షట్పదైరుపగీతైశ్చమాధవాప్రతిమోగిరిః।తన్మహోత్సవసంకాశంభీమరూప
ధరంతతః॥ ౧౨॥ దృష్ట్వామునిగణస్యాసీత్పరాప్రీతిర్జనార్దన । మునయశ్చమహాభాగాఃసిద్ధాశ్చైవోర్ధ్వరేతసః॥ ౧౩॥ మరుతోవసవస్సాధ్యావి
శ్వేదేవాస్సవాసవాః । యక్షానాగాఃపిశాచాశ్చలోకపాలాహుతాశనాః॥ ౧౪॥వాతాస్సర్వేమహాభూతాస్తత్రైవాసన్సమాహితాః।ఋత
వస్సర్వపుష్పైశ్చవ్యకిరంతమహాద్భుతైః ॥ ౧౫ ॥ ఓషధ్యోజ్వలమానాశ్చద్యోతయంతిస్మతద్వనమ్ । విహగాశ్చమహాభాగ ప్రానృత్యన్వ్యనదంశ్చ
హ॥ ౧౬॥ గిరిపృష్ఠేషురమ్యేషువ్యాహరంతోజనప్రియాః। తత్రదేవోగిరితటేదివ్యధాతువిభూషితే॥ ౧౭॥ పర్యంకఇవవిభ్రాజన్నుపవిష్టోమహామనాః।
వ్యాఘ్రచర్మాంబరధరఃసింహచర్మోత్తరచ్ఛదః॥ ౧౮॥ వ్యాళయజ్ఞోపవీతీచలోహితాంగదభూషణః।హరిశ్మశ్రుర్జటీభీమోభయకర్తాసురద్వి
షామ్। ౧౯॥ అభయస్సర్వభూతానాంభక్తానాంవృషభధ్వజః। దృష్ట్వామహర్షయస్సర్వేశిరోభిరవనీంగతాః॥ ౨౦॥ విముక్తాస్సర్వపాపేభ్యఃక్షాం
తావిగతకల్మషాః। తస్యభూతపతేఃస్థానంభీమరూపధరంబభౌ॥ ౨౧॥ అప్రధృష్యతరంచైవమహోరగసమాకులమ్ । క్షణేనైవాభవత్సర్వమద్భుతం
మధుసూదన॥ ౨౨॥ తత్సదోవృషభాంకస్యభీమరూపధరంబభౌ।తమభ్యయాచ్ఛైలసుతాభూతస్త్రీగణసంవృతా ॥ ౨౩॥ హరతుల్యాంబరధరాసమా
నవ్రతధారిణీ। బిభ్రతీకలశంరౌక్మంసర్వతీర్థజలోద్భవమ్॥౨౪॥ గిరిస్రవాభిస్సర్వాభిఃపృష్ఠతోనుగతాశుభా। పుష్పవృష్ట్యాభివర్షంతీగంధైర్బహు

విధైస్తథా॥ ౨౫॥ సేవంతీ హిమవత్పార్శ్వం హరపార్శ్వముపాగమత్। తతస్స్మయంతీ పాణిభ్యాం నర్మార్థం చారుదర్శనా॥ ౨౬॥ హరనేత్రే శు
భే దేవీ సహసా సా సమావృణోత్। సంవృతాభ్యాం తు నేత్రాభ్యాం తమోభూతమచేతనమ్॥ ౨౭॥ నిర్హోమం నిర్వషట్కారం జగద్వై సహసాభవత్
జనశ్చ విమనాస్సర్వో భయత్రాససమన్వితః॥ ౨౮॥ నిమీలితే భూతపతౌ నష్టసూర్య ఇవాభవత్। తతో వితిమిరో లోకః క్షణేన సమపద్యత॥ ౨౯॥ జ్వాలా చ
మహతీ దీప్తా లలాటాత్తస్య నిస్సృతా। తృతీయం చాస్య సంభూతం నేత్రమాదిత్యసన్నిభమ్॥ ౩౦॥ యుగాంతసదృశం దీప్తం యేనాసౌ మథితో గిరిః। తతో గి
రిసుతా దృష్ట్వా దీప్తాగ్నిసదృశేక్షణమ్॥ ౩౧॥ హరం ప్రణమ్య శిరసా దదర్శాయతలోచనా। దహ్యమానే వనే తస్మిన్ జాతమాలసరళద్రుమే॥ ౩౨॥ సచందన
వనే రమ్యే దివ్యౌషధివిదీపితే। మృగయూథైర్ద్రుతైర్భీతైర్హరపార్శ్వముపాగతైః॥ ౩౩॥ శరణ్యం చాప్యవిందద్భిస్తత్సదస్సంకులం బభౌ। తతో నభ
స్స్పృశజ్జ్వాలో విద్యుల్లోలాగ్నిరుల్బణః॥ ౩౪॥ ద్వాదశాదిత్యసంకాశో యుగాంతాగ్నిరివాపరః। క్షణేన తేన నిర్దగ్ధో హిమవానభవన్నగః॥ ౩౫॥ సధా
తుశిఖరాభోగో దీప్తదగ్ధవనౌషధిః। తం దృష్ట్వా మథితం శైలం శైలరాజసుతా తతః॥ ౩౬॥ భగవంతం ప్రపన్నా వై సాంజలిప్రగ్రహా స్థితా। ఉమాం శర్వ
స్తదా దృష్ట్వా స్త్రీభావగతమార్దవామ్॥ ౩౭॥ పితుర్దైన్యమనిచ్ఛంతీం ప్రీత్యా పశ్యత్తదా గిరిమ్। క్షణేన హిమవాన్ సర్వః ప్రకృతిస్థస్సుదర్శనః॥ ౩౮॥
ప్రహృష్టవిహగశ్చైవ సుపుష్పితవనద్రుమః। ప్రకృతిస్థం గిరిం దృష్ట్వా ప్రీతా దేవం మహేశ్వరమ్॥ ౩౯॥ ఉవాచ సర్వలోకానాం పతిం పతిమనిందితా॥ ౪౦॥
ఉమోవాచ॥ భగవన్ సర్వభూతేశ శూలపాణే మహావ్రత। సంశయో మే మహాన్ జాతస్తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౪౧॥ కిమర్థం తే లలాటే వై తృతీ
యం నేత్రముత్థితమ్। కిమర్థం చ గిరిర్దగ్ధః సపక్షిగణకాననః॥ ౪౨॥ కిమర్థం చ పునర్దేవ ప్రకృతిస్థస్త్వయా కృతః। తథైవ ద్రుమసంఛన్నః కృతోऽయం
తే పితా మమ॥ ౪౩॥ మహేశ్వరః॥ నేత్రే మే సంవృతే దేవి త్వయా బాల్యాదనిందితే। నష్టాలోకస్తథా లోకః క్షణేన సమపద్యత॥ ౪౪॥ నష్టాదిత్యే తథా లో
కే తమోభూతే నగాత్మజే। తృతీయం లోచనం దీప్తం సృష్టం మే రక్షతా ప్రజాః॥ ౪౫॥ తస్య చాక్ష్ణో మహత్తేజో యేనాయం మథితో గిరిః। త్వత్ప్రియార్థం
చ మే దేవి ప్రకృతిస్థః పునః కృతః॥ ౪౬॥ ఉమోవాచ॥ భగవన్ కేన తే వక్త్రం చంద్రవత్ప్రియదర్శనమ్। పూర్వం తథైవ శ్రీకాంతముత్తరం పశ్చిమం తథా
౪౭॥ దక్షిణం చ ముఖం రౌద్రం కేనోర్ధ్వం కపిలా జటాః। కేన కంఠశ్చ తే నీలో బర్హిబర్హనిభః కృతః॥ ౪౮॥ హస్తే దేవ పినాకం తే సతతం కేన తిష్ఠతి। జ
టిలో బ్రహ్మచారీ చ కిమర్థమసి నిత్యదా॥ ౪౯॥ ఏతం మే సంశయం సర్వం వక్తుమర్హసి వై ప్రభో। సధర్మచారిణీ చాహం భక్తా చేతి వృషధ్వజ॥ ౫౦॥ భీష్మః॥
ఏవముక్తస్స భగవాన్ శైలపుత్ర్యా పినాకధృక్। తస్యా ధృత్యా చ బుద్ధ్యా చ ప్రీతిమానభవత్ప్రభుః॥ ౫౧॥ తతస్తామబ్రవీద్దేవః సుభగే శ్రూయతామితి। హే
తుభిర్యైర్మమైతాని రూపాణి రుచిరాననే॥ ౫౨॥ ....*

ఇతి అనుశాసనికపర్వణి-ఉమామహేశ్వరసంవాదే-చత్వారింశదధికశతతమోऽధ్యాయః

శ్రీభగవాన్॥ తిలోత్తమా నామ పురా బ్రహ్మణా యోషిదుత్తమా। తిలం తిలం సముద్ధృత్య రత్నానాం నిర్మితా శుభా॥ ౧॥ సాభ్యగచ్ఛత మాం దేవి రూపే
ణాప్రతిమా భువి। ప్రదక్షిణం లోభయంతీ మాం శుభే రుచిరాననా॥ ౨॥ యతో యతస్సా సుదతీ మాముపాధావదంతికే। తతస్తతో ముఖం చారు మమ దేవి విని
ర్గతమ్॥ ౩॥ తం దిదృక్షురహం యోగాచ్చతుర్మూర్తిత్వమాగతః। చతుర్ముఖశ్చ సంవృత్తో దర్శయన్ యోగముత్తమమ్॥ ౪॥ పూర్వేణ వదనేనాహ
మింద్రత్వమనుశాస్మి హ। ఉత్తరేణ త్వయా సార్ధం రమామ్యహమనిందితే॥ ౫॥ పశ్చిమం మే ముఖం సౌమ్యం సర్వప్రాణిసుఖావహమ్। దక్షిణం భీమసం
కాశం రౌద్రం సంహరతి ప్రజాః॥ ౬॥ జటిలో బ్రహ్మచారీ చ లోకానాం హితకామ్యయా। దేవకార్యార్థసిద్ధ్యర్థం పినాకం మే కరే స్థితమ్॥ ౭॥ ఇంద్రేణ
చ పురా వజ్రం క్షిప్తం శ్రీకాంక్షిణా మమ। దగ్ధ్వా కంఠం తు తద్యాతం తేన శ్రీకంఠతా మమ॥ ౮॥ ఉమోవాచ॥ వాహనేష్వత్ర సర్వేషు శ్రీమత్స్వన్యేషు సత్

మ। కథంచ వృషభో దేవవాహనత్వముపాగతః॥ ౯ ॥ మహేశ్వరః॥ సురభీరసృజద్బ్రహ్మా దేవధేనుం పయోముచమ్ । సా సృష్టా బహుధా జాతా క్షర
మాణా పయోఽమృతమ్॥౧౦॥తస్యా వత్సముఖోత్సృష్టః ఫేనో మద్గాత్రమాగతః। తతో దగ్ధా మయా గావో నానావర్ణత్వమాగతాః॥ ౧౧ ॥ తతోఽహం
లోకగురుణా శమం నీతోఽర్థవేదినా । వృషం చైనం ధ్వజార్థం మే దదౌ వాహనమేవ చ॥ ౧౨॥ ఉమోవాచ॥ నివాసా బహురూపాస్తే దివి సర్వగుణాన్వి
తాః। తాంశ్చ సంత్యజ్య భగవన్ శ్మశానే రమసే కథమ్॥౧౩॥ కేశాస్థికలిలే భీమే కపాలఘటసంకులే। గృధ్రగోమాయుబహులే చితాగ్నిశతసంకులే॥౧౪॥
అశుచౌ మాంసకలిలే వసాశోణితకర్దమే। వికీర్ణాంత్రాస్థినిచయే శివానాదనినాదితే॥౧౫॥మహేశ్వరః॥ మేధ్యాన్వేషీ మహీం కృత్స్నాం విచరామ్య
నిశం సదా। న చ మేధ్యతరం కించిత్ శ్మశానాదిహ లక్ష్యతే॥ ౧౬॥ తేన మే సర్వవాసానాం శ్మశానే రమతే మనః । న్యగ్రోధశాఖాసంఛన్నే నిర్భగ్నస్ర
గ్విభూషితే॥ ౧౭॥ తత్ర చైవ రమంతే మే భూతసంఘాశ్శుచిస్మితే। న చ భూతగణైర్దేవి వినాహం వస్తుముత్సహే॥ ౧౮॥ ఏష వాసో హి మే మేధ్యస్స్వర్గీ
యశ్చ మతశ్శుభే। పుణ్యాః పరమకాశ్చైవ మేధ్యకామైరుపాస్యతే॥ ౧౯॥ ఉమోవాచ॥ భగవన్ సర్వభూతేశ సర్వధర్మభృతాం వర।పినాకపాణే వరద
సంశయో మే మహానయమ్॥ ౨౦॥ అయం మునిగణస్సర్వస్తపస్తైపణ ఇతి ప్రభో । తపోన్వేషకరో లోకే భ్రమతే వివిధాకృతిః ॥ ౨౧॥ అస్య చైవర్షిసంఘ
స్య మమ చ ప్రియకామ్యయా। ఏతం మమేహ సందేహం వక్తుమర్హస్యరిందమ॥ ౨౨॥ధర్మః కింలక్షణః ప్రోక్తః కథం వా చరితుం నరైః।శక్యో ధర్మమవింద
ద్భిర్ధర్మజ్ఞ వద మే ప్రభో॥ ౨౩॥ నారదః॥ తతో మునిగణస్సర్వస్తాం దేవీం ప్రత్యపూజయత్। వాగ్భిరృగ్భూషితాభిశ్చ స్తవైశ్చార్థవిశారదైః॥౨౪॥మ
హేశ్వరః॥ అహింసా సత్యవచనం సర్వభూతానుకంపనమ్। శమో దానం యథాశక్తి గార్హస్థ్యో ధర్మ ఉత్తమః॥ ౨౫॥పరదారేష్వసంసర్గో న్యాసస్త్రీప
రిరక్షణమ్। అదత్తాదానవిరమో మధుమాంసస్య వర్జనమ్॥ ౨౬॥ ఏష పంచవిధో ధర్మో బహుశాఖః సుఖోదయః । దేహిభిర్ధర్మపరమైశ్చర్తవ్యో దే
హసంభవః॥ ౨౭॥ఉమోవాచ॥భగవన్ సంశయః పృష్టస్తం మే సంశితుమర్హసి।చాతుర్వర్ణ్యస్య యో ధర్మస్స్వే స్వే ధర్మే సుఖావహః॥౨౮॥బ్రా
హ్మణే కీదృశో ధర్మః క్షత్రియే కీదృశో భవేత్। వైశ్యే కింలక్షణో ధర్మశ్శూద్రే కింలక్షణో భవేత్ ॥ ౨౯॥భగవాన్॥న్యాయతస్తే మహాభాగే సర్వశస్సము
దీరితః। భూమిదేవా మహాభాగాస్సదా లోకే ద్విజాతయః॥ ౩౦ ॥ ఉపవాసస్సదా ధర్మో బ్రాహ్మణస్య న సంశయః । స హి ధర్మార్థసంపన్నో బ్రహ్మ
భూయాయ కల్పతే॥ ౩౧॥ తస్య ధర్మక్రియా దేవి బ్రహ్మచర్యా చ న్యాయతః। వ్రతోపనయనే చైవ ద్విజో యేనోపపద్యతే॥౩౨॥గురుదైవతపూజార్థం
స్వాధ్యాయాభ్యసనాత్మకః। దేహిభిర్ధర్మపరమైశ్చర్తవ్యో ధర్మసంభవః॥౩౩॥ఉమోవాచ॥భగవన్ సంశయో మే స్తితం మే వాఖ్యాతుమర్హ
సి। చాతుర్వర్ణ్యస్య ధర్మం వై నైపుణ్యేన ప్రకీర్తయ॥౩౪॥మహేశ్వరః॥ రహస్యశ్రవణం ధర్మో వేదవ్రతనిషేవణమ్। అగ్నికార్యం తథా ధర్మో గురు
కార్యప్రసాధనమ్॥ ౩౫॥ భైక్షచర్యా పరో ధర్మో నిత్యయజ్ఞోపవీతినా । నిత్యస్వాధ్యాయినో ధర్మో బ్రహ్మచర్యాశ్రయస్తథా॥ ౩౬॥ గురుణా చాభ్యను
జ్ఞాతస్సమావర్తేత వై ద్విజః। విందేతానంతరం భార్యామనురూపాం యథావిధి॥౩౭॥శూద్రాన్నవర్జనం ధర్మస్తథా సత్పథసేవనమ్। ధర్మో నిత్యోప
వాసిత్వం బ్రహ్మచర్యం తథైవ చ॥౩౮॥ ఆహితాగ్నిరధీయానో జుహ్వానస్సంయతేంద్రియః । విఘసాశీ యతాహారో గృహస్థస్సత్యవాక్ఛుచిః॥౩౯॥ అ
తిథివ్రతతా ధర్మో ధర్మస్త్రేతాగ్నిధారణమ్।ఇష్టీశ్చ పశుబంధాంశ్చ విధిపూర్వం సమాచరేత్ ॥౪౦॥యజ్ఞశ్చ పరమో ధర్మస్తథాహింసా చ దేహిషు
అపూర్వభోజనం ధర్మో విఘసాశిత్వమేవ చ॥౪౧॥ భుంక్తే పరిజనే పశ్చాత్ భోజనం ధర్మ ఉచ్యతే । బ్రాహ్మణస్య గృహస్థస్య శ్రోత్రియస్య విశేషతః॥౪౨॥
దంపత్యోస్సమశీలత్వం ధర్మస్స్యాద్గృహమేధినః। గృహ్యాణాం చైవ దేవానాం నిత్యపుష్పబలిక్రియా॥౪౩॥ నిత్యోపలేపనం ధర్మస్తథా నిత్యోపవాసితా॥

సుసంసృష్టోపలిప్తే చ సాజ్యధూమోద్భవే గృహే ॥ ౪౪ ॥ ఏష ద్విజజనే ధర్మో గార్హస్థ్యో లోకధారణః । ద్విజాతీనాం సతాం నిత్యం సదైవైష ప్రవర్తతే ॥
౪౫ ॥ యస్తు క్షత్రగతో దేవి త్వయా ధర్మ ఉదీరితః । తమహం తే ప్రవక్ష్యామి తం మే శృణు సమాహితా ॥ ౪౬ ॥ క్షత్రియస్య స్మృతో ధర్మః ప్రజాపాలనమాది
తః । నిర్దిష్టఫలభోక్తా హి రాజా ధర్మేణ యుజ్యతే ॥ ౪౭ ॥ ప్రజాః పాలయతే యో హి ధర్మేణ మనుజాధిపః । తస్య ధర్మార్జితా లోకాః ప్రజాపాలనసంచి
తాః ॥ ౪౮ ॥ తస్య రాజ్ఞః పరో ధర్మో దమః స్వాధ్యాయ ఏవ చ । అగ్నిహోత్రపరిస్పందో దానాధ్యయనమేవ చ ॥ ౪౯ ॥ యజ్ఞోపవీతధరణం యజ్ఞో ధర్మక్రి
యాస్తథా । భృత్యానాం భరణం ధర్మః కృతే కర్మణ్యమోఘతా ॥ ౫౦ ॥ సమ్యగ్దండే స్థితిర్ధర్మో ధర్మో వేదక్రతుక్రియాః । వ్యవహారస్థితిర్ధర్మః సత్యవాక్యరతి
స్తథా ॥ ౫౧ ॥ ఆర్తహస్తప్రదో రాజా ప్రేత్య చేహ మహీయతే । గోబ్రాహ్మణార్థే విక్రాంతః సంగ్రామే నిధనం గతః ॥ ౫౨ ॥ అశ్వమేధజితాన్ లోకానా
ప్నోతి త్రిదివాలయే । వైశ్యస్య సతతం ధర్మః పాశుపాల్యం కృషిస్తథా ॥ ౫౩ ॥ అగ్నిహోత్రపరిస్పందో దానాధ్యయనమేవ చ । వాణిజ్యం సత్పథస్థాన
మాతిథ్యం ప్రశమో దమః ॥ ౫౪ ॥ విప్రాణాం స్వాగతం త్యాగో వైశ్యధర్మః సనాతనః । తిలాన్ గంధాన్ రసాంశ్చైవ న విక్రీణీయాన్న చైవ హి ॥ ౫౫ ॥ వ
ణిక్పథముపాసీనో వైశ్యః సత్పథమాశ్రితః । సర్వాతిథ్యం త్రివర్గస్య యథాశక్తి యథార్హతః ॥ ౫౬ ॥ శూద్రధర్మః పరో నిత్యం శుశ్రూషా చ ద్విజాతి
షు । స శూద్రః సంశితతపాః సత్యవాదీ జితేంద్రియః ॥ ౫౭ ॥ శుశ్రూషురతిథిం ప్రాప్తం తపః సంచినుతే మహత్ । నిత్యం స హి శుభాచారో దేవతాద్విజపూ
జకః ॥ ౫౮ ॥ శూద్రో ధర్మఫలైరిష్టైః సంప్రయుజ్యేత బుద్ధిమాన్ । ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం చాతుర్వర్ణ్యస్య శోభనే ॥ ౫౯ ॥ ఏకైకస్యేహ సుభగే కిమన్యత్
శ్రోతుమిచ్ఛసి ॥ ౬౦ ॥ ఉమోవాచ । ఉక్తస్త్వయా పృథగ్ధర్మశ్చాతుర్వర్ణ్యహితః శుభః । సర్వవ్యాపీ తు యో ధర్మో భగవంస్తద్బ్రవీమి తే ॥ ౬౧ ॥ మహే
శ్వరః । బ్రాహ్మణా లోకసారేణ సృష్టా ధాత్రా గుణార్థినా । లోకాంస్తారయితుం కృత్స్నాన్ మర్త్యేషు క్షితిదేవతాః ॥ ౬౨ ॥ తేషామపి ప్రవక్ష్యామి ధర్మ
కర్మఫలోదయమ్ । బ్రాహ్మణేషు హి యో ధర్మః స ధర్మః పరమో మతః ॥ ౬౩ ॥ ఇమే తే లోకధర్మార్థం త్రయః సృష్టాః స్వయంభువా । పృథివ్యాం
సర్జనే నిత్యం సృష్టాంస్తానపి మే శృణు ॥ ౬౪ ॥ వేదోక్తః పరమో ధర్మః స్మృతిశాస్త్రగతోఽపరః । శిష్టాచీర్ణోఽపరః ప్రోక్తస్త్రయో ధర్మాః సనాతనాః ॥ ౬౫ ॥
త్రైవిద్యో బ్రాహ్మణో విద్వాన్ న చాధ్యయనజీవకః । త్రికర్మా త్రిపరిక్రాంతో మైత్ర ఏష స్మృతో ద్విజః ॥ ౬౬ ॥ షడిమాని తు కర్మాణి ప్రోవాచ భువనేశ్వరః । వృ
త్త్యర్థం బ్రాహ్మణానాం వై శృణు ధర్మాన్ సనాతనాన్ ॥ ౬౭ ॥ యజనం యాజనం చైవ తథా దానప్రతిగ్రహౌ । అధ్యాపనం చాధ్యయనం షట్కర్మా ధర్మభా
ద్విజః ॥ ౬౮ ॥ నిత్యస్వాధ్యాయితా ధర్మో ధర్మో యజ్ఞః సనాతనః । దానం ప్రశస్యతే చాస్య యథాశక్తి యథావిధి ॥ ౬౯ ॥ శమస్తు పరమో ధర్మః ప్రవృత్త
స్సత్సు నిత్యశః । గృహస్థానాం విశుద్ధానాం ధర్మస్య నిచయో మహాన్ ॥ ౭౦ ॥ పంచయజ్ఞవిశుద్ధాత్మా సత్యవాగనసూయకః । దాతా బ్రాహ్మణసత్కర్తా
సుసంసృష్టనివేశనః ॥ ౭౧ ॥ అమానీ చ సదాజిహ్మః స్నిగ్ధవాణీప్రదస్తథా । అతిథ్యభ్యాగతరతిః శేషాన్నకృతభోజనః ॥ ౭౨ ॥ పాద్యమర్ఘ్యం యథా
న్యాయమాసనం శయనం తథా । దీపం ప్రతిశ్రయం చైవ యో దదాతి స ధార్మికః ॥ ౭౩ ॥ ప్రాతరుత్థాయ చాచమ్య భోజనేనోపమంత్ర్య చ । సత్కృత్యా
నువ్రజేద్యశ్చ తస్య ధర్మః సనాతనః ॥ ౭౪ ॥ సర్వాతిథ్యం త్రివర్గస్య యథాశక్తి నిశానిశమ్ । శూద్రధర్మః సమాఖ్యాతస్త్రివర్గపరిచారణమ్ ॥ ౭౫ ॥ ప్ర
వృత్తిలక్షణో ధర్మో గృహస్థస్య విధీయతే । తమహం వర్తయిష్యామి సర్వభూతహితం శుభమ్ ॥ ౭౬ ॥ దాతవ్యమసకృచ్ఛక్త్యా యష్టవ్యమసకృత్తథా । పు
ష్టికర్మవిధానం చ కర్తవ్యం భూతిమిచ్ఛతా ॥ ౭౭ ॥ ధర్మేణార్థః సమాహార్యో ధర్మలబ్ధం త్రిధా ధనమ్ । కర్తవ్యం ధర్మపరమం మానవేన ప్రయత్నతః ॥ ౭౮ ॥
ఏకేనాంశేన ధర్మార్థః కర్తవ్యో భూతిమిచ్ఛతా । ఏకేనాంశేన కామార్థ ఏకమంశం వివర్ధయేత్ ॥ ౭౯ ॥ నివృత్తిలక్షణస్త్వన్యో ధర్మో మోక్షాయ

తిష్ఠతి। తస్యవృత్తింప్రవక్ష్యామిశృణు మే దేవితత్త్వతః॥ ౮౦॥ సర్వభూతదయాధర్మా నచైకగ్రామవాసితా। ఆశాపాశవిమోక్షశ్చ శస్యతే మోక్షకాం
క్షిణామ్॥ ౮౧॥ నకుండ్యాం నోదకే సంగో న వాససి న చాసనే। నత్రిదండే న శయనే నాగ్నౌ న శరణాలయే॥ ౮౨॥ అధ్యాత్మగతిచిత్తో య స్తన్మనా స్తత్పరా
యణః। యుక్తో యోగం ప్రతి సదా ప్రతిసంఖ్యానమేవ చ॥ ౮౩॥ వృక్షమూలపరో నిత్యం శూన్యాగారనివేశనః। నదీపులినశాయీ చ నదీతీరరతిశ్చ యః॥ ౮౪॥
విముక్తస్సర్వసంగేషు స్నేహబంధేషు చ ద్విజః। ఆత్మన్యేవాత్మనో భావం సమాసజ్యేత వై ద్విజః॥ ౮౫॥ స్థాణుభూతో నిరాహారో మోక్షదృష్టేన కర్మ
ణా। పరివ్రజతి యో యుక్త స్తస్య ధర్మస్సనాతనః॥ ౮౬॥ న చైకత్ర చిరాసక్తో న చైకగ్రామగోచరః। ముక్తో హ్యటతి నిర్ముక్తో న చైకపులినేశయః॥ ౮౭॥ ఏష
మోక్షవిదాం ధర్మో వేదోక్తస్సత్పథస్సతామ్। యో మార్గమనుయాతీమం పదం తస్య న విద్యతే॥ ౮౮॥ చతుర్విధా భిక్షవస్తే కుటీచకబహూదకౌ। హం
సః పరమహంసశ్చ యో యః పశ్చాత్స ఉత్తమః॥ ౮౯॥ అతః పరతరం నాస్తి నాచరన్నతిరోగతః। అదుఃఖమసుఖం సౌమ్యమజరామరమవ్యయమ్॥ ౯౦॥
ఉమోవాచ॥ గార్హస్థ్యో మోక్షధర్మశ్చ సజ్జనాచరితస్తథా। భాషితో జీవలోకస్య మార్గశ్శ్రేయస్కరో మహాన్॥ ౯౧॥ ఋషిధర్మం తు ధర్మజ్ఞ శ్రోతు
మిచ్ఛామ్యతః పరమ్। స్పృహా భవతి మే నిత్యం తపోవననివాసిషు॥ ౯౨॥ ఆజ్యధూమోద్భవే గంధో రుణద్ధీవ తపోవనమ్। తం దృష్ట్వా మే మనః ప్రీతం మహేశ్వ
ర సదా భవేత్॥ ౯౩॥ ఏతం మే సంశయం దేవ మునిధర్మకృతం విభో। సర్వధర్మార్థతత్త్వజ్ఞ దేవదేవ వదస్వ మే॥ నిఖిలేన మయా పృష్టం మహాదేవ యథా
తథమ్॥ ౯౪॥ శ్రీభగవాన్॥ హంత తేఽహం ప్రవక్ష్యామి మునిధర్మమనుత్తమమ్। యం కృత్వా మునయో యాంతి సిద్ధిం స్వతపసా శుభే॥ ౯౫॥ ఫేనపానామృ
షీణాం యో ధర్మో ధర్మవిదాం సతామ్। తం మే శృణు మహాభాగే ధర్మజ్ఞే ధర్మమాదితః॥ ౯౬॥ ఉంఛంతి సతతం యే తే బ్రాహ్మం ఫేనోత్కరం శుభమ్। అ
మృతం బ్రహ్మణా పీతమధ్వరే ప్రసృతం దధి॥ ౯౭॥ ఏష తేషాం విశుద్ధానాం ఫేనపానాం తపోధనే। ధర్మచర్యాకృతో మార్గో వాలఖిల్యగణే శృణు॥ ౯౮॥ వా
లఖిల్యాస్తపస్సిద్ధా మునయస్సూర్యమండలే। ఉంఛే తిష్ఠంతి ధర్మజ్ఞాశ్శాకునీం వృత్తిమాస్థితాః॥ ౯౯॥ మృగనిర్మోకవసనాశ్చీరవల్కలవాససః। నిర్ద్వం
ద్వాస్సత్పథం ప్రాప్తా వాలఖిల్యాస్తపోధనాః॥ ౧౦౦॥ అంగుష్ఠపర్వమాత్రా యే భూత్వా స్వే స్వే వ్యవస్థితాః। తపశ్చరణమీహంతి తేషాం ధర్మఫలం మ
హత్॥ ౧౦౧॥ తే సురైస్సమతాం యాంతి సురకార్యార్థసిద్ధయే। ద్యోతయంతి దిశస్సర్వా స్తపసా దగ్ధకిల్బిషాః॥ ౧౦౨॥ యే త్వన్యే శుద్ధమనసో దయా
ధర్మపరాయణాః। సంతశ్చక్రచరాః పుణ్యాస్సోమలోకచరాశ్చ యే॥ ౧౦౩॥ పితృలోకసమీపస్థాస్త ఉంఛంతి యథావిధి। సంప్రక్షాలాశ్మకుట్టాశ్చ దం
తోలూఖలికాశ్చ యే॥ ౧౦౪॥ సోమపానాం చ దేవానామూష్మపాణాం తథైవ చ। ఉంఛంతి యే సమీపస్థాస్సదారా నియతేంద్రియాః॥ ౧౦౫॥ తేషామగ్ని
పరిస్పందః పితౄణాం చార్చనం తథా। యజ్ఞానాం చైవ పంచానాం యజనం ధర్మ ఉచ్యతే॥ ౧౦౬॥ ఏష చక్రచరైర్దేవి దేవలోకచరైర్ద్విజైః। ఋషి
ధర్మస్సదాచీర్ణో యోఽన్యస్తమపి మే శృణు॥ ౧౦౭॥ సర్వేష్వేవర్షిధర్మేషు జ్ఞేయ ఆత్మా జితేంద్రియైః। కామక్రోధౌ తతః పశ్చాజ్జేతవ్యావితి మే మ
తిః॥ ౧౦౮॥ అగ్నిహోత్రపరిస్పందో ధర్మచక్రం సనాతనమ్। సోమయజ్ఞాభ్యనుజ్ఞానం పంచమీ యజ్ఞదక్షిణా॥ ౧౦౯॥ నిత్యం యజ్ఞక్రియా ధర్మః పితృ
దేవార్చనే రతిః। సర్వాతిథ్యం చ కర్తవ్యమన్నేనోంఛార్జితేన వై॥ ౧౧౦॥ నివృత్తిరుపభోగేషు గోరసానాం శమే రతిః। స్థండిలే శయనే యోగశ్శాకప
ర్ణనిషేవణమ్॥ ౧౧౧॥ ఫలమూలాశనం వాయురాపశ్శైవలభక్షణమ్। ఋషీణాం నియమా హ్యేతే యైర్జయంత్యజితాం గతిమ్॥ ౧౧౨॥ విధూమే సన్న
ముసలే వ్యంగారే భుక్తవజ్జనే। అతీతపాత్రసంచారే కాలే విగతభైక్షుకే॥ ౧౧౩॥ అతిథిం కాంక్షమాణో వై శేషాన్నకృతభోజనః। సత్యధర్మరతశ్శాంతో
మునిధర్మేణ యుజ్యతే॥ ౧౧౪॥ న స్తంభీ న చ మానీ స్యాన్నాప్రసన్నో న విస్మితః। మిత్రామిత్రసమో మైత్రో యస్స ధర్మవిదుత్తమః॥ ౧౧౫॥...... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- ఉమామహేశ్వరసంవాదే- ఏకచత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః-

ఉమోవాచ॥ దేశేషు రమణీయేషు నదీనాం నిర్ఝరేషు చ। స్రవంతీనాం నికుంజేషు పర్వతేషు వనేషు చ॥౧॥ దేశేషు చ పవిత్రేషు ఫలవత్సు సమాహితాః।
మూలవత్సు చ మేధ్యేషు వసంతి నియతవ్రతాః॥౨॥ తేషామపి విధిం పుణ్యం శ్రోతుమిచ్ఛామి శంకర। వానప్రస్థేషు దేవేశ స్వశరీరోపజీవిషు॥ ౩॥ మహేశ్వరః॥
వానప్రస్థేషు యో ధర్మస్తం మే శృణు సమాహితా। శ్రుత్వా చైకమనా దేవి ధర్మబుద్ధిపరా భవ॥ ౪॥ సంసిద్ధైర్నియమైస్సద్భిర్వనవాసముపాగతైః।
వానప్రస్థైరిదం కర్మ కర్తవ్యం శృణు యాదృశమ్॥౫॥ త్రికాలమభిషేకం చ పితృదేవార్చనం తథా। అగ్నిహోత్రపరిస్పందమిష్టిహోమవిధిస్తథా॥
౬॥ నీవారగ్రహణం చైవ ఫలమూలనిషేవణమ్। ఇంగుదైరండతైలానాం స్నేహార్థం చ నిషేవణమ్॥ ౭॥ యోగచర్యాకృతైస్సిద్ధైః కామక్రోధవివర్జి-
తైః। వీరశయ్యాముపాసద్భిర్వీరస్థానోపసేవిభిః॥౮॥ యుక్తైర్యోగవిధౌ సద్భిర్గ్రీష్మే పంచతపైస్తథా। మండూకయోగనియతైర్యథాన్యాయం నిషే-
విభిః॥౯॥ వీరాసనగతైర్నిత్యం స్థండిలే శయనైస్తథా। శీతతోయాగ్నియోగశ్చ వర్తవ్యో ధర్మబుద్ధిభిః॥౧౦॥ అబ్భక్షైర్వాయుభక్షైశ్చ శైవలోత్తర
భోజనైః। అశ్మకుట్టైస్తథా దాంతైః సంప్రక్షాలైస్తథాపరైః॥ ౧౧॥ చీరవల్కలసంవీతైర్మృగచర్మనివాసిభిః। కార్యా యాత్రా యథాకాలం యథా
ధర్మం యథావిధి॥ ౧౨॥ వననిత్యైర్వనచరైర్వనస్థైర్వనగోచరైః। వనం గురుమివాసాద్య వస్తవ్యం వనవాసిభిః॥౧౩॥ తేషాం హోమక్రియా ధర్మః పం
చయజ్ఞనిషేవణమ్। భాగం చ పంచయజ్ఞస్య వేదోక్తస్యానుపాలనమ్॥ ౧౪॥ అష్టమీయజ్ఞపరతా చాతుర్మాస్యనిషేవణమ్। పౌర్ణమాసాదయో యజ్ఞా
నిత్యయజ్ఞస్తథైవ చ॥ ౧౫॥ విముక్తదారసంయోగైర్విముక్తాస్సర్వసంకరైః। విముక్తాస్సర్వపాపైశ్చ చరంతి మునయో వనే॥ ౧౬॥స్రుగ్భాండపరమా
నిత్యం త్రేతాగ్నిశరణాస్సదా। సంతస్సత్పథనిత్యా యే తే యాంతి పరమాం గతిమ్॥ ౧౭॥బ్రహ్మలోకం మహాపుణ్యం సోమలోకం చ శాశ్వతమ్। గచ్ఛంతి ము
నయస్సిద్ధాః సత్యధర్మవ్యపాశ్రయాః॥ ౧౮॥ ఏష ధర్మో మయా దేవి వానప్రస్థాశ్రితశ్శుభే। విస్తరేణార్థసంపన్నో యథాస్థూలముదాహృతః॥ ౧౯॥
ఉమోవాచ॥ భగవన్సర్వభూతేశ సర్వభూతనమస్కృత। యో ధర్మో మునిసంఘస్య సిద్ధివాదేషు తం వద॥ ౨౦॥ సిద్ధివాదేషు సంసిద్ధాస్తథా వనని
వాసినః। స్వైరిణో దారసంయుక్తాస్తేషాం ధర్మః కథం స్మృతః॥ ౨౧॥ మహాదేవః॥ స్వైరిణస్తాపసా దేవి సర్వే దారవిహారిణః। తేషాం మౌండ్యం కషా
యశ్చ వాసే రాత్రిశ్చ కారణమ్॥౨౨॥త్రికాలమభిషేకశ్చ హోత్రం ఋషికృతం మహత్। సమాధిస్సత్పథస్థానం యథోద్దిష్టం నిషేవణమ్ ॥ ౨౩ ॥ యే
చ తే పూర్వకథితా ధర్మాస్తే వనవాసినామ్। యది సేవంతి ధర్మాంస్తాన్నాప్నువంతి తపఃఫలమ్॥౨౪॥యే చ దంపతిధర్మాణః స్వదారనియతేంద్రియాః।
చరంతి విధిదృష్టం తదృతుకాలాభిగామినః॥ ౨౫॥ తేషామృషికృతో ధర్మో ధర్మిణాముపపద్యతే। న కామకారాత్కామోఽన్యః సంసేవ్యో ధర్మదర్శి-
భిః॥ ౨౬॥ సర్వభూతేషు యస్సమ్యక్ దదాత్యభయదక్షిణామ్। హింసాదోషవిముక్తాత్మా స వై ధర్మేణ యుజ్యతే॥ ౨౭ ॥ సర్వభూతానుకంపీ యః స
ర్వభూతార్జవవ్రతః। సర్వభూతాత్మభూతశ్చ స వై ధర్మేణ యుజ్యతే॥౨౮॥సర్వవేదేషు వా స్నానం సర్వభూతేషు చార్జవమ్। ఉభే ఏతే సమే స్యా
తామార్జవం వా విశిష్యతే॥ ౨౯॥ ఆర్జవం ధర్మమిత్యాహురధర్మో జిహ్మ ఉచ్యతే। ఆర్జవేనేహ సంయుక్తో నరో ధర్మేణ యుజ్యతే॥౩౦॥ఆర్జవే
తు రతో నిత్యం వసత్యమరసన్నిధౌ। తస్మాదార్జవయుక్తస్స్యాద్య ఇచ్ఛేద్ధర్మమాత్మనః॥ ౩౧॥ క్షాంతో దాంతో జితక్రోధో ధర్మభూతోఽవిహింసకః। ధ
ర్మే రతమనా నిత్యం నరో ధర్మేణ యుజ్యతే॥ ౩౨॥ వ్యపేతతంద్రీర్ధర్మాత్మా శక్త్యా సత్పథమాశ్రితః। చారిత్రపరమో బుద్ధో బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే॥ ౩౩॥
ఉమోవాచ॥ ఆశ్రమాభిరతా దేవ తాపసా యే తపోధనాః। దీప్తిమంతః ప్రియా శ్శైవచర్యయా తు భవంతి తే॥ ౩౪॥ రాజానో రాజపుత్రాశ్చ నిర్ధనా యే

మహాధనాః। కర్మణా కేన భగవన్ ప్రాప్నువంతి మహాఫలమ్॥ ౩౫ ॥ నిత్యం స్థానముపాగమ్య దివ్యచందనభూషితాః। కేన వా కర్మణా దేవ భవంతి వన
గోచరాః॥౩౬॥ ఏతం మే సంశయం దేవ తపశ్చర్యాశ్రితం శుభమ్। శంస సర్వమశేషేణ త్ర్యక్ష త్రిపురనాశన॥౩౭॥ దేవః॥ ఉపవాసవ్రతైర్దాంతా అ
హింస్రాః సత్యవాదినః। సంసిద్ధాః ప్రేత్య గంధర్వైః సహ మోదంత్యనామయాః॥ ౩౮॥ మండూకయోగశయనో యథాన్యాయం యథావిధి। దీక్షాం
చరతి ధర్మాత్మా స నాగైః సహ మోదతే॥ ౩౯॥ శష్పం మృగముఖోత్సృష్టం యో మృగైః సహ సేవతే। దీక్షితో వై సమాయుక్తః స గచ్ఛత్యమరావతీమ్॥
౪౦॥ శైవలం శీర్ణపత్రం వా తద్వ్రతో యో నిషేవతే। శీతయోగవహో నిత్యం స గచ్ఛేత్పరమాం గతిమ్॥౪౧॥ వాయుభక్షోఽమ్బుభక్షో వా ఫలమూలా
శనోఽపి వా। యక్షేష్వైశ్వర్యమాధాయ మోదతేఽప్సరసాం గణైః॥ ౪౨ ॥ అగ్నియోగవహో గ్రీష్మే విధిదృష్టేన కర్మణా। చీర్త్వా ద్వాదశ వర్షా
ణి రాజా భవతి పార్థివః॥౪౩॥ ఆహారనియమం కృత్వా మునిర్ద్వాదశవార్షికమ్। మరుం సంసాధ్య యత్నేన రాజా భవతి పార్థివః॥౪౪॥ స్థండిలే శు
ద్ధమాకాశం పరిగృహ్య సమంతతః। ప్రవిశ్య చ ముదా యుక్తో దీక్షాం ద్వాదశవార్షికీమ్॥ ౪౫॥ దేహం చానశనే త్యక్త్వా స స్వర్గే సుఖమేధతే। స్థండిల
స్య ఫలాన్యాహుర్యానాని శయనాని చ॥౪౬॥ గృహాణి చ మహార్హాణి చంద్రశుభ్రాణి భామిని। ఆత్మానముపజీవన్ యో నియతో నియతాశనః॥౪౭॥ దేహం
వాఽనశనే త్యక్త్వా స స్వర్గం సముపాశ్నుతే। ఆత్మానముపజీవన్ యో దీక్షాం ద్వాదశవార్షికీమ్॥౪౮॥ త్యక్త్వా మహార్ణవే దేహం వారుణం లోకమ
శ్నుతే॥ ఆత్మానముపజీవన్ యో దీక్షాం ద్వాదశవార్షికీమ్॥౪౯॥ అశ్మనా చరణౌ భిత్త్వా గుహ్యకేషు స మోదతే। సాధయిత్వాఽఽత్మనాఽఽత్మానం నిర్ద్వంద్వో
నిష్పరిగ్రహః॥౫౦॥ చీర్త్వా ద్వాదశ వర్షాణి దీక్షామేనాం మనోగతామ్। స్వర్గలోకమవాప్నోతి దేవైశ్చ సహ మోదతే॥౫౧॥ ఆత్మానముపజీవన్
యో దీక్షాం ద్వాదశవార్షికీమ్। హుత్వాఽగ్నౌ దేహముత్సృజ్య బ్రహ్మలోకే మహీయతే॥౫౨॥ యస్తు దేవి యథాన్యాయం దీక్షితో నియతో ద్విజః। ఆత్మ
న్యాత్మానమాధాయ నిర్మమో ధర్మలాలసః॥౫౩॥ చీర్త్వా ద్వాదశ వర్షాణి దీక్షామేతాం మనోగతామ్। అరణీసహితం స్కంధే బద్ధ్వా గచ్ఛత్యనా
వృతః॥ ౫౪॥ వీరాధ్వానం గతో నిత్యం వీరాసనగతిస్తథా। వీరస్థాయీ చ సతతం స వీరగతిమాప్నుయాత్ ॥౫౫॥ స శక్రలోకగో నిత్యం సర్వకామపురస్కృ
తః। దివ్యపుష్పసమాకీర్ణో దివ్యచందనభూషితః॥ ౫౬॥ సుఖం వసతి ధర్మాత్మా దివి దేవగణైః సహ। వీరలోకగతో వీరో వీరయోగవహః సదా॥౫౭॥ స
త్త్వస్థః సర్వముత్సృజ్య దీక్షితో నియతః శుచిః। వీరాధ్వానం ప్రపద్యేద్యస్తస్య లోకాః సనాతనాః॥౫౮ ॥ కామగేన విమానేన స వై చరత్యథ తతః॥ శక్రలో
కగతః శ్రీమాన్ మోదతే చ నిరామయః॥ ౫౯॥ ....*

ఇతి-ఆనుశాసనికపర్వణి-ఉమామహేశ్వరసంవాదే-ద్విచత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః-

ఉమోవాచ॥ భగవన్ భగనేత్రఘ్న పూష్ణో దంతవినాశన। దక్షక్రతుహర త్ర్యక్ష సంశయో మే మహానయమ్॥౧॥ చాతుర్వర్ణ్యం భగవతా పూర్వం సృ
ష్టం స్వయంభువా। కేన కర్మవిపాకేన వైశ్యో గచ్ఛతి శూద్రతామ్॥ ౨॥ వైశ్యో వా క్షత్రియః కేన ద్విజో వా క్షత్రియో భవేత్। ప్రతిలోమః కథం దేవ శక్యో
ధర్మో నివర్తితుమ్॥ ౩॥ కేన వా కర్మణా విప్రః శూద్రయోనౌ ప్రజాయతే। క్షత్రియః శూద్రతామేతి కేన వా కర్మణా విభో ॥ ౪ ॥ ఏతం మే సంశయం దేవ వద
భూతపతేఽనఘ। త్రయో వర్ణాః ప్రకృత్యేహ కథం బ్రాహ్మణ్యమాప్నుయుః॥ ౫ ॥ దేవః॥ బ్రాహ్మణ్యం దేవి దుష్ప్రాప్యం నిసర్గాద్బ్రాహ్మణః శుభే। క్ష
త్రియో వైశ్యశూద్రౌ వా నిసర్గాదితి మే మతిః॥ ౬॥ కర్మణా దుష్కృతేనేహ స్థానాద్భ్రశ్యతి వై ద్విజః। జ్యేష్ఠం వర్ణమనుప్రాప్య తస్మాద్రక్షేత వై ద్విజః॥
౭॥ స్థితో బ్రాహ్మణధర్మేణ బ్రాహ్మణ్యముపజీవతి। క్షత్రియో వాఽథ వైశ్యో వా బ్రహ్మభూయం స గచ్ఛతి ॥ ౮ ॥ యస్తు బ్రహ్మత్వముత్సృజ్య క్షాత్రం ధర్మం
నిషేవతే। బ్రాహ్మణ్యాత్స పరిభ్రష్టః క్షత్రయోనౌ ప్రజాయతే॥ ౯॥ వైశ్యకర్మ చ యో విప్రో లోభమోహవ్యపాశ్రయః। బ్రాహ్మణ్యం దుర్లభం ప్రాప్య

కరోత్యల్పమతిః సదా॥ ౧౦॥ సద్విజో వైశ్యతామేతి వైశ్యో వా శూద్రతామియాత్। స్వధర్మాత్ప్రచ్యుతో విప్రస్తతశ్శూద్రత్వమాప్నుతే॥ ౧౧॥ తత్రా
సౌ నిరయం ప్రాప్తో వర్ణభ్రష్టో బహిష్కృతః। బ్రహ్మలోకాత్పరిభ్రష్టశ్శూద్రస్సముపజాయతే॥ ౧౨॥ క్షత్రియో వా మహాభాగే వైశ్యో వా ధర్మచారిణి।
స్వాని కర్మాణ్యపాహాయ శూద్రకర్మాణి సేవతే॥ ౧౩॥ స్వస్థానాత్స పరిభ్రష్టో వర్ణసంకరతాం గతః। బ్రాహ్మణః క్షత్రియో వైశ్యశ్శూద్రత్వం యాతి తా
దృశః॥ ౧౪॥ యస్తు శుద్ధస్స్వధర్మేణ జ్ఞానవిజ్ఞానవాన్ శుచిః। ధర్మజ్ఞో ధర్మనిరతస్స ధర్మఫలమశ్నుతే॥ ౧౫॥ ఇదం చైవాపరం దేవి బ్రహ్మణా సముదాహృ
తమ్। అధ్యాత్మం నైష్ఠికం సద్భిర్ధర్మకామైర్నిషేవ్యతే॥ ౧౬॥ ఉగ్రాన్నం గర్హితం దేవి గణాన్నం శ్రాద్ధసూతకమ్। దుష్టాన్నం నైవ భోక్తవ్యం శూద్రా
న్నం నైవ కర్హిచిత్॥ ౧౭॥ శూద్రాన్నం గర్హితం దేవి సదా దేవైర్మహాత్మభిః। పితామహముఖోత్సృష్టం ప్రమాణమితి మే మతిః॥ ౧౮॥ శూద్రాన్నేనా
వశేషేణ జఠరే మ్రియతే ద్విజః। ఆహితాగ్నిస్తథా యజ్వా స శూద్రగతిభాగ్భవేత్॥ ౧౯॥ తేన శూద్రాన్నశేషేణ బ్రహ్మస్థానాదపాకృతః। బ్రాహ్మ
ణశ్శూద్రతామేతి నాస్తి తత్ర విచారణా॥ ౨౦॥ యస్యాన్నేనావశేషేణ జఠరే మ్రియతే ద్విజః। తాం తాం యోనిం వ్రజేద్విప్రో యస్యాన్నముపజీవతి॥ ౨౧॥
బ్రాహ్మణత్వం శుభం ప్రాప్య దుర్లభం యోఽవమన్యతే। అభోజ్యాన్నాని పాశ్నాతి స ద్విజత్వాత్పతేత వై॥ ౨౨॥ సురాపో బ్రహ్మహా శూద్రశ్చౌరో భగ్న
వ్రతోఽశుచిః। స్వాధ్యాయవర్జితః పాపో లుబ్ధో నైకృతికశ్శఠః॥ ౨౩॥ అవ్రతీ వృషలీభర్తా కుండాశీ సోమవిక్రయీ। నిహీనసేవీ విప్రో హి పతతే బ్రహ్మ
యోనితః॥ ౨౪॥ గురుతల్పీ గురుద్వేషీ గురుకుత్సారతిశ్చ యః। బ్రహ్మవిచ్చాపి పతతి బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవిత్తమః॥ ౨౫॥ ఏభిస్తు కర్మభిర్దేవి శుభైరాచరితై
స్తథా। శూద్రో బ్రాహ్మణతాం యాతి వైశ్యః క్షత్రియతాం వ్రజేత్॥ ౨౬॥ శూద్రకర్మాణి సర్వాణి యథాన్యాయం యథావిధి। శుశ్రూషాం పరిచర్యాం చ
జ్యేష్ఠే వర్ణే ప్రయత్నతః॥ ౨౭॥ కుర్యాదవిమనా శూద్రస్సతతం సత్పథే స్థితః। దైవద్విజాతిసత్కర్తా సర్వాతిథ్యకృతవ్రతః॥ ౨౮॥ ఋతుకాలాభిగా
మీ చ నియతో నియతాశనః। చోక్షశ్చోక్షజనాన్వేషీ శేషాన్నకృతభోజనః॥ ౨౯॥ వృథామాంసం న భుంజీత శూద్రో వైశ్యత్వమర్హతి। ఋతవాగనహం
వాదీ నిర్ద్వంద్వశ్శమకోవిదః॥ ౩౦॥ యజతే చైవ యజ్ఞైశ్చ స్వాధ్యాయపరమశ్శుచిః। దాంతో బ్రాహ్మణసత్కర్తా సర్వవర్ణబుభూషకః॥ ౩౧॥ గృ
హస్థవ్రతమాతిష్ఠన్ ద్వికాలకృతభోజనః। శేషాశీ నియతాహారో నిష్కామో నిరహంవదః॥ ౩౨॥ అగ్నిహోత్రముపాసంశ్చ జుహ్వానోథ యథావిధి॥
సర్వాతిథ్యముపాతిష్ఠన్ శేషాన్నకృతభోజనః॥ ౩౩॥ త్రేతాగ్నిమంత్రవిహితో వైశ్యో భవతి వై ద్విజః। స వైశ్యః క్షత్రియకులే శుచిర్మహతి జాయతే॥ ౩౪॥
స వైశ్యః క్షత్రియో జాతో జన్మప్రభృతి సంస్కృతః। ఉపనీతో వ్రతపరో ద్విజో భవతి సత్కృతః॥ ౩౫॥ దదాతి యజతే యజ్ఞైస్సమృద్ధైరాప్తదక్షిణైః। అధీ
త్య స్వర్గమన్విచ్ఛంస్త్రేతాగ్నిశరణస్సదా॥ ౩౬॥ ఆర్తహస్తప్రదో నిత్యం ప్రజా ధర్మేణ పాలయన్। సత్యస్సత్యాని కురుతే నిత్యం యస్సుఖదర్శనః॥ ౩౭॥
ధర్మదండేన నిర్దండో ధర్మకార్యానుశాసకః। యంత్రితః కార్యకరణైః షడ్భాగకృతలక్షణైః॥ ౩౮॥ గ్రామ్యధర్మాన్న సేవేత స్వచ్ఛందేనార్థకోవిదః। ఋ
తుకాలే తు ధర్మాత్మా పత్నీముపశయేత్సదా॥ ౩౯॥ సదోపవాసీ నియతస్స్వాధ్యాయనిరతశ్శుచిః। బహిష్కాంతరితే నిత్యం శయానోఽగ్నిగృహే సదా॥ ౪౦॥
సర్వాతిథ్యం త్రివర్గస్య కుర్వాణస్సుమనాస్సదా। శూద్రాణాం చాన్నకామానాం నిత్యం సిద్ధమితి బ్రువన్॥ ౪౧॥ అర్థాద్వా యది వా కామాన్న కించిదుప
లక్షయేత్। పితృప్రదోతిథికృతే సాధనం కురుతే చ యః॥ ౪౨॥ స్వవేశ్మని యథాన్యాయముపాస్తే భైక్ష్యమేవ చ। త్రికాలమగ్నిహోత్రం చ జుహ్వానో వై
యథావిధి॥ ౪౩॥ గోబ్రాహ్మణహితార్థాయ రణే చాభిముఖో హతః। త్రేతాగ్నిమంత్రపూతం వా సమావిశ్య ద్విజో భవేత్॥ ౪౪॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్న
స్సంస్కృతో వేదపారగః। విప్రో భవతి ధర్మాత్మా క్షత్రియస్స్వేన కర్మణా॥ ౪౫॥ ఏతైః కర్మఫలైర్దేవి న్యూనజాతికులోద్భవః। శూద్రోఽప్యాగమసంప

నోన్యద్విజో భవతి సంస్కృతః॥౪౬॥ బ్రాహ్మణో వాప్యసద్వృత్తస్సర్వసంకరభోజనః। బ్రాహ్మణ్యం సమనుత్సృజ్య శూద్రో భవతి తాదృశః॥౪౭॥కర్మ
భిశ్శుచిభిర్దేవి శుద్ధాత్మా విజితేంద్రియః। శూద్రోపి ద్విజవత్సేవ్య ఇతి బ్రహ్మానుశాసనమ్॥ ౪౮॥ స్వభావం కర్మ చ శుభం యత్ర శూద్రేపి తిష్ఠతి। విశిష్టస్స ద్వి
జాతేర్వై విజ్ఞేయ ఇతి మే మతిః॥ ౪౯॥ న యోనిర్నాపి సంస్కారో న శ్రుతం న చ సంతతిః। కారణాని ద్విజత్వస్య వృత్తమేవ తు కారణమ్॥౫౦॥ సర్వోయం
బ్రాహ్మణో లోకే వృత్తేన చ విధీయతే। వృత్తే స్థితస్తు శూద్రోపి బ్రాహ్మణత్వం నియచ్ఛతి॥౫౧ ॥ బ్రహ్మస్వభావః కల్యాణి సమస్సర్వత్ర మే మతిః । నిర్గు
ణం నిర్మలం బ్రహ్మ యత్ర తిష్ఠతి స ద్విజః॥ ౫౨ ॥ ఏతే యోనిఫలా దేవి స్థానభాగనిదర్శకాః । స్వయం చ వరదేనోక్తా బ్రహ్మణా సృజతా ప్రజాః॥౫౩॥ బ్రా
హ్మణోపి మహత్ క్షేత్రం లోకే చరతి పాదవత్। యత్తత్ర బీజం వపతి సా కృషిః ప్రేత్య భామిని॥౫౪॥విఘసాశినా సదా భావ్యం సత్పథాలంబినా తథా। బ్రా
హ్మ్యం మార్గమనుక్రమ్య వర్తితవ్యం బుభూషతా॥ ౫౫॥ సంహితాధ్యాయినా భావ్యం గృహే వై గృహమేధినా। నిత్యం స్వాధ్యాయయుక్తేన న చాధ్య
యనజీవినా॥ ౫౬॥ ఏవంభూతో హి యో విప్రస్సతతం సత్పథే స్థితః। అహితాగ్నిరధీయానో బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే॥౫౭॥ బ్రాహ్మణ్యమేవ సంప్రా
ప్య రక్షితవ్యం యతాత్మనా। యోనిప్రతిగ్రహాదానైః కర్మభిశ్చ శుచిస్మితే॥౫౮॥ ఏతత్తే గుహ్యమాఖ్యాతం యథా శూద్రో భవేద్ద్విజః। బ్రాహ్మణో వాచ్యు
తో ధర్మాద్యథా శూద్రత్వమాప్నుతే॥౫౯॥ .... *

ఇతి-అనుశాసనికపర్వణి ఉమామహేశ్వరసంవాదే జాతికథనే-త్రిచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః,

ఉమోవాచ॥భగవన్ సర్వభూతేశ సురాసురనమస్కృత। ధర్మాధర్మాన్నృణాం దేవ బ్రూహి మే సంశయం విభో ॥ ౧ ॥ కర్మణా మనసా వాచా త్రివి
ధం హి నరస్సదా। బధ్యతే బంధనైః పాశైర్ముచ్యతేప్యథవా పునః॥ ౨ ॥ కేన శీలేన వై దేవ కర్మణా కీదృశేన వా। సమాచారైర్గుణైర్వాక్యైః స్వర్గం
యాంతీహ మానవాః॥ ౩॥ దేవ వేవః॥ దేవి ధర్మార్థతత్త్వజ్ఞే ధర్మనిత్యే దమే రతే। సర్వప్రాణిహితః ప్రశ్నః శ్రూయతాం బుద్ధివర్ధనః॥ ౪ ॥ సత్యధ
ర్మరతాస్సంతః సర్వలింగవివర్జితాః। ధర్మలబ్ధార్థభోక్తారస్తే నరాస్స్వర్గగామినః ॥ ౫॥ నాధర్మేణ న ధర్మేణ బధ్యంతే ఛిన్నసంశయాః। ప్ర
లయోత్పత్తితత్త్వజ్ఞాః సర్వజ్ఞాస్సర్వదర్శినః॥ ౬॥ వీతరాగా విముచ్యంతే పురుషాః కర్మబంధనైః। కర్మణా మనసా వాచా యే న హింసంతి కించన॥౭॥
యే న సజ్జంతి కస్మింశ్చిత్తే న బధ్యంతి కర్మభిః। ప్రాణాతిపాతాద్విరతాః శీలవంతో దయాన్వితాః॥౮॥ తుల్యద్వేష్యప్రియా దాంతా ముచ్యంతే కర్మబంధ
నైః। సర్వభూతదయావంతో విశ్వాస్యాస్సర్వజంతుషు ॥ ౯ ॥ త్యక్తహింసాస్సమాచారాస్తే నరాస్స్వర్గగామినః। పరస్వే నిర్మమా నిత్యం పరదా
రవివర్జకాః॥ ౧౦॥ ధర్మలబ్ధాన్నభోక్తారస్తే నరాస్స్వర్గగామినః। మాతృవత్స్వసృవచ్చైవ నిత్యం దుహితృవచ్చ యే ॥ ౧౧ ॥ పరదారేషు వర్తం
తే తే నరాస్స్వర్గగామినః। స్తైన్యాన్నివృత్తాస్సతతం సంతుష్టాస్స్వధనేన చ॥ ౧౨॥ స్వభాగ్యాద్యుపజీవంతి తే నరాస్స్వర్గగామినః। పరదారేషు యే
నిత్యం చారిత్రావృతలోచనాః॥ ౧౩॥ యతేంద్రియాశ్శీలపరాస్తే నరాస్స్వర్గగామినః। ఏష దేవకృతో మార్గః సేవితవ్యస్సదా బుధైః॥౧౪॥అకషాయ
కృతశ్చైవ మార్గస్సేవ్యస్సదా బుధైః। స్వదారనిరతా యే చ ఋతుకాలాభిగామినః॥ ౧౫॥ అగ్రామ్యసుఖభోక్తారస్తే నరాస్స్వర్గగామినః। దానధ
ర్మతపోయుక్తాః శీలశౌచదయాత్మకాః॥ ౧౬॥ వృత్త్యర్థం ధర్మహేతోర్వా సేవితవ్యస్సదా బుధైః। స్వర్గవాసమభీప్సద్భిర్న సేవ్యస్త్వత ఉత్తరః
౧౭॥ ఉమోవాచ॥ వాచా తు బధ్యతే యేన ముచ్యతేప్యథవా పునః। తాని కర్మాణి మే దేవ వద భూతపతే నఘ॥౧౮॥మహేశ్వరః॥ ఆత్మహేతోః పరార్థే వా
నర్మహాస్యాశ్రయాత్తథా। యే మృషా న వదంతీహ తే నరాస్స్వర్గగామినః॥ ౧౯॥ వృత్త్యర్థం ధర్మహేతోర్వా కామకారాత్తథైవ చ। అనృతం
యే న భాషంతి తే నరాస్స్వర్గగామినః॥౨౦॥శ్లక్ష్ణాం వాణీం నిరాబాధాం మధురాం దోషవర్జితామ్। స్వాగతేనాభిభాషంతే తే నరాస్స్వర్గగామినః॥

౨౧॥ పరుషం యే న భాషంతే కటుకం నిష్ఠురం తథా। అపైశున్యరతాస్సంతస్తే నరాస్స్వర్గగామినః॥ ౨౨॥ పిశునాం యే న భాషంతే మిత్రభేదకరీం గిరమ్।
ఋతం మైత్రం తు భాషంతే తే నరాస్స్వర్గగామినః॥ ౨౭॥ యే వర్జయంతి పరుషం పరద్రోహం చ మానవాః। సర్వభూతసమా దాంతాస్తే నరాస్స్వర్గ-
గామినః ॥ ౨౮॥ అసత్ప్రలాపాద్విరతా విరుద్ధపరివర్జకాః। సౌమ్యప్రలాపినో యే చ తే నరాస్స్వర్గగామినః॥ ౨౯॥ న కోపాద్వ్యాహరంతే యే వా-
చం హృదయదారిణీమ్। సాంత్వం వదంతి క్రుద్ధాపి తే నరాస్స్వర్గగామినః॥ ౩౦॥ ఏష వాణీకృతో దేవి ధర్మస్సేవ్యస్సదా నరైః। శుభస్సత్యగుణో నిత్యం
వర్జనీయం మృషా బుధైః॥ ౩౧॥ ఉమోవాచ॥ మనసా బధ్యతే యేన కర్మణా పురుషస్సదా। తన్మే బ్రూహి మహాభాగ దేవదేవ పినాకధృత్॥ ౩౨॥ మహేశ్వరః॥
మానసేనేహ ధర్మేణ సంయుక్తాః పురుషాస్సదా। స్వర్గం గచ్ఛంతి కల్యాణి తన్మే కీర్తయతశ్శృణు॥ ౩౩॥ దుష్ప్రణీతేన మనసా దుష్ప్రణీతాంతరాకృతిః।
మనో బధ్యతి యేనేహ శృణు వాక్యం శుభాననే॥ ౩౪ ॥ అరణ్యే విజనే న్యస్తం పరస్వం దృశ్యతే యదా। మనసాపి న హింసంతి తే నరాస్స్వర్గగామినః॥
౩౫॥ గ్రామే గృహే వా యద్ద్రవ్యం పారక్యం విజనే స్థితమ్। నాభినందంతి వై నిత్యం తే నరాస్స్వర్గగామినః॥ ౩౭॥ తథైవ పరదారాన్యే కామవృత్తాన్
రహోగతాన్। మనసాపి న హింసంతి తే నరాస్స్వర్గగామినః॥ ౩౮॥ శత్రుం మిత్రం చ యే నిత్యం తుల్యేన మనసా నరాః। భజంతి మైత్రాస్సంగమ్య తే న-
రాస్స్వర్గగామినః ౩౯॥ శ్రుతవంతో దయావంతశ్శుచయస్సత్యసంగరాః। స్వైరర్థైః పరిసంతుష్టాస్తే నరాస్స్వర్గగామినః॥ ౪౦ ॥ అవైరా యే
త్వనాయాసా మైత్రీచిత్తగతాస్సదా। సర్వభూతదయావంతస్తే నరాస్స్వర్గగామినః॥ ౪౧ ॥ శ్రద్ధావంతో దయావంతశ్చోక్షాశ్చోక్షజనప్రియాః। ధ-
ర్మాధర్మవిదో నిత్యం తే నరాస్స్వర్గగామినః॥ ౪౨॥ శుభానామశుభానాం చ కర్మణాం ఫలసంచయే। విపాకజ్ఞాశ్చ యే దేవి తే నరాస్స్వర్గగామినః॥ ౪౩
న్యాయోపేతా గుణోపేతా దేవద్విజపరాస్సదా। సముత్థానమనుప్రాప్తాస్తే నరాస్స్వర్గగామినః॥ ౪౪॥ శుభైః కర్మఫలైర్దేవి మయైతే పరికీర్తితాః।
స్వర్గమార్గపరా భూయః కిం శ్రోతుం త్వమిహేచ్ఛసి॥ ౪౫॥ ఉమోవాచ ॥ మహాన్మే సంశయః కశ్చిన్మర్త్యాన్ప్రతి మహేశ్వర। తస్మాత్త్వం నైపుణే-
నాద్య మమ వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౪౬॥ కేనాయుర్లభతే దీర్ఘం కర్మణా పురుషః ప్రభో। తపసా వాపి దేవేశ కేనాయుర్లభతే మహత్॥ ౪౭॥ క్షీణాయుః
కేన భవతి కర్మణా భువి మానవః। విపాకం కర్మణాం దేవ వక్తుమర్హస్యనిందిత॥ ౪౮ ॥ అపరే చ మహాభాగా మందభాగ్యాస్తథాపరే। అకులీనాస్తథా చా-
న్యే కులీనాశ్చ తథాపరే॥ ౪౯॥ దుర్దర్శాః కేచిదాభాంతి నరాః కాష్ఠమయా ఇవ। ప్రియదర్శాస్తథా చాన్యే దర్శనాదేవ మానవాః॥ ౫౦॥ దుష్ప్రజ్ఞాః
కేచిదాభాంతి కేచిదాభాంతి పండితాః। మహాప్రజ్ఞాస్తథైవాన్యే జ్ఞానవిజ్ఞానభావినః ॥ ౫౧ ॥ అల్పబాధాస్తథా కేచిన్మహాబాధాస్తథాపరే। దృశ్యం-
తే పురుషా దేవ తన్మే శంసితుమర్హసి॥ ౫౨॥ దేవదేవః ॥ హంత తేఽహం ప్రవక్ష్యామి దేవి కర్మఫలోదయమ్। మర్త్యలోకే నరస్సర్వో యేన స్వం ఫలమశ్ను-
తే॥ ౫౩॥ ప్రాణాతిపాతే యో రౌద్రో దండహస్తోద్యతస్తథా। నిత్యముద్యతశస్త్రశ్చ హంతి భూతగణాన్నరః॥ ౫౪॥ నిర్దయస్సర్వభూతానాం నిత్యము-
ద్వేగకారకః। అపి కీటపిపీలానామశరణ్యస్సునిర్ఘృణః॥ ౫౫॥ ఏవంభూతో నరో దేవి నిరయం ప్రతిపద్యతే। విపరీతస్తు ధర్మాత్మా రూపవానభిజాయతే॥ ౫౬॥
నిరయం యాతి హింసాత్మా యాతి స్వర్గమహింసకః। యాతనాం నిరయే రౌద్రాం స కృచ్ఛ్రాం లభతే నరః॥ ౫౭॥ యః కశ్చిన్నిరయాత్తస్మాత్సముత్తరతి
కర్హిచిత్। మానుష్యం లభతే చాపి హీనాయుస్తత్ర జాయతే॥ ౫౮॥ పాపేన కర్మణా దేవి బద్ధో హింసారతిర్నరః। అప్రియస్సర్వభూతానాం హీనాయురు-
పజాయతే॥ ౫౯॥ యస్తు శుక్లాభిజాతీయః ప్రాణిఘాతవివర్జకః। నిక్షిప్తశస్త్రో నిర్దండో న హింసంతి కదాచన॥ ౬౦॥ న ఘాతయతి నో హంతి ఘ్నంతం
నైవానుమోదతే। సర్వభూతేషు సస్నేహో యథాత్మని తథాపరే॥ ౬౧॥ ఈదృశః పురుషోత్కర్షో దేవి దేవత్వమశ్నుతే। ఉపపన్నాన్సుఖాన్భోగా-

నుపాశ్నాతిముదాయుతః॥౮౨॥ అథచేన్మానుషేలోకే కదాచిదుపపద్యతే। తత్రదీర్ఘాయురుత్పన్నస్సనరస్సుఖమేధతే॥ ౮౩॥ ఏషదీర్ఘాయుషాంమా
ర్గస్సువృత్తానాంసుకర్మణామ్ । ప్రాణిహింసావిమోక్షేణబ్రంహణాసముదీరితః॥౮౪॥ ఇతి- శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశా
సనికపర్వణి- ఉమామహేశ్వరసంవాదే- చతుశ్చత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః- .... *
ఉమోవాచ॥ కింశీలఃకింసమాచారఃపురుషఃకైశ్చకర్మభిః । స్వర్గంసమభిపద్యేతసంప్రదానేనకేనవా॥ ౧॥ మహేశ్వరః॥ దాతాబ్రాహ్మణసత్క
ర్తాదీనాంధకృపణాదిషు। భక్ష్యభోజాన్నపానానాంవాససాంచప్రదాయకః॥ ౨॥ ప్రతిశ్రయాన్సభాఃకూపాన్ప్రపాఃపుష్కరిణీస్తథా । నైత్యకా
నిచసర్వాణికిమిచ్ఛకమతీవచ॥౩॥ ఆసనంశయనంయానంధనంతరత్నంగృహంతథా। సస్యజాతానిసర్వాణిగాఃక్షేత్రాణ్యథయోషితః॥౪॥సుప్రతీతమ
నానిత్యంయఃప్రయచ్ఛతిమానవః। ఏవంభూతోనరోదేవిదేవలోకేభిజాయతే॥౫॥తత్రోష్యసుచిరంకాలంభుక్త్వాభోగాననుత్తమాన్।సహాప్సరోభిర్ముర
దితోరమతేనందనాదిషు॥ ౬॥తస్మాత్స్వర్గాచ్చ్యుతోలోకాన్మానుషేషూపజాయతే।మహాభోగేకులేదేవిధనధాన్యసమన్వితే॥ ౭॥తత్రకామగుణైస్స
ర్వైస్సముపేతోముదాయుతః। మహాభోగోమహాకోశోధనీభవతిమానవః॥౮॥ఏతేదేవిమహాభాగాఃప్రాణినోదానశీలినః। బ్రంహణావైపురాప్రోక్తాః
సర్వస్యప్రియదర్శనాః॥ ౯॥ అపరేమానవాదేవిప్రదానకృపణాద్విజైః । యాచితానప్రయచ్ఛంతివిద్యమానేప్యబుద్ధయః ॥ ౧౦॥ దీనాంధకృపణాన్
దృష్ట్వాభిక్షుకానతిథీనపి। యాచ్యమానానివర్తంతేజిహ్వాలోభసమన్వితాః॥ ౧౧॥ నధనానినవాసాంసినభోగాన్నచకాంచనమ్।నగావైనాన్నవికృ
తింప్రయచ్ఛంతికదాచన॥ ౧౨॥ అప్రవృత్తాశ్చయేలుబ్ధానాస్తికాదానవర్జితాః। ఏవంభూతానరాదేవినిరయంయాంత్యబుద్ధయః॥౧౩॥ తేవైమనుష్య
తాయాంతియదాకాలస్యపర్యయాత్।ధనరిక్తేకులేజన్మలభంతేస్వల్పబుద్ధయః ॥ ౧౪॥ క్షుత్పిపాసాపరీతాశ్చసర్వలోకబహిష్కృతాః । నిరాశాస్సర్వ
భోగేభ్యోజీవంత్యధమజీవికామ్॥ ౧౫॥ అల్పభోగేకులేజాతాఃస్వల్పభోగరతానరాః। అనేనకర్మణాదేవిభవంత్యధనినోనరాః॥ ౧౬॥ అపరేస్తంభి
నోనిత్యంమానినోధనతోనరాః। ఆసనార్హాంశ్చయేపీఠంనప్రయచ్ఛంత్యచేతసః॥ ౧౭॥ మార్గార్హస్యచయేమార్గంనదదత్యల్పమేధసః । పా
ద్యార్హస్యచయేపాద్యంనదదత్యల్పబుద్ధయః॥ ౧౮॥ అర్ఘార్హాన్నచసత్కారైరర్చయంతియథావిధి। అర్ఘ్యమాచమనీయంవానయచ్ఛంత్యబు
ద్ధయః ... ద్ధానరాః॥ ౧౯॥గురుంచాభిగతంప్రేమ్ణాగురువన్నబుభూషతే। అభిమానప్రవృత్తేనలోభేనసమవస్థితాః॥ ౨౦॥ మాన్యాంశ్చావమన్యంతేవృద్ధాన్పరి
భవంతిచ। ఏవంవిధానరాదేవిసర్వేనిరయగామినః॥ ౨౧॥ తేవైయదినరాస్తస్మాన్నిరయాదుత్తరంతివై।వర్షపూగైస్తథాజన్మలభంతేకుత్సితేకులే॥
౨౨॥శ్వపాకపుల్కసాదీనాంకుత్సితానామచేతసామ్।కులేషుతేషుజాయంతేగురువృద్ధాపచాయినః॥౨౩॥ నస్తంభీనచమానీయోదేవతాద్విజపూజకః॥
లోకపూజ్యోనమస్కర్తాప్రశ్రితోమధురంవచః॥౨౪॥సర్వవర్ణప్రియకరఃసర్వభూతహితస్సదా। అద్వేషీసుముఖఃశ్లక్ష్ణఃస్నిగ్ధవాణీప్రదస్సదా॥౨౫॥
స్వాగతేనైవసర్వేషాంభూతానామవిహింసకః। యథార్హసత్క్రియాపూర్వమర్చయన్నవతిష్ఠతి॥౨౬॥మార్గార్హాయదదన్మార్గంగురుంగురు
వదర్చయన్ । అతిథిప్రగ్రహరతస్తథాభ్యాగతపూజకః॥ ౨౭ ॥ ఏవంభూతోనరోదేవిస్వర్గతింప్రతిపద్యతే ।.తతోమానుషతాంప్రాప్యవిశిష్టకులజోభ
వేత్ ॥౨౮॥తత్రాసౌవిపులైర్భోగైస్సర్వరత్నసమన్వితైః। యథార్హదాతాచార్హేషుధర్మచర్యాపరోభవేత్ ॥౨౯॥సమ్మతస్సర్వభూతానాం
సర్వభూతనమస్కృతః। స్వకర్మఫలమాప్నోతిస్వయమేవనరస్సదా॥ ౩౦॥ ఉదాత్తకులజాతీయఉదాత్తాభిజనస్సదా। ఏషధర్మోమయాప్రోక్తో
విధాత్రాస్వయమీరితః॥౩౧॥ యస్తురౌద్రసమాచారఃసర్వసత్త్వభయంకరః । హస్తాభ్యాంయదివాపద్భ్యాంరజ్వాదండేనవాపునః॥ ౩౨॥ లోష్టైః

స్తంభైరుపాయైర్వా జంతూన్బాధతి శోభనే। హింసార్థే నికృతిప్రజ్ఞః ప్రోద్వేజయతి చైవ హి॥ ౩౩॥ ఉపక్రామతి జంతూంశ్చ ఉద్వేగజననస్సదా। ఏవం
శీలసమాచారో నిరయం ప్రతిపద్యతే॥ ౩౪॥ స వై మనుష్యతాం గచ్ఛేద్యది కాలస్య పర్యయాత్। బహ్వాబాధపరిక్లిష్టే జాయతే సోऽధమే కులే॥ ౩౫॥ లోకద్వే
ష్యోऽధమః పుంసాం స్వయం కర్మఫలైః కృతైః। ఏష దేవి మనుష్యేషు బోద్ధవ్యో జ్ఞాతిబంధుషు॥ ౩౬॥ అపరస్సర్వభూతాని దయావాననుపశ్యతి। మైత్రదృ
ష్టిః పితృసమో నిర్వైరో నియతేంద్రియః॥ ౩౭॥ నోద్వేజయతి భూతాని న విహింసయతే తథా। హస్తపాదైస్సునియతైర్విశ్వాస్యస్సర్వజంతుషు॥ ౩౮॥
న రజ్వా న చ దండేన న లోష్టైర్నాయుధేన చ। ఉద్వేజయతి భూతాని శ్లక్ష్ణకర్మా దయాపరః॥ ౩౯॥ ఏవంశీలసమాచారః స్వర్గే సముపజాయతే। తత్రా
సౌ భవనే దివ్యే ముదా వసతి దేవవత్॥ ౪౦॥ స చేత్కర్మక్షయాన్మర్త్యో మనుష్యేషూపజాయతే। అల్పాబాధో నిరాతంకః స జాతస్సుఖమేధతే॥ ౪౧॥ సు
ఖభాగీ నిరాయాసో నిరుద్వేగస్సదా నరః। ఏష దేవి సతాం మార్గో బాధా యత్ర న విద్యతే॥ ౪౨॥ ఉమోవాచ॥ ఇమే మనుష్యా దృశ్యంతే ఊహాపోహవిశా
రదాః। జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నాః ప్రజావంతోऽర్థకోవిదాః॥ ౪౩॥ దుష్ప్రజ్ఞాశ్చాపరే దేవ జ్ఞానవిజ్ఞానవర్జితాః। కేన కర్మవిపాకేన ప్రజ్ఞావాన్పురుషో
భవేత్॥ ౪౪॥ అల్పప్రజ్ఞో విరూపాక్షః కథం భవతి మానవః। ఏతం మే సంశయం ఛింధి సర్వధర్మభృతాం వర॥ ౪౫॥ జాత్యంధాశ్చాపరే దేవ రోగార్తాశ్చా
పరే తథా। నరాః క్లీబాశ్చ దృశ్యంతే కారణం బ్రూహి తత్ర వై॥ ౪౬॥ మహేశ్వరః॥ బ్రాహ్మణాన్వేదవిదుషః సిద్ధాన్ధర్మవిదస్తథా। పరిపృచ్ఛంత్యహ
రహః కుశలాకుశలం తథా॥ ౪౭॥ వర్జయంత్యశుభం కర్మ సేవమానాశ్శుభం సదా। లభంతే స్వర్గతిం నిత్యమిహలోకే తథా సుఖమ్॥ ౪౮॥ స చేన్మాను
షతాం యాతి మేధావీ తత్ర జాయతే। శ్రుతం ప్రజ్ఞానుగం చాస్య కల్యాణముపజాయతే॥ ౪౯॥ పరదారేషు యే మూఢాశ్చక్షుర్దుష్టం ప్రయుంజతే। తేన
దుష్టస్వభావేన జాత్యంధాస్తే భవంతి హి॥ ౫౦॥ మనసా చ ప్రదుష్టేన నగ్నాం పశ్యంతి యే స్త్రియమ్। రోగార్తాస్తే భవంతీహ నరా దుష్కృతకారిణః॥ ౫౧॥
యే తు మూఢా దురాచారా వియోనౌ మైథునే రతాః। పురుషేషు చ దుష్ప్రజ్ఞాః క్లీబత్వముపయాంతి తే॥ ౫౨॥ పశూంశ్చ యే ఘాతయంతి యే చైవ గురుతల్ప
గాః। ప్రకీర్ణమైథునా యే చ క్లీబా జాయంతి తే జనాః॥ ౫౩॥ ఉమోవాచ॥ సావద్యం కిం తు వై కర్మ నిరవద్యం తథైవ చ। శ్రేయః కుర్వన్నవాప్నోతి మాన
వో దేవసత్తమ॥ ౫౪॥ మహేశ్వరః॥ శ్రేయాంసి మార్గమన్విచ్ఛన్సదా యః పృచ్ఛతి ద్విజాన్। ధర్మాన్వేషీ గుణాకాంక్షీ స స్వర్గం సముపాశ్నుతే॥
౫౫॥ యది మానుషతాం దేవి కదాచిత్స పరిగచ్ఛతి। మేధావీ ధారణాయుక్తః ప్రాజ్ఞస్తత్రాభిజాయతే॥ ౫౬॥ ఏష దేవి సతాం ధర్మో మంతవ్యో భూతికారకః।
నృణాం హితార్థాయ మయా తవ వై సముదాహృతః॥ ౫౭॥ ఉమోవాచ॥ అపరే స్వల్పవిజ్ఞానా ధర్మవిద్వేషిణో నరాః। బ్రాహ్మణాన్వేదవిదుషో నేచ్ఛం
తి పరిసర్పితుమ్॥ ౫౮॥ వ్రతవంతో నరాః కేచిచ్ఛ్రద్ధాధర్మపరాయణాః। అవ్రతా భ్రష్టనియమాస్తథాన్యే రాక్షసోపమాః॥ ౫౯॥ యజ్వానశ్చ తథై
వాన్యే నిర్హోమాశ్చ తథాపరే। కేన కర్మవిపాకేన భవంతీహ వదస్వ మే॥ ౬౦॥ మహేశ్వరః॥ ఆగమాల్లోకధర్మాణాం మర్యాదాః పూర్వనిర్మి
తాః। ప్రామాణ్యేనానువర్తంతే దృశ్యంతే చ దృఢవ్రతాః॥ ౬౧॥ అధర్మం ధర్మమిత్యాహుర్యే చ మోహవశం గతాః। అవ్రతా నష్టమర్యాదాస్తే ప్రోక్తా
బ్రహ్మరాక్షసాః॥ ౬౨॥ తే చేత్కాలకృతోద్యోగాత్సంభవంతీహ మానుషాః। నిర్హోమా నిర్వషట్కారాస్తే భవంతి నరాధమాః॥ ౬౩॥ ఏష దేవి మ
యా సర్వసంశయచ్ఛేదనాయ వై। కుశలాకుశలో నౄణాం వ్యాఖ్యాతో ధర్మసాగరః॥ ౬౪॥.. *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి- ఉమామహేశ్వరసంవాదే-పంచచత్వారింశదధికశతతమోऽధ్యాయః-

నారదః॥ ఏవముక్త్వా మహాదేవః శ్రోతుకామస్స్వయం ప్రభుః। అనుకూలాం ప్రియాం భార్యాం పార్శ్వస్థాం సమభాషత॥ ౧॥ మహాదేవః॥ పరావరజ్ఞే

ధర్మజ్ఞే తపోవననివాసిని । సాధ్వి సుభ్రు సుకేశాంతే హిమవత్పర్వతాత్మజే॥ ౨॥ దక్షే శమదమోపేతే నిర్మమే ధర్మచారిణి। పృచ్ఛామి త్వాం వరారోహే పృ
ష్టా వద మమేప్సితమ్॥ ౩॥ సావిత్రీ బ్రహ్మణః సాధ్వీ కౌశికస్య శచీ సతీ। మార్కండేయస్య ధూమోర్ణా ఋద్ధిర్వైశ్రవణస్య చ ॥ ౪ ॥ వరుణస్య తథా గౌరీ
సూర్యస్య చ సువర్చలా। రోహిణీ శశినః సాధ్వీ స్వాహా చైవ విభావసోః ॥ ౫ ॥ అదితిః కశ్యపస్యాథ సర్వాస్తాః పతిదేవతాః । దృష్టాశ్చోపాసితాశ్చైవ
తాస్త్వయా దేవి నిత్యశః ॥ ౬॥ తేన త్వాం పరిపృచ్ఛామి ధర్మజ్ఞే ధర్మవాదిని । స్త్రీధర్మం శ్రోతుమిచ్ఛామి త్వయోదాహృతమాదితః॥ ౭॥ సహధర్మచరీ మే
త్వం సమశీలా సమవ్రతా। సమానసారవీర్యా చ తపస్తీవ్రం కృతం చ తే ॥ ౮ ॥ త్వయా హ్యుక్తో విశేషేణ గుణవాన్ స భవిష్యతి। లోకే చైవ తథా దేవి ప్ర
మాణత్వముపైష్యతి॥ ౯॥ స్త్రియశ్చైవ విశేషేణ స్త్రీజనస్య గతిః పరా। గౌర్యం గచ్ఛతి సుశ్రోణి లోకేష్వేషా గతిః సదా ॥ ౧౦ ॥ మమ చార్ధం శరీర
స్య తవ చార్ధేన నిర్మితమ్। సురకార్యకరీ చ త్వం లోకసంతానకారిణి॥ ౧౧ ॥ తవ సర్వః సువిదితః స్త్రీధర్మః శాశ్వతః శుభే । తస్మాదశేషంతం బ్రూహి
స్త్రీధర్మం విస్తరేణ మే॥ ౧౨॥ ఉమోవాచ॥ భగవన్ సర్వభూతేశ భూతభవ్యభవోద్భవ। త్వత్ప్రభావాదియం దేవ వాక్చైవ ప్రతిభాతి మే ॥ ౧౩॥ ఇ
మాస్తు నద్యో దేవేశ సర్వతీర్థోదకైర్యుతాః। ఉపస్పర్శనహేతోస్త్వా సముపయాంతి సమీపతః ॥ ౧౪ ॥ ఏతాభిః సహ సంమంత్ర్య ప్రవక్ష్యామ్యనుపూర్వ
శః। ప్రభవన్ యోఽనహంవాదీ స వై పురుష ఉచ్యతే॥ ౧౫॥ స్త్రీ చ భూతేశ సతతం స్త్రియమేవానుధావతి । మయా సంమానితాశ్చైవ భవిష్యంతి సరిద్వ
రాః॥ ౧౬॥ ఏషా సరస్వతీ పుణ్యా నదీనాముత్తమా నదీ । ప్రథమా సర్వసరితాం నదీ సాగరగామినీ॥ ౧౭॥ విపాశా చ వితస్తా చ చంద్రభాగా ఇరావతీ। శత
ద్రుర్దేవికా సింధుః కౌశికీ గోమతీ తథా॥ ౧౮॥ తథా దేవనదీ చేయం సర్వతీర్థాభిసంవృతా। గగనాద్గాం గతా దేవీ గంగా సర్వసరిద్వరా॥ ౧౯॥ ఇత్యుక్త్వా
దేవదేవస్య పత్నీ ధర్మభృతాం వరా। స్మితపూర్వమథాభాష్య సర్వాస్తాః సరితస్తథా ॥ ౨౦ ॥ అపృచ్ఛద్దేవమహిషీ స్త్రీధర్మం ధర్మవత్సలా। స్త్రీ
ధర్మకుశలాస్తా వై గంగాద్యాః సరితాం వరాః॥ ౨౧ ॥ ఉమోవాచ॥ అయం భగవతా ప్రోక్తః ప్రశ్నః స్త్రీధర్మసంశ్రితః। తం తు సంమంత్ర్య యుష్మాభి
ర్వక్తుమిచ్ఛామి శంకరమ్॥ ౨౨॥ న చైకసాధ్యం పశ్యామి విజ్ఞానం భువి కించన। దివి వా సాగరగమాస్తేన వో మానయామ్యహమ్॥ ౨౩॥ ఏవం సర్వాః సరిచ్ఛ్రే
ష్ఠాః పృష్టాః పుణ్యతమాః శివాః। తతో దేవనదీ గంగా నియుక్తా ప్రతిపూజ్య చ॥ ౨౪॥ బహ్వీభిర్బుద్ధిభిః స్ఫీతా స్త్రీధర్మజ్ఞా శుచిస్మితా । శైలరాజసుతాం దే
వీం పుణ్యా పాపభయాపహా॥ ౨౫॥ బుద్ధ్యా వినయసంపన్నా సర్వధర్మవిశారదా । సస్మితం బహుబుద్ధ్యాఢ్యా గంగా వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౬॥ ధన్యాస్మ్య
నుగృహీతాస్మి దేవి ధర్మపరాయణే। యా త్వం సర్వజగన్మాన్యా నదీం మానయసేఽనఘే॥ ౨౭॥ ప్రభవన్ పృచ్ఛతే యో హి సంమానయతి వా పునః। నూనం
మన్యే స ధర్మాత్మా పండితాఖ్యాం స గచ్ఛతి॥ ౨౮॥ జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నానూహాపోహవిశారదాన్। ప్రవక్తౄన్ పృచ్ఛతే యోఽన్యాన్ స వై నాపదమృ
చ్ఛతి॥ ౨౯॥ అన్యథా బహుబుద్ధ్యాఢ్యో వాక్యం వదతి సంసది। అన్యథైవ హ్యహంమానీ దుర్బలం వదతే వచః ॥ ౩౦ ॥ దివ్యజ్ఞానే దివి శ్రేష్ఠే దివ్యైః పుణ్యైః స
ముత్థితే। త్వమేవార్హసి నో దేవి స్త్రీధర్మాననుభాషితమ్ ॥ ౩౧ ॥ భీష్మః॥ తతస్సారాధితా దేవీ గంగయా బహుభిర్గుణైః। ప్రాహ సర్వ
మశేషేణ స్త్రీధర్మం సురసుందరీ ॥ ౩౨॥ స్త్రీధర్మో మాం ప్రతి యథా ప్రతిభాతి యథావిధి । తమహం కీర్తయిష్యామి తథైవ ప్రశ్రితో భవ॥ ౩౩॥ స్త్రీ
ధర్మః పూర్వ ఏవాయం వివాహే బంధుభిః కృతః। సహధర్మచరీ భర్తుర్భవత్యగ్నిసమీపతః॥ ౩౪॥ సుస్వభావా సువచనా సువృత్తా సుఖదర్శనా।
పుత్రవక్త్రమివాభీక్ష్ణం భర్తుర్వదనమీక్షతే॥ ౩౫॥ యా సాధ్వీ నియతాచారా సా భవేద్ధర్మచారిణీ। శ్రుత్వా దంపతిధర్మం వై సహధర్మకృతం శుభమ్॥
౩౬॥ యా భవేద్ధర్మపరమా నారీ భర్తృసమవ్రతా। దేవవత్సతతం సాధ్వీ భర్తారమనుపశ్యతి ॥ ౩౭॥ శుశ్రూషాం పరిచర్యాం చ దేవతుల్యం ప్రకుర్వతీ॥

వశ్యా భావేన సుమనాః సువ్రతా సుఖదర్శనా ॥ ౩౮ ॥ అనన్యచిత్తా సుముఖీ సా నారీ ధర్మచారిణీ । పరుషాణ్యపి చోక్తా యా దృష్టా వా క్రూరచక్షుషా ॥ ౩౯ ॥ సుప్రసన్నముఖీ భర్తుర్యా నారీ సా పతివ్రతా । న చంద్రసూర్యౌ న తరుం పున్నామ్నో యా నిరీక్షతే ॥ ౪౦ ॥ భర్తృవర్జం వరారోహా సా భవేద్ధర్మచారిణీ । దరిద్రం వ్యాధితం దీనమధ్వనా పరికర్శితమ్ ॥ ౪౧ ॥ పతిం పుత్రమివోపాస్తే సా నారీ ధర్మచారిణీ । యా నారీ ప్రయతా దక్షా యా నారీ పుత్రిణీ భవేత్ ॥ ౪౨ ॥ పతిప్రియా పతిప్రాణా సా నారీ ధర్మభాగినీ । శుశ్రూషాం పరిచర్యాం చ కరోత్యవిమనాః సదా ॥ ౪౩ ॥ సుప్రతీతా వినీతా చ సా నారీ ధర్మభాగినీ । న కామేషు న భోగేషు నైశ్వర్యే న సుఖే తథా । స్పృహా యస్యా యథా పత్యౌ సా నారీ ధర్మభాగినీ ॥ ౪౫ ॥ కల్యోత్థానరతా నిత్యం గృహశుశ్రూషణే రతా । సుసంమృష్టక్షయా చైవ గోశకృత్కృతలేపనా ॥ ౪౬ ॥ అగ్నికార్యపరా నిత్యం సదా పుష్పబలిప్రదా । దేవతాతిథిభృత్యానాం నిర్వాప్య పతినా సహ ॥ ౪౭ ॥ శేషాన్నముపభుంజానా యథాన్యాయం యథావిధి । తుష్టపుష్టజనా నిత్యం నారీ ధర్మేణ యుజ్యతే ॥ ౪౮ ॥ శ్వశ్రూశ్వశురయోః పాదౌ తోషయంతీ గుణాన్వితా । మాతాపితృపరా నిత్యం యా నారీ సా తపోధనా ॥ ౪౯ ॥ బ్రాహ్మణాన్ దుర్బలానాథాన్ దీనాంధకృపణాంస్తథా । బిభర్త్యన్నేన యా నారీ సా పతివ్రతభాగినీ ॥ ౫౦ ॥ వ్రతం చరతి యా నిత్యం దుశ్చరం లఘుసత్త్వయా । పతిచిత్తా పతిహితా సా పతివ్రతభాగినీ ॥ ౫౧ ॥ పుణ్యమేతత్తపశ్చైవ స్వర్గశ్చైష సనాతనః । యా నారీ భర్తృపరమా భవేద్భర్తృవ్రతా సతీ ॥ ౫౨ ॥ పతిర్హి దేవో నారీణాం పతిర్బంధుః పతిర్గతిః । పత్యా గతిస్సమా నాస్తి దైవతం వా యథా పతిః ॥ ౫౩ ॥ పతిప్రసాదాత్స్వర్గో వా తుల్యో నార్యా న వా భవేత్ । అహం స్వర్గం న హీచ్ఛేయం త్వయ్యప్రీతే మహేశ్వరే ॥ ౫౪ ॥ యద్యకార్యమధర్మం వా యది వా ప్రాణనాశనమ్ । పతిర్బ్రూయాద్దరిద్రో వా వ్యాధితో వా కథంచన ॥ ౫౫ ॥ ఆపన్నో రిపుసంస్థో వా బ్రహ్మశాపార్దితోఽపి వా । ఆపద్ధర్మాననుప్రేక్ష్య తత్కార్యమవిశంకయా ॥ ౫౬ ॥ ఏష దేవ మయా ప్రోక్తః స్త్రీధర్మో వచనాత్తవ । యా త్వేవంభావినీ నారీ సా పతివ్రతభాగినీ ॥ ౫౭ ॥ భీష్మః ॥ ఇత్యుక్తస్తు దేవేశః ప్రతిపూజ్య గిరేస్సుతామ్ । లోకాన్విసర్జయామాస సర్వైరనుచరైస్సహ ॥ ౫౮ ॥ తతో యయుర్భూతగణాః సరితశ్చ యథాగతమ్ । గంధర్వాప్సరసశ్చైవ ప్రణమ్య శిరసా భవమ్ ॥ ౫౯ ॥ .... *

ఇతి ఉమామహేశ్వరసంవాదే - షట్చత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః

ఋషయః ॥ పినాకిన్ భగనేత్రఘ్న సర్వలోకనమస్కృత । మాహాత్మ్యం వాసుదేవస్య శ్రోతుమిచ్ఛామి శంకర ॥ ౧ ॥ మహేశ్వరః ॥ పితామహాదపి వరశ్శాశ్వతః పురుషో హరిః । కృష్ణో జాంబూనదాభాసో వ్యభ్రే సూర్య ఇవోదితః ॥ ౨ ॥ దశబాహుర్మహాతేజా దేవతారినిషూదనః । శ్రీవత్సాంకో హృషీకేశః సర్వదైవతపూజితః ॥ ౩ ॥ బ్రహ్మా తస్యోదరభవస్తథా చాహం శిరోభవః । శిరోరుహేభ్యో జ్యోతీంషి రోమభ్యశ్చ సురాసురాః ॥ ౪ ॥ ఋషయో దేహసంభూతాస్తథా లోకాశ్చ శాశ్వతాః । పితామహగృహం సాక్షాత్సర్వదేవగృహం చ సః ॥ ౫ ॥ సోఽస్యాః పృథివ్యాః కృత్స్నాయాః స్రష్టా త్రిభువనేశ్వరః । సంహర్తా చైవ భూతానాం స్థావరస్య చరస్య చ ॥ ౬ ॥ స హి దేవవరః సాక్షాద్దేవనాథః పరంతపః । సర్వజ్ఞస్స హి సంశ్లిష్టస్సర్వగస్సర్వతోముఖః ॥ ౭ ॥ పరమాత్మా హృషీకేశః సర్వవ్యాపీ మహేశ్వరః । న తస్మాత్పరమం భూతం త్రిషు లోకేషు కించన ॥ ౮ ॥ సనాతనో వై మధుహా గోవింద ఇతి విశ్రుతః । స సర్వాన్ పార్థివాన్ సంఖ్యే ఘాతయిష్యతి మానదః ॥ ౯ ॥ సురకార్యార్థముత్పన్నో మానుషం వపురాస్థితః । న హి దేవగణాశ్శక్తాస్త్రివిక్రమవినాకృతాః ॥ ౧౦ ॥ భువనే దేవకార్యాణి కర్తుం నాయకవర్జితాః । నాయకస్సర్వభూతానాం సర్వదేవనమస్కృతః ॥ ౧౧ ॥ ఏతస్య దేవనాథస్య దేవకార్యరతస్య చ । బ్రహ్మభూతస్య సతతం దేవర్షిశరణస్య చ ॥ ౧౨ ॥ బ్రహ్మా వసతి గర్భస్థశ్శరీరే సుఖసంస్థితః । సర్వాస్సుఖం సంశ్రితశ్చ శరీరే సుఖసంస్థితః ॥ ౧౩ ॥ సర్వాస్సుఖం సంశ్రితాశ్చ శరీరే తస్య దేవతాః । స దేవః పుండరీకాక్షః శ్రీగర్భః శ్రీసహోషితః ॥ ౧౪ ॥ శార్ఙ్గచక్రాయుధః ఖడ్గీ సర్వనాగరిపుధ్వజః । ఉత్త

మేనచశీలేన శైత్యేనచదమేనచ॥ ౧౫ ॥ పరాక్రమేణవీర్యేణవపుషాదర్శనేనచ । ఆరోహణప్రమాణేన ధైర్యేణార్జవసంపదా॥ ౧౬॥ ఆనృశంస్యేన రూపేణబలేనచసమన్వితః। అస్త్రైస్సముదితస్సర్వైర్దివ్యైరద్భుతదర్శనైః॥ ౧౭ ॥ యోగమాయాఃసహస్రాక్షో నిరవద్యోమహామనాః। వీరోమిత్రజనశ్లాఘీజ్ఞాతిబంధుజనప్రియః ॥ ౧౮ ॥ క్షమావాంశ్చానహంవాదీబ్రహ్మణ్యోబ్రహ్మనాయకః । భయహర్తాభయార్తానాంమిత్రాణాంనందివర్ధనః॥ ౧౯ ॥ శరణ్యస్సర్వభూతానాందీనానాంపాలనేరతః । శ్రుతవానర్థసంపన్నస్సర్వభూతనమస్కృతః ॥ ౨౦ ॥ సమాశ్రితానాంబహూకృచ్ఛత్రూణామపిధర్మవిత్ । నీతిజ్ఞోనీతిసంపన్నోబ్రహ్మవాదీజితేంద్రియః॥ ౨౧ ॥ భవార్థమిహదేవానాంబుద్ధ్యాపరమయాప్రభుః। ప్రాజాపత్యేశుభేమార్గేమానవేధర్మసంహితే॥ ౨౨॥ సముత్పత్స్యతిగోవిందోమనోర్వంశేమహాత్మనః। అంగోనామమనోఃపుత్రఅంతర్ధామాతతఃపరమ్॥ ౨౩॥ అంతర్ధామ్నోహవిర్ధామాప్రజాపతిరనిందితః। ప్రాచీనబర్హిర్భవితాహవిర్ధామ్నస్సుతోమహాన్॥ ౨౪॥ తస్యప్రచేతఃప్రముఖాభవిష్యంతిదశాత్మజాః। ప్రచేతసస్తథాదక్షోభవితేహప్రజాపతిః॥ ౨౫॥ దాక్షాయణ్యస్తథాదిత్యోమనురాదిత్యతస్తథా । మనోశ్చవంశజఇళాసుద్యుమ్నశ్చభవిష్యతి॥ ౨౬॥ బుధాత్పురూరవాశ్చాపితస్మాదాయుర్భవిష్యతి। నహుషోభవితాతస్మాద్యయాతిస్తస్యచాత్మజః॥ ౨౭ ॥ యమస్తస్మాన్మహాసత్వః క్రోష్టాతస్మాద్భవిష్యతి। క్రోష్టుశ్చైవమహాన్పుత్రోవృజినీవాన్భవిష్యతి॥ ౨౮॥ వృజినీవతశ్చభవితాఉషద్గురపరాజితః। ఉషద్గోర్భవితాపుత్రస్తతశ్చిత్రరథస్తథా॥ ౨౯॥ తస్యత్వవరజఃపుత్రశ్శూరోనామభవిష్యతి॥ ౨౯॥ తేషాంవిఖ్యాతవీర్యాణాంచారిత్రగుణశాలినామ్॥ ౩౦॥ యజ్వనాంసువిశుద్ధానాంవంశేబ్రాహ్మణసంమతే। సశూరఃక్షత్రియశ్రేష్ఠోమహావీర్యోమహాయశాః॥ ౩౧॥ స్వవంశవిస్తరకరంజనయిష్యతిమానదః । వసుదేవఇతిఖ్యాతంపుత్రమానకదుందుభిమ్॥ ౩౨॥ తస్యపుత్రశ్చతుర్బాహుర్వాసుదేవోభవిష్యతి। దాతాబ్రాహ్మణసత్కర్తాబ్రహ్మభూతోద్విజప్రియః ॥ ౩౩॥ రాజ్ఞోమాగధసంరుద్ధాన్మోక్షయిష్యతియాదవః। జరాసంధంచరాజానంనిర్జిత్యగిరిగహ్వరే॥ ౩౪ ॥ సర్వపార్థివరత్నాఢ్యోభవిష్యతిసవీర్యవాన్। పృథివ్యామప్రతిహతోవీర్యేణచభవిష్యతి॥ ౩౫॥ విక్రమేణచసంపన్నస్సర్వపార్థివపార్థివః । శూరసేనేషుసంవృద్ధో ద్వారకాయాంవసన్ప్రభుః॥ ౩౬॥ పాలయిష్యతిగాందేవీంవిజిత్యనయవిత్సదా। తంభవంతస్సమాసాద్యవాఙ్మాల్యైరర్హణైర్వరైః॥ ౩౭ ॥ అర్చయంతుయథాన్యాయంబ్రహ్మాణమివశాశ్వతమ్। యోహిమాంద్రష్టుమిచ్ఛేతబ్రహ్మాణంచపితామహమ్ ॥ ౩౮ ॥ ద్రష్టవ్యస్తేనభగవాన్వాసుదేవఃప్రతాపవాన్। దృష్టేతస్మిన్నహందృష్టోనమేత్రాస్తివిచారణా॥ ౩౯॥ పితామహోవాదేవేశఇతివిత్తతపోధనాః। సయస్యపుండరీకాక్షఃప్రీతియుక్తోభవిష్యతి॥ ౪౦ ॥ తస్యదేవగణఃప్రీతోబ్రహ్మపూర్వోభవిష్యతి। యశ్చతంమానవోలోకేసంశ్రయిష్యతికేశవమ్ ॥ ౪౧ ॥ తస్యకీర్తిర్జయశ్చైవస్వర్గశ్చైవభవిష్యతి । ధర్మాణాందేశికస్సాక్షాత్సభవిష్యతిధర్మభాక్॥ ౪౨॥ ధర్మవిద్భిస్సదైవేశోనమస్కార్యస్సదోద్యతైః। ధర్మఏవపరోహిస్యాత్తస్మిన్నభ్యర్చితేవిభౌ॥ ౪౩॥ సహిదేవోమహాతేజాః ప్రజాహితచికీర్షయా। ధర్మార్థంపురుషవ్యాఘ్రఋషికోటీస్ససర్జహ॥ ౪౪॥ తాస్సృష్టాస్తేనవిధినాపర్వతేగంధమాదనే। సనత్కుమారప్రముఖాస్తిష్ఠంతితపసాన్వితాః॥ ౪౫॥ తస్మాత్సవాగ్మీధర్మజ్ఞోనమస్యోద్విజపుంగవాః। దివిశ్రేష్ఠోహిభగవాన్హరిర్నారాయణఃప్రభుః॥ ౪౬॥ వందితోహిసవందేతమానితోమానయీతచ। అర్హితశ్చార్హయేన్నిత్యంపూజితఃప్రతిపూజయేత్ ॥ ౪౭॥ దృష్టఃపశ్యేదహరహస్సంశ్రితఃప్రతిసంశ్రయేత్ । అర్చితశ్చార్చయేన్నిత్యంసదేవోద్విజసత్తమాః॥ ౪౮॥ ఏతత్తస్యానవద్యస్యవిష్ణోర్వైపరమంవ్రతమ్। ఆదిదేవస్యమహతస్సజ్జనాచరితంసదా॥ ౪౯॥ భువనేభ్యర్చితోనిత్యందేవైరపిసనాతనః। అభయేనానురూపేణయుజ్యంతేతమనువ్రతాః॥ ౫౦॥ కర్మణామనసావాచాసనమస్యోద్విజైస్సదా। యత్నవద్భిరుపస్థాయ

ద్రష్టవ్యో దేవకీసుతః॥౫౧॥ ఏవమోభిహితో మార్గో మయా వై మునిసత్తమాః। తం దృష్ట్వా సర్వశో దేవా దృష్టాస్స్యుస్సురసత్తమాః॥ ౫౨॥ మహావరా
హం తం దేవం సర్వలోకపితామహమ్। అహం చైవ నమస్యామి నిత్యమేవ జగత్పతిమ్॥ ౫౩॥ తత్ర చ త్రితయం దృష్టం భవిష్యతి న సంశయః। సమస్తా హి వ
యం దేవాస్తస్య దేహే వసామహే॥౫౪॥ తస్య చైవాగ్రజో భ్రాతా సితాద్రినిచయప్రభః। హలీ బల ఇతి ఖ్యాతో భవిష్యతి ధరాధరః॥౫౫॥ త్రిశిరాస్తస్య దే
వస్య శాతకుంభమయో ద్రుమః। ధ్వజస్తృణేంద్రో దేవస్య భవిష్యతి రథాశ్రితః॥౫౬॥ శిరో నాగైర్మహాభోగైః పరికీర్ణం మహాత్మభిః। భవిష్యతి మహాబా
హోస్సర్వలోకేశ్వరస్య హ॥౫౭॥ చింతితాని సమేష్యంతి శస్త్రాణ్యస్త్రాణి చైవ హ। అనంతశ్చ స ఏవోక్తో భగవాన్ హరిరవ్యయః॥ ౫౮॥ సమాదిష్టశ్చ
విబుధైర్దర్శయ త్వమితి ప్రభో। సుపర్ణో యస్య వీర్యేణ కశ్యపస్యాత్మజో బలీ॥ ౫౯ ॥ అంతం నైవాశకద్ద్రష్టుం దేవస్య పరమాత్మనః। అంతర్వసతి
భోగేన పరిరభ్య వసుంధరామ్॥ ౬౦॥ స చ శేషో విచరతే పరయా వై ముదాయుతః। స ఏవ విష్ణుస్సోనంతో భగవాన్ వసుధాధరః॥౬౧॥ యో రామస్స హృ
షీకేశో యోచ్యుతస్స ధరాధరః। తావుభౌ పురుషవ్యాఘ్రౌ దివ్యౌ దివ్యపరాక్రమౌ ॥ ౬౨ ॥ ద్రష్టవ్యౌ మాననీయౌ చ చక్రలాంగలధారిణౌ। ఏష వోను
గ్రహః ప్రోక్తో మయా పుణ్యస్తపోధనాః। యద్భవంతో యదుశ్రేష్ఠం పూజయేయుః ప్రయత్నతః॥౬౩॥..*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-ఆనుశాసనికపర్వణి- విష్ణుమాహాత్మ్యకథనే- సప్తచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః

నారదః॥ అథ వ్యోమ్ని మహాన్ శబ్దః సవిద్యుత్ స్తనయిత్నుమాన్। మేఘైశ్చ గగనం నీలైః సంరుద్ధమభవద్ఘనైః॥ ౧॥ ప్రావృషీవ చ పర్జన్యో వవృషే
నిర్మలం పయః। తమశ్చైవాభవద్ఘోరం దిశశ్చ న చకాశిరే॥౨॥ తతో దేవగిరౌ తస్మిన్ రమ్యే పుణ్యే సనాతనే। న సర్వం భూతసంఘం వా దదృశుర్మునయ
స్తదా॥ ౩॥ వ్యభ్రం చ గగనం సద్యః క్షణేన సమపద్యత। తీర్థయాత్రాం తతో విప్రా జగ్ముశ్చాన్యే యథాగతమ్॥ ౪ ॥ తదద్భుతమచింత్యం చ దృష్ట్వా తే విస్మ
యం గతాః। శంకరస్యోమయా సార్ధం సంవాదం తత్కథాశ్రయమ్॥౫॥ స భవాన్ పురుషవ్యాఘ్ర బ్రహ్మభూతస్సనాతనః। యదర్థమనుశిష్టాః స్మో గిరి
పృష్ఠే మహాత్మనా॥ ౬॥ ద్వితీయం త్వద్భుతమిదం త్వత్తేజః కృతమద్య వై। దృష్ట్వా హి విస్మితాః కృష్ణ సా చ నః స్మృతిరాగతా॥ ౭॥ ఏతత్తే దేవదేవస్య మా
హాత్మ్యం కథితం ప్రభో। కపర్దినో గిరీశస్య మహాబాహో జనార్దన॥ ౮ ॥ ఇత్యుక్తస్స తదా కృష్ణస్తపోవననివాసిభిః। మానయామాస తాన్ సర్వా
నృషీన్ దేవకినందనః॥౯॥ అథర్షయస్సంప్రహృష్టాః పునస్తే కృష్ణమబ్రువన్। పునః పునర్దర్శయాస్మాన్ సదైవ మధుసూదన॥ ౧౦॥ న హి న స్సా రతిస్స్వ
ర్గే యా చ త్వద్దర్శనే విభో। తదృతం చ మహాబాహో యదాహ భగవాన్ భవః॥౧౧॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం రహస్యమరికర్శన। త్వమేవ హ్యర్థ
తత్త్వజ్ఞః పృష్టోస్మాన్ పృచ్ఛసే యదా॥౧౨॥ తదస్మాభిరిదం గుహ్యం త్వత్ప్రియార్థముదాహృతమ్। న చ తే విదితం కించిత్ త్రిషు లోకేషు విద్యతే॥౧౩॥
జన్మ చైవ ప్రసూతిశ్చ యచ్చాన్యత్ కారణం విభో। వయం తు బహు చాపల్యాదశక్తా గుహ్యధారణే॥౧౪॥ తతః స్థితే త్వయి విభో లఘుత్వాత్ప్రలపామహే। న
హి కించిత్తదాశ్చర్యం యన్న వై తే భవానిహ॥౧౫॥ దివి వా భువి వా దేవ సర్వం హి విదితం తవ। సాధయామ వయం కృష్ణ బుద్ధిం పుష్టిమవాప్నుహి॥ ౧౬॥ పు
త్రస్తే సదృశస్తాత విశిష్టో వా భవిష్యతి। మహాప్రభావసంయుక్తో దీప్తికీర్తికరః ప్రభుః॥ ౧౭ ॥ భీష్మః ॥ తతః ప్రణమ్య దేవేశం యాదవం పురుషర్షభమ్। ప్ర
దక్షిణముపావృత్య ప్రజగ్ముస్తే మహర్షయః॥౧౮॥ సోయం నారాయణః శ్రీమాన్ దీప్త్యా పరమయా యుతః। వ్రతం యథావత్తత్తీర్త్వా ద్వారకాం పునరా
గమత్॥౧౯॥ పూర్ణే చ దశమే మాసి పుత్రోస్య పరమాద్భుతః। రుక్మిణ్యాం సమ్మతో జజ్ఞే శూరో వంశధరః ప్రభో॥ ౨౦ ॥ స కామస్సర్వభూతానాం సర్వ
భావగతో నృప। సురాణామసురాణాం చ చరత్యంతర్గతస్సదా॥ ౨౧॥ సోయం పురుషశార్దూలో మేఘవర్ణశ్చతుర్భుజః। సంశ్రితః పాండవాన్ ప్రే

ణ్ణా భవంతశ్చైవ సమాశ్రితాః ॥ ౨౨ ॥ కీర్తిర్లక్ష్మీర్ధృతిశ్చైవ స్వర్గమార్గస్తథైవ చ। యత్రైష సంస్థితస్తత్ర దేవో విష్ణుస్త్రివిక్రమః ॥ ౨౩ ॥ సేం
ద్రా దేవాస్త్రయస్త్రింశదేష నాత్ర విచారణా । ఆదిదేవో మహాదేవస్సర్వభూతప్రతిశ్రయః ॥ ౨౪ ॥ అనాదినిధనోఽవ్యక్తో మహాత్మా మధుసూదనః । అ
యం జాతో మహాతేజాః సురాణామర్థసిద్ధయే ॥ ౨౫ ॥ సుదుస్తరార్థతత్వస్య వక్తా కర్తా చ మాధవః। తవ పార్థ జయః కృత్స్నస్తవ కీర్తిస్తథాఽతులా ॥
౨౬ ॥ తవేయం పృథివీ కృత్స్నా నారాయణసమాశ్రయాత్। అయం నాథస్తవాచింత్యో యస్య నారాయణో గతిః ॥ ౨౭ ॥ స భవాంస్త్వముపాధ్వర్యూ
రణాగ్నౌ హుతవాన్నృపాన్। కృష్ణస్రువేణ మహతా యుగాంతాగ్నిసమేన వై ॥ ౨౮ ॥ దుర్యోధనస్తు శోచ్యోఽసౌ సపుత్రభ్రాతృబాంధవః । కృతవా
న్యో బుధః కోపాద్ధరిగాండీవవిగ్రహమ్ ॥ ౨౯ ॥ దైతేయా దానవేంద్రాశ్చ మహాకాయా మహాబలాః। చక్రాగ్నౌ క్షయమాపన్నా దావాగ్నౌ శలభా ఇవ ॥
౩౦ ॥ ప్రతియోద్ధుం న శక్యో హి మానుషైరిహ సంయుగే। విహీనైః పురుషవ్యాఘ్ర సత్వశక్తిబలాదిభిః ॥ ౩౧ ॥ జయో యోగీ యుగాంతాగ్నిస్సవ్యసాచీ రణా
గ్రగః। తేజసా హతవాన్సర్వం సుయోధనబలం నృప ॥ ౩౨ ॥ యత్తు గోవృషభాంకేన మునిభిః సముదాహృతమ్। పురాణం హిమవత్పృష్ఠే తన్మే నిగదతః
శృణు ॥ ౩౩ ॥ యాదవస్య భవేత్పుష్టిస్తేజో వీర్యపరాక్రమైః। ప్రభావస్సన్నతిర్జన్మ కృష్ణే తత్త్రిగుణం విభో ॥ ౩౪ ॥ కశ్శక్నోత్యన్యథా కర్తుం తద్యది స్యా
త్తథా శృణు। యత్ర కృష్ణో హి భగవాంస్తత్ర పుష్టిరనుత్తమా ॥ ౩౫ ॥ వయం త్విహాల్పమతయః పరతంత్రాస్సువిక్లబాః। జ్ఞానపూర్వం ప్రపన్నాః స్మో మృత్యోః
పంథానమవ్యయమ్ ॥ ౩౬ ॥ భవాంశ్చాప్యార్జవపరః పూర్వం కృత్వా ప్రతిశ్రయమ్ । రాజవృత్తం న లభతే ప్రతిజ్ఞాపాలనే రతః ॥ ౩౭ ॥ తథైవాత్మవ
ధం లోకే రాజంస్త్వం బహుమన్యసే। న హి ప్రతిజ్ఞా యా దత్తా తాం ప్రహాతుమరిందమ ॥ ౩౮ ॥ కాలేనాయం జనస్సర్వో నిహతో రణమూర్ధని । వయం
చ కాలేన హతాః కాలో హి పరమేశ్వరః ॥ ౩౯ ॥ న హి కాలేన కాలజ్ఞ స్పృష్టం శోచితుమర్హసి । కాలో లోహితరక్తాక్షః కృష్ణో దండధరో హరిః ॥ ౪౦ ॥ తస్మా
త్కుంతీసుత జ్ఞాతీన్నేహ శోచితుమర్హసి। వ్యపేతమన్యుర్నిత్యం త్వం తవ కౌరవనందన ॥ ౪౧ ॥ మాధవస్యాస్య మాహాత్మ్యం శ్రుతం యత్కథితం మయా।
తదేవ తావత్పర్యాప్తం సజ్జనస్య నిదర్శనమ్ ॥ ౪౨ ॥ వ్యాసస్య వచనం శ్రుత్వా నారదస్య చ ధీమతః । స్వయం చైవ మహారాజ కృష్ణస్యార్హతమస్య వై ॥
౪౩ ॥ ప్రభావశ్చర్షిపూగస్య కథితస్సుమహాన్మయా। మహేశ్వరస్య సంవాదం శైలపుత్ర్యాశ్చ భారత ॥ ౪౪ ॥ ధారయిష్యతి యశ్చైనం మహాపురుష
సంభవమ్। శృణుయాత్కథయేద్రాజన్స వై శ్రేయోఽలభేత్పరమ్ ॥ ౪౫ ॥ భవితారశ్చ తస్యాథ సర్వే కామా యథేప్సితాః। ప్రేత్య స్వర్గం చ లభతే నరో నా
స్త్యత్ర సంశయః ॥ ౪౬ ॥ న్యాయ్యశ్శ్రేయోఽభికామేన ప్రతిపత్తుం జనార్దనః। ఏష ఏవాక్షయో విప్రైః స్తుతో రాజన్జనార్దనః ॥ ౪౭ ॥ మహేశ్వరముఖో
త్సృష్టా యే చ ధర్మగుణాః స్మృతాః। తే త్వయా మనసా ధార్యాః కురురాజ దివానిశమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఏవం తే వర్తమానస్య సమ్యగ్దండధరస్య చ । ప్రజాపాలన
దక్షస్య స్వర్గలోకో భవిష్యతి ॥ ౪౯ ॥ ధర్మేణాపి సదా రాజన్ప్రజా రక్షితుమర్హసి। యస్తస్య విపులో దండస్సమ్యగ్ధర్మస్స కీర్త్యతే ॥ ౫౦ ॥ య ఏష క
థితో రాజన్మయా సజ్జనసన్నిధౌ। శంకరస్యోమయా సార్ధం సంవాదో ధర్మసంహితః ॥ ౫౧ ॥ శ్రుత్వా వా శ్రోతుకామో వాప్యర్చయేద్వృషభధ్వజమ్
విశుద్ధేనేహ భావేన య ఇచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః ॥ ౫౨ ॥ ఏష తస్యానవద్యస్య నారదస్య మహాత్మనః । సందేశో దేవపూజార్థం తం తథా కురు పాండవ ॥ ౫౩ ॥
ఏతదత్యద్భుతం వృత్తం పుణ్యే హిమవతి ప్రభో। వాసుదేవస్య కౌంతేయ స్థాణోశ్చైవ స్వభావజమ్ ॥ ౫౪ ॥ దశవర్షసహస్రాణి బదర్యామేష శాశ్వతః।
తపశ్చచార విపులం సహ గాండీవధన్వనా ॥ ౫౫ ॥ త్రియుగౌ పుండరీకాక్షౌ వాసుదేవధనంజయౌ। విదితౌ నారదాదేతౌ మమ వ్యాసాచ్చ పార్థివ ॥ ౫౬ ॥ బా
ల ఏవ మహాబాహుశ్చకార కదనం మహత్ । కంసస్య పుండరీకాక్షో జ్ఞాతిత్రాణార్థకారణాత్ ॥ ౫౭ ॥ కర్మణామస్య కౌంతేయ నాంతం సంఖ్యాతుముత్స

హే। శాశ్వతస్య పురాణస్య పురుషస్య యుధిష్ఠిర॥ ౪౮॥ ధ్రువం శ్రేయః పరం తాత భవిష్యతి తవోత్తమమ్। యస్య తే పురుషవ్యాఘ్రస్సఖా చాయం జనా-
ర్దనః॥ ౪౯॥ దుర్యోధనం తు శోచామి ప్రేత్య లోకేపి దుర్మతిమ్। యత్కృతే పృథివీ సర్వా వినష్టా సహయద్విపా॥ ౫౦॥ దుర్యోధనాపరాధేన కర్ణస్య శ-
కునేస్తథా। దుశ్శాసనచతుర్థానాం కురవో నిధనం గతాః॥ ౫౧॥ వైశంపాయనః॥ ఏవం సంభాషమాణే తు గాంగేయే పురుషర్షభే। తూష్ణీం బభూవ కౌ-
రవ్యో మధ్యే తేషాం మహాత్మనామ్॥ ౫౨॥ తచ్ఛ్రుత్వా విస్మయం జగ్ముర్ధృతరాష్ట్రాదయో నృపాః। సంపూజ్య మనసా కృష్ణం సర్వే ప్రాంజలయోభవన్॥
౫౩॥ ఋషయశ్చాపి తే సర్వే నారదప్రముఖాస్తదా । ప్రతిగృహ్యాభ్యనందంత తద్వాక్యం ప్రతిపూజ్య చ॥ ౫౪॥ ఇత్యేతదఖిలం సర్వైః పాండవో భ్రాతృ-
భిస్సహ। శ్రుతవాన్ సుమహాశ్చర్యం పుణ్యం భీష్మానుశాసనమ్॥ ౫౫ ॥ యుధిష్ఠిరస్తు గాంగేయం విశ్రాంతం భూరిదక్షిణమ్ । పునరేవ మహాబుద్ధిః పర్యపృ-
చ్ఛన్మహీపతిః॥ ౫౬॥ ....*

ఇతి-అనుశాసనికపర్వాంతర్గత-ఉమామహేశ్వరసంవాదే - అష్టచత్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వా ధర్మానశేషేణ పావనాని చ సర్వశః । యుధిష్ఠిరశ్శాంతనవం పునరేవాభ్యభాషత ॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ కిమేకం దైవతం లోకే కిం
వాప్యేకం పరాయణమ్। కం స్తువంతః కమర్చంతః ప్రాప్నుయుర్మానవాశ్శుభమ్ ॥ ౨ ॥ కో ధర్మస్సర్వధర్మాణాం భవతః పరమో మతః। కిం జపన్
ముచ్యతే జంతుర్జన్మసంసారబంధనాత్ ॥ ౩॥ భీష్మః॥ జగత్ప్రభుం దేవదేవమనంతం పురుషోత్తమమ్। స్తువన్నామసహస్రేణ పురుషస్సతతోత్థితః॥ ౪॥
తమేవ చార్చయన్నిత్యం భక్త్యా పురుషమవ్యయమ్ । ధ్యాయన్ స్తువన్నమస్యంశ్చ యజమానస్తమేవ చ ॥ ౫ ॥ అనాదినిధనం విష్ణుం సర్వలోకమహేశ్వ-
రమ్ । లోకాధ్యక్షం స్తువన్నిత్యం సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్ ॥౬॥ బ్రహ్మణ్యం సర్వధర్మజ్ఞం లోకానాం కీర్తివర్ధనమ్। లోకనాథం మహద్భూతం సర్వభూ-
తభవోద్భవమ్॥ ౭॥ ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోధికతమో మతః। యద్భక్త్యా పుండరీకాక్షం స్తవైరర్చేన్నరస్సదా॥ ౮ ॥ పరమం యో మహత్తేజః
పరమం యో మహత్తపః। పరమం యో మహద్బ్రహ్మ పరమం యః పరాయణమ్॥ ౯ ॥ పవిత్రాణాం పవిత్రం యో మంగళానాం చ మంగళమ్ । దైవతం దే-
వతానాం చ భూతానాం యోవ్యయః పితా॥౧౦॥ యతస్సర్వాణి భూతాని భవంత్యాదియుగాగమే। యస్మింశ్చ ప్రళయం యాంతి పునరేవ యుగక్షయే॥ ౧౧॥
తస్య లోకప్రధానస్య జగన్నాథస్య భూపతే। విష్ణోర్నామసహస్రం మే శృణు పాపభయాపహమ్ ॥ ౧౨ ॥ యాని నామాని గౌణాని విఖ్యాతాని మహాత్మ-
నః ఋషిభిః పరిగీతాని తాని వక్ష్యామి భూతయే॥౧౩॥ విష్ణోర్నామసహస్రస్య వేదవ్యాసో మహానృషిః ఛందోనుష్టుప్తథా దేవో భగవాన్ దేవకీసుతః॥౧౪॥
అమృతాంశూద్భవో బీజం శక్తిర్దేవకినందనః । త్రిసామా హృదయం తస్య శాంత్యర్థే వినియుజ్యతే॥ * శ్రీవిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రప్రారంభః-

విశ్వం విష్ణుర్వషట్కారో భూతభవ్యభవత్ప్రభుః భూతకృద్భూతభృద్భావో భూతాత్మా భూతభావనః।౧౫॥ పూతాత్మా పరమాత్మా చ ముక్తానాం పరమా
గతిః। అవ్యయః పురుషస్సాక్షీ క్షేత్రజ్ఞోక్షర ఏవ చ॥౧౬॥ యోగో యోగవిదాం నేతా ప్రధానపురుషేశ్వరః। నారసింహవపుః శ్రీమాన్ కేశవః పురుషోత్తమః।
౧౭॥ సర్వశ్శర్వశ్శివః స్థాణుర్భూతాదిర్నిధిరవ్యయః। సంభవో భావనో భర్తా ప్రభవః ప్రభురీశ్వరః॥౧౮॥ స్వయంభూశ్శంభురాదిత్యః పుష్కరాక్షో
మహాస్వనః। అనాదినిధనో ధాతా విధాతా ధాతురుత్తమః ॥ ౧౯ ॥ అప్రమేయో హృషీకేశః పద్మనాభోమరప్రభుః । విశ్వకర్మా మనుస్త్వష్టా స్థవిష్ఠః
స్థవిరో ధ్రువః॥ ౨౦ ॥ అగ్రాహ్యశ్శాశ్వతః కృష్ణో లోహితాక్షః ప్రతర్దనః । ప్రభూతస్త్రికకుద్ధామ పవిత్రం మంగళం పరమ్॥ ౨౧॥ ఈశానః ప్రాణదః ప్రా-
ణో జ్యేష్ఠశ్శ్రేష్ఠః ప్రజాపతిః। హిరణ్యగర్భో భూగర్భో మాధవో మధుసూదనః॥ ౨౨॥ ఈశ్వరో విక్రమీ ధన్వీ మేధావీ విక్రమః క్రమః। అనుత్తమో దురా-
ధర్షః కృతజ్ఞః కృతిరాత్మవాన్॥ ౨౩ ॥ సురేశశ్శరణం శర్మ విశ్వరేతాః ప్రజాభవః । అహస్సంవత్సరో వ్యాళః ప్రత్యయస్సర్వదర్శనః ॥ ౨౪ ॥ అజస్స-

ర్వీశ్వరస్సిద్ధఃసిద్ధిస్సర్వాదిరచ్యుతః। వృషాకపిరమేయాత్మా సర్వయోగవినిస్సృతః॥ ౨౫॥ వసుర్వసుమనాస్సత్యఃసమాత్మా సమ్మితస్సమః।అమోఘః
పుండరీకాక్షో వృషకర్మా వృషాకృతిః॥ ౨౬॥ రుద్రో బహుశిరా బభ్రుర్విశ్వయోనిశ్శుచిశ్రవాః।అమృతశ్శాశ్వతఃస్థాణుర్వరారోహో మహాతపాః॥ ౨౭॥
సర్వగస్సర్వవిద్భానుర్విష్వక్సేనో జనార్దనః। వేదో వేదవిదవ్యంగో వేదాంగో వేదవిత్కవిః॥ ౨౮॥ లోకాధ్యక్షస్సురాధ్యక్షో ధర్మాధ్యక్షః కృతాకృ
తః। చతురాత్మా చతుర్వ్యూహశ్చతుర్దంష్ట్రశ్చతుర్భుజః॥ ౨౯॥ భ్రాజిష్ణుర్భోజనం భోక్తా సహిష్ణుర్జగదాదిజః।అనఘో విజయో జేతా విశ్వయో
నిః పునర్వసుః॥ ౩౦॥ఉపేంద్రో వామనః ప్రాంశురమోఘశ్శుచిరూర్జితః। అతీంద్రస్సంగ్రహస్సర్గో ధృతాత్మా నియమో యమః॥ ౩౧ ॥ వేద్యో వైద్యస్స
దా యోగీ వీరహా మాధవో మధుః। అతీంద్రియో మహామాయో మహోత్సాహో మహాబలః॥ ౩౨॥ మహాబుద్ధిర్మహావీర్యో మహాశక్తిర్మహాద్యుతిః।అ
నిర్దేశ్యవపుః శ్రీమానమేయాత్మా మహాద్రిధృత్॥ ౩౩॥ మహేష్వాసో మహీభర్తా శ్రీనివాసస్సతాంగతిః। అనిరుద్ధస్సురానందో గోవిందో గోవిదాంపతిః॥
౩౪॥ మరీచిర్దమనో హంసః సుపర్ణో భుజగోత్తమః। హిరణ్యనాభస్సుతపాః పద్మనాభః ప్రజాపతిః॥ ౩౫ ॥ అమృత్యుస్సర్వదృక్సింహః సంధాతా సం
ధిమాన్ స్థిరః। అజో దుర్మర్షణశ్శాస్తా విశ్రుతాత్మా సురారిహా ॥ ౩౬ ॥ గురుర్గురుతమో ధామ సత్యస్సత్యపరాక్రమః। నిమిషోనిమిషస్స్రగ్వీ వా
చస్పతిరుదారధీః॥ ౩౭॥అగ్రణీర్గ్రామణీః శ్రీమాన్న్యాయో నేతా సమీరణః। సహస్రమూర్ధా విశ్వాత్మా సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్॥ ౩౮॥ ఆవర్త
నో నివృత్తాత్మా సంవృతస్సంప్రతర్దనః। అహస్సంవర్తకో వహ్నిరనిలో ధరణీధరః॥ ౩౯ ॥ సుప్రసాదః ప్రసన్నాత్మా విశ్వధృద్విశ్వభుగ్విభుః। సత్క
ర్తా సత్కృతస్సాధుర్జహ్నుర్నారాయణో నరః॥ ౪౦॥ అసంఖ్యేయోప్రమేయాత్మా విశిష్టశ్శిష్టకృచ్ఛుచిః। సిద్ధార్థస్సిద్ధసంకల్పః సిద్ధిదస్సిద్ధిసాధనః॥
౪౧॥వృషాహీ వృషభో విష్ణుర్వృషపర్వా వృషోదరః। వర్ధనో వర్ధమానశ్చ వివిక్తశ్శ్రుతిసాగరః॥ ౪౨॥ సుభుజో దుర్ధరో వాగ్మీ మహేంద్రో వసుదో
వసుః। నైకరూపో బృహద్రూపః శిపివిష్టః ప్రకాశనః ॥ ౪౩ ॥ ఓజస్తేజోద్యుతిధరః ప్రకాశాత్మా ప్రతాపనః। ఋద్ధస్స్పష్టాక్షరో మంత్రశ్చంద్రాంశుర్భా
స్కరద్యుతిః॥ ౪౪॥ అమృతాంశూద్భవో భానుః శశబిందుస్సురేశ్వరః। ఔషధం జగతస్సేతుః సత్యధర్మపరాక్రమః॥ ౪౫॥భూతభవ్యభవన్నాథః పవ
నః పావనోనలః। కామహా కామకృత్కాంతః కామః కామప్రదః ప్రభుః॥ ౪౬ ॥ యుగాదికృద్యుగావర్తో నైకమాయో మహాశనః। అదృశ్యోవ్యక్తరూప
శ్చ సహస్రజిదనంతజిత్ ॥ ౪౭॥ ఇష్టోవిశిష్టశ్శిష్టేష్టః శిఖండీ నహుషో వృషః। క్రోధహా క్రోధకృత్కర్తా విశ్వబాహుర్మహీధరః॥ ౪౮॥అచ్యుతః ప్రథితః
ప్రాణః ప్రాణదో వాసవానుజః। అపాంనిధిరధిష్ఠానమప్రమత్తః ప్రతిష్ఠితః ॥ ౪౯ ॥ స్కందః స్కందధరో ధుర్యో వరదో వాయువాహనః। వాసుదేవో బృ
హద్భానురాదిదేవః పురందరః॥ ౫౦॥ అశోకస్తారణస్తారః శూరశ్శౌరిర్జనేశ్వరః। అనుకూలశ్శతావర్తః పద్మీ పద్మనిభేక్షణః॥ ౫౧॥ పద్మనాభోరవిందా
క్షః పద్మగర్భశ్శరీరభృత్। మహర్ధిరృద్ధో వృద్ధాత్మా మహాక్షో గరుడధ్వజః॥ ౫౨॥ అతులశ్శరభో భీమో సమయజ్ఞో హవిర్హరిః। సర్వలక్షణలక్షణ్యో
లక్ష్మీవాన్ సమితింజయః॥ ౫౩॥ విక్షరో రోహితో మార్గో హేతుర్దామోదరస్సహః। మహీధరో మహాభాగో వేగవానమితాశనః॥ ౫౪॥ ఉద్భవః క్షో
భణో దేవః శ్రీగర్భః పరమేశ్వరః। కరణం కారణం కర్తా వికర్తా గహనో గుహః ॥ ౫౫ ॥ వ్యవసాయో వ్యవస్థానస్సంస్థానస్థానదో ధ్రువః। పరర్ధిః
పరమస్పష్టస్తుష్టః పుష్టశ్శుభేక్షణః॥ ౫౬॥ రామో విరామో విరతో మార్గో నేయో నయోనయః। వీరశ్శక్తిమతాం శ్రేష్ఠో ధర్మో ధర్మవిదుత్తమః॥ ౫౭॥
వైకుంఠః పురుషః ప్రాణః ప్రాణదః ప్రణవః పృథుః। హిరణ్యగర్భశ్శత్రుఘ్నో వ్యాప్తో వాయురధోక్షజః॥ ౫౮॥ ఋతుస్సుదర్శనః కాలః పరమేష్ఠీ పరిగ్రహః।
ఉగ్రస్సంవత్సరో దక్షో విశ్రామో విశ్వదక్షిణః॥ ౫౯॥ విస్తారః స్థావరః స్థాణుః ప్రమాణం బీజమవ్యయమ్ । అర్థోనర్థో మహాకోశో మహాభోగో మహాధ

నః॥ ౬౦॥ అనిర్విణ్ణః స్థవిష్ఠోభూర్ధర్మయూపోమహామఖః। నక్షత్రనేమిర్నక్షత్రీక్షమః క్షామస్సమీహనః॥ ౬౧॥ యజ్ఞ ఇజ్యోమహేజ్యశ్చక్రతుస్సత్రం
సతాంగతిః। సర్వదర్శీవిముక్తాత్మా సర్వజ్ఞోజ్ఞానముత్తమమ్॥ ౬౨ ॥ సువ్రతస్సుముఖస్సూక్ష్మస్సుఘోషస్సుఖదస్సుహృత్ । మనోహరోజితక్రోధోవీ
రబాహుర్విదారణః॥ ౬౩॥ స్వాపనస్స్వవశో వ్యాపీ నైకాత్మా నైకకర్మకృత్ । వత్సరోవత్సలోవత్సీరత్నగర్భోధనేశ్వరః॥ ౬౪॥ ధర్మగుబ్ధర్మకృద్ధ
ర్మీసదసత్క్షరమక్షరమ్। అవిజ్ఞాతాసహస్రాంశుర్విధాతాకృతలక్షణః॥ ౬౫॥ భగస్తినేమిః సత్త్వస్థఃసింహోభూతమహేశ్వరః। ఆదిదేవోమహాదే
వోదేవేశోదేవభృద్గురుః॥ ౬౬॥ ఉత్తరోగోపతిర్గోప్తాజ్ఞానగమ్యఃపురాతనః । శరీరభూతభృద్భోక్తాకపీంద్రోభూరిదక్షిణః॥ ౬౭ ॥ సోమపోమృతపస్సో
మఃపురుజిత్పురుసత్తమః । వినయోజయస్సత్యసంధోదాశార్హస్సాత్వతాంపతిః ॥ ౬౮॥ జీవోవినయితాసాక్షీముకుందోమితవిక్రమః। అంభోనిధిరనం
తాత్మామహోదధిశయోంతకః॥ ౬౯॥ అజోమహార్హస్స్వాభావ్యోజితామిత్రఃప్రమోదనః। ఆనందోనందనోనందస్సత్యధర్మాత్రివిక్రమః॥ ౭౦ ॥
మహర్షిఃకపిలాచార్యఃకృతజ్ఞోమేదినీపతిః। త్రిపదస్త్రిదశాధ్యక్షోమహాశృంగఃకృతాంతకృత్ ॥ ౭౧ ॥ మహావరాహోగోవిందఃసుషేణఃకనకాంగ
దీ। గుహ్యోగభీరోగహనోగుప్తశ్చక్రగదాధరః॥ ౭౨॥ వేధాఃస్వాంగోజితఃకృష్ణోదృఢస్సంకర్షణోచ్యుతః। వరుణోవారుణోవృక్షఃపుష్కరాక్షో
మహామనాః॥ ౭౩ ॥ భగవాన్భగహానందీవనమాలీహలాయుధః। ఆదిత్యోజ్యోతిరాదిత్యస్సహిష్ణుర్గతిసత్తమః॥ ౭౪॥ సుధన్వాఖండపరశుర్దారుణో
ద్రవిణప్రదః। దివస్స్పృక్సర్వదృగ్వ్యాసోవాచస్పతిరయోనిజః॥ ౭౫ ॥ త్రిసామాసామగస్సామనిర్వాణంభేషజంభిషక్ । సన్న్యాసకృచ్ఛమశ్శాంతో
నిష్ఠాశాంతిఃపరాయణమ్॥ ౭౬॥ శుభాంగశ్శాంతిదఃస్రష్టాకుముదఃకువలేశయః । గోహితోగోపతిర్గోప్తావృషభాక్షోవృషప్రియః॥ ౭౭॥ అనివర్తీ
నివృత్తాత్మాసంక్షేప్తాక్షేమకృచ్ఛివః । శ్రీవత్సవక్షాఃశ్రీవాసఃశ్రీపతిఃశ్రీమతాంవరః ॥ ౭౮ ॥ శ్రీదఃశ్రీశఃశ్రీనివాసఃశ్రీనిధిఃశ్రీవిభావనః । శ్రీధరఃశ్రీకరః
శ్రేయఃశ్రీమాన్లోకత్రయాశ్రయః ॥ ౭౯॥ స్వక్షఃస్వంగఃశతానందోనందిర్జ్యోతిర్గణేశ్వరః। విజితాత్మావిధేయాత్మాసత్కీర్తిఃఛిన్నసంశయః॥
౮౦॥ ఉదీర్ణఃసర్వతశ్చక్షురనీశశ్శాశ్వతఃస్థిరః। భూశయోభూషణోభూతిర్విశోకఃశోకనాశనః॥ ౮౧॥ అర్చిష్మానర్చితఃకుంభోవిశుద్ధాత్మావిశోధ
నః। అనిరుద్ధోప్రతిరథఃప్రద్యుమ్నోమితవిక్రమః॥ ౮౨॥ కాలనేమినిహావీరఃశౌరిఃశూరజనేశ్వరః। త్రిలోకాత్మాత్రిలోకేశఃకేశవఃకేశిహాహరిః॥ ౮౩॥ కా
మదేవఃకామపాలఃకామీకాంతఃకృతాగమః। అనిర్దేశ్యవపుర్విష్ణుర్వీరోనంతోధనంజయః॥ ౮౪ ॥ బ్రహ్మణ్యోబ్రహ్మకృద్బ్రహ్మాబ్రహ్మబ్రహ్మవివ
ర్ధనః। బ్రహ్మవిద్బ్రాహ్మణోబ్రహ్మీబ్రహ్మజ్ఞోబ్రాహ్మణప్రియః॥ ౮౫॥ మహాక్రమోమహాకర్మామహాతేజామహోరగః। మహాక్రతుర్మహాయజ్వా
మహాయజ్ఞోమహాహవిః॥ ౮౬॥ స్తవ్యఃస్తవప్రియఃస్తోత్రంస్తుతిఃస్తోతారణప్రియః। పూర్ణఃపూరయితాపుణ్యఃపుణ్యకీర్తిరనామయః ॥ ౮౭ ॥ మనో
జవస్తీర్థకరోవసురేతావసుప్రదః। వసుప్రదోవాసుదేవోవసుర్వసుమనాహవిః॥ ౮౮॥ సద్గతిఃసత్కృతిఃసత్తాసద్భూతిఃసత్పరాయణః । శూరసేనో
యదుశ్రేష్ఠస్సన్నివాసస్సుయామునః॥ ౮౯॥ భూతావాసోవాసుదేవఃసర్వాసునిలయోనలః । దర్పహాదర్పదోదృప్తోదుర్ధరోథాపరాజితః ॥ ౯౦ ॥
విశ్వమూర్తిర్మహామూర్తిర్దీప్తమూర్తిరమూర్తిమాన్। అనేకమూర్తిరవ్యక్తశ్శతమూర్తిశ్శతాననః॥ ౯౧॥ ఏకోనైకస్సవఃకఃకింయత్తత్పదమను
త్తమమ్। లోకబంధుర్లోకనాథోమాధవోభక్తవత్సలః॥ ౯౨॥ సువర్ణవర్ణోహేమాంగోవరాంగశ్చందనాంగదీ। వీరహావిషమశ్శూన్యోఘృతాశీ
రచలశ్చలః॥ ౯౩॥ అమానీమానదోమాన్యోలోకస్వామీత్రిలోకధృత్ । సుమేధామేధజోధన్యస్సత్యమేధాధరాధరః ॥ ౯౪ ॥ తేజోవృషోద్యుతిధరస్స
ర్వశస్త్రభృతాంవరః। ప్రగ్రహోనిగ్రహోవ్యగ్రోనైకశృంగోగదాగ్రజః॥ ౯౫॥ చతుర్మూర్తిశ్చతుర్బాహుశ్చతుర్వ్యూహశ్చతుర్గతిః । చ

తురాత్మా చతుర్భావశ్చతుర్వేదవిదేకపాత్ ॥౯౬॥ సమావర్తోఽనివృత్తాత్మా దుర్జయో దురతిక్రమః। దుర్లభో దుర్గమో దుర్గో దురావాసో దురా
రిహా ॥౯౭॥ శుభాంగో లోకసారంగస్సుతంతుస్తంతువర్ధనః। ఇంద్రకర్మా మహాకర్మా కృతకర్మా కృతాగమః ॥౯౮॥ ఉద్భవస్సుందరస్సుందో రత్ననా
భస్సులోచనః। అర్కో వాజసనశ్శృంగీ జయంతస్సర్వవిజ్జయీ ॥౯౯॥ సువర్ణబిందురక్షోభ్యస్సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః। మహాహ్రదో మహాగర్తో మ
హాభూతో మహానిధిః ॥౧౦౦॥ కుముదః కుందరః కుందః పర్జన్యః పవనోఽనిలః। అమృతాశోఽమృతవపుస్సర్వజ్ఞస్సర్వతోముఖః ॥౧౦౧॥ సులభస్సువ్రతస్సి
ద్ధశ్శత్రుజిత్ శత్రుతాపనః। న్యగ్రోధోదుంబరోఽశ్వత్థశ్చాణూరాంధ్రనిషూదనః ॥౧౦౨॥ సహస్రార్చిస్సప్తజిహ్వస్సప్తైధాస్సప్తవాహనః। అమూర్తి
రనఘోఽచింత్యో భయకృద్భయనాశనః ॥౧౦౩॥ అణుర్బృహత్కృశస్స్థూలో గుణభృన్నిర్గుణో మహాన్। అధృతస్స్వధృతస్స్వాస్యః ప్రాగ్వంశో వంశ
వర్ధనః ॥౧౦౪॥ భారభృత్ కథితో యోగీ యోగీశస్సర్వకామదః। ఆశ్రమశ్శ్రమణః క్షామస్సుపర్ణో వాయువాహనః ॥౧౦౫॥ ధనుర్ధరో ధనుర్వేదో
దండో దమయితాఽదమః। అపరాజితస్సర్వసహో నియంతాఽనియమోఽయమః ॥౧౦౬॥ సత్త్వవాన్ సాత్త్వికస్సత్యస్సత్యధర్మపరాయణః। అభిప్రాయః
ప్రియార్హోఽర్హః ప్రియకృత్ ప్రీతివర్ధనః ॥౧౦౭॥ విహాయసగతిర్జ్యోతిస్సురుచిర్హుతభుగ్విభుః। రవిర్విరోచనస్సూర్యస్సవితా రవిలోచనః ॥
౧౦౮॥ అనంతో హుతభుగ్భోక్తా సుఖదో నైకజోఽగ్రజః। అనిర్విణ్ణస్సదామర్షీ లోకాధిష్ఠానమద్భుతః ॥౧౦౯॥ సనాత్సనాతనతమః కపిలః కపిరవ్యయః।
స్వస్తిదస్స్వస్తికృత్ స్వస్తిస్స్వస్తిభుక్ స్వస్తిదక్షిణః ॥౧౧౦॥ అరౌద్రః కుండలీ చక్రీ విక్రమ్యూర్జితశాసనః। శబ్దాతిగశ్శబ్దసహశ్శిశిరశ్శర్వరీకరః ॥౧౧౧॥
అక్రూరః పేశలో దక్షో దక్షిణః క్షమిణాంవరః। విద్వత్తమో వీతభయః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః ॥౧౧౨॥ ఉత్తారణో దుష్కృతిహా పుణ్యో దుస్స్వప్ననాశనః।
వీరహా రక్షణశ్శాంతో జీవనః పర్యవస్థితః ॥౧౧౩॥ అనంతరూపోఽనంతశ్రీర్జితమన్యుర్భయాపహః। చతురశ్రో గభీరాత్మా విదిశో వ్యాదిశో దిశః ॥౧౧౪॥
అనాదిర్భూర్భువో లక్ష్మీస్సువీరో రుచిరాంగదః। జననో జనజన్మాదిర్భీమో భీమపరాక్రమః ॥౧౧౫॥ ఆధారనిలయో ధాతా పుష్పహాసః ప్రజాగరః। ఊ
ర్ధ్వగస్సత్పథాచారః ప్రాణదః ప్రణవః పణః ॥౧౧౬॥ ప్రమాణం ప్రాణనిలయః ప్రాణభృత్ ప్రాణజీవనః। తత్త్వం తత్త్వవిదేకాత్మా జన్మమృత్యుజరాతిగః ॥
౧౧౭॥ భూర్భువస్స్వస్తరుస్తారస్సవితా ప్రపితామహః। యజ్ఞో యజ్ఞపతిర్యజ్వా యజ్ఞాంగో యజ్ఞవాహనః ॥౧౧౮॥ యజ్ఞభృద్యజ్ఞకృద్యజ్ఞీ యజ్ఞభుగ్యజ్ఞసా
ధనః। యజ్ఞాంతకృద్యజ్ఞగుహ్యమన్నమన్నాద ఏవ చ ॥౧౧౯॥ ఆత్మయోనిస్స్వయంజాతో వైఖానస్సామగాయనః। దేవకీనందనస్స్రష్టా క్షితీశః పాపనాశనః ॥
౧౨౦॥ శంఖభృన్నందకీ చక్రీ శార్ఙ్గధన్వా గదాధరః। రథాంగపాణిరక్షోభ్యస్సర్వప్రహరణాయుధః ॥౧౨౧॥ ఇతీదం కీర్తనీయస్య కేశవస్య మహాత్మనః ॥
నామ్నాం సహస్రం దివ్యానామశేషేణ ప్రకీర్తితమ్ ॥౧౨౨॥ య ఇదం శృణుయాన్నిత్యం యశ్చాపి పరికీర్తయేత్। నాశుభం ప్రాప్నుయాత్కించిత్సోఽము
త్రేహ చ మానవః ॥౧౨౩॥ వేదాంతగో బ్రాహ్మణస్స్యాత్ క్షత్రియో విజయీ భవేత్। వైశ్యో ధనసమృద్ధస్స్యాత్ శూద్రస్సుఖమవాప్నుయాత్ ॥౧౨౪॥
ధర్మార్థీ ప్రాప్నుయాద్ధర్మమర్థార్థీ చార్థమాప్నుయాత్। కామానవాప్నుయాత్కామీ ప్రజార్థీ చాప్నుయాత్ప్రజాః ॥౧౨౫॥ భక్తిమాన్ య
స్సదోత్థాయ శుచిస్తద్గతమానసః। సహస్రం వాసుదేవస్య నామ్నామేతత్ప్రకీర్తయేత్ ॥౧౨౬॥ యశః ప్రాప్నోతి విపులం జ్ఞాతిప్రాధాన్యమేవ చ। అచ
లాం శ్రియమవాప్నోతి శ్రేయః ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్ ॥౧౨౭॥ న భయం క్వచిదాప్నోతి వీర్యం తేజశ్చ విందతి। భవత్యరోగో ద్యుతిమాన్ బలరూపగుణాన్వితః ॥
౧౨౮॥ రోగార్తో ముచ్యతే రోగాద్బద్ధో ముచ్యేత బంధనాత్। భయాన్ముచ్యేత భీతస్తు ముచ్యేతాపన్న ఆపదః ॥౧౨౯॥ దుర్గాణ్యతితరత్యాశు పురుషః
పురుషోత్తమమ్। స్తువన్నామసహస్రేణ నిత్యం భక్తిసమన్వితః ॥౧౩౦॥ వాసుదేవాశ్రయో మర్త్యో వాసుదేవపరాయణః। సర్వపాపవిశుద్ధాత్మా యా

తిబ్రహ్మసనాతనమ్॥ ౧౩౧॥ నవాసుదేవభక్తానామశుభంవిద్యతేక్వచిత్ ।జన్మమృత్యుజరావ్యాధిభయంనాప్యుపజాయతే॥౧౩౨॥ఇమంస్తవమధీయా
నః శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః। యుజ్యేతాత్మసుఖక్షాంతిశ్రీధృతిస్మృతికీర్తిభిః॥ ౧౩౩॥ నక్రోధోనచమాత్సర్యంనలోభోనాశుభామతిః । భవంతికృతపుణ్యా
నాంభక్తానాంపురుషోత్తమే॥ ౧౩౪॥ ద్యౌస్సచంద్రార్కనక్షత్రాఖందిశోభూర్మహోదధిః। వాసుదేవస్యవీర్యేణవిధృతానిమహాత్మనః॥౧౩౫॥ససు
రాసురగంధర్వంసయక్షోరగరాక్షసమ్ । జగద్వశేవర్తతేదంకృష్ణస్యసచరాచరమ్॥ ౧౩౬॥ ఇంద్రియాణిమనోబుద్ధిస్సత్త్వంతేజోబలంధృతిః। వా
సుదేవాత్మకాన్యాహుఃక్షేత్రంక్షేత్రజ్ఞఏవచ॥౧౩౭॥సర్వాగమానామాచారఃప్రథమఃపరికల్ప్యతే।ఆచారప్రభవోధర్మోధర్మస్యప్రభురచ్యుతః॥౧౩౮॥
ఋషయఃపితరోదేవామహాభూతానిధాతవః। జంగమాజంగమంచేదంజగన్నారాయణోద్భవమ్॥౧౩౯॥ యోగోజ్ఞానంతథాసాంఖ్యంవిద్యాశ్శిల్పాదిక
ర్మచ। వేదాశ్శాస్త్రాణివిజ్ఞానమేతత్సర్వంజనార్దనాత్ ॥౧౪౦॥ ఏకోవిష్ణుర్మహద్భూతంపృథగ్భూతాన్యనేకశః।త్రీన్లోకాన్వ్యాప్యభూతాత్మాభుం
క్తేవిశ్వభుగవ్యయః॥ ౧౪౧॥ ఇమంస్తవంభగవతోవిష్ణోర్వ్యాసేనకీర్తితమ్। పఠేద్యఇచ్ఛేత్పురుషఃశ్రేయఃప్రాప్తుంసుఖానిచ॥౧౪౨॥ విశ్వేశ్వరమజం
దేవంజగతఃప్రభవాప్యయమ్। భజంతియేపుష్కరాక్షంనతేయాంతిపరాభవమ్॥ ౧౪౩॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అనుశాసనపర్వాంతర్గత-అనుశాసనికపర్వణి-విష్ణోర్దివ్యసహస్రనామకథనే-ఏకోనపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥పితామహమహాప్రాజ్ఞసర్వశాస్త్రవిశారద।కింజప్యంజపతోనిత్యంభవేద్ధర్మఫలంమహత్ ॥ ౧॥ప్రస్థానేవాప్రవేశేవాప్రవృత్తేవాపికర్మ
ణి। దైవేవాశ్రాద్ధకాలేవాకింజప్యంకర్మసాధనమ్ ॥ ౨॥ శాంతికంపౌష్టికంరక్షాశత్రుఘ్నంభయనాశనమ్ । జప్యంయద్బ్రహ్మసమితంతద్భవాన్వ
క్తుమర్హతి॥ ౩॥ భీష్మః॥ వ్యాసప్రోక్తమిదంమంత్రంశృణుష్వైకమనానృప। సావిత్ర్యావిహితందివ్యంసద్యఃపాపవిమోచనమ్॥ ౪॥ శృణుమంత్రవిధిం
కృత్స్నంప్రోచ్యమానంమయానఘ। యంశ్రుత్వాపాండవశ్రేష్ఠసర్వపాపైఃప్రముచ్యతే ॥ ౫॥ రాత్రావహనిధర్మజ్ఞజపన్పాపైర్నలిప్యతే। తత్తేహం
సంప్రవక్ష్యామిశృణుష్వైకమనానృప॥౬॥ఆయుష్మాన్భవతేచైవయంశ్రుత్వాపార్థివాత్మజ। పురుషస్తుసుసిద్ధార్థఃప్రేత్యచేహచమోదతే ॥ ౭॥స
మేతంసతతంరాజన్పురారాజర్షిసత్తమైః। క్షత్రధర్మపరైర్నిత్యంసత్యవ్రతపరాయణైః॥౮॥ ఇదమాహ్నికమవ్యగ్రంకుర్వద్భిర్నియతైస్సదా।నృ
పైర్భరతశార్దూలప్రాప్యతేశ్రీరనుత్తమా ॥ ౯ ॥ నమోవసిష్ఠాయమహావ్రతాయపరాశరంవేదనిధింప్రణమ్య । నమోస్త్వనంతాయమహోరగా
యనమోస్తుసిద్ధేభ్యఇహాక్షయేభ్యః ॥ ౧౦॥ నమస్త్వృషిభ్యఃపరమంపరేషాందేవేషుదేవంవరదంవరాణామ్। సహస్రశీర్షాయనమశ్శివాయసహ
స్రనామాయజనార్దనాయ॥ ౧౧॥ అజైకపాదహిర్బుధ్న్యఃపినాకీచాపరాజితః। ఋతశ్చపితృరూపశ్చత్ర్యంబకశ్చమహేశ్వరః॥ ౧౨॥ వృషాకపిశ్చ
శంభుశ్చహవనోథేశ్వరస్తథా। ఏకాదశైతేప్రథితారుద్రాస్త్రిభువనేశ్వరాః ॥ ౧౩ ॥ శతమేతత్సమామ్నాతంశతరుద్రేమహాత్మనామ్। అంశోభగ
శ్చమిత్రశ్చవరుణశ్చజలేశ్వరః ॥౧౪॥ తథాధాతార్యమాచైవజయంతోభాస్కరస్తథా। త్వష్టాపూషాతథైవేంద్రోద్వాదశోవిష్ణురుచ్యతే॥౧౫॥ఇత్యే
తేద్వాదశాదిత్యాఃకాశ్యపేయాఇతిశ్రుతిః। ధరోధ్రువశ్చసోమశ్చసావిత్రోథానిలోనలః ॥ ౧౬ ॥ ప్రత్యూషశ్చప్రభాసశ్చవసవోష్టౌప్రకీర్తితాః। నా
సత్యశ్చాపిదస్రశ్చస్మృతౌద్వావశ్వినావపి॥ ౧౭ ॥ మార్తండస్యాత్మజావేతౌసంజ్ఞానాసావినిర్గతౌ। అతఃపరంప్రవక్ష్యామిలోకానాంకర్మసాక్షి
ణః॥ ౧౮ ॥ అపియజ్ఞస్యవేత్తారోదత్తస్యసుకృతస్యచ। అదృశ్యాస్సర్వభూతేషుపశ్యంతిత్రిదశేశ్వరాః॥ ౧౯ ॥ శుభాశుభానిసర్వాణిమృత్యుఃకాలశ్చ
సర్వశః। విశ్వేదేవాఃపితృగణామూర్తిమంతస్తపోధనాః॥౨౦॥ మునయశ్చైవసిద్ధాశ్చతపోమోక్షపరాయణాః।శుచిస్మితాఃకీర్తయతాంప్రయచ్ఛం

తిశుభంనృణామ్॥౨౧॥ ప్రజాపతికృతానేతాన్ లోకాన్ దివ్యేన తేజసా। వసంతిసర్వలోకేషుప్రయతాస్సర్వకర్మసు ॥ ౨౨ ॥ ప్రాణానామీశ్వరానే
తాన్ కీర్తయన్ప్రయతోనరః। ధర్మార్థకామైర్విపులైర్యుజ్యతేసహనిత్యశః॥౨౩॥ లోకాంశ్చలభతేపుణ్యాన్ విశ్వేశ్వరకృతాన్ శుభాన్ । ఏతేదే
వాస్త్రయస్త్రింశత్ సర్వభూతగణేశ్వరాః॥ ౨౪ ॥ నందీశ్వరోమహాకాయోగ్రామణీర్వృషభధ్వజః । ఈశ్వరాస్సర్వలోకానాంగణేశ్వరవినాయ
కాః॥ ౨౫॥ సౌమ్యారౌద్రాగణాశ్చైవయోగభూతగణాస్తథా। జ్యోతీంషిసరితోవ్యోమసుపర్ణఃపన్నగేశ్వరః॥ ౨౬ ॥ పృథివ్యాంతపసాసిద్ధాఃస్థావ
రాశ్చచరాచరాః। హిమవాన్గిరయస్సర్వేచత్వారశ్చమహార్ణవాః॥౨౭॥ భవస్యానుచరాశ్చైవహరతుల్యపరాక్రమాః । విష్ణుర్దేవోథజిష్ణుశ్చ
స్కందశ్చాంబికయాసహ॥ ౨౮ ॥ కీర్తయన్ప్రయతస్సర్వాన్ సర్వపాపైఃప్రముచ్యతే । అతఊర్ధ్వంప్రవక్ష్యామిమానవానృషిసత్తమాన్॥ ౨౯॥
యవక్రీతశ్చరైభ్యశ్చఅర్వావసుపరావసూ। ఔషిజశ్చైవకక్షీవాన్ బలశ్చాంగిరసస్స్మృతః॥ ౩౦ ॥ ఋషిర్మేధాతిథిఃపుత్రఃకణ్వోబర్హిషదస్తథా।
బ్రహ్మతేజోమయాస్సర్వేకీర్తితాలోకభావనాః॥౩౧॥ లభంతేహిసుఖంసర్వేరుద్రానలవసుప్రభాః। భువికృత్వాశుభంకర్మమోదంతేదివిదైవతైః॥
౩౨॥ మహేంద్రగురవస్సప్తప్రాచీంవైదిశమాశ్రితాః। ప్రయతఃకీర్తయన్నేతాన్ శక్రలోకేమహీయతే ॥ ౩౩ ॥ ఉన్ముచుఃప్రముచుశ్చైవస్వస్త్యాత్రే
యశ్చవీర్యవాన్। దృఢవ్యశ్చోర్ధ్వబాహుశ్చతృణసోమాంగిరాస్తథా ॥ ౩౪ ॥ మిత్రావరుణయోఃపుత్రస్తథాగస్త్యఃప్రతాపవాన్ । ధర్మరాజర్త్వి
జస్సప్తదక్షిణాందిశమాస్థితాః॥౩౫॥ దృఢేయుశ్చఋతేయుశ్చపరివ్యాధశ్చకీర్తిమాన్ । ఏకతశ్చద్వితశ్చైవత్రితశ్చాదిత్యసన్నిభాః॥ ౩౬॥ అత్రేఃపు
త్రశ్చధర్మాత్మాఋషిస్సారస్వతస్తథా। వరుణస్యర్త్విజస్సప్తపశ్చిమాందిశమాస్థితాః॥ ౩౭ ॥ అత్రిర్వసిష్ఠోభగవాన్కశ్యపశ్చమహానృషిః । గౌత
మస్సభరద్వాజోవిశ్వామిత్రోథకౌశికః॥ ౩౮॥ ఋచీకతనయశ్చోగ్రోజమదగ్నిఃప్రతాపవాన్ । ధనేశ్వరస్యగురవఃసప్తైతేఉత్తరాశ్రితాః॥ ౩౯॥ అప
రేమునయస్సప్తదిక్షుసర్వాస్వధిష్ఠితాః। కీర్తిస్వస్తికరానృణాంకీర్తితాలోకభావనాః॥ ౪౦ ॥ ధర్మఃకామశ్చకారశ్చవసుర్వాసుకిరేవచ।అనం
తఃకపిలశ్చైవసప్తైతేధరణీధరాః॥౪౧॥ శాంతిస్వస్తికరాలోకేదిశాంపాలాఃప్రకీర్తితాః। యస్యాంయస్యాందిశిహ్యేతేతన్ముఖశ్శరణంవ్రజేత్ ॥౪౨॥
రామోవ్యాసస్తథాద్రౌణిరశ్వత్థామాచలోమశః । ఇత్యేతేమునయోదివ్యాఏకైకస్సప్తసప్తధా॥ ౪౩॥ స్రష్టారస్సర్వభూతానాంకీర్తితాలోకపా
వనాః। సంవర్తోమేరుసావర్ణోమార్కండేయశ్చధార్మికః॥ ౪౪॥సాంఖ్యయోగోనారదశ్చదుర్వాసాశ్చమహానృషిః। అత్యంతతపసోదాంతాస్త్రి
షులోకేషువిశ్రుతాః॥౪౫॥ అపరేరుద్రసంకాశాఃకీర్తితాఃబ్రంహలౌకికాః। అపుత్రోలభతేపుత్రందరిద్రోలభతేధనమ్॥ ౪౬॥ తథాధర్మార్థకామేషు
సిద్ధించలభతేనరః । పృథుంవైన్యంనృపవరంపృథ్వీయస్యాభవత్సుతా ॥ ౪౭ ॥ ప్రజాపతింసార్వభౌమంకీర్తయేద్వసుధాధిపమ్ । ఆదిత్యవంశప్రభవం
మహేంద్రసమవిక్రమమ్॥౪౮॥ పురూరవసమైలంచత్రిషులోకేషువిశ్రుతమ్ । బుధస్యదయితంపుత్రంకీర్తయేద్వసుధాధిపమ్ ॥ ౪౯ ॥ త్రిలోకేవిశ్రుతం
వీరంభరతంచప్రకీర్తయేత్ । గవామయేనయజ్ఞేనయేనేష్టంవైకృతేయుగే॥౫౦॥ రంతిదేవంమహాదేవంకీర్తయేత్పరమద్యుతిమ్ । విశ్వజిత్తపసోపేతంల
క్షణ్యంలోకమంగళమ్॥౫౧॥ తథాశ్వేతంచరాజర్షింకీర్తయేత్పరమద్యుతిమ్। సాగరస్యాత్మజాయేనప్లావితాస్తారితాస్తథా॥౫౨॥ హుతాశనసమా
నేతాన్మహారూపాన్మహౌజసః। ఉగ్రకాయాన్మహాసత్త్వాన్ కీర్తయేత్కీర్తివర్ధనాన్॥ ౫౩॥ దేవానృషిగణాంశ్చైవనృపాంశ్చజగతీశ్వరాన్।
సాంఖ్యంయోగంచపరమంహవ్యంకవ్యంతథైవచ॥౫౪॥ కీర్తితంపరమంబ్రహ్మసర్వశ్రుతిపరాయణమ్ । మంగళ్యంసర్వభూతానాంపవిత్రంబహుకీర్తి
తమ్॥౫౫॥ వ్యాధిప్రశమనంశ్రేష్ఠంపౌష్టికంసర్వకర్మణామ్। ప్రయతఃకీర్తయేచ్చైతాన్ కల్యంసాయంచభారత॥ ౫౬॥ ఏతేవైపాంతివర్షంతిభాంతి

వాంతి సృజంతి చ। ఏతే వినాయకాః శ్రేష్ఠా దక్షాః క్షాంతా జితేంద్రియాః॥౫౭॥ నరాణామశుభం సర్వం వ్యపోహంతి ప్రకీర్తితాః। సాక్షిభూతా మహాత్మా
నః పాపస్య సుకృతస్య చ॥ ౫౮॥ ఏతాన్వై కల్యముత్థాయ కీర్తయన్ శుభమశ్నుతే। నాగ్నిచారభయం తస్య న మార్గప్రతిరోధనమ్॥ ౫౯॥ ఏతాన్
కీర్తయతాం నిత్యం దుస్స్వప్నో నశ్యతే నృణామ్। ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యః స్వస్తిమాంశ్చ గృహం వ్రజేత్॥ ౬౦॥ దీక్షాకాలేషు సర్వేషు యః పఠేన్నియ
యతో ద్విజః। న్యాయవానాత్మనిరతః క్షాంతో దాంతోనసూయకః॥౬౧॥ రోగార్తో వ్యాధియుక్తో వా పఠన్ పాపాత్ప్రముచ్యతే। వాస్తుమధ్యే తు పఠతః
కులస్వస్త్యయనం భవేత్॥ ౬౨॥ క్షేత్రమధ్యే తు పఠతః సర్వసస్యం ప్రరోహతి। గచ్ఛతః క్షేమమధ్వానం గ్రామాంతరగతః పఠన్॥ ౬౩॥ ఆత్మనశ్చ సు
తానాం చ దారాణాం చ ధనస్య చ। బీజానామోషధీనాం చ రక్షామేతాం ప్రయోజయేత్॥౬౪॥ ఏతాన్ సంగ్రామకాలే తు పఠతః క్షత్రియస్య చ। గచ్ఛంతి
రిపవో నాశం క్షేమం చ పరివర్తతే॥౬౫॥ ఏతాన్ దైవే చ పిత్ర్యే చ పఠతః పురుషస్య హి। భుంజతే పితరో హవ్యం కవ్యం చ త్రిదివౌకసః॥౬౬॥ న వ్యాధిశ్వా
పదభయం న ద్విపాన్న చ తస్కరాత్। కశ్మలం లఘుతాం యాతి పాప్మనా చ ప్రముచ్యతే॥ ౬౭॥ యానపాత్రే చ యానే చ ప్రవాసే రాజవేశ్మని। పరాం సి
ద్ధిమవాప్నోతి సావిత్రీం హ్యుత్తమాం పఠన్॥౬౮॥ నాగ్నిర్దహతి కాష్ఠాని సావిత్రీ యత్ర పఠ్యతే। న తత్ర బాలో మ్రియతే న చ తిష్ఠంతి పన్నగాః॥౬౯॥ న చ రా
జభయం తేషాం న పిశాచాన్న రాక్షసాత్। నాగ్న్యంబుపతనాద్వ్యాళాద్భయం తస్యోపజాయతే॥౭౦॥ చతుర్ణామపి వర్ణానామాశ్రమస్య విశేషతః॥
కరోతి సతతం శాంతిం సావిత్రీముత్తమాం పఠన్॥ ౭౧॥ న తేషాం విద్యతే దుఃఖం గచ్ఛంతి పరమాం గతిమ్। యే శృణ్వంతి మహద్బ్రహ్మ సావిత్రీగుణకీర్తనమ్॥
౭౨॥ గవాం మధ్యే తు పఠతో గావోస్య బహువత్సలాః। ప్రస్థానే వా ప్రవాసే వా సర్వావస్థాం గతః పఠేత్॥ ౭౩॥ జపతాం జుహ్వతాం చైవ నిత్యం చ ప్ర
యతాత్మనామ్। ఋషీణాం పరమం జప్యం గుహ్యమేతన్నరాధిప॥ ౭౪॥ యాథాతథ్యేన సిద్ధస్య ఇతిహాసం పురాతనమ్। పరాశరమతం దివ్యం శక్రాయ క
థితం పురా॥ ౭౫॥ తదేతత్తే సమాఖ్యాతం తథ్యం బ్రహ్మ సనాతనమ్। హృదయం సర్వభూతానాం శ్రుతిరేషా సనాతనీ॥౭౬॥ సోమాదిత్యాన్వయాః సర్వే
రాఘవాః కురవస్తథా। పఠంతి శుచయో నిత్యం సావిత్రీం పరమాం గతిమ్॥౭౭॥ అభ్యాసే నిత్యం దేవానాం సప్తర్షీణాం ధ్రువస్య చ। మోక్షణం సర్వకృ
చ్ఛ్రాణాం మోచయత్యశుభాత్సదా॥ ౭౮ ॥ వృద్ధైః కాశ్యపగౌతమప్రభృతిభిర్భృగ్వంగిరోత్ర్యాదిభిః శుక్రాగస్త్యబృహస్పతిప్రభృతిభిర్బ్రహ్మర్షిభి
స్సేవితమ్। భారద్వాజమతం ఋచీకతనయైః ప్రాప్తం వసిష్ఠాత్పునః సావిత్రీమధిగమ్య శక్రవసుభిః కృత్స్నా జితా దానవాః॥౭౯॥ యో గోశతం కనకశృంగ
మయం దదాతి విప్రాయ వేదవిదుషే చ బహుశ్రుతాయ। దివ్యాం చ భారతకథాం కథయేచ్చ నిత్యం పుణ్యం ఫలం భవతి తస్య చ తస్య చైవ॥ ౮౦ ॥ ధర్మో వి
వర్ధతి భృగోః పరికీర్తనేన వీర్యం వివర్ధతి వసిష్ఠనమోనతేన। సంగ్రామజిద్భవతి చైవ రఘుం నమస్యన్ స్యాదశ్వినౌ చ పరికీర్తయతో న రోగః॥ ౮౧॥ ఏషా
తే కథితా రాజన్ సావిత్రీ బ్రహ్మశాశ్వతీ। వివక్షురసి యచ్చాన్యత్తత్తే వక్ష్యామి భారత॥౮౨॥ .... *

ఇతి- సావిత్రీవ్రతకథనే-పంచాశదధికశతతమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ కే పూజ్యాః కే నమస్కార్యాః కథం వర్తేత కేషు చ। కిమాచారః కీదృశేషు పితామహకరిష్యతే॥౧॥ భీష్మః॥ బ్రాహ్మణానాం పరిభవః సాదయే
దపి దేవతాః। బ్రాహ్మణానాం నమస్కృత్య యుధిష్ఠిర న రిష్యతే॥౨॥ తే పూజ్యాస్తే నమస్కార్యా వర్తేథాస్తేషు పుత్రవత్। తే హి లోకానిమాన్ సర్వాన్
ధారయంతి మనీషిణః॥౩॥ బ్రాహ్మణాః సర్వలోకానాం మహాంతో ధర్మసేతవః। ధనత్యాగాభిరామాశ్చ వాక్సంయమరతాశ్చ యే ॥ ౪ ॥ రమణీయా
శ్చ భూతానాం నిధానం చ ధృతవ్రతాః। ప్రణేతారశ్చ లోకానాం శాస్త్రాణాం చ యశస్వినః॥౫॥ తపో యేషాం ధనం నిత్యం వాక్చైవ విపులం బలమ్। ప్రభవ
శ్చైవ ధర్మాణాం ధర్మజ్ఞాః సూక్ష్మదర్శినః॥౬॥ ధర్మకామాః స్థితా ధర్మే సుకృతే ధర్మసేతవః। యాన్ సమాశ్రిత్య జీవంతి ప్రజాః సర్వాశ్చతుర్వి

థాః॥౭॥ పంథానస్సర్వనేతారో యజ్ఞవాహాస్సనాతనాః। పితృపైతామహీం గుర్వీముద్వహంతి ధురం సదా॥౮॥ ధురి యే నావసీదంతి విషమే సద్గవా ఇవ। పితృదేవాతిథిముఖా హవ్యకవ్యాగ్రభోజినః ॥ ౯ ॥ భోజనాదేవ లోకాంస్త్రీంస్త్రాయంతే మహతో భయాత్ । దీపస్సర్వస్య లోకస్య చక్షుశ్చక్షుష్మతామపి॥౧౦॥ సర్వశిల్పాశ్రుతిధనా నిపుణా మోక్షదర్శినః। గతిజ్ఞాస్సర్వలోకానామధ్యాత్మగతిచింతకాః॥౧౧॥ ఆదిమధ్యావసానానాం జ్ఞాతారశ్ఛిన్నసంశయాః। పరావరవిశేషజ్ఞా గంతారః పరమాం గతిమ్॥౧౨॥ విముక్తా ధూతపాప్మానో నిర్ద్వంద్వా నిష్పరిగ్రహాః। మానార్హా మానితా నిత్యం జ్ఞానవిద్భిర్మహాత్మభిః॥౧౩॥ చందనే మలపంకే చ భోజనేఽభోజనే సమాః। వాసో యేషాం దుకూలం చ శాణక్షౌమాజినాని చ॥ ౧౪॥ తిష్ఠేయురప్యభుంజానా బహూని దివసాన్యపి। శోషయేయుశ్చ గాత్రాణి స్వాధ్యాయైస్సంయతేంద్రియాః॥ ౧౫ ॥ అదైవం దైవతం కుర్యుర్దైవతం వాప్యదైవతమ్ । లోకానన్యాన్ సృజేయుస్తే లోకపాలాంశ్చ కోపితాః॥౧౬॥ అపేయస్సాగరో యేషామపి శాపాన్మహాత్మనామ్। యేషాం కోపాగ్నిరద్యాపి దండకే నోపశామ్యతి॥౧౭॥ దేవానామపి యే దేవాః కారణం కారణస్య చ। ప్రమాణస్య ప్రమాణం చ కస్తాన్ అభిభవేద్బుధః॥ ౧౮ ॥ యేషాం వృద్ధశ్చ బాలశ్చ సర్వస్సమ్మానమర్హతి । తపోవిద్యావిశేషాత్తు మానయంతి పరస్పరమ్॥౧౯॥ అవిద్వాన్ బ్రాహ్మణో దేవః పాత్రం వై పావనం మహత్। విద్వాన్ భూయస్తతో దేవః పూర్ణసాగరసన్నిభః॥ ౨౦ ॥ అవిద్వాంశ్చైవ విద్వాంశ్చ బ్రాహ్మణో దైవతం మహత్। ప్రణీతశ్చాప్రణీతశ్చ యథాగ్నిర్దైవతం మహత్॥ ౨౧॥ శ్మశానే హ్యపి తేజస్వీ పావకో నైవ దుష్యతి। హవిర్యజ్ఞేషు చ విధివద్గృహ ఏవ విశోభతే॥ ౨౨॥ ఏవం యద్యప్యనిష్టేషు వర్తతే సర్వకర్మసు। సర్వథా బ్రాహ్మణో మాన్యో దైవతం విద్ధి తత్పరమ్॥ ౨౩ ॥ .... *

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- బ్రాహ్మణప్రశంసాయాం- ఏకపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ కాం తు బ్రాహ్మణపూజాయాం వ్యుష్టిం దృష్ట్వా నరాధిప। కం వా కర్మోదయం దృష్ట్వా తానర్చసి మహామతే॥ ౧॥ భీష్మః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। పవనస్య చ సంవాదమర్జునస్య చ భారత॥ ౨॥ సహస్రభుజభృచ్ఛ్రీమాన్ కార్తవీర్యోఽభవత్ప్రభుః। అస్య లోకస్య సర్వస్య మాహిష్మత్యాం మహాబలః॥ ౩॥ స తు రత్నాకరవతీం సద్వీపాం సాగరాంబరామ్। శశాస పృథివీం సర్వాం హైహయస్సత్యవిక్రమః॥౪॥ స్వవిత్తం యేన దత్తం తు దత్తాత్రేయాయ కారణే। క్షత్రధర్మం పురస్కృత్య వినయం శ్రుతమేవ చ॥౫॥ ఆరాధయామాస చ తం కృతవీర్యాత్మజో మునిమ్। న్యమంత్రయత సంతుష్టో ద్విజశ్చైనం వరైస్త్రిభిః॥ ౬॥ స వరైశ్ఛందితస్తేన నృపో వచనమబ్రవీత్ । సహస్రబాహుర్భూయాం వై చమూమధ్యే గృహేఽన్యథా॥౭॥ మమ బాహుసహస్రం తు పశ్యంతాం సైనికా రణే । విక్రమేణ మహీం కృత్స్నాం జయేయం శంసితవ్రతః॥ ౮ ॥ తాం చ ధర్మేణ సంప్రాప్య పాలయేయమతంద్రితః। చతుర్థం తు వరం యాచే త్వామహం ద్విజసత్తమ ॥ ౯ ॥ తం మమానుగ్రహకృతే దాతుమర్హస్యనిందిత । అనుశాసంతు మాం సంతో మిథ్యోద్వృత్తం త్వదాశ్రయమ్॥౧౦॥ ఇత్యుక్తస్స ద్విజః ప్రాహ తథాస్త్వితి నరాధిపమ్। ఏవం సమభవంస్తస్య వరాస్తే దీప్తతేజసః ॥ ౧౧ ॥ తతస్స రథమాస్థాయ జ్వలనార్కసమద్యుతిమ్। అబ్రవీద్వీర్యసంమోహాత్కో న్వస్తి సదృశో మమ॥౧౨॥ ధైర్యవీర్యయశశ్శౌర్యైర్విక్రమేణౌజసాపి వా। తద్వాక్యాంతే చాంతరిక్షే వై వాగువాచాశరీరిణీ॥౧౩॥ న త్వం మూఢ విజానీషే బ్రాహ్మణం క్షత్రియాద్వరమ్। సహితో బ్రాహ్మణేనేహ క్షత్రియశ్శాస్తి వై ప్రజాః॥౧౪॥ అర్జునః॥ కుర్యాం భూతాని తుష్టోఽహం క్రుద్ధో నాశం తథా నయే। కర్మణా మనసా వాచా న మత్తోఽస్తి వరో ద్విజః॥ ౧౫॥ పూర్వో బ్రహ్మోత్తరో వాదో ద్వితీయః క్షత్రియోత్తరః। త్వయోక్తౌ హేతుయుక్తౌ తౌ విశేషస్తత్ర దృశ్యతే॥౧౬॥ బ్రాహ్మణాస్సంశ్రితాః క్షత్రం న క్షత్రం బ్రాహ్మణాశ్రితమ్। శ్రితా బ్రహ్మోపధా విప్రాః ఖాదంతి క్షత్రియాన్ భువి॥౧౭॥ క్షత్రియేష్వాశ్రితో ధర్మః ప్రజానాం పరిపాలనమ్ । క్షత్రాద్వృత్తిర్బ్రాహ్మణానాం తైః కథం బ్రాహ్మణో

వరః॥౧౮॥ సర్వభూతప్రధానాంస్త్వం భైక్షవృత్తీనహం సదా। ఆత్మసంభావితాన్ విప్రాన్ స్థాపయామ్యాత్మనో వశే॥౧౯॥ కథితం హ్యనయా సత్యం గా
యత్ర్యా కన్యయా దివి। విజేష్యామ్యవశాన్ సర్వాన్ బ్రాహ్మణాంశ్చర్మవాససః॥౨౦॥ న చ మాం చ్యావయేద్రాష్ట్రాత్ త్రిషు లోకేషు కశ్చన। దేవో వా
మానుషో వాపి తస్మాజ్జ్యేష్ఠో ద్విజాదహమ్॥౨౧॥ అథ బ్రహ్మోత్తరం లోకం కరిష్యే క్షత్రియోత్తరమ్। న హి మే సంయుగే కశ్చిత్ సోఢుముత్సహతే బలమ్॥
౨౨॥ అర్జునస్య వచః శ్రుత్వా విత్రస్తాభూన్నిశాచరీ। అథైనమంతరిక్షస్థస్తతో వాయురభాషత॥౨౩॥ త్యజైనం కలుషం భావం బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కు
రు। ఏతేషాం కుర్వతః పాపం రాష్ట్రక్షోభో భవిష్యతి॥౨౪॥ అథవా త్వాం మహీపాల శమయిష్యంతి వై ద్విజాః। నిరసిష్యంతి తే రాష్ట్రాద్ధతోత్సాహం మ
హాబలాః॥౨౫॥ తం రాజా కస్త్వమిత్యాహ తతస్తం ప్రాహ మారుతః। వాయుర్వై దేవదూతోఽస్మి హితం త్వాం ప్రబ్రవీమ్యహమ్॥ ౨౬॥ అర్జునః॥ అ
హో త్వయాద్య విప్రేషు భక్తిరాగః ప్రదర్శితః। యాదృశం పృథివీభూతం తాదృశం బ్రూహి వై ద్విజమ్॥౨౭॥ వాయోర్వా సదృశం కించిద్బ్రూహి త్వం
బ్రాహ్మణోత్తమమ్। అపాం వై సదృశో వహ్నిః సూర్యస్య నభసోఽపి వా॥ ౨౮॥ ....*

ఇతి- పవనార్జునసంవాదే - ద్విపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః.

వాయుః॥ శృణు మూఢ గుణాన్ కాంశ్చిద్బ్రాహ్మణానాం మహాత్మనామ్। యే త్వయా కీర్తితా రాజంస్తేభ్యోఽథ బ్రాహ్మణో వరః॥౧॥ త్యక్త్వా మహీత్వం భూ
మిస్తు స్పర్ధయాంగనృపస్య హ। నాశం జగామ తాం విప్రో వ్యస్తంభయత కశ్యపః ॥ ౨ ॥ అజేయా బ్రాహ్మణా రాజన్ దివి చేహ చ నిత్యదా। అపిబత్తేజసా
హ్యాపః స్వయమేవాంగిరాః పురా॥ ౩॥ స తాః పిబన్ క్షీరమివ నాతృప్యత మహామనాః। అపూరయన్మహౌఘేన మహీం సర్వాం చ పార్థివ॥౪॥ తస్మిన్న
హం చ క్రుద్ధే వై జగత్త్యక్త్వా తతో గతః। వ్యతిష్ఠమగ్నిహోత్రే చ చిరమంగిరసో భయాత్॥ ౫॥ అభిశప్తశ్చ భగవాన్ గౌతమేన పురందరః। అహల్యాం కా
మయానో వై ధర్మార్థం చ న హింసితః॥ ౬॥ యథా సముద్రో నృపతే పూర్ణో మృష్టశ్చ వారిణా। బ్రాహ్మణైరభిశప్తస్స బభూవ లవణోదకః॥౭॥
సువర్ణవర్ణో నిర్ధూమః సంహతోర్ధ్వశిఖః కవిః। క్రుద్ధేనాంగిరసా శప్తో గుణైరేతైర్వివర్జితః॥౮॥ మరుతశ్చూర్ణితాన్ పశ్య యేఽహ్యసంత మహో
దధిమ్। సువర్ణధారిణా నిత్యమవశప్తా ద్విజాతినా॥ ౯ ॥ సమో న త్వం ద్విజాతిభ్యః శ్రేయో విద్ధి నరాధిప। గర్భస్థాన్ బ్రాహ్మణాన్ సమ్యఙ్నమస్యతి
కిల ప్రభుః॥ ౧౦॥ దండకానాం మహద్రాజ్యం బ్రాహ్మణేన వినాశితమ్। తాలజంఘం మహాక్షత్రమౌర్వేణైకేన నాశితమ్॥ ౧౧॥ త్వయా చ విపులం రాజ్యం బ
లం ధర్మం శ్రుతం తథా। దత్తాత్రేయప్రసాదేన ప్రాప్తం పరమదుర్లభమ్॥ ౧౨॥ అగ్నిం త్వం యజసే నిత్యం కస్మాద్బ్రాహ్మణమర్జున। స హి సర్వస్య లో
కస్య హవ్యవాట్ కిం న వేత్సి తమ్॥ ౧౩॥ అథవా బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠమనుభూతానుపాలకమ్। కర్తారం జీవలోకస్య కస్మాజ్జానన్ విముహ్యసే॥ ౧౪ ॥ తథా
ప్రజాపతిర్బ్రహ్మా అవ్యక్తః ప్రభురవ్యయః। యేనేదం నిఖిలం విశ్వం జనితం స్థావరం చరమ్ ॥ ౧౫ ॥ అండజాతం తు బ్రహ్మాణం కేచిదిచ్ఛంత్యపండితాః। అం
డాద్భిన్నాద్విశ్వశైలా దిశోఽంభః పృథివీ దివమ్॥ ౧౬॥ ద్రష్టవ్యం నైతదేవం హి కథం జాతస్తతో హ్యజః। స్మృతమాకాశమండం తు తస్మాజ్జాతః పితామహః॥
౧౭॥ తిష్ఠేత్కథమితి బ్రూహి న కించిద్ధి తదా భవేత్। అహంకార ఇతి ప్రోక్తః సర్వతేజోగతః ప్రభుః॥౧౮॥ తస్మాదండాదుత్థితో బ్రహ్మా స రాజన్ లోకభావనః।
ఇత్యుక్తస్స తదా తూష్ణీమభూద్వాయుస్తతోఽబ్రవీత్॥ ౧౯॥ ....*

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- పవనార్జునసంవాదే- త్రిపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః-

వాయురువాచ ॥ ఇమాం భూమిం ద్విజాతిభ్యో దిత్సుర్వై దక్షిణాం పురా। అంగో నామ నృపో రాజంస్తతశ్చింతాం మహీ యయౌ॥౧॥ ధారిణీం సర్వభూతా
నామయం ప్రాప్య వరో నృపః। కథమిచ్ఛతి మాం దాతుం ద్విజేభ్యో బ్రహ్మణస్సుతామ్॥౨॥ సాహం త్యక్త్వా గమిష్యామి భూమిత్వం బ్రహ్మణః పదమ్। అయం
సరాష్ట్రో నృపతిర్మా భూదితి తతోఽగమత్ ॥౩॥ తతస్తాం కశ్యపో దృష్ట్వా వ్రజంతీం పృథివీం తదా। ప్రవివేశ మహీం సద్యో ముక్త్వాత్మానం సమాహితః॥౪॥ ఋ

ర్ధా సా సర్వతో జజ్ఞే తృణౌషధిసమన్వితా। ధర్మోత్తరా నష్టభయా భూమిరాసీత్తతో నృప ॥ ౫॥ ఏవం వర్షసహస్రాణి దివ్యాని సతతం నృప । త్రింశతః కా
శ్యపీ రాజన్ భూమిరాసీదతంద్రితా ॥ ౬॥ అథాగమ్య మహారాజ నమస్కృత్య చ కశ్యపమ్। పృథివీ కాశ్యపీ జజ్ఞే సుతా తస్య మహాత్మనః ॥ ౭॥ ఏష రాజన్నీదృ
శో వై బ్రాహ్మణః కశ్యపోఽభవత్। అన్యం ప్రబ్రూహి వా త్వం చ కశ్యపాత్ క్షత్రియం వరమ్॥ ౮॥ తూష్ణీం బభూవ నృపతిః పవనస్త్వబ్రవీత్పునః । శృణు రాజ
న్నుతథ్యస్య జాతస్యాంగిరసే కులే ॥ ౯॥ భద్రా సోమస్య దుహితా రూపేణ పరమా మతా। యస్యాస్తుల్యం పతిం సోమ ఉతథ్యం సమపశ్యత॥ ౧౦॥ సా చ తీ
వ్రం తపస్తేపే మహాభాగా యశస్వినీ। ఉతథ్యార్థే తు చార్వంగీ పరం నియమమాస్థితా ॥ ౧౧ ॥ తత ఆహూయ సోతథ్యం దదావత్రిర్యశస్వినీమ్। భార్యా
ర్థే స తు జగ్రాహ విధివద్భూరిదక్షిణః ॥ ౧౨ ॥ తాం త్వకామయత శ్రీమాన్ వరుణః పూర్వమేవ హ । స చాగమ్య వనప్రస్థం యమునాయాం జహార తామ్॥
౧౩॥ జలేశ్వరస్తు హృత్వా తామనయత్స్వపురం ప్రతి । పరమాద్భుతసంకాశం షట్సహస్రశతం హ్రదమ్॥ ౧౪॥ న హి రమ్యతరం కించిత్ తస్మాదన్యత్పు
రోత్తమమ్। ప్రాసాదైరప్సరోభిశ్చ దివ్యైః కామైశ్చ శోభితమ్॥ ౧౫ ॥ తత్ర దేవస్తయా సార్ధం రేమే రాజన్ జలేశ్వరః । అథాఖ్యాతముతథ్యాయ తతః
పత్న్యవమర్దనమ్॥౧౬॥ తచ్ఛ్రుత్వా నారదాత్సర్వముతథ్యో నారదం తదా । ప్రోవాచ గచ్ఛ బ్రూహి త్వం వరుణం పరుషం వచః॥౧౭॥ మద్వాక్యాన్ముం
చ మే భార్యాం కస్మాత్తాం హృతవానసి। లోకపాలోఽసి లోకానాం న లోకస్య విలుంపకః॥౧౮॥ సోమేన దత్తా మే భార్యా త్వయా చాపహృతాద్య వై। ఇత్యు
క్తో వచనాత్తస్య నారదేన జలేశ్వరః॥౧౯॥ ముంచ భార్యాముతథ్యస్య కస్మాత్త్వం హృతవానసి। ఇతి శ్రుత్వా వచస్తస్య తతస్తం వరుణోఽబ్రవీత్ ॥౨౦॥ మ
మైషా సుప్రియా భీరు నైనాముత్స్రష్టుముత్సహే। ఇత్యుక్తో వరుణేనాథ నారదః ప్రాప్య వై మునిమ్॥౨౧॥ ఉతథ్యమబ్రవీద్వాక్యం నాతిహృష్టమనా ఇవ। గ
లే గృహీత్వా క్షిప్తోఽస్మి వరుణేన మహామునే॥౨౨॥ న ప్రయచ్ఛతి తే భార్యాం యత్తే కార్యం కురుష్వ తత్ । నారదస్య వచః శ్రుత్వా క్రుద్ధః ప్రాజ్వలదంగిరాః॥
౨౩॥ అపిబత్తేజసా వారి విష్టభ్య సుమహాతపాః। పీయమానే తు సర్వస్మింస్తోయే వై సలిలేశ్వరః॥ ౨౪॥ సుహృద్భిః క్షిప్యమాణో వై నైవాముంచత తాం
తదా। తతః క్రుద్ధోఽబ్రవీద్భూమిముతథ్యో బ్రాహ్మణోత్తమః॥ ౧౫ ॥ దర్శయస్వ స్థలం భద్రే షట్సహస్రశతం హ్రదమ్ । తతస్తదీరిణం జాతం సముద్రశ్చా
పసర్పితః॥ ౨౬॥ తస్మాద్దేశాన్నదీం చైవ ప్రోవాచాసౌ ద్విజోత్తమః। అదృశ్యా గచ్ఛ భీరు త్వం సరస్వతి మరూన్ ప్రతి॥ ౨౭॥ అపుణ్య ఏష భవతు దేశస్త్య
క్తస్త్వయా శుభే। తస్మిన్ సంశోషితే దేశే భద్రామాదాయ వారిపః॥ ౨౮॥ అదదాత్ శరణం గత్వా భార్యామాంగిరసాయ వై। ప్రతిగృహ్య తు తాం భా
ర్యాముతథ్యః సుమనాభవత్ ॥ ౨౯॥ ముమోచ చ జగద్దుఃఖాద్వరుణం చైవ హైహయ। తతః స లబ్ధ్వా తాం భార్యాం వరుణం ప్రాహ ధర్మవిత్ ॥ ౩౦॥ ఉత
థ్యః సుమహాతేజా యత్తత్ శృణు నరాధిప। మమైషా తపసా ప్రాప్తా క్రోశతస్తే జలాధిప॥ ౩౧॥ ఇత్యుక్త్వా తాముపాదాయ స్వమేవ భవనం యయౌ। ఏష
రాజన్నీదృశో వై ఉతథ్యో బ్రాహ్మణోత్తమః॥ బ్రవీమ్యహం బ్రూహి వా త్వముతథ్యాత్ క్షత్రియం వరమ్॥౩౨॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- పవనార్జునసంవాదే-చతుఃపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః-

భీష్మః॥ ఇత్యుక్తస్స నృపస్తూష్ణీమాసీద్వాయుస్తతోఽబ్రవీత్ । శృణు రాజన్నగస్త్యస్య మాహాత్మ్యం బ్రాహ్మణస్య హ॥౧॥ అసురైర్నిర్జితా దేవా నిరు
త్సాహాశ్చ తే కృతాః। యజ్ఞాశ్చైషాం హృతాస్సర్వే పితౄణాం చ స్వధా తథా॥ ౨॥ కర్మేజ్యా మానవానాం చ దానవైర్హైహయర్షభ। భ్రష్టైశ్వ
ర్యాస్తతో దేవాశ్చేరుః పృథ్వీమితి శ్రుతిః॥ ౩॥ తతః కదాచిత్తే రాజన్ దీప్తమాదిత్యవర్చసమ్। దదృశుస్తేజసా యుక్తమగస్త్యం విపులవ్రతమ్॥ ౪ ॥ అభి
వాద్య తు తం దేవాః పృష్ట్వా కుశలమేవ చ। ఇదమూచుర్మహాత్మానం వాక్యం కాలే జనాధిప॥ ౫॥ దానవైర్యుధి భగ్నాః స్మ తథైశ్వర్యాచ్చ భ్రంశితాః। త

దస్మాన్నోభయాత్త్రాతా త్రీహిత్వంమునిపుంగవ॥ ౬॥ఇత్యుక్తస్తదాదేవైరగస్త్యఃకుపితోభవత్।ప్రజజ్వాలచతేజస్వీ కాలాగ్నిరివసంక్షయే॥ ౭॥
తేనదీప్తాంశుజాలేననిర్దగ్ధాదానవాస్తదా। అంతరిక్షాన్మహారాజనిపేతుస్తేసహస్రశః॥ ౮ ॥ దహ్యమానాస్తుదైత్యాస్తేతదాగస్త్యస్యతేజసా। ఉ
భౌలోకౌపరిత్యజ్యయయుఃకాష్ఠాంతుదక్షిణామ్॥ ౯॥బలిస్తుయజతేయజ్ఞమశ్వమేధంమహీంగతః।యేన్యేథస్తాన్మహీస్థాశ్చ తేనదగ్ధామహాసురాః॥౧౦॥
తతోలోకాఃపునఃప్రాప్తాస్సురైశ్శాంతభయైర్నృప। అథైనమబ్రువన్ దేవాభూమిష్ఠానసురాన్జహి॥ ౧౧॥ ఇత్యుక్తఃప్రాహవైదేవాన్నశక్తోస్మిమహీ
గతాన్। దగ్ధుంతపోహిక్షీయేన్మేనశక్ష్యామీతిపార్థివ॥ ౧౨॥ ఏవందగ్ధాభగవతాదానవాస్స్వేనతేజసా।అగస్త్యేనతదారాజన్తపసాభావితాత్మనా॥
౧౩॥ ఈదృశశ్చాప్యగస్త్యోహికథితస్తేమయానఘ। బ్రవీమ్యహంబ్రూహివాత్వమగస్త్యాత్క్షత్రియంవరమ్ ॥ ౧౪ ॥ భీష్మః ॥ ఇత్యుక్తస్సతదాతూష్ణీ
మభూద్వాయుస్తతోబ్రవీత్ । శృణురాజన్వసిష్ఠస్యముఖ్యంకర్మయశస్వినః॥౧౫॥ ఆదిత్యాస్సత్రమాసంతసరోవైమానసంప్రతి। వసిష్ఠంమనసాగత్వా
జ్ఞాత్వాతత్తస్యగౌరవమ్॥ ౧౬॥ యజమానాంస్తుతాన్దృష్ట్వాసర్వాన్దీక్షానుకర్శితాన్। హంతుమైచ్ఛంతశైలాభాఃఖలినోనామదానవాః॥ ౧౭॥
అదూరాత్తుతతస్తేషాంబ్రహ్మదత్తవరంసరః। హతాహతావైతత్రైతేజీవంత్యాప్లుత్యదానవాః ॥ ౧౮ ॥ తేప్రగృహ్యమహాఘోరాన్పర్వతాన్పరి
ఘాన్ద్రుమాన్। వ్యక్షోభయంతసలిలముత్థితంశతయోజనమ్॥ ౧౯॥ అభ్యద్రవంతదేవాంస్తేసహస్రాణిదశైవహి। తతస్తైరర్దితాదేవాఃశరణంవా
సవంయయుః॥ ౨౦॥ సచతైర్వ్యథితఃశక్రోవసిష్ఠంశరణంయయౌ। తతోభయందదౌతేభ్యోవసిష్ఠోభగవానృషిః॥౨౧॥తదాతాన్దుఃఖితాన్జ్ఞాత్వా
ఆనృశంస్యపరోమునిః। అయత్నేనాదహత్సర్వాన్ఖలినఃస్వేనతేజసా ॥ ౨౨ ॥ కైలాసంప్రస్థితాంచైవనదీంగంగాంమహాతపాః। ఆనయత్తత్సరోది
వ్యంతయాభిన్నంచతత్సరః ॥ ౨౩ ॥ సరోభిన్నంతయానద్యాసరయూస్సాతతోభవత్ । హతాశ్చఖలినోయత్రసదేశఃఖలినోభవత్ ॥ ౨౪॥ ఏవం
సేంద్రావసిష్ఠేనరక్షితాస్త్రిదివౌకసః। బ్రహ్మదత్తవరాశ్చైవహతాదైత్యామహాత్మనా॥౨౫॥ఏతత్కర్మవసిష్ఠస్యకథితంహిమయానఘ।బ్రవీమ్యహం
బ్రూహివాత్వంవసిష్ఠాత్క్షత్రియంవరమ్॥౨౬॥ .... *

ఇతి - ఆనుశాసనికపర్వణి - పవనార్జునసంవాదే - పంచపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః

భీష్మః।ఇత్యుక్తస్త్వర్జునస్తూష్ణీమభూద్వాయుస్తతోబ్రవీత్।శృణుమేహైహయశ్రేష్ఠకర్మాత్రేస్సుమహాత్మనః॥౧॥ఘోరేతమస్యయుధ్యంతసహి
తాదేవదానవాః। అవిధ్యతశరైస్తత్రస్వర్భానుస్సోమభాస్కరౌ॥౨॥ అథతేతమసాగ్రస్తానిహన్యంతేస్మదానవైః। దేవాన్నృపతిశార్దూలసహైవబ
లిభిస్తదా॥ ౩॥ అసురైర్వధ్యమానాస్తేక్షీణప్రాణాదివౌకసః। అపశ్యంతతపస్యంతమత్రింవిప్రంతపోధనమ్॥ ౪॥ అథైనమబ్రువన్దేవాఃశాంతక్రోధం
జితేంద్రియమ్।అసురైరిషుభిర్విద్ధౌచంద్రాదిత్యావిమావుభౌ॥౫॥వయంవధ్యామహేచాపిశత్రుభిస్తమసావృతే। నాధిగచ్ఛామశాంతించభయాత్త్రాయ
స్వనఃప్రభో॥ ౬ ॥ ఋషిః॥ కథంరక్షామిభవతస్తేబ్రువంశ్చంద్రమాభవ। తిమిరఘ్నశ్చసవితాదస్యుహంతాచనోభవ॥ ౭॥ఏవముక్తస్తదాత్రిర్వై
తమోనుదభవచ్ఛశీ। అపశ్యత్సౌమ్యభావాచ్చసోమవత్ప్రియదర్శనః ॥ ౮ ॥ దృష్ట్వానాతిప్రభంసోమంతథాసూర్యంచపార్థివ। ప్రకాశమకరోదత్రి
స్తపసాస్వేనసంయుగే॥ ౯॥ జగద్వితిమిరంచాపిప్రకాశమకరోత్తదా। వ్యజయచ్ఛత్రుసంఘాంశ్చదేవానాంస్వేనతేజసా॥౧౦॥అత్రిణాదహ్యమానాం
స్తాన్దృష్ట్వాదేవామహాసురాన్। పరాక్రమైస్తేపితదావ్యత్యఘ్నన్నత్రిరక్షితాః॥ ౧౧॥ ఉద్భాసితశ్చసవితాదేవాస్త్రాతాహతాసురాః। అత్రిణాత్వ
థసామర్థ్యంకృతముత్తమతేజసా ॥ ౧౨॥ ద్విజేనాగ్నిద్వితీయేనజపతాచర్మవాససా। ఫలభక్షేణరాజర్షేపశ్యకర్మాత్రిణాకృతమ్॥ ౧౩॥తస్యా

పివస్తరేణోక్తః కర్మాణ్యత్రేస్సుమహాత్మనః। బ్రవీమ్యహం బ్రూహి వా త్వమత్రితః క్షత్రియం వరమ్॥ ౧౪॥ ఇత్యుక్తస్త్వర్జునస్తూష్ణీమభూద్వాయుస్తతో
బ్రవీత్। శృణు రాజన్ మహత్కర్మ చ్యవనస్య మహాత్మనః॥ ౧౫॥ అశ్వినోః ప్రతిసంశ్రుత్య చ్యవనః పాకశాసనమ్। ప్రోవాచ సహితో దేవైః సోమపా
వశ్వినౌ కురు॥ ౧౬॥ ఇంద్రః॥ అస్మాభిర్నిందితావేతౌ భవేతాం సోమపౌ కథమ్। దేవైర్న సంమితావేతౌ తస్మాన్నైవం వదస్వ నః॥ ౧౭॥ అశ్విభ్యాం సహ
నేచ్ఛామః సోమం పాతుం మహావ్రత। యదన్యద్వక్ష్యసే విప్ర తత్కరిష్యామ తే వచః॥ ౧౮॥ చ్యవనః॥ పిబేతామశ్వినౌ సోమం భవద్భిస్సహితావుభౌ। ఉభా
వేతావపి సురౌ సూర్యపుత్రౌ సురేశ్వర॥ ౧౯॥ క్రియతాం మద్వచో దేవా యథా వై సముదాహృతమ్। ఏతద్వః కుర్వతాం శ్రేయో భవేన్నైతదకుర్వతామ్॥
౨౦॥ ఇంద్రః॥ అశ్విభ్యాం సహ సోమం వై న పాస్యామి ద్విజోత్తమ। పిబంత్వన్యే యథాకామం నాహం పాతుమిహోత్సహే॥ ౨౧॥ చ్యవనః॥ న చేత్కరి
ష్యసి వచో మయోక్తం బలసూదన। మయా ప్రమథితస్సద్యః సోమం పాస్యతి వై మఖే॥ ౨౨॥ వాయుః॥ తతః కర్మ సమారబ్ధం హితాయ సహ సాశ్వినోః॥
చ్యవనేన తతో మంత్రైరభిభూతాస్సురాభవన్॥ ౨౩॥ తత్తు కర్మ సమారబ్ధం దృష్ట్వేంద్రః క్రోధమూర్ఛితః। ఉద్యమ్య విపులం శైలం చ్యవనం సముపా
ద్రవత్॥ ౨౪॥ తథా వజ్రేణ భగవానమర్షాకులలోచనః। తమాపతంతం దృష్ట్వైవ చ్యవనస్తపసాన్వితః॥ ౨౫॥ అద్భిస్సిక్త్వా స్తంభయత్తం సవజ్రం సహ
పర్వతమ్। అథేంద్రస్య మహాఘోరం సోఽసృజచ్ఛత్రుమేవ హి॥ ౨౬॥ మదం నామాహుతిమయం వ్యాదితాస్యం మహామునిః। తస్య దంతసహస్రం తు బ
భూవ శతయోజనమ్॥ ౨౭॥ ద్వియోజనశతాస్తస్య దంష్ట్రాః పరమదారుణాః। హనుస్తస్యావిశద్భూమావేకా చాస్యావిశద్దివమ్॥ ౨౮॥ జిహ్వామూలా
స్థితాస్తస్య సర్వే దేవాస్సవాసవాః। తిమేరాస్యమనుప్రాప్తా యథా మత్స్యా మహార్ణవే॥ ౨౯॥ తే సంమంత్ర్య తతో దేవా మదస్యాస్య సమీపగాః॥
అబ్రువన్ సహితాశ్శక్రం ప్రణమాస్మై ద్విజాతయే॥ ౩౦॥ అశ్విభ్యాం సహ సోమం చ పిబామ విగతజ్వరాః। తతస్స ప్రణతశ్శక్రశ్చకార చ్యవనస్య తత్॥
౩౧॥ చ్యవనః కృతవానేతావశ్వినౌ సోమపాయినౌ। తతః ప్రత్యాహరత్కర్మ మదం చ వ్యభజన్మునిః॥ ౩౨॥ అక్షేషు మృగయాయాం చ పానే స్త్రీషు చ వీ
ర్యవాన్। ఏతైర్దోషైర్నరో రాజన్ క్షయం యాతి న సంశయః॥ ౩౩॥ తస్మాదేతాన్నరో నిత్యం దూరతః పరివర్జయేత్। ఏతత్తే చ్యవనస్యాపి కర్మ రా
జన్ ప్రకీర్తితమ్॥ బ్రవీమ్యహం బ్రూహి వా త్వం క్షత్రియం బ్రాహ్మణాద్వరమ్॥ ౩౪॥ ....*

ఇతి- పవనార్జునసంవాదే- షట్పంచాశదధికశతతమోధ్యాయః-

భీష్మః॥ తూష్ణీమాసీదర్జునస్తు పవనస్త్వబ్రవీత్పునః। శృణు మే బ్రాహ్మణేష్వేవ ముఖ్యం కర్మ జనాధిప॥ ౧॥ మదస్యాస్యమనుప్రాప్తా యదా సేంద్రాది
వౌకసః। తదైవ చ్యవనేనేహ హృతా తేషాం వసుంధరా॥ ౨॥ ఉభౌ లోకౌ హృతౌ మత్వా తే దేవా దుఃఖితా భృశమ్। శోకార్తాశ్చ మహాత్మానో బ్రహ్మా
ణం శరణం యయుః॥ ౩॥ దేవా ఊచుః॥ మదాస్యవ్యతిషిక్తానామస్మాకం లోకపూజిత। చ్యవనేన హృతా భూమిః కపైశ్చైవ దివం ప్రభో॥ ౪॥ బ్రహ్మో
వాచ॥ గచ్ఛధ్వం శరణం విప్రానాశు సేంద్రా దివౌకసః। ప్రసాద్య తానుభౌ లోకావవాప్స్యథ యథా పురా॥ ౫॥ తే యయుశ్శరణం విప్రానూచుస్తే కాన్
జయామహే। ఇత్యుక్తాస్తే ద్విజాన్ ప్రాహుర్జయత తేహ కపానితి॥ ౬॥ భూగతాన్ హి విజేతారో వయమిత్యబ్రువన్ ద్విజాః। తతః కర్మ సమారబ్ధం బ్రా
హ్మణైః కపనాశనమ్॥ ౭॥ తచ్ఛ్రుత్వా ప్రేషితో దూతో బ్రాహ్మణేభ్యో ధనీ కపైః। భూగతాన్ బ్రాహ్మణానాహ ధనీ కపవచో యథా॥ ౮॥ భవద్భిస్సదృ
శాస్సర్వే కపాః కిమిహ వర్తతే। సర్వే వేదవిదః ప్రాజ్ఞాః సర్వే చ క్రతుయాజినః॥ ౯॥ సర్వే సత్యవ్రతాశ్చైవ సర్వే తుల్యా మహర్షిభిః। శ్రీశ్చైవ రమ
తై తేషు ధారయంతి శ్రియం చ తే॥ ౧౦॥ వృథా దారాన్న గచ్ఛంతి వృథా మాంసం న భుంజతే। దీప్తమగ్నిం జుహ్వతే చ గురూణాం వచనే స్థితాః॥ ౧౧॥ సర్వే చ
నియతాత్మానో బాలానాం సంవిభాగినః। ఉపేత్య శనకైర్యాంతి న సేవంతి రజస్వలామ్॥ ౨౦॥ స్వర్గతిం చైవ గచ్ఛంతి తథైవ శుభకర్మిణః। అభుక్త

వత్సనాశ్నంతిగర్భిణీవృద్ధకాదిషు॥ ౧౩॥ పూర్వాహ్ణే హ్యాసనదీప్యంతిదివా చైవనశేరతే। ఏతైశ్చాన్యైశ్చబహుభిర్గుణైరుక్తాన్కథంకపాన్॥ విజేష్య
థనివర్తధ్వంనివృత్తానాంశుభంహివః॥ ౧౪॥ బ్రాహ్మణా ఊచుః॥ కపాన్వయంవిజేష్యామోయేదేవాస్తేవయంస్మృతాః। తస్మాద్వధ్యాఃకపాస్మాకం
ధనిన్యాహియథాగతమ్॥ ౧౫॥ ధనీగత్వాకపానాహనవోవిప్రాఃప్రియంకరాః। గృహీత్వాస్త్రాణియాతోవిప్రాన్కపాస్సర్వేసమాద్రవన్॥ ౧౬॥ సము
ద్యగ్రధ్వజాన్దృష్ట్వాకపాన్సర్వేద్విజాతయః। వ్యసృజన్జ్వలితానగ్నీన్కపానాంప్రాణనాశనాన్॥ ౧౭॥ బ్రహ్మసృష్టాహవ్యభుజఃకపాన్హత్వాస
నాతనాః। నభసీవయథాభ్రాణివ్యరాజంతనరాధిప॥ ౧౮॥ హత్వావై దానవాన్దేవాఃసర్వేసంభూయసంయుగే। తేనాభ్యజానన్హితదాబ్రాహ్మ
ణైర్నిహతాన్కపాన్॥ ౧౯॥ అథాగమ్యమహాతేజానారదోకథయద్విభో। యథాహతామహాభాగైస్తేజసాబ్రాహ్మణైఃకపాః॥ ౨౦॥ నారదస్యవచ
శ్శ్రుత్వాప్రీతాస్సర్వేదివౌకసః। ప్రశశంసుర్ద్విజాంశ్చాపిబ్రాహ్మణాంశ్చయశస్వినః॥ ౨౧॥ తేషాంతేజస్తథావీర్యందేవానాంవవృధేతతః। అవా
ప్నువంశ్చామరత్వంత్రిషులోకేషుపూజితమ్ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్తవచనంవాయుమర్జునఃప్రత్యువాచహ। ప్రతిపూజ్యమహాబాహోయత్తచ్ఛృణుజనా
ధిప॥ ౨౩॥ అర్జునః॥ జీవామ్యహంబ్రాహ్మణార్థంసర్వథాసతతంప్రభో। బ్రాహ్మణ్యోబ్రాహ్మణేభ్యశ్చప్రణమామిచనిత్యశః॥ ౨౪ ॥ దత్తాత్రేయప్ర
సాదాచ్చమయాప్రాప్తమిదంబలమ్। లోకేచపరమాకీర్తిర్ధర్మశ్చచరితోమహాన్॥ ౨౫॥ అహోబ్రాహ్మణకర్మాణిమయామారుతతత్త్వతః। త్వయా
ప్రోక్తానికాత్స్న్యేనశ్రుతానిప్రయతేనచ ॥ ౨౬॥ వాయుః॥ బ్రాహ్మణాన్క్షాత్రధర్మేణపాలయస్వేంద్రియాణిచ। భృగుభ్యస్తేభయంఘోరంతత్తు
కాలాద్భవిష్యతి॥ ౨౭॥ .... ॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆనుశాసనికపర్వణి- పవనార్జునసంవాదే - సప్తపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరః॥ బ్రాహ్మణానర్చసేరాజన్సతతంశంసితవ్రతాన్। కన్నుకర్మోదయందృష్ట్వాతానర్చసిజనాధిప॥ ౧॥ కాంవాబ్రాహ్మణపూజాయాంద్యు
ష్ట్వావ్యుష్టింమహావ్రత। తానర్చసిమహాబాహోసర్వమేతద్వదస్వమే ॥ ౨ ॥ భీష్మః॥ ఏషతేకేశవఃసర్వమాఖ్యాస్యతిమహామతిః। వ్యుష్టింబ్రా
హ్మణపూజాయాందృష్టవ్యుష్టిర్మహావ్రతః॥ ౩॥ బలంశ్రోత్రేవాఙ్మనశ్చక్షుషీచజ్ఞానంతథాసవిశుద్ధంమమాద్య। దేహన్యాసోనాతిచిరాన్మతోమేనచాతి
తూర్ణంసవితాప్రయాతి॥ ౪॥ ఉక్తాధర్మాయేపురాణేమహాంతోరాజన్విప్రాణాంక్షత్రియాణాంవిశాంచ। తథాశూద్రాణాంధర్మముపాసతేచశేషం
కృష్ణాదుపశిక్షస్వపార్థ॥ ౫॥ అహంహ్యేనంవేద్మితత్త్వేనకృష్ణంయోయంహియచ్చాస్యబలంపురాణమ్। అమేయాత్మాకేశవఃకౌరవేంద్రసోయంధ
ర్మంరక్షతిసంశయేషు॥ ౬॥ కృష్ణఃపృథ్వీమసృజత్ఖందివంచకృష్ణస్యదేహాన్మేదినీసంబభూవ। వరాహోయంభీమబలఃపురాణఃసపర్వతాన్వ్యసృ
జద్వైదిశశ్చ॥ ౭॥ అస్యచాథోథాంతరిక్షందివంచదిశశ్చతస్రోవిదిశశ్చతస్రః। సృష్టిస్తథైవేయమనుప్రసూతాసనిర్మమేవిశ్వమిదంపురాణమ్॥ ౮॥ అ
స్యనాభ్యాంపుష్కరంసంప్రసూతంయత్రోత్పన్నస్స్వయమేవామితౌజాః। యేనచ్ఛిన్నంయత్తమఃపార్థఘోరంయత్తత్తిష్ఠత్యర్ణవంతర్జయా
నమ్॥ ౯॥ కృతేయుగేధర్మఆసీత్సమగ్రస్త్రేతాకాలేజ్ఞానమనుప్రపన్నః। బలంచాసీద్ద్వాపరేపార్థకృష్ణఃకలావధర్మఃక్షితిమేవాజగామ॥ ౧౦॥ సఏవపూ
ర్వంనిజఘానదైత్యాన్సపూర్వదేవశ్చబభూవసమ్రాట్। సభూతానాంభావనోభూతభవ్యఃసవిశ్వస్యాస్యజగతశ్చాభిగోప్తా॥ ౧౧ ॥ యదాధర్మో
గ్లాతివంశేసురాణాంతదాకృష్ణోజాయతేమానుషేషు। ధర్మేస్థిత్వాసతువైభావితాత్మాపరాంశ్చలోకానపరాంశ్చపాతి॥ ౧౨॥ త్యాజ్యాంస్త్యక్త్వాచా
సురాణాంవధాయకార్యాకార్యేకారణంచైవపార్థ। కృతంకరిష్యత్క్రియతేచదేవోరాహుంసోమంవిద్ధిచశక్రమేనమ్॥ ౧౩॥ సవిశ్వకర్మాసహివిశ్వ
రూపఃసవిశ్వభుగ్విశ్వసృగ్విశ్వజిచ్చ। సశూలభృచ్ఛోణితభృత్కరాళస్తంకర్మభిర్విదితంవైస్తువంతి॥ ౧౪॥ తంగంధర్వాణామప్సరసాంచనిత్యముప

లిప్తం తే విబుధానాం శతాని। తం రాతుసాశ్చోపరిసంవదంతి రాయస్పోషః స విజిగీషురేకః ॥౧౫॥ తమధ్వరే శంసితార స్తువంతి రథంతరే సామగాశ్చ స్తువం
తి। తం బ్రాహ్మణా బ్రహ్మమంత్రైః స్తువంతి తస్మై హవిరధ్వర్యవః కల్పయంతి ॥౧౬॥ తం ఘోషార్థే గీర్భిరింద్రాః స్తువంతి స చాపీశో భారతైకః పశూనామ్।
స పారాణీం బ్రహ్మగుహాం ప్రవిష్టో మహీసత్రం భారతాగ్రే దదర్శ ॥ ౧౭ ॥ స చైవ గాముజ్జహారాగ్ర్యకర్మా విక్షోభ్య దైత్యానసురాంశ్చ సర్వాన్ । తస్య
భక్త్యాన్ వివిధాన్ వేదయంతి తమేవాజౌ వాహనం వేదయంతి ॥ ౧౮ ॥ తస్యాంతరీక్షం పృథివీ దివం చ సర్వం వశే తిష్ఠతి శాశ్వతస్య। స కుంభే రేతః ససృజే సు
రాణాం యత్రోత్పన్నమృషిమాహుర్వసిష్ఠమ్ ॥౧౯॥ స మాతరిశ్వా విభురశ్వవాజీ స రశ్మివాన్ సవితా చాదిదేవః। తేనాసురా విజితాః సర్వ ఏవ తద్విక్రాం
తైర్విజితానీహ త్రీణి ॥ ౨౦ ॥ స దేవానాం మానుషాణాం పితౄణాం తమేవాహుర్యజ్ఞవిదాం వితానమ్। స ఏవ కాలం విభజన్నుదేతి తస్యోత్తరం దక్షిణం చా
యనే ద్వే ॥ ౨౧ ॥ తస్యైవోర్ధ్వం తిర్యగధశ్చరంతి గభస్తయో మేదినీం భాసయంతః । తం బ్రాహ్మణా వేదవిదో జుషంతి తస్యాదిత్యో భాముపయుజ్య భా
తి ॥ ౨౨ ॥ స మాసి మాస్యధ్వరకృద్విధత్తే తమధ్వరే వేదవిదః పఠంతి। స ఏవోక్తశ్చక్రమిదం త్రినాభి సప్తాశ్వయుక్తం వహతే వై త్రిధామ ॥ ౨౩ ॥ మహాతే
జాః సర్వగః సర్వసింహః కృష్ణో లోకాన్ ధారయతే యథైకః। హంసం తమోఘ్నం చ తమేవ వీర కృష్ణం సదా పార్థ కర్తారమేహి ॥ ౨౪ ॥ య ఏకదా కక్షు
గతో మహాత్మా తుష్టో విభుః ఖాండవే ధూమకేతుః। స రాక్షసానురగాంశ్చావజిత్య సర్వత్రగః సర్వమగ్నౌ జుహోతి ॥ ౨౫ ॥ స ఏవ పార్థాయ శ్వేతమశ్వం
ప్రాయచ్ఛత్స ఏవాశ్వానథ సర్వాంశ్చకార । స బంధురస్తస్య రథస్త్రిచక్రస్త్రివృచ్ఛిరాస్త్రిశిరశ్చ త్రినాభిః ॥ ౨౬ ॥ స విహాయో వ్యదధాత్పంచనాభిః స
నిర్మమే గాం దివమంతరిక్షమ్। సోఽరణ్యాని వ్యసృజత్పర్వతాంశ్చ హృషీకేశో మితదీప్తాగ్నితేజాః ॥ ౨౭ ॥ అలంఘయద్వై సరితో జిఘాంసన్ శక్రం వజ్రం ప్ర
హరంతం నిరాస। స మహేంద్రః స్తూయతే వై మహాధ్వరే విప్రైరేకో ఋక్సహస్రైః పురాణైః ॥ ౨౮ ॥ దుర్వాసా వై తేన నాన్యేన శక్యో గృహే రాజన్ వా
సయితుం మహౌజాః । తమేవాహుర్ఋషిమేకం పురాణం స విశ్వకృద్విదధాత్యాత్మభావాత్ ॥ ౨౯ ॥ దేవాంశ్చ యో వేదయతే హి వేదో విధీంశ్చ యశ్శా
శ్రయతే పురాణాన్ । కామే వేదే లౌకికే యత్ఫలం చ విష్వక్సేనే సర్వమేతత్ ప్రతీహి ॥ ౩౦ ॥ జ్యోతీంషి శుక్లాని హి సర్వలోకే త్రయో లోకా లోకపాలాస్త్ర
యశ్చ। త్రయోఽగ్నయో వ్యాహృతయశ్చ తిస్రస్సర్వే దేవా దేవకీపుత్ర ఏవ ॥ ౩౧ ॥ సంవత్సరః స ఋతుః సోఽర్ధమాసః సోఽహోరాత్రః స కలా వై స కాష్ఠాః ॥
మాత్రా ముహూర్తాశ్చ లవాః క్షణాశ్చ విష్వక్సేనే సర్వమేతత్ప్రతీహి ॥ ౩౨ ॥ చంద్రాదిత్యౌ గ్రహనక్షత్రతారాః సర్వాణి పర్వాణ్యథ పౌర్ణమాసమ్ ॥ న
క్షత్రయోగా ఋతవశ్చ పార్థ విష్వక్సేనాత్సర్వమేతత్ప్రసూతమ్ ॥ ౩౩ ॥ రుద్రాదిత్యా వసవోఽథాశ్వినౌ చ సాధ్యాశ్చ విశ్వే మరుతాం గణాశ్చ। ప్రజాపతిర్దే
వమాతాఽదితిశ్చ సర్వే కృష్ణాదృషయశ్చైవ సప్త ॥ ౩౪ ॥ వాయుర్భూత్వా విక్షిపతే స విశ్వమగ్నిర్భూత్వా దహతే చ విశ్వరూపః। ఆపో భూత్వా మజ్జయతే చ
సర్వం బ్రహ్మా భూత్వా సృజతే సర్వసంఘాన్ ॥ ౩౫ ॥ వేద్యం చ యద్వేదయతే చ వేద్యం విధిశ్చ యశ్చాశ్రయతే విధేయమ్। ధర్మే చ వేదే చ బలే చ సర్వం చరాచ
రం కేశవం త్వం ప్రతీహి ॥ ౩౬ ॥ జ్యోతిర్భూతః పరమోఽసౌ పురస్తాత్ప్రకాశతే యత్ప్రభయా విశ్వరూపః। అపః సృష్ట్వా సర్వభూతాత్మయోనిః పురాకరోత్స
ర్వమేవాథ విశ్వమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఋతూనుత్పాతాన్ వివిధాన్యద్భుతాని మేఘాన్ విద్యుత్సర్వమైరావతం చ। సర్వం కృత్స్నం స్థావరం జంగమం చ విశ్వాత్మానం వి
ష్ణుమేనం ప్రతీహి ॥ ౩౮ ॥ విశ్వావాసం నిర్గుణం వాసుదేవం సంకర్షణం జీవభూతం వదంతి । తతః ప్రద్యుమ్నమనిరుద్ధం చతుర్థమాజ్ఞాపయత్యాత్మయోనిర్మ
హాత్మా ॥ ౩౯ ॥ స పంచధా పంచజనోపపన్నం సంచోదయన్ విశ్వమిదం సిసృక్షుః । తతశ్చకారావనిమారుతౌ చ ఖం జ్యోతిరాపశ్చ తథైవ పార్థ ॥ ౪౦ ॥ స

స్థావరంజంగమంచైవమేతచ్చతుర్విధంలోకమిమంచకృత్వా। తతోభూమింవ్యదధాత్పంచబీజాంద్యౌఃపృథివ్యాంధాస్యతిభూరివారి॥౪౧॥ తేనవిశ్వంకృ
తమేతద్ధిరాజన్సజీవయత్యాత్మనైవాత్మయోనిః। తతోదేవానసురాన్మానవాంశ్చలోకానృషీంశ్చాపిపితౄన్ప్రజాశ్చ॥౪౨॥సమాసేనవిధివత్ప్రాణి
లోకాన్సర్వాన్సదాభూతపతిస్సృజతుః।శుభాశుభంస్థావరంజంగమంచవిష్వక్సేనాత్సర్వమేతత్ప్రతీహి॥౪౩॥యద్వర్తతేయచ్చభవిష్యతీహసర్వం
హ్యేతత్కేశవంత్వంప్రతీహి।మృత్యుశ్చైవప్రాణినామంతకాలేసాక్షాత్కృష్ణశ్శాశ్వతోధర్మవాహః॥ ౪౪॥ భూతంయచ్చేహనవిద్మకించిద్విష్వక్సే
నస్సర్వమేతత్ప్రతీహి ॥ యత్ప్రశస్తంచలోకేషుపుణ్యంయచ్చశుభాశుభమ్। తత్సర్వంకేశవోచింత్యోవిపరీతమతఃపరమ్ ॥ ౪౫ ॥ ఏతాదృశఃకేశ
వోతశ్చభూయోనారాయణఃపరమశ్చావ్యయశ్చ। మధ్యాద్యంతస్యజగతస్తస్థుషశ్చనిదానంవైప్రభవశ్చావ్యయశ్చ॥ ౪౬ ॥................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- భగవన్మాహాత్మ్యకథనే-అష్టపంచాశదధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ బ్రూహిబ్రాంహణపూజాయాంవ్యుష్టింత్వంమధుసూధన। వేత్తాత్వమస్యచార్థస్య వేదత్వాంహిపితామహః॥౧॥ వాసుదేవః॥శృణుష్వా
వహితోరాజన్ద్విజానాంభరతర్షభ। యథాతత్త్వేనవదతోగుణాన్వైకురుసత్తమ॥౨॥ద్వారవత్యాంసమాసీనంపురామాంకురునందన।ప్రద్యుమ్నః
పరిపప్రచ్ఛబ్రాంహణైఃపరికోపితః॥ ౩ ॥ కింఫలంబ్రాంహణేష్వస్తిపూజాయాంమధుసూదన। ఈశ్వరత్వంకుతస్తేషామిహైవచపరత్రచ॥౪॥ సహద్వి
జాతీన్సంపూజ్యకింఫలంతత్రమానద। ఏతద్బ్రూహిస్ఫుటంసర్వంసుమహాన్సంశయోత్రమే॥ ౫॥ ఇత్యుక్తైవచనేతస్మిన్ప్రద్యుమ్నేనతథాత్వహమ్॥
ప్రత్యబ్రువంమహారాజయత్తచ్ఛృణుసమాహితః॥ ౬॥ వ్యుష్టింబ్రాహ్మణపూజాయాంరౌక్మిణేయనిబోధమే।త్రివర్గేచాపవర్గేచయశశ్శ్రీరోగశాం
తిషు॥ ౭॥ దేవతాపితృపూజాసుసంతోష్యాశ్చైవనోద్విజాః। ఏతేహిసోమరాజానఈశ్వరాస్సుఖదుఃఖయోః॥౮॥అస్మిన్లోకేరౌక్మిణేయతథాము
ష్మింశ్చపుత్రక। బ్రాహ్మణప్రభవంసౌమ్యంనమేత్రాస్తివిచారణా ॥ ౯ ॥ బ్రాహ్మణప్రతిపూజాయామాయుఃకీర్తిర్యశోబలమ్। లోకాలోకేశ్వరాశ్చై
వసర్వేబ్రాహ్మణపూజకాః॥ ౧౦॥ తత్కథంవైనాద్రియేయమీశ్వరోస్మీతిపుత్రక। మాతేమన్యుర్మహాబాహోభవత్వత్రద్విజాన్ప్రతి॥ ౧౧॥ బ్రా
హ్మణాహిమహద్భూతమస్మిన్లోకేపరత్రచ। భస్మకుర్యుర్జగదిదంక్రుద్ధాఃప్రత్యక్షదర్శినః॥౧౨॥అన్యానపిసృజేయుశ్చలోకాన్లోకేశ్వరాంస్తథా।
కథంతేషునవర్తేరన్సమ్యక్జ్ఞానాస్సుతేజసః॥ ౧౩॥అవసన్మేగృహేతాతబ్రాహ్మణోహరిపింగళః।చీరవాసాబిల్వదండోదీర్ఘశ్మశ్రుఃకృశోమహాన్॥
౧౪॥ దీర్ఘేభ్యశ్చమనుష్యేభ్యఃప్రమాణాదధికోభువి।సర్వాన్సంచరతేలోకాన్యేదివ్యాయేచమానుషాః॥౧౫॥ ఇమాంగాథాంగాయమానశ్చత్వ
రేషుసభాసుచ। దుర్వాససంవాసయేత్కోబ్రాహ్మణంసత్కృతంగృహే॥౧౬॥రోషణస్సర్వభూతానాంసూక్ష్మేప్యపకృతేకృతే। పరిభాషాంచమేశ్రు
త్వాకోనుదద్యాత్ప్రతిశ్రయమ్ ॥ ౧౭॥ యోమాంకశ్చిద్వాసయీతనసమాంకోపయేదితి। యస్మాన్నాద్రియతేకశ్చిత్తతోహంసమవాసయమ్॥౧౮॥
సస్మభుంక్తేసహస్రాణాంజనానామన్నమేకదా। ఏకదాస్మాల్పకంభుంక్తేనచైవైతిపునర్గృహాన్॥౧౯॥ అకస్మాచ్చప్రహసతితథాకస్మాత్ప్రరోదితి।
నచాస్యవయసాతుల్యఃపృథివ్యామభవత్తదా॥౨౦॥ అథస్వావసథంగత్వాసశయ్యాస్తరణానిచ। కన్యాశ్చాలంకృతాదగ్ధ్వాతతోవ్యపగతఃపునః॥౨౧॥
అథమామబ్రవీద్భూయఃసమునిస్సంశితవ్రతః। కృష్ణపాయసమిచ్ఛామిభోక్తుమిత్యేవసత్వరః॥ ౨౨॥ తదైవతుమయాతస్యచిత్తజ్ఞైర్గృహజనైఃసర్వా
ణ్యన్నానిపానానిభక్ష్యాశ్చోచ్చావచాస్తథా ॥ ౨౩ ॥ భవంతుసత్కృతానీహపూర్వమేవప్రచోదితః। తతోహంజ్వలమానంవైపాయసంప్రత్యవేద
యమ్॥ ౨౪॥ తంభుక్త్వైవతుసక్షిప్రంతతోవచనమబ్రవీత్। క్షిప్రమంగానిలింపస్వపాయసేనేతిసస్మహ॥ ౨౫ ॥ అవిమృశ్యైవచతతఃకృతవానస్మిత

త్తథా। తేనోచ్ఛిష్టేన గాత్రాణి శిరశ్చైవాభ్యమృక్షయమ్॥ ౨౬॥ స దదర్శ తదాభ్యాశే మాతరం తే శుభాననామ్। తామపి స్మయమానస్స పాయ
సేనాభ్యలేపయత్॥ ౨౭॥ మునిః పాయసదిగ్ధాంగీం రథే తూర్ణమయోజయత్। తమారుహ్య రథం చైవ నిర్యయౌ చ గృహాన్మమ॥ ౨౮॥ అగ్నివర్ణో జ్వ
లన్ ధీమాన్ స ద్విజో రథధుర్యవత్। ప్రతోదేనాతుదద్బాలాం రుక్మిణీం మమ పశ్యతః॥ ౨౯॥ న చ మే స్తోకమప్యాసీద్దుఃఖమీర్ష్యాకృతం తదా। తథా స రా
జమార్గేణ మహతా నిర్యయౌ బహిః॥ ౩౦॥ తద్దృష్ట్వా మహదాశ్చర్యం దాశార్హా జాతమన్యవః। తథాజల్పన్మిథః కేచిత్ సమాభాష్య పరస్పరమ్॥ ౩౧॥
బ్రాహ్మణా ఏవ జాయేరన్ నాన్యో వర్ణః కథంచన। కో హ్యేనం రథమాస్థాయ జీవేదన్యః పుమానిహ॥ ౩౨॥ ఆశీవిషవిషం తీక్ష్ణం తతస్తీక్ష్ణతరో ద్విజః। బ్ర
హ్మాశీవిషదగ్ధస్య నాస్తి కశ్చిచ్చికిత్సకః॥ ౩౩॥ తస్మిన్ వ్రజతి దుర్ధర్షే ప్రాస్ఖలద్రుక్మిణీ పథి। తత్రామర్షయత శ్రీమాంస్తతస్తూర్ణమచోదయత్॥ ౩౪॥
తతః పరమసంక్రుద్ధో రథాత్ప్రస్కంద్య స ద్విజః। పదాతిరుత్పథేనైవ ప్రాద్రవద్దక్షిణాముఖః॥ ౩౫॥ తముత్పథేన ధావంతమన్వధావం ద్విజోత్తమమ్। త
థైవ పాయసదిగ్ధః ప్రసీద భగవన్నితి॥ ౩౬॥ తతో విలోక్య తేజస్వీ బ్రాహ్మణో మామువాచ హ। జితః క్రోధస్త్వయా కృష్ణ ప్రకృత్యైవ మహాభుజ॥ ౩౭॥ న
తేఽపరాధమిహ వై దృష్టవానస్మి సువ్రత। ప్రీతోఽస్మి తవ గోవింద వృణు కామాన్ యథేప్సితాన్॥ ౩౮॥ ప్రసన్నస్య చ మే తాత పశ్య వ్యుష్టిం యథావిధి। యావ
దేవ మనుష్యాణామన్నే భావో భవిష్యతి॥ ౩౯॥ యథైవాన్నే తథా తేషాం త్వయి భావో భవిష్యతి। యావచ్చ పుణ్యా లోకేషు త్వయి కీర్తిర్భవిష్యతి॥ ౪౦॥
త్రిషు లోకేషు తావచ్చ వైశిష్ట్యం ప్రతిపత్స్యసే। సుప్రియః సర్వలోకస్య భవిష్యసి జనార్దన॥ ౪౧॥ యత్తే భిన్నం చ దగ్ధం చ యచ్చ కించిద్వినాశితమ్। స
ర్వం తథైవ ద్రష్టాసి విశిష్టం వా జనార్దన॥ ౪౨॥ యావదేతత్ప్రలిప్తం తే గాత్రేషు మధుసూదన। అతో మృత్యుభయం నాస్తి యావదిచ్ఛసి చాచ్యుత॥ ౪౩॥ న
తు పాదతలే లిప్తే కస్మాత్తే పుత్రకాద్య వై। నైతన్మే ప్రియమిత్యేవ స మాం ప్రీతోఽభవత్తదా॥ ౪౪॥ ఇత్యుక్తోఽహం శరీరం స్వం దదర్శ శ్రీసమాయుతమ్। రుక్మి
ణీం చాబ్రవీత్ప్రీతః సర్వస్త్రీణాం వరం యశః॥ ౪౫॥ కీర్తిం చానుత్తమాం లోకే సమవాప్స్యసి శోభనే। న త్వాం జరా వా రోగో వా వైవర్ణ్యం చాపి భామి
ని॥ ౪౬॥ ద్రక్ష్యస్యే పుణ్యగంధా చ కృష్ణమారాధయిష్యసి। షోడశానాం సహస్రాణాం వధూనాం కేశవస్య హ॥ ౪౭॥ వరిష్ఠా చ సలోక్యా చ కేశవస్య భ
విష్యసి। తవ మాతరమిత్యుక్త్వా తతో మాం పునరబ్రవీత్॥ ౪౮॥ ప్రస్థితః సుమహాతేజా దుర్వాసాగ్నిరివ జ్వలన్। ఏషైవ తే బుద్ధిరస్తు బ్రాహ్మణాన్ ప్రతి కే
శవ॥ ౪౯॥ ఇత్యుక్త్వా స తదా విప్రస్తత్రైవాంతరధీయత। తస్మిన్నంతర్హితే చాహముపాంశువ్రతమాచరమ్॥ ౫౦॥ యత్కించిద్బ్రాహ్మణో బ్రూయా
త్సర్వం కుర్యామితి ప్రభో। ఏతద్వ్రతమహం కృత్వా మాత్రా తే సహ పుత్రక॥ ౫౧॥ తతః పరమహృష్టాత్మా ప్రావిశం గృహమేవ చ। ప్రవిష్టస్య గృహే
సర్వమథ పశ్యామి తం నవమ్॥ ౫౨॥ యద్భిన్నం యచ్చ వై దగ్ధం తేన విప్రేణ పుత్రక। తతోఽహం విస్మయం ప్రాప్తః సర్వం దృష్ట్వా నవం దృఢమ్॥ ౫౩॥ అపూ
జయం చ మనసా రౌక్మిణేయ సదా ద్విజాన్। ఇత్యహం రౌక్మిణేయస్య పృచ్ఛతో భరతర్షభ॥ ౫౪॥ మాహాత్మ్యం ద్విజముఖ్యస్య సర్వమాఖ్యాతవాంస్తదా
తథా త్వమపి కౌంతేయ బ్రాహ్మణాన్ సతతం ప్రభో॥ ౫౫॥ పూజయస్వ మహాభాగాన్ వాగ్భిర్గోభిశ్చ నిత్యదా। ఏవం వ్యుష్టిమహం ప్రాప్తో బ్రాహ్మణా
నాం ప్రసాదజామ్। యచ్చ మామాహ భీష్మస్తత్తథ్యం భరతర్షభ॥ ౫౬॥.. *

ఇతి దుర్వాసోభిక్షోపాఖ్యానే - ఏకోనషష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ దుర్వాససః ప్రసాదాత్తే యత్తదా మధుసూదన। అవాప్తమిహ విజ్ఞానం తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౧॥ మహాభాగ్యం చ యత్తస్య నామా
ని చ మహాత్మనః। తత్త్వతో జ్ఞాతుమిచ్ఛామి సర్వం మతిమతాం వర॥ ౨॥ వాసుదేవః॥ హంత తే కీర్తయిష్యామి నమస్కృత్వా కపర్దినే। యదవాప్తం మ
యా రాజన్ శ్రేయో యచ్చార్జితం యశః॥ ౩॥ ప్రయతః ప్రాతరుత్థాయ యదధీయే విశాంపతే। ప్రాంజలిః శతరుద్రీయం తన్మే నిగదతః శృణు॥ ౪॥ ప్రజా

పతిస్తత్ససృజేతవసోంతేమహాతపాః। శంకరస్త్వసృజత్తాతప్రజాఃస్థావరజంగమాః॥ ౫ ॥ నాస్తికించిత్పరంభూతంమహాదేవాద్విశాంపతే । ఇహత్రి
ష్వపిలోకేషుభూతానాంప్రవరోహిసః॥ ౬॥ నచైవోత్సహతేస్థాతుంకశ్చిదగ్రేమహాత్మనః। నహిభూతంసమంతేనత్రిషులోకేషువిద్యతే॥ ౭॥ గంధనా
పిహిసంగ్రామేతస్యక్రుద్ధస్యశత్రవః । విసంజ్ఞాహతభూయిష్ఠావేపంతేచపతంతిచ ॥ ౮ ॥ ఘోరంచనినదంతస్యపర్జన్యనినదోపమమ్। శ్రుత్వావిశీర్యే
ద్ధృదయందేవానామపిసంయుగే॥ ౯॥ యాంశ్చఘోరేణరూపేణపశ్యేత్క్రుద్ధఃపినాకధృత్ । నసురానాసురాలోకేనగంధర్వానపన్నగాః॥౧౦॥కుపి
తేసుఖమేధంతేతస్మిన్నపిగుహాగతాః। ప్రజాపతేస్తుదక్షస్యయజతోవితతేక్రతౌ॥ ౧౧॥ వివ్యాధకుపితోయజ్ఞంనిర్భయస్త్వభవత్తదా। ధనుషాబా
ణముత్సృజ్యసఘోషంవిననాదచ॥ ౧౨॥ తేనశర్మకుతఃశాంతింవిషాదంలేభిరేసురాః। విద్ధేచసహసాయజ్ఞేకుపితేచమహేశ్వరే॥౧౩॥తేనజ్యాతలఘో
షేణసర్వేలోకాఃసమాకులాః । బభూవురవశాఃపార్థవిషేదుశ్చసురాసురాః॥ ౧౪ ॥ ఆపశ్చుక్షుభిరేచైవచకంపేచవసుంధరా । వ్యద్రవన్గిరయ
శ్చాపిద్యౌఃపఫాలచసర్వశః॥ ౧౫॥ అంధేనతమసాలోకాఃప్రావృతానచకాశిరే। ప్రణష్టాజ్యోతిషాంభాశ్చసహసూర్యేణభారత ॥ ౧౬ ॥ భృశంభీతా
స్తతఃశాంతించక్రుఃస్వస్త్యయనానిచ। ఋషయఃసర్వభూతానామాత్మనశ్చహితైషిణః॥ ౧౭॥ తతఃసోభ్యద్రవద్దేవాన్రుద్రోరౌద్రపరాక్రమః। భ
గస్యనయనేక్రుద్ధఃప్రహారేణవ్యశాతయత్ ॥౧౮॥ పూషణంచాభిదుద్రావపాదేనచరుషాన్వితః।పురోడాశంభక్షయతోదశనాంశ్చవ్యశాతయత్ ॥ ౧౯ ॥
తతఃప్రణేముర్దేవాస్తేవేపమానాస్తుశంకరమ్ । పునశ్చసందధేరుద్రోదీప్తంసునిశితంశరమ్ ॥౨౦ ॥ రుద్రస్యవిక్రమందృష్ట్వాభీతాదేవాఃసహర్షిభిః।
తతఃప్రసాదయామాసుఃసర్వేతేవిబుధోత్తమాః॥ ౨౧ ॥ జేపుశ్చశతరుద్రీయందేవాఃకృత్వాంజలింతదా । సంస్తూయమానస్త్రిదశైఃప్రససాదమహే
శ్వరః॥౨౨॥ రుద్రస్యభాగంయజ్ఞేచవిశిష్టంతేత్వకల్పయన్ । భయేనత్రిదశారాజన్శరణంచప్రపేదిరే॥ ౨౩ ॥ తేనచైవహిదుష్టేనసయజ్ఞస్సంధితోభ
వత్। యద్యచ్చాపహృతంతత్రతత్తథైవసజీవయత్ ॥ ౨౪ ॥ అసురాణాంపురాణ్యాసంస్త్రీణివీర్యవతాందివి। ఆయసంరాజతంచైవసౌవర్ణమపిచా
పరమ్॥౨౫॥ నాశకత్తానిమఘవాభేత్తుంసర్వాయుధైరపి। అథసర్వేమహారుద్రంజగ్ముశ్శరణమర్దితాః॥ ౨౬॥ తతఊచుర్మహాత్మానోదేవాస్సర్వే
సమాగతాః। రుద్రరౌద్రాభవిష్యంతిపశవఃసర్వకర్మసు॥౨౭॥జహిదైత్యాన్సహపురైర్లోకాంస్త్రాయస్వమానద। సతథోక్తస్తథేత్యుక్త్వాకృత్వా
విష్ణుంశరోత్తమమ్॥౨౮॥ శల్యమగ్నింతథాకృత్వాపుంఖంవైవస్వతంయమమ్ । వేదాన్కృత్వాధనుఃసర్వాన్జ్యాంచసావిత్రీముత్తమామ్॥ ౨౯॥ బ్ర
హ్మాణంసారథింకృత్వావినియుజ్యచసర్వశః । త్రిపర్వణాత్రిశల్యేనకాలేతానిబిభేదసః॥ ౩౦ ॥ శరేణాదిత్యవర్ణేనకాలాగ్నిసమతేజసా । తేసురాస్స
పురాస్తత్రదగ్ధారుద్రేణభారత॥౩౧॥తంచైవాంకగతందృష్ట్వాబాలంపంచశిఖంపునః। ఉమాజిజ్ఞాసమానావైకోయమిత్యబ్రవీత్తదా ॥ ౩౨ ॥ అసూయ
తశ్చశక్రస్యవజ్రేణప్రహరిష్యతః । సవజ్రంస్తంభయామాసతంబాహుంపరిఘోపమమ్ ॥ ౩౩ ॥ నసంబుబుధిరేచైవదేవాస్తంభువనేశ్వరమ్ । సప్ర
జాపతయఃసర్వేతస్మిన్మముహురీశ్వరే॥ ౩౪॥ తతోధ్యాత్వాతుభగవాన్బ్రహ్మాతమమితౌజసమ్।అయంశ్రేష్ఠఇతిజ్ఞాత్వావవందేతముమాపతిమ్॥౩౫॥
తతఃప్రసాదయామాసురుమాంరుద్రంచతేసురాః । బభూవసతదాబాహుర్బలహంతుర్యథాపురా॥ ౩౬ ॥ సచాపిబ్రాహ్మణోభూత్వాదుర్వాసానా
మవీర్యవాన్। ద్వారవత్యాంమమపురేచిరంకాలముపావసత్ ॥ ౩౭॥ విప్రకారాన్ప్రయుంక్తేస్మసుబహూన్మమవేశ్మని। తానుదారతయాచాహంచక్ష
మేచాతిదుస్సహాన్॥ ౩౮ ॥ సవైరుద్రఃసచశివఃసోగ్నిఃసర్వఃససర్వజిత్ । సవైచేంద్రశ్చవాయుశ్చసోశ్వినౌసచవిద్యుతః॥ ౩౯॥ సచంద్రమాస్సచే
శానఃససూర్యోవరుణశ్చసః। సకాలస్సోంతకోమృత్యుఃసతమోరాత్ర్యహానిచ॥ ౪౦ ॥ మాసార్ధమాసఋతవఃసంధ్యేసంవత్సరశ్చసః। సధాతా

సవిధాతా చ విశ్వకర్మా చ స సర్వవిత్ ॥౪౧॥ నక్షత్రాణి గ్రహాశ్చైవ దిశో విదిశ స్తథా। విశ్వమూర్తిరమేయాత్మా భగవానమరద్యుతిః॥౪౨॥ ఏకధా చ
ద్విధా చైవ బహుధా చ స ఏవ హి । తథా సహస్రధా చైవ తథా శతసహస్రశః॥ ౪౩॥ ఈదృశః స మహాదేవో భూయః స భగవానజః । న హి శక్యా గుణా
వక్తుమపి వర్షశతైరపి॥ ౪౪॥ .... *

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి - ఈశ్వరప్రశంసాయాం- షష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః-

వాసుదేవః॥ యుధిష్ఠిర మహాబాహో మహాభాగ్యం మహాత్మనః। రుద్రాయ బహురూపాయ బహునామ్నే నిబోధ మే॥ ౧॥ వదన్త్యగ్నిం మహాదేవం
తథా స్థాణుం మహేశ్వరమ్।ఏకాక్షం త్ర్యంబకం చైవ విశ్వరూపం శివం తథా॥౨॥ ద్వే తనూ తస్య దేవస్య వేదజ్ఞా బ్రాహ్మణా విదుః। ఘోరామన్యాం శివామ
న్యాం తే తనూ బహుధా పునః॥౩॥ ఉగ్రా ఘోరా తనుర్యాఽస్య సోఽగ్నిర్విద్యుత్స భాస్కరః।శివా సౌమ్యా చ యాఽఽత్వస్య ధర్మస్త్వాపోఽథ చంద్రమాః॥౪॥ఆత్మనో
ఽర్ధం తు తస్యాగ్నిః సోమోఽర్ధం పునరుచ్యతే। బ్రహ్మచర్యం చరత్యేకా శివా యాఽస్య తను స్తథా॥౫॥యాఽస్య ఘోరతమా మూర్తిర్జగత్సంహరతే తదా।
ఈశ్వరత్వాన్మహత్వాచ్చ మహేశ్వర ఇతి స్మృతః॥౬॥ యన్నిర్దహతి యత్తీక్ష్ణో యదుగ్రో యత్ప్రతాపవాన్ । మాంసశోణితమజ్జాదో యత్తతో రుద్ర
ఉచ్యతే॥౭॥ దేవానాం సుమహాన్యచ్చ యచ్చాస్య విషయో మహాన్ । యచ్చ విశ్వం మహత్పాతి మహాదేవ స్తతః స్మృతః॥ ౮॥ ధూమ్రరూపం చ యత్త
స్య ధూర్జటీత్యత ఉచ్యతే। సమేధయతి యన్నిత్యం సర్వాన్వై సర్వకర్మభిః॥౯॥ మనుష్యాన్ శివమన్విచ్ఛం స్తస్మాదేవ శివః స్మృతః। దహత్యూర్ధ్వం
స్థితో యచ్చ ప్రాణాన్నౄణాం స్థిరశ్చ యత్ ॥౧౦॥ స్థిరలింగశ్చ యన్నిత్యం తస్మాత్ స్థాణురితి స్మృతః।యదస్య బహుధా రూపం భూతం భవ్యం భవత్తదా॥
౧౧॥ స్థావరం జంగమం చైవ బహురూప స్తతః స్మృతః। విశ్వేదేవాశ్చ యత్తస్మిన్ విశ్వరూప స్తతః స్మృతః॥౧౨॥ సహస్రాక్షోఽయుతాక్షో వా సర్వతోఽక్షి
మయోఽపి చ। చక్షుషః ప్రభవత్తేజో నాస్త్యంతోఽయస్య చక్షుషామ్॥౧౩॥ సర్వథా యత్పశూన్ పాతి తైశ్చ యద్రమతే సహ । తేషామధిపతిర్యచ్చ తస్మా
త్పశుపతిః స్మృతః॥ ౧౪॥ నిత్యం చ బ్రహ్మచర్యేణ లింగమస్య యదా స్థితమ్ । మహయంత్యస్య లోకాశ్చ ప్రియం హ్యేతన్మహాత్మనః॥ ౧౫॥ విగ్రహం పూజ
యేద్యో వై లింగం వాపి మహాత్మనః। లింగం పూజయితా నిత్యం మహతీం శ్రియమశ్నుతే॥౧౬॥ఋషయశ్చాపి దేవాశ్చ గంధర్వాప్సరస స్తథా।లింగమేవా
ర్చయంతి స్మ యత్తదూర్ధ్వం సమాస్థితమ్॥౧౭॥ పూజ్యమానే సదా తస్మిన్ మోదతే స మహేశ్వరః। సుఖం దదాతి ప్రీతాత్మా భక్తానాం భక్తవత్సలః॥౧౮॥
ఏష ఏవ శ్మశానేషు దేవో వసతి నిర్దహన్। యజంతే యే జనా స్తత్ర వీరస్థానని షేవిణః॥ ౧౯॥ విషమస్థః శరీరేషు స మృత్యుః ప్రాణినామిహ । స చ వాయు
శ్శరీరేషు ప్రాణాపానశ్శరీరిణామ్॥౨౦॥ తస్య రూపాణి ఘోరాణి దీప్తాని చ బహూని చ । లోకే యాన్యస్య పూజ్యంతే విప్రాస్తాని విదుర్బుధాః॥౨౧॥ నా
మధేయాని దేవేషు బహూన్యస్య యథార్థవత్ । నిరుచ్యంతే బహుత్వాచ్చ కర్మభిశ్చరితై స్తథా ॥ ౨౨॥ వేదే చాస్య విదుర్విప్రాః శతరుద్రియముత్త
మమ్। వ్యాసేనోక్తం చ యచ్చాపి ఉపస్థానం మహాత్మనః॥ ౨౩॥ ప్రదాతా సర్వలోకానాం విశ్వం వాప్యుచ్యతే మహత్ । జ్యేష్ఠభూతం వదంత్యేనం బ్రా
హ్మణా ఋషయోఽపరే॥౨౪॥ ప్రథమో హ్యేష దేవానాం ముఖాదగ్నిమజీజనత్ । గ్రహైర్బహువిధైః ప్రాణాన్ సంరుద్ధానుత్సృజత్యపి॥౨౫॥ విముంచ
తి పుణ్యాత్మా శరణ్యశ్శరణాగతాన్। ఆయురారోగ్యమైశ్వర్యం విత్తం కామాంశ్చ పుష్కలాన్॥౨౬॥స దదాతి మనుష్యేభ్యః స ఏవాక్షిపతే పునః। శక్రా
దిషు చ దేవేషు తస్యైశ్వర్యమిహోచ్యతే॥౨౭॥ స ఏవ వ్యాపృతో నిత్యం త్రైలోక్యస్య శుభాశుభే । ఐశ్వర్యాచ్చైవ కామానామీశ్వరః పునరుచ్యతే॥
౨౮॥ మహేశ్వరశ్చ లోకానాం మహతామీశ్వరశ్చ సః। బహుభిర్వివిధై రూపైర్విశ్వం వ్యాప్తమిదం జగత్ । తస్య దేవస్య యద్వక్త్రం సముద్రే బడబా
ముఖమ్॥౨౯॥ ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- ఈశ్వరప్రశంసాయాం- ఏకషష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః- .... *

వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తవతివాక్యంతుకృష్ణే దేవకినందనే।భీష్మంశాంతనవంభూయఃపర్యపృచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః॥౧॥ నిర్ణయోవామహాబుద్ధే సర్వధర్మ
విదాంవర। ప్రత్యక్షమాగమో వేతికింతయోఃకారణంభవేత్॥ ౨॥ భీష్మః॥ నాస్త్యత్రసంశయఃకశ్చిదితి మేవర్తతే మతిః। శృణువక్ష్యామి తే ప్రాజ్ఞ స
మ్యక్త్వమనుపృచ్ఛసి॥ ౩॥ సంశయస్సుగమస్తత్రనిర్ణయస్తత్రదుర్గమః। దృష్టంశ్రుతమచింత్యంహియత్రసంశయదర్శనమ్॥ ౪॥ ప్రత్యక్షంకార
ణందృష్ట్వాహైతుకాఃప్రాజ్ఞమానినః। నాస్తీత్యేవంవ్యవస్యంతిసత్యంసంశయమేవచ॥ ౫॥ తదయుక్తంవ్యవస్యంతిబాలాఃపండితమానినః। అథచేన్మ
న్యసేచైకంకారణంకింభవేదితి॥౬॥ శక్యందీర్ఘేణకాలేనయుక్తేనాతంద్రితేనచ। ప్రాణయాత్రామనేకంచజల్పమానేనభారత॥౭॥తత్పరేణైవనాన్యే
నశక్యంహ్యేతస్యదర్శనమ్। హేతూనామంతమాసాద్యవిపులజ్ఞానముత్తమమ్॥౮॥ జ్యోతిస్సర్వస్యలోకస్యవిపులంప్రతిపద్యతే।నత్వేవగమనంరాజన్
హేతూనాంగమనంతథా। అగ్రాహ్యమనిబద్ధంచవాచాసంపరివర్జయేత్॥౯॥ యుధిష్ఠిరః॥ ప్రత్యక్షంలోకతస్సిద్ధిర్లోకశ్చాగమపూర్వకః। శిష్టాచా
రోబహువిధస్తన్మేబ్రూహిపితామహ॥౧౦॥ భీష్మః॥ ధర్మస్యహ్రియమాణస్యబలవద్భిర్దురాత్మభిః। సంస్థాచతైరపికృతాకాలేనపరిభిద్యతే॥౧౧॥అ
ధర్మోధర్మరూపేణతృణైఃకూపఇవావృతః। తతస్తైర్భిద్యతేవృత్తంశృణుచైవయుధిష్ఠిర॥౧౨॥ అవృత్తాయేనుభిందంతిశ్రుతిత్యాగపరాయణాః। ధ
ర్మవిద్వేషిణోమందాఇత్యుక్తస్తేషుసంశయః॥౧౩॥ అతృప్యంతస్తుసాధూనాంయఏవాగమబుద్ధయః। పరమిత్యేవసంతుష్టాస్తానుపాస్స్వచపృచ్ఛచ॥
౧౪॥ కామార్థౌపృష్ఠతఃకృత్వాలోభమోహానుసారిణౌ। ధర్మఇత్యేవసంబుద్ధాస్తానుపాస్స్వచపృచ్ఛచ॥ ౧౫॥ నతేషాంభిద్యతేవృత్తంయజస్వాధ్యా
యకర్మచ। ఆచారఃకారణంచైవధర్మశ్చైకత్రయంపునః॥౧౬॥ యుధిష్ఠిరః॥ పునరేవహి మేబుద్ధిఃసంశయేపరిముహ్యతే। అపారేమార్గమాణ
స్యపరంతీరమపశ్యతః॥ ౧౭॥ వేదఃప్రత్యక్షమాచారఃప్రమాణంతుత్రయంయది। పృథక్త్వంలభ్యతేచైషాంధర్మశ్చైకత్రయంకథమ్॥ ౧౮॥ భీష్మః॥
ధర్మస్యహ్రియమాణస్యబలవద్భిర్దురాత్మభిః। యద్యేవంమన్యసేరాజన్త్రిధాధర్మవిచారణా ॥ ౧౯ ॥ ఏకఏవేతిజానీహిత్రిధాధర్మస్యదర్శ
నమ్। పృథక్త్వేనచమేబుద్ధిస్త్రయాణామపివైతథా॥ ౨౦॥ ఉక్తోమార్గస్త్రయాణాంతుతత్తథైవసమాచర। జిజ్ఞాసానతుకర్తవ్యాధర్మస్యపరిత
ర్కణాత్ ॥ ౨౧॥ సదైవభరతశ్రేష్ఠమాతేభూదత్రసంశయః। అంధోజడఇవాశంకీయద్బ్రవీమితదాచర॥ ౨౨॥ అహింసాసత్యమక్రోధోదానమేతచ్చ
తుష్టయమ్। అజాతశత్రోసేవస్వధర్మఏషసనాతనః ॥ ౨౩॥ బ్రాంహణేషుచవృత్తిర్యాపితృపైతామహోచితా।తామన్వేహిమహాబాహోధర్మ
స్యైతేహిదైశికాః॥ ౨౪॥ ప్రమాణమప్రమాణంవైయఃకుర్యాదబుధోజనః। నసప్రమాణతామర్హోవివాదజననోహిసః॥ ౨౫॥ బ్రాంహణానేవ
సేవస్వసత్కృత్యబహుమన్యచ। ఏతేష్వేవత్విమేలోకాఃకృత్స్నాఇవనిబోధతాః॥ ౨౬॥ యుధిష్ఠిరః॥ యేచధర్మమసూయంతయేచైనంప్రత్యుపా
సతే। బ్రవీతుమేభవానేతత్క్వతేగచ్ఛంతితాదృశాః॥౨౭॥ భీష్మః॥ రజసాతమసాచైవసమవస్తీర్ణచేతసః। నరకంప్రతిపద్యంతేధర్మవిద్వేషిణోజ
నాః॥ ౨౮॥ యేతుధర్మంమహారాజసతతంపర్యుపాసతే। సత్యార్జవపరాస్సంతస్తేవైస్వర్గభుజోనరాః॥౨౯॥ధర్మఏవగతిస్తేషామాచార్యోపా
సనాద్భవేత్। దేవలోకంప్రపద్యంతేయేధర్మంపర్యుపాసతే॥ ౩౦॥ మనుష్యాయదివాదేవాఃశరీరముపతాప్యవై।ధర్మేణసుఖమేధంతేలోభద్వేష
వివర్జితాః॥ ౩౧॥ ప్రథమంబ్రాహ్మణాఃపుత్రధర్మమాహుర్మనీషిణః। ధర్మేణపర్యుపాసంతేఫలంపక్వమివాశయాః॥ ౩౨॥ యుధిష్ఠిరః॥ అసతాం
కీదృశంరూపంసాధవఃకించకుర్వతే। బ్రవీతుమేభవానేతత్సంతోసంతశ్చకీదృశాః॥ ౩౩॥ భీష్మః॥ దురాచారాశ్చదుర్ధర్షాదుర్ముఖాశ్చాప్యసాధవః॥
సాధవశ్శీలసంపన్నాఃశిష్టాచారస్యలక్షణమ్॥ ౩౪॥ రాజమార్గంగవాంమధ్యేధాన్యమధ్యేచధర్మిణః। నోపసేవంతిరాజేంద్రసర్గంమూత్రపురీష

తోః॥ ౩౫॥పంచానామశనందత్త్వా శేషమశ్నంతిసాధవః। నజల్పంతిచభుంజానాననిద్రాంత్యార్ద్రపాణయః॥ ౩౬॥ చిత్రభానుమనడ్వాహం దేవంగో
ష్ఠంచతుష్పథమ్। బ్రాహ్మణంధార్మికంవృద్ధంయేకుర్వంతిప్రదక్షిణమ్॥ ౩౭॥ వృద్ధానాంభారతప్తానాంస్త్రీణాంచక్రధరస్యచ।బ్రాహ్మణానాంగవాం
రాజ్ఞాంపంథానందదతేచయే॥ ౩౮॥ అతిథీనాంచసర్వేషాంప్రేష్యాణాంస్వజనస్యచ। తథాశరణకామానాంగోప్తాస్యాత్స్వాగతప్రదః॥౩౯॥సాయం
ప్రాతర్మనుష్యాణామశనం దేవనిర్మితమ్। నాంతరాభోజనందృష్టముపవాసవిధిర్హిసః ॥ ౪౦ ॥ హోమకాలేయథావహ్నిః కాలమేవప్రతీక్షతే।
ఋతుకాలేతథానారీఋతుమేవప్రతీక్షతే॥౪౧॥నాన్యదాగచ్ఛతేయస్తుబ్రహ్మచర్యంతుతత్స్మృతమ్।అమృతంబ్రాహ్మణాగావఇత్యేతత్త్రయమేక
తః॥౪౨॥ తస్మాద్గోబ్రాహ్మణంనిత్యమర్చయేతయథావిధి।యజుషాసంస్కృతంమాంసముపభుంజన్నదుష్యతి॥౪౩॥ పృష్ఠమాంసంవృథామాంసంపుత్ర
మాంసంచతత్సమమ్। స్వదేశేపరదేశేవాప్యతిథింనోపవాసయేత్ ॥ ౪౪॥ కర్మవైసఫలంకృత్వాగురూణాంప్రతిపాదయేత్। గురుభ్యఆసనందేయ
మభివాద్యాభిపూజ్యచ॥ ౪౫॥ గురూనభ్యర్చ్యవర్ధంతేఆయుషాయశసాశ్రియా। వృద్ధాన్నాతివదేజ్జాతునచసంప్రేషయేదితి॥౪౬॥నాసీనస్స్యాత్
స్థితేష్వేవమాయురస్యనరిష్యతే। ననగ్నామీక్షతేనారీంననగ్నాన్పురుషానపి॥ ౪౭॥ మైథునంసతతంగుప్తమాహారంచసమాచరేత్।తీర్థానాంగుర
వస్తీర్థంచోక్షాణాంహృదయంశుచి॥ ౪౭॥ దృశ్యానాంపరమంజ్ఞానంసంతోషఃపరమంసుఖమ్।సాయంప్రాతశ్చవృద్ధానాంశృణుయాత్పుష్కలాగిరః॥
౪౮॥ శ్రుతమాప్నోతిహినరఃసతతంవృద్ధసేవయా। స్వాధ్యాయేభోజనేచైవదక్షిణంపాణిముద్ధరేత్ ॥ ౪౯॥ యచ్ఛేద్వాఙ్మనసీనిత్యమింద్రియాణితథై
వచ। సంస్కృతంపాయసంచైవయావకంకృసరంహవిః ॥ ౫౦॥ అష్టకాఃపితృదైవత్యాగ్రహాణామభిపూజనమ్ । శ్మశ్రుకర్మణిమంగళ్యంక్షుతానా
మభినందనమ్ ॥ ౫౧॥ వ్యాధితానాంచసర్వేషామాయుషామభినందనమ్। నజాతుత్వమితిబ్రూయాదాపన్నోపిమహత్తరమ్॥ ౫౨॥త్వంకారోవావధో
వేతివిద్వత్సునఃశిష్యతే। అవరాణాంసమానానాంశిష్యాణాంచసమాచరేత్ ॥ ౫౩॥ పాపమాచక్షతేనిత్యంహృదయంపాపకర్మిణః। జ్ఞానపూర్వంవి
నశ్యంతిగూహమానామహాజనే॥ ౫౪॥ జ్ఞానపూర్వంకృతంకర్మచ్ఛాదయంతేహ్యసాధవః। నమాంమనుష్యాఃపశ్యంతినమాంపశ్యంతిదేవతాః॥౫౫॥పా
పేనాపిహితఃపాపఃపాపమేవాభిజాయతే। యథావార్ధుషికోవృద్ధిందేహభేదేప్రతీక్షతే॥ ౫౬॥ ధర్మేణాపిహితంపాపంధర్మమేవాభివర్ధయేత్।
యథాలవణమంభోభిరాప్లుతంప్రతిలీయతే॥౫౭ ॥ ప్రాయశ్చిత్తహతంపాపంతథాసద్యఃప్రణశ్యతి । తస్మాత్పాపంనగూహేతగూహమానంవివర్ధతే ॥
౫౮॥ కృత్వాతుసాధుష్వాఖ్యేయంతేతత్ప్రశమయంత్యుత।ఆశయాసంచితంద్రవ్యంకాలేనైవోపభుజ్యతే॥౫౯॥అన్యేచైతత్ప్రపద్యంతేవియోగేతస్య
దేహినః। మానసంసర్వభూతానాంధర్మమాహుర్మనీషిణః॥౬౦॥ తస్మాత్సర్వాణిభూతానిధర్మమేవసమాసతే। ఏకఏవచరేద్ధర్మంనధర్మధ్వ
జికోభవేత్ ॥౬౧॥ధర్మవాణిజకాహ్యేతేయేధర్మముపభుంజతే । అర్చేద్దేవానదంభేనసేవేతామాయయాగురుమ్॥౬౨॥నిధింనిదధ్యాత్పారత్ర్యం
యాత్రార్థందానశబ్దితమ్॥ ౬౩॥..*

ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత - ఆనుశాసనికపర్వణి ధర్మకథనే - ద్విషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ నాభాగధేయఃప్రాప్నోతిధనంసుబలవానపి। భాగధేయాన్వితశ్చార్థంకృశోబాలశ్చవిందతి॥ ౧॥ నాలాభకాలేలభతేప్రయత్నేపికృతేస
తి। లాభకాలేప్రయత్నేనలభతేవిపులంధనమ్॥౨॥ కృతయత్నాఫలాశ్చైవదృశ్యంతేశతశోనరాః। అయత్నేనైధమానాశ్చదృశ్యంతేబహవోజనాః॥
౩॥యదియత్నేభవేన్మర్త్యఃసద్యఃఫలమవాప్నుయాత్। నవిద్వాన్విద్యయాహీనంవృత్త్యర్థముపసంశ్రయేత్॥ ౪॥ నాలభ్యంచోపలభ్యేతనృణాం
భరతసత్తమ। ప్రయత్నంకృతవంతోపిదృశ్యంతేహ్యఫలానరాః॥౫॥మార్గాంత్యాయశతైరర్థానమార్గాంశ్చాపరస్సుఖీ।అకార్యమసకృత్కృత్వా

దృశ్యంతే హ్యధనా నరాః॥౬॥ ధనయుక్తాస్స్వకర్మస్థా దృశ్యంతే చాపరేధనాః। అధీత్య నీతిశాస్త్రాణి నీతియుక్తా న దృశ్యతే॥౭॥ అనభిజ్ఞశ్చ సాచివ్యం గమితః కేన హేతునా। విద్యాయుక్తో హ్యవిద్యశ్చ ధనవాన్దుర్మతిస్తథా॥ ౮॥ యది విద్యాముపాశ్రిత్య నరస్సుఖమవాప్నుయాత్। న విద్వాన్విద్యయాహీనం వృత్త్యర్థముపసంశ్రయేత్॥౯॥ యథా పిపాసాం జయతే పురుషః ప్రాప్య వై జలమ్। ఇష్టార్థో విద్యయా హ్యేవం న విద్యాం ప్రజహేన్నరః॥౧౦॥ నాప్రాప్తకాలో మ్రియతే విద్ధశ్శరశతైరపి। తృణాగ్రేణాపి సంస్పృష్టః ప్రాప్తకాలో న జీవతి॥౧౧॥ భీష్మః॥ ఈహమానస్సమారంభాన్యది నాసాదయేద్ధనమ్। ఉగ్రం తపస్సమారోహేన్న హ్యనుప్తం ప్రరోహతి॥ ౧౨॥ దానేన భోగీ భవతి మేధావీ వృద్ధసేవయా। అహింసయా చ దీర్ఘాయురితి ప్రాహుర్మనీషిణః॥౧౩॥ తస్మాద్దద్యాన్న యాచేత పూజయేద్ధార్మికానపి। సుభాషీ ప్రియకృచ్ఛుద్ధః సర్వసత్త్వావిహింసకః॥౧౪॥ యదా ప్రమాణం ప్రసవస్స్వభావశ్చ సుఖాసుఖే। దంశకీటపిపీల్లానాం స్థిరో భవ యుధిష్ఠిర॥౧౫॥ .... *

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి-నీతికథనే - త్రిషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః

భీష్మః॥ కార్యతే యచ్చ క్రియతే సచ్చాసచ్చ కృతాకృతమ్। తత్రాశ్వసిత సత్కృత్వా అసత్కృత్వా న విశ్వసేత్॥౧॥ కాల ఏవ సర్వకాలే నిగ్రహానుగ్రహౌ దదత్। బుద్ధిమావిశ్య భూతానాం ధర్మార్థధర్మే ప్రవర్తతే॥ ౨॥ యదా త్వస్య భవేద్బుద్ధిర్ధర్మార్థదర్శనాత్। తదాశ్వసీత ధర్మాత్మా దృఢబుద్ధిర్న విశ్వసేత్॥ ౩॥ ఏతావన్మాత్రమేతద్ధి భూతానాం ప్రాజ్ఞలక్షణమ్। కాలయుక్తో హ్యభయవిచ్ఛేషం యుక్తం సమాచరేత్॥౪॥ యథా హ్యుపస్థితైశ్వర్యాః ప్రజాయంతే న రాజసాః। ఏవమేవాత్మనాత్మానం పూజయంతీహ ధార్మికాః॥ ౫॥ న హ్యధర్మతయా ధర్మం దద్యాత్కాలః కథంచన। తస్మాద్విశుద్ధమాత్మానం జానీయాద్ధర్మచారిణమ్॥౬॥ స్ప్రష్టుమప్యసమర్థో హి జ్వలంతమివ పావకమ్। అధర్మస్సంతతో ధర్మం కాలేన పరిరక్షితమ్॥౭॥ కార్యావేతౌ హి ధర్మేణ ధర్మో హి విజయావహః। త్రయాణామపి లోకానామాలోకః కారణం భవేత్॥౮॥ న తు కశ్చిన్నయేత్పాణిం గృహీత్వైవ పండితం నరమ్। ఉచ్యమానస్తు ధర్మేణ సర్వలోకభయచ్ఛలే॥ ౯॥ శూద్రోహం నాధికారో మే చాతురాశ్రమ్యసేవనే। ఇతి విజ్ఞానమపరే నాత్మన్యుపదధత్యుత॥౧౦॥ విశేషేణ చ వక్ష్యామి చాతుర్వర్ణ్యస్య తత్త్వతః। పంచభూతశరీరాణాం సర్వేషాం సదృశాత్మనామ్॥ ౧౧॥ లోకధర్మే చ ధర్మే చ విశేషకరణం కృతమ్। యథైకత్వం పునర్యాతి ప్రాణినస్తత్ర విస్తరః॥౧౨॥ అధ్రువో హి కథం లోకః స్మృతో ధర్మః కథం ధ్రువః। యత్ర కాలో ధ్రువస్తాత తత్ర ధర్మస్సనాతనః॥౧౩॥ సర్వేషాం తుల్యదేహానాం సర్వేషాం సదృశాత్మనామ్। కాలో ధర్మేణ సంయుక్తః శేష ఏవ స్వయం గురుః॥౧౪॥ ఏవం సతి న దోషో స్తి భూతానాం ధర్మసేవనే। తిర్యగ్యోనావపి సతాం లోక ఏవ మతో గురుః॥౧౫॥ .... *

ఇతి- ఆనుశాసనికపర్వణి- ధర్మకథనే - చతుష్షష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ శరతల్పగతం భీష్మం పాండవో థ కురూద్వహః। యుధిష్ఠిరో హితం ప్రేప్సురపృచ్ఛత్కల్మషాపహమ్॥ ౧ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ కిం శ్రేయః పురుషస్యేహ కిం కుర్వన్సుఖమేధతే। విపాప్మా స భవేత్కేన కిం వా కల్మషనాశనమ్॥ ౨॥ వైశంపాయనః॥ తత్ర శుశ్రూషమాణాయ నృపః శాంతనవస్తదా। దేవవంశం యథాన్యాయమాచష్ట పురుషర్షభ॥ ౩॥ భీష్మః॥ అయం దైవతవంశో వై ఋషివంశసమన్వితః। త్రిసంధ్యం పఠితః పుత్ర కల్మషాపహరః పరః॥౪॥ యదహ్నా కురుతే పాపమింద్రియైః పురుషశ్చరన్। బుద్ధిపూర్వమబుద్ధిర్వా రాత్రౌ యచ్చాపి సంధ్యయోః॥ ౫॥ ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యః కీర్తయన్వై శుచిస్సదా। నాంధో న బధిరః కాలే కురుతే స్వస్తిమాన్సదా॥ ౬॥ తిర్యగ్యోనిం న గచ్ఛేచ్చ నరకం సంకరాణి చ। న చ దుఃఖభయం తస్య మరణే న సముహ్యతే॥౭॥ దేవాసురగురుర్దేవస్సర్వభూతనమస్కృతః। అచింత్యో థాప్యనిర్దేశ్యః సర్వప్రాణో హ్యయోనిజః॥౮॥ పితామహో జగన్నాథః సావిత్రీ బ్రహ్మణః సతీ। వేదభూరథ కర్తా చ విష్ణుర్నారాయణః ప్రభుః॥ ౯ ॥ ఉమాపతిర్విరూపాక్షః స్కందః సేనాపతిస్తథా। విశాఖో హుతభుగ్వాయుశ్చంద్రాది

త్యాప్రభాకరౌ ॥ ౧౦ ॥ శక్రశ్శచీపతిర్దేవో యమో ధూమోర్ణయా సహ । వరుణస్సహ గౌర్యా చ సహర్ధ్యా చ ధనేశ్వరః ॥ ౧౧ ॥ సౌమ్యా గౌస్సురభిర్దే
వీ విశ్రవాశ్చ మహానృషిః । సంకల్పః సాగరో గంగా స్రవంత్యోఽథ మరుద్గణాః ॥ ౧౨ ॥ వాలఖిల్యాస్తపస్సిద్ధాః కృష్ణద్వైపాయనస్తథా । నారదః పర్వత
శ్చైవ విశ్వావసుర్హాహాహూహూః ॥ ౧౩ ॥ తుంబురుశ్చిత్రసేనశ్చ దేవదూతశ్చ విశ్రుతః । దేవకన్యా మహాభాగా దివ్యాశ్చాప్సరసాం గణాః ॥ ౧౪ ॥ ఊ
ర్వశీ మేనకా రంభా మిశ్రకేశీ హ్యలంబుసా । విశ్వాచీ చ ఘృతాచీ చ పంచచూడా తిలోత్తమా ॥ ౧౫ ॥ ఆదిత్యా వసవో రుద్రాః సాశ్వినః పితరోఽపి చ । ధర్మః శ్రు
తం తపో దీక్షా వ్యవసాయః పితామహః ॥ ౧౬ ॥ శర్వర్యో దివసాశ్చైవ మారీచః కశ్యపస్తథా ॥ శుక్రో బృహస్పతిర్భౌమో బుధో రాహుః శనైశ్చరః ॥ ౧౭ ॥
నక్షత్రాణ్యృతవశ్చైవ మాసాః పక్షాః సవత్సరాః । వైనతేయాః సముద్రాశ్చ కద్రుజాః పన్నగాస్తథా ॥ ౧౮ ॥ శతద్రూశ్చ విపాశా చ చంద్రభాగా సర
స్వతీ । సింధుశ్చ దేవికా చైవ ప్రభాసం పుష్కరాణి చ ॥ ౧౯ ॥ గంగా మహానదీ వేణా కావేరీ నర్మదా తథా । కులంపునా విశల్యా చ కరతోయాంబువాహినీ ॥
౨౦ ॥ సరయూర్గండకీ చైవ లోహితశ్చ మహానదః । తామ్రారుణా వేత్రవతీ పర్ణాశా గౌతమీ తథా ॥ ౨౧ ॥ గోదావరీ చ వేణా చ కృష్ణవేణా తథాద్రిజా ॥
దృషద్వతీ చ కావేరీ వంక్షుర్మందాకినీ తథా ॥ ౨౨ ॥ ప్రయాగం చ ప్రభాసం చ పుణ్యం నైమిశమేవ చ । తచ్చ విశ్వేశ్వరస్థానం యత్ర తద్విమలం సరః ॥ ౨౩ ॥ పు
ణ్యతీర్థైః సుకలిలం కురుక్షేత్రం ప్రకీర్తితమ్ । సింధూత్తమం తపోదానం జంబూమార్గమథాపి చ ॥ ౨౪ ॥ హిరణ్వతీ వితస్తా చ తథా ప్లక్షవతీ నదీ । వేదస్మృ
తిర్వేదవతీ మాలవాథాశ్వవత్యపి ॥ ౨౫ ॥ భూమిభాగాస్తథా పుణ్యా గంగాద్వారమథాపి చ । ఋషికుల్యాస్తథా మేధ్యా నదీ చిత్రవహా తథా ॥ ౨౬ ॥ చర్మ
ణ్వతీ నదీ పుణ్యా కౌశికీ యమునా తథా । నదీ భీమరథీ చైవ బాహుదా చ మహానదీ ॥ ౨౭ ॥ మాహేంద్రవాణీ త్రిదివా నీలికా చ సరస్వతీ । నందా చాపరనందా
చ తథా తీర్థం మహాహ్రదః ॥ ౨౮ ॥ గయా చ ఫల్గుతీర్థం చ ధర్మారణ్యం సురైర్వృతమ్ । తథా దేవనదీ పుణ్యా సరశ్చ బ్రహ్మనిర్మితమ్ ॥ ౨౯ ॥ పుణ్యం త్రిలోక
విఖ్యాతం సర్వపాపహరం శివమ్ । హిమవాన్ పర్వతశ్చైవ దివ్యౌషధిసమన్వితః ॥ ౩౦ ॥ వింధ్యో ధాతువిచిత్రాంగస్తీర్థవానౌషధాన్వితః । మేరుర్మ
హేంద్రో మలయః శ్వేతశ్చ రజతాన్వితః ॥ ౩౧ ॥ శృంగవాన్మందరో నీలో నిషధో దర్దురస్తథా । చిత్రకూటోఽంజనాభశ్చ పర్వతో గంధమాదనః ॥ ౩౨ ॥
పుణ్యస్సోమగిరిశ్చైవ తథైవాన్యే మహీధరాః । దిశశ్చ విదిశశ్చైవ క్షితిస్సర్వే మహీరుహాః ॥ ౩౩ ॥ విశ్వేదేవా నభశ్చైవ నక్షత్రాణి గ్రహాస్తథా । పాం
తు నః సతతం దేవాః కీర్తితాకీర్తితా మయా ॥ ౩౪ ॥ కీర్తయానో నరో హ్యేతాన్ ముచ్యతే సర్వకిల్బిషైః । స్తువంశ్చ ప్రతినందంశ్చ ముచ్యతే సర్వతో భ
యాత్ ॥ ౩౫ ॥ సర్వసంకరపాపేభ్యో దేవతాస్తవనందకః । దేవతానంతరం విప్రాంస్తపస్సిద్ధాంస్తపోధికాన్ ॥ ౩౬ ॥ కీర్తితాన్ కీర్తయిష్యామి సర్వ
పాపప్రమోచనాన్ । యవక్రీతోఽథ రైభ్యశ్చ కక్షీవానౌశిజస్తథా ॥ ౩౭ ॥ భృగ్వంగిరాస్తథా కణ్వో మేధాతిథిరథ ప్రభుః । బర్హీ చ గుణసంపన్నః ప్రా
చీం దిశముపాశ్రితాః ॥ ౩౮ ॥ భద్రాం దిశం మహాభాగా ఉన్ముచుః ప్రముచుస్తథా । ముముచుశ్చ మహాభాగః స్వస్త్యాత్రేయశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౩౯ ॥ మిత్రావ
రుణయోః పుత్రస్తథాగస్త్యః ప్రతాపవాన్ । దృఢాయుశ్చోర్ధ్వబాహుశ్చ విశ్రుతావృషిసత్తమౌ ॥ ౪౦ ॥ పశ్చిమాం దిశమాశ్రిత్య య ఏధంతే నిబోధ
తాన్ । ఉషంగుస్సహ సోదర్యైః పరివ్యాధశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౪౧ ॥ ఋషిర్దీర్ఘతమాశ్చైవ గౌతమః కాశ్యపస్తథా । ఏకతశ్చ ద్వితశ్చైవ త్రితశ్చై
వ మహానృషిః ॥ ౪౨ ॥ అత్రేః పుత్రశ్చ ధర్మాత్మా తథా సారస్వతః ప్రభుః । ఉత్తరాం దిశమాశ్రిత్య య ఏధంతే నిబోధ తాన్ ॥ ౪౩ ॥ అత్రిర్వసిష్ఠః శక్తిశ్చ
పారాశర్యశ్చ వీర్యవాన్ । విశ్వామిత్రో భరద్వాజో జమదగ్నిస్తథైవ చ ॥ ౪౪ ॥ ఋచీకపుత్రో రామశ్చ ఋషిరౌద్దాలకిస్తథా । శ్వేతకేతుః కోహలశ్చ
విపులో దేవలస్తథా ॥ ౪౫ ॥ దేవశర్మా చ ధౌమ్యశ్చ హస్తికాశ్యప ఏవ చ । లోమశో నాచికేతశ్చ లోమహర్షణ ఏవ చ ॥ ౪౬ ॥ ఋషిరుగ్రశ్రవాశ్చైవ భా

గాధిశ్చ్యవన స్తథా। ఏష వై ససువాయశ్చ ఋషి వేదసమన్వితః॥ ౪౭॥ ఆద్యః ప్రకీర్తితో రాజన్ సర్వపాపప్రమోచనః। నృగో యయాతిర్నహుషో య
దుః పూరుశ్చ వీర్యవాన్॥ ౪౮॥ సాగరో ముంమమారోథ దిలీపశ్చ ప్రతాపవాన్। కృశాశ్వో యౌవనాశ్వశ్చ చిత్రాశ్వ స్సత్యవాం స్తథా॥ ౪౯॥ దుష్యం
తో భరతశ్చైవ చక్రవర్తీ మహామనాః। యవనో జనకశ్చైవ తథా ధృష్టరథో నృపః॥ ౫౦॥ రఘుర్నరవరశ్చైవ తథా దశరథో నృపః। రామో రాక్ష
సహా వీరః శశబిందుర్భగీరథః॥ ౫౧॥ హరిశ్చంద్రో మరుత్తశ్చ తథా దృఢరథో నృపః। మహోదయో హ్యలర్కశ్చ ఐలశ్చైవ నరాధిపః॥ ౫౨॥ దక్షాం
బరీషః కుకురో రేవతశ్చ మహాయశాః। కురుః సంవరణశ్చైవ మాంధాతా సత్యవిక్రమః॥ ౫౩॥ ముచుకుందశ్చ రాజర్షిర్జహ్నుర్జాహ్నవిసేవితః। ఆ
దిరాజః పృథుర్వైన్యో మిత్రభానుః ప్రియంకరః॥ ౫౪॥ త్రసదస్యు స్తథా రాజా శ్వేతో రాజర్షిసత్తమః। మహాభిషశ్చ విఖ్యాతో నిమీ రాజా తథాష్టకః॥
౫౫॥ ఆయుః క్షుపశ్చ రాజర్షిః కక్షేయుశ్చ నరాధిప। ప్రతర్దనో దివోదాసః సుదాసః కోసలేశ్వరః॥ ౫౬॥ ఐలో నలశ్చ రాజర్షిర్మనుశ్చైవ ప్ర
జాపతిః। హవిధ్రశ్చ పృషధ్రశ్చ ప్రతీపః శాంతను స్తథా॥ ౫౭॥ అజః ప్రాచీనబర్హిశ్చ తథేక్ష్వాకుర్మహాయశాః। అనరణ్యో నరపతిర్జానుజంఘ స్త
థైవ చ॥ ౫౮॥ కక్షసేనశ్చ రాజర్షి ర్యేచాన్యే నానుకీర్తితాః। కల్యముత్థాయ యో నిత్యం సంధ్యే ద్వే ప్రస్తమయోదయే॥ ౫౯॥ పఠేచ్ఛుచిరనావృత్తస్స ధ
ర్మఫలభాగ్భవేత్। దేవా దేవర్షయశ్చైవ స్తుతా రాజర్షయ స్తథా॥ ౬౦॥ పుష్టిమాయుర్యశః స్వర్గం విధాస్యంతి మమేశ్వరాః। మా విఘ్నం మా చ
మే పాపం మా చ మే పరిపంథినః॥ ధ్రువో జయో మే నిత్యం స్యాత్పరత్రాయశుభాగతిః॥ ౬౧॥.............................. *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- వంశానుకీర్తనే- పంచసప్తత్యధికశతతమోऽధ్యాయః-

జనమేజయః॥ శరతల్పగతే భీష్మే కౌరవాణాం ధురంధరే। శయానే వీరశయనే పాండవై స్సముపస్థితే॥ ౧॥ యుధిష్ఠిరో మహాప్రాజ్ఞో మమ పూర్వపితామ
హః। ధర్మాణామాగమం శ్రుత్వా విదిత్వా సర్వసంశయాన్॥ ౨॥ దానానాం చ విధిం శ్రుత్వా ఛిన్నధర్మార్థసంశయః। యదన్యదకరోద్విప్ర తన్మే శం
సితుమర్హసి॥ ౩॥ వైశంపాయనః॥ అభూన్ముహూర్తం స్తిమితం సర్వం తద్రాజమండలమ్। తూష్ణీంభూతే తతస్తస్మిన్ పటే చిత్రమివార్పితమ్॥ ౪॥ ముహూ
ర్తమివ చ ధ్యాత్వా వ్యాసస్సత్యవతీసుతః। నృపం శయానం గాంగేయమిదమాహ వచ స్తదా॥ ౫॥ రాజన్ ప్రకృతిమాపన్నః కురురాజో యుధిష్ఠిరః। స
హితో భ్రాతృభిః సర్వైః పార్థివైశ్చానుయాయిభిః॥ ౬॥ ఉపాస్తే త్వాం నరవ్యాఘ్ర సహ కృష్ణేన ధీమతా। తమిమం పురయానాయ సమనుజ్ఞాతుమ
ర్హసి॥ ౭॥ ఏవముక్తో భగవతా వ్యాసేన పృథివీపతిః। యుధిష్ఠిరం సహామాత్యమనుజజ్ఞే నదీసుతః॥ ౮॥ ఉవాచ చైనం మధురం నృపం శాంతనవో నృపః॥
ప్రవిశస్వ పురీం రాజన్ వ్యేతు తే మానసో జ్వరః॥ ౯॥ యజస్వ వివిధైర్యజ్ఞైర్బహ్వన్నై స్స్వాప్తదక్షిణైః। యయాతిరివ రాజేంద్ర శ్రద్ధాదమపురస్సరః॥ ౧౦॥
క్షత్రధర్మరతః పార్థ పితౄన్ దేవాంశ్చ తర్పయ। శ్రేయసా యోక్ష్యసే చైవ వ్యేతు తే మానసో జ్వరః॥ ౧౧॥ రంజయస్వ ప్రజాస్సర్వాః ప్రకృతీః పరి
శాంతయ। సుహృదః ఫలసత్కారై రర్చయస్వ యథార్హతః॥ ౧౨॥ అను త్వాం తాత జీవంతు మిత్రాణి సుహృద స్తథా। చైత్యస్థానే స్థితం వృక్షం ఫలవం
తమివ ద్విజాః॥ ౧౩॥ ఆగంతవ్యం చ భవతా సమయే మమ పార్థివ। వినివృత్తే దినకరే ప్రవృత్తే చోత్తరాయణే॥ ౧౪॥ తథేత్యుక్త్వా తు కౌంతేయః సోభివా
ద్య పితామహమ్। ప్రయయౌ సపరీవారో నగరం నాగసాహ్వయమ్॥ ౧౫॥ ధృతరాష్ట్రం పురస్కృత్య గాంధారీం చ పతివ్రతామ్। సహ తై రృషిభిః సర్వై
ర్భ్రాతృభిః కేశవేన చ॥ ౧౬॥ పౌరజానపదైశ్చైవ మంత్రిభిశ్చైవ పార్థివ। ప్రవివేశ కురుశ్రేష్ఠః పురం వారణసాహ్వయమ్॥ ౧౭॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-
అనుశాసనపర్వాంతర్గత- ఆనుశాసనికపర్వణి- భీష్మానుజ్ఞాయాం- షట్సప్తత్యధికశతతమోऽధ్యాయః-.............................. *

అథస్వర్గారోహణికపర్వ ప్రారంభః-

వైశంపాయనః॥ తతఃకుంతీసుతోరాజాపౌరజానపదంజనమ్। పూజయిత్వాయథాన్యాయమనుజ్ఞేగృహాన్ప్రతి॥ ౧॥ సాంత్వయామాసనారీశ్చహత
పుత్రాహతేశ్వరాః। విపులైరర్థదానైశ్చతదాపాండుసుతోనృపః॥ ౨॥ సోభిషిక్తోమహాప్రాజ్ఞఃప్రాప్యరాజ్యంయుధిష్ఠిరః।ఉపస్థాప్యనరశ్రేష్ఠఃసర్వా
స్స్వప్రకృతీస్తదా ॥ ౩॥ ద్విజేభ్యోబలముఖ్యేభ్యోనైగమేభ్యశ్చసర్వశః। ప్రతిగృహ్యాశిషోముఖ్యాస్తథాధర్మభృతాంవరః॥ ౪ ॥ ఉషిత్వాశర్వరీశ్శ్రీ
మాన్పంచాశన్నగరోత్తమే। సమయంకౌరవాగ్ర్యస్యసస్మారపురుషర్షభః॥ ౫॥ సనిర్యయౌగజపురాద్యాజకైఃపరివారితః।దృష్ట్వానివృత్తమాదిత్యం
ప్రవృత్తంచోత్తరాయణమ్॥ ౬॥ ఘృతంమాల్యంచగంధాంశ్చక్షౌమాణిచయుధిష్ఠిరః। చందనాగురుముఖ్యానితథాకాలీయకాన్యపి॥ ౭॥ప్రస్థాప్యపూర్వం
కౌంతేయోభీష్మసంస్కరణాయవై। మాల్యానిచమహార్హాణిరత్నానివివిధానిచ॥ ౮॥ధృతరాష్ట్రంపురస్కృత్యగాంధారీంచయశస్వినీమ్।మాతరం
చపృథాంధీమాన్భ్రాతౄంశ్చపురుషర్షభ॥ ౯॥ జనార్దనేనానుగతోవిదురేణచధీమతా। యుయుత్సునాచకౌరవ్యోయుయుధానేనవావిభో॥౧౦॥
మహతారాజయోగ్యేనపరివారేణసంవృతః। స్తూయమానోమహాతేజాభీష్మస్యాగ్నీననువ్రజన్॥ ౧౧॥ నిశ్చక్రామపురాత్తస్మాద్యథాదేవపతిస్తథా।ఆ
ససాదకురుక్షేత్రేతథాశాంతనవంనృపః॥ ౧౨॥ ఉపాస్యమానంవ్యాసేనపారాశర్యేణధీమతా। నారదేనచరాజర్షేదేవలేనాసితేనచ॥ ౧౩॥ హత
శిష్టైర్నృపైశ్చాన్యైర్నానాదేశసమాగతైః। రక్షిభిశ్చమహాత్మానంరక్ష్యమాణంసమంతతః॥ ౧౪॥ శయానంవీరశయనేదదర్శనృపతిస్తథా। తతో
రథాదవారోహద్భ్రాతృభిస్సహధర్మరాట్॥౧౫॥అభివాద్యాథకౌరవ్యంపితామహమరిందమమ్।ద్వైపాయనాదీన్విప్రాంశ్చతైశ్చప్రత్యభినందితః।
౧౬॥ ఋత్విగ్భిర్బ్రహ్మకల్పైశ్చభ్రాతృభిశ్చసహాచ్యుతః। ఆసాద్యశరతల్పస్థమృషిభిఃపరివారితమ్॥ ౧౭ ॥ అబ్రవీద్భరతశ్రేష్ఠంధర్మరాజోయుధి
ష్ఠిరః। భ్రాతృభిస్సహకౌరవ్యంశయానంనిమ్నగాసుతమ్॥ ౧౮॥యుధిష్ఠిరోహంనృపతేనమస్తేజాహ్నవీసుత।శృణోషిచేన్మహాబాహోబ్రూహికింక
రవాణితే॥౧౯॥ప్రాప్తోస్మిసమయేరాజన్నగ్నీనాదాయతేవిభో।ఆచార్యాబ్రాహ్మణాశ్చైవఋత్విజోభ్రాతరశ్చమే॥౨౦॥పుత్రశ్చతేమహాతేజాధృత
రాష్ట్రోజనేశ్వరః। ఉపస్థితఃసహామాత్యోవాసుదేవశ్చవీర్యవాన్॥ ౨౧ ॥ హతశిష్టాశ్చరాజానస్సర్వేచకురుజాంగలాః। తాన్పశ్యకురుశార్దూలస
మున్మీల్యచలోచనే॥౨౨॥యచ్చేహంకించిత్కర్తవ్యంతత్సర్వంప్రాపితంమయా।యథోక్తేభవతాకాలేసర్వమేవచతత్కృతమ్॥౨౩॥ వైశంపాయనః॥
ఏవముక్తస్తుగాంగేయఃకుంతీపుత్రేణధీమతా। దదర్శభరతాన్సర్వాన్సంస్థితాన్పరివార్యతమ్ ॥ ౨౪ ॥ తతశ్చజలవాన్భీష్మఃప్రగృహ్యవిపులంభు
జమ్। ఉద్యన్మేఘస్వరోవాగ్మీకాలేవచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౫॥ దిష్ట్యాప్రాప్తోసికౌంతేయసహామాత్యోయుధిష్ఠిర। పరివృత్తోహిభగవాన్సహస్రాంశుర్దివా
కరః॥౨౬॥ అష్టపంచాశతంరాత్ర్యశ్శయానస్యాద్యమేగతాః। శరేషునిశితాగ్రేషుయథావర్షశతంతథా॥౨౭॥మాఘోయంసమనుప్రాప్తోమాసః
పుణ్యోయుధిష్ఠిర। త్రిభాగశేషఃపక్షోయంశుక్లోభవితుమర్హతి॥౨౮॥ఏవముక్త్వాతుగాంగేయోధర్మపుత్రంయుధిష్ఠిరమ్। ధృతరాష్ట్రమథామంత్ర్య

కాలేవచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౯ ॥ భీష్మః ॥ రాజన్విదితధర్మోఽసి సునిర్ణీతార్థసంశయః । బహుశ్రుతా హి తే విప్రా బహవః పర్యుపాసితాః ॥ ౩౦ ॥ వేదశాస్త్రా
ణి సూత్రాణి ధర్మాంతశ్చ మనుజేశ్వర । వేదాంశ్చ చతురః సర్వాన్నిఖిలేనానుబుధ్యసే ॥ ౩౧ ॥ న శోచితవ్యం కౌరవ్య భవితవ్యం హి తత్తథా । శ్రుతం దేవర
హస్యం తే కృష్ణద్వైపాయనాదపి ॥ ౩౨ ॥ యథా పాండోస్సుతా రాజంస్తథైవ తవ ధర్మతః । తాన్పాలయ స్థితో ధర్మే గురుశుశ్రూషణే రతాన్ ॥ ౩౩ ॥ ధ
ర్మరాజో హి శుద్ధాత్మా నిదేశే స్థాస్యతే తవ । ఆనృశంస్యపరం హ్యేనం జానామి గురువత్సలమ్ ॥ ౩౪ ॥ తవ పుత్రా దురాత్మానః క్రోధలోభపరాయణాః । ఈ
ర్ష్యాభిభూతా దుర్వృత్తాస్తాన్న శోచితుమర్హసి ॥ ౩౫ ॥ వైశంపాయనః ॥ ఏతావదుక్త్వా వచనం ధృతరాష్ట్రం మనీషిణమ్ । వాసుదేవం మహాబాహు
మభ్యభాషత కౌరవః ॥ ౩౬ ॥ భీష్మః ॥ భగవన్దేవదేవేశ సురాసురనమస్కృత । త్రివిక్రమ నమస్తేఽస్తు శంఖచక్రగదాధర ॥ ౩౭ ॥ వాసుదేవో హిరణ్యాత్మా
పురుషః సవితా విరాట్ । జీవభూతోఽనురూపస్త్వం పరమాత్మా సనాతనః ॥ ౩౮ ॥ త్వద్భక్తం త్వద్గతస్వాంతమదారమపరిగ్రహమ్ । త్రాయస్వ పుండరీకా
క్ష పురుషోత్తమ నిత్యశః ॥ ౩౯ ॥ అనుజానీహి మాం కృష్ణ వైకుంఠ పురుషోత్తమ । రక్ష్యాశ్చ తే పాండవేయా భవాన్యేషాం పరాయణమ్ ॥ ౪౦ ॥ ఉక్తవాన
స్మి దుర్బుద్ధిం మందం దుర్యోధనం పురా । యతః కృష్ణస్తతో ధర్మో యతో ధర్మస్తతో జయః ॥ ౪౧ ॥ వాసుదేవేన తీర్థేన పుత్ర సంశామ్య పాండవైః । సంధాన
స్య పరః కాలస్తవేతి చ పునః పునః ॥ ౪౨ ॥ న చ మే తద్వచో మూఢః కృతవాన్స తు మందధీః । ఘాతయిత్వేహ పృథివీం తతస్స నిధనం గతః ॥ ౪౩ ॥ త్వాం తు జా
నామ్యహం దేవం పురాణమృషిసత్తమమ్ । నరేణ సహితం దేవం బదర్యాం సుచిరోషితమ్ ॥ ౪౪ ॥ యథా మే నారదః ప్రాహ వ్యాసశ్చ సుమహాతపాః । నర
నారాయణావేతౌ సంభూతౌ మనుజేష్వితి ॥ ౪౫ ॥ స మాం త్వమనుజానీహి కృష్ణ మోక్ష్యే కళేబరమ్ । త్వయాఽహం సమనుజ్ఞాతో గచ్ఛేయం పరమాం గతిమ్
॥ ౪౬ ॥ వాసుదేవః ॥ అనుజానామి భీష్మ త్వాం వసూన్ప్రాప్నుహి పార్థివ । న తేఽస్తి వృజినం కించిదిహ లోకే మహాద్యుతే ॥ ౪౭ ॥ పితృభక్తోఽసి రాజర్షే మా
ర్కండేయ ఇవాపరః । యేన మృత్యుస్తవ వశే స్థితో భృత్య ఇవానతః ॥ ౪౮ ॥ వైశంపాయనః ॥ ఏవముక్తస్తు గాంగేయః పాండవానిదమబ్రవీత్ । ధృతరా
ష్ట్రముఖాంశ్చాపి సర్వాంశ్చ సుహృదస్తథా ॥ ౪౯ ॥ ప్రాణానుత్స్రష్టుమిచ్ఛామి తత్రానుజ్ఞాతుమర్హథ । సత్యేషు యతితవ్యం వః సత్యం హి పరమం బలమ్ ॥
౫౦ ॥ ఆనృశంస్యపరైర్భావ్యం సదైవ నియతాత్మభిః । బ్రహ్మణ్యైర్ధర్మశీలైశ్చ తపోనిత్యైశ్చ భారతాః ॥ ౫౧ ॥ ఇత్యుక్త్వా సుహృదః సర్వాన్సంపరి
ష్వజ్య చైవ హి । పునరేవాబ్రవీద్ధీమాన్యుధిష్ఠిరమిదం వచః ॥ ౫౨ ॥ బ్రాహ్మణాశ్చైవ తే నిత్యం ప్రాజ్ఞాశ్చైవ విశేషతః । ఆచార్యా ఋత్విజశ్చైవ పూ
జనీయా జనాధిప ॥ ౫౩ ॥ .... *

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత - స్వర్గారోహణికపర్వణి - భీష్మప్రార్థనాయాం - సప్తషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః -

వైశంపాయనః ॥ ఏవముక్త్వా గురూన్సర్వాన్భీష్మశ్శాంతనవస్తదా । తూష్ణీంబభూవ కౌరవ్య సముహూర్తమరిందమ ॥ ౧ ॥ ధారయామాస చాత్మా
నం ధారణాసు యథాక్రమమ్ । తస్యోర్ధ్వమగమన్ప్రాణాః సన్నిరుద్ధా మహాత్మనః ॥ ౨ ॥ యద్యన్ముంచతి గాత్రాణాం స శంతనుసుతస్తదా । తత్తద్విశల్య
మభవద్యోగయుక్తస్య వై క్రమాత్ ॥ ౩ ॥ ఇదమాశ్చర్యమాసీచ్చ మధ్యే తేషాం మహాత్మనామ్ । సహితైరృషిభిస్సర్వైస్తథా వ్యాసాదిభిర్నృప ॥ ౪ ॥ తు

క్షణేన ప్రేక్షతాం తేషాం విశల్యః సోऽభవత్తదా। తం దృష్ట్వా విస్మితాస్సర్వే వాసుదేవపురోగమాః॥౫॥ సహితైర్మునిభిస్సర్వైస్తథా వ్యాసాదిభిర్నృపః। స
న్నిరుద్ధస్తు తేనాత్మా సర్వేష్వాయతనేషు చ॥౬॥ జగామ భిత్త్వా మూర్ధానం దివమభ్యుత్పపాత హ। దేవదుందుభినాదశ్చ పుష్పవర్షైస్సహాభవత్॥౭॥
సిద్ధా బ్రహ్మర్షయశ్చైవ సాధు సాధ్వితి హర్షితాః। మహోల్కేవ చ భీష్మస్య మూర్ధదేశాజ్జనాధిప॥౮॥ నిస్సృత్యాకాశమావిశ్య క్షణేనాంతరధీయ
త। ఏవం స రాజశార్దూల నృపశ్శాంతనవస్తదా॥౯॥ సమయుజ్యత కాలేన భరతానాం కులోద్వహః। తతస్త్వాదాయ దారూణి గంధాంశ్చ వివిధాన్ బ
హూన్॥౧౦॥ చితాం చక్రుర్మహాత్మానః పాండవా విదురస్తథా। యుయుత్సుశ్చాపి కౌరవ్యః ప్రేక్షకాస్త్వితరేऽభవన్॥౧౧॥ యుధిష్ఠిరశ్చ గాంగేయం
విదురశ్చ మహామతిః। ఛాదయామాసతురుభౌ క్షౌమైర్మాల్యైశ్చ కౌరవమ్॥౧౨॥ ధారయామాస తస్యాథ యుయుత్సుశ్ఛత్రముత్తమమ్। చామర
వ్యజనే శుభ్రే భీమసేనార్జునావుభౌ॥౧౩॥ ఉష్ణీషం పర్యగృహ్ణీతాం మాద్రీపుత్రావుభావపి। యుధిష్ఠిరేణ సహితో ధృతరాష్ట్రశ్చ పాదతః॥౧౪॥ స్త్రి
యః కౌరవనాథస్య భీష్మం కురుకులోద్వహమ్। తాలవృంతాన్యుపాదాయ పర్యవీజంత సర్వతః॥౧౫॥ తతోऽస్య విధివచ్చక్రుః పితృమేధం మహాత్మనః। య
జనం బహుశశ్చాగ్నౌ జగుస్సామాని సామగాః॥౧౬॥ తతశ్చందనకాష్ఠైశ్చ తథా కాలీయకైరపి। కాలాగురుప్రభృతిభిర్గంధైశ్చోచ్చావచైరపి॥౧౭॥
సమవచ్ఛాద్య గాంగేయం సంప్రజ్వాల్య హుతాశనమ్। అపసవ్యమకుర్వంత ధృతరాష్ట్రముఖాశ్చితామ్॥౧౮॥ సంస్కృత్య చ కురుశ్రేష్ఠం గాంగేయం
కురుసత్తమాః। జగ్ముర్భాగీరథీం పుణ్యామృషిజుష్టాం కురూద్వహాః॥౧౯॥ అనుగమ్యమానా వ్యాసేన నారదేనాసితేన చ। కృష్ణేన భరతస్త్రీభిర్యే చ పౌ
రాస్సమాగతాః॥౨౦॥ ఉదకం చక్రిరే చైవ గాంగేయస్య మహాత్మనః। విధివద్భరతశ్రేష్ఠ స చ సర్వో జనస్తదా॥౨౧॥ తతో భాగీరథీ దేవీ తనయస్యోదకే
కృతే। ఉత్థాయ సలిలాత్తస్మాద్రుదతీ శోకవిహ్వలా॥౨౨॥ పరిదేవయతీ తత్ర కౌరవానభ్యభాషత। నిబోధత యథావృత్తముచ్యమానం మయానఘాః॥౨౩॥
రాజవృత్తేన సంపన్నః ప్రజ్ఞయాభిజనేన చ। సత్కర్తా కురువృద్ధానాం పితృభక్తో మహావ్రతః॥౨౪॥ జామదగ్న్యేన రామేణ యః పురా న పరాజితః। దివ్యై
రస్త్రైర్మహావీర్యః స హతోऽద్య శిఖండినా॥౨౫॥ అశ్మసారమయం నూనం హృదయం మమ పార్థివాః। అపశ్యంత్యాః ప్రియం పుత్రం యన్న దీర్యతి మేऽద్య
వై॥౨౬॥ సమేతం పార్థివం క్షత్రం కాశీపుర్యాం స్వయంవరే। విజిత్యైకరథేనైవ కన్యాశ్చాయం జహార హ॥౨౭॥ యస్య నాస్తి బలే తుల్యః పృథివ్యా
మపి కశ్చన। హతం శిఖండినా శ్రుత్వా న విదీర్యతి మే మనః॥౨౮॥ జామదగ్న్యః కురుక్షేత్రే యుధి యేన మహాత్మనా। పీడితో నాతియత్నేన స హతోऽద్య శిఖండి
నా॥౨౯॥ ఏవంవిధం బహు తదా విలపంతీం మహానదీమ్। ఆశ్వాసయామాస తదా సామ్నా దామోదరో విభుః॥౩౦॥ సమాశ్వసిహి భద్రే త్వం మా శుచః ప్రి
యదర్శనే। గతస్స పరమం లోకం తవ పుత్రో న సంశయః॥౩౧॥ వసురేష మహాతేజాః శాపదోషేణ శోభనే। మానుషత్వమనుప్రాప్తో నైనం శోచితుమ
ర్హసి॥౩౨॥ స ఏష క్షత్రధర్మేణ యుధ్యమానో రణాజిరే। ధనంజయేన నిహతో నైష దేవి శిఖండినా॥౩౩॥ భీష్మం హి కురుశార్దూలముద్యతేషుం మహా
రణే। న శక్తస్సంయుగే హంతుం సాక్షాదపి శతక్రతుః॥౩౪॥ స్వచ్ఛందతస్తవ సుతో గతస్స్వర్గం శుభాననే। న శక్తా వినిహంతుం వై రణే తం సర్వదేవ

తా॥౩౫॥ తస్మాన్మాదేవిగంగేత్వంశోచస్వకురునందనమ్। వసురేవగతోదేవిపుత్రస్తేవిజ్వరాభవ॥౩౬॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తాసాతుకృష్ణేనవ్యా
సేనచసరిద్వరా। త్యక్త్వాశోకంమహారాజప్రకృతింప్రాపజాహ్నవీ ॥ ౩౭ ॥ సత్కృత్యతేతాంసరితంతదాకృష్ణముఖానృప। అనుజ్ఞాతాస్తయాస
ర్వేన్యవర్తంతజనాధిప॥ ౩౮॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- శతసహస్ర్యాం- సంహితాయాం- వైయాసిక్యాం-

అనుశాసనపర్వాంతర్గత- స్వర్గారోహణికేపర్వణి- భీష్మస్వర్గారోహణే- అష్టషష్ట్యధికశతతమోధ్యాయః-

సమాప్తంచేదం అనుశాసనపర్వ.

కాయేనవాచామనసేంద్రియైర్వాబుద్ధ్యాత్మనావాప్రకృతేస్స్వభావాత్ ।కరోమియద్యత్సకలంపరస్మైనారాయణాయేతిసమర్పయామి.

యదక్షరపదభ్రష్టంమాత్రాహీనంచయద్భవేత్ । తత్సర్వంక్షమ్యతాందేవనారాయణనమోస్తుతే॥

ఓం - తత్సత్ - హరిః - ఓం - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు-

శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వప్రారంభః-

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః-

నారాయణంనమస్కృత్యనరంచైవనరోత్తమమ్। దేవీంసరస్వతీంవ్యాసంతతోజయముదీరయేత్ ।

వైశంపాయనః॥ కృతోదకంతురాజానంధృతరాష్ట్రంయుధిష్ఠిరః। పురస్కృత్యమహాబాహురుత్తతారాకులేంద్రియః॥ ౧॥ ఉత్తీర్యతుమహా
బాహుర్బాష్పవ్యాకులలోచనః। పపాతతీరేగంగాయావ్యాధవిద్ధఇవద్విపః॥ ౨॥ తంసీదమానంజగ్రాహభీమఃకృష్ణేనచోదితః। మైవమిత్యబ్రవీచ్చైనంకృ
ష్ణఃపరబలార్దనః॥ ౩॥ తమార్తంపతితంభూమౌశ్వసంతంచపునఃపునః । దదృశుఃపార్థివారాజన్ధర్మపుత్రంయుధిష్ఠిరమ్॥ ౪॥ తందృష్ట్వాదీనమన
సంగతసత్వంనరేశ్వరమ్। భూయశ్శోకసమావిష్టాఃపాండవాస్సముపావిశన్॥ ౫॥ రాజాతుధృతరాష్ట్రస్తంపుత్రశోకాభిపీడితః । వాక్యమాహమహా
బుద్ధిఃప్రజ్ఞాచక్షుర్యుధిష్ఠిరమ్॥ ౬॥ ఉత్తిష్ఠకురుశార్దూలకురుకార్యమనంతరమ్ । క్షాత్రధర్మేణకౌంతేయజితేయమవనిస్త్వయా॥ ౭॥ తాంభుంక్ష్వ
భ్రాతృభిస్సార్థంసుహృద్భిశ్చనరేశ్వర।నశోచితవ్యంపశ్యామిత్వయాధర్మభృతాంవర॥ ౮॥ శోచితవ్యంమయాచైవగాంధార్యాచమహీపతే। యయోః
పుత్రశతంనష్టంస్వప్నలబ్ధంయథాధనమ్॥ ౯॥ అశ్రుత్వాహితకామస్యవిదురస్యమహాత్మనః। వాక్యానిసుమహార్థానిపరితప్యామిదుర్మతిః ॥ ౧౦॥ ఉ
క్తవానవిదురోయన్మాంధర్మాత్మాదివ్యదర్శనః। దుర్యోధనాపరాధేనకులంతేవినశిష్యతి॥ ౧౧॥ స్వస్తిచేదిచ్ఛసేరాజన్కులస్యకురుమేవచః । త్యజ్య
తామేషదుష్టాత్మామందోరాజాసుయోధనః॥ ౧౨॥ కర్ణశ్చశకునిశ్చైవనైనంపశ్యంతికర్హిచిత్ । ద్యూతసంఘాతమప్యేషామప్రమాదేనవారయ॥
౧౩॥ అభిషేచయరాజానంధర్మపుత్రంయుధిష్ఠిరమ్। సపాలయిష్యతివశీధర్మేణపృథివీమిమామ్॥ ౧౪ ॥ అథనేచ్ఛసిరాజానంధర్మాత్మానంయుధి
ష్ఠిరమ్। మేధీభూతఃస్వయంరాజ్యంప్రతిగృహ్ణీష్వపార్థివ॥ ౧౫॥ సమంసర్వేషుభూతేషువర్తమానంనరాధిప। అనుజీవంతుసర్వేత్వాంజ్ఞాతయో
భ్రాతృభిస్సహ॥ ౧౬॥ ఏవంబ్రువతికౌంతేయవిదురేదీర్ఘదర్శిని। దుర్యోధనమహంపాపమన్వవర్తంవృథామతిః॥ ౧౭ ॥ అశ్రుత్వాతస్యధీరస్యవా
క్యానిమధురాణ్యహమ్। ఫలంప్రాప్యమహద్దుఃఖంనిమగ్నశ్శోకసాగరే॥ ౧౮ ॥ సువృద్ధౌతేహిపితరౌపశ్యతౌదుఃఖితౌనృప । నశోచితవ్యంభవతాపశ్యా
మీహజనాధిప ॥ ౧౯ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అశ్వమేధపర్వణి- ప్రథమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ఏవముక్తస్తురాజ్ఞాసధృతరాష్ట్రేణధీమతా। తూష్ణీంబభూవమేధావీతమువాచాథకేశవః॥ ౧॥ అతీవమనసాశోకఃక్రియమాణోజ
నాధిప । సంతాపయతివైతస్యపూర్వప్రేతాన్పితామహాన్॥ ౨॥ యజస్వవిధివద్యజ్ఞైర్వివిధైరాప్తదక్షిణైః। దేవాంస్తర్పయసోమేనస్వధయాచపి

తథానపి॥౩॥అతిథీనన్నపానేన కామైరన్యైరకించనాః।విదితం వేదితవ్యం తే కర్తవ్యమపి తే కృతమ్॥౪॥శ్రుతాశ్చ రాజధర్మాస్తే భీష్మాద్భాగీరథీసుతాత్।
కృష్ణద్వైపాయనాచ్చైవ నారదాద్విదురాత్తథా॥ ౫॥ నేమామర్హసి మూఢానాం వృత్తింత్వమనువర్తితుమ్।పితృపైతామహం వృత్తమాస్థాయ ధు
రముద్వహ॥౬॥ యుక్తం హి యశసా క్షత్రం స్వర్గం ప్రాప్తుమసంశయమ్। నహి కశ్చిద్ధి శూరాణాం నిహతోఽత్ర పరాఙ్ముఖః॥ ౭॥ త్యజ శోకం మహారాజ భ
వితవ్యం హి తత్తథా।న శక్యాస్తే పునర్ద్రష్టుం త్వయా యేఽస్మిన్ రణే హతాః॥౮॥ఏతావదుక్త్వా గోవిందో ధర్మరాజం యుధిష్ఠిరమ్।విరరామ మహాతేజాస్త
మువాచ యుధిష్ఠిరః॥౯॥ యుధిష్ఠిరః॥ గోవింద మయి యా ప్రీతిస్తవ సా విదితా మమ। సౌహృదేన తథా ప్రేమ్ణా సదా మయ్యనుకంపసే॥ ౧౦॥ ప్రియం మమ
స్యాత్సుమహత్కృతం చక్రగదాధర। శ్రీమన్ ప్రీతేన మనసా సర్వం యాదవనందన॥౧౧॥యది మామనుజానీయాద్భవాన్ గంతుం తపోవనమ్।నహి శాంతిం
ప్రపశ్యామి ఘాతయిత్వా పితామహమ్॥౧౨॥కర్ణం చ పురుషవ్యాఘ్రం సంగ్రామేష్వపలాయినమ్। కర్మణా యేన ముచ్యేయమస్మాత్క్రూరాజ్జనార్ద
న॥౧౩॥ కర్మణా తద్విధత్స్వేహ యేన శుధ్యతి మే మనః।తమేవం వాదినం పార్థం వ్యాసః ప్రోవాచ ధర్మవిత్॥౧౪॥సాంత్వయన్ సుమహాతేజాః శుభం
వచనమర్థవత్। అకృతా తే మతిస్తాత పునర్బాల్యేన ముహ్యసే॥ ౧౫॥ కిమాకాశే వయం తాత ప్రలపామ ముహుర్ముహుః।విదితాః క్షత్రధర్మాస్తే యే
షాం యుద్ధేన జీవికా॥౧౬॥ యథాప్రవృత్తో నృపతిర్నాధిబంధేన యుజ్యతే। మోక్షధర్మాశ్చ నిఖిలా యాథాతథ్యేన మే శ్రుతాః॥౧౭॥ అసకృచ్చాపి సందే
హాశ్ఛిన్నాస్తే కామజా మయా। అశ్రద్దధానో దుర్మేధా లుప్తస్మృతిరసి ధ్రువమ్॥౧౮॥ మైవం భవ న తే యుక్తమిదమజ్ఞానమీదృశమ్ । ప్రాయశ్చిత్తాని స
ర్వాణి విదితాని చ తేఽనఘ॥౧౯॥ రాజధర్మాశ్చ తే సర్వే దానధర్మాశ్చ తే శ్రుతాః।స కథం సర్వధర్మజ్ఞః సర్వాగమవిశారదః॥౨౦॥పరిముహ్యసి భూయ
స్త్వమజ్ఞానాదివ భారత॥ ౨౧॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అశ్వమేధపర్వణి- ద్వితీయోఽధ్యాయః-

వ్యాసః॥ యుధిష్ఠిర తవ ప్రజ్ఞా న సమ్యగితి మే మతిః। నహి కశ్చిత్స్వయం మర్త్యః స్వవశః కురుతే క్రియాః ॥ ౧॥ ఈశ్వరేణ నియుక్తోఽయం సాధ్వసాధు చ
మానవః। కరోతి పురుషః కర్మ తత్ర కా పరిదేవనా॥ ౨॥ఆత్మానం మన్యసే చాథ పాపకర్మాణమంతతః । శృణు తత్ర యథా పాపమపకృష్యేత భారత ॥ ౩॥ త
పోభిః క్రతుభిశ్చైవ దానేన చ యుధిష్ఠిర। తరంతి నిత్యం పురుషా యే స్మ పాపాని కుర్వతే॥ ౪ ॥ యజ్ఞేన తపసా చైవ దానేన చ యుధిష్ఠిర । పూయంతే నరశా
ర్దూల నరా దుష్కృతకారిణః॥ ౫॥ అసురాశ్చ సురాశ్చైవ పుణ్యహేతోర్మఖక్రియామ్। ప్రయతంతే మహాత్మానస్తస్మాద్యజ్ఞాః పరాయణమ్॥ ౬॥యజ్ఞై
రేవ మహాత్మానో బభూవురధికాః సురాః। తతో దేవాః క్రియావంతో దానవానభ్యధర్షయన్॥ ౭॥రాజసూయాశ్వమేధౌ చ సర్వమేధం చ భారత। నర
మేధం చ నృపతే త్వమాహర యుధిష్ఠిర॥ ౮॥ యజస్వ వాజిమేధేన విధివద్దక్షిణావతా। బహుకామాన్నవిత్తేన రామో దాశరథిర్యథా॥ ౯॥ యథా చ భర
తో రాజా దౌష్యంతిః పృథివీపతిః। శాకుంతలో మహావీర్యస్తవ పూర్వపితామహః॥ ౧౦ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ అసంశయం వాజిమేధః పావయేత్పృథివీమపి।అ
భిప్రాయస్తు మే కశ్చిత్తం త్వం శ్రోతుమిహార్హసి॥౧౧॥ ఇమం జ్ఞాతివధం కృత్వా సుమహాంతం ద్విజోత్తమ। దానమల్పం న శక్నోమి దాతుం విత్తం చ నాస్తి
మే॥౧౨॥ న చ బాలానిమాన్ దీనానుత్సహే వసు యాచితుమ్। తథైవార్ద్రవ్రణాన్ కృచ్ఛ్రే వర్తమానాన్నృపాత్మజాన్॥ ౧౩॥ స్వయం వినాశ్య పృథి
వీం యజ్ఞార్థం ద్విజసత్తమ। కరమాహారయిష్యామి కథం శోకపరాయణః॥ ౧౪॥ దుర్యోధనాపరాధేన వసుధా వసుధాధిపాః। ప్రనష్టా యోజయిత్వాస్మా
నకీర్త్యా మునిసత్తమ॥౧౫॥ దుర్యోధనేన పృథివీ క్షయితా విత్తకారణాత్ । కోశశ్చాపి విశీర్ణోఽసౌ ధార్తరాష్ట్రస్య దుర్మతేః॥౧౬॥ పృథివీ దక్షిణా చా
త్ర విధిః ప్రథమకల్పితః । విద్వద్భిః పరిదృష్టోఽయం శిష్టో విధివిపర్యయః॥ ౧౭ ॥ న చ ప్రతినిధిం కర్తుం చికీర్షామి తపోధన । అత్ర మే భగవన్ సమ్యక్ సాచివ్యం క

ర్తుమర్హసి॥ ౧౮॥ ఏవముక్తస్తు పార్థేన కృష్ణద్వైపాయనస్తదా। ముహూర్తమనుసంచింత్య ధర్మరాజానమబ్రవీత్ ॥౧౯॥ వ్యాసః॥ కోశశ్చాపి
విశీర్ణోఽయం పరిపూర్ణో భవిష్యతి। విద్యతే ద్రవిణం పార్థ గిరౌ హిమవతి స్థిరమ్॥ ౨౦ ॥ ఉత్సృష్టం బ్రాహ్మణైర్యజ్ఞే మరుత్తస్య మహాత్మనః। తదానయ
స్వ కౌంతేయ పర్యాప్తం తద్భవిష్యతి॥ ౨౧॥ యుధిష్ఠిరః॥ కథం యజ్ఞే మరుత్తస్య ద్రవిణం తత్సమాచితమ్। కస్మింశ్చ కాలే స నృపో బభూవ వదతాం వర॥౨౨॥
వ్యాసః॥ యది శుశ్రూషసే పార్థ శృణు కారంధమం నృపమ్। యస్మిన్కాలే మహావీర్యస్స రాజాసీన్మహాధనః॥ ౨౩ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అశ్వమేధపర్వణి- సంవర్తమరుత్తీయే తృతీయోఽధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ శుశ్రూషే తస్య ధర్మజ్ఞ రాజర్షేః పరికీర్తనమ్। ద్వైపాయన మరుత్తస్య కథాం ప్రబ్రూహి మేఽనఘ॥౧॥ వ్యాసః॥ ఆసీత్కృతయుగే తాత మ
నుర్దండధరః ప్రభుః। తస్య పుత్రో మహాబాహుః ప్రసంధిరితి విశ్రుతః ॥ ౨ ॥ ప్రసంధేరభవత్ పుత్రః క్షుప ఇత్యభిసంజ్ఞితః। క్షుపస్య పుత్రస్త్విక్ష్వాకుర్మ
హీపాలోఽభవత్ప్రభుః॥ ౩॥ తస్య పుత్రశతం రాజన్నాసీత్పరమధార్మికమ్। తాంస్తు సర్వాన్మహీపాలానిక్ష్వాకురకరోత్ప్రభుః॥౪॥ తేషాం జ్యేష్ఠస్తు విం
శోఽభూత్ప్రతిమానం ధనుష్మతామ్। వింశస్య పుత్రః కల్యాణో వివింశో నామ భారత॥౫॥ వివింశస్య సుతా రాజన్ బభూవుర్దశ పంచ చ। సర్వే ధనుషి విక్రాం
తా బ్రహ్మణ్యాస్సత్యవాదినః॥ ౬॥ దానధర్మరతాశ్శాంతాస్సతతం ప్రియవాదినః। తేషాం జ్యేష్ఠః ఖనీనేత్రః స తాన్సర్వానపీడయత్ ॥ ౭ ॥ ఖనీనేత్రస్తు
విక్రాంతో జిత్వా రాజ్యమకంటకమ్। నాశకద్రక్షితుం రాజ్యం నానురజ్యంత తం ప్రజాః॥ ౮॥ తమపాస్య చ తద్రాజ్యే తస్య పుత్రం సువర్చసమ్ । అభ్యషిం
చంత రాజేంద్ర ముదితా హ్యభవంస్తదా॥ ౯ ॥ స పితుర్విక్రియాం దృష్ట్వా రాజ్యాన్నిరసనం తథా। నియతో వర్తయామాస ప్రజాహితచికీర్షయా॥౧౦॥
బ్రహ్మణ్యస్సత్యవాదీ చ శుచిశ్శమదమాన్వితః। ప్రజాస్తం చాన్వరజ్యంత ధర్మనిత్యం మనీషిణమ్ ॥ ౧౧ ॥ తస్య ధర్మప్రవృత్తస్య వ్యశీర్యత్కోశవాహనమ్।
తం క్షీణకోశం సామంతాస్సమంతాత్పర్యపీడయన్॥౧౨॥ స పీడ్యమానో బహుభిః క్షీణకోశాశ్వవాహనః। ఆర్తిమార్చ్ఛత్పరాం రాజా సహ భృత్యైః పు
రేణ చ॥౧౩॥ న చైనమభిహంతుం తే శక్నువంతి బలక్షయే। సంప్రవృత్తో హి రాజా స ధర్మనిత్యో యుధిష్ఠిర॥ ౧౪॥ యదా చ పరమామార్తిం గతోఽసౌ సపు
రో నృపః। తతః ప్రదధ్మౌ స కరం ప్రాదురాసీత్తతో బలమ్॥ ౧౫॥ తతస్తానజయత్సర్వాన్ప్రత్యమిత్రాన్నరాధిపాన్ । ఏతస్మాత్కారణాద్రాజన్ విశ్రుతస్స
కరంధమః॥౧౬॥ తస్య కారంధమః పుత్రస్త్రేతాయుగముఖేఽభవత్ । ఇంద్రాదనవరః శ్రీమాన్ దేవైరపి సుదుర్జయః॥ ౧౭ ॥ తస్య సర్వే మహీపాలా వ
ర్తంతే స్మ వశే తదా। స హి సమ్రాడభూత్తేషాం వృత్తేన చ బలేన చ॥౧౮॥ అవిక్షిన్నామ ధర్మాత్మా వీర్యేణేంద్రసమోఽభవత్ ।యజ్ఞశీలో ధర్మరతిర్ధృ
తిమాన్ సంయతేంద్రియః॥౧౯॥ తేజసాదిత్యసదృశః క్షమయా పృథివీసమః। బృహస్పతిసమో బుద్ధ్యా హిమవానివ సుస్థిరః॥ ౨౦ ॥ కర్మణా మనసా వా
చా దమేన ప్రశమేన చ। మనాంస్యాహ్లాదయామాస ప్రజానాం స మహీపతిః॥ ౨౧ ॥ య ఈజే హయమేధానాం శతేన విధివత్ప్రభుః । యాజయామాస
యం విద్వాన్స్వయమేవాంగిరాః ప్రభుః॥ ౨౨॥ తస్య పుత్రోఽతిచక్రామ పితరం గుణవత్తయా। మరుత్తో నామ ధర్మజ్ఞశ్చక్రవర్తీ మహాయశాః॥౨౩॥ నాగా
యుతసమప్రాణస్సాక్షాద్విష్ణురివాపరః। స యక్ష్యమాణో ధర్మాత్మా శాతకుంభమయాన్యుత॥ ౨౪॥ కారయామాస శుభ్రాణి భాజనాని సహస్రశః।
మేరుం పర్వతమాసాద్య హిమవత్పార్శ్వ ఉత్తరే॥ ౨౫॥ కాంచనస్సుమహాన్పాదస్తత్ర కర్మ చకార సః । తతః కుండాని పాత్రీశ్చ పిఠరాణ్యాసనాని చ॥
౨౬॥ చక్రుస్సువర్ణకర్తారో యేషాం సంఖ్యా న విద్యతే । తస్యైవ తు సమీపే స యజ్ఞవాటో బభూవ హ॥ ౨౭॥ ఈజే తత్ర స ధర్మాత్మా విధివత్పృథివీప
తిః। మరుత్తస్సహితైః సర్వైః ప్రజాపాలైర్నరాధిపః॥౨౮॥ ఇతి- అశ్వమేధపర్వణి- సంవర్తమరుత్తీయే చతుర్థోఽధ్యాయః- .... *

యుధిష్ఠిరః॥ కథంవీర్యస్సమభవద్రాజాసవదతాంవర। కథంచజాతరూపేణసమయుజ్యతసద్విజ॥ ౧ ॥ క్వచతత్సాంప్రతంద్రవ్యంభగవన్నవతిష్ఠతే। కథంచశక్యమస్మాభిస్తదవాప్తుంతపోధన ॥ ౨ ॥ వ్యాసః ॥ అసురాశ్చైవదేవాశ్చదక్షస్యాసన్ప్రజాపతేః। అపత్యంబహుళంతాతసంస్పర్ధంతపరస్పరమ్॥౩॥ తథైవాంగిరసఃపుత్రౌవ్రతతుల్యౌబభూవతుః। బృహస్పతిర్బృహత్తేజాస్సంవర్తశ్చతపోధనః॥ ౪ ॥ తావతిస్పర్ధినౌరాజన్పృథగాస్తాంపరస్పరమ్। బృహస్పతిస్ససంవర్తంబాధతేస్మపునఃపునః॥ ౫॥ సబాధ్యమానస్సతతంభ్రాత్రాజ్యేష్ఠేనభారత। అర్థానుత్సృజ్యదిగ్వాసావనవాసమరోచయత్॥౬॥ వాసవోప్యసురాన్సర్వాన్నిర్జిత్యచనిపాత్యచ। ఇంద్రత్వంప్రాప్యలోకేషుతతోవవ్రేపురోహితమ్॥ ౭॥ పుత్రమంగిరసోజ్యేష్ఠంవిప్రశ్రేష్ఠంబృహస్పతిమ్। యాజ్యస్త్వంగిరసఃపుత్రమాసీద్రాజాకరంధమః॥ ౮॥ వీర్యేణాప్రతిమోలోకేవృత్తేనచబలేనచ। శతక్రతురివౌజస్వీధర్మాత్మాసంశితవ్రతః॥౯॥ వాహనంయస్యయోధాశ్చమిత్రాణివివిధానిచ। శయనానిచముఖ్యానిమహార్హాణిచసర్వశః॥ ౧౦ ॥ ధ్యానాదేవాభవన్రాజన్ముఖవాతేనసర్వశః। సగుణైఃపార్థివాన్సర్వాన్వశేచక్రేనరాధిపః॥౧౧॥ సంజీవ్యకాలమిష్టంచసశరీరోదివంగతః। బభూవతస్యపుత్రోపియయాతిరివధర్మవిత్॥౧౨॥ అవిక్షిన్నామశత్రుంజిత్సవశేకృత్వాన్మహీమ్। విక్రమేణగుణైశ్చైవపితేవాసీత్సపార్థివః॥ ౧౩॥ తస్యవాసవతుల్యోభూన్మరుత్తోనామవీర్యవాన్। పుత్రస్తమనురక్తాభూత్పృథివీసాగరాంబరా॥ ౧౪॥ స్పర్ధతేసస్మసతతందేవరాజేననిత్యదా। వాసవోపిమరుత్తేనస్పర్ధతేపాండునందన॥౧౫॥ శుచిస్సగుణవానాసీన్మరుత్తఃపృథివీపతిః। యతమానోపివైశక్రోనవిశేషయతిస్మహ॥ ౧౬॥ సోశక్నువన్విశేషాయసమాహూయబృహస్పతిమ్। ఉవాచేదంవచోదేవైస్సహితోహరివాహనః॥ ౧౭॥ బృహస్పతేమరుత్తస్యమాకార్షీస్త్వంకథంచన। దైవంకర్మాథవాపిత్ర్యంకర్తాసిమమచేత్ప్రియమ్॥౧౮॥ అహంహిత్రిషులోకేషుసురాణాంచబృహస్పతే। ఇంద్రత్వంప్రాప్తవానేకోమరుత్తస్తుమహీపతిః॥ ౧౯॥ కథంహ్యమర్త్యంబ్రహ్మంస్త్వంయాజయిత్వాసురాధిపమ్। యాజయేర్మృత్యుసంయుక్తంమరుత్తమవిశంకయా॥౨౦॥మాంవావృణీష్వభద్రంతేమరుత్తంవామహీపతిమ్। పరిత్యజ్యమరుత్తంవాయథాజోషంభజస్వమామ్॥ ౨౧ ॥ ఏవముక్తస్తుకౌరవ్యదేవరాజ్ఞాబృహస్పతిః। ముహూర్తమివసంచింత్యదేవరాజానమబ్రవీత్॥ ౨౨॥ త్వంభూతానామధిపతిస్త్వయిలోకాఃప్రతిష్ఠితాః। నముచేర్విశ్వరూపస్యనిహంతాత్వంబలస్యచ॥ ౨౩॥ త్వమాజహర్థదైత్యానామేకోవీరశ్రియంపరామ్। త్వంబిభర్షిభువంద్యాంచసదైవబలసూదన॥ ౨౪॥ పౌరోహిత్యంకథంకృత్వాతవదేవగణేశ్వర। యాజయేయమహంమర్త్యంమరుత్తంపాకశాసన॥౨౫॥సమాశ్వసిహిదేవేంద్రనాహంమర్త్యస్యకర్హిచిత్। గ్రహీష్యామిస్రువంయజ్ఞేశృణుచేదంవచోమమ॥ ౨౬॥ హిరణ్యరేతానోష్ణస్స్యాత్పరివర్తేతమేదినీ। భాసంతునరవిఃకుర్యాన్నతుసత్యంచలేన్మయి॥ ౨౭॥ వైశంపాయనః॥ బృహస్పతివచశ్శ్రుత్వాశక్రోవిగతమత్సరః। ప్రశస్యైనంవివేశాథస్వమేవభవనంతదా॥ ౨౮॥ ....*

ఇతి- అశ్వమేధపర్వణి - సంవర్తమరుత్తీయే- పంచమోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। బృహస్పతేశ్చసంవాదంమరుత్తస్యచధీమతః॥ ౧ ॥ దేవరాజస్యసమయంకృతమాంగిరసేనహ। శ్రుత్వామరుత్తోనృపతిర్యజ్ఞమాహారయత్పరమ్॥ ౨॥సంకల్ప్యమనసాయజ్ఞంకరంధమసుతాత్మజః।బృహస్పతిముపాగమ్యవాగ్మీవచనమబ్రవీత్॥ ౩॥ భగవన్యన్మపూర్వమభిగమ్యతపోధన। కృతోభిసంధిర్యజ్ఞస్యభవతోవచనాద్గురో ॥ ౪ ॥ తమహంయష్టుమిచ్ఛామిసంభారాస్సంభృతాశ్చమే। యాజ్యోస్మిభవతస్సాధోతత్ప్రాప్నుహివిధత్స్వచ॥ ౫॥ బృహస్పతిః॥ నకామయేయాజయితుంత్వామహంపృథివీపతే।వృతోస్మిదేవరాజేనప్రతిజ్ఞాతంచతస్యమే॥ ౬॥ మరుత్తః॥ పిత్ర్యమస్మితవక్షేత్రంబహుమన్యేచతేభృశమ్। తవాస్మియాజ్యతాంప్రాప్తోభజమానంభజస్వమామ్॥౭॥ బృహస్పతిః॥అమర్త్యంయాజయిత్వాహంయాజయిష్యేకథంనరమ్। మరుత్తగచ్ఛవామావానివృత్తోస్మ్యద్యయాజనాత్ ॥ ౮॥ నత్వాంయాజయితాస్మ్యద్యవృణు

త్వంయమిహేచ్ఛసి। ఉపాధ్యాయంమహాబాహోయస్తేయజ్ఞంకరిష్యతి ॥ ౯॥ వ్యాసః॥ఏవముక్తస్తునృపతిర్మరుత్తోవ్రీడితోఽభవత్ । ప్రత్యాగచ్ఛఞ్చ
సుసంవిగ్నోదదర్శపథినారదమ్॥ ౧౦॥ దేవర్షిణాసమాగమ్యనారదేనసపార్థివః। విధివత్ప్రాఞ్జలిస్తస్థావథైనంనారదోఽబ్రవీత్ ॥౧౧॥రాజర్షే
నాతిహృష్టోసికచ్చిత్తేక్షేమంతవానఘ। క్వగతోసికుతశ్చేదమప్రీతిస్థానమాగతమ్॥ ౧౨॥ శ్రోతవ్యంచేన్మయారాజన్బ్రూహిమేపార్థివర్షభ । వ్యపనే
ష్యామితేమన్యుంసర్వయత్నైర్నరాధిప॥ ౧౩॥ ఏవముక్తోమరుత్తస్తునారదేనమహర్షిణా। విప్రలంభముపాధ్యాయాత్సర్వమేవస్యవేదయత్ ॥౧౪॥
మరుత్తః॥ గతోస్మ్యంగిరసఃపుత్రందేవాచార్యంబృహస్పతిమ్।యజ్ఞార్థమృత్విజంద్రష్టుంనచమాంసోఽభ్యనందత ॥ ౧౫॥ ప్రత్యాఖ్యాతశ్చతేనాహంజీ
వితుంనాద్యకామయే । పరిత్యక్తశ్చగురుణాదూషితశ్చాస్మినారద ॥ ౧౬॥ వ్యాసః॥ ఏవముక్తస్తురాజ్ఞాసనారదఃప్రత్యభాషత । ఆవిక్షితంమహారాజ
వాచాసంజీవయన్నివ॥౧౭॥నారదః॥ రాజన్నంగిరసఃపుత్రఃసంవర్తోనామధార్మికః । చంక్రమీతిదిశస్సర్వాదిగ్వాసామోహయన్ప్రజాః ॥ ౧౮॥
తంగచ్ఛయదియాజ్యంత్వాంనవాంఛతిబృహస్పతిః। ప్రసన్నస్త్వాంమహాతేజాఃసంవర్తోయాజయిష్యతి ॥ ౧౯ ॥ మరుత్తః ॥ సంజీవితోహంభవతా
వాక్యేనానేననారద।పశ్యేయంక్వనుసంవర్తంశంసమేవదతాంవర ॥ ౨౦॥ కథంచతస్మైవర్తేయంకథంమాంనపరిత్యజేత్ । ప్రత్యాఖ్యాతశ్చతేనాపి
నాహంజీవితుముత్సహే। ౨౧॥ నారదః॥ ఉన్మత్తవేషంబిభ్రత్సచంక్రమీతియథాసుఖమ్ । వారాణస్యాంమహారాజదర్శనేప్సుర్మహేశ్వరమ్॥౨౨॥
తస్యాద్వారంసమాసాద్యన్యసేథాఃకుణపంక్వచిత్ । తందృష్ట్వాయోనివర్తేతససంవర్తోమహీపతే॥ ౨౩ ॥ తంపృష్ఠతోనుగచ్ఛేథాయత్రగచ్ఛేత్సవీ
ర్యవాన్। తమేకాంతేసమాసాద్యప్రాంజలిశ్శరణంవ్రజేః॥ ౨౪॥ పృచ్ఛేత్త్వాంయదికేనాహంతవాఖ్యాతఇతిస్మహ । బ్రూయాస్త్వంనారదేనేతిసంవ
ర్తఃకథితోసిమే॥ ౨౫॥ సచేత్త్వామనుయుంజీతమమానుగమనేచ్ఛయా। శంసథోవహ్నిమారూఢంమామపిత్వమశంకయా॥ ౨౬॥వ్యాసః॥సతథేతిప్ర
తిశ్రుత్యపూజయిత్వాచనారదమ్। అభ్యనుజ్ఞాయరాజర్షిర్యయావారాణసీంపురీమ్॥ ౨౭॥ తత్రగత్వాయథోక్తంసపుర్యాద్వారేమహాయశాః । కు
ణపంస్థాపయామాసనారదస్యవచఃస్మరన్॥ ౨౮॥ యాగపద్యేనవిప్రశ్చప్రవిద్వారమథావిశత్। తతస్సకుణపందృష్ట్వాసహసాసంన్యవర్తత॥ ౩౦॥ స
తంనివృత్తమాలోక్యప్రాంజలిఃపృష్ఠతోన్వగాత్ । ఆవిక్షితోమహీపాలఃసంవర్తముపశిక్షితుమ్॥ ౩౧॥ సచతంవిజనేదృష్ట్వాపాంసుభిఃకర్దమేనచ।శ్లే
ష్మణాచాపిరాజానంష్ఠీవనైశ్చసమాకిరత్ ॥ ౩౨॥ సతథాబాధ్యమానోపిసంవర్తేనమహీపతిః। అన్వగాదేవతమృషింప్రాంజలిస్సంప్రసాదయన్॥
౩౩॥ తతోనివర్త్యసంవర్తఃపరిశ్రాంతఉపావిశత్ । శీతలచ్ఛాయమాసాద్యన్యగ్రోధంబహుశాఖినమ్॥౩౪॥ ....*

—* ఇతి- సంవర్తమరుత్తీయే - షష్ఠోధ్యాయః- *—

సంవర్తః॥ కథమస్మిత్వయాజ్ఞాతఃకేనవాకథితోస్మితే । ఏతదాచక్ష్వమేతత్త్వమిచ్ఛసేచేన్మమప్రియమ్॥ ౧॥సత్యంతేబ్రువతస్సర్వేసంపత్స్యంతేమ
నోరథాః । మిథ్యాతుబ్రువతోమూర్ధాశతధాతేస్ఫుటిష్యతి॥ ౨॥ మరుత్తః॥నారదేనభవాన్మహ్యమాఖ్యాతోహ్యటతాపథి।గురుపుత్రోమమేతిత్వంత
తోమేప్రీతిరుత్తమా॥ ౩॥ సంవర్తః॥ సత్యమేతద్భవానాహసమాంజానాతిసత్రిణమ్। కథయస్వతదేతన్మేక్వనుసంప్రతినారదః॥ ౪॥మరుత్తః॥ భవం
తంకథయిత్వాసమమదేవర్షిసత్తమః। తతోమామభ్యనుజ్ఞాయప్రవిష్టోహవ్యవాహనమ్ ॥ ౫॥ వ్యాసః॥ శ్రుత్వాతుపార్థివస్యైతత్సంవర్తఃపరము
దంగతః। ఏతావదహమప్యేవంశక్నుయామితిసోఽబ్రవీత్ ॥ ౬॥ తతోమరుత్తమున్మత్తోవాచానిర్భర్త్సయన్నివ।రూక్షయాబ్రాహ్మణోరాజన్పునఃపున
రథాబ్రవీత్ ॥౭॥ వాతప్రధానేనమయాస్వచిత్తవశవర్తినా । ఏవంవికృతరూపేణకథంయాజితుమిచ్ఛసి ॥ ౮ ॥ భ్రాతామమసమర్థశ్చవాసవేనచ
సంగతః। వర్తతేయాజనేచైవతేనకర్మాణికారయ॥ ౯॥ గార్హస్థ్యంచైవయాజ్యాశ్చసర్వాగృహ్యాశ్చదేవతాః। పూర్వజేనసమాక్షిప్తంశరీరం

వర్జితంత్విదమ్॥ ౧౦॥ నాహం తేనాననుజ్ఞాతస్త్వమావిక్షితకర్హిచిత్ । యాజయేయంకథంచిద్వై సహిపూజ్యతమోమమ॥ ౧౧॥ సత్వంబృహస్పతింగచ్ఛతమనుజ్ఞాప్యచావ్రజ । తతోహంయాజయిష్యేత్వాంయదియష్టుమిహేచ్ఛసి ॥ ౧౨ ॥ మరుత్తః ॥ బృహస్పతింగతఃపూర్వమహంసంవర్తతచ్ఛృణు। నమాంకామయతేయాజ్యమసౌవాసవకామ్యయా॥ ౧౩॥ అమరంయాజ్యమాసాద్యయాజయిష్యేనమానుషమ్। శక్రేణప్రతిషిద్ధోహంమరుత్తంమాస్మయాజయ॥ ౧౪॥ స్పర్ధతేచమయావిప్రసదావైసతుపార్థివః। ఏవమస్త్వితిచాప్యుక్తోభ్రాత్రాతేబలవృత్రహా॥ ౧౫॥ సమామభిగతంప్రేమ్ణాయాజ్యత్వేనబుభూషతి। దేవరాజంసమాశ్రిత్యతద్విద్ధిమునిపుంగవ॥ ౧౬॥ సోహమిచ్ఛామిభవతాసర్వస్వేనాపియాజితుమ్। కామయేసమతిక్రాంతుంవాసవంత్వత్కృతైర్గుణైః॥ ౧౭॥ నహిమేవర్తతేబుద్ధిర్గంతుంబ్రహ్మన్బృహస్పతిమ్। ప్రత్యాఖ్యాతశ్చతేనాస్మితథానపకృతేసతి ॥ ౧౮॥ సంవర్తః॥ చికీర్షసియథాకామంసర్వమేతత్త్వయిధ్రువమ్। యదిసర్వానభిప్రాయాన్కర్తాసిమమపార్థివ ॥ ౧౯॥ యాజ్యమానంమయాహిత్వాంబృహస్పతిపురందరౌ। ద్విషేతాంసమభిక్రుద్ధావేతదేకంసమర్థయే ॥ ౨౦ ॥ స్థైర్యమత్రకథంమేస్యాత్సత్వంనిస్సంశయంకురు । కుపితస్త్వాంనహీదానీంభస్మీకుర్యాంసబాంధవమ్॥ ౨౧॥ మరుత్తః॥ యావత్తపేత్సహస్రాంశుస్తిష్ఠేరంశ్చాపిపర్వతాః। తావల్లోకాన్నలభేయంత్యజేయంసంగతంయది॥ ౨౨॥ మాచాపిశుభబుద్ధిత్వంలభేయమితికర్హిచిత్ । విషయైస్సంగతంచాస్తుత్యజేయంసంగతంయది॥ ౨౩॥ సంవర్తః॥ ఆవిక్షితశుభాబుద్ధిఃశ్రూయతాంతవకర్మసు। యాజనంహిమమాప్యేవంవర్తతేహృదిపార్థివ॥ ౨౪॥ అభిధాస్యేచతేరాజన్నక్షయ్యంద్రవ్యముత్తమమ్ । యేనదేవాన్సగంధర్వాన్శక్రంచాభిభవిష్యసి॥ ౨౫॥ నతుమేవర్తతేబుద్ధిర్ధనేయాజ్యేషువాపునః। విప్రియంతుకరిష్యామిభ్రాతుశ్చేంద్రస్యచోభయోః॥ ౨౬॥ గమయిష్యామిశక్రేణసమతామపితేధ్రువమ్। ప్రియంచతేకరిష్యామిసత్యమేతద్బ్రవీమితే॥ ౨౭॥ ....*

*ఇతి- సంవర్తమరుత్తీయే - సప్తమోధ్యాయః- *

సంవర్తః॥ గిరేర్హిమవతఃపృష్ఠేముంజవాన్నామపర్వతః। తప్యతేయత్రభగవాంస్తపోనిత్యముమాపతిః ॥ ౧॥ వనస్పతీనాంమూలేషుశృంగేషువిషమేషుచ। గుహాసుశైలరాజస్యరమతేస్మయథాసుఖమ్॥ ౨॥ ఉమాసహాయోభగవాన్యత్రనిత్యంమహేశ్వరః। ఆస్తేశూలీమహాతేజానానాభూతగణావృతః॥ ౩॥ తత్రరుద్రాశ్చసాధ్యాశ్చవిశ్వేథవసవస్తథా । యమశ్చవరుణశ్చైవకుబేరశ్చసహానుగః ॥ ౪ ॥ భూతానిచపిశాచాశ్చనాసత్యావశ్వినౌతథా। గంధర్వాప్సరసశ్చైవయక్షాదేవర్షయస్తథా॥ ౫ ॥ అదిత్యామరుతశ్చైవయాతుధానాశ్చసర్వశః । ఉపాసంతేమహాత్మానంబహురూపముమాపతిమ్॥ ౬॥ రమతేభగవాంస్తత్రకుబేరానుచరైస్సహ। వికృతైర్వికృతాకారైఃక్రీడద్భిఃపృథివీపతే॥ ౭॥ శ్రియాజ్వలన్దృశ్యతేవైబాలాదిత్యసమద్యుతిః। నరూపంశక్యతేతస్యసంస్థానంవాకథంచన॥ ౮ ॥ తేజస్తపశ్చవీర్యంచనిర్దేష్టుంజయతాంవర । నోష్ణంనశిశిరంతత్రనవాయుర్నచభాస్కరః॥ ౯॥ నజరాక్షుత్పిపాసేవానమృత్యుర్నభయంనృప। తస్యశైలస్యపార్శ్వేషుసర్వేషుజయతాంవర॥ ౧౦ ॥ ధాతవోజాతరూపస్యరశ్మయస్సవితుర్యథా। రక్ష్యంతేతేకుబేరస్యసహాయైరుద్యతాయుధైః॥ ౧౧॥ చికీర్షద్భిఃకుబేరస్యప్రియంరాజన్మహాత్మనః। తస్మైభగవతేకృత్వానమశ్శర్వాయవేధసే॥ ౧౨॥ రుద్రాయశితికంఠాయసురూపాయసువర్చసే। కపర్దినేకరాళాయహర్యక్ష్ణేవరదాయచ॥ ౧౩॥ త్ర్యక్ష్ణేపూష్ణోదంతభిదేవామనాయశివాయచ। యామ్యాయావ్యక్తరూపాయసద్వృత్తేశంకరాయచ॥ ౧౪॥ క్షేమ్యాయహరికేశాయస్థాణవేపురుషాయచ। హరినేత్రాయముండాయకృశాయోత్తారణాయచ॥ ౧౫॥ భాస్కరాయసతీర్థాయదేవదేవాయరంహసే। ఉష్ణీషిణేసువక్త్రాయసహస్రాక్షాయమీఢుషే॥ ౧౬॥ గిరిశాయప్రశాంతాయయతయేచీరవాససే। బిల్వదండాయసిద్ధాయసర్వదండధరాయచ॥ ౧౭॥ మృగవ్యాధాయమహతేధన్వినేథభవాయచ। వరాయవ్యోమ

వక్త్రాయసిద్ధమంత్రాయచక్షుషే॥ ౧౮॥ హిరణ్యబాహవే రాజన్నుగ్రాయపతయేదిశామ్। లేలిహానాయగోష్ఠాయసిద్ధమంత్రాయవృష్ణయే॥ ౧౯॥ ప
శూనాంపతయేచైవభూతానాంపతయేనమః। వృషాయమాతృభక్తాయసేనాన్యేమధ్యమాయచ॥ ౨౦ ॥ స్రువహస్తాయపతయేధన్వినేభార్గవాయ
చ। అజాయకృష్ణనేత్రాయవిరూపాక్షాయచైవహ ॥ ౨౧ ॥ తీక్ష్ణదంష్ట్రాయతీక్ష్ణాయవైశ్వానరముఖాయచ। మహాద్యుతయేనంగాయశర్వాయపత
యేదిశామ్॥ ౨౨॥ విలోహితాయదీప్తాయదీప్తాక్షాయమహౌజసే। కపాలమాలినేనిత్యంసువర్ణమకుటాయచ॥౨౩॥మహాదేవాయకృష్ణాయత్ర్యం
బకాయానఘాయచ। క్రోధనాయనృశంసాయమృదవేబాహుశాలినే ॥ ౨౪ ॥ తథాఉగ్రాయపతయేపశవేకృత్తివాససే। దండినేతప్తతపసేతథైవా
క్రూరకర్మణే॥ ౨౫॥ సహస్రశిరసేచైవసహస్రచరణాయచ।నమస్త్రిపురవిఘ్నాయవసురూపాయదంష్ట్రిణే॥౨౬॥వసురేతస్స్వవపుషేఅనంతాయ
మహాద్యుతే। పినాకినంమహాదేవంమహాయోగినమవ్యయమ్॥ ౨౭॥ త్రిశూలహస్తంవరదంత్ర్యంబకంభువనేశ్వరమ్ । త్రిపురఘ్నంత్రినయనంత్రిలోకే
శంమహౌజసమ్॥ ౨౮॥ ప్రభవంసర్వభూతానాంధారణంధరణీధరమ్। ఈశానంశంకరంశర్వంశివంవిశ్వేశ్వరంభవమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఉమాపతింపశుపతిం
విశ్వరూపంమహేశ్వరమ్ । విరూపాక్షందశభుజందివ్యగోవృషభధ్వజమ్॥ ౩౦॥ ఉగ్రంస్థాణుంశివంరౌద్రంశర్వంగౌరీశమీశ్వరమ్।శితికంఠమజంశుక్రం
పృథుంపృథుహరంవరమ్॥ ౩౧ ॥ విశ్వరూపంవిరూపాక్షంబహురూపముమాపతిమ్ । ప్రణమ్యశిరసాదేవమనంగాంగహరంహరమ్॥ ౩౨ ॥ శరణ్యంశర
ణంయాహిమహాదేవంచతుర్ముఖమ్। ఏవంకృత్వానమస్తస్మైమహాదేవాయరంహసే॥ ౩౩ ॥ మహాత్మనేక్షితిపతేతత్సువర్ణమవాప్స్యసి । సువర్ణ
మాహరిష్యంతస్తత్రగచ్ఛంతుతేనరాః॥ ౩౪॥ఇత్యుక్తంసవచస్తేనచక్రేకారంధమాత్మజః। తతోతిమానుషంసర్వంచక్రేయజ్ఞస్యసంవిధిమ్॥౩౫॥సౌవ
ర్ణానిచభాండానిసంచక్రుస్తత్రశిల్పినః। బృహస్పతిస్తుతాంశ్రుత్వామరుత్తస్యమహీపతేః ॥ ౩౬ ॥ సమృద్ధిమతిదేవేభ్యస్సంతాపమకరోద్భృశమ్ ॥
సతప్యమానోవైవర్ణ్యంకృశత్వంచాగమత్పరమ్॥ ౩౭॥ భవిష్యతిహిమేశత్రుస్సంవర్తోవసుమానితి । తంశ్రుత్వాభృశసంతప్తందేవరాజోబృహస్ప
తిమ్॥ అభిగమ్యామరవృతఃప్రోవాచేదంవచస్తదా॥ ౩౮ ॥ .... *

ఇతి- అశ్వమేధకపర్వణి- సంవర్తమరుత్తీయే- అష్టమోధ్యాయః-

ఇంద్రః॥ కచ్చిత్సుఖంస్వపిషిత్వంబృహస్పతేకచ్చిన్మనోజ్ఞాఃపరిచారకాస్తే। కచ్చిద్దేవానాంసుఖకామోసివిప్రకచ్చిద్దేవాస్త్వాంపరిపాలయంతి॥౧॥
బృహస్పతిః॥సుఖంస్వపేశయనేదేవరాజతథామనోజ్ఞాఃపరిచారకామే। తథాదేవానాంసుఖకామోస్మినిత్యందేవాశ్చమాంసుభృశంపాలయంతి॥౨॥
ఇంద్రః॥ కుతోదుఃఖంమానసందేహజంవాపాండుర్వివర్ణశ్చకుతస్త్వమద్య। ఆచక్ష్వమేబ్రాహ్మణయావదేతాన్నిహన్మిసర్వాంస్తవదుఃఖకర్తౄన్॥
౩ ॥ బృహస్పతిః ॥ మరుత్తమాహుర్మఘవన్యక్ష్యమాణంమహాయజ్ఞేనోత్తమదక్షిణేన । సంవర్తోయాజయతీతి మేశ్రుతంయదిచ్ఛామినసతం
యాజయేత॥ ౪॥ ఇంద్రః॥సర్వాన్కామాననుయాతోసివిప్రయస్త్వందేవానాంమంత్రవిత్సుపురోధాః। ఉభౌచతేజరామృత్యూవ్యతీతౌకింసంవర్తస్త
వకర్తాద్యవిప్ర॥ ౫॥ బృహస్పతిః ॥ దేవైస్సహత్వమసురాన్ప్రణుద్యజిఘాంససేచాప్యుతసానుబంధాన్ । యంయంసమృద్ధంపశ్యసితత్రతత్రదుఃఖం
సపత్నేషుసమృద్ధిభావః॥౬॥ అతోస్మిదేవేంద్రవివర్ణరూపఃసపత్నోమేవర్ధతేతంనిశమ్య । సర్వోపాయైర్మఘవన్సంనియచ్ఛసంవర్తంవాపార్థి
తింవామరుత్తమ్॥ ౭॥ ఇంద్రః॥ ఏహిగచ్ఛప్రహితోజాతవేదోబృహస్పతింపరిదాతుంమరుత్తే।అయంవైత్వాంయాజయితాబృహస్పతిస్తథామరంచైవ
కరిష్యతీతి॥ ౮॥ అగ్నిః ॥ అహంగచ్ఛామిభగవన్దూతోద్యబృహస్పతింపరిదాతుంమరుత్తే।వాచంసత్యాంపురుహూతస్యకర్తుంబృహస్పతేశ్చాపచ
వరిచికీర్షుః॥౯॥ వ్యాసః॥ తతఃప్రాయాద్ధూమకేతుర్మహాత్మావనానిసర్వాణివీరుధశ్చాపమృద్నన్।కామాద్ధిమాంతేపరివర్తమానఃకాష్ఠాతిగోమాత

రిశ్వేవమర్దన ॥౧౦॥ మరుత్తః ॥ ఆశ్చర్యమద్యపశ్యామిరూపిణంవహ్నిమాగతమ్ । ఆసనంసలిలంపాద్యంగాంచోపానయవైమునే ॥౧౧॥ అగ్నిః ॥ ఆ
సనంసలిలంపాద్యంప్రతినందామితేఽనఘ । ఇంద్రేణతుసమాదిష్టంవిద్ధిమాందూతమాగతమ్ ॥ ౧౨ ॥ మరుత్తః ॥ కచ్చిచ్ఛ్రీమాన్దేవరాజస్సుఖీచకచ్చి
చ్చాస్మాన్ప్రీయతేధూమకేతో । కచ్చిద్దేవాఅస్యవశేయథావత్తద్బ్రూహిత్వంమమకార్త్స్న్యేనదేవ ॥ ౧౩ ॥ అగ్నిః ॥ శక్రోభృశంసుసుఖీపార్థి
వేంద్రప్రీతించేచ్ఛత్యజరాంవైత్వయాసః । దేవాశ్చసర్వేవశగాస్తస్యరాజన్సందేశంత్వంశృణుమేదేవరాజ్ఞః ॥ ౧౪ ॥ యదర్థంమాంప్రాహిణో
త్త్వత్సకాశంబృహస్పతింపరిదాతుంమరుత్తే । అయంగురుర్యాజయితానృపత్వాంమర్త్యంసంతమమరంత్వాంకరోతు ॥౧౫॥ మరుత్తః ॥ సంవర్తో
యంయాజయితాద్విజోమే బృహస్పతేరంజలిరేషతస్య । నచైవాసౌయాజయిత్వామహేంద్రంమర్త్యంసంతంయాజయన్నద్యశోభేత్ ॥౧౬॥ అగ్నిః ॥
యేవైలోకాదేవలోకేమహాంతః సంప్రాప్స్యసేతాన్దేవరాజప్రసాదాత్ । త్వాంచేదసౌయాజయేద్వైబృహస్పతిర్నూనంస్వర్గంత్వంజయేఃకీర్తియు
క్తః ॥౧౭॥ తథాలోకామానుషాయేచదివ్యాః ప్రజాపతేశ్చాపియేవైమహాంతః । తేతేజితాదేవరాజ్యంచకృత్స్నంబృహస్పతిర్యాజయేచ్చేన్నరేంద్ర ॥౧౮॥
సంవర్తః ॥ మాస్మైవంత్వంపునరాగాఃకథంచిద్బృహస్పతింపరిదాతుంమరుత్తే । మాత్వాంధక్ష్యేచక్షుషాదారుణేనసంక్రుద్ధోఽహంపావకత్వంనిబోధ ॥ ౧౯ ॥
వ్యాసః ॥ తతోదేవానగమద్ధూమకేతుర్దాహాద్భీతోవ్యథితోఽశ్వత్థపర్ణవత్ । తంవైదృష్ట్వాప్రాహశక్రోమహాత్మాబృహస్పతేస్సన్నిధౌహవ్యవాహమ్ ।
యత్త్వంగతఃప్రహితోజాతవేదోబృహస్పతింపరిదాతుంమరుత్తే । తత్కింప్రాహసనృపోయక్ష్యమాణఃకచ్చిద్వచఃప్రతిగృహ్ణాతితచ్చ ॥ ౨౧ ॥ అగ్నిః ॥ నతే
వాచంరోచయతేమరుత్తోబృహస్పతేరంజలింప్రాహిణోత్సః । సంవర్తోమాంయాజయితేత్యువాచపునఃపునస్సమయాప్రోచ్యమానః ॥౨౨॥ ఉవాచేదం
మానుషాయేచదివ్యాఃప్రజాపతేర్యేచలోకామహాంతః । తాంశ్చేల్లభేయంసంవిదంతేనకృత్వాతథాపినేచ్ఛేయమితిప్రతీతః ॥ ౨౩ ॥ ఇంద్రః ॥ పునర్గత్వా
పార్థివంతంసమేత్యవాక్యంమదీయంప్రాపయస్వార్థయుక్తమ్ । పునర్యద్యుక్తోనకరిష్యతేవచస్తతోవజ్రంసంప్రహర్తాస్మితస్మై ॥ ౨౪ ॥ అగ్నిః ॥ గం
ధర్వరాడ్యాత్వయంతత్రదూతోబిభేమ్యహంవాసవతత్రగంతుమ్ । సంరబ్ధోమామబ్రవీత్తీవ్రరోషఃసంవర్తోవాక్యంచరితబ్రహ్మచర్యః ॥ ౨౫ ॥ యద్యా
గచ్ఛేఃపునరేవంకథంచిద్బృహస్పతింపరిదాతుంమరుత్తే । దహేయంత్వాంచక్షుషాదారుణేనసంక్రుద్ధఇత్యేతదవేహిశక్ర ॥ ౨౬ ॥ శక్రః ॥ త్వమేవాన్యా
న్దహసేజాతవేదోనహిత్వదన్యోవిద్యతేభస్మకర్తా । త్వత్సంస్పర్శాత్సర్వలోకోబిభేతిఅశ్రద్ధేయంవదసేహవ్యవాహ ॥ ౨౭ ॥ అగ్నిః ॥ దివందేవేం
ద్రపృథివీంచసర్వాంసంవేష్టయేస్త్వంస్వబలేనైవశక్ర । ఏవంవిధస్యేహసతస్తవాసౌకథంవృత్రస్త్రిదివంప్రాగ్జహార ॥ ౨౮ ॥ ఇంద్రః ॥ నగండికాకార
యోగంకరేణునచారిసోమంప్రపిబామివహ్నే । నదుర్బలేపిప్రహరామివజ్రంకోమేసుఖాయప్రహరేతమర్త్యః ॥ ౨౯ ॥ ప్రవ్రాజయేయంకాలకేయాన్
పృథివ్యామపాకర్షందానవానంతరిక్షాత్ । దివఃప్రహ్లాదమవసానమానయంకోమేసుఖాయప్రహరేతమానవః ॥ ౩౦ ॥ అగ్నిః ॥ యత్రశర్యాతించ్యవ
నోయాజయిష్యన్సహాశ్విభ్యాంసోమమగృహ్ణాదేకః । తంత్వంక్రుద్ధఃప్రత్యషేధీఃపురస్తాత్శర్యాతియజ్ఞంస్మరతంమహేంద్ర ॥ ౩౧ ॥ వజ్రంగృహీత్వాచ
పురందరత్వంసంప్రాహార్షీశ్చ్యవనస్యాతిఘోరమ్ । సతేవిప్రస్సహవజ్రేణబాహుమపాగృహ్ణాత్తపసాజాతమన్యుః ॥ ౩౨ ॥ తతోరోషాత్సర్వతోఘోర
రూపంసపత్నంతేజనయామాసభూయః । మదంనామానమసురంవిశ్వరూపంయంత్వందృష్ట్వాచక్షుషీసంన్యమీళః ॥౩౩॥ హనురేకాజగతీస్థాతదైకా
దివంగతామహతోదానవస్య । సహస్రందంతానాంశతయోజనానాంసుతీక్ష్ణానాంఘోరరూపంబభూవ ॥ ౩౪ ॥ వృత్తాస్స్థూలారాజతస్తంభవర్ణాదంష్ట్రా
శ్చతస్రోద్వేశతేయోజనానామ్ । సత్వాందంతాన్విదశన్నభ్యధావజ్జిఘాంసయాశూలముద్యమ్య ఘోరమ్ ॥ ౩౫ ॥ అపశ్యస్త్వంతత్తదాఘోరరూపం

సర్వే వై త్వాం దదృశుర్దర్శనీయమ్ । తస్మాద్భీతః ప్రాంజలిస్త్వం మహర్షే మామాగచ్ఛేథాశ్శరణం దానవఘ్న ॥ ౩౬ ॥ క్షాత్రాద్బలాద్బ్రహ్మబలంగ
రీయో నబ్రహ్మతః కించిదన్యద్గరీయః । సోహంజానన్ బ్రహ్మతేజో యథావన్న సంవర్తం జేతుమిచ్ఛామి శక్ర ॥ ౩౭ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అశ్వమేధపర్వణి - సంవర్తమరుత్తీయే - నవమోధ్యాయః -

ఇంద్రః ॥ ఏవమేతద్బ్రహ్మబలంగరీయో న బ్రాహ్మణాత్కించిదన్యద్గరీయః । ఆవిక్షితస్యాథ బలం న మృష్యే వజ్రమస్మై ప్రహరిష్యామి ఘోరమ్ ॥ ౧ ॥ ధృత
రాష్ట్ర ప్రహితో గచ్ఛ తూర్ణం సంవర్తేన సంగతం తం వదస్వ । బృహస్పతిం త్వముపశిక్షస్వ రాజన్ వజ్రం వా తే ప్రహరిష్యామి ఘోరమ్ ॥ ౨ ॥ వ్యాసః ॥
తతో గత్వా ధృతరాష్ట్రో నరేంద్రం ప్రోవాచేదం వచనం వాసవస్య ॥ ౩ ॥ ధృతరాష్ట్రః ॥ గంధర్వం వై ధృతరాష్ట్రం నిబోధ త్వామాగతం వక్తుకామం నరేంద్ర ।
ఐంద్రం వాక్యం శృణు మే రాజసింహ యత్ప్రాహ లోకాధిపతిర్మహాత్మా ॥ ౪ ॥ బృహస్పతిం యాజకం త్వం వృణీష్వ వజ్రం వా తే ప్రహరిష్యామి ఘోరమ్ । వచ
శ్చేదేతన్న కరిష్యసి మే ప్రాహైతదేతావదచింత్యకర్మా ॥ ౫ ॥ మరుత్తః ॥ త్వం చైవైతద్వేత్థ పురందరశ్చ విశ్వేదేవా వసవశ్చాశ్వినౌ చ । మిత్రద్రోహే ని
ష్కృతిర్నాస్తి లోకే మహత్పాపం బ్రహ్మహత్యాసమం తత్ ॥ ౬ ॥ బృహస్పతిర్యాజయతాం మహేంద్రం దేవశ్రేష్ఠం వజ్రభృతాం వరిష్ఠమ్ । సంవర్తో మాం
యాజయితాద్య రాజన్న తే వాక్యం తస్య వా రోచయామి ॥ ౭ ॥ గంధర్వః ॥ ఘోరో నాదశ్శ్రూయతాం వాసవస్య నభస్తలే గర్జతో రాజసింహ । వ్యక్తం
వజ్రం మోక్ష్యతే తే మహేంద్రః క్షేమం రాజంశ్చింత్యతామేష కాలః ॥ ౮ ॥ వ్యాసః ॥ ఇత్యేవముక్తో ధృతరాష్ట్రేణ రాజా శ్రుత్వా నాదం నదతో వాసవస్య । త
పోనిత్యం ధర్మవిదాం వరిష్ఠం సంవర్తం తం జ్ఞాపయామాస కార్యమ్ ॥ ౯ ॥ మరుత్తః ॥ ఇమమాత్మానం ప్లవమానమారాదధ్వా దూరం తేన న దృశ్యతేద్య । ప్ర
పద్యేహం శర్మ విప్రేంద్ర త్వత్తః ప్రయచ్ఛ తస్మాదభయం విప్రముఖ్య ॥ ౧౦ ॥ అయమాయాతి వై వజ్రీ దిశో వై ద్యోతయన్ దశ । అమానుష్యేణ ఘోరేణ స
దస్యాస్త్రాసితా హి నః ॥ ౧౧ ॥ సంవర్తః ॥ భయం శక్రాద్వ్యేతు తే రాజసింహ ప్రణోత్స్యేహం భయమేతత్సుఘోరమ్ । సంస్తంభిన్యా విద్యయా క్షిప్రమే
వ మా భైస్త్వమస్యాభిభవాత్ప్రతీతః ॥ ౧౨ ॥ అహం సంస్తంభయిష్యామి మా భైస్త్వం శక్రతో నృప । సర్వేషామేవ దేవానాం క్షయితాన్యాయుధాని
మే ॥ ౧౩ ॥ దిశో వజ్రం వ్రజతాం వాయురేతు వర్షం భూత్వా వర్షతాం కాననేషు । ఆపః ప్లవంత్వంతరిక్షే వృథా చ సౌదామినీ దృశ్యతాం మా బిభేస్త్వమ్ ॥
౧౪ ॥ వహ్నిర్దేవస్త్రాతు వా సర్వతస్తే కామాన్ సర్వాన్ వర్షతు వాసవో వా । వజ్రం తథా స్థాపయతాం వధాయ మహాఘోరం ప్లవమానం జలౌఘైః ॥
౧౫ ॥ మరుత్తః ॥ ఘోరశ్శబ్దః శ్రూయతే వై మహాస్వనో వజ్రస్యైష సహితో మారుతేన । ఆత్మా హి మే ప్రవ్యథతే ముహుర్ముహుర్న మే స్వాస్థ్యం జా
యతే విప్రచార్య ॥ ౧౬ ॥ సంవర్తః ॥ వజ్రాదుగ్రాద్వ్యేతు భయం తవాద్య వాతో భూత్వా హన్మి నరేంద్ర వజ్రమ్ । భయం త్యక్త్వా వరమన్యం వృణీష్వ కం
తే కామం మనసా సాధయామి ॥ ౧౭ ॥ మరుత్తః ॥ ఇంద్రస్సాక్షాత్సహసాభ్యేతు విప్ర హవిర్యజ్ఞే ప్రతిగృహ్ణాతు చైవ । స్వం స్వం ధిష్ణ్యం చైవ జుషంతు దేవా హు
తం సోమం ప్రతిగృహ్ణంతు చైవ ॥ ౧౮ ॥ సంవర్తః ॥ అయమింద్రో హరిభిరాయాతి రాజన్ దేవైస్సర్వైస్త్వరితైస్స్తూయమానః । మంత్రాహూతో యజ్ఞమి
దం మమాద్య పశ్యస్వైనం మంత్రవిస్రస్తకాయమ్ ॥ ౧౯ ॥ వైశంపాయనః ॥ తతో దేవైస్సహితో దేవరాజో రథే యుక్త్వా తాన్ హరీన్ వాజిముఖ్యాన్ । ఆ
యాద్యజ్ఞమథ రాజ్ఞః పిపాసురావిక్షితస్యాప్రమేయస్య సోమమ్ ॥ ౨౦ ॥ తమాయాంతం సహితం దేవసంఘైః ప్రత్యుద్యయౌ సపురోధా మరుత్తః । చక్రే పూ
జాం దేవరాజాయ చాగ్ర్యాం యథాశాస్త్రం విధివత్ప్రీయమాణః ॥ ౨౧ ॥ సంవర్తః ॥ స్వాగతం తే పురుహూతేహ విద్వన్ యజ్ఞోప్యయం సన్నిహితే త్వ
యీంద్ర । శోశుభ్యతే బలవృత్రఘ్న భూయః పిబస్వ సోమం సుతముద్యతం మయా ॥ ౨౨ ॥ మరుత్తః ॥ శివేన మాం పశ్య నమశ్చ తేస్తు ప్రాప్తో యజ్ఞస్సఫలం జీవి

తం మే। అయం యజ్ఞం కురుతే మే సురేంద్ర బృహస్పతేరవరజో విప్రముఖ్యః॥ ౨౩॥ ఇంద్రః ॥ జానామి తే గురుమేనం తపోధనం బృహస్పతేరనుజం తిగ్మతేజసమ్। యస్యాహ్వానాదాగతో౽హం నరేంద్ర ప్రీతిర్మే౽ద్య త్వయి మన్యుః ప్రనష్టః ॥ ౨౪ ॥ సంవర్తః ॥ యది ప్రీతస్త్వమసి వై దేవరాజ తస్మాత్స్వయం శాధి యజ్ఞవిధానమ్। స్వయం భాగాన్ కురు సర్వాన్ సురేంద్ర జానాత్వయం సర్వలోకశ్చ దేవ ॥ ౨౫॥ వ్యాసః॥ ఏవముక్తస్త్వాంగిరసేన శక్రస్సమాదిదేశ స్వయమేవ దేవాన్ । సభాః క్రియంతామావసథాశ్చ ముఖ్యాస్సహస్రశశ్చిత్రభూతాస్సమృద్ధాః ॥ ౨౬॥ క్లిప్తాః స్థూణాః కురుతారోహణాని గంధర్వాణామప్సరసాం చైవ శీఘ్రమ్। యత్ర నృత్యేరంస్తత్వప్సరసస్సమస్తాస్స్వర్గోపమః క్రియతాం యజ్ఞవాటః॥ ౨౭॥ ఇత్యుక్తాస్తే చక్రురాశు ప్రతీతా దివౌకసశ్శక్రవాక్యాన్నరేంద్ర। తతో వాక్యం ప్రాహ రాజానమింద్రః ప్రీతో రాజన్ పూజ్యమానో మరుత్తమ్ ॥ ౨౮ ॥ ఏష త్వయా౽హమిహ రాజన్ సమేత్య యే చాప్యన్యే తవ పూర్వే నరేంద్ర । సర్వాశ్చాన్యా దేవతాః ప్రీయమాణా హవిస్తుభ్యం ప్రతిగృహ్ణంతు రాజన్ ॥ ౨౯ ॥ ఆగ్నేయం వై లోహితమాలభంతాం వైశ్వదేవం బహురూపం హి రాజన్। నీలం చోక్షాణం మేధ్యముపాలభంతాం చలచ్ఛిశ్నం సంప్రదిష్టం ద్విజాగ్ర్యాః॥ ౩౦॥ తతో యజ్ఞో వవృధే తస్య రాజన్ యత్ర దేవాః స్వయమన్నాని జహ్రుః। యస్మిన్ శక్రో బ్రాహ్మణైః పూజ్యమానస్సదస్యో౽భూద్ధరిమాన్ దేవరాజః ॥ ౩౧ ॥ తతః సంవర్తశ్చైత్యగతో మహాత్మా యథా వహ్నిః ప్రజ్వలితో ద్వితీయః । హవీంష్యుచ్చైరాహ్వయన్ దేవసంఘాన్ జుహావాగ్నౌ మంత్రవత్సుప్రతీతః॥ ౩౨॥ తతః పీత్వా బలభిత్సోమమగ్ర్యం యే చాప్యన్యే సోమపా దేవసంఘాః । సర్వే౽నుజ్ఞాతాః ప్రయయుః పార్థివేన యథాజోషం తర్పితాః ప్రీతిమంతః॥ ౩౩॥ తతో రాజా జాతరూపస్య రాశీన్ పదే పదే కారయామాస హృష్టః। ద్విజాతిభ్యో విసృజన్ భూరి విత్తం రరాజ విత్తేశ ఇవారిహంతా ॥ ౩౪॥ తతో విత్తం వివిధం సన్నిధాయ యథోత్సాహం కారయిత్వా చ కోశమ్ । అనుజ్ఞాతో గురుణా సన్నివృత్య శశాస గామఖిలాం సాగరాంతామ్॥ ౩౫॥ ఏవంగుణః సంబభూవేహ రాజా యస్య క్రతౌ తత్సువర్ణం ప్రభూతమ్ । తత్త్వం సమాదాయ నరేంద్ర విత్తం యజస్వ దేవాంస్తర్పయానో విధానైః॥ ౩౬॥ వైశంపాయనః॥ తతో రాజా పాండవో హృష్టరూపశ్శ్రుత్వా వాక్యం సత్యవత్యాస్సుతస్య । మనశ్చక్రే తేన విత్తేన యష్టుం తతో౽మాత్యైర్మంత్రయామాస భూయః॥ ౩౭॥..............*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అశ్వమేధపర్వణి - సంవర్తమరుత్తీయే - దశమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తే నృపతౌ తస్మిన్ వ్యాసేనాద్భుతకర్మణా। వాసుదేవో మహాతేజాస్తతో వచనమాదదే॥ ౧॥ తం నృపం దీనమనసం నిహతజ్ఞాతిబాంధవమ్। ఉపప్లుతమివాదిత్యం సధూమమివ పావకమ్॥ ౨॥ నిర్విణ్ణమనసం పార్థం జ్ఞాత్వా వృష్ణికులోద్వహః। ఆశ్వాసయన్ ధర్మసుతం ప్రవక్తుముపచక్రమే ॥ ౩॥ వాసుదేవః॥ సర్వం జిహ్మం మృత్యుపదమార్జవం బ్రహ్మణః పదమ్ । ఏతావాన్ జ్ఞానవిషయః ప్రలాపః కిం కరిష్యతి ॥ ౪ ॥ నైవ తే నిష్ఠితం కర్మ నైవ తే శత్రవో జితాః । కథం శత్రుం శరీరస్థమాత్మనో నావబుధ్యసే ॥ ౫ ॥ అత్ర తే వర్తయిష్యామి యథాధర్మం యథాశ్రుతమ్ । ఇంద్రస్య సహ వృత్రేణ యథా యుద్ధమవర్తత॥ ౬॥ వృత్రేణ పృథివీ వ్యాప్తా పురా కిల నరాధిప। సదృష్ట్వా పృథివీం వ్యాప్తాం గంధస్య విషయే హృతే ॥ ౭॥ ధరాహరణదుర్గంధో విషయస్సమపద్యత। శతక్రతుశ్చుకోపాథ గంధస్య విషయే హృతే ॥ ౮॥ వృత్రస్య స తతః క్రుద్ధో ఘోరం వజ్రమవాసృజత్ । సవధ్యమానో వజ్రేణ సుభృశం భూరితేజసా॥ ౯॥ వివేశ సహసా తోయం జగ్రాహ విషయం తతః। అప్సు వృత్రగృహీతాసు రసే చ విషయే హృతే ॥ ౧౦ ॥ శతక్రతురతిక్రుద్ధస్తత్ర వజ్రమవాసృజత్। సవధ్యమానో వజ్రేణ తస్మిన్నమితతేజసా ॥ ౧౧॥ వివేశ సహసా జ్యోతిర్జగ్రాహ విషయం తతః । వ్యాప్తే జ్యోతిషి వృత్రేణ రూపే౽థ విషయే హృతే॥ ౧౨॥ శతక్రతురతిక్రుద్ధస్తత్ర వజ్రమవాసృజత్। సవధ్యమానో వజ్రేణ తస్మిన్నమితతేజసా॥ ౧౩॥ వివేశ సహసా వాయుం జగ్రాహ విషయం

తతః। వ్యాప్తే వాయౌ తు వృత్రేణ స్పర్శే ఽథ విషయే హృతే॥ ౧౪॥ శతక్రతురతిక్రుద్ధస్తత్ర వజ్రమవాసృజత్। స వధ్యమానో వజ్రేణ తస్మిన్నమితతేజసా॥
౧౫॥ ఆకాశమభిదుద్రావ జగ్రాహ విషయం తతః। ఆకాశే వృత్రభూతే ఽథ శబ్దే చ విషయే హృతే॥ ౧౬॥ శతక్రతురభిక్రుద్ధస్తత్ర వజ్రమవాసృజత్। స వధ్య
మానో వజ్రేణ తస్మిన్నమితతేజసా॥ ౧౭॥ వివేశ సహసా శక్రం జగ్రాహ విషయం తతః। తస్య వృత్రగృహీతస్య మోహస్సమభవన్మహాన్॥ ౧౮॥ రథం
తరేణ తం తాత వసిష్ఠః ప్రత్యబోధయత్। తతో వృత్రం శరీరస్థం జఘాన భరతర్షభ॥ ౧౯॥ శతక్రతురదృశ్యేన వజ్రేణేతీహ నః శ్రుతమ్। ఇదం ధర్మరహస్యం
వై శక్రేణోక్తం మహర్షిషు। ఋషిభిశ్చ మమ ప్రోక్తం తన్నిబోధ నరాధిప॥ ౨౦॥ .... *

ఇతి-అశ్వమేధపర్వణి-కృష్ణధర్మసుతసంవాదే-ఏకాదశోధ్యాయః

వాసుదేవః॥ ద్వివిధో జాయతే వ్యాధిః శారీరో మానసస్తథా। పరస్పరం తయోర్జన్మ నిర్ద్వంద్వం నోపపద్యతే॥ ౧॥ శరీరే జాయతే వ్యాధిః శారీరస్సని
గద్యతే। మనసో జాయతే వ్యాధిర్మానసస్సనిగద్యతే॥ ౨॥ శీతోష్ణే చైవ వాయుశ్చ గుణా రాజన్ శరీరజాః। తేషాం గుణానాం సామ్యం చ తదాహుః స్వస్థల
క్షణమ్॥ ౩॥ ఉష్ణేన బాధ్యతే శీతం శీతేనోష్ణం చ బాధ్యతే। సత్త్వం రజస్తమశ్చేతి త్రయ ఆత్మగుణాః స్మృతాః॥ ౪॥ తేషాం గుణానాం సామ్యం చేత్తదాహుః
స్వస్థలక్షణమ్। తేషామన్యతమోత్సేకే విధానముపదిశ్యతే॥ ౫॥ హర్షేణ బాధ్యతే శోకో హర్షః శోకేన బాధ్యతే। కశ్చిద్దుఃఖే వర్తమానస్సుఖస్య స్మ
ర్తుమిచ్ఛతి॥ ౬॥ కశ్చిత్సుఖే వర్తమానో దుఃఖస్య స్మర్తుమిచ్ఛతి। స త్వం న దుఃఖీ దుఃఖస్య న సుఖీ సుసుఖస్య వా॥ ౭॥ స్మర్తుమిచ్ఛసి కౌంతేయ కిమ
న్యద్దుఃఖవిభ్రమాత్। అథవా తే స్వభావోయం యేన పార్థావకృష్యసే॥ ౮॥ దృష్ట్వా సభాగతాం కృష్ణామేకవస్త్రాం రజస్వలామ్। మిషతాం పాండుపు
త్రాణాం న తస్య స్మర్తుమర్హసి॥ ౯॥ ప్రవ్రాజనం చ నగరాదజినైశ్చ వివాసనమ్। మహారణ్యనివాసశ్చ న తస్య స్మర్తుమర్హసి॥ ౧౦॥ జటాసురా
త్పరిక్లేశశ్చిత్రసేనేన చాహవః। సైంధవాచ్చ పరిక్లేశో న తస్య స్మర్తుమర్హసి॥ ౧౧॥ పునరజ్ఞాతచర్యాయాం కీచకేన పదా వధః। యాజ్ఞసేన్యాస్తథా
పార్థ న తస్య స్మర్తుమర్హసి॥ ౧౨॥ యచ్చ తే ద్రోణభీష్మాభ్యాం యుద్ధమాసీదరిందమ। మనసైకేన యోద్ధవ్యం తత్తే యుద్ధముపస్థితమ్॥ ౧౩॥ తస్మాద
భ్యుపగంతవ్యం యుద్ధాయ భరతర్షభ। పరమవ్యక్తరూపస్య పారం యుక్త్యా స్వకర్మభిః॥ ౧౪॥ యత్ర నైవ శరైః కార్యం న భృత్యైర్న చ బంధుభిః। ఆత్మ
నైకేన యోద్ధవ్యం తత్తే యుద్ధముపస్థితమ్॥ ౧౫॥ తస్మిన్ననిర్జితే యుద్ధే కామవస్థాం గమిష్యసి। ఏతద్ జ్ఞాత్వా తు కౌంతేయ కృతకృత్యో భవిష్యసి॥ ౧౬॥ ఏ
తాం బుద్ధిం వినిశ్చిత్య భూతానామాగతిం గతిమ్। పితృపైతామహం వృత్తం శాధి రాజ్యం యథోచితమ్॥ ౧౭॥..*

ఇతి శ్రీమహాభారతే-అశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అశ్వమేధపర్వణి కృష్ణధర్మసుతసంవాదే - ద్వాదశోధ్యాయః

వాసుదేవః॥ న బాహ్యం ద్రవ్యముత్సృజ్య సిద్ధిర్భవతి భారత। శారీరం ద్రవ్యముత్సృజ్య సిద్ధిర్భవతి వా న వా॥ ౧॥ బాహ్యద్రవ్యవిముక్తస్య శారీరస్య చ
గృహ్యతః। యో ధర్మో యత్సుఖం చైవ ద్విషతామస్తు తత్తథా॥ ౨॥ ద్వ్యక్షరస్తు భవేన్మృత్యుస్త్ర్యక్షరం బ్రహ్మ శాశ్వతమ్। మమేతి చ భవేన్మృత్యుర్న
మమేతి చ శాశ్వతమ్॥ ౩॥ బ్రహ్మమృత్యూ తతో రాజన్నాత్మన్యేవ వ్యవస్థితౌ। అదృశ్యమానౌ భూతాని యోధయేతామసంశయమ్॥ ౪॥ అవినాశోస్య స
త్త్వస్య నియతో యది భారత। భిత్త్వా శరీరం భూతానామహింసాం ప్రతిపద్యతే॥ ౫॥ లబ్ధ్వాపి పృథివీం కృత్స్నాం సహస్థావరజంగమామ్। మమత్వం య
స్య నైవ స్యాత్కిం తయా స కరిష్యసి॥ ౬॥ అథవా వసతః పార్థ వనే వన్యేన జీవతః। మమతా యస్య ద్రవ్యేషు మృత్యోరాస్యే స వర్తతే॥ ౭॥ బాహ్యాభ్యం
తరాణాం శత్రూణాం స్వభావం పశ్య భారత। యో న పశ్యతి తద్భూతం ముచ్యతే స మహాభయాత్॥ ౮॥ కామాత్మానం న ప్రశంసంతి లోకే నేహాకామా
కాచిదస్తి ప్రవృత్తిః। సర్వే కామా మనసోంగ ప్రభూతా యాన్ పండితస్సంహరతే విచింత్య॥ ౯॥ భూయో భూయో జన్మనోభ్యాసయోగాత్ యోగీ యో

సంసారమార్గాంవిచింత్య। దానంచ వేదాధ్యయనంతపశ్చ కామ్యానికర్మాణిచవైదికాని ॥౧౦॥ వ్రతంయజ్ఞాన్నియమాన్ధ్యానయోగాన్కామేనయో
నారభతేవిదిత్వా । యద్యచ్చాయంకామయతేసధర్మోనయోధర్మోనియమస్తస్యమూలమ్॥౧౧॥ అత్రగాథాఃకామగీతాఃకీర్తయంతిపురావిదః। శృ
ణుసంకీర్త్యమానాస్తానిఖిలేనయుధిష్ఠిర॥ ౧౨॥ నాహంశక్యోనుపాయేనహంతుంభూతేనకేనచిత్ । యోమాంప్రయతతేహంతుంజ్ఞాత్వాప్రహరణేబ
లమ్॥ ౧౩॥ తస్యతస్మిన్ప్రహరణేపునఃప్రాదుర్భవామ్యహమ్ । యోమాంప్రయతతేహంతుంయజ్ఞైర్వివిధదక్షిణైః। ౧౪॥ జంగమేష్వివధర్మాత్మా
పునఃప్రాదుర్భవామ్యహమ్ । యోమాంప్రయతతేహంతుంవేదైర్వేదాంతసాధనైః॥ ౧౫॥ స్థావరేష్వివధర్మాత్మాతస్యప్రాదుర్భవామ్యహమ్॥
యోమాంప్రయతతేహంతుంధృత్యాసత్యపరాక్రమః॥౧౬॥ భావోభవామితస్యాహంసచమాంనావబుధ్యతే। యోమాంప్రయతతేహంతుంతపసాసం
శితవ్రతః॥ ౧౭॥ తతస్తపసితస్యాథపునఃప్రాదుర్భవామ్యహమ్। యోమాంప్రయతతేహంతుంమోక్షమాస్థాయపండితః ॥ ౧౮ ॥ తస్యమోక్షరతిస్థ
స్యనృత్యామిచహసామిచ। అవధ్యస్సర్వభూతానామహమేకఃసనాతనః॥౧౯॥ తస్మాత్త్వమపితంకామంయజ్ఞైర్వివిధదక్షిణైః । ధర్మంకురుమహారా
జతత్రతేసభవిష్యతి॥ ౨౦॥ యజస్వవాజిమేధేనవిధివద్దక్షిణావతా। అన్యైశ్చవివిధైర్యజ్ఞైఃసమృద్ధైరాప్తదక్షిణైః॥ ౨౧॥ మాతేవ్యథాస్తునిహతాన్
బంధూన్వీక్ష్యపునఃపునః। నశక్యాస్తేపునర్ద్రష్టుంయేహతాస్మిన్రణాజిరే ॥ ౨౨ ॥ సత్వమిష్ట్వామహాయజ్ఞైఃసమృద్ధైరాప్తదక్షిణైః । లోకేకీర్తింప
రాంప్రాప్యగతిమగ్ర్యాంగమిష్యసి ॥ ౨౩॥ .... *

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-ఆశ్వమేధపర్వణి-కృష్ణధర్మసుతసంవాదే-త్రయోదశోధ్యాయః,

వైశంపాయనః॥ ఏవంబహువిధైర్వాక్యైర్మునిభిస్తైస్తపోధనైః । సమాశ్వస్యతరాజర్షిర్హతబంధుర్యుధిష్ఠిరః॥ ౧ ॥ సోనునీతోభగవతావిష్టర
శ్రవసాస్వయమ్ । ద్వైపాయనేనకృష్ణేనదేవస్థానేనవావిభుః ॥ ౨ ॥ నారదేనాథభీమేననకులేనచపార్థివః । కృష్ణయాసహదేవేనవిజయేనచధీమ
తా॥౩॥ అన్యైశ్చపురుషవ్యాఘ్రైర్బ్రాహ్మణైశ్శాస్త్రదృష్టిభిః। వ్యజహాచ్ఛోకజందుఃఖంసంతాపంచైవమానసమ్॥ ౪ ॥ అర్చయామాసదేవాం
శ్చబ్రాహ్మణాంశ్చయుధిష్ఠిరః। కృత్వాథప్రేతకార్యాణిబంధూనాంసపునర్నృపః॥ ౫॥ అన్వశాసచ్చధర్మాత్మాపృథివీంసాగరాంబరామ్ । ప్రశాంత
చేతాఃకౌరవ్యఃస్వంరాజ్యంప్రాప్యకేవలమ్ ॥ ౬ ॥ వ్యాసంచనారదంచైవతాంశ్చాన్యానబ్రవీన్నృపః । ఆశ్వాసితోహంప్రాగ్వృద్ధైర్భవద్భిర్ముని
పుంగవైః॥ ౭॥ నసూక్ష్మమపిమేకించిద్వ్యలీకమిహవిద్యతే। అర్థశ్చసుమహాన్ప్రాప్తోయేనయక్ష్యామిదేవతాః॥ ౮ ॥ పురస్కృత్యాద్యభవతఃసమా
నేష్యామహేమఖమ్। హిమవంతంత్వయాగుప్తాగమిష్యామఃపితామహ॥ ౯॥ బహ్వాశ్చర్యోహిదేశస్సశ్రూయతేద్విజసత్తమ । తథాభగవతాచిత్రం
కల్యాణంబహుభాషితమ్॥ ౧౦॥ దేవర్షిణానారదేనదేవస్థానేనచైవహి। నాభాగధేయఃపురుషఃకశ్చిదేవంవిధాన్గురూన్॥౧౧॥లభతేవ్యసనంప్రా
ప్యసుహృదస్సాధుసమ్మతాన్। ఏవముక్తాస్తుతేరాజ్ఞాసర్వఏవమహర్షయః॥ ౧౨॥ అభ్యనుజ్ఞాప్యరాజానంతథాతౌకృష్ణఫల్గునౌ। పశ్యతామేవసర్వే
షాంతత్రైవాదర్శనంయయుః॥ ౧౩॥ తతోధర్మసుతోరాజాతత్రైవోపావిశత్ప్రభుః। ఏవంనాతిమహాన్కాలఃసతేషామభ్యవర్తత॥ ౧౪॥కుర్వ
తాంశౌచకార్యాణిభీష్మస్యనిధనేతదా। మహాదానానివిప్రేభ్యోదదతామౌర్ధ్వదేహికమ్॥౧౫॥భీష్మకర్ణపురోగాణాంకురూణాంకురుసత్తమః। స
హితోధృతరాష్ట్రేణసదదావౌర్ధ్వదేహికమ్। ౧౬॥ తతోదత్త్వాబహుధనంవిప్రేభ్యఃపాండవర్షభః।ధృతరాష్ట్రంపురస్కృత్యప్రవివేశగజాహ్వ
యమ్ ॥ ౧౭ ॥ ససమాశ్వాస్యపితరంప్రజ్ఞాచక్షుషమీశ్వరమ్ । అన్వశాద్వైసధర్మాత్మాపృథివీంభ్రాతృభిస్సహ॥ ౧౮ ॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆ

శ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అశ్వమేధపర్వణి- చతుర్దశోధ్యాయః *************** జనమేజయః॥ విజితే పాండవేయైస్తు ప్రశాంతే చ ద్విజోత్త
మ। రాష్ట్రే కించక్రతుర్వీరౌ వాసుదేవధనంజయౌ॥౧॥ వైశంపాయనః॥ విజితే పాండవేయైస్తు ప్రశాంతే చ విశాంపతే। రాష్ట్రే బభూవతుర్హృష్టౌ వా
సుదేవధనంజయౌ॥౨॥ విజహ్రాతే ముదా యుక్తౌ దివి దేవేశ్వరావివ। తౌ వనేషు విచిత్రేషు సరస్సు గిరిసానుషు॥౩॥ తీర్థేషు చైవ పుణ్యేషు పల్వలేషు నదీషు చ
చంక్రమ్యమాణౌ సంహృష్టావశ్వినావివ నందనే॥ ౪॥ ఇంద్రప్రస్థే మహాత్మానౌ రేమతుః కృష్ణపాండవౌ। ప్రవిశ్య తాం సభాం రమ్యాం విజహ్రాతే మరావివ॥
౫॥ తత్ర యుద్ధకథాశ్చిత్రాః పరిక్లేశాంశ్చ పార్థివ। కథాయోగే కథాయోగే కథయామాసతుస్సదా॥ ౬॥ ఋషీణాం దేవతానాం చ వంశాంస్తావాహ
తుస్తదా। ప్రీయమాణౌ మహాత్మానౌ పురాణావృషిసత్తమౌ॥ ౭ ॥ మధురాస్తు కథాశ్చిత్రాశ్చిత్రార్థపదనిశ్చయాః। నిశ్చయజ్ఞస్స పార్థాయ కథ
యామాస కేశవః॥౮॥ పుత్రశోకాభిసంతప్తం జ్ఞాతీనాం చ సహస్రశః। కథాభిశ్శమయామాస పార్థం శౌరిర్జనార్దనః॥ ౯ ॥ స తమాశ్వాస్య విధివ
ద్విజ్ఞానజ్ఞో మహాతపాః। అపహృత్యాత్మనో భారం విశశ్రామేవ సాత్వతః॥౧౦॥ తతః కథాంతే గోవిందో గుడాకేశమువాచ హ। సాంత్వయఞ్శ్లక్ష్ణయా
వాచా హేతుయుక్తమిదం వచః॥౧౧॥ వాసుదేవః॥ విజితేయం ధరా కృత్స్నా సవ్యసాచిన్ పరంతప। త్వద్బాహుబలమాశ్రిత్య రాజ్ఞా ధర్మసుతేన హ॥౧౨
అసపత్నాం మహీం భుంక్తే ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః॥ భీమసేనప్రభావేన యమయోశ్చ నరోత్తమ॥ ౧౩॥ ధర్మేణ రాజ్ఞా ధర్మజ్ఞ ప్రాప్తం రాజ్యమకం
టకమ్। ధర్మేణ నిహతస్సంఖ్యే స చ రాజా సుయోధనః॥ ౧౪॥ అధర్మరుచయో లుబ్ధాః సదా చాప్రియవాదినః। ధార్తరాష్ట్రా దురాత్మానస్సానుబం
ధా నిపాతితాః॥ ౧౫॥ ప్రశాంతామఖిలాం పార్థ పృథివీం పృథివీపతిః। భుంక్తే ధర్మసుతో రాజా త్వయా గుప్తః కురూద్వహ॥ ౧౬॥ రమే చాహం త్వయా
పార్థ మరణ్యేష్వపి పాండవ। కిము యత్ర జనోయం వై పృథా చామిత్రకర్శన॥ ౧౭ ॥ యత్ర ధర్మసుతో రాజా యత్ర భీమో మహాబలః। యత్ర మాద్రవ
తీపుత్రౌ రతిస్తత్ర పరా మమ॥౧౮॥ తథైవ స్వర్గకల్పేషు సభోద్దేశేషు భారత। రమణీయేషు పుణ్యేషు సహితస్య త్వయానఘ॥ ౧౯॥ కాలో మహాంస్త్వ
తీతో మే శూరసూనుమపశ్యతః। బలదేవం చ కౌరవ్య తథాన్యాన్వృష్ణిపుంగవాన్॥౨౦॥ సోహం గంతుమభీప్సామి పురీం ద్వారవతీం ప్రతి। రోచతాం గమ
నం మహ్యం తవాపి పురుషర్షభ॥౨౧॥ ఉక్తో బహువిధం రాజా తత్ర తత్ర యుధిష్ఠిరః। సహ భీష్మేణ యద్యుక్తమస్మాభిశ్శోకకారితే॥౨౨॥ శిష్టో యుధిష్ఠిరోస్మా
భిః శాస్తా సన్నపి పండితః। తేన తద్వచనం సమ్యగ్గృహీతం సుమహాత్మనా॥ ౨౩॥ ధర్మపుత్రే హి ధర్మజ్ఞే కృతజ్ఞే సత్యవాదిని। సత్యం ధర్మో మతిశ్చా
గ్ర్యా స్థితిశ్చ సతతం స్థిరా॥౨౪॥ తత్ర గత్వా మహాత్మానం యది తే రోచతేర్జున। అస్మద్గమనసంయుక్తం వచో బ్రూహి జనాధిపమ్॥ ౨౫॥ న హి తస్యాప్రి
యం కుర్యాం ప్రాణత్యాగేప్యుపస్థితే। కుతో గంతుం మహాబాహో పురీం ద్వారవతీం ప్రతి॥౨౬॥ సర్వం త్విదమహం పార్థ త్వత్ప్రీతిహితకామ్యయా
బ్రవీమి సత్యం కౌరవ్య న మిథ్యైతత్కథంచన॥౨౭॥ ప్రయోజనం చ నిర్వృత్తమిహ వాసే మమార్జున। ధార్తరాష్ట్రో హతో రాజా సబలస్సపదానుగః॥
౨౮॥ పృథివీ చ వశే పార్థ ధర్మపుత్రస్య ధీమతః। స్థితా సముద్రవలయా సశైలవనకాననా॥౨౯॥ చితా రత్నైర్బహువిధైః కురురాజస్య పాండవ। ధ
ర్మేణ రాజా ధర్మజ్ఞః పాతు సర్వాం వసుంధరామ్॥౩౦॥ ఉపాస్యమానో మునిభిః సిద్ధైశ్చాపి మహాత్మభిః। స్తూయమానశ్చ సతతం వందిభిర్భరతర్ష
భ॥౩౧॥ త్వం మయా సహ గత్వాద్య రాజానం కురువర్ధనమ్। ఆపృచ్ఛ కురుశార్దూల గమనం ద్వారకాం ప్రతి॥ ౩౨॥ ఇదం శరీరం వసు యచ్చ మే గృహే
నివేదితం పార్థ యుధిష్ఠిరే నృపే। ప్రియశ్చ మాన్యశ్చ హి మే యుధిష్ఠిరః సదా కురూణామధిపో మహామతిః॥ ౩౩॥ ప్రయోజనం చాపి నివాసకారణే న విద్య
తే మే త్వదృతే నృపాత్మజ। స్థితా హి పృథ్వీ తవ పార్థ శాసనే గురోస్సువృత్తస్య యుధిష్ఠిరస్య చ॥౩౪॥ ఇతీదముక్తస్స తదా మహాత్మనా జనార్దనేనామిత

విక్రమోఽర్జునః। తథేతిదుఃఖాదివవాక్యమైరయజ్జనార్దనః సంప్రతిపూజ్య పార్థివః॥ ౩౫ ॥ ఇతి- అశ్వమేధపర్వణి- పంచదశోఽధ్యాయః ******

* అథ అనుగీతాపర్వప్రారంభః *

జనమేజయః॥ సభాయాం వసతో స్తత్ర నిహత్యారీన్మహాత్మనోః। కేశవార్జునయోః కానుకథాసమభవద్ద్విజ॥ ౧ ॥ వైశంపాయనః॥ కృష్ణేన సహి
తః పార్థః స్వరాజ్యం ప్రాప్య కేవలమ్। తస్యాం సభాయాం దివ్యాయాం విజహార ముదాయుతః॥ ౨॥ తత్ర కంచిత్సభోద్దేశం స్వర్గోద్దేశసమం నృప । య
దృచ్ఛయా తౌ ముదితౌ జగ్మతుస్స్వజనావృతౌ॥ ౩॥ తతః ప్రతీతః కృష్ణేన సహితః పాండవోఽర్జునః। నిరీక్ష్య తాం సభాం రమ్యామిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౪ ॥
విదితం మే మహాబాహో సంగ్రామే సముపస్థితే। మాహాత్మ్యం దేవకీమాతస్తచ్చ తే రూపమైశ్వరమ్॥ ౫ ॥ యత్తద్భగవతా ప్రోక్తం పురా కేశవ సౌహృ
దాత్। తత్సర్వం పురుషవ్యాఘ్ర నష్టం మే భ్రష్టచేతసః॥ ౬॥ మమ కౌతూహలం త్వస్తి తేష్వర్థేషు పునః పునః। భవాంశ్చ ద్వారకాం గంతా నచిరాదివ మా
ధవ॥ ౭॥ వైశంపాయనః ॥ ఏవముక్తస్తతః కృష్ణః ఫాల్గునం ప్రత్యభాషత । పరిష్వజ్య మహాతేజా వచనం వదతాం వరః॥ ౮ ॥ వాసుదేవః॥ శ్రావితస్త్వం
మయా గుహ్యం జ్ఞాపితశ్చ సనాతనమ్ । ధర్మం స్వరూపిణం పార్థ సర్వలోకాంశ్చ శాశ్వతాన్ ॥ ౯॥ అబుద్ధ్యా నాగ్రహీర్యత్త్వం తన్మే సుమహదప్రి
యమ్। నచ సాద్య పునర్భూయః స్మృతిస్తే సంభవిష్యతి॥ ౧౦ ॥ నూనమశ్రద్దధానోఽసి దుర్మేధా హ్యసి పాండవ । నచ శక్యం పునర్వక్తుమశేషేణ ధనంజ
య॥౧౧॥ సహి ధర్మస్సుపర్యాప్తో బ్రహ్మణః పదవేదనే । నశక్యం తన్మయా భూయస్తథా వక్తుమశేషతః॥ ౧౨ ॥ పరం హి బ్రహ్మ కథితం యోగయుక్తేన త
న్మయా। ఇతిహాసం తు వక్ష్యామి తస్మిన్నర్థే పురాతనమ్॥ ౧౩॥ యథా తాం బుద్ధిమాస్థాయ గతిమగ్ర్యాం గమిష్యసి। శృణు ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠ గదితం స
ర్వమేవ మే॥ ౧౪॥ ఆగచ్ఛద్బ్రాహ్మణః కశ్చిత్స్వర్గలోకాదరిందమ । బ్రహ్మలోకాచ్చ దుర్ధర్షః సోఽస్మాభిః పూజితోఽభవత్ ॥ ౧౫॥ అస్మాభిః పరిపృష్ట
శ్చ యదాహ భరతర్షభ। దివ్యేన విధినా పార్థ తచ్ఛృణుష్వావిచారయన్ ॥ ౧౬ ॥ బ్రాహ్మణః॥ మోక్షధర్మం సమాశ్రిత్య కృష్ణ యన్మానుపృచ్ఛథాః।
భూతానామనుకంపార్థం యన్మోహచ్ఛేదనం విభో॥ ౧౭॥ తత్తేఽహం సంప్రవక్ష్యామి యథావన్మధుసూదన । శృణుష్వావహితో భూత్వా గదతో మమ
మాధవ॥ ౧౮॥ కశ్చిద్విప్రస్తపోయుక్తః కాశ్యపో ధర్మవిత్తమః। ఆససాద ద్విజం కంచిద్ధర్మాణామాగతాగమమ్॥౧౯॥ గతాగతే సుబహుశో జ్ఞానవిజ్ఞా
నపారగమ్। లోకతత్త్వార్థకుశలం జ్ఞాతారం సుఖదుఃఖయోః॥౨౦॥ జాతీమరణతత్త్వజ్ఞం కోవిదం పుణ్యపాపయోః। ద్రష్టారముచ్చనీచానాం కర్మ
భిర్దేహినాం గతిమ్॥౨౧॥ చరంతం ముక్తవత్సిద్ధం ప్రశాంతం సంయతేంద్రియమ్ । దీప్యమానం శ్రియా బ్రాహ్మ్యా క్రమమాణం చ సర్వశః॥ ౨౨॥ అంతర్ధా
నగతిజ్ఞం చ శ్రుత్వా తత్త్వేన కాశ్యపః । తథైవాంతర్హితైస్సిద్ధైర్యాంతం చక్రధరైస్సహ॥౨౩॥ సంభాషమాణమేకాంతే సమాసీనం చ తైస్సహ । య
దృచ్ఛయా చ గచ్ఛంతమసక్తం పవనం యథా॥ ౨౪॥ తం సమాసాద్య మేధావీ స తదా ద్విజసత్తమః। చరణౌ ధర్మకామో వై తపస్వీ సుసమాహితః॥ ౨౫ ॥
ప్రతిపేదే యథాన్యాయం దృష్ట్వా తన్మహదద్భుతమ్ । విస్మితశ్చాద్భుతం దృష్ట్వా కాశ్యపం తం ద్విజోత్తమమ్ ॥ ౨౬ ॥ పరిచారేణ మహతా గురుం తం పర్య
తోషయత్ । ఉపపన్నం చ తత్సర్వం శ్రుతచారిత్రసంయుతమ్॥ ౨౭ ॥ భావేనాతోషయచ్చైనం గురువృత్త్యా పరంతప । తస్మై తుష్టస్స శిష్యాయ ప్రసన్నో
వాక్యమబ్రవీత్ ॥ సిద్ధిం పరామభిప్రేక్ష్య శృణు తత్త్వం జనార్దన॥౨౮॥ సిద్ధః॥ వివిధైః కర్మభిస్తాత పుణ్యయోగైశ్చ కేవలైః। గచ్ఛంతీహ గతిం మర్త్యా దే
వలోకే చ సంస్థితిమ్॥ ౨౯॥ నక్వచిత్సుఖమత్యంతం నక్వచిచ్ఛాశ్వతీ స్థితిః । స్థానాచ్చ మహతో భ్రంశో దుఃఖలబ్ధాత్పునః పునః॥ ౩౦॥ అశుభా గతయః ప్రా
ప్తాః కష్టా మే పాపసేవనాత్। కామమన్యుపరీతేన తృష్ణయా మోహితేన చ॥ ౩౧ ॥ పునః పునశ్చ మరణం జన్మ చైవ పునః పునః। ఆహారా వివిధా భుక్తాః పీతా

నానావిధాః స్తనాః॥ ౩౨॥ మాతరో వివిధా దృష్టాః పితరశ్చ పృథగ్విధాః। సుఖాని చ విచిత్రాణి దుఃఖాని చ మయానఘ॥ ౩౩॥ ప్రియైర్వివాసో బహుశః సం
వాసశ్చాప్రియైస్సహ। ధననాశశ్చ సంప్రాప్తో లబ్ధ్వా దుఃఖేన తద్ధనమ్॥ ౩౪॥ అవమానాస్సుకష్టాశ్చ రాజతః స్వజనాత్తథా। శారీరా మానసాశ్చాపి వేద
నా భృశదారుణాః॥ ౩౫॥ ప్రాప్తా విమాననాశ్చోగ్రా వధబంధాశ్చ దారుణాః। పతంతి నిరయే చైవ యాతనాశ్చ యమక్షయే॥ ౩౬॥ జరా రోగాశ్చ సతతం
వ్యసనాని చ భూరిశః। లోకేస్మిన్ననుభూతాని ద్వంద్వజాని భృశం మయా॥ ౩౭॥ తతః కదాచిన్నిర్వేదాన్నిరాకారాశ్రితేన చ। లోకతంత్రం పరిత్యక్తం దుః
ఖార్తేన భృశం మయా॥ ౩౮॥ లోకేస్మిన్ననుభూయాహమిమం మార్గమనుష్ఠితః। తతస్సిద్ధిరియం ప్రాప్తా ప్రసాదాదాత్మనో మయా॥ ౩౯॥ నాహం పు
నరిహాగంతా లోకానాలోకయామ్యహమ్। ఆసిద్ధేరాప్రజాసర్గాదాత్మనోపి గతీశ్శుభాః॥ ౪౦॥ ఉపలబ్ధా ద్విజశ్రేష్ఠ తథేయం సిద్ధిరుత్తమా। ఇతః పరం
గమిష్యామి తతః పరతరం పునః॥ ౪౧॥ బ్రహ్మణః పదమవ్యక్తం మా తేభూదత్ర సంశయః। నాహం పునరిహాగంతా మర్త్యలోకం పరంతప॥ ౪౨॥ ప్రీతోస్మి
తే మహాప్రాజ్ఞ బ్రూహి కిం కరవాణి తే। యదీప్సురుపపన్నస్త్వం తస్య కాలోయమాగతః॥ ౪౩॥ అభిజానే చ తదహం యదర్థం మాముపాగతః। అచిరా
త్తు గమిష్యామి తేనాహం త్వామచూచుదమ్॥ ౪౪॥ భృశం ప్రీతోస్మి భవతశ్చారిత్రేణ విచక్షణ। పరిపృచ్ఛస్వ కల్యాణం భాషేయం తత్తవేప్సితమ్॥ ౪౫॥
బహుమన్యే చ తే బుద్ధిం భృశం సంపూజయామి చ। యేనాహం భవతా బుద్ధో మేధావీ హ్యసి కాశ్యప॥ ౨౭॥ ఇతి-అనుగీతాపర్వణి షోడశోధ్యాయః......*
వాసుదేవః॥ తతస్తస్యోపసంగృహ్య పాదౌ ప్రశ్నాన్ సుదుర్వచాన్। పప్రచ్ఛ తాంశ్చ ధర్మాన్ స ప్రాహ ధర్మభృతాం వరః॥ ౧॥ కాశ్యపః॥ కథం శరీరం
చ్యవతే కథం చైవోపపద్యతే। కథం కష్టాచ్చ సంసారాత్సంసరన్ పరిముచ్యతే॥ ౨॥ ఆత్మా చ ప్రకృతిం ముక్త్వా తచ్ఛరీరం విముంచతి। శరీరతశ్చ నిర్ముక్తః
కథమన్యత్ప్రపద్యతే॥ ౩॥ కథం శుభాశుభే చాయం కర్మణీ స్వకృతే నరః। ఉపభుంక్తే క్వ వా కర్మ విదేహస్యావతిష్ఠతే॥ ౪॥ బ్రాహ్మణః॥ ఏవం సందేశితః
సిద్ధః ప్రశ్నాంస్తాన్ ప్రత్యభాషత। ఆనుపూర్వ్యేణ వార్ష్ణేయ యత్తన్మే నిగదతః శృణు॥ ౫॥ సిద్ధః॥ ఆయుః కీర్తికరాణీహ యాని కృత్యాని సేవతే। శరీరగ్రహ
ణే యస్మింస్తేషు క్షీణేషు సర్వశః॥ ౬॥ ఆయుః క్షయపరీతాత్మా విపరీతాని సేవతే। బుద్ధిర్వ్యావర్తతే చాస్య వినాశే ప్రత్యుపస్థితే॥ ౭॥ సత్త్వం బలం చ కాలం
చ విదిత్వా చాత్మనస్తథా। అతివేలముపాశ్నాతి స్వవిరుద్ధాన్యనాత్మవాన్॥ ౮॥ యదాయమతికష్టాని సర్వాణ్యుపనిషేవతే। అత్యర్థమపి వా భుంక్తే న వా
భుంక్తే కదాచన॥ ౯॥ దుష్టాన్నామిషపానశ్చ యదన్యోన్యవిరోధి చ। గురు చాప్యమితం భుంక్తే నాతిజీర్ణేపి వా పునః॥ ౧౦॥ వ్యాయామమతిమాత్రం చ
వ్యవాయం చోపసేవతే। సతతం కర్మలోభాద్వా ప్రాప్తం వేగం విధారయేత్॥ ౧౧॥ రసాభియుక్తమన్నం వా దివాస్వప్నం చ సేవతే। అపక్వానాగతే
కాలే స్వయం దోషాన్ ప్రకోపయేత్॥ ౧౨॥ స్వదోషకోపనాద్రోగం లభతే మరణాంతికమ్। అపి వోద్బంధనాదీని పరీతాని వ్యవస్యతి॥ ౧౩॥ తస్య తైః కార
ణైర్జంతోశ్శరీరం చ్యవతే తదా। జీవితం ప్రోచ్యమానం తద్యథావదుపధారయ॥ ౧౪॥ ఊష్మా ప్రకుపితః కాయే తీవ్రవాయుసమీరితః। శరీరమనుపర్యేత్య
సర్వాన్ ప్రాణాన్ రుణద్ధి వై॥ ౧౫॥ అత్యర్థం బలవానూష్మా శరీరే పరికోపితః। భినత్తి జీవస్థానాని విద్ధి కర్మాణి తత్త్వతః॥ ౧౬॥ తతస్స వేదనో జీవస్స
ద్యః ప్రచ్యవతే క్షరాత్। శరీరం త్యజతే జంతుశ్ఛిద్యమానేషు మర్మసు॥ ౧౭॥ వేదనాభిః పరీతాత్మా తద్విద్ధి ద్విజసత్తమ। జాతీమరణసంవిగ్నాస్సతతం స
ర్వజంతవః॥ ౧౮॥ దృశ్యంతే సంత్యజంతశ్చ శరీరాణి ద్విజర్షభ। గర్భసంక్రమణే చాపి కర్మణామతిసర్పణే॥ ౧౯॥ తాదృశీమేవ లభతే వేదనాం మాన
వః పునః। భిన్నసంధిరథ క్లేదమద్భిస్స లభతే నరః॥ ౨౦॥ యథా పంచసు భూతేషు సంభూతత్వం నియచ్ఛతి। శైత్యాత్ప్రకుపితః కాయే తీవ్రవాయుసమీరి
తః॥ ౨౧॥ యః స పంచసు భూతేషు ప్రాణాపానే వ్యవస్థితః। స గచ్ఛత్యూర్ధ్వగో వాయుః కృచ్ఛ్రాన్ముక్త్వా శరీరిణమ్॥ ౨౨॥ శరీరం చ జహాత్యేవం నిరు

చ్ఛ్వాసశ్చ దృశ్యతే। సనిరూష్మా నిరుచ్ఛ్వాసో నిఃశ్రీకో హతచేతనః॥ ౨౩॥ బ్రంహణా సంపరిత్యక్తో మృత ఇత్యుచ్యతే నరః। స్రోతోభిర్యైర్విజానాతి ఇం
ద్రియార్థాన్ శరీరభృత్॥ ౨౪॥ తైరేవ చ విజానాతి ప్రాణానాహారసంభవాన్। తత్రైవ కురుతే కాయే యః స జీవః సనాతనః॥ ౨౫॥ తథా యద్యద్భవే
ద్యుక్తం సన్నిపాతే క్వచిత్ క్వచిత్। తత్తన్మర్మ విజానీహి శాస్త్రదృష్టం హి తత్తథా॥ ౨౬॥ తేషు మర్మసు భిన్నేషు తతః స సముదీరయన్। ఆవిశ్య హృద
యం జంతోః సత్త్వం చాశు రుణద్ధి వై॥ ౨౭॥ తతః సచేతనో జంతుర్నాభిజానాతి కించన। తమసా సంవృతజ్ఞానః సంవృతేష్వేవ మర్మసు॥ ౨౮॥ సజీవో నిర
ధిష్ఠానశ్చాల్యతే మాతరిశ్వనా। తతస్స తం మహోచ్ఛ్వాసం భృశముచ్ఛ్వస్య దారుణమ్॥ ౨౯॥ నిష్క్రామన్ కంపయత్యాశు తచ్ఛరీరమచేతనమ్।
సజీవః ప్రచ్యుతః కాయాత్ కర్మభిః స్వైః సమావృతః॥ ౩౦॥ అభితః స్వైశ్శుభైః పుణ్యైః పాపైర్వాప్యుపపద్యతే। బ్రాంహణా జ్ఞానసంపన్నా యథావ
చ్ఛ్రుతనిశ్చయాః॥ ౩౧॥ ఇతరం కృతపుణ్యం వా తం విజానంతి లక్షణైః। యథాంధకారే ఖద్యోతం లీయమానం తతస్తతః॥ ౩౨॥ చక్షుష్మంతః ప్రపశ్యంతి త
థా చ జ్ఞానచక్షుషః। పశ్యంత్యేవంవిధం సిద్ధా జీవం దివ్యేన చక్షుషా॥ ౩౩॥ చ్యవంతం జాయమానం చ యోనిం చానుప్రవేశితమ్। తస్య స్థానాని దృష్టాని త్రి
విధానీహ శాస్త్రతః॥ ౩౪॥ కర్మభూమిరియం భూమిర్యత్ర తిష్ఠంతి జంతవః। తతశ్శుభాశుభం కృత్వా లభంతే సర్వదేహినః॥ ౩౫॥ ఇహైవోచ్చావచాన్ భో
గాన్ ప్రాప్నువంతి స్వకర్మభిః। ఇహైవాశుభకర్మాణః కర్మభిర్నిరయం గతాః॥ ౩౬॥ అవాగ్గతిరియం కష్టా యత్ర పచ్యంతి మానవాః। తస్మాత్సుదుర్ల
భో మోక్ష ఆత్మా రక్ష్యస్తతో భృశమ్॥ ౩౭॥ ఊర్ధ్వం తు జంతవో గత్వా యేషు స్థానేష్వవస్థితాః। కీర్త్యమానాని తానీహ తత్త్వతః సన్నిబోధ మే॥ ౩౮॥ త
చ్ఛ్రుత్వా నైష్ఠికీం బుద్ధిం బుధ్యేథాః కర్మనిశ్చయమ్। తారారూపాణి సర్వాణి యచ్చైతచ్చంద్రమండలమ్॥ ౩౯॥ యచ్చ విభ్రాజతే లోకే స్వభాసా సూ
ర్యమండలమ్। స్థానాన్యేతాని జానీహి జనానాం పుణ్యకర్మణామ్॥ ౪౦॥ కర్మక్షయాచ్చ తే సర్వే చ్యవంతే వై పునః పునః। తత్రాపి చ విశేషోస్తి దివి నీచోచ్చ
మధ్యమః॥ ౪౧॥ న చ తత్రాపి సంతోషో దృష్ట్వా దీప్తతరాం శ్రియమ్। ఇత్యేతా గతయః సర్వాః పృథక్ తే సముదీరితాః॥ ౪౨॥ ఉపపత్తిం తు వక్ష్యామి గర్భ
స్యాహమతః పరమ్। తథా తన్మే నిగదతః శృణుష్వావహితో ద్విజ॥ ౪౩॥.. *

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి సప్తదశోధ్యాయః

బ్రాహ్మణః॥ శుభానామశుభానాం చ నేహ నాశోస్తి కర్మణామ్। ప్రాప్య ప్రాప్యానుపచ్యంతే క్షేత్రం క్షేత్రం తథా తథా॥ ౧॥ యథా ప్రసూయమానస్తు
ఫలీ దద్యాత్ఫలం బహు। తథా స్యాద్విపులం పుణ్యం శుద్ధేన మనసా కృతమ్॥ ౨॥ పాపం చాపి తథైవ స్యాత్పాపేన మనసా కృతమ్। పురోధాయ మనో హీహ
కర్మణ్యాత్మా ప్రవర్తతే॥ ౩॥ యథా కర్మసమావిష్టః కామమన్యుసమావృతః। నరో గర్భం ప్రవిశతి తచ్చాపి శృణు చోత్తరమ్॥ ౪॥ శుక్రం శోణితసంసృ
ష్టం స్త్రియా గర్భాశయం గతమ్। క్షేత్రం కర్మజమాప్నోతి శుభం వా యది వాశుభమ్॥ ౫॥ సౌక్ష్మ్యాదవ్యక్తభావాచ్చ న చ క్వచన సజ్జతి। సంప్రాప్య
బ్రాహ్మణః కామం తస్మాత్తద్బ్రహ్మ శాశ్వతమ్॥ ౬॥ తద్బీజం సర్వభూతానాం తేన జీవంతి జంతవః। సజీవః సర్వగాత్రాణి గర్భస్యావిశ్య భాగశః॥ ౭॥ ద
ధాతి చేతసా సద్యః ప్రాణస్థానేష్వవస్థితః। తతః స్పందయతేంగాని స గర్భశ్చేతనాన్వితః॥ ౮॥ యథా లోహస్య నిస్యందో నిషిక్తో బింబవిగ్రహమ్। ఉపై
తి తద్వజ్జానీహి గర్భే జీవప్రవేశనమ్॥ ౯॥ లోహపిండం యథా వహ్నిః ప్రవిశ్య హ్యతితాపయేత్। తథా త్వమపి జానీహి గర్భే జీవోపపాదనమ్॥ ౧౦॥
౧౧॥ యథా చ దీపః శరణే దీప్యమానః ప్రకాశతే। ఏవమేవ శరీరాణి ప్రకాశయతి చేతనా॥ ౧౨॥ యద్యచ్చ కురుతే కర్మ శుభం వా యది వాశుభం। పూర్వ
దేహకృతం సర్వమవశ్యముపభుజ్యతే॥ ౧౩॥ తతస్తత్క్షీయతే చైవ పునశ్చాన్యత్ప్రచీయతే। యావత్తన్మోక్షయోగస్థం ధర్మం నైవావబుధ్యతే॥ ౧౪॥ త
త్ర కర్మ ప్రవక్ష్యామి సుఖీ భవతి యేన వై। ఆవర్తమానో జాతీషు యథాన్యోన్యాసు సత్తమ॥ ౧౫॥ దానం వ్రతం బ్రహ్మచర్యం యథోక్తం బ్రహ్మధారణమ్।

దమః ప్రశాంతతా చైవ భూతానాం చానుకంపనమ్ ॥ ౧౬ ॥ సంయమశ్చానృశంస్యం చ పరస్వాదానవర్జనమ్। వ్యలీకానామకరణం భూతానాం మనసా
భువి॥ ౧౭॥ మాతాపిత్రోశ్చ శుశ్రూషా దేవతాతిథిపూజనమ్। గురుపూజా ఘృణా శౌచం నిత్యమింద్రియసంయమః॥ ౧౮ ॥ ప్రవర్తనం శుభానాం చ తత్సతాం
వృత్తముచ్యతే। తతో ధర్మః ప్రభవతి యః ప్రజాః పాతి శాశ్వతీః॥ ౧౯ ॥ ఏవం సత్సు సదా పశ్యేత్ తత్రాప్యేషా ధ్రువా స్థితిః । ఆచారో ధర్మమాచష్టే య
స్మిన్ శాంతా వ్యవస్థితాః॥ ౨౦॥ తేషు తత్కర్మ నిక్షిప్తం యః స్వధర్మః సనాతనః। యస్తం సమభిపద్యేత న స దుర్గతిమాప్నుయాత్ ॥ ౨౧॥ అతో నియమ్య
తే లోకః ప్రచ్యవన్ ధర్మవర్త్మసు। యశ్చ యోగీ చ ముక్తశ్చ స ఏతేభ్యో విశిష్యతే॥ ౨౨॥ వర్తమానస్య ధర్మేణ శుభం యత్ర యథా తథా। సంసారతార
ణం హ్యస్య కాలేన మహతా భవేత్ ॥ ౨౩॥ ఏవం పూర్వకృతం కర్మ నిత్యం జంతుః ప్రవర్తతే। సర్వం తత్కారణం యేన వికృతోయమిహాగతః॥ ౨౪॥ శరీర
గ్రహణం చాస్య కేన పూర్వం ప్రకల్పితమ్। ఇత్యేవం సంశయో లోకే తచ్చ వక్ష్యామ్యశేషతః॥ ౨౫॥ శరీరమాత్మనః కృత్వా సర్వలోకపితామహః । త్రై
లోక్యమసృజద్బ్రహ్మా కృత్స్నం స్థావరజంగమమ్ ॥ ౨౬ ॥ తతః ప్రధానమసృజత్ప్రకృతిం స శరీరిణామ్ । యయా సర్వమిదం వ్యాప్తం యాం లోకే పర
మాం విదుః॥ ౨౭॥ ఇదం తత్ క్షరమిత్యుక్తం పరం త్వమృతమక్షరమ్। త్రయాణాం మిథునం సర్వమేకైకస్య పృథక్ పృథక్ ॥ ౨౮ ॥ అసృజత్సర్వభూతాని పూ
ర్వసృష్టః ప్రజాపతిః। స్థావరాణి చ భూతాని ఇత్యేషా పౌర్వికీ శ్రుతిః॥ ౨౯॥ తస్య కాలపరీమాణమకరోత్స పితామహః। భూతేషు పరివృత్తిం చ పునరావృత్తి
మేవ చ॥ ౩౦॥ యథాత్ర కశ్చిన్మేధావీ దృష్టాత్మా పూర్వజన్మని। యత్ప్రవక్ష్యామి తత్సర్వం యథావదుపపద్యతే ॥ ౩౧ ॥ సుఖదుఃఖే యథా సమ్యగనిత్యే
యః ప్రపశ్యతి । కాయం వామేధ్యసంఘాతం వినాశం కర్మసంహితమ్॥ ౩౨॥ యచ్చ కించిత్సుఖం తచ్చ దుఃఖం సర్వమితి స్మరన్ । సంసారసాగరం ఘో
రం తరిష్యతి సుదుస్తరమ్ ॥ ౩౩ ॥ జరామరణరోగైశ్చ సమావిష్టః ప్రధానవిత్ । చేతనావత్సు చైతన్యం సమం భూతేషు పశ్యతి॥ ౩౪॥ నిర్విద్యతే తతః కృ
త్స్నం మార్గమాణః పరం పదమ్। తస్యోపదేశం వక్ష్యామి యాథాతథ్యేన సత్తమ ॥ ౩౫ ॥ శాశ్వతస్యావ్యయస్యాథ యదస్య జ్ఞానముత్తమమ్। ప్రోచ్య
మానం మయా విప్ర నిబోధేదమశేషతః॥ ౩౬॥ ....*

ఇతి - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - అష్టాదశోధ్యాయః-

బ్రాహ్మణః॥ యః స్యాదేకాయనే లీనస్తూష్ణీం కించిదచింతయన్ ।పూర్వం పూర్వం పరిత్యజ్య స తీర్ణో బంధనాద్భవేత్ ॥౧॥ సర్వమిత్రస్సర్వసహః శమే ర
క్తో జితేంద్రియః। వ్యపేతభయమన్యుశ్చ ఆత్మవాన్ముచ్యతే నరః॥ ౨॥ ఆత్మవత్సర్వభూతేషు యశ్చరేన్నియతః శుచిః । అమానీ నిరభీమానః సర్వతో ముక్త
ఏవ సః॥ ౩॥ జీవితం మరణం చోభే సుఖదుఃఖే తథైవ చ। లాభాలాభే ప్రియద్వేష్యే యః సమః స చ ముచ్యతే ॥ ౪ ॥ న కస్యచిత్స్పృహయతే నావజానాతి
కించన। నిర్ద్వంద్వో వీతరాగాత్మా సర్వథా యుక్త ఏవ సః॥ ౫ ॥ అనమిత్రశ్చ నిర్బంధురనపత్యశ్చ యః క్వచిత్ । త్యక్తధర్మార్థకామశ్చ నిరాకాంక్షీ చ
ముచ్యతే॥ ౬॥ నైవ ధర్మీ న చాధర్మీ పూర్వోపచితహా యకః। ధాతుక్షయప్రశాంతాత్మా నిర్ద్వంద్వస్స విముచ్యతే॥ ౭ ॥ అకర్మవాన్వికాంక్షశ్చ పశ్యే
జ్జగదశాశ్వతమ్। అశ్వత్థసదృశం నిత్యం జన్మమృత్యుజరాయుతమ్॥ ౮॥ వైరాగ్యబుద్ధిః సతతమాత్మదోషవ్యపేక్షకః। ఆత్మబంధవినిర్మోక్షం స కరోత్య
చిరాదివ॥ ౯॥ అగంధమరసస్పర్శమశబ్దమపరిగ్రహమ్ । అరూపమనభిజ్ఞేయం దృష్ట్వాత్మానం విముచ్యతే॥ ౧౦॥ పంచభూతగుణైర్హీనమమూర్తిమ
దహేతుకమ్। అగుణం గుణభోక్తారం యః పశ్యతి స ముచ్యతే॥ ౧౧॥ విహాయ సర్వసంకల్పాన్ బుద్ధ్యా శారీరమానసాన్ । శనైర్నిర్వాణమాప్నోతి నిరిం
ధన ఇవానలః॥ ౧౨॥ సర్వసంస్కారనిర్ముక్తో నిర్ద్వంద్వో నిష్పరిగ్రహః। తపసా ఇంద్రియగ్రామం యశ్చరేన్ముక్త ఏవ సః॥౧౩॥ విముక్తస్సర్వసంస్కారై
స్తతో బ్రహ్మ సనాతనమ్। పరమాప్నోతి సంశాంతమచలం నిత్యమక్షరమ్॥ ౧౪॥ అతః పరం ప్రవక్ష్యామి యోగశాస్త్రమనుత్తమమ్। యంజంతః సిద్ధమా

త్మానంయథాపశ్యంతియోగినః॥ ౧౫॥ తస్యోపదేశంవక్ష్యామియథావత్తన్నిబోధమే । యైర్ద్వారైశ్చారయన్నిత్యంపశ్యత్యాత్మానమాత్మని॥ ౧౬॥
ఇంద్రియాణితుసంహృత్యమనఆత్మనిధారయేత్। తీవ్రంతప్త్వాతపఃపూర్వంమోక్షయోగంసమాచరేత్ ॥౧౭॥ తపస్వీసతతంయుక్తోయోగశాస్త్రమ
థాచరేత్। మనీషీమనసావిప్రఃపశ్యన్నాత్మానమాత్మని॥ ౧౮॥ సచేచ్ఛక్నోత్యయంసాధుర్యోక్తుమాత్మానమాత్మని। తతఏకాంతశీలఃసపశ్యత్యాత్మా
నమాత్మని॥ ౧౯॥ సంయతఃసతతంయుక్తఆత్మవాన్విజితేంద్రియః। తథాయఆత్మనాత్మానంసంప్రయుక్తఃప్రపశ్యతి॥ ౨౦॥ యథాహిపురుషఃస్వప్నే
దృష్ట్వాపశ్యత్యసావితి। తథారూపమివాత్మానంసాధుయుక్తఃప్రపశ్యతి॥ ౨౧॥ ఇషీకాంచయథాముంజాత్కశ్చిన్నిర్హృత్యదర్శయేత్। యోగీనిష్కృ
ష్యచాత్మానంతథాపశ్యతిదేహతః॥౨౨॥ ముంజంశరీరమిత్యాహురిషీకామాత్మనిశ్రితామ్। ఏతన్నిదర్శనంప్రోక్తంయోగవిద్భిరనుత్తమమ్॥ ౨౩॥ య
దాహియుక్తమాత్మానంసమ్యక్పశ్యతిదేహభృత్। నతస్యేహేశ్వరఃకశ్చిత్త్రైలోక్యస్యాపియఃప్రభుః॥ ౨౪॥ అన్యాన్యాశ్చాపితనవోయథేష్టంప్రతి
పద్యతే। వినివృత్యజరాంమృత్యుంనశోచతినహృష్యతి॥౨౫॥ దేవానామపిదేవత్వంయుక్తంకారయతేవశీ। బ్రహ్మచావ్యయమాప్నోతిహిత్వాదేహమశా
శ్వతమ్॥ ౨౬॥ వినశ్యత్స్వపిభూతేషునభయంతస్యజాయతే।క్లిశ్యమానేషుభూతేషునసక్లిశ్యతికేనచిత్ ॥౨౭॥దుఃఖశోకభయైర్ఘోరైస్సంగస్నేహ
సముద్భవైః। నవిచాల్యతియుక్తాత్మానిస్పృహఃశాంతమానసః॥౨౮॥ నైనంశస్త్రాణివిధ్యంతినమృత్యుశ్చాస్యవిద్యతే। నాతస్సుఖతరంకశ్చిల్లోకేక్వచి
ద్దృశ్యతే॥౨౯॥ సమ్యగ్యుక్త్వాసఆత్మానమాత్మన్యేవప్రతిష్ఠతే । వినివృత్తజరాదుఃఖస్సుఖంస్వపితిచాపిసః॥ ౩౦॥ దేహాన్యథేష్టమభ్యేతిహిత్వేమాం
మానుషీంతనుమ్ । నిర్వేదస్తునకర్తవ్యోభుంజానేనకథంచన ॥ ౩౧ ॥ సమ్యగ్యుక్తోయదాత్మానమాత్మన్యేవప్రపశ్యతి। తదైవనస్పృహయతిసాక్షా
దపిశతక్రతోః॥ ౩౨ ॥ యోగమేకాంతశీలస్తుయథావిందతితచ్ఛృణు । దృష్టపూర్వాందిశంచింత్యయస్మిన్సన్నివసేత్పురే॥౩౩॥ పురస్యాభ్యంతరేతస్య
మనఃస్థాప్యంనబాహ్యతః। పురస్యాభ్యంతరేతిష్ఠన్యస్మిన్నావసథేవసేత్ ॥ ౩౪ ॥ తస్మిన్నావసథేధార్యంసబాహ్యాభ్యంతరేమనః। ప్రచింత్యావస
థేకృత్స్నంయస్మిన్కాలేసతిష్ఠతి॥ ౩౫ ॥ యస్మిన్కాలేమనశ్చాస్యనకథంచనబాహ్యతః । సంనియమ్యేంద్రియగ్రామంనిర్ఘోషేనిర్జనేవనే॥౩౬॥
కాయమభ్యంతరంకృత్స్నమేకాగ్రఃపరిచింతయేత్। దంతాంస్తాలుంసజిహ్వాంచగళంగ్రీవాంతథైవచ॥ ౩౭ ॥ హృదయంచింతయేచ్చాపితథాహృదయ
బంధనమ్। ఇత్యుక్తస్సమయాశిష్యోమేధావీమధుసూదన॥ ౩౮॥ పప్రచ్ఛపునరేవేమంమోక్షధర్మంసుదుర్వచమ్। భుక్తంభుక్తమిదంకోష్ఠేకథమన్నంవి
పచ్యతే ॥ ౩౯॥ కథంరసత్వంవ్రజతిశోణితత్వంకథంపునః।తథామాంసంచమేదశ్చస్నాయ్వస్థీనిచపోషితి॥ ౪౦ ॥కథమేతానిసర్వాణిశరీరాణిశరీరిణామ్।
వర్ధంతేవర్ధమానస్యవర్ధతేచకథంబలమ్ ॥ ౪౧ ॥ నిరోధానాంనిర్గమనంమలానాంచపృథక్పృథక్ । కుతోవాయంప్రశ్వసితిఉచ్ఛ్వసిత్యపివాపు
నః॥ ౪౨॥ కంచదేశమధిష్ఠాయతిష్ఠత్యాత్మానమాత్మని। జీవఃకాయంవహతిచేచ్చేష్టమానఃకలేబరమ్ ॥ ౪౩॥ కింవర్ణంకీదృశంచైవనివేశయతివైపునః।
యాథాతథ్యేనభగవన్వక్తుమర్హసిమేనఘ ॥ ౪౪ ॥ ఇతిసంపరిపృష్టోహంతేనవిప్రేణమాధవ । ప్రత్యబ్రువంమహాబాహోయథాశ్రుతమరిందమ॥
౪౫॥ యథాస్వకోష్ఠేప్రక్షిప్యభాండంభాండమనాభవేత్ । తథాస్వకాయేప్రక్షిప్యమనోద్వారైరనిశ్చలైః ॥ ౪౬ ॥ ఆత్మానంతత్రమార్గేతప్రమా
దంపరివర్జయేత్ । ఏవంసతతముద్యుక్తఃప్రీతాత్మానచిరాదివ ॥ ౪౭॥ ఆసాదయతితద్బ్రహ్మయద్దృష్ట్వాస్యాత్ప్రధానవిత్ । నత్వసౌచక్షుషాగ్రా
హ్యోనచసర్వైరపీంద్రియైః॥ ౪౮॥ మనసైవప్రదీపేనమహానాత్మాప్రదృశ్యతే। సర్వతఃపాణిపాదాంతస్సర్వతోక్షిశిరోముఖః॥ ౪౯॥ సర్వతశ్శ్రు
తిమాన్లోకేసర్వమావృత్యతిష్ఠతి। జీవోనిష్క్రాంతమాత్మానంశరీరాత్సంప్రపశ్యతి ॥ ౫౦॥ సతముత్సృజ్యదేహంస్వంధారయన్బ్రహ్మకేవలమ్ । ఆ

త్మానమాలోకయతిమనసా ప్రహసన్నివ॥౫౧॥ తదేవమాశ్రయంకృత్వా మోక్షంయాతితతోమయి । ఇదంసర్వంరహస్యం తేమయాప్రోక్తంద్విజోత్త
మ॥౫౨॥ ఆపృచ్ఛేసాధయిష్యామిగచ్ఛవిప్రయథాసుఖమ్ । ఇత్యుక్తస్సతదాకృష్ణమయాశిష్యోమహాతపాః॥ అగచ్ఛతయథాకామంబ్రాహ్మణశ్శంసిత
వ్రతః॥౫౩॥ వాసుదేవః॥ఇత్యుక్త్వాసతదాపార్థమాంవాక్యంద్విజసత్తమః। మోక్షధర్మాశ్రితస్సమ్యక్తత్రైవాంతరధీయత॥౫౪॥కచ్చిదేతచ్ఛ్రు
తంపార్థత్వయైకాగ్రేణచేతసా। తదాపిహిరథస్థస్త్వంశ్రుతవానేతదేవహి॥౫౫॥ నైతత్పార్థసువిజ్ఞేయంవ్యామిశ్రేణేతిమేమతిః । నరేణాకృతసం
జ్ఞేనవిశుద్ధేనాంతరాత్మనా॥౫౬॥సురహస్యమిదంప్రోక్తందేవానాంభరతర్షభ। కచ్చిన్నేదంశ్రుతంపార్థమనుష్యేణేహకర్హిచిత్॥ ౫౭॥ నహ్యే
తచ్ఛ్రోతుమర్హోఽన్యోమనుష్యస్త్వదృతేఽనఘ। నైతదద్యసువిజ్ఞేయంవ్యామిశ్రేణాంతరాత్మనా॥ ౫౮ ॥ క్రియావద్భిర్హికౌంతేయదేవలోకః
సమావృతః। నచైతదిష్టందేవానాంమర్త్యరూపనివర్తనమ్॥ ౫౯॥ పరాహిసాగతిఃపార్థయత్తద్బ్రహ్మసనాతనమ్ । యత్రామృతత్వంప్రాప్నోతి
త్యక్త్వాదేహంసదాసుఖీ॥౬౦॥ ఇమంధర్మంసమాస్థాయయేఽపిస్యుఃపాపయోనయః। స్త్రియోవైశ్యాస్తథాశూద్రాస్తేఽపియాంతిపరాంగతిమ్॥౬౧॥
కింపునర్బ్రాహ్మణాఃపార్థక్షత్రియావాబహుశ్రుతాః। స్వధర్మరతయోనిత్యంబ్రహ్మలోకపరాయణాః॥౬౨॥ హేతుమచ్చైతదుద్దిష్టముపాయాశ్చా
స్యసాధనే । సిద్ధింఫలంచమోక్షంచదుఃఖస్యచవినిర్ణయః॥ ౬౩ ॥ నాతఃపరంసుఖంత్వన్యత్కించిత్స్యాద్భరతర్షభ । బుద్ధిమాన్శ్రద్దధానశ్చవరా
క్రాంతశ్చపాండవ॥ ౬౪॥ యఃపరిత్యజ్యతేమర్త్యోలోకసారమసారవత్। ఏతైరుపాయైస్సక్షిప్రంపరాంగతిమవాప్నుతే॥ ౬౫॥ ఏతావదేవవక్తవ్యం
నాతోభూయోఽస్తికించన। షణ్మాసంనిత్యయుక్తస్యయోగఃపార్థప్రవర్తతే॥౬౬॥ ....*

ఇతి - అనుగీతాపర్వణి- ఏకోనవింశోఽధ్యాయః,

వాసుదేవః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। దంపత్యోఃపార్థసంవాదోయోఽభవద్భరతర్షభ॥౧॥ బ్రాహ్మణీబ్రాహ్మణంకంచిత్
జ్ఞానవిజ్ఞానపారగమ్। దృష్ట్వావివిక్తఆసీనంభార్యాభర్తారమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ కంనులోకంగమిష్యామిత్వామహంపతిమాశ్రితా । న్యస్తకర్మాణమాసీ
నంకీనాశమవిచక్షణమ్॥ ౩॥ భార్యాఃపతికృతాన్లోకానాప్నువంతీతినశ్శ్రుతమ్। త్వామహంపతిమాసాద్యకాంగమిష్యామివైగతిమ్॥౪ ॥ ఏవముక్త
స్సశాంతాత్మాతామువాచహసన్నివ।సుభగేనాభ్యసూయామివాక్యస్యాస్యతవానఘే॥ ౫॥ గ్రాహ్యందృశ్యంచసత్యంవాయదిదంకర్మవిద్యతే । ఏ
తదేవవ్యవస్యంతికర్మకర్మేతికర్మిణః ॥ ౬ ॥ మోహమేవనియచ్ఛంతికర్మణాజ్ఞానవర్జితాః। నైష్కర్మ్యంనచలోకేస్మిన్ముహూర్తమపిల
భ్యతే॥ ౭॥ కర్మణామనసావాచాశుభంవాయదివాశుభమ్। జన్మాదిమూర్తిభేదాంతంకర్మభూతేషువర్తతే॥౮॥రక్షోభిర్వధ్యమానేషుదృశ్యద్ర
వ్యేషువర్త్మసు । ఆత్మస్థమాత్మనా తేభ్యోదృష్టమాయతనంమయా॥౯॥యత్రతద్బ్రహ్మనిర్ద్వంద్వంయత్రసోమస్సహాగ్నినా।వ్యవాయంకురుతేనిత్యం
ధీరోభూతానియధారయన్॥౧౦॥యత్రబ్రహ్మాదయోయుక్తాస్తదక్షరముపాసతే।విద్వాంసస్సువ్రతాయత్రశాంతాత్మానోజితేంద్రియాః॥ ౧౧॥ఘ్రాణే
నసతదాఘ్రేయంనాస్వాద్యంచైవజిహ్వయా । స్పర్శేనేనతదస్పృశ్యంమనసాత్వవగమ్యతే.॥ ౧౨॥ చక్షుషామవిషహ్యంచయత్కించిచ్ఛ్రవణాత్ప
రమ్। అగంధమరసస్పర్శమరూపాశబ్దలక్షణమ్ ॥ ౧౩ ॥ యతఃప్రవర్తతేతంత్రంయత్రచప్రతితిష్ఠతి। ప్రాణోఽపానస్సమానశ్చవ్యానశ్చోదానఏవచ॥
౧౪॥ తతఏవప్రవర్తంతేతదేవప్రవిశంతిచ । సమానవ్యానయోర్మధ్యేప్రాణాపానావిచేరతుః॥ ౧౫ ॥ తస్మిన్లీనేప్రలీయేతసమానోవ్యానఏవచ॥
అపానప్రాణయోర్మధ్యేఉదానోవ్యాప్యతిష్ఠతి॥ ౧౬॥ తస్మాచ్ఛయానంపురుషంప్రాణాపానౌనముంచతః । ప్రాణానామాయతత్వేనతముదానంప్ర
చక్షతే॥౧౭॥తస్మాత్తపోవ్యవస్యంతిసంగతంబ్రహ్మవాదినః । తేషామన్యోన్యభక్షాణాంసర్వేషాందేహచారిణామ్॥ ౧౮॥అగ్నిర్వైశ్వానరోమధ్యే

సప్తధా దీవ్యతేంతరా। ఘ్రాణం జిహ్వా చ చక్షుశ్చ త్వక్ చ శ్రోత్రం చ పంచమమ్। ౧౯ ॥ మనో బుద్ధిశ్చ సప్తైతా జిహ్వా వైశ్వానరార్చిషః । ఘ్రేయం దృ
శ్యం చ పేయం చ స్పృశ్యం శ్రావ్యం తథైవ చ॥ ౨౦॥ మంతవ్యమథ బోద్ధవ్యం తాః సప్త సమిధో మమ। ఘ్రాతా భక్షయితా ద్రష్టా స్ప్రష్టా శ్రోతా చ పంచమః॥
౨౧॥ మంతా బోద్ధా చ సప్తైతే భవంతి పరమర్త్విజః। ఘ్రేయే పేయే చ దృశ్యే చ స్పృశ్యే శ్రావ్యే తథైవ చ॥ ౨౨॥ మంతవ్యేప్యథ బోద్ధవ్యే సుభగే పశ్య సర్వ
దా। హవీంష్యగ్నిషు హోతారః సప్తధా సప్త సప్తసు ॥ ౨౩ ॥ సమ్యక్ ప్రక్షిప్య విద్వాంసో జనయంతి స్వయోనిషు। పృథివీ వాయురాకాశమాపో జ్యో
తిశ్చ పంచమమ్॥ ౨౪॥ మనో బుద్ధిశ్చ సప్తైతా యోనిరిత్యేవ శబ్దితాః । హవిర్భూతా గుణాః సర్వే ప్రవిశంత్యగ్నిజం గుణమ్ ॥ ౨౫ ॥ అంతర్వాసముషి
త్వా చ జాయతే స్వాసు యోనిషు । తత్రైవ చ నిరుధ్యంతే ప్రలయే భూతభావనే॥ ౨౬॥ తతః సంజాయతే గంధస్తతః సంజాయతే రసః। తతః సంజాయతే
రూపం తతః స్పర్శోభిజాయతే॥ ౨౭॥ తతః సంజాయతే శబ్దః సంశయస్తత్ర జాయతే । తతః సంజాయతే నిష్ఠా జన్మైతత్సప్తధా విదుః॥ ౨౮ ॥ అనేనైవ ప్ర
కారేణ ప్రగృహీతం పురాతనైః। పూర్ణాహుతిభిరాపూర్ణాస్త్రిభిః పూర్యంతి తేజసా॥ ౨౯॥ .... *

ఇతి - బ్రాహ్మణగీతాయాం- విశోధ్యాయః

బ్రాహ్మణః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। నిబోధ దశ హోతౄణాం విధానమథ యాదృశమ్॥ ౧॥ శ్రోత్రం త్వక్చక్షుషీ జిహ్వా నాసి
కా చరణౌ కరౌ। ఉపస్థం పాయురితి వా హోతౄణి దశ భామిని॥ ౨॥ శబ్దస్పర్శౌ రూపరసౌ గంధో వాక్యం క్రియా గతిః । రేతోమూత్రపురీషాణాం త్యా
గో దశ హవీంషి చ॥ ౩॥ దిశో వాయు రవిశ్చంద్రః పృథ్వ్యగ్నీ విష్ణురేవ చ । ఇంద్రః ప్రజాపతిర్మిత్రమగ్నయో దశ భామిని॥ ౪॥ దశేంద్రియాణి హోతౄ
ణి హవీంషి దశ భామిని। విషయా నామ సమిధో హూయంతే తు దశాగ్నిషు॥ ౫॥ చిత్తం స్రువం చ విత్తం చ పవిత్రం జ్ఞానముత్తమమ్। సువిభక్తమిదం సర్వం
జగదాసీదితి శ్రుతమ్॥ ౬॥ సర్వమేవాథ విజ్ఞేయం చిత్తం జ్ఞానమవేక్షతే। రేతశ్శరీరభృత్కాయే విజ్ఞాతా తు శరీరభృత్ ॥ ౭॥ శరీరభృద్గార్హపత్యస్తస్మాద
న్యః ప్రణీయతే। మనశ్చాహవనీయస్తు తస్మిన్ ప్రక్షిప్యతే హవిః ॥ ౮ ॥ తతో వాచస్పతిర్జజ్ఞే తం మనః పర్యవేక్షతే। రూపం భవతి వై వర్ణం సమనుద్రవతే
మనః॥ ౯॥ బ్రాహ్మణీ॥ కస్మాద్వాగభవత్పూర్వం కస్మాత్పశ్చాన్మనోభవత్। మనసా చింతితం వాక్యం యదా సమభిపద్యతే॥ ౧౦ ॥ కేన విజ్ఞానరూపేణ
మతిశ్చిత్తం సమాస్థితా । సమున్నీతా నాధ్యగచ్ఛత్కో వై తాం ప్రతిబాధతే॥ ౧౧॥ బ్రాహ్మణః॥ తామపానః పతిర్భూత్వా తస్మాత్ప్రేష్యత్యపానతామ్।
తాం గతిం మనసః ప్రాహుర్మనస్తస్మాదపేక్షతే॥ ౧౨॥ ప్రశ్నం తు వాఙ్మనసోర్మాం యస్మాత్త్వమనుపృచ్ఛసి । తస్మాత్తే వర్తయిష్యామి తయోరేవ స
మాహ్వయమ్॥ ౧౩॥ ఉభే వాఙ్మనసీ గత్వా భూతాత్మానమపృచ్ఛతామ్। ఆవయోః శ్రేష్ఠమాచక్ష్వ ఛింధి నౌ సంశయం విభో॥ ౧౪॥ మన ఇత్యేవ భగవాం
స్తదా ప్రాహ సరస్వతీమ్ । అహం వై కామధుక్తుభ్యమితి తం ప్రాహ వాగథ ॥ ౧౫ ॥ బ్రహ్మా॥ స్థావరం జంగమం చైవ విద్ధ్యుభే మనసీ మమ । స్థావరం మ
త్సకాశే వై జంగమం విషయే తవ॥ ౧౬॥ యస్తు తే విషయం గచ్ఛేన్మంత్రో వర్ణః స్వరోపి వా। తన్మనో జంగమం నామ తస్మాదాసీద్గరీయసీ॥ ౧౭॥ తస్మాద
పి సమాధిస్తే స్వయమభ్యేత్య శోభనే। తస్మాదుచ్ఛ్వాసమాసాద్య ప్రవక్ష్యామి సరస్వతీమ్॥ ౧౮॥ ప్రాణాపానాంతరే దేవీ వాగ్వై నిత్యం స్మ తిష్ఠతి । ప్రే
ర్యమాణా మహాభాగే వినా ప్రాణానపానతీ॥ ౧౯ ॥ ప్రజాపతిముపాధావత్ప్రసీద భగవన్నితి । తతః ప్రాణః ప్రాదురభూద్వాచమాప్యాయయత్పునః॥
౨౦॥ తస్మాదుచ్ఛ్వాసమాసాద్య న వాగ్వదతి కర్హిచిత్। ఘోషిణీ జాతనిర్ఘోషా నిత్యమేవ ప్రవర్తతే॥ ౨౧ ॥ తయోరపి చ ఘోషిణ్యా నిర్ఘోషైవ
గరీయసీ। గౌరివ ప్రస్రవత్యర్థాన్ రసముత్తమశాలినీ ॥ ౨౨ ॥ సతతం స్యందతే హ్యేషా శాశ్వతం బ్రహ్మవాదినీ । దివ్యాదివ్యప్రభావేన భారతీ గౌః శుచి
స్మితే॥ ఏతయోరంతరం పశ్య సూక్ష్మయోః స్యందమానయోః॥ ౨౩॥ బ్రాహ్మణీ॥ అనుత్పన్నేషు వాక్యేషు చోద్యమానా వివక్షయా। కిం ను పూర్వం తదా

దేవీ వ్యాజహార సరస్వతీ॥ ౨౪॥ బ్రాహ్మణః॥ ప్రాణేనయా సంభవతే శరీరే ప్రాణాదపానం ప్రతిపద్యతే చ। ఉదానభూతా చ విసృజ్య దేహం వ్యానేన సర్వం దివమావృణోతి॥ ౨౫॥ తతస్సమానే ప్రతితిష్ఠతీహ ఇత్యేవ పూర్వం ప్రజజల్ప వాణీ। తస్మాన్మనః స్థావరత్వాద్విశిష్టం తథా దేవీ జంగమత్వాద్విశిష్టా॥ ౨౬॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి బ్రాహ్మణగీతాయాం-ఏకవింశోఽధ్యాయః,

బ్రాహ్మణః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। సుభగే సప్తహోతౄణాం విధానమిహ యాదృశమ్ ॥ ౧ ॥ ఘ్రాణం చక్షుశ్చ జిహ్వా చ త్వక్ శ్రోత్రం చైవ పంచమమ్। మనో బుద్ధిశ్చ సప్తైతే హోతారః పృథగాశ్రితాః॥ ౨ ॥ సూక్ష్మేఽవకాశే తిష్ఠంతో న పశ్యంతీతరేతరమ్। ఏతాన్వై సప్త హోతౄంస్త్వం స్వభావాద్విద్ధి శోభనే॥ ౩॥ బ్రాహ్మణీ॥ సూక్ష్మేఽవకాశే సంతస్తే కథం నాన్యోన్యదర్శినః। కథం స్వభావా భగవన్నేతదాచక్ష్వ మే ప్రభో॥ ౪॥ బ్రాహ్మణః॥ గుణాజ్ఞానమవిజ్ఞానం గుణజ్ఞానమభిజ్ఞతా। పరస్పరం గుణానేతే నాభిజానంతి కర్హిచిత్ ॥ ౫ ॥ జిహ్వా చక్షుస్తథా శ్రోత్రం త్వఙ్మనో బుద్ధిరేవ చ। న గంధానధిగచ్ఛంతి ఘ్రాణస్తానధిగచ్ఛతి॥ ౬॥ ఘ్రాణం చక్షుస్తథా శ్రోత్రం త్వఙ్మనో బుద్ధిరేవ చ । న రసానధిగచ్ఛంతి జిహ్వా తానధిగచ్ఛతి॥ ౭॥ ఘ్రాణం జిహ్వా తథా శ్రోత్రం త్వఙ్మనో బుద్ధిరేవ చ। న రూపాణ్యధిగచ్ఛంతి చక్షుస్తానధిగచ్ఛతి॥ ౮ ॥ ఘ్రాణం జిహ్వా తతశ్చక్షుః శ్రోత్రం బుద్ధిర్మనస్తథా। న స్పర్శానధిగచ్ఛంతి త్వక్చ తానధిగచ్ఛతి॥ ౯॥ ఘ్రాణం జిహ్వా చ చక్షుశ్చ త్వఙ్మనో బుద్ధిరేవ చ। న శబ్దానధిగచ్ఛంతి శ్రోత్రం తానధిగచ్ఛతి॥ ౧౦॥ ఘ్రాణం జిహ్వా చ చక్షుశ్చ త్వక్ శ్రోత్రం బుద్ధిరేవ చ। సంశయం నాధిగచ్ఛంతి మనస్తమధిగచ్ఛతి॥ ౧౧॥ ఘ్రాణం జిహ్వా చ చక్షుశ్చ త్వక్ శ్రోత్రం మన ఏవ చ। న నిష్ఠామధిగచ్ఛంతి బుద్ధిస్తామధిగచ్ఛతి॥ ౧౨॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । ఇంద్రియాణాం చ సంవాదం మనసశ్చైవ భామిని ॥ ౧౩ ॥ మనః॥ న ఘ్రాతి మామృతే ఘ్రాణం రసం జిహ్వా న వేత్తి చ। రూపం చక్షుర్న గృహ్ణాతి త్వక్ స్పర్శం నావబుధ్యతే॥ ౧౪॥ న శ్రోత్రం బుధ్యతే శబ్దం మయా హీనం కథంచన। ప్రవరం సర్వభూతానామహమస్మి సనాతనమ్॥ ౧౫॥ అగారాణీవ శూన్యాని శాంతార్చిష ఇవాగ్నయః। ఇంద్రియాణి న భాసంతే మయా హీనాని నిత్యశః॥ ౧౬॥ కాష్ఠానీవార్ద్రశుష్కాణి యతమానైరపీంద్రియైః। గుణార్థాన్నాధిగచ్ఛంతి మామృతే సర్వజంతవః॥ ౧౭॥ ఇంద్రియాణ్యూచుః॥ ఏవమేతద్భవేత్సత్యం యథైతన్మన్యతే భవాన్। ఋతేఽస్మానస్మదర్థాంస్తు భోగాన్భుంక్తే భవాన్యది॥ ౧౮॥ యద్యస్మాసు ప్రలీనేషు తర్పణం ప్రాణధారణమ్। భోగాన్భుంక్తే భవాన్సత్యం యథైతన్మన్యతే తథా ॥ ౧౯॥ అథవాఽస్మాసు లీనేషు తిష్ఠత్సు విషయేషు చ । యది సంకల్పమాత్రేణ భుంక్తే భోగాన్యథార్థవత్ ॥ ౨౦॥ అథ చేన్మన్యసే సిద్ధిమస్మదర్థేషు నిత్యదా। ఘ్రాణేన రూపమాదత్స్వ రసానాదత్స్వ చక్షుషా॥ ౨౧॥ శ్రోత్రేణ గంధానాదత్స్వ స్పర్శానాదత్స్వ జిహ్వయా। త్వచా చ శబ్దానాదత్స్వ బుద్ధ్యా స్పర్శమథాపి చ॥ ౨౨॥ బలవంతో హ్యనియమా నియమా దుర్బలీయసామ్। భోగానపూర్వానాదత్స్వ నోచ్ఛిష్టం భోక్తుమర్హసి॥ ౨౩॥ యథా హి శిష్యః శాస్తారం శ్రుత్యర్థమభిధావతి । తతశ్శ్రుతిముపాదాయ శ్రుత్యర్థముపతిష్ఠతి॥ ౨౪॥ విషయానేవమస్మాభిర్దర్శితానభిమన్యసే। అనాగతానతీతాంశ్చ స్వప్నే జాగరణే తథా॥ ౨౫॥ వైమనస్యం గతానాం చ జంతూనామల్పచేతసామ్। అస్మదర్థే కృతే కార్యే దృశ్యతే ప్రాణధారణమ్ ॥ ౨౬॥ బహూనపి హి సంకల్పాన్మత్వా స్వప్నానుపాస్య చ। బుభుక్షయా పీడ్యమానో విషయానేవ ధావతి॥ ౨౭॥ అగారమద్వారమివ ప్రవిశ్య సంకల్పభోగాన్విషయేనిబద్ధాన్। ప్రాణక్షయే శాంతిముపైతి నిత్యం దారుక్షయేఽగ్నిర్జ్వలితో యథైవ॥ ౨౮॥ కామంతు నస్స్వేషు గుణేషు సంగః కామం చ నాన్యోన్యగుణోపలబ్ధిః। అస్మాన్వినా నాస్తి తవోపలబ్ధిస్తావదృతే త్వాం న భజేత్ప్రహర్షః॥ ౨౯॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి-బ్రాహ్మణగీతాయాం-ద్వావింశోఽధ్యాయః-

Funding: Tattva Heritage Foundation,Kolkata. Digitization: eGangotri.

బ్రాహ్మణః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్ । సుభగేపంచహోతౄణాంవిధానమిహయాదృశమ్॥ ౧॥ ప్రాణాపానావుదానశ్చ
సమానోవ్యానఏవచ । పంచహోతౄంస్తథైతాన్వైపరంభావంవిదుర్బుధాః ॥ ౨॥ బ్రాహ్మణీ॥స్వభావాత్సప్తహోతారఇతిమేపూర్వికా
మతిః। తథావైపంచహోతారఃపరోభావస్తదుచ్యతామ్॥ ౩॥ బ్రాహ్మణః॥ ప్రాణేనసంభృతోవాయురపానోజాయతేతతః । అపానేసంభృతోవా
యుస్తతోవ్యానఃప్రవర్తతే॥ ౪॥ వ్యానేనసంభృతోవాయుస్తతోదానఃప్రవర్తతే। ఉదానేసంభృతోవాయుఃసమానోనామజాయతే ॥ ౫॥ తేపృ
చ్ఛంతపురాసంతఃపూర్వజాతంపితామహమ్ । యోనోజ్యేష్ఠస్తమాచక్ష్వసనఃశ్రేష్ఠోభవిష్యతి ॥ ౬ ॥ బ్రహ్మా । యస్మిన్ప్రలీనేప్రళయంవ్రజంతిస
ర్వేప్రాణాఃప్రాణభృతాంశరీరే । యస్మిన్ప్రచీర్ణేచపునశ్చరంతిసవైశ్రేష్ఠోగచ్ఛతయత్రకామః ॥ ౭ ॥ ప్రాణః ॥ మయిప్రలీనేప్రళయంవ్రజంతిసర్వే
ప్రాణాఃప్రాణభృతాంశరీరే । మయిప్రచీర్ణేచపునశ్చరంతిశ్రేష్ఠోహ్యహంపశ్యతమాంప్రలీనమ్ ॥ ౮ ॥ బ్రాహ్మణః ॥ ప్రాణఃప్రాలీయతతతః పునశ్చ
ప్రచచారహ। సమానశ్చాప్యుదానశ్చవచోబ్రూతాంపునశ్శుభే ॥ ౯॥ నత్వంసర్వమిదంవ్యాప్యతిష్ఠసీహయథావయమ్ । నత్వంశ్రేష్ఠోహినఃప్రాణఅపా
నోహివశేతవ॥ ప్రచచారపునఃప్రాణస్తమపానోభ్యభాషత॥ ౧౦॥ అపానః॥ మయిప్రలీనేప్రళయంవ్రజంతిసర్వేప్రాణాఃప్రాణభృతాంశరీరే । మ
యిప్రచీర్ణేచపునశ్చరంతిశ్రేష్ఠోహ్యహంపశ్యతమాంప్రలీనమ్ ॥ ౧౧॥ బ్రాహ్మణః॥ వ్యానశ్చతముదానశ్చభాషమాణమథోచతుః । అపాననత్వంశ్రేష్ఠో
సిప్రాణోహివశగస్తవ॥ ౧౨॥ అపానఃప్రచచారాథవ్యానస్తంపునరబ్రవీత్ । శ్రేష్ఠోహమస్మిసర్వేషాంశ్రూయతాంయేనహేతునా॥ ౧౩॥ మయిప్రలీ
నేప్రళయంవ్రజంతిసర్వేప్రాణాఃప్రాణభృతాంశరీరే । మయిప్రచీర్ణేచపునశ్చరంతిశ్రేష్ఠోహ్యహంపశ్యతమాంప్రలీనమ్॥ ౧౪ ॥ బ్రాహ్మణః ॥ ప్రాలీ
యతతతోవ్యానఃపునశ్చప్రచచారహ। ప్రాణాపానావుదానశ్చసమానశ్చతమబ్రువన్॥ ౧౫ ॥ నత్వంశ్రేష్ఠోసినోవ్యానసమానస్తువశేతవ । ప్రచచా
రపునర్వ్యానఃసమానఃపునరబ్రవీత్। శ్రేష్ఠోహమస్మిసర్వేషాంశ్రూయతాంయేనహేతునా॥ ౧౬॥ మయిప్రలీనేప్రళయంవ్రజంతిసర్వేప్రాణాఃప్రాణభృ
తాంశరీరే। మయిప్రచీర్ణేచపునశ్చరంతిశ్రేష్ఠోహ్యహంపశ్యతమాంప్రలీనమ్ ॥ ౧౭ ॥ సమానఃప్రచచారాథఉదానస్తమువాచహ । శ్రేష్ఠోహమస్మిస
ర్వేషాంశ్రూయతాంయేనహేతునా॥ ౧౮ ॥ మయిప్రలీనేప్రళయంవ్రజంతిసర్వేప్రాణాఃప్రాణభృతాంశరీరే । మయిప్రచీర్ణేచపునశ్చరంతిశ్రేష్ఠోహ్య
హంపశ్యతమాంప్రలీనమ్॥ ౧౯ ॥ తతఃప్రాలీయతోదానఃపునశ్చప్రచచారహ । ప్రాణాపానౌసమానశ్చవ్యానశ్చైవతమబ్రువన్ ॥ ఉదాననత్వంశ్రే
ష్ఠోసివ్యానఏవవశేతవ॥ ౨౦॥ బ్రాహ్మణః॥తతస్తానబ్రవీద్బ్రహ్మాసమవేతాన్ప్రజాపతిః । సర్వేశ్రేష్ఠానవాశ్రేష్ఠాఃసర్వేచాన్యోన్యధర్మిణః ॥ ౨౧॥
సర్వేస్వవిషయేశ్రేష్ఠాఃసర్వేచాన్యోన్యధర్మిణః । ఇతితానబ్రవీత్సర్వాన్సమవేతాన్ప్రజాపతిః॥ ౨౨॥ ఏకఃస్థిరశ్చాస్థిరశ్చవిశేషాత్పంచవాయవః।
ఏకఏవమమైవాత్మాబహుధాప్యుపచీయతే॥ ౨౩॥ పరస్పరస్యసుహృదోభావయంతఃపరస్పరమ్ । స్వస్తివ్రజతభద్రంవోధారయధ్వంపరస్పరమ్॥౨౪॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి - బ్రాహ్మణగీతాయాం- త్రయోవింశోధ్యాయః-

బ్రాహ్మణః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। నారదస్యచసంవాదమృషేర్దేవమతస్యచ ॥ ౧ ॥ దేవమతః। జంతోస్సంజాయమాన
స్యకింనుపూర్వంప్రవర్తతే। ప్రాణోపానస్సమానోవావ్యానోవోదానఏవచ॥౨॥ నారదః॥ యేనాయంసృజ్యతేజంతుస్తతోన్యఃపూర్వమేతితమ్॥
ప్రాణద్వంద్వంహివిజ్ఞేయంతిర్యగూర్ధ్వమధశ్చయత్ ॥ ౩ ॥ దేవమతః॥ కేనాయంసృజ్యతేజంతుఃకశ్చాన్యఃపూర్వమేతితమ్ । ప్రాణద్వంద్వంచమే
బ్రూహితిర్యగూర్ధ్వమధశ్చయత్ ॥౪॥నారదః॥ సంకల్పాజ్జాయతేహర్షఃశబ్దాదపిచజాయతే। రసాత్సంజాయతేచాపిరూపాదపిచజాయతే॥౫॥ శ

క్రాచ్ఛోణితసంసృష్టాత్పూర్వం ప్రాణః ప్రవర్తతే। ప్రాణేన వికృతే శుక్రే తథాపానః ప్రవర్తతే॥ ౬ ॥ శుక్రాత్సంజాయతే చాపి రసాదపి చ జాయతే। ఏత
ద్రూపముదానస్య హర్షో మిథునమంతరా॥ ౭ ॥ కామాత్సంజాయతే శుక్రం కామాత్సంజాయతే రజః। సమానవ్యానజనితే సామాన్యే శుక్రశోణితే॥ ౮ ॥ ప్రా
ణాపానావిదం ద్వంద్వమవాక్చోర్ధ్వం చ గచ్ఛతః। వ్యానస్సమానశ్చైవోభౌ తిర్యగ్ద్వంద్వత్వముచ్యతే॥ ౯ ॥ అగ్నిర్వై దేవతాస్సర్వా ఇతి వేదస్య శా
సనమ్। సంజాయతే బ్రాహ్మణస్య జ్ఞానం బుద్ధిసమన్వితమ్॥ ౧౦ ॥ తస్య ధూమస్తమోరూపం రజో భస్మ సుతేజసః। సర్వం సంజాయతే తస్య యత్ర ప్రక్షి
ప్యతే హవిః॥ ౧౧ ॥ సత్త్వాత్సమానో వ్యానశ్చ ఇతి యజ్ఞవిదో విదుః। ప్రాణాపానావాజ్యభాగౌ తయోర్మధ్యే హుతాశనః॥ ౧౨ ॥ ఏతద్రూపముదానస్య
పరమం బ్రాహ్మణా విదుః। నిర్ద్వంద్వమితి యత్త్వేతత్తన్మే నిగదతశ్శృణు॥ ౧౩ ॥ అహోరాత్రమిదం ద్వంద్వం తయోర్మధ్యే హుతాశనః। ఏతద్రూ
పముదానస్య పరమం బ్రాహ్మణా విదుః॥ ౧౪ ॥ సచ్చాసచ్చైవ తద్ద్వంద్వం తయోర్మధ్యే హుతాశనః। ఏతద్రూపముదానస్య పరమం బ్రాహ్మణా విదుః॥
౧౫ ॥ ఊర్ధ్వం సమానో వ్యానశ్చ వ్యస్యతే కర్మ తేన తత్। తృతీయం తు సమానేన పునరేవ వ్యవస్యతే॥ ౧౬ ॥ శాంత్యర్థం వ్యానమేకం చ శాంతిర్బ్ర
హ్మ సనాతనమ్। ఏతద్రూపముదానస్య పరమం బ్రాహ్మణా విదుః॥ ౧౭ ॥ .... *

ఇతి- అనుగీతాపర్వణి-బ్రాహ్మణగీతాయాం - చతుర్వింశోఽధ్యాయః,

బ్రాహ్మణః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। చాతుర్హోత్రవిధానస్య విధానమథ యాదృశమ్ ॥ ౧ ॥ తస్య సర్వస్య విధివద్విధాన
ముపదిశ్యతే। శృణు మే గదతో భద్రే రహస్యమిదమద్భుతమ్॥ ౨॥ కరణం కర్మ కర్తా చ మోక్ష ఇత్యేవ భామిని। చత్వార ఏతే హోతారో యైరిదం జగదా
వృతమ్॥ ౩॥ హేతూనాం సాధనం చైవ శృణు సర్వమశేషతః। ఘ్రాణం జిహ్వా చ చక్షుశ్చ త్వక్చ శ్రోత్రం చ పంచమమ్॥ ౪॥ మనో బుద్ధిశ్చ సప్తైతే విజ్ఞేయా
గుణహేతవః। గంధో రసశ్చ రూపం చ శబ్దః స్పర్శశ్చ పంచమః॥ ౫॥ మంతవ్యమథ బోద్ధవ్యం సప్తైతే కర్మహేతవః। ఘ్రాతా భక్షయితా ద్రష్టా వక్తా శ్రోతా
చ పంచమః॥ ౬॥ మంతా బోద్ధా చ సప్తైతే విజ్ఞేయాః కర్తృహేతవః। స్వగుణం భక్షయంత్యేతే గుణవంతః శుభాశుభమ్॥ ౭ ॥ అహం చ నిర్గుణోఽనంతః
సప్తైతే మోక్షహేతవః। విదుషాం బుధ్యమానానాం స్వం స్వం స్థానం యథావిధి॥ ౮॥ గుణాస్తే దేవతాభూతాః సతతం భుంజతే హవిః। అదన్నవిద్వాన్య
థాన్నాని మమత్వేనోపపద్యతే ॥ ౯ ॥ ఆత్మార్థం పాచయన్నన్నం మమత్వేనోపహన్యతే। అభక్ష్యభక్షణం చైవ మద్యపానం నిహంతి తమ్॥ ౧౦॥ స
చాన్నం హంతి తం చాన్నం స హత్వా హన్యతే పునః। హంతా హ్యన్నమిదం విద్వాన్ పునర్జనయతీశ్వరః॥ ౧౧॥ న చాన్నాజ్జాయతే తస్మిన్ సూక్ష్మో నామ
వ్యతిక్రమః। మనసా గమ్యతే యచ్చ యచ్చ వాచా నిగద్యతే॥ ౧౨ ॥ శ్రోత్రేణ శ్రూయతే యచ్చ చక్షుషా యచ్చ దృశ్యతే। స్పర్శేన స్పృశ్యతే యచ్చ ఘ్రా
ణేన ఘ్రాయతే చ యత్॥ ౧౩॥ మనఃషష్ఠాని సంయమ్య హవీంష్యేతాని సర్వశః। గుణవత్పావకో మహ్యం దీప్యతేంతశ్శరీరిణః॥ ౧౪॥ యోగయజ్ఞః ప్రవృ
త్తో మే జ్ఞానవహ్నిప్రదోద్భవః। ప్రాణస్తోత్రోఽపానశస్త్రః సర్వత్యాగసుదక్షిణః॥ ౧౫॥ కర్తానుమంతా బ్రహ్మాత్మా హోతాధ్వర్యుః కృతస్తుతిః। ఋతం ప్ర
శాస్తా తచ్ఛస్త్రమపవర్గోఽస్య దక్షిణా॥ ౧౬ ॥ ఋచశ్చాప్యత్ర శంసంతి నారాయణవిదో జనాః। నారాయణాయ దేవాయ యదవిందన్ పశూన్ పురా॥
౧౭॥ తత్ర సామాని గాయంతి తత్ర చాహుర్నిదర్శనమ్। దేవం నారాయణం భీరు సర్వాత్మానం నిబోధ తమ్॥ ౧౮॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి-బ్రాహ్మణగీతాయాం- పంచవింశోఽధ్యాయః

బ్రాహ్మణః॥ ఏకః శాస్తా న ద్వితీయోఽస్తి శాస్తా యో హృచ్ఛయస్తమహమనుబ్రవీమి। తేనైవ యుక్తః ప్రవణాదివోదకం యథా నియుక్తోఽస్మి తథా వహామి॥
౧॥ ఏకో గురుర్నాస్తి తతో ద్వితీయో యో హృచ్ఛయస్తమహమనుబ్రవీమి। తేనానుశిష్టా గురుణా సదైవ లోకద్విష్టాః పన్నగాః సర్వ ఏవ॥ ౨॥ ఏకో బంధు

నా_స్తితతోద్వితీయో యోహృచ్ఛయ స్తమహమనుబ్రవీమి। తేనానుశిష్టా బాంధవాబంధుమంతః సప్తర్షయః పార్థదివిప్రభాంతి॥ ౩॥ ఏకఃశ్రోతా నా
స్తితతోద్వితీయో యోహృచ్ఛయ స్తమహమనుబ్రవీమి। తస్మిన్గురౌగురువాసంనిరుష్యశక్రోగతస్సర్వలోకామరత్వమ్॥ ౪॥ ఏకోద్వేష్టా నా_స్తితతోద్వి
తీయో యోహృచ్ఛయ స్తమహమనుబ్రవీమి। తేనానుశిష్టాగురుణాసదైవలోకద్విష్టాఃపన్నగాస్సర్వఏవ॥ ౫॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురా
తనమ్ । ప్రజాపతౌపన్నగానాం దేవర్షీణాంచసంవిదమ్ ॥ ౬ ॥ దేవర్షయశ్చనాగాశ్చప్యసురాశ్చప్రజాపతిః । పర్యపృచ్ఛన్నుపాసీనాఃశ్రేయో
నఃప్రోచ్యతామితి॥ ౭॥ తేషాంప్రోవాచభగవాన్ శ్రేయస్సమనుపృచ్ఛతామ్ । ఓమిత్యేకాక్షరంబ్రహ్మ తేశ్రుత్వాప్రాద్రవన్దిశః॥ ౮ ॥ తేషాంప్రద్రవ
మాణానాముపదేశార్థమాత్మనః। సర్పాణాందంశనేభావఃప్రవృత్తఃపూర్వమేవతు॥ ౯ ॥ అసురాణాంప్రవృత్తస్తుదంభభావఃస్వభావజః । దానం
దేవావ్యవసితాదమమేవమహర్షయః॥ ౧౦॥ ఏకంశాస్తారమాసాద్యశబ్దేనైకేనసంస్కృతాః। నానావ్యవసితాస్సర్వే సర్పదేవర్షిదానవాః॥ ౧౧॥
శృణోత్యయంప్రోచ్యమానంగృహ్ణాతిచయథాతథమ్। పృచ్ఛత స్తదతోభూయో గురురన్యోనవిద్యతే॥ ౧౨॥ తస్యచానుమతేకర్మతతఃపశ్చాత్ప్రవర్త
తే। గురుర్బోద్ధాచశ్రోతాచద్వేష్టాచహృదినిఃసృతః॥ ౧౩ ॥ పాపేనవిచరన్లోకేపాపచారీభవత్యయమ్ । శుభేనవిచరన్లోకే శుభచారీభవత్యుత॥
౧౪ ॥ కామచారీతుకామేనయఇంద్రియసుఖేరతః । బ్రహ్మచారీసదైవైషయఇంద్రియజయేరతః ॥ ౧౫ ॥ అపేతవ్రతకర్మాతు కేవలం బ్రహ్మణిస్థితః । బ్ర
హ్మభూతశ్చరన్లోకే బ్రహ్మచారీభవత్యయమ్॥ ౧౬ ॥ బ్రహ్మైవసమిధ స్తస్యబ్రహ్మాగ్నిర్బ్రహ్మసంభవః । ఆపోబ్రహ్మగురుర్బ్రహ్మ సబ్రహ్మణిసమా-
హితః॥ ౧౭॥ ఏతదేవేదృశంసూక్ష్మంబ్రహ్మచర్యంవిదుర్బుధాః। విదిత్వాచాన్వపద్యంత క్షేత్రజ్ఞేనానుదర్శితాః॥ ౧౮॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- అశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి- బ్రాహ్మణగీతాయాం- షడ్వింశోధ్యాయః-

బ్రాహ్మణః॥ సంకల్పదంశమశకంశోకహర్షహిమాతపమ్। మోహాంధకారతిమిరం లోభవ్యాధిసరీసృపమ్॥ ౧॥ విషయైకాత్యయాధ్వానంకామక్రో
ధవిరోధకమ్। తదతీత్యమహాదుర్గంప్రవిష్టోస్మిమహద్వనమ్॥ ౨॥ బ్రాహ్మణీ ॥ క్వతద్వనంమహాప్రాజ్ఞ కేవృక్షాఃసరితశ్చకాః । గిరయఃపర్వతాశ్చై
వకియత్యధ్వనితద్వనమ్॥ ౩॥ బ్రాహ్మణః॥ నైతదస్తిపృథగ్భావఃకించిదన్యత్తతఃసుఖమ్। నైతదస్త్యపృథగ్భావఃకించిద్దుఃఖతరంతతః ॥ ౪ ॥ తస్మాద్ధ్ర
స్వతరంనాస్తినతతోస్తిమహత్తరమ్। నాస్తితస్మాత్ సూక్ష్మతరంనాస్త్యన్యత్తత్సమంసుఖమ్॥ ౫॥ నతత్రావిశ్యశోచంతిన ప్రహృష్యంతిచద్విజాః । న
చబిభ్యతికేషాంచి త్తేభ్యోబిభ్యతికేచన॥ ౬ ॥ తస్మిన్వనేసప్తమహాద్రుమాశ్చఫలానిసప్తాతిథయశ్చసప్త । సప్తాశ్రమాఃసప్తసమాధయశ్చదీక్షాశ్చ
సప్తైతదరణ్యరూపమ్॥ ౭ ॥ పంచవర్ణానిదివ్యానిపుష్పాణిచఫలానిచ । సృజంతఃపాదపాస్తత్రవ్యాప్యతిష్ఠంతితద్వనమ్ ॥ ౮ ॥ సువర్ణానిద్వివర్ణా
నిపుష్పాణిచఫలానిచ। సృజంతఃపాదపాస్తత్రవ్యాప్యతిష్ఠంతితద్వనమ్ ॥ ౯ ॥ సురభీణిద్వివర్ణానిపుష్పాణిచఫలానిచ । సృజంతఃపాదపాస్తత్రవ్యా
ప్యతిష్ఠంతితద్వనమ్॥ ౧౦॥ సురభీణ్యేకవర్ణానిపుష్పాణిచఫలానిచ । సృజంతఃపాదపాస్తత్రవ్యాప్యతిష్ఠంతితద్వనమ్॥ ౧౧ ॥ బహూన్యవ్యక్తవర్ణాని
పుష్పాణిచఫలానిచ। విసృజంతౌమహావృక్షౌతద్వనంవ్యాప్యతిష్ఠతః॥ ౧౨॥ ఏకోవహ్నిస్సుమనాబ్రాహ్మణోత్రపంచేంద్రియాణిసమిధశ్చాత్రసంతి । తే
భ్యోమోక్షాఃసప్తఫలంతిదీక్షాగుణాఃఫలాన్యతిథయఃఫలాశాః ॥ ౧౩ ॥ ఆతిథ్యంప్రతిగృహ్ణంతితత్రతత్రమహర్షయః । అర్చితేషుప్రలీనేషు తేష్వన్య
ద్రోచతేవనమ్॥ ౧౪॥ ప్రజ్ఞావృక్షంమోక్షఫలంశాంతిచ్ఛాయాసమన్వితమ్ । జ్ఞానాశ్రయంతృప్తితోయమంతఃక్షేత్రజ్ఞభాస్కరమ్॥ ౧౫॥ యేధిగచ్ఛం
తితంసంతస్తేషాంనాస్తిభయంపునః। ఊర్ధ్వంచాధశ్చతిర్యక్చతస్యనాంతోధిగమ్యతే॥ ౧౬ ॥ సప్తస్త్రియస్తత్రవసంతిసద్యస్త్వవాఙ్ముఖాభానుమ

తోయ్యజనిత్య ౧౬॥ ఊర్ధ్వంరసానాదదతేప్రజాభ్యఃసర్వాన్యథాసత్యమనిత్యతాచ॥౧౭॥ తత్రైవప్రతితిష్ఠంతిపునస్తత్రోపయంతిచ । సప్తసప్తర్ష
యఃసిద్ధావసిష్ఠప్రముఖైస్సహ॥ ౧౮॥ యశోవర్చోభగశ్చైవవిజయఃసిద్ధితేజసీ। ఏతమేవానువర్తంతేసప్తజ్యోతీంషిభాస్కరమ్॥ ౧౯ ॥ గిరయఃప
ర్వతాశ్చైవసంతితత్రసమాసతః । నద్యశ్చసరితోవారివహంత్యోబ్రహ్మసంభవమ్॥ ౨౦ ॥ నదీనాంసంగమశ్చైవవైతానేసముపహ్వరే । స్వాత్మ
తృప్తాయతోయాంతిసాక్షాద్దేవపితామహమ్॥ ౨౧ ॥ కృశాశాఃసువ్రతాశాశ్చతపసాదగ్ధకిల్బిషాః। ఆత్మన్యాత్మానమావిశ్యబ్రహ్మాణంసముపాసతే ॥
౨౨॥ శమమన్యత్రశంసంతివిద్యారణ్యవిదోజనాః। తదరణ్యమభిప్రేత్యయథాధీరమజాయత॥ ౨౩॥ ఏతదేవేదృశంపుణ్యమరణ్యంబ్రాహ్మణావిదుః । వి
దిత్వాచానుతిష్ఠంతిక్షేత్రజ్ఞేనానుదర్శితాః॥ ౨౪॥ .... *

ఇతి- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- బ్రాహ్మణగీతాయాం- సప్తవింశోధ్యాయః

బ్రాహ్మణః॥ గంధాన్నజిఘ్రామిరసాన్నవేద్మిరూపంనపశ్యామినచస్పృశామి। నచాపిశబ్దాన్వివిధాన్శృణోమినచాపిసంకల్పముపైమికంచిత్ ॥౧॥అ
ర్థానిష్టాన్కామయతేస్వభావఃసర్వాన్ద్వేష్యాన్ప్రద్విషతేస్వభావః। కామద్వేషావుద్భవతఃస్వభావాత్ప్రాణాపానౌజంతుదేహాన్నివేశ్య॥ ౨ ॥
తేభ్యశ్చాన్యాంస్తేషునిత్యాంశ్చభావాన్భూతాత్మానంలక్షయేరన్శరీరే। తస్మింస్తిష్ఠన్నాస్మిసక్తఃకథంచిత్ కామక్రోధాభ్యాంజరయామృత్యునాచ
౩॥ అకామయానస్యచసర్వకామానవిద్విషాణస్యచసర్వదోషాన్। నమేస్వభావేషుభవంతిలేపాస్తోయస్యబిందోరివపుష్కరేషు॥ ౪ ॥ నిత్యస్యచైత
స్యభవంతినిత్యానిరీక్ష్యమాణస్యబహుస్వభావాః। నసజ్జతేకర్మసుభోగజాలందివీవసూర్యస్యమయూఖజాలమ్॥ ౫॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహా
సంపురాతనమ్। అధ్వర్యుయతిసంవాదంతన్నిబోధయశస్విని॥ ౬॥ ప్రోక్ష్యమాణంపశుందృష్ట్వాయజ్ఞకర్మణ్యథాబ్రవీత్ ।యతిరధ్వర్యుమాసీనోహిం
సేయమితికుత్సయన్ ॥ ౭ ॥ తమధ్వర్యుఃప్రత్యువాచనాయంఛాగోవినశ్యతి । శ్రేయసాయోక్ష్యతేజంతుర్యదిశ్రుతిరియంతథా॥ ౮॥ యోహ్యస్యపా
ర్థివోభాగఃపృథివీంసగమిష్యతి। యదస్యవారిజంకించిదపస్తత్సంప్రవేక్ష్యతి ॥ ౯ ॥ సూర్యంచక్షుర్దిశఃశ్రోత్రంప్రాణోస్యదివమేవచ। ఆగమేవర్త
మానస్యనమేదోషోస్తికశ్చన॥ ౧౦ ॥ యతిః॥ప్రాణైర్వియోగేచ్ఛాగస్యయదిశ్రేయఃప్రపశ్యసి । ఛాగార్థేవర్తతేయజ్ఞోభవతఃకింప్రయోజనమ్॥౧౧॥
అత్రత్వాంమన్యతాంభ్రాతాపితామాతాసఖేతిచ । మంత్రయస్వైనమున్నీయపరవంతంవిశేషతః॥ ౧౨॥ ఏవమేవానుమన్యేరంస్తాన్భవాన్ద్రష్టుమ
ర్హతి। తేషామనుమతంశ్రుత్వాశక్యాకర్తుంవిచారణా ॥ ౧౩ ॥ ప్రాణాఅప్యస్యఛాగస్యప్రాపితాస్తేస్వయోనిషు। శరీరంకేవలంశిష్టంనిశ్చేష్టమితి
మేమతిః॥ ౧౪॥ ఇంధనస్యతుతుల్యేనశరీరేణవిచేతసా। హింసానిర్వేష్టుకామానామింధనంపశుసంజ్ఞితమ్॥౧౫॥ అహింసాసర్వధర్మాణామితివృద్ధాను
శాసనమ్। యదహింస్రంభవేత్కర్మతత్కార్యమితివిద్మహే॥౧౬॥అహింసేతిప్రతిజ్ఞేయంయదివక్ష్యామ్యతఃపరమ్। శక్యంబహువిధంకర్తుంభవతా
కార్యదూషణమ్॥ ౧౭॥ అహింసాసర్వభూతానాంనిత్యమస్మాసురోచతే । ప్రత్యక్షతఃసాధయామోనపరోక్షముపాస్మహే॥ ౧౮॥ అధ్వర్యుః॥భూమే
ర్గంధగుణాన్భుంక్షేపిబస్యాపోమయాన్రసాన్ । జ్యోతిషాంపశ్యసేరూపంస్పృశస్యనిలజాన్గుణాన్॥ ౧౯॥ శృణోష్యాకాశజాన్శబ్దాన్మనసా
మన్యసేమతిమ్। సర్వాణ్యేతానిభూతానిప్రాణాఇతిచమన్యసే॥౨౦॥ప్రాణాదానేచనివృత్తోసిహింసాయాంవర్తతేభవాన్ । నాస్తిచేష్టావినాహింసాం
కింవాత్వంమన్యసేద్విజ॥ ౨౧ ॥ యతిః ॥ అక్షరంచక్షరంచైవద్వైధీభావోయమాత్మనః । అక్షరంతత్రసద్భావఃస్వభావఃక్షరఉచ్యతే॥౨౨॥ ప్రాణో
జిహ్వామనఃసత్వంసద్భావోరజసాసహ । భావైరేతైర్విముక్తస్యనిర్ద్వంద్వస్యనిరాశిషః॥౨౩॥ సమస్యసర్వభూతేషునిర్మమస్యజితాత్మనః। సమం
తాత్పరిముక్తస్యనభయంవిద్యతేక్వచిత్ ॥౨౪॥ అధ్వర్యుః॥ సద్భిరేవేహసంవాసఃకార్యోమతిమతాంవర । భవతోహిమతంశ్రుత్వాప్రతిభాతిమతిర్మ

షు ॥ ౨౫ ॥ భగవాన్ భగవద్బుద్ధ్యా ప్రతిపన్నో బ్రవీమ్యహమ్ । వ్రతం మంత్రకృతం కర్తుం నాపరాధోస్తి మే ద్విజ ॥ ౨౬ ॥ బ్రాహ్మణః ॥ ఉపపత్త్యా యతిస్తూష్ణీం వర్తమానస్తతః పరమ్ । అధ్వర్యురపి నిర్మోహః ప్రచచార మహామఖే ॥ ౨౭ ॥ ఏవమేతాదృశం మోక్షం సుసూక్ష్మం బ్రాహ్మణా విదుః। విదిత్వా చానుతిష్ఠంతి క్షేత్రజ్ఞేనార్థదర్శినా॥ ౨౮॥ .... *

ఇతి - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - బ్రాహ్మణగీతాయాం అష్టావింశోధ్యాయః.

బ్రాహ్మణః ॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్ । కార్తవీర్యస్య సంవాదం సముద్రస్య చ భామిని॥౧॥ కార్తవీర్యార్జునో నామ రాజా బాహుసహస్రవాన్। యేన సాగరపర్యంతా ధనుషా నిర్జితా మహీ ॥ ౨ ॥ స కదాచిత్సముద్రాంతే విచరన్ బలదర్పితః। అవాకిరచ్ఛరశతైస్సముద్రమితి నః శ్రుతమ్॥౩॥ తం సముద్రో నమస్కృత్య కృతాంజలిరువాచ హ। మా ముంచ వీర నారాచాన్ బ్రూహి కిం కరవాణి తే॥ ౪ ॥ మదాశ్రయాణి భూతాని త్వద్విసృష్టైర్మహేషుభిః। వధ్యంతే రాజశార్దూల తేభ్యో దేహ్యభయం విభో॥ ౫॥ అర్జునః॥ మత్సమో యది సంగ్రామే శరాసనధరః క్వచిత్ । విద్యతే తం సమాచక్ష్వ యస్సమాసీత మాం మృధే॥ ౬ ॥ సముద్రః ॥ మహర్షిర్జమదగ్నిస్తే యది రాజన్ పరిశ్రుతః । తస్య పుత్రస్తవాతిథ్యం యథావత్కర్తుమర్హతి॥౭॥ తతస్స రాజా ప్రయయౌ క్రోధేన మహతా వృతః । స తమాశ్రమమాగమ్య రామమేవాన్వపద్యత ॥ ౮ ॥ స రామప్రతికూలాని చకార సహ బంధుభిః। ఆయాసం జనయామాస రామస్య చ మహాత్మనః॥ ౯ ॥ తతస్తేజః ప్రజజ్వాల రామస్యామితతేజసః । ప్రదహన్ రిపుసైన్యాని తదా కమలలోచనే॥ ౧౦॥ తతః పరశుమాదాయ స తం బాహుసహస్రిణమ్ । చిచ్ఛేద సహసా రామో బహుశాఖమివ ద్రుమమ్॥ ౧౧॥ తం హతం పతితం దృష్ట్వా సమేతాస్సర్వబాంధవాః। అసీనాదాయ శక్తీశ్చ భార్గవం పర్యధావయన్॥ ౧౨॥ రామోపి ధనురాదాయ రథమారుహ్య సత్వరః। విసృజన్ శరవర్షాణి వ్యధమత్పార్థివం బలమ్॥ ౧౩॥ తతస్తు క్షత్రియాః కేచిజ్జామదగ్న్యభయార్దితాః । వివిశుర్గిరిదుర్గాణి మృగాస్సింహార్దితా ఇవ॥ ౧౪॥ తేషాం స్వవిహితం కర్మ తద్భయాన్నానుతిష్ఠతామ్। ప్రజా వృషలతాం ప్రాప్తా బ్రాహ్మణానామదర్శనాత్ ॥ ౧౫॥ ఏవం తే ద్రవిడాభీరాః పుండ్రాశ్చ శబరైస్సహ । వృషలత్వం పరిగతా వ్యుత్థానాత్ క్షత్రధర్మిణః॥ ౧౬॥ తతశ్చ హతవీరాసు క్షత్రియాసు పునః పునః । ద్విజైరుత్పాదితం క్షత్రం జామదగ్న్యో న్యకృంతత ॥ ౧౭ ॥ ఏకవింశతివారాంతే రామం వాగశరీరిణీ। దివ్యా ప్రోవాచ మధురా సర్వలోకపరిశ్రుతా॥ ౧౮॥ రామ రామ నివర్తస్వ కం గుణం తాత పశ్యసి । క్షత్రబంధూనిమాన్ ప్రాణైర్విప్రయోజ్య పునః పునః॥ ౧౯ ॥ తథైవ తం మహాత్మానమృచీకప్రముఖాస్తదా । పితామహా మహాభాగ నివర్తస్వేత్యథాబ్రువన్ ॥ ౨౦ ॥ పితుర్వధమమృష్యంస్తు రామః ప్రోవాచ తానృషీన్। నార్హంతీహ భవంతో మాం నివారయితుమిత్యుత॥ ౨౧॥ పితరః॥ నార్హసే క్షత్రబంధూంస్త్వం నిహంతుం జయతాం వర। నేహ యుక్తం త్వయా హంతుం బ్రాహ్మణేన సతా నృపాన్॥ ౨౨॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి - బ్రాహ్మణగీతాయాం - ఏకోనత్రింశోధ్యాయః-

పితర ఊచుః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్। శ్రుత్వా చ తత్తథా కార్యం భవతా ద్విజసత్తమ॥౧ ॥ అలర్కో నామ రాజర్షిరభవత్సుమహాతపాః। ధర్మజ్ఞస్సత్యవాదీ చ మహాత్మా సుదృఢవ్రతః॥౨॥ స సాగరాంతాం ధనుషా వినిర్జిత్య మహీమిమామ్। కృత్వా సుదుష్కరం కర్మ మనస్సూక్ష్మే సమాదధే॥ ౩॥ స్థితస్య వృక్షమూలేషు తస్య చింతా బభూవ హ। ఉత్సృజ్య సుమహత్కర్మ సూక్ష్మం ప్రతి మహామతే॥౪॥ అలర్కః ॥ మనసో మే బలం జాతం మనో జిత్వా ధ్రువో జయః। అన్యత్ర బాణానస్యామి శత్రుభిః పరివారితః॥ ౫ ॥ యదిదం చాపలాత్కర్మ సర్వాన్మర్త్యాంశ్చికీర్షతి। మనః ప్రతి సుతీక్ష్ణాగ్రానహం మోక్ష్యామి సాయకాన్॥౬॥ మనః॥ నేమే బాణాస్తరిష్యంతి మామలర్క కథంచన । తవైవ మర్మ భేత్స్యంతి భిన్నమర్మా మరిష్యసి॥

౭॥అన్యాన్బాణాన్సమీక్షస్వ యైస్త్వం మాం సూదయిష్యసి। తచ్ఛ్రుత్వా స విచింత్యాథ తతో వచనమబ్రవీత్ ॥౮॥అలర్కః॥ అఘ్రాయ సుబహూన్గంధాంస్తానేవ ప్రతిగృధ్యతి। తస్మాత్ ఘ్రాణం ప్రతి శరాన్ప్రతిమోక్ష్యామ్యహం శితాన్॥ ౯ ॥ ఘ్రాణః ॥ నేమే బాణాస్తరిష్యంతి మామలర్క కథంచన। త
వైవ మర్మ భేత్స్యంతి భిన్నమర్మా మరిష్యసి॥౧౦॥అన్యాన్బాణాన్సమీక్షస్వ యైస్త్వం మాం సూదయిష్యసి।తచ్ఛ్రుత్వా స విచింత్యాథ తతో వచనమ
బ్రవీత్ ॥ ౧౧॥ అలర్కః॥ ఇయం స్వాదూన్రసాన్భుక్త్వా తానేవ ప్రతిగృధ్యతి । తస్మాజ్జిహ్వాం ప్రతి శరాన్ప్రతిమోక్ష్యామ్యహం శితాన్॥ ౧౨ ॥ జిహ్వా॥
నేమే బాణాస్తరిష్యంతి మామలర్క కథంచన। తవైవ మర్మ భేత్స్యంతి భిన్నమర్మా మరిష్యసి ॥ ౧౩॥ అన్యాన్బాణాన్సమీక్షస్వ యైస్త్వం మాం సూ
దయిష్యసి। తచ్ఛ్రుత్వా స విచింత్యాథ తతో వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౪ ॥ అలర్కః ॥ స్పృష్ట్వా త్వగ్వివిధాన్స్పర్శాంస్తానేవ ప్రతిగృధ్యతి । తస్మాత్త్వచం
పాటయిష్యే వివిధైః కంకపత్రిభిః॥ ౧౫॥ త్వగువాచ ॥ నేమే బాణాస్తరిష్యంతి మామలర్క కథంచన । తవైవ మర్మ భేత్స్యంతి భిన్నమర్మా మరిష్యసి॥
౧౬॥ అన్యాన్బాణాన్సమీక్షస్వ యైస్త్వం మాం సూదయిష్యసి। తచ్ఛ్రుత్వా స విచింత్యాథ తతో వచనమబ్రవీత్ ॥౧౭॥ అలర్కః॥ శ్రుత్వా తు వివిధాన్
శబ్దాంస్తానేవ ప్రతిగృధ్యతి।తస్మాచ్ఛ్రోత్రం ప్రతి శరాన్ప్రతిముంచామ్యహం శితాన్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రోత్రం॥ నేమే బాణాస్తరిష్యంతి మామలర్క కథంచన । త
వైవ మర్మ భేత్స్యంతి తతో హాస్యసి జీవితమ్॥ ౧౯ ॥అన్యాన్బాణాన్సమీక్షస్వ యైస్త్వం మాం సూదయిష్యసి। తచ్ఛ్రుత్వా స విచింత్యాథ తతో వచనమ
బ్రవీత్ ॥౨౦॥అలర్కః॥ దృష్ట్వా రూపాణి బహుశస్తాన్యేవ ప్రతిగృధ్యతి। తస్మాచ్చక్షుర్హనిష్యామి నిశితైః సాయకైరహమ్ ॥ ౨౧ ॥ చక్షుః ॥ నేమే బా
ణాస్తరిష్యంతి మామలర్క కథంచన।తవైవ మర్మ భేత్స్యంతి భిన్నమర్మా మరిష్యసి॥౨౨॥ అన్యాన్బాణాన్సమీక్షస్వ యైస్త్వం మాం సూదయిష్యసి।
తచ్ఛ్రుత్వా స విచింత్యాథ తతో వచనమబ్రవీత్ ॥ ౨౩॥ అలర్కః ॥ ఇయం నిష్ఠా బహువిధా ప్రజ్ఞయాత్వధ్యవస్యతి । తస్మాద్బుద్ధిం ప్రతి శరాన్ప్రతిమో
క్ష్యామ్యహం శితాన్ ॥ ౨౪॥బుద్ధిః॥నేమే బాణాస్తరిష్యంతి మామలర్క కథంచన। తవైవ మర్మ భేత్స్యంతి భిన్నమర్మా మరిష్యసి॥ అన్యాన్బాణాన్
సమీక్షస్వ యైస్త్వం మాం సూదయిష్యసి॥ ౨౫॥ బ్రాహ్మణః॥ తతోలర్కస్తపో ఘోరం తత్రైవాస్థాయ దుష్కరమ్।నాధ్యగచ్ఛత్పరం శక్త్యా బాణమేతే
షు సప్తసు॥౨౬॥ సుసమాహితచేతాస్తు స తతోచింతయత్ప్రభుః।స విచింత్య చిరం కాలమలర్కో ద్విజసత్తమః॥౨౭॥నాధ్యగచ్ఛత్పరం శ్రేయో యోగా
న్మతిమతాం వరః। స ఏకాగ్రం మనః కృత్వా నిశ్చలో యోగమాస్థితః॥ ౨౮॥ ఇంద్రియాణి జఘానాశు బాణేనైకేన వీర్యవాన్। యోగేనాత్మానమావిశ్య సి
ద్ధిం పరమికాం గతః॥ ౨౯॥ విస్మితశ్చాపి రాజర్షిరిమాం గాథాం జగాద హ। అహో కష్టం యదస్మాభిః సర్వం బాహ్యమనుష్ఠితమ్॥ ౩౦॥ భోగతృష్ణాస
మాయుక్తైః పూర్వం రాజ్యముపాసితమ్। ఇతి పశ్చాన్మయా జ్ఞాతం యోగాన్నాస్తి పరం సుఖమ్॥౩౧॥ఇతి త్వమనుజానీహి రామ మా క్షత్రియాన్జహి। త
పో ఘోరముపాతిష్ఠ తతః శ్రేయో భివత్స్యసే॥ ౩౨॥ ఇత్యుక్తస్స తపో ఘోరం జామదగ్న్యః పితామహైః। ఆస్థితస్సుమహాభాగో యయౌ సిద్ధించ దుర్గ
మామ్॥౩౩॥.. *

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి- బ్రాహ్మణగీతాయాం-త్రింశోధ్యాయః

బ్రాహ్మణః॥ త్రయో వై రిపవో లోకే నవధా గుణతః స్మృతాః। ప్రహర్షః ప్రీతిరానందస్త్రయస్తే సాత్త్వికా గుణాః॥౧॥ తృష్ణా క్రోధోభిసంరంభో రాజ
సాస్తే గుణాః స్మృతాః । శ్రమస్తంద్రా చ మోహశ్చ త్రయస్తే తామసా గుణాః ॥ ౨ ॥ ఏతాన్నికృత్య ధృతిమాన్బాణసంఘైరతంద్రితః । జేతుం పరానుత్స
హతే ప్రశాంతాత్మా జితేంద్రియః॥ ౩॥ అత్ర గాథాః కీర్తయంతి పురాకల్పవిదో జనాః। అంబరీషేణ యా గీతా రాజ్ఞా పూర్వం ప్రశామ్యతా॥ ౪॥ సముదీ
ర్ణేషు దోషేషు బుధ్యమానేషు సాధుషు। జగ్రాహ తరసా రాజ్యమంబరీషో మహాయశాః॥౫॥ స నిగృహ్యాత్మనో దోషాన్సాధూన్సమభిపూజ్య చ। జ

గామమహతీంసిద్ధింగాథాశ్చేమాజగాదహ ॥ ౬ ॥ భూయిష్ఠంవిజితాదోషానిహతాస్సర్వశత్రవః।ఏకోదోషోవరిష్ఠశ్చవధ్యస్సనహతోమయా॥ ౭॥ య
త్ప్రయుక్తోజంతురయంవైతృష్ణ్యంనాధిగచ్ఛతి । తృష్ణార్త ఇహనిమ్నానిధావమానోనబుధ్యతే॥ ౮॥ అకార్యమపియేనేహప్రయుక్తస్సేవతేనరః। తం
లోభమసిభిస్తీక్ష్ణైర్నికృంతంతంనికృంతత॥౯॥ లోభాద్ధిజాయతేతృష్ణాతతశ్చింతాప్రవర్తతే। సలిప్సమానోలభతేభూయిష్ఠంరాజసాన్గుణాన్ । తదవా
ప్తౌతులభతేభూయిష్ఠంతామసాన్గుణాన్॥౧౦॥ సతైర్గుణైస్సంహతదేహబంధనఃపునఃపునర్జాయతికర్మచేహతే।జన్మక్షయేభిన్నవికీర్ణదేహః
పునర్మృత్యుంగచ్ఛతిజన్మనైవ॥౧౧॥ తస్మాదేతంసమ్యగవేక్ష్యలోభంనిగృహ్యధృత్యాత్మనిరాజ్యమిచ్ఛేత్ । ఏతద్రాజ్యంనాన్యదస్తీహరాజ్యమాత్మై
వరాజావిదితోయథావత్ ॥౧౨॥ ఇతిరాజ్ఞాంబరీషేణగాథాగీతాయశస్వినా। అధిరాజ్యంపురస్కృత్యలోభమేకంనికృంతతా॥ ౧౩॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- బ్రాంహణగీతాయాం - ఏకత్రింశోధ్యాయః-

బ్రాంహణః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్। బ్రాంహణస్యచసంవాదంజనకస్యచభామిని॥ ౧॥బ్రాంహణంజనకోరాజాసన్నంకస్మిం
శ్చిదాగసి। విషయేమేనవస్తవ్యమితిశిష్ట్యర్థమబ్రవీత్ ॥ ౨॥ ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచాథబ్రాంహణోరాజసత్తమమ్ । ఆచక్ష్వవిషయంరాజన్యావాం
స్తవవశేస్థితః॥౩॥సోన్యస్యవిషయేరాజ్ఞోవస్తుమిచ్ఛామ్యహంవిభో । వచస్తేకర్తుమిచ్ఛామియథాశాస్త్రంమహీపతే ॥ ౪ ॥ ఇత్యుక్తస్తుతదారాజా
బ్రాంహణేనయశస్వినా। ముహురుష్ణంవినిశ్వస్యనకించిత్ప్రత్యభాషత॥ ౫॥ తమాసీనంధ్యాయమానంరాజానమమితౌజసమ్ । కశ్మలంసహసాగచ్ఛ
ద్భానుమంతమివగ్రహః॥ ౬॥ సమాశ్వస్యతతోరాజావిగతేకశ్మలేతదా। తతోముహూర్తాదివతంబ్రాంహణంవాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౭॥ జనకః॥ పితృపై
తామహేరాజ్యేవశ్యేజనపదేసతి। విషయంనాధిగచ్ఛామివిచిన్వన్పృథివీమహమ్॥ ౮॥ నాధిగచ్ఛంయథాపృథ్వ్యాంమిథిలామార్గితామయా। నా
ధ్యగచ్ఛంతదాతస్యాంస్వప్రజామార్గితామయా॥౯॥ నాధ్యగచ్ఛంయదాతస్యాంతదామేకశ్మలోభవత్ ।తతోమేకశ్మలస్యాంతేమతిఃపునరుపస్థితా॥
౧౦॥ తదానవిషయంమన్యేసర్వోవావిషయోమమ। ఆత్మాపిచాయంనమమసర్వావాపృథివీమమ॥ ౧౧॥ యథామమతథాన్యేషామితిమన్యేద్విజోత్త
మ। ఉష్యతాంయావదుత్సాహోభుజ్యతాంయావదిష్యతే॥౧౨॥ బ్రాహ్మణః॥ పితృపైతామహేరాజ్యేవశ్యేజనపదేసతి । బ్రూహికాంగతిమాస్థాయ
మమత్వంవర్జితంత్వయా॥ ౧౩ ॥ కాంవైబుద్ధింసమాశ్రిత్యసర్వోవైవిషయస్తవ। నావైషివిషయంయేనసర్వోవావిషయస్తవ॥ ౧౪॥ జనకః॥అంత
వంత్యఇహావస్థావిదితాస్సర్వకర్మసు। నాధ్యగచ్ఛమహంతస్మాన్మమేదమితియద్భవేత్ ॥౧౫॥ కస్యేదమితికస్యస్వమితివేదవచస్తథా । నాధ్యగచ్ఛా
మ్యహంబుద్ధ్యామమేదమితియద్భవేత్ ॥ ౧౬॥ ఏతాంబుద్ధింసమాశ్రిత్యమమత్వంవర్జితంమయా। శృణుబుద్ధించయాంజ్ఞాత్వాసర్వత్రవిషయోమమ॥
౧౭॥నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామిగంధాన్ఘ్రాణగతానపి।తస్మాన్మేనిర్జితాభూమిర్వశేతిష్ఠతినిత్యదా॥౧౮॥నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామిరసానాస్యేపి
వర్తతః। ఆపోమేనిర్జితాస్తస్మాద్వశేతిష్ఠంతినిత్యదా॥౧౯॥ నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామిరూపంజ్యోతిశ్చచక్షుషః।తస్మాన్మేనిర్జితంజ్యోతిర్వశేతిష్ఠతి
నిత్యదా॥౨౦॥నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామిస్పర్శాంస్త్వచిగతాశ్చయే। తస్మాన్మేనిర్జితోవాయుర్వశేతిష్ఠతినిత్యదా ॥ ౨౧॥ నాహమాత్మార్థమిచ్ఛా
మిశబ్దాన్‌శ్రోత్రగతానపి । తస్మాన్మేనిర్జితాశ్శబ్దావశేతిష్ఠంతినిత్యదా॥ ౨౨॥ నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామిమనోనిత్యంమనోంతరే। మనోమేనిర్జితం
తస్మాద్వశేతిష్ఠతిసర్వదా ॥ ౨౩ ॥ దేవేభ్యశ్చపితృభ్యశ్చభూతేభ్యోతిథిభిస్సహ। ఇత్యర్థంసర్వఏవేతిసమారంభాభవంతివై॥౨౪॥ తతఃప్రహస్యజన
కంబ్రాహ్మణఃపునరబ్రవీత్ । త్వజ్జిజ్ఞాసార్థమద్యేహవిద్ధిమాంధర్మమాగతమ్॥ ౨౫ ॥ త్వమస్యబ్రంహలాభస్యదుర్వారస్యానివర్తినః । సత్త్వనేమిని

రుద్ధస్యచక్రస్యైకఃప్రవర్తకః॥ ౨౮॥ ఇతి- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - బ్రాంహణగీతాయాం-ద్వాత్రింశోధ్యాయః-...... ..*
బ్రాంహణః॥ నాహంతథాభీరుచరామిలోకేయథాత్వంమాంతర్కయసేస్వబుద్ధ్యా।విప్రోస్మిముక్తోస్మివనేచరోస్మిగృహస్థధర్మావ్రతవాంస్తథాస్మి।
౧॥నాహమస్మియథామాంత్వంపశ్యసేచశుభాశుభే।మయావ్యాప్తమిదంసర్వంయత్కించిజ్జగతీగతమ్॥ ౨॥యేకేచిజ్జంతవోలోకేజంగమాఃస్థావరాశ్చ
హ। తేషాంమామంతకంవిద్ధిదారూణామివపావకమ్॥ ౩॥ రాజ్యంపృథివ్యాంసర్వస్యామథవాపిత్రివిష్టపే। తథాబుద్ధిరియంవేత్తిబుద్ధిరేవధనంమమ॥౪॥
ఏకఃపంథాబ్రాంహణానాంయేనగచ్ఛంతితద్విదః। గృహేషువనవాసేషుగురువాసేషుభిక్షుషు ॥ ౫॥ లింగైర్బహుభిరవ్యగ్రైరేకాబుద్ధిరుపాస్యతే
నానాలింగాశ్రమస్థానాంయేషాంబుద్ధిశ్శమాత్మికా॥౬॥ తేభావమేకమాయాంతిసరితస్సాగరంయథా। బుద్ధ్యాయంగమ్యతేమార్గః శరీరేణనగమ్యతే॥౭॥
ఆద్యంతవంతికర్మాణిశరీరంకర్మబంధనమ్। తస్మాత్తేసుభగేనాస్తిపరలోకకృతంభయమ్॥తద్భావభావనిరతామమైవాత్మానమేష్యసి॥౮॥ ......*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- బ్రాంహణగీతాయాం-త్రయస్త్రింశోధ్యాయః-

బ్రాహ్మణీ॥ నేదమల్పాత్మనాశక్యంవేదితుంనాకృతాత్మనా। బహుచాల్పంచసంక్షిప్తంవిప్లుతంచమతంమమ॥ ౧॥ ఉపాయంతంమమబ్రూహియేనైషా
లభ్యతేమతిః। తన్మన్యేకారణంత్వత్తోయతఏషాప్రవర్తతే॥ ౨॥ బ్రాహ్మణః ॥ అరణీంబ్రాహ్మణీంవిద్ధిగురురస్యోత్తరారణిః। తపశ్శ్రుతేభిమథ్నీతోజ్ఞా
నాగ్నిర్జాయతేతతః॥ ౩॥ బ్రాహ్మణీ। యదిదంబ్రహ్మణోలింగంక్షేత్రజ్ఞఇతిసంజ్ఞితమ్।గ్రహీతుంయేనయచ్ఛక్యంలక్షణంతస్యతత్క్వను॥౪॥బ్రాహ్మ
ణః॥ అలింగోనిర్గుణశ్చైవకారణంనాస్యలక్ష్యతే। ఉపాయమేవవక్ష్యామియేనగృహ్యేతవానవా॥౫॥ సమ్యగుపాయోదృష్టశ్చభ్రమరైరివలక్ష్యతే
కర్మబుద్ధిరబుద్ధిత్వాత్.జ్ఞానలింగైరివాశ్రితమ్॥ ౬॥ఇదంకార్యమిదంనేతినమోక్షేషూపదిశ్యతే। పశ్యతశ్శృణ్వతోబుద్ధిరాత్మనోయేషుజాయతే॥౭॥
యావంతఇహశక్యేరంస్తావతోంశాన్ప్రకల్పయేత్। అవ్యక్తాన్వ్యక్తరూపాంశ్చశతశోథసహస్రశః॥ ౮॥ సర్వాన్నానార్థయుక్తాంశ్చసర్వాన్ప్ర
త్యక్షహేతుకాన్। యతఃపరంనవిద్యేతతతోభ్యాసేభవిష్యతి॥ ౯॥ శ్రీభగవాన్ ॥ తతస్తుతస్యాబ్రాహ్మణ్యామతిఃక్షేత్రజ్ఞసంక్షయే। క్షేత్రజ్ఞానేనపర
తఃక్షేత్రజ్ఞేభ్యఃప్రవర్తతే ॥ ౧౦॥ అర్జునః ॥ క్వనుసాబ్రాహ్మణీకృష్ణక్వచాసౌబ్రాహ్మణర్షభః। యాభ్యాంసిద్ధిరియంప్రాప్తాతావుభౌవదమేచ్యుత॥
౧౧॥ శ్రీభగవాన్॥ మనోమేబ్రాంహణంవిద్ధిబుద్ధింమేవిద్ధిబ్రాంహణీమ్। క్షేత్రజ్ఞఇతియశ్చోక్తఃసోహమేవధనంజయ॥ ౧౨॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతె- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- బ్రాంహణగీతాయాం - చతుస్త్రింశోధ్యాయః-

అర్జునః॥ బ్రహ్మయత్పరమంజ్ఞేయంతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి। భవతోహిప్రసాదేనసూక్ష్మేమేరమతేమతిః॥౧॥వాసుదేవః॥ అత్రాప్యుదాహరంతీ
మమితిహాసంపురాతనమ్। సంవాదంమోక్షసంయుక్తంశిష్యస్యగురుణాసహ॥ ౨॥ కశ్చిద్బ్రాహ్మణమాసీనమాచార్యంశంసితవ్రతమ్ । శిష్యఃప్రపచ్ఛ
మేధావీకింస్విచ్ఛ్రేయఃపరంతప॥౩॥ భగవంతంప్రపన్నోహంనిశ్శ్రేయసపరాయణః । యాచేత్వాంశిరసావిప్రయద్బ్రూయాంబ్రూహితన్మమ॥ ౪॥ త
మేవంవాదినంపార్థశిష్యంగురురువాచహ। సర్వంతుతేప్రవక్ష్యామియత్రవైసంశయోద్విజ॥౫॥ ఇత్యుక్తస్సగురుశ్రేష్ఠగురుణాగురువత్సలః । ప్రాంజ
లిఃపరిపప్రచ్ఛయత్తచ్ఛృణుమహామతే॥ ౬॥ శిష్యః ॥ కుతశ్చాహంకుతశ్చత్వంతత్సత్యంబ్రూహియత్పరమ్ । కుతోజాతానిభూతానిస్థావరాణిచరాణి
చ॥౭॥ కేనజీవంతిభూతానితేషామాయుశ్చకింపరమ్ । కింసత్యంకింతపోవిప్రకేగుణాస్సద్భిరీరితాః॥ ౮॥ కేపంథానఃశివాశ్చస్యుఃకింసుఖంకించదుష్కృ
తమ్ । ఏతాన్మేభగవన్ప్రశ్నాన్యాథాతథ్యేనసువ్రత॥ ౯॥ వక్తుమర్హసివిప్రర్షేయథావదిహతత్త్వతః। త్వదన్యఃకశ్చనప్రశ్నానేతాన్వక్తుమిహార్హ

హరతి॥ ౧౦॥ బ్రూహి ధర్మవిదాం శ్రేష్ఠ పరం కౌతూహలం మమ। మోక్షధర్మార్థకుశలో భవాన్ లోకేషు గీయతే॥౧౧॥ సర్వసంశయసంఛేత్తా త్వ
దన్యో న చ విద్యతే। సంసారభీరవశ్చైవ మోక్షకామాస్తథా వయమ్॥౧౨॥ వాసుదేవః॥ తస్మై సంప్రతిపన్నాయ యథావత్పరిపృచ్ఛతే। శిష్యాయ గు
ణయుక్తాయ శాంతాయ ప్రియవర్తినే॥౧౩॥ ఛాయాభూతాయ దాంతాయ యతయే బ్రంహచారిణే। తాన్ ప్రశ్నానబ్రవీత్పార్థ మేధావీ సధృతవ్రతః॥
గురుః కురుకులశ్రేష్ఠ సమ్యక్సర్వానరిందమ॥౧౪॥ గురుః॥ బ్రంహణోక్తమిదం సర్వమృషిప్రవరసేవితమ్। వేదవిద్యాం సమాశ్రిత్య తత్త్వభూతార్థభావ
నమ్॥ ౧౫॥ జ్ఞానం త్వేవ పరం బ్రంహ సంన్యాసస్తప ఉత్తమమ్। యస్తు వేద నిరాబాధం జ్ఞానతత్త్వం వినిశ్చయాత్॥ ౧౬॥ సర్వభూతస్థమాత్మానం స స
ర్వగతిరిష్యతే। యో విద్వాన్ సహవాసం చ వివాసం చైవ పశ్యతి॥౧౭॥ తథైవైకత్వనానాత్వే స దుఃఖాత్పరిముచ్యతే। యో న కామయతే కించిన్న కించి
దభిమన్యతే॥౧౮॥ ఇహలోకస్థ ఏవైష బ్రంహభూయాయ కల్పతే। ప్రధానగుణతత్త్వజ్ఞః సర్వభూతవిధానవిత్॥౧౯॥ నిర్మమో నిరహంకారో ముచ్యతే నా
త్ర సంశయః। అవ్యక్తబీజప్రభవో బుద్ధిస్కంధమయో మహాన్॥ ౨౦॥ మహాహంకారవిటప ఇంద్రియాంకురకోటరః। మహాభూతవిశేషశ్చ విశేషప్రతి
శాఖవాన్॥ ౨౧॥ సదాపర్ణః సదాపుష్పః సదా శుభఫలోదయః। ఆజీవః సర్వభూతానాం బ్రహ్మబీజః సనాతనః॥ ౨౨॥ ఏతద్ జ్ఞాత్వా చ తత్త్వాని జ్ఞానే
న పరమాసినా। ఛిత్త్వా చామరతాం ప్రాప్య జహాతి మృత్యుజన్మనీ॥ ౨౩॥ భూతభవ్యభవిష్యాదిధర్మకామార్థనిశ్చయమ్। సిద్ధసంఘపరిజ్ఞాతం పురాక
ల్పం సనాతనమ్॥ ౨౪॥ ప్రవక్ష్యేహం మహాప్రాజ్ఞ పదముత్తమమద్య తే। బుద్ధ్వా యదిహ సంసిద్ధా భవంతీహ మనీషిణః॥౨౫॥ ఉపగమ్యర్షయః పూర్వం
జిజ్ఞాసంతః పరస్పరమ్। ప్రజాపతిర్భరద్వాజో గౌతమో భార్గవస్తథా॥ ౨౬॥ వసిష్ఠః కశ్యపశ్చైవ విశ్వామిత్రోఽత్రిరేవ చ। మార్గాన్ సర్వాన్ పరి
క్రమ్య పరిశ్రాంతాః స్వకర్మభిః॥ ౨౭॥ ఋషిమాంగిరసం వృద్ధం పురస్కృత్య తు తే ద్విజాః। దదృశుర్బ్రహ్మభవనే బ్రహ్మాణం వీతకల్మషమ్॥౨౮॥ తం ప్ర
ణమ్య మహాత్మానం సుఖాసీనం మహర్షయః। పప్రచ్ఛుర్వినయోపేతా నైశ్రేయసమిదం పరమ్॥ ౨౯॥ కథం కర్మ క్రియాత్సాధు కథం ముచ్యేత కిల్బిషాత్।
కే నో మార్గాః శివాశ్చ స్యుః కిం సత్యం కిం చ దుష్కృతమ్॥ ౩౦॥ కా చోభౌ కర్మణాం మార్గౌ ప్రాప్నుయుర్దక్షిణోత్తరౌ। ప్రళయం చాపవర్గం చ భూ
తానాం ప్రభవాప్యయౌ॥ ౩౧॥ ఇత్యుక్తస్స మునిశ్రేష్ఠైర్యదాహ ప్రపితామహః। తత్తేహం సంప్రవక్ష్యామి శృణు శిష్య యథాగమమ్॥ ౩౨॥ బ్రహ్మా॥ స
త్యాద్భూతాని జాతాని స్థావరాణి చరాణి చ। తపసా తాని జీవంతి ఇతి తద్విత్త సువ్రతాః॥౩౩॥ స్వాం యోనిం సమతిక్రమ్య వర్తంతే స్వేన కర్మణా। సత్యం
హి గుణసంయుక్తం నియతం పంచలక్షణమ్॥ ౩౪॥ బ్రంహ సత్యం తపః సత్యం సత్యం చైవ ప్రజాపతిః। సత్యాద్భూతాని జాతాని సత్యం భూతమిదం జగత్॥
౩౫॥ తస్మాత్సత్యాశ్రయా విప్రా నిత్యం యోగపరాయణాః। అతీతక్రోధసంతాపా నియతా ధర్మసేతవః॥ ౩౬॥ అన్యోన్యనియతాన్ వైద్యాన్ ధర్మ
సేతుప్రవర్తకాన్। తానహం సంప్రవక్ష్యామి శాశ్వతాన్ లోకభావనాన్॥ ౩౭॥ చాతుర్విద్యం తథా వర్ణాంశ్చాతురాశ్రమికాన్ పృథక్। ధర్మమేకం చ
తుష్పాదం నిత్యమాహుర్మనీషిణః॥ ౩౮॥ పంథానం వః ప్రవక్ష్యామి శివం క్షేమకరం ద్విజాః। నియతం బ్రంహభావాయ గతం పూర్వం మనీషిభిః॥ ౩౯॥ గ
దంతం మయా ద్యేహ పంథానం దుర్విదం పరమ్। నిబోధత మహాభాగా నిఖిలేన పరం పదమ్॥ ౪౦॥ బ్రంహచారికమేవాహురాశ్రమం ప్రథమం పదమ్।
గార్హస్థ్యం తు ద్వితీయం స్యాద్వానప్రస్థమతః పరమ్॥ ౪౧॥ తతః పరం తు విజ్ఞేయమధ్యాత్మం పరమం పదమ్। జ్యోతిరాకాశమాదిత్యో వాయురింద్రః ప్ర
జాపతిః॥ ౪౨॥ నోపైతి యావదధ్యాత్మం తావదేతాన్న పశ్యతి। తస్యోపాయం ప్రవక్ష్యామి పురస్తాత్తం నిబోధత॥ ౪౩॥ ఫలమూలానిలభుజాం మునీ
నాం వసతాం వనే। వానప్రస్థం ద్విజాతీనాం త్రయాణాముపదిశ్యతే॥ ౪౪॥ సర్వేషామేవ వర్ణానాం గార్హస్థ్యం తద్విధీయతే। శ్రద్ధాలక్షణమిత్యేవం

ధర్మం ధీరాః ప్రచక్షతే॥ ౪౫॥ ఇత్యేవం దేవయానా వః పంథానః పరికీర్తితాః। సద్భిరధ్యాసితా ధీరైః కర్మభిర్ధర్మసేతవః॥ ౪౬॥ ఏతేషాం పృథగధ్యాస్తే యో ధర్మం సంశితవ్రతః। కాలాత్పశ్యతి భూతానాం సదైవ ప్రభవాప్యయౌ॥ ౪౭॥ అతస్తత్త్వాని వక్ష్యామి యాథాతథ్యేన హేతునా। విషయస్థాని సర్వాణి వర్తమానాని భాగశః॥ ౪౮॥ మహానాత్మా యథావ్యక్తమహంకారస్తథైవ చ। ఇంద్రియాణి దశైకం చ మహాభూతాని పంచ చ॥ ౪౯॥ విశేషాః పంచభూతానామితి సర్గః సనాతనః। చతుర్వింశతిరేకా చ తత్త్వసంఖ్యా ప్రకీర్తితా॥ ౫౦॥ తత్త్వానామథ యో వేద సర్వేషాం ప్రభవాప్యయౌ। స ధీరః సర్వభూతేషు న మోహమధిగచ్ఛతి॥ ౫౧॥ తత్త్వాని యో వేదయతే యథాతథం గుణాంశ్చ సర్వానఖిలాశ్చ దేవతాః। విధూతపాప్మా ప్రవిముచ్య బంధనం స సర్వలోకానమలాన్ సమశ్నుతే॥ ౫౨॥.. *

ఇతి - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - గురుశిష్యసంవాదే - పంచత్రింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥ తదవ్యక్తమనుద్రిక్తం సర్వవ్యాపి ధ్రువం స్థిరమ్। నవద్వారం పురం విద్యాత్ త్రిగుణం పంచధాతుకమ్॥౧॥ ఏకాదశపరిక్షేపం మనో వ్యాకరణాత్మకమ్। బుద్ధిస్వామికమిత్యేతత్ పరమేకాదశం భవేత్॥౨॥ త్రీణి స్రోతాంసి యాన్యస్మిన్నాప్యాయంతే పునః పునః। ప్రణాడ్యస్తిస్ర ఏవైతాః ప్రవర్తంతే గుణాత్మికాః॥ ౩॥ తమో రజస్తథా సత్త్వం గుణానేతాన్ ప్రచక్షతే। అన్యోన్యమిథునాః సర్వే తథాన్యోన్యానుజీవినః॥ ౪॥ అన్యోన్యాపాశ్రయాశ్చాపి తథాన్యోన్యానువర్తినః। అన్యోన్యవ్యతిషక్తాశ్చ త్రిగుణాః పంచధాతవః॥ ౫॥ తమసో మిథునం సత్త్వం సత్త్వస్య మిథునం రజః। రజసశ్చాపి సత్త్వం స్యాత్ సత్త్వస్య మిథునం తమః॥౬॥ నియమ్యతే తమో యత్ర రజస్తత్ర ప్రవర్తతే। నియమ్యతే రజో యత్ర సత్త్వం తత్ర ప్రవర్తతే॥ ౭॥ నైశాత్మకం తమో విద్యాత్ త్రిగుణం మోహసంజ్ఞితమ్। అధర్మలక్షణం చైవ నియతం పాపకర్మసు॥ ౮॥ ప్రకృత్యాత్మకమేవాహూ రజః పర్యాయకారకమ్। ప్రవృత్తం సర్వభూతేషు దృశ్యముత్పత్తిలక్షణమ్॥ ౯॥ ప్రకాశం సర్వభూతేషు లాఘవం శ్రద్దధానతా। సాత్త్వికం రూపమేవం తు లాఘవం సాధుసమ్మతమ్॥౧౦॥ ఏతేషాం గుణతత్త్వాని వక్ష్యంతే తత్త్వహేతుభిః। సమాసవ్యాసయుక్తాని తత్త్వతస్తాని బోధత॥౧౧॥ సమ్మోహోఽజ్ఞానమత్యాగః కర్మణామవినిర్ణయః। స్వప్నః స్తంభో భయం లోభః శోకః సుకృతదూషణమ్॥ ౧౨ ॥ అస్మృతిశ్చావిపాకశ్చ నాస్తిక్యం భిన్నవృత్తితా। నిర్విశేషత్వమంధత్వం జఘన్యగుణవృత్తితా॥ ౧౩॥ అకృతే కృతమానిత్వమజ్ఞానే జ్ఞానమానితా। అమైత్రీ వికృతో భావో హ్యశ్రద్ధా మూఢభావనా॥ ౧౪ ॥ అనార్జవమసంగత్వం కర్మ పాపమచేతనా। గురుత్వం సన్నభావత్వమవశిత్వమవాగ్గతిః॥ ౧౫॥ సర్వ ఏతే గుణా వృత్తాస్తామసాః సంప్రకీర్తితాః। యే చాన్యే విహితా భావా లోకేస్మిన్ భావసంజ్ఞితాః॥ ౧౬॥ తత్ర తత్ర నియమ్యంతే సర్వే తే తామసా గుణాః। పరివాదకథా నిత్యం నిత్యం బ్రాహ్మణనిందకాః॥౧౭॥ అత్యాగశ్చాభిమానశ్చ మోహో మన్యుస్తథాక్షమా। మత్సరశ్చైవ భూతేషు తామసం వృత్తమిష్యతే॥ ౧౮॥ వృథారంభా హి యే కేచిద్వృథా దానాని యాని చ। వృథాభక్షణమిత్యేతత్తామసం వృత్తమిష్యతే॥ ౧౯॥ అతివాదోఽతితిక్షా చ మాత్సర్యమతిమానితా। అశ్రద్దధానతా చైవ తామసం వృత్తమిష్యతే॥ ౨౦॥ ఏవంవిధాశ్చ యే కేచిత్ లోకేస్మిన్ పాపకర్మిణః। మనుష్యా భిన్నమర్యాదాస్తే సర్వే తామసాః స్మృతాః॥ ౨౧॥ తేషాం యోనీః ప్రవక్ష్యామి నియతాః పాపకర్మిణామ్। అవాఙ్నిరయభావాయ తిర్యఙ్నిరయగామినః॥ ౨౨ ॥ స్థావరాణి చ భూతాని పశవో వాహనాని చ। క్రవ్యాదా దందశూకాశ్చ కృమికీటవిహంగమాః॥ ౨౩॥ అండజా జంతవశ్చైవ సర్వే చాపి చతుష్పదాః। ఉన్మత్తా బధిరా మూకా యే చాన్యే పాపరోగిణః॥ ౨౪ ॥ మగ్నాస్తమసి దుర్వృత్తాః స్వకర్మకృతలక్షణాః। అవాక్స్రోతస ఇత్యేతే మగ్నాస్తమసి తామసాః॥ ౨౫॥ తేషాముత్కర్షముద్రేకం వక్ష్యామ్యహమతః పరమ్। యథా తే సుకృతాన్ లోకాన్ లభంతే పుణ్యకర్మిణః॥ ౨౬॥ అన్యథా ప్రతిపన్నాస్తు వివృద్ధా యే చ కర్మిణః। స్వకర్మనిరతానాం చ బ్రాహ్మణానాం శుభైషిణామ్॥ ౨౭॥ సంస్కారేణోర్ధ్వమాయాంతి

తియత్తమానాః సలోకతామ్। స్వర్గం గచ్ఛంతి దేవానామిత్యేషా వైదికీ శ్రుతిః॥ ౨౮ ॥ అన్యథా ప్రతిపన్నాస్తే విబుద్ధాః స్వేషు కర్మసు । పునరావృత్తిధర్మా
ణస్తే భవంతీహ మానుషాః ॥ ౨౯ ॥ పాపయోనిం సమాపన్నాశ్చండాలా మూకచూచుకాః । వర్ణాన్ పర్యాయశశ్చాపి ప్రాప్నువంత్యుత్తరోత్తరమ్॥
౩౦॥ శూద్రయోనిమతిక్రమ్య యే చాన్యే తామసా గుణాః। స్రోతోమధ్యే సమాగమ్య వర్తంతే తామసే గుణే॥౩౧॥ అభిష్వంగస్తు కామేషు మహామోహ
ఇతి స్మృతః। ఋషయో మునయో దేవా ముహ్యంత్యత్ర సుఖేప్సవః॥ ౩౨॥ తమో మోహో మహామోహస్తామిస్రః క్రోధసంజ్ఞితః। మరణంత్వంధతా
మిస్రస్తామిస్రః క్రోధ ఇచ్యతే॥౩౩ ॥ వర్ణతో గుణతశ్చైవ యోనితశ్చైవ తత్త్వతః । సర్వమేతత్తమో విప్రాః కీర్తితం వో యథావిధి ॥ ౩౪ ॥ కో న్వేత
ద్బుధ్యతే సాధు కో న్వేతత్సాధు పశ్యతి । అతత్త్వే తత్త్వదర్శీ యస్తమసస్తత్త్వలక్షణమ్॥ ౩౫॥ తమోగుణా బహువిధాః ప్రకీర్తితా యథావదుక్తం చ తమః
పరావరమ్ । నరో హి యో వేదగుణానిమాన్ సదా స తామసైస్సర్వగుణైః ప్రముచ్యతే॥౩౬॥ ....*

*ఇతి - గురుశిష్యసంవాదే - షట్త్రింశోధ్యాయః- *

బ్రహ్మో॥ రజోహం వః ప్రవక్ష్యామి యాథాతథ్యేన సత్తమాః । నిబోధత మహాభాగా గుణవృత్తం చ రాజసమ్॥ ౧ ॥ సంఘాతో రూపమాయాసః సుఖదుఃఖే
హిమాతపౌ। ఐశ్వర్యం విగ్రహః సంధిర్హేతువాదో రతిః క్షమా॥౨॥ బలం శౌర్యం మదో రోషో వ్యాయామకలహావపి। ఈర్ష్యేప్సా పైశునం యుద్ధం మమ
త్వం పరిపాలనమ్॥ ౩॥ వధబంధపరిక్లేశాః క్రయో విక్రయ ఏవ చ । నికృంత ఛింధి భింధీతి పరమర్మావకర్తనమ్॥౪॥ ఉగ్రం దారుణమాక్రోశః పరచ్ఛిద్రాను
శాసనమ్। లోకచింతానుచింతా చ మత్సరః పరిపాలనమ్ ॥ ౫ ॥ మృషావాదో మృషాదానం వికల్పః పరిభాషణమ్ । నిందా స్తుతిః ప్రశంసా చ ప్రతాపః పరిధ
ర్షణమ్॥ ౬॥ పరిచర్యానుశుశ్రూషా సేవా తృష్ణా వ్యపాశ్రయః। వ్యూహో నయః ప్రమాదశ్చ పరివాదః పరిగ్రహః ॥ ౭ ॥ సంస్కారా యే చ లోకేషు ప్ర
వర్తంతే పృథక్ పృథక్। నృషు నారీషు భూతేషు ద్రవ్యేషు శరణేషు చ॥ ౮ ॥ సంతాపోప్రత్యయశ్చైవ వ్రతాని నియమాశ్చ యే । ఆశీర్యుక్తాని కర్మాణి పౌ
ర్తాని వివిధాని చ॥౯॥ స్వాహాకారో నమస్కారః స్వధాకారో వషట్క్రియా। యాజనాధ్యాపనే చోభే యజనాధ్యయనే అపి॥౧౦॥ దానం ప్రతిగ్రహశ్చై
వ ప్రాయశ్చిత్తాని మంగళమ్। ఇదం మే స్యాదిదం మే స్యాత్స్నేహో గుణసముద్భవః॥ ౧౧॥ అభిద్రోహస్తథా మాయా నికృతిర్మాన ఏవ చ। స్తైన్యం హిం
సా జుగుప్సా చ పరితాపః ప్రజాగరః॥ ౧౨ ॥ దంభో దర్పోథ రాగశ్చ భక్తిః ప్రీతిః ప్రమోదనమ్ । ద్యూతశ్చ జనవాదం చ సంబంధాః స్త్రీకృతాశ్చ యే॥ ౧౩॥
నృత్యవాదిత్రగీతానాం ప్రసంగా యే చ కేచన। సర్వ ఏతే గుణా విప్రా రాజసాః సంప్రకీర్తితాః॥ ౧౪ ॥ భూతభవ్యభవిష్యాణాం భావానాం భువి భావనాః॥
త్రివర్గనిరతా నిత్యం ధర్మోర్థః కామ ఇత్యపి॥౧౫॥ కామవృత్తాః ప్రమోదంతే సర్వకామసమృద్ధిభిః। అర్వాక్స్రోతస ఇత్యేతే మనుష్యా రజసావృతాః॥
౧౬॥ అస్మిన్ లోకే ప్రమోదంతే జాయమానాః పునః పునః। ప్రేత్యభావికమీహంతే ఐహలౌకికమేవ చ॥ దదతి ప్రతిగృహ్ణంతి తర్పంత్యథ చ జుహ్వతి॥౧౭॥ర
జోగుణా వో బహుధానుకీర్తితా యథావదుక్తం గుణవృత్తమేవ చ। నరోపి యో వేదగుణానిమాన్ సదా స రాజసైస్సర్వగుణైర్విముచ్యతే॥౧౮॥ ... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి- గురుశిష్యసంవాదే- సప్తత్రింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మో- అతః పరం ప్రవక్ష్యామి తృతీయం గుణముత్తమమ్। సర్వభూతహితం లోకే సతాం ధర్మమనిందితమ్॥౧॥ ఆనందః ప్రీతిరుద్రేకః ప్రాకాశ్యం సుఖమే
వ చ। అకార్పణ్యమసంరంభః సంతోషః శ్రద్దధానతా॥ ౨॥ క్షమా ధృతిరహింసా చ సమతా సత్యమార్జవమ్। అక్రోధశ్చానసూయా చ శౌచం దాక్ష్యం
పరాక్రమః॥ ౩॥ ముధా జ్ఞానం ముధా వృత్తం ముధా సేవా ముధా శ్రమః। ఏవం యో యుక్తధర్మా స్యాత్సోముత్రాత్యంతమశ్నుతే॥౪॥ నిర్మమో నిరహం
కారో నిరాశీః సర్వతస్సమః। అకామభూత ఇత్యేవ సతాం ధర్మస్సనాతనః॥౫॥ విస్రంభో హ్రీస్తితిక్షా చ త్యాగశ్శౌచమతంద్రితా। ఆనృశంస్యమసంమో

చాదయాభూతేష్వపైశునమ్॥ ౬॥ హర్షస్తుష్టిర్విస్మయశ్చ వినయస్సాధువృత్తితా। శాంతికర్మణిశుద్ధిశ్చ శుభాబుద్ధివిమోచనమ్॥ ౭॥ ఉపేక్షా
బ్రహ్మచర్యంచపరిత్యాగశ్చసర్వశః। నిర్మమత్వమనాశీస్త్వమపరిక్షతధర్మతా॥౮॥ ముధాదానంముధాయజ్ఞో ముధాధీతంముధావ్రతమ్।ముధాప్ర
తిగ్రహశ్చైవముధాధర్మోముధాతపః॥ ౯॥ ఏవంవృత్తాస్తుయే కేచిల్లోకేస్మిన్సత్త్వసంశ్రయాః। బ్రాహ్మణాబ్రహ్మయోనిస్థాస్తేధీరాస్సాధుదర్శినః॥
౧౦॥ హిత్వాసర్వాణిపాపానిశోకాహ్యథమానవాః। దివంప్రాప్యతు తేధీరాః కుర్వతేవైతతస్తనూః ॥ ౧౧॥ ఈశిత్వంచవశిత్వంచలఘుత్వంమనస
శ్చతే। వికుర్వతేమహాత్మానోదేవాస్త్రిదివగాఇవ॥ ౧౨॥ ఊర్ధ్వస్రోతసఇత్యేతేదేవావైకారికాస్స్మృతాః। వికుర్వంతఃప్రకృత్యావైదివంప్రాప్తా
స్తతస్తతః॥ ౧౩॥ యద్యదిచ్ఛంతితత్సర్వంలభంతేవిభజంతిచ। ఇత్యేతత్సాత్త్వికంవృత్తంకథితంవో ద్విజర్షభాః॥౧౪॥ ఏతద్విజ్ఞాయవిధివల్లభతేయద్య
దిచ్ఛతి॥ ౧౫॥ ప్రకీర్తితాః సత్త్వగుణావిశేషతోయథావదుక్తంగుణవృత్తమేవచ। నరస్తుయో వేదగుణానిమాన్సదాగుణాన్సభుంక్తేనగుణైస్సయుజ్య
తే॥ ౧౬॥ ఇతిశ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- గురుశిష్యసంవాదే-అష్టత్రింశోధ్యాయః- ....*
బ్రహ్మా॥ నైవశక్యాగుణావక్తుంపృథక్త్వేనైవసర్వశః। అవిచ్ఛిన్నానిదృశ్యంతేరజస్సత్త్వంతమస్తథా ॥ ౧ ॥ అన్యోన్యమథరజ్యంతే హ్యన్యోన్యంచా
ర్థజీవినః। అన్యోన్యమాశ్రయాస్సర్వేతథాన్యోన్యానువర్తినః ॥ ౨ ॥ యావత్సత్త్వంరజస్తావత్ వర్తతే నాత్రసంశయః। యావత్తమశ్చసత్త్వంచర
జస్తావదిహోచ్యతే॥౩॥ సంహత్యకుర్వతేయాత్రాంసహితాస్సంఘచారిణః। సంఘాతవృత్తయోహ్యేతేవర్తంతేహేత్వహేతుభిః ॥ ౪॥ఉద్రేక
వ్యతిరిక్తానాం తేషామన్యోన్యవర్తినామ్। వర్త్యతేతద్యథాన్యూనంవ్యతిరిక్తంచసర్వశః॥ ౫॥ వ్యతిరిక్తంతమోయత్రతిర్యగ్భావగతంభవేత్ । అల్పం
తత్రరజో జ్ఞేయంసత్త్వమల్పతమంతథా॥౬॥ ఉద్రిక్తంచరజోయత్రమధ్యస్రోతోగతంభవేత్। అల్పంతత్రతమోజ్ఞేయంసత్త్వంచాల్పతరంతథా॥ ౭॥ ఉద్రి
క్తంచయదాసత్త్వంమూర్ధ్వస్రోతోగతంభవేత్। అల్పంతత్రతమోజ్ఞేయంరజశ్చాల్పతరంతథా॥౮॥ సత్త్వంవైకారికీయోనిరింద్రియాణాంప్రకాశికా
నహిసత్త్వాత్పరోధర్మఃకశ్చిదన్యోవిధీయతే॥౯॥ఊర్ధ్వంగచ్ఛంతిసత్త్వస్థామధ్యేతిష్ఠంతిరాజసాః।జఘన్యగుణసంయుక్తాయాంత్యధస్తామసాజనాః॥
౧౦॥ తమశ్శూద్రేరజఃక్షత్రేబ్రాహ్మణేసత్త్వముత్తమమ్। ఇత్యేవంత్రిషువర్ణేషువివర్తంతేగుణాస్త్రయః॥౧౧॥దూరాదపిహిదృశ్యంతేసహితాస్సం
ఘచారిణః। తమస్సత్త్వంరజశ్చైవపృథక్త్వేనానుశుశ్రుమ॥ ౧౨॥ దృష్ట్వాత్వాదిత్యముద్యంతంకుచరాణాంభయంభవేత్ । అధ్వగాః పరితప్యేయురు
ష్ణతోదుఃఖభాగినః॥౧౩॥ ఆదిత్యస్సత్త్వముద్రిక్తంకుచరాస్తుతథాతమః । పరితాపోధ్వగానాంచరాజసోగుణఉచ్యతే॥ ౧౪॥ ప్రాకాశ్యంసత్త్వమాదిత్య
స్సంతాపోరాజసోగుణః। ఉపప్లవస్తువిజ్ఞేయస్తామసస్తస్యపర్వసు॥ ౧౫ ॥ ఏవంజ్యోతిస్సుసర్వేషువివర్తంతేగుణాస్త్రయః । పర్యాయేణచవర్తంతేత
త్రతత్రతథాతథా ॥ ౧౬ ॥ స్థావరేషుతుభావేషుతిర్యగ్భావగతంతమః । రాజసాస్తువివర్తంతేస్నేహభావస్తుసాత్త్వికః॥౧౭॥అహస్త్రిధాతువిజ్ఞేయం
త్రిధారాత్రిర్విధీయతే। మాసార్ధమాసవర్షాణిఋతవస్సంధయస్తథా॥ ౧౮॥ త్రిధాదానాన్యదీయంతేత్రిధాయజ్ఞఃప్రవర్తతే। త్రిధాలోకాస్త్రిధా
దేవాస్త్రిధావిద్యాస్త్రిధాగతిః॥ ౧౯॥ భూతంభవ్యంభవిష్యంచధర్మోర్థఃకామఏవచ। ప్రాణాపానావుదానశ్చాప్యేతఏవత్రయోగుణాః ॥ ౨౦॥ ప
ర్యాయేణప్రవర్తంతేతత్రతత్రతథాతథా। యత్కించిదిహలోకేస్మిన్సర్వమేతేత్రయోగుణాః॥ ౨౧ ॥ త్రయోగుణాఃప్రవర్తంతేహ్యవ్యక్తానిత్యమేవ
తు। సత్త్వంరజస్తమశ్చైవగుణసర్గస్సనాతనః ॥ ౨౨ ॥ తమోవ్యక్తంశివోధామరజోయోనిస్సనాతనః । ప్రకృతిర్వికారఃప్రళయఃప్రధానంప్రభవా
ప్యయౌ॥ ౨౩॥ అనుద్రిక్తమనూనంవాప్యకంపమచలంధ్రువమ్ । సదసచ్చైవతత్సర్వమవ్యక్తంత్రిగుణంస్మృతమ్ ॥ ౨౪ ॥ జ్ఞేయానినామధేయానిన

వైరధ్యాత్మచింతకైః ॥ ౨౫॥ అవ్యక్తనామానిగుణాంశ్చతత్త్వతోయో వేదసర్వాణిగతీశ్చ కేవలాః । విముక్తదేహఃప్రవిభాగతత్త్వవిత్సముచ్యతే సర్వగు
ణైర్నిరామయః॥ ౨౬ ॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి-గురుశిష్యసంవాదే- ఏకోనచత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మో॥ అవ్యక్తాత్పూర్వముత్పన్నోమహానాత్మామహామతిః। ఆదిర్గుణానాంసర్వేషాంప్రథమఃసర్గఉచ్యతే॥ ౧॥ మహానాత్మామతిర్విష్ణుర్జిష్ణు
శ్శంభుశ్చవీర్యవాన్ । బుద్ధిఃప్రజ్ఞోపలబ్ధిశ్చతథాఖ్యాతిర్ధృతిఃస్మృతిః॥ ౨॥ పర్యాయవాచకైఃశబ్దైర్మహానాత్మావిభావ్యతే । తంజానన్బ్రాహ్మణోవి
ద్వాన్నప్రమోహంనాధిగచ్ఛతి॥ ౩॥ సర్వతఃపాణిపాదశ్చసర్వతోక్షిశిరోముఖః। సర్వతఃశ్రుతిమాఁల్లోకేసర్వంవ్యాప్యసతిష్ఠతి ॥ ౪ ॥ మహాప్రభా
వఃపురుషఃసర్వస్యహృదినిశ్శ్రితః। అణిమాలఘిమాప్రాప్తిరీశానోజ్యోతిరవ్యయః ॥ ౫ ॥ తత్రబుద్ధివిదోలోకేసద్భావనిరతాశ్చయే । ధ్యానినోనిత్య
యోగాశ్చసత్యసంధాజితేంద్రియాః॥ ౬॥ జ్ఞానవంతశ్చయేకేచిదలుబ్ధాజితమన్యవః। ప్రసన్నమనసోధీరానిర్మమానిరహంకృతాః॥ ౭॥ విముక్తాఃసర్వ
ఏవైతేమహత్త్వముపయాంత్యుత। ఆత్మనోమహతోవేదయఃపుణ్యాంగతిముత్తమామ్॥ ౮॥ అహంకారాత్ప్రసూతానిమహాభూతానిపంచవై ।పృథి
వీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిశ్చపంచమమ్॥౯॥ తేషుభూతానియుజ్యంతేమహాభూతేషుపంచసు। తేశబ్దస్పర్శరూపేషురసగంధక్రియాసుచ ॥ ౧౦॥
మహాభూతవినాశాంతేప్రళయేప్రత్యుపస్థితే। సర్వప్రాణభృతాధీరామహదుత్పద్యతేభయమ్॥౧౧॥ సధీరఃసర్వలోకేషునమోహమధిగచ్ఛతి । విష్ణు
రేవాదిసర్గేషుస్వయంభూర్భవతిప్రభుః॥౧౨॥ ఏవంహియోవేదగుహాశయంప్రభుంపరంపురాణంపురుషంవిశ్వరూపమ్ । హిరణ్మయంబుద్ధిమతాంప
రాంగతింసబుద్ధిమాన్బుద్ధిమతీత్యతిష్ఠతి॥ ౧౩॥ .... *

ఇతిఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- గురుశిష్యసంవాదే- చత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మో॥యఉత్పన్నోమహాన్పూర్వమహంకారఃసఉచ్యతే । అహమిత్యేవసంభూతోద్వితీయఃసర్గఉచ్యతే ॥ ౧ ॥ అహంకారశ్చభూతాదిర్వైకా
రికఇతిస్మృతః। తేజసశ్చేతనాధాతుఃప్రజాసర్గఃప్రజాయతే ॥ ౨॥ దేవానాంప్రభవోదేవోమనసశ్చత్రిలోకకృత్ । అహమిత్యేవతత్సర్వమభిమంతా
సఉచ్యతే॥౩॥ అధ్యాత్మజ్ఞానతృప్తానాంమునీనాంభావితాత్మనామ్। స్వాధ్యాయక్రతుసిద్ధానామేషలోకస్సనాతనః॥౪॥ అహంకారేణాహరతోగుణా
నిమాన్భూతాదిరేవంసృజతేసభూతకృత్ । వైకారికస్సర్వమిదంవిచేష్టతేస్వతేజసారంజయతేజగత్తథా॥౫ ॥.......................................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే-ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి-గురుశిష్యసంవాదే- ఏకచత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మో॥ అహంకారాత్ప్రసూతానిమహాభూతానిపంచవై। పృథివీవాయురాకాశమాపోజ్యోతిశ్చపంచమమ్॥ ౧॥ తేషుభూతానిముహ్యంతిమహాభూ
తేషుపంచసు। శబ్దస్పర్శనరూపేషురసగంధక్రియాసుచ ॥ ౨ ॥ మహాభూతవినాశాంతేప్రళయేప్రత్యుపస్థితే। సర్వప్రాణభృతాంధీరామహదభ్యుద్య
తేభయమ్॥౩॥యద్యస్మాజ్జాయతేభూతంతత్రతత్ప్రవిలీయతే। లీయంతేప్రతిలోమానిజాయంతేచోత్తరోత్తరమ్॥ ౪॥ తతఃప్రలీనేసర్వస్మిన్భూతేస్థా
వరజంగమే। స్మృతిమంతస్తదాధీరానలీయంతేకదాచన॥ ౫॥ శబ్దస్స్పర్శస్తథారూపంరసోగంధశ్చపంచమః। క్రియాకారణనిత్యాస్స్యురనిత్యామో
హసంజ్ఞితాః॥౫॥ లోభప్రజనసంభూతానిర్విశేషాహ్యకించనాః। మాంసశోణితసంఘాతాఅన్యోన్యస్యోపజీవినః ॥ ౭ ॥ బహిరాత్మానఇత్యేతేదీనాః
కృపణవృత్తయః । ప్రాణాపానావుదానశ్చసమానోవ్యానఏవచ ॥ ౮ ॥ అంతరాత్మేతిచాప్యేతేనియతాఃపంచవాయవః।వాఙ్మనోబుద్ధిభిస్సార్ధమి
దమష్టాత్మకంజగత్ ॥౯॥ త్వగ్ఘ్రాణశ్రోత్రచక్షూంషిరసనావాక్చసంయతా। విశుద్ధంచమనోయస్యబుద్ధిశ్చావ్యభిచారిణీ॥ ౧౦ ॥ అష్టౌయస్యాగ్న
యోహ్యేతేనదహంతేమనస్సదా। సతద్బ్రహ్మశుభంయాతితస్మాద్భూయోనవిద్యతే॥౧౧॥ ఏకాదశచయాన్యాహురింద్రియాణివిశేషతః। అహంకా

రాత్ప్రసూతానితానివక్ష్యామ్యహంద్విజాః॥౧౨॥ శ్రోత్రంత్వక్చక్షుషీజిహ్వానాసికాచైవపంచమీ। పాదౌపాయురుపస్థశ్చహస్తౌవాగ్దశమీభవేత్॥
౧౩॥ ఇంద్రియగ్రామఇత్యేషమనఏకాదశంభవేత్। ఏతంగ్రామంజయేత్పూర్వంతతోబ్రహ్మప్రకాశతే॥౧౪॥ బుద్ధీంద్రియాణిపంచాహుఃపంచకర్మేంద్రి
యాణిచ। శ్రోత్రాదీన్యపిపంచాహుర్బుద్ధియుక్తానితత్త్వతః॥౧౫॥ అవిశేషాణిచాన్యానికర్మయుక్తానియానితు। ఉభయత్రమనోజ్ఞేయంబుద్ధిస్తుద్వా
దశీభవేత్॥౧౬॥ ఇత్యుక్తానీంద్రియాణ్యాత్మన్యేకాదశయథాక్రమమ్। మన్యంతేకృతమిత్యేవంవిదిత్వాతానిపండితాః॥ ౧౭ ॥ అతఃపరంప్రవక్ష్యామిస
ర్వంవివిధమింద్రియమ్। ఆకాశంప్రథమంభూతంశ్రోత్రమధ్యాత్మముచ్యతే॥ ౧౮॥ అధిభూతంతథాశబ్దాదిశస్తత్రాధిదైవతమ్। ద్వితీయంమారుతోభూ
తంత్వగధ్యాత్మంచవిశ్రుతా॥౧౯॥స్ప్రష్టవ్యమధిభూతంచవిద్యుత్తత్రాధిదైవతమ్। తృతీయంజ్యోతిరిత్యాహుశ్చక్షురధ్యాత్మముచ్యతే॥ ౨౦॥ అధిభూ
తంతతోరూపంసూర్యస్తత్రాధిదైవతమ్।చతుర్థమాపోవిజ్ఞేయంజిహ్వాచాధ్యాత్మముచ్యతే॥ ౨౧ ॥ అధిభూతంరసశ్చాత్రసోమస్తత్రాధిదైవతమ్। పృ
థివీపంచమంభూతంఘ్రాణశ్చాధ్యాత్మముచ్యతే॥ ౨౩॥ అధిభూతంతథాగంధోవాయుస్తత్రాధిదైవతమ్। ఏషుపంచసుభూతేషుత్రిషుయశ్చవిధిఃస్మృ
తః॥ ౨౩॥ అతఃపరంప్రవక్ష్యామిసర్వంవివిధమింద్రియమ్। పాదావధ్యాత్మమిత్యాహుర్బ్రాహ్మణాస్తత్త్వదర్శినః ॥ ౨౪ ॥ అధిభూతంతుగంతవ్యం
విష్ణుస్తత్రాధిదైవతమ్। అవాగ్గతిరపానశ్చపాయురధ్యాత్మముచ్యతే॥ ౨౫॥ అధిభూతంవిసర్గశ్చమిత్రస్తత్రాధిదైవతమ్। ప్రజనస్సర్వభూతానాము
పస్థోధ్యాత్మముచ్యతే ॥ ౨౬॥ అధిభూతంతథాశుక్రందైవతంచప్రజాపతిః। హస్తావధ్యాత్మమిత్యాహురధ్యాత్మవిదుషోజనాః॥ ౨౭॥ అధిభూతంచకర్మా
ణిశక్రస్తత్రాధిదైవతమ్। వైశ్వదేవీతతఃపూర్వావాగధ్యాత్మమిహోచ్యతే ॥ ౨౮ ॥ వక్తవ్యమధిభూతంచవహ్నిస్తత్రాధిదైవతమ్।అధ్యాత్మంమ
నఇత్యాహుఃపంచభూతాత్మచారకమ్॥ ౨౯॥అధిభూతంచసంకల్పశ్చంద్రమాశ్చాధిదైవతమ్। అహంకారస్తథాధ్యాత్మంసర్వసంసారకారకమ్॥౩౦॥
అభిమానోధిభూతంచరుద్రస్తత్రాధిదైవతమ్। అధ్యాత్మంబుద్ధిరిత్యాహుఃషడింద్రియవిచారిణీ॥ ౩౧॥ అధిభూతంతుమంతవ్యంబ్రహ్మాత్రాధిదైవతమ్।
త్రీణిస్థానానిభూతానాంచతుర్థంనోపపద్యతే॥ ౩౨॥స్థలమాపస్తథాకాశంజన్మచాపిచతుర్విధమ్। అండజోద్భిజ్జసంస్వేదజరాయుజమథాపిచ॥౩౩॥
చతుర్థంజన్మఇత్యేతద్భూతగ్రామస్యలక్షణమ్। అపరాణ్యథభూతానిఖేచరాణితథైవచ॥ ౩౪॥ అండజానివిజానీయాత్సర్వాంశ్చైవసరీసృపాన్।
స్వేదజాఃక్రిమయఃప్రోక్తాజంతవశ్చయథాక్రమమ్॥ ౩౫॥ జన్మద్వితీయమిత్యేతజ్జఘన్యతరముచ్యతే।భిత్త్వాతుపృథివీంయానిజాయంతేకాలపర్యయాత్।
౩౬॥ ఉద్భిజ్జానిచతాన్యాహుఃభూతానిద్విజసత్తమాః। ద్విపాదబహుపాదానితిర్యగ్గతిమతీనిచ॥ ౩౭॥ జరాయుజానిభూతానినికృతాన్యపిసత్తమాః।
ద్వివిధాఖలువిజ్ఞేయాబ్రహ్మయోనిస్సనాతనీ॥ ౩౮॥ తపఃకర్మచతత్పుణ్యమిత్యేషవిదుషాంనయః। వివిధంకర్మవిజ్ఞేయమిజ్యాదానంచతన్మఖే॥౩౯॥
జాతస్యాధ్యయనంపుణ్యమితివృద్ధానుశాసనమ్। ఏతద్యోవేత్తివిధివద్యుక్తస్సస్యాద్ద్విజర్షభాః ॥ ౪౦ ॥ విముక్తస్సర్వపాపేభ్యఇతిచైవనిబోధత ॥
ఆకాశంప్రథమంభూతంశ్రోత్రమధ్యాత్మముచ్యతే॥ ౪౧॥ అధిభూతంతథాశబ్దోదిశస్తత్రాధిదైవతమ్। ద్వితీయంమారుతంభూతంత్వగధ్యాత్మంచవిశ్రు
తమ్॥౪౨॥స్ప్రష్టవ్యమధిభూతంతువిద్యుత్తత్రాధిదైవతమ్। తృతీయంజ్యోతిరిత్యాహుశ్చక్షురధ్యాత్మమిష్యతే॥౪౩॥ అధిభూతంతతోరూపంసూర్యస్త
త్రాధిదైవతమ్। చతుర్థమాపోవిజ్ఞేయంజిహ్వాచాధ్యాత్మమిష్యతే॥ ౪౪ ॥ చంద్రోధిభూతంవిజ్ఞేయమాపస్తత్రాధిదైవతమ్। యథావదధ్యాత్మవిధిరే
షవఃకీర్తితోమయా॥౪౫॥ జ్ఞానమస్యహిధర్మజ్ఞాఃప్రాప్తంజ్ఞానవతామిహ। ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాశ్చమహాభూతానిపంచచ॥౪౬॥ సర్వాణ్యే
తానిసంధాయమనసాసంప్రధారయేత్। క్షీణేమనసిసర్వస్మిన్నజన్మసుఖమిష్యతే॥ ౪౭ ॥ జ్ఞానసంపన్నసత్త్వానాంతత్సుఖంవిదుషాంమతమ్।అతఃపరం

ప్రవక్ష్యామిసూక్ష్మభావకరీంగిరమ్॥ ౪౮ ॥ నివృత్తింసర్వభూతేషుమృదునాదారుణేనచ । గుణాగుణమనాసంగమేకచర్యమనంతరమ్॥ ౪౯॥ ఏత
ద్బ్రాహ్మణతోవృత్తమాహురేకపదంసుఖమ్। విద్వాన్కూర్మఇవాంగానికామాన్సంహృత్యసర్వశః॥ ౫౦॥ విరజాస్సర్వతోముక్తోయోనరస్ససు
ఖీసదా। కామానాత్మనిసంయచ్ఛన్ క్షీణతృష్ణస్సమాహితః॥౫౧॥ సర్వభూతసుహృన్మిత్రోబ్రహ్మభూయాయకల్పతే।ఇంద్రియాణాంనిరోధేనసర్వేషాం
విషయైషిణామ్॥ ౫౨॥ మునేర్జనపదత్యాగాదధ్యాత్మాగ్నిస్సమిధ్యతే । యథాగ్నిరింధనైరిద్ధోమహాజ్యోతిఃప్రకాశతే॥౫౩॥ తథేంద్రియనిరోధేనమ
హానాత్మాప్రకాశతే। యదాపశ్యతిభూతానిప్రసన్నాత్మాత్మనోహృది॥౫౪॥ స్వయంజ్యోతిస్తదాసూక్ష్మాత్సూక్ష్మంప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్। అగ్నీరూ
పంపయఃస్రోతోవాయుస్స్పర్శనమేవచ॥ ౫౫॥ మహీపంకధరంఘోరమాకాశంశ్రవణంతథా । రోగశోకసమావిష్టంపంచస్రోతస్సమావృతమ్॥౫౬॥
పంచభూతసమాయుక్తంనవద్వారంద్విదైవతమ్ । రజస్వలమథాదృశ్యంత్రిగుణంచత్రిధాతుకమ్ ॥ ౫౭॥ సంశయాభిరతంమూఢంశరీరమితిధారణా
దుశ్చరంసర్వలోకేస్మిన్ సత్త్వంప్రతిసమాశ్రితమ్॥ ౫౮॥ ఏతదేవహిలోకేస్మిన్ కాలచక్రంప్రవర్తతే । ఏతన్మహార్ణవంఘోరమగాధంమోహసం
జ్ఞితమ్॥ ౫౯॥ విక్షిపేత్సంక్షిపేచ్చైవబోధయేత్సామరంజగత్ । కామంక్రోధంభయంలోభమభిద్రోహమథానృతమ్॥౬౦॥ఇంద్రియాణాంనిరోధేనస
తస్త్యజతిదుస్త్యజాన్। యస్యైతేనిర్జితాలోకేత్రిగుణాఃపంచధాతవః ॥ ౬౧॥ వ్యోమ్నితస్యపరిస్థానమానంత్యమథలభ్యతే । పంచేంద్రియమహాకూ
లాంమనోవేగమహోదకామ్॥ ౬౨॥ నదీంమోహహ్రదాంతీర్త్వాకామక్రోధావుభౌజయేత్ । ససర్వదోషనిర్ముక్తస్తతఃపశ్యతితత్పరమ్॥౬౩॥
మనోమనసిసంధాయపశ్యన్నాత్మానమాత్మని । సర్వవిత్సర్వభూతేషువిందత్యాత్మానమాత్మని ॥ ౬౪ ॥ ఏకధాబహుధాచైవవికుర్వాణస్తతస్తతః।
ధ్రువంపశ్యతిరూపాణిదీపాద్దీపశతంయథా॥ ౬౫ ॥ సవైవిష్ణుశ్చమిత్రశ్చవరుణోగ్నిఃప్రజాపతిః । సహిధాతావిధాతాచసప్రభుస్సర్వతోముఖః।హృ
దయంసర్వభూతానాంమహానాత్మాప్రకాశతే॥ ౬౬॥ తంవిప్రసంఘాశ్చసురాసురాశ్చయక్షాఃపిశాచాఃపితరోవయాంసి। రక్షోగణాభూతగణాశ్చస
ర్వేమహర్షయశ్చైవసదాస్తువంతి॥ ౬౭॥..*

ఇతిఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - గురుశిష్యసంవాదే - ద్విచత్వారింశోధ్యాయః

బ్రహ్మా॥ మనుష్యాణాంతురాజన్యఃక్షత్రియోమధ్యమోగుణః। కుంజరోవాహనానాంచసింహశ్చారణ్యవాసినామ్॥ ౧॥ అవిఃపశూనాంసర్వేషామహి
స్తుబిలవాసినామ్। గవాంగోవృషభశ్చైవస్త్రీణాంపురుషఏవచ॥ ౨॥ న్యగ్రోధోజంబువృక్షశ్చపిప్పలశ్శాల్మలిస్తథా। శింశుపామేషశృంగశ్చతథాకీచ
కవేణవః॥౩॥ ఏతేద్రుమాణాంరాజానోలోకేస్మిన్నాత్రసంశయః।హిమవాన్పారియాత్రశ్చసహ్యోవింధ్యస్త్రికూటవాన్॥౪॥ శ్వేతోనీలశ్చభాస
శ్చకోష్ఠవాంశ్చైవపర్వతః। గురుస్కంధోమహేంద్రశ్చమాల్యవాన్పర్వతస్తథా॥ ౫ ॥ ఏతేపర్వతరాజానోగణానాంమరుతాంతథా । సూర్యోగ్ర
హాణామధిపోనక్షత్రాణాంచచంద్రమాః॥ ౬ ॥ యమఃపితౄణామధిపఃసరితామథసాగరః । అంభసాంవరుణోరాజామరుతామింద్రఉచ్యతే॥ ౭॥ అ
ర్కోధిపతిరుష్ణానాంజ్యోతిషామిందురుచ్యతే। అగ్నిర్భూతపతిర్నిత్యంబ్రాహ్మణానాంబృహస్పతిః॥ ౮॥ ఓషధీనాంపతిస్సోమోవిష్ణుర్బలవతాంవరః।
త్వష్టాధిరాజోరూపాణాంపశూనామీశ్వరశ్శివః॥౯॥ దీక్షితానాంతథాయజ్ఞోదేవానామధిపస్తథా। దిశాముదీచీవిప్రాణాంసోమోరాజాప్రతాపవాన్॥
౧౦॥ కుబేరస్సర్వరత్నానాందేవతానాంపురందరః । ఏషభూతాధిపస్సర్గఃప్రజానాంచప్రజాపతిః ॥ ౧౧॥ సర్వేషామేవభూతానామహంబ్రహ్మమ
యోమహాన్। భూతంపరతరంమత్తోవిష్ణోర్వాపిననవిద్యతే॥౧౨॥ రాజాధిరాజస్సర్వేషాంవిష్ణుర్బ్రహ్మమయోమహాన్।ఈశ్వరత్వంవిజానీధ్వంకర్తా
రమకృతంహరిమ్॥౧౩॥నరకిన్నరయక్షాణాంగంధర్వోరగరక్షసామ్। దేవదానవనాగానాంసర్వేషామీశ్వరోహిసః॥ ౧౪ ॥ భగదేవానుయాతానాం

సర్వాసాంవామలోచనా। మాహేశ్వరీమహాదేవీప్రోచ్యతేపార్వతీహిసా॥౧౫॥ఉమాందేవీంవిజానీధ్వంనారీణాముత్తమాంశుభామ్।రతీనాంవసుమ
త్యస్తు(స్త్రీ)ణామప్సరసస్తథా॥ ౧౬॥ ధర్మకామాశ్చరాజానోబ్రాహ్మణాధర్మసేతవః। తస్మాద్రాజాద్విజాతీనాంప్రయతేతహిరక్షణే॥ ౧౭ ॥ రా
జ్ఞాంహివిషయేయేషామవసీదంతిసాధవః। హీనాస్తేస్వగుణైస్సర్వైఃప్రేత్యచోన్మార్గగామినః॥౧౮॥ రాజ్ఞాంహివిషయేయేషాంసాధవఃపరిరక్షితాః।
తేస్మిఁల్లోకేప్రమోదంతేసుఖంప్రేత్యచభుంజతే॥ ౧౯॥ ప్రాప్నువంతిమహాత్మానఇతివిత్తద్విజర్షభాః। అతఊర్ధ్వంప్రవక్ష్యామినియతంధర్మలక్ష
ణమ్॥౨౦॥ అహింసావరమోధర్మోహింసాచాధర్మలక్షణా। ప్రకాశలక్షణాదేవామనుష్యాఃకర్మలక్షణాః ॥ ౨౧॥శబ్దలక్షణమాకాశంవాయుస్తు
స్పర్శలక్షణః। జ్యోతిషాంలక్షణంరూపమాపశ్చరసలక్షణాః॥ ౨౨॥ ధారిణీసర్వభూతానాంపృథివీగంధలక్షణా। స్వరవ్యంజనసంస్కారాభారతీశబ్ద
లక్షణా॥ ౨౩॥ మనసోలక్షణంచింతాచింతోక్తాబుద్ధిలక్షణా। మనసాచింతితానర్థాన్బుద్ధ్యాచేహవ్యవస్యతి॥ ౨౪॥ బుద్ధిర్హివ్యవసాయేనలక్షణేనా
త్రసంశయః।లక్షణంమనసోధ్యానమవ్యక్తంసాధులక్షణమ్॥ ౨౫॥ ప్రవృత్తిలక్షణోయోగోజ్ఞానంసంన్యాసలక్షణమ్। తస్మాద్జ్ఞానంపురస్కృత్యసం
న్యసేదిహబుద్ధిమాన్॥ ౨౬॥ సంన్యాసీజ్ఞానసంయుక్తఃప్రాప్నోతిపరమాంగతిమ్।అతీతోద్వంద్వమభ్యేతితమోమృత్యుపరాతిగః॥౨౭॥ధర్మలక్షణసం
యుక్తముక్తంవోవిధివన్మయా। గుణానాంగ్రహణంసమ్యగ్వక్ష్యామ్యహమతఃపరమ్॥౨౮॥ పార్థివోయస్తుగంధోవైఘ్రాణేనసహిగృహ్యతే। ఘ్రా
ణస్థశ్చతథావాయుర్గంధజ్ఞానేవిధీయతే॥ ౨౯॥ అపాంధాతూరసోనిత్యంజిహ్వయాసతుగృహ్యతే। జిహ్వాస్థశ్చతథాసోమోరసజ్ఞానేవిధీయతే॥౩౦
జ్యోతిషశ్చగుణోరూపంచక్షుషాతచ్చగృహ్యతే। చక్షుఃస్థశ్చసదాదిత్యోరూపజ్ఞానేవిధీయతే॥ ౩౧॥ వాయవ్యస్తుసదాస్పర్శస్త్వచాప్రజ్ఞాయతేచ
సః। త్వక్స్థశ్చైవసదావాయుఃస్పర్శేనేసవిధీయతే ॥ ౩౨ ॥ ఆకాశస్యగుణోహ్యేషశ్రోత్రేణచసగృహ్యతే । శ్రోత్రస్థాశ్చదిశస్సర్వాఃశబ్దజ్ఞానేప్ర
కీర్తితాః॥౩౩॥ మనసశ్చగుణశ్చింతాప్రజ్ఞయాసాతుగృహ్యతే। హృదిస్థశ్చేతనాధాతుర్మనోజ్ఞానేవిధీయతే॥ ౩౪ ॥ బుద్ధిరధ్యవసాయేనజ్ఞానేనచ
మహాంస్తథా। నిశ్చిత్యగ్రహణంవ్యక్తమవ్యక్తంనాత్రసంశయః॥ ౩౫॥ అలింగగ్రహణోనిత్యఃక్షేత్రజ్ఞోనిర్గుణాత్మకః । తస్మాదలింగఃక్షేత్రజ్ఞఃకేవలం
జ్ఞానలక్షణః॥౩౬॥ అవ్యక్తంక్షేత్రలింగస్థంగుణానాంప్రభవాప్యయమ్। సదాపశ్యామ్యహంలీనంవిజానామిశృణోమిచ ॥ ౧౭ ॥ పురుషస్తద్విజానీతే
తస్మాత్ క్షేత్రజ్ఞఉచ్యతే। గుణవృత్తంతథావృత్తంక్షేత్రజ్ఞఃపరిపశ్యతి॥౩౮॥ ఆదిమధ్యావసానాంతంసృజ్యమానమచేతనమ్। నగుణావిదురాత్మానంస్ర
జ్యమానాఃపునఃపునః॥౩౯॥ నచతంవిందతేకశ్చిత్ క్షేత్రజ్ఞస్త్వేవవిందతి। గుణానాంగుణభూతానాంయత్పరంపరమంమహత్॥౪౦ ॥ తస్మాద్గుణాంశ్చ
సత్త్వంచపరిత్యజ్యేహధర్మవిత్। క్షీణదోషోగుణాతీతఃక్షేత్రజ్ఞంప్రవిశత్యథ॥ ౪౧॥ నిర్ద్వంద్వోనిర్నమస్కారోనిఃస్వాహాకారఏవచ । అచలశ్చాని
కేతశ్చక్షేత్రజ్ఞస్సపరోవిభుః॥ ౪౨॥ .... ※

ఇతిఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- గురుశిష్యసంవాదే- త్రిచత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥యదాదిమధ్యపర్యంతంగ్రహణోపాయమేవచ। నామలక్షణసంయుక్తంసర్వంవక్ష్యామితత్వతః॥౧॥అహఃపూర్వంతతోరాత్రిర్మాసాఃశు
క్లాదయఃస్మృతాః। శ్రవణాదీనిఋక్షాణిఋతవఃశిశిరాదయః॥ ౨॥ భూమిరాదిస్తుగంధానాంరసానామాపఏవచ। రూపాణాంజ్యోతిరాదిత్యఃస్పర్శా
నాంవాయురుచ్యతే॥౩॥శబ్దస్యాదిస్తథాకాశమేషభూతకృతోగుణః । అతఃపరంప్రవక్ష్యామిభూతానామాదిముత్తమమ్॥ ౪॥ ఆదిత్యోజ్యోతిషామాది
రగ్నిర్భూతాదిరుచ్యతే। సావిత్రీసర్వవిద్యానాందేవతానాంప్రజాపతిః॥౫॥ ఓంకారస్సర్వవేదానాంవచసాంప్రాణఏవచ। యదస్మిన్నియతంలోకేస
ర్వంసావిత్రిరుచ్యతే॥౬॥ గాయత్రీచ్ఛందసామాదిఃప్రజానాంసర్గఉచ్యతే। గావశ్చతుష్పదామాదిర్మనుష్యాణాంద్విజాతయః॥౭॥ శ్యేనఃపతత్త్రిణా

మాదిర్యజ్ఞానాం హుతముత్తమమ్। సరీసృపాణాం సర్వేషాం జ్యేష్ఠస్సర్పో ద్విజోత్తమాః॥౮॥ కృతమాదిర్యుగానాం చ సర్వేషాం నాత్ర సంశయః। హిర
ణ్యం సర్వరత్నానాం మోషధీనాం యవాస్తథా॥౯॥ సర్వేషాం భక్ష్యభోజ్యానామన్నం పరమముచ్యతే। ద్రవాణాం చైవ సర్వేషాం పేయానామాపఉ
త్తమాః॥౧౦॥ స్థావరాణాం తు భూతానాం సర్వేషామవిశేషతః। బ్రహ్మక్షేత్రం సదా పుణ్యం ప్లక్షః ప్రథమతః స్మృతః॥ ౧౧॥ అహం ప్రజాపతీనాం చ సర్వే
షాం నాత్ర సంశయః। మమ విష్ణురచింత్యాత్మా స్వయంభూరితి స స్మృతః॥ ౧౨॥ పర్వతానాం మహామేరుః సర్వేషామగ్రజః స్మృతః। దిశాం చ ప్రదిశాం
చోర్ధ్వా దిక్పూర్వా ప్రథమా తథా॥౧౩॥ తథా త్రిపథగా గంగా నదీనామగ్రజా స్మృతా। తథా సరోదపానానాం సర్వేషాం సాగరోఽగ్రజః॥ ౧౪॥ దేవదా
నవభూతానాం పిశాచోరగరక్షసామ్। నరకిన్నరయక్షాణాం సర్వేషామీశ్వరః ప్రభుః॥౧౫॥ ఆదిర్విశ్వస్య జగతో విష్ణుర్బ్రహ్మమయో మహాన్। భూతం
పరతరం యస్మాత్ త్రైలోక్యే నేహ విద్యతే॥ ౧౬॥ ఆశ్రమాణాం చ సర్వేషాం గార్హస్థ్యం నాత్ర సంశయః। లోకానామాదిరవ్యక్తం సర్వస్యాంతస్తదే
వ చ॥౧౭॥ అహాన్యస్తమయాంతాని ఉదయాంతా చ శర్వరీ। సుఖస్యాంతం సదా దుఃఖం దుఃఖస్యాంతం సదా సుఖమ్॥ ౧౮॥ సర్వే క్షయాంతా నిచయాః
పతనాంతాస్సముచ్ఛ్రయాః। సంయోగాశ్చ వియోగాంతా మరణాంతం చ జీవితమ్॥౧౯॥ సర్వం కృతం వినాశాంతం జాతస్య మరణం ధ్రువమ్। అశా
శ్వతం హి లోకేస్మిన్ సదా స్థావరజంగమమ్॥ ౨౦॥ ఇష్టం దత్తం తపోఽధీతం వ్రతాని నియతాని చ। సర్వమేతద్వినాశాంతం జ్ఞానస్యాంతో న విద్యతే॥
౨౧॥ తస్మాద్జ్ఞానేన శుద్ధేన ప్రశాంతాత్మా జితేంద్రియః। నిర్మమో నిరహంకారో ముచ్యతే సర్వపాప్మభిః॥౨౨॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- గురుశిష్యసంవాదే-చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥ బుద్ధిసారం మనస్స్తంభమింద్రియగ్రామబంధనమ్। మహాభూతపరిస్కందం నివేశపరివేశనమ్॥౧॥ జరాశోకసమావిష్టం వ్యాధివ్యసనసంభవమ్।
దేశకాలవిచారీదం శ్రమవ్యాయామనిస్వనమ్॥౨॥ అహోరాత్రపరిక్షేపం శీతోష్ణపరిమండలమ్। సుఖదుఃఖాంతసంక్లేశం క్షుత్పిపాసావకీలకమ్॥ ౩॥
ఛాయాతపవిలేఖం చ నిమేషోన్మేషవిహ్వలమ్। ఘోరమోహజలాకీర్ణం వర్తమానమచేతనమ్॥ ౪ ॥ మాసార్ధమాసగణితం విషమం లోకసంచరమ్।
తమోనియమపంకం చ రజోవేగప్రవర్తకమ్॥ ౫ ॥ మహాహంకారదీప్తం చ గుణసంజాతవర్తనమ్। అరతిగ్రహణానీకం శోకసంఘాతవర్తనమ్ ॥ ౬॥ క్రి
యాకారణసంయుక్తం రాగవిస్తారమాయతమ్। లోభేప్సాపరివిక్షోభం విచింత్యజ్ఞానసంభవమ్॥ ౭॥ భయమోహపరీవారం భూతసంమోహకారకమ్।
ఆనందప్రీతిచారం చ కామక్రోధపరిగ్రహమ్॥ ౮॥ మహదాదివిశేషాంతమసక్తప్రభవావ్యయమ్। మనోజవం మనఃకాంతం కాలచక్రం ప్రవర్తతే ॥ ౯ ॥ ప
తద్ద్వంద్వసమాయుక్తం కాలచక్రమచేతనమ్। విసృజేత్సంక్షిపేచ్చాపి బోధయేత్సామరం జగత్ ॥ ౧౦ ॥ కాలచక్రప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చైవ తత్త్వతః। య
స్తు వేద నరో నిత్యం న స భూతేషు ముహ్యతి॥౧౧॥ విముక్తః సర్వసంస్కారైస్సర్వద్వంద్వవివర్జితః। విముక్తః సర్వపాపేభ్యః ప్రాప్నోతి పరమాం గతిమ్॥
౧౨॥ గృహస్థో బ్రహ్మచారీ చ వానప్రస్థోథ భిక్షుకః। చత్వార ఆశ్రమాః ప్రోక్తాస్సర్వే గార్హస్థ్యమూలకాః ॥ ౧౩ ॥ యః కశ్చిదిహ లోకేస్మిన్నాగమః పరి
కీర్తితః। తస్యాంతగమనం శ్రేయః కీర్తిరేషా సనాతనీ॥ ౧౪॥ సంస్కారైస్సంస్కృతః పూర్వం యథావచ్చరితవ్రతః। జాతౌ గుణవిశిష్టాయాం సమావ
ర్తేత తత్త్వవిత్ ॥ ౧౫॥ స్వదారనిరతో నిత్యం శిష్టాచారో జితేంద్రియః। పంచభిశ్చ మహాయజ్ఞైః శ్రద్దధానో యజేదిహ॥ ౧౬ ॥ దేవతాతిథిశిష్టాశీ నిరతో
వేదకర్మసు। ఇజ్యాప్రదానయుక్తశ్చ యథాశక్తి యథాసుఖమ్॥ ౧౭॥ న పాణిపాదచపలో న నేత్రచపలో మునిః। న చ వాగంగచపల ఇతి శిష్టస్య గోచరః ॥
౧౮॥ నిత్యం యజ్ఞోపవీతీ స్యాత్ శుక్లవాసాః శుచివ్రతః। నియతో యమదానాభ్యాం సదా శిష్టైశ్చ సంవిశేత్ ॥౧౯॥ జితశిశ్నోదరో మైత్రః శిష్టాచారసమన్వి

తః। వైణవీంధారయేద్యష్టింసోదకంచకమండలుమ్॥ ౨౦ ॥ అధీత్యాధ్యాపనంకుర్యాత్తథాయజనయాజనే । దానంప్రతిగ్రహంవాపిషడ్గుణాంవృత్తిమా
చరేత్ ॥ ౨౧॥ త్రీణికర్మాణిజానీతబ్రాహ్మణానాంతుజీవికా।యాజనాధ్యాపనేచోభేశుద్ధాచ్చాపిప్రతిగ్రహః॥౨౨॥ అథశేషాణిచాన్యానిత్రీణికర్మాణి
యానితు। దానమధ్యయనంయజ్ఞోధర్మయుక్తానితానితు॥ ౨౩॥ తేష్వప్రమాదంకుర్వీతత్రిషుకర్మసుధర్మవిత్ ।దాంతోమైత్రఃక్షమాయుక్తస్సర్వభూత
సమోమునిః॥ ౨౪॥ సర్వమేతద్యథాశక్తివిప్రోనిర్వర్తయన్ శుచిః। ఏవంయుక్తోజయేత్స్వర్గంగృహస్థఃసంశితవ్రతః॥ ౨౫॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి - గురుశిష్యసంవాదే-పంచచత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥ ఏవమేతేనమార్గేణపూర్వోక్తేనయథావిధి। అధీతవాన్యథాశక్తితథైవబ్రహ్మచర్యవాన్ ॥ ౧॥స్వధర్మనిరతోవిద్వాన్సర్వేంద్రియయ
తోమునిః। గురోఃప్రియహితేయుక్తస్సత్యధర్మపరశ్శుచిః॥ ౨॥ గురుణాసమనుజ్ఞాతోభుంజీతాన్నమకుత్సయన్।హవిష్యభైక్ష్యభుక్చాపిస్థానాసనవిహా
రవాన్॥ ౩॥ ద్వికాలమగ్నింజుహ్వానఃశుచిర్భూత్వాసమాహితః। ధారయీతసదాదండంబైల్వంపాలాశమేవవా॥ ౪ ॥ క్షౌమంకార్పాసికంచాపి
మృగాజినమథాపివా। సర్వంకాషాయరక్తంవావాసోవాపిద్విజస్యహ ॥ ౫ ॥ మేఖలాచభవేన్మౌంజీజటీనిత్యోదకస్తథా। యజ్ఞోపవీతీస్వాధ్యాయీఅ
లుబ్ధోనియతవ్రతః॥ ౬॥ పూతాభిశ్చతథైవాద్భిస్సదాదైవతతర్పణమ్। భావేననియతఃకుర్వన్బ్రహ్మచారీప్రశస్యతే॥ ౭ ॥ ఏవంయుక్తోజయేల్లోకాన్
వానప్రస్థోజితేంద్రియః। నసంసరతిజాతీషుపరమంస్థానమాశ్రితః॥ ౮॥ సంస్కృతఃసర్వసంస్కారైస్తథైవబ్రహ్మచర్యవాన్ । గ్రామాన్నిష్క్రమ్య
చారణ్యేమునిఃప్రవ్రజితోవసేత్॥ ౯॥ చర్మవల్కలసంవాసీసాయంప్రాతరుపస్పృశేత్ । అరణ్యగోచరోనిత్యంనగ్రామంప్రవిశేత్పునః॥ ౧౦ ॥ అర్చ
యన్నతిథీన్కాలేదద్యాచ్చాపిప్రతిశ్రయమ్ । ఫలపత్రావరైర్మూలైశ్శ్యామాకేనచవర్తయన్ ॥ ౧౧ ॥ ప్రవృత్తముదకంవాయుంసర్వంవానేయమా
శ్రయేత్ । ప్రాశ్నీయాదానుపూర్వ్యేణయథాదీక్షమతంద్రితః॥ ౧౨॥ సమూలఫలభిక్షాభిరర్చేదతిథిమాగతమ్। యచ్ఛభక్ష్యంస్యాత్తతోదద్యాద్భిక్షాం
నిత్యమతంద్రితః॥ ౧౩॥ దేవతాతిథిపూర్వంచసదాప్రాశ్నీతవాగ్యతః। అస్పర్ధితమనాశ్చైవలఘ్వాశీదేవతాశ్రయః ॥ ౧౪ ॥ దాంతోమైత్రఃక్షమా
యుక్తఃకేశాన్శ్మశ్రుచధారయన్ । జుహ్వన్స్వాధ్యాయశీలశ్చసత్యధర్మపరాయణః ॥ ౧౫॥ శుచిదేహఃసదాదక్షోవననిత్యస్సమాహితః । ఏవంయు
క్తోజయేత్స్వర్గంవానప్రస్థోజితేంద్రియః ॥ ౧౬॥ గృహస్థోబ్రహ్మచారీచవానప్రస్థోథవాపునః।య ఇచ్ఛేన్మోక్షమాస్థాతుముత్తమాంవృత్తిమాశ్రయేత్ ॥౧౭॥
అభయంసర్వభూతేభ్యోదత్త్వానైష్కర్మ్యమాచరేత్। సర్వభూతసుఖోమైత్రఃసర్వేంద్రియయతోమునిః॥ ౧౮॥ అయాచితమసంక్లిష్టముపపన్నం
యదృచ్ఛయా। కృత్వాప్రాహ్ణేచరేద్భైక్ష్యంవిధూమేభుక్తవజ్జనే ॥ ౧౯॥ వృత్తేశరావసంపాతేభైక్ష్యంలిప్సేతమోక్షవిత్ । లాభేనచనహృష్యేత
నాలాభేవిమనాభవేత్ ॥౨౦॥ యాత్రార్థంకాలమాకాంక్షంశ్చరేద్భైక్ష్యంసమాహితః। లాభంసాధారణంనేచ్ఛేన్నభుంజీతాభిపూజితః ॥ ౨౧॥ అ
భిపూజితలాభాద్ధివిజుగుప్సేతభిక్షుకః। భుక్తాన్యన్నానితిక్తానికషాయకటుకానిచ॥ ౨౨॥ నాస్వాదయీతభుంజానోరసాంశ్చమధురాంస్తథా। యా
త్రామాత్రంచభుంజీతకేవలంప్రాణధారణమ్ ॥ ౨౩॥ అసంరోధేనభూతానాంవృత్తింలిప్సేతమోక్షవిత్ । నచాన్యమన్నంలిప్సేతభిక్షమాణఃకథంచన॥
౨౪॥ నసన్నికాశయేద్ధర్మంవివిక్తేచారజాశ్చరేత్। శూన్యాగారమరణ్యంవావృక్షమూలంనదీంతథా॥ ౨౫॥ప్రతిశ్రయార్థంసేవేతపార్వతీంవాపు
నర్గుహామ్। గ్రామైకరాత్రికోగ్రీష్మేవర్షాస్వేకత్రవావసేత్ ॥ ౨౬॥ అధ్వాసూర్యేణనిర్దిష్టఃకీటవచ్చచరేన్మహీమ్ । దయార్థంచైవభూతానాం
సమీక్ష్యపృథివీంచరేత్ ॥ ౨౭॥ సంచయాంశ్చనకుర్వీతస్నేహవాసంచవర్జయేత్। పూతాభిరద్భిర్నిత్యంవైకార్యంకుర్వీతమోక్షవిత్ ॥౨౮॥ ఉప

స్పృశేమద్భృతాభిరద్భిశ్చపురుషస్సదా। అహింసాబ్రహ్మచర్యంచ సత్యమార్జవమేవచ॥ ౨౯॥ అక్రోధశ్చానసూయాచదమోనిత్యమపైశునమ్। అ
ష్టస్వేతేషుయుక్తస్స్యాద్వ్రతేషునియతేంద్రియః॥ ౩౦॥ అపాపమశఠంవృత్తమజిహ్మంనిత్యమాచరేత్। జోషయేతతదాభోజ్యంగ్రాసమాగతమస్పృ
హః॥ ౩౧॥ యాత్రామాత్రంచభుంజీత కేవలంప్రాణయాత్రికమ్। ధర్మలబ్ధంతథాశ్నీయాన్నకామమనువర్తయేత్॥ ౩౨॥ గ్రాసాదాచ్ఛాదనాదన్యన్న
గృహ్ణీయాత్కథంచన। యావదాహారయేత్తావత్ప్రతిగృహ్ణీతనాధికమ్॥ ౩౩॥ పరేభ్యోనప్రతిగ్రాహ్యంనచదేయంకదాచన। దైన్యభావాచ్చభూ
తానాంసంవిభజ్యసదాబుధః॥ ౩౪॥ నాదదీతపరస్వానినగృహ్ణీయాదయాచితః। నకించిద్విషయంభుక్త్వాస్పృహయేత్తస్యవైపునః॥ ౩౫॥ మృదమా
పస్తథాన్నానిపత్రపుష్పఫలానిచ। అసంవృతానిగృహ్ణీయాత్ప్రవృత్తానిచకార్యవాన్॥ ౩౬॥ నశిల్పజీవికాంజీవేద్ధిరణ్యంనోతకామయేత్। నద్వేష్టా
నోపదేష్టాచభవేతనిరుపస్కృతః॥ ౩౭॥ శ్రద్ధాపూతానిభుంజీతనిమిత్తానిచవర్జయేత్। స్వధావృత్తిరసక్తశ్చసర్వభూతైరసంవిదమ్॥ ౩౮॥ ఆశీ
ర్యుక్తానిసర్వాణిహింసాయుక్తానియానిచ। లోకసంగ్రహధర్మంచనైవకుర్యాన్నకారయేత్॥ ౩౯॥ సర్వభావానతిక్రమ్యలఘుమాత్రఃపరివ్రజేత్। స
మస్సర్వేషుభూతేషుస్థావరేషుచరేషుచ॥ ౪౦॥ పరంనోద్వేజయేత్కంచిన్నచకస్యచిదుద్విజేత్। విశ్వాస్యస్సర్వభూతానామగ్ర్యోమోక్షవిదుచ్యతే॥
౪౧॥ అనాగతంచనధ్యాయేన్నాతీతమనుచింతయేత్। వర్తమానముపేక్షేతకాలాకాంక్షీసమాహితః॥ ౪౨॥ నచక్షుషానమనసానవాచాదూషయే
త్క్వచిత్। నప్రత్యక్షంపరోక్షంవాకించిద్దుష్టంసమాచరేత్॥ ౪౩॥ ఇంద్రియాణ్యుపసంహృత్యకూర్మోఽంగానీవసర్వశః। క్షీణేంద్రియమనోబుద్ధి
ర్నిరీహస్సర్వతత్త్వవిత్॥ ౪౪॥ నిర్ద్వంద్వోనిర్నమస్కారోనిస్స్వాహాకారఏవచ। నిర్మమోనిరహంకారోనిర్యోగక్షేమఆత్మవాన్॥ ౪౫॥ నిరాశీ
ర్నిర్గుణశ్శాంతోనిరాశంకోనిరాశ్రయః। ఆత్మసంగీచతత్త్వజ్ఞోముచ్యతేనాత్రసంశయః॥ ౪౬॥ అపాణిపాదపృష్ఠంతదశిరస్కమనూదరమ్। ప్రహీ
ణగుణకర్మాణంకేవలంవిమలంస్థిరమ్॥ ౪౭॥ అగంధమరసస్పర్శమరూపాశబ్దమేవచ। అనుగమ్యమనాసక్తమమాంసమపిచైవతత్॥ ౪౮॥ నిశ్చిం
తమవ్యయందివ్యంగృహస్థమపిసర్వదా। సర్వభూతస్థమాత్మానంయేపశ్యంతినతేమృతాః॥ ౪౯॥ నతత్రక్రమతేబుద్ధిర్నేంద్రియాణినదేవతాః। వేదా
యజ్ఞాశ్చలోకాశ్చనతపోనవ్రతానిచ॥ ౫౦॥ యత్రజ్ఞానవతాంప్రాప్తిరలింగగ్రహణాస్మృతా। అస్మాదలింగధర్మజ్ఞోధర్మతత్త్వముపాచరేత్॥ ౫౧॥
గృహధర్మాశ్రితోవిద్వాన్విజ్ఞానచరితంచరేత్। అమూఢోమూఢరూపేణచరేద్ధర్మమదూషయన్॥ ౫౨॥ యథైనమవమన్యేరన్పరేసతతమేవహి॥
తథావృత్తశ్చరేద్ధర్మంసతాంధర్మానకుత్సయన్॥ ౫౩॥ యఏవంవృత్తసంపన్నస్సమునిశ్శ్రేష్ఠఉచ్యతే। ఇంద్రియాణీంద్రియార్థాంశ్చమహాభూతా
నిపంచచ॥ ౫౪॥ మనోబుద్ధిరహంకారమవ్యక్తంపురుషంతథా। ఏతత్సర్వంప్రసంఖ్యాయయథావత్తత్త్వనిశ్చయాత్॥ ౫౫॥ తతస్స్వర్గమవాప్నో
తివిముక్తస్స్వర్గబంధనైః। ఏతావదంతవేలాయాంపరిసంఖ్యాయతత్త్వవిత్॥ ౫౬॥ ధ్యాయేదేకాంతమాస్థాయముచ్యతేఽథనిరాశ్రయః। నిర్ముక్త
స్సర్వసంగేభ్యోవాయురాకాశగోయథా॥ క్షీణకోశోనిరాతంకస్తథేదంప్రాప్నుయాత్పరమ్॥ ౫౭॥ .... *

ఇతి- గురుశిష్యసంవాదే- షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥ సంన్యాసంతపఇత్యాహుర్వృద్ధానిశ్చితవాదినః। బ్రాహ్మణాబ్రహ్మయోనిస్థాజ్ఞానంబ్రహ్మపరంవిదుః॥ ౧॥ అతిదూరాత్మకంబ్రహ్మవేదవిద్యా
వ్యపాశ్రయమ్। నిర్ద్వంద్వంనిర్గుణంనిత్యమచింత్యగుణముత్తమమ్॥ ౨॥ జ్ఞానేనతపసాచైవధీరాఃపశ్యంతితత్పరమ్। నిర్ణిక్తమనసఃపూతావ్యుత్క్రాం
తరజసోఽమలాః॥ ౩॥ తపసాక్షేమమధ్వానంగచ్ఛంతిపరమేశ్వరమ్। సంన్యాసనిరతానిత్యంయేచబ్రహ్మవిదోజనాః॥ ౪॥ తపఃప్రదీపఇత్యాహురాచా
రోధర్మసాధకః। జ్ఞానంవైపరమంవిద్యాత్సంన్యాసంతపఉత్తమమ్॥ ౫॥ యస్తువేదనిరాధారంజ్ఞానంతత్త్వవినిశ్చయాత్। సర్వభూతస్థమాత్మానం

స సర్వగతిరివ్యతే॥౬॥ యో విద్వాన్ సహవాసంచ వివాసం చైవ పశ్యతి। తథైవైకత్వనానాత్వే స దుఃఖాత్పరిముచ్యతే॥౭॥ యో న కామయతే కించి న్న కించిదవమన్యతే। ఇహలోకస్థ ఏవైష బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే॥౮॥ ప్రధానగుణతత్త్వజ్ఞః సర్వభూతప్రధానవిత్। నిర్మమో నిరహంకారో ముచ్యతే నాత్ర సంశయః॥౯॥ నిర్ద్వంద్వో నిర్నమస్కారో నిస్స్వధాకార ఏవ చ। నిర్గుణం నిత్యమద్వంద్వం ప్రశమే నైవ గచ్ఛతి॥౧౦॥ హిత్వా గుణమయం సర్వం కర్మ జంతుశ్శుభాశుభమ్। ఉభే సత్యానృతే హిత్వా ముచ్యతే నాత్ర సంశయః॥౧౧॥ అవ్యక్తయోనిప్రభవో బుద్ధిస్కంధమయో మహాన్। మహాహంకారవిటప ఇంద్రియాంకురకోటరః॥౧౨॥ మహాభూతవిశాలశ్చ విశేషయతిశాఖనః। సదాపత్రస్సదాపుష్పః శుభాశుభఫలోదయః॥౧౩॥ ఆజీవ్యస్సర్వభూతానాం బ్రహ్మవృక్షస్సనాతనః। ఏనం ఛిత్త్వా చ భిత్త్వా చ తత్త్వజ్ఞానాసినా బుధః॥౧౪॥ హిత్వా సంగమయాన్ పాశాన్ మృత్యుజన్మజరోదయాన్। నిర్మమో నిరహంకారో ముచ్యతే నాత్ర సంశయః॥౧౫॥ ద్వావిమౌ పక్షిణౌ నిత్యౌ సఖాయౌ చాప్యచేతనౌ। ఏతాభ్యాం తు పరో యోన్యశ్చేతనావానసావుచ్యతే॥౧౬॥ అచేతనస్సత్త్వసంఖ్యావిముక్తః సత్త్వాత్పరం చేతయతేంతరాత్మా। స క్షేత్రవిత్సర్వసంఖ్యాతబుద్ధిర్గుణాతిగో ముచ్యతే సర్వపాపైః॥౧౭॥

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి-గురుశిష్యసంవాదే-సప్తచత్వారింశోధ్యాయః-

బ్రహ్మా॥ కేచిద్బ్రహ్మమయం వృక్షం కేచిద్బ్రహ్మవనం మహత్। కేచిత్తు బ్రహ్మ చావ్యక్తం కేచిత్పరమనామయమ్॥౧॥ మన్యంతే సర్వమప్యేతదవ్యక్తప్రభవావ్యయమ్। ఉచ్ఛ్వాసమాత్రమపి చేద్యోంతకాలే సమో భవేత్॥ ౨ ॥ ఆత్మానముపసంగమ్య సోమృతత్వాయ కల్పతే। నిమేషమాత్రమపి చేత్సంయమ్యాత్మానమాత్మని॥౩॥ గచ్ఛత్యాత్మప్రసాదేన విదుషాం ప్రాప్తిమవ్యయామ్। ప్రాణాయామైరథ ప్రాణాన్ సంయమ్య స పునః పునః॥ ౪ ॥ దశద్వాదశభిర్వాపి చతుర్వింశాత్పరం తతః। ఏవం పూర్వం ప్రసన్నాత్మా లభతే యద్యదిచ్ఛతి॥ ౫ ॥ అవ్యక్తాత్సత్త్వముద్రిక్తమమృతత్వాయ కల్పతే। సత్త్వాత్పరతరం నాన్యత్ప్రశంసంతీహ తద్విదః॥౬॥ అనుమానాద్విజానీమః పురుషం సత్త్వసంశ్రయమ్। న శక్యమన్యథా గంతుం పురుషం ద్విజసత్తమాః॥ ౭॥ క్షమా ధృతిరహింసా చ సమతా సత్యమార్జవమ్। జ్ఞానం త్యాగోథ సంన్యాసః సాత్త్వికం వృత్తమిష్యతే॥౮॥ ఏతేనైవానుమానేన మన్యంతే వై మనీషిణః॥ సత్త్వంచ పురుషశ్చైవ తత్ర నాస్తి విచారణా॥ ౯ ॥ ఆహురేకే చ విద్వాంసో యే జ్ఞానపరినిష్ఠితాః। క్షేత్రజ్ఞసత్త్వయోరైక్యమిత్యేతన్నోపపద్యతే॥ ౧౦॥ పృథగ్భూతం తతస్సత్త్వమిత్యేతదవిచారితమ్। పృథగ్భావశ్చ విజ్ఞేయః సహజశ్చాపి తత్త్వతః॥౧౧॥ తథైవైకత్వనానాత్వమిష్యతే విదుషాం నయః॥ మశకోదుంబరే చైక్యం పృథక్త్వమపి దృశ్యతే॥ ౧౨॥ మత్స్యో యథాన్యస్స్యాదప్సు సంప్రయోగస్తథా తయోః। సంబంధస్తోయబిందూనాం పర్ణే కోశనదస్య చ॥౧౩ ॥ గురుః ॥ ఇత్యుక్తవంతస్తే విప్రాస్తదా లోకపితామహమ్। పునస్సంశయమాపన్నాః పప్రచ్ఛుర్మునిసత్తమాః॥౧౪॥..........*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి- గురుశిష్యసంవాదే- అష్టచత్వారింశోధ్యాయః

ఋషయః॥ కో వా స్విదిహ ధర్మాణామనుష్ఠేయతమో మతః। వ్యాహతామివ పశ్యామి ధర్మస్య వివిధాం గతిమ్॥౧॥ ఊర్ధ్వం దేహాద్వదంత్యేకే నైతదస్తీతి చాపరే। కేచిత్సంశయితం సర్వం నిస్సంశయమథాపరే॥౨॥ అనిత్యం నిత్యమిత్యేకే నాస్త్యస్తీత్యపి చాపరే। ఏకరూపం ద్విధేత్యేకే వ్యామిశ్రమితి చాపరే॥౩॥ మన్యంతే బ్రాహ్మణా ఏవ బ్రహ్మజ్ఞాస్తత్త్వవాదినః। ఏవమేకే పృథక్చాన్యే బహుత్వమపి చాపరే॥ ౪ ॥ దేశకాలావుభౌ కేచిత్ నైతదస్తీతి చాపరే। జటాజినధరాశ్చాన్యే ముండాః కేచిదసంవృతాః॥ ౫ ॥ అస్నానం కేచిదిచ్ఛంతి స్నానమప్యపరే జనాః। మన్యంతే బ్రాహ్మణా దేవ బ్రహ్మజ్ఞాస్తత్త్వదర్శినః॥౬॥ ఆహారం కేచిదిచ్ఛంతి కేచిచ్చానశనే రతాః। కర్మ కేచిత్ప్రశంసంతి ప్రశాంతిం చాపరే జనాః॥౭॥ దేశకాలావుభౌ కేచిన్నైతదస్తీతి చాప

శే। కేచిన్మోక్షం ప్రశంసంతి కేచిద్భోగాన్ పృథగ్విధాన్ ॥ ౮ ॥ ధనాని కేచిదిచ్ఛంతి నిర్ధనత్వమథాపరే। ఉపాస్యసాధనం త్వేకే నైతదస్తీతి చాపరే ॥
అహింసానిరతాశ్చాన్యే కేచిద్ధింసాపరాయణాః। పుణ్యేన యశసా చాన్యే నైతదస్తీతి చాపరే॥ ౧౦॥ సద్భావనిరతాశ్చాన్యే కేచిత్సంశయితే స్థితాః। దుః
ఖాదన్యే సుఖాదన్యే ధ్యానమిత్యపరే జనాః ॥ ౧౧ ॥ యజ్ఞమిత్యపరే విప్రాః ప్రదానమితి చాపరే । తపస్త్వన్యే ప్రశంసంతి స్వాధ్యాయమపరే జనాః॥ ౧౨॥
జ్ఞానం సంన్యాసమిత్యేకే స్వభావం భూతచింతకాః। సర్వమేకే ప్రశంసంతి న సర్వమితి చాపరే ॥ ౧౩ ॥ ఏవం వ్యుత్థాపితే ధర్మే బహుధా విప్రబోధితే। ని
శ్చయం నాధిగచ్ఛామః సంమూఢాః సురసత్తమ॥ ౧౪ ॥ ఇదం శ్రేయ ఇదం శ్రేయ ఇత్యేవం వ్యుత్థితో జనః । యో హి యస్మిన్ రతో ధర్మే స తం పూజయతే
సదా॥౧౫॥ తేన నోఽవిహితా ప్రజ్ఞా మనశ్చ బహులీకృతమ్। ఏతదాఖ్యాతుమిచ్ఛామః శ్రేయః కిమితి సత్తమ ॥ ౧౬ ॥ అతః పరం తు యద్గుహ్యం తద్భవాన్
వక్తుమర్హతి। సత్త్వక్షేత్రజ్ఞయోశ్చాపి సంబంధః కేన హేతునా॥౧౭॥ ఏవముక్తః స తైర్విప్రైర్భగవాన్ లోకభావనః। తేభ్యశ్శశంస ధర్మాత్మా యా
థాతథ్యేన బుద్ధిమాన్॥ ౧౮॥ ....*

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి - గురుశిష్యసంవాదే - ఏకోనపంచాశోధ్యాయః,

బ్రహ్మా॥ హంత వః సంప్రవక్ష్యామి యన్మాం పృచ్ఛథ సత్తమాః। గురుణా శిష్యమాసాద్య యదుక్తం తన్నిబోధత ॥ ౧ ॥ సమస్తమిహ తచ్ఛ్రుత్వా సమ్యగే
వావధార్యతామ్। అహింసా సర్వభూతానామేతత్కృత్యతమం మతమ్॥౨॥ ఏతత్పదమనుద్విగ్నం వరిష్ఠం ధర్మలక్షణమ్। జ్ఞానం నిఃశ్రేయ ఇత్యాహుర్వృ
ద్ధా నిశ్చితదర్శినః॥౩॥ తస్మాద్జ్ఞానేన శుద్ధేన ముచ్యతే సర్వకిల్బిషైః । హింసాపరాశ్చ యే కేచిద్యే చ నాస్తికవృత్తయః॥ ౪॥ లోభమోహసమాయుక్తా
స్తే వై నిరయగామినః। ఆశీర్యుక్తాని కర్మాణి కుర్వతే యే త్వతంద్రితాః॥౫॥ తేఽస్మిన్ లోకే ప్రమోదంతే జాయమానాః పునః పునః। కుర్వతే యే తు కర్మాణి శ్ర
ద్ధధానా విపశ్చితః॥ ౬॥ అనాశీర్యోగసంయుక్తాస్తే ధీరాః సాధుదర్శినః । అతః పరం ప్రవక్ష్యామి సత్త్వక్షేత్రజ్ఞయోర్యథా॥ ౭॥ సంయోగో విప్రయో
గశ్చ తన్నిబోధత సత్తమాః। విషయో విషయిత్వం చ సంబంధోఽయమిహోచ్యతే॥ ౮॥ విషయీ పురుషో నిత్యం సత్త్వం చ విషయః స్మృతః । వ్యాఖ్యాతం
పూర్వకల్పేన మశకోదుంబరం యథా॥౯॥ భుజ్యమానం న జానీతే నిత్యం సత్త్వమచేతనమ్। యస్త్వేవం తం విజానీతే యో భుంక్తే యశ్చ భుజ్యతే॥ ౧౦॥ నిత్యం
ద్వంద్వసమాయుక్తం సత్త్వమాహుర్మనీషిణః । నిర్ద్వంద్వో నిష్కలో నిత్యః క్షేత్రజ్ఞో నిర్గుణాత్మకః॥౧౧॥ సమః సంజ్ఞానుగశ్చైవ స సర్వత్ర వ్యవస్థి
తః। ఉపభుంక్తే సదా సత్త్వమపః పుష్కరపర్ణవత్ ॥౧౨॥ సర్వైరపి గుణైర్విద్వాన్ వ్యతిషక్తో న లిప్యతే। జలబిందుర్యథా లోలః పద్మినీపత్రసంస్థితః॥ ౧౩॥
ఏవమేవాప్యసంయుక్తః పురుషః స్యాన్న సంశయః । ద్రవ్యమాత్రమభూత్సత్త్వం పురుషస్యేతి నిశ్చయః॥ ౧౪ ॥ యథా ద్రవ్యం చ కర్తా చ సంయోగోఽప్య
నయోస్తథా । యథా ప్రదీపమాదాయ కశ్చిత్తమసి గచ్ఛతి॥ ౧౫ ॥ తథా సత్త్వప్రదీపేన గచ్ఛంతి పరమైషిణః । యావద్ద్రవ్యగుణాస్తావత్ప్రదీపః సంప్ర
కాశతే॥౧౬॥ క్షీణే ద్రవ్యగుణే జ్యోతిరంతర్ధానాయ గచ్ఛతి। వ్యక్తః సత్త్వగుణస్త్వేవం పురుషోఽవ్యక్త ఇష్యతే॥ ౧౭ ॥ ఏతద్విప్రా విజానీత హంత భూయో
బ్రవీమి వః। సహస్రేణాపి దుర్మేధా న బుద్ధిమధిగచ్ఛతి॥ ౧౮॥ చతుర్థేనాప్యథాంశేన బుద్ధిమాన్ సుఖమేధతే । ఏవం ధర్మస్య విజ్ఞేయం సంసాధనముపా
యతః॥ ౧౯॥ ఉపాయజ్ఞో హి మేధావీ సుఖమత్యంతమశ్నుతే। యథాధ్వానమపాథేయః ప్రపన్నో మనుజః క్వచిత్ ॥ ౨౦॥ క్లేశేన యాతి మహతా విన
శ్యేదంతరాపి చ। తథా కర్మసు విజ్ఞేయం ఫలం భవతి వా న వా॥ ౨౧॥ పురుషస్యాత్మనిఃశ్రేయః శుభాశుభనిదర్శనమ్ । యథా చ దీర్ఘమధ్వానం పద్భ్యా
మేవ ప్రపద్యతే॥ ౨౨॥ అదృష్టపూర్వం సహసా తత్త్వదర్శనవర్జితః। తమేవ చ యథాధ్వానం రథేనేహాశుగామినా ॥ ౨౩ ॥ గచ్ఛత్యశ్వప్రయుక్తేన త
థా బుద్ధిమతాం గతిః । ఊర్ధ్వం పర్వతమారుహ్య నాన్వవేక్షేత భూతలమ్॥ ౨౪ ॥ రథేన రథినం పశ్యేత్ క్లిశ్యమానమచేతనమ్ ॥ యావద్రథపథస్తావద్రథేన

సతుగచ్ఛతి॥ ౨౫॥ క్షిణేరథపథేవిద్వాన్రథముత్సృజ్యగచ్ఛతి। ఏవంగచ్ఛతిమేధావీతత్త్వయోగవిధానవిత్ ॥౨౬॥పరిజ్ఞాయగుణజ్ఞశ్చయోత్తరాదుత్త
రోత్తరమ్। యథార్ణవంమహాఘోరమప్లవఃసంప్రగాహతే॥ ౨౭ ॥ బాహుభ్యామేవసంమోహాద్వధంవాంఛత్యసంశయమ్। నావాచాపిరథాప్రా
జ్ఞోవిభాగజ్ఞఃస్వరిత్రయా॥ ౨౮ ॥ అశ్రాంతఃసలిలంగచ్ఛేచ్ఛీఘ్రంసంతరతేహ్రదమ్। తీర్ణోగచ్ఛేత్పరంపారంనావముత్సృజ్యనిర్మమః॥ ౨౯॥ వ్యా
ఖ్యాతంపూర్వకల్పేనయథారథపదాతినోః। స్నేహాత్సంమోహమాపన్నోనావిదాశోయథాతథా॥౩౦॥ మమత్వేనాభిభూతస్సంతత్రైవపరివర్త
తే। నావంనశక్యమారుహ్యస్థలేవిపరివర్తితుమ్ ॥ ౩౧॥తథైవరథమారుహ్యనాప్సుచర్యావిధీయతే। ఏవంకర్మకృతంచిత్రంవిషయస్థంపృథక్పృథక్॥
౩౨॥ యథాకర్మకృతంలోకేతథైతానుపపద్యతే। యన్నైవగంధినోరస్యంనరూపస్పర్శశబ్దవత్ ॥ ౩౩ ॥ మన్యంతేమునయోబుద్ధ్యాతత్ప్రధానం
ప్రచక్షతే। తత్రప్రధానమవ్యక్తమవ్యక్తస్యగుణోమహాన్॥ ౩౪॥ మహత్ప్రధానభూతస్యగుణోహంకారఏవచ। అహంకారాత్తుసంభూతోమహాభూ
తకృతోగుణః॥౩౫॥ పృథక్త్వేనహిభూతానాంవిషయావైగుణాఃస్మృతాః। బీజధర్మంతథావ్యక్తంప్రసవాత్మకమేవచ॥ ౩౬॥ బీజధర్మామహానా
త్మాప్రసవశ్చేతినశ్శ్రుతమ్। బీజధర్మస్త్వహంకారఃప్రసవశ్చపునఃపునః ॥ ౩౭ ॥ బీజప్రసవధర్మాణిమహాభూతానిపంచవై। బీజధర్మిణఇత్యా
హుఃప్రసవంచప్రకుర్వతే॥ ౩౮ ॥ విశేషాఃపంచభూతానాంతేషాంచిత్తంవిశేషణమ్। తత్రైకగుణమాకాశంద్విగుణోవాయురుచ్యతే॥౩౯॥త్రిగుణం
జ్యోతిరిత్యాహురాపశ్చాపిచతుర్గుణాః। పృథ్వీపంచగుణాజ్ఞేయాచరస్థావరసంకులా॥ ౪౦॥ సర్వభూతకరీదేవీశుభాశుభనిదర్శనీ। శబ్దస్పర్శస్త
థారూపంరసోగంధశ్చపంచమః॥ ౪౧ ॥ ఏతేపంచగుణాభూమేర్విజ్ఞేయాద్విజసత్తమాః। పార్థివశ్చసదాగంధోగంధశ్చబహుధాస్మృతః॥౪౨॥త
స్యగంధస్యవక్ష్యామివిస్తరేణబహూన్గుణాన్। ఇష్టశ్చానిష్టగంధశ్చమధురోమ్లఃకటుస్తథా ॥ ౪౩ ॥ నిర్హారీసంహతఃస్నిగ్ధోరుక్షోవిశదఏవచ। ఏవం
దశవిధోజ్ఞేయఃపార్థివోగంధఇత్యుత॥౪౪ ॥ శబ్దఃస్పర్శస్తథారూపంద్రవశ్చాపాంగుణాఃస్మృతాః। రసజ్ఞానంతువక్ష్యామిరసస్తుబహుధాస్మృతః॥
౪౫॥ మధురోమ్లఃకటుస్తిక్తఃకషాయోలవణస్తథా। ఏవంషడ్విధవిస్తారోరసోవారిమయఃస్మృతః ॥ ౪౬ ॥ శబ్దస్స్పర్శస్తథారూపంత్రిగుణంజ్యోతిరు
చ్యతే। జ్యోతిషశ్చగుణోరూపంరూపంచబహుధాస్మృతమ్॥ ౪౭॥ శుక్లంకృష్ణంతథారక్తంనీలంపీతారుణంతథా।హ్రస్వందీర్ఘంకృశంస్థూలంచతుర
శ్రంతువృత్తవత్॥౪౮॥ ఏవంద్వాదశవిస్తారంతెజసోరూపముచ్యతే। విజ్ఞేయంబ్రాహ్మణైర్వృద్ధైర్ధర్మజ్ఞైఃసత్యవాదిభిః॥౪౯॥శబ్దస్పర్శౌచవిజ్ఞేయా
ద్విగుణోవాయురుచ్యతే। వాయోశ్చాపిగుణఃస్పర్శస్స్పర్శశ్చబహుధాస్మృతః ॥ ౫౦ ॥ రూక్షఃశీతస్తథైవోష్ణఃస్నిగ్ధోవిశదఏవచ। కఠినశ్చికణః
శ్లక్ష్ణఃపిచ్ఛలోదారుణోమృదుః॥ ౫౧ ॥ ఏవంద్వాదశవిస్తారోవాయవ్యోగుణఏవచ।విధివద్బ్రాహ్మణైఃసిద్ధైర్ధర్మజ్ఞైస్తత్త్వదర్శిభిః॥౫౨॥తత్రైకగు
ణమాకాశంశబ్దఇత్యేవచస్మృతః। తస్యశబ్దస్యవక్ష్యామివిస్తరేణబహూన్గుణాన్ ॥ ౫౩ ॥ షడ్జర్షభౌసగాంధారోమధ్యమఃపంచమస్తథా। అ
తఃపరంతువిజ్ఞేయోనిషాదోధైవతస్తథా ॥ ౫౪॥ ఇష్టశ్చానిష్టశబ్దశ్చసంహతఃప్రవిభాగవాన్। ఏవందశవిధోజ్ఞేయఃశబ్దఆకాశసంభవః ॥ ౫౫ ॥ ఆకాశ
ముత్తమంభూతంమహంకారస్తతఃపరః। అహంకారాత్పరాబుద్ధిర్బుద్ధేరాత్మాతథాపరః॥ ౫౬ ॥ తస్మాత్తుపరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పురుషఃపరః। పరాప
రజ్ఞోభూతానాంవిధిజ్ఞఃసర్వకర్మణామ్। సర్వభూతాత్మభూతాత్మాగచ్ఛత్యాత్మానమవ్యయమ్ ॥ ౫౭॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే-అశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి-గురుశిష్యసంవాదే- పంచాశోధ్యాయః-

బ్రహ్మో॥ భూతానామథపంచానాంయథైషామీశ్వరోమనః। నియమెచవిసర్గేచభూతాత్మామనఏవచ॥ ౧॥ అధిష్ఠాతామనోనిత్యంభూతానాంమహ

తాంతథా । బుద్ధిరైశ్వర్యమాచష్టే క్షేత్రజ్ఞశ్చ స ఉచ్యతే ॥ ౨ ॥ ఇంద్రియాణి మనో యుంక్తే సదశ్వానివ సారథిః । ఇంద్రియాణి మనో బుద్ధిః క్షేత్రజ్ఞే యు
జ్యతే సదా ॥ ౩ ॥ మహాశ్వసుసమాయుక్తం బుద్ధిసంయమనం రథమ్ । సమారుహ్య స భూతాత్మా సమంతాత్పరిధావతి ॥ ౪ ॥ ఇంద్రియగ్రామసంయుక్తో మ
నఃసారథిరేవ చ । బుద్ధిసంయమనో నిత్యం మహాన్ బ్రహ్మమయో రథః ॥ ౫ ॥ ఏవం యో వేత్తి విద్వాన్ వై సదా బ్రహ్మమయం రథమ్ । స ధీరః సర్వభూతేషు
న మోహమధిగచ్ఛతి ॥ ౬ ॥ అవ్యక్తాదివిశేషాంతం సహస్థావరజంగమమ్ । సూర్యచంద్రప్రభాలోకం గ్రహనక్షత్రమండితమ్ ॥ ౭ ॥ నదీపర్వతజాలైశ్చ స
ర్వతః పరిభూషితమ్ । వివిధాభిస్తథా చాద్భిః సతతం సమలంకృతమ్ ॥ ౮ ॥ ఆజీవం సర్వభూతానాం సర్వప్రాణభృతాం గతిః । ఏతద్బ్రహ్మపరం నిత్యం త
స్మింశ్చరతి క్షేత్రవిత్ ॥ ౯ ॥ లోకేస్మిన్ యాని సత్వాని స్థావరాణి చరాణి చ । తాన్యేవాగ్రే ప్రలీయంతే పశ్చాద్భూతకృతా గుణాః ॥ ౧౦ ॥ గుణేభ్యః పంచ
భూతాని ఏష భూతసముచ్ఛ్రయః । దేవా మనుష్యా గంధర్వాః పిశాచాసురరాక్షసాః ॥ ౧౧ ॥ సర్వే స్వభావతః సృష్టా న క్రియాభ్యో న కారణాత్ । ఏతే వి
శ్వసృజో విప్రా జాయంతీహ పునః పునః ॥ ౧౨ ॥ తేభ్యః ప్రసూతాస్తేష్వేవ మహాభూతేషు పంచసు । ప్రలీయంతే యథాకాలమూర్మయః సాగరే యథా ॥
౧౩ ॥ విశ్వసృగ్భ్యస్తు భూతేభ్యో మహాభూతస్తు సర్వశః । భూతేభ్యశ్చాపి పంచభ్యో ముక్తాం గచ్ఛేత్పరాం గతిమ్ ॥ ౧౪ ॥ ప్రజాపతిరిదం సర్వం మనసైవా
సృజత్ప్రభుః । తథైవ దేవానృషయస్తపసా ప్రతిపేదిరే ॥ ౧౫ ॥ తపసశ్చానుపూర్వ్యేణ ఫలమూలాశినస్తథా । త్రైలోక్యం తపసా సిద్ధాః పశ్యంతీహ
సమాహితాః ॥ ౧౬ ॥ ఔషధాన్యగదాదీని నానావిద్యాశ్చ సర్వశః । తపసైవ ప్రసిధ్యంతి తపోమూలం హి సాధనమ్ ॥ ౧౭ ॥ యద్దురాపం దురామ్నాయం
దురాధర్షం దురన్వయమ్ । తత్సర్వం తపసా సాధ్యం తపో హి దురతిక్రమమ్ ॥ ౧౮ ॥ సురాపో బ్రంహహా స్తేయీ భ్రూణహా గురుతల్పగః । తపసైవ సుతప్తే
న ముచ్యతే కిల్బిషాత్తతః ॥ ౧౯ ॥ మనుష్యాః పితరో దేవాః పశవో మృగపక్షిణః । యాని చాన్యాని భూతాని చరాణి స్థావరాణి చ ॥ ౨౦ ॥ తపఃపరాయణా నిత్యం
సిధ్యంతే తపసా సదా । తథైవ తపసా దేవా మహామాయా దివంగతాః ॥ ౨౧ ॥ ఆశీర్యుక్తాని కర్మాణి కుర్వతే యే త్వతంద్రితాః । అహంకారసమాయుక్తాస్తే
సకాశే ప్రజాపతేః ॥ ౨౨ ॥ ధ్యానయోగేన శుద్ధేన నిర్మమా నిరహంకృతాః । ఆప్నువంతి మహాత్మానో మహాంతం లోకముత్తమమ్ ॥ ౨౩ ॥ ధ్యానయోగ
ముపాగమ్య ప్రసన్నమతయస్సదా । సుఖోపచయమవ్యక్తం ప్రవిశంత్యాత్మవిత్తమాః ॥ ౨౪ ॥ ధ్యానయోగాదుపాగమ్య నిర్మమా నిరహంకృతాః । అ
వ్యక్తం ప్రవిశంతీహ మహతాం లోకముత్తమమ్ ॥ ౨౫ ॥ అవ్యక్తాదేవ సంభూతః స్వప్నసంజ్ఞాం గతః పునః । తమోరజోభ్యాం నిర్ముక్తః సత్వమాస్థాయ కే
వలమ్ ॥ ౨౬ ॥ విముక్తస్సర్వపాపేభ్యః సర్వం సృజతి నిష్ఫలమ్ । క్షేత్రజ్ఞ ఇతి తం విద్యాద్యస్తం వేద స వేదవిత్ ॥ ౨౭ ॥ చిత్తం చిత్తాదుపాగమ్య మునిరాసీత
సంయతః । యచ్చిత్తం తన్మనో వశ్యం గుహ్యమేతత్సనాతనమ్ ॥ ౨౮ ॥ అవ్యక్తాదివిశేషాంతమవిద్యాలక్షణం స్మృతమ్ । నిబోధత తథా హీదం గుణైర్లక్ష
ణమిత్యుత ॥ ౨౯ ॥ ద్వ్యక్షరస్తు భవేన్మృత్యుస్త్ర్యక్షరం బ్రహ్మ శాశ్వతమ్ । మమేతి చ భవేన్మృత్యుర్న మమేతి చ శాశ్వతమ్ ॥ ౩౦ ॥ కర్మ కేచిత్ప్రశంసం
తి మందబుద్ధిరతా నరాః । యే తు వృద్ధా మహాత్మానో న ప్రశంసంతి కర్మ తే ॥ ౩౧ ॥ కర్మణా జాయతే జంతుర్మూర్తిమాన్ షోడశాత్మకః । పురుషం గ్రస
తే విద్యా తద్గ్రాహ్యమమృతాశినామ్ ॥ ౩౨ ॥ తస్మాత్కర్మసు నిస్నేహా యే కేచిత్పారదర్శినః । విద్యామయోఽయం పురుషో న తు కర్మమయః స్మృతః ॥ ౩౩ ॥
య ఏవమమృతం నిత్యమగ్రాహ్యం శశ్వదక్షరమ్ । వశ్యాత్మానమసంశ్లిష్టం యో వేద నమృతో భవేత్ ॥ ౩౪ ॥ అపూర్వమకృతం నిత్యం య ఏనమపరాజి
తమ్ । య ఏవం విందేదాత్మానమగ్రాహ్యమమృతాశనమ్ ॥ ౩౫ ॥ అగ్రాహ్యో హ్యమృతో భవతి స ఏభిః కారణైర్ధ్రువః । ఆయోజ్య సర్వసంస్కారాన్ సం
యమ్యాత్మానమాత్మని ॥ ౩౬ ॥ స తద్బ్రహ్మ శుభం వేత్తి యస్మాద్భూయో న విద్యతే । ప్రసాదే చైవ సత్వస్య ప్రసాదం సమవాప్నుయాత్ ॥ ౩౭ ॥ లక్షణం

హిప్రసాదస్య యథా స్యాత్స్వప్నదర్శనమ్। గతిరేషా తు ముక్తానాం యే జ్ఞానపరినిష్ఠితాః ॥ ౩౮ ॥ ప్రవృత్తయశ్చ యాస్సర్వాః పశ్యంతి పరిణామజాః ।
ఏషా గతిర్విరక్తానామేష ధర్మస్సనాతనః॥ ౩౯॥ ఏషా జ్ఞానవతాం ప్రాప్తిరేతద్వృత్తమనిందితమ్। సమేన సర్వభూతేషు నిస్పృహేణ నిరాశిషా॥ ౪౦॥ శ
క్యా గతిరియం గంతుం సర్వత్ర సమదర్శినా। ఏతద్వః సర్వమాఖ్యాతం మయా విప్రర్షిసత్తమాః॥ ఏవమాచరత క్షిప్రం తతః సిద్ధిమవాప్స్యథ॥ ౪౧ ॥ గు
రుః॥ ఇత్యుక్తాస్తే తు మునయో గురుణా బ్రహ్మణా తథా। కృతవంతో మహాత్మానస్తతో లోకమవాప్నువన్॥ ౪౨॥ త్వమప్యేతన్మహాభాగ మయోక్తం బ్ర
హ్మణో వచః। సమ్యగాచర శుద్ధాత్మంస్తతః సిద్ధిమవాప్స్యసి॥ ౪౩॥ వాసుదేవః॥ ఇత్యుక్తస్స తదా శిష్యో గురుణా ధర్మముత్తమమ్। చకార సర్వం కౌంతే
య తతో మోక్షమవాప్తవాన్॥ ౪౪॥ కృతకృత్యశ్చ స తదా శిష్యః కురుకులోద్వహ । తత్పదం సమనుప్రాప్తో యత్ర గత్వా న శోచతి ॥ ౪౫॥ అర్జునః॥ కో
న్వసౌ బ్రాహ్మణః కృష్ణ కశ్చ శిష్యో జనార్దన । శ్రోతవ్యం చేన్మయైతద్వై తత్త్వమాచక్ష్వ మే విభో॥ ౪౬॥ వాసుదేవః॥ అహం గురుర్మహాబాహో మనః
శిష్యం చ విద్ధి మే । త్వత్ప్రీత్యా గుహ్యమేతచ్చ కథితం తే ధనంజయ ॥ ౪౭॥ మయి చేదస్తి తే ప్రీతిర్నిత్యం కురుకులోద్వహ। అధ్యాత్మమేతత్ శ్రుత్వా త్వం
సమ్యగాచర సువ్రత॥ ౪౮॥ తతస్త్వం సమ్యగాచీర్ణే ధర్మేఽస్మిన్నరికర్శన। సర్వపాపవినిర్ముక్తో మోక్షం ప్రాప్స్యసి కేవలమ్॥ ౪౯॥ పూర్వమప్యే
తదేవోక్తం యుద్ధకాల ఉపస్థితే। మయా తవ మహాబాహో తస్మాదత్ర మనః కురు॥ ౫౦॥ మయా తు భరతశ్రేష్ఠ చిరదృష్టః పితా ప్రభుః । తమహం ద్రష్టుమి
చ్ఛామి సంమతే తవ ఫాల్గున॥ ౫౧॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తవచనం కృష్ణం ప్రత్యువాచ ధనంజయః। గచ్ఛావో నగరం కృష్ణ గజసాహ్వయమద్య వై॥ ౫౨॥
సమేత్య తత్ర రాజానం ధర్మాత్మానం యుధిష్ఠిరమ్ । సమనుజ్ఞాప్య రాజానం స్వాం పురీం యాతుమర్హసి॥ ౫౩॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి గురుశిష్యసంవాదే ఏకపంచాశోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ తతోభ్యమోదయత్కృష్ణో యుజ్యతామితి దారుకమ్ । ముహూర్తాదివ చాచష్ట యుక్తమిత్యేవ దారుకః॥ ౧॥ తథైవ చానుయాత్రాణి
చోదయామాస పాండవః । సజ్జయధ్వం ప్రయాస్యామో నగరం గజసాహ్వయమ్॥ ౨ ॥ ఇత్యుక్తాః సైనికాస్తే తు సజ్జీభూతా విశాంపతే । ఆచఖ్యుః సజ్జమి
త్యేవ పార్థాయామితతేజసే॥ ౩॥ తతస్తౌ రథమాస్థాయ ప్రయాతౌ కృష్ణపాండవౌ । వికుర్వాణౌ కథాశ్చిత్రాః ప్రీయమాణౌ విశాంపతే॥ ౪॥ రథస్థం తు
మహాతేజా వాసుదేవం ధనంజయః । పునరేవాబ్రవీద్వాక్యమిదం భరతసత్తమ॥ ౫॥ త్వత్ప్రసాదాజ్జయః ప్రాప్తో రాజ్ఞా వృష్ణికులోద్వహ। నిహతాశ్శత్రు
వశ్చాపి ప్రాప్తం రాజ్యమకంటకమ్॥ ౬॥ నాథవంతశ్చ భవతా పాండవా మధుసూదన । భవంతం ప్లవమాసాద్య తీర్ణాః స్మ కురుసాగరమ్ ॥ ౭॥ విశ్వక
ర్మన్నమస్తేఽస్తు విశ్వాత్మన్విశ్వసత్తమ । తథా త్వామభిజానామి యథా చాహం భవాన్మతః॥ ౮॥ త్వత్తేజఃసంభవో నిత్యం భూతాత్మా మధుసూదన। రతిః
క్రీడామయీ తుభ్యం మాయా తే రోదసీ విభో॥ ౯॥ త్వయి సర్వమిదం విశ్వం యదిదం స్థాణుజంగమమ్। త్వం హి సర్వం వికురుషే భూతగ్రామం చతుర్విధమ్॥
౧౦॥ పృథివీం చాంతరిక్షం చ ద్యాం చైవ మధుసూదన। హసితం తేఽమలా జ్యోత్స్నా ఋతవశ్చేంద్రియాణి చ॥ ౧౧॥ ప్రాణో వాయుస్సతతగః క్రోధో మృత్యుః
సనాతనః। ప్రసాదే చాపి పద్మా శ్రీర్నిత్యం త్వయి మహామతే॥ ౧౨॥ రతిస్తుష్టిర్ధృతిః క్షాంతిర్మతిః కాంతిశ్చరాచరమ్। త్వమేవేహ యుగాంతేషు నిధనం
ప్రోచ్యసేఽనఘ॥ ౧౩॥ సుదీర్ఘేణాపి కాలేన న తే శక్యా గుణా మయా । ఆత్మా చ పరమాత్మా చ నమస్తే నలినేక్షణ॥ ౧౪॥ విదితో మేఽసి దుర్ధర్ష నారదాద్దేవ
లాత్తథా। కృష్ణద్వైపాయనాచ్చైవ తథా కురుపితామహాత్ ॥ ౧౫॥ త్వయి సర్వం సమాసక్తం త్వమేవైకో జనేశ్వరః । యచ్చానుగ్రహసంయుక్తమే
తదుక్తం త్వయాఽనఘ॥ ౧౬॥ ఏతత్సర్వమహం సర్వమాచరిష్యే జనార్దన। ఇదం చాద్భుతమత్యంతం కృతమస్మత్ప్రియేప్సయా॥ ౧౭॥ యత్పాపోఽసిహ

తస్సంఖ్యాకారవోధృతరాష్ట్రజైః। త్వయాదగ్ధంహితైస్సైన్యంమయావిజితమాహవే॥౧౮॥భవతాతత్కృతంకర్మయేనావాప్తోజయోమయా। దుర్యో
ధనస్యసంగ్రామేతవబుద్ధిపరాక్రమైః ॥ ౧౯ ॥ కర్ణస్యచవధోపాయోయథావత్సంప్రదర్శితః । సైంధవస్యచపాపస్యభూరిశ్రవసఏవచ ॥ ౨౦॥ అ
హంచప్రీయమాణేనత్వయాదేవకినందన । యదుక్తస్తత్కరిష్యామినహిమేఽత్రవిచారణా ॥ ౨౧॥ రాజానంచసమాసాద్యధర్మాత్మానంయుధిష్ఠిరమ్।
చోదయిష్యామిధర్మజ్ఞగమనార్థంతవానఘ॥౨౨॥రుచితంహిమమైతత్తేద్వారకాగమనంప్రభో।అచిరాదేవద్రష్టాత్వంమాతులంమేజనార్దన॥ ౨౩॥
బలదేవంచదుర్ధర్షంతథాన్యాన్వృష్ణిపుంగవాన్ । ఏవంసంభాషమాణౌతౌప్రాప్తౌవారణసాహ్వయమ్ ॥ ౨౪॥ తథావివిశతుశ్చోభౌసంప్రహృష్టన
రాకులమ్। తౌగత్వాధృతరాష్ట్రస్యగృహంశక్రగృహోపమమ్॥ ౨౫॥ దదృశాతేమహారాజధృతరాష్ట్రంజనేశ్వరమ్। విదురంచమహాబుద్ధింరాజా
నంచయుధిష్ఠిరమ్॥ ౨౬॥ భీమసేనంచదుర్ధర్షంమాద్రీపుత్రౌచపాండవౌ।ధృతరాష్ట్రముపాసీనంయుయుత్సుంచాపరాజితమ్॥ ౨౭॥గాంధారీంచమ
హాప్రాజ్ఞాంపృథాంకృష్ణాంచభామినీమ్। సుభద్రాద్యాశ్చతాస్సర్వాభరతానాంస్త్రియస్తథా॥౨౮॥ దదృశాతేస్త్రియస్సర్వాగాంధారీపరిచారికాః।
తతస్సమేత్యరాజానంధృతరాష్ట్రమరిందమౌ ॥ ౨౯ ॥ నివేద్యనామధేయేస్వేతస్యపాదావగృహ్ణతామ్।గాంధార్యాశ్చపృథాయాశ్చధర్మరాజస్య
చైవహి॥ ౩౦॥ భీమస్యచమహాత్మానౌతథాపాదావగృహ్ణతామ్। క్షత్తారంచాపిసంగృహ్యపృష్ట్వాకుశలమవ్యయమ్॥౩౧॥ తైస్సార్ధంనృపతింవృద్ధం
తతస్తౌపర్యుపాసతామ్। తతోనిశిమహారాజోధృతరాష్ట్రఃకురూద్వహాన్॥౩౨॥ జనార్దనంచమేధావీవ్యసర్జయతవైగృహాన్। తేనానుజ్ఞాతానృపతినాయ
యుస్స్వంస్వంనివేశనమ్॥ ౩౩॥ ధనంజయగృహానేవయయౌకృష్ణస్తువీర్యవాన్। తత్రార్చితోయథాన్యాయంసర్వకామైరుపస్థితః॥౩౪॥కృష్ణస్సుష్వా
పమేధావీధనంజయసహాయవాన్। ప్రభాతాయాంతుశర్వర్యాంకృత్వాపౌర్వాహ్ణికీంక్రియామ్॥ ౩౫॥ ధర్మరాజస్యభవనంజగ్మతుఃపరమార్చితౌ।య
త్రాస్తేససహామాత్యోధర్మరాజోమహాబలః॥౩౬॥ తౌప్రవిశ్యమహాత్మానౌతద్గృహంపరమార్చితమ్।ధర్మరాజందదృశతుర్దేవరాజమివాశ్వినౌ॥౩౭॥స
మాసాద్యతురాజానంవార్ష్ణేయకురుపుంగవౌ । నిషేదతురనుజ్ఞాతౌప్రీయమాణేనతేనతౌ॥౩౮॥తతస్సరాజామేధావీవివక్షూప్రేక్ష్యతావుభౌ।ప్రోవా
చవదతాంశ్రేష్ఠోవచనంరాజసత్తమః॥౩౯॥యుధిష్ఠిరః॥వివక్షూహియువాంమన్యేవీరౌయదుకురూద్వహౌ।బ్రూతకర్తాస్మిసర్వంవాంనచిరాన్మావిచా
ర్యతాం॥ఇత్యుక్తఃఫాల్గునస్తత్రధర్మరాజానమబ్రవీత్। వినీతవదుపాగమ్యవాక్యంవాక్యవిశారదః॥౪౧॥అయంచిరోషితోరాజన్వాసుదేవఃప్రతాపవాన్।
భవంతంసమనుజ్ఞాప్యపితరంద్రష్టుమిచ్ఛతి॥౪౨॥ సగచ్ఛేదభ్యనుజ్ఞాతోభవతాయదిమన్యసే। ఆనర్తనగరీంవీరతదనుజ్ఞాతుమర్హసి॥౪౩॥ యుధిష్ఠిరః॥
పుండరీకాక్షభద్రంతేగచ్ఛత్వంమధుసూదన। పురీంద్వారవతీమద్యద్రష్టుంశూరసుతంప్రభో॥ ౪౪॥ రోచతేమేమహాబాహోగమనంతవకేశవ । మా
తులశ్చిరదృష్టోమేత్వయాదేవీచదేవకీ॥౪౫॥ సమేత్యమాతులంగత్వాబలదేవంచమానద। పూజయేథామహాప్రాజ్ఞమద్వాక్యేనయథార్హతః॥ ౪౬ ॥
స్మరేథాశ్చాపిమాంనిత్యంభీమంచబలినాంవరమ్। ఫాల్గునంసహదేవంచనకులంచైవమానద॥ ౪౭ ॥ ఆనర్తానవలోక్యత్వంపితరంచమహాభుజ । వృ
ష్ణీంశ్చపునరాగచ్ఛేర్హయమేధేమమానఘ॥ ౪౮॥ సగచ్ఛరత్నాన్యాదాయవివిధానివసూనిచ। యచ్చాప్యన్యన్మనోజ్ఞంతేతదప్యాదత్స్వసాత్వత॥
౪౯॥ ఇయంచవసుధాకృత్స్నాప్రసాదాత్తవకేశవ । అస్మానుపాగతావీరనిహతాశ్చాపిశత్రవః॥ ౫౦॥ ఏవంబ్రువతికౌరవ్యేధర్మరాజేయుధిష్ఠిరే। వా
సుదేవోవరఃపుంసామిదంవచనమబ్రవీత్॥౫౧॥ తవైవరత్నానిధనంచకేవలంధరాతుకృత్స్నాతుమహాభుజాద్యవై । యదస్తిచాన్యద్ద్రవిణంగృహేమ
మత్వమేవతస్యేశ్వరనిత్యమీశ్వరః॥ ౫౨ ॥ తథేత్యథోక్తఃప్రతిపూజితస్తదాగదాగ్రజోధర్మసుతేనవీర్యవాన్ । పితృష్వసారంత్వవదద్యథావిధిసంపూ

జితశ్చాప్యగమత్ప్రదక్షిణమ్॥ ౫౩॥ తయా స సమ్యక్ప్రతినందిత స్తత స్తదైవ సర్వై ర్విదురాదిభి స్తథా। వినిర్యయౌ నాగపురాద్గదాగ్రజో రథేన దివ్యే
న చతుర్భుజః స్వయమ్॥౫౪॥ రథేన సుభద్రామధిరోప్య భామినీం యుధిష్ఠిరస్యానుమతే జనార్దనః। పితృష్వసుశ్చాపి తథా మహాభుజో వినిర్యయౌ పౌరజనా
భిసంవృతః॥ ౫౫॥ తమన్వయాద్వానరవర్యకేతనస్ససాత్యకిర్మాద్రవతీసుతావపి। అగాధబుద్ధిర్విదురశ్చ మాధవం స్వయం చ భీమో గజరాజవిక్రమః॥
౫౬॥ నివర్తయిత్వా కురురాష్ట్రవర్ధనాం స్తతస్స సర్వాన్ విదురం చ వీర్యవాన్। జనార్దనో దారుకమాహ సత్వరః ప్రచోదయాశ్వానితి సాత్యకిం త
థా॥౫౭॥ తతో యయౌ శత్రుగణప్రమర్దనః శినిప్రవీరానుగతో జనార్దనః। యథా నిహత్యారిగణాన్ శతక్రతుర్దివం తథానర్తపురీం ప్రతాపవాన్॥౫౮

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- కృష్ణప్రయాణే- ద్విపంచాశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తథా ప్రయాంతం వార్ష్ణేయం ద్వారకాం భరతర్షభాః। పరిష్వజ్య న్యవర్తంత సానుయాత్రాః పరంతపాః॥౧॥ పునః పునశ్చ వార్ష్ణే
యం పర్యష్వజత ఫాల్గునః। ఆచక్షుర్విషయాచ్చైనం స దదర్శ పునః పునః॥ ౨॥ కృచ్ఛ్రేణైవ చ తాం పార్థో గోవిందే వినివేశితామ్। సంజహార తతో దృ
ష్టిం కృష్ణశ్చాప్యపరాజితః॥ ౩॥ తస్య ప్రయాణే యాన్యాసన్నిమిత్తాని మహాత్మనః। బహూన్యద్భుతకల్పాని తాని మే గదతశ్శృణు॥ ౪॥ వాయుర్వేగే
న మహతా రథస్య పురతో వవౌ। కుర్వన్నిశ్శర్కరం మార్గం విరజస్కమకంటకమ్॥౫॥ వవర్ష వాసవశ్చైవ తోయం శుచి సుగంధి చ। దివ్యాని చైవ పుష్పాణి
పురతశ్శార్ఙ్గధన్వనః॥౬॥ స ప్రయాతో మహాబాహుః సమేషు మరుధన్వసు। దదర్శాథ మునిశ్రేష్ఠముదంకమమితౌజసమ్॥ ౭ ॥ స తం సంపూజ్య తేజస్వీ
మునిం పృథులలోచనః। పూజితస్తేన చ తదా పర్యపృచ్ఛదనామయమ్॥ ౮॥ స పృష్టః కుశలం తేన సంపూజ్య మధుసూదనమ్। ఉదంకో బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠ స్తతః
పప్రచ్ఛ మాధవమ్॥ ౯॥ కచ్చిచ్ఛౌరే త్వయా గత్వా కురుపాండవసద్మ తత్। కృతం సౌభ్రాత్రమచలం తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౧౦॥ అపి సంధాయ
తాన్ వీరానుపావృత్తోసి కేశవ। సంబంధినస్స్వదయితాన్ సతతం వృష్ణిపుంగవ॥ ౧౧॥ కచ్చిత్పాండుసుతాః పంచ ధృతరాష్ట్రస్య చాత్మజాః। లోకేషు
విహరిష్యంతి త్వయా సహ పరంతప॥౧౨॥ స్వరాష్ట్రేషు చ రాజానః కచ్చిత్ప్రాప్స్యంతి వై సుఖమ్। కౌరవేషు ప్రశాంతేషు త్వయా నాథేన కేశవ॥ ౧౩॥
యా మే సంభావనా తాత త్వయి నిత్యమవర్తత। అపి సా సఫలా తాత కృతా తే భరతాన్ ప్రతి॥౧౪॥ శ్రీభగవాన్॥ కృతో యత్నో మయా పూర్వం సౌశా
మ్యే కౌరవాన్ ప్రతి। నాశక్యంత యదా శామ్యే తే స్థాపయితుమంజసా॥ ౧౫॥ తతస్తే నిధనం ప్రాప్తాః సర్వే ససుతబాంధవాః। న దిష్టమభ్యతిక్రాంతుం శ
క్యం బుద్ధ్యా బలేన వా॥ ౧౬॥ మహర్షే విదితం భూయః సర్వమేతత్తవానఘ। తేత్యక్రామన్మతిం మహ్యం భీష్మస్య విదురస్య చ॥౧౭॥ తతో యమక్షయం జ
గ్ముః సమాసాద్యేతరేతరమ్। పంచైవ పాండవాశ్శిష్టా హతామిత్రా హతాత్మజాః॥ ౧౮॥ ధార్తరాష్ట్రాశ్చ నిహతాః సర్వే ససుతబాంధవాః। ఇత్యు
క్తవచనే కృష్ణే భృశం క్రోధసమన్వితః॥ ఉదంక ఇత్యువాచైనం రోషాదుత్ఫుల్లలోచనః॥ ౧౯॥ ఉదంకః॥ యస్మాచ్ఛక్తేన తే కృష్ణ న త్రాతాః కురుపుంగవాః॥
సంబంధినః ప్రియాస్తస్మాచ్ఛప్స్యేహం త్వామసంశయమ్॥ ౨౦॥ న చ తే ప్రసభం యస్మాత్తే నిగృహ్య నివారితాః। తస్మాన్మన్యుపరీతస్త్వాం శప్స్యామి మ
ధుసూదన॥ ౨౧॥ త్వయా శక్తేన హి సతా మిథ్యాచారేణ మాధవ। తే పరీతాః కురుశ్రేష్ఠా నశ్యంతః స్మ హ్యుపేక్షితాః॥ ౨౨॥ వాసుదేవః॥ శృణు మే విస్త
రేణేదం యద్వక్ష్యే భృగునందన। గృహాణానునయం చాపి తపస్వీ హ్యసి భార్గవ॥ ౨౩॥ శ్రుత్వా చ మే తదధ్యాత్మం ముంచేథాః శాపమద్య వై। న చ మాం
తపసాల్పేన శక్తోభిభవితుం పుమాన్॥ ౨౪॥ న చ తే తపసో నాశమిచ్ఛామి తపతాం వర। తపస్తే సుమహద్దీప్తం గురవశ్చాపి తోషితాః॥౨౫॥ కౌమారం బ్రహ్మ
చర్యం తే జానామి ద్విజసత్తమ॥ దుఃఖార్జితస్య తపస స్తస్మాన్నేచ్ఛామి తే వ్యయమ్॥ ౨౬ ॥ ఇతి - ఉదంకోపాఖ్యానే- త్రిపంచాశోధ్యాయః *****

ఉదంకః॥ బ్రూహి కేశవ తత్త్వేన త్వమధ్యాత్మమనిందితమ్। శ్రుత్వా శ్రేయోభిధాస్యామి శాపం వా తే జనార్దన॥ ౧॥ వాసుదేవః॥ తమో రజశ్చ సత్త్వం చ
విద్ధి భావాన్మదాశ్రయాన్। తథా రుద్రాన్ వసూన్ వాపి విద్ధి మత్ప్రభవాన్ ద్విజ॥ ౨॥ మయి సర్వాణి భూతాని సర్వభూతేషు చాప్యహమ్। స్థిత ఇత్యభిజా
నీహి మా తే భూదత్ర సంశయః॥ ౩॥ తథా దైత్యగణాన్ సర్వాన్ యక్షగంధర్వరాక్షసాన్। నాగానప్సరసశ్చైవ విద్ధి మత్ప్రభవాన్ ద్విజ॥ ౪॥ సదస
చ్చైవ యత్ప్రాహురవ్యక్తం వ్యక్తమేవ చ। అక్షరం చ క్షరం చైవ సర్వమేతన్మదాత్మకమ్॥ ౫॥ యే చాశ్రమేషు వై ధర్మాశ్చతుర్ధా విదితా మునే। వై
దికాని చ సర్వాణి విద్ధి సర్వం మదాత్మకమ్॥ ౬॥ అసచ్చ సదసచ్చైవ యద్విశ్వం సదసత్పరమ్। మత్తః పరతరం నాస్తి దేవదేవాత్సనాతనాత్॥ ౭॥ ఓం
కారప్రముఖాన్ వేదాన్ విద్ధి మాం త్వం భృగూద్వహ। యూపం సోమం చరుం హోమం త్రిదశాప్యాయనం మఖే॥ ౮॥ హోతారమపి హవ్యం చ విద్ధి మాం
భృగునందన। అధ్వర్యుః కల్పకశ్చాపి హవిః పరమసంస్కృతమ్॥ ౯॥ ఉద్గాతా చాపి మాం స్తౌతి గీతఘోషైర్మహాధ్వరే। ప్రాయశ్చిత్తేషు మాం బ్రహ్మన్
శాంతిమంగళవాచకాః॥ ౧౦॥ స్తువంతి విశ్వకర్మాణం సతతం ద్విజసత్తమ। మమ విద్ధి సుతం ధర్మమగ్రజం ద్విజసత్తమ॥ ౧౧॥ మానసం దయితం విప్ర
సర్వభూతదయాత్మకమ్। తత్రాహం వర్తమానైశ్చ నివృత్తైశ్చైవ మానవైః॥ ౧౨॥ బహ్వీః సంసరమాణో వై యోనీర్వర్తామి సత్తమ। ధర్మసం
రక్షణార్థాయ ధర్మసంస్థాపనాయ చ॥ ౧౩॥ తైస్తైర్వేషైశ్చ రూపైశ్చ త్రిషు లోకేషు భార్గవ। అహం విష్ణురహం బ్రహ్మా శక్రోథ ప్రభవాప్యయః॥ ౧౪॥
భూతగ్రామస్య సర్వస్య స్రష్టా సంహార ఏవ చ। అధర్మే వర్తమానానాం సర్వేషామహమచ్యుతః॥ ౧౫॥ ధర్మస్య సేతుం బధ్నామి చలితే చలితే యుగే।
తాస్తా యోనీః ప్రవిశ్యాహం ప్రజానాం హితకామ్యయా॥ ౧౬॥ యదా త్వహం దేవయోనౌ వర్తామి భృగునందన। తదాహం దేవవత్సర్వమాచరామి న
సంశయః॥ ౧౭॥ యదా గంధర్వయోనౌ వా వర్తామి భృగునందన। తదా గంధర్వవత్సర్వమాచరామి న సంశయః॥ ౧౮॥ నాగయోనౌ యదా చైవ తదా
వర్తామి నాగవత్। యక్షరాక్షసయోన్యోస్తు యథావద్విచరామ్యహమ్॥ ౧౯॥ మానుష్యే వర్తమానే తు కృపణం యాచితా మయా। న చ తే జాత
సంమోహా వచో గృహ్ణంత మోహితాః॥ ౨౦॥ భయం చ మహదుద్దిశ్య త్రాసితాః కురవో మయా। క్రుద్ధేన భూత్వా చ పునర్యథావదనుదర్శితాః॥ ౨౧॥
తే ధర్మేణేహ సంయుక్తాః పరీతాః కాలధర్మణా। ధర్మేణ నిహతా యుద్ధే గతాః స్వర్గం న సంశయః॥ ౨౨॥ లోకేషు పాండవాశ్చైవ గతాః ఖ్యాతిం ద్విజో
త్తమ। ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి॥ ౨౩॥ .... *

ఇతి-అనుగీతాపర్వణి- ఉదంకోపాఖ్యానే- చతుఃపంచాశోధ్యాయః-

ఉదంకః॥ అభిజానామి జగతః కర్తారం త్వాం జనార్దన। నూనం భవత్ప్రసాదోయమితి మే నాస్తి సంశయః॥ ౧॥ చిత్తం చ సుప్రసన్నం మే త్వద్భావగత
మచ్యుత। వినివృత్తం చ మే శాపాదితి విద్ధి పరంతప॥ ౨॥ యది త్వనుగ్రహం కించిత్త్వత్తోర్హామి జనార్దన। ద్రష్టుమిచ్ఛామి తే రూపమైశ్వరం తన్నిదర్శ
య॥ ౩॥ వైశంపాయనః॥ తతస్స తస్మై ప్రీతాత్మా దర్శయామాస తద్వపుః। శాశ్వతం వైష్ణవం ధీమాన్ దదృశే యద్ధనంజయః॥ ౪॥ స దదర్శ మహా
త్మానం విశ్వరూపం మహాభుజమ్। సహస్రసూర్యప్రతిమం దీప్తిమత్పావకోపమమ్॥ ౫॥ సర్వమాకాశమావృత్య తిష్ఠంతం సర్వతోముఖమ్। తం దృష్ట్వా
పరమం రూపం విష్ణోర్వైష్ణవమద్భుతమ్॥ విస్మయం చ యయౌ విప్రస్తం దృష్ట్వా పరమేశ్వరమ్॥ ౬॥ ఉదంకః॥ విశ్వకర్మన్నమస్తేస్తు విశ్వాత్మన్ విశ్వసంభ
వ। పద్భ్యాం తే పృథివీ వ్యాప్తా శిరసా చావృతం నభః॥ ౭॥ ద్యావాపృథివ్యోర్యన్మధ్యం జఠరేణ తదావృతమ్। భుజాభ్యామావృతాశ్చాశాస్త్వమిదం స
ర్వమచ్యుత॥ ౮॥ సంహరస్వ పునర్దేవ రూపమక్షయ్యముత్తమమ్। పునస్త్వాం స్వేన రూపేణ ద్రష్టుమిచ్ఛామి శాశ్వతమ్॥ ౯॥ వైశంపాయనః॥ తమువా
చ ప్రసన్నాత్మా గోవిందో జనమేజయ। వరం వృణీష్వేతి తదా తముదంకోబ్రవీదిదమ్॥ ౧౦॥ పర్యాప్త ఏష ఏవాద్య వరస్త్వత్తో మహాద్యుతే। యత్తే రూప

మిదంకృష్ణపశ్యామిపురుషోత్తమ॥ ౧౧॥ తమబ్రవీత్పునఃకృష్ణోమాత్వమత్రవిచారయ। అవశ్యమేతత్కర్తవ్యమమోఘందర్శనంమమ॥౧౨॥ ఉదంకః॥
అవశ్యకరణీయంచయద్యేతన్మన్యసేవిభో, తోయమిచ్ఛామియత్రేష్టంమరుష్వేతద్ధిదుర్లభమ్ ॥౧౩॥ తతస్సంహృత్యతత్తేజః ప్రోవాచోదంకమీశ్వరః॥
ఏష్టవ్యేసతిచింత్యోహమిత్యుక్త్వాద్వారకాంయయౌ॥ ౧౪ ॥ తతఃకదాచిద్భగవానుదంకస్తోయకాంక్షయా। తృషితఃపరిచక్రామమరౌసస్మారచాచ్యు
తమ్॥ ౧౫॥ తతోదిగ్వాససంధీమాన్మాతంగంమలపంకినమ్। అపశ్యతమరౌతస్మిన్శ్వయూథపరివారితమ్॥ ౧౬ ॥ భీషణంబద్ధనిస్త్రింశంబాణకార్ముక
ధారిణమ్। తస్యాధఃస్రోతసోపశ్యత్ ద్వారిభూరిద్విజోత్తమః ॥ ౧౭ ॥ స్మరన్నేవచతంప్రాహమాతంగఃప్రహసన్నివ । ఏహ్యుదంకప్రతీచ్ఛస్వమత్తో
వారిభృగూద్వహ॥౧౮॥ కృపాహిమేసుమహతీత్వాందృష్ట్వాతృట్సమాశ్రితమ్। ఇత్యుక్తస్తేనసమునిస్తత్తోయంనాభ్యనందత॥ ౧౯ ॥ చిక్షేపచసతంధీ
మాన్వాగ్భిరుగ్రాభిరచ్యుతమ్। పునఃపునశ్చమాతంగఃపిబస్వేతితమబ్రవీత్ ॥ ౨౦॥ నచాపిబత్ససక్రోధఃక్షుభితేనాంతరాత్మనా । సతథానిశ్చయాత్తే
నప్రత్యాఖ్యాతోమహాత్మనా॥ ౨౧॥ శ్వభిఃసహమహారాజతత్రైవాంతరధీయత। ఉదంకస్తంతథాదృష్ట్వాతతోవ్రీడితమానసః॥ ౨౨॥ మేనేప్రలబ్ధమా
త్మానంకృష్ణేనామిత్రఘాతినా। అథతేనైవమార్గేణశంఖచక్రగదాధరః॥ ౨౩॥. ఆజగామమహాబుద్ధిరుదంకశ్చైనమబ్రవీత్ । నయుక్తంతాదృశందా
తుంత్వయాపురుషసత్తమ॥ ౨౪॥సలిలంవిప్రముఖ్యేభ్యోమాతంగస్రోతసావిభో।ఇత్యుక్తవచనంతంతుమహాబుద్ధిర్జనార్దనః॥౨౫॥ఉదంకంశ్లక్ష్ణయా
వాచాసాంత్వయన్నిదమబ్రవీత్। యాదృశేనేహరూపేణయోగ్యందాతుంధృతేనవై॥ ౨౬॥ తాదృశంఖలుతేదత్తంతచ్చత్వంనావబుధ్యథాః ।మయా
త్వదర్థముక్తోవై వజ్రపాణింపురందరః॥ ౨౭ ॥ ఉదంకాయామృతందేహితోయరూపమితిప్రభుః । సమామువాచదేవేంద్రోనమర్త్యోమర్త్యతాంవ్ర
జేత్ ॥ ౨౮ ॥ అన్యమస్మైవరందేహీత్యసకృద్భృగునందన । అమృతందేయమిత్యేవమయైవోక్తశ్శచీపతిః॥ ౨౯॥ సమాంప్రసాద్యదేవేంద్రఃపునరేవేద
మబ్రవీత్। యదిదేయమవశ్యంవైమాతంగోహంమహామతే॥ ౩౦ ॥ భూత్వామృతంప్రదాస్యామిభార్గవాయమహాత్మనే। యద్యేవంప్రతిగృహ్ణాతిభా
ర్గవోమృతమద్యవై॥ ౩౧॥ ప్రదాతుమేషగచ్ఛామిభార్గవస్యామృతంవిభో । ప్రత్యాఖ్యాతస్త్వహంతేనదాస్యామినకథంచన॥ ౩౨ ॥ సతథాసమ
యంకృత్వాతేనరూపేణవాసవః। ఉపస్థితస్త్వయాచాపిప్రత్యాఖ్యాతోమృతందదత్ ॥౩౩॥చాండాలరూపీభగవాన్సుమహాంస్తేవ్యతిక్రమః । యత్తు
శక్యంమయాకర్తుంభూయఏవతవేప్సితమ్॥ ౩౪॥ తోయేప్సాంతవదుర్ధర్షాంకరిష్యేసఫలామహమ్ ।యేష్వహస్సుచతేబ్రహ్మన్సలిలేప్సాభవిష్య
తి॥౩౫॥ తదామరౌభవిష్యంతిజలపూర్ణాఃపయోధరాః। రసవచ్చప్రదాస్యంతితోయంతేభృగునందన॥౩౬॥ ఉదంకమేఘాఇత్యుక్తాఃఖ్యాతింయాస్యం
తిచాపితే। ఇత్యుక్తఃప్రీతిమాన్విప్రఃకృష్ణేనసబభూవహ ॥ అద్యాప్యుదంకమేఘాశ్చమరౌవర్షంతిభారత॥౩౭॥..........................*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - ఉదంకోపాఖ్యానే- పంచపంచాశోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ ఉదంకఃకేనతపసాసంయుక్తోవైమహామనాః।యశ్శాపందాతుకామోభూద్విష్ణవేప్రభవిష్ణవే॥౧॥ వైశంపాయనః॥ ఉదంకోమహతాయు
క్తస్తపసాజనమేజయ। గురుభక్తస్సతేజస్వీనాన్యత్కించిదపూజయత్ ॥ ౨॥ సర్వేషామృషిపుత్రాణామేవఆసీన్మనోరథః । ఔదంకీంగురువృత్తింవై
ప్రాప్నుయామేతిభారత॥ ౩ ॥ గౌతమస్యతుశిష్యాణాంబహూనాంజనమేజయ । ఉదంకేభ్యధికాప్రీతిఃస్నేహశ్చైవాభవత్తదా॥ ౪॥ సతస్యదమశౌ
చాభ్యాంవిక్రాంతేనచకర్మణా। సమ్యక్చైవోపచారేణగౌతమఃప్రీతిమానభూత్ ॥ ౫॥ అథశిష్యసహస్రాణిసమనుజ్ఞాతవానృషిః। ఉదంకంపరయాప్రీ
త్యానాభ్యనుజ్ఞాతుమైచ్ఛత॥ ౬॥ తంక్రమేణజరాతాతప్రతిపేదేమహామునిమ్ । నచాన్వబుధ్యతతదాసమునిర్గురువత్సలః॥ ౭॥ తతఃకదాచిద్రాజేంద్ర

కాష్ఠాన్యానయితుం యయౌ। ఉదంకః కాష్ఠభారం చ మహాంతం సముపానయత్ ॥౮॥ స తద్భారాభిభూతాత్మా కాష్ఠభారమరిందమ। నిష్పిపేష క్షితౌ రాజన్ పరిశ్రాంతో బుభుక్షితః ॥౯॥ తస్య కాష్ఠే విలగ్నాభూజ్జటా రూప్యసమప్రభా। తతః కాష్ఠైస్సహ తదా పపాత ధరణీతలే ॥౧౦॥ తతస్స భారనిష్పిష్టః క్షుధావిష్టశ్చ భారత। దృష్ట్వా తాం వయసోవస్థాం రురోదార్తస్వరస్తదా ॥౧౧॥ తతో గురుసుతా తస్య పద్మపత్రనిభాననా। జగ్రాహాశ్రూణి సుశ్రోణీ కరేణ పృథులోచనా ॥౧౨॥ పితుర్నియోగాద్ధర్మజ్ఞా శిరసావనతా తదా। తస్యా నిపేతతుర్దగ్ధౌ కరౌ తైరశ్రుబిందుభిః ॥౧౩॥ న హి తానశ్రుపాతాంస్తు శక్తా ధారయితుం మహీ। గౌతమస్త్వబ్రవీద్విప్రముదంకం ప్రీతమానసః ॥౧౪॥ కస్మాత్తాత తవాద్యేహ శోకోత్తరమిదం మనః। స స్వైరం బ్రూహి విప్రర్షే శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వతః ॥౧౫॥ ఉదంకః ॥ భవద్గతేన మనసా భవత్ప్రియచికీర్షయా। భవద్భక్తిగతేనేహ భవద్భావానుగేన చ ॥౧౬॥ జరేయం నావబుద్ధా మే నాభిజ్ఞాతం సుఖం చ మే। శతవర్షోషితం మాం హి న త్వమభ్యనుజానిథాః ॥౧౭॥ భవతా త్వభ్యనుజ్ఞాతాః శిష్యాః ప్రత్యవరా మమ। ఉపపన్నా ద్విజశ్రేష్ఠాః శతశోథ సహస్రశః ॥౧౮॥ గౌతమః ॥ త్వత్ప్రీతియుక్తేన మయా గురుశుశ్రూషయా తవ। వ్యతిక్రామన్మహాకాలో నావబుద్ధో ద్విజర్షభ ॥౧౯॥ కింత్వద్య యది తే శ్రద్ధా గమనం ప్రతి భార్గవ। అనుజ్ఞాం ప్రతిగృహ్య త్వం స్వగృహాన్ గచ్ఛ మా చిరమ్ ॥౨౦॥ ఉదంకః ॥ గుర్వర్థం కం ప్రయచ్ఛామి బ్రూహి త్వం ద్విజసత్తమ। తముపాహృత్య గచ్ఛేయమనుజ్ఞాతస్త్వయా విభో ॥౨౧॥ గౌతమః ॥ దక్షిణా పరితోషో వై గురూణాం సద్భిరుచ్యతే। తవ హ్యాచరతో బ్రహ్మన్ తుష్టోహం వై న సంశయః ॥౨౨॥ ఇత్థం చ పరితుష్టం మాం విజానీహి భృగూద్వహ। యువా షోడశవర్షో హి యద్యద్య భవితా భవాన్ ॥౨౩॥ దదాని పత్నీం కన్యాం చ స్వాం తే దుహితరం ద్విజ। ఏతామృతేంగనా నాన్యా త్వత్తేజోఽర్హతి సేవితుమ్ ॥౨౪॥ తతస్తాం ప్రతిజగ్రాహ యువా భూత్వా యశస్వినీమ్। గురుణా చాభ్యనుజ్ఞాతో గురుపత్నీమథాబ్రవీత్ ॥౨౫॥ కిం భవత్యై ప్రయచ్ఛామి గుర్వర్థం వినియుంక్ష్వ మామ్। ప్రియం హితం చ కాంక్షామి ప్రాణైరపి ధనైరపి ॥౨౬॥ యద్దుర్లభం హి లోకేఽస్మిన్ రత్నమత్యద్భుతం మహత్। తదానయేయం తపసా న హి మేఽత్రాస్తి సంశయః ॥౨౭॥ అహల్యా ॥ పరితుష్టాస్మి తే విప్ర నిత్యం భక్త్యానయానఘ। పర్యాప్తమేతద్భద్రం తే గచ్ఛ తాత యథేప్సితమ్ ॥౨౮॥ వైశంపాయనః ॥ ఉదంకస్తు మహారాజ పునరేవాబ్రవీద్వచః। ఆజ్ఞాపయస్వ మాం మాతః కర్తవ్యం చ తవ ప్రియమ్ ॥౨౯॥ అహల్యా ॥ సౌదాసపత్న్యా విధృతే దివ్యే వై మణికుండలే। తే సమానయ భద్రం తే గుర్వర్థస్సుకృతో భవేత్ ॥౩౦॥ స తథేతి ప్రతిశ్రుత్య జగామ జనమేజయ। గురుపత్నీప్రియార్థం వై తే సమానయితుం తదా ॥౩౧॥ స జగామ తతః శీఘ్రముదంకో బ్రాహ్మణర్షభః। సౌదాసం పురుషాదం వై భిక్షితుం మణికుండలే ॥౩౨॥ గౌతమస్త్వబ్రవీత్పత్నీముదంకో నాద్య దృశ్యతే। ఇతి పృష్టా తమాచష్ట కుండలార్థం గతం చ సా ॥౩౩॥ తతః ప్రోవాచ పత్నీం స న తే సమ్యగిదం కృతమ్। శప్తస్స పార్థివో నూనం బ్రాహ్మణం తం వధిష్యతి ॥౩౪॥ అహల్యా ॥ అజానంత్యా నియుక్తస్స భగవన్ బ్రాహ్మణో మయా। భవత్ప్రసాదాన్న భయం కించిత్తస్య భవిష్యతి ॥౩౫॥ ఇత్యుక్తః ప్రాహ తాం పత్నీమేవమస్త్వితి గౌతమః। ఉదంకోఽపి వనే శూన్యే రాజానం తం దదర్శ హ ॥౩౬॥ .... *

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి ఉదంకోపాఖ్యానే-షట్పంచాశోధ్యాయః

వైశంపాయనః ॥ స తం దృష్ట్వా తథాభూతం రాజానం ఘోరదర్శనమ్। దీర్ఘశ్మశ్రుధరం నౄణాం శోణితేన సముక్షితమ్ ॥౧॥ చకార న వ్యథాం విప్రో రాజా త్వేనమథాబ్రవీత్। ప్రత్యుత్థాయ మహాతేజా భయకర్తా యమోపమః ॥౨॥ దిష్ట్యా త్వమసి కల్యాణ షష్ఠే కాలే మమాంతికమ్। భక్ష్యం మృగయమాణస్య సంప్రాప్తో ద్విజసత్తమ ॥౩॥ ఉదంకః ॥ రాజన్ గుర్వర్థినం విద్ధి చరంతం మామిహాగతమ్। న చ గుర్వర్థముద్యుక్తం హింస్యమాహుర్మనీషిణః ॥౪॥ రాజోవాచ ॥ షష్ఠే కాలే మమాహారో విహితో ద్విజసత్తమ। న శక్యస్త్వం సముత్స్రష్టుం క్షుధితేన మయాద్య వై ॥౫॥ ఉదంకః ॥ ఏవమస్తు మహారా

జసమయఃక్రియతాంతు మే । గుర్వర్థమభినిర్వృత్తమృణం పునరేష్యామి తేవశమ్॥ ౬ ॥ సంశ్రుతశ్చ మయా హ్యర్థో గురవే రాజసత్తమ । త్వదధీనస్సరా
జేంద్ర తం త్వాం భిక్షే నరేశ్వర॥ ౭॥ దదాసి విప్రముఖ్యేభ్యస్త్వం హి రత్నాని నిత్యదా। దాతా చ త్వం నరవ్యాఘ్ర పాత్రభూతః క్షితావిహ॥ ౮ ॥ పాత్రం
ప్రతిగ్రహే చాపి విద్ధి మాం నృపసత్తమ। ఉపాహృత్య గురోరర్థం త్వదాయత్తమరిందమ ॥ ౯ ॥ సమయేనేహ రాజేంద్ర పునరేష్యామి తేవశమ్। సత్యం తే
ప్రతిజానామి నాత్ర మిథ్యా కథంచన॥ అనృతం నోక్తపూర్వం మే స్వైరేష్వపి కుతోఽన్యథా॥ ౧౦॥ సౌదాసః॥ యది మత్తస్తవాయత్తో గుర్వర్థః కృత ఏవ
సః। యది చాస్మి ప్రతిగ్రాహ్యస్సాంప్రతం తద్వదస్వ మే॥ ౧౧॥ ఉదంకః॥ ప్రతిగ్రాహ్యో మతో మే త్వం సదైవ పురుషర్షభ । సోఽహం త్వామనుసంప్రా
ప్తో భిక్షితుం మణికుండలే॥ ౧౨॥ సౌదాసః॥ పత్న్యాస్తే మమ విప్రర్షే ఉచితే మణికుండలే । వరయార్థం త్వమన్యం వై తం తే దాస్యామి సువ్రత॥ ౧౩॥ ఉ
దంకః॥ అలం తే వ్యపదేశేన ప్రమాణా యది తే వయమ్। ప్రయచ్ఛ కుండలే మహ్యం సత్యవాగ్భవ పార్థివ॥ ౧౪॥ వైశంపాయనః ॥ ఇత్యుక్తస్త్వబ్రవీద్రా
జా తముదంకం పునర్వచః। గచ్ఛ మద్వచనాద్దేవీం బ్రూహి దేహీతి సత్తమ ॥ ౧౫ ॥ సైవముక్తా త్వయా నూనం మద్వాక్యేన శుచివ్రతా । ప్రదాస్యతి ద్విజ
శ్రేష్ఠ కుండలే తే న సంశయః॥ ౧౬॥ ఉదంకః॥ క్వ పత్నీ భవతః శక్యా మయా ద్రష్టుం నరేశ్వర । స్వయం చాపి భవాన్పత్నీం కిమర్థం నోపసర్పతి ॥ ౧౭॥
సౌదాసః॥ తాం ద్రక్ష్యతి భవానద్య కస్మింశ్చిద్వననిర్ఝరే। షష్ఠే కాలే న హి మయా సా శక్యా ద్రష్టుమద్య వై॥ ౧౮॥ ఉదంకస్తు తథోక్తస్స జగామ భరత
ర్షభ । మదయంతీం చ దృష్ట్వా స సోఽజ్ఞాపయత స్వం ప్రయోజనమ్॥ ౧౯ ॥ సౌదాసవచనం శ్రుత్వా తతస్సా పృథులోచనా। ప్రత్యువాచ మహాబుద్ధిముదంకం
జనమేజయ॥ ౨౦॥ ఏవమేతద్వద బ్రహ్మన్నానృతం వదసేఽనఘ। అభిజ్ఞానం చ కించిత్త్వం సమానయితుమర్హసి॥ ౨౧॥ ఇమే హి దివ్యే మణికుండలే మే దే
వాశ్చ యక్షాశ్చ మహోరగాశ్చ । తైస్తైరుపాయైరపహర్తుకామాశ్ఛిద్రేషు నిత్యం పరితర్కయంతి ॥ ౨౨ ॥ నిక్షిప్తమేతద్భువి పన్నగాస్తు రత్నం స
మాసాద్య పరామృషేయుః । యక్షాస్తథోచ్ఛిష్టధృతం సురాశ్చ నిద్రావశాద్వా పరిధర్షయేయుః ॥ ౨౩ ॥ ఛిద్రేష్వేతేష్విమే నిత్యం హ్రియేతే ద్వి
జసత్తమ। దేవరాక్షసనాగానామప్రమత్తేన ధార్యతే॥ ౨౪॥ స్యందేతే హి దివా రుక్మం రాత్రౌ చ ద్విజసత్తమ । నక్తం నక్షత్రతారాణాం ప్రభామాక్షిప్య
వర్తతే॥ ౨౫॥ ఏతే హ్యాముచ్య భగవన్క్షుత్పిపాసాభయం కుతః। విషాగ్నిభయదేభ్యశ్చ భయం జాతు న విద్యతే॥ ౨౬॥ హ్రస్వేన చైతే ఆముక్తే భవతో
హ్రస్వకే తదా। అనురూపేణ చాముక్తే జాయేతే తత్ప్రమాణకే॥ ౨౭॥ ఏవంవిధే మమైతే వై కుండలే పరమార్చితే। త్రిషు లోకేషు విజ్ఞాతే తదభిజ్ఞానమా
నయ॥ ౨౮॥ ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- ఉదంకోపాఖ్యానే- సప్తపంచాశోఽధ్యాయః-........ *

వైశంపాయనః ॥ స మిత్రసహమాసాద్య అభిజ్ఞానమయాచత । తస్మై దదావభిజ్ఞానం స చేక్ష్వాకువరస్తదా॥ ౧॥ సౌదాసః॥ న చైవైషా గతిః క్షేమ్యా
న చాన్యా విద్యతే గతిః। ఏతన్మే మతమాజ్ఞాయ ప్రయచ్ఛ మణికుండలే॥ ౨॥ ఇత్యుక్తస్తాముదంకస్తు భర్తుర్వాక్యమథాబ్రవీత్। శ్రుత్వా చ సా తదా ప్రాదా
త్తతస్తే మణికుండలే॥ ౩॥ అవాప్య కుండలే తే తు రాజానం పునరబ్రవీత్। కిమేతద్గుహ్యవచనం శ్రోతుమిచ్ఛామి పార్థివ ॥ ౪॥ సౌదాసః। ప్రజానిసర్గా
ద్విప్రాన్వై క్షత్రియాః పూజయంతి హి। విప్రేభ్యశ్చాపి బహవో దోషాః ప్రాదుర్భవంతి వై॥ ౫ ॥ సోఽహం ద్విజేభ్యః ప్రణతో విప్రాద్దోషమవాప్తవాన్ । గ
తిమన్యాం న పశ్యామి మదయంతీసహాయవాన్॥ ౬॥ న చాన్యామపి పశ్యామి గతిం గతిమతాం వర। స్వర్గద్వారస్య గమనే స్థానే చేహ ద్విజోత్తమ॥ ౭॥ న
హి రాజ్ఞా విశేషేణ విరుద్ధేన ద్విజాతిభిః। శక్యం హి లోకే స్థాతుం వై ప్రేత్య వా సుఖమేధితుమ్॥ ౮॥ తదిష్టే తే మయా దత్తే ఏతే స్వే మణికుండలే। యః కృతస్తేఽద్య
సమయః సఫలం తం కురుష్వ మే॥ ౯॥ ఉదంకః॥ రాజంస్తథేహ కర్తాస్మి పునరేష్యామి తే వశమ్। ప్రశ్నం చ కించిత్ప్రష్టుం త్వాం నివృత్తోఽస్మి పరంతప॥ ౧౦॥

సౌదాసః॥ బ్రూహి విప్ర యథాకామం ప్రతివక్తాస్మి తే వచః। ఛేత్తాస్మి సంశయం తేద్య న మేత్రాస్తి విచారణా ॥ ౧౧॥ ఉదంకః॥ ప్రాహుర్వాక్సంయతం విప్రం
ధర్మనైపుణదర్శినః। మిత్రేషు యశ్చ విషమస్తేన ఇత్యేవ తం విదుః॥ ౧౨॥ స భవాన్మిత్రతామద్య సంప్రాప్తో మమ పార్థివ। స మే బుద్ధిం ప్రయచ్ఛత్వం
సంమతాం పురుషర్షభ॥౧౩॥ అవాప్తార్థోహమద్యేహ భవాంశ్చ పురుషాదకః। భవత్సకాశమాగంతుం క్షమం మమ న వేతి వై ॥ ౧౪॥ సౌదాసః॥ క్షమం
చేదిహ వక్తవ్యం తవ ద్విజవరోత్తమ। మత్సమీపం ద్విజశ్రేష్ఠ నాగంతవ్యం కథంచన॥ ౧౫ ॥ ఏవం తవ ప్రపశ్యామి శ్రేయో వై భృగుకులోద్వహ। ఆగచ్ఛతో హి
తే విప్ర భవేన్మృత్యుర్న సంశయః॥౧౬॥ వైశంపాయనః ॥ ఇత్యుక్తస్స తదా రాజ్ఞా క్షమం బుద్ధిమతాం హితమ్ । అనుజ్ఞాప్య స రాజానమహల్యాం ప్రతిజ
గ్మివాన్॥౧౭॥ గృహీత్వా కుండలే దివ్యే గురుపత్న్యాః ప్రియంకరః। జవేన మహతా ప్రాయాద్గౌతమస్యాశ్రమం ప్రతి॥ ౧౮॥ యథా తయో రక్షణం చ మ
దయంత్యాభిభాషితమ్। తథా తే కుండలే బధ్వా తదా కృష్ణాజినే నయత్ ॥ ౧౯॥ స కస్మింశ్చిత్క్షుధావిష్టః ఫలభారసమన్వితమ్ । బిల్వం దదర్శ విప్రర్షిరా
రురోహ చ తం తతః॥౨౦॥ శాఖామాసజ్య తస్యైవ కృష్ణాజినమరిందమ। పాతయామాస బిల్వాని తదా స ద్విజపుంగవః॥౨౧॥ అథ పాతయమానస్య బిల్వా
పహృతచక్షుషః। న్యపతంస్తాని బిల్వాని తస్మిన్నేవాజినే విభో। ౨౨ ॥ యస్మింస్తే కుండలే బద్ధే తదా ద్విజవరేణ వై । బిల్వప్రహారైస్తస్యాథ వ్యశీర్యద్బం
ధనం తతః॥ ౨౩॥ సకుండలం తదజినం పపాత సహసా తరోః । విశీర్ణబంధనే తస్మిన్గతే కృష్ణాజినే మహీమ్॥ ౨౪॥ అపశ్యద్భుజగః కశ్చిత్తే తత్ర మణికుండ
లే।ఐరావతకులోద్భూతః శీఘ్రో భూత్వా తదా హి సః॥౨౫॥ విదశ్యాస్యేన వల్మీకం వివేశాథ స కుండలే।హ్రియమాణే తు దృష్ట్వా స కుండలే భుజగేన హ॥౨౬
పపాత వృక్షాత్సోద్వేగో దుఃఖాత్పరమకోపనః।స దండకాష్ఠమాదాయ వల్మీకమఖనత్తదా॥ ౨౭ ॥ అహాని త్రింశదవ్యగ్రః పంచ చాన్యాని భారత । క్రోధా
మర్షాభిసంతప్తస్తదా బ్రాహ్మణసత్తమః॥౨౮॥ తస్య వేగమసహ్యం తమసహంతీ వసుంధరా। దండకాష్ఠాభినున్నాంగీ చచాల భృశమాకులా॥౨౯॥ త
తః ఖనత ఏవాథ విప్రర్షేర్ధరణీతలమ్। నాగలోకస్య పంథానం కర్తుకామస్య నిశ్చయాత్ ॥౩౦॥ రథేన హరియుక్తేన తం దేశముపజగ్మివాన్ । వజ్రపా
ణిర్మహాతేజాస్తం దదర్శ ద్విజోత్తమమ్॥ ౩౧॥ వైశంపాయనః ॥ స తు తం బ్రాహ్మణో భూత్వా తస్య దుఃఖేన దుఃఖితః। ఉదంకమబ్రవీద్వాక్యం నైత
చ్ఛక్యం త్వయేతి వై ॥౩౨॥ ఇతో హి నాగలోకో వై యోజనాని సహస్రశః। న దండకాష్ఠసాధ్యం చ మన్యే కార్యమిదం తవ॥౩౩॥ ఉదంకః॥ నాగలోకే యది
బ్రహ్మన్న శక్యే కుండలే మయా। ప్రాప్తుం ప్రాణాన్విమోక్ష్యామి పశ్యతస్తే ద్విజోత్తమ॥ ౩౪॥ వైశంపాయనః॥ యదా స నాశకత్తస్య నిశ్చయం కర్తు
మన్యథా। వజ్రపాణిస్తదా దండం వజ్రాస్త్రేణ యుయోజ హ ॥ ౩౫ ॥ తతో వజ్రప్రహారైస్తైర్దార్యమాణా వసుంధరా । నాగలోకస్య పంథానమకరో
జ్జనమేజయ॥౩౬॥ స తేన మార్గేణ తదా నాగలోకం వివేశ హ। దదర్శ నాగలోకం చ యోజనాని సహస్రశః॥౩౭॥ ప్రకారనిచయైర్దివ్యైర్మణిముక్తా
స్వలంకృతైః। ఉపపన్నం మహాభాగ శాతకుంభమయైస్తథా॥ ౩౮॥ వాపీః స్ఫటికసోపానా నదీశ్చ విమలోదకాః। దదర్శ వృక్షాంశ్చ బహూన్నానాద్వి
జగణాయుతాన్॥౩౯॥ తస్య లోకస్య చ ద్వారం స దదర్శ భృగూద్వహః। పంచయోజనవిస్తారమాయతం శతయోజనమ్॥ ౪౦॥ నాగలోకముదంకస్తు ప్రే
త్య దీనోభవత్తదా।నిరాశశ్చాభవత్తత్ర కుండలాహరణే పునః॥ ౪౧॥ తత్ర ప్రోవాచ తురగస్తం కృష్ణశ్వేతవాలధిః। తామ్రాస్యనేత్రః కౌరవ్య ప్రజ్వలన్ని
వ తేజసా॥౪౨॥ ధమస్వాపానమేతన్మే తతస్త్వం ప్రవిలప్స్యసే।ఐరావతసుతేనేహ తవానీతే హి కుండలే॥ ౪౩॥ మా జుగుప్సాం కృథాః పుత్ర త్వమత్రార్థే
కథంచన। త్వయైతద్ధి సమాచీర్ణం గౌతమస్యాశ్రమే తదా॥౪౪॥ ఉదంకః॥ కథం భవంతం జానీయాముపాధ్యాయాశ్రమం ప్రతి।యన్మయాచీర్ణపూర్వం
హి శ్రోతుమిచ్ఛామి తద్ధ్యహమ్॥ ౪౫॥ అశ్వః॥ గురోర్గురుం మాం జానీహి జ్వలంతం జాతవేదసమ్। త్వయా హ్యహం సదా విప్ర గురోరర్థేఽభిపూజితః॥

౪౬॥ విధివత్సత్కృతం విప్రశుచినా భృగునందన। తస్మాచ్ఛ్రేయో విధాస్యామి తవైవ కురుమాచిరమ్॥ ౪౭॥ ఇత్యుక్తస్తు తథా కార్షీదుదంకశ్చిత్రభానునా
ఘృతార్చిః ప్రీతిమాంశ్చాపి ప్రజజ్వాలదిధక్షయా ॥౪౮ ॥ తతోఽస్యరోమకూపేభ్యో ధ్మాయత స్తత్ర భారత । ఘనః ప్రాదురభూద్ధూమో నాగలోకభయావ
హః॥౪౯॥ తేనధూమేన మహతా వర్ధమానేన భారత। నాగలోకే మహారాజ న ప్రాజ్ఞాయత కించన॥ ౫౦॥ హాహాకృతమభూత్సర్వమైరావతనివేశనమ్।
వాసుకిప్రముఖానాంచ నాగానాం జనమేజయ॥ ౫౧॥ నప్రాకాశంత వేశ్మాని ధూమరుద్ధాని భారత। నీహారసంవృతానీవ వనానిగిరయ స్తథా॥౫౨॥ తేధూ
మరక్తనయనా వహ్నితేజోభితాపితాః। ఆజగ్ముర్నిశ్చయంజ్ఞాతుం భార్గవస్యమహాత్మనః॥౫౩॥ శ్రుత్వా చ నిశ్చయం తస్య మహర్షేరతితేజసః। సం
భ్రాంతనయనాస్సర్వే పూజాంచక్రుర్యథావిధి॥౫౪॥ సర్వే ప్రాంజలయో నాగా వృద్ధబాలపురోగమాః। శిరోభిః ప్రణిపత్యోచుః ప్రసీదభగవన్నితి॥ ౫౫॥
ప్రసాద్యబ్రాహ్మణం తేతు పాద్యమర్ఘ్యం నివేద్య చ। ప్రాయచ్ఛన్కుండలే దివ్యే పన్నగాః పరమార్చితే ॥ ౫౬ ॥ తతస్సంపూజితో నాగైస్తదోదంకః ప్ర
తాపవాన్। అగ్నింప్రదక్షిణం కృత్వా జగామ గురుసద్మతత్ ॥ ౫౭ ॥ సగత్వా త్వరితో రాజన్గౌతమస్య నివేశనమ్ । ప్రాయచ్ఛత్కుండలే దివ్యే గురుప
త్న్యై స్తదానఘ॥౫౮॥ వాసుకిప్రముఖానాంచ నాగానాం జనమేజయ। సర్వం శశంస గురవే యథావద్ద్విజసత్తమః॥ ౫౯॥ ఏవం మహాత్మనా తేన త్రీన్
లోకాన్ జనమేజయ । పరిక్రమ్యాహృతే దివ్యే తతస్తే మణికుండలే ॥ ౬౦ ॥ ఏవం ప్రభావస్సమునిరుదంకో భరతర్షభ । పరేణ తపసాయుక్తో యస్మాం
త్వం పరిపృచ్ఛసి॥ ౬౧॥ .... *

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- ఉదంకోపాఖ్యానే- అష్టపంచాశోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ ఉదంకస్య వరందత్వా గోవిందో ద్విజసత్తమ। అత ఊర్ధ్వం మహాబాహుః కించకార మహాయశాః॥౧॥ వైశంపాయనః॥ దత్వా వరము
దంకాయ ప్రాయాత్సాత్యకినాసహ। ద్వారకామేవ గోవిందః శీఘ్రవేగైర్మహాహయైః॥౨॥ సరాంసి సరితశ్చైవ వనాని చ గిరీం స్తథా। అతిక్రమ్యాస
సాదాథ రమ్యాం ద్వారవతీం పురీమ్॥ ౩॥ వర్తమానే మహారాజ మహే రైవతకస్య చ। ఉపాయాత్పుండరీకాక్షో యుయుధానానుగస్తదా॥౪॥ అలంకృ
తస్తు సగిరిర్నానారూపైర్విచిత్రితైః। బభౌ రత్నమయైః కోశైః సంవృతః పురుషర్షభ॥౫॥ కాంచనస్రగ్భిరగ్ర్యాభిః సుమనోభిస్తథైవచ। వాసోభిశ్చ
మహాశైలః కల్పవృక్షైస్తథైవచ॥౬॥ దీపవృక్షైశ్చ సౌవర్ణైరభీక్ష్ణముపశోభితః। గుహానిర్ఝరదేశేషు దివాభూతో బభూవహ ॥ ౭ ॥ పతాకాభిర్విచి
త్రాభిస్సఘంటాభిస్సమంతతః। పుంభిస్స్త్రీభిశ్చ సంఘుష్టః ప్రగీత ఇవచాభవత్ ॥ ౮॥ అతీవ ప్రేక్షణీయోఽభూన్మేరుర్మునిగణైరివ । మత్తానాంహృష్టరూ
పాణాం స్త్రీణాం పుంసాంచ భారత॥౯॥ గాయతాం పర్వతేంద్రస్య దివస్పృగివనిస్స్వనః। ప్రమత్తమత్తసంమత్తక్ష్వేళితోత్కృష్టసంకులః॥ ౧౦॥ త
థా కిలకిలాశబ్దైర్భూధరోఽభూన్మనోహరః। విపణాపణవాన్రమ్యో భక్ష్యభోజ్యవిహారవాన్॥ ౧౧ ॥ వస్త్రమాల్యోత్కరయుతో వీణావేణుమృదంగ
వాన్। సురామైరేయమిశ్రేణ భక్ష్యభోజ్యేన చైవహ॥౧౨॥ దీనాంధకృపణాదిభ్యో దీయమానేన చానిశమ్। బభౌపరమకల్యాణో మహస్తస్య మహాగిరేః॥
౧౩॥ పుణ్యావసథవాన్వీర పుణ్యకృద్భిర్నిషేవితః। విహారో వృష్ణివీరాణాం మహే రైవతకస్య హ॥౧౪॥ సనగో వేశ్మసంకీర్ణో దేవలోక ఇవాబభౌ। త
దా చ కృష్ణసాన్నిధ్యమాసాద్య భరతర్షభ ॥౧౫॥ శక్రసద్మప్రతీకాశో బభూవ సహి శైలరాట్। తతస్సంపూజ్యమానస్స వివేశ భవనం శుభమ్ ॥ ౧౬ ॥ గో
విందస్సాత్యకిశ్చైవ జగామ భవనం స్వకమ్। వివేశ చ ప్రహృష్టాత్మా చిరకాలప్రవాసతః॥ ౧౭॥ కృత్వా నసుకరం కర్మ దానవేష్వివ వాసవః। ఉపయా
తం తు వార్ష్ణేయం భోజవృష్ణ్యంధకాస్తదా॥౧౮॥ అభ్యగచ్ఛన్మహాత్మానం దేవా ఇవ శతక్రతుమ్। సతానభ్యర్చ్య మేధావీ పృష్ట్వాచ కుశలం తదా॥౧౯॥
అభ్యవాదయత ప్రీతః పితరం మాతరం తథా । తాభ్యాం స సంపరిష్వక్తః సాంత్వితశ్చ మహాభుజః ॥ ౨౦ ॥ ఉపోపవిష్టస్సర్వైస్తైర్వృష్ణిభిః పరివారితః॥

సవిశ్రాంతో మహాతేజాః కృతపాదావనేజనః॥ కథయామాస తత్సర్వం పృష్టః పిత్రా మహాహవమ్॥ ౨౧॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గ-
త- అనుగీతాపర్వణి- కృష్ణస్యద్వారకాప్రవేశే- ఏకోనషష్టితమోధ్యాయః...*

వసుదేవః॥ శ్రుతవానస్మి వార్ష్ణేయ సంగ్రామం పరమాద్భుతమ్। నరాణాం వదతాం తత్ర కథం వా తేషు నిత్యశః॥౧॥ త్వం తు ప్రత్యక్షదర్శీ చ రూపజ్ఞశ్చ
మహాభుజ। తస్మాత్ప్రబ్రూహి సంగ్రామం యాథాతథ్యేన మేనఘ॥ ౨॥ యథా తదభవద్యుద్ధం పాండవానాం మహాత్మనామ్। భీష్మకర్ణకృపద్రోణశ
ల్యాదిభిరనుత్తమమ్॥౩॥ అన్యేషాం క్షత్రియాణాం చ కృతాస్త్రాణామనేకశః। నానాదేశకృతిమతాం నానాదేశనివాసినామ్॥౪॥ వైశంపాయనః॥ ఇ
త్యుక్తః పుండరీకాక్షః పిత్రా మాతుస్తదంతికే। శశంస కురువీరాణాం సంగ్రామే నిధనం యథా॥ ౫॥ వాసుదేవః॥ అత్యద్భుతాని కర్మాణి క్షత్రియాణాం మ
హాత్మనామ్। బహులత్వాన్న సంఖ్యాతుం శక్యాన్యబ్దశతైరపి॥౬॥ ప్రాధాన్యతస్తు గదతః సమాసేనైవ మే శృణు। కర్మాణి పృథివీశానాం యథావదమర
ద్యుతే॥౭॥ భీష్మః సేనాపతిరభూదేకాదశచమూపతిః। కౌరవ్యః కౌరవేంద్రాణాం దేవానామివ వాసవః॥ ౮ ॥ శిఖండీ పాండుపుత్రాణాం నేతా సప్తచ
మూపతిః। బభూవ రక్షితో ధీమాన్ శ్రీమతా సవ్యసాచినా॥౯॥ తేషాం తదభవద్యుద్ధం దశాహాని మహాత్మనామ్। కురూణాం పాండవానాం చ సుమహల్లోమ
హర్షణమ్॥౧౦॥ తతః శిఖండీ గాంగేయం యుధ్యమానం మహాహవే। జఘాన బహుభిర్బాణైః సహ గాండీవధన్వనా ॥ ౧౧ ॥ అకరోత్స తతః కాలం శర
తల్పగతో మునిః। అయనం దక్షిణం హిత్వా సంప్రాప్తే చోత్తరాయణే॥౧౨॥ తతః సేనాపతిరభూద్ద్రోణోస్త్రవిదుషాం వరః। ప్రవీరః కౌరవేంద్రస్య కావ్యో
దైత్యపతేరివ॥౧౩॥ అక్షౌహిణీభిశ్శిష్టాభిర్నవభిర్ద్విజసత్తమః। సంవృతస్సమరశ్లాఘీ గుప్తః కృపవృషాదిభిః॥ ౧౪ ॥ ధృష్టద్యుమ్నస్త్వభూన్నేతా పాం
డవానాం మహాస్త్రవిత్। గుప్తో భీమేన మేధావీ మిత్రేణ వరుణో యథా॥౧౫॥ స చ సేనాపరివృతో ద్రోణప్రేప్సుర్మహామనాః। పితుర్నికారాన్సంస్మృ
త్య రణే కర్మాకరోన్మహత్॥౧౬॥ తస్మింస్తే పృథివీపాలా ద్రోణపార్షతసంగరే। నానాదిగాగతా వీరాః ప్రాయశో నిధనం గతాః॥౧౭॥ దినాని పంచ త
ద్యుద్ధమభూత్పరమదారుణమ్। తతో ద్రోణః పరిశ్రాంతో ధృష్టద్యుమ్నవశం గతః॥౧౮॥ తతః సేనాపతిరభూత్కర్ణో దౌర్యోధనే బలే। అక్షౌహిణీభిశ్శిష్టా
భిర్వృతః పంచభిరాహవే॥౧౯॥ తిస్రస్తు పాండుపుత్రాణాం చమ్వో బీభత్సుపాలితాః। హతప్రవీరభూయిష్ఠా బభూవుస్సమరస్థితాః॥౨౦॥ తతః పార్థం
సమాసాద్య పతంగ ఇవ పావకమ్। పంచత్వమగమత్సౌతిర్ద్వితీయేహని దారుణః ॥ ౨౧ ॥ హతే కర్ణే తు కౌరవ్యా నిరుత్సాహా హతౌజసః। అక్షౌహిణీభి
స్తిసృభిర్మద్రేశం పర్యవారయన్॥౨౨॥ హతవాహనభూయిష్ఠాః పాండవాశ్చ యుధిష్ఠిరమ్। అక్షౌహిణ్యా నిరుత్సాహాః శిష్టయా పర్యవారయన్॥ ౨౩॥
అవధీన్మద్రరాజానం కురురాజో యుధిష్ఠిరః। తస్మింస్తదార్ధదివసే కృత్వా కర్మ సుదుష్కరమ్॥ ౨౪॥ హతే శల్యే చ శకునిం సహదేవో మహామనాః। ఆ
హర్తారం కలేస్తస్య జఘానామితవిక్రమః॥౨౫॥ నిహతే శకునౌ రాజా ధార్తరాష్ట్రస్సుదుర్మనాః। అపాక్రామద్గదాపాణిర్హతభూయిష్ఠసైనికః॥
౨౬। తమన్వధావత్సంక్రుద్ధో భీమసేనః ప్రతాపవాన్। హ్రదే ద్వైపాయనే చాపి సలిలస్థం దదర్శ తమ్ ॥ ౨౭ ॥ హతశిష్టేన సైన్యేన సమంతాత్పరివార్య
తమ్। అథోపవివిశుర్హృష్టా హ్రదస్థం పంచ పాండవాః ॥ ౨౮॥ విగాహ్య సలిలం త్వాశు వాగ్బాణైర్భృశవిక్షతః। ఉత్థాయ స గదాపాణిర్యుద్ధాయ స
ముపస్థితః॥౨౯॥ తతస్స నిహతో రాజా ధార్తరాష్ట్రో మహారణే। భీమసేనేన విక్రమ్య పశ్యతాం పృథివీక్షితామ్ ॥ ౩౦ ॥ తతస్తత్పాండవం సైన్యం ప్రసు
ప్తం శిబిరే నిశి। నిహతం ద్రోణపుత్రేణ పితుర్వధమమృష్యతా॥ ౩౧॥ హతపుత్రా హతబలా హతమిత్రా మయా సహ। యుయుధానసహాయేన పంచ శిష్టాస్తు
పాండవాః॥౩౨॥ సహైవ కృపభోజాభ్యాం ద్రౌణిర్యుద్ధాదముచ్యత। యుయుత్సుశ్చాపి కౌరవ్యో ముక్తః పాండవసంశ్రయాత్॥౩౩॥ నిహతే కౌరవేంద్రే

తుస్సానుబంధేషు యోధనే। విదురస్సంజయశ్చైవ ధర్మరాజముపస్థితౌ ॥ ౩౪॥ ఏవం తదభవద్యుద్ధమహాన్యష్టాదశ ప్రభో । యత్ర తే పృథివీపాలా నిహ
తాస్స్వర్గమావసన్ ॥ ౩౫॥ వైశంపాయనః॥ శృణ్వతాం తు మహారాజ కథాం తాం రోమహర్షణామ్। దుఃఖశోకపరిక్లేశా వృష్ణీనామభవంస్తదా ॥ ౩౬॥

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- వాసుదేవవాక్యే - షష్టితమోఽధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ కథయన్నేవ తు తదా వాసుదేవః ప్రతాపవాన్। మహాభారతయుద్ధం తత్కథాంతే పితురగ్రతః॥ ౧॥ అభిమన్యోర్వధం వీర సోఽత్యక్రామ
న్మహామతిః। అప్రియం వసుదేవస్య మాభూదితి మహామతిః॥ ౨ ॥ మా దౌహిత్రవధం శ్రుత్వా వసుదేవో మహాత్యయమ్। దుఃఖశోకాభిసంతప్తో భవేదితి మ
హామతిః। ౩॥ సుభద్రా తు తముత్క్రాంతమాత్మజస్య వధం రణే। ఆచక్ష్వ కృష్ణ సౌభద్రవధమిత్యపతద్భువి॥ ౪॥ తామపశ్యన్నిపతితాం వసుదేవః క్షితౌ తదా।
దృష్ట్వైవ చ పపాతోర్వ్యాం సోఽపి దుఃఖేన మూర్ఛితః॥ ౫॥ తతస్స దౌహిత్రవధదుఃఖశోకసమాహతః। వసుదేవో మహారాజ కృష్ణం వాక్యమథాబ్రవీత్ ॥ ౬॥
నను త్వం పుండరీకాక్ష సత్యవాగ్భువి విశ్రుతః । యద్దౌహిత్రవధం మేఽద్య న ఖ్యాపయసి శత్రుహన్ ॥ ౭ ॥ తద్భాగినేయనిధనం తత్త్వేనాచక్ష్వ మే ప్రభో। స
దృశాక్షస్తవ కథం శత్రుభిర్నిహతో రణే॥ ౮॥ దుర్మరం బత వార్ష్ణేయ కాలేఽప్రాప్తే నృభిస్సహ । యత్ర మే హృదయం దుఃఖాచ్ఛతధా న విదీర్యతే॥ ౯॥ కి
మబ్రవీత్త్వాం సంగ్రామే సుభద్రాం మాతరం ప్రతి। మాం చాపి పుండరీకాక్ష చపలాక్షః ప్రియో మమ॥ ౧౦॥ ఆహవం పృష్ఠతః కృత్వా కచ్చిన్న నిహతః పరైః। క
చ్చిన్ముఖం న గోవింద తేనాజౌ వికృతం కృతమ్॥ ౧౧॥ స హి కృష్ణ మహాతేజాః శ్లాఘన్నివ మమాగ్రతః। బాలభావేన విజయమాత్మనోఽకథయత్ప్రభుః॥ ౧౨॥ క
చ్చిన్న నికృతో బాలో ద్రోణకర్ణకృపాదిభిః । ధరణ్యాం నిహతశ్శేతే తన్మమాచక్ష్వ కేశవ॥ ౧౩॥ స హి ద్రోణం చ భీష్మం చ కర్ణం చ బలినాం వరమ్। స్పర్ధ
తే స్మ రణే నిత్యం దుహితుః పుత్రకో మమ ॥ ౧౪॥ ఏవంవిధం బహు తదా విలపంతం సుదుఃఖితమ్। పితరం దుఃఖితతరో గోవిందో వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౧౫॥ న తేన విక్ల
బం వక్త్రం కృతం సంగ్రామమూర్ధని । న పృష్ఠతః కృతశ్చాపి సంగ్రామస్తేన దుస్తరః ॥ ౧౬ ॥ నిహత్య పృథివీపాలాన్ సహస్రశతసంఘశః। ఖేదితో ద్రో
ణకర్ణాభ్యాం దౌశ్శాసనివశం గతః॥ ౧౭॥ ఏకో హ్యేకేన సతతం యుధ్యమానో యది ప్రభో। న స శక్యేత సంగ్రామే నిహంతుమపి వజ్రిణా॥ ౧౮॥ సమా
హూతే చ సంగ్రామాత్పార్థే సంశప్తకైస్తదా । పర్యవార్యత సంక్రుద్ధైః స ద్రోణాదిభిరాహవే॥ ౧౯॥ తతశ్శత్రువధం కృత్వా సుమహాంతం రణే పితః। దౌ
హిత్రస్తవ వార్ష్ణేయ దౌశ్శాసనివశం గతః॥ ౨౦॥ నూనం చ స గతస్స్వర్గం జహి శోకం మహామతే। న హి వ్యసనమాసాద్య సీదంతి కృతబుద్ధయః॥ ౨౧॥ ద్రో
ణకర్ణప్రభృతయో యేన ప్రతిసమాహితాః। రణే మహేంద్రప్రతిమాః స కథం నాప్నుయాద్దివమ్॥ ౨౨॥ స శోకం జహి దుర్ధర్ష మా చ మన్యువశం గమః॥
శస్త్రపూతాం హి స గతిం గతః పరపురంజయః॥ ౨౩॥ తస్మింస్తు నిహతే వీరే సుభద్రేయం స్వసా మమ। దుఃఖార్తాథో సుతం ప్రాప్య కురరీవ ననాద హ॥ ౨౪॥
ద్రౌపదీం చ సమాసాద్య పర్యపృచ్ఛత దుఃఖితా । ఆర్యే క్వ దారకాస్సర్వే ద్రష్టుమిచ్ఛామి తానహమ్॥ ౨౫ ॥ తస్యాస్తు వచనం శ్రుత్వా సర్వాస్తాః కురుయో
షితః। భుజాభ్యాం పరిగృహ్యైనాం చుక్రుశుః పరమార్తవత్ ॥ ౨౬ ॥ ఉత్తరాం చాబ్రవీద్భద్రే భర్తా స క్వ ను తే గతః। క్షిప్రమాగమనం మహ్యం తస్య త్వం
వేదయస్వ హ॥ ౨౭॥ నను నామాస్య వైరాటి శ్రుత్వా మమ గిరం సదా। భవనాన్నిష్పతత్యాశు కస్మాన్నాభ్యేతి తే పతిః॥ ౨౮॥ అభిమన్యో కుశలినో మాతు
లాస్తే మహారథాః। కుశలం చాబ్రువన్ సర్వే త్వాం యుయుత్సుమిహాగతమ్॥ ౨౯॥ ఆచక్ష్వ మేఽద్య సంగ్రామం యథాపూర్వమరిందమ। కస్మాదేవం విలప
తీం నాద్యేహ ప్రతిభాషసే॥ ౩౦॥ ఏవమాదితు వార్ష్ణేయ్యాస్తస్యాస్తత్పరిదేవితమ్। శ్రుత్వా పృథా సుదుఃఖార్తా శనైర్వాక్యమథాబ్రవీత్ ॥ ౩౧॥ సుభ
ద్రే వాసుదేవేన యథా సాత్యకినా రణే। పిత్రా చ లాలితో బాలః స హతః కాలధర్మణా॥ ౩౨॥ ఈదృశో మర్త్యధర్మోఽయం మా శుచో యదునందిని। పుత్రో

హితవదుర్ధర్షఃసంప్రాప్తఃపరమాంగతిమ్ ॥ ౩౩ ॥ కులేమహతిజాతాసి క్షత్రియాణాంమహాత్మనామ్। మాశుచశ్చపలాక్షిత్వంపద్మపత్రనిభేక్షణే ॥
౩౪॥ ఉత్తరాంత్వమవేక్షస్వ గుర్విణీంమాశుచశ్శుభే। పుత్రమేషాహితస్యాశుజనయిష్యతిభామిని॥ ౩౫॥ ఏవమాశ్వాసయిత్వైనాంకుంతీయదుకులోద్వ
హ।విహాయశోకందుర్ధర్షంశ్రాద్ధమస్యవ్యకల్పయత్ ॥ ౩౬॥ సమనుజ్ఞాప్యధర్మజ్ఞంరాజానంభీమమేవచ । యమౌయమోపమౌచైవదదౌదానా
న్యనేకశః॥ ౩౭॥ తతఃప్రదాయబహ్వీర్గాఃబ్రాహ్మణాయయదూద్వహ। సమహృష్యతవార్ష్ణేయీవైరాటీంచాబ్రవీదిదమ్॥ ౩౮ ॥ వైరాటినేహసం
తాపస్త్వయాకార్యోహ్యనిందితే। భర్తారంప్రతిసుశ్రోణిగర్భస్థంరక్షవైశిశుమ్॥ ౩౯॥ ఏవముక్త్వాతతఃకుంతీవిరరామమహాద్యుతే। తామనుజ్ఞాప్య
చైవేమాంసుభద్రాంసముపానయమ్॥ ౪౦॥ ఏవంసనిధనంప్రాప్తోదౌహిత్రస్తవమానద। సంతాపంత్యజదుర్ధర్షమాచశోకేమనఃకృథాః ॥ ౪౧ ॥

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- ఏకషష్టితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాతుపుత్రస్యవచశ్శూరాత్మజస్తదా। విహాయశోకంధర్మాత్మాదదౌశ్రాద్ధమనుత్తమమ్॥ ౧॥ తథైవవాసుదేవశ్చస్వస్రీ
యస్యమహాత్మనః। దయితస్యపితుర్నిత్యమకరోదౌర్ధ్వదేహికమ్॥ ౨॥ షష్టింశతసహస్రాణిబ్రాహ్మణానాంమహౌజసామ్। విధివద్భోజయామాస
భోజ్యంసర్వగుణాన్వితమ్ ॥ ౩ ॥ ఆచ్ఛాద్యచమహాబాహుర్ధనతృష్ణామపానుదత్ । బ్రాహ్మణానాంతదాకృష్ణస్తదభూల్లోమహర్షణమ్॥౪॥ సువ
ర్ణంచైవగాశ్శైచ్ఛవశయనాచ్ఛాదనానిచ। దీయమానంతదావిప్రావర్ధతామితిచాబ్రువన్॥ ౫ ॥ వాసుదేవోథదాశార్హోబలదేవస్ససాత్యకిః ॥
అభిమన్యోస్తదాశ్రాద్ధమకుర్వన్సత్యకస్తదా॥ ౬॥ అతీవదుఃఖసంతప్తానశమంచోపలేభిరే। తథైవపాండవావీరానగరేనాగసాహ్వయే॥ ౭॥ నో
పాగచ్ఛంతవైశాంతిమభిమన్యువినాకృతాః। సుబహూనిచరాజేంద్రదివసానివిరాటజా॥ ౮॥ నాభుంక్తపతిదుఃఖార్తాతదాభూత్కరుణంమహత్ ।కు
క్షిస్థఏవతస్యాథగర్భోవైసంప్రలీయతే ॥ ౯॥ ఆజగామతతోవ్యాసోజ్ఞాత్వాదివ్యేనచక్షుషా । సమాగమ్యాబ్రవీద్ధీమాన్పృథాంపృథులలోచనామ్ ॥
౧౦॥ ఉత్తరాంచమహాతేజాఃశోకఃసంత్యజ్యతామయమ్। భవిష్యతిమహాతేజాఃపుత్రస్తవయశస్విని॥ ౧౧ ॥ ప్రభావాద్వాసుదేవస్యమమవ్యాహర
ణాదపి। పాండవానామయంచాంతేపాలయిష్యతిమేదినీమ్॥ ౧౨॥ ధనంజయంచసంప్రేక్ష్యధర్మరాజస్యశృణ్వతః। వ్యాసోవాక్యమువాచేదంహర్షయ
యన్నివభారత॥ ౧౩॥ పౌత్రస్తవమహాభాగోజనిష్యతిమహామనాః। పృథ్వీంసాగరపర్యంతాంపాలయిష్యతిధర్మతః॥ ౧౪॥ తస్మాచ్ఛోకంకురుశ్రేష్ఠజ
హిత్వామరికర్షణ। విచార్యమత్రనహితేసత్యమేతద్భవిష్యతి॥ ౧౫॥ యచ్చాపివృష్ణివీరేణకృష్ణేనకురునందన । పురోక్తంతత్తథాభావిమాతేత్రాస్తువి
చారణా॥ ౧౬॥ విబుధానాంగతోలోకానక్షయానాత్మనిర్జితాన్। నసశోచ్యస్త్వయావీరోనచాన్యైఃకురుభిస్తథా॥ ౧౭॥ ఏవంపితామహేనోక్తో
ధర్మాత్మాసధనంజయః। త్యక్త్వాశోకంమహారాజహృష్టరూపోభవత్తదా॥ ౧౮॥ పితాపితవధర్మజ్ఞగర్భేతస్మిన్మహామతే। అవర్ధతయథాకామంశు
క్లపక్షేయథాశశీ॥ ౧౯ ॥ తతస్సంచోదయామాసవ్యాసోధర్మాత్మజంనృపమ్ । అశ్వమేధంప్రతితదాతతస్సోంతర్హితోభవత్ ॥౨౦॥ధర్మరాజోపిమే
ధావీశ్రుత్వావ్యాసస్యతద్వచః । విత్తస్యానయనేతాతచకారగమనేమతిమ్॥ ౨౧॥ ....*

ఇతి - అనుగీతాపర్వణి - ద్విషష్టితమోధ్యాయః.

జనమేజయః॥శ్రుత్వైతత్ వచనంబ్రహ్మన్వ్యాసేనోక్తంమహాత్మనా । అశ్వమేధంప్రతితదాకింభూయఃప్రచకారహ॥ ౧॥రత్నంచయన్మరుత్తేనని
హితంవసుధాతలే। తదవాపకథంచేతితన్మేబ్రూహిద్విజోత్తమ॥ ౨॥ వైశంపాయనః॥శ్రుత్వాద్వైపాయనవచోధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః। భ్రాతౄన్సర్వా
న్సమానాయ్యకాలేవచనమబ్రవీత్ ॥ ౩॥ అర్జునంభీమసేనంచమాద్రీపుత్రౌయమావపి।శ్రుతంవోవచనంవీరాస్సౌహృదాద్వ్యాసమహాత్మనా॥ ౪॥కు

కురూణాంహితకామేనప్రోక్తంకృష్ణేనధీమతా। తపోవృద్ధేనమహతాసుహృదాంభూతిమిచ్ఛతా॥౫॥గురుణాధర్మశీలేనవ్యాసేనాద్భుతకర్మణా।భీష్మే ణచమహాప్రాజ్ఞగోవిందేనచధీమతా॥౬॥ సంస్మృత్యతదహంసమ్యక్ కర్తుమిచ్ఛామిపాండవాః। ఆయత్యాంచతదాత్వేచసర్వేషాంతద్ధినోహితమ్॥ ౭॥ అనుబంధేచకల్యాణంయద్వచోబ్రహ్మవాదినః। ఇయంహివసుధాసర్వాక్షీణరత్నాకురూద్వహాః॥ ౮॥ తచ్చాచష్టతదావ్యాసోమరుత్తస్యధనంనృ పాః। యద్యేతద్వోబహుమతంమన్యధ్వంవాక్షమంయది॥౯॥తథాయథాహధర్మేణకథంవాభీమమన్యసే। ఇత్యుక్తవాక్యేనృపతౌతదాకురుకులోద్వ హ॥౧౦॥ భీమసేనోనృపశ్రేష్ఠంప్రాంజలిర్వాక్యమబ్రవీత్। రోచతేమాంమహాబాహోయదిదంభాషితంత్వయా॥ ౧౧॥ వ్యాసాఖ్యాతస్యవిత్త స్యసముపానయనంప్రతి। యదితత్ప్రాప్నుయామేహధనమావిక్షితంప్రభో॥ ౧౨॥ కృతమేవమహారాజభవేదితిమతిర్మమ। తేవయంప్రణిపాతేనగి రీశస్యమహాత్మనః॥౧౩॥ తదానయామభద్రంతేసమభ్యర్చ్యకపర్దినమ్। తద్విత్తందేవదేవేశంతస్యైవానుచరాంశ్చతాన్॥ ౧౪॥ ప్రసాద్యార్థ మవాప్స్యామోనూనంవాగ్బుద్ధికర్మభిః। రక్షంతేయేచతద్ద్రవ్యంకింకరారౌద్రదర్శనాః॥౧౫॥తేచవశ్యాభవిష్యంతిప్రసన్నేవృషభధ్వజే। శ్రుత్వై వంవదతస్తస్యవాక్యంభీమస్యభారత॥౧౬॥ ప్రీతోధర్మాత్మజోరాజాబభూవాతీవభారత। అర్జునప్రముఖాశ్చాపితథేత్యేవాబ్రువన్వచః॥ ౧౭॥ కృ త్వాతుపాండవాఃసర్వేరత్నాహరణనిశ్చయమ్। సేనామాజ్ఞాపయామాసుర్నక్షత్రేహనిచధ్రువే॥ ౧౮॥ తతోయయుఃపాండుసుతాబ్రాహ్మణాన్ స్వస్తివాచ్యచ। అర్చయిత్వాసురశ్రేష్ఠంపూర్వమేవమహేశ్వరమ్॥౧౯॥ మోదకైఃపాయసేనాథమాంసాపూపైస్తథైవచ। ఆశాస్యచమహాత్మా నంప్రయయుర్ముదితాభృశమ్॥ ౨౦॥ తేషాంప్రయాస్యతాంతత్రమంగళానిశుభాన్యథ। ప్రాహుఃప్రహృష్టమనసోద్విజాగ్ర్యానాగరాశ్చతే॥ ౨౧॥ త తః ప్రదక్షిణీకృత్యశిరోభిఃప్రణిపత్యచ। బ్రాహ్మణానగ్నిసహితాన్ప్రయయుఃపాండునందనాః॥ ౨౨॥ సమనుజ్ఞాప్యరాజానంపుత్రశోకసమాహతమ్। ధృతరాష్ట్రంసభార్యంవైపృథాంచపృథులోచనామ్॥౨౩॥ మూలేనిక్షిప్యకౌరవ్యంయుయుత్సుంధృతరాష్ట్రజమ్। సంపూజ్యమానాఃపౌరైశ్చబ్రాహ్మ ణైశ్చమనీషిభిః॥ ౨౪॥ ....

ఇతిశ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - త్రిషష్టితమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ తతస్తేప్రయయుర్హృష్టాఃప్రహృష్టనరవాహనాః। రథఘోషేణమహతాపూరయంతోవసుంధరామ్॥ ౧॥ సంస్తూయమానాఃస్తుతి భిఃసూతమాగధవందిభిః। స్వేనసైన్యేనసంవీతాయథాదిత్యాస్స్వరశ్మిః॥ ౨॥ పాండరేణాతపత్రేణధ్రియమాణేనమూర్ధని। బభౌయుధిష్ఠిరస్తత్ర పౌర్ణమాస్యామివోడురాట్॥ ౩॥ జయాశిషఃప్రహృష్టానాంనరాణాంపథిపాండవః। ప్రత్యగృహ్ణాద్యథాన్యాయంయథావత్పురుషర్షభః॥ ౪॥ త థైవసైనికారాజన్రాజానమనుయాంతియే। తేషాంహలహలాశబ్దోదివంస్తబ్ధ్వావ్యతిష్ఠత॥ ౫॥ సరాంసిసరితశ్చైవవనాన్యుపవనానిచ। అత్యక్రా మన్మహారాజోగిరించాప్యన్వపద్యత॥ ౬॥ తస్మిన్దేశేచరాజేంద్రయత్రతద్ద్రవ్యముత్తమమ్। చక్రేనివేశనంరాజాపాండవస్సహసైనికైః॥౭॥ శివేదే శేసమేచైవతదాభరతసత్తమ। అగ్రతోబ్రాహ్మణాన్కృత్వాతపోవిద్యాదమాన్వితాన్॥ ౮॥ పురోహితంచకౌరవ్యవేదవేదాంగపారగమ్। అగ్నివే శ్యంచరాజానంబ్రాహ్మణాఃసపురోధసః॥ ౯॥ కృత్వాశాంతింయథాన్యాయంసర్వశఃపర్యవారయన్। కృత్వాతుమధ్యేరాజానమమాత్యాంశ్చయ థావిధి॥ ౧౦॥ షట్పదంనవసంఖ్యానంనివేశంచక్రిరేద్విజాః। మత్తానాంవారణేంద్రాణాంనివేశంచయథావిధి॥ ౧౧॥ కారయిత్వాసరాజేంద్రోబ్రాహ్మ ణానిదమబ్రవీత్। అస్మిన్కార్యేద్విజశ్రేష్ఠానక్షత్రేదివసేశుభే॥ ౧౨॥ యథాభవంతోమన్యంతేకర్తుమర్హంతితత్తథా। ననఃకాలాత్యయోవైస్యాది హైవపరిలంబతామ్॥౧౩॥ ఇతినిశ్చిత్యవిప్రేంద్రాఃక్రియతాంయదనంతరమ్। శ్రుత్వైతద్వచనంరాజ్ఞోబ్రాహ్మణాస్సపురోధసః॥ ఇదమూచుర్వచోహృ

ష్టాథర్మరాజప్రియేప్సవః॥ ౧౪ ॥ అద్యైవ వనతత్రమహాశ్చపుణ్యం యతామహే శ్రేష్ఠతమక్రియాసు । అంభోభిరద్యాహవసామరాజన్ ఉపోష్యతాం చాపి
భవద్భిరద్య॥ ౧౫ ॥ శ్రుత్వా తు తేషాం ద్విజసత్తమానాం కృతోపవాసా రజనీం నరేంద్రాః । ఊషుః ప్రతీతాః కుశసంస్తరేషు యథాధ్వరే ప్రజ్వలితా హుతా
శాః॥ ౧౬॥ తతో నిశా సా వ్యగమన్మహాత్మనాం సంశృణ్వతాం విప్రసమీరితా గిరః। తతః ప్రభాతే విమలే ద్విజర్షభాః వచోఽబ్రువన్ ధర్మసుతం నరాధిపమ్

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - సువర్ణకోశసంప్రాప్తౌ - చతుఃషష్టితమోధ్యాయః.

బ్రాహ్మణాః॥ క్రియతాముపహారోఽస్య త్ర్యంబకస్య మహాత్మనః। దత్త్వోపహారం నృప తే తతః స్వార్థం యతామహే॥ ౧॥ శ్రుత్వా తు వచనం తేషాం బ్రా
హ్మణానాం యుధిష్ఠిరః। గిరీశస్య యథాన్యాయముపహారముపాహరత్ ॥ ౨ ॥ ఆజ్యేన తర్పయిత్వాగ్నిం విధివత్సంస్కృతేన చ। మంత్రసిద్ధం చరుం కృ
త్వా పురోధాస్స యయౌ తదా॥ ౩॥ స గృహీత్వా సుమనసో మంత్రపూతా జనాధిప। మోదకైః పాయసేనాథ మాంసైశ్చోపాహరద్బలిమ్॥ ౪॥ సుమనో
భిశ్చ చిత్రాభిర్లాజైరుచ్చావచైరపి। సర్వం స్విష్టతమం కృత్వా విధివద్వేదపారగః॥ ౫॥ కింకరాణాం తతః పశ్చాచ్చకార బలిముత్తమమ్। యక్షేంద్రాయ
కుబేరాయ మణిభద్రాయ చైవ హి॥ ౬॥ తథాన్యేషాం చ యక్షాణాం భూతానాం పతయశ్చ యే। కృసరేణ చ మాంసేన నివాపైస్తిలసంయుతైః॥ ౭॥ ఓదనం
కుంభశః కృత్వా పురోధాస్సముపాహరత్। బ్రాహ్మణేభ్యస్సహస్రాణి గవాం దత్త్వా తు భూమిపః॥ ౮॥ నక్తంచరాణాం భూతానాం వ్యాదిదేశ బలిం తదా।
ధూపగంధానిరుద్ధం తత్సుమనోభిశ్చ సంవృతమ్॥ ౯॥ శుశుభే స్థానమత్యర్థం దేవదేవస్య పార్థివ । కృత్వా పూజాం చ రుద్రస్య గణానాం చైవ సర్వశః॥
౧౦॥ యయౌ వ్యాసం పురస్కృత్య నృపో రత్ననిధిం ప్రతి। పూజయిత్వా ధనాధ్యక్షం ప్రణిపత్యాభివాద్య చ॥ ౧౧॥ సుమనోభిర్విచిత్రాభిరపూపైః కృసరేణ
చ। శంఖాదీంశ్చ నిధీన్ సర్వాన్ నిధిపాలాంశ్చ సర్వశః॥ ౧౨॥ అర్చయిత్వా ద్విజాగ్ర్యాన్ స స్వస్తి వాచ్య చ వీర్యవాన్। తేషాం పుణ్యాహఘోషేణ తేజ
సా సమవస్థితః॥ ౧౩॥ ప్రీతిమాన్ స కురుశ్రేష్ఠః ఖానయామాస తద్ధనమ్। తతః పాత్రీస్సకరకా బహురూపా మనోరమాః ॥ ౧౪ ॥ భృంగారాణి కటాహాని
కలశాన్ వర్ధమానకాన్। బహూని చ విచిత్రాణి భాజనాని సహస్రశః॥ ౧౫॥ ఉద్ధారయామాస తదా ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః। తేషాం రక్షణమప్యాసీన్మ
హాకరపుటస్తదా॥ ౧౬॥ నద్ధం చ భాజనం రాజన్ తులార్ధమభవన్నృప। వాహనం పాండుపుత్రస్య తత్రాసీత్తు విశాంపతే॥ ౧౭॥ షష్టిరుష్ట్రసహస్రాణి శ
తాని ద్విగుణా హయాః। వారణాశ్చ మహారాజ సహస్రశతసమ్మితాః॥ ౧౮॥ శకటాని రథాశ్చైవ తావదేవ కరేణవః । ఖరాణాం పురుషాణాం చ పరిసం
ఖ్యా న విద్యతే॥ ౧౯॥ ఏతద్విత్తం తదభవద్యదుద్దధ్రే యుధిష్ఠిరః। షోడశాష్టౌ చతుర్వింశత్సహస్రం భారలక్షణమ్॥ ౨౦॥ ఏతేష్వాదాయ తద్ద్రవ్యం పునరభ్య
ర్చ్య పాండవః। మహాదేవం ప్రతియయౌ పురం నాగాహ్వయం ప్రతి॥ ౨౧॥ ద్వైపాయనాభ్యనుజ్ఞాతః పురస్కృత్య పురోహితమ్। గోయుతే గోయుతే చైవ
న్యవసత్పురుషర్షభః॥ ౨౨॥ సా పురాభిముఖీ రాజన్ జగామ మహతీ చమూః। కృచ్ఛ్రాద్ద్రవిణభారార్తా హర్షయంతీ కురూద్వహాన్॥ ౨౩॥ *****

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి- సువర్ణకోశసంప్రాప్తౌ-పంచషష్టితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు వాసుదేవోఽపి వీర్యవాన్। ఉపాయాద్వృష్ణిభిస్సార్ధం పురం వారణసాహ్వయమ్ ॥ ౧॥ సమయం వాజిమేధస్య విది
త్వా పురుషర్షభః। యథోక్తో ధర్మపుత్రేణ ప్రవ్రజన్ స్వపురీం ప్రతి॥ ౨॥ రౌక్మిణేయేన సహితో యుయుధానేన చైవ హి। చారుదేష్ణేన సాంబేన గదేన కృతవ
ర్మణా॥ ౩॥ సారణేన చ వీరేణ నిశఠేనోల్ముకేన చ। బలదేవం పురస్కృత్య సుభద్రాసహితస్తదా॥ ౪॥ ద్రౌపదీముత్తరాం చైవ పృథాం చాప్యవలోకకః। స
మాశ్వాసయితుం చాపి క్షత్రియా నిహతేశ్వరాః॥ ౫ ॥ తానాగతాన్ సమీక్ష్యైవ ధృతరాష్ట్రో మహీపతిః । ప్రత్యగృహ్ణాద్యథాన్యాయం విదురశ్చ మహామ

నాః॥ ౬॥ తతై ర్విన్యవసత్కృష్ణః స్వర్చితః పురుషోత్తమః। విమరేణమహాతేజా స్తథైవ చయుయుత్సునా॥ ౭॥వసత్సు వృష్ణివీరేషు తత్రాథజనమేజయ। జ
జ్ఞేతవపితారాజన్ పరీక్షిత్పరవీరహా॥ ౮॥సతురాజామహారాజ బ్రహ్మాస్త్రేణావపీడితః । శవోబభూవనిశ్చేష్టో హర్షశోకవివర్ధనః॥ ౯॥ హృష్టానాంసిం
హనాదేనజనానాంతత్రనిస్స్వనః। ప్రవిశ్యప్రదిశస్సర్వాః పునరేవవ్యుపారమత్ ॥ ౧౦॥ తతస్సోతిత్వరః కృష్ణో వివేశాంతఃపురంతదా । యుయుధానద్వితీ
యో వై వ్యథితేంద్రియమానసః ॥ ౧౧॥ తతస్త్వరితమాయాంతీందదర్శ స్వాంపితృష్వసామ్ । క్రోశంతీమభిధావేతి వాసుదేవంపునఃపునః॥ ౧౨॥పృష్ఠతో
ద్రౌపదీంచైవ సుభద్రాంచయశస్వినీమ్। సవిక్రోశంసకరుణం బాంధవానాం స్త్రియోనృప ॥ ౧౩॥ తతః కృష్ణంసమాసాద్య కుంతీభోజసుతాతదా। ప్రోవా
చ రాజశార్దూలబాష్పగద్గదయా గిరా॥ ౧౪॥ వాసుదేవమహాబాహో సుప్రజా దేవకీత్వయా। త్వం నోగతిః ప్రతిష్ఠా చ త్వదాయత్తమిదంకులమ్॥ ౧౫॥
యదుప్రవీరయోయం తే స్వస్త్రీయస్యాత్మజః ప్రభో। అశ్వత్థామ్నా హతో జాత స్తముజ్జీవయ కేశవ॥ ౧౬॥ త్వయా హ్యేతత్ప్రతిజ్ఞాతమైషికే యదునంద
న। అహంసంజీవయిష్యామి మృతజాతమితి ప్రభో॥ ౧౭॥ సోయంజాతో మృతస్తాత పశ్యైనంపురుషర్షభ। ఉత్తరాంచ సుభద్రాంచ ద్రౌపదీంమాంచమాధ
వ॥ ౧౮॥ ధర్మపుత్రంచ భీమంచ ఫాల్గునంనకులంతథా। సహదేవంచ దుర్ధర్షం సర్వాన్నస్త్రాతుమర్హసి ॥ ౧౯॥ అస్మిన్ప్రాణాస్సమాయత్తాః పాం
డవానాం మమైవచ। పాండోశ్చ పిండోదాశార్హ తథైవశ్వశురస్య మే॥ ౨౦॥ అభిమన్యోశ్చ భద్రం తే ప్రియస్యసదృశస్య చ । ప్రియముత్పాదయాద్య
త్వం ప్రేతస్యాపి జనార్దన॥ ౨౧॥ ఉత్తరాహిపురోక్తం వై కథయత్యరిసూదన। అభిమన్యోర్వచః కృష్ణ ప్రియత్వాత్తన్నసంశయః॥ ౨౨॥ అబ్రవీత్కిలదా
శార్హ వైరాటీమార్జునిస్తదా। మాతులస్యకులంభద్రే తవపుత్రో గమిష్యతి ॥ ౨౩॥ గత్వా వృష్ణ్యంధకకులం ధనుర్వేదం గ్రహీష్యతి। అస్త్రాణిచ విచిత్రా
ణినీతిశాస్త్రంచ కేవలమ్॥ ౨౪॥ ఇత్యేతత్ప్రణయాత్తాత సౌభద్రః పరవీరహా। కథయామాస దుర్ధర్ష స్తథా చైతన్నసంశయః॥ ౨౫॥ తాస్త్వాంవయం
ప్రణమ్యేహ యాచామో మధుసూదన। కులస్యాస్య హితార్థం త్వం కురు కల్యాణముత్తమమ్॥ ౨౬॥ ఏవముక్త్వా తు వార్ష్ణేయం పృథా పృథులలోచనా। ఉ
చ్ఛ్రిత్య బాహూ దుఃఖార్తా తాశ్చాన్యాః ప్రాపతన్ భువి॥ ౨౭॥ అబ్రువంశ్చ మహారాజ సర్వా స్సాస్రావిలేక్షణాః । స్వస్రీయో వాసుదేవస్య మృతో జా
త ఇతి ప్రభో॥ ౨౮॥ ఏవముక్తే తతః కుంతీం పర్యగృహ్ణాజ్జనార్దనః । భూమౌ నిపతితాంచైనాం సాంత్వయామాస భారత॥ ౨౯॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - పరీక్షిజ్జన్మకథనే - షట్షష్టితమోధ్యాయః,

వైశంపాయనః॥ ఉత్థితాయాం పృథాయాం తు సుభద్రా భ్రాతరంతదా। దృష్ట్వా చుక్రోశ దుఃఖార్తా వచనం చేదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ పుండరీకాక్ష పశ్య త్వం
పౌత్రం పార్థస్య ధీమతః । పరిక్షీణేషు కురుషు పరిక్షీణం గతాయుషమ్॥ ౨॥ ఇషీకా ద్రోణపుత్రేణ భీమసేనార్థముద్యతా । సోత్తరాయాం నిపతితా విజ
యే మయి చైవ హా॥ ౩ ॥ సేయం విదీర్ణే హృదయే మయి తిష్ఠతి కేశవ । యన్న పశ్యామి దుర్ధర్షం సహపుత్రం తు తం ప్రభో॥ ౪ ॥ కిన్ను వక్ష్యతి ధర్మాత్మా
ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః। భీమసేనార్జునౌ చాపి మాద్రవత్యాస్సుతౌ చ తౌ॥ ౫॥ శ్రుత్వాభిమన్యోస్తనయం జాతం చ మృతమేవ చ। ముషితా ఇవ వార్ష్ణే
య ద్రోణపుత్రేణ పాండవాః॥ ౬॥ అభిమన్యుః ప్రియః కృష్ణ భ్రాతౄణాం నాత్ర సంశయః। తే శ్రుత్వా కిన్ను వక్ష్యంతి ద్రోణపుత్రాస్త్రనిర్జితాః॥ ౭॥ భవ
తోతః పరం దుఃఖం కింతదన్యజ్జనార్దన । అభిమన్యోస్సుతాత్కృష్ణ మృతాజ్జాతాదరిందమ ॥ ౮ ॥ సాహం ప్రసాదయే కృష్ణ త్వామద్య శిరసానతా । పృ
థేయం ద్రౌపదీ చైవ తాః పశ్య పురుషోత్తమ ॥ ౯ ॥ యదా ద్రోణసుతో గర్భాన్ పాండూనాం హంతి మాధవ। తదా కిల త్వయా ద్రౌణిః క్రుద్ధేనోక్తోరిమర్ద
న॥ ౧౦॥ అకామం త్వాం కరిష్యామి బ్రహ్మబంధో నరాధమ। అహం సంజీవయిష్యామి కిరీటితనయాత్మజం॥ ౧౧॥ ఇత్యేతద్వచనం శ్రుత్వా జానానాహం బ

లంతవ। ప్రసాదమేత్వాందుర్ధర్షజీవతామభిమన్యుజః ॥ ౧౨ ॥ యద్యేతత్త్వంప్రతిశ్రుత్యనకరోషివచశ్శుభమ్। సఫలంవృష్ణిశార్దూలమృతాంమా
మవధారయ॥ ౧౩॥ అభిమన్యోస్సుతోవీరనసంజీవతియద్యయమ్। జీవతిత్వయిదుర్ధర్షకింకరిష్యామ్యహంత్వయా॥ ౧౪॥ సంజీవయైనందుర్ధర్ష
మృతంత్వమభిమన్యుజమ్। సదృశాక్షసుతంవీరసస్యంవర్షన్నివాంబుదః॥ ౧౫॥ త్వంహికేశవధర్మాత్మాసత్యవాన్సత్యవిక్రమః।సతీంవాచమృతాం
కర్తుమర్హసిత్వమరిందమ॥ ౧౬॥ ఇచ్ఛన్నపిహిలోకాంస్త్రీన్జీవయేథామృతానిమాన్। కింపునర్దయితంజాతంస్వస్రీయస్యాత్మజంమృతమ్॥౧౭॥
ప్రభావజ్ఞాస్మితేకృష్ణతస్మాత్త్వాంయాచయామ్యహమ్। కురుష్వపాండుపుత్రాణామిమంపరమనుగ్రహమ్॥ ౧౮ ॥ స్వసేతివామహాబాహోహతపు
త్రేతివాపునః। ప్రపన్నాంమామియంచేతిదయాంకర్తుమిహార్హసి॥ ౧౯॥ ....*

ఇతి- పరీక్షిజ్జన్మకథనే - సప్తషష్టితమోధ్యాయః.

వైశంపాయనః ॥ ఏవముక్తస్తు రాజేంద్ర కేశిహాదుఃఖమూర్ఛితః । తథేతివ్యాజహారోచ్చైర్హ్లాదయన్నివతంజనమ్ ॥ ౧ ॥ వాక్యేనైతేనహితదాతం
జనంపురుషర్షభః। హ్లాదయామాససవిభుర్ఘర్మార్తంసలిలైరివ॥ ౨ ॥ తతస్సప్రావిశత్తూర్ణంజన్మవేశ్మపితుస్తవ । అర్చితంపురుషవ్యాఘ్రసితై
ర్మాల్యైర్యథావిధి॥ ౩ ॥ అపాంకుంభైస్సుపూర్ణైశ్చవిన్యస్తైస్సర్వతోదిశమ్। ఘృతేనతిందుకాలాతైస్సర్షపైశ్చమహాభుజః॥ ౪ ॥ అస్త్రైశ్చవిమ
లైర్న్యస్తైఃపావకైశ్చసమంతతః। వృద్ధాభిశ్చాభిరామాభిఃపరిచారార్థమావృతమ్ ॥ ౫ ॥ దక్షైశ్చపరితోధీరభిషగ్భిఃకుశలైస్తథా । దదర్శచసతే
జస్వీరక్షోఘ్నాన్యపిసర్వశః॥ ౬॥ ద్రవ్యాణిస్థాపితానిస్మవిధివత్కుశలైర్జనైః।తథాయుక్తంచతద్దృష్ట్వాజన్మవేశ్మపితుస్తవ॥౭॥హృష్టోభవత్హృషీ
కేశస్సాధుసాధ్వితిచాబ్రవీత్ ।తథాబ్రువతివార్ష్ణేయేప్రహృష్టవదనేతథా ॥ ౮ ॥ ద్రౌపదీత్వరితాగత్వావైరాటీంవాక్యమబ్రవీత్ । అయమాయాతితే
భద్రేశ్వశురోమధుసూదనః॥ ౯॥ పురాణర్షిరచింత్యాత్మాసమీపమపరాజితః। సాపిబాష్పకలాంవాచంనిగృహ్యాశ్రూణిచైవహ ॥ ౧౦॥ సుసంవీతా
భవద్దేవీదేవత్కృష్ణమీయుషీ। సాతథాదూయమానేనహృదయేనతపస్వినీ ॥ ౧౧ ॥ దృష్ట్వాగోవిందమాయాంతంకృపణంపర్యదేవయత్ । పుండరీకా
క్షపశ్యావాంబాలేనహివినాకృతౌ॥ ౧౨॥ అభిమన్యుంచమాంచైవహతౌతుల్యంజనార్దన । వార్ష్ణేయమధుహన్వీరశిరసాత్వాంప్రసాదయే॥ ౧౩॥
ద్రోణపుత్రాస్త్రనిర్దగ్ధంజీవయైనంమమాత్మజమ్ । యదిస్మధర్మరాజ్ఞావాభీమసేనేనవాపునః॥౧౪॥త్వయావాపుండరీకాక్షవాక్యముక్తమిదంభవేత్।
అజానతీమిషీకేయంజనిత్రీంహంత్వితిప్రభో ॥ ౧౫ ॥ అహమేవవినష్టాస్యాంనైతదేవగతంభవేత్ । గర్భస్థస్యాస్యబాలస్యబ్రహ్మాస్త్రేణనిపాతనమ్॥
౧౬॥ కృత్వానృశంసందుర్బుద్ధిర్ద్రౌణిఃకింఫలమశ్నుతే । సాత్వాంప్రసాద్యశిరసాయాచేశత్రునిబర్హణమ్॥ ౧౭॥ ప్రాణాంస్త్యక్ష్యామిగోవిందనా
యంసంజీవతేయది। అస్మిన్హిబహవఃసాధోయేమమాసన్మనోరథాః ॥ ౧౮॥ తేద్రోణపుత్రేణహతాఃకిన్నుజీవామికేశవ। ఆసీన్మమమతిఃకృష్ణపూ
ర్ణోత్సంగాజ్జనార్దన॥ ౧౯॥ అభివాదయిష్యేత్వాంకృష్ణతదిదంవితథీకృతమ్। చపలాక్షస్యదాయాదేమృతేస్మిన్పురుషర్షభ॥ ౨౦॥ విఫలామేకృ
తాకృష్ణహృదిసర్వేమనోరథాః। చపలాక్షఃకిరాతీవప్రియస్తేమధుసూదన॥ ౨౧॥ సుతంపశ్యత్వమస్యైనంబ్రహ్మాస్త్రేణనిపాతితమ్। కృతఘ్నోయం
నృశంసోయంయథాస్యజనకస్తథా॥ ౨౨॥ యఃపాండవీంశ్రియంత్యక్త్వాగతోద్యయమసాదనమ్। మయాచైతత్ప్రతిజ్ఞాతంరణమూర్ధనికేశవ॥ ౨౩॥
అభిమన్యోహతేవీరత్వామేష్యామ్యచిరాదివ। తచ్చనాకరవంకృష్ణనృశంసాజీవితప్రియా॥ ఇదానీంమాంగతాంతత్రకిన్నువక్ష్యతిఫాల్గునిః॥ ౨౪॥ఇతిశ్రీమ
హాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి- పరీక్షిజ్జన్మకథనే- అష్టషష్టితమోధ్యాయః-..*

వైశంపాయనః ॥ సైవంవిలప్యకరుణంసోన్మాదేవతపస్వినీ । ఉత్తరాన్యపతద్భూమౌకృపణాపుత్రగృద్ధినీ ॥ ౧ ॥ తాంతుదృష్ట్వానిపతితాంహతపుత్రపరి

చ్ఛదామ్। చుక్రోశ కుంతీ దుఃఖార్తా సర్వాశ్చ భరతస్త్రియః ॥ ౨॥ ముహూర్తమివ రాజేంద్ర పాండవానాం నివేశనమ్। అప్రేక్షణీయమభవదార్తస్వరవినాదితమ్॥ ౩॥ ముహూర్తమివ రాజేంద్ర పుత్రశోకాభిపూరితా। కశ్మలాభిహతా వీర వైరాటీ త్వభవత్తదా॥ ౪॥ ప్రతిలభ్య తు సా సంజ్ఞాముత్తరా భరతర్షభ। అంకమారోప్య తం పుత్రమిదం వచనమబ్రవీత్ ॥ ౫॥ ధర్మజ్ఞస్య సుతస్సత్వమధర్మం నావబుధ్యసే। యస్త్వం వృష్ణిప్రవీరస్య కురుషే నాభివాదనమ్॥ ౬॥ పుత్ర గత్వా మమ వచో బ్రూయాస్త్వం పితరం త్విదమ్। దుర్మరం ప్రాణినాం వీర కాలే ప్రాప్తే కథంచన॥ ౭॥ యాఽహం త్వయా వినా ద్యేహ పత్యా పుత్రేణ చైవ హ। మర్తవ్యే సతి జీవామి హతస్వస్తి రకించనా॥ ౮॥ అథవా ధర్మరాజ్ఞాఽహమనుజ్ఞాతా మహాభుజ। భక్షయిష్యే విషం ఘోరం ప్రవేక్ష్యే వా హుతాశనమ్॥ ౯॥ అథవా దుర్మరం తాత యదిదం మే సహస్రధా। పతిపుత్రవిహీనాయా హృదయం న విదీర్యతే॥ ౧౦॥ ఉత్తిష్ఠ పుత్ర పశ్యేమాం దుఃఖితాం ప్రపితామహీమ్। ఆర్తాముపప్లుతాం దీనాం నిమగ్నాం శోకసాగరే॥ ౧౧॥ ఆర్యాం చ పశ్య పాంచాలీం సాత్వతీం చ తపస్వినీమ్। మాం చ పశ్య సుదుఃఖార్తాం వ్యాధవిద్ధాం మృగీమివ॥ ౧౨॥ ఉత్తిష్ఠ పశ్య వదనం లోకనాథస్య ధీమతః। పుండరీకపలాశాక్షం పురేవ చపలేక్షణమ్॥ ౧౩ ॥ ఏవం విప్రలపంతీం తాం దృష్ట్వా నిపతితాం పునః। ఉత్తరాం తాం స్త్రియః సర్వాః పునరుత్థాపయంస్తతః ॥ ౧౪ ॥ ఉత్థాయ చ పునర్ధైర్యాత్తదా మత్స్యపతేస్సుతా। ప్రాంజలిః పుండరీకాక్షం భూమావేవాభ్యవాదయత్ ॥ ౧౫॥ శ్రుత్వా స తస్యా విపులం విలాపం పురుషర్షభః। ఉపస్పృశ్య తతః కృష్ణో బ్రహ్మాస్త్రం ప్రత్యసంహరత్ ॥ ౧౬॥ ప్రతిజజ్ఞే చ దాశార్హస్తస్య జీవితమచ్యుతః। అబ్రవీచ్చ విశుద్ధాత్మా సర్వం విశ్రావయన్ జగత్ ॥ ౧౭ ॥ న బ్రవీమ్యుత్తరే మిథ్యా సత్యమేతద్భవిష్యతి। ఏష సంజీవయామ్యేనం పశ్యతాం సర్వదేహినామ్॥ ౧౮॥ నోక్తపూర్వం మయా మిథ్యా స్వైరేష్వపి కదాచన। న చ యుద్ధాత్పరావృత్తస్తథా సంజీవతామయమ్॥ ౧౯॥ యథా మే దయితో ధర్మో బ్రాహ్మణాశ్చ విశేషతః। అభిమన్యోస్సుతో జాతో మృతో జీవత్వయం తథా॥ ౨౦॥ యథాఽహం నాభిజానామి విజయేన కదాచన। విరోధం తేన సత్యేన మృతో జీవత్వయం శిశుః॥ ౨౧॥ యథా సత్యం చ ధర్మశ్చ మయి నిత్యం ప్రతిష్ఠితౌ। తథా మృతః శిశురయం జీవతామభిమన్యుజః॥ ౨౨॥ యథా కంసశ్చ కేశీ చ ధర్మేణ నిహతౌ మయా। తేన సత్యేన బాలోఽద్య పునస్సంజీవతామయమ్॥ ౨౩ ॥ ఇత్యుక్తో వాసుదేవేన స బాలో భరతర్షభ। శనైశ్శనైర్మహారాజ ప్రాస్పందత సచేతనః॥ ౨౪॥ ....*

ఇతి- పరీక్షితః కృష్ణాత్సంజీవనే. ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ బ్రహ్మాస్త్రం తు తదా రాజన్ కృష్ణేన ప్రతిసంహృతమ్। తదా తద్వేశ్మ త్వత్పిత్రా తేజసాఽభివిదీపితమ్॥ ౧॥ తతో రక్షాంసి సర్వాణి నేశుస్త్యక్త్వా గృహం తు తత్। అంతరిక్షే చ వాగాసీత్సాధు కేశవ సాధ్వితి॥ ౨॥ తదస్త్రం జ్వలితం చాపి పితామహమగాత్తదా। తతః ప్రాణాన్ పునర్లేభే పితా తవ నరేశ్వర॥ ౩॥ వ్యచేష్టత చ బాలోఽసౌ యథోత్సాహం యథాబలమ్। బభూవుర్ముదితా రాజన్ తతస్తా భరతస్త్రియః॥ ౪॥ బ్రాహ్మణాన్ వాచయామాసుర్గోవిందస్యైవ శాసనాత్। తతస్తా ముదితాస్సర్వాః ప్రశశంసుర్జనార్దనమ్॥ ౫॥ స్త్రియో భరతసింహానాం నావం లబ్ధ్వేవ పారగాః। కుంతీ ద్రుపదపుత్రీ చ సుభద్రా చోత్తరా తథా ॥ ౬॥ స్త్రియశ్చాన్యా నృసింహానాం బభూవుర్హృష్టమానసాః। తత్ర మల్లా నటాశ్చైవ గ్రంథికాః సౌఖ్యశాయికాః॥ ౭॥ సూతమాగధసంఘాశ్చాప్యస్తువంస్తం జనార్దనమ్। కురువంశస్తవాఖ్యాభిరాశీర్భిర్భరతర్షభ ॥ ౮॥ ఉత్థాయ తు యథాకాలముత్తరా యదునందనమ్। అభ్యవాదయత ప్రీతా సహ పుత్రేణ భారత॥ ౯ ॥ తస్య కృష్ణో దదౌ హృష్టో బహురత్నం విశేషతః। తథాఽన్యే వృష్ణిశార్దూలా నామ చాస్యాకరోత్ప్రభుః॥ ౧౦॥ పితుస్తవ మహారాజ సత్యసంధో జనార్దనః। పరిక్షీణేషు కులే యస్మాజ్జాతోఽయమభిమన్యుజః॥ ౧౧॥ పరీక్షిదితి నామాస్య భవత్విత్యబ్రవీత్తదా। సోఽవర్ధత యథాకాలం పితా తవ జనాధిప॥ ౧౨॥ మనః ప్రహ్లాదనశ్చాసీత్సర్వలోకస్య భారత। మాసజాతస్తు తే వీర పితా భవతి భారత॥ ౧౩॥ అథా

జగ్ముస్సుబహులంరత్నమాదాయపాండవాః । తాన్సమీపగతాన్ శ్రుత్వానిర్యయుర్వృష్ణిపుంగవాః॥ ౧౪॥ అలంచక్రుశ్చమాల్యౌఘైఃపురుషానాగసా
హ్వయమ్। పతాకాభిర్విచిత్రాభిర్ధ్వజైశ్చవివిధైరపి ॥ ౧౫॥ వేశ్మానిసమలంచక్రుఃపౌరాశ్చవిజనేశ్వరాః । దేవతాయతనానాంచపూజాస్సువివి
ధాస్తథా॥ ౧౬॥ సందిదేశాథవిదురఃపాండుపుత్రప్రియేప్సయా । రాజమార్గాశ్చతత్రాసన్సుమనోభిరలంకృతాః ॥ ౧౭॥ శుశుభేతత్పురంచాపిస
ముద్రౌఘనిభస్వనమ్। నర్తకైశ్చాపినృత్యద్భిర్గాయకానాంచనిస్వనైః॥ ౧౮॥ ఆసీద్వైశ్రవణస్యేవనివాసస్తత్పురంతదా । వందిభిశ్చనరైరాజన్
స్త్రీసహాయశ్చసర్వశః॥ ౧౯॥ తత్రతత్రవివిక్తేషుసమంతాదుపశోభితమ్। పతాకాధూయమానాశ్చసమంతాన్మాతరిశ్వనా ॥ ౨౦॥ అదర్శయన్నివ
తదాకురూన్వైదక్షిణోత్తరాన్। అఘోషయంస్తదాచాపిపుడపారాజధూర్గతాః॥ సర్వరాత్రివిహారోద్యరత్నాభరణలక్షణః॥ ౨౧॥......*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి- పాండవాగమనే- సప్తతితమోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తాన్సమీపగతాన్ శ్రుత్వాపాండవాన్శత్రుకర్శనః। వాసుదేవఃసహామాత్యఃప్రయయౌససుహృద్గణః ॥ ౧॥ తేసమేత్యయథా
న్యాయంప్రత్యుద్యాతాదిదృక్షయా । తేసమేత్యయథాన్యాయంపాండవావృష్ణిభిస్సహ ॥ ౨ ॥ వివిశుస్సహితారాజన్పురంవారణసాహ్వయమ్।మ
హతస్తస్యసైన్యస్యఖురనేమిస్వనేనహ॥ ౩॥ ద్యావాపృథివ్యౌఖంచైవసర్వమాసీత్సమావృతమ్। తేకోశానగ్రతఃకృత్వావివిశుఃస్వపురంతదా॥౪॥పాం
డవాఃప్రీతమనసస్సామాత్యాస్ససుహృద్గణాః। తేసమేత్యయథాన్యాయంధృతరాష్ట్రంజనాధిప॥ ౫ ॥ కీర్తయంతఃస్వనామానితస్యపాదావవందిరే।
ధృతరాష్ట్రాదనుచతేగాంధారీంసుబలాత్మజామ్॥౬॥ కుంతీంచరాజశార్దూలతదాభరతసత్తమ।విదురంపూజయిత్వాచవైశ్యాపుత్రంసమేత్యచ॥౭॥
పూజ్యమానాఃస్మతేవీరావ్యరోచంతవిశాంపతే। తతస్తత్పరమాశ్చర్యంవిచిత్రంమహదద్భుతమ్॥ ౮॥ శుశ్రువుస్తేతదావీరాఃపితుస్తేజన్మభారత। తదుప
శ్రుత్యతత్కర్మవాసుదేవస్యధీమతః॥ ౯॥ పూజార్హంపూజయామాసుఃకృష్ణందేవకినందనమ్। తతఃకతిపయాహస్సువ్యాసస్సత్యవతీసుతః॥ ౧౦॥ ఆజ
గామమహాతేజానగరంనాగసాహ్వయమ్ । తస్యసర్వేయథాన్యాయంపూజాంచక్రుఃకురూద్వహాః॥ ౧౧॥ సహవృష్ణ్యంధకవ్యాఘ్రైరుపాసాంచ
క్రిరేతదా। తత్రనానావిధాకారాఃకథాస్సమభికీర్త్యవై॥ ౧౨॥ యుధిష్ఠిరోధర్మసుతోవ్యాసంవచనమబ్రవీత్। భవత్ప్రసాదాద్భగవన్యదిదంరత్న
మాహృతమ్॥౧౩॥ ఉపయోక్తుంతదిచ్ఛామివాజిమేధేమహాక్రతౌ । తమనుజ్ఞాతుమిచ్ఛామిభవతామునిసత్తమ ॥ త్వదధీనావయంసర్వేకృష్ణస్యచమ
హాత్మనః॥౧౪॥ వ్యాసః॥ అనుజానామిరాజంస్త్వాంక్రియతాంయదనంతరమ్। యజస్వవాజిమేధేనవిధివద్దక్షిణావతా॥౧౫॥ అశ్వమేధోహిరాజేంద్ర
పావనస్సర్వపాప్మనామ్ । తేనేష్ట్వాత్వంవిపాప్మావైభవితానాత్రసంశయః॥౧౬॥ వైశంపాయనః॥ఇత్యుక్తస్సతుధర్మాత్మాకురురాజోయుధిష్ఠిరః
అశ్వమేధస్యకౌరవ్యచకారాహరణేమతిమ్॥ ౧౭॥ సమనుజ్ఞాప్యతత్సర్వంకృష్ణద్వైపాయనంనృప। వాసుదేవమథాభ్యేత్యవాగ్మీవచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౮॥
దేవకీసుప్రజాదేవీత్వయాపురుషసత్తమ। యద్బ్రూయాంత్వాంమహాబాహోతత్కృథాస్త్వమిహాచ్యుత॥౧౯॥ త్వత్ప్రభావార్జితాన్భోగా
నశ్నీమయదునందన। పరాక్రమేణబుద్ధ్యాచత్వయేయంనిర్జితామహీ॥౨౦॥ దీక్షయస్వత్వమాత్మానంత్వంహినఃపరమోగురుః । త్వయీష్టవతిదాశా
ర్హవిపాప్మాభవితాహ్యహమ్॥ ౨౧॥ త్వంహియజ్ఞోఽక్షరస్సర్వస్త్వంధర్మస్త్వంప్రజాపతిః । త్వంగతిస్సర్వభూతానామితిమేనిశ్చితామతిః॥ ౨౨॥
వాసుదేవః॥త్వమేవైతన్మహాబాహోవక్తుమర్హస్యరిందమ। త్వంగతిస్సర్వభూతానామితిమేనిశ్చితామతిః॥౨౩॥ త్వంచాద్యకురువీరాణాంధర్మే
ణహివిరాజసే। గుణీభూతాఃస్మతేరాజంస్త్వంనోరాజాగురుర్మతః॥౨౪॥ యజస్వమదనుజ్ఞాతఃప్రాప్యఏషక్రతుస్త్వయా। యునక్తునోభవాన్కా

కార్యే యత్ర వాంఛసి భారత ॥ ౨౫ ॥ సత్యం తే ప్రతిజానామి సర్వం కర్తాస్మి తేనఘ । భీమసేనార్జునౌ చైవ తథా మాద్రవతీసుతౌ ॥ ఇష్టవంతో భవిష్యంతి
త్వయ్యాప్తవతి పార్థివ ॥ ౨౬ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - వ్యాసాగమనే - ఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః - ******
వైశంపాయనః ॥ ఏవముక్తస్తు కృష్ణేన ధర్మపుత్రో యుధిష్ఠిరః । వ్యాసమామంత్ర్య మేధావీ తతో వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ యదా కాలం భవాన్ వేత్తి హయమే
ధస్య తత్త్వతః । దీక్షయస్వ తదా మాం త్వం త్వయ్యాయత్తో హి మే క్రతుః ॥ ౨ ॥ వ్యాసః ॥ అహం పైలోఽథ కౌంతేయ యాజ్ఞవల్క్యస్తథైవ చ । విధానం యద్య
థాకాలం తత్కర్తారో న సంశయః ॥ ౩ ॥ చైత్ర్యాం హి పౌర్ణమాస్యాం తు తవ దీక్షా భవిష్యతి । సంభారాః సంభ్రియంతాం చ యజ్ఞార్థం పురుషర్షభ ॥ ౪ ॥
అశ్వవిద్యావిదశ్చైవ సూతా విప్రాశ్చ తద్విదః । మేధ్యమశ్వం పరీక్షంతాం తవ యజ్ఞార్థసిద్ధయే ॥ ౫ ॥ తముత్సృజ్య యథాశాస్త్రం పృథివీం సాగరాంబ
రామ్ । స పర్యేతు యశో దీప్తం తవ పార్థివ దర్శయన్ ॥ ౬ ॥ వైశంపాయనః ॥ ఇత్యుక్తస్స తథేత్యుక్త్వా పాండవః పృథివీపతిః । చకార సర్వం రాజేంద్ర య
థోక్తం బ్రహ్మవాదినా ॥ ౭ ॥ సంభారాశ్చైవ తా రాజేంద్ర సర్వే సంకల్పితా భవన్ । స సంభారాన్ సమాహృత్య నృపో ధర్మసుతస్తదా ॥ ౮ ॥ న్యవేదయదమే
యాత్మా కృష్ణద్వైపాయనాయ వై । తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా వ్యాసో ధర్మాత్మజం నృపమ్ ॥ ౯ ॥ యథాకాలం యథాయోగం సజ్జాః స్మ తవ దీక్షణే । స్ఫ్యశ్చ కూ
ర్చశ్చ సౌవర్ణో యచ్చాన్యదపి కౌరవ ॥ ౧౦ ॥ తత్ర యోజ్యం భవత్ కించిద్రౌక్మ్యం తత్ క్రియతామితి । అశ్వశ్చోత్సృజ్యతామద్య పృథివ్యామథ యథా
క్రమమ్ ॥ సుగుప్తం చరతాం చాపి యథాశాస్త్రం యథావిధి ॥ ౧౧ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ అయమశ్వో యథా బ్రహ్మన్నుత్సృష్టః పృథివీమిమామ్ । చరిష్యతి యథాకా
మం తత్ర వై సంవిధీయతామ్ ॥ ౧౨ ॥ పృథివీం పర్యటంతం హి తురంగం కామచారిణమ్ । యః పాలయేదితి మునే తద్భవాన్ వక్తుమర్హతి ॥ ౧౩ ॥ వైశంపాయ
నః ॥ ఇత్యుక్తస్తు రాజేంద్ర కృష్ణద్వైపాయనోఽబ్రవీత్ । భీమసేనాదవరజః శ్రేష్ఠః సర్వధనుష్మతామ్ ॥ ౧౪ ॥ జిష్ణుస్సహిష్ణుర్ధృష్ణుశ్చ స ఏనం పాలయిష్య
తి । శక్తస్స హి మహీం జేతుం నివాతకవచాంతకః ॥ ౧౫ ॥ తస్మిన్ హ్యస్త్రాణి దివ్యాని దివ్యం సంహననం తథా । దివ్యం ధనుశ్చేషుధీ చ స ఏనమనుయాస్యతి ॥
౧౬ ॥ స హి ధర్మార్థకుశలః సర్వవిద్యావిశారదః । యథాశాస్త్రం నృపశ్రేష్ఠ చారయిష్యతి తే హయమ్ ॥ ౧౭ ॥ రాజపుత్రో మహాబాహుః శ్యామో రాజీవ
లోచనః । అభిమన్యోః పితా వీరః స ఏనం పాలయిష్యతి ॥ ౧౮ ॥ భీమసేనోఽపి తేజస్వీ కౌంతేయోఽమితవిక్రమః । సమర్థో రక్షితుం రాష్ట్రం నకులశ్చ విశాంపతే ॥
౧౯ ॥ సహదేవస్తు కౌరవ్య సమాధాస్యతి బుద్ధిమాన్ । కుటుంబతంత్రం విధివత్సర్వమేవ మహాయశాః ॥ ౨౦ ॥ తత్తు సర్వం యథాన్యాయముక్తః కురుకులో
ద్వహః । చకార ఫల్గునం చాపి సందిదేశ హయం ప్రతి ॥ ౨౧ ॥ యుధిష్ఠిరః ॥ ఏహ్యర్జున త్వయా వీర హయోఽయం పరిపాల్యతామ్ । త్వమర్హో రక్షితుం
హ్యేనం నాన్యః కశ్చన మానవః ॥ ౨౨ ॥ యే చాపి త్వాం మహాబాహో ప్రత్యుద్యాంతి నరాధిపాః । తైర్విగ్రహో యథా న స్యాత్తథా కార్యం త్వయాఽ
నఘ ॥ ౨౩ ॥ ఆఖ్యాతవ్యశ్చ భవతా యజ్ఞోఽయం మమ సర్వశః । పార్థివేభ్యో మహాబాహో సమయే గమ్యతామితి ॥ ౨౪ ॥ వైశంపాయనః ॥ ఏవము
క్త్వా స ధర్మాత్మా భ్రాతరం సవ్యసాచినమ్ । భీమం చ నకులం చైవ పురగుప్తౌ సమాదధత్ ॥ ౨౫ ॥ కుటుంబతంత్రే చ తదా సహదేవం యుధాంపతిమ్ । అను
మాన్య మహీపాలం ధృతరాష్ట్రం యుధిష్ఠిరః ॥ ౨౬ ॥ .... *

ఇతి - అనుగీతాపర్వణి - అశ్వరక్షార్థమర్జుననియోగే - ద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః

వైశంపాయనః ॥ దీక్షాకాలే తు సంప్రాప్తే తతస్తే సుమహర్త్విజః । విధివద్దీక్షయామాసురశ్వమేధాయ పార్థివమ్ ॥ ౧ ॥ కృత్వా స పశుబంధాంశ్చ దీక్షి
తః పాండునందనః । ధర్మరాజో మహాతేజాస్సహర్త్విగ్భిర్వ్యరోచత ॥ ౨ ॥ హయశ్చ హయమేధార్థం స్వయం చ బ్రహ్మవాదినా । ఉత్సృష్టశ్శాస్త్ర
విధినా వ్యాసేనామితతేజసా ॥ ౩ ॥ స రాజా ధర్మరాట్ రాజన్ దీక్షితో విబభౌ తదా । హేమమాలీ రుక్మకంఠః ప్రదీప్త ఇవ పావకః ॥ ౪ ॥ కృష్ణాజినీ దండపాణిః

తేజోమహాసాస్స్వధర్మజః। విబభౌద్యుతిమాన్ భూయః ప్రజాపతిరివాధ్వరే॥౫॥ తథైవాస్యర్త్విజస్సర్వే తుల్యవేషా విశాంపతే। బభూవుర్జునశ్చాపి ప్ర
దీప్త ఇవ పావకః॥ ౬॥ శ్వేతాశ్వః కృష్ణసారంతం ససారాశ్వం ధనంజయః। స్వస్తి తేస్తు వ్రజావిఘ్నం పునశ్చైహీతి భారత॥ ౭॥ తథాపరే మనుష్యేంద్రపు
రుషా వాక్యమబ్రువన్। నైనం పశ్యామ సమ్మర్దే ధనురేతత్ప్రదృశ్యతే॥ ౮॥ ఎతద్ధి భీమనిర్హ్రాదం విశ్రుతం గాండివం ధనుః। బ్రాహ్మణాశ్చ మహీపాలబ
హవో వేదపారగాః॥ ౯॥ విధివత్పృథివీపాల ధర్మరాజస్య శాసనాత్। విక్షిపన్ గాండివం రాజన్ బద్ధగోధాంగులిత్రవాన్॥౧౦॥ తమశ్వం పృథివీపాలము
దాయుక్తస్ససార చ। ఆకుమారం తదా రాజన్నగమత్తత్పురం విభో॥౧౧॥ ద్రష్టుకామం కురుశ్రేష్ఠం ప్రయాస్యంతం ధనంజయమ్। తేషామన్యోన్యసంమ
ర్దాదుష్మేవ సమజాయత॥౧౨॥ దిదృక్షూణాం హయంతం చ తం చైవ హయసారిణమ్। తతశ్శబ్దో మహారాజ దిశః ఖం ప్రతిపూరయన్॥ ౧౩ ॥ బభూవ ప్రే
క్షతాం నౄణాం కుంతీపుత్రం ధనంజయమ్। ఎష గచ్ఛతి కౌంతేయస్తురగశ్చైవ దీప్తిమాన్॥౧౪॥ యమన్వేతి మహాబాహుః సంస్పృశన్ ధనురుత్తమమ్। ఏ
వం శుశ్రావ వదతాం గిరో జిష్ణురుదారధీః॥ ౧౫॥ స్వస్తి తేస్తు వ్రజారిష్టం పునశ్చైహీతి భారత। అథాపరే మనుష్యేంద్ర పురుషా వాక్యమబ్రువన్॥౧౬॥ నైనం
పశ్యామ సంమర్దే ధనురేతత్ప్రదృశ్యతే। ఎతద్ధి భీమనిర్హ్రాదం విశ్రుతం గాండివం ధనుః॥ ౧౭॥ స్వస్తి గచ్ఛత్వరిష్టో వై పంథానమకుతోభయమ్। నివృత్త
మేనం ద్రక్ష్యామః పునరేవ్యతి చ ధ్రువమ్॥౧౮॥ ఏవమాద్యా మనుష్యాణాం స్త్రీణాం చ భరతర్షభ। శుశ్రావ మధురా వాచః పునః పునరుదారధీః॥౧౯॥ యా
జ్ఞవల్క్యస్య శిష్యశ్చ కుశలో యజ్ఞకర్మణి। ప్రాయాత్పార్థేన సహితః శాంత్యర్థం వేదపారగః॥ ౨౦॥ బ్రాహ్మణాశ్చ మహీపాల బహవో వేదపారగాః
అనుజగ్ముర్మహాత్మానం క్షత్రియాశ్చ విశాంపతే॥ ౨౧॥ విధివత్ పృథివీపాల ధర్మరాజస్య శాసనాత్। పాండవైః పృథివీమశ్వో నిర్జితామస్త్రతేజసా॥ ౨౨॥
చచార స మహారాజ యథాదేశం చ సత్తమ। తత్ర యుద్ధాని వృత్తాని యాన్యాసన్ పాండవస్య హ॥ ౨౩॥ తాని వక్ష్యామి తే వీర విచిత్రాణి మహాంతి చ। స హ
యః పృథివీం రాజన్ ప్రదక్షిణమవర్తత॥ ౨౪॥ స సారోత్తరతః పూర్వం తన్నిబోధ మహీపతే। అవమృద్నన్ స రాష్ట్రాణి పార్థివానాం హయోత్తమః॥
౨౫॥ శనైస్తదా పరియయౌ శ్వేతాశ్వశ్చ మహారథః। తత్ర సంగణనా నాస్తి రాజ్ఞామయుతశస్తదా॥ ౨౬॥ యేఽయుధ్యంత మహారాజ క్షత్రియా హతబాం
ధవాః। కిరాతా యవనా రాజన్ బహవోఽపి ధనుర్ధరాః॥ ౨౭॥ మ్లేచ్ఛాశ్చాన్యే బహువిధాః పూర్వం యే నికృతా రణే। ఆర్యాశ్చ పృథివీపాలాః ప్రహృష్టనర
వాహనాః॥ ౨౮॥ సమీయుః పాండుపుత్రేణ బహవో యుద్ధదుర్మదాః। ఎవం వృత్తాని యుద్ధాని తత్ర తత్ర మహీపతే॥ ౨౯॥ అర్జునస్య మహీపాలైర్నానాదేశ
సమాగతైః। యాని తూభయతో రాజన్ ప్రతప్తాని మహాంతి చ॥ తాని యుద్ధాని వక్ష్యామి కౌంతేయస్య తవానఘ॥౩౦॥...................... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి-అశ్వానుసారే- త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ త్రిగర్తైరభవద్యుద్ధం కృతవైరైః కిరీటినః। మహారథసమాజ్ఞాతైర్హతానాం పుత్రనప్తృభిః॥ ౧॥ తే సమాజ్ఞాయ సంప్రాప్తం యజ్ఞి
యం తురగోత్తమమ్। విషయాంతం తతో వీరా దంశితాః పర్యవారయన్॥ ౨॥ రథినో బద్ధతూణీరాః సదశ్వైస్సమలంకృతైః। పరివార్య హయం రాజన్ గ్ర
హీతుం సంప్రచక్రముః॥ ౩॥ తతః కిరీటీ సంచింత్య తేషాం తత్ర చికీర్షితమ్। వారయామాస తాన్ వీరాన్ సాంత్వపూర్వమరిందమ॥౪॥ తదనాదృత్య తే సర్వే
శరైరభ్యహనంస్తదా। తమోరజోభ్యాం సంఛన్నాంస్తాన్ కిరీటీ న్యవారయత్ ॥ ౫॥ తానబ్రవీత్తతో జిష్ణుః ప్రహసన్నివ భారత। నివర్తధ్వమధర్మజ్ఞాః
శ్రేయో జీవితమేవ చ ॥ ౬॥ స హి వీరః ప్రయాస్యన్వై ధర్మరాజేన వారితః। హతబాంధవా న తే పార్థ హంతవ్యాః పార్థివా ఇతి॥ ౭॥ స తదా తద్వచః
శ్రుత్వా ధర్మరాజస్య ధీమతః। తాన్నివర్తధ్వమిత్యాహ న న్యవర్తంత చాపి తే॥౮॥ తతస్త్రిగర్తరాజానం సూర్యవర్మాణమాహవే। విజిత్య శరజాలే

నప్రజహౌ సధనంజయః॥ ౯॥ తతస్తైరథఘోషేణ రథనేమిస్వనేన చ। పూరయంతో దిశస్సర్వా ధనంజయముపాద్రవన్ ॥ ౧౦ ॥ సూర్యవర్మా తతః పా
ర్థం శరాణాం నతపర్వణామ్। శతాన్యముంచద్రాజేంద్ర లఘ్వస్త్రమభిదర్శయన్ ॥౧౧॥ తథైవాన్యే మహేష్వాసా యే చ తస్యానుయాయినః। ముముచు
శ్శరవర్షాణి ధనంజయవధైషిణః॥ ౧౨ ॥ స తాన్ జ్యాముఖనిర్ముక్తైర్బహుభిస్సుబహూన్ శరాన్ । చిచ్ఛేద పాండవో రాజంస్తే భూమావన్యపతంస్త
దా॥౧౩॥ కేతుధర్మా తు తేజస్వీ తస్యైవావరజో యువా। యుయుధే భ్రాతురర్థాయ పాండవేన యశస్వినా॥౧౪॥ తమాపతంతం సంప్రేక్ష్య కేతుధర్మా
ణమాహవే। అభ్యఘ్నన్నిశితైర్బాణైర్బీభత్సుః పరవీరహా॥౧౫॥ కేతుధర్మణ్యభిహతే ధృతవర్మా మహారథః । రథేనాశు సముత్పత్య శరైర్జిష్ణుమ
వాకిరత్ ॥౧౬॥ తస్య తాం శీఘ్రతామీక్ష్య తుతోషాతీవ వీర్యవాన్ ।గుడాకేశో మహాతేజా బాలస్య ధృతవర్మణః॥౧౭॥ న సంధధానం దదృశే నాదదానం
చ తం తదా। కిరంతమేవ స శరాన్ దదృశే పాకశాసనిః॥౧౮॥ స తు తం పూజయామాస ధృతవర్మాణమాహవే। మనసా స ముహూర్తం వై రణే సమభిహ
ర్షయన్॥౧౯॥ తం పన్నగమివ క్రుద్ధం కురువీరః స్మయన్నివ। ప్రీతిపూర్వం మహాబాహుః ప్రాణైర్న వ్యపరోపయత్ ॥ ౨౦ ॥ స తథా రక్ష్యమాణో వై పా
ర్థేనామితతేజసా। ధృతవర్మా శరం దీప్తం ముమోచ విజయే తదా॥ ౨౧॥ స తేన విజయస్తూర్ణమాసీద్విద్ధః కరే భృశమ్।ముమోచ గాండివం మోహాత్త
త్పపాతాథ భూతలే॥ ౨౨॥ ధనుషః పతతస్తస్య సవ్యసాచికరాద్విభో । బభూవ సదృశం రూపం శక్రచాపస్య భారత ॥ ౨౩ ॥ తస్మిన్నిపతితే దివ్యే మహా
ధనుషి పార్థివ। జహాస సస్వనం హాసం ధృతవర్మా మహాహవే ॥ ౨౪ ॥ తతో రోషార్దితో జిష్ణుః ప్రమృజ్య రుధిరం కరాత్ । ధనురాదత్త తద్దివ్యం శరవ
ర్షైర్వవర్ష చ॥ ౨౫॥ తతో హలహలాశబ్దో దివస్పృగభవత్తదా। నానావిధానాం భూతానాం తత్కర్మాణి ప్రశంసతామ్॥౨౬॥ తతస్సంప్రేక్ష్య సం
క్రుద్ధం కాలాంతకయమోపమమ్। జిష్ణుం త్రైగర్తకా యోధాః పరీతాః పర్యవారయన్॥ ౨౭॥ అభిసృత్య పరీప్సార్థం తతస్తే ధృతవర్మణః । పరివవ్రు
ర్గుడాకేశం తత్రాక్రుధ్యద్ధనంజయః॥ ౨౮॥ తతో యోధాన్ జఘానాశు తేషాం స దశ చాష్ట చ । మహేంద్రవజ్రప్రతిమైరాయసైర్బహుభిశ్శరైః॥ ౨౯॥
తాన్ సంప్రభగ్నాన్ సంప్రేక్ష్య త్వరమాణో ధనంజయః । శరైరాశీవిషాకారైర్జఘాన స్వనవద్ధసన్॥ ౩౦॥ తే భగ్నమనసస్సర్వే త్రైగర్తకమహా
రథాః। దిశోఽభిదుద్రువూ రాజన్ ధనంజయశరార్దితాః॥౩౧॥ తమూచుః పురుషవ్యాఘ్రం సంశప్తకనిషూదనమ్। తవాస్మ కింకరాస్సర్వే సర్వే వై వశగా
స్తవ॥౩౨॥ ఆజ్ఞాపయస్వ నః పార్థ ప్రహ్వాన్ ప్రేష్యానవస్థితాన్ । కరిష్యామః ప్రియం సర్వం తవ కౌరవనందన॥ ౩౩॥ ఏతదాజ్ఞాయ వచనం సర్వాంస్తా
నబ్రవీత్తదా । జీవితం రక్షత నృపాః శాసనం ప్రతిగృహ్యతామ్॥ ౩౪ ॥ ....*

ఇతి- అనుగీతాపర్వణి- అశ్వానుసారే- చతుస్సప్తతితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ప్రాగ్జ్యోతిషమథాభ్యేత్య వ్యచరత్స హయోత్తమః। భగదత్తాత్మజస్తత్ర నిర్యయౌ రణకర్కశః॥౧॥ స హయం పాండుపుత్రస్య విషయాం
తముపాగతమ్। యుయుధే భరతశ్రేష్ఠ వజ్రదత్తో మహీపతిః॥ ౨॥ సోఽభినిర్యాయ నగరాద్భగదత్తసుతో నృపః । అశ్వమాయాంతమున్మథ్య నగరాభిముఖో
యయౌ॥ ౩॥ తమాలక్ష్య మహాబాహుః కురూణామృషభస్తదా। గాండీవం విక్షిపంస్తూర్ణం సహసా సముపాద్రవత్॥ ౪॥ తతో గాండీవనిర్ముక్తైరిషుభి
ర్మోహితో నృపః। హయముత్సృజ్య తం వీరస్తతః పార్థముపాద్రవత్ ॥ ౫ ॥ పునః ప్రవిశ్య నగరం దంశితస్స నృపోత్తమః। ఆరుహ్య నాగప్రవరం నిర్యయౌ
రణకర్కశః॥ ౬॥ పాండురేణాతపత్రేణ ధ్రియమాణేన మూర్ధని। దోధూయతా చామరేణ శ్వేతేన చ మహారథః॥ ౭॥ తతః పార్థం సమాసాద్య పాండ
వానాం మహారథమ్। ఆహ్వయామాస బీభత్సుం బాల్యాన్మోహాచ్చ సంయుగే॥ ౮ ॥ స వారణం నగప్రఖ్యం ప్రభిన్నకరటాముఖమ్ । ప్రేషయామాస
సంక్రుద్ధః శ్వేతాశ్వం ప్రతి పార్థివః॥ ౯ ॥ విక్షరంతం మహామేఘం పరవారణవారణమ్ । శాస్త్రవత్కల్పితం సంఖ్యే వివశం యుద్ధదుర్మదమ్॥ ౧౦॥ ప్ర

చోద్యమానస్స గజస్తేన రాజ్ఞా మహాబలః । తదాంకుశేన విబభావుత్పతిష్యన్నివాంబరమ్ ॥ ౧౧ ॥ తమాపతంతం సంప్రేక్ష్య క్రుద్ధో రాజన్ ధనంజయః । భూమిష్ఠో వారణగతం యోధయామాస భారత ॥ ౧౨ ॥ వజ్రదత్తస్తతః క్రుద్ధో ముమోచాశు ధనంజయే । తోమరానగ్నిసంకాశాన్ శలభానివ వేగితాన్ ॥ ౧౩ ॥ అర్జునస్తానసంప్రాప్తాన్ గాండీవప్రభవైః శరైః । ద్విధా త్రిధా చ చిచ్ఛేద ఖ ఏవ ఖగమైస్తదా ॥ ౧౪ ॥ స తాన్ దృష్ట్వా తథా ఛిన్నాంస్తోమరాన్ భగదత్తజః । ఇషూనసక్తాంస్త్వరితః ప్రాహిణోత్ పాండవం ప్రతి ॥ ౧౫ ॥ తతోఽర్జునస్తూర్ణతరం రుక్మపుంఖానజిహ్మగాన్ । ప్రేషయామాస సంక్రుద్ధో భగదత్తాత్మజం ప్రతి ॥ ౧౬ ॥ స తైర్విద్ధో మహాతేజా వజ్రదత్తో మహామృధే । భృశాహతః పపాతోర్వ్యాం న త్వేనమజహాత్ స్మృతిః ॥ ౧౭ ॥ తతస్స పునరుత్సృజ్య వారణప్రవరం రణే । అవ్యగ్రః ప్రేషయామాస జయార్థీ విజయం ప్రతి ॥ ౧౮ ॥ తస్మై బాణాంస్తతో జిష్ణుర్నియుక్తాశీవిషోపమాన్ । ప్రేషయామాస సంక్రుద్ధో జ్వలితజ్వలనోపమాన్ ॥ ౧౯ ॥ స తైర్విద్ధో మహానాగో విస్రవన్ రుధిరం బభౌ । గైరికాక్తమివాంభోభిర్బహుప్రస్రవణం తదా ॥ ౨౦ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - అశ్వానుసారే - వజ్రదత్తయుద్ధే - పంచసప్తతితమోఽధ్యాయః -

వైశంపాయనః ॥ ఏవం త్రిరాత్రమభవత్తద్యుద్ధం భరతర్షభ । అర్జునస్య నరేంద్రేణ వృత్రేణేవ శతక్రతోః ॥ ౧ ॥ తతశ్చతుర్థే దివసే వజ్రదత్తో మహాబలః । జహాస సస్వనం హాసం వాక్యం చేదమథాబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ అర్జునార్జున తిష్ఠ స్వ న మే జీవన్ విమోక్ష్యసే । త్వాం నిహత్య కరిష్యామి పితుస్తోయం యథావిధి ॥ ౩ ॥ త్వయా వృద్ధో మమ పితా భగదత్తః పితుః సఖా । హతో వృద్ధోఽపచాయిత్వాత్ శిశుం మామద్య యోధయ ॥ ౪ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా సంక్రుద్ధో వజ్రదత్తో నరాధిపః । ప్రేషయామాస కౌరవ్య వారణం పాండవం ప్రతి ॥ ౫ ॥ సంప్రేష్యమాణో నాగేంద్రో వజ్రదత్తేన ధీమతా । ఉత్పతిష్యన్నివాకాశమభిదుద్రావ పాండవమ్ ॥ ౬ ॥ అగ్రహస్తప్రముక్తేన శీకరేణ స నాగరాట్ । సమైక్షత గుడాకేశం శైలం నీలమివాంబుదః ॥ ౭ ॥ స తేన ప్రేషితో రాజ్ఞా మేఘవద్వినదన్ముహుః । ముఖాడంబరసంహ్రాదైరభ్యద్రవత ఫాల్గునమ్ ॥ ౮ ॥ స నృత్యన్నివ నాగేంద్రో వజ్రదత్తప్రచోదితః । ఆససాద ద్రుతం రాజన్ కౌరవాణాం మహారథమ్ ॥ ౯ ॥ తమాయాంతమథాలక్ష్య వజ్రదత్తస్య వారణమ్ । గాండీవమాశ్రిత్య బలీ న వ్యకంపత శత్రుహా ॥ ౧౦ ॥ చుక్రోధ బలవచ్చాపి పాండవస్తస్య భూపతేః । కార్యవిఘ్నమనుస్మృత్య పూర్వవైరం చ భారత ॥ ౧౧ ॥ తతస్తం వారణం క్రుద్ధః శరజాలేన పాండవః । నివారయామాస తదా వేలేవ మకరాలయమ్ ॥ ౧౨ ॥ స నాగప్రవరః శ్రీమానర్జునేన నివారితః । తస్థౌ శరైర్విభిన్నాంగః శ్వావిచ్ఛలలితో యథా ॥ ౧౩ ॥ నివారితం గజం దృష్ట్వా భగదత్తసుతో నృపః । ఉత్ససర్జ శితాన్ బాణానర్జునే క్రోధమూర్ఛితః ॥ ౧౪ ॥ అర్జునస్తు మహాబాహుః శరైరరినిఘాతిభిః । వారయామాస తాన్ బాణాంస్తదద్భుతమివాభవత్ ॥ ౧౫ ॥ తతః పునరభిక్రుద్ధో రాజా ప్రాగ్జ్యోతిషాధిపః । ప్రేషయామాస రాజేంద్రం బలవత్పర్వతోపమమ్ ॥ ౧౬ ॥ తమాపతంతం సంప్రేక్ష్య బలవత్పాకశాసనిః । నారాచమగ్నిసంకాశం ప్రాహిణోద్వారణం ప్రతి ॥ ౧౭ ॥ స తేన వారణో రాజన్ మర్మస్వభిహతో భృశమ్ । పపాత సహసా భూమౌ వజ్రరుగ్ణ ఇవాచలః ॥ ౧౮ ॥ స పతన్ శుశుభే నాగో ధనంజయశరాహతః । విశన్నివ మహాశైలో మహీం వజ్రప్రపీడితః ॥ ౧౯ ॥ తస్మిన్నిపతితే నాగే వజ్రదత్తస్య పాండవః । తన్న భేతవ్యమిత్యాహ తతో భూమిగతం నృపమ్ ॥ ౨౦ ॥ అబ్రవీద్ధి మహాతేజాః ప్రస్థితం మాం యుధిష్ఠిరః । రాజానస్తే న హంతవ్యా ధనంజయ కథంచన ॥ ౨౧ ॥ సర్వమేతన్నరవ్యాఘ్ర భవత్యేతావతా కృతమ్ । యోధాశ్చాపి న హంతవ్యా ధనంజయ రణే త్వయా ॥ ౨౨ ॥ వక్తవ్యాశ్చాపి రాజానః సర్వే సహ సుహృజ్జనైః । యుధిష్ఠిరస్యాశ్వమేధో భవద్భిరనుభూయతామ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి భ్రాతృవచః శ్రుత్వా న హన్మి త్వాం నరాధిప । ఉత్తిష్ఠ న భయం తేఽస్తి స్వస్తిమాన్ గచ్ఛ పార్థివ ॥ ౨౪ ॥ ఆగచ్ఛేథా మహారాజ పరాం చైత్రీముపస్థితామ్ । యదాశ్వమేధో భవితా ధర్మరాజస్య ధీమతః ॥ ౨౫ ॥ ఏవముక్తస్స రాజా తు భగదత్తాత్మజస్త-

దా। తథేత్యేవాబ్రవీద్వాక్యం పాండవేనాభినిర్జితః॥ ఇతి-అనుగీతాపర్వణి-అశ్వానుసారే-వజ్రదత్తపరాజయో షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః-.... ... *
వైశంపాయనః॥ సైంధవైరభవద్యుద్ధం తతస్తస్య కిరీటినః। హతశేషైర్మహారాజ హతానాం చ శతైరపి॥ ౧ ॥ తేఽవతీర్ణముపశ్రుత్య విషయం శ్వేతవా
హనమ్। ప్రత్యుద్యయురమృష్యంతో రాజానః పాండవర్షభమ్॥ ౨॥ అశ్వం చ తం పరామృశ్య విషయాంతే విషోపమాః। న భయం చక్రిరే పార్థాద్భీమసే
నాదనంతరాత్ ॥ ౩॥ తేఽవిదూరాద్ధనుష్పాణిం యజ్ఞియస్య హయస్య చ। బీభత్సుం ప్రత్యపద్యంత పదాతినమవస్థితమ్॥ ౪॥ తతస్తే తం మహావీర్యా రాజానః పర్య
వారయన్। జిగీషంతో నరవ్యాఘ్రం పూర్వం వినికృతా యుధి॥ ౫॥ తే నామాన్యపి గోత్రాణి కర్మాణి వివిధాని చ। కీర్తయంతస్తదా పార్థం శరవర్షైర
వాకిరన్॥ ౬॥ తే కిరంతః శరవ్రాతాన్ వారణప్రతివారణాన్। రణే జయమభీప్సంతః కౌంతేయం పర్యవారయన్॥ ౭ ॥ తే సమీక్ష్య చ తం కృష్ణముగ్రకర్మాణ
మాహవే। సర్వే యుయుధిరే వీరా రథస్థాస్తం పదాతినమ్॥ ౮॥ తే తమాజఘ్నిరే వీరం నివాతకవచాంతకమ్। సంశప్తకనిహంతారం హంతారం సైంధవస్య
చ॥ ౯॥ తతో రథసహస్రేణ హయానామయుతేన చ। కోష్ఠకీకృత్య బీభత్సుం ప్రహృష్టమనసోఽభవన్॥ ౧౦॥ తం స్మరంతో వధం వీరాః సింధురాజస్య చాహవే॥
జయద్రథస్య కౌరవ్య సమరే సవ్యసాచినా॥ ౧౧॥ తతః పర్జన్యవత్సర్వే శరవృష్టిరవాసృజన్। తైః కీర్ణః శుశుభే పార్థో రవిర్మేఘాంతరే యథా॥ ౧౨॥
స శరైః సమవచ్ఛన్నశ్చకాశే పాండవర్షభః। పంజరాంతరసంచారీ శకుంత ఇవ భారత॥ ౧౩॥ తతో హాహాకృతం సర్వం కౌంతేయే శరపీడితే। త్రైలోక్య
మభవద్రాజన్ రవిరాసీచ్చ నిష్ప్రభః॥ ౧౪॥ తతో వవౌ మహారాజ మారుతో రోమహర్షణః। రాహురగ్రసదాదిత్యం యుగపత్సోమమేవ చ॥ ౧౫॥ ఉల్కాశ్చ
జఘ్నిరే సూర్యం వ్యకీర్యంత సమంతతః। వేపథుశ్చాభవద్రాజన్ కైలాసస్య మహాగిరేః॥ ౧౬॥ ముముచుశ్చాశ్రు సమత్యుష్ణం దుఃఖశోకసమన్వితాః। సప్త
ర్షయో జాతభయాస్తథా దేవర్షయోఽపి చ॥ ౧౭॥ తతః ఖాత్తు వినిర్భిద్య మండలం శశినోఽపతత్। విపరీతా దిశశ్చాపి సర్వా ధూమాకులాస్తథా॥ ౧౮॥ రా
సభారుణసంకాశా ధనుష్మంతః సవిద్యుతః। ఆవృత్య గగనం మేఘా ముముచుర్మాంసశోణితమ్॥ ౧౯॥ ఏవమాసీత్తదా వీరే శరవర్షేణ సంవృతే। ఫాల్గునే
భరతశ్రేష్ఠ తదద్భుతమివాభవత్॥ ౨౦॥ తస్య తేనావకీర్ణస్య శరజాలేన సర్వశః। మోహాత్ప్రపాత గాండీవమావాపంచ కరాదపి॥ ౨౧॥ తస్మిన్మోహమ
నుప్రాప్తే శరజాలం మహత్తదా। సైంధవా ముముచుస్తూర్ణం గతసత్త్వే మహారథే॥ ౨౨॥ తతో మోహసమాపన్నం జ్ఞాత్వా పార్థం దివౌకసః। సర్వే
విత్రస్తమనసస్తస్య శాంతికృతోఽభవన్॥ ౨౩॥ తతో దేవర్షయః సర్వే తథా సప్తర్షయోఽపి చ। బ్రహ్మర్షయశ్చ విజయం జేపుః పార్థస్య ధీమతః॥ ౨౪॥
తతః ప్రదీపితే దేవైః పార్థతేజసి పార్థివ। తస్థావచలవద్ధీమాన్ సంగ్రామే పరమాస్త్రవిత్॥ ౨౫॥ విచకర్ష ధనుర్దివ్యం తతః కౌరవనందన। యంత్రస్యే
వేహ శబ్దోఽభూన్మహాంస్తస్య పునః పునః॥ ౨౬॥ తతస్స శరవర్షాణి ప్రత్యమిత్రాన్ప్రతి ప్రభుః। వవర్ష ధనుషా పార్థో వర్షాణీవ పురందరః॥ ౨౭ ॥ తతస్తే
సైంధవా యోధాః సర్వ ఏవ సరాజకాః। నాదృశ్యంత శరైః కీర్ణాః శలభైరివ పాదపాః॥ ౨౮॥ తస్య శబ్దేన విత్రేసుర్భయార్తాశ్చ విదుద్రువుః। ముము
చుశ్చాశ్రు శోకార్తాః శుశుచుశ్చాపి సైంధవాః॥ ౨౯ ॥ తాంస్తు సర్వాన్నరవ్యాఘ్రః సైంధవాన్ వ్యచరద్బలీ। అలాతచక్రవద్రాజన్ శరజాలైః సమా
ర్పయత్॥ ౩౦॥ తదింద్రజాలప్రతిమం బాణజాలమమిత్రహా। విసృజన్ దిక్షు సర్వాసు మహేంద్ర ఇవ వజ్రభృత్॥ ౩౧॥ మేఘజాలనిభం సైన్యం విదార్య శర
వృష్టిభిః। విబభౌ కౌరవశ్రేష్ఠ శరదీవ దివాకరః॥ ౩౨॥ .... *

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత-అనుగీతాపర్వణి- అశ్వానుసారే- సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తతో గాండీవభృచ్ఛూరో యుద్ధాయ సముపస్థితః। విబభౌ యుధి దుర్ధర్షో హిమవానచలో యథా॥ ౧॥ తతస్తే సైంధవా యోధాః పునరే
వ వ్యవస్థితాః। వ్యముంచంత సుసంరబ్ధాః శరవర్షాణి భారత॥ ౨॥ తాన్ ప్రహస్య మహాబాహుః పునరేవ వ్యవస్థితాన్। తతః ప్రోవాచ కౌంతేయో ముము

పూర్వం శ్లక్ష్ణయా గిరా॥౩॥ యుధ్యధ్వం పరయా శక్త్యా యతధ్వం చ జయే మమ। కురుధ్వం సర్వకార్యాణి మహద్వో భయమాగతమ్॥౪॥ ఏష యోత్స్యామి
సర్వాంస్తు నివార్య శరవాగురామ్। తిష్ఠధ్వం యుద్ధమనసో దర్పం శమయితాస్మి వః॥ ౫॥ ఏతావదుక్త్వా కౌరవ్యో రోషాద్గాండీవభృత్తదా। తతోథ వచనం
స్మృత్వా భ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్య భారత॥౬॥ న హంతవ్యా రణే తాత క్షత్రియాః జిగీషవః। జేతవ్యాశ్చేతి యత్ప్రోక్తం ధర్మరాజ్ఞా మహాత్మనా॥ ౭॥ చింతయా
మాస స తదా ఫాల్గునః పురుషర్షభః। ఇత్యుక్తోహం నరేంద్రేణ న హంతవ్యా నరా ఇతి॥౮॥ కథం తన్న మృషేదం స్యాద్ధర్మరాజవచశ్శుభమ్। న హన్యేరంశ్చ
రాజానో రాజ్ఞశ్చాజ్ఞా కృతా భవేత్॥౯॥ ఇతి సంచింత్య స తదా ఫాల్గునః పురుషర్షభః। ప్రోవాచ వాక్యం ధర్మజ్ఞః సైంధవాన్ యుద్ధదుర్మదాన్॥౧౦॥
శ్రేయో వదామి యుష్మాకం న హింసేయమవస్థితాన్। యశ్చ వక్ష్యతి సంగ్రామే తవాస్మీతి పరాజితః॥ ౧౧॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా వచో మహ్యం కురుధ్వం హితమా
త్మనః। తతోన్యథా కృచ్ఛ్రగతా భవిష్యథ మయార్దితాః॥౧౨॥ ఏవముక్త్వా తు తాన్ వీరాన్ యుయుధే కురుపుంగవః। అర్జునోతీవ సంక్రుద్ధః సంక్రుద్ధైర్వి
జిగీషుభిః॥ ౧౩॥ శతం శతసహస్రాణి శరాణాం నతపర్వణామ్। ముముచుస్సైంధవా రాజంస్తదా గాండీవధన్వని॥ ౧౪॥ శరానాపతతః క్రూరానాశీవిష
విషోపమాన్। చిచ్ఛేద నిశితైర్బాణైరంతరా స ధనంజయః॥ ౧౫॥ ఛిత్త్వా చ తానాశు చైవ కంకపత్రాన్ శిలాశితాన్। ఏకైకమేషాం సమరే బిభేద నిశితైశ్శ
రైః॥ ౧౬॥ తతః ప్రాసాంశ్చ శక్తీశ్చ పునరేవ ధనంజయమ్। జయద్రథం హతం స్మృత్వా చిక్షిపుః సైంధవా నృపాః॥ ౧౭॥ తేషాం కిరీటీ సంకల్పం మోఘం చక్రే
మహాబలః। సర్వాంస్తానంతరా ఛిత్త్వా తదా చుక్రోశ పాండవః॥౧౮॥ తథైవాపతతాం తేషాం యోధానాం జయగృద్ధినామ్। శిరాంసి పాతయామాస భ
ల్లైస్సన్నతపర్వభిః॥ ౧౯॥ తేషాం ప్రద్రవతాం చాపి పునరేవాభిధావతామ్। నివర్తతాం చ శబ్దోభూత్పూర్ణస్యేవ మహోదధేః॥౨౦॥ తే వధ్యమానా
స్తు తదా పార్థేనామితతేజసా। యథాప్రాణం యథోత్సాహం యోధయామాసురర్జునమ్॥౨౧॥ తతస్తే ఫల్గునేనాజౌ శరైస్సన్నతపర్వభిః। కృతా విసం
జ్ఞా భూయిష్ఠాః క్లాంతవాహనసైనికాః॥ ౨౨॥ తాంస్తు సర్వాన్ పరిగ్లానాన్ విదిత్వా ధృతరాష్ట్రజా। దుశ్శలా బాలమాదాయ నప్తారం ప్రయయౌ తదా॥
౨౩॥ సురథస్య సుతం వీరం రథేనాథాగమత్తదా। శాంత్యర్థం సర్వయోధానామభ్యగచ్ఛత పాండవమ్॥౨౪॥ సా ధనంజయమాసాద్య రురోదార్తస్వ
రం తదా। ధనంజయోపి తాం దృష్ట్వా ధనుర్విససృజే ప్రభుః॥ ౨౫॥ సముత్సృజ్య ధనుః పార్థో విధివద్భగినీం తదా। ప్రాహ కిం కరవాణీతి సా చ తం ప్రత్యువా
చ హ॥ ౨౬॥ ఏష తే భరతశ్రేష్ఠ స్వస్రీయస్యాత్మజశ్శిశుః। అభివాదయతే పార్థ తం పశ్య పురుషర్షభ॥ ౨౭॥ ఇత్యుక్తస్తస్య పితరం స పప్రచ్ఛార్జునస్త
దా। క్వాసావితి తతో రాజన్ దుశ్శలా వాక్యమబ్రవీత్॥౨౮॥ పితృశోకాభిసంతప్తో విషాదార్తోస్య వై పితా। పంచత్వమగమద్వీరో యథా తన్మే నిశామయ॥
౨౯॥ స పూర్వం పితరం శ్రుత్వా హతం యుద్ధే త్వయానఘ। త్వామాగతం చ సంశ్రుత్య యుద్ధాయ హయసారిణమ్॥ ౩౦॥ పితుశ్చ మృత్యుదుఃఖార్తోజహా
త్ప్రాణాన్ ధనంజయ। ప్రాప్తో బీభత్సురిత్యేవ నామ శ్రుత్వైవ తేనఘ॥౩౧॥ విషాదార్తః పపాతోర్వ్యాం మమార చ మమాత్మజః। తం దృష్ట్వా పతితం తత్ర
తతస్తస్యాత్మజం ప్రభో॥౩౨॥ గృహీత్వా సమనుప్రాప్తా త్వామద్య శరణైషిణీ। ఇత్యుక్త్వార్తస్వరం సా తు ముమోచ ధృతరాష్ట్రజా॥ ౩౩॥ దీనాదీనం స్థి
తం పార్థమబ్రవీచ్చాప్యధోముఖమ్। స్వసారం సమవేక్షస్వ స్వస్రీయాత్మజమేవ చ॥౩౪॥ కర్తుమర్హసి ధర్మజ్ఞ దయాం కురుకులోద్వహ। విస్మృత్య
కురురాజానం తం చ మందం జయద్రథమ్॥౩౫॥ అభిమన్యోర్యథా జాతః పరీక్షిత్పరవీరహా। తథాయం సురథాజ్జాతో మమ పౌత్రో మహాభుజః॥ ౩౬॥ తమా
దాయ నరవ్యాఘ్ర సంప్రాప్తాస్మి తవాంతికమ్। శమార్థం సర్వయోధానాం శృణు చేదం వచో మమ॥౩౭॥ ఆగతోయం మహాబాహో తస్య మందస్య పు

త్రకః ప్రసాదమస్య బాలస్య తస్మాత్త్వం కర్తుమర్హసి ॥ ౩౮ ॥ ఏష ప్రసాద్య శిరసా ప్రశమార్థమరిందమ । యాచతే త్వాం మహాబాహో శమం గ
చ్ఛ ధనంజయ ॥ ౩౯ ॥ బాలస్య హతబంధోశ్చ పార్థ కించిదజానతః । ప్రసాదం కురు ధర్మజ్ఞ మా మన్యువశమన్వగాః ॥ ౪౦ ॥ తమనార్యం నృశంసం చ విస్మృత్యా
స్య పితామహమ్ । ఆగస్కారిణమత్యర్థం ప్రసాదం కర్తుమర్హసి ॥ ౪౧ ॥ ఏవం బ్రువంత్యాం కరుణం దుశ్శలాయాం ధనంజయః । సంస్మృత్య దేవగాం
ధారీం ధృతరాష్ట్రం చ పార్థివమ్ ॥ ౪౨ ॥ ఉవాచ దుఃఖశోకార్తః క్షత్రధర్మం వ్యగర్హయత్ । యత్కృతే బాంధవాః సర్వే మయా నీతా యమక్షయమ్ ॥
౪౩ ॥ ఇత్యుక్త్వా బహు సాంత్వాది ప్రసాదమకరోజ్జయః । పరిష్వజ్య చ తాం ప్రీతో విససర్జ గృహాన్ ప్రతి ॥ ౪౪ ॥ దుశ్శలా చాపి తాన్ యోధాన్నివార్య మ
హాతోరణాత్ । సంపూజ్య పార్థం ప్రయయౌ గృహానేవ శుభాననా ॥ ౪౫ ॥ ఏవం నిర్జిత్య తాన్ వీరాన్ సైంధవాన్ స ధనంజయః । అన్వధావత ధావం
తం తం హయం కామచారిణమ్ ॥ ౪౬ ॥ తతో మృగమివాకాశే యథా దేవః పినాకధృత్ । ససార తం తథా వీరో విధివద్యజ్ఞియం హయమ్ ॥ ౪౭ ॥ స చ వాజీ య
థేష్టేన తాంస్తాన్ దేశాన్ యథాక్రమమ్ । విచచార యథాకామం కర్మ పార్థస్య వర్ధయన్ ॥ ౪౮ ॥ క్రమేణ స హయస్త్వేవం విచరన్ పురుషర్షభ । మ
ణిపూరపతేర్దేశముపాయాత్సహపాండవః ॥ ౪౯ ॥ .... ✻

ఇతి- అనుగీతాపర్వణి- అశ్వానుసారే - సైంధవపరాజయే- అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః ॥ శ్రుత్వా తు నృపతిః ప్రాప్తం పితరం బభ్రువాహనః । నిర్యయౌ వినయేనాథ బ్రాహ్మణార్థపురఃసరః ॥ ౧ ॥ మణిపూరేశ్వరం త్వేవముపా
యాతం ధనంజయః । నాభ్యనందత్స మేధావీ క్షత్రధర్మమనుస్మరన్ ॥ ౨ ॥ ఉవాచ చ స ధర్మాత్మా సమన్యుః ఫల్గునస్తదా । ప్రక్రియేయం న తే యుక్తా బహి
స్త్వం క్షత్రధర్మతః ॥ ౩ ॥ సంరక్ష్యమాణం తురగం యౌధిష్ఠిరముపాగతమ్ । యజ్ఞియం విషయాంతే మాం నాయోత్సీః కిన్ను పుత్రక ॥ ౪ ॥ ధిక్త్వామస్తు సుదు
ర్బుద్ధే క్షత్రధర్మబహిష్కృతమ్ । యో మాం యుద్ధాయ సంప్రాప్తం సామ్నైవ ప్రత్యగృహ్ణథాః ॥ ౫ ॥ న త్వయా పురుషార్థో హి కశ్చిదస్తీహ జీవతా । య
స్త్వం స్త్రీవద్యుధా ప్రాప్తం మాం సామ్నా ప్రత్యగృహ్ణథాః ॥ ౬ ॥ యద్యహం న్యస్తశస్త్రస్త్వామాగచ్ఛేయం సుదుర్మతే । ప్రక్రియేయం భవేద్యుక్తా తావ
త్తవ నరాధమ ॥ ౭ ॥ తమేవముక్తం భర్త్రా తు విదిత్వా పన్నగాత్మజా । అమృష్యమాణా భిత్త్వోర్వీములూపీ సముపాగమత్ ॥ ౮ ॥ సాదదర్శ తతః పుత్రం
విమృశంతమధోముఖమ్ । సంతర్జ్యమానమసకృత్పిత్రా యుద్ధార్థినా ప్రభో ॥ ౯ ॥ తతః సా చారుసర్వాంగీ సముపేత్యోరగాత్మజా । ఉలూపీ ప్రాహ వ
చనం ధర్మ్యం ధర్మవిశారదా ॥ ౧౦ ॥ ఉలూపీం మాం నిబోధ త్వం మాతరం పన్నగాత్మజామ్ । కురుష్వ వచనం పుత్ర ధర్మస్తే భవితా పరః ॥ ౧౧ ॥ యుధ్యస్వై
నం కురుశ్రేష్ఠం పితరం యుద్ధదుర్మదమ్ । ఏవమేష హి తే ప్రీతో భవిష్యతి న సంశయః ॥ ౧౨ ॥ ఎవందుమర్షితో రాజా సమాత్రా బభ్రువాహనః । మనశ్చక్రే
మహాతేజా యుద్ధాయ భరతర్షభ ॥ ౧౩ ॥ సన్నహ్య కాంచనం వర్మ శిరస్త్రాణం చ భానుమత్ । తూణీరశతసంబాధమారురోహ రథోత్తమమ్ ॥ ౧౪ ॥ స
ర్వోపకరణోపేతం యుక్తమశ్వైర్మనోజవైః । సచక్రోపస్కరం శ్రీమాన్ హేమభాండపరిష్కృతమ్ ॥ ౧౫ ॥ పరమార్చితముచ్ఛ్రిత్య ధ్వజం సింహం
హిరణ్మయమ్ । ప్రయయౌ పార్థముద్దిశ్య స రాజా బభ్రువాహనః ॥ ౧౬ ॥ తతోఽభ్యేత్య హయం వీరో యజ్ఞియం పార్థరక్షితమ్ । గ్రాహయామాస పురుషై
ర్హయశిక్షావిశారదైః ॥ ౧౭ ॥ గృహీతం వాజినం దృష్ట్వా ప్రీతాత్మా స ధనంజయః । పుత్రం రథస్థం భూమిష్ఠః సన్న్యవారయదాహవే ॥ ౧౮ ॥ స తత్ర రా
జా తం వీరం శరసంఘైరనేకశః । అర్దయామాస నిశితైరాశీవిషవిషోపమైః ॥ ౧౯ ॥ తయోః సమభవద్యుద్ధం పితుః పుత్రస్య చాతులమ్ । దేవాసురరణప్ర
ఖ్యముభయోః ప్రీయమాణయోః ॥ ౨౦ ॥ కిరీటినం ప్రవివ్యాధ శరేణానతపర్వణా । జత్రుదేశే నరవ్యాఘ్రం ప్రహసన్ బభ్రువాహనః ॥ ౨౧ ॥ సోఽభ్యగా
త్సహపుంఖేన వల్మీకమివ పన్నగః । వినిర్భిద్య చ కౌంతేయం ప్రవివేశ మహీతలమ్ ॥ ౨౨ ॥ స గాఢవేదనో ధీమానాలంబ్య ధనురుత్తమమ్ । దివ్యం తేజస్స

మావిశ్య ప్రమీత ఇవ సోఽభవత్ ॥ ౨౩ ॥ స సంజ్ఞాముపలభ్యాథ ప్రశస్య పురుషర్షభః । పుత్రం శక్రాత్మజో వాక్యమిదమాహ మహామతిః ॥ ౨౪ ॥ సాధు సా-
ధు మహాబాహో వత్స చిత్రాంగదాత్మజ । సదృశం కర్మ తే దృష్ట్వా ప్రీతిమానస్మి పుత్రక ॥ ౨౫ ॥ విముంచామ్యేష తే బాణాన్ పుత్ర యుద్ధే స్థిరో భవ । ఇత్యేవ-
ముక్త్వా నారాచైరభ్యవర్షదమిత్రహా ॥ ౨౬ ॥ తాన్ స గాండీవనిర్ముక్తాన్ వజ్రాశనిసమప్రభాన్ । నారాచానచ్ఛినద్రాజా భల్లైస్సర్వాంస్త్రిధా ద్వి-
ధా ॥ ౨౭ ॥ తస్య పార్థశ్శరైర్దివ్యైర్ధ్వజం హేమపరిష్కృతమ్ । సువర్ణతాలప్రతిమం క్షురేణాపాహరద్రథాత్ ॥ ౨౮ ॥ హయాంశ్చాస్య మహా-
కాయాన్ మహావేగానరిందమ । చకార రాజన్నిర్జీవాన్ ప్రహసన్నివ పాండవః ॥ ౨౯ ॥ స రథాదవతీర్యాథ రాజా పరమకోపనః । పదాతిః పితరం క్రుద్ధో
యోధయామాస పాండవమ్ ॥ ౩౦ ॥ సంప్రీయమాణః పార్థానామృషభః పుత్రవిక్రమాత్ । అత్యర్థం పీడయామాస పుత్రం వజ్రధరాత్మజః ॥ ౩౧ ॥ స
మన్యమానో విముఖం పితరం బభ్రువాహనః । శరైరాశీవిషాకారైః పునరేవార్దయద్బలీ ॥ ౩౨ ॥ తతస్స బాల్యాత్పితరం వివ్యాధ హృది పత్రిణా । నిశితే-
న సుపుంఖేన బలవద్బభ్రువాహనః ॥ ౩౩ ॥ వివేశ పాండవం రాజన్ మర్మ భిత్త్వాతిదుఃఖకృత్ । స తేనాతిభృశం విద్ధః పుత్రేణ కురునందనః ॥ ౩౪ ॥ మహీం జ-
గామ మోహార్తస్తతో రాజన్ ధనంజయః । తస్మిన్నిపతితే వీరే కౌరవాణాం ధురంధరే ॥ ౩౫ ॥ సోఽపి మోహం జగామాథ తతశ్చిత్రాంగదాసుతః । వ్యాయ-
మ్య సంయుగే రాజా దృష్ట్వా చ పితరం హతమ్ ॥ ౩౬ ॥ పూర్వమేవ స బాణౌఘైర్గాఢవిద్ధోఽర్జునేన హ । పపాత సోఽపి ధరణీమాలింగ్య రణమూర్ధని ॥ ౩౭ ॥
భర్తారం నిహతం దృష్ట్వా పుత్రం చ పతితం భువి । చిత్రాంగదా పరిత్రస్తా ప్రవివేశ రణాజిరే ॥ ౩౮ ॥ శోకసంతప్తహృదయా రుదంతీ వేపతీ భృశమ్ । మణి-
పూరపతేర్మాతా దదర్శ నిహతం పతిమ్ ॥ ౩౯ ॥ .... *

ఇతి-అనుగీతాపర్వణి-అశ్వానుసారే-అర్జునపరాజయే-ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః

వైశంపాయనః ॥ తతో బహుతరం భూరి విలప్య కమలేక్షణా । ముమోహ దుఃఖసంతప్తా పపాత చ మహీతలే ॥ ౧ ॥ ప్రతిలభ్య చ సా సంజ్ఞాం దేవీ దివ్యవపు-
ర్ధరా । ఉలూపీం పన్నగసుతాం దృష్ట్వేదం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨ ॥ ఉలూపి పశ్య భర్తారం శయానం నిహతం రణే । త్వత్కృతే మమ పుత్రేణ బాణేన సమితిం-
జయమ్ ॥ ౩ ॥ నను త్వమార్యధర్మజ్ఞా నను చాసి పతివ్రతా । యత్త్వత్కృతేఽయం పతితః పతిస్తే నిహతో రణే ॥ ౪ ॥ కింతు సర్వాపరాధోఽయం యది తేఽద్య ధనంజ-
యమ్ । క్షమస్వ యాచమానా వై జీవయస్వ ధనంజయమ్ ॥ ౫ ॥ నను త్వమార్యే ధర్మజ్ఞా త్రైలోక్యవిదితా శుభే । యద్ఘాతయిత్వా పుత్రేణ భర్తారం నా-
నుశోచసి ॥ ౬ ॥ నాహం శోచామి తనయం హతం పన్నగనందిని । పతిమేవ తు శోచామి యస్యాతిథ్యమిదం కృతమ్ ॥ ౭ ॥ ఇత్యుక్త్వా సా తదా దేవీములూపీం ప-
న్నగాత్మజామ్ । భర్తారమభిగమ్యేదమిత్యువాచ యశస్వినీ ॥ ౮ ॥ ఉత్తిష్ఠ కురుముఖ్యస్య ప్రియ ముఖ్యోఽసి మే ప్రియ । అయమశ్వో మహాబాహో మ-
యా తే పరిమోక్షితః ॥ ౯ ॥ నను త్వయా నామ విభో ధర్మరాజస్య యజ్ఞియః । అయమశ్వోఽనుసర్తవ్యస్స శేషే కిం మహీతలే ॥ ౧౦ ॥ త్వయి ప్రాణా మమాయ-
త్తాః కురూణాం కురునందన । స కస్మాత్ప్రాణదోఽన్యేషాం ప్రాణాన్ సంత్యక్తవానసి ॥ ౧౧ ॥ చిత్రాంగదా ॥ ఉలూపి సాధు పశ్యేమం పతిం నిపతితం భువి । పు-
త్రం చేమం సముత్సాహ్య ఘాతయిత్వా న శోచసి ॥ ౧౨ ॥ కామం స్వపితు బాలోఽయం భూమౌ మృత్యువశం గతః । లోహితాక్షో గుడాకేశో విజయః సాధు జీవ-
తు ॥ ౧౩ ॥ నాపరాధోఽస్తి సుభగే నరాణాం బహుభార్యతా । ప్రమదానాం భవత్యేష మా తే భూద్బుద్ధిరీదృశీ ॥ ౧౪ ॥ సఖ్యం చైతత్కృతం ధాత్రా శశ్వదవ్య-
యమేవ తు । సఖ్యం సమభిజానీహి సత్యం సంగతమస్తు తే ॥ ౧౫ ॥ పుత్రేణ ఘాతయిత్వేమం పతిం యది న మేఽద్య వై । జీవంతం దర్శయస్యద్య పరిత్యక్ష్యామి
జీవితమ్ ॥ ౧౬ ॥ సాహం దుఃఖాన్వితా దేవి పతిపుత్రవినాకృతా । ఇహైవ ప్రాయమాసిష్యే ప్రేక్షంత్యాస్తే న సంశయః ॥ ౧౭ ॥ ఇత్యుక్త్వా పన్నగసుతాం స-
పత్నీం చైత్రవాహనీ । తతః ప్రాయముపాసీనా తూష్ణీమాసీజ్జనాధిప ॥ ౧౮ ॥ వైశంపాయనః ॥ తతో విలప్య విరతా భర్తుః పాదౌ ప్రగృహ్య సా । ఉపవిష్టా

భవద్ధీనాసోచ్ఛ్వాససంపుత్రమిచ్ఛతీ॥౧౯॥ తతస్సంజ్ఞాంపునర్లబ్ధ్వా సరాజాబభ్రువాహనః। మాతరంతామథాలోక్యరణభూమావథాబ్రవీత్॥ ౨౦॥
ఇతోదుఃఖతరంకిన్నుయన్మేమాతాసుఖైధితా। భూమౌనిపతితంవీరమనుశేతెమృతంపతిమ్॥౨౧॥నిహంతారంరణేరీణాంసర్వశస్త్రభృతాంవరమ్। మ
యావినిహతంసంఖ్యేప్రేక్షతెదుర్మరంబత॥౨౨॥అహోఽస్యాహృదయందేవ్యాదృఢంయన్నవిదీర్యతె। వ్యూఢోరస్కంమహాబాహుంప్రేక్షంత్యాని
హతంపతిమ్॥౨౩॥ దుర్మరంపురుషేణేహమన్యేహ్యధ్వన్యనాగతె। యత్రనాహంనమేమాతావిప్రయుజ్యేతజీవితాత్॥ ౨౪॥ హాహాధిక్కురువీరస్యస
న్నాహంకాంచనంభువి। అపవిద్ధంహతస్యేహమయాపుత్రేణపశ్యత॥౨౫॥ భోభోపశ్యతమేవీరంపితరంబ్రాహ్మణాభువి। శయానంవీరశయనేమయా
పుత్రేణపాతితమ్॥౨౬॥ బ్రాహ్మణాఃకురుముఖ్యస్యయేముక్తాహయసారిణః। కుర్వంతిశాంతికాంకామస్యరణేయోఽయంమయాహతః॥ ౨౭॥ వ్యాదిశంతు
చకింవిప్రాఃప్రాయశ్చిత్తమిహాద్యమే। ఆనృశంసస్యపాపస్యపితృహంతూరణాజిరే॥ ౨౮॥ దుశ్చరాద్వాదశసమాహత్వాపితరమద్యవై। మమేహసు
నృశంసస్యసంవీతస్యాస్యచర్మణా॥౨౯॥శిరఃకపాలేచాస్యైవయుంజతఃపితురద్యమె। ప్రాయశ్చిత్తంహినాస్త్యన్యద్ధత్వాద్యపితరంమమ॥ ౩౦॥ ప
శ్యనాగోత్తమసుతెభర్తారంనిహతంమయా। కృతంప్రియంమయాతెద్యనిహత్యసమరేఽర్జునమ్॥౩౧॥ సోహమద్యగమిష్యామిగతింపిత్రునిషేవితామ్।
నశక్నోమ్యాత్మనాత్మానమహంధారయితుంశుభే॥౩౨॥సాత్వంమయిమృతెమాతస్తథాగాండీవధన్వని। భవప్రీతిమతీదేవిసత్యేనాత్మానమాలభే॥౩౩॥
ఇత్యుక్త్వాసతతోరాజాదుఃఖశోకసమాహతః। ఉపస్పృశ్యమహారాజదుఃఖాద్వచనమబ్రవీత్॥ ౩౩॥ శృణ్వంతుసర్వభూతానిస్థావరాణిచరాణిచ।
త్వంచమాతర్యథాసత్యంబ్రవీమిభుజగోత్తమె॥౩౫॥ యదినోత్తిష్ఠతిజయఃపితామేనరసత్తమః। అస్మిన్నేవరణోద్దేశేశోషయిష్యేకలేబరమ్॥౩౬॥ న
హిమేపితరంహత్వానిష్కృతిర్విద్యతెక్వచిత్। నరకంప్రతిపత్స్యామిధ్రువంగురువధార్దితః॥ ౩౭ ॥ వీరంహిక్షత్రియంహత్వాగోశతేనప్రముచ్యతె।
పితరంతునిహత్యైవందుర్లభానిష్కృతిర్మమ॥౩౮॥ ఏషఏకోమహాతెజాఃపాండుపుత్రోధనంజయః। పితాచమమధర్మాత్మాతస్యమెనిష్కృతిఃకుతః॥
౩౯ ॥ ఇత్యేవముక్త్వానృపతెధనంజయసుతోనృపః। ఉపస్పృశ్యాభవత్తూష్ణీంప్రాయోపేతోమహామతిః॥ ౪౦ ॥ వైశంపాయనః॥ప్రాయోపవిష్టేనృ
పతౌమణిపూరేశ్వరెతదా। పితృశోకసమావిష్టెసహమాత్రాపరంతపె॥ ౪౧ ॥ ఉలూపీచింతయామాసతదాసంజీవనంమణిమ్। సచోపాతిష్ఠతతదా
పన్నగానాంపరాయణమ్॥ ౪౨॥ తంగృహీత్వాతుకౌరవ్యనాగరాజపతెస్సుతా। మనఃప్రహ్లాదనీంవాచంసైనికానామథాబ్రవీత్॥౪౩॥ ఉత్తిష్ఠమాశు
చఃపుత్రనైవజిష్ణుస్త్వయాజితః। అజెయఃపురుషైరేషతథాదెవైస్సవాసవైః॥౪౪॥ మయాతుమోహనీనామమాయైషాసంప్రదర్శితా। ప్రియార్థం
పురుషేంద్రస్యపితుస్తేద్యయశస్వినః॥౪౫॥ జిజ్ఞాసుహ్యేషఃపుత్రస్యబలస్యతవకౌరవ। సంగ్రామేయుధ్యతోరాజన్నాగతఃపరవీరహా॥౪౬॥ తస్మా
దసిమయాపుత్రయుద్ధాయపరిచోదితః। మాపాపమాత్మనఃపుత్రశంకెథాహ్యణ్వపిప్రభో॥ ౪౭ ॥ ఋషిరేషమహాత్మాపురాణఃశాశ్వతోక్షరః। నై
నంశక్తోహిసంగ్రామేజేతుంశక్రోపిపుత్రక ॥ ౪౮ ॥ అయంతుమెమణిర్దివ్యస్సమానీతోవిశాంపతె। మృతాన్మృతాన్పన్నగేంద్రాన్యోజీవయతిని
త్యదా॥ ౪౯॥ ఏవమస్యోరసిత్వంచస్థాపయస్వపితుఃప్రభో। సంజీవితంతదాపార్థంసత్వంద్రష్టాసిపాండవమ్॥౫౦॥ ఇత్యుక్తఃస్థాపయామాసతస్యో
రసిమణింతదా। పార్థస్యామితతెజాస్సపితృస్నేహాదపాపకృత్॥౫౧॥తస్మిన్న్యస్తేమణౌవీరోజిష్ణురుజ్జీవితఃప్రభుః। చిరసుప్తఇవోత్తస్థౌమృష్టలోహిత
లోచనః॥౫౨॥ తముత్థితంమహాత్మానంలబ్ధసంజ్ఞంమనస్వినమ్।సమీక్ష్యపితరంస్వస్థంవవందెబభ్రువాహనః॥౫౩॥ ఉత్థితెపురుషవ్యాఘ్రెపునర్లక్ష్మీవతి
ప్రభో। దివ్యాస్సుసుమనఃపుణ్యావవృషేపాకశాసనః॥ ౫౪॥ అనాహతాదుందుభయోవినేదుర్మేఘనిస్స్వనాః। సాధుసాధ్వితిచాకాశేబభూవసుమ

హర్షాత్స్వనః॥౫౫॥ ఉత్థాయ చ మహాబాహుః పర్యాశ్వస్తో ధనంజయః। బభ్రువాహనమాలింగ్య సమాజిఘ్రత మూర్ధని॥౫౬॥ దదర్శ చాపి దూరేఽస్య మా
తరం శోకకర్శితామ్। ఉలూప్యా సహ తిష్ఠంతీం తతోఽపృచ్ఛద్ధనంజయః॥౫౭॥ కిమిదం లక్ష్యతే సర్వం శోకవిస్మయహర్షవత్। రణాజిరమమిత్రఘ్న యది
జానాసి శంస మే॥౫౮॥ జననీ చ కిమర్థం తే రణభూమిముపాగతా। నాగేంద్రదుహితా చేయములూపీ కిమిహాగతా॥౫౯॥ జానామ్యహమిదం యుద్ధం త్వయా
మద్వచనాత్కృతమ్। స్త్రీణామాగమనే హేతుమహమిచ్ఛామి వేదితుమ్॥౬౦॥ తమువాచ తథా పృష్టో మణిపూరపతిస్తదా। ప్రసాద్య శిరసా విద్వానులూ
పీ పృచ్ఛ్యతామియమ్॥౬౧॥ ....*

ఇతి - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - అశ్వానుసారే - అర్జునప్రత్యుజ్జీవనే - అశీతితమోఽధ్యాయః-

అర్జునః॥ కిమాగమనకృత్యం తే కౌరవ్యకులనందిని। మణిపూరపతేర్మాతుస్తథైవ చ రణాజిరే॥౧॥ కచ్చిత్కుశలకామాసి రాజ్ఞోఽస్య భుజగాత్మజే। మమ
వా చపలాపాంగి కచ్చిత్త్వం శుభమిచ్ఛసి॥౨॥ కచ్చిత్తే పృథులశ్రోణి నాప్రియం ప్రియదర్శనే। అకార్షమహమజ్ఞానాదయం వా బభ్రువాహనః॥౩॥ కచ్చి
న్ను రాజపుత్రీ తే సపత్నీ చైత్రవాహనీ। చిత్రాంగదా వరారోహా నాపరాధ్యతి కించన॥౪॥ తమువాచోరగపతేర్దుహితా ప్రహసన్నివ। న మే త్వమపరా
ద్ధోఽసి న హి మే బభ్రువాహనః॥౫॥ న జనిత్రీ తథాస్యేయం మమ యా ప్రేష్యవత్స్థితా। శ్రూయతాం యద్యథా చేదం మయా సర్వం విచేష్టితమ్॥౬॥ న మే కోప
స్త్వయా కార్యః శిరసా త్వాం ప్రసాదయే। త్వత్ప్రియార్థం హి కౌరవ్య కృతమేతన్మయా విభో॥౭॥ యత్తచ్ఛృణు మహాబాహో నిఖిలేన ధనంజయ। మ
హాభారతయుద్ధే యత్త్వయా శాంతనవో నృపః॥౮॥ అధర్మేణ హతః పార్థ తస్యైషా నిష్కృతిః కృతా। న హి భీష్మస్త్వయా వీర యుధ్యమానో నిపా
తితః॥౯॥ శిఖండినా తు సంయుక్తస్తమాశ్రిత్య హతస్త్వయా। తస్య శాంతిమకృత్వా త్వం త్యజేథా యది జీవితమ్॥౧౦॥ కర్మణా తేన పాపేన పతేథా నిర
యే ధ్రువమ్। ఏషా తు విహితా శాంతిః పుత్రాద్యాం ప్రాప్తవానసి॥౧౧॥ వసుభిర్వసుధాపాల గంగయా చ మహామతే। పురా హి శ్రుతమేతద్వై వసుభిః కథితం
మయా॥౧౨॥ గంగాయాస్తీరమాశ్రిత్య హతే శాంతనవే నృప। ఆప్లుత్య దేవా వసవః సమేత్య చ మహానదీమ్॥౧౩॥ ఇదమూచుర్వచో ఘోరం భాగీరథ్యా మ
తే తదా। ఏష శాంతనవో భీష్మో నిహతః సవ్యసాచినా॥౧౪॥ అయుధ్యమానః సంగ్రామే సంసక్తోఽన్యేన భామిని। తదనేనానుషంగేణ వయమద్య ధనంజయమ్॥
౧౫॥ శాపేన యోజయామేతి తథాస్త్వితి చ సాబ్రవీత్। తదహం పితురావేద్య ప్రవిశ్య వ్యథితేంద్రియా॥౧౬॥ అభవం స చ తచ్ఛ్రుత్వా విషాదమగమత్ప
రమ్। పితా తు మే వసూన్గత్వా త్వదర్థే సమయాచత॥౧౭॥ పునః పునః ప్రసాద్యైతాంస్త ఏనమిదమబ్రువన్। పుత్రస్తస్య మహాభాగ మణిపూరేశ్వ
రో యువా॥౧౮॥ స ఏనం రణమధ్యస్థః శరైః పాతయితా భువి। ఏవం కృతే స నాగేంద్ర ముక్తశాపో భవిష్యతి॥౧౯॥ గచ్ఛేతి వసుభిశ్చోక్తో మమ చేదం శశంస
సః। తచ్ఛ్రుత్వా త్వం మయా తస్మాచ్ఛాపాదసి విమోక్షితః॥౨౦॥ న హి త్వాం దేవరాజోఽపి సమరేషు పరాజయేత్। ఆత్మా పుత్రః స్మృతస్తస్మాత్తేనేహాసి
పరాజితః॥౨౧॥ న హి దోషో మమ మతః కథం వా మన్యసే విభో। ఇత్యేవముక్తో విజయః ప్రసన్నాత్మాబ్రవీదిదమ్॥౨౨॥ సర్వం మే సుప్రియం దేవి యదేతత్కృతవ
త్యసి। ఇత్యుక్త్వా సోఽబ్రవీత్పుత్రం మణిపూరపతిం జయః॥౨౩॥ చిత్రాంగదాయాః శృణ్వంత్యాః కౌరవ్యదుహితుస్తదా। యుధిష్ఠిరస్యాశ్వమేధః పరాం చై
త్రీం భవిష్యతి॥౨౪॥ తత్రాగచ్ఛేః సహామాత్యో మాతృభ్యాం సహితో నృప। ఇత్యేవముక్తః పార్థేన స రాజా బభ్రువాహనః॥౨౫॥ ఉవాచ పితరం ధీమాని
దమస్రావిలేక్షణః। ఉపయాస్యామి ధర్మజ్ఞ భవతః శాసనాదహమ్॥౨౬॥ అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే ద్విజాతిపరివేషకః। మమ త్వనుగ్రహార్థాయ ప్రవిశ
స్వ పురం స్వకమ్॥౨౭॥ భార్యాభ్యాం సహ ధర్మజ్ఞ మా భూత్తేఽత్ర విచారణా। ఉషిత్వేహ నిశామేకాం సుఖం స్వభవనే ప్రభో॥౨౮॥ పునరశ్వానుగమనం
కర్తాసి జయతాం వర। ఇత్యుక్తస్తు పుత్రేణ తదా వానరకేతనః॥౨౯॥ స్మయన్ప్రోవాచ కౌంతేయస్తదా చిత్రాంగదాసుతమ్। విదితం తే మహాబాహో

యథాదీక్షాంచరామ్యహమ్॥ ౩౦॥నసతావత్ప్రవేక్ష్యామిపురంతేపృథులోచన।యథాకామంవ్రజత్యేవయజ్ఞియోఽశ్వోనరర్షభ॥౩౧॥స్వస్తితేఽస్తుగ
మిష్యామినస్థానంవిద్యతేమమ। సతత్రపిధివత్తేనపూజితఃపాకశాసనిః॥ భార్యాభ్యామభ్యనుజ్ఞాతఃప్రాయాద్భరతసత్తమ॥ ౩౨ ॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి-అశ్వానుసారే-ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ సతువాజీసముద్రాంతాంపర్యేత్యవసుధామిమామ్ । నివృత్తోఽభిముఖోరాజన్యేనవారణసాహ్వయమ్॥౧॥అనుగచ్ఛంశ్చతురగంని
వృత్తోఽథకిరీటభృత్। యదృచ్ఛయాసమాపేదేపురంరాజగృహంతదా॥ ౨ ॥ తమభ్యాశగతందృష్ట్వాసహదేవాత్మజఃప్రభో । క్షత్రధర్మేస్థితోవీరఃసమ
రాయాజుహావహ॥ ౩॥ తతఃపురాత్సనిష్క్రమ్యరథీధన్వీశరీతలీ। మేఘసంధిఃపదాతింస్తంధనంజయముపాద్రవత్ ॥ ౪॥ఆసాద్యచమహాతేజామేఘసం
ధిర్ధనంజయమ్। బాలభావాన్మహారాజప్రోవాచేదంనకౌశలాత్ ॥ ౫ ॥ కిమయంచార్యతేవాజీస్త్రీమధ్యఇవభారత । హయమేనంహరిష్యామిప్రయ
తస్వవిమోక్షణే॥ ౬॥ అదత్తానునయోయుద్ధేయదిత్వంపితృభిర్మమ। కరిష్యామితవాతిథ్యంప్రహరప్రహరామిచ ॥ ౭॥ ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచైనంప్రహ
సన్నివపాండవః। విఘ్నకర్తామయావార్యఇతిమేవ్రతమాహితమ్॥ ౮॥ భ్రాత్రాజ్యేష్ఠేననృపతేతేఽపివిదితంధ్రువమ్। ప్రహరస్వయథాశక్తినమ
న్యుర్విద్యతేమమ॥ ౯॥ ఇత్యుక్తఃప్రాహరత్పూర్వంపాండవంమగధేశ్వరః। కిరన్శరసహస్రాణివర్షాణీవసహస్రదృక్॥౧౦॥తతోగాండీవభృచ్ఛూ
రోగాండీవప్రహితైశ్శరైః। చకారమోఘాంస్తాన్బాణాన్సయత్నాన్భరతర్షభ॥ ౧౧॥ సమోఘంతస్యబాణౌఘంకృత్వావానరకేతనః।శరాన్ము
మోచజ్వలితాన్దీప్తాస్యానివపన్నగాన్॥ ౧౨॥ ధ్వజేపతాకాదండేషురథయంత్రేహయేషుచ। అన్యేషుచరథాంగేషునశరీరేనసారథౌ॥ ౧౩ ॥ సంర
క్ష్యమాణఃపార్థేనశరీరేసవ్యసాచినా। మాన్యమానఃస్వవీర్యంతన్మాగధఃప్రాహిణోచ్ఛరాన్॥ ౧౪॥ తతోగాండీవధన్వాతుమాగధేనభృశాహతః।
బభౌవసంతసమయేపలాశఃపుష్పితోయథా॥ ౧౫॥ అవధ్యమానస్సోఽభ్యఘ్నన్మాగధఃపాండవర్షభమ్। తేనతస్థౌసకౌరవ్యలోకవీరస్యదర్శనే॥౧౬॥
సవ్యసాచీతుసంక్రుద్ధోవికృష్యబలవద్ధనుః। హయాంశ్చకారనిర్జీవాన్సారథేశ్చశిరోఽహరత్ ॥ ౧౭॥ ధనుశ్చాస్యమహచ్చిత్రంక్షురేణప్రచకర్తహ ।
హస్తావాపంపతాకాంచధ్వజంచాస్యన్యపాతయత్ ॥౧౮॥ సరాజావ్యథితోవ్యశ్వోవిధనుర్హతసారథిః । గదామాదాయకౌంతేయమభిదుద్రావవేగ
వాన్॥ ౧౯॥ తస్యాపతతఏవాశుగదాంహేమపరిష్కృతామ్ । శరైశ్చకర్తబహుధాబహుభిర్గృధ్రవాజితైః॥౨౦॥సాగదాశకలీభూతావిశీర్ణమ
ణిబంధనా । వ్యాలీవిముచ్యమానేవపపాతధరణీతలే ॥ ౨౧॥ విరథంవిధనుష్కంచగదయాపరివర్జితమ్। నైచ్ఛత్తాడయితుంధీమానర్జునఃసమరాగ్ర
ణీః॥ ౨౨॥ తతఏనంవిమనసంక్షత్రధర్మేసమాస్థితమ్ । సాంత్వపూర్వమిదంవాక్యమబ్రవీత్కపికేతనః॥ ౨౩॥ పర్యాప్తఃక్షత్రధర్మోఽయందర్శితఃపుత్రగ
మ్యతామ్।బహ్వేతత్సమరేకర్మతవబాలస్యపార్థివ ॥ ౨౪ ॥ యుధిష్ఠిరస్యసందేశోనహంతవ్యానృపాఇతి । తేనజీవసిరాజంస్త్వమపరాద్ధోఽపిమేర
ణే। ౨౫॥ ఇతిమత్వాతదాత్మానంప్రత్యాదిష్టంస్మమాగధః । తథ్యమిత్యభిగమ్యైనంప్రాంజలిఃప్రత్యపూజయత్ ॥ ౨౬ ॥ పరాజితోఽస్మిభద్రంతేనాహం
యోద్ధుమిహోత్సహే। యచ్చకృత్యంమయాతేఽద్యతద్బ్రూహికృతమేవతు॥౨౭॥తమర్జునస్సమాశ్వాస్యపునరేవేదమబ్రవీత్ । ఆగంతవ్యంపరాం
చైత్రీమశ్వమేధేనృపస్యనః॥ ౨౮॥ ఇత్యుక్తస్సతథేత్యుక్త్వాపూజయామాసతంహయమ్। ఫాల్గునంచయుధిశ్రేష్ఠంవిధివత్సహదేవజః॥ ౨౯ ॥ తతోయ
థేష్టమగమత్పునరేవసకేసరీ। తతస్సముద్రతీరేణవంగాన్పుండ్రాన్సకోసలాన్॥ ౩౦॥ తత్రతత్రచభూరీణిమ్లేచ్ఛసైన్యాన్యనేకశః।విజిగ్యేధనుషారా
జన్గాండీవేనధనంజయః॥ ౩౧॥ ఇతి-అనుగీతాపర్వణి- అశ్వానుసారే-మాగధపరాజయే-ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః-.................... *

వైశంపాయనః॥ మాగధేనార్చితో రాజన్ పాండవశ్శ్వేతవాహనః। దక్షిణాందిశమాస్థాయ చారయామాస తం హయమ్॥౧॥ తతస్స పునరావృత్య హ
యః కామచరో బలీ। ఆససాద పురీం రమ్యాం చేదీనాం శుక్తిసాహ్వయామ్॥౨॥ శరభేణార్చితస్తత్ర శిశుపాలసుతేన సః। యుద్ధపూర్వేణ తదా తేన పూజయా
చ మహాబలః॥ ౩॥ తతోఽర్చితో యయౌ రాజంస్తదా స తురగోత్తమః। కాశీనంగాన్ కోసలాంశ్చ కిరాతానథ తంగణాన్॥ ౪॥ పూజాం తత్ర యథాన్యా
యం ప్రతిగృహ్య ధనంజయః। పునరావృత్య కౌంతేయో దశార్ణానగమత్తదా॥ ౫॥ తత్ర చిత్రాంగదో నామ బలవానరిమర్దనః। తేన యుద్ధమభూత్తస్య
విజయస్యాతిభైరవమ్॥ ౬॥ తం చాపి వశమానీయ కిరీటీ పురుషర్షభః। నిషాదరాజ్ఞో విషయమేకలవ్యస్య జగ్మివాన్॥ ౭॥ ఏకలవ్యసుతశ్చైనం యుద్ధేన జ
గృహే తదా। తత్ర చక్రే నిషాదైస్స సంగ్రామం లోమహర్షణమ్ ॥ ౮ ॥ తతస్తమపి కౌంతేయస్సమరేష్వపరాజితః। జిగాయ యుధి దుర్ధర్షో యజ్ఞవి
ఘ్నార్థమాగతమ్॥ ౯॥ స తం జిత్వా మహారాజ నైషాదిం పాకశాసనిః। అర్చితః ప్రయయౌ భూయో దక్షిణం సలిలార్ణవమ్॥ ౧౦॥ తత్రాపి ద్రవిడై
రంధ్రై రౌద్రైర్మాహిషకైరపి। తథా కోల్వగిరేయైశ్చ యుద్ధమాసీత్కిరీటినః॥ ౧౧॥ తాంశ్చాపి విజయో జిత్వా నాతితీవ్రేణ కర్మణా। తురంగమవశేనా
థ సురాష్ట్రానభితో యయౌ॥ ౧౨॥ గోకర్ణమథ చాసాద్య ప్రభాసమపి జగ్మివాన్। తతో ద్వారవతీం రమ్యాం వృష్ణివీరాభిపాలితామ్॥౧౩॥ ఆససాద హ
యశ్శ్రీమాన్ కురురాజస్య యజ్ఞియః। తమున్మథ్య హయశ్రేష్ఠం యాదవానాం కుమారకాః॥౧౪॥ ప్రయయుస్తాంస్తదా రాజన్నుగ్రసేనో న్యవారయత్।
తతః పురాద్వినిష్క్రమ్య వృష్ణ్యంధకపతిస్తదా॥ ౧౫॥ సహితో వసుదేవేన మాతులేన కిరీటినః। తౌ సమేత్య కురుశ్రేష్ఠం విధివత్ప్రీతిపూర్వకమ్॥౧౬॥ పర
యా భారతశ్రేష్ఠం పూజయా సమవస్థితౌ। తతస్తాభ్యామనుజ్ఞాతో యయౌ యేన హయో గతః ॥ ౧౭॥ తతస్స పశ్చిమం దేశం సముద్రస్య తదా హయః। క్ర
మేణ వ్యచరత్ స్ఫీతం తతః పంచనదం యయౌ॥ ౧౮॥ తస్మాదపి స కౌరవ్య గాంధారవిషయం హయః। విచచార యథాకామం కౌంతేయానుగతస్తదా॥ ౧౯॥
తతో గాంధారరాజేన యుద్ధమాసీత్కిరీటినః। ఘోరం శకునిపుత్రేణ పూర్వవైరానుసారిణా॥ ౨౦॥ .... *

ఇతి- అశ్వానుసారే- త్ర్యశీతితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ శకునేస్తనయో వీరో గాంధారాణాం మహారథః। ప్రత్యుద్యయౌ గుడాకేశం సైన్యేన మహతా వృతః॥౧॥ హస్త్యశ్వరథయుక్తేన పతా
కాధ్వజమాలినా। అమృష్యమాణాస్తే యోధా నృపస్య శకునేర్వధమ్॥ ౨॥ అభ్యయుస్సహితాః పార్థం ప్రగృహీతశరాసనాః। స తానువాచ ధర్మాత్మా
బీభత్సురపరాజితః॥ ౩॥ యుధిష్ఠిరస్య వచనం న చ తే జగృహుర్హితమ్। వార్యమాణాశ్చ పార్థేన సాంత్వపూర్వమమర్షితాః॥౪॥ పరివార్య హయం జ
గ్ముస్తతశ్చుక్రోధ పాండవః। తతశ్శిరాంసి దీప్తాగ్రైస్తేషాం చిచ్ఛేద పాండవః॥ ౫॥ క్షురైర్గాండీవనిర్ముక్తైర్నాతియత్నాదివార్జునః। తే వధ్యమా
నాః పార్థేన హయముత్సృజ్య సంభ్రమాత్ ॥ ౬॥ న్యవర్తంత మహారాజ శరవర్షార్దితా భృశమ్। నిరుధ్యమానాస్తైశ్చాపి గాంధారైః పాండునంద
నః॥ ౭॥ ఆదిశ్యాదిశ్య తేజస్వీ శిరాంస్యేషాం న్యపాతయత్। వధ్యమానేషు తేష్వాజౌ గాంధారేషు సమంతతః॥౮॥ స రాజా శకునేః పుత్రః పాండవం ప్రత్య
వారయత్। తం యుధ్యమానం రాజానం తు క్షత్రధర్మే వ్యవస్థితమ్॥ ౯॥ పార్థోఽబ్రవీన్న మే వధ్యా రాజానో రాజశాసనాత్। అలం యుద్ధేన తే వీర న తేఽస్త్వ
ద్య పరాజయః॥ ౧౦॥ ఇత్యుక్తస్తదనాదృత్య వాక్యమజ్ఞానమోహితః। స శక్రసమకర్మాణమవాకిరత దాశుగైః॥౧౧॥ తస్య పార్థశ్శిరస్త్రాణమర్ధ
చంద్రేణ పత్రిణా। అపాహరదమేయాత్మా జయద్రథశిరో యథా॥ ౧౨॥ తం దృష్ట్వా విస్మయం జగ్ముర్గాంధారాస్సర్వ ఏవ తే। ఇచ్ఛతా తేన న హతో రాజే
త్యపి చ తం విదుః॥౧౩॥ గాంధారరాజపుత్రస్తు పలాయనకృతక్షణః। యయౌ తైరేవ సహితస్త్రస్తైః క్షుద్రమృగైరివ॥ ౧౪ ॥ తేషాం తు తరసా పార్థస్త
త్రైవ పరిధావతామ్। ప్రజహారోత్తమాంగాని భల్లైస్సన్నతపర్వభిః॥౧౫॥ ఉచ్ఛ్రితాంస్తు భుజాన్ కేచిన్నాబుధ్యంత శరైర్హతాన్। శరైర్గాండీవని

ముక్తైః పృథుభిః పార్థచోదితైః ॥ ౧౬ ॥ సంభ్రాంతనరనాగాశ్వమపతద్విద్రుతం బలమ్। హతవిధ్వస్తభూయిష్ఠమావర్తత ముహుర్ముహుః ॥ ౧౭ ॥ నా
భ్యదృశ్యంత వీరస్య కేచిదప్రతికర్మణః। రిపవః పాత్యమానా వై యే సహేయుర్ధనంజయమ్ ॥ ౧౮ ॥ తతో గాంధారరాజస్య మంత్రివృద్ధపురస్సరా। జ
ననీ నిర్యయౌ భీతా పురస్కృత్యార్ఘ్యముత్తమమ్ ॥ ౧౯ ॥ సాన్యవారయదవ్యగ్రం తం పుత్రం యుద్ధదుర్మదమ్। ప్రసాదయామాస చ తం జిష్ణుమక్లిష్టకారి
ణమ్ ॥ ౨౦ ॥ తాం పూజయిత్వా బీభత్సుః ప్రసాదమకరోత్ప్రభుః। శకునేశ్చాపి తనయం సాంత్వయన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౨౧ ॥ న మే ప్రియం మహాబాహో య
త్తే బుద్ధిరియం కృతా। ప్రతియోద్ధుమమిత్రఘ్న భ్రాతైవ త్వం మమానఘ ॥ ౨౨ ॥ గాంధారీం మాతరం స్మృత్వా ధృతరాష్ట్రకృతేన చ। తేన జీవసి రాజంస్త్వం వి
నీతాస్త్వనుగాస్తవ ॥ ౨౩ ॥ మైవం భూః శామ్యతాం వైరం మా తే భూద్బుద్ధిరీదృశీ। గచ్ఛేథాస్త్వం పరాం చైత్రీమశ్వమేధే నృపస్య నః ॥ ౨౪ ॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - అశ్వానుసారే - చతురశీతితమోధ్యాయః -

వైశంపాయనః ॥ ఇత్యుక్త్వానుయయౌ పార్థో హయం కామవిహారిణమ్। న్యవర్తత తతో వాజీ యేన నాగాహ్వయం పురమ్ ॥ ౧ ॥ తం నివృత్తం తు శుశ్రా
వ చారేణైవ యుధిష్ఠిరః। శ్రుత్వార్జునం కుశలినం స చ హృష్టమనాభవత్ ॥ ౨ ॥ విజయస్య చ తత్కర్మ గాంధారవిషయే తదా। శ్రుత్వా చాన్యేషు దేశేషు
స సుప్రీతోభవత్తదా ॥ ౩ ॥ ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు ద్వాదశీం మాఘపాక్షికీమ్। ఇష్టం గృహీత్వా నక్షత్రం ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః ॥ ౪ ॥ సమానీయ మహాతేజా
స్సర్వాన్భ్రాతౄన్మహీపతిః। భీమం చ నకులం చైవ సహదేవం చ కౌరవ ॥ ౫ ॥ ప్రోవాచేదం వచః కాలే తదా ధర్మభృతాం వరః। ఆమంత్ర్య వదతాం శ్రేష్ఠో
భీమం ప్రహరతాం వరమ్ ॥ ౬ ॥ ఆయాతి భీమసేనోసౌ సహాశ్వేన తవానుజః। యథా మే పురుషాః ప్రాహుర్యే ధనంజయసారిణః ॥ ౭ ॥ ఉపస్థితశ్చ కాలో
యమభితో వర్తతే హయః। మాఘీ చ పౌర్ణమాసీయం మాసః శేషో వృకోదర ॥ ౮ ॥ తత్ప్రస్థాప్యంతు విద్వాంసో బ్రాహ్మణా వేదపారగాః। వాజిమేధా
ర్థసిద్ధ్యర్థం దేశం పశ్యంతు యజ్ఞియమ్ ॥ ౯ ॥ ఇత్యుక్తస్స తు తచ్చక్రే భీమో నృపతిశాసనమ్। హృష్టః శ్రుత్వా గుడాకేశమాయాంతం పురుషర్షభమ్ ॥
౧౦ ॥ తతో యయౌ భీమసేనః ప్రాజ్ఞైః స్థపతిభిస్సహ। బ్రాహ్మణానగ్రతః కృత్వా కుశలాన్యజ్ఞకర్మణి ॥ ౧౧ ॥ తం స సాలచయం శ్రీమత్సంప్రతోలీసుఘ
ట్టితమ్। మాపయామాస కౌరవ్యో యజ్ఞవాటం యథావిధి ॥ ౧౨ ॥ ప్రాసాదశతసంబాధం మణిప్రవరకుట్టిమమ్। కారయామాస విధివద్ధేమరత్నవిభూషి
తమ్ ॥ ౧౩ ॥ స్తంభాన్కనకచిత్రాంశ్చ తోరణాని బృహంతి చ। యజ్ఞాయతనదేశేషు దత్త్వా శుద్ధం చ కాంచనమ్ ॥ ౧౪ ॥ అంతఃపురాణాం రాజ్ఞాం చ నానాదే
శసమీయుషామ్। కారయామాస ధర్మాత్మా తత్ర తత్ర యథావిధి ॥ ౧౫ ॥ బ్రాహ్మణానాం చ వేశ్మాని నానాదేశసమీయుషామ్। కారయామాస కౌంతేయో
విధివత్తాన్యనేకశః ॥ ౧౬ ॥ తథా సంప్రేషయామాస దూతాన్నృపతిశాసనాత్। భీమసేనో మహాబాహో రాజ్ఞామక్లిష్టకర్మణామ్ ॥ ౧౭ ॥ తే ప్రియా
ర్థం కురుపతేరాయయుర్నృపసత్తమాః। రత్నాన్యనేకాన్యాదాయ స్త్రియోశ్వానాయుధాని చ ॥ ౧౮ ॥ తేషాం నివిశతాం తేషు శిబిరేషు మహాత్మనామ్।
నర్దతస్సాగరస్యేవ దివస్పృగభవత్స్వనః ॥ ౧౯ ॥ తేషామభ్యాగతానాం చ స రాజా కురువర్ధనః। వ్యాదిదేశాన్నపానాని శయ్యాశ్చాప్యతిమానుషాః ॥
౨౦ ॥ వాహనానాం చ వివిధాః శాలాశ్శాలీక్షుగోరసైః। ఉపేతా భరతశ్రేష్ఠో వ్యాదిదేశ స ధర్మరాట్ ॥ ౨౧ ॥ తథా తస్మిన్మహాయజ్ఞే ధర్మరాజస్య ధీమ
తః। సమాజగ్ముర్మునిగణా బహవో బ్రహ్మవాదినః ॥ ౨౨ ॥ యే చ ద్విజాతిప్రవరాస్తత్రాసన్పృథివీపతే। సమాజగ్ముస్సశిష్యాంస్తాన్ప్రతిజగ్రాహ కౌరవః ॥
౨౩ ॥ సర్వాంశ్చ తాననుయయౌ యావదావసథాన్ప్రతి। స్వయమేవ మహాతేజా దంభం త్యక్త్వా యుధిష్ఠిరః ॥ ౨౪ ॥ తతః కృత్వా స్థపతయః శిల్పినోన్యే చ
యే తదా। కృత్స్నం యజ్ఞవిధిం రాజ్ఞే ధర్మరాజే న్యవేదయన్ ॥ ౨౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా ధర్మరాజస్తు కృతం సర్వమతంద్రితః। హృష్టరూపోభవద్రాజా సహ భ్రా

ఋషిభిరావృతః॥ ౨౬॥ వైశంపాయనః॥ తస్మిన్యజ్ఞే ప్రవృత్తే తు వాగ్మినో హేతువాదినః। హేతువాదాన్బహూనాహుః పరస్పరజిగీషవః॥ ౨౭॥ దదృశు
స్తం నృపతయో యజ్ఞస్య విధిముత్తమమ్। దేవేంద్రస్యేవ విహితం భీమసేనేన భారత॥ ౨౮॥ దదృశుస్తోరణాన్యత్ర శాతకుంభమయాని తే। శయ్యాసనవిహా
రాంశ్చ సుబహూన్ జనసంచయాన్॥ ౨౯॥ ఘటాన్ పాత్రీః కటాహాని కలశాన్ వర్ధమానకాన్। నహి కించిదసౌవర్ణమపశ్యన్ వసుధాధిపాః॥ ౩౦॥ యూ
పాంశ్చ శాస్త్రపఠితాన్ దారవాన్ హేమభూషితాన్। ఉపకౢప్తాన్ యథాకాలం విధివద్భూరివర్చసః॥ ౩౧॥ స్థలజా జలజా యే చ పశవః కేచన ప్రభో। స
ర్వానేవ సమానీతానపశ్యంస్తత్ర తే నృపాః॥ ౩౨॥ గాశ్చైవ మహిషీశ్చైవ తథా వృద్ధస్త్రియోఽపి చ। ఔదకాని చ సత్త్వాని శ్వాపదాని వయాంసి చ॥ ౩౩॥
జరాయుజాండజాతాని స్వేదజాన్యుద్భిజ్జాని చ। పర్వతానూపజాతాని భూతాని దదృశుశ్చ తే॥ ౩౪॥ ఏవం ప్రముదితం సర్వం పశుగోధనధాన్యతః। యజ్ఞ
వాటం నృపా దృష్ట్వా పరం విస్మయమాగతాః॥ ౩౫॥ బ్రాహ్మణానాం విశాం చైవ బహుమృష్టాన్నమృద్ధిమత్। పూర్ణే శతసహస్రే తు విప్రాణాం తత్ర భుంజ
తామ్॥ ౩౬॥ దుందుభిర్మేఘనిర్ఘోషో ముహుర్ముహురతాడ్యత। విననాదాసకృచ్చాపి దివసే దివసే గతే॥ ౩౭॥ ఏవం స వవృతే యజ్ఞో ధర్మరాజస్య ధీ
మతః। అన్నస్య సుబహూన్ రాజన్నుత్సర్గాన్ పర్వతోపమాన్॥ ౩౮॥ దధికుల్యాశ్చ దదృశుః సర్పిషశ్చ హ్రదాన్ జనాః। జంబూద్వీపో హి సకలో నానాజ
నపదాయుతః॥ ౩౯॥ రాజన్నదృశ్యతైకస్థో రాజ్ఞస్తస్య మహామఖే। తత్ర జాతిసహస్రాణి పురుషాణాం తతస్తతః॥ ౪౦॥ గృహీత్వా భాజనాన్ జగ్ముర్బహూ
ని భరతర్షభ। స్రగ్విణశ్చాపి తే సర్వే సుమృష్టమణికుండలాః॥ ౪౧॥ పర్యవేషన్ ద్విజాతీంస్తాన్ శతశోఽథ సహస్రశః। వివిధాన్యన్నపానాని పురుషా యేఽను
యాయినః॥ తే వై నృపోపభోజ్యాని బ్రాహ్మణానాం దదుశ్చ హ॥ ౪౨॥ ....*

ఇతి- అనుగీతాపర్వణి - యుధిష్ఠిరాశ్వమేధే- పంచాశీతితమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ సమాగతాన్ వేదవిదో రాజ్ఞశ్చ పృథివీశ్వరాన్। దృష్ట్వా యుధిష్ఠిరో రాజా భీమసేనమభాషత॥ ౧॥ ఉపాయాతా నరవ్యాఘ్రా య ఏతే పృ
థివీశ్వరాః। ఏతేషాం క్రియతాం పూజా పూజార్హా హి నరాధిపాః॥ ౨॥ ఇత్యుక్తః స తథా చక్రే నరేంద్రేణ యశస్వినా। భీమసేనో మహాతేజా యమా
భ్యాం సహ పాండవః॥ ౩॥ అథాభ్యగచ్ఛద్గోవిందో వృష్ణిభిః సహ ధర్మజమ్। బలదేవం పురస్కృత్య సర్వప్రాణభృతాం వరః॥ ౪॥ యుయుధానేన సహితః
ప్రద్యుమ్నేన గదేన చ। నిశఠేనాథ సాంబేన తథైవ కృతవర్మణా॥ ౫॥ తేషామపి పరాం పూజాం చక్రే భీమో మహారథః। వివిశుస్తే చ వేశ్మాని రత్నవంతి చ స
ర్వశః॥ ౬॥ యుధిష్ఠిరసమీపే తు కథాంతే మధుసూదనః। అర్జునం కథయామాస బహుసంగ్రామకర్శితమ్॥ ౭॥ స తం పప్రచ్ఛ కౌంతేయః పునః పునరరింద
మమ్। ధర్మజః శక్రజం జిష్ణుం సమాచష్ట జగత్పతిః॥ ౮॥ ఆగమద్ద్వారకావాసీ సమాప్తః పురుషో నృప। యోఽద్రాక్షీత్పాండవశ్రేష్ఠం బహుసంగ్రామకర్శి
తమ్॥ ౯॥ సమీపే చ మహాబాహుమాచష్ట చ మమ ప్రభో। కురు కార్యాణి కౌంతేయ హయమేధార్థసిద్ధయే॥ ౧౦॥ ఇత్యుక్తః ప్రత్యువాచైనం ధర్మరాజో
యుధిష్ఠిరః। దిష్ట్యా స కుశలీ జిష్ణురుపాయాతి చ మాధవ॥ ౧౧॥ యదిదం సందిదేశాస్మిన్ పాండవానాం బలాగ్రణీః। తదాజ్ఞాతుమిహేచ్ఛామి భవతా యదు
నందన॥ ౧౨॥ ఇత్యుక్తో ధర్మరాజేన వృష్ణ్యంధకపతిస్తదా। ప్రోవాచేదం వచో వాగ్మీ ధర్మాత్మానం యుధిష్ఠిరమ్॥ ౧౩॥ ఇదమాహ మహారాజ పార్థవా
క్యం స్మరన్నరః। వాచ్యో యుధిష్ఠిరః కృష్ణ కాలే వాక్యమిదం మమ॥ ౧౪॥ ఆగమిష్యంతి రాజానః సర్వే వై కౌరవర్షభ। ప్రాప్తానాం మహతాం పూజా కార్యా
హ్యేతత్ క్షమం హి నః॥ ౧౫॥ ఇత్యేతద్వచనాద్రాజా విజ్ఞాప్యో మమ మానద। యథా చాత్యయికం న స్యాద్యదర్ఘాహరణేఽభవత్॥ ౧౬॥ కర్తుమర్హతి తద్రా
జా భవాంశ్చాప్యనుమన్యతామ్। రాజద్వేషాన్న నశ్యేయురిమా రాజన్ పునః ప్రజాః॥ ౧౭॥ ఇదమన్యచ్చ కౌంతేయ వచః స పురుషోఽబ్రవీత్। ధనంజయస్య
నృపతే తన్మే నిగదతః శృణు॥ ౧౮॥ ఉపయాస్యతి యజ్ఞం నో మణిపూరపతిర్నృపః। పుత్రో మమ మహాతేజా దయితో బభ్రువాహనః॥ ౧౯॥ తం భవాన్ మద

పిత్రూర్థంవిధివత్ప్రీతిపూజయేత్। సతుభక్త్యానురక్తశ్చమమనిత్యమితిప్రభో॥౨౦॥ఇత్యేతద్వచనంశ్రుత్వాధర్మరాజోయుధిష్ఠిరః। అభినంద్యాస్యత
ద్వాక్యమిదంవచనమబ్రవీత్॥ ౨౧॥ ....*

ఇతిఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- యుధిష్ఠిరాశ్వమేధే-షడశీతితమోధ్యాయః

యుధిష్ఠిరః॥ శ్రుతంప్రియమిదంకృష్ణయత్త్వమర్హసిభాషితుమ్। తన్మేమృతరసంపుణ్యంమనోహ్లాదయతిప్రభో॥౧॥ బహూనికిలయుద్ధానివిజయస్యన
రాధిపైః। పునరాసన్హృషీకేశతత్రతత్రచమేశ్రుతమ్ ॥ ౨ ॥ కింనిమిత్తంసనిత్యంహిపార్థఃసుఖవివర్జితః। అతీవవిజయోధీమానితిమేదూయతేమ
నః॥ ౩॥ సంచింతయామికౌంతేయంరహోజిష్ణుంజనార్దన। అతీవదుఃఖభాగీససతతంపాండునందనః॥ ౪॥ కిన్నుతస్యశరీరేస్తిసర్వలక్షణపూజితే।
అనిష్టంలక్షణంకృష్ణయేనదుఃఖాన్యుపాశ్నుతే॥ ౫॥ అతీవాసుఖభోగీససతతంకుంతినందనః। నహిపశ్యామిబీభత్సోర్నింద్యంగాత్రేషుకించన॥ ౬॥ శ్రో
తవ్యంచేన్మయైతద్వైతన్మేవ్యాఖ్యాతుమర్హసి। ఇత్యుక్తస్సహృషీకేశోధ్యాత్వాసుమహదుత్తరమ్॥౭ ॥ రాజానంభోజరాజన్యవర్ధనోవిష్ణురబ్ర
వీత్। నహ్యస్యనృపతేకించిత్సంశ్లిష్టముపలక్షయే॥౮॥ఋతేపురుషసింహస్యపిండికేస్యాధికేయతః।సతాభ్యాంపురుషవ్యాఘ్రోనిత్యమధ్వసువర్తతే॥
౯ ॥ నచాన్యదనుపశ్యామియేనాసౌదుఃఖభాజనమ్। ఇత్యుక్తఃపురుషశ్రేష్ఠస్తదాకృష్ణేనధీమతా ॥ ౧౦ ॥ ప్రోవాచవృష్ణిశార్దూలమేవమేతదితిప్రభో।
కృష్ణాతుద్రౌపదీకృష్ణంతిర్యక్సాసూయమైక్షత ॥ ౧౧ ॥ ప్రతిజగ్రాహతస్యాస్తుప్రణయంచాపికేశిహా। సఖ్యుస్సఖాహృషీకేశస్సాక్షాదివధనంజయః॥
౧౨॥ తత్రభీమాదయస్తేతుకురవోయాజకాశ్చయే। రేముఃశ్రుత్వావిచిత్రాంతాంధనంజయకథాంశుభామ్ ॥ ౧౩॥ తేషాంకథయతామేవపురుషోర్జున
సంకథామ్। ఉపాయాద్వచనాద్దూతోవిజయస్యమహాత్మనః ॥ ౧౪॥ సోభిగమ్యకురుశ్రేష్ఠంనమస్కృత్యచబుద్ధిమాన్। ఉపాయాతంనరవ్యాఘ్రంఫా
ల్గునంప్రత్యవేదయత్ ॥ ౧౫॥ తచ్ఛ్రుత్వానృపతిస్తస్యహర్షబాష్పాకులేక్షణః। ప్రియాఖ్యాననిమిత్తంవైదదౌబహుధనంతదా ॥ ౧౬॥ తతోద్వితీయ
దివసేమహాన్శబ్దోవ్యవర్ధత। ఆగచ్ఛతినరవ్యాఘ్రేకౌరవాణాంధురంధరే॥ ౧౭॥ తతోరేణుస్సముద్భూతోవిబభౌతస్యవాజినః। అభితోవర్తమాన
స్యయథోచ్చైశ్శ్రవసస్తథా॥ ౧౮॥ తత్రహర్షకరీర్వాచోనరాణాంశుశ్రువేర్జునః। దిష్ట్యాసిపార్థకుశలీధన్యోరాజాయుధిష్ఠిరః॥ ౧౯ ॥ కోన్యో
హిపృథివీంకృత్స్నాంజిత్వాహియుధిపార్థివాన్। చారయిత్వాహయశ్రేష్ఠముపాగచ్ఛేదృతేర్జునాత్ ॥ ౨౦॥యేవ్యతీతామహాత్మానోరాజానస్స
గరాదయః। తేషామపీదంచకర్మనకదాచనశుశ్రుమ॥౨౧॥నైతదన్యేకరిష్యంతిభవిష్యావసుధాధిపాః। యత్త్వంకురుకులశ్రేష్ఠదుష్కరంకృతవానసి॥౨౨॥
ఇత్యేవంవదతాంతేషాంపుంసాంకర్ణసుఖాగిరః। శృణ్వన్వివేశధర్మాత్మాఫాల్గునోయజ్ఞసంస్తరమ్॥ ౨౩ ॥ తతోరాజాసహామాత్యఃకృష్ణశ్చయదు
నందనః।ధృతరాష్ట్రంపురస్కృత్యతంప్రత్యుద్యయతుస్తదా॥ ౨౪ ॥ సోభివాద్యపితుఃపాదౌధర్మరాజస్యధీమతః। భీమాదీంశ్చాపిసంపూజ్యపర్యష్వజ
తకేశవమ్॥ ౨౫॥తైస్సమేత్యార్చితస్తాంశ్చప్రత్యర్చ్యాథయథావిధి। విశశ్రామమహాబాహుస్తీరంలబ్ధ్వేవపారగః ॥ ౨౬ ॥ ఏతస్మిన్నేవకాలేతుస
రాజాబభ్రువాహనః।మాతృభ్యాంసహితోధీమాన్కురూనేవాజగామహ॥ ౨౭॥ తత్రవృద్ధాన్యథావత్సకురూనన్యాంశ్చపార్థివాన్। అభివాద్యమ
హాబాహుస్తైశ్చాపిప్రతినందితః।ప్రవివేశపితామహ్యాఃకుంత్యాభవనముత్తమమ్॥ ౨౮ ॥ ....*

ఇతి - బభ్రువాహనాగమనే - సప్తాశీతితమోధ్యాయః,

వైశంపాయనః॥సప్రవిశ్యమహాబాహుఃపాండవానాంనివేశనమ్।పితామహీమభ్యవందత్సామ్నాపరమవల్గునా॥౧॥తతశ్చిత్రాంగదాదేవీకౌరవ్య
స్యాత్మజాపిచ। పృథాంకృష్ణాంచసహితేవినయేనోపజగ్మతుః॥ ౨॥సుభద్రాంచయథాన్యాయంయాశ్చాన్యాఃకురుయోషితః। దదౌకుంతీసుతస్తాభ్యాం
రత్నానివివిధానిచ॥ ౩॥ద్రౌపదీచసుభద్రాచయాశ్చాప్యన్యాయదుస్త్రియః। ఊషతుస్తత్రతేదేవ్యౌమహార్హశయనాసనే॥ ౪॥ సుపూజితేస్వయం

కుంత్యాః పార్థస్య హితకామ్యయా। సచ రాజా మహాతేజాః పూజితో బభ్రువాహనః॥ ౫॥ ధృతరాష్ట్రం మహీపాలముపతస్థే యథావిధి। యుధిష్ఠిరంచ
రాజానం భీమాదీంశ్చాపి పాండవాన్॥ ౬॥ ఉపగమ్య మహాతేజా వినయేనాభ్యవాదయత్। సతైః ప్రేమ్ణా పరిష్వక్తః పూజితశ్చ యథావిధి॥ ౭॥ ధనంచా
స్మై దదుర్భూరి ప్రీయమాణా మహారథాః। తథైవ చ మహీపాలాః కృష్ణం చక్రగదాధరమ్॥ ౮ ॥ ప్రద్యుమ్న ఇవ గోవిందం వినయేనోపతస్థివాన్। తస్మై కృ
ష్ణో దదౌ రాజన్మహార్హమతిపూజితమ్॥ ౯॥ రథం హేమపరిష్కారం దివ్యాశ్వయుజముత్తమమ్। ధర్మరాజశ్చ భీమశ్చ ఫాల్గునశ్చ యమౌ తథా॥ ౧౦॥ పృ
థక్ పృథక్ చ తే చైనం మానార్హాభ్యామయోజయన్। తతస్తృతీయదివసే సత్యవత్యాత్మజో మునిః॥ ౧౧॥ యుధిష్ఠిరం సమభ్యేత్య వాగ్మీ వచనమబ్ర
వీత్। అద్యప్రభృతి కౌంతేయ యజస్వ సమయో హి తే॥ ౧౨॥ ముహూర్తో యజ్ఞియః ప్రాప్తశ్చోదయంతీహ యాజకాః। అహీనో నామ రాజేంద్ర క్ర
తుస్తేయం చ కల్ప్యతామ్॥ ౧౩॥ బహుత్వాత్కాంచనాఖ్యస్య ఖ్యాతో బహుసువర్ణకః। ఏవమత్ర మహారాజ దక్షిణాం త్రిగుణాం కురు॥ ౧౪॥ త్రిత్వం వ్ర
జతు తే రాజన్బ్రాహ్మణా హ్యత్ర కారణమ్। త్రీనశ్వమేధానత్ర త్వం సంప్రాప్య బహుదక్షిణాన్॥ ౧౫॥ జ్ఞాతివధ్యాకృతం పాపం ప్రహాస్యసి నరాధిప। ప
విత్రం పరమం చైతత్పావనం చైతదుత్తమమ్॥ ౧౬॥ యదశ్వమేధావభృథం ప్రాప్స్యసే కురునందన। ఇత్యుక్తస్తు తేజస్వీ వ్యాసేనామితబుద్ధినా॥ ౧౭॥ దీ
క్షాం వివేశ ధర్మాత్మా వాజిమేధాప్తయే తతః। తతో యజ్ఞం మహాబాహుర్వాజిమేధం మహాక్రతుమ్॥ ౧౮॥ బహ్వన్నదక్షిణం రాజా సర్వకామగుణా
న్వితమ్। తత్ర వేదవిదో రాజంశ్చక్రుః కర్మాణి యాజకాః॥ ౧౯॥ పరిక్రమంతః సర్వజ్ఞా విధివత్సాధుశిక్షితమ్। న తేషాం స్ఖలితం కించిదాసీచ్చాప్యకృతం తథా॥
౨౦॥ కల్పప్రోక్తం చ యుక్తం చ చక్రుస్తత్ర ద్విజర్షభాః। కృత్వా ప్రవర్గ్యం ధర్మాఖ్యం యథావద్ద్విజసత్తమాః॥ ౨౧॥ చక్రుస్తే విధివద్రాజంస్తథైవా
భిషవం ద్విజాః। అభిషూయ తతో రాజన్సోమం సోమపసత్తమాః॥ ౨౨॥ సవనాన్యానుపూర్వ్యేణ చక్రుశ్శాస్త్రానుసారిణః। న తత్ర కృపణః కశ్చిన్న దరిద్రో
బభూవ హ॥ ౨౩॥ క్షుధితో దుఃఖితో వాపి ప్రాకృతో వాపి మానవః। భోజనం భోజనార్థిభ్యో దాపయామాస శత్రుహా॥ ౨౪॥ భీమసేనో మహాతేజాస్స
తతం రాజశాసనాత్। సంస్తరే కుశలాశ్చాపి సర్వకార్యాణి యాజకాః॥ ౨౫॥ దివసే దివసే చక్రుర్యథా శాస్త్రానుదర్శనాత్। నాషడంగవిదత్రాసీత్సద
స్యస్తస్య ధీమతః॥ ౨౬॥ నావ్రతో నానుపాధ్యాయో న చ వాదావిచక్షణః। తతో యూపోచ్ఛ్రయే ప్రాప్తే షడ్బైల్వాన్భరతర్షభ॥ ౨౭॥ ఖాదిరాన్బిల్వ
సమితాంస్తావతస్సర్వవర్ణినః। దేవదారుమయౌ ద్వౌ తు యూపౌ కురుపతేర్మఖే॥ ౨౮॥ శ్లేష్మాతకమయం చైకం యాజకాస్సమకల్పయన్। శోభార్థం
చాపరాన్యూపాన్కాంచనాన్భరతర్షభ॥ ౨౯॥ స భీమః కారయామాస ధర్మరాజస్య శాసనాత్। తే వ్యరాజంత రాజర్షే వాసోభిరుపశోభితాః॥
౩౦॥ మహేంద్రానుగతా దేవా యథా సప్తర్షిభిర్దివి। ఇష్టకాః కాంచనీశ్చాత్ర చయనార్థం కృతా భవన్॥ ౩౧॥ శుశుభే చయనం తత్ర దక్షస్యేవ ప్రజా
పతేః। చతుశ్చిత్యస్య తస్యాసీదష్టాదశకరాత్మకః॥ ౩౨ ॥ స రుక్మపక్షో నిచితస్త్రికోణో గరుడాకృతిః। తతో నియుక్తాః పశవో యథాశాస్త్రం మనీషిభిః॥
౩౩॥ తం తం దేవం సముద్దిశ్య పక్షిణశ్చ యథావిధి। ఋషభాశ్శాస్త్రపఠితాస్తథా జలచరాశ్చ యే॥ ౩౪॥ సర్వాంస్తానభ్యయుంజంస్తే తత్రాగ్నిచయకర్మ
ణి। యూపేషు నియతా చాసీత్పశూనాం త్రిశతీ తథా॥ ౩౫॥ అశ్వరత్నోత్తరా యజ్ఞే కౌంతేయస్య మహాత్మనః। స యజ్ఞశ్శుశుభే తస్య సాక్షాద్దేవర్షిసంకు
లః॥ ౩౬॥ గంధర్వగణసంగీతః ప్రనృత్యోప్సరసాంగణైః। స కింపురుషసంకీర్ణః కిన్నరైశ్చోపశోభితః॥ ౩౭ ॥ సిద్ధవిప్రనివాసైశ్చ సమంతాదభిసంవృ
తః। తస్మిన్సదసి నిత్యాస్తు వ్యాసశిష్యా ద్విజర్షభాః॥ ౩౮॥ సర్వశాస్త్రప్రణేతారః కుశలా యజ్ఞసంస్తరే। నారదశ్చ బభూవాత్ర తుంబురుశ్చ మహాద్యు
తిః॥ ౩౯॥ విశ్వావసుశ్చిత్రసేనస్తథాన్యే గీతకోవిదాః। రమయంతి స్మ తాన్విప్రాన్యజ్ఞకర్మాంతరేషు వై। గంధర్వా గీతకుశలా నృత్యేషు చ విశారదాః॥

౪౦॥ ఇతి- ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత- అనుగీతాపర్వణి- అశ్వమేధే- అష్టాశీతితమోఽధ్యాయః-.............*
వైశంపాయనః॥ శ్రపయిత్వా పశూనన్యాన్ విధివద్ద్విజసత్తమాః। తం తురంగం యథాశాస్త్రమాలంభంత ద్విజాతయః॥౧॥ తతస్సంజ్ఞాప్య తురగం వి
ధివద్యాజకాస్తదా। ఉపసంవేశయన్ రాజంస్తతస్తాం ద్రుపదాత్మజామ్॥౨॥ కలాభిస్తిసృభీ రాజన్ యథావిధి మనస్వినీమ్। ఉద్ధృత్య తు వపాం తస్య య
థాశాస్త్రం ద్విజాతయః॥౩॥ శ్రపయామాసురవ్యగ్రా విధివద్భరతర్షభ। తం వపాధూమగంధం తు ధర్మరాజస్సహానుజైః॥ ౪॥ ఉపాజిఘ్రద్యథాశా
స్త్రం సర్వపాపాపహం తదా। శిష్టాన్యంగాని యాన్యాసంస్తస్యాశ్వస్య నరాధిప॥౫॥ తాన్యగ్నౌ జుహువుర్ధీరాః సమస్తాః షోడశర్త్విజః। సంస్థాప్యై
వం తస్య రాజ్ఞస్తం యజ్ఞం శక్రతేజసః॥౬॥ వ్యాసస్సశిష్యో భగవాన్ వర్ధయామాస తం నృపమ్। తతో యుధిష్ఠిరః ప్రాదాద్బ్రాహ్మణేభ్యో యథావిధి॥౭॥
కోటీస్సహస్రం నిష్కాణాం వ్యాసాయ తు వసుంధరామ్। ప్రతిగృహ్య ధరాం రాజన్ వ్యాసస్సత్యవతీసుతః॥ ౮॥ అబ్రవీద్భరతశ్రేష్ఠం ధర్మరాజం యుధిష్ఠి
రమ్। వసుధా భవతస్త్వేషా సంన్యస్తా రాజసత్తమ॥ ౯॥ నిష్క్రయో దీయతాం మహ్యం బ్రాహ్మణా హి ధనార్థినః। యుధిష్ఠిరస్తు తాన్ విప్రాన్ ప్రత్యువా
చ మహామనాః॥ ౧౦॥ భ్రాతృభిః సహితో ధీమాన్మధ్యే రాజ్ఞాం మహాత్మనామ్। అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే పృథివీ దక్షిణా స్మృతా॥౧౧॥ అర్జునేన జితా చే
యం ఋత్విగ్భ్యః ప్రాపితా మయా। వనం ప్రవేక్ష్యే విప్రాగ్ర్యా విభజధ్వం మహీమిమామ్॥౧౨॥ చతుర్ధా పృథివీం కృత్వా చాతుర్హోత్రప్రమాణతః॥
నాహమాదాతుమిచ్ఛామి బ్రహ్మస్వం ద్విజసత్తమాః॥ ౧౩॥ ఇదం నిత్యం మనో విప్రా భ్రాతౄణాం చైవ మే సదా। ఇత్యుక్తవతి తస్మింస్తు భ్రాతరో ద్రౌపదీ
చ సా॥ ౧౪॥ ఏవమేతదితి ప్రాహుస్తదాభూద్రోమహర్షణమ్। తతోఽంతరిక్షే వాగాసీత్సాధు సాధ్వితి భారత॥౧౫॥ తద్వైవ ద్విజసంఘానాం శంసతాం విబ
భౌ స్వనః। ద్వైపాయనస్తథా కృష్ణః పునరేవ యుధిష్ఠిరమ్॥ ౧౬॥ ప్రోవాచ మధ్యే విప్రాణామిదం సంపూజయన్మునిః। దత్తైషా భవతా మహ్యం తాం తే ప్ర
తిదదామ్యహమ్॥౧౭॥ హిరణ్యం దీయతామేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యో ధరాస్తు తే। తతోఽబ్రవీద్వాసుదేవో ధర్మరాజం యుధిష్ఠిరమ్॥౧౮॥ యథాహ భగవాన్
వ్యాసస్తథా త్వం కర్తుమర్హసి। ఇత్యుక్తస్స కురుశ్రేష్ఠః ప్రీతాత్మా భ్రాతృభిస్సహ॥౧౯॥ కోటికోటీకృతాం ప్రాదాద్దక్షిణాం త్రిగుణాం క్రతోః। న కరిష్య
తి తల్లోకే కశ్చిదన్యో నరాధిపః॥౨౦॥ యత్కృతం కురురాజేన మరుత్తస్యానుకుర్వతా। ప్రతిగృహ్య తు తద్రత్నం కృష్ణద్వైపాయనో మునిః॥౨౧॥ ఋ
త్విగ్భ్యః ప్రదదౌ విద్వాంశ్చతుర్ధా వ్యభజంశ్చ తే। ధరణ్యా నిష్క్రయం దత్వా తద్ధిరణ్యం యుధిష్ఠిరః॥౨౨॥ ధూతపాపో జితస్వర్గో ముముదే భ్రాతృభిస్స
హ। ఋత్విజస్తమపర్యంతం సువర్ణనిచయం తదా॥౨౩॥ వ్యభజంత ద్విజాతిభ్యో యథోత్సాహం యథాసుఖమ్। యజ్ఞవాటే చ యత్కించిద్ధిరణ్యం సవిభూ
షణమ్॥౨౪॥ తోరణాని చ యూపాంశ్చ ఘటానన్యాంస్తథేష్టకాః। యుధిష్ఠిరాభ్యనుజ్ఞాతాః సర్వం తద్వ్యభజన్ ద్విజాః॥౨౫॥ అనంతరం ద్విజాతిభ్యః క్ష
త్రియా జహ్రిరే వసు। తథా విట్శూద్రసంఘాంశ్చ తథాన్యే మ్లేచ్ఛజాతయః॥౨౬॥ తతస్తే బ్రాహ్మణాస్సర్వే ముదితా జగ్మురాలయాన్। తర్పితా వసునా తే
న ధర్మరాజేన ధీమతా॥౨౭॥ స్వమంశం భగవాన్ వ్యాసః కుంత్యై ప్రాదాద్ధిమానతః। ప్రదదౌ తస్య మహతో హిరణ్యస్య మహాద్యుతిః॥ ౨౮॥ శ్వశురా
త్ప్రీతిదాయం తం ప్రాప్య సా ప్రీతమానసా। చకార పుణ్యకం తేన సుమహత్సంఘశః పృథా॥ ౨౯ ॥ గత్వా త్వవభృథం రాజా విపాప్మా భ్రాతృభిస్సహ। సం
భాజ్యమానశ్శుశుభే మహేంద్రస్త్రిదశైరివ॥౩౦॥ పాండవాశ్చ మహీపాలైః సమేతైరభిసంవృతాః। అశోభంత మహారాజ గ్రహాస్తారాగణైరివ॥ ౩౧॥
రాజభ్యోఽపి తతః ప్రాదాద్రత్నాని వివిధాని చ। గజానశ్వానలంకారాన్ స్త్రియో వాసాంసి కాంచనమ్॥ ౩౨॥ తద్ధనౌఘమపర్యంతం పార్థః పార్థివమం
డలే। విసృజన్ శుశుభే రాజన్ యథా వైశ్రవణస్తదా॥౩౩॥ ఆనీయ చ తథా వీరం రాజానం బభ్రువాహనమ్। ప్రదాయ విపులం విత్తం గృహాన్ ప్రాస్థాపయత్త

దా॥౩౪॥ దుశ్శలాయాశ్చతంపౌత్రంబాలకంభరతర్షభః। స్వరాజ్యేథపితుర్ధీమాన్స్వసుఃప్రీత్యాన్వవేదయత్ ॥౩౫॥ నృపతీంశ్చైవతాన్సర్వాన్
సువిభక్తాన్సుపూజితాన్। ప్రస్థాపయామాసవశీకురురాజోయుధిష్ఠిరః॥౩౬॥ గోవిందంచమహాత్మానంబలదేవంమహాబలమ్। తథాన్యాన్వృష్ణివీరాం
శ్చప్రద్యుమ్నాద్యాన్సహస్రశః॥౩౭॥ పూజయిత్వామహారాజయథావిధిమహాద్యుతిః। భ్రాతృభిస్సహితోరాజాప్రస్థాపయదరిందమః॥౩౮॥ ఏవంబ
భూవయజ్ఞస్సధర్మరాజస్యధీమతః। బహ్వన్నధనరత్నౌఘఃసురామైరేయసాగరః॥ ౩౯॥ సర్పిఃపంకాహ్రదాయత్రబభూవుశ్చాన్నపర్వతాః । రసా
లాకర్దమానద్యోబభూవుర్భరతర్షభ॥౪౦॥భక్ష్యఖాండవరాగాణాంక్రియతాంభుజ్యతామితి।పశూనాంవధ్యతాంచైవనాంతందదృశిరేజనాః॥
౪౧॥ మత్తంప్రమత్తముదితంసుప్రీతయువతీజనమ్। మృదంగశంఖనాదైశ్చమనోరమమభూత్తదా॥ ౪౨॥ దీయతాంభుజ్యతాంచేష్టందివారాత్రమవా
రితమ్। తంమహోత్సవసంకాశంహృష్టపుష్టజనాకులమ్॥ ౪౩॥ కథయంతిస్మపురుషానానాదేశనివాసినః। వర్షిత్వాధనధారాభిఃకామైరత్నైరసై
స్తథా॥ విపాప్మాభరతశ్రేష్ఠఃకృతార్థఃప్రావిశత్పురమ్॥౪౪॥ .... *

ఇతి - అనుగీతాపర్వణి - అశ్వమేధసమాప్తౌ - ఏకోననవతితమోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ పితామహస్యమేయజ్ఞేధర్మరాజస్యధీమతః। యదాశ్చర్యమభూత్కించిత్తద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥౧॥ వైశంపాయనః॥శ్రూయతాంరా
జశార్దూలమహదాశ్చర్యముత్తమమ్। అశ్వమేధేమహాయజ్ఞేనివృత్తేయదభూత్ప్రభో॥ ౨॥ తర్పితేషుద్విజాగ్ర్యేషుజ్ఞాతిసంబంధిబంధుషు। దీనాం
ధకృపణేవాపితదాభరతసత్తమ॥ ౩॥ ఘుష్యమాణేమహాదానేదిక్షుసర్వాసుభారత । పతత్సుపుష్పవర్షేషుధర్మరాజస్యమూర్ధని॥౪॥ నీలాక్షస్త
త్రనకులోరుక్మపార్శ్వస్తదానఘ। వజ్రాశనిసమంనాదమముంచద్వసుధాధిప ॥ ౫ ॥ సకృదుత్సృజ్యతంనాదంత్రాసయానోమృగద్విజాన్। మాను
షంవచనంప్రాహధృష్టోబిలశయోమహాన్॥ ౬॥ సక్తుప్రస్థేనవోనాయంయజ్ఞస్తుల్యోనరాధిపాః। ఉంఛవృత్తేర్వదాన్యస్యకురుక్షేత్రనివాసినః॥౭॥తస్య
తద్వచనంశ్రుత్వానకులస్యవిశాంపతే। విస్మయంపరమంజగ్ముస్సర్వేతేబ్రాహ్మణర్షభాః ॥ ౮ ॥ తతఃసమేత్యనకులంపర్యపృచ్ఛంతతేద్విజాః । కుత
స్త్వంసమనుప్రాప్తోయజ్ఞంసాధుసమాగమమ్॥ ౯॥ కింబలంపరమంతుభ్యంకింశ్రుతంకింపరాయణమ్।కథంభవంతంవిద్యామయోనోయజ్ఞంవిగర్హ
సే॥ ౧౦॥ అవిలుప్యాగమంకృత్స్నంవివిధైర్యజ్ఞియైఃకృతమ్। యథాగమంయథాన్యాయంకర్తవ్యంచతథాకృతమ్॥౧౧॥పూజార్హాఃపూజితాశ్చా
త్రవిధివచ్ఛాస్త్రదర్శనాత్। మంత్రాహుతిహుతశ్చాగ్నిర్దత్తందేయమమత్సరమ్॥ ౧౨ ॥ తుష్టాద్విజాతయశ్చాత్రదానైర్బహువిధైరపి।క్షత్రియా
శ్చసుయుద్ధేనశ్రాద్ధైశ్చాపిపితామహాః॥ ౧౩॥ పాలనేనవిశస్తుష్టాఃకామైస్తుష్టావరస్త్రియః। అనుక్రోశైస్తథాశూద్రాదానశేషైఃపృథగ్జనాః॥ ౧౪॥ జ్ఞా
తిసంబంధినస్తుష్టాశ్శౌచేనచనృపస్యనః । దేవాహవిర్భిఃపుణ్యైశ్చరక్షణైశ్శరణాగతాః ॥ ౧౫ ॥ యదత్రతథ్యంతద్బ్రూహిసత్యంసత్యంద్విజాతిషు
యథాశ్రుతంయథాదృష్టంపృష్టోబ్రాహ్మణకామ్యయా॥ ౧౬ ॥ శ్రద్ధేయవాక్యఃప్రాజ్ఞస్త్వందివ్యంరూపంబిభర్షిచ । సమాగతశ్చవిప్రైస్త్వంతద్భ
వాన్వక్తుమర్హతి॥ ౧౭॥ ఇతిపృష్టోద్విజైస్తైస్తుప్రహసన్నకులోబ్రవీత్ । నైషామృషామయావాణీప్రోక్తాదర్పేణవాద్విజాః॥ ౧౮॥ యన్మయోక్త
మిదంవాక్యంయుష్మాభిశ్చాప్యుపశ్రుతమ్ । సక్తుప్రస్థేననోనాయంయజ్ఞస్తుల్యోద్విజర్షభాః॥ ౧౯॥ ఇత్యవశ్యంమయైతద్వోవక్తవ్యంద్విజసత్తమాః।
శృణుతావ్యగ్రమనసఃశంసతోమేయథాతథమ్॥ ౨౦॥ అనుభూతంచదృష్టంచయన్మయాద్భుతముత్తమమ్ । ఉంఛవృత్తేర్వదాన్యస్యకురుక్షేత్రనివాసి
నః॥౨౧॥ స్వర్గంయేనద్విజాఃప్రాప్తస్సభార్యస్ససుతస్నుషః । యథాచార్ధంశరీరస్యమమేదంకాంచనీకృతమ్॥ ౨౨॥ నకులః ॥ హంతవోవర్తయి
ష్యామిదానస్యఫలముత్తమమ్। న్యాయలబ్ధస్యసూక్ష్మస్యవిప్రదత్తస్యతద్ద్విజాః॥ ౨౩॥ ధర్మక్షేత్రేకురుక్షేత్రేధర్మజ్ఞైర్బహుభిర్వృతే।ఉంఛవృత్తి

ద్విజఃకశ్చిత్కాపోతిరభవత్తదా॥ ౨౪॥ సభార్యస్సహపుత్రేణసస్నుషస్తపసిస్థితః। బభూవశుక్లవృత్తస్సధర్మాత్మానియతేంద్రియః॥ ౨౫॥షష్ఠేకాలే
సదావిప్రోభుంక్తేతైస్సహసువ్రతః। షష్ఠేకాలేకదాచిత్తుతస్యాహారోనవిద్యతే॥ ౨౬ ॥ భుంక్తేన్యస్మిన్కదాచిత్సషష్ఠేకాలేద్విజోత్తమః।కదాచిద్ధర్మిణ
స్తస్యదుర్భిక్షేసతిదారుణే॥ ౨౭॥ నావిద్యతతదావిప్రాస్సంచయస్తన్నిబోధత। క్షీణౌషధిసమావేశేద్రవ్యహీనోఽభవత్తదా ॥ ౨౮॥ కాలేకాలేస్య
సంప్రాప్తేనైవవిద్యేతభోజనమ్। క్షుధాపరిగతాస్సర్వేప్రాతిష్ఠంతతదాతుతే॥ ౨౯ ॥ ఉంఛంస్తదాశుక్లపక్షేమధ్యంతపతిభాస్కరే।ఉష్ణార్తశ్చక్షు
ధార్తశ్చసవిప్రస్తపసిస్థితః॥ ౩౦॥ ఉంఛమప్రాప్తవానేవబ్రాహ్మణఃక్షుచ్ఛ్రమాన్వితః । సతథైవక్షుధావిష్టఃసార్ధంపరిజనేనహ ॥ ౩౧ ॥ క్షప
యామాసతంకాలంకృచ్ఛ్రప్రాణోద్విజోత్తమః। అథషష్ఠేగతేకాలేయవప్రస్థముపార్జయత్ ॥ ౩౨ ॥ యవప్రస్థంతుతంసక్తూనకుర్వంతతపస్వినః।
కృతజప్యాహ్నికాస్తేతుహుత్వావాగ్నింయథావిధి॥ ౩౩ ॥ కుడవంకుడవంసర్వేవ్యభజంతతపస్వినః । అథాగచ్ఛద్ద్విజఃకశ్చిదతిథిర్భుంజతాంతదా॥
౩౪॥ తేతందృష్ట్వాతిథింప్రాప్తంప్రహృష్టమనసోభవన్। తేభివాద్యసుఖప్రశ్నందృష్ట్వాతమతిథింతదా ॥ ౩౫ ॥ విశుద్ధమనసోదాంతాఃశ్రద్ధాదమసమన్వి
తాః। అనసూయవోజితక్రోధాఃసాధవోవీతమత్సరాః॥౩౬॥త్యక్తమానమదక్రోధాధర్మజ్ఞాద్విజసత్తమాః। సబ్రహ్మచర్యంగోత్రంతేతస్యాఖ్యాత్వావ
రస్స్వరమ్॥ ౩౭॥ కుటీం ప్రవేశయామాసుఃక్షుధార్తమతిథింతదా। ఇదమర్ఘ్యంచపాద్యంచబృసీచేయంతవానఘ॥ ౩౮ ॥ శుచయస్సక్తవశ్చేమేనియ
మోపార్జితాఃప్రభో। ప్రతిగృహ్ణీష్వభద్రంతేమయాదత్తాద్విజర్షభ॥౩౯॥ఇత్యుక్తఃప్రతిగృహ్యాథసక్తూనాంకుడవంద్విజః। భక్షయామాసరాజేంద్ర
నచతుష్టింజగామసః॥౪౦॥సఉంఛవృత్తిస్తంప్రేక్ష్యక్షుధాపరిగతంద్విజః।ఆహారంచింతయామాసకథంతుష్టోభవేదితి॥ ౪౧॥ తస్యభార్యాబ్రవీద్వాక్యం
మద్భాగోదీయతామితి। గచ్ఛత్వేషయథాకామంపరితుష్టోద్విజోత్తమః॥౪౨॥ఇతిబ్రువంతీంతాంసాధ్వీంభార్యాంసద్విజసత్తమః। క్షుధాపరిగతాంజ్ఞా
త్వాతాన్సక్తూన్నాభ్యనందత॥ ౪౩॥ ఆత్మానుమానతోవిద్వాన్సతువిప్రర్షభస్తదా।జానన్వృద్ధాంక్షుధార్తాంచశ్రాంతాంగ్లానాంతపస్వినీమ్॥
౪౪॥ త్వగస్థిభూతాంవేపంతీంతతోభార్యాముచాచహ। అపికీటపతంగానాంమృగాణాంచైవశోభనే॥౪౫॥ స్త్రియోరక్ష్యాశ్చపోష్యాశ్చనత్వేవంవక్తు
మర్హసి। అనుకంప్యోనరఃపత్న్యాపుష్టోరక్షితఏవసః॥౪౬॥ ధర్మకామార్థకార్యాణిశుశ్రూషాకులసంతతిః । దారేష్వధీనోధర్మశ్చపితౄణా
మాత్మనస్తథా॥౪౭॥ నవేత్తికర్మతోభార్యారక్షణేయోఽక్షమఃపుమాన్।అయశోమహదాప్నోతినరకాంశ్చైవగచ్ఛతి॥ ౪౮॥ ప్రపతేద్యశసోదీప్తాత్సచ
లోకాన్నచాప్నుయాత్। ఇత్యుక్తాసాతతఃప్రాహధర్మార్థౌనౌసమౌద్విజ॥౪౯॥ సక్తుప్రస్థచతుర్భాగంగృహాణేమంప్రసీదమే। సత్యంరతిశ్చధర్మ
శ్చస్వర్గశ్చగుణనిర్జితః॥ ౫౦॥ స్త్రీణాంప్రతిసమాధానంకాంక్షితంచద్విజర్షభ। ఋతుర్మాతుఃపితుర్బీజందైవతంపరమంపతిః॥౫౧॥భర్తుఃప్ర
సాదాన్నారీణాంరతిపుత్రఫలంతథా। పాలనాద్ధిపతిస్త్వంమేభర్తాసిభరణాచ్చమే॥ ౫౨॥ పుత్రప్రదానాద్వరదస్తస్మాత్సక్తూన్ప్రయచ్ఛమే। జరాప
రిగతోవృద్ధఃక్షుధార్తోదుర్బలోభృశమ్॥ ౫౩॥ఉపవాసపరిశ్రాంతోయదాత్వమపికర్శితః॥ఇత్యుక్తస్సతథాసక్తూన్ప్రగృహ్యేదంవచోబ్రవీత్॥౫౪॥
ద్విజసక్తూనిమాన్భూయఃప్రతిగృహ్ణీష్వసత్తమ । సతాన్ప్రగృహ్యభుక్త్వాచనతుష్టిముగమద్ద్విజః ॥ తముంఛవృత్తిరాలక్ష్యతతశ్చింతాపరోభవత్॥
౫౫॥ పుత్రః॥ సక్తూనిమాన్ప్రగృహ్యత్వందేహివిప్రాయసత్తమ। ఇత్యేవసుకృతంమన్యేతస్మాదేతత్కరోమ్యహమ్॥౫౬॥భవాన్హిపరిపాల్యోమేస
ర్వదైవప్రయత్నతః। సాధూనాంకాంక్షితంయస్మాత్పితుర్వృద్ధస్యపాలనమ్॥ ౫౭॥ పుత్రార్థోవిహితోహ్యేషవార్ధకేపరిపాలనమ్।శ్రుతిరేషాహివి
ప్రర్షేత్రిషులోకేషుశాశ్వతీ॥ ౫౮॥ ప్రాణధారణమాత్రేణశక్యంకర్తుంతపస్త్వయా। ప్రాణోహిపరమోధర్మఃస్థితోదేహేషుదేహినామ్॥ ౫౯॥

పితా॥ అపివర్షసహస్రీ స్త్వం బాలఏవ మతో మమ। ఉత్పాద్య పుత్రం హి పితా కృతకృత్యో భవేత్సుతాత్॥ ౬౦॥బాలానాం క్షుద్బలవతీ జానామ్యేతదహం
ప్రభో। వృద్ధోహం ధారయిష్యామి త్వం బలీ భవ పుత్రక॥ ౬౧॥జీర్ణేన వయసా పుత్ర న మాం క్షుద్బాధతేపి చ। దీర్ఘకాలం తపస్తప్తం న మే మరణతో భయమ్॥
౬౨॥ పుత్రః॥అపత్యమస్మి తే పుత్ర త్రాణాత్పుత్ర ఇతి శ్రుతిః। ఆత్మా పుత్రః స్మృతస్తస్మాత్త్రాహ్యాత్మానమిహాత్మనా॥ ౬౩॥పితా॥రూపేణ సదృశస్త్వం మే శీ
లేన చ దమేన చ।పరీక్షితశ్చ బహుధా సక్తూనాదద్మి తే సుత॥ ౬౪॥ ఇత్యుక్త్వాదాయ తాన్సక్తూన్ప్రీతాత్మా ద్విజసత్తమః। ప్రహసన్నివ విప్రాయ స తస్మై
ప్రదదౌ తదా॥ ౬౫॥ భుక్త్వా తానపి సక్తూన్స నైవ తుష్టో బభూవ హ।ఉఞ్ఛవృత్తిస్తు ధర్మాత్మా వ్రీడామనుజగామ హ॥౬౬॥తం వై వధూః స్థితా సాధ్వీ బ్రా
హ్మణప్రియకామ్యయా। సక్తూనాదాయ సంహృష్టా శ్వశురం వాక్యమబ్రవీత్॥ ౬౭॥సంతానాత్తవ సంతానం మమ విప్ర భవిష్యతి। సక్తూనిమానతిథయే గృ
హీత్వా సంప్రయచ్ఛ మే॥౬౮॥ తవ ప్రసాదాన్నిర్వృత్తా మమ లోకాః కిలాక్షయాః। పౌత్రేణ తానవాప్నోతి యత్ర గత్వా న శోచతి॥౬౯॥ ధర్మాద్యోపి
యథా త్రేతా వహ్నిస్త్రేతా తథైవ చ। తథైవ పుత్రపౌత్రాణాం స్వర్గస్త్రేతా కిలాక్షయః॥ ౭౦॥పితౄనృణాత్తారయతి పుత్ర ఇత్యనుశుశ్రుమ।పుత్ర
పౌత్రైశ్చ నియతం సాధులోకానుపాశ్నుతే॥ ౭౧॥ శ్వశురః॥వాతాతపవిశీర్ణాంగీం త్వాం వివర్ణాం నిరీక్ష్య వై।కర్శితాం సువ్రతాచారే క్షుధావిహ్వ
లచేతనామ్॥ ౭౨॥ కథం సక్తూన్గ్రహీష్యామి భూత్వా ధర్మోపఘాతకః। కల్యాణవృత్తే కల్యాణి నైవం త్వం వక్తుమర్హసి॥ ౭౩॥షష్ఠే కాలే వ్రతవతీం శౌ
చశీలతపోన్వితామ్। కృచ్ఛ్రవృత్తిం నిరాహారాం ద్రక్ష్యామి త్వాం కథం శుభే॥ ౭౪॥ బాలాం క్షుధార్తాం నారీం చ రక్ష్యా త్వం సతతం మయా। ఉపవాసపరి
శ్రాంతాం త్వం హి బాంధవనందిని॥ ౭౫॥ స్నుషా॥ గురోర్మమ గురుస్త్వం వై యతో దైవతదైవతమ్। దేవాదిదేవస్తస్మాత్త్వం సక్తూనాదత్స్వ మే ప్రభో॥
౭౬॥ దేహః ప్రాణశ్చ ధర్మశ్చ శుశ్రూషార్థమిదం గురోః। తవ విప్ర ప్రసాదేన లోకాన్ప్రాప్స్యామహే శుభాన్॥ ౭౭ ॥ అవేక్ష్యా ఇతి కృత్వా వా దృఢ
భక్త్యేతి వా ద్విజ। చింత్యా మమేయమితి వా సక్తూనాదాతుమర్హసి॥ ౭౮॥శ్వశురః॥ అనేన నిత్యం సాధ్వీ త్వం శీలవృత్తేన శోభసే।యా త్వం ధర్మవ్రతోపే
తా గురువృత్తిమవేక్షసే॥ ౭౯॥ తస్మాత్సక్తూన్గ్రహీష్యామి వధు నార్హసి వంచనామ్। గణయిత్వా మహాభాగే త్వం హి ధర్మభృతాం వరే॥౮౦ ॥ ఇత్యు
క్త్వా తానుపాదాయ సక్తూన్ప్రాదాద్ద్విజాయ తే। తతస్తుష్టోభవద్విప్రస్తస్య సాధోర్మహాత్మనః॥౮౧ ॥ ప్రీతాత్మా స తు తం వాక్యమిదమాహ ద్విజర్ష
భమ్। వాగ్మీ తదా ద్విజశ్రేష్ఠో ధర్మః పురుషవిగ్రహః॥౮౨॥ శుద్ధేన తవ దానేన న్యాయోపాత్తేన ధర్మతః। యథాశక్తి విసృష్టేన ప్రీతోస్మి ద్విజసత్తమ॥ ౮౩॥
అహో దానం ఘుష్యతే తే స్వర్గే స్వర్గనివాసిభిః। గగనాత్పుష్పవర్షం చ పశ్యేదం పతితం భువి॥౮౪॥ సురర్షిదేవగంధర్వా యే చ దేవపురస్సరాః॥
స్తువంతో దేవదూతాశ్చ స్థితా దానేన విస్మితాః॥౮౫॥బ్రహ్మర్షయో విమానస్థా బ్రహ్మలోకచరాశ్చ యే। కాంక్షంతే దర్శనం తుభ్యం దివం వ్రజ ద్విజర్ష
భ॥౮౬॥ పితృలోకగతాస్సర్వే తారితాః పితరస్త్వయా। అనాగతాశ్చ బహవః సుబహూని యుగాన్యుత॥౮౭॥బ్రహ్మచర్యేణ దానేన యజ్ఞేన తపసా తథా।
అసంకరేణ ధర్మేణ తస్మాద్గచ్ఛ దివం ద్విజ॥ ౮౮॥ శ్రద్ధయా పరయా యస్త్వం తపశ్చరసి సువ్రత। తస్మాద్దేవాశ్చ దానేన ప్రీతా బ్రాహ్మణసత్తమ॥౮౯॥ స
ర్వమేతద్ధి యస్మాత్తే దత్తం శుద్ధేన చేతసా । కృచ్ఛ్రకాలే తతస్స్వర్గో విజితః కర్మణా త్వయా॥ ౯౦॥క్షుధా నిర్ణుదతి ప్రజ్ఞాం ధర్మ్యాం బుద్ధిం వ్యపోహతి॥
క్షుధాపరిగతజ్ఞానో ధృతిం త్యజతి చైవ హ॥౯౧॥బుభుక్షాం జయతే యస్తు స స్వర్గం జయతే ధ్రువమ్। యదా దానరుచిస్స్యాద్వై తదా ధర్మో న సీదతి॥
౯౨॥ అనవేక్ష్య సుతస్నేహం కళత్రస్నేహమేవ చ। ధర్మమేవ గురుం జ్ఞాత్వా తృష్ణా న గణితా త్వయా॥ ౯౩॥ ద్రవ్యాగమో నృణాం సూక్ష్మః పాత్రే దానం
తతః పరమ్। కాలః పరతరో దానాచ్ఛ్రద్ధా చైవ తతః పరా॥౯౪॥స్వర్గద్వారం సుసూక్ష్మం హి నరైర్మోహాన్న దృశ్యతే।స్వర్గార్గళం లోభబీజం రాగ

గుప్తం దురాసదమ్॥౯౫॥ తం తు పశ్యంతి పురుషా జితక్రోధా జితేంద్రియాః। బ్రాహ్మణాస్తపసా యుక్తా యథాశక్తిప్రదాయినః॥ ౯౬ ॥ సహస్రశక్తిశ్చ శ
తం శతశక్తిర్దశాపి చ। దద్యాదపశ్చ యశ్శక్త్యా సర్వే తుల్యఫలాః స్మృతాః॥ ౯౭॥ రంతిదేవో హి నృపతిరపః ప్రాదాదకించనః। శుద్ధేన మనసా విప్ర నాక
పృష్ఠం తతో గతః॥ ౯౮॥ న ధర్మః ప్రీయతే తాత దానైర్దత్తైర్మహాఫలైః। న్యాయలబ్ధైర్యథా సూక్ష్మైః శ్రద్ధాపూతైస్స తుష్యతి॥ ౯౯ ॥ గోప్రదానస
హస్రాణి ద్విజేభ్యోదాన్నృగో నృపః। ఏకాం దత్వా స పారక్యాం నరకం సముపద్యత॥ ౧౦౦॥ ఆత్మమాంసప్రదానేన శిబిరౌశీనరో నృపః। ప్రాప్య పుణ్యకృ
తాం లోకాన్ మోదతే దివి సువ్రతః॥ ౧౦౧॥ విభవో న నృణాం పుణ్యం స్వశక్త్యా స్వర్జితం సతామ్। న యజ్ఞైర్వివిధైర్విప్ర యథా న్యాయేన సంచితైః॥ ౧౦౨॥
క్రోధాద్దానఫలం హంతి లోభాత్స్వర్గం న గచ్ఛతి। న్యాయవృత్తిర్హి తపసా దానవిత్స్వర్గమశ్నుతే॥ ౧౦౩॥ న రాజసూయైర్బహుభిరిష్ట్వా విపులదక్షిణైః। న చా
శ్వమేధైర్బహుభిః ఫలం సమమిదం తవ॥ ౧౦౪॥ సక్తుప్రస్థేన విజితో బ్రహ్మలోకస్త్వయానఘ। విరజో బ్రహ్మసదనం గచ్ఛ విప్ర యథాసుఖమ్॥ ౧౦౫ ॥
సర్వేషాం వై ద్విజశ్రేష్ఠ దివ్యం యానముపస్థితమ్। ఆరోహత యథాకామం ధర్మోస్మి ద్విజ పశ్య మామ్॥ ౧౦౬॥ తారితో హి త్వయా దేహో లోకే కీర్తిః
స్థిరా చ తే। సభార్యస్సహపుత్రశ్చ సస్నుషశ్చ దివం వ్రజ॥ ౧౦౭ ॥ ఇత్యుక్తవాక్యే ధర్మే తు యానమారుహ్య స ద్విజః। సదారస్ససుతశ్చైవ సస్నుషశ్చ
దివం గతః॥ ౧౦౮॥ తస్మిన్ విప్రే గతే స్వర్గం ససుతే సస్నుషే తదా। భార్యాచతుర్థే ధర్మజ్ఞే తతోహం నిస్సృతో బిలాత్॥ ౧౦౯॥ తతస్తు సక్తుగంధేన క్లే
దేన సలిలస్య చ। దివ్యపుష్పవిమర్దాచ్చ సాధోర్దానలవైశ్చ తైః॥ ౧౧౦ ॥ విప్రస్య తపసా తస్య శిరో మే కాంచనీకృతమ్। తస్య సత్యాభిసంధస్య సక్తు
దానేన చైవ హి॥ ౧౧౧॥ శరీరార్ధం చ మే విప్రాశ్శాతకుంభమయం కృతమ్। పశ్యతేమం సువిపులం తపసా తస్య ధీమతః॥ ౧౧౨॥ కథమేవంవిధం మే స్యాదన్య
పార్శ్వమన్యదితి ద్విజాః। తపోవనాని యజ్ఞాంశ్చ హృష్టోభ్యేమి పునః పునః॥ ౧౧౩॥ యజ్ఞం త్వహమిమం శ్రుత్వా కురురాజస్య ధీమతః। ఆశయా పరయా
ప్రాప్తో న చాహం కాంచనీకృతః॥౧౧౪॥ తతో మయోక్తం తద్వాక్యం ప్రహస్య బ్రాహ్మణర్షభాః। సక్తుప్రస్థేన యజ్ఞోయం సమ్మితో నేతి సర్వథా॥ ౧౧౫॥
సక్తుప్రస్థలవైస్తైర్హి తదాహం కాంచనీకృతః। న హి యజ్ఞో మహానేష సదృశస్తైర్మతో మమ॥ ౧౧౬॥ ఇత్యుక్త్వా నకులస్సర్వాన్ యజ్ఞే ద్విజవరాంస్తదా।
జగామాదర్శనం తేషాం విప్రాస్తే చ యయుర్గృహాన్॥ ౧౧౭॥ వైశంపాయనః॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం మయా పరపురంజయ। యదాశ్చర్యమభూత్త
త్ర వాజిమేధే మహాక్రతౌ॥ ౧౧౮॥ న విస్మయస్తే నృపతే యజ్ఞే కార్యః కథంచన। ఋషికోటిసహస్రాణి తపోభిర్యే దివం గతాః॥ ౧౧౯ ॥ అద్రోహస్సర్వభూ
తేషు సంతోషశ్శీలమార్జవమ్। తపో దమశ్చ సత్యం చ ప్రదానం చేతి సమ్మితమ్॥౧౨౦॥ ....*

ఇతి- అనుగీతాపర్వణి- నకులాఖ్యానే- నవతితమోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ యజ్ఞే సక్తా నృపతయస్తపస్సక్తా మహర్షయః। శాంతివ్యవస్థితా విప్రాశ్శమో దమ ఇతి ప్రభో॥ ౧ ॥ తస్మాద్యజ్ఞఫలైస్తుల్యం న కించిదిహ దృ
శ్యతే। ఇతి మే వర్తతే బుద్ధిస్తథా చైతదసంశయమ్॥ ౨॥ యజ్ఞైరిష్ట్వా తు బహవో రాజానో ద్విజసత్తమ। ఇహ కీర్తిం పరాం ప్రాప్య ప్రేత్య స్వర్గమవా
ప్నుయుః॥ ౩॥ దేవరాజస్సహస్రాక్షః క్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః। దేవరాజ్యం మహాతేజాః ప్రాప్తవానఖిలం విభుః॥ ౪॥ యదా యుధిష్ఠిరో రాజా భీమార్జు
నపురస్సరః। సదృశో దేవరాజేన సమృద్ధ్యా విక్రమేణ చ ॥ ౫ ॥ అథ కస్మాత్స నకులో గర్హయామాస తం క్రతుమ్। అశ్వమేధం మహాయజ్ఞం రాజ్ఞస్తస్య
మహాత్మనః॥ ౬॥ వైశంపాయనః॥ యజ్ఞస్య విధిమగ్ర్యం వై ఫలం చాపి నరాధిప। గదతశ్శృణు మే రాజన్ యథావదిహ భారత ॥ ౭ ॥ పురా శక్రస్య యజత
స్సర్వ ఊచుర్మహర్షయః। ఋత్విక్షు కర్మవ్యగ్రేషు వితతే యజ్ఞకర్మణి॥౮॥ హూయమానే తథా వహ్నౌ హోత్రే గుణసమన్వితే। దేవేష్వాహూయ
మానేషు స్థితేషు పరమర్షిషు॥ ౯॥ సుప్రతీతైస్తథా విప్రైస్స్వాగమైస్సుస్వరైర్నృప। అశ్రాంతైశ్చాపి లఘుభిరధ్వర్యువృషభైస్తథా॥ ౧౦॥ ఆలంభ

సమవేతస్మిన్గృహీతేషుపశుష్వథ। మహర్షయోమహారాజబభూవుఃకృపయాన్వితాః॥౧౧॥ తతోదీనాన్పశూన్దృష్ట్వాఋషయస్తేతపోధనాః।
ఊచుఃశక్రంసమాగమ్యనాయంయజ్ఞవిధిశ్శుభః ॥ ౧౨ ॥ అపరిజ్ఞానమేతత్తేమహాంతంధర్మమిచ్ఛతః। నహియజ్ఞేపశుగణావిధిదృష్టాఃపురందర॥ ౧౩॥ ధ
ర్మోపఘాతకస్త్వేషసమారంభస్తవప్రభో। నాయంధర్మకృతోయజ్ఞోనహింసాధర్మఉచ్యతే ॥ ౧౪ ॥ ఆగమేనైవతేయజ్ఞంకుర్వంతుయదిచేచ్ఛసి।విధి
దృష్టేనయజ్ఞేనధర్మస్తేసుమహాన్భవేత్॥ ౧౫ ॥ యజబీజైస్సహస్రాక్షత్రివర్షపరమోషితైః। ఏషధర్మోమహాన్శక్రమహాగుణఫలోదయః॥౧౬॥శ
తక్రతుస్తుతద్వాక్యమృషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః। ఉక్తంనప్రతిజగ్రాహమానమోహవశంగతః॥ ౧౭॥ తేషాంవివాదస్సుమహాన్శక్రయజ్ఞేతపస్వినామ్।జం
గమైఃస్థావరైర్వాపియష్టవ్యమితిభారత ॥ ౧౮ ॥ తేతుఖిన్నావివాదేనఋషయస్తత్త్వదర్శినః। తదాసంధాయశక్రేణపప్రచ్ఛుర్నృపతింవసుమ్॥ ౧౯॥
మహాభాగకథంయజ్ఞేష్వాగమోనృపసత్తమ। యష్టవ్యంపశుభిర్మేధ్యైరథోబీజైరసైరితి॥౨౦॥ తచ్ఛ్రుత్వాతువసుస్తేషామవిచార్యబలాబలమ్। య
థోపనీతైర్యష్టవ్యమితిప్రోవాచపార్థివః॥౨౧॥ ఏవముక్త్వాసనృపతిఃప్రవివేశరసాతలమ్ । ఉక్త్వాథవితథంప్రశ్నంచేదీనామీశ్వరఃప్రభుః॥ ౨౨॥ తస్మా
న్నవాచ్యంహ్యేకేనబహుజ్ఞేనాపిసంశయే। ప్రజాపతిమపాహాయస్వయంభువమృతేప్రభుమ్॥ ౨౩॥ తేనదత్తానిదానానిపాపేనాశుద్ధబుద్ధినా। తానిస
ర్వాణ్యనాదృత్యనశ్యంతివిపులాన్యపి॥ ౨౪॥ తస్యాధర్మప్రవృత్తస్యహింసకస్యదురాత్మనః।దానేనకీర్తిర్భవతినప్రేత్యేహచదుర్మతేః॥౨౫॥అన్యా
యోపగతంద్రవ్యమభీక్ష్ణంయోహ్యపండితః। ధర్మాభిశంకీయజతేనసధర్మఫలంలభేత్ ॥౨౬॥ ధర్మవైతంసికోయస్తుపాపాత్మాపురుషాధమః।దదాతి
దానంవిప్రేభ్యోలోకవిశ్వాసకారణమ్॥ ౨౭॥ పాపేనకర్మణావిప్రోధనంప్రాప్యనిరంకుశః। రాగమోహాన్వితఃసోంతేకలుషాంగతిమశ్నుతే॥౨౮॥అపి
సంచయబుద్ధిర్హిలోభమోహవశంగతః। ఉద్వేజయతిభూతానిపాపేనాశుద్ధబుద్ధినా॥ ౨౯॥ ఏవంలబ్ధ్వాధనంమోహాద్యోహిదద్యాద్యజేతవా। నత
స్యచఫలంప్రేత్యభుంక్తేపాపధనాగమాత్॥ ౩౦॥ ఉంఛంమూలంఫలంశాకముదపాత్రంతపోధనాః।దానంవిభవతోదత్త్వానరాస్స్వర్యాంతిధార్మికాః॥
౩౧॥ ఏషధర్మోమహాయోగోదానంభూతదయాతథా। బ్రహ్మచర్యంతథాసత్యమనుక్రోశోధృతిఃక్షమా॥౩౨॥సనాతనస్యధర్మస్యమూలమేతత్సనాత
నమ్ । శ్రూయంతేహిపురావృత్తావిశ్వామిత్రాదయోనృపాః ॥ ౩౩ ॥ విశ్వామిత్రోసితశ్చైవజనకశ్చమహీపతిః । కక్షసేనోర్ష్టిషేణాచసింధుద్వీప
శ్చపార్థివః॥ ౩౪॥ ఏతేచాన్యేచబహవఃసిద్ధింపరమికాంగతాః। నృపాఃసత్యైశ్చదానైశ్చన్యాయలబ్ధైస్తపోధనాః॥ ౩౫॥ బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావై
శ్యాశ్శూద్రాయేచాశ్రితాస్తపః। దానధర్మాగ్నినాశుద్ధాస్తేస్వర్గంయాంతిభారత॥ ౩౬॥ .... *

ఇతి- అనుగీతాపర్వణి - ఏకనవతితమోధ్యాయః

జనమేజయః॥ధర్మాగతేనత్యాగేనభగవన్స్వర్గమస్తిచేత్।ఏతన్మేసర్వమాచక్ష్వకుశలోహ్యసిభాషితుమ్॥ ౧॥ తస్యోంఛవృత్తేర్యద్వృత్తంసక్తు
దానేఫలంమహత్। కథితంతుమమబ్రహ్మంస్తథ్యమేతదసంశయమ్॥ ౨ ॥ కథంహిసర్వయజ్ఞేషునిశ్చయఃపరమోభవేత్ । ఏతదర్హసిమేవక్తుంనిఖి
లేనద్విజర్షభ॥౩॥ వైశంపాయనః॥అత్రాప్యుదాహరంతీమమితిహాసంపురాతనమ్।అగస్త్యస్యమహాయజ్ఞేపురావృత్తమరిందమ ॥ ౪ ॥ పురాగస్త్యో
మహాతేజాదీక్షాంద్వాదశవార్షికీమ్। ప్రవివేశమహారాజసర్వభూతహితేరతః॥ ౫॥అత్రాగ్నికల్పాహోతారఆసన్సత్రేమహాత్మనః।మూలాహా
రాఃఫలాహారాఃసాశ్మకుట్టామరీచిపాః॥ ౬॥ పరిఘృష్టికావైఘసికాస్సంప్రక్షాలాస్తథైవచ। యతయోభిక్షవశ్చాత్రబభూవుఃపర్యవస్థితాః॥ ౭॥ స
ర్వేప్రత్యక్షధర్మాణోజితక్రోధాజితేంద్రియాః। దమేస్థితాశ్చసర్వేతేహింసాదంభవివర్జితాః॥ ౮ ॥ వృత్తేశుద్ధేస్థితానిత్యమింద్రియైశ్చాప్యబాధితాః।
ఉపాతిష్ఠంతతంయజ్ఞంయజంతస్తేమహర్షయః॥ ౯॥ యథాశక్త్యాభగవతాతదన్నంసముపార్జితమ్। తస్మిన్సత్రేతుయద్వృత్తంయద్యోగ్యంచతత

దాభవత్ ॥౧౦॥ తథాప్యాసే కైర్మునిభిర్మహాంతః క్రతవః కృతాః। ఏవంవిధేత్వగస్త్యస్య వర్తమానే తథాధ్వరే॥౧౧॥ నవవర్షసహస్రాక్షస్తదాభ
రతసత్తమ। తతః కర్మాంతరే రాజన్నగస్త్యస్య మహాత్మనః॥౧౨॥ కథేయమభినిర్వృత్తా మునీనాం భావితాత్మనామ్। అగస్త్యో యజమానోసౌ దదాత్య
న్నం విమత్సరః॥ ౧౩ ॥ నచవర్షతి పర్జన్యః కథమన్నం భవిష్యతి। సత్రం చేదం మహద్విప్రా మునేర్ద్వాదశవార్షికమ్॥ ౧౪॥ నవర్షిష్యతి దేవశ్చ వ
ర్షాణ్యేతాని ద్వాదశ। ఏతద్భవంతస్సంచింత్య మహర్షేరస్య ధీమతః॥౧౫॥ అగస్త్యస్యాతితపసః కర్తుమర్హంత్యనుగ్రహమ్। ఇత్యేవముక్తే వచనే
తతోఽగస్త్యః ప్రతాపవాన్॥ ౧౬॥ ప్రోవాచ వాక్యం సతదా ప్రసాద్య శిరసా మునీన్। యది ద్వాదశ వర్షాణి నవర్షిష్యతి వాసవః॥ ౧౭॥ చింతాయజ్ఞం
కరిష్యామి విధిరేష సనాతనః। యది ద్వాదశ వర్షాణి నవర్షిష్యతి వాసవః॥ ౧౮॥ స్పర్శయజ్ఞం కరిష్యామి విధిరేష సనాతనః। యది ద్వాదశ వర్షాణి న
వర్షిష్యతి వాసవః॥౧౯॥ వ్యాయామేనాహరిష్యామి యజ్ఞానన్యాన్ వ్రతాన్। బీజయజ్ఞో మయాయం వై బహువర్షసమాచితః॥౨౦॥ బీజైర్హితం
కరిష్యామి నాత్ర విఘ్నో భవిష్యతి। నేదం శక్యం వృథా కర్తుం మమ సత్రం కథంచన॥ ౨౧ ॥ వర్షిష్యతీహ వా దేవో నవా దేవో భవ్యతి। అథ వాభ్యర్థ
నామింద్రో నకరిష్యతి కామతః॥ ౨౨॥ స్వయమింద్రో భవిష్యామి జీవయిష్యామి చ ప్రజాః। యో యదాహారజాతశ్చ సతథైవ భవిష్యతి॥ ౨౩॥ విశేషం చై
వ కర్తాస్మి పునః పునరతీవ హి। అద్యేహ స్వర్ణమభ్యేతు యచ్చాన్యద్వసు కించన॥౨౪॥ త్రిషు లోకేషు యచ్చాస్తి తదిహాగచ్ఛతాం స్వయమ్। దివ్యాశ్చా
ప్సరసాం సంఘాః గంధర్వాశ్చ సకిన్నరాః॥ ౨౫॥ విశ్వావసుశ్చ యే చాన్యే తేప్యుపాసంతు మే మఖమ్। ఉత్తరేభ్యః కురుభ్యశ్చ యత్కించిద్వసు విద్యతే॥ ౨౬॥
సర్వం తదిహ యజ్ఞేషు స్వయమేవోపతిష్ఠతు। స్వర్గః స్వర్గసదశ్చైవ ధర్మశ్చ స్వయమేవ తు॥ ౨౭॥ ఇత్యుక్తే సర్వమేవైతదభవత్తపసా మునేః।
తస్య దీప్తాగ్నిమనసస్త్వగస్త్యస్యాతితేజసః॥౨౮॥ తతస్తే మునయో హృష్టా దదృశుస్తపసో బలమ్। విస్మితా వచనం ప్రాహురిదం సర్వే మహార్థవత్॥
౨౯॥ ఋషయః॥ ప్రీతాః స్మ తవ వాక్యేన న త్విచ్ఛామస్తపోవ్యయమ్। తైరేవ యజ్ఞైస్తుష్టాః స్మ న్యాయేనేచ్ఛామహే వయమ్॥ ౩౦॥ యజ్ఞాన్దీక్షాంస్తథా
హోమాన్ యచ్చాన్యన్మృగయామహే। న్యాయేనోపార్జితాహారాః స్వకర్మాభిరతా వయమ్॥ ౩౧॥ వేదాంశ్చ బ్రహ్మచర్యేణ న్యాయతః ప్రా
ర్థయామహే। న్యాయేనోత్తరకాలం చ గృహేభ్యో నిఃసృతా వయమ్॥౩౨॥ ధర్మదృష్టైర్విధిద్వారైస్తపస్తప్స్యామహే వయమ్। భవతస్సమ్యగి
ష్టా తు బుద్ధిర్హింసావివర్జితా॥౩౩॥ ఏతామహింసాం యజ్ఞేషు బ్రూయాస్త్వం సతతం ప్రభో। ప్రీతాస్తతో భవిష్యామో వయం తు ద్విజసత్తమ॥ ౩౪॥
విసర్జితాః సమాప్తౌ చ సత్రాదస్మాద్వ్రజామహే। తథా కథయతాం తేషాం దేవరాజః పురందరః॥ ౩౫॥ వవర్ష సుమహాతేజా దృష్ట్వా తస్య తపోబలమ్।
ఆసమాప్తేశ్చ యజ్ఞస్య తస్యామితపరాక్రమః॥౩౬॥ నికామవర్షీ పర్జన్యో బభూవ జనమేజయ। ప్రసాదయామాస చ తమగస్త్యం త్రిదశేశ్వరః॥౩౭॥
స్వయమభ్యేత్య రాజర్షే పురస్కృత్య బృహస్పతిమ్। తతో యజ్ఞసమాప్తౌ తాన్ విససర్జ మహామునీన్॥ అగస్త్యః పరమప్రీతః పూజయిత్వా యథావి
ధి॥౩౮॥ జనమేజయః॥ కోఽసౌ నకులరూపేణ శిరసా కాంచనేన వై। ప్రాహ మానుషవద్వాచమేతత్పృష్టో వదస్వ మే॥౩౯॥ వైశంపాయనః॥ ఏతత్పూర్వం
నపృష్టోఽహం నచాస్మాభిః ప్రభాషితమ్। శ్రూయతాం నకులో యోసౌ యథా వాక్ తస్య మానుషీ॥ ౪౦ ॥ శ్రాద్ధం సంకల్పయామాస జమదగ్నిః పురా కిల।
హోమధేనుస్తమాగాచ్చ స్వయమేవ దుదోహ తామ్॥ ౪౧॥ తత్పయః స్థాపయామాస నవే భాండే దృఢే శుచౌ। తచ్చ క్రోధస్స్వరూపేణ పిఠరం ధర్మ ఆ
విశత్॥౪౨॥ జిజ్ఞాసుస్తమృషిశ్రేష్ఠం కిం కుర్యాద్విప్రియే కృతే। ఇతి సంచింత్య ధర్మస్స ధర్షయామాస తత్పయః॥౪౩॥ తమాజ్ఞాయ మునిః క్రోధం నైవా
స్య సచుకోప హ। స తు క్రోధస్తతో రాజన్ బ్రాహ్మణీం మూర్తిమాస్థితః॥౪౪॥ జితే తస్మిన్ భృగుశ్రేష్ఠమభ్యభాషదమర్షణః। జితోస్మీతి భృగుశ్రేష్ఠ భృ

గవా హ్యతిరోషణాః॥౪౫॥ లోకే మిథ్యాప్రవాదోఽయం యత్త్వయాఽస్మి వినిర్జితః। వశే స్థితోఽహం త్వయ్యద్య క్షమావతి మహాత్మని ॥ బిభేమి తపసస్సాధో ప్రసాదం కురు మే ప్రభో॥౪౬॥ జమదగ్నిః॥ సాక్షాద్దృష్టోఽసి మే క్రోధ గచ్ఛ త్వం విగతజ్వరః। న త్వయాఽపకృతం మేఽద్య న చ మే మన్యురస్తి వై॥౪౭॥ యానుద్దిశ్య సంకల్పః పయసోఽస్య కృతో మయా। పితరస్తే మహాభాగాస్తేభ్యో బుధ్యస్వ గమ్యతామ్॥౪౮॥ ఇత్యుక్తో జాతసంత్రాసస్తత్రైవాంతరధీయత। పితౄణామభిషంగాచ్చ నకులత్వముపాగతః॥౪౯॥ స తాన్ ప్రసాదయామాస శాపస్యాంతో భవేదితి। తైశ్చాప్యుక్తః క్షిపన్ ధర్మం శాపస్యాంతమవాప్స్యసి॥ ౫౦॥ తైశ్చోక్తో యజ్ఞియాన్ దేశాన్ ధర్మారణ్యం తథైవ చ। జుగుప్సమానో ధావన్ స తం యజ్ఞం సముపాసదత్॥ ౫౧॥ ధర్మపుత్రమథాక్షిప్య సక్తుప్రస్థేన తేన సః। ముక్తశ్శాపాత్తతః క్రోధో ధర్మో హ్యాసీద్యుధిష్ఠిరః॥ ౫౨॥ ఏవమేతత్తదా వృత్తం యజ్ఞే తస్య మహాత్మనః। పశ్యతాం చాపి నస్తత్ర నకులోఽంతర్హితస్తదా॥౫౩॥.. *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శతసహస్రికాయాం - సంహితాయాం - వైయాసిక్యాం.

ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత - అనుగీతాపర్వణి - నకులోపాఖ్యానే - ద్వినవతితమోఽధ్యాయః.

సమాప్తం చేదం ఆశ్వమేధికపర్వ.

కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వా ప్రకృతేస్స్వభావాత్ । కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి॥

యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యద్భవేత్ । తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తు తే॥

ఓం - తత్సత్ - హరిః - ఓం - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు-

శ్రీమహాభారతే - ఆశ్రమవాసికపర్వప్రారంభః

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః

నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైవ నరోత్తమమ్। దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్॥

జనమేజయః॥ ప్రాప్య రాజ్యం మహాత్మానః పాండవా మే పితామహాః। కథమాసన్మహారాజ్ఞి ధృతరాష్ట్రే మహాత్మని॥ ౧॥ సతు రాజా హతామాత్యో
హతపుత్రో నిరాశ్రయః। కథమాసీద్ధతైశ్వర్యో గాంధారీ చ యశస్వినీ॥ ౨॥ కియంతం చైవ కాలం తే మమ పూర్వపితామహాః। స్థితా రాజ్యే మహాత్మానస్తన్మే
వ్యాఖ్యాతుమర్హసి॥ ౩॥ వైశంపాయనః॥ ప్రాప్య రాజ్యం మహాత్మానః పాండవా హతశత్రవః। ధృతరాష్ట్రం పురస్కృత్య పృథివీం పర్యపాలయన్॥ ౪॥
ధృతరాష్ట్రముపాతిష్ఠద్విదురస్సంజయస్తథా। వైశ్యాపుత్రశ్చ మేధావీ యుయుత్సుః కురుసత్తమ॥ ౫॥ పాండవాస్సర్వకార్యాణి సంపృచ్ఛంతి స్మ తం నృ
పమ్। చక్రుస్తేనాభ్యనుజ్ఞాతా వర్షాణి దశ పంచ చ॥ ౬॥ సదా హి గత్వా తే వీరాః పర్యుపాసంత తం నృపమ్। పాదాభివాదనం కృత్వా ధర్మరాజమతే స్థి
తాః॥ ౭॥ తే మూర్ధ్ని సముపాఘ్రాతాః సర్వకార్యాణి చక్రిరే। కుంతిభోజసుతా చైవ గాంధారీమన్వవర్తత॥ ౮॥ ద్రౌపదీ చ సుభద్రా చ యాశ్చాన్యాః
పాండవస్త్రియః। సమాం వృత్తిమవర్తంత తయోశ్శ్వశ్వోర్యథావిధి॥ ౯॥ శయనాని మహార్హాణి వాసాంస్యాభరణాని చ। రాజార్హాణి చ సర్వాణి భ
క్ష్యభోజ్యాన్యనేకశః॥ ౧౦॥ యుధిష్ఠిరో మహారాజ ధృతరాష్ట్రేఽభ్యుపాహరత్। తథైవ కుంతీ గాంధార్యాం గురువృత్తిమవర్తత॥ ౧౧॥ విదురస్సంజయ
శ్చైవ యుయుత్సుశ్చైవ కౌరవ। ఉపాసతే స్మ తం వృద్ధం హతపుత్రం జనాధిపమ్॥ ౧౨॥ స్యాలో ద్రోణస్య యశ్చైకో దయితో బ్రాహ్మణో మహాన్। స చ త
స్మిన్మహేష్వాసః కృపస్సమభవత్తదా॥ ౧౩॥ వ్యాసశ్చ భగవాన్నిత్యమాసాం చక్రే నృపేణ హ। కథాః కుర్వన్పురాణర్షిర్దేవర్షిపితృరక్షసామ్॥
౧౪॥ ధర్మయుక్తాని కార్యాణి వ్యవహారాన్వితాని చ। ధృతరాష్ట్రాభ్యనుజ్ఞాతో విదురస్తాన్యకారయత్॥ ౧౫॥ సామంతేభ్యః ప్రియాణ్యస్య కార్యాణి సుబ
హూన్యపి। ప్రాప్యంతేఽర్థైస్సులఘుభిర్వినయాద్విదురస్య వై॥ ౧౬॥ అకరోద్బంధమోక్షం చ వధ్యానాం మోక్షణం తథా। న చ ధర్మసుతో రాజా కదా
చిత్కించిదబ్రవీత్॥ ౧౭॥ విహారయాత్రాసు పునః కురురాజో యుధిష్ఠిరః। సర్వాన్కామాన్మహాతేజాః ప్రదదావంబికాసుతే॥ ౧౮॥ ఆరాలికాస్సూపకా
రా రాగఖాండవికాస్తథా। ఉపాతిష్ఠంత రాజానం ధృతరాష్ట్రం యథా పురా॥ ౧౯॥ వాసాంసి చ మహార్హాణి మాల్యాని వివిధాని చ। ఉపాజహ్రుర్యథాన్యా
యం ధృతరాష్ట్రస్య పాండవాః॥ ౨౦॥ మైరేయమత్స్యమాంసాని పానకాని మధూని చ। చిత్రాన్భక్ష్యవికారాంశ్చ చక్రుస్తస్య యథా పురా॥ ౨౧॥ యే చా
పి పృథివీపాలాః సమాజగ్ముస్తతస్తతః। ఉపాతిష్ఠంత తే సర్వే కౌరవేంద్రం యథా పురా॥ ౨౨॥ కుంతీ చ ద్రౌపదీ చైవ సాత్వతీ చ యశస్వినీ। ఉలూపీ నాగక

న్యా చ దేవీ చిత్రాంగదా తథా ॥ ౨౩ ॥ ధృతకేతోశ్చ భగినీ జరాసంధసుతా తథా । ఏతాశ్చాన్యాశ్చ బహ్వ్యో వై యోషితః పురుషర్షభ ॥ ౨౪ ॥ కింకరాః పర్యుపాతిష్ఠన్ సర్వాస్సుబలజాం తదా । యథా పుత్రవియుక్తోయం న కించిద్దుఃఖమాప్నుయాత్ ॥ ౨౫ ॥ ఇతి తానన్వశాద్భ్రాతౄన్ నిత్యమేవ యుధిష్ఠిరః । ఏవం తే ధర్మరాజస్య శ్రుత్వా వచనమర్థవత్ ॥ ౨౬ ॥ సవిశేషమవర్తంత భీమమేకం తదా వినా । న హి తత్తస్య వీరస్య హృదయాదపసర్పతి ॥ ధృతరాష్ట్రస్య దుర్బుద్ధ్యా యద్వృత్తం ద్యూతకారితమ్ ॥ ౨౭ ॥ ....

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- ప్రథమోధ్యాయః-

వైశంపాయనః- ఏవం సంపూజితో రాజా పాండవైరంబికాసుతః । విజహార యథాపూర్వమృషిభిః పర్యుపాసితః ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మదేయాగ్రహారాంశ్చ ప్రదదౌ స కురూద్వహః । తచ్చ కుంతీసుతో రాజా సర్వమేవాన్వపద్యత ॥ ౨ ॥ ఆనృశంస్యపరో రాజా ప్రీయమాణో యుధిష్ఠిరః । ఉవాచ స తదా భ్రాతౄనమాత్యాంశ్చ మహీపతిః ॥ ౩ ॥ మయా చైవ భవద్భిశ్చ మాన్య ఏష నరాధిపః । నిదేశే ధృతరాష్ట్రస్య యస్తిష్ఠతి స మే సుహృత్ ॥ ౪ ॥ విపరీతశ్చ మే శత్రుర్నిరస్యశ్చ భవేన్నరః । పితృవృత్తేషు చాహస్సు పుత్రాణాం శ్రాద్ధకర్మణి ॥ ౫ ॥ సుహృదాం చైవ సర్వేషాం యావదస్య చికీర్షితమ్ । తతస్స రాజా కౌరవ్యో ధృతరాష్ట్రో మహామనాః ॥ ౬ ॥ బ్రాహ్మణేభ్యో యథార్హేభ్యో దదౌ విత్తాన్యనేకశః । ధర్మరాజశ్చ భీమశ్చ సవ్యసాచీ యమావపి ॥ ౭ ॥ తత్సర్వమన్వవర్తంత తస్య ప్రియచికీర్షయా । కథం ను రాజా వృద్ధస్స పుత్రపౌత్రవధార్దితః ॥ ౮ ॥ శోకమస్మత్కృతం ప్రాప్య న మ్రియేతేతి చింత్యతే । యావద్ధి కురువీరస్య జీవత్పుత్రస్య వై సుఖమ్ ॥ ౯ ॥ బభూవ తదవాప్నోతు భోగాంశ్చేతి వ్యవస్థితాః । తతస్తే సహితాః పంచ భ్రాతరః పాండునందనాః ॥ ౧౦ ॥ తథాశీలాః సమాతస్థుర్ధృతరాష్ట్రస్య శాసనే । ధృతరాష్ట్రశ్చ తాన్ సర్వాన్ వినీతాన్నియమే స్థితాన్ ॥ ౧౧ ॥ శిష్యవృత్తిం సమాపన్నాన్ గురువత్ప్రత్యపద్యత । గాంధారీ చైవ పుత్రాణాం వివిధైః శ్రాద్ధకర్మభిః ॥ ౧౨ ॥ ఆనృణ్యమగమత్కామాన్ విప్రేభ్యః ప్రతిపాద్య సా । ఏవం ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠో ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః ॥ భ్రాతృభిః సహితో ధీమాన్ పూజయామాస తం నృపమ్ ॥ ౧౩ ॥ వైశంపాయనః ॥ స రాజా సుమహాతేజా వృద్ధః కురుకులోద్వహః । న దదర్శ తదా కించిదప్రియం పాండునందనే ॥ ౧౪ ॥ వర్తమానేషు సద్వృత్తిం పాండవేషు మహాత్మసు । ప్రీతిమానభవద్రాజా ధృతరాష్ట్రోంబికాసుతః ॥ ౧౫ ॥ సౌబలేయీ చ గాంధారీ పుత్రశోకమపాస్య తమ్ । సదైవ ప్రీతిమత్యాసీత్తనయేషు నిజేష్వివ ॥ ౧౬ ॥ ప్రియాణ్యేవ తు కౌరవ్యో నాప్రియాణి కురూద్వహః । వైచిత్రవీర్యే నృపతౌ సమాచరత వీర్యవాన్ ॥ ౧౭ ॥ యద్యద్బ్రూతే చ కించిత్స ధృతరాష్ట్రో జనాధిపః । గురు వా లఘు వా కార్యం గాంధారీ చ తపస్వినీ ॥ ౧౮ ॥ తం స రాజా మహారాజ పాండవానాం ధురంధరః । పూజయిత్వా వచస్తత్తదకార్షీత్పరవీరహా ॥ ౧౯ ॥ తేన తస్యాభవత్ప్రీతో వృత్తేన స నరాధిపః । అన్వతప్యచ్చ సంస్మృత్య పుత్రం తం మందచేతసమ్ ॥ ౨౦ ॥ సదా చ ప్రాతరుత్థాయ కృతజప్యశ్శుచిర్నృపః । ఆశాస్తే పాండుపుత్రాణాం సమరేష్వపరాజయమ్ ॥ ౨౧ ॥ బ్రాహ్మణాన్ స్వస్తి వాచ్యాథ హుత్వా చైవ హుతాశనమ్ । ఆయూంషి పాండుపుత్రాణామాశంసత నరాధిపః ॥ ౨౨ ॥ న తాం ప్రీతిం పరామాప పుత్రేభ్యస్స కురూద్వహః । యాం ప్రీతిం పాండుపుత్రేభ్యః సదావాప తదా నృపః ॥ ౨౩ ॥ బ్రాహ్మణానాం యథావృత్తః క్షత్రియాణాం యథావిధః । తథా విట్ఛూద్రసంఘానామభవత్స ప్రియస్తదా ॥ ౨౪ ॥ యచ్చ కించిత్తదా పాపం ధృతరాష్ట్రసుతైః కృతమ్ । అకృత్వా హృది తత్పాపం తం నృపం సోన్వవర్తత ॥ ౨౫ ॥ యశ్చ కశ్చిన్నరః కించిదప్రియం చాంబికాసుతే । కురుతే ద్వేష్యతామేతి స కౌంతేయస్య ధీమతః ॥ ౨౬ ॥ న రాజ్ఞో ధృతరాష్ట్రస్య న చ దుర్యోధనస్య వై । ఉవాచ దుష్కృతం కశ్చిద్యుధిష్ఠిరభయాన్నరః ॥ ౨౭ ॥ ధృత్యా తు తుష్టౌ నరేంద్రస్య గాంధారీ విదురస్తథా । శౌచేన చాజాతశత్రోర్న తు భీమస్య శత్రుహా ॥ ౨౮ ॥ అన్వవర్తత తం చాపి నిశ్చితో ధర్మజో నృపమ్ । ధృతరాష్ట్రం చ సంప్రేక్ష్య సదా భవతి దుర్మనాః ॥ ౨౯ ॥ రాజానమనువర్తంతం ధర్మపుత్రమమిత్రహా । అ

న్వవర్తత కౌరవ్యో హృదయేన పరాజితః॥ ౩౦॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి- ద్వితీయోఽధ్యాయః-...*
వైశంపాయనః॥ యుధిష్ఠిరస్య నృపతేర్దుర్యోధనపితుస్తథా। నాంతరం దదృశూ రాజ్యే పురుషాః ప్రణయం ప్రతి॥ ౧॥ యదా తు కౌరవో రాజా పుత్రం సం
స్మారమమర్షితమ్। తదా భీమం హృదా రాజన్నపధ్యాతి స పార్థివః॥ ౨॥ తథైవ భీమసేనోఽపి ధృతరాష్ట్రం జనాధిపమ్। నామర్షయత రాజేంద్ర సదైవ
దుష్టవద్ధృదా॥ ౩॥ అప్రకాశాన్యప్రియాణి చకారాస్య వృకోదరః। ఆజ్ఞాం ప్రత్యహరచ్చాపి కృతకైః పురుషైస్సదా॥ ౪॥ స్మరన్ దుర్మంత్రితం తస్య వృత్తా
న్యప్యస్య కానిచిత్। అథ భీమస్సుహృన్మధ్యే బాహుశబ్దం తదాకరోత్ ॥ ౫॥ సంశ్రవే ధృతరాష్ట్రస్య గాంధార్యాశ్చాప్యమర్షణః। స్మృత్వా దుర్యోధ
నం శత్రుం కర్ణదుశ్శాసనావపి॥ ౬॥ ప్రోవాచేదం సుసంరబ్ధో భీమస్సపరుషం వచః। అంధస్య నృపతేః పుత్రా మయా పరిఘబాహునా ॥ ౭॥ నీతా లోకమ
ముం సర్వే నానాశస్త్రాస్త్రయోధినః। ఇమౌ తౌ పరిఘప్రఖ్యౌ భుజౌ మమ దురాసదౌ॥ ౮॥ యయోరంతరమాసాద్య ధార్తరాష్ట్రాః క్షయం గతాః। తావి
మౌ చందనేనాక్తౌ చందనార్హౌ చ మే భుజౌ॥ ౯॥ యాభ్యాం దుర్యోధనో నీతః క్షయం ససుతబాంధవః। ఏతాశ్చాన్యాశ్చ వివిధాః శల్యభూతా నరాధిపః॥
౧౦॥ వృకోదరస్య తా వాచః శ్రుత్వా నిర్వేదమాగమత్। సా చ బుద్ధిమతీ దేవీ కాలపర్యాయవేదినీ॥ ౧౧॥ గాంధారీ సర్వధర్మజ్ఞా తాన్యలీకాని శుశ్రువే। త
తః పంచదశే వర్షే సమతీతే నరాధిపః॥ ౧౨॥ రాజా నిర్వేదమాపేదే భీమవాగ్బాణపీడితః। నావబుధ్యత తద్రాజా కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిరః॥ ౧౩॥ శ్వేతా
శ్వో వాథ కుంతీ వా ద్రౌపదీ వా యశస్వినీ। మాద్రీపుత్రౌ చ ధర్మజ్ఞౌ చిత్తం తస్యాన్వవర్తతామ్॥ ౧౪॥ రాజ్ఞస్తు చిత్తం రక్షంతౌ నోచతుః కించిదప్రియమ్। త
తస్సమ్మానయామాస ధృతరాష్ట్రస్సుహృజ్జనమ్॥ బాష్పసందిగ్ధమత్యర్థమిదమాహ చ తాన్ భృశమ్ ॥ ౧౫॥ ధృతరాష్ట్రః॥ విదితం భవతామేతద్యథా
వృత్తః కురుక్షయః। మమాపరాధాత్తత్సర్వమనుజ్ఞాతం చ కౌరవైః॥ ౧౬॥ యోఽహం దుష్టమతిం మందో జ్ఞాతీనాం భయవర్ధనమ్। దుర్యోధనం కౌరవాణా
మాధిపత్యేఽభ్యషేచయమ్॥ ౧౭॥ యచ్చాహం వాసుదేవస్య నాశ్రౌషం వాక్యమర్థవత్। వధ్యతాం సాధ్వయం పాపః సామాత్య ఇతి దుర్మతిః॥ ౧౮॥ పు
త్రస్నేహాభిభూతస్తు హితముక్తో మనీషిభిః। విదురేణాథ భీష్మేణ ద్రోణేన చ కృపేణ చ ॥ ౧౯ ॥ పదే పదే భగవతా వ్యాసేన చ మహాత్మనా । సంజయేనాథ
గాంధార్యా తదిదం తప్యతే చ మామ్॥ ౨౦॥ యచ్చాహం పాండుపుత్రేషు గుణవత్సు మహాత్మసు। న దత్తవాన్ శ్రియం దీప్తాం పితృపైతామహీమిమామ్॥ ౨౧॥
వినాశం పశ్యమానో హి సర్వరాజ్ఞాం గదాగ్రజః। ఏతత్ శ్రేయస్తు పరమమమన్యత జనార్దనః ॥ ౨౨ ॥ సోఽహమేతాన్యలీకాని నివృత్తాన్యాత్మనస్తదా ॥
హృదయే శల్యభూతాని ధారయామి సహస్రశః॥ ౨౩ ॥ విశేషతస్తు పశ్యామి వర్షే పంచదశేఽద్య వై। అస్య పాపస్య శుద్ధ్యర్థం నియతోఽస్మి సుదుర్మతిః॥
౨౪॥ చతుర్థే నియతే కాలే కదాచిదపి చాష్టమే। తృష్ణావినయనం భుంజే గాంధారీ వేద తన్మమ॥ ౨౫॥ కరోత్యాహారమితి మాం సర్వః పరిజనస్సదా। యు
ధిష్ఠిరభయాద్వేత్తి భృశం తప్యతి పాండవః॥ ౨౬ ॥ భూమౌ శయే జప్యపరో దర్భేష్వజినసంవృతః। నియమవ్యపదేశేన గాంధారీ చ యశస్వినీ॥ ౨౭॥ హ
తం శతం తు పుత్రాణాం యయోర్యుద్ధేఽపలాయినామ్ । నానుతప్యామి తచ్చాహం క్షత్రధర్మమిమం విదుః॥ ౨౮॥ ఇత్యుక్త్వా ధర్మరాజానమభ్యభాషత కౌర
వః। భద్రం తే యాదవీమాతర్వచశ్చేదం నిబోధ మే॥ ౨౯॥ సుఖమస్మ్యుషితః పుత్ర త్వయా సుపరిపాలితః। మహాదానాని దత్తాని శ్రాద్ధాని చ పునః పునః॥ ౩౦॥
ప్రకృష్టం చ మయా పుత్ర పుణ్యం చీర్ణం యథాబలమ్ । గాంధారీ హతపుత్రేయం ధైర్యేణోదీక్షతే చ మామ్॥ ౩౧ ॥ ద్రౌపద్యా హ్యపకర్తారస్తవ చైశ్వ
ర్యహారిణః। సమతీతా నృశంసాస్తే స్వధర్మేణ హతా యుధి॥ ౩౨॥ న తేషు ప్రతికర్తవ్యం పశ్యామి కురునందన। సర్వే శస్త్రకృతాన్ లోకాన్ గతాస్తే విము
ఖం హతాః॥ ౩౩ ॥ ఆత్మనస్తు హితం పుణ్యం ప్రతికర్తవ్యముద్యతైః । గాంధార్యాశ్చైవ రాజేంద్ర తదనుజ్ఞాతుమర్హసి॥ ౩౪॥ త్వం తు ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠ

స్సుతంతంధర్మవత్సలః। రాజాగురుఃప్రాణభృతాంతస్మాదేతద్బ్రవీమ్యహమ్॥ ౩౫ ॥ అనుజ్ఞాతస్త్వయావీరసంశ్రయేయంవనాన్యహమ్। చీరవల్కలభృ
ద్రాజన్గాంధార్యాసహితోనయా॥౩౬॥ తవాశిషఃప్రయుంజానోభవిష్యామివనేచరః। ఉచితంనఃకులేతాతసర్వేషాంభరతర్షభ॥౩౭॥ పుత్రేష్వై
శ్వర్యమాధాయవయసోంతేవనంనృప। తత్రాహంవాయుభక్షోవానిరాహారోపివావసన్॥ ౩౮॥ పత్న్యాసహానయావీరచరిష్యామితపఃపరమ్। త్వం
చాపిఫలభాక్తాతతపసఃపార్థివోహ్యసి॥ ఫలభాజోహిరాజానఃకల్యాణస్యేతరస్యవా॥౩౯॥ యుధిష్ఠిరః ॥ నమాంప్రీణయతేరాజ్యంత్వయ్యేవందుఃఖి
తేనృప।ధిఙ్మామస్తుసుదుర్బుద్ధింరాజ్యసక్తంప్రమాదినమ్ ॥ ౪౦ ॥ యోహంభవంతందుఃఖార్తముపవాసకృశంభృశం। జితాహారంక్షితిశయంనవిం
దేభ్రాతృభిస్సహ॥౪౧॥ అహోస్మివంచితోమూఢోభవతాగూఢబుద్ధినా। విశ్వాసయిత్వాపూర్వంమాంయదిదందుఃఖమశ్నుథాః॥ ౪౨॥ కింమేరా
జ్యేనభోగైర్వాకింయజ్ఞైఃకింసుఖేనవా। యస్యమేత్వంమహీపాలదుఃఖాన్యేతాన్యవాప్తవాన్॥౪౩॥ పీడితంచాపిజానామిరాజ్యమాత్మానమేవచ। అ
నేనవచసాతుభ్యందుఃఖితస్యజనేశ్వర॥ ౪౩॥ భవాన్పితాభవాన్మాతాభవాన్నఃపరమోగురుః। భవతావిప్రహీనాహిక్వనుతిష్ఠామహేవయమ్॥౪౫
ఔరసోభవతఃపుత్రోయుయుత్సుర్నృపసత్తమ। అస్తురాజామహారాజయమన్యంమన్యతేభవాన్॥ ౪౬॥ అహంవనంగమిష్యామిభవాన్రాజ్యంప్రశా
స్తు। నమామయశసాదగ్ధంభూయస్త్వందగ్ధుమర్హసి॥ ౪౭॥ నాహంరాజాభవాన్రాజాభవతఃపరవానహమ్।కథంగురుంత్వాంధర్మజ్ఞమనుజ్ఞాతు
మిహోత్సహే॥ ౪౮॥ నమన్యుర్హృదినఃకశ్చిత్సుయోధనకృతేనఘ। భవితవ్యంతథాతద్ధివయంచాన్యేచమోహితాః ॥ ౪౯॥ వయంపుత్రాహిభవ
తోయథాదుర్యోధనాదయః। గాంధారీచైవకుంతీచనిర్విశేషామతిర్మమ॥౫౦॥సమాంత్వంయదిరాజేంద్రపరిత్యజ్యగమిష్యసి। పృష్ఠతస్త్వానుయాస్యా
మిసత్యేనాత్మానమాలభే॥ ౫౧॥ ఇయంహివసుసంపూర్ణామహీసాగరమేఖలా। భవతావిప్రహీనస్యనమేప్రీతికరీభవేత్ ॥ ౫౨॥ భవదీయమిదంస
ర్వంశిరసాత్వాంప్రసాదయే। త్వదధీనాఃస్మరాజేంద్రవ్యేతుతేమానసోజ్వరః ॥ ౫౩॥ భవితవ్యమనుప్రాప్తోమన్యేత్వంవసుధాధిప। దిష్ట్యాశుశ్రూషమా
ణస్త్వాంమోక్షిష్యేమనసోజ్వరమ్॥ ౫౪॥ ధృతరాష్ట్రః॥ తాపస్యేమేమనస్తాతవర్తతేకురునందన। ఉచితంచకులేస్మాకమరణ్యగమనంప్రభో॥౫౫॥చి
రమస్మ్యుషితఃపుత్రచిరంశుశ్రూషితస్త్వయా। వృద్ధంమామప్యనుజ్ఞాతుమర్హసిత్వంనరాధిప॥ ౫౬॥వైశంపాయనః ॥ ఇత్యుక్త్వాధర్మరాజానంవే
పమానఃకృతాంజలిః। ఉవాచవచనంరాజాధృతరాష్ట్రోంబికాసుతః॥ ౫౭॥ సంజయంచమహాత్మానంకృపంచాపిమహారథమ్ । అనునేతుమిహేచ్ఛామి
భవద్భిర్వసుధాధిప ॥ ౫౮॥ గ్లాయతేమేమనోహీదంముఖంచపరిశుష్యతి । వయసాచప్రకృష్టేనవాగ్వ్యాయామేనచైవహ ॥ ౫౯ ॥ ఇత్యుక్త్వాస
తుధర్మాత్మావృద్ధోరాజాకురూద్వహః। గాంధారీంశిశ్రియేధీమాన్సహసైవగతాసువత్ ॥ ౬౦॥ తంతుదృష్ట్వాసమాసీనంవిసంజ్ఞమివకౌరవమ్।ఆర్తిం
రాజాగమత్తీవ్రాంకౌంతేయఃపరవీరహా॥ ౬౧॥యుధిష్ఠిరః ॥ యస్యనాగసహస్రేణశతసంఖ్యేనవైబలమ్ । సోయంనారీంవ్యపాశ్రిత్యశేతేరాజాగతా
సువత్ ॥౬౨॥ ఆయసీప్రతిమాయేనభీమసేనస్యసాపురా। చూర్ణీకృతాబలవతాసోబలామాశ్రితఃస్త్రియమ్॥౬౩॥ధిగస్తుమామధర్మజ్ఞంధిగ్బుద్ధింధిక్చ
మేశ్రుతమ్। యత్కృతేపృథివీపాలఃశేతేయమతథోచితః ॥ ౬౪॥ అహమప్యుపవత్స్యామియథైవాయంగురుర్మమ।యదిరాజానభుంక్తేయంగాంధా
రీచయశస్వినీ॥౬౫॥వైశంపాయనః॥తతోస్యపాణినారాజన్జలశీతేనపాండవః।ఉరోముఖంచశనకైఃపర్యమార్జతధర్మవిత్ ॥ ౬౬॥ తేనరత్నౌషధి
మతాపుణ్యేనచసుగంధినా। పాణిస్పర్శేనరాజ్ఞస్తురాజాసంజ్ఞామవాపహ ॥ ౬౭॥ ధృతరాష్ట్రః॥ స్పృశమాంపాణినాభూయఃపరిష్వజచపాండవ।
జీవామీవాతిసంస్పర్శాత్తవరాజీవలోచన॥ ౬౮॥ మూర్ధానంచతవాఘ్రాతుమిచ్ఛామిమనుజాధిప। పాణిభ్యాంచపరిస్ప్రష్టుంప్రీణనంహిమహన్మ

మ॥౧౯॥అష్టమోహ్యద్య కాలోఽయమాహారస్య కృతోస్య మే। యేనాహం కురుశార్దూల శక్నోమి న విచేష్టితుమ్॥ ౨౦॥ వ్యాయామశ్చాయమత్యర్థం
కృతస్త్వామభియాచతా। తతో గ్లానమనాస్తాత నష్టసంజ్ఞ ఇవాభవమ్॥ ౨౧ ॥ తం చామృతరసప్రఖ్యం హస్తస్పర్శమిమం ప్రభో।లబ్ధ్వా సంజీవితోఽస్మీతి
మన్యే కురుకులోద్వహ॥ ౨౨॥వైశంపాయనః॥ఏవముక్తస్తు కౌంతేయః పిత్రా జ్యేష్ఠేన భారత। పస్పర్శ సర్వగాత్రేషు సౌహార్దాత్తం శనైస్తదా॥ ౨౩॥
ఉపలభ్య తతః ప్రాణాన్ ధృతరాష్ట్రో మహీపతిః। బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య మూర్ధ్న్యాజిఘ్రత పాండవమ్ ॥ ౨౪ ॥ విదురాదయశ్చ తే సర్వే రురుదుః
దుఃఖితా భృశమ్। అతిదుఃఖాత్తు రాజానం నోచుః కించన పాండవమ్ ॥ ౨౫ ॥ గాంధారీ త్వేవ ధర్మజ్ఞా మనసోద్వహతీ భృశమ్। దుఃఖాన్యధారయద్రాజ
న్నైవమిత్యేవ చాబ్రవీత్ ॥ ౨౬॥ఇతరాస్తు స్త్రియస్సర్వాః కుంత్యా సహ సుదుఃఖితాః। నేత్రైరాగతవిక్లేదైః పరివార్య స్థితాభవన్॥ ౨౭॥అథాబ్రవీత్పు
నర్వాక్యం ధృతరాష్ట్రో యుధిష్ఠిరమ్। అనుజానీహి మాం రాజంస్తాపస్యే భరతర్షభ॥ ౨౮ ॥ గ్లాయతే మే మనస్తాత భూయో భూయః ప్రజల్పతః।నమామ
తః పరం పుత్ర పరిక్లేష్టుమిహార్హసి॥ ౨౯॥ తస్మింస్తు కౌరవేంద్రే తం తథా బ్రువతి పాండవమ్। సర్వేషామేవ యోధానామార్తనాదోఽభవన్మహాన్॥౩౦॥
దృష్ట్వా కృశం వివర్ణం చ రాజానమతథోచితమ్ । ఉపవాసపరిశ్రాంతం త్వగస్థిపరివారణమ్ ॥ ౩౧ ॥ ధర్మపుత్రః స్వపితరం పరిష్వజ్య మహాప్రభుమ్। శో
కజం బాష్పముత్సృజ్య పునర్వచనమబ్రవీత్ ॥ ౩౨ ॥ న కామయే నరశ్రేష్ఠ జీవితం పృథివీం తథా । యథా తవ ప్రియం రాజంశ్చికీర్షామి పరంతప॥౩౩॥ యది
చాహమనుగ్రాహ్యో భవతో దయితోఽపి వా।క్రియతాం తావదాహారస్తతో వేత్స్యామ్యహం పరమ్॥ ౩౪॥ తతోఽబ్రవీన్మహాతేజా ధృతరాష్ట్రో యుధిష్ఠి
రమ్।అనుజ్ఞాతస్త్వయా పుత్ర భుంజీయామితి కామయే॥౩౫॥ఇతి బ్రువతి రాజేంద్రే ధృతరాష్ట్రే యుధిష్ఠిరమ్। ఋషిస్సత్యవతీపుత్రో వ్యాసోఽభ్యేత్య వచో
బ్రవీత్ ॥౩౬॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే-ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- తృతీయోఽధ్యాయః- .... *

వ్యాసః॥ యుధిష్ఠిర మహాబాహో యదాహ కురునందన। ధృతరాష్ట్రో మహాతేజాస్తత్కురుష్వావిచారయన్॥౧॥అయం హి వృద్ధో నృపతిర్హతపుత్రో
విశేషతః। నేదం కృచ్ఛ్రం విచరితుం సహేదితి మతిర్మమ॥౨॥గాంధారీ చ మహాభాగా ప్రాజ్ఞా కరుణవేదినీ।పుత్రశోకం మహారాజ స్థైర్యేణోద్వహతే భృ
శమ్॥౩॥ అహమప్యేతదేవ త్వాం బ్రవీమి కురు మే వచః।అనుజ్ఞాం లభతాం రాజా మా వృథేహ మరిష్యతి॥౪॥ రాజర్షీణాం పురాణానామనుయాతు గతిం నృ
పః। రాజర్షీణాం హి సర్వేషామంతే వనముపాశ్రయః॥౫॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తస్స తదా రాజా వ్యాసేనాద్భుతకర్మణా । ప్రత్యువాచ మహాతే
జా ధర్మరాజో మహామునిమ్॥౬॥భగవానేవ నో మాన్యో భగవానేవ నో గురుః । భగవానస్య రాజ్యస్య కులస్య చ పరాయణమ్॥ ౭॥ అహం తు పుత్రో
భగవాన్ పితా రాజా గురుశ్చ మే। నిదేశవర్తీ చ పితుః పుత్రో భవతి ధర్మతః॥౮॥వైశంపాయనః॥ఇత్యుక్తస్తు తం ప్రాహ వ్యాసో వేదవిదాం వరః। యుధి
ష్ఠిరం మహాతేజాః పునరేవ మహాకవిః॥౯॥ఏవమేతన్మహాబాహో యథా వదసి భారత। రాజాయం వృద్ధతాం ప్రాప్తః ప్రమాణే పరమే స్థితః॥౧౦॥ సోఽయం
మయాభ్యనుజ్ఞాతస్త్వయా చ పృథివీపతిః। కరోతు స్వమభిప్రాయం మాస్య విఘ్నకరో భవ॥ ౧౧॥ ఏష ఏవ పరో ధర్మో రాజర్షీణాం యుధిష్ఠిర।సమరే
వా భవేన్మృత్యుర్వనే వా విధిపూర్వకమ్॥౧౨॥పిత్రా తు తవ రాజేంద్ర పాండునా పృథివీక్షితా। శిష్యవృత్తేన రాజాయం గురువత్పర్యుపాసితః॥ ౧౩॥ క్రతు
భిర్దక్షిణావద్భీ రత్నపర్వతశోభితైః। మహద్భిరిష్టం గోభర్తా ప్రజాశ్చ పరిపాలితాః॥౧౪॥పుత్రసంస్థం చ విపులం రాజ్యం విప్రోషితే త్వయి।త్రయోదశ స
మా యుక్తం దత్తం చ వివిధం వసు॥౧౫॥త్వయా చాయం నరవ్యాఘ్ర గురుశుశ్రూషయానఘ।ఆరాధితస్సభృత్యేన గాంధారీ చ యశస్వినీ॥౧౬॥అనుజానీహి
పితరం సమయోఽస్య తపోవిధౌ। నమన్యుర్విద్యతే చాస్య సుసూక్ష్మోఽపి యుధిష్ఠిర॥౧౭॥వైశంపాయనః॥ఏతావదుక్త్వా వచనమనుమాన్య చ పార్థివమ్। త

థాస్త్వితి చ తేనోక్తః కౌంతేయేన యయౌ వనమ్॥౧౮॥ గతే భగవతి వ్యాసే రాజా పాండుసుతస్తదా। ప్రోవాచ పితరం వృద్ధం మందం మందమివానతః॥౧౯॥
యదాహ భగవాన్ వ్యాసో యచ్చాపి భవతో మతమ్। యదాహ చ మహేష్వాసః కృపో విదుర ఏవ చ॥ ౨౦॥ యుయుత్సుః సంజయశ్చైవ తత్కర్తాస్మ్యహ
మంజసా। సర్వ ఏవ హి మాన్యా మే కులస్యాస్య హితైషిణః॥ ౨౧॥ ఇదం తు యాచే నృపతే త్వామహం శిరసానతః। క్రియతాం తావదాహారస్తతో
గచ్ఛాశ్రమం ప్రతి॥ ౨౨॥ .... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- చతుర్థోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తతో రాజ్ఞాభ్యనుజ్ఞాతో ధృతరాష్ట్రః ప్రతాపవాన్। యయౌ స్వభవనం రాజా గాంధార్యానుగతస్తదా॥ ౧॥ మందప్రాణగతిర్ధీ
మాన్ కృచ్ఛ్రాదివ సముద్వహన్। పదాని స మహీపాలో జీర్ణో గజపతిర్యథా॥ ౨॥ తమన్వగచ్ఛద్విదురో విద్వాన్ సూతశ్చ సంజయః। స చాపి పరమే
ష్వాసః కృపః శారద్వతస్తథా॥ ౩॥ స ప్రవిశ్య గృహం రాజన్ కృతపూర్వాహ్ణికక్రియః। తర్పయిత్వా ద్విజశ్రేష్ఠానాహారమకరోత్తదా॥ ౪॥ గాంధారీ చైవ
ధర్మజ్ఞా కుంత్యా సహ మనస్వినీ। వధూభిరుపచారేణ పూజితాభుంక్త భారత॥ ౫॥ కృతాహారం కృతాహారాః సర్వే తే విదురాదయః। పాండవాశ్చ కురు
శ్రేష్ఠముపాతిష్ఠంత తం నృపమ్॥ ౬॥ తతోఽబ్రవీన్మహారాజ కుంతీపుత్రముపహ్వరే। నిషణ్ణం పాణినా పృష్ఠే సంస్పృశన్నంబికాసుతః॥ ౭॥ అప్రమాదస్త్వయా
కార్యః సర్వథా కురునందన। అష్టాంగే రాజశార్దూల రాజ్యే ధర్మపురస్కృతే॥ ౮॥ యత్తు శక్యం మహానాజ రక్షితుం పాండునందన। రాజ్యం ధర్మేణ
కౌంతేయ విద్వానసి నిబోధ తత్॥ ౯॥ విద్యావృద్ధాన్ సదైవ త్వముపాసీథా యుధిష్ఠిర। శృణుయాస్తే చ యద్బ్రూయుః కుర్యాశ్చైవావిచారయన్॥౧౦॥
ప్రాతరుత్థాయ తాన్ రాజన్ పూజయిత్వా యథావిధి। కృత్యకాలే సముత్పన్నే పృచ్ఛేథాః కార్యమాత్మనః॥ ౧౧॥ తే తు సమ్మానితా రాజంస్త్వయా కార్య
హితార్థినా। ప్రవక్ష్యంతి హితం తాత సర్వథా తవ భారత॥౧౨॥ ఇంద్రియాణి చ సర్వాణి వాజివత్పరిపాలయేః। హితాయైవ భవిష్యంతి రక్షితం ద్రవిణం య
థా॥ ౧౩॥ అమాత్యానుపధాతీతాన్ పితృపైతామహాన్ శుచీన్। దాంతాన్ కర్మసు పుణ్యాంశ్చ పుణ్యాన్ సర్వేషు యోజయేః॥ ౧౪॥ చారయేథాశ్చ స
తతం చారైరవిదితైః పరైః। పరీక్షితైర్బహువిధైః స్వరాష్ట్రప్రతివాసిభిః॥ ౧౫॥ పురం చ తే సుగుప్తం స్యాద్దృఢప్రాకారతోరణమ్। అట్టాట్టాలకసంబా
ధం షట్పదం సర్వతోదిశమ్॥౧౬॥ తస్య ద్వారాణి సర్వాణి పర్యాప్తాని బృహంతి చ। సర్వతః సువిభక్తాని యంత్రైరారక్షితాని చ॥౧౭॥ పురుషైరలమర్థజ్ఞై
ర్విదితైః కులశీలతః। ఆత్మా చ రక్ష్యః సతతం భోజనాదిషు భారత॥౧౮॥ విహారాహారకాలేషు మాల్యశయ్యాసనేషు చ। స్త్రియశ్చ తే సుగుప్తాః స్యుర్వృద్ధై
రాప్తైరధిష్ఠితాః॥౧౯॥ శీలవద్భిః కులీనైశ్చ విద్వద్భిశ్చ యుధిష్ఠిర। మంత్రిణశ్చైవ కుర్వీథా ద్విజాన్ విద్యావిశారదాన్॥౨౦॥ వినీతాంశ్చ కులీనాంశ్చ ధర్మా
ర్థకుశలాన్ ఋజూన్। తైః సార్ధం మంత్రయేథాస్త్వం నాత్యర్థం బహుభిః సహ॥ ౨౧॥ సమస్తైరపి చ వ్యస్తైర్వ్యపదేశేన కేనచిత్। సుసంవృత్తం మం
త్రగృహం స్థలం చారుహ్య మంత్రయేః॥ ౨౨॥ అరణ్యే నిశ్శలాకే వా న చ రాత్రౌ కథంచన। వానరాః పక్షిణశ్చైవ యే మనుష్యానుసారిణః॥౨౩॥ సర్వే మంత్ర
గృహే వర్జ్యా యే చాపి జడపంగవః। మంత్రభేదే హి యే దోషా భవంతి పృథివీక్షితామ్॥ ౨౪॥ న తే శక్యాః సమాధాతుం కథంచిదితి మే మతిః। దోషాంశ్చ మం
త్రభేదస్య బ్రూయాస్త్వం మంత్రమండలే॥ ౨౫॥ అభేదే చ గుణా రాజన్ పునః పునరరిందమ। పౌరజానపదానాం చ శౌచాశౌచే యుధిష్ఠిర॥౨౬॥ యథా స్యా
ద్విదితం రాజంస్తథా కార్యం కురూద్వహ। వ్యవహారశ్చ తే తాత నిత్యమాప్తైరధిష్ఠితః॥ ౨౭॥ యోజ్యస్తుష్టైర్హితై రాజన్ నిత్యం చారైరధిష్ఠితః। పరిమా
ణం విదిత్వా చ దండం దండ్యేషు భారత॥ ౨౮॥ ప్రణయేయుర్యథాన్యాయం పురుషాస్తే యుధిష్ఠిర। ఆదానరుచయశ్చైవ పరదారావమర్శినః॥౨౯॥ ఉగ్రదం
డప్రధానాశ్చ మిథ్యావ్యాహారిణస్తథా। ఆక్రోష్టారశ్చ లుబ్ధాశ్చ హర్తారః సాహసప్రియాః॥ ౩౦॥ సభావిహారభేత్తారో వర్ణానాం చ ప్రదూషకాః॥

హిరణ్యదండ్యవధ్యాశ్చ కర్తవ్యా దేశకాలతః ॥ ౩౧ ॥ ప్రాతరేవ హి పశ్యేథా యే కుర్యుర్వ్యయకర్మ తే । అలంకారమథో భోజ్యమత ఊర్ధ్వం సమాచరేః ॥ ౩౨ ॥ పశ్యేథాశ్చ తతో యోధాన్ సదా త్వం ప్రతిహర్షయన్ । దూతానాం చ చరాణాం చ ప్రదోషస్తే సదా భవేత్ ॥ ౩౩ ॥ సదా చాపరరాత్రం తే భవేత్కార్యార్థనిర్ణయే । మధ్యరాత్రే విహారస్తే మధ్యాహ్నే చ సదా భవేత్ ॥ ౩౪ ॥ సర్వే త్వౌపయికాః కాలాః కార్యాణాం భరతర్షభ । తథైవాలంకృతః కాలే తిష్ఠేథా భూరిదక్షిణః ॥ ౩౫ ॥ చక్రవత్తాత కార్యాణాం పర్యాయో దృశ్యతే సదా । కోశస్య నిచయే యత్నం కుర్వీథా న్యాయతస్సదా ॥ ౩౬ ॥ వివిధస్య మహారాజ విపరీతం వివర్జయేః । చారైర్విదిత్వా శత్రూంశ్చ యే రాజ్ఞామంతరైషిణః ॥ ౩౭ ॥ తానాప్తైః పురుషైర్దూరాద్ఘాతయేథా నరాధిప । కర్మ దృష్ట్వాథ భృత్యాంస్త్వం వరయేథాః కురూద్వహ ॥ ౩౮ ॥ కారయేథాశ్చ కర్మాణి యుక్తాయుక్తైరధిష్టితైః । సేనాప్రణేతా చ భవేత్తవ తాత దృఢవ్రతః ॥ ౩౯ ॥ శూరః క్లేశసహశ్చైవ హితో భక్తశ్చ పూరుషః । సర్వే జనపదాశ్చైవ తవ కర్మాణి పాండవ ॥ ౪౦ ॥ గోవద్రాసభవచ్చైవ కుర్యుర్యే వ్యవహారిణః । స్వరంధ్రం పరరంధ్రం చ స్వేషు చైవ పరేషు చ ॥ ౪౧ ॥ ఉపలక్షయితవ్యం తే నిత్యమేవ యుధిష్ఠిర । దేశజాశ్చైవ పురుషా విక్రాంతాః స్వేషు కర్మసు ॥ ౪౨ ॥ యాత్రాభీరనురూపాభిరనుగ్రాహ్యా హితాస్త్వయా । గుణార్థినాం గుణః కార్యో విదుషా వై జనాధిప ॥ అవిచాల్యాశ్చ తే తే స్యురచలా ఇవ నిత్యశః ॥ ౪౩ ॥ ...... *

ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- పంచమోధ్యాయః-

ధృతరాష్ట్రః ॥ మండలాని చ బుధ్యేథాః పరేషామాత్మనస్తథా । ఉదాసీనగణానాం చ మధ్యస్థానాం చ భారత ॥ ౧ ॥ చతుర్ణాం శత్రుజాతానాం సర్వేషామాతతాయినామ్ । మిత్రం చ మిత్రమిత్రం చ బోద్ధవ్యం తేఽరికర్శన ॥ ౨ ॥ తథామాత్యా జనపదా దుర్గాణి వివిధాని చ । బలాని చ కురుశ్రేష్ఠ భవంత్యేషాం యథేచ్ఛకమ్ ॥ ౩ ॥ తే చ ద్వాదశ కౌంతేయ రాజ్ఞాం వై విషయాత్మకాః । మంత్రిప్రధానాశ్చ గుణాః షష్టిర్ద్వాదశ చ ప్రభో ॥ ౪ ॥ ఏతన్మండలమిత్యాహురాచార్యా నీతికోవిదాః । అత్ర షాడ్గుణ్యమాయత్తం యుధిష్ఠిర నిబోధ తత్ ॥ ౫ ॥ వృద్ధిక్షయా చ విజ్ఞేయా స్థానం చ కురుసత్తమ । ద్విసప్తత్యా మహాబాహో తతః షాడ్గుణ్యజా గుణాః ॥ ౬ ॥ యదా స్వపక్షో బలవాన్ పరపక్షస్తథాబలః । విగృహ్య శత్రూన్ కౌంతేయ జేయః క్షితిపతిస్తదా ॥ ౭ ॥ యదా పరే తు బలినః స్వపక్షశ్చైవ దుర్బలః । సార్థం విద్వాంస్తదా క్షీణః పరైస్సంధిం సమాశ్రయేత్ ॥ ౮ ॥ ద్రవ్యాణాం సంచయశ్చైవ కర్తవ్యస్స్యాన్మహాంస్తథా । యదా సమర్థో యానాయ నచిరేణైవ భారత ॥ ౯ ॥ తదా సర్వం విధేయం స్యాత్ స్థానే న స విచారయేత్ । భూమిరల్పఫలా దేయా విపరీతస్య భారత ॥ ౧౦ ॥ హిరణ్యం కుప్యభూయిష్ఠం మిత్రం క్షీణమథో బలమ్ । విపరీతాన్నిగృహ్ణీయాత్స్వయం సంధివిశారదః ॥ ౧౧ ॥ సంధ్యర్థం రాజపుత్రం వా లిప్సేథా భరతర్షభ ॥ విపరీతం న తత్ శ్రేయః పుత్రకస్యాంచిదాపది ॥ ౧౨ ॥ తస్య ప్రమోక్షే యత్నం చ కుర్యాత్సోపాయమంత్రవిత్ । ప్రకృతీనాం చ రాజేంద్ర రాజా దీనాన్ విభావయేత్ ॥ ౧౩ ॥ క్రమేణ యుగపత్సర్వం వ్యవసాయం మహాబలః । పీడితం స్తంభనం చైవ కోశభంగస్తథైవ చ ॥ ౧౪ ॥ కార్యం యత్నేన శత్రూణాం స్వరాజ్యం రక్షతా స్వయమ్ । న చ హింస్యోఽభ్యుపగతస్సామంతో వృద్ధిమిచ్ఛతా ॥ ౧౫ ॥ కౌంతేయ తం న హింసేథా యో మహీం విజిగీషతే । గణానాం భేదనే యోగమీప్సేథాస్సహ మంత్రిభిః ॥ ౧౬ ॥ సాధుసంగ్రహణాచ్చైవ పాపనిగ్రహణాత్తథా । దుర్బలాశ్చాపి సతతం నావేష్టవ్యా బలీయసా ॥ ౧౭ ॥ తిష్ఠేథా రాజశార్దూల వైతసీం వృత్తిమాస్థితః । యద్యేనమభియాయాచ్చ బలవాన్ దుర్బలం నృప ॥ ౧౮ ॥ సామాదిభిరుపాయైస్తం క్రమేణ వినివర్తయేః । అశక్నువంశ్చ యుద్ధాయ నిష్పతేత్సహ మంత్రిభిః ॥ ౧౯ ॥ కోశేన పౌరైర్దండేన యే చాస్య ప్రియకారిణః । అసంభవే తు సర్వస్య యథాముఖ్యేన నిష్పతేత్ ॥ క్రమేణానేన ముక్తిః స్యాచ్ఛరీరమితి కేవలమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- షష్ఠోధ్యాయః-*****

ధృతరాష్ట్రః॥ సంధివిగ్రహమప్యత్ర పశ్యేథా రాజసత్తమ । ద్వియోనిం ద్వివిధోపాయం బహుకల్పం యుధిష్ఠిర॥ ౧॥ కారవ్యపర్యుపాసీథాశ్చిత్వా ద్వైధ
విధ్యమాత్మనః। తుష్టపుష్టబలః శత్రురాత్మవానితి చ స్మరేత్ ॥ ౨ ॥ పర్యుపాసనకాలే తు విపరీతం విధీయతే । ఆమర్దకాలే రాజేంద్ర వ్యపసర్పేత్తతః ప
రమ్ ॥ ౩ ॥ వ్యసనం భేదనం చైవ శత్రూణాం కారయేత్తతః । కర్షణం భీషణం చైవ యుద్ధే చైవ బలక్షయమ్॥౪॥ ప్రయాస్యమానో నృపతిస్త్రివిధాం పరి
చింతయేత్। ఆత్మనశ్చైవ శత్రోశ్చ శక్తిం శాస్త్రవిశారదః॥ ౫ ॥ ఉత్సాహప్రభుశక్తిభ్యాం మంత్రశక్త్యా చ భారత । ఉపపన్నో నృపో యాయాద్విపరీ
తం చ వర్జయేత్ ॥ ౬॥ ఆదదీత బలం రాజా మౌలం మిత్రబలం తథా। అటవీబలం భృతం చైవ తథా శ్రేణీబలం ప్రభో॥ ౭॥ తత్ర మిత్రబలం రాజన్ మౌలం చైవ
విశిష్యతే। శ్రేణీబలం భృతం చైవ తుల్యే ఏవేతి మే మతిః॥ ౮॥ తథా చారబలం చైవ పరస్పరసమం నృప। విజ్ఞేయం బహుకాలేషు రాజ్ఞా కాల ఉపస్థితే॥౯॥ఆప
దశ్చాపి బోద్ధవ్యా బహురూపా నరాధిప। భవంతి రాజ్ఞాం కౌరవ్య యాస్తాః సంక్షేపతః శృణు॥౧౦॥ వికల్పా బహుధా రాజన్నాపదాం పాండునందన । సా
మాదిభిరుపన్యస్య గణయేత్తాన్నృపస్సదా॥ ౧౧ ॥ యాత్రాం గచ్ఛేద్బలైర్యుక్తో రాజా సద్భిః పరంతప । యుక్తశ్చ కాలదేశాభ్యాం బలైరాత్మగుణైస్త
థా॥౧౨॥ హృష్టపుష్టబలో గచ్ఛేద్రాజా వృద్ధ్యుదయే రతః । అకృశశ్చాప్యథో యాయాదనృతావపి పాండవ॥ ౧౩ ॥ తృణాశ్మానం వాజిరథప్రవాహం ధ్వ
జద్రుమైస్సంవృతకూలరోధసమ్ । పదాతినాగైర్బహుకర్దమాం నదీం సపత్ననాశే నృపతిః ప్రయోజయేత్ ॥ ౧౪ ॥ అథోపపత్త్యా శకటం పద్మం వజ్రం చ
భారత । ఉశనా వేద యచ్ఛాస్త్రం తత్రైతద్విహితం విభో॥ ౧౫ ॥ చారయిత్వా పరబలం కృత్వా స్వబలదర్శనమ్ । స్వభూమౌ యోజయేద్యుద్ధం పర
భూమౌ తథైవ చ॥ ౧౬॥ బలం ప్రసాదయేద్రాజా నిక్షిపేద్బలినో నరాన్ । జ్ఞాత్వా స్వవిషయం తత్ర సామాదిభిరుపక్రమేత్ ॥ ౧౭॥ సర్వథైవ మహారా
జ శరీరం ధారయేదిహ । ప్రేత్య చేహ చ కర్తవ్యమాత్మనిఃశ్రేయసం పరమ్॥ ౧౮ ॥ ఏవమేతన్మహారాజ రాజా సమ్యక్సమాచరన్ । ప్రేత్య స్వర్గమవా
ప్నోతి ప్రజా ధర్మేణ పాలయన్॥౧౯ ఏవం త్వయా కురుశ్రేష్ఠ వర్తితవ్యం ప్రజాహితమ్ । ఉభయోర్లోకయోస్తాత ప్రాప్తయే నిత్యమేవ హి॥ ౨౦ ॥ భీ
ష్మేణ సర్వముక్తోఽసి కృష్ణేన విదురేణ చ । మయాప్యవశ్యం వక్తవ్యం ప్రీత్యా తే నృపసత్తమ॥ ౨౧ ॥ ఏతత్సర్వం యథాన్యాయం కుర్వీథా భూరిదక్షిణః । ప్రి
యస్తథా ప్రజానాం త్వం స్వర్గే సుఖమవాప్స్యసి॥౨౨॥ అశ్వమేధసహస్రేణ యో యజేత్పృథివీపతిః। పాలయేద్వాపి ధర్మేణ ప్రజాస్తుల్యఫలం లభేత్॥ ౨౩॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే-ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి - సప్తమోధ్యాయః,

యుధిష్ఠిరః॥ ఏవమేతత్కరిష్యామి యథాత్థ పృథివీపతే। భూయశ్చైవానుశాస్యోఽహం భవతా పార్థివర్షభ॥ ౧ ॥ భీష్మే స్వర్గమనుప్రాప్తే గతే చ మ
ధుసూదనే। విదురే సంజయే చైవ కోఽన్యో మాం వక్తుమర్హతి॥ ౨ ॥ యత్తు మామనుశాస్తీహ భవానద్య హితే స్థితః । కర్తాస్మి తన్మహీపాల నిర్వృతో
భవ పార్థివ॥ ౩॥ ఏవముక్తస్స రాజర్షిర్ధర్మాత్మా రాజేన ధీమతా। కౌంతేయం సమనుజ్ఞాతుమియేష భరతర్షభ॥౪॥ పుత్ర సంశామ్యతాం తావన్మమాపి బ
లవాన్ శ్రమః। ఇత్యుక్త్వా ప్రావిశద్రాజా గాంధార్యా భవనం తదా॥౫॥ తమాసనగతం దేవీ గాంధారీ ధర్మచారిణీ । ఉవాచ కాలే కాలజ్ఞా ప్రజాపతిసమం
పతిమ్॥ ౬॥ అనుజ్ఞాతః స్వయం తేన వ్యాసేన త్వం మహర్షిణా। యుధిష్ఠిరస్యానుమతే కదారణ్యం గమిష్యసి॥ ౭॥ ధృతరాష్ట్రః॥ గాంధార్యహమనుజ్ఞా
తః స్వయం పిత్రా మహాత్మనా। యుధిష్ఠిరస్యానుమతే గంతాస్మి న చిరాద్వనమ్॥౮॥ అహం హి తావత్సర్వేషాం తేషాం దుర్ద్యూతదేవినామ్।పుత్రాణాం
దాతుమిచ్ఛామి ప్రేతభావానుగం వసు॥ సర్వప్రకృతిసాన్నిధ్యం కారయిత్వా స్వవేశ్మని॥ ౯॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్త్వా ధర్మరాజాయ ప్రేషయామా
స వై తదా।స చ తద్వచనాత్సర్వం సమానిన్యే మహీపతేః ॥ ౧౦ ॥ తతః ప్రతీతమనసో బ్రాహ్మణాః కురుజాంగలాః । క్షత్రియాశ్చైవ వైశ్యాశ్చ శూద్రా

శ్చైవసమాయయుః॥ ౧౧॥ తతోనిష్క్రమ్యనృపతిస్తస్మాదంతఃపురాత్తదా। దదృశేతంజనంసర్వంసర్వాశ్చప్రకృతీస్తదా ॥ ౧౨ ॥ సమవేతాంశ్చ
తాన్సర్వాన్పౌరాన్జానపదాంస్తథా। అనాగతానభిప్రేత్యసమస్తంచసుహృజ్జనమ్॥ ౧౩॥ బ్రాహ్మణాంశ్చమహీపాలనానాదేశసమాగతాన్ ।
ఉవాచమతిమాన్రాజాధృతరాష్ట్రోవిశాంపతే॥ ౧౪॥భవంతఃకురవశ్చైవచిరకాలంసహోషితాః। పరస్పరస్యసుహృదఃపరస్పరహితేరతాః॥ ౧౫ ॥
యదిదానీమహంబ్రూయామస్మిన్కాలఉపస్థితే। తథాభవద్భిఃకర్తవ్యమవిచార్యవచోమమ॥ ౧౬॥ అరణ్యగమనేబుద్ధిర్గాంధారీసహితస్యమే। వ్యా
సస్యానుమతేరాజ్ఞస్తథాకుంతీసుతస్యమే॥ ౧౭॥ భవంతోప్యనుజానంతుమాచవోభూద్విచారణా। అస్మాకంభవతాంచైవయేయంప్రీతిర్హిశాశ్వతీ॥
౧౮॥నచసాన్యేషుదేశేషురాజ్ఞామితిమతిర్మమ। శ్రాంతోస్మివయసానేనతథాపుత్రవినాకృతః॥ ౧౯ ॥ ఉపవాసకృశశ్చాస్మిగాంధారీసహితోనఘాః।
యుధిష్ఠిరగతేరాజ్యేప్రాప్తశ్చాస్మిసుఖంమహత్ ॥ ౨౦॥ మన్యేదుర్యోధనైశ్వర్యాద్విశిష్టమితిసత్తమాః । మమచాంధస్యవృద్ధస్యహతపుత్రస్యకాగ
తిః॥౨౧॥ఋతేవనంమహాభాగాస్తన్మానుజ్ఞాతుమర్హథ । తస్యతద్వచనంశ్రుత్వాసర్వేతేకురుజాంగలాః॥ ౨౨ ॥ బాష్పసందిగ్ధయావాచారురుదు
ర్భరతర్షభ। తానవిబ్రువతఃకించిత్సర్వాన్ఛోకపరాయణాన్॥ పునరేవమహాతేజాధృతరాష్ట్రోబ్రవీదిదమ్॥ ౨౩॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి - అష్టమోధ్యాయః-

ధృతరాష్ట్రః॥శంతనుఃపాలయామాసయథావద్వసుధామిమామ్। తథావిచిత్రవీర్యశ్చభీష్మేణపరిపాలితః॥౧॥పాలయామాసవస్తాతవిదితార్థోన
సంశయః।యథాచపాండుర్భ్రాతామేదయితోభవతామభూత్ ॥ ౨॥ సచాపిపాలయామాసయథావత్తచ్చవేత్థహ । మయాచభవతాంసమ్యక్శు
శ్రూషాయాకృతానఘాః॥ ౩॥అసమ్యగ్వామహాభాగాస్తత్క్షంతవ్యమతంద్రితైః। యథాదుర్యోధనేనేదంభుక్తంరాజ్యమకంటకమ్॥ ౪॥ అపితత్రనవో
మందోదుర్బుద్ధిరపరాద్ధవాన్। తస్యాపరాధాద్దుర్బుద్ధేరభిమానాన్మహీక్షితామ్॥ ౫॥విమర్దస్సుమహానాసీదనయాన్మత్కృతాదథ। తన్మయాసాధు
వాపీదంయదివాసాధువైకృతమ్॥ ౬॥ తద్వోహృదినకర్తవ్యంమయాబద్ధోయమంజలిః। వృద్ధోయంహతపుత్రోయందుఃఖితోయంనరాధిపః॥ ౭॥పూర్వ
రాజ్ఞాంచపుత్రోయమితికృత్వానుజానథ। ఇయంచకృపణావృద్ధాహతపుత్రాతపస్వినీ॥ ౮॥ గాంధారీపుత్రశోకార్తాయుష్మాన్యాచతివైమయా। హ
తపుత్రావిమౌవృద్ధౌవిదిత్వాదుఃఖితౌతథా॥ ౯॥ అనుజానీతభద్రంవోవ్రజామశ్శరణంచవః। అయంచకౌరవోరాజాకుంతీపుత్రోయుధిష్ఠిరః॥ ౧౦॥ సర్వైర్భ
వద్భిర్ద్రష్టవ్యఃసమేషువిషమేషుచ।నజాతువిషమంచైవగమిష్యతికదాచన॥ ౧౧॥ చత్వారస్సచివాయస్యభ్రాతరోవిపులౌజసః।లోకపాలసమా
హ్యేతేసర్వధర్మార్థదర్శినః॥ ౧౨॥ బ్రహ్మేవభగవానేషసర్వభూతజగత్పతిః । యుధిష్ఠిరోమహాతేజాభవతఃపాలయిష్యతి॥ ౧౩॥అవశ్యమేవవక్త
వ్యమితికృత్వాబ్రవీమివః। ఏషన్యాసోమయాదత్తఃసర్వేషాంవోయుధిష్ఠిరః॥ ౧౪॥భవంతోస్యచవీరస్యన్యాసభూతాఃకృతామయా। యదేవతైఃకృతం
కించిద్వ్యలీకంవస్సుతైర్మమ॥ ౧౫॥ యదన్యేనమదీయేనతదనుజ్ఞాతుమర్హథ।భవద్భిర్నహిమేమన్యుఃకృతపూర్వఃకథంచన॥ ౧౬॥ అత్యంతగురుభక్తా
నామేషాంజలిరిదంనమః। తేషామస్థిరబుద్ధీనాంలుబ్ధానాంకామచారిణామ్॥ ౧౭॥కృతేయాచేద్యవస్సర్వాన్గాంధారీసహితోనఘాః॥ఇత్యుక్తాస్తేతతస్స
ర్వేపౌరజానపదాజనాః ॥ నోచుర్బాష్పకలాఃకించిద్వీక్షాంచక్రుఃపరస్పరమ్॥ ౧౮॥ ....*

ఇతిఆశ్రమవాసపర్వణి - నవమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ఏవముక్తాస్తుతేతేనపౌరజానపదాజనాః॥వృద్ధేనరాజ్ఞాకౌరవ్యనష్టసంజ్ఞాఇవాభవన్॥ ౧॥తూష్ణీంభూతాంస్తతస్తాంస్తుబాష్పకంఠాన్మ
హీపతిః। ధృతరాష్ట్రోమహీపాలఃపునరేవాభ్యభాషత॥ ౨॥ వృద్ధంచహతపుత్రంచధర్మపత్న్యాసహానయా । విలపంతంబహువిధంకృపణంచైవస

త్తమాః ॥౩॥ పిత్రా స్వయమనుజ్ఞాతం కృష్ణద్వైపాయనేన వై । వనవాసాయ ధర్మజ్ఞ ధర్మజ్ఞేన నృపేణ హ ॥౪॥ సోఽహం పునః పునశ్చైవ శిరసావనతోఽన
ఘాః । గాంధార్యా సహితం తన్మాం సమనుజ్ఞాతుమర్హథ ॥౫॥ వైశంపాయనః ॥ తచ్ఛ్రుత్వా కురురాజస్య వాక్యాని కరుణాని తే । రురుదుస్సర్వశో రాజన్
సమేతాః కురుజాంగలాః ॥౬॥ ఉత్తరీయైః కరైశ్చాపి సంఛాద్య వదనాని తే । రురుదుశ్శోకసంతప్తా ముహూర్తం పితృమాతృవత్ ॥౭॥ హృదయైశ్శూన్యభూ
తైస్తే ధృతరాష్ట్రప్రవాసజమ్ । దుఃఖం సంధారయంతో హి నష్టసంజ్ఞా ఇవాభవన్ ॥౮॥ తే వినీయ తమాయాసం ధృతరాష్ట్రవియోగజమ్ । శనైశ్శనైస్తదా
న్యోన్యమబ్రువన్ స్వమతాన్యుత ॥౯॥ తతస్సంధాయ తే సర్వే వాక్యాన్యథ సమాసతః । ఏకస్మిన్ బ్రాహ్మణే రాజన్ నివేశ్యోచుర్నరాధిప ॥౧౦॥ తతస్స్వ
చరణో విప్రః సన్మతోఽర్థవిశారదః । శంబాఖ్యో బహ్వృచో రాజన్ వక్తుం సముపచక్రమే ॥౧౧॥ అనుమాన్య మహారాజ తత్సదస్సంప్రసాద్య చ । విప్రః ప్రగ
ల్భో మేధావీ స రాజానమువాచ హ ॥౧౨॥ రాజన్ వాక్యం జనస్యాస్య మయి సర్వం సమర్పితమ్ । వక్ష్యామి తదహం వీర తజ్జుషస్వ నరాధిప ॥౧౩॥ యథా
వదసి రాజేంద్ర సర్వమేతత్తథా విభో । నాత్ర మిథ్యా వచః కించిత్సుహృత్త్వం నః పరస్పరమ్ ॥౧౪॥ న జాత్వస్య చ వంశస్య రాజ్ఞాం కించిత్కదాచన । రాజాసీ
ద్యః ప్రజాపాలః ప్రజానామప్రియో భవత్ ॥౧౫॥ పితృవద్భ్రాతృవచ్చైవ భవంతః పాలయంతి నః । న చ దుర్యోధనః కించిదయుక్తం కృతవాన్నృప ॥౧౬॥
యథా బ్రవీతి ధర్మాత్మా మునిస్సత్యవతీసుతః । తథా కురు మహారాజ స హి నః పరమో గురుః ॥౧౭॥ త్యక్తా వయం తు భవతా దుఃఖశోకపరాయణాః । భవి
ష్యామశ్చిరం రాజన్ భవద్గుణశతైర్యుతాః ॥౧౮॥ యథా శంతనునా గుప్తా రాజ్ఞా చిత్రాంగదేన చ । భీష్మవీర్యోపగూఢేన పిత్రా తవ చ పార్థివ ॥౧౯॥ భవ
దుద్వీతుణాచ్చైవ పాండునా పృథివీక్షితా । తథా దుర్యోధనేనాపి రాజ్ఞా సుపరిపాలితాః ॥౨౦॥ న స్వల్పమపి పుత్రస్తే వ్యలీకం కృతవాన్నృప । పితరీవ సువి
శ్వస్తాస్తస్మిన్నపి నరాధిపే ॥౨౧॥ వయమాస్మ యథా సమ్యగ్భవతో విదితం తథా । తథా వర్షసహస్రాణి కుంతీపుత్రేణ ధీమతా ॥౨౨॥ పాల్యమానా ధృతిమ
తా సుఖం విందామహే నృప । రాజర్షీణాం పురాణానాం భవతాం పుణ్యకర్మణామ్ ॥౨౩॥ కురుసంవరణాదీనాం భరతస్య చ ధీమతః । వృత్తం సమనుయా
త్యేవ ధర్మాత్మా భూరిదక్షిణః ॥౨౪॥ నాత్ర వాచ్యం మహారాజ సుసూక్ష్మమపి విద్యతే । ఉషితాః స్మ సుఖం నిత్యం భవతా పరిపాలితాః ॥౨౫॥ సుసూక్ష్మం చ
వ్యలీకం తే సపుత్రస్య న విద్యతే । యత్తు జ్ఞాతివిమర్దేఽస్మిన్నాహ దుర్యోధనం ప్రతి ॥ భవంతమనునేష్యామి తత్రాపి కురునందన ॥౨౬॥ బ్రాహ్మణః ॥ న తు దుర్యోధన
కృతం న తు తద్భవతా కృతమ్ । న కర్ణసౌబలాభ్యాం చ కురవో యత్క్షయం గతాః ॥౨౭॥ దైవతం తు విజానీమో యన్న శక్యం ప్రబాధితుమ్ । దైవం పురుషకా
రేణ న శక్యమపి బాధితుమ్ ॥౨౮॥ అక్షౌహిణ్యో మహారాజ దశాష్టౌ చ సమాగతాః । అష్టాదశాహేన హతాః కురుభిర్యోధపుంగవైః ॥౨౯॥ భీష్మద్రోణకృపా
ద్యైశ్చ కర్ణేన చ మహాత్మనా । యుయుధానేన వీరేణ ధృష్టద్యుమ్నేన చైవ హ ॥౩౦॥ చతుర్భిః పాండుపుత్రైశ్చ భీమార్జునయమైస్తథా । న చ క్షయో
యం నృప తేఽభూత్ తే దైవబలాదభూత్ ॥౩౧॥ అవశ్యమేవ సంగ్రామే క్షత్రియేణ విశేషతః । కర్తవ్యం నిధనం కాలే మర్తవ్యం క్షత్రబంధునా ॥౩౨॥ తైరియం పు
రుషవ్యాఘ్రైర్విద్యాబాహుబలాన్వితైః । పృథివీ నిహతా సర్వా సహయా సరథద్విపా ॥౩౩॥ న స రాజ్ఞాం వధే సూనుః కారణం తే మహాత్మనామ్ । న భవా
న్న చ తే భృత్యా న కర్ణో న చ సౌబలః ॥౩౪॥ యద్వినష్టాః కురుశ్రేష్ఠ రాజానశ్చ సహస్రశః । సర్వం దైవకృతం విద్ధి కోఽత్ర కిం వక్తుమర్హతి ॥౩౫॥ గురుర్మ
తో భవానస్య కృత్స్నస్య జగతః ప్రభుః । ధర్మాత్మానమతస్తేత్ర హ్యనుజానీమహే సుతమ్ ॥౩౬॥ లభతాం వీరలోకాన్ స ససహాయో నరాధిపః । ద్విజా
గ్ర్యైస్సమనుజ్ఞాతస్త్రిదివే మోదతాం సుఖమ్ ॥౩౭॥ ప్రాప్స్యతే చ భవాన్ పుణ్యం ధర్మే చ పరమాం స్థితిమ్ । వేదధర్మం చ కృత్స్నేన సమ్యక్చ భవసు
వ్రతః ॥౩౮॥ దృష్టిప్రదానమపి తే పాండవాన్ ప్రతి నో వృథా । సమర్థాస్త్రిదివస్యాపి పాలనే కింపునః క్షితేః ॥౩౯॥ అనువత్స్యంతి వా ధీమన్ సమేషు విష

మేషు చ। ప్రజాః కురుకులశ్రేష్ఠ పాండవాః శీలభూషణాః ॥౪౦॥ బ్రహ్మదేయాగ్రహారాంశ్చ పారిబర్హాంశ్చ పార్థివః। పూర్వరాజాభిపన్నాంశ్చ పా
లయత్యేవ పాండవః ॥౪౧॥ దీర్ఘదర్శీ మృదుర్దాంతః సదా వైశ్రవణో యథా। అక్షుద్రసచివశ్చాయం కుంతీపుత్రో మహామనాః ॥౪౨॥ అథమిత్రోదయా
వాంశ్చ శుచిశ్చ భరతర్షభః। ఋజుః పశ్యతి మేధావీ పుత్రవత్పాతి నస్సదా ॥౪౩॥ విప్రియం చ జనస్యాస్య సంసర్గాద్ధర్మజస్య వై । న కరిష్యంతి రాజ
ర్షే తథా భీమార్జునాదయః ॥౪౪॥ మందా మృదుషు కౌరవ్య తీక్ష్ణేష్వాశీవిషోపమాః। వీర్యవంతో మహాత్మానః పౌరాణాం చ హితే రతాః ॥౪౫॥ న కుంతీ న చ
పాంచాలీ న చోలూపీ న సాత్వతీ। అస్మిన్ జనే కరిష్యంతి ప్రతికూలాని కర్హిచిత్ ॥౪౬॥ భవత్కృతమిమం స్నేహం యుధిష్ఠిరవివర్ధితమ్। న పృష్ఠతః కరి
ష్యంతి పౌరజానపదా జనాః ॥౪౭॥ అధర్మిష్ఠానపి సతః కుంతీపుత్రా మహారథాః। మానవాన్పాలయిష్యంతి భూత్వా ధర్మపరాయణాః ॥౪౮॥ స రాజ
న్మానసం దుఃఖమపనీయ యుధిష్ఠిరాత్। కురు కార్యాణి ధర్మ్యాణి నమస్తే పురుషర్షభ ॥౪౯॥ వైశంపాయనః ॥ తస్య తద్వచనం ధర్మ్యమనుమాన్య గుణో
త్తరమ్। సాధు సాధ్వితి సర్వస్స జనః ప్రతిగృహీతవాన్ ॥౫౦॥ ధృతరాష్ట్రశ్చ తద్వాక్యమభిపూజ్య పునః పునః । విసర్జయామాస తదా ప్రకృతీస్తు శనై
శ్శనైః ॥౫౧॥ స తైస్సంపూజితో రాజా శివేనావేక్షితస్తథా। ప్రాంజలిః పూజయామాస తం జనం భరతర్షభ ॥౫౨॥ తతో వివేశ భవనం గాంధార్యా స
హితో నిజమ్। వ్యుష్టాయాం చైవ శర్వర్యాం యచ్చకార నిబోధ తత్ ॥౫౩॥ .... *

ఇతి ఆశ్రమవాసపర్వణి - దశమోఽధ్యాయః

వైశంపాయనః ॥ తతో రజన్యాం వ్యుష్టాయాం ధృతరాష్ట్రోంబికాసుతః। విదురం ప్రేషయామాస యుధిష్ఠిరనివేశనమ్ ॥౧॥ స గత్వా రాజవచనాదువాచా
చ్యుతమీశ్వరమ్। యుధిష్ఠిరం మహాతేజాః సర్వబుద్ధిమతాం వరమ్ ॥౨॥ ధృతరాష్ట్రో మహారాజో వనవాసాయ దీక్షితః। గమిష్యతి వనం రాజన్నాగతాం కా
ర్తికీమిమామ్ ॥౩॥ స త్వాం కురుకులశ్రేష్ఠ కించిదర్థమభీప్సతి। శ్రాద్ధమిచ్ఛతి దాతుం స గాంగేయస్య మహాత్మనః ॥౪॥ ద్రోణస్య సోమదత్తస్య బాహ్లీకస్య
చ ధీమతః। పుత్రాణాం చైవ సర్వేషాం యే చాస్య సుహృదో హతాః ॥౫॥ యది వాప్యనుజానీషే సైంధవాపశదస్య చ । ఏతచ్ఛ్రుత్వా తు వచనం విదురస్య
యుధిష్ఠిరః ॥౬॥ హృష్టస్సంపూజయామాస గుడాకేశశ్చ పాండవః। న తు భీమో దృఢక్రోధస్తద్వచో జగృహే తదా ॥౭॥ విదురస్య మహాతేజా దుర్యోధన
కృతం స్మరన్। అభిప్రాయం విదిత్వా తు భీమసేనస్య ఫల్గునః ॥౮॥ కిరీటీ కించిదానమ్య తమువాచ నరర్షభమ్ । భీమ రాజా పితా వృద్ధో వనవాసాయ దీక్షి
తః ॥౯॥ దాతుమిచ్ఛతి సర్వేషాం సుహృదామౌర్ధ్వదేహికమ్। భవతా నిర్జితం విత్తం దాతుమిచ్ఛతి కౌరవః ॥౧౦॥ భీష్మాదీనాం మహాబాహో తదను
జ్ఞాతుమర్హసి। దిష్ట్యా త్వద్య మహాబాహో ధృతరాష్ట్రః ప్రయాచతే ॥౧౧॥ యాచితో యః పురాస్మాభిః పశ్య కాలస్య పర్యయమ్ । యోఽసౌ పృథివ్యాః
కృత్స్నాయా భర్తా భూత్వా నరాధిపః ॥౧౨॥ పరైర్వినిహతామాత్యో వనం గంతుమభీప్సతి। మా తేఽన్యత్పురుషవ్యాఘ్ర దానాద్భవతు దర్శనమ్ ॥౧౩॥
అయశస్యమతోఽన్యత్స్యాదధర్మశ్చ మహాభుజ। రాజానముపశిక్షస్వ జ్యేష్ఠం భ్రాతరమీశ్వరమ్ ॥౧౪॥ అర్హస్త్వమపి దాతుం వై నాదాతుం భరతర్ష
భ। ఏవం బ్రువాణం బీభత్సుం ధర్మరాజోఽప్యపూజయత్ ॥౧౫॥ భీమసేనస్తు సక్రోధః ప్రోవాచేదం వచస్తదా। వయం భీష్మస్య దాస్యామః ప్రేతకార్యం చ
ఫల్గున ॥౧౬॥ సోమదత్తస్య నృపతేర్భూరిశ్రవస ఏవ చ । బాహ్లీకస్య చ రాజర్షేర్ద్రోణస్య చ మహాత్మనః ॥౧౭॥ అన్యేషాం చైవ సర్వేషాం కుంతీ క
ర్ణాయ దాస్యతి। శ్రాద్ధాని పురుషవ్యాఘ్ర మా ప్రాదాత్కౌరవో నృపః ॥౧౮॥ ఇతి మే వర్తతే బుద్ధిర్మా నో నందంతు శత్రవః। కష్టాత్కష్టతరం యాంతు
సర్వే దుర్యోధనాదయః ॥౧౯॥ యైరియం పృథివీ కృత్స్నా ఘాతితా కులపాంసనైః। కుతస్త్వమసి విస్మృత్య వైరం ద్వాదశవార్షికమ్ ॥౨౦॥ అజ్ఞాతవా
సంగహనం ద్రౌపదీశోకవర్ధనమ్। క్వ తదా ధృతరాష్ట్రస్య స్నేహోఽస్మాన్ భవ త్తదా ॥౨౧॥ కృష్ణాజినోపసంవీతో హృతాభరణభూషణః । సాధ్వం

పాంచాలపుత్ర్యాస్త్వంరాజానముపజగ్మివాన్॥౨౨॥ క్వతదాద్రోణభీష్మౌతౌసోమదత్తోపివాభవేత్। యత్రత్రయోదశసమావనేవన్యేనజీవథ ॥౨౩॥ నతదాత్వాంపితాజ్యేష్ఠఃపితృత్వేనాభివీక్ష్యతే। కింత్వేతద్విస్మృతంపార్థయదేవకులపాంసనః॥౨౪॥ దుర్బుద్ధిర్విదురంప్రాహద్యూతేకింజితమిత్యుత। తమేవంవాదినంరాజాకుంతీపుత్రోయుధిష్ఠిరః॥ ఉవాచవచనంధీమాన్జోషమాస్స్వేతిభర్త్సయన్॥ ౨౫ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి - ఏకాదశోధ్యాయః

అర్జునః॥ భీమజ్యేష్ఠోగురుర్మేత్వంమాతోన్యద్వక్తుమర్హసి। ధృతరాష్ట్రస్తురాజర్షిస్సర్వథామాననమర్హతి॥ ౧॥ నస్మరంత్యపరాద్ధానిస్మరంతిసుకృతాన్యపి। అసంభిన్నార్యమర్యాదాఃసాధవఃపురుషోత్తమాః॥ ౨ ॥ ఇతితస్యవచఃశ్రుత్వాఫాల్గునస్యమహాత్మనః। విదురంప్రాహధర్మాత్మాకుంతీపుత్రోయుధిష్ఠిరః॥౩॥ ఇదంమద్వచనాత్క్షత్తః కౌరవంబ్రూహిపార్థివమ్। యావదిచ్ఛతిపుత్రాణాంశ్రాద్ధంతావద్దదామ్యహమ్॥ ౪ ॥ భీష్మాదీనాంచసర్వేషాంసుహృదాముపకారిణామ్। మమకోశాదితివిభోమాభూద్భీమఃసుదుర్మనాః॥౫॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్త్వాధర్మరాజస్తమర్జునంప్రత్యపూజయత్।భీమసేనఃకటాక్షేణవీక్షాంచక్రేధనంజయమ్॥౬॥తతస్సవిదురంధీమాన్వాక్యమాహయుధిష్ఠిరః। భీమసేనేనకోపంసన్నృపతిఃకర్తుమర్హతి॥౭॥ పరిక్లిష్టోహిభీమోయంహిమవృష్ట్యాతపాదిభిః। దుఃఖైర్బహువిధైర్ధీమానరణ్యేవిదితంతవ॥ ౮॥ కింతుమద్వచనాద్బ్రూహిరాజానంభరతర్షభ। యద్యదిచ్ఛసియావచ్చగృహ్యతాంమద్గృహాదితి॥ ౯ ॥ యన్మాత్సర్యమయంభీమఃకరోతిభృశదుఃఖితః। నతన్మనసికర్తవ్యమితివాచ్యస్సపార్థివః॥ ౧౦॥ దదాతురాజావిప్రేభ్యోయథేష్టంక్రియతాంవ్యయమ్। పుత్రాణాంసుహృదాంచైవగచ్ఛత్వానృణ్యమద్యసః॥ ౧౧॥ ఇదంచాపిశరీరంమేతవాయత్తంజనాధిప। ధనానిచేతివిద్ధిత్వంనమేత్రాస్తిసంశయః॥౧౨॥ .... *

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- ద్వాదశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తస్తురాజాసవిదురోబుద్ధిసత్తమః। ధృతరాష్ట్రముపేత్యైవంవాక్యమాహమహార్థవత్॥౧॥ఉక్తోయుధిష్ఠిరోరాజాభవద్వచనమాదితః। సచసంస్మృత్యవాక్యంతేప్రశశంసమహాద్యుతిః॥ ౨॥ బీభత్సుశ్చమహాతేజానివేదయతితేగృహాన్।వసుతస్యగృహేతచ్చప్రాణానపిచకేవలాన్॥ ౩॥ ధర్మరాజశ్చపుత్రస్తేరాజ్యంప్రాణాన్ధనానిచ। అనుజానాతిరాజర్షేయచ్చాన్యదపికించన॥౪॥భీమస్తుసర్వదుఃఖానిసంస్మృత్యబహులాన్యుత। కృచ్ఛ్రాదివమహాబాహురనుజజ్ఞేవినిశ్వసన్॥౫॥సరాజన్ధర్మశీలేనరాజ్ఞాబీభత్సునాతథా। అనునీతోమహాబాహుఃసౌహృదేస్థాపితోపిచ॥౬॥నచమన్యుస్త్వయాకార్యఇతిత్వాంప్రాహధర్మరాట్।సంస్మృత్యభీమస్తద్వైరంయదన్యాయవదాచరత్॥౭॥ఏవంప్రాయోహిధర్మోయంక్షత్రియాణాంనరాధిప। యుద్ధేక్షత్రియధర్మేచనిరతోయంవృకోదరః॥౮॥ వృకోదరకృతేచాహమర్జునశ్చపునఃపునః। ప్రసీదయాచేనృప తేభవాన్ప్రభురిహాస్తియత్॥౯॥తందదాతుభవాన్విత్తంయావదిచ్ఛతిపార్థివ।త్వమీశ్వరోస్యరాజ్యస్యప్రాణానామపిభారత॥౧౦॥ బ్రహ్మదేయాగ్రహారాంశ్చపుత్రాణామౌర్ధ్వదేహికమ్। ఇతోరత్నానిగాశ్చైవదాసీదాసమజావికమ్॥౧౧॥ ఆనయిత్వాకురుశ్రేష్ఠోబ్రాహ్మణేభ్యఃప్రయచ్ఛతు। దీనాంధకృపణేభ్యశ్చతత్రతత్రనృపత్వయా॥౧౨॥ బహ్వన్నరసపానాఢ్యాఃసభావిదురకారయ। గవాంనిపానాన్యన్యచ్చవివిధంపుణ్యకంకురు॥౧౩॥ ఇతిమామబ్రవీద్రాజాపార్థశ్చైవధనంజయః। యదత్రానంతరంకార్యంతద్భవాన్వక్తుమర్హతి॥౧౪॥ ఇత్యుక్తేవిదురేణాథధృతరాష్ట్రోభినంద్యతాన్। మనశ్చక్రేమహాదానేకార్తిక్యాంజనమేజయ॥౧౫॥ .... *

ఇతిఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి- త్రయోదశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥విదురేణైవముక్తస్తుధృతరాష్ట్రోజనాధిపః। ప్రీతిమానభవద్రాజన్రాజ్ఞోజిష్ణోశ్చకర్మణి॥౧॥ తతోభిరూపాన్భీష్మాయబ్రాహ్మణాన్నృ

షిసత్తమాః పుత్రార్థే సుహృదశ్చైవ స సమీక్ష్య సహస్రశః ॥ ౨॥ కారయిత్వాన్నపానాని యానాన్యాచ్ఛాదనాని చ । సువర్ణమణిరత్నాని దాసీదా
సమజావికమ్॥ ౩॥ కంబళాని చ రత్నాని గ్రామాన్ క్షేత్రాణ్యజావికమ్। సాలంకారాన్ గజానశ్వాన్ కన్యాశ్చైవ వరస్త్రియః॥ ౪॥ ఉద్దిశ్యోద్దిశ్య సర్వే
భ్యో దదౌ స నృపసత్తమః । ద్రోణం సంకీర్త్య భీష్మం చ సోమదత్తం చ బాహ్లికమ్॥ ౫॥ దుర్యోధనం చ రాజానం పుత్రాంశ్చైవ పృథక్ పృథక్ । జయద్రథపురో
గాంశ్చ సుహృదశ్చాపి సర్వశః॥ ౬॥ స శ్రాద్ధయజ్ఞో వవృధే బహుశో ధనదక్షిణః। అనేకధనరత్నౌఘో యుధిష్ఠిరమతే తదా ॥ ౭ ॥ అనిశం యత్ర పురుషా గణ
కా లేఖకాస్తథా। యుధిష్ఠిరస్య వచనాదపృచ్ఛంత స్మ తం నృపమ్॥ ౮॥ ఆజ్ఞాపయ కిమేతేభ్యః ప్రదాయం దీయతామితి । తదుపస్థితమేవాత్ర వచనాంతే దదౌ
స్తదా॥ ౯॥ శతదేయే దశశతం సహస్రే చాయుతం తథా। దీయతే వచనాద్రాజ్ఞః కుంతీపుత్రస్య ధీమతః॥ ౧౦॥ ఏవం స వసుధారాభిర్వర్షమాణో నృపాంబు
దః। తర్పయామాస విప్రాంస్తాన్ వర్షన్ సస్యమివాంబుదః॥ ౧౧॥ తతోఽనంతరమేవాత్ర సర్వవర్ణాన్మహామతే। అన్నపానరసౌఘేన ప్లావయామాస
పార్థివః॥ ౧౨॥ సవస్త్రధనరత్నౌఘో మృదంగనినదో మహాన్ । గవాశ్వమకరావర్తో నానారత్నమహాకరః॥ ౧౩॥ గ్రామాగ్రహారద్వీపాఢ్యో మణి
హేమజలార్ణవః। జగత్సంప్లావయామాస ధృతరాష్ట్రోడుపోద్ధతః॥ ౧౪॥ ఏవం స పుత్రపౌత్రాణాం పితౄణామాత్మనస్తథా। గాంధార్యాశ్చ మహారా
జ ప్రదదావౌర్ధ్వదేహికమ్॥ ౧౫॥ పరిశ్రాంతో యదాసీత్స దదద్దానాన్యనేకశః। నివర్తయామాస తదా దానయజ్ఞం నరాధిపః॥ ౧౬॥ ఏవం స రాజా కౌరవ్య
శ్చక్రే దానమహాక్రతుమ్। నటవర్తకలాసాఢ్యం బహ్వన్నరసదక్షిణమ్॥ ౧౭॥ దశాహమేవం దానాని దత్వా రాజాంబికాసుతః। బభూవ పుత్రపౌత్రాణా
మనృణో భరతర్షభ ॥ ౧౮॥ ....*

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి- చతుర్దశోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తతః ప్రభాతే రాజా స ధృతరాష్ట్రోఽంబికాసుతః। ఆహూయ పాండవాన్ వీరాన్ వనవాసే కృతక్షణః॥ ౧॥ గాంధారీసహితో ధీమానభ్య
నందద్యథావిధి। కార్తిక్యాం కారయిత్వేష్టిం బ్రాహ్మణైర్వేదపారగైః॥ ౨॥ అగ్నిహోత్రం పురస్కృత్య వల్కలాజినసంవృతః। వధూజనవృతో రాజా ని
ర్యయౌ భవనాత్తతః॥ ౩॥ తతః స్త్రియః కౌరవపాండవానాం యాశ్చాపరాః కౌరవరాజవంశ్యాః। తాసాం నాదః ప్రాదురాసీత్తదానీం వై చిత్రవీర్యే నృప
తౌ ప్రయాతే॥ ౪॥ తతో లాజైః సుమనోభిశ్చ రాజా విచిత్రాభిస్తద్గృహం పూజయిత్వా। సంపూజ్యార్థైర్భృత్యవర్గం చ సర్వం తతస్సముత్సృజ్య య
యౌ నరేంద్రః॥ ౫॥ తతో రాజా ప్రాంజలిర్వేపమానో యుధిష్ఠిరస్సస్వరం బాష్పకంఠః। విముచ్యోచ్చైర్మహానాదం హి సాధో క్వ యాస్యసీత్యపతత్తా
త భూమౌ॥ ౬॥ తథార్జునస్తీవ్రదుఃఖాభితప్తో ముహుర్ముహుర్నిశ్వసన్ భారతాగ్ర్యః। యుధిష్ఠిరం మైవమిత్యేవముక్త్వా నిగృహ్యాథో దీనవత్సీదమానః॥
౭॥ వృకోదరః ఫాల్గునశ్చైవ వీరో మాద్రీపుత్రౌ విదురస్సంజయశ్చ। వైశ్యాపుత్రస్సహితో గౌతమేన ధౌమ్యో విప్రాశ్చాన్వయుర్బాష్పకంఠాః॥ ౮॥ కుం
తీ గాంధారీం బద్ధనేత్రాం వ్రజంతీం స్కంధాసక్తం హస్తమథోద్వహంతీ। రాజా గాంధార్యాః స్కంధదేశేఽవసజ్య పాణిం యయౌ ధృతరాష్ట్రః ప్రతీతః॥ ౯॥ తథా
కృష్ణా ద్రౌపదీ సాత్త్వతీ చ బాలాపత్యా చోత్తరా కౌరవీ చ। చిత్రాంగదా యాశ్చ కాశ్చిత్ స్త్రియోఽన్యాః సార్ధం రాజ్ఞా ప్రస్థితాస్తా వధూభిః॥ ౧౦॥ తాసాం
నాదో రుదతీనాం తదాసీద్రాజన్ దుఃఖాత్ కురరీణామివోచ్చైః। తతో నిష్పేతుర్బ్రాహ్మణక్షత్రియాణాం విశాం శూద్రాణాం చైవ భార్యాస్సమంతాత్ ॥
౧౧॥ తన్నిర్యాణే దుఃఖితః పౌరవర్గో గజాహ్వయే చైవ బభూవ రాజన్। యథాపూర్వం గచ్ఛతాం పాండవానాం ద్యూతే రాజన్ కౌరవాణాం సభాయాః॥
౧౨ ॥ యా నాపశ్యంశ్చంద్రమసం న సూర్యం రామాః కదాచిదపి తస్మిన్ నరేంద్ర । మహావనం గచ్ఛతి కౌరవేంద్రే శోకేనార్తా రాజమార్గం ప్రపేదుః॥
౧౩॥ ఇతి- శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- పంచదశోఽధ్యాయః- ....*

వైశంపాయనః॥ తతః ప్రాసాదహర్మ్యేషు వసుధాయాం చ పార్థివ। నారీణాం చ నరాణాం చ నిస్స్వనః సుమహానభూత్॥౧॥ స రాజా రాజమార్గేణ నృనారీసంకులేన చ। కథంచిన్నిర్యయౌ ధీమాన్ వేపమానః కృతాంజలిః॥౨॥ స వర్ధమానద్వారేణ నిర్యయౌ గజసాహ్వయాత్। విసర్జయామాస చ తం జనౌఘం స ముహుర్ముహుః॥౩॥ వనం గంతుం చ విదురో రాజ్ఞా సహ కృతక్షణః। సంజయశ్చ మహామాత్రః సూతో గావల్గణిస్తథా॥౪॥ కృపం నివర్తయామాస యుయుత్సుం చ మహారథమ్। ధృతరాష్ట్రో మహీపాలః పరిదాయ యుధిష్ఠిరే॥౫॥ నివృత్తే పౌరవర్గే చ రాజా సాంతఃపురస్తదా। ధృతరాష్ట్రాభ్యనుజ్ఞాతో నివర్తితుమియేష హ॥౬॥ సోఽబ్రవీన్మాతరం కుంతీం వనం తమనుజగ్ముషీమ్। అహం రాజానమన్విష్యే భవతీ వినివర్తతామ్॥౭॥ వధూపరివృతా రాజ్ఞి నగరం గంతుమర్హసి। రాజా యాత్వేష ధర్మాత్మా తాపస్యే కృతనిశ్చయః॥౮॥ ఇత్యుక్తా ధర్మరాజేన బాష్పవ్యాకులలోచనా। జగామైవ తదా కుంతీ గాంధారీం పరిగృహ్య హ॥౯॥ కుంతీ॥ సహదేవే మహారాజ మా ప్రమాదం కృథాః క్వచిత్। ఏష మామనురక్తో హి రాజంస్త్వాం చైవ సర్వదా॥౧౦॥ కర్ణం స్మరేథాః సంతతం సంగ్రామేష్వపలాయినమ్। అవకీర్ణో హి స మయా వీరో దుష్ప్రజయా తదా॥౧౧॥ ఆయసం హృదయం నూనం మందాయా మమ పుత్రక। యత్సూర్యజమపశ్యంత్యాః శతధేయం న దీర్యతే॥౧౨॥ ఏవంగతే తు కిం శక్యం మయా కర్తుమరిందమ। మమ దోషోఽయమత్యర్థం ఖ్యాపితో యన్న సూర్యజః॥౧౩॥ తన్నిమిత్తం మహాబాహో దానం దద్యాస్త్వముత్తమమ్। సదైవ భ్రాతృభిః సార్ధం సూర్యజస్యారిమర్దన॥౧౪॥ ద్రౌపద్యాశ్చ ప్రియే నిత్యం స్థాతవ్యమరికర్శన। భీమసేనోఽర్జునశ్చైవ నకులశ్చ కురూద్వహ॥౧౫॥ సమాధేయాస్త్వయా రాజంస్త్వయ్యద్య కులధూర్గతా। శ్వశ్రూశ్వశురయోః పాదాన్ శుశ్రూషంతీ వనే త్వహమ్॥ గాంధారీసహితా వత్స్యే తాపసీ మలపంకినీ॥౧౬॥ వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తస్స ధర్మాత్మా భ్రాతృభిస్సహితో వశీ। విషాదమగమద్ధీమాన్న చ కించిదువాచ హ॥౧౭॥ ముహూర్తమివ తు ధ్యాత్వా ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః। ఉవాచ మాతరం దీనశ్చింతాశోకపరాయణః॥౧౮॥ కిమిదం తే వ్యవసితం నైవం త్వం వక్తుమర్హసి। న త్వామభ్యనుజానామి ప్రసాదం కర్తుమర్హసి॥౧౯॥ పురోద్యతాన్పురా హ్యస్మానుత్సాహ్య ప్రియదర్శనే। విదులాయా వచోభిస్త్వం నాస్మాన్సంత్యక్తుమర్హసి॥౨౦॥ నిహత్య పృథివీపాలాన్ రాజ్యం ప్రాప్తమిదం మయా। తవ ప్రజ్ఞాముపశ్రుత్య వాసుదేవాన్నరర్షభాత్॥౨౧॥ క్వ సా బుద్ధిరియం చాద్య భవత్యా యత్ శ్రుతం మయా। క్షత్రధర్మే స్థితం చోక్త్వా తస్య చ్యవితుమిచ్ఛసి॥౨౨॥ అస్మానుత్సృజ్య రాజ్యం చ స్నుషాం హ్యేతాం యశస్విని। కథం వత్స్యసి దుర్గేషు వనేష్వద్య ప్రసీద మే॥౨౩॥ ఇతి బాష్పకలా వాచః కుంతీపుత్రస్య శృణ్వతీ। సా జగామాశ్రుపూర్ణాక్షీ భీమస్తామిదమబ్రవీత్॥౨౪॥ యదా రాజ్యమిదం కుంతి భోక్తవ్యం పుత్రనిర్జితమ్। ప్రాప్తవ్యా రాజధర్మాశ్చ తదేయం తే కుతో మతిః॥౨౫॥ కిం వయం కారితాః పూర్వం భవత్యా పృథివీక్షయమ్। కస్య హేతోః పరిత్యజ్య వనం గంతుమభీప్ససి॥౨౬॥ వనాచ్చాపి కిమానీతా భవత్యా బాలకా వయమ్। దుఃఖశోకసమావిష్టౌ మాద్రీపుత్రావిమౌ తథా॥౨౭॥ ప్రసీద మాతర్మా గాస్త్వం వనమద్య యశస్విని। శ్రియం యౌధిష్ఠిరీం మాతర్భుంక్ష్వ తావద్బలార్జితామ్॥౨౮॥ ఇతి సా నిశ్చితైవాథ వనవాసాయ భామినీ। లాలప్యతాం బహువిధం పుత్రాణాం నాకరోద్వచః॥౨౯॥ ద్రౌపదీ చాన్వయాత్ శ్వశ్రూం విషణ్ణవదనా తదా। వనవాసాయ గచ్ఛంతీం రుదతీ భద్రయా సహ॥౩౦॥ సా పుత్రాన్ రుదతః సర్వాన్ ముహుర్ముహురవేక్షతీ। జగామైవ మహాప్రాజ్ఞా వనాయ కృతనిశ్చయా॥౩౧॥ అన్వయుః పాండవాస్తాం తు సభృత్యాంతఃపురాస్తథా। తతః ప్రగృహ్య సాస్రాణి పుత్రాన్ వచనమబ్రవీత్॥౩౨॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి- షోడశోఽధ్యాయః

కుంతీ॥ ఏవమేతన్మహాబాహో యథా వదసి పాండవ। కృతముద్ధర్షణం పూర్వం మయా వస్సీదతాం నృపాః॥౧॥ ద్యూతాపహృతరాజ్యానాం పతితా

నాంసుఖాదపి। జ్ఞాతిభిఃపరిభూతానాంకృతముద్ధర్షణంమయా॥ ౨॥ కథంపాండోర్ననశ్యేతసంతతిఃపురుషర్షభాః।యశశ్చవోననశ్యేతఇతిచోద్ధర్ష
ణంకృతమ్॥ ౩॥ యూయమింద్రసమాస్సర్వే దేవతుల్యపరాక్రమాః। మాపరేషాంముఖప్రేక్షాః స్థేత్యేవంతత్కృతంమయా॥ ౪॥ కథంధర్మభృతాంశ్రే
ష్ఠో రాజాత్వంవాసవోపమః। పునర్వనే న దుఃఖీస్యాదితిచోద్ధర్షణంకృతమ్॥ ౫॥ నాగాయుతసమప్రాణఃఖ్యాతవిక్రమపౌరుషః। నాయంభీమోత్యయం
గచ్ఛేదితిచోద్ధర్షణంకృతమ్॥ ౬॥ భీమసేనాదవరజస్తథాయంవాసవోపమః। విజయో నావసీదేతఇతిచోద్ధర్షణంకృతమ్॥ ౭॥ నకులస్సహదేవశ్చతథే
మౌగురువర్తినౌ। క్షుధాకథంనసీదేతామితిచోద్ధర్షణంకృతమ్॥ ౮॥ ఇయంచబృహతీశ్యామాతథాత్యాయతలోచనా। వృథాసభాతలేక్లిష్టామాభూది
తిచతత్కృతమ్॥ ౯॥ ప్రేక్షతామేవవోభీమ వేపంతీంకదలీమివ। స్త్రీధర్మిణీమరిష్టాంగీంతథాద్యూతపరాజితామ్॥ ౧౦॥ దుశ్శాసనోయదామౌర్ఖ్యా
ద్దాసీవత్పర్యకర్షత। తదైవవిదితంమహ్యంపరాభూతమిదంకులమ్॥ ౧౧॥ నిషణ్ణాఃకురవశ్చైవతదామేశ్వశురాదయః। యదైవనాథమిచ్ఛంతీవ్యలప
త్కురరీయథా॥ ౧౨॥ కేశపక్షేపరామృష్టాపాపేనహతబుద్ధినా। యదాదుశ్శాసనేనైషాతదాముహ్యామ్యహంనృప॥ ౧౩॥ యుష్మత్తేజోవివృద్ధ్యర్థంమ
యాహ్యుద్ధర్షణంకృతమ్। తదానీంవిదులావాక్యైరితితద్విత్తపుత్రకాః॥ ౧౪॥ కథంనరాజవంశోయంనశ్యేత్ప్రాప్యసుతాన్మమ।పాండోరితిమయాపు
త్రాస్తస్మాదుద్ధర్షణంకృతమ్॥ ౧౫ ॥ నతస్యపుత్రాఃపౌత్రావాకురవస్తేచపార్థివాః। లభంతేసుకృతాన్లోకాన్యస్మాద్వంశఃప్రణశ్యతి ॥ ౧౬॥
భుక్తంరాజ్యఫలంపుత్రాభర్తుర్మేవిపులంపురా।మహాదానానిదత్తానిపీతస్సోమోయథావిధి॥ ౧౭॥నాహమాత్మఫలార్థంవైవాసుదేవమచూచుదమ్
విదులాయాఃప్రలాపైస్తైఃపాలనార్థంచతత్కృతమ్॥ ౧౮॥ నాహంరాజ్యఫలంపుత్రాఃకామయేపుత్రనిర్జితమ్। పతిలోకానహంపుణ్యాన్కామయే
తపసావిభో॥ ౧౯॥ శ్వశ్రూశ్వశురయోఃకృత్వాశుశ్రూషాంవనవాసినోః। తపసాశోషయిష్యామియుధిష్ఠిరకళేబరమ్॥ ౨౦॥ నివర్తస్వకురుశ్రేష్ఠభీమ
సేనాదిభిస్సహ। ధర్మేతేధీయతాంబుద్ధిర్మనస్తేమహదస్తుచ॥ ౨౧॥ ....*

ఇతిఆశ్రమవాసపర్వణి - సప్తదశోధ్యాయః.

వైశంపాయనః॥కుంత్యాస్తువచనంశ్రుత్వాపాండవారాజసత్తమ।వ్రీడితాస్సంన్యవర్తంతపాంచాల్యాసహితానఘాః॥ ౧॥ తతశ్శబ్దోమహానేవసర్వే
షామభవత్తదా। అంతఃపురాణాంరుదతాందృష్ట్వాకుంతీంతథాగతామ్॥ ౨ ॥ ప్రదక్షిణమథావృత్యరాజానంపాండవాస్తదా। అభివాద్యన్యవర్తంత
పృథాంతామనివర్త్యవై॥ ౩॥ తతోబ్రవీన్మహాతేజాధృతరాష్ట్రోంబికాసుతః। గాంధారీంవిదురంచైవసమాభాష్యావగృహ్యచ॥ ౪॥ యుధిష్ఠిరస్యజ
ననీదేవీసాధునివర్త్యతామ్। యథాయుధిష్ఠిరఃప్రాహతత్సర్వంసత్యమేవహి॥ ౫॥పుత్రైశ్వర్యంమహదిదమపాస్యచమహాఫలమ్। కానుగచ్ఛేద్వనందు
ర్గంపుత్రానుత్సృజ్యమూఢవత్॥ ౬॥ రాజ్యస్థయాతపస్తప్తుందానవ్రతకృతంమహత్। అనయాశక్యమేవాద్యశ్రూయతాంచవచోమమ॥ ౭ ॥ గాం
ధారిపరితుష్టోస్మివధ్వాశ్శుశ్రూషణేనవై।తస్మాత్త్వమేనాంధర్మజ్ఞేసమనుజ్ఞాతుమర్హసి॥ ౮॥ఇత్యుక్తాసౌబలేయీతురాజ్ఞాకుంతీమువాచహ। తత్సర్వం
రాజవచనంస్వంచవాక్యంవిశేషవత్॥ ౯॥ నచసావనవాసాయదేవీంకృతమతింతదా। శక్నోత్యుపావర్తయితుంకుంతీంధర్మపరాంసతీమ్॥ ౧౦॥తస్యా
స్తాంతుస్థితింజ్ఞాత్వావ్యవసాయంకురుస్త్రియః। నివృత్తాంశ్చకురుశ్రేష్ఠాన్దృష్ట్వాప్రరురుదుస్తదా॥ ౧౧॥ ఉపావృత్తేషుపార్థేషుసర్వేష్వేవవధూ
షుచ। యయౌరాజామహాప్రాజ్ఞోధృతరాష్ట్రోవనంతదా॥ ౧౨॥ పాండవాశ్చాతిదీనాస్తేదుఃఖశోకపరాయణాః। యానైఃస్త్రీసహితాస్సర్వేపురం
ప్రవివిశుస్తదా॥ ౧౩॥ తదహృష్టమనానందంగతోత్సవమివాభవత్। నగరంహాస్తినపురంసస్త్రీవృద్ధకుమారకమ్॥ ౧౪॥ సర్వేచాసన్నిరుత్సాహాఃపాం
డవాజాతమన్యవః। కుంత్యాహీనాస్సుదుఃఖార్తావత్సాఇవవినాకృతాః॥ ౧౫॥ధృతరాష్ట్రస్తుతేనాహ్నాగత్వాసుమహదంతరమ్।తతోభాగీరథీతీరే
న్నివాసమకరోత్ప్రభుః॥ ౧౬॥ ప్రాదుష్కృతాయథాన్యాయమగ్నయోవేదపారగైః।వ్యరాజంతద్విజశ్రేష్ఠైస్తత్రతత్రతపోవనే॥ ౧౭ ॥ ప్రాదుష్కృ

తాగ్నిరభవత్సచవృద్ధోనరాధిపః। సరాజాగ్నీన్పర్యుపాస్యహుత్వాచవిధివత్తదా॥౧౮॥ సంధ్యాగతంసహస్రాంశుముపాతిష్ఠతభారత । విదురఃసం
జయశ్చైవరాజ్ఞఃశయ్యాంకుశైస్తతః॥ ౧౯॥ చక్రతుఃకురువీరస్యగాంధార్యాశ్చావిదూరతః। గాంధార్యాఃసన్నికర్షేతునిషసాదకుశేసుఖమ్॥౨౦॥
యుధిష్ఠిరస్యజననీకుంతీసాధువ్రతేస్థితా। తేషాంసంశ్రవణేచాపినిషేదుర్విదురాదయః॥౨౧॥యాజకాశ్చయథోద్దేశంద్విజాయేచానుయాయినః। ప్రా
ధీతద్విజముఖ్యాసాసంప్రజ్వలితపావకా॥ ౨౨॥ బభూవతేషాంరజనీబ్రాహ్మీప్రీతివివర్ధనీ। తతోరాత్ర్యాంవ్యతీతాయాంకృతపూర్వాహ్ణికక్రియాః॥
౨౩॥ హుత్వాగ్నింవిధివత్సర్వేప్రయయుస్తేయథాక్రమమ్ । ఉదఙ్ముఖానిరీక్షంతఉపవాసపరాయణాః ॥ ౨౪ ॥ సతేషామతిదుఃఖోభూన్నివాసఃప్రథ
మేహని। శోచతాంశోచ్యమానానాంపౌరజానపదైర్జనైః॥ ౨౫॥..*

ఇతి ఆశ్రమవాసపర్వణి - అష్టాదశోధ్యాయః.

వైశంపాయనః॥ తతోభాగీరథీతీరేమేధ్యేపుణ్యజనోచితే। నివాసమకరోద్రాజావిదురస్యమతేస్థితః॥ ౧॥ తత్రైనంపర్యుపాతిష్ఠన్బ్రాహ్మణావనవా
సినః। క్షత్రవిట్శూద్రసంఘాశ్చబహవోభరతర్షభ॥౨॥ సతైఃపరివృతోరాజాకథాభిఃపరినంద్యతాన్ । అనుజజ్ఞేసశిష్యాన్వైవిధివత్ప్రతిపూజ్యచ॥
౩॥ సాయాహ్నేసమహీపాలస్తతోగంగాముపేత్యచ। చకారవిధివత్శౌచంగాంధారీచయశస్వినీ॥ ౪॥ తథైవాన్యేపృథక్సర్వేతీర్థేష్వాప్లుత్యభా
రత। చక్రుస్సర్వాఃక్రియాస్తత్రపురుషావిదురాదయః ॥ ౫ ॥ కృతశౌచంతతోవృద్ధంశ్వశురంకుంతిభోజజా । గాంధారీంచపృథారాజన్గంగాతీరము
పానయత్ ॥౬॥రాజ్ఞస్తుయాజకైస్తత్రకృతోవేదీపరిస్తరః । జుహావతత్రవహ్నింసనృపతిఃసత్యసంగరః॥ ౭॥ తతోభాగీరథీతీరాత్కురుక్షేత్రంజగామ
సః। సానుగోనృపతిర్వృద్ధోనియతఃసంయతేంద్రియః ॥ ౮ ॥ తత్రాశ్రమపదంధీమానభిగమ్యసపార్థివః । ఆససాదాథరాజర్షింశతయూపంమనీషి
ణమ్॥౯॥ సహిరాజామహానాసీత్కేకయేషుపరంతప। సపుత్రంమనుజైశ్వర్యేనివేశ్యవనమావిశత్ ॥౧౦॥ తేనాసౌసహితోరాజాయయౌవ్యాసాశ్ర
మంప్రతి। తత్రైనంవిధివద్రాజాప్రత్యగృహ్ణాత్కురూద్వహమ్ ॥ ౧౧॥ సదీక్షాంతత్రసంప్రాప్యరాజాకౌరవనందనః । శతయూపాశ్రమేతస్మిన్నివాస
మకరోత్తదా॥౧౨॥ తస్మైసర్వంవిధింరాజ్ఞోరాజాచాఖ్యౌమహామతిః । ఆరణ్యకంమహారాజవ్యాసస్యానుమతేతదా॥ ౧౩॥ ఏవంసతపసారాజాధృత
రాష్ట్రోమహామనాః। యోజయామాసచాత్మానంతాంశ్చాప్యనుచరాంస్తదా॥౧౪॥ తథైవదేవీగాంధారీవల్కలాజినధారిణీ।కుంత్యాసహమహారా
జసమానవ్రతచారిణీ।౧౫॥ కర్మణామనసావాచాచక్షుషాచైవతేనృప । సంనియమ్యేంద్రియగ్రామమాస్థితేపరమంతపః॥ ౧౬॥ త్వగస్థిభూతఃపరిశు
ష్కమాంసోజటాజినీవల్కలసంవృతాంగః।సపార్థివస్తత్రతపశ్చచారమహర్షివత్తీవ్రమపేతమోహః॥౧౭॥క్షత్తాచధర్మార్థవిదగ్ర్యబుద్ధిఃససం
జయస్తంనృపతింసదారమ్। ఉపాచరద్ఘోరతపోజితాత్మాతదాకృశోవల్కలచీరవాసాః॥ ౧౮॥ ....*

ఇతి- ఆశ్రమవాసపర్వణి- ఏకోనవింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥తతస్తత్రమునిశ్రేష్ఠారాజానంద్రష్టుమభ్యయుః। నారదఃపర్వతశ్చైవదేవలశ్చమహాతపాః॥ ౧॥ ద్వైపాయనఃసశిష్యశ్చసిద్ధాశ్చా
న్యేమనీషిణః। శతయూపశ్చరాజర్షిర్వృద్ధఃపరమధార్మికః॥౨॥ తేషాంకుంతీమహారాజపూజాంచక్రేయథావిధి। తేచాపితుతుషుస్తస్యాస్తాపసాఃప
రిచర్యయా॥౩॥ తత్రధర్మ్యాఃకథాస్తాతచక్రుస్తేపరమర్షయః।రమయంతోమహాత్మానంధృతరాష్ట్రంజనాధిపమ్॥౪॥కథాంతరేతుకస్మింశ్చిద్దేవర్షి
ర్నారదస్తతః। కథామిమామకథయత్సర్వప్రత్యక్షదర్శివాన్॥౫॥నారదః॥ కేకయాధిపతిశ్శ్రీమాన్రాజాసీదకుతోభయః । సహస్రచిత్యఇత్యుక్తశ్శ
తయూపపితామహః॥౬॥స్వపుత్రేరాజ్యమాసజ్యజ్యేష్ఠేపరమధార్మికే। సహస్రచిత్యోధర్మాత్మాప్రవివేశవనంనృపః॥ ౭॥ సగత్వాతపసఃపారం
దీప్తస్యవసుధాధిపః। పురందరస్యసంస్థానంప్రతిపేదేమహాద్యుతిః॥ ౮॥ దృష్టపూర్వస్సబహుశోరాజన్సంపతతామయా । మహేంద్రసదనేరాజాతో

పసాదగ్ధకిల్బిషః ॥ ౯॥ తథా శైలాలయో రాజా భగదత్తపితామహః। తపోబలేనైవ నృపో మహేంద్రసదనం గతః॥౧౦॥ తథా పృషధ్రో రాజాసీద్రాజన్ వజ్రధరోపమః। స చాపి తపసా ప్రాప్తో నాకపృష్ఠమితో నృపః ॥ ౧౧॥ అస్మిన్నరణ్యే నృపతే మాంధాతురపి చాత్మజః। పురుకుత్సో నృపః సిద్ధిం మహతీం సమవాప్తవాన్॥ ౧౨॥ భార్యా సమభవద్యస్య నర్మదా సరితాం వరా । సోస్మిన్నరణ్యే నృపతిస్తప స్తప్త్వా దివం గతః॥౧౩॥శశలోమా చ రాజాసీద్రాజన్ పరమధార్మికః। సమ్యగస్మిన్వనే తప్త్వా తతో దివమవాప్తవాన్॥ ౧౪॥ ద్వైపాయనప్రసాదాచ్చ త్వమపీదం తపోవనమ్ । రాజన్నవాప్య దుష్ప్రాపాం గతిమగ్ర్యాం గమిష్యసి॥ ౧౫॥ త్వం చాపి రాజశార్దూల తపసోంతే శ్రియావృతః। గాంధారీసహితో గంతా గతిం తేషాం మహాత్మనామ్॥౧౬॥పాండుః స్మరతి నిత్యం బలహంతుస్సమీపగః। త్వాం స దైవ మహారాజ శ్రేయసా స చ యోక్ష్యతి॥ ౧౭॥ తవ శుశ్రూషయా చైవ గాంధార్యాశ్చ యశస్వినీ । భర్తుస్సలోకతామేషా గమిష్యతి వధూస్తవ॥ ౧౮॥ యుధిష్ఠిరస్య జననీ సహి ధర్మస్సనాతనః। వయమేతత్ప్రపశ్యామో నృపతే దివ్యచక్షుషా॥ ౧౯॥ ప్రవేక్ష్యతి మహాత్మానం విదురశ్చ యుధిష్ఠిరమ్। సంజయస్తదనుధ్యానాదితస్స్వర్గమవాప్స్యతి॥ ౨౦॥వైశంపాయనః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా కౌరవేంద్రో మహాత్మా సార్ధం పత్న్యా ప్రీతిమాన్ సంబభూవ। విద్వాన్ వాక్యం నారదస్య ప్రశస్య చక్రే పూజాం చాతులాం నారదస్య ॥ ౨౧॥ తతస్సర్వే నారదం విప్రసంఘాః సంపూజయామాసురతీవ రాజన్। రాజ్ఞః ప్రీత్యా ధృతరాష్ట్రస్య తే వై పునః పునస్సంప్రహృష్టాస్తదానీమ్॥ ౨౨॥వైశంపాయనః॥ నారదస్య తు తద్వాక్యం శశంసుర్ద్విజసత్తమాః। శతయూపస్తు రాజర్షిర్నారదం వాక్యమబ్రవీత్ ॥ ౨౩॥అహో భగవతా శ్రద్ధా కురురాజస్య వర్ధితా । సర్వస్య చ జనస్యాస్య మమ చైవ మహాద్యుతే॥ ౨౪॥ అస్తి కాచిద్వివక్షా తు తాం మే నిగదతః శృణు । ధృతరాష్ట్రం ప్రతి నృపం దేవర్షే లోకపూజిత॥౨౫॥సర్వవృత్తాంతతత్త్వజ్ఞో భవాన్ దివ్యేన చక్షుషా। యుక్తః పశ్యసి విప్రర్షే గతిర్యా వివిధా నృణామ్॥ ౨౬॥ఉక్తా వాన్ నృపతీనాం త్వం మహేంద్రస్య సలోకతామ్।న త్వస్య నృపతేర్లోకాః కథితాస్తే మహామునే ॥ ౨౭॥స్థానమస్యాస్య నృపతేః శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం విభో । త్వత్తః కీదృక్కదా చేతి తన్మమాఖ్యాహి తత్త్వతః॥౨౮॥ఇత్యుక్తో నారదస్తేన వాక్యం సర్వమనోనుగమ్ । వ్యాజహార సభామధ్యే దివ్యదర్శీ మహాతపాః॥౨౯॥ నారదః॥ యదృచ్ఛయా శక్రసదో గత్వా శక్రం శచీపతిమ్॥ దృష్టవానస్మి రాజర్షే తత్ర పాండుం నరాధిపమ్ ॥ ౩౦॥ తత్రేయం ధృతరాష్ట్రస్య కథా సమభవన్నృప। తపసో దుష్కరస్యాస్య యదయం తప్యతే తపః॥ ౩౧ ॥ తత్రాహమిదమశ్రౌషం శక్రస్య వదతస్స్వయమ్ । వర్షాణి త్రీణి శిష్టాని రాజ్ఞోస్య పరమాయుషః॥ ౩౨॥తతః కుబేరభవనం గాంధారీసహితో నృపః॥ ప్రయాతా ధృతరాష్ట్రోయం రాజరాజాభిసత్కృతః॥ ౩౩॥కామగేన విమానేన దివ్యాభరణభూషితః। ఋషిపుత్రో మహాభాగస్తపసా దగ్ధకిల్బిషః॥౩౪॥ సంచరిష్యతి లోకాంశ్చ దేవగంధర్వరక్షసామ్। స్వచ్ఛందేనేతి ధర్మాత్మా యన్మాం త్వమనుపృచ్ఛసి॥ ౩౫॥ దేవగుహ్యమిదం ప్రీత్యా మయా వః కథితం మహత్। భవంతో హి శ్రుతధనాస్తపసా దగ్ధకిల్బిషాః॥౩౬॥వైశంపాయనః ॥ ఇతి తే తస్య తచ్ఛ్రుత్వా దేవర్షేర్మధురం వచః। సర్వే సుమనసః ప్రీదా బభూవుస్స చ పార్థివః॥౩౭॥ ఏవం కథాభిరన్వాస్య ధృతరాష్ట్రం మనీషిణః। విప్రజగ్ముర్యథాకామం తే సిద్ధగతిమాస్థితాః॥౩౮॥................*

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి- వింశోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥వనం గతే కౌరవేంద్రే దుఃఖశోకసమన్వితాః।బభూవుః పాండవా రాజన్ మాతృశోకేన చాన్వితాః॥౧॥ తథా పౌరజనస్సర్వః శోచన్నాస్తే జనాధిపమ్। కుర్వాణాశ్చ కథాస్తత్ర బ్రాహ్మణా నృపతిం ప్రతి ॥ ౨ ॥ కథం ను రాజా వృద్ధస్స వనే వసతి నిర్జనే । గాంధారీ చ మహాభాగా సా చ కుంతీ పృథా కథమ్॥ ౩॥ సుఖార్హః స హి రాజర్షిరసుఖీ తద్వనం మహత్ । కిమవస్థః సమాసాద్య ప్రజ్ఞాచక్షుర్హతాత్మజః॥ ౪॥ సుదుష్కరం కృతవతీ కుంతీపుత్రా

నపశ్యతీ। రాజశ్రియంపరిత్యజ్యవనవాసమరోచయత్ ॥ ౫ ॥ విదురఃకిమవస్థశ్చభ్రాతుశ్శుశ్రూషురాత్మవాన్ । సచగావల్గణిర్ధీమాన్ భర్తృపిండా
నుపాలకః॥ ౬॥ ఆకుమారంచపౌరాస్తేచింతాశోకసమాహతాః । తత్రతత్రకథాశ్చక్రుఃసమాసాద్యపరస్పరమ్॥ ౭॥ పాండవాశ్చైవతేసర్వేభృశం
శోకపరాయణాః। శోచంతోమాతరంవృద్ధామూషుర్నాతిచిరంపురే॥౮॥ తథైవవృద్ధంపితరంహతపుత్రంజనేశ్వరమ్। గాంధారీంచమహాభాగాంవిదు
రంచమహామతిమ్॥౯॥ నైషాంబభూవసంప్రీతిస్తాన్విచింతయతాంతదా। నరాజ్యేనచనారీషునవేదాధ్యయనేషుచ॥ ౧౦॥ పరంనిర్వేదమగమంశ్చింత
యంతోనరాధిపమ్। తంచజ్ఞాతివధంఘోరంసంస్మరంతఃపునఃపునః॥౧౧॥ అభిమన్యోశ్చబాలస్యవినాశంరణమూర్ధని। కర్ణస్యచమహాబాహో
స్సంగ్రామేష్వపలాయినః॥ ౧౨॥ తథైవద్రౌపదేయానామన్యేషాంసుహృదామపి । వధంసంస్మృత్యతేవీరానాతిప్రమనసోభవన్॥౧౩॥ హతప్రవీరాం
పృథివీంహృతరత్నాంచభారత। సదైవచింతయంతస్తేనశమంచోపలేభిరే ॥ ౧౪ ॥ ద్రౌపదీహతపుత్రాచసుభద్రాచైవభామినీ। నాతిప్రీతియుతేదేవ్యౌ
తదాస్తామప్రహృష్టవత్ ॥౧౫॥ వైరాట్యాస్తనయందృష్ట్వాపితరంతేపరీక్షితమ్। ధారయంతిస్మతేప్రాణాంస్తవపూర్వపితామహాః॥౧౬॥........*

ఇతిశ్రీమహాభారతే - అశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి - ఏకవింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ఏవంతేపురుషవ్యాఘ్రాఃపాండవామాతృనందనాః। స్మరంతోమాతరంవీరాబభూవుర్భృశదుఃఖితాః॥౧॥ యేరాజ్యకార్యేషుపురా
వ్యాసక్తానిత్యశోభవన్ । తేరాజకార్యాణితదనాకార్షుస్సర్వతఃపురే॥ ౨॥ ఆవిష్టాఇవశోకేననాభ్యనందంతకించన। సంభాష్యమాణాఅపితేనకించి
త్ప్రత్యపూజయన్॥ ౩॥ తేస్మవీరాదురాధర్షాగాంభీర్యేసాగరోపమాః। శోకోపహతవిజ్ఞానానష్టసంజ్ఞాఇవాభవన్॥ ౪॥ అచింతయంశ్చజననీంతత
స్తేపాండునందనాః। కథంనువృద్ధమిథునంవహత్యతికృశాపృథా॥ ౫॥ కథంసచమహీపాలోహతపుత్రోనిరాశ్రయః। పత్న్యాసహవసత్యేకోవనేశ్వా
పదసేవితే॥ ౬॥ సాచదేవీమహాభాగాగాంధారీహతబాంధవా। పతిమంధంకథంవృద్ధమన్వేతివిజనేవనే ॥ ౭॥ ఏవంతేషాంకథయతామౌత్సుక్యమభవ
త్తదా। గమనేచాభవద్బుద్ధిర్ధృతరాష్ట్రదిదృక్షయా ॥ ౮॥ సహదేవస్తురాజానంప్రణిపత్యేదమబ్రవీత్ । అహోమేభవతోదృష్టంహృదయంగమ
నంప్రతి॥ ౯ ॥ నహిత్వాంగౌరవేణాహమశకంవక్తుమంజసా। గమనంప్రతిరాజేంద్రతదిదంసముపస్థితమ్ ॥ ౧౦॥ దిష్ట్యాద్రక్ష్యామితాంకుంతీంవర్తయం
తీంతపస్వినీమ్ । జటిలాంతాపసీంవృద్ధాంకుశకాశపరిక్షతామ్ ॥ ౧౧॥ ప్రాసాదహర్మ్యసంవృద్ధామత్యంతంసుఖభాగినీమ్ । కదానుజననీంశ్రాంతాంద్ర
క్ష్యామిభృశదుఃఖితామ్॥ ౧౨॥ అనిత్యాఃఖలుమర్త్యానాంగతయోభరతర్షభ। కుంతీరాజసుతాయత్రవసత్యసుఖితావనే॥ ౧౩॥ సహదేవవచఃశ్రు
త్వాద్రౌపదీయోషితాంవరా। ఉవాచదేవీరాజానమభిపూజ్యాభినంద్యచ ॥ ౧౪॥ కదాద్రక్ష్యామితాందేవీంయదిజీవతిసాపృథా । జీవంత్యాహ్యద్య
మేప్రీతిర్భవిష్యతిజనాధిప॥ ౧౫॥ ఏషాస్తుతేమతిర్నిత్యంధర్మేతేరమతాంమనః। యోద్యత్వమస్మాన్రాజేంద్రశ్రేయసాయోజయిష్యసి॥౧౬॥అగ్రపా
దస్థితంచేమంవిద్ధిరాజన్వధూజనమ్। కాంక్షంతందర్శనంకుంత్యాగాంధార్యాఃశ్వశురస్యచ॥ ౧౭॥ ఇత్యుక్తస్సనృపోదేవ్యాద్రౌపద్యాభరతర్షభ।సే
నాధ్యక్షాన్సమానాయ్యసర్వానిదమువాచహ॥ ౧౮॥ నిర్యాతయతమేసేనాంప్రభూతరథకుంజరామ్ । ద్రక్ష్యామివనసంస్థంచధృతరాష్ట్రంమహీప
తిమ్॥ ౧౯॥ స్త్ర్యధ్యక్షాంశ్చాబ్రవీద్రాజాయానానివివిధానిమే। సజ్జీక్రియంతాంసర్వాణిశిబికాశ్చసహస్రశః ॥ ౨౦ ॥ శకటాపణవేశాశ్చకోశశ్శి
ల్పినఏవచ। నిర్యాంతుకోశపాలాశ్చకురుక్షేత్రాశ్రమంప్రతి ॥ ౨౧ ॥ యశ్చపౌరజనఃకశ్చిద్ద్రష్టుమిచ్ఛతిపార్థివమ్ । అనావృతఃసువిహితఃసచయా
తుసురక్షితః॥ ౨౨॥సూదాఃపౌరోగవాశ్చైవసర్వంచైవమహానసమ్।వివిధంభక్ష్యభోజ్యంచశకటైరుహ్యతాంమమ॥ ౨౩॥ ....*

ప్రయాతంఘుష్యతాంచైవశ్వోభూతఇతిమాచిరమ్। క్రియంతాంపథిచాప్యద్య వేశ్మానివివిధానిచ ॥ ౨౪ ॥ ఏవమాజ్ఞాపయామాసభ్రాతృభిఃసహపాం
డవః। శ్వోభూతేనిర్యయౌరాజా సస్త్రీవృద్ధపురస్సరః ॥ ౨౫ ॥ సబహిర్దివసాన్పంచజనౌఘంపరిపాలయన్ । న్యవసన్నృపతిఃపంచతతోగచ్ఛద్వనం
ప్రతి॥ ౨౬॥ .... *

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - ఆశ్రమవాసపర్వణి - ద్వావింశోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ఆజ్ఞాపయామాసతతః సేనాంభరతసత్తమః।అర్జునప్రముఖైర్గుప్తాంలోకపాలోపమైర్నరైః॥౧॥యోగోయోగ ఇతిప్రీత్యాతతశ్శ
బ్దోమహానభూత్। క్రోశతాంసాదినాంతత్రయుజ్యతామితిభారత॥ ౨॥ కేచిద్యానైర్నరారాజన్ కేచిదశ్వైర్మహాజవైః।కాంచనైశ్చరథైః కేచిజ్జ్వలి
తజ్వలనోపమైః॥౩॥ గజేంద్రైశ్చతథైవాన్యే కేచిదుష్ట్రైర్నరాధిప। పదాతినస్తథైవాన్యేనఖరప్రాసయోధినః॥౪॥ పౌరజానపదాశ్చైవయానై
ర్బహువిధైస్తథా।అన్వయుఃకురురాజానంధృతరాష్ట్రందిదృక్షవః॥౫॥సచాపిరాజవచనాదాచార్యోగౌతమఃకృపః। సేనామాదాయసేనానీఃప్రయయా
వాశ్రమంప్రతి॥ ౬॥ తతోద్విజైఃపరివృతఃకురురాజోయుధిష్ఠిరః। సంస్తూయమానోబహుభిఃసూతమాగధవందిభిః॥ ౭॥ పాండురేణాతపత్రేణధ్రియ
మాణేనమూర్ధని।రథానీకేనమహతానిర్జగామకురూద్వహః॥౮॥ గజైశ్చాచలసంకాశైర్భీమకర్మావృకోదరః। సజ్జయంత్రాయుధోపేతైఃప్రయ
యౌపవనాత్మజః॥ ౯॥ మాద్రీపుత్రావపితథాహయారోహౌసుసంవృతౌ। జగ్మతుశ్శీఘ్రగమనౌసన్నద్ధకవచధ్వజౌ॥౧౦॥అర్జునశ్చమహాతేజారథేనా
దిత్యవర్చసా।వశీశ్వేతైర్హయైర్దివ్యైర్యుక్తేనాన్వగమన్నృపమ్ ॥ ౧౧ ॥ ద్రౌపదీప్రముఖాశ్చాపిస్త్రీసంఘాశ్శిబికాయుతాః । స్త్ర్యధ్యక్షగుప్తాఃప్ర
యయుర్విసృజంతోమితంవసు॥౧౨॥సమృద్ధరథహస్త్యశ్వం వేణువీణానునాదితమ్। శుశుభేపాండవంసైన్యంతత్తదాభరతర్షభ॥౧౩॥నదీతీరేషురమ్యే
షుసరస్సుచవిశాంపతే। వాసాన్కృత్వాక్రమేణాథజగ్ముస్తేకురుపుంగవాః॥ ౧౪॥యుయుత్సుశ్చమహాతేజాధౌమ్యశ్చైవపురోహితః।యుధిష్ఠిరస్యవచ
నాత్పురగుప్తింప్రచక్రముః॥ ౧౫॥తతోయుధిష్ఠిరోరాజాకురుక్షేత్రమవాతరత్ ।క్రమేణోత్తీర్యయమునాంనదీంపరమపావనీమ్॥౧౬॥ సదదర్శాశ్రమం
దూరాద్రాజర్షేస్తస్యధీమతః। శతయూపస్యకౌరవ్యధృతరాష్ట్రస్యచైవహ॥ ౧౭ ॥ తతఃప్రముదితస్సర్వోజనస్తద్వనమంజసా।వివేశసుమహానాదై
రాపూర్యభరతర్షభ॥ ౧౮॥ .... *

ఇతి- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి- త్రయోవింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥తతస్తేపాండవాదూరాదవతీర్యపదాతయః।అభిజగ్ముర్నరపతేరాశ్రమంవినయానతాః॥౧॥సచయోధజనస్సర్వోయేచరాష్ట్రనివాసి
నః। స్త్రియశ్చకురుముఖ్యానాంపద్భిరేవోన్వయుస్తదా। ౨॥ఆశ్రమంతేతతోజగ్ముర్ధృతరాష్ట్రస్యపాండవాః।శూన్యంమృగగణాకీర్ణంకదళీవనశోభి
తమ్॥ ౩॥ తతస్తత్రసమాజగ్ముస్తాపసానియతవ్రతాః। పాండవానాగతాన్ ద్రష్టుంకౌతూహలసమన్వితాః॥౪॥ తానపృచ్ఛత్తతోరాజాక్వాసౌకౌరవ
వంశభృత్। పితాజ్యేష్ఠోగతోస్మాకమితిబాష్పపరిప్లుతః॥ ౫॥ తేతమూచుస్తతోవాక్యంయమునామవగాహితుమ్।పుష్పాణాముదకుంభస్యచార్థేగతఇ
తిప్రభో॥ ౬॥ తైరాఖ్యాతేనమార్గేణతతస్తేజగ్మురంజసా।దదృశుశ్చాపిమారేతాన్సర్వానథపదాతయః॥౭॥ తతస్తేసత్వరాజగ్ముఃపితుర్దర్శనకాం
క్షిణః । సహదేవస్తువేగేనప్రధావద్యత్రసాపృథా॥ ౮॥సస్వరంరురుదేధీమాన్మాతుఃపాదావుపస్పృశన్।సాచబాష్పాకులముఖీదదర్శదయితంసుతమ్॥
౯॥ బాహుభ్యాంసంపరిష్వజ్యసమున్నామ్యచపుత్రకమ్। గాంధార్యాఃకథయామాససహదేవముపస్థితమ్॥ ౧౦ ॥ అనంతరంచరాజానంభీమసేనమ
థార్జునమ్। నకులంచపృథాదృష్ట్వాత్వరమాణోపచక్రమే॥ ౧౧॥ సాహ్యగ్రేగచ్ఛతితయోర్దంపత్యోర్హతపుత్రయోః । కర్షంతితౌతతస్తేపాండ్య
ష్ట్వాసంన్యపతద్భువి॥ ౧౨॥ రాజాతాన్స్వరయోగేనస్పర్శేనచమహామనాః। ప్రత్యభిజ్ఞాయమేధావీసమాశ్వాసయతప్రభుః॥ ౧౩॥ తతస్తేబాష్పము

ఽపృచ్ఛద్గాంధారీసహితం నృపమ్। ఉపతస్థుర్మహాత్మానో మాతరం చ యథావిధి॥౧౪॥ సర్వే షాంతోయకలశాన్ జగృహుస్తే స్వయం తదా। పాండవా
లబ్ధసంజ్ఞాస్తే మాత్రా చాశ్వాసితాః పునః॥౧౫॥ తథా నార్యో నృసింహానాం సావరోధజనస్తదా। పౌరజానపదాశ్చైవ దదృశుస్తం జనాధిపమ్॥౧౬॥ నివేద
యామాస తదా జనం తం నామగోత్రతః। యుధిష్ఠిరో నరపతిః స చైవం ప్రత్యపూజయత్॥ ౧౭॥ స తైః పరివృతో మేనే హర్షబాష్పావిలేక్షణః। రాజాత్మ
నం గృహగతం పురేవ గజసాహ్వయే॥ ౧౮॥ అభివాదితో వధూభిశ్చ కృష్ణాద్యాభిస్స పార్థివః। గాంధార్యా సహితో ధీమాన్ కుంత్యా చ ప్రత్యనందత॥ ౧౯॥
తతశ్చాశ్రమమాగచ్ఛత్సిద్ధచారణసేవితమ్। దిదృక్షుభిస్సమాకీర్ణం నభస్తారాగణైరివ ॥ ౨౦ ॥ .... *

ఇతి- ఆశ్రమవాసపర్వణి- చతుర్వింశోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ స తైస్సహ నరవ్యాఘ్రైర్భ్రాతృభిర్భరతర్షభ। రాజా రుచిరపద్మాక్షైరాసాంచక్రే తదాశ్రమే॥౧॥ తాపసైశ్చ మహాభాగైర్నా
నాదేశసమాగతైః। ద్రష్టుం కురుపతేః పుత్రాన్ పాండవాన్ పృథువక్షసః॥ ౨॥ తేఽబ్రువన్ జ్ఞాతుమిచ్ఛామః కతమోఽత్ర యుధిష్ఠిరః। భీమార్జునౌ యమౌ చై
వ ద్రౌపదీ చ యశస్వినీ॥ ౩॥ తానాచఖ్యౌ తదా సూతః సర్వాంస్తానభినామతః। సంజయో ద్రౌపదీం చైవ సర్వాశ్చాన్యాః కురుస్త్రియః॥౪॥ సంజయః॥ య ఏ
ష జాంబూనదశుద్ధగౌరతనుర్మహాసింహ ఇవ ప్రవృద్ధః। ప్రచండఘోణః పృథుదీర్ఘనేత్రస్తామ్రాయతాక్షః కురురాజ ఏషః॥౫॥ అయం పునర్మత్తగజేం
ద్రగామీ ప్రతప్తచామీకరశుద్ధగౌరః। పృథ్వాయతాంసః పృథుదీర్ఘబాహుర్వృకోదరః పశ్యత పశ్యతేమమ్॥౬॥ యస్త్వేష పార్శ్వేఽస్య మహాధను
ష్మాన్ శ్యామో యువా వారణయూథపాభః। సింహోన్నతాంసో గజఖేలగామీ పద్మాయతాక్షోఽర్జున ఏష వీరః॥౭॥ కుంతీసమీపే పురుషోత్తమౌ చ య
మావిమౌ విష్ణుమహేంద్రకల్పౌ। మనుష్యలోకే సకలే సమోఽస్తి యయోర్న రూపే న బలే న శీలే॥ ౮॥ ఇయం పునః పద్మదలాయతాక్షీ మధ్యం వయః కించిదివ
స్పృశంతీ। నీలోత్పలాభా సురదేవతేవ కృష్ణా స్థితా మూర్తిమతీవ లక్ష్మీః॥౯॥ అస్యాస్తు పార్శ్వే కనకోత్తమాభా యైషా ప్రభా మూర్తిమతీవ సౌమీ। మధ్యే
స్థితా సా భగినీ ద్విజాగ్ర్యాశ్చక్రాయుధస్యాప్రతిమస్య తస్య॥ ౧౦॥ ఇయం చ జాంబూనదశుద్ధగౌరీ పార్థస్య భార్యా భుజగేంద్రకన్యా। చిత్రాంగదా చైవ
నరేంద్రకన్యా యైషా సవర్ణార్ద్రమధూకపుష్పైః॥౧౧॥ ఇయం స్వసా రాజచమూపతేశ్చ ప్రవృద్ధనీలోత్పలదామవర్ణా। పస్పర్ధ కృష్ణేన సదా నృపో
యో వృకోదరస్యైష పరిగ్రహోఽగ్ర్యః॥౧౨॥ ఇయం చ రాజ్ఞో మగధాధిపస్య సుతా జరాసంధ ఇతి శ్రుతస్య। యవీయసో మాద్రవతీసుతస్య భార్యా మతా
చంపకదామగౌరీ॥౧౩॥ ఇందీవరశ్యామతనుః స్థితా తు యైషాఽపరాసీన్నమహీతలే చ। భార్యా మతా మాద్రవతీసుతస్య జ్యేష్ఠస్య సేయం కమలాయతాక్షీ॥
౧౪॥ ఇయం తు నిష్టప్తసువర్ణగౌరీ రాజ్ఞో విరాటస్య సుతా సపుత్రా। భార్యాభిమన్యోర్నిహతో రణే యో ద్రోణాదిభిస్తైర్విరథో రథస్థైః॥ ౧౫॥ ఏతాస్తు
సీమంతశిరోరుహా యాః శుక్లోత్తరీయా నరరాజపత్న్యః। రాజ్ఞోఽస్య వృద్ధస్య పరఃశతాఖ్యాః స్నుషా నృవీరా హతపుత్రనాథాః॥౧౬॥ ఏతా యథాముఖ్యము
దాహృతా వో బ్రాహ్మణ్యభావాదృజుబుద్ధిసత్త్వాః। సర్వా భవద్భిః పరిపృచ్ఛతో యా నరేంద్రపత్న్యః సువిశుద్ధసత్త్వాః ॥ ౧౭ ॥ వైశంపాయనః॥ ఏవం
స రాజా కురువృద్ధవర్యః సమాగతస్తైర్నరదేవపుత్రైః। పప్రచ్ఛ సర్వం కుశలం తదానీం గతేషు సర్వేష్వథ తాపసేషు॥ ౧౮॥ యోధేషు చాప్యాశ్రమమం
డలం తం ముక్త్వా నివిష్టేషు విముచ్య పత్రమ్। స్త్రీవృద్ధబాలే చ సుసంనివిష్టే యథార్హతస్తాన్ కుశలాన్యపృచ్ఛత్ ॥ ౧౯॥ ....*

ఇతి - పంచవింశోఽధ్యాయః

ధృతరాష్ట్రః॥ యుధిష్ఠిర మహాబాహో కచ్చిత్త్వం కుశలీ హ్యసి। సహితో భ్రాతృభిః సర్వైః పౌరజానపదైస్తథా॥౧॥ యే చ త్వామనుజీవంతి కచ్చిత్తే
ఽపి నిరామయాః। సచివా భృత్యవర్గాశ్చ గురవశ్చైవ తే నృప॥ ౨ ॥ కచ్చిత్తేఽపి నిరాతంకా వసంతి విషయే తవ। కచ్చిద్వర్తసి పౌరాణీం వృత్తిం రాజర్షి
సేవితామ్॥ ౩॥ కచ్చిన్న్యాయాననుచ్ఛిద్య కోశస్తేఽభిప్రపూర్యతే। అరిమధ్యస్థమిత్రేషు వర్తసే చానురూపతః॥ ౪ ॥ బ్రాహ్మణానగ్రహారైర్వా యథా

వదనుపశ్యసి। కచ్చిత్తేపరితుష్యంతిశీలేనభరతర్షభ ॥ ౫ ॥ శత్రవోపికుతఃపౌరాభృత్యావాస్వజనోపివా। కచ్చిద్యజసిరాజేంద్రశ్రద్ధావాన్పితృదే
వతాః॥ ౬॥ అతిథీనన్నపానేనకచ్చిదర్చసిభారత। కచ్చిన్నయపథేవిప్రాఃస్వకర్మనిరతాస్తవ ॥ ౭ ॥ క్షత్రియావైశ్యవర్గావాశూద్రావాపికుటుంబి
నః॥కచ్చిత్ (స్త్రీ)బాలవృద్ధంతేనశోచతినయాచతే॥ ౮ ॥ జామయఃపూజితాఃకచ్చిత్తవగేహేనరర్షభ । కచ్చిద్రాజర్షివంశోయంత్వామాసాద్యమ
హీపతిమ్॥ యథోచితంమహారాజయశసానావసీదతి॥౯ ॥ వైశంపాయనః ॥ ఇత్యేవంవాదినంతంసన్యాయవిత్ప్రత్యభాషత। కుశలప్రశ్నసంయుక్తం
కుశలోవాక్యకర్మణి॥ ౧౦॥ యుధిష్ఠిరః॥ కచ్చిత్తేవర్ధతేరాజంస్తపశ్శాంతిర్దమశ్చతే। అపిమేజననీచేయంశుశ్రూషువిగతక్లమా॥౧౧॥అథాస్యాస్స
ఫలోరాజన్వనవాసోభవిష్యతి। ఇయంచమాతాజ్యేష్ఠామేశీతవాతాధ్వకర్శితా ॥ ౧౨ ॥ ఘోరేణతపసాయుక్తాదేవీకచ్చిన్నశోచతి।హతాన్పుత్రా
న్మహావీర్యాన్క్షత్రధర్మపరాయణాన్ ॥ ౧౩॥ నాపధ్యాయతివాకచ్చిదస్మాన్పాపకృతస్సదా। క్వచాసౌవిదురోరాజన్నైనంపశ్యామహేవయమ్॥
సంజయఃకుశలీచాయంకచ్చిన్నుతపసిస్థితః॥౧౪॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచేదంధృతరాష్ట్రోజనాధిపమ్ । కుశలీవిదురఃపుత్రతపోఘోరంస
మాశ్రితః॥ ౧౫॥వాయుభక్షోనిరాహారఃకృశోధమనిసంతతః।కదాచిద్దృశ్యతేవిప్రైఃశూన్యేస్మిన్కాననేక్వచిత్ ॥౧౬॥ ఇత్యేవంబ్రువతస్తస్యజటీవీత
ముఖఃకృశః। దిగ్వాసామలదిగ్ధాంగోవనరేణుసముక్షితః॥ ౧౭॥ దూరాదాలక్షితఃక్షత్తాతత్రాఖ్యాతోమహీపతేః।నివర్తమానస్సహసాజనాన్దృష్ట్వా
శ్రమంప్రతి॥ ౧౮॥ తమన్వధావన్నృపతిరేకఏవయుధిష్ఠిరః। ప్రవిశంతంవనంఘోరంలక్ష్యాలక్ష్యంక్వచిత్క్వచిత్ ॥ ౧౯॥భోభోవిదురరాజాహందయిత
స్తేయుధిష్ఠిరః। ఇతిబ్రువన్నరపతిస్తంయత్నాదభ్యధావత॥ ౨౦॥తతోవివిక్తఏకాంతేతస్థౌబుద్ధిమతాంవరః।విదురోవృక్షమాశ్రిత్యకంచిత్తత్రవనాంతరే॥
౨౧॥ తంరాజాక్షీణభూయిష్ఠమాకృతీమాత్రసూచితమ్। అభిజజ్ఞేమహాబుద్ధింమహాబుద్ధిర్యుధిష్ఠిరః॥౨౨॥యుధిష్ఠిరోహమస్మీతివాక్యముక్త్వాగ్రతస్థితః।
విదురస్యాశ్రవేరాజాతంచప్రత్యభిపూజయత్ ॥౨౩॥తతస్సోనిమిషోభూత్వారాజానంతముదైక్షత।సంయోజ్యవిదురస్తస్మిన్దృష్టిందృష్ట్యాసమాహితః॥
౨౪॥ వివేశవిదురోధీమాన్గాత్రైర్గాత్రాణిచైవహ। ప్రాణాన్ప్రాణేషుచదధదింద్రియాణీంద్రియేషుచ॥౨౫॥ సయోగబలమాస్థాయవివేశనృపతే
స్తనుమ్। విదురోధర్మరాజస్యతేజసాప్రజ్వలన్నివ॥౨౬॥ విదురస్యశరీరంతుతథైవస్తబ్ధలోచనమ్।వృక్షాశ్రితంతదారాజాదదర్శగతచేతనమ్॥౨౭॥బ
లవంతంతథాత్మానంమేనేబహుగుణంతదా।ధర్మరాజోమహాతేజాస్తచ్చసస్మారపాండవః॥౨౮॥ పౌరాణమాత్మనస్సర్వంవిద్యావాన్సవిశాంపతే।
యోగధర్మాన్మహాతేజావ్యాసేనకథితంయథా॥౨౯॥ధర్మరాజశ్చతత్రైనంసంచస్కారయిషుస్తదా।దగ్ధుకామోభవద్విద్వానథవాగభ్యభాషత॥
౩౦॥ భోభోరాజన్నదగ్ధవ్యమేతద్విదురసంజ్ఞకమ్।కలేబరమిహైవంతేధర్మఏషసనాతనః॥౩౧॥లోకాస్సంతానికానామభవిష్యంత్యస్యభారత। య
తిధర్మమవాప్తోసౌనైషశోచ్యఃపరంతప॥౩౨॥ఇత్యుక్తోధర్మరాజస్సవినివృత్యతతఃపునః । రాజ్ఞోవైచిత్రవీర్యస్యతత్సర్వంప్రత్యవేదయత్ ॥ ౩౩॥ తత
స్సరాజాద్యుతిమాన్సచసర్వోజనస్తదా। భీమసేనాదయశ్చైవపరంవిస్మయమాగతాః॥ ౩౪॥ తచ్ఛ్రుత్వాప్రీతిమాన్రాజాభూత్వాధర్మజమబ్ర
వీత్। ఆపోమూలంఫలంచైవమమేదంప్రతిగృహ్యతామ్॥౩౫॥యదన్నోహినరోరాజంస్తదన్నోస్యాతిథిస్స్మృతః। ఇత్యుక్తస్సతథేత్యేవంప్రాహధర్మా
త్మజోనృపమ్॥౩౬॥ ఫలంమూలంచబుభుజేరాజ్ఞాదత్తంసహానుజః । తతస్తేవృక్షమూలేషుకృతవాసపరిగ్రహాః॥ తాంరాత్రిమవసన్సర్వేఫలమూలజ
లాశనాః॥౩౭॥ ఇతి- శ్రీమహాభారతే-ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- ఆశ్రమవాసపర్వణి-షడ్వింశోధ్యాయః- .... *
వైశంపాయనః॥ తతస్తురాజన్నేతేషామాశ్రమేపుణ్యకర్మణామ్।శివానక్షత్రసంపన్నాసావ్యతీతాథశర్వరీ॥౧॥తతస్తత్రకథాశ్చాసంస్తేషాంధర్మా

ర్ణలతఘనాః। విచిత్రపదసంచారా నానాశ్రుతిభిరన్వితాః॥ ౨॥ పాండవాస్త్వభితో మాతుర్ధరణ్యాం సుషుపుస్తదా। ఉత్సృజ్య సుమహార్హాణి శయనాని
నరాధిప॥ ౩॥ యదాహారోఽభవద్రాజా ధృతరాష్ట్రో మహామనాః। తదాహారా నృవీరాస్తే న్యవసంస్తాం నిశాం తదా॥ ౪॥ వ్యతీతాయాం తు శర్వర్యాం కృతపూ
ర్వాహ్ణికక్రియః। భ్రాతృభిస్సహితో రాజా దదర్శాశ్రమమండలమ్॥ ౫॥ సాంతఃపురపరీవారః సభృత్యస్సపురోహితః। యథాసుఖం యథోద్దేశం ధృతరా
ష్ట్రాభ్యనుజ్ఞయా॥ ౬॥ దదర్శ తత్ర వేదీశ్చ సంప్రజ్వలితపావకాః। కృతాభిషేకైర్మునిభిర్హుతాగ్నిభిరుపస్థితాః॥ ౭॥ వానేయపుష్పనికరై రాజ్యధూ
మోద్గమైరపి। బ్రాహ్మేణ వపుషా యుక్తా యుక్తా మునిగణైర్వృతాః॥ ౮॥ మృగయూథైరనుద్విగ్నైస్తత్ర తత్ర సమాశ్రితైః। అశంకితైః పక్షిగణైః ప్రగీతైరివ
చ ప్రభో॥ ౯॥ కేకాభిర్నీలకంఠానాం దాత్యూహానాం చ కూజితైః। కోకిలానాం కుహురవైస్సుఖైః శ్రుతిమనోహరైః॥ ౧౦॥ ప్రాధీతద్విజఘోషైశ్చ క్వచి
త్క్వచిదలంకృతమ్। ఫలమూలసమాహారైర్మహద్భిశ్చోపశోభితమ్॥ ౧౧॥ తతస్స రాజా ప్రదదౌ తాపసార్థముపాహృతాన్। కలశాన్ కాంచనాన్
రాజంస్తథైవౌదుంబరానపి॥ ౧౨॥ అజినాని ప్రవేణీశ్చ స్రుక్స్రువంచ మహీపతిః। కమండలూంశ్చ స్థాలీశ్చ పిఠరాణి చ భారత॥ ౧౩॥ భాజనాని చ లౌహాని
పాత్రీశ్చ వివిధా నృప। యద్యదిచ్ఛతి యావచ్చ యచ్చాన్యదపి భాజనమ్॥ ౧౪॥ ఏవం స రాజా ధర్మాత్మా పరీత్యాశ్రమమండలమ్। వసు విశ్రాణ్య తత్సర్వం
పునరాయాన్మహీపతిః॥ ౧౫॥ కృతాహ్నికం చ రాజానం ధృతరాష్ట్రం మహీపతిమ్। దదర్శాసీనమవ్యగ్రం గాంధారీసహితం తదా॥ ౧౬॥ మాతరం చావిదూ
రస్థాం శిష్యవత్ప్రణతాం స్థితామ్। కుంతీం దదర్శ ధర్మాత్మా శిష్టాచారసమన్వితామ్॥ ౧౭॥ స తమభ్యర్చ్య రాజానం నామ సంశ్రావ్య చాత్మనః। నిషీదేత్య
భ్యనుజ్ఞాతో బృస్యాముపవివేశ హ॥ ౧౮॥ భీమసేనాదయశ్చైవ పాండవా భరతర్షభ। అభివాద్యోపసంగృహ్య నిషేదుః పార్థివాజ్ఞయా॥ ౧౯॥ స తైః
పరివృతో రాజా శుశుభేఽతీవ కౌరవః। బిభ్రద్బ్రాహ్మీం శ్రియం దీప్తాం దేవైరివ బృహస్పతిః॥ ౨౦॥ తథా తేషూపవిష్టేషు సమాజగ్ముర్మహర్షయః। శత
యూపప్రభృతయః కురుక్షేత్రనివాసినః॥ ౨౧॥ వ్యాసశ్చ భగవాన్ విప్రో దేవర్షిగణసేవితః। వృతశ్శిష్యైర్మహాతేజా దర్శయామాస పాండవమ్॥
౨౨॥ తతస్స రాజా కౌరవ్యః కుంతీపుత్రశ్చ వీర్యవాన్। భీమసేనాదయశ్చైవ ప్రత్యుత్థాయాభ్యవాదయన్॥ ౨౩॥ సమాగతస్తతో వ్యాసః శతయూపాది
భిర్వృతః। ధృతరాష్ట్రం మహీపాలమాస్యతామిత్యభాషత॥ ౨౪॥ వరం తు విష్టరం కౌశ్యం కృష్ణాజినకుశోత్తరమ్। ప్రతిపేదే తదా వ్యాసస్తదర్థముపక
ల్పితమ్॥ ౨౫॥ తే చ సర్వే ద్విజశ్రేష్ఠా విష్టరేషు సమంతతః। ద్వైపాయనాభ్యనుజ్ఞాతా నిషేదుర్విపులౌజసః॥ ౨౬॥ ....*

—* ఇతి - సప్తవింశోఽధ్యాయః *—

వైశంపాయనః॥ తతస్సముపవిష్టేషు పాండవేషు మహాత్మసు। వ్యాసస్సత్యవతీపుత్ర ఇదం వచనమబ్రవీత్॥ ౧॥ ధృతరాష్ట్ర మహాబాహో కచ్చిత్తే వ
ర్ధతే తపః। కచ్చిన్మనస్తే ప్రీణాతి వనవాసే నరాధిప॥ ౨॥ కచ్చిద్ధృది న తే శోకో రాజన్ పుత్రవినాశజః। కచ్చిద్జ్ఞానాని సర్వాణి సుప్రసన్నాని తేఽనఘ॥ ౩॥ క
చ్చిద్బుద్ధిం దృఢాం కృత్వా చరస్యారణ్యకం విధిమ్। కచ్చిద్వధూశ్చ గాంధారీ న శోకేనాభిభూయతే॥ ౪॥ మహాప్రజ్ఞా బుద్ధిమతీ దేవీ ధర్మార్థదర్శినీ। ఆగ
మాపాయతత్త్వజ్ఞా కచ్చిదేనాం న శోచతి॥ ౫॥ కచ్చిత్కుంతీ చ రాజంస్త్వాం శుశ్రూషత్యనహంకృతా। యా పరిత్యజ్య స్వం పుత్రం గురుశుశ్రూషణే రతా॥ ౬॥ క
చ్చిద్ధర్మసుతో రాజా మహాత్మా సుమహామనాః। భీమార్జునయమాశ్చైవ కచ్చిదేతేఽపి సాంత్వితాః॥ ౭॥ కచ్చిన్నందసి దృష్ట్వైతాన్ కచ్చిత్తే నిర్మలం మ
నః। కచ్చిచ్ఛుద్ధభావోఽసి జాతజ్ఞానో నరాధిప॥ ౮॥ ఏతద్ధి త్రితయం శ్రేష్ఠం సర్వభూతేషు భారత। నిర్వైరతా మహారాజ సత్యమక్రోధ ఏవ చ॥ ౯॥ కచ్చి
త్తే న చ మోహోఽస్తి వనవాసేన భారత। స్వవశే వన్యమన్నం వా ఉపవాసోఽపి వా భవేత్॥ ౧౦॥ విదితం చాపి రాజేంద్ర విదురస్య మహాత్మనః। గమనం విధి
నా యేన ధర్మస్య సుమహాత్మనః॥ ౧౧॥ మాండవ్యశాపాద్ధి స వై ధర్మో విదురతాం గతః। మహాబుద్ధిర్మహాయోగీ మహాత్మా సుమహామనాః॥ ౧౨॥ బృహ

స్పతిర్వా దేవేషు శక్రో వా వ్యసురేషు చ। నతథా బుద్ధిసంపన్నో యథా స పురుషర్షభః॥౧౩॥ తపోబలవ్యయం కృత్వా సుచిరాత్సంభృతం తదా। మాండవ్యేనర్షిణా ధర్మో హ్యభిభూతస్సనాతనః॥ ౧౪॥ నియోగాద్బ్రహ్మణః పూర్వం మయా స్వేన బలేన చ। వైచిత్రవీర్యకే క్షేత్రే జాతస్స సుమహామతిః॥ ౧౫॥ భ్రాతా తవ మహారాజ దేవదేవస్సనాతనః। ధారణాన్మనసా ధ్యానాద్యం ధర్మం కవయో విదుః॥౧౬॥ సత్యేన సంవర్ధయతి యో దమేన శమేన చ। అహింసయా చ దానేన తప్యమానస్సనాతనః॥ ౧౭॥ యేన యోగబలాజ్జాతః కురురాజో యుధిష్ఠిరః। ధర్మ ఇత్యేష నృపతే ప్రాజ్ఞేనామితబుద్ధినా॥ ౧౮॥ యథా వహ్నిర్యథా వాయుర్యథాపః పృథివీ యథా। యథాకాశం తథా ధర్మ ఇహ చాముత్ర చ స్థితః॥ ౧౯॥ సర్వగశ్చైవ రాజేంద్ర సర్వం వ్యాప్య చరాచరమ్। దృశ్యతే దేవదేవైస్స సిద్ధైర్నిర్ముక్తకల్మషైః॥ ౨౦॥ యో హి ధర్మస్స విదురో విదురో యస్స పాండవః। స ఏష రాజన్దృశ్యస్తే పాండవః ప్రేష్యవత్స్థితః॥ ౨౧॥ ప్రవిష్టస్స మహాత్మానం భ్రాతా తే బుద్ధిసత్తమః। దృష్ట్వా మహాత్మా కౌంతేయం మహాయోగబలాన్వితః॥ ౨౨॥ త్వాంచాపి శ్రేయసా యోక్ష్యేన చిరాద్భరతర్షభ। సంశయచ్ఛేదనార్థాయ ప్రాప్తం మాం విద్ధి పుత్రక॥ ౨౩॥ నకృతం యైః పురా కైశ్చిత్కర్మ లోకే మహర్షిభిః। ఆశ్చర్యభూతం తపసః ఫలం తద్దర్శయామి వః॥ ౨౪॥ కిమిచ్ఛసి మహీపాల మత్తః ప్రాప్తుమభీప్సితమ్। ద్రష్టుం ప్రష్టుమథ శ్రోతుం తత్కర్తాస్మి తవానఘ॥ ౨౫॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత-ఆశ్రమవాసపర్వణి - అష్టావింశోధ్యాయః ********************** అథ పుత్రదర్శనపర్వప్రారంభః-

జనమేజయః॥ వనవాసం గతే విప్ర ధృతరాష్ట్రే మహీపతౌ। సభార్యే నృపశార్దూల వధ్వా కుంత్యా సమన్వితే॥౧॥ విదురే చాపి సంసిద్ధే ధర్మరాజం వ్యపాశ్రితే। వసత్సు పాండుపుత్రేషు సర్వేష్వాశ్రమమండలే॥ ౨॥ యత్తదాశ్చర్యమితి వై కరిష్యామీత్యువాచ హ। వ్యాసః పరమతేజస్వీ మహర్షిస్తద్వదస్వ మే॥ ౩॥ వనవాసే చ కౌరవ్యః కియంతం కాలమచ్యుతః। యుధిష్ఠిరో నరపతిర్న్యవసత్సజనస్తదా॥ ౪॥ కిమాహారాశ్చ తే తత్ర ససైన్యా న్యవసన్ప్రభో। సాంతఃపురా మహాత్మాన ఇతి తద్బ్రూహి మేనఘ॥ ౫॥ వైశంపాయనః॥ తేనుజ్ఞాతాస్తదా రాజన్కురురాజేన పాండవాః। వివిధాన్యన్నపానాని విశ్రామ్యానుభవంతి తే॥ ౬॥ మాసమేకం విజహ్రుస్తే ససైన్యాంతఃపురా వనే। అథ తత్రాగమద్వ్యాసో యథోక్తం తే మయానఘ॥ ౭॥ తథా చ తేషాం సర్వేషాం కథాభిర్నృపసన్నిధౌ। వ్యాసమన్వాసతాం రాజన్నాజగ్ముర్మునయో పరే॥ ౮॥ నారదః పర్వతశ్చైవ దేవలశ్చ మహాతపాః। విశ్వావసుస్తుంబురుశ్చ చిత్రసేనశ్చ భారత॥ ౯॥ తేషామపి యథాన్యాయం పూజాం చక్రే మహాతపాః। ధృతరాష్ట్రాభ్యనుజ్ఞాతః కురురాజో యుధిష్ఠిరః॥ ౧౦॥ నిషేదుస్తే తతస్సర్వే పూజాం ప్రాప్య యుధిష్ఠిరాత్। ఆసనేష్వథ పుణ్యేషు బర్హిణేషు వరేషు చ॥ ౧౧॥ తేషు తత్రోపవిష్టేషు స తు రాజా మహామతిః। పాండుపుత్రైః పరివృతో నిషసాద కురూద్వహ॥ ౧౨॥ గాంధారీ చైవ కుంతీ చ ద్రౌపదీ సాత్వతీ తథా। స్త్రియశ్చాన్యాస్తథాన్యాభిస్సహోపావివిశుస్తతః॥౧౩॥ తేషాం తత్ర కథా దివ్యా ధర్మిష్ఠాశ్చాభవన్నృప। ఋషీణాం చ పురాణానాం దేవాసురవిమిశ్రితాః॥ ౧౪॥ తతః కథాంతే వ్యాసస్తం ప్రజ్ఞాచక్షుషమీశ్వరమ్। ప్రోవాచ వదతాం శ్రేష్ఠః పునరేవ స తద్వచః॥ ౧౫॥ ప్రీయమాణో మహాతేజాస్సర్వవేదవిదాం వరః। విదితం మమ రాజేంద్ర యత్తే హృది వివక్షితమ్॥౧౬॥ దహ్యమానస్య శోకేన తవ పుత్రకృతేన వై। గాంధార్యాశ్చైవ యద్దుఃఖం హృది తిష్ఠతి నిత్యదా॥ ౧౭॥ కుంత్యాశ్చ యన్మహారాజ ద్రౌపద్యాశ్చ హృది స్థితమ్॥ యచ్చ ధారయతే తీవ్రం దుఃఖం పుత్రవినాశజమ్॥ ౧౮॥ సుభద్రా కృష్ణభగినీ తచ్చాపి విదితం మమ। శ్రుత్వా సమాగమమిదం సర్వేషాం వస్తతో నృప॥ ౧౯॥ ౨౦॥ సంశయచ్ఛేదనార్థాయ ప్రాప్తః కౌరవనందన। ఇమే చ దేవగంధర్వాః సర్వే చేమే మహర్షయః॥ ౨౧॥ పశ్యంతు తపసో వీర్యమద్య మే చిరసంభృతమ్। తదుచ్యతాం మహారాజ కం కామం ప్రదదామి తే॥ ౨౨॥ ప్రవణోస్మి వరం దాతుం పశ్య మే తపసః ఫలమ్। ఏవముక్తస్స రాజేంద్రో వ్యాసేనామి

తబుద్ధినా॥ ౨౩॥ ముహూర్తమివసంచింత్యవచనాయోపచక్రమే। ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతశ్చసఫలంజీవితంచమే॥ ౨౪॥ యన్మేసమాగమోఽద్యేహ
భవద్భిఃసహసాధుభిః। అద్యచాప్యవగచ్ఛామిగతిమిష్టామిహాత్మనః॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మకల్పైర్భవద్భిర్యత్సమేతోఽహంతపోధనాః। దర్శనాదేవభవతాం
పూతోఽహంనాత్రసంశయః॥ ౨౬॥ విద్యతేనభయంచాపిపరలోకాన్మమానఘాః। కింతుతస్యసుదుర్బుద్ధేర్మందస్యాపనయైర్భృశమ్॥ ౨౭॥ దూయతే
మేమనోనిత్యంస్మరతఃపుత్రగృద్ధినః। అపాపాఃపాండవాయేననికృతాఃపాపబుద్ధినా ॥ ౨౮ ॥ ఘాతితాపృథివీయేనసహాయాసనరద్విపా। రాజానశ్చ
మహాత్మానోనానాజనపదేశ్వరాః॥ ౨౯॥ ఆగమ్యమమపుత్రార్థేసర్వేమృత్యువశంగతాః। యేతేపితౄంశ్చదారాంశ్చప్రాణాంశ్చమనసఃప్రియాన్॥
౩౦॥ పరిత్యజ్యగతాఃశూరాఃప్రేతరాజనివేశనమ్। కానుతేషాంగతిర్బ్రహ్మన్మిత్రార్థేయేహతామృధే॥ ౩౧ ॥ తథైవపుత్రపౌత్రాణాంమమయేని
హతాయుధి। దూయతేమేమనోఽభీక్ష్ణంఘాతయిత్వామహాబలమ్ ॥ ౩౨॥ భీష్మంశాంతనవంవృద్ధంద్రోణంచద్విజసత్తమమ్। మమపుత్రేణమూఢేనపా
పేనసుహృద్ద్విషా ॥ ౩౩ ॥ క్షయంనీతంకులందీప్తంపృథివీరాజ్యమిచ్ఛతా। ఏతత్సర్వమనుస్మృత్యదహ్యమానోదివానిశమ్॥ ౩౪॥ నశాంతిమధిగచ్ఛా
మిదుఃఖశోకసమాహతః। ఇతిమేచింతయానస్యపితఃశాంతిర్నవిద్యతే॥౩౫॥ వైశంపాయనః ॥ తచ్ఛ్రుత్వావివిధంతస్యరాజర్షేఃపరిదేవితమ్। పున
ర్నవీకృతఃశోకోగాంధార్యాజనమేజయ ॥ ౩౬॥ కుంత్యాద్రుపదపుత్ర్యాశ్చసుభద్రాయాస్తథైవచ। తాసాంచనరనారీణాంబధూనాంకౌరవస్యహ॥
౩౭॥ పుత్రశోకసమావిష్టాగాంధారీత్విదమబ్రవీత్। శ్వశురంబద్ధనయనాదేవీప్రాంజలిరుత్థితా॥ ౩౮॥ షోడశేమానివర్షాణిగతానిమునిపుంగవ। అస్య
రాజ్ఞోహతాన్పుత్రాన్శోచతేనశమోవిభో॥౩౯॥ పుత్రశోకసమావిష్టోనిశ్వసన్హ్యేషభూమిపః।నశేతేవసతీఃసర్వాధృతరాష్ట్రోమహామునే॥ ౪౦॥
లోకానన్యాన్సమర్థోఽసిస్రష్టుంసర్వాంస్తపోబలాత్। కిములోకాంతరగతాన్రాజ్ఞోదర్శయితుంసుతాన్॥౪౧॥ఇయంచద్రౌపదీకృష్ణాహతజ్ఞాతిసుతా
భృశమ్। శోచత్యతీవసర్వాసాంస్నుషాణాందయితాస్నుషా ॥ ౪౨॥ తథాకృష్ణస్యభగినీసుభద్రాభద్రభాషిణీ। సౌభద్రవధసంతప్తాభృశంశోచతిభా
మినీ॥ ౪౩॥ ఇయంచభూరిశ్రవసోభార్యాపరమసంమతా। భర్తృవ్యసనశోకార్తాభృశంశోచతిభామినీ ॥ ౪౪ ॥ యస్యాస్తుశ్వశురోధీమాన్బాహ్లీ
కస్సకురూద్వహః। నిహతఃసోమదత్తశ్చపిత్రాసహమహారణే ॥ ౪౫ ॥ శ్రీమతోఽస్యమహాబుద్ధేస్సంగ్రామేష్వపలాయినః। పుత్రస్యతేపుత్రశతంనిహ
తంయద్రణాజిరే॥ ౪౬॥ తస్యభార్యాశతమిదందుఃఖశోకసమాహతమ్। పునఃపునర్వర్ధయానంశోకంరాజ్ఞోమమైవచ॥ ౪౭॥ తేనారంభేణమహతా
మాముపాస్తేమహామునే। యేచశూరామహాత్మానఃశ్వశురామేమహారథాః॥ ౪౮ ॥ సోమదత్తప్రభృతయఃకానుతేషాంగతిఃప్రభో। తవప్రసాదాద్భ
గవన్విశోకోఽయంమహీపతిః॥ ౪౯॥ యథాస్యాద్భవితాచాహంకుంతీచేయంవధూస్తవ। ఇత్యుక్తవత్యాంగాంధార్యాంకుంతీవ్రతకృశాననా॥ ౫౦॥ ప్ర
చ్ఛన్నజాతంపుత్రంతుసస్మారాదిత్యసన్నిభమ్। తామృషిర్వరదోవ్యాసోదూరశ్రవణదర్శనః॥ ౫౧ ॥ అపశ్యద్దుఃఖితాందేవీంమాతరంసవ్యసాచినః।
తామువాచతతోవ్యాసోయత్తేకార్యంవివక్షితమ్॥ ౫౨॥ తద్బ్రూహిత్వంమహాభాగేయత్తేమనసివర్తతే।శ్వశురాయతతఃకుంతీప్రణమ్యశిరసాతదా॥
ఉవాచవాక్యంసవ్రీడావివృణ్వానాపురాతనమ్॥ ౫౩॥ ....

ఇతిశ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - పుత్రదర్శనపర్వణి - ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః

కుంతీ॥భగవన్శ్వశురోమేఽసిదైవతస్యాపిదైవతమ్।సమేదేవాతిదేవస్త్వంశృణుసత్యాంగిరంమమ॥౧॥తపస్వీకోపనోవిప్రోదుర్వాసానామమేపితుః।
భిక్షాముపాగతోభోక్తుంతమహంపర్యతోషయమ్॥౨॥శౌచేనత్వాగసస్త్యాగైఃశుద్ధేనమనసాతథా। కోపస్థానేష్వపిమహత్స్వకుప్యంనకదాచన॥ ౩ ॥
సప్రీతోవరదోమేభూత్కృతకృత్యోమహామునిః। అవశ్యంతేగృహీతవ్యమితిమాంసోఽబ్రవీద్వచః॥ ౪ ॥ తతశ్శాపభయాద్విప్రమవోచంపునరేవతమ్। ఏవ

మస్త్వితిచప్రాహపునరేవసమేద్విజః॥౫॥ ధర్మస్యజననీభద్రేభవిత్రీత్వంశుభాననే।వశేస్థాస్యంతితేదేవాయాంస్త్వమావాహయిష్యసి॥ ౬॥ ఇత్యు
క్త్వాంతర్హితోవిప్రస్తతోహంవిస్మితాభవమ్।నచసర్వాస్వవస్థాసుస్మృతిర్మేవిప్రణశ్యతి॥ ౭॥ అథహర్మ్యతలస్థాహంరవిముద్యంతమీక్షతీ। సం
స్మృత్యతదృషేర్వాక్యంస్పృహయంతీదివాకరమ్॥౮॥స్థితాహంబాలభావేనతత్రదోషమబుధ్యతీ। అథదేవస్సహస్రాంశుర్మత్సమీపాగతోభవత్॥౯॥
ద్విధాకృత్వాత్మనోదేహంభూమౌచగగనేపిచ।తతాపలోకానేకేనద్వితీయేనాగమత్సమామ్॥ ౧౦॥ సమామువాచవేపంతీంవరంమత్తోవృణీష్వహ।గ
మ్యతామితితంచాహంప్రణమ్యశిరసావదమ్॥౧౧॥సమామువాచతిగ్మాంశుర్వృథాహ్వానంనమేక్షమమ్। ధక్ష్యామిత్వాంచవిప్రంచయేనదత్తోవరస్తవ॥
౧౨॥ తమహంరక్షతీవిప్రంశాపాదనపకారిణమ్। పుత్రోమేత్వత్సమోదేవభవేదితితతోబ్రువమ్॥ ౧౩॥ తతోమాంతేజసావిశ్య మోహయిత్వాచభాను
మాన్। ఉవాచభవితాపుత్రస్తవేత్యభ్యగమద్దివమ్॥౧౪॥ తతోహమంతర్భవనేపితుర్వృత్తాంతరక్షిణీ। గూఢోత్పన్నంసుతంబాలంజలేకర్ణమవాసృ
జమ్॥౧౫॥నూనంతస్యైవదేవస్యప్రసాదాత్పునరేవతు। కన్యాహమభవంవిప్రయథాప్రాహసమామృషిః ॥౧౬॥ సమయామూఢయాపుత్రోజ్ఞాయమా
నోప్యుపేక్షితః। తన్మాందహతివిప్రర్షేయథాసువిదితంతవ॥ ౧౭॥ యదిపాపమపాపంవాతదేతద్వివృతంమయా। తంద్రష్టుమిచ్ఛామిభగవన్వ్యపనే
తుంత్వమర్హసి॥ ౧౮॥ యచ్చాస్యరాజ్ఞోవిదితంహృదిస్థంభవతోనఘ।తంచాయంలభతాంకామమద్యైవమునిసత్తమ॥౧౯॥ఇత్యుక్తఃప్రత్యువాచేదం
వ్యాసోవేదవిదాంవరః। సాధుసర్వమిదంభావ్యమేవమేతద్యథాత్థమామ్॥ ౨౦॥ అపరాధశ్చతేనాస్తికన్యాభావంగతాహ్యసి।దేవాశ్చైశ్వర్యవంతో
వైశరీరాణ్యావిశంతివై। ౨౧॥సంతిదేవనికాయాశ్చసంకల్పాజ్జనయంతివై।వాచాదృష్ట్యాతథాస్పర్శాత్సంహర్షేణేతిపంచధా॥ ౨౨॥మనుష్యధర్మ
వర్తంత్వాస్తవమోహోనవిద్యతే। ఇతికుంతివిజానీహివ్యేతుతేమానసోజ్వరః॥ ౨౩॥సర్వంబలవతాంపథ్యంసర్వంబలవతాంశుచి। సర్వంబలవతాం
ధర్మఃసర్వంబలవతాంస్వకమ్॥ ౨౪॥ .... *

ఇతి- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- పుత్రదర్శనపర్వణి- త్రింశోధ్యాయః-

వ్యాసః॥ భద్రేద్రక్ష్యసిగాంధారిపుత్రాన్భ్రాతౄన్సఖీంస్తథా।బంధూంశ్చపితృభిస్సార్ధంనిశిసుప్తోత్థితానివ॥౧ ॥ కర్ణంద్రక్ష్యతికుంతీచసౌభద్రం
చాపియాదవీ। ద్రౌపదీపంచపుత్రాంశ్చపితౄన్భ్రాతౄంస్తథైవచ॥ ౨॥ పూర్వమేవైషహృదయేవ్యవసాయోభవన్మమ। యదాస్మిచోదితోరాజ్ఞాభ
వత్యాపృథయైవచ॥౩॥ నతేశోచ్యామహాత్మానఃసర్వఏవనరర్షభాః। క్షత్రధర్మపరాస్సంతస్తథాహినిధనంగతాః॥ ౪ ॥ భవితవ్యమవశ్యంతత్సురకా
ర్యమనిందితే। అవతేరుస్తతస్సర్వేదేవభాగామహీతలమ్॥ ౫॥ గంధర్వాప్సరసశ్చైవపిశాచాగుహ్యరాక్షసాః। తథాపుణ్యజనాశ్చైవసిద్ధాదేవర్ష
యోపిచ॥ ౬॥ దేవాశ్చదానవాశ్చైవతథాదేవర్షయోమలాః। తత్రతేనిధనంప్రాప్తాఃకురుక్షేత్రేరణాజిరే॥౭॥గంధర్వరాజోయోధీమాన్ధృతరా
ష్ట్రఇతిశ్రుతః। సఏవమానుషేలోకేధృతరాష్ట్రఃపతిస్తవ॥౮॥పాండుంమరుద్గణాద్విద్ధివిశిష్టతమమచ్యుతమ్। ధర్మస్యాంశోభవత్క్షత్తారాజాచైవయుధి
ష్ఠిరః॥ ౯॥ కలిందుర్యోధనంవిద్ధిశకునింద్వాపరంతథా। దుశ్శాసనాదీన్విద్ధిత్వంరాక్షసాన్శుభదర్శనే॥ ౧౦ ॥ మరుద్గణాద్భీమసేనంబలవంతమరింద
మమ్। విద్ధిత్వంతునరమృషిమిమంపార్థంధనంజయమ్॥౧౧॥నారాయణంహృషీకేశమశ్వినౌయమజౌతథా। ద్విధాకృత్వాత్మనోదేహమాదిత్యంతప
తాంవరమ్॥ ౧౨॥లోకాంశ్చతాపయానంవైవిద్ధికర్ణంచశోభనే।యస్సవైపార్థఉద్భూతఃసంహర్షజననస్తథా॥౧౩॥యశ్చపాండవదాయాదోహ
తష్షడ్భిర్మహారథైః। ససోమఏవసౌభద్రోయోగాదేవాభవద్ద్విధా॥౧౪॥ద్రౌపద్యాసహసంభూతంధృష్టద్యుమ్నంచపావకాత్।అగ్నేర్భాగంశుభం
విద్ధిరాక్షసంతుశిఖండినమ్॥౧౫॥ ద్రోణంబృహస్పతేర్భాగంవిద్ధిద్రౌణించరుద్రజమ్।భీష్మంచవిద్ధిగాంగేయంవసుంమానుషతాంగతమ్॥౧౬॥ఏవమేతేమ

హోత్రాస్త్రై దేవా మానుష్యమేత్యపి। తతః పునర్గతాః స్వర్గం కృతే కర్మణి శోభనే॥ ౧౭॥ యచ్చ వై హృది సర్వేషాం దుఃఖమేతచ్చిరం స్థితమ్। తదద్య
వ్యపనేష్యామి పరలోకకృతాద్భయాత్॥ ౧౮॥ సర్వే భవంతో గచ్ఛంతు నదీం భాగీరథీం ప్రతి। తత్ర ద్రక్ష్యథ తాన్ సర్వాన్ యే హతాస్మిన్ రణాజిరే॥ ౧౯॥
వైశంపాయనః॥ ఇతి వ్యాసస్య వచనం శ్రుత్వా సర్వో జనస్తదా। మహతా సింహనాదేన గంగామభిముఖో యయౌ॥ ౨౦॥ ధృతరాష్ట్రశ్చ సామాత్యః
ప్రయయౌ సహ పాండవైః। సహితో మునిశార్దూలైర్గంధర్వైశ్చ సమాగతైః॥ ౨౧॥ తతో గంగాం సమాసాద్య క్రమేణ స జనార్ణవః। నివాసమ
కరోత్సర్వో యథాప్రీతి యథాసుఖమ్॥ ౨౨॥ రాజా చ పాండవైః సార్ధమిష్టే దేశే సహానుగః। నివాసమకరోద్ధీమాన్ సస్త్రీవృద్ధపురఃసరః॥ ౨౩॥ జగా
మ తదహశ్చాపి తేషాం వర్షశతం యథా। నిశాం ప్రతీక్షమాణానాం దిదృక్షూణాం మృతాన్ నృపాన్॥ ౨౪॥ అథ పుణ్యం గిరివరమస్తమభ్యగమద్రవిః। త
తః కృతాభిషేకాస్తే నైశం కర్మ సమాచరన్॥ ౨౫॥ .... *

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత-పుత్రదర్శనపర్వణి-ఏకత్రింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ తతో నిశాయాం ప్రాప్తాయాం కృతసాయాహ్నికక్రియాః। వ్యాసమభ్యగమన్ సర్వే యే తత్రాసన్ సమాగతాః॥ ౧॥ ధృతరాష్ట్రస్తు
ధర్మాత్మా పాండవైః సహితస్తదా। శుచిరేకమనాః సార్ధమృషిభిస్తైరుపావిశత్॥ ౨॥ గాంధార్యా సహ నార్యస్తు సహితాః సముపావిశన్। పౌరజా
నపదాశ్చాపి జనః సర్వో యథావయః॥ ౩॥ తతో వ్యాసో మహాతేజాః పుణ్యం భాగీరథీజలమ్। అవగాహ్యాజుహావాథ సర్వాన్ లోకాన్ మహామునిః॥ ౪॥ పాండ
వానాం చ యే యోధాః కౌరవాణాం చ సర్వశః। రాజానశ్చ మహాభాగా నానాదేశనివాసినః॥ ౫॥ తతః సుతుములః శబ్దో జలాంతే జనమేజయ। ప్రాదురా
సీద్యథాపూర్వం కురుపాండవసేనయోః॥ ౬॥ తతస్తే పార్థివాః సర్వే భీష్మద్రోణపురోగమాః। ససైన్యాః సలిలాత్తస్మాత్సముత్తస్థుః సహస్రశః॥ ౭॥ వి
రాటద్రుపదౌ చైవ సహపుత్రౌ ససైనికౌ। ద్రౌపదేయాశ్చ సౌభద్రో రాక్షసశ్చ ఘటోత్కచః॥ ౮॥ కర్ణదుర్యోధనౌ చైవ శకునిశ్చ మహారథః। దు
శ్శాసనాదయశ్చైవ ధార్తరాష్ట్రా మహాబలాః॥ ౯॥ భగదత్తో జరాసంధిర్జలసంధశ్చ వీర్యవాన్। భూరిశ్రవాః శలః శల్యో వృషసేనశ్చ సానుజః॥ ౧౦॥
లక్ష్మణో రాజపుత్రశ్చ ధృష్టద్యుమ్నస్య చాత్మజః। శిఖండిపుత్రాస్సర్వే చ ధృష్టకేతుశ్చ సానుజః॥ ౧౧॥ అచలో వృషకశ్చైవ రాక్షసశ్చాప్యలాయు
ధః। బాహ్లీకః సోమదత్తశ్చ చేకితానశ్చ పార్థివః॥ ౧౨॥ ఏతే చాన్యే చ బహవో బహుత్వాద్యే న కీర్తితాః। సర్వే భాసురదేహాస్తే సముత్తస్థుర్జలాత్త
తః॥ ౧౩॥ యస్య వీరస్య యో వేషో యో ధ్వజో యచ్చ వాహనమ్। తేన తేన వ్యదృశ్యంత సముపేతా నరాధిపాః॥ ౧౪॥ దివ్యాంబరధరాస్సర్వే సర్వే భ్రా
జిష్ణుకుండలాః। నిర్వైరా నిరహంకారా విగతక్రోధమత్సరాః॥ ౧౫॥ గంధర్వైరుపగీయంతః స్తూయమానాశ్చ వందిభిః। దివ్యమాల్యాంబరధరా వృతాశ్చా
ప్సరసాం గణైః॥ ౧౬॥ ధృతరాష్ట్రస్య చ తదా దివ్యం చక్షుర్నరాధిప। మునిస్సత్యవతీపుత్రః ప్రీతః ప్రాదాత్తపోబలాత్॥ ౧౭॥ దివ్యజ్ఞానబలోపేతా గాం
ధారీ చ యశస్వినీ। దదర్శ పుత్రాంస్తాన్ సర్వాన్ యే చాన్యేపి మృధే హతాః॥ ౧౮॥ తదద్భుతమచింత్యం చ సుమహద్రోమహర్షణమ్। విస్మితస్స జనస్సర్వో
దదర్శానిమిషేక్షణః॥ ౧౯॥ తముత్సవమహోదగ్రం హృష్టనారీనరాకులమ్। ఆశ్చర్యభూతం దదృశే చిత్రం పటగతం యథా॥ ౨౦॥ ధృతరాష్ట్రస్తు తాన్ స
ర్వాన్ పశ్యన్ దివ్యేన చక్షుషా। ముముదే భరతశ్రేష్ఠ ప్రసాదాత్తస్య వై మునేః॥ ౨౧॥ ఇతి పుత్రదర్శనపర్వణి ద్వాత్రింశోధ్యాయః- .... *
వైశంపాయనః॥ తతస్తే భరతశ్రేష్ఠాః సమాజగ్ముః పరస్పరమ్। విగతక్రోధమాత్సర్యాస్సర్వే విగతకల్మషాః॥ ౧॥ విధిం పరమమాస్థాయ బ్రహ్మర్షివిహితం
శుభమ్। సంహృష్టమనసః సర్వే దేవలోక ఇవామరాః॥ ౨॥ పుత్రః పిత్రా చ మాత్రా చ భార్యాశ్చ పతిభిస్సహ। భ్రాత్రా భ్రాతా సఖా చైవ సఖ్యా రాజన్
సమాగతాః॥ ౩॥ పాండవాస్తు మహేష్వాసం కర్ణం సౌభద్రమేవ చ। సంప్రహర్షాత్సమాజగ్ముర్ద్రౌపదేయాంశ్చ సర్వశః॥ ౪॥ తతస్తే ప్రీయమాణా

వైకర్తనేన సహ పాండవాః । సమేత్య పృథివీపాలాస్సౌహృద్యే చ స్థితాభవన్ ॥ ౫ ॥ పరస్పరం సమాగమ్య యోధాస్తే భరతర్షభ । మునేః ప్రసాదాత్తే
హ్యేవం క్షత్రియా నష్టమన్యవః ॥౬॥ అసౌహృదం పరిత్యజ్య సౌహృద్యే పర్యవస్థితాః । ఏవం సమాగతాస్సర్వే గురుభిర్బాంధవైస్సహ ॥౭॥ పుత్రైశ్చ పురు
షవ్యాఘ్రాః కురవోఽన్యే చ పార్థివాః । తాం రాత్రిమఖిలామేవం విహృత్య ప్రీతమానసాః ॥౮॥ మేనిరే పరితోషేణ నృపాస్స్వర్గసదో యథా । నాత్ర శోకో
భయం త్రాసో నారతిర్నాయశోఽభవత్ ॥౯॥ పరస్పరం సమాగమ్య యోధానాం భరతర్షభ । సమాగతాస్తాః పితృభిర్భ్రాతృభిః పతిభిస్సుతైః ॥౧౦॥ ము
దం పరమికాం ప్రాప్య నార్యో దుఃఖమథాత్యజన్ । ఏకాం రాత్రిం విహృత్యైవ తే వీరాస్తాశ్చ యోషితః ॥౧౧॥ ఆమంత్ర్యాన్యోన్యమాశ్లిష్య తతో జగ్ముర్యథా
గతమ్ । తతో విసర్జయామాస లోకాంస్తాన్మునిపుంగవః ॥౧౨॥ క్షణేనాంతర్హితాశ్చైవ ప్రేక్షతామేవ తేఽభవన్ । అవగాహ్య మహాత్మానః పుణ్యాం భా
గీరథీం నదీమ్ ॥౧౩॥ సరథాస్సధ్వజాశ్చైవ స్వాని వేశ్మాని భేజిరే । దేవలోకం యయుః కేచిత్కేచిద్బ్రహ్మసదస్తథా ॥౧౪॥ కేచిచ్చ వారుణం లోకం కేచి
త్కౌబేరమాప్నువన్ । తతో వైవస్వతం లోకం కేచిచ్చైవాప్నువన్నృపాః ॥౧౫॥ రాక్షసానాం పిశాచానాం కేచిచ్చాప్యుత్తరాన్కురూన్ । విచిత్రగతయ
శ్చాన్యే యానవాప్యామరైస్సహ ॥౧౬॥ ఆజగ్ముస్తే మహాత్మానః సవాహాస్సపదానుగాః । గతేషు తేషు సర్వేషు సలిలస్థో మహామునిః ॥ ౧౭ ॥ ధర్మశీలో
మహాతేజాః కురూణాం హితకృత్తథా । తతః ప్రోవాచ తాస్సర్వాః క్షత్రియా నిహతేశ్వరాః ॥౧౮॥ యా యాః పతికృతాల్లోకానిచ్ఛంతి పరమస్త్రియః । తా
జాహ్నవీజలం క్షిప్రమవగాహంత్వతంద్రితాః ॥ ౧౯ ॥ తతస్తస్య వచశ్శ్రుత్వా శ్రద్దధానా వరాంగనాః । శ్వశురం సమనుజ్ఞాప్య వివిశుర్జాహ్నవీజలమ్ ॥
౨౦ ॥ విముక్తా మానుషైర్దేహైస్తతస్తా భర్తృభిస్సహ । సమాజగ్ముస్తదా సాధ్వ్యః సర్వా ఏవ విశాంపతే ॥౨౧॥ ఏవం క్రమేణ సర్వాస్తాః శీలవత్యః పతివ్ర
తాః । ప్రవిశ్య తు క్షత్రియా ముక్తా జగ్ముర్భర్తృసలోకతామ్ ॥౨౨॥ దివ్యరూపసమాయుక్తా దివ్యాభరణభూషితాః । దివ్యమాల్యాంబరధరా యథాసాం పత
యస్తథా ॥ ౨౩ ॥ తాశ్శీలగుణసంపన్నా విమానస్థా గతక్లమాః । సర్వాస్సర్వగుణోపేతాః స్వస్థానం ప్రతిపేదిరే ॥౨౪॥ యస్య యస్య తు యః కామస్తస్మిన్
కాలే బభూవ హ । తం తం విసృష్టవాన్వ్యాసో వరదో ధర్మవత్సలః ॥౨౫॥ తచ్ఛ్రుత్వా నరదేవానాం పునరాగమనం నరాః । జహృషుర్ముదితాశ్చాపి నా
నాదేశగతా అపి ॥ ౨౬ ॥ ప్రియైస్సమాగమం తేషాం యస్సమ్యక్ఛృణుయాన్నరః । ప్రియాణి లభతే నిత్యమిహ చ ప్రేత్య చైవ హ ॥౨౭॥ ఇష్టబాంధవసంయో
గమనాయాసమనామయమ్ । య ఏతచ్ఛ్రావయేద్విద్వాన్విదుషో ధర్మవిత్తమః ॥౨౮॥ స యశః ప్రాప్నుయాల్లోకే పరత్ర చ శుభాం గతిమ్ । స్వాధ్యా
యయుక్తా మనుజాస్తపోయుక్తాశ్చ భారత ॥ ౨౯ ॥ సాధ్వాచారా దమోపేతా దాననిర్ధూతకల్మషాః । ఋజవశ్శుచయశ్శాంతా హింసానృతవివర్జితాః
౩౦ ॥ ఆస్తికాశ్శ్రద్దధానాశ్చ ధృతిమంతశ్చ మానవాః । శ్రుత్వాశ్చర్యమిదం పర్వ హ్యవాప్స్యంతి పరాం గతిమ్ ॥౩౧॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే - ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - పుత్రదర్శనపర్వణి - స్త్రీణాంపతిసమాగమే - త్రయస్త్రింశోధ్యాయః,

సౌతిః ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా నృపో విద్వాన్హృష్టోఽభూజ్జనమేజయః । పితామహానాం సర్వేషాం గమనాగమనం తదా ॥౧॥ అబ్రవీచ్చ ముదా యుక్తః పునరాగమనం
ప్రతి । కథం ను త్యక్తదేహానాం పునస్తద్రూపదర్శనమ్ ॥౨॥ ఇత్యుక్తస్స ద్విజశ్రేష్ఠో వ్యాసశిష్యః ప్రతాపవాన్ । ప్రోవాచ వదతాం శ్రేష్ఠస్తం నృపం జనమేజ
యమ్ ॥ ౩ ॥ వైశంపాయనః ॥ అవిప్రణాశస్సర్వేషాం కర్మణామితి నిశ్చయః । కర్మజానీ శరీరాణి తథైవాకృతయో నృప ॥ ౪ ॥ మహాభూతాని నిత్యాని
భూతాధిపతిసంశ్రయాత్ । తేషాం చ నిత్యం సంవాసో న వినాశో వియుజ్యతామ్ ॥౫॥ అనాయాసకృతం కర్మ సత్యశ్శ్రేష్ఠః ఫలాగమః । ఆత్మా చైభిస్సమాయు
క్తస్సుఖదుఃఖముపాశ్నుతే ॥౬॥ అవినాశ్యస్తథా యుక్తః క్షేత్రజ్ఞ ఇతి నిశ్చయః । భూతానామాత్మకో భావో యథాసౌ న వియుజ్యతే ॥౭॥ యావన్న క్షీయతే

కర్మణా తావత్తస్య స్వరూపతా। క్షీణకర్మా నరో లోకే రూపాన్యత్వం నియచ్ఛతి॥ ౮॥ నానాభావాస్తథైకత్వం శరీరం ప్రాప్య సంహతాః। భవంతి తేత
థానిత్యాః పృథగ్భావం విజానతామ్॥ ౯॥ అశ్వమేధే శ్రుతిశ్చేయమశ్వసంజ్ఞపనం ప్రతి। లోకాంతరగతా నిత్యం ప్రాణా నిత్యం శరీరిణామ్॥ ౧౦॥ అహం హి
తం వదామ్యేతత్ప్రియం చేత్తవ పార్థివ। దేవయానా హి పంథానః శ్రుతాస్తే యజ్ఞసంస్తరే॥ ౧౧॥ అహృతో యత్ర యజ్ఞాస్తే తత్ర దేవా హితాస్తవ। య
దా సమన్వితా దేవాః పశూనాం గమనేశ్వరాః॥ ౧౨॥ గతిమంతశ్చ తేనేష్ట్వా నాన్యే నిత్యా భవంత్యుత। నిత్యేఽస్మిన్ పంచకే వర్గే నిత్యే చాత్మని పూరుషః॥ ౧౩॥
అస్య నానాసమాయోగం యః పశ్యతి వృథామతిః। వియోగే శోచతే త్యర్థం స బాల ఇతి మే మతిః॥ ౧౪॥ వియోగే దోషదర్శీ యః సంయోగం పరిసర్జయేత్।
అసంగే సంగమో నాస్తి దుఃఖం భువి వియోగజమ్॥ ౧౫॥ పరాపరజ్ఞస్తు పరో నాభిమానాదుదీరితః। అపరజ్ఞః పరాం బుద్ధిం జ్ఞాత్వా మోహాద్విముచ్యతే॥ ౧౬॥
అదర్శనాదపతితః పునశ్చాదర్శనం గతః। నాహం తం వేద్మి నాసౌ మాం న చ మేఽస్తి విరాగతా॥ ౧౭॥ యేన యేన శరీరేణ కరోత్యయమనీశ్వరః। తేన తేన శరీ
రేణ తదవశ్యముపాశ్నుతే। మానసం మనసాప్నోతి శారీరం చ శరీరవాన్॥ ౧౮॥ ....*

ఇతి - పుత్రదర్శనపర్వణి - చతుస్త్రింశోధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ అదృష్ట్వా తు నృపః పుత్రాన్ దర్శనం ప్రతిలబ్ధవాన్। ఋషేః ప్రసాదాత్పుత్రాణాం స్వరూపాణాం కురూద్వహ॥ ౧॥ స రాజా రాజధర్మాం
శ్చ బ్రహ్మోపనిషదం తదా। అవాప్తవాన్నరశ్రేష్ఠో బుద్ధినిశ్చయమేవ చ॥ ౨॥ విదురశ్చ మహాప్రాజ్ఞో యయౌ సిద్ధిం తపోబలాత్। ధృతరాష్ట్రః సమాసా
ద్య వ్యాసం చైవ తపస్వినమ్॥ జనమేజయః॥ మమాపి వరదో వ్యాసో దర్శయేత్పితరం యది। తద్రూపవేషవయసం శ్రద్దధ్యాం సర్వమేవ తే॥ ౪॥ ప్రియం
మే స్యాత్కృతార్థశ్చ స్యామహం కృతనిశ్చయః। ప్రసాదాదృషిముఖ్యస్య మమ కామః సమృధ్యతామ్॥ ౫॥ సౌతిః॥ ఇత్యుక్తవచనే తస్మిన్నృపే వ్యాసః
ప్రతాపవాన్। ప్రసాదమకరోద్ధీమానానయచ్చ పరీక్షితమ్॥ ౬॥ తతస్తద్రూపవయసమాగతం నృపతిం దివః। శ్రీమంతం పితరం రాజా దదర్శ జనమేజయః॥
౭॥ శమీకం చ మహాత్మానం పుత్రం తం చాస్య శృంగిణమ్। అమాత్యా యే బభూవుశ్చ రాజ్ఞస్తాంశ్చ దదర్శ హ॥ ౮॥ తతః సోఽవభృథే రాజా ముదితో జనమేజయః॥
పితరం స్నాపయామాస స్వయం సస్నౌ చ పార్థివః॥ ౯॥ స్నాత్వా స నృపతిర్విప్రమాస్తీకమిదమబ్రవీత్। యాయావరకులోత్పన్నం జరత్కారుసుతం త
దా॥ ౧౦॥ ఆస్తీక వివిధాశ్చర్యో యజ్ఞోఽయమితి మే మతిః। యదద్యాయం పితా ప్రాప్తో మమ శోకప్రణాశనః॥ ౧౧॥ ఆస్తీకః॥ ఋషిర్ద్వైపాయనో యత్ర పురా
ణస్తపసో నిధిః। యజ్ఞే కురుకులశ్రేష్ఠ తస్య లోకావుభౌ జితౌ॥ ౧౨॥ శ్రుతం విచిత్రమాఖ్యానం త్వయా పాండవనందన। సర్పాశ్చ భస్మసాన్నీతా గతాస్తే పద
వీం పితుః॥ ౧౩॥ కథంచిత్తక్షకో ముక్తః సత్యత్వాత్తవ పార్థివ। ఋషయః పూజితాః సర్వే గతిర్దృష్టా మహాత్మనః॥ ౧౪॥ ప్రాప్తః సువిపులో ధర్మః శ్రు
త్వా పాపవినాశనమ్। విముక్తో హృదయగ్రంథిరుదారజనదర్శనాత్॥ ౧౫॥ యే చ పక్షధరా ధర్మే సద్వృత్తరుచయశ్చ యే। యాన్ దృష్ట్వా హీయతే పా
పం తేభ్యః కార్యా నమస్క్రియా॥ ౧౬॥ సౌతిః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా ద్విజశ్రేష్ఠాత్స రాజా జనమేజయః। పూజయామాస తమృషిమనుమాన్య పునః పునః॥ ౧౭॥ ప
ప్రచ్ఛ తమృషిం చాపి వైశంపాయనమచ్యుతమ్। కథావశేషం ధర్మజ్ఞో వనవాసస్య సత్తమ॥ ౧౮॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత- పుత్రదర్శనపర్వణి జనమేజయస్య పితృదర్శనే- పంచత్రింశోధ్యాయః-

జనమేజయః॥ దృష్ట్వా పుత్రాంస్తథా పౌత్రాన్ సానుబంధాన్ జనాధిపః। ధృతరాష్ట్రః కిమకరోద్రాజా చైవ యుధిష్ఠిరః॥ ౧॥ వైశంపాయనః॥ తద్దృష్ట్వా
మహదాశ్చర్యం పుత్రాణాం దర్శనం నృపః। వీతశోకః స రాజర్షిః పునరాశ్రమమాగమత్॥ ౨॥ ఇతరస్తు జనః సర్వస్తే చైవ పరమర్షయః। ప్రతిజగ్ము
ర్యథాకామం ధృతరాష్ట్రాభ్యనుజ్ఞయా॥ ౩॥ పాండవాస్తు మహాత్మానో లఘుభూయిష్ఠసైనికాః। పునర్జగ్ముర్మహాత్మానం సదారాస్తం మహీపతిమ్॥

౪॥ తమాశ్రమపదే ధీమాన్బ్రహ్మర్షిర్లోకపూజితః। మునిః సత్యవతీపుత్రో ధృతరాష్ట్రమభాషత॥ ౫॥ ధృతరాష్ట్ర మహాబాహో శృణు కౌరవనం
దన। శ్రుతం తే జ్ఞానవృద్ధానామృషీణాం పుణ్యకర్మణామ్॥ ౬॥ ఋద్ధాభిజనవృద్ధానాం వేదవేదాంగవేదినామ్। ధర్మజ్ఞానాం పురాణానాం వదతాం వివిధాః
కథాః॥ ౭॥ మాస్మ శోకే మనః కార్షీర్దిష్టే న వ్యథతే బుధః। శ్రుతం దేవరహస్యం తే నారదాద్దేవదర్శనాత్ ॥ ౮ ॥ గతాస్తే క్షత్రధర్మేణ శస్త్రపూతాం
గతిం శుభామ్। యథా దృష్టాస్త్వయా పుత్రాస్తథా కామవిహారిణః॥ ౯॥ యుధిష్ఠిరస్త్వయం ధీమాన్భవంతమనురుధ్యతే। సహితో భ్రాతృభిస్సర్వై
స్సదారస్ససుహృజ్జనః॥ ౧౦॥ విసర్జయైనం యాత్వేష స్వరాజ్యమనుశాసతామ్। మాసః సమధికస్తేషామతీతో వసతాం వనే॥ ౧౧॥ ఏతద్ధి నిత్యం యత్నే
న పదం రక్ష్యం నరాధిప। బహుప్రత్యర్థికం హ్యేతద్రాజ్యం నామ కురూద్వహ ॥ ౧౨ ॥ ఇత్యుక్తః కౌరవో రాజా వ్యాసేనాతులతేజసా। యుధిష్ఠిరమథా
హూయ వాగ్మీ వచనమబ్రవీత్ ॥ ౧౩॥ అజాతశత్రో భద్రం తే శృణు మే భ్రాతృభిః సహ। త్వత్ప్రసాదాన్మహీపాల శోకో నాస్మాన్ప్రబాధతే॥ ౧౪॥ రమే
చాహం త్వయా పుత్ర పురేవ గజసాహ్వయే। నాథేనానుగతో విద్వన్ప్రియేషు పరివర్తినా॥ ౧౫॥ ప్రాప్తం పుత్రఫలం త్వత్తః ప్రీతిర్మే పరమా త్వయి। న మే
మన్యుర్మహాబాహో గమ్యతాం పుత్ర మా చిరమ్ ॥ ౧౬ ॥ భవంతం చేహ సంప్రేక్ష్య తపో మే పరిహీయతే । తపోయుక్తం శరీరం చ త్వాం దృష్ట్వా ధారితం పు
నః॥ ౧౭॥ మాతరౌ తే తథైవేమే శీర్ణపర్ణకృతాశనే। మమ తుల్యవ్రతే పుత్ర న చిరం వర్తయిష్యతః ॥ ౧౮॥ దుర్యోధనప్రభృతయో దృష్టా లోకాంతరం
గతాః। వ్యాసస్య తపసో వీర్యాద్భవతశ్చ సమాగమాత్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రయోజనం తు నిర్వృత్తం జీవితస్య మమానఘ । ఉగ్రం తపః సమాస్థాస్యే త్వమనుజ్ఞా
తుమర్హసి॥ ౨౦॥ త్వయ్యద్య పిండః కీర్తిశ్చ కులం చేదం ప్రతిష్ఠితమ్। శ్వో వాద్య వా మహాబాహో గమ్యతాం పుత్ర మా చిరమ్॥ ౨౧॥ రాజనీతిః సుబహు
శః శ్రుతా తే భరతర్షభ। సందేష్టవ్యం న పశ్యామి కృతం మే భవతా ప్రభో॥ ౨౨॥ వైశంపాయనః ॥ ఇత్యుక్తవచనం తం తు నృపో రాజానమబ్రవీత్ । న మా
మర్హసి ధర్మజ్ఞ పరిత్యక్తుమనాగసమ్ ॥ ౨౩॥ కామం గచ్ఛంతు మే సర్వే భ్రాతరోఽనుచరాస్తథా। భవంతమహమన్విష్యే మాతరౌ చ యతవ్రతః॥ ౨౪॥
తమువాచాథ గాంధారీ మైవం పుత్ర శృణుష్వ చ। త్వయ్యధీనం కురుకులం పిండశ్చ శ్వశురస్య మే॥ ౨౫॥ గమ్యతాం పుత్ర పర్యాప్తమేతావత్పూజితా వయమ్।
రాజా యదాహ తత్కార్యం త్వయా పుత్ర పితుర్వచః॥ ౨౬॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్తస్సతు గాంధార్యా కుంతీమిదమభాషత। స్నేహబాష్పాకులే నేత్రే
ప్రమృజ్య రుదతీం వచః॥ ౨౭॥ విసర్జయతి మాం రాజా గాంధారీ చ యశస్వినీ। భవత్యాం బద్ధచిత్తస్తు కథం యాస్యామి దుఃఖితః॥ ౨౮॥ న చోత్సహే తప
విఘ్నం కర్తుం తే ధర్మచారిణి। తపసో హి పరం నాస్తి తపసా విందతే మహత్ ॥ ౨౯ ॥ మమాపి న తథా రాజ్ఞి రాజ్యే బుద్ధిర్యథా పురా। తపస్యేవానురక్తం మే మ
నస్సర్వాత్మనా తథా॥ ౩౦॥ శూన్యేయం చ మహీ కృత్స్నా న మే ప్రీతికరీ శుభే। బాంధవాః పరిక్షీణా బలం నో న యథా పురా॥ ౩౧॥ పాంచాలాః సుభృ
శం క్షీణాః కథామాత్రావశేషితాః। న తేషాం కులకర్తారం కంచిత్పశ్యామ్యహం శుభే॥ ౩౨॥ సర్వే హి భస్మసాన్నీతాస్తే ద్రోణేన రణాజిరే। అవశిష్టాశ్చ
నిహతా ద్రోణపుత్రేణ వై నిశి॥ ౩౩॥ చేదయశ్చైవ మత్స్యాశ్చ దృష్టపూర్వాస్తథైవ తమ్ । కేవలం వృష్ణిచక్రం చ వాసుదేవపరిగ్రహాత్ ॥ ౩౪॥ యద్దృ
ష్ట్వా స్థాతుమిచ్ఛామి ధర్మార్థం నార్థహేతుతః। శివేన పశ్య నః సర్వాన్దుర్లభం భవతో దర్శనమ్॥ ౩౫॥ అవిషహ్యం చ రాజా హి తీవ్రం చారప్స్యతే తపః॥
ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహాబాహుః సహదేవో యుధాంపతిః॥ ౩౬॥ యుధిష్ఠిరమువాచేదం బాష్పవ్యాకులలోచనః । నోత్సహేఽహం పరిత్యక్తుం మాతరం భర
తర్షభ॥ ౩౭॥ ప్రతియాతు భవాన్క్షిప్రం తపస్తప్స్యామ్యహం విభో। ఇహైవ శోషయిష్యామి తపసేదం కలేబరమ్॥ ౩౮ ॥ పాదశుశ్రూషణే రక్తో రాజ్ఞో
మాత్రోస్తథానయోః॥ తమువాచ తతః కుంతీ పరిష్వజ్య మహాభుజమ్ ॥ ౩౯॥ గమ్యతాం పుత్ర మైవం త్వం నోచః కురు వచో మమ । ఆగమాః శివాః సంతు

స్వస్థో భవత పుత్రకాః॥౪౦॥ ఉపరోధో భవేదేవమస్మాకం తపసః కృతే । త్వత్స్నేహపాశబద్ధా చ హీయేయం తపసః పరాత్॥ ౪౧॥ తస్మాత్పుత్రక గచ్ఛ
త్వం శిష్టమల్పం చ నః ప్రభో। ఏవం సంస్తంభితం వాక్యైః కుంత్యా బహువిధైర్మనః॥౪౨॥ సహదేవస్య తా జేంద్ర రాజ్ఞశ్చైవ విశేషతః । తే మాత్రా సమ
నుజ్ఞాతా రాజ్ఞా చ మునిపుంగవాః ॥ అభివాద్య కురుశ్రేష్ఠమామంత్రయితుమారభన్॥ ౪౩॥ యుధిష్ఠిరః॥ రాజ్యం ప్రతిగమిష్యామః శివేన ప్రతినందితాః। అ
నుజ్ఞాతాస్త్వయా రాజన్ గమిష్యామో వికల్మషాః। ౪౪॥ ఏవముక్తస్స రాజర్షిర్ధర్మరాజ్ఞా మహాత్మనా । అనుజజ్ఞే స కౌరవ్యమభినంద్య యుధిష్ఠిరమ్॥
౪౫॥ భీమం చ బలినాం శ్రేష్ఠం సాంత్వయామాస పార్థివః। స చాస్య సమ్యఙ్మేధావీ ప్రత్యపద్యత వీర్యవాన్॥ ౪౬ ॥ అర్జునం చ సమాశ్లిష్య యమౌ చ పు
రుషర్షభౌ । అనుజజ్ఞే స కౌరవ్యః పరిష్వజ్యాభినంద్య చ॥౪౭॥ గాంధార్యా చాభ్యనుజ్ఞాతాః కృతపాదాభివాదనాః। జనన్యా సముపాఘ్రాతాః పరిముక్తా
శ్చ తే నృపమ్॥ ౪౮ ॥ చక్రుః ప్రదక్షిణం సర్వే వత్సా ఇవ నివారణే । పునః పునర్నిరీక్షంతః ప్రచక్రుస్తే ప్రదక్షిణమ్ ॥ ౪౯ ॥ ద్రౌపదీప్రముఖాశ్చైవ సర్వాః కౌ
రవయోషితః। న్యాయతః శ్వశురే వృత్తిం ప్రయుజ్య ప్రయయుస్తతః ॥ ౫౦ ॥ శ్వశ్రూభ్యాం సమనుజ్ఞాతాః పరిష్వజ్యాభినందితాః । సందిష్టాశ్చేతికర్త
వ్యం ప్రయయుర్భర్తృభిస్సహ ॥ ౫౧॥ తతః ప్రజజ్ఞే నినదః సూతానాం యుజ్యతామితి। ఉష్ట్రాణాం క్రోశతాం చాపి హయానాం హేషతామపి॥౫౨॥ తతో
యుధిష్ఠిరో రాజా సదారస్సహ సైనికః ।- నగరం హాస్తినపురం పునరాయాత్సబాంధవః ॥ ౫౩ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతే ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత-పు
త్రదర్శనపర్వణి - యుధిష్ఠిరప్రత్యాగమనే- షట్త్రింశోఽధ్యాయః**********************************అథ నారదాగమనపర్వప్రారంభః
వైశంపాయనః॥ ద్వివర్షోపనివృత్తేషు పాండవేషు యదృచ్ఛయా। దేవర్షిర్నారదో రాజన్నాజగామ యుధిష్ఠిరమ్॥ ౧॥ తమభ్యర్చ్య మహాబాహుః
కురురాజో యుధిష్ఠిరః । ఆసీనం పరివిశ్వస్తం ప్రోవాచ వదతాం వరః ॥ ౨॥ చిరాన్న నానుపశ్యామి భగవంతముపస్థితమ్ । కచ్చిత్తే కుశలం విప్ర శుభం వా ప్ర
త్యుపస్థితమ్॥ ౩॥ కే దేశాః పరిదృష్టాస్తే కించ కార్యం కరోమి తే। తద్బ్రూహి ద్విజముఖ్య త్వం త్వం హ్యస్మాకం పరా గతిః ॥ ౪॥ నారదః॥ చిరదృష్టోసి మే
త్యేవమాగతోఽహం తపోవనాత్ । పరిదృష్టాని తీర్థాని గంగా చైవ మయా నృప ॥ ౫॥ యుధిష్ఠిరః॥ వదంతి పురుషా మేద్య గంగాతీరనివాసినః । ధృతరాష్ట్రం
మహాత్మానమాస్థితం పరమం తపః ॥ ౬ ॥ పరిదృష్టస్త్వయా తత్ర కుశలీ స కురూద్వహః । గాంధారీ చ పృథా చైవ సూతపుత్రశ్చ సంజయః ॥ ౭॥ కథం చ వ
ర్తతే చాద్య పితా మమ స పార్థివః। శ్రోతుమిచ్ఛామి భగవన్ యది దృష్టస్త్వయా నృపః॥౮॥ నారదః॥ స్థిరీభూయ మహారాజ శృణు వృత్తం యథాతథమ్।
యథా శ్రుతం చ దృష్టం చ మయా తస్మింస్తపోవనే॥ ౯॥ వనవాసనివృత్తేషు భవత్సు కురునందన। కురుక్షేత్రాత్పితా తుభ్యం గంగాద్వారం యయౌ నృప॥ ౧౦॥
గాంధార్యా సహితో ధీమాన్ వధ్వా కుంత్యా సమన్వితః । సంజయేన చ సూతేన సాగ్నిహోత్రస్సయాజకః॥౧౧॥ ఆతస్థే స తపస్తీవ్రం పితా తవ తపోధనః।
వీటాం ముఖే సమాదాయ వాయుభక్షోఽభవన్మునిః॥౧౨॥ వనే స మునిభిస్సర్వైః పూజ్యమానో మహాతపాః। త్వగస్థిమాత్రశేషస్స షణ్మాసానభవన్నృపః॥
౧౩॥ గాంధారీ తు జలాహారా కుంతీ మాసోపవాసినీ। సంజయష్షష్ఠభక్తేన వర్తయామాస భారత॥౧౪॥ అగ్నీంస్తు యాజకాస్తత్ర జుహువుర్విధివత్ప్రభో॥
దృశ్యతోఽదృశ్యతశ్చైవ వనే తస్మిన్నృపస్య వై॥ ౧౫॥ అనికేతోఽథ రాజా స బభూవ వనగోచరః। తే చాపి సహితే దేవ్యౌ సంజయశ్చ తమన్వయుః॥౧౬॥ సం
జయో నృపతేర్నేతా సమేషు విషమేషు చ। గాంధార్యాశ్చ పృథా రాజన్ చక్షురాసీదనిందితా॥ ౧౭॥ తతః కదాచిద్గంగాయాః కచ్ఛే స నృపసత్తమః॥ గం
గాయామాప్లుతో ధీమానాశ్రమాభిముఖోఽభవత్ ॥ ౧౮ ॥ అథ వాయుస్సముద్భూతో దావాగ్నిరభవన్మహాన్। దదాహ తద్వనం సర్వం పరిగృహ్య సమంత
తః॥ ౧౯॥ దహ్యత్సు మృగయూథేషు ద్విజిహ్వేషు సమంతతః। వరాహాణాం చ యూథేషు సంశ్రయత్సు జలాశయాన్॥౨౦॥ సమావిద్ధే వనే తస్మిన్ ప్రాప్తే

వ్యసనఈ త్తమే। నిరాహారతయా రాజా మందప్రాణవిచేష్టితః॥ ౨౧॥ అసమర్థోపసరణే సుకృశే మాతరౌ చ తే। తతస్స నృపతిర్దృష్ట్వా వహ్నినాయాంతం
తమంతికాత్ ॥ ౨౨॥ ఇదమాహ తతః సూతం సంజయం జయతాం వరమ్। గచ్ఛ సంజయ యత్రాగ్నిర్న త్వాం దహతి కర్హిచిత్ ॥ ౨౩ ॥ వయమత్రాగ్ని
నా యుక్తా గమిష్యామః పరాం గతిమ్। తమువాచ కిలోద్విగ్నః సంజయో వదతాం వరః ॥ ౨౪ ॥ రాజన్మృత్యురనిష్టోయం భవితా తే వృథాగ్నినా। న చోపా
యం ప్రపశ్యామి మోక్షణే జాతవేదసః॥ ౨౫॥ యదత్రానంతరం కార్యం తద్భవాన్వక్తుమర్హతి। ఇత్యుక్తస్సంజయేనేదం పునరాహ స పార్థివః॥ ౨౬॥
నైష మృత్యురనిష్టో నో నిస్సృతానాం గృహాత్స్వయమ్ । జలమగ్నిస్తథా వాయురథవాపి వికర్షణమ్ ॥ ౨౭ ॥ తాపసానాం ప్రశస్యం తే గచ్ఛ సంజయ
మా చిరమ్। ఇత్యుక్త్వా సంజయం రాజా సమాధాయ మనస్తథా ॥ ౨౮ ॥ ప్రాఙ్ముఖస్సహ గాంధార్యా కుంత్యా చోపావిశత్తదా। సంజయస్తం తథా దృ
ష్ట్వా ప్రదక్షిణముథాకరోత్ ॥ ౨౯॥ ఉవాచ చైనం మేధావీ యుంక్ష్వాత్మానమితి ప్రభో। ఋషిపుత్రో మనీషీ స రాజా చక్రేస్య తద్వచః॥ ౩౦ ॥ సన్నిరుద్ధేం
ద్రియగ్రామమాసీత్కాష్ఠోపమస్తదా। గాంధారీ చ మహాభాగా జననీ చ పృథా తవ ॥ ౩౧ ॥ దావాగ్నినా సమాయుక్తౌ స చ రాజా పితా తవ। సంజయస్తు
మహామాత్రస్తస్మాద్దావాదముచ్యత ॥ ౩౨ ॥ గంగాకూలే మయా దృష్టస్తాపసైః పరివారితః । స తానామంత్ర్య తేజస్వీ నివేద్యైతచ్చ సర్వశః॥ ౩౩॥ ప
యయౌ సంజయో ధీమాన్ హిమవంతం మహీధరమ్। ఏవం స నిధనం ప్రాప్తః కురురాజో మహామనాః॥ ౩౪॥ గాంధారీ చ పృథా చైవ జనన్యౌ తే విశాంపతే।
యదృచ్ఛయానువ్రజతా మయా రాజ్ఞః కళేబరమ్॥ ౩౫॥ తయోశ్చ దేవ్యోరుభయోర్మయా దృష్టాని భారత। తతస్తపోవనే తస్మిన్ సమాజగ్ముస్తపోధనాః॥
౩౬॥ శ్రుత్వా రాజ్ఞస్తదా నిష్ఠాం న త్వశోచన్గతీశ్చ తే। తత్రాశ్రౌషమహం సర్వమేతత్పురుషసత్తమ॥ ౩౭॥ యథా చ నృపతిర్దగ్ధో దేవ్యౌ తే చేతి పాండవ।
న శోచితవ్యం రాజేంద్ర స్వతస్స పృథివీపతిః । ప్రాప్తవానగ్నిసంయోగం గాంధారీ జననీ చ తే ॥ ౩౮॥ వైశంపాయనః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా చ సర్వేషాం పాండ
వానాం మహాత్మనామ్। నిర్యాణం ధృతరాష్ట్రస్య శోకస్సమభవన్మహాన్॥ ౩౯॥ అంతఃపురాణాం చ తదా మహానార్తస్వరోభవత్ । పౌరాణాం చ మ
హారాజ శ్రుత్వా రాజ్ఞస్తదా గతిమ్॥ ౪౦॥ అహో ధిగితి రాజా తు విక్రుశ్య భృశదుఃఖితః । ఊర్ధ్వబాహుః స్మరన్మాతుః ప్రరురోద యుధిష్ఠిరః ॥ ౪౧॥
భీమసేనపురోగాశ్చ భ్రాతరస్సర్వ ఏవ తే । అంతఃపురేషు చ తదా సుమహాన్రుదితస్వనః ॥ ౪౨ ॥ ప్రాదురాసీన్మహారాజ పృథాం శ్రుత్వా తథాగతామ్।
తం చ వృద్ధం తథా దగ్ధం హతపుత్రం నరాధిపమ్॥ ౪౩॥ అన్వశోచంత తే సర్వే గాంధారీం చ తపస్వినీమ్। తస్మిన్నుపరతే శబ్దే ముహూర్తాదివ భారత ॥ నిగృ
హ్య బాష్పం ధైర్యేణ ధర్మరాజో బ్రవీదిదమ్ ॥ ౪౪॥ ....*

ఇతి-నారదాగమనపర్వణి-వనాగ్నినా ధృతరాష్ట్రాదిదాహే - సప్తత్రింశోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ తథా మహాత్మనస్తస్య తపస్యుగ్రే చ వర్తతః॥ అనాథస్యేవ చ వ నేతిష్ఠత్స్వస్మాసు బంధుషు ॥ ౧॥ దుర్విజ్ఞేయా గతిర్బ్రహ్మన్పురుషాణాం మ
తిర్మమ। యత్ర వై చిత్రవీర్యోసౌ దగ్ధ ఏవం వనాగ్నినా ॥ ౨॥ యస్య పుత్రశతం శ్రీమదభవద్బాహుశాలినః । నాగాయుతబలో రాజా స దగ్ధో హి వనాగ్ని
నా॥ ౩॥ యం పురా పర్యవీజంత తాలవృంతైర్వరస్త్రియః। తం గృధ్రాః పర్యవీజంత దావాగ్నిపరికాలితమ్॥ ౪॥ సూతమాగధసంఘైశ్చ శయానో యః
ప్రబోధ్యతే। ధరణ్యాం స నృపః శేతే పాపస్య మమ కర్మభిః॥ ౫॥ న చ శోచామి గాంధారీం హతపుత్రాం యశస్వినీమ్। పతిలోకమనుప్రాప్తాం తథా భర్తృ
వ్రతే స్థితామ్॥ ౬॥ పృథామేవ చ శోచామి యా పుత్రైశ్వర్యమృద్ధిమత్ । ఉత్సృజ్య సుమహద్దీప్తం వనవాసమరోచయత్ ॥ ౭॥ ధిగ్రాజ్యమిదమస్మాకం ధి
గ్బలం ధిక్పరాక్రమమ్। క్షత్రధర్మం చ ధిగ్యస్మాన్మృతా జీవామహే వయమ్॥ ౮॥ సుసూక్ష్మా కిల కాలస్య గతిర్ద్విజవరోత్తమ। యత్సముత్సృజ్య రాజ్యం
సా వనవాసమరోచయత్ ॥ ౯॥ యుధిష్ఠిరస్య జననీ భీమస్య విజయస్య చ। అనాథవత్కథం దగ్ధా ఇతి ముహ్యామి చింతయన్॥ ౧౦॥ వృథా సంతర్పితో వహ్నిః

ఖాండవే సవ్యసాచినా । ఉపకారమజానన్ స కృతఘ్న ఇతి మే మతిః ॥ ౧౧ ॥ యత్రాదహత్స భగవాన్మాతరం సవ్యసాచినః । కృత్వా హోత్రం బ్రాహ్మణచ్ఛ
ద్మభిక్షార్థీ సముపాగతః ॥ ౧౨॥ ధిగగ్నిం ధిక్చ పార్థస్య విశ్రుతాం సత్యసంధతామ్ । ఇదం కష్టతరం చాన్యద్భగవన్ప్రతిభాతి మే॥ ౧౩॥ వృథాగ్నినా
సమాయోగో యదభూత్పృథివీపతేః। తథా తపస్వినస్తస్య రాజర్షేః కౌరవస్య హ ॥ ౧౪॥ కథమేవంవిధో మృత్యుః ప్రశాస్య పృథివీమిమామ్ । తిష్ఠత్సు
మంత్రపూతేషు తస్యాగ్నిషు మహావనే॥ ౧౫॥ తథాగ్నినా సమాయుక్తో నిష్ఠాం ప్రాప్తః పితా మమ। మన్యే పృథా వేపమానా కృశా ధమనిసంతతా॥ ౧౬॥
హా తాత ధర్మరాజేతి సమాక్రందన్మహాభయే। భీమ పర్యాప్నుహి భయాదితి చైవాభివాశతీ ॥ ౧౭॥ సమంతతః పరిక్షిప్తా మాతా భూన్మే దవాగ్నినా। స
హదేవః ప్రియస్తస్యాః పుత్రేభ్యోధిక ఏవ తు॥ ౧౮॥ న చైనాం మోక్షయామాస వీరో మాద్రవతీసుతః। తచ్ఛ్రుత్వా రురుదుః సర్వే సమాలింగ్య పరస్పరమ్॥
౧౯॥ పాండవాః పంచ దుఃఖార్తా భూతానీవ యుగక్షయే। తేషాం తు పురుషేంద్రాణాం రుదతాం రుదితస్వనః॥ ప్రాసాదాభోగసంవృద్ధో అన్వకార్షీత్స రో
దసీ॥ ౨౦ ॥ ....

ఇతి శ్రీమహాభారతే- ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - నారదాగమనపర్వణి- యుధిష్ఠిరవిలాపే- అష్టత్రింశోధ్యాయః-

నారదః॥ నాసౌ వృథాగ్నినా దగ్ధో యథా తత్ర శ్రుతం మయా। వైచిత్రవీర్యో నృపతిస్తత్తే వక్ష్యామి భారత॥౧॥ వనం ప్రవిశతా తేన వాయుభక్షేణ ధీమతా। అ
గ్నయః కారయిత్వేష్టిముత్సృష్టా ఇతి నః శ్రుతమ్॥౨॥ యాజకాస్తు తతస్తస్య తానగ్నీన్నిర్జనే వనే। సముత్సృజ్య యథాకామం జగ్ముర్భరతసత్తమ॥ ౩॥ స
వివృద్ధస్తదా వహ్నిర్వనే తస్మిన్నభూత్కిల। తేన తద్వనమాదీప్తమితి తే తాపసాబ్రువన్॥ ౪॥ స రాజా జాహ్నవీకచ్ఛే యథా తే కథితం మయా। తేనాగ్నినా
సమాయుక్తః స్వేనైవ భరతర్షభ॥ ౫॥ ఏవమావేదయామాసుర్మునయస్తే మమానఘ। యే తే భాగీరథీతీరే మయా దృష్టా యుధిష్ఠిర॥౬॥ ఏవం స్వేనాగ్ని
నా రాజా సమాయుక్తో మహీపతే। మా శోచిథాస్త్వం నృపతిం గతః స పరమాం గతిమ్॥ ౭॥ గురుశుశ్రూషయా చైవ జననీ తే జనాధిప। ప్రాప్తా సుమహతీం సిద్ధి
మితి తే నాత్ర సంశయః॥ ౮॥ కర్తుమర్హసి రాజేంద్ర తేషాం త్వముదకక్రియామ్। భ్రాతృభిః సహితః సర్వైరేతదత్ర విధీయతామ్॥౯॥ వైశంపాయనః॥
తతస్స పృథివీపాలః పాండవానాం ధురంధరః। నిర్యయౌ సహసోదర్యైః సదారశ్చ నరర్షభః॥ ౧౦ ॥ పౌరజానపదాశ్చైవ రాజభక్తిపురస్కృతాః॥ గం
గాం ప్రజగ్మురభితో వాససైకేన సంవృతాః॥ ౧౧॥ తతోవగాహ్య సలిలం సర్వే తే నరపుంగవాః। యుయుత్సుమగ్రతః కృత్వా దదుస్తోయం మహాత్మనే॥౧౨॥
గాంధార్యాశ్చ పృథాయాశ్చ విధివన్నామగోత్రతః। శౌచం నివర్తయంతస్తే తత్రోషుర్నగరాద్బహిః॥౧౩॥ ప్రేషయామాస స నరాన్విధిజ్ఞానాప్తకా
రిణః। గంగాద్వారం నరశ్రేష్ఠో యత్ర దగ్ధో భవన్నృపః॥ ౧౪॥ తత్రైవ తేషాం కృత్యాని గంగాద్వారే న్వశాత్తదా। కర్తవ్యానీతి పురుషాన్దత్తదేయో మ
హీపతిః॥ ౧౫॥ ద్వాదశేహని తేభ్యస్స కృతశౌచో నరాధిపః। దదౌ శ్రాద్ధాని విధివద్దక్షిణావంతి పాండవః॥ ౧౬॥ ధృతరాష్ట్రం సముద్దిశ్య దదౌ స పృథివీపతిః॥
సువర్ణం రజతం గాశ్చ శయ్యాశ్చ సుమహాధనాః॥ ౧౭॥ గాంధార్యాశ్చైవ తేజస్వీ పృథాయాశ్చ పృథక్పృథక్। సంకీర్త్య నామనీ రాజా దదౌ దానమను
త్తమమ్॥౧౮॥ యో యదిచ్ఛతి యావచ్చ తావల్లేభే తతో నరః। శయనం భోజనం యానం మణిరత్నమథో ధనమ్॥౧౯॥ యానమాచ్ఛాదనం భోగాన్దాసీశ్చ
సమలంకృతాః। దదౌ రాజా సముద్దిశ్య తయోర్మాత్రోర్మహీపతిః॥ ౨౦॥ తతస్స పృథివీపాలో దత్త్వా శ్రాద్ధాన్యనేకశః। ప్రవివేశ పురం రాజా నగరం వా
రణాహ్వయమ్॥౨౧॥ తే చాపి రాజవచనాత్పురుషా యే గతా భవన్। సంకల్ప్య తేషాం కుల్యాని పునః ప్రత్యాగమంస్తతః॥౨౨॥ మాల్యైర్గంధైశ్చ వివిధైర

ర్చయిత్వా యథావిధి। కుల్యాని తేషాం సంయోజ్య తదా చక్షుర్మహీపతేః॥ ౨౩॥ సమాశ్వాస్య తు రాజానం ధర్మాత్మానం యుధిష్ఠిరమ్। నారదోప్యగమద్రాజన్ పరమర్షిర్యథేప్సితమ్॥ ౨౪॥ ఏవం వర్షాణ్యతీతాని ధృతరాష్ట్రస్య ధీమతః॥ వనవాసే తథా త్రీణి నగరే దశ పంచ చ॥ ౨౫॥ హతపుత్రస్య సంగ్రామే దానాని దదతస్తదా। జ్ఞాతిసంబంధిమిత్రాణాం భ్రాతౄణాం స్వజనస్య చ॥ ౨౬॥ యుధిష్ఠిరస్తు నృపతిర్నాతిప్రీతమనాస్తదా। ధారయామాస తద్రాజ్యం నిహతజ్ఞాతిబాంధవః॥ ౨౭॥ తథాశ్రమవాసికే తు పర్వణ్యపి సమాహితః। గంధమాల్యాదియుక్తం చ హవిష్యం భోజయేద్ద్విజాన్॥ ౨౮॥ *****

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శతసహస్రికాయాం - సంహితాయాం - వైయాసిక్యాం-

ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత - నారదాగమనపర్వణి - ఏకోనచత్వారింశోధ్యాయః-

సమాప్తం చేదం - ఆశ్రమవాసికపర్వ,

కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వా ప్రకృతేస్స్వభావాత్। కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి॥

యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యద్భవేత్। తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోస్తు తే॥

ఓం - తత్సత్ - హరిః - ఓం - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు,

శ్రీమహాభారతే - మౌసలపర్వ ప్రారంభః,

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

నారాయణంనమస్కృత్య నరంచైవనరోత్తమమ్ । దేవీంసరస్వతీంవ్యాసం తతోజయముదీరయేత్ ॥

వైశంపాయనః॥ షట్త్రింశేత్వథసంప్రాప్తేవర్షేకౌరవనందనః । దదర్శవిపరీతానినిమిత్తానియుధిష్ఠిరః॥ ౧॥ వవుర్వాతాశ్చనిర్ఘాతారూ
క్షాశ్శర్కరవర్షిణః।అపసవ్యానిశకునామండలానిప్రచక్రిరే॥౨॥ప్రత్యగూహుర్మహానద్యోదిశోనీహారసంవృతాః। ఉల్కాశ్చాంగారవర్షిణ్యఃప్రాప
తన్గగనాద్భువి॥౩॥ ఆదిత్యోరజసారాజన్సమవచ్ఛన్నమండలః। విరశ్మిరుదయేనిత్యంకబంధైస్సమదృశ్యత॥౪॥ పరివేషాశ్చదృశ్యంతేదారుణాశ్చంద్ర
సూర్యయోః । త్రివర్ణాశ్శ్యామరూక్షాంతాస్తథాభస్మారుణప్రభాః॥౫॥ ఏతేచాన్యేచబహవఉత్పాతాభయశంసినః। దృశ్యంతేబహవోరాజన్హృద
యోద్వేగకారకాః॥౬॥ కస్యచిత్త్వథకాలస్యకురురాజోయుధిష్ఠిరః। శుశ్రావవృష్ణిచక్రస్యమౌసలేకదనంకృతమ్॥౭॥ విముక్తంవాసుదేవంచశ్రుత్వా
రామంచపాండవః। సమానీయాబ్రవీద్భ్రాతౄన్కింకరిష్యామ ఇత్యుత॥౮॥ పరస్పరంసమాసాద్యబ్రహ్మదండబలాత్కృతాన్। వృష్ణీన్వినష్టాంస్తేశ్రు
త్వావ్యథితాఃపాండవాభవన్॥౯॥ నిధనంవాసుదేవస్యసముద్రస్యేవశోషణమ్।వీరానశ్రద్దధుస్తస్యవినాశంశార్ఙ్గధన్వనః॥ ౧౦॥ మౌసలంతేసమాశ్రి
త్యదుఃఖశోకసమన్వితాః। విషణ్ణాహతసంకల్పాఃపాండవాస్సముపావిశన్॥౧౧॥ జనమేజయః॥ కథంవినష్టాభగవన్నంధకావృష్ణిభిస్సహ। పశ్యతోవా
సుదేవస్యభోజాశ్చైవమహారథాః॥౧౨॥ వైశంపాయనః॥ షట్త్రింశేథతతోవర్షేవృష్ణీనామనయోమహాన్।అన్యోన్యంముసలైస్తేతునిజఘ్నుఃకా
లచోదితాః॥౧౩॥ జనమేజయః॥ కేనానుశప్తాస్తేవీరాఃక్షయంవృష్ణ్యంధకాగతాః। భోజాశ్చద్విజవర్యత్వంవిస్తరేణవదస్వమే॥౧౪॥ వైశంపాయనః॥
విశ్వామిత్రంచకణ్వంచనారదంచతపోధనమ్। సారణప్రముఖావీరాదదృశుర్ద్వారకాంగతాన్॥౧౫॥ తేవైసాంబంపురస్కృత్యభూషయిత్వాస్త్రి
యంయథా। అబ్రువన్నుపసంగమ్యదైవదండనిపీడితాః॥ ౧౬॥ ఇయంస్త్రీపుత్రకామస్యబభ్రోరమితతేజసః।ఋషయస్సాధుజానీతకిమియంజనయిష్య
తి॥౧౭॥ ఇత్యుక్తాస్తేతదారాజన్విప్రలంభప్రధర్షితాః। ప్రత్యబ్రువంస్తాన్మునయోయత్తచ్ఛృణునరాధిప॥ ౧౮॥ వృష్ణ్యంధకవినాశాయముసలంఘోర
మాయసమ్ । వాసుదేవస్యదాయాదఃసాంబోయంజనయిష్యతి॥ ౧౯॥ యేనయూయంసుదుర్వృత్తానృశంసాజాతమన్యవః। ఉచ్ఛేత్తారఃకులంకృత్స్నమ్
ఋతేరామజనార్దనౌ॥౨౦॥ సముద్రంయాస్యతిశ్రీమాంస్త్యక్త్వాదేహంహలాయుధః।జరాఃకృష్ణంమహాత్మానంశయానంభువిభేత్స్యతి॥౨౧॥ఇత్యబ్రు
వంస్తతోరాజన్ప్రలబ్ధాస్తైర్దురాత్మభిః। మునయఃక్రోధరక్తాక్షాఃసమీక్ష్యాథపరస్పరమ్॥౨౨॥తథోక్త్వామునయస్తేతుతతఃకేశవమభ్యయుః। అథాబ్రు

వీక్ష్య తదా వృష్ణీనాం శ్రుత్వైవం మధుసూదనః ॥ ౨౩ ॥ అంతజ్ఞో మతిమాంస్తస్య భవితవ్యం తథేతి తాన్ । ఏవముక్త్వా హృషీకేశః ప్రవివేశ పురం తదా ॥ ౨౪ ॥ కృ
తాంతమన్యథా నైచ్ఛత్ కర్తుం స జగతః ప్రభుః ॥ శ్వోభూతే౽థ తతస్సాంబో ముసలం తదసూత వై ॥ ౨౫ ॥ యేన వృష్ణ్యంధకకులే పురుషా భస్మసాత్కృతాః ॥
వృష్ణ్యంధకవినాశాయ కింకరప్రతిమం మహత్ ॥ ౨౬ ॥ అసూత శాపజం ఘోరం తచ్చ రాజ్ఞే న్యవేదయన్ । విషణ్ణరూపస్తద్రాజా సూక్ష్మం చూర్ణమకార
యత్ ॥ ౨౭ ॥ తచ్చూర్ణం సాగరే చాపి ప్రాక్షిపన్ పురుషా నృప । అఘోషయంశ్చ నగరే వచనాదాహుకస్య తే ॥ ౨౮ ॥ జనార్దనస్య రామస్య బభ్రోశ్చై
వ మహాత్మనః । అద్యప్రభృతి సర్వేషు వృష్ణ్యంధకకులేష్విహ ॥ ౨౯ ॥ సురాసవో న కర్తవ్యః సర్వైర్నగరవాసిభిః । యశ్చ నో౽విదితం కుర్యాత్ పేయం క
శ్చిన్నరః క్వచిత్ ॥ ౩౦ ॥ జీవన్ స శూలమారోహేత్ స్వయం కృత్వా సబాంధవః । తతో రాజభయాత్సర్వే నియమం చక్రిరే తదా ॥ నరాః శాసనమాజ్ఞాయ రా
మస్యాక్లిష్టకర్మణః ॥ ౩౧ ॥ .... *

ఇతి - శ్రీమహాభారతాంతర్గత - మౌసలపర్వణి - ముసలోత్పత్తౌ - ప్రథమో౽ధ్యాయః,

వైశంపాయనః ॥ ఏవం ప్రయతమానానాం వృష్ణీనామంధకైస్సహ । కాలో గృహాణి సర్వేషాం పరిచక్రామ నిత్యశః ॥ ౧ ॥ కరాలో వికటో ముండః పురుషః
కృష్ణపింగళః । గృహాణ్యవేక్ష్య వృష్ణీనాం నాదృశ్యత క్వచిత్ క్వచిత్ ॥ ౨ ॥ తమఘ్నంత మహేష్వాసాః శరైశ్శతసహస్రశః । న చాశక్యత వేద్ధుం స సర్వ
భూతాత్యయస్తదా ॥ ౩ ॥ ఉత్పేదిరే మహావాతా దారుణాశ్చ దినే దినే । వృష్ణ్యంధకవినాశాయ బహవో లోమహర్షణాః ॥ ౪ ॥ వివృద్ధమూషికా రథ్యా వి
భిన్నమణికాస్తథా । కేశా నఖాశ్చ సుప్తానామద్యంతే మూషికైర్నిశి ॥ ౫ ॥ చీచీకూచీతి వాశంతి శారికా వృష్ణివేశ్మసు । నోపశామ్యతి శబ్దస్స దివారాత్ర
మేవ హి ॥ ౬ ॥ అన్వకుర్వన్నులూకానాం సారసా విరుతం తథా । అజాః శివానాం విరుతమన్వకుర్వత భారత ॥ ౭ ॥ పాండురా రక్తపాదాశ్చ విహంగాః కాల
చోదితాః । వృష్ణ్యంధకానాం గేహేషు కపోతా వ్యచరంస్తదా ॥ ౮ ॥ వ్యజాయంత ఖరా గోషు కరభాశ్వతరీషు చ । శునీష్వపి బిడాలాశ్చ మూషికా నకులీషు
చ ॥ ౯ ॥ నాపత్రపంత పాపాని కుర్వంతో వృష్ణయస్తదా । ప్రాద్విషన్ బ్రాహ్మణాంశ్చాపి పితౄన్ దేవాంస్తథైవ చ ॥ ౧౦ ॥ గురూంశ్చాప్యవమన్యంత
న తు రామజనార్దనౌ । పత్న్యః పతీనుచ్చరంత పత్నీంశ్చ పతయస్తథా ॥ ౧౧ ॥ విభావసుః ప్రజ్వలితో వామం విపరివర్తతే । నీలలోహితమంజిష్ఠా విసృ
జన్నర్చిషః పృథక్ ॥ ౧౨ ॥ ఉదయాస్తమనే నిత్యం పుర్యాం తస్యాం దివాకరః । వ్యదృశ్యతాసకృత్పుంభిః కబంధైః పరివారితః ॥ ౧౩ ॥ మహానసేషు సిద్ధే
షు సంస్కృతే౽తీవ భారత । ఆహార్యమాణే క్రిమయో వ్యదృశ్యంత సహస్రశః ॥ ౧౪ ॥ పుణ్యాహే వాచ్యమానే తు జపత్సు చ మహాత్మసు । అభిధావంతః
శ్రూయంతే న చాదృశ్యత కశ్చన ॥ ౧౫ ॥ పరస్పరం చ నక్షత్రం హన్యమానం పునః పునః । గ్రహైరపశ్యన్ సర్వే తే నాత్మనస్తు కథంచన ॥ ౧౬ ॥ నదంతం పాంచ
జన్యం చ వృష్ణ్యంధకనివేశనే । సమంతాత్పర్యవాశంత రాసభా దారుణస్వరాః ॥ ౧౭ ॥ ఏవం పశ్యన్ హృషీకేశస్సంప్రాప్తం కాలపర్యయమ్ । త్రయో
దశ్యామమావాస్యాం తాం దృష్ట్వా ప్రాబ్రవీదిదమ్ ॥ ౧౮ ॥ చతుర్దశీ పంచదశీ కృతేయం రాహుణా పునః । ప్రాప్తే వై భారతే యుద్ధే ప్రాప్తా చాద్య క్షయా
య నః ॥ ౧౯ ॥ విమృశన్నేవ కాలం తం పరిచింత్య జనార్దనః । మేనే ప్రాప్తం స షట్త్రింశం వర్షం వై కేశిసూదనః ॥ ౨౦ ॥ పుత్రశోకాభిసంతప్తా గాంధా
రీ హతబాంధవా । యదనువ్యాజహారార్తా తదిదం సముపాగమత్ ॥ ౨౧ ॥ ఇదం చ తదనుప్రాప్తమబ్రవీద్యద్యుధిష్ఠిరః । పురా వ్యూఢేష్వనీకేషు దృష్ట్వో
త్పాతాన్ సుదారుణాన్ ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్త్వా వాసుదేవస్తు చికీర్షుః సత్యమేవ తత్ । ఆజ్ఞాపయామాస తదా తీర్థయాత్రామరిందమః ॥ ౨౩ ॥ అఘోషయం
త పురుషాంస్తత్ర కేశవశాసనాత్ । తీర్థయాత్రా సముద్రే వః కార్యేతి పురుషర్షభాః ॥ ౨౪ ॥ .... *

ఇతి - మౌసలపర్వణి - ద్వితీయో౽ధ్యాయః -

వైశంపాయనః ॥ కాలీ స్త్రీ పాండురైర్దంతైః ప్రవిశ్య హసతీ నిశి । స్త్రియః స్వప్నేషు ముష్ణంతీ ద్వారకాం పరిధావతి ॥ ౧ ॥ అగ్నిహోత్రనికేతేషు వాస్తు

మధ్యేషు వేశ్మసు। వృష్ణ్యంధకానఖాదంత స్వప్నే గృధ్రా భయానకాః॥ ౨॥ అలంకారాశ్చ ఛత్రం చ ధ్వజాశ్చ కవచాని చ । హ్రియమాణాన్యదృశ్యంత ర
క్షోభిస్సుభయానకైః॥ ౩॥ తచ్చాగ్నిదత్తం కృష్ణస్య వజ్రనాభమయోమయమ్। దివ్యమాచక్రమే చక్రం వృష్ణీనాం పశ్యతాం తదా॥౪॥ యుక్తం రథం దివ్యమా
దిత్యవర్ణం హయాఽహరన్ పశ్యతో దారుకస్య। తే సాగరస్యోపరిష్టాదవర్తన్ మనోజవాశ్చతురో వాజిముఖ్యాః॥ ౫ ॥ తాలస్సుపర్ణశ్చ మహాధ్వజౌ
తౌ సుపూజితౌ రామజనార్దనాభ్యామ్। ఉచ్చైర్జహ్రురప్సరసో దివానిశం వాచశ్చోచుర్గమ్యతాం తీర్థయాత్రామ్॥౬॥ తతో జిగమిషంతస్తే వృష్ణ్యం
ధకమహారథాః। సాంతఃపురాస్తదా తీర్థయాత్రామైచ్ఛన్నరర్షభాః॥ ౭॥ తతో భోజ్యం చ భక్ష్యం చ పేయం చాంధకవృష్ణయః। బహు నానావిధం చక్రు
ర్మద్యం మాంసమనేకశః॥ ౮॥ తతస్సైనికవర్గాశ్చ నిర్యయుర్నగరాద్బహిః। యానైరశ్వైర్గజైశ్చైవ శ్రీమంతస్తిగ్మతేజసః॥ ౯ ॥ తతః ప్రభాసే
న్యవసన్ యథోద్దిష్టం యథాగృహమ్। ప్రభూతభక్ష్యపేయాస్తే సదారా యాదవాస్తదా॥౧౦॥ నివిష్టాంస్తాన్నిశమ్యాథ సముద్రాంతే స యోగవిత్। జగా
మామంత్ర్య తాన్ వీరానుద్ధవోఽర్థవిశారదః॥ ౧౧॥ తం ప్రస్థితం మహాత్మానమభివాద్య కృతాంజలిః। జానన్ వినాశం వృష్ణీనాం నైచ్ఛద్వారయితుం హరిః॥
౧౨॥ తతః కాలపరీతాస్తే వృష్ణ్యంధకమహారథాః। అపశ్యన్నుద్ధవం యాంతం తేజసావృత్య రోదసీ ॥ ౧౩ ॥ బ్రాహ్మణార్థేషు యత్సిద్ధమన్నం తేషాం మ
హాత్మనామ్। తద్వానరేభ్యః ప్రదదుః సురాగంధసమన్వితమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతస్తూర్యశతాకీర్ణం నటనర్తకసంకులమ్ । అవర్తత మహాపానం ప్రభాసే తి
గ్మతేజసామ్॥౧౫॥ కృష్ణస్య సన్నిధౌ రామః సహితః కృతవర్మణా। అపిబద్యుయుధానశ్చ గదో బభ్రుస్తథైవ చ ॥ ౧౬ ॥ తతః పరిషదో మధ్యే యుయుధా
నో మదోత్కటః । అబ్రవీత్కృతవర్మాణమవహస్యావమన్య చ॥ ౧౭॥ కః క్షత్రియో హన్యమానః సుప్తాన్ హన్యాన్మృతానివ। తన్న మృష్యంతి హార్దిక్య
యాదవా యత్త్వయా కృతమ్॥౧౮॥ ఇత్యుక్తే యుయుధానేన పూజయామాస తద్వచః । ప్రద్యుమ్నో రథినాం శ్రేష్ఠో హార్దిక్యమవమన్య చ॥౧౯॥ తతః
పరమసంక్రుద్ధః కృతవర్మా తదబ్రవీత్। నిర్దిశన్నివ సావజ్ఞం తదా సవ్యేన పాణినా ॥ ౨౦ ॥ భూరిశ్రవాశ్ఛిన్నబాహుర్యుద్ధే ప్రాయగతస్త్వయా। వ
ధేన సునృశంసేన కథం వీరేణ పాతితః॥ ౨౧॥ ఇతి తస్య వచః శ్రుత్వా కేశవః పరవీరహా। తిర్యక్సరోషయా దృష్ట్యా వీక్షాంచక్రే స మన్యుమాన్ ॥ ౨౨ ॥ మణి
స్స్యమంతకశ్చైవ యస్స సత్రాజితోఽభవత్ । తాం కథాం శ్రావయామాస సాత్యకిర్మధుసూదనమ్ ॥ ౨౩ ॥ తచ్ఛ్రుత్వా కేశవస్యాంకమగమద్రుదతీ త
దా । సత్యభామా ప్రకుపితా కోపయంతీ జనార్దనమ్॥ ౨౪॥ తత ఉత్థాయ సక్రోధః సాత్యకిర్వాక్యమబ్రవీత్। పంచానాం ద్రౌపదేయానాం ధృష్టద్యుమ్న
శిఖండినోః॥ ౨౫॥ ఏష గచ్ఛామి పదవీం సత్యేన చ తథా శపే। సౌప్తికే యే చ నిహతాః సుప్తా యేన దురాత్మనా॥ ౨౬ ॥ ద్రోణపుత్రసహాయేన పాపేన కృత
వర్మణా। సమాప్తమాయురస్యాద్య యశశ్చైవ సుమధ్యమే ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యేవముక్త్వా ఖడ్గేన కేశవస్య సమీపతః । అభిద్రుత్య శిరః క్రోధాచ్ఛిచ్ఛేద కృతవ
ర్మణః॥ ౨౮॥ తథాన్యానపి నిఘ్నంతం యుయుధానం సమంతతః। అభ్యధావద్ధృషీకేశో వినివారయితుం తదా॥ ౨౯॥ ఏకీభూతాస్తతస్సర్వే కాలపర్యా
యచోదితాః। భోజాంధకా మహారాజ శైనేయం పర్యవారయన్॥ ౩౦॥ తాన్ దృష్ట్వా పతతస్తూర్ణమభిక్రుద్ధో జనార్దనః। న చుక్రోధ మహాతేజా జానన్
కాలస్య పర్యయమ్॥౩౧॥ తే తు పానమదావిష్టాశ్చోదితాః కాలధర్మణా। యుయుధానమథాభ్యఘ్నన్నుచ్ఛిష్టైర్భాజనైస్తదా॥ ౩౨॥ హన్యమానే తు శై
నేయే క్రుద్ధో రుక్మిణినందనః। తదనంతరమాగచ్ఛన్మోక్షయిష్యన్ శినేస్సుతమ్ ॥ ౩౩ ॥ స భోజైస్సహ సంయుక్తః సాత్యకిశ్చాంధకైస్సహ। వ్యాయచ్ఛ
మానౌ తౌ వీరౌ బాహుద్రవిణశాలినౌ॥౩౫॥ బహుత్వాన్నిహతౌ తత్ర ఉభౌ కృష్ణస్య పశ్యతః । హతం దృష్ట్వా తు శైనేయం పుత్రం చ యదునందనః॥ ౩౬॥ ఏ
రకాణాం తదా ముష్టిం కోపాజ్జగ్రాహ కేశవః। తదభూన్ముసలం ఘోరం వజ్రకల్పమయోమయమ్॥౩౭॥ జఘాన కృష్ణస్తాంస్తేన యే యే ప్రముఖతోఽభవన్ । త

తతోంధకాశ్చ భోజాశ్చ శైనేయా వృష్ణయస్తథా॥ ౩౮ ॥ జఘ్నురన్యోన్యమాక్రందే ముసలైః కాలచోదితాః। యస్తేషామేరకాం కశ్చిజ్జగ్రాహ కుపితో నృప॥౩౯॥ వజ్రభూతేవ సా రాజన్నదృశ్యత తదా విభో। తృణం చ ముసలీభూతమపి తత్ర వ్యదృశ్యత॥ ౪౦ ॥ బ్రహ్మదండకృతం సర్వమితి తద్విద్ధి పార్థివ। అభిధ్యాయ విధ్యతే రాజన్ ప్రక్షిపంతి స్మ యత్తృణమ్॥ ౪౧ ॥ తద్వజ్రభూతం ముసలం వ్యదృశ్యత తదా దృఢమ్। అవధీత్పితరం పుత్రః పితా పుత్రం చ భారత॥ ౪౨॥ మత్తాః పరిపతంతి స్మ యోధయంతః పరస్పరమ్। పతంగా ఇవ చాగ్నౌ తే నిపేతుః కుకురాంధకాః॥ ౪౩॥ నాసీత్పలాయనే బుద్ధిర్వధ్యమానస్య కస్యచిత్। తత్రాపశ్యన్మహాబాహుర్జానన్ కాలస్య పర్యయమ్॥ ౪౪ ॥ ముసలం సమవష్టభ్య తస్థౌ స మధుసూదనః। సాంబం చ నిహతం దృష్ట్వా చారుదేష్ణం చ మాధవః॥౪౫॥ ప్రద్యుమ్నం చానిరుద్ధం చ తతశ్చుక్రోధ మాధవః। గదం వీక్ష్య శయానం చ భృశం కోపసమన్వితః॥ ౪౬॥ స నిశ్శేషం తదా చక్రే శార్ఙ్గచక్రగదాధరః। తం నిఘ్నంతం మహాతేజా బభ్రుః పరపురంజయః॥౪౭॥ దారుకశ్చైవ దాశార్హమూచతుర్యన్నిబోధ తత్। భగవన్నిహతాః సర్వే త్వయా భూయిష్ఠశో నరాః॥ రామస్య పదమన్విచ్ఛ తత్ర గచ్ఛామ యత్ర సః॥౪౮॥.. *

* ఇతి- శ్రీమహాభారతాంతర్గత - మౌసలపర్వణి- తృతీయోఽధ్యాయః, *

వైశంపాయనః॥ తతో యయుర్దారుకః కేశవశ్చ బభ్రుశ్చ రామస్య పదం పతంతః। అథాపశ్యన్ రామమనంతవీర్యం వృక్షే స్థితం చింతయానం వివిక్తే॥ ౧॥ తతస్సమాసాద్య మహానుభావం కృష్ణస్తదా దారుకమన్వశాసత్। గత్వా కురూన్ సర్వమిదం మహాంతం పార్థాయ శంసస్వ వధం యదూనామ్॥ ౨॥ తతోఽర్జునః క్షిప్రమిహోపయాతు శ్రుత్వా మృతాన్ యాదవాన్ బ్రహ్మశాపాత్। ఇత్యేవముక్తస్స యయౌ రథేన కురూంస్తదా దారుకో నష్టచేతాః॥౩॥ తతో గతే దారుకే కేశవోఽథ దృష్ట్వాంతికే బభ్రుమువాచ వాక్యం। స్త్రియో భవాన్ రక్షితుం యాతు శీఘ్రం నైతా హింస్యుర్దస్యవో విత్తలోభాత్ ॥౪॥ స ప్రస్థితః కేశవేనానుశిష్టో మదాతురో జ్ఞాతివధార్దితశ్చ। తం విశ్రాంతం సన్నిధౌ కేశవస్య దురంతమేకం సహసైవ బభ్రుమ్॥౫॥ బ్రహ్మానుశప్తమవధీన్మహద్వై కూటోన్ముక్తం ముసలం లుబ్ధకస్య। తతో దృష్ట్వా నిహతం బభ్రుమాహ కృష్ణోఽగ్రజం భ్రాతరముగ్రతేజాః॥ ౬॥ ఇహైవ త్వం మాం ప్రతీక్షస్వ రామ యావత్ స్త్రియో జ్ఞాతివశాః కరోమి। తతః పురీం ద్వారవతీం ప్రవిశ్య జనార్దనః పితరం ప్రాహ వాక్యమ్ ॥ ౭॥ స్త్రియో భవాన్ రక్షతు నస్సమగ్రా ధనంజయస్యాగమనం ప్రతీక్షన్। రామో వనాంతే ప్రతిపాలయన్మామాస్తేఽద్యాహం తేన సమాగమిష్యే॥ ౮॥ దృష్టం మయేదం నిధనం యదూనాం రాజ్ఞాం చ పూర్వం కురుపుంగవానామ్। నాహం వినా యదుభిర్యాదవానాం పురీమిమామశకం ద్రష్టుమద్య॥౯॥ తపశ్చరిష్యామి నిబోధ తన్మే రామేణ సార్ధం వనమభ్యుపేత్య। ఇతీదముక్త్వా శిరసా చ పాదౌ సంస్పృశ్య కృష్ణస్త్వరితో జగామ॥ ౧౦॥ తతో మహాన్నినదః ప్రాదురాసీత్ సస్త్రీకుమారస్య పురస్య తస్య। అథాబ్రవీత్కేశవస్సంనివర్త్య శబ్దం శ్రుత్వా యోషితాం క్రోశతీనామ్॥ ౧౧॥ పురీమిమామేష్యతి సవ్యసాచీ స వో దుఃఖాన్మోచయితా నరాగ్ర్యః। తతో గత్వా కేశవస్తం దదర్శ రామం వనే స్థితమేకం వివిక్తే॥౧౨॥ అథాపశ్యద్యోగయుక్తస్య తస్య నాగం ముఖాన్నిశ్చరంతం మహాంతమ్। శ్వేతం యయౌ స తతః ప్రేక్ష్యమాణో మహార్ణవో యేన మహానుభావః॥ ౧౩ ॥ సహస్రశీర్షః పర్వతాభోగవర్ష్మా రక్తాననస్స్వాం తనుం తాం విముచ్య। సమ్యక్చ తం సాగరః ప్రత్యగృహ్ణాన్నాగా దివ్యాస్సరితశ్చైవ పుణ్యాః॥ ౧౪॥ కర్కోటకో వాసుకిస్తక్షకశ్చ పృథుశ్రవా వరుణః కుంజరశ్చ। మిశ్రీ శంఖః కుముదః పుండరీకస్తథా నాగో ధృతరాష్ట్రో మహాత్మా॥౧౫॥ హ్రాదః క్రాథః శితికంఠోగ్రతేజాస్తథా నాగౌ చక్రమందాతిషండౌ। నాగశ్రేష్ఠో దుర్ముఖశ్చాంబరీషః స్వయం రాజా వారుణశ్చాపి రాజన్॥ ౧౬ ॥ ప్రత్యుద్గమ్య స్వాగతేనాభ్యనందంస్తే పూజయంశ్చార్ఘ్యపాద్యక్రియాభిః। తతో గతే భ్రాతరి వాసుదేవో జానన్ సర్వా గతయో దివ్యదృష్టిః॥ ౧౭॥ వనే శూన్యే విచరంశ్చింతయానో భూమౌ చాథ సంవివేశాగ్ర్యతేజాః। సర్వం తేన ప్రాక్తదా చింత్యమాసీద్గాంధార్యా యద్వాక్యముక్తస్స పూర్వమ్॥౧౮॥

దుర్వాససా పాయసోచ్ఛిష్టలిప్తే యచ్చాప్యుక్తం తచ్చ సస్మార వాక్యమ్। సంచింతయన్నంధకవృష్ణినాశం కురుక్షయం చైవ మహానుభావః॥ ౧౯ ॥ మేనే తతస్సంక్రమణస్య కాలం తతశ్చకారేంద్రియసన్నిరోధమ్। తథా చ లోకత్రయపాలనార్థమాత్రేయవాక్యప్రతిపాలనాయ॥ ౨౦ ॥ దేవోపి సందేహవిమోక్షహేతోర్నిర్ణీతమైచ్ఛత్సకలార్థతత్త్వవిత్ । స సంనిరుద్ధేంద్రియవాఙ్మనాస్తు శిశ్యే మహాయోగముపేత్య కృష్ణః॥ ౨౧ ॥ జరాథ తం దేశముపాజగామ లుబ్ధస్తదానీం మృగలిప్సురుగ్రః। స కేశవం యోగయుక్తం శయానం మృగాశంకీ లుబ్ధకస్సాయకేన॥ ౨౨ ॥ జరావిధ్యత్పాదతలే త్వరావాంస్తం చాభితస్తజ్జిఘృక్షుర్జగామ। అథాపశ్యత్పురుషం యోగయుక్తం పీతాంబరం లుబ్ధకోనేకబాహుమ్॥ ౨౩ ॥ మత్వాత్మానం త్వపరాద్ధం స తస్య పాదౌ జరా జగృహే శంకితాత్మా। ఆశ్వాసయంస్తం మహాత్మా తదానీం గచ్ఛన్నూర్ధ్వం రోదసీ వ్యాప్య లక్ష్మ్యా॥ ౨౪ ॥ దివం ప్రాప్తం వాసవోథాశ్వినౌ చ రుద్రాదిత్యా వసవశ్చాథ విశ్వే। ప్రత్యుద్యయుర్మునయశ్చాపి సిద్ధా గంధర్వముఖ్యాశ్చ మహాప్సరోభిః ॥ ౨౫ ॥ తతో రాజన్భగవానుగ్రతేజా నారాయణః ప్రభవశ్చావ్యయశ్చ యోగాచార్యో రోదసీ వ్యాప్య లక్ష్మ్యా స్థానం ప్రాప స్వం మహాత్మాప్రమేయమ్ ॥ ౨౬ ॥ తతో దేవైరృషిభిశ్చాపి కృష్ణః సమాగతశ్చారణైశ్చైవ రాజన్ గంధర్వాగ్ర్యైరప్సరోభిర్వరాభిః సిద్ధైస్సాధ్యైశ్చానతైః పూజ్యమానః॥ ౨౭॥ తం వై దేవాః ప్రత్యనందంత రాజన్ మునిశ్రేష్ఠా ఋగ్భిరానర్చురీశమ్। తం గంధర్వాశ్చాపి తస్థుః స్తువంతః ప్రీత్యా చైనం పురుహూతోభ్యనందత్ ॥ ౨౮ ॥ ....*

ఇతి- శ్రీమహాభారతాంతర్గత- మౌసలపర్వణి చతుర్థోధ్యాయః,

వైశంపాయనః॥ దారుకోపి కురూన్గత్వా దృష్ట్వా పార్థాన్మహారథాన్। ఆచష్ట మౌసలే వృష్ణీనన్యోన్యేనోపసంహృతాన్॥ ౧॥ శ్రుత్వా వినష్టాన్వార్ష్ణేయాన్సభోజాంధకకౌకురాన్। పాండవాః శోకసంతప్తా విత్రస్తమనసోభవన్॥ ౨॥ తతోర్జునస్తానామంత్ర్య కేశవస్య ప్రియస్సఖా। ప్రయయౌ మాతులం ద్రష్టుం నేదమస్తీతి చాబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ స వృష్ణినిలయం గత్వా దారుకేణ సహ ప్రభో । దదర్శ ద్వారకాం వీరో మృతనాథామివ స్త్రియమ్॥ ౪॥ యాః స్మ తా లోకనాథేన నాథవత్యః పురాభవన్। తాస్త్వనాథాస్తదా నాథం పార్థం దృష్ట్వా విచుక్రుశుః॥ ౫॥ షోడశ స్త్రీసహస్రాణి వాసుదేవపరిగ్రహః। తాసామాసీన్మహాన్నాదో దృష్ట్వైవార్జునమాగతమ్॥ ౬॥ తాస్తు దృష్ట్వైవ కౌరవ్యో బాష్పేణాపిహితేక్షణః। హీనాః కృష్ణేన పుత్రైశ్చ నాశకత్సోభివీక్షితుమ్॥ ౭॥ స తాం వృష్ణ్యంధకజలాం హయమీనాం రథోడుపామ్ । వాదిత్రరథఘోషౌఘాం వేశ్మతీర్థమహాగ్రహామ్॥ ౮॥ రత్నశైవలసంఘాతాం వజ్రప్రాకారమాలినీమ్। రథ్యాస్రోతోజలావర్తాం చత్వరస్తిమితహ్రదామ్॥ ౯॥ రామకృష్ణమహాగ్రాహాం ద్వారకాం సరితం తదా। కాలపాశగ్రహాం భీమాం నదీం వైతరణీమివ॥ ౧౦॥ దదర్శ వాసవిర్ధీమాన్విహీనాం వృష్ణిపుంగవైః। గతశ్రియం నిరానందాం పద్మినీం శిశిరే యథా॥ ౧౧ ॥ తాం దృష్ట్వా ద్వారకాం పార్థస్తాశ్చ కృష్ణస్య యోషితః। సస్వనం బాష్పముత్సృజ్య నిపపాత మహీతలే॥ ౧౨ ॥ సాత్రాజితీ తతః సత్యా రుక్మిణీ చ విశాంపతే । అభిపత్య ప్రరురుదుః పరివార్య ధనంజయమ్॥ ౧౩॥ తతస్తం కాంచనే పీఠే సముత్థాప్యోపవేశ్య చ। అబ్రువంత్యో మహాత్మానం పరివార్యోపతస్థిరే ॥ ౧౪॥ తతస్సంస్తూయ గోవిందం కథయిత్వా చ పాండవః । ఆశ్వాస్య తాః స్త్రియశ్చాపి మాతులం ద్రష్టుమభ్యగాత్ ॥ ౧౫॥ ....*

*ఇతి- మౌసలపర్వణి- పంచమోధ్యాయః- *

వైశంపాయనః॥ తం శయానం మహాత్మానం వీరమానకదుందుభిమ్। పుత్రశోకేన సంతప్తం దదర్శ కురుపుంగవః॥ ౧॥ తస్యాశ్రుపరిపూర్ణాక్షో వ్యూఢోరస్కో మహాభుజః। ఆర్తస్యార్తతరః పార్థః పాదౌ జగ్రాహ భారత॥ ౨॥ తస్య మూర్ధానమాఘ్రాతుమియేషానకదుందుభిః । స్వస్రీయస్య మహాబాహుర్న శశాక చ శత్రుహన్॥ ౩॥ సమాలింగ్యార్జునం వృద్ధస్స భుజాభ్యాం మహాభుజః। రురోద పుత్రాన్స్మరన్సర్వాన్విలలాప సువిహ్వలః॥ భ్రాతౄన్

పుత్రాంశ్చపౌత్రాంశ్చదౌహిత్రాన్ససఖీనపి ॥ ౪॥ వాసుదేవః॥ యైర్జితా భూమిపాలాశ్చదైత్యాశ్చశతశోఽర్జున। తాన్దృష్ట్వా నేహపశ్యామిజీవా
న్యర్జునదుర్మదః॥ ౬॥ యౌ తావర్జునశిష్యౌ తేప్రియౌబహుమతౌతదా। తయోరపనయాత్పార్థవృష్ణయోనిధనంగతాః॥ ౭॥యౌతౌవృష్ణిప్రవీరా
ణాంద్వావేవాతిరథౌమతౌ। ప్రద్యుమ్నోయుయుధానశ్చకథయన్కత్థసేచయౌ॥ ౮॥ తౌతదాకురుశార్దూలకృష్ణస్యప్రియభాజనౌ। తావుభౌవృష్ణి
నాశస్యముఖమాస్తాంధనంజయ॥ ౯॥ నతుగర్హామిశైనేయంహార్దిక్యంచాహమర్జున। అక్రూరంరౌక్మిణేయంవాశాపోహ్యేవాత్రకారణమ్॥౧౦॥
కేశినంయస్తుకంసంచవిక్రమ్యజగతఃప్రభుః। విదేహావకరోత్పార్థచైద్యంచబలగర్వితమ్॥ ౧౧॥ నైషాదిమేకలవ్యంచచక్రేకాలింగమాగధాన్ । గాం
ధారాన్కాశిరాజంచమరుభూమౌచపార్థివాన్॥ ౧౨॥ ప్రాచ్యాంశ్చదాక్షిణాత్యాంశ్చపార్వతీయాంస్తథానృపాన్।సోఽభ్యుపేక్షితవానేతమనయం
మ్మధుసూదనః॥ ౧౩॥ త్వంహితంనారదశ్చైవశమునయశ్చసనాతనమ్ । గోవిందమనఘందేవమభిజానీధ్వమచ్యుతమ్॥ ౧౪॥ ప్రత్యపశ్యచ్చసవిభుర్జ్ఞా
తిక్షయమధోక్షజః। సముపేక్షితవాన్నిత్యంస్వయంసమమపుత్రకః॥౧౫॥ గాంధార్యావచనంయత్తదృషీణాంచపరంతప। తన్నూనమన్యథాకర్తుం
నైచ్ఛత్సజగతఃప్రభుః॥౧౬॥ ప్రత్యక్షంభవతశ్చాపితవపౌత్రఃపరంతప । అశ్వత్థామ్నాహతశ్చాపిజీవితస్తస్యతేజసా॥ ౧౭॥ ఇమాంస్తునైచ్ఛత్స్వా
న్జ్ఞాతీన్రక్షితుంససఖాతవ। తతఃపుత్రాంశ్చపౌత్రాంశ్చభ్రాతౄనథసఖీనయమ్॥౧౮॥ శయానాన్నిహతాన్దృష్ట్వాతతోమామబ్రవీదిదమ్। సంప్రా
ప్తోఽద్యాయమనుస్యాంతఃకులస్యభరతర్షభ॥౧౯॥ ఆగమిష్యతిబీభత్సురిమాంద్వారవతీంపురీమ్। ఆఖ్యేయంతస్యయద్వృత్తంవృష్ణీనాంవైశసంమహత్.
౨౦॥ సతుశ్రుత్వామహాతేజాయదూనాంనిధనంప్రభో। ఆగంతాక్షిప్రమేవేహనమేత్రాస్తివిచారణా॥ ౨౧॥ యోహంతమర్జునంవిద్ధియోఽర్జునఃసో
హమేవతు। యద్బ్రూయాత్తత్తథాకార్యమితిబుధ్యస్వభారత॥ ౨౨॥ సస్త్రీషుప్రాప్తకాలాసుపాండవోబాలకేషుచ । ప్రతిపత్స్యతిబీభత్సుర్భవ
తశ్చౌర్ధ్వదేహికమ్॥ ౨౩ ॥ ఇమాంచనగరీంసద్యఃప్రతియాతేధనంజయే । ప్రాకారాట్టాలకోపేతాంసముద్రఃప్లావయిష్యతి॥ ౨౪॥ అహందేశేతుక
స్మింశ్చిత్పుణ్యేనియమమాస్థితః। కాలంకర్తాసద్యఏవరామేణసహధీమతా॥ ౨౫ ॥ ఏవముక్త్వాహృషీకేశోమామచింత్యపరాక్రమః । హిత్వామాం
బాలకైస్సార్ధందిశంకామప్యగాత్ప్రభుః॥ ౨౬ ॥ సోహంతౌచమహాత్మానౌచింతయన్భ్రాతరౌతవ । ఘోరంజ్ఞాతివధంచైవనభుంజేశోకకర్శితః॥
౨౭॥ నభోక్ష్యేనచజీవిష్యేదిష్ట్యాప్రాప్తోసిపాండవ। యదుక్తంపార్థకృష్ణేనతత్సర్వమఖిలంకురు॥ ౨౮ ॥ ఏతత్తేపార్థరాజ్యంచస్త్రియోరత్నాని
చైవహి। ఇష్టాన్ప్రాణానహంహీమాంస్త్యక్ష్యామ్యరినిషూదన॥ ౨౯ ॥ ....

ఇతి- శ్రీమహాభారతాంతర్గత- మౌసలపర్వణి- షష్ఠోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ ఏవముక్తస్సబీభత్సుర్మాతులేనపరంతపః। దుర్మనాదీనమనసంవసుదేవమువాచహ॥౧॥నాహంవృష్ణిప్రవీరేణబంధుభిశ్చైవమాతు
ల। విహీనాంపృథివీంద్రష్టుంశక్యామీహకథంచన॥ ౨॥ రాజాచభీమసేనశ్చసహదేవశ్చపాండవః। నకులోయాజ్ఞసేనీచషడేకమనసోవయమ్॥౩॥రా
జ్ఞఃసంక్రమణేచాపికాలోయంవర్తతేధ్రువమ్। తమిమంవిద్ధిసంప్రాప్తంకాలంకాలవిదాంవర ॥ ౪ ॥ సర్వథావృష్ణిదారాంస్తుబాలంవృద్ధంతథైవచ।గ
మిష్యేపరిగృహ్యాహమింద్రప్రస్థమరిందమ ॥ ౫ ॥ ఇత్యుక్త్వాదారుకమిదంవాక్యమాహధనంజయః। అమాత్యాన్వృష్ణివీరాణాంద్రష్టుమిచ్ఛామిమాచి
రమ్॥ ౬॥ ఇత్యేవముక్త్వావచనంసుధర్మాంయాదవీంసభామ్ । ప్రవివేశార్జునఃశూరఃశోచమానోమహారథాన్॥౭॥తమాసనగతంతత్రసర్వాఃప్ర
కృతయస్తథా। బ్రాహ్మణానైగమాస్తత్రపరివార్యోపతస్థిరే ॥ ౮॥ తాన్దీనమనసస్సర్వాన్నిభృతాన్గతచేతసః। ఉవాచేదంవచఃకాలేపార్థోదీన
తరస్తథా॥ ౯॥ శక్రప్రస్థమహంనేష్యేవృష్ణ్యంధకజనంస్వయమ్ । ఇదంతునగరంసర్వంసముద్రఃప్లావయిష్యతి ॥ ౧౦ ॥ సజ్జీకురుతయానానిరత్నాని
వివిధానిచ। వజ్రోయంభవతాంరాజాశక్రప్రస్థేభవిష్యతి ॥ ౧౧ ॥ సప్తమేదివసేచైవరవౌవిమలఉద్గతే। బహిర్వత్స్యామహేసర్వేసజ్జీభవతమాచి

రమ్॥ ౧౨ ॥ ఇత్యుక్తాస్తేన తే సర్వే పార్థేనాక్లిష్టకర్మణా। సజ్జమాశు తతశ్చక్రుః స్వసిద్ధ్యర్థం సముత్సుకాః॥౧౩॥ తాం రాత్రిమవసత్పార్థః కేశవ
స్యనివేశనే। మహతా శోకమోహేన సహసాభిపరిప్లుతః॥ ౧౪ ॥ శ్వోభూతేऽథ తతః శౌరిర్వసుదేవః ప్రతాపవాన్ । యుక్త్వాత్మానం మహాతేజా జగామ
గతిముత్తమామ్॥ ౧౫॥ తతః శబ్దో మహానాసీత్ వసుదేవనివేశనే। దారుణః క్రోశతీనాం చ రుదతీనాం చ యోషితామ్॥౧౬॥ ప్రకీర్ణమూర్ధజాః సర్వా
విముక్తాభరణస్రజః। ఉరాంసి పాణిభిర్ఘ్నంత్యో వ్యలపన్ కరుణం స్త్రియః॥ ౧౭॥ తం దేవకీ చ భద్రా చ రోహిణీ మదిరా తథా । అన్వారోహంత చ తదా
భర్తారం యోషితాం వరాః॥౧౮॥ తతః శౌరిం నృయుక్తేన బహుమాల్యేన భారత। యానేన మహతా పార్థో బహిర్నిష్క్రామయత్తదా॥౧౯॥ తమ
న్వయుస్తత్ర తత్ర దుఃఖశోకసమాహతాః। ద్వారకావాసినః సర్వే పౌరజానపదా హితాః॥ ౨౦ ॥ తస్యాశ్వమేధికం ఛత్రం దీప్యమానాశ్చ పావకాః । పు
రస్తాత్తస్య యానస్య యాజకాశ్చ తతో యయుః॥౨౧॥ అనుజగ్ముశ్చ తం వీరం దేవ్యస్తా వై స్వలంకృతాః। స్త్రీసహస్రైః పరివృతా వధూభిశ్చ సహస్రశః॥
౨౨॥ యస్తు దేశః ప్రియస్తస్య జీవతోऽభూన్మహాత్మనః । తత్రైనముపసంకల్ప్య పితృమేధం ప్రచక్రిరే॥ ౨౩ ॥ తం చితాగ్నిగతం వీరం శూరపుత్రం వరాంగ
నాః। తతోऽన్వారురుహుః పత్న్యశ్చతస్రః పతిలోకగాః॥ ౨౪॥ తం వై చతసృభిః స్త్రీభిరన్వితం పాండునందనః । అదాహయచ్చందనైశ్చ గంధైరుచ్చా
వచైరపి॥౨౫॥ తతః ప్రాదురభూచ్ఛబ్దః సమిద్ధస్య విభావసోః । సామగానాం చ నిర్ఘోషో నరాణాం రుదతామపి ॥ ౨౬॥ తతో వజ్రప్రధానాస్తే వృష్ణ్యం
ధకకుమారకాః। సర్వే చైవోదకం చక్రుః స్త్రియశ్చైవ మహాత్మనః॥ ౨౭ ॥ అలుప్తధర్మస్తం ధర్మం కారయిత్వా స ఫల్గునః। జగామ వృష్ణయో యత్ర
వినష్టా భరతర్షభ॥ ౨౮ ॥ స తాన్ దృష్ట్వా నిపతితాన్ కదనే భృశదుఃఖితః । బభూవాతీవ కౌరవ్యః ప్రాప్తకాలం చకార హ॥ ౨౯ ॥ యథాప్రధానతశ్చై
వ చక్రే సర్వాస్తథా క్రియాః। యే హతా బ్రహ్మశాపేన ముసలైరేరకోద్భవైః॥ ౩౦॥ తతః శరీరే రామస్య వాసుదేవస్య చోభయోః। అన్విష్య దాహయా
మాస పురుషైరాప్తకారిభిః॥ ౩౧॥ స తేషాం విధివత్కృత్వా ప్రేతకార్యాణి పాండవః । సప్తమే దివసే ప్రాయాద్రథమారుహ్య సత్వరః॥ ౩౨॥ అశ్వ
యుక్తై రథైశ్చాపి గోఖరోష్ట్రయుతైరపి। స్త్రియస్తా వృష్ణివీరాణాం రుదంత్యః శోకకర్శితాః॥౩౩॥ అనుజగ్ముర్మహాత్మానం పాండుపుత్రం ధనంజయమ్
భృత్యాస్త్వంధకవృష్ణీనాం సాదినో రథినశ్చ యే॥౩౪॥ వీరహీనం వృద్ధబాలం పౌరజానపదాస్తథా। యయుస్తే పరివార్యాథ కలత్రం పార్థశాసనాత్॥
౩౫॥ కుంజరైశ్చ గజారోహా యయుః శైలనిభైస్తథా। సపాదరక్షైః సంయుక్తాః సాంతరాయుధికా యయుః॥౩౬॥ పుత్రాంశ్చాంధకవృష్ణీనాం సర్వే పా
ర్థమనువ్రతాః। బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యాః శూద్రాశ్చైవ మహాధనాః॥ ౩౭॥ దశ షట్చ సహస్రాణి వాసుదేవావరోధనమ్ । పురస్కృత్య యయు
ర్వజ్రం పౌత్రం కృష్ణస్య ధీమతః॥౩౮॥ బహూని చ సహస్రాణి ప్రయుతాన్యర్బుదాని చ। భోజవృష్ణ్యంధకస్త్రీణాం హతనాథాని నిర్యయుః॥౩౯॥ తత్సాగర
సమప్రఖ్యం వృష్ణిచక్రం మహర్ద్ధిమత్ । ఉవాహ రథినాం శ్రేష్ఠః పార్థః పరపురంజయః॥ ౪౦॥ నిర్యాతే తు జనే తస్మిన్ సాగరో మకరాలయః। ద్వారకాం ర
త్నసంపూర్ణాం జలేనాప్లావయత్తదా॥౪౧॥ యద్యద్ధి పురుషవ్యాఘ్రో భూమేస్తస్యావ్యముంచత। తత్తత్సంప్లావయామాస సలిలేన స సాగరః॥ ౪౨॥ త
దద్భుతమభిప్రేక్ష్య ద్వారకావాసినో జనాః। తూర్ణాత్తూర్ణతరం జగ్మురహో దైవమితి బ్రువన్॥౪౩॥ కాననేషు చ రమ్యేషు పర్వతేషు నదీషు చ। నివ
సన్నానయామాస వృష్ణిదారాన్ ధనంజయః॥ ౪౪॥ స పంచనదమాసాద్య ధీమానతిసమృద్ధిమత్। దేశే గోపశుధాన్యాఢ్యే నివాసమకరోత్ప్రభుః॥ ౪౫॥
తతో లోభః సమభవద్దస్యూనాం నిహతేశ్వరాః। దృష్ట్వా స్త్రియో నీయమానాః పార్థేనైకేన భారత॥ ౪౬॥ తతస్తే పాపకర్మాణో లోభోపహతచేత
సః। ఆభీరా మంత్రయామాసుః సమేత్యాశుభదర్శనాః॥ ౪౭॥ అయమేకోऽర్జునో ధన్వీ వృద్ధబాలం హతేశ్వరమ్। నయత్యస్మానతిక్రమ్య యోధాశ్చేమే హ
తౌజసః॥ ౪౮॥ తతో యష్టిప్రహరణా దస్యవస్తే సహస్రశః। అభ్యధావంత వృష్ణీనాం తం జనం లోప్త్రహారిణః॥ ౪౯॥ మహతా సింహనాదేన ద్రావయం

తః పృథగ్జనమ్। అభిపేతుర్ధనార్థం తే కాలపర్యాయచోదితాః॥౫౦॥ తతో నివృత్తః కౌంతేయః సహసా సపదానుగః। ఉవాచ తాన్మహాబాహురర్జునః
ప్రహసన్నివ॥౫౧॥ నివర్తధ్వమధర్మజ్ఞా యది జీవితుమిచ్ఛథ। ఇదానీం శరనిర్భిన్నాః శోచధ్వం నిహతా మయా॥౫౨॥ తథోక్తాస్తేన వీరేణ కదర్థీకృత్య
తద్వచః। అభిపేతుర్జనం మూఢా వార్యమాణాః పునః పునః॥౫౩॥ తతోఽర్జునో ధనుర్దివ్యం గాండీవమజరం మహత్। ఆరోపయితుమారేభే యత్నాది
వ కథంచన॥౫౪॥ చకార సజ్యం కృచ్ఛ్రేణ సంభ్రమే తుములే సతి। చింతయామాస చాస్త్రాణి న చ సస్మార తాన్యపి॥౫౫॥ వైకృత్యం తన్మహద్దృష్ట్వా భుజవీ
ర్యం తథా యుధి। దివ్యానాం చ మహాస్త్రాణాం వినాశాద్వ్రీడితోఽభవత్॥౫౬॥ వృష్ణియోధాశ్చ తే సర్వే గజాశ్వరథయోధినః। న శేకురావర్తయితుం హ్రి
యమాణం చ తం జనమ్॥౫౭॥ కళత్రస్య బహుత్వాద్ధి సంపతత్సు తతస్తతః। ప్రయత్నమకరోత్పార్థో జనస్య పరిరక్షణే॥౫౮॥ మిషతాం సర్వయోధానాం
తతస్తాః ప్రమదోత్తమాః। సమంతతోఽవకృష్యంత కామాచ్చాన్యాః ప్రవవ్రజుః॥౫౯॥ తతో గాండీవనిర్ముక్తైః శరైః పార్థో ధనంజయః। జఘాన దస్యూ
న్సోద్వేగో వృష్ణిభృత్యైస్సహ ప్రభుః॥౬౦॥ క్షణేన తస్య తే రాజన్ క్షయం జగ్మురజిహ్మగాః। అక్షయా హి పురా భూత్వా క్షీణాః క్షతజభోజనాః॥౬౧॥ స శరక్ష
యమాసాద్య దుఃఖశోకసమాహతః। ధనుష్కోట్యా తదా దస్యూనవధీత్పాకశాసనిః॥౬౨॥ ప్రేక్షతస్త్వేవ పార్థస్య వృష్ణ్యంధకవరస్త్రియః। జగ్మురా
దాయ తే మ్లేచ్ఛాః సమంతాజ్జనమేజయ॥౬౩॥ ధనంజయస్తు దైవం తన్మనసాఽచింతయత్ప్రభుః। దుఃఖశోకసమావిష్టో నిశ్వాసపరమోఽభవత్॥౬౪॥ అస్త్రా
ణాం చ ప్రణాశేన బాహువీర్యస్య సంక్షయాత్। ధనుషశ్చావిధేయత్వాచ్ఛరాణాం సంక్షయేన చ॥౬౫॥ బభూవ విమనాః పార్థో దైవమిత్యనుచింతయన్॥
న్యవర్తత తతో రాజన్నేదమస్తీతి చాబ్రవీత్॥౬౬॥ తతస్స శేషమాదాయ కళత్రస్య మహామతిః। హృతభూయిష్ఠరత్నస్య కురుక్షేత్రమవాతరత్॥౬౭॥ ఏ
వం కళత్రమానీయ వృష్ణీనాం హృతశేషితమ్। న్యవేశయత కౌరవ్యస్తత్ర తత్ర ధనంజయః॥౬౮॥ హార్దిక్యతనయం పార్థో నగరం మార్తికావతమ్। భో
జరాజకళత్రం చ హృతశేషం నరోత్తమః॥౬౯॥ తతో బాలాంశ్చ వృద్ధాంశ్చ స్త్రియశ్చాదాయ పాండవః। వీరైర్విహీనాన్సర్వాంస్తానింద్రప్రస్థే న్యవేశ
యత్॥౭౦॥ యౌయుధానిం సరస్వత్యాం పుత్రం సాత్యకినః ప్రియమ్। న్యవేశయత ధర్మాత్మా వృద్ధబాలపురస్కృతమ్॥౭౧॥ ఇంద్రప్రస్థే దదౌ రాజ్యం వ
జ్రాయ పరవీరహా। వజ్రేణాక్రూరదారాస్తు వార్యమాణాః ప్రవవ్రజుః॥౭౨॥ రుక్మిణీ త్వథ గాంధారీ శైబ్యా హైమవతీత్యపి। దేవీ జాంబవతీ చైవ వివిశు
ర్జాతవేదసమ్॥౭౩॥ సత్యభామా తథైవాన్యా దేవ్యః కృష్ణస్య సమ్మతాః। వనం ప్రవివిశూ రాజంస్తాపస్యే ధృతనిశ్చయాః॥౭౪॥ ఫలమూలాదిభోజి
న్యో హరిధ్యానైకతత్పరాః। హిమవంతమతిక్రమ్య కలాపగ్రామమావిశన్॥౭౫॥ ద్వారకావాసినో యే తు పురుషాః పార్థమభ్యయుః। యథార్హం
సంవిభజ్యైతాన్ వజ్రే పర్యదదజ్జయః॥౭౬॥ స తత్కృత్వా ప్రాప్తకాలం బాష్పేణాపిహితోఽర్జునః। కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం దదర్శాసీన
మాశ్రమే॥౭౭॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతాంతర్గత - మౌసలపర్వణి - సప్తమోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ ప్రవిశన్నర్జునో రాజన్నాశ్రమం సత్యవాదినః। దదర్శాసీనమేకాంతే మునిం సత్యవతీసుతమ్॥౧॥ స తమాసాద్య ధర్మజ్ఞముపతస్థే
మహావ్రతమ్। అర్జునోఽస్మీతి నామాస్మై నివేద్యాభ్యవదత్తతః॥౨॥ స్వాగతం తేఽస్త్వితి ప్రాహ మునిస్సత్యవతీసుతః। ఆస్యతామితి చోవాచ ప్రసన్నాత్మా
మహామునిః॥౩॥ తమప్రతీతమనసం నిశ్వసంతం పునః పునః। నిర్విణ్ణమనసం దృష్ట్వా పార్థం వ్యాసోఽబ్రవీదిదమ్॥౪॥ నఖకేశదశాకుంభవారిణా కిం సముక్షి
తః। ఆవీరజానుగమనం బ్రాహ్మణో వా హతస్త్వయా॥౫॥ యుద్ధే పరాజితో వాసి గతశ్రీరివ లక్ష్యసే। న త్వాం ప్రభిన్నం జానామి కిమిదం భరతర్షభ॥ శ్రో
తవ్యం చేన్మయా పార్థ క్షిప్రమాఖ్యాతుమర్హసి॥౬॥ అర్జునః॥ యస్స మేఘవపుః శ్రీమాన్ బృహత్పంకజలోచనః। స కృష్ణస్సహ రామేణ త్యక్త్వా దేహం
దివం గతః॥౭॥ మౌసలే వృష్ణివీరాణాం వినాశో బ్రహ్మశాపజః। బభూవ వీరాంతకరః ప్రభాసే రోమహర్షణః॥౮॥ యే తే శూరా మహాత్మానః సింహదర్పా

మహాబలాః। భోజవృష్ణ్యంధకా బ్రహ్మన్నన్యోన్యం తైర్హతం యుధి॥ ౯॥ గదాపరిఘశక్తీనాం సహాః పరిఘబాహవః । త ఏరకాభిర్నిహతాః పశ్య కాలస్య పర్యయమ్॥ ౧౦॥ హతం పంచశతం తేషాం సహస్రం బాహుశాలినామ్। నిధనం సమనుప్రాప్తం సమాసాద్యేతరేతరమ్॥ ౧౧॥ పునః పునర్న మృష్యామి వినాశమమితౌజసామ్। చింతయానో యదూనాం చ కృష్ణస్య చ యశస్వినః॥ ౧౨॥ శోషణం సాగరస్యేవ పర్వతస్యేవ చాలనమ్। నభసః పతనం చైవ శైత్యమగ్నేస్తథైవ చ॥ ౧౩॥ అశ్రద్ధేయమహం మన్యే వినాశం శార్ఙ్గధన్వనః। న చేహ స్థాతుమిచ్ఛామి లోకే కృష్ణవినాకృతః॥ ౧౪॥ ఇతః కష్టతరం చాన్యచ్ఛృణు తద్వై తపోధన। మనో మే దీర్యతే యేన చింతయానస్య వై ముహుః॥ ౧౫॥ పశ్యతో వృష్ణిదారాంశ్చ మమ బ్రహ్మన్ సహస్రశః। ఆభీరైరనుసృత్యాజౌ హృతాః పంచజనాలయైః॥ ౧౬॥ తత్రాహం ధనురాదాయ నాశకం తస్య పూరణే। యథా పురా చ మే వీర్యం భుజయోర్న తథాభవత్॥ ౧౭॥ అస్త్రాణి మే ప్రణష్టాని వివిధాని మహామునే। శరాశ్చ క్షయమాపన్నాః క్షణేనైవ సమంతతః॥ ౧౮॥ పురుషశ్చాప్రమేయాత్మా శంఖచక్రగదాధరః । చతుర్భుజః పీతవాసాః శ్యామః పద్మదలేక్షణః॥ ౧౯॥ యశ్చ యాతి పురస్తాన్మే రథస్య సుమహాద్యుతిః। ప్రదహన్ రిపుసైన్యాని న పశ్యామ్యహమచ్యుతమ్॥ ౨౦॥ యేన పూర్వం ప్రదగ్ధాని శత్రుసైన్యాని తేజసా। శరైర్గాండీవనిర్ముక్తైరహం పశ్చాద్వ్యనాశయమ్॥ ౨౧॥ తమపశ్యన్ విషీదామి ఘూర్ణామీవ చ సత్తమ। పరినిర్విణ్ణచేతాశ్చ శాంతిం నోపలభేపి చ॥ ౨౨॥ వినా జనార్దనం వీరం నాహం జీవితుముత్సహే। శ్రుత్వైవ హి గతం విష్ణుం మమాపి ముముహుర్దిశః॥ ౨౩॥ ప్రణష్టజ్ఞాతివీర్యస్య శూన్యస్య పరిధావతః। ఉపదేష్టుం మమ శ్రేయో భవానర్హతి సత్తమ॥ ౨౪॥ వ్యాసః॥ బ్రహ్మశాపవినిర్దగ్ధా వృష్ణ్యంధకమహారథాః। వినష్టాః కురుశార్దూల న తాన్ శోచితుమర్హసి॥ ౨౫॥ భవితవ్యం తథా తచ్చ దిష్టమేతన్మహాత్మనామ్। ఉపేక్షితం చ కృష్ణేన శక్తేనాపి వ్యపోహితుమ్॥ ౨౬॥ త్రైలోక్యమపి గోవిందః కృత్స్నం స్థావరజంగమమ్। ప్రసహేదన్యథా కర్తుం కిము శాపం మహాత్మనామ్॥ ౨౭॥ రథస్య పురతో యాతి యః స చక్రగదాధరః। తవ స్నేహాత్పురాణర్షిర్వాసుదేవశ్చతుర్భుజః॥ ౨౮॥ కృత్వా భారావతరణం పృథివ్యాః పృథులోచనః। మోక్షయిత్వా తనుం ప్రాప్తః కృష్ణః స్వస్థానముత్తమమ్॥ ౨౯॥ త్వయాపీహ మహత్కర్మ దేవానాం పురుషర్షభ కృతం భీమసహాయేన యమాభ్యాం చ మహాభుజ॥ ౩౦॥ కృతకృత్యాంశ్చ వో మన్యే సంసిద్ధాన్ కురుపుంగవ గమనం ప్రాప్తకాలం చ తద్ధి శ్రేయస్కరం విభో॥ ౩౧॥ ఏవం బుద్ధిశ్చ తేజశ్చ ప్రతిపత్తిశ్చ భారత। భవంతి భవకాలేషు విపద్యంతే విపర్యయే॥ ౩౨॥ కాలమూలమిదం సర్వం జగద్బీజం ధనంజయ। కాల ఏవ సమాదత్తే పునరేవ యదృచ్ఛయా॥ ౩౩॥ స ఏవ బలవాన్ భూత్వా పునర్భవతి దుర్బలః। స ఏవేశశ్చ భూత్వేహ పరైరాజ్ఞాప్యతే పునః॥ ౩౪॥ కృతకృత్యాని చాస్త్రాణి గతాన్యద్య యథాగతమ్। పునరేష్యంతి తే హస్తం యదా కాలో భవిష్యతి॥ ౩౫॥ కాలో గంతుం గతిం ముఖ్యాం భవతామపి భారత। ఏతచ్ఛ్రేయో హి వో మన్యే పరం భరతసత్తమ॥ ౩౬॥ వైశంపాయనః॥ ఏతద్వచనమాజ్ఞాయ వ్యాసస్యామితతేజసః। అనుజ్ఞాతో యయౌ పార్థో నగరం నాగసాహ్వయమ్॥ ౩౭ ॥ ప్రవిశ్య చ పురీం వీరః సమాసాద్య యుధిష్ఠిరమ్। ఆచష్ట తద్యథావృత్తం వృష్ణ్యంధకకులం ప్రతి॥ ౩౮॥***

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శతసహస్రికాయాం - సంహితాయాం - వైయాసిక్యాం-

మౌసలపర్వణి - అష్టమోధ్యాయః.

సమాప్తం చేదం - మౌసలపర్వ.

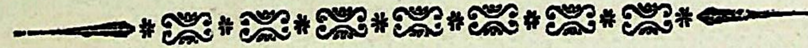
శ్రీమహాభారతే - మహాప్రస్థానికపర్వప్రారంభః

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః

నారాయణంనమస్కృత్య నరంచైవనరోత్తమమ్। దేవీంసరస్వతీంవ్యాసం తతోజయముదీరయేత్॥

జనమేజయః॥ ఏవంవృష్ణ్యంధకకులేశ్రుత్వామౌసలమాహవమ్। పాండవాఃకిమకుర్వంతతథాకృష్ణేదివంగతే॥౧॥వైశంపాయనః॥ శ్రుత్వైవం
కౌరవోరాజావృష్ణీనాంకదనంమహత్। ప్రస్థానేమతిమాధాయవాక్యమర్జునమబ్రవీత్॥౨॥ కాలఃపచతిభూతానిసర్వాణ్యేవమహామతే। కాలపాశమ
హంమన్యేత్వమపిద్రష్టుమర్హసి॥౩॥ ఇత్యుక్తస్సతుకౌంతేయఃకాలఃకాలఇతిబ్రువన్। అన్వపద్యతతద్వాక్యంభ్రాతుర్జ్యేష్ఠస్యధీమతః॥౪॥అర్జునస్య
మతంజ్ఞాత్వాభీమసేనోయమౌతథా।అన్వపద్యంతతద్వాక్యంయదుక్తంసవ్యసాచినా॥౫॥తతోయుయుత్సుమానాయ్యప్రవ్రజన్ధర్మకామ్యయా। రా
ష్ట్రంపరిదదౌసర్వంవైశ్యాపుత్రేయుధిష్ఠిరః॥ ౬॥ అభిషిచ్యస్వరాజ్యేచరాజానంచపరీక్షితమ్। దుఃఖార్తశ్చాబ్రవీద్రాజాసుభద్రాంపాండవాగ్రజః॥
౭॥ ఏషపుత్రస్యతేపుత్రఃకురురాజోభవిష్యతి। యదూనాంపరిశేషశ్చవజ్రోరాజాకృతశ్చహ॥ ౮॥ పరీక్షిద్ధాస్తినపురేశక్రప్రస్థేచయాదవః। వజ్రోరా
జాత్వయారక్ష్యోమాచాధర్మేమనఃకృథాః॥ ౯॥ ఇత్యుక్త్వాధర్మరాజస్సవాసుదేవస్యధీమతః।మాతులస్యచవృద్ధస్యరామాదీనాంతథైవచ॥౧౦॥భ్రా
తృభిఃసహధర్మాత్మాకృత్వోదకమతంద్రితః। శ్రాద్ధాన్యుద్దిశ్యసర్వేషాంచకారవిధివత్తదా॥ ౧౧॥ ద్వైపాయనంనారదంచమార్కండేయంతపోధనమ్।
భారద్వాజంయాజ్ఞవల్క్యంహరిముద్దిశ్యయత్నవాన్॥ ౧౨॥ అభోజయత్స్వాదుభోజ్యంకీర్తయిత్వాచశార్ఙ్గిణమ్। దదౌరత్నానివాసాంసిగ్రామా
నశ్వాన్రథాంస్తదా॥ ౧౩॥ స్త్రియశ్చద్విజముఖ్యేభ్యస్తదాశతసహస్రశః। కృపమభ్యర్చ్యచగురుమథపౌరపురస్కృతమ్॥ ౧౪॥ శిష్యంపరీక్షితం
తస్మైదదౌభరతసత్తమ। తతస్తుప్రకృతీస్సర్వాస్సమానాయ్యయుధిష్ఠిరః॥ ౧౫॥ సర్వమాచష్టరాజర్షిశ్చికీర్షితమథాత్మనః। తేశ్రుత్వైవవచస్త
స్యపౌరజానపదాజనాః॥ ౧౬॥ భృశముద్విగ్నమనసోనాభ్యనందంతతద్వచః। నైవంకర్తవ్యమితితేతదోచుస్తంనరాధిపమ్॥ ౧౭॥నచరాజాతథాకా
ర్షీత్కాలపర్యాయధర్మవిత్। తతోనుమాన్యధర్మాత్మాపౌరజానపదంజనమ్॥ ౧౮॥ గమనాయమతించక్రేభ్రాతరశ్చాస్యతేతదా।తతస్సరాజాకౌర
వ్యోధర్మపుత్రోయుధిష్ఠిరః॥ ౧౯॥ ఉత్సృజ్యాభరణాన్యంగాజ్జగృహేవల్కలాన్యుత। భీమార్జునయమాశ్చైవద్రౌపదీచయశస్వినీ॥౨౦॥తథైవజగృ
హుఃసర్వేవల్కలానినరాధిప। విధివత్కారయిత్వేష్టింనైష్టికీంభరతర్షభ॥ ౨౧॥ సముత్సృజ్యాప్సుసర్వేఽగ్నీన్ప్రతస్థుర్నరపుంగవాః।తతఃప్రరురు
దుస్సర్వాఃస్త్రియోదృష్ట్వానరోత్తమాన్॥ ౨౨॥ ప్రస్థితాన్ద్రౌపదీషష్ఠాన్పురాద్ద్యూతజితాన్యథా। హర్షోఽభవచ్చసర్వేషాంభ్రాతౄణాంగమ

సంప్రతి॥ ౨౩॥ యుధిష్ఠిరమతంజ్ఞాత్వా వృష్ణిక్షయమవేక్ష్య చ। భ్రాతరః పంచకృష్ణా చ షష్ఠీ శ్వా చైవ సప్తమః॥ ౨౪॥ ఆత్మనా సప్తమో రాజా నిర్యయౌ
గజసాహ్వయాత్ । పౌరైరనుగతో దూరం సర్వైరంతఃపురైస్తథా ॥ ౨౫ ॥ న చైనమశకత్కశ్చిన్నివర్తస్వేతి భాషితుమ్ । న్యవర్తంత తతస్సర్వే న
రా నగరవాసినః॥ ౨౬॥ కృపప్రభృతయశ్చైవ యుయుత్సుం పర్యవారయన్। వివేశ గంగాం కౌరవ్య ఉలూపీ భుజగాత్మజా ॥ ౨౭॥ చిత్రాంగదా యయౌ చా
పి మణిపూరపురం ప్రతి। శిష్టాః పరీక్షితం త్వన్యా మాతరః పర్యవారయన్ ॥ ౨౮ ॥ పాండవాశ్చ మహాత్మానో ద్రౌపదీ చ యశస్వినీ । కృతోపవాసాః కౌర
వ్య ప్రయయుః ప్రాఙ్ముఖాస్తతః॥ ౨౯ ॥ యోగయుక్తా మహాత్మానస్త్యాగధర్మముపేయుషః। అభిజగ్ముర్బహూన్దేశాన్సరితః సాగరాంస్తథా॥ ౩౦॥
యుధిష్ఠిరో యయావగ్రే భీమస్తు తదనంతరమ్। అర్జునస్తస్య చాన్వేవ యమౌ చాపి యథాక్రమమ్ ॥ ౩౧ ॥ పృష్ఠతస్తు వరారోహా శ్యామా పద్మదలేక్షణా।
ద్రౌపదీ యోషితాం శ్రేష్ఠా యయౌ భరతసత్తమ॥ ౩౨॥ శ్వా చైవానుయయావేకః ప్రస్థితాన్పాండవాన్వనమ్ । క్రమేణ తే యయుర్వీరా లౌహిత్యం స
లిలార్ణవమ్॥ ౩౩॥ గాండీవం తు ధనుర్దివ్యం న ముమోచ ధనంజయః। రత్నలోభాన్మహారాజ తే చాక్షయ్యే మహేషుధీ॥ ౩౪॥ అగ్నిం తే దదృశుస్తత్ర స్థితం
శైలమివాగ్రతః। మార్గమావృత్య తిష్ఠంతం సాక్షాత్పురుషవిగ్రహమ్॥ ౩౫॥ తతో దేవస్స సప్తార్చిః పాండవానిదమబ్రవీత్ । భో భోః పాండుసుతా వీ
రాః పావకం మాం నిబోధత॥ ౩౬॥ యుధిష్ఠిర మహాబాహో భీమసేన పరంతప । అర్జునాశ్వినసుతౌ వీరౌ నిబోధత వచో మమ ॥ ౩౭॥ అహమగ్నిః కురు
శ్రేష్ఠా మయా దగ్ధం చ ఖాండవమ్ । అర్జునస్య ప్రభావేణ తథా నారాయణస్య చ ॥ ౩౮ ॥ అయం వః ఫల్గునో భ్రాతా గాండీవం పరమాయుధం । పరిత్య
జ్య వనే యాతు నానేనార్థోఽస్తి కశ్చన॥ ౩౯॥ చక్రరత్నం తు యత్కృష్ణే స్థితమాసీన్మహాత్మని । గతం తచ్చ పునర్హస్తే కాలేనైష్యతి తస్య హ॥ ౪౦॥ వరు
ణాదాహృతం పూర్వం మయైతత్పార్థకారణాత్ । గాండీవం ధనుషాం శ్రేష్ఠం వరుణాయైవ దీయతామ్॥ ౪౧ ॥ తతస్తే భ్రాతరః సర్వే ధనంజయమచోద
యన్। స జలే ప్రాక్షిపచ్చైతత్తథాక్షయ్యే మహేషుధీ॥ ౪౨॥ తతోఽగ్నిర్భరతశ్రేష్ఠ తత్రైవాంతరధీయత। యయుశ్చ పాండవా వీరాస్తతస్తే దక్షిణాము
ఖాః॥ ౪౩॥ తతస్తే తూత్తరేణైవ తీరేణ లవణాంభసః। జగ్ముర్భరతశార్దూల దిశం దక్షిణపశ్చిమామ్॥ ౪౪ ॥ తతః పునః సమావృత్తాః పశ్చిమాం దిశమే
వ తే। దదృశుర్ద్వారకాం చాపి సాగరేణ పరిప్లుతామ్॥ ౪౫॥ ఉదీచీం పునరావృత్య యయుర్భరతసత్తమాః । ప్రాదక్షిణ్యం చికీర్షంతః పృథివ్యా యోగ
ధర్మిణః॥ ౪౬॥ ....*

ఇతి శ్రీమహాభారతాంతర్గత - మహాప్రస్థానికపర్వణి - ప్రథమోధ్యాయః.

వైశంపాయనః॥ తతస్తే నియతాత్మాన ఉదీచీం దిశమాస్థితాః। దదృశుర్యోగయుక్తాశ్చ హిమవంతం మహాగిరిమ్ ॥ ౧ ॥ తం చాప్యతిక్రమంతస్తే దదృశుర్వా
లుకార్ణవమ్। అవైక్షంత మహాశైలం మేరుం శిఖరిణాం వరమ్॥ ౨॥ తేషాం తు గచ్ఛతాం శీఘ్రం సర్వేషాం యోగధర్మిణామ్। యాజ్ఞసేనీ భ్రష్టయోగా
నిపపాత మహీతలే॥ ౩॥ తాం తు ప్రపతితాం దృష్ట్వా భీమసేనో మహాబలః । ఉవాచ ధర్మరాజానం యాజ్ఞసేనీమవేక్ష్య హ॥ ౪ ॥ నాధర్మశ్చరితః కశ్చిద్రా
జపుత్ర్యా పరంతప। కారణం కిన్ను తద్బ్రూహి యత్కృష్ణా పతితా భువి॥ ౫॥ యుధిష్ఠిరః॥ పక్షపాతో మహానస్యా విశేషేణ ధనంజయే । తస్యైతత్ఫలమ
ద్యైషా భుంక్తే పురుషసత్తమ ॥ ౬ ॥ వైశంపాయనః॥ ఏవముక్త్వానవేక్ష్యైనాం యయౌ భరతసత్తమః । సమాధాయ మనో ధీమాన్ధర్మాత్మా పురుష
ర్షభః॥ ౭॥ సహదేవస్తతో విద్వాన్నిపపాత మహీతలే। తం చాపి పతితం దృష్ట్వా భీమో రాజానమబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ యోఽయమస్మాసు సర్వేషు శుశ్రూషుర
నహంకృతః। సోఽయం మాద్రవతీపుత్రః కస్మాన్నిపతితో భువి॥ ౯ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ ఆత్మనః సదృశం ప్రాజ్ఞం నైషోఽమన్యత కంచన । తేన దోషేణ పతితస్తస్మాదే
ష నృపాత్మజః॥ ౧౦॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్త్వా తం సముత్సృజ్య సహదేవం యయౌ తదా । భ్రాతృభిః సహ కౌంతేయః శునా చైవ యుధిష్ఠిరః॥ ౧౧॥ కృ

ష్ణాంనిపతితాందృష్ట్వా సహదేవంచపాండవమ్। ఆర్తో బంధుప్రియః శూరో నకులో నిపపాతహ॥ ౧౨॥ తస్మిన్నిపతితే వీరే నకులే చారుదర్శనే । పునరేవ
తదాభీమో రాజానమిదమబ్రవీత్ ॥౧౩॥ యోయమక్షతధర్మాత్మా భ్రాతా వచనకారకః। రూపేణాప్రతిమో లోకే నకులః పతితో భువి॥ ౧౪॥ ఇత్యుక్తో భీ
మసేనేన ప్రత్యువాచ యుధిష్ఠిరః। నకులం ప్రతి ధర్మాత్మా సర్వబుద్ధిమతాం వరః॥ ౧౫॥ రూపేణ మత్సమో నాస్తి కశ్చిదిత్యస్య దర్శనమ్ । అధికశ్చాహ
మేవైక ఇత్యస్య మనసి స్థితమ్॥౧౬॥ నకులః పతితస్తస్మాదాగచ్ఛ త్వం వృకోదర । యస్య యద్విహితం వీర సోవశ్యం తదుపాశ్నుతే ॥ ౧౭॥ తాంస్తు ప్రపతి
తాన్ దృష్ట్వా పాండవః శ్వేతవాహనః। పపాత శోకసంతప్తస్తతోనుపరవీరహా॥ ౧౮॥ తస్మింస్తు పురుషవ్యాఘ్రే పతితే శక్రతేజసి । మ్రియమాణే దురా
ధర్షే భీమో రాజానమబ్రవీత్ ॥ ౧౯॥ అనృతం న స్మరామ్యస్య స్వైరేష్వపి మహాత్మనః । అథకస్య వికారోయం యేనాయం పతితో భువి॥ ౨౦॥ యుధిష్ఠి
రః॥ ఏకాహ్నా నిర్దహేయం వై శత్రూనిత్యర్జునోబ్రవీత్। న చ తత్కృతవానేష శూరమానీ తతోపతత్ ॥ ౨౧॥ అవమేనే ధనుర్గ్రాహానేష సర్వాం
శ్చ ఫాల్గునః। తథా చైతన్న తు తథా కర్తవ్యం భూమిమిచ్ఛతా ॥ ౨౨ ॥ వైశంపాయనః॥ ఇత్యుక్త్వా ప్రస్థితో రాజా భీమోథ నిపపాతహ । పతితశ్చాబ్రవీ
ద్భీమో ధర్మరాజం యుధిష్ఠిరమ్॥ ౨౩॥ భోభో రాజన్నవేక్షస్వ పతితోహం ప్రియస్తవ। కింనిమిత్తం చ పతనం బ్రూహి మే యది వేత్థహ॥౨౪॥యుధిష్ఠిరః॥
అతిభుక్తం చ భవతా ప్రాణేన చ వికత్థసే। అనవేక్ష్య పరం పార్థ తేనాసి పతితః క్షితౌ॥ ౨౫॥ ఇత్యుక్త్వా తం మహాబాహుర్జగామానవలోకయన్ । శ్వా
ప్యేకోనుయయౌ యస్తే బహుశః కీర్తితో మయా ॥ ౨౬ ॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతాంతర్గత - మహాప్రస్థానికపర్వణి - ద్రౌపద్యాదిపతనే- ద్వితీయోధ్యాయః

వైశంపాయనః॥ తతః సంనాదయన్ శక్రో దివం భూమిం చ సర్వశః। రథేనోపాయయౌ పార్థమారోహేత్యబ్రవీచ్చ తమ్॥౧॥ స భ్రాతౄన్ పతితాన్
దృష్ట్వా ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః । అబ్రవీచ్ఛోకసంతప్తః సహస్రాక్షమిదం వచః ॥ ౨ ॥ భ్రాతరః పతితా మేత్ర గచ్ఛేయుస్తే మయా సహ।న వినా భ్రాతృభిః
స్వర్గమిచ్ఛే గంతుం సురేశ్వర॥ ౩॥ సుకుమారీ సుఖార్హా చ రాజపుత్రీ పురందర । సాస్మాభిః సహ గచ్ఛేత తద్భవాననుమన్యతామ్॥ ౪॥ శక్రః॥ భ్రాతౄన్
ద్రక్ష్యసి స్వర్గే త్వమగ్రతస్త్రిదివం గతాన్ । కృష్ణయా సహితాన్ సర్వాన్ మా శుచో భరతర్షభ॥ ౫॥ నిక్షిప్య మానుషం దేహం గతాస్తే భరతర్షభ। అ
నేన త్వం శరీరేణ స్వర్గం గంతా న సంశయః ॥ ౬ ॥ యుధిష్ఠిరః॥ అయం శ్వా భూతభవ్యేశ భక్తో మాం నిత్యమేవ హ। స గచ్ఛేత మయా సార్ధమానృశం
స్యా హి మే మతిః॥ ౭॥ శక్రః॥ అమర్త్యత్వం మత్సమత్వం చ రాజన్ శ్రియం చ కృత్స్నాం మహతీం చైవ సిద్ధిమ్ । సంప్రాప్తోద్య స్వర్గసుఖాని చ త్వం త్యజ శ్వా
నం నాత్ర నృశంసమస్తి॥౮॥యుధిష్ఠిరః॥ అనార్యమార్యేణ సహస్రనేత్ర శక్యం కర్తుం దుష్కరమేతదార్య।మా మే శ్రియా సంగమనం తథాస్తు యస్యాః కృ
తే భక్తజనం త్యజేయమ్॥౯॥ఇంద్రః॥స్వర్గే లోకే శ్వవతాం నాస్తి ధిష్ణ్యమిష్టాపూర్తం క్రోధవశా హరంతి। తతో విచార్య క్రియతాం ధర్మరాజ త్యజ శ్వా
నం నాత్ర నృశంసమస్తి॥ ౧౦॥ యుధిష్ఠిరః॥ భక్తత్యాగం ప్రాహురనంతపాపం తుల్యం లోకే బ్రహ్మవధ్యాకృతేన। తస్మాన్నాహం జాతు కథంచనాద్య త్య
క్ష్యామ్యేనం స్వసుఖార్థీ మహేంద్ర॥ ౧౧॥ భీతం భక్తం నాన్యదస్తీతి చార్తం ప్రాప్తం క్షీణం రక్షణే ప్రాణలిప్సుమ్।ప్రాణత్యాగాదప్యహం నైవ మోక్తుం
యతేయం వై నిత్యమేతద్వ్రతం మే॥౧౨॥ఇంద్రః॥ శునా దృష్టం క్రోధవశా హరంతి యద్దత్తమిష్టం వివృతమథో హుతం చ। తస్మాచ్ఛునస్త్యాగమిమం కురుష్వ
శునస్త్యాగాత్ప్రాప్స్యసే దేవలోకమ్॥ ౧౩॥ త్యక్త్వా భ్రాతౄన్ దయితాం చాపి కృష్ణాం ప్రాప్తో లోకః కర్మణా స్వేన వీర । శ్వానం చైనం న త్యజసే కథం
ను త్యాగం కృత్స్నం చాస్థితో ముహ్యసేద్య॥౧౪॥యుధిష్ఠిరః॥నవిద్యతే సంధిరథాపి విగ్రహో మృతైర్మర్త్యైరితి లోకేషు నిష్ఠా।న తే మయా జీవయితుం
హి శక్యాస్తస్మాత్త్యాగస్తేషు కృతో న జీవతామ్ ॥ ౧౫ ॥ భీతిప్రదానం శరణాగతస్య స్త్రియా వధో బ్రాహ్మణస్వాపహారః। మిత్రద్రోహస్తాని చత్వారి శక్ర భ

క్త్యాగశ్చైవ సమో మతో మే॥౧౬॥ వైశంపాయనః॥ తద్ధర్మరాజస్య వచో నిశమ్య ధర్మస్వరూపీ భగవానువాచ। యుధిష్ఠిరం ప్రీతియుక్తో నరేంద్రం
శ్లక్ష్ణైర్వాక్యైః సంస్తవసంప్రయుక్తైః॥౧౭॥ ధర్మః॥ అభిజాతోఽసి రాజేంద్ర పితుర్వృత్తేన మేధయా। అనుక్రోశేన చానేన సర్వభూతేషు భారత॥౧౮॥
పురా ద్వైతవనే చాసి మయా పుత్ర పరీక్షితః। పానీయార్థే పరాక్రాంతా యత్ర తే భ్రాతరో హతాః॥౧౯॥ భీమార్జునౌ పరిత్యజ్య యత్ర త్వం భ్రాతరావు
భౌ। మాత్రోః సామ్యమభీప్సన్వై నకులం జీవమిచ్ఛసి॥౨౦॥ అయం శ్వా భక్త ఇత్యేవ త్యక్తో దేవరథస్త్వయా। తస్మాత్స్వర్గే న తే తుల్యః కశ్చిదస్తి నరాధిప॥
౨౧॥ అతస్తవాక్షయా లోకాః స్వశరీరేణ భారత। ప్రాప్తోఽసి భరతశ్రేష్ఠ దివ్యాం గతిమనుత్తమామ్॥౨౨॥ వైశంపాయనః॥ తతో ధర్మశ్చ శక్రశ్చ మరుత
శ్చాశ్వినావపి। దేవా దేవర్షయశ్చైవ రథమారోప్య పాండవమ్॥ ౨౩॥ ప్రయయుః స్వైర్విమానైస్తే సిద్ధాః కామవిహారిణః। సర్వే విరజసః పుణ్యాః పుణ్య
వాగ్బుద్ధికర్మిణః॥౨౪॥ స తం రథం సమాస్థాయ రాజా కురుకులోద్వహః। ఊర్ధ్వమాచక్రమే శీఘ్రం తేజసావృత్య రోదసీ॥౨౫॥ తతో దేవనికాయస్థో నార
దః సర్వలోకవిత్। ఉవాచోచ్చైస్తదా వాక్యం బృహద్వాదీ బృహత్తపాః॥ ౨౬॥ యేఽపి రాజర్షయః సర్వే తే చాపి సముపస్థితాః। కీర్తిం ప్రచ్ఛాద్య తే
షాం వై కురురాజోఽధితిష్ఠతి॥౨౭॥ లోకానావృత్య యశసా తేజసా వృత్తసంపదా। స్వశరీరేణ సంప్రాప్తం నాన్యం శుశ్రుమ పాండవాత్॥ ౨౮॥ నారదస్య వ
చః శ్రుత్వా రాజా వచనమబ్రవీత్। దేవానామంత్ర్య ధర్మాత్మా స్వపక్షాంశ్చైవ పార్థివాన్॥౨౯॥ శుభం వా యది వా పాపం భ్రాతౄణాం స్థానమద్య
మే। తదేవ ప్రాప్తుమిచ్ఛామి లోకానన్యాన్న కామయే॥౩౦॥ రాజ్ఞస్తు వచనం శ్రుత్వా దేవరాజః పురందరః। ఆనృశంస్యసమాయుక్తం ప్రత్యువాచ యుధిష్ఠి
రమ్॥౩౧॥ స్థానేఽస్మిన్వస రాజేంద్ర కర్మభిర్నిర్జితైః శుభైః। కిం త్వం మానుష్యకం స్నేహమద్యాపి పరికర్షసి॥౩౨॥ సిద్ధిం ప్రాప్తోఽసి పరమాం యథా నా
న్యః పుమాన్క్వచిత్। నైవ తే భ్రాతరః స్థానం సంప్రాప్తాః కురునందన॥ ౩౩॥ అథాపి మానుషో భావః స్పృశతే త్వాం నరాధిప। స్వర్గోఽయం పశ్య దేవ
ర్షీన్సిద్ధాంశ్చ త్రిదివాలయాన్॥ ౩౪॥ యుధిష్ఠిరస్తు దేవేంద్రమేవం వాదినమీశ్వరమ్। పునరేవాబ్రవీద్ధీమానిదం వచనమర్థవత్॥ ౩౫॥ తైర్వినా నోత్స
హే వస్తుమిహ దైత్యనిబర్హణ। గంతుమిచ్ఛామి తత్రాహం యత్ర మే భ్రాతరో గతాః॥ ౩౬॥ యత్ర సా బృహతీ శ్యామా బుద్ధిసత్త్వగుణాన్వితా। ద్రౌపదీ
యోషితాం శ్రేష్ఠా యత్ర చైవ గతా మమ॥౩౭॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతే- శతసహస్రికాయాం-సంహితాయాం-వైయాసిక్యాం-

మహాప్రస్థానికపర్వణి - యుధిష్ఠిరస్వర్గారోహే - తృతీయోఽధ్యాయః

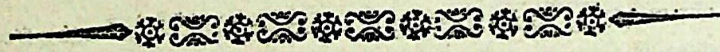
సమాప్తం చేదం - మహాప్రస్థానికపర్వ.

ఓం - తత్సత్ - హరిః - ఓం - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

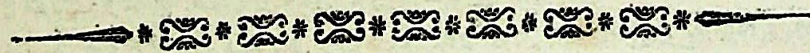
శ్రీమహాభారతే - స్వర్గారోహణపర్వ ప్రారంభః

శ్రీరుక్మిణీసత్యభామాసమేత - శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః

నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైవ నరోత్తమమ్। దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్॥

జనమేజయః॥ స్వర్గం త్రివిష్టపం ప్రాప్య మమ పూర్వపితామహాః। పాండవా ధార్తరాష్ట్రాశ్చ కాని స్థానాని భేజిరే॥౧॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రో
తుం సర్వవిచ్చాసి మే మతః। మహర్షిణాభ్యనుజ్ఞాతో వ్యాసేనాద్భుతకర్మణా॥ ౨॥ వైశంపాయనః॥ స్వర్గం త్రివిష్టపం ప్రాప్య తవ పూర్వపితామ
హాః। యుధిష్ఠిరప్రభృతయో యదకుర్వంత తచ్ఛృణు॥౩॥ స్వర్గం త్రివిష్టపం ప్రాప్య ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః। దుర్యోధనం శ్రియా జుష్టం దదర్శాసీనమా
సనే॥౪॥ భ్రాజమానమివాదిత్యం వీరలక్ష్మ్యాభిసంవృతమ్। దేవైర్భ్రాజిష్ణుభిః సాధ్యైః సహితం పుణ్యకర్మభిః॥౫॥ తతో యుధిష్ఠిరో దృష్ట్వా దుర్యోధ
నమమర్షితః। సహసా సంనివృత్తోఽభూచ్ఛ్రియం దృష్ట్వా సుయోధనే॥౬॥ బ్రువన్నుచ్చైర్వచస్తాన్వై నాహం దుర్యోధనేన వై। సహితః కామయే లో
కాన్లుబ్ధేనాదీర్ఘదర్శినా॥౭॥ యత్కృతే పృథివీ సర్వా సుహృదో బాంధవాస్తథా। హతాస్మాభిః ప్రసహ్యాజౌ క్లిష్టైః పూర్వం మహావనే॥౮॥ ద్రౌపదీ చ
సభామధ్యే పాంచాలీ ధర్మచారిణీ। పర్యాకృష్టానవద్యాంగీ పత్నీ నో గురుసన్నిధౌ॥౯॥ అస్తి దేవా న మే కామః సుయోధనముదీక్షితుమ్। తత్రాహం గం
తుమిచ్ఛామి యత్ర తే భ్రాతరో మమ॥౧౦॥ మైవమిత్యబ్రవీత్తం తు నారదః ప్రహసన్నివ। స్వర్గే నివాసే రాజేంద్ర విరుద్ధం చాపి నశ్యతి॥ ౧౧॥ యుధిష్ఠిర మ
హాబాహో మైవం వోచః కథంచన। దుర్యోధనం ప్రతి నృపం శృణు చేదం వచో మమ॥ ౧౨॥ ఏష దుర్యోధనో రాజా పూజ్యతే త్రిదశైః సహ। సద్భిశ్చ రా
జప్రవరైర్య ఇమే స్వర్గవాసినః॥౧౩॥ వీరలోకగతిం ప్రాప్తో యుద్ధే హుత్వాత్మనస్తనుమ్। యూయం సర్వే సురసమాః సదైవానేన హింసితాః॥౧౪॥ స
ఏష క్షత్రధర్మేణ స్థానమేతదవాప్తవాన్। భయే మహతి యోఽభీతో బభూవ పృథివీపతిః॥౧౫॥ న తన్మనసి కర్తవ్యం పుత్ర యద్ద్యూతకారితమ్। ద్రౌపద్యాశ్చ
పరిక్లేశం న చింతయితుమర్హసి॥౧౬॥ యే చాన్యేఽపి పరిక్లేశా యుష్మాకం జ్ఞాతికారితాః। సంగ్రామేష్వథ వాన్యత్ర న తాన్సంస్మర్తుమర్హసి॥౧౭॥ సమా
గచ్ఛ యథాన్యాయం రాజ్ఞా దుర్యోధనేన వై। స్వర్గోఽయం నేహ వైరాణి భవంతి మనుజాధిప॥౧౮॥ నారదేనైవముక్తస్తు కురురాజో యుధిష్ఠిరః। భ్రా
తౄన్పప్రచ్ఛ మేధావీ వాక్యమేతదువాచ హ॥ ౧౯॥ యది దుర్యోధనస్యైతే వీరలోకాః సనాతనాః। అధర్మజ్ఞస్య పాపస్య పృథివీసుహృదద్రుహః॥౨౦॥
యత్కృతే పృథివీ నష్టా సహయా ససనరద్విపా। వయం చ మన్యునా దగ్ధా వైరం ప్రతిచికీర్షవః॥ ౨౧॥ యే తే వీరా మహాత్మానో భ్రాతరో మే మహావ్రతాః।
సత్యప్రతిజ్ఞా లోకస్య శూరా వై సత్యవాదినః॥ ౨౨॥ తేషామిదానీం కే లోకా ద్రష్టుమిచ్ఛామి తానహమ్। కర్ణం చైవ మహాత్మానం కౌంతేయం సత్యసం

గరమ్॥౨౩॥ ధృష్టద్యుమ్నంసాత్యకించధృష్టద్యుమ్నస్యచాత్మజాన్। యేచశస్త్రైర్వధంప్రాప్తాఃక్షత్రధర్మేణపార్థివాః॥ ౨౪॥ క్వను తేపార్థివా
బ్రహ్మన్నైతాన్పశ్యామినారద। విరాటద్రుపదౌచైవధృష్టకేతుముఖాంశ్చతాన్॥ ౨౫॥ శిఖండినంతుపాంచాల్యం ద్రౌపదేయాంశ్చసర్వశః। అభి
మన్యుంచదుర్ధర్షంద్రష్టుమిచ్ఛామినారద॥ ౨౬॥ ....*

ఇతిశ్రీమహాభారతాంతర్గత- స్వర్గారోహణపర్వణి - ప్రథమోధ్యాయః-

యుధిష్ఠిరః॥ నేహపశ్యామివిబుధారాధేయమమితౌజసమ్। భ్రాతరౌచమహాత్మానౌయుధామన్యూత్తమౌజసౌ॥౧॥ జుహువుర్యేశరీరాణిరణవహ్నౌ
మహారథాః। రాజానోరాజపుత్రాశ్చయేమదర్థేహతారణే॥ ౨॥ క్వతేమహారథాఃసర్వే శార్దూలసమవిక్రమాః। తైరప్యయంజితోలోకఃకచ్చి
త్పురుషసత్తమైః॥౩॥ యదిలోకానిమాన్ప్రాప్తాస్తేచసర్వేమహారథాః। స్థితంవిత్తహిమాందేవాఃసహితంతైర్మహాత్మభిః॥ ౪॥ కచ్చిన్నతైరవా
ప్తోయంనృపైర్లోకోక్షయశ్శుభః। నతైరహంవినారంస్యేభ్రాతృభిర్జ్ఞాతిభిస్తథా॥ ౫॥ మాతుర్హివచనంశ్రుత్వాతదాసలిలకర్మణి। కర్ణస్యక్రి
యతాంతోయమితితప్యామితేనవై॥౬॥ ఇదంచపరితప్యామిపునఃపునరహంసురాః। యన్మాతుఃసదృశౌపాదౌతస్యాహమమితాత్మనః॥ ౭ ॥ దృష్ట్వై
వతౌనానుగతఃకర్ణంపరబలార్దనమ్। నహ్యస్మాన్కర్ణసహితాన్జయేచ్ఛక్రోపిసంయుగే॥ ౮॥ తమహంయత్రతత్రస్థంద్రష్టుమిచ్ఛామిసూర్యజమ్।
అభిజ్ఞాతోమయాయోసౌఘాతితఃసవ్యసాచినా॥౯॥ భీమంచభీమవిక్రాంతంప్రాణేభ్యోపిప్రియంమమ। అర్జునంచేంద్రసంకాశంయమౌచైవయమో
పమౌ॥౧౦॥ ద్రష్టుమిచ్ఛామితాంచాహంపాంచాలీంధర్మచారిణీమ్। నచేహస్థాతుమిచ్ఛామిసత్యమేవంబ్రవీమివః॥ ౧౧॥ కింమేభ్రాతృవిహీనస్యస్వ
ర్గేణసురసత్తమాః।యత్రతేమమసస్వర్గోనాయంస్వర్గోమతోమమ॥౧౨॥ దేవాః॥ యదివైతత్రతేశ్రద్ధాగమ్యతాంపుత్రమాచిరమ్। ప్రియేహి
తవవర్తామోదేవరాజస్యశాసనాత్॥ ౧౩॥ వైశంపాయనః॥ఇత్యుక్త్వాతంతతోదేవాదేవదూతముపాదిశన్। యుధిష్ఠిరస్యసుహృదోదర్శయేతిప
రంతప॥౧౪॥ తతఃకుంతీసుతోరాజాదేవదూతశ్చజగ్మతుః। సహితౌరాజశార్దూలయత్రతేపురుషర్షభాః॥ ౧౫॥ అగ్రతోదేవదూతస్తుయయౌరాజా
చపృష్ఠతః। పంథానమశుభందుర్గంసేవితంపాపకర్మభిః॥ ౧౬ ॥ తమసాసంవృతంఘోరంకేశశైవలశాద్వలమ్। యుక్తంపాపకృతాంగంధైర్మాం
సశోణితకర్దమమ్॥ ౧౭॥ దంశోత్పాతకభల్లూకమక్షికామశకావృతమ్। ఇతశ్చేతశ్చకుణపైస్సమంతాత్పరివారితమ్॥ ౧౮॥ అస్థికేశసమాకీర్ణంక్రి
మికీటసమాకులమ్। జ్వలనేనప్రదీప్తేనసమంతాత్పరివేష్టితమ్॥ ౧౯ ॥ అయోముఖైశ్చకాకాద్యైర్గృధ్రైశ్చసమభిద్రుతమ్। సూచీముఖైస్తథాప్రే
తైర్వింధ్యశైలోపమైర్వృతమ్॥౨౦॥ మేదోరుధిరయుక్తైశ్చఛిన్నబాహూరుపాణిభిః। నికృత్తోదరపాదైశ్చతత్రతత్రప్రవేరితైః॥ ౨౧ ॥ సతత్కుణప
దుర్గంధమశివంరోమహర్షణమ్। జగామరాజాధర్మాత్మామధ్యేబహువిచింతయన్॥ ౨౨॥ దదర్శోష్ణోదకైఃకీర్ణాంనదీంచాపిసుదుర్గమామ్। అసి
పత్రవనంచైవనిశితక్షురసంవృతమ్॥ ౨౩ ॥ కరంభవాలుకాంతప్తామాయసీశ్చశిలాఃపృథక్। లోహకుంభాంశ్చతైలస్యక్వాథ్యమానాన్సమంతతః॥
౨౪॥ కూటశాల్మలికంచాపిదుస్స్పర్శంతీక్ష్ణకంటకమ్। దదర్శచాపికౌంతేయోయాతనాఃపాపకర్మిణామ్॥౨౫॥ సతందుర్గంధమాలక్ష్య దేవదూత
మువాచహ। కియదధ్వానమస్మాభిర్గంతవ్యమిదమీదృశమ్॥ ౨౬॥క్వచతేభ్రాతరోమహ్యంతన్మమాఖ్యాతుమర్హసి।దేశోయంకశ్చదేవానామేత
దిచ్ఛామివేదితుమ్॥ ౨౭॥ ససన్నివవృతేశ్రుత్వాధర్మరాజస్యభాషితుమ్।దేవదూతోబ్రవీచ్చైనమేతావద్గమనంతవ॥ ౨౮ ॥ నివర్తితవ్యోహిమయాత
థాస్మ్యుక్తోదివౌకసైః। యదిశ్రాంతోసిరాజేంద్రత్వమథాగంతుమర్హసి॥ ౨౯॥ యుధిష్ఠిరస్తునిర్విణ్ణస్తేనగంధేనమూర్ఛితః। నివర్తనేధృతమనాః
పర్యావర్తతభారత॥ ౩౦॥ ససన్నివృత్తోధర్మాత్మాదుఃఖశోకసమాహతః। శుశ్రావతత్రవదతాందీనావాచఃసమంతతః॥ ౩౧ ॥ భోభోధర్మజరాజ

ర్షే పుణ్యాభిజన పాండవ । అనుగ్రహార్థమస్మాకం తిష్ఠ తావన్ముహూర్తకమ్॥ ౩౨॥ ఆయాతి త్వయి దుర్ధర్షే వాతి పుణ్యః సమీరణః। తవ గంధాను
గస్తాత యేనాస్మాన్ సుఖమాగమత్ ॥ ౩౩॥ తే వయం పార్థ దీర్ఘస్య కాలస్య పురుషర్షభ। సుఖమాసాదయిష్యామస్త్వాం దృష్ట్వా రాజసత్తమ॥౩౪॥
సంతిష్ఠస్వ మహాబాహో ముహూర్తమపి భారత। త్వయి తిష్ఠతి కౌరవ్య యాతనాస్మాన్న బాధతే॥౩౫॥ ఏవం బహువిధా వాచః కృపణా వేదనావతామ్।
తస్మిన్ దేశే స శుశ్రావ సమంతాద్వదతాం నృప ॥ ౩౬ ॥ తేషాం తు వచనం శ్రుత్వా దయావాన్ దీనభాషిణామ్ । అహో కృచ్ఛ్రమితి ప్రాహ తస్థౌ స చ
యుధిష్ఠిరః॥ ౩౭॥ స తా గిరః పురస్తాద్వై శ్రుతపూర్వాః పునః పునః। గ్లానానాం దుఃఖితానాం చ నాభ్యజానత పాండవః॥ ౩౮॥ అబుధ్యమానస్తా వాచో
ధర్మపుత్త్రో యుధిష్ఠిరః। ఉవాచ కే భవంతో వై కిమర్థమిహ తిష్ఠత ॥ ౩౯॥ ఇత్యుక్తాస్తే తతస్సర్వే సమంతాదవభాషిరే। కర్ణోఽహం భీమసేనోఽహ
మర్జునోఽహమితి ప్రభో ॥ ౪౦ ॥ నకులస్సహదేవశ్చ ధృష్టద్యుమ్నోఽహమిత్యుత । ద్రౌపదీ ద్రౌపదేయాశ్చ ఇత్యేవం తే విచుక్రుశుః॥ ౪౧ ॥ తా వాచః స త
దా శ్రుత్వా తద్దేశసదృశీర్నృప। తతో విమమృశే రాజా కిం న్విదం దైవకారితమ్ ॥ ౪౨ ॥ కిం ను తత్కలుషం కర్మ కృతమేభిర్మహాత్మభిః। కర్ణేన ద్రౌపదేయై
ర్వా పాంచాల్యా వా సుమధ్యయా॥౪౩ ॥ య ఇమే పాపగంధేఽస్మిన్ దేశే సంతి సుదారుణే। నాహం జానామి సర్వేషాం దుష్కృతం పుణ్యకర్మణామ్॥౪౪॥
కిం కృత్వా ధృతరాష్ట్రస్య పుత్రో రాజా సుయోధనః। తథా శ్రియా యుతః పాపైస్సహ సర్వైః పదానుగైః॥౪౫॥ మహేంద్ర ఇవ లక్ష్మీవానాస్తే పరమపూ
జితః। కస్యేదానీం వికారోఽయం య ఇమే నరకం గతాః ॥౪౬ ॥ సర్వధర్మవిదః శూరాః సత్యాగమపరాయణాః। క్షత్రధర్మపరాః సంతో యజ్వానో భూరిద
క్షిణాః॥ ౪౭ ॥ కిం ను సుప్తోఽస్మి జాగర్మి చేతయామి న చేతయే। అహో చిత్తవికారోఽయం స్యాద్వా మే చిత్తవిభ్రమః॥౪౮॥ ఏవం బహువిధం రాజా విమమ
ర్శ యుధిష్ఠిరః । దుఃఖశోకసమావిష్టశ్చింతావ్యాకులితేంద్రియః ॥౪౯ ॥ క్రోధమాహారయచ్చైవ తీవ్రం ధర్మసుతో నృపః। దేవాంశ్చ గర్హయామాస
ధర్మం చైవ యుధిష్ఠిరః ॥ ౫౦॥ స తీవ్రగంధసంతప్తో దేవదూతమువాచ హ। గమ్యతాం తత్ర యేషాం త్వం దూతస్తేషాముపాంతికమ్॥ ౫౧॥ న హ్యహం తత్ర
యాస్యామి స్థితోఽస్మీతి నివేద్యతామ్। మత్సంశ్రయాదిమే దూత సుఖినో భ్రాతరో హి మే॥ ౫౨॥ ఇత్యుక్తః స తదా దూతః పాండుపుత్రేణ ధీమతా।జగా
మ తత్ర యత్రాస్తే దేవరాజః శతక్రతుః॥ ౫౩॥ నివేదయామాస చ తద్ధర్మరాజచికీర్షితమ్।యథోక్తం ధర్మపుత్రేణ సర్వమేవ జనాధిప ॥ ౫౪॥ ......*

ఇతి శ్రీమహాభారతాంతర్గత- స్వర్గారోహణపర్వణి- యుధిష్ఠిరస్య నరకదర్శనే- ద్వితీయోఽధ్యాయః-

వైశంపాయనః॥ స్థితే ముహూర్తం పార్థే తు ధర్మరాజే యుధిష్ఠిరే। ఆజగ్ముస్తత్ర కౌరవ్య దేవాశ్శక్రపురోగమాః॥౧॥ స చ విగ్రహవాన్ ధర్మో రాజా
నం ప్రసమీక్షితుమ్। తత్రాజగామ యత్రాసౌ కురురాజో యుధిష్ఠిరః॥౨॥ తేషు భాసురదేహేషు పుణ్యాభిజనకర్మసు । సమాగతేషు దేవేషు వ్యగమత్తత్త
మో నృప॥ ౩॥ నాదృశ్యంత చ తాస్తత్ర యాతనాః పాపకర్మిణామ్। నదీ వైతరణీ చైవ కూటశాల్మలినా సహ॥౪॥ లోహకుంభ్యశ్శిలాశ్చైవ నాదృశ్యంత
భయానకాః। వికృతాని శరీరాణి యాని తత్ర సమంతతః ॥ ౫॥ దదర్శ రాజా కౌరవ్యస్తాన్యదృశ్యాని చాభవన్। తతో వాయుస్సుఖస్పర్శః పుణ్యగంధవహః
శ్శుచిః॥ ౬॥ వవౌ దేవసమీపస్థః శీతలోఽతీవ భారత । మరుతస్సహ శక్రేణ వసవశ్చాశ్వినౌ సహ॥ ౭॥ సాధ్యా రుద్రాస్తథాదిత్యా యే చాన్యేఽపి దివౌకసః। స
ర్వే తత్ర సమాజగ్ముః సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః॥ ౮॥ యత్ర రాజా మహాతేజా ధర్మపుత్రః స్థితోఽభవత్। తతశ్శక్రస్సురపతిః శ్రియా పరమయా యుతః॥౯॥ యు
ధిష్ఠిరమువాచేదం సాంత్వపూర్వమిదం వచః। యుధిష్ఠిర మహాబాహో ప్రీతా దేవగణాస్తవ॥ ౧౦॥ ఏహ్యేహి పురుషవ్యాఘ్ర కృతమేతావతా విభో। సి
ద్ధిః ప్రాప్తా మహాబాహో లోకాశ్చాప్యక్షయాస్తవ ॥ ౧౧॥ న చ మన్యుస్త్వయా కార్యః శృణు చేదం వచో మమ । అవశ్యం నరకస్తాత ద్రష్టవ్యస్సర్వరాజ

భిః॥ ౧౨॥ శుభానామశుభానాంచ ద్వౌ రాశీ పురుషర్షభ యః పూర్వం సుకృతం భుంక్తే పశ్చాన్నిరయమేవ సః॥ ౧౩॥ పూర్వం నరకభాగ్యస్తు పశ్చాత్స్వ
ర్గముపైతి సః। భూయిష్ఠం పాపకర్మా యః స పూర్వం స్వర్గమశ్నుతే॥ ౧౪॥ తేన త్వమేవం గమితో మయా శ్రేయోఽర్థినా నృప। వ్యాజేన హి త్వయా
ద్రోణ ఉపచీర్ణః సుతం ప్రతి॥ ౧౫॥ వ్యాజేనైవ తతో రాజన్ దర్శితో నరకస్తవ। యథైవ త్వం తథా భీమస్తథా పార్థో యమౌ తథా॥ ౧౬॥ ద్రౌపదీ చ త
థా కృష్ణా వ్యాజేన నరకం గతాః॥ ౧౬॥ ఆగచ్ఛ నరశార్దూల ముక్తాస్తే చైవ కల్మషాత్॥ ౧౭॥ స్వపక్షాశ్చైవ యే తుభ్యం పార్థివా నిహతా రణే। సర్వే
స్వర్గమనుప్రాప్తాస్తాన్ పశ్య భరతర్షభ ॥ ౧౮॥ కర్ణశ్చైవ మహేష్వాసః సర్వశస్త్రభృతాం వరః। స గతః పరమాం సిద్ధిం యదర్థం పరితప్యసే॥
౧౯॥ తం పశ్య పురుషవ్యాఘ్రమాదిత్యతనయం విభో। స్వస్థానస్థం మహాబాహో జహి శోకం నరర్షభ॥ ౨౦॥ భ్రాతౄంశ్చాన్యాంస్తథా పశ్య స్వప
క్షాంశ్చైవ పార్థివాన్। స్వం స్వం స్థానమనుప్రాప్తాన్ వ్యేతు తే మానసో జ్వరః॥ ౨౧॥ కృచ్ఛ్రం పూర్వం చానుభూయ ఇతః ప్రభృతి కౌరవ। విహరస్వ మ
యా సార్ధం గతశోకో నిరామయః॥ ౨౨॥ కర్మణాం తాత పుణ్యానాం జితానాం తపసా స్వయమ్। దానానాం చ మహాబాహో ఫలం ప్రాప్నుహి పార్థి
వ॥ ౨౩॥ అద్య త్వాం దేవగంధర్వా దివ్యాశ్చాప్సరసో దివి। ఉపసేవంతు కల్యాణం విరజోంబరభూషణాః॥ ౨౪॥ రాజసూయజితాన్ లోకాన్ స్వయమేవా
తిశోభనాన్। ఆప్నుహి త్వం మహాబాహో తపసశ్చ మహాఫలమ్॥ ౨౫॥ ఉపర్యుపరి రాజ్ఞాం హి తవ లోకా యుధిష్ఠిర। హరిశ్చంద్రసమాః పార్థ యేషు
త్వం విహరిష్యసి॥ ౨౬॥ మాంధాతా యత్ర రాజర్షిర్యత్ర రాజా భగీరథః। దౌష్యంతిర్యత్ర భరతస్తత్ర త్వం విహరిష్యసి॥ ౨౭॥ ఏషా దేవనదీ పుణ్యా పార్థ
త్రైలోక్యపావనీ। ఆకాశగంగా రాజేంద్ర తత్రాప్లుత్య గమిష్యసి॥ ౨౮॥ అత్ర స్నాతస్య భావస్తే మానుషో విగమిష్యతి। గతశోకో నిరాయాసో ముక్తవైరో భ
విష్యసి॥ ౨౯॥ ఏవం బ్రువతి దేవేంద్రే కౌరవేంద్రం యుధిష్ఠిరమ్। ధర్మో విగ్రహవాన్ సాక్షాదువాచ సుతమాత్మనః॥ ౩౦॥ భో భో రాజన్ మహాప్రాజ్ఞ ప్రీతోఽస్మి
తవ పుత్రక। మద్భక్త్యా సత్యవాక్యేన తుమయా చ దమేన చ॥ ౩౧॥ ఏషా తృతీయా జిజ్ఞాసా తవ రాజన్ కృతా మయా। న శక్యసే చాలయితుం స్వభావాత్పా
ర్థ హేతుతః॥ ౩౨॥ పూర్వం పరీక్షితో హి త్వం ప్రశ్నాద్ద్వైతవనే మయా। అరణీసహితస్యార్థే తచ్చ నిస్తీర్ణవానసి॥ ౩౩॥ సోదర్యేషు వినష్టేషు ద్రౌప
ద్యా తత్ర భారత। స్వరూపధారిణా పుత్ర పునస్త్వం మే పరీక్షితః॥ ౩౪॥ ఇదం తృతీయం భ్రాతౄణామర్థే యత్ స్థాతుమిచ్ఛసి। విశుద్ధోఽసి మహాభాగ సుఖీ
విగతకల్మషః॥ ౩౫॥ న చ తే భ్రాతరః పార్థ నరకార్హా విశాంపతే। మాయైషా దేవరాజేన మహేంద్రేణ ప్రయోజితా॥ ౩౬॥ అవశ్యం నరకాస్తాత ద్రష్టవ్యాః
సర్వరాజభిః। తతస్త్వయా ప్రాప్తమిదం ముహూర్తం దుఃఖముత్తమమ్॥ ౩౭॥ న సవ్యసాచీ భీమో వా యమౌ వా పురుషర్షభౌ। కర్ణో వా సత్యవా
క్ఛూరో నరకార్హాశ్చిరం నృప॥ ౩౮॥ న కృష్ణా రాజపుత్రీ చ నరకార్హా యుధిష్ఠిర। ఏహ్యేహి భరతశ్రేష్ఠ పశ్య గంగాం త్రిలోకగామ్॥ ౩౯॥ ఏవముక్తః స రా
జర్షిస్తవ పూర్వపితామహః। జగామ సహ ధర్మేణ సర్వైశ్చ త్రిదివాలయైః॥ ౪౦॥ గంగాం దేవనదీం పుణ్యాం పావనీమృషిసంస్తుతామ్। అవగాహ్య
తతో రాజా తనుం తత్యాజ మానుషీమ్॥ ౪౧॥ తతో దివ్యవపుర్భూత్వా ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః। నిర్వైరో గతసంతాపో జలే తస్మిన్ సమాప్లుతః॥ ౪౨॥ తతో
యయౌ వృతో దేవైః కురురాజో యుధిష్ఠిరః। ధర్మేణ సహితో ధీమాన్ స్తూయమానో మహర్షిభిః॥ ౪౩॥ యత్ర తే పురుషవ్యాఘ్రాః శూరా విగతమన్యవః॥
పాండవా ధార్తరాష్ట్రాశ్చ స్వాని స్థానాని భేజిరే॥ ౪౪ ॥ .... *

ఇతి- స్వర్గారోహణపర్వణి - యుధిష్ఠిరతనుత్యాగే - తృతీయోఽధ్యాయః

వైశంపాయనః ॥ తతో యుధిష్ఠిరో రాజా దేవైః సర్షిమరుద్గణైః స్తూయమానో యయౌ తత్ర యత్ర తే కురుపుంగవాః ॥ ౧ ॥ దదర్శ తత్ర గోవిందం బ్రా
హ్మేణ వపుషాన్వితమ్। తేనైవ దృష్టపూర్వేణ సాదృశ్యేనైవ సూచితమ్ ॥ ౨ ॥ దీప్యమానం స్వవపుషా దివ్యైరస్త్రైరుపస్థితమ్। చక్రప్రభృతిభిర్ఘోరైః

దివ్యైః పురుషవిగ్రహైః॥ ౩॥ ఉపాస్యమానం వీరేణ ఫాల్గునేన సువర్చసా। తథా స్వరూపం కౌంతేయో దదర్శ మధుసూదనమ్॥ ౪॥ తావుభౌ పురుష
వ్యాఘ్రౌ సముదీక్ష్య యుధిష్ఠిరమ్। యథావత్ప్రతిపేదాతే పూజయా దేవపూజితౌ॥ ౫॥ అపరస్మిన్నథోద్దేశే కర్ణం శస్త్రభృతాం వరమ్। ద్వాదశాది
త్యసదృశం దదర్శ కురునందనః॥ ౬॥ అథాపరస్మిన్నుద్దేశే మరుద్గణవృతం విభుమ్। భీమసేనమథాపశ్యత్తేనైవ వపుషాన్వితమ్॥ ౭॥ వాయోర్మూర్తి
మతః పార్శ్వే దివ్యమూర్తిసమన్వితమ్। శ్రియా పరమయా యుక్తం సిద్ధిం పరమికాం గతమ్॥ ౮ ॥ అశ్వినోస్తు తథా స్థానే దీప్యమానౌ స్వతేజసా। నకు
లం సహదేవం చ దదర్శ కురునందనః॥ ౯ ॥ తథా దదర్శ పాంచాలీం కమలోత్పలమాలినీమ్। వపుషా స్వర్గమాక్రమ్య తిష్ఠంతీమర్కవర్చసమ్॥ ౧౦॥ అ
థైనాం సహసా రాజా ప్రష్టుమైచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః। తతోఽస్య భగవానింద్రః కథయామాస దేవరాట్॥ ౧౧ ॥ శ్రీరేషా ద్రౌపదీరూపా త్వదర్థే మానుషం గతా॥
అయోనిజా లోకకాంతా పుణ్యగంధా యుధిష్ఠిర॥ ౧౨॥ రత్యర్థం భవతాం హ్యేషా నిర్మితా శూలపాణినా। ద్రుపదస్య కులే జాతా భవద్భిశ్చోపజీవితా॥
౧౩॥ ఏతే పంచ మహాభాగా గంధర్వాః పావకప్రభాః। ద్రౌపద్యాస్తనయా రాజన్ యుష్మాకమమితౌజసః॥ ౧౪॥ పశ్య గంధర్వరాజానం ధృతరాష్ట్రం
మనీషిణమ్। ఏనం చ త్వం విజానీహి భ్రాతరం పూర్వజం పితుః॥ ౧౫॥ అయం తే పూర్వజో భ్రాతా కౌంతేయః పావకద్యుతిః। సూర్యపుత్రోఽగ్రజః శ్రేష్ఠో రా
ధేయ ఇతి విశ్రుతః॥ ౧౬॥ ఆదిత్యసదృశో యాతి పశ్యైనం పురుషర్షభమ్। సాధ్యానామథ దేవానాం విశ్వేషాం మరుతామపి॥ ౧౭॥ గణేషు పశ్య రాజేం
ద్ర వృష్ణ్యంధకమహారథాన్। సాత్యకిప్రముఖాన్ వీరాన్ భోజాంశ్చైవ మహాబలాన్॥ ౧౮ ॥ సోమేన సహితం పశ్య సౌభద్రమపరాజితమ్। అభిమన్యుం
మహేష్వాసం నిశాకరసమద్యుతిమ్॥ ౧౯॥ ఏష పాండుర్మహేష్వాసః కుంత్యా మాద్ర్యా చ సంగతః। విమానేన సదాభ్యేతి పితా తవ మమాంతికమ్॥ ౨౦॥
వసుభిః సహితం పశ్య భీష్మం శాంతనవం నృపమ్। ద్రోణం బృహస్పతేః పార్శ్వే గురుమేనం నిశామయ॥ ౨౧॥ ఏతే చాన్యే మహీపాలా యోధాస్తవ చ పాం
డవ। గంధర్వసహితా యాంతి యక్షపుణ్యజనైస్తథా॥ ౨౨॥ గుహ్యకానాం గతిం చాపి కేచిత్ప్రాప్తా నరాధిపాః। త్యక్త్వా దేహం జితస్వర్గాః పుణ్యవా
గ్బుద్ధికర్మభిః॥ ౨౩ ॥ ఇతి శ్రీమహాభారతాంతర్గత - స్వర్గారోహణపర్వణి - చతుర్థోఽధ్యాయః...*
జనమేజయః॥ భీష్మద్రోణౌ మహాత్మానౌ ధృతరాష్ట్రశ్చ పార్థివః। విరాటద్రుపదౌ చోభౌ శంఖశ్చైవోత్తరస్తథా॥ ౧॥ ధృష్టకేతుర్జయత్సేనో రాజా
చైవ స సత్యజిత్। దుర్యోధనసుతాశ్చైవ శకునిశ్చైవ సౌబలః॥ ౨ ॥ కర్ణపుత్రాశ్చ విక్రాంతా రాజా చైవ జయద్రథః। ఘటోత్కచాదయశ్చైవ యే
చాన్యే నానుకీర్తితాః॥ ౩॥ యే చాన్యే కీర్తితా వీరా రాజానో దీప్తమూర్తయః। స్వర్గే కాలం కియంతం తే తస్థుస్తదపి శంస మే॥ ౪॥ ఆహోస్విత్
శాశ్వతం స్థానం తేషాం తత్ర ద్విజోత్తమ। అంతే వా కర్మణాం కాం తే గతిం ప్రాప్తా నరర్షభాః॥ ౫॥ ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం ప్రోచ్యమానం ద్విజోత్తమ। త
పసా హి ప్రదీప్తేన సర్వం త్వమనుపశ్యసి॥ ౬॥ సౌతిరువాచ ॥ ఇత్యుక్తః స తు విప్రర్షిరనుజ్ఞాతో మహాత్మనా। వ్యాసేన తస్య నృపతే రాఖ్యాతుముపచక్ర
మే ॥ ౭ ॥ వైశంపాయనః॥ నశక్యం కర్మణామంతే సర్వే తే మనుజాధిప। ప్రకృతిం కిన్ను సమ్యక్తే పృచ్ఛైషా సంప్రయోజితా॥ ౮॥ శృణు గుహ్యమిదం రా
జన్ దేవానాం భరతర్షభ। యదువాచ మహాతేజా దివ్యచక్షుః ప్రతాపవాన్ ॥ ౯ ॥ మునిః పురాణః కౌరవ్య పారాశర్యో మహావ్రతః। అగాధబుద్ధిః సర్వ
జ్ఞో గతిజ్ఞః సర్వకర్మణామ్॥ ౧౦॥ వసూనేవ మహాతేజా భీష్మః ప్రాప మహాద్యుతిః। అష్టావేవ హి దృశ్యంతే వసవో భరతర్షభ॥ ౧౧॥ బృహస్పతిం వివే
శాథ ద్రోణో హ్యంగిరసాం వరమ్। కృతవర్మా తు హార్దిక్యః ప్రవివేశ మరుద్గణాన్ ॥ ౧౨ ॥ సనత్కుమారం ప్రద్యుమ్నః ప్రవివేశ యథాగతమ్। ధృతరా
ష్ట్రో ధనేశస్య లోకాన్ ప్రాప దురాసదాన్॥ ౧౩॥ ధృతరాష్ట్రేణ సహితా గాంధారీ చ యశస్వినీ। పత్నీభ్యాం సహితః పాండుర్మహేంద్రసదనం యయౌ॥

౧౪ ॥ విరాటద్రుపదౌ చోభౌ ధృష్టకేతుశ్చ పార్థివః । నిశఠాక్రూరసాంబాశ్చ భానుః కంపో విదూరథః॥౧౫॥ భూరిశ్రవాః శలశ్చైవ భూరిశ్చ పృథివీపతిః॥
కంసశ్చైవోగ్రసేనశ్చ వసుదేవస్తథైవచ॥ ౧౬ ॥ ఉత్తరశ్చ సహ భ్రాత్రా శంఖేన నరపుంగవః । విశ్వేషాం దేవతానాం తే వివిశుర్నరపుంగవాః॥౧౭॥
వర్చా నామ సుమహాతేజాః సోమపుత్రః ప్రతాపవాన్। సోభిమన్యుర్నృసింహస్య ఫాల్గునస్య సుతోభవత్ ॥ ౧౮॥ సయుద్ధ్వా క్షత్రధర్మేణ యథా నాన్యః పు
మాన్క్వచిత్। వివేశ సోమం ధర్మాత్మా కర్మణోంతే మహారథః॥ ౧౯॥ ఆవివేశ రవిం కర్ణో నిహతః పురుషర్షభ । ద్వాపరం శకునిః ప్రాప ధృష్టద్యుమ్న
స్తు పావకమ్॥౨౦॥ధృతరాష్ట్రాత్మజాః సర్వే యాతుధానా బలోత్కటాః। బుద్ధిమంతో మహాత్మానః శస్త్రపూతా దివంగతాః॥౨౧॥ధర్మమేవావిశత్
క్షత్తా రాజా చైవ యుధిష్ఠిరః। అనంతో భగవాన్ దేవః ప్రవివేశ రసాతలమ్॥ ౨౨॥ పితామహనియోగాద్ధి యో యోగాద్గామధారయత్। యస్తు నా
రాయణో నామ దేవదేవః సనాతనః॥ ౨౩ ॥ తస్యాంశో వాసుదేవస్తు కర్మణోంతే వివేశ హ । షోడశ స్త్రీసహస్రాణి వాసుదేవపరిగ్రహః॥౨౪॥అమజ్జ
న్తాః సరస్వత్యాం కాలేన జనమేజయ । తత్ర త్యక్త్వా శరీరాణి దివమారురుహుః పునః॥ ౨౫ ॥ తాశ్చైవాప్సరసో భూత్వా వాసుదేవముపాగమన్ । హ
తాస్తస్మిన్మహాయుద్ధే యే వీరాస్తు మహారథాః॥౨౬॥ ఘటోత్కచాదయశ్చైవ దేవాన్ యక్షాంశ్చ భేజిరే । దుర్యోధనసహాయాశ్చ రాక్షసాః పరికీర్తి
తాః॥ ౨౭ ॥ ప్రాప్తాస్తే క్రమశో రాజన్ సర్వే లోకాననుత్తమాన్ । భవనం చ మహేంద్రస్య కుబేరస్య చ ధీమతః ॥ ౨౮ ॥వరుణస్య తథా లోకాన్ వివిశుః
పురుషర్షభాః। ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం విస్తరేణ మహాద్యుతే॥ కురూణాం చరితం కృత్స్నం పాండవానాం చ భారత॥ ౨౯॥ సౌతిః॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా ద్విజ
శ్రేష్ఠాః స రాజా జనమేజయః। విస్మితోభవదత్యర్థం యజ్ఞకర్మాంతరేష్వథ॥౩౦॥ తతస్సమాపయామాసుః కర్మ తత్తస్య యాజకాః। ఆస్తీకశ్చాభవ
త్ప్రీతః పరిమోక్ష్య భుజంగమాన్॥౩౧॥ తతో ద్విజాతీన్ సర్వాంస్తాన్ దక్షిణాభిరతోషయత్। పూజితాశ్చాపి తే రాజ్ఞా తతో జగ్ముర్యథాగతమ్॥౩౨॥ వి
సర్జయిత్వా విప్రాంస్తాన్ రాజాపి జనమేజయః। తతస్తక్షశిలాయాస్స పునరాయాద్గజాహ్వయమ్॥౩౩॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం వైశంపాయనకీర్తి
తమ్। వ్యాసాజ్ఞయా సమాజ్ఞాతం సర్పసత్రే నృపస్య హి ॥ ౩౪ ॥ పుణ్యోయమితిహాసాఖ్యః పవిత్రం చేదముత్తమమ్ । కృష్ణేన మునినా విప్ర నిర్మితం స
త్యవాదినా॥౩౫॥ సర్వజ్ఞేన విధిజ్ఞేన ధర్మజ్ఞానవతా సతా । అతీంద్రియేణ శుచినా తపసా భావితాత్మనా॥ ౩౬॥ ఐశ్వర్యే వర్తతా చైవ సాంఖ్యయోగవ
తా తథా। నైకతంత్రవిబుద్ధేన దృష్ట్వా దివ్యేన చక్షుషా॥౩౭॥ కీర్తిం ప్రథయతా లోకే పాండవానాం మహాత్మనామ్। అన్యేషాం క్షత్రియాణాం చ భూరిద్ర
విణతేజసామ్.౩౮॥ యశ్చేదం శ్రావయేద్విద్వాన్ సదా పర్వణి పర్వణి। ధూతపాప్మా జితస్వర్గో బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే॥౩౯॥ కార్ష్ణం వేదమిమం
సర్వం శృణుయాద్యః సమాహితః। బ్రహ్మహత్యాదిపాపానాం కోటిస్తస్య వినశ్యతి ॥ ౪౦ ॥ యశ్చేదం శ్రావయేత్ శ్రాద్ధే బ్రాహ్మణాన్ పాదమంతతః।
అక్షయ్యమన్నపానం వై పితౄంస్తస్యోపతిష్ఠతే॥౪౧॥అహ్నా యదేనః కురుతే ఇంద్రియైర్మనసాపి వా। మహాభారతమాఖ్యాయ పశ్చాత్సంధ్యాం ప్రముచ్య
తే॥ ౪౨॥ యద్రాత్రౌ కురుతే పాపం బ్రాహ్మణః స్త్రీగణైర్వృతః । మహాభారతమాఖ్యాయ పూర్వాం సంధ్యాం ప్రముచ్యతే॥ ౪౩॥ మహత్త్వాద్భారవ
త్త్వాచ్చ మహాభారతముచ్యతే। నిరుక్తమస్య యో వేద సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే॥౪౪॥ ధర్మే చార్థే చ కామే చ మోక్షే చ భరతర్షభ।యదిహాస్తి తద
న్యత్ర యన్నేహాస్తి న కుత్రచిత్॥౪౫॥ జయో నామేతిహాసోయం శ్రోతవ్యో మోక్షమిచ్ఛతా । బ్రాహ్మణేన చ రాజ్ఞా చ గర్భిణ్యా చైవ యోషితా॥ ౪౬॥
స్వర్గకామో లభేత్స్వర్గం జయకామో లభేజ్జయమ్। గర్భిణీ లభతే పుత్రం కన్యాం వా బహుభాగినీమ్॥౪౭ ॥ అనాగతశ్చ మోక్షశ్చ కృష్ణద్వైపాయ
నః ప్రభుః। సందర్భం భారతస్యాస్య కృతవాన్ ధర్మకామ్యయా॥౪౮॥ షష్టిం శతసహస్రాణి చకారాన్యాం స సంహితామ్ । త్రింశచ్ఛతసహస్రాణి

దేవలోకేప్రతిష్ఠితమ్॥ ౪౯ ॥ పిత్ర్యే పంచదశ జ్ఞేయం యక్షలోకే చతుర్దశ। ఏకం శతసహస్రంతు మానుషేషు ప్రభాషితమ్॥ ౫౦॥ నారదోऽశ్రావయద్దేవానసితో దేవలః పితౄన్। రక్షోయక్షాంఛుకో మర్త్యాన్ వైశంపాయన ఏవ తు॥ ౫౧॥ ఇతిహాసమిమం పుణ్యం మహార్థం వేదసంమితమ్। వ్యాసోక్తం శ్రూయతే యేన కృత్వా బ్రాహ్మణమగ్రతః॥ ౫౨॥ స నరః సర్వకామాంశ్చ కీర్తిం ప్రాప్యేహ శౌనక। గచ్ఛేత్పరమికాం సిద్ధిమత్ర మే నాస్తి సంశయః॥ ౫౩॥ భారతాధ్యయనాత్పుణ్యాదపి పాదమధీయతః। శ్రద్ధయా పరయా భక్త్యా శ్రావ్యతే చాపి యేన తు॥ ౫౪॥ య ఇమాం సంహితాం పుణ్యాం పుత్రమధ్యాపయచ్ఛుకమ్। మాతాపితృసహస్రాణి పుత్రదారశతాని చ॥ ౫౫॥ సంసారేష్వనుభూతాని యాంతి యాస్యంతి చాపరే। హర్షస్థానసహస్రాణి భయస్థానశతాని చ॥ ౫౬॥ దివసే దివసే మూఢమావిశంతి న పండితమ్। ఊర్ధ్వబాహుర్విరౌమ్యేష న చ కశ్చిచ్ఛృణోతి మే। ధర్మాదర్థశ్చ కామశ్చ స కిమర్థం న సేవ్యతే॥ ౫౭॥ న జాతు కామాన్న భయాన్న లోభాద్ధర్మం త్యజేజ్జీవితస్యాపి హేతోః। నిత్యో ధర్మస్సుఖదుఃఖే త్వనిత్యే జీవో నిత్యో హేతురస్య త్వనిత్యః॥ ౫౮॥ ఇమాం భారతసావిత్రీం ప్రాతరుత్థాయ యః పఠేత్। స భారతఫలం ప్రాప్య పరం బ్రహ్మాధిగచ్ఛతి॥ ౫౯॥ యథా సముద్రో భగవాన్ యథా చ హిమవాన్ గిరిః। ఖ్యాతావుభౌ రత్ననిధీ తథా భారతముచ్యతే॥ ౬౦॥ ఇమం భారతమాఖ్యానం యః పఠేత్సుసమాహితః। స గచ్ఛేత్పరమాం సిద్ధిమితి మే నాస్తి సంశయః॥ ౬౧॥ ద్వైపాయనోష్ఠపుటనిస్సృతమప్రమేయం పుణ్యం పవిత్రమథ పాపహరం శివం చ। యో భారతం సమధిగచ్ఛతి వాచ్యమానం కిం తస్య పుష్కరజలైరభిషేచనేన॥ ౬౨॥ .... *

ఇతి శ్రీమహాభారతాంతర్గత-స్వర్గారోహణపర్వణి-పంచమోధ్యాయః

జనమేజయః॥ భగవన్ కేన విధినా శ్రోతవ్యం భారతం బుధైః। ఫలం కిం కే చ దేవాశ్చ పూజ్యా వై పారణేష్విహ॥ ౧॥ దేయం సమాప్తే భగవన్ కిం చ పర్వణి పర్వణి। వాచకః కీదృశశ్చాత్ర ఏష్టవ్యస్తద్బ్రవీహి మే॥ ౨॥ వైశంపాయనః॥ శృణు రాజన్ విధిమిమం ఫలం యద్వాపి భారతాత్। శ్రుతాద్భవతి రాజేంద్ర యత్త్వం మామనుపృచ్ఛసి॥ ౩॥ దివి దేవా మహీపాల క్రీడార్థమవనిం గతాః। ఆదిత్యా అశ్వినౌ దేవా లోకపాలా మహర్షయః॥ ౪॥ గుహ్యకాశ్చ సగంధర్వా నానావిద్యాధరాస్తథా। సిద్ధా ధర్మస్స్వయంభూశ్చ మునిభిః కాయగోచరః॥ ౫॥ గిరయస్సాగరా నద్యస్తథైవాప్సరసాం గణాః। గ్రహాస్సంవత్సరాశ్చైవ అయనా ఋతవస్తథా॥ ౬॥ స్థావరం జంగమం చైవ జగత్సర్వం సురాసురమ్। భారతే భరతశ్రేష్ఠ ఏకస్థమిహ దృశ్యతే॥ ౭॥ తేషాం శ్రుత్వా ప్రతిష్ఠానం నామకర్మానుకీర్తనాత్। కృత్వాపి పాతకం ఘోరం సద్యో ముచ్యేత మానవః॥ ౮॥ ఇతిహాసమిమం శ్రుత్వా యథావదనుపూర్వశః। సంయతాత్మా శుచిర్భూత్వా పారం గత్వా చ భారతే॥ ౯॥ తేషాం శ్రాద్ధాని దేయాని శ్రుత్వా భరత భారతమ్। బ్రాహ్మణేభ్యో యథాశక్త్యా భక్త్యా చ భరతర్షభ॥ ౧౦॥ మహాదానాని దేయాని రత్నాని వివిధాని చ। గావః కాంస్యోపదోహాశ్చ కన్యాశ్చైవ స్వలంకృతాః॥ ౧౧॥ సర్వకామగుణోపేతా యానాని వివిధాని చ। భవనాని విచిత్రాణి భూమిర్వాసాంసి కాంచనమ్॥ ౧౨॥ వాహనాని చ గేహాని హయా మత్తాశ్చ వారణాః। శయనం శిబికాశ్చైవ స్యందనాశ్చ స్వలంకృతాః॥ ౧౩॥ యద్యద్గృహే వరం కించిద్యద్యదస్తి మహద్వసు। తత్తద్దేయం ద్విజాతిభ్య ఆత్మా దారాశ్చ సూనవః॥ ౧౪॥ శ్రద్ధయా పరయా దత్తం క్రమశస్తస్య పారగః। శక్తితస్సుమనా హృష్టః శుశ్రూషురవికల్పకః॥ ౧౫॥ సత్యార్జవరతో దాంతః శుచిశ్శౌచసమన్వితః। శ్రద్దధానో జితక్రోధో యథా సిద్ధ్యతి తచ్ఛృణు॥ ౧౬॥ శుచిశ్శీలాన్వితాచారః శుక్లవాసా జితేంద్రియః। సంస్కృతస్సర్వశాస్త్రజ్ఞః శ్రద్దధానోనసూయకః॥ ౧౭॥ రూపవాన్ సుభగో దాంతః సత్యవాదీ జితేంద్రియః। దానమానగృహీతశ్చ కార్యో భవతి వాచకః॥ ౧౮॥ అవిళంబమనాయస్తమద్రుతం ధీరమూర్జితమ్। అసంసక్తాక్షరపదం స్వరభావసమన్వితమ్॥ ౧౯॥ త్రిషష్టివర్ణసంయుక్తమష్టస్థానసమీరితమ్। వాచయేద్వాచకస్స్వస్థః స్వాసీనస్సుసమాహితః॥ ౨౦॥ నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైవ న

రోత్తమమ్। దేవీం సరస్వతీం వ్యాసం తతో జయముదీరయేత్ ॥౨౧॥ఈదృశాద్వాచకాద్రాజన్ శ్రుత్వా భరత భారతమ్।నియమస్థశ్శుచిశ్శ్రోతా శృణ్వానో
సఫలమశ్నుతే॥ ౨౨॥ పారణం ప్రథమం ప్రాప్య ద్విజాన్ కామైశ్చ తర్పయేత్।అగ్నిష్టోమస్య యజ్ఞస్య ఫలం వై లభతే నరః॥౨౩॥ అప్సరోగణసంకీర్ణం వి
మానం లభతే మహత్। ప్రహృష్టస్తు దేవైశ్చ దివం యాతి సమాహితః॥ ౨౪॥ ద్వితీయం పారణం ప్రాప్య సోఽతిరాత్రఫలం లభేత్। సర్వరత్నమయం ది
వ్యం విమానమధిరోహతి॥ ౨౫॥దివ్యమాల్యాంబరధరో దివ్యగంధవిభూషితః। దివ్యగంధధరో నిత్యం దేవలోకే మహీయతే॥౨౬॥తృతీయం పారణం ప్రాప్య
ద్వాదశాహఫలం లభేత్। వసత్యమరసంకాశో వర్షాణ్యయుతశో దివి॥ ౨౭॥చతుర్థే వాజపేయస్య పంచమే ద్విగుణం ఫలమ్।ఉదితాదిత్యసంకాశం జ్వ
లంతమనలోపమమ్। ౨౮॥ విమానం విబుధైస్సార్ధమారుహ్య దివి గచ్ఛతి।వర్షాయుతాని భవనే శక్రస్య దివి మోదతే॥౨౯॥షష్ఠే ద్విగుణమస్తీతి సప్తమే
త్రిగుణం ఫలమ్। కైలాసశిఖరాకారం వైడూర్యమణివేదికమ్॥ ౩౦॥ పరిక్షిప్తం చ బహుధా మణివిద్రుమభూషితమ్।విమానం సమధిష్ఠాయ కామగం సాప్స
రోగణమ్॥౩౧॥సర్వాన్ లోకాన్ విచరతే ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః।అష్టమే రాజసూయస్య పారణే లభతే ఫలమ్॥౩౨॥ చంద్రోదయనిభం రమ్యం విమానమధి
రోహతి। చంద్రరశ్మిప్రతీకాశైర్హయైర్యుక్తం మనోజవైః॥౩౩॥సేవ్యమానం వరస్త్రీణాం చంద్రాత్కాంతతరైర్ముఖైః।మేఖలానాం నినాదేన నూపు
రాణాం చ నిస్వనైః॥ ౩౪॥ అంకే పరమనారీణాం సుఖసుప్తో విబుధ్యతే।నవమే క్రతురాజస్య వాజిమేధస్య భారత॥౩౫॥కాంచనస్తంభనిర్వ్యూహం వైడూర్య
కృతవేదికమ్। జాంబూనదమయైర్దివ్యైర్గవాక్షైస్సర్వతో వృతమ్॥ ౩౬॥ సేవితం చాప్సరస్సంఘైర్గంధర్వైర్దివిచారిభిః। విమానం సమధిష్ఠాయ
శ్రియా పరమయా జ్వలన్॥ ౩౭॥ దివ్యమాల్యాంబరధరో దివ్యచందనభూషితః। మోదతే దైవతైస్సార్ధం దివి దేవ ఇవాపరః॥౩౮॥దశమం పారణం ప్రా
ప్య ద్విజాతీనభివంద్య చ।కింకిణీజాలనిర్ఘోషం పతాకాధ్వజశోభితమ్॥౩౯॥రత్నవేదికసంబంధం వైడూర్యమణితోరణమ్। హేమజాలపరిక్షిప్తం ప్రవా
ళవలభీముఖమ్॥౪౦॥గంధర్వైర్గీతకుశలైరప్సరోభిశ్చ శోభితమ్। విమానం సుకృతావాసం సుఖేనైవోపపద్యతే॥౪౧॥ మకుటేనాగ్నివర్ణేన జాంబూ
నదవిభూషిణా। దివ్యచందనదిగ్ధాంగో దివ్యమాల్యవిభూషితః॥ ౪౨॥దివ్యాన్ లోకాన్ విచరతి దివ్యైర్భోగైస్సమన్వితః। విబుధానాం ప్రసాదేన శ్రియా
పరమయా యుతః॥౪౩॥ అథ వర్షగణానేవం స్వర్గలోకే మహీయతే। అయం గంధర్వసహితః సహస్రాణ్యేకవింశతిమ్॥౪౪॥పురందరపురే రమ్యే శక్రే
ణ సహ మోదతే। దివ్యయానవిమానేషు లోకేషు వివిధేషు చ॥౪౫॥దివ్యనారీగణాకీర్ణో నివసత్యమరో యథా। తతః సూర్యస్య భవనే చంద్రస్య భవనే త
థా॥ ౪౬॥ శివస్య భవనే రాజన్ విష్ణోర్యాతి సలోకతామ్। ఏవమేతన్మహారాజ నాత్ర కార్యా విచారణా॥౪౭॥శ్రద్దధానేన వై భావ్యమేవమాహ గురుర్మ
మ। వాచకస్య తు దాతవ్యం మనసా యద్యదిచ్ఛతి॥ ౪౮ ॥ హస్త్యశ్వరథయానాని వాహనాని విశేషతః। కటకం కుండలే చైవ బ్రహ్మసూత్రం తథాపరమ్॥
౪౯ ॥ వస్త్రం చైవ విచిత్రం చ గంధం చైవ విశేషతః। దేవవత్పూజయేత్తం తు విష్ణులోకమవాప్నుయాత్ ॥ ౫౦॥అతః పరం ప్రవక్ష్యామి యాని దేయాని భార
త।వాచ్యమానేషు విప్రేభ్యో రాజన్ పర్వణి పర్వణి॥ ౫౧॥జాతిం దేశం చ సత్యం చ మాహాత్మ్యం భరతర్షభ।ధర్మవృత్తిం చ విజ్ఞాయ క్షత్రియాణాం నరా
ధిప॥ ౫౨॥ స్వస్తి వాచ్య ద్విజానాదౌ తతః కార్యం ప్రవర్తతే। సమాప్తే పర్వణి తతః స్వశక్త్యా పూజయేద్ద్విజాన్॥౫౩॥ఆదౌ తు వాచకం చైవ వస్త్రగంధ
సమన్వితమ్। విధివద్భోజయేద్రాజన్ మధుపాయసముత్తమమ్॥౫౪॥తతో మూలఫలప్రాయం పాయసం మధుసర్పిషా।ఆస్తీకే భోజయేద్రాజన్ దద్యాచ్చైవ చ
వ గుడౌదనమ్॥ ౫౫॥ అపూపైశ్చైవ పూపైశ్చ మోదకైశ్చ సమన్వితమ్। సభాపర్వణి రాజేంద్ర హవిష్యం భోజయేద్ద్విజాన్॥౫౬॥ఆరణ్యకే మూలఫలై
స్తర్పయేత్తు ద్విజోత్తమాన్। అరణీపర్వ ఆసాద్య జలకుంభం ప్రదాపయేత్ ॥ ౫౭॥ తర్పణాని చ ముఖ్యాని ధాన్యమూలఫలాని చ। సర్వకామగుణోపేతం

విప్రేభ్యోఽన్నం ప్రదాపయేత్ ॥ ౫౮॥ విరాటపర్వణి తథా వాసాంసి వివిధాని చ। ఉద్యోగే భరతశ్రేష్ఠ సర్వకామగుణాన్వితమ్॥ ౫౯॥ భోజనం భోజయేద్వి
ప్రాన్గంధమాల్యైరలంకృతాన్। భీష్మపర్వణి రాజేంద్ర దత్త్వా యానమనుత్తమమ్॥ ౬౦॥ తతస్సర్వగుణోపేతమన్నం దద్యాత్సుసంస్కృతమ్। ద్రోణ
పర్వణి విప్రేభ్యో భోజనం పరమార్చితమ్॥ ౬౧॥ శయ్యాశ్చ దేయా రాజేంద్ర చాపాన్యసివరాస్తథా। కర్ణపర్వణ్యపి తథా భోజనం సార్వకామికమ్॥ ౬౨॥
విప్రేభ్యస్సంస్కృతం సమ్యగ్దద్యాత్సంయతమానసః। శల్యపర్వణి రాజేంద్ర మోదకైస్సగుడౌదనైః॥ ౬౩॥ అపూపైస్తర్పణైశ్చైవ సర్వమన్నం ప్రదా
పయేత్। గదాపర్వణ్యపి తథా ముద్గమిశ్రం ప్రదాపయేత్ ॥ ౬౪॥ స్త్రీపర్వణి తథా రత్నైస్తర్పయేత్తు ద్విజోత్తమాన్। ఘృతౌదనం పురస్తాచ్చ ఐషీకే దా
పయేత్పునః॥ ౬౫॥ తతస్సర్వగుణోపేతమన్నం దద్యాత్సుసంస్కృతమ్। శాంతిపర్వణ్యపి తథా హవిష్యం భోజయేద్ద్విజాన్॥ ౬౬॥ ఆశ్వమేధికమాసా
ద్య భోజనం సార్వకామికమ్। తథాశ్రమనివాసే తు హవిష్యం భోజయేద్ద్విజాన్॥ ౬౭॥ మౌసలే సార్వగుణికం గంధమాల్యానులేపనమ్। మహాప్రస్థానికే త
ద్వత్సర్వకామగుణాన్వితమ్॥ ౬౮॥ స్వర్గపర్వణ్యపి తథా హవిష్యం భోజయేద్ద్విజాన్। హరివంశసమాప్తౌ తు సహస్రం భోజయేద్ద్విజాన్॥ ౬౯॥ గామే
కాం నిష్కసంయుక్తాం బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్। తదర్ధేనాపి దాతవ్యా దరిద్రేష్వపి పార్థివ॥ ౭౦॥ సర్వపర్వసమాప్తౌ తు పుస్తకం వై విచక్షణః। సువ
ర్ణేన చ సంయుక్తం వాచకాయ నివేదయేత్ ॥ ౭౧॥ హరివంశపర్వణి చ పాయసం తత్ర భోజయేత్। పారణే పారణే రాజన్యథావద్భరతర్షభ॥ ౭౨॥ స
మాప్య సర్వాః ప్రయతః సంహితాశ్శాస్త్రకోవిదః। శుభే దేశే నివేశ్యాథ క్షౌమవస్త్రాభిసంవృతః॥ ౭౩॥ శుక్లాంబరధరః స్రగ్వీ శుచిర్భూత్వా స్వలంకృ
తః। అర్చయేత యథాన్యాయం గంధమాల్యైః పృథక్పృథక్ ॥ ౭౪॥ సంహితాపుస్తకాన్రాజన్ప్రయతస్సుసమాహితః। భక్ష్యైర్భోజ్యైశ్చ పేయై
శ్చ కామైశ్చ వివిధైశ్శుభైః॥ ౭౫॥ హిరణ్యం చ సువర్ణం చ దక్షిణామథ దాపయేత్। దేవతాః కీర్తయేత్సర్వా నరనారాయణౌ తథా॥ ౭౬॥ తతో గంధైశ్చ
మాల్యైశ్చ స్వలంకృత్య ద్విజోత్తమాన్। తర్పయేద్వివిధైః కామైర్దానైశ్చోచ్చావచైస్తథా ॥ ౭౭॥ అతిరాత్రస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః।
ప్రాప్నుయాచ్చ క్రతుఫలం తథా పర్వణి పర్వణి॥ ౭౮॥ వాచకో భరతశ్రేష్ఠ వ్యక్తాక్షరపదస్వరః। భవిష్యం శ్రావయేద్విద్వాన్భారతం భరతర్షభ॥ ౭౯॥
భుక్తవత్సు ద్విజేంద్రేషు యథావత్సంప్రదాపయేత్। వాచకం భరతశ్రేష్ఠ భోజయిత్వా స్వలంకృతమ్॥ ౮౦॥ వాచకే పరితుష్టే తు శుభా ప్రీతిరనుత్తమా। బ్రా
హ్మణేషు తు తుష్టేషు ప్రసన్నాస్సర్వదేవతాః॥ ౮౧॥ తతో హి భరణం కార్యం ద్విజానాం భరతర్షభ। సర్వకామైర్యథాన్యాయం సాధుభిశ్చ పృథగ్విధైః॥
౮౨॥ ఇత్యేష విధిరుద్దిష్టో మయా తే ద్విపదాం వర। శ్రద్దధానేన వై భావ్యం యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి॥ ౮౩॥ భారతశ్రవణే రాజన్పారణే చ నృపోత్తమ। సదా
యత్నవతా భావ్యం శ్రేయస్తు పరమిచ్ఛతా ॥ ౮౪ ॥ భారతం శృణుయాన్నిత్యం భారతం పరికీర్తయేత్ । భారతం భవనే యస్య తస్య హస్తగతో జయః॥
౮౫॥ భారతం పావనం పుణ్యం భారతే వివిధాః కథాః। భారతం సేవ్యతే దేవైర్భారతం పరమం పదమ్॥ ౮౬॥ భారతం సర్వశాస్త్రాణాముత్తమం భరతర్ష
భ। భారతాత్ప్రాప్యతే మోక్షస్తత్త్వమేతద్బ్రవీమి తే॥ ౮౭॥ మహాభారతమాఖ్యానం క్షితిం గాం చ సరస్వతీమ్। బ్రాహ్మణాన్కేశవం చైవ కీర్తయన్నా
వసీదతి॥ ౮౮॥ వేదే రామాయణే పుణ్యే భారతే భరతర్షభ। ఆదౌ చాంతే చ మధ్యే చ హరిస్సర్వత్ర గీయతే॥ ౮౯॥ యత్ర విష్ణుకథా దివ్యాః శ్రుతయశ్చ సనాత
నాః। తచ్ఛ్రోతవ్యం మనుష్యేణ పరం పదమిహేచ్ఛతా ॥ ౯౦॥ ఏతత్పవిత్రం పరమమేతద్ధర్మనిదర్శనమ్। ఏతత్సర్వగుణోపేతం శ్రోతవ్యం భూతిమిచ్ఛ
తా॥ ౯౧॥ కాయికం వాచికం చైవ మనసా సముపార్జితమ్। తత్సర్వం నాశమాయాతి తమస్సూర్యోదయే యథా॥ ౯౨॥ అష్టాదశపురాణానాం శ్రవణాద్య
త్ఫలం లభేత్। తత్ఫలం సమవాప్నోతి వైష్ణవో నాత్ర సంశయః॥ ౯౩॥ స్త్రియశ్చ పురుషాశ్చైవ వైష్ణవం పదమాప్నుయుః। స్త్రీభిశ్చ పుత్రకామాభిః శ్రోత

వ్యం వైష్ణవం యశః॥ ౯౪॥ దక్షిణా చాత్ర దేయా వై నిష్క్రియం చ సువర్ణకమ్। వాచకాయ యథాశక్త్యా యథోక్తం ఫలమిచ్ఛతా॥ ౯౫॥ స్వర్ణశృంగీం
చ కపిలాం సవత్సాం వత్స సంస్కృతామ్। వాచకాయ చ దద్యాద్ధి ఆత్మనశ్శ్రేయ ఇచ్ఛతా॥ ౯౬॥ అలంకారం ప్రదద్యాచ్చ పణ్యం వై భరతర్షభ। కర్ణ
స్యాభరణం దద్యాత్స్థానం చైవ విశేషతః॥ ౯౭॥ భూమిదానం సమాదద్యాద్వాచకాయ నరాధిప। భూమిదానసమం దానం న భూతం న భవిష్యతి॥ ౯౮॥ శృణో
తి శ్రావయేద్వాపి సతతం చైవ యో నరః। సర్వపాపవినిర్ముక్తో వైష్ణవం పదమాప్నుయాత్॥ ౯౯॥ పితౄనుద్ధరతే సర్వానేకాదశ సముద్భవాన్। ఆత్మా
నం ససుతం చైవ స్త్రియం చ భరతర్షభ॥ ౧౦౦॥ దశాంశశ్చైవ హోమోఽపి కర్తవ్యోఽత్ర నరాధిప। ఇదం మయా తవాగ్రే చ ప్రోక్తం సర్వం నరర్షభ॥ ౧౦౧॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే - శతసహస్రికాయాం- సంహితాయాం- వైయాసిక్యాం-

స్వర్గారోహణపర్వణి - సర్వపర్వానుకీర్తనే - షష్ఠోధ్యాయః

*****

సమాప్తం చేదం - స్వర్గారోహణపర్వ.

కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వా ప్రకృతేస్స్వభావాత్। కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి॥

అభ్రశ్యామః పింగజటాబద్ధకలాపః ప్రాంశుర్దండీ కృష్ణమృగత్వక్పరిధానః। సర్వాన్ లోకాన్ పావయమానః కవిముఖ్యః పారాశర్యః పర్వసురూపం వివృణోతు॥ నారాయణం పద్మభువం వసిష్ఠం శక్తిం చ తత్పుత్రపరాశరం చ। వ్యాసం శుకం గౌడపదం మహాంతం గోవిందయోగీంద్రమథాస్య శిష్యమ్॥ శ్రీశంకరాచార్యమథాస్య పద్మపాదం చ హస్తామలకం చ శిష్యమ్। తం త్రోటకం వార్తికకారమన్యానస్మద్గురూన్ సంతతమానతోఽస్మి॥

యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యద్భవేత్। తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తు తే॥

శ్రీమహాభారతగ్రంథస్సమాప్తః,

ఓం - శాంతిశ్శాంతిశ్శాంతిః -

ఓం- తత్సత్ - హరిః - ఓం - శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

